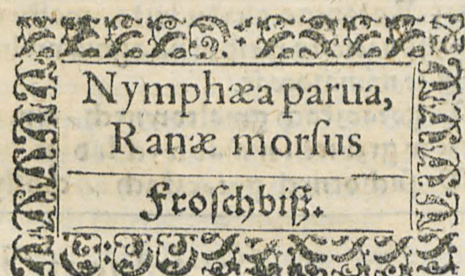
ściem y kwiátem/ tylko że we wszystkim tym mnieysze. Zás listu wietszego/ niżli w kápuście zamorskiey/ z ktora też ma podobieństwo niemáłe / iedno kwiátu białego / miekkiego y mdłego. Drugie żołtego mocnieyszego / y iedrnieyszego. Z tych potym głowki bywáia drobne / iáko ná Káppárowym drzewku ábo chrośćinie. W nich naśienie iáko mák drobne.

Mieysce.

NIe rośćie indźie/tylko przy brzegách/ábo nie dáleko brzegow/ w ieziorách y w stáwiskách nie oschłych

Nymphæa parua, Ranæ morsus Froschbiß.

Przyrodzenie y skutki.

PRzyrodzenia tegoż y tychże skutkow / ktorych wietsze / ieno dáleko mdleyszych. Przeto gdźiebyśmy do potrzeby wielkiego mieć nie mogli/tego vżywáć bespiecznie możemy / biorąc go we dwoy y we troy násob.

Rdest wodny/ Rozdźiał 82.

Potamogeton, Fontalis, Spicata, Stachyrtes.
Samkraut.

RDest wodny dwoy: Pierwszy liśćia Bábczánemu podobnego/zlekká wełnistokosmáte/á z wody troche sie pokázuiące / ná długich stopkách oblich y ćienkich. Prętu długiego / ćienkiego / kolankowátego. Ná wierzchu tych kłośiste iáko v Bábki kwiátki bárwy ćieliste : z ktorych potym naśienie twárde bywa w łupinkách/iákoby w iákich głowkách.

Drugi máło pierwszemu niepodobny / ieno że liśćia dłuższego / węższego/ spiczástego / á poprzecz żyłowátego. Korzeń długi/ kolankowáty iáko pierwszy / máiąc wiele odnożek włośienkowátych. Kwiátu ná ksztalt Bábczánego. Naśienie w łusczynkách obfite twárde.

Mieysce.

W Wodách rośćie stoiących / w ieziorách y stáwiech.

Przyrodzenie.

CHłodźi y wysusza/ z przyrodzenia swego

nia swego / co ćirpkość iego pokázuie/ktora stwierdza z swego przyrodzenia Sporzyszowi iest podobny / ieno iest istnośći hrubszey/ á niźli Sporzysz / iáko Gálenus w 8. kśięgách pisze.

Moc y skutki.

Swierzb spądza. — Swierzb z ćiáłá spądza / y krosty / ktore sie iáko skorzupiny rozszerzáią po ćiele. *Dios.*

Wrzodom ognistym. — Wrzody ogniste stáre ćiáło wyiádáiące leczy / tłukąc á przykłádáiąc. *Dios.*

Sádzele y rány záwrzedźiáłe dawne zwłaszczá ná goleniách / z miodem á z octem plastruiąc goi. *Plin.*

Przećiwne Krokodylom. — Krokodylom ábo Smokom wodnym / iest bárzo przećiwny. Przeto tym ktorzy ie biią ábo łowią / dobrze go nośić przy sobie.

Czerwonce y biegunkom inym. — Czerwona niemoc / y ćiekączki ine zástánawia / piiąc go z czerwonym winem ćirpkim.

Śćiąga / zgęscza / y chłodźi.

Zołzom. Gruczołō. — Zołzy y twárde gruczoły / korzeń tłuczony á plastrowány rozgania.

Tychże skutkow iest wtory.

Vszycá/ ábo wodna Strzałá. Rozdźiał 83.

Sagitta maior, & minor, Sagittalis, Lingua serpentina.

Pfeilkraut.

ACzkolwiek Dioskorydes nic nam o tych Vszycách nie zostáwił. Jednák że sie z tego mieyscá gdźie o źiołách przy wodźie / y w wodźie rosnących Dioskorydes pisze / podáłá sie o nich occásia. A przytym iż ich też przyrodzenie w skutkách osobliwych nie opuśćiło / niezdami sie ich nástronę odrzućić. Dwoiáka tedy Vszycá / ábo wodna Strzałá iest wielka ábo tępa/ y máła/ktorą Ostrą zowiemy. Obie są korzeniá białego / iáko Bábká wodna/ gęsto włośienkowátego: Z ktorego klącze wyrastá/proste / gládkie / oble/ wewnątrz gębczáste / iáko Sitowiná / y z rosczkámi swymi. Kwiátu białego w wierzchu rozg swych/ ze trzech listkow złożonego/ weśrzodku głowkę miękką máiąc/ rumiáną/ mszystą / wielkośći orzechá laskowego. Liśćia kończystotępego/ mocnego przy ktorego spodku ine dwá listy/ iákoby dwie skrzydłá/ ábo vszy od wisłe/ ná trzygránowitey stopce gębczástey / ná pułtorá łokćiá wzwysz / podczás krotszey / według głębokośći wody w ktorey rośćie/ w głowkách przerzeczonych naśie nie drobne / okrągłe.

Druga Vszycá mnieysza niczym od pierwszey nie iest rożna/ tylko listem ostrospiczástem/y węszym. Jest y trzećia mnieysza: listu dáleko od inych węższego / y ostrospiczástszego. Kwitną w Máiu.

Mieysce.

Wszystkie w wodách rosną/ ták w ćiekących iáko w stoiących / nigdźie indźie.

Przyrodzenie.

Wszystkie trzy są przyrodzenia chłodzącego y odwilżáiącego.

Moc y skutki.

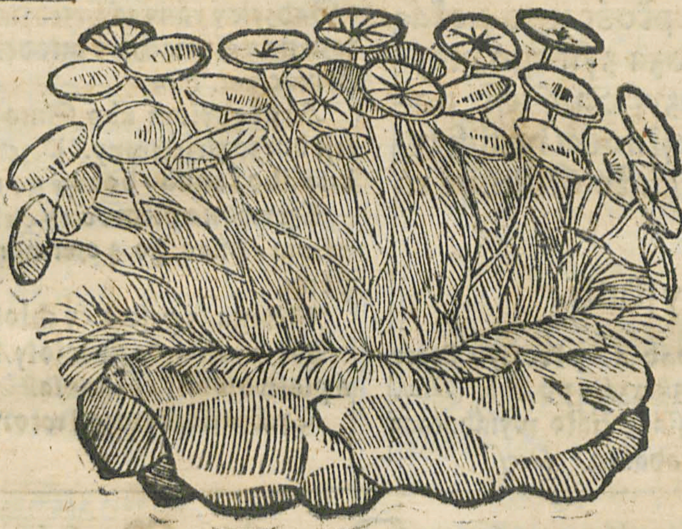
Skutkow tychże właśnie iest/ktorych wodna Bábká / ktorey sie zda być bárzo blisko powinna.

Pániom niepłodnym. — Z osobliwego przyrodzenia swego służy pániom niepłodnym / trunkiem y kąpielą iey vżywáiąc / dla płodu. *Cam.*

Rzęsá skálna/ Rozd: 84.

SKálna Rzęsá / iest źiele białe/ gorzkie / ná ćienkich stopkách/ bez liśćia/tylko ná nich pęcherzyki/ w ktorych sie naśienie záwiera.

Androſaces. Vmbilicus maris.

Mánſcharniſch.

Mieyſce.

NAd morzem rośćie ná ſkáłách / á nawiecey w Syryey.

Przyrodzenie.

PRzyrodzenia ieſt wilgotnego/ y oſtrogorzkiego we wſzytkich ſwych częściách. Roſpadza y wywodzi.

Moc y ſkutki.

Puchlinie wodniſtey.

Pol lotá prochu ziela tego miáłko vtártego / wodniſta puchline z ciáłá moczem obficie wywodzi/ z winem go piiąc.

Podágrze.

Też Podágre y łamánie w nogách / plaſtrem go przykłádáiąc/ vćiſza.

Biegunkom.

Ciekaczki záwsciąga z winem ćirpkim go vżywáiąc.

Puchlinie.

Naśienie tego źiela / z winem w trunku vżywáne / ábo z mioda wárzonego / pol lotá na raz/ puchline wywodzi.

Mocz pobudźi.

Mocz nad przyrodzenie zátrzymány pobudźi.

Rozſądek.

NJe mam co więcey o ſkutkách tego źiela piſáć. Gdyż Dioſkorydes y Gálenus / tákże ini Zielopiſowie nic więcey nam zoſtáwili: á przytym náſzym kráiom niezwyczáyne/ áni znáiome. Kto o iego ſkutkách będźie miáł więcey wiádomośći / tu niechay przypiſze.

Stonogowiec/ Rozdźiał 85.

STonogowiec ma korzonkow wielkość włośienkowátych / długich/ od ktorych tákże wiele liſteczkow Skorkowi ziemnemu iádowitemu chrobakowi podobnych wyraſtá. To źiele nie miewa kłącza/ ábo rozgi/ áni kwiátu/ áni naśienia. Rozdźiela ſie liśćie właſnie iáko Páprociane/ od ſpodku żołtáwe / y koſmáte/ zwierzchu źielone.

Mieyſce.

ROśćie ná mieſkich murách / ná ściánách/ ná twárdych á krzemieniſtych ſkáłách/ ná gorách á mieyſcách ćieniſtych. Znáyduie ſie y w ſtudniách murowánych. Przez cáłą zime źielony.

Przyrodzenie.

PJſze Gálenus w 6. kśięgách o ziołach/ że ma w ſobie to źiele cząſći ſubtelne/ y przenikáiące/ iednák przedśię nie ieſt przyrodzenia názbyt gorącego / y przeto kámień w pęcherzu kruſzy / tákże y w nyrkách. O czym dokłádniey powie ſie niżey. Ślęzione trawi. Ma w ſobie wſzyſtkim ſkromną y mierną ćieplotę.

Moc y ſkutki.

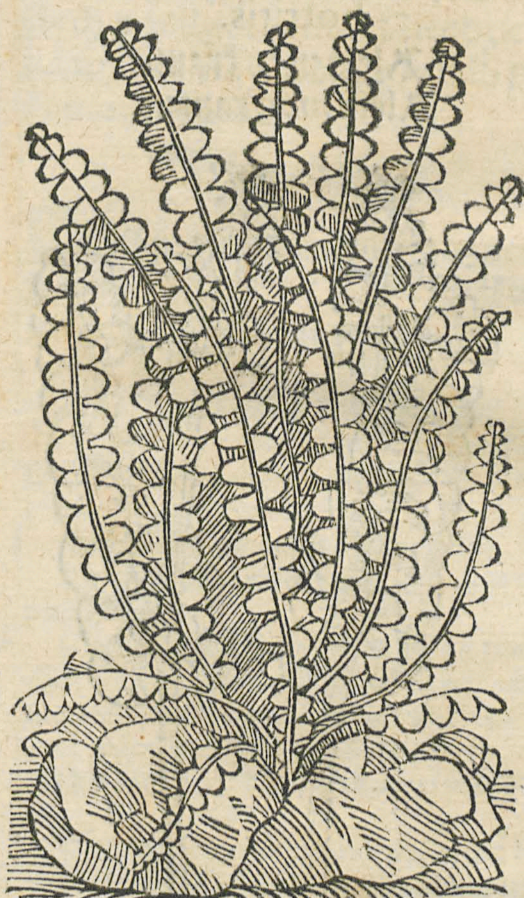
Ślęzionę ścieniącza y trawi.

LJśćie Stonogowcowe w winnym occie wárzone/ á przez czterdźieśći dni trunkiem vżywáne / ślezionę nábrzmiáłą ścieńcza / y trawi. Ale go potrzebá też źiele wierćieć z rowną częśćią Jzopu / winem roczczynić/ y ná lewy bok / w ktorym ślezioná leży/ plaſtrowáć. Toż czyni proch z liśćia

Item.

tego miáłki/ biorąc go ná raz kwinte z ćiepłym winem białym náczczo przez dni 40.

Scolopendria, Scolopendrium Splenium, Asplenium, Ceterach offi. Mula. Gazæ.

Moczu ćiężkiemu pusczániu / á tylko kápániem odchodzącemu. Tákże

Żołtey niemocy iest lekárstwem / wárząc go z Rzepikiem á piiąc. *Dios.*

W pęcherzu kámień krszy / y moczem wywodźi / trunkiem w winie vżywány. *Dios.*

Mocz ká pániem odchodzą cemu. Żołtaczce.

Kámień w pęchy rzu.

Wchodźi do tych syropow / ktore bywáią dla Melánkoliey czynione. *Dios.*

Melánko likom.

Sczkáwkę záwśćiąga wárząc go á piiąc.

Sczkáwce

Naśienie męzkie nád przyrodzenie płyniące / *Gonorrheam* zowią / záwśćiąga / ćwierć łotá / ábo kwinte prochu z żołtego liśćia iego / ktory od spodku iest z wodką Kurzey stopy / ábo z Bábczáną piiąc / przydawszy białego Bursztynu poł kwinty.

Melánkoliey. Płynieniu naśieniu męskiemu.

Qwartánie iest lekárstwem / wárząc go á piiąc.

Kwártánie.

Fráncę ktorzy ćierpią dobrze go trunkiem dáwáć káżdego dniá / á ile z Melánkolią złączona.

Fráncy melánkolicżney.

Piszą / żeby śleżionę od zámulenia wolną czynił / nosząc go ná szyi / żeby sie ciáłá dotykał. Ale do tego ma być kopány / tego czásu gdy ma nowy księżyc nástáwáć / ábo ná sámym schodźie.

Sleźionie.

Szkodźi.

Vdawáią niektorzy / żeby niepłodność czynił / noszony ná gołym ćiele. (*Theophra.*

Niepłodne czyni.

Rozsądek.

S*Colopendria* od Grekow y Łáćinnikow rzeczone iest to źiele / że Scolopendrze / to iest / Skorkowy iest podobny. *Splenium*, to iest / źiele śleźienie służące. Czego ztąd doszli iż położywszy ná nim bydlęcą śleźionę rozpłynęłá sie w krotkim czáśie. Przeto piszą / że gdźieby bydło w pászách tego źiela częśćiey pożywáło / tákże świnie / korzenia tego / śleźionę w nich trawi. Nam Stonogowcem rzeczone od wielu korzonkow iego.

Błądzą / ktorzy Stonogowiec Jelenim iezykiem bydź mienią. Bo y Dioskorydes nie vczyniłby był z osobná o káżdym rozdźiału. Pokázuie sie też rozność ich / rożnych kształtow.

Jeleni Sczaw / Rozdźiał 86.

SCzaw Jeleni / iest coś Jelenie mu iezykowi podobny / tylko v spodku ma liśćie wykroione ná kształt mieśiącá po nástániu. Korzonkow gęstych / ćienkich / rozpierzchłych / bez rozgi ábo klączá / bez kwiátu / y náśienia. Smáku wszystek kwáśnego : máiąc tákże / iáko Jelenie Jezyczki / kryski.

Mieysce.

Ná skálistych mieyscách rośćie.

Przyrodzenie.

STwierdzáiącego iest przyrodzenia swą kwáśną ćirpkośćią / przy ktorey iest y gorzkość nieiáka.

Moc y skutki.

SLeźionę śćiencza nábrzmiáłą / y trawi / vtárszy liśćie z korzeniem swym / á z octem vżywáne.

Sleźionę śćienczá.

Tákże śleźionę zámuloną y záckáną / tym sposobem z octem piiąc / otwiera y posiłá. *Dios.*

Item.

Chorobę czarną / ábo ćiemnoźieloną z

Czárno żołte niemocy.

zbytniego zámulenia ślezjony spadzá / w occie go wárząc/á piiąc. (Tenże.)

Hemionitis.

Korzenie tego źiela w czerwonym winie wárzone/ a trunkiem vżywáne / Czerwoną ćiekączkę zástánawia. tákże ine biegunki.

Vściekłionym od węża/ liśćie z białym winem pić dobrze. *Dios.*

Cerę cudną.

Ciału cudną cerę dáie.

Kámień w pęchyrzu.

Kámień w pęchyrzu łamie y wywodźi.

Kwartánie.

Czwartodniową febrę leczy.

Opiławom białym y rumiány.

Opiáwy ták białe / iáko czerwone pániam zástánawia / liśćie w winie ćirpkim wárzone. A vbogszym w wodźie / w ktorey kowal żelázo gáśi.

Krwią chárkaiącym iest lekárstwem / w ćirpkim w winie czerwonym korzenie wárząc/ a piiąc.

Ślezione z zátkánia nábrzmiáła leczy: wziąć Páproći / Wołowego iezyká korzenia po łoćie / skorek Káppárowego drzewká dwa loty wierzchołkow młodego chmielu / Ruty polney / Melisy / Ieleniego Sczawiu / Ieleniego iezyká po gárśći. To w wodźie wárzyć do połowice wywrzenia / przecedźić / do iuchy cukru z sześć lotow / abo według vpodobánia przydáć / znowu przywárzyć / y tego trunkiem náczczo po ośmy łyżek vżywáć.

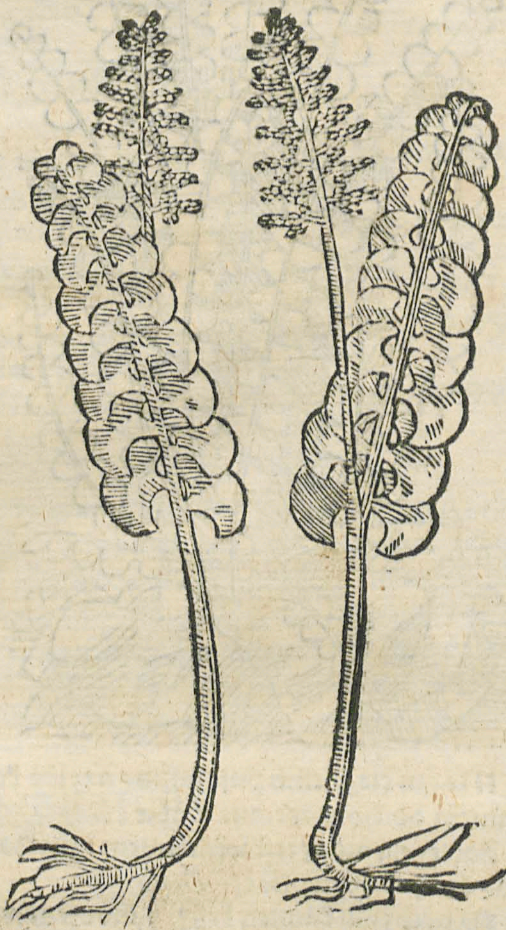
Rozsądek.

NIC z iest nieco liśćiem Sczaw Ieleni / Ieleniemu Iezykowi podobny / iednak te oboie źiela / nie są iedno / ani też we wszystkich iednostáynych skutkow / iáko niektorzy z poślednich źiołopisow twierdzą. O czymeśmy też wyszey / o Ielenim Iezyku pisząc / przypomnieli.

Podeźron / Rozdźiał 87.

Lunaria minor. Lunaria botritis.

Klein mon kraut. Klein mon rauten.

PODeźron / Podeźrał / y Wroćsie zás / źiołko nie wielkie / ledwo ná piądź zwysz. Korzenia białego z wiela odnożek / drobnych z tego tylko iedná rozgá wyrasta / obla / prosta / ćienka y gibka / ze środku ktorego wyrasta w pobok látorostká ná podobieństwo źiebrá / ná ktorey kozłem przykro pachnące po śiedmi ábo wiecey listeczkow po obu stronách rogátych / iáko pół Mieśiącá miąższe y mocne / iáko liśćie kápusty zámorskiey. Kwiát w wierzchu rozgi iáko v Sczawiku / z tych naśienie lisowáte w gronkách / iáko w Posypku / abo w Molownku / oble / á wespół śię trzy-

máiące. W Máiu tylko á w Czerwcu dáie się widźieć/ potym niszczeie y ginie.

Mieysce.

ROśćie pospolićie ná wysokich gorách źielistych/ słońcu otworzystych y wilgotnych. Niegdźie też ná wálech/ná groblách/y nád przykopámi rośćie.

Przyrodzenie.

JEst przyrodzenia chłodzącego y wysuszáiącego/ iáko z smáku iego pobaczyć możemy.

Moc y skutki.

Rány świeże goi.

RAny świeże zwiera y goi/ ták prochem z suchego zásypowáne/ iáko świeże tłukąc przykłádáne. Toż czyni

Item.

Sok Stánogowcem plastrowány. *Dio.*

Item.

Abo fleytuchy w soku maczáne/ á w rány pusczáne.

Przepuklinie wnetrzney y zwierzchney.

Przepukliny/ták wnetrzne/iáko y zwierzchne leczy/proch iego z ćirpkim winem piiąc/zwlasczá z tym w ktorymby był Kosztywał wárzony/ tego prochu po kwinćie ná raz biorąc/ przez dni czterdźieśći porządnie to czyniąc. *Dios.*

Przepuklym dźieciom.

Przepuklinie dźiećinney/ gdyby im kiszki w moszenká wyćiekáły/ iest wielkim lekárstwem przerzeczonym sposobem vżywány.

Klinu dźiecinnemu.

Klin tákże dźieciom leczy: to iest/ gdy w ich moszenká/ iáko máteria hruba flágmistá wpada/ zwlasczá ná te żyły/ ná ktorych iaderká wiszą/ rospadząiąc/ dáiąc im go przez czterdźieśći dni porządnie z winem czerwonym ćirpkim. Jescze potężniey przydawszy korzeniá Języczkowego.

Krwią chárkáiącym.

Krwią chárkáiącym iest lekárstwem.

Biegunkom. Czerwencę białey głowy.

Czerwoną chorobę/ y ine ćiekączki leczy/ ták surowego iáko też wárzonego vżywáiąc

Vpłáwom białogłowskim/ ták czerwonym/ iáko białym bywa rátunkiem.

Płynącemu násieniu męskiemu.

Naśienie mezkie nád przyrodzenie odchodzące záwśćiąga/ przerzeczonym obyczáiem go vżywáiąc.

Ránnemu.

Ránnym do trunku w wielkim iest záleceniu/ wźiąć go połtory gárśći/ Głowienek/ Złomignatu/ Grusczyczki/ Benedyktu/ Stokroći/ Záiącego vszká/ po gárśći/ skorek z chrośćiny polney Roży/ Bażánowcu żołtego/ Mietki czerwoney wodney Głowienek żołtych/ liśćia Brzoskwiniowe° czarno nakrápiánego/ Rdestu liśćia pstrego/ źiela Wężownikowe°/ Dźięgielu polnego liśćia po poł gárśći. Skorek z Jaśieniowe° drzewá połtorá łotá. Korzeniá Dźięgielowego łot. To wszytko pomieszáć/ drobno pokráiáć/ y ná dwie rowne częśći rozdźieliwszy/ ná iedne połowicę poł gárncá winá dobrego// ábo piwá nálać. Cukru ćwierć funta przyłożyć. To wszytko we flászy cynowey/ ábo w konwi zálutowáć/ á przez godzin czterzy w koćiel vkropu wrzącego wstáwiwszy wárzyć: przecedźić/ á tego po łyżce ábo pići ráno y ná noc ćiepło trunkiem vżywáć.

Brzydliwośći żołądká. Wybićiu. Bolączkom nowym.

Brzydliwość z żołądká odpądza/ proch tego źiela z winem piiąc.

Członkom z stáwu wybitym.

Bolączkom otworzystym świeżym/ ták proch/ iáko y sok/ tákże plastr niżey opisány bywa bárzo vżyteczny.

Plastr kosztowny ná rány.

Emplastrum.

Wźiąć Járzącego wosku z ośm łotow/ świeżego Máiowego másłá bez soli/ Mátki Bożey Dzwonkow/ Terpentyny/ po cztery łoty. To ná wolnym ogniu rospuśćiwszy/ przydáć ze dwá łoty miałko vtártego prochu z Podeżronu. Ten do ran y sadzeli świeżych bárzo osobliwy/ nad wiele innych plastrow y máśći.

Ránom. Sadzeli.

Solnik/ ábo słone źiele/ Rozdźiał 88.

Anthyllis, Anthyllion, Anticellion.
Saltz kraut.

SOlnik/ ktory też słonym źielem zowiemy dwoy iest/ Dioskorydowi y Gálenusowi: Pierwszy liśćia y rozg Szocowicy podobnych/ wzwysz ná piądź od źiemie proste. Liśćia miekkiego. Korzeń ćienki y krotki. Kwiát biały/ Rumienkowemu podobny. Smáku słonego. Drugi rosczkámi y liśćiem Suchotnemu źielu/ ktore Láćinnicy *Jvam Arteticam* miánuią podobny/ ieno kosmátszy/ ostrzeyszy/ y krotszy. A ten kwiátu brunátnego/ zapachu przykrego/ y mocnego. Korzeń Podrożnikowemu podobny.

Mieysce.

Pierwszy rośćie ná gruńćie piaskowátym y słonym słońcu otworzystym. Drugi ná piasczystym. A obá przy morzu pospolićie.

Przyrodzenie.

Wysuszáiacego y zwieráiacego iest przyrodzenia. (*Gal. Dios.*) Wtora bárziey wyćiera.

Moc y skutki.

Mocż wywodzi.

Moczu ćiezkiemu pusczániu/ korzeń pirwszego Solniká piiac/ iest lekárstwem. Tákże y ziele sámo/ ábo z korzeniem wespoł.

Nyrkom.

Nyrkom boleiacym vżyteczny/ tákże trunkiem vżywány.

Toku krwi.

Tok krwie zkadkolwiek zástánawia.

Morzeniu Kolce.

Morzenie w żywoćie/ y Kolke vspokaia/ w winie wárzony y pity.

Wrzodō.

Wrzody stula y goi.

Máćicy zatwárdziáley y zápaloney.

Máćicy zátwárdziáley y zápaloney/ vtárty z Rożánym oleykiem/ á z mlekiem/ ná łono y otwor łoná przykłádáiac/ iest rátunkiem.

Ránom.

Rany wszelákie goi y záwiera.

Drugiego skutki.

Rádaku.

Oprocz innych skutkow/ ktore ma z pierwszym rowne/ padáiacey niemocy [osobliwym iest lekárstwem/ z kwáśnym miodkiem go vżywáiac/ ábo z miodowym octem.

Rozsadek.

Solniku piećioráki y sześcioráki rodzay zná ydujemy/ ktorych tylko | dwá Dioskorydes opisał. Te wszytkie smáku słonego sa/ y skutkow máło nie iednákich : choćiasz kształtem y wyobráženiem rozne. Przy morzach rády sie báwia ná ziemiách piasczystych y słonych.

Wołowe oko/ Rozdźiał 89.

Buphthalmus, Oculus bouis, Cachla, & Cachlas.

Streichblum. Rindsaug.

Wołowego oká sa trzy rodzáie: Pierwszy/ ktory S. Janá kwiátem zowiemy/ á ten z iedne° korzenia kilká pretow puscza/ ćienkich á miekkich. Liśćia podobne° liśćiu Kopru Włoskiego/ ieno nie ták zielonego. Kwiátu żołtego ná wierzchu swych rozdżek/ iáko v Rumienku/ ieno dobrze wietszych iáko oko wołowe/ od ktorego podobieństwá nazwiská dostáło/ zápáchu iest wdźiecznego. Korzenia y tám y sám rospusczone° y rospierzchłego/ ćienkiego/ iednák miasszości ma pálcá máłego z wiela odnożek.

Drugie pśiemu Rumnu/ ták liśćiem iáko kwiátem podobny/ że trudno podczás iednego od drugiego rozeznáć/ ieno że kwiećie tego Wołowego oká iest listkow szerszych/ á rozdżek mdleyszych.

Trzećie Wołowe oko/ korzeń ma ná pálec wzmiasz/ od ktorego tákże odnożek niemáło ćienkich y drobnych pochodźi. Z tego záraz ná Wiośne liśćie ćienko á drobno

wykrawáne

wykráwáne z źiemie wychodźi/do Bylice cześcią / cześcią liśćiu Kopru Włoſkiego podobnego. Rozgi ná pultory ſtopy wzwyß puſzcza z geſtymi gáłazkámi: z ktorych w Lipcu kwiećie blado żołte wykwita / zapáchu przyiemnego.

Mieyſce.

ROśćie ná polách / łakách / miedzách / przy wśiách y miaſteczkách.

Przyrodzenie.

PIße Gálenus w 6. kśiegách o ziołách / że kwiát Oká wołowego gorzknieyßego y oſtrzeyßego ieſt ſmáku y zapáchu / niżli Rumien. Przeto też rozgrzewa y wyſußa we wtorym ſtopniu: á iáko drudzy chcą / że rozgrzewa we wtorym ſtopniu / wyſußa w pierwßym ná końcu.

Moc y ſkutki.

Żołtączce.

ŻOłta niemoc z ćiáłá ſpadza / kwiećie Wołowego oká w winie wárzone / á ná czczo po trunku vżywáne przez kilká dni. Doświádczona rzecz. Coż y o drugim rozumieć mamy.

Slinogorzowi.

Od ślinogorzu / y od wrzodu w gárdle bárzo niebeſpiecznego záchowywa / czeſto przy ſtole vżywány / ták w ſálacie / w ſálßy / iáko y w potráwách.

Żołtey chorobie.

Połtory ćwierći łotá / ábo puł łotá prochu tego źiela y kwiećia iego / po zmyćiu y wypoceniu w łáźni / ćiepło z winem piiac naſtárßa y nadawnieyßa żołta niemoc ſpadza / y ćiáło przyrodzoney bárwy domieſcza.

Pepku przepukleniu.

Przepuknienie pepká / to źiele z ſokiem z Morßowych iágod vtárte y plaſtrowáne leczy.

Guzom ſráncom.

Guzy twárde / w ktorych máterya ieſt iáko ſłoniny / *Steatomata* Grakowie zowią. Tákże ine Gruczoły twárde leczy źiele to / z ſtárą oliwą tłukac y z woſkiem / á plaſtrem przykłádáiac. *Dioſ: cal: Paul.*

Rázom záśiniáłym y nabrzmiáłym.

Rázy z tłuczenia nápuchłe / ábo y krwią záćiekłe leczy / y śiniáłe / wźiać co namieley vtłuczonego źiela tego ſuchego / ile ſie podoba. Bobowey maki / Kminu kramnego / káżdego zárowno / á miodem chedogim ná plaſtr záczyniwßy przykłádáć.

Puchlinie twárdey.

Nabrzmiáłość y nápuchłość twárda guzowáta / ábo gruczołowáta / ktora pochodźi z bolaczek ogniſtych / roſpadza. Wźiać tego źiela / y z kwiećiem iego vtłuc / ſmoły / lepu ptáßego: śiárki żywey miáłko vtártey / ile potrzebá. Z tego wßytkiego máść álbo plaſtr vczynić / y przykłádáć.

Máćicy záwrzedźiáłey.

Máćice plugáwa / záwrzedźiáła / złemi / á one wyiádáiacą iádowitemi wrzodámi / wychedaża / leczy / záwśćiagáiac tákowe wrzody iádowite. Jucha tego źiela w miodowey ſyćie wárzonego / ćiepło y czeſto ßprzycuiac.

Ná goleniách ſadzele.

Sádzele tákże dawne / zágniłe / y ćiáło roziadáiace / ná goleni / y ná innych mieyſcách / wychedaża y goi / pomieniona iucha wymywáiac ie.

Watrobie zámuloney.

Watrobe zámulona otwiera / y wychedaża / wárzac go z kwiećiem á piiac.

Nyrkom.

Nyrki zátkáne wyćiera.

Moczu.

Mocz zátrzymány wywodźi.

Kámień w nyrkách.

Kámień w nyrkách krßy / y pedźi / wárzac go y piiac. Tákże.

Mieśiecżney.

Mieśieczne czyśćienie białymgłowom wzbudza y wywodźi / kwiát z winem vżywány.

Wodká z Wołowego oká.

Aqua ſtillatitia.

Z Źielá z Wołowego oká / z kwiećia y z korzenia bywa z *Balneum maris* palona / gdy ná nawietße kwitnie / ktora potym w naczyniu śklánym przez dni czterdźieśći ná iárym ſłońcu wyſonowáć potrzebá. Tá

Żołtaczce.

Żołta niemoc z ćiáłá ſpadza.

Watrobie.

Watrobe zámulona otwiera y wychedaża / po piaći ábo ßeśći łyżek trunkiem ćiepło vżywáiac. *Tab.*

Rozſadek.

ROżne ſą rozumienia o iákowośći Oká wołowego / zwłáſczá od pośledniey ßych piſárzow / y Ziołopiſow. Jedni rozumieia to bydź / ktore my Krolikámi / álbo Kśiaßkami / y Głowka ś. Janá zowiemy. Łáćinnicy *Bellis maior*, o ktorym záraz niżey mowić bedźiemy. Drudzy Rumien płonny niepachniacy / ktory *Cotulam non fœtidam* miánuia / Ale ći wßyſcy myla ſie. Bo Kroliki chociaż máia kwiát wielki / ieno liſteczki kwiátu okolkiem roſtoczone / nie żołte iáko w Oku wołowym / ále białe / á we śrzodku żołte. Liśćie też ná kłaczu ßerokie / obdłużne y zlekká po kráiách kárbowane. Nie ieſt też Rumnem niepachniacym / bo tákże kwiátu białego ieſt / á we śrzodku pukliczek żołty. A wołowe Oko wßyſtek kwiát ma żołty / iáko Dioſkorydes piße. Liſteczki tákże ná rozdźkách / podobne do Włoſkiego Kopru / iedno krotße dobrze / y bládßey źielonośći. Nie ieſt też żołtym kwiátem / ábo Bylica żołta / o czym ná ſwym mieyſcu.

Kroliki/ Kśiążki/ Głowká ś. Janá. Rozd: 90.

Bellis maior, Belliũ maius.

Gänßblũ. Großmaßlieben.

Rozmáite to źiele v nas ma náзwiſká/ zowią go Krolikámi/ Kśiążkámi/ Głowką S. Janá/ Mátecznikiem drudzy/ Stokrośćią wielką/ ⁊c. Stákroć wielka/ ábo Mátecznik/ záraz z korzenią puſzcza liśćie/ ná kſztałt debowego/ lábrzyſte/ abo lábrem po obu kráiách wykrawáne/ po źiemi ſie rozkłádáiące/ przymieſzym y tegie. A ktore ſą po kłączu wyſzey od źiemie/ węzſze y obdłużne/ podobne liśćiu Przymiotowego źiela/ ktore *Senecium* Láćinnicy miánuią. Korzenia nie ćienkiego bárzo/ roſocháteɡo/ od ktorego wiele drobnych á włośienkowátych korzonkow pochodźi/ w źiemi nie głeboko śiedzący. Z tego korzenia niemáło kłącza łokietnego/ podczas wyſzego pochodźi obłego/ y mocnego. Ná tych kwiećie wedwoy naſob wietſze niżli Rumienkowe/ z białych liſteczkow/ á we śrzodku żołte głowki máiące. Kwitnie przez cáłe láto áż pod Jeśień.

Mieyſce.

Mátecznik ábo Kroliki/ roſną ná łąkách/ ná przyłogách/ miedzách/ przy drogách/ nád wąwozmi/ ná páſtwiſkách.

Przyrodzenie.

Przyrodzenia ieſt ćiepłego/ y ſuchego/ w pierwſzym ſtopniu.

Moc y ſkutki.

Gruczołom. Wolom. Zołzom.

Gruczoły gdźiekolwiek twárde. Wolá ná ſzyi y pod brodą.

Zołzy/ y twárdośći guzowáte odmiękcza y roſpądza/ świeże kwiećie vtárſzy ie y wſzyſtkim źielem ſwym/ przykłádáć. *Plin.*

Czáſzce potłuczoney w głowie.

Czáſzkę w głowie z potłuczenia popádáną y połamáną/ ſpaia y zwárza/ toż kwiećie ſamo/ á choćiaż weſpoł y z źielem tłuczone á plaſtrowáne. Do tego z wſzytkiego ſok wyżęty. Abo y proch ſłuży/ bądź nim záſypuiąc/ bądź máść z nich czyniąc/ á plaſtruiąc.

Bolączkom wrzodom ná pierśiách.

Toż bolączki/ rány/ wrzody ná pierśiách leczy/ ktore áż do wnętrznośći przechodzące plaſtruiąc/ y iuchę z wárzonego źiela/ y z kwiećiá piiąc.

Przepukl[inom].

Przepukliny wſzeláki̇e ſpaia/ ták iuchę z wárzonego piiąc/ iáko zwierzchu przykłádáiąc.

Jądrom y moſznem męſkim ſpuchłym.

Jądr męzkich y moſzen opuchnienie y nábrzmienie z przymiotem ogniſtym leczy. Tłukąc kwiećie z liśćiem á przykłádáiąc. Abowiem y puchlinę rozgania/ y ogień wyćiąga.

Rannym.

Rannym ſok tego źiela dawáć pić/ vżytecżno bárzo.

Jne wſzytkie ſkutki z Stokrociámi ſpolne ma/ z ktorym ieſt iednego przyrodzenia/ y ſkutkow ieſt/ o ktorych záraz ſię tu bądźie mowić.

Stokroć. Rozdźiał 91.

STokroći kilká rodzáiow znáyduiemy. Jednák naprzod ſie dźieli/ w ogrodną/ y płonną. Ogrodna ieſt rozmáita/ pełna biała/ y pełna czerwona/ ábo wielka/ trzećia mnieyſza. Płonnych tákże kilkoro rodzáiow/ wielka/ śrzednia/ y máła/ y modra. Pierwſza ogrodna biała/ ieſt wtorey ogrodney rumiáney we wſzem podobna liśćiem/ korzeniem/ rozdzkámi ábo ſtopkámi/ y kwiećiem. Naprzod z źiemie ſie puſczáiąc liſteczki máłe/ wąſkie. Te zá czáſem mieſzeyſze/ ſzerſze/ y okrągleyſze bywáią/ zlekká około kráiow kárbowáne/ po źiemi ſie

rozćie=

rozćiełáiace/potym wzgorę sie wznoszą. Pręćia z iednego korzenia niemáło pochodźi/ćienkiego/o blegibkiego/ niższe niżli ná piadź/ podczás wyższe / kwiatki białe. Korzonki drobne/ ćienkie/ á gesto włośienkowáte.

Bellis, Bellium, Flos bellius, Paſchatemum, Herba Artetica, Conſolida maior, Solidago minora,

Maßlieben / Zeytloſen / Oſterblumen / Madlieben.

Trzeći pierwszym podobny / liśćia miaższego / obdłużnego / po źiemi sie tákże rozkłádáiacego / zlekká zabkowánego: tylko tym rożno od pierwszych / że kwiatki rozmáitych barw y máśći miewa. Jedne sa w okregu swym czerwone / á we srzodku żolte. Drugie mieszáne / to iest czerwone z białemi. Trzećie we srzodku czerwone / á w okołku przy swych kráiách białe / máiac po piećdźieśiat po trzech / podczás y po piaći listeczkow w ſobie.

Jest też Stokroć pełnego kwiátu / á iáko włoski ćienkiego y drobnego / y iákoby mszystego / rozmáićie fárbistego. Korzonki máia wszystkie włoskowáte / drobne / rozpierzchłe / á miáłko w źiemi śiedzace. Sa iescze trzy drugie Stokroći / szosta / śiodma / y osma / pierwszym tákże podobne / tylko że rozdżki od spodku áż do wierzchu máia listeczkámi obsádzone / ná wierzchu ktorych okołkámi kwiateczki modro mszyste ná stopkách gołych A bywáia iedne pełne / drugie proste Pełne zá przesádzeniem w ogrodách ktorych gdy káżdego roku nie przesádza / obrácáia sie w proste.

Mieysce.

PEłne y wielkie w ogrodách bywáia flancowáne. Mnieysze y proste ná łakach / przy wálech / y págorkách / ná odnogách gor / przy wilgotnośćiach.

Przyrodzenie.

Sa przyrodzenia mierne° w rozgrzewániu y wysuszániu / trochę cirpkośćia swa stwierdzáiac. Co sie ztad znáczy / że wiecey iest wysuszáiacy / niżli rozgrzewáiacy / y owszem wychłodzáiaca. A iż sa miedzy nimi niektore smáku kwáskowátego / tedy tákowe sa przyrodzenia chłodzacego.

Moc y skutki.

WSzytkie iednákich sa skutkow / y máia osobliwe zálecenie od poslednieyszych Ziołopisoch do goienia ran / ták wnetrznych / iáko zwierzchnych / trunkiem wárzonego vżywáiac.

Ránom ták wnetrznym iáko zwierzchnym.

Tákże oberwánym wnetrznośćiom / y Przepuklinom / tymże sposobem vżywány iest osobliwym y doświádczonym lekárstwem / przydawszy do tego Niedospiałku / y Głowienek / to wespoł wárzyć w wodźie / á po trunku ráno y ná noc ćiepło pić. *Lob.*

Oberwániu wnetrznośći. Przepuklinom wnetrzny. Ziatrzeniu iezyká. Z iatrzeniu vst.

Jezykowi krostámi iatrzacemi osypánemu.

Vstom záwrzedziałym y zietrzonym so
vżyteczne/liśćie w vśćiech żucháiac.

Zyle w płucách zerwáney.

Zyle w płucách zerwáney/ ábo gdźie ine-
dy/ záczym przypada krwie chárkánie/ wiel
kim y doświadczonym iest lekárstwem/ przy
dawszy Zywcu ábo Kostywału / wespoł
wárzyć w wodźie/ á po trunku tego vżywáć
do ktorego przymieszáwáć może Ormień-
skiey glinki/ y glinki pieczetowáney.

Zywot odmiękcżáio y purguia.

Stokroći listeczkow młodych z sola/ z o-
ctem/ y z oliwa vżywáiac miásto sáłaty/ po-
wiáda *Hieronymus Tragus*, żeby miáłá żywo-
tá zátwárdźiałość odmiekczáć/ y stolce czy-
nić: czemu sie drudzy sprzećiwiáia. Ale tego
snádnie kto chce doświádczy / gdyż o to źie-
le nie trudno / zwłasczá ná Wiośne záraz /
gdyż y pod śniegiem z źiemie kwiátki poká-
zuie. Toż liśćie wárzone w tłustey polewce
miesney czyni/ wespoł z polewka przed ine-
mi potráwámi vżywáne.

Slaku.

Powietrzem ábo szlákiem náruszonym
pić/ y plastrowáć go dobrze.

Ránom Sadzełó.

Do ran y sádzeli wszelákie ich gorących go-
ienia/ iáko sie ná przodku przypomniáło/ z-
właszczá w głowie bárzo so vżyteczne / ták
do máśći/ iáko do plastrow przysádzone.

Iodrom spuchłym. Podágrze. Scyátyce. Artetyce.

Mosznom ábo iadrom męzkim spuchłÿ.
Podágrze.
Chyrágrze.
Scyátyce/ owa Artetyce z gorących wil-
gotnośći osobliwym bywa y predkim rá-
tunkiem / tłukac ia z Slazem / á z másłem
nie solonym / máżac ábo y plastrując. A-
bowiem boleśći vkłáda / y przymioty ogni-
ste z nich wyćiaga. (*Fuch.*

Kolce.

Kolce y dárćiu w kiszkách/ klystery z nie-
go czyniac bywáia lekárstwem.

Succus.

Sok.

TEn z świeżego źiela/ tym sposobem/ iáko
sie o Bylicowym powiedźiáło / ma być
wypráśowány/ ktory

Ránom wnetrzný.

Rány wnetrzne osobliwie leczy pitac go
dwákroć przez dźień z wodka Bábczána/ á-
bo z Głowienkowa ćiepło. Toż czyni sáme-
go bez wodek vżywánie. Zwierzchnie też rá-
ny leczy / ktoreby z ognistym przymiotem
były/ chustki ábo fleytuchy w nim maczáiac
przykłádáć zwierzchu.

Ránom zwierzchnym.

Aqua stillatitia.

Wodká.

ZE wszystkiego źiela wodká przez Alembik
wyćiagniona/ bywa trunkiem vżywána.

Płucom. Pierśiom. Watrobie. Nyrkom.

w zrániu Płuc/ Piersi/ Watroby/ Nyrek. ták sámá / iáko z Bábczána/ ábo z Głowienkowa.

Zápaleniu żoładká y kiszek. Prágnieniu.

Zápalenia Zoładká / ábo kiszek / zá czym
prágnienie zbytnie przychodźi/ gáśi y vśmie
rza sámo przez sie pitac.

Rány sposabia do goienia.

Rány zwierzchnie nia pilnie przemywá-
iac/ czyni sposobne do rychłego goienia.

Przymiotom ognistym.

Przymioty ogniste w nich wychładzáia.
Też ich potężnie od nie° broni y záchowuie.
Ine skutki społeczne ma z Krolikámi.

Piwonia/ Rozdźiał 92.

PIwonia dwoiáká / sámiec
y sámicá/ ma liśćie podobne
orzechá Włoskiego / ktorych ná
iedney stopce bywa kilká. Tá kiedy
naprzod z źiemie kły wypuszcza/ bro
nátne bywáia: potym zá czásem
źielone. A kiedy práwie dożrzeia /
zostawáia sie bárwy popielátey.
Klacza ná dwie piedźi wzwyż /
podczas wyższe. Ná wierzchu niż
sie w kwiát roskwitnie ma iákoby
głowki / ktore sie potym w kwiát
roskwitáia wielki z czerwoná bro=
nátny / w śrzodku pioreczká żołte /
drobne / iáko w Rożánym kwiátu
Tegdy opádna / nástáia z nich
straczki wespoł trzy ábo cztery/ iá=
ko ná drzewie Migdałowym ba=
czymy owoc / miąższe / kosmáte /
miekkie / bládoźielone / wewnatrz
czerwone: w tych źiárno/ iáko źiár
no grochowe/ ábo źiárno Gráno=
witego iábłká/ ábo z Pomáráńcze
pecká. Naprzod z czerwono brona
tne: potym gdy dożrzeie / czarne /
ábo zbronatná czarne / wewnatrz
iadro białe. Smáku przysłodszego:
Zapáchu niepráwie przyiemnego.
Korzeniá ná pálec wzmiąż / pod=
czás ná dłoń/ podczás dłuższy:
smáku przy ćirpszym / á z wierzchu
nieco zbládárumiány / wewnatrz
biały.

Sámicá dwoiá w niczym so
bie nierozne/ tylko że iedná kwiátu
iest rumiánego/ druga białego/ á
obiedwie pełnego/ nie iáko w sám=
cu prostego. Listu rozdźielonego /
iáko v Włoskiego Dźiegielu / ktory
Smyrnium Grekowie y Łácinni=

Pœonia, Dulcisiola.

Päonien. Bingen roſen. Pfingſt roſen. Gicht roſen. Königsblum.

cy miánuią / ábo v czarney Ciemierzyce korzeń / v obu zwierzchu czarny / we wnątrz biały / y guzowáty iáko wezły iákie / ábo paćierze ná ſznurze / ktorych bywa śiedm y ośm w kupie. Zapáchu przykrego. Z tego klacze ná dwie ſtopie wyráſtá / w ktorego wierzchu kwiećie czerwone iáko v ſámcá / iedno pełne / drugie nie pełne / wśrzodku głowká żołta. W drugiey ſámicy kwiát biały á pełny. Jnymi okolicznośćiámi ſámcowi ſą podobne.

Wybor.

Sámiec ma przodek przed ſámicą / ktorego zrzadká náleść / czeſćiey y nápoſpolićiey ſámice.

Mieyſce.

Wszyſtkie trzy rády ſámy przez ſie ná wyſokich gorách roſną ná ſkáłách / y w mieyſcách kámienistych. V nas / y w okolicznych nam kráinách / w ogrodách bywa ſłán cowáne y śiane / zwłaſzczá ſámicá. W Máiu rády kwitną.

Czás kopánia korzenia.

Gdy słońce we Lwá niebieſkiego wnidźie / mabydź kopány korzeń biáłádnia / godźiny słoneczney.

Przyrodzenie.

Jeſt przyrodzenia máło coś wiecey / niż miernie rozgrzewáiącego á we wtorym ſtopniu wyſuſzáiącego. Korzeń iáko Gálenus w 6. kśięgách o źiołách piſze / zlekká zátwierdzáiący y ćirpki z nieiáko ſłodyczą. A długo żucháný / wydáie z śiebie oſtrość iákąś gorzkáwą. Roſpądza rzedźi / śćienczá / otwiera / przenika / wyćiera / trawi.

Moc y ſkutki.

PJwonia ma wielkie zálecenie od ſtárożytnych y poslednieyſzych lekárzow / w niedołężnośćiách mozgu / y wſzyſtkiey głowy. *Gal.*

Położnicom niewyczyſćionym w połogu / korzeń Piwoniowy ſuchy w trunku dawány / ieſt vżyteczny. Abowiem poruſza mocno wychodząc. Też podkurzenie z niego w otwor łoná czyniąc / toż może. Tymże ſpoſobem tákże w winie wárzony / páre z niego w otwor łoná puſzczáiąc / czyni. *Plat.*

Mieśieczne czyśćienie pániom nád przyrodzenie záſtánowione wzbudza y wywodźi z miodowa ſytą vżywány / biorąc go ná raz rowna kwintę. Abo z iuchy Bylice wárzoney piiąc. *Dioſ. Gal.*

W żywoćie bolenie vśmierza z winem go pić dáiąc. (Tenże) Żywot wychodząc korzeń.

W pęcherzu / w nyrkách boleśći vkłáda winem ſłodkim pić dáiąc.

Zołtą niemoc leczy / tákżego po kwinćie z winem piiąc. (Tenże)

Biegunki wſzelákie záwśćiąga ſwą ćirpkośćią / w czyrwonym winie ćirpkiem wárzony / á trunkiem vżywány. [Tenże] Lepiey w kwáſkáwátym winie. *Gal.*

Vpławy czerwone pániom / w czyrwonym winie ćirpkiem czerwonych ziarn z dźieśięć / ábo ze dwánaśćie pić dáiąc / záſtánawiá. [Tenże]

Szesćnie dziáłki wychodzą.

Item.

Item.

Mieśięcznemu czyſczeniu.

Morzeniu w żywoćie

Pęcherzá bolenia. Nyrkom. Zołtáczce.

Biegunkom.

Vpławom czerwony

...cz pę dzi.

Mocz nád przyrodzenie zatrzymany wywodzi/ korzeń z winem vżywány. [Tenże]

Pokármu w żołądku. Gryzieniu w żołądku.

Ktorzy pokarmu w żołądku zatrzymać nie mogą. Jtem/ Gryzieniu w żołądku iest lekárſtwem/ korzeń z winem pić dáiąc. Abo ziarnká Piwoniowe iedząc.

Kámieniu w dzieciach.

Kámień w máłych dziatkách świeżo zámnożony krſzy y moczem wywodzi/ naſienia Piwoniowego dáiąc/ ták do iedzenia iáko y w trunku. *Dioſ. plin.*

Nocnemu duſzeniu. z vtráceniem mowy.

Nocnemu duſzeniu/ ktore mora zowią.

Mácicy zádußoney oſobliwym bywa rátunkiem/ zwłaſzcza z vtráceniem mowy/ piętnaśćie ziarnek czarnych/ dáiąc z winem pić/ abo z miodową ſytą. *Dioſ.*

Mácicy boleiącey.

Mácicy tákże boleiącey/ bywa rátunkiem przerzeczonym obyczáiem/ naſienie z winem piiąc. [Tenże] Abo z ſytą miodową.

Wątrobie, Nyrkom.

Wątrobę/ y nyrki z zámulenia wyćiera ſwą oſtrogorzkośćią. *Gal.*

Káduk dziecinnemu.

Pádáiącey niemocy dziećinney/ ieſt wielkim a doświádczonym lekárſtwem/ ziarnká zawießone ná ßyi ce ze świeżym korzeniem/ żeby ſie golego ćiáłá dotykáły/ y pokiby to ták noſiły/ poty od káduku wolni bywáią. Ale ſkoro to odrzucą/ zas ſie chorobá do nich wraca. Aż znowu záwieſiwßy ták ią potym odpądzą/ że ſie więcey nie wroći/ o czym Galenus świádczy.

Item:

Też naśienie piwoniowe z Lánkową wodką piiąc/ toż czyni.

Item.

Jtem/ Korzeń Piwoniowy z Rozmárynem/ z Maieranem/ á z Szałwią w miodowey ſyćie wárzony/ á trunkiem vżywany/ toż czyni. *Gal.*

Item.

Jtem/ wziąć piwoniowego Naśienia y korzenia po kwinćie/ naśienia Czarnogłowu/ ktory Łáćinnie Czyścem zowiemy/ Hányżu/ Białego Kminu/ ábo Anniaku/ po pol kwinty/ Dębowey Jemioły kwinte. To wßyſtko co namieley vtłuc/ á z cukrem vmießáć/ y po kwinćie ná raz z mlekiem dziećiom dáwáć.

Item. Káduku z glist dzieciom.

Gdzieby też tá chorobá wielka dziećiom z glist przyßłá/ co ſie częſto przydawa/ tedy tegoż korzenia y ziarnek Piwoniowych po pol łotá/ Gliſtniku ták wiele Reubarbarum przednie dobrego Ʒii. to ieſt dwie częśći od kwinty/ do tego białego cukru czterzy łoty: To wßyſtko co namieley vtrzeć/ á po pełni kśiężyca náſchodzie kwadry oſtáteczney/ z mlekiem/ abo z iáką polewką dziećiom raz abo dwá w tydzień pić dáwáć naczczo.

Item.

Jtem/ Dziećiom máluczkim ieſzcze przy pierśiach będącym/ niemoc pádáiącą leczy/ wziąć pol kwinty ziarnek Piwoniowych/ kwiátu Rocankow Arábſkich/ kwiećia Bukwice/ káżdego po ſczypćie/ to ieſt/ co może we dwá pálcá wziąć/ Gálgánu trzećią część kwinty To wßyſtko co naſubtelniey vtłuc y tego po połowicy trzećiey częśći kwinty máłym dziateczkom w vſtá ſypáć/ á zarazem dáć pośáć/ żeby tym lepiey rozeßło ſie po ćiele.

Rosleyßym zas Dziećiom/ wárzyć drzewo Gwáiakowe w Bukwicowey wodce/ do tego pol łotá Piwoniowych ziarnek przetłuczonych przydáć/ abo y więcey/ Jemioły z dębu y naśienia Koryándrowego: Z tego wßyſtkiego ſyrop vwárzyć/ á łyżkę cztery dziećiom tego naczczo pić dáwáć.

Item.

Ażeby kaduk nie bywał.

Jtem/ wziąć Piwoniey ze trzy gárśći/ Bobrowych ſtroiow pol łotá/ y wárzyć weſpoł w czterech funtach winá białego/ y w tym dziećię ſkąpáć záraz gdy z żywotá máćierzyńſkiego ná świát wynidzie. Ták po wßyſtek czás żywotá ſwego od pádáiącey niemocy będzie wolne. *Matthiol.*

Item.

Niektorzy naśćiebawßy Piwoniowych ziarnek ná ſznurek/ na ßyię dziećiom záwießuią miáſto paćiorkow/ przećiw teyże chorobie pomienioney.

Item.

Tym ktorzy tę wielką chorobę miewáią/ w łożu Piwonią miewáć/ y na niey legáć dobrze. Przeto liśćie iey pod dzieći ſłáć vżytecżno. Abowiem ſwą wonnośćią y ſuchośćią mozg im poſila y wilgotnośći ßkodliwe/ z ktorych poſpolićie pádáiąca niemoc pochodzi/ wyſuſza. *plin.*

Item.

Jtem/ Piwoniowe ziarnka/ z Rożánym miodkiem/ á z miodowym octem rośćieráne/ a trunkiem dawane/ bywáią vżytecżnym lekárſtwem przećiwko pomienioyney chorobie. (*Abram Salomonis.*) Owa Piwonia ſwą wßyſtką iſtnośćią/ ieſt vżytecżnym y doświádczonym rátunkiem. Ale iże tych czáſow tákowych ſkutkow tego/ iáko innych nie doznawamy/ ſą tego ziela pewne przyczyny/ miedzy ktorymi tá naprzedniey ßa/ że nie bywa czaſu przyſtoynego bránia/ ták korzeń iáko też naśienie/ to ieſt według mieśięcznego biegu/ y tákże inych plánet/ o czym ſie też wyżßey nápomniało. Kremu ták korzenie iáko naśienie do tych lekárſtw przerzeczonych wźięty/ nie ſámice/ ale ſámca/ czego miedzy Aptekárzmi/ nie wßyſcy y owßem zrzadká/ záchowuią. Z ſtąd niedziw/ ieſli náßych czaſow Piwoniowy korzeń tych ſkutkow nieczyni/ ktore przedtym czynił. Toż o inych ziol ſkutkách możemy rozumieć.

Czemu tych skutkow muszą ták przedtym.

Głowy boleniu.

W głowie boleśći vkłáda/ inche z korzenia Piwoniowego piiąc. Tákże naśienie czyni. *Gal.*

Kręczu.

Kręcz leczy/ ták korzeń/ iáko naśienie z winem vżywáne. *plin.*

Opłáwom białym y rumiánym.

Opłáwy białe pániom záwśćiąga/ naśienie czarne. Zas naśienie czerwone zaſtánawia opłáwy rumiáne/ trunkiem vżywáne.

Kłóciu w żołądku y w żywocie.

Kłóćie w żołądku/ y w żywoćie vkłáda.

Kamieniowi w nyrkách broni ſie zámnażáć/ y owßem piaſek y muł abo kał moczem

wywodzi

wywodźi/z ktorego śie kámień śpieka/naśienie z wodką tegoż źiela/ ábo z Piotruśczaną/ piiąc.

Mowie vtráconey.

Mowe vtráconą przywraca/ iaderká z trzydźieśći źiarn wyłuśczone/ miálko vtárte y z winem ábo z Láwendową wodką pite ábo z iuchą Bobrowego ſtrou wárzonego

Rátunku.

Pádáiącey niemocy też bywa korzeń rátunkiem/ prochem miálko vtárty z polewką Bylice wárzoney. Abo z Rućiánym sokiem vżywány. *Pla.*

Item.

Item/ Ktorzy pomienioną niemoc ćierpią/ dobrze vstáwnie korzeń Piwoniowy pod nosem trzymáć/ woniáiąc go. Jeſzcze lepiey y potężniey gdy do tego Bobrowego ſtrou z Rutą przyczyni. *Gal. Fernel.*

Item.

Item wźiąwſzy Zebnego źiela/ ktore Pyrethrum zowią/ Fiołkowego korzenia/ á Piwoniowego/ po dwie częśći kwinty/ orzechá Muſzkatowego trzećią część kwinty/ Ciemierzyce białey ʒ6. to ieſt/ połowice trzećiey częśći od kwinty/ ábo ſzoſtą część kwinty/ co namieley vćiuc weſpoł/ á ćierpiącym te chorobę/ tym prochem w nos záomu chnąć/ raz dwá/ záraz przydźie k ſobie.

Tok z nośa zbytni záwściąga.

Tok krwie zbytni z nosa záſtánawia/ korzeń Piwoniowy pod iężykiem trzymány.

Wrzodom zebrány y ziotrzony.

Swieżo zebráne y ziątrzenie wrzodow y wrzedźienic naśienie Piwoniowe czarne rozgania á czerwone ziarnka/ ziotrzenia záſtárzałe y dawne.

Od wężá obráżony.

Vkąſzonym od wężow y beſtiy iádowitych/ oboie naśienie ták ſámcowe iáko ſámice/ bywa lekárſtwem/ piiąc/ y żuchane ná ránę kłádąc.

Mocz pędźi.

Ciężkiemu puſczániu moczu/ ábo záttrzymánemu nád przyrodzenie/ w máłych dźiatkách/ ieſt oſobliwym rátunkiem/ ziarnka Piwoniowe dáiąc im pić/ bądź z mlekiem z máćierzyńſkim/ bądź z wodką tego źiela/ ábo z Piotruśczáną/ ábo z iáką ine. (*Plin.*) Toż wárząc á piiąc czyni. *Plat.*

Położnicom y dźiećinnym ſtrachom.

Położnicom w ſześćinie dźielách pod głowę kázą Piwonią y z korzeniem kłáść. Tákże

Pod dźieći do kolebki/ przećiwko nocnym przeſtráchom y lękániu/ y przećiwko vrokom dźiećinnym. Abowiem czáry/ guſłá/ y czártowſkie przeſtráchy odpędza/ y wniwecz obraca.

Złe duchy odpędza.

Duchy złe y nieczyſte z ludźi/ y vtrapienia od nich odpędza/ y wolne czyni/ korzeń vżywány/ y tymże ie podkurzáiąc. Tákże melankolicznym/ ſzalonym. *Plin.*

Omylney chęći do pochodowánia.

Nádymániu ná ſtolec/ y omylney chćiwośći do pochodowánia/ co pochodźi z źimney przyczyny/ proch korzenia Piwoniowego báwełnę nim nápoiwſzy/ w ſtolec puſczony/ ieſt lekárſtwem.

Aqua ſtillatitia.

Wodká Piwoniowa.

Wodká z kwiećia y z korzenia Piwoniowego bywa dyſtyllowána/ wſzyſtkim pomienionym niedoſtátkom ſłużąca. Zwłaſczá/

Rádukom dźiećinnym/ dáiąc ie z wodką Celidoniową pić/ wźiąć Piwoniowey ſześć łyżek á dwie Celidoniowey/ choćia wiecey według przynależnośći choroby y perſony bioracey/ po troſze dźiećiom z tego dáiąc.

Serce mdłemu.

Serce mdłe z zádużenia Máćice w Białychgłowách pośila/ y mdłośći od nich oddalá.

Aqua extractionis pæoniæ.

Bywa ináksſym ſpoſobem y kunſztowniejſzym z Piwoniey wodká wyćiągniona/ ktorą *Aquam extractionis Pæoniæ* zowią. Ta przećiwko wſzytkim wyżſzey pomienionym niedoſtatkom bywa potężnieyſza dáleko niżli pierwſza. O ſpoſobie iey wyćiągnienia pátrz w Piołynie.

Extractum

Extrakt ábo wyćiągnienie iſtnośći z Piwoniey.

W Aptekách doſtátnich y porządnych z Piwoniey bywa Extrakt/ ábo wyćiągnienie iſtnośći/ ktore wielkim/ doświádczonym/ y potężnym bywa rátunkiem/ oſobliwie ludźiom dorosłym/ w pádáiącey niemocy.

Rádunku ludźiom dorosłym.

Może też tego Extráktu/ ábo iſtnośći/ w inych dolegliwośćiách z wielkim vżytkiem przez vſtá vżywáć. Jáko przećiwko zámuleniu y zatkániu

Wątrobie Nyrkom. Zołtáczce.

Wątroby/
Nyrkom/ y
Zołtey niemocy/

Rádunku pániom z zádużenia máćice.

Białymgłowom/ ktore z zádużenia máćice przychodzą w pádáiącą chorobę/ przez vſtá z czymkolwiek vżywany.

Sal pæoniæ.

Sol Piwoniowa.

Może być ſol tákże z tego źiela/ iáko y z inych czyniona/ o ktorym czynieniu w Bylicy/ ábo w Piołynie pátrzay. Ta nie tylko ſłuży

Wątrobie Nyrkom. Máćice. Rádunku.

Wątrobie/
Nyrkom/
Máćicy/ zámulonym. Ale oſobliwie
Pádáiącą chorobę miewáiącym. Jeno to mamy wiedźieć/ że dźiećiom máłym nie ſłuży/ tylko dorosłym/ táka chorobą złożonym/ iáko y Extrakt/ albo iſtność. A też nie ma y tym być dana/ nád dwie ábo trzy źiár ná Jęczmienne podług wagi.

Miárá do vżywánia

Conſerua.

Konfekt z kwiećia Piwoniowe°.

TYm ſpoſobem iáko z Rożey/ y z innych kwiátkow konfekt bywa czyniony/ biorąc do funtu kwiećia świeżego/ y drobno vśiekanego/ trzy ábo pułczwártá funtá cukru białego. A weſpoł w kámiennym możdżerzu co nalepiey vtłukſzy/ w ſklenicy przez trzy mieśiące ná ſłońce wyſtáwić/ káżdego dniá iną ſtroną go ku ſłońcu obrácáiąc. Ten

Rádunku dźiećiom podroſłym.

Dźiećiom podroſłym w pádáiącey nie-

Nocnym strachowi ábo lękániom.
Záwrotu głowy.
Pánie zyści.
Miesięczny.
Nyrkom zátkánym.
Wątrobie.
Pęcherzowi.
Niemocy dotykáiącey dzieci.
Zadusze nia máci ce.
Dzieciom.
Mamkom.

niecy vżytecznie káżdego czásu bywa dány.

Przećiwko nocnym strachom/ y lękániu.

Głowie záwrotu służy.

Mozg mdły osobliwie pośila.

Pánie po porodzeniu czyśći.

Miesieczna tymże nad przystoyność záhámowána wzbudza.

Nyrki zámulone wychędaża.

Wątrobie.

Pęchyrzowi/ zátkánym mułem y piaskiem służy/ wychędażáiąc ie moczem.

Moczu zátrzymánemu iest rátunkiem.

Zołta niemoc wywodzi moczem.

Pániom częstokroć z zádußenia máćice mdleiącym dobrze go pożywáć.

Dziećiom máłym w wodzie rozmießány/ á trunkiem dawány/ ma bydź przećiwko nocnym strachom/ y kádukowi/ dawany.

Ma też bydź do vżywánia dány/ tym ktorzy pierśiámi máłe dźiatki karmia/ dla vwiátowánia pádáiącey choroby/ y inych chorob z głowy pochodzących.

Wino Piwoniowe.

Vinum.

WIno z Piwoniey/ tym kßtałtem iáko z Piołynem/ bywa przyprawione. To służy pádáiącey chorobie.

Kádukowi. Záwrotu.

Záwrotu y inym niedostatkom w mozgu z przyczyny zimney. Tákże wßystkim tym vłomnośćiom należy/ ktorym konfekt.

Szkodźi.

Brzemiennym pániom ßkodźi. Przeto máią sie strzedz/ nie tylko iey vżywánia/ ále y zapáchu/ dla poronienia. *Seleucus. Dalechcap.*

Rozsądek.

WSzyscy Ziołopisowie iákmiarz/ á ile stárzy na to sie zgadzáią/ Piwonia sámca do wßelákich lekarstw bydź vżytecznieyßego/ niżli sámice/ ktorego zrzadká znaleść/ częśćiey sámice.

Wroble Proso. Rozdźiał 93.

Milium solis, Lithaspermum, Milium soler.

Mechirß/ oder/ stein somen.

WRoble Proso dwoiákie/ wielkie ábo sámiec/ y mnieyße/ ktore sámica zowiemy. Oboie ma liśćie/ do oliwnego podobne/ iedno dłużße/ ßerße/ miękczeyße/ á to tylko przy źiemi/ ále ktore są ná swym kłaczu wyßey/ są mnieyße/ wesße/ y ostrzeyße. Rozg ćienkich/ obłich/ gibkich/ prostych/ połtorułokietnych/ po źiemi sie rozćieláiących/ á zwłaszcza wielkiego/ ábo sámcá. Do tego twárdych/ chrostowátych/ mocnych/ gałązek wiele z śiebie y odnożek pusczáiących w wierzchu rozdwoione/ máiąc listeczki długie. Kwiátki drobne białe/ między liśćiem á kłaczem. Z tych potym naśienie białe/ łśniące/ twárde/ iáko perełki/ wielkośći prosiánego ziárná. Korzenia niemáłego/ odnożystego/ od ktorego wiele drobnych korzonkow pochodźi/ á w źiemi nie máłko tkwiące. Pusczá też rozgi po źiemi rozłożone korzonki drobne z śiebie/ ktoremi sie do źiemie przyypináią/ rownie iáko Myße vßká/ ábo Niedośpiałek.

Wtore/ ktore sámica/ ábo mnieyßym miánuiemy/ liśćiem iest pierwßemu podobne/ tylko że mnieyße ostrzeyße/ á w swey zielonośći ćiemnieyße. To sie po źiemi nie rozćieła/ ále prosto/ krzewisto/ y gáłęźisto wzgore rośćie/ kilká rozg ná poł

tory sto-

tory ſtopy z korzenia wypuſzcżáiąc twárdochroſtowáte/ mocne/y nie bárzo gládkie. Kwiátu tákże iáko ſámiec białego. Z tego potym náśienie białe/ perłom bárzo podobne/ lſniące/ á twárdokámieniſte/ obdłużne. Wielkośći y podobieńſtwá Prośiánego ziárná/ iáko y pierwſze/ od ktorego v nas názwiſká doſtáło. Proſo wroble Łáćinnikom/ *Milium ſolis*, ábo iáko Serápion zowie *Milium ſoler*, od gory *Soler*, ná ktorey w wielkiey obfitośći rośćie.

Mieyſce.

Wszytkie ábo ſámiec/ ná ziemiách ſuchych / iáłowych/ przy párkániech/ y płoćiech rad rośćie. Mniey ſzy ná ziemiách tákże piaſkowátych y wyſchłych. Bywáią też w ogrodách ſzláncowáne/ y śiane/ á we wſzytkich cześćiách ſwych buyniey ſze bywáią. Kwitną w Czerwcu/ y w Lipcu/ y tego też czáſu záraz naśienie czynią.

Przyrodzenie.

Naśienie ieſt przyrodzenia ćiepłego y wyſuſzáiącego w trzećim ſtopniu/ co ſie z ſkutku iego ſnádnie baczyć może. Bo te rzeczy/ ktore mocz pobudzáią y pędzą/ iáko Galenus w piątych kśięgách o lekárſtwách we dwunáſtym Rozdźiale piſze/ ſą rozgrzewáiące y wyſuſzáiące. A co Auicenná piſze/ że w wtorym ſtopniu chłodźi/ á w pierwſzym odwilża/ to o ſámym źielu rozumie y mowi. Náśienie ſwym przenikániem otwiera/ y pędźi. Pośledniey ſzy wtorym ſtopniu mienia go bydź ćiepłym y ſuchym.

Moc y ſkutki.

Kámienia.

Wroblego Proſá naśienie co namieley vtárte/ á z białym winem trunkiem vżywáne/ kámień potężnie krſzy/ ták w Nyrkách/ iáko w Miechyrzu/ y moczem wywodźi, (*Dioſ.*) ná raz biorąc go kwintę/ ábo ćwierć.

Mocz.

Mocz nád przyrodzenie zátrzymány/ ábo z ćiężkośćią y z rzezániem odchodzący/ przerzeczonym obyczáiem vżywány/ ieſt lekárſtwem. *Dioſ.*

Kámień w nyrkách y w pęchyrzu krſzy.

Proch bárzo koſztowny y doświádczony ná kámień Nyrkowy/ y Mechyrzowy. Wźiąć Wroblego Proſá naśienia łot/ Kámykow z gębki morzkiey/ Kámienia Zydowſkiego/ ſkłá co nawybornieyſzego Weneckiego palonego/ po puł ćwierći kwinty. To wſzytko co namieley vtrzeć. Do tego krwie kozłowey przyprawney/ trzy ćwierći od łotá/ ábo trzy kwinty/ Cukru białego trzy łoty/ weſpoł pomieſzáć/ á po kwinćie tego z wodką Liśiego ogoná/ ktory też Lipką zowią/ pić dáwáć. *Tabe.*

Item.

Item/ Wźiąć Lipki ábo Liśiego ogoná źiela/ źiela ktore zowiemy Dźień y Noc/ ábo Sklenicznikiem/ Lákrycyey/ korzenia Piotruſczánego/ Kopru Włoſkiego/ po gárśći á pokráiawſzy w słodkim winie białym/ ábo w ſyćie miodowey wárzyć/ y po rowney kwinćie tego ráno y ná noc ćiepło pić.

Moczu kápániu.

Moczu kápániem y z rzezániem odchodzącemu/ źiele to/ z korzeniem Slazu wyſokiego z Lákrycyą/ á z Włoſkim Koprem w winie słodkim wárzyć/ á pić/ ieſt rátunkiem oſobliwym.

Płynieniu naśienia męſkiego.

Płynienie naśienia przyrodzonego záwśćiąga/ naśienie Wroblego proſá miáłko vtárte/ wźiąwſzy z połtory kwinty/ z ſokiem Bábczánym/ ábo z Łoczygowym/ ábo Stłuſtoſzowym/ przydáć do tego z puł ćwierći kwinty prochu Stonogowcowego Burſztynu dwie cześći kwinty ℈ij. y trunkiem vżywáć.

Nyrkom zátkánym.

Nyrki zátkáne wychędąża.

Pániom dźiatkámi ſie prácuiącym.

Pániom dźiatkámi ſie prácuiącym/ ieſt oſobliwym rátunkiem y prędkim/ naśienie Wroblego proſá miáłko vtłuczone z winem pić dáiąc/ ábo z mlekiem białogłowſkim. (*Matth.*) A to o mnieyſzym Wroblim proſie ma ſie rozumieć.

Kámień z nyrek y z pęchyrzá krſząc wywodźi.

Kámień z nyrek y z Pęchyrzá pokruſzywſzy wywodźi: Wźiąć naśienia Wroblego proſá/ Hányżowego/ Kopru Włoſkiego naśienia/ iąderek z Malonow/ Piotruſczánego/ naśienia Ptáſzego gniazdá/ Lákrycyey/ po rowney cześći/ to wſzyſtko co naſubtelniey/ vtrzeć/ á po kwinćie ábo po połtory z winem słodkim/ ábo z Piotruſczánoiu chą ráno y ná noc pić dáwáć.

Mocz.

Sámo źiele Wroblego proſá z wyſokim Slazem wárzone/ á trunkiem vżywáne/ mocz záwśćiągnlony wywodźi.

Zimnicy káżdodniowey.

Zimnicy káżdodniowey bywa lekárſtwem oświádczonym/ naśienia tego źiela miáłko vtártego ćwierć od łotá/ z winem słod-

kim godzinę przed przyszćiem piiąc. A,to czynić pokiby nie vstáłá/y nie opuśćiłá.

Mieśie-czney.

Miesieczne czyśćienie pániom nád przyrodzenie zástánowione wzbudza/ połtory kwinty nasienia z winem dáiąc pić.

Łożysku.

Łożysko pozostáłe po porodzeniu pániom wywodzi/ mnieyszego Wroblego prosá/ nasienia z kwintę ábo z połtory pić dáiąc/ bądź z iucha Sábiny wárzoney/ bądź z wodką Cynámonową/ ábo z Márunkową.

Wodká z Wroblego prosá.

Aqua stillatitia.

Z źiela Wroblego prosá wodká bywa pálona/ y do potrzeb lekárskich vżywána. Tá

Kámieniu służy.

Kámień ták w nyrkách iáko y w pęcherzu krszy y potężnie moczem wywodzi trunkiem vżywáne.

Moczu. Mieśiączney.

Mocz zátrzymány wzbudza y pędzi.

Miesieczne czyśćienie białogłowskie porusza y wywodzi/ dáiąc ią z syropem z Bylice trunkiem. *Tab.*

Rozsądek.

3. wroble proso czarne.

POślednieyszy Ziołopisowie wynáleźli więcey rodzáiow Wroblego prosá: Jáko Wroble proso czarne/ ktore korzonkow iest drobnych/ mikczemnych/ y nieużytecznych. Rozgdwu łokietnych/ kolánkowátych/ obłych/ odnożystych/ y suchych. Liśćia iáko v Márzány/ ábo Rety/ y spony: drobnego/ máłego/ y ostrego. Nasienia okrągłego/ czarnego/ oleiowátego/ y tłustego. To miedzy Pszenicą pospolićie się znáyduie/ y po wymłoceniu z nią bywa melte: Nie czyni żadney wády/ áni szkodzi vżywáiącym go w chlebie. Jni zowią to źiele Krowią rżą.

4. Proso wroble.

Jest ieszcze Wroble proso Trzćinne/ że liśćie niesie iáko Trzćina/ to drudzy zowią *Lachryma Iob*: Łzámi Jobowymi/ w ogrodách pospolićie w cudzych stronách rośćie. Ziárná wielkiego iáko groch/ twárdokámienistego/ á rozmáićie fárbowánego/ ábo pstrego/ ktorego do tych czásow vżytku nie znamy/ oprocz że z niego paćiorki czynią/ y noszą ná szyi. Kocha się to źiele w gruntách wilgotnych y mokrych/ ná pułtorá łokćiá wyrasta wzwysz. Korzeń podobny Prosiánemu. Liśćia Trzćinnego/ szerokiego/ żylowátego/ twárdego. Klącza kolánkowátego/ od tych liśćie po iednemu od káżdego pochodzi/ ktore ogárnia swym okryćiem nasienie. Zás nasienie pierwey vformowáne bywa á niżli kwiát wypuśći/ co w niemáłym podziwieniu być może/ dopiero przyszedszy do swey doskonáłośći/ kwiećie z siebie wierzchem białe ná ksztáłt kłoskow wydáie. Ten owoc naprzod pokázuie się źielony/ potym dozrzewáiąc/ z szárá czerwonáwy/ y dla odmiány farb pozorowi wdźięczny: odspodku swego szerszy/ ku wierzchu sczupleyszy/ liniyki po sobie wzdłuż proste máiąc/ w łupinie swey twárdokrzemienistey źiarnko zámknione/ ná ksztáłt źiárná Indiyskiego Prosá/ bárwy lisowátey: smáku zboża tákiego nie złego/ wielą szupinek białych okryte/ z ktorych ochędożone może być mąká y chleb/ iáko ze Brn ábo z Prosá. Ale w lekárstwie/ iákom wyszey námienił vżytku żadnego nie ma.

Pálnik/ Tyczná wyká/ Bob kámienny. Rozd: 94.

Woiáka Wyká tyczna/ ktorą Bobem kámiennym/ y Pálnikiem zowiemy/ wielka y máła: A iest chrostowáte drzewko bárzo smrodliwe: Lśćia Włoskiey wierzbie podobnego/ tákże rozdżek y gáłązek. Kwiátu Kápustnego gronistego. Nasienie w strączkách niemáłych obdłużne/ rumiáne y mocne/ nyrek ksztáłt máiące/ pstre/ ktore w tenczás dopiero twárdnieie/ gdy iágody winne dozrzewáią/ y ták bárzo/ że potym w wodźie moczone trudno go zmiękczyć. Druga Wyká tyczna mnieysza/ tákże chrostowátá: Tá ná iedney stopce po trzy listki miewa obdłużne/á ná końcu záostrzone/ źielone/ głádkie/ szersze niżli Konicz wietsza. Kwiátu żołtego/ gronistego/ iáko v wietszego Pálniku/ ále zapáchu niewdźięcznego: z tego strączki potym bywáią iáko ná Zárnowcu/ w ktorych násienie tákże podobne wielkośćią źiárnu Zárnowcowemu/ ieno obdłużne iáko bob włoski/ ktory Fasolámi zowią: bárwy czárnáwey/ Pniak klącza ták twárdy/ iáko Gwáiákowe drzewo: z wierzchu żołte/ wewnątrz ábo w drzeniu czarne. Przez nákázy y nárusze nia trwa czás długi. Przeto gospodarze wieyscy y winniarze/ czynią z niego tyki do spieránia látorośl

winnych

winnych. Czynia też Łucznicy z nich łuki mocne. Tákże sámostrzelnicy kuśe.

Anagyris.

Báumbonen. Stinckendtbaum.

Mieysce.

BOb kámienny wietßy rośćie w Apuliey y w Kámpániey. Mnieyßy tákże w ćieplych kráinách w leśiech / ná gorách. W náßych źimnych stronách nieznáiomy. Kwitnie bárzo ślicznie w Máiu y w Czerwcu.

Przyrodzenie.

PRzyrodzenia iest ćieplego y suchego / iáko Gálenus w 6. kśięgách o ziolách piße. Rozpráwuie. Ale iego liśćie świeżo źielone / máia wilgotnośći nieco / bo nie sa ostrego smáku. Suche záś wysußa / rozśiekuie / drobi. Tegoż też przyrodzenia skorá z korzenia iego.

Moc y skutki.

Liśćie mlode y świeże / wietßego Bobu kámiennego plastrowáne / wielkość y nábrzmiáłość ktoregokolwiek członká śćiencza. *Dios.*

Wiasßość y nábrzmiáłość członkow śćienca.

Pániom ćiężko rodzacym / y dźiatkámi sie dlugo prácuiacym / wielkim y známienitym bywa rátunkiem / liśćie świeże z winem słodkim rośćieráne á trunkiem dáne / ábo z mußkátela / ábo z iucha Rozynkow wárzonych po kwinćie ná raz. *Dios.*

Ciężkiemu rodzeniu.

Łożysko po porodzeniu pozostáłe wywodźi.

Łożysku.

Mieśieczne czyśćienie pániom wzbudza.

Mieśięczne.

Dychawicznym y ćiężko tchnacym rátunkiem bywa.

Dychawicznym. Ćiężko tchnacym.

Przećiwko boleniu głowy / pomienionym sposobem / liśćie z winem słodkim pić dobrze.

Głowy boleniu.

Plod w żywoćie oćiagáiacy sie y ná świát leniwo idacy / toż liśćie świeże ná nodze przy otworu łoná przywiazáne / predko wywodźi. Ale záraz po porodzeniu trzebá ie odiać / boby wnetrznośći z máćica wyćiagnely.

Plod wywodźi. Rodzenie snadne czyni.

Skorká z korzenia tego drzewká / wrzody y bolaczki zbiera / y w otok obráca. Niekiedy też rospadza. Toż sok z korzenia tegoż drzewká czyni / chuśćiki ábo fleytuchy w nim mácząiac / á ná nie przykładáiac.

Bolaczki w otok obráca niekiedy rozgánia.

Tychże też skutkow y przyrodzenia iest / mnieyßy Bob kámienny / ktorego wielki.

Mnieyßy Bob kámienny.

Szkodzi.

Szkodźi.

Plod z żywotá wyćiaga.

Plodu.

Naśienie tego Bobu iedzione / womity wielkie czyni / y pobudza krtußenie ze krwia.

Womity ćiężkie y ze krwia czyni.

Rozsadek.

PAlnik y tyczna Wyká / przeto rzeczona tá chrośćiná / że tyki z niey y pale dla podpierania látorosli winnych czynia. Wyka ábo Bobem kámiennym od podobieństwá ziárná y kámienney twárdośći. Ale myla sie bárzo ktorzy te chrośćine chca mieć Zárdowitem / ktora Láćinnicy *Labarnum* zowia.

Kozi Párek. Rozdźiał 95.

ZIele ktore Koźim Párkiem náßy miánuia / Kurzey nodze / ábo Tłustoßowi iest podobne / o czym Dioskor: sam o nim piśac świádczy / tylko że ma listeczki ćiemnieyßej zielonośći y korzonki ćiekie

Mieysce

Cepæa.

Cepeenkraut. Welſchens. Harnkraut.

Mieyſce.

Rośćie rádo ná mieyſcách płon nych y iáłowych.

Przyrodzenie.

Jednákiego przyrodzenia ieſt z Tłuſtoſzem.

Moc y ſkutki.

Moc wywodzi. Pęchrzowi owrzedziałemu.

Moczu z ćieżkośćia kápániem y z rzezániem odchodzacemu. Tákże Pęchyrzowi záwrzedziálemu/ okroſtá wiálemu/ z ktorego Lupieże moczem iáko mieſzne otreby odchodza/ ieſt oſobliwym lekárſtwem/ liśćie w winie białym dobrym warzac/ á piiac. Jeſcze potężniey to ſpráwuie z korzeniem Gromowego zieła/ ktore Szpárágiem zowia/ w winie wárzone á trunkiem przez kilká dni vżywáne. *Dioſ.*

Rumien. Rozdźiał 96.

Rumien troiáki ieſt/ nie máiac miedzy ſoba rozności tylko w

Chamomelum.

Kamillen.

kwiećiu. Pierwſzy ieſt kwiátu białego/ á ten ieſt napoſpolitſzy. Wtory kwiátu bronatnego/ á ten zrzadká ſie znayduie/ ieſt nawiętſzy/ y naſpánialſzy. Trzeći żołtego kwiátu. O tych trzech Dioſkorydes/ y ini ſtárodawni Ziołopiſowie zmiankę vczynili. Poślednieyſzy drugie trzy do tych przydáia. Jednák pierwſzy ieſt naprzednieyſzy/ y do vżywánia w potrzebách lekarſkich napoſpolitſzy/ y nayżytecznieyſzy/ co mu Dioſkorides y Galenus przywłaſczáia. Trzj pierwſze máia praćie ná połłokćiá/ podczás ná łokieć długie/ geſto rozkrzewione/ y gáłeźiſte/ wewnatrz ccze. Liſteczki ćienkie/ drobne/ geſte/ włośienkowáte. Kwiát wierzchu z białych liſteczkow złożony/ we śrzodku żołty ná kſztałt głowki/ około ktorej liſteczki białe/ iákoby promienie od słońcá pochodzace/ wdźiecznowonne. Korzonki drobne/ nie głeboko w źiemi śiedzace. Ten Rumien ieſt ták bá-

rzo podo-

rzo podobny Rumienkowi śmierdzącemu / ktory Psim zowią / że pozorem ieden od drugiego rozeznáć trudno / sámá tylko wonią. A też nie dziw / bo ten pachniący z tego Psiego poszedł / o czym śie niżey powie. Tákże o drugich.

Mieysce.

ROśćie Rumien pachniący przy ściesżkách / ná mieyscách wypráwnych / ná miedzách / miedzy zbożem / w ogrodżiech. Rośćie y ná mieyscách wyschłych. Kwitnie w Czerwcu / á w ćiepleyszych kráinách w Máiu. Kwitnie ná niektorych mieyscách dwákroć do roku / w Czerwcu iáko śie powiedźiáło / y w Wrześniu: ále włásny czás kwiátu w śrzodku álbo ku końcu Wiosny.

Przyrodzenie.

TEn rozgrzewa y wysusza wpierwszym stopniu / ták korzenie / iáko liśćie / y kwiát. Złożenie z żywioł ma bárzo osobliwe y známienite. Śćienczá / rospadza / rozgrzewa / rospráwuie / odmiekcza. Bole vśmierza subtelnym przenikániem swym / ktorym iest Roży podobny. A swym rozgrzewániem do oliwy może bydź przyrownány. Ale Rumien Rzymski pełny y niepełny. Tákże Rumien Angielski we wtorym stopniu są rozgrzewáiące / y wysuszáiące.

Moc y skutki.

GŁowe ábo mozg.

Głowie. Pierśiom. Płucom. Wątrobie. Slezionie. Nyrkom. Pęcherzowi. Máćicy.

Pierśi / Płucá / Wątrobę / Slezionę / Nyrki / Pęcherz / } Kwiećie Rumienkowe w winie wárzone / á po ránu y ná noc po kieliszku ćiepło piiąc leczy / rozgrzewa / y posila / otwieráiąc / y kolerę wywodząc. Tákże śie w nim kąpiąc y myiąc.

Máćicę / y ine członki y częśći ćiáłá do rodzenia / rozgrzewa / posila / y vtwierdza.

Dycháwicy. Kolce.

Dycháwicznym iest rátunkiem.

W kiszkách dárćie / co kolką zowią / vśmierza / y boleśći w inych członkách wnętrznych przez klistere dány / vkłada.

Máćiczne boleśći. Mieśieczney chorobie.

Máćiczne boleśći vskramia.

Mieśieczną chorobę zátrzymáną wywodźi piiąc ie suche z wárzonego. Tákże śie w nim kąpiąc. *Dios.*

Żywot od miekcza.

Kwiećie Rumienkowe miáłko vtárte. A potym do iedney częśći tego prochu przydáć Miodu odwárzonego y odszymowánego trzy częśći / miásto lektwarzu przez kilká dni vżywáć iáko pol orzechá Włoskiego ná raz á to ráno y ná noc / zmiekcza żywot / y przez stolce wywodźi dawne plugástwá z kiszek.

Gryźieniu w żywoćie. Glistom.

Gryźienie w żywoćie / y

Glisty wywodźi / proch z Rumnu z winem ćiepło ná czczo pić dáiąc ćwierć łotá / ábo pułtory kwinty.

Kádukowi.

Pádáiącą niemoc odpądza / y przez długi czás od niey záchowuie. Kwiátki Rumienkowe z miodem w winie wárząc y pić dáiąc.

Glisty.

Glisty wywodźi z żywotá / wźiąwszy ich ze dwá łotá / á ze dwádźieśćiá iedwabnych śliwek / ktore Sebesten zowią / to w kwárćie wody vwárzyć do połowice wywrzenia á przecedźiwszy wźiąć ze sześć łotow iuchy tey / ták wiele przyłać winney łoży kwáskowátey / ábo octiáney wody *oxicratem* zowią / ze trzy ábo cztery poránki tego dáć pić.

Członkom spráćowánym. Płod martwy wywodźi. Mocz pędźi. Zámulenia wywodźi. Kámień nyrkow. Opuszenia. Kolce. Żołtáczce.

Członki spráćowáne y zemdlone / nád ine źiołá bárzo posila / kąpiąc śie w nim / ábo y nágrzewáiąc. *Gal.*

Płod martwy z żywotá wywodźi.

Mocz zátrzymány pobudza.

Kał y zámuliská z żył moczem pędźi.

Kámień Nyrkowy.

Opuchenie z wietrznośći rozgánia.

Kolikę y dárćie w kiszkách vśmierza.

Zołtą niemoc spądza / wárząc go z korzeniem / z kwiećiem / y z liśćiem w wodźie / á piiąc. Tákże śie w nim náparzáiąc / y kąpiąc / ábo párę do otworu łoná pusczáiąc.

Z tych trzech Rumnoch napotężnieyszy iest brunátnego kwiátu ku wywiedźieniu kámieniá z Pęcherzá y z Nyrek / y ten też iest nawietszy / naudátnieyszy y spániálszy.

Te drugie Rumienki / biały y żołty zá potężniey wywodzą.

Mocz y kámień pędźi.

Proch z Rumnu z wodką źiela Noc y Dźień piiąc. Mocz potężnie pędźi. Tákże y kámień: ále potężniey iáko śie iuż powiedźiáło brunátny Rumień.. W niedostátku wodki przerzeczoney z winem go pić może.

Żołądká boleniu.

Bolenie niezmierne w żołądku vkłáda / á zwłasczá záźiębienia / weźmi kwiećiá Rumienkowe / Kokornáku / Centuryey / źiela / Szpiki Indiyskiey / káżdego po łoćie. Miodu dobrze odszymowánego dwánaśćie łotow. Źiela przerzeczone miáłko vtłuc / y prześiać / á z miodem vmieszáć. Tego le-

kwarzu na raz po łocie z winem dobrym vżywać káżdego dniá ná czczo.

Item.

Albo też tym sposobem/ Rumienkowey wodki wziąć łot/. Szczerbakowey abo Podrożnikowey drugi. Winá dobrego z łyżkę: tego wespoł zmießawßy w trunku káżdego dnia na czczo vżywáć.

Item.

Abo ták: Wziąć Rumienkowey wodki łotow osm. Cukru białe° ile kto chce mieć słodko/ to dać ćiepło pić w ten czas gdy boleść dręczy. Jedno trochę przed tym/ y potym dać kołaczek abo ze dwá zieść z Gálgánu vczynione/ ábo z Kminu kramnego. Diagalangam ábo Diácyminum zowią Aptekárze.

Zołądku nebrzmiáłemu.

Nabrzmiałość abo nápuchnienie żołądká leczy/ wino pijąc ciepło po kieliszku náczczo y ná noc/ w ktorymby Rumien był wárzony.

Mocz ká- piącemu.

Mocz po kropi kápiący/toż wino záßtánawia.

Boleściom wßelákim

Bole wßelákie vśmierza ták z wietrzności iáko z wilgotności iákichkolwiek we wnętrznośćiach y powierzchowne/ wárząc go y pijąc. Tákże náparzájąc/ y kąpiąc się w nim.

Kámien nyrkowy.

Kámień z Nyrek pędzi/ korzenie Rumienkowe na proch vtárte/ á z winem trunkiem vżywáne. Toż też mocz zahámowány wywodzi.

Płodu martwe mu.

Tenże proch po połtoru ćwierći tákże z winę pity martwy płod z żywotá wypędza.

Kwártá nie.

Tenże kwártánę odpędzá z winem go pijąc. A tym potężniey/ gdzieby z sokiem Rumienkowym wyschłym/ ták wiele oliwy przywziąwßy żyły pulsowe/ y paćierz we grzbiećie wßystek tym náćierał./ zwłaszczá godzinę przed przyśćiem iey/ y potym się po mázániu w pośćieli poćić.

Gorączko koleryczne- nym.

Gorączki koleryczne vśmierza z kwiećiem iego y z korzonkámi wárząc á pijąc. Nawet wßelákie gorączki/ ktoreby iedno z zámulenia y zágnoienia wilgotności pochodziły/ ták melánkoliczne/ iáko flágmiste. Tęż y tym iest osobliwym lekárstwem/ ktore pochodzą z zápalenia członkow wnętrznych. Dla tego Ægyptcy Lekárze słońcu go oddawáli/ y poświącáli/ że wßelákie zimnice odpędza y leczy. A zwłaszczá rozpráwiwßy pierwey te wilgotnośći/ przystoynymi y przynależącymi trunki.

Febrom wßelákim

Tymże febrom wßytkim w obec iest vżyteczny proch z korzenia Rumienkowego/ á zwłaszczá ktory pewnych dni przychodzą/ biorąc go ná raz co czerwony złoty záważy we dwu abo we trzech łyżkách syropu z octu á wody y z cukru vczynionego/ á to godzinę abo dwie przed przyśćiem/ vczyniwßy tego z kilkakroć.

Item.

Przećiwko tymże febrom trocíski abo kołaczki Rumnu/ bárzo kosztowne y doświádczone/ ktore *Nechtepsus* krol Ægyptski y Lekarz wielki opisał/ iáko *Ætius* piße o Rumnie pißąc. Każe sczyrych y sczegulnych kwiatkow Rumienkowych práwie dozrzáłych/ ile kto chce wziąć/ w możdzerzu vtłuc/ y z wodą kołaczkow náczynić/ á w ćieniu vsußyć. Potym gdy kogo febrá nápádnie/ vtłuc ieden/ ábo ileby się bydź dosyć zdało/ z oliwą go zmießáć/ ábo z oleykiem Rumienkowym/ żeby iáko máść byłá. Tym ćiało wßytko námázáć począwßy od głowy áż do stop/ w ten czas gdy go pocznie nadchodzić/ y nákryć go w pośćieli dobrze. Ktorzy máią powstáć/ tym pot przyidzie dobry y pożyteczny/ y przydáie/ że tychże kołaczkow tym że dać może iáko Bobowe ziarná/ z ćiepłey wody trunkiem. Ludziom przespolnym y podrożnym tákowe lekárstwo dobre y snádne ku przenoßeniu.

Trociski abo kołacz- ki.

Item. *Dioscorides.*

Toż y Dioskorides piße/ gdzie każe Rumnu co namieley vtłuc z kwiećiem z osobná káżde/ y z tego kołaczkow náczynić/ á do potrzeby chowáć/ zwłaszczá tym febrom ktore pewnych dni przypadáią.

Item.

Korzenie toż Rumienkowe ochędożywßy ie vsußyć/ y chowáć osobno. A gdy potrzebá przypadnie/ wziąć go iednę część/ á byla abo náći iego dwie częśći/ y z sytą miodową dáć pić. Záś drugiego dnia ná przemiánę/ wziąć kwiećia abo korzenia iego dwie częśći/ á ziela iednę/ y tákże miáłko vtárßy/ dáć pić z winem piтym miodem rostworzony/ co raz to połowicą więcey. *Dios.*

Wątrobie zátkáney.

Wątrobę zámuloną y zátkáną otwiera.

Miesię- czney cho robie.

Miesięczną zátrzymáną wzbudza/ prochu Rumienkowego miáłko vtártego z połtory ćwierći łotá dáć ná raz pić/ wątrobie zátkáney z octem. Mieśięczney chorobie z winem. Toż y Dioskorydes mowi.

Máćicy záwártey.

Máćicę záwártą otwiera/ náparzánie ábo kąpánie z Rumnu czyniąc po pas.

Kręgu. Gruczołó. Wolá ná ßyi.

Kręcz ábo zákrzywioną ßyię abo głowę leczy.

Gruczoły twárde odmiękcza.

Wolá ná ßyi ktore nie są zástárzáłe spędza/ z kwiatkow iego á z miodu Elektwarz rzadki vczyniwßy/ ná czczo przynamniey ze dwie godzinie przed iedzeniem dobrą łyżkę lizániem vżywác káżdego dniá. Tákże y ná noc. *Dios.*

Puchline spędzá.

Puchlinę spędza z ćiáłá/ suchego wziąwßy ze wßystkim/ to iest z korzeniem z lisćiem y z kwiećiem/ y ná popioł vpalić/ ktory wszelkiem w chusteczce w winie moczyć/ á to pić.

Wrzedzie- nicom w vśćiech.

Rumien żucháiąc/ wrzedźienice w vśćiech goi. Toż iuchá z wárzonego czyni płocząc nią.

Bokom nábitym. Kre leczy.

Bokom twárdym/ nábitym/ y pełnym/ z zbytnich wilgotnośći. Tákże

Kre y twárdość po gorączkách pozostáłą rozbiiá/ swym náparzániem y plastrowániem.

wániem.

Zyly nerwy pośila.

Nerwy ábo piete żyly pośila rozgrzewáiac ie / (*Dios.*) y wolne czyni. *Gal.*

Glowy bolęniu.

Glowy bolenie vśmierza / wárzac go ábo na gorącey cegle rospárzáiac / á okladáiac.

Vśzkniemu od bestiy iádowitych.

Vśzknionym od iádowitych bestiy / prochu z liśćia tego ćwierć lota z winem pijąc / iest rátunkiem.

Oczom krwia záćiekłym y boleiącym.

Krwia oczy záćiekle y zbytnie boleiące / bárzo prędko leczy / wziąwßy tego soku iedne cześć / dwie cześći wodki z białkow iáiecznych / mleká białoglowskiego chłopie kármiącá / trzy cześći. To zmießáć wespoł / y z tego wodke dystyllowáć / w ktorey chusteczke chędogą máczáiac / częstokroc ná nie przykłádáć / bárzo láskáwe iest ná oczy boleiące á krwią záßłe / lekárstwo.

Odśierdziu y ślabiznom boleiącym.

Odśierdziu y ślabiznom boleniu / *Hypochondriacă* Grekowie zowią / iest lekárstwem wdzięcznym / pijąc iuchę / y náparzánie z niego czyniąc.

Chyrágrze Podágrze. Lamániu w członkách.

Chyragrze.

Podagrze / y w członkách łamániu / wino w ktorymby kwiećie Rumienkowe przez noc mokneło / iest rátunkiem. Ale przytym káżdego dniá Rumienkowym oleykiem dwákroć námázywáć potrzebá. Toż też /

Pokurczonym.

Vlomności z páráliżu / pokurczeniu iest vżyteczne / ábowiem członki vlomne pośila / dwá rázy ná dzień oleykiem iego námázuiąc / á ćieple chusty ná to przywiiáiąc. *In summa* málo nie wßystkim chorobom ludzkim / iest lekárstwem osobliwym.

Wßytkim chorobom. Fistule w oczu.

Fistuły w kąćiku przy nośie w oczách leczy / z iuchą liśćie iego / przykłádáiąc. *Dios.*

Febrom.

Febry y gorączki vśmierza / z oleyku iego klistery czyniąc. Abo z polewki vwárzonego przydawßy oleyku iegoż. *Dios.*

Boleniu głowy.

Bol w głowie vkłada plastrem z máki Rumienkowey / á z ięczmienney / zárowno wźiąwßy / y wodą wárzonego / á oleykiem iego záczyniwßy / głowę tym obłożyć.

Item.

Abo wźiąć kwiećia świeżego / bądź suchego ze dwie gárśći / y wárzyć w winie z wodą napoły / do tego másłá świeżego nie solonego przydáć ze dwánaśćie lotow. To ták długo przy wolnym ogniu wárzyć / áż wino ono y wodá wywre: potym przebić przez co gęstego / ábo przez chustę / y tą máśćią czoło y skronie námázywáć.

Item.

Abo też rozmázawßy ná chuste / trochę octem pokropić / y ná mieysce przerzeczone przyłożyć.

Item.

Może też ná toż omyćie nog vczynić / wźiąwßy Rumnu ze wßystkiem ze trzy gárśći / Rożey czerwoney dwie gárśći / Komonice dwie gárśći / Bożego drzewká / Kocczey Miety / po gárśći. To wárzyć w rzeczney wodźie przylawßy winá z kwarte / ábo z połtory / w tym káżdego dniá nogi co naćiepley zetrwáć może / párzyć. Abowiem wielkim iest rátunkiem / tym ktorych głowny bol trápi.

Item.

Ług z Rumnu ná toż bárzo osobliwa iest pomocą / wárzyć go w kotle wody / y przecedź á przez popioł one wode ná Rumien tákże w naczynie podstáwione cedźić raz y trzy przelewáiąc / w tym nogi ná noc párzyć / á głowę poránu przemywáć.

Item.

Też Rumien wárzyć / y polewke tę pić / á z tego vwárzonego plastr vczynić / á ćiepło ná skronie y czoło przykłádáć dobrze / zwłaszczá ná noc.

Zołtość w oczach.

Zołtość z oczu spądza / ktora bywa z żołtey choroby wárząc go w wodźie / y párę z oney iuchy w oczy puszczáiąc / ábo też y twarz vmywáiąc.

Item.

Jeszcze lepiey ták / wźiąć kwiećia Rumienkowego ze dwie gárśći / Máieranu / Izopu / źiela wodnych orzechow / po gárśći / wárzyć w wodźie / á przerzeczonym sposobem tego vżywáć.

Oczu boleniu.

Przećiwko boleniu oczu / wźiąć soku wyżetego ze świeżego Rumnu dwá loty / mleká białoglowskiego chłopie kármiącą / ßeść lotow / białku od iedney iáy kokoßych co naświeżßych / á to wespoł co nalepiey zbiwßy chusteczke w tym máczáć / y ná oczy przywiiáć / á co vschnie znowu zmáczáć. *vide idem supra Folio 795.*

Item.

Boleiącym oczom z wiátru / Rumienkowe kwiatki / kwiatki Komonice / naśienie Włoskiego Kopru / ábo wierzchołkow z dorosłego Kopru Włoskiego po gárśći káżdego wźiąwßy / wárzyć w winie ná poły z wodą / w tey we dwoie chusteczke chędogą máczáć / á ná oczy przywiiáć / ná wierzch ćiepłe mleko kłádąc / á co vschnie to odnowić.

Item.

Rumien w mleku wárzyć á ná czoło y oczy plastrowáć ćiepło / dobrze.

W oczách krosty leczy.

W oczách krosty leczy / Rumien w wodźie wárzony y ná nie plastrowány.

Głowy boleniu.

Głowy boleniu niezmiernemu / z ktorego do ßaleństwá y od rozumu odstąpienia záledwie nieprzychodźi Rumienkowych kwiatkow ze dwie gárśći wźiąć / Máieranu / Rożey czerwoney / Kopru ogrodnego liśćia / po gárśći. To wespoł w studzienney wodźie do połowice wywrzenia wárzyć / á w tym dwoistą chusteczke máczáiąc / ná skronie y czoło ćiepło przywiiáć / powtárzáiąc często.

Włosy cudne czyni.

Włosy cudne ná głowie czyni / kwiećie Rumienkowe w ługu moczone / y tym często przemywáne.

Rymie y spadkom.

Toż też spadki / rymy y flusy z głowy ná pierśi y oczy spádáiące zástánawia.

Item.

Rumienkowy kwiát z czerwoną Rożą napoły / w woreczku záßyte / á ná czoło ćiepło przykłádáne / też spadki z głowy y rymy zawśćiąga.

Item.

Abo ták / wźiąć kwiećia Rumienkowego gárść / czerwoney Rożey / Máieranu / Kocánkow zámorskich / Muskatowego orzechu / Pieprzu czárnego / Pieprzu długiego / Kádźidłá białego kra-

mnego/ naśienia Nárduſowego/ Gwozdzikow/ Cynámonu/ po trzy ćwierći lotá. To wßyſtko z hrubá przetluc/ y woreczku przeßyć/ żeby ſie w kupe nie zbieglo/ nágrzać go y nakádźić nád weglem ogniſtŷ/ w rzućiwßy ktory gwozdźik kramny y kádźidlá/ y co naćiepley ná glowe przylożyć. Wßyſtki fluſy y ſpadki záſtánawia/ á wilgotnośći złe w mozgu wyſußa y trawi.

Lupieżom Páprzyſkom. Ciálo chędogie czyni.

Lupieże/ y páprzyſká z glowy wychedażá/ przemywáiac czeſto glowe woda/ w ktoreyby Rumien byl warzony. Tákże z ćiálá wßyſtkiego lupieże ſpadza/ y ine záßpecenia ćiálá/ kapiac ſie w nim.

Vßom boleiacym.

Vßy boleśći vkláda woreczki z Rumnu vczynione/ y ná goracey cegle winem pokropiwßy nágrzewáne/ y przykládáne.

Ciezkie- mu bole- niu glowy w goracz- kách.

Ciezkiemu boleniu glowy w ſrogich goraczkách przemywánie glowy woda/ w ktoreyby kwiatki Rumienkowe/ Rożá czerwona/ Márcowe Fiolki/ Jeczmień/ kàżdego po gárśći wziawßy wrzálo/ ieſt oſobliwem vlżeniem.

Lekiemu zebowá- niu dźie- ćinnemu.

Zebowániu lekkiemu dźiećinnemu/ Rumien z Koprem ſwoyſkim wárzony w wodźie/ ieſt wielkim rátunkiem/ czeſto ta woda glowke im przemywáiac ćiepło.

Pámieć/ Wzrok/ Sluch oſtrzy.

Pamieć w cále záchowuie y oſtrzy.
Wzrok/
Sluch pośila/ vmyáiac káżdy wieczor nogi kládac ſie do pośćieli/ abo przynamniey trzykroć do tegodnia w wodźie/ w ktoreyby Rumien byl párzony dlugo.

Spánie przywodźi.

Spánie przywodźi w chorobách/ ábo w goraczkách wielkich Rumien/ wziawßy go ze dwie gárśći. Liśćia Fiolkow Márcowych/ Komunice/ po gárśći káżdego. Mákowek/ Grzybienia/ liśćia Bielanu bialego y kwiećia tego po pol gárśći. To w wodźie dlu° wárzyć/ abo párzyć/ przydawßy ieſcze liśćia y kwiećia Wierzbowego/ liśćia Winnego/ po gárśći. Ta woda ná noc kladac ſie ſpáć nogi y rece ná dol omywáć dobra chwile/ y nie oćieráć áż ſámy oſchna.

Lupieżō ná twarzy.

Lupieże z twarzy ſpadza kwiećie Rumienkowe mdlko vtarte/ z miodem ná kßtalt maśći záczynione/ á tym twarz námázowáć dwakroć przez dźień: á po káżdym námázániu woda wárzoneğ Rumnu obmyć/ nie nie oćieráiac/ ieno żeby ſámo oſchlo.

Wilgotnośći w vßiech.

Wilgotność zbytnia vßi oddalá toß kwiećie w winie wárzone/ vßá ta iucha czeſto poplukuiac.

Zebom trzonowŷ boleniu.

Trzonowych zebow bol vſkramia/ ſok z świeżego Rumnu ćiepło w vßy czeſtokroć puſzczány/ á ile w to vcho przy ktorym boleta.

Káßlu ſuchemu.

Suchy káßel leczy puſzczáiac páre ćieplá w nos zwárzonego Rumnu z czerwoney Rożey/ y z Máćierzeyduſzki/ po gárśći káżdego wziawßy/ ale Rumnu dwie.

Dychawi- cy.

Ciezkiemu tchnieniu/ y dychawicy/ ktora z ſpadkow od mozgu bywa. Toż kwiećie leczy wziawßy ich ze dwie gárśći/ Komonice Nárduſu Celtyckiego kwiećia/ po garśći. Kadźidlá z hrubá przetluczone° lot. Kwiećie y Komonicá drobno pokráiać/ y woreczek z tego vczynić/ ktory záwße we dnie y w nocy ćiepły ná wierzchu glowy nośić: Abowiem wyſußać bedźie wilgotnośći w glowie.

Klóćiu w bokách.

Przećiwko kloćiu ſrogiemu w bokách/ warz Rumieniu y Slaz w winie y w wodźie nápoly/ polewke wley w máchárzyne/ przydawßy zßeść lotow oliwy/ y co nagorecey ná mieyſce boleiece przykládáy.

Item.

Albo ták: Wźiać kwiećia Rumienkowego garść ábo ßeść/ Siemienia lniánego z hrubá przerázonego ze trzy garśći. Z tego vczyn dwá worki/ á w wodźie iey roſpárzywßy/ po wyżećiu ná bolace mieyſce ieden zá drugim co naćiepley przykládáć.

Ledźwiō. Nyrek. Pechyrzá bolenia. Kámieniu. Kloćiu w bokách.

Boleniu w ledźwiách/ y w biodrách/

W Nyrkách/ W Pechyrzu/ Ná kámień/	oboie to náparzánie przerzeczone ieſt bárzo vżyteczne.

Też ná toż kloćie w bokách/ kwiećie Rumienkowe w krowim mleku wárzone/ á ná bok przykládáne/ bywa rátunkiem.

Item.

Item, gdźieby kloćie w boku z goracey przyczyny przypádlo: Weźmi garść albo dwie kwiećia Rumnowego/ Komonice/ Fiolkow Márcowych/ Otrab/ Sándalu czerwonego vtluczonego/ Naśienia Slazowego/ káżdego po gárśći: to wßytko ná proch vtluc/ y przydać maki Siemienia lnianego/ Fengrekowey/ po lóćie. To weſpol w mleku krowim warzyć/ przylawßy oleyku Rumienkowe° kwáterke/ żeby iáko káßá geſta byla/ y ná bok bolacy co naćiepley plaſtrowáć/ dwakroć przez dźień odnawiaiac.

Item.

Abo ták: Przerzeczonego kwiećia wźiać ze dwie gárśći. Kopru ogrodnego ábo ſwoyſkiego/ Fiolkow Márcowych/ po gárśći. Záßyć w woreczku/ y w mleku wárzyć/ przydawßy Komonice/ y bok tym nápárzáć. Może też y w wodźie toż wárzyć/ á potym z kwáterke winnego octu przylać/ y nágrzewáć tym bok.

Item.

Abo tym ſpoſobem: Kwiećia Rumienkowego wźiać dwie garśći. Ruty/ Hyſopu/ Lebiotki/ Rozmárynu/ po polgárśći. Kminu kramnego dwá loty. Bobkow z hrubá przerázonych lot. To wßytko przeßyć w woreczku plóćiennym/ y w goracym winie maczáiac/ ná bolacy bok co naćiepley przykládáć/ á gdy przechlodnie znowu rozegrzać/ y kilkákroć powtárzáć/ áż kloćie vſtánie.

Item.

Plaſtr ná toż z kwiećiá Rumienkowego/ á z maki Jeczmienney/ y z oleyku Rożánego/ w wodźie wárzac/ á plaſtruiac.

Biodrom Nyrkom vklada boleśći.

Bole w Biodrách/ y

Wnyrkách vkłada náparzánie ábo kapánie czyniąc / wźiąć kwiećiá ze dwie gárśći: Rumienkowe° / Komonice / Kocankow zamorskich / Kopru swoyskiego / po gárśći. Korzeniá Fiiołkowego / Fengreku / naśieniá Lnianego / po pol gárśći. Korzenie y naśienie z hrubá przetłuc / y w długi worek záßyć / ná połtorá łokćiá wzdłuż / ná łokieć wßerz / y vczynić z niego po pás kapánie dwákroć przez dźień worek ten na biodrách ábo ledźwiách położywßy. Po náparzániu tákim / ćiepła chustá stárßy / námázáć oleykiem Rumienkowym / y oleykiem z Kopru swoyskiego / ábo Kućiánym / ćiepło. á ná to futerko iákiekolwiek / możeli bydź stáre liśie przyłożyć. To czynić trzykroć przez dźień / ráno / w południe / y wieczor.

Mleko pániom w wálone w pierśi.

Mleko gdźieby śie zbytnie w wáliło białeygłowie w pierśi / záczymby miáłá w nich bolesne rozpieránie: weźmi dwie częśći Rumnu / Komonice wierzchołkow / naći Kopru Włoskiego / naśienia Kopru swoyskiego / Bożegodrzewká / Fengreku / káżdego po iedney częśći. Bázyliyki / Lniánego naśienia / tákże po częśći iedney. To warz w winie á w wodźie ná poły / y często tym náparzay pierśi chusty maczáiąc ábo gębki.

Pierśiom spuchłym.

Tákże ná spuchnienie pierśi z źimną / Rumien w winie warz / á ćiepło plastruy.

Żołądkowi obrążonemu.

Żołądkowi obrążonemu y boleiącemu / woreczek z kwiećiá Rumienkowego dwie częśći / z Piołynu / z Máieranu / y z Ruty iedney częśći przyßyć / y vstáwicznie ná żołądku nośić: námázuiąc go po ránu y ná noc oleiem Rumienkowym y Kućiánȳ wespoł.

Item.

Abo ták: Wźiąć kwiećia Rumienkowego połtory gárśći / czerwoney Roże / Piołynu gornego y Pontćiego / Márzymiętki po gárśći. To wespoł w woreczku przeßyć / á ná gorącey cegle rozgrzawßy / á winem polawßy / przykłádáć / powtarzáiąc często zágrzewániem.

Item. Bolączce w żołądku. Wrzod w kiszkách.

Bolączke wnętrzną w żołądku. Tákże Wrzod w kiszkách / y w innych wnętrznośćiách rospádza: wźiąć mąki z Rumienkowego kwiećia cztery łoty. Mąki naśienia Lniánego / Fengreku po dwu łotu. Smalcu świniego pięć łotow. To wespoł wárzyć / ábo smáżyć áż zgęstnieie iáko máść / plastrowáć ćiepło: ábowiem tákowe bolączki zmiękcza / y w otok obráca.

Boleść w kiszce stolcowey.

Boleść w kißce stolcowey vśmierza / ktora bywa z wilgotnośći ostrych y iádowitych do niey zstępuiących. Wźiąć garść Rumnu ábo dwie / Komonice połowicę od tego / warz w winie ná poły z wodą / y tym nágrzeway kiszkę w stolcu.

Kolice y dárćiu w kiszkách iest wielkim rátunkiem: wźiawßy go ze trzy gárśći / Komonice dwie / Kocankow zamorskich garść. Tákże w worku záßyć / ná gorącey cegle winem pierwey skropioney / dobrze zágrzać / y ná pępek y wßystek żywot przykłádáć.

Item. Worek.

Ná toż gdźieby z wietrznośći przypádło / vczynić worek ná wielkość árkußá pápieru wßerz y wdłuż / ze czterech gárśći Rumienkowego kwiećia / z Kopru ogrodnego liśćia / Máćierzanki / Lebiotki / z Szałwiey / z Piołynu / po dwu gárśći káżdego. Ten ná gorącym dnie ogniská / ábo ná cegłách nágrzawßy / ná żywot przykłáday. Może ieszcze przywźiąć / Máieranu / Ruty / Hányżu / y Kminu / po gárśći y po dwie.

Item.

Kapánie też po pás / ábo y pára nágrzewánie z tychże źioł może ná toż czynić.

Item. Kapánie. Item. Plastr.

Plastr do tegoż bárzo dobry tym sposobem czyniony: Wźiąć kwiećia Rumienkowego ze cztery łoty. Ták wiele Lniánego naśieniá / Piołynu naśienia / Kopru Włoskiego / Kminu kramnego / Ruty / Kminu polnego / Jáłowcu / Márzymiętki / po dwu łotách káżdego. To wßytko miáłko vtłukßy / w wodźie wárzyć / przydawßy z ßeść łotow oleiu Piołynkowego. Plastr z tego co naćiepley kłádź ná żywot. Abo też tym sposobem: worek vczynić / ze dwu częśći Rumienkowego kwiećiá / z Slazu / z Ruty / z Bylice / z Piołynu / z Siemieniá lnianego / z Kminku polnego / z hrubá przetłuczonych w winie gorącym go nágrzać / y ná żywot przykłádáć wyżawßy go z winá.

Item. Worek.

Abo tákowy plastr: wźiąć mąki z kwiećia Rumienkowego ze trzy łoty. Ták wiele mąki Bobowey / Fengreku dwá łoty / mąki z Siemieniá lniánego tákże ze dwá łoty / Kminu kramnego miáłko vtártego łot. Másłá świeżego cztery łoty. Oleiu Kućiánego dwá łotá / to wßytko w wodźie wárzyć / y ná żywot plastrowáć wßystek co naćiepley.

Item plastr.

Slezienie nábrzmiáłey ábo nápuchłey / plastr bárzo vżyteczny. Kwiećia Rumienkowego wźiawßy ze trzy ábo ze cztery gárśći / wárzyć ták długo że rozewreią / y przebić ie przez śitko. Do tego przydáć Ammoniáku / Ságápenskiego soku / y Bdelium káżdego połoćie / więcey ábo mniey według przebitego przez śitko kwiećia. To potym wespoł wárzyć áż będźie iáko máść / to ná ślezione nábrzmiáłą plastrowáć.

Slezienie nábrzmiáłey.

Kámień w nyrkách krßy kąpiąc śię po pás w Rumnie / wźiawßy máło przedtym prochu z łyżkę z záiącá Márcowego ná popioł vpalonego z ćiepłym winem. Toż też dobre iest / kiedyby śię kámień zástánowił w korzeniu / ábo w ßyi pęchyrzowey / ábowiem pędźi go potężnie.

Kámieniu w nyrkách.

Dźiatkom máłym kámień ćirpiącym / iest lekárstwem osobliwym / wźiawßy dwie częśći Rumienkowych kwiatkow / Komonice Rozmárynu / Szałwiey / Chrzanu / liśćia Rzodkwiánego / káżdego po iedney czę-

Dźiećiom kámień ćirpiącym.

ści. To wárzyć w wodźie/ y w tym dwákroć przez dźień dźiećię kąpáć/ dáiąc mu w tey kąpieli pić wodki Rumienkowey 2. ábo 3. łyżki.

Nyrkom záwrzedźiáłym.

Bolączkę y záwrzedźiáłość w nyrkách leczy/ plastr z Rumnu tym sposobem vczyniony/ mąki kwiećia Rumienkowego wźiąć cztery łoty/ mąki śieminiá lnianego dwá/ ták wiele też otrąb/ oleiu Sesámowego cztery łoty wárz to wespoł w świeżym mleku krowim/ á plastruy ná nyrki.

Mocz pędźi.

Mocz zátrzymány wywodźi potężnie/ smáżąc w máśle Rumienkowe kwiatki/ y w treße winá/ á miedzy dwie chuśćie włożywßy ná przog łoná co naćiepley przykłádáć.

Item. Kąpánie.

Abo y ták/ weźmi kwiećia przerzeczonego ze cztery gárśći/ dwie gárśći Slazu/ korzenia Piotruscżánego/ korzenia Kopru Włoskiego/ po gárśći káżdego/ vczyń kąpiel popás.

Máćicy boleiącey.

Máćicy boleiącey/ wino w ktorymby Rumien był wárzony iest vżyteczne/ przykłádáiąc w woreczku. Jesċze lepiey tym sposobem vczyniony/ Rumienkowego kwiátu wźiąć ze trzy gárśći/ Komonice/ Kopru ogrodnego/ lnianego śiemienia/ Fengreku/ po dwu łotách/ Bylice Żytney ábo polney Miety/ Poleiu/ Bożego drzewká/ po gárśći/ Kminu kramnego/ Kopru Włoskiego Hányżu/ po poł łotá/ Fengrek y śiemie lniáne przetłuc z hrubá/ worek tym wßystek nápełniwßy/ ná gorących cegłách zagrzewáć co naćiepley ná przog łoná áż do pępká przykłádáć.

Máćicy záźiębley.

Záźiębłą máćice rozgrzewa/ kwiećie Rumienkowe/ wźiąwßy z garść ábo trzy/ Bukwice/ Bylice/ Szałwiey/ po gárśći/ wárz to w wodźie/ á poránu y ná noc tym ią nápárzay.

Poty pobudza.

Poty Rumien czyni/ wárząc go w gárncách/ y w wánnie suchey dobrze nákrytey przy iego párze śiedząc. Jesċze snádnie y rychley poydźie gdźieby przedtym niżliby do wánny wßedł ćiáło wßystko iego oleykiem námázał/ á ktemu kilißek dystylowáney wodki z niego wypił.

Vpłáwo białym nápárzenie.

Vpłáwom białym białogłowskim/ iest wielkim lekárstwem/ wźiąwßy ze cztery gárśći kwiećia iego/ Máieranu/ Bylice/ Rozmárynu/ Márunki/ Miodunki/ ábo Melisy/ po dwu gárśći/ korzeniá Ománowego z Siárki/ po łotow cztery/ Bobkow dwá łoty/ soli garść: źiołá posiekáć/ Omán/ Bobki/ Siárke vtłuc/ y w worku przeßyć/ á w wodźie wárzyć/ á w tym sie myć śiedząc ná worku.

Mieśięczney zátrzymáney párc.

Zátrzymáney chorobie mieśieczney białogłowskiey/ kwiatkow Rumienkowych dwie gárśći/ Máieranu/ Máćierzanki/ Poleiu/ żytney Mietki/ Márzymiedki/ Korzenie Ostrzyżowe/ Fiiołkowego korzenia/ po gárśći/ źiołá pokráiáć/ korzenie przetłuc/ wárzyć/ y nád párą śiedźieć/ puszczáiąc w otwor łoná leykiem áż do máćice.

Item. Kąpánie.

Dla tegoż też kąpiel bywa z tych źioł/ wźiąć kwiećia Rumienkowego dwie gárśći/ Lebiodki/ Máieranu/ Bylice/ liśćia Bobkowego/ Chlástáwy/ Jáłowcowych iágod/ po gárśći/ to wespoł w wodźie wárzyć/ á w tym sie po pás kąpiąc.

Poty złe z ćiáłá wywodźi.

Poty złe z ćiáłá wyćiąga/ wárząc Rumien z Slazem w wodźie/ á nád tą párą w suchey wánnie śiedząc/ choćia by też niezbyt enie były.

Máćicy záwrzedźiáley y záplugáwioney.

Máćice záwrzedźiáła y zrániona goi.

Záplugáwiona wychędaża/ Rumien w miedźie wárzony/ á ßprycą przez otwor łoná ćiepło dány.

Rány wrzody goi.

Rány/ w winie ábo w wodźie Rumien wárzony/ tym ie wymywáiąc goi.

Wrzody Rumien świeży vtłukßy/ y miásto plastru przykłádány/ leczy.

Głowy bolenia.

Ktorzy bole głowy częste miewáią/ á ile z źimney przyczyny/ Rumnu woniáć im dobrze. Abowiem znáczniey posila y bolesć vkłáda.

Członkom osłábiáłym.

Członkom zemdlonym ábo osłábiáłym/ potłuczonym/ w wodźie wárzony/ posila y vmacnia/ śił im dodáiąc/ nápárzánim swym.

W pologu nogom puchnącym.

Położnicom/ bądź w pologu/ bądź też po pologu/ gdźieby nogi nábrzmiáły y puchnęły/ weźmi kwiećia Rumienkowego dwie gárśći/ kwiećia Szpikánárdowego/ ábo Láwendowego/ Piołynu/ Bożegodrzewká/ Centurzyey/ Krwawniku/ po gárzći/ wárz/ á po cáłey godźinie dwákroć nogi w tym párz/ po ránu y ná noc.

Rękom z źimná popuchłym.

Rękom popuchłym z wielkiego źimná y zamrożenia/ iest lekárstwem/ kwiátu Rumienkowego dwie gárśći wźiąwßy/ Komonice garść/ Kopru Włoskiego/ Fengreku przerázonego w możdżerzu cztery łoty/ to wespoł w wodźie ćiekącey wárzyć/ y w tym nápuchłe ręce nágrzewáć/ ná wieczor y poránu po godźinie trzymáiąc: Potym świeżem másłem á oleykiem Rożánym/ przydawßy troche mąki Fengrekowey/ że będźie iáko máść/ námázuy ręce po káżdym nápárzániu.

Scyátyce.

Scyátyce z źimney przyczyny też niemáłym iest rátunkiem/ wźiąwßy iego kwiećia ze cztery gárśći/ otrąb/ Prosá/ po dwu gárśći/ soli garść: to przeßyć w worku w niemáłym/ á ná grzawßy ná gorącey cegle winem nákropioney/ co nagorętcey ná biodrá przykłádáć.

Bolom sześćiniedźiálek.

Sześćiniedźiałce w żywoćie bole po złożeniu vśmierza/ wźiąwßy ze trzy łoty kwiátu Rumnowego miáłko vtártego/ mąki Bobowey/ śiemienia lnianego/ mąki Fengrekowey/ Kminu kramnego po dwu łotach/ kokoßego sádłá/ másłá świeżego po trzy łoty/ oleyku ze Bzowych kwiatkow ßesć łotow. To wßystko wespoł w dostátku wody wárz

ná pępek

á ná pep‹cey przygotowáná plastruy.

Ztorym zyłkom.

Złotym żyłkom boleiącym / tákim iest lekárstwem / wziąć ze dwie gárśći kwiećia Rumienkowego / prochu śiennego / Szałwiey / Rozmárynu / po gárśći káżdego: To wespoł wárzyć / y z tego párę pusczáć do stolcá.

Kiszę wychodzącey stolcem.

Kiszce wychodzącey z stolcá / kwiatki Rumienkowe / Rożá czerwona / Dziewánná / iest rátunkiem / z tego dwá woreczki vczyniwszy w winie vwárzyć y nágrzewáć nimi stolec.

Nápuchnieniu w stolcu.

Nápuchnieniu w stolcu bolesnemu / Rumienkowego kwiećia wziąć ze dwie gárśći / Romonice / Fengreku naśienia / śiemienia lniánego przetłuczonego / po gárśći / wárzyć w biáłym winie / do trzećiey cześći wywrzenia / á w tey polewce chustę ábo gebkę maczáiąc ćiepło przykłádáć.

Vkąszeniu od iászczorá y inych bestiy.

Vkąszonym od iászczurá y od iney gádźiny á bestiy iádowitych / z prochu Rumienkowego / á z syropu miodku kwáśnego / ábo z octu miodowego / plastr ná ránę przykłádáć / pierwey wymywszy ránę tymże syropem kwáśnym ábo octem miodowym / leczy ránę / y iad wyćiąga.

Korzeniu męskiemu opuchłemu.

Ná opuchnienie członku męzkie° / wziąć máki kwiećia Rumienkowego / máki śiemienia lniánego / Fengrekowego / máki z korzenia Slazu wysokiego / Fig / káżdego po dwu łotu / oleyku Rumienkowego sześć łotow / wárzyć to wespoł w wodźie áż zgęstnieie iáko máść / plastr vczynić / y korzeń męzki ćiepło tym okłádáć.

Bolom wszelákim.

Bole wszelákie vspokaia / Rumien ná proch miáłko vtárty / á ze świeżym másłem plastrowány.

Wrzody zbiera.

Wrzody wszelákie zbiera / wźiąwszy ze dwá łoty miáłko vtártego Rumnu / liśćia Slazu wielkiego / liśćia máłego Slazu / káżdego po łoćie / Jeczmienney máki łot / oleyku Liliowego / Rumienkowego / po dwu łotu / wszystko to wespoł wárzyć w wodźie / á plastrowáć.

Końskim mosznom opuchłym.

Mosznom końskim zápuchłym / ták vczyń: weźmi kwiećia Rumienkowego dwie gárśći dobre / Dzwonkom Mátki Bożey / Lubszczyku / Sábiny / Szałwiey / po gárśći káżdego / wárz w winie y w wodźie do połowice. To pod koniá z gárncem podstáwić / nákrywszy co nalepiey / żeby párá poden podchodząc ná strone nie vchodźiłá. Te párę dobrze mu ia też w gębę pusczáć / żeby śię mogł co nálepiey poćić. To káżdego dniá dwákroć czynić / áż koń wyzdrowieie.

Wino.

Wino Rumienkowe.

WJno Rumienkowe / áczkolwiek v stárodawnych ludźi / iáko y w dźisieyszym wieku / w vżywániu máło iest: iednák w Jeśieni / gdy winá zbieráią / mogą być z wielkim vżytkiem / á zwłasczá dla Pań / y ich rozmái-

tym przypadkom czynione / y vżywáne.

Wodká.

Wodká Rumienkowá.

DO wielu rozmáitych potrzeb tá wodká bywa z *Balneum maris* dystillowana / á potym przez czás nie máły ná słońcu dla wytrybowánia wysonowána / y pilnie chowána. W ten czás nálepiey ią wypaláć / gdy nalepiey y nabárźiey kwitnie. Liśćie y z kwiećiem y z bylem vśiekawszy.

Moc y skutki.

Wątrobie. Slezionie. Zołtączce. Mieśięcżney. Máćicy. Kolce. Pęchyrzu. Płucom. Dycháwicy. Kámieniu. Zołądku. Máćicy. Położnicom. Gnilcu. Ránom. Záwrzedźiáłośći.

Wątrobne żyły zámulone / Slezione tákże / Zołta niemoc spądza / Mieśięczną pániom zbudza / Máćiczne boleśći vkłáda / Kolikę y dárćie w kiszkách / Pęchyrzá boleśći vśmierza / Płucom záwrzedźiáłym dobra / Dycháwicznym vżyteczna / Nyrkowy kámień wywodźi.	piiąc ią náczczo y ná noc po kieliszku máłym.
Zołądek / Máćicę.	źimne rozgrzewa.

Sześćiniedźiałkom vżyteczna / bowiem ie czyśći.

Gnilec w vśćiech goi / płocząc nią ćiepło. Tákże Ràny / krosty / y Záwrzedźiáłośći w vśćiech leczy.

Zębom boleniu. Głowy boleniu.

Bolę zębow vśmierza / ćiepło nią płocząc / y w vśćiech długo trzymáiąc.

Głowy bolenie ćieżkie vskramia / rostárszy w niey Migdałow słodkich kilká / á chustę we dwoie złożoną w tym maczáć / y ná czoło y skronie przywiiáć. To lekárstwo námdleyszym y nazbolálym ludźiom / pániom / pánnom / y dźiatkom bárzo służy / ktorego bespiecznie bez wszelákiey szkody vżywáć mogą.

Extract.

Jstność z Rumnu wyćiągniona.

JStność ták bywa z Rumnu wyćiągniona iáko y z Piołynu. Tá wszytkim chorobom tym służy wnetrznym / ktorym Rumien sam służy / biorąc iey ná raz trzećią cześć ćwierći łotá / to iest ʒ.j. bądź z wodką / ábo z lektwarzem / bądź z winem / ábo z iákimkolwiek przynáleząacym lekárstwem / według potrzeby choroby.

Konfetk.

Konfekt z kwiatkow Rumienkowych.

BYwa w inych stronách konfekt z kwiatkow Rumienkowych z cukrem / iáko inne konfekty czyniony / ktory tákże pániom bárzo potrzebny / y vżyteczny / y przynáleząacy iest / zwłasczá tym / ktore częstokroć ćierpią dolegliwośći máćiczne: Abowiem ie wychędaża / rozgrzewa / posila / y vtwierdza. Tákże sześćiniedźiałkom do wyczyśćienia iest vżyteczny / vżywáiąc go ná raz iáko kásztan / ábo Włoski Orzech.

Syropus extracti onis Chamo mellæ.

Syrop z wyćiagnienia Rumienkowey iſtnośći.

TEn ſyrop/ ácz nie ieſt w vżywániu dźiśieyßym lekárzom/ áni był v ſtárodawnych/ Jednák ten z wyćiagnienia iego/ z wielkim vżytkiem ná niektorych mieyſcách w obcych ſtronách/ zwłaſczá w Niemieckich widźiałem czyniony dla chorob przypádłych białymgłowom/ ktorym też ſam Rumien ſłuży. Ten tym ſpoſobem bywa czyniony/ iáko z wyćiagnienia Piołynu/ ábo Bylice y z Máruny. Miárá tákowego ſyropu do vżywánia łot ieden/ ábo łyżká/ z iegoż wodka/ ábo z iáka ina przynależaca chorobie przypádłey.

Sol.

Sol z Rumnu czyniona.

SOl tym ſpoſobem z Rumnu bywa/ iáko z Piołynu/ ábo z Bylice czyniona. Bárzo vżyteczna do wielu chorob y vłomnośći ludzkich/ á zwłaſczá przećiwko dycháwicy/ y bárzo ćiężkiemu tchnieniu.

Dycháwicy.

Zołta niemoc ſpadza.

Scyátyce ieſt lekárſtwem nieposſpolitym.

Zołtáczce. Scyátyce. Moczu ćiężkiemu.

Ciężkiemu puſczániu moczu dobra ſczypte iey wypiwßy w ćiepłym winie. Może bydź vżywana z pigułámi/ z konfektámi/ z ſyropámi/ y z inemi Aptekárzkimi lekárſtwy.

Oleik.

Oleiek Rumienkowy.

OLeiek Rumienkowy ma pierwße mieyſce po Rożánym oleyku/ bo chłodźi miernie y zágrzewa: y przeto ták goracym/ iáko zimnym vłomnośćiom ieſt przynależacy. Dla tego od niektorych *Oleum benedictum* ieſt názwány/ ktory tym ſpoſobem ma bydź czyniony.

Kwiećia Rumienkowego wźiać świeżego ile kto chce/ y przewiedźić go w ćieniu przez godźin cztery dwádźieśćiá/ potym go przetłuc/ y wſypáć w ſklenicę/ nálać oliwy ſłodkiey/ co naſtárßey y naprzezroczyſtßey że zágraźnie dobrze/ wierzch chuſtá nakryć/ żeby co nieczyſtego nie wpádło/ y dáć temu przez czterdźieśći dni ſtać ná goracym ſłońcu/ ábo w piecu ćiepłá wolnego. Potym przecedźić/ y co namocniey wyżać/ do potrzeb pilnie chowáć. Drudzy/ á dobrze/ pod ten czás iáko moknie nie ma bydź tylko chuſtá ſowita nákryty/ bo ieſliby nie miał bynamniey luftu/ miáſto zápachu właſnego/ záśmierdźiałby ſie.

Jne Rumienkowego oleyku czynienie ſpoſobem Aptekárſkim.

Kwiećia Rumienkowego práwie dobrze rozkwitłego y dozrzałego wźiawßy przewiedźić/ á potym przetłuc y oliwy ſtárey iáſney y przezroczyſtey nálać/ że dobrze zágraźnie/ y ná ſłońcu ábo w piecu miernie ćiepłym to mieć przez dni czternaśćie/ piętnaſtego ábo ßeſnaſtego przecedźić/ y wyżać co namocniey. Potym inego kwiećia świeżego w też oliwę náſuć/ także moczyć przez dni pietnaśćie/ ßeſnaſtego odcedźić y wyżać. Ták y trzeći y czwartykroć powtarzáć. A po káżdym moczeniu w ſowitym naczyniu co zowia *in duplici* raz záśie wárzyć potym dopiero przecedźić y wypráſowáć/ á do potrzeby chowáć.

Moc y ſkutki.

Guzom y gruzołom. Bole vśmierzá. Puchlinie. Záwrotowi. Zámierzkániu z biegániu o[czu]. Mdłym y vłomnym członkom.

Guzy y Gruzły zmiekcza.
Bole vśmierza.
Puchliny y nábrzmiáłośći roſpadza.
Zawrot głowy oddala nim námázuiac.
Zámierzknienie/ y
Biegánie przed oczymá odpadza.
Zemdlone/ y
Vłomne członki pośila/ á zwłaſczá z źimney przyczyny z ßlákiem y páráliżem zárázenia/ y koliki/ y z dárćia w kißkách/ pomázuiac y náćieraiac nim.

Poty pobudza.

Poty poteżnie á hoynie pobudza y przywodźi ſwym námázániem ćiáłá/ ábowiem pory w ćiele otwiera.

Nerwom Mußkulom.

Zyłom pietym ábo ſuchym.
Mußkułom tákże/ przez ktore te żyły przechodza/ bárzo ieſt vżyteczny.

Nerwom zránionym. Mußkułom przećietym. Żołądkowi.

Zranionym nerwom/ ábo żyłom pietym/ oſobliwym ieſt lekárſtwem. Tákże.
Mußkułom przećietym puſczáiac go w nie/ bywa wielkim vżytkiem.

W żołądku/ | W kißkách/ | W nyrkách/ } bole ſrogie vśmierza.
W ledźwiách y w biodrách.

Kißkom Nyrkom Biodrom bolenu.

Wchodźi z wielkim vżytkiem do kliſter/ ktore bywáia czynione w kolikách/ ábo w dárćiu kißkách. Tákże w ſcyátyce/

Artetyce.

Artetyce/ to ieſt łamániu w członkách y w ſtáwiech/ z gorzałka ćiepło náćieráiac ieſt vżytecznym lekárſtwem/ ále po námazániu trzebá ie czym ćiepłym okryć.

Strupom złym ná głowie. Slinogorzowi. Gárdłá ſpuchnieniu. Kłoćiu w bokách.

Strupy złe ná głowie ſpadza bez ßkody dźiećiom.

Slinogorz.

Opuchłość gárdłá leczy/ z niepłokána owcza wełna ßyię obwinawßy/ ćiepło omaczána w tym oleyku Rumienkowym.

Kłoćie w bokách vkłáda y vśmierza/ wźiawßy dwie częśći tego oleyku/ á iednę z Kopru ſwoyſkiego/ y mázáć. Abo ták: Weźmi dwá łoty Rumnowego oleyku/ z Kopru ogrodnego/ y Liliowego po łoćie/ y tym boki náćieray. Potym vczyń woreczek z kwiećia Rumienkowego/ z Komonice/ á wárz w wodźie przydawßy trochę octu winnego/ tym bok náparzay.

Kolce w kißkách.

Kolikę y dárćie w kißkách vśmierza predko: wźiawßy dwie częśći oleyku tego/ á Poleiowego część/ y wßyſtek żywot tym na

mázowáć / á potym ćiepłym fukiezkiem nakryć.

Bolce dźiećinney.

Dźiećinney kolce y dárćiu w żywoćie ich/ tákże wielkim y rychłym iest poratowániem Wełne w nim nieplokána obmaczáć / á ná pepuszek y wszytek żywot co naciepley przyłożyć.

Mocz pędźi.

Mocz pędźi námázuiac nim około nyrek / y około pęchyrzá.

Máćicy boleiącey.

Máćicy boleiącey z Bobrowym strojem iest lekárstwem / żywot niżey pępká y krzyże máżac.

Ospice ná wierzch wyrmiáta.

Komuby ospice ná wierzch ćiáłá niechćiáły sie wysypowáć / bądź ludźiom stárym/ábo młodym : weźmi tego oleyku sześć łotow/ ták wiele winá białego/Saletry poł łotá. To wespoł warz ná ogniu węglistym do wywrzenia winá. Tym w ćieple ćiáło wszystko maż / y w pośćieli sie potym poć / záraz poyda ná wierzch.

Páznokćiom czárnym chropowátym.

Paznokćie czarne/ chropowáte/ ẛć. spádza/ wziąwszy łot tego oleyku/ Liliowego / sádłá kokoszego/ ábo kápłuniego/ gęśiego/ y wosku iárzecego/ káżdego z tych po poł łoćiu/ spuśćić wespoł/ y tym ie flástrowáć.

Żołtáczce.

Żołta niemoc záskorna spádza oley Rumienkowy / pomázuiac nim wszystko ćiało po ránu naczczo. Po obiedźie vczynić poćenie/ á wárzywszy Rumnu wespoł y z kwiećiem / do wanny suchey wstáwić / żeby przy oney párze śiedźiał chory y poćił sie.

Nyrkom opuchłym.

Nyrkom opuchłym y stwárdniałym/ iest lekárstwem ćiepło nim pomázuiac/ przez dźień po trzykroć.

Febrze ćwartá nie.

Quartánne vśmierza / przed Przyśćiem tey naćierze we grzbiećie / rámioná / y ręce ćiepło námázuiac.

Kolce.

Dárćie w kiszkách vkłáda / z málmázya zmieszány / w tym płat co naćiepley maczáiacy ná żywot kłádac. Toż też czyni przez klistere dáiac.

Plecom dźiećinnym boleiącym.

Bolenie plec dźiećiom leczy/ wziąwszy tego oleyku dwá łoty/ sádłá kápłuniego łot/ wosku iárzecego poł łotá/ to ná węglu wespoł spuśćić/ y tym plecá dźiećiom mázáć

Nábrzmiáłey śleźionie. Rozdárte y w kroku położnicy.

Nábrzmiáłość śleźiony rospądza / z trochą octu náćieráiac bok lewy.

Ná rospádline y zránienie w kroku pániom przy porodzeniu / weźmi Rumienkowego oleyku ze cztery łoty/ z Migdałow słodkich oleyku / P. Maryey Dzwonkow oleyku po trzy łoty / Jeleniego łoiu dwá łoty / oleyku Mirtynkowego łot / wosku połtorá łotá / to rospuśćiwszy ná wolnym węglistym ogniu / przydáć ʒ. j. Száfranu tłuczonego / y tey máśći vżywáć.

Moczu ćiesznemu.

Moczu ćiężkiemu pusczániu vżyteczny iest / wziąwszy go ze trzy łoty / Bobrowego stroiu ćwierć łotá/ Gálbanu połtory ćwierći / tym progi łoná y w kroku mázáć.

Puchlinie nog.

Puchline z nog wypędza/ z solą vmieszány náćieráiac nim co naciepley.

Głuchoćie.

Głuchoćie iest wielkim rátunkiem / wydrożyć korzeń z Gduli źiemney/ábo też iábłko zamorskie/ y nálać w nie oleyku Rumienkowego / á w żarzystym popiele vwárzyć/ ábo vpiec/ potym przez chusteczkę chędogą wygnieść / y to w vszy ołchnione ćiepło pusczáć / iest doświádczonym lekárstwem ná głuchotę.

Item.

Tegoż też skutku iest z sokiem Bylicowym ábo z Rućiánym vżywány.

Item.

Jtem / oleiek tenże w cebuli zamorskiey wárzony w gorącym popiele / y w vszy ćiepło pusczány A nie tylko głuchoćie / ále záwrzedziáłośći vszy wywodźi

Mocz pędźi.

Mocz nád przyrodzenie zátrzymány wywodźi wziąwszy go/ ábo oliwy cośie podobá / wárzyć w nim z kilkánaśćie pluskiew / y wpuśćić członek ábo korzeń męzki w ten oley/ y trzymáć co ná ćiepley y nadłużey ścierpieć może / potym głowkę otárszy / nátrzeć ią czosnkiem vtłuczonym / iest rzecz doświádczona.

Zádußoney máćicy.

Máćicy zádußoney / oley Rumienkowy iest vżyteczny / ẛprycuiac ią nim.

Stáre y oźiębłe rozgrzewa.

Ludźie stáre y oźiębłe zágrzewa / w łáźni ćiáłá ich nim náćieráiac / ábowiem przyrodzone ćiepło w nich zmacnia y posila. Owa/

Pory otwiera.

Pory w ćiele hrube otwiera.

Dymy ćienczy.

Pary w ćiele hrube rozrzedza y ćienczy.

Spadki z głowy.

Spadki z głowy záwśćiąga.

Niesposobnośći Nerwom.

Niesposobność ćiáłá popráwia.

Nerwom y nerwistym cześćiom ćiáłá / iest bárzo vżyteczny.

Twardość członkow odmiękcza.

Twárdość członkow odmiękcza.

Pokurczeniu.

Pokurczonym iest vżyteczny.

Drżącym y trzęsącym sie.

Drżącym y trzęsącym członkom / iest rátunkiem wielkim.

Oleiek Rumienkowy obyczáiem Alchymiskim dystyllowány.

Ten oley Rumienkowy od Alchymistow bywa tym sposobem dystyllowány / iáko y Piołynowy. Służy tym wszystkim chorobom ktorym sam Rumien. Tego nie godźi sie ná raz wźiąć nád cztery kropie przez vstá/ y to ábo z winem ábo z iáką przynależącą wodką/ ábo z iákimkolwiek lekárstwem. Zwierzchownie do vżywánia gdźieby go potrzebá vżywáć/ może go więcey wźiąć/ y z oleykiem Aptekárskim obyczáiem vczynionym zmieszáć / dla więtszey potężnośći.

O Rumnách dwu Rzymskich.

WE Włoskich kráinách naydu ie sie dwoy Rumien okrom tego ktorysmy przed tym opisá

Chamomellum vtrumq; Romanum.

Edle Hamillen/Romisch Chamillen.

Te Włoszy sámi/ iáko y my / y ini narodowie Rzymskimi zowią. Jeden biały/ drugi żołty. Biały zowią Aptekárze Láćińskim ięzykiem *Chamomelum Romanum*, *Chamomelum nobile*, od bárzo wdźięcznego zapáchu iábłecznego. Ktory máią iábłká ták rzekniące / *Poma Maciana*. Przeto Włoszy zowią ten Rumien *Manzanilla*, ábo *Macianilia*, y *Manzanilha*. Drugi żołty / Láćinnikom *Chamemelum Luteum*, *Chamemelum Chrisanthemum*, ábo *aureum*. Te obá przychodzą do potrzeb lekárskich/ iáko śie niżey powie. Jednák żołty iest przyrodzenia ćiepleyszego niżli biały / przeto też domocżu y kámienia wywiedźienia/ iest potężnieyszy. Z tych obudwu może być wino czynione do przerzeczonych niedostátkow. Tákże Lektwarz/ Wodká/ Syrop/ Oleiek.

Moc y skutki.

Obádwá są tych skutkow ktorych iest pierwszy nász pospolity. Przeto też o nich pisáć zdámi śie rzecz niepotrzebna. A zwłaszczá gdyż nam nie są ták pospolite iáko we Włoszech.

Rumien kwiátu błekitnego ábo czerwonego.

Rumien kwiátu błekitnego/ sámą tylko bárwą od pospolitego iest rozny. Skutkámi bynamniey/ á przytym wzrostu vdátnieyszego y wietszego. Piekne y wdźieczne ná poyźrzeniu źiołko / we śrzodku czerwona głowká/ około listeczki błekitne.

Chamęmelum purpureũ. Heranthemum, Hieranthemum, Eranthemum. Flos sacer, Oculus Dæmonis.

Rot Chamomillen / Teuffelsaug.

Mieysce.

Rośćie w trawistych polách/ ná mogiłách y págorkách. Tu w Krákowskiey źiemi mośą wiádomośćią trudny do widzenia. Ja ná Podolu będąc / rwałem go miedzy Skáłą miásteczkiem / á Kámieńcem. Tákże ku Szárawce / iádąc od Kámieńcá.

Przyrodzenie. Moc y skutki.

Tey mocy y tych skutkow iest / ktorych nász pospolity. Przyrodzenia też iednego. To tylko ma przed inymi/ że potężniey kámień w nyrkách y wpęcherzu łamie/ y wywodźi/ o czym śie wyszey powie działo / y też Dyoscorydes sámże świádczy.

Rozsądek.

Mnia śie bárzo ktorzy Ostrożki bądź polne bądź ogrodne / (Bzonatkiem indźie zowią) ten Rumien być twierdzą. Ktore oboie nie ták liśćiem / ktorym sobie są podobne/ iáko kwiátem od siebie rozne. Ostrożki ábowiem máią ksztalt rożku ábo kápturká w kwiećiu. Rumien błekitny/ Rumnowi białemu. A ći tákże nie mniey są wbłędźie / ktorzy ten Rumien rozumieią być Záwilek bronátny/ ktory Grekowie y Láćinnicy *Anemones* zowią. Nászy Záwilkiem ábo Mączkiem zácecym. Bo Záwilek smáku iest ostrego / y sczypiącego. Ten Rumien nie ma nic tákowego.

Rumien pśi ábo śmierdzący. Rozdźiał 97.

Cotula fœtida Amariſca.
Camomilla ſyl. Fœtida

Kröttendil.

RVmien pśi z káżdey miáry pachniącemu ták ieſt podobny / że też czeſtokroć ich wielu ſámym pozorem oßukawa / rozumieiąc go zá pachniący. Jednák wonią ſámą od niego ieſt rozny. Tákże przyrodzeniem y ſkutkámi. Ten Dyoſcorydes ták opiſuie. Rumien śmierdzący ábo pśi / ma liśćie Koryándrowemu podobne. Kwiatki w wierzchu ſwych rozdżek z białych liſteczkow okołkiem idące / w śrzodku głowka żołta. Zapáchu przykrego / y ſmrodliwego. Smáku gorzkiego.

Mieyſce.

ROśćie rad ná grunćiech twárdych / kámieniſtych / y rumiſtych. Miedzy zbożem ná miedzách / á oſobliwie w końcu zboż / y przy drogách / w ogrodach / tákże y ná zapłoćiách. Owa z wonnym Rumnem wßedy ſie rad mießa y poſpolituie. Kwitnie w Máiu / y przez całe Láto trwa.

Przyrodzenie y z żywiołow złożenie.

ROzgrzewa w trzećim / á wyſußa we wtorym ſtopniu / iáko Galenus świádczy. Drudzy chcą / żeby to wßyſtko w czwartym ſtopniu odpráwował. Może go vżywáć ták przez vſtá / iáko zwierzchownie.

Moc y ſkutki.

Te ſkutki więcey Márunce należą niżli iemu. Wßákoż temu Rumienkowi Pśiemu ſłużą, iáko Dioſkorides piſze.

Rumien Pśi z liśćiem y z kwiećiem / á ile ſuchy miálko vtárty z miodkiem kwáśnym / ktory Oxymel zowią / ábo z winem / ábo z trochą ſoli piiąc / wywodźi kolere czarną / ábo melánkolią. Tákże flágme nieinácżey ieno iáko Kániankà Włoſka *Epithymum* rzeczona. *Ale to rádniey Márunce przypiſáć. Dio.*

Melánkolią y flágmę z ćiáłá wywodźi.

Ktorzy wilgotnośći zbytnich w ſobie wiele máią / tym przerzeczonym ſpoſobem vżywány / ieſt bárzo vżyteczny bo ie z ćiáłá wywodźi.

Wilgotnośćiom zbytnim.

Dycháwicznym też ieſt lekárſtwem w trunku vżywány / y tym ktorym z ćiężkośćią tchnienie przychodźi. *Dioſ.*

Dycháwicznym.

Też bez kwiećia ten Rumien Pśi z winem piiąc / kámień łamie. Dycháwicy y krotkiemu odetchu. Tákże párnośćiom zbytnim w pierśiách / ieſt vżyteczny. *Dioſ.*

Krew zbiegłą y ſkrzepłą z tłuczenia y z zbićia ábo z dźwigánia ćiężaru wywodźi z ćiáłá / proch tegż Rumnu z winem ábo rádniey w ſyćie miodowey vżywány. Też wárząc go z liśćiem y z kwiećiem w pićym miedźie dobrze go trunkiem vżywáć.

Krew zbiegło y ſkrzepło ze wnątrzną wywodźi.

Máćicy zádußoney / w wodźie wárzony á po osmi łotách trunkiem vżywány ieſt lekárſtwem.

Máćicy zádußoney.

Żołtą niemoc ſpądza miálko vtárty w piwie piiąc w łáźni przez trzy dni pocąc ſie / tym ſpoſobem. Pierwßego dniá gdy ſie chceß poćić / cztery kwiatki / tylko zetrzy miálko y z piwem wypiy wtorego dniá / to ieſt / názáiutrz osm kwiatkow: Trzećiego dwánaśćie / á pokáżdym trunku poćić ſie co nalepiey: doświádczone to lekárſtwo ná żołtą chorobę. Ale potrzebá przed tym przyſtoynym lekárſtwem ćiáło przeczyśćić. Drudzy ták czynią / á nie źle: Gotuią ſobie z kwiećia Rumienkowego / á z owśiáney ſłomy pocenie: y przez dni dźiewięć porządnie ná czczo ſie przy tym pocą po godźinie y po pułtoru. Pierwßego dniá dźiewięć kwiatkow / Pśiego. Rumnu miálko vtárßy z piwem dobrym wchodząc do pocenia pije: Názáiutrz osm kwiatkow Rumnu przerzeczonego bierze. Trzećiego śiedm. Czwartego ßeść. Piątego pięć. Szoſtego cztery. Siodmego trzy. Osmego dwá; á dźiewiątego ieden / doświádczone to ieſt lekárſtwo.

Żołtáczce.

Item.

Gliſty z żywotá morząc wypędzą prochu tego źiela z kwiećiem co czerwony złoty záważy z winem ćiepło pić dáiąc.

Gliſtom.

Toż też czyni ſok z niego wyćiśniony / y z kwiatkow iego á kliſtera dány.

Item. Kliſtera.

Bydłu rogátemu / iáko krowom / wołom / y owcom.

Dycháwicznemu bi

owcom y kozom odpędza dycháwice/ vtłukszy miáłko dáć im go lizáć. To Máruncze rádniey przypisáć/ niżli temu Rumnu.

Zábobon. Febrze trzećiedniowey.

Stárego wieku ludźie/ á snádź y dźiśieyszego/ ći co sie zábobonámi y gusłámi báwia/ febry trzećiedniowe nim leczyli/ tym sposobem: Wyrywáli go lewa reka/ mjánuiac tego własnym imieniem ktorego chćieli leczyć/ nieogladáiac sie w tył/ y ták go przynośili choremu żeby tylko listeczek z niego oderwawszy/ połknął/ y ták oná swa wiárá á ich gusłeniem pozbywáli choroby. Nam Chrześćiánom tego sie czynić niegodźi/ bo y kośćioł świety tego zákázuie. *Plin.*

Przyszczy.

Ten Rumien psi z liśćiem y z kwiátem vtłuczony/ y ná ćiáło gołe/ bądź sam tylko/ bądź z woskiem położony/ czyni przysczenie. Z tey tedy miáry

Wilgotnośći złe z ćiáłá wyćiaga. Scyátyce.

Wilgotnośći złe z głebokośći ćiáłá ná wierzch wyćiaga. Przeto tym ktorzy miewáia scyátykę/ to iest/ okrutne bolenia w biodrách/ iest lekárstwem nieposlednim/ tłukac świeży/ y náto mieysce gdźie bole/ przywiáiac.

Pleurze. Vszom chrobácgli wym.

Pleurę tym sposobem też leczy.

W vszách chrobáctwo morzy/ sok Psiego Rumnu z trochą octu w vszy ćiepło pusczány.

Slinogorzu. Item.

Slinogorz/ to iest wrzod w gárdle záśiadły leczy/ z soku tego czyniac gárgáryzm. Toż też czyni wárzony sam Psi Rumien w wodźie z sokiem iágod Morwowych/ á ta wodą płocząc y gárgáryzuiac ćiepło.

Máćicy záduszoney.

Máćicy záduszoney y wzgorę obroconey woniáć tego Rumnu dobrze/ wpráwiwszy pierwey w otwor łoná trochę ábo koźiego lepu/ ktory *Ladanum* zowia/ ábo Piżmá/ ábo Zybetu/ ták ábowiem máćice ná swe mieysce przywiedźie.

Bolaczki ze wnatrz ná wierzch wyćiaga. Złote żyłki otwiera.

Bolaczki wewnatrz bedace ná wierzch wyćiaga/ vtłukszy świeżego/ ná ćiáło przyłożyć.

Złote żyłki otwiera y ćiekace czyni/ wziawszy Psiego Rumnu dwie częśći/ á Gdule źiemney ábo Orzechá świniego/ ktory *Cyclaminum* Grekowie zowia/ Nárdusowego náśienia/ polney Miętki/ ábo Kotczey/ po iedney częśći: To wespoł wárzyć/ y nád párá tey wody dwakroć przez dźień śiádáć.

Sćiaga z głowy wilgotnośći.

Sćiaga niemáło wilgotnośći złych z głowy/ y wysusza ie z nich/ kapiac w nim pokolána nogi.

Zawrot głowy.

Zawrot głowy odpędza/ nogi w nim párząc/ y w winie wárzony piiac.

Máćicy bolesney. Máćicy ná doł spádłey.

Bole w máćicy vkłáda. [Do Máruny z tym.]

Máćce z swego mieyscá nádoł vstąpioná/ ná swe mieysce przywodźi/ toż nog kąpánie. Nawet y po pás w nim kapiac sie á łono nim okłádáiac/ toż czyni y dáleko lepiey pod nosem nieco z rzeczy pachniacych máiac/ ábo Piżmo ábo Zybet/ ábo Ladan/ ábo co tákowego/ ábowiem máćicá do wodźiecznie pachniacych rzeczy bárzo sie ćiagnie.

Wrzody leczy.

Liśćie Psiego Rumnu z miodem vtárte/ bolaczki y wrzody wszelákie leczy.

Máćice od záduszenia záchowywá.

Wárzony w oććie y pod nosem trzymány broni máćice od záduszenia y wzgorę obrocenia.

Máćicę rozgrzewá. Máćicy twárdey. Máćicy opuchłey.

Máćice źimną rozgrzewa/ tákże stwárdniáłą/ zápuchłą leczy/ pusczáiac z wárzonego przez leiek párę ćiepłą w otwor łoná. Owa wszelákim dolegliwośćiom y niedostátkom máćice/ ile z źimnych przyczyn/ iest wielkim lekárstwem. Ale to Máruncze przypisáć ráczey/ niż Psiemu Rumnu.

Zásniátu. Trędowátośći Słoniowey.

Zásniát wárząc go y piiac z inymi źioły/ wywodźi. *Rend.*

Trędowátość słoniowa spądza wárząc y piiac/ sok tego Rumnu purguie z polewką kápłunia nie słoną/ trunkiem vżywány. *Pena & Lebel. fol, 344.*

Mocz pędźi.

Piersi y płucá flágmą zátkáne wychędáża. Twárdośći odmiękcza. *Pena.*

Rożey piekielney. Przymiotą ognistemu. Położnicom bole w żywoćie vśmierza.

Rożey piekielney iest rátunkiem. Tákże

Puchlinie z przymiotem ognistym/ okłádáiac nim.

Położnicom po porodzeniu gdźieby bolesći nie vćiszyły sie/ wziać tego Rumnu dwie częśći/ Miętki kędźierzáwey część/ przeszyć w worku/ y nápárzywszy go ná goracey cegle winem pokropioney/ ná progłoná/ y ná żywot pod pepkiem przyłożyć.

Wolom. Żołzom. Guzom y gruczołom.

Wola pod gárdłem.

Żołzy twárde/ y gruczoły rospądza/ ze świnim smalcem vtłuczony y plastrowány. *Plin. Máruncze to należy.*

Pchły.

Pchły w gmáchu tráći potrząsszy go po źiemi. Abo wárzyć á tą wodą páwiment często pokrápiáć.

Pszczołom.

Pszczoły odgániá y wytraca. Przeto vle nie máia bydź stáwiáne gdźieby go dostátkiem było/ áni go też przy vlach mieć.

Pisze Agricola Psi Rumien bydź osobliwym lekárstwem przećiwko morowemu powietrzu/ vżywáiac go/ ták z potráwámi/ iáko w trunkách.

Rozsądek.

Bárzo sie ći oszukáli/ ktorzy Psi Rumien Máruna zowia/ y Márunę Psiem Rumnem/ gdyż káżdego z tych ksztáłt liśćia y przyrodzone sa od siebie rożne/ ktora rożność oboygá z opisánia snádnie káżdy może poiać.

Wodká Psiego Rumnu.

Tym sposobem wodká ze Psiego Rumnu iáko y z pachniacego bywa pálona/ biorac go z liśćiem/ z kwiećiem/ y z korzeniem/

niem / vśiekáć drobno y dystyllowáć / á potym przez dni czterdźieśći ná słońcu wysonowáć.

Moc y skutki.

Puchlinie. Mieśięczney. Pierśi. Płucá gryźći. Mocz pędźi. Kámień łamie y wywodźi.

Trunkiem vżywány / puchlinę wypądza z ćiáłá.

Mieśięczną chorobę pániom wzbudza.

Pierśi / płucá wychędaża / płácia.

Mocz pędźi y piasczysty kámień wywodźi

Kámień łamie y moczem pędźi / dáiąc iey ná raz cztery ábo pięć łotow pić.

Syrop.

Syrop może z niego y z soku iego / á z cukru / do przerzeczonych potrzeb vżywáć.

Oleiek Psiego Rumnu.

Bywa też oleiek z kwiećia Psiego Rumnu czyniony / rowniez iáko z Rumnu / ábo z Bylice. Bywa y Alchimiyskim obyczáiem robiony / obadwá są vżyteczne do przerzeczonych potrzeb.

Moc y skutki psiego Rumnu.

Máćicy opuchłey.

Máćicy zátwárdźiáłey z wierzchu mážąc ábo w nim chustkę omaczawszy przykłádáć

Boleniu máćice przystoyny / tákże mážąc nim żywot od pępká poczawszy áż do otworu łoná.

Sol psiego Rumnu.

Sol / iáko z inych źioł / ták z tego bywa do wielu lekarstw czyniona / y do chorob rozmáitych z wielkim vżytkiem vżywána Osobliwie

Puchlinie wodney bárzo iest vżyteczna / dźieśięć źiarn z winem ná raz iey vżywáiąc.

O Márunce. Rozdźiał 98.

Matricaria, Parthenium.

Mettram. Metterkraut. Mutterkraut.

Máruná / ábo Márunká / ma liśćie podobne Piołynowemu / ieno nie ták śiwe ábo białawe y drobnieysze / z żołtá źielone / prątkow ćienkich / gáłązkowátych / w wierzchu ktorych kwiatki białe / we śrzodku żołte głowki máiące. Zapáchu mocnego y wdźięcznego. Z korzanká iednego kilká rozdżek pochodźi łokietnych / oblich / y mocnych. Smáku wszystko źiele iest gorzkiego. Korzonkow drobnych / á kosmátych.

Mieysce.

Bywa w ogrodźiech śiana / sámá też przez się rádá przy płoćiech wschodźi.

Przyrodzenie.

Przyrodzenia iest w trzećim stopniu rozgrzewáiącego / we wtorym wysuszáiącego. Sćieńcza / śćiera / otwiera / pobudza / roztwárza / rospráwuie / á wiátry w ćiele rozgánia. Tych skutkow iest ktore psiemu Rumnu przypisuia.

Moc y skutki.

Kolerze czarney. Flágmie.

Máruná sucha z kwáśnym miodkiem / ktory *Oximel* zowia / ábo z solą vżywána / wywodźi stolcem kolerę czarną / y flágmę / nie ináczey iáko Kántánká Włoska / ktorą *Epithymum* Grekowie y Łáćinnicy zowią. *Dios.*

Dychawicy.

Tenże trunek dycháwicznym iest vżyteczny / y tym ktorym z ćiężkośćią tchnienie przy

Melánkolicznym.

chodzi w w nie abo w miedźie wárzona.

Melánkolicznym wielkim ieſt rátunkiem z tymże miodkiem kwáśnym vżywána.

Wilgotnoſciom zbytnim.

Zbytnie wilgotnośći złe z ćiáłá wywodźi przerzeczonym ſpoſobem pita. *Dioſ.*

Kámień kruſzy.

Zíele też ſámo bez kwiećia kámień kruſzy y wywodźi/ piiac go po połtoru łotu ná raz z winem. *Dioſ.*

Dychawicy.

Toż też źiele ſámo bez ſwego kwiátu dycháwice leczy. *Dioſ.*

Bydłu dycháwicznemu.

Bydłu rogátemu/ iáko krowom/ wołom/ kozom/ báránom dycháwicznym ieſt lekárſtwem vtłukſzy miáłko dáwáć ie lizáć.

Máćicy oćiekłey y ná puchley. Zátwárdziáley. Záźiębley.

Oćiekłey/ y

Zátwárdziáłey Máćicy. Tákże

Záźiębley máćicy wárząc ią w wodźie/ y przez leiek ćiepło páre w otwor łoná puſzcząć bywa rátunkiem. Owa wſzelákim nie doſtátkom máćice z źimney przyczyny ieſt wielkim lekárſtwem. *Dioſ.* Toż też kąpiel z niey czyni.

Máćicy z ápaleniu. Rożey pielkielney.

Zápalenie Máćice vſkramia/ nágrzewáiąc ſie letnio w niey po pás. *Dioſ.*

Roża piekielna leczy/ wiercąc ią y z kwiećiem/ á ſtárym wieprzowym ſádłem przykłádáć. *Dioſ.*

Poty pobudza.

Poty wzbudza.

Spadkom do żołądká.

Wilgotnośći do żołądká ſpádáiące ścienczá/ rzedźi/ y wychedaża/ toż liśćie z winem wárząc y piiąc. *Hunaim.*

Śleźienie.

Śleźienie záckáney y boleiącey. Tákże

Pęcherzowi.

Pęchyrzowi z miodkiem kwáśnym ią piiąc/ ábo ią w octćie miodowym wárzyć y vżywáć/ otwiera y bole vśmierza. *Huna.*

Oćiekłośći z przymiotem ogniſtym.

Toż wſzelákiey puchlinie y oćiekłośćiom z przymiotem ogniſtym/ ieſt rátunkiem.

Wolom.

Wolá ná ſzyi.

Gruczołom. Żołzom.

Gruczoły y żołzy twárde odmiękczá y rozpędza/ ze świniem ſtárym ſádłem vtłuczona y przykłádána.

Záwrotu głowy.

Záwrot głowy leczy/ wárząc ią y piiąc.

Gliſtom.

Gliſty wſzelákie w żywoćie zábiia/ ćwierć łotá ſoku iey z cukrem ná czczo piiąc/ álbo miáłko y z kwiećiem vtártey/ z winem dáć pić po ránu y ná noc.

Węgrom. Świerzbu ſuchemu. Plámom. Piegom.

Węgry ná twarzy.

Świerzb ſuchy.

Plámy białe.

Piegi y ine zmázy ná ćiele wychędaża/ ſokiem á z mąká ſłonecznikowa náćieráiąc.

Mieśięczney.

Chorobę białogłowſką mieśięczną záſtánowioną/ pobudza.

Łożyſku.

Łożyſko pozoſtáłe po porodzeniu wywodźi/ liśćie y kwiát iey z winem ćiepło dáiąc. *Hunaim.*

Złotym żyłkom ſkrytym.

Złote żyłki ſkryte y nábrzmiáłe otwiera/ tłukąc ią y przykłádáiąc. *Hunaim.*

Máćice boleiące.

Bolenie máćice.

Łoná bolenia.

W boleniu łoná w progu/ Márunká ze wſzytkim vtłuczona/ á na cegle rozgrzána/ winem cegłe pokropiwſzy/ ná prog łoná przykłádáć.

Kłoćiu w máćicy y inym máćicznym chorobom nagłym.

W máćicy kłoćie vśmierza. Tákże

Ine nagłe ná nie przypadki vkłáda/ z Kokornakiem/ z Bobkiem/ á z Bobrowemi ſtroymi/ w piwie ſtárym/ abo w winie wárzona/ y trunkiem vżywána ieſt lekárſtwem.

Wrzodom záſtárzáłym y do goienia trudnym.

Wrzody záſtárzáłe/ y do goienia trudne/ leczy: kráie ich zhrubiałe y zátwárdziáłey ścienczá y miękczy/ wiercąc ią/ abo z ſtárym wieprzowym ſádłem plaſtruiąc.

Też żywot nią okłádáiąc y náparzáiąc ná te przerzeczone niedoſtátki máćiczne do- (brze.

Morzyſku y gryzawkom po porodzeniu.

Morzyſká/ y

Gryzawki po porodzeniu pániam vſpákaia: wźiąwſzy Máruny/ kędźierzáwey Miety/ źiela ktore zowią Dźień y Noc/ kwiećia Rumienkowego: to wſzytko co nadrobniey poſiekáć/ y w oleyku Liliowym ná wielkiey rynce ſmáżyć/ wbiwſzy kilká iáiec/ grzybek vſmáżyć z onym wſzyſtkim/ ktory co naćieplay przykłádáć ná pępek. To lekárſtwo nie tylko bole Máćiczne vśmierza/ ále koliki y dárćie wſzelákie z źimney á z wietrzney przyczyny pochodzące w kiſzkách vkłáda.

Item.

Toż też czyni vśiekána co nadrobniey/ á z mąką owśiána w mięsney polewce wárzona/ y vżywána. Tá polewká/ y pánnom ktorym ſą mieśięczne choroby zátrzymáne/ do vżywánia ieſt bárzo vżyteczna. Tákże położnicom po porodzeniu nie dobrze wyczyśćionym.

Pániom mieśięczno wżnieca. Położnice wyczyſzcza.

Máćice czyśći/ y do płodu ſpoſobną czyni/ w piwie ſtárym ią z gębką Jeleni ą wárząc/ ktorą *Belotum Cerui* zowią/ z korzeniem Pietruſzczánym/ y z Hányżem/ ćiepło piiąc. Owa ieſt wielkim lekárſtwem/ y rátunkiem wſzelákim niedoſtátkom y dolegliwośćiom máćicznym/ ktore pochodzą z wietrznośći/ abo z flágmy.

Máćice do płodu ſpoſobia.

Płod martwy z żywotá potężnie/ iáko y łożyſko y mieśięczną wywodźi/ miáłko korzeń iey vtárty/ y co czerwony złoty záważy/ ná raz z ćiepłym winem vżywány.

Płod martwy z żywotá wywodźi. Łożyſku tákże.

Jad y trućiznę z ćiáłá potężnie przez poty wypędza/ z kwiátem ią Muſzkatowym piiąc.

Jádowi y trućiźnie.

Od morowego powietrza záchowywa/ Ták/ że iuż zárázonym tymże powietrzem morowym/ ieſt oſobliwym lekárſtwem piiąc ią z Dryákwią. Też y ſáme piiąc iuche w winie wárzoney. Tákże iey w potráwách vżywáiąc. *Agricol.*

Morowemu powietrzu.

Przychodźi też to źiele/ á ile młode poki w kłacze nie wyrośćie/ do kuchen/ á potym do ſtołowego vżywánia. Z iáycy abowiem iáko Pietruſzká/ abo Száłwia/ abo Piołyn ſmáżony/ ſmácznym ieſt pokármem/ y vżytecznym/ zwłaſzczá pániom máćice źimney/ y vſtáwicznie boleiącey. Tákże tym/ ktorzy w żywoćie częſte bolenie y dárćie mie

Do vżywánia ſtołowego przychodźi.

Máćicy oziębley y boleiącey. Sepátyce.

wáią/ ktore kolika zowią.

Zylom suchym/ y

Muszkułom poatłuczonym iest bárzo vżyteczna/ wárząc y gębkę ie náparzáiąc.

Przepukline wodną leczy/ przykłádáiąc tłuczona po otworzeniu iey/ y po wypuszczeniu wody.

Sen przywodźi woniáiąc świeżey Máruny.

Z trućia/ ktoby przyszedł o rozum/ y od baczenia vstąpił/ temu Márune w stárym piwie wárząc dáwáć pić.

Glisty w żywoćie morzy/ sam sok iey piiąc/ ábo też y z miodem vżywáiąc.

Chrobáctwo w vszu záległe zábiia sok tego źiela w nie puszczáiąc/ álbo z octem zmieszány.

Zámulenie żył otwiera/ y wychędaża.

Mocz zátrzymány nád przyrodzenie wywodźi.

Krew zbiegłą/ y zśiádłą we wnętrznośćiách z stłuczenia ábo zbićia/ ábo z vrwánia noszeniu ćiężarow ćiężkich/ rospráwia y wywodźi/ proch z miodem wolnym pitym vżywány. *Hunaim.* Albo sámo źiele w pitym miedźie wárzyć y pić.

Máćicy zázięhioney y boleiącey. Tákże Niepłodnym białymgłowom z przyczyny zimney/ proch bárzo vżyteczny tym sposobem vrobiony: Wźiąć Márunki z liśćiem y z kwiećiem trzy łoty/ korzenia Dźięgielowego/ Biedrzencowe° po dwu łotu. Bylice kwiećia y z naśieniem/ Miedunki álbo Pszczelniku/ po połtorá łotá. Kwiátu Muszkátowego trzy ćwierći łotá. Naśienia Kámikámienia białego łot. To wszystko vtrzeć co namielcy. Tego prochu po poł ćwierći łotá białeygłowie ná grzance/ w winie ábo w málmázyey zmaczáney/ po ránu y ná noc dáwáć ieść.

Z sámey Márunymiáłko vtártey ćwierć łotá/ z polewką z Ciećiorki wárzoney vżywáney toż czyni. Czyśći ábowiem máćice y zagrzewa.

Soku trzy ábo cztery łoty piiąc ná czczo y ná noc ćiepło. Mieśięczną chorobę pániom pobudza.

Máćicy bárzo boleiącey/ korzenie Márunkowe iest wielkim rátunkiem wźiąwszy go ze dwá łoty. Naśienia Ptászę° gniazdá łot. To miáłko vtárszy/ wárzyć w kubku winá białego dobrego do połowice. Potym przecedźiwszy przydáć ze cztery łoty miodu chędogiego/ y znowu wespoł wárzyć áż zgeśćnieie ná kształt syropu/ á przecedźiwszy z polewką káplonią/ ábo z kur młodych/ dáć wypić przylawszy wodki Hányżowey ze cztery łyżki/ ábo cztery łoty: á czynić to przez dni dźieśięć porządnie.

Item, Wźiąć poł łotá korzenia Márunowego/ Orzechá muszkátowego ćwierć łotá. Szpiki Indiyski ʒj. to iest trzećia część ćwierći łotá. To wespoł drobno posiekáć/ y vwárzyć w dźieśiąći łotow winá áż do trzećiey częśći/ to day z cukrem pić tey/ ktora ćieżki bol w máćicy ćierpi: á czynić to poty áż bol vstánie.

Máruná nietylko białymgłowom/ ále y meżczyznom służy/ strony skutku małżeńskiego: Abowiem gdźieby potężności nie było/ to źiołko iákimkolwiek obyczáiem vżywáne bądź w konfekćie/ bądź prochem/ bądź syropem z niego czynionym ośiebłość w nich rozgrzewa/ bywa iednák konfekt tym sposobem z niey czyniony. Wźiąć Máruny z liśćiem y z kwiećiem suchey dwá łotá. Gálgánu/ orzechá Muszkátowego/ Gwoźdźikowego/ Cinámonu náprzedniey szego/ Imbiru białego nie tłuczonego potrzy ćwierći łotá/ Pieprzu długiego ćwierć łotá/ to wespoł miáłko vtłuc/ y prześiać/ á z miodem chędogim vmieszáć/ y nád ogniem węglistym wolnym wárzyć do zgęszczenia. Tego ná raz bráć może/ ták białagłowá/ iáko meżczyzná do łożá śię kłádąc/ iáko śliwá Węgierska/ ábo orzech Włoski dobry.

Febry/ źimnice zástárzáłe odpadzą/ wárząc Márune w wodźie ábo w winie/ á po kubku tey iuchy przez długi czás vżywáiąc. Tákiż trunek puchline z ćiáłá z źimney przyczyny wywodźi/ poránu/ y ná noc go vżywáiąc/ pędząc wodę zaskornią/ moczem y stolcem. Ale potrzebá przez nie máły czás tego vżywáć.

Febry y gorączki z zágniłośći odpądzą/ wźiąwszy Máruny/ Centurzyey/ Piołynu/ Podrożniku szyrokiego/ Sábiny/ Ruty/ káżdego po gárśći: To wespoł w piąći kwartách dobrego winá vwárzyć do trzećiey częśći/ tego poránu y ná noc po kieliszku pić ćiepło. Tákże dniá wolnego od gorączki może go kieliszek dobry wypić/ á co nalepiey śię poćić.

Toż czyni z niey proch z winem vżywány náczczo.

Puchline/ y mocz wywodźi/ tym sposobem pomienionym iey vżywáiąc.

Kámień z pęchyrzá wypadza.

Dźiećiom dźącym y morzyskuich z chrobáctwá w nich záległego/ wźiąwszy Máruny łot/ Benedyktu/ Rożeńcu/ ábo korzenia Rożánego/ Gorzyczki/ po połowicy łotá/ Mirrhy ćwierć łotá: to wszystko co namieley vtrzeć/ á tego prochu dáwáć po trzećiey częśći kwinty ʒj. z wodką z Benedyktu/ ábo z Rożey. Tymże im też námázáć kilkákroć wárgi y vsieczká.

Bydłu dychawicznemu/ zwłaszczá rogátemu/ Márunkę miáłko vtłuc/ y z solą dáć go ná noc lizáć. Może ie też w wodźie do połowice wárzyć/ y przez kilká dni dáwáć pić.

Marginalia: Nerwom/ Muszkułom potłuczonym. Przepuklinie wodney. Szaleństwu y od rozumu odeszłym. Glistom. Chrobáctwu w vszu. Zył zámulenia. Moczu zátrzymánemu. Krwi zbiegley w sobie pijey. Máćicy záziębioney. Niepłodności białymgłowom. Item. Mieśięczney. Máćicy boleiącey. Item. Niepotężności do skutku małżeńskiego obeyśćia. Febrom y źimnicom zágniłości w ćiele puchliny. Febrom zástárzáłym y dawnym. Item. Item. Puchlinie. Moczu. Kámien w pęchyrzu. Morzysku z chrobáctwá. Dźiećinnemu. Bydłu dychawicznemu.

Máćicy zádußoney. Woććie ią wárząc/ á pod noſom trzymáiąc/ máćice zádußona y wzgorę wſtąpiona/ ná ſwe mieyſce przywodźi.

Mieſięczno pobudzą. Mieśięczna chorobę pániom záwśćiągniona porußa/ ſok iey z Dryákwią zmießány/ á omaczawßy w tym czopek ábo węzełek z wełny vczyniony/ w otwor łoná wpráwić/ vwiązawßy go ná nići.

Pierśiom mlekiem roſpierá nym. Pierśiom białogłowſkim obfitośćią mleká rozpieránym y z boleśćią nabrzmiáłym/ bywa rátunkiem/ wárząc ią w mleku koźim/ á ćiepło ná nie pláſtruiąc.

Scyátyce. Scyátyce y w biodrách boleśći vkłáda/ w occie wárzona/ á poránu y ná noc co náćiepley przykłádána.

Slezienie zátwárdźiáley. Zátwárdzeniu ślezięny/ tákże w occie wárzona/ á ná lewy bok pláſtrowána/ ieſt rátunkiem znácznym.

Nerwom bolącym nápuchłym. Nogom bolenia. Piętym żyłom ábo ſuchym boleśći vśmierza/ tákże nábrzmiáłość ábo nápuchnienie ich rozgánia.

Nogom boleiącym/ miáłko vtárßy z oliwą wárzyć ábo ſmáżyć y miáſto pláſtru przykłádáć/ vżywa bole/ á ieſcze tym rychley/ gdźieby korzeń iey miáłko vtłuczony/ á chędogim y dobrym miodem záczyniony/ był vżywány/ ták wiele ná raz biorąc iáko śliwá Węgierſka/ ábo dobry káßtan.

Gorączkę vśmierza y wychędza. Gorączkę vśmierza/ y wychędza/ ták w ludźiách doroſłych y ſtárych/ iáko y w dźiećiách/ ſok tego źiela z oleykiem Fiołkowym máżąc y dobrze náćieráiąc wßyſtek páćierz we grzbiećie.

Zołądkowi boleiącemu. W Zołądku boleśći y gryźienia vkłáda/ przetłukßy ſámego źiela trochę/ á w oleyku gorzkich Migdałow ſmáżąc/ co náćiepley miáſto pláſtru przykłádáć.

Záſtánowieniu choroby białogłowſkiey. Záſtánowieniu białogłowſkiey choroby mieśięczney/ weźmi Márunki poł łotá/ Bożegodrzewká/ Sábiny/ po ćwierći łotá/ wrobłá y z pierzem ná popioł vpalonego/ to wßyſtko miáłko vtłuc/ Száfránu drobnego poł ćwierći łotá z miodem záczyniwßy wßyſtko/ vczyń czopek/ y wpuść w otwor łona.

Item. Toż czyni wárząc ſámo źiele w wodźie/ y w nim popás ſię kąpáć.

Máćicy zátwárdźiáley. Spuchłey Boleiącey Máćicy. Piekielnemu ogniu Brzuchu boleniu. Twárdość máćice odmiękcza. Toż Nábrzmiáłość y ſpuchnienie iey leczy. Boleśći wßelákie w niey vkłáda.

Piekielny ogień vśmierza/ świeżą Márunkę vtłukßy/ y ćiepło przykłádáć.

Tym ſpoſobem brzuchá bolenie vśmierza/ y przymioty ogniſte z puchlinámi rozgánia.

Bolem máćiczny. W máćicy boleśći vſpokaia/ roſpárzywßy ią ná gorącey cegle/ á ná żywot pod pępkiem/ áż do otworu łoná ćiepło przykłádáć. Abo w worek ią záßyć/ y w winie wárzyć/ á co náćiepley ná przerzeczone mieyſcá przykłádáć.

Scyátyce. Do trzećiego dniá w biodrách bole vkłáda vtłukßy ią z wieprzowym ſádłem/ octu dobrego trochę przylawßy/ ćiepło przykłádáć.

Vſtom záwrzedźiáłym zrániónym. Rány y záwrzedźiáłośći w vśćiech leczy/ ſok Márunowy z miodem zmießány/ często tym námázuiąc vſtá.

Wßywey chorobie. Wßywey chorobie/ to ieſt/ wßy z záſkorzą gdy idą/ że ſię im odegnáć niemoże/ wźiąć z osm gárśći Márunki/ Rzepiku gárść/ polney Ruty/ Máćierzánki/ po ßeśći gárśći/ Zimowieu/ ábo poźnych Saſenek/ Piołynu/ po cztery gárśći/ Martwey Pokrzywy gárść/ to w kotle wielkim w wodźie wárzyć/ w tym długo kąpiąc ſię śiedźieć/ á co czwarty dźień z tych przerzeczonych źioł nowe kąpánie czynić.

Bolenie zębow. Bolenie zębow vśmierza/ tłukąc świeżą á ná bolący ząb przykłádáiąc/ ábo ná vcho to ktore po tey ſtronie gdźie ieſt bolący ząb. Ták ábowiem wilgotność kropiámi odchodźić będźie/ záczym bol wßyſtek odeydźie.

Item. Toż też ſok Márunki czyni/ leiąc go po tey ſtronie w vcho kędy ząb boli.

Języczkowi ſpádłemu. Języczek w gárdle ſpádły ná ſwe mieyſce podźwiga/ vtłukßy Márunki świeżey y ná wierzch głowy przyłożyć.

Podágrze. Boleśći podágryczne vćißa/ liśćie Márunkowe w occie wárzone/ á ćiepło pláſtrowáne.

Szkodźi.

Szkodźi. Częſte iey vżywánie/ ſpánie głębokie y ſpik przywodźi.

Vſtá żołądkowe obráża/ á ile ktore ſą przyſußym.

Sok Márunkowy.

Z Márunny ſok bywa tym ſpoſobem czyniony/ iáko ſię powiedźiáło o Piołynowym Tego poſpolićie do czopkow y węzełkow białymgłowom vżywáią/ dla wzrußenia przyrodzoney choroby. Jednák do inych wielu chorob bywa vżywány.

Wodká.

Wodká z Márunny bywa tym ſpoſobem iáko z inych źioł wypalona/ ktora białogłowſkim niedoſtátkom bywa naużytecznieyßa.

Máćicy záwártey. Máćicy záwártey/ ieſt vżyteczna/ piiąc iey po cztery łoty/ ábo po piąći ćiepło/ ná czczo.

Mieśięczno pobudzą pániom. Máćicy Zołądkowi záźiębłemu. Prácowániu dźiatkámi. Mieśięczna chorobę pániom pobudza/ y wychędza ie oſobliwie.

Máćicę záźiębłą rozgrzewa.

Zołądek záźiębiony tákże zágrzewa/ przez czás niemáły trunkiem iey vżywáiąc.

Tym ktore ſię długo prácuią dźiatkámi/ ieſt bárzo vżyteczna/ dáiąc iey pić ćiepło.

Położnice czyśći. Gliſtom. Położnice po połogu czyśći oſobliwie.

Gliſty ták ſtárym iáko młodym y dźie-

ći om máluchnym morzy y wypądza piiąc ią Dźiećiom z łyżkę ze dwie według lat.

Żołądká boleniu. Máćiczne mu gryźieniu.

Bolenie żołądká / ták mezkiey iáko y białey płći / iest vżytecznym lekárstwem. Tákże gryźieniu y boleśćiom w máćicy / tym sposobem vżywáiącey: wźiąć tey wodki kwarte / Wielbłądowey trawy ábo śiáná: (*Squinantum* zowią) Szpiki Indiyskiey / po pół łotá / to w konwi dobrze záśpontowawszy / wstáwić w kocieł wrzącey wody / żeby dobrze zewrzáło / potym gdy powoli przestydnie / przecedźić / á po piąći łotow tego poránu ćiepło dáć pić / á we dwie godźinie może potym ieść.

Płod mártwy wywodźi.

Martwe dźiećię z żywotá pędźi / dawszy tey wodki z ośm łotow / z pół łoćiny Boraxu / ktorego złoczyńcy vżywáią / doświádczone to iest lekárstwo.

Wino z Máruną przyprawne.

1\. TYm sposobem z Márunką bywa pod Iesień wino przyprawione / iáko z innemi źiołmi dáiąc mu wykisnąć. To bárzo vżyteczne iest chorobom y niedostátkom białogłowskim / ktorym sámá Máruná służy: o czym śię wyszey dostátecznie powiedźiáło.

2\. Jedni czynią go / á zwłasczá ktorzy śię w gorzkim smáku kocháią. z Piołynem napoły Máruny biorąc.

3\. Drudzy biorą suchey Márunki sześć łotow. Naśienia Prászego gniazdá ábo polney Márchwi. Naśienia Kopru swoyskiego / Anyżu / káżdego po trzy łoty. Zioło drobno siekáią / naśienia z hrubá przetłuką / á zászywszy worek / ośm gárncy winá ná to młodego leią / y dáią mu wykiśieć. Do roku trwa w swey mocy.

Wietrznośćiom. Máćicznym bolom. Puchlinie.

Wietrznośći w ćiele rozgania.
Máćicznym bolom y strzykániu vżyteczne.
Puchlinę leczy.

4\. Niektorzy dla dolegliwośći y niedostátkom máćicznym / ták wino Márunkowe czynią: Biorą korzeniá Márunowego łotow sześć / wierzchołkow z kwiećiem y z liśćiem trzy łoty. Orzechá muszkátowego połpiętá łotá. Szpiki Indiyskiey połpięty ćwierći łotá: w siedm ábo w ośm gárncy winá młodego to kłádą / y ták śię temu wykisnąć / y vstáć dáią / á záśpontowawszy do vżytku y potrzeby chowáią.

5\. Inszy biorą Máruny suchey ośm łotow. Rzety ábo Márzány większey korzenia pięć łotow. Lebiotki / Szánty białey po dwu łotách. Poleiu / Lebiotki czerwoney / ábo Miętki gorney / Szábiny / Boraku / Ostrzyżu wonnego korzenia / Kopytniku / Cynámonu / po łoćie. Száfránu ćwierć łotá. Zielá drobno siekáią / korzenie z hrubá przetłuką / to z trząsczkámi lesczynowemi z heblowánemi do dwunaśćie gárncow moszczu kłádą / y dáią wykisnąć / á do potrzeb białogłowskich chowáią. Tego winá po pułtoru ábo po dwu mieśiącu może vżywáć.

Mieśięczney.

Pánie ktorym práwie chorobá mieśięczna zástánowiłá śię / mogą tego winá vstáwicznie vżywáć miásto pospolitego trunku.

Item.

A ktorym tylko śię pokázuie tá chorobá / tedy przez ieden tydźień / żadnego innego winá nie piiąc. A gdy dostátecznie przyidźie y odeydźie mieśięczna / przestáć go pić.

Istnośći wyćiągnienie z Máruny

DVszá ábo istność z Máruny tym obyczáiem iáko y z Piołynu bywa wyćiągniona / ktora wszytkim tym niedostátkom / y chorobom wnętrznym służy / ktorym sámá Máruná. Tey tylko ná ieden raz po ℈. j. to iest / po trzećiey częśći kwinty / z wodką Márunową / ábo z winem bywa pita. Też z innemi lekárstwy przynależącemi może być vżywána ná choroby rozmáite wnętrzne.

Syrop z Máruny.

BRwa / ácz rzadko / z Máruny syrop czyniony ná rozmáite choroby białogłowskie / bárzo potrzebny y vżyteczny. Biorąc soku iey przećiągnionego / y kláryfikowánego trzy funty / do niego przydáć cukru przedniego dwá funty / y przy wolnym ogniu węglistym z nienagłá wárzyć áż zgęstnieie / ná kształt syropu: może go białkiem od iáiá kláryfikowáć.

Máćicy zámuloney. Mieśięczną pobudza. Máćicznym bolom.

Zámuloney máćicy iest vżyteczny.
Mieśięczną pobudza chorobę pániom.
Boleśći wszelákie w máćicy vkłáda.

Miárá.

Do innych wiele chorob wnętrznych może go vżywáć / do ktorych Máruny sámey vżywamy. Może go od trzech łotow áż do pięći sámego bez przysády dáwáć. Może y z iegoż wodką ábo polewką / ábo z iákim innym przynależącym lekárstwem / á to ná czczo vżywáć. Może być też syrop wyćiągniony z suchey Máruny / tym sposobem iáko z Piołynu / ábo z Bylice: ktorego miárá do vżywánia łot tylko / y to z wodką iákakolwiek przynależącą tey chorobie / przećiw ktorey dáiemy go vżywáć.

Sol z Márunki.

TYm sposobem z Márunki sol bywa czyniona / iáko y z Piołynu / ábo y z Bylice.

Moc y skutki.

Dioscorides. Puchlinie. Dychawicy.

OD pięći áż do dźieśiąći źiarn biorą tey soli. Puchlinę wywodźi z winem iey vżywáiąc.

Dycháwicznym iest rátunkiem. Też do innych wiele chorob iest bárzo vżyteczna / ktorey z innemi może vżywáć lekárstwy / według káżdey choroby przynależytośći y potrzeby.

Oleiek z Márunki.

Z Kwiatkow tylko Márunowych bywa

ten oleiek robiony/ z wierzchołkow iey przewiedzonych pierwey w cieniu przez 24. godźin: ktorych [ná przykład] wziąwszy dwanaście łotow/ nálać ná nie oliwy stárey/ y iásney trzydźieśći sześć łotow. A dobrze ie w sklenicy nákrywszy/ dáć im stáć ná słońcu iárkim przez dni 40. ábo w piecu wolnego ćiepłá przez kilkánaśćie dni. Potym przecedźić/ y do potrzeb lekárskich chowáć. Rozpráwuie/ śćienczá/ y rozgrzewa. Boleśći w ćiele vśmierzá.

Málice boleniu.

Tego tylko zwierzchownie vżywáią przećiwko boleśćiom máćicznym mażąc nim po ránu y ná noc.

Zołądkowi boleiącemu.

Boleść w żołądku vkłáda.

Kolice y dárćiu w kiszkách.

Kolice y dárćiu okrutnemu w kiszkách wielkim iest rátunkiem/ ták krystera dány/ iáko z wierzchu nim żywot około pepká mázány.

Morzyskom y grzyźieniu dźiećinnemu.

Morzyská dźiećiom maluchnym/ y Grzyźienia vśmierza/ maczáiąc wełnę w ćiepłym/ y ná żywotek przykłádáiąc.

Lekkiemu rodzeniu.

Do lekkiego y snádnego rodzenia/ iáko y Bylicowy/ iest przystoyny/ otwor łoná ćiepło nim pomázuiąc.

Artetyce. Podágrze. Chirágrze.

Łamániu w stáwách.

Podágrze.

Chyrágrze bárzo iest vżyteczny/ wziąwszy go dwie częśći/ á trzećią Rożánego oleyku/ y tym dwákroć przez dźień ćiepło náćieráiąc.

Mieśiączną wzbudza. Vszom bolącym.

Mieśięczną chorobę pániom zbudza mážąc nim przog łoná y otwor.

W vszách bole vśmierza pusczáiąc go w nie ćiepło.

Oleiek z Márunki Alchimiskim sposobem czyniony.

TEn własnie ták dystyllują/ iáko sie powiedźiáło o oleyku z Bylice/ ábo z Piołynu.

Moc y skutki.

TEgo do wszytkich chorob wnetrznych y zwierzchnych może z wielkim pożytkiem zdrowia vżywáć/ zwłasczá do tych/ ktorym Máruná iest przynależąca: przez vstá cztery nawiecey ábo pięć kropli go wźiąć/ á z winem dáć pić/ ábo z wodką tegoż źiela/ á chocia y z inego źiela wodką ábo z sokiem.

Do zwierzchownego vżywánia bywa innym oleykom przymieszowány. Tákże y máśćiom. Sámego sczegulnego vżywáć sie nie może/ ták przez vstá/ iáko y zwierzchownie/ dla zbytniey iego gorącośći/ ktora pryszczy ćiáło. Co sie też o podobnych oleykách powiedźiáło/ Piołynowym/ Bylicowym/ y o innych.

Rozsądek.

PO opisániu Psiego Rumnu/ przypomnieliśmy/ á słusznie/ błąd iáwny y iásny niektorych Ziołopisow/ á zwłasczá z poślednich/ ktorzy Márunę/ *Matricariam*, Psim Rumnym okrzćili/ á Rumien psi/ márunę/ y skutki iey iemu przypisáli. Nie z iney przyczyny/ ieno z tego słowká *Parthenium* Greckiego/ ktorym y Márunkę y psi Rumien Grekowie miánuią. A ták w to mniemánie przyszedszy/ rozumieią że dwie ziołká iedno bydź. Do tego tym więcey vwiedźieni/ że Dioskorydes *Parthenium* pisze mieć liśćie drobne/ ćienkie/ iako Koryándrowe/ iákiego Máruná nie ma/ y owszem podobnieysze Bylicy/ ábo Piołynowemu/ okrom bárwy. A *Parthenium* nic inego nie bydź/ tylko Márunę nászę. A nie obaczyli/ że Grekowie tym słowem *Parthenium*, sześćiorákie ábo siedmiorákie źiele názywáią. Zowią Rumien *Parthenium*, zowią Pomurne źiele/ zowią Wrotycz/ zowią Márunę/ tákże Poley/ Rumien psi/ y Bylicę. Jednák że rozmáite źiolá tym iednym imieniem zowią: nie przeto są iedno/ y kształtem/ y przyrodzeniem.

Tákże y ći w rownym błędźie są z pierwszymi/ ktorzy te Márunę nászę chcą bydź wtorą Bylicą Dioskorydową/ listu drobnego. Ale Dioskorydes wiedźiał co Máruná/ co Bylicá/ y káżdemu z tych dał swe własne imie/ y Rozdźiał. Są y trzeći/ ktorzy Wrotycz nászę/ Márunę wtorą názywáią: ále o tym niżey. Nie mamy sie tedy spusczáć ná te nowe Zielopisy/ gdźiebyśmy sie chćieli z nich náuczyć źiol znáć własnych názwisk y skutkow/ bobyśmy w teyże toniey z nimi byli.

Wrotycz. Rozdźiał 99.

WRotycz źiele wszystkim niemal iest znáiome. Liśćia wystrzyżonego y kárbowánego/ Krwawnikowi szerokiemu podobne/ ieno troche więtsze/ smáku gorzkiego. Zapáchu mocnego/ y wdźięcznego. Rozg dwuiłokietnych/ przy wierzchu gáłązkowátych. W wierzchu ktorych żołte kwiateczki bez listkow/ tylko sámy głowki żołte/ iáko v Cyprysu. Korzeń má ieden/ od ktorego drobnych odnożek y ćienkich niemáło pochodźi.

Athanaſia, Thanacetum.

Reynfachm.

Mienſce.

ROśćie ná polach y w ogrodách ſámá przez ſie/ ná miedzách/ ná łą=kách / nád potokámi / ná págor=kách.

Przyrodzenie.

GOrącego y ſuchego ieſt przyro=dzenia / we wtorym ſtopniu roz=grzewa / wuſuſza na końcu w pier=wßym/ ábo ná poczatku we wto=rym.

Moc y ſkutki.

TO źiele w niektorych kráinách przy=chodźi do ſtołowego vżywánia / zwłaſczá ná Wioſnę/ poki młode ieſt / y przykrey gorzkośći ieſcze nie ma. Abowiem z iáycy bywa ſmáżone y pożywáne/ z oſobliwym ſmákiem.

Do iedze nia przy chodźi.

Chęć do iedzenia wzbudza.

Chęć do iedze. Zołądko wi źimne mu.

Zołądek źimny zágrzewa.

Wrotycz tyni wßyſtkim niedoſtátkom y chorobom ſłuży/ á zwłaſczá máćicznym/ ktorym Máruná.

Wietrznośći w żołądku/ w kißkách/ w máćicy roſpieráiące / wárząc ią w winie á piiąc roſpądza.

Wietrznośćiom.

Máćicę mdłą pośila y vmacnia.

Máćicę vmacnia.

Nyrki zámulone wychędaża z piaſku.

Nyrkom zámulonym.

Bolenie brzuchá vśmierza.

Bol w brzuchu.

Kolikę y dárćie w ielitach vſpakaia.

Kolce.

Kámień ile w mężczyznie/ łamie y wywodźi. Krew w ćiele przechędaża.

Kámieniowi. Krew chędoży.

Od záráženia fránce/ wßelákim ſpoſobem záchowuie/ bądź trunkiem ábo prochem/ ſámá przez ſię vżywána.

Od fránce záchowywá.

Mocz potężnie pędźi/ ćwierć łotá miáłko vtártey piiąc z trochą winá ćiepłego.

Mocz pędźi.

Tymże ſpoſobem kámień / ták z Nyrek iáko y z pęchyrzá mocno wywodźi/ á zwłaſzczá mężczyznie.

Kámień.

Moczu z ćięzkośćią y kápániem tylko odchodzącemu/ w prochu tákże z winem vżywána/ ieſt vżyteczna.

Moczu kápániem odchodzącemu.

Poty wzbudza tymże ſpoſobem ią piiąc.

Poty czyni.

Gliſty ze wnętrza wywodźi/ z kwiatkámi ią y z naśieniem z winem á z miodem piiąc, záczym morzenie y boleśći w żywoćie vśmierza. Dźiećiom od gliſt bywa z mlekiem ábo z miodem dána przerzeczonym obyczáiem: to ieſt z naśieniem iey/ ktore dáleko lepße ieſt y snádnieyße ku doſtániu / niżli Gliśnik. Puchlinę z nienagłá trawi w ćiele/ z kwiećiem y z liśćim ią w winie wárząc y vſtáwnie piiąc. Toż czyni popioł z niey wezełkiem w chuſteczce záwiązány y w winie moczony/ ktorego vſtáwicznie do poſpolitego trunku vżywáć/ ále co trzeći dźień trzebá ten trunek świeżo odnáwiáć.

Gliſtom. Item. Dźiećiom od gliſt. Puchlinie. Item. Popioł.

Febry y gorączki oćżkáłe y vporne. Tákże febrom wßelákim ieſt lekárſtwem / wárząc ią w winie y z kwiećiem/ á káżdego dniá z poránku ná czczo piiąc po kwaterce. Toż czyni ſok z niey po łoćie go piiąc z Podrożnikową wodką / przez niemáły czás vſtáwicznie to powtarzáiąc.

Febrom dawnym y ćiężkim.

Proch korzenia Wrotyczowego z miodem zßymowánym záczyniony ná kßtałt konfektu/ y káżdy poránek tego iáko śliwá ábo orzech Włoſki vżywáć/ bytylko ze dwie godźinie przed obiádem / pośila niewymownie ludzkie członki vłomne/ od ßlaku ábo od nárußenia powietrzem / y pokurczone.

Członkom pokurczonym. páráliżem náruszonym.

Máćicę wychędaża/ vtárßy ią concamiley/ á łot ábo trzy ćwierći łotá z ćiepłym winem piiąc.

Máćicę wychędaża.

Mieśięczną wzbudza.

Mieśięczną wzbudza.

Kámień nyrkowy krßy y moczem wywodźi. Febrze káżdegodniowey.

Kámień. Nyrkom. Febrze.

Febrze Czwartegodniowey ieſt oſobliwym lekárſtwem w winie ią wárząc / y káżdego dniá ná czczo piiąc.

Pęchyrzá boleniu ieſt rátunkiem ſok iey/ po łoćie ábo łyżce y po dwu z winem go piiąc. Toż kámień y mocz pędźi.

Pęchyrzowi. Kámieniu. Mocu.

Koniom dycháwi cznym. y bydłu.

Końſkiey dycháwicy/ proch z Wrotyczu miáłko vtłucyony z ſolą dáiąc lizáć/ ieſt bárzo vżyteczny/ ábo to oboie z ćiepłą wodą w gárdło leiąc: ále potrzebá mu tymże źielim oboie nozdrza zátkáć. Tákże też y dycháwicy inemu bydłu zwłaſczá rogátemu/ ieſt vżyteczny.

Ránom Sadzelom záplugá wionym.

Rány záplugáwione wychedaża y wyrownywa/ y Sadzele zágniełe y ſproſne wyczyśćia/ wźiąwßy ze cztery łoty korzenia Wrotyczowego/ Rzepiku garść/ Przywrotu/ Bobowniku ábo Wroniego máſłá/ Złamignatu/ Bukwice białey ábo żołtey/ Krolikow ábo Stokroć cudnego po poł gárśći. Miodu białego ośm łotow/ wody świeżey ſłudzienney ze cztery kwárty/ Winá práwie przedniego poł kwárty: To weſpoł w Alembik włożyć á co napilniey nákryć/ y w vkropie przez trzy ábo cztery godźiny wárzyć/ tego po ßeśći łotách trzykroć káżdego dniá dáć pić po ránu ná czczo: potym we dwie godźinie po południu/ y kłádąc ſię ſpáć. To nie tylko rány y wrzody bárzo záplugáwione/ ále y Nyrki y przechody moczu czyśći.

Nyrkom. Krew cho dzi. Wnętrzno ściom.

Krew przechedaża w żyłách.

Zátkánia y zámulenia wnętrznośći wychedaża/ wárząc Wrotycz y pijąc po ránu y ná noc po dobrym trunku.

Smrod z vſt.

Smrod z vſt oddala/ z Hányżem á z Imbierem pożywána.

Z czárowániu. białymgło wom.

Gdyby kto był zczárowány/ á ſię z białey płći/ bądź pánná bądź wdowá/ bądź y mężátká do niewſtydliwey miłośći: tylko ſię Wrotyczem omyć/ w rychle wßytkiego pozbędźie.

Mieśię cznym cho robom.

W chorobách mieśięcznych Pániom dobrze nogi w Wrotyczy á w Máćierzance vmywáć.

Płodne mu.

Do płodu y záſłępienia dźiatkámi/ coż myćie przerzeczone nog/ otworu łoná y nápárzánie pomaga.

Dźiatki cżerſtwe.

Dźiatki máłe podkádzáć Wrotyczą dobrze/ dla rozmáitych złych przypadkow.

Toż podkurzánie czyni dźiateczki weſołe czerſtwe/ ochotne/ y od chorob ie rozmáitych záchowuie.

Scyátyce.

Scyátyce ieſt lekárſtwem/ z wieprzowym ſádłem vtłukßy iey/ á z octem rozmießáć y ćiepło przykłádáć/ nie odeymuiąc do trzećiego dniá.

Máćice ro zgrzewá. Mieśią cznę. Łożyſku. Płodu mártwe mu. Máćicy. Kámie niu. Mocz. Gliſtom.

Máćice zá źiębłą rozgrzewa y wychedaża

Mieśięczną záſtánowioną wzbudza.

Łożyſko po porodzeniu pozoſtáłe wywodźi. Płod mártwy z żywotá wypędza.

Zápuchnioney y nábrzmiáłey máćicy rátunkiem. Tym ſpoſobem máćicy zápaloney

Kámień krßy y wywodźi moczem.

Moczu zátrzymániu nád przyrodzenie/ vżyteczna kąpiąc ſię w niey po pás.

Gliſty y chrobáctwo z żywotá wypędza morząc ie/ świeża z wołową żołćią ná pępßek im przykłádáiąc.

Biáło płeć gy.

Pánie y pánny/ gdźieby nieſtátecznie w chorobách ſwych mieśięcznych przeczyśćione nie były/ ábo w nich záwárte y zátrzymáne były/ wźiąwßy Wrotyczy ze dwie gárśći/ Bylice/ Kopru czarnego leśnego/ *Meu* Łáćinnikom y Grekom rzeczony/ po gárśći: to w máśle ſmáżyć/ y ná pępek á ná przod łoná ſobie ćiepło przykłádáć.

Potłuczo nym. Párálity kom. Pokurczo nym. Vłomny

Potłuczonym y zbitym.

Powietrzem nárußonym.

Pokurczonym/ y bárzo

Vłomnym członkom/ ieſt niewymownie rátunkiem wielkim świeże korzenie Wrotyczowe drobno poſiekáne y przetłuczone/ á potym w oliwie ták długo ſmáżone/ że rozewreie. To przebić y dwákroć ná dźień tym ie ſmárowáć y náćieráć.

Febrze.

Febry y gorączki wßelákie vśmierza korzeń miáłko vtłuczony/ z Rożánym oleykiem godźinę przed tym niż febrá przypádnie/ wßytek paćierz w plecách náćieráiąc.

Nerwom. Negom. puchnięcy

Pietych żył ábo ſuchych bole vkłáda.

Puchlinę w nogách leczy/ w oliwie ią ſmáżąc y ćiepło plaſtruiąc.

Sześćtnie dźiatkom.

Pániom w ßeśći Niedźielách ábo w połogu leżącym. Tákże dźiateczkom nowo Národzonym/ gdźieby iákie ſtráchy ábo lękánia/ iáko to poſpolićie bywa/ na nie przychodźiły/ Wrotyczą ie dobrze podkurzáć.

Piwu bez ko tręcę cemu.

Piwo gdźieby Iáchtelem ábo beczką trąćiło/ wźiąć Wrotyczu/ korzenia Benedyktowego/ Dźięgielu/ Iáłowcowych iágod po gárśći/ źiołá pokráiáć. Iáłowcu przetłuc/ ze trzy iáiá kokoße ábo cztery twárdo vwárzone/ y drobno pośiekáne. To wßyſtko w worek záwiązawßy/ w piwo do beczki wpuśćić/ doświádczone.

Sadzelom Ránom zá gniłym.

Sadzele ſtáre/ tákże/ rány bárzo ßkodliwe y záplugáwione/ dźiwnie prędko y oſobliwie leczy/ á mięſo złe od dobrego y zdrowego odeymuie y odrzuca/ wárząc ią w winie ábo w wodźie/ y tym ie wymywáiąc/ á potym tymże źielem vwierćiawßy plaſtruiąc. *In ſumma.* To źiele więcey ſłużj do lekárſtw otrokom á niż białymgłowom. Iáko Máruná więcey białymgłowom niżli męzczyznie.

Wodká Wrotyczowa.

W Sierpniu nalepiey z tego źiela wodkę wypaláć/ z liśćia y z kwiećiem weſpoł vśiekawßy z Balneum maris/ á potym Niedźiele ábo pięć ná ſłońcu wylutrowáć.

Moc y ſkutki.

Kámień.. łamie.

Kámień potężnie w pęcherzu/ y w nyrkách łamie/ y moczem wywodźi/ piiąc iey porządnie káżdy poránek y ná noc/ po ßeść łotow/ przez trzydźieśći dni/ á zwłaſczá męſkiey płći.

Gliſtom.

Gliſty máłym dźiatkom/ ktorym trudno

gorzkiego lekárstwá dáć / morzy y wypądza / po dwu po trzy y po cztery łoty ná czczo im pić dáiąc / czynić to dźień ábo cztery. Człowiekowi doroslemu / poránu y ná noc po sześći y siedmi łotow dáwáć może.

Mocz zá trzymány.

Mocz zástánowiony z trochą málmázyey ábo winá dáiąc / prędko wywodźi.

Mieśięczney. Płodu martwemu. Łożysku. Záśniátu. Máćicy záźiebley. Do płodu sposobne czyni.

Mieśięczną chorobę pobudza y wywodźi.

Płod martwy z żywotá wyrzuca.

Łożysko po porodzeniu pozostáłe wypędza. Záśniát wyrzuca.

Máćicę záźiębłą rozgrzewa.

Do płodu białegłowę sposobną czyni / po pięći ábo sześći łotách iey vżywáiąc / ráno y ná noc.

Glisty ludźiom doroslym y stárym / potężnie wypędza ze wnętrza / wźiąwszy wodki Wrotyczowey ze cztery dwádźieśćiá łotow wodki Piołynowey / Sporzyszowey / po dwánaśćie łotow / Centurzyowey / wodki Kurzey stopy ábo Tłustoszowey / po ośmi łotách / nasienia słonecznikowego / Ruty / liśćia Brzoskwiniowego / po cztery łoty / źioła pokráiáć / nasienia przetłucz / y w naczynie skláne ábo Cynowe wsypáć / á przerzeczone wodki ná to wláć / y conalepiey zászpontowáć / y w gnoy końskí cztery dni zágrześć / á potym z kotłá vkropu distyllowáć y ná słońcu wysonowawszy / po pięći łotách ná czczo po ránu pić dáwáć / w pięć godźin potym iedząc. Młodszym dosyć cztery łoty / młodźieniászkom od ośmi áż do dwunaśćie lat / po trzy łoty / w czterech áż do siedmi lat dwá / dźiatkom máłym po łoćie.

Wrzodom złym / y sadzelom.

Wrzody / sadzele / rány záplugáwione / goi / wymywáiąc ie nią dwákroć przez dźień

Wino z Wrotyczą.

To wino ácz nie iest w vżywániu pospolitym / iednák mogłoby być pod Jeśień gdy tłoczą wino / tym sposobem czynione: Wźiąć Wrotyczu suchego z kwiećiem iego sześć gárśći / Rzepiku dwie / Jwinki pachniącey / Piołynu Rzymskie° / ábo Włoskigo / po połtory gárśći / Piołynu gornego / Mátki Bożey Włoskow / Prászego gniazdá nasienia / Siwiosnki / Márzymiętki / ábo Greckiey / kwiátu Bzowego / Poleiu / Szánty białey / po gárśći káżdego / korzeniá y źiela Jáskołczego / ábo Celidoniey korzenia Hebdowego / po cztery łoty / nasienia Piotruszki Alexándriyskiey / korzeniá Fiołkowego / korzeniá Mikołáykowego / Goryczki / po dwu łotách káżdego / korzenia Podrożnikowego / korzeniá Szczyrbakowego / ábo Endimiey / po trzy łoty / á te wszystkie nie świeżo źielone / ále vsuszone być máią / źiołá drobno vśiekáć / korzenie z hrubá przetłuc / przydáć z Jesionowego drzewá heblowánych trzasek / á to do dźiesięći gárn cy winá w woreczku włożyć / potym w rok winá tego vżywáć.

Skutki.

Opuchły. Wyschły ábo suchotnym.

Opuchłym / y wyschłym / iest bárzo vżyteczne / piiąc go vstáwicznie według potrzeby / á żadnego inego trunku nie vżywáiąc.

Też do inych chorob przerzeczonych / ktorym sámá Wrotycz służy / iest dobre. Może też bez przysády y pomienionych źioł być czynione / z sámą tylko szczegulną Wrotyczą / iáko się o Piołynku powiedźiáło.

Konfekt z cukrem z Wrotycze.

Tym sposobem iáko Piołynowy konfekt może być czyniony: ktory

Máćiczny dolegliwośćiom. Glistom. Pokurczonym. Páráliżem náruszony.

Máćicznym dolegliwośćiom.

Glistom.

Pokurczonym.

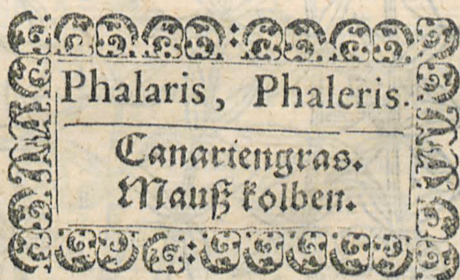
Páráliżem náruszonym / bárzo iest vżyteczny / vżywáiąc go ná czczo ták wiele / iáko Włoski orzech / ábo Węgierska śliwá / á po nim przynamniey we dwie godźinie ieść.

Może z niey istność tákże iáko z Piołynu wyćiągnąć. Syrop / Sol / y Oleiek / z kwiećia / rownie iáko z Bylice / ábo z Piołynu / á to wszytko pomienionym chorobom tym / ktorym / sámá Wrotycz / bywa vżytecznym lekárstwem.

Rozsądek.

SA ktorzy to źiele poczytáią zá trzećí rodzay Bylice / ktora *Monoclonos* ábo *Vnicaulem* / to iest / iednoźdźbłista / ábo iednoprętna zowią / ále nie dobrze.

Myszy Ber. Rozd. 100.

BEr Myszy wypuszcza kilká rozdżek z korzenia ćienkich / á do lekárstwá nieużytecznych / ná dwie piedźi wzwyż. Członkowáte / Orkiszowey słomie podobne / wszákże węższe y ćieńsze. Smáku słodkiego. Nasienia obdłużnego / białe° / w kłoskowátych w głowkách ábo w pálczystych / wielkośći Prosiáne° ziárná / ábo wroblego Prosá / ktoremu iest podobne.

Korzan.

Korzankow ma nie máło drobnych / włosienkowátych / iáko v żytá ábo v pszenice.

Mieysce.

W Ogrodźiech bywa śiany dla pozoru wiecey niżli vżytku. Ná ostrowách kánárskich / y we Fráncyey / w Hiszpániey sam dobrowolnie przez śie rośćie. Skąd do ogrodow nászych bywa naśieniem przywożony.

Przyrodzenie.

Grzeie tego źiela. Naśienie / y sok z niego wyżęty rozgrzewa / máiąc istność subtelną.

Moc y skutki.

Boleśći w mechyrzu vkláda / sok iego z winem ábo z wodą pić dáiąc. *Dios.*

Toż naśienie czyni / wźiąwszy go kwintę / y do tego iescze trzećią część kwinty. (*Dios.*) z winem.

Są ptacy w Kánárskich Insulách / ktore śię naśieniem tego źiela pásą.

Kámień łamie y wywodźi / náśienie z winem ábo z octem miodowym piiąc. Może go też z mlekiem / ábo z syta miodową vżywáć.

Drudzy naśienie to miela / y z mąką żytną ábo z iáką iną mieszáią / chleb z tego pieką. ktorego do przerzeczonych chorob záwśćiągnienia vżywáć dáią. *Tab.*

Rozsadek.

Niektorzy Myszy Ber chcą mieć / Mánna ábo trawa Mánny. Ale omylnie / co śie z opisánia oboygá káżdy snádnie sprawić może.

Márzáná ábo Retá. Rozdźiał 101.

Rubia satiua, Erytrodanum.

Ferber rott.

Márzáná / ktorą drudzy Retą zowią / dwoiáka / Płonna / ábo dźika / y ogrodna / ábo śiana.

Tá puszcza z korzeniá rozgi długie / ostrochropowáte / czworográniste / do Spony / ktora też Ostrzycą / po Láćinie *Aparine* zowią / podobne / ieno mieysze / wysze / y mocnieysze. Około ktorych rozdźielnemi mieyscy cztery listeczki / z kolanek ná kształt gwiazd pochodzą / iáko v Spony / iedno we czwornasob wietsze. Ziarnek okrągłych / naprzod źielonych / potym czerwonych / náostátku gdy dożrzeią / czarnych. Korzonki długie / ćienkie / czerwone / nie głęboko w ziemi śiedzące / rospierzchłe. Sukiennikom do fárbowánia wełny vżyteczne. Tey tylko naśienia y korzenia do lekarstw vżywamy. Márzáná płonna / Sponie tákże iest podobna / tylko nie ták ostra iáko pierwsza. K temu rozg y liśćia drobnieyszego od ogrodney. Korzonki tákże / ćienkie / długie włosienkowáte / nie ták czerwone.

Mieyscey czás.

Ogrodna Márzáná w ogrodách bywa śiána. tákże ná polách / á ile

á ile w ſtronách Włoſkich w Etruryey ſámá przez ſie / około płotow / we krzách / przy ſćieſzkách. Lećie naśienie y korzenie iey zbierá ią. Tákże płonna ná polách / przy płoćiech / párkánách / drogách y ſćieſzkách.

Przyrodzenie.

Przyrodzenia ieſt rozgrzewaiacego y wyſuszaiacego we wtorym ſtopniu. Smáku ćirpkogorzkiego. Drudzy á prawdziwie twierdza / że we wtorym rozgrzewa / á w trzećim wyſusza / śćienczа / rozpráwuie y wyćiera.

Moc y ſkutki.

Żył zámulenia.

WSzelákie zámulenia żył y członkow wnetrznych / otwiera y wychedaża /

Żołtáczce.

Zoltey niemocy ieſt lekárſtwem / ktora z zámulenia watroby pochodzi / y z innych członkow zátkánia. Wziąc korzenia tego ziela / korzenia Kopytnikowego po łoćie. Korzenia Kopru Włoſkiego / y Pietruſczánego po dwu łotu. Anyzu / Jáłowcowych iágodek / Ciećiorki czerwoney / po trzy kwinty. Páprotki trzy łoty. Reubárbárum przedniego połczwarty kwinty. Jmbieru y ſpikánárdy / po dwu cześćiách kwinty. To wſzytko w doſtátku wody wárzyć do połowice / przecedźić. A do tey iuchy przydáć ſyropu / ktory zowią *Byzantinum*, y *de Epithimo*, to ieſt / z Rámiánki Włoſkiey / po trzy ábo czterey łoty / y po trunku miernym tego vżywáć. [*Tabe.*] Też korzenie Recy wárzone w wodzie á trunkiem vżywáne. *Dioſ.*

Mocz potężnie wywodźi.

Mocz zátrzymány nád przyrodzenie ták potężnie wywodźi / że pod czas ze krwia / w miodowey ſyćie wárzony / y trunkiem tákże vżywány. *Dioſ.*

Wątrobie / Sleżionie.

Watroby / y
Sleżiony zátkánia otwiera y wychedaża w miedźie wárzony korzeń y pity.

Puchlinie.

Puchline z ćiáłá wywodźi / tákże go wárzac / á trunkiem vżywaiac. A to przez mocz.

Sleżionę twárdą.

Sleżione nábrzmiała y twárda ſćienczа y trawi z kwáśnym miodkiem naśienia vżywáiac ná czczo.

Mieśięczne.

Czyśćienie mieśieczne pániom nád przyrodzenie záſtánowione / znieca y wywodźi.

Łożyſko.

Łożyſko po porodzeniu pozoſtáłe wyrzuca / Márzany co namnieyſzy korzeń ochedożony / á w otwor łoná puſczony. Jeſcze to potężniey czyni / w miedźie go obmoczyć / á z Kámonia poſypáć / y w otwor łona białogłowſkiego puśćić.

Plany białe po ćiele śćiera / z octem vtárty / á tym náćieráne. *Dioſ.*

Scyátyczne. Paráliżu.

Scyátycznym.
Paráliżem naruſzonym ieſt lekárſtwem w trunku go vżywáiac. Ale ći co go piia potrzebá żeby ſie káżdego dniá w łáźni myli / á ſtolce / y mocz ſwoy / pilnie obaczywáli.

Biegunko.

Biegunki / ktore z oſłábiáłośći żołądká / ábo watroby pochodza / leczy / wárzac ia / á zwłaſczá korzeń z Máſtyká / badź w wodźie / badź w winie oſtrym / y piiac. To z proch z korzeniá miáłko vtárty z Máſtyká / á z woſku plaſtr vczyniony / oliwy przydawſzy / á ná żołądku / ábo ná práwym boku w ktorym watrobá leży / noſzony / czyni.

Nyrkom zámulony.

Nyrki mułem piáſczyſtym bárzo ſubtelnym zámulone wychedaża potężnie przez mocz / y ták potężnie áż y ze krwia. *Plin.*

Bolaczki roſpadza. Włosy fárbuie.

Bolaczki roſpadza / korzeń tłuczony á pláſtrowány. [tenże.]
Sok z liśćia / ábo y ze wſzytkiego źiela / wypráſowány / włoſy fárbuie poćieráiac abo pomázuiac ie nim. *Plin.*

Żołtáczce.

Zołta niemoc ſpadza ná ſzyi źiele to záwieſzone / czeſto ná nie pátrzac. *Plin.*

Plánom y zmázom po ćiele.

Plany y zmázy wſzelákie z ćiáłá ſpadza / y śćiera / miáłko źiele vtłukſzy / z miodem abo z octem záczynić / y tym ćiáło náćieráć. To z też oſtrość y chropowátość ćiáłá gładźi.

Jáſczor zemu y wężowemu vkąſzeniu.

Od Jáſczurki vkąſzonym.
Od wężow y inych beſtiy iádowitych vſczkniionym ieſt rátunkiem. Sok wyżęty ze wſzyſtkiego tego źielá / z winem vżywány / rány tymże ſokiem pomázuiac. *Dioſ.*

Kádúku.

Twierdza niektorzy / że to źiele padáiaca niemoc leczy / ná ſzyi go ná gołym ćiele noſzac / á ná nie pogladáiac. *Plin.*

Kośći poczerwienione.

Owcom.
Báránom / y inemu bydłu / Márzána áby tylko kilká dni nia ſie páſacym / kośći w nich czerwono fárbuie. Tákże mięſo w nich czerwone czyni. *Mizald.*

Jáycá fárbuie.

Jáycá z korzeniem Márzány wárzone / tákże rumiáno fárbuie / iákoby też Bryzelia wárzył. Też

Item.

Z czerwonym Wołowym Jezykiem wárzone / bywáia fárbiſte. (tenże.)

Skory / Wełnę / fárbuie.

Skory / y
Wełne Reta fárbuia Rzemieśnicy.

Kámień.

Kámień wywodźi z człowieká / korzenie Márzány wárzone / á trunkiem vżywáne.

Máćicę ochędożyć.

Máćice záplugáwiona wychedaża / korzenie iey pokłoć / á Szkámonea nábić / y w otwor łoná wpráwić.

Piegi. Węgrowátośći.

Piegi.
Wegrowátośći / y ine zmázy ná twarzy / wychedaża / korzenie z octem vwierćiawſzy náćieráć.

Gliſtom.

Gliſty / y czerw / ábo robáctwo wſzelákie wyrzuca z żywotá / korzeń ábo ſok iey z winem piiac.

Cerá bládá. Puchlinie.

Cere bládą y bezkrwie / rumiáną czyni.

Puchnąć poczynáiącym / Rety vżywáć dobrze.

Potłuczonym. Oberwánym. Vtrząśnieniu. Vrázom.

Z wysoká potłuczonym.

Vrwánym / ábo oberwániu wnętrznośći.

Vtrząśnionym.

Vráżnym / Retá wielkim bywa rátunkiem / korzenie iey z Mumią / á z Reubárbárum zmieszáne. Ták żeby Reubárbárum dwie cześći kwinty / Rety iedná cześć / á Mumiey szósta cześć od kwinty / z winem byłá pić dáná.

Ránom wnętrznym. Włosy fárbuie.

Wchodźi do trunkow / ktore bywáią czynione ná goienie ran wnętrznych.

Wszytko źiele w occie moczone fárbuie włosy czerwono / mysząc ie / y maczáiąc tym octem. Abo go wárzyć / á tym głowę przemywáć. *plat.*

Tychże skutkow iest pełna Retá / iednosłábszych y mdleyszych.

Szkodźi.

Szkodźi brzemiennym pániom.

PLod żywy z żywotá wyćiąga / y poronienie czyni. Przeto pánie brzemienne z káżdey miáry máią sie iey strzedz pilno.

Sok z Márzány.

Succus.

Z Korzenia iáko sok wyćiągnąć może / o Piołynu pisząc / tám sie powiedźiáło. Ten / iáko sie wyszey przypominiáło / vkąszonym od bestiy iádowitych / iest rátunkiem w trunku go z winem vżywáiąc.

Vkąszonym od bestiey. Wątrobie. Zołtączce.

Wątrobę zámuloną otwiera y chędoży.

Zołtą niemoc spądza. Tenże sok / z sokiem Rożey czerwoney / á z wodką Bábczáną / trunkiem vżywany.

Mieśięczney.

Mieśięczne czyśćienie pániom záwśćiągnione wzbudza y wywodźi / z wodką z Bylice pity.

Glistom.

Czerw w żywoćie morzy sam tylko / abo z Piołynową wodką vżywány.

Wodká z Márzány.

Aqua.

MOże bydź z tego źielá wodká palona ná wiele rozmáitych chorob. Osobliwie

Wątrobie. Zołtączce.

Wątrobie zámuloney bárzo służy.

Zołtey niemocy bywa osobliwym rátunkiem.

Puchlinie.

Puchlinie poczynáiącey iest lekárstwem / bo moczem potężnie wywodźi / trunkiem iey vżywáiąc.

Moczu.

Mocz ktorym bywa nád przyrodzenie záwśćiągniony / ábo z ćiężkośćią pusczány / potężnie wywodźi. Tákże

Piasku. Mulisku.

Piasek / kał y muł / ták z nyrek iáko z pęchyrzá / y ine szlámowátośći / tymże moczem wywodźi. Ale obyczáynie ma bydź vżywána.

Wino z Rety.

Vinum.

JAko z korzenia / y z tego źiela wino ma bydź przyprawione / wzor y sposob z opisánia winá Piołynowego wźiąć możemy. To

Puchlinie. Wątrobie. Slezionie.

Puchnącym osobliwie służy.

Wątrobie / y

Sleźienie zamulonym vżyteczne / y inym wnętrznośćiom zátkánym.

Máćicy. Moczu zátrzymánemu. Mieśięczney. Szlámowátośćiom.

Máćicy tákże zátkáney piiąc go służy.

Mocz zátrzymány wywodźi.

Mieśięczne czyśćienie záwśćiągnione wznieca y wywodźi.

Szlámowátośći hrube / lipkie / źimne / rośćienczá / śiecze / rosprawuie / y do wywiedźienia sposobne czyni.

Sol z Márzány.

Sal.

JAko z inych źiół / ták y z tego sol może być vczyniona / tym sposobem iákośmy w Piołynu opisáli. Tá

Puchlinie.

Puchlinę z ćiáłá potężnie moczem pędźi.

Wątrobie.

Wątrobę zátkáną otwiera vżywáiąc iey tym obyczáiem / iáko sie támże o soli z Piołynu vżywániu powiedźiáło.

Paprotnik y Páprotnicá. Rozd: 102.

TEgo źiela dwoiáki rodzay znáyduiemy / wielki / ktory Páprotnikiem zowiemy ábo sámcem / Drugi mnieyszy / á ten Páprotnicą ábo sámicą miánuiemy. Jest y trzeći płonny / ktory Kiwiorem iedni / drudzy Bindąsámi zowią / Páprotnik właśny sámiec ma liśćie Stonogowcowemu podobne / ieno bárźiey rozdźielnieysze / wietsze / y ostrzeysze. Od źiemie ku korzeniowi krągiem zákrzywione y náchylone / ine wzgorę z korzenia wyrasłá / bez kwiátu / bez klączá ábo rozgi y bez naśienia. Korzonkow wielkość drobnych / włośienkowátych / rospierzchłych. Páprotnicá ábo sámicá liśku iest miększego / spiczástego / ćieńszego / węższego / á Páprotce podobnego / kosmátego y ostrego. Tákże bez kwiátu / rozgi y naśienia: Korzenia wielkość ćienkiego iáko v Páprotniku / y rospierzchłego. Trzeći ktory płonnym zowiemy. Liśćie ma Páproćiánemu podobne.

Lonchitis aſpera maior & minor.

Spicandt. Miltzkraut.

Mieyſce.

PIerwſze dwie rosną w ćieniách / y w ćiemnych gáiách / ná mieyſcách wilgotnych. Trzećie nád przykopámi y brzegámi.

Przyrodzenie.

PRzyrodzenia ſą ćiepłego y ſuchego miernie. Coſie znáczy z tąd / że rány záwiera y goi. Jáko Galenus w 7. kśięgách o ziołách piſze.

Moc y ſkutki.

Liśćie świeże / ták Páprotniku iáko Páprotnice vtárte / rány goi. *Dioſ.*

Przymiotu ogniſtego do nich nie dopuſcza. *Dioſ. Gal.*

Sleziony twárdość zmiekcza toż liśćie ná proch miálko vtárte / á z octem trunkiem vżywáne. (*Dioſ.*) Też trawi ia / y wniwecz obráca przez vryne wywodząc.

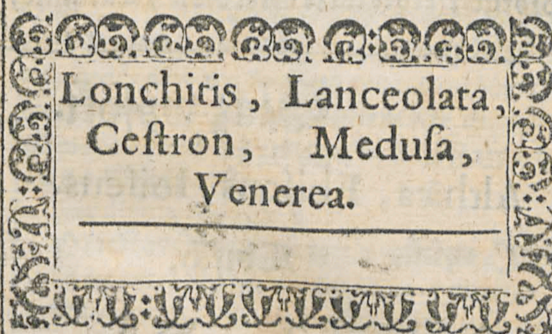
Rány goi.

Od przymiotow ogniſtych záchowywa.

Sleziony twárdość zmiekczá y trawi ia

Grot ábo Włocznia.

Rozdźiał 103.

Lonchitis, Lanceolata, Ceſtron, Meduſa, Venerea.

ZJele Grot / ábo Włocznia / ktore Kiwiorem / y Bindáſámi drudzy zowią / podobne ieſt liſtem temu Łukowi / ktory ieſt naśienia ſzyrokiego / tylko ſzerſze y rumiánieyſze / do tego obfitſze / z ktorego wietſza część do ziemie ku korzeniu náchylone bywa / przy kłączu máło ich zoſtáiąc. Ná wierzchu rozg kwiećie ćiemno czarne ſie iące / ná kſztałt czapek wywrácánych błazeńſkich / iákich w komedyách ſtárzy poſpolićie vżywáli / ábo Tureckich Kiwiorow. Ze śrzodku ktorych wychodźi kwiát biáły / ſzeroki / ná kſztałt iezyká ábo Włocznie / we śrzodku ſzeroki / ná końcu przodká waſki y ſpiczáſty / ktory ſie zrownywa z kráymi inſzych kwiátkow / á ile ſpodnich. Ná sienie w ćienkich ſzupinkách trzygránowite / ſzerokie / obdłużne / ná kſztałt Włocznie / ſkąd ſobie názwiſká nábyło / ták w iezyku Polſkim / iáko w Greckim y Láćińſkim. Korzeń iáko v ptáſzego Gniazdá.

Mieyſce.

ROśćie ná mieyſcách ſuchych / wypráglych y płonnych.

Przyrodzenie y ſkutki.

ZJołopiſowie ſtárzy / niewiele nam tego ziela ſkutkow opiſáli / tylko że o korzeniu iego / tákże y o Naśieniu rozumieć / z winem vżywány : mocz zátrzymány y ćieżko odchodzący / wolno wywodźi.

Mocz wywodźi.

Rozſadek.

ROżne ieſt to źiele od Páprotniku y Páprotnice/ ktore tákże Grekowie y Láćinnicy Lonchitem zowią. Ktore że do znáiomośći ſtárożytnym niewiełu/ á poslednimy teráznieyſzym Ziolopiſom żadnym nie przyſzło: przeto też o iego ſkutkách y mocy powiedźieć nie vmieią.

Slaz wyſoki. Rozdział 104.

Althæa, Ebiſcus, Ibiſcus.

Ebiſch.

SLazu wyſokiego ieſt kilká rodzáiow. Z ktorych napoſpolitſzy ieſt ten ktory tu opiſuiemy. Ten korzenia ieſt miąſſego/ gládkiego/ białego y sliſkiego/ z wielu odnożek. Z tego klącze długie y oble pochodźi/ chropowáte/ dwulokietne/ pod czás wyſſe/ miekkowełniſte/ bárwy popielátey/ liśćie ná ſobie máiąc/ ktore ná dotykániu zdą ſie iáko Akſámit/ okrągłe/ podobne liśćiu Godule ziemney przy ſpodku: ku wierzchu liśćia Winnego ma kſztałt/ ábo Slazu poſpolitego. Miedzy rozgámi á liśćiem kwiát Rożány biały puſzcza. Z ktorego potym naśienie podobne kſztałtem Slazowemu náśieniu.

Mieyſce y czás.

ROśćie ná wilgotnych ziemiách á tłuſtych. Czás do zbierániá á ile korzeniá iego/ ná końcu Mieśiącá Sierpniá/ ábo ná początku Wrześniá/ iáko y ziół inych. Ale liśćie y naśienie/ ktore tákże wchodzą do lekárſtw/ máią bydź w Lipcu y w Sierpniu zbieráne. Tákże y kwiát.

Przyrodzenie.

LIśćie y kwiát w pierwſzym ſtopniu rozgrzewáią y wyſuſzáią/ ábo rádniey miernie odwilżáią. Ale korzenie na początku wtore° ſtopniá roſpráwuie/ rozwodnia/ lákruie. Boleśći vśmierza/ przymioty ogniſte wyćiąga/ zwarza/ y trawi. Korzeń y naśienie/ toż czynią co ſámo źiele świeże/ ieno ſą ſubtelnieyſzych częśći y wyſuſzáiących. Do tego zdádzą ſie bárziey wyćieráć/ á niżli támte. Abowiem y plány y ine ná ćiele zmázy śćiera. Naśienie kámień nyrkowy łamie. Korzenie tákże Czerwonkę ſtánowi/ charkánie krwią záſtánawia/ bo ma iákaś moc ſtwierdzáiącą.

Moc y ſkutki.

MOczu zbytnie gorącemu. Tákże moczu z ćięzkośćią odchodzącemu/ ábo y nád przyrodzenie zátrzymánemu ſłuży. *Moczu gorącemu. y ćięſzko odchodzącemu.*

Kámień w Nyrkách krſzy y wywodźi. *Kámieniu.*

Surowośći w żołądku y gryźieniu/ dobry. Czerwonce/ y innym biegunkom. *Surowośći żołądká. Czerwonce.*

Scyátyce y dárćiu w biodrách. *Scyátyce.*

Drżącym członkom. *Członkom drżącym.*

Przepukłym. *Przepukłym.*

Pokrzywionym y pokurczonym. Tym

wſzyſtkim

Pokurczonym.

wßyſtkim chorobom korzeń w winie ſłodkim wárzony y trunkiem vżywány/ ieſt oſobliwym lekárſtwem. *Dioſ. Gal. Theoph.*

Pęcherzowi. Moczu gorącemu.

Pęchyrzowi boleiącemu. Item/

Moczu gorącemu / tenże korzeń z Lákrycyą w Jęczmienney wodźie wárzony/ á ráno y ná noc pity/ ieſt rátunkiem. *Dioſ.*

Nyrki z mułu y z piaſku chędoży.

Toż też ſlámowátośći y Mułiſká / ták z Nyrek iáko z Pęchyrzá wywodźi pijąc.

Kámień z nyrek wywodźi.

Naśienie tego Slazu kámień Nyrkowy krßy y moczem wywodźi/ z winem ſłodkim pijąc. *Fernel.*

Ciekączkom.

Czerwoną ćiekączkę y inne tákże záſtánawia korzeń w winie ćirpkim z kurzego źiela korzeniem/ y z Wężownikiem wárzony á trunkiem vżywány/ ná czczo y ná noc: ábo też z inemi źioły ſtwierdzáiącemi wárzony.

Káßlu.

Káſzel záſtánawia y leczy prędko/ w mleku wárzony á pity. *Plin.*

Położnice wychędaża.

Sześćiniedźielnice gdźieby po porodzeniu nie były ſtátecznie wyczyśćione/ wárząc korzeń tego źiela w piwie / ieſzcze lepiey w winie/ dáiąc im pić/ wychędaża.

Dychawicy.

Dychawicznym/ Hippocrates z winem dawał korzeń wyſokiego Slazu pić.

Káßlu ſuchemu.

Suchy káßel leczy tenże korzeń z Figámi ſuchemi á z Lákrycyą w Pryſánie ábo w Jęczmienney wodźie wárzony á pity/ ná czczo y ná noc po dobrym trunku ćiepło.

Czerwonce y innym biegunkom.

Biegunkę czerwoną. Tákże

Ciekączki wßelákie záſtánawia Naśienie z iuchą Bábczáną/ ábo z ſokiem Piwoniowym pijąc. Toż też

Krwie charkániu. Ránom świeżym. Zołzom. Wolom. Gruczołom. Bolączkom. Pierśiom. Zbitym. Pokurczonym. Nerwom wyćiągnionym.

Krwią chárkáiącym/ ieſt lekárſtwem.

Rány świeże goi.

Wrzody zá vßymá roſpadza.

Zołzy y gruczoły rozgania z ßyie.

Wolá ná ßyi roſprowadza.

Bolączkom wydętym y nápuchłym.

Pierśiom białogłowſkim zkáncerowánym ábo ſtwárdniáłym z roſprężenia zbytnim mlekiem/ z przymiotem ogniſtym.

Ná mieyſcá zbite y potłuczone.

Wyćiągnionym y wypiętym Nerwom ábo żyłom ſuchym. Owa wßelákie zápuchliny twárde: wrzedźiennice z ogniſtemi przymiotámi/ y ſádzele ná ktorymkolwiek mieyſcu záśiádłe roſpadza. Abo ktore ſię máią do zebránia y ziątrzenia/ zbiera y w otok ie obráca/ á potym przerywa y goi. A to tym ſpoſobem. Źiele to wßyſtko w cále y z korzeniem pośiekáć y wárzyć/ bądź w wodźie/ w winie/ w miedźie ábo w piwie/ y roſtárßy plaſtrowáć. A gdźie ſádłá wieprzowego do tego z oleykiem Rożánym przydá/ potężniey ſwoy ſkutek vczyni. *Dioſ.*

Żebom bolenia. Przymiotu ábo zápalenia pęchyrzá.

Bol żebow vśmierza korzenie w octćie wárząc/ á iuchę tę długo w vśćiech trzymáiąc. Przećiwko zápaleniu ſrogiemu Pęchyrzá: wźiąć tego korzenia / tákże Slazu proſtego korzenia / oboygá po dwánaśćie łotow: Liśćia Fijołkowego dwie gárśći/ kwiećia Rumienkowego / Komonice / po poł gárśći / Lnianego naśienia cztery łoty/ Naśienia mákowego łot: To wßyſtko w mleku geſtym ſłodkim / ábo w wodźie wárzyć Oliwy przylawßy/ y tym przogłoną ná grzewáć/ ábo we Lniány worek włożywßy ćiepło przykłádáć ná pomienione mieyſce. Owa do tego wßytkiego to źiele ſłuży / do czego Slaz proſty.

Mácice zápaleniu. Ociekłość łona. Mieśięczne wzbudza.

Zapaleniu mácice y

Oćiekłośći łoná białogłowſkiego. Item

Sćieśnieniu zbytniemu łoná y mácice.

Mieśięczne czyśćienie Pániom nád przyrodzenie záſtánowione wzbudza: tákże wárzony / á z wieprzowym ſmalcem ábo z Gęśim/ ábo z Terpentyną vtárty y plaſtrowány / pomienionym dolegliwośćiom ieſt rátunkiem. *Dioſ.*

Toż wodá ábo iuchá z wárzonego czyni przerzeczone mieyſcá nią nagrzewáiąc.

Łożyſku.

Táż iuchá otwor łoná ábo y źielem wárzonym nágrzewáiąc. Łożyſko pozoſtałe po porodzeniu wywodźi. *Dioſ.*

Plámom białym ná ćiele.

Plámy białe y inne po ćiele zmázy śćiera Naśienie tego / bądź świeże bądź ſuche z octem roſtárte / ná słońcu ie náćieráiąc. tenże

Od obráży y vkąßenia beſtiy iádowitych záchowuie y broni/ toż Naśienie z octem á z Oliwą vtárte / ćiáło tym pomazuiąc. Tenże.

Od vkąßenia beſtiy iádowitych broni. Tákże od os/ pßczoł/ Sierßeni/ trzmielow.

Tákże od vkąßenia y obráženia iádowitego Os/ Sierßeni/ Pßczoł / y od Trzmielow broni / źiele wárząc w winie ábo w leprze/ trunkiem go vżywáiąc.

Opaleniá od ogniá.

Opalonym ogniem leczy liśćie z Oliwą vtárte á przykłádáne. Tákże też korzenie z táż Oliwą plaſtrowáne czyni.

Vkąßeniu niedźwiadkowemu y myßy páieczey.

Od niedźwiadká/ tákże od myßy páieczey/ ábo Brytáńſkiey vkąßonym / w winie korzeń wárzyć á pić. A z oliwą vtárty / ránę mazáć. *Dioſ.*

Ránom. Prágnieniu z toku krwie. Rány goi.

Rannym y prágnienie z zbytniego toku krwie máiącym / ſok z korzenia wyſokiego Slazu wárzonego pijąc/ dobrze czyni.

Rány też goi tenże korzeń wárzony z miodem / á żywicą Terebintową vtárty / ná nie plaſtrowány. (*Hippo. Plin.*) Z oliwą tenże korzeń w żarzyſtym popiele vpiekßy/ każe vtrzeć y przykłádáć.

Wybićiu z ſtáwu. Pokurczonym. Muſkułom. Członkom nápuchłym.

Wywinieniu z ſtáwu ábo wybićiu.

Pokurczonym nerwom / ábo członkom.

Opuchłym mußkułom/ tákże żył pietych.

Członkom ktorymkolwiek opuchłym / toż korzenie wárzone ábo pieczone y plaſtrowáne / tym wßyſtkim pomienionym niedoſtátkom ſłużą. (*Plin.*) Ale ieſzcze lepiey/ przydawßy ſádłá gęśiego/ ábo wieprzowego/ á oleyku Rożánego. *Hippoc.*

Podágrze. Chyrágrze.

Podágrze.

Chyrágrze.

Scyátyce. Artetyce.

Scyátyce.

Artetyce/ Slazu wyſokiego korzenie z káczym ábo z geśim/ ábo z kápłoniem/ ábo z ſtárym wieprzowym ſádłem vtłuc/ y plaſtrowáć/ nie odwiiáiac do trzećiego dniá.

Pleurze. Plucom owrzedźiáłym.

Pleurze. Tákże plucom owrzedźiáłym y zágniłym/ wielkim rátunkiem bywá korzenie wyſokiego Slazu z kápłoniem ſádłem/ ábo z geśim vwierćiawßy/ ná pierśi ćiepło plaſtrowáć/ á nie odeymowáć poki nie zeſchnie. Abo też wárzyć korzenie y z naśieniem w wodźie Jeczmienney/ á z ſuchymi Figámi/ y z Lákrycyą/ y tego trunkiem vżywáć.

Miaſo zwarza.

Sztuki mieſá w gárncu zraſta/ gdźieby miáſto Piotrußki z nim było wárzone. *Theo.*

Wodę zgeſzcza.

Wodę ták zgeſzcza/ że ia czyni iáko zśiádło ábo ſkrzepła/ korzenie Slazu wyſokiego vwierćiawßy/ z nia zmießáć/ á przez noc żeby nie pod dáchem/ áni iákim przykryćiem/ ále pod niebem ſtałá.

Moczu gorącemu.

Goracość moczu vśmierza/ korzenie tego Slazu w wodźie Jeczmienney wárzone á trunkiem vżywáne.

Twárdość káżdą zmiekcza.

Twárdośći wßelákie zmiekcza y roſpadza/ korzenie wárzone/ á przebiwßy ie przez śitko/ niedźwiedzego ſádłá/ ábo wieprzowego/ ábo geśiego przyłożyć/ y plaſtrowáć.

Członkom ſtrętwiáłym.

Członkom ſtarniáłym/ y ſkretwiáłym ktorych nie może przegibáć/ tenże korzeń wárzyć/ y nim okłádáć.

Szlámowatość ábo ſliſkość.

Mucilago.

Sliſkość ábo ßlámowátość bywa wyćiagniona z náśienia/ ábo z korzenia źioł niektorych tym ſpoſobem/ wźiac tego badź naśienia ábo źiela/ korzenia/ z czego chcemy te ßlámowátość mieć/ á ochedożywßy naprzod/ ná funt ieden cztery funty ábo pulgárncá wody ćiepłey/ wiecey ábo mniey/ podług tego iáko miećia chceß geſta/ ábo rzedßa/ y przez noc nákrywßy moczyć/ ná záiutrz zágrzawßy tego/ wylać w worek płoćienny mocny/ á záwieśiwßy nád naczyniem chedogim podſtáwionym/ zlekká naprzod/ potym mocniey/ wyżymáć y wygniátáć/ ták długo áż wßyſtká odeydźie. Drudzy tylko nálawßy wody ćiepłey ná naśienie/ z ktorego ſliſkośći potrzebuiemy/ pilno raz kilká zámießáć/ á potym przez worek płoćienny wyćiagnać. Ale ſpoſob pierwßy lepßy.

Zápálczywośći wychładza.

Tá ſliſkość ábo ßlamowátość z tego Slazu wyſokiego wnetrznośći wychładza/ chłodźi y z wierzchu. *Mezaruge.*

Żywot odwilża.

Żywot odmiekcza y odwilża pożywáiac iey. (Tenże) Tákże iuchá z korzeniá piiac.

Prágnienie vśmierza. Chirágrze. Podágrze. Artetyce.

Prágnienie oddala/ ná iezyku trzymána.

Chyrágrze.

Podágrze.

Artetyce/ ßlámowátość z naśienia y z korzenia tego Slazu wárzonego z Rumnem y z Komonica/ ták długo áżby ſliſkość y lipkość puśćiłá z śiebie/ ktora wyćiagnawßy/ przydáć oleyku Rumienkowego/ y vczynić z tego plaſtr/ á ná boleiace członki przykłádáć. Abowiem boleśći w nich vkłáda.

Kámień w nyrkách. Krßy.

Kámień w nyrkách vſpokaia/ krßy/ y wywodźi/ z Málonowym naśieniem/ naśienie tego Slazu/ á z iucha wárzonego korzeniá/ przez kilká rázy piiac.

Ocżom zápuchłym y zápalonym. Ránom głebokim.

Oczy zápuchłe z przymiotym ogniſtym/ ßlamowátość tego źiela leczy/ pomázuiac nia.

Rány głebokie záwiera y goi.

Kołaczki.

Lozenga.

W Aptekách porzadnych y doſtátnich z ßlámowátośći wyćiagnioney wyżßey pomienionym ſpoſobem z korzeniá/ á potym z cukrem wárzoney/ bywáia kołaczki czynione/ ktore ſa bárzo vżyteczne/ ſubtelnym á oſtrym z głowy ſpadkom/ vżywáiac ich.

Spadkom ſubtelnym y oſtrym.

Diáltea máść.

BRwa z tego źiela máść w Aptekách czyniona/ ktora Diáltea zowia. Tá dwoiáka/ proſta/ druga z inymi żywicámi y z oleyki robiona. Proſta ſłużi do odmiekczenia twárdośći/ do rozgrzewánia członkow ożiebłych/ y do odwilżenia wyſchłym. Záś ktora z ſokámi ábo z żywicámi bywa robiona ſłuży boleniu w pierśiách/ y pleurze z źimney przyczyny/ rozgrzewáiac/ odmiekczáiac ábowiem ie odwilża. Te w Aptekách bywáia czynione.

Rozſadek.

JEſt tych Slazow wyſokich wiecey/ ktore dla buynego rozkrzewienia/ wyſokimi bywáia názwáne. Miedzy te bywa poczytána Róża czarna/ ktora bywa w ogrodách śiana/ dla oſobliwych ſkutkow ſwych w lekárſtwiech/ á ile białymgłowom. O tey ná ſwym mieyſcu.

Sa ieſzcze ine/ ktore drzewnym Slazem zowiemy/ Grekowie *Anadendromalache.* Láćinnicy *Malua arboreſcens* miánuia/ á ten dwoiáki. Jednák obá wietßych y potężniey ßych ſa ſkutkow niżli pierwßy. Jeſt Slaz wyſoki wodny/ korzeniem y liśćiem pierwßemu podobny/ ná dwá łokćiá wyráſtáiacy/ tylko dłużßego liśćia okragleyßego ná máłych ſtopkách. Kwiátu z modrárumiánego/ o pięći liſteczkách wąſkich y ſczupło záoſtrzonych/ podługowátych: z tych oble/ podługowáte ſtraczki z naśieniem okragłym iáko Proſo wyraſtáiac.

Jeſt ieſcze Slaz wyſoki/ ktory Láćinnicy *Abutylon* zowia/ ktorego záraz opiſánie damy.

Slaz wysoki ábo leśny. Rozdział 105.

Althęa 2ª. Abutilon.

Das zweite Ebysch.

TEn Slaz liśćia Bániowemu podobnego tylko mnieyszego / y gládszego / choćia bárzo subtelnymi wełniankámi przyodźiány. pret ná pułtorá łokćiá / podczás wyszszy / po ktorych wszedy kwiatki żołte: z tych potym naśienie czarne. Korzenia długiego / odnożystego.

Mieysce.

SAm dobrowolnie bez śiania y flańcowánia rośćie / podczás w grodźiech sie znáyduie / ále ná polách częśćiey.

Przyrodzenie.

CIepłego iest przyrodzenia w pierwszym stopniu / rownie iáko pierwszy.

Moc y skutki.

Kámień z mechyrzá y nyrek wywodźi.

Muł y piasek tákże moczem pedźi / náśienia połtory ćwierći kwinty w trunku z winem vżywáiąc.

Moczu ćieżkiemu pusczániu / y kápániem odchodzącemu tákże / toż nasienie bywa osobliwym rátunkiem.

Kámień. Mułisku, piesku.

Moc pedźi.

Slaz polny ábo płonny. Rozdział 106.

Alcæa, Bis malna.

Sigmarzwurtz. Fellirs.

TEn Slaz miedzy płonne y dźikie iest poczytány. Ma korzeń niemáły biały / długi / á nie ćienki / iáko v Slazu wysokiego: z ktorego wiele klacza oblego pochodźi / ná tym niemáło liśćia ná długich stopkách głeboko wykroionego / y łabrowánego / iáko Jáskier / ábo Zábiniec / y temu nawiecey podobny. Kwiátu przybronatnieyszego / y do Slazowego / ták bárwą / iáko y ksztáłtem podobnego / wszákże wietszego troche. Tákże y naśienia.

Mieysce y czás.

ROśćie ná łąkách / ná polách / miedzách / ná mieyscách iáłowych y płonnych / przy płotách / párkaniech / przy drogách / y szćieszkách. Kwitnie w Lipcu y w Sierpniu. Bywa korzeń kopány ná Wiosne / ábo ná początku Látá / poki w klacze nie wyrośćie / ábo też pod Jeśień.

Przyrodzenie.

TEgoż iest przrodzenia y z żywiołow złożenia / z ktorych Slaz wysoki y skutkow tychże / przeto gdźiebyśmy Slazu wysokiego do potrzeb lekárskich nie mieli / máiąc

Slazu płonnego dostatek / bespiecznie go miasto inego możemy vżywáć. Korzeń ná przodku w wtorym stopniu rozgrzewa / á w pierwszym wysusza miernie / bez zbytniego rozgrzewánia y chłodzenia.

Moc y skutki.

Czerwone ćiekaczke zastánawia / korzenie wárzone w wodźie Jeczmienney w ktorey by naprzod zużel ábo stal rospaiona byłá gaszona / pijacia. A iescze potężniey / gdźie by korzeń Weżownikow był z nim wárzony.

(Czerwone ćiekácz-ce.)

Toż ćiekaczkom inym iest zawśćiagnieniem y lekárstwem.

Niektorzy że by błonka oczy im nie zásły / ábo bielmem / korzeń tego źiela ná szyi nosza. Twierdza y to / że iuż z zásłych spadáia. Ale podobnieysza / że soku z niego wyprásowanego / ábo prochu vżywáiac / toż czyni niż ná szyi noszony. Wszakże y to bydź może.

(Oczy od zásłon broni y legły.)

Przepukłym y

Pokurczonym iest lekárstwem / korzeń prochem vżywány. *Plin.*

(Przepuklem. Pokurczonym.)

Wzrok mdły y ostábiáły / bystry y ostry czyni ná szyi go nosząc: Ale lepiey z winem białym pachniącym á stárym vżywáć go.

(Wzrok bystry y ostry czyni.)

Czerwona niemoc. Także

Ciekaczki wszelakie vstanawia / prochu tego korzenia z połtory kwinty ná raz z winem czerwonym ćierpkim pijac. *Dios.* Abo z mlekiem w ktorym by pierwey krzemienie ábo stal rospalona byłá gaszona / ábo z sokiem Babczánym / iáko Plinius vczy.

(Czerwonce y inym biegunkom.)

(Item.)

Gryźienie y morzysko w żywoćie vkłáda / tymże sposobem go vżywáiac. *Dios.*

(Gryzawkom w żywoćie.)

Owa do tych wszystkich potrzeb lekárskich przychodźi / do ktorych Slaz wysoki.

Rozsadek.

Wielkiego iest zálecenia to źiele w czerwonych biegunkách / ktore poszło od Cesárzá Kárlá. Ten Seym wálny z Rzeszą Niemiecką w Regenspurku máiac / rzućiły sie srogie y ćiężkie y smiertelne czerwone ćiekaczki miedzy one ludźie. Záczym lekarz krola Ferdynándá / korzenia tego źiela dáiac chorym pić / wiele ich od smierći záchował / y zátym przyszło do wielkiey zacnośći y zálecenia miedzy ludźmi.

Zle nászy Herbularze nowi zowia ten Slaz kedzierzáwym / o ktorym w inych kśiegách bedźie sie mowiło.

Konopie. Rozdział 107.

Canapis. Canapus.
Hanff.

Konopie sa dwoiákie / śiane y płonne ábo dźikie. Domowe ábo śiane dwoiákie / sámiec / y sámicá / ábo białe. Sámiec odnożysty y gałeźisty / wiele ze pniá swego gáłezi wypuszczáiac / ták że wegle bywa z niego palone / do czynienia prochu rusznicznego / á zwłaszczá do strzelby y rusznic iednoreczných. Sámicá zás ná rozgi ćieńsze / bez gałeźia y naśienia / á te zowia Suszki / ábo Płoskonki / iáko y sámcá Głowaczkami. Jest to źiele wszystkim dobrze znáiome / á ku rozlicznym potrzebom ludzkim bárzo vżyteczne. Wielkie ma powinowáctwo ze Lnem / ieno że Len iest subtelnieyszy y przednieyszy / włokná miekczeysze° / o ktorym w kśiegách 5. mowić sie bedźie. Konop hrubsza dáleko / y wieyskie° á chłopskie° rodzáiu. Len mieyskiego / przeto Lnu do płoćien y nići vżywamy częśćiey. Konopie ácz też do płoćien y nići / ále iuż hrubszych / tákże

do stryczkow

do ſtryczkow / poſtronkow / y do inych powrozow / náliny do żaglow / y do rozmaitych potrzeb. Oboiá Konop ma liśćie nieco ku Iáśieniowemu liſtu podobne / ieno mnieyſze y weſſe / á około kraiow z lekka zabkowane. Sá miec iednak wierſſego y ćiemnieyſſego ieſt liśćia od ſámice / z iedney ſtopki piec y ſſeść / podczás y śiedm puſczáiac. Zapáchu mocnego y przykrego / głowe pornośćia ſwa rozdyma / y obráża. Pretu czczego. Korzeń ácz ieſt ieden / wſſákże wiele inych drobnych od śiebie puſcza. Naśienie tylko ſámiec miewa okragłe / ſſaro popieláte / z wierzchu w ſſupince. Iadro białe y ſłodkie. Kwiátu iáſno zielonego w kiśćiách.

Mieyſce.

W Ogrodách y ná polách bywáia śiane / lubia ziemie wypráwna.

Przyrodzenie.

Wyſuſſáia Konopie ſwym przyrodzeniem w trzećim ſtopniu / á we wtorym rozgrzewáia / zwłaſczá naśienie / ktore wietrzności w ćiele roſpadza. A ták bárzo wyſuſſa / że gdźieby go przywierſſym kto vżywał / przyrodzone naśienie wyſuſſa y niſczy / iáko y Kámphorá. Rozgrzewa też doſtátecznie / y przeto czeſto y obfićie vżywáne / głowe obraża / rozdymáiac ia y nápełniáiac ſwa pornośćia goraca / ktora z śiebie puſcza. Iednák *Hieronymus Tragus* twierdźi ie bydź chłodzace. Śćiéńcza / ſtwierdza / záwściaga.

Moc y ſkutki.

Vſſu bolenıu.

SOk z liśćia świeżey Konopie w vſſy puſczány / boleśći w nich z záekánia zbytniego vśmierza. *Dioſ.* Ták ſam iáko z oleykiem Rożánym.

Chrobáctwu w vſſu záległe mu.

Tákże chrobáctwo w nich zálagłe morzy y wypedza. Ine ktoreby w vſſy wlázły / wypadza: ieno bolenie gie wy czyni.

Bydlecy biegunkó.

Bydlu ćiekaczki ábo biegunki záwśćiaga / konopie y z naśieniem ich wárzac á pie dáiac. Abowiem má moc zatwierdzáiaca.

Pokurczonym członkom.

Pokrzywione y pokurczone członki / korzenie Konopne w wodźie wárzone / á co naćiepley plaſtrowáne / roſproſtywá. *Plin.*

Podágrze Chyrágrze Scyátyce. Artetyce.

Podagrycznym.

Chiragrycznym.

Scyátycznym / y

Artetycznym / korzenie w wodźie wárzone y przykłádáne: ábo naśienie Konopne wierćiáne á z białki plaſtrowáne / bywa lekárſtwem. *Plin*

Rupiom bydlecym.

Rupie / to ieſt chrobaki w bydlećiu / zwłaſczá w Koniách / morzy y wywodźi / ktore miewáia w zádku: ſok z Konopi świeżych ábo iuche z wárzonych leiac im w zadek.

Opálenẏ Opárzeniu.

Opalonym y

Opárzonym ieſt lekarſtwem oſobliwym / świeże konopne liśćie tłukac / y w tąż á w taż ie przykłádáiac / nie dopuſczáiac ſie im ſkrupić áni zſycháć. Ieſcze lepiey vtłuc ie / troche máſłá młodego przydawſſy y plaſtrowáć. Toż korzenie ich świeże czyni czeſto odnawiáiac. *Plin.*

Wode zgęſcza.

Konop ieſt ták wielkiey mocy / że badź świeża / badź Naśienie iey vtłukſſy / wode zgęſcza y iákoby zśiádła czyni / dobrze zámieſſána. *Plin.*

Kokoſſy zeby cáła zimę nioſły.

Kokoſſy przez źime konopnym śiemieniem kármiac / przez cáła źime nie przeſtánaiáiec nieść. Tákże naśienie pokrzywiáne dáiac im miáſto zobie. *Braſanol.*

Máćicy zádußoney.

W zádußeniu máćice Konopi świeżych woniáć dobrze.

Mozg wyſuſſa.

Mozg wilgotny názbyt / zapáchem ſwym wyſuſſa.

Oćiekłości ściencza.

Mieyſcá oćiekłe y nápuchłe z przymiotámi ogniſtemi / ściencza y ogień z nich wyćiaga okłádáiac ie śiemieniem konopnym z białkámi.

Gliſty z ziemie wywábia.

Gliſt ktoby z gnoiu ábo y z źiemie potrzebował / Konopie świeżo zielone w wodźie wárzyć / á vwierćiawſſy y onaż iuche roſpuśćiwſſy / gnoy ábo źiemie pokrápiać gdźiebyś gliſty być rozumiał / wynida ná wierzch. To Rybitwom dobrze wiedźieć / ktorzy ich ná wedy potrzebuia. Nie dźiw tedy że Rupie z bydlat wypedza kliſteruiac ie ta woda ábo iucha.

Máſłok Turecki.

Máſłok Turecki.

Z Liśćia ſuchego Konopneg proch miałko vtárty / á z czymkolwiek trunkiem vżywány / pijáne czyni: iednák ták / że pijáni nie czuia w ſobie oneᵒ pijáńſtwá. Przeto Turcy y ich Iáńczárowie z kwiátu konopneg czynia ſobie Máſłoki rozmáite: iedne dla weſołego ſercá y dobrey myśli / drugie dla ſmutku y płáczu / ine dla miłośći y Wenuſá / ine

dla smiáłości y serdeczności/ do boiu y bićia. Abowiem mozg párá swą mocną y subtelną przenikáiąca/ ktorą Konopny kwiát ma/ przeymuie y dźiwne wietrzności ábo páry w nim swą gorącośćią wzbudza/ że człowiek niewie co czyni / bo sie wszystek bez rozumu y baczenia ostawa.

Ciż Arabowie naprzod to Nasienie prażą / á potym z winem przypráwuią dla pijáństwá. O czynieniu Mástoku dostátecznie sie opisáło od nas w pierwszych Księgách/ w Rozdziale o czarnym Jelenim korzeniu.

Szkodźi.

Szkodźi

Zbytnie y częste vżywánie Konopnego nasienia ábo kwiátu iego / przyrodzone nasienie kázi / wysusżáiąc go. *Dios.* Przeto tym iest szkodliwe/ ktorzy sie o płod stáráią y pieczołuią. *Gal. Egin.*

Zołądkowi niesmáczne. Krew złą czyni.

Zołądkowi do strawienia trudne y ćiężkie. Krew spaloną / czarną / y złą czyni.

Głowę napełnia.

Głowę párámi goracemi nápełnia/ skąd potym bolenie iey pochodźi y ćiężkość.

Wilgotności złe.

Wilgotności w ćiele złe czyni.

Szalenstwá przywodźi.

Szaleństwo y zámieszánie w głowie przywodźi.

Konopny Oley.

Oleum.

TEn z śiemienia swego iáko y Lniány ábo Makowy bywa prásowány y wybiiány. W vszy pusczány/ ropiste wilgotnośći w nich wysusza/ ále go potrzebá pierwey przewárzyć/ á ćiepło kropiámi w nie pusczáć.

Szkodźi.

Szkodźi.

Głowie ćiężkość czyni.

Oley Konopny iákimkolwiek sposobem vżywány/ bolenia głowy domiescza/ zwłascza często y zbytnie pożywány/ćiężkość głowy czyni.

Polewká śiemienna nie zdrowa głowie.

Czynia z śiemienia konopnego polewkę czásu Postu / ktore tychże skutkow iest/ ktorych sámo nasienie. Bolenie głowy z rospaleniem przywodząc.

Nasienie męskie niszczy.

Przyrodzone nasienie meżczyńskie wyżega y wysusza/ iáko y nasienie.

Mleko mamkom wysusza.

Mleko w piersiách pániam y mámkom vżywáiącym tego oleiu/ wyniszcza y wysusza: przeto nie dobrze czynia białegłowy/ ktore bądź śiemieńcá/ bądź oleiu/ rády często pożywáią. Tákże

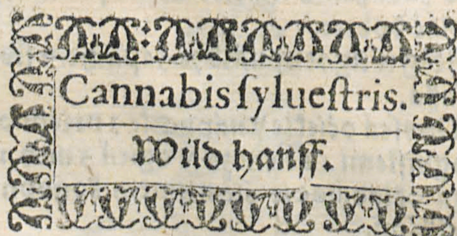
Kaduk miewáiącym szkodźi.

Dźiećiom / ktore padáiącą niemoc miewáią/ do vżywánia nie ma bydź dawáne.

Do potrzeb domowych ták sáme konopie iáko oley z nasienia służą.

Owa/ ták źiele sámo iáko y oley z śiemienia iego/ więcey do potrzeb domowych iest vżytecznieysze / á niżli do lekarstw. Ziele/ iáko do powrozow/ do stryczkow / do nići dźiania sieći/ do wántuchow/ żaglow / ⁊c. Oley do potraw ludźiom Mieyskim prácowitym. Tákże polewki: ále ludźiom roskosznieyszym y subtelnieyszym szkodliwy / iákimkolwiek obyczáiem vżywány.

Konopie płonne ábo dźikie. Rozd. 108.

PŁonne ábo leśne Konopie / kłącze máią iáko v wysokiego Slazu/ ná łokieć wzwyż / ieno ćiemnieysze/ y ostrzeysze. Liśćie tákże ćiemnieysze niżli v ogrodney / y ostrzeysze. Kwiátu rumiánego/ iáko v Fierletki. Nasienie y korzenie ma do wysokiego Slazu podobne.

Mieysce.

W Leśie ná mieyscách płonnych / ná dźiczynách/ pod czás iáko Apuleius pisze / przy płoćiech y párkánách rády rośnie.

Przyrodzenie.

ROzgrzewa y wysusza w trzećim stopniu. Rospadza.

Moc y skutki.

Przymiotom.

Przymioty ogniste wyćiąga/y wychładza.

Oćiekłośći.

Oćiekłośći y nápuchnienia rozgania.

Guzom ná członkách.

Guzy ná członkách y stáwách twárde miękczy y rospadza / korzenie tey Konopie wárzone y plastrowáne.

Postronki z niey czynią.

Z niey tákże iáko y z ogrodney/ powrozy/ postronki/ liny/ sznurczki kręcą. Tákże sznury do dźiania sieći zwierzęcych.

Máćicy zádusżoney.

Máćicy zádusżoney dymu z niey / iáko y z ogrodney/ woniać dobrze / bo ią ná swe mieysce przywodźi.

Rozsądek.

O Tey Konopi cobysmy więcey mieli mowić / okrom tego co o niey Dioskorides napisał/ nie mamy. Gdyż y w tych tu nászych stronách rzadka od kogo widźiána / ábo radniey od żadnego.

Angielski Trank. Rozd: 109.

Alisma, Damasonium, Plantago Alpina, Chrysanthemum latifolium.

Engeltranck/ Luciansfraut/ Waldtblum.

Angielski Tránk/ liśćie ma Bábczánemu podobne/ ieno węższe/ á ku źiemi náchylone/ po źiemi y tám y sám rozkłádáiące śię/ miękie. Klacza łokietnego/ podczás wyższego/ ćienkie/ ná wierzchu kwiát białobłády/ we śrzodku głowczásty/ iáko v Wołowego oká/ z piorek ábo z listkow drobnych/ ćienkich/ á wąskich złożono. Máthiolus piże go bydź kwiátu żołtego. Naśienia ćienkiego/ podługowátego/ y szároćiemnego/ iáko Dodoneus świádczy. Korzonkow ćienkich/ rozpierzchłych/ iáko v Ciemierzyce czarney. Smáku ostroścżmiącego/ pachniący/ á trochę przytłustszym. Drugi pierwszemu máło nie podobny/ ieno korzeniá dłuższego/ y odnożystszego. Liśćia mnieyszego/ y drobnieyszego z klácza przy źiemi zgromádzonego/ y po źiemi śię rośćieláiącego. Pretá wąskiego/ y zlekká wełnistego. Kwiátu większego á niżli pierwszy/ ktorego listeczki ná wierzchu wykrawáne bywáią.

Mieysce.

Pospolićie ná mokrádłách/ y ná mieyscách wilgotnych rośnie.

Przyrodzenie.

Rozgrzewáią y wysusżáią w trzećim stopniu/ co śię z smáku ostroścżmiącego pokázuie. Przyćiąga/ rospráwuie/ otwiera/ śćiencza.

Moc y skutki.

Trucizna z Ozády.

Ktoryby Ozádá/ to iest/ záiąc morski był w czymkolwiek zádány/ połłotá prochu tego korzenia/ ábo kwintę z winem dáiąc pić/ bywa rátunkiem.

Od żáby iádowitey obrázony.

Od czubátey ábo párchowátey żáby vkąszonym/ tákże wiele prochu tego z winem białym pić dobrze. [*Dios.*

Opio strutym.

Komuby mákowy sok/ ktory *Opium* zowią Łáćinnicy/ był iákimkolwiek sposobem zádány/ pod przerzeczoną wagą tákże z winem białym dáć go pić dobrze. (*Dios.*

Czerwonce.

Czerwoną ćiekączkę záwśćiąga/ bądź sam tylko korzeń z winem czerwonym ćirpkim vżywány/ bądź z naśieniem Ptászego gniazdá/ zárowno oboygá biorąc z winem.

Pokarzonym.

Pokrzywionym dáiąc go tákże z winem/ iest rátunkiem. (tenże.

Zádusżeniu máćice.

Máćicy zádusżoney/ y inym niedostátkom iey/ iest lekárstwem.

Mieśięczne wzbudza.

Mieśięczne czyśćienie pániom wzbudza/ sam tylko korzeń z winem piiąc. (*Dios.*

Biegunkom.

Ćiekączki wszelákie sam korzeń z czymkolwiek trunkiem vżywány zástánawia.

Twárdośći.

Nápuchnienie ktoregokolwiek mieyscá w ćiele z twárdośćią zmiekcza/ y rospądza przykłádáiąc.

Sadzele plugáwe wychędáża.

Rány/ sádzele/ wrzody plugáwe wyćiera y wychędaża plastrowány/ y iucha wárzonego wymywáne.

Żołądek.

Zołądek oziebły pośila/ z winem w trunku vżywány.

Dárcie w kiszkách.
Kámień.

Kolikę y dárcie w żywocie vkłada/ tákże go piiąc.

Kámień w nyrkách krszy/ y moczem wywodźi/ iuchę tego wárzonego źiela ráno y ná noc piiąc. (*Gal.*) To ż czyni prochem vżywány z táż tego iuchą. Abowiem rozprzestrzenia żyły/ ábo przechody/ ták w nyrkách iáko w pęcherzu/ ktoremiby kámień miał wynidź.

Przechody rosprzestrzenia.

Duszności

Duszność z pierśi odpędza/ tákże trunkiem przyięty.

Puchlinie

Puchlinę z żywotá wywodźi/ korzeń w winie wárzony/ ábo prochem vżywány.

Opuszeniu
Zimnicy.
Womity zastanowia.

Opuszenie y nádęćie w kiszkách vkłada.

Zimnice káżdegodniowe leczy.

Womity záwśćiąga/ y obrzydliwość oddala/ prochu z winem/ ábo wárzonego iuchy vżywáiąc. (*Dios.*

Od morowego powietrza záchowuie.
Łożysko.

Od morowego powietrza záchowuie z kurzą źielem wárzony/ á ná czczo bráný.

Łożysko paniom po porodzeniu pozostáłe wyrzuca/ iuchę z wárzonego w winie piiąc/ á sámym łono y krzyże ciepło okładáiąc// tákże y słábizny nápárzáiąc.

Solzy gruczoły rozgania.

Liśćie Angelskiego tránku z wodą dżdżową rośćieráne/ ábo korzeń z wieprzowym sádłem vtárty/ á ná zołzy y gruczoły twárde plastrowány/ rospądza ie/ liśćiem iego z wierzchu plastr przykładáiąc.

Swinim wrzodom. Bolom ná szyi Kárku bolenia.

Swinie wrzody zá vszymá/ y po szyi rozwolá pod gárdłem/ (proszone/ Boleiącemu kárku/ przerzeczony plastr wielkim bywa racunkiem. (*plin.*

Kile/ sádzelezłe/ ná wstydliwym oboiey płći członkách goi/ prochem korzenia tego zásypuiąc.

Duchom serdecznym sylom su...
Mozg czyści.

Duchy serdeczne swym zapáchem pośila Żyły pięte/ ábo suche/ osłábiáłe pośila.

Mozg tákże czyśći/ y komorki/ ábo sklepiki w nim przez kichánie wychodzą.

Szumy w vszách.
Wzrok bystry czyni.

Szumy y dźwięki w vszách vkłada.

Wzrok osłábiały/ ostrym y bystrym czyni proch z korzenia tego w nos pusczáiąc/ á tym kichánie wzbudzáiąc.

Od trućizny záchowuie.
Od czárow záchowuie.
Bdlámi iádowitemi strutym.

Człowieká od wszeiákich trućizn y iádow záchowuie y strzeże. Tákże

Záchowuie od czárow y gust.

Strutym iákimikolwiek grzybámi/ ábo bdlámi iádowitemi/ ćwierć łotá ábo kwintę prochu korzenia tego/ z winem ćiepłym pić dáiąc bywá rátunkiem.

To źiele nie iest w częstym áni w pospolitym vżywániu v nászych/ choćiay go obfićie mieć możemy. Ani też w znáiomośći iest wszystkim. Nie dźiw przeto/ że w vżywániu rzadkim iest/ choćiasz wiele szláchetnych w sobie ma skutkow.

Rozsądek.

ZLe rozumieią/ y nie bez nágány/ choćia ludźie vczeni/ ktorzy wodną Bábkę/ Angelskim trankiem zowią/ gdyż w niczym nie są sobie podobne/ á iescze mniey skutkámi.

Kozia Rutká/ ábo Kokosze głowki. Rozd: 110.

Onobrichis, Caput gallinæ.
Hannenkopff.
Wildhopfenkraut.

TEgo źiela iest kilká rodzáiow/ ktore iednychże skutkow są. nászy Kozią Rutką ie názywáią/ nie oná ktora włáśnie Kozią Rutą zowiemy/ ále ina. Te miánuią drudzy Kokoszą Wyką/ ábo Grochem/ ini kokoszemi Głowkámi. Tez korzenia krzewisko rośnią/ po źiemi śie rośćieláiące y pniące. Listeczki iáko v Koziey Ruty/ ieno drobnieysze/ ćieńsze/ ábo iáko v Wyki/ tylko trochę dłuższe/ od spodku popieláte/ ćienkie/ á spiczásto záostrzone. Kwiatki rumiáne/ ná dłu gich stopkách. Z tych strączki bywáią máłe/ w ktorych naśienie szároczarne/ ostrokośmáte/ okrągłe á płáskie. Korzonek máły/ sczupły/ y ćienki. Są iescze ine trzy Kozie Rutki/ ná piądź wzwyż/ ále listeczkow mnieyszych/ v iednych kwiatki żołte/ v drugich rumiáne/ drobne/ kształtem pierwszym podobne.

Mieysce.

KOzia Rutká większa/ rośćie ná mieyscách wilgotnych/ ná łąkách/ w dąbrowách. Mnieysza ná mieyscách iáłowych/ płonnych/ nád wąwozy. Tych v nas w obfitośći.

Przy-

Przyrodzenie.

ROzgrzewa/ Rosprawia/ rzedźi/ wywodźi/ rospadza.

Moc y ſkutki.

DRmienice y zołzy twárde/ ták ná Dymionách/ iáko ná ßyi/ y pod pachámi rospadza/ liśćie świeże vtárte y przykłádane.

Suche liśćie Koziey Ruty z winem piiac/ moczu ćięzkiemu puſczániu bywa lekárſtwem. *Dioſ.*

Moczu ćię-żkiemu.

Poty wzbudza ćiáło náćieraiac z oliwa vtárte.

Poty wzbudza.

Pánny Máriey Dzwonki. Rozd. III.

Hypericum perforata,
Fuga Dæmonum.

Johannis kraut.

IAko v Láćinnikow y Grekow ták v nas to źiele ma rozmáite imioná y názwizká: zowia go Dzwonkiem mátki Bożey/ Dzwonkiem czerwonym/ źielem ś. Janá/ Dźiuráwcem. A ieſt krzakowáte/ krzewiſte/ chroſtowáte/ gáłęziſte/ ná pół łokćia/ podczás y ná łokieć wzwyß ná buynieyßey źiemi. Kłącza Rumiánego. Liśćia Rućiánego/ pełno dźiurek ſubtelnych máiacego/ ktorych zá ledwie doyźrzeć dla ich ſubtelnośći/ ku słońcu iednák ſnádnie ie obaczyć. Toż liśćie wzdłuż prągowáte/ ábo żyłowáte. Kwiátu żołtego/ podobnego kßtałtem kwiátu Firletkowemu/ ábo do Fijołku białego: iedno nie bárwa. We śrzodku máiac ſzczećinecżki drobne/ iáko w Rożánym kwiátu. Ten miedzy pálcy ſtárty/ puſcza z śiebie ſok czerwony iáko krew/ ztad go też czerwonym Dzwonkiem názywáia. Głowki ma chropowáte/ ábo ſtraczki podługowáte/ oble/ iáko źiárnká Jęczmienne. W tych naśienie drobne/ czarne/ zapáchu żywicznego/ y ſmáku.

Mieyſce y czás.

ROśćie poſpolićie ná źiemiách oránych/ ná łakách/ ná miedzach/ rośćie y ná płoninách/ ná mieyſcách ſuchych/ rośćie też w ſadźiech/ przy drogách/ ná nawrotách: owa máło niekáżda źiemia przyimuie. Kwitnie w Lipcu.

Przyrodzenie.

Auicenna piße go być we wtorym ſtopniu rozgrzewáiacym/ tákże we wtorym ná końcu wyſußáiacym: Serápion w trzećim ſtopniu twierdźi go rozgrzewáć y wyſußáć. A Gálenus w 6. kśięgách o źiołách/ piße go bydź ſubtelney iſtnośći/ y przeto mocz y czyśćienie pániom mieśieczne záwśćiagnione wzbudza/ śćiencza/ otwiera/ ſpaia/ roſpráwuie/ y rośćina/ záwśćiaga/ hámuie/ y wyſußa.

Moc

Moc y ſkutki.

Mocżu.

Mocz nád przyrodzenie záwśćiagniony potężnie wywodźi / to źiele ze wſzyſtkim / to ieſt / z kwiátem / z korzeniem / y z naśieniem w winie wárzone / á ráno y ná noc trunkiem vżywáne. (*Egin.*)

Mieśiecżney.

Mieśieczne czyśćienie pániom záſtánowione wzbudza y wywodźi / ſwym tylko przykłádániem vtłukſzy go toż czyni / ále go trzebá do tego wźiać zupełnie z liśćiem / z kwiátem y z naśieniem / á ná prog łoná / y ná krzyże przykłádáć. *Gal.*

Nyrkom. Pęcherzowi. Mácicy zátkáney. Wrzody wilgotne wychodzą.

Nyrek.

Mechyrzá.

Mácice zámulenie otwiera y wywodźi / zupełnie go biorąc.

Wrzody zágniłe y bárzo ſmrodliwe y wilgotne wychodzą / nie tylko źiele świeże / ále y ſuche / (*Eginet.*) záſypuiąc.

Scyátyce.

Scyátyce z źimnych ſluſow / ieſt wielkim á doświádczonym rátunkiem / naśienia po kwinćie przez dni czterdźieśći porządnie vżywáiąc w trunku z winem. [*Dioſ. Gal.*] Drudzy gdy naśienia iego mieć nie mogą / źiele ſámo dáią. *Gal.*

Pryſcżom. z opalenia.

Pryſcze z opalenia ogniem goi / vtłukſzy go ze wſzyſtkim / wodką tegoż / ábo czym inym rozczyniwſzy przykłádáć / ábo tylko świeże iego liśćie y z naśieniem. *Dioſ.*

Trzećiaczce. Czwártaczce.

Trzećiegodniowe / y Czwartodniowe źimnice odpądza / naśienie iego piiąc z winem. Toż czyni ſámo źiele tákże z winem vżywáne / biorąc po kwinćie ná raz / ták naśienia / iáko liśćia.

Czwártáczce.

Czwártaczkom / z Jeleniemi Jezyczkámi á z Dźiewánną / zupełne źiele wárzone / á trunkiem vżywáne / ieſt vżyteczne.

Kámieniu.

Kámień krſzy y wywodźi / naśienie z winem vżywáne przez kilká czáſy.

Mocży mul piaſczyſty wywodźi.

Plinius piſze naśienie mieć moc zátwierdzenia : á zás mocz y mul piaſczyſty wywodzenia.

Trucźiznom y iádom. Vkąſzeniu iádowitemu.

Naśienia przećiwko iádom y trućiznie vżywáć z winem dobrze. Toż naśienie

Jádowitemu vſczknieniu / ieſt wielkim lekárſtwem / piiąc go z winem / ábo liśćia y z naśieniem vżywáiąc. Tákże ná rány przykłádáiąc.

Ránom

Rány ćięte y ſztychowe ſpaia y goi / liśćie z naśieniem vtrzeć y ná nie plaſtrowáć.

Ciekaczkom wſzelákim.

Ciekaczki y biegunki wſzelákie záwśćiąga / naśienie z Bábczáną wodką / ábo z iáką ina przynależącą / ábo z winem ćirpkim piiąc / ábowiem to naśienie ma to z przyrodzenia ſwego / że zágęſzcza y ſtwierdza. *plin.*

Kolerę ſtolcy purgui.

Krwią chárkániu / ieſt wielkim y predkim rátunkiem / proch naśienia tego z ſokiem Kokoryczki vżywány. Tenże

Krwią chárkáiącym.

Z konfektem Rożánym vżywány / kolerę ſtolcy wywodźi.

Ránom świeżym. Szkodźi.

Kwiát też źiela z własności ſwey rány świeże ſpaia y goi / rośćierány á przykłádány.

Też naśienie moc ma / ále ránom w głowie nie ſłuży.

Bolączki otworzyſte záwiera.

Bolączkom otworzonym y ſadzelom plugáwym / ſámo źiele świeże vtłukſzy plaſtrowáne / ſpaia y leczy / oſobliwie ránom z przepalenia ogniſtego / *Aetius.*

Nerwom pognieciónym.

Zyłom piętym ábo ſuchym / pognieciónym y potłuczonym / toż źiele ſámo świeże vtárte / ábo vwierćiáne / á plaſtrowáne / ieſt rátunkiem. *Fernel.*

Dźiećmi ſie prácuiącym.

Białagłowá gdźieby ſie długi czás y ćiężko dźiatkámi prácowáłá / dobrze ią tym ſuchym źielem podkurzyć. *Tabe.*

Czerwonce.

Czerwoną ćiekaczkę záſtánawia / czyniąc tylko z tego źiela obmywánie nog káżdy dźień ábo y kąpiel ſobie z niego czyniąc. Ale nog obmywánie dobre / bo wſzelákie ćiekaczki powśćiąga. *Matthil.*

Czárom y guſłom. Nagrawániu Szátáńſkiemu.

Przećiwko czárom y guſtom. Tákże

Nágráwániu ſzátáńſkiemu powiádáią go być wielkim ratunkiem / odgania ábowiem záchowuie y ſtrzeże od nich / noſząc go przy ſobie záwſze. A przeto názwáli go *Fuga Dæmonum.* Tákże kurząc nim po domu.

Sok.

Succus. Ciekaczkom. Chárkániu krwią.

Z liśćia y z kwiátu / ſok tym ſpoſobem iáko ſie w Piołynu powiedźiáło / może być wyżęty / ktorego z wielkim vżytkiem możemy vżywáć / w ćiekaczkách wſzelákich / w chárkániu krwią / piiąc go z Bábczáną wodką napoły.

Ránom wilgotnym. Wrzodom. Opalonym od ogniá.

Rány wilgotne.

Wrzody záplugáwione wychodzą y goi w nie go lejąc. Tákże

Opalonym od ogniá / nim pomázuiąc.

Wodká.

Aqua ſtillatitia.

Z liśćia y z kwiátu tego ná końcu Wrześniá ma być pálona.

Ránom wnętrznym.

Rány wnetrzne y zwierzchnie goi / piiąc ią

Tákże zwierzchnie wymywáiąc ie nią / ábo fleytuchy y chuſtki w niey máczáiąc / á ná nie kłádąc. *Tabe.*

Pádáiącą niemoc leczy / z wodką Piwoniową trzy y czterykroć káżdego dniá trunkiem iey vżywáiąc. *Tabe.*

Rádunku. Ciekaczkom.

Ciekaczki ábo biegunki záſtánawia / z czerwonym ią winem nápoły piiąc. *Tabe.*

Oleiek.

Oleum.

Aptekárze y rządni Cyrulicy czynią bárzo koſztowny oleiek z kwiećia tego źiela tym ſpoſobem: Biorą kwiećia Márki Bożey Dzwonkow / iáko wiele kto chce / dobrze rozkwitłego / á wſypawſzy ie w ſkleniczną báńkę / oliwę ná nie według potrzeby leią / y przez kilká dni ná iárkim słońcu ſmáżą / potym odcedzáią oley / y kwiećie co nalepiey wyżymáią znowu kwiát świeży w oneż oli-

we odce-

we odcedzona ſypia/ ták ná słońcu mocza/ potym iáko pierwßym rázem odcedzáia/ wygniátáia/ y znowu powtarzáia trzeći y czwárty kroć. Náwet tłuka głowki ſtroczyſte y z naśieniem iego/ y w one oliwe kłáda. A ták zátym ſtáwa ſie oleiek rumiány/ iáko krew.

Item.

Ini tym ſpoſobem poſpolitym Aptekárſkim czynia/ biorac wierzchołki tego źiela/ ábo pápia do roſkwitánia iuż ſie gotuiacego lotow ßeść/ y przez trzy dni y nocy w winie mocnym mocza. Potym w ſowitym naczyniu dobrze y pilnie go záßpontowawßy wárza: potym wyżymáia y przecedzáia. Znowu w onoż wino tegoż kwiećia ábo wierzchołkow kłáda/ y tákże długo iáko pierwße mocza/ potym wárza/ przecedzáia/ y wyżymáia. Toż po trzećikroć świeże tákże w onoż wino kłáda/ dnia czwartego w kotle vkropu wrzacego/ co my ſowitym naczyniem miánuiemy wárza wygniatáia/ y cedza/ á co zá ktorym rázem wywre winá/ inego przylewáia y przydáia żywice Terebintowey lotow ßeść/ oliwy ſtárey lotow dwánaśćie/ Száfranu trzećia część od kwinty/ y ták długo w ſowitym naczyniu wárza/ áż wßyſtko wino precz wywre: przecedźiwßy/ do potrzeb lekárſkich chowáia.

Item.

Drudzy/ iáko Florentcy Doktorowie potężnieyßy czynia/ tym obyczáiem: Biora ſtárey oliwy funtow cztery/ winá przedniego mocnego funt/ kwiećia świeżego y z naśieniem czerwonych Dzwonkow cztery gárśći/ á vtłukßy ie w ſklenicy/ w onym winie y oliwie przez dwá dni mocza/ wierzch pilnie záßpontowawßy naczynia/ potym wárza/ cedza/ y wyżymáia. Znowu powtore świeże kwiećie z naśieniem/ pod taż miárę kłáda/ mocza/ wárza/ y wygniátuia. Toż y po trzećikroć czynia. Potym do káżdego funtu onego oleiu dwánaśćie lotow Terebintowey żywice co nachędożßey kłáda/ z Piołynu oleyku ßeść lotow/ Dyptanu/ Goryczki/ Kárdobenedyktu/ korzenia Kurzego źiela/ Pepáwy/ Dźiewięćśiłu/ wonney Trzćiny po poł lotu/ gliſt źiemnych wielekroć w winie wypłokánych/ cztery loty: To wßyſtko weſpoł co nalepiey vtrzeć/ y ná iárkim słońcu przez dni czterdźieśći ſmáżyć y ſonowáć/ á potym pilnie z wierzchu obwárowawßy do potrzeby chowáć.

Przyrodzenie tych Oleykow.

Rozgrzewáiacego y wyſußáiacego przyrodzenia ſa/ máiace w ſobie czaſtki ſubtelne y przenikáiace/ zgęſczáiace.

Moc y ſkutki tego oleiu.

Nerwom.

Nerwy przećięte ábo zránione ſpaia/ nim námázuiac.

Ogniem opalonym ćiáłom nim pomázuiac/ dobrze czyni w pęchyrzu/ y w progu łona boleśći vkłáda.

Ogniem opalonym. Pęchyrzá bolenie. W progu łoná boleśći vſkromia.

Mocz nád przyrodzenie záſtánowiony/ wywodźi.

Moc pędźi.

Członkom oźiębłym.

Oźiębłym członkom.

Czerwoney ćiekaczce ieſt rátunkiem/ żywot nim námázuiac. Tákże członki oźiębłe.

Czerwonce.

Kolke w kiſzkách y dárćie okrutne vſkrámia/ pępek nim náćieráiac ćiepło. Jeſcze potężniey to czyni/ gdźieby mu był przydány oleiek z ogrodnego Kopru. *Matth.*

Kolce y dárćiu.

Ránom ták ćiętym iáko y kłotym pożyteczny. [Tenże]

Ránom.

Rozſadek.

W ſkutkách pomienioych oſtátni potężnieyßy ieſt od pierwßych oleykow.

Sol z Dzwonkow.

Sal.

Z Dzwonkow Mátki Bożey ſol może bydź robiona tym ſpoſobem iáko z Piołynu. Tá w pleurze známienitym bywa rátunkiem. (*Conrad. Geſner.*) Miárá ná raz trzećia część kwinty z winem.

Pleurze.

Piaſek/ y muliſko z nyrek/ y z pęchyrzá. Tákże mocz wywodźi nád zwyczay zátrzymány/ vżywáiac iey z wodka liśiego ogoná.

Piaßek y muł wywodźi. Moc pędźi.

Rozſadek.

Mylą ſie ktorzy Mátki Bożey Dzwonki polna Rute chca mieć. Tákże y ći/ ktorzy go twierdza białego bydź kwiátu/ gdyż záwße y w cudzych ſtronách widowałem záwße żołte. A ſa od náßych dla tego rzeczone Dzwonki/ iż naśienie gdy w głowkách ßupiniáſtych dojrzeie/ á byliná iego rucha ſie od wiátru/ ſczyrkoce y dzwoni.

Dzwonek drugi czerwony.

Rozdźiał 112.

Drugi Dzwonek czerwony/ ktory Grekowie *Aſcyrum* zowia/ ieſt z rodzáiu pierwßego Dzwonku. Tylko wielkośćia od śiebie rozne. Abowiem gáłązek więtßych/ y ſam krzewiſko rośćie czerwonáwy. Kwiátu żołtego. Naśienia też podobnego pierwßemu. Zapáchu żywicznego/ ktory miedzy pálcámi rośćierány. Sok Rumiány z śiebie puſcza. Korzeniem tákże podobny pierwßemu.

Ascyrum.

Miejsce.

ROśćie ná wypráwnych gruntách / tákże y ná płoninách / podczás y ná wilgotnych. Kwitnie w Lipcu y w Sierpniu.

Przyrodzenie.

GAlenus w 6. kśięgách o ziołách pisze. Naśienie tego Dzwonku być purguiące. Liśćie wyćiera y wysusza. Jest tedy rozgrzewáiące / y wysuszáiące / w tychże stopniách iáko pierwszy.

Moc y skutki.

Scyátyce y boleniu biodr. Naśienia tego Dzwonku łot / z pol kwarty ábo z kwarta miodu / trunkiem vżywáne / scyátykę y boleśći w biodrách leczy y vkłáda (*Dios.*) Ale go dotąd vżywáć / áż dostáteczṅie się vćiszy.

Przyszczem zápalenia. Tożnaśieni przyszcze zápalenia ogniem leczy / rośćieráne y plastrowáne. *Gal. Dios.*

Rány náwiętsze spaia y goi. Rány by nawiętsze y naglebsze spaia / w winie ostrym y ćirpkim wárzone / wymywáiąc ie nim. *Gal. Plin.*

Pochybek / ábo Dzwonek trzeći. Rozdźiał 113.

Androsæmum, Dionysias.

Kunradt.

POchybek iest trzećie wyobráżenie / ksztaltu ábo rodzáiu czerwonego Dzwonku. Ten iest od pierwszych dwu rozny / y snádź przeto Pochybkiem od nászych ludźi miánowány / że pochybił pierwszego y wtorego. Abowiem to źiele będąc krzaczyste ábo krzakowáte / gáłązkowáte / rozdżek ćienkich / czerwonych / listy Rućiánym ma podobne / ieno wetroy / ábo we czwornasob więtsze. Ktore miedzy pálcy rośćieráne / puszczáią z śiebie sok czerwonemu winu podobny. Przy wierzchu sámym ma niemáło gáłązek ćienkich / około ktorych drobne kwiatki żołte. Z ktorych potym w głowkách naśienie Máku czarnemu podobne / iákoby

nieiákimi kropkámi nákrápiáne. Ziele rośćieráne / zapáchu iest żywicznego.

Mieysce.

NA tákichże mieyscách rośćie / ná iákowych pierwszy y wtory Zwonek / iednák ná gorzystych mieyscách y ná págorkách. Kwiát wydáie w Lipcu y w Sierpniu.

Przyrodzenie.

TEgoż właśnie przyrodzenia y złożenia z żywiołow ktorego pierwsze dwá / to iest / rozgrzewa y wysusza ná końcu wtorego stopniá / ábo ná początku w trzećim / wyciera / y wychędaża.

Moc y skutki.

Kolerę z ćiáłá wywodźi. Kolerę z ćiáłá wywodźi stolcy / z winá ábo rádniey z czystey wody kwarta / poł łotá nasienia iego rozćieráiąc y piiąc.

Podágrze. Podágrykom ziele to zupełne z liśćiem y z nasieniem plastrowáne iest lekárstwem. Pl.

Sciátyce. Párćie w biodrách y w ledźwiách vspokaia / tákże go po poł łoćiu piiąc / ále po purgácyey wodę potrzebá pić / y iest pewne ná scyátykę lekárstwo. (Dios.) Przydáie Plinius / iż gdy go kto przećiw scyátyce kolerycżney vżywa / potrzebá żeby názáiutrz po wźięćiu tego nasienia Káppárowego korzenia kwiatę / co z nabielszą y z nacudnieyszą żywicą połknął. Záś czwartego dniá potym znowu wźiąć liśćia świeżego z nasieniem iego po poł łotá / vtrzeć / á z wodą stokową chędogą / ábo z sytą miodową / coby wszystkiego byłá kwartá / ná świtániu / ábo po wieczerzy wypić. A po tákowey purgácyey / ktorzy są przyrodzenia dużego / wino pić mogą / ktorzy mdłego / wodę. *Plin.*

Opalonę ogniem. Ogniem opalone / ziele sámo rozwierćiáne á plastrowáne leczy y goi, *Dios.*

Toku zbytniemu krwie z ran. Krew zbytnie z ran płynącą zástánawia / toż ziele tłukąc / przykłádáne. *Dios.*

Rozsądek.

TRoie te Zwonki / choćiaż nieiákokolwiek są miedzy sobą kształtem rożne / skutkámi iednák y przyrodzeniem są sobie podobne / iáko sie z opisánia ich baczyć może. O ktorych coby sie więcey mowić miáło / nie mamy.

Wrzosowiec ábo Wrzosowká. Rozdział 114.

Coris.

Erdtkieffer.

WRzosowiec ábo Wrzosowká / iest krzak źielisty / z korzeniá iednego wiele rozdżek piedźistych / ábo y poł łokietnych wypuszczáiący. Ná ktorych listeczki drobne / y ćienkie iáko v wtorego Wrzosu / ieno miesszeysze y mnieysze / rumiáne / ácz y wszystek kwiát czerwony. Smáku słodkiego. Zapáchu ostro przykrego. Kwiatu podobnego do Dzwonká Mátki Bożey żołtego / ieno drobnieyszego. Korzeń przy miesszym / długi / ćienko odnożysty. Nasienie w máłych łupinkách czarne.

Jest drugi Wrzosowiec nád morzem rosnący. Korzeniá miąsszego długiego / po wierzchu czerwonásego. Z tego wiele klączá rumiánego / obłego / piądźistego pochodźi / po

dzi / po ktorym listeczkow gesto miąsßych / krotkich / iedne rzedem stoiace / drugie pomierzwione / wierzcholki miąsßo kłośiste z gestych ßupinek ábo paczkow pieciá kárbistych / y ták wiele czarnych mákul máiacych. Z ktorych kwiatki barzo cudne / y pozoru wdźiecznego / błekitne wychodza / tákże rozsczepione iáko ná Wrzośie. Z tych potym naśienie okragłe / czarne. Kwitnie w Máiu.

Mieysce y czás.

ROśćie ná ziemiách wyschłych y wyprágłych / ná gorách y págorkách.

Przyrodzenie.

Wysußa / rozgrzewa / otwiera / śćieńcza y wychedaża.

Moc y skutki.

Mieśleczne czyśćienie pániam nád przyrodzenie záſtanowione wzbudza y wywodzi. (*Dios.*) z winem naśienie iego piiac.

Mocz nád przyrodzenie zátrzymány potężnie wywodzi / toż tákże z winem piiac.

Vkaßonym od páiecze° gonu / iest rátunkiem / tákże go w winie vżywáiac.

Scyátyke vkłáda / tymże sposobem w trunku vżywáne. *Dios.*

Krecz leczy z winem toż naśienie piiac. Tákże z oliwa rośćieráne tym ßyie náćieráć dobrze. *Dios.*

Drżenie zimniczne odpadza / toż naśienie w oliwie z pieprzem vtárte / á paćierz ábo y ćiáło wßystko przed przyßćiem náćieráiac. *Dios.*

Rozsadek.

Wrzosowiec ábo Wrzosowká rzeczona / od podobieństwá liścia wtorego Wrzosu.

Iwá / ábo Powietrzne ziele. Rozdźiał II5.

Chamœpitys, Iua artetica, Artetica Aiuga, Abiga, Cucurbitularis, Herba Apoplectica. Erdtpin / Erdkifer / Jelenger Jelieber / Schalgkrautlein.

IWá / ábo ziele suchotne / Powietrzne ziele / troiákie znáyduiemy. Jedno / ktore iest liśćiem Rozchodnikowi málemu podobne / á to samica zowia / po náßemu własnie Zywiczka mnieyßa.

Drugie / odnożek ábo gáłazek krzywych / ná kßtałt kotwice / tey v nas nie widáć.

Trzećie / ktore sámcem zowiemy. Tych rozność z opisánia kázdey z nich snádnie poznáć.

Pierwßa Iwá iest / ktora sie po ziemi roskłádáiac pnie / y wiie krzywo / málemu Roschodnikowi listeczkámi podobna / ieno dłużße á ćieńße / do Rozmárynowego wiecey á niżli Roschodnikowego podobnieyße / tylko mnieyße / iáko Serápion pisze / máia niemáło w sobie ábo ná sobie wilgotnośći lipkiey y tłustej / około prątkow swych gesto obrosłe / białopopieláte / á kosmáte / ábo wełniste. Zapáchu sosnowego / ábo iáko ini chca smrokowego ábo świerkowe°. Kwiátu żołtego /

tu żołtego/ niekiedy białego / drobnego / mało nie przez wßyſtkie rozdźki miedzy liśćiem: z tych naśienie ßáre y drobne. Korzenia do Podróżnikowego podobnego / ná piądź wzdłuż / z drobnymi odnożkámi.

Wtora rośćie w rozgi łokietne / á iáko kotwice nákrzywione ćienkie. Liśćia iáko v pierwßey. Kwiátu białego. Zapáchu Sośnowego. Naśienia drobnego / czárnego.

Trzećia ktora śámcem miánuią / niſka. Liſteczkow ćienkich / białopopielátych / wełniſtych / iáko Rocánki polne. Klącza oſtrego / biáłáwego. Kwiáteczkow żołtych / miedzy liſteczkámi. Ktore tákże zapáchu ſośnowego. Wßyſtko źiele ſmáku pieprznogorzkiego. Jednák wiecey Pieprznego niżli gorzkiego.

Mieyſce.

Rośćie ná polách / ták wypráwnych iáko płonnych. Jednák nawiecey ná mieyſcách y źiemiách iáłowych y piaſczyſtych śie kocha. O trzećiey piſze Plinius / że ná gorach ſkáliſtych rośćie. Kwitną w Czerwcu y w Lipcu.

Przyrodzenie.

Rozgrzewáią we wtorym ſtopniu / w trzećim wyſußáią. Sćieńczáią / roſpráwuią / wyćieráią / wychedażáią wnetrznośći / wiecey y bárzey / niżli ie rozgrzewáią.

Moc y ſkutki.

Głowie boleiącey z źimnych wilgotnośći.

WSzelákim dolegliwośćiom y boleniu głowy z źimnych fluſow y wilgotnośći / ieſt oſobliwym rátunkiem iuchá z wárzonego źiela / trunkiem ráno z Rożánym miodkiem y z miodkiem kwáśnym / ktory Oxymel zowią / vżywána. *Dioſ.* Przeto

Rádunka. Párálżowi y ſláku.

Padáiącey niemocy. A ieſzcze wiecey Szlákiem y páráliżem nárußonym / bywa wielce záleconym lekárſtwem / moczac ią w winie / á tego ćiepło ná czczo y przy obo im iedzeniu trunkiem vżywáiąc: ábo ią miáłko vtłukßy / z kwáśnym miodkiem po winćie abo po połtory vżywáiąc. Abo też ták: wźiąć miáłko vtártey Jwy / kwiátu Száłwiowego / źiela Tatárſkiego / Bukwice czerwoney kwiatkow / káżdego po łoćie abo po czterech / ile śie komu podoba / káżdego z tych zárowno / y dobrze vtrzeć / á kwaśnym miodkiem Oximelite ná lektwarz záczynić / y tego káżdego wieczoru do łożá śie kłádąc / po poł łota vżywáć / wielkim abowiem ieſt rátunkiem y rzadkim.

Zawrotu. Zołtaczce.

Zawrotu głowy toż też lekárſtwem bywa. Zołta niemoc ſpądza / piiąc ią przez 7. dni prochem z winem. *Dioſ.*

Toż czyni gdźieby tákże przez śiedm dni porządnie dawał iey po kwinćie prochem z Terpentyną dobrze przepłokáną. [tenże.

Syátyce.

Przez dni czterdźieśći z kwáśnym miodkiem pożywána / ſcyátykę leczy. [tenże.

Moczu ćieżko odchodzącemu.

Też z oſobliwego przyrodzenia ſwego / ieſt wielkim á doświádczonym lekárſtwem. Moczu ćieżko odchodzącemu abo záwśćiągnionemu / iuche z wárzoney piiąc / abo ćwierć łotá prochu iey z czymkolwiek vżywáiąc / bądź z iey iuchą abo z polewką iáką / abo z wodką przynależącą iákąkolwiek / ábo z chędogą wodą deżdżową.

Nyrkom boleiącym.

Nyrki boleiące leczy tákże tego prochu z winem abo z miodową ſytą / bądź też z iuchą abo z wodką Pietruſczáną / á choćia z iáką iną przyſtußáiącą. Też ſámá iuchá wárzoney toż czyni. *Dioſ.*

Grzyźieniu w żywoćie.

Przerzeczonym ſpoſobem vżywána / gryźienie y morzyſko w żywoćie vkłada.

Omiegowey truciźnie.

Omiegiem ſtrutym / iuchá ze wßyſtkiego tego źiela wárzonego / wielkim y doświádczonym ieſt lekárſtwem piiąc: przeto w Pončie gdźie wielkość Omiegu rośćie / Jwę zá oſobliwe ſobie lekárſtwo máią. A też y ći tám obfitość iey máią. [tenże.

Máćice wychodzą.

Máćice zaplugáwioną wychedażą / z miodem záczynioná á wezełkiem w otwor łoná puſczána. [tenże.

Twárdośći pierśi.

Twárdość białogłowſkich pierśi / z miodem tákże plaſtrowána odmiękcza / y puchlinę roſpądza. [tenże.

Ránom Wrzodom pomykáiącym. Ráncer.

Rány ſpáią y goi.

Wrzody ćiáło pſuiące y pomykáiące śię / iáko Kráncer / tákże proch z miodem záczyniony záwśćiąga y leczy. *Dioſ.*

Wątrobie zátkáney.

Komu wątrobá bywa częſto zámulona y zátkána / prochem iey vżywáć / abo iuche z wárzoney pić dobrze.

Plaſtr pomienionym dolegliwośćiom. Purguie żywot.

Tym wßyſtkim dolegliwośćiom przerzeczonym plaſtr bárzo vżyteczny: wźiąć drobnych krup Jecżmiennych abo mąki z vtártych / y námoczyć ią w iuße wárzoney Jwy / áż zgęſtnieią / y tego miáſto plaſtru przykłádáć gdźie potrzebá / y gdźie bol. *Dioſ.*

Żywot odmiękcza y purguie liśćie conámieley vtarte / á z Figą ſuchą mieśiſſa Piguły z ćwierćią łotá tego prochu potoczone y

vżywáne. A gdźieby z miodem ábo z Terpentyną był vmießány/ ßoſta część kwinty Scámoniey przyłożywßy/ potężniey purguie. *Dioſ.*

Pillulæ.

Piguły.

Piguły bywáią z tego źiela robione/ ktore Arcetyczne bywáią miánowáne tym ſpoſobem: Biorą Iwę/ Bukwice białą y czerwoną/ Kocánkow Arábſkich/ káżdego po ćwierći łotá: Turbitu ábo Ćwikły zamorſkiey połtory kwinty/ Modrzewowey gębki puł łotá. Jábłká zamorſkiego/ Imbieru/ Soli oczkowátey/ káżdego co trzydźieśći źiarn Jęczmiennych zewáży/ Reubárbárum puł kwinty/ Szpiki Indiyſkiey śiedm gran/ Dźiergi proſtey łot/ Dyágredium ćwierć łotá. To wßytko co namieley tłuką káżde zoſobná/ y z ſokiem tego źiela z káżdey kwinty Piguł dźiewięć czynią/ ktore káżdego wieczorá kłádąc ſie ſpáć do vżywánia. Szláƙiem y Páráliżem záráżonym dáią.

Szláku á bo páráliżowi.

Wątrobie.

Z Dáktylámi ábo z Pigwami wárzona/ á ná bok práwy plaſtrowána/ boleśći wątroby z zámulenia vćiſza. *Plin.*

Nyrkom. Mechyrzowi.

Nyrkom y

Męchyrzowi/ chorym tákże z zátkánia/ rátunek wielki czyni: Mąkę Jęczmienną w polewce iey záczyniwßy plaſtr przykłádáć/ ták ná prog łoná iáko ná Nyrki. *tenże.*

Artetyce.

Artetyce/ to ieſt boleśći w ſtáwách y członkách vſpakaia/ ták trunkiem wárzoney vżywáiąc/ iáko nią z wierzchu plaſtruiąc. *Gal.*

Bolom frácowátym.

A z tąd też

Fráncowátym bolom ieſt bárzo vżyteczna.

Vkąßonym od gádźiny.

Vkąßonym od gádźin iádowitych/ ieſt lekárſtwem z miodem vtárta á plaſtrowána. *Plin.*

Krwi ſkrzepłey.

Krew ſkrzepłą ze wnętrznośći wywodźi pijąc ią. [*tenże.*

Poty wzbudza.

Poty wzbudza ćiáło nią námázuiąc.

Puchlinie.

Puchlinę z ćiáłá wywodźi/ z Figámi ſuchymi/ Piguł z niey náczyniwßy/ o czym ſie też wyßey powiedźiáło biorąc ich po ćwierći łotá. [*tenże.*

Káßel świeżo przypádły vśmierza z miodem ią pijąc. [*tenże.*

Káßlu świeżemu. Krwią pluiącym.

Krwią pluiącym z zerwánia żyły w płucách/ wielkim bywa rátunkiem/ miáłko vtártego z niey prochu wźiąwßy ze cztery ćwierći kwinty/ moczyć go przez cztery dwádźieśćiá godźin w wodce polney Dryákwie/ y tego częſto ćiepło dáwáć pić.

Ślezionie zámuloney.

Śleźienie zátkáney/ iuchę z wárzonego źiela pić dáiąc/ czyni rátunek otwieráiąc ią y wychędożáiąc. A gdźieby tá iuchá ſwą gorzkośćią byłá przykra/ może Kopru Włoſkiego do tego przywźiąć/ y ſyropu iákiego przynależącego przyląć á pić.

Mieśięczney.

Mieśięczne czyśćienie Pániom záwśćiągnione wzbudza/ z miodem proch liśćia tego zmießány/ á ná otwor łoná przykłádány/ tákże ná prog łoná y ná krzyże ćiepło. Też toż wezełkiem w otwor łoná puſzczáiąc czyni. *Gal.*

Łożyſku.

Toż łożyſko po porodzeniu pozoſtałe wywodźi.

Scyátyce.

W biodrách gwałtowne bole/ ktore Scyátyká zowiemy: w miedźie dobrze vwárzone źiele á trunkiem vżywáne vkłáda. *Gal.*

Ránom głębokim.

Rány wielkie y głębokie goi/ świeże źiele ze wßytkim cáło wźięte á vtłuczone ná nie plaſtruiąc. *tenże.*] Tákże

Wrzodom plugáwym.

Wrzody záplugáwione wychędaża.

Płod martwy z żywotá wywodźi.

Płod martwy z żywotá wypędza w oććie wárzona á trunkiem vżywána.

Oćiekłośći.

Z Rumienkiem wárzona/ wßeláƙie oćiekłośći y puchliny wyćiąga/ gębkę ábo płáty maczáiąc/ á ćiepło okłádáiąc.

Podágrze.

Podagrę á bolenie nog vśmierza y od niey záchowywa/ w obuw ią kłádąc pod podeßwy.

Nerwy pośila.

Nerwy ábo żyły pięte námdlone pośila y vmacnia/ z Bábką y z Hebdem ią wárząc á tą wodą ie częſto ćiepło obmywáiąc y náparzáiąc. Tákże námdlone członki w ſwych ſtáwách pokrzepia.

Stáwy pośiela. Ryme wyſußa. Mozg pośila.

Ryme wyſußa.

Mozg pośila/ woreczek lniány nią nápełnić/ á przy ogniu nágrzany/ ná czoło przykłádáć.

Mowie vtrácone.

Ktoby oniemiał y mowę vtráćił/ á to bądź przez ięzyk páráliżem nárußony/ bądź z iákiey iney przycżyny/ Iwę z Száłwią y z Láwendą wárz/ á tey iuchy częſto pić dáway/ przydźie do mowy.

Szláƙiem ábo páráliżem nárußonym.

Szláƙiem ábo páráliżem nárußonym/ głowę brzytwą ogolić/ á tego źiela przygárśnie ábo ze dwie ná gorących cegłách winem pokropiwßy roſpárzyć/ á co náćiepley wßytkę głowę tym obłożyć/ y czapkę ná to wdźiać. Potym wźiąwßy korzenia Piretrowego ábo zebnego źiela/ Imbieru Angielſkiego Tránku/ káżdego po troße/ y vtrzeć miáłko/ á w nozdrze tym zadmuchywáć/ żeby kichánie przyßło. Ták zá błogoſłáwieńſtwem Bożym przydźie do zdrowia.

Kiſzki wyßę wychędaża.

Kiſzki wyßę wychędaża/ puł łotá prochu z kwartą winá ſłodkiego pijąc. (*Plat.*

Wietrznośćiom. Wilgotnośćiom.

Wietrznośći w ćiele roſpądza. [*Plat.*

Wilgotnośći miąße śćiencza/ roſpráwuie y wywodźi trunkiem iey vżywáiąc.

Nyrkom bolejącym.

W nyrkách boleśći vkłáda/ z Figámi ſuchemi Iwę wárząc/ ábo proch z niey z polewką Fig wárzonych pijąc. (*Plat.*

Drugie dwie Iwie/ ktore żywiczkámi zowią/ tychże ſą ſkutkow ktorych tá ieſt.

Iwinká Piżmowa. Rozd: 116.

Iua Moſchata.

Iuenkraut/ Edel Gamänderle/ vnd Fildcypreß.

IWinká Piżmowa/ od wdźięcznego Piżmowego zapáchu rzeczona. Ziołko korzonkow drobnych/ z ktorych klacze ná piadź wzwyß wyraſta. Z tych gáłązeczki rowno parámi pochodzą/ ktore geſto liſteczkámi drobno wykrawánemi ſą obſádzone. Kwiatkow żołtych podobnych pierwßey Iwie. Naśienia drobnego ćiemnoßárego. Wßytká byliná ſmáku gorzkopiernego.

Mieyſce/ Przyrodzenie/ y ſkutki.

ROśćie ná polách niebu otworzyſtych. Przyrodzenia y złożenia z żywioł ieſt tego/ ktorego pierwßa. Tákże y ſkutkow tychże. Przeto co ſie w przednim Rozdźiale piſáło/ toż y tu może bydź włożono.

Rozſadek.

SA niektorzy Herbularze/ á po częśći Niemieccy Aptekárze/ ktorzy iákieś ine źiele pokázuią liſtu wykráwánego/ ßerokiego/ á nieiákokolwiek Száłwiey podobnego/ ieno weßego/ á przy korzeniu więtßego kwiátu bládo żołtego. Naśienia czarnego/ miáſto Iwy. Ktore mym zdániem ieſt Kárbieniec náß/ ktory Łáćinnicy *Syderitem primam* zowią. A tego miáſto włáſney Iwy vżywáli. Ale ſie nie pomáłu mylili/ y mylą/ á drugich záwodzą/ ktorzy Iwy włáſney do lekárſtw potrzebuią. Wźięli ten błąd od ſtárodáwnych/ ktorzy źiele powietrzne/ ábo Iwe/ *Syderitem* miánowáli. nie prze co inego/ że *Syderitis*, po náßemu Kárbieniec/ rány tákże leczy/ iáko y Iwá. Iednák nie przeto máią Kárbienca ná mieyſce Iwy/ áni Iwy miáſto Kárbienca vżywáć.

Senes. Rozd. 117.

DWoy Senes bywa nam w te ſtrony przywożony/ Wſchodni z Alexándryey Egyptſkiey/ y Zachodny ze Włoch. Klącza chroſtowátego/ ćienkiego/ oblego/ iáko Komonicá. Liſtu Lákrycyowemu podobnego/ ná iedney ßypułce/ ábo ſtopce/ po ośmi pochodzącego/ z káżdey ſtrony po czterech/ źielone/ ieden przećiwko drugiemu parámi podługowáte/ wąſkie/ miąße ábo mieśiſte/ záoſtrzone ábo ſpiczáſte: ſmáku świeżego Bobu. Pręt ná łokieć wzwyß/ od ktorego pochodzą gáłązki miękkie y gibkie. Kwiátu iáko ná kápuśćie żołtego/ po ktorym rumiáne żyłki przechodzą. Ten gdy opádnie/ bywa z niego máchárzynká/ krzywa/ iáko sierpik iáki/ ták bárzo pláſkáta/ że ſie łupiná zwierzchna do ſpodniey przytula/ w ktorey ſie náśienie záwiera/ ćiemnoźielonáwe/ niekiedy modráwe/ do winnych iágod/ pecek/ ábo iąderek ták bárzo podobne/ że z trudná zá pierwßym poźrzeniem iedno od drugiego może rozeznáć. Te ná ćienkich ßypułkách wiſzą/ naśienie w nich rzędem/ iáko Wyká ábo Groch w ſwych ſtrączkách. A gdy te máchárzynki dożrzeią/ zá ládá wiátrem opadáią/ ktore páſterze zbieráią/ ſwe owce nimi tuczą. To źiołko korzonkow ćienkich/ y mdłych.

Drugi Senes Włoſki/ ábo Záchodny/ máło nie wßyſtkim pierwßemu podobny/ tylko liſteczkow okrągleyßych/ y krotßych. Naśienia ćiemneyßego/ á niż Alexándriyſki. W ſkutkách też podleyßy od pierwßego. A gryźienie w żywo-

ćie niektorym ſrogie czyni: nie ták Wſchodni. Obádwá ták Alexándriyſki/iáko Włoſki/zimná niećierpiá. Przeto ćiepłych kráin potrzebuie. W náſzych żadnemu mieyſcá nie máſz.

Sena, & Senna, & Sene.

Senet.

Mieyſce.

W Egyptćie/iákoſmy ná przodku námienili / á w Alexándryey Egyptckiey bywa z naśienia káżdego roku ſláncowány/ y śiany. Tákże w Syryey / we Włoſzech / zwłaſzczá w páńſtwie w Florentckim. Też we Fráncyey : w ſtronách Niemieckich niegdźie : w Niderlándckich poſpolitſzy.

Wybor.

PRzodek ma przed Włoſkim / y tym ktory w Zachodnich kráinách pomieniony bywa ſláncowany / Syriyſki y Alexándriyſki / ábo Egyptſki. A tendo nas przez kupce Tureckie / Ormiáńſkie / y Żydy przychodźi.

Przyrodzenie

PRzyrodzenia ieſt ćiepłego w wtorym ſtopniu/w pierwſzym ſuchego. Otwiera / roſpráwuie / zwarza / trawi / śćieńcza / y ſtolcámi wywodźi.

Moc y ſkutki.

Spor o liśćiu y Máchárzynkách Seneſowych.

MIedzy vczonymi Lekárzmi ieſt ſpor o Máchárzynkách / y liſtkách Seneſowych. Jedni chcą/ że Máchárzynki do purgowánia potężnieyſze. Drudzy to o liſtkách twierdzą. O tey rozności ták mamy rozumieć / iáko *Meſua* piſze / iż gdźieby zá świeża Máchárzynki / pokiby ſoku pełne / rwáne / y w ćieniu ná rogożách ſuſzone były/ potężnieyſze ſą do purgowánia. Jeno do nas tákowych nie przywożą. Ale gdźieby przeźrzáłe/wyſchłe / y zmiękłe były zbieráne/lepiey liśćia/ niżli Máchárzynek vżywáć/ y owſzem cákowe precz odmiatáć przyſtoi / iáko nieużyteczne. Kupcom tylko dla ſporſzey wagi bywáia pożyteczne.

Rozſądek o tym.

Troiáki ſpoſob vżywánia Seneſu.

Troiákim poſpolićie ſpoſobem bywa *Senes* vżywány/ prochem/ wárzony/ y párzony abo moczony w winie/ ábo w piwie gorącym/ ieſcze w koźiey ſerwatce lepiey/ abo w niedoſtátku/ w krowiey.

Miárá ábo wagá.

Prochu biorą podług potrzeby káżdego przyrodzenia/ od ćwierći łotá/ to ieſt kwinty / do połtory / y do dwu z ćiepłym winie/ piwie/ abo w mieśney/ abo w káplonicy polewce/ ábo w iákieykolwiek ſerwatce.

Spoſob przygotowánia Senes.

Do párzenia ábo moczenia/ doſyć go ná ieden raz wźiąć łot/ abo połtorá/ nawiecey dwá. Do wárzenia dwá łoty.

Párzony ábo wymoczony.

Senes málo nie do wſzyſtkich lekárſtw purguiących przychodźi.

Zaledwie ználeść purguiące lekárſtwo / ták dla vbogich/ iáko bogátych/ do ktorego by *Senes* nie był przymieſzány. Ták ieſt w poſpolitym vżywániu do purgowánia wſzyſtkich wobec wilgotności zágniłych/ w dźiatkách máłych/ w ſtárych/ w młodych/ w brzemiennych. Owá w káżdym wieku może go beſpiecznie dawáć/ zwłaſczá

Zátwárdźiáłego żywotá ludźiom.

Ktorzy częſto żywotá zátwárdzenie miewáią. Tákowym po łoćie wárzyć go z śliwkámi z ſłodkimi / abo z drobnymi Rozynkámi / á polewkę tę ćiepło pić / śliwy ábo Rozynki ieść. Ták od zápieczenia y zátwárdzenia wolnego vczyni.

Wſzywość ćiáłá oddalá vżywány.

Wſzy gubi. Smyſły oczyſzcza.

Smyſły wſzytkie / y inſtrumentá ábo naczynia ich wyćiera / y chędoży z wilgotnośći złych.

Moczony y ẃyteczniey ßy niż ẃárzony.

Moczony ábo párzony *Senes* dáleko vżytecznieyßy bywa niż wárzony. Abowiem długo wárzony moc ſwoię tráći. Też krotki czas wárzony / mocy ſkutkow nie ſnádno z śiebie puśći. Párzony zedy przez noc / ábo y dźień / bywa vżytecznieyßy.

Wątrobie. Slezienie. Zołądkowi.

Wątrobie.

Slezienie z oſobliwośći ſwey przyrodzoney.

Zołądkowi zámulonym wielkim bywa rátunkiem / otwieráiąc / wyćieráiąc y wychodząiąc z iich ßlámowátośći / ktore ſie rády wießáią około *Meſenterium*, to ieſt / Odźieczki tłuſtey kiſzki zewſząd okrywáiącey. Ták że inym wnętrznośćiom zámulonym y zátkánym bywa oſobliwym rátunkiem.

Wietrznośćiom.

Słábiznom w bokách / ktore *Hypochondria* zowią Grekowie.

Mozgu. Głowie. Płucom. Pierśiom.

Mozgu / y
Głowie wßyſtkiey.
Płucom / y
Pierśiom.

Sercu.

Sercu / y inym wyßey pomienionym członkom wnętrznym / otwieráiąc / y wyćieráiąc ie / y przypádłe ich choroby lecząc.

Stárość odmładza. Czerſtwe czyni. Głowie bolenia.

Człowieká w ſtárośći odmładza / y
Czyrſtwem czyni /
Weſołym.

Głowy bolenie vśmierza / też záſtárzáłe wárzony z kwiatkámi Rumienkowemi / tym głowę ćiepło przemywáiąc / y náparzáiąc.

Mozg pośila. Nerwy tákże. Wzroku. Słuchu.

Mozg pośila / y bole w głowie vkłada.

Nerwy ábo żyły piętę pokrzepia / wárząc go á tym nágrzewáiąc z Rumienkiem.

Wzrok.

Słuch ſłáby oſtrzy / tákże párzonym / ábo w ługu dłu° moczonym / y wárzonym przemywáiąc / náparzáiąc y piiąc. (*Meſua.*

Melánkoliey. Wilgotnośći wßyſtkie przyrodzone przechodza. Przyſády Seneſowi.

Krew czarna / zgorzáła y melánkoliczną przechodząy polerwie. Tákże

Wßytki ine przyrodzone wilgotnośći w ćiele záplugáwione polerwie. Ale

Przyſády potrzebuie dla gryźienia w kiſzkách / ktore rad czyni. Przeto Jmbieru ábo Gwoździkow z kwintę / ábo Cynámonu pol lotá. Anyżu / Kopru Włoſkiego / Szpiki / Rumienkowych kwiatkow / poſpolićie do niego przydáią.

Zámulonym wnętrznośćiom.

Zámulenia wnętrznośći otwiera párzony / y przywárzony.

Párßywośći. Kroſtom fráncowátym. Swierzbu. Liſzáiom. Febrze. Kwártá nie. Niemocom.

Párßywośći /
Kroſty wßelákie /
Kroſty złe fráncowáte /
Swierzb /
Liſzáie /
Kwártánie y inym /
Leczy: párząc go w wodce polney ruty / ábo w wodce polney Dryakwie. Może go też po łoćie z polną Rutą / ábo y z polną Dryakwią wárzyć y pić.

Záſtárzáłym niemocom wßelákim / ieſt wielkim rátunkiem y lekárſtwem.

Teſknośći. Serca.

Serdeczną teſknoſć odpądza.

Serce ſmętne y bez przyczyny fráſowliwe vweſela / z przydániem kwiatkow y owocow tych / ktore ſerce vweſeláią. *Serap.*

Sen przywodźi. Od rozumu odchodzącym.

Nieſpánie oddala / á ſen przywodźi.

Od rozumu odchodzącym y ßáleiącym / ieſt znácznym rátunkiem / párząc go ábo w piwie mocząc / á miáſto pićia powßechnego pić dáiąc. Pod czás też tym ſpoſobem moczony / iáko ſie niżey powie / á do trunku dány / ieſt im wielce vżytecznym. Też głowę nim á Rumienkiem przemywáiąc.

Mártwieniu ćiáłá. Rádunku. Fráncy.

Mártwieniu ćiáłá wßyſtkiego / ábo niektorych tylko częśći / ieſt lekárſtwem.

Pádáiącey niemocy ieſt rátunkiem.

Fránce doſkonále leczy tákim ſpoſobem: Wźiąć wody z wárzonego drzewá Jndiyſkiego / ktore Gwáiákiem zowią / y co nawybornieyßego Alexándriyſkiego Seneſu naświeżßego / sámych liſteczkow obrawßy / w niey od godźiny do godźiny moczyć / co nalepiey zátkawßy / żeby namniey párá nie ßłá. przydawßy Modrzeiowey gębki / y Reubárbárum: á to przez czterdźieśći dni bez poćenia dáć pić / ktore iednák bydź muśi / gdy to drzewo pić dáią. Abo też tym ſpoſobem / iákom ia w wielu tą chorobą ſproſtną złożonych / z łáſki Bożey ſortunnie doświadczył: Wźiąć wody w ktoreyby gárść ábo dwie / by y trzy / Slazu wárzono / trzy kwarty miodu przepuſczánego / kwáterkę dobrą choćia pol kwarty / Waynßtynu miałko vtártego pol fontá: weſpoł to w oney wodźie wárzyć / zßymuiąc pilnie / á wárzyć przez pol godźiny. Potym chędogo go przecedźiwßy / wſypáć do tegoż liſtkow Seneſowych obránych / drzewá Gwáiákowego tártego po czternaśćie łotow. Soli Amoniáckiey pol łotá tákże miałko vtártey / y záßpontowáć co nalepiey w konwi / ábo we fláßy cynowey záßrobowáć / y przygrzawßy znowu tego co nalepiey przy ogniu / między poduſzki włożyć / ábo z fláßą przez dwánaśćie godźin w panwi wody gorącey trzymáć. Zátym wźiąć Rheubárbárum co naprzednieyßego zßeść ábo zośm łotow / á miałko vtłukßy / w pol kwarty winá dobrego białego przez dwá dni moczyć / á potym w onże dekokt w fláßę wlać / do tego Aloes *Epaticæ* ſubtelnie vtártego / y w Rożánym ſoku pierwey moczonego / przydáć dwá łoty / Cynámonu przedniego łot / y to w polewánym gárncu chowáć. Miárá tego ná raz z dźieśięć ábo ze dwánaśćie ſrebrnych łyżek ná świtániu káżdego dniá ćiepło pić / po wypićiu może ſie przeſpáć godźinę y dwie: potym ſie vbrawßy / po domu może chodźić ſpráwy ſwe odpráwuiąc.

Gwoźdźcu.

To też lekárſtwo ſłuży tym ktorych gwoździec kámie: A przynależy to lekárſtwo káżdemu wieku / bo ieſt beſpieczne / przyrodzenia nie tárgáiąc / áni pſuiąc. Też káżdego czáſu może go vżywáć w Kánikułę / w nawiętße źimna

wierzße zimná / y inych czásow. Służy tákże káżdey komplexiey: może go vżywáć według vpodobánia iáko chce długo / pieć / śiedm / dżiewieć / ábo iedenaśćie dni. Ale w chorobách záwźiętych y zástárzáłych / iáko w Fráncy / w Kołtunách / dni 24. może y 30. y 40. pić go / poki ieno ma co wilgotnośći złych wyrzucáć / potem wywodźić. (Pedemontanus toż o tym świádczy.

Żołądkom z dawná zápsowánym.

Toż lekárstwo z dawná zápsowánym żołądkom bárzo iest vżyteczne.

Bolom z dawná záwźiętym.

Boleśćiom ćiężkim y z dawná záwźiętym á niebieſpiecznym w głowie. Też wielu inym ćiężkim niemocom wnętrznym służy.

Zdrowym dla záchowánia zdrowia.

Zdrowym też dla záchowánia w cále zdrowia iest dobrze / w Jeśieni y ná Wioſnę vżywáiąc go. Ale ſie wrácam do Seneſu / ktorego tákże inym ſpoſobem przećiwko Fráncy vżywáć może.

Proch ná fráncę.

Wźiąć Seneſowego liśćia obránego á co naświeżßego / y z mácherzynkámi iego trzy łoty: ták wiele Sálſy párile ochędożoney / y miáłko oboie vtłuc: Száfránu trzy ćwierći łotá / naśienia Máieranowego pół łotá / Cynámonu przedniego ćwierć łotá / ſuchego źiela ábo Iwinki trzy ćwierći łotá / Naśienia Kárduſowego trzy ćwierći tákże łotá / Dźięgielowego korzenia łot. To wßyſtko co namieley vtłukßy / káżdy poránek tego bráć po ćwierći łotá / może y po połtorá / może y po pół łotá z ćiepłym winem: Po ktorym lekárſtwie może ſię poćić w wánnie ábo w pośćieli / może ſie y nie poćić / ále lepiey ſię poćić.

Item.

Abo tym ſpoſobem: Wźiąć Seneſowych máchárzynek y z liśćim trzy łoty / Sálſy párile ze drzenia ochędożoney / ßeść łotow: Páluchow / ktore *Hermadactilos* zowią białych Jelenich ięzyczkow / Naśienia Kárdobenedyktowe° / po trzy ćwierći łotá / Máćioki łot / Soku Cwikły zamorſkiey co Turbitem Łáćinnicy miánuią / pół łotá. Imbieru ćwierć od łotá / Czarnogłowu ábo Lánego czyścu pieć ćwierći łotá. To wßytko co namieley vtłuc / á po pół łotá ná raz z winem ćiepłym dáwáć pić káżdego dniá.

P ár áliʒ

Páráliżem nárußonym / Senes w prochu iáko też párzony iest lekárſtwem.

Wßywey niemocy.

W wßywey niemocy / to iest / gdy kogo wßy toczą záſkorzą idą / to iest wielkim rátunkiem / bądź w trunku prochem vżywány / bądź moczony ábo párzony.

Sercu mdłemu.

Serce mdłe y melánkoliczne pośila / á zwłaſzczá gdy inym lekárſtwom ſerdecznym bywa przydány / iáko Fijołki modre / Borakowe kwiátki / Gwoźdźikowe / Roża czerwona / Miodunkowe / ábo Wołowego ięzyká kwiátki / ſerce pośiláią. *Abige.*

Krew poleruie plugáwą.

Krew plugáwa y ſkáżona poleruie z flágmy / z kolery / y z melánkoliey.

Głowy ćiężkiemu bolenu.

Głowy ćiężkiemu bolenu / proch Seneſowy ćwierć łotá ábo połtory z trochą winá ćiepłego ábo piwá przed wieczerzą biorąc / iest lekárſtwem pewnym.

Oczu bolenu.

Oczu bolenu y záwrzedźiáłośći ich.

Slepoćie iáſney.

Slepoćie iáſney ábo záſłonie iáſney / gdy oczy ſą iáſne á namniey nie widzą / iest doświádczonym lekárſtwem / ták czyniąc: Wźiąć liśćkow obránych Seneſu Alexándryiſkiego z ośm łotow. Naśienia Kopru Włoſkiego / Swieczkowego kwiećia / Bukwicowego / po pół gárśći. kwiátkow Borakowych / Miodunkowych / ábo Wołowego ięzyká / kwiátkow Fijołkowych Márcowych po połtory ſczypty / Gwoźdźikow kramnych trzy ćwierći łotá / Slazu garść / Naśienia z hrubá przetłuc / y ná to wßyſtko wląć kwárte białego winá dobrego / drugą wodki Swieczkowey / y ták moczyć przez dźień y noc / dobrze naczynia wierzch obwárowawßy / żeby párá namniey nie odchodźiłá. Potym przecedźić / y co namocniey wypráſowáć / á káżdego dniá ná świtániu po łyżek dwánaśćie dawáć pić poki zſtawa. powtore y potrzecie to vczyniwßy. Do tego Piguły te: *Cochiæ, Aureæ lucis, de octo rebus, sine quib.* po 3 6. *Trochis de Violis* g. xij. *Reforusentur Pill. ex* 3. j. N. ix. *cum aqua Fœniculi.* Z tych po dźiewiąći ábo po iedenaśćie co piąty dźień bráć w vżywániu przerzeczonego Syropu: á káżdego dniá ábo przez trzeći dźień / po trzy dwie godźinie przed wieczerzą / ábo we cztery po wieczerzy bráć / ktora ma bydź bárzo ſkromna / ieſli ſie zgołá bez niey chory obeyśdź nie może. Do tego káżde potráwy chorego / tákże y trunek powßechny ma być potrząśniony ćwierćią łotu / prochu co namielßego z Swieczek / czyniąc to przez niemáły czás. Ták zá łáſką Bożą naprzod / potym zá tym lekárſtwem przez mię / Roku 1602. iest porátowány kápłan ieden Włoſki / ná imię *Antonius Maſſara Tarentinus,* ktory *Guttam serenam* / to iest / záſłonę iáſną w oczách máiąc / by namniey nie widźiał / tylko iákąś łunę y błyſczenie / przez ktore y w ktorym / nic widźieć áni rozeznáć mogł: y podźiękowawßy Pánu Bogu / ś. Jácynktowi / y Pátronom inym Polſkim / do ſwych ſie prawie z dobrym wzrokiem wroćił. Tom tu przydał nie dla iákiey chluby ſwey / od ktorey záwße wolny bydź chcę / ále dla zálecenia zacnośći tego lekárſtwá / y dla wiádomośći iego inym.

Ludźie prośći / poſpolićie liſteczki Seneſowe wárzą ſobie z śliwkámi. Drudzy przydáią Lákrycyey ábo Páprotki korzenia ále iáko ſie wyßey powiedźiáło / że wárzeniem długim moc iego ginie. Przeto ták wyborny káżdemu może bydź trunek ná rozmáite wyßey pomienione choroby / z niego vczyniony: Wźiąć liſteczkow Seneſu Alexándryiſkiego co naświeżße bydź mogą

Poſpolita Seneſu przypráwá.

bez łobożia

bez łobożia/ dwá łoty: Jmbieru/ Cynámonu drobno pokráiawszy: Lákrycyey/ Hányżu/ Kopru Włoskiego nasienia/ kwiećia Bukwice/ po ćwierći łotá. Kwiatkow Wołowego iezyká/ Fijołkow modrych po poł łotá/ Wáinsztynu białego co namieley vtártego/ po poł ćwierći. Soli oczkowátey/ dwie cześći od ćwierći łotá. To wszystko przetłukszy we dzbánek ábo w konew wsypáć/ ábo w fláſze záſzrobowáną/ y wrzacey wody ábo winá/ ábo oboygá wespoł połtory kwarty náláć/ ábo Serwátki koziey/ y wstáwić w panew vkropu przez dźień y noc mechawszy/ ábo ná ćiepłym mieyscu postáwić/ co napilniey zátkawszy. Potym przecedźić/ y co namocniey wyżąć: á po kwáterce tego ná raz káżdego dniá ćiepło pić dáwáć ná czczo/ w pieć godźin ábo y we cztery iedząc: Záchowuiąc przy tym miáre/ skromność/ y wybor w iedzeniu y w piciu. Może też cukru do tego przydáć wedle vpodobánia. To bárzo lekko y bez wszelákiey przykrośći przez stolce wywodźi niepotrzebne wilgotnośći z ćiáłá/ ták melánkoliczne iáko koleryczne y flágmiste. A gdźieby też kto chćiał sie lepiey przepurgowáć/ tedy ábo Kásyey świeżo wyćiągnioney/ ábo Mánny ábo Reubárbárum/ ábo syropu Rożánego purguiącego/ ábo *ex infusionibus Rosarum* przydáć łot ábo dwá/ ták potężniey y lekko spráwowáć będzie.

Do potężnego purgowánia.

Wino Senesowe.

Bywa wino Senesem przypráwowáne/ wielce chorobom rozmáitym bárzo vżyteczne/ ktore tymże sposobem bywa czynione/ iáko Bukwicowe/ ábo Mirtynkowe.

Syrop z Senesu.

SYrop z Senesu purguiący/ bywa w porządnych Aptekách czyniony/ tákim sposobem: Biorą Páprotki korzenia. Włoskiey Rámianki/ po sześći łotow/ listow obránych Senesu Alexándryiskiego/ ták wiele/ kwiećia Rumienkowego garść/ Lákrycyey skrobáney z ćwierć/ naśienia Cytrynowego iábłká ábo pecek po cztery łoty/ Gwoździkow kramnych dwá łotá/ skorek Ciemierzyce czarney trzy ćwierći łotá: To wespoł wárzą áż połowicá wywre/ potym cedzą/ y mocno wyżymáią/ cukru ile komu sie podoba/ przydáią/ znowu przywárząią/ y do przeczyśćienia krwie czarney spaloney chowáią. Miárá tego Syropu náraz łyżek dźieśieć/ ábo dwánaśćie/ przydawszy do niego syropu z skorek Cytrynowych/ y syropu z iáblek/ po trzy łyżki. Ten Syrop melánkolią purguie/ serce smetne/ boiáźliwe vwesela/ kordyácznym/ y drżeniu sercá bárzo vżyteczny

Melánkoliey. Sercá boiáźliwem. Smutnemu. Kordyáce. Sercá drżenia.

Drugi Syrop z troygá wymoczenia Senesu.

BYwa drugi z Senesu Syrop czyniony/ ktory z troygá wymoczenia tym sposobem bywa: Biorą korzenie Podrożnikowe/ Páprotki/ korzenia Lákrycyey/ po dwu łotách/ Rozynkow dobrych mieśistych cztery łoty/ Dámáscen ośm łotow/ do tego biorą wody ile potrzebá/ y wárzą/ ná końcu gdy do trzećiey cześći wywiera/ przydáią obránych listkow wschodniego Senesu sześć łotow/ y moczą to w oney polewce przez godźin dwánaśćie/ potym przecedzáią/ y mocno wyżymáią/ znowu świeżego Senesu ták wiele w oneż gorącą polewkę sypią/ y tákże dwánaśćie godźin moczą/ potym przecedzáią/ y co namocniey wyżymáią. To ż potrzećie czyniwszy/ przydáią Modrzewowey Gebki co nabielszey/ Rheubárbárum przednie dobrego/ po łoćie/ Cynámonu/ Gwoździkow/ Jmbieru ℈ v. po piąći cześći ćwierći od łotá/ Spiki Jndiyskiey cztery cześći od łotá/ kwiatkow Miodunkowych/ Fiołkowych/ Roży czerwoney/ Borakowych/ po gárśći. To przez godźin dwánaśćie moczą/ potym przecedzáią/ y co namocniey wyżymáią/ do tego cukru funtow cztery dáią. Ták Syrop kosztowny bywa/ ktory wszystko ćiáło z wilgotnośći kolerycznych flegmistych/ y melánkolicznych wychedaża/ y krew z nich poleruie. Miárá od czterech łyżek do ośmi y dźiewiąći według przyrodzenia.

Ciáło wszystko z wilgotnośći plugáwych wychedaża. *Miára.*

A iż rádo bywa po wźięćiu y vżywániu tego Senesu gryźienie y morzenie w żywoćie. To nie ták dálece z swego przyrodzenia czyni/ iáko z hrubych/ lipkich y kliiowátych wilgotnośći w kiszkách bedących/ y do inych przywárzáłych/ ktore mocą swą oddźieráiąc y wywodząc/ morzysko y gryźienie czyni. A iż by to nie było ábo nie ták srogo/ tedy bywa do niego przydawano Szpikánárdę/ Jmbier/ ábo Cynámon/ ábo Gwoździki/ ábo kwiát Muszkatowy/ naśienie Kopru Włoskiego/ Hányż/ Kmin polny. My kwiećia Rumienkowego rádźi przydáiemy dla rozbiiánia wietrznośći/ ktore w kiszkách wzbudzą.

Rozsadek.

SA ktorzy Senes/ á drzewko Moszenkowe (*Colluteam* Láćinnicy zowią) iednoż bydź twierdzą. Drudzy/ ácz rożne bydź powiádáią/ iednák mocy y skutkow iednych bydź obołe twierdzą/ nie bez wielkiego błedu y obrázy zdrowia ludzkiego. Abowiem Senes iest źiele y po rośćiániu swym/ krotkiego czásu trwáiące/ záledwie przez cztery mieśiące. A Moszenkowy krzak nie iest źiele/ ále drzewko/ przez wiele lat rosnące

Senes máchárzynki swe mieie na kształt po- łowice miesiącá krzywe/ nie rozdęte/ ále plá- sko sfulone/ w ktorych iaderká ábo naśie- nie podobne iaderkom y peckom winnych iágod/ ná ksztáłt serduszek. Drzewo Mo- szenkowe/ ma máchárzynki nádęte/ náprzod modráwe/ potym popielate/ ktore gdy ści- śnie bárzo trzáskáią/ iáko kiedy pęchyrz stło- czy. Naśienie w nich drobne/ okrągłe/ ná podobieństwo Szocowice. Co sie wnet ni- zey z opisánia iego lepiey obaczy.

Moszenkowe drzewo/ Moszenki. Rozdział 118.

Collutea.

Linsenbaum.

MOszenki ábo drzewo Moszen- kowe/ liście ma Fengrekowe- mu podobne. Kwiátu żołtego iáko ná Jáłowcu/ ksztáłtem Grocho- wemu podobne: z ktorego potym moszenki bywáią iáko máchárzyn- ki nádęte. W tych naśienie nápo- dobieństwo Szocowice czarne/ twárde/ płáskie/ smáku Grochowe- go/ ktore będąc wśiane/ w krze- winę drewniástą wyrasta.

Mieysce y czás śiania.

W Ogrodźiech v nas śiane ábo sádzone/ á zá Senes istotny y prá- wdźiwy od tych ktorzy Senesu/ á- bo y źioł inych nie znáią/ drugim po- kázuią. We Włoszech sam przez sie ná polách niegdzie rośćie/ ále w Lipárze iáko Theophrástus pisze/ nabuyniey. To drzewko do trzech lat iedną rozgą tylko rośćie. Czwar- tego w wielkie gáłęziste drzewo rozrasta sie. Wyrasta z naśienia/ iáko sie iuż námieniło/ á z gnoiu ko- źiego w ktorym sie kocha/ iáko y sá- me owce w nim sie kocháią/ bo li- śćiem swym y moszenkámi/ ábo rá- dniey swym naśieniem tuczność im obfitą dáią. W Máiu bywa śiá- ne/ ále pierwey naśienie mocza do- tąd áż puknie/ á kiełki pocznie z śie- bie wypuszczáć.

Przyrodzenie.

PRzyrodzenia iest rozgrzewáią- cego ná przodku wtorego stopniá. Wysuszáiącego w pierwszym.

Moc y skutki.

Womity pobudza naśienie iego z ćiepłą wodą piiąc/ iáko y naśienie Żárnowcowe/ ktory Jánowcem zowiemy.

Womity pobudza.

Toż naśienie purguie żywot/ ále nie bez wielkiego morzenia y gryźienia.

Purguie ále z mo- rzyskiem.

Bydłu do przeczyśćienia iest vżyteczny/ ták owcom iáko y wielkiemu.

Bydło purguie.

Owcom iest wdźięczna y przyiemna pa- sza/ y bárzo od niego tyią.

Owce tu- czy.

Rozsądek.

Z Tego własnego opisánia drzewká mo- szenkowego y skutkow iego snádnie káżdy báczyć może/ iesli co ma do własnego Se- nesu podobnego/ iáko niektorzy omylnie twierdzą/ tákże y skutkámi/ o czym sie sze- rzey przed tym w Rozdźiale o Senesu po- wiedźiáło.

Kolytea teophraſtowá.

JEſt drzewko podobne nazwiſkiem od Láćinnikow *Colutai*, y od nas wyſzey opiſáne Kolytea / ktore iáko Theophraſtus piſze / rozne od Moſzenkowego ieſt drzewá wſzyſtkim kſztáłtem. Rośćie iáko tenże Theophráſtus świádczy / we Frigiey przy gorze / ktora Idazowia. Drzewo krzewiſte y gáłeziſte / liſt máiac iáko naſzerſzy Bobkowy bydź może / ieno okragleyſzy y ſzerſzy / máło nie iáko liſt Jlmowego drzewá / tylko dłużſzy / po wierzchniey ſtronie zielony / od ſpodku białáwy / żyłowáty / ſkora od winnego drzewá podobna / chropowáta nie gládka. Korzeń ćienki / bárzo żołty y w ziemi roſpierzchły. Powiádáia że áni kwiátu / áni owocu nie ma. Z rzadká to drzewo ználeść. Przeto o nim Dioſkorydes áni Gálenus áni żaden / okrom Theophráſtá piſał. O ſkutkách teżiego trudno co piſáć / ponieważ nam znáiome nie ieſt / áni też Theophráſtus ich opiſał. To dla tego ſie tu o nim przypomniáło / że niektorzy Herbáryſtowie zá iednogo bydź chca z drzewem Moſzenkowym / y vpornie twierdza.

S. Janá Pás/ábo Bábi mur. Rozdział 119.

Muſcus terreſtris, Muſcus clauatus, Pes Leonis.

Beer Lab. Beer Lapp. Gürtel kraut. S. Johans Gürtel. Neun heyl. Teuffels klawe/ Wolffs klawe.

ZIele ktore Páſem S. Janá zowiemy / drudzy Bábim murem / ini Lwia ábo niedźwiedza Lápá / iáko Láćinnicy / ieſt by ſtrony / ábo iákie ſtryczki koſmáte / po ziemi ſie wdłuż pnace / od ktorego y tám y ſám ida podobne odnożki. Liſteczkámi drobniuchnymi żołto zielonymi / zewſzad geſto obroſłe / z zakończeniem / ná podobieńſtwo kłoſu. Sámo źiele podczás ná śiedm y osm łokći wdzdłuż rośćiagnione znáyduie ſie. A nie tylko po ziemi ſie roſkłáda / ále y po ſkáłách Mchem obroſły / podczás po drzewách / iáko Bluſcz. Korzonkow ćienkowłośienkowátych ma wiele / od rozdżek ábo odnożek pochodzacych / rownie iáko w Bluſczu. W Czerwcu wydáie w wierzchołkách ſwych rzaſe ábo wełnianki nieiákie / miáſto liśćia / rzaśie leſczynowey podobne / bárwy żołtáwe y iákoby prochem potrzeſone / ábo ſkropione. Owocu ábo náśienia z śiebie nie dáie / ktore Grekowie *Lycopodium* zowia / to ieſt wilcza ſtopá / tegoż kſztałtu y tychże ſkutkow.

Mieyſce.

ROśćie w leśiech / ná puſtyniách / po ſkáłách / mſzyſtych / y miedzy kámieńmi.

Przyrodzenie.

PRzyrodzenia / y z żywiołow złożenia / ieſt ſuchego y chłodzacego.

Moc y ſkutki.

KAmień w nyrkách krſzy / y moczem wywodzi / w winie go białym wárzac / y ná-

Kámień nyrkow.

czczo y ná noc ćiepło po kieliſzku piiac. *Hier.*

Nyrek zápaleniu.

Nyrkom zápalonym/ bywa lekárſtwem po pás kapánie z niego czyniac/ y tákże go trunkiem vżywáiac.

Czerwonce.

Ciekaczke Czerwona záſtánawia/ po ćwierći łotá miałko vtártego z białym winem náczczo piiac.

Vpławo.

Vpławy białogłowſkie záwśćiaga/ ták że pomieniony proch z czerwonym winem ćirpkim piiac. Abo też wárzony w tymże winie trunkiem biorac.

Dźiasłom ostábiáłyzębom chwierocacym.

Dźiasłá z wilgotnośći zbytniey oſtábiáłe wyſuſza.

Zeby chwierocace vtwierdza/ w winie czerwonym ćirpkim wárzac/ á tym czeſto przez dźień ćiepło vſtá płoczac/ y długo w nich trzymáiac.

Przymiotom ogniſtym.

Ogniſte przymioty/ y boleśći z nich pochodzace vśmierza/ przetłukſzy go w wodźie wárzyć/ á tym okłádáć.

Podágrze.

Podágrzey łámániu w nogách/ z goracey ábo z koleryczney przyczyny/ bywa wielkim y známienitym lekárſtwem/ w winie to źiele wárzac/ á nogi okłádáiac/ y wilgotnośći gorace wyſuſzáć y wychłádzáć/ może go beſpiecznie vżywáć.

Wino zwłoczkowáte.

Wino zwłoczkowáte náprawia/ kłádac go/ w beczce nád nim záwieśiwſzy/ w wielkiey więcey/ w máłey mniey.

Nocnicom dźiećinnym.

Báby też o tym Murze ſwym powiádáia/ żeby miáło być vżytecznie przećiw dźiećinnym niemocom w kolebke włożone. Ale przy nich ſámych to mniemánie y prawdá zoſtawa.

Wodká.

Aqua ſtillatitia. Kámień nyrkowy.

WOdká z tego źielá palona/ á ná czczo vżywána/ kámień w nyrkách krſzy y wywodźi/ piiac ia ná czczo.

Rozſadek.

CZáſow máło przeſzłych/ ná porzad iákmiarz wſzyſcy Aptekárze/ vżywáli tego źielá/ miáſto Celtiyſkiego Nárduſá/ o czym śie ſzerzey w Rozdźiale o nim piſzac powiedźiáło. Z tey ſámey przyczyny/ że te ſznury y látorośłki/ ábo odnożki/ ſa bárzo geſto/ á zewſzad około liſteczkámi drobnemi odźiane y okryte/ máiac nieiákie podobieńſtwo Szpiki/ to ieſt Kłoſu: ále śie bárzo w tym oſzukawáli.

Jeſt drugie źiele/ tegoż rozdźiału y kſztałtu we wſzem/ tylko drobnieyſze/ ſczupleyſze ábo ćienſze/ ták w liſteczkách iáko we wſzytkiey poſtáci. A ten ſámica możemy miánowáć.

Trzeći tym dwiemá pierwſzym podobny ktory Grekowie *Lycopodium*, to ieſt/ Wilcza ſtopá/ zowia. O tych dwu poslednieyſzych/ ſzerzey nie zdáło mi śie o nich piſáć/ gdyż iáko iednoſtáyney ſa poſtáći/ y kſztałtu/ ták też ſkutkow z pierwſzym.

Miotłá/ Ruſnakom Nietotá. Rozd. 120.

Muſcus Scoparius & ereeeus.

Hochgewachſener Mooß.

OPiſuiac to źiele/ ktore Bábim murem/ y ś. Janá páſem zowia/ przyſzło mi z nieiákiego podobieńſtwá ná pámieć źiele/ ktore Láćinnicy *Muſcum ſcopárium*, my Miotła/ Ruſnacy y Kożiarze Nietotá zowia. To kepiáſto wzwyſz iáko miotłá rośćie/ z wielu włośienkowátych korzonkow geſto poplećionych/ káżda zoſobná rozdżká proſto wyraſta. Liſteczki trochę dłużſze/ śieno rzedſze/ niżli ná Bábim murze/ w wierzchách ſwych máiac głowki/ iáko ná lnie/ ábo ná Wrzośie.

Mieyſce.

ROśćie to źiele ná gorách wyſokich/ láſem okrytych/ á wilgotnych.

Przyrodzenie.

Wewo-

W Ewtorym stopniu rozgrzewa y odwilża.

Moc y skutki.

Kolere/ y Flágmie wywodźi poteżnie purguiac/wźiawszy go dobra garść/ y w piwie/abo w wodźie do trzeciey cześci wywarzyć/á po dobrym trunku tego dáć ćiepło pić. Może go też w koźiey serwatce warzyć/á trunkiem używáć.

Kolerze. Flágmie.

Fráncuskiey chorobie/ nie pośledním bywa lekárstwem/ przerzeczonym sposobem go warząc/ á pol kwarty ná raz pić dáiac.

Fráncá legr.

Rozsadek.

Miotłá to źiele názwáliśmy/ iáko y Łáćinnicy/ od kształtu miotły. Rusniacy dla czego Nietota miánuia/ wiedźieć nie możemy.

Widłak/ Rusnakom Woroniec. Rozd. 121.

Spica Sarmatica, & Muscus corniculatus, Muscus bifurcatus.

Gehórnt Mooß.

Widłak/ ábo Widłaczek/ Rusnakom Wroniec/ ábo Woroniec. Tych z nászych niektorzy násláduiac/ Woronicem zowia. Ziołko ná połtory dłonie/podczás ná dwie wzwyż od źiemie. Zimie y Lećie źielone. Listeczkámi drobniuchnemi/ á miekko ośćistemi gesto obrosłe. Ksztáltem we wszystkim podobne źielu/ ktore Miotła zowiemy/ábo y temu ktore Bábim murem. Tylko że Miotłá gesćiey listeczkámi obrosłá/ á ten rzedzey/ przy wierzchu rozdźki rozdwoione iáko widelki máiac. Gibkie/ żołtozielone/ bez kwiatu y owocu.

Mieysce.

Wiele tego źiela przy borách/ ná mokrádłách/ kepiásto w nászey Sármáckiey rośćie/ y ztad go niektorzy z Łáćinnikow *Spicam Sarmaticam* názywáia.

Przyrodzenie.

Jest przyrodzenia ćiepłego w wtorym stopniu.

Moc y skutki.

Trućizne wszelaka/ w trunku/ ábo w potráwie zadána/ womitámi abo kreszeniem dostátecznie wyrzuca/ w piwie/ w wodźie/ ábo w winie warzone/ á trunkiem ćiepło/ raz/ trzy/ używáne/ iest doświadczonym lekarstwem.

Trućiznie.

Też czásu powietrza morowego/ gdźieby sie kto zárázil/ co narychley suchy warzonego co nawiecey ćiepło dáć pić. Abowiem iad wszystek/ zá pomoca Boża/ wyrzuca.

Czásu morowe go powietrza.

A gdźieby go kto/ trućizne w sobie máiac/nie zrzućił/ten iest śmiertelny/ y żadnym sposobem porátowány bydź nie może.

Proba.

Rozsadek.

Widłak od widel rzeczony/ że ná wierzchach swych iest rozdwoiony.

Mech z drzewá. Rozdźiał. 122.

Mech ná drzewie nic innego nie iest/tylko włokno/ ábo włocháciny drzewá/ iáko widuiemy ná drzewách bárzo stárych debowych/ Sosnowych/ Jodłowych/ Swierkowych/ Brzozowych/ ná drzewie Cedrowym/ białey Topoli/ Modrzeiowym/ y inych niektorych.

Mieysce.

Plinius w kśiegách 12. w rozdźiale 23. o Mechu pisze/ że naprzedniey sze w Cyreneyskiey ziemi. Wtore mieysce ma po nim Cypryski. Trzećie Phenicki/ Egiptski nie nagorszy. Ale y w Europie/ iáko we Fráncyey/ w pádołách gor Arnamy-

nániyskich nád Trydentem. Tákże lasow y Borow Mechu nie gánie/ ktory nam pożytecznieyszy być może do potrzeb lekárskich / niżli cudzoziemski / bo z námi pod iednymże niebem / y w tymże kráiu rośćie.

Muscus arboreus.

Baum Mooß.

Wybor.

ZE wszech ma przodek Cedrowy Mech / iáko Dyoskorydes pisze / po nim biáłey Topole / ábo ráczey drzewá Modrzewowego. Po tych swierkowy / y Debowy. Też Sosnowy nie iest podleyszy / y Jodłowy / by ieno był biały y pachniacy / á co nawyszey od ziemie. Po nim żolto rumiány / á iásny. Zły czarny. (*Gal.*) *Dios.*) *Æginet.*) (*Plin.*)

Czás do zbieránia.

NA poczatku látá ma bydź zbierány / y w suszy chowány.

Przyrodzenie.

GAlenus w 6. ksiegách o prostych lekárstwách / tymi słowy o Mchu z drzewá pisze. Mech rośćie ná Debách / ná Swierczynie y ná białey Topoli / ma moc śćiagánia swa ćirpkaśćia. Wszákże niepotężna. Abowiem nie zbytnie chłodzi / y owszem bliski iest tym rzeczom / ktore sie do śrzednich własnośći śćiagaia. Ma rospráwowánia moc / rozrzedzánia / á ten nawiecey ktory ná drzewie Cedrowym rośćie: Toż o inych rozumieć mamy.

Podmiot.

GAlenus w niedostátkách Trzćiny wonney bierze Mech z drzewá/ bo sa z soba iednostáynego przyrodzenia.

Moc y skutki.

Máćiczne bole vkłáda.

W Máćicy boleśći vkłáda wárzac y nád iego párá siedzac/ á przez leiek w otwor łona ia pusczaiac / ábo też po pás sie w nim kapiac. *Auicen.*

Jescze lepiey z Bylica w winie go wárzyć y trunkiem vżywáć.

Wchodzi do máśći rozmáitych.

Wchodzi do máśći / ktora z Tureckiey Bukwice bywa czyniona/ á to *vnguentum Balaninum* zowia / á nawiecey dla zágesczenia. Wchodzi też do innych maśći / ktore czynia przećiwko trudom podrożnym / y chodem sprácowánym.

Item.

Drżeniu ciáłá.

Też do tych ktore czynia przeciw drżeniu y trzesieniu ciáłá.

Do troćiszkow.

Wchodzi y do tych / ktore dla kádzenia czynia/ ábo do Troćiszkow.

Spánie glebokie czyni.

Spánie glebokie czyni/moczac go przez dni kilkánaśćie w winie y pijac. *Gal. Serap.*

Zoładek pośila.

Zoładek słáby posila / w winie ćieplym moczac á pijac.

Womity zástánawia.

Krtuszenie y wrácánie toż wino trunkiem vżywáne/ zastanawia.

Ciekaczkom.

Ciekaczke káżda záwśćiaga/ktore pochodza z osurowiáłego y z osłabiáłego żoładká/ tak trunkiem vżywány w winie ćierpkim czerwonym wárzony/ iáko gebke w tymże maczáiac / co naćiepley z wierzchu nápárzáć żoładek.

Głowie bolenia.

Głowy bolenia z rospalenia pochodzace świeży Mech / w Rożanym oleyku smázo-

ny/ á

ny/ á ná czoło y ná ſkronie przykłádány/ vśmierza.

Toku krwie z ran.

Krew zbytnie z ran płynąca y niepohámowána záſtánawia/ nákłádßy go w nie/ á bindámi mocno óćiągnąwßy. Co ſię od Niedźwiedźi wźieło/ ktorzy od łowcow będąc zránieni/ Mchem ſobie rány zátykáią/ dla vſtánowienia krwie: á toieſt doświádczone y pewne lekárſtwo. Toż czyni proch miáłki z niego vtárty nim záſypuiąc. *Ciſ.*

Zębom wysádzony náwierzch.

Zęby mdłe y ná wierzch wyſtąpione z dźiąſł vtwierdza/ w ćierpkim winie go wárząc á w octćie Rożánym/ y tym ćiepło vſtá płokáć długo w nich te iuchę trzymáiąc.

Języczek ábo czopek w gárdle ſpádły/ tymże ſpoſobem płocząc/ ná ſwe mieyſce przywodźi. *Ciſ.*

Puchlinę z ćiáłá wywodźi w prochu z winem ábo z iákąkolwiek iną wodką do tego przynależącą/ trunkiem dawány. *Tab.*

Pániam gdźieby w łonie przypádły bole/ dobrze ſię po pas w nim kąpáć. [tenże.

Białymgłowom/ ktore częſto dźiatki poroniáią/ y przed czáſem przyſtoynym nie wczeſne miewáią/ dobrze mchu z drzewá Dębowego miáłko vtárßy/ po czwartey częśći łotá ábo po kwinćie/ á choćia mniey z iáiem świeżym miękko vżywáć. *Matth.*

Serdecznym doległiwośćiom z inemi lekárſtwy przynależącemi/ wárząc go w przednim winie białym/ ábo prochem z Málmázyą vżywáć: ábo w konfektćie przyſtoynym z inemi lekárſtwy zmießány/ biorąc y z wierzchu ná ſerce przykłádáiąc/ bárzo ieſt vżyteczny. *Auicen.*

Wchodźi też do prochow pachnących/ ktore do perfumow robią.

Vpłáwy pániam z Bobkiem/ á z kwiátem Pomoránczowym w trunku vżywány záwśćiąga.

Pániom/ płod przed czáſem poroniáiącym/ Mech dębowy z Czerwcem *grana Tinctarum* Łáćinnicy zowią/ á z Perłámi w świeżym iáiu miękkim vżywány/ bywa oſobliwym lekárſtwem y rátunkiem.

Párálizem ábo ßlákiem náróßonym.

Tákże Arktetycznym y w członkách łamánie ćierpiącym. Toż

Scyátycznym y w biodrách bolenie máiącym/ z białą Bukwicą mech z drzewá/ á z oleiem lniánym ábo z oleykiem Bobrowych ſtrotow ćiepło przykłádáiąc/ oſobliwym rátunkiem.

W członkách y

W ſtáwách zátwárdźiáłośći odmiękcza z przyſtoynemi máśćiámi złączony.

Wzrok czyśći y wychedaża z winem wárzony mech/ oczy tym przemywáiąc. *Pan.*

Nogi ábo ſpáry miedzy pálcámi komuby z chodu záprzáły y bárzo cuchnęły/ mech z drzewá w obuw kłádź/ żeby golemi ábo boſemi nogámi ná nim chodźił.

Trud z wielkiego y z długiego chodzenia oddala/ nogi pośila/ y do dálßego chodzenia ſpoſobne w wodźie wárzony/ ktorą ná noc nogi obmywáć.

Zámulenie y zátkánie w żyłách otwiera/ wárząc go y piiąc.

Oſłábiáłość y miękkość ćiáłá ſiężą y krzepkim czyni w nim ſię kąpiąc.

Bolączkom ogniſtym z przynależącemi máśćiámi bywa rátunkiem/ przymioty ogniſte z nich wyćiągáiąc.

Sercá drżeniu. Tákże

Wątrobie boleiącey/ ták trunkiem iáko náparzániem/ bywa lekárſtwem vżyteczny.

Rozſądek.

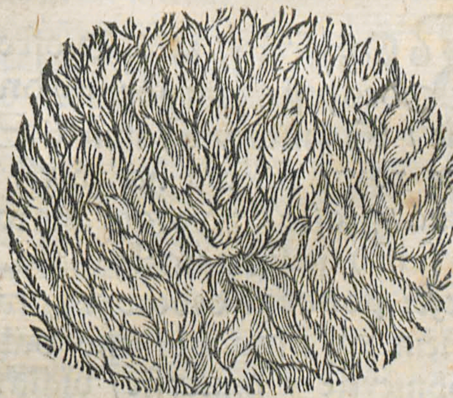
Mech z Cedrowego drzewá/ z Modrzewiowego/ y Swierkowego/ dla oſobliwego zapáchu/ máią miedzy inymi przodek. Napoślednieyßy ze wßech Dębowy/ ieſcze poślednieyßy ſkálny/ y ktory po źiemi rośćie. A im ná mieyſcu wilgotnieyßym/ tym nagorßy. Jeſt też wiele inych mchow okrom pomienionych. Ale iż nam nie ſą znáiome/ ábo do vżywánia zwyczáyne/ y ktorych ſkutki do pomienionych ſię ściągáią/ przetoie opuſczam.

Mech z trupiey głowki.

Rozdźiał 123.

Muſcus ex craneo humano.

Mooß von todten kopff.

NAyduie ſię też Mech ná czáßkách człowieczych/ zwłaſzczá ktore przez długi czás w mieyſcu wilgotnym leżą. Ten z dowo

dnego doświádczenia / miáłko vtárty / tok zbytni krwie skądkolwiek płynacy / y do zástánowienia trudny / natychmiást hámuie / nim zásypawszy. *Tabe.*

Wilcza stopá. R: 124.

Lycopodium, Pes Lupinus, Pes Leoninus.

Lewen fuß / Katzen leyterleyn.

Wilcza stopá / podobna wszystkim kształtem Bábiemu Muru / ábo Pásu s. Janá / y tákże po ziemi sie pnie / y tám y sám imuiac / ábo przywiezuiac sie do ziemie witeczkámi / ábo rádniey cienkiemi korzonkámi swymi. Odnożek ábo gáłazek ma wiele / tákże sie po ziemi pnace / z wierzchu ktorych dwá ábo trzy páleczki ná kształt czopkow / ná cienkich stopkách wypuscza / listeczkow pełno drobnych zielonych około siebie ma.

Mieysce.

W Lesiech tákże iáko S. Janá Pás / po ziemi sie krzewi / iáko sznury iákie ná wilgotnych mieyscách.

Przyrodzenie.

PRzyrodzenia iest zimnego y suchego pomiernie / y skromnie.

Moc y skutki.

Kámień w nyrkách máiacym / iáko niektorzy pisza / bywa osobliwym lekárstwem / w trunku w iákimkolwiek go moczac / ábo też wárzac á piiac. *Lobel.*

Kámień w nyrkách

Rozsadek.

TO ziele niektorzy miedzy Liszáyce kłádą / ále niewinnie. Bo áni kształtem / áni skutkámi / áni nazwiskiem iest im podobne. A Wilcza stopá / ták Grekowie iáko y Łácinnicy miánuia go / że nieiákie podobieństwo ma w wierzchách odnożek swych / do stop / ábo do Łap Wilczych tákim rozdzieleniem swym.

Kosyszczko: Rozdział 125.

KOsyszczko / iáko Dioskorydes pisze / y ini po nim / dwoiákie / Sámiec y Sámicá. Sámiec rozge miewa ná zwysz łokietna / prostą / czworogránowitą stryfiástą / gesto gáłazkowátą. Listeczki podobne debowym / tákże łabiem wykrawáne / ieno dáleko drobnieysze y mnieysze / biáławe. Korzonek pospolicie / ieden długi / cienki / z niewiela odnożek biały / y twárdy / od tego też tylko iedná rozgá pochodzi / z rzadká znaleść żeby ich wiecey pochodziło. Jednák od tey iedney wiele gáłazek pochodzi. Kwiatki modroiásne / drobne.

Mieysce.

ROsna przy miásteczkách / ná wsiách / tákże w rowninách ná mieyscách wilgotnych / przy ścieszkách. Sámiec rosley niżli sámicá z ziemie wychodzi.

Przyrodzenie.

GAlenus w 8. ksiegách pisze o ziołách Kosyszczká bydź wysuszáiacego przyrodzenia / y rozgrzewáiacego we wtorym stopniu / co sie z gorzkości iego baczy / stwierdza / wychedaza / otwiera.

Czás zbieránia y wybor

MAia bydź zbieráne ták Sámiec iáko Sámicá w Sierpniu / gdy nabárziey kwitna / sámicá ma przodek w potrzebách lekárskich przed sámcem.

Verbena, Verbena mas, Verbena recta.

Eysen kraut. Eyserichs. Eysern. Eysenhart vndt Isenkraut Isenhart. Isern. Isenrich. Taubenkraut.

Moc y skutki.

Acz oboie iednego są przyrodzenia / mocy / y skutkow. Jednák sámicá coś ma więcey potężnośći przed sámcem. Wßákoż z osobliwośći od przyrodzenia dána. Sámiec ma w niektorych przypadkách moc y potężnośc nižli sámicá. Jáko

Łoná białogłowskiego bole vkłáda.

Białogłowskiego łoná / rány y boleśći osobliwie goi / y bole vkłáda. Liśćie z wieprzowym smalcem vbite á przykłádáne.

Ogniu piekielnemu.

Ogień piekielny odpądza / z octem vtárte á plastrowáne. (tenże.) Toż

Wrzodom plugáwy.

Wrzody zágniłe y smrodliwe / á ćiáło roziadáiace goi / wychedażáiac ie. Toż też

Ránom zástárzáłym.

Rány wßelákie spaia y goi.

Stáre rány y sądzele / á do goienia trudne / z miodem vtárte y przykłádáne goi / y záwiera.

Czárom.

Czárownicy y czárownice / Guślarze. Naczynie ßátáńskie do gust y czárow tego vżywáli z dawná / ták Zabobonnicy Pogáńscy iáko źli Chrześćiiánie y teráz vżywáia do obmywánia / y sokiem iego námázánia. Ale to ná stronę puśćiwßy / do właśnego przedśięwźięćia się vdaymy.

Oboygá Kosyßczká spolne skutki.

Głowie dolegliwośćiom wßelákim zimnych stusow.

Wszelákim dolegliwośćiom Głowy z zimnych wilgotnośći / bywa osobliwym rátunkiem / okłádáiac ią nim. Jesecze lepiey w Rożánym oleyku vtárßy go / octu winnego trochę przylać / y w tym lnianki ábo chusteczki ćiepło maczáć / á ná czoło y skronie przykłádáć. Abo w oliwie vtłuczonego / vsmáżyć y przywiiáć.

Item.

Jtem / wodki tego źiela / Migdałow gorzkich / z ktorych mleko vczynić wodką to zálewáiac / á chusty ábo pączoski w tym maczáć / ná czoło y skronie przykłádáć. Też

Item.

wieniec z niego vpleciony á ná głowie noßony / bole w głowie vkłada. *Archiges.*

Oczom krwią záßłym.

Oczom krwią záßłym / świeżo źielonego vtłuc y ná oczy przykłádáć. Abowiem oczom bárzo służy to źiele y wodká z niego / o czym nižey.

Pierśiom.
Płucom.
Bokom.
Suchotom.
Káßlácym.

Pierśiom.
Płucom.
Bokom.
Suchotom poczynáiacym.

Káßlu zástárzáłemu po pięći kwint prochu miáłko vtártego ná raz z dźieśiaćią łyżek winá słodkiego / iesliby gorączki przytym nie było / ábo z pitym miodem przez pięć dni porządnie vżywáiąc wielkim y pewnym lekárstwem powiádáią bydź. Ale gdźieby gorączká byłá / tedy z wodą ćiepłą chędogą.

Serdecznym dolegliwośćiom.

Serdecznym dolegliwośćiom y boleniu około sercá / w winie wárzone / á káżdego dniá ráno y ná noc po łyżek dźieśiąći ábo dwánaśćie / ćiepło trunkiem dáne.

Dycháwicy.
Suchotom.

Dycháwicznym y suchoty máiącym / Kosyßczko świeżo vtłuc / á soku iego z łyżek czte ry ábo pięć z cukrem / ábo z miodem / ábo z syta miodowa pić dáwáć dobrze. Toż też

Gwizdzotchnacym.
Wątrobie Slezienie.

Gwizdzotchnącym służy / ktorzy vstáwiczne zádußenie miewáią.

Wątrobie / y Slezienie zámulonym / w winie y w wodźie nápoły / do trzećiey częśći wárząc / á káżdy poránek y ná noc po ośmi ábo dźieśiąći łyżek pić dáiąc / otwiera ie y wychędaża.

Wątrobie.

Wątrobie boleiącey / dáiąc go prochem po pięći kwint ná raz z winem białym ćiepło / bywá lekárstwem. Ale go trzebá zbierać po słońcá záchodźie.

Miárá ludźiom młodym.

Ludźiom młodym nie dáwáć go nád poł łotá / á młodßym kwinte.

Zołtaczce.

Zołtey chorobie lekárstwo osobliwe / wźiąwßy tego procho kwinte / Szpiki Jndiyskiey poł kwinty / żywice / Láki trzećią część kwinty / Mirrhy przedniey dźieśięć gran: To wßytko co nasubtelniey vtłuc / á zo-

ſnnia ábo z dźiewiáćia łyżek wody ſtudźienney/ ćiepło pić ná czczo dáwáć.

Item.

Jtem/ Zołta niemoc záſtárzáła od lat kilku/ ſpadza/ wźiawßy tegż źiela prochu kwinte/ kádźidłá białego poł kwnity miáłko vtártego/ z trocha winá białego/ káżdego dniá náczczo piiac/ czyniac to porzadnie przez dni czterdźieśći porzadnie. A gdyby przytym byłá goraczká/ tedy z woda ſtudźienna ćiepło.

Item.

Jtem/ Koßyſczká wźiać dwie gárśći/ Jelenich Jezyczkow/ Podrożnikowego kwiećia ábo korzeniá po gárśći/ cukru ośm łotow. To wßyſtko drobno pokráiawßy nálać ná to wody dwie kwarćie/ ábo wody ták wiele ieſliby goraczká byłá/ á zálepiwßy ćiaſtem w konwi cynowey przez godźin cztery/ w kotle vkropu wrzacego wárzyć/ przecedźić/ á tego poki ſtawa po ośmi łyżek ćiepło pić dáwáć/ ráno y ná noc.

Item.

Jtem/ Korzenie Koſyßczkowe w białym winie do trzećiey cześći wárzac/ á po dobrym trunku ćiepło ráno y ná noc tego pić dáiac. toż czyni

Kámień

Kámień nyrkowy krßy y wywodźi tenże trunek.

Zołtáczce.

Zołtey niemocy goracey y koleryczney/ wźiać Koßyſczká y z korzeniem trzy gárśći/ poſiekáć drobno/ y we dwu kwartach ſtudźienney wody do wywrzenia trzećiey cześći wárzyć/ przecedźić/ á przydáć do teº ćwierć łotu białego cukru/ y tego ráno y ná noc po dobrym trunku vżywáć.

Item.

Jtem/ Dla vbogich y niedoſtátecznych ludźi/ ktorzy ná wino przemoc nie moga/ prochu tego źiela po kwinćie ſtrocha winá przez cztery poránki pić dáiac/ ſpadza z nich żołtáczke. A gdźieby przy tym mieli goraczke/ tedy z źimna woda.

Bolenie w żywoćie vśmierza.

W żywoćie boleśći vkłáda/ ſok z świeżego Koſyßczká/ biorac go po cztery łyżki/ z tyla winá. Toż czyni korzenie tego w winie wárzone/ káżdego dniá dáiac po dobrym trunku/ prawie ćiepło/ ráno y ná noc. Toż

Kolce.

Kolce y dárćiu w kißkách bywa rátunkiem/ tymże ſpoſobem pomienionym vżywáiac.

Czerwonce.

Czerwona biegunke záwśćiaga/ trzy kwinty z czerwonym winem/ bez goraczki dáiac go: ábo z woda gdźieby goraczká byłá.

Moczu.

Mocz nád przyrodzenie zátrzymány wywodźi: Wźiać ſoku świeżo wypráſowánego ßeść ábo z ośm łyżek. Do tego łot cukru białego/ Reubárbárum przedniego trzećia cześć kwinty y ćiepło dáć pić.

Item.

Jtem/ prochu korzeniá Koßyſczkowego kwinte/ z trocha winá białego ćiepło dáć pić/ toż czyni.

Item.

Jtem/ ſoku świeżo wyżetego z źiela/ z ßeśćia łyżek winá białego przedniego/ co náćiepley dáć pić/ toż czyni.

Item.

Jtem/ proch z korzeniá miałko vtárty dáiac go po kwinćie ábo co złoty czerwony záważy z winem pić toż czyni/ ábo z miodowa ſyta.

Kámień w nyrkách

Tenże proch pod taż waga y miára z winem ſłodkim ábo z miodem pitym vżywány/ kámień pedźi y wßyſtekże to mocz záwśćiaga.

Item. Boleśći ſrogie z poruſzenia kámieniá

Srogie boleśći z porußenia kámieniá vśmierza. Koßyſczko y z korzenim ſwym w białym winie ſłodkim/ ábo w pitym miedźie do trzećiey cześći wárzony/ á po ośmi ábo dźiewiaći łyżek/ co naćiepley ráno y ná noc trunkiem vżywány przez kilká dni.

Tredowátośći.

Tredowátość świeża poczynáiaca tenże trunek pomieniony ábo proch z pitym miodem przez czás niemáły vżywány/ ſpadza.

Kádukú.

Tym ktorzy padáiaca niemoc miewáia/ źiele to w wodźie wárzone/ á iuchá tá miodem oſłodzona y trunkiem vżywána/ bárzo bywa vżyteczna.

Kámień w nyrkách

Kámień w nyrkách krßy y wywodźi/ ſok z świeżego wypráſowány/ á trocha winá ſtárego zlewány y wyżety/ przydawßy cukru białego łot/ po kilká łyżek tego ćiepło biorac przez kilkánaśćie dni.

Item

Jtem/ wźiać tego źiela y z korzeniem ze trzy gárśći poſiekáć drobno: przydáć cukru dwá łoty/ ná to nálać poł gárncá winá białego/ á w cynowey konwi zálutowawßy ábo ćiaſtem zámázawßy/ w kotle vkropu wrzacego przez cztery godźiny wárzyć/ y po ośmi ábo dźiewiaći łyżek tego/ ráno y ná wieczor ćiepło/ poki tego zſtawa/ vżywáć.

Item.

Toż też czyni Proch z Koßyſczkowego korzeniá miałko vtárty/ biorac go ná raz co czerwony złoty záważy z miodowátym winem ćiepło.

Item.

Jtem/ proch z źiela y z korzeniá iego/ toż czyni daiac go przez trzydźieśći dni porzadnie/ po poł czerwonego złotego káżdy poránek w pitym miedźie ćiepło. Kámień w nyrkách łámie y wywodźi/ tákże z pechyrzá. A nie tylko kámień/ ále też káżda rzecz ktora ieſt przeßkoda odbywániu moczu.

Kámień nyrkowy y pechyrzowy. Moczu. Kámień w pechyrzu.

Kámień w pechyrzu tákże krßy y wywodźi ſok z świeżego y z korzeniá iego/ káżdy dźień dwákroć po ośmi łyżek ßprycuiac go w pechyrz/ przez niemáły czás to czyniac

Naśieniu mężkiemu płynacemu.

Komu przyrodzone naśienie przez ſen odchodźi/ ſok z świeżego źiela záwśćiaga/ dáiac go po ßeśći łyżek pić ná noc. Toż też

Zbytniey iurnośći do wßeteczeńſtwá.

Zbytnia iurność do wßeteczeńſtwá tłomi pijac/ á raz to vczyniwßy/ przez kilká czáſow od tey namietnośći złey wolny bedźie.

Brzemiennym mieśięczną ćierpiacy.

Brzemiennym pániam gdźieby ſie mieśieczna chorobá zbytnie y czeſto przyrzucáłá/ gárść tego źiela w białym winie do trzećiey cześći wywárzywßy/ po ßeśći łyżek dáwáć iey tego ráno y ná noc ćiepło.

Mieśięczno.

Czyśćienie mieśieczne pániam wzbudza:

Wźiać

Wźiąć ſoku Koßyſczkowego dwie łyżce/ ſo
ku kotczey Miaty/ ſoku z liśćia Sáwiny/ po
łyżce. Złotá bitego trzy liſteczki/ to wßyſtko
z winem białym ćiepło dáć pić/ záraz poru-
ßy. Lekkie rodzenie białymgłowam czy-
ni/ dawßy go kwinte w prochu z ćiepła wo
da pić w prácowánin.

Lekkie rodzenie czyni.

Płod martwy z żywotá wywodźi/ tego
prochu co czerwony złoty záważy z winem
dáiąc pić.

Płod martwy wywodźi.

Przepukłym: wźiąć Koßyſczká/ Bábki
ßerokiego liśćia/ liśćia Brzoſkwiniowego/
liśćia Wiśni kwáśnych po łoćie/ mniey abo
wiecey według vpodobánia. To wßyſtko
co naſubtelniey y namieley vtrzeć/ á náruß
nemu przez dni dźieśięć porządnie káżdy po
ránek co czerwony złoty záważy/ z winem
ćiepło pić dáwáć.

Przepukłym.

Febrze Trzećiodniowey tym ſpoſobem
bywa lekárſtwem: Vſczknąć rozdżke y z li-
śćim od źiemie po trzeći członek/ y vwier-
ćiawßy ábo vwárzywßy/ z piwem dáć wy-
pić/ przez śiedm dni to czyniąc.

Trzećiączce.

Tákże w czwartodniowey gorączce/ roz-
dżke po czwarty członek od źiemie y z liśćim
vrwáć y vtrzeć/ á z winem dáć pić tákże
przez śiedm dni porządnie/ á to ná czczo czy
niąc ábo pijąc/ oſłodźiwßy cukrem ábo Ro
żánym miodkiem. *Dioſ.*] ále to o ſámicy
ma bydź rozumiano.

Czwártaczce.

Dáią niektorzy w trzećiączkách trunek z
tego źiela y z korzeniem w winie wárzone/
na noc y po ránu/ po ośmi ábo dźiewiąći
łyżek ćiepło pić.

Trzećiączce.

Inni biorą trzy liſteczki tego źiela y trzy
korzonki/ y ná proch miáłko vtárßy/ przed
przyśćiem febry z trochą winá białego ábo
z piwem/ ábo z trochą ćiepłey wody dáią
pić. Tymże obyczáiem

Item. Trzećiączce.

W czwártaczce biorą cztery liſteczki/ y
korzonkow cztery/ á pomienionym ſpoſo-
bem przed przyśćiem tákże z godźinę ábo
dwie piją.

Item. Czwártaczce.

Od morowego powietrza/ tego dniá zá
chowuie ktoregoby było vżywáne tym oby-
czáiem: Wźiąć kilká liſteczkow świeżo źie
lonych tego źiela/ y ná czczo zieść z máſłem
oſolonym/ ábo z keſem chlebá/ może y bez
máſłá kto chce.

Broni od morowego powietrza.

Item/ ſoku świeżego źiela ßeść łyżek/
dwie łyżce winnego octu mocnego/ á kwin
te Dryákwie Weneckiey/ ábo Mitridatum
dáć wypić/ ile tym/ ktorzyby iuż záchwyćili
powietrza/ á żeby śie przynamniey ze trzy
godźiny nákrywßy ie dobrze/ poćili. A ieſt
doświádczonym lekárſtwem/ bo przez poty
y mocz iad wywodźi z ćiáłá.

Záráżony powietrzem.

Od gádźiny obrážonym/ pewnym bywa
rátunkiem/ Liśćie y z korzeniem/ y z kwie-
ćiem w winie moczone á trunkiem vżywá-
ne: á ſámo źiele świeżo vtłuczone ná ránę
przykłádáne. *Apul.*

Od gádźiny obrážonym.

Iádom y truciznom wßelákim bywa do
świádczonym lekárſtwem/ tákże go trun-
kiem vżywáiąc.

Iádom y truciznom.

Vkąßonym od páieczney Myßy/ bywa
wielkim rátunkiem/ prochu tego źiela kwin
te ábo co czerwony złoty záważy/ z trochą
białego ſtárego winá pijąc.

Od myßy páieczney obrážonym.

Artetycznym.
Scyátycznym.
Podagrycznym y
Chyrágrycznym w winie wárzone/ á rá-
no y ná noc po ośmi łyżek dobrych ćiepło
vżywáne/ bywa oſobliwym rátunkiem.

Artetycznym. Scyátycznym. Podágrycznym. Chyrágrycznym.

Truciznę w czymkolwiek zádáną z ćiáłá
wywodźi/ z pięć ábo ßeść łyżek z winem bia
łym pić dáiąc.

Truciznie zádáney.

Miedzy innemi źioły/ ktore goieniu ran
ſłużą/ y to nie ieſt pośledniejße/ tym ſpoſo-
bem go vżywáiąc: Wźiąć dwie gárśći Ko
ßyſczká/ Zánklu/ Przywrotu/ Koßtywału/
Biedrzeńcu źiela po gárśći/ Cukru białego
kánáru cztery łoty: Mirrhy/ Máſtykſu/ po
łoćie/ źiela drobno pokrzáiąć: Mirhę y Má-
ſtykę miáłko vtłuc/ tákże cukier: ná to w-
ßytko nálać poł gárncá wody chędogiey
ſtudźienney/ do tego winá kwarte/ záwią-
zawßy chuſteczką chędogą Máſtykę z Mir-
rąz y w konwi cynowey ćiáſtem zálepiwßy/
w kotle vkropu wrzące° przez godźin ßeść.
A gdy powoli przechłodnie/ przecedźić y
po cztery ábo piąći łyżek/ ráno y ná noc ćie-
pło ránnym pić dáwáć. Ten trunek z grun-
tu doſtátecznie leczy rány ták wnętrzne iá-
ko zwierzchne.

Rány goi.

Item/ rány wßelákie ćięte/ ßtychowe/ y
z poſtrzału leczy: Wźiąć Koßyſczká dwie
gárśći/ Bárwinku/ Zánklu/ Pánaku/ Zło-
ćieniu/ Złomignatu/ po gárśći: ſkorek z ko-
rzeniá polney Rożey/ Iemioły z liśćim y
z iágodkámi Iodłowemi/ źiela Orlikowe-
go ábo Cynowodu/ Centurzyey máley/ Li-
śćia Wężownikowego/ kwiátu z iábłoni
ſłodkiey/ Liśćia czerwoney Trzemchy/ li-
śćia/ Wołowego ięzyká po poł gárśći: To
wßytko drobno pokrájáć/ do tego cukru
przydáć ze dwánaśćie łotow/ poł gárncá
wody ſtudźienney/ y poł gárncá białego
winá ná to nálać/ y w konwi cynowey zále-
pić/ á przez ßeść godźin namniey/ w kotle
vkropu wrzącego wárzyć/ á po pięći łyżek
tego ćiepło ná czczo y na noc pić choremu
dáwáć. Może dla ſkwáśnienia trunku poło
wice tego wźiąć/ y przez godźin cztery po-
mienionym ſpoſobem wárzyć.

Item.

Tym ktorzy Fráncuſką chorobą ſą źieći/
z wielkim vżytkiem bywa to źiele do ich le-
kárſtw przymießáne. Tákże do trunkow.

Fráncuſkiey chorobie.

Trędowátośći ná twarzy poczynáiącey/
tákże bywa vżyteczne z ſytą pijąc.

Trędowátość.

Zimnice bydłu leczy: Wźiąć tego źiela

Zimnicy bydlęcey.

trzy

trzy gárśći pokráiawßy drobno / w pol gárcu winá wárzyć do polowice / y ćiepło przecedźiwßy / w gebe mu wlać. Abo prochu miałko vtártego z tego źiela / cztery loty we trzech kwáterkách winá rozmießáć / á w gebe mu ćiepło wlać.

Item.

Krolikom to źiele iest osobliwa páßa. Tákże Gołebie bárzo sie w nim kocháią / y miedzy nim rády śiadáią wyćieráiac sie. Z tad Láćinnicy *Columbariam*, á Grekowie *Peristereon* zowią.

Krolikom pożywná. Gołebiom źiele przyiemne.

Czáry / przez ktore tesknosć ábo od rozumu odeśćie bywa przez złego człowieká vczynione / odpadza. Abo komuby dla miłośći był czárowány trunek do pićia dány. Tákim sok tego źiela trunkiem czesto dáwáć.

Czáry odpadza. Czárom do miłośći.

Głowy bolenie vskramia y odpadza / wźiawßy tego źiela ze trzy gárśći / y worek ná głowe płoćienny tym nápełnić / przerygowáć y przeßyć / żeby ná kupie nie było / w winie go wárzyć / wyżać go dobrze / ábo miedzy dwiemá tálerzámi wyćisnać / y co nácieplcy ná głowe przykłádáć. Zwłasczá gdźieby z źimnych wilgotnośći były bole. *Item*, Swieżo źielone° Koßysczká vtłuc z gárść ábo ze dwie / y w oliwie go vsmáżyć / á tym głowe miásto plastru okłádáć / ábo námázowáć. Też zástárzáłe bole w głowie vkłáda.

Głowy boleniu.

Toż też włosy z głowy opadáiace vtwierdza.

Włosom opádáiacym.

Plastr ná bolenie głowy osobliwy: wźiać ze trzy loty prochu miáłko vtártego z źiela y z korzenia Koßysczkowe°. Greckiey smoły czterydwádźieśćia łotow. Wosku cztery łoty. Oliwy ßesć łotow ábo łyżek / y z tego plastr vczynić / ktory ná głowe brzytwą ogoloną ćiepło przyłożyć. Abowiem boleśći ćiężkie w głowie y zástárzáłe vkłáda / z źimnych wilgotnośći. Tenże

Głowy boleniu.

Flusy w oczy spadáiace záwśćiąga.

Flusom w oczy wpadáiac.

Bolenie żebow vśmierza tenże plastr przykłádány / po tey stronie po ktorey boleią. [*Tab.*

Żebom boleiacym.

Mozgu náruszonego z melánkoliey / y rozumu nie zupełnego bedacym: wźiać Koßysczká dwie gárśći. Máieranu / Kopytniku / Podrożniku / Wołowego Jezyká / Bylice / Máćierzeydußki po gárśći. To drobno pokráiáć / á do połtoru gárncá ługu dobrego / z tegoż popiołu vczynionego / wsypáć / y wárzyć áż trzećia cześć wywre: á tym co dźień głowe ćiepło przemywáć.

Od rozumu odchodzącym.

Drudzy tylko biorą Koßysczká dwie gárśći / trzećia Rumiánkowych kwiatkow / y wárzą to we trzech kwartách ługu do trzećiey cześći / á tym głowe káżdego dniá przemywáią.

Item.

Włosy z głowy pádáiace zátrzymawa / y vmacnia sok z swieżo źielonego źiela z oliwą zmießány / tym głowe náćieráiac. Drudzy tłuką to źiele swieże / y ták długo wárzą w oliwie / áż wodnosć wßystká wywre / y mocno wypráskowawßy / tym głowe náćieráią.

Włosom opádáiacym.

Item.

Ini źiele to y swym korzeniem świeżo tłuką / ábo w donicy wiercą / á włożywßy w śklenice / ná to oliwe z niedźrzáłych oliwek leią / y długo ná słońcu moczą / potym przecedźiwßy prásuią / y tym głowe námázuią / ábo y brode. Ługiem też z popiołu tego vczynionym / głowe przemywáć dobrze / moczac go iesczе / ábo wárząc w tymże ługu. (*Aetius.*

Item.

Ług włosom opádáiacym.

Krosty ná głowie iatrzace leczy: wźiać prochu z tego źiela miáłkiego. Soku *Acacies* po dwu łotu. Mirrhy puł łotá: to záczynić ná maść winem surowym y ćirpkim / á krosty námázowáć.

Krostom po głowie iatrzącym.

Oczom ćiemnego wzroku.

Item, Otokiem hrubym záwieráiącym.

Item, Krwią záßłym.

Item, Płynącym weźmi soku tego źiela / ábo wodki / vbiy z białkiem swieżego iáiá / á Konopne páczoski mączay / y ná oczy przykładay. Może też białego chlebá ośrzodkę w tymże rozmoczyć / y przywiązáć. Ziele też sámo świeże żuchane / y w oczy pryskáne z vst / toż czyni.

Oczom ćiekącym / krwią záßłym. Otokiem ćiekącym.

Oćiekłośći zástárzáłe /

Wrzody plugáwe / sámo źiele świeże tłukac / y przykłádáiac wychędaża / ábo z sokiem iego wymywáiąc.

Oćiekłośći zástárzáłe. Wrzodom plugáwym.

Oczy dolegliwośćiom wyßey pomienionym służy / soku Koßysczkowego / soku Kopru Włoskiego / po dwu łotu wźiawßy. przydáć do tego lodowego Cukru białego miáłko vtártego / to pilno vmießáć wespoł Tey wodki káżdego dniá trzy ábo cztery kroć po trzy kropki w oczy pusczáć. Abo wźiać soku Koßysczkowego / soku z korzenia Kopru Włoskiego / wieprzowey / ábo świniey żołći / káżdego zárowno / przywárzyć / przecedźić / y w oczy pusczáć.

Oczom wßelákim dolegliwośćiom.

Item.

Item, Nasienie tego źiela / co násubtelniey y nämieley vtłuc / á z sokiem klárysikowánym Kopru Włoskiego rozczyniwßy wodno / w oczy pusczáć czesto przez dźień. To abowiem dźiwnym sposobem ćiemny wzrok posila / y jásny czyni. Toż

Item.

Sam sok z Koßysczká świeżego czyni w oczy pusczány. Abo

Item.

Weźmi soku tegoż źiela / soku Kopru Włoskiego zárowno / zmießawßy ie wespoł w oczy pusczáć. Abo chusteczki w tym mączáć / á na oczy kłaść. Abowiem oczy rozroku mdłego osobliwie posila / y bystre czyni. *Item*, Wźiać tego źiela soku dwa loty ábo dwie łyżce / soku Celidoniowego / soku z Cwikły / soku Kopru Włoskiego / po łyżce. Cukru lodowátego białego miáłko vtłuczonego puł łotá. Zmießáć / á w oczy po

Item.

Item.

dwu

dwu abo po trzech kropi pusczać. Abo chusteczke wtym chedoga maczáć/ á ná nie przykłádáć. Abowiem zápalenie oczu/ y ćiemnośći ich oddala/ y boleść w nich vkłáda.

Item.

Abo/ świeżozielone° Koszysczká w moździerzu vtłuc/ soli troche przydawszy/ y przyłożyć ná oczy nie odeymuiac dźień y noc. To wzrok ćiemny iásnym czyni. *Tab.*

Oczom zápuchłym y krwią záćiekłym.

Jtem, Liśćie y z kwiećiem wespoł tego ziela vtłuc/ z białkámi świeżych iáiec vmieszáć/ á ná oczy przykłádáć/ zápuchnienie ich y krew spadza.

Spadkom do oczu.

Spadkom z głowy do oczu spadáć broni/ ziele w chedogiey wodźie do wywrzenia trzećiey częśći wárzyć/ y ta woda często ie wymywáć przez trzy dni porzadnie.

Mákulom ná oczách.

Mákuły wszelákie z oczu spadza/ nosząc go ná szyi dotad áż zgina. A to przeszywszy ná długiey chustćie/ y tym gárdło obtoczyć.

Oczy wychedza.

Oczy z plugáwośći wszelákich wychedza. Wzrok iásny y chedogi dáie/ z wieprzowym sádłem świeżym liśćie vwierćieć/ ábo vtłuc/ a kłádąc sie spáć ná oczy przywiazáć.

Swierzb w oczách. Zápaleniu oczy.

Swierzb w oczách/ y

Goracość w nich odpadza/ w soku tego ziela/ y w soku Piołynowym/ zárowno obu wziawszy/ chustke w tym máczáć/ y ná nie kłáść.

Vszom boleiacym.

Vszom boleiacym/ sok ćiepło w nie pusczány/ bywa lekárstwem.

Záusznicom.

Wrzody záuszne ábo świnie rospadza/ to ziele z Bábki rowna częśćia co nalepiey w vśćiech zebámi vtárte/ y przykłádáne miasto plastru. A gdźieby sie też zebráły w otok/ tedy soli nie potrzebá/ tylko sáme ziołá zucháne/ przykłádáć/ nic innego nie czynia.

Item.

Korzeń też tego ziela ná szyi noszony/ toż czyni. *Apul.*

Z nosá krwie.

Tok krwáwy y zbytni z nosá zástánawia w rekách trzymáiac ziele.

Záusznicom.

Z wieprzowym smalcem vtłuczone/ á ná záusznice/ ktore świnimi wrzodámi zowia/ plastrowáne rospadza.

Zebom boleiacym.

Bole w zebiech vkłáda/ korzenie Koszysczkowe w winie wárzone á iuche w vśćiech ćiepło trzymáiac. Jni toż korzenie w mocnym occie winnym wárza/ á ćiepło w vśćiech trzymáia.

Item.

Abo wziać Koszysczká y z korzeniem dwie gárśći/ Lebiotki/ Poleiu/ Szálwiey/ po gárśći. To we dwu kwartách winá do połowice wárzyć/ á to co naćiepley bez przestánku w vśćiech trzymáć/ áż boleść vstapi

Zebom ostábiáłym y chwieiacym.

Zebom ostábiáłym y chwierocacym bywa rátunkiem wárzac go/ tákże z korzeniem/ w wodźie ábo winie/ á te iuche ćiepło w vśćiech vstáwicznie trzymáiac. Toż też

Zebom czarnym.

Zeby czarne y záplugáwione wyćiera/ y chedogie czyni/ płocząc często/ y wyćieráiac ie tymże zielem tłuczonym/ ábo z woda vtártym.

Strupom ćiekacym ná twarzy.

Strupy ćiekace ná twarzy leczy/ proch tego ziela/ á z soku Akácyey po łoćie oboygá. Myrrhy miáłko vtártey krownie: to winem záczynić/ y kilká kroć przez dźień tym námázowáć/ w krotkim czáśie podeschna/ y pogoia sie.

Gnilcu. Dźiegnie.

Gnilec w vśćiech/ y

Záwrzedźiáłość ich/

Dźiegnie/ y

Rány w gárdle.

Rány w gárdle goi/ ziele swym korzeniem w winie ábo w wodźie/ kto winá mieć nie może/ do trzećiey częśći wárzyć/ á tym często vstá ćiepło płokáć/ y gárgáryzmy czynić.

Slinogorz.

W gárdle wrzody leczy/ świeże Koszysczko wárzac/ gárdło nim okłádáć. Toż

Omienienie y ochrápienie odpadza.

Ochrápieniu.

Spadki z głowy w gárdło spływáiace záwśćiagá/ iucha w winie wárzonego ziela często gárgáryzowáć ćiepło.

Wolá ná szyi.

Wolá ná szyi rospadza/ korzeń ná szyi noszony (*Marcel Empyrii*) A tym sposobem/ korzeń ná pálec wzdłuż vrznawszy/ ná poły go przerznac/ y spodnia część ná szyie záwieśić: druga część záwieśić w dymie ták schnać w nim/ y wole bedźie ginęło y nisczáło. (tenże.) Ale to coś ná zabobony poszło/ kto chce może doświádczyć. Tenże *Marcellus* przytym pisze: Gdźieby nie był wdźieczen ten/ ktoremuby tym sposobem wole zegnał/ y nagrody iákiey nie vczynił/ wziawszy obiedwie częśći/ to iest/ te ktora ná szyi miał/ y co w dymie wisiáłá/ po wodźie ie ćiekacey puśćić/ znowu mu wole nárośćie/ y nigdy go nie pozbedźie.

Spuchnionym y nábiegłym.

Spuchnienie złe w vśćiech leczy/ korzenie z zielem swym wárzac/ w vśćiech iuche ćiepło trzymáiac.

Gośćie wesołszym.

Stárzy zabobonicy piszą o tym zielu/ iż ta woda/ w ktoreyby moczone/ ábo wárzone było/ gmách skropiony/ w ktorymby gośćie mieli bydź czestowáni/ bárzo wesoło y dobreymyśli czyni. O czym ia też trzymam gdy im dobrego winá/ Málmázyey/ Rywuły/ ábo Muszkátele/ pan Gospodarz doda. Ale bez tego/ choćiaby wszystek gmách zwierzchu y wewnatrz ta woda oblał/ nic wesołego/ ábo co máło bedźie.

Sleźionie chorey.

Sleźienie boleiacey pewnym bywa lekárstwem/ ziele świeże z stárym wieprzowym sádłem tłuczone/ á ná bok lewy plastrowáne.

Sleźionie nábrzmiáłey.

Teyże śleźiony twárdość zmiekcza tenże plastr/ przydawszy do niego białego kramnego kádźidłá miáłko vtárte° dobra część y ná tenże bok lewy przykłádány.

Kámień w nyrkách.

Kámień w nyrkách krszy y wywodźi. Wziać Koszysczká z korzeniem/ Bukwice z korzeniem/ po dwu gárśći: pokráiać drobno/ ná to dobrego winá białego poł gárncá nálać/ y w konwi cynowey zalutowáć/ á przez

czterey

cztery godźiny w kotle vkropu wrzącego wárzyć / á choremu ráno y ná noc / po ośmi ábo dźiewiąći łyżek ćiepło dáwáć.

Item. Item Swieżozielonego źiela y z korzeniem w kámiennym możdżerzu vtłuc / y wyżąwszy z niego sok / choremu pić dáwáć / ilekroć sie w nim kámień poruszy / z trochą winá białego ćiepło.

Żądze zbytne do wszeteczeństwá. Żądzą zbytnią do wszeteczeństwá odgánia w ręku go nosząc / ábo pod poduszki ná ktorych legą kłádąc.

Podágrze. Scyátyce. Artetyce. Podágrze / y scyátyce. Tákże Artetykę vkłáda y bole iey vśmierza / świeże tłukąc / á przykłádáiąc / ábo w winie wárząc / y tym winem nápárzáiąc / á ono źiele vwárzone vwierćieć y plastrowáć.

Item. Item / Secret przećiwko podágrze / chyrágrze / scyátyce / od zacnych niektorych záleczony y vżywány / ktory názwáli *Vnguentum Iouis*, ále przystoyniey *Vnguentum de Verbena*, to iest / máść Koszyszczá może bydź miánowána. Tá bywa tym sposobem czynioną: Wźiąć świeżozielonych listeczkow Koszysczká gárśći cztery / y co nalepiey vtłuc / ábo w donicy vwierćieć / że będźie iáko pápinek ábo kászá / do tego przydáć másłá świeżego Máiowego funt / y włożyć to wespoł vmieszawszy w iákim przystoynym naczyniu do piwnice przez kilká dni / żeby sie záleżało. Potym ná ogniu węglistym z nienagłá wárzyć áż sok ábo wodność wszystká wywre / y przecedźić przez gęsty płát konopnego płotná / y to chowáć do potrzeby pomienioney. A gdźieby przytym był przymiot ognisty / tedy do tego przywźiąć garzckę świeżego Bielunowego liśćia / y z tego wszystkiego máść vczynić pomienionym sposobem. Tą máśćią wielki y niewymowny rátunek w káżdey podágrze / chyrágrze / y scyatyce / vczynić. Abowiem ostre bole vśmierza tym námázuiąc.

Item. Do tego w winie Koszysczko wárzyć / á miásto pospolitego trunku káżdego dniá vżywáć. (*Aetius.*) Též

Item. Liśćiem świeżym tego źiela nogi podágryczne obwiiáć / y do obuwia ie kłáść żeby pod gołymi y bosymi nogámi leżáły.

Ránom świeżym. Sadzelom zastárzáły. Rány świeże / tákże zástárzáłe wrzody / y sadzele záwiera y goi świeże źiele tłukąc y w nie kłádąc / á zwierzchu miásto plastru plastruiąc.

Item. Item / Z másłem świeżym / bez soli / tegoż źiela liśćie vtłuc / á ná rány y stáre sadzele przykłádáć / dobrze.

Item. Item / Proch z źiela miodem ná máść záczyniony / tákże stáre wrzody / y rány świeże goi.

Twárde bolączki. Twárde bolączki y nápuchłe / z przymiotem ognistym rozgánia z miękczáiąc ie / toż źiele świeże tłukąc y przykłádáiąc. (*Dios.*)

Wrzodom y ránom. Tákże wrzody y rány plugáwe / smrodliwe y zagniłe wychędaża swym plastrowánim.

Wchodźi do máśći ná rány w głowie. Fistułom. Wchodźi też to źiele z wielkim vżytkiem do máśći y plastrow ná rány głowne. *Dios.*

Fistuły záwiera y goi / sok z korzeniá tego źiela / szprycuiąc ie nim / y przemywáiąc. A gdźieby sok z Jeżyn był do tego przydány y z miodem vsmáżony / ábo vpalony / y octem winnym rostworzony / á w nie pusczány / tym rychley ie záwiera y goi. Może też z miodem sámym sok Koszysczkowy / y w nie pusczáć / ábowiem y tym sposobem rychło ie záwiera. *Aetius.*

Od vkąszenia iádowitego záchowuie. Powiádáią iż gdźieby sie kto tym źielem / y z korzeniem opásał / átle ná gołe ćiáło / ábo ie przy sobie nosił / tym wszeláka gádźiná iádowita szkodźić nie może.

Od psá wśćiekłego obráżonym. Od psá wśćiekłego obráżonym / Koszysczko świeże vtłukszy / w ránę włożyć: włożyć też kilká źiarn Pszenicznych w też rány / y zániecháć ich ták długo w ránie / áż od wilgotnośći rospęcznieią / potym ie dáć kokoszy zieść / co iesliby niechćiáłá / znowu ine w onę ránę włożyć / potym gdy nápęcznieią / znowu ie dáć do iedzenia: gdźie iesli ie zie / będźie znák dobry / że obráżony niebespieczeństwa od oney rány vydźie. A gdźieby niechćiáłá / bez niebespieczeństwá nie będźie

Od páláiącego gonu álbo myszy pálącey. Toż też obráżeniu od páláczego gonu służy. Abo więc ták vczyń: wźiąć źiela koszysczká / pokráiáć / y w winie vwárzywszy / vtrzeć w donicy nowey / zániecháć áż zákiśnie / y skwáśnieie: Potym toż to ziąć zwierzchu co zákiśnieie y ná ránę przyłożyć żeby sie otworzyłá. Potym z świeżego Koszysczká z miodem vwierćiawszy / w otworzoną ránę włożyć raz kilká / áż sie zá goi rána.

Kámień. Kámień z nyrek pędźi / liśćie z miodem pićym vżywáne. *Aetius.*

Item. Toż czyni z tegoż liśćia Koszysczkowego z Krwawniku / y z Bukwice miálko vtárty po kwinćie káżdego z syta miodową vżywány.

Przymiotom ognistym. Przymioty ogniste w bolączkách twárdych wyćiąga / toż liśćie z Bábczánym tłuczone / á przykłádáne.

Kádukz. Proch z liśćia iego z winem ábo z miodem po kwinćie vżywány / pałáiącą niemoc leczy *Aetius.*

Odźiebieniu nog y inych członkow. Z ćiáłá tkwiące rzeczy wyćiąga. Nog y inych członkow odźiebienie leczy z sádłem wieprzowym przykłádny.

Rzeczy w ćiele tkwiące wyćiąga z winem vtárte á plastrowáne.

Kiszce stolcowey wyćiekáiącey. Bębelom w stolcu. Kiszce z stolcá wydetey rátunek dáie / że czyniąc z niego kąpánie po pás. Abo sámo źiele rospárzywszy vbluczone / á ná śiedzenie ćiepło przykłádáne. Toż też

Bembele około kiszki stolcowey nábiegłę rospadzą.

Łoná białogłowskiego. Spuchnieniu. Otworu łoná białogłowskiego spuchnieniem / toż źiele świeże z świnim smalcem vbite y plastrowáne bywa rátunkiem.

Kiszce wyćiekáiącey stolcá. Kiszka stolcowa swego mieysca wyćieká-

iąca wpráwia / nágrzewáiąc ią tym źielem w winie wárzonym / á potym máźią po nágrzániu obwiązáć y wpráwić. Ták śię zátrzyma.

Mosznom spuchłym.

Mosznom spuchłym bywa rátunkiem / źiele w winie á w oliwie smáżąc / miásto plastru ná owczey wełnie / ćiepło przykłádáiąc.

Źimnicy káżdego dniá.

Febrze káżdego dnia przypádáiącey / bywa lekárstwem / proch z tego źiela z winem białym vżywány.

Kárbunkul.

Kárbunkul leczy / y spadkom do niego przybywáć broni / liśćie z wieprzowym sádłem vtłuszy / przykłádáiąc.

Bąbelom w stolcu przepukłym.

Bąbele w stolcu przepukłe leczy / sámo źiele tłukąc przykłádáne.

Brodawkom.

Brodawki ná pálcách v nog boleiące spądza / z Jeleniem łoiem liśćie plastruiąc.

Bolączkom twárdym.

Twárde bolączki z miękcza y otwiera sámo źiele tłuczone á przykłádáne.

Strupy złe. Krosty. Plánom. Łysziąom. Swierzbu.

Złe strupy y krosty wszelákie.
Plány ná ćiele.
Łyszáie świerzbiące y suche.
Swierzb spądza / w nim śię kąpiąc. Abo wźiąć Koszysczká / y polney Ruty zárówno po cztery gárśći: to w occie á w wodźie wárzyć / y tym obmywáć.

Kolce y dárćiu w kiszkách.

Kolce ábo dárćiu w kiszkách bywa lekárstwem / korzenie tego źiela nápoły przetłuc / y do połowice w wodźie wárzyć / á przez pięć dni porządnie miásto pospolitego trunku pić. *Aetius.*

Glistom.

Czerw ábo glisty w żywoćie morzy y wywodźi / sok kláryfikowány ocukrowány / náczczo przez kilká dni pijąc. Cze^o iest historia

Żyłom zátwárdźiáłym.

Zátwárdźiáłość żył odmiękcza sok tego źiela / z winem y z miodem pitym / y z wodą zmieszány / á przywárzywszy przecedźić / y miásto trunku pospolitego vżywáć.

Pokármow nie przymuiącym.

Tenże trunek służy / tym ktorzy pokármu przyimowáć nie mogą.

Wątrobie boleiącey.

Dolegliwośći wątrobne tym sposobem leczy: Rwáć y zbieráć lećie / gdy śię dźień przesila / vsuszyć y miáłko zetrzeć / á po ćwierći łotá / ábo po kwinćie z czymkolwiek dáwáć pić. *Apul.*

W głowie zástárzáłe leczy.

Zástárzáły bol w głowie / ták z náźiebienia / iáko z hrubych wilgotnośći sámiec Koszysczko vkłáda / y leczy / zwłaszczá świeżo źielone y z korzeniem / á z Máćierzaduszką w oliwie wárzony. Jeszcze potężniey gdźie czarnego Ostu / ktory *Crocodilium Gal.* zowie / á ile tego co przy wodźie rośćie / głowę tym oleykiem námázuiąc. *Gal.*

Końskie párszywośći.

Párszywość końską spądza / y leczy / liśćie świeże z łoiem kozłowym vtłuc / potym to wárzyć / áż wodność z soku śię strawi / to przecedźiwszy y mocno wypráſowawszy / náćieráć párchy.

Gołębie przynęca y zátrzymywa.

Gołębie ták śię w tym źielu kocháią / iż gdźie w gołębiniec by było włożone / nietylo zátrzymawa gołębie / że śię odwabić inym z mieysca nie dádzą. przeto też od Łáćinnikow názwáne *Columbaria*, á od Grekow *Peristereon.*

Od Niedźwiádká vkąszonym.

Od Niedźwiadká vkąszonym bywa rátunkiem / tłukąc á ná ránę przykłádáiąc. Biorąc przy tym prochu po kwinćie z białym winem ćiepło.

Wodká z Koszysczká.

Aqua stillatitia verbenæ.

TO źiele lećie ma bydź zbieráne / gdy nalepiey kwitnie do lekárskich potrzeb wszelákich / y do wypalenia wodki / z *Balneum maris*, do ktorey káżdego pulgárncá ośm łotow Koszysczká wespoł y z korzeniem suchego / á z hrubá przetłuczonego wsypáć / y przez dwádźieśćiá cztery godźiny moczyć / potym znowu przelutrowáć / y przez láto ná słońcu iárkim wysonowáć. Tá

Wątrobie. Sleźionie. Żołtáczce. Płucom. Suchotő. Nyrkom. Pęcherzowi. Przechodom moczu.

Wątrobie /
Sleźienie zámulonym służy.
Żołta niemoc spądza.
Płucom záwrzedźiáłym y zránionym.
Suchotnym.
Nyrkom zátkánym.
Przechody moczu zámulone otwiera
Pęcherzowi zámulonemu piáskiem mulistym / ábo szlamowátośćiámi lipkimi.
Tym wszytkim trunkiem vżywána bywa vżyteczna.

Bladośći ćiał.

Bláda y kośćielna cerę w rumienną przemienia.

Trzećiaczce. Czwártaczce.

Źimnicy trzećiedniowey / y
Czwartodniowey trunkiem vżytecznym.

Morzenie w kiszkách.

Gryźienie y morzyská w żywoćie vkłáda.

Moczu krwáwemu.

Mocz krwáwy záwśćiąga / y przyczyny iego oddala / ráno y ná noc iey vżywáiąc / po pięći ábo sześći łyżek. Tákże też do winá iey przylewáiąc.

Strutym.

Gdźieby kto rozumiał śię bydź strutym iedzeniem ábo trunkiem / wźiąć tey wodki z sześć ábo z ośm łyżek / Dryákwie przedniey do tego / ábo Mytrydatu kwintę / ábo ćwierć łotá / y trunkiem wźiąć ćiepło. *Tab.*

Kámień nyrkowy.

Kámień z Nyrek wywodźi / ośm łyżek ábo dźiewięć wźiąwszy tey / cukru dwá łoty białego pić dáiąc.

Nyrkom Ledźwiő.

Nyrkom / y
Ledźwiom boleiącym / wźiąć według vpodobánia Koszysczká / y moczyć go w winie przez cztery dwádźieśćiá godźin. Potym ono wyiąć źiele y dystyllowáć z sklánego Alembiku. Tey wodki ná raz bráć cztery ábo pięć łyżek z białym cukrem przednim.

Mámkom mleká.

Mámkom mleká dostátek dáie / káżdego dniá ráno y ná noc dáiąc im po cztery ábo pięć łyżek.

Głowy bolenia.

Bolenie głowy vśmierza / chustęczki we dwoie ábo we troie złożone / w wodce maczáiąc / á ná skronie y ná czoło przykłádáiąc / á ile kroć vschnie odnawiáiąc. Jeszcze potężniey to będźie / gdźie do káżdey kwáter

ki tey wodki / dwánaśćie iaderek z kostek Brzeskwiniowych / ábo ták wiele Migdałow gorzkich obłupionych z skorek / y vtłuc ie co namieley / á tą wodką zlewáć / y w tym / wyższey pomienionym sposobem / chusteczki maczáć y przykłádáć.

Oczom ćieknącym y ćiemnemu wzroku.

Oczy łzámi ćiekące wysusza.

Ciemne y mgliste czyni iásne y bystrego wzroku / vmywáiąc ie káżdego wieczorá / á lniánki chędogie / ábo chusteczki w niey maczáiąc / y ná nie spáć się kłádąc / przywiiáć.

Gnilcu. Dziegnie. Ránom w vszu. Rysy zá wrzedźiáłośći wstydliwych członkow. Oczom boleiącym y kłoćiu w nich.

Gnilec w vśćiech / y Dziegnie. Tákże Rány y wrzody w vśćiech.

Ryle / y záwrzedźiáłe członki wstydliwe oboiey płći / goi wychędażáiąc / y obmaczáne chusteczki przykłádáiąc.

Boleśći w oczách szczypáiące y kołące vśmierza / wziąwszy tey wodki Koszysczkowey / wodki Celidoniowey / wodki Kopru Włoskiego / y Swierkowey / po połtory łyżki káżdey / zmieszáć ie / á tym często oczy przemywáć / y chustki tákże w nich obmaczáne ná nie kłásdź.

Oczom płynącym

Oczom płynącym y boleiącym / wziąć ziela Koszysczkowego / Kopru Włoskiego zielonego / Rzepiku / Ruty / czerwoney Roży po rowney częśći. To wespoł w nowey donicy vtrzeć / y winem mocnym skropić / á przez trzy dni y trzy nocy w *Balneum maris* temu dáć się zależeć / y zágnić / á potym przez Alembik przećiągnąć / y oczy boleiące / płynące / y iákiekolwiek mákuły máiące / pusczáć. Tá wysusza / trawi / y śćiera. A gdźieby chćiał mieć potężnieysza do spędzenia mákuł / krost / ábo wrzedźienic / przydáć do tego Szánty / Muszetrze / ábo Muscu kwiátu rumiáne°, połowicę mniey od pierwszych źiół / to iest / ániżli ktorego z nich / y wespoł dystyllowáć. Potym wziąć Mirrhy / Kámfory / y Aloepátyku po troszę / vtłuc co namieley / y w chusteczkę záwiązáć / y do tey wodki pusćić.

Item. Dwádźieśćiá czt...

Abo ták: wziąć Koszysczká świeżoźielonego soku dwádźieśćiá cztery łotow / soku z Bukwice osm łotow / żołć iedne z Wydry / Miodu iárzęcego / Białkow vbitych / káżdego po łotow szesnaśćie. Mirrhy miáłko vtártey łot. To wszystko dobrze zmieszáć / y wolnym ogniem z miedźiánego Alembiká dystyllowáć / y pilnie do potrzeby obwárowáć. Tey ráno y ná noc po dwu ábo po trzy kropie w oczy słábego wzroku pusczáć. Abowiem go ostrzy y bystry czyni.

Item.

Abo tym sposobem: Wziąć Koszysczkowego soku łotow trzydźieśći dwá / soku korzenia Kopru Włoskiego łotow szesnaśćie / Wołowey żołći / Aloepátyku miáłko vtártego łot. To wespoł pomieszáć / y z Alembiká miedźiánego dystyllowáć / y wyszey opisánym obyczáiem w oczy pusczáć.

Item.

Item, Wziąć Koszysczká / Kopru Włoskiego ziela / Ruty / Celidoniey / Rozmárynu / Száłwiey / po dobrey częśći zárowno. Pośiekáć drobno / á z *Balneum maris* dystyllowáć. Tey káżdey poránek y ná noc po trzy kropki w oczy pusczáć. Mieszáiąc z nią wino do pospolitego trunku. Tá wzrok dźiwnie poprawia / choćia ná poły vtrácony.

Item.

Abo ták: Wziąć tego ziela / náći Pietruszczáney / Száłwiey / ziela Gwoździkowego z korzeniem / ziela Włoskiego Kopru / Ruty / Prośiáney włoći / Poźimkowego ziela / Rzepiku / Ptászych oczek z modrymi kwiátkámi / ziela Biedrzeńcu białego / Swieczek. Te wszystki bydź máią świeżoźielone źioła / y drobno pośiekáne. Do tego śiedm ziarn Pieprzu pełnego z hrubá przetłuczonego / Miodu białego trochę. Ná to wszytko nálać moczu chłopiećiá w śiedmi lećiech / ábo w ośmi / y w dźiewiąći będącego / zdrowego / ták wiele áżby one ziela zágraznęły. Drugiego / ábo trzećiego dniá z *Balneum maris* dystyllowáć / á pilnie nákrywáiąc chowáć / á káżdy poránek po dwie ábo po trzy kropie w oczy pusczáć.

Boleniu vszu: Weźmi Koszysczká świeżego / Ruty / Száłwiey / po rowney częśći / pokráiawszy drobno / z *Balneum maris* dystyllowáć / á w boleiące vszy po kilká kropki ćiepło pusczáć.

Rozsadek.

Miedzy temi dwiemá Koszysczkámi / sámcem y sámicą / niemász żadney rozńice w przyrodzeniu y skutkách / ábo bárzo máła / tylko wzrośćie. Abowiem sámiec wzwysz rośćie prosto / máiąc listki po rosczkách rzadko. Sámicá zás / y listki gęstsze ma y niższa / á przy ziemi położysta. Przeto niektorzy obie zá iedno máiá / żadney rozńice miedzy nimi nie czyniąc.

W wielkiey v Pogan poważe to źiele záwsze było / ktorego ták wiele do czárow / iáko do lekarstw vżywano. Co się y teráźnieyszych czásow y v nas znayduie / gdźie go Czárownice do swych gusł y czárow vżywáią / y snadź częśćiey niżli lekárze do lekárskich potrzeb. Vżywáli go Rzymiánie w Pogáństwie do vmiátánia y oczyśćienia ołtarzá Iowiszowego: vżywáli do oczyśćienia domow / y czeládźi swey. Vżywano do poselstw pokoiu. Abowiem posłowie Rzymscy / gdy do postronnych kráin bywáli / dla przymierza y postánowienia pokoiu y vtwierdzánia posyłáni / tym źielem bywáły ich głowy koronowáne. My tych czásow tylko do przystoynych lekárstw przećiwko chorobom wyszey pomienionym vżywamy. Czáry y gusłá szátánom bezecnym / y naczyniu ich zostáwiamy.

Pomurne ziele.

Paritaria & Parietaria, Perdicium, Vrceolaris, Vineago.

Glas kraut / S. Petrz kraut.

POmurne ziele / ktore Sklenicznikiem / y po śćiánnym zielem mánuią. Liśćie podobne Sczyrowi / ieno dłuższe / á około niego kárbowáne / kośmáte y poczerniále ma. Klacza łokietnego / rumiánawego / około ktorego przy listeczkách iákoby naśienie / drobne / gromádkámi gęsto sie sádzi ostre / á ssat śie imuiace. Korzonkow ma niemało ćienkich / w ziemi rozpierzchłych / rumiánáwych. Kwiatkow tákże drobnych / rumiánáwych / przy káżdym listku gromádkámi położonych.

Mieysce.

ROśćie przy stárych murách y śćiánách / ná rumách / około płotow / rośćie y ná stárych murách / zwłaszcza gliną ábo błotem / á nie wapnem spoionych. Kwitnie w Lipcu.

Rozdział 126.

Przyrodzenie.

PRzyrodzenia iest zimnego / iáko Galenus o ziołách w 6. kśięgách pisze / máiac wilgotność przy tym / zatwierdza / wyćiera. Dyoscorydes też toż powiáda liśćie być chłodnego przyrodzenia y zgęszczáiacego.

Moc y skutki.

KAszel dawny y zástárzáły leczy sok iego z miodem piiac / ábo z Cukrem przewárzonym: ábo ziele sámo w miodowey syćie wárząc á piiac ćiepło / ráno y ná noc: ábowiem wilgotnośći flegmiste z pierśi wywodzi y wychedaża.

Kászlu zástárzáłemu. Item.

Nyrki piaskiem y mułem hrubym zátkáne y zámulone otwiera y wychedaża: ziele to z Kiśim ogonem á z korzeniem Pietruszczánym w winie ábo w wodźie wárząc / y trunkiem dáiac. Toż też

Nyrkom zátkánym

Mocz nád przyrodzenie zátrzymány ábo z ćięszkośćią odchodzący / wywodzi.

Mocu.

Rożey piekielney.

Spárzelinom ábo opaleniu. Tákże Opárzeniu.

Figom ábo pęchyrzom y bębelom w zádku. Zołzom y gruczołom gdziekolwiek vśiádłym świeżo.

Przymiotom wszelákim w łonie ognistym. Temu wszytkiemu liśćie tłukąc á przykłádáiac bywa lekárstwem. *Dios.*

Rożey piekielney. Spárzelinie. Opaleniu. Bębelom. Gruczoło. Przymiotom ognistym.

Wrzody pomykáiace á ćiáło psuiace / sok tego ziela z Bleywásem á z Oleyem vtárszy / przykłádáć. Toż

Rożey piekielney osobliwym bywa lekárstwem pomázuiac. [tenże.

Wrzodom ćiáło psuiacym. Rożey piekielney.

Podagrę z goracych flusow vkłáda: liśćie z łoiem Kozłowym ábo z sádłem wieprzowym / ábo z oleykiem z ptászey zobie / ktory *Oleum* ábo *vnguentum Cyprinum* zowia / przydawszy trochę psenicznych otrąb y przysmáżyć / przecedźić / á liśćiem świeżym z wierzchu námázowáć. Zołzy w szyiách zásiadłe z przymiotem ognistym *Tonsillarum inflammationes*, rozgania / gárgaryzmy sokiem z tego ziela czyniac / y nim

Podágrze. Zołzy.

ke náćieráiąc. *Dioſ.*

Vßom oćiekłym.
Bolenie w vſzách vśmierza y oćiekłość ich z przymiotem ogniſtym rozgania / ſok zmießány z Rożánym oleykiem / á po dwu ábo po trzech kropkách w nie puſczány.

Mocżu zátrzymáne mu.
Mocz nád przyrodzenie zátrzymány wzbudza y wywodzi ziele to z Pietruſzká zieloną ná rynce przyſmáżywßy / w miodym máśle łono okłádáne.

Rzezániu w korzeniu.
W pechyrzu.
Rzezánie w korzeniu męſkim.
W Pechyrzu tákże.

Gryzieniu w żywoćie.
Gryzieniu w żywoćie y boleniu toż ziele z náćia Pietruſczáno przyſmáżone / ná żywot co naciepley y ná prog łona przykłádáiąc / chorego.

Vrwánym.
Vrázu.
Potłuczonym.
Zbitym.
Vrwánym ábo przerwánym.
Vráżnym.
Potłuczonym.
Zbitym ieſt vżyteczne wárząc go z Piołynem / z Slązem / z Máruna / z Bobkiem / z Roża / z otrębámi á z śmietána záczynić y plaſtr twárdo vczynić / á tym mieyſcá zbite / potłuczone y ſtárte okłádáć. *Vigo.*

Káßlu záſtárzáłemu.
Káßel záſtárzáły leczy ſußonego ziela proch miodem záczyniony ná lektwarz / y lizániem vżywány. Tenże.

Dußność.
Dußność z pierśi oddala / tákże go lizániem vżywáiąc czeſto.

Moczu.
Liśćie Pomurnego zielá z Rzepa wedzena warzone / á weſpoł vtłuc / ábo w donicy vwiercieć / y ná prog łona co náćiepley przyłożyć. Mocz zátrzymany wywodzi. Toż

Item.
czyni tego ziela liśćie w winie á w oleyku Styrakowym ſmażone / á ná prog łoná plaſtrowáne. Toż też

Rzezániu w korzeniu y w pechyrzu.
Rzezániu w korzeniu y w pechyrzu / toż przykłádáiąc / leczy.

Máćicy boleiącey.
Kolce.
Máćicy boleiącey. Toż
Kolice y darćiu w kißkách bywa oſobliwym rátunkiem : Liśćie w Liliowym oleyku ſmáżąc ábo w Rumienkowym / y w oleyku ſwoyſkiego Kopru / á to co náćiepley ná żywot y ná prog łoná przykłádáć. Z tego też ziela y z pomienionemi oleykámi ná te przerzeczone choroby / dobrze czynić y dawáć / bo wchodzi vżytecznie do kliſter żywot odwilżáiących y wywodzących.

Mułu piaſczyſtemu.
Kámień w nyrkách.
Muł piaſczyſty y kámień w nyrkách y w pechyrzu krßy y wywodzi ſok ziela Pomurnego z czymkolwiek / coby ieno moc miáło do wyćieránia / trunkiem vżywány. Też wánne tákim ſpoſobem z tymże zielem czynić dobrze po pás.

Suchotom.
Káßlu záſtárzáłemu.
Suchotnym y káßlu záſtárzáłemu / ſoku po czcery łoty z tego ziela z wodką z Hiſopu dyſtyllowána / ábo z Podbiału wyſokiego trunkiem dáiąc / znácznym bywa rátunkiem. *Plin.*

Rány.
Sadzele.
Rány y
Sadzele rychło goi prochem tego ziela zaſypuiąc.

Złote żyłki otwiera.
W ſtolcu złote żyłki otwiera.

Fiſtuły záwiera.
Fiſtuły záwiera / liśćie świeże z trochá ſoli vtárßy plaſtrowáć. *Aetius.*

Wełnę fárbuie.
Sok tego ziela / ábo wodá z wárzonego wełnę fárbuie. *Plin.*

Moczu ćiężkiemu.
Moczu zátrzymánemu nád przyrodzenie tegoż ſoku po ßeśći łotách ábo łyżkách ná raz ćiepło pić / dobrze.

Oczom krwawym.
Oczom zápalonym.
Oczom błyſkáwym.
Oczom krwią záßłym.
Oczom zápalonym /
Błyſkáwość oczu odpądza ſok z liśćia Pomurnego ziela z białkiem świeżego iáiá dobrze vbić / á w nie po kropce puſczáć.

Párchom.
Pleßowátośći.
Párchy ná głowie.
Pleßowátość.

Swierzbu ſuchemu.
Swierzb ſuchy wyćiera / ſpądza / głowę czeſto tym zielem świeżym náćieráiąc.

Żyłom w kupę zbiegłym.
Żyłom porwánym y w kupę zbiegłym / ſok ábo y ziele ſámo vtłuczone z Rożánym oleykiem plaſtrowáne / bywá rátunkiem.

Naczynie ſklane wychędoża.
Naczynie ſklane chędogo wyćiera / z kąd też náźwiſko v nas ma Sklenicznik : á v Łáćinnikow *vitrago vitraria, vrceolaris.*

Wodká.

Aqua ſtillatitia.

Do palenia wodki / ma bydź w Lipcu z *Balneum maris* dyſtyllowána

Káßlu záſtárzáłemu.
Káßlu vſtáwicznemu ſuchemu bez odbywánia flágmy / trunkiem vżywána bywa / oſobliwym rátunkiem.

Wątrobie zámuloney.
Wątrobę zámuloną otwiera.

Mułiſku w nyrkách.
Muł piaſczyſty z nyrek y z pechyrzá wywodzi moczem / z wodká Liſiego ogoná á z Bukwicowa pijąc ią.

Rozſadek.

Z Wielu Aptekárzow ſie myla w tym zielu / ktore Sklenicznikiem ábo Pomurnym zielem miánuiemy / miáſto tego biorąc ono ktore Dniem y Nocą zowiemy. A Galenus y Egineta *Syderitim* ábo *Parietariam.* Bo *Parietaria* nie rośćie ieno przy murách y śćiánách / á ziele Dźień y noc / we krzách / w láſeczkách / w dąbrowách trawnych / nád wąwozmi / przy gośćincách leśnych. Ten nam ieſt poſpolity / on z rzadká ſie v nas znáyduie / oprocz gdźieby go vmyślnie w ogrodách śiano y rozmnożono / y to nie ták v nas iáko w onych ſtronách buyno rośćie / á ktemu ná rumách y ſtárych murách powálonych / bárźiey ſie kocha niźli w krzewinách y w dąbrowách.

Myli ſie Plateárius dobry / ktory twierdźi y piße pomurne ziele w trzećim ſtopniu bydź ćiepłe y ſuche / przećiwko zdániu Dioſkorydowemu / Galenowemu / y innych zacnych Ziołopiſow.

Sczyr. Rozdźiał 127.

Mercurialis, Linoſoſtis.

Bingelkraut/Kuchkraut/Mercuriuskraut.

Dwoiákiego rodzáiu Sczyr znáyduiemy / ſámiec y ſámicá. Sámiec rośćie ná piadź y ná pułtory wzwyż. Sámicá ná dwie piedźi / obá iednákiego przetu/ obá odnożyſte y gáłęziſte. Czworogránowitego / y kolankowátego/ Liśćie w ſámcu ćiemnozielone. záś w ſámicy iáſnozielone / Bázylijkowemu liśćiu podobne / á kſztałt Pomurnego liśćia máiace / tylko mnieyſze / około kárbowáne. Kwiát mſzyſty. Naśienie miedzy liśćiem ná długich ſtopkách y ćienkich / drobne / okragłe / parámi złaczone / iáko pará iáka iáiek / oſtrokoſmáte. A v ſámice w gronkách oſtre tákże / miedzy liśćiem ná dobrze dłużſzych ſzypułkách / y ćienkich. Korzonkow mdłych y ćienkich.

Mieyſce.

W Ogrodźie ná grzedách miedzy iárzynámi / ná winnicách / przy ściesżkách / miedzy rumem / y ná polách ſpráwionych. W Sierpniu doſtáwa y dozrzewa / ktorego czáſu ma bydź zbierány.

Przyrodzenie.

GAlenus w śiodmych kśięgách o ziołách piſząc mowi: że Szczyru vżywáia / wſzyſcy do odwilżenia tylko żywotá. Ale gdyby go kto chćiał ná wrzod vtłukſzy pláſtrem przyłożyć / dozna że znácznie rozſpráwuie. Auerroes piſze w Kolligćie że rozgrzewa/y wyſuſza w pierwſzym ſtopniu. A Platearius záś piſze / że ieſt przyrodzenia wilgotnego y ćiepłego. Przeto odwilża y roſpráwuie.

Moc y ſkutki.

Zywot odmiekcza.

Obá Sczyrowie ták ſámiec iáko y ſámicá iednoſtáynych ſa ſkutkow/ obá żywot odmiekczáia y przez ſtolce purguia / wárząc ie badź w wodźie / badź w polewce iákiego kolwiek mieſá / á ocukrowawſzy / ábo oſolwſzy miáſto potráwy vżywáć. *Dioſ.*

Wilgotnośći. Kolerą wywodźi.

Wilgotnośći z ćiáłá / á zwłaſczá kolere żołta z żoładká / z watroby / y z kiſzek / tákże z śledźiony wywodźi / w wodźie ábo w polewce iákieykolwiek wárzony / piiac ćiepło iuche. (Tenże)

Brodáwkom.

Brodawki wſzelákie ſpadza / lis ćiem ledá ktorego Sczyru náćieráiac / ábo ich ſokiem czeſto pomázuiac.

Pierśi wychodzą.

Pierśi ze złych a flagmiſtych tákże z kolerycznych wilgotnośći wychedaza / przerzeczonym obyczáiem vżywány/ zwłaſczá trunkiem. (*Ruel.*) Abo z ſoku á z miodu iáko Elektwarz vczynić / á káżdego dniá vżywáć

Członkom białogłowſkim.

Członkom Białogłowſkim do rodzenia od przyrodzenia dánym/ Hyppokrates bárzo go záleca. Abowiem

Mieśiaczne.

Czyśćienie mieśieczne nád przyrodzenie záſtánowione wznieca.

Łożyſka.

Łożyſko po porodzeniu pozoſtáłe wywodźi / w otwor łoná to źiele miáſto wezełká puſczáiac. Jeſcze lepiey z trochą miodu / ábo z Rożánego olcyku / ábo Fiołkowego

troche vtłukſſy/ábo z Liliowym/ábo z Roſáccowym.

Moczu gorącemu. *Moczu kápániem odchodzącemu.*

Moczu gorącemu. Tákże kápániem odchodzącemu/ y z boleśćią odbywáiącemu / bywa rátunkiem/ kłádąc go co naćiepley ná krzyże/ y ná prog łoná Abo wárzone w białym winie / y przylać Rumienkowego oleyku / á tym prog łoná y krzyże nágrzewáć.

Kliſtery.

Do kliſter bywa bárzo vżytecznie vżywány / á ile świeży/ábowiem odmiękcza y ſtolcy wywodźi/ wſſákoż y ſuſſony do tegoż ſłużY. A to wárząc ſáme / ábo z przydániem Slazu máłego y wielkiego/ Lobody / liśćia Fiiołkowego / z Mindy / &c. przecedźić / oliwy przylać ze trzy łyżki miodu z łyżkę możeli bydź / á ſoli ſczypte / to ieſt co iey we trzy pálce wźiąć może. Tákowa kliſterá oſobliwie ſłuży.

Artetyce.

Artetycznym/ ktorzy łupánie ábo boleśći ſrogie w ſtáwách y w członkách máią.

Kolce.

W kolce/ tákże y w niezmiernem dárćiu y morzeniu w żywoćie/ dáiącey.

Głuchoćie

Głuchoćie bywa oſobliwym lekárſtwem ſok ćiepły wyżęty w nie puſczáiąc / á winem ſtárym mocnym z ſokiem tym zmieſſánym / około vſſu ćiepło náćieráć. *Hippoc.*

Oczom ćiekłym. *Wilgotnośćiom.*

Oczom ćiekącym. Tákże

Wilgotnośćiom zbytnim / gdźiekolwiek gwáltownie ſpádáiącym.

Pęchyrzowi.

Pęchyrzowi bolejącemu/ tym dolegliwośćiom / liśćie tego źiela świeżego tłuc / á z białym winem ćiepło przykłádáć. A wodę z wárzonego z Kádźidłem kramnym y z Mirrha / po poł kwinty oboygá biorąc dáwáć pić.

Duſſnośći

Duſſnośći w pierśiách/ y nádętośći żołądká / táż wodá wárzonego Sczyru trunkiem vżywána / bywa rátunkiem.

Zołtáczce.

Zołta niemoc ſpadźa / naśienie tych Sczyrow z Piołynem wárząc / á piiąc.

Wrzodom złym.

Wrzodom złym broni ſię rozſſerzáć y roziádáć / z octem ſok/ fleytuſſki w tym maczáiąc / á przykłádáiąc.

Wodźie do vſſu nálaney.

W vſſy gdźieby ſię wody nálało / ſok z Sczyru w nie leiąc ćiepły pozbywa. *Apul.*

W gorączkách żywot odmiękcza.

W gorączkách zátwárdźiáłość / y zápieczenie żywotá/ odmiękcza y purguie / wźiąwſſy go dobrą gárść / w pulgárncu wody wárzyć do polowice/ á przydawſſy miodu dla oſłodzenia y ſoli troche/ pić dáwáć. [*Pli.*]

Jeſcze lepiey wárząc go z kurkámi / ábo z kápłunem ábo w polewce ich.

mieśięczney.

Mieśięczną chorobę białymgłowom nád przyrodzenie záſtánowioną. Tákże

Łożyſku.

Łożyſko po porodzeniu pozoſtáłe wywodźi/ Sczyr á ile ſámice wárząc w winie ſłodkim/ ábo w piwie czarnym trunkiem ćiepło ráno y ná noc vżywáiąc. Też

Item.

Łoná y krzyżow nápárzánie z niego/ ábo y kąpiel po pás czynić dobrze.

Bolączkom twárdym

Ná bolączki twárde odmiękczenie/ to źiele tłuc y przykłádáć dobrze / bo ie zmiękcza. Jeſcze lepiey z wieprzowym ſádłem / ábo z gęśim / ábo z káczym/ nie źle y z kápłunim / ábo z kokoſſym.

Kto chce żeby mu ſię ſynowie ábo corki rodźiły.

Piſſą niektorzy/ że gdyby kto chćiał / żeby mu ſię ſynowie rodźili / tedy po wyczyśćieniu mieśięcznym małżonki/ ſok z Sczyru ſámcá wyżęty/á z miodową ſytą ábo z ſłodkim winem / ábo z muſſkátełą pić przez trzy dni to czyniąc po wyczyśćieniu mieśięcznym. *Plin.*

Corki áby ſię rodźiły

A gdźieby chćiał żeby ſię corki rodźiły/tedy ſámice tymże ſpoſobem vżywáć / iáko ſię o ſámcu powiedźiáło. A przytym ták tego iáko onego czopkiem ábo węzełkiem w otwor łoná w práwowáć. (*Dioſ.*) A Plinius każe ſoku tákże tego źiela z pitym miodem vżywáć. A źiela ſámego bądź ſurowego / ábo wárzonego z octem / á z oliwą y z ſolą vżywáć.

Item.

Drudzy wárzyć każą źiele w nowym gárcu Sczyr z Brodawnikiem / á ze dwiemá ábo ze trzemá źdźbły Szpikánárdy / y pić záraz po vſtániu mieśięcznego czyśćienia / to przez trzy dni czyniąc: Dniá czwartego w łáźni ſię zmyć / á potym ſię do zobopolnego złączenia z małżonkiem ziść. *plin.*

Item.

Hippokrates każe te źiołá z miodem ábo z oleykiem Rożánym / ábo z Liliowym vtrzeć y w łono węzełkiem puſczáć.

Żywot odmiękczá.

Sok z świeżego Sczyru z miodem przypráwiony y vżywány / żywot purguie/ odmiękczáiąc.

Szkodźi.

Szkodźi. *Zołądkowi.*

Obá Sczyrowie choćia żywot odmiękczáią / y ſtolcámi wywodzą iednák żołądkowi ſą przykre y przećiwne.

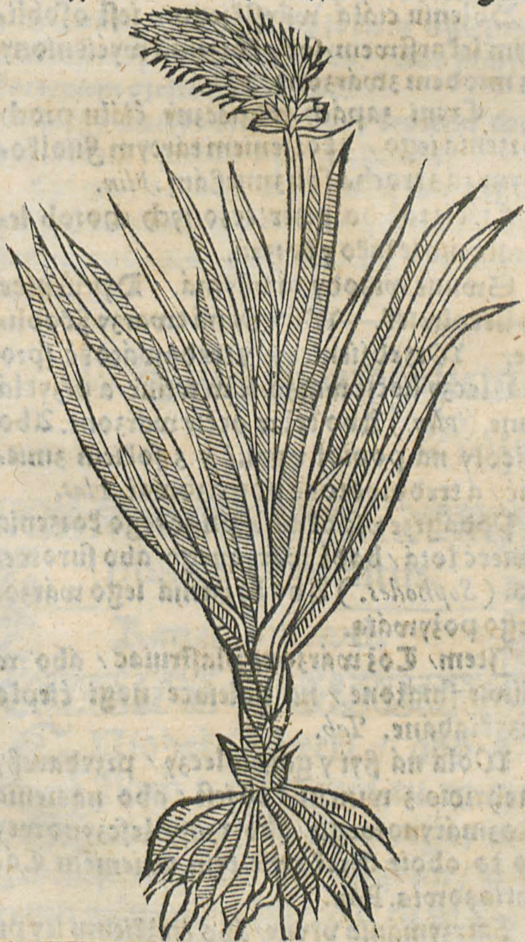
O Kozich iaykách/ábo o Złotniku. Rozdźiał 128.

KOzie Iayká / ktore Złotogłowem zowiemy/ dwoiákiego rodzáiu ſię znáyduią. Zołte ábo ſámiec/ y białe/ ktore Plinius ſámicą zowie. Oboie liśćie máią podobne Łukowi wielkiemu. Przetma łokietny / pod czás wyſſy á lekki / ná wierzchu ktorego kwiát biały / niekiedy żołtáwy / iáko wiechá gwiazdowáty / geſty/ z ktorego potym iágodki bywáią zielone przyokrągleyſze. W nich naśienie

trzy gránowite/ czarne. Kwiát nie kwitnie wßystek záraz / ále pomálu pomyka rośkwituiac śie / od spodu ku wierzchu iákoby Cebulá zamorska. Korzonkow ma mnoſt wo czarnych / Cebulowátych / obdłużnych/ iáko Kożie iadrá/ od ktorych nazwiſká v Polakow doſtáli / á ſámy w ſobie źielone od ſpodku ſa obmieſßę / á ná końcu ogonkowáte / iuß.ne/ y ſoku pełne/ ſmáku oſtrogorzkiego á ile ſámiec. Sámicá tákiey gorzkośći w ſobie nie ma/ y przeto przychodźi do vżywánia miáſto przyſmáku / też ſurowa. Bywa tych korzonkow v iedney byliny / po trzydźieśći y czterdźieśći. A iáko Plinius piße / y po ośmidźieśiat y wiecey. Bárzo śliczne to źiołko ku pozoru / gdy ſwego właſnego czáſu / cáło ze wßyſtkimi korzonkámi byłoby wykopáne.

Haſtularegia, Albucus, Aſphodelus.

Affodillilien / Affodilwurtz.

Mieyſce y czás.

Rośćie ná gorách w źiemi máśney/ ták ſámiec iáko ſámicá. Kwitnie w Lipcu / kopány ma bydź korzeń pod Jeśień / ábo ná poczatku Látá / á w ćieniu ma bydź ſußony.

Przyrodzenie y złożenie z żywiołow.

JEſt przyrodzenia rozgrzewáiacego y wyſußáiacego ná końcu wtorego ſtopniá. Korzeń ieſt przyrodzenia rośćieráiacego y roſpadzáiacego. Ale popioł z niego dáleko gorętßy ieſt y wyſußáiacy / á ktemu ſubtelnieyßy y potężnieyßy/ do roſpráwiánia.

Moc y ſkutki z Dioſk: kożich iaiek ábo Złotogłowu ſámcá tylko.

Mieśiacżno wywodźi.

KOrzenie w trunku vżywáne mocz pędza ſurowe y w winie wárzone.

Tákże mieśieczna chorobę białogłowſka wzbudza y wywodźi.

Pleurze. Przepukłym. Pokurczonym. Vſczknionym od wężow.

Pleurze ieſt lekárſtwem/

Przepukłym.

Pokurczonym/ ćwierć łotá prochu z korzeniá z winem pijac leczy.

Trzy ćwierći łotá proch korzeniá tego piy/ vſczknieniu od węża / ieſt lekárſtwem : ále potrzebá przy tym w cále to źiele z liśćim kwiátem y z korzenim/ z winem ná vſczknienie przyłożyć.

Káßlom. Womity pobudza.

Káßel vśmierza / ćwierć łotá z winem pijac go ſłodkim.

Dychávicznym / á oddech ćieżki máiacym/ tákże z winem ſłodkim pijac.

Czyni też womity/ pod miára go iedzac.

Wrzodom wyiadáiacym ćiáło.

Wrzody ſmrodliwe y ćiáło wyiadáiace wychędaża y goi/ w winnym lagrze wárzone y rozćieráne korzenie/ plaſtruiac. *Dioſ.*

To też puchliny wßelákie z ogniſtemi przymiotámi/ ták w pierśiách iáko w łonie ćiepło przykłádáiac leczy.

Watroby boleśći vkłáda / korzeń w ſyćie miodowey wárzony á trunkiem vżywany.

Bolączki ná pierśiách. Zapalenia. Bolączkó.

Záwrzedźiáłośći / tákże Pierśi białogłowſkich z záſczyrzenim leczy.

Zápalenie iader mężczyńſkich.

Guzy y bolaczki twárde/ ktore *Furunculos* zowia.

Y inne zápalone bolaczki twárde leczy ták : korzenia tego wźiać máki Jeczmien-

ney ábo Bobowey/ máki Słonecznikówey przyday/ moßtu do połowice wywárzonego: z tego wßytkiego plaſtr vczyniwßy/ ná przerzeczone ſadzele y bolaczki ogniſte przykłáday. Toż korzenie w winnym lagru wárząc á plaſtruiąc/ czyni.

Item. Ná przymioty ogniſte świeże.

Z máką Jeczmienną ná świeże przymioty ogniſte przykłádáiąc/ roſpadzą ie.

Oczu záćmieniu y záßćiu zasłony.

Záćmieniu oczu ſok z korzenia iego w winie ſtárym ſłodkim zwárzony/ przydawßy Mirrhy á Száfranu/ bárzo oſobliwie leczy y zasłony z nich ſpadzą. [*Dioſ.*] W lagrze winnym wárzone/ á przez chuſtkę plaſtrowáne. *Plin.*

Vßom záwrzedziáłymy ćiekącym.

Vßom záwrzedziáłym y ćiekącym/ ták ſam tylko ſok w nie puſczány/ iáko y z winem/ w ktorymby Rádzidło/ miod Mirrhá/ było roſtárte zmießány/ ćiepło puſczány/ oſobliwym ieſt lekárſtwem.

Ná záſłonę wßeláką oczu.

Wßeláką zasłonę z oczu śćiera tym ſpoſobem: Wziąć Száfránu Cymentu/ Mirry práwey/ káżdego po łoćie: to wárzyć w kwáterce ſoku tego ziela/ przydawßy drugą kwáterkę winá czerwonego/ áż połowicá wywre: potym długo ná ſłońcu temu dáć ſtáć w miedziánym naczyniu/ á tym pomázowáć. *Platear.*

Zębom bolącym.

Bol zębow vśmierza tenże ſok/ w przećiwne vcho ćiepło puſczány.

Plßowátośći y opierzchnieniu włoſow.

Plßowátość z opierzchłośći włoſow okrywa/ popioł z korzenia iego z miodem pomázuiąc. *Dioſ.* Abo wziąć popiołu z vpalonych pſczoł/ á z ſokiem tego korzenia zmießawßy máść vczynić/ y nią plßowátość mázáć. *Plat.*

Odźiębieniu. Opaleniu.

Odźiębienie nog ábo rąk.

Opalenie od ogniá/ leczy korzeń Złotogłowowy/ wydrożywßy y oliwy pełno nálawßy/ vwárzyć przy ogniu tym pomázuiąc. *Dioſ.* Abo też drobno poſiekány á w oliwie ſmáżony toż czyni.

Boleniu vßow.

Boleniu vßu/ ieſt lekárſtwem ſok w nie ćiepło leiąc. *Dioſ.*

Bláchy y zmázy po ćiele śćiera.

Bláchy y zmázy białe po ćiele śćiera vtárty korzeń/ nim ie náćieráiąc: ále trzebá żeby ie pierwey chuſtą ná ſłońcu tárł. *Dioſ.*

Jádu Niedźwiádkowemu.

Naśienie y kwiećie tego źiela z winem piiąc/ przećiwi ſię niedźwiádkowemu iádu y ſkorkowemu. *Dioſ.*

Żywot czyśći.

Czyśći też ſtolcámi żywot. *Dioſ.*

Tu ſámice więcey ácz y ſámcá.

Plin.

Swierzbu Lißáiom.

Swierzbom/ tákże lißáiom świerzbiącym á ſuchym ieſt lekárſtwem/ náćieráiąc ie korzeniem z octem roſtártym.

Kędźierzáwe włoſy czyni.

Czyni włoſy kędźierzáwe/ głowę ogoliwßy naprzod/ á potym ią tym korzeniem náćieráiąc czeſto.

Zołzy zá vßymá leczy.

Zołzy zá vßymá leczy/ korzeń tego źiela wárzony á przykłádány w winie.

Głuchoćie.

Głuchotę odeymuie ſok w vßy puſczány ćiepło/ ábo oley w ktorymby był korzeń ſmáżony.

Zołtey chorobie.

Zołtą chorobę leczy z winem pity. *Plin.*

Suchotámi zemdlonym/ korzonki iego z Jeczmienną káßą wárzone/ ieſt im wielkim lekárſtwem. *Plin.*

Item.

Z máki vmieltey korzenia Złotogłowowego/ ábo Koźich iáiek/ z máką pßeniczną zmießána/ chleb pieczony tymże ieſt bárzo zdrowy.

Vſczknieniu od węzow.

Nikánder ſtárodawnego wieku lekarz/ przećiwko vſczknieniu od węzow/ ábo y niedźwiadkow/ trzy ćwierći łotá dawał pić z winem/ bądź naśienia iego/ bądź korzenia/ bądź też y byla ſámego: á pośćiel kazał tym źielim potrząſáć/ tym ktorzyby ſię vſczknienia tych beſtiy bali. *Plin.*

Boiącym ſię vſczknienia.

Przećiwko iádom.

Przećiwko iádom wßeláki m ták beſtiy morſkich iádowitych/ iáko y źiemſkich/ pite ieſt lekárſtwem. *Plin.*

Zyłom ſuchym.

Nerwom/ ábo żyłom ſuchym.

Łamániu w ſtáwiech.

W ſtáwiech łamániu/ korzenie z ieczmienną máką plaſtruiąc/ ieſt lekárſtwem.

Káżdey chorobie.

Liśćia wárzonego we wßelákich chorobách poſpolićie rádźi vżywáią lekárze. *Plin.*

Goleniom.

Goleni záwrzedźiáłe á ſmrodliwe/ proch z korzenia iego z miodem zmießány/ á plaſtrowány/ ábo z dźiáłáną ſmołą ßewcą zmießány/ ábo też tylko ſámym záſypowánim iego/ ieſt vżyteczny. *Plin.*

Roſpádlinom.

Roſpádliny tákże toż leczy/ w rękách/ w nogách y gdźiekolwiek będące.

Boleniu ćiáłá.

Boleniu ćiáłá wßyſtkiego/ ieſt oſobliwym lekárſtwem/ ſok z korzenia wyćiśniony á z miodem zwárzony. *Plin.*

Czyni zapách ćiáłu wdźięczny.

Czyni zapách wdźięczny ćiáłu proch korzenia iego/ z korzeniem tártym Fiiołkowym/ á z trochą ſoli zmießány. *Plin.*

Liśćie toż może.

Liśćie toż do przerzeczonych chorob leczenia może iáko y korzeń.

Swinie wrzody leczy. Dymienicom. Wrzedźienicom. Trędowáćinom.

Swinie wrzody zá vßymá. Dymienice gdźiekolwiek. Wrzody ná twarzy ßkodliwe. Wrzedźienice/ y trędowátość ſproſną/ leczy liśćie wárzone w winie/ á przykłádáne. (*Plin.*) Abo też w oććie wárzone. Abo pßczoły ná popioł vpálić y z ſokiem zmießáć/ á trędowotość pomázowáć. *Plat.*

Podágrze.

Podágrze vſpokaia/ piiąc tego korzenia ćwierć łotá/ bądź wárzonego ábo ſurowego. (*Sophodes.*) Abo korzenia iego wárzonego pożywáią.

Item/ Toż wárzone plaſtruiąc/ ábo w oliwie ſmáżone/ ná boleiące nogi ćiepło przykłádáne. *Tab.*

Wolá pod gárdłom tráći.

Wolá ná ßyi y gárdle leczy/ przydawßy cachridis z winem/ to ieſt/ ábo naśienia Rozmárynowego/ ábo rząſy leſczynowey bo to oboie Grekowie tym imieniem Cáchriszowią. *Plin.*

Ciężkiemu puſczániu vryny.

Zátrzymániu vryny/ ábo ćiężkiemu iey puſczániu/

ſczánim / weżmi lotow vj. ſoku tego korzeniá przyday dwá loty prochu Lamkámieniowego korzeniá / Wrobiego Proſá naśienia dwá loty / day wrzeć aż dwie częśći wywreią / potym przecedźiwſzy / dáć z cukrem wypić. *platear.*

Puchlinie

Puchline wywodźi / wźiawſzy śrzedniey ſkorki Bzoney / y Hebdowey / á Orzeſzkow Filipendula zowią / po trzy ćwierći lotá káżdego / to w ośmi łyżkách ſoku tego korzeniá wárzyć / á pić. *plat.*

Item.

Drudzy te wolą leczą / záwieśiwſzy ná nim korzeń Złotogłowowy / ábo Kożich iáiek / y część potym tego korzeniá w dymie záwieſzáią / á czwartego dniá odeymuią go ták powiádáią / źnienágłá ono wole że będźie ſchnęło z onym korzeniem. (*Plin.*) Puchlinę z ciáłá wyćiąga / korzeń z winem piiąc. *plin.*

Do Wenuſá chćiwość pobudza.

Do Wenuſá chćiwość pobudza / z winem á z miodem korzeń rośćieráiąc / á tym wſtydliwy członek pomázuiąc / y toż piiąc. *plin.*

Párk odeyma.

Korzen ten wárzony z Bielunem á zmázią / tym ktorzy párkiem śmierdzą / ieſt mázánie vżyteczne / pod pácháſmi ábo y około kroku.

Kámieniowi nyrkowemu.

Tenże korzeń w winie wárzony y rośćieráný / á pity / kámień w nyrkách krſzy y wywodźi. *Plin.*

Slezienie boleiącey.

Hippokrates ná bolenie ſrogie śleziony / naśienie pić z winem kazał.

Obłázłą śierść z bydłá czyni porosłą.

Pleſzowátość bydłá ze wrzodow / ábo z opárſzywośći śierćią okrywá / korzeń Kożich iáiek plaſtruiąc. Abo ſokiem tego przewárzonym pomázuiąc. [*plin.*] Abo ſámym korzeniem częſto náćieráiąc.

Myſzy morzy.

Myſzy morzy / tylko dźiury ktoremi chodzą ſámym korzeniem pozátykawſzy.

Ná zbićie / zśiniáłośći mieyſc.

Ná mieyſcá zbite á potłuczone / czynią poſpolićie z korzeniá á z oliwy / iáko ſie wyſſzey powiedźiáło / mázánie / ále to o ſámicy rozumieć.

Rány goi.

Rány tákże goi / to o ſámicy rozumieć.

Bolenie goleni ábo nog.

Bolenie nog ábo goleni / ſok korzeniá z Migdáłowym oleykiem zmieſzány / tym pomázuiąc / prędko vśmierza. *Apul.*

Puchlinie nogom.

A gdźieby puchnęły nogi / á przytym bolenie było / korzeń tenże tłukſzy á plaſtrowány / leczy ie. *Apul.*

Wątrobie bolenu.

Wątroby bolenie dźiwnie prędko vśmierza / korzeń tenże wárzony / z pitym miodem vżywány. *Apul.*

Oleiek.

Oleiek tym ſpoſobem może vczynić. Korzeń tego źiela wydrożyć / y oliwy weń nálać y w zarzyſtym popiele go warzyć. Abo go drobno pośiekáć / y w oliwie ſmáżyć / á potym wyćiſnąć / y do potrzeb lekárſkich chowáć. Ten

Odmrożonym członkom y piętym żyłom ieſt vżyteczny / nim námázuiąc / o czym ſie też wyſſzey námieniło.

Głuchoćie ieſt lekárſtwem známienitym / puſczáiąc go w vſzy po kropce / po trzech / ábo po czterech ćiepło.

Podágrę vkłáda nim náćieráiąc.

Rozſądek z vważeniem.

Wiedźieć tu przyſtoi / tym ktorzy ſie lekárſtwy proſtymi báwią / że te ſtuki Kożich iáiek / ktore z Diſkoridá y z Galená tu ſą opiſáne / tylko należą ſámcowi Złotogłowowi / ktore Plinius / te ſámicy y ſámcowi przypiſał. Abowiem liśćie ſámice y korzeń goręcyſzy ieſt y ſłámowátſzy niźli ſámcow / przeto do ran / do wrzodow / liſzáiow / popádáłośći / więcey ſłuży / niźli ſámiec.

Złotogłow rzeczony dla tego / że złotey ábo żołtey bárwy má kwiećie y korzenie ábo rádniey głąb nád korzeniem. Zás Kożie iayká od formy y kſztałtu kożich iáiec ábo iąder

O Snietku cudzoziemſkim / ábo nágim Oſzlochu.

Rozdźiał 129.

Bulbus esculentus.

Katzen Zwiwel.

Sniodek Afrycki / ábo Oſzloch / o ktorym tu w tym rozdźiale Dyoſkorydes piſze / názwáliſmy go cudzoziemſkim / á ku temu nágim. Przeto iż tu w Polſcze nie ſą te Oſzlochy / do vżywánia przynależące / poſpolite iáko ſą w cudzych ſtronách / á zwłaſzczá w Grecyey / gdźie ſie do a wiet ſzego wzbudzenia do wſzetecznego Wenuſá w tym bárzo kocháli / Nie żeby y v nas w niektorych kráinách nie były náleźione / ále w Ruſkich y Podolſkich / gdźie ia rozmáite znáydowałem / á miánowićie

po gorách

po gorách Sádowych około Lwowá. Tákże ná gorách leśnych Kuropátnickich/ ná Pokuciu. Ale że nam nie ſą zwyczáyne ku vżywániu/ by namniey ſie też o ich znáiomośći y włáſnośći nie wywiáduiemy. Ale y Ziołopiſowie poſledníeyſzy/ Dyoſkorydá/ Galená/ Pliniuſá/ Theophráſtá/ dla nieznáiomośći ich/ nic właſnego o nich nie pozoſtáwili. Nágim też tu zowiemy go/ że korzeń tego Cebuláty/ ták ſubtelną łupinkę ná ſobie ma/ że ſie zda żadney nie mieć. Jednák wſzyſcy máią liśćie waſkie/ długie/ iáko Luk/ roſkłádáiące ſie po ziemi. Głąb proſty ná wierzchu/podczás biały/podczás błekitny. Zolte drugie máią/ drugie bládozielone/ ábo żołto/korzeń káżdy Cebuláty/ ále ieden biały/ drugie czerwonáwy/ ábo rumiány.

Ten z Afryki do Grecyey bywał przywożony/ ſmáku gorzkie°.

Przyrodzenie.

TEn Oſtoch iáko Galenus piſze w 6. kśiegách o ziołách/ ma w ſobie wilgotność chłodną/ lipką/ y hrubą/ y do ſtrawienia trudny/ puſzący/ y do ſtolcow pobudzáiący. Jednák plaſtrowány/ do gorzkośći y zwierania/ wyćiera/ ſpáia/ y nieiákokolwiek też wyſuſza. Abowiem poſpolićie te lekárſtwá ktore wyćieráią/ máią w ſobie gorzkość/ záś ktore ſpáiáią/ máią zwieránie. Záczym oboim idźie wyſuſzánie.

Moc y ſkutki.

Zołądkowi vżyteczny.

Ciepłego przyrodzenia ieſt/ przeto żołądkowi ieſt vżyteczny/á ile czyrwonowłosienkowáty á przy gorzknieyſzy/ abowiem ſtráwnieyſzym czyni.

Wzbudza do Wenuſá.

Wzbudza chęć do Wenuſá ſwym vżywániem.

Jęzek y vſtá zaoſtrza.

Máią w ſobie wſzyſtkę gorzkość oſtrą/ ięzyk y vſtá zoſtrza.

Ciało bárzo tuczą y mnożą. (*Dioſ.*) we dwoiey wodźie wárzone. *Gal.*

Opuſzáią.

Opuſzáią wietrznośći mnożąc.

Wywinieniu.

Ná wywinienie y wybićie ſtáwu/ tłukąc ie á plaſtruiąc/ ieſt vżyteczny.

Rázom tłuczonym.

Ná rázy tłuczone/ tákże plaſtrowáć go dobrze.

Łamániu w członkách.

Łamániu w członkách ieſt lekárſtwem plaſtruiąc ie.

Darnie z ćiáłá wyćiąga.

Darnie y ine w ćiele tkwiące rzeczy wyćiąga ſwym przyłożeniem.

Ráncerowátym wrzodom.

Wrzody Ráncerujące goi/ w popiele pieczony/á z miodem roſtárty y plaſtrowány. *Plin.*

Podágrze.

Podágrę leczy bądź ſam tylko bądź z miodem vtłuczony/ á przywiązány.

Puchlinie. Vkąſzony od pſá.

Puchlinę z ćiáłá wywodźi/ vkąſzenie od pſá/ z miodem á z pieprzem vtárty y przykłádány.

Poty hámuie.

Poty záwśćiąga. *Dioſ.*

Bolenie żołądká.

Bolenie żołądká vśmierza. *Dioſ.*

Párchy leczy.

Párchy y wrzedźienice z głowy ćiekące z przypiekáną Sáletrą ſpądzą.

Łupieże.

Tákże też łupieże z głowy wyczyśćia. *Dioſ.* ábo z winem rośćierány. *Plin.*

Trędowátość z twarzy ſpądza.

Kroſty á ſádzele krwáwe ná twarzy/ ſam przez ſię ábo przydawſzy do tego iáiowy żołtek śćiera.

Siniáłośći pod oczymá.

Siniáłośći pod oczymá roſpądza. Tákże y ine ſtłuczonych rázow/ ták ſam przez ſię/ iáko z żołtkiem vmieſzány.

Piegi ſpądza.

Piegi tákże z twarzy ſpądza/ z miodem á z octem vmieſzawſzy ſok iego/ ábo z winem ábo z Kminem kramnym wárząc y ná ſłońcu ie pomázuiąc.

Vſzom záwrzedźiáłym. Páznokćiom.

Záwrzedźiáłośći vſzu/ y pogniećionym: Tákże páznogćiom potłuczonym/ z ięczmienną mąką plaſtrowány/ ieſt vżyteczny.

Szyſzki ſpądza.

Szyſzki goi/ pieczony w gorącym popiele á z popiołem ſpaloney głowy Sulwice ryby/ plaſtruiąc.

Oſtrość ćiáłá oddala.

Oſtrość ćiáłá oddala.

Ogorzenie. Pſtroćiny czarne ſpądza.

Ogorzáłość od ſłońcá/ z ćiáłá y z twá. Mákuły czarney blizny/ rzy śćiera popioł z nich z *Alcyonium* zmieſzány/ á pomázowány/ [*Dioſ.*] Abo z miodem á ſáletrą zmieſzawſzy ná ſłońcu mázáć.

Przepukłym.

Przepukłym ieſt lekarſtwem/ wárząc ie w occie/ á vżywáiąc.

Z Gálenuſá.

Szkodźi gęſte iego vżywánie. Do pozbyćia ropy z pierśi.

Ten Sniedek ieſt też bárzo tym vżyteczny/ ktorzy z pierśi chárkániem ropy pozbywáć nie mogą/ choćiaż iſtnośći ieſt lipkiey y hrubey/ bo gorzkość ktora ma w ſobie/ tá vſkramia mu tey hrubośći. Ale ma bydź ſurowy rádniey á niżli wárzony w tey mierze pożywány. Bo przez odwárzenie/ á ile we dwu wodách/ vtraca przyrodzoną gorzkość/ ktorey włáſność ieſt hrube á lipkie máteriy rozpráwowáć/ siekáć/ y rośćienczáć.

Przyprawá Sniedku ábo Oſtoku.

Vżywáią ich poſpolićie z octem/ z oliwą

á z ſolą / ábo z roſołem / bo y dáleko przyiemnieyße ſą tym ſpoſobem vżywáne / y tuczą ćiáło lepiey / nie ták pußą / y prędzey do ſtráwienia przychodźą w żołądku. *Gal.*

Item.

Przypráwuią ie ini rozmáićie. Jedni ſmáżą ie w oliwie. Drudzy ie odwarzáią. Jni ie ná roſtćie piecą. Drudzy ták ſurowych vżywáią dla wdźięczney w nich gorzkośći / ktora do iedzenia inych potraw pobudza / y chęći dodáie.

Kroſtom y wrzedźienicom ná twárzy.

Kroſty śliwiące ſproſne / iáko ſą Tredowáćiny / ſpądza.

Item, Rány korzeń Sniećkow z octem á z śiárką rośćierány goi námázuiąc tym.

Pſzkniſeniu od weżá.

Z octem roſtárty vſczknienie od weżá / y beſtiy iádowitych leczy / tym pomázuiąc.

Pſtroćiny ná golemiách.

Kwiećie tego Sniecku ábo Oßlechu vwierćiáne / pſtroćiny ná golemiách y nogách z ogniſtego vpalenia ſpądza nim pomázuiąc.

Twárdey puchlinie.

Bolączki twárde ádmiękcza ſwym przyłożeniem.

Pieczony y wárzony lepßy.

Pieczone ſą zdrowße y ſmácznieyße do iedzenia niżli wárzone.

Ná ſkurczenie żył.

Zyłom pokurczonym ieſt lekárſtwem nácieráiąc ie nim.

Eraſiſtratus ná vkąßenie od pſá każe ſok z máźią ábo z ſmołą przykłádáć.

Krew záſtánawia.

Krew zkądkolwiek płynąca záſtánawia / ſok z miodem zmießány pomázuiąc. *Plin.*

Krew z noſá záſtánawia.

A ieſliby z noſá gwałtownie płynęłá / tedy ſok iego z Koryándrem á z mąką zmießány przykłádáć. *Plin.*

Lißáie goi.

Lißáie goi z octem ſok zmießány á náćieráne. *Plin.*

Párchy leczy.

Párchy y wrzody złe z głowy ćiekące ſok z ćirpkim winem / ábo z żołtkiem náćieráiąc leczy. *Plin. Theodor.*

Oczom płynącym.

Tymże Sniećkiem *Theodorus* każe płynące oczy náćieráć.

Rány goi.

Rány ſam tylko tárty á przywiiány / goi. (*Damion*) ábo z miodem pitym rośćierány á do piąci dni przyłożywßy trzymány. *Plin.*

Bolenie w ſtáwách.

Bolenie w ſtáwách z mąką Jęczmienną zmießány vśmierza. *Plin.*

Twárdość ſłabizny y żywotá odmiękcza.

W winie wárzony / á ná żywot y ſłábizny plaſtrowány / twárdość ich odmiękcza.

Czerwonce.

Czerwoną chorobę leczy / ze dżdżową wodą rośćierány á pity. *Plin.*

Pokurczonym.

W pigułách z Czártowym łáynem ktore wielkośći máią być bobowey / pożywány pokurczone leczy. *Plin.*

Nogom páráliżem záráżony.

Nogi páráliżem gdyby komu były odięte ieſt lekárſtwem / á zwłaſzczá ten ktoryby był liſowáty / z miodem á z ſolą náćieráiąc ie. *Plin.*

Rány wnętrzne.

Leśny Sniećek / wnętrzne rány z Czártowym łáynem / ktore *Sylphium* zowią / w pigułách vżywány leczy.

Vſczknieniu od pająká długonogiego.

Naśienie Sniecku ogrodnego pite z winem / ná vſczknienie od pająká długonogiego / *phalangium* zowią Láćinnicy y Grekowie / ieſt lekárſtwem.

Od rozumu odchodzącym.

Toż naśienie dawano z winem ábo ze dżdżową wodą zſtárßy pite tym / ktorzy od rozumu odchodźili. *Plin.*

Szkodźi.

Zyłom ſuchym / ſwym czeſtym vżywániem / bárzo ßkodźi. Tákże

Surowy / ſurowe y złe w ćiele wilgotnośći czyni zá czeſtym vżywániem.

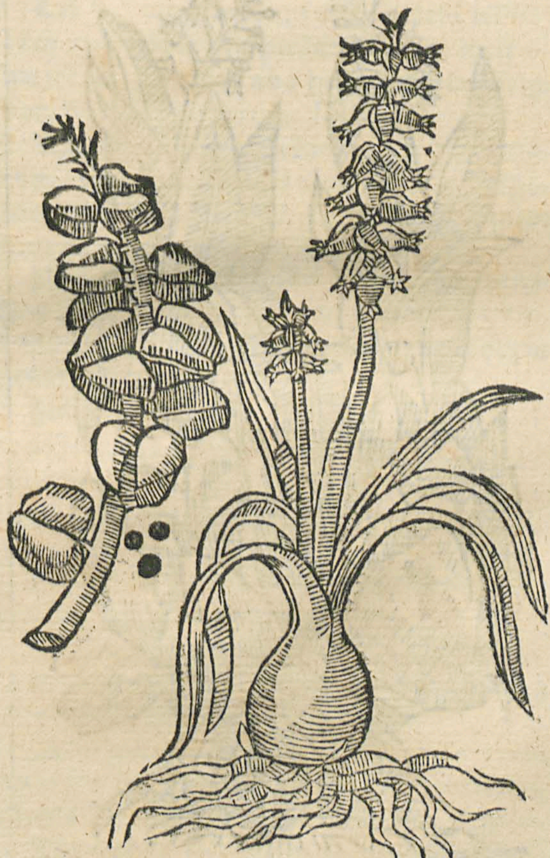
Opuchnienie y w żywoćie gryźienie czyni / gdźieby był vżywány nie dowrzawßy ſwey właſney miáry.

Rozſądek.

Mylą ſię / ktorzy Aßkálonicką Cebulą / ábo Oßlochem miánuią go być / iáko *Amatus Luſitanus*.

O Spilánce ábo Podezronie żołtym. Rozd: 130.

Bulbus vomitorius.

Spilánká / ktora żołtym Podezrzonem zowiemy / ieſt ziołko z ziół Cebulátych / ábo Narćißkow. To liſtu ieſt lipczeyßego / y dáleko dłużßego niżli Sniedek cudzoziemſki / ktory Oſlochem Afryckim názwáliſmy / korzeniem

rzeniem iednák sa sobie podobne / tylko że ten skorka czarna iest obleczony. Kwiátu białego / we wnątrz żołtego / niekiedy rumiáne. Ná sienie czarne / w cienkich łupinkách ábo mechyrzynách / iáko Cebulne.

Mieysce.

Pospolićie rośćie rad w niżinách.

Przyrodzenie y złożenie z żywiołow.

Jest przyrodzenia ćiepleyszego dáleko á niżli Smiedek Afrykáński / iáko Galenus w 6. księgách o ziołách pisze.

Moc y skutki.

Mechyrzá wszelákie niedostátki leczy korzeń / bądź sam surowo pożywány / bądź też z wárzonego iucha pity. *Dios.*

Mechyrzowe dolegliwości leczy.

Jedziony ábo tákże rostárty á pity / womity czyni.

Womity czyni.

Rozsadek z vważeniem.

Sa ktorzy miedzy Nárćiszki ábo iedno z nich bydź powiádáia / ále sie myla: choćiaż korzeniem iest im nieiákokolwiek podobny. Apuleius też iny opisuie / á ten tam z Nárćiszkow rodzáiu / o ktorym powie sie o Nárćiszkách da Pan Bog / pisząc.

O Cebuli zamorzkiey. Rozd. 131.

Scilla.

Meerzwibel.

Cebule morzkie Plinius dwoiáka bydź pisze. Sámcá / Ktora iest listu czarnego / ábo czerwonego. Te obiedwie máia korzeń wielki / wielu łupinámi przyodziány iáko y nászá Cebulá czerwono lisowátymi. Od spodku wielkość korzonkow ćienkich á długich wypuszczáiaca. Łupin iest miąższych / soku lipkiego pełnych / gorzkiego á ostrego smáku. Z tego korzeniá napierwey głąb ábo pręt iáko y z Száfranu wyrasta / długi / ćienki / okragły / á lekki / z tego prętá kwiát z żołtá biały (ábo bládożołty) ieden przećiwko drugiemu rowno / ná obdłużnych stopkách wychodźi o czterech listkách / á w sámym wierzchu ten pręt iest kłosowáty / ktory kwiát gdy sie zstárzeie y zwiednieie / dopiro po wielu dni wyszćia / liśćie wyrasta szerokie / liśćiu Aloesowemu podobne / żadnych stopek niemáiace iáko y Cebulne liśćie / z nich niektore ku ziemi sie nákłániáiace.

Tá Cebulá bez ziemie przez czás długi sámym tylko powietrzem trwáć może záwieszona ná nići / bądź ná dworze / bądź w gmáchu.

Mieysce y czás.

Rośćie nád morzem pospolićie / á obfićie w Apuliey / w Sycyliey. Trzykroć do roku kwitnie / ktorym kwitnieniem swym też trzy czásy pokázuie bydź sposobne do sprawowánia rol y do siania / iáko Teophra=

ophrastus piße w 7. kśięgách w rozdźiale 12. Ten kwiát iey znáczy obfity vrodzay/ iáko Bericius piße/ á to gdy nie prędko wiednieie.

Wybor.

TA nalepßa bywa/ ktora o dwu wierzchách rośćie spolu śie skłádáiac/ gorzka y pieprzna.

Przyrodzenie y złożenie z żywiołow.

ACzkolwiek bárzo rośpráwia/ rośćieńcza/ rozśiekuie hrube á lipkie wilgotnośći y otwiera. Wßákoż nie bárzo rozgrzewa/ tylko we wtorym stopniu ábo w trzećim. A iż ma w sobie nieiáką iádowitość sczypiaca y ßkodliwa/ przeto stárodawni Lekárze każa ia pierwey ábo wárzyć ábo piec/ zálepiwßy ia w glinę ábo w ćiásto/ y do gorącego piecá piekárskiego wsádźić/ áżby śie ćiásto dobrze vpiekło/ á gdźieby śie w iednym nie dopiekło/ w drugie zálepiwßy znowu piec/ áż śie práwie dobrze vpiecze/ ábo w gárncu nowym zálepiwßy/ ábo w żarzystym popiele w pácześi konopne zmáczáne obwinawßy/ á po vpieczeniu y ochedożeniu to co we śrzodku iest/ mięso ma bydź znowu wárzono. Bywa y wárzona we dwu wodách áż pozbędźie wßystkiey gorzkośći y iádowitośći/ co poznáć po wodźie/ ieśli nie ma w sobie ostrogorskiey pieprznośći. Potym mięso sámo z łupin obłupiwßy/ w stuczki rozebráć ábo w tálarki/ y ná nić powćiebawßy/ żeby śie iedno drugiego nie dotykáło/ w ćieniu sußyć. Tákiey vżywáć mamy badź do oleyku/ badź do miodku/ badź do winá ábo y do oczu.

Moc y skutki z Diosk.

Puchline leczy.

PVchline potężnie z ćiáłá wywodźi/ wyżawßy tey Cebule naprzod vpieczoney dobrze śrzodek/ á potym wárzoney (bo ták przyprawiona/ namniey wnętrznośćiom ßkodźić nie będźie) ℈ ß. to iest poł ćwierći od łotu/ y to z octem y z miodem vtrzeć y dáć pić/ ábowiem vryna puchline wywodźi. *Apul.*

Może bydź vżywána tá/ ktora po vpieczeniu w tálarki pokráiána/ y ná nići pośćiebána/ ná wolnym powietrzu vsußona/ z winem/ y z oliwa/ z octem/ iáko Dioskorides piße.

Czarom.

Czáry wßelákie odgania y psuie/ ná drzwiách domowych cała Cebulá záwießona. Surowey do wnętrznych lekarstw nie godźi śie vżywáć/ tylko przypráwiona/ iáko śie iuż powiedźiáło. Do zwierzchownych surowa pospolićie wchodźi.

Surowey nie godźi śie vżywáć

Rospadliny goi.

Rospádliny/ badź w nogách/ badź w rękách leczy śrzodek tey Cebule surowey w oliwie smażoney/ ábo z biała żywica vtárta goi pomázuiac ábo plastruiac. *Dios.*

Vkąßeniu Jádowitemu iest lekárstwem.

Ná vkąßenie od węzá w occie wárzona á plastrowána/ iest lekárstwem osobliwym. Tákże y ná vkąßenie inych bestiy iádowitych. *Dios.*

Tey Cebule pieczoney wźiać część iednę/ ośm częśći soli przypiekáney: y to wespoł vtrzeć/ á z poł łotá ábo troche więcey przydáć. Zywot odmiękcza. *Dios.*

Zywot odmiękcza. Moc pędźi.

W trunku ábo w lekárstwách pachniacych/ nie wolna vryne wywodźi/ y wilgotnośći zbytnie z nia. *Dios.* á Plinius z miodem á z octem rádźi iey vżywáć.

Puchlinie. Zołądkowi nietráwiącemu. Zołtey niemocy. Morzeniu w żywoćie.

Puchlinie/ ocet iey ábo wino pijac/ wielkim lekárstwem/ ábo z miodem y z octem.

Zołądkowi nie stráwnemu/ y w ktorym pokármy spływáia.

Zołtey niemocy.

Morzeniu y gryźieniu w kißkách.

Miodek.

Kaßlom zástárzáłym. Gwizdźotchnacym. Dycháwicznym.

Zástárzáłemu kaßlowi/ miodek z niey pożywány iest lekárstwem.

Gwizdźotchnacym.

Dycháwicznym/ miodek iest vżyteczny/ z niey/ ktory zowia Loch *de Scilla*.

Krwia charkáiacym. Trudnemu wycharkániu. Nie zátrzymuiącym pokármow.

Krwia charkáiacym/ y tym ktorzy z trudnośćia wycharkuia/ ktore *Anaphoreticos* Grekowie zowia.

Toż y tym/ ktorzy pokármow zátrzymáć nie moga/ tenże ocet iey pijac/ ábo ćwierć lotá z miodem pożywána.

Ten miodek dźiśieyßy Aptekárze ták czynia. Biora sok wygniećioney Cebule zamorskiey: Miodu przewárzonego y odßymowánego/ káżdego zá rowno po funćie/ y wespoł to wárza áż do przystoynego zgęsczenia. Tego ná stáre kaßle/ ná dycháwice/ ná niewolne wycharkánia plugáwośći

Kaßlom. Dycháwicy.

piersi/ ná bolenie ich liżąc vżywáią/ łyżkę/ dwie/ ná raz.

Szkodźi ktorzy wnętrznośći máią zwrzedźiáły zránione.

Też do tych przerzeczonych chorob vżywáią iey miásto potráwy/ wárząc ią w miedźie pitym: ále ktorzy wnętrznośći y kiszki zránione y záwrzedźiáłe máią/ strzedz sie iey máią.

Pádáiącey niemocy.

Kádukę á padáiącą niemoc ćierpiącym/ leczy. *Dios.*] stáre vżywa/ nie dawne vzdrawia.

Páráliżem nárußonym.

Páráliżem nárußonym/ tákże iest lekárstwem. *Dios.*

Zołądek strawnieyßy czyni.

Trawienie w żołądku czyni/ bądź ocet ábo wino iey pite/ bądź w miedźie wárzona á pożywána/ iáko sie powiedźiáło przed tym. Z miodowym octem ćwierć łotá iey piiąc proch wywodźi stolcy hrube/ lipkie y melánkoliczne wilgotnośći.

Zywot zbytnych wilgotnośći purguie.

Brodawkom. Odźiębieniu.

Brodawki/ y odźiębienie/ pieczona plastrowána leczy.

Zywot czyśći.

Też stolce czyni naśienie iey z suchemi Figámi tárte á pożywáne.

Czárom w domu niedopuszcza szkodźić.

We wroćiech ábo we drzwiách záwieszona/ broni wszelákim czárom w domu szkodźić. *Dios.*

Powstáiącym z długiey choroby.

Z długiey choroby powstáiącym/ vżyteczny. *Dios.*

Sposoby octu czynienia.

Plinius vczy/ iáko ocet z tey cebule morskiey czynić: Káże przypráwiona (o czym sie wyższey powiedźiáło) y ná nićiách vsußona do octu co namocnieyßego ná nićiách ták záwiesić/ żeby sie nigdźie naczynia onego nie dotykáłá/ y przez 48. dni ná tákim słońcu dobrze zátkawßy y oblepiwßy wierzch onego naczynia/ temu stać. Potym przecedźić á chowáć do przerzeczonych potrzeb.

Omartwia człowieká ocet Cebuley piiąc go raz wiele.

Ale ktoby záraz tego octu wiele pił/ ták w nim duße zátai ná chwilę/ iákoby obumárł/ y owszem obumárłym vczyni do czásu. przeto obyczáynie go potrzebá vżywáć.

Octu ina przypráwá woiaká.

Iny sposob czynienia octu z tą Cebulą. z Diosk.

Cebule morska/ według opisánia przeduiego/ przypráwiona/ y przez 40. dni sußona: Wziąć funt ieden/ wley ná to kwart 12. mocnego octu/ y pilnie zátkawßy/ przez siedm dni ná słońcu niechay stoi: potym wyiąwßy ią z octu/ wyżąć ią miedzy rękomá co nalepiey y namocniey/ on precz odrzućić/ á ocet gdy sie podstoi/ do potrzeby/ zlawßy y przecedźiwßy/ choway.

2 Drudzy ná funt tey Cebule tylko kwart pięć octu leią.

3 Ini Cebulę te ochędożywßy tylko/ á nie sußywßy/ zá rowno z octem biorą/ y przez miesiecy cześć ią moczą: á tákowy ocet nád ine potężniey rozsiekuie y rozćina wilgotnośći hrube/ lipkie/ kliiowáte.

Ocet z Cebule zamorskiey.

Ocet.

Ocet z tey Cebule czyniony/ wielkich y dźiwnych á niewysłowionych iest skutkow/ o ktorych sie niżey námieni z Pitágory. Ten bywa czyniony tym sposobem: Wziąć tey Cebule przypráwioney á wysußoney/ łotow 15. octu winnego abo miodowego mocnego y ostrego dwie kwárćie/ záwiesić żeby sie nie dotykáło naczynia/ iáko Plinius vczy. To ná słońcu przez czterdźieśći dni y osm moczyć/ potym przecedźiwßy/ chowáć go dla potrzeb rozmáitych. Abowiem iáko Galenus o nim piße.

Zeby vmacnia. Dźiąsłom zágniłym. Smrod z vst odpędza. Vstá żołądkowe posila. Tchnienie bespieczne czyni. Wzrok bystry czyni. Żołądká zámuleniu. Mowę bespiecznie czyni. Opußeniu.

Zeby vmacnia chwieiące/
Dźiąsłá zágniłe y gnilec/
Dźięgnę leczy/
Smrod z vst pochodzący oddala/ płocząc nim/ abo káżdy poránek po trosze go piiąc. Vstá żołądkowe czyśći y posila/
Tchnienie bespieczne czyni/
Wzrok bystry czyni/
Zámulenie żołądká otwiera/
Mowę bespieczną czyni/
Zátym opußenie żadne nie nięći sie/ káżdy poránek po poł łotá go piiąc.

rumieniec dáie strawność żołądkowi. Głuchoćie. Wilgotnośćiom. Máćicy zádußoney. Smierći nágłey broni. Mowie vtraconey. Głosu krzykliwemu. Melánkolicznym. Zanokćice leczy. Serce posila. stolce wolne czyny. Vryny wywodźi. Rzygánie nie depuszcza. Podágrom. Członkom łamániu. Wątrobie ślezionie. Kośći z nieczystośći wypędza.

Bladym rumieniec piękny dáie.

Zołądek zdrowy czyni y strawny/ chociaby mu miárą często przebierał.

Głuchotę odeymuie w wychędożone vszy po kropce abo dwu ćiepło pusczáiąc.

W ćiele żadnym plugáwośćiom nie dopuscza sie zámnażáć/ áni kolerze/ áni flágmie/ áni melánkoliey.

Zadußeniu máćice iest vżyteczny.

Od smierći nagłey/ ktorą *Appoplexia* zowią/ záchowywa piiy.

Mowę vtráconą bądź wszelákim nárußeniem/ bądź z iákiego inego przypadku.

Głos iásny y krzykliwy czyni/ bo piszczałkę w gárdle wychędaża.

Melánkolicznym iest bárzo vżyteczny te wilgotnośc rospráwuiąc/ ćienczac/ y wyćieráiąc.

Zanokćice leczy korzeń z octem á z chlebem vtárty á przykłádány.

Serce posila.

Stolce wolne nigdy zátwárdzenia niedopuśći.

Vryny wolne odchodzenie czyni.

Rzygánia żadnego niedopuśći/ áni kwáśnego áni zapártkámi.

Podágrykom/ ártetykom/ bárzo iest vżyteczny.

Wątroby/ ślezìony/ zátwárdzeniu iest lekárstwem wielkim.

W kośćiach też by iákie nieczystośći były/ wychędaża.

Te są skutki octu tego/ y wiele inych o ktorym to świádectwo w księgách swych Pytágorás

tágoras on ſławny y zacny Philozoph nápiſał. Abowiem człowieká długo wiekuiącego w dobrym zdrowiu y w czerſtwośći śił záchowuie / czego ſam tenże ná ſobie doznał. Máiac lat piećdźieśiat / dopiero iał go vżywáć / á trwał bez wßelákiey choroby potym 60. lat. Ták że wßyſtkiego wieku ſwego miał 110. lat

Rány w gárdle leczy.

Zágniłośći w ćiele broni ocet. *Mesua.*

Zdrowie dobre w ćiele záchowuie ocet.

Młodość y czerſtwość w cále długo záchowuie ocet. *Mes.*

Tłuſte á tłáłowite ćiáłá wyćiencza y wychedaża ocet. *Mesu.*

Ciáłá oſłábiáiące ſtęża ocet. *Mes.*

Zołądká boleść vśmierza.

Cymu ćiáło czerſtwe y do wßyſtkiego pochopne. Pitágoras vżywáiąc tego octu przedłużył żywota swemu lat 110. Zágniłćia w ćiele nie dopuſzcza. Zdrowie záchowuie. Młodość záchowuie. Tłuſte wychedza. Ciáłu osłábiáłemu. Zołądkowi. Winá cżynienia.

Wino Cebule morſkiey.

Czynia też niektorzy z teyże Cebule morſkiey wino / tym ſpoſobem: Nákłádáią w wino teyże Cebule przypráwney ſuchey / y przez długi czás ták temu ſtać dáia. Im ſtárße bywa tym lepße / y zdrowße: potym w ßeść mieśiecách przecedźić ie / á ku potrzebie chowáć.

To wino źimnicznym źle dáwáć.

Zołądek czyśći.

Serce pośila.

Chęć do iedzenia czyni.

Rzygánia wßelákiego broni.

Flágme z żołądká y z kißek wyrzuca.

Twárdość ślezjony miękczy.

Zołta niemoc ſpadza piiąc go. *Dioſ.*

Ciężkiemu puſczániu moczu. *Dioſ.*

Opußeniu. *Dioſ.*

W żywoćie morzeniu. *Dioſ.*

Szlákim ábo párálizem zárażonym.

Pokurczonym.

W záſtárzáłych febrách vżyteczne. *Dioſ.* á ile w źimnicách / ále w świeżych źle.

Dne ábo kre leczy.

Bolenie głowy vśmierza.

Záwrot głowy leczy.

Tym co gniie ná nich ćiáło / y ſchną *Cacecticos* zowią.

Mieśieczną chorobe białogłowſką wzbudza. *Dioſ.*

Kámień w mechyrzu łamie y wypadza.

Suchych żył nie obraża y owßem bolejące wſpomaga. *Dioſ.*

Padáiącey niemocy ieſt rátunkiem / záſtárzáłą hámuie y niedopuſcza iey częſto przypadáć / á nie dawne leczy doſkonále iáko y ocet y miodek.

Puchline trawi y moczem wywodźi.

Záhámowánie vryny otwiera / y one wolno wywodźi.

Kolke y dárćie w kißkách leczy.

Wnętrznośći zámulone otwiera piiąc go *In ſumma,* tym wßyſtkim chorobom należy / ktorym y ocet iey / o czym iuż doſyć ßyroko powiedźiáło ſię.

Szkodźi tym ktorzy źimnice mieważą. Serce pośila. Chęć do iedzenia czyni. Rzygánie czyni. Flágmę. Slezionie zołtey niemocy. Ciężkiemu puſczániu moczu. Opußeniu. W żywoćie morzeniu. Párálizem náruszonym. Pokurczonym. Záſtárzáłym Febrom. Boleniu głowy. Záwrotu głowy. Gnijącym. Mieśieczną. Kámień. Puchline wywodźi. Vrynę pędźi. Kolkę leczy. Wnętrznośći.

Cebulá ſámá.

Pleurze y boleniu bokow przez dwá dni potroße vżywány / ieſt vżyteczny. *Plin.*

Bolenie zębow vśmierza / ſámá przez ſię pieczona ábo wárzona pożywána.

Gmilec tymże ſpoſobem leczy. *Plin.*

Gliſty w żywoćie morzy y wypędza / z miodem á z octem pożywána. *Plin.*

Opuchłym prágnienie zbytnie ktore miewáią / odeymuie / ſurowey kes pod iezykiem trzymaiąc. *Plin.*

Wole / gardźiele / zołzy roſpądza liśćie / przez cztery dni nie odeymuiąc ich.

Párchy ná głowie ćiekące leczy / łupieże tákże y páprzyſká / náćieráiąc głowę ſmażoną w oliwie. *Plin.*

Naśienie tey Cebule z miodem tárte / bole w ledźwiách y w biodrách / to ieſt / ſcyátyke vśmierza.

Boleniu bokow. Zębom boleiącym. Gmilecſy. Gliſtom. Prágnienie opuchłym odeymuie. Wole / Gardźiele zołzy roſpądza. Párchy leczy. Łupieże. Scyátyce. Bol w ledźwiách.

Máść.

Kolce / Artetyce / Podágrze / Sleźienie / Wątrobie / zátwárdźiáłośći.

Máść tym ſpoſobem bywa czyniona / włożyć tey co chceß do winá / y oliwy weſpoł zlawßy / y przez dni 15. dáć moknąć / potym to ſmażyć / á vſmáżywßy przecedźić y troche woſku przydáć: Máść vczynić ná przerzeczone dolegliwośći.

Kolce. Artetyce. Podágrze. Sleźionie. Wątrobie zátwárdźiáłey.

Czynia też z niey Troćißki.

Wźiąć Ptáßego grochu / ábo Ptáßey wyki / mąki ile kto chce / przydáć tey Cebule ták wiele ſoku y náczynić Troćißkách. Abo Cebule ſámey *lib. 1.* á tey Ptáßey wyki mąki lotow ośm: Náczyń troćißkow / z ktorych by káżdy poł lotá ważył / w ćieniu ná gorze ſuß á częſto przewrácay by nie pleśniáły od ſpodku.

Troćißki.

Szkodźi.

Zránieniu y zániwrzedziáłośćiom wnętrznym / vżywánie tey Cebule bárzo ßkodliwe bywa.

Miodek kwáśny dwoiáki ieſt tey Cebule morzkiey.

Pierwßy tym ſpoſobem bywa czyniony: Biorą miodu odwárzánego y odßymowánego trzy funty. Octu teyże Cebule morſkiey dwá funty. To weſpoł wárzą odßymuiąc coż doſkonále y doſtátecznie vwre.

Miodek kwáśkowáty.

Skutki tego Miodu.

Wilgotnośći miąße / lipkie / y do oddárćia trudne / oddźiera roſpráwuiąc. Przeto żołądkowi y inym wnętrznośćiom ieſt bárzo vżyteczne pierśiom.

Zámierzknieniu w oczách ze mdłośći ieſt lekárſtwem / miodek kwáśny z tey Cebule

Wilgotnośći. Zołądkowi. Mdłośći y zámierzknieniu w oczách.

czyniony *Oximel Scilliticum* rzeczony. *Mes.*

Rzygánie kwáśne vśkramia.

Mechyrz ktory moczu w sobie zátrzymáć nie może / leczy.

Vśtáwiczne kápánie y ćieczenie moczu záwśćiaga.

Rzygánie. Mechyrzowi. Moczu zátrzymániu.

Drugi miodek z inemi rzeczámi przyprawiony.

Miodek kwáśny drugi.

Ten też tym sposobem bywa czyniony: Biora korzenia Opichowego / korzenia Kopru Włoskiego / káżdego z tych ośm łotow. korzenia Pietruszczánego / korzenia Gromowego / ábo Szparagowego / korzenia Iglice Włoskiey / ktora y Myßa wiecha zowiemy. Naśienia Opichowego / naśienia Włoskiego Kopru / każdego z tych po dwu łotu. To wßystko w wodzie wárzyć we trzech kwartách ábo wiecey / przecedźić. Wleyże ná to octu tey Cebule poł kwarty / miodu pieknie odßymowánego dwá funty: To znowu warz áż doskonále vwre.

Skutki tego wtorego Miodku kwáśnego.

Ten dáleko potężniey rozśiekuie máterie hrube / lipkie / rospráwuie / ćienczy / wyćiera / zámulenia otwiera.

Qwártánom iest vżyteczny.

Qwártánie.

Tym też febrom ktore káżdego dniá przypadáia.

Iny sposob przyprawowánia winá z Cebula morzka z Dioskoryda.

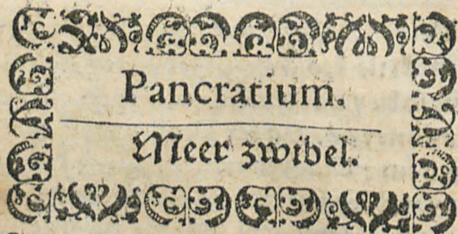
1 Wźiać iuż przyprawney / á dobrze vsußoney / y vtłuczoney co nasubtelniey tey Cebule prześiey przez geste śito funt ieden / y záwiazawßy w wezeł ćienkiego á rzadkiego płotná / ábo w wiotcha rzadka chuste chedoga biała / wpuść do báryły ábo logi Włoskiey młodego winá / ábo moßtu / w ktoreyby kwart 20. było. Day temu przez trzy mieśiace stać / potym stoczywßy w ine naczynie / á dobrze nákrywßy / choway do przerzeczonych potrzeb.

Syropem bywáy to wino zowia.

2 Drudzy też surowa Cebule / iáko Rzepe pokráiawßy / dwákroć iey wiecey wźiawßy nizli do pierwßey przyprawy / przez czterdzieśći dni mocza ná słońcu iárkim / á to długo może chowáć.

3 Ini przyprawno iáko ma bydź funt iij. biora / y pokráiawßy ia / do logi cáłey / ábo do wiádrá winá młodego kłáda / á nákrywßy przez mieśiecy ßeść mocza / á potym w ine naczynie staczáia / pilnie nákrywáiac / chowáia dla potrzeb y chorob przerzeczonych.

O mnieyßey Cebuli morzkiey / ktora Pancratium zowia. Rozdział 132.

TA Cebulá / ktora drudzy morska zowia / ma korzeń wielki / Cebuláty / rumiány ábo lisowáty. Smáku gorzkiego y rospaláiacego. Liśćie ma iáko Lilia / ieno dłużße.

Przyrodzenie. Moc y skutki z Dyoskoryda.

TEgoż przyrodzenia / y tychże skutkow iest co y Cebulá morzka wielka / y tymże sposobem / y pod taż miárą y waga bywa vżywána. Wßákże nie ták iádowita iest w skutkách iáko wielka.

Opuchłym. Tákże

Slezione bárzo chora máiacym osobnym iest lekárstwem / czyniac kołaczki z iey soku á z maki Ptáßey Wyki / á w trunku winá / ábo inego przystoynego pićia / vżywáiac.

Rozsadek z vważeniem.

PAncratium, ták od Grekow iáko y od Láćinnikow názwána iest dla swey piekney y wdźieczney vrody / że wßystká ozdobna iest y piekna.

O Káparách. Rozdział 133.

DRzewko Káparowe nie wielkie iest / krzakowáte / po ziemi sie roskłádáiace / á gáłazki w krag ku dołu zwiiáiace. Po nich iáko po Ieżynách kolacych ośći dosyć / ábo po gáłaskách Rożowych. Liśćie Pigwowemu podobne / okragłe / żyłowáte / a mocne. Owoc wydáie podobny Oliwkom / ktory gdy sie otworzy / źiecie /

á źieiąc kwiát biáły z śiebie wypu-ſzcza wonny. Ten gdy vwiednieie y opádnie / pokázuie ſie iákoby iágodká ábo obdłużny żołądź / ábo coś żołądźiowi podobnego. W łupinie naśienia pełno / iąderkom Pomáráńczowym podobnych / ieno drobne á czerwone. Korzeń ma czerwieniáwy / ná wiele cześći rozdźielony / twárdy / zdrewniáły / ſkorá ná nim tłuſta á lipka.

Capparis. Kappern.

Mieyſce / wybor / y czás.

W Wielu kráinách ćiepłych ſam przez ſie ledákędy ná ıálowey ziemi / ná rumách ſtárych / ná ſtárych murách / w ſuchey ziemi á piaſkowátey rośćie / iáko we Włoſzech / w Apuliey ná wyſpách Egiptckich / ná oſtrowiech morzá Adryátyckiego.

Nalepſze z Cypru / iuż przyprawne bywáią przywożone. Piſze Plinius / że Káppáry Arábſkie ſą ſzkodliwe / co y Galenus też poświadcza / mowiąc / że Afryckie kážą. Sycyliyſkie womity rády czynią / ſkorki z niego máią bydź łupione ná początku Wioſny / á w ćieniu máią bydź ſuſzone / ábo y ná słońcu / do ſześći lat w ſwey porze trwáią. Ma bydź do lekárſtw wźięty / ktory przełámuiąc żeby ſie nie kurzył / czerwieniáwy / zlekká y gorzkáwy. Kwiećie zbieráią poki ſie nie rozkwitną y nieotworzą / bo roſkwitłe nic nie ſą do lekárſtwá / w ſoli máią bydź záchowáne / ktore tylko do roku / á nadálej do dwu trwáią. *Plat.*

Przyrodzenie Káprów y złożenie z żywiołow.

Kápáry ſą przyrodzenia ćiepłego / y ſuchego we wtorym ſtopniu. A Galenus piſze / że ſkorá z korzenia Káparowego zwárzáiąca / oſtra / gorzka / ćirpka / ſkąd iáśnie pokázuie ſie / że ma złożenie ſwego przyrodzenia przećiwnych ſobie rzeczy. Abowiem wyćiera gorącośćią ſwą czyśći y roſpráwia. Záś oſtrośćią ſwą rozgrzewa / rozwodnia y trawi / á ćirpkośćią zgęſzcza y ſtwierdza. Owoc podobne ma ſkutki ſkorkom z korzenia z ietym. Tákże liśćie y drzewko ſámo iuż nie ták potężnie iáko ſkorká y owoc.

Moc y ſkutki.

Aetius piſze że Káparowe liśćie / klącze náśienie / y owoc / tych ſkutkow bydź ktorych korzenia ſkorki / iedno nieco ſłábiey. Tenże piſze / że czáſu iednego bolączkę twárdą w gárdle ſámym Káparowym liśćiem vleczył: wſzákże iednák potrzebá co inego do nich przydáć / czymby ich oſtrość byłá przemożona.

Látoroſlki poki młode / y owoc do vżywánia y przyſmáku ſtołowego bywáią przyprawione. *Dioſ.*

Kápáry mnieyſze y drobnieyſze / v kuchmiſtrzow brzuchowi gárdłu y łakotnym gębom ſłużącym / máią zálecenie wietſze niżli wielkie / wrzeczy dla przyiemnieyſzego ſmá-

ku / ktory nie ſprzyrodzenia włáſnego / z łá-ku ábo z octu máią / y przeto też w więtſzey cenie bywáią. V mądrych y dowćipnych lekárzow więtſze bywáią y ſą dáleko w więtſzym zálecenju/ták do ſtołowego vżywánia/ iáko y do lekarſtw: ábowiem więcey w ſobie mięśiwośći y ſoku ábo wilgotnośći máią/ y pokármu ćiáłu więcey dáią / niżli mnieyſze.

Do ſtołowego vżywánia tym ſpoſobem máią bydź przypráwiáne / z ſoli ie chędogo obrawſzy/wymoczyć ie w chędogiey wodźie ſtudźienney/ raz y trzy odlewáiąc/á świeżey nálewáiąc / á żeby ſłonosć wſzyſtká od nich odeſzłá/potym wyſaczywſzy ie/ octem ie polać / oliwy y Rozynkow drobnych przydáć/ á miáſto Sáłáty przyſmákiem ná ſtoł dáć. (*Oribaſius. Actius. Eginet.*) Może ich też iáko drudzy czynią/ á dobrze/ przywárzyc trochę/ y oliwą ábo cukrem y octem zápráwić. Drudzy iábłko/ drudzy Rozynki/ drudzy oboie przydáią. A gdy ie chcą polewką zápotráwę lekárſką mieć/ winá do nich przylewáią y przywárzáią.

Slezionie chorey.

Sleźienie chorey y zátwárdźiáłey/ miedzy wielą inych lekarſtw / Kápáry przodek máią / po kwinćie ſkorek korzenia iego z białym winem piiąc. Abo też lewy bok náćieráiąc/ y z tych pláſtr vczyniony przykłádáiąc.

Item.

Też ślezione trawi/ y moczem ią wywodźi podczás krwáwemi ſtolcámi/ naśienia iego po poł łotá ná raz z białym winem przednim / przez czterdźieśći dni porządnie trunkiem vżywáiąc. *Dioſ.*

Item.

Wilgotnośći hrubey lipkie / ktore ślezione zámuláią/ wywodźi y purguie. Tákże zátwárdźiáłość y nábrzmiáłość iey / zmiekcza y ścienczą ią/ wźiąć prochu z ſkorek korzenia Kápárowego / prochu z Támárzyſzki ábo z Wrześnie / z liſteczkow Seneſowych / po poł kwinty/ Hányżu eluczonego / Máſtyki/ poł trzeći częśći kwinty / Trociſzkow z Modrzewowey Gębki miałko vtártych kwinte/ Pigul/ktore zowią *Alephanginas*, połczwárty kwinty. To wſzyſtko winem przednim/ ábo wodką z Jelenich Jezyczkow záczynić y śiedm pigul z tego vtoczyć żeby káżda trzećia część kwinty záważyłá / y z tych po iedney káżdego dniá przed wieczerzą porządnie bráć przez czás niemáły to czyniąc.

Apozennia.

Syrop.

Melánkoliczney y ślezionie zámuloney.

Krew melánkoliczna z inymi wilgotnośćiámi hrubymi/ślezioną zámuláiącymi polerule y ślezioną wychadzą y otwiera / Wźiąć korzenia Wołowego iezyká/ Lákrycycy po łoćie / ſkorek z korzenia Kápárowego / y Támárzyſzki ábo Wrześnie/po trzy kwinty/ głowek Chmielu/ Pſczelniku / Kámianki / Jelenich Jezyczkow / po gárśći.

To weſpoł w winie á w wodźie / do połowice wywrzenia wárzyc / á przecedźiwſzy / cukru ſześć łotow przydáć/y przywárzyć znowu do zgęſczenia ſyropu/ ktorego choremu ráno y ná noc ćiepło po trunku dáwáć. Toż też czyni dáiąc prochem ſkorek korzenia Kápárowego po kwinćie z miodem pitym/ czyniąc to przez czás długi.

Item.

Náparzánie.

Náparzenie.

Náparzánie záwrzedźiáłey ślezienie/ kłącze / liśćie / korzenie/ Zytna Miętá / Jelenie Jezyczki / Kokornak / Poley / Kopytnik / w occie winnym wárz / á płát ſukna modrego w tym máczay / y ślezione chore nágrzeway.

Sok.

Succus.

Chroba grzymi vſtom. Wrzodźi záplugáwione chędoży. Slezionie.

Wrzody y bolaczki záplugáwione y zágniłe wychędaza/ puſczány w nie. *Tab.*

Slezjony doległiwośći vkłáda / płát ábo chuſty w nim mácząiąc / á ná ślezione ćiepło przykłádáiąc. [Tenże]

Konfekt.

Konfekt ślezienie.

Elektwarz ábo Konfekt też przećiwko temuż bywa czyniony tym ſpoſobem / wźiąć prochu korzenia ábo ſkorek Kápárowych cztery łoty / prochu ſkorek Támárzyſzkowych ták wiele / miodu chędogiego ile potrzebá zmieſzáć / á z tego vczynić Elektwarz.

Mocz pędźi.

Mocz pędźi w winie ábo w miodowey ſyćie / tákże wárzony owoc ábo y ſkorki á pity. *Dioſ.*

Scyátyce lekárſtwem.

Przećiwko ſcyátyce y bolenju w biodrách tákże z winem wárzone á pite/ſą lekárſtwem.

Sok w kliſterze dany bárzo vſmierza ſcyátykę. *Raſis.*

Chorobie mieśięczney.

Chorobę mieśięczną białogłowſką wywodźi.

Páráliżowi.

Páráliżem záráżonym.

Pokurczeniu.

Pokurczonym.

Przepuklinie.

Przepukłym.

Głowy czyśći.

Głowę wyczyśćia. Tym ſpoſobem wárzony w winie á pity ábo płocząc nim ćiepło vſtá: Korzen też długo żuchány / toż czyni iáyno że krwią z kiſzek wywodźi/tákże zębow bolenie vśmierza / płokáne z naśienia Kápárowego ábo z korzenia iego / w occie wárzonego długo w vśćiech ćiepło trzymáiąc. Teyże mocy ieſt ſamá ſkorká ſucha / gryząc ią ábo trzymáiąc ná zębiech boleiących.

Zębom boleiącym.

Item.

Wrzody záſtárzáłe ſmrodliwe leczy.

Skorki korzenia Kápárowego/ wſzeláłkie wrzody záſtárzáłe záplugáwione y ſmrodliwe/ á ktemu brzegi mięſſe máiące leczą/ naprzod wárząc ie w winie / á tym wymywáiąc/ potym prochem tychże záſypuiąc. *Dioſ.*

Slezionie twárdey.

Pláſtr z ięczmienną mąką z nich czyniony á z przepłokáną oliwą / á ná lewy bok przykłádány ślezienie chorey záćpáney/ á zátwárdźiáłey / ieſt lekárſtwem. *Dioſ.*

Pſtroćiny białe ſpądzą.

Bláchy y pſtroćiny białe po ćiele śćiera z

octem

octem tárte/ á pomazowáne.

Zolzy y twárdo ści ſpodza Slezione śćienga.

Zolzy y twárdośći wßelákie miekczy y roſpodza korzenie y z liśćiem rośćieráne/ á przykládáne. *Dioſ.*

Slezione ćienczy y trawi w octćie wárzony á zwłaſzczá w kwáśnym miedźie/ á pity/ dla watroby w winie. *Gal.*

Głuchoćie Chrobáctwu w vßách.

Głuchotę leczy proch ſkorek iego/ w oliwie wárzony. Tákże y ſok liśćia iego puſczány. Chrobáctwo w vßách z zawrzedźiáłośći y z zágniłośći zámnożone/ zabija y wychedza ſok z liśćia Kápárowego w nie puſczány. *Plat.*

Toż y proch w oliwie wárzony czyni.

Náślenie ábo owoc Káp áro wy y korzeń iáko do lekárſtwa wchodźi. Gliſty morzy.

Owoc Káp árowy do wßyſtkich przerzeczonych chorob dobry iáko y korzeń/ ábo ſkorki iego/ ieno nie ták potężny.

Gliſty w żywoćie zábija naśienie Káp árowe z winem pite/ ábo z miodem w konfektćie. *Plat.*

Sok tákże z liśćia iego z octem á z miodem pity dobry.

Item. Wątrobie twárdey zámuloney. Pláſtr ábo mázánie ná wątrobę y śleźionę twárdą.

Wątroby twárdość tákże iáko y śleźiony miekczy/ wárzony w winie á pity.

Też ná oboie pláſtr z prochu korzeniá iego z ſokiem pśinkowym vmießány/ potym przylać winá y oliwy/ y weſpoł do zgęſczenia wárzyć/ troche woſku do tego przydawßy nowego. *Platear.*] Tákże wáży tá máść iáko oná co ią zowią Agrippe.

Zaußnicom świeżym

Swinie wrzody ábo zaußnice nowo náſtáłe/ korzeniá iego ſkorki z korzeniem ßpárágowym y z myßey wiechy korzeniem wárząc iuchę pić.

Item.

Máść ná záußnice zołzy.

Ná tyż zaußnice/ máść tym ſpoſobem czyniona/ ieſt bárzo oſobliwym lekárſtwem. Wźiąć wężá czerwonego odćiąwßy mu ogon y głowę ná błoń: włożyć go w polewány gárniec nowy/ v dołu zewßąd drobno podźiuráwiony/ żeby ten w drugim był cáły gárncu: wſtáwić w koćieł vkropu/ niech ták wre długi czás/ áż onym ćiepłem wąż rozewre: tłuſtość ktora ná dno gárncá w wodźie wrzącey ſtoiącego ſpłynie/ y przez wilgotność wody záchowána będźie/ wźiąwßy zmießáć ią z prochem Káp árowego korzeniá/ tákże z prochem Ciemierzyce czarney/ y vczynić máść/ á zaußnice świeżo náróſłe/ często nią mázáć: pijąc przy tym iuchę przerzeczoną. *Plat.*

Kolce/ Artetyce

Kolice y Artetyce/ Syrop ten ieſt vżyteczny/ prochu korzeniá Káp árowego wźiąć funt/ wárzyć go w ſoku/ ſkorek Chebdowych przydawßy/ cukru ile potrzebá/ ktorego z wody ćiepłey trochą/ dwákroć do tego dniá vżywáć ráno ábo ná noc.

Jlekroć w lekárſtwie bywa wzmiánká Káp árow/ záwße śię rozumieią ſkorki korzeniá iego. *Plat.*

Owoc tylko do iedzenia y przyſmákow przychodźi: ále máły bárzo pokarm dáie/ więcey wzrußa chęć do iedzenia.

Flágmę też wyćiera y wychędza z żołądká y z kißek: ále przed obiádem y iedzeniem inych potraw ma bydź vżywány: wárzone ábo z oliwą z octem miodowym/ á troche Málmázyey przylawßy/ przypráwione. Abowiem ocet zátłumia ich ßkodliwość żołądkowi. *Aben Meſ.*

Máść.

Vnguentum.

Wźiąć ſkorek korzeniá Koprowego/ korzeniá wielkiego Slazu/ korzeniá Przeſtępowego/ Liliey białey korzeniá/ korzeniá Páprocianego po dwu łotow co nadrobniey pokráiáć/ przetłuc/ y w oleiu Migdałow gorzkich: przydawßy do tego naśienia Opichowego Pietruſczánego/ naśienia Włoſkiey wierzby/ korzeniá Fiiołkowego ábo Roſáccowego/ Mirrhy/ Styraku/ po poł łotá: ßlámowátośći z naśienia Jengrekowego w winie białym wyćiągnioney/ trzy łoty: Ammoniaku/ Bdelium/ Opoponaku w octćie zamorſkiey Cebule to wßyſtko moczyć/ po trzy łoty káżdego wźiąwßy. Woſku iárzęcego/ Terebintowey żywice/ po cztery łoty: y z tego wßyſtkiego máść z pilnośćią wielką vczynić. Do ktorey przylać może máśći/ ktorą zowiemy *Deopilatiuum cum ſuccis*, ze cztery łoty/ y tym w lewym boku pod żiebry śleźionę twárdą y boleiącą náćieráć káżdego dniá.

Item.

Jtem/ wźiąć Káp árowe° korzeniá miáłko vtártego/ korzeniá Fiiołkowego/ Przeſtępu/ po trzy łoty. Máśći/ ktorą zowiemy *Deopilatiuum cum ſuccis* ośm łotow/ oleyku Káp árowego/ oleyku Migdałow gorzkich/ oleyku Piołynowego/ po dwu łotách. Wodki Pietruſczáney cztery łoty/ Piołynowey dwá łoty. To weſpoł wárzyć do wywrzenia y ſtráwienia wodek/ y wygnieść mocno: do tego przydáć Ammoniaku w octćie roſpuſczonego/ dwá łoty: Woſku troche: y z tego wßytkiego vczynić ná śleźione záttwárdźiáłą ábo kre/ y bolenie iey/ máść.

Item.

Jtem: wźiąć korzeniá Káp árowego miáłko vtártego/ Soku Piołynowego/ ſoku Włoſkiego Kopru/ Winá białego korzennego troche. To weſpoł ná ogniu węgliſtym wolnym zwárzyć/ y troche woſku y Oliwy przydawßy/ z tego máść vczynić śleźienie boleiącey.

Item.

Jtem/ wźiąć Fig ſuchych mięśiſtych ze 4. łoty: Bdelium/ Ammoniaku/ Opoponaku/ po dwá łoty: Kozich ráćic ábo golenj/ Kozłowego rogu miáłko vtártych/ po cztery łoty: Prochu ſkorek korzeniá Káp árowego/ tákże korzeniá Pięćperſtowego miáłko vtártego/ po ßeśći łotow: Octu winnego ile potrzebá do záczynienia pláſtru/ ktory przez niemáły czás ná lewym boku nośić. Ten abowiem śleźionę zátkáną otwiera/ zá-

mulone wychodza / nábrzmiáłe ściencza / twárde zmiekcza.

Item. Też twárdość teyże ślezjony zmiekcza / ſáme ſkorki Káppárowego korzeniá w Winnym occie wárzone y plaſtrowáne.

Oleiek Káppárowy.

TEn bywa tym ſpoſobem robiony: bierá ſkorek korzeniá Káppárowego dwá loty: ſkorek z Wrześnie ábo z Tamáryßku y liśćia teyże Wrześnie: Naśienia Włoſkiey wierzby / Jelenich iezyczkow / Oſtrzyżu wonnego po loćie / Ruty kwinte / Oliwy funt / Occu mocnego / białego winá korzennego / po cztery loty: vtárßy wßytkie rzeczy miáłko w *Balneum Maris* wárzyć do ſtrawienia winá y octu. Ten

Ślezienie nábrzmiáłey / zátwárdźiáłey / wielkim bywa rátunkiem: wźiawßy go dwá lotá / ßpiku Jeleniego / ſmalcu Geśiego / po poł lotá: Ammoniaku w oſtrym occie roſpuſczonego poł lotá: Woſku troche / y z tego máść vczynić / á tym lewy bok mázáć.

PLASTR.

Wźiać *Emplaſtri de Meliloto* D*ialthea*, oleyku Káppárowego po cztery loty / Ammoniaku poł lotá / to zmießáć y ná bok lewy przykłádáć.

Szkodźi.

Surowo vżywáne / zámießánie y záburzenie w żywoćie czynia.

Womity wzbudzáia.

Prágnienie czynia.

Żoładkowi ſa przećiwne y ßkodliwe: wárzone z octem / z Oliwa / ábo z cukrem y z Rozynkámi vżywáne ſa przyiemne.

Rozſadek.

KApáry / ktore do nas przywoża nie ſa potężne bárzo w ſkutkách ſwych / á zwłaſczá że nie świeże ſolone przychodza.

Tákże y kwiećie ich / naśienie y korzenie / Káppáry z Afryki á zwłaſczá z Ameryki wielkie / puſzenie w żywoćie czynia / z Apuliey / womity. A te ktore z libiey ábo od czerwonego morzá bywáia przywożone / że wßech ſa náiádowitße y nagorßße / ták że vżywáiacym ich vſtá we wnatrz pryßcza. Dźiaſłá áż do kośći wyiadáia: Przeto do vżywánia y pokármu ſa bárzo nie vżyteczne.

O Pieprzycy Dioſk: ábo Rzerzuſze Włoſkiey Máłey. Rozdźiał 134.

Iberis, Gingidium,
Lepidium Dioſcor.
Pfeffer kraut. Beſem kraut.
Wegkreß.

PJeprzycá dwoiáka ieſt. Jedná Dyoſkorydowá ktora Pieprzyczka ábo Rzerzucha Włoſka máła / druga Pieprzyca Eginety / ábo wielka Pieprzyca Włoſka zowiemy. Pieprzyczka liśćie ma rzerzußáne ná poczatku Látá źielone / potym bládße. Pret ma wzwyß ná łokieć / ábo podczas wyßßy / podczás y mnieyßy / kwiatki białe / drobne. Naśienie przy wierzchu około rozdżek w łupinkách właśnie iáko Rzerzußáne. Ale w mnieyßych / naśienie drobne. Korzeń ma biały / y oſtrogorzki.

Pieprzycá ábo Rzerzuchá Włoſka wielka / ma liſt długi y ßeroki / ná kßtałt Bobowego / ále dáleko wietßy / tegi. Byle ábo pret ná łokieć wzdłuż / y wyßßey niekiedy / liśćie blado źielone. Kwiátu białego ku wierzchu kłoſowátego / drobnego / z nich naśienie drobne. Korzeń biały / długi / bárzo oſtropieprznego ſmáku / iáko y liśćie. Ktore iedzac vſtá roſpala.

Lepidum Pauli & Plinii.

Groß Besemkraut. Wegkreß.

Miepsce.

PIeprzyczká rośćie ná mieyscách płonnych/ kámienistych/ po cmyntarzách/ ná grobiech/ ná rumách stárych/ przy murách/ przy drogách y śćieszkach/ w końcu rol. Pieprzycá záś wietsza pospolićie w ogrodach bywa śiewána/ ácz niegdźie też sámá przez sie rośćie.

Przyrodzenie y złożenie z żywiołow.

OBiedwie ták mała iáko wielka rozgrzewáia/ iáko Rzerzuchá włásna/ y wysuszáia w czwartym stopniu. Wszákoż lżey wysusza niżli Rzerzuchá/ otwiera/ pali/ przyćiaga/ rospráwuie/ rzedźi śćiera/ trawi.

Skutki y moc mnieyszego y wielkiego.

SKutkow obiedwie iednákich/ iedno wietsza poteżnieysza y silnieysza we wszystkim.

Przećiwko scyátyce iest lekárstwem/ liśćie z Omanowym korzeniem vtárszy/ dobrze tym mieysce przez ćwierć godźiny ábo plastr trzymáć y náćieráiac. Abowiem pryscży/ y z głebokośći ćiálá wilgotnośći wyćiaga.

Scyátyce.

Toż też może y sam korzeń Pieprzyce co nalepiey z wieprzowym słonym sádłem vtárty. Ale po długim náćierániu potrzebá choremu do łáźnie iśdź/ y onoż mieysce znowu oliwa námázáć/ y báwełna ábo wełna nákryć.

Item.

Ná lewy bok vtłukszy plastrowáć śleźione chora á záźiebła leczy.

Sleźione leczy.

Mocz zástánowiony z winem pity wywodźi.

Mocz pędźi.

Trad z twarzy spadza. *Dios.*

Trad spędza.

Korzeń ná szyi záwieszony/ bolenie zębow vśmierza. *Dios.*

Bolenie zębow.

Pieprzycá Włoska.

Pieprzycá wielka.

Twarz ze wszelákich mákuł wychedaża pryszczacie. (*Plin.*) Ale predko sie podgoi mážac Rożánym oleykiem spuśćiwszy go z woskiem.

Twarz z mázy czyśći.

Tákże też blizny sprosne śćiera z ćiáłá.

Blizny śćiera.

Po tey stronie korzeń ná rámieniu záwieszony/ po ktorey zeby boleia/ bol ich vśmierza. *Plin.*

Bol zębow vśkrámia.

Dobrze tego źiołká vżywáć miásto przysmáku w sálsie ábo w sáłaćie/ ábo sámego tylko z sola. Abowiem hrube w żołądku potráwy/ y wilgotnośći z nich lipkie á kliiowáte/ ćienczy/ rospráwia/ rozsiekuie/ y rzedźi á zwłaszczá Pieprzycá wielka/ ábo Włoska

W żołądku bol vśmierza.

Rymy/ y spadki z głowy/ vżywáiac iey rozgrzewa y rospadza.

Rymie lekárstwem.

W stáwiech y w członkách bolesći vkłáda swym przyłożeniem/ iáko y ná scyátykę.

W stáwiech y w członkách bolenie vśmierza.

Strzedz tego żeby iey nie przykłádał/ gdźie by przymioty ogniste były.

Żołądek zimny zágrzewa.

Żołądek zágrzewa.

Mieśieczna chorobę z záźiebienia zástánowiona/ pobudza y wywodźi.

Mieśieczney chorobie.

Opuszenie y wietrznośći rospadza.

Opuszenia.

Glisty morzy naśienie iey z winem pite/ coby 10. źiarn Jeczmiennych záważyło.

Glisty morzy.

Vsczknienie od wezá leczy/ ćwierć łotá tegoż naśienia z winem piiac.

Vsczknieniu od wezá.

Rozsadek z vważeniem.

PIeprzyczkę zowia od pieprzney gorzkośći/ iáko y wielka/ ktora y Rzerzucha wielka Włoska drudzy miánuia/ że iest podobna do Rzerzuchy/ y smákiem/ y wonnośćia/ y skutki. Máła zowia Rzerzucha polna/ á właśna Rzerzucha pśia.

O Jáſkrách rozmáitych. Rozdźiał 135.

Rauunculus.

Hanenfuß. Hunerfuß. Fröſchenkraut. Froſch pfeffer. Rappenfuß. Schmartzblum. Brennenderhanenfuß. Gleyßblum. Butterblum. Blaterkraut. Brennkraut. Buben kraut. Spiegelblum. Glotzenpfaunlein.

ROzmáity rodzay Jáſkrow znáyduie ſie. Jednák wßyſtkie iednychże ſa ſkutkow/ to ieſt/ oſtrogorace/ przepaláiace/ y bárzo pryſczace. Jeden ma liśćie podobne Koryándrowemu ieno że wietßze/ bládßze y tluſtße/ ábo mieżßeyße. Kwiátu żołtego / podczás Szárłatnego/ to ieſt/ zupełnie czerwonego. Pretá ćienkiego / ná łokieć wzdłuß. Korzonek ma biały/ nie wielki/ gorzki / od ktorego wiele odnożek ćienkich/ iáko od Ciemierzyce czarney pochodźi. Rośćie przy błoćiech/ przy wodách/ y przy miedzách wilgotnych / y przy drogách.

2. Drugi Jáſkier ieſt wielki ábo koſmáty / ktory leśnym Opichem zowiemy. Ten y pret y liśćie ma koſmáte/ pret dłużßy niżli v pierwßego. Liśćie głebßego y dłużßego wykráwánia / ten ieſt bárzo oſtrogoracy. Rośćie poſpolićie w Sárdyniey.

3. Trzeći Jáſkier śmierdzacy / á ten ieſt máły. Liśćia drobnego / kwiatkow żołtych.

4. Czwarty namnieyßy trzećiemu podobny / iedno kwiatu białego/ á liſtu bárziey rozdźielonego. Korzonkow ma wiele ćienkich / długich. Ten my zowiemy Kożim drzyſtem.

5. Jeſt piaty wtoremu podobny / y ták koſmáty / náßy zowia go okragłym Jáſkrem / dla korzanká ktory ma/ iáko kule okragły / biały/ iáko ná ſtryczku iákim odwiſty / wielkośći orzechá Włoſkiego / ále oſtrogoracy / y bárzo pryſczacy. Około ktorego wiele korzonkow wiśi długich / iáko v czarney Ciemierzyce. Rośćie ná płoninách / y przy drogách. Jeſt inych z cudzoziemſkimi przez pietnaśćie. Ale Dyoſkorydes y Galenus tylko o tych wzmianke vczynili.

Przyrodzenie y złożenie z żywiołow.

WSzyſtkim ile ich ieſt przyrodzenie dáło oſtrogorść ták w korzeniu iáko w liśćiu/ w kwiećiu y w bylu. Tákże w czwartym ſtopniu rozgrzewáia y wyſußáia. Jednák pierwßy nie ták zbytnie iádowity ieſt iáko ine.

Moc y ſkutki z Dioſ. y z Gál.

LIśćie / pret / y kwiećie tárte á przywiłáne / ćiáło pryſcza/ ále poki ſa świeżo źie-

ione/ á to káżde z nich pryſczy z boleśćia.

Páznokty párßywe wyćiąga.

Páznokty chropowáte y párßywe ſpadżáia/ tłukąc swieży y z korzeniem á ná nie przykłádáiąc/ á nowe náraſtáia/ w śiedmi godźinách ie ſpedźi/ liśćie tłuczone przyłożywßy.

Párßywość ſpądza.

Párßywość wßeláka śćieráia/ świerzby y trędowátośći.

Kwártáná leczy.

Ná pulſy v obu rąk przyłożony Quártána leczy/ ále to przed przyśćiem iey vczynić.

Bláchy ſproſne śćiera.

Bláchy w ćiele ſproſne/ y wßelákie zmázy wychodzą żáia. (*Dioſ.*) vtłukßy nać weſpoł z korzeniem á z octem przyłożyć. *Apul.*

Brodawki wßelákie ſpądza.

Brodawki wßelákie ſpadżáia/ tákże máły Jáſkier z korzeniem tłuczony á z octem plaſtrowány.

Pleßowátośći.

Pleßowátość głowy/ y opierzchłość włoſow czyni náraſtáiące: ale nie długo ná głowie trzymáć: bo nie tylkoby ſkorę ná głowie ſpryſczyły/ ále y záſtrupiáłość z bolemby vczyniły.

Odźiębienie nog.

Odźiębienie nog ábo rąk leczy/ zwárzywßy go trochę/ y tym odźiębione członki nágrzewáć. Abo y tymże wárzonym liſtem okłádáć/ ábowiem dźiury y rány tego leczy.

Kichánie czyni.

Proch z korzenia Jáſkrowego w nos puſczány kichánie czyni. [*Dioſ.*] á zátym głowę z zbytnich wilgotnośći wychędaża y wyſußa/ y bol w poł głowku vśmierza. *Taber*

Bol puł głowy vśmierza. Wyprochniáłe zęby wyłámuie. Zębom bole vśmierza.

Korzeń Jáſkrowy ſuchy ná zęby wyprochniáłe przyłożony wyłamuie/ bez boleśći w dźiurę go nátkawßy. A ná ßyi záwießony bol ich vśmierza.

Scyátykę vśmierza.

Scyátykę vśmierza w śiedmi godźinách liśćie swieże/ á może y z korzeniem y z kwiećiem/ plaſtruiąc ná biodrá/ ábo gdźie boli/ á pryſcze przeſtrzygßy/ liſt kápuſtny máſłem námázány przykłádáć: ábo żołtek z máſłem nieſolonym ſpuśćiwßy tym námázowáć/ to ábowiem vśmierza pálenie.

Lißaiom ſuchym. Záſłony z oczu oddala.

Suche lißáie ſpadża/ tákże liśćie z bylem tárte á przykłádáne.

Przećiwko záſłonie ná oczu/ w tyle nim pryſczyć ieſt vżytecznie.

Dymienicom morowym.

Dymienice morowe choćia w ćiele głęboko śiedzące/ ſwym przyłożeniem otwiera.

Tákże ine twárde bolączki y gruczoły wyćiąga ná wierzch korzenie y z liśćiem vtłuc y przyłożyć.

Żywot odmiękcza.

Wßytkim Jáſkrom to przyrodzona rzecz odmiękczáć żywot pięć ábo ßeść liſtkow z Málmázyą ziádßy.

Biegunowie też y Hultáie/ ktorym śię robić niechce pryſczą ſobie ćiáło/ áby tym oßukawáli ludźie przywodząc ich do dawánia iáłmużny.

Pokrzywionym. Pokurczonym. Páráliżem náruſzonym.

Potrzywionym/ y Pokurczonym. Páráliżem náruſzonym. } Máły Jáſkier ieſt vżyteczny bárzo/ wziąwßy korzenia/ liśćia/ y kwiátu iego/ w ten czás gdy nalepiey y ná nawięcey kwitnie/ á przetłukßy z hrubá/ ná to nálać oleyku rożánego żeby dobrze zágrążnęło/ y w sklenicy przez dni xxx. ábo przez wßytkie pśie dni ná słońce wyſtáwić/ á potym członki vłomne wyżßey pomienione tym náćieráć. Doświádczone ieſt lekárſtwo.

Morowym powietrzem náruſzonym. Dymienicom morowym.

Morowego powietrza ktoby záchwyćił/ vtłuc Jáſkru przerzeczonego/ á po ktoreyby śię ſtronie morowa bolączká/ ábo dymienicá wydáłá/ pod páchą po tey ſtronie pod wielkim pálcem/ ábo y ná nim/ ktory kćiukiem zowiemy/ przywinąć. A ieſliby ná dymionách náſkoczyły/ tedy w nogách ná wielkie pálce/ y przez xxiiij. godźin nie odwiezowáć. Naydą pryſcze ze śćiągnieniem morowego iadu/ á gdy śię przepukną/ máſłem bez soli/ z żołtkiem iaiowym vbitym ná to plaſtruy/ doświádczona rzecz.

Morowkom.

Morowki ktore iáko śliwy bywáia/ korzenie vtłukßy Jáſkrowe á plaſtrowáne/ przerywa y wychędaża.

Oczom zdawna ćiekącym.

Oczom zdawná łzámi płynącym/ y do záſtánowienia trudnym/ głowę ogoliwßy przyłożyć Jáſkru vtłuczonego ze wßytkim gdźie ine lekárſtwá nie záwśćiągnęły go/ to pohámuie.

Skutki Jáſkru wielkiego/ ábo Opichu dźikiego y leśnego.

Apium Sardonicum. Apium ruſticum Sil: Apium riſus. Herba ſcelerata. Sordea herba. Ranúculus Sardonius. Windiſcher Haenfuß: Zábiá ? vmarzá.

Ten do iedzenia ßkodliwy ieſt y śmiertelny. Abowiem ktoby go vżywał/ temu ták Nerwy śćiągnie/ y vſtá zátym rośćiągnie/ że iákoby śię śmieiąc vmiera. Z ztąd przyßłá oná przypowieść: *Smiech Sardynſki*, iż w Sárdyniey ták iádowity rośćie. Jáſkru okrągłego korzeń/ choćia y ſuchy/ pryſcząc ćiáło ſcyátykę vśmierza.

Scyátykę. Wrzody złe wychędaża.

Wrzody złe/ ßkodliwe/ plugáwe/ wyiáda/ wychędaża/ z wieprzowym ſádłem nieſolonym. *Apul.*

Dymienicom.

A z wieprzowym łáynem tłuczony á plaſtrowány/ dymienice y bolączki twárde w ćiepłe otwiera. *Idem*

Lunátykom leczy.

Jáſkier pierwßy/ tákże y okrągły/ ieſt wielkim lekárſtwem Lunátykom/ vtłuczony/ á w tył głowy wygoliwßy czerwoną nićią przywiązáć/ ábo czerwoną bindą/ ná ſchodźie mieśiącá w Znaku Bykowym/ ábo Niedźwiádkowym.

Jeſt też Jáſkru rodzay/ ktory náßy Merzykiem ábo Mirzykiem zowią/ liśćia Záwilcá pierwßego podobne máiąc. Pręt ſtryfiáſty ná łokieć. Ná wierzchu kwiát żołty wielki. Korzenie drobne/ rozpierzchłe. Rośćie poſpolićie ná wilgotnych mieyſcách. Ten nie ieſt ták oſtropaláćy. Z przeto też nie ták rozgrzewa/ y wyſußa/ iáko ine Jáſkry.

Rozſądek z vważeniem.

NAzywája sie ktorzy Jáſkier Wronia ſtopa / ábo noga zowia / gdyż áni podobieńſtwem / áni ſkutkámi ſobie ſa podobne. Rzeczony Jáſkier / od Jáſkrawośći kwiatkow ſwych lśniacych. Może ie y Pryſczenica názwáć / á ſnadź właſniey niżli Jáſkrem od ſkutkow ich. Jeno podobno dla rożnośći vczyniono oney Pryſczenice / ktora Láćinnicy *Flamulam Iouis* zowia.

Jáſkier ſłodki.

Ranunculus eſculentus
Batrachium ſalutiferum,
Ranunculus dulcis,
& Oleraceus.

Suß hanenfuß /
Mußhanenfuß.

JAſkru ſłodkiego znáyduia ſie ſześć rodzáiow. Jednák Jáſkrom ktore też Pryſczenicámi zowiemy / ſámym kſztałtem ſa podobne / tylko ſmákiem / zapáchem / y ſkutkámi bárzo rożne. Przeto o ſkutkách ich nie zda mi ſie wiecey piſáć.

Mieyſce.

ROſna ná łakách y ná źiemiách wilgotnych / á ſa znákiem kedy ſie znáyduia / że tám ſa wody żywe y dobre w źiemi pod nimi.

Wtory mieyſcá ćieniſte miłuie / miedzy krzewinámi tákże ná wilgotnych mieyſcách / w leśiech gdźie też poſpolićie Zámkiel rośćie. Tákże y miedzy mury gdźie słońce nie dochodźi. Trzeći tákże ná wilgotnych łakách ſie znáyduie. Tego niegdźie miáſto iárzyn wárza / y y w ſáłaćie vżywáia. Czwarty w ogrodźiech śieia dla wieńcow. Piaty tákże w koſztowniey ſzych y zacnieyſzych páńſkich ogrodách śiewáia. Szoſty ná Winnicách rad rośćie.

Przyrodzenie y ſkutki.

PRzyrodzenia ſa pomiárkowánego ze czterech Zywiolow.

Do lekarſtw moia wiádomośćia nie przychodza. Ale trzeći y oſtátni w niektorych kráinách / o czym ſie też wyſzey námieniło / do vżywánia ſtołowego przychodźi / gdźie miáſto iárzyn / tákże w ſáłatách bywáia vżywáne.

Bydlu rogátemu ſa bárzo vżyteczne. Abowiem ie predko tuczy / á krowom mleká obfitość dodáia / á zwłaſczá ktory ná winnicách rośćie. *Tab.*

Znayduie ſie ieſcze Jáſkier wodny / ktory wodnym watrobnym zielem może bydź názwány / bo kwiećiem watrobnemu źielu ieſt podobny. Także toż kwiećie że ma Jáſkrowemu podobne / Jáſkrem wodnym ieſt názwáne. W wodách y w ieźiorách rośćie.

Rozſadek.

ZLe niektorzy tego do chłodzenia watroby vżywáia / gdyż ieſt goracego przyrodzenia / choć nie ták dálece iáko Jáſkier pryſczacy / bo ten nie ták pali / áni ćiáłá pryſczy.

O Záwilcách / ábo Máczkách zátecych y polnych.

Rozdźiał 136.

WJele ſpoſobow ieſt Záwilcá / ktory y Máczkiem zátecym drudzy zowia / drudzy Máczkiem polnym. Ale oſobliwie piecioráki ſie znáyduie. Jedne z tych ſa ktore roſna ná źiemiách ſprawowánych / drugie ná płonnych. Jeden iáko Dyoſkorydes piſze / ma kwiat Kaſztanowey máśći. Drugie biały. Jne práwie czerwone.

1 Záwilec pierwſzy.

Te máia liśćie Koryándrowemu podobne / ieno geſto rozrzynáne. Pret koſmáty / ćienki / ſtryſiáſty / po ktorym liſteczki ćienkie wzgore ida / ieden od drugiego opodal. Kwiát ma á ile pierwſzy Záwilec / właſnie iáko Mák leśny y ták wielki / czerwony / we śrzodku pałeczká / około niey pełno włoſkowánia czarnego ábo modráwego / ták w=

łaſnie

laśnie iáko y około głowki Mákowey / poki kwiát nie opádnie (bo to włośienkowánie záraz z kwiátem opada) korzeń ma wielkość iáko Oliwká zgolema / okragły / od ktorego drobnych odnożek pochodźi ćienkich niemáło / smáku ostrogoracego.

Anemone.

Windt Rößleyn.

Drugi Máczek polny / ábo Adonis / ábo Záwilec / ma liśćie więtße y ßerße / bárzo pokráiáne y zdrobione / rownie iáko ma Liśia Roża czwarta / twárde. Pret podobny do pierwßego / ieno trochę nießy á czczy. Kwiátu Pomoráńczowego ábo bládorumiánego á lśnacego / we śrzodku palcżká / około ktorey pełno włośienkow / iáko w pierwßym. Korzeń krotki / ná kßtałt niemal polney Rzepki / od ktorego odnożek ćienkich wiele wyrasta / smáku ostrego.

2. Záwilec drugi.

Trzećia Anemone / my zowiemy nászym iezykiem Niestrzkiem. Ma listt podobny bárzo pierwßemu Jáskrowi. Pretu ábo była ćienkiego / ná pułtory dłonie ábo co troche wysßego / oblego. W wierzchu ktorych kwiatki wykwitáia białe / ábo ćieliste / á zwłascżá od spodku niemáłe korzenie ma ćienkie / rospierzchłe.

3. Záwilec Niestrzek.

Anemone czwarte / nászy zowia Pecżkiem brunatnym. Liśćia iest lábrowánego iáko y ine / ieno długie á ćienko / podrobionego y wykrawánego. Pret ma gáłezisty / ná wierzchu kwiát brunatny. Korzeń okragły / máły / od ktorego odnożek wiele pochodźi ćienkich.

4. Záwilec czwarty Peczek brunatny.

Piate Anemone / my żołtym Záwilcem miánuiemy. Ten máło co rożny iest od czwartego: wßákże listu iest mnieyßego / ćieńßego / y drobnieyßego lábrowány. Kwiátu żołtego. Pretu oblego / krzewistego y gáłezistego. Korzonek nie wielki iáko Bob / od niego odnożki pochodza ćienkie y drobne / á rzadkie. Jest wiecey inych rodzáiow y sposobow Záwilcow tych. Ale / iż ábo cudzoźiemskie nam nic nie náleżace / ábo iż iednychże skutkow sa / przeto chcacy opuśćiliśmy ie.

5. Záwilec piaty żołty Peczek żołty.

Mieysce.

Záwilec pierwßy / wtory / czwarty / ktory Peczkiem brunatnym zowiemy / y piaty ktory żołtym Záwilcem miánuiemy / pospolićie ná rolách / ábo odłogiem leżacych / ábo y miedzy zbożem rosna. A trzeći ktory Niestrzkiem zowiemy / ná pagorkách y płoninách / ná gorách.

Przyrodzenie y złożenie z żywiołow.

WSzystkie okrom trzećiego / sa przyrodzenia ostrego / zágrzewáiac y wysußáiac / we wtorym stopniu ná poczatku / ábo w pierw-

ſzym ná końcu / iáko *Aben. Meſua.* piſze. Ale *Auicenna* piſze / że we wtorym ſtopniu rozgrzewa y odwilża. Kwiát iego we wtorym ſtopniu rozgrzewáć niektorzy chcą. Ale iákożkolwiek Galenus w 6. kſięgách o ziołách piſząc powiáda / że te wſzyſtkie Záwilce wyćieráią / wyćiągáią / y żyły otwieráią. Trzeći ktory Nieſtrzykiem zowią / między inſzemi ieſt naláſkáwſzy / przeto też nie ták y rozgrzewa y wyſuſza. Naoſtrzeyſzy ze wſzech / ktory ma liśćie czarne / zielone.

Moc y ſkutki z Dioſ.

Głowę z flágmy czyśći.

Sok ták z liśćia iáko y z korzenia w nos puſczány głowę czyśći z flágmy śćiągáiąc ią. *Dioſ.*

Item.

Korzeń też ſam żwány toż czyni. *Dioſ.*

Płynieniu oczom.

Czerwonośc y zápalenie oczu z płynieniem ich leczy / w ſłodkim winie wſzyſtke byline y z liśćiem wárząc / winem oczy przemywáiąc / á ziele przykłádáć.

Záſłonie y záſzćiu oczu.

Toż záſzćiu ich y záſłonie / ieſt lekárſtwem / á zwłaſczá ſok z źiela y z korzenia w oczy puſczány / wrzedźienice ábo y kroſty ich śćiera / może y miodu trochę do tego ſoku przymieſzáć.

Wzrok mdły oſtrzy.

Wzrok mdły oſtrzy.

Wrzodom ſmrodliwym.

Wrzody ſmrodliwe wychędażáią / á pſowáć ćiáłá broni.

Mleka obfitość mámkom dáie.

Mámkom mleká obfitość czynią y dodáią / náć ich z ięczmiennemi krupámi wárząc / á dáiąc im ieść. *Dioſ.*

Toż też czyni tłukąc y ná pierśi przykłádáiąc. *Taber.*

Chorobę mieśięczną wywodźi.

Chorobę mieśięczną białogłowſką wywodźi / tym ſpoſobem go pożywáiąc. (*Dioſ.*) Abo lepiey vtłukſzy ię z wełną miáſto wezełká w łono białogłowſkie włożyć / obmaczawſzy ią w tym ſoku. [*Dioſ.*]

Item.

Toż iego korzenie w wodźie wárzone / y po ránu y ná noc pite czyni.

Párſzywośći.

Párſzywość / y ſtrupy ná głowie / trędowáćiny / ſokiem ich mážąc wyćieráią y płeć cudną czynią. *Dioſ.*

Trędowátośći. Pleſzowátośći.

Włoſom opierzchnąć y leść z głowy broni ſokiem z liśćia głowę náćieráiąc. Abo liśćie tego źiela wárząc / głowę przemywáć. *Tab.*

Płynieniu y zápaleniu oczu.

Też płynienie oczom ſczerwonośćią / y z zápaleniem ich główki y z naśieniem rośćieráiąc w oćcie á plaſtrowáć / leczy. [*Apul.*] też przez czterdźieśći y pięć dni ná ſzyi záwieſzone to źiele / toż czyni.

Pół głowy boleniu.

Pół głowy boleniu ieſt lekárſtwem / ſámo źiele z octem rośćieráiąc / á przykłádáiąc. [*Apul.*] Ale to o polnym Máku rozumiey.

Spánie przywodźi.

Spánie przywodźi ſokiem námázuiąc ćiáło. Ale tákże o Máku polnym to rozumieć mamy. *Apul.*

Włoſy czerni.

Włoſy bárzo piękne y prędko czerni / ſokiem iego / á ſokiem z łupin źielonych orzechow Włoſkich pomieſzawſzy pomázowáne.

Gruzłom nápuchłym.

Gruzły / y nápuchliny / korzenia tego źiela prochu / dwie częśći máki Ciećiorczáney / Bobowey /ośrzodki z chlebá rżánego / po częśći iedney. To ná te gruczoły miáſto plaſtru przykłádáiąc / ktore bolu żadnego nie máią / roſpadzáią ie y goi. *Tab.*

Swierzbowi. Liſzáiom.

Swierzb / y liſzáie ſuche / ſokiem ich pomázuiąc ſpędzáią. *Aben. Meſua.*

Wrzody goi záſypuiąc ich prochem.

Sok tego korzenia w nos puſczány / mozg wychędaża z flágmy ſproſney y z inych wilgotnośći. Toż ſámo korzenie czyni żucháiąc ie. Abo miáłko z Figámi ſuchymi vtłuc / y piguł z tego náczynić / á po iedney żucháć / toż też czyni.

Máść.

Máść ábo plaſtr ktory Aetius zowie imieniem tego źiela *Anemone.*

Wrzodom. Sadzelom. Ránom. Gruczołom. Wolom. Fiſtulom. Wrzodom.

Ná wrzody y ſádzele / ktore ſię goić nie chcą dobrze.

Ná rány od beſtiy iádowitych vczynione.

Guzom y gruczołom twárdym / y bárzo bolącym / wolom / fiſtulom / ſadzelom ná nogách / wrzodom nádupniáłym / bolączkom zebránym / wrzodom káncerowátym y wyiádáiącym / á pſuiącym ćiáło: Tym ſpoſobem vżywány / wźiąć Záwilkowego kwiećia ſámych liſteczkow bez głowek y bez brodek pod nimi będących / vſuſzywſzy ie co námieley vtrzeć / wźiąć ſmoły Greckiey oſmnaśćie łotow y poł / żywice Iodłowey / woſku / po ośmi łotách / oliwy oſmnaśćie łotow / ſpuść z nią ſmołę Grecką ná wolnym węgliſtym ogniu ſoſnowym / mieſzáiąc łopatką łuczywną / áż ſię prawie ſtátecznie zmieſza: potym przydáć żywicę y znowu wárzyć mieſzáiąc / dotąd áż nie będźie przylepiáłá do rąk: dopiero woſku przydáć / á gdy ſię roſpuśći wſzyſtko dobrze / odſtáwić od ogniá / y dopiero proch Záwilcá z tym wſzyſtkim zmieſzay / á gdy prześtydnie / rękomá co nalepiey vgnieść / námázawſzy ie oliwą: To do przerzeczonych wrzodow y ſadzeli złych chowáć / á gdy potrzebá / tym ie plaſtrowáć. *Taber.*

Rozſądek z vważeniem.

Wiele ſię ich myliło zá czáſow Dioſkorydá y przedtym / wiele y teráźnieyſzych czáſow / ktorzy rozumieią iedno ż to źiele być *Anemone, Papauer erraticum,* y *Argemone,* to ieſt / Záwilek ábo Záwilec polny y leśny. Máczek dźiki ábo polny / á Palecznik: (bo ták my *Argemone* zowiemy.) Drudzy tákże Palecznik Rzepikiem włáſnym zowią. Ale bárzo

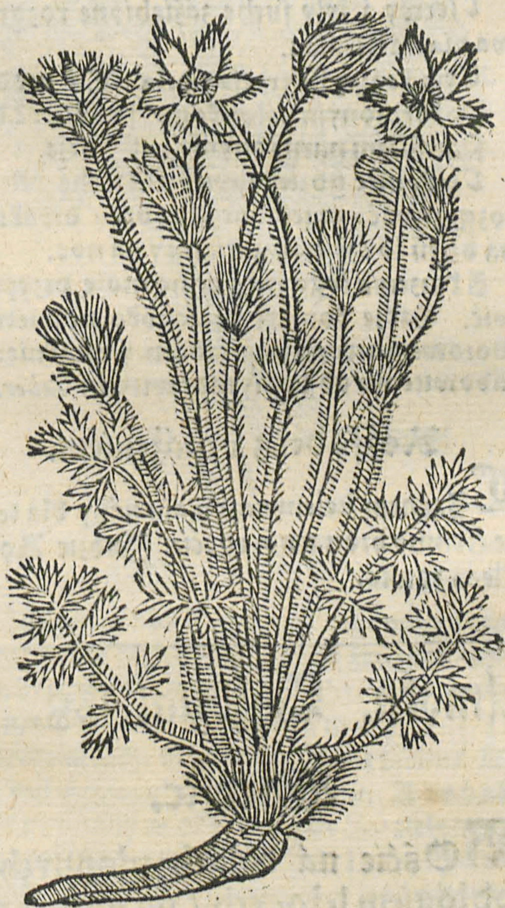
ſię w

ſie w tey mierze myla / nieumieiąc rozeznáć iednego od drugiego / á zwłaſczá w kwiátu ktorym nieiákokolwiek ſobie podobne ſą. Jeſt tedy tá rozność miedzy nimi iże Mák polny / á Palecznik / máią kwiát błádßey rumiánośći / y pozniey dobrze kwitną niżli Záwilec polny: do tego *Argemone* ábo Palecznik ma ſok w ſobie żołty ábo Szafranny / ſmáku bárzo oſtrego: á Mák polny ieſt ſoku Mlecznego ták oſtrego. Kremu Záwilek polny Palecznik máią we śrzodku głowki iákoby mák polny. Jeno Palecznik ma miąßzeyßą pałkę ná wierzchu / Máczek ćienßą y ſubtelnieyßą / á węzßą. Do tego Záwilek polny niiákiego ſoku w ſobie nie ma / áni tákowey głowki iáko Mák / ále tylko paleczkę iáko Szpárak / gdy ſie z źiemie puſczą. Kremu káżdemu z oſobná z tych Dioſkorydes włáſny dał rozdźiał. Co iednákby był baczył ich iednoż bydź / w iednymby ie był rozdźiale zámknał. Jeſt y ina rozność miedzy Záwilcem á Palecznikiem y Mákiem: Bo Záwilek ma korzeń okrągły iáko oliwká / á te máią korzenie długie. O rozności miedzy Rzepikiem / á Palecznikiem ná ſwych mieyſcách ſie powie.

O Czarnym źielu. Rozdźiał 137.

Pulſatillus, & Pulſatilla, Herba venti, Trag, Nola culinaria. Cauda vulpis.

Kuchenſchellen.

IZ niektorzi to źiele czarne miedzy Anemone / to ieſt / Záwilki kłádą / myſmy go też dla tego tu opuśćić niechćieli / choćia onim Dyoſkorydes nic nie zoſtáwił. Naprzod tedy gdy z źiemie wychodźi / iákoż záraz ná ſámym przodku wioſny wychodźi / wßyſtká ieſt bárzo koſmáta / á liſteczki drobno ſtrzygáne. Tegdy wyraſtáią / dźielą ſie iáko v Páſternaku leśnego. Sa bárzo oſtrogorzkie y pieprzne iáko Jáſkier / y tákże ſkore pryſczace. Kwiát z ßeśći liſtkow roſkłáda ſie / iáko gwiazdá koſmáty / y pierwey wynika / y opada / niżli liśćie wypuśći czarno ábo ćiemno brunatne koſmáte. Pret ćienki / okrągły / koſmaty. Naśienie ma w głowce iákoby w paleczce / koſmáte ße dźiwe / y pieprzne. Korzeń tákże koſmáty / na ſtopę wzdłuż wyiedźiony / iáko w Dźiewiećśile czarnym. Smáku nie ieſt ták gorzkiego y pieprznego iáko ſamá nać y naśienie. Ale owßem ſłodnicie.

Mieyſce.

ROśćie ná mieyſcách płonnych / dźikich / ſuchych y kámieniſtych.

Przyrodzenie y złożenie z żywioł.

NAć wßyſtká z kwiećiem y z naśieniem iż bárzo oſtropieprznego ſą ſmáku / przeto rozgrzewáią y wyſußáią w czwartym ſtopniu / roſpráwuią / rośćinaią / ćieńczą / wyćiągáią / trawią / wychedzáią y pryſczą. Ale korzeń iż przy ſłodßym ieſt / nie odſtąpił dáleko od porownánia y pomierności w żywiołach / tákże we wtorym ſto-

pniu wysusza y rozgrzewa. Záczym może go przez vstá bespiecznie vżywáć / y zwierzchu.

Moc y skutki Czarnego źiela.

Przećiwko powietrzu morowemu zárázonemu.

Korzeń przećiwko záchwyceniu powietrza morowego iest osobliwym y wielkim lekárstwem / ćwierć lotá piiac go z ćiepłym winem / ná poły z octem / ábo w konfekćie Rożánym / ábo w konfekćie z kwiećia Wolowego iezyká pożywány / á po nim sie godźinę ábo trzy poćić ábo według sił y przemożenia.

Item.

Toż czyni wino w ktorymby ten korzeń drobno pokráiány kilká dni moknał / ábo miálko vtártego iáko laskowy orzech z winem / ábo czásu morowego powietrza trunek dobry káżdego dniá z tego pił náczczo ćiepło.

Przećiwko iádom y truciznom.

Poł lotá tegoż prochu z korzeniá Czarnego źiela z winem piiac / iád y truciznę wywodźi. A dźiećiom máłym po ℈i. z konfektem Rożánym / ábo Gwoźdźikowym dáwáć káżdego dniá. *Taber.*

Vsczknionym od bestiy iádowitych.

Vsczknionym / tákże go wiele z winem piiac / od iádowitych bestiy iest lekárstwem: przeto wchodźi do tych lekárstw ktore czynia przećiwko truciznie y iádom.

Głowę czyśći.

Głowę z wilgocności wychedaża / sok ábo y proch z korzeniá tego w nos dmucháiac. (*Tabern.*) Toż wodká czyni.

Scyátyce.

Scyátykę / vtárszy nać y ná mieysce boleiace przykłádáiac leczy / bo pryscży iáko y Jáskier / trzymáiac godźinę y sześć / á gdy sie dostáteczńie spryscży / przerznać / á másłem niesłonym pomázowáć / ták długo áż sie zgoi.

Oczom zásłonie.

Tákże w tył przyłożony / bielmo y zásłony ine z oczu śćiera / y słusy spádáiace w nie záwśćiaga. *Tab.*

Żywot odmiekcza.

Wodká z źielá palona żywot odmiekcza y purguie piiac sześć lotow.

Poty czyni.

Táż tymże sposobem pita / pot pobudza / y przywodźi.

Kwártánę leczy.

Czwártaczkę leczy / piiac ia po ℥iij w ten czás gdy przypáda / potym sie poćić / czyniac to często / dla tego żeby puchliny y inych złych przypadkow / ktore rády z quártanny przypadáia / mogło sie vstrzedz.

Páznokćiom. Brodawkom. Wyrośliom.

Páznokćie chropowáte spadza.

Brodawki / y wyrosliny sprosne ná ćiele zgładza / liśćie swieże tłukac / á przykłádáiac.

Wrzody chedoży.

Wrzody złe y plugáwe wychedaża y goi.

Dźikie mięso trawi.

Dźikie mięso w ránách / y we wrzodách trawi / zasypuiac ie prochem / z korzeniá miálko vtártego. Toż czyni y sok z tego źiela / liśćia / ábo y korzenia.

WODKA.

Czásu powietrza morowe.

Wodká dobra iest czásu powietrza morowego / pić z Dryakwia / ábo z Mitrydátem / wźiawszy iey z pieć ábo sześć lotow / á Dryákwie ℥j.

Swierzbu Liszáiom. Krostom ná twarzy. Rány leczy.

Swierzb / liszáie / krosty sprosne / spadza ta wodká poćieráiac.

Rány tákże goi fleytuch máczáiac w niey á przykłádáiac.

Nerwy rozgrzewa.

Nerwy á żyły suche záźiebione rozgrzewa nia náćieráiac.

Trzesacy sie pokurczonym. Páráliżem náruszonym.

Tym ktorzy sie trzesa y drża } Ta wodka
Pokurczonym członkom / } náćieráć do-
Páráliżem náruszonym / } brze.

Gdźie rozgrzewáć potrzebá.

Nákoniec gdźiekolwiek potrzebá wielce rozgrzewáć / tá iest bárzo dobra / dwákroć ná dźień to czyniac / porány y ná noc.

Wino. Konfekt przećiwko powietrzu. Truciźnie vsczknieniu.

Z korzenia tego źiela wino może przypráwić. Tákże konfekt przećiwko powietrzu morowemu / truciznie / iádom / y vsczknieniu iádowitemu od bestiy iádowitych. *Taber.*

Rozsadek z vważeniem.

Czarnem źielem nazywáia nászy dla tego że ćiemno brunatno rośćie. Indźie Koniklecą zowia.

O Páłeczniku / ábo Bielmoku. Rozdźiał 138.

Bielmok ábo Páłecznik źiele iest polne podobne we wszystkim polnemu Máku. Liśćie ma lábrowáne / y pokráiáne podobne Záwilcowi. Kwiát żołtoczerwony ábo gorący v wierzchu pretá páłeczká / tákże Máku polnemu podobna / ieno obdłużnieysza / á ná wierzchu zśiádła ábo obszerna. Korzeń okragły / pusczą z śiebie sok żołty / ostry / á gorzki.

Mieysce.

Rośćie ná rolách płonnych y odłogiem leżacych / ná miedzách.

Przyrodzenie y złożenie z żywiołow.

Cieplego á suchego iest przyrodzenia we wtorym stopniu / á iáko Gálenus pisze / że śćiera rospráwuie / rospadza / y trawi.

Argemonium.

Argemonium, Argemone, Argemonia, Concordia, Concordalis, Liburnica herba & pergalium.

Argemone. Rößlein.

Moc y skutki.

Bielmo y zasłone z oczu spędza.

Bielmok ábo Palecznik/ bielmo z oczu/ krosty ábo wrzedzieniczki ná źrzenicy/ ábo ná białym/ y zasłony ich spędza: Skąd też y v nas Polakow Bielmokiem názwány/ y v Grekow tákże dla tego że ściera bielmá/ ktore oni *Argemas* zowią/ z oczu. A to bądź sok pusczány w oko/ bądź liśćie/ ziele tárte/ á przykłádáne ná oko. Abo y suche liśćie w wodźie ćiepło rospárzone y vwierćiáne á plastrowáne. *Dios. Apul.*

Sśiniałośćiom. Przymiotom.

Toż też śiniáłość pod oczymá prędko rospądza. *Apul.*

Zapálenie y przymioty ogniste gdźiekolwiek/ liśćie tárte wyćiągáią.

Ránom. Wrzodom.

Rány wszelákie/ tákże *Apul.*

Wrzody złe/ á káncerujące sie leczy wiercąc ábo tłukąc nać źielona á przykłádáiąc. Tákże y liśćie suche rozmoczywszy ie w ćiepłey wodźie vtłuc y przykłádáć. *Apul.*

Na wywinienia.

Puchliny y bole z wywinienia y z wybićia stáwu leczy/ toż liśćie plastrowáne. *Apul.*

Vsczknionym.

Vsczknienie od Niedźwiádká/ ábo y od węzá leczy/ pół łotá prochu z winem piiąc.

Bolenie żywotá.

Bolenie żywotá y ná káżdym mieyscu vśmierza/ z winem ziele á z korzeniem swym tárte á pite. Tákże iesliby zeschłe było/ rozmoczyć go w wodźie trzeć á pić. *Apul.*

Rázy tłuczone leczy.

Tłuczone rázy bądź kiiem/ bądź żelázem/ ábo kámieniem/ plastrowána leczy.

Brodawki spądza.

Brodawki spądza z octem tárta á przykłádána. *Apul.*

Sleźione trawi.

Sleźione trawi w pokarmie pożywána.

Bolączki twárde otwiera.

Bolączki ktore potrzebá otworzyć/ plastrowána otwiera. *Apul.*

Wolá.

Wolá na szyi zástáłe rospądza/ z wieprzowym sádłem vtłuczone á plastrowány. (*Craterias*) przydawszy sáletry/ y siárki żywey w suchey łáźni náćieráiąc/ krosty z ćiáłá spądza/ wárząc á tą wodą omywáiąc ie.

Czerwonce.

Czerwona niemoc leczy/ tákże y wtory Palecznik z miodem proch iego piiąc. *Dios.*

Vsczknionym.

Vsczknionym od bestiy iádowitych/ z winem go piiąc iest wielkim rátunkiem. *Tab.*

Rozsądek z vważeniem.

Nie[d]zy ták wiele stey źioł wietszey rozności y wątpliwośći nie bacze/ ták v stárych iáko y v poslednieyszych Ziołopisow/ iáko o tym. Tákże y drudzy/ ktorzy ná Dioskoryda wykłády pisáli/ ten rozdział o nim wyrznęli/ iáko wątpliwy y nieznáiomy. Abowiem iedni rozumieią go być Mákiem polnym. Drudzy Záwilkiem. Ale iáko sie wyszszey powiedźiáło/ iże znákow/ z ktorych rozności ich vznáć możemy opisáło/ bárzo sie myla.

V nászych tákże Polakow imioná y názwiská nie ma/ snadź że sie ábo zrzadká v nas naydnie. Abo tákże zá Máczek polny v nich vchodźi. My dáliśmy mu zmyślone imie dwoiákie: Jedno od kształtu/ drugie od skutku/ iáko y Grekowie od kształtu Palecznik/ że ná wierzchu prąćia swego miásto głowek ma páleczki iáko buláwy: co y Buláwnikiem mogłby być názwány. Od skutku zás Bielmok/ że bielmo z oczu ściera. O czym sie też iuż powiedźiáło.

Palecznik wtory. Roz. 139.

Argemone altera Dioscoridi adscripta, Sarcocolla herba.

Daß ander Argemone. Röslein.

PAłecznik wtóry / ábo Srzebrnik podobny tákże Máku polnemu liśćiem. Ten od Dioſkorydá nie ieſt opiſány / ále rádniey od Ziołopiſow włożony. Jednák żedrudzy go tu włożywſzy / Dioſkorydowi go przypiſáli. Nam żebyſmy we wſzyſtkim drugim dogodźili / opuśćić ſie go niezdáło / á ile ſkutkow iego.

Moc y ſkutki.

Rány ſpáia y goi.

Zielony ná rány plaſtrowány goi ie y ſpaia.

Zápalenie ocżu.

Zápalenie y czerwoność oczu z plynieniem / y bez plynienia leczy.

W kiſzkách.

Pity z wodą ćieplą gryźienie w kiſzkách vśmierza / y czerwonkę. *Dioſ.*

Przymiotom.

Przymioty ogniſte gdziekolwiek wyćiąga plaſtruiąc go / ábo y liśćie świeże przykładáiąc.

Skurczonym.

Pokurczonym ieſt oſobliwym lekárſtwem

Vſczknieniu od iadowitych beſtiy.

Przećiwko vſczknieniu od beſtiy iádowitych pić go z winem dobrze.

Tákże y pierwſzy.

O Muſzetrzu. Rozd. 140.

Anagallis,

Gauch heil. Kolmarkraut.

MVſzeſtrze / ábo Miſzeſtrze / iny Kurzoślepem zowią y Kurzy morem / ieſt dwoiáki. Sámiec kwiátu żołtogorącego. Sámicá błękitnego. Ziołko ieſt nie wielkie / po źiemi ſie krzewiące y rozkłádáiące. Prąćik ábo bylinká nie wielká czworgránowita / około niey liſteczki pára opodal párá od páry troche przyokrągleyſzym / wſzákże y troche podługowáte wzdłuż żyłowáne á miękie / á ze śrzodku kázdey pary wychádzáią ná długich ſtopkách drobne pięći liſtne / ábo czerwone iáko v ſámcá / ábo modre iáko v ſámice / iáko gwiazdeczki iákie. Z nich potym naśienie drobne á okrągłe pochodźi. Korzonki ma drobne y mdłe.

Mieyſce y czás.

ROśćie ná rolách / w winnicách w ogrodźiech / ná grzedách y zagonách / miedzy iárzynámi ogrodnymi / á zwłaſzczá miedzy kápuſtą. Trwa od Wioſny przez cáłe láto áż dobrze w Jeśień. Ale w Sierpniu ma być zbierána y ſuſzona dla lekárſtwá.

Przyrodzenie y złożenie z żywiołow. *Dioſ. Gal.*

PRzyrodzenia ieſt rozgrzewáiącego y wyſuſzáiącego we wtórym ſtopniu / iáko Serápion piſze / á to ták ſámicá iáko ſámiec. Oboie potężnie wyćiera / wyćiąga / y bole vſpokaia / y vśmierza.

Moc y ſkutki z Dioſ. y z Galená.

Bole vśmierza.

BOle oboie vśmierza przykłádáiąc.

Przymiotom.

Zápalenia y przymioty vſkramia / ták w ránách / iáko we wrzodach / y ine.

W ćiele tkwiące rzeczy wyćiąga.

Kośći / poſtrzały / śkłá / darnie / y ine rzeczy w ćiele tkwiące / wyćiąga / liśćie z bylem vtłukſzy przykłádáć / á teſcze lepiey przyłożywſzy do tego Jáſkru.

Wrzody ćiáło wyiadáiące.

Wrzody pomykáiące ſie / y ćiáłá wyiadáiące záwś[illegible] / y rozſzerzáć ſie im nie da / tenże ſo[illegible] ...iąc.

Głowę z flágmy czyści.

Sokiem vſtá płocząc / y gárgáryzm czyniąc flágme z głowy ćiągnie / y wychędaża / (*Dioſ.*) ále potym winem trzebá popłokáć / [*Plin.*] Toż czyni ſok w nos puſczány.

Zębom boleiącym.

Tenże bolenie zębow vśmierza w przećiwną nozdrze puſczány. Abo też ćiepło w vśćiech po teyże ſtronie gdźie boli trzymány.

Bielmo z oczu ściera.

Bielmo z oczu ſok ściera / z miodem puſczány ábo pomázowány. (*Dioſ.*) Jeſcze lepiey z żołćią Orlą ábo iáſtrzębią zmieſzány.

Vſzknieniu od węża.

Przećiwko vſczknieniu od węzá ábo Jáſczorki / ſok z winem pić dobrze. *Dioſ.*

Toż też sámo źiele przykłádáne ná ránę czyni.

Item. Zápaleniu złotych żyłek.

Zápalenie z nábrániem złotych żyłek goi y leczy / w ſoku gębkę / ábo co innego / obmoczywſzy przykłádáć / ábo y w ſtolec kłáść.

Wątrobie chorey.

Bolcniu wątroby / ſok z winem pity ieſt lekárſtwem. [*Dioſ.*] Toż źiele wárzone á pite czyni.

Głowę czyści. Bolenie nyrkom. Kámień łámie.

Sok noſem ſárkány głowę z flágmy czyśći

Boleniu w nyrkách wſzelakiemu z winem pity ſok / ieſt wielkim rátunkiem. *Dioſ.*

Kámień tákże piiąc go łamie y wywodźi.

W puchlinie bywa ſok tego źiela vżytecznym lekárſtwem piiąc go. Abo też sámo źiele w winie wárzone / y trunkiem vżywáne.

Powiádáią niektorzy / że przećiwko morowemu powietrzu ieſt doświádczonym lekárſtwem. w winie wárzone / ábo ſok tegoż kláro wnym trunkiem vżywány. Tenże.

Zywot odmiękcza.

Muſzetrze w miodowey brzeczce wárzone / á pite / żywot odmiękcza y ſtolce czyni. *Dioſ.*

Wydymániu y wychodzeniu kiſzki z zádku.

Muſzetrze kwiátu modrego / kiſzkę ſtolcem wychodzącą zá wydymániem wpráwia y wpędza / przykłádáiąc źiele vtłukſzy / ábo ſokiem pomázuiąc. *Dioſ.*

Kiſzki wywodźi. Zyłek złotych krew wywodźi.

Záś muſzetrze z czerwonym kwiátem wyćiąga ſtolcem też kiſzkę.

Przeto tego niektorzy vżywáią ku wywiedźieniu krwie żyłkámi złotymi. Jáko modrego do záſtánowienia ich. *Dioſ.*

Wzroku oſłábiáłemu.

Wzrok náſłábiáły pośila y oſtrzy / puſczány ſok w oczy z miodem przáſnym białym. *Dioſ*

Rány goi.

Rány goi / á zágniłe chędoży y leczy. (*Gal.*) A ile w ſtárych / rány świeże goi.

Záſłonom krwáwym w oczách. Zrzenice ſprzeſtrzeniu.

Krwáwe záſłony z oczu z miodem białym ſok ściera y oczy czyśći.

Zrzenice roſprzeſtrzenia ſkurczoną. Przeto też tym ſokiem ich z miodem ſpuſczonym oczy námázuią przed zrzynánim z nich bielmá zwierzchniego / ábo przed wpuſczániem igły w oko / dla zięćia bielmá wierzchnego.

Slepoćie bydlęcey. Słábemu wzroku.

Też bydłu ná ślepotę y záſzćie oczu / tym że ſpoſobem vżywáne / ieſt pomocne.

Naśienia ich wárzonego iuchá wchodźi do námázowánia oczu chorych y záſzłych. *Pla*

Z kośći otok z ránienia wyćiąga. *Plin.*

Mocz pędźi.

Mocz pędźi z winem ſok pity. Tákże źiele sámo wárzone á trunkiem vżywáne.

Sámicá bydłu ſzkodźi.

Piſze Plinius / że ſámicá bydłu do vżywánia ieſt ſzkodliwa / przeto y sámo bydło ſtrzeże ſię iey. A gdźieby z omyłki przyſzło iey vżywáć / záraz poczuią / y ſzukáią inego źiela / ktore on *Aſylum* zowie / to ieſt / vćieczká y obroná zdrowia.

Wodká.

Wodká z tego źiela bywa dyſtyllowána / do pomienionych dolegliwośći.

Jad y trućiznę pocemiem wyćiąga.

Zarázę tákże morowego powietrza / potem pędźi / po dobrym trunku iey piiąc / bądź náczczo / ábo ná noc / y nákrywſzy ſię dobrze / co nalepiey y nadłużey ſię poćić. *Tab*

Jad z ran / od wężow iádowitych.

Od pſá wśćiekłego vczynionych / tákże trunkiem vżywána / á do tego rány nią wymywáiąc goi.

Puchlinie. Wątrobie zátkáney.

W puchlinie teyże wodki trunkiem vżywáć dobrze. *Tab.*

Wątrobę zámulona y zátkána otwiera / trunkiem tákże vżywána. Tenże

Czártowo źiebro / ábo Komonicá. Rozdźiał 141.

Jolko to ktore Czártowym źiebrym / ini ś. Piotrá źielem / ábo Lyśiná / ini Komonicą zowią / ma liśćie nieco do Bábczánego / ktore Języczkámi zowiemy / ieno gládſze. Pręt ábo byle ná łokieć y połtorá wzwyż. Ná ktorych ku wierzchu liſteczki mnieyſze / około zrzadká wykráwáne / ábo ząbkowáne. Kwiátem podobne ieſt do polney Dryakwie: w okrążku głowátym gęſtym bládoblekitny / podczás y białáwy / á ile ſámicá. Korzeń ma ná pálec wzmiąſz podkráwány / iákoby go vkąśił krotki około niego korzonkow długich / ćienkich / czarnáwych / bárzo wiele / ná kſztałt Ciemierzyce czarney.

Mieyſce.

Rośćie ná mieyſcách płonnych / ná gorzyſtych / gáiách / w dąbrowách / w ſádźiech / podczás y ná łąkách.

Succiſa, Morſus Diaboli.

Abbißkraut. Anbißkraut. Teuffelsbiß. Teuffelsabbis.

Przyrodzenie.

Iż wielka ma w ſobie gorzkość/ ſtąd ſie znáczy że ieſt przyrodzenia ćiepłego y ſuchego we wtorym ſtopniu. Nápoczątku otwiera/ przenika/ ściera.

Moc y ſkutki.

Krwi w ćiele ſkrzeptey.

Krew w ćiele z śiádło z rázow potłuczonych y z rozbićia roſpráwia/ y wywodźi/ trunek tym ſpoſobem vczyniony/ wźiąć tego źiela y z korzeniem/ Jelenich ięzyczkow/ Przywrotu/ Pieniężniku/ ábo geśiego Polein/ Głowienek czerwonych/ po gárśći/ Goryczki/ Ománu/ korzenia Márzány/ ábo Rety/ połoćie/ cukru Kreconego ośm łotow/ winá białego pol gárncá dobrego/ źiołá z korzeniem ich drobno pośiekáć/ w cynowey konwi zálutowáć/ á w kotle vkropu wrzącego/ przez cztery godźiny wárzyć/ przecedźiwſzy/ káżdego dniá po ośmi łyżek ráno y ná noc ćiepło pić dáwáć. Ták krew ſkrzepła roſpráwi y wywiedźie.

Przepuklinie wnętrzney.

Tenże trunek/ przepukłym/ ſtłuczenia/ y z wyſoká vpádłym y potłuczonym/ ieſt osobliwym lekárſtwem.

Pierśiom ſpuchłym y záwrzedźiáłym/ w winie/ korzeń moczony y trunkiem vżywány/ bywa rátunkiem.

Biegunki záſtánawiá/ wźiąwſzy korzenia tego z gárść/ y w kwárćie winá do połowice wywrzenia wárzyć/ á to ná trzy trunki rozdźielić/ y dáć pić.

Korzeń ábo dwánaśćie tego źiela ochędożonych/ drobno pokráiánych/ á w pol gárncá winá dobrego białego námoczyć/ y łyżke ośm ráno y ná noc ćiepło pić dáwáć od morowego powietrza záchowuie. *Tab.*

Item/ morowki máiącym/ ze dwie gárśći korzenia ochędożonego w pol gárncu wody do trzećiey częśći wywárzywſzy/ ráno y ná noc po łyżce ośmi ćiepło pić.

Wrzody gniſte á morowe leczy.

Wrzodom piekielnym/ ktore Láćinnicy *Carbunculos* zowią/ ieſt lekárſtwem/ źielone świeże to źiele vtłukſzy/ przykłádáć.

Item.

Tákże też czymi wino pite/ w ktorymby było wárzone.

Máćiczny bolom.

Korzeń ſam przez ſie iedźiony/ ábo tárty/ á z winem pity/ ábo w winie wárzony á pity: bole w máćicy vkłáda y vśmierza.

Przećiwko záráženiu od powietrza.

Záchwycenie powietrza morowego odpądza/ korzeń/ ábo ſam iedźiony ábo z winem pity/ ábo w winie wárzony á trunkiem vżywány.

Źiádło krew wywodźi.

Krew ſkrzepłą ze wnątrza wywodźi/ y rozwodnia ią. Tákże w winie wárzony á pity.

Gliſty wymiáta.

Niektorzy proch z ſuchego korzenia dáią z winem pić/ przećiwko gliſtom y czerwiu w żywoćie.

Záśiniáłośći leczy.

Tenże korzeń roſtárty/ záśiniáłośći pod oczymá y indźie/ rozgania.

Puchlinę wywodźi.

Puchlinę z ćiáłá wywodźi/ proch z vſuſzonego korzenia z Biedrzeńcem zmieſzány/ á w winie pożywány.

Mocz pędźi.

Moczu ćiężkie puſczánie ſnádnie wywodźi/ piiąc go ćwierć łotá z winem/ w ktorymby pierwey Pietruſczáne korzenie wrzáło/ poránu y ná noc.

Káſzlu. Duſznośći.

Káſzel z duſznośćią vśmierza/ tenże proch z miodem zmieſzány/ á miáſto miodku pożywány.

Kwártánie.

Czwartodniową gorączkę odpądza: wźiąć tego źiela z korzeniem/ Jwinki pachniącey/ Wołowego ięzyká źiela y z korzeniem źielono świeżych. To wſzytko drobno pokráiáć/ y przetłuc/ á Gorzałki trzykroć przepaloney y przelutrowáney ná to nálać/ żeby źiela dobrze zágrzęzły/ y przez noc moczyć wierzch naczynia dobrze obwárowawſzy. Ráno z Alembiku ſklánego z *Balneum maris* przedyſtyllowáć/ y pilnie nákrywſzy w ſklániey fláſzy chowáć/ dáiąc iey po pięći/ ábo ſześći łotow ná raz/ ná ten czás gdyby miáłá febrá przypáść/ y záraz ſie vłożyć/ cztery kroć porządnie to czyniąc. *Tab.*

Fráncuskiem tym.

Fráncuska choroba sprosna/ ták zwierzchu/ iáko we wnątrz záráżonym/ korzenie ná Wiosnę kopáne/ á suszone/ wárząc go tym sposobem iáko sárszeparylę/ y przez dni czterdźieśći vżywáiąc/ pierwey ćiáło dobrze inymi trunkámi/ syropámi/ y purgácyámi sposobiwszy y przepráwiwszy. Tym sposobem iáko sie o polney Dryákwi powie.

Ránom ćietym/ sztychowym/ postrzálo.

Ránom sztychowym/ ćietym/ y postrzálom to źiele swym korzeniem/ wielce chwálebnym bywa lekárstwem. Wźiąć ták źiela iáko korzenia dobrą garść/ Krwáwnику/ Swiniego Mleczu/ ábo mnieyszey Głowki/ ábo Mniszku/ Máiowey miodunki/ ábo Płucniku/ Trędowniku mnieyszego/ ábo wodnego/ ktory drudzy wodną Bukwicą zowią/ Niedospiałká/ Złomignatu/ Bylice/ Grusczycki/ Stokroći/ po gárśći. Rzepiku/ Łanki/ Cabru/ Zánklu/ ktory *Iaceam* Łáćinnicy zowią/ Dźięgielu/ po poł gárśći. Korzenia Kokoryczki/ ábo Krowki/ korzenia polney Dryákwie/ po dwu łotu. Korzenia Jáskolczego źiela/ ábo Celidoniowego/ korzenia Łopinu wysokiego/ po łoćie. To wszystko pomieszawszy drobno vśiekáć/ y ná trzy rowne częśći odważyć. Jedne część z tych trzech we flászę/ ábo w cynową konew wsypáć/ y połgárncá wody ná to studzienney nálać/ zálepić ćiástem wierzch/ y przez godźin cztery w vkropie wárzyć. A gdy powoli przechłodnie/ przecedźić/ á káżdego dniá ráno/ y ná noc rannemu po cztery/ ábo po pięći łyżek/ y po sześći pić dáwáć. *Tab.*

Item.

Gdźieby też dla dálszego czásu chćiał mieć ten trunek gotowy. Wźiąć te trzy częśći wespoł/ y w Alembiku ślepym przez noc y dźień we trzech gárncách wody studzienney/ ábo w połczwártu gárncu moczyć/ á potym połtorá gárncá z tego wydystillowáć/ y we flászy cynowey chowáć do potrzeby rannym. Tá do roku trwáć może. Gdźieby też chćiał tákowy tránk z źioł świeżych mieć/ tedy we dwoy násop tego wszytkie° wźiąć/ á połtorá gárncá wody ná to nálać/ y dystyllowáć.

Koniom wzroku ćiemnego.

Koniowi ćiemnego wzroku lekárstwo/ korzenie tego źiela y z liśćiem chędogo wypłokawszy pierwey/ drobno pokráiáć/ y z obrokiem mieszáiąc dáwáć. Też ten korzeń záwieszony miedzy oczymá toż czyni.

Kupiom y Czerwiu. Slinogorz.

Gdźieby miał szkápá w sobie Kupie y czerw/ z obrokiem mu dáwáć.

Wrzod w gárdle/ ktory ślinogorzem miánuiemy leczy skutecznie. Tákże

Szlirám nábrzmiáłym y nápuchłym bywa vżyteczny/ wárząc korzeń á tą wodą vstá ćiepło często płocząc/ y gárgáryzm czyniąc.

Zásiniáłośćiom.

Zásiniáłość gdźiekolwiek ná ćiele/ y Pagi z zbićia rozgánia/ korzeń świeży otłuczony á plastrowány.

Morowkom y bolączkom morowym.

Morowki/ ábo bolączki morowe/ leczy/ Toż źiele świeże y swym korzeniem otłuczone z trochą soli/ á plastrowáne.

Plánom y zmázom.

Plány y zmázy wszelákie z ćiáłá spądzá/ y śćiera. Sok z tego źiela z Koperwaserem białym/ ábo z Rzymskim zmieszány/ káżdego dniá kilkákroć ie náćieráiąc. *Tab.*

Sádnu końskiemu.

Sádno koniowi goi/ sokiem tego źiela świeżego ie vmywáiąc. A źimie gdy świeżego mieć trudno/ suche w winie wárzyć/ á tym ćiepło wymywáć/ á wápnem niegászonym po wymyćiu zásypowáć.

Ránom plugáwym. Wrzodom zágniłym. Sádzelom śmrodliwym.

Rány plugáwe/
Bolączki/ y wrzody zágniłe/
Sádzele smrodliwe wychędaża y goi/ korzeń w winie/ ábo w wodźie wárzony/ wymywáiąc ie tą iuchą często á letno.

Kolice w śmierźą.

Kolike ábo dárćie częste w kiszkách vkłáda tenże proch.

Ná powietrze bydłu gdy zdycha.

Gdźieby záráźá ábo mor ná owce/ ábo ine bydło przypadł/ żeby zdycháło/ to źiele osoliwszy dáwáć im ieść. A wárząc ie lać do korytá/ żeby one wodę piły. Wszytkie czáry y szkázy bydłá odeymie/ zá pomocą Bożą.

Pádáiącey niemocy.

Przećiwko pádáiącey niemocy/ ktorą kádukiem zowią/ korzeń czártowego żiebrá tłuc z Piwoniowym korzeniem/ á przez trzy Niedźiele dźień wedle dniá/ co ćwierć záważy/ ábo y poł łotá/ z Száłwiową wodką dáwáć pić. Abo:

Item. Kádukú.

Wźiąć tego źiela y z korzeniem ze cztery gárśći dobrze ochędożonego/ pośiekáć drobno: ná to połgárncá winá białego dobrego nálać/ y w konwi/ ábo w flászy cynowey zálutowawszy ćiástem z mąki rżáney/ przez godźin cztery w kotle vkropu wrzącego wárzyć. Potym gdy powoli przechłodnie/ przecedźić/ á káżdego dniá ráno y ná noc po dźieśiąći łyżek choremu ćiepło dáwáć. Wielce ten trunek zálecáią ludźie zacnie vczeni w tym przypadku. *Tab.*

Gryźieniu w máćicy. Morowemu powietrzu. Krwi zśiádłey.

Tenże trunek bárzo iest pożyteczny tym pániom/ ktore máćicę máią bolesną. Tákże

Przećiw powietrzu morowemu/ ráno y wieczor trunkiem vżywáiąc. *Tab.*

Krwi w ćiele zśiádłey/ y skrzepłey tenże trunek vżyteczny.

Wodká tego źiela.

NAjsposobnieyszy czás do wypalenia z tego źiela wodki w Lipcu/ biorąc go ze wszytkim/ z korzeniem/ z kłączym/ z kwiećiem/ y drobno pośiekáć/ y z *Balneum maris* dystyllowáć. Potym do káżdego poł gárncá tey wodki/ ośm łotow znowu tego źiela ze wszytkim tákże przydáć/ y przez dwá dźieśćiá cztery godźiny/ w Alembiku *in Balneo maris* moczyć/ á potym przećiągnąć Ták kosztowna będźie wodká do potrzeb niżey pomienionych.

Kádukú.

Jáko Pádáiącey niemocy trunkiem iest lekárskim.

Piersi/

Pierśiom. Płucom. Dychawicy. Káßlom. Klóciu. Bolączkom. Krwi skrzepłey.

Płucá/ wychodzą y rozprześtrzenia.
Dychawice leczy/ y przyczyny iey oddala.
Káßle vkłada y leczy.
Kłoćie pod mnieyßemi źiobry vśmierza/ y odpadza.
Bolączki wßelákie wnętrzne leczy.
Krew we wnętrznośćiách skrzepła roſpráwuie y wywodźi/ ráno y ná noc po cztery ábo pięći łyżek iey piiąc.

Morowemu powietrzu.

Czáſu morowego powietrza z inemi rzeczámi też do tego należącemi/ tá wodká bywa wielkim rátunkiem.

Morowkom.

Tákże morowkom/ y bolączkom morowym bywa wielkim y znamienitym lekárstwem/ piiąc ią káżdego dniá ráno y ná noc po ßeśći ábo śiedmi łyżek. Ták ábowiem/ zarázy do sercá nieprzypuśći.

Item.

Też przećiwko powietrzu morowemu/ bywa tym ſpoſobem dyſtyllowána: Wziąć korzeniá tego źiela ochędożonego y ſpłokánego/ drobno pośiekánego/ dobre dwie gárśći. Polney Dryákwie/ Kurzego źiela y z korzeniem/ Bernárdynku ábo Kárduſu źiela po gárśći. Te rzeczy wßytkie máią być świeże y ſpłokáne. Iáłowcowych iágod co naświeżßych/ y z hrubá potłuczonych ośm łotow. Ná to białego winá dobrego nálać/ żeby dobrze zágrążnęły te źiołá/ á pilnie nákrywßy/ przez ośm dni ná słońcu moczyć. Potym przy ogniu wolnym dyſtyllowáć ſklenicznego Alembiku z *Balneum maris*. Tá nie tylko/ zá Bożą pomocą/ od zarázy morowey záchowuie/ ále y iuż zárażone rátuie/ dáiąc iey co trzeći dźień po łyżce.

Item.

Gdźieby też kto tego zárażliwego powietrza záchwyćił/ tey wodki ßeść łyżek ná raz wźiąwßy/ przedniey Dryákwie ábo *Mitridatum*, ábo konfektu złotego Iáiá kwinte w niey rozetrzeć/ przydáć octu z Gwoźdźikow pełnych ogrodnych z łyżkę dobrą. To co narychley dáć choremu trunkiem po záchwyceniu powietrza/ á żeby śię potym trzy ábo cztery godźiny dobrze poćił/ przez ktory pot oná zarázá od sercá mogłá śię odćiągnąć/

Ślinogorz.

Wrzod w gárdle/ ábo ślinogorz/ pierwßa pomieniona wodka gárgáryzm czyniąc często. Może też piąta ábo czwárta część do tego ſoku z Ieżyn przydáć. Ná tenże ślinogorz: Wźiąć wodki tego źiela kwáterkę/ wodki polney Dryákwie/ Bukwicowey/ po ßeśći łyżek. Miodku Pigwowego/ ſoku z iágod Ieżynowych/ po trzy łyżki. Łayna pſiego ſuchego miáłko vtártego łot. To wßyſtko pomießawßy/ często gárgáryzm tym ſobie czynić: doświádczone ábowiem ieſt ná ślinogorz lekárſtwo.

Sol z Czártowego źiebrá.

Z liśćia/ z kłącza/ z korzenia/ z kwiećia/ vſußonych/ bywa ſol czyniona. Ná popioł ie ſpaliwßy/ y kalkus z tego popiołu á z wody vczyniwßy/ y ták iáko o Piołynowey/ y o inych źioł ſoli czynieniu powiedźiało śie/ czynić. Tá do wyżßey przerzeczonych chorob oſobliwym vżytkiem ſłuży.

Rozſądek z vważeniem.

Wielkie ſkutki/ w wielkich y w ćiężkich chorobach tego źiela pokázuie śię. A przeto báby/ y ludźie ći/ ktorzy śię zabobonámi y czarámi rádzi páráią/ zmyślili/ że ßátán zayzrząc człowiekowi z tego źiela tákowych rátunkow/ viadł mu korzeń/ y pokázuią to znakámi/ gdźie ná ſpodku korzeniá sámego znáć iákoby zębámi vkąśił/ ztąd y niektorzy łáćińſkim ięzykiem *Morſum Diaboli* názywáią. Ale właśniey *Succiſa*. O tym źielu oni dáwni Lekárze/ á Zielopiſowie ták Greccy iáko y Łáćińſcy/ nic nie piſáli. Zkąd śie znáczy/ że ábo w tych tám ſtronách nie rosło/ y przeto do znáiomośći iego nie przyßli. Abo wiec inym názwiſkiem/ nam niewiádomym/ go miánowáli.

O Bluſczu drzewnym. Rozd. 142.

Kßtałtem wiele śie Bluſczow znayduie. Iednák właſnie ſą trzy/ Biały/ że owoc wydáie z śiebie biały. Czarny/ od czarnego owocu ták rzeczony/ á ten ſámiec. Ten po drzewiech y po murách rad śie pnie. Nam Bluſcz czarny rzeczony. Trzeći máły Bluſczyk rzeczony/ ábo Bluſcz ſkálny.

Bluſcz drzewny/ ktory y wielkim y białym zowiemy/ ieſt bárzo krzewiſty. Ten nie tylko około drzew wyſokich śie pnie y obwija/ (zkąd y drzewnym ieſt názwány) ktore ſwym obiećiem duśi y pſuie/ ále też y po ſtárych murzech/ kámienicách/ grobiech/ ná gorę śie ćiągnie y mocno śie ich trzyma/ że też ich ſwym obiećiem rozwáluie y pſuie. Naprzod gdy śie puſzcza ma liśćie iáko grußkowe/ obdłużne/ ktore potym zá czáſem trzy rogáte

Hedera arborescens.
Epheuw.

się ostawáią/ gládkie/ miąkie y mocne. A gdy się stárzeie / okrągłe się ostawáią: lecie y zimie vstáwicznie zieleniete. Kwiat ma mchowáty/ bládo żołty/ ktory ná końcu Jesieni dopiero poczyna się rozwiiáć y kwitnąć. Z tych w zimie owoc w gronkách/ iáko Ptászá zob/ ieno więtszy/ ná długich stopkách. Naprzod zielony/ potym gdy dożrzeie czarny / á niekiedy żołtáwy / drobno / ábo ćienko á krzewisty gęsto y odnożysto/ niebárzo w ziemi głeboko. Y z tey przyczyny drzewu / przy ktorym rośćie / nie iest vżyteczny/ ábowiem mu wszytkę wilgotność odeymuie/ y zátym go susży/ y vmartwia.

Y choćiaby go dobrze poderznął iednák wzgorę on nie vwiędnieie / y owszem vstáwicznie zielenieie / biorąc y wyćiągáiąc wszytkę wilgotność z drzewá do ktorego się przypoił.

Bluscz wtory/ ábo czarny/ tenże wszystek ksztalt ma ktory biały/ tylko że owoc czarny miewa.

Hedera Helix.
Klein Epheuw.

Bluscz namnieyszy / ktory Bluszczykiem zowiemy / ten niepłodny iest/ bo nigdy nie kwitnie. Rzadko się po drzewiech pnie/ tylko po ziemi. Liśćie ma záwsze trzyrożyste/ á białymi kropkámi nákrápiáne. Item záwsze się zieleni / y Zimy się nie boi iáko ine.

Mieysce.

Biały y czárny rośną w leśiech/ ná polách / á przy mieyscách wilgotnych/ w ogrodách/ y ná stárych murzech / á ile czarny przy murzech się rad kocha. Blusczyk zás ná ziemiách suchych / kámienistych / przy płoćiech/ y miedzy skálámi. Przeto v nas ztąd imienia dostał / że go skálnym Blusczem zowiemy.

Przyrodzenie y złożenie z żywiołow. *Dios. Gal.*

Pisze *Galenus* że Bluscz ták czarny iáko

ny iáko y biały z przećiwnych Zywiołow iest złożony. Abowiem ma coś w sobie ćirpkiego / co sie znáczy przyrodzenie zimne. Ma y nieco ostrego w sobie korzennego / co ćiepło znáczy przyrodzenie. Ma y trzećiego coś wilgotnego y wodnego. Skłániáiac sie do letnośći y ćiepłá / a ile poki iest zielony. Suchy po vtráceniu wilgotnośći ma zimna hrubość w sobie / zimna y ćirpka / á to co gorzkiego iest ćiepła / wyćiagáia / śćienczaia / y vtwierdzáia. Blusczskálny ábo máły / tákże iáko y przednie suchy y chłodny.

Moc y skutki.

Czerwonce.

Kwiátu Blusczowego co we trzy pálce może záwźiać vtártego z winem ćirpkim dwákroć przez dźień ná czerwona niemoc pić dáia. *Dios.*

Opalonym od ogniá. Sleźionie chorey.

Opalonym od ogniá z wośkiem kwiát plastrowány iest dobry. Abo ziarnká ná popioł spalone / y z wośkiem plastrowány.

Sleźione chora leczy / liśćie zwiedłe w oćcie wárząc / ábo też vwierćiáne / á z chlebem pieczone y pożywáne. *Oribas.*

Flágmy z głowy wyćiaga.

Może ie y w winie wárzyć pić / y zwierzchu tymże nágrzewáć. *Dios.*

Flágme z głowy śćiaga / sok y świeżego liśćia / y z iagod iego / z miodem zmieszány / y nosem sárkany / przydawszy iescze oleyku Rosáćcowego / ábo oleyku z żołtych Fiołkow / y sáletry troche. Też y sam sok to czyni.

Zástárzáłe bole w głowie vśmierza.

Tákże bol zástárzáły w głowie vśmierza sok z liśćia y z iágod iego wyćiśniony / z octem á z oleykiem Rożánym zmieszány / tym głowe námázuiac. (*Dios.*) y czoło. (*Pli.*) y skronie. *Apul.*

Vszu bole vśmierza.

Tenże sok z Rożánym oleykiem / ábo z oleykiem Liliey białey: w vszy ćiepło pusczány / y bolenie ich y záwrzedźiáłośći leczy.

Zebom bolącym.

Bolenie zebow vśmierza / z pieć iágod Blusczowych ná proch vtrzeć / y w łupinie granatowego iábłká z oleykiem Rożánym dobrze rozgrzać / á w vcho przećiwne oney stronie gdźie bolela pusczáć. *Dios.*

Miesieczną chorobę zbudza.

Ziarnká ábo owoc Blusczowy vtárty á w łono białogłowskie pusczány / chorobe miesieczna wzbudzá. (*Dios.*) Abo káżdego dnia po trzy ziarnká wielkiego Blusczu miáłko vtrzeć / y z iuchą ábo z woda Bylicowa przez kilká dni náczczo ćiepło piiac. Toż stopki od liśćia w miedźie moczone / y w otworłoná białogłowskiego w prawione czynia.

Włosy czerni.

Sok z ziarn Blusczá czarnego / włosy czarno fárbuie. *Dios.*

Wrzodom by nagorsze.

Wrzodom wszelákim y nagorszym / ktore *Cacoetica* zowia Grekowie / iest lekárstwem wielkim / liśćie w winie wárzac / á ná nie plastruiac. *Dios.*

Ogorzeli ná twarzy.

Ogorzáłość twarzy od słońcá y ine zmázy ná niey spadza wárzac.

Kámień łamie.

Kámień w nyrkách łamie y wywodźi / ziarnká ábo suche ná proch co nasubtelniey vtárte / á z białym winem / w ktorymby Piotruszká byłá wárzona pity. (*Dios.*) Abo z woda pite.

Włosom niedopuszcza nárastáć.

Zeby włosy nigdy nierosły / wźiać wodki ábo soku Blusczowego y Bielunowego / zmieszay ze krwia z nietoperzowa / á po wytargániu włosow pomázuy.

Łożysko.

Tákże łożysko wywodźi. *Plin.*

Smrod z nosá spedza.

Smrod y cuchnienie z nosá záwrzedźiáłego pochodzace / sok weń pusczány oddala. (*Dios. Gal.*) A zwłasczá białego Blusczu. *Plin.*

Włosy spadza. Wszy gubi.

Kliy ábo żywicá z Blusczu / włosy z ćiáłá spadza. *Dios. Gal. Æginet.*

Tenże kliy wszy wymiecza z głowy / pomázuiac nim. *Dios. Gal. Æginet.*

Vsczknieniu od páiaká.

Sok z korzeniá Blusczowego z octem pity / vsczknienie od páiaczygoná leczy.

Sleźionie chorey.

Sleźienie chorey / sok z winem ćirpkiem pity / iest lekárstwem do trzećiego dniá.

Wrzedźienicom / przyszczom / krostom iatrzacym ná dźiećinnych głowkach.

Pryszcze y krosty ná głowách dźiećinnych ábo wrzedzienice ćiekace / y párchy / goi / czapeczká z liśćia Blusczowego vszyta / ná głowie noszona. To ták goi ie bez wszelákiey szkody y niebespiecznośći zdrowia

Głowy bolenie vśmierza.

Ciezkie bolenie w głowie vśmierza / wźiać śiedm listkow Blusczowych / tylko też iadęrek brzoskwiniowych ochedożonych z swych skoreczek: to wárzyć w oliwie á w oćcie / y ná czoło plastrowáć y skronie.

Suchoty leczy.

Suchoty leczy / wźiać ziarnek tych ktore sa przyczerwieńszym / á vtárszy ie co nasubtelniey / z ćiepła woda dáwáć pić.

Sleźionie chorey.

Plastr z liśćia z octem vczyniony / á ná śleźione plastrowány / leczy ia.

Podágrze. Chyrágrze. Scyátyce.

Podágre / Chyrágre / Scyátyke / to iest / łamánie w rekách / w nogách / w biodrách leczy liśćie Blusczowe z Ryżem á z miodem vtárte y plastrowáne /

Puchlinie.

Puchline zaskorna moczem wywodźi / rośćieráiac ziarn Blusczowych czerwonych ná káżdy raz dwádźieśćiá / á społ kwáterki winá białego káżdy dźień ćiepło piiac.

Od vpićia broni.

Od vpićia bárzo broni / tychże ziarnek czerwonych przed tym pieć ábo sześć pożywszy ich w trunku. *Plin.*

Szynkarzom.

Poznáć ieśli wino rozwodnione.

Ktoby chćiał wiedźieć ieśli wino z woda zmieszáne / y iáko w nim wiele wody / vczy Káto / piszac o gospodárstwie wieyskim / vczynić naczynie iákiegokolwiek ksztaltu z blusczowego drzewá / y nálać w nie winá /

o ktorymby rozumiał bydź wodę: záraz wino wyćiecze z onegoż naczynia / tylko wodá zoſtanie. Abowiem Bluſczowe naczynie winá w ſobie z ćierpieć nie może.

Mocz pędzą piiac / ábo ſok z liśćia y z ziarnek zielonych / ábo z nich proch z winem w ktorymby Pietruſzká byłá wárzona. *Plin.*

Trzęśieniu źiemie.

Liśćie y z iágodámi wárzone á pite / trzęśienie źimnice vſkramia. *Plin.*

Tákże też z winem rośćieráne pite czynią: Abo proch miałko z mąki vtárty z winem.

Wątrobie. Slezionie bolącey. Item.

Ziarnká z winem rośćieráne / wątrobę bolącą leczą / máżąc tylko / á ślezionę / piiąc y máżąc.

Bluſcz biały lepſzy y pożyteczniyſzy ieſt ślezionie chorey / ſciążem gorącym rosparzony. Y doſyć ſześć ziarn pić z trochą winá / przećiwko teyże. *Plin.*

Gliſty morzy.

Gliſty z żywotá wywodzą morząc ie / ziarnká białego Bluſczu trzy z miodowym octem pite. (*Plin.*) Ale y w ten czás dobrze tychże ziarnek roſtárſzy ná pępek przykłádáć.

Krwią chárkáiącym. Ślezionie chorey.

Krwią chárkáiącym / ziarnká białego Bluſczu pite / ſą lekárſtwem.

Z naczynia Bluſczowego pić dobrze tym ktorzy ślezione chorą máią. *Plin.*

Opaleniu od ogniá.

Ná opalenie ćiáłá ogniem ták mázánie czynią / ziarnká vtárſzy Bluſczowe palą / á polawſzy pierwey opalone mieyſce ćiepłą wodą / potym popiołem tym tám poſypuią.

Zębom wyprochniáłym.

. Wyprochniáłym zębom lekárſtwo czynią / nárzynáią ták świeże ziarnká iáko y ſámo ich drzewko / dla ſoku / ktore obwárowawſzy pierwey zęby zdrowe woſkiem żeby ich niepſował / puſzczáią w zęby wyprochniáłe / ten ie krſzy y wyłámuie. (*Plin.*) Abo w oććie / roſtárta żywicá / w ząb puſczána.

Item.

Tákże o kliu Bluſczowym piſzą że zębom ieſt vżyteczny.

Blizny ſproſne wyćiera.

Blizny wſzeláki wyćiera / y z ćiáłem zdrowym porownywa / pomázuiąc ie ſokiem białego Bluſczu z Sáletrą / á z oleykiem różánym zmieſzány. *Plin.*

Puchlinie

Puchlinę też zaſkorną wywodzą / ziarn dwádzieśćiá żołtych w kwarćie winá roſtárſzy / po ʒiiij.s. tego káżdy dzień piiąc. *Plinius Fraſiſtratus.*

Ślezionie chorey.

Piſze Apuleius że czarnego Bluſczu pierwſzego dnia trzy ziarnká z winem / á ieſliby gorączká byłá / tedy z wodą pite: Drugiego dnia pięć ziarn: Trzećiego śiedm: Czwartego dziewięć: Piątego iedenaśćie: Szoſtego trzynaśćie: Siodmego pietnaśćie: Oſmego śiedmnaśćie: Dziewiątego dziewietnaśćie: Dziesiątego dwádzieśćiá ieden / y ieſcze dáley gdźieby potrzebá byłá: ślezionę chorą leczy. *Apul.*

Oleiek Bluſczowy.

Bywa z ziarnek Bluſczowych oleiek dyſtyllowány / tym ſpoſobem iáko z Iáłowcowych iágod / y zowią go *Oleum ex Baccis Hedere,* to ieſt / vtłuc w możdżerzu funt ábo dwá tego Bluſczu ziarnek / wody ná nie náláć / żeby zágrąznęły / w gárniec miedźiány / z ktorego gorzałkę palą / wláć y wypalić.

Drudzy biorą do wypalenia tego oleyku drzewo Bluſczowe / iágody y żywicę iego / y ták z tego wſzyſtkiego oleiek wypaláią.

Ten oleiek ſłuży członkom / y żyłom pieczym oźiębłym y bárzo bywa vżyteczny / nim námázuiąc.

Wrzody y bolączki złe wychędáża / y goi. [*Rogerius.*]

Mieśięczne czyśćienie pániom záwśćiągnione wywodźi / czopek ábo węzełek w nim obmaczawſzy / w otwor łoná włożyć.

Kámień z nyrek wywodźi / nim nyrki máżąc. [Tenże]

Arteryce z przyczyny źimney ſłuży / náćieráiąc nim / zwłáſczá z drzewá Bluſczowego palony. [Tenże]

Szkodźi.

Ták ſok iáko owoc ábo iágody Bluſczowe do vżywánia wnętrznego ſzkodę niemáłą czynią / á ile z Bluſczá czarnego ábo wielkiego. Abowiem ćiáło mdli wſzyſtko / y chore czyni. Rozum y baczenie odeymuie / y zámieſzawa / owá ſzalone czyni. *Dioſ.*

Żyły pięte ábo ſuche obrażą oſtrym y ćirpkiem ſmákiem. *Dioſ.*

Niepłodną czyni / gdźieby kwiatę ich vżyłá białagłowá / po wyczyśćieniu mieśięcznym. *Dioſ.*

Płod z żywotá wyćiągáią / ſtopki od liśćia w miedźie námoczone / y w łono puſczáne. [Tenże]

Plinius y Theophráſtus wypiſuią wiele ich y rozmáitych ſpoſobow y rożnic Bluſczow: O ktorych z tego mieyſcá piſząc nierozumieliſmy zá rzecz potrzebną / gdyż v nas nie roſtą / y te zrzadká ſię znáyduią ktoreſmy tu opiſáli. A przytym ſkutki tych śćiagáią ſię do tych tám wſzyſtkich.

O Bluſczu źiemnym / ktory Kunratem ábo Kurdwanym też zowiemy / áczby ſię tu zdáło przytych inych Bluſczách piſáć. Ale że Dioſkorydes w czwartych kśięgách włáſny o nim vczynił rozdźiał / tám iáko do właſnego mieyſcá odłożyliſmy go.

O Celidoniey / ábo o źielu Iáſkolcym więtſzym. R: 143.

Celidonia wykłáda ſię dar niebieſki / dwoiáka ieſt / więtſza / y mnieyſza. Więtſza ma pręt ćinki / obli / chlupáty ábo koſmáty / łokietny ábo

tny ábo podczás y wyßßy/ od ktorego liśćie pochodźi máiąc kßtałt liśćia Jáskrowego ieno miękczeyßy / á pomodrzáły. Kwiátu żoltego/ podobieństwem kwiátowi Fiiołkow żołtych / z niego potym wychadzáią dwá ábo trzy/podczás y więcey strączkow ná kßtałt rożkow / w nich naśienie więtße niżli Mák. Wßystká byliná y z liśćiem iest pełna soku żołtego/ á ten iest ostry / sczypiący / gorzki / zapáchu przykrego/y by namniey ábo listek/ ábo bylinkę / ábo korzeń zránił/ wnet sie sączy. Korzeń przywierzchu ma iednostayny/ v spodku ná wiele częśći sie rozkrzewia / y dźieli / ćienkich / włośienkowátych / żołtych.

Chelidonium maius, Cælidonium, Cælidonum, Hirundinaria maior.

Schellwurtz. Schwalmkraut. Goldtwurtz.

Mieysce y czas.

ROśćie przy płoćiech / przy párkániech / przy ßćießkách/ przy murzech / y ná stárych murách / w przekopách/miedzy rumem á w ćieniách. W ten czas poczyna kwitnąć / kiedy sie Jáskołki ná Wiosnę pokázuią/y przez wßystkę Wiosnę y láto. A w te czásy też bywa do lekarstw zbieráne. Záś gdy Jáskołki w Jesieni odlátuią / więdnieie y nikczemnieie. Korzeń do trzech lat chowáć.

Przyrodzenie y złożenie z żywiołow.

JEst przyrodzenia rozgrzewáiącego y wysußáiącego ná końcu trzećiego / á ná początku czwartego stopniá. Sćiera/ otwiera śćieżcza rospráwia/rozrażą/ábo rospędza / á zwłasczá sok wychedaża.

Moc y skutki źiela Jáskołczego/ abo Celidoniey.

Kolerę moczem y stolcem wywodźi. Żołtáczce

KOlerę / to iest żołć/ ták stolcem / iáko y moczem wywodźi iakimkolwiek obyczáiem vżywána. Przeto

Żołtą niemoc wypędza / korzenie iey wárząc w winie z náśieniem Hányżowym y to naczczo y ná noc po kieliszku ćiepło pijąc przez kilká dni. Abowiem

Item.

Wątrobne żyły zátkáne otwiera. Abo też tym sposobem : wźiąć korzeniá Celidoniowego/ Sczawiu kobylego / bądź sádzonego ábo dźikiego/ korzenia Pokrzywiánego / po trzy łoty. Wina białego dobrego kwartę/ wody studzienney połkwarty. Cukru białego osm łotow. To korzenie pokrájáć drobno / y wßystko wespoł z winem y z wodą w konwi cynowey zálepiwßy / żeby namniey párá nie wychodźiła/ w kotle pełnym vkropu przez trzy ábo cztery godźiny wárzyć. Tego dáwáć po ßeśći łyżek káżdego dniá po ránu y ná noc ćiepło choremu pić / kázáć mu sie poćić. Może tego lekárstwá w suchey łáźni vżywáć/ pocąc sie.

Item.

Też nákłáść go w obuw/á bosymi nogámi chodźić/ toż czyni.

Też Jáskołcze źiele vtłukßy sok z niego wyżąć / y káżdego dniá ná noc y po ránu łyżkę dobrą/ ze czteroma łyżkami wodki z Rámiánki/ ábo z Jedwabniku/ ktory sie ná po-

krzywach pnie / dawać pić / toż czyni / ale przez kilka dni to trzeba czynić. Może go też pod takąż miarą z miodowe syta przez kilka dni vżywać.

Watrobie zátkáney.

Watrobę zátkaną otwiera / ćwierć łotá miáłko vtártego korzenia y z zielem wziąwszy á z octem wypić.

Czerwonym ce. Scyátyce.

Czerwoną niemoc zástanawia / y leczy.

Scyátyce y łamániu w biodrách iest lekárstwem: proch z zielá sámeº z wodą piiąc.

Zimnicy.

Zimnice leczy / korzeń świeżo vtłuczony / á iáko orzech włoski wziąć go / y z winem ábo z polewką z vwárzoney Ciećiorki ciepło godzinę z pieć przed obiádem piiąc.

Mocu zátrzymałemu.

Mocz nád przyrodzenie zástánowiony pedźi / korzenie Celidoniowe z Rzotkwią ná poły drobno vsiekawszy / w winie vwárzyć y ciepło dáć pić.

Mleku w żołądku zśiádłey.

Mleko w żołądku zśiádłe trzy ábo cztery łyżki soku ze świeżego zielá piiąc / rozgrzewa y wywodźi.

Powietrzu morowemu.

Przećiwko záchwyceniu powietrza morowego / korzenia Celidoniowego gárść dobrą w Rożánym occie do połowice wárzyć / á potym w tey polewce przecedzoney trzy łoty Dryakwie przednie dobrey rozetrzeć. Tego po dwu łyżkách kłádąc się spáć dáwáć pić / á przez trzy godźiny potym się pocić / po wypoceniu suchemi chustámi ciepłemi ciáło co nalepiey otrzeć. Doświádczone lekárstwo záráżonym powietrzem morowym.

Item

Abo wziąć tego zielá y z korzeniem dobre dwie gárśći / Száłwiey / Ruty / Piołynu / po gárśći. To wespoł wárzyć w połgárncu winá práwie dobrego do trzećiey części wywrzenia / przecedźić / á ćwierć łotá Dryákwie práwie dobrey y przednie / tego dáć pić przerzeczonym obyczáiem / á pocić się.

Item.

Abo też ták: Wziąć Celidoniey y z korzeniem połtory gárśći. Piołynu / Ruty / wierzchołkow Jeżyn / po gárśći. To wszytko drobno posiekáć / y kwarte octu winnego dobrego ná to wláć / zálepić w nowym gárncu y wárzyć / potym przecedźić / y w szklenicy dobrze zátkawszy do potrzeby chowáć. A gdźieby się czuł kto záchwyćić powietrza záraźliwego / z tego po cztery łyżki z ćwierćią Dryakwie przednie dáć mu pić / y potym się przerzeczonym sposobem pocić.

Item.

Jne lekárstwo przećiwko tey záráźie: wźiąć korzenia Celidoniowego z pieć łotow. Polney Ruty trzy łoty. Ruty połtorá łotá. Jáłowcu przetłuczonego zhruba łot. Octu winnego pułgárnca. To w cynowey konwi zámázawszy / w kotle vkropu przez trzy godźiny wárzyć. A gdy powoli przechłodnie przecedźić / y gdy potrzebá będźie po cztery łyżki z ćwierćią dobrey Dryakwie dáć pić / y potym się pocić.

Jny ták czynią: Biorą Celidoniey y z kwieciem wespoł funt. Siárki żywey miáłko vtłuczoney száfránu. Kurzego zielá korzenia / po dwu łotu. Gorczyki / Biedrzeńcu / po pułtrzećiu łotu. Ruty / Myszego vszká y z korzeniem po gárśći. To wszytko posiekawszy drobno / wárzyć w dobrym winnym occie do wywrzenia trzećiey części / gárniec dobrze zálepiwszy. Tego po łyżce ábo czterech vżywáć / gdźieby iuż powietrza záchwyćił / przydawszy lektwarzu złotego iáiá / y Dryakwi po poł ćwierći łotá / potym ze trzy godźiny się pocić. Doświádczono.

Item.

Jny trunek osobliwy tym ktorzyby powietrza morowego záchwyćili: wźiąć Celidoniey świeżo zieloney y z korzeniem ze trzy gárśći. Octu winnego co nalepszego połtory kwarty / wárzyć to w gárncu dobrze zálepionym nowym w polewánym do połowice. A záráżonemu morowym powietrzem z łyżkę ábo z pieć dáć pić / z połćwierći łotá niżey opisánego konfektu / pocąc się potym możeli bydź / nie możeli / iednák psuie y wniwecz iad morowy obráca ten trunek. A ten konfekt ták vczynić:

Confetk

Wźiąć co nawyborniejszey y nacudniejszey żywice Euforbium połtorá łotá. Mástyxu tákże co nacudnieyszego trzy ćwierći łotá. Kwiećiá Krwáwnikowego połgárśći. Száfránu co naprzedniego sześć ziarná. To wszystko co nasubtelniey vtłuc / y z sokiem Pigwowych iábłek bez Cukru záczynić / że będźie iáko konfekt / ktory może stoczyć iáko złote iáie / y tego z przerzeczoną polewką vżywáć.

Złotym żyłkom zbytnie ciekącym.

Tok zbytni złotych żyłek zástánawia / Celidonia y z iey korzeniem w czerwonym winie wárząc / á po ránu y ná noc ciepło po kwáterce rowney piiąc.

Koniowi gdyby pierze z obrokiem ziadł.

Koń gdyby pierze z obrokiem ziadł / co bez szkody iego bydźby nie mogło / dáć mu z gárść zielá Jáskołczego drobno vsiekánego z obrokiem Jęczmienia / pierwey námoczywszy w wodźie przez noc.

Koniskie mu kászlu

Toż też iest ná kászel koniom lekárstwo dobre.

Wzrok ćiemny świátłym / bystrym czyni.

Sok Celidoniey wietszey / á ile z kwiećiá sámego wyprásowány / z miodem białym w miedźiánym naczyniu wárzony / á w oczy pusczány / záćmionemu wzroku iest bárzo vżyteczny.

Item.

Drudzy ták czynią. Ná Wiosnę gdy się iuż dobrze rozkwitnąć poczyna sok żołty z niego w miedźiáne naczynie zbieráią / á przez noc ná płytkiey miedźiáney misie / ábo miednicy chowáią. Názáiutrz co nacudnieyszego miodu do niego przydáią / y wespoł ná onymże naczyniu przy weglistym ogniu wárzą. Potym ná słońcu temu się przetrybowáć dádzą / y w oczy pusczáią. Przydáią ini do tego Kámphory / drudzy Tucyey przyprawioney. Táko wy sok osobliwie czyśći

oczy. Ale ma bydź wypráſowány ze wßyſtkiego źiela / ták z korzenia / iáko z kwiećia / y z klącza / á to ná przodku látá poki ma w ſobie ſoku wiele.

[Błonkom ná oczách. Fiſtulom w oczách.] Tożtez ściera z oczu błonki / wrzedźienice kroſty / ná bielmu oká / ábo ná źrzenicy.

Fiſtuły w oczách goi / ktore w káćiku przy noſie bywáia / puſczáiac go w nie.

[Item.] Bywá też ten ſok ſußony w ćieniu / z ktorego potym gáłeczki ábo pigułki tocza / á gdy potrzebá w octćie z Celidoniowa wodka rośćieráia / á do oczu puſczáia.

[Luſki / Bielmá. Błonki / páwłoki zwierzchu ſpadza.] Też y ſam ſok z korzonká świeżego przełomiwßy go w oczy záraz puſczáia / y ták wßelákie záſtony / páwłoki / kátárákty / y łuſki ściera zwierzchnie. Ale że ſam ſok ſurowy w oczy puſczány bárzo káſa / á idźie o oko / żeby go nie zepſował ſwym zbytnym káſániem / tedy lepiey záwße przydáć do niego troche mleká białogłowſkiego chłopie kármiacá / ábo Rożáney wodki.

[Item.] Drudzy tym ſpoſobem czynia mázánie / ábo nápuſczánie w oczy. Bioza cześć ſoku wypráſowánego z tego źiela / á dwie miodu przednie chedogiego odwárzonego / á po trzy ábo po cztery kropie czeſto w oczy puſczáia. To ábowiem wzrok ćiemny czyni iáſnym y byſtrym.

[Item.] *Item* mákuły z oczu ściera / y wzrok byſtry czyni / łot świeżego ſoku Celidoniowego wźiać práwie chedogiego / do tego przyczynić ſoku Kopru Włoſkiego / żołći Sepowey / miodu białego chedogiego / káżdego po łoćie.

[Item.] *Jtem*, ſoku świeżego wypráſowánego wźiać zrowna cześćia winá przedniego / y po kilká kropek w oczy ćiemne puſczáć. To czyniac kilkákroć káżdego dniá.

[Item. *Wodká.*] *Item*, wźiać Celidoniey świeżo ſuchey ze dwá funty. Miodu ßeſnaśćie łotow. Dwie Kuropátwie żołći. To wßyſtko w Alembik włożywßy dyſtyllowáć z tego wodkę / ktorey káżdego dniá raz cztery po kilku kropek w oczy puſczáć. Wzrok ćiemny oświeca / y zmázy ná oczách wßelákie ſpadza zwierzchnie.

[Item. *Wodká.*] *Item*, Wźiać ze dwá funty ſoku świeżo wytłoczonego z Celidoniey wietßey / ſoku z korzeniá Włoſkiego Kopru świeżo wypráſowánego / Miodu chedogiego / po funćie. Zołć záieca. Z tego wßytkiego wypalić wodkę / á przerzeczonym obyczáiem w oczy puſczáć.

[Item.] Jna wodká z ſoku świeżego Celidoniowego / ſoku Kopru Włoſkiego / ſoku z Bożego drzewká / po łotách / miodu od pſczoł młodych / ábo Lipcu cztery łoty / to vmießawßy práwie do brze / puſczay piorkiem w oczy ćiemne / páwłoka ábo błonka z wierzchu záßłe / poránu y po południu / y ná noc

[Item.] Jna wodká ná záßćie oczu / wźiać ſoku świeżo wypráſowánego źiela Jáſkołczego trzy funty / miodu świeżego pátoki co nachedożßey ſunt / ſoku wodnego Opichu / ſoku z Centurzyey po poł funtá: To weſpoł pomießawßy / dyſtylluy z Alembiká miedźiánego / y chowáy do potrzeby. Abo też ták po proſtu / weźmi ſoku teº to źiela / ſoku Kopru Włoſkiego / miodu chedogiego od młodych pſczoł / po dwu łotách / to ná miedźiánym naczyniu vmießáć / y tákże do potrzeby w miedźiánym naczyniu chowáć.

Kwiatki Celidoniowe w Rożáney wodce z trocha miodu wárzyć / áż rozewreia / potym gdy przechłodnieia / co namocniey wypráſowáć / á tego trzykroć káżdego dniá w oczy puſczáć / dźiwnie oſtry y byſtry wzrok czyni.

Też y to nie pośledniey ße puſczánie do oczu / biorac tego ſoku świeżo wypráſowánego dwá łoty / ſoku z Ruty / z Włoſkiego Kopru / ſoku Koßyſczkowego / po łoćie káżdego / Cukru lodowátego tłuczonego / połtrzeći ćwierći łotá / y to chowáć w miedźiánym naczyniu.

Też żołćia kokoßy białey ten ſok zmießány / á z miodem. Kirándus bárzo záleca.

[Item. Przemywániu oczu.] Jtem / Vśiekáć drobno Celidoniowe korzenie / y vwárzyć w wodźie / á tym czeſto oczy przemywáć / ſpadza záſłone z nich / á wzrok byſtry czyni.

Przećiwko zmázom / záſłonom / y páwłokom oczu / weźmi Jáſkołczego źiela korzenia / y opłocz co nalepiey w winie / á poki z winá nie oſchna / vtłuc w możdżerzu miedźiánym / tákże miedźiánym tłuczkiem / á nie ináкßym / przecedź / wypráſuy / á do potrzeby chowáy.

Weźmi ſoku Celidoniowego / ſoku Kopru Włoſkiego / białego winá przedniego / po poł kwarty: To wßyſtko warz ná ogniu węgliſtym w miedźiáney páteli ábo pánwi do trzećiey cześći wywrzenia / to dyſtylluy / á do potrzeby chowáy.

Jtem Wźiać cześć ſoku Celidoniowego: winá przednie dobrego białego / miodu od pſczoł młodych / to ieſt / iárzecego / po poł trzeći ćwierći oboygá / co nalepiey vmießawßy / vżywáć do ćiemnych y záßłych oczu.

Wodká do tychże zaćmionych oczu bárzo koßtowna / weźmi świeżo wyżetego Celidoniowego ſoku cztery łoty / mleká białogłowſkiego połtorá łotá / ábo połtory łyżki / żywice Ságápeniſkiey poł łotá: To co nalepiey weſpoł vmießáć / á do przerzeczoney potrzeby oczney w naczyniu miedźiánym chowáy.

[Item.] Jtem / Doświádczona wodká oczom / wźiać Celidoniowego korzenia świeżego ochedożonego / vtłuc / y Rożána wodka ſkropić dobrze / á przez noc ták go mieć w naczyniu miedźiánym: nazáiutrz vmießawßy go

dobrze /

dobrze / włożyć go w worek ſpiczáſto vßywßy y záwieśić / podſtáwiwßy miedźiána podeń miedniczkę / żeby powoli ſie dyſtyllowáło / y ćiekło: to do potrzeb chowáć.

Oczom czerwonośći.

Item.

Wrzedźieniczkom / y záſłonom źrzenice / wodká bárzo oſobliwa / wźiać liśćia Celidoniey / Kopru Włoſkiego / Koßyſczká / Ruty / po gárśći ábo po dwu: To weſpoł co nalepiey w miedźiánym możdżerzu vtłuc / y ſok z tego wypráſowáć / ktorego dwá funty Aptekárſkie wźiać / do tego włożyć głowek z Rożey oſkubionych ßeſnaśćie łotow / cukru lodowátego miáłkiego dwánaśćie łotow / Tucyey co napilniey przypráwioney / krwie ſmoczey co namieley vtártey / po ośmi łotow / pomießawßy wßyſtko weſpoł dyſtylluy z miedźiánego Alembiku / á pilnie chowáć.

Ina wodká bárzo koßtowna do tegoż / zmazy z oczu ſpadzáiaca / wźiać źiela Jáſkołczego y z korzeniem świeżoźielonego ze cztery gárśći / Koßyſczká / Kopru Włoſkiego / Ruty / Bukwice / Swieczek / po dwu gárśći / á tych wßyſtkich świeżoźielonych: To wßyſtko w możdżerzu vtłukßy / wlać połtory kwáterki ná to winá białego dobrego / potym wypráſowáć ſok / y przydáć mu Jmbieru tłuczonego / Sárcokolle / Aleopátyku / Mirrhy / miáłko vtártych / po dwu łotu / Száfranu ćwierć łotá / miodu iárzecego funt: To dyſtyllowáć wßyſtko weſpoł z śkłánego Alembiku / wodká koßtowna / wßelákie zmázy záſłony / y wrzedźienice z oczu śćieráiaca.

Zmázom. Záſłonom Páwłokó

Jtem / Weźmi kwiećia Celidoniowego garść / warz w Rożáney wodce / dwá łoty miodu przydawßy / áż połowicá wywreie / przecedźiwßy / do potrzeby chowáy / vżywáiac iey w oczy ćiemne trzykroć káżdego dniá / poránu / po połodniu / y ná noc.

Jtem / Soku Celidoniowego nápoły z białym winem wźiać / á do tego Aleopátyku miáłko vtártego troche / y w oczy záßłe błonką puſczáć.

Końſkie mu bielmu.

Koniowi gdźieby zwierzchownie oczy záßły ſok z Celidoniey y z iey korzenia świeżo wypráſowány / y przez chędogą chuſtkę przecedzony / w oczy mu ßprycowáć.

Końſkie mu bielu z vderzenia.

Temuż koniowi gdźieby zá vderzeniem oko záßło / tegoż ſoku wźiać ßeść łyżek / wáyßtynu miáłko vtártego dwá łoty / ſoli łot miáłko vtártey / y tym mu trzykroć przez dźień oko ßprycowáć / będźie zdrow.

Koniom ktore máia oczy płynace / ábo błonką záßłe / Celidoniowe korzenie ieſt im rátunkiem wielkim / wießáiac im go nád oczymá.

Czerwonośći.

Czerwoność z oczu ſpadza / Jáſkołcze źiele z ſwym korzeniem / Koßyſczko / vtłuczone / á Rożána wodká w tłuczeniu ſkrápiane y dobrze zwilżone / á potym wypráſowáne / y w oczy puſczáne / raz y trzy przez dźień.

Oczom płynacym.

Oczom płynacym ieſt wielkim rátunkiem / wźiawßy Celidoniey dwie częśći / Koßyſczká iedne drobno pośiekawßy / przydáć do tego Kádźidłá białego miáłko vtártego łot / Pieprzu tákże tłuczonego poł łotá / ná to wßyſtko nálać dobrego winá białego / żeby prawie doſtáteczne zágrzaneło: dáć przez ośm dni temu moknać / dobrze nákrywßy / potym przecedźić / y tym oczy zákrápiáć po trzykroć przez dźień / po kropce ábo potrzech wpuſczáiac.

Slepoćie wieczorney.

Tym ktorzy z wieczorá záraz nic niewidza / tákże y w nocy choćia przy świetle / dobrze vwárzyć źiele Jáſkołcze w winie nápoły z woda / y z tego párę w nie puſczáć.

Jtem / Przećiwko temuż / łayná iáſczorczego troche roſtárßy w świeżo wypráſowánym ſoku Celidoniey / á w oczy puſczáć /

Źrzenicy mgła záßley.

Przećiwko zaßćiu błonką ábo mgła ſámey źrzenice / wźiać ſoku tego / ſoku Chláſtáwy / po dwu łotu / miodu iárzecego / to ieſt / od pſczoł młodych cztery łoty / tego po trzykroć ná dźień w oczy puſczáć.

Oczom zbytnie wilgotný.

Oczom zbytnie wilgotnym / ſoku tego świeżego wźiać ze trzy łoty / ſoku Włoſkiego Kopru dwá łotá / żołći wołowey / wilczey / po połtorá łotá / Tucyiey przypráwney łot / tego dwákroć ná dźień w oczy puſczáć.

Boleniu oczow.

Oczom boleſnym / wźiać Celidoniey dwie gárśći / Włoſkiego Kopru / Łobody / Koßyſczká / po gárśći / vtłuc / ſok wyżac / tego czeſto przez dźień w oczy puſczáć.

Oczom zápuchnieniu.

Zápuchnieniu oczu oddala ten plaſtr / Celidonia w winie wárzyc / y miáſto plaſtru nánie przykłádáć. Toż czyni y w wodźie vwárzona / przykłádáiac ia / y woda ta oczy wymywáiac / á podczás też teyże kropkę ábo trzy w oczy puſczáiac / y puchlinę y bolenie z nich odpadza.

Zawrotu głowy.

Zawrot głowy / y zámierzkánie w oczu oddala y leczy / wźiawßy Celidoniey dwie częśći / Podrożniku / Bluſczu białego / po iedney częśći: To weſpoł co nalepiey vtłuc / y octu troche winnego á oleyku Rumienkowego ile potrzebá / vmießáć ná kßtałt plaſtru vczynić / y głowę ogoliwßy / tym okłádáć.

Głowie wilgotney

Głowę z wilgotnośći zbytnich wyſußa.

Vtráconey wonnośći.

Vtrácona wonność zátkánia odetchow w nośie przywráca / ſok świeżo wyżety / noſem w ſie ſárkáiac.

Puł głowy boleniu.

Toż też bolenie w połowicy głowy oddala Z wilgotnośći źimnych mozg wychędaża

Jezyczek ſpádáiacy ná ſwe mieyſce przywodźi / tłukacy wárzac w winie to źiele / á párę ćiepło vſty w ſie biorac. Tákże czeſto w vśćiech te iuchę trzymáiac / y gárgáryzuiac.

Bolenie głowy.

Bolenie w ćiele vkłáda/ wárząc ią w wodźie/ á ná czoło plaſtruiąc.

Włoſy ſpadzą.

Włoſy ſpádzą z ktoregokolwiek mieyſcá/ báwełnę w ſoku Celidoniowey máczáiąc/ y często náćieráiąc mieyſcá włoſámi záróſłe.

Włoſy żołte czyni.

Włoſy piekne żołte czyni/ wźiąwſzy Korzenia Celidoniowego ochędożonego/ Rety/ ábo Márzány wielkiey/ zárowno ile ſię podoba: to wſzyſtko co námieley vtrzeć/ potym wźiąć oliwy ile potrzebá/ do tey włożyć Celidoniowego korzenia świeżego/ oſtrobin ábo trocin drzewá Bluſczowego/ po łoćie káżdego/ Kminu kramnego poł łotá/ Száfránu ćwierć łotá/ winá białego ze dwie łyżce: to wſzyſtko wespoł wárzyć/ áż do wywrzenia winá/ przecedźiwſzy to/ zmieſzáć z przerzeczonym prochem/ y vczynić iáko máść/ á tym náćieráć dobrze włoſy/ y od godźiny do godźiny/ to ieſt/ przez dźień y noc ták ich zániechać/ potym vczyniwſzy ług z popiołu głąbow kápuſtnych/ y z plew ięczmiennych tym głowę przemyć.

Iny ſpoſob włoſy żołte vczynić/ wźiąć dwie częśći Celidoniowego korzenia/ korzenia Paleczńikowego/ ſkrobánego Bukſzpanu po iedney częśći/ korzenia czerwonego Wołowego iezyká poł częśći: to w cebr ługu włożyć wſzyſtko/ pierwey ná dnie owśiáną ſłomą podeſłáwſzy/ á potym korzenie to/ potym náſypáć popiołu ná nie z winnych látorośli nápalonego trzy częśći/ á popiołu z owśiáney ſłomy połowicę/ coby ono korzenie ſię temi popioły okryło/ dopiero wodę gorącą w ktoreyby owśiána ſłomá wrzáłá láć ná to y kilkákroć znowu ná onoż przelewáć. Tym ługiem głowę często przemywáć/ nie śćieráiąc iey/ ále żeby ſámá oſchłá.

Iezykowi owrzedźiáłemu.

Iezyku owrzedźiáłemu/ ſok Celidoniowy z Pieprzem/ ieſt rátunkiem często tym námazuiąc.

Wolá ná ſzyi roſpędza.

Wolá ná ſzyi roſpedzą z wieprzowym ſádłem vtłuczone á plaſtrowáne.

Iezyká owrzedźiáłości.

Komu iezyczek często ſpáda: weźmi Celidoniowego korzenia gárść. Hyzopu ſuchego połgárśći/ ták wiele korzenia Fiołkowego/ w wodźie to wespoł wárzyć/ żeby polewki było ze trzy kwáterki/ do niey przyley z ſześć łyżek miodku z Cebule zamorzkiey vczynionego/ *Oximel ſtilliticum* zowią/ tym gárgáryzowáć często. Toż też iezyczek ſpádły podnośi/ y ná ſwe mieyſce przywodźi.

Páprzyſká/ Łupieże/ Strupy ſuche w głowie.

Páprzyſká/

Łupieże/

Strupy w głowie ſłodkie wychodzą y ſpadzą/ ſok Celidoniey z oliwą y z winem zmieſzány/ tym często głowę náćieráiąc. Abo też ták: Wźiąć ſoku tego źiela/ ſoku z Cwikły/ po cztery łyżki. Ciemierzyce białey korzenia miałko vtártego połtrzećiá łotá. Wieprzowego ſádłá ſześć łotow. To wespoł vtrzeć dobrze/ y tym głowę námázowáć.

Item.

Abo ták: Wźiąć trzy łoty korzenia Celidoniowego/ korzenia Ciemierzyce białey łot. Octu ze dwie łyżce winnego dobrego. Sádłá wieprzowego cztery łoty. To wespoł zmieſzawſzy/ y máść z tego vczynić á głowę nią náćieráć.

Liſzáiom.

Liſzáie goi z białym winem plaſtrowána

Zebom boleiącym.

Zębne bole vśmierza/ korzenie Celidoniowe temi ſucháiąc ktore bolą. Abo ná nie kłádźione/ ábo miedzy nie trochę ich zgniotſzy.

Item, Proch z korzenia Celidoniowego octem dobrym záczyniony/ że będźie iáko máść/ tym bolące zęby y dźiąſłá koło nich náćieráiąc/ bol ich vśmierza.

Abo korzenie ſámo drobno pokráiawſzy/ w occie wárzyć/ y ten w vśćiech co náciepley trzymáć/ á to co naczęśćiey powtarzáć y gdźie w vśćiech przechłodnie/ y ślozu náćiągnie/ wyrzućić/ á inego w vſtá nábráć. To abowiem lekárſtwo zámarza chrobaki/ ktore w zębach bywáią zámnożone/ y bole niezmierne czynią wygryzuiąc ie.

Chrobaki w zębiech morzy.

Toż też czyni proch tego korzenia w ząb wydźiuráwiony y wygryzły nátkawſzy go.

Slinogorzowi.

Slinogorz leczy/ wárząc tożkorzenie w occie/ y często płocząc: ábowiem prędko wyſuſza wilgotnośći tám do tego mieyſcá ſpadáiące/ y głowę wychędaża.

Ząb wyproch miáły wyrzuca bez bolu.

Sok wyżęty z korzenia/ y zeſchły/ w dźiuráwy ząb dobrze kłáść/ bo bez bolu wyſadza go precz.

Głowę wychędaża.

Głowę ze zbytnich wilgotnośći wychędaża.

Zębow bole vśmierza.

Zębow bolenie vśmierza/ korzeń w wodźie ná poły z octem wárząc/ á tym vſtá często płocząc/ y gárgáryzuiąc co náciepley

Liſzáiom ſproſnym ná vſtách.

Liſzáie ſproſne ná brodźie y ná twarzy/ ſpadzą y goi/ námázuiąc ie świeżo wyprásowánym ſokiem Celidoniowym.

Rękom drżącym y trząſącym ſię

Drżeniu rąk ieſt lekárſtwem/ wárząc to źiele y z korzeniem w wodźie/ á tą polewką ręce vmywáiąc/ y często ie w niey kąpiąc.

Strupom y kroſtom. párchom.

Strupy y kroſty złe/

Párchy ná głowie ſpadzą tym ſpoſobem máść vczyniwſzy. Prochu z korzenia Celidoniowego wźiąć łotow ſześć. Soli tłuczoney dwá łoty. Octu mocnego ze trzy łyżki. Wieprzowego ſmalcu łotow ſzeſnaśćie. Z tego wſzyſtkiego máść vczynić/ y ſtrup wſzeláki námázowáć/ ſpadzą go y goi/ dwákroć ná dźień náćieráiąc.

Ina máść ná toż: Wźiąć cztery łyżki ſoku tego źiela. Kobylego Szczawiu ſoku. Octu winnego dobrego po dwu łyżkách. Sádłá wieprzowego cztery łoty. Rożánego oleiu dwá łoty. To ták ná wolnym ogniu długo wárzyć/ áż ſoki y ocet wywrzeią/ á przecedźiwſzy przez chuſtę/ roſpuśćiwſzy żywicę Modrzewowey/ ábo Terebintowey/

badź prostey Terpentyny / dwá lotá. Wosku pol lotá / dobrze wespol vmieszáć / y ták długo áż przestydnie. Potym przyday iesscze soli oczkowátey pol lotá. Siárki żywey miál ko vtártey. Trzećei ábo srebrá żywego po ʒ ij. Ciemierzyce czarney vtłuczoney pol lotá. To wszystko w moździerzu co nalepiey vmieszáć / y vżywáć.

Piegom y inym zmázom cżarnym ná twárzy.

Piegi / y ine

Zmázy czarne ná twárzy śćiera / Celidonia vwiercieć y ná twárz miásto plastru przykłádáć / dwákroć przez dźień to czyniac.

Kolki.

Kolike á dárćie w trzewách vśmierza. Wziać Celidoniey ze cztery gárśći. Bobkow przetłuczonych dwie gárśći. Bobrowego strowu drobno vsiekánego lot. To wespol w worek zwiotchego płotna przeszyć y w winie wárzyć / á co naćiepley ná pępek y żywot wszystek przykłádáć.

Vpławo.

Tok ábo vpławy pániom zawśćiaga / sámego liśćia Celidoniowego ná ich pierśi przykłádáiac. Ciekacym tákże pierśiom toż czyni.

Puchlinie.

Puchline potem známienićie z ćiálá wywodźi / czyniac z źiela sucha łáźnia / w ktoreyby sie opuchły przy párze poćił.

Wrzodom ćiáło wyiadáiacym.

Wrzody złe / z ćiáło wyiadáiace goi / sámo źiele y swym korzeniem tłukac y przykłádáiac / wychędaza ie / y ćiáłá psowáć y rozkłádáć im broni. Abo też ták

Vtłukszy Celidoniey z wieprzowym sádłem ná nie plastrowáć. Korzenie też vtłuc miálko y zásypowáć nim / toż czyni.

Fistulom.

Toż Fistulom iest lekárstwem osobliwym. Drudzy záczynáia to z miodem / y ták w te wrzody złe / iáko w Fistuły / kłáda.

Toż też sok suchy tego źiela / ábo y z korzenia iego / y ná proch vtárty / Fistuły / y złe wrzody zásypuiac / záwiera y goi / ábo tákże z miodem záczyniony y w nie kłádźiony.

Káncer.

Wrzody / ktore káncerzowia / bárzo niebespieczne / y do leczenia trudne / goi y záwśćiaga / niedopuszczáiac sie im rozszerzáć.

Francowá tym wrzodom.

Francowáte tákże sádzele leczy / ták plastrowániem / iáko zásypowániem. Abo ták:

Wźiać soku ábo wodki Celidoniowey cześć / moczu dźiećinnego ták wiele / wapná niegászonego troche / y to wespol wárzyć mieszáiac áż troche zgestnieie. Potym náczynić z teo galeczek / ábo kołaczkow / y vsuszyć. A gdy potrzebá do przerzeczonych wrzodow y Fistuł / iedno miálko rostárszy tym zásypowáć.

Item.

Sokiem też świeżym Fistuły szprycowáć dobrze / á źiele sámo vtłuczone przykłádáć zwierzchu miásto plastru.

Też korzenie Celidoniowe z czerwona Rożą w winie wárzyć / á dwákroć przez dźień wymywáć dobrze.

Brodawkom.

Brodawki wszelákie spadza / náćieráiac ie tym sokiem świeżym / á to káżdego dniá czesto czyniac. Może y plastrowáć.

Párchom, Plessowá tośći ábo molom włosnym.

Párchy /

Plessowátość głowy z opadánia y z obnażenia włos od molow własnych leczy / źiele to wárzac w winie / y ná głowe gołą plastruiac. To też párchy ćiekace wysusza / y spadza.

Zołtácce.

Zołta niemoc spadza to źiele / z Ruta / z sola / y z octem wárzac / y podeszwy náćieráiac. Aley w obuw tego źiela násłáć / żeby gołymi nogámi cáły dźień ná nim chodźił. To káżdego dniá odnawiáiac y powtarzáiac. Też sámo źiele z octem vtárte / ná podeszwy przywiiáne / toż czyni.

Kolcey w kiszkách dárćiu.

Kolike y dárćia w kiszkách osobliwie vśmierza / Celidonia y z korzeniem vtłukszy / á z Rumienkowym oleykiem vtárszy / co naćiepley ná pępek przykłádáć / powtarzáiac to kilkákroć przez dźień. Toż też lekárstwo

Máćicy boleniu. Gryzawkom po połogu. Mleku z obfitośći odchodzacemu. Przećiw morowemu powietrzu.

Boleniu máćice bárzo służy plastruiac go ná prog łoná.

Toż też gryzawki y morzyská pániom po zlężeniu vśmierza.

Zbytnia obfitość mleká mámkom / ktore pierśi ich rospreza / ábo podczás drugim ćiecze / Celidonia vtłuc / y w wodźie wárzyć / á ná pierśi przykłádáć dobrze.

Záchowuie od zarázy morowego powietrza / wźiawszy źiela Jástolczego / Ruty / Czosnku y Gorzałki. To w moździerzu kámiennym vtłuc / y sok wyżać / á tego po łyżce káżdego dniá náczczo / niżliby z domu wyszedł / pić.

Morowym powietrzem náruszonym.

A gdźieby kto záchwyćił tego powietrzo zaráźliwego / doświadczone to lekárstwo powiádáia bydź z tego źiela / bioracgo w prochu ze trzy ćwierći z białym winem przednym / przydawszy do tego ćwierć lotá Dryakwie co naprzedniey szey wypić. A to záraz iákoby namniey poczuł ná śie / á po tym wypićiu záraz sie conalepiey y nadłużey poćić.

Morowá Dymienicy powietrzney.

Bolacce powietrzney / ábo

Dymienicy morowey / wźiać gárść ábo cztery / Celidoniey / Slazu polgárśći / soli troche / świniego smálcu ileby dosyć było / y plastrem to ná przerzeczone bolaczki przykłádáć: do śiedmi godźin ie strawi.

Kile wnetrzney y záwrze dźiałośći wnetrznej wstydliwych członkách.

Wnetrzney kile / y

Bolaczkom w członkách wstydliwych / w oboiey płći / iest przystoynym lekárstwem wźiać korzenia Celidoniey drobno vsiekánego dwá loty. Hálunu lot / w kwarćie octu á wody studźienney do tego przydawszy kwáterkę wárzyć / żeby ná dwá palcá wywrzáło / szprycuiac tym kilkákroć przez dźień. Toż y zwierzchnym kilom iest lekárstwem.

Reniom ná opuchnienie nog.

Ná opuchnienie nog końskich / weźm Jástolczego źiela dwie gárśći. Wierzcholkow Podroznikowych z kwiećiem ábo y z naśieniem po gárśći / á z winnym octem v-

tłuc/ y nogi opuchłe koniom okłádáć.

[*Wydymániu stolcowey kiszki.*] Stolcowa kiszká gdy wychodźi/ wźiąć miáższo vtłuczoney Celidoniey dwie częśći/ Rádźidłá białego część tákże z hrubá przetłuczonego/ y ná węgle zárzyste kłáść/ á tym dymem sie podkurzáć/ śiedząc ná stolcu/ ábo dźiuráwym stolku.

[*Szyszkom w stolcu.*] Szyszki w stolcu wysusza/ sokiem tego źiela często ie námázuiąc.

[*Morzysko y gryzawkom.*] Morzeniu w żywoćie ábo w kiszkách.

Gryzawki y bole w máćicy vspokaia/ to źiele tłukąc/ á ná żywot przykłádáć ćiepło/ ábo w winie wárząc/ ábo ie ná cegle gorącey rospárzáiąc.

[*Słodki strup.*] Słodki strup z twarzy zgania/ sokiem tego źiela pomázuiąc go.

[*Oczom mgłą záchodzącym.*] Gdyby mgła oczy komu záchodźiły/ źiele y z korzeniem Celidoniowe w wodźie wárzyć dobrze/ potym polewkę onę przez płát sukienny przecedźiwszy/ w nowym polewánym gárncu znowu wárzyć zszymuiąc/ znowu przecedźić/ chowáć/ á w oczy po kilká kropli/ raz y kilká przez dźień pusczáć.

[*Bielmu bydlęcemu.*] Bydłu tákże bielmá z oczu spadzą/ sok sám surowy w oczy pusczány. *Plin.*

[*Języczku spádłemu.*] Komu iezyczek często flágmą obewrzáły spada/ przetárszy Celidoniowe korzenie wárz w winie/ á tym często popłokuy y gárgáryzuy/ ále pierwey párę z niego w vstá pusczáć. *Plat.*

[*Máćicy záźiębioney.*] Máćicę záźiębioną y záplugáwioną rozgrzewa y wychędaża/ nápárzáiąc ią tym często. *Plat.*

[*Skáncerowániu vst. Końskim nerwom.*] Vstom skáncerowánym.

Kośćiom/ y nerwom/ ábo żyłom suchym popsowánym zá skáncerowánym/ proch korzenia Jáskołczego źiela/ z Rożánym prochem á z octem winnym mocnym vmieszawszy/ iest rátunkiem/ przywárzywszy tego aż zgęstnieie iáko kámpust/ ábo Mostárdá/ á mieysca skáncerowane tym pomázuiąc. Doświádczone iest lekárstwo. *Plat.*

Wodká Celidoniowa.

[*Aqua stillatitia.*] Z tego źiela wodkę nalepiey palić gdy nabárźiey kwitnie/ iáko w Máiu/ ábo y w Czerwcu/ á to z liśćia/ z korzenia/ y z kwiećia wespoł vśiekawszy drobno z *Balneum maris*, á potym ią ná słońcu iáko ine wyżonowáć.

[*Wrzodom kánceروwátym. Fistuły.*] Wrzodom káncerowátym/ y fistułom do goienia iest Przystoyna/ piiąc ią káżdego dniá poránu y ná noc po cztery ábo pięć łyżkách. Tákże ie nią wymywáiąc.

[*Wątrobie Sleźionie.*] Wątrobę/ sleźionę/ zámulone otwiera/ y przechędaża/ á moczem zakáły ich wywodźi. Przeto

[*Zołtáczce Gorączko.*] Zołtey chorobie iest vżyteczna. Tákże y gorączkom y inym chorobom/ ktore z zátkánia wątroby y sleźiony pochodzą/ piiąc ią tákże náczczo y ná noc ćiepło. Abowiem moczem wywodźi z nich wilgotnośći.

[*Zołtáczce.*] Też ná żołtaczkę wodká z Celidoniey/ tá iest bárzo dobra/ wźiąć źiela Jáskołczego y z korzeniem wespoł cztery funty/ wierzchołkow Podrożnikowych dwá funty/ pośiekawszy to oboie drobno/ z tegoż źiela wodki/ dystyluy przez Bálneum maris/ to iest/ z kotła vkropu/ á potym ná słońcu wyżonuy/ ktorey po łyżce ábo piąći daway pić/ poránu y ná noc/ przez dni dźieśięć porządnie. Doświádczone lekárstwo.

[*Wzroku mdłemu.*] Wzrok mdły y ćiemny bystrym czyni.

[*Zaśćiu ocznemu.*] Zaśćia ná oczách y mákuły wszelákie spadzą y śćiera.

[*Oczom płynącym.*] Płynące oczy wysusza/ pusczáiąc ią w nie.

[*Fistułom w oczách.*] Fistuły w kąćikách goi/ często nią przemywáiąc oczy.

[*Piegom.*] Piegi z twarzy spadzą.

[*Liszáiom.*] Liszáie śćiera y tráći.

[*Swierzb.*] Swierzb.

[*Strup słodki.*] Strup słodki.

[*Trędowátośći.*] Trędowátość y ine krosty z twarzy śćiera y spadzą/ tákże sie nią często vmywáiąc/ ábo chusteczkę chędogą w niey maczáiąc/ y ná twarz kłádąc.

[*Oczom czerwonym.*] Czerwoność z oczu zgánia/ po kilká krop káżdego dniá w nie pusczáiąc ráno y ná noc

[*Zębom bolejącym.*] Boleść zębow vśmierza ćiepło ią w vśćiech trzymáiąc.

[*Liszáiom ná brodźie.*] Liszáie sprosne/ ktore *Mentagram* zowią Łáćinnicy/ suche ná brodźie/ twárzy/ po szyi/ plecách/ ábo po rękách/ goi/ y spadzą/ często ie omywáiąc/ Celidoniowa wodką/ ábo chustę w niey obmáczawszy przykłádáć.

Sok Celidoniowy zgęstniáły y suchy.

[*Succus.*]

[*Sal.*] Tákże sol z tego źiela do przerzeczonych potrzeb może bydź czyniona.

[*Puchlinie.*] Sol puchlinę wywodźi z ćiáłá z winem iey vżywáiąc.

Rozsądek z vważeniem.

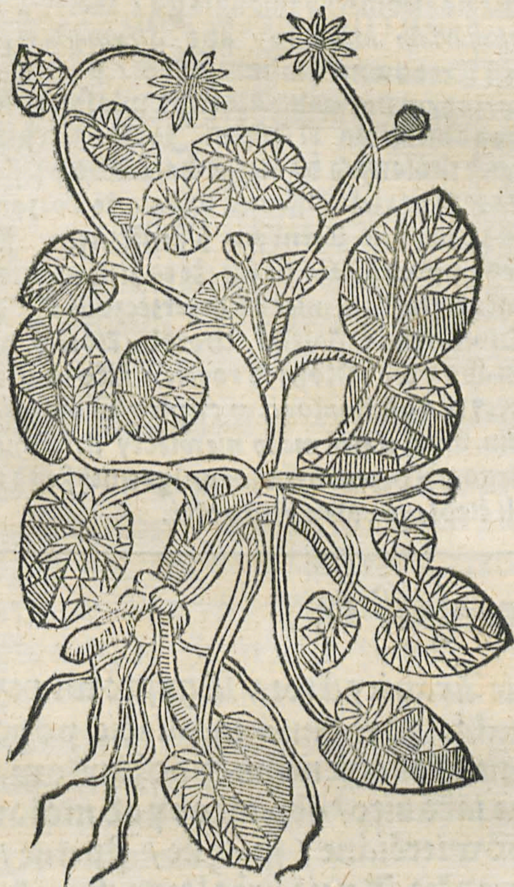
Jáskołczym źielem Polacy nászy zowią go/ zowią go y Celidonią. Jáskołczym źielem/ przeto iż iáko piszą Ziołopisowie od Jáskołki skutki iego są ludźiom pokazáne. Abowiem młode Jáskołczętá iż rády ná oczy łsną dla swych łáien iádowitych/ ktore w gniazdźie będąc/ psuią im wzrok/ ábo też chrobaczkowie ktore sie im zálegáią przy oczách wyiádáią. Stáre przynoszą do gniazdá młodym tego źiela/ ktory dotykáiąc sie ślepych oczu/ k wzroku zás przychodzą. Acz Plinius też pisze że dla tego *Chelidonium* ábo *Hirundinaria* iest rzeczona/ to iest źiele Jáskołcze/ że gdy Jáskołki przyláwuią ná Wiosnę tedy też to źiele z źiemie wyrasta. Zás gdy ná źimę odlátuią/ ono też więdnieie/ y niszczeie. Ale przednieysza przyczyná iest słusznieysza.

Celidonią zowią też nászy z Łáćińskiego iákoby rzekł Dar niebieski/ dla osobliwych iey skutkow/ á zwłaszczá strony nápráwienia wzroku.

O zielu Jáſkołczym mnieyßym/ Myßych iaykách/ y Pßonce. Rozdźiał 144.

Chelidonium minus, Scrophularia minor, Memiten.

Feigwurtzkraut. Klein Schöl kraut. Pfäffenhötlein. Biberhötlein. Schorbockskraut.

Myßße iayka ábo Pßonká / co y Jáſkołczym źielem mnieyßym według Grekow y Łáćinnikow zowiemy. Liśćie ma podobne Bluſczowemu / ieno okragleyße / á mnieyße / y mdleyße/ ále zás mießeyße/ máiac pſtroćiny po ſobie czarne ná długich ſtopkách pratki / ábo cztery ábo pieć / ná pálec ábo pieć wzwyß młode y miekkie / po źiemi ſie roſkłádáiace. Ná wierzchu kwiatek żołty lśniacy / iáko gwiázdeczká/ktory nie długo trwa Ná Wioſne ſie roſkwitnie / y w Jeśieni zás zginie. Korzonki ma okragłe iákoby iayká ſpoione/kßtałtu Pßenicznym ziarnō/miedzy ktoremi drobnych wiele wychodźi iáko koſmáćinki/ iednák miedzy temi trzy ábo cztery znácznieyßey miaßośći wychodza.

Mieyſce y czás.

ROśćie poſpolićie ná bágniſkách/ przy wodách/ ná łakách wilgotnych y mokrych / przy błotách / káłużách / rośćie y w ogrodźiech / ábo w ſádźiech wilgotnieyßych. Kwitnie poſpolićie tego czáſu gdy Jáſkołki ná Wioſne przylátuia. Y przeto od Grekow y Łáćinnikow Jáſkołczym źielem názwáne. Ale bárzo predko ginie / iáko ſie iuż powiedźiáło: zaraz po S. Philippie Jákubie zniſczeie.

Przyrodzenie.

GRzeie y wyſußa w czwartym ſtopniu iáko Gálenus świádczy / przeto iż ieſt bárzo oſtro wyiádáiaca/ y dáleko bárźiey niżli Celdonia pierwßa ábo wielka / y ták bárzo ieſt oſtra / że ná ćiáło przyłożona pryſczy ie. Ale tylko w Grecyey / v nas nie ieſt ták iádowita / y we Włoßech/ y owßem zuchána bárzo coś máło / á práwie iákoby nigdy nic nie czuć w niey gorzkośći/á zwłaſczá w tey ktora ná mieyſcách wilgotnych rośćie. Zás ktora ná ſuchych/ gorzczeyßa ieſt/ y oſtrzeyßa. Jednák nie ták może bydź potężna w tych ſwych ſkutkách / przećiwko flágmiſtym / iáko co w Grecyey rośćie. V nas tedy ieſt bárzo miernie ćiepła/á wilgotna/rádniey niż wyſußáiaca.

Moc y ſkutki.

Oſtrokaſáiacey ieſt mocy / iáko Zawilec. Tákże ćiáło pryſczy.

Lißáie złe ſpadza. *Dioſ.*

Páznokty párßywe zmiátuie. *Dioſ.*

Głowe czyśći wárzac to źiele gárgáryzuiac/ y vſtá

Lißáiom. Páznoktom párßywym. Głowe çyßći.

iac / y vstá płocząc nim.

Toż y sok z korzonkow iego wyćiśniony czyni.

Juchá z tego źiela wárzonego / wszelákie doległiwośći y niedostátki w pierśiách leczy płocząc nią vstá.

Pierśi lecży od wszelákich niedostátkow.

Też ná zásłone oczu y záśćie czerwonośćią / vtłukszy ie z korzeniem / z náćią y z kwiećiem / leczy ie / ále przyćiąższym / bo wyćiągnie oko ná wierzch iáko bánkę / y to zá znák máią dobrego skutku iego / ále ieśli nie wyćiągnie nic też nie vczyni.

Pośledniejszy lekárze bárzo szcześliwie tego źiela y z wielkim rátunkiem ludzkim vżywáią / do zegnánia fig ábo szyszek / ták ná głowie iáko w śiedzeniu / świeżym liśćiem y korzeniem náćieráiąc ie / ábo sokiem / pomázuiąc.

Szyszki spądzá.

Tákże żołzy / y zausznice / tymże sokiem ie śćieráiąc / ábo plastruiąc.

Żołzy y záusznice spądza.

Też sok tego źiela w nos sárkáiąc / głowę z flusow flágmistych wychędaża.

Głowę wychędaża.

Zyłki złote zárosłe otwiera bárzo prędko plastruiąc / źiele ábo sokiem iego náćieráiąc ie.

Złot. żyłki otwiera.

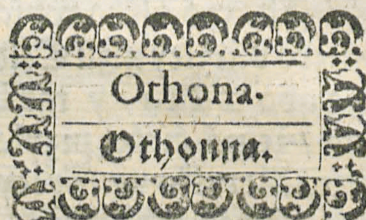
Gnilec wnętrzny / ktory Szkorbutem zowią / iest lekárstwem vżywáiąc go w Sáłaćie. *Tabern.*

Szorboch ábo Gnilec.

Rozsadek.

Właśnieysze nazwisko ma od nas to źiele / niżli od Grekow ábo od Łáćinnikow / ktorzy go *Chelidonium minus*, to iest Jáskołczym źielem mnieyszym názwáli / dla tego / że czásu kwitnąć poczyna kiedy Jáskołki ná wiosnę przylátuią. Nieledá przyczyná / á śmieszna y nikczemna / gdyż tego czásu wiele inych źiół z źiemie wychodźi / á drugie poczynáią kwitnąć. Lepiey y włáśniey trochę pośledniejszy miánuią go / ktorzy *Scrophulariam minorem* / ábo *Strumariam*, to iest Trędownikiem mnieyszym / y świniem wrzodem názwáli. Ale nászy włáśniey / od podobieństwá Myszymi Jayki / że ksztáłt iáiek spoionych do śiebie máią. Abo y Pszonką iákoby rzekł Pszenicá dźika / że korzonki ma podobne źiarnkom Pszenicznym. Do tego powiedźiáło się iuż / że to źiele nie może tákich skutkow mieć do przerzeczonych / od Dioskorydá y Galená / chorob / ktore v nas tu ábo y we Włoszych rośćie / iáko w Grecyey dla ostábiáłośći w cieple y w wysuszániu. Gdyż v nas máło niewiecey chłodnieyszego iest przyrodzenia y wilgotnieyszego niżli ćiepłego / ále o tym dosyć.

Othoná. Rozdział 145.

NO coby włáśnie było zá źiele / nie tylko my / ále áni Dioskorydes / áni żaden z stárodawnych Ziołopisow dowodnie y skutecznie opisał / tylko według mniemánia y powieśći roznych / rozmáićie go też Dioskorydes vdáie. Ták pisząc: Jedni powiádáią go bydź Othonne / sokiem Celidoniey wietszey / ábo iáko drudzy: sokiem straczystego Máku. Jni Othonną zwáli / soki wespół tych trzech źiół pomieszáne. Mußetrza modrego Máku straczystego / á Bielunowego. Drudzy sokiem nieiákiego źiela w Arábiey ábo Sámoiedźi rosnącego / ktore włáśnie othonną zowią. A to pospolićie znáyduią w tey stronie Arábiey / ktora Egyptowi przyległá. Othonná ma liśćie podobne Gorczycnemu / podźiurkowáne iáko śito / ábo iákoby od molow powierćiáne / sprosne / szpetne / y rzadkie. Kwiátu żołtego / szerokiego. Przeto niektorzy rozumieią go bydź z rodzáiu Zawilcow.

Moc y przyrodzenie Othonny z Dioskorydá.

Sok tey Othonny do ocznych lekarstw wchodźi / gdźie ie potrzebá wychędożyć. Abowiem kąsa y wyćiera z nich wszeláką plugáwość / y mgłę ábo powłokę / ktora wzroku iest nąprzeszkodźie.

Ná zásłone oczu.

Piszą niektorzy / że z nieiákiego źiela sok wypływa y wyćieka ná źiemię / ktory z piasku y z kámykow wypłokawszy / do tychże ocznych lekarstw wchodźi / á tworzą go w máłe kołaczki.

Drudzy piszą ią bydź kámieniem / ktory w Egyptćie / w Tebáydźie / tylko rośćie bárzo máły / bárwy miedźiáney: smáku z rospalániem z nieiákiem ćirpkiego / ábo ostrego / ábo szczypiącego. *Dios.*

Paulus Egineta twierdźi Othonnę bydź

sokiem

ſokiem Celidoniey więtſzey / podobno tych náśláduiąc ktorzy ták ią vdawáli iáko Dioſkorydes piſze.

Pośledniejſzy Ziołopiſowie Othonną zowią to źiele / ktore my Zebrzyną / ábo Zebrzyn miánuiemy.

Jni też chcą ią mieć to ktore v nas Jndiyſkim Gwozdźikiem zowią. Ale opiſánie Dioſkorydowe nie zgodźi śię z nim.

O Gwozdźikách Jndiyskich. Rozdźiał 146.

Othona Lacunæ, Othona Italorum, Gariophyllus Indicus, Flos Tunetanus, Flos Indicus, Flos Aphricanus, Tages Aphrica, Caltha Aphricana.

Sammetblum. Sammet Röſzlein. Jndianiſch Nägles oder blum. Tuninblum.

Jż śię wzmiánká tu o Gwozdźikách Jndiyſkich vczyniłá piſząc o Othonnie / á iż też niektorzy z pośleniey ſzych Ziołopiſow te Gwozdźiki Jndiyſkie zowią Othonną Włoſką / nie od rzeczy mi śię zdáło tu ich przypomnieć. Poniewaź Dioſkorydes żadney wzmiánki o nich nam nie vczynił. Ten tedy dwoiáki śię znáyduie / máły y wielki / ábo proſty y pełny: obá ſą gáłęźi krzewiſtych / wzwyſz dwu łokietny / podczás y więtſzy / práćie ábo byle má ſtryfiáte / proſte / á ile więtſzy ábo pełny má práćie troche rumiáne: z ktorych gęſto pochodźi liśćie / máiąc kſztałt liśćia Wrotyczowego / około zabkowáne / ieno więtſze / y bárźiey rozdźielone. Kwiećie ná ſtopkách ábo gáłązkách obdłużnych / wykwitáiące / łśniące / bárwy złotey / podczás żołtogoráiącey: wielkie y bárzo pełne / że iákoby iedno kwiátowe liśćie drugie wyćiſnęło. Zápáchu nie przyiemnego / wſzákże nie ták zbytnie przykrego iáko máły ábo nie pełny. Naśienie má ćienkie / podługowáte / czarne. Korzeń krotki / á rozproſzony / y krzewiſty. Tákże y drugi tegoż ieſt kſztałtu / ieno nie ták pełno gęſtego kwiátu / ále ná pozor wdźięcznego / iáko ná Akxámit żołtogoráiący poyźrzał. Zápáchu przećiwnego y złego.

Mieyſce y czás.

Obádwá w ogrodźiech v nas bywáią śiewáne / w gárcách / w dunicách / ná okniech / dla ozdoby y wdźięczności iego / ná pozor wyſtáwowány. W Aphryce ná wielu mieyſcách dobrowolnie rośćie. Skąd naprzod do tych kráiow náſzych był przynieśion / ná on czás gdy Kárzeł piąty Ceſarz Chrześćiáńſki po wźięćiu Tunetu / znácznym zwyćięſtwem názad przyiáchał / z ktorym záraz tu náſtał / y ſtąd od niektorych ma nazwiſko / *Flos Tuneti*.

Mnieyſzy kwitnie wprzod á poſpolićie w Czerwcu: w więtſzy w Sierpniu.

Przyrodzenie y złożenie z żywiołow.

Jeſt przyrodzenia źimnego: co zápách niewdźięczny y przykry / kwiátu iego znáczy. Ma przytym w ſobie iad / podobny Swiniey Wſzy / czego w nim niektorzy doświádczyli / y ſámi ná ſobie / y ná beſtyách / ále śię niezgadzáią w tym Ziołopiſowie.

Moc y ſkutki.

Matthiolus piſze go bydź przyrodzenia ćiepłego / y ſuchego / y przeto mogłby do lekarſtw tám wchodźić / gdźie potrzebá wyćieráć / ścienczáć / roſprowádząć / ábo rozpráwiáć / y trawić / mnieyſzy potężniey otwiera / niźli więtſzy.

Kotom ieſt trućizna kwiat ich wespoł z pączkiem z ktorego wykwita: ten z śmietanym serem/ ábo ſkwarogiem vmießany/ á kotom do ſiedzenia położony/ bywa iádem y trućizna abowiem naprzod go rozedmie y zpuſzy/ potym zdechnie. *(Dod.)* Myßy teź/ gdzieby naśienia tego vkosiły/ zdychaią. *Dodon.*

Rozſadek z vważániem.

Zkąd baczyć możemy ziele to/ oprocz wdźięczności ku pozorowi bydź iádowite/ y ſzkodliwe. Co y zapách tego ſmrodliwy/ głowę zarażáiący/ to świádczy. Przeto nie ſłucháć tych/ ktorzy go mienią bydź nieſzkodliwym/ y do lekárſtw przyſtoynym. Aczkolwiek według krainy y odmienności niebá/ może ſkutki y przyrodzenie odmienić. Ale to nie záwße/ áni w káżdym bywa.

O Sinile/ ábo Fárbowniku/ ábo Vrzećie. Rozdź. 147.

Iſatis, Glaſtum, Guadum, & Iſatis Barbare, Nil vel Nilech

Wildeweydt. Weydt.

Sinilo ábo Vrzet dwoie ſie znayduie. Ogrodny/ ktory Fárbierze vmyślnie śieią dla fárbowánia: y płonny/ ktory ná płonnych mieyſcách ſam przez śie rośćie. Ogrodny liśćie ma podobne Bábczánemu y Łoczygowemu/ á ile ktore od ziemie puſzcza/ ieno mießeyße/ y ćiemnozieleńße/ ábo czerńieyße. Byle ábo prot dwu łokietny ma/ ku wierzchowi bárzo krzewiſty y gáłęziſty/ ná ktorych pełno kwiatkow drobniuchnych żołtych/ z ktorych potym naśienie drobniuchne bywa w łupinkách. Korzeń rowny/ biáły/ á mało odnoßyſty/ y mało kośmáty.

Iſatis ſylueſtris.

Vrzet ábo Sinilo płonny ma liſt więtßy do Łoczygowe(go) podobny/ prot ćieńßy y krzewiſtßy/ gáłęzi ſzy y ryßáwßy/ ábo rumiánieyßy. Ná wierzchu ktorych mechyrzykow wiele wiśi iákoby ięzyczki iákie/ w ktorych naśienie drobniuchne. Kwiatki żołte ćieniuchne á drobne

Mieyſce

Mieysce y czás.

Ogrodny od Sukienników bywa w ogrodziech y ná polách śiewány. Abowiem fárbe modrą śliczną wełnie y suknom dáie/ ktorą ták z niego czynią. Ziele to poki zielone iescze iest y świeże/ w stępách tłuką / y sok wodnisty z niego wygniátuią/ y odpadząią. A wygniotki w kule wielkie tworzą/ y sżaczáią / ktore ná deszczkách rozkłádáią / y lećie co w nawiętsze gorącá zágnoić się im dáią. Potym to wárzą do sukien farbą modrą farbowánia. Fárbe tę z niego Indychem zowią Málárze. Vrzet polny ná płonnych polách rośćie/ około winnic niegdźie. Niegdźie też ná wygonách/ y pástwiskách. W Máiu y w Czerwcu obá kwitną / v nas pozniey.

Przyrodzenie y złożenie z żywiołow.

Siniło śiane iest przyrodzenia bárzo wysuszáiącego we wtorym stopniu/ rozgrzewa w pierwszym/ wszákże nic niema w sobie sczypiącego. Ma ktemu w sobie gorzkość z ćirpkośćią złączoną. Siniło polny iuż bárźiey sczypie y kąsa / niżli siany. Przeto też potężniey wysusza/ y potężniey też wilgotne zágniłośći suszy.

Moc y skutki z Diosk. y z Gal:

Liśćie śianego Vrzetu ná twárde bolączki y guzy przyłożone rospadząią. *Dios.*

Guzy y wrzody twárde rospadza.

Krwáwe rány goi / (*Dios.*) z Jęczmienną mąką plastrowáne. *Plin.*

Krwáwy ránom.

Krew zástánawiáią / (*Dios.*) liśćia plastruiąc. *Gal.*

Krew zástánawia.

Wrzody ćiáło wyiadáiące y psuiące leczą. Zágniłe wychędażáią.

Wrzodom ćiáło wyiadáiącẽ.

Liszáie spadząią.

Liszáiom.

Piekielny ogień / ktory Różą ini zowią wypadza/ (*Dios.*) ták korzeń/ iáko y liśćie.

Róży ábo piekielnemu ogniu.

Wątrobę zátwárdźiáłą/ y ine niedostátki iey leczy pite z winem. Ale y z wierzchu z Piołynem vtłuczony/ trzebá ią plastrowáć.

Wątrobie chorey.

Nápuchłość z zimná rospadza plastrowány. *Gal.*

Leśny ábo płonny Vrzet toż może do wszystkiego co y śiany.

Osobliwie iednak śleźienie zátwárdźiáłey y chorey iest lekárstwem pity z winem/ á potym y zwierzchu ná nie plastrowány *Dios*

Śleźionie chorey.

Fárbuią też włosy/ śierść/ ogony y grzywy koniom / indźie tego źiela bárwą. *Isaac. Aben. Amre.*

Włosy fárbuie.

Też do fárbowánia sukien bywa vżywány/ á snadź więcey niżli do lekarstw.

Orlik / ábo Cynowod.

Rozdźiał 148.

Aquilina. Aquileia.

Arkleyn. Ageley. Adekley.

Cynowod ábo Orlik dwoiáki iest/ sámiec kwiátu modrego/ y sámicá záś kwiátu białego. Liśćie ma podobne do liśćia Celidoney więtszey/ ieno troche okrągleysze/ y pobieláwe/ rozdźielone/ y lábry wystrzygáne iáko Koryándrowe/ ćiemnozieleńsze niżli Celidoniowe. Rozge ábo pręt ma obły/ łokietny ábo y wyższe/ po nich listeczki tám y sám rozłożone. Ná wie-

rzchu kwiát/ ábo błekitny/ ábo biá-ły/ bywáią y żołte ále zrzadká/ Z nich wychodzą cztery rośczki czcze ku przetu nákłonione/ że śie zdádzą iáko mießki/ ábo woreczki iákie. Gdy okwitną pałeczki ábo głowki bywáią/ w ktorych naśienie czarne lśniące śie záwiera/ właśnie iáko v Koryándru. Korzeń ma miąßy/ od ktorego drobnieyße iáko odnożki pochodzą.

Mieyſce.

Rośćie ile tu v nas w ogrodźiech. Iednák indźie znayduie śie y ná łąkách/ źiemie tłustą máiacych/ y ná gorách leśnych. Podczás y ná murách.

Przyrodzenie.

Rozgrzewa á ile naśienie Orlikowe ná końcu pierwßego stopniá ábo ná początku wtorego/ wyſußa nieprzáwie znácznie. Naśienie smaku słodkiego/ otwiera/ miernie rozpráwuie/ y rozrzedza: iednák ma też nieco ściągáiacego.

Moc y skutki.

Wątrobie Sleziony chorey.

Wątrobe/ y
Sleziona záćkána y zámulona otwiera y wychedaża/ sámo źiele w winie z cukrem dla słodkośći wárząc/ á náczczo/ y kłádąc śie spáć/ po kwáterce piiąc ćiepło. Tenże trunek/ Zołtą niemoc moczem wywodźi.

Zołtáczce. Puchlinie. Pierśi. Płucom. Kolce. Mieśiączney. Máćicy bolącey. Mocz wywodźi. Ránom y bolączkom wnętrznym.

Puchline świeżo nowa tákże/ ktorey śie rozwodźić w ćiele nie dáie. Tenże trunek/
Pierśi/ y
Płucá z zbytnich wilgotnośći wychedaża
Morzenie ábo kolikę vśmierza.
Mieśieczną zástánowioną wzrußa.
Máćiczne bolesći vkłáda.
Mocz zátrzymány wywodźi.
Rány/ y
Bolączki we wnętrznośćiách leczy/ ktorym bywa od mędrych á ćwiczonych Lekárzow y Cyrulikow trunek bárzo vżyteczny/ tym sposobem czyniony. Biorą Cynowodu źiela sámego dwie gárśći. Sániklu ábo Zywcu/ czarnego Roeslu/ Rzepiku/ Cwikły/ káżdego po gárztce. Kopytniku y z korzeniem iego/ Wrzodowcu/ ktory też Lecznym wrzodem/ *Sophiam herbam* Barwierze y Alchimistowie zowią/ káżdego po poł gárśći. To wßytko vsiekawßy/ w cynową konew włożyć y nálać winá/ ábo wody ná to/ według potrzeby chorego/ przydawßy do tego ßeść łotow cukru białego/ zálepić co nalepiey/ y w kotle vkropu wárzyć przez cztery godźiny/ y to pić poránu y ná noc po cztery ábo pięći łyżek káżdym rázem. Abo

Item.

wźiąć Cynowodu źiela ßeść gárśći. Tránku ábo rádnicey Złomignatu źiela cztery gárśći. Liśćia Lobody czerwoney trzy gárśći. Bukwice dwie: á to máią być wßytkie świeżo źielone/ vsiekawßy ie co nadrobniey/ wárzyć w winie ábo wodźie w kotle vkropu/ iáko śie trochę wyżßey powiedźiáło. To w śklenicy potym w chłodnym mieyscu do potrzeb chowáć. A ránnemu/ bądź

Postrzałom Sztychowym ránom.

Postrzelonemu/ bądź
Sztychem obrażonemu. Tákże
We wnętrznośćiách zránionym po dwu łyżek pić dáwáć ná noc y poránu. Też ten

Ránom w głowie. Zołtey niemocy.

Ránnemu w głowie iest vżyteczny trunek
Zołtą niemoc leczy/ naśienia ćwierć łotá á z trochą ßáfrána y z Málmázyą piiąc/ ále po wypiciu zaraz trzebá śie w pośćieli poćić.
Abo ták: Wźiąć naśienia Cynowodowego/ zębu Słoniowego tártego. Száfránu po ćwierći łotá. To miáłko vtárßy/ ná trzy częśći rozdźielić/ y po trzy poránki po iedney częśći pić z ćiepłym winem/ ieśliby gorączki nie było: á gdźieby wiec przy tym byłá/ tedy z wodką Sczerbakową.

Item.

Item, Przećiwko temuż: Weźmi naśienia tego źiela miáłko vtártego ćwierć łotá/ ßáfránu ℈ j. wodki dystyllowáney ze cztery łyżki. Octu winnego mocnego dwie. To ná raz dáć pić po ránu y ná noc/ nic potym nie piiąc.

Abo korzenie Orlikowe drobno posiekawßy ćwierć łotá. Zębu Słoniowego tártego poł łotá. Naśienia tegoż źiela ćwierć łotá. Száfránu poł ćwierći łotá. To záwiązawßy w táwtę do kwárty winá wpuśćić/ y to miásto pospolitego trunku pić/ pokiby co ostawáło mocy w onych záwiązánych y moczonych rzeczách.

Item.

Ine doświádczone lekárstwo ná też żołtą niemoc/ naśienia Orlikowego/ y ßáfránu wźiąć po trzećiey częśći łotá káżdego. Octu winnego dobrego. Wodki Cynowodowey/ winá białego/ po dwu łyżkách/ to náczczo dáć wypić. Tákże wiele też ná noc.

Czerwoną niemoc zástánáwia. Naśienie Cynowodowe ná panwi przyprażone nad węglim ognistym/ przydawßy mu ták wiele naśienia Podrożnikowego/ á miáłko vtárßy/ po cztery ćwierći łotá z winem czerwonym dáwáć pić trzykroć ná dźień. A gdźieby gorączká byłá/ tedy z wodką Podrożnikową.

Niepotężnośći do skutku małżeńskiego.

Niepotężnośći do skutku małżeńskiego przez czáry vtrácona przywodźi/ y potężny

czyni / piiac vſtáwicznie korzeń y z naśieniem tegoż źiela. Vżywáiac przy tym náczczo y ná noc niżey opiſánego prochu. Wźiać naśienia y korzenia Orlikowego po łoćie. Źiela iedney iágody y owocu iey po poł łotá. Perel miáłko vtłuczonych. Mátki Bożey dzwonkow po puł łotá. To wßytko co namieley vtrzeć / y w ſkorzánym woreczku do tey potrzeby chowáć / á ná raz po ćwierć łotá z winem ćiepło dáwáć.

Ránom. Wrzodom

Rány / y wrzody / tákże

Gnilec y dźiegne leczy Orlik w winie z wodą ná poły wárząc / á potym do tey wody ſoku z orzechow przydawßy / y tym częſto ćiepło płokáć. Toż ſok iego świeży czyni.

Slinogorzowi. Wrzodom y ránom inym ná ćiele.

Wrzod w gárdle leczy gárgáryzuiąc.

Tákże wrzody y rány ine ná ćiele / tą polewką przerzeczoną wymywáiąc goi.

Sok tákże wyżęty z tego źiela / á w rány y w wrzody puſczány / ábo fleytuch w nim omaczány / á w nie kłádźione / leczy ie prędko.

Strupom y kroſtom źłym.

Strupy / kroſty ábo y wrzody / ktore ćiáło wyiadáią y pſuią oſobliwie goi / świeży ſok Orlikow z máką pßeniczną / z oliwą / y z oleykiem Wáynßtynowym máśćią vczyniony / tym dwákroć przez dźień námázuiąc. A nie tylko ludźiom dorosłym / ále y máłym dźiatkom / może tym bez wßelákiego niebeſpieczeńſtwá leczyć.

Fiſtule w nośie.

Fiſtułe w nośie goi / tymże ſokiem częſtokroć pomázuiąc / y nápuſczáiąc.

Item.

Do tego plaſtr bárzo vżyteczny tym ſpoſobem czyniony: Soku świeżo wyżętego z Cynowodu 3 funt. Soku Bábki ßerokiey. Soku Kurdwanowego / po ßeśći vncyách / to ieſt po dwánaśći łotách / ábo po czternaśćie. Oliwy ſtárey poł kwárty. To weſpoł ták długo ná ogniu węgliſtym wolno wárzyć áż ſok wywre do czyſtá. Przecedźić y przydáć mydłá Weneckiego. Oleiu Bobkowego po trzydźieśći y dwu łotow. Żywice Sosnowey ábo Swirkowey / żywice Modrzewowey ábo Terebintowej / iárzęcego woſku po ßeſnaśćie łotow káżdego. To rozpuśćiwßy przy ogniu weſpoł / wſypáć rzeczy te / co namielej vtárte Spiſglaſu poſpolite° / Gliſt źiemnych vſußonych y ná proch vtártych / Miedźi paloney / Kokornaku czczego / Modrzewiowey gębki / Poznych Sáſenkow / ábo iáko drudzy chcą / Zimowitu *Colchicum Ephemerum non letale*, káżdego po trzy łoty. Háłunu / ſoli vpaloney / Wáynßtynu / po dwu łoćiech. To wßytko co naſubtelniey vtłuc y prześiawßy / z wyßey pomienionymi oleykámi y z żywicámi co nalepiey vmießáć. Plaſtr będźie bárzo koßtowny / y ſkutkow przedźiwnych do goienia Fiſtuł w nośie / y indźie.

Sercá doległwośćiom.

Kwiećia Cynowodowego ábo Orlikowego możemy vżywáć do ſerdecznych dolegliwośći / iáko innych kwiátkow ſerce pośiláiących. Przeto mogą bydź woreczki z nich ná ſerce czynione. Prochy ſerdeczne / konfekty / wodká.

Przećiwko czárom.

Przećiwko czárom nośić go przy ſobie dobrze. Tákże od vſczknienia iádowitego záchowywa / przy ſobie go máiąc.

Wodká z Cynowodu.

W Sierpniu dobrze ią palić / ábo dyſtylowáć liśćie z kwiećiem y z korzeniem weſpoł pośiekawßy.

Wątrobie y ślezionie zátkáney.

Wątrobie / y

Sleźienie / zámulonym y mdłym ieſt rátunkiem / otwiera ábowiem zátkánie ich y oſłábiáłość posila / piiąc ią po ránu y ná noc po łyżce ábo piąći ſáme / ábo z ſyropem należącym.

Pierśiom / Płucom. Boleniu w żywoćie. Mdłośći ſerdeczney. Sercá drżeniu. Żołądek trawiący czyni. Iádu wßelákiemu. Kolce.

Pierśi / y

Płucá w nich posila.

W żywoćie boleśći vkłáda / przerzeczonym ſpoſobem vżywáiąc.

Mdłość ſerdeczną odgania / } z ſámych
Drżenie ſercá vſpokaia / } kwiátkow
dyſtyllowána.

Trawienie w żołądku czyni / piiąc / nią náćieráiąc y námázuiąc mieyſcá. Tákże

Iad wßeláki wywodźi z ćiáłá.

Dárćie wtrzewách vkłáda / piiąc ią ráno y ná noc po łyżek po piąći.

Dźiećinnemu morzysku.

Dźiećiom máłym / ktore vſtáwicznie máią morzenia y gryźienie w żywoćie / po łyżce iey dobrze dáwáć pić / ábo do ich káßek y pápinkow przylewáć dobrze.

Ránom świeżym. Vſt zákáżenia wßelákiemu.

Rány świeże goi wymywáiąc nią / ábo fleytuch w niey maczáiąc / á w nie kłádąc.

Vſtom okroſtawiáłym / owrzedźiáłym / ránnym / y ine zákáżenia w nich / iáko

Dźiegny /

Gnilce /

Szkoły /

Bráinie /

Slinogorzowi.

Slinogorz w gárdle płocząc ćiepło / y gárgáryzuiąc. A dźiećiom máluchnym wyćieráć / obwinawßy pálec chuſtką / á w tey wodce maczáiąc. Może iey y po poł łyżki dáwáć pić.

Ocet z Orlikowego kwiećia.

Z Sámych ſczegulnych kwiátkow przewędzonych wźiąć ileby ſie zdáło / á nálać nánie co nasilnieyßego octu winnego / á záwiązawßy wierzch ſklenice dobrze / przez trzy mieśiące ná ſłońce wyſtáwić. Potỹ przecedźić y chowáć do potrzeb ſerdecznych.

Sercá boleniu. Sercá drżeniu. Mdłośći ſerdeczney. Mdłośći od mozgu pochodzącey.

Boleniu ſercá / trzęśieniu / bárzo ieſt vżyteczny / płát ábo chuſtę we troynaſob złożona w nim máczáiąc / y przylawßy do tego wodki ſerdeczney / y ná ſerce ćiepło przykłádáiąc.

Mdłość ſerdeczną odpądza. Tákże

Mdłość ktora od mozgu pochodźi / czo-

łoy skronie y żyły pulsowe nim náćieráiac. Tákże gebke w nim obmoczywszy / pod nosem trzymáiac / ábo grzanke przypiekła w nim namoczyć / y dáć woniáć.

źebrách.

W gorączkách / y w ich osłábiáłośćiách / dobrze go w potráwách vżywáć: Podczás y łyżke z iákim Julepem ábo inym trunkiem pić go może.

Wino / Syrop / Extrákt / Sol / Oleiek / } Może z tego źiela ktoby ták pilny był / vczynić / do tychże przerzeczonych potrzeb y chorob. Tákże y Konfekt z kwiátkow.

Rozsadek.

Mylą sie niepomálu ktorzy Cynowod / ábo Orlik biorą Ægylops, to iest Kostrzewa zowia. Gdyż nie tylko w skutku w iákimkolwiek / ále áni ksztáltu y podobieństwá námniey iedno do drugiego nie ma.

O Myszym vszku. R. 149.

Auricula muris, Myosota, & Myosotida.

Blauw Maußöhrlein.

Myszę vszká iest ziołko niewielkie / od korzeniá wiele rozg puszczáiace odspodku nieiákokolwiek rumiáne / czcze. Liśćie wąskie / długie / ná grzbiećie ostre / y wynieśione / ćiemne / parámi rozdzielne wzgore pochodzace / ná końcu wąskozáostrzone / przy ktorych iákoby z podskrzydla wychodzą kwiatecz ki ná długich á ćienkich rożdżkách modre iáko ná Muszetrzu. Korzeń ná pálec wzmiąsz kosmáty / bo wiele odnożek drobnych od śiebie puszcza.

Mieysce.

NA polách / ná ogrodźiech / y łąkách pospolićie rádo rośćie.

Przyrodzenie y złożenie z żywiołow.

Wysusza we wtorym stopniu / iáko Gálenus pisze w 7. kśiegách o ziołách: Rozgrzewa ná początku pierwszego bárzo miernie.

Moc y skutki.

Korzeń fistułe w kaćie przy nośie w oku leczy pomázuiac nim.

Fistuły w oczách goi.

Rány wysusza y goi.

Rány goi.

Dźiegnie y dźiąsłá opádáiace ábo gnilec leczy płocząc wodką ábo sokiem iego.

Gnilec goi.

Wydymániu kiszki stolcowey plástr z niego / plastrowáć dobrze.

Wydymániu w stolcu.

Egypscy Doktorowie stárszy piszą iż ktoby sie sokiem / ábo wodką Myszego Vszká / kśiężycá Sierpniá poćierał / tego roku od bolenia oczu y bliskáwego wzroku będźie wolny.

Od boleniá oczu cáły rok záchowuie.

Wrzod z głowy oczymá ćiekacy wysusza prochem iego miáłkim w kaćikách v nosá záſypuiac.

Wrzod oczymá ćiekacy wysusza.

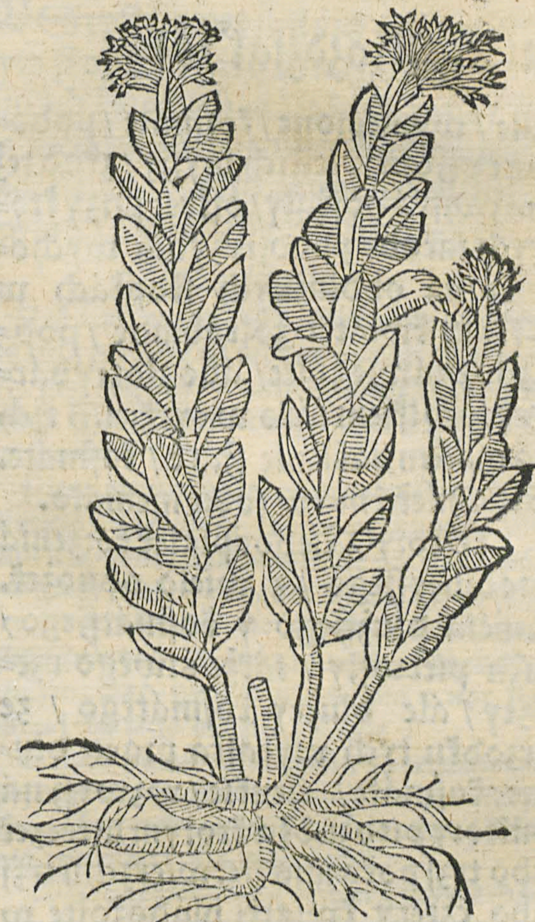
Rozsadek.

TO ziołko ták od Láćinnikow iáko od nas Polakow Myszym Vszkiem iest názwáne / od podobieństwá Myszych vszu. Niektorzy á źle y omylnie zowia też Myszymi Vszkámi / Niedośpiałek / ktory Láćinnicy *Pilosellam* zowia. Drudzy tymże imieniem zowia Ptaszą Mietke / ktora ták Grekowie / iáko y Láćinnicy *Alsines* zowia / y iáko imioná ták y skutki tych trzech źioł wespoł pogmátwáli y pomieszáli / á zwłasczá poślednieyszy y nowi Ziołopisowie.

O Wronim máśle. Rozdział 150.

Telephium, Illecebra, Crassula, Fabaria, Faba grassa.

Wundtkraut. Fotz czwand. Focz wein. Knabenkraut. Fetthenne. Donerkraut. Bruch wurtz.

Wronie Másło dwoiákie / sámiec y sámicá. Sámiec kwiátu żołtego. Sámicá białego. Máia liśćie Tłustosowemu / ábo Kurzey nodze podobne / ieno więtsze / dłuższe y szersze y około zabkowáne: lipkie miąsże á wilgotnośći pełne / po dwu para od káżdego członká wychodzace. Przeto bli / á niekiedy przyryszáwym. Ná wierzchu okołek kwiátu żołtego v sámcá / ábo białego v sámice. Korzenia ma wiele białego / podługowátego / niemal iáko Rzepá / ná tym skorká miekka nie przyiemney słodycze. Sa ieszcze ine trzy rodzáie tego źiela / niczym / tylko wielkośćia á drobnośćia / y modrym kwiećiem rozne / skutkámi by namniey.

Mieysce y czas.

Rośćie ták ná mieyscách płonnych iáko y spráwionych / nád wáwozmi / ná miedzách / á narádniey miedzy winnicámi. Rośćie y ná mieyscách skálistych y miedzy kámieńmi / ná szopách y dáchách / y ná stárych murzech. Záraz ná Wiosnę sie pokázuie. kwitnie Czerwcá y Sierpniá.

Przyrodzenie y złożenie z żywiołow.

Wysusząiacego iest przyrodzenia ná końcu stopniá wtorego / ábo ná przodku pierwszego. Wszákże nie bárzo rozgrzewa / to iest w pierwszym stopniu grzeie / wyćiera.

Moc y skutki z Dios. y z Gál.

Pstroćiny y bláchy ábo zmázy náćiele / liśćie tłukac y nim pomázuiac / śćiera y spadza. Ale w sześć godźin po námázániu potrzebá Jeczmienna maka śćieráć (*Dios.*) przez trzy mieśiace / po sześći godźin. *Plin.*

Z mázy á bo bláchy białe ná ćiele spadza.

Białe tákże á ostre po ćiele pstroćiny / z octem z mieszawszy ná słońcu náćieráć / wyćiera. (*Dios.*) Ale gdy zeschnie / maka Jeczmienna śćieráć potrzebá.

Pstroćiny białe á ostre śćiera.

Piegi tymże liśćiem vtártym pomázowáne tráći / á gdy zeschnie / otrzeć. *Plin.*

Piegi śćiera.

Fistuły / y rány goia. *Plin.*

Fistuły goi. Rány spaia.

Wrzody zágniłe leczy. *Gal.*

Wrzodom.

Krew zastánawia z nosá. *Fuch.*

Krew z nosa.

Rány y wrzody wnetrzne leczy. *Fuch.*

Rány y wrzody.

Przepukłym iest bárzo osobliwym lekárstwem / ták piiac iáko y zwierzchu przykłádáiac y plastruiac. *Fuch.*

Przepukliny leczy.

Boleśći ognistę swym plastrowániem vkłada. *Tab.*

Bolom ognistym.

Tok krwie z nosá záwśćiaga / liśćie tłuczone / á na czoło przykłádáne.

Toku krwie z nosá.

Wodká.

Aqua stillatitia.

Rány wszelákie wnetrzne.

Ránom.

Przepukliny tákże wnetrzne piiac leczy / á ile świeże dźiećiom kilkádni pić dáiac / á liśćie z wierzchu przykłádáiac. *Matthio.*

Przepukłym.

Płucom / y pierśiom.

Płucom pierśiom.

Żołądkowi.

Kiszkom zránionym w czerwonce.

Kiszkom.

Pęchyrzowi. Nyrkom. Máćicy.

Nyrkom/ Pęchyrzowi/

Máćicy / záwrzedziáłym y ránnym / ábo iákokolwiek inemi boleśćiámi goracymi zierym.

Sok Wroniego máſłá.

Succus.

Tychże ſkutkow co y wodká ſok bywa.

Przepu-klym.

Przepukline wnetrzną leczy.

Ogniem z prochu ruśnicnego opalonym.

Z oſłábiáłośći opalonym od ogniá / á zwłaſczá prochem ruſznicznym / z niego / á z mąki iaczmienney plaſtrowánie vczyniw-ſzy / bywa wielkim rácunkiem.

Rozſadek.

Myla ſie bárzo Ziolopiſowie / ták náſzy Polſcy / iáko y inych narodow / ktorzy rozchodnikú wielkiego przyrodzenie moc y ſkutki Wroniemu máſłu przypiſuia / á iego własne od Dioſkorydá / Gálena / Theophráſtá / y inych ſtárodawnych przypiſáne / iáko przykłádánia z własnych rozdziałow ich káżdy snádnie obáczyć może.

Kosmaczek/ Niedośpiałek. Rozdział 151.

Piloſella.
Mauſzohrlein kraut.
Nagelkraut/ Mauſzohr.

Niedośpiałku tutá rodzaiow mamy: A miánowićie w náſzych ſtronách trzy/ czwárte cudzoziemſkie / z Syryey tu przez kupce / y máteryáliſty przywożone. Pierwſze ábo poſpolite korzonkow y tám y ſám w ziemi rozpierzchłych / nie miąſzſzych / ná pálec / koſmátych / y wiele odnożek od siebie puſzczáiących. Z tych rozg wiele pochodzi / od ſpodku nieiáko / olwiek zwiiá-nych y czczych / przez zime y z liśćie ſwym po ziemi leżące. Liſteczki podobne Stokroći / białáwe / obdłużne / wynieśione / koſmáte / podobne vſzom wielkich myſzy / zkąd też nazwiſká doſtáły / oſtre: Przy ktorych iákoby z podſkrzydła wychodzą ná obdłużnych ſtopkách w Máiu kwiatki żołtobláde / podczás práwie żołte / ábo złotey bárwy / okołkiem iáko w cyrkiel. Z tych zá czáſem naśienie ſzáre / koſmáte. Ziele mleká ma w ſobie niemáło.

Wtory Niedośpiałek korzeniá drobnieyſzego / z wiela odnożek. Liśćia dłużſzego y koſmátſzego / niżli pierwſzy / tákże śiwego rzedzey / ále dłużey koſmátego / ze śrzodku tych wyraſta prąćie długie / koſmáte / ćienkie / wzwyſz ná pułtory piedźi. Ná ktorym liſteczek ábo trzy pokázuią ſie: wierzchu trzy abo cztery kwiatki bládożołte w Czerwcu / polne z ktorych naśienie potym bywa lekkie / y z perzeniem ſwym po powietrzu ſie rozlátuiące.

Trzeći we wſzyſtkim wtoremu podobny / tylko liśćia we dwoy naſob więtſzego / dłużſzego. Rozgi tákże wyſzey / ná ktorey w wierzchu kwiećia więcey bywa / niżli ná wtorym.

Czwarty cudzoziemſki / ktory ſię w Syryey znáyduie. Korzeniá zdrewniáłego / w ziemi rozpierzchłego / przy końcu odnożek rozdwoiáiącego. Liśćia we dwoynáſob więtſzego niżli náſz poſpolity / y miękko koſmáty. Kłącza gránowitego / ná pułtory piedźi wzwyſz

mieyſce.

Mieyſce.

ROśćie ile pierwßy/ ták w rowninách iáko nápágorkách/ ná łąkách/ przy drogách/ lubiąc piáſkowáty grunt. Tákże wtory/ y trzeći. Ale nie ſą ták poſpolite iáko pierwßy. Czwarty w Syryey.

Przyrodzenie.

WSzyſtkie wyſuſzáią we wtorym ſtopniu/ iáko Gálenus w śiodmych kśięgách o ziołách piße/ á w pierwßym rozgrzewáią ná początku znácznym ſtwierdzeniem/ zwłaſczá pierwßy y poſpolitßy.

Moc y ſkutki.

Rádoku.

Pádáiącey niemocy/ bywa ſok z świeżego źiela wyżęty/ á z winem ná poły zwárzony/ przecedzony/ á ráno y ná noc ćiepło po ßeśći łyżek trunkiem vżywány/ wielkim lekárſtwem.

Pierśiom y płucom zránionym.

Pierśiom y płucom záwrzedźiáłym zránionem y zágniłym/ bywa oſobliwym rátunkiem/ ſámo źiele w wodźie y w winie ná poły wárzone do trzećiey częśći/ á do káżdey kwarty dwánaśćie łotow miodu chędogiego przydáć/ y wárząc weſpoł chędogo odßymowáć/ przecedźić/ á ráno y noc po osmi łyżek tego dáć pić. (Tenże)

Krwią chárkáiącym.

Krwią pluiącym/ choćia zá zerwániem żyły w płucách/ bywa rátunkiem/ ſok klárykowány z cukrem ráno y ná noc piiąc chłodno/ po cztery ábo piąći łyżek.

Wątrobie zámulonej. Zołtáczce.

Wątrobę zámuloną otwiera y wychędaża wárząc źiele to/ z Pożimkowym źielem w winie/ po rownym trunku ráno y ná noc piiąc. Toż też

Zołtą chorobę ſpędza.

Puchnąć poczynáiącym.

Item/ Tego źiela wźiąć cztery gárśći vśiekawßy drobno/ w konew cynową włożyć/ y poł kwarty winá dobrego/ á połtory wody ná to nálać/ zálepić wierzch rżánym ćiáſtem/ y w kotle vkropu wrzącego cztery godźiny zupełne wárzyć/ przecedźić/ á po ßeśći łyżek káżdego dniá ráno y ná noc ćiepło pić dáwáć ſłuży ten trunek/ tym ktorzy ſą do puchliny ſkłonni. Tákże wątrobę zátkáną otwiera.

Wątrobie zátkaney. Zołtáczce.

Zołtą niemoc ze wnętrzá wywodźi ná wierzch.

Kißkom zránionym. Biegunkom. Moczu ćiężkiemu puſzczániu. Zránionym wnętrznośćiom.

Kißkom y inym wnętrznośćiom obráżonym zbiegunek/ zwłaſczá w czerwonce.

Biegunki záwśćiąga.

Ciężkiemu puſczániu moczu/ vżyteczny ten trunek/ ábowiem go wywodźi y pędźi.

Ieſt też trunkiem bárzo koßtownym tym ktorzy wnętrznośći máią zránione y nápſowáne.

Zemdlonym zá vyśćiem krwie z ran.

Te ktorychby zá zránieniem krew vßłá/ y dozbytniey mdłośći zátym przychodzą/ oczerſtwia/ y iáko od śmierći wráca/ prochu z liśćia tego źiela miáłko vtártego/ po kwinćie/ ábo iákoby ſię go w laſkowy orzech dobrży wſypáć mogło/ z miękkiem iáiem dáiąc pić. Przeto od vczonych y dobrze ćwiczonych Cyrulikow/ niemáłym ieſt poważeniu.

Ránnym.

Ini ták czynią: Biorą Niebośpiałek/ y Pięćperſt/ po rowney częśći/ miáłko tłuką/ á potrzy poránki porządnie pod miárą przerzeczoną z iáiem miękkim/ ábo z polewką po iáiu vczynioną/ pić ćiepło dáią. Ieſli zrzući/ y zátrzymáć nie będźie tego mogł chory/ pewny iego śmierći będźie to znák/ iáko gdźieby rána nie zwierzchu/ ále od ſpodku záczerniáłá/ też bywa rychley śmierći ránnemu znákiem. Ale gdźie zátrzyma/ pewnie á dowodnie zdrow z onego niebeſpieczeńſtwá wynidźie.

Złomkom.

Złomkom wßelákim/ źiele vwierćiáne/ á przykłádáne/ wielkim bywa rátunkiem/ bo ie potężnie zwiera y ſpaia/ zwłáſczá czáßkę w głowie potłuczoną.

Czáſzce potłuczoney. Fiſtulom w oczách.

Fiſtuły w oczách w kąćie przy nośie záwiera y leczy/ świeży korzeń miáłko roztárty nim pomázuiąc/ ábowiem iey wyſuſza iáko y ine rány.

Fiſtulom wßelákim. Sadzelom. Bolączkom.

Item, Doświádczone lekárſtwo ná teß/ y inym fiſtułom/ ſádzelom/ bolączkom złym. Wźiąć dwie gárśći tego źiela. Liśćia Bobkowego y z korzeniem/ Benedyktu/ Zánklu/ káżdego z korzeniem ſwym/ Bukwice białey/ y czerwoney/ Mußetrzá/ Rzepiku/ Pięćiornikn/ po gárśći. To wßytko drobno pośiekáć/ wody chędogiey połgárncá/ á winá przedniego kwartę ná to nálać/ y w konwi cynowey ćiáſtem zámázáć/ ábo w fláßy mocno záßrobowáć/ y w kotle vkropu wrzącego/ przez godźin ßeść wárzyć pilnie. A gdy powoli przechłodnie/ przecedźić/ á po ßeśći ábo po śiedmi łyżek káżdego poránku ćiepło/ ze trzy godźiny przed iedzeniem pić dáwáć/ czyniąc to przez dni czterdźieśći porządnie. A w iedzeniu y w pićiu wybor y pomiárkowánie záchowuiąc/ wßelákie fiſtuły/ y wrzody złe ćiekące wyſuſza/ y zátym goi. Też przytym káżdego dniá lekárſtwo przyſkoyne purguiące biorąc.

Rány leczy.

Item, Rány wßelákie z gruntu leczy: Wźiąć dwie gárśći tego źiela. Rzepiku/ Bárwinku/ Głowienek/ Sirpiku/ ábo Sirpiku fárbierzkiego/ bo go ći do fárbowánia vżywáią/ Zánklu/ po gárśći. Przetárznikn/ ábo Weroniki z kwiećiem/ Gáwedy/ ktorą też Gwiazdeczkámi/ drudzy Iáſkierkámi/ drudzy Strzałkámi/ Łáćinnicy *Aſterem Atticum* miánuią/ tákże z ſwym kwiećiem modrym: źiela Pożimkowego/ po połgárśći.

Dźiegielu korzenia łot. To wespoł drobno posiekáć/wody ſtudźienney czyſtey połgárncá ná to nálać/y w cynowey konwi záluto-wáć/y w kotle vkropu wrzacego godźin piec ábo ßeść pilnie wárzyć. Potym gdy po woli przechłodnie/przecedźiwßy/w chłodźie chowáć/á káżdego dniá ráno y ná noc ćiepło po piaći ábo ßeśći łyżek ćiepło pić dáwáć.

Zywot zátwierdzá. Czerwonce.

Zywot bárzo zátwierdza. Przeto

Czerwona ćiekaczke záwśćiagá/ Myßeyßká w winie czerwonym geſtym y ćirpkim do trzećiey cześći wywrzenia wárzyć/á trzy kroć káżdego dniá ráno náczczo/po obiedźie we dwie godźinie/ábo po południu/y ná noc kłádac ſie ſpáć/po ßeśći ábo śiedmi łyżek ćiepło pić dáiac. Jeſcze poteżnieyßy ten trunek y przyiemnieyßy bedźie/gdźieby do káżdey kwarty tego trunku/ośm łotow cukru Rożáne° dawneg było roſpuſczono.

Czwártácze.

Zimnicom czwartodniowym ſok świeży bywa rátunkiem. *Fuch.*

Slezione nábrzmiáła/y zámulona leczy.

Owcom y kozom ßkodliwy bo im zátwierdze nie gyni

Do zátwierdzenia ſtolcow/ to źiele ma táka moc/że też bydło/á ile owcey kozy/ gdźieby ná paßa iego przypádły/tákie zátwárdzenie miewáia/że dycháć dla tego muſza. Przeto pilni y báczni páſterze przeſtrzegáia tego/ áby trzod owiec ná tákowa paßame przypuſczáli. Rzad gmin lekárzow wźiał ſpoſob do záwśćiagnienia czerwonki/ y inych ćiekaczek.

Czerwonky y ine ćiekaczki záwśćiagá. Vpłáwo.

Vpłáwy zbytknie pániam poteżnie záſtánawia/w winie to źiele wárzyć/á ćiepło po oſmi ábo dźieśiaći łyżek ráno y ná noc przez kilká dni piiac. Toż

womitom

Womity kolerycżne záwśćiaga.

Ránom.

Rany świeże y do goienia trudne ſok leczy.

Przepuklinom.

Przepukliny leczy tegoż trunku vżywáiac. *Jtem*, tymże

Przepuklinam/ ták w dźiećiách/iáko w młodźiencách doroſłych/y w ſtárych ludźiách ieſt pewnym y doświádczonym lekárſtwem/zwłaſczá świeżym w Máiu zbieráne/ochedożone/obráne/y ſpłokáne/w ćieniu vſußone/y miáłko vtárte. Dźiećiom go dáiac w ich pápinkách y kaßkách. Doroſłym y ſtárym w potráwách y trunkách.

Koniom wzrok náprawia.

Koniowi ćiemnego wzroku ábo ślepemu wielkim bywa rátunkiem/vtrażány drobno miedzy obrok mu go mießáiac. To też

Twárdo vſtemu koniowi dobrze dáwáć z obrokiem.

Dycháwicznemu koniowi bywa lekárſtwem oſobliwym: wźiawßy ſußonego dobra cześć. Kunradu/ábo źiemnego Bluſczu/Sáwiny/po rowney cześći. To wespoł miáłko vtárßy/przez osmnaśćie Tegodni/káżdego dniá po dwu łotu z obrokiem dáwáć. Ták przez cáły rok bedźie wolny od dycháwice.

z mozgu wilgotnośći wychadza.

Wilgotnośći zbytnie z mozgu y z głowy wywodźi/y wychedaża/ſok z Koſmáczka świeżego noſem w śie ćiagnione.

Wzroku ćiemnemu y oſłábiáłemu

Wzroku ćiemnemu y bárzo oſłábiáłemu ſok tegoż źiela świeżeg kláryfikowány z wodka Celidoniowa/ábo Jáſkołczego źiela/á z miodem odßymowánym zmießány/po dwu kropek káżdego dniá dwákroć w oczy puſczáiac. Abowiem wzrok oſtry/y iáſny czyni.

Zelazo ſtáli.

Sok żelázo y broń wßeláka ſtali pomázac nim/ ták bárzo że ſie y ſtali przećiwi.

Szumu w vßách. Czerw w vßu.

Szumienie w vßách y dźwiek. Tákże

Czerw w vßách zálagły wychedaża ſok tego źiela klárowny/z octem zmießány/á ćiepło w nie puſczány.

Tok z noſá záwśćiaga.

Tok krwie z noſá zbytni záſtánawia/prochem tego źiela nozdrzá zádmuchuiac.

Rány w vśćiech. Gnilec

Rány/y záwrzedźiáłośći w vśćiech/

Gnilec/y dźiaſł opádánie/wielkim ieſt lekárſtwem/ſokiem tego źiela ćiepłym czeſto płoczac/y w vśćiech długo trzymaiac.

Rány w gárdle. Jezyczek.

Toż też rány w gárdle leczy.

Czopku vgniłemu.

Zebom oſłábiáłym

Zebom oſtabiałym y chwierocacym. A gdźieby ſoku z świeże° źiela mieć nie mogł/ſuche w winie ſurowym y ćirpkim wárzyć/á tym ćiepło płokáć/y długo w vśćiech czeſto trzymáć.

Zebom boleiacym.

Zebom boleiacym predkim bywa rátunkiem. Sok z Niedoſpiałku z ſokiem Bluſczu źiemnego/ ábo Kunradu zmießány/á ćiepło w vßy puſczány.

Item.

Item, wźiać Niedoſpiałku/y ſoli zárowno. To wespoł w moźdźerzu vtłuc/á ná zeby boleiace przykłádać.

Item.

Item, Mdłym/oſłabiáłym/chwierocacym y boleiacym zebom: Wźiać Niedoſpiátku/korzenia Wezownikowego/ábo Gaiowey Miodunki/Kurzego źiela zárowno. To wßyſtko dobrze vtłuc/y w wodźie Kowálſkiey/w ktorey żelázo ogniſte gáßa/wárzyć do wywrzenia trzeciey cześci/przecedźić/y czeſto w vśćiech ćiepło trzymáć.

Vpłáwom

Vpłáwy białogłowſkie záwśćiaga. Czopek ábo wezełek z tego źiela/świeżego vtłukßy/vczynić/á w otwor łoná wpráwić. Abo vtoczyć z báwełny czopek/á w ſoku tego źiela obmaczáć/y w łono puśćić.

Item.

Item, Weźmi ze cztery gárśći Niedośpiałku/ábo coć ſie bedźie zdáło. Tym worek obdłużny płoćinny nápełnić/y w wodźie wárzyć/w ktorey káżdego dniá ráno/y ná wieczor po pás ſie kopáć/obtoczywßy ledźwy tym workiem.

Wydáćiu w ſtolcu.

Wydymániu y wyćiekániu ſtolcowey kißki/Koſmáczek z Dźiewánna/w ćirpkim winie wárzony/á ná wydeta kißka ćiepło plaſtrowány/bywa rátunkiem.

Máćiczny wrzodom.

Wrzody złe y iádowite/máćice roziadáiace y

iące y pſuiące leczy/ ßprzycuiąc ie ćiepłym ſokiem tego źiela czeſto.

Wrzodom ſkáncerowánym ná wſtydliwych członkách oboieypłci Dźiury ßkodliwe ná członkách wſtydliwych. Członkom wſtydliwẏ

Łoná białegłowſkiego ſkáncerowánie.

Męzkiego członká wſtydliwego tákże po dźinráwionego y ſkáncerowánego / tenże ſok bywa oſobliwym lekárſtwem goiącym/ czeſto nim rány y záwrzedźiáłośći wymywáiąc / á ſleytußki w nim maczáiąc y przykłádáiąc. Abo tylko źiele to ſámo wárzyć w winie y w wodźie nápoły/ á tym czeſto letno ſkázy pomienionych członkow wymywáć.

Gdźieby wiec ták zbytnia tych członkow ſkázá byłá/ żeby o vtrácenie członku ßło/ tedy wźiąć wołowey żołći/ miodu po rowney częśći/ kwiátkow płonnego winá z máćice/ myrrhy ßáfránu tákże zárowno. To wßyſtko co namieley vtrzeć/ á z trochą Rożánego octu ná máść záczynić / y tym dźiury y rány ſkáncerowáne ná przerzeczonych członkách námázowáć. Tákże w ſleytuchy kłádąc w tym obmaczáne/ ábo námázáne. Abo też po námázániu tegoż źiela prochem záſypuiąc / kázdego dniá to dwákroć czyniąc/ ták długo áż ſie zdrowym ćiáłem wypełnią one rány/ ábo dźiury.

Wrzodom ſkáncerowátym.

Wrzodom ćiáło ná goleniách / ábo ná inych mieyſcách poziadáiącym/ y pſuiącym zwłaſzczá ná członkách oboiey płći wſtydliwych / proch niżey opiſány wielkim rátunkiem y doświádczonym bywa. Wźiąć Niedoſpiałku dwá łoty. Łyſczaku/ Srebrniku/ Zánklu/ Stokroći/ Głowienek czerwonych / ábo Żywokoſtu czerwonego/ Máiowey Miodunki ábo Płucniku / po łoćie. Z tego wßytkiego proch miałki vczynić/ y tákowe złe y ćiáło pſuiące wrzody nim záſypowáć.

Rzeczy tkwiące wyćiąga z ćiáłá.

Darn ábo trzáſká w ćiele tkwiącá/ ktorey dla głebokośći trudno dośiądz y wyiąć. Niedoſpiałek świeżo źielony z záięcym ſádłem vtłuc/ y przyłożyć/ wrychle ná wierzch wyćiągnie. A gdźieby świeżego mieć nie mogł / iáko w źimie / tedy ſuchego proch miałki z tymże záięcym ſádłem vmießáć / á ná ráne pláſtruiąc rośćiągnawßy ná chuſtecce/ wyćiągnie nie tylko darn ábo drzazgę/ ále gwoźdź.

Item.

Item, wźiąć świeżo źielonego Niedoſpiałku/ Wieprzowego ſádłá/ po funćie. To weſpoł co napilniey w kámiennym możdżerzu vtłuc/ y przez dwie niedźieli ná ſłońce iárkie w naczyniu dobrze nákrytym wyſtáwić. Potym ná páteli ábo ná rynce przy wegliſtym ogniu to ſmáżyć/ áż ſie wßytká wodność źiela ſtrawi. przecedźić y mocno wygnieść ábo wypráſowáć. Do tego woſku iárzecego przydáć/ Żywice/ Terpentyny / po ośmi łotách. Záięcego ſádłá ábo ſmalcu dwádźieśćiá łotow. A to nád ogniem roſpuśćiwßy / przydáć Dyptanu Kándiyſkiego cztery łoty / kámienia Mágneſu miałko vtártego / korzenia Niedoſpiałkowego / Burßtynu żołtego / po dwu łotu. Armoniáku żywice w oććie roſpuſczoney/ y przez geſta chuſtę przecedzoney/ á do słußnego zgeſczenia wárzoney / dwá łoty. To wßytko weſpoł pilnie zmießáć/ á pláſtr vczynić/ ktory poteżnie wßelákie żeleźcá / kule/ poſtrzały / y ine rzeczy w ćiele tkwiące/ wyćiąga.

Ránom świeżym.

Rány świeże goi / y ich iątrzenia/ w Máiowym máśle ſmáżone świeże źiele y pláſtrowáne.

Zábićiu záżywe Koniowi.

Koniowi záżywe zábićiu/ by też mu ſie iuż záropiło y zágniło / y by nabárźiey ná to chromał y vpadał/ to źiele ieſt doświádczonym lekárſtwem / dáiąc mu go drobno poſiekánego przez trzy dni z obrokiem y ták długo ná ſtayni go mieć.

Nogom końſkim y bydlęcym ſpuchłym.

Koniowi. Tákże Bydłu rogátemu/ gdźieby nogi ſpuchły/ wárząc go w winie/ y tym ie okłádáć ćiepło.

Tok z ran krwie.

Tok krwie gwałtowny z ćietych ran predko záſtánawia / źiele to tłuczone/ á przywiiáne ná rány.

Aqua ſtillatitia.

Wodká z Niedoſpiałká.

Tá ma bydź ná końcu kśieżycá Máiá palona / ábo ná początku Czerwcá / vśiekawßy wßyſtko weſpoł / liśćie / z kłączem / z korzeniem y z kwiećiem / z Bálneum maris/ potym do káżdego pułgráncá tey wodki / znowu tego źiela z korzeniem ſuchego zgrubá przetłuczonego przydáć / y przez cztery dwádźieśćiá godźin w Bálneum maris moczyć/ potym powtore dyſtyllowáć/ y ná ſłońcu wyżonowáć / y przelutrowáć. Tá/

Wątrobie. Krwią pluiącym. Do puchliny ſkłonnẏ. Zołtáczce. Máćicy zádußoney. Záplugáwioney.

Wątrobę zámulona otwiera.

Krwią chárkániu bywa lekárſtwem.

Do puchliny ſkłonnym vżyteczna.

Żołta niemoc ſpadza.

Máćicy oźiebłey y inym członkom do płodu służącym / bárzo vżyteczna.

Záplugáwiona máćicę wychedaża.

Boleśći w niey vkłáda y gryzawki.

Kolce.

W kißkách morzyſká vćißa y gryźienie.

Kolkę w kißkách y tárgánie vśmierza.

Czerwonce. Ćiekaczkom. Kißkom záwrzedźiáłym. Nábrzmiániu. Vpłáwom. Gliſtom. Moczu ćieżkiemu.

Czerwona ćiekaczkę / y ine biegunki záwśćiąga.

Kißkom owrzedźiáłym y zránionym w czerwoney biegunce/ ieſt goiącym lekárſtwem / trunkiem vżywána.

Nábrzmiáłośćiom wßelákim y nápuchnieniu ćiáłá vżyteczna.

Vpłáwy białogłowſkie záwśćiąga.

Gliſty y iny czerw z żywotá wypądza.

Ćieżkiemu puſczániu moczu rátunkiem / káżdego dniá poránu y ná noc po piąći łyżek tey piiąc. Tákże y ine trunki nią mießáiąc

Ránom wnetrznẏ. Przepuklym.

Rány we wnetrznośćiách goi.

Przepukliny we wnątrz leczy. Ná co ią tym ſpoſobem niektorzy dyſtyllują: Biorą tego źiela dwie gárśći/ Zánklu garść. A

miałko

miálko vtlukszy oboie / leia ná to trzy pol kwáterki wody z Niedospiałku / pol kwáterki z Zánklu / y to kilká dni moczą/ potym z *Balneum maris* disztyllują, ktorey ránnym rano y ná noc/ po piąći ábo sześći łyżek pić dáią / y iny napoy im nie mieszáią. Abo wziąć po rowney częśći drobno vśiekánego źiela Niedospiałku/ y Zánklu/ y nálać ná nie tych że ziół wodek / w kotle vkropu wrzącego / zálutowawszy ćiástem konew/ przez połtory godźiny ábo przez dwie wárzyć/ y pomienionym sposobem ránnym trunkiem dáwáć

Czerwonce.

Czerwoney biegunce y inym ćiekączkom pewnym bywa ratunkiem/ wźiąć pol gárncá tey wodki / cukru Rożey czerwoney / to niech przez ćwierć godźiny w konwi w wodźie gorącey moknie/ potym przez pilśniány ábo sukienny worek przecedźić/ á tego po sześći ábo śiedmi łyżek choremu pić dáwáć / godźinę przed obiádem/ y tákże przed wieczerzą doświádczone.

Chromoćie pokrzywionym członkom.

Chromym/ pokurczonym członkom wielkim bywa lekárstwem tym sposobem/ wźiąć tego źiela funt / Iwinki ábo powietrznego źiela pol funta / winá białego przedniego trzy kwarty / y z Bálneum maris disztyllowáć / á po ośmi łyżek tego choremu káżdy poránek przez dwie Niedźieli pić dáwáć.

Plánom ná ćiele.

Zmázy wszelákie z twarzy y z ćiáłá/ plány/ śćiera y wychędaża/ kilkákroć káżdy dźień vmywáiąc ią/ y niczym nieoćieráiąc/ ále żeby wysycháłá.

Artetyce z źimney przyczyny.

Łamániu po członkách z źimnych flusow vśmierza chusteczki w niey maczáiąc/ á przykłádáiąc.

Gnilec.

Gnilec w vśćiech leczy.

Rány w gárdle

Dźiury w gárdle y około ięzyczká rány goi nią płocząc y gárgáryzuiąc.

Skázom ná przyrodzonych członkách.

Skázy ná członkách oboiey płći wstydliwych / iáko są kiły wrzody fráncowáte / y kánceroẃáte / ćiepło nią wymywáiąc/ y obmaczáne fleytuchy kłádąc.

Ná goleniách/ y ná członkách wstydliwych.

W kroku rány y skázy ná goleni. Tákże ná członkách wstydliwych/ wźiąć trzy kwáterki tego źiela wodki / cukru Rożánego / Mirrhy miałko vtártey/ Gleyty śrebrney po cztery łoty / trochę máła kámfory przydáć/ y to wszystko przez cztery dni w sklenicy mieć ná słońcu/ przecedźić/ y tą wodką ták ná goleniách/ iáko ná przyrodzonych członkách skázy/ dwákroć káżdego dniá wymywáć/ y fleytuchy w niey máczáiąc przykłádáć.

Rozsądek.

NA końcu rozdźiału o Myszych vszkách powiedźiáło śię/ iż omylnie niektorzy to źiele/ ktore Bożym mchem ábo Kośmáczkiem/ y Niedośpiałkiem zowiemy / Myszymi vszkámi zowią. Co śię z kształtu oboygá baczyć może.

Serdecznik / Gęśia stopá.

Rozdźiał 152.

Cardiaca, Lycopodes.

Hertzgespann. Hertzgesperr.

SErdecznik źiołko pospolite/ wszem znáiome/ ktore drudzy zowią Gęśią stopą / iest dwoiáki. Pierwszy nam pospolity: Korzeń ma żołty / krzywy / w źiemi szeroko śię z swemi odnożkámi roskłádáiący. Z tego korzeniá pochodzą rozgi czworogránowite/ ná pułtorá łokćiá wzwysz / z ktorych gáłązki pochodzą/ ćiemnozielone. Liśćie Pokrzywiánemu podobne / ćiemne y wykráwáne / ábo lábrzyste / párą á párą od spodku áż do wierzchu / rownym położeniem od śiebie y rozdźiałem pochodzące. Kwiátu z białábronatnego / około rozgi obsádzonego przy sámych stopkách liśćia / włáśnie iáko v Szánty.

Drugi Serdecznik Syriyski /

ná dwá ábo trzy łokcie wzwyż. Korzenia białáwego/ zdrewniáłego/ z wiela odnożek ćienszych. Klácza obłego/ miąższego lśkowánego/ ábo skrzyśiástego/ á we wnątrz czczego/ parámi rowne przećiw sobie pochodzące/ ná ktorych liśćie lá bżyſto wykráwáne iáko v Pszczelniku. Przy stopkách liśćia sámego około klácza sześć ábo siedm w kupie mocno/ iákoby leieczki/ ábo dzwonki iákie stoią/ z ktorych śrzodku rumiániáwe ábo y białáwe/ kwiatki tkwią/ włáśnie iákie bywáią ná Pokrzywách martwych. Z ktorych naśienie białe gránowite y spiczáśte bywa.

Iest trzeći podobne wtoremu/ tylko rozg kosmátych bárziey. Dzwoneczki nie ták białe/ ále węższe/ á rumiániáwe/ ostrzeyſze y dłuższe. Naśienia pierwszemu podobne.

Mieysce.

SErdecznik nász pospolity wszędy rośćie/ pod płotámi/ párkány/ przy murách/ ná rumách/ y nástárych murách/ przy ścieszkách/ miedzy Pokrzywámi. Kwitnie nalepiey w Lipcu. Drugi w Syryiey rośćie niepospolity.

Przyrodzenie.

Z Sámego smáku iego gorzkiego dochodźić rozumem możemy/ że we wtorym stopniu rozgrzewa/ á w trzećiem ná początku wysusza wilgotnośći miąższe y hrube w żyłách y lipkie/ śćienczá/ rozpráwuie/ rozśiekuie/ ták w suchych żyłách/ iáko w pierśiách/ y w inych częśći ćiáłá będących.

Moc y skutki.

Sercá drżeniu. Sercá drżeniu y wszelákim inym dolegliwośćiom iego/ wielkim y doświádczonym iest lekárstwem/ w winie wárzony á trunkiem vżywány. Sámo też ziele ná serce przykłádáne toż czyni.

Item. Proch z kwiećia y zwierzchołkow w potráwách y w trunkách vżywány/ toż czyni.

Kordiáce. Teskność serdeczną ábo kordyákę odpądza.

Pokurczonym żyłom. Suchym żyłom pokurczonym piiąc/ y zwierzchu przykłádáiąc vżyteczne.

Zámuleniu. Zámulone żyły wychędaża.

Moczá pędzi. Mocz záterzymány wywodźi.

Mieśięczney. Czyśćienie mieśięczne pániom pobudza.

Ciężkiemu rodzeniu. Rodzenie lekkie y prędkie w winie wárzone/ pić dáiąc/ czyni. Tákże z liśćia sámego łyżkę wziąwszy z winem ćiepło piiąc.

Płucom. Płucá y pierśi z hrubych á kliiowátych wilgotnośći wychędaża/ sok ábo iuchę tego źiela piiąc.

Omienieniu. Omienieniu y záśipłośći/ sok z miodem bywa lekárstwem vżytecznym.

Dychawicy. Dychawicznym tákże z miodem dány.

Rádunku. Pádáiącey niemocy toż/ ábo proch z liśćia iego/ z miodowa syta piiąc.

Gliśćom. Gliśty w żywoćie morzy/ z tąż syta pity.

Szláku. Powietrzem nárussonym/ tákże go z syta dáiąc/ bywa rátunkiem.

Dźiećinnemu drżeniu. Gwałtownemu sercá bićiu/ zwłaszczá w dźiećiách/ wodká tego źiela wielkim y prędkim bywa im rátunkiem/ piiąc/ y chustki máczáne przykłádáiąc.

Kámień. Kámień y muł piasczysty wywodźi też wodkę piiąc.

Żaden z stárych Ziołopisow o tym źielu nie pisał/ tylko poślednieyszy.

Ielenia Bedłká/ Gębká/ Iáyká. Rozdźiał 153.

Boletus Cerui. Hydnophyllæ, Tubera Cerui.

IElenia Bedłká/ ábo Gębká/ nie iest źiele ále Bdłá/ pełná wilgotnośći mleczney tákże śię trzęśie iáko Gálretá iáka. Zapáchu wielkiego. Dłuższego chowánia/ iedni chowáią ią w oliwie w sklenicy. Drudzy ná kilká częśći rozkroiwszy ią/ ná nić wśćibiwszy suszą.

Mieysce.

NA łąkách pospolićie śie znáyduie tych / po ktorych śie Jelenie pásą / y z łániámi śie schodzą / ábo ná ktorych bywáią imánc.

Przyrodzenie y złożenie z żywiołow.

PRzyrodzenia iest we wtorym stopniu rozgrzewáiącego / á w pierwszym od wilżaiącego.

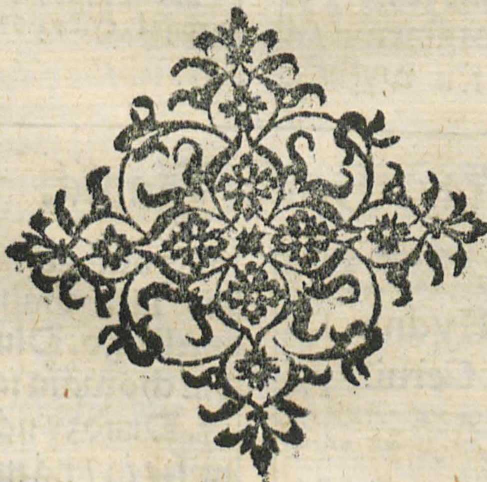
Moc y skutki.

Otwiera, Wyćiera. Miesięczną. Rodzenie snádne czyni. Boleśći przyrodzeniu vśmierza. Poty czyni. Jády trućizne wywodzi. Przećiw morowemu powietrzu. Dny / twárdośći w bokách rozgania. Morzyská y dárćia vśmierza. Scyatyce. Podágrze. Chyrágrze. Artetyce. iest lekárstwem.

Aperit. Abstergit. Menses prolixit. Partum facilitat. Dolores partus minuit. Sudores facit. Venena pellit. A pestilenti infectione preseruat peste infectos liberat & recreat. Tortionibus. Ischiadice. Podagricis. Chyragricis. Arteticis.

Otwiera.
Wyćiera.
Miesięczną niemoc białogłowską zátrzymáną porusza y wywodzi.
Rodzenie dziatek snádne czyni / } náćieráiąc nią pępek brzemienney ábo też prochu z vsuszoney / z winem dáiąc pić.
Przy porodzeniu dziatek boleśći vśmierza }
Poty czyni y wzbudza / przeto do łáznie idącym / z winem napić śie tey prochu dobrze / dla snádnieyszego wypocenia.
Jád trućizne z własnego przyrodzenia swego z ćiáłá wywodźi.
Przećiwko morowemu powietrzu / y zaráźie od niego / iest wielkiego vżytku / tym sposobem przyprawiwszy ią : Wziąć tey Jeleniey Bedłki / Kokornaku okrągłego y długiego / korzenia Wężownikowego / Bżiwochy / ktorą też Angielskim Tránkiem zowiemy / Láćinnicy *Alisma* : Z tego wszystkiego proch vczynić co násubtelniey bydź może / á z białym winem dobrym y stárym / po ćwierći łotá / poránu pić / záchowywa abowiem od zarázy powietrza morowego. Tákże y záráżonym / tymże sposobem dáć pić / ále żeby śie zaraz po nim w pośćieli co nalepiey wypoćili.
Dnę wszelaką y twárdość w bokách rozgania z świeżą rostárszy oliwą y náćieráć tym boki.
Dárćie tákże y ćiężkie morzyská w żywoćie / nią náćieráiąc / vśmierza.
Scyatyce / }
Podágrze / } Tymże sposobem náćieráiąc / iest lekárstwem.
Chyrágrze / }
Artetyce / }
Do vżywánia przez vstá lepszy proch z suszoney. Ale do mázánia y plastrowánia lepsza świeża / ábo w oliwie chowána.

Dokończenie Kśiąg trzećich.

KSIĘGI IIII. ZIELNIKA, D. SYMONA SYRENIVSA.

O Zyćie. Rozdział I.

Secla, Secala & Secale. Bryza, & Briza. Ferrago, Siligo perperam Rogga, vel Rocca. Dod.

Korn. Rocken/ vnd Rockenkorn.

Zyto / wielki dar Bozki / nie tylko nam w Sármácyey mieszkáiącym / ále też Slężąkom / Morawcom / Czechom / Fránkom / Báwárczykom / Sásom / Pomorczykom / iest napospolitsze zboże do chlebá. Choćiasz z dáru Bożego dostátek pszenice / iáko ine narody mamy: iednák że nam iest zwyczáynieysze do powszechnego vżywánia / niżli pszenicá / przeto go też obfitszy vrodzay káżdego roku bywa / y táki dostátek / że też w dálekie obce krámy zamorzkie zá kilkákroć stotyśiecy złotych káżdego roku wywożą. To dwoiákie bywa / Ozime / y Iare. Ozime / ktore śiane bywa ná Zime / Iáre ná Wiosne. Iednák rożnośći w sobie / á ile w ksztáltćie nie máią tylko że to ziárná mnieyszego / á po wśianiu piątego mieśiącá bywa żęte. To gdy kiełki ták pod Zime / iáko ná Wiosne śiane / wypuszczą / rumienieie: potym / iáko ine zbożá / zielenieie. Zdźbłá gesto puszczą o czterech tylko członkách / ćieńsze y wysze niżli pszeniczne / ktemu żyłowátsze / mocnieysze y twárdsze / niżli ktorego inego zbożá. Przeto tey słomy pospolićie ná wśiách vżywáią gospodarze do poszyćia y nákryćia domow / stodoł / szop / brogow. Od káżdego członká list długi / węszy niżli v pszenice / pochodźi. W wierzchu zdźbłá kłos rzedámi ziárná / sczupleyszy / węszy y smágleyszy

gleyſzy niżli pſzeniczny / ábo Jęczmienny / puſzcza. Ośći mnieyſzych y miękczeyſzych niżli ine zboża máią. Kłos po wyſypániu / y gdy kwitnie proſto wzgorę tkwi / ále ziárno gdy nápecznieie / nádoł ſię náchyla. Ziárno obdłużne / ſmagłe / ſzáre / niekiedy ćiemnieyſze / niekiedy iáśnieyſze / według niebá / y przyrodzenia ziemie: ktemu ziárno gołe / łupinkámi żádnymi nie okryte. Przeto podczás gdy przeźrzeie / z plew y z ośći ſwych ſnádnie wypáda. Korzonkow ſłomá włoſkowátych / ćienkich / ma wiele w ziemi miáłko rozpierzchło leżące.

Mieyſce.

NA ledá ziemi wſchodźi / też iáłowey / piaſczyſtey / ſuchey. Wſzákże ná ziemi gnoiem náwożoney / tłuſtey / buyney / buynieyſze bywa.

Czás śiania.

POſpolićie w Jeśieni bywa śiane / iáko y pſzenicá / ábo máło przed tym / á to buynieyſze y plennieyſze bywa / ktore Ozimim zowią. Śiewáią go też ná Wioſnę / ktore Járym miánuią / á to nie ták plenne bywa. Kłoſu mnieyſzego / rzetſzego y ziárná drobnieyſzego / lekſzego / ále máki chędożſzey / y iáſnieyſzey.

Przyrodzenie.

PRzyrodzenia ieſt chłodzącego y odwilżáiącego w pierwſzym ſtopniu / odmiękcza / wyćiera. Smáku / á ile tym ktorzy mu ſię nieprzyzwyczáili / nieprzyiemnego / gorzkniącego. Lecz ktorzy z dźiećińſtwá iego chlebu przywykli / iáko wyſzey pomienione narodowie / nie tylko lud poſpolity / proſty / ále też pánowie zacni y przednieyſzy / chętliwie go vżywáią.

Moc y ſkutki.

Krupy z prażmá żytnego.

PRáżmo / tákże krupy żytne do ſtołowego vżywánia / nie bez ſmáku y pożytku przychodzą / ktore z prażmá / to ieſt / z ziárná poki do dźrzáłośći doſkonáley nie doydzie zrzynáią w kłoſiu / y ná słońcu / ábo w piecu po wypaleniu ſuſzą / á z plew / y z ośći wychędożone / w gęſtych koſzách ná dobrym powietrzu chowáią. Tych gdy potrzebuiemy do ſtołowego vżywánia / w świeżey wodźie chędogiey pierwey ie moczą / że nápecznieią / á potym w mleku / ábo w iákieykolwiek polewce mięśney ábo w kápłuniej wárzą / y dáią ták chorym / iáko też zdrowym do iedzenia.

Chorym y zdrowym pokarm chętliwy y zdrowy.

Chleb z żytá chędogiego y pełnego / dáie ćiáłu potężny / poſiláiący / vżyteczny pokarm.

Zyto / ile do lekarſtw należy / ieſt ćiepłeyſze / y potężnieyſze do roſpráwowánia / y trawienia.

Chleb z ſążyce / to ieſt / z żytá ná poły z pſzenicą / pożytecznieyſzy / y nie ták żołądkowi ćiężki / á do ſtráwienia trudny bywa / iáko z ſámego żytá.

Item.

Drudzy z temi krupámi ptaki / ábo kurczętá wárzą ſłonin z máieranem / ábo z Tymiánem / ktory też Szmerem Włoſkim / záśiekuią y przywárzywſzy pożywáią.

Do páſztet.

Ze Rżáney mąki czynią páſztetom nákryćie / ktora przyſtoynieyſza do tego / á niżli z inych zboż mąki. To nákryćie / ábo ſkory / w ktorych páſztety były / Kichlárzom do czynienia trąbek y gałek pieprznych / á niżli chleb z inych mąk. Te tylko zdrowym ludziom / nie chorym przynáleżą / bo meláncholiczne wilgotnośći y żołć ſpalona.

Sálſá do przyſmáku.

Salſá z zielonego żytá czáſu Zimy dla wzbudzenia chęći do iedzenia bárzo przyiemna y vżyteczna / tym ſpoſobem vczyniona: Wźiąć żyta zielonego / ábo w trawie / ſpłokáć go dobrze / y przez chuſtę co nalepiey wycuchnąć / żeby wilgotnośći żadney w ſobie nie miáło / w możdżerzu vtłuc / ábo w donicy vwiercić / y ſok z niego wyżąć / ze dwie grzance z chlebá rżánego vpiec / w winnym octćie / ábo w Agreśćie ie rozmoczyć / ſok z trawy żytney ná nie wláć / y dobrze vtrzeć / á potym przez gęſte śitko przebić / ſoli / pieprzu y Jmbieru przydáć. Ták koſztowna bez wſzelákiego koſztu będźie przyſmak do mięſá / y do ryb.

Kádufu.

Máią niektorzy zá doświádczone lekárſtwo przećiwko pádáiącey niemocy: Mąkę żytną / ábo rżáną / záczyniáią ſámą Roſſą w dźień ś. Janá przed wſchodem ſłońcá zbieráią / y z tego kołaczki piecką / á tákowym chorym ieść dáią. Kto chce może tego doświádczyć.

Cuchnienie z vſt.

Komuby z vſt cuchnęło / z gorączki / ábo z iákiey iney choroby / temu porządnie po trzy poránki náczczo rżánego chlebá ſolonego / w wodźie z gory ábo z ſkáły płynącey obmoczonego: ták cuchnienia pozbędźie.

Kámień vśmierza. Tákże

Wſcyá-

W scyátyce y łupániu w biodrách klistyrá vżyteczna: Wźiać otrab rżánych z połtory gárści/ záwiazáć ie węzłem w chustce. Jeczmieniu źiárnistego/ kwiećiá Rumienkowego/ Siemienia Lnianego przetłuczonego/ Fengrekowego naśienia tákże zhrubá przeráżonego/ Slazu wysokiego liśćia/ Rzerzuchy wodney/ źiela ktore zowia Dźień y Noc/ Slazu máłego/ po gárśći. Ziela drobno pokráiac/ z otrebámi y z naśieniem/ y we trzech połkwártách wárzyć/ áż trzećia część wywre/ ábo połowicá. Tey iuchy wźiać ze trzy kwáterki/ Lektwarzu Diácátolicon/ y Benedicte láxátiue Diácáśie/ po połoćie. Oleyku Rumienkowego łotow sześć. Prochu ktory Litontripi zowia kwinte. Soli połtory kwinty. To pomieszawszy ćiepło przez klistere trzy godźiny przed obiadem/ ábo trzy po południu przed wieczerza.

Klistom.

Czerw z żywotá wypadza/ garść źiárná rżánego dobrze spłokánego/ w wodźie vwárzyć/ y z Koryándra przecedźić/ y dáć ták ludźiom stárszym/ iáko młodym/ y dźiećiom máłym. Item, Wźiać żytá wychedożonego/ Sliwek iedwabnych/ Sebesten zowia/ po gárśći. Wárzyć we trzech kwartach wody/ áż trzećia część wywre/ á przecedźiwszy pić dáwáć náczczo/ może y ná noc.

Klisterá.

Też wźiać tey iuchy połkwarty rowney/ Másłá sześć łotow. Miodu cztery łoty/ y z tego klistere dáwáć.

Ciekaczkom.

Ciekaczki ábo biegunki zástánawia: Wźiać świeżo mełtey maki rżáney/ wbić do niey dwá żołtki/ dwie Muszkatowe gałce/ ták wiele też Bábczánego naśienia vtártego. To vmieszawszy wespoł ná dnie goracego ogniská vpiec/ y dáć ieść. Doświádczone lekárstwo w biegunkách.

Morzysku.

Morzysko w żywoćie w biegunce vkłáda: wźiać ze dwie gárśći żytá wychedożonego/ warz go we trzech kwartách wody/ áż pocznie ná káſze rozwieráć/ przecedz/ á káżdego dniá trzykroć po dobrym trunku pic dáć: to iest/ ráno/ w południe/ y ná noc.

Zapieczeniu żywotá.

W zátwárdzeniu żywotá czopek: wźiać dwie częśći maki żytney/ soli iedne. To z białki vmieszáć/ y z tego czopek wielki/ ábo máły vtoczyć/ á másłem go pomázawszy/ ábo oliwa/ w stolec wpráwić.

Łożysku.

Kwiát z Żytá miáłko vtárty/ á z białym winem ćiepło trunkiem dány/ łożysko pániom po porodzeniu pozostáłe wywodźi.

Gęśi tuczy.

Gęśi kto chce mieć karmne z maki rżáney miodem záczynioney/ gałki poczyniwszy tym ia karmić.

Sieczká.

Rogátemu bydłu z słomy rżáney sieczká tuczy ie/ y dużośći im dodáie/ mieszáiac ia z ich parza/ á zwłaszczá źimie.

Koniom kászlącym.

Koniom pierśi ćiásnych: tákże Kászlacym/ otreby rżáne przez dźiewięć dni porzadnie z obrokiem ich dawane bywá ia lekárstwem.

Koniom dycháwicznym.

Koniom dycháwicznym/ y zbytnia duszność w pierśiách ćierpiacym/ dáwáć im przez trzy dni porzadnie nic inego miásto obroku tylko rżáne otreby. Tákże po gárśći mu ich do wody sypáć/ á zámieszawszy pić dáwáć.

Konie purguie. Czerw y rupie z koni wywodźi.

Konie wychedaża y purguie. Tákże Czerw z nich wywodźi/ dáiac im obrokiem Żyto we dżdżowey wodźie wárzone/ áżby dobrze zmiekło. A wode te do nápawánia z ina woda mieszáć.

Konie mocne y tuczne czyni.

Konie mocne y tłuste czyni/ Żyto w wodźie przez noc moczone/ á ze trzynámi ábo z plewámi/ ábo z sieczka zá obrok dáwáć. Toż ie też czyni wesołymi/ y sierći gládkiey.

Item.

Gdźieby wiec w drodze bedac tego dostátku mieć nie mogł/ y czásu do moczenia zbożá/ ábo Żytá. Tedy mu go mnieysza połowice/ niżli owsá dáwáć/ á po tákim obroku w pieć godźin pić dáwáć/ ináczeyby go rospeczyło żeby zdechnać muśiał/ przeto żeby do tego nie przyszło/ przed obrokiem dáwáć mu pić/ ták mu wádźić nie bedźie/ á po tákowym obroku bedźie koń gládki/ tłusty.

Czerwiu y rupiom końskim.

Czerw y rupie z koni wywodźi/ wode w ktoreyby Żyto dobra chwile wrzáło/ dáiac pić. Abo wźiać otrab Żytnych/ y śiárki troche do tego przymieszáć/ y to mu pić dáwáć w wodźie w ktoreyby Żyto wrzało. Żyto też wárzone dáiac mu obrokiem ráno/ toż czyni.

Mokrzeniu końskiemu.

Koń gdźieby krwia mokrzył/ żyłe mu záćiać v moszen/ á vwárzyć żytá nápoły z otrebámi/ po dobrey częśći/ przecedźić/ do tey wody wsuć miáłko vtłuczonych łupin Gránatowego iábłká łot/ á káżdy poránek ták wiele mu ćiepło dáwáć pić/ nie ruszáiac go kilká dni z masztelni.

Koń gdźieby páiaká ábo niedźwiadká ziadł.

Koń gdźieby ábo páiaká ábo niedźwiadká/ ábo co tákiego iádowitego w obroku ziadł. Tedy naprzod dobra chwile biegáć ná nim/ żeby sie z poćił dobrze/ potym záraz krew mu w gebie puśćić/ y to ćiepło weń wlać/ á Żyto z Lukiem ogrodnym wárzone/ dáć mu obrokiem.

Koniowi chudnącemu.

Koń gdy chudnie bez iáwney przyczyny/ Żyto przypárzáne y przypiekáne nápoły z owsem obrokiem dáwáć/ ábo owsá we dwoy násob przymieszáwáć dwákroć káżdego dniá. Dwákroć też grzebłem cudźić y płáty poćieráć. Ale przed káżdym tákim obrokiem naprzod go nápawáć.

Końskim myszom.

Koń gdźieby miał myszy/ podrápáć mu ie pusczádłem/ y powyimowáć precz/ á obmaczawszy iáko szmáte miekka w białkách/ włożyć mu w one rány. Tegoż też z wierzchu przyłożyć y przywinać. A nákrywszy go deka/ ábo gunia dobrze/ wodźić ták długo áżby mu sie vszy zágrzały/ potym dáć mu śiáná dobrego y pośilnego ze dwie gárśći/

pocym wody nálać mu w cebrzyk/ wsypáć do tego otrab z máki prześiáney/ soli trochę/ y to mu pić dáwáć/ nieruszáiąc go z stánia dźień ábo trzy.

Koniowi zbiegłemu

Koniá zbytnie przebiegłego y strudzonego/ prędką/ nagłą/ y dáleką iázdą/ ták rátniesz/ owszem gdźieby sie wietrznego obáwiał w nim ochwátu/ cáłą noc nie dáy iemu ieść áni pić. Názáiutrz ráno/ wźiąć dobrego przygárznie żytá/ trochę száfránu tłuczonego/ day mu z mętną wodą pić. Jescze lepiey gdźieby łáśice pęcherz w tę wodę był włożony/ á nogi mu obłożyć ćiepło/ rozbiwszy ktore iáie ze wszytkim/ á z solą.

Osły tuczy

Osły tuczy y mocne czynią/ otręby ábo osypká z Zytá/ ktorą sie bárzo rády kármią y pásą.

Wieprze tuczy.

Swinie ábo wieprze osobliwie y prędko tuczy/ osypká ábo otręby rżáne z Rzepą wárzone.

Item.

Z pászy żyrowey świnie do domu przygnáne/ żeby sie zás zwyczáiły do korytá ábo do kármnika/ tylko im otrąb z serwátką od será odegnáną dáwáć/ prędko sie zwyczáią do kármniká/ y roztuczenia/ drogę w nich będźie gotowáć/ odmiękczáiąc im ten pokarm/ ktorego przez dźień vżywáły.

Jáko Pomorańcze. Cytryny. Limonie záchowáć.

Swieże Pomorańcze/
Swieże Cytryny/
Swieże Limunie/ kto chce długo świeżo záchowáć/ przesypowáć ie śieczką ze rżáney słomy/ ták żeby sie iedná drugiey nie dotykálá/ y záwieśić w koszu w chłodnym y ná wolnym powietrzu/ ábo w piwnicy suchey y chłodney.

Obfitość winá.

Stárzy gospodarze doszli tego zá długą experientią/ iż ktorego roku ták Zytá iáko y Pszenice obfitość y plenność będźie/ tegoż też winá obfitość bywa.

Włosy chędogie czyni.

Włosy cudne czyni/ wźiąwszy gárść ábo trzy kłosia rżánego/ y polać go ługiem/ á często głowę tym przemywáć. Ták włosy rychło rosną y cudne.

Oczom płynącym.

Oczom płynącym iest lekárstwem/ popiół z Zytá vpalony/ z winem białym w nie pusczány.

Ząb wyprochniáły wyćiąga.

Ząb zły żeby sam wypadł/ wźiąć rżáney máki/ y záczynić ią mlekiem skoczku/ á w ząb wyprochniáły nákłáść.

Pierśiom zbytnie obwiesistym białogłowskim.

Zbytnie obwisłe pierśi białogłowskie. Tákże bolenie ich po zleżeniu vskramia/ wźiąwszy máki rżáney z osm łotow/ Kádźidłá krámnego dwá łoty/ Mástyki łot/ to wszysko białkiem od iáiá záczyniwszy/ á sokiem Rozchodniku wyżętym okłádáć.

Pierśi białogłowskich zátwárdźiáłe.

Pierśiom białogłowskim stwárdźiáłym/ y boleniu ich tákże po porodzeniu/ otręby Zytne w soku Ruty ogrodney/ wárzone/ á ćiepło ná nie plastrowáne/ odmiękczą ie/ y boleśći w nich vkłádą.

Vkąszeniu

Toż też ná vkąszenie od bestiy iádowitych iest osobliwym plastrem.

Káncer w pierśiách.

Pierśiom białogłowskim/ w ktorychby sie czerw zálągł/ ábo káncer w nich rosł/ mąká rżána/ Pszeniczna/ po trzy łoty káżdego wźiąwszy/ łuski z miedźi obitey przypráwney y co namieley vtártey dwá łoty/ y z tego plastr z Rożáną wodką vczynić y ná nie kłáść.

Glistom.

Glisty wielkie y długie w żywoćie truie/ Rżáney máki wźiąć sześć łotow/ Koryándru w oććie przypráwnego/ Fig suchych miesistych/ po połtorá łotá/ nasienia Nárdusowego/ Piołynowego/ Mástyki/ po poł łotá/ Korálow czerwonych miáłko vtártych/ Aleopátyku/ Száfránu/ po ćwierći łotá/ Słonecznikowey máki połtorá łotá/ Figi drobno pokráiáć/ nasienia wszystkie co namieley vtłuc/ y to záczynić sokiem y oleykiem Piołynowym po czterzy łoty káżdego wźiąwszy/ do tego soku y oleyku Rućiánego/ po dwu łotu ábo łyżkách/ y co nalepiey wespoł vmieszáć/ á rozwiodszy/ y rozmączáwszy ná dobrą dłoń wszyrz y wzdłuż ná chuśćie przyłożyć ćiepło ná pępek/ ták stárym/ iáko dźiećiom máłym.

Opuszeniu zbytniemu

O puszeniu żywotá z wietrznośći w nim záwártych/ wźiąć rżánych otrąb ze dwie przygárśni/ Kminu polnego/ y krámnego/ Anyżu/ soli/ Prosá/ kwiećia ábo głowek Rumienkowych/ y Komonice swoyskiey/ po gárśći/ nasienia zgrubá przetłuc/ Prosá cáłe niechać. To wszysko we lniánym worku zászyć y przerygowáć/ á ná gorącey cegle winem ią pokropiwszy/ zágrzewáć/ y ná żywot opuszony co naćiepley przykłádáć.

Vpláwom rumiánym

Vpláwy zbytnie rumiáne pániom záwśćiąga/ rżána mąká záczyniona z sokiem Piołynowym/ Pśinkowym/ á Sporyszowym/ káżdego zárowno wźiąwszy/ á plastrem przez chusty ćiepło ná pępek przykłádáć/ tákże ná prog y przez otwor łoná.

Języczku ná puchłemu.

Czopek w gárdle ábo ięzyczek nábrzmiáły/ ábo y ze swego mieyscá zślizły/ zás do swey miáry/ y ná swe mieysce przywodźi/ rżáney máki ták wiele wźiąwszy co kokosze iáie záważy. Ták też wiele soli/ iáie cáłe/ to wszysko ná popioł spálić/ Pieprzu do tego co sie go w kokoszego iáiá skorupę wsypie: y to wszysko wespoł co namieley vtłuc/ á do tákowych potrzeb chowáć. A gdy potrzebá/ tylko potrosze náczczo y po iedzeniu w gárdło zádmuchowáć trześką/ záraz ná swe mieysce przydźie/ y w swey mierze stánie.

Febrze trzećiodniowey.

Gorączce trzećiodniowey/ rżáney máki wźiąć dobrą część/ żołtkow cztery/ soku Koszysczkowego/ Bábczánego/ soku z korzeniá Pokrzyw wielkich/ po rownych częśćiách káżdego/ y vczynić plastr/ ktory przed przyszćiem trzećiegodniowey febry/ ná wszystek żywot ćiepło przyłożyć/ że zeschnie y sam odpádnie. Ták powtory y po trzećie. A iest

lekárſtwo doświádczone.

Pokurczonym páráliżem náruſzonym.

Członkom vłomnym y pokurczonym.

Członkom páráliżem náruſzonym oſobliwym ieſt Zyto lekárſtwem / wárząc go w winie / áż ná káſze rozewre / y ná nie plaſtruiąc dwákroć káżdego dniá.

Członkom pogniećionym. Potłuczonym.

Członkom pokurczonym / pogniećionym / z potłuczenia / ábo z wyſokiego ſpádnienia / wielkim á doświádczonym ieſt rátunkiem / otręby Zytne z korzeniem młodego Chebdu wárzone w winnym occie / ćiepło plaſtrowáne. Ale korzenie Chebdowe trzebá miáłko vtłuc.

Brodawkom.

Brodawki ſpadzą / kłos ſłomy rżáney / zápáluiąc / tym ie palić. Potym wźiąć śiárki miáłko vtártey / warz w oliwie ſoli wieprzowego ſádłá / ábo ſmalcu przyday / á tym plaſtruy / y náćieray.

Glidwáſer záſtánawia.

Glidwáſer w ránie prędko záſtánawia / Rżána mąka záſypuiąc.

Plaſtr.

Plaſtr ná rány ś. Jrzego názwány / z ſoku z źielonego żytá / ktorego wźiąć ze cztery funty / ábo dwie kwárćie. Oliwy łotow ſześć dźieśiąt y cztery. To weſpoł wárzyć / áż onego ſoku wodność wywre wſzyſtká / przecedźić y wyżąć. do tego przydáć Terpentyny / ábo żywice Terebintowey / á woſku nowego po dwu á trzydźieśći łotow / y ná ogniu dobrze vmieſzáć ták długo áż ochłodnie. Rány świeże leczy / broniąc ich od przymiotow ogniſtych / od nárośćienia dźiwym mieſem / y od przypadkow innych.

Item.

Plaſtr ránom z mąki rżáney niepoſpolitey: wźiąć mąki dwá łoty / z Słonin z tłuſtośći wyſkwárżonych trzy łoty. Miodu dwá łotá / y z tego máść vczynić / ktora bárzo rychło y oſobliwie świeże rány goi / gdźieby tylko kośći były cáłe. Abo ták: Mąki żytney / tłuſtośći z Słonin wyſkwárzonych / po cztery łoty. Miodu dwá łoty. To weſpoł ſpuśćić y máść vczynić.

Item.

Przymiotom ogniſtym.

Przymioty ogniſte wſzelákie wyćiąga / żyto w wodźie rozwárżone ná káſze / y plaſtrem przywiiáne. Abo wźiąć żytá źiárniſtego z osmnaśćie łotow. Młodey Cebuli dwánaśćie łotow. Kápuſty czarney / ábo białey ſześć łotow. Weſpoł wſzytko wárzyć / á potym z wieprzowym ſádłem máść vczynić / ktora wſzelákie puchliny twárde z ogniſtymi przymioty leczy.

Doświádczony plaſtr ná twárde gruczoły z przymioty ogniſtymi / ábo y bez nich. Zytá co może bydź naſtárſze / ábo y przegniłe / wźiąć y wárzyć go w oſtátku wody / w ktoreyby ſztuká tłuſtey ſłoniny pierwey byłá wárzona. To gdy ná káſzę rozewre / ćiepło plaſtrowáć / rozgania ie.

Item.

Też gruczoły twárde zmiękcza / y ine wrzody / wrzedźienice / bolączki w ropę obráca / y zbiera / ktore *Furunculos* Láćinnicy zowią. Wźiąć Rżáney mąki trochę / żołtek ieden / miodu / wieprzowego ſmalcu / ábo ſádłá / záá rowno / ile ſię podoba / á to weſpoł co nápilniey vmieſzáć przykłádáć.

Wilk ábo chrobak w pálcu.

Wilká / ábo chrobaká w pálcu záwrzedźiáłym / ábo ránnym / záległego / wygánia y morzy. Mąki Rżáney trzy łoty. Luſki z miedźi obitey przyprawney połtorá łotá. Białek od iáiá / á wodki Rożáney / ile potrzebá / plaſtr vczynić y przykłádáć.

Item.

Abo ták: Skorka ábo błonka wnętrzna z iáiá świeżego nákryć ránę / ábo ſadzel. Potym trochę mąki rżáney rozmieſzáć z gorzałką / á rozmázawſzy ná chuſtce / ná onę błonkę przyłożyć / żeby ſię zewſząd ſádzel on okrył we trzech godźinách zdechnie chrobak.

Piekielnemu ogniu.

Ogień piekielny / ktory *Sphácellum* Grekowie y Láćinnicy zowią / w ktoreykolwiek częśći ćiáłá / wźiąwſzy Rżáney mąki łotow ośm. Luſki z miedźi obitey co namiecey vtártey cztery łoty. Miodu ośm łotow. To wſzyſtko białkámi záczynić / y ná to plaſtrowáć.

Odmrożonym członkom.

Odźiebionym y odmrożonym członkom ieſt lekárſtwem popiołem z żytá záſypuiąc. Abo Rżáney mąki wźiąć z garść pełną / wárzyć ią we dwu częśći wody / w trzećiey winá / y to ná odmrożenie przykłádáć ćiepło.

Wrzodom ćiekącym.

Ciekące ſádzele wyſuſza y goi. Járe żyto świeże nápoły z ogrodną Rutą ná popioł ſpalone / y tym ie záſypuiąc.

Fiſtuły goi.

Fiſtuły záwiera y goi / korzenie żytne vſuſzone y miáłko vtárte / tym ie záſypuiąc.

Goleniom vłowátym.

Golenie vłowáte / zágniłe / ſproſne / leczy / żyto / y Jęczmień z łuſki ſwey nieotłuczony / po rowney częśći oboygá / y ſpalić w nowym gárncu zálutowawſzy ná popioł. Potym miáłko vtrzeć / y prześiać / y káżdego dniá potroſze tym záſypowáć. To ábowiem gniłe mięſá trawi.

Párchom.

Párchy y ſtrupy złe ſpadzą y goi / wźiąwſzy żytney mąki ſześć łotow. Mąki Słonecznikowey ták wiele. Ługu oſtrego Mydlárſkiego ſześć łotow. To wſzytko weſpoł wárzyć ták długo / áż ług do czyſta wywre. Do tego potym przydáć cztery łoty woſku ćienko ſkrobánego. A gdy ſię woſk roſpuśći / y ták długo ſzpátłem mieſzáć áż przechłodnie / y tą máśćią náćieráć. Ciáło pierwey lekárſtwy przechędożywſzy / y krwie vpuśćiwſzy.

Jáycá długo świeże záchowuie.

Jáycá żeby mogły bydź świeżo długo záchowáne / żeby ſię niezáſtárzáły / áni záſmrodźiły / tedy ie w żyto zágrześć / żeby ſię iedno drugiego nie dotykáło.

Wino żeby bárwy ſwey y ſmáku nietráćiło.

Wino żeby áni bárwy / áni zapáchu / áni ſmáku / nie trácíło / ále żeby w ſwey porze do końcá trwáło. Ná Wioſnę / gdy żyto kwitnie / názbieráć tego kwiátu / á potym w Jeśieni w woreczku do moſztu puśćić / ktory / gdy ſię wyterybuie / wyrzućić. Ták do końcá bez wſzeláki ego zmienienia wino będźie.

Wino żeby ſię nie pſowáło.

Wino żeby ſię nie káźiło / ábo iuż nákáżone

záś ſie nápráwiło. Mąki Rżáney prześianey do niego wſypáć/ gdy kiſnąć poczyna/ y dobrze vmießáć/ tedy ſie nie zmieni/ y nákáżone ſie nápráwi.

Czáſu grzemienia winá żeby ſie nie pſowáły.

Winá żeby ſie grzemienia iákiey złey odmiány nie przyięło/ tedy kiedy poczyna grzmieć/ vczynić ze Rżáney ſuchey mąki kule/ obwinąć ią w chędogą chuſteczkę/ y położyć ią ná wronie ábo ßpuncie beczki/ dobrze ią w nie wtłoczywßy. Ták ſie wino nie zmieni.

Sádnu końſkiemu.

Sádno koniowi prędko ſie zgoi/ wźiąć żytá/ owſu/ y Kurzyncow zárowno/ á w gárncu nowym záßpuntowawßy ſpálić ná popioł/ y tym ſádno záſypowáć.

Koniom rány goi. Item.

Rány wßelákie koniom/ z ſámego żytá popiołem ie záſypuiąc. Abo

Wźiąć mąki rżáney z otrąb nieprześianey/ krowińcow świeżych/ po rowney częśći/ y ſpálić w nowym gárncu ná po popioł zálutowawßy. A miáłko vtárßy/ tym rány iákiekolwiek koniowi záſypowáć.

Zátrát końſki.

Zátrat koniowi leczy/ otreby rżáne w oćcie wárzone do zgęſczenia/ y tym co nacieplej okłádáć/ á ſkorką záięczą obwiązáć.

Koniowi rog gdźieby ſie pádał.

Koniowi kopytá gdźieby ſie pádały/ ábo obłamowáły/ wárz żyto w wodźie do rozewrzenia ná káßę/ y kopytá/ ábo rog/ co nágorącey mu tym okłádáć/ ſkorą iáką zwierzęcą obtoczywßy. To rog odwilża y ſpaia go. Abo ták: wárz żyto w mleku áż práwie rozewre dobrze/ y przerzeczonym ſpoſobem ná rog mu przywiiáć/ á gdy zmięknie/ ie przewierćieć rog roſczepiony y roſpádły/ á ściągnąć go drátwą iáką mocną.

Zábiciu záżywe koniowi.

Zábiciu hufnalem zá żywe/ ták vczyn: Żytá z ośm łotow ná wágę/ rozwárzyć w wodźie áż wilgotność wßytká wywre: przyday do tego funt łoiu/ że będźie máść/ ktora ná zábićie plaſtrwy.

Wytárgnieniu z kotu ábo z koláná.

Koń/ gdźieby ſobie nogę z kotu/ ábo w koleniе wyrwał/ otreby rżáne w oćcie wárzone á plaſtrowáne/ będą mu lekárſtwem.

Do plaſtrow.

Mąká rżána bywa do plaſtrow gnoiących przymießowána.

Bolączki twárde śćiera.

Bolączki twárde z mąki rżáney á z miodu plaſtr przykłádány/ rychley á niżli pßeniczny zbiera/ zarápia/ y otwiera. Toż z niey náćiaſtá ábo kwás czyni: tákże chleb świeży

Głowy bolenie vśmierza.

Mąká rżána z otrąb nieprześiana/ przez chuſtę ná boleiącą głowę przywiiána bol vśmierza.

Popádániu rąk y nog.

Rąk y nog popádánie leczy: pyrzenie ábo popioł rżáney ſłomy/ wodą go rozczyniwßy náćieráć.

Kláiſter.

Kláyſtr z mąki rżáney bywa czyniony od Kártownikow/ y Introligatorow do wiązánia kśiąg/ ábowiem lipczeyßy/ y kliiowáćßy bywa/ niżli z inych zboż mąki.

Secalini grami, nis.

Aqua di ſtillata.

Wodká z żytá zielonego trawne.

Sa ktorzy wodkę z żytá zielonego/ poki ſie nie poczyna w kłos wyſypowáć pálą z *Balneum maris*, vśiekawßy drobno/ może też bydź z Alembiku/ ábo z gárncá mieďźiánego iáko gorzałká dyſtylowána/ iáko z inych źioł wodki. Tá ſłuży

Wątrobie/

Nyrkom/

Pęcherzowi rozpálonemu.

Pęchyrzowi zápaleniu/ piiąc iey po cztery ábo po pięći łyżek/ ták náczczo/ iáko z innym trunkiem poſpolitym mießána.

Muł piaſczyſty z nyrek wywodźi.

Muł piaſczyſty z nyrek wychędaża/ y moczem wywodźi.

Kámień w nyrkách krßy.

Kámień w nyrkách krßy y vryną wywodźi.

Zápaleniu wewnętrznościách. W gorączkách.

Zápálczywośći wnętrzne ktorychkolwiek członkow gáśi/ y vśmierza/ ná noc y ráno náczczo po ośmi łyżek iey biorąc/ ze dwiemá łyżkomá Fiiołkowego ſyropu.

Tenże też trunek w gorączkách ſrogich ieſt ochłodą. Przeto dźiećiom máluchnym w gorączkach może iey po łyżce dáwáć/ ábo winem roſpaleniu.

Zápaleniu oczu.

O czom zápalonym/ y boleniu ich/ ieſt oſobliwą ochłodą/ maczáiąc w niey chuſteczkę chędogą niekrochmalną/ y przykłádáiąc.

Roſpaleniu głowy.

Głowie roſpaloney z bolem vżyteczna/ ſowitą chuſtkę w niey maczáiąc/ ná czoło y ná pulſy przykłádáć/ á kiedy zeſchnie/ znowu zmaczáć y przyłożyć.

Gdźieby wiec gwałtowna y zbytnia gorącość była w głowie/ tedy Migdałow ſłodkich chędogo obłupionych ze cztery łoty. Łot iąderek z brzoſkwiniowych koſtek. Białego máku łot. Weſpoł to wßyſtko co naymieley vtłuc/ á tą wodką roſtworzyć/ przylawßy dwie łyżce Rożanego octu/ Kámphory z pięć gran/ rozetrzeć/ á ná czoło y pulſy przykłádáć/ y ná ſkronie.

Secalis decictio nis aqua.

Wodá z Żytá wárzona.

Wárzą niektorzy żyto w wodźie przećiwko chrobakom w żywoćie/ á ile dźiećiom/ ktorą im pić dáią. Te ták czynią: biorą żytá ze cztery łoty. Śliwek iedwabnych dwá łotá. Koryandru przyprawionego poł łotá. To w cynowey konwi zálutowawßy/ w kotle vkropu wrzącego przez cztery godźiny wárzą. Potym gdy z nienagła przechłodnie/ przecedzáią/ y to dáią dźiećiom czerw w ſobie máiącym chłodno pić/ miáſto poſpolitego trunku.

Geruiſia ſecalina.

Piwo Żytne.

PIwo z żytá zrzadká kiedy zwyczáyne/ iednák bywáią niegdźie wárzone bárzo oſobliwego ſmáku/ y pośilku. V nas/ oſobliwie ná wśiách/ gdźie inych zboż máły doſtátek/ tego wielki máią. Rádniey go ná powßechni chleb obrácáią/ niżli ná piwo. Je-

dnák z niego piwo tuczne/ żytne/ y pośilne bywa.

Secalinus potus pro paupe ribus.

Z żytá/ dla vbogich ludźi/ pospolity trunek

Bywa niegdźie trunek prosty z żytá czyniony/ dla tych ktorzy nie przemogą ná piwo/ ábo ná wino. Trunek ieſt wdźięczniejszy/ żytnieyszy/ á niżli wodá żytna/ bo więcey ćiáłu pokarmu dáie. Ten ták dźiáłáia: Biorą ośm łotow mąki rżáney otrebiászey/ y w pol áchtelek sypią/ ná to wody ćiepłey ábo wrzącey leią/ mieszáiąc pilnie wiosłem powierćianym/ y dáć temu stáć przez dni szesnaśćie áż do dwudźiestego. Ták bedźieß miał Bráhę osobliwą dla ludźi vbogich.

Secalinum oleum.

Z Żytá Oleiek.

Czyniony bywa oleiek bárzo vżyteczny z żytá/ á to rozmáitym obyczáiem. Jedni ná kowálne żyto sypią/ ábo ná iákie ine żelázo obszerne á stáliste/ y szynami rospalonymi/ przyćiská ią áż popłynie oley.

2\. Drugi kłádą żyto miedzy dwie obszerne bláche miąższe y gorące/ y ták z niego wypráßuią oley.

3\. Trzeći/ sypią ziárno ná kámień mármurowy/ y bláchę żelázną ognistą ná nie kłádą/ á ták oleiek prásuią.

4\. Czwarći/ przetłukáią żyto z hrubá/ y z kolby ábo z Alembiku szkłánego/ iáko ine oleyki Alchimistowie dystyllują.

5\. Drudzy przetłukszy żyto z hrubá/ práżą ie ná węglistym ogniu w panwi/ ábo w pátelli/ á w práżeniu winem skrápiáią/ á gdy práwie gorące bedźie w prásách wybiiáią.

Wßákoż iákimkolwiek sposobem bedźie czyniony/ tedy tych skutkow bedźie.

Plámy z ćiáłá zćiera. Plamy wßelákie ná ćiele bedące spądzą/ námázuiąc ie nim.

Twarzy chropowáte. Twarz chropowátą czyni gładką.

Łupieżß Strupom słodkim. Łupież y otrebiátość licá wychędażą.

Dźiećiom strupy/ ták słodkie/ iáko też inßym námázániem spądzą.

Tym sposobem z Pßenice/ y Jęczmieniá y Owsá/ y z káżdego zboża może być oley vczyniony/ iáko śie ná swych mieyscách powie.

Rozsądek.

Żyto we dług kráiow rożne.

Nie dźiec mamy/ że iáko pßenicá y ine zbożá/ ták y żyto nie iednákowe w káżdey źiemi być może/ ále iedno drugiego lepße/ iedno też drugiego gorße. Z iednego chleb chędogi/ iásny/ smáczny/ zdrowy/ iáko z żytá cudnego/ zdrowego/ cáłego y zupełnego/ mącznego. Drugi z żytá zaráżonego/ z miłkiego/ z kąkolowátego/ y chroſczowátego/ Stokłosowátego/ z Modrzeńcem/ z Czarnuchą polną/ y z inych źioł námieśzániem pomieszá nym/ á z tego chleb czárny/ ßary/ smáku niewdźięcznego/ niezdrowy. Przeto nie dźiwuy śie żaden/ że skutki sobie przećiwne żytá máią. Tákże chleb z nich. Bo według rodzáiu żytá/ według źiemie/ y niebá. Tákże według wyczyniániá y sprawowania/ táki też chleb z niego musi być.

Pßenicá w żyto śie wyradza. Wyradza śie też zá pewnym czásem/ zwłaſzczá zá śiodmym wśianiem roku śiodmego/ y przemienia śie w żyto/ czego oraczy dobrze świádomy. A z tákiego bywa chleb cudny/ świátły/ smáczny/ pośilny/ y zdrowy.

Myla śie Vokábularze/ y wykłádacze słow łáćińskich ná polskie/ ktorzy *Siliginem*, tákże *Olyram* zowią żytem. Gdyż v bácznych á rozumnych gospodarzy/ te zbożá są rożne.

Tákże v vczonych á stárożytnych pisarzow/ Gálenus y *Æginetá*/ *Siliginem*, nie żytem tym náßym pospolitym/ ále mąkę nasprzedniejßą/ y nachędoßßą/ wyśianą pßeniczną zowie/ ktorą kwiátem/ dla ślicznośći iey/ y chleb z niey mánuiemy. *Olyra* zásię ieſt Orkiß/ á *Secale* żyto.

O Rżánym Chlebie.

Rozdźiał. 2.

Panis Secalicius, & Panis Secalinus, Panis cibarius, Panis ater.

Rockenbrodt. Hauß brodt. Speißbrodt.

Rozdźiał o Żyćie y o inych rzeczách/ ktore do lekárstw z niego być mogą nápisawßy: zdáło mi śie y o Chlebie iego nie zániecháć: ktory nie tylko nam naczęśćiey y napospolićiey do vżywánia powßechniego przychodźi/ ále y do potrzeb lekárskich/ ták zwierzchownie/ iáko wnetrznie. Záczo P. Bogu wielce powinniśmy pokornie dźiękowáć/ y iego ſczodrobliwey łáski záwße oń/ iáko nas sam w Modlitwie pospolitey náuczył prośić: kto ábowiem ten ma/ głodu nieuznawa/ y żywot záchowáć może/ gdyż iáko pismo świętemowi. *In pane & aqua hominis vita constitit.* Żywot do cześny ludzki chle-

ki chlebem á wodą może być záchowány. Abowiem

Kto ma zdrowie, chleb, ſol, wode,
Ogień, drewno, ma ochłode;
Bo coż wiecey do żywotá
Potrzebá, żyć bez kłopotá.

Przyrodzenie Rżánego Chlebá.

Chleb rżány ma pomiárkowánie w czterech ſwych żywiołách. To ieſt / nie ták zágrzewá iáko Pßeniczny / áni ták chłodźi iáko Jeczmienny. Pokarm ćiáłu wietßy / y lepßy / niżli Jeczmienny dáie / zás mniey iuż Pßeniczny. Aczkolwiek / ktory z dobrego y chedogiego z Zytá z mąki przedniey y wyborney / ktorą drudzy kwiátem zowią dla iey cudnośći / tedy y táki / gdźie przyſtoynie będźie vpieczony / tuczy ćiáło / pośila / krew dobrą czyni / y śił ćiáłu dodawa. Smáczny / y do iedzenia chętliwy / zwłaſczá tym / ktorzy mu ſie od dźiećińſtwá przyzwyczáili / y tákże nád Pßeniczny / ábo ßpelćiány przekłádáią go ſobie. Ale ktorzy mu ſie nieprzyłożyli / iáko ſą niektorzy cudzoźiemſcy narodowie / máią go zá chleb niezdrowy / nie ſmáczny / y zdrowiu ßkodliwy. A to częśćią że mu nie przywykli / częśćią że ſie nie vmieią z nim obchodźić y ſpráwowáć.

Wybor.

NAwybornieyßy chleb z cudney / iáſney / y w miáre wypytlowáney mąki / ktemu dobrze wykwáßony y dobrze vpieczony. Do tego z mąki nowey / nie záleżáłey / nie ſtechłego zbożá chędogo wyczynionego / świeżo we młynie zmełtey. Tákowy ábowiem chleb ćiáłu wilgotnieyßy dáie pokarm / y krew ſubtelnieyßą czyni. Nie ták z ßárey mąki. Przeto dla chorßych y mdleyßych / zdrowßy z mąki świeżey / niżli zleżáłey chleb bywa.

Chleb máły.

Nie zbytnie máły / nie zbytnie też wielki ma być pieczony / dla ſnádnieyßego przepieczenia / y nie zbytnie miąßey ſkory. Tákowy ábowiem napotężnieyßy ćiáłu bywa / dáiąc mierny pokarm.

Zbytnie máły.

Bo chleb zbytnie máły / bárzo wypiekły być muſi / ſkory miąßey y twárdey / záczym żołądkowi do ſtráwienia ćiężki / pokarmu ćiáłu máło dáie / żywot zátwárdza / y ſtolce twárde czyni.

Chleb wielki.

Zás chleb wielki / nie może ſie doſtátecznie przepiec / záczym ſkory máło y ćienkiey:Ośrzodki zás wiele ma niedopiekły. Záczym ßlámowátych wilgotnośći w żołądku niemáło mnoży / y pokarm tákowy czyni. Trudny do ſtrawienia. Wiátrow wiele w ćiele wznieca. Morzenia y gryźienia w żywoćie / y w kißkách flágmy mnoży.

Chleb bez drożdży.

Chleb do ktorego ćiáſtá drożdży / ábo kwáſu / nie leią / bywa ſłodki. Dáie wiele pokarmu / ále do trawienia nie rychły. W żołądku długo leży. Zátyka wnętrznośći. Czerw w kißkách mnoży. Owa ták zdrowym / iáko chorym / nie dobry.

Chleb z ſtárego zbożá.

Chleb z żytá ſtárego / zwłaſczá zátechłego niezdrowy / żywot zátwierdza / żołądkowi ćiężki / á ćiáłu pokarm nie dobry dáie / bo wilgotnośći złe / y do prędkiego w ćiele zágnićia ſpoſobne czyni.

Chleb z nowego zbożá.

Chleb z nowego y świeżego zbożá / dla zbytniey wilgotnośći ktorą w ſobie ma / czyni pokarm wilgotny y flágmiſty / do ſtrawienia trudny / wietrznośći w ćiele mnoży / máły hruby pokarm dáie / ktory prędko do zágnićia y ſkázy obraca: w bokách bole y z kłoćiem wznieca: gliſty zámnażá: kámień w nyrkách czyni. Ma tedy być pieczony chleb áni bárzo z ſtáre° / áni z świeżego zbożá / ale z śrzedniego / z wyki / z chroſczu / z kąkolu / y z inych chwaſtow wyczynionego y wychdożonego.

Ciásto iáko zácżynić.

dożonego. Ciásto tákże nie ma być bárzo rzadko ábo wodnisto záczynione / niezbytnie też gesto y twárdo. Drożdży soli w miáre przydáć bo bez drożdży y soli szkodliwy / y niezdrowy bywa / ábowiem żyły przez ktore wątrobá z żołądká bierze pokarm (*Messaraicas* Láćinnicy zowią) zátyka y zámula. Wątrobe tákże y nyrki: kámień w pęcherzu y w nyrkách czyni / Podágre / Artetyke: czerw w żywoćie zámnaża / ábowiem wiele wilgotnośći zágniłych wznieca. Záś chleb przesalány smáku przyiemnego bywa / do strawienia snádnieyszy. Zywot nie ták iáko pierwszy zátwierdza.

Chleb bez soli y drożdży.

Chleb słony.

Nie ma ćiásto drożdżámi zbytnie bydź przeiete / bo ták chleb do iedzenia bywa niesmáczny / gorzki / niezdrowy / żołądkowi nieprzyiemny. Przytym ma bydź w przestronym piecu pieczony / y przestrzenie sádzony / nie do nagłego y zbytniego gorącá. Do czego máią bydź drwá suche nie zgniłe.

Drożdżá nie przeiete.

Piec.

Chleb do zdrowia zachowánia nastárszy dwu dniowy bydź ma / á zwłasczá dla pieczonych y mdłych żołądkow. Mocnym pracowitem nieszkodźi / y owszem iest im pośilnieyszy / y sytszy / á niżli świeży.

Chleb iáko ma bydź świeży.

Chleb ćiepły tym zwłasczá / ktorzy są żołądká ćiepleyszego niezdrowy / bowiem go bárzo rozgrzewa y rospala / prágnienie czyni / wietrznośći w nich wzbudza / w żołądku czyni nie lubość / bo iest niestrawny. Przeto ták zdrowym iáko y chorym nieprzystoyny y nieużyteczny.

Chleb ćiepły.

Ośrzodká w chlebie rżánym w chedogim dobrze wykwászonym y wypiekłym / iest náprzednieysza / bo ćiáłu dáie pożywienie. A im więcey otrab ma w sobie / tym też mniey szy pokarm czyni.

Ośrzodká.

Skorá z chlebá / czyni krew hrubą gestą / melánkoliczną / żołądkowi do strawienia ćięzka y trudna / przeto w nim długo leży / zwłasczá ktorzy żołądek przyćiepleyszym y suszszym máią. Ale ktorzy wilgotni / tym nie ták szkodliwy bywa / bo wilgotność wysusza. Ciałom tákowitym / bo ći wiele wilgotnośći w sobie máią / y tym ktorzyby chćieli bydź chudszego ćiáłá / tákowych skor po obiedźie y po wieczerzy vżywáć mogą / pokárm ná dno w żołądku pogrązáią / vstá żołądkowe pośiláią.

Skorá chlebowa.

Ná schudnienie ćiáłowito śći ćiáłá.

Chleb rżány nápoły z mąką Pszeniczną / ábo z Orkiszową smácznieyszy y vżytecznieyszy bywa niżli sam przez sie / zwłasczá dobrze wypiekły. Abowiem chleb niedopieczony / zákálisty / bywa przyczyną wielom chorobom.

Chleb rżány y iáki ná smácznieysz.

Chleb iáko poznáć dobrze wypiekły y wykwászony.

Chleb po znác wypiekły y wykwászony.

Gdy chcemy sprobowáć iesliby chleb / ktorego mamy vżywáć / dobrze wykwászony y dobrze wypiekły był: włożyć go kes niewielki w wode źimną / iesli wzgorę spłynie / znák iest że ma w sobie názbyd drożdży: iesli nádno vpádnie záraz / niezádáli mu drożdży / we środku wody gdźie ostánie / znáczy że y drożdży ma według potrzeby w sobie / y dobrze wypiekły.

Skutki Chlebá rżánego.

Chleb rżány z żytá chedogiego / pełnego / dośrzáłego / y práwie wychedożonego / y wyczynionego / do tego dobrze wypytlowanego / przystoynie wykwászony / y wypiekły / iest pokármem dobrym / smákowitym / zdrowym / tuczącym / iáko sie wyszey powiedźiáło / krew dobrą dáie / cerę cudną y płeć chedogą czyni / pośila / mocy y śił dodawa / czego bez przestánku doznawamy / zwłasczá vżywáiąc go z inymi potráwámi / według potrzeby. Abowiem sámego ieść názbyt nie dobrze / iáko bez niego mięsá wiele iedząc / ábo inych potraw / złe / bo ćiáłá bez niego mdłe / bláde / gnuśne / tchu smrodliwego: Ten ábowiem iest wszystkim inym pokármom przy-

mom przyſmákiem ábo pomiárkowániem. Kto tedy miłuie y ßánuie zdrowia ſwego / ten iáko ſámego chlebá nie ma zbytnie vżywáć / ták też bez niego inych pokármow ieść.

Chlebem á winem może ſie záchowáć długo.

Chlebem rżánym chędogim y dobrze vpieczonym / á winem może człowiek żywot ſwoy długo bez vżywánia inych pokármow záchowáć / ſkromnie żyiąc.

Grámatká. Biermußká.

Bywa też ták zdrowym iáko y chorym z chlebá potráwá bárzo vżyteczna czyniona / wárząc ośrzodkę w polewce w kápłuniey / ábo iákiego inego mięſá tłuſtego. W Niemczech ták poſpolićie czynią / ſmáżą ośrzodkę w máśle / ábo w iákiey iney tłuſtośći z mięſá / potym w wodźie wárzą / ſoli troche przydawßy zá potráwę zdrową vżywáią. Ale to *pro Germanis tantum, non pro Polonis.*

Item.

Toż czynić może z winem á z cukrem / ábo w piwie wárzyć máſłá / á ſoli przydawßy / á kto chce mieć ſmácznieyſ / polnego Kminu troche / będźie grámatká / ábo biermußká ſmáczna / y vżyteczna potráwá / ták zdrowym iáko y chorym.

Máłym dźieciom potráwá.

Dźieciom máłym potrawká bárzo vżyteczna: Ośrzodkę ſucho miáłko vwierćieć / ábo w moździerzu vtłuc / y w dobrym geſtym mleku wárzyć / á ieść im dáwáć.

Sámułá.

Teyże ośrzodki ſuchey miáłko vtártey w wodźie wárzyć / y przebić: do tego iábłek / ábo grußek wárzonych ták wiele przydáć, ſoli y máſłá włożyć / będźie potráwá / ktorą ſámułą náßy przodkowie zwáli. Potráwá / á ile dla vbogich / dobra / vżyteczna / bo zdrowa. Jeſcze ſmáczneyßa będźie / gdźie pierwey ośrzodkę w máśle vſmáży.

Sálßá z chleb chorym ábo przyſmák.

Szałſá ábo przyſmák chorym / ktorych chęć do iedzenia / dla oſłábienia żołądká odbieżáłá / vgrzáć z chlebá rżánego grzánkę ábo dwie że ſię dobrze przyrumiánieią / rozmoczyć ie w winnym occie mocnym / wodki Rożáney dobrey przylawßy / cukru / Goźdźikow / Cynámonu / orzechu Mußkátowego / y kwiátu potroße / ták żeby znácznie czuć kwáſkowátość octu / y przywárzyć troche / á chorym dáwáć. Tákowy przyſmák ſerce / vſtá żołądkowe / y wßyſtek żołądek pośila / y do iedzenia chęć wzbudza.

Drobianká.

Drobianká z ośrzodki chlebá / á z winá ábo z piwá z cukrem y bez cukru / w gorączkách pośilna potráwá / y zdrowym dobra.

Niechęć do iedzenia.

Niechęć do iedzenia y krtußenia oddala / vpiec grzánkę z chlebá rżánego / y polać gorącym ſokiem kwáśnych Gránatowych iábłek / żeby od niego odmiękczáłá / y niemáło go w ſię wpiłá. To dáć choremu przed iedzeniem tákże po iedzeniu ieść / oſtátkim tego ſoku popiwßy.

Gryźieniu morzyſku w żywoćie.

Kolce y ſrogiemu w żywoćie morzyſku z przebrania y z wylania żołći / námoczyć ośrzodki chlebá rżánego w ſtudźienney w chędogiey źimney wodźie / ábo w ſerwádce / y potrząść go cukrem dáć ieść.

Żárłokom.

Żárłokom ktorzy ſię iedzeniem náſyćić nie mogą / lekárſtwo oſobliwe / rżánego chlebá w oliwie námoczyć / y dáć ieść. Abo tegoż chlebá w moßćie geſtym y ſłodkim tákże námoczywßy / dáć do náſycenia ieść. Drudzy w fuśie oliwnym rzadßym moczą / á żárłokom ieść dáią.

Biegunkom.

Biegunki wßelákie záwśćiąga rżány chleb z mąki ßrotowáney / záczynioney wodą / w ktoreyby ſuche Pigwy pokráiáne w kęſy / y korzenie Kurzego źiela było wárzone / dáiąc go do obiádu y wieczerzy. Też z niego grámatki / y pánatcy czyniąc.

Pokrzywionym członkom.

Członkom pokurczonym. Tákże

Członkom drżącym y trząſącym ſię / ieſt rátunkiem / chleb rżány náczczo z łáźni wyßedßy / w źimney wodźie ſtudźienney moczony y vżywány.

Koniom ćiekágło.

Koniom ćiekáczki záſtánawia z przeźiębienia / wárząc go grámátką w winie á w wodźie Rożáney / á ćiepło im w gębę leiąc.

W gorączkách boleniu głowy.

Głowy bolenia zbytnie w gorączkách ſrogich koleryczných vśmierza / ośrzodká chlebá rżánego z ßlámowátośćią naśienia Pſylenowego / ábo Chmielikowego vmieſzána / á ná czoło y ſkronie przykłádáná. Abo ośrzodkę z tego chlebá / z liśćiem świeżo źielonym Bielunowym vtártą w donicy nowey / wodką Rożáną y winnym octem roſtworzywßy / ná czoło á ſkronie plaſtrowáć.

Item.

Abo ią z mákowym naśieniem / á octem winnym rozczynić y przywiiáć.

Boleniu oczu.

Oczom boleiącym ośrzodká chlebá rżánego świeżego / z żołtkiem iáiowym plaſtrem ná nie przykłádána / ieſt rátunkiem.

Vßu boleniu.

Vßy boleiące leczy / chleb żytny z piecá dobrze vpieczony y wykwáßony nápoły roſkroić / y co nacieplęy ná vßy kłáść.

Głuchoćie.

Ogłußeniu / bądź zá ſtrzeleniem dźiáłá / ábo z gwałtownego grzmienia / ábo z iákiey iney przyczyny / toż czynić dobrze.

Zębom boleiącym.

Zębow boleśći vſkramia / ośrzodká gorącego chlebá rżánego / ſyrá przypiekánego ćiepłego / żołtek od iáiá ćiepły / y ſoli troche. To weſpoł vtłuc / y ná zęby boleiące przykłádáć.

Zębom poczerniáły.

Zęby poczerniáłe / białe czyni. Skorá chlebá rżánego ſpalona ná węgle / potym miáłko vtárßy / zęby tym prochem wyćieráć / á potym wodą chędogą wymywáć.

Siniáłośći.

Siniáłośći ná ćiele z bićia roſpądza / chlebem rżánym miáłko w vśćiech zeżwánym plaſtruiąc.

Kárbunkul morowy.

Karbunkuł / ábo wrzod morowy / vmorza, Chleb żytny náczczo dobrze z ſolą zeżwány / do czego potym mydłá przydáć / y dobrze vmießawßy przykłádáć.

Ślinogorz.

Wrzod w gárdle / ábo ślinogorz leczy / y otwiera / párą ćiepłą / z roſkroionego ćiepłego chlebá rżánego / w vſtá puſczána.

Cuchnieniu z vſt.

Cuchnienie z vſt z iákieykolwiek przyczyny odpadza / iedzac nie máło chlebá rzáneo ćiepłego z zimney wody ſtudzienney.

Item.

Też czeſto chlebá rzánego z winem vżywáiac / potrząſnawßy go Száłwią miałko vtárta / toż czyni. Abo zwierzchnia ſkore z niego w winie rozmoczyć / Gálgánem potrząść y vżywáć.

Białogłowſkim pierśiom ſtwárdziáłym.

Pierſi ſtwárdniáłe białogłowſkie po porodzeniu odmiekcza / oſrzodká rzánego chlebá z ſokiem Opichowym / ábo Pietruſczánym ná plaſtr rozczyniony / y ćiepło przykłádána.

Item.

Abo ia w wodzie rozmoczyć / oliwa rozczynić y plaſtrowáć.

Item.

Może ia też w winie / miedzie / rozczynić / y tákże przykłádáć.

Sercu zbytnie biiacemu y płácuiacemu.

Sercu zbytnie biiacemu y kołacacemu ſie / oſobliwym rátunkiem rzány chleb / dwákroć pieczony / ná roſćie przypiekßy go / y w mocnym winie rozmoczyć / á ná pulſy v rak przykłádáć obádwá. Może ſkore tegoż chlebá wziąć / y przerzeczonym ſpoſobem ná roſćie przypiec / á octem Różánym / ábo winnym proſtym dobrze zwilżyć / ábo winem dobrym mocnym pachniacym / á zwierzchu potrząść Orzechem Mußkatowym / Máieranem / Gwozdzikámi / Różą czerwona / y ſkorkámi z iábłká Cytrynowego / miałko wßyſtko vtłukßy / y ćiepło ná chuśćie rozwieść / á ná ſerce przyłożyć: á to gdźieby z zimney przyczyny przypádło.

Sercá trzęśieniu z goracey przyczyny.

Gdźieby więc z goracey / ták vczynić: Wziąć oſrzodki rzáney cztery łoty ná roſćie przypiekłey z przyrumienioney / te w Różáney wodce / á w ſoku Wołowego iezyká / ábo w Miodunkowym rozetrzeć / do tego przydáć prochu czerwoney Róży / Sándału białego y rumiánego po poł łociu. Máieranu / Gwozdzikow / kwiatu Mußkatowego / Korálu białego y rumiánego miáłko vtártych / burßtynu / po kwinćie káżdego. to wßytko weſpoł co nalepiey vmießáć z wodka Różána / y z ſokiem Wołowego iezyká / do tego przylać łyżke Gwozdzikoweo octu / á ná chuśćie rozwiodßy / ná ſerce przyłożyć.

Żołądkowi ſkażonemu.

Żołądku zepſowánemu / ktory pokarmu w ſobie zátrzymáć nie może: wziąć ſkory rzánego chlebá ná roſćie dobrze przypiekłey y przyrumienioney / ábo práwie przypaloney / cztery łoty / w octćie winnym ia rozmoczyć kwáſu ábo naćiaſty troche przydawßy. Mąki Jeczmienney połtora łotá. Miety ogrodney czerwoney vtártey poł łotá. Máſtyki / kramnego kádźidłá po kwinćie. To wßyſtko w możdżerzu vbić / á trocha octu roſtworzyć / że bedźie iáko plaſtr geſty / y to ná chuśćie rozwiodßy / ćiepło ná żołądek przykłádáć / y ná dołek pod pierśiámi.

Item.

Drudzy ieſzcze więcey przydawáia do tych że rzeczy dla więtßey potężnośći y ſkutku: Biorac ſkory ſpaloney ták wiele z chlebá / y moczac dobra połgodźiny w mocnym octćie. Potym poł łotá przydáia ſuchych pigw. Miety kedźierzáwey połtory kwinty. Máſtyki / zebu Słoniowego paloneo / kramnego kádźidłá / Sándału czerwonego / y białego / korálow czerwonych / po kwinćie káżdego. To co namieley vtárßy záczyniáia / oleyki pigwowego biorac trzy łoty / máſtykowego dwá / mąki Jeczmienney ileby do zágeſczenia plaſtru było doſyć / á co nalepiey vmießawßy wßyſtko / octu winnego przylewáia dobrego co potrzebá / y ná bárchánie rozmázawßy / ćiepło przykłádáia ná żołądek.

Krtußeniu vſtáwicznemu.

Vſtáwicznemu krtußeniu / y niezatrzymániu pokarmu: wziąć ſkorke z chlebá rzánego ßeroka ná ßeść / długa ná śiedm pálcy / y wewnatrz drápáć ia nożem / á ná węglu przypiec áż dobrze przyrumienieie / polać ia málmázyia Máſtyka / y Gwozdzikámi poſypáć / y co naćiepley nadołkiem trzymáć / czyniac poki nie vſtánie krtußenie.

Item.

Też tenże chleb ták przypiekány mocnym octem goracym polać / Mietą / y Máſtyka potrząść go co nalepiey / y ná żołądku przez trzy godźiny przed iedzeniem trzymáć ták obiednim / iáko wieczornym / czyniac to przez kilká dni.

Item.

Abo też tym ſpoſobem: ze rzánego chlebá dobrze przypieczona wziąć grzanke / y vtłuc ia z ſolą y z octem / że bedźie iáko geſta káßá / á co naćiepley ná dołek / ábo vſtá żołądkowe przykłádáć.

Item.

Grzanká z tegoż chlebá / wyßey pomienionym obyczáiem / vpieczona / dobrym winem polana / á mußkatowa gałka / y gwozdzikámi poſypána / á ná żołądek przyłożona / toż czyni.

Żołądkowi záźiebłemu.

Záźiebiony żołądek rozgrzewa. Grzanke dobrze wypiekła z chlebá rzánego vtłuc / y przydáć mußkatowego orzechá / gálgánu / gwozdzikow / po kwinćie. Soku piołynowego / y ſoku mietki kedźierzáwey / zárowno / ileby doſyć do záczyniánia było / á to ná żołądek plaſtrowáć.

Żołądkowi boleſnemu.

Boleśći w żołądku vkłáda: wziąć ſpodnia ſkore rzánego chlebá / przypiec iey do przyrumienienia, miodem ia námázáć, á mietka ſucha kedźierżáwa / kminem kramnym / naśieniem Nárduſowym / Anyżem / zárowno káżdego wziawßy potrząść / y co naćiepley ná żołądek przykłádáć.

Item.

Item, Wziąć ze trzy łoty ſkory chlebá rzánego dobrze przypiekłey / y miałko vtártey / czerwoney Róży / mietki Włoſkiey / máſtyki / po trzy łoty. Jeczmienney mąki poł łotá. Y Różánym octem záczynić / á ná vſtá żołądkowe / y ná dołek / ćiepło przykłádáć miáſto plaſtru.

Sczkawce.

Sczkawke záwśćiaga / chleb z piecá w chuśće záwiniony / á ná żołądku trzymány.

Pleurze.

Przećiwko pleurze / wziąć oſrzodki rzánego chlebá dobrze wykwáßonego / y w możdżerzu go z świeżym máſłem vtłuc / przydáć

Diáltyey

Dialtycy. Oleiu Bobkowego zárowno/ ileby do vczynienia plastru było dosyć. To ná dwu chustkách rozmázawszy ćiepło/ ták z tyłu iáko z przodku przyłożyć.

W bokách kłoćiu.

Kłoćie w bokách z wietrznośći zámknionych/ skory z chlebá okroić/ y dobrze ich przypiec/ á ná obá boki przywiezáć.

Zołtáczce.

Zołta niemoc spędza. Tákże

Puchlinie wodnistey

Puchline wodna z ćiáłá wywodźi/ przy chlebie zbytnym w wánnie sie pocáć.

Puchlinie wnetrzney.

Puchline wnetrzna/ *Tympanitem* Łáćinnicy miánuia/ leczy/ wziąwszy rżánego chlebá suchey ośrzodki z funt. Krámnego kminu połosmá łotá. Máieranu łotow sześć. Zebnego źiela/ ktore *Piretrum* drudzy zowia/ dwá łoty. Miárzowego korzenia/ soku suchego Euphorbiowego/ po łoćie kázdego. A miáłko vtárte rzeczy/ miodowina że bedźie plastr záczynić. A rozwiodszy go ná chustce/ żywot wszystek y krzyże ćiepło obłożyć. A co trzeći dźień odnawiáć/ czyniac to przez sześć dni.

Puchlinie wodnistey

Puchline wodnista wywodźi. Teyże ośrzodki suchey wźiać/ Izopu/ á rosolem/ abo woda słona záczynić/ á kázdego dniá ná wszystek żywot plastrowáć.

Slezienie zátwárdziáłey.

Slezione zátwárdziáła odmiekcza/ ośrodká rżánego chleba sucha/ miáłko vtárta/ do tego skorek korzenia Kápparowego/ Mirobalanow/ ktore *Myrepsicum* zowia/ zárowno kázdego. To miáłko vtłukszy/ záczynić syropem kwásnego miodku/ *Oximel* zowia y ná lewy bok plastrowáć.

Biegunkom zástarzáłym

Zástárzáłym biegunkom iest lekárstwem/ chlebá rżánego grzankámi grzanego wźiać z pol funtá/ zwilżyć go winnym octem. Do tego przydáć łupin wnetrznych z żołądźiu trzy łoty. Gálásu dwá łotá. To wszytko co namieley vtluc/ á sokiem bábczánym plastr záczynić nád ogniem/ y tym wszystek żywot okłádáć.

Kámien.

Boleśći od kámienia w ćiele wzniecone vśmierza/ rżánego chlebá ośrzodká wwinie co nasłodszym wárzona/ á ná ledźwie/ ná nyrki/ y prog łoná ćiepło plastrowana.

Gorączko

Febre kázdego dniowa leczy/ ośrzodká tegoż chlebá/ z żołćia kozła/ zárowno oboyga wźiawszy/ iáie tylko iedno miekko vpieczone. To wespoł w możdżerzu vtluc/ oleyku Bobkowego przylać/ á z tego vczynić ná żoładek y wszystek żywot plastr.

Podágrze.

Podágryczne boleśći vkłáda/ z ośrzodki tegoż chlebá/ z mleká świeżo wydoionego/ á z soku ogrodnych Psinek/ troche száfránu przydawszy/ plastr vczyniony/ á ná mieysca boleiace ćiepło plastrowány.

Scyátyce. Artetyce.

Scyátyce.

Artetyce/ iest osobliwym lekárstwem/ tenże chleb w krowim abo w owczym mleku gesto wárzony/ do tego żołtek abo dwá wbić/ troche száfranu tártego/ y ná mieysca chore ćiepło przykłádáć.

Item.

Gdźieby też gwałtowne bole scyátyczne/ podágryczne/ ábo ártetyczne przystąpiły/ funt rżáney ośrzodki w mleku białogłowskim/ ábo w owczym vwárzyć/ potym *Opium*/ to iest/ soku z naśienia Mákowego kwinte przydáć/ Száfránu poł kwinty/ oleyku Rożanego łotow trzy/ y plastrowáć.

Dymienice morowe.

Ośrzodká z chlebá ćiepłego ná dymienice powietrzne ábo morowe/ miásto plastru przykłádana/ potężnie iad wyćiaga z nich.

Z gmáchow iád wywodźi.

Gmáchy zápowietrzone czyni od zárázy morowey wolne/ wymywszy ie naprzod potym dwoie chlebá záraz z piecá roskroić/ y wesrzodku gmáchu ná dwu mieyscách záwiesić/ ktory w sie iad wszystek z gmáchu wćiagnie. Ten potym głeboko w źiemie zákopáć/ żeby go ktora bestya nie iadłá.

Korzeniu meskiemu spuchłemu.

Spuchmeniu korzeniá meskiego/ ośrzodká rżánego chlebá z źimna woda vtárta/ á plastrowána/ iest rátunkiem/ zwłaszczá z gorącey przyczyny.

Członkom wstydliwym spuchłym.

Członkom wstydliwym oboiey płći nápuchłym z przymiotem ognistym/ iest rátunkiem/ ośrzodká w przy n miedźie/ á w oliwie wárzona/ okłádáiac tym.

Gru golo

Gruczoły y bolaczki twárde odmiekcza y w otok obraca/ ośrzodká rżána ze dwiema częśćiámi drobnych Rozynkow/ naćiasły abo kwásu/ wieprzowego sádłá/ po iedney częśći. To wszystko w mleku wárzyć y ćiepło plastrowáć dwakroć ná dźień ráno y ná noc/ co gdy sie otwarza/ iney máśći do wychedożenia ich vżywáć.

Item.

Item/ Táż ośrzodká w winie á w oliwie gesto wárzona/ ábo iescze lepiey miásto winá miodowey syty wźiać y przykłádáć.

Członkom pognieciony nym.

Członkom zbitym potłuczonym ábo pognieciónym/ ośrzodká w octćie wárzona/ á plastrowána.

Wybiciu stáwu.

Tenże plastr ná wybićie z stáwu/ ábo ná wywinienie stawy.

Nogom opuchłym.

W puchlinie wodnistey gdźieby zbytnie koniu nogi spuchły/ chleb rżány w ługu abo w winie wárzyć/ y okłádáć/ á co cztery godźiny odwiiáć. A gdźieby sie woda z nich sączyłá gębka miekka ábo chusta nie krochmálna oćieráć/ á mieyscá otworzone y rány oleykiem pigwowym/ ábo mirtowym námázowáć.

Czerwiu w pálcu záległemu.

Czerw w pálcu záległy morzy y wygánia ośrzodká woda rostárta/ z Rożánym oleykiem przykłádáiac. Abo żuchána náczczo/ á plastrowána.

Káncer leczy.

Z korzenim Kosztywału świeżego w możdżerzu vtłuczona/ á ná káncer przykłádana iest osobliwym rátunkiem.

Członkom potłuczonym.

Członkom potłuczonym y obrażonym/ iest lekárstwem/ skorá z chlebá rżánego vtárta/ á w octćie winnym abo w piwnym wá-

rzona

rzona y plastrowána.

Przymioty wszelákie ogniste/iákiekolwiek przezwiská máia/ wyćiaga y gási/ ośrzodki ze dwá loty wziawszy/ iaderek orzechow Włoskich/Piolynu/nasienia Bábczánego/ po loćie. To wszystko velukszy/ w occie rozmoczyć y okłádáć.

Szyszkom iatrzacym w kroku z przymiotem y z boleśćia palaca służy/ ośrzodká rzánego chlebá w mleku wárzona/ dwá zołtki do tego wbiwszy/ ćiepło przykłádáiac.

Ná goleni krosty boleiace y szkodliwe leczy/ bol w nich vśmierzáiac/ chleb zytny dobrze wykwászony y wypiekły/ w miedźie á w winie wárzony do zgęsczenia syropu/ w tym chusty wedwoie złożone máczáć przykłádáć ták długo/ áż sie podgoia.

Gdźieby w ktorymkolwiek członku bol był niezmierny/ wźiać z chlebá świezego ośrzodki goracey włożyć ia w wkrop. A gdy rozmoknie/ wyiać ia co nalepiey z wody/ y wźiać iey funt podług wagi Aptekárskiey/ trzy zołtki świeże/ oleyku Rożánego ileby dosyć było/ Száfranu tłuczonego kwinta/ vmieszáć wespoł/ á námieysce bolace przykłádáć. A gdźieby boleść byłá niezmierna/ tedy miásto oleyku Rożánego/przydáć Mákowego/ ábo obudwu zárowno.

Item/ Gdźieby sie więc bol pod przerzezonym plastrem nieućiszył/ wźiać tegoż chlebá ośrzodki szesnaśćie lotow/ owczego mleká dwá funty/ oleyku Rumienkowego/ Liliowego/ po czterzy loty/ soku z nasienia mákowego/ ábo *Opium* poł lotá/ ktory w mleku rozetrzeć/ y wszystko wespoł wárzyć do zgesczenia plastru. Doświádczony plastr ná vśmierzenie bolu naostrzeyszego/ ćiepło przykłádáiac.

Bolaczke wszeláka twárda w otok obraca/ ośrzodká rzánego chlebá z oliwa vmieszána/ y plastrowána.

Abo tym sposobem/ wźiać ośrzodki chlebá rzánego z funt Aptekárski/ ábo ile sie podoba/ mleká krowiego kwarte/ soku z świeżey kápusty/ sześć lotow/ száfranu tłuczonego pul kwinty/ oleyku Liliey białey sześć lotow/ á ćiepło plastruy.

Fistule záplugáwiione wychodzaia y goi/ ośrzodká chlebá Zytnego dobrze wykwászonego/ przez noc w ostrym ługu moczona/ á w możdźerzu vtárta/ ábo w donicy vwierćiána y przykłádána/ wyćiaga z nich rope/ y wychodzáiac ie goi.

Ráne otwiera/ ropi/ iad z niey wyćiaga ośrzodká rzána z sola vgnieciona y przyłożona.

Rány z odmrożenia leczy/ wźiać ośrzodki lotow szesnaśćie/ wieprzowego sádłá czterzy loty/ piwá ile potrzebá do zwárzenia plastru. Tego ráno y ná noc ćiepło przywiiáć/ áż sie zgoi.

Rożа piekielna spadza y leczy/ wźiać ośrzodki 6. lotow/ nasienia szerokiey Bábki/ Piołynu/ Włoskich orzechow po loćie. To wszytko co namieley vtłuc/ y w occie winnym wárzyć do zgesczenia/ á ćiepło przykłádáć.

Przymiot ognisty z Rány y z káżdego sadzelá wyćiaga y gási/ ośrzodká chlebá rzánego biorac iey dwie cześći/ liśćia świeżo zielonego Nocnego ćienia/ liśćia szerokiey Bábki/ po iedney cześći. To wszystko co nalepiey vtłuc z miodem/ ábo vwierćieć/ á ná rány y sadzele przymiotne plastrowáć.

Wino gdźieby názbyt siárkowáne było/ wźiać chleb dobrze przepiekły/ záraz z piecá wykroić sztuke spodniey skory/ á włożyć go oná dźiura ná szpunt beczki/ y niechać/ áż przestydnie. Ták oná przykrość siárczásta od winá odeydźie.

Toż też czyni gdźieby sie wino ták w smáku iáko w zapáchu y w swey bárwie zmieniło y nakáziło.

Wino smákowite y bárzo przyiemne vczyni/ vgrzać ze trzy ábo ze cztery grzanki z chlebá rzánego/ dobrze ie przyrumániwszy może wiecey ábo mniey/ według naczynia/ w ktorym iest wino/ záwieśić we lnánym woreczku chedogim w świezym moszćie co naćiepieysze przez ośm dni/ potym ie wyiać precz/ bedźie wino bárzo smáczne.

W wino gdźieby iáka bestya iádowita wpádłá/ tylko chleb rzány dobrze wykwászony záraz z piecá wyiety/ goraco w nie puśćić. Ták wszystek iad y záraz w sie śćiagnie.

Zeby kokoszy przez cáła zime świeże iáycá niosły chleb zytny ná rozćie przypiec/ y w zimney wodźie przez noc moczyć/ názáiutrz przed ino zobia dáwáć im go ieść/ tákże o południu wrozykroć/ przed wieczorem dáć im zobi iákieykolwiek/ owsá/ iecżmienia/ tátárki/ ábo troche konopnego nasienia. Ták w naćieższa zime nieść beda/ że záwsze świeże iáycá bydź moga.

Konie oko máiac obráżone iákimkolwiek sposobem/ ośrzodká z chlebá rzánego w wodźie zimney wymoczona/ á ná oko przykłádána/ nie dáie sie rozniecáć złemu. To nie tylko koniom/ ále y bydłu rogátemu należy. Może miásto wody/ y w winie grzanke przyrumieniona námoczyć/ y przykłádáć bydłu ná obráżone oczy.

Koniom żáby w gárdle leczy/ gdy im dźiasłá ábo czeluśći poczernieia. Chlebem rzánym ie wyćieráiac/ áż do ziuszenia krwie. Potym miodem á z sola znowu natrzeć im gebe y czeluśći. Ták bedźie koń od tego złego wolny.

Wyrośliny koniom ná nogách/ wypaliwszy ie rospalonym żelázem/ ośrzodki co ná gorętszey záraz z piecá chleb rzány wyiawszy przyłożyć/ y do trzećiego dniá nie odwiiáć. Potym odwinać/ á z wieprzowego smalcu/

 z soli/

Przymioto ogni stym.
Szyszki w kroku. Krostom y sadzelo nágłe niáć bolesćym.
Boleśći vśmierza.
Item.
Bolaczki twárde w otok obráca.
Item.
Fistuły wychodza.
Ránie świezey.
Odźiębionym członkom.
Rożey piekielney.
Przymioto ognistym.
Wino ná zbyt siár kowánemu.
Wino nákáżonemu.
Wino smákowi tym.
Winu zarázonemu.
Kokoszy żeby przez zime iáycá niosły.
Oku obráżonemu końskie.
Żáby koniom leczy.
Wyrośliny koniowi ná nogách.

z soli / z oliwy/ y z prochu liśćia Jeżynowego máść vczynić / ktora ná to plastrowáć / á tylko w tydźień á w tydźień odnawiáć / áż sie zgoi. Doświádczona.

Osádnie nia koniá.

Ná osádnienie grzbietu / ábo klebu końskiego ośrzodká rżána / z winnym mocnym octem plastrowána / dobra. Tákże ná spuchnienie y odgniećienie śiodlem.

Pogniećie niu śio dlem. Ná zeßćie rogu końskiemu.

Koniowi/gdyby rog zlazł: wźiąć ośrzodki chlebá świeżego / y dobrze ią vgnieść z solą/ á przez noc mu ná rog przyłożyć. Názáiutrz wźiąć kliiu / y gryßpánu / y obłożyć mu tym rog.

Zatrát koniowi goi.

Zátrát koniom leczy / ośrzodká z solą przykłádána.

Zámiáto wániu nogom.

Koń gdźieby nogą zámiátował / ośrzodki ze rżánego chlebá / w winie námoczoney/ przez kilká dni ná noc przywiiáć.

Psá pilnego y miłuiące go człowieká iáko vczynić.

Gdźieby kto chćiał żeby go pies miłował y vstáwicznie pilnował / trzymáć pod gołą páchą ßtukę chlebá áż sie dobrze spoći/y dáć mu ią ześć. To sámo vczyni go pilnym/ że nikedy od człowieká nie odstąpi.

Jmo ták wiele y rozmáitych skutkách / ktoreśmy tu opisáli/ chleb rżány ma ieszcze to w sobie/ że wonnośćią swą y zapáchem ćielesne duchy niepomálu pośila. Tákże sámym zapáchem swym/przez długi czás przy dobrym zdrowiu y śiłách ćiáło może zachowáć / iáko *Diogenes Laertius* w kśięgách dźiewiątych / o Democryćie piße / ktory sto y dźiewięć lat máiąc wieku/ sámą wonnośćią chlebá świeżego przez trzy dni sie záchował.

Párá z chlebá duchy w ćiele pośila.

Ale to większa/ czego mi ia/ będąc ná ten czás w Germániey: Żyd ieden vczyniwßy Pánkrát zbytnie wielki/do więźienia będąc porwány / y czás nie máły w nim będąc. Widząc Creditorowie / że nie byłá nádźieia zkądby sie im był miał viśćić/ przez dekret *Camere Imperialis* w Spirze / skazány był ná vmorzenie głodem. Ktorego gdy ná wieży zámurowano / bez máłá pol roká był żyw/ktory ná noc z okienká ná świeże powietrze chleb rżány wykładał/á ná świtániu go biorąc/tylko one wilgotność / ktora nocna rosa nań pádłá/ vssy ssał / y nosem zapách z niego w sie ćiągnał/ iáko sam wyznał/ zá omylnemi obietnicámi swych kreditorow. Aż gdy mu on chleb odięto/ názáiutrz záraz odbiegłá go głodna duszá. Ták wielki dał Pan Bog chlebu temu swoy dar y moc/że sámym zapáchem swym siły ćielesne pośila potężniey.

Historya oczywista.

Przeto ludźiom bárzo schorzáłym / á zá długimi y ćiężkimi chorobámi wyschłym/ ktorzy niemogą rychło do chęći iedzenia przyść dobrze im go dáwáć do wonności / á ile świeżego / dobrze wykwáßonego / y wypiekłego / táki ábowiem zapách iego mozg/ y serce pośila / duchy w nich oczerstwia. O czym wielkiey experientiey ludźie niektorzy pisáli.

Mozg y serce pośile. Conciator cap: 155. Manard: Ferrarien lib. 18 cap 6.

Chleb żytny iáki/y iákie wády czyni.

NApirzodku tego Rozdźiału / o wyborze chlebá rżánego piszac/powiedźiáło sie/ ktory / y iáki chleb zdrowiu ludzkiemu iest ßkodliwy / y obráźliwy. O tym powtárzáć mi sie nie zdáło.

Wodká z rżánego chlebá.

BRwa wodká dystyllowána z chlebá rżánego bárzo potrzebna / y vżyteczna/ tym sposobem: Biorą ośrzodkę drobno vtártą / y tákiey do kolby / ábo Alembiká sypią / coby nic więcey nád trzy pálce wielkie wzmieß ná dnie leżáłá/á nákrywßy helmem z *Balneum maris* dystyllowáć / záczym poydźie bárzo śliczna wodá / kwáskowátego smáku. Tá

W biegunkách/ á zwłaszczá

W czerwoney ćiekącce / wielkim y doświádczonym iest lekárstwem / po czterech ábo piąći łyżek ráno y ná noc iey dáiąc stárßym/ dźiećiom po łyżce dobrey.

Bywa też z inymi przysádámi dystyllowána: Biorąc ośrzodki rżáney trzy funty miáłko vtártey / do ktorey Gałki Mußkatowey przydáią/y ná to leią sok ze świeżych grußek leśnych/ileby sie dosyć widźiáło/ á przez godźin cztery dwádźieśćiá moczą. Potym w cztery Alembiki śkláne dźielą / y dystylluią z *Balneum maris*.

Tey/ ludźiom dorosłym y stárym w ćiekączkách w iákichkolwiek / zwłaszczá w czerwonkách/po ßeśći łyżek káżdego dniá przed obiádem y wieczerzą pić dáią. Młodźieńcom po cztery. Zás ktorzy w czternaśći/ we trzynaśći / ábo we dwánaśći są lećiech / po trzy łyżki. Tym zás ktorzy w dźieśiątym/ áż do piątego roku są / dwie łyżce ábo dwá łoty. A w piąći lećiech łyżkę ábo łot.

Wodká z chlebá rżanego do pićia przy iedzeniu.

W Gorączkách ćiężkich / y w inych chorobách gorących / bywa trunek z chlebá rżánego bárzo osobliwy czyniony / dla prágnienia zbytniego / y nieugáßonego / tym sposobem:

Wźiąć z dźieśięć ábo ze dwánaśćie łotow ośrzodki drobno vtártey/ ná te leią poł gárncá wody świeżey studźienney/y kilkána śćiekroć ze dzbaná do dzbaná przelewáią/że sie zmießa práwie dobrze. Potym gdy sie podstoi/ przecedzáią / y klárowną pić dáią.

Tá nie tylko w gorączkách/ ále y w inych chorobách w ktorych sie winá vżywáć niegodźi. Piwá też do pićia przynależącego y dobrego mieć nie mogą.

Mdłego y osłabiáłego żołądká/ ludźiom

do tego potrzebá wode pierwey przewárzyć á potym przechłodźiwszy pić dáwáć.
Może też do chlebá z pol lotá Cynámonu dobrego przydáć / zgodźine dwie pomoknie / potym przerzeczonym sposobem przelewáć / y przez pláty gęste przepuśćić.

O Pszenicy. Rozdźiał 3.

Triticum, Robus, Frumentũ, Wáytzen.

Pszenicá / naprzednieysze y nawybornieysze zboże miedzy inym wszystkim / wszystkiemu świátu lepiey znáioma / niżliby sie opisáć mogłá. Tey dwoiáki tylko rodzay tu v nas sie náyduie: Pierwszy / ktory golka zowią: przeto że iest bez ośći. Drugi kośmátka / ábo ośćistka : tá oboiá może bydź oźimia y iára / to iest / może bydź pod źime ná Wiosne śiana. W obcych kráinách / iáko w Hiszpániey / we Fráncyey / we Włoszech czworáka / okrom tych dwu naprzod pomienionych / znáyduie sie. Jedná nád wszytkie ine źdźbłá / kłosu / ośći / liśćia / y źiárná dobrze wietszego y miesszeyszego / ćiemno rumiánego źiárná y lśnacego.

Druga / ktora możemy kłosokłosowáta / kłosokłośistka / ábo wielokłośistka miánowáć: przeto że káżdy kłos wydáie z śiebie kilká inych kłoskow / że iáko kiść kłos pusczą. Sa iesczę ine dwie obce / ktore my sámopsza miánuiemy. Te wszystkie okrom wzrostu kształtem y postáćią są sobie podobne. Liśću trawnego długiego / wąskiego / wzdłuż strysiástego ábo źiebrzystego. Zdźbłá oblego / kolankowáte / wewnątrz czczego. Kłosu długo ośćistego / okrom sámey Golki. Źiárno w niektorych dwiemá / w inych cztermi rzedámi / żołtáwe / obdłużne / y pękáte / á pospolićie po sześćdźieśiat źiarn w iednym kłośie zupełnym / pod czás y wiecey / pod czás też y mniey znáyduie sie / według buynośći źiemie / y łáskáwośći niebá. Korzonki káżda ma drobne / á przy wierzchu źiemie rozpierzchłe. w Europie pospolićie o ś. Janie kwitnie.

Mieysce.

Acz w káżdey kráinie z dáru y błogosłáwieństwá Boskiego / potym zá ludzka praca rádá sie rodźi / iednák indźie buyniey / indźie podley / według przyrodzenia źiemie / y influencyey niebieskiey. Redźiny y dobrze vpráwiona á tłusta źiemie lubi. Pod źime ktora śieia / oźimia zowia / á tá szostego / pod czás śiodmego y osmego kśieżycá doyrzewa: przeto od Láćinnikow *Semestris, sextimestris,* y *octimestris*, według kráiny ćiepley ábo źimney bywa miánowána. Ktora ná Wiosne bywa śiana / Jára zowią / Láćinnicy *Bimestrem*, druga *Trimestrem, et Quadrimestrem*. to iest / dwumieśieczna / trzymie-

trzymiesieczna/ y czwormiesieczna názywáią: dla tego że po wśianiu ná Wiośnę / niekiedy we dwu kśiężycu / niegdzie we trzy/ indziey w czterech kśiężycách prawie doyźrzewa/ á zwłaszcza w kráinách ćiepłych/ gdźie máło źimy ábo prawie nic nie bywa. Znáyduie sie / ktora czterdźiestegoº dniá po wrzuceniu w źiemie/ prawie dochodźi y doźrzewa: w nászych źimnych kráinách ták ráno bydź nie może. Lubi Pszenicá/ iáko sie troche wyszey powiedźiáło źiemie tłustá w polu otworzystym niebu y suchym/ nic ná wilgotnośćiách / áni miedzy lásámi. Abowiem w polu suchym buynieysza z káżdey miáry bywa/ ták w słomie iáko w źiárno w miąższe/ w twárde: záś ná wilgotnym wyrodza sie y wyśila/ ták że zá trzećim śianiem obráca sie w Reż ábo w żyto/ iáko Columellá pisze. Tákże miedzy lásámi śiana / bywa rdza ábo ruda záráżona: iednák tá ktora sie w żyto odmienia / śiana ná mieyscu przystoynym/ we dwie lećie záś sie w Pszenice obráca.

Wybor.

Wybor.

NAylepsza y nayprzednieysza iest świeża / prawie doyźrzáła / źiárná pełnego / podługowátego / skorkę ná sobie ćienką y subtelną máiącego / żołtáwego / twárdego / á do przekąszenia trudnego / gládkiego/ ćiężkiego. Wtore mieysce ma Trzymieśieczna / to iest iára / ktora we trzech mieśiącách po wśianiu/ do swey doskonáłey źrzáłośći przychodźi. (Dios.) Ziárná ktora iest okrągłego/ nie ták iest maczysta do chlebá / iáko podługowátego: ále do miáry sporsza niżli podługowáta.

Stára Pszenicá.

Stára Pszenicá nie ták dobrze tuczy ćiáło/ iáko świeża: bo y ćiásto z niey iáko y z okragley nie bywa ták lipkie / áni sie wzgore rádo wzrusza/ áni go przyrásta / iáko ze świeżego y z podługowátego źiárná.

Przyrodzenie

PSzenicá zwierzchownie plastrowána ábo przykłádána/ iest przyrodzenia ćiepłego w pierwszym stopniu/ w wysuszániu y w odwilżániu śrzednie sie ma y pomiernie: bo áni znácznie wysusza / áni iáwnie odwilża. Ma też coś w sobie klijowátośći y zátykánia: Otreby iey ćiepłe y bárzo wyćieráiące: Grys máło tuczy.

Otreby. Grys.

Trwáłość.

NA pilnym y dozornym chowániem/ może bydź do pięći lat y dáley chowána/ ácz nie ták iuż vżyteczna y spora/ ták do miáry iáko do mliwá. Przez dłuższy czás Reż ábo żyto/ bo do połtoru stu lat może bydź chowáne/ iákiem ia w Norymbergu ná szpiklerzách widźiał w cáłośći/ bez zmarszczenia źiárná/ y bez nárušenia: źiárná nád zwyczay tych teráźnieyszych czásow/ wielkie y obdłużne.

Moc y skutki.

PSzenicá wárzona y vżywána / potężniey tuczy / y pokarm spory ćiáłu dáie. Nie tylko do chlebá sámego / ále y do inego stołowego vżywánia Pszenicá przychodźi / iáko prażmo z niey / poki iescze źiárno ma w sobie nieco mleká / w kłośie nád ogniem vprażone ábo w piecu pieczone/ á choćiasz ná słońcu vsuszone / y miedzy rękomá wyżete / wyopáláne / y wychędożone / á w polewce mięsá wołowego ábo skopowego wárzone Kopru młodego swoyskiego/ ábo z Piotruszki młodey źieloney vkrązawszy / iest potráwá bárzo przyiemna y zdrowa / ták chorym iáko y zdrowym/ zwłasczá tym ktorzy w nyrkách vłomnośći iákie máią. Tákże tym ktorzy nasienia przyrodzonego płynienie ćierpią. Drudzy też prażmo cáłym źiárnym przez cáły rok chowáią/ vsuszywszy ie. A gdy go do vżywánia potrzebuią / w źimney wodźie mocza że rospecznieie iáko świeże / á wyszey pomienionym sposobem gotuią y vżywáią.

Prażmo. Do stołowego vżywánia przychodźi.

Nyrkom.

Ktorzy częste bolenie w nyrkách miewáią.

Dawiokom

Żarłokom ktorzy nie ſnádnie náſycić ie-dzeniem mogą / Pßenicá w mleku krowim wárzona / ieſt bárzo vżytecznym pokármem

W gorączkách potrawa.

W gorączkách ieſt tákże pokármem bárzo vżytecznym / zdrowym y poſiláiącym / Pßeniczne prążmo / w wodźie rozmoczywßy dobrze w polewce kápluniey ábo z kurcząt młodych co nálepiey vwárzyć / włożywßy w przeſtronym węzełku do tego naśienia Dyniowego / Malonowego / Bániowego / y Ogorkowego / częſto ie w wárzeniu przez on węzełek wyżymáć / bo ták będźie pokármem vżytecznieyßym y poſilnieyßym w gorączkách.

Bywa też káßá z mąki Pßeniczney z mlekiem ábo z polewką iákiegokolwiek mięſá / tym ſpoſobem czynią. Biorą co nacudnieyßey mąki tego zboża według vpodobánia / máło ábo wiele / iáko kto chce wiele mieć tey potráwy / y w młodym ią máśle trochę przysmážáią / żeby ſie nic nie przyrumieniłá / á leią ná to ſłodkiego mleká / polewkę mięsną ábo kápluniá / y wárzą dobrą chwilę / áżby iáko rzadká káßá byłá. Tá potráwá ſłuży tym / ktorzy pierśi chore máią. Tákże bolenie gárdłá.

Pierśiom chorym. Gárdłá boleniu. Języczká. Káßlącý. Krwią pluiącym. Nyrkom. Pęcherzowi. Biegunkom. Czerwonce. Mámkom obfitość mleká dáie.

Języczku zápaleniu y zránieniu.
Káßlącym.
Krwią pluiącym.
Nyrkom / y
Pęcherzowi / chorym.
W biegunkách káżdych / á zwłáſczá
W czerwoney / w tych wßyſtkich chorobách ieſt pokarmem przyſtoynym / y przynależącym.

Táż mąká w mleku z gęśim ſmalcem káßą wárzona / mámkom ieſt pokarmem oſobliwym y vżytecznym / zwłaſczá tym / ktore ſkąpo pokármu máłym dźiatkom máią. Tylko te pomienione potráwy / nie máią bydź zbytnie ſolone.

Suchotnym.

W ſuchotách pokarm bárzo przyſtoyny / y vżyteczny. Mąká przednia pßeniczna w ſłodkim mleku gęſtym ná káßę z świeżymi Mygdałámi ſłodkimi wárzona / á ocukrowána.

Płucá zwrzedźiáłości. Káßlącym.

Tákże tym / ktorzy máią płucá zránione / ábo záwrzedźiáłe.

Káßlącym z oźiębienia płuc y pierśi ábo z flegmiſtych ſpadkow w nie / ieſt lekárſtwem / y potráwą wdźięczna / y vżyteczna. Mąká co naprzednia w białym winie ſłodkim / z młodym máſłem bez ſoli wárzona / cukru do tego przydawßy.

Potrawá w gorących chorobách.

W gorących chorobách / przerzeczonym ſpoſobem w wodźie w ſtudźienney wárzona / ábo ośrzodká białego chlebá / potym ták wiele Migdałow ſłodkich mleká / iáko wody przylać / y znowu dobrze wárzyć ocukrowáć y vżywáć.

Item

Zápalenia wßelákie we wnętrznośćiách gáśi y vkłáda / táż mąká w miodowey ſyćie / ábo w pitym miedźie káßą rzadką wárzona / á pożywána.

Do Wenuſá pobudzá.

Do Wenuſá niepotężnym pokarm bárzo ſłużący / pßenicá źiarniſta z lekká przetłuczona / á w mleku w świeżym gęſtym wárzona / y vżywána.

Mámkom mleká obfitość.

Pániom y mámkom pierśiámi dźiatki karmiącym / dáie obfitość mleká dobrego / táż pßenicá z lekká przeprážona / á kozim mleku swieżym / z oleykiem ſłodkich Migdałow z świeżym wárzona. Abo z ſokiem z Ćwikłánym / á z gęśim ſmalcem / káßą przygotowána.

Suchotá.

Suchotnym ludźiom / y wywiedłym / pokarm lekárſki bárzo vżyteczny / tym ſpoſobem gotowány: wźiąć pßenice w źiárnách cáłey / trzy częśći, Prážmá pßenicznego tákże wiele / ábo mąki przedniey pßeniczney / mąki naśienia Fengrekowego iedne część / poł częśći krochmalney pßenice przetłuczoney (te zowią Łáćinnicy *Frumentum Amyleum*, *Arincam*, *Olyram*, *Triticum Amyleum*, *Zeam*, y *Speltam amyleam*) cukru kreconego ábo ćiągnionego / miodu / po dwu łotu. Swieżego oleyku Rożánego łot / to wßytko weſpoł wárzyć / y dáwáć ieść. *Tab.*

Kośćiom połománym.

Kośći / ábo ſtáwy wyłomione ſpaia y goi káßá ábo potráwá z pßenice vżywana.

Ciemierzycą ſtrutym.

Tákże tym / ktorzyby Ciemierzycę iedli / y nią ſie ſtruli.

Káßlu. Gárdłu zoſtrzáłemu.

Káßlu / Z oſtrzáłośći gárdłá / mąká pßeniczna / z Mlecká ogrodną / á z młodym máſłem wárzona / y vżywána / ieſt lekárſtwem.

Krwią chárkániu.

Krwią pluiącym ábo chárkáiącym / táß mąká w wodźie co narzedzey ábo polewką wárzona á z mienagłá pita / ábo ſarkániem y łizániem vżywána ieſt prędkim rátunkiem.

Suchoty.

W ſuchotách ieſt oſobliwą potráwą / y lekárſtwem / wárząc ią w ſłodkim mleku / á oleykiem Migdałow ſłodkich / ábo Lagowym / dobrze przymáſczona y vżywána. A gdźieby tá káßá ábo polewká w kobylem mleku byłá wárzona / tedyby tym przyſtoynießa byłá.

W pleurze.

W pleurze ábo w pierśiách boláczkę máiącym / táß mąká w mleku z Migdałow ſłodkich wárzona / á cukrem ćiągnionym oſłodzona / znácznym ieſt lekárſtwem / y wdźięcznym pokármem.

W czerwonce.

W czerwoney biegunce / wźiąć ze dwá łoty źiárná Pßenicznego / rumiánego / y przyprážonego. Tákże ięczmienia / y grochu dobrze przyprážonych / po łoćie. To wßyſtko co námieley vtłuc / y przez gęſte śitko prześiać. Do tego dwánaśćie łotow miodu chędogiego odßymowánego / á co napilniey vmießawßy / po dwu łotow káżdego dniá choremu tego dáwáć náczczo godźinę przed obiadem / to czynić poki tego ſſtáie.

Vpłáwom.

Vpłáwy białe pániom / powiádáią / ſtánowi /

nowi / gdźieby przez dni pietnaśćie porzą- dnie co dźień po pietnaśćie / ábo po ßeſnaśćie Pßenicznych źiarn całkiem dáwał przełykáć / ſurowych nieprzypiekánych.

Toku krwáwe mu.

Toku krwáwemu bydlecemu ſkądkolwiek bądź gebą / ábo przez nozdrzá / bądź też zádem / záſtánawia / y leczy / maká Pßeniczna iáiem iednym / máſłem / y końſkim moczem záczyniona / y plácikiem w gorącym popiele vpiekßy / dáwáć ieść.

Ciekącz kom bydlecym.

Wołom / krowom ćiekaczki iákiekolwiek záwśćiąga / Pßenicá cáła / wźiąwßy iey ze trzydźieśći łotow / y przyprážyć ie co nalepiey ná panewce nád ogniem węgliſtym y z kwartą ábo z połtorą wody vmießáć / á w gebe im lać.

Końſkiey chorobie nieznáio mey.

Koń gdyby ſie roſchorzał / á nie mogło by wiedźieć co mu ſie dźieie / tylko mu wode pić dáwáć / w ktoreyby maká Pßeniczna byłá rozmießána / á okrom tey żadney mu iney pić nie dáwáć.

Koniowi chudnią cemu.

Koń gdy chudnieie y ćiáło ná ſobie tráći / dáwáć mu tylko Pßenicznego źiárná przypiekłego / we dwoy nasob niżli obroku inego mießáiąc. A przytym go trzykroć káżdego dniá poiąc. A gdźieby mu pomocno nie było / tedy Pßenice z otrębámi mießáć / y ten mu obrok dáwáć / zlekká nim prácuiąc.

Wieprze prędko tuczy.

Wieprze Pßenicá prędko tuczy / dáiąc iey im z plewámi ábo y z trzynámi pßenicznymi.

Woły y krowy tłuſte czyni.

Woły y krowy / tákże ine bydło rogáte czyni prácowite y tłuſte / dáiąc im często plew ábo trzyn Pßenicznych w pärzy.

Cielętá tuczy.

Cielętá połroczne známienićie tuczy / dáiąc oſypki ábo Pßenicznych otrąb / z młodą trawą / ráno y ná noc.

Gęśi tłuſte czyni.

Gęśi kto chce mieć kármne tłuſte / ábo wątroby w nich żeby wielkie rosły / káżdego dniá kármić ie ſámą Pßenicą chedogą rosczoną w wodźie / á nie dáwáć im pić żadney iney wody / tylko w ktoreyby świeże mięſo mokneło y byłá ziußona od tegoż mięſá. Ták rychło tyć będą / y wątroby w nich wielkie porosną. *Tab.*

Item.

Toż czyni maká Pßeniczna / náczyniwßy z niey gałek z wodą á z miodem / y tym ie trzykroć kármiąc / czyni tłuſte. (Tenże)

Przepiorki tuczy.

Przepiorki tuczy Pßenicá świeża / w źiárnie dáiąc im / á wodą chedogą do tego pić.

Kokoßy żeby iáycá niosły.

Kokoßy żeby wiele iáiec niosły / dáwáć im zob Pßeniczną. Jeſcze lepiey przymießuiąc do niey troche śiemienia Konopnego.

Pawicom

Pawice śiedząc ná iáycách bárzo chudnieią y mdłe bywáią. Ale dáiąc im Pßenice prędko ſie posilaią y tyią.

Kokoßy tuczy.

Kokoßy tákże tyią nic im niedáiąc / tylko otręby Pßeniczne ſáme / ábo wodą záczynione.

Kápłuny tłuſte czyni.

Kápłuny prędko tyią / chowáiąc ie w ćiemney komorze / á Pßenice źiarniſtą w mleku moczoną dáwáć im ieść w oſobnym náczyniu / tákże nic im nie dáiąc pić / iedno mleko / czyniąc to káżdego dniá przez cáły mieśiąc. Ták nie tylko w mięśie tłuſty / ále y ſmáczny / y biały iáko rabek będźie.

Gąśiętá rośle y tuczne czyni.

Gęśi młode żeby rychło podrosły y tuczne były / tákże do iedzenia ſmákowite / Pßenice moczoną im ieść dáwáć.

Item.

Abo wźiąć Pßenicznych otrąb cztery cząśći / á máki ięczmienney dwie / to ćiepłą wodą záczynić / y trzykroć dniá káżdego dáwáć ieść do ſytá ile mogą / dáiąc im przytym doſtátek pić wody.

Káczki tuczy.

Káczki kto chce tuczone mieć / záwrzeć ie w oſobliwym mieyſcu niebu otworzyſtemu / nie pod przykryćiem żadnym / y tám ſypáć im Pßenice doſtátek w koryto / wody do tego nálawßy.

Koniom dychawi cznym.

Koniowi ćiáſnych pierśi y záduſzonych / ábo dycháwicznych / 'przez kilkánaśćie dni nie dáwáć mu nic inego pić / tylko wode w ktoreyby maká Pßeniczna byłá rozbita. *Tab.*

Wieśći goſpodárſkie máią te wrożke / kiedy żyzne Láto w Pßenice / to ieſt / gdy iey dobry vrodzay będźie / tedy Jeśień doſtátek winá dobrego da.

Włoſy cudne czyni.

Włoſy cudne y bárwy złotey białey płći czyni / słomá Pßeniczna w ługu wárzona / przemywáiąc tym głowe często / á ſußąc ie ná słońcu / tymże ie muſkáć.

Łupieże y páprzyſká z głowy wychedzá.

Łupieże y páprzyſká z głowy wychedząią Pßeniczne otręby / nálawßy ná nie wody wrzącey / y dáć im przez dźień y noc nákrywßy moknąć / potym ie przez gęſtą chuſtke przecedźić / á tą wodą głowe często przemywáć / nic nieśćieráiąc. Też káżdego dniá tąż wodą włoſy muſcząc / łupieże ſpádną.

Kárbunkułom w oczách leczy. Źrenice niszczące

Kárbunkułom w oczu / ieſt lekárſtwem / maká Pßeniczna z miodowym winem záczyniona y plaſtrowána.

Źrzenice w oczách komuby wyſycháły y niſzczáły / plewy Pßeniczne w wodźie wárzyć á wełne owczą niepłokáną / w tey wodźie przecedzoney mocząc / z lekká wyżąć / y ćiepło często á często ná oczy kłáść.

Oczom boleiącym

Oczom boleiącym / wźiąć gárść máki Pßeniczney / Cebule pieczoną / máſłá młodego bez ſoli / ſmalcu wieprzowego / wodki y olejku rożánego / z tego wßyſtkiego plaſtr vczynić / á ná oczy przykłádáć.

Wzroku ćiemnemu.

Wzroku ćiemnemu y mdłemu / wźiąć gárść Pßenice y vtłuc ią w możdźerzu / y nálać ná nie w tenże możdźerz / ábo w kubek miedźiány / á choćia w mośiądzowy / białego winá dobrego / y dáć temu niemáły czás wymoknąć nákrywßy / potym przez gęſtą chuſteczke chedogą przecedźić / á tego po dwie kropce káżdego dniá w oczy puſzczáć. Ták y wzrok słáby dźiwnie pośila / y kroſty ábo wrzedźienice pośrzla / y kroſty ábo wrzedźienice ná źrzenicy trawi y śćiera.

Wrzedźienicom y zasłonom.

Zasłony y wrzedzienice z oczu spądza / Pszenicą miedzy dwiemą kámieńmi wygniećiona / á te wilgotność w oczy pusczána.

Item.

Wrzody w oczach leczy / iára Pszenica zuchána / ná nie plastrowána.

Plámom y zmázom ná twarzy.

Plány y wszelákie mazy ná twarzy bedące ściera / wziąć Pszenice/ábo máki naprzedniejszey szesnaśćie lotow / Owsiáney máki dwá loty / Mármuru palenego/możeli być białego wapná ktore Láćinnicy *Gipsum* zowią / połoćie perel vtártych miáłko / Kryształu palonego / Korału białego / po poł lotá / Sáletry kopáney kwinte: To wszystko co namieley vtrzeć ná kámieniu Mármurowym / Pijmá do tego troche wedlug vpodobánia/to rosczynić wszystko wespoł wodką rożáną/że bedźie iáko máść rzadka / y tym twarz námozowáć kłádac sie spáć: Názáutrz omyć wodą / w ktoreyby Bob był wárzony: to czynić przez czás niemáły / káżdego tego dniá przynamniey trzykroć.

Item.

Abo wziąć żemły ośrzodki/á chocia sámey máki Pszeniczney co nacudnieyszey / á z miodem ábo z winomiodem záczynić / że bedźie iáko máść rzadka: tym twarz ná noc nátrzeć / á porániu przerzeczoną wodą omyć.

Ogorzeliney y pierzchnieniu.

Twarz od ogorzenia słonecznego. Tákże opierzchłośći y zástrzáłośći záchowuie. Máść z máki Pszeniczney z mlekiem z oliwą záczyniona / mázac nią. Coż czyni białą y chedogą twarz / y gládką.

Pierśiom spietym z mleká zbytniego.

Pierśi zbytniego mleká pániom ábo mamkom spiete / wolne czyni / Pszeniczna máká w wodźie wárzona / do czego przydáć rżáney wodki y oleyku Rożánego po cztery loty / Száfránu trzećia cześć kwinty: to wespoł ná ksztalt máśći ábo káſze vwárzyć / á ná chuśćie rozwiodszy ćiepło / ná pierśi nábrzmiáłe przykłádáć.

Pierśiom nábrzmiáłym.

Bolączki y nábrzmiáłośći pierśi leczy / máki Pszeniczney wziąć cztery loty / miodku Rożánego trzy loty / żołtkow dwá / wieprzowego smalcu / ileby dosyć było: to co nalepiey vmieszawszy plastrem kłáść.

Nerwom pokurczonym.

Stwárdziáłośći nerwow ábo żył pietych y skurczenie ich odwilża y odmiekcza / w occie máká wárzona á plastrowána. *Plin.*

Bolączkom w pierśiách.

Bolączki twárde w pierśiách zmiekcza / máká pszeniczna oliwą záczyniona ná plastr y przykłádána. Abo iáko drudzy czynią / wárzą ie w wodźie y w oliwie / á ćiepło plastruią / zmiekcza ie bárzo predko.

Pierśiom białogłowskim odwisłym.

Białogłowskie pierśi bárzo ostábiáłe y odwisłe zá iedne noc ślezy ie y skromne vczyni / obłożywszy ie ćiepło máką Pszeniczną w winnym occie wárzoną.

Pleurze.

Pleure y w bokách kłoćie vśmierza / otreby Pszeniczne w worku zászyte y w vkropie rospárzone / á miedzy dwiemá tálerzámi wygniećione z wody / co naćiepley ná mieysca bolące przykłádáne / á gdźieby przechłodło / znowu w oneyże wodźie gorącey zmáczáć / wygnieść y znowu przykłádáć / áż kłoćie y boleść vstánie.

Żołądkowi boleiącemu.

Żołądká bolenie vskramia / worek z otrab Pszenicznych w winie rozgrzewány / á często ná żołądek co naćiepley przykłádány.

Item.

Bolączke twárdą w żołądku zmiekcza / wziąć máki Pszeniczney z funt / kwásu z ćiástá cztery loty oleyku Migdałow słodkich sześć lotow / Száfránu tłuczonego poł lotá / wody zimney studzienney czterdźieśći ośm lotow: to wszystko wespoł ná wolnym ogniu weglistym zlekká wárzyć / áż z gesnieie iáko máść wolna / w ktorey welne owczą nie płokána maczáiąc / ćiepło ná żołądek plastrowáć.

Watrobie boleiącey.

Watrobie boleiącey / iest osobliwym rátunkiem / wziąwszy máki Pszeniczney lotow szesnaśćie smalcu gesiego cztery loty: to wárzyć w wodźie / w ktoreyby kwiećie Rumienkowe y Piołyn był wárzony / y ná práwy bok ćiepło plastrem kłáść.

Watrobie nábrzmiáłey.

Watrobie nábrzmiáłey z przymiotem ognistym / wziąć tákże tey máki z szesnaśćie lotow / oleyku Rożánego lotow cztery / poł kwarty wodki Podrożnikowey / y wespoł do zgesczenia máśći wárzyć / á ná tenże bok práwy plastrowáć.

Watrobie y ślezienie záwrzedziáłym.

Bolączki twárde ná wątrobie / ábo y ná śleziene w rope zbiera / wárząc máke w oliwie y w wodźie / á ná boki ćiepło plastruiąc /

Ślezienie owrzedziáłey.

Ślezienie zátwárdziáłey / iest odmiekczáiącem lekárstwem / wziąwszy ze dwánaśćie lotow máki Pszenney / korzenia Káppárowego / korzenia Mistrzownikowego / ábo Miarzowego nasienia Gorczycznego / miáłko wszystko vtárszy / po dwu lotu / okrom korzenia Káppárowego / ktorego cztery loty wziąć / octu winnego mocnego / mosztu przewárzonego / po lotow ábo łyżek szesnaśćie: to wszystko wespoł wárzyć / y ná bok lewy ná chuśćie rozwiodszy ćiepło przykłádáć.

Watrobie opuchłey.

Watroby nábrzmiáłość y opuchnienie leczy / máká Pszeniczna niepytlowána swych otrab / Fiołkowe korzenie / másło świeże bez soli / zárowno wszystkiego wziąwszy / w wodźie wárzyć / á ná bok práwy ćiepło plastrowáć.

Puchlinie właśnie wodnistey.

Puchline wodnistą (á nie ine) z ćiáłá wysusza / sámá Pszenicá wymłocona / zágrzebszy sie w niey w fáśie ábo w skrzyni / tylko żeby głowe było widáć. Abowiem wszystke wilgotność wodnistą wysusza w ćiele.

W krzyżách vkłada.

W krzyżách boleśći vkłada / máká pszeniczna niepytlowána z otrebámi swymi / z trochą Izopu miáłko vtártego. To w wodźie á w miedźie ná káſze wárząc / á ćiepło ná krzyże przykłádáiąc / rozwiodszy plastrem ná chuśćie.

Kiszkom boleiącym.

W kiszkách gdźieby sie boleśći zwieczły o-

stre: make pßenna Bielunowym sokiem záczynić/ plastrem ná żywot ćiepło kłádac.

Mácicy ná dol spadley.

Mácicy nádol z swego mieysca spuszczoney iest rátunkiem: Pßenicá z hruba przeßrotowána/ á w płoććiennym worku przeßytá/ y w winie nápoły z wodą moczona/ á ná pepek przykłádána/ miedzy dwiemá tálerzmi wygnieciona. To przywodźi ia ná swe mieysce.

Kámień.

Boleśći przez kámień pobudzone y zniecone/ vśmierza/ maká pßenna z trochą soli/ á z oleiem Sesomowym/ ábo z Logowym wárzona/ á ćiepło ná krzyże y biodrá przykłádána. Abo wźiać teyże maki ze dwádźieśćiá y cztery łoty. Oliwy ośm łotow/ ábo łyżek. Soku z źiela Kopru Włoskiego kwarte/ ábo trzy kwáterki. Octu winnego dwá łoty/ zwárzyć y ná krzyże y biodrá przykłádáć ćiepło raz y dwá przez dźień

Item.

Boleśći srogie vśmierza poruszonym kámienia w pęchyrzu: wźiac otrab pßenicznych/ źiela ktore zowia noc y dźień/ zárowno. Przeßyć w worku/ y w wodźie troche zwárzyć/ á wyżáwßy co naćiepley/ ná progłoná przykładáć.

Wydymániu y omylney chęći do pochodowánia.

Wydymániu kißki stolcowey/ ktore pospolićie bywa w biegunkách: wźiać otrab pßenicznych/ Slazu/ zárowno oboygá/ w worku przerygowáć/ y w octćie wárzyć winnym/ á wyżáwßy z octu/ kázáć choremu ná tym worku ćiepłym śiedźieć/ ktory gdy przechłodnie/ znowu w onymże octćie gorącym rozgrzáć: czyniac to często/ áż wydymánie vstánie.

Záwrzedźiáley y zránioney kißce stolcowey.

Záwrzedźiáłośći ábo zránieniu kißki stolcowey leczy: maká pßeniczna naprzednieyßa/ oliwy co nastárßey/ po rowney częśći oboygá wźiać/ smoły troche/ ktora z oliwa ná ogniu weglistym rospuśćic/ (á tey smoły ma być mniey połowicá od oliwy) potym do tego make wsypáć/ co napilniey vmießáć/ á ćiepło ná bolączke/ ábo zránienie kißki stolcowey plastrowáć.

Kámień w nyrkách vśmierzá.

Kámień nyrkowy srodze kátuiacy/ ktory sie tám ztąd rußyć żadną miárą niechce/ dla ćiásnych iemu przechodow/ vkłáda: wźiąwßy maki pßeniczney ośm łotow. Maki siemienia lnianego/ Fengrekowego/ po trzy łoty. Korzenia Slazu wysokiego/ miáłko vtártego dwa łoty. Oleyku Kopru ogrodnego. Oleyku żołtych Fiołkow/ po trzy łoty/ ábo łyżki. Miodu przepuszczánego ßeść łotow. Wody w ktoreyby kwiećie Rumienkowe było warzone ile potrzebá. To wßytko wespoł ná ogniu weglistym do zgęszczenia plastru wárzyć/ á ná krzyże á biodrá co naćiepley plastrem kłáść. *Tab.*

Spadki vśmierzá.

Z iárey pßenice maká sokiem Bielunowym záczyniona/ á ná kßtałt máśći vczyniona/ spadki po suchych żyłách (*Catharros* zowią) záwśćiaga/ mázáć nią. *Dios.*

Moßnom spuchłym.

Moßná spuchłe czyni skleste y wolne/ maki pßenney wźiąwßy ośm łotow. Cyprysowych orzeßkow/ ábo ßyßek miáłko vtártych łot/ wárzyć to wespoł w miodowym winie/ y plastrem okłádáć co naćiepley/ doświádczone lekárstwo.

Abo wźiać teyże maki ták wiele/ iáko sie powiedźiáło: Mieśiwośći przebitey z fig cztery łoty/ oliwy ták wiele/ y to wßytko w pitym miedźie do zgęszczenia wárzyć/ á możná tym co naćiepley okłádáć.

Womitu dźiećinnym y niezátrzymániu pokarmu.

Dźieći máłe gdźieby pokarmu zátrzymáć nie mogły: make pßeniczna z ośm łotow ná żelazny panwi przysmáżyć/ áż sie przyrumienieie. Zołtek od iáiá/ kádźidłá miáłko vtártego łot. Mástyki poł łotá. Żywice Arábskiey/ Rożey czerwoney/ gałki Mußkatowey miáłko vtłuczonych po kwinćie. To ze dwiemá częśćiomá octu winnego/ á z sokiem z Márzymiętki iedną częśćią vmießáć y ćiepło ná dołek/ y wßystek żołądek plastrem przykłádáć.

Wydymániu w stolcu.

Wydymániu w stolcu/ y omylney chęći do pochodowánia/ ábo do stolcow: otreby pßeniczne w worku w winnym octćie mocnym wárzone záwśćiagáia/ śiedząc ná ćiepłym worku.

Zátwárdzeniu żywotá.

Zátwárdzenie żywotá/ y zástánowione stolce pobudza/ wźiać dwie częśći maki pßeniczney/ iedne soli/ á záczyniwßy z białki od iáiá/ czopek vtoczyć/ á gdy vschnie/ oliwa ábo mástem go pomázáć/ w stolcową kißke wpráwić.

Podágrze.

Sixtus Pompeius w Hißpániey/ iáko *Plinius* świádczy/ podágre sobie vleczył/ w pßenicy wymłoconey po koláná nogi trzymáiac. Ztąd niektorzy wźieli sposob do tey choroby leczenia/ wárzyć pßenice z ieyże otrebámi w octćie/ y ná nogi podágryczne plastrowáć.

Item.

Tákże przetłukßy ábo przeßrotowawßy z hrubá pßenice/ á rozgrzawßy ią ná wielkiey páteli/ ábo w gárncu vstáwicznie mießáiac: podágryczne nogi po kolána w tym trzymáć. Abowiem wysusza iey máterya wilgotną/ y ták bole vkłáda.

Item.

Abo ták: wźiać pßenney maki wypytlowáney z otrebámi iey/ ze trzydźieśći łotow. Oleyku Rożáneᵒ/ Rumienkowego/ po dwánaśćie łotow. Krochmalu miáłko vtártego/ wosku/ po dwánaśćie łotow. To w wodźie wárzyć ná káße/ á rospuśćiwßy wosk z oleykámi/ wsyp do tego krochmal/ y vmießáć co nalepiey z oną wárzoną maką/ á ná podágryczne nogi ćiepło plastruy.

Nerwom boleiącym.

Nerwom y żyłom piętym boleiacym bole vśmierza: pßeniczna maká w soku Bielunowym wárzona/ y plastrowána.

W stáwiech ku pánu.

W stáwiech wßytkich boleśći vspokaia: wźiać maki pßeniczney/ Jęczmienney/ Rumienkowych kwiatkow/ Rożey/ po rowney

częśći/

częśći / miálko vtártych / to ieſt / po łotow cztery. Oleyku Rożánego / y Rumienkowego / po dwu łotow. Wody proſtey ile potrzebá do wárzenia doſkonáłego plaſtru / ktory ná ſtáwy / rozwiodßy ná chuśćie / ćiepło przykłádáć.

Wywinie niu y nárwániu żył ſuchych.

Otręby pßeniczne w octćie wárzone wybićiu ſtáwow / y ſuchym żyłom zátym nárußonym / ćiepło tym plaſtruiac / ieſt lekárſtwem.

Opußeniu. Ogorzeliznie / plámom.

Opußenie żywotá roſpadza plaſtrowána. Ogorzeline / y

Plámy / pſiroćiny wßelákie gdźiekolwiek bedace / bądź ná twarzy / ná rekách / y inędźie ſpadza. Pßenice tłuczoney wźiać dwie częśći / iedne kádźidłá kramnego miáłko vtłuczonego / á winá ile potrzebá / to vmießawßy weſpoł / y plaſtrem ná to kłádź.

W pálcu ránny zaległy chrobactwo zámarza.

Czerw w ránionym pálcu zábiia / dwie częśći pßeniczney maki / á część iedne z ſkłá Weneckiego miáłko ná kámieniu / ábo y w moździerzu ſtártego / z mlekiem białogłowſkim dźiewcze karmiaca záczynione / y plaſtrem przykłádáiac / ieſt vżyteczna.

Żyle ſpuchłey zá puſzczániem.

Gdźieby zá puſzczániem krwie żyłá bárzo nábiegłá y ſpuchłá / ábo y wßytká reká / ábo nogá: wźiać ze dwie gárśći pßeniczney maki / żołtki dwá od iáiá / miodu łyżke mleká ile do zámießánia potrzebá / y ćiepło to przywiiáć.

Rece.

Rece hrube / czarne / twárde / czyni miekie / białe / y cudne / czeſto ie myć pßenicznymi otrębámi z ćiepłey wody.

Wrzod ná pepku.

Wrzod ná pepku goi / maká pßeniczna w oliwie ſtárey wárzona / Terpentyny do tego przydawßy / dwákroć ná dźień plaſtrowána.

Bolaczkom twárdym.

Bolaczki twárde zmiekcza táż maká pßeniczna w wodźie á w oliwie wárzona / á plaſtrem przykłádána.

Dymieni com.

Dymienice twárde y zápalone zmiekcza / y w rope obráca / wźiawßy teyże maki z ßeſnaśćie łotow. Oleyku Rożánego z ośm. Száfránu tłuczonego poł kwinty. To w wodźie do zgeſczenia plaſtru wárzyć / y ná nie przykłádáć. Abo

Item.

Weźmi ze dwánaśćie łotow źiárná pßenicznego / y co nalepiey iey náczczo w vśćiech zeżwácz / że ſie ślina co nalepiey zmießa. Potym przyday do tego rożánego oleyku ze cztery łoty / ábo łyżki / ßáfránu tłuczonego kwinte / y to przykłáday dwá y trzykroć ná dźień ná dymienice / áż ſie prawie doſkonále zmiekczy.

Drżeniu w dymienicách.

Drżenie w dymienicách / w bolaczkách / y we wrzodách / tákowa máść trawi: wźiać pßenney maki / oleyku Rożánego / máſłá / po dwu łotow / żołtek od iáiá / y vmießáć weſpoł co nalepiey / á tym raz kilká przez dźien pomázowáć. Tákże ich odnożki. Abo tak: Maki teyże wźiać dwá łoty. Máſłá świeżego bez ſoli. Loiu wieprzowego nieſłonego po łoćie / żołtki dwá świeże / vmießáć y tym náćieráć.

Kárbunkulu.

Kárbunkul leczy / maká pßeniczna z ſokiem Opichowym / á miodem miáſto plaſtru záczyniona / kárbunkul tym pláſtruiac / zbiera w otok. Abo tym ſpoſobem: wźiać pßeniczney maki ze cztery łoty. Miodu / máſłá bez ſoli / po dwu łotách. Soku z świeżego káparowego liśćia. Soku Rućiánego / Bzowego / po trzy łoty. To weſpoł ná wolnym ogniu weglíſtym zwárzyć do zgeſczenia / á przerzeczonym ſpoſobem plaſtrowáć. Náwet gdźieby do tych pomienionych rzeczy przyść nie mogł / tylko wźiać maki pßeniczney troche / y oliwa ia záczynić ná ćiáſto / y przykłádáć ná kárbunkul.

Przymiotom ogniſtym.

Z ran przymiot ogniſty wyćiaga / maká pßeniczna z białki od iáiec á z miodem plaſtrowána.

Od pſá vkąßonym.

Vkąßenia od wśćiekłego pſá / sáme źiárná pßeniczne cáłe w ráne ie kłádac / ſa lekárſtwem: ábowiem iad w śie ćiagnac biorą. Drudzy náczczo / á ile ieſcze z poſtu / żucháiac ná ráne przywiiáia / zwłáſczá gdźieby co inego na predzey bydź nie mogło.

Vkąßeniu iádowitemu.

Vkąßeniu y vſczknieniu wßelákiemu od iádowitych beſtiy / maká z pßenice iárey z winnym octem záczyniona y plaſtrowána / ieſt lekárſtwem. *Dioſ.*

Tenże plaſtr winem záczynion / ná żołądku noßony / tym ieſt wielkim y známienitym rátunkiem / ktorzyby byli zárażeni / vżywániem korzenia: ábo y naśienia Bielunowego.

Puchlina twárdo zmiekcza.

Puchliny y nábrzmiáłośći wßelákie twárde zmiekcza / maká pßeniczna z ſmalcem wieprzowym przykłádána. Też twárdość nábrzmienia / táż maká w oliwie wárzona / á plaſtrowána odmiekcza. *Item,*

Bolaczki twárde zmiekcza.

Bolaczki kážde twárde y nábrzmiałe zmiekcza / pßeniczna maká pytlowána z ſokiem z cebule / z máſłem / z miodem / w wodźie wárzona / y plaſtrowána / ábo z ſolą tłuczona / y przykłádáiac. *Dioſ.*

Piegi.

Piegi ná twarzy / y ine zmázy śćiera / táż maká z ſyropem kwáśnym miodowym / ktory *Oximel* zowia / záczyniona náćieráiac ie tym káżdego dniá / á ile ná noc. Abo choćia z miodem záczyniona.

Strupa Kroſtom.

Strupy / kroſty iatrzace / y nábrzmiáłośći z przymiotem ogniſtym / lecza otręby pßeniczne w winnym octćie wárzone do zgeſczenia / tym ie okłádáiac.

Párchom.

Párchy ná głowie / trądowi podobne / goi ſpądzáiac. Pßenicznych źiarn co nawybornieyßych ze cztery łoty náczczo co namieley żucháć / miedzy ktoremiby było ślin doſtátek / te z czarnym mydłem dobrze vtrzeć ná máść / y tym ie pomázowáć.

Kroſtom ogniſtym.

Kroſty ogniſte leczy / maká pßeniczna ná poły z maka z ßocowice z meltą / wárząc ie

w wodźie

w wodźie/ á tym plastruiac.

Krwi zbytnie z ran y z nosá płynacey.

Krew zbytnie z ran/ ábo z nosá płynaca bárzo predko záſtánawia/ wźiawſzy dwie cześći pszenney maki/ iedne wapná (z muſzli ábo z ſkorup ślimakow/ Gypſem zowia/ ktore bywa z kámienia palone/ bywa y ſámorodne z ziemie kopáne) á z białki od iáiá/ vczynić iáko máść/ y śierśćia záiecza drobno vśiekána/ w rány kłádac. A ieſli z nosá ná czoło przywiiáiac.

Plánom ná reku

Plány po rekách ſprośne ściera/ ług z popiołu kłośia Pszenicznego/ w ktorymby dwá łoty Gálbanu roſpuſczone było/ á tym rece ráno y ná noc vmywáć.

Pszenice ptacy nie wyiadáia z ziemie.

Stárzy goſpodarze vcza/ żeby ptacy pszenice z ziemie po wśianiu nie wyiadáli/ wárzyć ia w winie z Ciemierzyca/ y śiać one wárzona około roli posianey.

Odźiebieniu.

Członkom odźiebionym y odmrożonym/ Pszeniczne plewy w wodźie do trzećiey cześći wárzone/ ſa lekárſtwem/ z rázu ie w tey wodźie kapiac. A gdźieby zá tákim odźiebieniem ćiáło ſie pſowáło/ y były rány iatrzace/ sámey Pszenice w żeláżney pátelli dobrze vprážyć żeby ſie przyrumiániłá/ y co namnieley vtłukszy/ tym ie záſypowáć. Abowiem ie wychedaża y goi.

Łáśice zábita y wypedza.

Łáśice wygubić predko/ ábo wygnáć ie z łożyſká ſwego Pszenice z Salmoniakiem w wodźie moczona/ posiać przy tych mieyſcách/ gdźie ſie przechowuia/ ktorey vżywáiac/ pozdycháia/ ábo precz poućiekáia.

Ryby w wodźie rekomá chwitáć może.

Ryby wszelákie rekomá w rzece ábo w ſtáwie może chwytáć/ wźiawszy maki Pszeniczney/ Łániego ſmalcu/ oliwy/ y Łániey kośći/ po kwincie: kość co namnieley vtłuc/ y pomieszáć ná máść/ ktora gdyby chćiał ryby chwytáć/ námáż ſobie rece y goleni/ dźiwna wielkość ryb koło śiebie obaczyſz/ ták że ie rekomá bráć bedźieſz mogł.

Pleśń ná winie.

Z winá pleśń ábo y ſmrod odegnáć/ wźiać co naprzedniey ſzey maki Pszeniczney y co nagorętsza w worek wſzypawszy/ we śrzodek winá do fáſy puśćić: Trzeciego ábo czwartego dniá/ przydźie wino do pierwszey dobroći ſwey.

Włocżkowátemu winu.

Wino włoczkowáte/ metne/ bárwy ſerwadczáney/ nápráwia/ wźiawszy żemły/ ábo Pszeniczney/ maki/ mleká/ krowiego świeżo wydoionego/ białkow od iáiec kokoszych máło ábo wiele/ według beczki winá: To dobrze zbić weſpoł/ áż ſie ſpieni/ y wlać w beczke do winá/ y zbić ono weſpoł z winem áż ſie piány doſtáteczne pokáża/ á potym dáć mu ſie vſtać. Ták wino znowu ſie náprawi do dniá czwartego/ piatego dniá do iney beczki chedogiey go ſpuśćić/ y do dwu Niedźiel dáć ſie podſtać. Ták bedźie wino klárowne/ y świeże.

Winá kwáſkowatość odpedza.

Wino gdyby kwáśnieć poczeło/ ábo gdźieby ſie iuż kwás w nie znácznie wrzućił/ wźiać Pszenice źiárniſtey/ woſku nowego/ po funćie/ woſk drobno pokráiáć/ y tym worek ábo dwá nápełnić y záwieśić w beczce/ odeymie od niego kwás wszyſtek/ y do trunku vczyni wdźieczne.

Winá ſwa bárwe vtrácona.

Wino gdźieby ſwa bárwe włáſna vtráćiło/ wźiać do beczki pełney Pszenicznego źiárná wybornego czterdźieśći ośm łotow/ y otłuc ia/ áż zwierzchnia ſkore z śiebie puśći/ potym ia w chedogiey wodźie ſtudźienney ſpłokáć/ do tego przylać kwarte mleká/ y to weſpoł wlać w fáſe winá/ zbiwszy to co nalepiey z winem y vmieszawszy/ y záſzpuntowawszy go/ dáć mu ſtać w pokoiu do dwu Niedźiel: ták bedźieſz zás miał wino piekne y klárowne.

Moſzt do pićia przyiemny czyni.

Młode wino do pićia wdźieczne/ ſmaku przyiemnego y przyſtoynego vczynić/ wźiać do beczki moſzczu trzydźieśći y dwá łoty źiárniſtey Pszenice/ przypiec iey ná panewce/ áż przyrumiánieie/ á co nagoretsza w worku weśrzodku beczki záwieśić przez ośm dni/ potym worek wyiać: ták bedźieſz miał bárzo przyiemne y ſmaczne wino do pićia/ y rumiáne.

Piwo nákwáśniáłe nápráwiá. Item.

Piwo nákwáśniáłe nápráwić tym ſpoſobem może/ Pszenice wźiać do iednego áchtelá funt/ y przetłuc ia zhrubá/ á w worku ia záwieśić we śrzodku piwá. Abo wźiawszy przetłuczoney Pszenice/ zmieszáć ia z drożdżámi/ tegoż piwá wlać w áchtel/ á gdy ſie podſtoi/ piwo nie tylko klárowne/ ále y ſmákowite do pićia bedźie.

Piwu beczko tracacemu.

Piwo beczka tracace/ wźiac garść źiárná Pszenicznego/ y záwieśić go w worku w onymże áchtelu/ ſmrod on odtraca.

Piwo żeby nie wietrzáło.

Piwo żeby nie wietrzáło/ y długo nie kwáśniáło/ prážmá Pszenicznego wźiać pierwey niżliby dożrzáło/ wychedożywszy go/ vſuſzyć/ y w worku iniánym chowáć. A gdy w beczki piwo zlewáia/ w káżdy áchtel pierwey po cztery gárśći tego wſypáć/ y z onym piwem zmieszáć/ dáć mu wykiſnać/ á potym záſzpuntowáć.

Bydlecym oczom zápuchłym.

Gdyby oczy bydłu rogátemu zápuchły/ maká Pszeniczna ſyta miodowa záczyniona y pláſtrowána/ obwiazawszy chuſta.

Koniom zá żywe zábićiu.

Koniom gdyby zá żywe zábili/ źiárniſtey wźiać Pszenice/ á z hrubá przetłukszy y záczynić ſmalcem wieprzowym/ potym w wodźie wárzyć/ że Pszenicá bedźie miekka/ y to plastrowáć ná obráżenie mieyſcá.

Kopytom ábo w koćiech końſkich náwinieniu.

Końſkiem kopytom/ ábo w koćie nápuchnieniu/ maká Pszeniczna z białki iáiowymi záczyniwszy ſpołecznie y z łupinámi miáłko vtłuczonymi/ y tym koty ábo kopytá nábrzmiáłe náćieráć.

Puchlinie twárdey końſkiey.

Puchlinie twárdey końſkiey/ ktora ſie rozyść niechce/ maká pszeniczna/ otreby/ miod ocet/ y białki/ to mu ná puchline przykłádáć/ przez trzy dni nie odwiiáiac/ potym

odnowić

odnowić: A to ták dlugo powtárzáć áż zgi-
nie puchliná.

Sádno końskie.

Sádno końskie leczy Pßenicá ná żelázney bláße przypieczona / miáłko vtárta / tym zásypuiac.

Martwey kosce ná nodze koniowi.

Kostká martwa gdźieby ná kolenie ábo ná goleni koniowi wyrosłá / z maki Pßeniczney á z wody vczynić plastr / ktorego do dniá trzećiego przywináwßy zámecháć / czwarteo / ieslisie pod nim skorá nie otworzy lá / przerznąć pusczádlem / á znowu z maki Pßeniczney z łayná świniego / á ze czczey śliny plastr vczyniwßy / tákże przez trzy dni przywináć ábo cztery.

Párchy koniow.

Párßywość (co Niemcy zowią Strup. pen) końską leczy / wźiawßy dobrą część maki Pßeniczney / wárzyć ią w wodźie do zgestczenia plastru żywice połowice niżli maki / á conalepiey vmießawßy wespoł / ná chuśćie rozmázáć / y przez trzy dni nie odeymowáć / czwarteo gwałtem y predko oderrzeć / że przylgłe strupy zostáną ná plastrze / á mieysca obrázone ćiepłym ługiem ábo kálkusem wymyć / y wysußyć / potym oleykow z laskowych orzechow á z białki vbić / y tym námázowáć / áż sie zgoią.

Ochwát y spuchnienie nog.

Koniowi ochwát ábo nog spuchnienie z wielkiego biegu ábo odbićia wßystkich czterech nog / vczynić z maki pßenney z winá á z miodu plastr / káżdą noc mu kłáść / ták długo áż będźie zdrow.

Puls triticea. Ciáło tuczy.

Krupy Pßeniczne.

Ciáło tuczą krupy pßeniczne y predko wárzone w mleku y krew dobrą czynią / skromno y miernie ich vżywáiac. Abowiem zá zbytniem y czestym ich vżywániem / zátwárdzenie ślezięny bywa. Do tego

Slezione zátwárdzáią. Zyły watrobne zátykáią. Kámień w nyrkách mnozy.

Zyły watrobne zátykáią.

Kámień w nyrkách y w pechyrzu mnożą / zwłaszczá tym ktorzy są nyrek gorących.

Wino z Pßenice.

W Niemcech / w Alsáckiey źiemi czynią wino z Pßenice mocne / ktore dla swey słodkośći bárzo przyiemne do pićia y mocne záczym głowe mdli / y wßystkie członki w ćiele bolesne czyni y dárćie w żywoćie. Trunek tym wßystkim obrázliwy y ßkodliwy / ktorzy głowy y mozgu są mdłego. Tákże podágrykom / chyrágrykom / ártetycznym.

Dychawicznym.

Zás dycháwicznym y ćieżko tchnącym / pierśi zázięble máiącym / y flágmiste. Tym ktorym sie w odetchách y w gárdle ßlamowátośći flágmiste sádzą / iest vżyteczne swym rozgrzewániem. Abowiem z nich wychedożą / pierśi / płucá / y snádne z nich flágmistych wilgotnośći wyrzucenie czyni / obyczáynie go y miásto lekárstwá vżywáiąc / bo gdyż názbyt bez ßkody bydź nie może. A to tym sposobem bywa czynione: Nawybornieyßą Pßenice w moßćie wárzą / pod pewną miárą / y dáią wykisnąć státecznie.

Oleiek z Pßenice.

Oleiek z Pßenice.

Oleiek z Pßenice rozmáitym sposobem bywa robiony. Jedni go wygniátáią z ziarn z Pßenicznych / miedzy dwiemá żeláznymi rospalonymi bláchámi. Drudzy ná ßerokiem żeleźie / ábo ná bláße żelázney / ábo ná kowálni kowálskiey sypią Pßenicę / á ßynámi żeláznymi rospalonymi oley wyćiskáią / y łyżką zbieráią. Jni iáko Márcellus / ná cegle rospaloney Pßenicą każe źiárnisto rozgárnąć / á oley stąd płynący łyżką zbieráć. Drudzy dystylluią *per descensum*, iáko z Jálowcu drzewá czynią / we dwu gárncách / ieden ná drugi wstáwiwßy. Jni zás łuske zdiawßy z Pßenice dystylluią tym obyczáiem / iáko z cegeł / oley cegláný / ábo *Philosophorum*. Zás Razes vczy ná mármurze bláchą żelázną rospaloną wygniátáć. Drudzy tłuką Pßenicę / y prażą ią w kotle nád ogniem áż práwie będźie gorąca / potym ią prásuią y wybiiáią w prásie iáko oley z orzechow. Jni ták go dystylluią iáko z Hányżu oley: á ten nád ine potężnieyßy.

Skutki.

Plánom. Krostom. Chropowátośći ćiáłá. Języczku spuchłemu. Wrzodom złym. Odźiebionym członkom.

Plány y pstroćiny ná ćiele zgłádzą.

Krosty ogniste y ßpiczáste goi.

Chropowátośći ćiáłá służy.

Języczku spuchłemu y nábrzmiáłemu / by sie tylko nim dotknął / ná tychmiast go do pierwßey postáći przywodźi. *Marcel.*

Wrzody złe y ćiáło wyiádáiące / brzeżyste predko leczy. *Plin.*

Odźiebionym członkom służy. *Plin.*

Szkodźi.

Flegmisty pokárm dáie.

Pßenicá surowa / ábo prażmo świeże sámo vżywáne / iest flágmistym pokármem y surowym. przeto máło tucznośći / y pokármu ćiáłu dáie.

Boki y żywot nádyma.

Żywot y boki wietrznośćiámi nádyma / y záczym w żywoćie kruczenie czyni / y bolenie bokow.

Glisty.

Glisty płáskie w żywoćie mnoży / y w kißkách. Tákże też wárzona / mdłemu żołądkowi ßkodźi / bo dla niestráwnośći / ćiężkość w nim czyni. Wietrznośći wzbudza.

Surowe wilgotnośći mnoży. Ludźiom prácowitym dobra.

Surowych wilgotnośći y kliiowátych wiele w nim czyni. Jednák ludźiom prácowitym / y przyrodzenia mocnego / iest vżyteczna / bo ich znáczny pokarm ćiáłu dáie.

Głowe nápełnia.

Głowe nápełnia párnemi wilgotnośćiámi / y hrubemi. *Gal:* o skutkách pokármow.

Otręby Pßeniczne.

Otręby.

Otręby / ták pßeniczne / iáko żytne / są zwierzchne łupinki / ábo skoreczki z ziarn / záßrotowániem zbożá kámieniem młyńskim od-

ſkim obchodzace. Te máia też ſwe ſkutki / y moc lekárſka.

Rániwrze dziáło ści pierśi białogłowſkich od mieczá.

Pierśi nábrzmiáłe białogłowſkie z twárdośćia lecza / odmiekczáiac / y puchline z nich wyćiagáiac / w winnym mocnym oćcie wárzone / á ćiepło plaſtrowáne. Jeſcze lepiey w wodźie Ruty wárzoney á przykłádáne.

Boleniu gárdłá. Ochrápieniu.

Boleniu gárdłá bárzo ſłuza. Tákże Ochrápieniu / y omienieniu w wodźie wárzone / tá woda odcedźiwſzy / gárgáryzm ſobie czeſto czynić ćiepło.

Wolom ná ſzyi. Gruczołom. Dymienicom.

Wolam ná ſzyi wyroſtłym.

Gruczołom.

Dymienicom pod pacháми / ábo ná ſłábiznách v kroku bedacym / lecza / plaſtr z nich czyniac z śiárka y z terpentyna / á ćiepło przykłádáiac.

Od żmiie vkaſzony.

Od żmiie / y od gádźiny wſzelákiey iádowitey obrázonym / otreby w wodźie z Ruty wárzoney / plaſtrowáne ſa rátunkiem.

Kolce y morzyſku. Trad ſpadza

Kolike / ábo morzyſko w żywoćie / tenże plaſtr pomieniony vkłáda.

Trad z ćiáłá ſpadzáia / w oſtrym oćcie wárzone / á tym poćierány / ábo plaſtrowány.

Przymiotom.

Przymioty wſzelákie świeżo znie cone / rozganiáia y wyćiagáia.

Zápaleniu vſt.

Otreby z figámi ſuchymi / á z śliwkámi iedwabnemi / y z Rożánym oleykiem / do płokánia vſtom / y dźiaſłom zápalonym / ſa vżyteczne.

Bolaczkom.

Bolaczki twárde nowo wſczete / wárzone w wodźie odmiekczáia / y do zebránia w otok / iáko y maka pſzeniczna / przywodza.

Flágmie záległey w pierśiách.

Otreby pſzenne / przez noc w wodźie moczone / á názáiutrz odcedzone / y w oleyku migdałow ſłodkich wárzone. / y z cukrem vżywáne trunkiem / wilgotnośći lipkie / kliowáte / ktore śie w pierśiách ſádza / y do pozbyćia trudne bywáia / roſprawuia / rzedza / y wywodza. *Aben M.*

Item.

Toż czyni żurek z nich tym ſpoſobem czyniony. Rozmieſzáć otreby w ćiepłey wodźie co nalepiey / przecedźić / á potym iáko żur wárzyć / y vżywáć ocukrowawſzy go.

Ciáło tuczy.

Wodá z otrab przez noc wárzonych przecedzona / á z mlekiem vżywána / ćiáło oſobliwie tuczy.

Pierśiam

Pierśi pániam / y mámkam / ktoremi máłe dźiatki kármia zápráżone : to ieſt / gdźieby im mleko ginelo / y przyſychało / z otrab w wodźie warzonych / winá do tego przylawſzy / plaſtrowánie ná nie ćiepło czynić dobrze. Abowiem ie odmiekcza / y mleká im doſtátek dáie.

Przymiotom.

W ſyćie miodowey / ábo w wodźie maká z iárey pſzenice wárzona / troche oliwy przydawſzy / wſzelákie przymioty ogniſte wyćiaga. Toż czyni z Rozynkámi wárzona / pecki z nich wyiawſzy. *Dioſ.*

Plewy.

Plewy / ták Jeczmienne / iáko Pſzeniczne wárzone / á ćiepło ná przepukline plaſtrowáne / lecza ia. Jedno potrzebá ia pierwey ta woda nápárzáć / w ktoreyby wrzáły.

O Chlebie Pſzenicznym.

Rozdźiał 4.

Triticeus panis, Panis Siligineus, Panis candidus, Panis primarius.

Weyſzbrodt / Herren brodt / Waytzenbrodt / Bürgerbrodt / Speiſzbrodt.

Galenus o ſkutkách pokarmow piſząc czworáki chleb kłádźie / záraz ſkutkámi iego. Pierwſzy co z nabielſzey / y z namielſzey maki : to ieſt / iáko ini mowia / z kwiátu ſámego maki / ktory doſtátek ćiáłu pokármu daie. A ten chlebem krolewſkim ábo páńſkim zowiemy / z maki prawie miáłko przypytlowáney. 2. Po nim z śrzedniey maki / ktora nie doczyſtá z otrab wypytlowáney / y wyśiana bywa. A ten mieyſkim / ábo kupieckim miánuiemy. Trzeći z powſzechney á z poſpolitey maki zhrubá pytlowáney / z tey chleb poſpolity piekáia. Czwarty / niemal z ſzrotowánego zbożá / ábo náder hrubey á z otrebiáſtey maki / iákiego chłopi ná wśi vżywáia : to ieſt / Gryſowy. Jeſt y piaty bárzo hruby / z zbożá nie z wychedożonegó / ábo z mieſzánego / iáko z Pſzenice / y z Zytá / z Owſá / z Jeczmieniá / Tátárki / Proſá / iákiego poſpolićie Litwá / y Ruś / ná wśiách vżywa / á ten Boryſem zowia / bo go Borowi ludźie vżywáia / y po cześći go też z boru zbieráia y vżywáia / zwłaſczá czáſu nieurodzáiu / y głodu / iáko z wrzoſu / z żoledźi / z Bukwie / z Rzáſy leſczynowey /

1.

2. *Panis cibarius. Panis confuſaneus.*

3 *Antopiros.*

Pszenicá do przedniego chlebá iáka być ma

ſczynowey / z ſkory debowey / y z inych nieſpoſobnych rzeczy / by ieno głod oſzukáć. Do przedniego tedy chlebá białego / ma bydź przednie wyborna pſzenicá brána / iáko tenże Galenus vczy / geſtego źiárná / pełnego / twárdego / czerſtwego / ćiezkiego / żołtego / iáſnego / gládkiego / práwie doźrzáłego. Trzymieśiecznego / ábo iárego chedogo wyczynionego / z źiemie tłuſtey / iłowátey. Te okolicznośći ma mieć pſzenicá do chlebá przedniego. Abowiem czeſtokroć to bywa / iáko tenże w pierwſzych kśiegách o ſkutkách pokarmow piſze / że zwierzchowne bedźie źiárno żołte / chedogie / geſte / á wewnatrz rzadkie / biále / á wiecey otrebiáſte / niżli máczyſte / záczym chleb bedźie miáſzy / otrebiſty / y máło tuczny / y pokarmu dáiacy / á żoladek zátykáiacy.

Też maká tá nád ine lepſza y pożyteczniey ſza bywa / ktora nie zbytnie miáłko bywa melta / nie názbyt świeża / áni też ſtára y dawna / á otrab miáſzych bedaca. Abowiem zbytnie miáłka dáie chleb otrebiáſty. ktora bárzo świeża / ma iákas przydána w ſobie ćiepłote od kámieniá młyńſkiego : záś ſtárego mliwá / bywa zleżáłá / molowáta / zátechłá.

Chleb iáko ma bydź záczyniony / y wykwáſzony.

Máiac iuż make ták ſpoſobna / iáko ſie powiedźiáło / záczynić ia woda chedoga / przezrzoczyſta / nie kálna / ze zdrowych ſtokow ćiekaca / nie ieźiorzyſta / nie bágniſta / nie kálna / y od wſzelákiego zapáchu y ſmáku / á miánowićie nieprzyiemnego wolna.

Zádáć do tego kwáſu / ábo náćiáſty pſzeniczney niedawney / w miárę / nie zbytnie / áby chleb zátym kwáſem nie traćił / ſoli białey do tego troche przydawſzy. A gdy ſie práwie ćiáſto dobrze ruſzy / vmieśić go co nalepiey rekomá / ábo iáko gdźie zwyczay nieśie / miedlicá / ábo drągiem / y w pomierne bochenki zwáláć / ktore gdy ſie poczna dobrze ruſzáć y rość / w piec zárowno wſzedy wypalony y rozgrzány / y z popiołu á z wegla chedogo wymieczony / wſádźić. Piec też potemu bydź ma / áni zbytnie máły / áni náder wielki / ále pomierny / podług wielośći chlebá. Abowiem iáko máło chlebá w wielkim piecu predko ſie przypali y wyſchnie / ták w máłym piecu / wiele chlebá bedac przepiec ſie doſkonále nie może. Przeto Galenus ná mieyſcu pomienionym ták mowi : do vpieczenia ſtátecznego chleb bywa ſpoſobnieyſzy / y do pożywánia zdrowy / ktory dobrze kiſnał / y w pomiernym piecu / y wypaleniu iego bywa pieczony. Abowiem wielki ogień / y nagły záraz go ogárnawſzy przepáli / ſkore ná nim zwierzchna ſpáli / y iáko ſkorupę iáka wyſuſzy / á wewnatrz ośrzodká ſurowa nápoly zoſtawa. Záczym tákowy chleb y oczom niewdźieczny / y we dwoynáſob niezdrowy / y zły / że wewnatrz ſurowy / y zwierzchu vpalony. Ale ktory powoli wolnym ogniem bywa pieczony / dobry y zdrowy tákowy ieſt / bo ſtráwny żoladkowi / y ćiału vżyteczny bywa. V nas chleb biały táki iáki tu opiſuiemy zrzadká ſie znayduie / bo y pſzenic tákich wybornych / iákie w cudzych ſtronách / y piekárzow vmieietnych nie mamy / ktorzyby mu z káżdey miáry dogodźili / oprocz cudzoźiemſkich. Náſze piekárki / y piekárze / dla niezbożnego y przeklętego zyſku / nie tylko z otrebámi / ále drożdżámi dodániem ták go rozedma y puchlnym vczynia / że iáko párchawicá / á gorzki iáko z żołćia zmieſzány bedźie. Ták Vrząd náſz / ktore tego doźrzeć należy / rzadny.

Piec piekárſki.

Wybor chlebá pszenicznego

Chleb ktory páńskim ábo krolewskim zowią / z miáłko wypráwney mąki / y práwie chędogiey / ma dla swey wdzięczności pierwsze mieysce / ábowiem iest nachędoższy / smáczny/ zdrowy pokarm ciáłu dobry dáiący / zwłasczá z Pszenice iárey chędogiey / ziárná pełnego / dobrze wykwászony/ przesiány/ y wypiekły. Tákowy ábowiem krew dobrą w ciele mnoży. Záczym czerstwości y sił ciáłu przybywa. Wtore mieysce ábo pierwsze rowne ma / ten ktory nie názbyt miáłkiey mąki/ áni náder wypytlowáney bywa pieczony y vżywány ktory Kupieckiem zowią. Ten ciáłu ieszcze pożytecznieyszy niżli pierwszy / ábowiem nie tylko ciáło tuczy / ále żołądek / y kiszki wyciera / zwłasczá z nie stárey názbyt mąki/ áni też z nowej/ ále z srzedniey przyczyny tego wyszszey są námienione.

Chleb otrebisty.

Záś chleb gryzowáty / otrebisty/ skory miąższey / przypáloney / ludziom niepracowitym/ y przyrodzenia subtelnieyszego/ iest żołądkowi ich ciężki y niestrawny.

Skorá miąższá.

Skorá tákże wilgotności wnętrzne wysusza. Żołądek zátyka: krew gęstą / suchą/ y przypaloną czyni: żywot zátwárdza.

Osrzodká zákálistá.

Osrzodká też nieprzypiekła / ábo zákálista/ á ile w wielkim chlebie / flágmę w żołądku mnoży swą lipką kliiowátością / puszy / wietrzności w żywocie czyniąc. Zátyka żyły: tchom duszność przywodzi zámuleniem swym: w nyrkách kámień mnoży. Tákże chleb z nieczystey Pszenice nie zdrowy bywa / ábowiem wiátry w żołądku/ y w kiszkách wzbudza.

Przyrodzenie.

Chleb co nawybornieyszey mąki Pszeniczney miernego iest przyrodzenia: Jednák więcey rozgrzewa niżli ine chleby ciáło posiláią / dáiąc dobry pokarm / y krew dobrą mnożą. Ten nie tylko do iedze / ále y do lekárstw bywa vżywány / o czym się záraz będzie mowiło.

Skutki.

Potráwá siły małe posiláiące.

Z osrzodki białego chlebá bywa ták zdrowym / iáko y chorym rozmáicie potráwá czyniona z polewką mięsną/ ábo z kápłunią Potráwá nie tylko do vżywánia prędka/ ále y do posilenia ciáłu przynależąca/ ábowiem ludziom w długich chorobách wynędzniáłym/ wyschłym prędko dobrey krwie dodáie y siły w nich wznieca.

Piersi chore máiącym.

Jni czynią z niego kászę/ w krowim ábo w koźim mleku świeżo wydoionym / ábo w Migdałowym wárząc/ cukru do tego przydawszy: Tákowy pokarm iest tym vżyteczny ktorzy piersi chore máią / suchotnym tá potráwá bárzo służy/ zwłasczá gdźieby gorączki znáczney nie było / tedy z mlekiem koźim / ábo od krowy. Gdźieby więc gorączká byłá tedy w Migdałowym. Abo do mleká koźiego przyláć wody chędogiey studźienney słodkiey szosta część / y w tym żemle wárzyć przy wolnym ogniu węglistym / ták długo ażby wodá wywrzáłá.

Item.

Abo też ták / mleká wźiąć ze trzy kwáterki / ná przykład/ wody chędogiey kwartę / y ták długo to przy ogniu węglistym wolnym wárzyć/ ażby wodá z niego wszystká wywrzáłá / co snádnie poznasz gdy pierwey mleko zmierzysz rozdzką ábo drewienkiem / á potym do wywárzenia wody przydźie do oneyże miáry ábo kárbu: w tákim mleku osrzodkę białego chlebá wárzyć y suchotnym do iedzenia dáwáć. Może im tákowegosz mleká w prágnieniu pić dáwáć.

W gorączkách.

W gorączkách.

W pleurze.

W pleurze y kłociu w bokách / osrzodká zemlána w wodźie ięczmienney wárzona kászká/ młodego másłá do tego włożywszy/ iest pokármem zdrowym.

Kászká rzadka chorym y osłabiáłym siłom.

Ludziom osłabiałym/ z ciężkich y długich chorob/ pokarm bárzo przyiemny/ smáczny/ y posiláiący / zwłasczá gdźieby gorączki nie było/ wźiąć osrzodki białego chlebá/ zetrzeć ią co nadrobniey ná tarce/ do te° wźiąć dwie części winá białego dobrego / polewki chędogiey tłustey kápłuniey/ ábo z mięsá wołowego / Cynámonu trochę tártego/ Száfranu ieszcze mniey/ kwiátu Muszkatowego trochę / to wespoł przy ogniu węglistym miásto kászę rzadkiey wárzyć: Potym gdy vwre / wbić żołtek świeżego iáiá/ y znowu przywárzyć / á przycukrowáć / wedle vpodobánia chorego.

Krwią chárkáiącym y pluiącym.

Krwią chárkáiącym y pluiącym/ ośrzodká w Migdałowym mleku wárzona/ iest im pokármem lekárskim. Toż kláystr z máki Pszeniczney/ ktorym kárty kláystruią/ ćiepło sárkány ábo lizány/ łyżkę na raz/ iest vżyteczny. *Dios.*

Drobiánká chorym y zdrowym.

Drobiánká z białego chlebá/ z winá/ z Cynámonu/ á z cukru/ zdrowym y chorym iest pośilnym pokármem/ by ieno gorączki nie było: á gdźieby byłá/ tedy z wodą ślokową/ świeżą/ chędogą/ trochę Cynámonu á cukru przydawszy. Toż y zdrowym iest przyiemnym y wdźięcznym pokármem czásow letnich gorących/ gdy wielkie prágnienie bywa.

Biegunkom y ćiekączkom.

Biegunki ábo ćiekączki/ chleb dawny stwárdniáły/ ták sam gryźiony/ iáko z inymi rzeczámi vżywány/ do tego należącemi/ iáko iest Roża/ Gwoźdźiki/ Nespuły/ Kwiát Gránatowych iábłek/ Járzębie iágody/ Gruszczyczká/ Gárbárskie iágody/ Mirtynká kászę z niego wárząc/ iest im vżyteczna.

Gęśi tuczy.

Chleb biały w wodźie moczony/ gęśi bárzo y prędko tuczy/ dáiąc im go trzykroć przez dźień/ do tego wody dostátek do pićia.

Kury nád der tuczy.

Kokoszy y kápłuny ták bárzo z Pszeniczney máki tyią/ że śię ledwie skorá ná nich od zbytniego sádłá nie pádá: wźiąć sádłá iászczurczego/ ábo rádniey Jáźwcowego/ Pieprzu y Sáletry. Abo wźiąć chlebá hrubego Pszenicznego/ choćia grysowego/ y námoczyć go w mleku/ á tego im przez cáły mieśiąc w osobliwym mieyscu ieść dáwáć. Też nie dáwáć im przez wszystek ten czás nic inego pić tylko mleko: Ták nád podźiw vtyią/ białe/ kruche/ y smáczne mięso máiąc. Jni też tylko chleb biały w wodźie moczony dáią im ieść.

Bolenie głowy.

Boleniu głowy z źimney przyczyny/ ośrzodká z Migdałowym oleykiem plastrowána/ vśmierza. A gdźieby tenże bol z źimney był przyczyny/ tedy z oleykiem z kwiátu Mákowego.

Oczom zápalenia.

Oczom zápalonym/ dwá łoty ośrzodki miáłko drobioney/ z oleykiem Rumienkowym/ Rożánym/ po dwu łotu oboygá/ ślizkośći naśienia lniánego moczonego trzy łoty/ to wespoł w wodźie studźienney do zgęszczenia przystoynego wárzyć/ potym gdy przechłodnie przydáć dwá białki z świeżych iáiec/ vmieszáć/ y po wierzchnie ná oczy przykłádáć/ ogień z nich wyćiągnie.

Oczom krwią ćiekącym.

Oczom krwią zászłym/ ośrzodká białego chlebá gorąca/ z piecá záraz/ w winie moczona/ á przez dźień raz y cztery ná oczy przykłádána. Też gdźieby chlebá ćiepłego káżdym przykłádániem mieć nie mogł/ tedy grzanki piec/ á co nágorętsze w winie moczyć/ y przykłádáć.

Łupieże z twarzy zwodzą.

Łupieniu ábo łupieżom ná twarzy y otrębowátośći ich/ ośrzodká co nágorętsza w białym winie/ w Rożáney wodce/ w wodce z kwiećia Bobowego/ z kwiećia Grzybienia białego/ ábo z białey Liliey wodne y zárowno káżdey wźiąwszy/ moczyć od godźiny do godźiny/ to iest/ przez 24. godźin/ w ćiepłym mieyscu/ potym chleb on co nalepiey z wodek wyżąć/ y chędogo przecedźić/ á tym twarz vmywáć/ żeby sámá nic nie oćieráiąc oschłá/ ná noc y poránu to czyniąc.

Plánom ná twarzy.

Plány z twarzy spądzą/ táż ośrzodká z miodem plastrowána. Tákże śinośći z bićia.

Item.

Toż z twarzy otrębowátość y łupieże śćiera ieno rzedzey iáko máść/ roczczynić ią tymże miodem/ á pomázowáć wieczor y ráno/ á potym wodą w ktorey by Pszeniczne otręby moczone były/ obmywáć.

Zostrzáłośći gárdłá.

Zostrzáłość gárdłá leczy/ ośrzodká w wodźie wárzona/ á potym przez chustę chędogą wyżęta/ częśćią sobie gárgáryzmy ná ćiepło czyniąc.

Ślinogorzu.

Ślinogorz leczy/ ośrzodká z chlebá gorącego z sokiem Opichowym/ y z miodem plastr vczyniwszy/ ná gárdło co nacieplęy przywinąć.

Pierśiom białogłowskim z przymiotem ognistym.

Zápalenie ábo przymiot ognisty w pierśiách białogłowskich wychładza/ w mleku á w Rożánym oleyku/ ośrzodká białego chlebá wárzona/ do tego żołtek świeżego iáiá/ y Száfránu troche przydáć/ y ćiepło plastrem ná pierśi kłáść.

Podágrze gorącey.

Podágrę z gorącey máteryey vśmierza/ ośrzodká świeża z sokiem z Psinck/ ábo z Roschodnikowym wárzona/ á plastrowána.

Artetyce.

Łamániu w stáwách y w członkách/ ten plastr iest wielkim rátunkiem.

Pstrocinom y plánom po ćiele.

Pstroćiny y zmázy ná ćiele iákiekolwiek spądzą/ chlebá białego świeża ośrzodká z rosolem ábo z wodą słoną roczczyniona/ y plastrowána.

Puchnieniu z przymiotem ognistym.

Nápuchnienia y nábrzmiáłośći wszelákie z przymiotem ognistym leczy/ chleb pszeniczny w miodowey syćie wárzony/ á przywiiány. Jeszcze lepiey sokow z źioł do tego przynależących przydawszy.

Bolączkom twárdym.

Bolączki wszelákie zátwárdźiáłe z przymiotem ognistym zmiękcza/ táż ośrzodká białego chlebá/ z oliwą ábo z smalcem wieprzowym záczyniona y plastrowána. Abo ták: Wźiąć ośrzodki z ośm łotow/ mięśistośći Fig suchych/ przez śitko przebitych dwá łoty/ mięśistośći z Rozynkow drobnych tákże dwá łoty/ poł kwinty Száfránu tłuczonego. To wszystko w wodźie wárzyć/ przydawszy z sześć łotow wieprzowego sádłá ábo smalcu/ do tego żołtki dwá/ y plastrowáć ćiepło. Doświádczony plastr.

Roży piekielney.

Roży piekielney iest známienitym rátunkiem ośrzodká chlebá Pszenicznego/ z mięśistośćią wnętrzną/ miękką Bánie ábo Kurbásu/ w możdźierzu vtłuczona y plastrowána.

Liſzáie záſtárzáłe ſpadzá y goi/ chleb Pßeniczny świeży/ w łaku rybim moczony/ rozćierany y przykłádány. *Dioſ.*

Panis tritice. Aqua ſtillatitia.

Wodká z Pßenicznego Chlebá.

Z Chlebá białego ośrzodki bywa wodká palona/ ábo dyſtyllowána z *Balneum maris*, ná rozmáite niedoſtátki ták zwierzchne iáko wnetrzne. Tey dwákroć ná dźień po ránu y ná noc vżywáiac/ ßiegunke czerwoną/ y ine záſtánawia. Máłym dźiećiom też po łyżce iey dáwáć dobrze.

Feb. Kwártanie.

Przećiw kwártánie: wźiać ośrzodki miáłko vdrobioney/ y w naczynie ſkláne/ ábo kámienne wſypawßy/ gorzałki ná nie nálać/ żeby przez noc moknełá. potym z naczynia ſklánego dyſtyllowáć ią. A wźiawßy iey kwarte/ ośm łotow Gwoźdźikow do tego przydáć z hrubá ie przetłukßy/ żeby cáły eydźień w tym mokneły/ potym przecedźić przez chedogą chuſtke/ y do potrzeby chowáć. Tego po dwu łyżkách choremu pic dáwáć/ tego dniá z połtory godźiny przed przyßćiem febry.

Item.

Abo wźiać ośrzodki ze dwoygá pßenicznego chlebá/ z piecá záraz wyietego/ ná nie octu winnego mocnego nálać. Potym z naczynia ſklánego dyſtyllowáć/ y tego po dwu łyżkách choremu pić dáwáć we dwie godźinie po opuſczeniu goraczki.

Oczom płynacym/ Czerwonośćiacym Mákulo ná oczách plánom.

Oczom płynacym/

Oczom czerwonym/

Mákuły z oczu ſpadzá/ po dwu kroplách tedy y owdy w nie puſczáiac.

Plány y pſtroćiny z twarzy ſpadzá. Tákże łupieże z niey ſpadzá. Tákże

Ná rekách pláný ſćiera.

Ná rekách y po inßych cześćiach ćiáłá/ czeſto ie nia obmywáiac że ſámo weſchnie nie oćieráiac/ ták y rece y ſkore po ćiele/ chedogą/ biała/ y głádką vczyni. Też ták być może: Wźiać ośrzodki chlebá pßenicznego świeżey ze dwánaśćie łotow/ ná to wlać z połtory kwarty mleká koźiego/ ábo oślego/ żeby w nim przez kilká godźin moknełá. Potym z *Balneum maris* ogniem wyćiagnawßy. Twárz/ rece/ y ine cześći ćiáłá/ pierwey wodą chedogą obmywßy/ námázowáć/ á żeby weſchnelo nie oćieráiac.

Rece bieli.

Item.

Item, Ośrzodká/ w białkách dobrze rozbitych moczona/ potym z Alembiku dyſtyllowána/ toż czyni.

Item.

Item, Jeſcze poteżnieyßa bedźie/ moczac ośrzodke w ſoku Pomoránczy kwáśnych/ ábo w málinowym/ y dyſtylluiac.

Item.

Item, Wźiawßy ośrzodki z żemeł świeżych ile ſie podoba/ Korbás ábo Bánie młodą/ zieloną/ ze wßyſtkim cáłą/ á drobno vśiekáną. Bobu Tureckiego białego. Jaderek z koſtek brzoſkwiniowych ſkorek z nich ochedożanych. Orzeßkow Limbowych ſkoreczek ſwych ochedożonych/ po ßeſnaśćie łotow. Málonowych y Dyniowych iaderek z hrubá wßyſtkich z łupinámi ich przetłukßy/ po ośm łotow. Gołebie młode y z pierzem drobno pośiekáne. Jne też rzeczy miáłko w możdźierzu vtłukßy/ to wßytko w kámienny dzban włożyć/ y koźiego mleká ná to nálać żeby ná dwá dobre pálcá zágraznęło. To niech przez noc moknie. Názáiutrz przerzeczonym ſpoſobem dyſtyllowáć/ y do potrzeby chowáć.

Wodká doświadczona ná śliczność twárzy.

Wodká ktora śliczną twarz y wßytko ćiáło czyni: wźiać ośrzodki świeżego chlebá pßenicznego z ośm łotow. Námoczyć go w Limoniowym ſoku żeby zágraznełá. Do tego ßeść iáiec świeżych kokoßych y z ſkorupámi ich wbić. Miodu białego osm łotow. Slimakow ßeść czerwonych. To wßyſtko weſpoł co nalepiey vbić. Znowu wźiać ośrzodki tegoż chlebá białego świeżego ośm łotow/ y w Alembik ná to nálać wodki z Roży białey kwarte/ ábo trzydźieśći dwá łoty/ do tego wyßey pomienione rzeczy przydáć/ y z Alembiku wolnym ogniem/ żeby ſie nie przypaliło/ dyſtyllowáne. A zmázy/ pſtroćiny/ y plány nią omywáć nieoćieráiac/ ieno żeby ſámo oſychało/ doświádczona.

Claretum vel vinum ex pane

Wino z białego chlebá.

Czynią klaret/ ábo wino z białego chlebá bárzo vżyteczne ćiáłu: á zwłaſczá tym/ ktorzy po ćieżkich á długich chorobách do pierwßych śił przyść nie mogą/ wyſchłym/ ktorzy ieść nie mogą/ á co iedzą nie obráca ſie im w żaden vżytek. Biorą co nawybornieyßy chleb pßeniczny záraz z piecá gorący/ ábo ośrzodki iego dwánaśćie łotow. A w dzban kámienny kłádą/ y cukru kánáru przedniego ośm łotow. Poł łotá Cynámonu nawybornieyßego/ ná to połgárncá winá białego przedniego leią/ y przez godźin dwánaśćie moczą. potym przez płáty ſukienne geſte przecedzáią bez wyżymánia/ przeto żeby ląśnieyße y klárowne było. Do tego winá vżywánia przylać mleká dobrego świeżego ſłodkiego połkwáterki/ y ludźiom wyſchłym/ á długą chorobą znedzonym pić przy iedzeniu dáwáć.

Wyſchłym y oſłábiáłym z długich chorob.

Aqua panata Cibalis aqua ex pane

Wodá z białego chlebá pośiláiąca w goraczkách.

Wźiać ośrzodki chlebá pßenicznego dobrze wykwaßonego/ wypiekłego/ y co náchedożßego/ ćiepłego/ z ßeſnaśćie łotow. A ieſli tákiego mieć nie może/ tedy grzanek nápiec/ y ná gorące/ nálać wody ſtudźienney czerſtwey/ ná nie z gárniec/ ábo więcey/ że zágrząznie dobrze. Cukru z ośm łotow przydáć/ á przez godźin ośm w naczyniu kámiennym/ ábo w dzbanie polewánym moczyć/ potym przecedźić przez płáty geſte/ á choremu pić w prágnieniu dáwáć.

W goraczkách prágnącym.

Kwás / ábo Náćiastá z Máki Pszeniczney.

Fermentum.

Fermentum.

Kwás/ábo Náćiastá Pszeniczna/rozgrzewa/rozpráwuie/rozćiencza/rospądza/ y z glebokośći ćiáłá ná wierzch ćiągnie bez boleśći/ z osobnośći y z własnośći swey.

Otrety y twárdośći ná pietách/ ná pálcách z oćiśnienia botow odmiekcza/y leczy.

Pryszcze twárde ná dłoniách z ćięszkich prac y robot/ tákże odmiekcza y goi. *Dios.*

Febry/ábo gorączki dźiećiom záśtánawia przez dwie godźinie w wodźie moczony/ ktory przecedźiwszy przydáć *Spodium* y polpiotu z skorek korzenia trzćinnego/ po sztey częśći kwinty/ száfránu co sześć źiarn záważy. Cukru białego ile sie podoba. To w ćięszkich gorączkách dźiećiom do pićia dáwáć. Abowiem y gorączke vśmierza/ y prágnienie oddala. A iż to z przyrodzenia/ swego tá Náćiastá ma/ że wilgotnośći złe ná wierzch z glebokośći ćiáłá bez bolu wyćiąga. Przeto

Zołzom twárdym w glebi ćiáłá tkwiącym/ iest vżyteczna przykłádániem y plastrowániem swym. Tákże

Zołzy zá vszymá/ ná szyi/ y ine twárdośći zbiera/ w otok obrácá/ y otwiera.

Bolączki morowe ná wierzch wyćiąga/ y tákże do zebránia y przepuknienia przywo(dźi.

Wrzody twárde zmiekcza.

Dymienice powietrzne y morowe / ták pod pachámi/ iáko w dymioniách zbiera.

Pryszczerzom/

Wrzodom spárnym/ ktore prędko wyćiągá y z ropą/ iest vżyteczna/ z solą vmieszána/ y przykłádána. To też

Záráze y iad w ćiele ná wierzch bez bolu wszelákiego wyćiąga.

Wrzedźieniczki máłe w wierzchách swych záostrzone z przymiotem ognistym. Tákże

Krosty iątrzące otwiera y goi.

Gruczoły boleiące/ y śiepáiące/ twárde/ zmiekcza/ boleśći w nich vkłáda/ ná wierzch wyćiąga/ z ropią/ otwiera/ y goi/ z kápłunim sádłem.

Przymioty ogniste wychładza/ y oddala: wziąwszy ośrzodki chlebá pszenicznego pol funtá. Máki ięczmienney cztery loty. Máki z lnianego śiemienia trzy loty. Kwiećia Rumienkowego / Romonice / po gárśći. Liśćia Slazowego / Fiolkowego / Pśinek / Rzasy wietrzney/ ábo Rozłogi/ Láćinnicy *Vmbilicum Veneris* zowią / po połtorzy gárśći/ w wodźie z oliwą zmieszáney vwárzyć / przez śitko przebić / żołtkow trzy do tego przydáć / oleyku Fiolkowego lotow sześć. Oleyku Rumienkowego lotow trzy. To wszystko co nalepiey wespoł vmieszáć/ á ná ogniste przymioty plastrowáć/ przydawszy kwásu ábo náćiasty pszeniczney z pol funtá.

Toż mąká iárey pszenice czym/ w miodowey syćie wárzona/ ábo w wodźie á w oliwie/ y plastrowána/ y z Rozynkámi bez pecek. *Dios.*

Ten też plastr ogień piekielny wyćiąga/ przyláwszy do niego soku Pśinkowego z sześć lotow. Soku Bábczánego lotow cztery. Soku Bielunowego ták wiele.

Pleure często miewáiącym.

Płucom gniiącym.

Suchoty ćierpiącym.

Ropą pluiącym ze wrzodu płucnego / wźiąć korzenia Trawiánego / ktorą zowią Psibluy sześć lotow. Kwásnego Szczawiu y z korzeniem trzy gárśći. Drzenia z Szczotek polnych gárśći dwie. Bárnádynku/ polney Dryákwie. Włoskow białych P. Máryey / tákże czerwonych. Lomikámienia / co Láćinnicy *Trychomanes* zowią/ Stonogowcu / káżdego po gárśći. Rozynkow wielkich / pecki z nich wyiąwszy/ dwá loty. Lákrycyey lot. Anyżu pol lotá. Fig suchych misistych ze cztery. Náśienia Málunowego / Dyniowego/ Bániowego/ Ogurkowego/ po pol lotá. Kwiećia Rożánego / Fiolkowego / Boránkowego/ kwiećia ięzyká Wołowego/ Dzwonkow P. Máryey / po pol lotá / ábo gárśći. To wszystko w Boránkowey wodźie wárzyć w trzech kwártách/ przydáć do tego kwásu pszenicznego lotow sześć. Syrzyszká trzy loty. Támurindow dwá loty. To wszytko roztárszy w przerzeczoney iusze / przecedźiwszy wyżąć mocno. Do tego przydáć syropu / y soku mákowego pol funtá / y rozdźielić to ná pięć ábo ná sześć trunkow. Rospądza/ wyćieráią przez poty/ y vryne/ wilgotnośći zbytnie z ćiáłá wywodzą. Bronią od zápalenia/ y przymiotow ognistych/ ktore odpadáią.

Flusy spadáiące záwśćiąga.

Febry leczy.

Zgromádzenie flusow rospądza/ wźiąć korzenia Slazu wysokiego/ ábo skorek korzenia Jlmowego drzewá/ korzenia Liliowego po cztery loty. Slazu prostego/ liśćia Fiolkowego/ P. Máryey Dzwonkow/ kwiatu Rumienkowego / po dwie gárśći: To wszystko vwárzywszy / przez śitko przebić / do tego przyłożyć kwásu Pszenicznego lotow dźieśieć/ máki náśienia lnianego/ Fengrekowego / po trzy loty / oleyku Migdałow słodkich / ábo másłá młodego bez soli / oleyku Fiolkowego/ po cztery loty / z tego wszystkiego vczynić plastr / á ćiepło ná pierśi przykłádáć. Abowiem odmiekcza / zwarza / y zgromádzone wilgotnośći rospądza.

Opłátki/ podpłomyki/ kołacze/ ćiáo prásne/ ćiásto wárzone/ smażone.

[Margin notes: Fermentum. / Otretom ná pietách. / Pryszcze twárde. / Gorączkom dźiećinnym. / Zołzom twárdym / Zołzom zá vszomá y ná szyi / Morowe bolączkom / Wrzodom / Dymienicom morowym / Pryszczerzom / Spárnym wrzodom / Jadze wnętrznemu / śći wyciąga. / Wrzedźieniczkom / Krostom iątrzącym / Przymiotom ognistym. / Ogniu piekielnemu / Pleurytycznym / Płucom gniiącym / Suchotom / Ropą pluiącym / Syrop / Rospądza wyćiekę / Potem wywodźi vryne. / Febry leczy / Flusy zgromádzone záwśćiąga.]

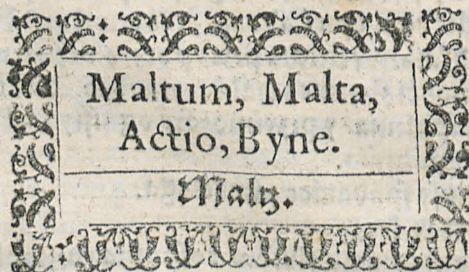
Sa rzeczy

Sarzeczy kliiowáte / lipkie / zátykáiace / ku ſtráwieniu trudne / żywot nádymáiace / boleśći w wnetrznośćiách czyniac. Tákże w nerwiech / zwłaſczá ſmáżone ćiáſtá / od kołaczá ſkorá zwierzchnia y ſpodnia / toż czynia podpłomyki / á ile tym ktorzy żoladki mdłe y pieſczone máia / náturom mocnym / nic / ábo máło co ßkodźi.

Rozſadek.

Przymowki tu podobno od kogo nie vyde / żem ták ßeroko o tym zbożu / iáko y o inych piſał / gdyż to rádniey oraczom / młynárzom / piekárzom / y kuchárzom / o tym trzebá wiedźieć / y wiedza / niżli nam. Ná to odpowiádam / że nie tylko pomienionym / ále y nam lekárzom / á ſnádź wiecey niżli onym należy / y znáć rozność Pßenice od Pßenice y wybor iey / dla wárunku y záchowánia ludzkiego zdrowia / dla ktorego co ſie kolwiek tu przez nas piße / z powołánia y z powinnośći náßey to ſie wßyſtko czyni / zwłaſczá gdyż chleb miły z tego zbożá / do czeſtego / á niemal vſtáwicznego ludźiom vżywánia przychodźi. Przychodźi y do lekárſtw nie pogárdzonych / y nieládá iákich / do ktorych wybor tego zbożá ma bydź. Nic tedy nád przyſtoyność moię / w tey mierze nie rozumiem ſie vczynić / gdyż wielcy y zacni ludźie toż czynili / iáko Theophraſtus / Varro / Plinius / Káto / y ini / ták z dawnych / iáko y z posledniey ßych.

O Słodźie. Rozdźiał 5.

O Czynieniu Słodu mowić tu nam niepotrzebá / gdyż tákich ſłodowników y piwowárow do ſtátek wßedy mámy / ktorzy to rzemiesło lepiey vmieia / niżliby ſmy go opiſáć mogli. Jeno iż nie wßedźie z iednákiego zbożá bywa czynione / tedy tu nam wybor ſłodu y zbożá do niego pokázáć potrzebá. Abowiem nie wßedy iednákowy ſpráwuia / choćia y v nas w Polſcze: Jndźie z ſámey tylko co nachedoßey Pßenice: indźie z Sążyce / to ieſt / z Pßenice nápoły z Zytem: indźie z mießánego zbożá rozmáitego: indźie z Jeczmieniá ſczegulnego: indźie z Owſá.

Wybor.

Jáko miedzy wßytkim zbożem ma pierwße mieyſce y przodek v wßyſtkich narodow pßenicá. Ták y ſłod z niey. Wtore z Sążyce / w niektorych ſkronách / á ile w Niemieckich z Jeczmieniá. V nas napoſpolitey z Pßenice ſámey / ále w miáſtách z Sążyce dla śiebie. A ná kárczmy z poſpolitego mießánego zbożá.

Przyrodzenie.

Słod Pßeniczny náśladuie przyrodzenia ſwego zbożá / rozgrzewa we śrzodku pierwßego ſtopniá / w odwilżániu y wyſußániu miernie ſie ma. Słod Jeczmienny ná początku ſtopniá pierwßego / rozgrzewa / zwłaſczá ná láſach nád ogniem ſußony / nie ták gdy ná ſłońcu.

Moc y ſkutki.

Słod iáko do piwá wárzenia bywa vżywány / á nic do lekárſtw przez vſtá.

Z wierzchnie iednák w gárncu ábo w panwi rozgrzany / á w workách ná żywot co ná ćiepley przykłádány / puchline wodniſtą wyſuſza. — *Puchline wodną z ćiáłá wyſuſza.*

Kolkę y gryźieniu w żywoćie / przerzeczonym obyczáiem ná żywot przykłádány / á ile Jeczmienny ieſt oſobliwym ratunkiem. — *Gryźieniu y morzeniu w żywoćie.*

O Piwie. Rozdźiał 6

Piwo od pićia rzeczone / nic jinego nie ieſt / ieno wodá z ſłodem á z chmielem przyſtoynie wárzona. To według zwyczáiu mieyſcá y narodow bywa rozmáićie czynione. O ktorego robieniu tu wiele mowić / zda mi ſie nie potrzebá / gdyż

bá / gdyż tákowych piwowarow wßedy dostátek iest / ktorzy to rzemiesło lepiey vmieia / niżlibysmy go opisáć mogli. Ten trunek á ile z sámey sczegulney y dobrze wyczyszczoney Pßenice / przystoynie robiony / iest nam w tych tu połnocnych zimnych kráinách / osobliwym / y przyrodzeniu nászemu bárzo vżytecznym / zdrowym / y przyiemnym napoiem. Aczkolwiek Dioskorydes y Gálenus piwo gánia / y niedziw bo do tákowey doskonáłośći tego czynienia / oni stárodawni / iescze byli nie doßli / do ktorey tego wieku ludzie. Do tego támći / ktore tákowe piwá czynili / iáko y podźiśieyßy czás w Angliey / w Szkocyey / w Hiberniey / w zachodnich stronách / Hißpániey / y w Niemieckich tákże powietßey cześći w Niderlándźiech ꝛc. z Jeczmienia / z Sámopsey / z Orkißu / Szpelty / z Owsá wárzyli / y wárza / ktore zdrowiu złe y ßkodliwe bywáły / o ktorych sie ná swych mieyscách ßyrzey bedźie mowiło. Ale piwá z sámey Pßenice chedogiey / słod z niey dobrze wyprawiony / woda nie przebráne / dowárzone / wystáłe / zielone / przezrzoczyste / są trunkiem / nie tylko przyiemnym / ále też zdrowym / tuczacym y pośiláiacym. Czego y obcy narodowie / v ktorych choćia o piwie niesłycháć / tu przychodzacy z swym wielkim vżytkiem tego doznawáia. Náwet y ći v ktorych sie winá osobliwego obfitość rodźi / iáko nad Renem / w Alsácyey / y inych mieyscách / w piwie bárzo sie kocháia y korzystáia. Nie zálecam piw źle vwárzonych / choćia z dobrego y chedogiego zboża / iákowe teráznieyßych czásow w Krákowie náporząd wárza / ktoremi zdrowie ludzkie psuia / y truia. Czemu sie máło dźiwuie: Bo áni słodownikow / áni piwowarow / áni káczmarzow / cnotliwych / vmieietnych / dozornych / iácy przedtym byli / iedno gbury hrube / niewyczosáne / łákome / ze wśi nábiegłe mamy / ktorzy swa nieumieietnośćia / drudzy nie dozorem y niedbáłośćia / zbożá dobre y chedogie psuia / piwá párza / niewárza. A słod iesli sie im dobry vda nie biora go według słußney y przystoyney miáry. Ku temu woda przebieráia / nie dowarzáia. Tyżbiery ábo ćienkoße z nimi wespoł zlewáia. Chmielu podług potrzeby nie dáia / wytrybowáć sie im nie dopuscząia. Nie wspominam inych fałßow / gdźie miásto Chmielu Wierzbowe liśćie / ini źiołá rozmáite / drudzy świnie Bágno / Szmer kłáda / drudzy sádze z kominow sypia / słod tákże w ługách mocza dla pochopnieyßego pićia / y piiáństwá / drudzy słody w słoney wodźie mocza. Tákowe piwá nie żeby zdrowiu służyć miáły / ále go rádniey psuia. Krew zła w ćiele czyniac / posiłku żadnego nie dáia / żołądek oźiebiáia / wilgotnośći w nim surowe mnoża / żyły watrobne zámuláia / mocz częsty wzbudzáia / oczy płynace / nábrzmienie nog / y ćiáłá czynia / mozg / nerwy / śleźiene / zárażáia / krew wypaláia / y wyżegáia trędowátość ná twarzy y oßpecenie. A wielebny vrząd widząc / widźieć niechce / słyßac odnoßące / nie słyßy / ktoremu tego / iáko wiele inych rzeczy / dogladáć przystoi / nie dba: ábo iesli doglada / doglada / nie dla pospolitego / ále swego prywatnego pożytku / y zá beczke piwá / zá gárniec winá / zá pieczenia gorna / zá pare czerwonych złotych powinność swoie vrzedowa przedáie. Páná Bogá obraża / sprawiedliwość łży / duße swoie tráći. Niewiedzac że ná wysokich stołkách od Bogá są posádzeni / z ktorych iesli spádna bárzo y nieulecze nie sie potłuka. Jáko Augustin ś. pisze:

Piwá dla [illegible]go tá [illegible]niey [illegible]ych czá- sow czynio

Vrząd nie dbáły.

piße: *Quanto gradus altior, tanto casus grauior. Et potentes, potenter tormenta patientur.* A gdy im kto o tym przypomina / niewstydźi śię ieden ná drugiego wkłádáć / y rozne Iurisdiciey winowáć. Abo wiec mowić: Ze nierządem Polská stoi. Niewstydliwa y bezbożna mowá. To / co Iob swiety o krolestwie ßátáńskim / o piekle / źiemi nedze y ćiemnośći / kedy ćień śmierći / y żadnego niemáß rzadu / iedno wieczny strách przebywa / Chrześćiáńskiemu krolestwu przyrownywáć / y łżyć. Ale śie do swey rzeczy wrácam. Choćia tedy ták v nas w Krákowie / iáko też ná wielu mieyscách piwá fálßuią / złe / niesmákowite / y niezdrowie czynią: nayduie śie iednák nie máło miást / y miásteczek / w ktorych piwá dobre / tuczące / krew dobrą czyniące / robią / ktore dźiećiom / ludźiom młodym przynależetße / y zdrowße są niżeli winá / zá ktorych vżywániem sporzey rosną / śił dużßych dostawáią / rumieniec y bárwe ćiáłu chedogą dáią: do lat y stárośći kwitnacey / czerstwey / y długiey / bez vłomnośći / y nárußenia zdrowia ich domieszczáią. Nieprzystoynie tedy ći czynią / ktorzy zá Dioskorydowym y Gálenowym zdániem piwo gánią / y vżywánia iego zákázuią / gdyż nie o tákim piwie oni rozumieli / ále o Brádźie / ktorą Zythum ábo Curmi zwáli. Pewna rzecz / gdźieby był tákowe piwo / iákie tych czásow warzą / miał Dioskorides y Galenus / inákßeby byli zdánie o tym / niż o owym dáli. Jednák y te dźiśieyßych czásow piwá / iákiekolwiek nalepße / násmákowitße / nazdrowße / choćia z pßenice z nawybornieyßey / porządnie vwárzone / gdźie nád potrzebę przyrodzenia zbytecznie bywáią vżywáne / teß wßytko niemal / co Galenus y Dioskorides pißą / ßkody czynią. Y wino / choćiaß máło nie v wßytkich narodow w Europie mieysce przednieyße ma / y iest trunkiem naprzednieyßym od Páná Bogá dánym / zbytecznie vżywáne / wielkie y ćieżkie / a snadź nieuleczone choroby przynośi / ćieżkie bolenia głowy / párálize / członkow pokurczenia / choroby pádáiące / trzesienie członkow / podczás y wßytkiego ćiáłá drżenie / podágry / chyrágry / scyátyki / ártetyki / puchliny / y inych wiele ćieżkich chorob. Káżdy ábowiem zbytek / y rzeczy nazdrowßey ßkodliwy iest. Nie tylko tedy piwo ludzkim ćiáłom ßkodą y wádą bydź może: ále y wino ßláchetne / nád miárę vżywáne.

Dźiećiom y ludźiom młodym czemu piwá zdrowe.

Źle czynią ktorzy piwá vżywáć bronią.

Rozmáity sposob wárzenia piwá / á ktory nalepßy y sposobnieyßy.

ROzumiałem bydź nie od rzeczy / o kilku sposobách roznych piw / w roznych kráinách robienia / y o przyrodzeniu ná tym mieyscu przypomnieć / żebysmy snádniey własność skutkow y dobroći ich / ábo y obrázy obaczyć mogli. Nád Renem / w Myßeńskiey źiemi / we Fránkoniey w Sáskiey źiemi / w Alsácyey / w Pomorskich kráinách / w Niderlándźie / y w tám tych stronách nam zachodnich / gdźie zboża rozmaite rosną / piwá rozmáitym sposobem bywáią czynione / y przyprawione / biorąc do tego Pßenice / Jecżmień / Sámopsá / Orkiß / Szpelte / Reż / Owies / káżde z osobná. Bo z tych zboż piwo może bydź dobre / bądź z sámego iednego szczegulnego / bądź ze dwu / ze trzech / y czterech pomießánych / zálewáiąc do moczenia wodą chedogą / ćiekącą / ábo studźienną. Albo iáko niegdźie / á lepiey / wodą przewárzoną z chmielem / áż zboże ono nápeczniáłe pocznie śie pukáć. Toż go roscżą / á potym ná słońcu /

ábo

ábo ná lasách y piecách suszą / suszone miela. Potym slod zmelty w pierwszą one wode w ktorey zboże mokneło / sypią / y godźinę trzy / y cztery wárzą. Toż chmiel / według potrzeby do tego sypią / y pilnie szymuiąc wárzą. Niekedy naćiąsky ábo kwásu do tego mieca / dla ostrzeyszego y przyiemnieyszego smáku.

W Angliey w piwo kłądą Cukier / Cynámon / Gwoźdźiki / y ine korzenia / według vpodobánia káżdego / w woreczkách zászyte. W Niderlándźie / do przerzeczonego korzenia / przydáią miodu / ábo cukru / y czynią iáko klaret / ábo hippocras. Drudzy w nie mieszáią Cukier / y Miod z Cynámonem. Indźie kłądą Bobek / Powietrzne ziele / Bukwice / Szálwią / Gorzczke / Cytwar / Gálgan / Omán / Láwende / kwiećie Szálwiey czárney / ábo Zwiesinożku / Koryander / y ine rozmáite źiołá / ktore z chmielem wárzą / á do beczek w piwo pusczáią w workách. Niekiedy ále złe / náśienie Bielunowe / Rákolowe / Szmer. Tákowe piwá głowy káżą / zdrowie bárzo obrażáią: y ći / ktorzy ták śie nimi sprawuią / godni sromotney śmierći / á vrząd żeby ná te morderze pilne oko miał.

Czynią drugdźie bárzo smáczne y kosztowne piwá / tym sposobem: Biorą slodu przystoynie z chedogiego zbożá vczynionego máldr / ábo dwánaśćie ćwiertni: leią ná to wrzącey wody chedogiey / w ktoreyby z dźieśięć ábo ze dwánaśćie przygárśni pszenicznych otrab wewrzáło ile potrzebá: pilnie w tey wodźie vmieszawszy / godźinę y cztery on slod melty moczą. Potym przez słome w kádźi do korytá odcedźiwszy / w browárny kotiel leią / chmielu ile potrzebá y zwyczay iest sypią / y to wespoł godźine trzy pilnie wárzą / (bo im lepiey vwre / tym piwo lepsze) potym w kadź wielką wybiiáią. Gdźie gdy przechłodnie / drożdży mu zádáią / á gdy wykiśnie / w beczki leią / y gdźie ostátek drożdży z śiebie wyrzući / zászpontuią y chowáią. A ná młoto tegoż piwá znowu wode goracą leią / y spuszczáią / potym wárzą / z kąd bywáią Tesźbiry / y Cienkusze / ábo pośledniе piwá dla czeládźi / y vbogich ludźi.

Drugdźie ná wielu mieyscách / biorą do wárzenia piw wody zágniłe / stoiące / smrodliwe / stáwowe / ieźiorne / bágniste / błotne / plugáwe / á to z niedostátku wod chedogich / płynących / ábo dla smáku / y dłuższego chowánia. Abowiem z tákowych wod piwá smákowitsze y do pićia przyiemnieysze bywáią / y ná długie chowánia trwálsze. Ale zdrowiu szkodliwe. Bo ácz przez wárzenie pozbywáią z śiebie smrodu / iednák onego iádu wpoionego / á iákoby wrodzonego nie trácą. Záczym piiącym go są bárzo szkodliwe / bo z tąd krosty / párszywośći / wrzody / trady / złe liszáie / szkorbuty ábo szorbochy / to iest / wnętrzne gnilce / y wiele inych złych y nieuleczonych chorob pochodźi. Przeto tákowych piw ludźie wiárowáć śie máią / y vrząd dozorny ma dogladáć / áby ile bydź może / niez wod zágniłych / smrodliwych / stoiących / ále z zdrowych / ćiekących były wárzone / gdyż zdrowia ludzkiego / ták iáko swego należy im sámym przestrzegáć.

Piwo dla czego chmiela.

DLa dwoiákiey przyczyny Chmiel do piwá wchodźi. Dla smáku y dla dálszego záchowánia: ktemu że sámo piwo bez Chmielu czyni zły sok w ćiele / á chmiel mu go odeymuie. Do tego chmiel tákże piwo chmielne zátkáne żyły otwiera / zá-

mulone wyćiera / nyrki / pechyrz / z flágmy wychedaza / bez zbytniego rozgrzewánia. Abowiem Syrop z chmielu / iáko Meſua świádczy. Krew polerule / zburzenie y wrzenie iey vśmierza. Gorącość watroby chłodźi / wnetrznośći zápalenia gáśi / gorączki flágmiſte y koleryczne odpadza. Rownie iáko polna Rutá ábo Gromowe źiele / ktore Szpáragámi zowiemy.

Syrop z chmielu.

Przyrodzenie.

NJe iednákiego ſą przyrodzenia wßyſtkie piwá / ále káżde podług tego zboża z ktorego ſłod bywa czyniony. Aczkolwiek coś ma wiecey ćiepłoty z przyprawy ſłodu przez ogień niżli ſámo zboże. Przeto Piwá ták w máłey iáko w wielkiey Polſcze / w Mázowßu / w Ruśi / ktore z ſámey ſczegulney Pßenice bywáia / á z chmielu dowárzone / iáko Krákowſkie / Nowomieyſkie / Piatkowſkie / Gárwolińſkie / Brzezáńſkie w Ruśi / Sadeckie / ktore ſmák winnego kwaſku w ſobie máią przodek przed inymi / też y cudzoźiemſkimi piwy máią. Te ábowiem miernie rozgrzewáią: prágnienie gáßą: krew w ćiele dobrą czynią / y oſobliwie tuczą. Zás piwo Brzezińſkie w Pomrozu / Przemyſkie / Wáráckie / Grábowieckie / w pierwßym ſtopniu ku końcu rozgrzewáią / y odwilżáią: przeto też bárźiey tuczą.

Piwá Polſkie.

Krákowſkie. Nowomieyſkie. Piatkowſkie. Gárwolińſkie.

Brzezińſkie. Przemyſkie. Wáráckie. Grábowieckie.

Pruſkie piwá ſą rozmáite / iedno drugie dobroćią / ſmákiem vprzedzáiące. Gdáńſkie iednák / ktore oni Jopenbir / á poſpolſtwo Dupelbir zowią / ma przed inemi wielki dánk / y pochwáłe. A to bywa ćiemnorumiáne / mocne y piiáne / pośiláiące / á iáko ſyrop geſte / ćiáło tuczy / krwie geſtey doſtátek czyni / iednák nie nagorßę / ćiáłu bárwę chedogą dáie / piiąc go ſkromnie / nie zbytnie. Zwłaſzcza tym nawiecey ſłuży ktorzy mu z dźiećińſtwa przywykli. Ktorego ieden trunek wiecey vczyni w ćiele dobrego / niżli połgárncá piwá poſpolitego / y ieſt wiecey lekárſtwem niżli trunkiem. Przeto zbytnie go piiąc / głowy bolenie wielkie czyni / prágnienie niezmierne. Twarz czerwono nákrapiáną / iákoby ią kálinámi poſtrzekał / ćiáło roſpala: bo ieſt przyrodzenia dla wyßmálcowánia y przyſády chmielu goretßego nád ine. Tego gdźieby go dobry trunek do gárncá piwá inego / przyſtoynie wárzonego wlał / vczyni bárzo przyiemny / ſmáczny / y vżyteczny trunek / oſobliwie pośilny / y prágnienie gáßący.

Piwo Gdáńſkie.

Piwo z ſámego ſłodu ięczmiennego / nie ták z przyrodzenia z zboża ſwego / ktore chłodźi y wyſußa w pierwßym ſtopniu / iáko z robienia ſłodu / miernie rozgrzewa / wßákże y przytym chłodźi miernie / zwłaſzcza z chedogiego / y ziárniſtego ięczmienia / z ſłodu przyſtoynie vrobionego / piwo dobrze vwárzone. Prágnienie vśmierza: mocz wzbudza: Ale kámień w nyrkách y w pechyrzu bárzo zrußa. Pośila / y ćiáłu pokarm dáie. Wiátry w ćiele zwiera / żywot odmiekcza / y ſtolce wolne czyni. Krew hrubą mnoży.

Piwo Ięczmienne.

Piwo z ięczmiennego y z owśiánego ſłodu weſpoł zmießánego / troche ſtwierdza / y wietrznośći troche zwiera. Pokarm nie wielki ćiáłu dáie.

Piwo Hámburſkie poſpolićie z pßenice bywa robione / miedzy wßyſtkimi piwy pßenicznemi w Niemieckich ſtronách / nawietßy ma przodek ſmáku przyiemnego / y dobrego / mocne y piiáne / pośila / krew dobrą czyniąc / y ćiáło tuczy / zdrowe / cerę / ábo bárwę ćiáłu wdźięczną dáie. Płeć / ták meżczyznom / iáko y białymgłowom / vrodliwą y ſubtelną czyni. Od kámienia nyrecznego záchowywa. Nyrki / y prze

chody vryny wychędzą. Mocz pędzi. Owa co przyſtoi piwu dobremu w ſobie mieć do záchowánia zdrowia ludzkiego/ to ma/ choćia młodo bywa vżywáne: bo nie może bydź przez ták długi czás chowáne/ iáko ine piwá Niemieckie/ y ſámym czáſem ſą náßym podobne. To máią/ iż gdy ich kto zbytecznie vżywa/ iáko piiánice/ naprzód czerwone bębele ná twarz im wyſtąpią/ potym przychodzą do tákiey twarzy iáko v kurá Indiáńſkiego/ ßyiá y z łbem modroczerwona: rownie iáko z niemiernego winá korzennego y mocnego vżywánia. Abowiem niemáß żadnego trunku ták dobrego y zdrowego/ ktoryby zá zbytecznim vżiwániem ßkodźić nie miał: y owßem im ieſt naoſobliwßy y śilny/ tym zá niemiernym ſwym vżywániem obráźliwßy/ y ßkodliwßy.

Lubeckie

Piwá Lubeckie ſą śilne/ mocne/ głowę łamiące/ y mdlące/ przykre/ nie zdrowe/ owßem tym/ ktorzy ſą mozgu ſłábego.

Sląſkie piwá.

W Sląſku naprzód piwá ſą dobre/ miánowićie Hłupczyckie/ ták piwá białe/ iáko márce/ miernie grzeią/ krew dobrą czynią. Ćiáłu żywność y płeć cudną dáią/ ſmáku przyiemnego/ zapáchu wdźięcznego. Te dáią ſie miernie pić/ bez znáczney obrázy zdrowia/ á ile piwá białe.

Wrocłáwſki Szepc.

Wrocłáwſki Szepc nie mnieyßey ieſt dobroći od Hámburſkie°/ piwo krew dobrą czyniące/ pokarm ćiáłu dobry dáiące. Rozgrzewa znáczniey niżli náße Polſkie piwá. Ale też ſą ćiężße y obráźliwße głowie.

Swidnickie piwá

Swidnickie piwo rozgrzewa y wilży/ czarne/ gęſte/ krew miąßą y hrubą w ćiele czyni/ prędko tuczy y hoynie. Ludźiom tym tám więcey ſłużące/ niżli inym narodom.

Opáwſkie.

Piwo Opáwſkie iſtnośći hrubey iáko Swidnickie/ ieno nie ták gęſte/ bárzo tuczy/ rozgrzewa.

Brunświckie.

Piwo Brunßwickie/ ktore oni Mumzowią/ iednákich niemal ſkutkow z Swidnickim/ y z Przemyſłkim náßym/ rozgrzewáią więcey niżli w miárę/ wilgotnośći ćiáłu y pokármu doſyć czynią/ bo iſtnośći nieprawie ſą ſubtelney/ pußące/ á ile Przemyſkie/ y prágnienie czyni. názbyt przebráne/ pićiem/ głowy bolenie ćiężkie przywodźi.

Myßyńſkie.

Myßyńſkie piwá/ á ile w Tordze/ piwá ſą ſławne y záwołáne w Niemieckich ſtronách/ máiąc to wßyſtko w ſobie/ co piwu dobremu należy.

Aſkie.

W Aſyey ſą rozmáite piwá iedno drugiego lepße/ naprzednieyße w Rußenburku/ ktore kámień ták w nyrkách iáko y w pęchyrzu krßą y obfićie moczem wywodzą/ piwá Weſtwálſkie/ y piwá Fryſlánckie ſą nie złe/ ieno krew hrubą w ćiele czynią/ mocz pędzą.

Brábántſkie. Giedryſkie.

W Brábáncyey/ w Giedryey nie dobre/ bo złe wilgotnośći ćiáłu dáią/ záczym ßorbochy ábo wnętrzne gnilce przywodzą. A tym ktorzy ſie mu z młodośći nieprzyłożą/ bárzo nieſmáczne y niezdrowe bywáią.

Angielſkie.

Angielſkie piwo/ ktore z Pßenice ſámey czynią/ bárzo koßtowne bywa/ ćiáłu tuczność y cerę wdźięczną dáią/ ſkromnie vżywána. Ale nád potrzebę trędowátośći domieſzczáią/ iáko ine piwá.

Rynſkie.

Piwá Rińſkie niedobre/ nieſmákowite/ pokármu máło ćiáłu dáiące/ y to złego/ okrom piwá Háydelberſkiego/ á Strábinſkiego/ y to nie práwie.

Koleńſkie.

Koleńſkie piwá przodek máią nád wßyſtkie piwá Niderlándckie y Brábántckie/ pomiernie rozgrzewáią/ krew známienitą/ y pokarm ćiáłu chwálebny dáią.

Piotrkowſkie.

Nieprzepomnię y náßego Piotrkowſkiego/ ktore coś ma nád w-

szystkie ine piwá/ ile z dobrego słodu/ dobrze vwárzone/ rozgrzewa miernie/ ćiáłu pomierny pokarm czyni y dáie/ żywot czyśći y purguie/ mocz pędźi/ á to nieiákiey sáletrnośći wody z ktorey bywa wárzone/ á po częśći niebá ábo influentiey gwiazd niebieskich. Bo znáyduie sie pospolićie/ że bárzo przyległych sobie mieyscách/ tylko o gránice ábo miedze/ piwá iednákiego vrobić żadnym sposobem niemoże/ iedenże piwowar/ z tegoż słodu/ z teyże wody y chmielu. A to niczym inym ieno sie niebem ábo influentią niebieską dźieie.

Ale wszy iedná kowe piwá bydź mogą.

Moc y skutki piwá dobrego.

piwo nie tylko do iedzenia ále y do picia przychodźi.

NIe tylko do pićia przychodźi piwo/ ále y do inákszego vżywánia/ iáko do biermusek ábo grámátek z chlebem á z másłem/ ábo z oliwą/ z cukrem/ bądź z miodem czynionych/ ktore ták chorym/ iáko zdrowym/ są przynależącym y zdrowym pokarmem.

Polewká piwna.

Bywáią y polewki/ ná ksztalt winnych żusek/ z niego czynione/ nászym kuchárkom/ y gospodyniam zwyczáyne z żołtkámi od iáiá/ z cynámonem y z száfránu trochą/ á ze ukrem/ do czego troche másłá młodego kłádą y wárzą. Tákowa polewká ludźiom chorym iest bárzo vżyteczna/ ábowiem ie posila: ále y zdrowi nią sie nie káżą.

Ini tylko go grzeią kminu polnego troche/ tákże másłá przydáiąc/ y piią. Drudzy tym chleb drobiony polewáią y iedzą. Może też y ná ksztalt kászę/ ábo pánáty bydź vczyniona/ rozbiwszy do tego żołtek ábo trzy z ośrzodká białego chlebá/ rozetrzeć y z piwem wárzyć/ troche cynámonu/ száfránu/ y cukru przydawszy/ á potym másłá młodego iáko Włoski orzech włożyć. Táka pánátá chorego zmagáiącego posila.

pánatá.

Máłe dźieći z ráná ná śniadánie grámátyki dáiąc/ sporo rosnące czyni/ bo im strawność posilną y prędką dáie/ z ośrzodki chlebá białego/ ábo rzánego z piwá á z másłá.

Dźieciom małym vżyteczna.

Piwo młode mámkom obsitość mleká dáie/ ták że snádnie dwoie dźieći wychowáć mogą. Przeto ktore w połogu mleká máło máią piwo im dáleko iest vżytecznieysze niż wino. Ale násze miłe pánie kmoszki/ przyzwolitym y przyrodzonym trunkiem gárdzą/ w swych połogách nic inego tylko winem/ málmázyą/ muszkátellą sie posiláią/ drugie miłą gorzáłeczką pokrápiáiąc sie/ żeby sie im żołądek od piwá nie skurczył/ ábo ząb ktory winny im nie wypadł. A ono gdyby zdrowie swe/ y dźiatek swych pilniey vważáły/ gdyby mieszkow małżonkow swych szánowáły/ ktorym nie lekko grosz do kálety przychodźi/ woláłyby ná piwie przestáć/ á winu gębki nie dáwáć. Ták y one sáme po połogách zdrowszeby bywáły/ y dźieći ich przed czásem do dźiwnych á rozmáitych chorob by nie przychodźiły. Nie mowię o położnicách bárzo słábych y mdłych/ ktore podług potrzeby czyśćienia swego mieć nie mogą/ y sámy dźiatki swe trzymáią/ tákowym rádzę pomiernie winá vżywáć/ á zwłasczá w żuskách y polewkách/ ábo w trunku z cukrem przewárzánym ábo z wodką Cynámonową rostworzonym/ do tąd áżby czyśćienia ich czás minął/ á potym sie do miłego piwá wroćić/ z ktorego y one sáme/ y dźiatki ich zdrowsze/ krzepczeysze/ y rosleysze bywáią/ á niżli z win surowych/ wapiennistych/ z śiárczystych/ gorących/ zá ktorych vżywániem przed czásem/ scyátyki/ podágry/ gorączki/ y wiele inych vłomnośći/ á potym y śmierć niewczesna/ á zá tym doczesny niedostátek przypada.

Mlekå obfitość dźiatki kármiącym dáie.

Dźieci mocniey krzepkie czyni

Piwo Psseniczne przystoynie vczynione/ męże gnuśne do Wenusá wzbudzáią. Obfitość przyrodzonego naśienia dáią/ záczym potężnieysze do skutku małżeńskiego czynią/ y w śiodło ie sadzáią polewkámi/ Biermuszkámi/ Pánátámi dáiąc go vżywáć.

Naśienie przyrodzone czynią

potężności do skutku małżenskiego.

Zátwárdzenie żywotá odmiękcza y stolce wolne czyni/ grzeiąc go z dostátkiem másłá osolonego á piiąc. Abo wiec przez klistere dáiąc. Abo tym sposobem.

Żywot odmiekczá.

Wźiąć sklenice piwá Pszenicznego dobrego/ másłá iáko dobry orzech Włoski/ dwá świeże żołtki rozbić/ cukru białego połtorá łotá. To zgrząć dobrze w vkropie wrzącym ieno żeby nie wrzáło/ vstáwnie mieszáiąc/ y ćiepło dáć pić/ bądź ná czczo/ bądź po iedzeniu. Toż y klistera dáć może. Może y ták klistere z niego vczynić. Wźiąć piwá poł kwarty ábo trzy kwáterki dobrze zwárzonego/ cukru kánaru cztery łoty/ ábo szárego trzy łoty/ dwá żołtki/ sześć łotow másłá/ ábo ták wiele oliwy/ soli poł łotá. To zmieszawszy dobrze wespoł/ przecedźić/ y ciepło wlać klistera/ łáskáwie spráwuie.

Item.

Klistera.

Poty w łáźni obfite czyni iáko Dryakiew/ trunek piwá iákiegokolwiek co naćiepley wypić/ iednák piwo Gdáńskie Joppen rzekniące/ potężniey to czyni.

Poty wzbudza.

Wątrobie gorącey sa lekárstwem.

Sleźienie chorey rátunkiem/ zwłasczá chmielne w miárę piiąc.

Cerę chędogą y gládką płeć czyni/ vmywáiąc sie nim.

Opierzchłość z twarzy spądza/ tákże sie nim vmywáiąc.

Poniekąd ćiepłym piwem z másłem mátki swe máłe dźiatki przed ogniem/ ábo przy ćiepłym piecu náćieráią/ záczym członki w

ſtáwách vmacniáią ſię. Przeto gdźieby kto chćiał/ żeby máłe dźiateczki pokrzepiáły ſię/ y wczás ſię iety ſámy z śiebie śiádáć/ przydáć do tegoż piwá/ tłuczonego korzenia Pápróćiánego/ y tym im plecki/ krzyże/ biodrá ábo ledźwie przy ćieple nácieráć. Ták ſáme ſię do śiedzenia krzepić będą. A przy tym ćiałká chędogiego y gládkiego będą.

Drożdże piwne.

Y te nie ledá wniwecz odchodzą. Piekárze/ áile v nas/ gdźie chlebá bez drożdży vpiec nieumieią/ podczás/ á ſnadź záwße w ćiáſto drożdży doſtátek leią miáſto kwáſu ábo náćiáſty. A to przeto/ żeby chleb puchlny y roſleyßy był. Ale tákowy niezdrowy/ bo wiele miewa dźiur w ſobie/ y gębczáſty/ w ktorym że ſię powietrza wiele záchowywa/ przeto wiele też w ćiele wietrznośći czyni.

Kuchárze dworſcy często ich vżywáią do Mákárow/ ábo ćiaſt kráiánych/ leiąc ie do mąki pßenney żeby ćiáſto puchlnieyße było/ ktore potym ſmáżą w máśle ábo w oliwie/ rozmáitym ſpoſobem. Ale tákowy pokarm choćia ſmákowity/ ieno áni zdrowy á pogotowiu chory bywa.

Tákże Buchty rozdęte wieśniacy/ to ieſt/ ćiáſto w wielkie ßtuki toczą y w vkropie wárzą/ á potym ſyrem tártym potrząſáią/ á máſłem roſpuſczonym polewáią y vżywáią. Ale tym táki pokarm zdrowy. Choćia tákże ma w ſobie doſtátek drożdży.

Puchlinie z przymiotem ogniſtym.

Ludźie prośći ná puchnienie nog/ ktora bywa z przymiotem ogniſtym. Drudzy przykłádáią piwnych/ drudzy winnego lagru. Ale drożdże nalepße świniom/ bo od nich tyią.

Swinie tuczy.

Otoki ogniſte bydłu z gliną przykłádáne wyćiągáią.

Otokom ogniſtym.

Ocet piwny.

Aceſtum cereuiſiæ.

Spoſob czynienia octu z piwá.

Kto chce mieć ocet piwny dobry/ piwá wźiąć dobrego (bo ze złego nie będźie nic dobrego) zwárzyć go/ y grochu dobrze przyprážonego co nagoręťßego włożyć/ y trochę drożdży/ ábo kwáśney náćiáſty/ ták zá krotki czás będźieß miał bárzo oſobliwy ocet. Drudzy miáſto grochu Pßenicę ziárniſtą tákże w pánwi ábo w gárncu prażą/ y co nagoręťßą w ten ocet ſypią/ y ſkorki z grzánek chlebá rżánego/ á Mirrhy trochę. Tym ſpoſobem ocet będźie oſobliwie kwáśny.

2

Do zápráwienia potraw.

Piwny ocet by naoſtrzeyßy y nakwáśniey ßy był/ tedy ſkutkámi y przenikáwośćią winnemu nie może bydź porownány. Tylko do Sálat á do potraw vżywánia wchodźi/ do lekárſtw nieużyteczny. Do ſkrußenia mięs ſtárego źwierzu/ ábo bydłá twárdego/ ocet piwny ieſt naoſobliwßy/ mocząc ie w nim/ ábo tylko chuſtę w nim rozmoczyć á obwinąć go/ będźie kruche y bárzo ſmáczne. Ták

Mięſo twárde kruche czyni.

też czáſu letniego y gorącego obwinione/ od chrobáctwá/ od záſmrodzenia/ y zátęchłośći bywa záchowáne.

Mięſo czáſu gorącego od ſkázy záchowuie.

Młoto.

Craſſamentum cereuiſiæ.

Młoto z ſámey ſczegulney Pßenice/ ábo ráczey glan y fus iego/ ktory z mielßego ſłodu przemełćia bywa/ nie po ćienkußu ábo tyżbierze/ ále po brzeczce záraz co náćiepley zá świeżá przywiiány/ podágrę y w ſtáwách bolenie y łupánie roſpądza/ vśmierza/ trawiąc w nich máteryą złą/ á pośiláiąc ie.

Podágrze.

Item/ Młotá świeżego dwá funty/ wołowa ábo bykowa żołć cáła/ y to przy wolnym ogniu do połowice wywrzenia wárzą Do tego poł kwarty dobrego octu przydáią á Rádźidłá kramne° łotow 2. kwiećia Rumienkowego ná małe vtártego/ tákże kwiećia Komonicowego po trzy łoty/ Ruty tłuczoney łot ieden/ Aminu krámnego miałko vtártego/ miodu po poł funtá/ znowu to wßyſtko wárzyć/ áż iáko káßá zgęśnieie plaſtrowáć podágryczne nogi y członki boleiące. Bydło rogáte/ świnie od młotá tyią.

Item.

Brzeczką/ ábo piwem przednim/ ćiepło członki y ſtáwy boleiące przemywáć/ ábo w niey kąpáć/ ábo gębki y chuſty w niey maczáć y obwiiáć dobrze/ ábowiem w nich boleśći vśmierza.

Bydło rogáte y świnie tuczy.

W członkách w ſtáwách boleśći vśmierzá.

Piwo ßkodźi/ ktorym/ y iákie.

O Przyrodzeniu piw pißąc/ pokazałem/ ktore piwá ſą ßkodliwe choćia z nalepßego y z nawybornieyßego zbożá/ ze ſłodu dobrze vczynionego/ przyſtoynie vwárzonego nie przebránego/ y wyſtałego. To ieſt tym ktorzy bez miáry też nalepßych y nazdrowßych rzeczy vżywáią. Tu ieſzcze dołożę/ że y tym te/ ktore z Pßenicznego y z Jęczmiennego ſłodu czynione bywáią/ iáko Gálenus *lib. 2. Aphoriſmorũ Hippocratis Cõmentario 20.* piße/ ktore ieſt nieſmáczne/ nieſtrawne krew złą czyniące/ wątrobę y ślezionę zámuláiące/ kámień w nyrkách porußáiące y mnożące Tym ſpoſobem też z inych rozmáitych zboż mießánych/ ſą złe/ niezdrowe/ ßkodliwe. A te naßkodliwße/ ktore ſą mętne/ hrube/ nie przezrzoczyſte/ do tego młode/ nie wykiſiałe áni wyſtáłe. Też y te/ ktorych ſłody w ługách bywáią moczone/ ábo z ſádzámi bywáią wárzone/ ábo w wodźie ſłoney. Tákie ábowiem mozg/ nerwy/ ślezionę/ wątrobę/ żołądek obrażáią/ krew gęſtą y wyżgłą czynią/ záczym trędowátośći po twarzy/ kroſty ſproſne/ ſądzele/ wrzody y inych wiele chorob pochodźi/ obrázliwe ſą/ y te do ktorych Szmer/ Swinie bágno kłádą. Tákże y korzenia kramne/ ábowiem głowy nápełniáią oną porą korzenną/ zwłaſzczá vżywáiąc ich nie miernie/ nagorße y trućiznom podobne/ do ktorych kłádą naśienie Lulkowe/

ábo Száleiowe / tákże Wronie oká Tureckie / ktore Coculos zowia Aptekárze / bo bez rozumnne y ßalone ludźie czynia / y rychło od nich vmieráia. Przeto dozorny vrząd ma tego pilnie dogledáć / áby piwá / ktore sa wßystkim pospolitym trunkiem / były z dobrych zboż nie mießánych / woda nieprzebránych / dowárzonych / z wod dobrych / nic inego / tylko sam Chmiel do nich kłádac.

Też piwo káżde by nalepße / ták chmielne iáko niechmielne / nád potrzebe y nád miáre / iáko sie wysßey námieniło / vżywáne / iáko káżda rzecz by nazdrowßa / zdrowie oبráża / głowe párámi wilgotnymi nápełnia / spadki czyni flágmiste / rymy y sápki / chociá z sczerey Pßenice.

Piwo przebráne. Piwo przebráne y rzadkie / odwilża y chłodźi / á nieposiła / ábo máło co.

Piwo kwáśne. Piwo kwáśne / ábo kwáskowáte / zły sok ćiáłu dáie / żołądek mdli / głowy y nyrek bolenie czyni / w żywoćie gryźienie wzbudza / opußa / y żywot rosprsza / y wzdyma.

Piwo młode. Piwo młode niewystałe / sok ćiáłu hruby y zły dáie / kámień w nyrkách / y w pechyrzu zámnaża. Czyni też vryny nie zátrzymáne.

O Orkißu ábo Szpelćie. Rozdźiał 7.

Zea, Spelta, Semen. Semen adoreum, Ador, Adoreum, Far, Far adoreum.

Speltz. Dinckiel. Tinckel. Dinckielkorn. Zweikron.

TO zboże Luskna Pßenicá / Orkiß / ábo Szpeltá / rzadko sie tu v nas znáyduie. Jednák w niektorych powiátách / gdźie źiemie vlubi / znáyduie sie. Tá częśćia Pßenicy / częśćia Jeczmienowi iest podobna. Przeto iáko Gálenus piße / ma śrzodek miedzy Pßenica á Jeczmieniem. Pßenicy iest podobna kłosem / ieno pláskátßy / á ode dwu stron tylko przećiw sobie ma źiárná / liśćiem trawnym / ośćiámi: Tákże y źiárnem iest Pßenicy bárźiey podobna / niżli ktoremu inemu zbożu. Zdźbło ábo słome tylko ma ćienßa / wßákże niekrotßa. Ma też do Jeczmieniá podobieństwo / ábowiem źiárno ma okryte iáko y Jeczmień dwiemá ßupinkámi / w ktorych po dwu źiárnkách iáko bliźnietá iákie bedac záwárte / nie łátwie sie wyłusczáia / áż ie z nich potrzebá w młyńskich stepách obić. Korzonki ma Pßenicznym podobne / włośienkowáte / ćienkie / z ktorych podczás káżdego kilká źdźiebł pochodźi. Kłosu długo ośćistego / dochodźi źrzáłośćia z Pßenica. Podczás znáyduie sie y bez ośći gołká.

Okrom pomienioney gołki dwo iáka sie Sámopßa znáyduie. Jedná źdźbłá mocnego / wielkiego. Kłosu spániálßego ßerßego / dla czego też Ploskurem drudzy Ploskurnica zowia / że kłosu płáskiego / gdźie we dwu przegrodkách / iáko sie iuż wysßey pomieniło / ábo ßupinkách z soba spoionych / dwie źiárnká niesie / dwiemá rzedomá przez kłos pusczone. Ploskur.

Druga

Druga źdźbłá miąſzego: kłoſu węższego y krotſzego / á tá rozdźiel nie po iednym źiarnku w ſwych łupinkách miewa / y iednym tylko rzedem przez kłos idźie. Źiárnem do Pláſkuru podobna / tylko rumiáńieyſza we wſzyſtkim / ták źiárnem iáko ſzupinka y kłoſem. Ośći iáko w Jeczmieniu. Tá pozniey niżli pierwſza dożrzewa / choćia záráwno z pierwſzą bywa śiána / to ieſt w Wrześniu. Tákże ią w młyńſkich ſtepách potrzebá z ſzupin otłukáć / iáko pierwſzą.

Mieyſce.

NA ledá źiemi rośćie / y ná wilgotney. Jednák á ile pierwſza / tłuſta / nawożna / y náprawna rolá lubi. Piſze Theophráſtus / że trzećiego roku przemienia ſie w Pſzenice / gdy ią z iey ſzupinek obiie y śieie. Wtorą źiemia iáłowa zdawná / vgorem leżąca / y źiemia dźika niegárdźi.

Przyrodzenie.

W Zágrzewániu y w chłodzeniu ma oboiá śrzodek miedzy Pſzenicą y Jeczmieniem. Tákże y wyſuſzániu / lepſzy y wietſzy pokarm ćiáłu dáie / niżli Jeczmień / záś mniey niż Pſzenicá.

Moc y ſkutki.

Chleb ſmáczny.

Z tego zboża chleb ſmácznieyſzy / lepſzy / y zdrowſzy niżli z Jeczmieniá.

Zdrowym y chorym ieſt oſobliwa potráwa / wárząc ią w Migdałowym mleku / ábo w krowim / w kozim / w owczym / ábo w polewce tłuſtey iákiegokolwiek mieſá / ábo w kápłuniey / y vżytecznieyſzy niżli Ryż bywa.

Pierśiom. Płucom. Suchotn. Kaſzlacy. Biegunkom. Suchotnym.

Pierśi chore máiącym. Tákże
Płucom obrażonym.
Suchotnym y wyſchłym.
Káſzlącym ieſt pokármem vżytecznym.
W biegunkách tymże ſpoſobem vżywána / záſtánowienie czyni predzey á niżli Ryż.
W ſuchotách ma bydź w kozim mleku wárzona. A żeby tym pożytecznieyſza byłá / koze tymże zbożem karmić / niczym inym. Gdźieby więc mleká nie było. Tedy mąke z niey w ſtudźienney wodźie z máſłem wárzyć.

Krwią plującym.

Krwią plującym táż potráwá / zwłaſzczá mąká z niey w wodźie á z máſłem wárzona / y káżdego dniá vżywána.

Gorączkom trzećiegodniowym.

W gorączkách trzećiegodniowych vżytecznie bywa chorym w mleku Migdałowym mąká iey wárzona / y do vżywánia dawána.

Kliſter w biegunkách też w gerwonkách.

Kliſterá bywa z wárzoney wody bárzo vżytecznie czyniona / w iákichkolwiek biegunkách / przydawſzy do tego kozłowego łoiu. Nie tylko ábowiem záwśćiąga biegunki / ále y kiſzki záchowuie od wygryźienia fluſem iádowitym / w nieſpadáiącym.

Jáycá przez źimą świeżo záchowáć.

Kto przez źimę kokoſze iáycá chce świeże przechowáć / tylko ie w plewy Sámopſze zágrześć / nie popſuią ſie.

Fiſtułom w oczách.

Fiſtuły ktore ſie wczynáią w oczu przy noſie w káćiku goi / wymywáiąc ie wárzoną.

Żołądkowi ſłuży.

Żołądkowi też vżytecznieyſza á niżli Ryż / iákimkolwiek ſpoſobem przyprawiona y vżywána.

Wątrobie.

Wątrobie nápuchłey z zbytniey gorącośći ieſt rátunkiem / z mąki iey / z otrąb nie prześiewáney pláſtr z oleykiem modrych Fiiołkow / á z máſłem młodym nie ſolonym vczyniony y przykłádány.

Párſzywośći ná ćiele.

Párſzywość ſproſna ſpadza z ćiáłá / w oććie wárzona Sámopſza / tym ią czeſto ćiepło przemywáiąc.

Oczom.

Oczom chorym tákże otręby iey w oććie wárzone á pláſtrem przykłádáne / ſą lekárſtwem / zwłaſzczá ná zápalenie y świerzbienie ich.

Puchlinie.

Puchlinie flágmiſtey wielkim ieſt lekárſtwem. Wźiąć Sámopſze z ſześćdźieśiąt łotow według wagi / kwiatu kámieniá / ktory Aſius zowią / łotow trzydźieśći / Mumiey funt Aptekárſki / ábo cztery dwádźieśćiá łotow. To wſzyſtko miáłko vtrzeć / y wieprzowym ſmalcem / pierwey w winie przez godźin dwánaśćie moczonym záczynić / że kſztałt będźie pláſtru. To ná geſtey chuśćie ábo bárchanie rozmázáć / y ćiepło ná wſzyſtek żywot przyłożyć / co trzeći dźień odnawiáiąc áż puchliná zginie.

Páznokćiom.

Páznokćie párſzywe ſpádzą / á chędogie czyni / omywáiąc ie octem w ktorymby to zboże było wárzone / y ſámo ná nie przykłádáiąc.

Czerwonce.

Czerwoną biegunkę záwśćiąga / wárząc ią z ćielecymi ábo z ſkopowymi nożkámi / y pożywáiąc.

Bywa z tego zboża pęcak robiony chorym y zdrowym bárzo vżyteczny. O ktorym zárаз Rozdźiał włáſny nápiſany ieſt.

O pecaku z Orkiſzu. Rozdźiał 8.

Alica vera, Halica Zeacea, Alix & Halix, Chondrus, Candaruſium & Chandaruſium barbare, Granũ aliquib.

Pelzkern. Kern.

U Stárodawnych ludźi dwoiáki był Pecak / ktory oni *Alicam* zwáli: Jedná ſámorodna / druga czyniona. Sámorodna iáko Plinius w kśiegách 18. w iedenaſtym Rozdźiale piſze / z Pláſkurá Pſzenice łuſkney / ábo z Orkiſzu dwu rzedney ábo dwu gránowitey / gdy ſie w rodzeniu zá czáſem wyśili / y przemienia w Alike. Tá kłoſu ieſcze ſzerſzego ieſt y ćiemnieyſzego / á niż Sámopſza / á źdźbłá krotſzego. Ziárno łuſke ná ſobie ma ktorey ſtrudnośćia pozbiwa / y przeto oni przodkowi náſzy dawni z piaſkiem w ſtepách tłukli y obiiáli. Po tym záś czwarta cześć wzgledem ſámego źiárná krety przydawáli. A do iedzenia gdy ia bráli / pilnie z onego wapná oćieráli y płokáli. A tá ſámorodna y práwa. Aliká bywáłá: Tá moia wiádomośćia v nas ſie nie rodźi / przeto też w náſzym Polſkim iezyku włáſnego nazwiſká / okrom z Láćińſkego / ábo Pecaku nie ma / ktores my iey dáli / przeto że ludźie ſtárożytni / á miánowićie we Włoſzech / y Afryce / obiiáli ia ná pecak w ſtepách. Dodoneus y niektorzy ini / niechca żeby tá Aliká zbożem bydź miáłá. Ale ſie iáśnie z Pliniuſzá pokázuie / że z przemienioney y wyrodzoney pſzenice łuſkney bywa / iáko ine zboża wyśileniem przemieniáia ſie w ine. Pecak czyniony / ábo Aliká / bywał nie tylko z Sámopſze / ále y z Pſzenice / Jeczmieniá / Orkiſzu. Jednák v ſtárych był naprzednieyſzy z Pláſkurá Pſzenice łuſkney / ábo z Sámopſzey dwu rzedney. Ten iáko Plinius ná przerzeczonym mieyſcu wſpomina / troiáki czyniono: drobny / śrzedni / y miaſzy / do ktorego czyniac przymieſzowáli krety / żeby tym biełſzy y nápozor wdźiecznieyſzy był. A czynili go w Kánikule / gdy nagoraceyſze czáſy bywáia żeby ná ſłońcu wyſchnał / dla ſkwáśnienia y pleśni. Poślednieyſzy iáko Páládus świádczy: Snádnieyſzy ſpoſob do czynienia go z Jeczmieniá wynáleźli. Jeczmien / poki ieſcze niedoſkonále dożrzeie w kłosiu / zerznawſzy / w kiśći wiazáli / y w piecu ſuſzyli / żeby ſie dał ſnádniey otłuc / á do czwartey cześći korcá / nieco ſoli przydawáli. Ale ták czyniony / poſzedł coś ná krupy miaſze melte. Y ták go rozmáićie robili. Lepiey náſze krupniczki bez wſzelákich przyſad / ktorych ſtárſzy vżywáli / á ſzkodliwych.

Przyrodzenie.

ALiká ábo Pecak / iáko Gálenus y Eginetá piſza / ták ſámorodny / iáko y czyniony z Sámopſzey dáie pokarm ćiáłu potężny / y zátyka bárźiey niżli Ryż. Żoładkowi też nieprzykry / á zwłaſczá rzadko y długo warzony w polewce tłuſtey z mieſá. Przyrodzenia ieſt wyſuſzáiacego / wiecey niżli rozgrzewáiacego. Przeto ćiáłom wilgotnym y flágmiſtym / ieſt vżyteczny.

Moc y ſkutki.

LVdźiom prácowitym y robotnym / iáko oraczom / ćieslom / młockom / y inym około ćieżkich robot ſie obieráiacym / Pecak zwłaſczá z Sámopſzey / ieſt pośiláiacym pokár-

Prácowitym ludźiom pokarm.

cym pokármem/ w wodźie/ ábo w mleku wárzony/ bo w żołądku długo leży. Tákże

Żárłoko.

Przed żárłoki ktorzy ſie nie mogą náſyćić ieſt pokármem oſobliwym.

Gorącz kom.

W gorączkách będącym dobrze go dáwáć/ bo ieſt lekárſtwem y pokármem/ w wodźie go wárząc/ áż polewká z niego gęſta y lipka będźie/ ktorą odcedźiwßy/ z cukrem ábo z trochą młodego máſłá dáwáć im ieść/ ták ábowiem z niey będą mieć pośiłek nieledáiáki.

Do wychłodzenia gorączek.

Gdźiebyſmy ie też lepiey chćieli chłodźić/ tedy vczyniwßy z naśienia Ogurczánego/ z Málunowego/ z Bániowego y z Dyniowego mleko/ trochę z Máku białego do tego przylawßy/ z tą polewką dáwáć im ieść/ ábo pić.

Do śił przychodźić z chorob ćiężkych.

Z Chorob długich y ćiężkich powſtáiącym/ ktorzy nie mogą do śił przyść/ w polewce kápłuniey ábo iákiegokolwiek mięſá wárzony pecák/ á potym przecedzony/ ieſt bárzo oſobliwym y bárzo pośilnym pokármem

Mleká mámkom obfitość dáie.

Tym ktoreby pierśiámi dźiatki máłe kármiły/ á mlekoby im przyſychało y ginęło/ tákowy pecák w mleku im wárzyć/ y dobrze rozwárzony/ rzadko/ ieść dáwáć.

Tuczy lepiey niżli Ryż.

Tuczy więcey y lepiey niżli Ryż wárzony/ bądź w wodźie/ w mleku/ w pitym miedźie/ w winie ſłodkim ábo w ćierpkim z ſolą/ z máſłem ábo z oliwą. *Dioſ. Gal.*

Żywot zátwierdza. Czerwonce.

Żywot też bárźiey zátwierdza niżli Ryż.

Czerwoną biegunkę y z morzyſkiem záwśćiąga/ ták wárzonego vżywáiąc/ iáko z wody w ktoreyby był wárzony kliſtere dáiąc

Żołądkowi.

Żołądkowi pożytecznieyßy niżli Ryż.

Morzyſku y gryźie niu.

Morzenie y gryźienie w żywoćie z kolery wylaney/ ábo z innych wilgotnośći iádowitych vśmierza/ pecák co nalepiey rozwárzony/ y przez śitko gęſte przebity/ á z cukrem pić dáiąc. *Gal.*

Trąd.

Trąd ſpądza w octćie wárzony roztárßy go/ tym obmywáiąc ábo námázuiąc.

Páznokćiom chropowátym.

Páznokćie párchowáte/ tymże ſpoſobem obmywáne/ wychędaża.

Wrzedźie niczkom w kąći kách o czu.

Wrzedźienice y kroſty ná kßtałt owieſká/ (*Ægylopas* Grekowie zowią) w kąćikách w oczu przy nośie wyráſtáiące ſpądza/ w mocnym octćie ná máść wárzona á pláſtrowána/ leczy.

Fiſtuły w oczách.

Fiſtuły tákże w oczách/ tymże ſpoſobem goi

Strupom złym.

Ná ſtrupy złe pláſtrowány/ á wodą iego omywáne ſpądza/ y goi.

Rozſądek.

ZLe rozumieią/ ktorzy Alikę chcą tylko mieć zá oſobliwe zboże. Ale y ći nie dobrze ktorzy ſam Pecák z Sámopßey zá Alikę. O tym záraz ná przodku tego Rozdźiału powiedźieliſmy z dowodu Pliniuſowego bydź dwoiáki Pecák/ ſámorodny/ y czyniony/ á te obá Aliká zwano. bo z iednego źiárná bywáły czynione/ iáko y Chondrus/ o ktorym też tu przypomnimy/ to ieſt/ o Gryſu y Atherá/ to ieſt/ krupki z tego zbożá/ ieſcze drobnieyße niżli Grys/ ktory drudzy mączką z Sámopßey zowią/ dla pápinku máłym dźiatkom/ y ludźiom zeßłym w lećiech zębow niemáiącym.

Bywa też tych czáſow Pecák á zwłáſczá w nášych ſtronách z Pßenice/ á ieſcze poſpolitßy z Jęczmieniá/ ktore zowią Láćinnicy *Alicam Triticeam*, & *Alicam Hordeaceam.* Jeſt tedy rożność w tych ſłowiech pomienionych/ tylko z ſtrony czynienia/ y kßtałtu/ á nie z ſtrony rodzáiu. Z ſtrony czynienia/ bo ieden miąžßo y źiárniſto robiono. A ten Láćinnicy od Grekow wźiąwßy *Alicam*, ták ſámorodny iáko y czyniony miánowáli. [1] Drugi *Chondrum* tákże z Greckiego wźięli/ ktory nic kßtáłtem od pierwßego nie był rożny/ tylko robotą/ bo w czynieniu czwarta część piáſku miáłkiego/ biáłego/ á iedne wapná z Alábáſtru pálonego y miáłko vtártego do tego bráli. [2] A ten zły/ y zdrowiu był niebeſpieczny. Trzeći był z tegoż zbożá robiony/ ktory był drobny/ oni *Crimnum*, ábo *Pultem*, y *Pultarium*, my Gryſem zowiemy. [3] Czwarty/ Grekowie y Láćinnicy *Atheram*, my mączką Pápinkową z Sámopße/ ábo z Aliki ſámorodney bywáłá/ y bywa czyniona. O tych krotko przypomnimy.

O Gryśie. Rozdźiał 9.

Crimnum, Puls & Pultarium, Pulticula, Farina craſſior.

Grieß. Grießmel.

GRys nic inego nie ieſt iedno ßrot mielßy mąki Orkißowej ábo z Pßenice/ ktory Grekowie *Crimnum*, Láćinnicy *Pultarium*, *Pultem*, *Pulticulam*, & *Farinam craſſiorem* zowią. Bywał czyniony/ iáko Gálenus świádczy/ y z Żytá/ náwet ze wßelákiego/ ták z ſußonego y przeprażonego/ iáko z nieſußonego zbożá. Z tych pomienionych zboż/ ieſcze bywał mielßy/ á niżli

grysowy ſzrot / ieno nie ták miáłki iáko máká / á ten Grekowie zwáli ἄλευρον ábo ἄλευρος, *Aleuro* ábo *Aleuros*, my mielſzym grysem możemy miánowáć.

Przyrodzenie.

PRzyrodzenia ieſt tegoż zbożá / z ktorego bywa czyniony. Iednák zátyka / y żywot zátwárdza.

Moc y ſkutki.

Tuczy. GRysowa káſzá doſtátecznie tuczy / ále do trawienia trudny. Przeto ludźiom prácowitym / robotnym / y tym / ktorzy do trawienia ſpoſobny żołądek máia / ieſt przynależący.

Ludźiom robotnym dobry.

Zołądkō trawiącÿ.

Biegunkom. Biegunki záſtánawia z ſuſzonego y przepráżonego zbożá / á ile z Sámopſzey vżywány.

Zátwierdza żywot. Zywot zátwierdza / zwłaſczá z zbożá ſuſzonego y z przepráżonego.

Zárłokō. Tym ktorzy ſie naſyćić nie mogą / żárłokom / dobrze tłuſto vczyniony / ieſt potráwą ſytną zátykáiącą.

Rozſądek.

LVdźie ſtárego wieku / poki chlebá w vżywániu nie mieli / áni go ználi / miáſto niego Gryſu z Sámopſzey / tákże z inych zbóż wárząc vżywáli / iáko Plinius w kśięgách 18. w Rozdźiale 8. świádczy. Acz poſpolićie naprzod z Iecżmienia otłuczonego te czynili / iednák potym obaczywſzy pożyteczniey ſzą z Sámopſzey / y z Pſzenice ſobie te potráwe bydz / ieſt iey chćiwie vżywáć. Potym gdy do znáiomośći chlebá przyſzli / opuśćili ią / á do chlebá ſie vdáli / te potráwę Lekárzom dla chorych zoſtáwiwſzy: ktorą potym káſzywem y káſzą / iáko Eginetá w 6. kśięgách piſze / názywáli / y do tych go vżywáią czáſow. Piekáią y dźiśieyſzych czáſow chleb z Gryſu / á ile z Pſzenicznego / ále nie káżdemu ſmáczny.

O Krupkách bárzo drobnych / ábo pápinkowey mące. Rozdźiał 10.

Athara & Athera.

Kinder Breylein.

MAczka pápinkowa vpodobáło ſie nam te krupki bárzo drobne názwáć / ktore więcey niż połowicą od gryſu / á mniey mielſzą od máki náchleb bywa czyniona. Tey mączki dźiećiom w powićiu / tákże y ſtárym do pokármu / ták w wodźie / iáko y w mleku vżywáią / ktora pápinkiem zowią. Tákże do plaſtrowánia / iáko Dioſkorydes piſze.

Przyrodzenie.

TEgoż ieſt przyrodzenia ktorego grys / ábo to zboże / z ktorego bywa czyniona.

Moc y ſkutki.

WNetrznośći iákokolwiek zámula.

Tym ktorych głowá bolewa y ſpáć nie mogą / Iecżmienna y żytna dobra do iedzenia. *Dod.*

Krwią pluiącym potráwá vżyteczna.

Stárym zbytnie ludźiom / ktorym zęby poprochniáły y wypádáły / w polewce z iákiegokolwiek mięſá ábo w mleku / á choćia w wodźie z máſłem wárzona / ieſt vżyteczna potráwá.

Máłym á nie dawno národzonym dźiatkom / tákże w wodźie z młodym máſłem / ábo w mleku pápinkiem dobry bywa / bo tym wſzyſtkim prędki pokarm y pośiłek dáie.

Szkodźi.

Czeſte vżywánie Gryſu ábo tey mączki / ieſt ſzkodliwe: bo iáko Galenus piſze. Wątrobę zámula y zátyka. *Dod.*

Kámień w nyrkách / częſte iey vżywánie / zámnaża. Tenże

Vbogim á niedoſtátecznym ludźiom potráwá tania / prędka do wárzenia / y pośilna

Rozſądek.

TAkowa mączká nie tylko z Orkiſzu / ále z Pſzenice / z Sámopſzey / z Iecżmienia / z Zytá / z Tátárki / z Proſá / nákoniec y z krochmalu bywa / o czym y Aetius piſze. Plinius y Iulius Polux. A ſnadź y z Owſá.

O chlebie z Orkiszu. R. II.

Panis Zeacus, Panis Speltaceus, Semidalites panis.

Schpeltzen brodt.

W Niemieckich stronách nád Renem leżących / z tego zboża chędogiego wypytlowáney mąki / bárzo piękny tásny y smákowity chleb pieką / ktory coś ma wdzięczniey szego y przyiemnieyszego w sobie / niżli chleb Pszeniczny / zwłaszczá świeży / poki mu dwá ábo trzy dni nie miną. Ten w tych tám stronách bárzo puchlny czynią / że z máło mąki wielki rozdęty y gębczásty będzie / iáko v nas Pszeniczny nászy piekárze czynią. Táki zowią Włoszy *Pan Boffetto*, Łáćinnicy *Panis Spungiosus*, Niemcy Schwamechtig brodt.

Przyrodzenie.

Chleb z tego zboża pokarm ćiáłu obfity dáie / iednák nie ták wielki iáko Pszeniczny / ále záś zupełnieyszy niż Jęczmienny / zwłaszczá świeży / coby tylko iednego dniá stáry był / bo iáko mu dwá dni miną / wdzięczność w smáku vtráca / trudny do stráwienia / y ćiáłu bárzo máło pokármu dáie.

Chleb puchlny y gębczásty niezdrowy iest / wiele w ćiele wietrznośći czyni / żywot pusty y ćięzki do strawienia bywa.

Moc y skutki.

Jáko z inych zbóż z ktorych chleb bywa / ták y z tego potráwy bywáią czynione / to iest / gramatki / káſze / ábo pánáty / w wodźie / ábo w winie / w kápłuniey polewce / y z inych mięs w polewkách / też w piwie z cukrem / ábo w miodku / według káżdego vpodobánia / y dostátku / ktore ták chorym / iáko y zdrowym służą.

W biegunkách z tego chlebá ná Tárle vtártego / á z mlekiem / ábo z iáką polewką mięsną wárzonego / á ile w ćiekącce / ktora od wątroby pochodźi / bywa potráwą vżyteczną.

Pierśiom nápuchłym y stwárdniáłym białogłowskim / zbytniego mleká czynią z ośrzodki plaster / w mleku ią wárząc / á w Rożánym oleyku / ktory zmiękcza.

W pleurze osobliwym bywa rátunkiem / wźiąć tego zboża chleb cáły ćiepły / ná poły go rozkroić / y co naprzedmieyszą Dryákwią go námázáć / y przygrzáć go iesscze ná węglu żárzystym / y iedne połowice co naćiepley ná mieysce boleiące / drugą przećiw temu ná grzbiećie przywiązáć przez godźin dwánaśćie. Co iesliby nie vstáłá boleść / znowu toż vczynić / á potym lekárstwá vżyć / zá ktorymby mogł snádnie z śiebie pozbyć chárkániem ropy z przepukley bolączki / y pierśi wychędożyć.

Niestráwność żołądká. Tákże

Krtuszenie y niechęć do iedzenie.

Niezátrzymánie pokármu oddala / grzanká z tego chlebá vgrzána / y dobrze przyrumieniona w winnym occie rozmoczona / másztyká miáłko vtárta dobrze nábita / á potym w oleyku nárdowym y w másztykowym rozwárzona / y ćiepło ná vstá żołądkowe / y ná wszystek żołądek plastrowána / iest doświádczone lekárstwo.

O Sámopszey. Rozd. 12.

Frumentum amyleum, Olyra Plin. Tryticum amyleum, Zea amilea, Spelta amylea, Arinca & Arenca, Far Halicastrum Columellæ, Far Trimestre.

Amelkorn.

J Tegoż rodzáiu Dioskorydes Sámopszá ábo Pszenice krochmálną bydź pisze / ktorego y Orkisz / ieno że mniey pokármu ćiáłu dáie niżli Orkisz. Ziárno podobne iest Pszenicznemu / ieno w łupince iáko Orkisz záwárte. Z ktorego tymże sposobem iáko z onego muśi bydź w młynie ábo w stępách obiiána y oćierána. Plew ostrzeyszych y ośći / tym obyczáiem iáko Jęczmień / dwiemá rzędomá ziárná w kłośie pusczá iáko w Orkiszu dwu rzędnym / ábo Jęczmieniu iárym. Liśćiem / źdźbłem / Pszenicy podobna. My Sámopszą ábo zboże krochmalone zowiemy / bo pospolićie z tego krochmal robią. Piekà

z niey chleb. Tákże y słody do piwá/ krupy / grys / y mąkę grysową z niego czynią / iáko z Orkißu.

Przyrodzenie.

TO zboże śrzedniego przyrodzenia miedzy Pßenicą á Jeczmieniem y Orkißem / ieno mniey ćiáłu pokármu dáie niżli Orkiß/ták chleb iáko y potráwy / ábo y piwo z niego wárzone. Ná Wiosnę bywa śiana. A we trzy mieśiące dochodźi.

Moc y skutki.

W Westwáliey nawiecey tego znáyduie sie zboża/ z ktorego ták piwá/ iáko chleb powßechnie vżywáią.

Chleb tákże iáko iny bárzo chędogi y biały z niego bywa/ ktorego do polewek/ grámátek/ y pánat biorą.

O wá tychże skutkow y tey władzy Sámopsa iest/ ktore sie opisały w Orkißu.

Rozsądek.

MYlą sie / ktorzy Sámopßa Żytem ábo Rżą bydź twierdzą / ktore Łáćinnicy *Secale* zowią. Mylą sie y ći/ ktorzy ią Pßenicą iárą twierdzą. Abowiem Pßenicá ták iára/ iáko oźimia / źiárná w ßupinkách nie ma záwártego/ iáko Sámopßa ma. Tákże *Secale* y *Siligo* / iáko są oboie od śiebie rożne / (o czym sie ná swym mieyscu o życie pißąc powiedźiáło) ták oboie od Sámopßey.

Pecak z Sámopßey.
Rozdźiał 13.

Tragus, Tragus Circalis vel Tragus frumentaceus, Trygis. Hipp. Alica olyrina.

Amelkorn.

Z Sámopßey iáko z inych zbóż / bywa pecak czyniony/ iáko Galenus w księgách o pokármiech piße. Acz w księgách pierwßych o sposobie kármienia w chorobách ćiężkich y gwałtownych / o pecaku z Orkißu wspomina. A Cassius Dionysius z Alexándryiskiey Pßenice / ten powiáda go bydź czyniony. Plinius w księgách 18. w Kámpániey / y w Egypćie tákże z Pßenice. Jednák z czegokolwiek bywa robiony / bądź z Pßenice/ ábo Orkißu / z Jeczmienia/ ábo z Sámopßey / rozności w niwczym inym nie ma / tylko w czynieniu. Abowiem z Orkißu / z Jeczmienia / z Pßenice czyniony bywał z piaskiem/z wapnem/z kreta. Ten z Sámopßey iáko pomieniony Kassius Dionysius świádczy / tylko przez moczenie w wodźie / á odćieránie. Gdy w trzećich księgách o spráwowániu źiemie / y o gospodárstwie ták mowi o Pßenicy Alexándryskiey. Moczą ią w wodźie / y z łusk ośieráią / y potym ná słońcu sußą. Znowu toż moczą tákże w wodźie y ná słońcu sußą / y powtarzáią do tąd / áż práwie będźie biała / y do vżywánia stołowego będźie przystoyna. Ná ten kßtałt y Sámopßey.

Przyrodzenie y skutki.

MNiey á niżli Orkiß pokármu dáie / iáko Dioskorydes piße / á to dla plew / ábo łupin/ ktorych wiele w sobie miewa. Dla czego do strawienia iest ćiężkim. Jednák Żywot odmiękcza. A gdźie go z plew práwie chędogą wyczyni / y z skorek iego/ więcey pokármu w ćiele czyni / zwłaszczá w mleku / ábo w miesney polewce rozwárzony: w wodźie nie ták.

Zá czásow Gálenowych/ iáko sam świádczy w księgách o skutkách pokármow / te krupy / ábo pecak / w wodźie tylko bywał wárzony z oliwą ábo z másłem. Potym w moßćie/ ábo w słodkim winie. Miodowiny do tego przylawßy / á potym Limbowymi iąderkámi / z swych skorek ochędożonymi / posypawßy vżywáli.

Rozsądek.

NIe rozumieią/ ktorzy ten Pecak/ ábo krupy z Sámopsey zá zboże osobliwe máią / y vdáią. Rośćie to zboże/ nie tylko / iáko Plinius piße/ wschodnich kráinách/ ále y v nas mieyscy. Rośćie w Niemcech / gdźie go iezykiem swym zowią Amelkorn. We Fráncyey tákże á snadź obfićiey / miánuiąc go Dublie turguet/ z ktorego ten Pecak bywa robiony.

O Krochmalu ábo ſkrobi. Rozdźiał 14.

Amylum & Amylus, Amidum & Amydum, Farina amyla vel Amylea, Numerdum barbare.

Amelmeel. Amelung. Amlung. Krafftmeel. Steiffmeel.

O Sámopßey piſząc / żeſmy ią zbożem ábo Pßenicą krochmálną miánowáli / zdáło ſie nam tu záraz y o krochmalu rozdźiał położyć / poniewaz go z niey poſpolićie w inych ſtronách zwykli czynić / V nas z Pßenice. Jeſt tedy to ſłowo krochmal / ſłowo Niemieckie / y od Niemcow pożyczáne y wźięte / v ktorych krochmal wykłáda ſie mąká poſiláiąca. Abowiem z niey ludźiom chorym / ná śiłách oſłabiáłym / dźiećiom máłym / w lećiech zeßłym poſpolićie z niej czynili chleb y potráwy / y teraz czynią / o czym ſie doſtátecżniey niżey powie. Náßy zowią ſkrobiem / á to włáśnie Polſkie ſłowo / nie od pierwße° ſkutku / ktory ſie przez krochmal rozumie / ále od ſkrobienia pránych chuſt lniánych. Ten bywa tákowem ſpoſobem czyniony. Biorą Sámopßey v nas miáſto iney Pßenice iárą maczyſtą / ile ſie komu podoba / y leią ná to co nachedożßą wodę / że dobrze zágráżnie / mocząc przez cztery dni / wodę odlewáiąc / y przemywáiąc pięć y ßeśćkroć káżdego dniá / tákże y w nocy / á to przeto / żeby kwáſem ábo iákim inym zapáchem ſmrodliwym nietrácił. Piątego dniá gdy zmiekńie miedzy rekámi ią mną / drudzy ią nogámi tłoczą / żeby ſie zwierzchnia ſkorká z niey ſtárłá / czeſto zlewáiąc wodą zimną / żeby tym ſnádniey łupinki z niey ſpłynęły. Potym ią tłukkámi drewniánymi tłuką / rekámi mocno gniotą / y przez chuſty zlewáiąc potroße przebiiáią / á ná ſłońcu iárkim ſußą w naczyniu przyſtoynym / wodę vſtáwnie pod nim podſtáwáiąca odlewáiąc. Niegdźie záraz go ná cegły nowe chędogie ná ſłońce gorące wykłádáią żeby tym prędzey wilgotnośći ſie pozbył. Bywa też z Jeczmienia krochmal.

Wybor.

Naprzedniejßy iáko Dioſkorydes piße / z Kándyey: Ale Niemieckiego możemy niegánić / náße do krochmalenia chuſt naprzyſtoynieyße / niżli do iedzenia.

Przyrodzenie.

Krochmal bárźiey chłodźi y wyſußa / niżli Sámopßa / ábo Pßenicá / z ktorey bywa robiony.

Moc y ſkutki.

Wchodźi do lekarſtw / y do ſtołowego vżywánia / zwłaſczá chorym / czyniąc z niego polewki / káßki / rzadko wárzone.

Fluſy z głowy ſpływáiące záwśćiąga.

Płynienie oczu záſtánawia w Rożáney wodce roſtárty / tym pomázuiąc / y nim záſypuiąc.

W ochrápieniu / y w zoſtrzáłośći gárdłá y pierśi / ieſt potráwa vżyteczna. Tákże

W ſuchotách /

W zránieniu / y w záwrzedźiáłośći płuc.

Zyle w płucách zerwániu.

Krwią chárkáiącym y pluiącym.

W pleurách.

We wßelákich záwrzedźiáłośćiách y zránieniu wnetrznym.

Záwrzedźiáłemu żołądkowi.

Nerkom /

Pęchyrzowi / záwrzedźiáłym. Tákże

W płynieniu naśienia męzkiego / y w inych wnetrznych niedoſtátkách / tym ſpoſobem vżywáć go dobrze. Wźiąć co nawybornieyßego krochmalu ile ſie podoba / y miáłko go vtárßy / prześiáć / á w wodźie chędogiey źimney dáć mu raz kilká wezwrzeć.

Wchodźi do lekarſtw y do potraw. Spadki záwśćiąga. Ocżom płynącym. Ochrápieniu. Suchotom. Płucżą wrzedzeniu. Zyle zerwáney. Krwią chárkáiącym. Pleurze. Záwrzedźiáłośći żołądku. Nyrkom. Pęchyrzu. Płynieniu.

Potym

Potym do tego w śiedmiorónasob migdałowego mleká przyley / á másłá trochę młodego / znowu przywárzyć żeby káßká wodnistá y rzadka byłá / á w pomienionych niedostátkách y w dolegliwośćiách chorym dáć vżywáć. Może do tey káße cukru / według vpodobánia / przydáć. Vbożßy miásto migdałowego mleká / krowiego mogą bráć.

Zostrzáłość y ochrápienie / ábo

Zostrzáłośći gárdłá. Omienieniu.

Omienienie spadkow głownych w gárdło / ábo y w płucá / leczy / miodowa syta rozczyniwßy go / á pić dáiac.

Wrzedźienicom.

Wrzedźieniczki y krosty ná bielmie w oczách śćiera. Tákże

Wrzodom

Wrzody głebokie y brzeżyste w nich goi / z Różána wodka rostárty á w nie pusczány.

Czerwonce.

Biegunke czerwona / tákże ine ćiekaczki / zástánawia / z mlekiem / ábo z polewka z iákiegokolwiek miesá wárzony / y vżywány.

Item.

Abo weźmi dwá łoty krochmalu / żołtek ieden z iáiá twárdo vpieczonego / vbić go co nalepiey z wárzoney kuropátwy / ábo z Ciecierzewia polewka. Abo z káplunia / ábo w mleku / y przez gesta chustę / ábo sitko przebić.

Item.

Potym wsypáć krochmal / á przylawßy wiecey polewki z nienagłá wárzyć / soli bárzo máło. Day choremu dwákroć przez dzień. Ták mu bedźie y lekárstwem y pokármem posiláiacym.

Krwia pluiacym.

Krwia bárzo pluiacym / krochmal z mlekiem / badź z krowim / badź z migdałowym á z cukrem ćiagnionym / y z świeżym żołtkiem rozestrzeć y wárzyć / iest potráwa osobliwa / y lekárstwem.

W suchotách.

Tenże w suchotách iest kosztowna potráwa lekárska / w kozim mleku / ábo w migdałowym / á choćia w polewce z kur wárzony / á cukrem kreconym dawány.

W suchotnych gorączkách.

W suchotnych gorączkách / krochmal z rzadka káßa ieczmienna wárzony / bez másłá dobrze dáwáć.

Item.

Item, Krochmal w koźim ábo w krowim mleku wárzony / przylawßy do tego oleyku świeżego migdałow słodkich / á cukru / ieść dáwáć suchotnym / w gorączkách suchotnych / dobrze. Abo tenże krochmal w migdałowym mleku rzadko wárząc / á pare żołtkow świeżych do tego wbić / y cukru kreconego włożyć / iest im potráwa vżyteczna.

Omienieniu.

Omienieniu y ochrápieniu z ostrych spadkow z głowy w pierśi. Tákże

Zostrzáłośći

Zostrzáłośći gárdłá / polewká ábo wodnista káßká / z krochmalu á z mleká świeżego / z łyżkę miodu przyłożywßy / dobra.

Pleurze Bolaczkom. Płucom.

W pleurze /

W bolácce w pierśiách záległey.

Płucom owrzedźiáłym potráwá kosztowna. Moczyć krochmal w chedogiey w źimney wodźie / názáiutrz w teyże wodźie w ktorey moknął z oleykiem migdałow słodkich co naświeżßym wárzyć / á cukrem ćiagnionym ieść dáwáć.

Spadkom ná pierśi.

W spadkách flagmistych ná pierśi / w mleku świeżym wárzony z trochą cukru / iest vżytecznym iedzeniem. A to gdźieby gorączki nie było. Gdźieby więc przypádłá / tedy go wárzyć / ábo w ieczmienney wodźie / ábo w káßy bárzo wodnistey tegoż ieczmieniá.

Ropę z pierśi wywodźi.

Do wywiedźienia ropy ze wrzodu płucnego / wźiać krochmálu miáłko vtártego łotow cztery / ßlámowátośći rzadkiey zwárzonych krup ieczmiennych ośm łotow / ábo łyżek / polewki z kur młodych wárzonych ile dosyć / w ktorey wárz przerzeczona ßlámowátość z krochmalem / y choremu káżdego dniá dwákroć day ieść. Tákowa bowiem potráwá iest mu y lekárstwem / y posiláiacym pokármem.

Rymie z goracey przyczyny.

Rymie z goracey przyczyny / z febra / ábo z gorączka złaczoney / krochmal w fiiołkowey wodce / z cukrem rzadko wárzony / á vżywány / iest vżyteczny.

Biegunkom.

W biegunce z gorączka złaczoney / krochmalu ze cztery łoty / wiecey ábo mniey / według vpodobánia / w bábczáney wodce vwárzyć / potym mlekiem z naśienia bániowego / dyniowego / ogurczánego / málunowego / y z mákowego zálać / żeby ná kßtałt polewki / ábo bárźiey rzadkiey káßki było / á to choremu ieść dáwáć.

Tákże tym ktorzy nyrki / ábo

Nyrkom y pechyrzowi.

Pechyrz záwrzedźiáły máia / iest lekárskim pokármem krochmal / w świeżym mleku wárzony / á vżywány.

Item.

Drudzy miásto krochmalu / bierą sam kwiát mąki pßeniczney łot / ábo ile kto chce / á w świeżo wydoionym mleku wárzą / ze trzemá Rozynkámi mieśistymi / á z żołtkim iednym od iáiá / y záraz po łáźni dáią / ábo po kapániu.

Zápáleniu nyrek. Moczu. Suchotnym. Kászlu. Ropę pluiacym. Krwia pluiacym. Dycháwicy.

Nyrkom zápalonym /

Goracośći moczu /

Suchotnym /

Kászel suchy máiacym /

Ropa pluiacym /

Krwia chárkáiacym /

Dycháwicznym / przerzeczone potráwy / są bárzo vżyteczne.

Ná te pomienione niedostátki / bywáia piguły / ábo kołaczki / z tegoż krochmalu czynione tym sposobem: Biorą lakrycyey / Drágákántu / krochmalu / Migdałow suchych słodkich / cukru lodowátego / z Rozynkow mieśistośći wyskrobáney / po rowney częśći. To wespoł co nalepiey vtłuc / y gáłek nádźiáłáć. A z nich po iedney záwße pod iezykiem trzymáć / połykáiac to co się z nich rospływa. Te obowiem bárzo są vżyteczne.

Moczu z ćieżkiem.

Moczu z ćieżkośćia odchodzącemu / ábo zátrzymánemu / krochmal w mleku wárzony świeżo wydoionym / á pożywány z cukrem iest lekárstwem.

Silom ostabionym.

Ludźiom śił ostábiáłych/osobliwym iest pokármem w kápłuniey polewce wárzony/ y troche oßáfrániony/ dáiac pośilek wielki ćiáłu/y cere cudna.

Krwia plwáiącym.

Krwia chárkáiacym/ miáłko vtárty z iáłciem mleko vwárzonym/pity iest lekárstwem

Ochrápieniu.

Toż też zostrzáłośći gárdłá/ y ochrápieniu służy.

Káßlu. Płucom y pierśiom.

Káßel z goracey przyczyny. Tákże ine Dolegliwośći w pierśiách/y w płucách/ z flusow goracych leczy. Wźiawßy ze cztery miáłko vtártego krochmalu łoty. Naśienia dyniowego wyłupionego y dobrze vtłuczonego połtorá łotá. Oleyku świeżego Migdałowego troche/to wárzyć w świeżym mleku ná káßę/ przydawßy cukru ćiagnionego według vpodobánia/ á choremu dáwáć ieść. Abo kołaczki tákowe.

Wźiać łot miáłko vtártego krochmalu/ maki Jeczmienney chedogiey y miáłkiey dwie kwinćie. Trágákántu białego/ cukru ćiagnionego/po połtory kwinty. Cukru białego kánáru cztery łoty. Trágánt w Rożáney wodce przez noc moczyć. Názáiutrz vtłuc wespoł/ y vmießáć co nalepiey/ / á kołaczki z tego poczynić/ ktore zwierzchu krochmalem potrząßy vsußyć/ á po iednym/ ábo po dwu w vśćiech trzymáć/połykáiac to co sie z nich rospłynie.

Dychawicznym. Pierśiom ćiásnym.

Dychawicznym/ y káßlącym/ Pierśiom ćiásnym y zátkánym/ Tym/ktorym tchu nie dostawa/ á to wßystko z goracych wilgotnośći złych spádáiacych z głowy w pierśi y w płucá/ ábo w piśczałki przez ktore dech idźie. Wźiać krochmalu połtorá łotá. Cukru ćiagnione° dwa łoty. Kołaczkow *Diatragaganti frigidi.* ßłámowátośći z źiarnek ábo z pecek z pigw/po łoćie. Syropu z iedwábnych śliwek ileby dosyć było do vczynienia Lektwarzu wolnego y miekiego. A vczyniwßy z lákrycyey iáko iáki pedzlik/ ná końcu drobno ia porozczepawßy w tym máczáć/y wtaż á wtaż ssáć połykáiac.

Moczu goracemu.

Moczu goraco odchodzacemu/ krochmal z trágagántem w trunku przynależacym/ ábo inákßym sposobem vżywány/iest rátunkiem.

Przećiw zádániu Arseniku.

Komuby w trunku był zádány Arsenik/ to iest złotolust/ krochmal w wodźie wárzony/ á gdy sie podstoi przecedźić/y miásto powßechne° trunku vstáwnie vżywáć.

Koniom stárgány.

Koń zbytnia praca stárgány/ chudnieiacy y Febre máiacy/ ták może bydź porátowány. Wźiać cztery łoty krochmalu miáłkiego/ koźiego mleká kwarte/ oliwy z dźiewieć łyżek/ białkow od czterech iáiec/ á to wespoł z sokiem Tłustoßowym zmießáć/ á káżdego dniá w gebe mu láć/áż ozdrowieie.

Koniom.

Koń gdźieby krwia mokrzył. Wźiać krochmalu łotow dźieśieć/ koźiego mleká świeżo wydoionego kwarte/ iaiec dźieśieć/ oliwy łotow ábo łyżek czternaśćie zmießáć/ y to mu w gebe wlać.

Końskim ćiekaczkom.

Gdźieby przez koniá bieżáło y ćiekaczke miał. Wźiać krochmalu łotow ßeść/ Gáláśu miáłko vtłuczonego dwá łoty/ winá czerwonego ćirpkiego trzy kwáterki. To wßystko mu w gebe wlać pomießawßy.

Wrzodom w płucách.

Wrzody zágniłe/ płucne/ y záropione leczy/ w wodźie ábo w mleku go wárzac/ á ocukrowawßy dáć do vżywánia.

Káßlu.

Káßel záſtánawia w Jeczmienney wodźie wárzony/ á potym polewka z kur ábo mieśna/ ábo mlekiem zálany Migdałowym: troche cukru kreconego przydawßy/ ieść.

Twárzy zá hrubiáłey.

Twarz záhrubiáła y záßpecona wychedaża/ gládźi/ y śliczna czyni/ nim ia wyćieráiac.

Fistułom.

Fistułom głebokim/ ktore w kaćikách oczu przy nośie bywáia. Tákże głebokim á brzeźistym wrzodom w nich bedacym/ iest osobliwym krochmal lekárstwem/ wźiawßy go cztery ćwierći od kwinty miáłko vtártego/ Sárcocole/ cukru lodowátego po ćwierći łotá/ wodki Bábczáney cztery łyżki. Tym wrzody te wymywáć/ y fleytußki w tym maczáć/ á w nie pusczáć y zwierzchu kłáść.

Item.

Abo wźiać tego krochmalu ze trzy kwinty/ ieleniego rogu/ Antymonium/ábo spiśglazu przyprawnego po poł łotá/ skorek drzewá kádźidłowego/ Mirrhy/ Száfiru prawdźiwego po ćwierći łotá. To wßytko co namieley vtrzeć/y białogłowskim mlekiem/ ktoraby chłopie pierśiámi karmiłá/ rozczynić/ y potoczyć z tego pigułki/ wielkośći grochu miernego/ á vsußyć. Potym gdy potrzebá/ iedne ábo dwie z nich w mleku białogłowskim rozetrzeć/ á fleytuch w tym obmaczawßy/włożyć w Fistułe ábo w wrzod.

Item.

Też sam krochmal w mleku białogłowskim/ chłopie karmiaca/ roztárty/ á w tym fleytuch maczány y wpusczány/ toż czyni.

Wárgom popádánym.

Wárgi popádáłe goi/ krochmalu łot z sokiem sußonym z Licznicku poł łoćim wźiawßy/ á z wodka Rożána ná rzadka máść rozczynić/ y námázowáć.

Jezykà y vśt po pádániu.

Jezyczká/ y Vstom popádániu z zbytniey goraczki/ wźiać krochmalu miáłkiego/ cukru ćiagnionego/ y Kánaru białego/ cukru Rożanego po łoćie/z Rożána wodka vczynić lektwarz rzadki/ á tym czesto námázowáć.

Krosty białe

Krosty białe w vstkách máłym dźiatkom spadza tym sposobem. Mámká/ ábo ktora dźiećie pierśiámi karmi/ ma troche zeżwáć krochmalu w vśćiech/ ktory potym z Rożána wodka ná máść rozczynić/ á tym vstecżká dźiećieciu tákiemu czesto námázowáć/ y iezyczek. Abo krochmal tylko w Rożá-

Item.

ney wod-

ney wodce rozczynić/ á tym námázowáć.

Zębom.

Zębom boleiącym z ſuchości zbytniey/ Krochmal w ſłodkim y gęſtym moßćie przewárzonym rozczynić/ á ćiepłą wodą roſtworzyć / y w vśćiech trzymáć / záraz vśmierzy bol.

Brodáwkom.

Brodawkom w pierśiách białogłowſkich popádánym / krochmal z wodką Rożáną rozczyniony częſto tym mážąc / ieſt lekárſtwem gorącym.

Poty zbytnie záwśćiąga.

Przećiwko zbytniemu/ gwałtownemu/ y vſtáwicznemu potu / zá ktorym bywa ćiáłá niſczenie / y mdłośći częſte z oſłábienia śił. Wziąć krochmalu ze cztery łoty/ odrobinek co namnieyßych kramnego kádźidłá. To co naſubtelniey vtrzeć / á z białki máść bárzo wolną y rzadką vczynić/ ćiáło tym wßyſtko pomázáć.

Nyrkom. Pęcherzowi otwrzedziáłemu.

Nyrkom/ y

Pęcherzu záwrzedźiáłym / krochmalu wźiąć łot/ śiemienia lnianego/ Trágágántu białego / máku/ naśienia Bámowego z łupin ochędożonego po poł łotu. To wßyſtko co namnieyey vtłuc/ y wodą záczynić / á potym w piguły mieláłe/ iáko źiárno Bobowe potoczyć/ ábo w kołaczki/ y poſußyć. Tego po ćwierć łotá z winem ſłodkim pić dáwáć/ miáłko roztárßy.

Mocżu

Mocżu ćięzkiemu puſczániu. Tákże Gorącemu. Krochmal w świeżo wydoionym mleku rozetrzeć / á ßprycą w korzeń męſki ćiepło ßprycowáć/ záraz vśmierzy boleśći / y puſczánie wolne / á nie gorące vczyni.

Vpłáwom białym.

Vpłáwy wodne białe pániam záſtánawiá. Wźiąć trzy łoty krochmalu / kramnego kádźidłá dwá łoty / Jęczmienney máki połtorá łotá/ Háłunu łot. To wßytko miáłko vtłuc á z oślim mlekiem kliſterę w otworłoná / vczynić/ y przez ßpryce ćiepło dáć.

Złotym żyłom zbytnie płynącym. Ktorym zbytni krwie z noſá.

Złotych żyłek ktore Hemorzeydámi zowią zbytnie płynienie záwśćiąga / krochmal z białkámi záczyniony/ á tym ie námázuiąc / ábo pláſtruiąc.

Z noſá zbytnie krwie odchodzenie hámuie / krochmalu cztery łoty wźiąc / z Alábáſtru palonego wapná / ábo z czáßek y z ſkorup Purpur morſkich dwá łoty/ krwie ſmoczey łot. To co namnieyey vtłuc/á z białkiem iaiowym záczynić/y pláſtrem ná czoło przyłożyć. Abo wiec krochmalu łot/Alunu poł łotá/ á tym nozdrze zádmuchowáć.

Podágrze Artetyce.

Podágryczne /

Artetyczne boleśći y łamánia vſkramia / krochmal z mozgiem wieprzowym ábo świnim / á z Rożánym oleykiem pláſtruiąc.

Roſpádlinom w ſtolcu.

Popádaliny w ſtolcu ábo otworu łoná / krochmalem záſypuiąc / goi.

Abo wźiąć krochmalu/żywice Arábſkiey/ kádźidłá kramnego zárowno. To miáłko vtłucz/ á roſpádliny záſypuy.

Wypręż... łonka dźieciom.

Wyprzeniu w łonku dźiatkom w powićiu z moczu oſtrego/ieſt lekárſtwem. Tákże pod pachámi zá vßymá / pod gárdłkiem / krochalem záſypuiąc.

Rány w korzeniu męſkim.

Rány w korzeniu męſkim goi. wźiąć krochmalu poł łotá / Sárkokolie / ołowiáney bieli/ Ceruſam zowią/ po połtory kwinty / krowiego mleká / w ktorymby krzemieniſte kámienie roſpálone/ były gáßone cztery łoty / ábo łyżki / y tym ßprycuy korzeń męſki / raz kilká káżdego dniá.

Rożj pieklelney.

Rożą piekielną leczy y ſpadza / krochmal z oliwą á z białki záczyniony ná máść/y tym námázuy/á zwierzchu Ćwiklánym liſtem ná krywáy.

Od pſá wśćiekłego vkąßonym.

Od pſá wśćiekłego obráżone leczy / krochmal w vśćiech ná czczo žwány / á ná ránę pláſtrowány.

Ogniem opálonym.

Opaleniu od ogniá máść koßtowna / y doświadczona. Wźiąć krochmalu/ gleyty śrebrney płokáney / bieli ołowney ábo Bleywáyſu po dwá łoty / Rożánego oleyku / z Wołowego oká z źiela oleyku (*Chryſantemum* to źiele Grekowie zowią) po ßeśći łotow / woſku nowego dwá łotá. To wßyſtko weſpoł ná ogniu węgliſtym roſpuśćić/ á gdy przechłodnie / przepłokáć tego raz y trzy w wodkách z źiela / ktore Noc y Dźień zowią/y Ptáßey zobie. Potym do tego wſypáć przerzeczone prochy/y dobrze vmießáć/ á tym opalenie ćiáłá mázáć / ábo y pláſtrowáć.

Wrzody y ſadzele ſproſne záwiera.

Sadzele ſproſne/ záſtárzáłe/ktore śię goić niechcą/ krochmalem záſypowáć dobrze / bo ie goi/ y ćiałem poroſłe czyni.

Wodki mętne klárowne czyni.

Wodki dyſtyllowáne iákiekolwiek / gdźie by mętne y nie chędogie były/tylko krochmalu miáłko vtártego według potrzeby/ do nich wrzućić y zámießáć dobrze. Potym gdy śię podſtoi / przecedźić / y w chędogim naczyniu chowáć ſklánym / wyſonowawßy ie ná iárkim ſłońcu.

Końſkim ocżom.

Oczom końſkim záwrzedźiáłośći leczy. Wźiąć krochmalu miáłkiego łotow dwá / kramnego kádźidłá łot. To oboie z miodem záczyń / á káżdego dniá raz y trzy puſczáć mu po troße w oczy.

Do czynienia rozmáitych źwierząt.

Bywáią też z krochmalu á z cukru rozmáite źwierzętá robione tym ſpoſobem. Biorą krochmalu miáłko vtártego łotow ßeſnaśćie/ cukru chędogiego białego dwá funty / Trágágántu białego / żywice Arábſkiey po trzy łoty / żywicę w źimney wodźie chędogiey roſpußczáią przez godźin trzydźieśći y cztery. Potym ine rzeczy do tego mießáią/á w możdźerzu cáłą godźinę tłuką / że będźie iáko ćiáſto/ktore w Formy nábiiáią według vpodobánia iákie chcą/ y ſußą/ á potym fárby ná to kłádą / y pozłotę.

Szkodźi.

Szkodźi. Wzrok obráża.

Wzrok mdli.

Rozſadek.

NAmieniło ſie wyżßey / że nalepßy z Sámopßey krochmal bywa / á z Pßenice iárey Egiptſkiey / iáko Dioſkorydes / y z Kreteńſkiey / á Plinius z Chiyſkiey / nawybornieyßy bydź twierdza. Pißе Galenus w kśiegách o ſkutkách pokármow / że krochmal w pokármie podobny ieſt chlebu płokánemu / ábo w wodźie wymoczonemu / ktory nie rozgrzewa / iáko ſam chleb nie moczony. Bo ten rozgrzewa / y poteżniey ćiáłu dáie pokarm / płokány chłodźi. Tákże krochmal / á choćiaż z pßenice bywa pieczony / iednák ſkutki od niey rozne ma. Pßenicá wárzona y vżywána poteżnie tuczy / y pokarm ćiáłu ſpory dáie. Zás krochmal ſłáby bárzo / ktemu ſmáku do iedzenia nieprzyiemnego.

O Pßenicy Tureckiey. Rozdźiał. 15.

Frumentum Turcicum, Triticum Turcicũ. Frumentum Aſiaticum, Frumentum Indicum, Maizum & Maizium.

Turkiſch korn. Turckiſch weytz.

PSzenicá Turecka wiele z śiebie puſcza korzonkow ćienkich / od iednego / iáko od głowy / włośienkowatych / twárdych / żyłowátych. Ná Wioſnę gdy wſchodźi / wypuſcza liſtki z źiemie ná podobieńſtwo Proſá. Potym ine dłużße y ßerße niżli trzćinne. Klacza ábo trzćiny obley / miąßey / ná chłopá wzwyß y wyſßey / wewnątrz treść ábo drzeń biały máiąc / iáko Cukrowá trzćiná. Ná wierzchu w kśieżycu Lipcu ſtruſowáto iáko trzćiná wodna kwitnie / ná wiele ſie kłoſow dźieląc / kwiátem inego zboża / ieno rozno bárwiſte / według bárwy ſwego źiárná / niektore żołto / ine biało / drugie rumiáno Jednák żadnego z śiebie źiárná niewydáie / iáko ine zboże / ále bez owocu vſchnie / y wniwecz poydźie. Wßákże z członkow trzćiny z miedzy liśćia ßerokiego / po ſtronách wielkie / miążße / oble / pałki zewßąd okryte błonkámi ábo ſkorkámi / ktore gdy z nich zeymie / ma ośm ábo dźieśieć rzędow źiarn nie máłych / gládkich / łſniących / mocno śćiśnionych / á pláſko oblich / káżde wielkośći grochu w ogrodźie ſádzonego. W wierzchu tych pałek ábo ſtrakow ſą czuprzyny długie włośiáne / iedne białáwe / drugie żołtáwe / ine rumiáne / według bárwy źiárná ſwego. Klącze poki młode á nie przeſtárzeie ſie / do iedzenia iáko cukier ſłodkie. Źiárno ábo naśienie dozrzewa ná końcu Sierpniá / ábo w Wrześniu / ktore iáko ſie wyſßey námieniło / iedno bywa żołte drugie ruſe / ábo rumiáne / trzećie białáſe.

Mieyſce.

PRzyzwoite mieyſce temu zbożu Azyátyckie: Acz y v nas gdy go ſádzą wſchodźi / ále dla pułnocnego źimná rzadko źiárno dáie / y to nie ták pełne / iáko w kráinách ćiepłych / ktore bárzo lubi. Potrzebuie źiemie iłowátey / tłuſtey y wyprázwney do ſádzenia. Zimno zwłaſczá ná dozrzewániu wnet mu ßkodźi. W Kwietniu bywa ſádzony: źiarno od źiárna ná pułtory ſtopy / w mieyſcu práwie słońcu otworzyſtemu. Dozrzewa w Sierpniu / iáko ſie wyſßey powiedźiało.

Przyrodzenie.

ZBoże to ćiepleyßego ieſt przyrodzenia niżli náßá Pßenicá / co ſie snádnie z iey ſłodyczy baczyć może iednák ze wßyſtkich tych zboż / ktore ſie w Europie rodzą / namniey pokármu dáie. Chleb z niey w miáre chędogi / choćia dobrze z wypy-

tlowáney máki. A bywa ſuchy y twárdy do iedzenia. Zátyka y zátwárdza żywot/ wietrznośći wiele w ćiele czyni.

Moc y ſkutki.

Robotnikom chleb dobry z tego zboża.

Chleb z tego zboża ieſt pożyteczny żeglarzom/ rolnikom/ młockom. Tym ktorzy w leśiech drzewá robią y wálą/ y inym wielkimi á ćieżkimi robotámi obćiążonym.

Item. potráwá.

Z máki czynią megdźie potráwy káßáne z mlekiem/ ábo z polewkámi tłuſtemi z mieſá. Te bárźiey tuczą/ niżli ſam chelb. Ale to rozumieć o ludźiách prácowitych/ ktorym potraw długo w żołądku leżących potrzebá. Pieſczonym/ ſłábym/ y mdłym ſie nie zeydą.

Item

We Włoßech/ y we Fráncyey/ zwłaſczá we wśiách miedzy gorámi czynią káßę z máki/ ktorą oni Polenta zowią/ z máſłem á z ſyrem/ potráwa ſmáczna/ ieno długo w żołądku leżąca/ y nieſtráwna.

Ciekączkom y biegunkom.

W biegunkách záſtárzáłych ieſt lekárſtwem: wźiąwßy máki z tey pßenice dobrze wypytlowáney/ y ſmáżyć ią w máśle. Potym ią w wodźie/ ábo w mleku dobrze wárzyć iáko káßę/ á chorému dáć ieść.

Rożý piekielney. przymiotom ogniſtym.

Rożý piekielney/

Przymiotom wßelákim ogniſtym/ ſok z liśćia świeżo młodego wychadzáiąc ieſt lekárſtwem/ chuſty w nim maczáiąc/ á przykłádáiąc/

Do czegoby inego to zboże było vżyteczne/ wiedźieć nie możemy.

Do plaſtrow.

Mąká wchodźi do plaſtrow/ ktore zrápiáią bolączki. *Matth.*

O Zbożu Indiyskim. Rozdźiał 16.

Frumentum Indum vel Indicum, Triticum Indicum. Maizum Indicum.

Indianſch korn.

Zboże ktore Pßenicá Indiyſká/ od Pßenice Tureckiey wßyſtkim kßtałtem nie ieſt rożne/ tylko że z korzenia ábo z máćice wypuſcza cztery/ pięć/ y ßeść ſkrzydláſtych korzonkow/ drobnych/ włoſkowátych/ roſpierzchłych/ nád źiemią/ iáko iákie odnożki/ áż do pierwßego członká ábo kolanka trzćiny/ od ktorego liśćie pierwße pochodźi. Do tegoż źdźbłá wietßego/ dłużßego/ mocnieyßego/ ná ßeść ábo ná śiedm ſtop wielkich wzwyß/ we wnątrz drzeń biały/ gebczáſty/ v ſpodku miąßße/ rumiáne/ á im dáley ku wierzchu ćienſze/ członkow ábo kolanek máiąc wiele/ od ktorych idźie liśćie ßerokie/ długie/ żyłowáte/ trzćinnemu podobne. Kłos tymże ſpoſobem wierzchem idźie/ kßtałtem Tureckiey Pßenice ná wielką piądź/ ábo ná dwánaśćie pálcy kłośiáſty/ ſtruſowáty/ rześiſty/ á gáłęziſto rozłożony/ czcze bez źiárná. Iednákże kwiát z śiebie wypuſcza iáko Żyto y Pßenicá Turecka/ á ten bywa ábo biały/ ábo żołty/ ábo rumiány/ ábo rozmáitych barw/ iákoby nákrapiány/ według bárwy źiarn/ iáka kto re ma. Strącze tákże podobne Tureckiey Pßenicy/ iáko ßyßki iákie/

ktore od członkow tegoż klacza z miedzy liśćia wyrastáiąc pochodzą/ ná iednym źdźble trzy y cztery y z tey y z owey strony/ wiele błonek ćienkich ze wszad okryte/ że iáko w workách ábo w máchárzynkách iákich są záwárte/á w wierzchu káždego strąku czuprynà włośienkowáta. W onym záwárćiu strąká około klacza źiarn wielkich/ iáko wielogrochowe źiárná/ ták wiele y gęsto tkwi/ że iedno drugie iákoby wyćiskáło/ od káždego włosek/ ábo kosmáćiná pochodźi. Te źiárná wielkośćią/ vrodą/cudnośćią y rozmáitośćią barw przechodzą źiárná Pszenice Tureckiey. Tá rozność nie tylko w sámym strączu ma/ ále y w rzędách miedzy źiárny/ gdźie iedno rumiáne/ drugie żołte/ białe trzećie/ dźikáwe/ czarne/ modre/ nákrapiáne. Tych źiarn po ośmi y podźieśiąći w rzędźie miewa. Korzonkow wiele ma drobnych/ ćienkich/ twárdych/ y mocnych. Rodzay tey Pszenice pietnaśćiorákí/ biały/ rusy/ czarny/ żołty/ dźikáwy/ złotey bárwy/ fiiołkowey bárwy/ wespoł w iednym strączku/ biały/ modry/ y dźikáwy: fiiołkowátey bárwy/ wespoł z rumiáną/ z czarną/ y z nákrapiáną: czerwony/ wespoł czarny/ y modry: biały/ bronatno fiiołkowáty/ y bronatno nákrápiány: blado żołty/ modry/ brunatny/ biały/ żołty wespoł czerwony/ y dźikáwy/ ábo Kásztanowey bárwy: złotey y żołtey wespoł: błekitny/ biały/ y modry nákrapiány. Te są rozności w rodzáiu tego zboża Indiáńskiego. Tákże od Pszenice Tureckiey.

Náyduie śie iescze ieden rodzay/ tym przerzeczonym podobny kształtem/ liśćia y trzćiny ábo klacza tákowegoż/ tylko mnieyszego/ y máło niepołowicą krotszego od pierwszych. To ná wierzchu kedy kwiát bywa/ á nie z pobocza strącze z źiárnem miewa. Ziárná tákże rozmáitego/ białego/ czerwonego/ dźikáwego/ żołtego/ modrego/ y mieszánego/ rownie iáko śie wyszey o Indiáńskim zbożu powiedźiáło.

Miejsce.

Z Indyey zachodniey do Hiszpániey naprzod/ potym w ine strony rozniesiona/ gdźie ią w ogrodách sádzą/ y w polách nawoźnych/ y iłowátych/ tłustych/ á pospolićie w Márcu y w Kwietniu. W Jeśieni bywa zbierána. Ciepłe mieyscá lubi: w źimnych niśczeie y ginie. Polewánia częstego potrzebuie/ wodą metną ábo zbitą z kálem. Indiáńczycy zachodni ten obyczay w sádzeniu iey záchowuią: Wychodźi ich w pole niemáło á rzędem śieroz sádźiwszy iednostaynie od śiebie/ káżdy z nich máiąc ostro záćiosány koł/ ktorym dźiury w źiemi czyni/ á po cztery ábo piąći źiárnách w kázdą dźiurę miece/ zásypie y nogą przytłoczy/ y przybiie/ dla pápug żeby nie wyiadáły z źiemie wygrzebáiąc. Potym krok wzad stąpi/ tákże vczyni/ y ták wszyscy/ áż pole wszystko wysádzą. Ale pierwey nižli to czynią. Zboże to w wodźie dwá dni moczą/ potym w źiemie dobrze dżdżem pierwej odwilżoną y odmokłą/ przerzeczonym obyczáiem sádzą w Europie w chłodniejszych kráinách/ w Kwietniu muśi bydź sádzone/ ináczeyby do źrzáłośći nieprzyszło. India wschodnia tegoz boża nie zna.

Przyrodzenie.

Tegoż włáśnie przyrodzenia/ y tychże skutkow iest/ ktorych Pszenicá Turecka: záczym śie dorozumiewáć możemy/ że z tych Indiy zachodnych z czásem do Asyey przyszłá/ gdźie zá odmiáną mieyscá y

niebá / nieiáka też ma odmiánę niewielką od Indiáńſkiey.

Moc y ſkutki.

CZynią niekiedy z tego zboża / gdźie go doſtátkiem máią / chleb / ktory ſłodßy y bielßy bywa / niżli z náßey pßenice / ieno lipki y kliiowáty. Przeto też / pokármu hrubßego / ktory żył záćpánie y zámulenie czyni w żołądku.

Ten drugiego ábo trzećiego dniá po pieczeniu ſchnąć twárdnieie ták bárzo / że iáko biſkokt / ábo dwákroć pieczony chleb będźie / nie máiąc żadney kliiowátośći / iáka świeży miewa. Przeto tákowy pokármu żadnego ćiáłu nie daie / ále tylko zátwárdza żywot / y w żołądku długo leży. Ludźiom prácowitym y robotnym nalepiey ſłużyː iáko Kowalom / Kołarzom / Szlozárzom / Cieślom / Młockom / y inym ćieżko prácuiącym. Iednák mąká tego zboża / z żytną pomießána nápoły / chleb ſmákowitßy / y ćiáłu ludźiom prácowitßym tuczniey ßy daie / niżli z ſámey tego mąki.

Z mąki teżż ſámey czynią Rzemieśnicy ſobie potráwy / y ludźie vbożßy / według doſtátku káżdy ſwego y vpodobánia. Iedni wárząc w wodźie z máſłem / drudzy w mleku / ini w mieśney polewce : á táka ieſt pożyteczniey ßa / y poſilniey ßa / ile ludźiom robotnym.

Czynią też z tey pßenice krupy drobne / tákże gryſowe / ktorych niegdźie z ſyrem á z máſłem vżywáią : iáko ſie też w Tureckiey pßenicy w opiſániu powiedźiáło.

Mąká do tych pláſtrow wchodźi / ktore wrzody y rány ropią y goią. Ale kwás / ábo náćiáſtá z tey mąki / do tego lepßa : ktora też ſámá ná nie pláſtrowána toż czyni.

Rozſądek.

V*Alerius Cordus* te pßenicę Báctryáńſką zowie / ále przypátrzywßy ſie tey / y opiſániu Pliniuſowemu Báctryáńſkiey pßenice / z żadney miáry podobieńſtwá z ſobą ich mieć nieznáyduiemy. Abowiem Báctryáńſkiey / ieśli mamy Pliniuſowi wierzyć / źiárno iedno ieſt / iáko cáły kłos náßey Pßenice / wielkie / ále dobre. Plinius muſiał ſię omylić : gdyż ieſt druga Báctryáńſka / ktora w Bábilońſkiey kráinie / zwłaſzczá miedzy rzekámi rośćie / tá źiárna ieſt mnieyßego / niżli náßá / iáko Oneſicritus piße : y w tákiey tám zacnośći y w cenie ieſt v nich / iáko Strabo świádczy w kśięgách 15. z piſánia Eratoſtheneſowego: że żeńcy czáſu żniwá / przyśięgáią nie wynośić tego zboża z źiemie / áżby pierwey było obwarzone. Czyniąc to z zazdrośći / żeby w poſtronnych źiemiách nierozmnożyło ſię / záczym nie było by ich pokupne. Co ſię znáczy że ſłod nie máłe ſwe pożytki biorą. To zboże oni zowią Boſmoro.

O Ieczmieniu. Rozdział 17.

IEczmień zboże poſpolite / y wßem znáiome. Korzonkow iáko v inego zboża włoſkowátych / ćienkich. Trawy ábo liśćia ßerßego y oſtrzeyßego : tákże źdźbłá krotßego y kruchßego / w ośmioro kolánkowáte / niżli Pßenicá. Kłoſu krotßego ále ośćiſtßego. Kwiátu też drobnieyßego od Pßenicznego / y od Żytnego / ktory rychło opáda / á zátym źiárno mlecząſte zaraz náſtępuie / ktore prędko doſtawa / y dozrzewa / iedne tylko ßupinke mocno śiebie ſię trzymáiącą máiąc : z ktorego wierzchu ośći długie / mocne / y oſtre / wychodzą. Nád inne zboża rychło dozrzewa.

Rozność.

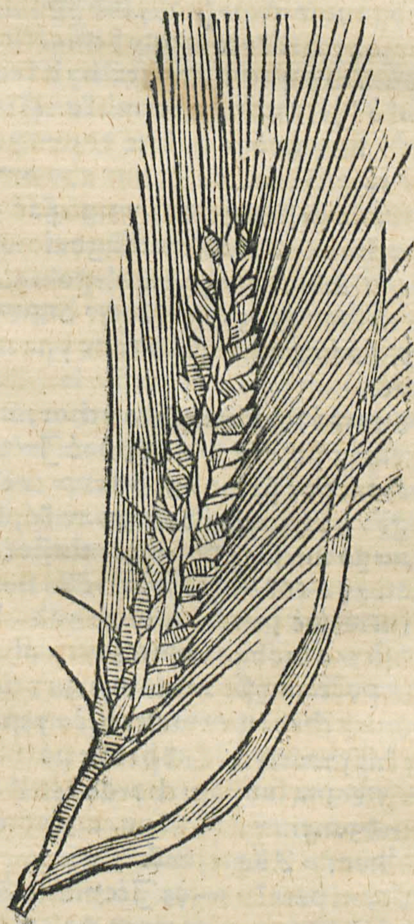
TEgo nie ieden rodzay ſie znáyduie. W náßey Polſcze napoſpolitße dwá / máły y więtßy / ábo oźimy y iáry / iáko Żyto y Pßenicá bywa. Znáyduią ſie inedy drugie dwá rodzáie / á te nie wßędy poſpolite. Ieden Oźimi wielki / kłoſu długiego / ośći długich / czworográniſty / to ieſt / w czterech rzędách źiárno máiąc / bywá y w ßeśći y w ośmi rzędách źiárniſty. Drugi Iáry / tákże w wielu rzędow źiárná noſący. V nas Iáry tylko dwu y trzy rzędźiſty. Poniekąd też tenże Iáry wielorzędźiſty bywa.

Znáyduie ſie ieſzcze / ále we Fráncycy tylko inákßy / ktory gdy dozrzeie / źiárno gołe ſnádno ſię z ßupinki ſámo wytrzßy y wypada / rownie iáko Pßenicá / ábo Żyto. Czego w inych narodách Ieczmieniá

niewidáć. Máią ieſcze iną rożność miedzy ſobą kłoſem / z ktorych ieden bywa rzadkiego / drugi geſtego. Tákże ziárnem. Jeden bywa ziárná wielkiego / białego / ktory z przegrodkow ſwych z kłoſá ſnádnie ſię wybić da. Drugi y z ßupin / iáko Fráncuſki / o ktorym trochę wyżßey zmiankę ſmy vczyni li / ktory chędogim zowią. Jny ziárná śniádego / z kłoſu ku wybićiu trudnego / máłego y okrągłego.

Hordeum, Ordeum.

Gerſt.

Ziemie iáka lubi.

KAżdy Jeczmień z tych pomienionych lubi ziemię gnoiem nawożną / tłuſtą / iłowátą. Ten dniá śiodmego od śiánia wſchodźi. Ale czeſtym iego śianiem ziemiá płonnieie y iáłowieie / y z wilgotnośći ſwey wyſycha. Rdzá nań rádá pada / y śniećiſty bywa / gdźie nie ma ziemie przyſtoyney y dobrey. Tákże z czeſtych dżdżow. Rad ſię też w kąkol obráca / ile roku mokrego. Theophráſtus Grecki lekarz w 3. kśięgách / w 3. Rozdźiale piße / że ſię w Pßenicę przemienia / á Pßenicá weń. W tych kráinách nie tylko żebyſmy to wiedźieli / ále áni ſłycháli. Bydź może w inych źiemiách południeyßych.

Czás.

TRzykroć w iednym roku Jeczmień może bydź śiany / zwłaſzczá trochę w ćiepleyßych ſtronách niżli v nas ſą. Pod zimę w Márcu y w Máiu: czemuſmy ſię w obcych źiemiách będąc przypátrzyli.

Wybor.

NAprzednieyßy ieſt biały / ábo ryßáwy / bo tákowy rychley wytrwa zimná / wiátry / y ine niepogody / do tego pełny / ćięzki / á do zwárzenia w żołądku y do ſtráwienia pręd ki. Ktemu nie ſtęchły / áni z pleśniáły.

Przyrodzenie.

PJße Gálenus w 7. kśięgách o ziołách / że w pierwßym ſtopniu chłodźi y wyſußa. Ma też nieco trochę wyćieráiącego w ſobie. Wyſußa też lepiey á niżli mąká Bobowa bez łupin. W inych rzeczách ſą ſobie rowne / á ile zwierzchownie przykłádáne. W pokármie nie ták: bo Bob vżywány czyni wiele wietrznośći w ćiele / Jeczmień / ábo krupy z niego żadnych. Przytym wyćiera / wychędaża / otwiera / vśmierza / zbiera / odmiękcza / wywodźi.

Do lekárſtw iáki ma bydź bráný.

DO lekárſtw vżywány / ma być biały / chędogi / ćiału mniey pokármu dáie / niżli Pßenicá. Zás káßá

ktora z maki ábo drobne krupki / lepiey tuczy niżli chleb Jeczmienny / á mniey Pszenicá y chleb z niey.

Moc y skutki.

JEczmień / ták do potraw / y trunkow / iáko y do lekarstw przychodzi.

Ludzie pierwszych wiekow / miásto inego zboża do vżywánia / Jeczmień mieli w zwyczáiu / iáko y dzisieyszych / iedno nie ták często. Ludziom ták zdrowym / iáko chorym iest vżytecznym pokármem / lekkim / miernie posilnym. Przeto ludzi stárodawnych pásowmicy / szyrmierze / skoczkowie / mieli Jeczmień w vstáwicznym y w posżechnym vżywániu / dla czego / iáko Plinius pisze / w kśiegach osmnastych / w rozdziale siodmym / zwali ie Jeczmiennikámi / to iest / Jeczmiennymi żarłokámi. Tych czásow nigdziey więcey go vżywaia / iáko w Niemcech / ták że to przysłowie o nich rzec może / co o nich Plinius pisze / Jeczmienni żarłocy.

Jeczmien-ni żárłocy.

Z tego zboża krupy rozmáicie / y pecaki czynili / y po dzisieysze czásy czynia.

Obity z szupin / ludzie niskiego stanu w wodzie go wárza z másłem / ábo tłustościa iáka ina / y z sola / á z chlebem / iáko we Włoszech / y w Niemcech vżywáia.

Vbogszym potráwá.

Zacnieyszy / y máietnieyszy w polewce iákieykolwiek miesney / ábo w kápłoniey / ábo z mieśá iałowiczego / z skopowego / z cielecego / według vpodobánia. A ten pokarm lepiey ćiáło tuczy / y posila / niżli pierwszy / wzgledem polewek miesnych. Przeto chorym iáko y zdrowym / iest potráwa dobra / choćia hruba krew czyni. V nas z mlekiem bywa gestym wárzony / ábo rozbito w wodzie á potym / gdy przestydnie / mlekiem świeżym gestym / ábo iucha iego polewáia : drudzy z miesna polewka.

Przemoż-nieyszym.

Dźiećiom máłym drobne krupy Jeczmienne / ábo y maká przypiekána w mleku dobrym wárzona / posilny im pokarm dáie / y cudna cerę. Taż potráwá stárym y młodszym iest vżyteczna / by tylko bez febry byli / ábo bolenia głowy / w ktorych przypadkách wzgledem mleká / niegodzi sie im vżywáć.

Dźiećiom potráwá zdrowa

Stárym y młodym bez gorączki y bolenia głowy dobra.

W pleurze /

W pleurze.

W suchotách / y w káżdey dolegliwośći płuc y pierśi. Pecak ábo krupy iákiekolwiek drobne / ábo miąższe / w mleku Migdałow słodkich wárzone / cukru ćiągnionego przydawszy / iest bárzo pożyteczny pokarm.

W suchotách.

Zoładkowi bolesnemu z przyczyny goracey. Tákże zápalonemu y zbytnie goracemu. Jeczmień w miesney polewce wárzony / á sokiem kwaśnych iábłek gránatowych zálany / iest osobliwa lekárska potráwa.

W zápaleniu żołądká.

W gorączkách tákże / w wodzie wárzony áż kły z śiebie puśći / ábo sie popuka / z tymże Gránatowych iábłek sokiem dobrzy / ábo z Agrestem. Tylko przestrzegáć tego / żeby dostátecznie vwrzał do káżdego vżywánia / bo ináczey / w ćiele wietrznośći wznieca / y do strawienia trudny.

W gorączkách.

Záwrzedziáłośći żołądká / z maki Jeczmienney chedogo przesianey polewká / ábo kászá rzadka bez másłá y wszelákiey omásty / iest vżyteczna / z trocha soli. Zás

Zołądkowi záwrzedziáłemu.

Nyrkom / y

Pechyrzowi / záwrzedziáłym. Tákże innym záwrzedziáłośćiom wnetrznym w mleku wárzona y osolona / służy.

Nyrkom pechyrzowi záwrzedziáłym.

Biegunki záwśćiaga / taż maká w máśle smáżona / á potym w máslance polewka / ábo wodnista kászá wárzona y vżywána.

Biegunkom.

W suchotách potráwá bárzo vżyteczna / wźiać gárść co nachedoższey maki Jeczmienney / krochmalu cztery łoty / miesiwośći z ogonow / ktore prosty lud szyiámi zowie vwárzonych rákow łotow szesnaśćie / w mleku koźim w pułtoru kwartách / á krochmal z maka Jeczmienna w mleku Migdałowym / miesiwosc dobrze rozwárzona w przerzeczonym mleku koźim ábo owczym / przez sitko geste przebić / y zmieszáć z maka y z krochmalem w mleku Migdałowym wárzonemi / wbić do tego świeżego iáiá żołtek / á cukru białego ze cztery łoty. Znowu przywárzyć / á suchotnemu po ránu y ná noc ieść dáwáć.

Suchotá.

Potráwá zdrowym iáko y chorym bárzo przyiemna y vżyteczna. Wźiać Jeczmieniá otłuczonego z szupin / ábo krup chedogich z niego / y wypłokáć dobrze / w kápłuniey / ábo inego mieśá w polewce / tłustość z niey zebrawszy / ták długo wárzyć áż zgestnieie. Potym wźiać pierśi kápłonie / ábo kokoszy mieśistey / á drobno / vpieczone / ábo vwárzone / pokrátawszy / w moźdźerzu vtłuc / ábo w donicy chedogiey vwierćieć / y znowu w oney kászy wárzyć. Ták bedzie potráwá bárzo vżyteczna ludźiom choroba ćiężka y długa znedzonym y wyschłym / á zdrowym nieszkodliwa. Abo też ták.

Z choroby długiey wyniedzniáłym y wyschłym.

Weźmi pecaku tegoż Jeczmieniá / odkwełuy go / á potym w miesney polewce miernie tłustey warz dobrze że bedźie práwie miekki / przebić go przez gesty durszlák ábo sitko másłá młodego bez soli do tego przydáć / y kilka żołtkow z świeżych iáiec / cukrem posyp / bedźiesz miał potráwę bárzo osobliwa ták dla zdrowych iáko chorych posiláiaca y tucząca.

Item.

Twárde gruczoły / z żywica á z gołebińcámi odmiekcza / y w ropę obraca. *Dios.*

Drudzy wárza w wodźie krupy Jeczmienne ábo pecak / y odćieráiac go z łupin iáko groch / potym w krowim mleku świeżym y gestym wárza / z młodym másłem wárza troche soli przydawszy / á cukrem z wierzchu posypa-

Item.

chu posypawszy / zá potrawe dáiá.

Piersiom Gárdłá ochrápleniu. Suchotn. Plucom owrzedziálym. Pleuretycznym. Kászlu suchemu. Chorobo wnetrzny gorączkom.

Z ostrzałości piersi ábo gárdłá okrostáwieniu.

O chrápieniu y omienieniu.

Suchotnym / y

Plucom ábo y piersiom owrzedziálym.

Pleuretycznym.

Kászlu suchemu.

Wszelakim niedostátkom y dolegliwośćiom w piersiách y w plucách z gorącośći pochodzącym. Tákże

W gorączkách pokarm lekárski osobliwy. Pecak Jeczmienny naprzod w wodzie wárzyć / potym odetrzeć chedogo w zimney wodzie studzienney / znowu włożywszy go w chedogi gárniec / zálać Migdałowym mlekiem / másłá młodego y cukru białego włożyć / y wárzyć do zgęsczenia miernego / á dáć chorym ieść. Ták bedzie w przerzeczonych niedostátkách / pokármem y lekárstwem.

Item.

Bywa też polewká w pomienionych chorobách z Jeczmienia / tym sposobem czyniona. Pecak Jeczmienny w wodzie naprzod odwárza / potym ośćieráią w zimney wodzie chedogiey / znowu wárzą w grochowce / ábo w polewce grochowey / á iescze lepiey w polewce z czarney Ciećiorki / másłá swieżego / y wárzą do rozewrzenia. Potym Pietruszki zieloney / Maieranu ábo iákich inych ziół wdzięcznie pachnących / według káżdego myśli y vpodobánia vśiekáć / y w máśle przysmáżyć do pomienioney polewki z Jeczmienia wlać / przywárzyć / y chorym ieść dáwáć / á zwłasczá tym / ktorym mieso obrzydło.

Item. Jesze posilnieysza.

Co ieśli tákowa polewkę chcemy posilnieyszą ćiáłu mieć / tedy miásto grochowey polewki / wźiąć polewki z kur / ábo kapłoney / ábo z mieśá iáłowiczego / ćielecego / ábo z skopowego / á przywárzyć / y ziół do tego przerzeczonym sposobem włożyć.

W goracz kách.

W gorączkách potráwá ábo polewczána kászá osobliwa / smákowita / y vżyteczna. Wźiąc pecaku odłużonego / ábo ośćieránego obyczáiem wyższey pomienionym / potym go znowu wárzyć w mleku Migdałowym do rozewrzenia. Abo też dobrze vwárzony przez śitko przebić / y we troynasob mleká Migdałowego przylać / przywárzyć / y dáć ieść.

W goracz kách. W plucnych chorobách. W zásychániu gardłá. Omienie niu. W pleurze Kászlu.

W gorączkách w wielkich.

W chorobách plucnych y w boleniu piersi.

W schnieniu gárdłá.

Ochrápieniu ábo omienieniu.

W pleurze.

Owrzedziáłośći w piersiách y w bokách

Tákże w inych dolegliwośćiách wnetrznych z przyczyny ognistey.

Kászlu suchemu przerzeczona potráwá osobliwie służy / przydawszy cukru lodowátego ábo kreconego według vpodobánia.

Abo y tym sposobem. Wźiąć Jeczmienney mąki co nachedozszey / wárzyć ią w wodzie / w ktoreyby pierwey gársć korzenia Kopru Włoskiego wrzáłá: do tego we dwoynasob przyday Migdałowego mleká / wárzyć to ná kászę / á potym cukru / ábo też bez niego wedlug vpodobánia chorego / przyłożywszy / ieść dáwáć.

Biegunkom.

Biegunkom y ćiekączkom potráwá Lekárska. Wźiąć pecaku Jeczmiennego dobrze wypłokánego y przesuszonego. Potym go z grubá przetłuc / y ná pánwi vprážyć dobrze / że troche z lisowáćieie. To w mleku Migdałowym do zgesczenia kászę wárzyć / troche osolić / á choremu dáć ieść. Może też tosz miásto Migdałowego mleká w máslance wárzyć.

W suchotách.

W suchotách. Wźiąć pecaku Jeczmiennego ze trzydźieśći y dwá łoty / wypłokáć go co nalepiey / y wárzyć go z kokoszą ábo z kapłonem dobrze mieśistym / ále nie tłustym w śiedmi kwartách wody / áż oboie rozewre dostátecznie. Te polewkę choremu suchotnemu pić dáwáć / y kászę mu w niey iákakolwiek może czynić.

Item.

Jtem / Weźmi pecaku tegoż dobrze wypłokánego ze dwie / ábo ze trzy łyżki / ćwierć kokoszy mieśistey ábo kápłoná / to wárz w pułtoru kwartách wody / áż mieso od kośći odewre / á pecak sie popuka / to day pić.

Krwia pluiącym.

Krwia pluiącym potráwá. Weźmi Jeczmienney mąki podług vpodobánia / wárz w Migdałowym mleku / á choremu ráno y odwieczor day ieść. Táż potráwá służy / tym ktorym płucá gniią / á może z cukrem lodowátym / ábo ćiągnionym dáwáć / może y bez cukru / iáko chory chce.

W gorącz kach su chotnych.

W gorączce suchotney potráwá / mąki Jeczmienney miáłko wypytlowáney garść / krochmalu chedogiego nie kwásnego / áni smrodliwego poł gárstki. To oboie w mleku Migdałowym wárzyć / dwie swieże iáiá do tego wbić / cukru ćiągnionego z połtorá łotá: tego choremu dáwáć káżdeg dniá vżywáć Co nie tylko mu potráwą posiláiącą / ále y lekárstwem bedzie.

Nyrkom zeschłym y zátwárdźiáłym.

Nyrkom wyschłym y stwárdniáłym lekárska potráwá. Weźmi pecaku łotow szesnáśćie płokánego / kurcząt ze troie opráwnych chedogo / y wárz w gárncu wody studzienney / áż mieso od kośći odewre á pecak sie popuka / y zmiekniecie. Polewkę odcedź / á w táż y w táż choremu dáway pić. A káżdego zarániá czyń mu w teyże polewce kászkę tym sposobobem. Weźmi tey polewki kubek spory / rozbiy w niey dwá swieże żołtki / tegoż dniá od kokoszy zniesione / cukru ćiągnionego dwá łoty zwarz / á ráno y ná noc choremu day. Też dwie godźinie po południu weź teyże polewki z poł kwarty / cztery

Item. Klisterá

świeże żołtki / łot cukru / vczyń kliſtere / y przez kilká dni chorego nią co naćiepley kliſterowáć / á wznák leżąc / żeby ią godźinę y dwie mogł ſtrzymáć.

W gorączkách ſpáć nie przychodźi.

W gorączkách kto ſypiáć nie może. Wźiąć ſześć łotow Jęczmieniá otłuczonego / to ieſt / pęcaku / wárzyć go w połtoru gárncu wody ſtudźienney áż ſłámowátość z śiebie puśći gęſtą iáko káſzą / przebić przez śitko / á to co w śitku zoſtánie / przydawſzy kilká Migdałow ochędożonych / tákże naśienia Dyniowego / Málunowego / Bániowego / Ogurczánego / wſzyſtkich ochędożonych z ſwych łupinek / máku białego / káżdego po łoćie / w możdżerzu vbić co nalepiey / cukru do tego Rożánego / y wodką z Rożey zálewáć / á przez śitko przebiiáć / y z onym pierwſzym przebićiem pomieſzáć / y dáć temu raz ábo dwá wezwrzeć. Tego choremu nápoły rozdźieliwſzy / po dwá wieczory porządnie / kiedy śię będźie miał do nocnego vpokoienia / ćiepło ieść dáwáć.

Moczu ćięzkiemu y zátrzymánemu.

Moczu ćięzkiemu puſczániu ábo y záſtánowieniu. Wźiąć z ſześć łotow otłuczonego Jęczmieniá / śiemienia Lniánego łot / naśienia Ogurkowego / Bániowego / Dyniowego / Malonowego / ſkorek y z łupin wyłupionych po łoćie / to vwiercieć / y káſzkę rzadką ábo polewkę z tego vczynić / á tego trzy kroć choremu káżdego dniá dáwáć.

Suchotnym.

Suchotnym ludźiom z cukrem ábo z miodem odſzymowánym / káſzá Jęczmienna wárzona / ieſt potráwą lekárſką.

Sen przywodźi w gorączkách.

W gorączkách kto ſypiáć nie może / káſzą ięczmienną z máku białego mlekiem dáwáć ieść / á ile na noc. *Dioſ.*

Biegunkom.

Biegunki záwśćiąga wſzelákie mąká ięczmienna w occie wárzona. *Dioſ.*

Mleká obfitość dáie.

Pániom y mámkom máłe dźiatki pierśiámi kármiącym mleká obfitość dáie / ięczmienna káſzá z naśieniem kopru Włoſkiego wárzona / y pożywána. *Dioſ.*

Item.

W mleku też w krowim świeżym wárzony toż czyni / á ile ktore ſą przyrodzenia ſuchego / dla czego ſamego nie mogą mieć doſtátek mleká.

Gorącce káżdego dniowey.

Tym ktorzy gorączkę káżdego dniową miewáią / ięczmienna mąká chędoga w migdałowym mleku wárzona y vżywána ieſt lekárſkim pokármem.

Kwártánie.

W kwártánie / wźiąć ięczmieniá otłuczonego łotow ſzeſnaśćie. Cięćiorki z hrubá przeráżoney łotow dwá. Korzenia włoſkiego kopru / lakrycyey / Pánny Máryey włoſkow / po poł łotá. Ruty / Piołyniu / Jeleniech ięzyczkow / po ćwierć łotá. To wſzytko weſpoł wárzyć we dwu kwartách wody ſtudźienney / áż czwarta część wywre / przecedźić. Wodę oſobno w chłodźie chowáć. Jęczmień z inemi rzeczámi oſobno / ná ktory znowu połtory kwarty wody nálać / wárzyć áż poł kwárty wywre / przecedźić y do pierwſzey wody wlać: znowu ná one rzeczy odcedzone / połtory kwarty wody nálać / wárzyć áż iedná część wywre / á dwie zoſtáną / y tę wodę zlać z drugimi / á one rzeczy odcedzone iuż precz odrzućić. A wodę one cedzoną choremu miáſto trunku poſpolitego pić dáwáć. Tákże przy wieczerzy y obiedźie z winem ią mieſzáć.

wſzelákiey gorącce.

Trunek w káżdey gorącce przynależący: Weźmi łotow ſzeſnaśćie Jęczmieniu / kwartę wody / to do połowice wywárzyć / przecedźić y chowáć. Powtore y trzećie ták vczynić / á zlawſzy one wody / włożyć w nie trzy łoty Podrożnikowego korzenia / Żywiczki máłey / ábo Jwinki pachniącey / źiela Zimnicznego modrego / po gárśći / to wárzyć áż do połowice wywre / przecedźić / y mocno wyżąć / y wźiąć trzy łoty liſteczkow obránich Seneſu / Jmbieru białego drobno pokráiánego / trzy ćwierći łotá / y wley one wodę wſzytkę ná to / żeby przez noc mokneło w ćiepłym mieyſcu / názáiutrz przywárzyć trochę / przecedźić y mocno wyżąć / do tego włoż cukru chędogiego ſześć łotow y tego po ſześći łyżek dobrych / ábo łotow / káżdeg dniá cztery godźiny przed iedzeniem ćiepło choremu dáwáć pić. Ták długo to piiáć poki tego trunku będźie oſtawáło.

Zátwárdzeniu żywotá.

W zátwárdzeniu żywotá kliſterká bárzo wolna / y vżyteczna w gorączkách: Wźiąć Jęczmienia otłuczonego / Łobody / liśćia Fiiołkowego / Slazu / po gárśći. To wárzyć we trzech połkwartkách wody / áż trzećia część wywre / przecedźić. Do kliſtery tey polewki wźiąć połkwarty dobrey / ábo ze trzy kwáterki. Oleyku Fiiołkow Márcowych / ſześć łotow. Máſłá świeżego dwá łoty. Cukru poſpolitego dwá łoty. Zołtek świeżego iáiá. Soli z połtory kwinty. To pomieſzawſzy weſpoł dáć przez kliſtere / á żeby ią przynamniey godźinę chory w ſobie trzymał.

Kliſtera w pleurze.

Kliſtera w pleurze / w ktorey żadnego lekárſtwá przez vſtá mocnie purguiącego dáwáć śię niegodźi. Wźiąć Jęczmienia otłuczonego / liśćia Fiiołkow modrych / po połtory gárśći. To oboie wárzyć w połtoru kwarty wody do połowice / przecedźić / á tey połkwarty / ábo trzy kwáterki wźiąwſzy / przydáć Fiiołkow Márcowych oleyku z ſześć łyżek / ábo łotow. Cukru ſzárego cztery łoty. Zołtek ieden / ſoli kwintę. Zmieſzáć dobrze weſpoł / y przerzeczonym ſpoſobem dáć.

Trunek gorącemu żołądkowi.

Żołądkowi zbytnie gorącemu z nábránia y wylania weń żołći: Wźiąć Jęczmieniu otłuczonego z łotow dwánaśćie / warz go we trzech kwartach wody ſtudźienney / áż trzećiá część wywre / przecedźiwſzy / wrzuć w onę odcedzoną wodkę korzenia Podrożnikowego cztery łoty. Korzenia Kopru Wło-

ſkiego dwá loty. Włoſkow mátki Bożey. Endiwie liścia po dwu gárśći. Borákowego liśćia/ Wolowego ięzyká liśćia/ po gárśći. Pokráiawſzy wſzytko drobno/ wárz w przerzeczoney wodźie odcedzoney/ áż záś trzećia część wywre/ á przecedźiwſzy ćwierć funtu cukru do tego białego przydáć/ y dáć temu raz ábo dwá wezwrzeć/ znowu przez płát geſty przecedźić/ á káżdego dniá ráno y ná noc po ośmi ábo dźieśiąći łyżkách ćiepło pić. A dokończywſzy tego trunku/ ná oſtátku przepurgowáć/ y wygnáć oney rozrzedzoney w nim wilgotnośći Lektwarzem z śliw/ ktory *Diaprunū* zowią *compoſitum* w wodce Podroznikowey go roſtárſzy/ cztery godźiny przed iedzeniem obiednym.

Kiſzkom zránionym.

W czerwoney biegunce kiſzki záwrzedźiáłe wychodzą ze złey á iádowitey máteriey. Wźiąć Jęczmieniá otluczonego y z łupin ochroſtánego gárść/ odłużyć go/ chędogo pierwey ſpłokáwſzy/ y w połtoru kwarty wody wárzyć do trzećiey częśći wywrzenia/ przecedźić/ á do przecedzoney wody ze trzy łyżki miodu włożywſzy wárzyć/ chędogo ſzymuiąc. Potym do tego ták wiele iáko ſámey wody ieſt/ ſerwatki przyláć/ y przewárzyć/ á tego po kubku ćiepło z mlekiem dáć chorému ráno náczczo y po południu dwie godźinie pić. Ták kiſzki zránione wychedoży y goić będźie.

Morzeniu y kłoćiu w kiſzkách.

Morzeniu y kłoćiu w kiſzkách: wźiąć Jęczmieniu gárść/ ták wiele máku/ to wárzyć w połtoru kwart wody do połowice/ poléwki tey wźiąć dobrze połkwarty oleyku Rożánego łotow ſześć. Soku ſuchego mákowego/ *Opium* zowią/ gran dźieśięć/ day przez kliſtere ćiepło.

Końſkie mu ślinio gorzowi.

Koniowi ślinogorz/ ábo wrzod w gárdle Temuż gdźieby iezyk ſpuchnął: Naprzod gebe y iezyk ćiepłá wodá mu nágrzáć. Potym wolową żołćią mu w gebie y iezyk nátrzeć/ á przytym nie dáwáć mu nic inego ieść/ tylko Jęczmień zmieſzány z ſáletrą.

Jezyku ſpuchłe mu Koniowi.

Koń/ gdźieby z bolu wielkiego głowy oſzálał/ z obu ſkroni krew mu puśćić/ á potym mu dáć świeżey ſłomy ieść ięczmienney z Łoczygowym y z Opichowym liśćiem drobno pośiekáwſzy/ ábo ná śieczkę zrzezáwſzy

Koń gdźieby oſzálał.

Koniowi ſchnącemu y chudnącemu/ naprzod káżdego dniá dwákroć cudźić go po wſzytkim ćiele/ á potym tákże dwá rázy Jęczmieniá przetłuczonego mu ták wiele do obrokiem/ iáko my ſie wiele owſá zwykło dáwáć. Abo mu dáwáć Jęczmieniá z wyką w wodźie moczonego. A ná dźień go trzy kroć poiąc.

Koniowi ſchnącemu.

Koniowi káſzlącemu weźmi dwie gárśći mąki Jęczmienney/ Bobowey/ mąki z Wyki/ po gárśći/ y zbić z wodą letnią/ á dáwáć mu pić.

Káſzlu końſkie mu. Oſłom á bawołom podobnym.

Gdźieby ośieł/ ábo muł/ miał krzyże ták zbite/ żeby ſie zdał poślednie cześći zá ſobą wlec: zbić Jęczmienney mąki z winem ná plaſtr/ y przykłádáć ná vłomność/ choćiaby też y puchliná byłá przytym/ ieno to czeſto powtarzáć.

Bydło rogáte.

Bydło rogáte bárzo roztucza/ dáiąc mu Jęczmień wárzony do iedzenia/ ábo mąkę z niego ſpárzą.

Spadki.

Spadki wſzelákie/ z ktorych podágry/ ſcyatyki/ y ártetyki pochodzą/ w członki wpádáiące/ w octćie winnym mocnym rozbitá/ mąki ábo ſmoły przydawſzy/ plaſtrem przykłádáć.

Końſkie mu niezáwytrzymániu obroku.

Gdźieby koniowi gębá złá potráwą náząd/ wody ſłoney/ w ktoreyby byłá mąká Jęczmienna rozbita/ dáwáć pić dobrze.

Zábie rogátemu bydłu ſpodzá.

Gdźieby też bydłu rogátemu vroſłá pod iezykiem żábá/ wywroćić mu głowe w tył y przywiązáć/ á potym záraz żelázem ognıſtym palić mu ią. potym wźiąć mąki Jęczmienney/ mąki przedniey Pſzeniczney przypiekłey pytlowáney/ po łotow trzydźieśći/ y winem rozczyn/ á bydłu/ ábo wołom day ieść.

Niezátrzymániu potrawy.

Gdźieby ſtráwy bydło rogáte w ſobie zátrzymáć nie mogło/ ále ſurowa y nieſtráwiona náząd wyrzućiło/ ábo przez nie przebieżáło: wźiąć mąki Jęczmienney łotow trzydźieśći/ mąki przyprążoney ábo przypiekley Pſzeniczney pietnaśćie łotow/ rozmieſzay w wodźie/ y day bydłu ieść ábo pić/ ábo mu w gebe láć.

Bydłu trawiemu krwią mokrzące mu.

Bydło gdźieby ſtráwy krwią mokrzyło: Jęczmień z mieſem wieprzowym wárzyć/ y wdrobić w to chlebá rżánego/ y dáć mu kryſtera przez ſzprycę nie máło.

Chorobom bydłu rogátemu nieznáiomym.

Drudzy wárzą Jęczmień w wodźie áż puknie/ y leią w gebe rogátemu bydłu weſpoł z Jęczmieniem. Toż też Ná wſzelákie choroby ich niewiádome czynić.

Bydłu káſzlącemu.

Bydłu káſzle leczy/ mąká chędoga y pytlowána Jęczmienna. Wyki meltey/ po ośm łotow: to w wodźie námoczyć/ á ná trzy rowne cześći rozdźieliwſzy/ dáwáć mu porządnie/ iedno po drugim ieść.

Jáko byczki bez rzezánia czynić wolkámi.

Ktoby z młodych byczkow chćiał mieć wołki nierzezáne/ ten pierwey niżliby ſie z krowámi poczęły wiezáć/ dwá Mieśiącá przedtym Jęczmieniem ie dobrze wytuczyć. Ták ſie wołkámi potym ſtáną bez rzezánia.

Wieprze tucz.

Wieprze y świnie Jęczmień oſobliwie tuczy. Prośiętá też bez rzezánia wieprzkámi czyni.

Kokoſzą ćiekaczki záſtánawia.

Kokoſzom ćiekaczki záſtánawia/ Jęczmienna mąkę winem dobrze ſkropić/ woſku przydáć/ y to wſzyſtko wodą/ w ktoreyby ſkorki iáblek Gránatowych/ ábo Pigwy były wárzone záczynić/ y w pigułki ná kſztałt grochu málego potoczyć/ vſuſzyć y dáć im ieść.

Iáycá wielkie kokoſzy nieść bedą.

Kokoſzy/ żeby wielkie iáycá nioſły. Jęczmień w poły wárzony z proſem nápoły dáwáć im miáſto zobi.

Wieprze tuczy.

Wieprze tyłe y bárzo kármne czyni/ oſypká/ ábo mąká Jęczmienna z ſerwatką z ſyrną záczyniona. Drudzy z máślonką to czynią.

Gęśi y kokoſzy tuczy.

Gęśi y kokoſzy oſobliwie tuczy/ mąká Jęczmienna wodą ná ćiáſto gęſte záczyniona/ z ktorey poczyniwſzy gałki/ y poſuſzywſzy ie kármić. To też wątroby wielkie y rozroſłe czyni w gęśiách/ że do trzech funtow podczás wáżyć będzie iedná wątrobá/ iáko Alexánder Benedictus piſze. Też

Item.

Jęczmień w wodzie mocząc/ á gęśiom do iedzenia dáwáć/ tuczy ie y mięſo w nich białe czyni.

Káczki tuczne czyni.

Káczki tym ſpoſobem kármiąc/ bárzo tłuſte y ſmákowitego iedzenia będą/ w koycách ie máiąc/ żeby w nich áni názbyt ćiáſno/ áni názbyt przeſtrono śiedźiáły/ muráwę zielonę y trawiáſtą przed nie kłáść/ ná ktorą im ięczmień z wodą do iedzenia dáwáć. Ták prędko potyią.

Pawiętá roſłe czyni.

Pawiętom młodym trzećiego dniá po wylęgnieniu/ dáią ieść Jęczmienną mąkę winem záczynioną/ dla ich wychowánia ſnádnieyſzego.

Báránky młode wychowywa.

Báránkom młodym tákże do wychowánia ſnádnego/ naprzod dáią mąkę Jęczmienną wodą ná ćiáſto záczynioną. Potym śiemię lniáne w wodźie moczone z mąką ięczmienną pomieſzawſzy. Podczás ięczmień ſam tłuczony/ y ták od tego roſną y tyią. Jeſcze ſporzey moczony pęcak ięczmienny w mleku dáiąc im ieść á do pićia mleko. Ták prędko roſną/ tyią/ y mięſo dźiwnie białe/ á do iedzenia bárzo ſmákowite dáią.

Synogárlice tuczy.

Synogárlice kto chowáne ma/ á chce ie tłuſte mieć/ ſypáć im Jęczmień otłuczony/ ábo pęcak/ á przytym káżdego dniá raz kilká wodę chędogą im ſtáwiáiąc dla kąpánia.

Gołębie przy domu záchowuie.

Gołębie żeby ſie indźie w cudzy dom nie przenioſły/ oſypkę ábo mąkę ięcymienną w wodźie wárzoną/ z ſuchymi Figámi vtłuczonymi/ á z trochą miodu vmieſzáć y vgnieść dobrze/ y to im do iedzenia ſtáwiáć.

Kuropátwy tuczy.

Kuropátwy chowáć oſobliwie/ mąká Jęczmienna wodą záczyniona/ y do iedzenia im ſtáwiána/ tuczy/ dáiąc im przytym ſytę miodową/ ábo miod pity do pićia.

Kroliki

Kroliki kto chce mieć tuczne/ dáwáć im Jęczmieniá z otrębámi Pſzenicznymi zmieſzánego/ ábo z Jęczmienną oſypką ieść.

Wino w gronách żeby nie gniło.

Wino w gronách żeby niegniło pierwey niżli dozrzeie/ obſyp máćicę winną wokoło z wierzchu Jęczmienną mąką nápoły z naśieniem Tłuſtoſowym.

Głowie bolenia w gorączkách.

W gorączkách bole vśmierza w głowie/ wźiąwſzy tego zboża mąki ze dwie gárśći/ záczynić ſokiem z świeżego Włoſkiego Kopru á oleykiem Rożánym/ y ná czoło á ſkronie ćiepło plaſtrem przyłożyć.

Oczom boleiącym y zápalonym.

Oczom boleiącym y zápuchłym/ z gorącego fluſu/ Jęczmienna mąká/ miodowinem rozczymona/ á przez chuſtkę ćienką ná oczy przykłádána/ bol y zápalenie y puchlinę wyćiąga.

Oczom zbitym.

Oczom boleiącym z tłuczenia y z bićia/ mąká Jęczmienna z ſokiem z Slazu wyżetego/ á z białki od iáiá záczyniona/ y ná nie plaſtrowána/ bol w nich vśmierza.

Oczom zápuchłym.

Oczom zápuchnionym y bolącym/ táż mąká z prochem gáláſowym/ wodą záczyniona á przykłádána/ ieſt lekárſtwem.

Vſzom boleiącym.

Vſzom boleſnym ieſt oſobliwym rátunkiem/ Jęczmienna mąká w pitym miedźie/ ábo w ſyćie wárzona/ á ćiepło ná nie plaſtrowána.

Włoſy cudne czyni.

Włoſy bárzo cudne złotey bárwy czyni/ słomá Jęczmienna/ ábo trzyny z niey/ z Lákrycyey ſkorkámi oſkrobawſzy/ tákże ſkorki z buchſzpanu y z liśćiem iego/ z Kminem kramnym/ po gárśći wźiąwſzy/ y trochę do tego Száfranu/ wárzyć w ługu z popiołu ocinkow máćice winney vczynionym/ á tym głowę częſto myć/ nic nieśćieráiąc iey/ áż sámo oſchnie.

Vſzom olchnieniu.

Olchnienie vſzu y niedoſłyſzenie oddala/ Jęczmienna mąką w winie z Fijołkowego korzenia oleykiem wárząc/ á ćiepło ná vſzy y około nich plaſtruiąc.

W vſzu rozmáite dźwieki.

W vſzách rozmáite dźwięki y ſzumy vkłáda/ wźiąć dwie częśći mąki Jęczmienney/ iedne śiemieniá Lniánego przetłuczonego/ to oboie w miodowinie wárzyć/ y ćiepło ná vſzy przykłádáć. Toż czynią kozie bobki z ięczmienną mąką á z miodem vbite y plaſtrowáne.

Plánom czarnym ná twarzy

Plány czarne ná twarzy y ine zmázy śćiera/ z otłuczonego Jęczmieniá/ ábo z pęcaku iego/ w donicy vtártego/ ábo w możdżerzu vtłuczonego mąká: tákże mąká Bobowa/ po trzech á dwudźieſtu łotách/ Sálármoniáku/ rogu palonego Jeleniego/ Ammoniaku żywicznego/ po dwu łotu/ Fijołkowego korzeniá tłuczonego trzy á dwádźieśćiá łotow/ Ammoniak w wodźie roſpuśćić/ potym te ine rzeczy pomienione miáłko vtárte/ zmieſzáć/ á z tego gáłeczki máłe potoczyć y poſuſzyć/ á kiedy potrzebá rozetrzeć ich kilká w wodźie/ że będźie iáko máść rzadka/ tym twarz námázowáć/ że w ćiáło weſchnie/ potym wodą obmyć w ktoreyby Turecki Bob ábo Faſoli były wárzone. To częſto powtarzáiąc. Abo

Item.

Wźiąć mąki z pęcaku Jęczmiennego ábo obitego/ mąki Ptáſzego ábo gęsiego Grochu/ Bobowey mąki/ Sáletry/ korzeniá Koſztowego/ Fijołkowego korzeniá/ kramnego Kádźidłá/ po łotow ſzeſnaśćie/ miáłko vtłukſzy/ Migdałow gorzkich ochędo-

żonych szesćdziesiąt / co namieley vtłuczonych / á złożywszy wespoł wszystko / znowu w możdżerzu tłuc z białkámi iaiec świeżych á z mlekiem od oślice / y z tego potoczyć gałeczki / vsuszyć / y wysszym opisánym sposobem rozetrzeć / á twarz pomázowáć.

Lupieże strupy z twárzy spadzą.

Lupieże z twarzy spadzą / ktore iáko strupy bywáią ostre / máka Jeczmienna z wodą chędogą zmaczána / á gdy się podstoi / twarz obmyway. Toż czyni Jeczmień w wodźie wárzony / twarz vmywáiąc nią. Abowiem płeć gládką y chędogą czyni.

Piegom.

Piegi y ine zmázy z twarzy śćiera Jeczmienna máká z winnym octem á miodem ná máść wodnistą / y rzadko záczyniona / tym twarz námázuiąc.

Krostom.

Krosty czerwone z twarzy spadzą / Plewy ábo trzyny Jeczmienne z Owśiánemi w wodźie wárzone / y tą wodą często twarz vmywáć y nágrzewáć / potym sokiem Cytryn świeżych námázáć nie oćieráiąc. Abo wźiąć Jeczmiennych plew 2. gárśći / plew Owsiánych / Slazu źiela / Piołynu / po gárśći. To wespoł we trzech kwartách wody wárzyć / áż trzećia część wywre / tą wodą ćiepłą twarz vmywáć / y nágrzewáć chustę w niey mácząiąc / á potym sokiem Cytrynowym náćieráć. Abo mąkę Jeczmienną z otrębámi swymi / w octćie mocnym wárzyć / y przykłádáć.

Jezyku poczerniáłemu.

Języku z gwałtownych gorączek / z vpalenia poczerniáłemu: Wźiąć Jeczmienia ze dwá łoty / Drágágántu białego / nasienia Slazowego / pecek ábo iąderek z iábłek Pigwowych ochędożonych z skorek / Lákrycyey co nadrobniey pokráiáney / soku Lákrycyowego po łoćie. To wszystko w wodźie wárzyć / á potym przecedźić / y mocno poki iescze ćiepło wyżąć / do tego cztery łoty cukru kręconego w tym rospuśćić / y vstá / y iezyk tym odwilżáć / piorem nie odártym / ábo kisteczką z chusty vczynioną. Też Jeczmień w wodźie wárzony áż się popuka / wody tey wźiąć z łyżek sześć / ábo z osm / cukru lodowátego / miáłko vtłuczonego trzy łoty / miodu odszymowánego poł łotá / / przywárzywszy tego / iezyk tym często odwilżáć pomázuiąc.

Gárdłá / Szyie boleniu.

Przećiwko boleniu gárdłá ábo szyie / Jeczmień z Figámi suchymi w możdżerzu vbity / á plastrem przykłádány / vkłáda bole.

Wolom y gruczołom

Woła twárde ná szyi / y gruczoły / odmiękczą y rospadzą / máká Jeczmienna z smołą z wostkiem / z oliwą / á z moczem od máłego chłopięćiá záczyniona / á przykłádána. Tákże ná świnie wrzody.

Slinogorzowi.

Sliniogorz z gorących spadkow w gárdło / wźiąć Jeczmieniá otłuczonego trzy łoty / Lákrycyey skrobáney / máku białego / Rozynkow drobnych / pecek ábo iąderek z Pigw / nasienia Psilen po poł łoćiu / Fig dwá łoty: To wszystko w dostátku wody wárzyć / áż Jeczmień rozewre / przecedźić / y miodu Rożánego do tey iuchy z sześć łotow przydáć / á tym często gárgáryzm ćiepło czynić.

Zębom gárnym.

Zęby czarne ábo pożołkniáłe wychędaża / Jeczmienna máká z mlekiem á z solą / ná máść záczyniona / y tą wyćieráiąc. Abo wźiąć Jeczmienney máki cztery łoty / soli dwá łoty / záczynić miodem / á tym zęby wyćieráć.

Item.

Item / Weźmi máki tegoż zbożá poł trzećiá funtá / soli oczkowátey tłuczoney dwá łoty. To z miodem á z octem dobrze vmieszáć / y w nowym gárnku nie w polewánym / gliną do tego vczynioną zálutowáć / á w tym węglistym ogniu dźień y noc palić. A gdy przechłodnie / vtłuc co namieley y zmieszáć z listem Indiáńskim / Spiká Indiyska z korzeniem Fiiołkowym / káżdego potrosze żeby tylko proch ten wdźięczny zápach miał / á tym zęby wyćieráć.

Item.

Item / Wźiąć máki Jeczmienney funtow dźieśięć liśćia źiela ktore zowią Dźień y noc ábo Skleniczne źiele / y Sklenicznику świeżo źielonego / ileby dosyć baczył / vtłuc go co nalepiey w możdżerzu y z máką pomienioną vmieszáć / żeby ćiasto co natwárdsze było. To tákże w nowym gárncu zálutowawszy spálić / miáłko vtrzeć / y Másstyki ze cztery łoty co nawybornieyszey przydáć / korzenia Fiiołkowego dwá łoty / listu y Spikonárdy Indiyskiey połoćie. To wszystko co namieley vtrzeć / y przez sitko gęste przebić / á tym zęby wyćieráć co nacześćiey / ktore nie tylko będą białe / ále y vmocnione. A do te[o] broni flusom w nie spadáć.

Przymiotom ognistym

Przymioty ogniste / máká Jeczmienna w octćie wárzona / á plastrowána odpądza

Bolączkom y gruczołom twárdym

Bolączki twárde / y gruczoły zmiękcza / y w ropę zbiera / máká z słodu Jezmiennego przypalonego / czymkolwiek záczyniona / á plastrem przykłádána ćiepło.

Item.

Item / Wźiąć Jeczmieniá nie otłukánego / y soli garść dobrą / przerzeczonym sposobem go w garncu przez dźień y noc palić / á vtárszy go miáłko / miodem rzadko záczynić / że będźie iáko máść rzadka / y tym zęby często wyćieráć.

Flus z głowy śćiąga

Flus z głowy śćiąga z rymy: wźiąwszy słomy Jeczmienney / Owsiáney / Slazu liśćia / Báwełny z iąderkámi iey / po gárśći. Warz w wodźie / á párę z tego ćiepłą przez vstá y nozdrzámi w śię bráć / á vpokoić się potym y poćić.

Przymiotom ognistym.

Zápaleniu pierśi Białogłowskich / ábo przymiotu ognistemu / iest osobliwym lekárstwem / máká Jeczmienna z krowińcy ábo z gnoiem bydłá rogátego zárowno wźiąwszy / przykłádáiąc ná nie.

Nábrzmiáłośći

Nábrzmiáłość zbytnia Białogłowskich

pierśi

pierśi z obfitośći mleká: wźiąć mąki Jęczmienney/ Bobkowey/ Krowinçow/ po łotow ßeśći. Wapná niegáßonego dwá łoty. Kwiećia Rumienkowego/ y Komunice/ po połtoru łoćiu/ miáłko vtártych. Száfránu kwinte. To wßytko wespoł w dostátku wody wárzyć. Potym odedwu świeżych iáiec białkow rozbić y dobrze zmießáć/ á ćiepło ná pierśi nábrzmiáłe przykłádáć. Abo ták: wźiąć mąki Jęczmienney trzy łoty. Bobowey dwá. *Oximelitis ſimplicis*, to iest/ kwáśnego miodku z Apteki/ dwánaśćie łotow ábo łyżek. Rożánego oleyku dwá łoty. Vmießáć wespoł y do zgesczenia wárzyć/ y ná pierśi plaſtrowáć.

Item,

Item, wźiąć Jęczmienney/ y Bobowey mąki/ po ßeśći łotow. Kramnego Kminu tłuczonego łot. Koziowego łoiu połtrzećiá łotá dobrze vtłuczonego. Fiiołkow Márcowych trzy łoty. To wßyſtko w ſoku Sczawikowym/ ábo w wodce iego do zgesczenia wárzyć/ y ná pierśi przykłádáć.

Item.

Abo wźiąć mąki Jęczmienney/ kozich Bobkow/ y w occie winnym wárzyć do rozwárzenia ná káßę/ á plaſtrowáć ná pierśi nábrzmiáłe.

Sercá drzeniu.

Sercu drżącemu w gwałtownych gorączkách: wźiąć mąki Jęczmienney dwá łoty/ ábo rádniey dwie gárśći. Słazu wyſokiego drobno pokráiánego gárść. Sándáłu/ ábo Cyndelinu tłuczonego. Bobu palonego. Kámfory po troße. Warz w ſoku Rozchodnikowym/ ábo w Tłuſtoßowym do zgesczenia plaſtru/ y ná ſerce kłaádź/ rozwiodßy ná chuśćie.

Zápaleniu vſt.

Tenże plaſtr zápaleniu vſt żołądkowych ſłużý/ nań go plaſtruiąc.

Pleurze.

Pleurze y boleniu ábo kłoćiu w bokách: mąká Jęczmienna z Komonicą á z Mákowemi głowkámi vtłuc/ y ćiepło ná boki przykłádáć.

Kłoćiu w bokách.

Kłoćie w bokách vkłáda y vśmierza Jęczmień w workách przeßyty/ á w occie winnym coby nie zbytnie mocnym y śilnym ábo wodą roſtworzonym wárzony/ á co nacieplej ná boki boleiące przykłádáne. Abowiem ocet lipkość y kliiowátość flágmiſtą rzedźi y roſpráwia/ ktora z śiebie wietrznośći puſzcza/ kłoćie y párćie w bokách czyniące. Abo tym ſpoſobem: wźiąć Jęczmieniu z ośm łotow. Komonice/ Mákowek/ po dwu łotow co namieley vtłuc. Máſłá z owczego mleká cztery łoty. Kokoßego ábo kápłoniego ſádłá dwá łoty. To wßytko w wodźie/ w ktoreyby pierwey naśienie ſwoyſkiego Kopru było wárzone/ że ná plaſtr rozewre/ y ná mieyscá boleiące co naciepley plaſtrowáć.

Item.

Item.

Abo wźiąć ze dwie gárśći Jęczmieniu. Gárść prochu Rumnu tłuczonego. Máſłá świeżego. Fiiołkow modrych po dwu łotách. To wárzyć w wodźie do rozewrzenia/ á rozćiągnąwßy ná chuśćie/ co nacieplej przykłádáć.

Bolączce w pierśiách.

Bolączce w pierśiách z gorącey máteriey: wźiąć Jęczmieniá ßeść łotow. Korzenia Słazu wyſokiego/ kwiećiá Rumienkowego/ po łoćie. Rożey czerwoney po łoćie miáłko vtártych. Máſłá świeżego/ oleyku Fiiołkow modrych/ y Rumienkowego/ po dwu łotow. To wßyſtko wárzyć w ſoku Nocnego ćieniá/ połowice do tego octu wźiąwßy á ná pierśi ćiepło plaſtruy.

Krze.

Krew w bokách rozgánia/ ábo twárdośći ſkupione y zroſłe rozczynia: weźmi Jęczmienney mąki łotow ßeść. Fengrekowego naśienia mąki trzy łoty. Oliwy cztery łoty. Kokoßego/ ábo kápłuniego ſádłá dwá łoty. Warz w winie y w wodźie napoły/ á plaſtruy ná boki twárdo nábite.

Żołądká boleniu.

Boleniu żołądká z zbićia ábo ſtłuczenia/ z vderzenia. Mąki wźiąć Jęczmienney ßeść łotow. Ládánu miáłko vtártego łot. Aloepátyku połtorá łotá. Rożey czerwoney trzy kwinty: to wßyſtko miáłko vtrzeć/ á w oleyku Liliey białey/ á w ſoku Podrożnikowym/ ná żołądek ćiepło plaſtrem przykłádáć.

Bolączce z przymiotem ogniſtym w żołądku.

Bolączkę ogniſtą w żołądku leczy: wźiąć mąki Jęczmienney ze cztery ábo z pięć łotow. Sándáłu białego y czerwonego połtrzećiá łotá. Fiiołkow Márcowych/ korzenia Słazowego/ miáłko vtłuczonych/ po połtorá łotá Rożánego oleyku pięć łotow/ ſoku/ Nocnego ćienia źiela/ ileby potrzebá. To wespoł wárzyć/ á plaſtrowáć. Tákże zápaleniu vſt żołądkowych/ tenże plaſtr ſłużý.

Zápaleniu vſt żołądkowych.

Zápaleniu wątroby y inym wnętrznym członkom/ tenże plaſtr ieſt vżyteczny.

Wątrobie. Trzewom zápalonym.

Bolączkę w żołądku do zbieránia w otok czyni ſpoſobna/ mąká Jęczmienna z ſokiem Słazowym záczyniona/ ſmalcu wieprzowego ze dwie łyżce/ á żołtek od iáiá świeżego wbiwßy.

Bolączce w żołądku.

Nádećie y opußenie trzew rozgánia/ wźiąć ßeść łotow mąki Jęczmienney/ z naśienia Lniánego/ y z Fengrekowey mąki/ po dwu łotu/ Ruty ábo naśienia Rućiánego połtorá łotá/ oleyku ſwoyſkiego Kopru ßeść łotow. To wßyſtko w winie ſłodkim wárzyć/ y co nacieplej ná żywot pod pępkiem plaſtrowáć.

Opußeniu.

Przećiwko niezmiernemu prágnieniu/ wźiąć mąki Jęczmienney/ mieśiwośći wodniſtey z świeżych ogorkow/ ábo z Bań/ ſoku Roſchodnikowego/ ſoku z Łoczygi po cztery łoty káżdego/ ßlámowátośći naśienia Pśilenowego ábo Chmielikowego trzy łoty/ octu winnego mocnego łot/ Sándału białego y czerwonego/ miáłko vtártego/ po poł łoćiu: z tego wßyſtkiego plaſtr vczyniwßy przykłádáć/ Lećie chłodno/ w Zimie

Prágnieniu zbytniemu.

lekno/ vśmierza prągnienie gwałtowne.

Wątrobie zbytnie gorącey y zápaloney.

Wątrobie gorącey. Ustom żołądkowym y ustom zápaleniu.

Ustom żołądkowym zápalonym iest osobliwa y wielka ochłodá: wźiąć Jęczmieniá ochędożonego z łupin pięć łotow/ moczyć go przez noc w wodźie Podrożnikowey/ potym vsuszyć/ y zhrubá przetłuc/ á rozłożywszy go ná gliniáney mie pokropić go/ ábo polać przednią Rożáną wodką/ zwierzchu nákrywszy żeby co nie wypádło/ ná słońce wyłożyć żeby vschł/ ábo do piecá ile w Zimie. Potym wźiąć naśienia Koryándrowego námoczyć go w winnym octćie/ ábo w Fijołkowym/ vsuszyć/ y zhrubá przetłuc/ á potym ná mie/ tákże octem Rożánym/ ábo Fijołkowym dobrze skropić/ á nákrywszy ná słońcu ile lećie/ w źimie w piecu vsuszyć. Potym złożywszy oboie wespoł vtłuc/ przesiać przydáć cukru przedniego Kánáru cztery łoty. Rożánego cukru dwá/ á vgrzawszy pare grzanek z białego chlebá/ polać ie Rożáną wodką/ żeby ie w śię nábráły co mogą/ y wźiąwszy tego pomieszánego prochu zedwie łyżce/ posypáć y dobrze ie nábić/ á potym z łyżek sześć winá dobrego białego ná to nálawszy ná czczo vżywáć. Tákże po obiedźie záraz miásto wetu. Przeto przed wieczerzą/ y po wieczerzy kłádąc się spáć. Ták zápalenie vst żołądkowych/ y wątroby vśmierzy/ y prągnienie zbytnie odpędźi. A chęć do iedzenia czyni.

Wątrobie otwrzedźiáłey.

Wątrobie otwrzedźiáłey iest osobliwym rátunkiem/ Jęczmienna mąká z Figámi suchymi/ z Dáctlámi/ á z Rożánym oleykiem/ w wodźie wárzona/ á ná bok práwy plastrowána. Abowiem bolączki zmiękcza/ y w otok obráca.

Slezienie spuchley.

Sleźienie nábrzmiáłey y nádętey: wźiąć mąki Jęczmienney łotow sześć. Żywicznego Ammoniáku cztery łoty. Mąki naśienia Fengrekowego trzy łoty. Bdelium miáłko vtártego cztery łoty. Fijołkowego korzenia tłuczonego trzy łoty. Situ wonnego/ ábo trawy Ráyskiey/ Piołynu/ co namieley vtártych/ po dwu łotu. Ammoniak w sześci łyżkách octu mocnego rospuść/ Miodu ile potrzebá do vczynienia plastru. To wszytko co nalepiey w moździerzu vbić/ ábo w donicy vmieszáć/ á ná bok lewy ćiepło przykłádáć/ odnawiáiąc ták długo że popráwę chory pocznie.

Item.

Abo wźiąć teyże mąki/ y kozich Bobkow miáłko vtártych tákże wiele/ á w octćie winnym ná poły z wodą wárzyć/ y ná sleźione plastrowáć.

Item.

Abo ták/ wźiąć mąki Jęczmienney ze cztery łoty. Korzenia Káppárowego skorek miáłko vtártych. Korzenia Miárzowego/ Gorczycznego naśienia/ po dwu łotu. To wespoł wárzyć w octćie nápoły z wodą/ y plastrem ná lewy bok ćiepło przykłádáć.

Puchlinie w żywoćie.

Abo mąki Jęczmienney wźiąć/ kozich Bobkow zá rowno po trzy częśći. Sáletry część: to wespoł wárzyć w mocnym winie/ á co naćiepley ná wszystek żywot plastrowáć. Abowiem puchlinę wyćiąga.

Item.

Jtem, Wźiąć mąki Jęczmienney łotow dwánaśćie. Fengrekowego naśienia tłuczonego łotow sześć. Bobowey mąki/ Sáletry po sześći łotow. Siárki miáłko vtártey sześć łotow. Łáien suchych wołowych/ ábo krowich/ trzydźieśći y dwá łoty. To wszystko wespołek w octćie winnym wárzyć/ á w wárzeniu przyday Miodu łotow szesnaśćie. Oliwy sześć łyżek/ ábo łotow. A gdy zgęstnieie/ ná wszytek żywot spuchły co naćiepley plastrowáć/ y ilekroć zeschnie odnawiáć/ ták długo czyniąc áż wszystká puchliná zeydźie.

Item.

Abo wźiąć Jęczmienney mąki funt. Łáien krowich suchych dwá funty. To w miodowey syćie/ ábo w pitym miedźie wárząc/ przydáć śiárki żywey miáłko vtártey 3. łoty/ á co naćiepley ná żywot przykłádáć.

Sleźionie otwrzedźiáley.

Sleźienie otwrzedźiáły/ wźiąć mąki Jęczmienney/ miesiwo/ śćirki z kurbasu/ ábo z Bánie po sześći łotow/ mąki białego naśienia dwá łoty/ Sándalu białego/ y czerwonego po łoćie. To wszystko co namieley vtłukszy/ wárzyć w wodkách Podrożnikowey y z Nocnego ćieniá/ zá rowno obu wźiąwszy/ á oleyku Fijołkowego przydawszy ze cztery łoty y plastrowáć. Abowiem zápalenie iey y przymiot ognisty wyćiąga.

Wątrobiey żołądkowi otwrzedźiáłemu.

Tákże wątrobie y żołądká rozniecenia/ bądź z ognistey bolączki/ bądź z záckánia y z zámulenia znaczne°

Nyrkom otwrzedźiáłym.

W nyrkách bolączkę zmiękcza y do zropienia przywodźi/ wźiąwszy cztery łoty Jęczmienney mąki/ mąki z śćian młyńskich ozmiećioney/ naśienia Lnianego mełtego/ po dwu łotow/ Fengreku/ Slazu wysokiego korzenia/ Fijołkow Márcowych/ Romonice/ miáłko vtártych po łoćie/ oleyku Fijołkowego cztery łoty/ Liliowego oleyku dwá łoty. To wszystko w wodźie w ktoreyby Figi suche pierwey wrzáły/ wárzyć/ á plastrem ćiepło przykłádáć.

Biegunkom wszelákim.

Biegunki wszelákie zástánawia/ mąká Jęczmienna z Mirtowymi iágodámi/ ábo skorkámi y łupinámi tłuczonymi z iábłek Gránatowych/ ábo z gruszkámi leśnymi/ ábo z niedoźrzáłymi ieżynámi/ w winie ćirpkim wárzona á ná żywot plastrowána. *Dios.* Toż czynią podpłomyki z tey mąki z octem vżywáne.

Dźiećinnym biegunkom.

Dźiećiom máłym tákże biegunki záwśćiąga/ Jęczmienna mąká w wodźie wárzona/ w ktoreyby gárbárskiego drzewká źiarnká były wárzone/ á plastrowána.

Niezátrzymániu moczu.

Nie zátrzymániu moczu iest lekárstwem/ mąká Jęczmienna z Rożánym oleykiem w occie winnym wárzona/ á ná nyrki ćiepło plastrem przykłádána/ dáiąc choremu przytym kászki Jęczmienney vżywáć.

Zátwárdzenia żywotá.

Zátwárdzeniu żywotá w goraczkách bywa odwilżeniem y odmiekczeniem/ wziąwßy ięczmienia z połtory gárśći/ liśćia Fiołkow Márcowych/ Slazu wyſokiegó/ po gárśći/ iedwábnych śliwek czerwonych y czárnych po dwu łotu. To wßyſtko we trzech połkwártách wody wárzyć do połowice/ przecedźić/ á w oney wodźie Káſſyey wyćiągnioney z trzabek dwá łoty roſpuśćić/ oleyku Fiołkowego przylać łyżek ábo łotow ßeść/ ßlámowátośći naśienia Chmielkowego trzy łoty/ ieden żołtek świeżego iáiá/ y to dáć ciepło przez kliſtera godźinę dwie przed iedzeniem.

Podágrze gorącey.

Podágrę z gorącey przyczyny vśmierza/ máká ięczmienna/ z pigwámi z łupin ochędożonymi y obłupionymi wárzona/ á plaſtrowána/ ábo z octem. *Dioſ.*

Artetyce.

Łamánie w członkách vśmierza/ máká w wárzonym moßćie do trzećiey cześći wywrzálemu/ nád ogniem záczyniona y przykłádána/ á ieſt doświádczone lekárſtwo Artetyce.

Wybićiu z ſtáwow ábo wywinieniu.

Członku wybitemu z ſtáwu/ ábo wywinieniu: wziąć ięczmienney máki ßeść łotow/ kozich bobkow miáłko vtártych trzy łoty/ to oboie wárzyć w kwáśnym miodku/ ktory Aptekárze zowią *Oxymel ſimplex*, y ná wybićie przykłádáć ciepło.

W kolanie boleniu.

W kolánách boleśći vkłáda/ tenże pomieniony plaſtr.

Wywinieniu.

Wywinieniu ſtáwu/ máká tegoż zboża z otrębámi w occie wárzona z máſłem/ á plaſtrowána/ ieſt oſobliwym rátunkiem.

Bolączkom ſą dzielom ná wſtydliwych członkách obojey płci.

Bolączki ná mieyſcách wſtydliwych/ ták pániom iáko meżczyznie leczy: wziąć ięczmienia ná popioł ſpalonego trzy łoty/ ſmalcu Gęsiego łotow 12. koźiego łoiu dźiewięć łotow/ oleyku Mirtynkowego ßeść łotow/ miodu cztery łoty/ Terpentyny dwá łoty/ Gleyty ſrebrney płokáney y przypráwney/ Blayważu/ ábo bieli ołowiáney/ miáłko vtłuczoney po trzy łoty. Gleytę z Blaywáyſem wárzyć naprzod w oleyku Mirtynkowym/ áż ſie doſtátecznie złączą/ potym do tego przyłożyć pomienione tłuſtośći/ y vbić weſpoł co nalepiey/ toż miod z Terpentyną przydáć: náoſtátek ięczmień palony/ ábo iego popioł/ to weſpoł co napilniey vmießáć/ y do tákowych wrzodow y ſadzeli vżywáć. Abowiem ieſt máść oſobliwa do tákowych rzeczy goiąc ie/ przymioty w nich y boleśći vśmierzáiąc.

Bolączkom wßelákim.

Bolączkom wßelákim plaſtr ſłużący: wziąć cáłego ięczmienia/ otrąb ábo oſypki iego zárowno/ w wodźie ták długo wárzyć áż ſie popuka ięczmień/ á ono wßyſtko ná káßę zgeſtnieie/ y przykłádáć letnio.

Morowym Dymienicom.

Morowe bolączki/ ábo dymienice morowe zmiekcza y w ropę zbiera máká ięczmienna z kilká żołtkow świeżych iáiec/ z ſolą/ á máká vtrzeć/ y vmießáć á przykłádáć.

Moßnom ſpuchłym.

Moßnom ſpuchłym plaſtr niepoſpolity: wziąć máki ięczmienney ßeść łotow/ trzy żołtki twárdo vwárzone/ ábo vpieczone/ ſoku Nocnego ćienia źiela/ oleyku Różánego/ po cztery łoty/ miodu pitego ábo miodowey ſyty ileby potrzebá. To weſpoł wárzyc/ y przykłádáć.

Męſkie mu członku ſpuchnieniu. Wrzodom zágniłym ná korzeniu ábo kile.

Korzeniu męzkiemu nápuchłemu plaſtr/ w ſyćie miodowey á w winie/ máká ięczmienna wárzona/ á plaſtrowána/ ieſt lekárſtwem.

Wrzody zágniłe ná korzeniu męzkim.

Kiły/ wziąć máki ięczmienney/ Bobowey po łoćie/ żołtek świeżego iáiá Różánego miodku dwá łoty/ ſoku z Kokoryczki ábo z Kokornaku czczego/ ábo ſoku polney Ruty ſoku Jáſkołczego źiela/ ábo ſoku z Celidoniey zárowno każdego/ ileby doſyć było/ tym ſleyuch pomázowáć/ y przykłádáć ná kiłę.

Płyniu naśienia męſkiego.

Płynienie naśienia męzkiego záwśćiąga ięczmienna máká w occie wárzona z Różánym oleykiem/ á ná nyrki plaſtrem przykłádána.

Podágrze Sćiátyce. Artetyce.

Podágrze/

Scyátyce/ y ártetyce/ ieſt oſobliwym rátunkiem/ ięczmienna máká z niedźwiedzym ábo z gęsim/ ábo z kokoßym/ ábo z káczym ſádłem záczyniona/ á plaſtrowána.

Nogom ſpuchłym.

Nogom nábrzmiáłym y boleiącym z chodzenia y z odbićia/ plaſtr bárzo vżyteczny/ wziąwßy máki ięczmienney dwie cześći/ máki Lniánego śiemienia cześć/ to wárzyć w ſoku źiela ktore Nocnym ćieniem zowią/ y przykłádáć gdźie boli. A to nietylko ná nogi ále gdźiebykolwiek był bol śiepáiący.

Słuſom.

Fiſtuły ſpadáiące ná nerwy/ to ieſt wżyły ſuche záwśćiąga/ mąkę wárząc w occie winnym/ á przecedźiwßy y dobrze wyżarwßy w onymże occie ſmołę warzyć długo/ y ná mieyſcá gdźieby ſłuſy ſpadáły/ plaſtrowáć.

Od páięczney myßy obráżonym.

Vſczknionym od páięczney myßy/ máká ięczmienna w kwáśnym miodku *Oxymel ſimplici* wárzona/ á ná ránę przykłádána leczy.

Od niedźwiadká vkąßony.

Od niedźwiadká vkąßonym ieſt lekárſtwem/ máká ięczmienna w winie w ktorym by Rutá ogrodna byłá wárzona/ á plaſtrowána.

Od gonu páięcznego vkąßony.

Od páięczego gonu vſczknionym/ ięczmienna máká w miodowinie wárzona/ w ktorymby pierwey Figi wielkie/ Bobkowe liśćie/ y Rućiáne były wárzone/ y przywiiána ná ránę.

Pićiu krwie wołowey.

Komuby śię przydáło z iákiegokolwiek tráfunku/ krew z wołu pić/ tedy máká ięczmienna w wodźie á w miedźie do zgęſczenia plaſtru wárzona/ á ná żołądek co nąćiepley przykłádána/ ieſt rátunkiem.

Páznogćiom chropowátym.

Páznogćie chropowáte/ nie gládkie/ áni rowne/ ále párßywe ſpodzą y chędogie czy-

…ni nároſle / máká ięczmienna w ſmole wárzona / á przykłádána.

Bolaczkom ná puchlinę.

Bolaczkom y nápuchlinom / máká ięczmienna z ſuchymi Figámi / á z golebińcámi w occie ábo w pitym miedzie wárzona do zgęſczenia plaſtru / y plaſtrowána odmiekcza y roſpadza.

Item.

Bolaczke y nápuchłość mieyſcá z gorącey máteryey ogniſtey / ábo z koleryczney w rope obráca / wziawßy ięczmienney mąki z oſmi łotow / Rożey czerwoney / Fiiołkow Márcowych miáłko vtłukßy / po łoćie / kwiátu Rumienkowego / Romenice wierzcholkow / Kopru ogrodnego / po kwinćie / oliwy dwá łoty / Oleyku Rumienkowego / oleyku Kopru ſwoyſkiego / Liliowego / połoćie. To wßyſtko w wodzie wárzyć do zgęſczenia / y plaſtrowáć.

Ręki ſpuchnieniu po puſczániu krwie.

Spuchnieniu ręki z puſczánia krwie / máká ięczmienna ſokiem świniego mleczá / ábo Podrożniku mnieyßego ná plaſtr záczyniona / ieſt lekárſtwem.

Spuchnieniu.

Spuchnienia ktoreykolwiek częśći ćiáłá z bićia / ábo z tłuczenia / máká ięczmienna / w ſoku Slazu wyſokiego wárzona / á przykłádána / ieſt rátunkiem.

Zákámiáłe bolączki w ropę obráca.

Bolaczki twárde y zákámiáłe obráca w rope / máká tegoż ięczmienia w wodzie wárzona / potym wode precz odcedźić y wyżąć mocno / á z ſmołą y z oliwą znowu wárzyć y plaſtrem ćiepło przykłádáć. Abo mąki teyże z ſmołą á z żywicą Jodłową / y z golebińcámi ná plaſtr záczynić / y przykłádáć ćiepło.

Gruczoły.

Gruczoły y zołzy twárde leczy / máká ięczmienna z golebińcámi záczyniona / á plaſtrowána.

Bole v kładą.

Bole wßelákie vśmierza ná káżdym mieyſcu / ięczmienna máká z maſłem plaſtrowána.

Item.

Abo wźiąć mąki Jęczmienney dźieśięć łotow / Rożey czerwoney miáłko vtártey dwá łotá / oleyku Rożánego / y máſłá świeżego / po trzy łoty. To wßyſtko w winie dobrym ſłodkim wárzyć.

Item.

A gdźie przechłodnie / przydáć do tego dwá łoty Máſtyxu miáłko vtártego / vmießáć pilno / á ná boleiące mieyſcá plaſtrowáć. Abo z żołtkiem / á z Száfránem záczynić. *Dioſ.*

Szyßki w śiedzeniu / y zákámiáłe wrzody zmiękcza / y w otok obráca / máká Jęczmienna z ſmołą / z woſkiem / á z oliwą y z moczem chłopięćia máłego záczyniona y plaſtrowána.

Podágrze.

Tenże plaſtr podágrycznym ſłuży.

Złamániu goleni.

Złamániu goleni: wźiąć Jęczmienney mąki ßeść łotow. Kádźidłá kramnego tłuczonego dwá łoty. To z białkámi záczynić że będźie máść miękka / á plaſtrwy / y bindámi przyſtoynie obwiezuy / zrownawßy kość z kośćią żeby rowno były / y ták przez kilka dni nie odwiiáć / áżby ſię kość zwárzyłá / co w krotkim czáśie bywa / gdy tylko w właſne kłoby kośći porownawßy wpráwi.

Strupom.

Strupy goi máká Jęczmienna w mocnym occie wárzona / y przykłádána.

Kroſtom iątrzącym.

Kroſty iątrzące ná ćiele goi: táż máká w świeżym mleku wody trochę przylawßy wárzona / tym ie częſto námázuiąc.

Szyßkom y kroſtom fráncowátym.

Szyßki / fráncowáte kroſty / y ſádzele gdźiekolwiek ná ćiele / bądź po głowie / bądź też w kroku / goi. Wźiąć Jęczmieniá cáłego z łotow dwánaśćie. Slazu polnego świeżo źielonego trzy gárśći. W wodźie wárzyć áż ſię Jęczmień popuka / ábo do wywrzenia wody / y wypráſowáć ono oboie w práśie mocno: do tego przydáć dźieśięć łotow ſmalcu wieprzowego / to w pátelí ták długo wárzyć że wßytká wodność ſię ſtráwi. Przecedźić / á tym ßyßki / y kroſty tákże ſtrupy wßelákie złe námázowáć / bo ie ſußy y goi / wyſußáiąc ie.

Ogniem opalenim.

Opalonym od ogniá / Jęczmień cáły nie otłuczony ná popioł ſpalony / á białkámi záczyniony / tym częſto námázuiąc / goi. Toż czyni ſámym tylko poſypuiąc. Abo wźiąć oleyku Rożánego trzy łoty. Woſku poł łotá. Spuść to nád ogniem weſpoł / żeby było mázánie rzadkie / ktorym opalenie częſto pomázuy.

Morowym bolączkom.

Bolączki morowe leczy. Mąki Jęczmienney wźiąwßy ze cztery łoty. Korzenia Márzowego tłuczonego dwá łoty. Oliwy trochę. To weſpoł w wodźie wárzyć do zgęſczenia / á plaſtrowáć.

Przymiotom ogniſtym.

Przymiotom ogniſtym z nábrzmiáłośćią leczy. Mąki Jęczmienney wźiąć łotow ßeść. Mąki z Szocowice trzy łoty. Bobowey mąki / czerwoney Rożę tłuczoney / po łoćie / Sándału białego / Glinki Ormiáńſkiey miáłko vtártych / po poł łoćiu. Kámfory kwintę. *Opium*, ábo ſoku ſuchego z naśienia mákowego trzy grána. Soku Nocnego ćieniá / Rozchodnikowego / po cztery łoty. Oleyku Rożánego ßeść łyżek / ábo łotow. To weſpoł wárzyć do zgęſczenia máśći / á przykłádáć ná ogniſte przymioty.

Kośći z mięſá obnażone.

Kośći z ćiáłá obnáżone y opádáłe okrywa / y ćiáłem poroſłe czyni / popiołem z Jęczmieniá vpalonego záſypuiąc.

Wrzody / rány / y ſádzele záguiłe chędoży.

Wßelákie wrzody / ſádzele / rány záplugáwione / y zágniłe wychędaża: wźiąć mąki Jęczmienney dwá łoty. Soku z źiela Opichowego trzy łoty. Miodku Rożáne° ßeść łotow. Terpentyny dwá łoty. To weſpoł zágrzáć / y dobrze vmießáć / á fleytuchy w tym mączáiąc / we wrzody y w rány zágniłe kłádź dwákroć ná dźień.

Też Jęczmień nie otłuczony w gárcu dobrze zálutowány / á przez czt ery dwádźieśćiá godźin w mocnym ogniu palony / toż czyni záſypuiąc tym prochem miáłko vtártym / wychędaża záplugáwione ſádzele y wrzody / á ćiáłem zdrowym nároſłe czyni.

Odźiebionym członkom.

Odźiebionym członkom tenże popioł z palonego Jęczmieniá/ z Niedźwiedźim sádłem á z Gáláſem/ po rowney częśći káżdego wźiąwſzy/ z tego máść vczynić/ á tym leczyć plaſtruiąc.

Koniom wozgrzywym.

Koniowi wozgrzywemu ták rátunek dáć: Gęś białą/ cáły mieśiąc kármić ſámym tylko Jęczmieniem/ á wino iey dáwáć pić. Potym vćiąć iey głowę/ á krew z niey wytoczoną/ w nozdrzá mu ſpryca ſprycowáć.

Końſkim moſznom ſpuchłym.

Koniowi gdźieby moſzná ſpuchłá/ z Jęczmienney mąki kozim mlekiem á winnym octem mocnym ná plaſtr záczynioney/ dwá kroć ná dźień ćiepło mu okłádáć.

Koń ktory ieść nie chce.

Koń ktory ieść nie może/ dla zátkánia zbytniego kiſzek/ y żołądká. Dáwáć mu Jęczmień ſuſzony miáſto obroku/ y śiáno twárde kłaczowáte ieść. A proch śienny w wodźie wárzony dáwáć pić/ á nic inego przez trzy dni. Ták ſobie tym żołądek y trzewá wytrze y przechędoży/ że będźie chętliwiey iadał.

Pigwy y ine iabłká iáko záchowáć zdrowe.

Pigwy iáko może świeże długo przechowáć świeże y zdrowe: zágrześć ie w Jęczmień/ żeby ſie iedno drugiego nie dotykáło iábłko. Ták też ine iábłká może długo przechowáć bez náruſzenia ich.

Kokoſzy.

Kokoſzy żeby wiele iáiec y wielkich nioſły/ ſypáć im ięczmień nápoły przewárzony.

Syr.

Syr z záſtárzáłości zgorzkniáły/ ma być zwierzchu odwilżony/ á mąką Jęczmienną poſypáć go/ á do vżywánia zdiąć z niego ſkorę.

Woda nie zdrowa do pićia dobrą vczynić. Owoce od ſkázy długo záchowáć.

Wodę złą nie zdrową ktoby chćiał do pićia lepſzą mieć/ tylko garść Jęczmieniá w niey námoczyć/ ábo choćia przewárzyć będźie lepſzá. Cytryny/ Pomoráńcze/ Ziárniſte iábłká/ Adámowe iábłká/ Limonie świeże/ w cáłey świeżośći bez náruſzenia záchowa/ gdźie ie w Jęczmień zágrzebie/ ták żeby ſie iedno drugiego nie dotykáło.

Ryb wielki połow czyni.

Ktoby chćiał wielkość ryb połowić/ táki powab vczyń: weźmi Jęczmienney mąki/ ośrzodki białego chlebá dobrze wykwáſzonego/ łoiu koziego ábo kozłowego po cztery łoty. Szafránu tłuczonego łot. Łoy rozpuśćić ná ogniu/ á do tego ine rzeczy przydáć: przymieſzáć krwie człowieczey iżeby doſyć było do záczynienia ćiáſtá/ ktore dobrze vgnieść/ á wźiąwſzy go iáko Włoſki orzech przywiązáć do włoká/ y w wodę wpuśćić/ ábo ná wędę/ poydźie ryb zewſząd wiele do połowu.

Winu zpleśniáłemu y ſmrodliwemu. Ocet do dwu dniu vczynić.

Pleśń z winá zgánia/ y zapách zły odeymuie mu/ záwieśić w woreczku Jęczmieniá chędogiego/ obránego/ cáłego/ w beczce.

Kto chce ocet mieć śilny y mocny/ ták piwny iáko winny: wźiąć Jęczmieniá nie otłuczonego z ſzupin ſwych/ y przypráżywſzy ná pánwi do przypalenia gorącego/ wſypáć w piwo ábo w wino: do drugiego dniá będźie známienity ocet.

Rożá długo świeżą záchowáć.

Rożá ták y przez źimę świeżą przechowáć może. Nárwáć z ſłomą y z korzeniem ieſzcze zielonego/ nieźrzáłego Jęczmieniá/ y nákłáść miedzy nie Roże ieſzcze nie rozkwitłey/ w gárniec nowy niepolewány/ á zwierzchu tymże Jęczmieniem nákryć/ y w chłodźie chowáć. Drudzy tylko rośćielą zielony Jęczmień po źiemi/ á pączkow do roſkwitnienia gotowych po nim rozkłádá. *Dydimus*

Rány/ wrzody záгniłe wychędáżá.

Plaſtr oſobliwy y niepoſpolity do ran/ wrzodow/ ſádzeli ſproſnych/ záplugáwionych y zágniłych/ wychędożenia. Wźiąć mąki ięczmienney dobrze wypytlowáney dwá łoty. Aloepátyku miáłko vtártego/ myrrhy/ po łoćie. Máśći zieloney/ ktorą *Vnguentum Apostolorum* zową/ cztery iáiá/ to ieſt/ z żołtki y z białkámi. To wſzytko weſpoł vmieſzáć co nalepiey/ á do przerzeczonych wrzodow/ y ran zágniłych y ſmrodliwych/ wychędożenia y goienia bárzo koſztowna.

Strengel.

Koń/ ktoryby miał ſtrengel: miárkę ięczmieniá w doſtátku wody wárzyć do wywrzenia/ á ocedźiwſzy go/ co nagorętſzy w wor wſypáć/ y on wor wdźiać mu go ná głowę/ tylko w nim dźiury poczynić dla oczu/ żeby wolne miał: á párá ćiepła z onego ięczmieniá żeby mu w oczy nie ſzłá/ ále tylko w nozdrzá/ á w gębę. Ták będźie wolny od tey choroby.

Kránt ſtal len.

Koń gdy moczu puſzczáć nie może: mąkę z ięczmieniá iárego w wodźie rozmieſzáć/ á ſoli garść do tego/ y to mu dáwáć pić/ á nic inego/ áż ſwym trybem przyrodzonym będźie mokrzył.

Szkodźi.

Vżywány ſam ięczmień żołądkom ſzkodźi/ mdląc go.

Opuſzenie z wiela wietrznośći w żywoćie czyni. *Dios.*

Wodká z trawy Jęczmienney dyſtyllowána.

Hordea graminis aqua stillatitia.

Z Trawy ięczmieniá zielonego bywa wodá dyſtyllowána w ſklánym naczyniu iáko Rożána. Ráno zá roſy nárwawſzy iey ile ſię podoba. Może też y ná pánwi to czynić/ y z gárncá miedźiánego z ktorego gorzałkę palą/ ábo y z inych źioł wodki. Czás naprzyſtoynieyſzy do tego ośrzednie dni w Máiu.

Gáſzy wnętrze zápálenia.

Do vgáſzenia wſzelákiego wnętrznego zápalenia ieſt przyſtoyna/ biorąc iey z łyżkę z pięć ná raz/ ábo ſześć/ ábo ſyropem z chłodzącym iákim/ ábo z iulepem Fijołkowym/ Podrożnikowym/ Mákowym/ Grzybieniowym.

Oczom zápalonym y płynącym.

Oczom zápalonym/ y Oczom płynącym/ bárzo vżyteczna puſzczáiąc iey tędy y owędy po kilku kropli/ á chędogą y ćienką chuſteczkę w niey maczáiąc/ y

iac/ y ná oczy kłádac.

Rospáleniu głowy.

Toż czynić ná rospalenie y bolenie głowy z goracego flusu. A gdźie ie chcemy mieć potężnieyßa/ wźiać oboich migdałow słodkich y gorzkich po dwu łotu. Jaderek brzoskwiniowych ochedożonych. To wßytko co nalepiey vtłuc/ ábo vwiercieć/ á ze trzy łyżki Rożánego octu przylać/ y tey wodki ieczmienney z dobra kwáterke/ y przebić przez śitko/ do tego Kámfory przydáć z pieć ábo ßeść gran/ y tego przygrzawßy/ chusty máczáć/ á ná czoło y skronie przywiiáć/ odnawiáiac co vschnie/ áż sie bol vłoży/ y vćißy.

Potężnieyßa w skutkách vczynić.

Aqua hordei cocta.

Wodká Jeczmienna wárzona.

Ję rozmáići wárza/ iedni biora wiele Jeczmieniá do tego/ drudzy troche. Trzeći tylko dźiewieć źiarnek do kwarty/ ábo połtoru/ snádź wiecey zabobonu dźiewiatey liczby/ ábo z náuki y z námowy kadźielnych lekarzow/ niżli z potrzeby. Zeby tedy miał káżdy wiádomość/ nie tylko iáko go wiele bráć/ ále iáko wiele do ktorey potrzeby/ á nie tylko sam Jeczmień/ ále y drugich do tego potrzebnych rzeczy przydáwáć/ krotko tu przypomnie.

Gdy tedy chcemy wychedożyć/ wyczyśćić wysußyć/ ma bydź cáły nie otłuczony bráný. A iesli tylko vskromić/ odwilżyć/ y prágnienie vśmierzyć/ tedy obiiánego z łupin/ ábo wyłupionego. Gdźie przytym chorego chcemy posilić nieco/ w ten czás wiecey go wźiać y dłużey go wárzyć/ áż sie popuka. Do pićia y prágnienia vgáßenia chorym w goraczkách ták ma bydź wárzony. Wźiać cztery łoty Jeczmieniá chedogiego spłokánego/ wody trzy kwarty/ y wárzyć áż sie popuka/ przecedźić y w chłodźie chowáć/ co iesli chcemy mieć potężnieyßa y posilnieyßßa/ tedy do trzech kwart ábo do czterech wody dwánaśćie łotow Jeczmieniá/ y ták go długo wárzyć iáko pierwßy/ to iest/ do przepuknienia. Może też przydáć do tego kwiećia Fiołkowego/ ábo Rożey czerwoney/ Borakowego/ ábo Wołowego iezyká/ Podrożniku ábo Łoczygi liśćia/ y serdußek/ może Włoskiego Kopru naśienia/ ábo Hányżu/ Koryándru/ może troche Cynámonu/ według potrzeby y vpodobánia káżdego/ á zwłaszczá zá zdániem lekárzá bácznego.

Pospolite wárzenie y proste wody Jeczmienney służy głowy boleniu z wielkiego vpalenia słonecznego z goraczki/ ábo z iákiey iney przyczyny/ y osłábienia głowy.

Plucom. Suchotnym. Pleurze. Wżoł tácce. Wątrobie goracey. W goraczkách.

Plucom zápalonym.

W suchotách bywa vżyteczna.

W pieurách/

W żołtey niemocy z goracey przyczyny.

Zápaloney wątrobie służy/

W goraczkách/ y we wßelákich wnetrznośćiách zápaleniu. Jednák ma bydź miárá w vżywániu iey záchowána. Bo zá zbytniem/ puchliná ráda przypada.

Aqua hordei zacharata.

Wodká Jeczmienna wárzona z Cukrem.

Táż wodá z Jeczmieniá wárzona/ bywa cukrowána/ biorac do trzech ábo czterech/ cztery/ ßeść/ y ośm łotow Jeczmieniá obránego y spłokánego/ y kánaru cukru ták wiele/ wespoł wárzyć do spukánia Jeczmieniá przy weglu/ przecedźić/ á do potrzeby chowáć.

W pleurze.

W pleurách iest bárzo vżytecznym trunkiem. Tákże

Suchotnym. Plucom. Bolaczkom. Pierśi/ plucá chedoży. Kászlom. Omienieniu. Kászlu suchemu. Nyrkom. Pecherzowi.

Ludźiom suchotnym/

Plucom zápalonym/

Bolaczkom ognistym we wnetrznośćiách.

Pierśi/ y plucá wychedaża/

Kászlacym/ y ochrápiałym/ y omienionym z ostrych flusow z głowy ná pierśi spadáiacym/

Kászlom suchym/

Nyrkom/ y pecherzowi/ záwrzedźiáłym bárzo vżyteczna/ wyćieráiac y wychedażáiac ie z máteryey ropistey/ plugáwey. Ale ma bydź ten Jeczmień nieochedożony z swych łupin/ tylko spłokány.

Zákáżonym vstom Jezyku.

Zákáżonym vstom y poczerniáłym z goraczki gwałtownego vpalenia wźiać wody Jeczmienney co naposilnieyßey cztery łoty cukru lodowátego trzy łoty/ śliskośći ábo ßlamowátośći naśienia Chmielikowego łot/ miodu odßymowánego poł łotá. Tego wßystkiego ták długo przywárzyć/ poki sie cukier nierospuśći. A tym iezyk y vstá z zbytniey goraczki spalone/ pierwey ie wyßorowawßy/ wyskrobawßy/ y wypłokawßy/ kiesteczka/ ábo piorem pomázowáć/ często po wtarzáiac płokáć.

Ropa pluiacym.

Ropa pluiacym/ z Jeczmieniá nie otłuczonego/ wode wyßßey pomienionym sposobem vwárzyć/ dwánaśćie łotow Rożánego miodku do tego przylać/ y miásto piwá do pospolitego trunku vżywáć. A ráno y ná noc wody z tegoż Jeczmieniá wárzonego/ ieno potężnieyßey wźiać łotow ßeść/ ze dwiemá tegoż miodku Rożánego/ á z iednym łotem syropu z Jzopu vczynionego ćiepło: A to przez kilka dni czynić.

W kurczách y w pokurczeniu.

Pokurczonym y pokrzywionym iest vżyteczna/ zwłasczá z goracey przyczyny/ wźiawßy iey ze trzy kwarty z Jeczmienia otłuczonego/ do ktorey rzecznych rakow niemáłych ßeść pućićwßy wárzyć/ áż trzećia cześć wody wywre/ á te choremu miásto pospolitego trunku dáwáć pić/ ktora mu w pokarm obrácáć sie bedźie. Abo w teyże wodźie ślimaki wárzyć/ á te wode z nich dáwáć mu miásto piwá pić.

Głowie boleiacey z vpalenia.

Z wielkiego vpalenia boleniu głowy do pospolitego trunku vżywáiac iey iest lekárstwem

słwem / wziawßy Jeczmienia nie otłuczonego ze trzy garśći / Rozynkow mieśistych wielkich abo małych przerażonych w możdżerzu z ßeść łotow / Hanyżu łot / warzyć w czterech kwartach wody chedogiey studzienney / aż Jeczmień puknie / potym przydać ze trzy kwinty Cynamonu dobrego połamanego / żeby raz abo pieć wezwrzało / a przecedziwßy / chłodno dać pić.

Item.

Jtem: Weźmi Jeczmienia chedogo społkanego ßeść łotow / Cynamonu łot / abo poł łota przednie dobrego / cukru białego łotow pieć / Rozynkow mieśistych wielkich trzy łoty. To wßystko we flaßy cynowey warzyć w garncu wody studzienney / w vkrop wody wrzacey wstawiwßy przez cztery godziny. Ta woda w ćieżkim bolemu głowy badź z potłuczenia y ran / badź z iney przyczyny goracey iest osobliwym trunkiem.

W pleurze.

W pleurze: wziać Jeczmienia chedogo otłuczonego y społkanego z ośm łotow / Rozynkow wielkich cztery łoty / śliwek iedwabnych czarnych / po cztery łoty / Lakrycyey skrobaney / abo drobno pokraianey łot / kwiećia Fiołkow Marcowych garść / Włoskow matki Bożey / po garśći / wierzchołkow zerwanych z Jzopu dobra szczypta. To wespoł zmießawßy w połtoru garncu wody studzienney warzyć / aż Jeczmień pukać sie pocznie y tey wody chorym do trunku dawać.

W suchotach.

Ludziom suchoty maiacym woda Jeczmienna do pićia przystoyna y zdrowa: Jeczmienia ochedożonego wziać z ßeść łotow Lakrycyey drobno pokraianey / Rozynkow drobnych świeżych podwu łotach / naśienia Baniowego / Dyniowego / Malonowego / y ogorkowego / z łupin ochedożonego / po łoćie / naśienia Fengrekowego / korzenia Fiołkowego drobno pokraianego / po poł łota / Jzopu / Matki Bożey włoskow po rowney garśći / ziarnek z drzewka Bawełny łot. To wßystko w siedmi kwartach wody dżdżowey warz do wywrzenia trzećiey częśći / przecedziwßy / przyday cukru białego z osmnaśćie łotow / miodu białego ßeść łotow / znowu przywarzyć dobrze / przecedzić / a w mieyscu chłodnym chować / y vżywać.

Pierśiom y płucom.

Pierśiom y płucom służaca / wziać Jeczmienia ochedożonego łotow dwanaśćie / Lakrycyey łot / naśienia Kopru Włoskiego / Biedrzeńcowego / Fiołkow Marcowych / po poł łoćiu / Fig suchych mieśistych / pokraianych / Rozynkow wielkich / po dwu łotu / Jelenich ięzyczkow / Jzopu suchego / Szałwiey / po poł garśći / Rożey suchey czerwoney ćwierć łota. To wßystko warzyć do rozewrania ieczmienia. Przecedzić / a vżywać. Abowiem wßelakie zapalenie wnetrzne / y pragnienie stad pochodzace gaśi.

Zapaleniu. Pragnieniu.

Watroby goracość wychładza.

Watrobie.

Flagme przez vsta snadnie wywodzi / z płuc y z pierśi.

Flagmie z pierśi.

Slezienie /

Slezionie.

Nyrkom /

Nyrkom.

Pecherzowi y inym wnetrznośćiom zapalonym / wielka bywa ochłoda.

Pecherzowi.

Mocz z ćieżkośćia odchodzacy pedzi.

Mocz pedzi.

W goraczkach wßelakich iest przystoynym trunkiem.

W goraczkach.

Mamkom mleka dostatek daie / tym sposobem vżywana: wziać ieczmienia otłuczonego w stepie / abo skorek ochedożonego ośm łotow / ćiećiorki cztery łoty / naśienia Kopru Włoskiego dwa łoty. To w ßeśći kwartach wody studzienney do przepukania ieczmienia warzyć / aż trzećia część wody wywre / przecedzić / mamkom dać pić.

Mamkom mleka obfitość daie.

Moczu ostrogoraco odchodzacemu / y z ćieżkim a przykrym rzezaniem: wziać ieczmienia trzy garśći / śliwek iedwabnych czerwonych y czarnych / po połtora łota / Lakrycyey / naśienia Baniowego / Malonowego / Dyniowego / ogorkowego / z łupin ochedożonego / po łoćie / naśienia Tłustoßowego / Salatowego abo Locygowego / po trzy kwinty. To wßystko w ßeśći kwartach wody do wywrzenia trzećiey częśći warzyć / a miasto pospolitego pićia vżywać.

W goraczkach trzećiodniowych trunek przystoyny: wziać ieczmienia ochedożonego łotow ßeść / Lakrycyey / Jzopu sußonego / po łoćie / Ciećiorki / śliwek iedwabnych czerwonych abo czarnych / Rozynkow wielkich mieśistych / społkawßy / pokraiać / po dwu łotu: to w pieći kwart warzyć wody studzienney / do wywrzenia trzećiey częśći. Potym ku końcu przydać trzy kwinty Cynamonu przedniego / z hruba przetłukßy / Cukru ośm łotow / przywarzyć / przecedzić / a miasto piwa vżywać. Abo tym sposobem: Wziać ieczmienia chedogiego / społkanego ßeść łotow / Sandału białego y żołtego / drobno pokraianego / po trzy kwinty / Kosmatek abo Porzeczek dwa łoty / Rozynkow drobnych trzy łoty / Cukru białego pieć łotow. To wespoł w czterech kwartach wody / w *Balneum maris* przez cztery godziny warzyć / a przecedziwßy / chorym pić dawać.

Miod z Jeczmienia do pićia.

NJegdźie czynia syte / abo miod do trunku barzo przyiemny y vżyteczny / zwłaszcza tym sposobem: Biora ieczmienia ochedożonego łotow ßesnaśćie / maku białego naśienia trzy łoty / Sandału wßystkich trzech / naśienia Dyniowego / Baniowego / Malonowego / ogorkowego / z łupin ochedożonego / poł łota / Lakrycyey połtory kwinty /

ty / Gwozdzikow kramnych / Cynámonu dobrego / Szpikánárdy Indiáńskiey / gałki Muszkatowey po kwincie / kwiećia białego Grzybienia / Gálganu po dwu cześćiách kwinty / Kamphory trzećia cześć kwinty / Jeczmienney mąki / Sándału nasienia / y Lakrycyey / wárza w sześćidźiesiąt kwartách wody ćiekącey chędogiey / ábo w studźienney / do wywrzenia trzećiey częśći / a przecedziwszy / przydáć ze trzy kwarty miodu dobrey pátoki / cukru białego dwá funty kupieckie / znowu przy wolnym ogniu we glijstym wárzyć / áż tylko sześć gárncy zostánie / pilnie zszymuiąc: do tego przylać kwarte Rożáney wodki przedniey. A wlawszy to w naczynie przystoyne / korzenie wyższey pomienione w woreczku záwieśić / wespoł z Szpiká Indyáńską / z Kamphorą / y z kwiećiem Grzybienia białego / drobno pokrájawszy. A izby rychley wykisł / zedwie łyżce piwnych drożdży dobrych w ten miod wlać. Po wykiśnieniu śćiągnąć go w ine naczynie / á potym w toż pierwsze po wypłokániu przelać / y do potrzeby chowáć.

Oleiek z Jeczmieniá.

Z Jeczmieniá oleiek tym właśnie sposobem / iáko z Pszenice bywa / robiony / o czym w Rozdźiale o Pszenicy / przy końcu opisáło sie. Tákże tychże skutkow właśnie iest / ktorych Pszeniczny.

Prázona ábo przypiekánego Jeczmieniá mąká / Grys. Rozdźiał 18.

Polentum & Polenta, Omelytis, Omelysis, Alphitis & Alphitum Hordeitosti & Hordei fructi farina.

Geroscht. Gersten meel.

Przypiekánego Jeczmieniá / ábo prázonego mąká / ktorą drudzy Grysem zowią / Láćinnicy *Polentum*, Grekowie *Alphitum*, y *Omelysis*, rozmáićie stárzy czynili / iáko Plinius pisze w 18. kśięgách / w 7. Rozdźiale. Abowiem Grekowie Jeczmień przez noc moczyli w wodźie / potym go názáiutrz suszyli / vsuszony / w panwiách na ogniu prázyli y przypiekáli / á potym w młynách srotem melli. Drudzy wodą go polawszy / przez noc go usżyli / á potym go prázyli y melli. Ini dobrze vprázony / wodą zlewáli / ábo tylko skrapiáli. A niźli go melli / pierwey go suszyli. Jni w kłośiu będący / iescze niedoźrzáły dobrze / zrzynáli: iáko y tych czásow czynią z prázmá krupy młode / ktorych znowu przyprázywszy / w młyniech / ábo w żárnach melli. Wszákoż iákokolwiek była czyniona tá mąká / ábo Grys / tedy do káżdych dwudźiestu funtow Jeczmieniá / przydáwáli trzy funty naśienia lniánego / á poł funtá Koryándru / soli pięć łotow. To wszystko w panwiách prázyli / vstáwicznie mieszáiąc / y ták wespoł melli. Włosy Jeczmieniá nie zálewáią wodą / ále suszony co namnieley mielą / z tymi pomienionemi rzeczámi mieszáli. Ináczey Gálenus o tym pisze w kśięgách o skutkách pokármow. Chwali on te mąkę z świeżego Jeczmieniá dobrze przyprázonego / ieno nie każe iey przymieszowáć nic / iáko Plinius / ále sámego tylko Jeczmieniá świeżego / chędogiego / miernie przyprázonego / á potym zmełtego. Y tá iest właśna polentá ábo Grys / ktory gdy bywa przystoynie vczyniony / dáie z śiebie wdźięczny zápách postodny / á zwłaszczá z Jeczmieniá świeżego. Ktoregoby kłos iescze nie doźrzał prawie dostátecznie.

Przyrodzenie.

Wysusza y zátyka / lepiey y potężniey /

niey / nizli Jeczmień ſam: y nie tylko do pokármu przychodźi / ále y do lekárſtw / iáko ſie záraz powie.

Moc y ſkutki.

Potráwá dobra.

TA máká przypiekána / w mleku ábo w iákieykolwiek mięsney polewce wárzona / ieſt vżytecznym y ſmákowitym iedzeniem / zwłaſzcza tym / ktorzy częſte biegunki / y ſliſkość trzew miewáią / ktorą Láćinnicy (*Ciotecacio*) zowią. *Dioſ.*

Ludźiom prácowitym.

Ludziom robotnym y prácowitym w wodźie wárzona z máſłem bywa pośiláiąca potráwa / y ćiáłu tuczności doſtátku dáie.

Czynią drudzy z niey káßę w polewce kápłuney / ábo z iákiegokolwiek mięſá wárząc / á potym z ſokiem z iábłek pigwowych / ábo z ſokiem kwáśnych Gránátowych / y ziárniſtych iábłek / ábo z Agreſtem / ábo z winnych iágod niedoźrzáłych z ſokiem / á zwłaſzczá dla tych / ktorzy chęć do iedzenia vtráćili / zruſza ábowiem y przywodźi im áppetit.

Pániom brzemiennym chęć do iedzenia przywraca.

Táż potráwá pániom brzemiennym ieſt vżyteczna / ktorym ták iedzenie bywa obrzydzone / że áni zápáchu iákieykolwiek potráwy znieść nie mogą. Tákże tym ktoreby ćiekaczki y biegunki / będąc brzemienne / miáły. Tym ábowiem y żywotá zbytnia ſliſkość / y do iedzenia chęć odpádłá / záś ſie vtwierdza.

Placki.

Czynili też ſtárego wieku ludźie z tey Jęczmienney máki przypiekáney płácki / záczyniáiąc ią iedni wodą / drudzy winem ini oliwą / niektorzy miodem / według vpodobánia / ábo potrzeby káżdego. Ale iáko Gálenus piße / tákowe płácki trudne y ćięzkie ſą do trawienia / y bárźiey / á niżli ſam chleb Jęczmienny / wiátry w ćiele wzbudzáiąc. A im dłużey w żołądku leży / tym więtße w żywoćie zburzenie y kruczenie czyni. *Gal.*

Stolce pobudza.

Z miodem záczynione ſtolce pobudza.

Kápłuny y kokoßy tuczy.

Kápłony y kokoßy prędko tuczy / chowáiąc ie w mieyſcu ćiepłym á ćiemnym / á pierze z ſkrzydł co więtße im powyrywáwßy / záczyniwßy ią wodą / ábo winem / ábo miodem.

Biegunkom kokoßym.

Kurom ćiekaczki / to ieſt / gdy rzadko y wodniſto przez nie bieży: weźmi tey máki przypiekáney garść / y ták wiele woſku / rozpuśćiwßy go z nim záczynić y z winem / y potoczyć gáłeczki drobne / á przed ina zobie dawáć im tego naprzod.

Zimnicom bydłá rogátego.

Bydłá rogátego febrom ábo źimnicom / winem ią záczyniwßy dáć ieść dobrze. Abo z ſoli á z wody roſoł vczyniwßy / tę mąkę nim záczynić / y dáć im ieść / zwierzchu ie nákrywßy gunią́mi / ábo czym podłym.

Gnilcu w vśćiech.

Gnilec w vśćiech leczy / wźiąwßy tey máki dwie częśći / á iedne ſoli / y to co nalepiey z miodowinem w możdźerzu vtłuc / że będźie iáko ćiáſto. Z tego máłych bochenkow nápiec / y dla potrzeby chowáć. A gdy potrzebá ſtłuc co namnieyſzy ieden / á z wodą rozczyniwßy / tym dźiáſłá ognile / y ine częśći w vśćiech náruβone / częſto wyćieráć.

Zębom poczerniáłym y żołtym.

Zęby czarne / pożołkłe wyćiera / y białe czyni. Vczyniwßy z tey máki ćiáſto co z naoſtrzeyßym winnym octem / w gárnku ſurowym zálutowáwßy / ná popioł ſpalić w gárncárſkim piecu / á tym popiołem ſobie częſto zęby wyćieráć.

Pierśiom nábrzmiáłym.

Pláſtr przećiwko ſpuchłym białogłowſkim pierśiom z przymiotem ogniſtym / wźiąć świniego ábo wieprzowego ſádłá łotow dwánaśćie / białkow od dwu iáiu / y zbić weſpoł / miodu potym przydáć łotow cztery / vmießáć dobrze / Sáletry cztery łoty / máki przypiekánego Jęczmienia ile potrzebá do zgęſczenia pláſtru / á przykłádáć.

Gruczołom, Bolączkom.

Tenże pláſtr ſłuży / Gruczołom twárdym Bolączkom zápalonym. Abo też wźiąć tey to przypiekáney máki z funt / ták wiele wieprzowego ſádłá ábo ſmalcu / iáiec z iedenaśćie z żołtkámi y z białki / Sáletry y miodu po cztery łoty / ábo ile go potrzebá do vczynienia pláſtru. A gdźieby chćiał bol vśmierzyć / Sáletrę odiąć.

Do połowu ryb.

Ryby do iednego mieyſcá zgromadza / záczym połow niemáły może ich być / náczyniwßy z tey máki wodą ábo krwią bydlęcą / ábo winem / ábo miodem / gáłek / vſußyć / y do wody miotáć.

Żołądkowi gorącemu.

Żołądkowi zbytnie gorącemu / pláſtr niepoſpolity z tey przypiekáney máki ięczmienney / z wierzchołkow młodych Jeżyn / ábo z Roſchodniku / ábo z Tłuſtoßem / weſpoł vtłuc / ábo w donicy vwiercieć / trochę wody ſkropiwßy / y ná żołądek przykłádáć.

Gruczołom y nároślinom w boku twárdym.

Twárdośći nároſłe w ſtolcu ábo guzy / y gruczoły twárde: tá máká z oliwą ná pláſtr wárzona / y pláſtrowána / rozgánia. Tákże ná inych mieyſcách záśiádłe / wniwecz obráca.

Róży piekielney.

Ogień piekielny gáśi / w wodźie ná káßę wárzona / á przykłádána. Ale gdźieby ſie iuż mieyſce ſpryſczyło / tedy wźiąć tey máki dwie częśći / iedne ziarnek Gárbárſkich / to weſpoł w winnym occie wárzyć / y letnio przykłádáć.

O pęcaku / y krupách Jęczmiennych / ktore Ptyſánną właſnie zowią Grekowie / y Láćinnicy. Rozdźiał 19.

Ptyſana

Ptisana, Cremor Ptisanæ.

Dickgesottene. Gerstenbrüh.

PTysánná własna y prawdźiwa / od Grekow y Łácinnikow ták miánowána / nic inego nie iest / tylko z Jeczmienia obłupionego / ábo w stepách otłuczonego / co my Jeczmiennym pecakiem / ábo y krupámi Jeczmiennemi zowiemy. Káßá wárzona rzadko ábo y gesto / od ktorey sam pecak ábo krupá sucha tymże imieniem iest rzeczona. Te ták stárzy / iáko dźiśieyßego wieku ludźie / tym sposobem czynili. Bráli co nachedożße° / co nabielße° / y nazupełnieyßego źiárná Jeczmień / tego nie melli / ále wodą skrápiáiac / w stepách z łupin obijáli y tłukli / potym ná słońcu sußyli. Powtore znowu tłukli / y tákże ná słońcu sußyli / y ták to chowáli w meltym Jeczmieniu świeżym / dla dálßego wcále záchowánia. To dźiśieyßych czásow nic inego nam nie iest / ieno krupy chedogie Jeczmienne / ábo pecak chedogo obity. Tey Ptysány stárodawni Lekárze w chorobách ludzkich vżywáli / rozmáićie wárząc y przyprawuiac z inymi przysádámi / według potrzeby choroby káżdey. Paulus Æginetá w pierwßych kśiegách / w Rozdźiale o Zbożách / vczy tey Ptysány wárzyć / każe iedne cześć iey w pietnastu cześćiách wody wárzyć. Jni Grekowie w dźieśiaći / przydawßy troche oliwy / á gdyby zwieráłá / troche octu przylewaią winnego: y gdy dobrze vwre / przydáią troche soli ná ogniu przypiekáney / Jni ług kłádą. Drudzy troche swoyskiego Kopru. Teráźnieyßy lekárze dáleko ináczey á niżli Galenus / ábo Hippokrates vczyli: te Ptysáne wárzą y dáią. Abowiem Pecak / ábo iákiekolwiek krupy Jeczmienne / ták miáższe iáko drobne / chedogie / każą ták długo wárzyć / áż co nalepiey rospecznieią / y ná káße rozewreią / potym przez śitko geste ábo chuste przebijáią / przydáiac według vpodobánia cukru / ábo másłá młodego. Drudzy mleká Migdałowego. Jni mleká z naśienia / ábo Mákowego / ábo Dyniowego / Málononowego / Ogorczánego ábo Bániowego / według chorego potrzeby. O tey Ptysánie Hippokrates ßyroce / nie tylko w kśiegách o sposobie karmienia chorych w ćiężkich / y w gwałtownych chorobách / ále y kśiege osobliwie nápisał / o vżytkách iey.

Przyrodzenie Ptysány.

PTysáná ábo káßá przebijána z Jeczmienia / poprostu nágotowána / w wodźie z másłem wárzona / odwilża y chłodźi / pokarm ćiáłu mierny dáie / krew dobrą czyni / wyćiera / wychedaża / żyły otwiera. Ale w polewce kápłoniey / ábo z inßego mięsá wárzona / wiecey ćiáłu pokármu dáie / y pośilá wiecey. A z inymi rzeczámi pomienionymi wárzona. Rozgrzewa / nie z swe° przyrodzenia / ále z przysádzonych.

W gorącz kách.

Moc y skutki.

W Gorączkách Ptysánná ábo káßá w wodźie gesto wárzona á vżywána / iest pokármem vżytecznym y zdrowym.

Głowie bolącey z gorącośći.

Służy y tym tá potráwá / ktorych czesto z gorącą głową bolewa / á owßem z pijáństwá winá śiárczystego.

Rymy / y Spadki /
Káßle suche vspokaia /
W pleurze y kłoćiu w bokách /
W boleczkách wnetrznych /
W owrzedźiáłośći płuc y pierśi /
W nábrzmieniu z przymiotem ognistym.
W scyátyce z gorącey przyczyny /
W suchotách / y W gorączkách suchotnych
Żołądkowi gorącemu / Tákże

Rymie. Spadkó. Káßlu suchemu. Pleurze. W boleczkách. Wątrobie płuc. W przymiotách. W scyátyce. W suchotách. Gorącze

Wątro=

Watrobie/ y wnetznościom zápalonym iest pokármem przystoynym y dobrym/

Prágnienie vśmierza/

W rospaleniu oczu/

W rospaleniu vßu/

Tym ktorzy ßáleia y od rozumu odchodza/

Kolerycznym/

O chrápieniu y omienieniu gárdlá/

Suchości w piersiách/

Zerwániu żyły w plucách/

Sleziente zátwárdzeniu/

Tym ktorymby złote chrzasczę były w trunku zadáne.

Arßenik/ Omieg/

Złego Mnißká korzenie/ iákiekolwiek ine iádowite ziolá/ tym iest osobliwym pokármem káßá Jeczmienna.

W ślinogorzu/

W goraczce trzećiegodniowey/ y w inych goraczkách kolerycznych/ ábo w tych ktore z zbytniey krwie bywáia zápalone/ służy

Pantom ktorym chorobá miesieczna dla zbytniey goracości y wysußenia vstálá. Ták że wßelákim inym przypadkom y chorobom goracym iest potráwa zdrowa.

Ktorymby w trunku wapno było zádáne/ ći naczesćiey Jeczmienney káße mieliby vżywáć.

W kolce/ gesto wárzona á octem winnym zálana/ iest lekárstwem/ zwłascza z wylania zbytniey iádowitey żolći. Tákże

Ktorzy slezione zápalona máia/

W pleurze ze wrzodu w piersiách iest nie tylko pokármem ale też lekárstwem/ krupy ieczmienne abo pecak z trocha otreb/ w mleku Migdałowym wárzony/ á potym przez sitko przebity y vżywány.

Krwia pluiacym káßá Jeczmienna przebiiána/ z krochmalem vżywána/ iest lekárstwem.

Kaßlu suchemu. Tákże

Spadkom goracym ná piersi/ káßá z iedwabnemi śliwkámi czerwonymi y czarnymi/ á z nasieniem máku białego wárzona/ a przez sitko abo gesty durßlak/ przebita/ y vżywana/ iest lekárstwem.

Zápaleniu pluc/ pecak ieczmienny z drobnymi Rozynkámi/ z śliwkámi iedwábnymi czarnymi wárzony/ á potym trocha mleka Migdałowego zalany/ iest lekárstwem/

Tym ktorzy z ćiezkich/ á z długich chorob do sił przyść rychło niemoga/ káßá Jeczmienna przebita żołtkámi świeżych iáiec zátarta/ y vżywána/ iest im bárzo posilnym pokármem.

Omienionym y ochráptálym/ káßá gesta przez durßlak ábo śitko przebita/ á z krochmalem miálko vtártym y z cukrem ćiagnionym wodnisto wárzona y vżywána/ nie tylko iest pokármem/ ále y lekárstwem.

Dychawicznym z goracey przyczyny/ káßá gesta/ w Migdałowym mleku/ z cukrem y z młodym másłem wárzona/ iest lekárstwem y pokármem.

W suchotách/ weźmi przebitych vwárzonych gesto krup ośm łotow/ cztery łoty krochmalu miálkiego. To wespoł w kápłoniey polewce przywárzyć/ á ráno y ná noc ieść choremu dáwáć.

W pleurze pokármem iest vżytecznym ieczmienna káßá rzadka z miodem dáwána

Tá też chorym żywot odwilża/ y stolec czyni.

W vtrapieniu ślezionym/ pecak ábo krupy Jeczmienne w miedźie wárzone/ troche pieprzu przydawßy/ iest lekárska potráwa.

Káßá z pecaku Jeczmiennego z ćielecemi nożkámi wárzona/ á potym przebita/ octu do tego przylawßy: w czerwonkách iest lekárstwem ráno y wieczor vżywáiac.

Rzadko przebita káßá Jeczmienna/ żeby byłá iáko polewká/ z miodem/ á z oliwa/ klisterá dána/ zátwárdzenie żywotá odmiekcza.

Wydymánie/ y niezmierna á dáremna do pochodowánia chęć odpadza polewká z káße Jeczmienney/ z czerwona roża wárzona/ a klistera dána.

Dźiasta zápalone/ y wrzedźienice ogniste ná nich leczy/ polewká z Jeczmienney káße w vśćiech ia trzymáć ćiepło.

Zebom tákże boleiacym iest rátunkiem/ czesto w vśćiech ćiepło ia trzymáiac.

Spánie w goraczkách przywodźi Jeczmienna káßá z máku białego mlekiem wárzona/ vżywána/ y ná skronie á czoło przykłádana.

Polewká z Jeczmienney káße/ ćiepło w vśćiech trzymána/ zákáżenie iezyká/ y vst wßytkich zápalenia wielkiego w goraczkách odwilża/ y popádáłości w nich leczy. Abo gesto wárzoney Jeczmienney káße/ przez sitko przebitey/ wźiać z ośm łyżek/ ábo łotow. Slistość z pecek pigw cztery łoty. Slistośći z nasienia Slazowego/ soku z Lákrycyey/ po dwu łotu. Ciagnionego Cukru cztery łoty. To wßystko zmießáć wespoł/ że bedźie konfekt wodnisty/ ktorego potroße á czesto w vśćiech trzymáć. To abowiem zgorzáłość vst/ y popádánie iezyká/ co ßkota ábo Brain drudzy zowia/ wychedaża odwilżáiac. Może też podczás tego troche przełknać/ bo palenie w gárdle gáśi. Popádáliny y rány iezyká/ y w vśćiech goi/ ále záwße przedtym potrzebá vstá wychedożyć/ dźiastá wyßorowáć/ iezyk wyskrobáć/ gárdło gárgáryzmámi wypłokáć woda przewárzona/ y troche przyoććiána.

Do tego wßytkiego bywa tá Ptisáná/ ábo káßá Jeczmienna rátunkiem lekárskim/ do czego tegoż Jeczmienna maká/ o czym wyßey dostátecznie sie powiedźiało.

Marginalia (left): Watrobie. Prágnieniu. Oczom. Vßom. Kolerycznym. Omienieniu. Piersiom suchym. W zerwániu żył w plucách. Slezionie. Złotym chrzascżom. Arßeniku złemu mnißku Omiegu. W ślinogorzu. W tertiánie. W zápaleniu zbytniey krwie. Mieśieczne chorobe wzbudza. Wapno pitemu. W kolce. Slezionie zápaloney. Krwia pluiacym. Kaßlu suchemu. Spadkom goracym. Pluc zápaleniu. Z chorob długich powstáiacym. Ochrápieniu. Dychawicznym.

Marginalia (right): W suchotách. W pleurze. Slezionie chorey. Czerwonce. Żywotá zátwárdziałość odwilża. Wydymániu. Dźiasłom zápaleniu. Zebom boleiacym. Spánie przywodźi w goraczkách. Vst zákáżenie co ßkolą ábo Bráinio zowią leczy. Toż co maká ieczmienna czyni.

Rozsadek.

STárodawnego wieku lekárze/ czyniáli Ptisáne dla chorych/ ktora nic inego nie byłá/ ieno krupy nasze Jeczmienne/ ábo pecak z Jeczmieniá. Tymże właśnie sposobem robiona/ iáko tych czásow robia. O czym sie ná przodku powiedziáło. Ptysáná/ Grekom od robienia tych krup rzeczona. Abowiem *Ptissin*, nic im inego nie iest/ tylko odwilżáć/ płokáć/ y wychedażáć/ iáko krupy Jeczmienne pospolićie czynia. Dźiśieyszych czásow od pospolitego ludu/ Ptysána zowia wode z trocha Jeczmieniá przewárzona/ dla prágnienia/ y płokánia vst w goraczkách: Ale tá nie właśnie Ptysána názwána.

Roznosć miedzy dźiśieyszymi á dawnymi lekárzámi w przyprawiániu do iedzenia/ to iest/ że oni przez śitká ábo chusty vwárzono przebiiáli/ y ták prosto dawáli. Podczás też podług potrzeby/ Luku/ ábo Kopru ogrodnego/ ábo co tákowego przydawáli. Nászy rzadko kiedy przez chusty przećiagáia/ ábo przez śitká przebiiáia: bo bárzo chedogie krupki z Jeczmieniá y drobne czynia/ y do vżywánia długo wárza/ á według potrzeby choremu/ ábo z młodym másłem/ ábo z cukrem tylko/ ábo z mlekiem Migdałowym/ ábo z máku białego/ záléwáia. Okrom żeby pecak ábo krupy miąższe były.

Bywáły też od ludźi stárych z inych zboż rozmáitych ptysány/ á po nászemu krupy/ ábo pecaki czynione/ iáko y nászych czásow z żytá/ z pszenice/ z owsá/ z orkiszu/ z szocowice. Ale tym záwsze w mianowániu przykłádáli zboże z ktorego były czynione/ iáko *Ptisana Zeacea*, żytne krupy po nászemu. *Ptisana Triticea*, Pszeniczne krupy. *Ptisana Oryzacea*, Ryżowa kászá. *Ptisana Auenacea, vel Auenata*, Owśiáne krupy. *Ptisana ex Lentib.* ktora v nas wzwyczáiu nie iest/ kászá z Szocewice: Tá sámá z Jeczmieniá nawłaśniey szá Ptysáná.

O Jeczmiennym chlebie. Rozdźiał 20.

Panis Hordeaceus.

STárego wieku ludźiom Jeczmienny chleb był zwyczáynieyszy / niż teráznieyszego. Bo z łáski y dáru Boskiego ten wiek ma obfitość inego zboża / do chlebá milego przystoynieyszego niżli pierwszy. Jednák y ten ludźiom robotnym y prácowitym iest bárzo vżyteczny / w żołądku ich mocnym y zdrowym długo leży. Czego tákim ludźiom potrzebá áby mieli sytność y pośilenie ćiáłu/ ktora im do státecznie dáie. Wszákże nie ták iáko Pszeniczny ábo rżány. Przeto tych czásow gdźie tego chlebá czesćiey / dla obfitszego vrodzáiu Jeczmieniá vżywáia / przydáia ábo żytney/ ábo pszeniczney máki do ieczmienney według vpodobánia / ábo połowice/ trzećia czesć / á táki chleb bywa vżytecznieyszy niżli sam Jeczmienny.

Przyrodzenie.

CHleb Jeczmienny ácz w żywiołách swych iest pomiarkowány/ iednák do suchośći y chłodzenia iest skłonny / ták sam/ iáko y z przymieszániem inego zboża máki.

Moc y skutki.

TRoche wyższey powiedźiáło sie / że ten chleb ludźiom prácowitym y robotnym iest bárzo vżyteczny/ zdrowy y pośiláiacy.

Ludźiom prácowitym vżyteczny.

Podágrycznym bárzo służy/ y tákże/ iáko niektorzy świádcza/ iż ktorzy mu sie przyzwyczáia/ nigdy podágry nie miewáia. Przeto ktorzyby sie z przodkow swych tey choroby iáko dźiedźiczney obáwiáli / á od niey bespieczni być chćieli / z młodu by sie mieli do vżywánia chlebá ieczmiennego zwyczáić.

Podágrze.

W vpláwach zbytnich pániom dobrze go vżywáć. Tákże

Vpláwo.

W puchlinie iest wiecey lekárstwem niżli pokármem/ bo wysusza.

Puchlinie.

Z ośrzodki tego chlebá może być potráwá smáczna y zdrowa vczyniona wárząc ia w mleku/ ábo w mieśney polewce/ bądź kászá gesta/ ábo rzadka/ y polewczásta/ iáko z chlebá inych zboż / zwłasczá dla czeládźi / y robotnikow.

Potráwá dobra robotnym.

Łyśiny ná głowie/ y Plesżowátośći z obłáźienia włosow czyni porośle. Chleb ieczmienny suchy ná proch vtłuczony miáłko / á z Niedźwiedzym sádłem spusczonym y z sola máśćia záczyniony / tym plesżowatość náćieráiac. Drudzy wespoł sol z chlebem ieczmiennym ná popioł w gárncu nowym y surowym pala / y tymże sádlem Niedźwiedzym á loiem kozłowym záczyniáia/ y náćieráia.

Łyśiny y plesżowátośći ná głowie porośle czyni

Wzrok ćiemny pośila y ostry czyni/ chleb ieczmienny dobrze vpiekły / záraz z piecá ná

Wzrok ćiemny ostrzy

poły poprzek rozkroiony / á polnym kminem tłuczonym dobrze posypány / y przed sámymi tuż oczymá trzymány co náćiepley.

Zeby wychedaża.

Zeby czarne / rozáwe ábo pożołkłe wyćiera / y białe czyni: wziać ieczmiennego chlebá z łotow szesnaśćie / skorup ábo łupin z szesćidźiesiaći iáiec / korálu czerwonego / skory z drzewá kádźidłowego po dwu łotow / źiela ktore zowiemy Dźień y noc / Zmiiowniku po gárśći. To wszystko w surowym nie wypłokánym gárncu zálutowáć co nalepiey / á w vstáwicznym ogniu przez 24. godźin palić. Potym gdy sámo przechłodnie / miáłko vtrzeć / do tego przydawszy kośći z Sepie ryby morskiey / ktorey Złotnicy do odlewánia vżywáia / łot. Gwozdźikow kramnych / Koryándru przyprawnego / Cynámonu / po połkwinty. Korzeniá Fiiołkowego kwinte. To wszytko wespoł co namieley vtrzeć / y káżdego dniá tym prochem zeby wyćieráć. Ták zeby bedá chedogie / y białe.

Wino nákáżone náprawia.

Wino w beczce gdźieby sie zmieniło y popsowáło: wziać ieczmienny chleb záraz z piecá gorácy / á ná poły go rozerznawszy / ná szpuntćie go ośrzodká położyć / á gdy ten przechłodnie / znowu iny gorácy tákże położyć / czyniac y powtarzáiac to kilkánaśćie kroć porządnie. Ták on chleb wyćiagnie w sie ono wszytko / co winu szkodźi / y psuie go.

Item.

Tákimże chlebem wino przesiárkowáne y smrodliwe / wszystek smrod y siárke wyćiagnać może.

Piwu nákáżonemu. Piwu skáżonemu.

Piwo tákże nákáżone smrodliwe / iáko y wino tymże chlebem náprawić może.

Szlamowátośći y wilgotnośći złe z winá wyćiaga / kilkoro chlebá Jeczmiennego ćiepłego w koszyku / w fásie záwieśić / zás przydźie ksobie (*Apul.*) *Constant. lib. 7. Cap. 26.*

Ocet.

Kto chce dobry ocet mieć / weźmi stárego dobrego winá / máło ábo wiele / wedle vpodobánia / zwárzyć go przy ogniu / y włożyć w przechłodłe kilká sztuk chlebá Jeczmiennego / bárzo wypieczonego y gorácego / żeby przez cztery dwádźieśćia godźin w nim był / potym go wyiać / á zátkawszy go w naczyniu / ná słońcu lećie / w źimie ná piecu piekárnym ábo ná przypiecku káwflowego piecá postáwić.

Szkodźi.

Zołądkowi ćieżki. Pokármu máłego. Wietrznośći czyni. Flágmy mnoży. Dycháwicznym.

Chleb Jeczmienny żołądkowi do trawienia trudny y ćieżki.

Pokarm ćiáłu máły dáie.

Wietrznośći we wnetrznośćiách zniecá.

Flágme mnoży w żołądku y w żyłách.

Dycháwicznym y ćieżkooddychájacym szkodźi.

O Piwie Jeczmiennym / iákiego w Egyptćie stárzy vżywáli. Rozdźiał 21.

Zythum, Zythus, & Zethum; Pinum, Phucas & Phucadium, & Phocadium, Hordeaceum, vinum Cicera, Cicerites vinum, Ciceria, & Celia.

Gerstenbier.

TEn napoy / ktory Dioskorides *Zythum*, drudzy *Pinum*, ini *Phucas*, ábo *Phocadium*, niektorzy *Celiam*, ábo *Ceriam*. Drudzy *Siceram*, ábo *Sicerites vinum*, y *Hordeaceum vinum* miánuia. Był w zwyczáiu ludźiom stárodáwnym / á ile w Egiptćie: ktory z Jeczmieniá mocnego czynili. Tákże y z Pszenice / ktore było podobne piwu nászemu.

Przyrodzenie.

PIwo Jeczmienne tych czásow według zgotowánia y wyrobienia słodu / iest przyrodzenia odwilżáiacego / z wielkim rozgrzewániem. Jednák względem winá rozgrzewáiacego / chłodźi. Piwá Pszeniczne / z Orkiszu lepiey rozgrzewáia niżli Jeczmienne. O czym sie też wyższey / o piwiech rozmáitych pisząc / w Rozdźiale o Pszenicy / przypomniáło.

Moc y skutki.

Mocz pedźi. Słoniowe kośći zmiekcza.

Mocz pobudza y pedźi.

Kośći słoniowe w tym piwie moczone zmiekcza / y powolne czyni do rozmáitych rzeczy form y figur rzezánia.

Ma też ine skutki spolne z piwem Pszenicznym / o ktorych sie wyszey o piwie pisáło.

Szkodźi.

W nyrkách boleśći wznieca. Nerwom. Błonkom mozgu. Wiatry czyni. Pokarm zły dáie.

W nyrkách boleśći wznieca.

Kámień w nich poruszá.

Nerwom ábo żyłom suchym iest szkodliwe.

Błonki y odźiecki mozg okrywáiace obráża.

Wietrznośći y opuszenia w ćiele wznieca.

Pokarm hruby y ćiáłu nie dobry dáie.

Trad / ktory Grekowie *Elephantiasim* zowia / mnoży / zbitniego piiac. *Dios.*

Trad

Bráhá Jeczmienna.

Rozdźiał 22.

Curmi, & Corma.

Byl drugi napoy w zwyczáiu stárodawnenm wieku / *Curmi* rzeczony / ktory śie nam podobáło Brácha názwáć. Ten także z Jeczmieniá czyniono / y częstokroć do trunku miásto winá vżywano.

Przyrodzenie / moc y skutki.

Tegoż przyrodzenia iest / ktoregośmy piwo Jeczmienne powiedźieli bydź / y skutkow tychże. SZKODZI.

Bolenie głowy zbytnie czyni.

Krew w ćiele złą mnoży /

Zyłom piętym / ktore nerwámi y suchymi żyłámi zowiemi / wádźi.

Bolenie głowy czyni. Krew złą czyni. Nerwom szkodźi.

Rozsądek.

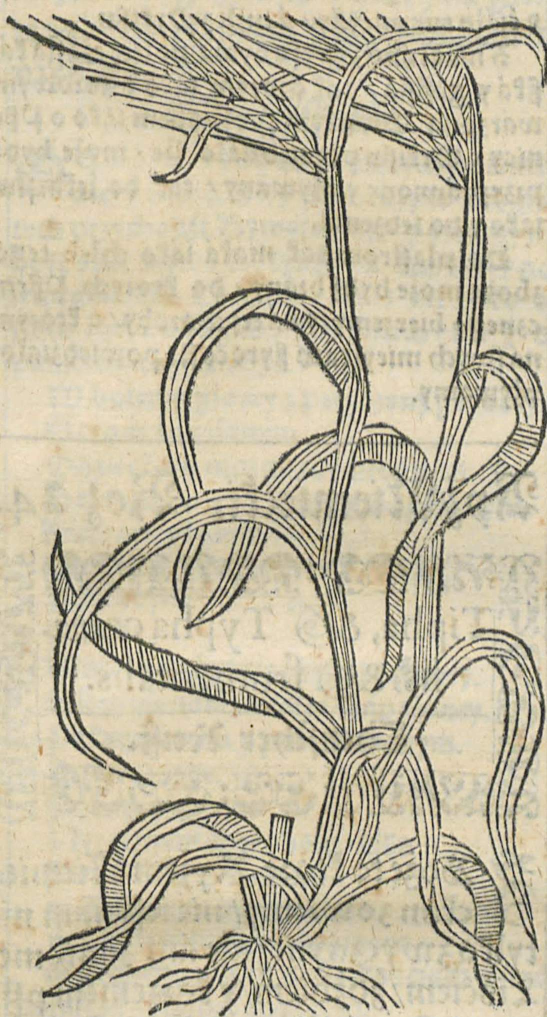
Miedzy tym trunkiem ktory *Curma* Łáćinnicy y z Grekámi miánuią / my bráhą / á miedzy wysszey pomienionym piwem ieczmiennym / ktore *Zythum* zowią / nie mász iney roznice żadney / tylko w wárzeniu / gdyż z iedney oboie máteryey bywáią / kiedy iedno przebierze / drugie w miárę dobierze. Tákże iedno drugiego smáku lepszego / iedno gorzkie / drugie posłodne. Tákże iedno gęste drugie przezroczyste. Czarne iedno / drugie białe. Jedno chmielne drugie wolne. Jedno drugiego piiánsze / y w tym tylko są od śiebie / á niczym inym rozne.

Nági ábo Pszeniczny Jeczmień. Rozdźiał 23.

Nagi Jeczmień dla tego názwány / że źiárná iest Jeczmiennego / w szupinkách swych nie twár do śiedzącego / nágiego iáko Pszenicá. Dla tego też Pszenicznym Jeczmieniem iest názwány / że źiárná iáko pszenicá golego / iż kiedy go wykruszáią y młocą / nie iáko Jeczmień ále iáko Pszenicá krzy śie z kłosu swego. To zboże wzrostem y ksztáltem máło nie wszystkim Orkiszowi podobne / ieno że nie ták w szupinkách swych mocno okryte iáko Orkisz ábo Jeczmień. Jest źiárná rumiáno żołtego iáko Pszeniczne.

Zeopyrum, Hordeum nudum, Tritocoſpelthum.

Weyzenspeltz. Nacktergerst. Speltzweytzen.

Mieysce.

Rzadkim to zboże iest znáiome / nie tylko v nas w Polszcze / ále y Włochom / Fráncuzom / Niemcom / Anglom. W Westwáliey iest napospolitsze / gdźie nie tylko do chlebá / ále y do inych potraw często bywa vżywáne.

Przyrodzenie.

Nagi ábo Pszeniczny Jeczmień / iest przyrodzenia miesszánego / máiąc coś Pszenicznego y Orkiszowego w sobie / iáko Gálenus w kśięgách o skutkách potraw pisze / y świádczy.

Moc y skutki.

Do potraw.

Gdźie zboża tego dostátek máią / tám go

 miásto

miáſto Jeczmienia w potráwách vżywáia/ czyniąc z niego pecak/ krupy/ grys/ mąkę/ y w mleku/ w polewce mieśney/ ábo kápłoniey/ ábo z wodą á z máſłem wárząc/ potráwą ludziom robotnym y prácowitym/ bárzo pożyteczna/ posiláiąca y tucząca.

Chleb. Chleb tego zboża mąki vżytecznieyſzy ieſt y ćiáłu tucznieyſzy/ á niżli z Orkiſzu.

Do iedzenia. Z mąki ábo z gryſu bywa polewczáſta káſzká y geſtſza/ ták chorym iáko y zdrowym wárzona. Owa tym ſpoſpobem iáko o Pſzenicy y Orkiſzu powiedziáło ſię/ może bydź przyprawiony y vżywány/ ták do lekárſtw iáko y do iedzenia.

Do pláſtrow. Do pláſtrow ták mąká iáko chleb tego zboża może bydź bráne/ do ktorych Pſzenicznego bierzemy/ y ná też choroby/ o ktorym ná ſwych mieyſcách ſzyroce ſię powiedziáło/ vżywamy.

Ryż Niemiecki. Roz 24.

Tipha, & Typha cerealis, & frumentalis.

Theuſcher Reiſz.

Zboże to ktore Ryżem Niemieckim zowiemy/ nie ieſt nam nie tylko zwyczáyne/ ále áni znáiome. Liśćiem/ źdźbłem/ y korzeniem pſzenicy ieſt podobne. Kłos oſtry/ ſpiczáſty/ twárdy/ iáko Jeczmienny. Ziárná białego/ w ſwych ſzupinkách iáko Sámopſza/ mocno záwártego/ tákże iáko Jeczmień ábo Sámopſza/ muśi go obłuáć y tłuc w ſtępách.

Mieyſce.

W Weſtwáliey tylko moia wiádomośćia ieſt w kochániu/ indźie w Niemieckich ſtronách/ áni w Włoſkich/ áni w Fráncuſkich/ nietylko v nas nie znáią go.

Przyrodzenie.

To zboże ieſt pomiernego przyrodzenia miedzy Pſzenicą á Jeczmieniem/ to ieſt/ z Pſzenice á z Jeczmienia złożone.

Moc y ſkutki.

W Weſtwálſkich ſtronách/ gdźie go tylko śieią/ vżywáią go do chlebá/ iáko inego zboża. Też do ſtołowych potraw wárząc go iáko Ryż pod polewkę mieśną. Też káſzą vżywáią go ini w mleku/ drudzy w wodźie z máſłem.

Rozſądek.

O tym zbożu nie mam co wiecey piſáć/ gdyż rzadkim ieſt w vżywániu/ á w rzadſzey znaiomośći. To tylko/ ponieważ ma przyrodzenie śrzednie/ ieſt śrzedniego miedzy Jeczmieniem á Pſzenicą/ tychże ſkutkow muśi bydź vczeſtnikiem do lekarſtw. Jednák w Weſtwaliey/ gdźie napoſpolitſze ieſt/ tylko ludziom wieyſkim á vbogim do vżywánia ſłuży.

O Owśie. Rozdźiał 25.

Dwoiáki Owies znáyduiemy. Pierwſzy/ ktory ziárno w plewách y w łupinách ma záwárte/ rownie iáko Jeczmień/ ábo Orkiſz/ táki poſpolity wſzedy ieſt. Ten ſłomą/ trawą/ liśćiem/ do Pſzenice ieſt coś podobny. Źdźbłá iáko ine zbożá/ kolankowátego. Kłoſá rzaśiſtego/ odwiſłego/ y ziárniſtego. Ten/ iáko Galenus piſze/ y sámi tego lepiey doświádczamy/ wiecey ieſt pokármem bydlecym/ á zwłaſzczá końſkim/ á niżli człowieczym. Wſzákże y ludźiom do vżywánia przychodźi/ á zwłaſzczá Gruca/ ktora ieſt ták zdrowym iáko y chorym pokármem oſobliwym/ ſmákowitym/ y zdrowym. Drudzy czynią z niego krupy/ ktore Láćinnicy poślednieyſzy zowią/ *Ptiſannam Auenaceam*, Mielą go y ná mąkę dla chlebá/ czáſu niedoſtátku inego zboża. Czynią y ſłod do piwá/ gdźie do tego inego zboża nie

za nie sſtáie. W Márcu w nas bywa śiany. Podczás ná końcu Lutego / gdy wczás ziemiá puśći / á ciepłá náſtepuia.

Auena, Bromus, Acroſpelus, Siphonium.

Haber.

Drugi Owies ieſt / ktory nágim / ábo gołym miánuia / we wſzyſtkim wzrośćie y vrodzáiu pierwſzemu podobny / ieno że źiárno ma nágie / iáko Jeczmień nági / y w łupinách y w plewách ſwych nie ták / iáko w pierwſzych zámkniony. Ten nie ieſt ták poſpolity iáko pierwſzy á do vżywánia ludzkiego ſmácznieyſzy / y zdrowſzy.

Przyrodzenie.

Przyrodzenia y mocy w rzeczách lekárſkich ieſt tegoż co Jeczmień / tylko ſuſzſzego y chłodnieyſzego w pierwſzym ſtopniu: Wſzákże wiecey chłodźi y bárźiey niżli Jeczmień. Pokarm dáie wſzyſtkim członkom mierny / bez wſzelákiey oſtrośći y ſzczypánia. Ma też nieiáką ćirpkość w ſobie. Owa ile lekárſtwo chłodźi / ile pokarm doſtátecznie rozgrzewa. (*Gal.*) Wſzákże ták lekárſtwem iáko pokármem wyſuſza.

Moc y ſkutki.

Owies / nie tylko do bydlecych potraw / ale y ludzkich / y do lekárſtw rozmáitych przychodźi. Bywáia z nie° potráwy nie poſpolite czynione / krupámi / kaſzámi / polewkámi. W Torćiech / ktore nie tylko do ſtołu ludźi vbogich / y mieyſkich / ale y do páńſkich / przychodzą.

Ludźiem do iedzenia.

W boleniu głowy z przyczyny gorącey.
Oczom zápalonym.
Odźieckom mozgu roznieconym / y
Od rozumu odchodzącym / ſzalonym.
Záwrotu głowie.
Páráliżem nárużonym.
Káſzlącym.
w Pleurze.
Wątrobie zbytnie ćiepłey y chorey.
Sleźienie nábrzmiáłey / zápaloney.
Pokurczonym y pokrzywionym.
Artetycznym.
Podágrycznym.
Nyrecznym chorobom / iáko
Zámuleniu w nyrkách /
w Kámieniu nyrecznym /
w Ciężkim puſczániu moczu /
w Omienieniu / y w ćiężkośćiách pierśi / zwłaſzczá z fluſow gorących.
Ropą pluiącym.
Suchotnym.

W boleniu głowy. W zápaleniu oczu. Mozgu. Mozgowcom. Záwrotó. Páráliżo. Káſzlącym. Pleurom. Wątrobie. Sleźionie. Pokurczonym. Artetycznym. Podágrykom. Nyrkom bolenie. Kámien nyrkow. Moczu. W omienieniu. Ropą plującym. Suchotny.

W morowych gorączkách / y w wielu inych rozmáitych z gorącey wilgotnośći chorobách / wielkim á vżytecznym bywa y zdrowym iedzeniem.

W gorączkách morowych.

Krupy owśiáne bywáią wárzone w polewce kápłoniey / ábo mięśney / geſto abo rzadko / według vpodobánia káżdego / vkrażawſzy do tego źieloney pietruſzki / ábo Máieranu / ábo czego inego pachniącego / według potrzeby y woley chorego / y zdrowego: ábowiem tá potráwá ieſt poſiłáiąca y tucząca.

Krupy owśiáne tuge.

Rozmáićie bywa przypráwiona / iedni ſmáżą mąkę owśiáną w máśle / á potym w wodźie długo wárzą / á trochę ſoli wſypawſzy / vżywáią miáſto polewki. Drudzy octu winnego trochę przylewáią / ábo agreſtu / dla máłego kwaſku / zwłaſzczá tym ktorzy gorączki miewáią. Niektorzy też owśiáną mąkę w máśle ſmáżoną / w grochowce chorym dáią / ábo w polewce z ćiećiorki / z tro-

Rozmáita przypráwa.

Item.

Item.

Item.

cha Agreſtu ábo octu. Jni krupy ábo gruca odkwelnia y wyplocza chedogo y z grochowka wárza/ máſłá y ſoli wedlug potrzeby przydawßy: co bywa bárzo przyiemna potrawa. Drudzy tylko z mlekiem wárza/ á ták dobra.

Zolnierſka potrawá.

W cudzych ſtronách/ ludźie żolnierſcy/ ktorzy z żoldu ſwego/ iáko powinni/ á nie z łupieſtwá żyia/ ná woyne ćiagnac/ maki z owſá chedogiey w worki/ ábo w fáſki nábiiáia/ z ktorey/ gdy żywnośći nie moga doſtáwáć/ dwie predkie y ſytne moga záwße mieć. Pierwßa: wźiawßy łyżke ábo ze cztery tey maki/ w máśle ſmáża/ á potym w wodźie dlugo wárza/ oſoliwßy iedza/ chlebá do niey nákráiawßy. Druga/ káßa/ wiecey maki owśiáney wźiawßy/ geśćiey w wodźie wárza á niżli pierwßa/ máſłá y ſoli przydawßy wedla potrzeby/ z ktorych potraw poſilenie znáczne miewáia. Te nie tylko żołnierſtwo potráwy/ ále y goſpodarze ſwa czeladka/ ile w Angliey/ y w Niemcech/ w czeſtym vżywániu miewáia/ y ztadże Plinius w kśiegách oſmnaſtych/ w Rozdźiale 17. piße o Niemcách/ żeby káßywá żadnego inego nie mieli okrom z owſá/ ále ſie myli: gdyż rozmáitych iárzyn y zboż máia. á ſnadź wietßy daleko doſtátek/ niżli ktore ine národy. Bo ſa goſpodarze wielcy/ y dbálßy/ záczym rozmáitego káßywá obfitość máia. Ale że báczyli/ y bacza/ to zboże bydź predkie do vczynienia z nie° potráwy/ y do tucznośći ćiáłá/ á rychlego pożytku/ przeto go tym cześćiey w vżywániu máia/ od ktorych Anglicy/ y my Polacy ſpoſob/ iáko w wielu inych rzeczách/ wźiawßy/ tegoż w vżywániu czeſtym mamy/ zwłaſcza polewká ktora Gruca zowiemy.

Potráwy.

Z tego zboża potráwy ták młodym/ iáko y roſłeyßym/ ták dźiećiom máłym/ iáko ſtárym/ bárzo ſa przynáleżace/ zdrowe/ poſilne: cere ćiáłu piekna/ biało rumienna/ ábo właſnie ćieliſta dáiace. Czego w tych dwu narodách/ w Angielſkim y Niemieckim doznawamy/ ktorych ćiáłá ták chedoga bárwe máia/ że iákoby ia ze krwie á mleká zmießał: To zá czeſtym gruce vżywániem.

Item

Bywa też káßá ták w mleku/ iáko w polewkách miesnych wárzona/ y tym ſpoſobem przygotowána wietßy ćiáłu poſilek dáia.

Item.

Niektorzy te krupy owśiáne w mleku migdałowym wárza/ zwłaſczá dla chorych y wyſchłych ludźi. Dla tych ktorzy goraczkámi ſa obłożeni/ bo ie oſobliwie poſiláia.

Item.

Chwali Galenus gruce w wodźie wárzona/ a potym winem ſłodkim/ ábo przewárzonym moßtem/ ábo miodem zálana.

Item.

Drudzy zás tym ſpoſobem bárzo oſobliwa/ ſmákowita/ y vżyteczna potráwe z niego robia/ nie tylko chorym/ ále y zdrowym przyiemna. Bíora maki owśiáney máło á/ bo wiele podlug potrzeby/ winá ſłodkiego białego/ polewki badź káplonicy/ ábo z iákiegokolwiek mieſá/ oboygu zárowno/ y tym záczynáia one make. Náſtá/ żołtek ábo dwá świeżych iáiec/ ſoli troche/ y wárza do zgeśćienia káße/ cukru przydawßy podlug potrzeby. Tákowa potráwá ieſt wßytkim pożyteczna: dźiećiom/ roſłym/ zgrzybiáłym y w lećiech zeßłym/ á oſobliwie zchorzáłym/ wyſchłym/ y ná śiłách oſtábiáłym.

Grucá polewká.

V nas poſpolićie gruca/ ábo owśiáne krupy/ w wodźie wárza/ ſpłokawßy ráz y kilko chedogo/ potym w donicy vwierciawßy dobrze/ przez śitko przebiiáia/ máſłá przyłoża á ſoli w miáre/ y vżywáia polewka.

Item.

Drudzy/ ábo cukier/ ábo miod/ miáſto máſłá kłáda/ y ćiepło piia dla rozgrzania záźiebionych pierśi/ y káßlu.

Pierśiom záźiebłym/ káßlacy.

Czerwonce

W czerwonych biegunkách tym ſpoſobem przyprawiona bywa lekárſtwem. Warz owśiáne krupy w wodźie/ áż zgeſtnieie w nich polewká. Włoż máſłá świeżego bez ſoli z łotow ßeść do poł kwarty polewki/ á day choremu przez kliſtere. Też miáſto máſłá/ może vżytecznie wźiać/ ábo ſmalcu geſiego/ ábo káczego/ y káploniego/ ábo tłuſtośći od nyrek ſkopowych/ tákże koźich. Záleca Dioſkorydes tákowa polewke do záſtánowienia biegunek.

Vſtáwicznym káßlacym.

Vſtáwicznie káßlacym: maká owśiána przypiekána/ z ſyta miodowa trunkiem vżywána/ bywa lekárſtwem.

Zgádze y zápaleniu vſt żoładkowych.

Przećiwko zápaleniu vſt żoładkowych niektorzy vżywáia czeſto po dwudźieſtu źiarn krup owśiánych. Tákże ná zgáge/ y máia to zá pewne y doświádczone lekárſtwo.

Pory wzbudza.

Pory wzbudza y obfite czyni/ ták w pośćieli/ iáko w łáźni/ zwłaſczá tym/ ktorym ſa vżyteczne/ á ſtrudnośćia im przychodza. wárzac make owśiána w winie á w troße octu/ y polewka/ ábo wodniſta káßa to piiac.

Wieprze tuczy.

Wieprze oſobliwie tuczne y tłuſte czyni/ Owies moczony dáiac im go kilká Niedźiel przedtym niżliby ie pobili.

Káplony tuczy.

Káplony y kokoßy kármne bárzo tłuſte czyni/ do tego białe/ kruche mieſo y ſmáczne czyni/ dáiac im w koycách Jeczmień/ ábo Owśiáne krupy w mleku moczone/ á do pićia tákże mleko tylko im dáiac. A to przez Niedźiel cztery.

Głowy boleśći w śmierza.

Boleśći w głowie z źimnych wilgotnośći vkłada/ wźiawßy dwie cześći ſłomy Owśiáney/ Kopru Włoſkiego źiela/ śienneğ prochu po iedney cześći. To wßyſtko w zbanie wielkim wárzyć/ á w wánnie nákrytey przytym ſie poćić poki może/ potym wyßedßy/ w pośćieli poleżeć dobrze ſie nákrywßy/ głowe ćiepłemi chuſtámi śćieráiac/ á ná oſtátku taż chuſta ćiepło záwinać/ y od po-

wietrza

wietrzu surowego sie wystrzec.

Item. Item / Słomy Owsiáney wźiąć dwie cześci / miárkę Owsá / Włoskiego Kopru / siennego prochu / Rozizku / po cześci. A to wszystko w kotle vwárzywszy / w wánnę z naczyniem wstáwić ná kryto / á przytey párze sie pocić / przerzeczonym sposobem sie spráwuiąc.

Oczom zápalonym. Oczom zápalonym / sok z trawy Owieśney wyżąwszy / á chusteczki chędogie w nim maczáiąc / y ná nie kłádąc / wyćiąga ogień z nich.

Oczom martwieć poczynáiącym. Oczy ktomuby poczynáły mártwieć / żeby nimi mrugáć nie mogł / wźiąć owsá w kłośiu dwie gárśći / nasienia Fengrekowego cztery loty / Kopru Włoskiego źiela y nasienia / Swieczek / Bukwice czerwoney / po pol gárśći / listeczkow Senesu Alexándryiskiego / kwiátkow Rumienkowych / kwiećia Komonice żołtey / po gárśći / Ruty ogrodney czwarta cześć gárśći / ábo scżypte. To wespol w wodźie warz / á ráno y ná noc páre ćiepláw oczy pusczay. A potym kropkę ábo dwie wodki z miodu wyćiągnioney w nie pusczay. A tá ma być dystyllowána z funtu miodu białego pátocznego / z pol lotem pieprzu. To przez niemáły czás czyniąc

Cere chędogą biáłą czyni. Cere ślicżną biáłą y chędogą czyni / Owśiána máka z Bleywáyßem / ábo z biełą ołowiána w wodźie wárząc: á tą wodą twárz vmywáiąc.

Plámy ściera. Plámy y zmázy wßelákie ná twarzy y gdźie kolwiek ná ćiele ściera / Owśiána máká w occie ná kaßę wárzona / á plastrowána.

Trędowáćinie zgerzeney. Ognik ábo sprosną Rumiánosć z twarzy spądza / wźiąć plew Owśiánych ze trzy gárśći / Jęczmienia nie otłuczonego po gárśći / w wodźie warz do wywrzenia trzeciey cześći / á tą wodą twarz czesto vmyway. Abo ták / Owsá z kłosiem wźiąć ze dwie gárśći / warz do trzećiey cześći wywrzenia / á twarz trędowáto czerwoną ráno y ná noc vmywáy záwßę / á gdy oschnie poćieray sokiem z Cytrynowych iáblek / nic nie oćieráiąc.

Wrzodom záuśnym. Záußne wrzody rozgania / maká Owśiána z golebincámi / w wodźie wárzona / á plastrowána. Tymże sposobem ná wolá / y zołzy ine. Abotez wźiąć Owśiáney maki / Lnianego śiemienia zárowno / ták wiele iáko tych golebincow świeżych / to wespoł w winie warz / á plastrem przykładay.

Kłoćiu w żywoćie á bo w bokách. Kłoćie w żywoćie / ábo w bokách z źimney przyczyny / ábo z wietrznośći źimnych vćiska / Owies z solą ná panwi prázony / co náćiepley przykłádány.

Kolce. Kolce y srogiemu morzysku w żywoćie wźiąć ze dwie cześći owsá sámeo / Jálowcowych iágod z lekka przetłuczonych / nasienia Piotrusczánego po iedney cześći. To wßystko w worku lniánym przeßyć / y w winie nápoły z wodą wárzyć / á wyżąwszy co nagoracey ná żywot boleiący przykłádáć / á gdźie przechłodnie / z nowu w oney polewce gorącey zmáczáć / y ták długo náparzáć / áż morzysko vstánie.

Item. Abo wźiąć Owsá źiárnistego / soli okrußkow drobnych / obudwu po dwu cześćiách / nasienia Włoskiego Kopru / Hányżowego / Kopru swoyskiego / po iedney cześći. To wßystko wespoł vprażyć w panwi / á w worku lnianym przeßywszy co nagoracey ná żywot przykłádáć. A gdźieby ochłodł / ná cegle gorącey / ábo ná dnie gorącym ognißká / winem pokropiwszy / nagrzáć / powtarzáiąc áż grzyzienie vstánie.

Item. Abo ták: Wźiąć Owsá źiárnistego dwie cześći / Prosá / otrąb Pßenicznych / Kopru Włoskiego / po cześći iedney: to wespoł ná páteli ábo panwi vprażyć / w płociennym worku przeßyć / á co naćiepley przykłádáć ná żywot / áż zárćie vstánie.

Biegunkom. Biegunki wßelákie záwśćiąga / żywot nim okłádáiąc ćiepło. (*Dios.*) Też potráwą vżywány.

Kolerycznym chorobom. W gorączkách / y w kolerycznych chorobách / grucá iest dobrym / smácznym / y lekárskim pokármem / ábowiem żyły zámulone otwiera y wychedaża / przez pory ćiáłá miernie rospráwuiąc. *Gal.*

Slezionie chorey. Sleziony twárdość zmiękcza / Owies ná panwi prázony / á w worku ná lewy bok przykłádány. Toż boleśćiey vkłada.

Grzyzieniu w żywoćie. Grzyzienie w żywoćie vspakaia / wźiąwszy z miarkę Owsá / Jálowcu z hrubá przetłuczonego polowice od Owsá / ták wiele też Czosnkowey náći suchey drobno pokráiáney y to w płociennym worku záßywszy wárzyć / żeby raz y cztery wezwrzálo / á wyżąwszy miedzy dwiemá tálerzmi / ná wßytek żywot co ná ćiepley przykłádáć / máczáiąc worek przechłodniony w iuße gorącey / á przykłádáiąc ták długo áż sie bole vstánowią.

Poty czyni. Ciáłu wypocenie w wánnie suchey ták vczynisz / weźmi słomy owsiáney dobrze cześć liśćia y z kłaczym Kozłkowego / kłosia Jęczmienney słomy / po dwu gárśći / warz w kotle wody / á do wánny wstáwiwszy / poć sie przy tey párze / y tedy y owedy kámienie rospalone kłádąc w nie.

Nogi ośiębłe rozgrzewa. Nogi z źiebłe ktorych rozgrzáć nie może / wźiąć z połkorcá owsá / warz w winie nápoły z wodą do połowice wywrzenia / ten we dwá płoćienne worki w sypieß / ktoreby iednakiey długośći były y ßyrokośći / y co nagoręcey być może / nimi nogi obwiązáć / to czyniąc przez trzy ábo cztery dni / ráno w południe y ná noc.

Ze źiębie w członkach. Ktoby w stáwach y w członkách záźiębłośći czuł / ták mu vczynić / wźiąć Owsiáney słomy dwie cześći / wierzchołkow wielkich Pokrzyw / z kwiátem y z nasieniem ich / ß ośikow Bzowych z źiemie sie pusczáiących / Já-

cych/ Jálowcu z hrubá przetluczonego/ káżdego po częśći/ Pánny Máryey Dzwonkow/ Hebdu/ po połowicy iedney częśći/ to wárzyć w wodźie y w wánnie nákryteysuchey/ przy tey párze poćić śie. A żeby tym więtßy był poć/ tedy y owedy kámienie ábo żużel rospalona w one wode miotáć. A gdy po poceniu wynidźieß/ każ sobie wßystek páćierz we grzbiećie y członki źimne náćieráć winem ábo málmázya ćiepła nápoły z másłem/ y vpokoy śie w pośćieli ćiepłey/ áż oschnie ćiáło. Potym wźiąć oliwy/ ßpiku wołowego/ po ośmi łotow/ oleyku Jálowcowego dwá łoty/ źiarnek ábo z iágod iego wydystyllowánego/ y tym także náćieráć páćierze y stáwy. To káżdego dniá przez ośm dni czyniąc/ po wypoceniu w wánnie.

Puchline w stáwách wyćiąga. Nerwom spuchłym.

Puchline w stáwách wybitych wyćiąga/ Owsiána mąká w octćie z másłem wárzona y plastrowána ćiepło.

Nerwy ábo suche żyły nápuchłe leczy/ Owsiána mąke w octćie z Słonecznikowym oleykiem wárząc/ á co náćiepley plastruiąc.

Słodki strup y ine strupy dźiećiom leczy.

Słodki strup y ine strupy dźiećiom spądza/ kąpiąc ie w wodźie/ w ktoreyby Owsiána słomá byłá wárzona.

Parchy.

Parchy ná głowie zástárzáłe leczy/ Owsiána mąká w octćie winnym z Bobkowym oleykiem ná plastr wárzona y przykłádána.

Bolączki twárde zmiękcza.

Bolączki/ gruczoły/ y żołzy twárde odmiękcza/ Owsiána mąká/ z lepem ptáßym á Siárką záczyniona/ á plastrowána.

Toż czyni Pßeniczna mąká nápoły z Owsiána.

Dźiury y rány ná członkách goi.

Ná mieyscách y członkách wstydliwych/ rány y dźiury fráncowáte leczy: wźiąwßy mąki Owsiáney/ Bobowey/ po rowney częśći/ Slazu/ Ormiáńskiey glinki ták wiele iáko ináe. To wespoł wárzyć do zgęszczenia plastru/ á káżdego dniá trzykroć ćiepło przykłádáć.

Vkropem opárzony.

Vkropem opárzonym mąká Owiesna w koźiem mleku ná káße wárzona y przykłádána/ iest lekárstwem.

Odźiebionym.

Członkom odźiebionym y odmrożonym/ Owies źiárnisty ze czterzy gárśći/ ták długo w wodźie warz/ áż z śiebie ßlámowátość puśći. Potym vtłuc/ wode od niego odcedźiwßy/ ábo w donicy vwierćieć/ á one ßlámowátość gęstą/ ćiepło ná nie plastrowáć.

Owce y bárány tucży.

Owce y bárány w krotkim czáśie vtuczy dáiąc im káżdego dniá po przygarśniu Owsá káżdey z osobna/ ábo co tylko w gárść może zawźiąć: bo gdźieby im go więcey dał od zbytney tłustośći odźiedzki w nich poprzerywáłyby śie/ żeby potym zdycháły.

Piwo kwáśne prawuie.

Piwo gdźieby kwáśniáło/ nárzezáć Owsá w słomie będącego/ w ten czás gdyby dożrzewał/ á związawßy go w máły snopek/ záwieśić go w áchtelu piwá: ták śie piwo kwáśne nápráwi/ y odmłodźi śie/ że będźie do pićia przyiemne.

Wino klárowne y złotey bárwy czyni.

Mośt ábo wino ine klárowne vczyni/ słomá Owsiána chędogo spłokána/ y wysußona á w fáśie winá záwießona/ vczyni wino klárowne y bárwy złotey.

Wino w gronách długo záchowáć.

Kto chce groná winne przez czás długi záchowáć wcále/ obrawßy dożrzáłe/ zdrowe/ nic nienárußone/ pokłáśdź ie ná owsiáney słomie.

Bydłá rogátego biegunkom á ile wołom. Zołzom końskim.

Woły gdźieby biegunki miáły y ćiekączki/ day im owsiáney mąki przypiekáney ieść.

W ozgrzywośći końskiey warz w wodźie słome owiesną/ y wley gorącą w Dźber/ násyp mu owsá ná opałkę/ y położ ią ná onym że Dźberze/ żeby ią z oney wody párá podchodźiłá/ á dáway mu obrokiem.

Rupiom końskim.

Koń gdźieby miał rupie ábo chrobáctwo w sobie: weźmi Owsá y Jęczmieniá nápoły/ y vpraż w pánwi/ wsyp w płoćienny worek/ y co nagorętszy przyłoż mu ná krzyże/ á w práwe vcho wley mu octu winnego/ á widłámi śiennymi zágrzawßy ie trzy mu po brzuchu.

Koniom zbytnią iázdą przeiecháným.

Koniowi zbytnią iázdą przeiecháłemu/ y zmordowánemu. Vwiąż go ták żeby śie nie vkładł/ áni śie mogł rußyć/ y náćieray mu wßytkie cztery nogi owsiána słomą/ niechże ták vwiązány przez trzy godźiny stoi.

Mocżu końskie mu zátrzymánemu.

Przećiwko zátrzymániu y ćiężkiemu pusczániu koniowi moczu/ podstaw pod źeń cebr wody wrzącey z słomą owiesną/ nákrywßy go pierwey dobrze guniámi od dołu/ á dla dłużßego ćiepłá niekiedy kámienie rospalone rzucay w nie. Ták gdy śie mu dobrze brzuch/ y moßná nápárza/ zetrzeć go wßędy co nalepiey słomą owsiáną.

Końskie mu bolenia w żywoćie.

Koń gdźieby miał w żywoćie bolenie y żárćie/ przywiąż mu owsá gorąco vprażonego/ w worku ná brzuch.

Końskie mu mocżu.

Koń gdźieby moczu puśćić nie mogł/ warz mu w winie białym owies/ á odcedźiwßy go/ ley mu w gębę.

Końskiey puchlinie.

Koń gdźiebykolwiek miał puchline/ owies mu w octćie wárzyć/ á ná mieysce opuchłe co náćiepley przykłádáć.

Twárdośći odmiękcza. Podágrze gorącey.

Twárdośći wßeląkie nápuchłe y wydáne odmiękcza. Także

Podágrze z nápuchnieniem z máteryey gorącey y wilgotney/ iest rátunkiem mąká owsiána/ z Rumienkowym kwiećiem miáłko vtłuczonym/ z sádłem kokoßym/ ábo z kápłoniem/ málmázyey przylawßy ile potrzebá/ pilnie vmießáć/ á ćiepło plastrem przykłádáć.

W gorączkách vpálenie.

Vpalenie zbytnie w gorączkách gáśi/ y wychładza/ mąká owsiána/ ábo grucá/ w octćie wárzona.

Owies końska potráwá.

Owies do kármienia koni iest bárzo przynależący/ iáko we Włoskiey źiemi orkiß.

Gdźieby

Konśkim mośnom. Gdźieby komowi mosznę spuchły / czyń mu z owieśney słomy świeżey pomienionym sposobem / nápárzenie pára żeby mu dostátecznie dochodźiłá moszen / nákrywszy go dobrze guniámi.

Końskie mu opalenu. Koń gdyby śie opalił / warz w wodźie owies áż zmięknieie / vmierć ábo vtłuc / á flámowátość z niego przez chustę wygnieć / y tym ogorzelinę námázuy.

Krosty. Krosty ábo wrzedźieniczki w oczu w káćikach przy nośie / ktore Grekowie y Łáćinnicy / od podobieństwá ktore z owsem máią *Ægylopat* zowią / zgánią y leczy plastr z owsá źielonego / á z máką owieśną vczyniony / y przykłádány. *Dios.*

Znáki przyrodzone ná ćiele. Znáki przyrodzone ná ćiele zgánia y tráći / owśiána máká w winnym octćie wárzona / tym ie náćieráiąc. *Plin.*

W nośie bolenie.

Cuchnienie z vst. Cuchnienie z vst zagnićia w nich / owies źielony w wodźie wárzony wespoł z korzeniem swym / do wywrzenia trzećiey częśći. A przecedźiwszy / przydáć prásnego miodu ile potrzebá / znowu wárzyć że zgęstnieie iáko oley / ábo miod / y tym ćiepło vstá plokáć / y nos.

Żył piętych pokurczeny. Żyły pięte / pokurczone y zeschłe odmiękcza / máká owśiána w octćie w winnym wárzona / á plástrowána / ábowiem ie odżywia. *Plin.*

Do plástrow. Nasienie Owśiáne / iáko y Ięczmienne / do plástrowánia bywa bárzo vżyteczne. *Gal. Plin.* Przeto wszelákim otokom / y oćiekłośćiom. Tákże

Grużeło. Twárdośćiom y żyłom swym plástrowániem bywa vżyteczny. Abowiem ie odmiękcza / wźiąwszy máki Owśiáney / Kummu / káplonego sádłá / y Málmázyey troche: To wespoł vtłuc / y zlekká vsmáżyć / á ná oćiekłośći przykłádáć. *Plin.*

Krostom. Zástárzáłym krostom / ábo párszywośći / máká Owśiána oleykiem bobkowym záczyniona / náćieráć ábo plastrem ie okłádáć.

Przymiotom. Krupy Owśiáne / ábo grucá z octem / przymioty ogniste wyćiąga.

Nerwom. Pokurczeniu żył pietych. Tákże ich zátwárdźiałość / też krupy Owśiáne wárzyć / a z młodym másłem / ábo z iákimkolwiek oleykiem odmiękczáiącym przykłádáć.

Wilgotnośćiom. Wilgotnośći niepotrzebne w ćiele wysusza / przez poty y moczem wywodząc.

Wrzodóm w nośie. Wrzody w nośie ktore Grekowie *Ozenam* y *Polypum* zowią tym sposobem leczy: Owies ze wszystkim z słomą żiárnem / y z korzeniem wárzyć w wodźie / do wywrzenia trzećiey częśći / przecedźić / y ták wiele miodu iáko oney wody przydáć / znowu to powoli / ták długo wárzyć / áż wywre / y iáko miod zgęstnieie / á w tym knoćiki z słeytuszkow pokręcone maczáć / w nos pusczáć. (*Dios.*) Przydáią drudzy do tego miáłko tár tego Aloes / dla potężnieyszego wilgotnośći wysuszenia.

Cuchnienie z vst. Cuchnienie z vst / Owies z Rożą czerwoną w winie wárzony / bywa rátunkiem często plocząc y gárgáryzuiąc.

Fistuły w oczach. Fistuły w kąćikach przy nośie w oczách / máká Owśiána do inych / temu służących máśći / przymieszána.

Kámień vśmierza / Owies w kłośiu swym ábo ze słomą w wodźie wárząc / á w tym śie popás kąpiąc.

Sliczno twarz czyni. Pleć śliczną czyni / Owśiána máká z błáywayszem w wodźie wárzona / tym poránu náćieráiąc y vmywáiąc.

Wodká z trawy Owieśney.

Auenacei graminis aqua. Oczom boleiącym.

Wodká z trawy owśiáney bywa dystylowána ná końcu kśiężycá Máiá / tym sposobem iáko z Rożey. Ktora

Oczom zápalenu służy po dwu ábo po trzy krople w nie pusczána. Też sowita chusteczke niekrochmalną w mey maczáiąc / á ná oczy záwárte kłádąc / ogień z nich wyćiąga / y bolesći vśmierza.

W Moskwie z owsá wodke / tym sposobem iáko v nas ze słodu iákiegokolwiek gorzałke / wyćiągáią / ktorey oni miásto winá vżywáią / á iáko namocnieyszym winem śie spiiáią.

Chleb Owśiány.

Panis auenaceus.

Chleb z owsá nie záwsze iest w pospolitym vżywániu / tylko czásu głodu. Ten ácz nie iest smáku przyiemnego / ále głod iż iest nalepszym przysmákiem / ten go przyiemnym y smácznym czyni czásu drogośći / y niedostátku zboża.

Rozsądek.

Nie tylko śie dwoy owies znáyduie / o czym ná przodku smy spomnieli / to iest / ten pospolity / y goły ábo nági / ále iest y trzeći / czczy y niepłodny / ktory Owsikiem ábo Owieskiem zowiemy. Grekowie z Łáćinnikámi *Ægylops. Virgilius, sterilem Auenam. Plinius, Auenam Græcam.* Łáćinnicy / *Testucam.*

Stokłosá. Rozd. 26.

Sześćioráki Stokłosy rodzay znáyduiemy / Z ktorych tylko ieden Dyoskorydes tymi słowy opisuie. Stokłosá nic nie iest inego / tylko Owies czczy / ábo Owiesek / á iest źiele / máiąc liśćie Pszenicznemu podobne / ieno miekczeysze. Korzonki ma bárzo krotkie / ćienko-

włoskowáte gesto. Z tych kilká źdźiebł ná łokieć ábo ná pułtora wzwysz pochodźi. Ná wierzchu tych kłośie / w ktorych po dwu / trzech / pod czás po czterech źiarnek / bywa naśienia rumiánego. Kłos Jeczmiennemu podobny / ieno mnieyszy y krotszy / áni ták ostro ośćisty. Tá pospolićie miedzy Jeczmieniem / y Zytem rádá bywa : iákoż też z nich pochodźi. O czym wieyscy gospodarze dobrze wiedzą y znáią. Ale y Galenus w kśiegách o pokármiech / w Rozdźiale ostatnim pisze / iż kiedy zboże chore / niedoźrzáłe / y napoły zmilkłe / ábo w źiemi długo leży / że sie nie może rychło pokrzepić y oczerstwieć / co też bywa y z dobrego naśienia / gdy w źiemie bárzo wilgotną y mokrą bywa wrzucone / Stokłosą sie zstáwa / á pospolićie gdy rok bywa bárzo wilgotny y dżdżysty / w ten czás y naśienie dobre rádo sie w Stokłose obráca.

Siphonium: Acroipeltum. Sáber kraut.

Wtora liśćiem pierwszey podobna. Korzeniem / tákże y źdźbłem. Kłosu mnieyszego / ná kilká mnieyszych kłoskow rozdźielonego / á wszerz rospusczonego / w tych naśienie plewiste.

Hordeum spurium Horclus Plin. Aristidia. Bástárd gerst.

Trzećia Jeczmienistá / korzonkow tákże krotkich / ćienko włośienkowátych / gestych / z ktorych źdźiebł szesć / śiedm / y ośm kolankowátych pochodźi. Liśćia gestego / trawnego. Kłosu Jeczmiennemu podobnego / ieno miekczeyszego / y nie ostrego : w tym sie naśienie nie znáyduie / ábo iesli iákie iest / barzo plewiste bywa.

Aegilops bromoides. Hadel Twálch.

Czwarta Owśiána Stokłosá / tá ma wiele gestego / ćienkiego / á kepiástego korzenia / tákże liśćia wiele długiego / wąskiego / oblego / ábo sitow eo / miedzy tym trzy ábo czterzy źdźbła wychodzą / á ná tych kłośie ośćiste / do Owśiánych podobne / miedzy ktorymi wiele długich ośći / tkwi po iedney stronie zgárnionych. W plewách ábo w łupinách. Naśienie włásnie iáko w Owśie czczym.

Aegilops peregrina. Jtáliáńisch thwalch.

Piata podobna iest pierwszey / oprocz że o iednym źdźble / Ná ktorym trzy / á nawiecey cztery listeczki Owśiánym podobne. Kłoskow krotkich / ośći mnieyszych. Naśienia trzy / ábo tylko dwie źiarnká rumiánawe / obdłużne / ostrokosmáte / w swych szupinkách plewistych odźiáne.

Festuca alterat. Sáber thwalch.

Szosta korzonkow krotkich / iáko v Pszenice / ábo Orkiszu. Zdźbłá ná piadź. Liśćia Pszenicznego / ieno węższe. Kłos máły y krotki / iákoby z worku iákiego podługowátego y stryfiástego wychodzący / w nim dwie ábo trzy źiarnká znáyduią sie / mnieysze á niż Jeczmienne.

Mieysce.

Pierwszy pospolićie miedzy Pszenicą y Jeczmieniem rośćie / owszem kiedy rok zbytnie wilgotny y mokry bywa. Wtory ná końcu roli / przy drogách. Trzećia ná stárych rumách / y vpádłych á pogniłych pustkách. Czwarta ná piaskách / y miedzy trawą / ná gruntách twárdych / przy śćieżkách y drogách.

Piata miedzy zbożem / tákże zwłasczá miedzy żytem á ieczmieniem.

Szosta w ćiepłych kráinách miedzy Pszenicą y Jeczmieniem.

Przyrodzenie.

Pisze Galenus w 6. kśiegách o Stokłośie / bydź ią przyrodzenia trawiącego y zwarzáiącego. Co sie z ostrego iey smáku znáczy. Wszákże przez vstá nie bywa sámá vżywána / okrom w chlebie z inego zbożá / do plastrow bywa pospolićie vżywána / ná zmiekczenie guzow y gruczołow twárdych. Wtora rozgrzewa.

Moc y ſkutki.

Fiſtulom w oczách.

Ziele ſámo miáłko vtárte z mąką iákąkolwiek pláſtrem przykłádáne / Fiſtuły w oczách przy ſámym nośie w kąćikách leczy. Tákie fiſtuły Grekowie *Aegilopas* zowią / od ktorych doſtáło nazwiſká *Ægilops. Dioſ.*

Twárdośći od miękczą. Sok tegoż

Wßelákie twárdośći / tenże pláſtr roſpądza. *Dioſ.*

Sok z świeżo źieloney Stokłoſy mąką záczyniony bywa / á dla przerzeczonych potrzeb chowány. (*Dioſ.*) Ten do roku trwáć może wyſußony / dáley nic.

Wrzodom w nośie.

Wtora Stokłoſá Owśiána rzeczona / ábo rádniey Owieśna / że kßtałt y podobieńſtwo Owſá ma / y miedzy nim ſie rádá krzewi / ze wßyſtkim w wodźie wárzona / do wywrzenia trzećiey częśći / przecedzona / do tey ták wiele iáko do owey wody ábo iuchy będźie miodu przydáć / y znowu weſpoł wárzyć áż zgęſtnieie iáko ſyrop. Ten ſok ták wywárzony y zgęſczony / wrzody ſmrodliwe w nośie ktore *Ozena* zowią leczy / knoteczki w tym máczáiąc / y w nos wtykáiąc. Drudzy do tego Hałunu przymießuią. *Tab.*

Czuchnieniu z vſt.

Z vſt ſmrodliwe cuchnienie oddala / z ſucha Roża ziele wárzone w winie / á vſtá ćiepło tym częſto płokáne.

Fiſtulom w oczách.

Trzećiey tákże Stokłoſy iáko pierwßey możemy vżywáć do twárdośći odmiękczenia / y do fiſtuł w oczách będących.

Nogom opuchłym.

Popioł z ſłomy wtorey Stokłoſy bywa do nog ſpuchłych / wodną puchliną / pláſtrem vżywány. Tákże

Podágrze nápuchłey

Podágrze ſpuchłey.

Bywáią też wiechćie z tey ſłomy do myćia y wyćieránia ſtołow / ław / y inego naczynia. Tákże miotełki do zmiátánia prochu.

Tym ſpoſobem cudzoźiemſkiey Stokłoſy może do tego wßyſtkiego vżywáć do czego pierwßey / to ieſt / do fiſtuł w oczách / do zmiękczenia gruczoł twárdych.

O Stochmalu. Rozdźiał 27.

Farina volatica, Farina volatilis, Pollen.

Staub meel. Mulſtaub.

Stochmal nic inego nie ieſt / tylko proch mączny / ábo co namielßa y náſubtelnieyßa mąká / ktora idąc w kurzáwę / ſądźi ſie ná śćiánách y dáchách młyńſkich. Tá iż też przychodźi do lekárſtw / bywa w młyniech ſkrzydłem zmiátána / á znowu przez pytel przepytlowána / y do potrzeb lekárſkich niżey opiſánych / chowána.

Przyrodzenie.

Przyrodzenia w ſwych żywiołách pomiernego / ſpaia nerwy przećięte / żyły zerwáne / y złamki kośći zwarza.

Moc y ſkutki.

Żyle w pierśiách.

Żyłę w pierśiách ábo w płucách zerwáną / Stochmal dobrze y długo polewką wárzony / y częſto vżywány / ſpaia.

Pierśi. Płucá Wątrobie Slezionę przebite máiącym Złomkom kośći.

Tym ktorzy pierśi / płucá / ábo wątrobę / ábo ślezionę ßtychem przebitą máią / káßá ábo polewká Stochmalu ieſt bárzo vżyteczna do pożywánia.

Tákże y tym ktorzy złomki kośći máią / tey potráwy dobrze vżywáć.

Biegunce

W czerwoney biegunce. Tákże w inych ćiekaczkách Stochmal w mleku krowim / w ktorymby ſtal roſpalona byłá gáßona / wárzyć / á chorym trzykroć przez dźień ieść dáwáć dobrze. Abowiem ie záwśćiąga y leczy.

Pleurze z bolęgki

Pleurze y gwałtownemu w bokách kłoćiu ieſt doświádczonym rátunkiem: Stochmalu á z wody ze dwá plácki vgnieść / y w niedźwiádkowym oleyku ie vſmáżyć / á ná to mieyſce gdźie nabárźiey kole / co naćiepley przykłádáć / á gdy ieden ochłodnie / drugi przyłożyć / ták długo powtarzáiąc / áż ſie bole vłożą / á bolączká ſie przerwie y przez káßel ropa odeydźie. Abo co tákowego dáć / bądź konfekt / ábo kołaczek / ábo ſok iáki / záktorymby mogłá być wyrzucona y pozbyta.

Tok krwią w ránách ſtánowi.

Tok krwie z rány záſtánawia Stochmalem záſypuiąc / ták długo / áż ſie rāná zápiecze / á potym bindą záwiezáć.

Rány by nagłębße y náwiętße goi.

Z Stochmalu bywa máść bárzo oſobliwa y vżyteczna do ran háwtowánia / bez igły y háwtow bárwierſkich / nie koßtowna / ále doświádczona tym ſpoſobem: Wźiąć miodu chędogiego dwie częśći / oleyku Rożánego we Lniánym oleiu / á nie w oliwie moczeniem przyprawionego iedne część: To oboie w páteli ábo ná rynce / przy wolnym ogniu roſpuśćić / tylko żeby nie wezwrzáło: Potym Stochmalu chędogiego ileby do zgęſczenia máśći doſyć było / do tego wſypáć / á pilnie mießáć / y ná rány pláſtrowáć / kłádąc w nie ſleytußki nią námázáne / y przyſtoynie obwiązáć ránę bindámi.

Kroſtom w kroku.

W kroku kroſty ábo kyßki śliwiące wyſußa y goi / Stochmalem ie záſypuiąc / y od-

nawiáiac/ káżdego dniá raz. Tá máść dálekoá lepiey ſpoi y zgoi rány/ániżli ktore ine plaſtry / máśći / y záláſty/ bárwierſkie. Abo też ták/ Weźmi Stochmalu chędogo wypytlowánego dwá loty/ máki Pſzeniczney/ Kádzidlá krámnego / Máſtyki / żywice Sárkokole/ po loćie : To wſzyſtko miálko vtárſzy / záczyń białkámi świeżych iáiec / że będźie kſztałt pláſtru / y ná rány pláſtruy. Też może z tych pomienionych rzeczy proch bydź bez białkow do háwtowánia y goienia ran / nim záſypuiac.

Item.

Item.

Zyly ták w ktorych krew / iáko y ſuche / ábo pięte przećięte ſpaiá y goi/ Stochmal z ślimakámi bez ſkorup vtłuczonymi pláſtruiac.

Zyły krewney y nerwy przećięte goi.

Kość w nodze ábo w ręce/ ábo żiebro ná dwie częśći przełomione ſpaia/y zwarza we ſpoł / naprzod rowno ie w práwiwſzy / y do śiebie przywiodſzy chuſta w Rożánym oleyku ćiepło obwinać/záraz potym Stochmal białkámi záczymony / z pácześiámi konopnymi / członek złomány obwinać y mocno ściągnać / żeby śie nie mogł poruſzyć przez dni dźieśieć nie odwiiáiac / okrom żeby niezmierna boleść náſtapiłá dla przyſtapienia bolaczki / w ten czas może lekko obyczáynie odwinać bez náruſzenia członká złamánego ktory Rożánym oleykiem ćiepło námázawſzy / znowu iáko pierwey mocno obyczáynie obwiazáć : Potym záraz żyłe záćiać w przećiwnym mieyſcu / chorego przyſtoyna dyieta chowáiac. Abo też tym ſpoſobem.

Złomki w rękách ćiera.

Item.

Wziać Stochmalu co nachędożſzego ośm lotow/máki Jęczmienney/ Bobowey po cztery loty/glinki Ormiáńſkiey trzy loty/ pieczetowáney glinki/ſmoczey krwie/ Máſtyki / po loćie: To wſzyſtko co namieley vtłukſzy / białkámi świeżych iáiec záczynić/ iáko śie wyſzey powiedźiało. A iżby śie mieyſce náruſzone nie z apoſtemowáło / wziać Rożánego oleyku z lotow ſzeſnaśćie / woſku ośm lotow / Terpentyny cztery loty: To roſpuśćiwſzy / przerzeczone prochy zmieſzay / że będźie máść / ktora ná złomek pláſtruy. Tá záchowuie od ſpuchnienia y záwrzedźiáłośći mieyſca náruſzonego / vtwierdza/ y vmacnia złomek.

O Otrebach. Rozd. 28.

Furfur.

Kleyen. Grüſz.

Opiſawſzy zboża / y máki / krupy / y Gryſe z nich czynione / otrąb niechćieliſmy też zápomnieć / gdyż y te niemáły vżytek czynia w chorobách przypádłych. Acz ná końcu w rozdźiale o Pſzenicy nieco śie o nich przypomniáło / iednák iż nie doſtátecznie y zupełnie / przetoſmy im tu ná tym mieyſcu oſobny Rozdźiał vczynili/ żeby czytelnik miał też o ich ſkutkách / pewna y zupełna wiádomość. Bywáia tedy otręby z káżdego zboża mełtego z wierzchniey łupinki / ábo ſkoreczki ziárná oſzrotowánego / młyńſkim kámieniem przez pytel ábo śito od máki odlaczone.

Przyrodzenie.

Sa przyrodzenia / iáko Auicenná świádczy / rozgrzewáiacego y wyſuſzáiacego w pierwſzym ſtopniu/ wyćiera/wychędażáia/ y odwilżáia.

Moc y ſkutki.

Otręby/nie tylko ſa vżyteczna omáſtá bydłu rogátemu/ y wieprzom do tuczenia/ ále też do lekárſtw / ták przez vſtá vżywániem / iáko do zwierzchnych.

Bywa z otrąb bárzo vżyteczna polewká ták dla zdrowych iáko chorych czynienia / wárząc ie w wodźie dobra chwile/ ážby z śiebie geſtość puśćiły / ktore przez chuſte przećiagnawſzy / ſoli y máſłá przydáć / ile śie komu podoba/ y przywárzyć / á z chlebem ábo y bez chlebá chorym dáć ieść. Kto chce może białego chlebá ośrzodki do tego wdrobić / y przywárzyć / żeby miáſto káſzki byłá potrawká. Tákowa polewká ábo káſzká / ieſt vżyteczným pokármem / w niżey pomienionych chorobách / iáko w ſpadkách z głowy.

Polewká ták zdrowym iáko chorym.

W rymach y ſápkách ćiężkich / w káſzlu / W ślinogorzu/ w dychawicy/ w záwrzedźiáłośćiách wnętrznych/ w pleurze/ w dolegliwośćiách pierśi y płuc / w dolegliwośćiách nyrek/y w pęcherzu záwrzedźiáłośći.

Tákże ropa pluiacym / w gorączkách kolerycznych / w czerwoney biegunce / y w inych ćiekaczkách. Abowiem wychędaża kiſzki z oſtrych wilgotnośći.

Trzewá záwrzedźiáłośći zránione / y boleśći w nich vkláda / oſobliwie w kolce y w dárćiu kiſzek / w tych y w inych chorobách bárzo ſłuża otręby ábo potráwá z nich vczyniona. Ktoby ia też chćiał pośilnieyſza ćiału mieć / ten z polewka kapłonia / z ćielęciny / iáko

Kiſzkom záwrzedźiáłym. Kolce.

ćiny/ iáłowiczego mieśá/ może ia ſobie ká- záć przyprawić.

Płuc zápaleniu. Suchotnym.

W zápaleniu płuc y pierśi. Tákże

W ſuchotách ieſt lekárſkim pokármem/ z krochmalem y z Trágágántem przygotowána. Ktora też tym ſpoſobem może vczynić/ á zwłaſzczá w febrze ábo goraczce káżdego dniowey/ otreby w wodźie vwárzyć/ tym ſpoſobem iáko ſie wyßey námieniło/ y przebyć/ przydáć troche mąki chędogiey Jęczmienney/ zálać Migdałowym mlekiem/ á do przyſtoynego zgeſczenia przywárzyć/ y choremu dáwáć.

W febrách káżdego dniowych.

Kászlom ſuchym.

Kászlom ſuchym/ vwárzona á przebita polewke z otrab/ z świeżym oleykiem Migdałowym/ ieſt bárzo vżytecznym pokármem.

Dycháwicznym y ćiężko tchnącym.

Dycháwicznym/ ćiężko tchnącym.

Gwiżdżącym y tchnącym bárzo vżyteczne iedzenie/ Jęczmienne otreby w wodźie ábo w polewce kápłoniey/ miesney/ wárzone y przebite/ w drobiwßy do tego białego chlebá okrzodki/ potym máſłá młodego/ cukru/ ábo miodu/ ile potrzebá/ troche tártego Száfranu przywárzyć/ y dáć choremu tego czeſto vżywáć.

Płucom/ Pierśiom/ Odetchom zátkánym

Płucom y pierśiom. Tákże

Odetchom w gárdle zátkánym lipkimi ßlámowátośćiámi/ ieſt lekárſkim pokármem: wźiąć otrab Pßenicznych ze dwie gárśći/ nálać ná nie wody ćiepłey/ y przez godźin ośm/ nákryć ie/ potym przecedźić y wyżąć/ do tego ták wiele Migdałowego mleká przylać/ krochmalu chędogiego y miałkiego dwie łyżce/ w tym rozbić/ ſoli troche: Togdy vwre/ wſypáć cukru białego doſtátek według vpodobánia/ y w przerzeczonych niedoſtátkách potráwę day vżywáć. Táká bowiem pierśi/ płucá/ piſczałki/ odetchy zátkáne flágmámi lipkimi wychodźi.

Kászlu zástárzáłemu.

Też w vſtáwicznych kászlách/ ieſt lekárſka potráwa. Może y tym ſpoſobem: wźiąć polewki z otrab wárzonych/ á przebitych ſpołgárncá/ ábo ze dwie kwárćie/ miodu chędogiego białego/ cukru białego/ po cztery łoty/ y to warz áż raz cztery wezwre/ á tego káżdego dniá ráno y ná noc po kwáterce co naćiepley pić choremu dáwáć. Może tego y dźiećiom málym pierśi pożywáiącym przećiwko kászlu/ ćiepło ná raz po łyżce dáwáć. Tákże gdźieby zátwárdzenie żywotá miáły. Abowiem nie tylko kászle vśmierza/ ále y żywot odmiękcza.

Kászel ſuchy odwilża/ polewká z otrab z miodem chędogim/ á z oleykiem świeżo wypráſowánym Migdałow słodkich/ ráno y ná noc po ośmi ábo po dźieśiąći łyżek pić ćiepło dáiąc.

Ludźiom podrożnym prędka y nie koßtowna potráwá/ gdźieby co inego bydź nie mogło: wźiąć otrębiáney polewki miſke/ wbić w nie pare żołtkow/ máſłá troche do tego przyłożyć/ y z miſką ná wrzącym vkropie mießáiąc dobrze zgrzáć/ iedno żeby nie wrzáło/ to dáwáć godźinę przed obiádem/ y godźinę przed wieczerzą káżdego dniá pić. Táż potráwá/ tym ſpoſobem pomienionym vżywána/ bárzo ieſt vżyteczna tym/ ktorym ſtolce z ćiężkośćią przychodzą. Abo ták

Ktorym ſtolce z ćiężkośćią przychodzą.

Weźmi polewki z otrab wárzonych/ y przebitey z kwáterkę oliwy dobrey/ z ſześć łotow Rożánego miodku ze trzy łyżki ábo ze cztery/ y to day kliſterą ćiepło.

Gryźienie y dárćie w kißkách vśmierza/ tey polewki z otrab pół kwarty dobrey dáiąc kliſterą ćiepło. A gdźieby boleśći srogie z źimnych wilgotnośći náſtąpiły/ y zátwárdzenie żywotá do tego było/ tedy przydáć ze trzy kwinty/ ábo z łot żywice Euphorbiowey co ná miełey vtártey.

W czerwoney biegunce/ ktora z wielkim gryźieniem/ y zránieniem kißek przychodźi/ ſámey polewki z otrab przebitey/ kryſterą po funćie dáiąc/ záwśćiąga biegunkę/ kißki wyćiera y leczy/ y boleśći w nich vśmierza.

Gdźieby komu iad ábo trućizná byłá zádána/ w iadle ábo w trunku/ kwáterkę polewki przebitey z otrab/ z oliwy ßeśćią łyżek ćiepło dáć wypić/ á pomáley chwili dwá pálcá w gárdło włożywßy/ krtußenie vczynić/ kilkákroć to powtarzáiąc/ áżby pozbył iádu.

Dycháwicznemu koniowi/ weźmi gárść otrab miáłko vtártych ze trzy gárśći/ tłuczoney ſoli/ to w winie białym dobrze rozmießáwßy/ káżdego dniá leymu w gębę/ przez dźiewięć dni porządnie to czyniąc.

Przez trzy dni nie dáy mu inego obroku/ okrom otrab rżánych ſucho.

Koniowi gdźieby wrzod gárdło zákroczył/ záćiąć pod iezykiem żyły/ á rozmießáwßy geſto otreby w wodźie/ day mu pić/ áż wyzdrowieie/ gdźieby wiec tego pić niechćiał/ nie dáway mu inego nic/ á gdy ſprágnie będźie pił.

Koń gdźieby nie mogł ná ſie bráć ćiáłá/ choćiaby doſtáteczny obrok miewał/ dáway mu otreby z Pßenicą nápoły/ á miernie prácuy nim/ popráwi ſie w rychle.

Kokoßy żeby wielkie iáycá nioſły/ wźiąć z dobrą miárkę ábo z połkorcá otrab/ y zmießay z nimi pół kwarty prochu z ſkorup ślimaczych miáłko vtłuczonych/ záczyń białym winem/ á day im ieść.

Drudzy biorą ták wiele Jęczmiennych otrab/ y mießáią miedzy nie tłuczoną cegłę/ miáſto ſkorup ślimaczych/ winem záczyniwßy/ ieść im dáią.

Kápłony kto chce mieć karmne y tłuſte/ rzezy im pokłoć/ á wźiąwßy z otrab palonych popiołu/ zmießáć go ná poły z iákimkolwiek zbożem záczynić im ćiáſto/ ktore im

vſtáwnie

vstáwicznie do iedzenia dáway/ á nic inego: zá czterdźieśći dni będźiesz miał práwie tłuste.

Gęsi tákże tuczy/ wźiąć otrąb cztery częśći/ dwie mąki Jęczmienney przypiekáney/ y ćiepła wodą záczynić/ chowáć w ćiepłym mieyscu/ á dáwáć im co mogą zieść/ y wody dostátek do pićia.

Psy do polá mocne y tuczne czynią otręby z serwatką/ ábo z tłustymi pomyiámi zámieszáne.

Swinie ábo wieprze otręby tuczą. Niektorzy im ie w serwatce/ ábo z pomyiámi pić dáią/ w korytá leiąc. Ták y tłuste y zdrowe/ á ktemu domu pilnuiące bywáią.

Też otręby do wielu chorob zwierzchowych leczenia przychodzą/ ták bydłu iáko ludźiom.

Boleśći gdźiekolwiek będące z wilgotnośći/ ábo y zwierzchnośći zimnych. Tákże w głowie vśmierzą/ ćiepło ie w płoćiennym worku przykłádáiąc.

Boleśći gdźiekolwiek będące vśmierzą á zwłasczá w głowie.

Páprzyská y otrębiny ná głowie wychodzą/ wźiąć otrąb z poł miarki/ y polać ie wodą/ żeby tylko mokre przez noc były: názáiutrz ráno trzeć ie rękámi co namocniey/ y wyżymáć z nich sok ábo lipkość przez chustę/ przyląć do tego kubek octu mocnego winnego/ y wárzyć przy wolnym ogniu/ ták długo mieszáiąc áż zgęstnieie iáko miod/ á tym głowę często námázowáć/ á zá káżdym námázániem we dwánaśćie godzin głowę wodą ćiepłą przemywáć/ w ktoreyby Słonecznik/ ábo naśienie Fengrekowe/ ábo liśćie Ćwikláne y z korzeniem było pierwey wárzone.

Páprzyská z głowy spądzą.

Głowie pognieciońey/ bądź z bićia ábo z potłuczenia/ z otrącenia/ z poćisku ábo z vderzenia: wźiąć otrąb Pszenicznych miałko vtártych iedne część/ sádłá ábo smalcu wieprzowego trzećią część/ winá białego trochę: To wespoł wárzyć do zgęszczenia plastru/ y przykłádáć ná raz zbity.

Głowie z bićiu y pognieciéniu.

Lupieże ná głowie wychodzą/ią.

Wszy wytrącáią y morzą/ otręby w ocćie wárzone/ tym głowę przemywáiąc. Abo miałko vtárte otręby/ á winnym octem ostrym záczynione/ y tym głowę iáko iáką máśćią náćieráiąc. *Serenus.*

Lupieżom ná głowie. Wszy morzy.

Krosty ná głowie iątrzące goi/ y spądzáią otręby co namieley vtłuczone/ á z miodem plastrowáne.

Krostom ná głowie iątrzącym.

Szumy dźwięki rozmáite w vszách vśmierzáią/ y słáby słuch posiláią otręby tym sposobem: wźiąć ich trzy częśći/ czerwoney Roży część/ Piołynu poł częśći iedney: To wszystko wárz w winie/ á ná vszy ćiepło przykłáday/ często odnawiáiąc.

Szumieniu w vszu.

Flus vstáwicznie z nosá ćiekący zástánawia/ otręby Pszenne w wodźie wárzone/ ćiepło tą iuchą gárgáryzmy często czyniąc.

Flusu nosem ćieknącemu.

Twarz/ y Ręce białą otręby/ gárść ich wźiąwszy/ z białkiem od iáiá w winie wárzyć/ á przecedźiwszy/ tym twarz y ręce częstokroć vmywáć/ czyni ie gładkiemi y białemi.

Płeć. Ręce gładkie y białe czyni.

Język záwrzedźiáły y zrániony leczy/ wodá z otrąb wárzonych z miodem/ często płocząc/ y długo w vśćiech ią trzymáiąc.

Językú záwrzedźiáłemu.

Wrzody w vśćiech gorące/ tákże w gárdle záśiádłe/ wodą z otrąb wárzonych/ z Lákrycyą dobrze często płokáć/ gárgáryzmy z niey często czynić/ y w vśćiech ią długo trzymáiąc/ często powtarzáiąc.

Wrzodom gorącym w vśćiech.

Wárgom popádáłym iest lekárstwem: Wźiąć otrąb y Przestki po gárśći/ oboie spalić ná popioł ná żeláżney blászę/ á ten popioł miodem záczynić/ y wárgi popádáłe námázowáć.

Wárgom popádáłym.

Zębow boleśći vśmierzáią/ wárzone w wodźie/ á przecedźiwszy/ w vśćiech ćiepło trzymáć/ zwłasczá po tey stronie po ktorey boleią/ á owszem z suchey máteryey pochodzący. Záś z gorącey gdźieby boláły: wźiąć słodkich iábłek chędogo obłupionych/ á wykroiwszy y odrzućiwszy z nich śrzodek z peckámi/ co namieley vtrzeć w moźdźerzu/ ábo w donicy łotow cztery/ przydáć do tego otrąb łotow sześć/ Száfranu tłuczonego trzećią część kwinty/ oleyku Rożánego dwá łoty/ y plastruy po tey stronie policzek/ po ktorey boli.

Zębom boleniu.

Gárdłá ochrápieniu/ omienieniu/ y zostrzáłośći iego/ otręby w syćie miodowey wárzone/ tą polewką przecedzoną gárgáryzmy często czynić dobrze.

Ostrośći gárdłá y omienieniu.

Ślinogorz leczy płocząc tąż polewką z otrąb wárzoną miodu do niey przydawszy ćiepło gárgáryzowáć y często. Abo ták: wźiąć dwie gárśći otrąb miałko vtártych/ liśćia Slazu liśćia Ćwikláne° po gárśći to wespoł co nalepiey vtłuc/ do tego sádłá ábo smalcu wieprzowego przydáć ták wiele iáko kokosze iáie/ y to wszystko w miodowey syćie wárzyć do zgęszczenia y plástrowánia około szyie ćiepło/ dwá kroć ná dźień odnawiáiąc á wyższey opisánego gárgáryzmu vżywáiąc/ do tąd áżby sie wrzod w gárdle przepuknął.

Ślinogorz.

Item: wźiąć otrąb Pszenicznych miałko przetártych/ psiego łáyná białego kośći gryzącego po rowney częśći/ miodu ile potrzebá: z tego plastr vczynić/ y gárdło nim obtoczyć ćiepło. Do tego też płokánie y gárgáryzm z otrąb Jęczmiennych w gorącym ocćie winnym moczonych y przebitych służy. Ćiepło gárgáryzuiąc tą polewką/ á ile ná początku.

Item. Plastr. Item. Gárgáryzm.

Ná zápalenie płuc/ otręby miałko vtárte z winem á z wodą ná poły/ y z másłem młodym świeżym pierśi y boki plastrowáć dobrze/ ábo mázáć.

Płucom zápalonym.

Pleurze iest lekárstwem/ plastr z otrąb

Pleurze.

miálko vtártych/z wodá á z másłá vczynioni.

Item.

Item : Otreby w płoćiennym worku przeßyte/ w octćie winnym párzone/ á ná bolece mieysce przykłádáne co naćiepley/ ták długo áż kłoćie vstánie/ iest rátunkiem.

Piersiom białogłowskim rosprężonym z obfitości mleká.

Piersiom białogłowskim nápuchłym/ otreby Pßeniczne w winie wárzone á plastrowáne sa lekárstwem ćiepło przykłádáiac

Tymże białogłowskim piersiom rozprężonym zbytnosći mleká. Wźiać miálko tłuczonych otrab pßenicznych cztery częśći/ Ruty ogrodney miálko tákże vtártey/ iedne cześć. To w octćie ná plastr wárzyć á ćiepło plastrowáć. Abo też

Item.

Otreby Pßeniczne miálko vtłuczone w Rućiáney wodźie wárz/ á ná piersi rosprężone plastruy.

Zoładká boleniu.

Zoładkowi boleiacemu. Weźmi otrab iákichkolwiek dwie gárśći/ prosá troche przetłuczonego garść/ soli pol gárśći/ vpraż to w panwi/ y w worku lniánym co naćiepley/ winem go skropiwßy przykłáday/ á gdy przechłodnie/ znowu go ná goracym ognisku/ ábo ná cegle nágrzać. To kilkakroć powtarzáiac.

Ospicom dopomaga ná wierzch.

Ospice żeby sie rychło suly y ná wierzch wydały/ prędko podsycháły y goily sie. Wźiać garść Pßenicznych otrab/ Fijołkow Márcowych modrych/ Rumienkowego kwiećia po puł gárśći/ Aloepátyku łot. To wysiko wespoł w wodźie do trzećiey częśći wywrzenia wárzyć/ przecedźić/ á w tym chusty ćiepło maczáć y przykłádáć.

Puchlinie wodney.

Puchline wodna wywodza ábo wysußáia : Wźiać otrab iákichkolwiek miaßych/ ze cztery gárśći/ soli/ Kminu kramnego/ Anyżu/ Prosá/ kwiećia Komonice/ y Rumienkowego po dwu gárśći. To wßystko w welniánym worku niemáłym przeßyć/ ábo ták wiele przerzeczonych rzeczy wźiawßy/ drugi vczynić/ á ná goracym ognisku/ ábo rozgrzanych cegłách/ winem ie pokrapiáiac rozgrzewáć/ y po iednemu ná wßystek spuchły żywot przykłádáć. A gdźie ieden ochłodnie/ drugi przyłożyć/ á ten nágrzewáć/ to często powtarzáiac.

Morzeniu w żywoćie.

Gryźienie y morzenie w żywoćie vkłáda/ zárowno/ wźiawßy otrab z Prosem przetłuczonym/ y w worku ábo w węzle/ co naćiepley ná żywot przykłáday.

Nyrkom bolenia.

W nyrkách boleśći vśmierza : Otreby miálko vtárte/ á w wodźie y w Oliwie wárzone/ y ćiepło ná nie plastrowáne. *Serenus.*

Boleśćiom wßelákim.

Toż też plastrowáne/ wßelakie boleśći gdźie kolwiek bedace/ vkłáda.

Nyrkom.

Nyrek boleśći z porußenia kámienia vśmierza. Wźiawßy drobno vtártych otrab ośm łotow/ mieśiwośći z Fig suchych tłustych ßeść łotow/ naśienia Fengrekowego/ naśienia Slazu wysokiego cztery łoty/ naśienia Kopru swoyskiego/ Brlice po dwu łotách/ Oliwy dwánaśćie łotow/ miálko wßystko vtłukßy/ plastr vczynić/ á ná nyrki ćiepło przykłádáć/ w wodźie vwárzywßy.

Też rzeczy ná toż bolenie nyrek/ w wodźie ćiekacey może wárzyć/ worek nimi nápełniwßy/ á kapánie z nich po pás czynić/ á ledźwie workiem obtoczyć/ czyniac to dwákroć káżdego dniá/ po godźinie y połtory śiedzac.

Moczu ćiężkiemu

Moczu ćiężkiemu odchodzeniu bywa osobliwym rátunkiem : wźiawßy otrab Pßenicznych ze cztery gárśći/ Opichu dwie gárśći/ wárzyć áż wodá wywre/ y miedzy dwie chuśćie rozłożywßy/ co naćiepley ná prog łoná przykłádáć.

Nádymániu y chćiwośći fałßywey do pochodowánia.

Chćiwośći fałßywey do pochodowánia/ ábo nádymániu : nápełni dwá lniáne worki otrebámi/ y w winnym octćie warz/ wyźmi/ á co naćiepley gołym śiedzeniem ná nim śiedź/ á gdy pierwßy przechłodnie/ drugi podłoż/ á pierwßy znowu zágrzeway. To czynić áż bol odstapi. Abo nápełni otrebámi worek płoćienny/ zágrzeway go ná goracey cegle/ á ná nich śiadź.

Item.

Abo wźiać otrab y Prosá otłuczonego po dwu częśći/ soli iedne cześć. To wßystko co nalepiey ná panwi zágrzey/ á w chuste ábo w worek wsyp/ y gołym śiedzeniem ná tym śiaday.

Rázom tłuczony.

Rázom z wysoká potłuczonym/ z otrab/ z soli/ á z miodu plastr vczyniwßy/ ná nie przykłádáć.

Kolánom boleiacy.

W koleniech boleśćiom/ Pßenicznych otrab w octćie vwarz/ á co naćiepley ná nie plastruy.

Podágrze

Podágryczne boleśći vskramiáia/ otreby z krowińcámi miálko vtárte/ z kramnym Kminem á z Bobowa maka zá rowno wźiawßy/ z kwáśnym miodkiem/ ktory oxymelitem zowia w Aptyce/ záczynić/ y ćiepło przykłádáć.

Zátwárdzeniu żywotá.

W zátwárdzeniu żywotá : wźiać Slazu y z korzeniem drobno pokráiánego/ otrab/ oboygá zárowno/ y to w wodźie wárzyć w worku/ á kapiel po pepek z tego sobie czynić co naćiepley. Abo dwá worki nápełniwßy tymże Slazem z otrebámi/ rosparz ie w wodźie goracey/ y wyżawßy ie/ ieden co naćiepley ná pepek/ drugi ná krzyże przykłáday. Ták bedźieß miał snádne odmiekczenie żywotá/ y stolce wolne.

Boleśći wßelkie vkłada.

Bole wßelákie gdźie kolwiek bedace prędko vkłádáia otreby Pßeniczne miálko vtárte á w másle smażone/ ábo wárzone/ y plastrowáne.

Toż czynia w winie słodkim przewárzone/ ábo w moßćie záczynione y plastrowáne.

Bolaczkom złym. Twárdośćiom wątroby y slezjony

Bolaczkom złym/ otreby miálko vtłuczone á w octcie wárzone y plastrowáne/ służa.

Nábrzmiáłośći twárde/ á zwłászczá watroby/ y slezjony odmiekczáia/ otreby co na

mieley vtárte / á kwáśnym miodkiem / to iest *Oximelite* záczynione y plastrowáne. Tákże ná ktorymkolwiek inym mieyscu bedacym. Może też do tego dobra cześć Armoniaku przydáć.

Od páiaká vkąszonych y od bestiy inych.

Vsczknionym od bestiy iádowitych / á od páiaká zwłasczá / otreby miálkie z octem ná ráne przykłádáne.

Iáycá świeżo záchowáć.

Iáycá świeże pełne nie wyschłe / zwłasczá lećie / gdy czásy nagorętsze bywáią / záchowáć może / w otreby zágrzebione. Drudzy wyćieráią ie tłuczona solą / ábo w łaku / to iest / w rosole z wody / á z soli vczynionym / omywáią ie / á kiedy oschną w go dźinie ábo cztery / w otreby ie zágrzebuią.

Końskiey puchlinie.

Koń gdźieby miał w nogách ábo kedy indźie puchline : wźiać otrab / mąki Pszeniczney / miodu y octu / wbić do tego białek od iáiá / á to plastrem ná puchline / koniowi przykłádáć / co trzeći dźień odnawiáiac / ták długo to czyniac áż puchliná sklęśnie.

Ochwát koniem.

Ochwát gdźieby przypadł koniowi / wźiać otrab miałko vtártych / y w winnym oććie vwárzonych gesto / y to przykłádáć / á záieca skorka z wierzchu obwiiáć.

Ochwát wietrzny.

Koniowi wnetrzny ochwát ták lecz / weźmi otrab rżánych / y warz ábo práż ie w winnym oććie / tym obłoż koniowi nogi / co na ćiepley raz po raz dwákroć / á záiecą skorką ściercią ná spodek obwiń : potym wźiać gorzałki / y pácyny co namieley vtłuczoney y przesiáney / vczyń iáko máść / to z páczesiámi konopnymi przywiiay. Ták mu ochwát wietrzny wyćiagniesz.

Piwo z otrab czynione.

Bullo. Scharrbier.

W Niemcech / á zwłasczá w Niderlándźie czynią / dla czeládźi domowey / dla robotnikow / piwo z otrab tym sposobem / wárzą otreby w wodźie / á przecedzáią / á gdy przechłodnie / w fáski leią / zádáiac trochę drożdży / ábo náćiásty do wykiśnienia / po kilku dni bywa iásne y przezroczyste / smáku bláhego / iednák lepsze do trunku niżli wodá / ktorzy mu sie przyzwyczáili / tym iákokolwiek służy / ále ktorzy nie / w żywoćie miewáią po nim boleśći / dla wietrzności źimnych / ktore w nich wznieca / wszákże predko przez kiszki przechodźi.

Otreby ábo z otrab chleb.

Panis furfuraceus vel furfureus. Panis rementitius.

Chleb z otrab pospolićie przy wielkich dworách páńskich dla psow piekáią / iednák y czásu głodu vboższy z smákiem go vżywáią / ále z máłym swym vżytkiem / bo rychło przez kiszki przechodźi.

O Náćiáśćie ábo Kwáśie. Rozdźiał 29.

Fermentum, Zyma.

Sauwerteyg. Hebel. Höfel. Hüfel. Deyßem. Vrhab.

KWás ábo Náćiástá / nic inego nie iest ieno ćiásto / z iákie gokolwiek zboża wyższey opisánego mąki / ćiepła wodą záczynioney zágniłośćia zákwászone. To nietylko piekárzom y gospodyniom do wykwászenia chlebá / ále też do wielu inych rzeczy ták domowych / iáko lekárskich vżytecznie przychodźi.

Przyrodzenie.

TEn iż z przećiwnych żywiołow iest złożony / przeto też iest przećiwnego przyrodzenia. Abowiem wzgledem kwáśnośći chłodźi. Wzgledem mąki y soli z ktorych bywa czyniony / ma też nieiáka ćiepłote w sobie / zwłasczá z zágniłośći. Ták iż áni zbytnie rozgrzewa / áni náder chłodźi / ále z tego obu ma pomiárkowánie. Rozśiekuie / rozprowadza / rozgánia / w otok zbiera y ziatrza / otwiera / á bez szczmienia / y bolu / z głeboká ná wierzch wyćiaga.

Moc y skutki.

Gorączkom dźiećinnym.

Prágnieniu.

GOraczkom dźiećinnym / y wielkiemu prágnieniu w nich / iest doświádczonym lekárstwem / tákim sposobem z niego vczyniony trunek : wźiać náćiásty ábo kwásu łot / Száfranu połkwinty tłuczonego / kośći ábo zebu Słoniowe° nápoły spalonego cztery trzećiaczki od kwinty / to iest / cztery scrupuły / cukru białego poł trzećia łotá / wody chedogiey słokowey ábo ćiekacey / poł kwarty przewárzoney / ćiepłey / w ktoreyby przez godzin trzy rzeczy przerzeczone mokneły / potym przecedźić / á dźiećieciu po łyżce tego kázdey godźiny chłodno pić dáwáć.

Biegunkom dźiećinnym.

Dźiećiom w ćiekaczkách / wźiać náćiásty połtorá łotá / popiołu z korzenia Kurzego

żiela vpalonego połtory kwinty / słoniowego zebu połkwinty / czerwoney Rożey / Gálásu po trzećiey części kwinty / cukru stárego z Rożey czerwoney robionego: To wszystko wespoł przez trzy godźiny moczyć / potym przecedźiwszy / dáć dźiećiom w biegunkách prágnacym pić.

Piegom Węgrowátośći.

Piegi / węgrywátośći / y ine zmázy ná twarzy spadza y śćiera / kwás w occie ná máść rozetrzeć / y twarz ná káżda noc tym náćierać / á ráno woda w ktoreyby bob Turecki był wárzony omywáć.

Krtuszenie y womity zbytnie zástánawia / kwás ostry z sokiem czerwoney Mietki / á z octem winnym mocnym záczyniony / y ná żoładek przykłádány / zwłaszczá ná vstá iego co náćiepley.

Brodawki ná pálcách v nog / ktore *Clauos* Láćinnicy zowia / tráći y spadza kwás Pszeniczny ná nie plastruiac.

Wrzod ábo bolaczke w żoładku / także w trzewách vkłáda / náćiástá z żołtkiem iáiowym przykłádána ciepło.

Dymienice y gruczoły twárde zbiera w otok / kwáśna náćiástá z sola ná nie plastruiac.

Bolaczki wszelákie ábo rozgania / ábo zbiera y w rope obraca / wziawszy z lotow 6. prawie kwáśne y náćiásty / Sándárachi / y mydłá / po dwu lotu / nasienia Fengrekowego miałko vtártego lot / żywice swierkowey ábo sosnowey lotow dwánaśćie / żywice Greckiey / wosku / po sześći lotách / kwás woda rozczynić / żywice z woskiem á z mydłem rozpuśćić ná ogniu wolnym / y wespoł z onym rozczynionym kwásem vmieszáć / y ine do tego rzeczy miałko vtárte przydawszy / y co napilniey vgnieść / á ná twárde bolaczki ciepło plastrowáć.

Żyłá po záćięćiu iey w pusczániu krwie ná puchła / z przymiotem ognistym / kwás Pszeniczny z wieprzowym sádłem przykłádáć dobrze.

Fistuły zágniłe wyćiaga ropiste / kwás ostrym y iárkim ługiem rozczyniony / á plastrowány.

Morowki / dymienice morowe / y ine bolaczki złe y zárázliwe w rope zbiera y otwiera / náćiástá dobrze kwáśna / z oliwa á z sola plastrowána. Może tez bez oliwy bydź tylko z sola. Abo kwás náczczo w vśćiech żuchány / á przykłádány. Abo weźmi kwásu ostrego sześć lotow / sádłá kokoszego cztery loty / dwá żołtki świeże / cukru lot / száfranu tłuczonego trzećia część kwinty / ábo co dwádźieśćiá ziarn Jeczmiennych záważy / to wszystko záczyń Rożánym oleykiem / á plastruy ná morowe bolaczki / abowiem sie zátym bárzo rychło zbiora y przepukna.

Puchliná koniowi gdźieby zginać niechćiáłá / wziać náćiásty kwáśney / soli y octu winnego / á ták długo przykłáday ciepło / áż zginie.

Ocet kto chce mieć dobry y ostry / náćiáste co nakwáśnieysza w piecu vpiec / y w ćiepłe wino włoż / zámieszáć dobrze y zátkáć ábo zászpuntowáć. Ták bedźie w rychle bárzo osobliwy ocet. Też

Kto chce z prostego octu dobry á ostry mieć / záwieś w beczce / ábo w naczyniu w ktorym iest ocet / kwásu rzánego / á mieć go w ćiepłym mieyscu / ábo w izbie zá piecem. Drudzy tylko kwáśna náćiásta zátykáia naczynie z wierzchu / w ktorym iest ocet.

Swedzenie ćiáłá z wilgotnośći słonych zástkornych oddala / kwás z winem rozczyniony ná máść / Rádźidłá kramnego miałko vtártego przydawszy według potrzeby / poćieráiac tym ćiáło / ábo ná chustách rozmázuiac przykłádáć. Tákże y ná twarz gdźieby swedzenie podobne było.

Trunek z kwáśney náćiásty.

Trunek do pićia pospolitego bywa z kwásu czyniony / zwłaszczá / w Rusi / w Litwie / w Moskwie / ktory oni kwásem zowia / nie ze wszech nagorszy / y owszem przyiemny y do vgászenia iezyká prágnacego lepszy dáleko niżli miod / ábo prosta wodá / a ten iest stárożytny / o ktorym tez Wirgilius w swych Georykách / to iest / o gospodárstwie wieyskim ták pisze:

Hic, noctem ludo ducunt. & pocula læti,
Fermento, atq; acidis mutantur vitea sorbis.

O Ryżu Rozdźiał. 30.

O Zbożách y tych rzeczách / ktore z nich bywáia do ludzkich potrzeb czynione / do tadesiny ten tráktat przećiágneli. Záś o polnych iárzynách / ábo rádniey kászywie / wziawszy od Ryżu poczatek vmyśliliśmy mowić / poniewaź go iedni / iáko Kornelius / Celsus / y Plinius / miedzy zbożá poczytáia. Drudzy / iáko Aetius y Galenus miedzy kászywá y Járzyny te / ktore sie szupinkámi okrywáia.

Ryż tedy iest iárzyná ábo kászywo / máiac iáko ine kászywá szupiny ná sobie. Wzrostem y pozorem nieiákokolwiek podobny do Kakolu / iáko Theophrastus pisze. Liśćia Trzćinnego / iedno mnie-

Liśćiá. Sźego y tłustszego / ále Łukowemu bárziey podobny / tylko szerszego.

Zdźbło. Zdźbłá mięższeyszego y mocnieyszego/do tego twárdszego/niźli zdzbło Pszeniczne: wzwysz ná łokieć y wyższe / kolánkowáte. Znáyduie śię mieyscy/iáko Arystobulas v Straboná powiáda / y z kłosem swym ná cztery łokćie wzwysz.

Kłos. Kłos śie iego ná wiele cześći odnożek dźieli/

Kwiát. czerwonym kwiátem iáko Proso kwitnacy. Ná tych odnożkách wyrastáią obdłużne szupinki / iáko iákie woreczki stryśiáste á żołtáwe: zosobná káżde iedno od drugiego opodal / ná wierzchu v káżdego ośći długie / iáko ná Jęczmieniu pochodza. W tych szupinkách ziárno po iednemu w káżdey zosobná / biále / niekiedy rumiáne. Ma ten przyrodzony sposob / że kwitnac záraz ziárno rośćie.

Oryza, Oryſa, Oryſum, Ryſum & Ryzum, Hordeum Galaticum & Siciliense.
Reiß. Riß.

Mieysce.

Za czásow Theophrastowych / Ryż w Grecyey y w Europie nie wielom był znáiomy / áż z Indyey był przywieźiony / y rozmnożony. Ktore ácz w obfitośći w tych nászych stronách mamy. Wszákoż do rozmnożenia iego / násze ziemie nie sa sposobne / á nie tylko násze/ále áni Niemieckie / áni Fráncuskie / gdźie śie o to częstokroć kuśili/ y stáráli pilno / á przedśie do tego przyść nie mogli / dla zimnego niebá. We Włoszech iednák tych czásow ná wielu mieyscách iest rozmnożony / ktory nic nie da naprzod Cypriyskiemu/ Cylickiemu / Azyáryckiemu/ áni Tureckiemu. Grunty Báktryáńskie/Bábilońskie/Syryiskie/ Asyriyskie/ Egiptskie/ Azyáryckie/barzo mu służa. Lubi y kocha śie w mieyscách wodnistych/w błotnych/w lipkich y w báginistych. Ziemie suchey nienawidźi / y záraz ná niey niszczeie. Gdy we zdźbło wyrośćie y w kłos śie wywiie / trzebá mu záwsze wody/ żeby w niey stał/ ináczey/ ábo zniszczeie / y śniećieie / ábo śie w Orkisz przemieni. Naobfitsza weń Indya Kálekutcka/gdźie śiany bywa zábobonnie/z Cymbálámi/z muzyka rozmáita/ z Táńcámi / y wzywániem Bogow swych szátánow / żeby im go w obfitośći dáli / po polách w mászkárách biegáiac/ krzyczac/ y rozmáite száleństwá czyniac/iáko o tym Historye świádcza.

Przyrodzenie.

Przyrodzenia iest w pierwszym stopniu ćiepłego/ á w wtorym wysuszáiacego/ iáko Galenus pisze we wtorych kśiegách o pokármiech. Ma też w sobie nieiákowa ćirpkość / zá ktora miernie ćiáło tuczy y pośila / rosprowadza. Też zástánawia y zátwierdza / á ku strawie-

niu przytwárdßym y przytrudniey ßym/ wßákże więcey pokármu dáte niżli Jeczmień/ y rychley násyca.

Moc y skutki.

RYżu rozmáićie v nas do vżywánia biora ták dla chorych iáko zdrowych/ iednák w cudzych stronách/ iáko w Turcech/ w Indyách/ we Włoßech/ w Hißpániey/ w Angliey/ we Fráncyey dáleko rozmáićiey. A nietylo do pokármu/ ále też do lekárstw chorym przychodźi/ iáko/ ktory ćiężkie bolenie głowy z obfitośći zbytniey żołći niewáia.

Głowy bolenju ktorygne mu.

W spadkach z zbytnich wilgotnośći.

Spadko.

W zbytnim toku krwie/ ták nosem/ iáko ze złotych żyłek.

Toku z nosa. Toku z złotych żył.

W vpławách niewieśćich.

Vpławo.

W mokrzeniu krwią.

Z krwią mokrzącym.

W Chárkániu y w plwániu krwią.

Krwią plującym.

W toku krwie z płuc pochodzącey/ zá zerwániem w nich żyły/ ábo z wątroby.

Toku z płuc.

W kászlu wilgotnym.

Kászlu.

W suchotách.

Suchoto.

W zránieniu y záwrzedźiáłośći płuc.

Płuc.

W częstym y vstáwicznym plwániu/ y

Częstemu plwániu.

W wilgotnośći z vst plynienia.

Z vst wilgotnośći.

W krtußeniu z osłábiáłośći żołądká.

W womitách.

W záwrzedźiáłośći tákże żołądká/ bywa osobliwa potráwa.

Żołądkowi záwrzedźiáłemu.

W záwrzedźiáłośći { Trzew/ Wątroby/ Nyrek/ y Pęchyrzá.

W záwrzedzenia wątroby. Kißek/ Nyrek. Pęchyrzá.

Żárłokom/ y tym ktorzy się násyćić nie mogą/ iest vżyteczny/ dáiąc im go sypko co nałuśćiey/ á zwłasczá z skopowa ábo z ćielęcą tłustośćią od nyrek/ obo z łoiem świeżym wołowym.

W Biegunkách tákże káżdych iest vżyteczny/ ábowiem ie zástánawia/ y kißki zránione leczy. Też z wody wárzonego/ klistery skopowey tłustośći z nyrek przydawßy.

Biegunkom.

Nyrki mdłe y w spráwách swych przyrodzonych osłábiáłe posila y pokrzepia.

Nyrkom osłábiáłym.

Nádymániu w stolcu/ y chęći falßywey do pochodowánia służy.

Nádymániu w stolcu.

Wyćiekániu kißki stolcowey/ vżywáć go dobrze.

Wyćiekániu stolcowey.

W zádániu Arßeniku ábo Sándaráchi. Tákże wapna nie gáßonego/ iest rátunkiem

Strutym Arseni kiem.

V nas czynią z niego potráwę ták polewka iáko kászą polewczástą y rzadką tákże twárdą/ wárząc go w wodźie áż rozewre dobrze/ Másłá y soli przydáiąc. Abo w káplońiey/ ábo w mięsney polewce wárzony. Abo rospito dobrze vwárzony/ á z polewką káplonią ábo mięsną do vżywánia dány/ iest vżytecznieyßa potráwa y tucznieyßa. Wßákże hruba czyni krew/ y lipką.

Drudzy go wárzą w świeżym mleku ábo w śmietánie słodkiey/ másła świeżego y soli troche przydawßy. Tákowy tuczy nie pomáłu ćiáło.

Potráwá ábo Ryżowá kászá.

Kászlu z wilgotnośći flágmistych.

Kászlu wilgotnemu.

Dolegliwośći płuc y pierśi/ potráwa lekárska bárzo osobliwa z Ryżu/ dobrze opłokánego/ y w studźienney wodźie dobrze vwárzonego. Potym mlekiem gęstym Migdałowym dostátecznie zálawßy/ másłá młodego y cukru białego według vpodobánia włożyć/ y znowu do zgęszczenia kászę wárzyć/ á vżywáć.

Płucom y pierśiom.

W suchotnych gorączkách.

Suchotney gorączce.

W ślinogorzu/ ábo w záwrzedźiáłość gárdłá.

Ślinogorzow.

Trudnemu przełykániu potráwę ták vczyń: weźmi mąki Ryżowey/ wárz z młodym másłem w wodźie. Potym mlekiem gęstym Migdałowym: wźiąwßy go we troynasob záley. Cukru ile się podoba: wárz ná kászę/ y vżyway. Táż też kászá kászlącym/ y płucá obrażone máiącym/ bárzo służy.

Trudnemu przełykániu.

Mámkom/ ktore rzadkie y bárzo wodniste do pokármu dźiatkom mleko máią. Tákże toku krwie z máćice/ y

Mámkom gęste mleko dáie.

Pániom vpławy ćierpiącym/ lekárska potráwá przystoyna/ Ryżowa kászá w krowim mleku wárzona y pożywána/ ábowiem y toku krwie z máćice z nienagłá zástánawia/ y mámkom obfićie mleká gęstego do karmienia dźieći dobrego dáie. Też w grochowce/ ábo w Grochowey polewce Ryż niektorzy wárzą/ á przebiwßy przez chustę á bo sitko/ polewką vżywáią.

Vpławo.

Ryż rospito wárzony w polewce iákiego kolwiek mięsá/ ábo w káplońiey/ potym pietrußką zieloną/ ábo iákim inym przynależącym źielem potrząśniony/ y polewką znowu mięsną podlany/ nie tylko zdrowym/ ále y chorym bywa potráwa przyiemna. Jni w tychże polewkách/ ná kászę rozwárzáią/ tákże go źielem pokrążánym iákimkolwiek potrząsnawßy/ vżywáią. Drudzy tákże czynią z niego polewkę/ ábo kászę polewczástą/ záprawuiąc ią iáłowiczym łoiem młodym ßmálcowánym.

Kászá Ryżowa.

Czynią kuchárze z Ryżu przypiekánki/ ábo Tortele tym sposobem. Ryż chędogo spłokány wárzą w krowim mleku ná gęstą kászę/ cukru do tego według potrzeby wmießawßy/ ábo y soli troche. Potym wylewáią ná stoł chędogi/ ábo deskę/ y ná kwádraty ábo grzánki rozkrawáią/ mąką Pßeniczną posypuią/ á w másle młodym smażą/ potym z wierzchu cukrem posypuią. Bárzo smákowite y vżyteczne iedzenie/ nie tylko chorym/ ále y zdrowym.

Przypiekánki z Ryżu.

Czynią też kuchárze z Ryżu torty/ w mleku gęstym/ słodkim/ rospito rozwárzywßy/ cukru y korzenia rozmáitego po troße/

Torty.

 y Rozyn-

y Rozynkow drobnych/ iáiec przydawßy/ ná pátelách w trosze máſłá pieką. Potym cukrem z wierzchu poſypuią. Drudzy zieloną Pietruſzkę/ ábo ßałwią/ ábo Cabr/ Iſop/ Lebiodkę młodą miedzy to kráią.

Nádzienia do rozmáitych rzeczy.

Nádzienie też z ták przypráwnego Ryżu do rozmáitych ptakow. Przepiorek/ Golebi/ do młodych kur/ y kápłonow/ do kißek czynią/ y pieką ábo wárzą w iákieykolwiek polewce/ ábo w mleku geſtym.

Káßá Ryżowa.

Może káßę Ryżową ták vczynić w mleku/ ábo w iákieykolwiek polewce wárzyć/ przez sitko przebić/ parę żołtkow z tym rozbić/ cukru ábo máſłá trochę włożyć/ przywárzyć. Tákowá potráwá ieſt bárzo vżyteczna/ tym ktorzy krwáwy tok od wątroby cierpią. Tákże

Krwáwemu toku. Krwią płynącym. Nyrkom y pęchyrzowi owrzedziáłemu.

Krwią mokrzącym.

Nyrkom/ y

Pechyrzowi záwrzedziáłym/ Ryż w mleku wárzony/ trochę Trágágántu białego/ á miáłko vtártego przyſypawſy/ ieſt lekárſtwem y potráwą.

Niepotężnym do ſkutku małżenſkiego.

Potráwá/ tym ktorzy do ſkutku małżeńſkiego nie ſą potężni/ Ryż w geſtym á świeżym mleku owczym/ ábo krowim/ bądź też w Migdałowym wárzony/ á od nich często vżywány/ w ſádzie w ſiodło.

Polewká Ryżowa.

Polewká z Ryżu chorym bárzo vżyteczna. Ryż chędogo ſpłokány námoczyć przez noc/ potym go w grochowce/ ábo w polewce z grochu/ ábo z Cieciorki/ to dáleko lepiey wárzyć/ iednák ták/ żeby ſię ná káßę nie rozwárzył/ ále był cáły/ máſłá do tego przyłożywßy kiedy wre/ kwiátu Mußkatowego trochę/ y choremu dáwáć.

Potráwá

Abo tym ſpoſobem/ á będzie ták choremu iáko zdrowemu pokármem vżytecznym Ryż chędogo ſpłokány/ y roſpito dobrze vwárzony/ ſmaż w máſle/ nákráiawßy drobno weń Migdałow ochędożonych/ ieno żeby w ſmażeniu nie zliſowáciáły/ áni ſczerniáły. Oſłodz cukrem y drobnymi Rozynkámi/ z tegoż tort vczynić może/ á z ciáſtá.

Suchotnym.

Suchotnym w gorączkách ſuchotnych bywa oſobliwym lekárſtwem y potráwą/ Ryż w wodzie otrąb wárzonych/ ábo rádniey przez cztery dwádzieściá godzin moczonych/ y odcedzonych wárzony/ y w miárę oſolony/ á bez wßelákiego omáſczenia vżywány bywa lekárſtwem.

Czerwonce y inym biegunkom.

W czerwoney biegunce/ y inych ciekączkách/ potráwá lekárſka/ Ryż ná żelázney pateli ábo panwi vprażyć/ á w wodzie dżdżowey/ ábo w ſtaliſtey chędogiey płokány/ y w kozim mleku/ ábo w krowim/ w ktorymby kámyki glazáwate á krzemieniſte roſpalone były gáßone/ był káßą geſtą wárzony/ y vżywány. Iuchá toż czyni z wárzonego ná czczo pitá. Tákże z iágły twárda káßą ábo ſypko wárzony żywot zátwierdza. Táż potráwá ſłuży żołądkowi oſłábiáłemu w zátrzymániu potraw.

Item.

Przećiwko tymże ciekączkom/ káßá Ryżowá tym ſpoſobem vczyniona/ wziąć Ryżu ile ſię podoba/ parę nożek cielęcych chędogo opráwionych/ y w wodzie dżdżowey wárzyć do rozewrzenia Ryżu/ ſoli trochę day choremu ieść.

Item.

Chciałliby wiec mieć z tego poſilnieyßą potráwę/ miáſto dżdżowey wody weźmi kápłoniey polewki/ ábo z iákiegokolwiek inego mięſá/ á z cielęcymi nożkámi/ iáko ſię wyżßey powiedziáło wárzyć/ y dáć choremu pożywáć.

Krwi vſty pochodzącey z żołądká á bo płuc.

Krwi z żołądká pochodzącey vſty/ ábo z zerwánia żyły iákiey w płucách/ Ryż w mleku iákimkolwiek wárzony/ żywice Arábſkiey miáłko vtártey przydawßy z kwintę z połtory ábo ze dwie/ záwściąga y leczy.

Máćicy záwrzedziáłey.

Pániom máćicę owrzedziáłą/ Ryż z wieprzowemi nogámi w wodzie wárzony y vżywány/ ieſt lekárſtwem.

Boleściom w żywocie tárgáiącym. Częſtemu pochodowániu.

Zbytniemu tárgániu y boleniu w żyłách/ kręußeniu. Tákże częſtemu pochodowániu ieſt lekárſtwem/ Ryż w ſtalowánym mleku wárzony/ y vżywány káßą.

Niepotężnym do Wenuſá.

Mężczyznam do ſkutku małżeńſkiego ośiebłym y niepotężnym/ Ryż w mleku świeżym wárzony/ Cynámonem y cukrem potrząſnawßy/ y ſoli w miárę dodawßy/ vżywány czyni ſilne y potężne/ bo przyrodzone naśienie w nim mnoży.

Trućiznie złotołuſkow/ Sándáráchu/ z wapná/ z złotych chrząſzczow.

Ktorymby złotołuſk/ ábo árßenik/ ábo Sándárácha/

Wapno niegáßone/

Złote chrząſcze/ iákimkolwiek ſpoſobem były żádáne/ wodá z Ryżu wárzonego/ miáſto trunku poſpolitego vżywána. Tákże Ryżowa káßá w wodzie wárzona/ ieſt lekárſtwem oſobliwym.

Biegunkom wßelákim.

Biegunkom wßelákim doświádczonym ieſt rátunkiem/ Ryż w wodzie z gárśćią bábczánego liśćia do rozewrzenia Ryżu wárzony/ á kozłowym łoiem omáſczony/ y w miárę oſolony/ á powierzchu zielonym ogrodnym Koprem/ y Czoſnkowym zielem drobno vśiekánym potrzeſiony/ y pożyway często. Abo wziąć Ryżu dobrze vwárzonego/ przez śitko przebitego kwáterkę/ máſłá młodego z łyżkę/ ábo wody od niego odcedzoney/ drugą kwáterkę/ y to dáć przez kliſterę/ zwłaſzczá w zránioney kißce ſtolcowey. Może też miáſto máſłá ſmalcu kácżego ábo kápłuniego/ kokoßego/ kozłowego/ ſkopowego przydáć.

W zránieniu kißek.

W zránieniu inych kißek y wnętrznośći teyże polewki przez vſtá może vżywáć z máſłem.

Káßlu.

Káßlącym z Ryżu dobrze vwárzonego/ y przebitego/ polewki kilákroć przez dzień vżywána/ bywa rátunkiem.

Twarz

Twarz / Rece bieli

Twarz / y rece chedogie gládkie y białe czyni / Ryż miáłko vtárty / z mlekiem zmießány / vżywáiac.

Slinom z vſt wyſtáwiaiacym.

Ktorym śliny z vſt ciekáia z Ryżu co namieley vtłuczonego / á z winá vczynić iáko máść / y tym iezyk czeſto pomazowáć. Toż wino czyni / w ktorymby był Ryż wárzony / ćiepło nim vſtá płoczac.

Slinogorz

Slinogorz w gárdle leczy / Ryż w pitym miedźie wárzonj tym czeſto gárgáryzm ćiepło czyniac.

Pierśiom ztwárdniáłym.

Stwárdnieniu / boleniu / y zápaleniu pierśi białogłowſkich / Ryż w winie z Rożą y z kwiećiem Rumienkowym / przez pieć godźin naprzod moczony / potym dobrze rozwárzony / á ćiepło ná nie plaſtrowány / ieſt lekárſtwem. Abo z kwáśnym miodkim *Oxymel* zowia / záczyniony y plaſtrowány / pierśi odmiekcza / y zapalenie ich gáśi.

Piegom

Piegi y ine zmázy ſpadza wodá zwárzonego vmywáiac.

Rece biále czyni

Rece biále y gládkie czyni / wźiać maki Ryżowey / Jeczmienney / krochmalu / maki z Słonecznik / maki Bobowey / korzenia Fiołkowego / po ßeśći łotow / Trágágántu białego miáłkiego dwá łoty / á to wßyſtko pomießawßy / potroße tego ná raz bráć / y w wodźie rozmießáć / á rece tym nácieráć / potym ie chedogo omyć. Może też ták wiele mydłá iáko prochu wźiać / á weſpoł to w możdźerzu vtłuc przylewáiac po troße Rożáney wodki / że bedźie iáko ćiáſto / potoczyć go w gałki / według vpodobánia. A tym rece vmywáć.

Item.

Abo wźiać Ryżowey maki bárzo miáłkiey z ośm łotow / ośrzodki z białego Pßenicznego chlebá ßeść łotow / mydłá miekkiego / cztery łoty / miodu ileby było doſyć do záczynienia przerzeczonych rzeczy / poczynić ná gałki mierne / do vmywánia y wyćierania rak.

Ospicom.

W oſpicách wyćiága zbytnie wilgotnośći z ćiała y trawi maká Ryżowa z Ryżu vprażonego / potrząsßy prześćierádło ná ktorym chory lega.

Item.

Popukáłe oſpice maka Ryżowa poſypowáć wyſußáiac ie goi / ták że żadnych dołkow po ſobie nie zoſtáwiáia / iáko czeſtokroć możemy baczyć. Abo ták / Wźiać dobrze przyprażonego / y przy rumiánego Ryżu / y miáłko vtártego dwá łoty / y przez sitko prześiać / Trágágántu białego poł łotá / miáłko vtártego / ná ktory że trzy łyżki ábo łoty / wodki Rożáney nálać / á nákrywßy od godźiny do godźiny / ták niecháć żeby ſie prawie dobrze roſpuśćił / potym make Ryżowa z nim co napilniey w możdźerzu vmießáć przylewáiac wodki Rożáney / áż ſie ſtánie iáko iáka máść rzadka / á tym oſpice námázuy: ták blizn ábo dołkow po ſobie niepozoſtáwia ná ćiele.

Strupy ćiekące goi.

Strupom płynacym / wźiać Ryżu vtłuczonego z ßeść łotow / Siárki żywey łotow dwá / to octem winnym oſtrym záczynić / á tym ſtrup śliwiacy námázywáć / podeſchnie ſpádnie / y zgoi ſie.

Zywot odwilża.

Z máſłem młodym wárzony / żywot odwilża / y ſtolce czyni.

Ryż wietrznośći w ćiele vmnieyßa.

Liſzáie ſpadza.

Liſzáie y bláchy po ćiele ſproſne śćiera / karmiac / Kwiczolá ábo Jemiełuchá Ryżem / á łayná tego zbieráć / y winnym octem ie záczyniwßy nácieráć.

Wodká z Ryżu dyſtyllowána.

Aqua Oryzæ ſtillatitia.

Wodká z Ryżu tym ſpoſobem bywa wyćiagniona / wźiać Ryżu co namieley vtártego funt kupiecki / máſłá młodego bez ſoli czterdźieśći ośm łotow / ábo dwá funty Aptekárſkie / nożek ćielecych cztery / ośrzodki chlebá białego łotow ßeſnaśćie / Ryż y ośrzodke żemlana námoczyć w kozim mleku / ćielece nogi w wodźie ciekacey ták długo wárzyć / áż połowicá wody wywre: do tegż dwánaśćie białkow świeżych iáiec z korupámi zbić / y to wßyſtko z *Balneum maris* dyſtyllowáć / potym w tey wodce troche Kámphory y Háłunu roſpuśćić / á tym twarz poćieráć. Abowiem śliczna płeć czyni / czeſto nia twarz omywáiac / á nie oćieráć ieno żeby weſchnełá.

Trunek z Ryżu vczyniony.

Potus oryzaceus.

Tatárowie ktorzy pod wielkim Chámem ſa ná wſchodźie ſłońcá / z Ryżu ſobie czynia napoy piiány / do ktorego wßelákie korzenie pod pewna miára y wa ga kłáda / ktorym iáko namocnieyßym winem dla korzennośći vpiiáia ſie. Może też z Ryżu iáko z inego zbożá ſłod vczynić / y piwo vwárzyć.

Piwo z Ryżu.

Chleb Ryżowy.

Oryzaceus panis.

Gdźie obfitość Ryżu rośćie / iáko w Jndyách / tám chleb z niego wiecey poſpolitßy á niżli z inego zbożá czynia. Ten ácz doſyć biały y chedogi / iednák bárzo nieſtrawny / iáko y chleb z Pßenice Jndyáńſkiey y z Tureckiey / y w żołądku długo leżacy. Ludźiom tym tám nádine zboże chleb bárzo przyiemny / ktorych żoładki przyzwyczáili ſie mu. Ludźiom robotnym y pracowitym wieyſkim / táki chleb byłby bárzo vżyteczny: Jeno tu náßym bárzo nieużyteczny mießkom / boby wiecey ná nim iednym rázem przeiadł / niżliby go bánkiet wßyſtek koßtowáć mogł.

Szkodźi.

Doſtrawienia żoładkowi ćieżki. *Dioſ.*
Zywot zátwierdza miernie. *Dioſ. Ægi.*
Krew zła / hruba y lipka czyni. *Gal.*
Mocz iáko y ſtolce / vżywány zámyćiaga

O Tátárce/ ábo Pogánce. Rozdział 31.

Frumentum Saracenicum, Ocymum cereale, Fagopyrum, Fegopyrum, Frumentum, Faginum, Fago triticum, Triticum hirciuum.

Heyden korn. Bocks korn. Buchs weytzen. Grůtz.

TAtárká iáko y Ryż/ wiecey miedzy iárzyny krupiáſte á niżli zbożá poczytána. Tá gdy ſie z ziemie puſzcza/ liśćia okrągłego bywa potym rychło Bluſzczowemu podobna/ ieno troche ſpiczaſtſze y miekſze. Zdziebłá czerwonego czczego ábo kruchego / y gáłęziſtego / ktore tákże niemáło odnożek ma / te y tám y ſám liśćie poſobie máia okrągłe/ a ku wierzchu ſpiczáſtſze. Sámá ſłomá tey iárzyny bywa wwzyſz ná łokieć y ná dwá/ podczás wyſza / podług buynośći ziemie. Kwiátu białego / drobnego / rzeſiſtego: Z ktorego trzygránowite źiárno bywa/ kſztałt Bukwie/ ćiemno dźika ſzupiná zwierzchu okryte / we wnątrz białe / mączyſte twárde. Korzeniá twárdego/ niegłeboko w źiemi roſpierzchłego.

Mieyſce.

NA rolách ſpráwionych/ iáko ine zboże/ iárzyny káſzy ſterośćie w ćiepleyſzych krainách/ dwá kroć może do roku siana bydź/ to ieſt/ ná wioſne záraz / y po ránych żniwách.

Przyrodzenie.

ODwilżá y rozgrzewa miernie / wietrznośći w ćiele wznieca / ále wżdy nie ták iáko Groch y Bob.

Moc y ſkutki.

TAtárczána káſzá/ ábo krupy/ mniey ſiráwy y posiłku ćiáłu dáie / á niżli Zytne / ábo Jęczmienne káſzywo. Záś wiecey niżli iágły

Káſza z mąki Tátárczáney ſnadna ieſt do ſtrawienia / y ćiáłu niezłą tuczność dáie. *potráwá*

Tych náſzych czáſow z Tátárki rozmáite krupy czynią/ gdyż z ſtárodawnych wiekow tylko dla bydłá byłá siana. Krupy miąſze dla czeládźi/ krupy drobne/ drobnieyſze bárzo ślicżne iáko perełki dla ſtołow páńſkich y krolewſkich / do ktorych przychodźi / czynią y mąkę z nich / ták dla tátárczuchow ábo chlebá Tátárczánego / iáko y do wárzenia. Tákowe wſzyſtkie rozmáićie przyprawuią y wárzą. Jedni w mleku / drudzy w mięsney polewce. Jni w Migdałowym mleku. Niekiedy roſpito ták pod polewkę kápłonia ábo mięsną/ iáko do ſmażenia w másle / ábo w oliwie / ábo w oleiu Lniánym.

Czynią też z niey krupy obwárzáne bárzo ſmákowite / tákże do ſmáżenia/ z tych káżde iáko kolwiek przygotowane ſą / nie tylko przyiemnego ſmáku / ále y zdrowa potráwa ćiáło miernie tuczące. *Krupy tátárczáne obwárzone.*

Dźiatkom w powićiu z mąki Tátárczáney pápinek mátki zdrowy czynią / bądź w mleku / bądź w wodźie z máſłem. *Pápinek dźiećinny potráwá.*

Tátárczána káſzá w wodźie z máſłem wárzona/ á ſyrem poſypána/ w dźięcznego ſmáku bywa.

W mleku wárzona/ á ná przymioty gorące koleryczne plaſtrowána / ieſt vżyteczna. *Przymiotom ognistym kolerycznym.*

Z tátárki wieprze oſobliwie tyią. *Wieprze kármi.*

Kury tákże prędko od niey tyią/ ták dáiąc *Kokoſzy.*

im ią ſurową / iáko też w wodźie wárzona / troche omáśćiwßy ią máſlem / ábo y bez máſłá. O dálßych vżytkách iey niewiemy.

Tátárczuchy ábo chleb z Tátárki.

Panis phagopyraceus.

Z Mąki Tátárczáney w niektorych kráinách / gdźie Zyto ábo Pßenicá nie rádá ſie nádáie / y kedy tey w obfitośći rośćie / chlebá vżywáią / iáko w Peſárćie / w Gáßgoniey / w Oſwáldźie. Też y v nas bywa w vżywániu / czáſu roku drogiego. Ten ſmáku ieſt przyiemnego. Zywot nadyma ále niezbytnie / bo ſie prędko ná dno w żołądku ſądzi y potecha. Dáie mierny ćiálu pokarm ludźiom robotnym / y prácowitym ſłuży. Pożytecznieyßy y ſtrawnieyßy ieſt / niżli chleb z Owſá.

Krupy obwárzáne z Tátárki ſmáżone / ábo w polewce mięśney wárzone / bywáią wdźięczną potráwą.

Rozſądek.

Omylą ſie ſproſnie / ktorzy *Ocymum* Dioſkorydowe / ktore my Bázyliſzką zowiemy / Tátárką mieć chcą / te wßyſtkie ſkutki ktore ſą Bázyliſzce właſne / nie vważnie przypiſuią.

O Prośie / y Iágłách. Rozdźiał 32.

Milium, Cenchris & Cenchrus, Paſpale, & Paſpalus, Hipp. Piſtum.

Hirß. Hirſchen.

TRoiákie Proſo / ták v nas iáko v poſtronnych narodow znáyduie ſie / czerwone / białe / y czarne / pierwße ieſt napoſpolitße: Białe y czarne nie ták. Iednák białe y czerwone liśćia trzćinnego / ábo iáko v Bzu. Zdzbło ná dwá łokćia wzwyß / członkowáte / miąſze / koſmáte / w wierzchu ktorego kiśći z wielu ćienkich źdźiebł máiące / ná ktorych źiarn drobnych bárzo wiele bywa okrągłych / pełnych gładkich / y lśniących / w ſwych łupinkách ćienkich. Korzeń má drobnego / włośienkowátego.

Proſo czarne / nie tylko bárwą ſwą od czerwonego y białego ieſt rożne / ále y źdźbłem ćienßym y gładkim / nie koſmátym / iáko pierwße dwoie. Liśćiem też ſą ſobie podobne / tákże ſłomy kąkolowátey. Ziárná iáko ſie wyßßey námieniło / czarnego / gládkiego y podługowátego troche / ábo poćiągłego / we wnątrz iądrá bielßego / niżli poſpolite Proſo. Ktore poki w ſwych kiśćiách / ábo w miękinách / y łuſczynách ieſt. Proſem go náżywáią / á gdźie będźie otłuczone / Iágłámi miánuiemy. Drudzy káßywem Prośiánym. Ini Pßonem

Mieyſce.

NA ledá źiemi rośćie / ná puſtych / ná ſtáwiſkách / ná piaſkách / by tylko wilgotnośći doſtátek miáło / bo w ſuchych y iáłowych źiemiách bárzo ſie niekocha. Lubi też źiemię gnoiem náwożoną y máśną.

Czás.

ZAraz ná Wioſnę w Kwietniu /

ábo w Márcu bywa śiáne/ czwartego y piątego^o^ mieśiącá dożrzewa. Przeto niekiedy śieią go dwákroć do roku/ ná Wiosne/ y ná początku Wrześniá. Naprzystoynieyszy czás ná Wiosne/ gdy Báby niebieskie wschodzą zá chłodu ráno/ ábo wieczorem. Może bydź bez zkázy y nárußenia do śiłu lat chowáne/ ieno żeby go wiátry niedochodźiły iáko Varro o gospodárstwie wieyskim/ y Theophrástus pißą.

Przyrodzenie.

PRzyrodzenia iest chłodzącego w pierwßym stopniu/ suchego we wtorym ná końcu/ ábo ná początku w trzećim. Ma też nieco w sobie subtelnośći ćiepłey. Miekiny iego wysußáią.

Moc y skutki.

Z Prosá otłuczonego bywa kászywo/ ktore Jagłámi zowią: Te ácz do strawienia są przyćiężßym/ iednák kto z młodu im przywykł/ są im nie trudne do trawienia/ iáko nam Polakom/ Fráncuzom/ Niemcom/ Ruśi/ Litwie/ Podolánom/ w częstym á máło nie w vstáwicznym są vżywániu/ zwłaszczá ludźiom wieyskim prácowitym/ flisnikom/ márynarzom/ stáwarzom. Też ludźiom mieyskim/ rzemieśnikom/ náwet stoły ßláchecktie y páńskie zdobi/ wárząc ie w mleku z másłem á z cukrem/ tákie pokármem bárzo smácznym y tuczącym bywáią.

Vbożßy/ á choćia v bogátßych/ y przy dworách páńskich/ dla czeládźi z wodą á z másłem y z solą ie wárzą.

Dźiećiom potráwá.

Dobrze dźieći máłe do tey potráwy zwyczáiáć/ mieląc iágły ná mąke/ w mleku ią wárzyć/ ktora dáleko im zdrowßa y pośilnieyßa/ á niżli mięso/ ktorego prędko zámnożenie glist dostáią.

Jágły smażone.

Bywáią też po wypłokániu chędogo w wodźie/ w mięsney polewce tłustey wárzone/ y vżytecznie z dobrym smákiem pożywáne.

Doná dźienia.

Bywáią po sypko vwárzeniu w másle smáżone/ á do stołowego vżywánia dáwáne.

Przychodzą do kißek nádźiewánia wieprzowych y wołowych/ wárząc ie pierwey z tłustośćiámi ich. Báránie też y skopowe: tákże kißki ćielęce w domách ßláchecktich y páńskich pospolićie/ przeßrotowánymi iágły w mleku wárzonymi troche soli przydawßy w śmietánie kwáśney/ niegdźie w słodkim wárzą/ pieprzu y ßáfranu troche przydawßy/ nádźiewáią/ y zá nieposlednieyßą potráwę máią.

Mámkom obfitość gestego mleká dá ie.

Mámkom ktore przywodnistßym dla zssących dźiatek máią tego kászywá w mleku wárzonego vżywáć/ ábowiem im dostátek mleká gęstego y dobrego dáie.

Suchotnym.

Suchoty máiącym bez gorączki/ iágły ábo z nich mąká/ w koźim mleku świeżym wárzone y cukrowáne/ zá vżyteczną potráwę y lekárską/ gdźieby więc gorączká byłá/ ábo y biegunká przytym/ tedy miásto mleká koźiego wźiąć migdałowego.

Potráwá

Potráwá lekárska w Febrách/ y w inych chorobách niepospolita/ zwłasczá gorących: wźiąć śliw Węgierskich/ ábo Szwestek/ y w polewce z kur wárzyć ie/ á gdy vwreią/ zbić ie w oneyże polewce/ przecedźić przez śitko/ ábo chędogą chustę/ y wsypáć do tego garstkę mąki Jágláney/ wárzyć dobrze/ potym przyląć we dwoynasob Migdałowego mleká/ przywárzyć/ że będźie iáko kászá/ á dáć choremu miásto potráwy. Tá ábowiem do strawienia prędká/ y pośiláiąca.

Febrze trzećiego dniowey

W trzećiego dniowych gorączkách lekárstwo/ osobliwe z iágieł/ ktorym ś. Ambroży/ iáko Antonius Gwainerus piße/ swe Medyoláńczyki leczył: funt iágieł we trzech funtách wody ták długo wárzyć/ áżby się iágły popukáły/ przecedźić/ y tey odcedzoney wody dáć dobry trunek choremu pić/ tego dniá gdy go iuż gorączká opuszcza/ á po wypićiu záraz nákryć chorego dobrze/ żeby się poćił.

Pot wzbudza.

Ktorzy się w łáźni zápoćić nie mogą/ tey przerzeczoney wody z iágieł wárzonych/ dáć z trochą cukru rowny trunek ćiepło wypić/ záraz pot wzbudźi.

Ptákom pokármem przyiemnym.

Kwiczoły/ Jemieluchy/ Przepiorki/ Grzywacze/ Báżánty/ Wroble/ Prosá bárzo rády vżywáią/ y od niego tyią.

Jáycá Pokoßy wielkie niosą. Wieprze. Bydłu.

Kokoßy wielkie iáycá rády niosą/ dáiąc im dostátek/ miásto iney zobie/ Prosá.

Wieprze też niektorzy nim karmią.

Bydłu rogátemu miekiny/ ktore z Prosá otłukánego odchodzą/ z parzą dobrze dáwáć.

Tátárska potráwá.

Vżywáią też często Tátárowie iágieł z kobylim mlekiem wárząc/ ábo surowych z ßkápią krwią/ záćiąwßy mu żyłę w nodze. Ktoremi potráwámi bárzo się pośiláią.

Kászá żywot zátwierdza.

Kászá iágláná gęsta żywot zátwierdza/ przeto rospito wárzoná/ biegunki zawśćiąga. *Dios.*

Mocz pędźi. Zołądek wysusza.

Mocz pobudza y wywodźi rzedzey wárzona. Tenże

Zołądek wysußáią pożywáiąc ich. *Gal.*

Jagły z mlekiem iákokolwiek vżywáne/ bądź w mleku wárzone/ bądź rospite w mleku surowym/ snádnieyße są do strawienia y do odwilżenia. Tákże z Migdałowym mle-

ktem pożywane.

Głowie wilgotney názbyt.

Spadki flágwiste z głowy / y zbytnie w niey wilgotnośći wysuſza. Proſá z ośm ábo z dźieśiąć łotow / ze dwiemá ábo trzemá łoty ſoli / w pánwi vprážyć ná ogniu węgliſtym / y w woreczku ná głowie co náćiepley trzymáć.

Item.

Abo wźiąć dwie cżeśći Proſá / ſoli y kwiećia Rumienkowego po iedney / to vprážyć przewárzonym obyczáiem / á co náćiepley ná głowę w worku trzymáć. Coż też lekárſtwem.

Vſzu bolenie.

Vſzu bolenia ieſt / przykłádáiąc ná nie z wierzchu co náćiepley / zwłáſczá gdźie bol z źimnych wilgotnośći ábo z wietrznośći.

Zębom boleiącym.

Zębom boleiącym toż ná policzki przykłádáć dobrze.

Mleko zbytnie w pierśiách białogłowſkich wysuſza y trawi. Weźmi Proſá dwie gárśći / kwiećia Rumienkowego / Bobowey mąki po gárśći. To weſpoł ná pánwi vprážyć / y w woreczku co nagoręcey ná pierśi trzymáć. ktorych dwá vczynić dla drugiey

Kászlu.

Kászlu z ſpadkow flágmiſtych ná pierśi: Wźiąć Proſá dwie gárśći / ſoli / żytney Mieтki / Lebiodki / Polein / po poł gárśći. Zioła poſiekáć drobno / ſoli z gárśċ przydáć / ná pánwi ábo w gárncu vprážyć / y w worku ná wierzch głowy co náćiepley przykłádáć.

Kłoćiu w bokách.

Kłoćiu ſrogiemu w bokách / pod źiebry / y łopátkámi. Tákże

Boleśćio

Boleśćiom wſzelákim z źimnych wilgotnośći.

Morzyſku

W morzyſku y dárćiu w kiſzkách / ábo kolce: Proſo párzone / y w workách gorąco ná mieyſcá boleiące przykłádáne / vśmierza. Abo weźmi Proſá dwie gárśći / otrąb iákich kolwiek / ábo miekin proſiánych gárść / ſoli poł gárśći / á vprážywſzy co náćiepley przykłádáć. Potym Dialtea námázáć.

Sczkawce

Sczkáwkę z źimnych wietrznośći záſtánawia: wźiąć Proſá ze dwie przygárśni / ſoli poł gárśći / Hányżu polnego gárść / Piołynu / Miáty czerwoney poł gárśći / vprážyć w worku co náćiepley ná dołek pod pierśiámi kłáść. To też

Zołądkowi boleiącemu.

W żołądku boleśći wſzelákie vkłáda / ták z zbytnich wilgotnośći / iáko z wietrznośći źimnych.

Kolce.

Kolkę á dárćie w kiſzkách / ábo we wſzytkim żywoćie vkłáda: Wźiąć ze cztery przygárśni Proſá / Rumienkowego kwiećia / ſoli / otrąb rżánych / po dwu przygárśni / naśienia Kopru ſwoyſkiego / ábo wierzchołkow iego gárść. To weſpoł vprážywſzy / co nagoręcey zćierpieć może / ná wſzyſtek żywot w worku przykłádáy.

Item.

Abo więc wźiąć ták wiele / iáko śię przed tym powiedźiáło / Proſá / ſoli dwie gárśći / naśienia Lniánego / ſwoyſkiego Kopru / Włoſkiego Kopru / Hányżu po gárśći.

Abo też tym ſpoſobem: Proſá cztery przygárśni / kwiećia Komonice / Rumienkowego / ſoli po dwu gárśći / polnego Kminu / Lniánego naśienia / po gárśći / naśienia ſwoyſkiego Kopru / kramnego Kminu / Włoſkiego Kopru / Hányżu / po poł gárśći. To wſzyſtko vprážywſzy / co nagoręcey w worku ná żywot przykłádáć.

Item.

Abo wźiąć Proſá / Owſá młoconego / naśienia Kopru Włoſkiego / otrąb. Abo

Item.

Proſá / otrąb rżánych / y ſoli po rowney cżeśći / vprážyć / y przykłádáć.

Opuſzeniu y nádećiu.

O puſzeniu y nádećiu ćiáłá z wietrznośći / ábo zbytnich wilgotnośći. Tákże

Puchlinie

Puchnieniu żywotá. Wźiąć Proſá ze cztery przygárśnie / Bru / mąki Bobowey / po dwu gárśći / śiárki żywey ośm łotow. To wſzyſtko w gárncu / ábo ná pánwi dobrze zágrzáć / ná ſpuchły żywot w worku co nagoręcey przykłádáć.

Item.

Abo wźiąć proſá / Bru / otrąb żytnych / po trzy gárśći / Bobku z hrubá przetłuczonego z gárść / to weſpoł vprážywſzy ná pátelli / ábo w gárncu / ná wſzytek żywot ſpuchły w worku przykłádáć / co náćiepley znieść może.

Wątrobie nábrzmiáłey

Wątrobę zátkáną y zámuloną otwiera / Proſo z ſolą vprážone / á ná práwy bok w worku co náćiepley przykłádáne / zwłáſczá wilgotnośćiámi źimnymi.

Wątrobie boleiącey.

Tákże wątrobie boleiącey z záźiębienia: Wźiąć Proſá trzy cżeśći / otrąb rżánych dwie / á ſoli iedne cżeść. To rozgrzawſzy ćiepło w worku przykłádáć.

Sleźionie nábrzmiáłey.

Sleźienie nábrzmiáłey y ſpuchłey z záćpánia znácznego / otwiera y leczy: wźiąwſzy Proſá dwie cżeśći / ſoli połowice / y dwá płotniáne worki tym nápełnić / á ná kſztałt kráty przeſzyć / żeby śię w kupę nie zbiegáło / ná cegłách rozgrzanych / ábo ná dnie ogniſká gorącego dobrze zágrzáć / y octem oſtrym winnym ćiepłym ie ſkropić / á ná lewy bok pod żebrá przykłádáć ieden po drugim co nagoręcey / ták źimne wietrznośći roſpądza / z ktorychby ſleźioná byłá nápuchłá.

Nyrecznym bolom.

Nyreczne boleśći vkłáda: wźiąć zárowno mąki iágláney y Ięczmienney / á białym winem zaczyniwſzy / ná pláſtr vwárzyć / y ná nie dwá kroć przez dźień pláſtrowáć.

Niezátrzymániu moczu.

Vśikániu nocnemu ábo nie zátrzymániu vryny: mąká z Iágieł Ięczmienna káſzą wárzona á pláſtrem ćiepło ná pępek / y przez wſzyſtek prog łoná y krok przykłádáć dobrze.

Kámień nyrkowy psuje.

Ná kámień nyrkowy kąpiel doświádczoná: wźiąć proſá z ſłomą iego z pięć gárśći / z ſtárzáłey czarney kápuſty gárść ábo ze trzy. Kwiećia Rumienkowego / naśienia Slazowego / Pięciornikú ábo Pięćperſtu / wroblego Proſá źiela / po dwu gárśći / Opichu źiela / Pietruſzki / Pokrzyw / ábo Zagáwek / Polein / wodney Miety / źiela Dźień y Noc / po gárśći. To wſzyſtko w rzeczney wodźie

wárzyć /

wárzyć / á po pás ſię w tym wſzyſtkim kapáć raz y trzy ná dźień.

Biegunkom dźiecinnym.

Ciekaczki y biegunki dźiećiom záſtánawia mąkę iáglána w wodźie wárząc / w ktoreyby źiarnká gárbárſkie były wárzone / y to pláſtrem ná żywot przykłádáć.

Kiſzce ſtolcowey.

Ná wychodzenie ábo wydymánie kiſzki ſtolcowey / Proſo ábo iágły ćiepłe / ták wárzone káſzá / pláſtrowáne / iáko ſurowe / ná krzyże y troche niżey pod krzyżámi / zátrzymawáia ná ſwym włáſnym mieyſcu. Też káſzá Proſiána toż czyni / vżywáiąc iey.

Vpłáwom białogłowſkim toż ieſt rátunkiem.

Vpłáwō. pochodowániu fałſzywemu.

Wydymániu / ábo chęći fałſzywey do pochodowánia z przyczyny źimney: Wźiąć Proſá / ſoli / Ruty ogrodney / otrąb po dwu gárśći / vprážyć ná panwi / y workiem co náćiepley ſobie przykłádáć / ábo gołą zádnicą nátym śiádáć.

Tym ktorzy leżą w oſpicách / mąka z Proſá ábo z iágieł poſypowáć prześćierádłá dobrze / bo zbytnie wilgotnośći z nich wyſuſza.

Jądrom y moſznōmoſzum.

Moſznom ſpuchłym ieſt wielkim y prędkim lekárſtwem / mąká z iágieł w winie á w kwáśnym miodku / ktory w Aptekách *Oximel* záwią / wárzona / máſłá y Terpentyny troche przydawſzy / pláſtrowáć.

Máciey.

Máćicy nábrzmiáłey ábo ſpuchłey z wietrznośći / dwie gárśći Proſá wźiąć / kwiećia Rumienkowego / Máruny / Poleiu / po gárśći / naśienia Kopru ogrodnego / Kopru czarnego po puł gárśći / ſoli gárść. Źiołá pokráiáć drobno / á z Proſem y z inymi naśieniámi zmieſzáć / vprážyć / y ná prog łoná co náćiepley w worku przykłádáć.

Boleśćiō gdźiekolwiek.

Boleśći w ktoreykolwiek częśći ćiáłá / Proſo gorąco w worku choćia ſámo / bez przydánia inych rzeczy przykłádáne / vkłada. Toż mąká z iágieł z máſłem wárzona á ćiepło pláſtrowána czyni.

Vſzkniony m od węzow.

Rány od węzow / y inych beſtiy iádowitych vczynione / Proſiána mąka z mążią ábo z wodną ſmołą záczyniona / y ná nie pláſtrowána / leczy y goi.

Obrázonym od Stonogow.

Od ſtonogow obrážonym / ieſt lekárſtwem.

Ráncer. Fiſtuły.

Ráncer otworzyſty / y fiſtuły wyſuſza / y goi / proch tym ſpoſobem vczyniony / wźiąć Proſá trzy funty / ſoli / kurzyńcom ábo łáien kokoſzych / po połtorá funtá / korzenia y ſkory drzewá iábłoniowego / iábłká zámorſkiego / po dźieśiąći łotow / korzenie y ſkorę drobno pokráiáć / á z inymi pomienionymi rzeczámi w gárniec ſurowy niewypalony wſypáć / zwierzchu zálutowáć *luto ſapientiæ*, y w piecu gárncżárſkim / miedzy inymi gárncy wypalić: Potym onym popiołem miałko vtártym / ráncer otworzony. Tákże fiſtuły záſypowáć. Abo ták / Proſá y kokoſzych łáien / wźiąć pod iednąż miárą ábo wagą /

Item.

y przerzeczonym ſpoſobem w ſurowym gárcu wypalić / á záſypowáć.

Pigwy świeże záchowywá.

Pigwy świeże długo w cále záchowa / w Proſo ie zágrzebſzy.

Mieſo ptaki od ſmrodu záchowuie.

Mięſo świeże czáſu letniego żeby ſię nie záśmierdźiáło / w Proſie go chowáć. Tákże zwierzyny y ptaki.

Bydłu rogátemu.

Rogátemu bydłu gdźieby koláná ábo nogi popuchły / Proſo z śiemieniem Lniánym wárzyć / miáłko vtłukſzy pierwey / y ćiepło przykłádáć.

Koniom morzyſko vśmierzá.

Morzyſko koniowi w żywoćie / Proſo z ſolą / w kotle prážone / y w worze co nagorącey ná brzuch przywiązáne / gryźienie / y morzyſko mu vkłáda.

Końſkie mu rogu.

Rog koniowi popádáły y rozczepiony ſtula / iágły w wodźie z białki od iáiá / y z łoiem kozłowym ná pláſtr rozwárzone y co náćiepley ná kopytá roſpádłe / káżdego dniá po rázu przykłádáne / áż ſię zás ſtuli / y zrośćie.

Rog gdźieby koniowi zlazł z nog / proſo z hrubá przetłuc / y w mleku ná pláſtr co náćiepley rozwárzyć / á przywiiáć mu ták długo po rázu ná dźień / áż mu iny vrośćie twárdy / żeby mogł ná nim chodźić beſpiecznie.

Koniowi záżywe.

Koniowi záżywe zábićiu / Proſo z ſtárym ſádłem ábo z ſmalcem wárzyć / á wybráwſzy mu rog do żywego. Hufnal wyiąwſzy / przywiń pláſtrem. Trzećiego dniá znowu day go podkowáć.

Nápuchnieniu.

Puchlinę z gorącey máteryey / ná ktorym kolwiek mieyſcu będąca / pláſtr z mąki Proſiáney wyćiąga y wyſuſza / choćia dla ſypkośći trudna ku pláſtrowániu.

Boleniu żył pietych.

Nerwom ábo żyłom ſuchym boleiącym / Proſo co náćiepley w workách przykłádáne bárzo ſłuży / do czego ledwie może bydź co lepſzego / bo ieſt rzecz lekká / miękka / á przytym gorącość długo w ſobie záchowuiąca. Przeto gdźie potrzebá ktory członek oźiębiony rozgrzewáć / Proſo do tego ieſt bárzo przyſtoyne.

Od zágniłćiá y ſtáży záchowuie.

Proſo coby kolwiek w nie było zágrzebiono / y chowano / od wywietrzenia od zágniłćia chrobáctwa záchowuie. Toż o lekárſtwách / w nim zágrzebionych rozumieć mamy.

Szkodźi.

Szkodźi

Sypko vżywane iágły w kiſzkách zátwárdzenie czyni.

Chleb z Proſá.

Panis Miliaceus.

Chleb z Proſá miedzy wſzelákim zbożem z ktorego chleb czynią / namniey pokármu dáie y żołądek źiębi. Ten poki świeży ieſt ſmáczny. Ale záſtárzáły y ſuchy / nie ieſt przyiemny. *Dioſ. Gal.*

Wyſuſza. y chłodźi.

Chleb z Proſá ábo y káſzá / tym ieſt vżyteczna / ktorych żołądek potrzebuie wyſuſzenia y chłodzenia.

W ćiekaczkách vżyteczny do iedzenia. Záś w zátwárdzeniu żywotá zły / bo bárziey zátwierdza. Zoladek nádyma y kiszki.

W ćiekaczkách. Twierdza.

Wodká z Prosá.

Aqua stillatitia Milii.

Bierą w ten czás proso ze słomą / z liściem/gdy ma nawiętße/y ziárno śie poczyna wiązáć/z korzeniem/ z kwiátem/ y z naśieniem/ile kto chce mieć tey wodki: Korzenie chedogo zpłokáć/y ze wßytkim vśiekáć/ y w Bálneum maris wolnym ogniem distilowáć. Potym wziąć znowu kiśći / álbo kłośia prośiánego / z kwiećiem / y z naśieniem / suchego : y zgrubá przetłuczone/ osm łotow/ do káżdego puł gárncá wodki / á znowu dystylowáć / y ná słoncu iárym wyzonowáć. Tey káżdego dniá ráno y ná noc / po cztery álbo pięć łyżek vżywáiac/ Mocz zátrzymány wywodźi y pędźi.

Mocz pedźi.

Nerki.

Przechody Moczu.

Pecherz z záplugáwienia y z ßlámowátośći wychedaża. Z osobná służy

Kámieniowi w Nerkách srogie boleśći często zniecáiącemu / przerzeczonym sposobem iey vżywáiac/ káżdego dniá.

Nerki. Przechody moczu. Pecherz wycheda. Kámien w Nerkách. Item

Niektorzy tey wodki vżywáią co trzeći Mieśiąc/ po tegodniu/ ráno ná czczo/ á gedźinę przed wieczerzą/ po piąći álbo ßeśći łyżek. A tym sposobem vżywána/ záchowywa od srogiego poruszenia kámieniá w Nerkách.

Gdźieby śie też iuż zruszył / y bez miáry mordował / vczynić kąpiel z Prosá / wyßßey pomienionym obyczáiem : do ktorey wchodząc / łyżkę álbo z osm tey wodki dáć pić. Ták go popędźi y wywiedźie.

Kámieniowi z ruszonemu.

Rozsądek.

Proso y iágły dáleko są do káżdey rzeczy przystoynieysze y lepsze / do vżywánia przyiemnieysze / smácznieysze/ do strawienia snádnieysze/ á niżeli Ber/ álbo Brzána kászá. Też iágły nie ták zátwierdzáią żywot. Pokarm ćiáłu lepßy y tucznieyßy dáią / niżli kászá Brzána. Z zwierzchu do zágrzewánia częśći oziębionych/ przystoynieysze proso / y lepsze niżli Ber : bo bez gryzienia wysusza.

O Bru y Kászywie iego/ Rozdział 33.

Panicum , Panica , Elymus , Helymus, Melyne,& Melinus, Mel frugum.

Fench/ Fenich/ Pennich Heydelpennych/ Panikorn / Fuchßschwantz/ Heydel/ vnd Heydelfench Butzweitzen.

BER/ tákże iáko y Proso/ od Theofrástá iest miedzy zbożá poczytány / w trzecim mieyscu. Ale Kolumellá y Gálenus w szostych kśięgách o ziołách / miedzy iárzyny y kászywá go kłádą. Ten Prosu iest bárzo podobien / ták korzonki/ liśćiem/ źdźbłem/ iáko ziárnem : kiśćią tylko rożny / ktora ma obdłużną/ miąższą / gęstą / y ziárná wßędy pełną / okrągłego/ twárdego/ lśniącego / łupinkámi nieiákiemi okrytego/ żołcieyßych y trochę drobnieyßych niżli prośiáne. Korzonki gęste/ drobne/ mocne: kiść miąższą y obdłużną. Wßákoż nie wßędy

iednákiey wielkośći / we Włoßech ná

na stope dluga. w naszych stronách dáleko krotsza/ ktora iákoby iákimi gronkámi ziárnistemi okolo iest obsádzona.

Mieysce y czás śiania.

Ná rolách wypráwnych bywa śiany w Kwietniu y w Máiu. Bywa też ná nowinách/ kopáninách/ y ná stáwiskách śiany/ iáko y proso. kocha sie w gruntách piasczystych y kámienistych/ gdźieby zbytnie nie bylo wilgotno. Bywa niegdźie dwákroc do roku śiany/ to iest/ powtore po żniwiech/ á zwlasczá gdźie láto bywa dluzsze: wczás dochodźi: ták że czterdźiestego dniá po wśianiu dożrzewa.

Przyrodzenie:

Tegoż przyrodzenia ktorego iest proso/ y pokarm niemal tákowysz dáie. Tákże zástánawia y zátwierdza/ iedno troche mdley. tákże wysusza pożywány. Swierzchu też przykládány wysusza y chlodźi. iáko Gáleń twierdźi w 6. kśiegách o ziolách. iednak w tych rzeczách pomienionych proso lepsze.

Moc y Skutki.

Potráwá

TEgo kászywá tym wlasnie sposobem iáko y prosiánego/ y do tych potrzeb vżywány/ do zátykánia glodu. Abowiem nic vżytecznieyszego y lepszego nie czyni w ćiele/ tylko zátyká/ pokarm gruby ćiálu dáiac: przeto czeládźi domowey/ ludźiom prácowitym á ciezka robota sie báwiacym/ rzemiestnikom/ iest potráwa naprzystoynieysza. Ciálom subtelnieyszym y piesczonym nie ták.

Krwie charkániu. Ciekaczkom. Nerkom.

Krwia charkáiacym.

Ciekaczki máiacym.

Nerkom mdlym/ y w spráwách swych przyrodzonych ostábiálym.

W plynieniu y w odchodzeniu naśienia meskiego nád wola/ abo w spániu. Też tym

Spadkom czestym.

Ktorzy czeste spadki z glowy miewáia. Tym wszytkim pomienionym dolegliwośćiam bywa lekárska y vżyteczna potráwa.

Potráwá zdrowa strawna y tuczna.

Pisze Rases Arábczyk/ iż Brzána kásza w mleku wárzona/ pierwey ia w wodźie otrab wárzonych kilká godzin moczac/ iest potráwá zdrowa/ stráwna/ y tuczaca.

Glowy boleniu z kolery.

W bolách glownych z kolery pochodzacych/ iest lekárska potrawá kászá brzána/ chedogo naprzod splokána/ potym w tlustey polewce mięśney wárzona. náwet migdálowym mlekiem wedwoynasob go wziawszy/ zálana/ y wodnista kásza vżywana. Tá

Krwie plwániu. Suchotom. Czerwonce. Nerkom. Pecherzowi. Czerwonce.

Krwia pluiacym.

Suchotnym iest też vżyteczna potráwa.

W czerwoney niemocy/ y ciekaczkách.

W záwrzedźiálośći Nerek y Pecherzá/ w mleku koźim/ ábo krowim wárzona/ y vżywá.

Czerwona biegunke zástánawia/ vtárszy ia co namieley/ á z czerwonym winem pić dáiac ná czczo y ná noc. Toż y w biegunkách czyni.

Glowy boleniu z zaźiebnienia.

Glowy bolenia z źimney przyczyny vkláda/ wziawszy ze dwie gárśći Bru nie otluczonego/ otrab rżánych/ soli grádowki/ álbo okruszkow po gárśći/ Szálwiey/ Máieranu/ po pul gárśći/ Aneżu/ Bobku z miezszá przetluczonego/ naśienia Kopru Wloskiego po lośćie. To vprázyć w gárncu/ ábo w panwi/ á w worku co naćiepley ná glowe przykládáć.

Krtuszeniu y womitom.

Krtuszeniu z ostábiálośći zoladká: Wziać Bru niecco tluczonego dwie cześći/ czerwoney Mietki suchey/ Rożey suchey czerwoney po gárśći/ vprázyć ná panwi/ a w worku ná zoladek co naćiepley przykládáć/ á skoro przechlodnie/ znowu go nágrzać ná cegle goracey/ octem go winnym ćieplym pokropiwszy/ znowu przylożyć.

Zoladkowi boleiacemu.

Zoladkowi z wietrznośći źimnych boleiacemu/ wziać Bru dwie cześći/ soli/ otrab/ naśienia Kopru ogrodnego/ vprázywszy/ w worku co nagorecey nań przykládáć.

Kolice.

Kolike y Dárćie w żywoćie z źimnych wietrznośći. Tákże też

W bokách kloćiu.

Klóćiu w bokách/ Bru dwie cześći/ soli iedne/ vprázywszy przykládáć tám kedy boli. Albo ták: wziać cztery przygárśni Bru/ kwiećia Rumienkowego/ Poleiu/ Ruty/ polnego Aneżu/ Kopru swoyskiego naśienia po gárśći/ soli dwie gárśći/ naśienia Anyżowego/ Romonice z kwiećiem y z liśćiem po pul gárśći. Ziele drobno posiekáć/ y ná panwi żelázney/ álbo ná páteli vprázyć/ á w worku plóćiennym co nagorecey ná żywot klásć.

W ospicách.

W ospicách zbytnie wilgotnośći wysusza/ maka iego przesćierádlá posypuiac/ ná ktorychby chorzy leżeli.

Cmelney chęći do pochodowánia.

Nádymánie w stolcu/ y chęć omylna do pochodowánia odpądzá/ wziawszy Bru dwie cześći/ soli iedne: á ná panwi vprázywszy/ w worek wsypáć/ y nágim zádkiem co naćiepley ná tym siádáć.

Zlekká zátwárdza. Wysusza y chlodźi.

Zlekká zátwierdzá żywot/ ták chlebem iáko y kászá vżywány: przeto do záhámowánia biegunek wszelákich bywa vżywany.

Gdźie też wysuszáć wilgotnośći potrzebá: tákże gorącość y zápalenie wychlodzić/ tám zwierchownie bywa przykládány/ ták w workách iáko plastrámi.

Rány ná krzyżách z odleżenia goi.

Rány ná krzyżách z odleżenia długiego / máká ze Bru oleykiem Mirtynkowym záczyniona y przywárzona goi / plaſtruiac ie.

Opuſzczeniu.

Opuſzczenie zbytnie żywotá roſpadza Ber / dwie cześci go wziawßy / ſoli / polnego Anyżu / otrab rżánych. To weſpoł vprážyć / á w worku ná żywot co nagorecey przykłádáć.

Moßnom opuchłym.

Moßnom opuchłym máká ze Bru w winie á w miodku kwaſnym / Oximel zowia / wárzona / przyłożywßy do tego máſtá / y terpentiny troche / ieſt lekárſtwem ćieplo plaſtruiac.

Podágrze Artetice.

Podágryczne / y Artetyczne boleśći y łamánia vkłáda máká iego / y Bobowa / po ßeśći łotow obu wziawßy / w kozim mleku / z wieprzowym ſádłem / álbo z ſmalcem wárzyć / y co naćiepley plaſtrowáć.

Chleb ze Bru.

TEgo chlebá ſtárádawnych czáſow ludzie vżywáli / y dziśieyßych niemniey / zwłaſzczá gdźie ſie go wiecey / á niżli inego zboża rodzi: tákże roku drogiego. Tákowy chleb chłodzi bárzo y wyſußa żoladek: bo nie ma w ſobie wilgotnośći żadney / áni kliiowatośći / iáko z inego zboża: przeto też bárzo kruchy y miálki / do ſtráwienia trudny / zwłaſzczá żoladkowi mdlemu / y nie przyzwyczáynemu. Ale tym ktorzy mu ſie z młodu przyłożyli ieſt im vżyteczny / bo ćiáłá ich czyni mocne.

Szkodźi.

Máły y nedzny pokarm daie.
Zoladkowi do ſtráwienia trudny.
Stárym ludziom nammiey nie ieſt vżyteczny.
Wietrznośći w ćiele wznieca.
Krew hruba y geſta w żyłách mnoży.
Bárziey żywot zátwierdza niżli iágły.

O Prośie Indiyſkim. Rozdział 32.

Sorgum & Triticum ſurginū, Milium Indicum, Milium Saburrum, Panicum Indicum, Panicum Loculare, Milium Saracenicum, Melega, & Melica.

Welſcher Hirſchen Indianiſcher / Hirſchen Sorgſamen Sorgi / Sorgſamen Sorgweytzen.

PRoſo álbo Ber Indiyſki / niedawnemi czáſy z Hißpániey w te ſtrony ieſt przynieśione. Wzroſtem Trzcinie ieſt podobne / ziárnem nic. ná Wioſne bywa śiane / wſchodzi z ziemie w ten czás kiedy y náße Proſo: z ziárna iednego cztery y pieć trzcin idźie / ktore ſa wyßße y grubße niżli náßá trzćiná. W wierzchu kiśći wielkie y mięßße / rozdźielne. Liśćia trzcinnégo / oſtrégo / y długiégo. ták iż gdźie pole iákie bedźie nim pośiané / zda ſie iákoby iáki gay / álbo lás trzcinny.

Tego Proſá trzciná / álbo laſká / nie ieſt we wnatrz czcza / ále ma w ſobie drzeń biały / nie twárdy y pośłodny / rownie iáko trzciná w ktorey cukier roście: álbo iáko we Bzie baczyć możemy. W Kwietniu kiśći z śiebie puſzcza mięßße / obdłużne / y bárziey w ſobie ſkulone / niżli kiśći proſá poſpolitégo / geſto ziárniſte. Kwiátu żołtáwégo iák y inne wßyſtke zbożá. Ziárná rumiánego / ßupinkámi oſtrémi okrytego / ſámo w ſobie wielkośći ziárná Soczewiczego / troche podługowátégo / álbo ráczey záoſtrzonégo. Też nietylko ziárno bywa rumiáne / ále náyduie ſie też czarne y białe.

Mieyſce

Z Indiey do Hißpániey / tám / z támtad do Włoſkiey ziemie: potym do Niemiec y do nas / ácz ſie v nas zrzadká znáyduie: bo ſie w nim nie kocháia. Ziemie wßedy lubi / by iedno byłá wypráwiona y nágnoiona.

Przyrodzenie

Chłodzacégo y wyſußáiacego ieſt przyrodzenia iáko náß Ber y Proſo

zátwierdza / záwśćiaga / wßákoż też roſprowádza.

Moc y ſkutki.

Potráwá ludźiom prácowitym

JAgły tego Proſá/ ábo maká z nich/ w wodźie z máſłem ábo z oliwa/ á z ſola wárzona / ieſt potráwá ludźi wieyſkich robotnych: bo do ſtrawienia nierychla Zás żoladkom ſłábym y pieſczonym ieſt bárzo nie ſtráwna.

Káßá z tego Proſá/ álbo maká w mleku ſłodkim geſtym/ álbo w polewce iákiegokolwiek mieſá wárzona/ ſtrawnieyßa ieſt á niżli z woda: przeto y dźiećiom ieſt vżyteczna.

dźiećiom

Nerkom biodrom

Nerkom boleiacym y Biodrom ieſt rátunkiem.

Wola ná ßyi ſpadza.

Wolá ná ßyi/ álbo ná gárdle wyroſłe roſpadza.

Biegunkom wßelákim.

Biegunki wßelákie zaſtánawia / ná żeláżney łyżce wielkiey vprażywßy/ á co namieley vtrzeć / á z winem czerwonym / álbo z Bábczána wodka pijac.

Vpłáwom czerwonym y czerwonce.

Vpłáwy pániam czerwone záwśćiagáia kwiatki iego rumienne / wziawßy ich kwinte miáłko vtártych/ á z winem pijac. Toż też

Czerwoney Biegunce służy. Zás

Vpłáwom białym y ćiekacze.

Vpłáwom białym / y

Biegunkom inym / kwiećie tegoż Proſá białe/ pod taż pomieniona waga / z winem miáłko vtłuczone/ á trunkiem dawáne / ieſt lekárſtwem.

Chleb z Proſá Indiyſkiego.

Panis de Melica.

NIegdźie w Włoſkich wśiách/ gdźie inego zboża niedoſtátek/ chleb z niego piecka/ ále do ſtrawienia bárzo trudny y ćieżki.

Wieprzom. Kokoßom. Golebiom.

Do karmienia Wieprzow ieſt przyſtoynieyße. Tákże

Kokoßom y Golebiom / ieſt vżyteczne.

O Mánnie. Rozdźiał 33.

Gramen Mannæ, & Gramen cereale, Gramen eſculentū.

Manngraß.

MAnne Trawna dwoiáka znamy / śiana y ſámorodna/ álbo polna. Mánná ktora bywa śiana/ liśćia y korzonkow ieſt drobnieyßych y cienßych/ niżli ſámorodna. Trawna zdźbłá kolankowátego/ kłoſkow długich od kolanká nawyżßego gromadka ßeść ábo ośm/ podczás wiecey pochodzacych/ cienkich záoſtrzonych: á gdy ieden w nozdrzá wpuśći á rucha nim/ krew pobudza: ztad go Łácinnicy ſanguinella zowa. Naśienia podługowátego drobniuchnego: kwiátu rumiánego: tá dozrzána/ bywa iáko ine zbożá żeta.

Druga Mánná ieſt ſámorodna / álbo trawna / podobna we wßem Mánnie śianey / iedno drobnieyßa we wßytkim/ y nizßego zdźbłá. Tákże słomy członkowatey/ łśniacey/ proſtey. Ná wierzchu kiśćia kłoſkow pieć ábo ßeść/ rumiennych. Kwiát tákże rumieniáwy / bárzo drobny. korzenie y liśćie pierwßey podobne. Smáku poſłodnego cierpkáwego: naśienia tákiegoż/ ieno drobnieyßego/ ziárná bielßego. Tá nie bywa żeta/ ále zá roſſy ná śitá zbierána / ſußona/ á potym w ſtepách otłukána.

Mieyſce

PIerwßa w polach bywa śiana iáko inße iárzyny y káßywá/ z ktoremi tákże doyźrzewa. ſámorodna/ ná łakách y przy ßcieżkách/ niegdźie y drogách. A tá ieſt ſmáku lepßego y ſmácznieyßego/ poſłodna/ z nieiáka máła ćierpkośćia.

Przyrodzenie

Oboiá ieſt przyrodzenia wyſuſzáiącego y zátwierdzáiącego / iáko y Ryż.

Moc y ſkutki.

Do ſtołowego vżywánia przychodźi w mleku/ álbo y w wodźie z máſłem wárzona. Tákże ſmáżona ſypko. Bywáia też niá kiſzki nádźiewáne.

W mieśney polewce wárzona: tákże w mleku / pokarm tuczący ćiáłu y ſmákowity dáie: y dáleko vżyteczniejſzy y lepſzy/ niżli Jágły álbo Ber. Wietrzności w ćiele nie wznieca/ iáko Prośiána y Brzána káſzá.

Pierśiom białogłowſkim zátwárdźiáłym Mánne otłuczona w mieśney polewce tłuſtey wárząc / á plaſtruiąc / ieſt lekárſtwem / zwłaſzczá z ráná. Tá też miernie tuczy ćiáło.

Jeſt też bydłu potráwa vżyteczna / ták ſłomá iáko źiárno.

Mocz nád przyrodzenie záſtánowiony / pędźi. Tákże

Wſzelákie zátkánia y zámulenia ná wnętrznośćiách otwiera / y wywodźi/ korzenie Mánniáne yz naśieniem iego wárzone / á trunkiem vżywáne.

Źiele sámo / álbo trawá Mánniána / z wieprzowym ſádłem vtárta/ przydawſzy ośrzodki chlebá białego/ álbo rżánego/ od pſá vkąſzone leczy/ plaſtruiąc. (Apul.)

Bolączki twarde odmiekcza/ tenże plaſtr przykłádány.

Oczom płynącym Trawá Mánniána / ktora tylko trzykłośiſta / bywa lekárſtwem / zbieráiąc ia ná ſchodźie Mieśiącá / vtłuc/ á ná oczy przykłádáć zwierzchu.

Może też ſucha do roku chowáć: á gdyby oczy poczęły płynąć/ ſyie wſzytkie nia obłożyć y obwiązáć/ záraz łzy záwciągnie (Pli.)

Krew z nośá pobudza / w nozdrza liſtek álbo kłos tey Mánny wpuśćiwſzy / mniąwſzy z lekká nos.

Potráwá. / Pierśiom białogłowſkim zátwárdźiáłym. / Ciáło tuczy. / Bydłu potráwá. / Moczu záſtáno. / Wnętrznośći zámulenu. / Od pſá obrażon. / Bolączkom twárdym. / Krwáwy tok z nośá budzą.

Rozſądek.

Skutki te dwá / to ieſt / leczenie rány od pſá vkąſzonym / y odmiekczánie twárdych bolączek: przypiſuia ie rádniey Wroniey nodze/ á niżli Mánnie. Rzád niektorzy/ ale omylnie/ Trawę Mánniána / rozumieia bydź Wronia noga/ ktora Láćinnicy/ Coronopum zowia.

O Koſtrzewie/ Rozdział 34.

Panicum ſylueſtre, Panicula ſylueſtris, Iſchæmum aliis.

Wilderfench/ Wild Pennikorn/ Wild Manngroſz.

Koſtrzewá dwoiáka do znáiomośći nam przychodźi iedná Mánnie polney álbo trawney/ korzonkámi/ liśćiem/ źdźbłem/ y źiárnem podobna. Tylko we wſzytkim więtſza/ źdźbłá rumiennego kolankowátego / gládkiego. kłoſkow w ſwey kiśći / nie iáko w Mánnie poiedynkowych / ále roſochátych y odnożyſtych/ rumiennych. Źiárno w ſowitych ſzupinkách / bielſze od Brzánego/ Jágielnego y Mánniánego/ ták iż w wodźie wárzona/ zdáſie iákoby w mleku byłá. Tá nád wſzytkie ine káſze iágliſte/ y mánniáne/ naſmákowitſza bywa. Druga ktorą dźikim Brem názywamy/ źdźbłá ćienſzego/ iáko y pierwſza rumiennego y kolankowátego/ łokietnego. liśćia długiego / wąſkiego y oſtrego. kłoſkow ćienſzych / długich / rumiánych y koſmátych / y ták oſtrych / że ſie prędko ſzat imnią: korzonkow drobnych y rzadkich.

Mieyſce

Rośćie oboiá máło niewſzędźie/ w ſádách/ w ogrodách miedzy iárzynámi/ ná winnicách y polách zwłaſzczá drobnieyſzá. Więtſza ná ſkáwiſkách po ſpuſzczeniu wody y wyſchnieniu: á tá sporſza do vżywánia/ y częśćiey przychodźi.

Przyrodzenie

Wyſuſza y chłodźi iáko Ber/ Proſo/ y Mánná znáczniey á niżeli Ber y Mánná zátwierdza.

Moc y ſkutki.

Przychodźi do ſtołowe[o] vżywánia / y ieſt miedzy inemi káſzámi bárzo przyiemna/ y wdźięczna potráwa/ ále nie v wſzytkich poſpolita. á to/ ábo zá niewiádomośćia/ ábo zá niedbániem dla prácowitego iey otłukánia.

Ptakom niektorym ieſt zobia przyiemna.

Skutkow tychże ieſt/ ktorych Ber ſwoyſki. Przeto gdźie Bru y Proſá do pomienionych potrzeb niemáſz/ Koſtrzewy wźiąć może.

Ber modry Indiyski/ Rozdźiał 35.

Panicum cæruleum Indicum

Blauw Indianisch Fench

BER Indiyski blekitney álbo modrey bárwy/ korzonki puszcza według wzrostu swego nie wielkie/ ćienkie/ y gesto/ rowni iáko nász Ber. Trzćiny ná chłopá wzwyż/ á miązszey ná dobry wielki pálec/ kolankowáte: od ktorych pochodzą odnożki. Drzeń wewnątrz iego trzćiny bládobiáley. Liśćia podobnego Trzćinie wodney/ iedno szersze/ przez ktore wzdłuż żiebro/ ábo grzbiet bieży spodkiem. Trzciná od korzeniá modra/ z nieiáką odmiennośćią wdźieczną/ gládka/ y lsnąca. W wierzchu tey y odnożek iey paleczki oble/ krotkie y podługowáte. Miásto kłosu/ coś ná kształt pszenice Tureckiey/ ábo Indiyskiey/ z kwiatkámi bárzo przyiemnemi/ iásnomodremi: z tych potym naśienie drobne/ podługowáte/ geste/ y miedzy sobą śćiste. Smáku podobnego Jáglánemu/ álbo Bru nászemu.

Mieysce

WLasne y przyrodzone mieysce/ źiemiá Indiyska/ iednák y z nászą w Europie/ iáko w Hiszpániey/ we Włoszech/ w Niderlándźie/ y mieyscy v nas w kochánszych páńskich ogrodách znáyduie sie. Lubi źiemie ćiepłą y wypráwną.

Przyrodzenie y skutki

JLE z smáku baczyć możemy/ Przyrodzenia y skutkow tychże ktorych iest Ber nász. O inszych skutkách iego wiedźieć nie możemy.

Sesam ábo Logowa cudzoźiemska/ Rozdźiał 36.

Sesamum.

Leindotter/ Flachsdotter

SEsam/ ktory też Logowa cudzoźiemską zowiemy. Jdźbło iest/ Prośiánemu podobnego iedno miąższeyszego y wyższego/ ná trzy łokćie czworogránowitego. listu rumionego. Pomornego źiela liśćiu podobnego/ tylko szerszego. Kwiátu źielonego/ naśienia w strączkách gránowitych białego/ y iáko Mák drobnego/ oleiowátego: z ktorego oley do powszechnego vżywánia/ wybiiáią. A ten miedzy wszytkimi oleiámi po oliwie ma przodek.

Mieysce

W Ægypcie w Jndiey/ w Grecyiey/ w Turcech/ bárzo sie w nim kocháią/ y tám ztąd bywa przywożony

żony do nas. Kole czyni bárzo iáłowe/ y niepłodne / przeto go nie wſzedzie rádo śieią.

Przyrodzenie

NAśienie tego źiela miernie rozgrzewa / iáko Galen w oſmych Kśięgách o źiołách piſze / ieſt bárzo lipkie/ tłuſte/ odmiekczáiące. Tegoż przyrodzenia ieſt / oley z niego wybity. Aben Meſua Aráb. piſze / że w wtorym ſtopniu rozgrzewa / á w pierwſzym odmiekcza.

Moc y ſkutki.

Zapách przykry dáie.

PRzykry zapách z vſt dáie/ gdy go żucha.

Nerwy twárdość odmiekcza.

Miazgość y twárdość żył ſuchych / naſienie odmiekcza/ náćieráiąc ie nim/ ábo oleykiem iego.

Vſzom.

Vſzom pognieciónym y potłuczonym/ z przymiotem ogniſtym / okłádáiąc álbo námázuiąc/ ieſt lekárſtwem. Tákże

Opalon. Opárzonym.

Opárzonym y opalonym plaſtruiąc go / álbo oleiem iego pomázuiąc / bywa rátunkiem.

Przymiotom.

Ogniſte przymioty wyćiąga.

Kolice.

Kolikę álbo dárćie w kiſzkách vkłáda/ żywot nim náćieráiąc / y Kliſtery z niego czyniąc.

Vkąſzonym od Báráżá Wężá y Jáſczurek źiemnych.

Od Wężá ktory zowiemy Báráż / á ten ma rożki ná głowie. Tákże od źiemnych Jáſczurek/ ktore gwiazdźiſtemi zowią/ vſczknione/ leczy / nárány vtłukſzy przykłádáiąc.

Głowy boleniu z vpalenia ſłonecznego.

Bol głowy z vpalenia vśmierza Oley Seſamowy/ z Rożánym oleykiem/ álbo z Rożána máśćią náćieráiąc.

Toż czyni tego źiela kłacze/ w winie wárzone/ zwłaſzczá w zápaleniu Oczu/ y w záczerwienieniu/ y w ſrogim ich boleniu.

Oley Seſamowy.

Oleiek.

OLey ten bywa falſzowány/ Mákowym álbo z Orzechow Włoſkich oleiem: ále to ze ſmáku y z zapáchu poznáć ſnádnie/ ktory go świádom.

Żołądkowi iáko vżyteczny.

Oley z naśienia w miáre vżywány / żołądkowi ieſt bárzo przyiemny: y przeto

Ciáło tuczy. Naſienie mnożny.

Ciáłá ludzkie tuczy: Suchotnym y chudego á wyſchłego ćiáłá ieſt vżyteczny: Naśienie przyrodzone mnoży.

Bywa do wielu lekárſtw vżywány / y do innych oleiow y máśći przymieſzány.

Gárdłu. Głoſu gládkiemu.

Chropowátość gárdłá odpądza.

Głos gládki y krzykliwy czyni.

Jeſt też máterya wielu inych oleiow/ iáko Meſua piſze.

Popádániu ſkorze ná ćiele.

Popádániu ćiáłá z zbytniey ſuchośći Melánkoliczney / nim pomázuiąc goi: ábowiem ſkore ná ćiele odwilża/ (Aben Meſu.)

Zmárſkom ná twarzy.

Zmárſki ná twarzy wyćiąga y wyrownywa (tenże)

Melánkolicznym.

Melánkolicznym do vżywánia ieſt vżyteczny oley. In ſummá/ tych ſkutkow ktorych Migdałowy.

Szkodźi.

Żołądkowi.

ŻOłądkowi Naśienie bárzo ieſt ſzkodliwe: bo trudne do ſtrawienia.

Womity zbudza.

Womity wzbudza/ iednák przypiekáne lepſze y zdrowſze niżli ſurowe (Aben Meſua)

Prágnienie czyni. Ciáłu tłuſty pokarm dáie.

Toż Naśienie vżywáne prágnienie czyni/ (Raſis.) Ciáłu pokarm tłuſty dáie/ przeto nie może dáć żołądkowi pośilenia.

Rolę płoni.

Rola płonna y iáłowa czyni.

Rozſądek.

DAwnych czáſow to źiele w Europie bywáło ſláncowáne álbo ſiewáne / zwłaſzczá we Włoſkich kráinách/ poki Oliwnych drzew nie rozmnożono. Potym go ták zániechálí / że dźiśieyſzych czáſow przyſzło im/ iáko y nam / w nieznáiomość: á nawiecey dla tego / że źiemie bárzo płonna y iáłowa czyni.

W Egipćie / w wielkim ieſt kochániu/ y w obfitośći go dla oleiu śieią / ktorego do rozmáitych domowych potrzeb vżywáią.

Náyduie ſie ieſcze inny Seſam dwoiáki/ pierwſzemu nieiákokolwiek podobny / z opiſánia Dioſkoridowego y Gálenowego / ktore náſzy Logowa zowią. Ale te obá nie ſą własnym Seſamem.

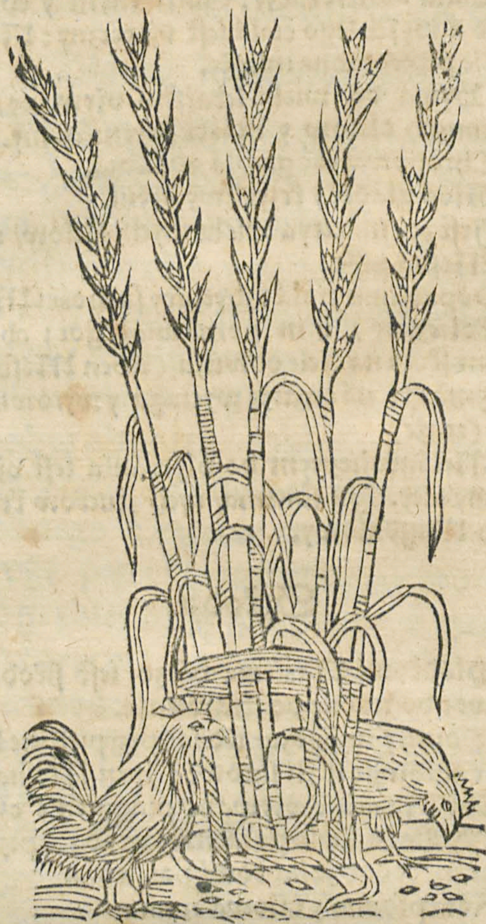
Kąkol własny/ Rozdźiał 37.

Lolium, Zizania, & Zizanium, Aera. Græcè Thyarus.

Lulch / Dort/ Weytzentwalch/ Troſpen.

KĄkol złe / á zbożu ſzkodliwe źiele: iednák niektorym choro-

bom do lekarſtw bywa vżyteczne. Co ná zime puſzcza ſie z ziemie. liście

ma wąſkie/ długie/ y koſmáte/ miąższe/ miedzy ktorym zdźbło wyraſta cienſze pßenicznego: kłos máiąc ná wierzchu długi/ po ktorym łuſki albo ßupinki parámi/ wąſkie/ podługowáte/ ośćiſte y kolące/ nierowné przećiw ſobie położoné: w ktorych po trzy/ álbo po cztéry ziarnek leży twárdych/ káżdé łupinka okryte twárdą. dożrzewa weſpoł z Pßenicą.

Mieyſce.

Rad ná rolách iáłowych y mokrych wſchodzi y rośćie/ miedzy pßenicą/ y ięczmieniém/ y w inym zbożu/ ná rolách zbytnie wilgotnych/ kędy ziárno iákiegokolwiek zbożá wymoknie y wyprze. Theofráſtus w kśięgách 8. w Rozdziale 7.

Przyrodzenie

Rozgrzewa ná początku w trzećim ſtopniu/ wyſußa we wtorym ná koncu/ śćiencza/ rozrzedza/ wyćiera.

Moc y ſkutki.

Wrzodom ciáło wyiadáiącym

Kąkol/ ktory miedzy Pßenicą rośćie/ ná mące zmełty/ zágniłe y śmrodliwe wrzody y rány goi/ záſypuiąc nią. (Dioſ.)

Ná głowie wrzodom czerwonym y twárdym

Kroſty/ álbo korzedziennice czerwone á twárde ná głowie leczy: ſámo ziele ze wßytkim/ to ieſt/ z korzeniem/ z kwiátem/ z naśieniem vtárte/ á plaſtrowáne.

Zmartwiáłośći y ogniu piekielnemu rozßerzáć ſie broni.

Zmartwiáłość członká ktoregokolwiek/ iáko bywa/ gdy ſie ogień piekielny wrázi/ rozßerzáć ſie broni/ mąká Kąkolowa z ſolą/ z Rzodkwią/ á octem winnym co naoſtrßym záczyniona/ y plaſtrowána. Iedno potrzebá pierwey to mieyſce puſzczádłem co nagłebiey y nagęśćiey pośiekáć.

Twárdośći ślezióny.

Ślezione zátwárdziáła zmiękcza/ mąká iego w ſłodkim Moßćie/ álbo w Łorze wárzona/ á ná lewy bok plaſtrowána.

Lißáiom ſproſnym y trądu.

Lißáie ſproſne po twarzy/ y indzie po ćiele/ wychędáża y ſpądza. Tákże y Trąd/ z octem/ z Solą/ á z żywą śiárką námázuiąc.

Wolom ná ßyi. Zołzy zá vßymá.

Wolą ná ßyi. Tákże

Zołzy zá vßymá twárde/ á do zebránia w otok trudne/ zmiękcza/ rozpądza/ otwiera/ z łáyny gołębimi/ á z naśieniem lnianym/ w ſłodkim winie wárzona/ y z wieprzowym ſádłem plaſtruiąc.

Scyátyce.

Scyátyce ieſt lekárſtwem/ mąká Kąkolowa z krowim łáynem wárzona/ á ná biodrá co naćiepley przykłádána. Táß mąká w occie miodowym wárzona/ y ná boléiące nogi plaſtrowána/ Podágre vkłáda.

Podágrze. Womity ſtánowi.

Womity z oſłábiáłośći żołądká záwśćiąga/ on poſila y vtwierdza mąká z Kąkolu/ z naśieniem Gorczyce polney/ ktorą drudzy omelnie Koßyſczkiem ſámica zowią: oboygá po rowney częśći biorąc/ z miodem á z rządką ſmołą/ álbo z mázią záczyniona/ á ćiepło plaſtrowána.

Kokoßy. Kapłony. Gołębie tuczy.

Ludźiom do vżywánia nie ieſt przyſtoyne tego ziela naśienie/ przyſtoynieyße kápłonom/ kokoßom. Gołębie tuczy.

Páznogćiom chropowátym.

Páznogćie chropowáte y párßywe/ ták v nog iáko v rąk ſpądzá/ y gládkie czyni: tey mąki z kąkolu wźiąwßy z pułtorá łotá/ z krußcu inkauſtu żołtego/ Arſeniku/ Sándáráchy/ Kádźidłá kramnego po pułłotá. To wßytko co namieley vtrzeć/ á z Terpentiną záczynić/ y ná páznokćie przykłádáć.

Pániom niepłodnym. Poroniáiącym.

Niepłodnym pániam do płodu bywa pomocą. Tákże tym ktore poroniáią y nie donaßáią płodu do przyſtoynego czáſu: wźiąć z tego ziela naśienia mąki/ inni z mąką ięczmienną/ drudzy z kliiem/ z Mirrą/ z Kádźidłem/ zárowno káżdego: tákże y ßáfránu/ y tym do łoná podkurzenie czynić/

nie/ przedześćiem małżeńskim.

Parchy goi taż mąká z żywą śiárką / w winnym occie rozdźiáłána / á plastrowána. (Plin.)

Kośći z ran wyćiąga z miodem ná rány przykłádáná. Tákże inerzeczy w ćiele tkwiące/ iáko postrzały/ kule/ żeláza/ tarnie/ gwoźdźie/ szkłá wyćiąga/ plastrom y máśćiom do tego służącym przymieszána.

Párchom

Kośći z ran y ine tkwiące rzeczy wyćiąga.

Ogrodnicza.

Drzewu / ktore owocu swego do czásu przynależącego donośić nie może/ ále záwżdy przed czásem z niego opada / rátunek dáie kąkol/ ktory miedzy pszenicą rośćie/ z korzeniem wyrywány/ á troche przewiedły/ powrosło z niego vczyniwszy/ drzewo nim opasáć. (Socion) Constantinus lib: 10. cap: 82 de Agricultura.

Ogrodnicza

Drzewu lekárstwo z ktorego owoc opáda przed czásem.

Szkodźi.

Chleb ze zboża/ w ktorymby Kąkolu wiele było/ czyni ludźiom głowy szumne/ y iáko piáne/ ćiężkie y dymu pełne.

Sen głęboki y ćiężki przywodźi.

Szkodźi głowie.

Sen głęboki.

Zawrot głowy czyni.

Oczom szkodźi/ bo wzrok mdli y ćmi.

Przeto tákowe zboża kąkolowáte / máią bydź pierwey dobrze przez przetáki przesiewáne y wyczyśćione/ niżliby do młyná były dáne.

Wątrobe zámula y zátyka/ w trunku ábo iákim inym sposobem vżywány (Ab: Mes.)

Zawrot. Wzrok mdły.

Wątrobe zámula.

Rozsądek.

Wiele ich / ktorzy Czárnuchę żytną rozumieią bydź własnym Kąkolem. A nie tylko gospodarze wieyscy / ále też niektorzy z Ziolopisow znácznieyszych / iáko Theofrástus/ y náśládowcá iego Fuchsius/ zá ktoremi idźie gmin Lekárzow pospolity / y tłuscá Aptekárzow źioł mało znáiących. Ale poyźrzawszy pilnie co Gálenus w czwartych kśięgách o źiołách pisze w 8. Rozdźiale o Wyczyńcu / ktory drudzy Żytem álbo Jęczmieniem Myszym / zowią: gdźie tego Wyczyncá kłos / czyni Kąkolowemu kłosu podobnym / obaczymy záraz / że Kąkol w kłośie/ á nie w głowkách / iáko Czárnuchá polna / ktora ći omylnie Kąkolem miánuią / rośćie.

Fengrek / álbo Kozorożec/ Rozdźiał 38.

Fænugrecum, Buceron, Ægoceron, Telis.

Fengrec/ Bockshorn.

Kozorożec zowią nászy y Fengrekiem / y Boża trawą. Koniczynie liśćiem podobne/ kráié około ząbkowáné. Kłącza krotkiego/ á od iednego korzonká wiele pochodzącego. Kwiátu białawego: ktore gdy opadáią/ zaraz strączki/ iáko rożki troche nákrzywione/ długie/ spiczáste / záostrzoné/ álbo zakonczoné/ wyrastáią. W tych naśienie żołté/ oleiowáté/ tłusté / á pachniące. korzonkow ma wielé ćienkich włoskowatych.

Mieysce y czás zbieránia.

Śieią w ogrodach to źielé ná Wiosnę/ na źiemiách wyprawnych y tłustych. Dozrzewa w Sierpniu y tego czasu ma bydź zbierané.

Przyrodzenie.

Rozgrzewa we wtorym stopniu/

á w pier-

á w pierwßym wyjużá/ trawi/ rosprawuie/ odmiekcza/ pędzi/ y wywodzi. Bolé vkláda / wyciera/ á zwlascza maká z tego nasienia.

Moc y skutki.

Twárdości wnetrzne y zwierzchne leczy.

Maká násienia Fengrekowego w pitym miedzie wárzona / á plastrowána / twárdości / ták wnetrzne / iáko zwierzchne leczy. Ale ognistym przymiotom ßkodzi.

Slezionie twárdey.

Z maka pßenieczna zmießána / á octem winnym z sáletra rozczyniona / nábrzmiáłość sleziony/ y twárdość zmiekcza y ścieńcza

Bolączkom ná ßyi y zá vßymá.

Zołzy y bolaczki twárde plastrem ia kłádac / álbo rospadza / álbo zmiekczywßy ie / zbiera y gnoi.

Máciczy zádußnicy Máciczy- nym bolączkom. Miesieczney chorobie.

Sok wywárzony z tego ziela/ białogłowskim przypadkom/ iáko Máciczy zádußeniu/ Bolaczkom około niey / álbo też w niey bedaczym. Tákże czyszczeniu miesiecznemu/ nád przyrodzenie záwściagłemu / iest rátunkiem náparzáiac sie nim / ábo po pás kapiel z niego czyniac. (Dios.)

Vstom zapách.

Vstom zapách wdzieczny dáie/ żucháiac nasienie Kozorożcowe. (Aben Mesua)

Máciczy záwártey.

Máćice nád przyrodzenie záwárta otwiera.

Máciczy nápuchley.

Nábrzmiáła y nápuchła leczy/ toż nápárzánie z wárzonego tego ziela y z nasieniem.

Máćice twárdości.

Twárdość tákże tey Máćice odmiekcza y odwilża náparzáiac ia.

Máciczy záwártey

Też ná otworzenie Máćice záwártey wezełek z maki Fengrekowey z gesim smalcem/ w łono pusczony/ osobliwie ia odmiekcza y odwilża. Tenże wezełek Máćice czyści/ y przyrodzona chorobe pániom wzbudza.

Lupieże z głowy wychedaża.

Mleko z nasienia Kozorożcowego w wodzie wárzonego/ wyciagnione/ Głowe z łupieżow wychedaża. Też mleko

Wrzodom Párchom

Wrzody z głowy ciekace/ Albo Párchy chedoży.

Mocz pędzi.

Mocz záwściagniony nád przyrodzenie / piiac iuche wárzonego nasienia / y łono náparzáiac/ wolno wywodzi (Aben Mesuai)

Włosom opierzchnáć broni.

Włosy opadáiace z głowy / álbo z brody/ záwściaga / y od łysości broni / wárzac / á tym głowe czesto przemywáiac.

Bolom wßelákim.

Bole wßelákie gdziekolwiek / swym náparzániem vkláda.

Nádymániu y chćiwości do pochodowánia.

Nádymánie/ y czesta chćiwość ná stolec / odeymuie / mlekiem przerzeczonym nágrzewáiac mieysce.

Stolcom

Zbytnie śmrodliwym stolcom w biegunce czerwoney/ iest rátunkiem. Tákże

Gryzieniu w kißkách.

Gryzienie w kißkách w teyże czerwoney ciekaczce/ przez klistere/ polewká z Fengreku dána / álbo y trunkiem vżywána / vśmierza.

Członkom mdłym z bolaczek

Członkom mdłym/ álbo bolaczkámi ziętym / y z náćia wárzony korzeń zielony w occie/ á przykłádány/ bywa vżyteczny.

Włosom w powiekách.

Oley z nasienia/ z Mirtyakowym oleiem/ w powiekách włosy wychedaża.

Wrzedzienicom.

Wrzedzienice y krosty ná oczu ściera/ pusczáiac go ná nie.

Iątrzacym krostom.

Krosty iatrzace y wrzodowáte goi / przydawßy czwarta część nasienia Rzeżuchy w occie rozetrzeć / á pomázowáć.

Krosty sprosne śliwiace ná twarzy.

Tredowáćinom.

Tredowátość maka Kozorożcowego nasienia posypuiac / wytárßy ie pierwey czym wyćieráiacym (Plin.)

Lupieże z twarzy ściera.

Z twarzy tákże łupieże ściera / woda wárzonego tego ziela vmywáiac / maki tegoż Kozorożcu w niey rozmaćiwßy / á tym lice poćieráć ábo vmywáć. (Tenże)

Watrobie boleiacey.

Z teyże maki plastr czyniony / á ná bolaca watrobe przykłádány / bole w niey vkláda.

Flágme wywodzi

Flágme ktora dychawiczne czyni z pierśi wywodzi y wyciera / piiac iucha z Fengreku warzonego.

Smrod z podpaßá.

Smrod sprosny pod pachámi / tákże ná inych mieyscách odpadza/ nasienie iego wárzac/ á ta woda wymywáiac.

Moßnom opuchłym

Moßnom opuchłym plastr z maki tey / z miodem pitym vczyniony / á ćiepło plastrowány / iest vżyteczny.

Piegom.

Táż maká z śiárka á z sáletra / piegi ná twarzy tráci / czesto poćieráiac nia.

Wrzodom zaußnym.

Toż wrzody zaußne/ álbo świnie rozpadza y leczy.

Artetice. podágrze

Łamániu w członkách / y w stáwach/ Podágrze.

chirágrze

Chyrágrze/ z miodem á z octem plastrowána/ iest vżytecznym rátunkiem.

Wybićiu z stáwow

Członki z stáwow swych wybite/ y wywinione/ ná swe mieysce przywodzi/ tákże z octem á z miodem plastrowana.

Kancer.

Wrzod ktory zowia káncer/ z tey maki á z winá plastr czyniac/ leczy: á potym miodu przydawßy/ goi.

Káßelowi.

Káßle stáre záſtánawia y vkláda / z wárzonego Fengreku polewke piiac.

Sciatice

Scyátyke álbo łamánie w biodrách / z miodem/ z octem plastr czyniony / á ciepło przykłádány/ vśmierza. Tákże

Odbićiu ćiáłá.

Ná odbicie ciáłá od kości / tenże plastr dobry.

Koniom dychawicznym.

Koniom dychawicznym dawáć go z obrokiem dobrze. (Pli.)

Pierśiom y płucom owrzedźiáłym.

Pierśi/ álbo y płucá gdzieby owrzedziáły/ iuche z wárzonego dawáć trunkiem.

Oczom płynacym.

Sliskość z nasienia iego wyciagniona / á przez chuste ná czoło przywiniona/ płynienie oczu záſtánawia.

Zápaleniu y Czerwonośći.

Zápaleniu/ y

Czerwonośći oczu/ służy wodá z wárzonego Kozorożcu.

Wilgotności w ciele zágnoione/ wychedáża.

Sok z wárzonego nasienia Fengrekowego przebity y wygnieciony/ z miodem vżywány/ zágnoienie wilgotności ná wnetrzu wychedaża Tákże z kißek zbytnie plugástwá /

y śmrodliwe

y ſmrodliwe wywodźi (Aetius)

Bokom. Pierśiō.

Bokow bolenia. Tákże

Pierśi bez Febry y goraczki/ z nátkámi wárzony/ y z tego ſok wyżety / á z miodem do zgęſzczenia przyſmáżony / y kilká godźin przed iedzeniem / na raz iáko káſztan / álbo orzech Włoſki rowny vżywány/ oſobliwym rátunkiem bywa. Tylko ktorych głowá bolewa/ nie máia tego vżywáć.

Zátwárdzeniu w bokách y w kiſzkách.

Fengrek w workách w wodźie wárzony / przydawſzy do tego Fiiołkow modrych/ kwiećia Liliowego/ y kwiatkow z Slazu / na zátwárdziáłosci w bokách y w kiſzkách ieſt rátunkiem náparzáiac.

Bolaczkom twárdym.

Bolaczki twárde miekczy / y w rope obraca/ proch z naśienia Fengrekowego z maka Jeczmienna/ z káczym ſádłem záczyniony á plaſtrowány.

Otokom miernogoracym

Ná gorace otoki z oleykiem Fiiołkowym plaſtrowány/ ták wnetrznie / iáko zwierzchnie ieſt oſobliwym lekárſtwem.

Twárdosćiom wſzelákim. Slezionie zátwárdziáłey.

Wſzelákie twárdosći/ gdziekolwiek záśiadłe: tákże Slezionie zátwárdziáłey bárzo ſłuży / odmiekczáiac: wárzyć go w winie: potym w tey polewce make z naśienia iego / y z nasienia Lniánego záczynić / oleyku tegoż Fengreku / álbo oliwy / y woſku troche przydawſzy/ máść vczynić / y ná twárde bolaczki/ gruczoły/ zołzy/ przykłádáć.

Pániom ćieżko rodzacym.

Pániom ćieżko rodzacym / Diokles każe wźiać nasiena Fengrekowego/ pułpietá łotá według wagi / y puł kwarty wina słodkiego przewárzonego zmieſzáć / y ná troie rozdźielić. Pierwſzy trunek dáć w wánnie wody ćiepłey siedzac / ćiepło wypić. Drugi w łáźni ſie pocacy. Trzeći záraz z łáźniey wyſzedſzy. (Plin.)

Máćicy boleiacey

Máćicy boleiacey/ wźiać maki Fengrekowey/ Jeczmienney/ Lniáney/ po rowney cześći/ w miedźie pitym/ álbo w ſyćie vwárzywſzy / ná łono ćiepło przykładáć / Tákże y czopkiem / álbo wezełkiem w łono puſzczáć.

Plaſtr przećiw puchlinom y bolaczkom twárdym

Bywa też z liſtkow Fengrekowych máść tym ſpoſobem czyniona : Co naświeżſzych nákłáść w chedogi gárniec polewány/ y náláć ná nie oliwy y winá/ iléby doſyć / po rowney cześći / á przez dni dwádźieśćiá moczyć/ potym wárzyć / y przez płáty ſukienne przecedzić. Przydáć maki Kozorożcu naśienia / woſku troche / y z tego máść vczynić.

Ktora/ Puchlinom/

Gruczołom y zołzom/

Bolaczkom twárdym bárzo ieſt oſobliwa: owſzem tym / ktore przymiotu w ſobie ogniſtego nie máia / tylko twárdość/ ktora ſie nie ma/ áni do rozeſzćia / áni do zebránia w rope.

Tredowáćinom. Piegom.

Tredowáćiny.

Piegi / y ine zmázy z twarzy zpadza Fengrekowa maká / z rowna cześćia śiárki żywey: vmywſzy pierwey twarz woda ſáletrzána / álbo w ktoreyby ſáletra byłá rozſtárta : ta maka czeſto káżdego dniá náćieráć. Abo w oſtrym winnym occie rozmieſzawſzy ia / tym tredowáćiny y piegi náćieráć.

Pániam mieśiace wzbudza

Dámian Lekarz / ná wzbudzenie mieśiecznego czyśćienia białogłowſkiego/ brał puł łotá Kozorożcowego nasienia : y do tego ieſzcze czwarta cześć łotá/ á z puł kwarty winá słodkiego/ y wody przewárzywſzy / tákowym białymgłowam pić dawał.

Máćicy owrzedźiáłey.

Máćicy owrzedziáłey / płokánie z Fenugreku vwárzonego w wodźie / choćia z Slazem / przylawſzy troche pitego miodu/ ſprycowánie ćiepło czynic (Plin)

Pierśiō. Płucom okroſtáwiáłym.

W pierśiách álbo w płucach okroſtáwiáłych / ieſt wielkim y znácznym lekárſtwem / wárzac to nasienie ták długo/ ážby gorzkość odeſzłá/ potym miodu przydáć/ á pić dawáć.

Przymiotom niegwałtownym.

Przymiotom ogniſtym ſkromnym / á niezbytnim/ ták wnetrznym/ iáko zwierzchnim/ maká pomocna.

Szkodźi.

Bol głowie czyni. Przymiotom ogniſtym gwałtownym.

Czeſte y obfićie naśienia Fengrekowego vżywánie/ bolenie głowy czyni. (Aetius)

Przymioty ogniſte gwałtowne / bárźiey roznieca/ gdźieby miáſto chłodnego przykłádáne było. A ſkromnieyſze y mnieyſze z twárdosćia leczy. (Gal.)

Oley Fengrekowy.

DO czynienia tego Oleiu Fengrekowego/ biora naśienia iego funtow pieć/ Trzciny funt pachniacey : Oſtryżu wonnego dwá funtá : Oliwy dźiewieć funtow. Te weſpoł przez śiedm dni moczyć w przerzeczoney oliwie/ káżdego dniá trzykroć mieſzáiac. Potym dniá oſmego w práśie wyćiſnać / á do potrzeby chowáć.

Jnni miáſto wonney Trzćiny/ Kárdámom biora : A miáſto Oſtryżu wonnego / Bálſámowe drzewo / y mocza. Drudzy oliwe dobrze záprawiona/ temiż rzeczámi przerzeczonemi pachniacemi biora/ y ták nasienie Fengrekowe w niey mocza / á potym práſa práſuia y wyćiſkáia / á do potrzeb záchowuia.

Wybór.

DO lekarſtw niżey opiſánych / ma bydź świeży / ktoryby Fengrekiem nie zbytnie pachnał / á ktoryby rece wyćierał / ſmáku z słodkágorzkiego.

Moc y ſkutki.

Bolaczkō twárdym. Máćicy

TWárde bolaczki miekczy/ y w rope zbiera/ Dioſcor.

Máćicy y łonu białogłowſkiemu zátwárdniáłemu

dniálemu służy námázuiac. Abowiem ie odwilża y odmiekcza. Tenże

y łoná záтwárdźiáłość odmiekcza.

Ciężko rodzącym.

Pániom ćiężko rodzącym/ dla záſchłośći łoná / zá odeſzćiem wilgotnośći odwilżáiących / ieſt vżyteczny. Otwor łoná nim námázuiac/ álbo ſpryca ſprycuiac.

Wydymániu.

Wydymániu ſtolcowey kiſzki ieſt rátunkiem/ kliſtera go dáiac. Dioſ.

Párchom Wrzodom.

Párchy/ y Wrzody z głowy płynące goi.

Zmázom.

zmázy z twarzy ſpadza / nim ie námázuiac. Przeto Bárwiczkom do gládzenia twarzy bywa przymieſzány. Dioſc.

Perzyſkupieżom

Perz y łupieże ná głowie wychędaża. (Dio)

Opárzeliny.

Opárzeliny goi námázuiac nim.

Odźiebliny.

Członkom odmrożonym ieſt lekárſtwem/ przydawſzy troche woſku.

Przymiotom.

Przymioty ogniſte w ſtolcu odpadza námázuiac. Dioſ.

Len/ Rozdźiał 39.

Linum.
Flachs.

Len dwoiaki/ máło nie wſzyſtkim nam do znáiomośći przychodźi: Práglec ieden/ drugi słowień. Práglec bywa ránnieyſzy / y z tad ták rzeczony / że ſie prędko śiemie z niego wyprąża/ ieſcze y w roli / gdźieby trwániem y bronieniem nie był vprzędzony: abowiem ſie głowki otwieráia wczás záczym naśienie wypada. Záś słowień poźnieyſzy / y w głowkách ſwych / śiemie mocno trzyma záwárte. Obá prętu ſą ćienkiego / proſtego / obłego / y gibkiego / wzwyſz ná łokieć / podczás na pułtorá / według buyności źiemie/y niebá ſprzyiáźliwego. Słowień iednák od Prágleá bywa buynieyſzy. Z tych żaden nie ma w ſobie soku y wilgotnośći znáczney/ leki/ liſtkow obdłużnych/ wąſkich/ miekkich/ záoſtrzonych. W wierzchu prątkow pochodźi pięć/ ſześć / y śiedm gáłązek/ z ktorych kwiátki błękitnoiáſné. Té gdy opádna/ głowki okrągłé/ po wierzchu ſztryſiſté wychodzą. W nich śiemie pláſkié obdłużné / żołtáwé / iáko w przegrodkách leżące/ gládkié / y łſnące. korzonkow drobnych/ ćienkich y krotkich.

Mieyſce

W źiemi nawozney/y dobrze ſprawioney kocha ſie/ y miérno wilgotney. Ale sam rolą bárzo iáłową czyni.

Czás bránia.

W nászych kráinách / poſpolićie w Kwietniu bywa śiany / niekiedy w Máiu. A bywa w ten czás zbierány/ gdy w iego głowkách śiemie bedźie źrzáłé y żołtáwé.

Przyrodzenie.

Śiemie Lniáné/ w pierwſzym ſtopniu rozgrzewa/ w odwilżániu y w wyſuſzániu trzyma śrzodek.

Moc y Skutki.

MOC iego rozgániáć / odmiekczáć / y

bole

Bolączkom. Przymiotom ogniſtym.

bole vſmierzáć/ iáko Fengrek.

Bolaczki twarde/ á do zbierániá trudne/ odmiekcza.

Przymioty ogniſte roſpadza/ bole w nich vśmierza/ w wodzie z miodem y z oliwa wárzony/ y plaſtrowány. Albo z siemieniá iego máká miodem wárzonym rozczynioná: wyćiaga nietylko ogniſte przymioty zwierzchne/ ále y wnetrzne.

Plánom y zmázóm ná twárzy.

Zmázy y plány wſzeláki e/ z twarzy ſpadza/ máká tego siemieniá/ w rzadká chuſteczke ia záwinawſzy/ czeſto twarz pocieráć. A gdzie czwarta czeſć gorczyce do niey przymieſza/ rychley y lepiey wychodzy.

Wrzodóm zatwardziałym.

Z ſaletra y z popiolem z drzewá figowego vpalonym zmieſzána/ á plaſtrowána/ zatwardziałe wrzody/ y inne twárde rozpadza.

Liſzáiom. Párchom.

Liſzáie sliwiace.

Párchy ná glowie w winie wárzona wychodzą. Tákze

Pásnogciom.

Paznogćie chropowáte y párſzywe ſpadza/ przywziawſzy rowna czeſć nasieniá Rzeżuſzánego z miodem przykładáć.

Káſzlu.

Z teyże máki lniánego siemieniá/ á z miodu konfekt/ czeſto vżywány/ káſzel vsmierza liżac go/ álbo w vściech trzymány. Toż też

Pierśiom. Plucom.

Pierśi y pluca z flágmy wychodzą.

Swiſzczacym.

Gwizdotchniacym.

Zoſtrzálośćiom gárdłá.

Zoſtrzáłośći y ochrápienia gárdłá/ y piſczele przez ktora tech idzie/ tenże konfekt przerzeczony bárzo ſłuży. Abowiem flágme geſta/ lipka y kliowáta wywodzi.

Gryzieniu w kiſzkách.

Gryzienie w kiſzkách. Tákze

Mácicy.

W Máćicy vkláda/ siemie lniáne wárzone/ á kliſtera dáne.

Napuchnieniu łoná białogłowſkiego.

Nápuchnieniu łoná białogłowſkiego.

Tákże Máćice/ z przymiotem ogniſtym/ kápánie z siemieniá lniánego wárzonego czynić/ dobrze.

Biegunkom.

Ciekaczki wſzeláki e ſtánowi siemie lniáne przyprażáne á vżywáne.

Wzroku. Kroſtom.

Wzrok iáſny czyni

Kroſty pod oczymá biáłe ſpadza plaſtr z máki tego nasieniá/ z Mirry/ z Kadzidłá czyniony.

Wotrobie.

Z Rozynkámi pożywáne/ boleśćiom watrobnym ieſt vżyteczne. Przeto ludzie proſći ná wsiách w miedzie go rádzi vżywáia/ vtluktszy y przysmáżywſzy.

Zánokćićom.

Zanokćice leczy Máká iego z woſkiem á z miodem plaſtrowána.

Przymiotom.

W wodzie wárzona/ przymioty ogniſte wyćiaga. Gál.

Suchotnym.

Suchotnym z zránieniá pluc/ w miedzie ſmáżona/ álbo y z Rozynkámi pożywána/ ieſt lekárſtwem nie poślednim.

Bolaczkom.

Siemie lniáne z figámi vtluczone/ bolaczki twárde w otok zbiera.

Zátwárdziáłośćiom.

Zátwárdziáłośći wſzeláki e.

Gruczołom. Zolzam.

Gruczoły y zolzy twárde.

Pokurczonym.

Pokurczonym członkom w ſtáwách.

Muſzkułom. Nerwóm.

Muſzkułom y żyłom pietym ſkurczeniu/ máká z siemieniá lniánego z trocha ſaletry/ álbo ſoli/ álbo popiołu odmiekcza. Toż

Nerkom. Pecherzowi.

Nerkom zátwárdziáłym. Tákże

Pecherzowi ieſt lekárſtwé niepoſpolitym.

Káſzlu.

Káſzel z przyczyny zimney y wilgotney/ toż nasienie napirzod przyprażone/ potym vwierćiáne/ z pitym miodē vżywáne/ leczy. Abug.

Plodowi.

Plod potężnie z żywotá wypedza/ tákże z miodem pite. Meſarugi/ Alcháuzy.

Puchlinie.

Z winem przypiekáne pite/ puchline z ćiáłá wywodzi. Ciż.

Bolom. Kolćiu.

Bole wnetrzne.

W Bokách klocie.

Kolice.

Kolice álbo dárćiu w kiſzkách z wietrznośći/ przedkim y pewnym rátunkiem bywa/ ná pánwi/ álbo w gárncu przyprażone/ ták ſámo siemie/ iáko z kruſzkámi ſoli/ álbo z rumienkowym kwiećiem/ ábo Romonice/ ábo weſpoł z tym wſzytkim/ á co naćiepley ná bolace mieyſce w worku przykłádáć.

Slinogorzu.

Wrzod w gárdle/ ktory ślinogorzem zowia/ wárzone z Anizem w wodzie á w oliwie/ około ſzyie ćiepło obłożywſzy/ leczy.

Czerwonce y Biegonce.

Czerwona ćiekaczke/ y inne biegunki záwśćiaga/ w occie wárzone/ á ná żywot przykłádáne. Platear.

Poſtrzałom.

Rzeczy w ćiele tkwiace/ iáko żelezá/ kule/ tarnie/ drzazgi/ szkłá/ y inne rzeczy wyćiaga z korzeniem ogorká ptáſzego/ wyćiaga.

Wrzodóm iádowitym.

Wrzodom iadowitym broni ſie rozſzerzáć/ y z mieyſcá ná mieyſce pomykáć/ w winie go wárzac á plaſtruiac. Pli.

Przepuklinom.

Przepukliny leczy/ z żywica á z mirra plaſtrowána. Tenże.

Zmartwiéniu ćiáłá/ ábo ogniu piekielnemu.

Ciáło zmartwiáłe z woda plaſtruiac/ odżáła y trawi.

Zoładkowi boleſnemu.

Boleść w żoładku vkláda z Fengrekiem po rowney cześći wárzone/ á ćiepło przykłád.

Lniány Oley.

Spoſob z Lniánego nasieniá oleiu wybiiánia/ wſzytkim niemal ieſt wiádomy á nizby go opiſáć potrzebá.

Oleiu lnianego Skutki

Nerwom.

Pokurczeniu żył ſuchych ieſt vżyteczny/ máiac/ y pożywaiac go. Abowiem odwilża/ odmiekcza/ á zwiazcza świeży.

Kośći ſpoione rozdwáia.

Kośći ſpoione rozdzieia/ y rozłacza.

Wſzeláki m niedoſtátkom y dolegliwośćiam w siedzeniu/ y w kroku/ iáko

Złotym żyłkom.

Złotym żyłkom ſkrytym á nápuchłym.

Roſpádlinam.

Roſpádlinom w ſtolcu.

Bebelóm.

Bebelom w zádku/ około ſtolcowey kiſzki/ y inym doległośćiam w tym tám ſkrytym mieyſcu/ máiac nim/ bywa wielkim rátunkiem.

Kurczóm. Nerwóm.

Kurczom ieſt lekárſtwem.

Zátwárdzeniu w żyłách ſuchych. Tákże

W członkách ieſt lekárſtwem máiac.

Máćicy. Lonu. Przymiotom.

Máćicy/ y

Loná białogłowſkiego zátwárdzeniu/ y

Przymiotom ogniſtym/ tákże w zádku temu wßytkiemu oſobliwie ſłuży.

opalenie.

Ogniem opalonym ieſt rátunkiem / płokány w Grzybieniowey / álbo w Rożáney wodce. Toż też siemie lniáne w wodzie wárzone / á potym w tey wodzie maczáiąc chuſty/ ná członki opalone przykłádáć.

Pleurze. Káßlu. Dychawicy.

Pleure.

Káßel.

Dychawice leczy co naświeżßy po wybićiu/ ßeść álbo ośm łotow według miáry ná raz. Bo ſtáry y zżołkły/ ieſt gorzki / przykry/ y goretßy.

Nerkom.

Przećiw boleniu Nerek/ trunkiem tákże vżywány/ bywa wielkim rátunkiem.

Kolice.

W kolice y dárćiu w kißkách / kliſtera bywa vżytecznie dány.

Do świecenia. Do rozmáitych rzeczy vżywamy.

Do świecenia w kágánice / bo ſie dłużey y bárziey ogniu ſprzećiwia/ a niż oliwá.

Vżywáia go Drukárze/ Málárze/ Stolarze/ Sloſárze/ Kowale/ do farb y pokoſtow. Vżywaia go też ći co kámień ćieſa / y wiele inych do potrzeb rozmáitych.

Szkodzi.

SIemie bądź ſurowe / bądź przypiekáne/ obfićiey vżywáne / wietrznośći w ćiele mnoży wiele.

Płod z żywotá wypadza y potężnie.

Rozſądek.

TO słowo Len / nie tylko znáczy ten poſpolity Len náß/ ktoryſmy tu z ſkutkámi iego opiſáli/ ále co ſie kolwiek dáie prząść/ to Linum, Láćinnicy/ to ieſt/ Lnem zowią / My właſniey iednym słowem/ przędziwem. Náyduie ſie w Cyprze kámień Amiantus, ktory bárzo ieſt podobny Alunowi łupnenu / z ktorego vbodzy ludzie knoty czynią / y przedáią/ roznoßąc po inych kráinách/ vdáiąc ie zá sierść Sálámándrowe / przeto że nigdy przez ogień nie bywa wniwecz obrocone. Z tego kámieniá przędze czynią/ y płotno robią: z ktorego koßule / obruſy / ſerwety/ czynią. A te nie przez wodę bywáią wychedożone/ ále przez ogień/ w ktorym nigdy nie zgorzeią: y owßem / im ie więcey y bárziey ogień przeymuie/ tym chędożße/ bielße/ y iáſnieyße z niego bywáią. Drudzy to zowią Lnem Abeſtinſkim. Ale o Amiánćie powie ſie ßerzey w 5. kśięgách/ da P. Bog.

Len dźiki/ álbo Leniec/ Rozdział 40.

Linum ſylueſtre.

LEn dźiki álbo Leniec/ ták rzeczony / że ma wielkié podobieńſtwo do Lnu. Korzeń ma przy wierzchu / od ktorego wiele prętow ćienkich pochodźi proſtych / obłych y gibkich. Liśćia rowniе iáko v lnu własnego / iedno krotßego / krzepczeyßego y mocnieyßego : w wierzchu kwiatki żołté niewielkié / lniánym podobné kßtałtem / á nie bárwą.

Mieyſce

Rośćie w rowiech poſpolićie / ná mieyſcách płonnych y dźikich.

Przyrodzenie, Moc y Skutki.

SAmo źiele z kwiećiem ſwym w wodźie z máſłem wárzone/ á ná mieyſcá nápuchłe z przymiotem ogniſtym plaſtrowáne / wyćiąga ie. Matth.

Puchliną z przymiotámi ogniſtemi. Zátwárdźiáłośći.

Zátwárdźiáłość w członkách y w ſtáwiech odmiękcza / przydawßy korzeniá wyſokiego ślazu/ y kokoßego ſmalcu.

Rozſądek.

LNu dźikiego ieſt więcey rodzáiow/ ále te kßtałtem tylko nieiákokolwiek/ á nie ſkutkámi ſą między ſobą rożne: dla tego ták ſą Lencem názwáne/ że nie tylko Lnu ſą nápozor podobne/ ále że bywa z nich przędziwo/ iáko ze lnu czynione.

Báwełná z ſwym drzewkiem / Rozdział 41.

Bombax, Goſsipium, Xilon.

Baumwolle.

POnieważ Plinius do lnu przyrownywa Báwełnę / o ktorey nam Dioſkorides nic nie zoſtáwił / á tá też do lekarſtw podczás przychodźi : zdáło mi ſie tedy nie názbyt od rzeczy / tu ná tym mieyſcu/ nieco o niey przypomnieć. To tedy drzewko/ álbo rádniey chrościk/

z kto-

z ktorégo Báwełná bywa zbierána: ma liście máło nie iáko látorośl winna / labrzyste w troy roz dzielone. Kwiátu żołtégo / owocu Láskowym orzechom w swych súpinkách zielonych / podobnéy / w ktorych naśienie bywa miedzy Báwełną biała / więtsze nizli pieprzu ziárná. w tym iądro białe / smáku słodkiégo. Té po doyrzeniu wyimuią y chowáią: częścią dla śiániá Wiośne / częścią do lekárstw. A wełne do przedźiwa y inych potrzeb

Mieysce

Káżdégo roku bywa ná wiosne śiana / w krainach ciepleyszych / iáko w Sycyliey / w Apuliey / w Krecie / w Cyprze. A po śianiu / álbo sádzeniu / trzeciégo álbo czwartégo Mieśiącá dochodźi y doyrzewa.

Przyrodzenie.

Sámá Báwełná biała rozgrzewa / y wysusza. Ale iądro sámégo owocu rozgrzewa / y odwilża.

Moc y Skutki.

Krwáwy tok zbytni z ran / Báwełná ná popioł vpalona / záraz powściąga zásypuiąc. *Krew z ran zbytnią záhámowia.*

Obumieráiącym Pániam z zádußenia y zátchnienia máćice / dym z Báwełny w nos puszczáć dobrze: ábowiem ie otrzezwia. *Pániam obumieráiącym.*

Naśienie z Báwełny / kászlącym iest lekárstwem. Tákże *Kászlącym.*

Dycháwicznym iest bárzo vżyteczne. *Dycháwicznym.*

Przyrodzone naśienie w mężczyźnie mnoży / y w białeygłowie tákże. *Mnoży naśienie przyrodzone.*

Oleiek

Bywa też z naśienia Báwełniánégo oley wybiiány. Ten

piegi. *Piegom.*

zmázy ná twarzy wßelákie. Tákże *Zmázom.*

plány po ćiele y pstroćiny spądza. *Plánom.*

Ostrość ćiáłá gładźi nim naćieráiąc. *Ostrośći ćiáłá.*

Ćiećiorká / Rozdźiał 42.

Cicer.

Cizererbs / Kichererbs / Kicher / Ziesererbs.

Ćieciorká iest iárzyná / ktoréy do pokármu vżywáią. Natzym gospodárzom Polskim nie znáioma. Tá iest troiaka / biała / czerwona / y czarná: káżda z tych ná łokieć wzwyż rośćie. Listeczkow podługowátych / około kárbowánych / białáwych y kosmátych. Kłącza twárdégo / zdrewniałégo / y chrostowátégo gibkiégo / obłégo / y odnożystégo / álbo gáłązkowátégo. Kwiátu błekitnégo / z ktorégo potym strączki krotkie: á w tych nawięcey po dwu ziarnkách bywa / wielkośći grochowey podobné. Korzeń twárdy zdrewniáły.

Mieyſce

W polu iáko inne iarzyny bywa śiana/ ná Wioſne. Lećie dozrzewa y bywa zbierana.

Przyrodzenie y Wybor.

Wßytkie trzy ſą przyrodzenia w pierwßym ſtopniu rozgrzewaiącego / y troche wilgotnego. Jednak maią też nieiaką gorzkość małą / zkąd też wyſußaiacego coś w ſobie mieć znácza: wzbudzaią / wycieraią/ otwieraią przyciągaią/ rozczyniaią/ rozśiekuią: A wietrzności w ćiele czynią. A to czarna ze wßech napoteżnieyßa / po niey czerwona.

Moc y Skutki.

[Zołądkowi vżyteczna.]

Cjećiorká siana / żołądkowi ieſt vżyteczna/ bo obfićie pokarm ciáłu dáie.

[Mocz pędźi.]

Mocz wywodzi/ ieſcze potężniey z rozmárynem wárzona y vżywána.

[Cery dodáie.]

Cerze bladey rumienca dodáie.

[Mieśięczney.]

Czyſczenie Mieśięczne pániam wzbudza.

[Płodowi]

Z żywotá płod wywodzi.

[Mleku]

Mleká hoyność Mámkom do karmienia dźiatek dáie.

[Naśieniu]

Naśienie przyrodzone mnoży.

[Kámień krußy w nerkách.]

Juchá z Ciećiorki czarney y czerwoney/ trunkiem vżywána/ kámień w Nerkach krußy y potężnie wywodzi.

[Mośnō.]

W Mośnách bolesći vkláda. Tákże Zápaleniu ieſt rátunkiem / z Ptáßa wyka warzona. Albo ná make zmełta/ á w Podrożnikowey wodce warzona y ná nie plaſtrowána.

[Łonu.]

Ociekłość łoná białogłowſkiego / z ługiem przykłádána/ leczy.

[Przepuklinie.]

Przepukliny / z miodem plaſtr vczyniony/ goi.

[Sleźionie.]

Sleźione.

[Nerkom.]

Nerki.

[Lędźwiō.]

Lędźwie/ polewká z wárzonych/ trunkiem vżywána/ á zwłaſczá z czarnego / wychedaża. Zámulenia wßelákie wyciera.

[Lißáiom]

Lißáie / z miodem tylko ſámym. Tákże

[Kroſtom]

Kroſty/ z prochem korzenia końſkiego ſczawiu / á z mąką Ciećiorczána zmießác / octem záczynić/ y tym plaſtrowác/ álbo náćierác.

[Párchy.]

Párchy y wrzody ná głowie śliwiace/ y ropą płynace/ leczy.

[Káncer.]

Káncer / y inne wrzody złe / przydawßy mąki ięczmienney/ á miodem záczynic/ leczy.

[Vkąßeniu od wężá.]

Vſczkniónym od wężá y iney gádźiny / rátunkiem bywa mąka z Ciećiorki/ w wodce podrożnikowey wárzona / przydawßy do tego zwonkow/ Mátki Bożey / y tym wymywác ráne.

[Wrzodō śinym.]

Zołzy zá vßymá/ ná ßyi/ tákże indźie plaſtruiac odmiekcza y rozgania.

[Wątrobie.]

Wątrobie nabrzmiałey/ Ciećiorká w Podrożnikowey wodce wárzona / a przykłádána/ ieſt lekarſtwem. Albo W winie táß mąka z Ciećiorki wárzona/ álbo w wodce Podrożnikowey/ á trunkiem vżywána. Abowiem twárdość iey z zámulenia otwiera y zmiękcza.

Ciećiorká rogata / albo gránowita / ktora Łácinnicy *Cicer Arietinum* zowią / toż wßyſtko może y czyni. Ale okrom tego z oſobnośći ſwey/ puchline wywodźi moczem z Rozmárinem wárzona y trunkiem vżywána.

[Zołtey chorobie.]

Táß chorobe żołtą ſpądza ná czczo y ná noc po trunku piiac.

[Mocz.]

Mocz biały czyni.

[Gliſtom.]

Gliſty w żywoćie morzy y wywodźi / w winnym occie przez noc moczona/ á na czczo pożywána (Atabary) A w ßeść godźin po tym ieść. (Sim: Soti.)

[Żywot odmiekcza.]

Żywot odmiekcza y purguie. (Atabar) bo maią nieiaką ſłonosć pobudzáiaca w ſobie. (Sim: Soti.)

[Biodrō.]

Zmartwieniu biodr / y ktorychkolwiek innych częśći ćiałá plaſtrowana / ieſt lekárſtwem. (Atabari)

[Płucom.]

Płuca zránione/ álbo owrzedźiáłe odżywia/ zmełta/ á w ſłodkiey smiotanie wárzona y vżywána (Meſárugi).

[Moczu.]

Gorącosć moczu z rzezániem leczy y vkłáda/ tym ſpoſobem przyprawiona: Wźiać czerwoney Ciećiorki ze trzy funty / y warzyć w piaći kwartach wody/ do wywrzenia trzećiey częśći/ przecedźić/ Lákrycyey przydác dwá łoty/ Slazu máłego y wyſokiego z korzenim/ Rzepiku/ Perzu/ albo trawy/ Kánieyprzedze ábo Kámanki/ po garśći káżdego / śliwek iedwabnych Juiub / po dźieśiaći / iaderek z Malunowego naśienia cztery łoty/ Miechunkow/ álbo Garliczek/ Wroblego proſá/ po łoćie/ pecek Meſpulowych miałko vtartych trzy kwinty. To wßytko w oney przecedzoney wodźie wárzyć / do trzećiey częśći wywrzenia: á przez dźieśiec dni porządnie pić: iedno pierwey ćiało innemi lekarſtwy przechedożyć potrzebá.

[Nogom.]

Nogom opuchłym / predkim ieſt lekárſtwem/ liśćie y z kłaczem ćiećiorkowym wárząc/ y w tym ie kąpác y okłádác.

Szkodźi.

Swieża vżywána ſurowa / zły zapách vſtom czyni.

Zołądkowi y kißkom ßkodźi.

Brodawki tráci.

Wietrzności y pußenie czyni. (wa. Pecherzowi záwrzedźiálemu iest ßkodli- Brodawki odwiśte/ álbo iatrzace/ ták lecza: Dniá pierwßego po náſtániu nowego Kśieżycá/ tyle ziarn biora Ciećiorki/ ile iest Brodawek: á dotykáiac sie kożdym káżdey/ á záwiazawßy ie w chuſteczke/ zá śie rzucáia/ y zámiátuia.

W śrzodku obiádu/ álbo wieczerzy ma bydź pożywána.

Ciećiorká którego czáſu ma bydź vżywána przy ſtole.

NIe ma bydź naprzod przed potráwámi/ áni też ná oſtátku po wßytkich tá iárzyná vżywána: ále w srzodku potraw. Ták żadney ßkody w ćiele nie vczyni.

pokarm ćiáłu wietßy dáie/ á niżeli Bob.

Rozſądek.

TA iárzyná w náßey Polſcze nie wielom znáioma: ácz w niektorych ogrodách iuż bywa śiana: iednák nie wßytkim iest po ſpolita. Włoßy ia miáſto grochowki náßey vżywaia/ dla wytárcia żołądká. Niemcy zás/ do tychże ſtutkow/ miáſto Ciećiorki z Grochu ſwoyſkiego vżywaia polewki/ ále ſie w tym bárzo oßukawáia y mela: gdyż ſtutki Grochu/ dálekie ſa od Ciećiorki ſkutkow. Myla ſie też ći/ ktorzy ptaßa wyke/ Ciećiorka mieć chca. Y ći ktorzy Tátárke *Cicer* poláćinie zowa.

Ciećiereczká álbo Ciećiorká dzika.

Cicer ſyluestris, Cicercula.

ZNáyduie śie też dzika/ álbo plonna Ciećiorká/ ktora Ciećiéreczka zowiemy. Tá ziárnem bárzo podobna Ciećiorce: liśćiem nie ták/ bo ma drobnieyßy y nie kárbowány: ſtraczkámi też drobnieyßémi y okragleyßémi/ z pierwßa śie nie zgadza: klacze tákże oſtre y koſmáte.

Mieyſce

Tá nie bywa śiana/ ále ſámá przez śie iáko ine źiolá/ na ziemiách plonych rośćie

Przyrodzenie

Rozgrzewa y wyſußa/ á iż gorſczeyßa iest niżli śiana/ przeto też bárźiey wyćiera y otwiera.

Moc y Skutki.

PVrguie naśienie/ vżywáiac go. Pußy/ wietrznośći w ćiele czyniac. W kiśkách też bole z wiátrow/ w nich zniecone/ czyni.

Bob/ Rozdźiał 43.

Faba.

Bonen.

BOB/ miedzy iárzyny też iest poczytány. Klacza twárdego/ chroſtowátego mocnego/ gránowitego/ ſekowátego/ kruchégo/ á cczego/ do tego kolankowátego: od ktorych odnożki y tám y ſám pochodza. Ná tych liśćie miaßße y tucz- né/ Tlustoßowému podobne/ od koncow waſkie/ w śrzodku obßerne: Przy ſtopkách tych gáłazek ßypulki wychodza/ ná káżdey kwiecia nie máło po iedney ſtronie porzadkiem/ á nie około wßyſtkiey/ mienioney bárwy/ koſmáte/ czarno nákrápiá ne. Y przeto Warro zowie ie żałobnemi literámi. Stracza ze wßech iárzyn w ſtraczu ziárná ſwe záwieráiacych/ miazßego/ w ktorych źiárná nie iednoſtáyney wielkośći y kßtáltu: bo iedne drugich wietße: iedne okragleyße/ drugie pláſkáté. Ktemu/ iedne biale/ drugie rumienáwe: ine ciemnoßare/ drugie żołtáwe/ źieleniáwe ine. Korzeń tylko ieden mocny/ twárdy/ koſmáty/ álbo włośienkowáty/ á w źiemi miáłko śiedzacy.

Mieyſce

Ten śie ná gruncie nágnoionym/ y dobrze ſpráwionym/ rad

kocha / y buyno roscie. Lecie kwitnie / y tego czásu descze lubi: ále

gdy okwitnie / pogode w ten czás bárziéy lubi. Oracze báczni rádzi go śieią / nié ták dla potráwy / iáko dla wypráwienia role. Abowiém gdy ná nawiętszé kwitnie / á klącze pelné soku bywa / w ten czás go záorywaią. Ktory im dłużéy w ziemi więdnieie y gniie / tym lepszą y máśnieyszą rolą czyni.

Przyrodzenie:

Bob tákiego przyrodzenia iest / że miedzy wysuszániem á chłodzeniem ma niémal śrzodék. Ták że go położyć może w piérwszym stopniu wysuszánia y chłodzenia. Ziárno wyćiera / rosprowádza / rzedźi. Lupiná ma nieco ćierpkośći.

Moc y skutki.

Ziárno tuczy ćiáło / iákimkolwiek sposobem vżywáne.

Kászel nie vleczony vsmierza / zwłaszczá z czosnkiem wárzony / á pożywány.

Czerwona ćiekączkę záwśćiąga / w wodźie á w occie z łupin nie odłużány wárząc.

Czerwonce.

Krtuszenie y womity zástánawia pożywány.

Krtuszeniu.

Biegunki tákże inne zástánawia / przerzeczonym sposobem vżywány.

Ciekączkom.

Máká Bobowa / bądź tylko sámá / bądź też z krupámi Jeczmiennemi / álbo z máką z krup Jeczmiennych. Albo z Jáiem / álbo z Rumienkowym prochem / przymiot ognisty w ránách / w sadzelách vskramia y odpądza. Tákże

Przymiotom ognistym w ránách.

Blizny / álbo szramy / iednostáyney bárwy z ciátem czyni.

Szrámy

Pierśi białogłowskie záwrzedźiáłe / z przymiotem ognistym / z obfitośći mleká / leczy: z oleykiem Rożánym / w wodce Poleiowey wárzony / á ćiepło plastrowány.

Pierśiom záwrzedźiáłym.

Mleká obfitość w białogłowskich pierśiách gubi.

Mleko pániam tráci.

Bolączki y wrzody z przymiotámi ognistemi / ktore Láćinnicy *Furunculos y clauos* zowia / z miodem á z máką Fengrekowa plastrowány leczy. Też ná czczo w vśćięch żwány á plastrowány. Plat.

Bolączki ogniste w pierśiách leczy.

Wrzody zá vszymá / ktore świnimi zowią.

Wrzodom świnim.

Zołzy po szyi y ná dymionách / rozgania.

Diminicom.

Czerwonosc oczu spądza.

Oczu czerwonośći

Zásiniáłość pod oczymá rozgania tenże plastr pomieniony.

Zásiniáłośći.

Zápuchłość oczu leczy / przydawszy do Bobowey máki / rożey / kádźidłá białego / białkiem záczynić / á ná zápuchłe oczy kłáść. Toż

Zápuchłośći.

Oczom wpádłym iest rátunkiem. Toż

Oczom wpádłym

Gdźieby źrzenicá schnełá / y w oko sie kryłá. Táż máká Bobowa winem rozczyniona / záśćie krwia oczu leczy. Toż też

Źrzenicy schnącey.

Vderzeniu w oko pomaga.

Vderzeniu w oko.

Oczom ćiekącym / Bob odłużony / á żuchány y ná czoło plastrowány. To prędko łzy w oczách wysusza.

Oczom ćiekącym

Głuchoćie iest lekárstwem / Bob w wodźie wárzony dobrze: potym polewkę z niego odlawszy / ná miskę go wyłożyc co nagoręcey / y liykiem go nákrywszy / párę przezeń ćiepła w vszy pusczáć. Czyniąc to przez kilkánaśćie dni porządnie. Matth.

Głuchoćie.

Mosznom opuchłym. Tákże

Mosznom spuchłemu.

Łoná białogłowskiego spuchnieniu / máká Bobowa w winie / ábo w wodźie wárzona / y tym ćiepło okłádáć. Item / Oleykiem Rumienkowym / álbo Lniánym / mąkę Bobowa rozczynić / y plastrowáć dobrze: bo toż czyni / choćiaby y przymiot był ognisty / choćiaby też nie był.

Krosty białe twárde z twarzy śćiera / y twarz chędogą czyni.

Krostom białym ná twarzy.

Proch z łupin Bobowych ziarn / posypowány ná te mieyscá po wyrwániu włosow / ná ktorych niechcemy ich mieć / broni im nárastáć / zwłaszczá z sokiem świniey we-

Włosom nie dopuscza wyrastáć.

ßki náćieráiąc.

Tenże proch z Bobowych łupin / z oliwą stára á z háłunem łupnym/ mąki z krup ieczmiennych przydawßy / plastruiąc wolą y zołzy twárde ták zá vßymá / iáko indźie rozpadzá.

Polewká z wárzonego Bobu welne fárbuie.

Gdźieby śie krew po przypićiu piiáwki zástánowić nie mogłá/ Bobowe ziárno z łupinki wyzuwßy / ná dwoie go rozłupić / á stronę rozłupioną przyłożyć.

Rány y rospádliny w stolcu. Tákże Bebele záśypuiąc tym prochem/ ábo mąká/ goi.

Ná popiół z kłaczá/z liśćiem/z stráczem/ y z naśieniem/ vpalony / á z stárym sádłem wieprzowym záczyniony/ Scyátice y bolom w biodrách iest rátunkiem/plastruiąc ćieplo. Plin.

Bole tákże zástárzáłe w pietych żyłách vkłáda. Toż też Podágre vskramia/ y Chirágre leczy. Albo vwárzyć Bob w wodźie/ y vwiercieć go z stárym wieprzowym sádłem/ y tym chore ręce y nogi/ tákże biodrá náćieráć/ plastrowáć. Toż czyni plastr z Bobowey mąki/ z białki rozczyniony/ á przykłádány / vkłáda ábowiem bole Podágryczne / Chirágriczne/ Scyátyczne.

Zásiniáłośći/ ná ktorym kolwiek mieyscu z bićia/álbo z rázu tłuczonego/ rozpadzá mąká Bobowa/ w miodowym occie wárzona/ y przywiiána.

Táż Bobowa mąká / twarz y wßystko ćiáło / ze wßeláki ch zmaz wychędaża/ nią poćieráiąc.

Piegi tákże nią náćieráiąc / álbo z miodem á z żołćia bydlęca záczyniona/toż czyni.

Toż czyni wodká / z kwiećia Bobowego dystylowána.

Słáby wzrok pośila mąká Bobowa/ z Rożánym oleykiem / á z białym Kádźidłem zmießána/ y ná stronie plastrowána. Toż Rope z oczu oddala.

Płucom owrzedźiáłym y zropionym / z czosnkiem wárzony/á vstáwicznie vżywány/ bywa rátunkiem lekárskim.

Twárdośći wßelákie zmiękcza/ y w rope ie obroćiwßy/ otwiera / w occie wárzony. Plin.

Bob / pierśiom / y płucom dla wychedożenia ich z wilgotnośći lipkich / vżywány/ vżyteczny. Gálen.

Nerwom ránnym / álbo potłuczonym / z miodem á z octem plastrowány/ służy.

Łupiny Bobowego stráczá / w wodźie wárzone/ do wywárzenia trzećiey częśći / zá wśćiagáią ćiekączki/ te wodę piiąc.

Wola ro spadza / Sáußnice Gruczoły twárde. *Welne fárbuie.* *Krew zástánawia po piiáwkách.* *Ránom w stolcu.* *Bebelő.* *Scyátice.* *Podágrze Chyrágrze.* *Zásiniáłośći.* *Ciáło wychedaża.* *Piegom.* *Wzroku słabemu.* *Płucom owrzedźiáłym.* *Twárdośćiom.* *Pierśiő y płucő.* *Nerwom ránnym. Biegunkom.*

Wodká Bobowa.

TA bywa tego czásu palona/ gdy Bob dozrzewa/ á soku pełny bywa. Wziąć mieśiwość wßytke stracza zwierzchu : liśćia świeżego/ y ták z wody gorącey wypalić/ álbo wyćiągnąć. Tá

Piasek y muł z Nerek y z Pęcherzá / mocząm potężnie wywodźi/ piiąc ia káżdego dniá ráno y ná noc/ po dobrym trunku.

Bywa ina z kwiećia Bobowego wodká wyćiągniona dla płći gładkiey. Bywa też z inemi rzeczámi do tegoż dystylowána :

Wziąć Bobu świeżego/ albo też suchego dwá funta. Albo kwiećia Bobowego trzy gárśći / Ciećiorki rumiáney dwá funtá / Ośrzodki chlebá Jeczmiennego dwá funty / Ryżu chędogiego co nabielßego puł funtá / naśienia Málunowego/Dyniowego/ Ogorkowego / Bániowego po puł lotá. Mirry/ Kádźidłá krámnego / Mástyki po dwu lotu. Kwiećia Grzybienia białego / Fiiołkowego y Rożę białey po puł gárśći. Zołtkow y białkámi dźieśieć. Terpentyny z funt. To wßytko dystylowáć z *Balneum maris* / á twarz káżdego dniá tym náćieráć. Albo ták

Wziąć kwiećia Bobowego z ßeść gárśći/ mąki Bobowey funt / Leliowego korzenia lotow ßesnaśćie. Arábskiey żywice/ Trágákántu po dwu lotách. Wodki z Limoniy pułkwarty / to wespoł dystylowáć z *Balneum maris* / á do twarzy vżywáć.

Z nerek y z pęcherzá muł y piasek wywodźi. *Płći chędogiey.*

Sok z Bobu

TA z suchego kłaczá Bobowego / iáko z inych źioł bywa czyniona.

Kámień w nerkách y w pęcherzu krzy y wywodźi vżywániem swym. Ale iey bárzo często vżywáć nie mamy /by snadź miásto rátunku/ więtßey ßkody nie vczyniłá. (Taber)

Szkodźi.

BOb iákokolwiek pożywány/ żołądkowi do strawienia trudny : iednák surowy wiele grubych wietrznośći w ćiele wzbudza/ ktore do głowy wstępuiąc/ to złe czynia :

Mozgu y

Oczom ßkodźi/ bo wzrok mdli y ćmi.

Sny strasżne/ y spánie niespokoyne czyni.

Krew gruba/ czarna czyni. Orybás.

Często vżywány/ leklíwe y boiáźliwe dla páry y dymow grubych z niego do sercá y do głowy pochodzących/ Costes Arab.

Kokoßy często bobu vżywáiące/ ostawáią się nie płodne/ iáko Bárbio Arábczyk piße.

Sowiazob ábo Sowigroch/ Rozdźiał 44.

Faba syluestris.

Wild Bonen.

Z Rzadká tá Sowiazob rośćie/ z klacza iest czworogránowitégo/ powikłánégo/ á po ziemi sie rozkłádáiącégo/ y pnącégo. liśćia podobnégo do Bobu swoyskiégo śiewnégo. Kwiátu białornmiánégo: Z tego potym strącze pláskáté/ iáko v słonecznitu/ od Bobu śiewnégo dáleko rozné/ bo mnieysze. W tych ziarnká okrągłé/smáku bobowégo.

Mieysce

Tego nie śieią/ ále sam przez śię w polách nie wypráwnych rośćie. Obfitnie w nim Apulia/ gdźie nabuynieý rośćie.

Przyrodzenie y skutki.

Powiadáią go też bydź przyrodzenia/ y tychże skutkow/ ktorych iest Bob swoyski.

Rozsądek.

Chca go niektorzy mieć Ledźwcem płonnym/ ále inny iest Ledźwieć od tego/ iáko sie záraz niżey z opisánia iego własnégo pokaże.

Ledźwieć leśny/ ábo Groch dźiki/ Rozdział 45.

Aracus, Craca, vitia.

Wogelwicken.

Ledźwieć iest gránowitégo klacza/ ostrégo/ gibkiégo/ Ciećiorczánému podobnégo/ krzewi sie y pnie po ziemi. Liśćia obdługnégo około swégo pręćia przy ziemi. ná wierzchu iáko wąteczki iákié wypuszcza. Kwiátu nie wielkiégo/ iáko ná Ptászey wyce/ á mało bárwą/ y kształtem nie iest podobne go. z ktorych potym strączki mnieysze/ niżli grochu śiánego/ w tych ziarnká czárnáwé/ okrągłe/ ostré.

Mieysce.

Pospolićie rośćie miedzy zbożem ná polách wyprawnych.

Przyrodzenia.

Tegoż co y Groch swoyski iest przyrodzenia/ wysusza/ wyćiera/ rozprowadza/ wychedaża/ y zatwierdza.

Moc y Skutki.

Do vżywánia Ledźwieć nie przyiemny bárzo. *Nieprzyiemnego smáku.*

Zołądkowi trudny do strawienia. *Zołądkowi trudny*

Koniom/ ptakom/ kokoszom/ gołębiom/ iest pokármę przystoynieyszym/ niż ludźiom. *Koniom/ ptakom/ gołębiom.*

Ostrość ćiáłá spądza/ y głádką płeć czyni/ máká z niego z miodem záczyniona/ námázuiąc: Tabe. *Ostrości ćiáłá.*

Krew gruba y melánkoliczna czyni: *Krew melánkoliczna.*

Máká z niego w wodźie/ álbo w ćierpkim winie wárzona/ wszelákim ćiekaczkom iest vżyteczna/ vżywáiąc iey. *Biegunkom.*

Plány y wszelákie zmázy ná ćiele z miodem wyćiera: Tabe. *Plánom.*

Bob wodny Egipski/ Rozdział 46.

Faba Ægyptia, Colocassia.

Egiptisch Bonen/ vnd Waßerbonen.

Bob Egipski wodny/ ktory Pontckim drudzy miánuią. Liśćia iest iáko Podbiał szerokiégo: klacza ná łokieć wyższégo/ podczás y ná cztery łokćie/ wzmiąsz ná pálec/ kwiátu Rożánego/ wedwoynasob więtszego/ niżli máku ogrodnégo. Po ktorym okwitnieniu wyrasta strąk podługowáty/ álbo głowká/ ná kształt Sczmielowego

plastru/ w ktorym ziarna bobowe iáko w iákich stoieczkách nákrytych/

ná wierzch wysádzone / dla tego ten strak drudzy zowią Ciborium, álbo Cibotium, to iest/ skrzyneczká/ bo ziarka ma iáko w iákich skrzyneczkách. Albo tez dla tego/ ze gdy máią śiać ten Bob/ pierwey ziárno w breke ziemie zálepią/ y ták do wody mieczą. Korzenia mieszeyszego/ nizli v Trzćiny/ ktorego ták su rowego/ iáko wárzonego vzywáią/ á zową go Colocasiam, smáku iest wdzięcznego/ y zapáchu przyiemnego/ iáko pigwá.

Mieysce.

Rośćie w Egypćie/ w Poncie w Azyey/ w Cylicyey/ w ieziorách y w káluzách/ ktory iáko sie wyszéy powiedziáło/ śieią. To iest/ w bréły wilgotney ziemie ziárna zálepiáią / y do káluz y iezior wrzucáią. Rośćie y ná ladzie wilgotnieyszym/ y ná piaskách mokrych/ przy zrzodlách y wodách / iáko Palladius pisze.

Przyrodzenie :

Iáko wielkośćią Bob nász przechodźi/ ták y przyrodzeniem wilgotni[...] szym/ ziarno gdy ze [...]nie/ czáne/ zwierzchu bywa / zátwierdza swą ćierpkośćią.

Mocy y skutki.

Gdźie go obfitość rośćie/ tám go świezo zielonego vzywáią / iáko y wárzonego : ábowiem zoladkowi iest pokármem vzytecznym. Ieno zielony wietrznośći wzbudza/ suchy/ nie ták.

Czerwoną ćiekaczkę. Tákze zolta biegunkę zástánawia/ z niego máká z miodem ná zywot przykládána. Albo sáma tylko máka zywot posypuiac. Toz w pitym miedźie wárzac/ kászą vzywáć. Iescze potęzniey te ćiekaczki záwśćiągáią lupiny tego Bobu w syćie miodowey/ abo w pitym miedźie wárzone/ á po rowney kwáterce trunkiem vzywáne.

Vszu bolenie vkláda to / co w ziárnie bywa zielonego/ rostárszy z Rozánym oleykiem wárzyć/ y w vszy puszczáć.

Lupiny iego w winie wárząc á piiac/ puchline z ćiáłá potęznie wywodźi.

W Egypćie nád korzeń tego Bobu nie máią zadney iárzyny / ktoreyby nacześćiey ták bogáći / iáko y vbodzy vzywáli. A to dla smáku.

Do pozywánia do bry.
Zolądkowi.
Czerwoney y zoltey biegunce.
Vszom.
Puchlinie.
V Egypcyan w nacześćieyszym vzywániu.

Czermieniec/ Rozdźiał 47.

Arum Ægyptium.

Groszaronbart.

Czermień dwá tylko listy z śiebie ná strone odwislé wydáie/ wiet sze nizli to ziele/ ktoré obraskámi zowiemy pelne zylek dlugich/ iáko iákich liniiek: klącza zlobkowátego / dlugiego / y miązszego. W tych tu stronách áni glabia/ áni kwiátu áni owocu czyni. Korzeń ma okrągly / máiac od spodku ogon wyrosly miązszy: iednák od samego korzenia pochodzą inné korzonki drobnieysze.

Mieysce

W Egypćie pospolićie nabuyniey

rośćie.

rośćie. Acz y w Europie/ tám z⸗kąd przywieziony znáyduie ſie w ćiepłych ſtronách.

Przyrodzenie

Rozgrzewa y wyſuſza/ ále ſłábiey niżli náſze obrazki: wyćiera/ roſprowádza śiecze/ rośćina/ ćień czy y wzbudza.

Moc y Skutki.

KOrzeń vwárzywſzy/ w miedźie ſmáżony/ álbo tylko w nim chowány/ flágmiſtym pierśiom/ y doległośćiam ztąd pochodzącym/ bywa vżyteczny/ flágmę wywodząc vſty. Przeto

Dychawicznym ieſt wielkim rátunkiem.

Káſzel z flágmy zbytniey/ pierśi nápełniáiącey/ leczy: vwárzywſzy go/ y z oleykiem świeżym z Migdałow słodkich vżywány/ vśmierza. Toż też czyni mleko krowie/ świeżo wydoione/ korzeń w nim wárząc y piiąc.

W oliwie roztárty/ á ná złote żyłki nápuchłe przyłożony/ otwiera ie.

Oczom płynącym z bolem.

Zásiniáłośćiom wſzelákim.

Zápaleniu w vśćiech około ięzyczká w oćcie/ álbo w słodkim winie wárzony korzeń/ áżby do połowice wyrwrzáło/ przecedźić/ á trochę mąki Bobowey przydáć/ ná ſkronie y czoło przykłádáć. Tákże ná mieyſce zásiniáłe. A dla zápalenia w vśćiech/ ná wſzyſtkie ſzyie.

Rozſądek

MYlą ſie/ ktorzy Czermieniec rozumieią być Bobem Egypſkim/ o ktorym ſie wyśſzey powiedźiáło.

Groch náſz oboy/ Rozdźiał 48.

Piſum maius & minus Eruilla

Erbs.

DIoſkorides nic nam nie zoſtáwił o Grochu/ Galénus bárzo máło. A iżeſmy tu przedśięwźięli o źiárniſtych iárzynách mowić/ zdáło mi ſie y Grochu ſądáiąc niezániecháć: gdyż v nas tá iárzyná/ miedzy inemi źiárniſtemi iárzynámi/ o ktorycheſmy częśćią iuż mowili/ częśćią ieſzcze/ zá pomocą Bożą/ mowić będźiemy/ ma przodek. Dwoiáki tedy Groch mamy do ſtołowego vżywánia: Wielki/ ktory Wielogrochem zowiemy od wielkośći źiárná rzeczony. Drobny drugi álbo máły. Słomę álbo grochowiny/ obá miewáią obdłużną/ wewnątrz cczą y prożną: ná ktey odnożek wiele. Liśćia gęſtego/ miąſzſzego/ ſoku pełnego. Przy wierzchu gáłązek witeczki wychodzą długie á ćienkie. Miedzy temi á kłączem álbo ſłomą/ ſłopki álbo ſzypułki ćienkie wyraſtáią/ ná ktorych ſie iáko iákie nożki pokázuią: z tych ſie kwiát brunatny/ v drugiego biały rozwija/ ná kſztałt motelá/ z ktorego potym ſtrącze náſtawa: w tych źiárná okrągłe/ naprzod źielone/ potym ná dośrzeniu białe. Korzenia przy wierzchu źiemi mdłego. Miedzy wielogrochem tyki muſzą ſádźić/ ná ktorychby ſie wſpierał/ y wzgorę piął: bo ná źiemi leżąc pogniłby. Záś mnieyſzy po źiemi ſie

rozkłáda: á ten rozmáitego źiarna bywa/ białego/ ẜárego/ czarnego: od wielogrochu ſą nieco ſmákiem rożne. W ſtrączu nie iednoſtáyney liczby źiárná/ miewa ták máły iáko y wielki: w iednych ẜeść/ śiedm/ ośm/ dźiewięć/ dźieśięć/ podczás y więcey/ w drugich pięć/ cztery/ trzy/ dwie/ niekiedy y iedno.

Czás y Mieyſce

W Czerwcu y w Lipcu poſpolicie kwitnie/ y w źiárno ſie wiąże: ná ledá źiemi przyimie ſie/ też y ná iáłowey. ćień lubi bárźiey niżeli otworzyſte niebo: tákże ciepło y wilgotność/ niżeli źimno y ſuchość.

Przyrodzenie y podmiot.

Tego przyrodzenia ieſt/ ktorégo y Bob: To ieſt/ źimnégo w pierwẜym ſtopniu: y nieco odwilżáiącégo: wẜákże nie ták ieſt ſpoſobny do czynienia wietrzności/ iáko Bob: Ani też ma tákiey mocy do wyćieránia/ iáko on/ przeto też nie ták z żywotá wychodźi/ iáko Bob: y témi tylko dwiemá rzeczámi ſą od śiebie rożne/ w inych rzeczách ſą ſobie rowné. Przeto gdźieby Bobu mieć niemogł do potrzéb lekárſkich/ niżey opiſánych/ Grochu ná to mieyſce wźiąć możemy: okrom gdźieby przyẜło wyćieráć.

Moc y ſkutki.

DO tego wẜyſtkiego Groch należy/ do czego y Bob.

Toż czyni co y Bob.

Ná zápalenie y przymioty ogniſte/ groch źielony z ſtrączem ſwym y z liśćiem tłuc/ á z białki przykłádáć/ ogień wyćiąga.

Zápaleniu. Przymiotom.

Groch ſurowy vżywány/ złe wilgotnośći w ćiele czyni/ y w pierśiách zácpánie. Wárzony/ żołądek pośila/ bo ſoku dobrego ieſt. Acz nie wielki pokarm ćiálu dáie/ więcey go w kiẜki prożno odchodźi/ iáko y inych iárzyn.

Szkodźi ſurowy/ ále wárzony żołądek pośila.

Polewká z grochu z oliwą/ álbo z młodym máſłem/ żywot odmiękcza. Albáſári Arab.

Żywot odmiękcza.

Káẜel záwśćiąga polewká z grochu vżywána. Hunaim.

Káẜel leczy.

Záktoćiu igłą/ nożem/ álbo czym innym/ ieſt lekárſtwem/ woda ta czeſto przemywáiąc/ w ktoreyby groch wrzał.

Záktoćiu czymkolwiek.

Grochowká/ álbo z grochu polewká/ iáka w Niemcech czynią/ chorym ieſt pośilna. Jeſcze lepẜa y zdrowẜa z ćiećiorki.

Chorym potráwá.

Groch rośćierány/ á dobrze przypráwiony/ zdrowẜy bywa niżli wzobki.

Groch rośćierány. zdrowẜy á niż wzobki.

Zás nie odłużány żywot puẜy/ y w nim z wiátrow pukánie czyni.

Potłuczonym z wyſoká. y Przepukłym ieſt rátunkiem oſobliwym plaſtruiąc nim. (Meſues) Albaſari.

Potłuczonym. Przepukłym.

Boleśći vkłáda tymże ſpoſobem/ Albá.

Bolom.

Spadki z głowy záwśćiąga grochowká. Hunáim.

Spadkó.

Rozſądek.

MYla ſie bárzo/ ktorzy rozumieią ẜeśćniedźiałkom álbo położnicom dla ich wyczyśćienia polewkę z grochu bydź vżyteczną. Tákże żołtey niemocy leczeniu/ álbo puchlinie z ćiáłá wywiedzieniu/ gdyż groch ieſt przyrodzenia ſuchego y chłodzącego/ o czym ſie wyẜey powiedźiáło. Rádniey o ćiećiorce to rozumieć możemy/ á nie o grochu.

Soczowicá/ Rozdźiał 49.

Lens, Lenticula.

Linsen.

SOczewicá/ liśćiem Wyce podobna/ á máło nie y kwiátem: ſtrącza małego/ pláſkiego/ á niebarzo ẜerokiego/ o trzech/ albo czterech źiarnkách małych/ okrągłych/ pláſkatych/ łupina ſtrąkowa ćienka. Dwoiáki mamy rodzay Soczowice/ biały/ y z czarná popielaty. biała bywa drobnieyẜa/ y do vżywania przyiemnieyẜa/ ſmacznieyẜa. kwiatu białego/ popielata źiarna ieſt więtẜego/ a ta kwiatu ieſt z bladabrunatnego.

Mieyſce.

W polach bywa Soczowica/ iáko inne iarzyny źiarniſte/ śiana. lubi

ziemie y powietrze suché. Jednák ná krowim álbo wołowym nawo-

zie/ rychléy/ y buyniéy rośćie/ y pręd-dzéy dozrzéwa: iáko gospodarze y rolnicy/ tákże pisárze o wieyskim gospodárstwie świádczą.

Przyrodzenie:

W rozgrzewániu y w chłodzé-niu ma pomiárkowánie/ wysusza we wtorym stopniu. Ma niemá-łą ćierpkość w sobie/ nie ták w sá-mym iądrze/ iáko przy łupinie: pu-szy/ zátwierdza/ spaia/ odmiękcza zátłumia/ rozgania. A Hali pisze że ziebi we wtorym stopniu/ a w trzećim wysusza.

Moc y Skutki.

Wyborny.

PRzodek tá ma/ ktora rychło vwre/ á moknáć nie czyni wody czarney.

Ciáło wysusza.

Soczewicá odlużána/ á we wtorey wo-dzie dżdżowey wárzona/ ćiáło wysusza.

Żywot czyśći.

Táż żywot często y zbytnie ćiekący zástá-nawia y ztwierdza. Toż y polewká wtora z niey czyni/ trunkiem vżywána: Zás żywot odmiękcza y stolce czyni/ wárzona w pier-wszey wodźie/ nie odlużána/ iedząc. Tákże z pierwszego iey wárzenia wodę/ álbo pole-wkę piiąc/ zwłasczá z oliwą á z solą.

Czerwonce.

Czerwoną ćiekączkę:

Zołtey biegunce.

Zołtą biegunkę záwśćiąga/ pierwszym sposobem wárzona: co potężniey vczyni w oćcie z Tłustoszem/ á z Mirtinkowemi ziarn-kámi/ álbo z Bábką/ álbo z Pigwámi/ álbo z czarną Ćwikłą/ álbo z Rożą suchą czerwo-ną/ álbo z Podrożnikiem/ álbo z Grußkámi suchemi leśnemi/ álbo z Mespulámi/ y ták wespoł z temi rzeczámi iey vżywáć. Ale gdźieby z źioły byłá wárzona/ po odwárze-niu źiołá odrzućić precz/ á Soczewice vży-wáć. Może też z skorkámi Pomágránato-wemi/ álbo z Garbárskimi ziarkámi/ álbo z suchemi iárzebinámi wárzona/ álbo zá-práwiona/ iedno pierwey máią chwilę do-brą w oćcie być wárzone. Sámá też toż czyni we troiey wodźie wárzona. Plin:

Glistom.

Z dźieći glisty wywodźi/ dáiąc im wodę z soczewice wárzoney pić.

Slinogorzu.

Wrzod w gárdle twárdy/ álbo ślinogorz/ rozpądza wárzona á plastrowána. Tab.

Vpłáwom.

Pániam vpłáwy záwśćiąga przerzeczo-nym sposobem wárzona/ z Mespulámi/ álbo z leśnemi Grußkámi suchemi/ álbo z iágodámi sußonemi Járzebiny/ álbo z Dá-ctlámi. Dios. Gal. Toż czyni w oćcie win-nym długo wárzona á pożywána.

Podogrze.

Podagryczne bole vkłáda/ z ięczmienną mąką plastrowána.

Wrzodom.

Wrzody głębokie y brzeżyste/ tymże sposo-bem plastrowána/ wychędaża y goi/ miodu przydawszy do tego.

Wole.

Wola ná szyi.

Gruczołom.

Gruczoły zá vszymá/ ná dymionách. y

Twárdośći.

Twárdośći inne rozgania w oćcie wá-rzona/ y przykłádána.

Oczom zápalonym/ zápuchłym.

Oczom zápalonym.

Oczom zápuchłym rátunek czyni/ wárzo-na z Romonicą/ w wodźie/ á plastrowána.

Wilk.

Wrzod ná goleni/ ktory Wilkiem zowią/ wyiadánia y trawienia ćiáłá pomykáiący.

Ráncer.

Ráncer leczy w wodźie wárzona morskiey/ álbo w łaku z mięsá/ álbo z ryb/ náwet w wodźie słoney.

Wrzodom brzeżystym głębokim.

Wrzody brzeżyste y głębokie/ z skorkámi Gránatowych iábłek wárzona/ á z Rożą su-chą/ przydawszy trochę miodu/ czyśći y goi. Toż też członkom odźiebionym służy.

Odźiebieniu.

Mleku w pierśiách.

Mleko zśiádłe w białogłowskich pier-śiách/ záczym gruczoły rozpieráiące pierśi/ y bolączki srogie przypadáią/ rozgania w wo-dźie morskiey/ álbo w rosole prostym z wo-dy á z soli/ álbo z iákimkolwiek łakiem wá-rzona/ á plastrowána.

Zápaleniu w kroku.

Zápaleniu w kroku około stolcá/ wárzo-na z Romonicą/ z Pigwámi/ á z oleiem ro-żánym/ vwierćieć wespoł/ y tám przykłádáć.

Kroſtom Rożey. Innym kroſtom.

Kroſtom y wrzedźienicom ogniſtym. Rożÿ piekielney / toż ieſt rátunkiem.

Inne też kroſty goi y ſpadza / ſokiem z wárzoney wyżetym / wymywáne. Plin.

Kile.

Tenże ſok z ſoczowice wyżety / kroſty złe ktore kiłá zowia / ná wſtydliwych członkách oboiey płci goi. Tákże

Roſpádlinam.

W ſtolcu ßyßki / rány / roſpádliny / pomázuiac / álbo chuſteczke / álbo ſlaytußki w nim maczáiac / przykłádáć.

Żołądkowi.

Żoładkowi nákáżonemu / iáko niektorzy vdáia / y twierdza go bydź lekárſtwem. Trzydźieśći ziarn obłupionych z ſkorek ſwych dáć połknać. Plin.

Opuchłym. Bládym.

Opuchłym / ſoczowicá / ieſt vżytecznym pokármem. Gal.

Bládey cerze y nábrzniáłey bárzo vżyteczna ieſt.

Oczom.

Oczy z zápalenia wychładza / w wodźie warzona z Roża / z kwiećiem iábłká Gránowitego / z Romonica / miodu troche przydawßy / przykłádáć.

Vſtom o kroſtáwiáłym. Żołądkowym vſtom. Kiſzkom. Żywotowi. Oſtrośći krwie.

Okroſtáwiáłość w vśćiech leczy / płokánie z niey czyniac / álbo z ziarn iey ſoku wyżetym.

Vſtá żoładkowe.

Kißki / y

Wßyſtek żywot pośila y vtwierdza. Gal.

Oſtrość krwie z zbytniey kolery / ábo z żołći / vſkramia y záwśćiaga. Tacuin.

Strupy twárde y miazße ná wrzodách y bolaczkách / odmiekcza y ſpadza. Dioſ.

Ciáłu wilgotnemu. Opálonym ogniem.

Wilgotnemu ćiáłu ieſt przyſtoynym pokármem / bo ie wyſußa / iáko Gálenus piße.

Ogniem opalonym / ieſt rátunkiem y lekárſtwem / w wodźie nápoły vwárzona / ta woda pierwßa omywáiac. Potym w drugiey wodźie ſtátecznie ia dowárzywßy / vtrzeć / á przebiwßy / miodu troche przydáć / w tym chuſty maczáć / á przykłádáć. Plin.

Krwi zbytnie ciekacey.

Tok zbytni krwie z ran / badź ćietych / ábo kłotych / poteżnie záſtánawia / co nalepiey vwárzona y vtárta / á ná ráne plaſtrowana. Sim. Sethi.

Ciezkiemu rodzeniu.

Cieżkiemu rodzeniu ieſt rátunkiem polewká z mnieyßey á z drobnieyßey ſoczowice / dáiac ia pić / bo predkie y lekkie rodzenie czyni. Tenże.

Vßom.

Vßom ropa ćiekacym / táż polewká ieſt vżyteczna / ćiepło ia w vßy puſczáiac.

Oſpicom.

W oſpicách poczynáiacych ſie wyſypowáć / wziać ſoczowice odłużoney z łupin / garść / ieczmieniá otłuczonego / álbo pecaku puł garśći / fig ſuchych ze cztery / Dátlow ochedożonych ze trzy / śliwek ktore iuiubámi zowia dwádźieśćiá / Láki pułtory kwinty: To weſpołek do wywrzenia trzećiey częśći wárzyć / á ćiepło po ránu y ná noc pic dawáć po trunku.

Ogrodnicza.

ŻEby Soczowicá predzey weßłá / y roſłá buyno / z krowim álbo z wołowym táynem ſuchym zmießána / ma bydź śiana. A żeby w ſtracze wietße wyraſtáłá / y w źiárno: pierwey ia w ćiepley wodźie námoczyć / w ktoreyby ſáletrá byłá roſpuſczona / niżliby byłá śiana.

Nie pſuie ſie / áni gniie / octem ſkropiona dobrze / w ktoreyby ſok Cyrenáyſki był roztárty. Konſtántin / Dydim.

Soczowicá Egipska

Myśl y ſerce weſołe czyni.

WEſołe ſerce / y myśl weſoła / Soczowicá Egipſka czyni / vżywána. Dydim. Konſtánt.

Lißaiow.

Lißaiom po ćiele ſie rozßerzáiacym / y ćiáło pſuiacym / w morſkiey wodźie álbo w łaku iákimkolwiek: náwet w roſole / z wody / z ſoli wárzona tym obmywáiac / á rozćierána plaſtruiac / ieſt rátunkiem.

Szkodźi.

Żołądkowi.

SOczowicá pokármem vżywána / do ſtrawienia trudna: przeto żoładkowi wáde czyni.

Pußy.

Nádyma żywot wßytek / pußac / żoładek y kißki: wßákoż z mieta / álbo z ćwikła ná dowieraniu / wárzona / te wáde tráći.

Krew grubą.

Krew w żyłách gruba y geſta czyni / y po ćiele lenywie ſie rozchodzaca. Meſáruge. Abowiem ſuchośćia ſwoia wyſußá ia / y geśći.

Melánkolikom. Wyſchłym.

Melánkolicznym náturám / bo im wiecey krwie grubey dodáie.

Ciáłom ſuchym / bo ie bárźiey wyſußa.

Sny nieſpokoyne y nieſtáteczne / ktemu ſtráßliwe iáko y Bob / przywodźi: bo z niey pochodza po wßytkim ćiele páry melánkoliczne.

Mozgu /

Płucom /

Żyłom pietym / álbo ſuchym wádźi / gdźieby czeſto bywáłá vżywána. zá ktorym vżywániem obfitym y czeſtym

Przypada Kancer

Słoniowa tredowátość / á to ze krwie melánkoliczney / ktora czyni. Gál. Sethi.

Ktorzy máia zátwárdzenie watroby / ábo ślezionÿ tákże: tym bywa ßkodliwßa / rozumu y baczenia dobrego pozbawia.

Kwártány domieſcza. Tákże

Boleśći w żyłách ſuchych. Ciepłość krwi odeymuie czeſtym ſwym vżywániem.

Mocz y ſtolce záwśćiaga. Meſa. Ab: M.

Mieśiacom białogłowſkim bywa przekáza / bo ſwym zbytnim zimnem y wyſußánim bárzo geſta y gruba czyni / Aben: Meſuai.

Chćiwość odeymuie / bo przyrodzenie wyniſcza / ſwym wyſußánim zimnym. pokarm vżyteczny tym / ktorzy chca w czyſtośći żyć. Sim. Sethi.

Wzrok nabyſtrſzy mdli y ćmi zá czeſtym y obfitym vżywániem. Gal. Dioſ. Set. Plin.

Káncer rad ſie z vżywánia czeſtego Soczowice zámnaża: ábowiem z potraw ſuchych á grubych krew melánkoliczna poſpolicie ſie mnoży/ z ktorey tákowe wrzody y kroſty pochodza.

Rozſądek.

Opiſuiac Dioſzkorides y Gálen przyrodzenie Soczewice/ opiſáli iey też przećiwne ſkutki/ ábowiem táż żywot zátwierdza/ y táż odwilża y odmiekczá. Atoż ſámá Soczowicá/ iż ieſt przyrodzenia ſuchego/ przeto nie może tego mieć z siebi/ żeby odwilżálá/ y owſzem záſtánawia/ y zátwierdza. Ale iuchá z niey pierwſzá/ á ile z oćieráney/ iż w ſie bierze przyrodzenie zieliſke/ to ieſt/ zimne y ćieple zárowno/ przeto żywot odmiekcza. Gdy tedy chcemy biegunki záhámowáć: pierwſza wode z niey odlać/ á ze wtorey dopiero iey pożywáć.

Do iedzenia/ miáſto iárzyny bywa tym ſpoſobem wárzona/ iáko pecak: iedno dla przyiemnieyſzego pożywánia/ przydáia poſpolićie do niey Cabru y Poleiu: iáko do pecaku kopru ogrodnego ſwoyſkiego/ y Luku.

Nie dobrze czynia/ ktorzy ia zálewáia wárzac/ moſztem przewárzonym: ábowiem Soczowicá nie lubi tych rzeczy/ ktore ia bárziey geſcza/ y owſzem te lubi/ ktore ia roſprawuia y rzedza iey zágeſczenie. Moſzt wárzony winny/ do czegokolwiek bywa przymieſzány/ czyni zátkánie y zámulenie żył w watrobie/ tákże poru w slezionie/ záczym zápalenie im przypada: owſzem ieſliby miodu nic do tego niebylo przylożono: bo mu miod te wáde odeymuie.

Soczewicá watrobie y slesionie zátwárdziáłym/ bywa ſzkodliwa/ bo bárziey wyſuſza: ále z wieprzowym mieſem świeżym przeſalánym/ iáko y pecak (bo nieprzeſalána świeża wieprzowiná/ nie ták ieſt ſzkodliwa/ iedno zás ſwym grubym melánkolicznym ſukiem bárzo wádzi/) popráwia ſie. Gal.

Herákides Tárentinſki Grecki lekarz/ nie tylko zdrowym/ ále y chorym dawał do pożywánia Soczowice z ćwikła czarna wárzona/ á to dla wolnego przepurgowánia żywotá: bo tákowa iárzyná rychley przepádnie z żoładká do kiſzek/ á niżli ſámá ſoczowicá: zás nie ták predko iáko ſámá ćwikłá: przeto iedno drugie pomiárkuiac/ w ſwych ſkutkách czyni vżytecznym.

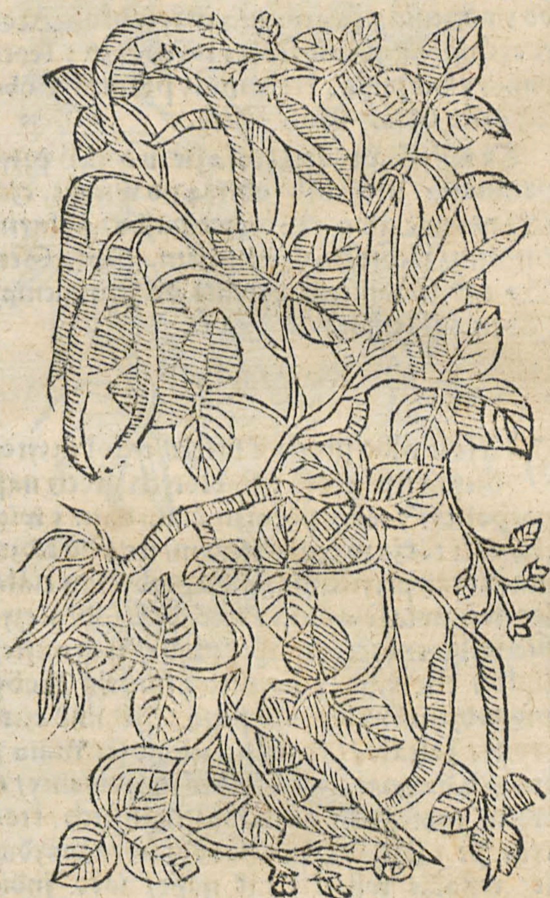
Faſoli/ Grochy/ álbo Boby Tureckie/ Rozdział 50.

Fazioli & Phaſioli, Dolichus, Smilax hortenſis, Siliquæ Lobi.

Faſelen/ wild oder Welſch/ oder Turkiſch bonen.

ROzmáity rodzay Fáſiolow/ álbo Bobu Tureckiego znáyduiemy/ bárwámi rozlicznemi od śiebie rożne: iedne ſą białe/ drugie czarne/ trzećie czerwoné/ czwarté pſtre y ſrokáté/ á iákoby piſáné: dla czego Warro zwał ie żálobnym piſmem. Białe miedzy inemi naſmákowitſze bywáią: Te w Włoſkich kráinách w polu śiewáią/ iáko inne iárzyny ziárniſté. Bywáią też w ogrodách śiane/ á tym tyki potrzebá ſtáwiáć/ ná ktorychby ſie wſpieráły/ y po nich ſie piely: bo ták buyno wzgore ſie puſczáią/ że w ogrodách bywáią z nich oſobliwé chłodniki/ y letnie śiedzenia czynioné. Ale té co w polu/ ſámé ſie ták krzepią/ że podpor żadnych nie potrzebuią: á też w ſzerz wiecey roſną/ niżeli wzwyſz. Wſzyſtkie liśćie máią Bluſzczowemu podobné/ iedno iże dobrze ſzérſzé/ y miekceyſze: á ná iedney ſtopce/ trzy ich pochodzą ſpolem/ ná krzyż. Kwiátu białego/ á zwlaſzczá biały/ ále mnieyſzego niżli grochowy. Z tego potym bywa ſtrącze/ naprzod zielone/ podobné Fengrekowému/ iedno iże wietſze/ ſzerſze/ y dłuzſze/ troche zákrzywione/ á ná koncu záoſtrzone ná kroczek/ podczás ná piądź wzdluż/ oble. Ziarn ná kſztałt Nerek po kilku: á przy iedney ſtronie iákoby ná iednym boku/ troche czarnego/ ále ſamo wſzyſtko do znáku ieſt białe.

Drugie Faſoli ty we wßem ſą podobne niemal polnemu / oprocz że ten poſpolicie w ogrodách ſadzą,

pnący ſie po tykách/ iáko chmiel/ ábo Przeſtep: z tego iáko ſie troche wyſzey przypomniáło / czynią chłodniki y cienie. Strączá bywa/ á nizli polny/ buynieyßego: ziárná ták że więtßego / pſtrego. Náßy Polacy zowią go Bobem/ ábo Grochem Tureckim.

Mieyſce.

W Turcech/ w Grecyey/ we Włoßech/ obficie rośćie: y v nas ziemią nie gárdziłby / gdyby ſie w nim kocháli: iednák w ogrodách włoſkich nacześciey ſie znayduie. W Máiu bywa śiany/ á czáſem po żniwiech dla świeżego pod zime.

Przyrodzenie.

Rozgrzewa y odwilża w pierwßym ſtopniu/ zwłáſczá biały. Ale czerwony/ żołtáwy/ pſtry y inné / więcey rozgrzewáią/ niż biały. Gal. Sim. Seti.

Izáák twierdzi / we śrzodku wtorego ſtopniá rozgrzewáć / w tymże ná końcu odwilżáć.

Moc y ſkutki.

Przyſmák

Miáſto ſáłaty y przyſmáku/ ſtrącze poki młodo zielone/ álbo łopátki / z pieprzem á z octem przypráwione y z Lebiotką/ bywáią przyſmákiem przyiemnym/ przewárzywßy ich pierwey / y do ſtrawienia żołądkowi ſnádnieyße. Tylko winá dobrego ná to potrzebá ſie nápić.

Mocz pędzi.

Mocz nad przyrodzenie záwściągniony pędzą / y żywot odmiękczáią. Toż też polewká czyni.

Pokoſánym od koni.

Własna ich moc tych leczyć / ktorychby konie pokąſáły / z żucháne/ á ná rány przykłádáne.

Mieśięcznemu czyſczeniu.

Czyſczenie Mieśięczne pániam wzbudzą/ wode z wárzonych pijąc.

Członkow nabrzmiáłość.

Nabrzniáłość członkow / zwłaſczá mießnom opuchłym. Tákże łoná białogłowſkiego y z boleścią / w wodzie/ álbo w mleku wárzone / á plaſtrem przykłádáne/ ſą tákże lekárſtwem.

Pokarm.

Miáſto iárzyny / poki młode y ſtrączem bywáią wárzone (rownie iáko groch młody v nas) z naśieniem ßpárágowym y pożywáne. Dios.

Máły pokarm.

Z octem przypráwione do vżywánia máły pokarm ćiáłu dáią/ y do ſtrawienia trudnieyße dla ſuchośći/ ktorą ocet czyni.

Bielidło ná twarz

Bielidło ná twarz oſobliwe/ tym ſpoſobem z nich bywa czynione. Weźiąc białych Faſolow funt/ białego chlebá oſrzodki co nacudnieyßego drugi funt/ Bánie długą co námłodßą/ á te naprzod co nadrobniey vśiekáć/ ná to wßyſtko nálać doſtátek mleká koźiego żeby dobrze zágrząznęło / y przez noc to moczyć. Potym weźiąc naśienia Málinowego łotow dźieśięć/ iąderek brzoſkwiniowych koſtek ochędożonych łotow ßeść / iąderek z orzeßkow Limbowych / álbo z Włoſkiey ſoſny opiłowánych poł funtá / káżde z oſobná vtłuc w kámiennym mozdżerzu drewniánym tłuczkiem. Do tego wßytkiego przydáć młode gołąbie drobno pośiekáne y z pierzem / tylko wypátroßyć go / á ielitá precz wyrzućić. To wßyſtko z Alembiku ſklanego w bálneum maris dyſtylowáć/ y tą wodką ná noc y poránu twarz vmywáć/ álbo y ćiáło. Bo nie tylko białe czyni/ ále też odmłodzone.

Mieśięczną chorobę wywodzą. Sethi y Aben Meſuai.

Pokarm iáki ćiáłu dáią.

Jáko mnieyßy pokarm ćiáłu dáią niż i groch / ták też wietrznośći w ćiele ludzkim mniey czynią. Gal. Jednák świeżo zielone

w ſtrączu ſwym wárzone / á z oliwą y z ágreſtą przyprawione / ſą tucznieyſze y ſmácznieyſze. Drudzy winá do tego przylewáią.

Womity czyni.

Womity ſnádnie przychodzą po vżywániu ich.

Purguie.

Przed inemi pokármy / w ſłodkim Moſczu wárzone / y pożywáne / żywot zmiekczáią y purguią. Sim : Seti.

Piersióm. Płucom.

Piersiom / y

Płucom ſą vżyteczną potráwą : ále po nich trzebá wino dobre pić. (Aben Meſuai.

Ciáło tuczą z Spáragowym naśieniem wárzone / y vżywáne. (Auer : 5. Coll.)

Naturam ſuchym y zimnym ſą pokármem vżytecznym / ábowiem cáłe im lepſzą dáią / rozgrzewáiąc y odwilżáiąc : iedno z octem nie máią bydź dáne : bo do trawienia ſą ciężkie dla octu / ktory wyſuſza.

Szkodźą.

WSzelákie Faſoli / iákimkolwiek ſpoſobem przyprawione / żywot nádymáią y puſzą / rownie iáko y Groch : iedno mniey y więcey / według przyprawienia : wſzákże nie ták bárzo / iáko Bob y Soczowicá.

Zołądkowi do zwárzenia y ſtrawienia trudne y ciężkie / á to dla znáczney ich wilgotnośći / owſzem białe / czerwone nie ták. (Aben Meſuai.) Nie bywáią ták ſzkodliwe z kminem á z Gorczycą vżywáne. Wietrznośći w ciele wiele wznieciáią. Puſzenie żywotá czynią w ſtrączu wárzone.

Sny ſtráſzne.

Sny ciężkie / nieſtáteczne / y ſtráſzliwe czynią / iáko Soczowicá / Bob / ꝛc. dla páry z żołądká do głowy pochodzącey.

Zawrot czyni. W żołądku długo leży.

Zawrot głowy przywodzą.

W żołądku długo leżą dla nieſtráwnośći ſwey. Tákże y w kiſzkách / y nierychło bywáią wyrzucone z żywotá dołem.

Flegmiſte / grube wilgotnośći czyni.

W ćiele grube y flágmiſte wilgotnośći czynią. Owa śrzodek máią miedzy potráwámi / ktore bywáią ſnádne / y ktore trudne do zwárzenia y ſtrawienia w żołądku. Ktore rychło y gnuśnie ſtolcy wychodzą : ktore puſzą / y nie puſzą : ktore máły pokarm y obfity ciáłu dáią. Gál. Sety.

Tá wſzyſtká wádá ktora ſie tu o nich przypomniáłá / może bydź odięta po więtſzey częśći / wárząc álbo z Gorczycą / álbo z polnym kminem / z łebiotką y z pieprzem. Gal. Set. Bo ták ſnádnieyſze bywáią do ſtrawienia. (Aben Meſuái)

Rozſądek.

FAſoli álbo groch Turecki / tegoż przyrodzenia y ſkutkow ieſt / ktorych groch náſz poſpolity / y tákiſz pokarm ciáłu dáie / y wietrznośći tákże w żywocie czyni / ieno do iedzenia nie ták przyiemne / á do pozbycia z ciáłá leniwe / zwłaſczá białe / ktore w żołądku czynią wilgotnośći miąższe / grube / flágmiſte / lipkie / kliowáte / y ſą miedzy innemi Boby przyrodzenia wilgotnieyſzego. Jednák czerwony / żołtáwy / y inne / srzednie ſie máią / ktorych dwánaśćie rodzáiow znáyduiemy / okrom Indiyſkich / álbo Bráſiliánſkich / ktorych ſie tákże dwánaśćie rodzáiow znáyduie : wſzákże wſzytkie ták náſze / iáko Indiánſkie / iednegoż ſą przyrodzenia / y iednákich ſkutkow. A iż ſą przyrodzenia zbytnie wilgotnego / przeto ſie też rády rychło pſuią. Máią tedy bydź do dłuzſzego záchowánia wcále / práwie dobrze ſuſzone ná ſłoncu.

Słonecznik ſtrączyſty / Rozdział 51.

Lupinus ſatiuus.

Feigbon.

SLonecznik ogrodny tylko ieden pręt z korzeniá puſzcza / mocny. Liśćie ná pięcioro / y ná śiedmioro poſpolićie rozkroione / y rozdźielone / z białą wełniſté / álbo po náſzemu koſmáté / á miękkie. Kwiátu białego : á ſtrączá Bobowému podobnego / płáſkiego / długiego / ná pozor biáławego / y śćiśnionego : W tych po pięći / álbo po ſześći ziarn czáſem bywa / á káżdé z nich z oſobná w ſwoim przegrodku oddźieloné / iáko miedźy iáko : á bywáią okrągłé / płáſkáté / we śrzodku dołkowáté / białé / álbo pożołkniáłé / gorzkie. Korzenia mocnégo / żołtégo / twárdégo / od ktorégo drobné korzonki pochodzą. Zadné mu źiele nie ſzkodźi / áni go zágłuſza / ále on ſam wſzytkim ſzkodliwy : bo ktoreby iedno przy nim rość chćiáło / tá żdé zátłumi y zádúśi. Ten napierwey od ſpodku kłącza ſwego kwitnąć poczyna / z ktorego potym

ſtrącze

strączę pod Jesień dozrzewáią. Zátym inny kwiát wyzszey wynika/

po ktorym rzadko owoc dozrzewa/ dla poznego kwitnienia. Napośledniey przy wierzchu kwiát wydáie/ to iest/ gdy pierwsze strączę dozrzewa/ ale z niego owocu nigdy nie bywa/ bo dozrzeć żadnym sposobem nie może. W ciepleyszych stronách kwitnie/ naprzod w Máiu/ potym Czerwcá/ náostátek Lipcá/ y tám dozrzewa podczas ostátniey kwitnący: w nászych zimnych stronách nie ták.

Mieysce.

Siewáią go ná ziemiách plonnych/ y ná rolách iálowych/ tákże y w ogrodziech/ bo sam sobie ziemię másną czyni: Tákże piasczystą y czerwoną ziemię lubi: mokrey gliniástey áni nágnoioney nienawidźi.

Przyrodzenie:

W pierwszym stopniu rozgrzewa/ á ná końcu wtorego wysusza/ wyciera bez szczypánia y sczmienia: otwiera/ rozpráwuie/ rozpędza/ rozcienczá. Smáku iest z przyrodzenia swego gorzkiego: ále gdy w wodźie długo moknie/ słodnieie.

Moc y Skutki.

Ze wszystkich iárzyn ziárnistych/ ktore do stołowego vżywánia ludziom przychodzą/ nád Słonecznik nie náyduie się lekceysza według wagi/ á vżytecznieysza według potrzeby: iáko Plin: świadczy.

A iż ziárno iest gorzkiego smáku/ w wodźie ciepłey moczone/ álbo wárzone/ pozbywa tey gorzkości: álbo w gorący popioł zágrzebione/ słodnieie. — *Słonecznik iáko słodnieie.*

Chrobáctwo w vszu zálęgłe morzy/ z sokiem liściá Rdestowego/ álbo Brzoskwiniowego/ puszczány. — *Vszom chrobáczywym.*

Vszy ropy pełne/ táż mąká z sokiem z łuczku w nie puszczána. Plat. — *Vszo ropistym.*

Glisty wszelákie w żywocie morzy y wywodźi/ Mąká z słonecznika z miodem iáko lektuarz záczyniona y vżywána. — *Glistom.* Albo w wodźie z Rutą wárzony/ á z pieprzem/ ráno y ná noc trunkiem vżywány/ y sam iedźiony. — *Item.*

Item/ z żołćią z bydlęcią ciepło ná pępek/ ábo y wszytek żywot przykłádána/ toż czyni. — *Item.* Albo wziąć mąki teyże/ mąki kąkolowey/ Bożego drzewká/ Aloe ábo Alonki/ Liśćia Brzoskwiniowego/ álbo Rdestowego/ plastr z tego wszystkiego vczynić z żołćią wolową álbo z sokiem Piołunowym/ á ná żywot ciepło przykłádáć ná czoło/ ták dźieciom máłym iáko we trzydźieśći lat będącym.

Słonecznik w wodźie moczony/ ná czczo vżywány gorzki/ toż czyni. (Gal.)

Wątrobie zámulonéy. Tákże — *Wątrobie/ Slezionie.*
Slezionie boleiącym/ z Rutą á z pieprzem wárzony/ y ták pożywány rownie iáko przećiwko glistom/ też iuchę z niego piiąc.

Wrzody złe/ iadowite/ ciáło roziadáiące y psuiące. Tákże — *Wrzodō.*
Ciáłu zmartwiáłemu. — *Zmartwieniu.*
Krostom świeżo nástáłym w łáźni náćieráiąc. — *Krostom.*
Strupom ná głowie ćiekącym. Tákże — *Strupō.*
párchom. — *Párchō.*
Pstrocinom ná ćiele złeká chropowátym. — *Pstroćinam.*
Ospicom/ woda w niey wárzonego obmywáiąc leczy: częśćia wyćierániem swym/ częśćia trawieniem bez szczypánia y sczmienia. Gál. Dyos. — *Ospicō.* Toż tákże
zmázy wszelákie z ćiáłá ściera. — *Zmázom.*
Liszáie/ y ine skárádośći/ y zeszpecenia ćiáłá wychodzą/ táż woda często ćiepło vmywáiąc/ sámym tákże miodem vtártym náćieráiąc. — *Liszáiom.*

Płodu.

płod z żywotá wypedza.

Mieśiączney.

Mieśieczne czyſzczenie pániam záwściagnione/ nád przyſtoyny czás wzbudza z Mirra/ á z miodem maká iego záczyniona/ czopkiem álbo wezełkiem w otwor łoná puſczony. Toż y ná żywot plaſtrowány czyni.

Sleʒionie.

Słonecznik ſurowy z ſucha figa roztárty w occie/ boleiaca ślezione leczy/ przykłádáiac ná nie.

Rodzeniu ſnádnemu.

Rodzenie pániam ſnádne czyni słonecznikowa maká/ przydawſzy Mirry y miodu/ á welne w tym obmaczawſzy/ w otwor łoná czopkiem álbo wezełkiem wpuśćić.

Trędowátości.

Tredowáciny z twarzy ściera wárzony/ rozćierány y plaſtrowány.

Pepku przepuklemu w dziećiach.

Dziećiom ktoreby w pepku náruſzenie/ y przepukline miały/ leczy: wziac maki iego lot/ / żagwie z chuſty vpaloney pul łotá/ z winem rozczynić/ y ná páczesiách konopnych przywiiáć. Tábe.

Zásiniáłości.

Zásiniáłości ſtłuczenia rozgania.

Zołzom.

Zolzy y gruczoły rozpadza z octem.

Przymiotom.

Przymioty ogniſte/ z maka ieczmienna woda záczyniwſzy/ wyćiaga przykłádáiac.

Czerwoności oczu.

Z oczu czerwonosć ſpadza tenże plaſtr/ ná czoło y ná ſkronie przykłádány. Toż wſzytko czyni w occie/ álbo w Lorze winney/ abo y miodku kwáśnym maká ſámego wárzona/ á plaſtrowána. Gál.

Scyátice

Scyátice/ to ieſt/ w Biodrách y w Ledzwiách bolesciam/ ieſt lekárſtwem/ z octem przykłádána.

Bolaczkom.

Bolaczki twárde/ z nim maká z Aloe zmieſzana/ obráca w rope y otwiera ie. Plat.

Wola.

Wola

Wrzodō świnim.

Wrzody zá vſzymá ktore świniemi zowia. Tákże

Kárbunkułom.

Wrzody ogniſte ktore kárbunkulámi Láćinnicy mianuia/ w occie/ álbo w winie wárzona maká słonecznikowá/ otwiera ie/ álbo też roſpadza.

Zmázom ná twarzy.

Sámo ziárno w dżdżowey wodzie wárzone/ áż iáko káſzá zgeſtnieie/ oſobliwie twarz ze wſzelákich zmaz y ſzkárádości wyćiera. A ieſcze poteżniey ſámá maká z kozia żołćia á z Limoniowym ſokiem/ tym twarz ná noc poćieráiac.

Mocz pędźi.

Korzeń słonecznikowy w wodźie wárzony/ y trunkiem vżywány/ mocz záwściagniony nád przyrodzenie/ wywodźi.

Cknieniu w żołądku.

Słonecznik moczony w wodźie/ álbo w winie/ álbo w occie/ áż do zmiekniema: Tákże w occie roſtárty/ á trunkiem vżywány/ cknieniu w żoladku ieſt lekárſtwem.

Do iedzenia chęć czyni.

Tym też ſpoſobem pożywány do iedzenia chęć wzbudza.

Pokármu doſtátek dáie ále grubego.

Dáie pokármu ćiáłu doſtátek/ przez kilká dni w wodźie moczony áż pozbedźie gorzkośći z siebie/ potym wárzony: ieno pokarm chruby czyni.

od Wężá

Surowy/ To ieſt niewymoczony z gorzkośći ſwey/ roſtárty/ á plaſtrowány ná rány/ od vſczknienia wężowego leczy.

Puchlinie.

Puchline z ćiáłá wywodźi maká z ſokiem piołunowym/ konfektem pożywána. Plin.

Bliznō.

Blizny/ badź z ran/ álbo z bolaczek/ álbo z oſpic pozoſtáłe/ czyni białe y ćiáłu podobne w occie go wárząc y tym náćieráiąc/ álbo plaſtruiąc.

Párſzywośći bydlęcey.

Bydłu czwornogiemu párſzywość ſpadza make iego w fuśie oliwnym ábo w glonie wárząc/ tym náćieráć y plaſtrowáć.

Choroby bydlęce rozmáite leczy z Dźiewieśiłem/ á ile z czarnym wárzony/ dáiąc im te polewkę pić.

Komory z gmáchu wyganiá.

Komory z gmáchu álbo y z domu wypędza kurzenie z niego czynione.

Złote żyłki otwiera.

Sam vżywány nie mocząc go/ złote żyłki otwiera/ y czerw w żywoćie morzy ſwą gorzkośćią.

Ogrodnicza

SŁonecznik bydło tuczy/ ále go pierwey trzebá przez trzy dni w ćiekącey wodźie moczyć. A gdy gorzkośći przez to pozbędźie/ vſuſzyć go/ badź ná słońcu/ álbo w piecu/ y chowáć/ á z plewámi/ álbo z parzą/ álbo z obrokiem bydłu dawáć.

Ma bydź śiany ná wioſnę/ tego czáſu gdy będźie porownánie dniá z nocą/ nie czekáiąc dżdżá/ ieſliby ſuſzá byłá/ á niżliby począł kwitnąć/ puſczáć nań woły y krowy/ dla wyniſczenia trawy miedzy nim y wyplewieniem/ bo bydło áni śię go tknie dla iego gorzkośći.

To źiele od obrotu słonecznego v nas doſtáło názwiſká/ że nietylko kwiát iego/ ále y wierzchołek iego zá słońcem idźie/ y przeto go Wárro zegárem wieyſkim zowie choćia dniá pochmurnego.

Słonecznik niema bydź ná roli náwożney/ áni iłowátey/ y tłuſtey śiany: ále ná źiemi iáłowey/ podłey. Abowiem on czyni ſobie źiemię tłuſtą y dobrze ſpráwioną/ y táką do inego zbożá śiánia zoſtáwuie ſpoſobną. Niema też bydź głęboko w źiemię śiany áni ſádzony/ bo znikczemnieie y práwie śię wniwecz obroći/ gdźieby ná roli nawożney/ tłuſtey/ á do tego głęboko w źiemię był śiany.

Do wychędożenia przędźiwá maká iego z ieczmienną zmieſzána álbo z pſzeniczną ieſt vżyteczna.

Szkodźi.

POkarm ćiáłu gruby czyni/ do ſtráwienia trudny/ á ile ſurowy y wymoczony. Abowiem tákowy bárzo długo w żołądku y w kiſzkách leży/ y nierychło przechodźi. Jednák wárzony/ y dobrze przypráwiony nie ták.

Plod z żywotá wywodźi przed czásem.

Brzemiennym pániom szkodliwy/ bo by przed czásem plod z żywotá wywiodl.

Rozsądek.

Myla sie ktorzy go mienią Bobem Egypskim.

Słonecżik płonny/ álbo dźiki.

Lupinus agreſtis.

Wild Feigbone.

Znáyduie sie Słonecżnik drugi/ á ten ſamorodny álbo polny: śianemu we wszytkim podobny/ iedno z káżdey miáry w okolicżnośćiach ſwych mnieyszy y drobnieyszy. Záś w ſkutkách potężnieyszy od pierwszego/ iáko Gálenus w 6. kśięgách o źiolách pisze. Źiele to Słonecżnikiem zowią/ że ſie iego wierzch zá ſłoncem obráca/ iáko y pierwszy: ták czáſu iaſnego/ iáko y chmurnego: y przeto oraczom y ludźiom wieyſkim/ ktorzy zegárow nieſłycháią/ godźiny vkázuie. W inych kráinách vżywáią go miáſto iárzyny: v nas záś okrom do lekárſtwá/ nic niedbáią oń.

Wilczy Groch/ álbo Gęśia wyká/ Rozdźiał 52.

Eruum, Herbum, Orobus.

Gęśia wyka/ álbo Wilczy groch/ dwoy mamy: Biały/ ktory też ſámicą/ y Czerwony/ álbo ruſy/ ktory ſamcem drudzy zowią. Kłádźie Gálenus trzeći száry/ álbo śrzodek miedzy biáłym á czerwonym máiący. Źiele to ieſt odnożyſte/ po źiemi ſie roſkładáiące/ á nie wielkie. Liśćia wąſkiego y drobnego/ mnieyszych nizli v Socżewice/ tylko trochę dłuzszych. Kwiátu tákże drobnego/ Biały biáłego: Czerwony y száry blado brunatnego. Strączki grochowym podobne/ iedno krotsze/ y węższe/ w ktorych niekiedy po trzy/ álbo po cztery źiarká gránowite: niekiedy okrągłe/ á káżde w ſwym przegrodzeniu oſobno: z tych mąkę miełą do lekárſtw.

Mieyſce

Sámá przez śie ná rolách wypráwnych bez śiania rodźi ſie/ podczás y ná iáłowych y płonnych/ ile czerwona. Záś biała bywa niegdźie w ogrodách śiana.

Przyrodzenie.

Rozgrzewa w pierwszym stopniu/ we wtorym przy koncu/ álbo w trzećim ná pocżątku wysusza: zstrony gorzkośći/ ktora w ſobie ma/

ma/ roſpráwuie/ wyciera/ zámulenie żył otwiéra: tuczy/ rozczynia y odmiekcza téż nie co.

Moc y ſkutki.

Woły ynne bydło tuczy.

WOły y inne bydło tuczy wárząc/ álbo máka z niey máſcząc im potráwy.

Máká do lekárſtw.

Do lekárſtw co nabielſzy groch wilczy biora: mocza go w wodzie do rozmokniénia: potym go práżą/ áż łuſká ſie ná nim popáda/ y opádnie: dopieroż go miela co namieley/ przez ſito prześiewáia/ y chowáia.

Zywot odmiekcza.

Máká ták ſpráwiona żywot odmiekcza.

Oſtrości ciáłá.

Oſtrość twarzy/ álbo y wſzytkiego ciáłá gładźi.

Płeć cudną czyni.

Płeć cudna czyni máká w wodzie rozmieſzána/ y tym ciáło obmywáć.

Wrzody.

Wrzody/ ſadzele plugáwe/ z miodem plaſtrowána wychedoży.

Piegi.

Piegi y inne zmázy ná twarzy y ná ćiele wyćiera/ wychedaża/ z miodem poćieráiąc.

Ogorzeliznie.

Toż tez ogorzeline od słońcá/ ták z rąk iáko y z twarzy ſpądza y wybiela. Toż

Wrzodom złym.

Wrzodom złym/ iádowitym/ y ćiáło pſuiącym/ rozſzerzáć ſie/ broni. Toż tez

Pierśi zátwárdziáłym.

Zátwárdziáłość białogłowſkich pierśi/ z czego Káncer bywa/ zmiekcza y otwiera. Toż tez plaſtrowánie

Kárbunkul.

Kárbunkul wrzod ogniſty/ iádowity y niebeſpieczny/ przegryza y leczy. Dioſ.

Párchom

Párchy ná głowie śliwiące leczy.

Od człowieká/ y Jáſczurki/ y pſá wśćiekłego vkąſzonym.

Od człowieká/
Od Jáſczurki/
Od pſá wśćiekłego vkąſzonym/ ieſt lekárſtwem/ z winem plaſtrowána.

Mocz.

Cieżkiemu puſczániu moczu.

Gryzieniu.

Gryzieniu w żywoćie.

Wydimániu.

Wydymániu y zbytniey chćiwośći do pochodowánia/ z octem plaſtrowána/ ná łono y żywot ćiepło plaſtrowáne/ bywa rátunkiem.

Suchotnym.

Tym ktorych pokármy nie tuczą/ iáko ſuchotnym/ ieſt máká tey wyki práſzey vżyteczna/ piekąc ią álbo ſmáżąc w miedzie: á káżdy poránek ná czczo iáko orzech włoſki vżywáć. Toż tez

Flegmie.

Flegmę z pierśi wywodzi.

Odziebieniu.

Na odziebienie piat y członkow/ w wodzie wárzona y plaſtrowána/ leczy. Toż wodą ćiepłą wymywáiąc.

Swierzb.

Swierzb z ćiáłá ſpądza też obmywáiąc.

Trędowátość.

Trędowáciny tákże z twarzy wychedaża. Tymże ſpoſobem

Liſzáie.

Liſzáie z ćiáłá ściera wilczego grochu máká/ z rzodkwią/ z ſolą/ á z octem vtárta/ á przykładána: śiárki troche przydawſzy. Pli.

Bol w głowie.

W głowie bol vkłada/ z geſim ſadłem ná ſkronie plaſtrowána.

Dymienicom.

Práſzey wyki máká/ z Bobowa nápoły zmieſzána/ z miodem prząſnym y z kokoſzym ſmalcem zá czyniona/ z dymion otok wyciera.

Gruczołom.

Gruczoły.

Bolączkom twárdym.

Bolączki twárde zá vſzymá/ po ſzyi/ pod gárdłem/ wolą/ z śiemieniem lniánym/ y z gołębieńcámi w winie wárzyć/ á plaſtrowáć/ roſpądza.

Trawi ślezioną.

Ślezione trawi y niſczy práſza wyká/ ná czczo pożywána.

Włoſy czerni.

Włoſy ták ná głowie/ iáko y ná brodzie czerni: z świeżo zielonego grochu wilczego: to ieſt/ z liśćia/ z kłączá/ z ſtrączá/ y z ziárná/ ſok wyżąć/ á tym czeſto námazáć.

Do troćiſzkow wchodzi.

Máká tey wyki wchodzi do Trociſzkow z Jáſczurki czynionych do Driakwie.

Przymiotom.

Przymioty ogniſte/ z octem wyćiąga.

Odrzygániu kwáśnemu.

Rzygánie kwáſnośćią záſtánawia/ trzy álbo czterzy ziárnka iey przełknąwſzy. Biała nie ieſt ták do lekárſtw potężna/ iáko czerwona/ álbo żołtáwa y ſtára. Gal.

Szkodźi

DO pokármu ludzkiego bárzo zła y ſzkodliwa/ iáko ſie wnet niżey powie.

Zły pokarm ćiału y ſzkodliwy dáie.

Zbytnie tego wilczego grochu/ krew moczem/ y zgryżieniem w żywoćie/ wywodzi/ podczás y ſtolcy. Dioſ. Gál. A iáko Ayſe Arábſki lekarz piſze/ że y noſem krwáwy tok wzbudza/ obfitym go vżywániem.

Głowy ćiężkość czyni.

Zywot nádymá y puſzy/ á zámieſzánie

y grzmoty w nim czyni.

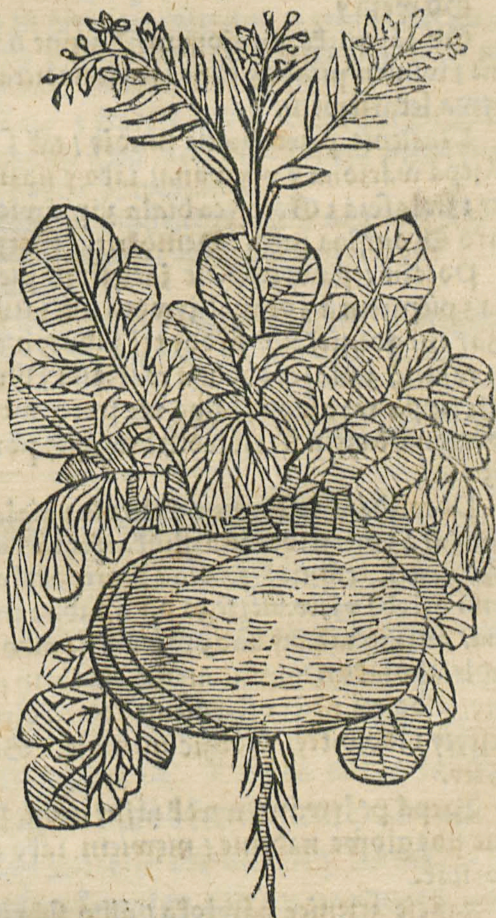
Rozſądek.

NJe káżdy Oracz / áni káżdy wieyſki goſpodarz / tego Wilczego grochu / álbo Ptáßey wyki / zna: chocia ſie miedzy zbożem poſpolićie znáyduie: ále ią zá własną wykę máią. Toſmy też tu potrzebnie przypomnieć rozumieli / chociaż Dioßkorides biała wykę ptáßą do lekárſtw zálecá / y bráć każe: tedy Gálen przećiwnym obyczáiem czerwoney / żołtey / álbo y ßárey / rádzi vżywáć: bo iáko biała więcey wilgotnieyßa / niżli te ine / do poſpolitego vżywánia ták zła y ßkodliwa ieſt / że też y czáſu głodu / y niedoſtátku zboża / nauboższy ſtrzegą ſie iey. Wßákże we dwoiey wodźie wárzona / pozbywa z siebie gorzkośći y ſmáku nieprzyiemnego: á nietylko tego / ále y innych ſkutkow / iáko roſprowádzánia / wyćieránia: á tylko ſámá gruboſć źiemna zoſtáie / rownie iáko w Słonecżniku / ktorą zátwierdzenie czyni.

Rzepá okrągła y wodnicá / Rozdział 53.

Rapum.

Ruben.

RZepá znáiomßa ieſt / niżli może bydź opiſána / á ile ſámo iey korzenie: iednák wßyſtkie iey ſkutki / okrom poſpolitego vżywánia ſtołowego / iż rzadkim ſą wiádomé: gdyż więtßa część / á máło nie wßyſcy ludźie / więcéy to co brzuchowi v gárdłu ku náſyceniu ſłuży / á niżli troche ſkrytße od przyrodzenia włáſnośći y ſkutki / vpátruie. Dla tego tedy vmyśliłem nietylko rodzáie y kßtałt z iey okolicznośćiámi / ále y moc z ſkutkámi właſnémi opiſáć.

Rzepá dwoiáka ieſt / domowa álbo śiana y płonna. Domowa troiáka korzeniem / iedná od drugiey rożna. Jeſt iedná kuláſto okrągła: á tá wielka y mnieyßa. Druga podługowáto okrągła / ktorą też wodnicą dla zbytniey iußnośći iey miánuiemy: á tá tákże wielka / y máła. Trzećia podługowáta ſłodka / mierney wielkośći / ktorą my tu Bytomką / drudzy Kolnikiem / zowiemy. Té wßytkié máią korzenie głádkié / proſté / z málémi y ćienkimi odnożkámi: od ſpód ogonek / przez ktory ćiągną w ſię wilgotność z źiemie. Liśćia / té wßyſtkié / Rzotkwianému podobnego / oſtrokoſmátego / iedno ßerßego. Kwiátu żołtego: Naśienia w ſtrączkách kápuſtnemu naśieniu podobnego. O Rzepie czerwoney / tákże y kápuſtney / powie ſie niżey.

Mieyſce

Káżda Rzepá z tych pomienioná / lubi mieyſcá chłodné; rolą dobrze ſpráwioną / gnoiem nawożną. Po wrzuceniu naśienia w źiemię / rychło wſchodźi / á trzećiego mieśiącá do vżywánia przychodźi: w korzeń więcey / á niżeli w liśćie wyraſta. Pißą niektorzy o buynośći iey / że iedná trzydźieśći funtow zaważy.

wáży. Mathiolus świadczy / że widział Rzepe / z ktorey iedná wiecey niżli cetnar ważyłá. Dziwna ſpráwá Páná Bogá naßego / z ták máluczkiego iednego ziarnká / ták wielki y cieżki korzeń w krotkim czáſie vrość może.

Przyrodzenie

Korzeń ſam rozgrzewa w wtorym ſtopniu / á w pierwßym odwilża. A naśienie rzepne / rozgrzewa y wyſußa w wtorym ſtopniu: A do tego iż ma gorzkość w ſobie wyciera / otwiera / trawi / wzbudza / wietrzności wznieca.

Moc y Skutki.

Pokarm

W Polewce mieśney Rzepá wárzona / tuczy ciáło iákokolwiek / ále wietrzności czyni: przeto pierwßa y wtora wode z niey odcedzić potrzebá / á mieśna polewka tłuſta zálać / álbo vkropem trzecim zálawßy / á máſłá / álbo ſmalcu gesiego włożywßy: á kto doſtátnieyßy / że go ná to oſtáć może / cukru ieſcze do tego przyłożyć / y dáć iey dowrzeć: ták lepßy pokarm ciáłu da / y wietrzności mniey czyni.

Ciáło wilży.

Ciáło odwilża y miekczy / czyni oſtábiáłe.

Krztan.

Krztań zoſtrzáły gładki czyni.

Pierśi roſprzeſtrzeniá.

W pierśiach przeſtronoſć czyni / o czym też y ludzie wieyſcy wiedza / ktorzy z ściesnieniu pierśi / z nápełnienia zbytniego wilgotnośćiami flegmiſtemi / czeſto y wiele iey vżywáia.

Trućiznie

Naśienie rzepne / cześciey do lekarſtw / á niżli ſam korzeń przychodzi / ábowiem trućiznam y iádom ſie ſprzećiwi. Dla czego iáko Dioſkorides pisze / wchodzi do Driakwie / y do inych lekarſtw / ktore bywáia przećiwko iádom y trućiznom czynione. W winie też trunkiem po kwinćie miáłko vtartego vżywáia / ná wywiedzienie trućizny y iádu z ciáłá.

Gemielnice / y

Oſpicom

Oſpice dziećiom ze wnetrza wywodzi ná wierzch rychło / puł kwinty náraz: ále ma bydź w iußę Lamikámieniá dány / ktory Trychomanes Grekowie zowia / z Soczowica wárzonego / pocac ſie co naylepiey potym.

Gliſtom

Rzepne naśienie / Gliſty z żywotá pedzi / z ſokiem świeżych Limoniy / álbo z Pomorancz kwáśnych / dáiac po puł kwinty / álbo y po cáłey / pić.

Do iedzenia chęć czyni.

Rzepá z octem á z ſola vżywána / czyni ápetit do iedzenia / ále do ſtráwienia żołądkowi cieżka / zwłaſczá nie dowárzona ſtátecznie.

Mocz pedzi.

Wierzchołki z rzepy wyroſłe wárzone / á pożywáne / mocz pedza. Dioſ. Galen.

Podágrze Chirágrze

Podágrze / Artetyce z zimnych przyczyn.

Chirágrze / to ieſt boleniu y łupániu w nogach y w rekách / wielkim bywa rátunkiem iucha wárzoney nágrzewáiac / y ſáme wárzona co náciepley przykłádáiac. Toż też

Odmrożonym nogom.

odziebieniu nog / álbo piat ſłuży náparzáiac ta iucha. Albo tym ſpoſobem

Wziać niemáła rzepe wydrożona / nálać w nie Rożanego oleyku / y woſku troche włożyć / záßpuntowáć / y w żarzyſtym popiele ia vpiec co náciepley / á roztárßy / ćiepło ná zietrzona odziebline przykłádáć. Albo vpiekßy ia z wieprzowym albo z gesim ſmalcem / vtłuc y pláſtrowáć.

Od weżá y

Od Iáſczurki vkąßonym.

Od iáſczurki obrážonym / Rzepne naśienie z winem piiac / y ráne tymże náćieraiac / bywa lekárſtwem.

Przyrodzone naśienie mnoży.

Naśienie przyrodzone mnoży / ták ſámá Rzepá wárzona y vżywána / iáko y naśienie iey: zwłaſczá z Gorczyca biała zápráwiona / iáko Dyoniſius piße. Demokrit. Sety.

Ani záwárza / ani odmiekcza żywotá.

Potężnieyßa w popiele żarzyſtym pieczona z pieprzem á z oliwa / żywotá áni zátwárdza / áni odmiekcza / ßkody też żadney nieczyni w ciele / zwłaſczá dobrze wárzona y długo. Ale lepßa we dwoiey / álbo we troiey wodzie wárzona / o czym ſie też troche wyßßey powiedziáło.

Naśienie iádom y trućiznom ſie ſprzećiwia.

Powiedáia że Rzepne naśienie z biała lebiotka / á z pieczetowána glinka / ktora *Terram Sigillatam* Láćinnicy zowia / ktoregokolwiek dniá byłoby vżywáne / tego dniá żadna trućizná / áni iad zádany badz w trunku / álbo w iadle / álbo iákimkolwiek inym ſpoſobem przyiety / álbo też przez vkąßenie ktoreykolwiek beſtyey iádowitey / ßkodzić niemoże. Sim. Sety.

Wzrok poſila.

Rzepá pożywána / wzrok iáſny czyni. Pli. Ale gdy głowe nádmie / niewiem iáko ma poſiláć.

Źrzenicy páwłoká záßcie.

Záßćie źrzenice páwłoka / álbo ſubtelna błonka / iákoby páieczyna / zpadza y ſćiera / z białogłowſkim mlekiem / chłopie karmiacym zmießáć / á ná oczy przykłádáć. Ale to mamy rozumieć o Rzepie raney / ktora ma w ſobie gorzkość / álbo rádniey z dzikiey Rzepki ſokiem.

Gorącośći wnetrzney.

Dobrze vwárzona gorącość wnetrzna odda-la. Tákże mocz gorący záſtánawia.

Prágnieniu.

Prágnienie vśmierza vżywána gdzieby dobrze vwrzáłá.

Kámień.

Kámień ćierpiacym / w náći rzepney w wodzie wárzoney / z inemi / do tegoż też ſłużacemi zioły / vżyteczna.

Rzepá w occie kwáßona.

Bywa też od inych przez cáły rok w occie kwáßona. A tá smák y chęć do iedzenia czyni.

Rzepá solona/álbo kwáßona/ iáko w Litwie/ w Zmudzi / w Moskwie pospolićie czynią/ mniey ciáłu tuczności y pokármu/ niżli świeża dáie.

Puchlinie.

Puchlinę z ćiáłá wywodzi naśienie rzepne/ z lniánym naśieniem w winie piiąc.

Womity wzbudza.

Toż naśienie womity wzbudza/ z octem miodowym á z wodą ćiepłą zmießawßy/ dobry y spory trunek wypić.

Zołtacżce.

Zołta niemoc.

Bládey cerze.

Bládość twarzy do przyrodzoney cery przywodźi/ kwintę wźiawßy naśienia rzepnego/ z iuchą białey ßánty w wodzie wárzoney/ przez kilká dni porządnie vżywáć.

Puchlinie.

Tenże trunek vżyteczny iest

Tym ktorzy poczynáią puchnąć.

Dymienicom.

Dimienice gdy náskákuią ná słábiznách/ álbo się wydáią/ rozpądza ie rzepne naśienie/ ná nie przyłożone/ álbo tylko przy nich záwießone. Sethi.

Bydlęce rázy abo stárćie leczy.

Rázy y stárćie bydłu leczy/ korzeń rzepy stłuczony/ á ná ráći/ álbo kopytá przykłádány y dobrze obwiązány.

Záziebłości nog.

Zamroz álbo záziebłość z nog wyćiąga/ z sádłem gęśim/ álbo z wieprzowym plástrowána.

Nogom chorym.

Dolegliwośćiom wßelákim w nogách służy/ z solą vtárta/ y okłádána. Plin.

Szkodźi.

Zywot wßystek wietrznośćiámi nádyma. Ciáło osłábiáłe y nabrzmiáłe czyni częstym y zbytnim vżywánim.

Puchy.

Słábość ćiáłu czyni.

Pokarm ćiáłu nie wielki dáie. Sethi.

Pokármu máłego.

Krew grubą czyni.

Krew grubą.

Zyły w wątrobie zámula. Sim. Sethi.

Zyły zámula.

Zołądek mdli/ niekiedy w nim gryzienie wznieca. Gal. zwłasczá surowá/ álbo nie dowárzona/ álbo nie dobrze vpieczona.

Zołądek mdli.

Sußona rzepá.

Do strawienia żołądkowi czyni trudność y pokarm nie wielki ćiáłu dáie.

Rzepá kwáßona álbo solona.

O tey trochę wyżßey powiedziało się.

Rozsadek.

Powiádáią/ że naśienie rzepne trzyletnie/ kápuśće á nie rzepę dáie. Tákże też kápuśtne naśienie trzyletnie/ rzepę/ á nie kápuśtę z siebie wydawa. O czym stárzy y pilni gospodarze wiey sey lepiey wiedźieć mogą.

Rzepá żołta/czerwona/ y kápuśtná.

Náyduią się w niektorych ziemiách rzepy żołte/ czerwone/ y też ktore rzepą kápuśtną/ álbo kápuśtę rzepną/ zowiemy/ ktora kápuśtne liśćie niesie/ á korzeń rzepny. Te wßytkie przyrodzenim y skutki/ są przerzeczoney podobne.

Kolnik álbo Rzepá podługowáta słodka/ Rozd: 54.

Napus, & Rapum longum.

Láng ruben/ Steck ruben.

Rzepá słodka / ktorą Kolnikiem ogrodnym / álbo domácym ná ßy w powiećie Krákowskim Bytomką zowią: Liśćia tákże iáko y okrągłą/ Rzodkwánemu podobné. A korzeniem/ kwiátem y naśieniem rzepie okrągłey álbo y wodnicy podobna.

Mieysce

Siewáią ten Kolnik ná polách y w ogrodách/ kocháiąc się w mieyscách chłodnych/ dla czego też słodßa bywa od tych / ktore ná ćiepleyßych y słońcu otworzystßych sieią.

Przyrodzenie.

Rozgrzewa we wtorym/ y odwil

za w pierwßym ſtopniu/ ná początku/ iáko inna rzepá. Ale naśienie rozgrzewa y wyſuſza we wtorym/ wyćiera/ trawi/ otwiera/ rozśiekuie/ rozpráwia/ y pobudza.

Moc y Skutki.

Ciáło lepiey tuczy.

Więcey ſytnośći ćiáłu dla ſwey ſłodycze dáie/ niżli okrągła/ ábo y wodnicá. Ták że bárziey ćiáło rozgrzewa/ zwłaſczá z długim pieprzem vżywána/ niżli pierwßa.

Do vżywánia przychodzi.

Do ſtołowego vżywánia/ tymże ſpoſobē bywa wárzona/ iáko inne rzepy.

Naśienie potężnie ſie ſprzećiwia trućiznom y iádom/ ták ſámego kwinte miáłko vtártego z winem pić dáiąc: iáki inym lekárſtwom do tego ſłużącym przydáne. przeto wchodźi do Dryakwie/ y do inych lektuarzow przećiwko iádom y trućiznom czynionych.

Gliſtom

Gliſty y wßeláki śćierw w żywoćie morzy/ czwierć łotá miáłko vtłuczone/ z ſokiem limoniy świeżych/ álbo z kwáśnych pomoránczy/ ná czczo dáiąc pić.

Oſpice y Jemielnice wyrzuca ná wierzch.

Oſpice.

Jemielnice dźiećiom pokázuiące ſie/ wymiátuie prędko ze wnętrznośći ná wierzch/ rzepne naśienie/ przetłukßy go/ wárzone z Soczowicą á ſkálną rząſą: tákże dáiąc go ná czczo ćiepło przez kilká dni. Ale ſie potym záraz trzebá poćić.

Gárdło y pierśi zoſtrzáłe odwilża.

Pierśi y Gárdłá zoſtrzáłość/ wárzona odwilża.

W pęcherzu dolegliwośćiom naśienie ſłużу.

Mieśieczne czyſczenie pániam wzbudza.

Mocz nád przyrodzenie záwśćiągniony wywodźi w winie/ álbo w teyże polewce przerzeczoney po kwinćie dobrey dáiąc go.

Zołądek wychędaża womitem.

Surowośći z żołądká womitem wywodźi/ piiąc go z kwáśnym miodkiem/ á z ćiepłą wodą.

Wzroku.

Wzrok vżywána oſtrzy.

Zołtaczce

Zołta niemoc ſpądza/ dáiąc go tákże czwierć łotá przez kilká dni/ z wodą wárzoney Sánty białey.

Bládośći Puchlinie.

Toż bládey cerze tákże ſłużу.

Puchlinę z ćiáłá wywodźi/ z prochem lniánego śiemienia/ zá rowno oboygá wziąwßy/ z winem pić dawáć: tákże przez kilkánaśćie dni. Krzyże y

Nerki rozgrzewa vżywána. Raſis.

Oleiek z naśienia.

Z Naśienia tey Rzepy bywa tym kßtałtem iáko z mákowego wybiiány. Tym wßytkim chorobom vżyteczny/ ktorym naśienie należy. Tákże inym dolegliwośćiom ktorym rzepá ſłużу/ o ktorych ſie wyßßey przypomniáło.

Potężnieyßa w ſwych ſkutkách/ niżli okrągła.

Tá Rzepá we wßytkich ſkutkách ſwych od pierwßych ieſt potężnieyßa.

Szkodźi

Więtrznośći y flágmę czyni.

Więtrznośći w żywoćie wzbudza.

Flágmę częſtym ſwoim vżywániem/ mnoży.

Rozſądek.

Niedzy Rzepy/ y tá/ iáko wiele innych Kolnikow/ od Theofráſtá y Pliniuſá ieſt poczytána: ktorey ſie tych czáſow tylko dwoy rodzay znáyduie/ biała y żołtáwa. Tá ácz ná pozor ieſt wdźięcznieyßa/ iednák nie ieſt ták ſmáku dobrego y przyiemnego/ iáko biała. W Egypćie bárzo ſie w niey kocháią/ dla naśienia/ z ktorego poſpolićie oley czynią do świecenia.

Kolnik płonny álbo dźiki/ Rozdźiał 55.

Rapunculus, & Rapuncula, & Rapuncia, pes Locuſtæ. Auicen.

Rapuncel.

Ziele/ ktore płonnym Kolnikiem/ álbo płonną Rzepką zowią: wyrásta ná łokieć wzwyß/ wiele rozdżek z iednego korzeniá wypuſczáiąc: ku wierzchu gáłązkowáte y rozſocháte. Korzeń naprzod liśćie z śiebie puſcza/ niżli pręth/ podługowáte/ á po źiemi ſie rozśćieláiącé. Ale ktore z kłącza wyrástá/ węßße/ y dłużßé: ná wierzchu ſwoich gáłązek kwitnie modrym kwiátem: naśienie záwiera ſie w łupince máłey/ czarné á drobné: korzeń przymięzßym y przydłużßym/ we śrzodku pękáty y namięzßeyßy/ z koncow ſczupły/ biały/ kruchki/ ſłodki.

Mieyſce.

Rośćie ná płonnych rolách/ ná łąkách y weſołych págorkách.

Przy-

Przyrodzenie

Korzeń ma pomiárkowánie w

zágrzewániu y w chłodzeniu. Tákże w wysuszániu / y w odwilżeniu.

Moc y skutki.

Vstom żołądkowym przyiemnym bywa pokármem. A vżywáią korzonkow ták surowych / iáko wárzonych / á z octem y z oliwą przyprawionych y z solą / miásto przysmáku stołowego / obwárzywszy ich trochę.

Vstom żołądkowym przyiemna potráwá.

Chęć wzbudzáią do iedzenia.

Przysmák.

Chęć do iedzenia zbudza.

Korzonki wárzone / á z długim pieprzem pożywáne / Pániam y mámkō dziatki piersiámi karmiącym / mleká obfitość dáie.

Pániom y mámkom mleká obfitość dáie.

Rozsądek.

Mnia się / ktorzy ten płonny Kolnik / Rzepa dzika bydź rozumieią / o ktorey Dioskorides wzmiánkę zosobną czyni. Przeciwko ktoremu zdániu Theofrást zda się pisáć w kśięgách 7. w Rozd: 6. o ziołach / gdźie Rzepę polną opisuiąc / powiada ią mieć korzeń długi / iáko chrzan / krotkiego prąćia / co się w płonym Kolniku inaczey pokázuie.

Náydnie się tych Kolnikow płonych nie máło rodzáiow / miánowićie śiedm / cztery polne / á leśnych trzy. Te ácz rożne są miedzy sobą wielkośćią / y drobnośćią / ták wzroście iáko kształtem / w korzeniu / w liśćiu / w kwiećiu / iednák w skutkách máło sobie nie są rowne.

Rzepá dzika / Rozdział 56.

Rapum syluestre.

Wildruben.

Dzika Rzepá / źiele iest / náćią y naśieniem ogrodney Rzepie podobna. Pręt od spodku krzewisty / ná łokieć wzwyż / gładki ku wierzchu. Liśćia także gładkiego / wszerz ná pálec / podczás szerże. Naśienie w strączkách obdłużnych ktore gdy się roziewiáią / w iney łupince zdádzą się bydź / ktora się zda mieć nieiáki kształt głowki / á w tey naśienie drobne : To naśienie zwierzchu czarne / wewnątrz białe. Iest druga Rzepá dzika / o ktorey Dioskorydes żadney wzmiánki nie vczynił: Tá także liśćiem / kłączem / kwiátem / strączkámi / y naśieniem swoyskiey Rzepie iest podobna / iedno że we wszytkich swych okolicznośćiách iest dzika / ostrzeysza / kosmátsza : Korzeń długi iáko v chrzanu miąszy / ále smák Rzepy swoyskiey tylko ostrzeyszy y gorzknieyszy.

Mieysce

Pierwsza rośćie ná rolách pustych / á zdawna odłogiem leżących / wtora ná miedzách y przy ścieszkách.

Przyrodzenie

Obie że są smáku gorzkiego / z tey przyczyny rozgrzewáią w wtorym stopniu / á ná przodku pierwszego wysuszáią : naśienia ich iesćze tym potężniey Do tego wyćieráią / rozśiekuią / rospráwuią / otwieráią / śćienczáią / y pobudzáią / bárźiey niżli Rzepá swoyska.

Moc y Skutki pierwßey.

Płeć y wßytko ćiáło wychodaża z vierzchu.

NAśienie pierwßey Rzepy dźikiey miáłko vtárte/ do tych rzeczy bywa przymießáne/ ktore twarz śliczna czynia/ y ćiáło wßytko wyćieráia z wierzchu y wychedażáia/ iáko mace słonecznikowey/ álbo mace z ptáßey wyki/ álbo kąkolowey/álbo pßeniczney.

Plinius piße/ że ſámo nasienie miáłko zmelte/ pod iedna miára z moczem záczyniony toż czyni.

Wzroku.

Wzrok przeczyśćia y iáſny czyni/ ſok z tey Rzepy dźikiey wyżety/ á to we żniwá/ álbo około tego czáſu. Plin.

Páwłoce ná oczách.

Oczom błonka ſubtelna záßłym y záſłonionym/ oſobliwym bywa rátunkiem/ tenże ſok z białogłowſkim mlekiem puſczány.

Moc y Skutki wtore.

Piegom. Zmázom poćiek glistom. Czerwiu w żywoćie. Moczu pędźi.

PIegi z twarzy ściera. Tákże inne zmázy ná ćiele będące wychedaża/ poćieráiąc máka tey Rzepy naśieniem.

Z winem álbo z ſokiem swieżey Limoniey/ álbo z kwáśney Pomorańcze wyżetym/ piiąc/ chrobáctwo z żywotá wypędza.

Toż naśienie z winem vżywáne/ mocz nád przyrodzenie zátrzymány wywodźi.

Rozſądek wobec o Rzepách.

RZepá ieſt troiáka/ iedná okrągła/ druga podługowáta/ śiádła/ obla: trzećia drobnieyßa od tych y długa/ ktorą drudzy ogrodnym álbo domowym Kolnikiem miánuia/ iáko wtora wodnicą. Te wßytkie/ ácz iednoſtáynych ſą ſkutkow/ wßákże iedná drugiey potężnieyßych: iáko iedná drugiey lepßa y ſmácznieyßa. Napodleyßa ieſt okrągła/ ták ſmákiem/ dobroćia/ trwáłośćia do chowánia/ iáko do lekárſtwá/ chocia ná pozor cudnieyßa/ y wielkośćia ine celuie. Abowiem znáyduie ſie w niektorych mieyſcách tákiey wielkośći/ że iedná funtow dwádźieśćiá/ trzydźieśći/ y piećdźieśiat záważy. á iáko Plinius piße/ że wiecey niżli ſto funtow naydowáłá ſie ważna. Co może bydź zá ieden cud y dźiw miano/ z ták máłego źiarnká/ ták wielka rzecz vrość/ iedno do tey wielkośći y ozdobnośći/ ták wiele dobroći/ iáko y namnieyßa nie ma/ dla zbytniey wodnośći y iußnośći/ ktora ćiáłu wiele wilgotnośći dodáie. Tákże do lekarſtw nie ieſt ſpoſobna: Troche lepßa zśiádła á obla/ ktora Wodnica zowia/ y do chowánia trwálßa/ y do iedzenia chetliwßa/ y do lekarſtw przyſtoynieyßá. Ale podługowáta ktora Kolnikiem miánuiemy/ przodek miedzy temi trzyma/ tá y ſmáku dobrego/ y do tuczenia przyſtoyna/ do chowánia trwáła/ y do lekárſtwa/ ták ſam korzeń/ iáko y naśienie/ naprzednieyßa.

Ogrodnicza.

RZepá żeby wielka y miąźßa roſłá/ nác ábo liśćie trzebá z niey obrzynáć/ álbo bydło ná nie dla ſpáßenia puſczáć/ okrō świni/ ktore wola korzeń/ á niżeli nác.

A iż podczás chrobáctwo/ iáko ſą mßyce/ ábo gąśienice zrázu liśćie/ gdy ſie wypuſzcza z źiemie/ rádo obiada/ pſuie y niſczy. Przeto Kolumellá vczy przećiwko temu złemu lekárſtwá: żeby naśienie iey z ſádzámi pomießáne było czáſu śiania. Albo żeby przez noc mokło w ſoku Rozchodniku wielkiego.

Záś áby byłá długo bez ſkázy w grubách y w lochách bez nárußenia y ſkázy záchowána/ vcza mądrzy goſpodarze/ liśćie włoſkiego orzechá pod nie podśćieláć y okrywáć.

Rzodkiew/ Rozdźiał 57.

Raphanus.

RZodkiew wßytkim ieſt znáioma. Tá dwoiáka/ ogrodna y wodna: Ogrodna ieſt liśćia rzepnégo/ tylko węższégo/ oſtrzeyßégo y koſmátégo. Kwiátu białégo: ſtrączki nádęte/ ccze/ pękáte/ ſpiczáſte: á weczwornaſob mießeyße niżli rzepné: w śrzodku węßé niżli z końców. Naśienie tákże wietßé w nich niżli rzepné/ okrągłé/ rumiáné/ oſtrégo ſmáku. Korzeń nie iednoſtáyny miewa/ niektora biały/ długi/ obli/ nie zbytnie gorzki. Drugi miązßy/ iáko rzepá/ twárdy y iádowito gorzki. Ina ma czarny/ mocny/ y tákże iádowito gorzki.

Jeſt też Rzodkiew polna ábo leśna/ ktorą Łácinnicy Armoraciam zową. o tey niżey.

Mieyſce

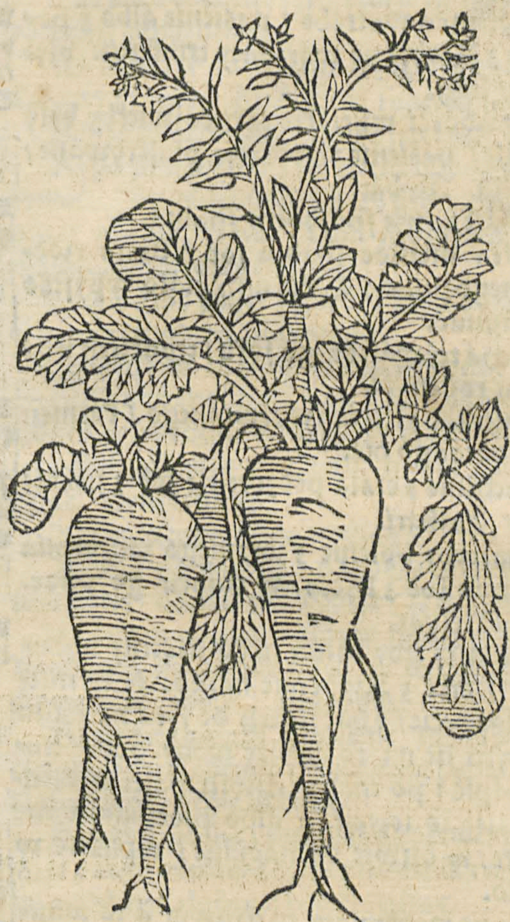
Swoyſka Rzodkiew w ogrodách bywa śiana/ grunt wilgotny lubi/ plewámi nawożny. Wodna w ieziorách. o polney ná ſwym mieyſcu.

Przyrodzenie

W trzećim ſtopniu rozgrzewa/ we wtorym wyſuſza: Płonna bárziey wyſuſza y rozgrzewa. A naśienie

oboygá

oboygá/ ieſzcze więcey y potężniey to czyni. Do tego trawi/ otwiera/

pobudza/ rozśiekuie/ roſprowádza/ ściencza/ y rozrzedza.

Moc y ſkutki.

Máły pokarm dáie. — POkarm ćiału bárzo máły dáie / rowznie iáko Czoſnek y Cebulá.

Przyiemna do vżywánia. — Do vżywánia przyiemna.

Mocz pedźi vżywáiac iey. Toż czyni naśienie piiac go.

Żywot odwilża. — Ná czczo przed iedzeniem vżywána / żywot odmiekcza / y nieczyſtośći z żołądká ná doł pedźi.

Zmyſłſ. — Zmyſły oſtrzy.

Flegmię geſtey. — Skorá zwierzchnia wárzona / przydawßy octu miodowego troche: á trunkiem tego vżywáiac/ womity y krztußenie potężnie czyni / wywodzac z pierśi grube á kliowáte flágmy. Toż naśienie czyni.

Káßlom zaſtárzáłym. — Táż polewká ſtáre káßle vkłáda / korzeń ſam wárzac/ y ná czczo z miodem vżywána. Dioſko. Albo w miedźie á w wodźie wárzony.

Puchlinie. — Puchline z ćiáłá wywodźi/ vtłukßy ia ná żywot plaſtrowáć.

Slezionie. — Slezienie boleiacey ieſt lekárſtwem ſkrobána / álbo vtłuczona/ á przykłádána.

Sinieiáłośći ná ćiele. — Sinosć z tłuczenia y z bićia / rozpadza y pod oczymá.

Wrzodō. — Wrzody złe ćiáło roziadáiace y rozßerzáiace śie záwśćiaga/ z miodem plaſtrowána. Abowiem ie ogryza / wyćiera / á rozßerzáć śie im broni.

Vkaßeniu Iáſzczurczemu. — Toż plaſtrowánie / vſzezknienie od Iáſzczurki/ leczy. Albo w vśćiech żuchána / y przykłádána.

Pleßowáośći. — Pleßowátość y oblyśienie głowy z párchow/ włoſámi poroſtá czyni.

Piegom. — Piegi z twarzy ſpadza / z maka kąkolowa vmießana/ żeby iáko másć była / á tym plaſtrowáć kilká kroć.

Duſzeniu z bedlek. — Duſzeniu y dáwieniu z Bedl iádowitych / ieſt lekárſtwem / z octem álbo iákimkolwiek ſpoſobem pożywana. Tákże naśienie.

Mieśiećzney. — Czyßczenie mieśieczne pámiatn wzbudza / z miodem vżywána.

Watrobie. Slezionie. — Watrobe zátkána/ y Slezione nabrzmiáła ściencza y trawi / z octem pożywána/ zámulenie iey otwieráiac.

Slinogorz. — Wrzod w gárdle/ ktory ſlinogorzem zowia / Rzodkiew álbo naśienie iey / w kwáśnym miodku ábo w occie miodowym wárzona/ á tym czeſto y ćiepło gárgáryzuiac.

Żábie pod ieżykiem. — Żábe pod ieżykiem/ toż płokánie leczy.

Od wężá vkaßonym. — Vkaßonym od wężá / ktorego Ceraſtes zowia: Rzodkiew álbo iey naśienie z octem piiac/ ieſt lekárſtwem.

Moczu. — Ciężkiemu odchodzeniu moczu / Rzodkiew vtłuc/ ábo vwiercieć/ y w mocnym winie á w máśle ſmáżyć. łono tym okłádáć. Toż też rzodkwiána náć w winie á w oliwie wárzona / czyni. Sok też z niey wyżety toż czyni/ wziawßy go według wagi ze cztery łoty/ á z Málmázya dáć pić. Toż czyni ſkorá iey / w białym winie wárzona / á przez kilká dni trunkiem vżywána.

Rodzeniu lekkiemu. — Pániam dźiatkámi prácuiacym śie/ ieſt vżyteczna: ſkory zwierzchniey z rzodkwie ze dwá łoty wziać/ ták wiele ſczeru / ßáfránu ze cztery zdbłá: Cynámonu dobrego czwierć łotá. ſoku z Sábiny puł łotá: To weſpoł w możdżerzu co napilniey zmießáć/ á ná chuśćie rozmázawßy/ ná ledźwie ćiepło przyłożyć / ábo wezełkiem w łono puśćić/ záraz porodźi.

W vßách ßumieniu. — W vßách ßumienie/ dźwiek/ piſczenie/ vkłáda y vſpokaia Sok z rzodkwie z oleykiem gorzkich Migdałow / á z trocha białego winá / odlećiwßy / przydáć zamorſkiego iábłká troche / y w vßy puſzczáć. Toż też oleiek z naśienia iey / czyni. Tákże ſok z rzodkwie ćiepło w vßy po kropce puſczány/ czyni.

Pierśiō. — Pierśi/ z grubych á lipkich wilgotnośći wychedaża.

Kámień kruszy. — Kámień łamie y wywodźi.

Pecherzowi. — Pecherz z zakáłow wßelákich czyśći.

Moczu. — Záſtánowienia z záczpánia moczu/ otwiera Rzodkiew vtłuc/ á w kwarcie winá białego/ przez kilká godźin moczyć/ á ná czczo po kieliſzku rownym pić przez kilkánaśćie dni. ſkorki tákże z rzodkwie/ w wodźie ábo w winie wárzone/ y trunkiem vżywáne/ toż czynia.

Suchotom.

Suchoty máiacym / sok Rzodkwiány dobrze pić y ná noc y ná czczo / ábowiem flágmę lipką kliowátą w piersiách rosprawia / rzedzi / y snádnie wywodzi. Tenże służy

Odsierdziu owrzedziáłemu.

Bolaczkom około odsierdzia bedacym.

Zásiniáłości ná ćiele.

Zásiniáłości ná ćiele z vderzenia / sok Rzodkwiány rospadza / z oleykiem Kopru ogrodnego / z kminem kramnym á z woskiem námázuiac.

Chorobom białogłowskim.

Chorobom wßelákim białogłowskim / ile w niżßych częściách ćiáłá / iest vżyteczna. Ruffus.

Mámkom mleko dáie.

Mleká mámkom obfitość dáie. Asceos.

Od iádowitego vkąßenia broni.

Sokiem iey wßystko ćiáło námázáne / od wßelákiego iádowitego vkąßenia záchowuie y broni. Asceos Arábczyk.

Iádom y trucizno.

Przećiwko iádom y truciznom / naśienie iey iest ták vżyteczne / iáko Driakiew. Tenże.

Niedźwiadkom iest wielka trućizna y mordem / gdzieby byli álbo sokiem iey skropieni / álbo sámá bedac vtárta / ná nie kłádziona. y ztad probę wzieli naśieniu / przećiw iádom y truciznom. (Rasis / Asceos) Náwet sáma polowká z wárzoney Rzodkwie / gdzieby ná był polany / morzy go.

Zwártanie.

Febrom Czwártodniowym bywa lekárstwem tym sposobem: Skorki z Rzodkwie drobno pokráiáć y vwierćieć / y przez trzy dni w occie winnym moczyć: Potym miodu trzećia część przydawßy / dobrze vmießáć y vżywáć. Też

Febrze vstawiczney.

Febrze káżdego dniá przychodzacey ten miodek służy / káżdy dźień go vżywáiac.

Rzodkiew z miodem vżywána / stáre káßle leczy. Tákże iey naśienie przypiáżáne z miodem / lizáne.

Syrop.

Cukru przydawßy do tego / będzie Syrop kosztowny / pomienionym chorobom służacy. Rásis / Plat. Ten syrop ile zimie z trochą ćiepłey wody ná czczo dawány / nie tylko Febrze z flágmy słoney káżdego dniá przypadáiacey : ále y Trzećiaczkom niestátecznym / ktore Łáćinnicy *Nothas* zowia y *Spurias*, bywa vżyteczny. Plát.

Tercyanie.

Zimnicy.

Zimnice srogie odpadza. Rasis.

Boleniu w żywoćie.

W żywoćie bolesći vśmierza / naśienia z miodem vżywáiac. Rasis.

Od Niedźwiádká vkąßonym.

Jeśliby kto po vżywániu Rzodkwie był od Niedźwiadká vkąśniony / bolu żadnego nie poczuie. Tenże

Pręgi z bićia / zmęczonym.

Zránionym / zbićia / álbo ná mękách ná ćiele popsowánych.

Pręgi tákże z bićia predko goi Rzodkiew plastrowána.

Tákże naśienie z miodem vtárßy przykłádáne. Tenże

Włosy ná głowie vtwierdza.

Włosy komuby z głowy łázły y opádowáły / Rzodkiew czesto pożywána / nietylko ie zátrzymawa żeby nie opádły / ále ie też gestßemi y trwálßemi czyni / y mocno vtwierdza.

Watrobie bolejacey.

Bolejaca watrobę / naśienie álbo y polewká z Rzodkwie wárzoney trunkiem vżywána / leczy.

Twárdości.

Twárdośći wßelákie iákiekolwiekby były ná ćiele / naśienie z rzodkwie plastrowáne / odwilża. Atabári

Lißáie. Żołtáczce.

Lißáie tymże sposobem spadza.

Zołta niemoc spadza sok z liśćia rzodkwiánego piiac : Tákże nim ćiáło wßystko pomázuiac.

Juchá też wárzonego soku / trunkiem vżywána / toż może.

Kámien krzy.

Tenże sok z liśćia rzodkwiánego / kámień kruszy / dáiac go pić.

Puchlinie.

Puchlinę z ćiáłá pędźi tenże sok z liśćia / piiac / Atabári.

Watrobie.

Watroby bolenie z zbytniego zámulenia vśmierza sok z liśćia / w trunku go piiac. Aben Mesuai.

Womitom lekkim.

Womity gdy komu lekko chcemy wzbudźić / skorki z Rzodkwie námoczyć w miedzie á w occie / y dáć się ich do syta náieść : á potym się ná to ćiepłey wody dobry trunek nápić : po máłey chwili pálcem wielkim śiegáć ięzyczka : álbo pioro gęśie nie odárte / w oliwie obmaczáne / wpuśćić w gárdło.

Twárdości sleziony.

Liśćie rzodkwiáne w Oliwie á w winie wárzone / á ná Slezione plastrowáne / twárdość iey zmiękcza.

Kißkom bolejacym.

Boleniu kißek y innych wnetrznośći / naśienie przypiekáne / álbo choćiaż sok z iucha liśćia wárzonego piiac / iest osobnym lekárstwem. Plate.

Przymiotom ognistym.

Rzodkiew / wßelákie przymioty ogniste wyćiaga / skrobana álbo miáłko vtárta / á przykłádána.

Swieżym.

Item / Swieżym przymiotom / świeże skorki z Rzodkwie z miodem przykłádáiac.

Zástárzáłym.

Zás stárym y dawnym przymiotom / Rzodkiew co nagorczeyßa y naiádowitßa żuchac / á przykłádáć dobrze / bo ie wyćiaga.

Dycháwicy.

Dycháwicznym naśienia przypiekánego / á miáłko vtártego / z miodem vżywáć iest bárzo dobrze.

Niedźwiadki morzy.

Sáma Rzodkwia / álbo naśieniem iey rece námázawßy y nátárßy : Niedźwiadki y naiádowitße bestye może bespiecznie bráć / nie obráżą. Abowiem iáko się wyßey powiedziáło / że im Rzodkiew iest trućizna.

Truciźnie y iádom ßáleiu.

Przećiwko trućiźnie z ßáleiu / álbo Bielunowey / iáko y przećiw iadowitym bdłom / osobliwym iest lekárstwem / iáko Nikánder pisze.

Trućiźnie z Dźiewieśiłu.

Tákże iádu y trućiźnie z Dźiewieśiłu / álbo Záieczey rzepki / Rzodkwie dobrze vżywáć / iáko Apolodorus twierdźi. A Citicus naśienie iey każe rozśćieráć y pić. A Tárentinus

rádźi

rádzi/ sok z niey wyżęty pić.

Sciática.
Scyátice iest lekárstwem / plastruiac nia boleiace mieyscá.

Zápámietánia.
Toż też dobrze iest tym/ ktorzy sie nád przyrodzenie zápámietuia.

Kolice.
W kolice y w dárciu kiszek Plutárchus każe iey vżywáć. Ale klisterá snać lepsza.

Kiszkom.
Kiszkom záwrzedziáłym vżyteczna. Plin.

Ropa pluiac.
Ropa pluiacym / z miodem dobrze iey vżywáć. Jni oblepiwszy ia w gline piekа / y piersi nia náciéráia. Tym sposobem vżywana/ białegłowy purguie.

Glistom.
Czerw álbo glisty z żywotá wywodzi/ z octem á z miodem pożywano.

Przepuklinie w mosznа.
Przepukline w mosznа / to iest/ gdy kiszki wyćiekáia w mosznа / leczy: Rzodkwię wárzoney w wodzie/ do trzeciey częśći wywárzywszy/ polewkę z winem miásto trunku/ piiac. Tenże trunek

Krew złą wyćiaga.
Krew niepotrzebna wyćiaga.

Krwia plynacym.
Krwia płynacym / polewkę z rzodkwie wárzoney/ dawáć pić dobrze (Med us.)

Opadánia włosow.
Pánnom gdzieby z głowy włosy pádáły / Rzodkwia im głowe náćieráć co naylepiey / Hippokrát. Florent. Geopont.

Gryzieniu w máćicy.
Białymgłowam gryzienie w Máćicy ćierpiacym/ rzodkiew vtłukszy/ na pępek przykłádana/ gryzienie oddala.

Bliznom.
Blizny sprosne z ran / albo bolaczek pozostáłe z ćiáłem zrownawa/ y iedney barwy czyni/ rzodkiew tłukac á przykłádáiac.

Wilk wrzod.
Wrzody/ ktore Wilkámi/ Grekowie Phágedenas zowia / to iest/ ćiáło wyiadáiace y trawiace / záwśćiaga tákże ia tłukac y przykłádáiac.

Wzrok ostry.
Powiádáia że sok z liśćia rzodkwie podługowátey wzrok bystry czyni.

Przećiw szkodźie w ćiele od niey vczynioney.
Gdzieby Rzodkiew iaka szkode w ćiele iádowitośćia swoia vczyniłá / wodá z Jzopu wárzonego iad odpadza / piiac. Abowiem z Jzopem ma wielka niesworność / iáko y kápustá/ ktora Brzoskwia zowia / z winna máćica / ták że iedno drugie gubi / y wyniscza.

Wode niezdrowa nápráwia. Flágmistym.
Wode złą y do vżywánia szkodliwa/ czyni dobra/ przewárzywszy ia z rzodkwia. Konst. Flágmistym/ do vżywánia bárzo iest vżyteczna. Florentin.

Trućiznie. Powietrzu.
Wszelákim trućiznom y iádom. Tákże Czásu powietrza morowego / nasienie z winem białym piiac miásto Driakwie osobliwym bywa rátunkiem.

W pechyrzu bolesći vkłádá.
Rzodkiew z Grzybieniowym korzeniem wárzona / á ná prog łoná ćiepło plastrowána/ w pechyrzu bolesći vśmierza.

Moczu.
Tenże plastr ná prog łoná przykłádány/ mocz sćieżkośćia odchodzacy wywodzi.

Zásiniáłośći.
Zásiniáłośći z vderzenia rospadza sok Rzodkwiány z syrem/ ktoryby niemiał namniey soli/ vtárty y plastrowány.

Piiáństwá broni.
Od piiaństwá broni y záchowuie długi czás / iedzac ia przedtym álbo y ná czczo.

Wino skáżone nápráwia.
Wino gdzieby skwáśniáło w beczce/ rzodkiew w nie puśćić/ bo wszystke one skáże winá w sie weźmie/ że wino záś do swey pierwszey dobroći przyidzie. Záś przećiwnym sposobem kápustá/ gdzieby iey do winá włożył popsuie. A nietylko to/ ále gdzieby kwászona w tym mieyscu gdzie wino chowáia/ popsuie go.

Océt.

Kamień w nerkách kruszy.
Ocet z Rzodkwie kámień w nerkách krzy/ y moczem wywodzi piiac. Ten tákże

Wielom chorobá vżyteczny.
Wielu inym chorobom bárzo bywa vżyteczny/ á bywa tym sposobem czyniony: skorki z Rzodkwie co nalepiey vsuszone/ y miáłko vtárte/ w naczynie winá wsypáć/ á przez kilká dni octem sie stánie.

Moczu.
Mocz nád przyrodzenie zástánowiony/ ábo z ćieżkośćia/ y kápiac tylko/ odchodzacy wolno wywodzi/ wziawszy ze dwá loty tychże skorek suchych/ Pecek z Mespulow pul łotá: to z grubá przetłuc/ y przez osm godzin w ośmi lotách / ábo łyszkách białego winá dobrego moczyć/ á ráno/ y ná noc/ przez kilká dni według potrzeby pić/ ná raz po cztery/ po ośmi/ y po dwunaśći łyżek/ według przyrodzenia.

Kolice.
Toż kolice z wietrznośći bywa rátunkiem.

Kámien.
Tenże trunek kámien w nerkách potężnie krzy y wywodzi.

Rzodkiew gdzieby w kupe soli zágrzebł / wszystká w wode słona stopnieie.

Słoniowe kośći poleruie.
Słoniowa kość/ nachedoższa Rzodkwia polerowána.

Flegme z żołądká lekko wywodzi.
Zoladek osobliwie z szlámowátośći flágmistych/ grubych/ y lipkich/ wychedaża bárzo lekko/ ták dźiećiom/ y brzemiennym pániom/ iáko męsczyznie womitem: Rzodkiew drobno pokráiawszy / trocha wody y miodem ia polać/ y ták z niey sok wyćisnać/ á pić dawáć. Albo naśienia kwinte ábo trzy vtłuc/ á z woda y z miodem pić. Toż z ięczmienna woda drudzy dáia ćiepło.

Aetius ia do tegoż przypráwiał z biała ćiemierzyca/ ále przedni sposob lepszy.

Od Gádziny vkaszonym.
Vkaszonym od gádziny/ iest lekárstwē tłukac ia á plastruiac.

Głuchoćie.
Głuchoćie sok w vszy pusczáiac Rzodkwiány. Abo rzodkiew wydrożyć/ wodki mácieronowey w nie nálać/ y w źiemie ia zágrześć przez niemáły czás/ potym ten sok z niey w vszy pusczáć.

Zmázom ná twarzy y ná ćiele.
Zmázy wszelákie ná twarzy / y ná ćiele śćiera/ z miodem vtárta/ tym náćieráć.

Wodká Rzotkwiána

Kámień krzy.
Bywa z Rzodkwie wodká palona. Tá trunkiem vżywána / kámien w nerkách krzy y moczem wywodzi. Ale pierwey trzebá ćiáło wszystko dobrze przepurgowáć/ niżliby tey wodki vżył.

Wątrobie/ y

Sleziene zámulonę otwiera / piiac.

Szlamowátości w piersiách flágmiste y kliiowáte rospráwuie/ y sposobne do pozbyćia czyni. przeto

Dycháwicznym iest vżyteczna.

Opuchłym miásto pospolitego trunku vżywána / wielkim bywa rátunkiem.

Nerkom/ y

Pecherzom owrzedziáłym. Tákże

Ropą mokrzącym bárzo vżyteczna/ bo zá wrzedziáłości w nich wychędaża/ y rope moczem z nich wywodzi.

Mocz z ćiężkośćią odchodzący potężnie pedzi.

Czyszczeniu miesiecznemu białogłowskiemu vżyteczna/ piiac.

Zołta niemoc spadza / tákże trunkiem iey vżywáiąc. Ma bydź do tákowey wodki w Wrześniu kopána / ochędożona / dobrze vtárta w donicy/ álbo w mozdzerzu vtłuczona/ á w sklánych Alembikách ex duplici vase dystilowána.

Syrop z Rzodkwie.

MOże tákże z Rzodkwie syrop bydź vczyniony/ iáko z inych ziół y z korzenia ich. Wziąwszy soku Rzodkwiánego/ á cukru/ ábo miodu według vpodobánia: ktory wszystkim wyższey pomienionym dolegliwośćiom bárzo bywa vżyteczny, miánowićie:

Przećiwko kámieniu w pecherzu y w nerkách/ biorac go po cztery łoty/ z wodką teyże rzodkwie/ álbo z winem białym/ álbo z wodką Liszego ogoná / ktory Ononidem, Láćinnicy zowią.

Dycháwicznym/ y

Swiszczotchniącym/ z wodką Dryakwie polney / álbo z Izopu wodką / bárzo vżyteczny.

Sleziönie zátwárdziáłey z zbytniego zátkánia / bárzo służy z winem / ábo z wodką przynależącą.

Oleiek z naśienia Rzotkwiánego.

TEN bywa tym sposobem wybiiány / iáko z naśienia rzepnego/ álbo z śiemieniá lniánego/ álbo mákowego.

Vszu boleniu służy / pusczáiąc go w nie po kropce álbo trzy. Tákże

Okolo vszu nim náćieráiąc.

Paćierze w grzbiećie w záziebieniu ich mázáć dobrze. Tákże

Nerkom boleiącym z záziebłośći.

Máćicy zámuloney szlámowátośćiámi flegmistemi vżyteczny: Krzyże y przog łoná nim námázuiąc. Tab. z Dioskoridá

Wszy ktore sie po długiey chorobie w ćiele zámnażáią. Tákże y te ktore z záplugáwienia y z nieochędostwá ták głowy iáko y ćiáłá bywáią / morzy y tráći/ ćiáło nim náćieráiąc. Dios.

Niedźwiadkom y wężom / zwłasczá tym/ co ie Cerastes zowią/ iest tucżizna/ tym olejem ie kropiąc. Tákże rány od nich zádáne/ nim pomázuiąc. Plin.

Chropowátość twarzy álbo y ćiáłá wszytkiego/ gładką czyni. Dios.

Womity bárzo lekko wzbudza / piiąc go/ bądź sam/ bądź z wodą ćiepłą.

Egipcżycy vżywáią go do potraw másczenia.

Rece gdźieby kto sobie nim nátárł / bez szkody y obrázy/ może bespiecznie Węże/ Iászczurki / Niedźwiadki / y inne iádowite bestye/ w gołych rękách nośić/ y piástowáć. Coż Rzotkiew sámá czyni/ nátárszy nia rece/ o czym sie też wyższey przypominało.

Szkodźi.

VZywána wietrznośći w ćiele grube wznieca.

Zołądek częstym swym vżywániem psuie/ y do trawienia niesposobny czyni.

Rzygánie śmrodliwe/ á inym przykre czyni: ale z oliwą vżywáną nic/bo ią oliwá ná doł tłomi.

Ná czczo vżywána / womity pobudza / poruszáiąc plugáwe wilgotnośći w żołądku/ y wzgore ie wznośi.

Coż naśienie iey piiac/ czyni.

Broni pokármu dolec dná żołądkowego/ zwłasczá przed iedzeniem vżywána: przeto po wszytkich potrawách ná końcu ma bydź iedzioná. Gal.

Wzrok mdły y ćiemny czyni.

Głowy bolenie znieca swemi śmrodliwemi á surowemi wietrznośćiámi/rozdymáiąc blonki mozg pokrywáiące.

Zeby krusży y psuie swoią iádowitą gorzkośćią.

Kolerycznemu przyrodzeniu szkodliwa/ ábowiem krew ostra y iádowitą w nich czyni.

Pokármy w żołądku psuie/ że dná ie żołądkowego wzrusza / y wzgore wznośi / á do dná żołądkowego dolec im nie dopuśći.

Naśienie tákże Rzotkwiáne / gdźieby go kto obecnie obfićie vżywał/ wszy wielkość w ćiele mnoży/ dla ziádowiczenia y skázenia w ćiele wilgotnośći.

Sny ćieżkie/ niespokoyne rozmaite/ y strászliwe/ Rzotkiew czyni / gdźieby iey ná noc pożywał. Iáko Anyż przećiwnym obyczáiem ná noc vżywány miłe / wesołe/ y wdźieczne/ czyni.

Liśćie Rzotkwiáne rownie iáko rzepne / álbo gorczyczne/ niektorzy miásto iárzyny wárzą / ktore áczkolwiek nie wielkie/ iednák coś więcey ćiáłu dáie pokármu y żywnośći / niżli korzeń : bo gorzkośći swey w wodźie wárzone pozbywáią.

Drudzy nietylko náć/ ále sámo korzenie / iá-

ko rzepę wárząc pożywáią : ále to więcey z niedoſtátku y z potrzeby / niżli z chęći iákiey / y z roſkoßy.

Spor o vżywániu Rzodkwie miedzy Lekárzmi.

ZWyczay dawny / nietylko miedzy proſtym ludem / ále y v mędrßych / y vczenßych / náwet v ſámych Lekárzow ieſt po więtßey częśći / Rzodkwie nie przed iedzeniem / ále po iedzeniu vżywánie : czego y Dyoſkorides ſam vczy. To twierdząc że do zwárzenia / y ſtráwienia pokármow ieſt pomocna. Ale Gálen pokázuie przećiwnym ſpoſobem / że przed iedzeniem wßelákich potraw ma bydź pożywána / bowiem nie ták żołądek obráża / y nie czyni ták wiele wietrznośći w ćiele ſmrodliwych y przykrych. Tákże pokármow nie wznośi / y do iedzenia chęć wzbudza / ieno ma pirwey bydź wodą polana / á potym odcedźiwßy ią / ſolą potrześniona żeby ſie pirwey ſpoćilá. Ale iákożkolwiek / więtßa część lekárzow o niey pißących ná to ſie zgadza / że nietylko iżby w żołądku potráwy zwarzáć y trawić miáłá / ále y ſámá niemoże bydź ſtrawiona : rádniey iey liśćie pomiernie vżywáne to czyni : że y pokármy trawi w żołądku / y do iedzenia chęć czyni.

Iákiéy źiemie potrzebuie Rzodkiew.

Ogrodnicza.

KOlumellá piße / że ma bydź ná ziemi máſney y nágnoioney śiana / y ná dobrze ſpráwioney / á gdy korzen troche podrośćie / ma bydź przeſádzona y dobrze á pilnie źiemią okryta / bo gdźieby korzen był odkryty / zdrewnieie / álbo zgębieie.

Pliniuß rádźi ią ná źiemi iáłowey y wilgotney śiać : ná piaſkách y kámieniſtych gruntćiech nierádá rośćie : Czás mglisty y pochmurny lubi. Ma bydź przeſtrono śiana. Tákże przeſtrzeniey rozſádzona y głęboko / á to po nowym dżdżu / oprocz żeby mieyſce ſámo gdźie ią śieią álbo rozſadzáią / z przyrodzenia było wilgotne. Lubi też źimno / ácz nie káżda / y buyniey pod źimnym niebem rośćie niż pod gorącym. Do tego ſłodnieie / pozbywáiąc zbytniey á przykrey gorzkośći gdy ią źimno przeymie / iáko y Rzepá.

Buyna.

A żeby tym buyniey roſłá / liśćie potrzebá ná niey przećináć / bo y zátym iádowitośći pozbywa / á do vżywánia chętliwßa y przyiemnieyßa bywa / zwłaſczá gdy ią z wierzchu słona wodą álbo roſołem ſkrapia / iáko Pliniuß piße : W Egypćie ſáletrę w wodźie roſpuſzczáią / á tám ią kropią.

Słodka.

Gdźieby też chćiał ſłodką mieć rzodkiew / ták iáko Paládius piße : tedy naśienie w rozſyconym miedźie / álbo w ſoku z rozynkow wyćiśnionym moczyć / álbo w wodźie cukrowáney przez dwá dni / á przeſußywßy go / śiać.

Wielka.

Kto chce mieć roſłą / trzebá ią często przeſadzáć y flancowáć / liśćie z niey zerznawßy ábo rádniey oberwawßy. Tákże nać młodą często z niey zrzynáć / ábo ią ku źiemi przyłemuiąc nákrywáć / ábo vczynić kołem grube w źiemi / ták wielką y ßeroką / iáko chceß mieć Rzodkiew / y náſypáć w nie plew / ná cztery pálce wzwyß / á naśienie w niey gnoiem y źiemią nákryć. Ták według wielkośći gruby / będźie Rzodkiew wielka.

Od chrobáctwá bronić.

Zeby iey chrobáctwo nie pſowáło / rádźi Theofráſtus / miedzy nią śiać ptáßą wykę.

Greckiego pogáńſtwá ßáleńſtwo.

Szaleńſtwo pogáńſkie.

TAk w wielkim v Grekow byłá vważeniu Rzodkiew / dla powßechnego iey vżywánia miáſto iárzyn / że ią Delfickiemu Apolinowi poświęćili : z ſczerego złotá vczyniona iemu ofiáruiąc. Jáko też ćwikłę ze ſrebrá / á rzepę z ołowu.

Rzodkiew polna dźika / Rozdźiał 58.

Armoratia, & Raphanus ſylueſtris, & Rapiſtrum album.

Heyderatych.

RZodkiew polna / dźika / álbo leśna / ieſt liśćia mnieyßego od ogrodney / ále oſtrzeyßego y kosmátßego. korzenia mnieyßygo / piernieyßego / y czerſtwieyßego wmieß ná pálec. kwiátu drobnego / białego : z tych ſtrączki iáko ná kápuśćie / w ktorych naśienie drobne.

Mieyſce.

Rośćie ná polach ſámá przez śię / przy rzekách. Ná gruncie Rzymſkim obfićie.

Przyrodzenie.

W trzećim ſtopniu rozgrzéwa y wyſußa.

Moc y Skutki.

Tychże ſkutkow co y ogrodna.

DO tych wßytkich potrzeb zgodźi ſie do ktorych Rzodkiew / y owßem od niey też śilnieyßa y potężnieyßa.

Moczu.

Mocz potężnie wywodzi y pedzi/ vtárty w winie/ á w máśle ſmáżony/ ná prog łoná y ná krzyże ćiepło przykłádány.

Pecherzowi. Przechodom moczu.

Pecherz/ y Przechody moczu/ ták od kámieniá zátkány/ iáko od piáſku y mułu grubego y geſtego/ zámulone/ otwiera y wychedaża/ dawáiąc go trunkiem/ w winie moczonego. Tákże przykłádáiąc go ná krzyże y ná prog łoná.

Mleká w pierśiách. Swintom tákże.

Mleká mámkom obfitość dáie. Tákże Swiniom oprośionym/ ktore go vżywáia/ ták wiele mleká dáie/ że od zbytniego pokármu prośiętá zdycháią.

Zołądkowi.

Zołądek záziebiony rozgrzewa.

Dusznośći.

Duszność z pierśi odgania.

Truciznam.

Przećiwko truciznie y iádu/ ieſt vżyteczna: Owa tych ſkutkow ieſt/ ktorych rzodkiew náßá ogrodna/ / iedno śilnieyßa.

Rozsadek.

Mylą ſie/ ktorzy ią zá Chrzan máią/ y mienią co ſie z opiſánia wnet iego obaczy/ ácz gorzkośćią y iádowitośćią/ tákże ſkutkámi ſą ſobie máło nie rowne/ ále kßtáltem rożne.

Chrzan/ Rozdział 59.

Raphanus maior, & Raphanus marinus, Raphanus obſoniorum.

Chren/ Meerrettych.

Chrzan znáiomßy ieſt kucharzom/ kuchárkom/ y w obec wßyſtkim/ niżby ſie mogł z okolicznośći włáſnych opiſáć. Liśćia ßerßego/ á niżli Kobeliſczaw. Korzeń ná dobry pálec wzmieß/ długi/ á iádowito pieprzny y gorzki. Kłącza gáłęziſtego ku wierzchu/ po ktorym przy wierzchu kwiát biały/ drobny/ ktorego głoweczki máłe/ w tych naśienie. O Chrzanie ſtárzy piſárze nic nie piſáli/ áni żadney wzmianki o nim nigdy nie vczynili.

Mieyſce.

Ledá gdźie przyimie śie y rośćie/ ták ziarnem w śiany/ iáko flancowániem: Náwet wierzchy korzenia zerznione/ á ſádzone/ ták w ogrodach/ iáko y ná polu/ rády śie przyimuią. Kto go chce mieć nie bárzo iadowity/ przez noc y dźień naśienie iego/ á chociaż y przez dwa dni/ w pitym miedźie namoczyć/ á przeſußywßy ie iáko y rzot kwiáne/ niechay śieie.

Przyrodzenie.

Przyrodzenia ieſt ogniſtégo/ to ieſt rozgrzewaiacégo y wyſußáiacégo: ná początku trzećiego ſtopniá/ álbo ná końcu wtorégo. Pokázuie to iawnie oſtrogoracość/ álbo zbytnia gorzkość iego/ nietylko w vżywániu/ ále y w wierceniu y tárciu iego/ gdy w nośie/ y w głowie czyni gryzienie przykré/ ták że y z oczu łzy wyćiſkuie/ iáko cebulá/ álbo Gorczycá.

Moc y ſkutki.

Chrzan przychodzi nietylko do przyſmáku ſtołowe° vżywánia/ ále y do lekarſtw:

Zápra-

zápráwiáią nim kápłony ták wárzone/ iáko pieczone. Wieprzowe pieczenie ɛc.

Głowy bolenie zimne. Stárożytni ludźie czynili z chrzanu lekárstwo przećiwko boleniu głowy záźiebioney/ tym sposobem: Chrzan drobno pokráiawszy/ suszyli/ y miáłko utártego po łyszcze z winem ćiepłym choremu pić dawáli/ kázać mu sie záraz w pośćieli co nalepiey poćić.

Moczu. Mocz nad przyrodzenie zátrzymány/ potężnie wywodźi utárty/ á w winie y w máśle smáżony/ á ná łono/ y ná krzyże co naćiepley przykłádány: Bądź przez kámień nyrkowy/ ábo pęchyrzowy/ w przechodách zahámowány/ bądź od grubych á gestych wilgotnośći.

Kámienie. Kámień krzy y moczem wywodźi/ iáko y Rzodkiew/ w tálarki nákrájány/ y w winie białym przez noc moczony/ y trunkiem używány.

Żołądkowi zimne mu. Zimny żołądek zágrzewa/ y przeto sposobny do trawienia czyni.

Duszności. Duszność w piersiách ukłáda rozgrzaniem swym.

Truciznie. Truciznom y iádom odpor dáie/ bo gdźieby były w żołądku/ záraz ie womitem wyrzuca.

Flágmie. Flágme tákże z żołądká wywodźi.

Niedźwiadek morzy. Niedźwiadek sokiem iego skropiony/ iáko Rasis świádczy/ zemdleie/ y skurczywszy sie rozpuknie sie.

Przechodom mocznym czynnym. Z wodką pietruszczáną/ álbo z polewką ćiećiorki czerwoney trunkiem używany/ przechody moczu/ ták piasczystym mułem iáko flágmistym/ álbo też kámieniem zátkáne y záwálone otwiera/ y wolne czyni.

Syrop z Chrzanu.

Sirupus. Kwártánie. Syrop uczyniony z Chrzanu z miodem á z octem/ czwartodniową zimnicę leczy: O czym sie też w Rzodkwi powiedźiáło.

Szkodźi.

Oczom. Dycháwicy. Suchotnym. Oczom wáde czyni/ bo wzrok swą gorzkośćią iádowitą y pieprznośćią mdli.

Dycháwicznym/ y

Suchoty máiącym/ sok chrzanowy zákázáia wielce trunkiem używány.

Wodká z chrzanu.

Aqua stillatitia. Bywa tym sposobem palona/ iáko rzodkwiána/ y tychże skutków z nią iest/ ieno chrzanowa mocnieysza y potężnieysza. Do tych potrzeb lekárskich służy do czego sam chrzan.

Moczu. Kámieniu. Mocz y

Kámień wywodźi potężnie.

Szlamowátośći flágmiste. Szlámowátośći flágmiste/ grube y kleiowáte rozgrzewá/ rozpráwia y siecze/ y moczem wywodźi/ z nyrek/ z pęchyrzá/ z żołądká/ y z piersi/ pilnie ia.

Confekt z chrzanu.

Electuari. Bárzo użyteczny konfekt z niego bywa robiony tym sposobem: pokráiawszy go w tálarki/ námoczyć to w przednim winie białym (drudzy przylewáią octu) y ták długo w polewánym gárncu dobrze nákrytym moczyć áż zmiekníeie/ potym odcedźić/ y przeczuchnąć/ á do funtu/ wźiąć miodu odszymowánego pułtorá funtá/ ná wolnym ogniu weglistym dobrze przysmáżyć/ pilnie mieszáiąc: á gdy nápoły przechłodnie/ przydáć Cynámonu dobrego łot/ Imbiru pułtorá łotá/ Kárdámomu/ Kubeb/ Gwoźdźików/ Muszkátowego orzecha po pułtory kwinty/ umieszáć pilnie y używáć.

Moczu. Kámieniu. Mocz zátrzymány/

Kámień potężnie krzy y wywodźi.

Drudzy uwierćiawszy go/ w miedźie á w oćcie wárzą/ áż do zgęszczenia lekwarzu: Ten użytecznie biorą/

Do pomnożenia kámieniá/ ták w nyrkách/ iáko w pęchyrzu.

Máćicy. Máćicy zámulony y zátkány osobliwie służy.

Owa do tego wszystkiego chrzan iest użyteczny/ do czego Rzodkiew y iescze potężnieyszy y śilnieyszy: przeto iedno miásto drugiego/ może bydź używano do potrzeb lekárskich.

Przysmákiem iáko bywa. My w tych zimnych kráinách używamy go/ nie iáko iárzyny/ ále iáko przysmáku do ryb rosołowych/ pieczonych/ smáżonych/ słonych/ do mięsá wárzonego świeżego/ wędzonego/ przesalánego polewáiąc nim: Tákże do kápłonów wárzonych/ pieczonych/ do głowizny wieprzowey/ y dźiczyzny/ do máczánia y polewánia/ przydáiąc do tego Migdałów słodkich/ miodu/ á octu.

Rozsądek

Nyla sie niepomału/ ktorzy Chrzan chcą mieć rzeżuchą Włoską wielką/ álbo Pieprzycą/ ktorą Láćinnicy *Lepidium* zowią.

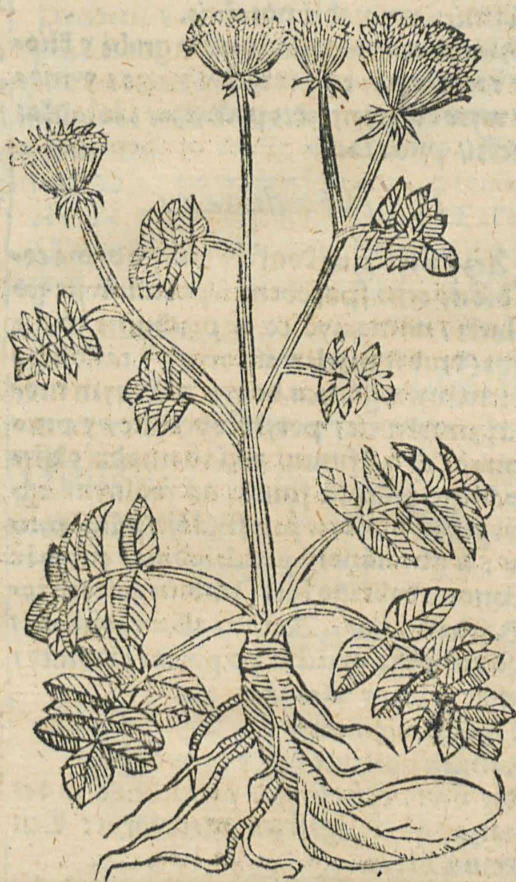
Pásternak ogrodny/ Rozdźiał 60.

Pastinaca, Staphylinus.

Pastenachen/ zam Pasteney/ Pastnachen.

Pásternak śiany/ ábo ogrodny/ wszystkim wobec znáiomy. Ten okrom polnego iest troiáki/ álbo

bo czworáki. Pierwszy á wlasny/ o ktorym tu Rozdział kłádziemy/

biały. Trzy drugie wieyskié/ żołtáwy/ czarny y czerwony/ bywa y biały. Té Károtámi od Łácinnikow miánowáné/ nászym kráinam nieznáiomé/ dla niezwyczáynégo ich vżywánia/ y nie przyiemnégo smáku: o ktorych niżey záraz szerzey mowic bedziemy.

Pásternak nász ogrodny záraz z korzenia nác wypuscza: miedzy ktora zá czásem pret/ álbo rozga gáłezista/ álbo lasztowána wyrásta. Liscia iáko ná Láncibronie/ iedno troche wietsze/ po pieci listkách zobu stron szypulki zielone/ á w wierzchu ieden/ iáko v Jesieniny/ álbo Járzebiny ogrodnéy/ troche przyostrzeyszégo/ około kráiow zabkowánégo/ álbo kárbowánégo. W wierzchu kłacza/ okolki wielkié z żołtábiáłáwych kwiatkow pełné: z ktorych potym nasienie/ wietsze Kopru Włoskiégo/ ná koncách záostrzoné/ á smáku gorzkáwégo/ pachniace. Korzen miaższy/ długi/ miekki/ biały/ pachniacy/ odnożysty/ słodkokorzennégo smáku.

Miejsce

Bywa pospolicie w ogrodziech y w polu siany/ do pospolitego vżywánia stołowégo.

Przyrodzenie

Przyrodzenia iest rozgrzewáiacégo y odwilżáiacégo w pierwszym stopniu/ wyciera/ pobudza/ y wzrusza/ otwiera: iedno to wszytko mdléy czyni/ niżli płonny/ o ktorym niżey.

Moc y Skutki.

Korzenie Pásternaku ogrodnego w nászych stronách/ czesciey do kuchen y stołowego vżywánia przychodzi/ niżli do Aptek y lekarstw. Abowiem ták z másłem/ álbo z oliwa/ iáko z miesem skopowym/ álbo iáłowiczym/ á zwłasczá w polewce ich wárzony/ iest osobliwym y przyiemnym pokármem. Jest y lekárzkiem iedzeniem zwłasczá tym ktorzy miewáia (Taber)

Potráwá osobliwa.

Bolenie głowy ciezkie/ zbytniey kolery/ Slezienie chorey bárzo tá potráwá służy.

Głowy bolenim. Slezionie.

Mechyrzowi y Przechodom moczu zámulonym dobry.

Pecherzowi.

Moczu z trudnoscia odchodzacemu/ á kápániem tylko/ tá potráwá iest vżyteczna.

Mocz pedzi.

Pániom niepłodnym dla oziebłości máćice/ dobrze go potráwa czesto vżywáć/ ták bez pieprzu/ iáko z pieprzem. Tákże nasienie iego z winem pić ná noc.

Pániom niepłodnym.

Mámkom/ y pániom/ dziatki piersiámi karmiacym/ mleká dostátek dáie.

Mámkom mleko dáie.

Chudym/ á wyschłym ciáłom iest vżytecznym pokármem/ odwilżáiac suchość w nich/ y ciáłu niemáła tuczność daiac. Toż czyni w másle/ álbo w oliwie smáżony/ máka pszeniczna obwaláiny/ álbo w ciescie do tego vczynionym/ iáko w polewce z miesem wárzony. (Tábe)

Chudym y wyschłego ciáłá vżyteczny. Smáżony.

Kámien/ ktorych w pechyrzu trapi/ iest im potráwa vżyteczna.

Kámien.

Owa iákimkolwiek sposobem podoba sie go komu vżywáć/ iest z káżdey miáry im vżyteczny/ zwłasczá ktorzy wyższey pomienionymi doległościámi sa złożeni.

Pechyrzowi okrostawiáłemu/ záczym iáko otreby/ álbo grysiáki z moczem odchodzi/ tá potráwá bárzo vżyteczna czesto iey vżywáiac.

Pecherzowi okrostáwiáłemu.

Potráwá polewczáná z pásternáku.

Bywa też bárzo vżyteczna potráwá álbo polewká z pásternáku/ tym sposobem czynioná: Pásternák w mokrą chustę álbo w pápięrzesi obwinąć y w żarzystym popiele vpiec. Potym w koćiki go pokráiáć/ y w máśle ábo w smalcu wieprzowym/ ábo gęsim ták długo smáżyć/ áż pobrunatnieie: dopieroż go w mieśney polewce wárzą/ że záś zmiękńieie/ y drobią ośrzodkę białego chlebá w to/ álbo mąkę w máśle smáżoną/ á do iedzenia bárzo przyiemnego dáią.

Nerkom Pęcherzowi.

Nerki/ y

Pęcherz zámulone / skorká zwierzchnia z Pásternáku vsuszona/á miálko vtárta/ktwinie ábo trochę więcey z winem białym dáiąc/ wychędaza.

Kámienia. Moczu.

Kámień krzy/ z moczem wywodźi.

Mocz kápániem / z ćiężkośćią odchodzący/ wolno wywodźi.

Mieśieczney. Puchliny. Pleurze. Zołtáczce. Sczkawce. Kolice.

Mieśieczne pániam czyśczenie wzbudza.

Puchlinę z ćiáłá moczem pędźi.

Pleurę leczy. Tákże żołtą niemoc spadza.

Sczkawkę ćiężką y vstáwiczną zástánawia. Tákże

Morżenie y gryźienie w żywoćie vkláda.

Nerki y Pęcherz z piasku. Od wężá obrażonym.

Nerki y

Pęcherz z piasku wychędaza / toż naśienie z winem / ábo z miodową sytą/ po czwierći lotá/ ábo po pułtory/ piiąc.

Vkąszonym od wężá/ toż naśienie z wieprzowym sádłem ná ránę przykłádáiąc / leczy. Dios.

Naśienia ktoby ná czczo z winem pożywał/ temu żadna gádźiná iadowita / tego dniá szkodźić nie może. Drudzy to o naśieniu polnego Pásternáku piszą / y rozumieią.

Płod márwy wywodźi.

Płod márwy z żywotá pániam wyćiąga surowy korzeń / węzełkiem ábo czopkiem w łono puszczony. Tákże y mieśięczną pániam.

Wrzody ćiáło psuiące goi.

Bolączki/ wrzody / y rány ćiáło roziadáiące/ wychędaza/ rozszerzáć śię im broni / y one goi/ liśćie z práśnym miodem ná nie plastruiąc. Toż/ liśćie w winie/ábo w wodźie wárząc: á tą wodą ie wymywáiąc często/ czyni.

Sok z Pásternáku / ták z polnego/ iáko z ogrodnego / z Rożánym miodkiem / sádźele y wrzody ćiáło psuiące/ tákże wychędaża y goi.

Moczu.

Surowy korzeń gryząc/y pożywáiąc/mocz wywodźi. Plin.

Od Niedźwiadká obrażonym.

Od Niedźwiadká vsczknionym/ naśienie z białym winem piiąc/ iest rátunkiem.

Zębom boleiącym.

Bol zębow vśmierza poćieráiąc ie korzeniem pásternákowym. Plin. Toż rozumiec mamy o polnym Pásternáku / o ktorym w przyszłym Rozdźiale mowić będziemy / da Pan Bog.

Wino z naśieniem Pásternakowym.

Vinum Staphilites.

Acz to wino nie bywáło w vżywániu lekárzom stárodawnym : iednák że Márcellus Empyryk/ y Gwilhelm Várignáná/ zálecáią go wielce : zdáło mi śię o nim tu przypomnieć. To z naśienia tego Pásternáku tym sposobem bywa czynione/ iáko wino z Kminem kramnym / o ktorym ná swym mieyscu.

Zołądkowi. Sczkawce. Chęć do iedzenia. Wietrznośćiom. Mocz pędźi. Kámień w Nerkách y w pęcherzu. Stráwność czyni.

Zołądek záźiábiony rozgrzewa y pośila.

Sczkawkę zástánawia.

Chęć do iedzenia czyni.

Wietrznośći w ćiele rozpadza.

Mocz záwśćiągniony nád przyrodzenie/ wywodźi.

Kámień z Nerek y z Pęcherzá. Tákże

Mieśięczne czyśczenie pániam wzbudza/ trunkiem go vżywáiąc.

Zołądek do trawienia sposobny czyni.

Rozsądek

Tych też skutkow głuche Pásternáki/ktore Láćinnicy Károtámi zowią / y tegoż przyrodzenia są / o ktorych w trzećim Rozdźiale niżey śię powie.

Pásternák płonny/álbo ptáśze gniazdo. Rozdźiał 61.

Pastinaca eratica, Daucus 2. Staphylinus.

Wild Pasteney Vogelnest.

Pásternák polny/ ktory też Pásternaczkiem y Ptászym gniazdem zowiemy : ma liśćie Trzebuli podobne/ álbo Márchwi ogrodney/ iedno szerśze y gorzkiego smáku. Rozgi ná łokieć/ álbo wyśśze/ gáłęźiste/ kosmáte/ w wierzchu okołki ogańczyste/ drobnemi kwiátkámi białemi kwitnące/ we śrzodku máłe/ rumiáne/ do żołtośći śię máiące. Te okołki/gdy śię do naśienia dożrzenia máią / wierzchem śię stuláią/ ták że we śrzodku iáko ptáśze gniazdo máią. Zkąd też Ptászym gniazdem bywa miánowáne. Korzeń ná piądź wzdłuż biały / wzmieśż ná máły pálec / odnożki od śiebie rzadko puszczáiąc. Pachniący/smáku słodkoostrego/ ábo szczypiącego

pięcego. Ten wárzony przychodźi do vżywánia: naśienia koſmáte-

go/ oſtrego/ y pachniącego Páſternaku/ ogrodnemu podobnego.

Rośćie przy płotách ná miedzách przy ścieżkách y drogách/ przy nawozách/ ná págorkách/ ná mieyscách kámienistych y ſkáliſtych/ á máło nie wſzedy po polach.

Przyrodzenie.

Dáleko ieſt potężnieyſzego przyrodzenia od páſternaku ogrodnego. Tákże y w ſkutkách potężnieyſzy/ á ptáſzemu gniazdu/ od Dioſkoridá opiſánemu we wſzem podobny. Tákże też w trzećim ſtopniu rozgrzewa/ y wyſuſza/ zwłaſzcza naśienie. Korzeń iego we wtorym ſtopniu grzeie y ſuſzy/ ná końcu álbo ná początku trzeciego. Záś ziele y z liśćiem/ we ſrzodku wtorego ſtopnia.

Mocy Skutki.

Miáſto márzyny vżywány

KOrzenie páſternaku płonnego. Stárodawnym ludziom przychodźiło do ſtołowego vżywánia. Czáſow dźiśieyſzych/ że ogrodnego ieſt obfitość/ o polny niedbáia/ gdyż też korzenia ieſt przytwárdſzego/ wſzákoż długo z mięſem wárzony/ bywa przyiemnym pokármem y lekárſkim/ zwłaſzczá polewká.

Moczu.

Mocz nád przyrodzenie záwśćiągniony/ potężnie wywodzi z pieprzem á ſyta miodowa piiąc.

Mieśięczney.

Mieśięczne czyſczenie pániam wzbudza.

Káſzlu.

Káſzlu z przeźiębienia/ ábo z ſpadkow zimnych flágmiſtich/ ieſt lekárſtwem.

Pierśió. płucom.

Pierśi y
Płucá z flágmy lipkiey/ kliowátey wychędza/ y ſnádnie wywodźi/ wźiąwſzy gárść korzenia drobno pokrajánego/ ſuſzonych fig mięśiſtych łotow ſześć/ tákże drobno pokráiánych/ cukru lodowátego ſzárego pięć łotow. To wſzytko w połgárncu wody ćiekącey wárzyć/ do czwartey częśći wywrzenia/ á tey polewki po cztery ábo pięći łyżek pić dáwáć ráno. Tákże dwie godźinie z południa. Trzeći kroć kłádąc ſię ſpáć. To przez kilká dni czyniąc.

Pleurze.

Pleurze y kłóciu w bokách/ naśienia łotá czwierć/ ze trzemá łyſzkomá wodki polney Dryakwie piiąc/ ieſt rátunkiem.

Bolączká w pierśiách.

Bolączke w pierśiách/ korzeń w mleku wárzony/ á trzykroć káżdego dnia po dobrym trunku vżywány.

Wątrobie. Sleżienie. Przechodom moczu.

Wątrobie.
Sleżienie.
Przechodom Moczu.
Wźiąć korzenia/ z okołkámi/ z kwiećiem y z naśienim niedoźrzáłym/ po gárzśći. To w poł gárncu wody do połowice wywárzyć/ przyląć do przecedzoney polewki kwarte ſoku/ z świeżego włoſkiego kopru wypráſowánego/ Białego cukru ośm łotow/ znowu ná węgliſtym ogniu przywárzyć y przecedźić/ y tego po ſześći łyżek ráno przed obiádem dwie godźinie/ tákże przed wieczerzą/ ćiepło dáwáć pić.

Moczu. Nyrkom. Pęcherzowi. Scyátyce. Mieśięczney. Puchlinie.

Moczu kápániem odchodzącemu.
Nyrki.
Pęcherz wyćiera.
W ledźwiách bole vkłáda.
Czyſczenie Mieśięczne/ pániom wzbudza.
Puchline wietrzną wywodźi y leczy.

Obrážonym od iádowitych beſtiy.

Obrážonym od iádowitych beſtiy bywa rátunkiem naśienie/ tego Páſternaczku miękko vtárte z winem dáiąc pić/ ná raz co kwintá ábo czerwony złoty záważy. Tym wſzytkim pomienionym niedoſtátkom/ ieſt rátunkiem.

Od obrážy beſtiy iádowitych záchowánie.

Ktoregoby dniá tego naśienia kto z winem vżywał/ tego beſpieczen bydź może/ od vkąſzenia iádowitych beſtiy Dioſzko:

Od Niedźwiadká vkąſzonym.

Od Niedźwiadká obrážonym/ toż naśienie/ z winem/ ábo z octem/ piiąc ieſt lekárſtwem.

Máćicy ſpádley.

Máćice z ſwego mieyſcá zruſzona ná ſwe

mieyſce

mieysce przywodzi/ czwierć łotá naśienia z winem ćiepło/ przez trzy álbo cztery dni piiac.

Niepłodnym. Białegłowy niepłodne/ sposobne czyni do płodu/ korzenie y z naśieniem iego w winie wárząc/ á ná czczo y ná noc po dobrym trunku biorąc.

Zaśniat. Zaporzysko álbo zaśniat wypędza/ korzenie w wodzie wárzone/ á trunkiem vżywáne/ czopkiem ábo węzełkiem w łono pusczány.

Máćicy záduszoney. Máćice záduszona/ y wzgore vdána/ po czwierć łotá naśienia/ z ćiepłym winem piiąc/ á korzeń kłádąc/ ná swe mieysce przywodzi. Pli.

Máćiecznym doległiwośćiom. Toż też máćiczne doległiwośći inne/ iáko strzekania/ sczmienia/ bolenie/ ꝛc. vkłáda.

Rodzáiącym prácowitemu. Pániam ktore śie długo w rodzeniu dźiatek prácuią/ przykłádáć ná żywot y łono dobrze: ábowiem prędkie y lekkie im rodzenie czyni.

Bolom w żywoćie pániom. Bole w żywoćie pániam vkłada z naśienia Pásternaku polnego/ z Málmazyą/ ábo z Muszkátella plastr ná żywot kłádąc. Mężczyznie záś z ośrzodká chlebá/ zárowno oboygá wziąć/ y conamnieley vtrzeć/ y ćiepło ná żywot plastrowáć. Toż czyni ná czczo z winem go ćiepło piiąc.

Przechodom. Przechody moczu wychodzą z piásku/ z mułu/ z otrębin/ y z szłá nowátośći flegmistey: wziąć tego Pásternaczku korzenia garść: korzenia Kopru Włoskiego/ Pietrusczánego/ Lubsczykowego/ : Nasienia Włoskiego kopru/ iąderek ochędożnych z Brzoskwiniowych kostek po puł garśći/ pieprzu garść z grubá przetártego : inne rzeczy miáłko vtłukszy. To wszytko we trzech kwartách wody prostey wárzyć/ do wywrzenia trzech częśći/ y przecedźić: á w oney polewce rospuśćić cukru Kánáru z sześć łotow/ y tego ná raz po cztery álbo piąći łyżek ná czczo pić dawáć/ poki śtawa.

Wilgotnośćiom zbytnim w głowie. Fluxy y zbytnie w głowie wilgotnośći/ liśćie y z kłączem tego źiela w ługu wárzone wysusza/ tym głowę przemywáiąc. Albo w płóćiennym worku przeszywszy go/ ná gorącey cegle nágrzewáć/ á ná głowę przykłádáć.

Oczom zápuchłym. Oczom z zbytnich wilgotnośći zápuchłym korzenie tego źiela w wodzie wárzone/ iest rátunkiem/ często oczy wymywáiąc/ ábo chusteczkę w tey wodźie maczáć/ á ná oczy ćiepło kłáść.

Żołądkowi boleiącemu. Żołądkowi z źimnych wilgotnośći boleiącemu/ álbo z wietrznośći w nim zámknionych/ iest prędkim lekárstwem sámo źiele z kwiećiem y z nasieniem swym/ przeszyte w woreczku/ w winie y w oliwie párzyć/ á tym co naćiepley go nágrzewáć.

Mieśiecznej. Mieśieczne czyszczenie záwśćiągnione wzbudza/ vszywszy woreczek z płotná wiotchego/ álbo z cyndelinu ná pálec wzmieś y wzdłuż/ y tym nasieniem miáłko vtártym nápełnić/ y w łono czopkiem wpuśćić. Toż y korzeń tego źiela w łono wpráwiony/ czyni.

Wrzodom ślizkim y sádzelóm. Wrzody y sádzele ciáło psuiące/ y roziądáiące leczy/ z miodem liśćie vtrzeć/ y przykłádáć. Tożesmy też o pásternaku ogrodnym powiedźieli/ iedno ten potężnie to spráwuie.

Bydłá rogátego/ y

Oczom bydlęcym boleiącym. Końskim oczom boleiącym/ nasienie tego źiela miáłko vtárte z soczkiem Blusczowym y z miodem záczynione/ tym oczy ich pomázowáć. Aiż muchy/ mszyce/ y chrobáctwo inne do słodkie rady śie gárną/ záczym bydło niemniey bywa vdręczone od nich/ iáko od bolu sámego: tedy wziąć smoły/ bądź suchey/ ábo wodnistey mázi/ rospuśćić ią oliwą/ á tym około oczu ná pálec ábo ná dwá bydłu mázáć. ták im muszki niepoydą do oczu.

Żołtáczce. Żołtey chorobie/ iest lekárstwem/ ták liśćie/ korzenie/ iáko y nasienie/ w trunku go vżywáiąc.

Czerwonce. Czerwoną chorobę zástárzáłą leczy naśienie tego pásternaku/ z wodką Bábczáną/ ábo z inną przynależącą/ piiąc. iedno go pierwey potrzebá przypiec. Kleopát.

Moczpędźi. Korzenia/ ośm łotow w mleku wárząc/ y ná raz to dáć wypić/ iest prędkim rátunkiem/ ktorzy moczu pusczáć y odbywáć nie mogą. Filistion.

Padáiącey ábo kádukú pleurze. Pádáiącey niemocy.

Pleurze ábo kłociu w bokách.

Kręczu. Kręczu y twarz w tył obroconey/ w wodźie korzenie y z naśieniem warz/ rozśćieray/ á trunkiem day. Plin.

Żołądkom. Liśćie/ surowość żołądká oddala/ wárząc y vżywáiąc go. Inne skutki z ogrodnym Pásternakiem/ ábo z swoyskim/ máią spolne/ iedno ten płonny dáleko iest potężnieyszy w swych skutkách.

Wodká.

Aqua stillatitia.

Wodká z Pásternaczku płonnego bywa/ przez Balneum maris w kśiężycu Lipcu distilowána: biorąc go ze wszytkim/ z korzeniem/ z kwiátem/ z liśćiem: á wyzoncwawszy dobrze/ y ták do niżey opisánych potrzeb chowáć.

Máćicy. Máćicznym boleśćiom po porodzeniu służy/ piiąc iey po piąći álbo sześći łyżek/ ćiepło.

Gryzawkom sześćiniedźielniczym.

Toż też wychędaża po porodzeniu.

Ktorym chorobá mieśieczna niestáteczenie przychodźi/ y nie dobrze bywa/ tákże iey ćiepło vżywáiąc/ czyni dobrze.

Máćicy záduszoney bywa osobliwym rátunkiem/ káżdego dniá biorąc iey dwá kroć po ośm łyżek/ przydáiąc miodku Rożánego po dwá łoty/ ábo łyżek.

Wino z pásternaczkiem.

Vinum.

To wino tym sposobem może bydź czynione/ iáko śie powiedźiáło w opisániu pásternaku swoyskiego. Ktore

Ná miesiące.

Białymgłowam bárzo służy/ ktore swego przyrodzonego czyszczenia miesiecznego niestátecznie/ ábo bárzo źle miewáia. Tákże do innych chorob/ do ktorych z ogrodnego pásternaku winá vżywamy. Ale to potężnieysze do wßytkiego.

Extractum.

Istność z Pásternaku polnégo wyciągniona.

Z Tego suchego ziela/ iáko z Piołynu ábo z inych ziół suchych/ może istność z niego bydź wyciągniona/ biorąc go z korzeniem/ z liściem/ y z nasieniem. Ten extrákt rozmáitym chorobom wnętrznym/ zwłasczá z zimney przyczyny pochodzącym/ służy: vżywáiąc go ná raz/ po trzeciey części quinty/ z iegoż wodką/ ábo z iáką inną do tego przynależącą.

Z inemi też lekárstwy vżywány/ według przyrodzenia ktoreykolwiek choroby/ bywa rátunkiem osobliwym.

Sol.

Sol.

Z Suchego korzenia y z naśienia może sol vczynić/ tym sposobem/ iáko się ná wielu mieyscách/ przy ziołách rozmáitych powiedziáło. Tá vżyteczna

Nerkom/

Pecherzowi/ y

Przechodom moczu zámulonym/ z ktorego ciężkość moczu pusczánia przypada/ z winem álbo z iákim innym sokiem do tego należącym/ z konfektem/ z pigułami/ y z inemi lekárstwy/ może bydź vżywána.

Syrop.

Syrop wyćiągány z tego ziela.

TEn syrop/ rownie iáko z piołynu bywa czyniony/ biorąc do tego wßystko ziele z korzeniem/ z liściem/ z kłączem/ z kwiećiem/ y z naśieniem. Ten służy wßystkim tym niedostátkom/ ktorym sámo ziele należy/ biorąc go ná raz po łocie/ z iegoż winem/ ábo z wodką/ ábo z iákim inym sokiem przynależącym.

Oleiek.

Oleiek wyćiągniony Alchimiskim sposobem.

TYm obyczáiem z tego ziela naśienia bywa oley wyćiągniony/ iáko z naśienia Anyżowego. Ten do tego wßytkiego służy/ do czego sámo naśienie. Tego ná raz kropie dwie/ trzy/ z winem/ ábo z przynależącą iáką wodką dáią trunkiem/ przećiwko chorobom wnetrznym. Tákże w Pigułách/ w Konfektćie/ według zdánia ćwiczonego lekárzá.

Zowiemy też ten Pásternaczek/ Ptáßym gniazdem/ z tey przyczyny/ że swe okolki gdy okwita y dożrzewa/ w kupę stula/ iáko gniazdo iákie: Abo też dla tego/ że się w nim ptáßkowie gniezdżą/ y mnożą.

Rozsądek.

NIektorzy z ziołopisow/ nieznáiąc Pásternaku ogrodnego/ vdáią pod tym imieniem czerwoną marchew Włoską/ ktorą oni Károtą zowią. Ale się mylą bo áni nácia/ áni bárwą/ choćiaż się też biała znáyduie: áni skutkámi są sobie podobne: co wnet niżey z opisánia káżdey z osobná/ snádno się obaczy. Niektorzy też miásto kminu leśnego naśienia/ ktore Daukum Láćinnicy zowią/ biorą nasienie tego Pásternaku płonnego/ ále nie dobrze. Aczkolwiek Gálenus pisząc o ziołach/ tákże o pokármách/ powiáda/ że polny Pásternak nie ma wielkiey rożności od leśnego Kopru. Jednák żaden nie może tego słußnie rzec/ żeby Pásternaczek polny/ miał bydź Kminem leśnym

Károtá/ ábo Głuchy Pásternak/ ábo Márchew Włoska/ Rozdźiał 62.

Carota, Carotes, Caritis, Carytes nigra, rubra, alba.

Karoten/ Rotterub'n/ Rotmohren Rotpésteney.

KArota ktorą my Głuchym pásternakiem/ albo Marchwią Włoską zowiemy/ iest troiaka/ abo czworaka: czerwona/ żółtawa/ biała/ y czarna. Te wßystkie kłączem, gáłązkámi/ liśćim/ okołkámi y naśieniem Ptáßému gniazdu/ ábo Pásternaru płonnemu są barzo podobné: tylko że iedná korzenia białego/ druga żółtawégo/ trzecia czerwonégo/ abo czerwonobrunatnego/ czwarta czarnego: wielkośći márchwi nášey y kßtałtu. Zapáchu nie przykrego/ smáku trochę słodkiego/ ále nie ták iáko nášá Márchew.

Mieysce

Wßytkie bywáią w ogrodźiech flancowáne y śiane/ dla pospolitego

tego vżywánia / miásto iárzyny / zwłasczá we Włoskich / w Fráncu

skich / po cześći w Niemieckich stronách / iáko w Trewerskim páństwie / w Kolenskim. w nászym kráiu gośćia y nieznáioma.

Przyrodzenie.

Korzeń y naśienie / są iednego przyrodzenia z Pásternakiem ogrodnym / skutkámi tez niedáleko śię bie odstepuią.

Mocy Skutki.

Potráwá — Korzenie miásto iárzyn vżywáne / wietrznośći w ćiele czyni / á do strawienia nie bárzo snádne.

Przypráwá — Czerwona Károtá w wodźie naprzod bywa całkiem wárzona / potym w tálirki pokráiána / z octem z oliwą á z pieprzem przypráwiona / á miásto przysmáku vżywána.

Biała w polewce mieśney pospolićie bywa wárzona: iáko Rzepá / ábo Pásternak / do vżywánia stołowego. Tákże tez żołta.

W niektorych kráinach gdźie ryb skapo / tych czásow / ktorych śie mięsá vżywáć nie godźi / ták iey vżywáią: Nákráią w skiby / ábo w sztuki ná pálec wzdłuż / y wzmieszáią w ćieśćie z pszeniczney mąki / do tego vczynioney / z żołtkámi á z solą / á w máśle / ábo w oliwie smáżą / trochą pieprzu posypáiąc. Bárzo smáczna y syta bywa potráwá. Toż może z pásternaku / ábo y z márchwie nászey vczynić.

Jnni te Kárety piecą / bądź w gárncu iáko śie wyszey powiedźiało / bądź w popiele: á rozkráiawszy w sztuki / smáżą áż pobrunatnieie: potym w polewce mieśney wárzą / że zmiekniecie: á ośrzodke z chlebá białego w to drobią / ábo mąkę w máśle smáżą / żeby śię zágeśćiłá polewká. Táka potráwá bywa smáczna y vżyteczna. To nietylko z Márchwie czerwoney Włoskiey / ále y z białey Márchwie nászey / z pásternaku ogrodnego / tákowa potráwa bydź może.

Sczkawce. — Naśienie tey Káreta z winem / ábo z pulkoty z winem pić dáiąc / sczkawkę záwśćiąga.

Kolice. — Gryźienie y morzenie w żywoćie / pomienionym obyczáiem / toż naśienie vkłáda.

Nerki y pecherz wychedza. — Kámień piasczysty y mulistą w nerkách y w pecherzu wychedaża / mocz wywodząc.

Wino z białey y czerwoney Károty

Wino 1. — Z Naśienia białey Károty / tym sposobem własnie może wino vczynić / iáko z naśienia nászego pásternaku / ábo z márchwie ktore tychże skutkow iest. Przeto o tym niechcę powtarzáć.

Wino z czerwoney Károty.

Wino 2. — TO wino inákszym sposobem przypráwuią: Korzenie tey Márchwie / kráia / y suszą: potym ná nie moszt leią / á gdy wykiśnie státecznie / sczáia. Wino bedźie Rubinowey barwy: do vżywánia dáleko zdrowsze / niźli wino z przyrodzenia swego czerwone.

Kucmorká / Rozdźiał 63.

Siser album, Siser satiuum minus, Seruilla, Serulla, Cheruilla.

Gerlein weysz Morelen / Zam moren / Morchelen / Girgele / Girlin / Gerlin / Geyerlein / Kingdrublein / Klingel moher / Glitych mohren /

Zucker wurtzel / Garten rapuntzel.

KVcmorká iest iedná iárzyná z tych / ktorych do iedzenia vżywamy / máiąc list ogrodnemu pásternakowi podobny / iedno iże troche iákoby skromnieyszy /

krotſzy y weżſzy. Klącze tákże álbo rozgi láſkowáne/ álbo wydrożyſte:

w wierzchu okolki ogániſte z kwiátkow białych drobnych: z tych potym naśienie pietruſczánemu podobne. Korzonkow niemáło/ ná kſztałt koźlich iáiek/ álbo złotogłowu/ białych/ kruchkich/ ſmáku ſłodkiego/ á bárzo máło gorzkáwego/ przyiemnego: drżeń máiąc w ſobie miekki y ćienki.

Mieyſce

V nas w Polſcze/ ázwłaſczá w Krákowie bywa od Ogrodnikow w ogrodách śiana. Indźiey iey nie znáią. w Niemcech też ná niektorych mieyſcách/ miánowićie nád Renem/ około Moguncyey/ zkąd iáko mniemam/ do ogrodow Krákowſkich ieſt przynieśiona/ gdźie ią pod Jeśień śiewáią/ á czáſu Poſtu wielkiego iey śiłá vżywáią.

Przyrodzenie

Korzénie to ábowiem rozgrzewa we wtorym ſtopniu/ á odwilża w pierwſzym/ otwiera/ roſprowádza/ y wywodźi. Ma też w ſobie przyłączoną nieiáką máluczką gorzkość/ z niewielkim ztwierdzániem.

Moc y Skutki.

Zołądkowi ieſt przyiemna y vżyteczna potráwa/ zwłaſczá wárzona.
Zołądkowi.

Chęci do iedzenia dodáie. Dioſ.
Chęć do iedzenia czyni.

Mocz pobudza y wywodźi.
Mocz pędźi.

Poſpolićie bywa z Ryżem wárzona/ y z Rozynkámi.

Naśienia Kucmerki z czwierć łotá/ ábo połtorá z winem piiąc/ ſczkawkę zá ſtánawia. Eginetá.
Sczkawce.

Kolice/ álbo morzeniu ſrogiemu w żywoćie/ toż náśienie z winem piiąc/ ieſt lekárſtwem. Tenże
Kolice.

Czczenie w żołądku oddala/ wárząc ią/ y vżywáiąc.
Czczeniu

Ciekaczki álbo biegunki rozmáite záſtánawia/ ſok tey kucmerki z kozim mlekiem piiąc. Plin.
Biegunkom.

Serce mdłe otrzeźwia ták ſáłata iáko potráwa iey vżywáiąc. Tabern.
Serce otrzeźwia.

Moc y ſkutki Kucmerki.

Vżyteczna tym ktorzy kámień/ álbo muł piaſczyſty ták w nerkách iáko w pęcherzu máią. Tákże tym
Kámień piaſczyſty máiącym.

Ktorzy máło nieuſtáwicznie w żywoćie dárćie y boleśći máią.
Gryźienie w żywoćie.

Pániam też ktore doſtátecznego czyśćienia ſwego niemiewáią.
Mieśięczney.

Wyſchłym zá długimi y ćiężkiemi chorobámi/ ktorzy niemogą ná ſię wźiąć ćiáłá: Tym y inym niedoſtátkom y dolegliwośćiam/ iákimkolwiek obyczáiem wyſſzey pomienionym vżywána bywa pokármem wdźięcznym/ y lekárſtwem oſobliwym y doſtátecznym ſtawa ſię.
Suchotnym.

Bywa tákże miáſto ryb ſmáżona w máśle/ álbo w oliwie/ pierwey ią vwárzywſzy/ potym w mące pſzeniczney/ álbo w ćieśćie do tego vczynionym z iáyec obwarzána/ ná máſło/ ábo oliwę gorącą kłádźiona/ trochą ſoli á pieprzem potrząſſzy.
Smáżona kucmerká.

Drudzy nie wárzą iey naprzod/ ále ſurowa ſmáżą áż przyrumienieie dobrze/ potym ná mięſo kłádą/ y wárzą ią ták dobrze áż do zmiękczenia/ trochę mąki pſzenney rozkłoćiwſzy abo przybiwſzy dla geſtſzey polewki

álbo

álbo chlebá białego z cukrem ná tarło vtártego/ Pieprzu tártego troche / to wespoł przywárzywszy bedźie potráwá bárzo osobliwa.

Wyschłym.

Suchotnym ludźiom potráwá bárzo vżyteczna: ochedożywszy korzonki / w tálarki pokráiáć/ y w słodkim mleku/ świeżo od doionym wárzyć áż zmieknicie/ potym przez sitko przebić. A przylawszy wiecey mleká / do tego kilká żołtkow świeżych wbić/ cukru troche / álbo iáko kto słodko rad vżywa/ y przywárzyć troche. Tákowa potráwá bywa bárzo przyiemnay roskoszna/ do vżywánia ludźiom suchoty máiacym. Inni miásto mleká / z kápłoná dobrego biora do tego polewke / álbo z mieśá iáłowiczego / skopowego/ ábo ćielecego/ y pomienionym sposobem wárza. Owa iákimkolwiek obyczáiem bywa przypráwiona/ zdrowsza iest y przyiemnieysza do vżywánia / niżli Márchew/ álbo Pásternak/ y krew lepsza dáie ćiáłu. Tab.

Sáłatá.

Może z Kucmorki sáłate vczynić: ochedożyć korzenie/ vwárzyć ia dobrze/ drzenie powyimowáć / y w wodźie chedogiey źimney wychłodźić / w miáre osolić / z octem y oliwa przypráwić.

Kurczonym. Mázánym.

Zywym srebrem strutym. ábo

Dymem iego záráżonym / iáko Złotnicy około pozłocenia/ y ini nim sie báwiacy / iádem iego bywáia záráżeni. Tákże ći

Ktorzy bywáia od bárwierzow ná Fráncuska niemoc mázáni/ nie vmorzywszy go dobrze/ ábo turbitem go nie przystoynie dáiac/ tym y im podobnym bywa sok z kucmerki z koźim mlekiem trunkiem vżywány. Abo y sámey miásto iárzyny/ często y przez długi czás vżywáiac. tákże y trunkiem Tab: Plin: Heráklid.

Kucmerká w Cukrze.

Bywa w Cukrze tym sposobem przypráwowána. Korzenia ochedożonego dobrze/ wźiac niemáło/ wyiawszy z niego drzenie splokáć y z wody ie wysaczyć á przywárzyć w Syropie rzadkim z Cukru vczynionym/ że zgesćieie Cukier/ y w gárncu nowym w polewánym do potrzeby chowáć. Ten/

Wyschłym. Bládym Zimnym. Mezom.

Wyschłym z dawney choroby bárzo vżyteczny/ po dwu korzonkow częstokroć biorac.

Bládym/ chorym.

Oźiebionym y

W małżeństwie niepotężnym meżom/ vżywáiac iest vżyteczny / ná noc / y ráno biorac. Tab.

Sercu.

A iż sercu iest swym vżywániem pożyteczna / przeto wchodźi do tych lekarstw / ktore bywáia dla pośilenia sercá / czynione zá zdanim dobrze ćwiczonych y vmieietnych lekarzow.

Konfekt z Kucmerki.

Konfekt

Wźiac korzenia zdrowego y pieknie ochedożonego/ funt/ pokráiáć/ w tálarki/ y w wodźie w studźienney chedogiey wárzyć do wywrzenia wody/ że miekkie bedac/ snádnie sie dádza wárzechwia rozetrzeć. A przebiwszy przez śitko/ do funtu iednego/ onego przebićia/ cukru dwá funtá przedniego przydáć/ y ná wolnym ogniu weglistym do zgesczenia konfektu/ ábo lekwarzu przysmáżyć: á chowáć. Ten tákże/ iáko y w cukrze czyniony/ iest do pomienionych niedostátkow potrzebny y vżyteczny. Tym sposobem ták konfekti/ iáko w cukrze korzenie/ ine rzeczy moga bydź czynione/ y smáżone/ iáko márchew/ pásternak. Jednák ktore korzenie má w sobie wielka korzennosć y pieprznosć ábo gorzkosć/ we troy nasob cukru potrzebá im przydáć/ iáko Biedrzeniec/ Oman/ Lubczyk/ Dźiegiel. A do słodkich dwie tylko częśći.

Kucmerká Polna/ ábo dźika/ Rozdźiał 64.

Siser erraticum.

Wild moren.

Kucmerká płonna/ ábo dźika/ kłacza dwułokietnégo: liśćia Biedrzencowégo / iedno wietszego: w wierzchu rózg swych okołki nieśie / kwiećia żołtego / z ktorego potym bywa naśienie obszerne / okragłe. Korzeniá iest długiego á ćienkiego: lećie kwitnie / y naśienie z śiebie dáie.

Mieysce

Sámá przez śie ná płoninách rośćie / ná łakách / w krzewinách / y wawozách.

Przyrodzenie.

Przyrodzénia iest ćiepłego we wtorym stopniu y suchégo/ záwściaga/ ábo ztwierdza lekko.

Mocy Skutki.

Korzeń wárzony / chęć do iedzenia wzbudza/ obrzydzenie pokármow oddaláiac.

Moczu. Mocz nád przyrodzenie zátrzymány wywodzi / z octem w ktorymby Mistrzownik moknał: albo z pieprzem á z miodową syto vżywány. Plin. Opion. Diokles.

Pilecym żywe śrebro. Trztee / álbo żywe śrebro ktoby wypił / korzeń z winem vżywány bywa mu rátunkiem. Heráklides.

Sercu. Sercu bárzo służy / tym ktorzy z chorob ciężkich powstawáią.

Wrácáiącym. Tákże po wielkich á ciężkich womitách vżywány.

Zbytkiem spracowánym / iest wielkim rátunkiem y pośiłkiem Opion.

Zołądek zbytnie wilgotny wysusza.

Cknienie w żołądku odpadza.

Márchew swoyska. Rozdział 65.

Siser luteum, Baucias off. Pastinaca lutea satiua.

Geel Moren / Geel Ruben / Mohren.

Márchew ogrodna ma pret obły / kosmáty / ná łokieć wzwyż / podczás wyższy / w wierzchu: ktorego okołki z białemi kwiatkámi. z tego potym naśienie drobne kosmáte / smáku ostrego. Korzeń ma żołty / miąższy / ná piądź wzdłuż / podczás dłuższy / według buyności ziemie / y niebá łáskáwego. W tym drzeń przynagorzknieyszy / mięśistość sámá słodka / y przyiemnego smáku: dla ktorego ią Tyberiuszowi Rzymskiému Césárzowi / iáko Plinius pisze / káżdego Roku z Niemieckiey ziemie od Gelbudy / ták rzeczonego nád Renem mieyscá / do Rzymu przywożono.

Mieysce

V nas w Polscze wszytkim pospolita iest iárzyna Marchew / ktora ták w ogrodach / iáko w polách bywa śiana. Tákże w Niemcech / w Sląsku / w Czechách w Morawie. Kocha sie w chłodnych ziemiách / ciepłych nie nawidzi / przeto we Włoszech nieznáioma.

Przyrodzenie

Rozgrzewa w pierwszym stopniu ná koncu / odwilża we wtorym / otwiera / wypędza. Drudzy mienią ią rozgrzewáć / y odwilżáć zárowno / we śrzodku wtorego stopniá.

Moc y Skutki.

Márchew wiecey do kuchen / y do stołowych / á niźli Aptekárskich potrzeb / należy y przychodzi.

Potráwá vżyteczna. Przypráwá. Niektorzy wydrożywszy / nádziewáią ią cielecym mięsem / z trochą słonin vśiekawszy / wbiia do tego żołtek álbo dwá / rozynkow drobnych / soli troche / y smáżą w máśle áż zbronątnieie / potym w mięsney polewce to wárzą / y vżywáią. Owa vstom / y żołądkowi iest przyiemna potráwá / iáko kucmerká / ktorey też wszystkie skutki ma ták w stołowym / iáko w lekárskim vżywániu. Táż w polewce mięsney wárzona / do iedzenia iest chetliwa.

Moczu.

Moczpedzi.

Zywot od mieckcza.

Zywot odmiekcza y odwilża.

Kámień w nerkách.

Kámień z nerek wypedza wárząc ią ze wßyſtkim/ z náćią/ z klączem z naśieniem/ y po pas ſie w tey wodźie kapiąc. Ták ábowiem przechody roſprzeſtrzenia do ſnádnieyßego prześćia.

Też iuche z wárzoney piiąc/ pedźi go piaſkiem.

Krew mnoży.

Krew obfita y geſtą czyni.

Mámkom.

Mleká mámkom obfitość dáie/ pieczoney ná noc vżywáiąc/ poſypawßy ią cukrem.

Ránnym.

Rány ták ćiete iáko ßtychowe goi. Wźiąć dwie garśći ſámey náći Márchwiáney/ Złomignatu/ Zánklu po garśći/ Przywrotu liśćia/ Kopetniká liśćia/ Pieprzu wodnego/ álbo Rdeſtu czarnego/ ktory też Pleßnikiem zowią po poł garśći/ Koßtywalu/ Mumiey po puł łotá/ Cukru białego pieć álbo ßeść łotow. To weſpoł w wodźie/ álbo w winie/ álbo w piwie/ w záßrobowáney fláßy/ álbo w konwi cynowey zálutowawßy/ w kotle vkropu wrzącego wárzyć przez cztery godźiny/ á po piąći álbo ßeśći łyżek/ dwie godźinie przed obiádem/ tákże przed wieczerzą ćiepło pić dawáć.

Sczkawce.

Sczkawke czeſtą y ćieżką/ záſtánawia naśienie Márchwiáne iáko y Kucmerczáne/ z białem winem ćiepło piiąc. Gál.

Gryźieniu.

Gryźienie w żywoćie vkłáda z winem go tákże piiąc. Tenże

Podágrze.

Podágrze.

Chirágrze.

Artetyce.

Artetice/ plaſtr z Márchwie bárzo vżyteczny/ tym ſpoſobem bywa robiony: Wźiąwßy zedwánaśćie márchwi młodych pokráiáć drobno/ y co pilniey vtrzeć. Do tego dwánaśćie ßyßek z drzewá Cypryſowego/ miáłko vtártych przydáć/ y weſpoł to wárzyć we trzech kwartách wody/ do zgeſczenia iáko káßá: Przydáć do tego oliwy funt/ ſmalcu/ álbo ſádłá ſtárego wieprzowego/ woſku żołtego po dwunaśćie łotow/ to co napilniey przy ogniu weglíſtym vmießáć. Potym kádźidłá kramnego miáłko vtártego ßeść łotow do tego przyſypáć/ á ná mieyſcá boleiące ćiepło plaſtrowáć. Tab.

Wrzodom.

Wrzody złe záplugáwione/ náć Márchwiána vtárta/ wychedaża y goi przykłádaiąc. Toż też

Rázom.

Ná goleniách rázy tłuczone leczy. Tenże

Záźiebłym.

Záźiebłe członki rozgrzewa/ táż náć wárzona co naćiepley ie w niey kapiąc. Tab.

Wino.

O Czynieniu winá z naśieniem tey Márchwie/ pátrz ná koncu Rozdźiału o Károtách: Bo iednego ſą przyrodzenia y iednych ſkutkow.

Márchew polna náßá trzećia/ Rozdźiał 66.

Daucus 3. Baucium noſtrate non Cret: Baucium ſylueſtre.

Wild mohren/ wild kimmel/ wald kimmel.

POwiedźieliſmy w pierwßych Kśiegách o ptáßym gniazdźie w Rozdźiale 46. ná koncu w Rozſądku/ troiákie źiele tym imieniem Daucus bydź názwáne/ od ſtárych Ziołopiſow/ zá świádectwem Dioſkoridowym/ ábo czworákie/ iáko Petronius Diodotus pißę/ ſtárodawny Lekarz/ ktorego Plinius wſpomina. Ale Gálenus/ Aetius/ y inni wſpomináią ich wiecey/ oprocz tych trzech od Dioßkoridá pomienionych. Ten o ktorym ſie ná tym mieyſcu rzecz toczy/ inny ieſt od Dioßkoridowych: iednák kßtałtem/ przyrodzeniem/ y ſkutkámi niektoremi podobny. Liśćia kopru ogrodnemu podobnego/ tylko mnieyßego y ćienßego. Dla czego też od inych Koprem płonnym ieſt miánowány: od nas Polna Márchwią/ dla tegoż liśćia. pretá łokietnego: okołek Ptáßego gniazdá pierwßego podobny. Kwiátu białego. Naśienia Márchwie ogrodney/ ktore ná dożrzeniu okołek ogánczyſty ſtula ſie/ nápozor gniazdá/ od ktorego też ma nazwiſko. Korzenia rownego/ gładkiego/ ná piądź wzdłuż/ á ná pálec wzmieß/ zwierzchu poczerniały/ we wnątrz z żołtá biały/ ſmáku gorzkáwego/ zapáchu inym Ptáßym gniazdom podobnego.

Mieyſce

Rośćie ná gorách ſkáliſtych/ á ná

mieyscách słoncu otworzystych: roście y ná łąkách / y w leśiech / y po págorkách.

Przyrodzenie

Rozgrzewa y wysusza / á naśienie potężniey niżli sámo ziele / ściencza / rozśiekuté / otwiera / wywodzi / ále słábiey niżli Kretenski. Naśienie w lekárstwiech ma przodek.

Moc y skutki.

Zołądek grzeie. Cknieniu. Wietrznośćiom. Sczkawce.

Zołądek naśienie z winem w trunku vżywáne / záźiębły rozgrzewa. Toż

Cknienie w żołądku odpadza. Tákże y

Wietrznośći w nim záwárte wywodźi.

Sczkawke zástánawia toż nasienie wárzone w winie / ábo w wodźie / á trunkiem ciepło náczczo vżywáne. Też z wierzchownie żołądek nim náparzáć dobrze.

Puchlinie.

Puchline z ćiáłá wywodźi w winie stárym wárzone / á ráno y ná noc vżywáne: náwet miásto pospolitego trunku pić.

Mocz pędźi.

Mocz záwściągniony nád przyrodzenie / z octem / w ktorymby mistrzownik był moczony / ábo by z nim był czyniony / wywodźi. Toż też czyni z miodem á z pieprzem go piiac. Opion.

Kolice. Kászlu zástárzáłemu. Płod z żywotá wyćiąga. Łożysko. Zasniat. Záduszeniu máćice.

Gryźienie y morzysko w żywoćie vkłáda.

Kászle zástárzáłe leczy toż naśienie z winem / ábo w wodźie wárzone pić dobrze / iescze lepiey z suchymi Figámi wárzone.

Płod / ták żywy iáko mártwy z żywotá wypędza. Dios.

Łożysko po porodzeniu pozostáłe / y

Zaśniat wyrzuca.

Záduszeniu máćice bywa rátunkiem.

Wietrzność w máćicy. Niestráwność żołądká.

Wietrznośći z niey rozpadza / tákże w winie / álbo w wodźie nasienie wárząc / ábo po czwierć łotu z białym go winem pić dáiac. Táb.

Vkąszeniu páieczego gonu. Od bestiy iádowitych obrázonym.

Niestráwność żołądká náprawia tákżego czwierć łotá z syta miodowa / ábo z pitym miodem piiac.

Od gonu páieczego vkąszonym y

Od nich iádowitych bestiy / tákże go z winem białym pić dáiac / goi.

Puchlinie. Jádu. Kolice. Bolaczkom twárdym. Wątrobie. Sleźionie.

Puchline twárda z miekcza / y rozgania plástrowána. Dios.

Przećiwko iádom y truciznom dobrze go z winem pić. Toż też

Kolike y dárcie w kiszkách vkłáda.

Bolaczki twárde ze wszytkim świeżo tłuczony á plástrowány rozpadza.

Wątrobe y

Sleźione zámulone otwiera y wychędaza / nasienia trunkiem vżywáiac.

Kámien.

Kámień krzy y moczem wywodźi piiac nasienie.

Białymgłowom naprzystoyniey.

Naprzystoynicysze to ziele białogłowskim niedostátkom. Zwłasczá

Do zbudzenia nád przyrodzenie záwśćiagłego pániom Mieśiecznego czyszczenia / biorąc czwierć łotá tego nasienia / z puł łoćiem pietrusczánego z trunkiem ćiepłego winá.

Miesieczney. Siłom serdecznym námdlonym z choroby. Z womitu. Z ćiekaczki.

Siłom serdecznym po długich y ćiężkich chorobách osłábiáłym. Tákże

Z womitow wielkich / y

Z ćiekaczek zemdlonym.

Trztecy wypitey.

Trztec ábo żywe srebro ktoby pił / toż nasienie z winem w trunku dáne / bywa osobliwym rátunkiem. Heráklides.

Biegunkom. Kolice.

Biegunki záwśćiąga sok z kozim mlekiem piiac. Ale to o márchwi ogrodney rozumieć mamy / rádniey niżli o polney. Pli.

Kolice y dárciu w kiszkách / predkim bywa rátunkiem / nasienie / y z liśćiem swym / przydawszy ślazu polnego / y sczyru pogarśći ábo po połtory. To wespoł w płociennym woreczku przeszyć / w winie á w wodźie wárzyć / á co naćiepley ná pępek y wszytek żywot przykłádáć.

Item. Korzeń tey márchwie polney / ábo nasienie wárzyć / á trunkiem vżywáć. Item.

Klistery z tey iuchy dáiac / toż czyni.

Tkwiącym w ćiele rzeczom.

Tkwiące rzeczy w ćiele wyćiąga / iáko darnie / trzaski / szkło / ec: naśienie z korzeniem tłukac / á plástrem przykłádáiac. Táb.

Struтym rybámi.

Rybámi niedowárzonemi / ábo niedopieczonemi strutym / bywa lekárstwem / wziąwszy go / bądź naśienia / bądź też korzenia / Dźięgielu / Tátárskiego źiela / y vczynic z tego rzezánice / ábo śiekanke / y po kwinćie / ábo po pułtory ná noc vżywáć / po piiáiac winem grzanym dobrym / stárym.

Boleniu głowy. Czerwonce. Pokurczonym. Przepukłym.

Głowy bolenie vśmierza.

Pokurczonym / y

Przepukłym iest lekárstwem / náśienie po trzećiey częśći kwinty / z śiedmia łyżek miodu pitego / gdźieby gorączki nie było / vżywáiac go. A gdźieby gorączká była / tedy z miodowa syta. Plin.

Dycháwicy.

Dycháwicznym z przyczyny źimnéy bárzo iest vżyteczne naśienie tey márchwie polney / wárząc z suchemi figámi / á piiac.

Toż też kászlom zástárzáłym iest dobrym lekárstwem.

Rymie.

Ryme / ábo sápke z naźiębienia głowy / odpadza / z náći suchey miáłko vtárteyproch / w woreczkách ćiepło ná głowie nosząc. Pla.

Żołądká boleniu.

Bolenie żołądká / ktore z záśiębienia / ábo z wietrznośći źimnych pochodźi / vśmierza toż naśienie / w winie ie wárząc á piiac. ten.

Boleniu ćiáłá. Kámieniu.

W ćiele boleśći vkłáda / nać w winie / á w oliwie sinazona / y ná bolące mieysca plástrowána. Plat.

Sámo ziele / álbo nać z Rospikámie-

niem

niem w winie wárzona/ á trunkiem vżywána/ kámień z moczem wywodzi.

Watrobie. Slezionie.

Watrobie/ y

Slezionie zátkánym y oziebłym máść/ á ile z Kretenſkiego ptáßego gniazdá/ tym ſpoſobem: Wziać náći garść ábo z pieć/ álbo ileby ſie podobáło/ á zámoczyć ia w winie y w oliwie/ oboygá zárowno wziawßy/ á przez dźieśieć dni w tym moczyć. Iedenaſtego ták wárzyć/ áż iáko káßá rozewre/ przecedźić y mocno wyżać/ ábo w práśie wypráſowáć. Znowu w ono przecedzenie co naciepley rozgrzawßy/ wosku ile potrzebá włożyć/ á ná ogniu weglistym mießáć/ że ſie prawie iedno z drugim ſpoi/ y ta máśćia boki námázowáć. Tá máść

Ary lecży.

Ary y twárdośći w bokách odmiekcza. Plateár.

Syrop z naśienia Ptáßégo gniazdá

Może/ y bywa w rzadnych á doſtátnich Aptekách z naśienia tego źiela ſyrop czyniony/ bárzo vżyteczny/

Watrobie y sleźienie.

Watrobie/

Slezionie zámulonym z wilgotnośći źimnych: bo rozgrzewáiac otwiera ie/ y wyćiera. Plat.

Tenże ſyrop puchline z ćiáłá wywodźi.

Wodká

Aqua ſtillatitia.

Tych czáſow z polney Márchwie wodká nie ieſt w lekárſkim vżywániu/ ábowiem Práktikom w máłey znáiomośći ieſt to źiele. Ale doświádczonym Lekárzom wielkiey ieſt ważnośći/ zwłaſzczá do máćicznych niedoſtátkow y dolegliwośći. Przeto y my zániecháćieſmy niechćieli/ żebyſmy ták zacnego vżytku/ tey wodki z tego mieyſcá przepomnieć mieli. Tá ma bydź tego czáſu diſtylowána/ kiedy ná naywietße kwitnie/ biorac do tego liśćie y korzenie/ drobno pośiekáne/ y z Bálneum maris diſtylowane/ potym ná słońcu wyzonowáć y wylutrowáć. A gdźieby chćiał mieć poteżnieyßa/ znowu tegoż źiela náśiekánego/ w też pierwßa wodke náłożyć/ y tákże z Bálneum maris dyſtylowáć. Ták mocnieyßa y do lekarſtw niżey pomienionych poteżnieyßa bedźie.

Wiátry w máćicy y w ćiele. Morzyská.

Wietrznośći w Máćicy y we wßyſtkim ćiele záwárte roſpadza.

Kolike/ y morzenia w żywoćie vkłáda. Tabe.

Mocżu.

Mocz nád przyrodzenie zátrzymány/ y z wielka ciezkośćia á kápánim/ wolno wywodźi. Tábe.

Mieśieczney.

Mieśieczne czyśćienie nád przyrodzenie záwśćiagnione pániom wzbudza.

Zádußeniu máćice.

Máćice od zádußenia záchowuie/ á zádußona leczy/ czeſto tey wodki vżywáiac trunkiem. A ieſcze lepiey wziać iey z pieć álbo z ßeść łyżek: Bobkowego ſtroiu/ trzy cześći od kwinty/ y przez dwie niedźieli to pić ciepło. Tab.

Vinum.

Wino z korzenia polney márchwie, álbo ptáßego gniadzá.

O Tym winie Dyoßkorydes w piatych kśiegách ſwych opiſał/ w Rozdźiale 45. tám Czytelniká odſyłam.

Rozſądek.

Watpliwość ieſt niemála o tym źielu: iedni go mienia bydź polnym páſternakiem/ drudzy ielenim korzeniem/ ále ſie obáy myla/ co nietylko znáczy ſie z rożnego opiſánia tego troiego źiela od Dyoßkorydá ktory z oſobná ieleni korzeń/ to ieſt Seſeli Creticum, z oſobná páſternaczek polny co Paſtinacam ſylueſtrem ćiż miánuia. Galenus tákże w kśiegách 6. o źiołách iáwnie pokázuie ten kopr leſny álbo płonny (bo ták ten Dáukum zowie) niebydź páſternakiem polnym/ gdźie ták mowi: Kopr leśny/ ktory drudzy polnym páſternakiem zowia/ nie ieſt ſpoſobny do vżywánia/ iáko ſwoyſki ogrodny. Gdźie go Gálen nierozumie páſternakiem/ ále tylko innych mniemánie wſpomina. My że włáſnego Kretenſkiego niemamy/ bo ten tylko naprzednieyßy/ iáko y źioła ine ſkutkámi lepße w Kándyey roſna/ ále ſwoy mamy ktory iedni zowia z náßych koprem leśnym/ drudzy polna Márchwia/ ini ptáßym gniazdem/ y niezle: ktory ácz nie ták ieſt ſkutkow poteżnych iáko Kretenſki/ iednák náßemu przyrodzeniu iáko y inne źiołá ktore ſie w tych tu kráinach pod iednymże niebem z námi rodza/ doſyć ſkutkámi ſwymi nam czynic moga y czynia. Zowia też te Márchew polna niektorzy świniakiem/ temu Rozdźiału rádniey ſłużacy niżli Kretenſkiemu/ á to od świni/ ktore dla nieiakiey ſłodyczy w korzonkách iego/ rády go pyſkámi ſwymi w źiemi ßukaia.

Pietrußká ogrodna/ Rozdźiał 67.

Petroſelinum, Apiũ hortenſe.
Apium verum.
Petersilien.

Pietrußka źiele ogrodne/ ſámiec y ſamicá/ ktore zá poſpolitym y powßechnym/ od wßech ſtanow/ ták wielkich páńſkich/ iáko

śrzednich / mieyſkich y nanizſzych vżywániem: wſzyſtkim iákmiarz wobec: náwet y dzieciom ieſt w tákiey znáiomośći / że opiſánia tey kſztáltu y okolicznośći namnieyby nie potrzebá: gdźieby też iey wiel kie / dziwne y rozliczne ſkutki były wſzem wiádome. Ale że ich bárzo máło o tym wiedzą / nie godźiło ſie iey miedzy inych źiół rozmáitych opiſániem vpośledźić: áby iáko w ſtołowym vżywániu wſzytkim ieſt przyiemna: tym wiecey dla iey nie pospolitych ſkutkow/ w lekárſkich potrzebách przyiemnieyſza byłá. Tá záraz ná Wioſnę do ziemie wrzucona / czwártego dniá wſchodźi / korzeń ma głęboko w ziemię puſzcżáiąc / podczás ná trzy czwierći łokćiá / podług buynośći mieyscá: w zmięſz ná wielki pálec / niekiedy mieyſzy. Zwierzchu y wewnątrz biały / niegdźie żołtobláby / wdźięcznie pachniący / ktorego twárdſzy drzeń / niż li ſámá mięśiwość / á tym wiecey wárzony / ktory ſie snádniey od niey dźieli. Liśćia Koryándrowému podobnego / álbo Trzebuli, iedno ćienſzego / gládſzego / y lſniącego / ná ćienkich ſzopkách obdłużnych: wiele ich / á wſzytkie krzyżem około lábrzyſkego wykroiu. Ale ktore z kłączá álbo z prętu wyraſtá ią / máią od tych / ktore ſie z korzenia puſzczáią / inną odmiánę y rożność: ſą bowiem długie / wąſkie y ćiemnozielone. Zadnego z śiebie zapáchu przez śie nie dáią / áżby miedzy pálcy były zſtárte / dopiero w ten czás wdźięczną wonią y zdrową wypuſzczáią. Kłącza łokietnego / niekiedy dłużſzego / obłego / złekká ſtryfiáſtego / y gáłęźiſtego ktore áż drugiego roku po wśianiu z flancowánia z miedzy liśćia wyraſta / drzeń máiąc w ſobie biały / rzadki / abo gebczáſty. Kwiátu drobnego / białego / y w okolkách ſwych geſtego / ná końcu Máiá kwitnącego / z tego naśienie drobne ſtryfiáſte / koſmáte / y ſzáre / ná końcu Sierpniá dozrzewáiące.

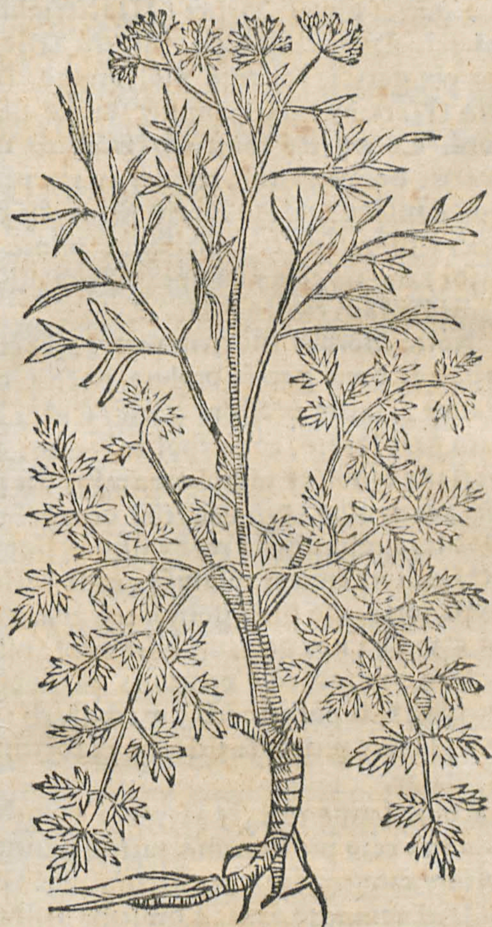
Mieyſce y trwáłość.

W ogrodách poſpolićie od ogrodnikow y goſpodarzow záraz ná Wioſne bywa śiewána / ládá ziemie przyymie / ták iáłową iáko tłuſtą y nawożną: ták zimną iáko y chłodną / by tylko wilgotną. O tey Plinius piſze / iż miedzy wſzytkimi iarzynámi napozniey wſchodźi / czterdźieſtego dniá / á poſpolićie piećdźieśiątego, zwłaſzcżá z świeżego naśienia: z ſtárego rychley. Ale v nas w tych chłodnych kráinach czwartego dniá po wśianiu wſchodźi. Naśienie w ſwych ſkutkach do pięći lat może być chowane. Korzenie / á ile ſuche / tylko do dwu lat.

Przyrodzenie

Tak ieſt przyrodzenia ćiepłego / że mocz pobudza y wywodźi: Mieśieczne czyſzczenie pániam wzbudza: w ćiele wietrznośći roſpądza: á to wiecey naśienie niżli liśćie y z kłączem. We wtorym ſtopniu ná początku rozgrzewa / á we śrzodku trzećiego wyſuſza. A iáko Gálen y Serapion piſzą / w trzećim wyſuſzá y rozgrzewa. Ale to o Mácedonſkim Opichu ráczey możemy rozumieć / niż o pietruſce náſzey ogrodney / ktora we wtorym ſtopniu rozgrzewa y wyſuſza / otwiera / pobudza / wywodźi / y ſwą ſubtelnośćią ták prędko przenika / iż záledwie do żołądká doſzedſzy / moc ſwoie po wſzytkich członkách záraz

wylewa y puſcza/ záczym ſnádnie y bárzo rychło choroby / przeciwko ktorym bywa vżywána / przewy-

cieża / ták / iż okrom Opichu / ábo Pietruſzki Mácedonſkiéy y Alexándriyſkiéy / záledwie może drugié tákowé ziele/ iey podobné ználéść.

Czás zbieránia y kopánia do potrzeb lekárſkich.

Korzéń Pietruſczány do potrzeb lekárſkich ma bydź kopány/ dziewiątégo dniá Máiá / gdy Słonce w Byku niebieſkim / y Mieśiąc w tymże znáku / w ſtopniu dwudzieſtym wtorym / w dwudzieſtym oſmym/ w domu wtorym / trzećim/ y czwartym. Ziele ábo nác Pietruſczána / ma bydź rwana w Lipcu / dniá dzieśiątégo / pietnaſtégo na wſchodzie Byká/ Słonce będąc we Lwie/ Mieśiąc w Wadzé/ abo w Byku/ pokiby ieſzcze kwiat na rozgach miało. Naśienie w Wrześniu/ gdy Słonce w Wagę/ á Mieśiąc w Byka w znaki niebieſkie wnidą.

Moc y Skutki.

WNetrznośćiom wßyſtkim / wilgotnośćiámi źimnemi obrážonym / zámulonym/ ieſt bárzo w potráwách vżyteczne: ábowiem ßlamowátośći flágmiſte w nich roſpráwuie/ zwarza/ y wywodzi moczem.

Wnetrznośćiom zámulonym.

Kißki/ y

Zywot wßyſtek posila / ták ſurowa iáko wárzona / pożywána / w rybách / w mięśie / w polewkách/ w iárzynách / w tortách/ dla rozgrzewánia y pośilenia.

Kißkom Zywotu.

w Trawieniu ćiálá / Kakexian Grekowie zowią.

Trawieniu ćiálá.

Biegunkę zzátkánia żył wątrobnych pochodzącey/ ieſt lekárſtwem ták ſurowa/ iáko y wárzona.

Biegunce.

Glisty w żywoćie morzy y wywodźi.

Glistom

Białymgłowam ktorym przyrodzone ich czyſczenie mięśięczne ieſt zátrzymáne / álbo złe/ niedoſtátnie/ álbo mieni czás / w ſwą klubę wpráwuie.

Mieśięczney.

Pániom niepłodnym ſłuży.

Niepłodney.

w Trzećiaczkách/

w Czwártaczkách y w inych febrách.

Gorączkom.

Czáſu podezrzánego powietrza morowego/ pietruſzki vżywáć rádzą / bo zarázie y iádu bárzo ſie przećiwią / ázwłaſczá czáſu zimy.

w mor.

Opuchłym chleb z pietruſczánym naśieniem piec/ y vżywáć go dobrze.

Bywa z korzenia y z liśćia przyſmák niepoſpolity do ſtołu/ zwłaſczá z młodey/ vwárzywßy ią że będzie miękka: y z Agreſtem ábo octem/ cukrem / ábo oliwą záprawiáią/ o czym niżey. Drudzy ią drobno siekáią z oſrzodka białego chlebá / álbo z łyßką chędogiey mąki owsiáney zmießáią / y w polewce z mięſá iákiegokolwiek/ álbo z káploná/ wárzą / á chorym zá oſobliwy y vżyteczny pokarm dáią. A gdzieby ſie komu podobáło z grochowką/ álbo z polewką z ćieciorki. Náwet z wodą á z máſłem/ nákrájawßy iey/ to może vczynić. Tab.

Potráwá chorym z niey.

Zawrot głowy leczy.

Zawrotu

Zámierzkániu przed oczymá. Tákże

Zámierzknieniu

Migotániu y biegániu przed tymiż ieſt wielkim rátunkiem wziąwßy iey zgarść z krámnym kádzidłem/ w miedzie pitym álbo w śyćie miodowey do połowice wywárzyć/ á ná czczo y ná noc/ po ośmi łyßkách ćiepło pić.

migotániu przed oczymá.

Dycháwicznym. Tákże

Káßlącym/ ieſt rátunkiem korzenie pietruſczáne ták ſuche iáko świeże drobno pokraiáne/ garść wziąwßy w czterech kwartách wody do połowice wárzyć/ á tey polewki ßeść álbo z ośm łyżek ze czteromá łyßkámi ſyropu z Hiſopu/ ćiepło ná czczo y ná noc pić. Dios.

Tenże

Pierśiom y płucom oźiebłym.

Tenże trunek pierśi oźiebłe y płucá rozgrzewa y poſila. Tenże

Gorącośći często opłoniáiące.

Ktorych często gorącość przez dźien iáko płomien opłonia y ogárnia/ ták vczyn. Weźmi kápłoná dobrze mieśiſtego/ y ochędożonego. Lákryciey co naświeżßey/ drobno pokráianey: Fig ſuchych tłuſtych/ chędogo opłokánych y drobno pośiekánych/ tákże Rozynkow drobnych/ káżdego zárowno: Cynámonu/ kwiátu Mußkatowego/ naśienia Dyniowego/ Málonowego/ Bániowego/ Ogorkowego/ wyłupionego/ po czwierći łotá: Szálwiey vßkowátey/ Fiiołkow modrych/ kwiátu Borakowego/ po puł garśći/ Pietruſczánego korzenia świeżego garść dobra: y tym wßytkim onego kápłoná nápełniwßy w ośmi kwartách wody/ ták go długo warz/ áż mięſo od kośći odewre y odpádnie: á kiedy powoli wychłodnie/ przecedźić/ y ná chłodźie chowáć/ á ráno y ná noc po dobrym trunku co náćiepley vżywáć.

Krwią pluiącym.

Krwią pluiącym ſok ze świeżey Pietrußki wyżęty/ y wypráſowány/ wielkim ieſt rátunkiem piiąc/ ná noc y poránu káżdego dniá po piąći álbo ßeśći łyżek z wodą. Tab.

Czoſnkiem ſmrodzącym.

Z vſt páre ſmrodliwą z Czoſnku záłomia ſurowa pietrußká gryźiona/ popiwßy łyżká octu winnego dobrego.

Ciáłu zápách wdźięczny dáie.

Náwet ćiáłu wßytkiemu wdźięczny zápách dáie. Simeon Sethi.

Krztußenin z womitom.

Krztußenia y womity/

Brzydkośći.

Brzydkość w żołądku y niełubość odpądza/ z Bázylią wárzona/ á trunkiem vżywána.

Wątrobie zátkáney wilgotnośćiámi flágmiſtemi.

Gdźieby wątrobá byłá flágmiſtemi y lipkimi wilgotnośćiámi zátkána/ wziąć źieloney Pietrußki y z korzeniem ze dwie garśći/ y w pułtoru kwart wody do połowice wywárzyć. Do tey polewki kieliſzká/ przydáć łyżkę álbo cztery ſyropu kwaśnego/ ktory Oxyſacharam zowią: á tego ná czczo po kieliſzku pić/ czyniąc to przez ßeść dni porządnie: śiodmego dniá/ ták wiele oney polewki/ to ieſt/ z kieliſzek wziąwßy/ przerzeczonego ſyropu ze dwie łyżce/ do tego lektwarzu purguiącego z Dáktilow pułtorá łotá/ to poránu ćiepło wypić/ á w cztery ábo w pięć godźin potym ieść.

Wątrobie ſpuchłey.

Wątrobie nábrzniáłey y ſpuchłey/ ſok z pietrußczánego korzenia y náći: Sok tákże Kopru włoſkiego náći y korzenia/ pokiby wgłąb niewyroſły/ po ośm á trzydźieśći łotow/ álbo po kwarcie/ cukru białego przedniego czterdźieśći ośmi łotow. To warz ták długo/ áż do zgęśnienia ſyropu/ ßymuiąc piány. A po dobre trzy łyßki ná raz choremu tego dáwáć/ káżdy poránek z ßeśćią łyżek wodki Piołynowey/ y z ięzyczkow Jelenich.

Wątrobie owrzedźiáłey.

Wątrobie owrzedźiáłey/ tenże przerzeczony trunek ieſt lekárſtwem.

Zápalonemu żołądkowi/ náć źielona pietruſczána w wodźie wárzyć á pić/ ieſt lekárſtwem.

Z ćiáłá krew zśiádłą wywodźi.

Teź gdźieby ſie kolwiek w ćiele krew zbiegłá y zśiádłá/ tákie lekárſtwo ſnádnie ią wywiedźie záraz: Wziąć pietruſczánego korzenia garśći dwie/ Bylice/ Máćierzanki po gárśći. Dźięćieliny álbo Szmeru Włoſkiego puł garśći: korzeniá Fiołkowego/ korzenia Márzany/ Retą drudzy zowią/ po puł łotá. To wßytko we trzech kwartách winá wárzyć do wywrzenia trzeciey częśći/ przecedźić á miodu białego łotow ßeſnaśćie przydáć/ y znowu wárzyć/ ßymuiąc pilnie. To káżde ráno ná czczo y ná noc po ßeśći álbo po ośmi łyßkách ćiepło piiáć. Táber.

Żołtáczce.

Żołtą chorobę moczem wywodźi z ćiáłá/ wziąć ze dwie garśći drobno pokráiáney/ Pánny Máriey włoſkow garść/ Cukru Kánaru ßeść łotow/ to wespoł w konwi/ álbo we flaßy cynowey záßrobowawßy/ ále pierwey z ośm álbo z dźieśięć łyżek octu dobrego mocnego winnego/ á wody źimney ſtudzienney z pułtory kwarty wlawßy/ to w kotle vkropu wrzącego przez godźin trzy wárzyć/ á ná czczo y ná noc po ośmi łyżek ćiepło piiáć.

Cerze.

Cerę przyrodzoną vtráconą przywodźi/ we wßytkich pokármách y w trunkách: náwet y ſámey pietrußki źieloney y z korzeniem vżywáiąc.

Cerę vtráconą przywraca.

Gliſtom.

Chrobáctwo y gliſty z żywotá wypędza/ dáiąc ná czczo pić naśienia pietruſczánego z pułtory czwierći łotu/ ze czteremá álbo z piąćia łyżek winnego octu/ á dwiemá łyßkámi ſyropu kwaśnego/ ktory Syrupum acetoſum ſimplicem, zowią.

Pleurze y kłoćiu w bokách.

Przećiwko kłoćiu w bokách/ álbo pleurze/ pietrußkę z korzeniem y z naśieniem wárzyć do połowice/ y tę iuchę poránu záwße y ná noc pić.

Scyátyce ábo łámániu w biodrách.

Scyátyce/ álbo w biodrách y w ledźwiách boleniu/ naśienie pietruſczáne z octem pite/ ieſt rátunkiem. Toż też czyni ſoku z świeżey Pietrußki ze trzy álbo ze cztery łyßki/ z ßeśćią łyżek białego winá/ ćiepło piiąc/ doświádczone lekárſtwo.

Krzyżow y paćierzá boleniu.

Krzyżow bolenie y paćierzá vśmierza ſok ze świeżey Pietrußki/ śiedm łyżek go piiąc ná raz

Kolice.

Gryźienie álbo morzyſko w żywoćie vkłáda/ z czwierć álbo z pułtory/ łotá/ z winnym octem ćiepło biorąc.

Ná toż morzenie w kißkách y dárćie/ co kolika właſnie zowiemy: Wziąć korzenia z naśieniem Pietruſczánym/ naśienia Fenugrekowego po garśći/ y we dwu kwartách wody/ á w trzećiey winá do połowice wywárzyć/ á tey polewki po ßeśći álbo ośmi łyżek/ ćiepło/ ráno y ná noc piiáć.

Máćicy nádoł ſpádłey.

Máćicy ná doł vſtąpioney/ ieſt lekárſtwem/ wziąwßy dwie częśći pietruſczánego naśienia: Naśienia Fenugrekowego

cześć/ to miálko vtłukszy/ po pułtory czwierći łotá z białym winem tego dáiąc pić.

Dźiatkámi śie w rodzeniu prácuiącym.

Pániom ćięszko y długo śie dziatkámi prácuiącym / pietruszki wziąć świeżey z korzeniem/ á pokráiawszy ią drobno vtłuc/ octem winnym ią skrapiáiąc/ y wypráſowáć w práśie/ á trochę osoliwszy/ dáć z ośm álbo z dźiewięć łyżek ćiepło wypić/ záraz porodźi y lekko. Może też tego soku z málmázyą ćiepło dáć pić.

Łożysko [illegible] dźielnie wywodźi. Bole w nich vśmierza. Moczu ćięszkie puszczánia.

Łożysko po porodzeniu pozostáłe.

Bole tákże w niey vśmierza Pietruszká z náćią y z korzeniem w winie wárzona/ á trunkiem ná noc y poránu vżywána. Ale gdźieby sáme dźiatki pierśiámi kármiły/ niemáią iey vżywáć.

Moczu ćięszkie pusczánie z záwálenia kámienia/ naśienie pietrusczáne w winie wárzone/ á trunkiem ná czczo y ná noc vżywáne/ iest pewnym rátunkiem.

Toż sámo naśienie bez wárzenia czyni miálko vtárte/ czwierć łotá z winem ćiepło piiąc.

Zátrzymániu moczu.

Zátrzymániu nád przyrodzenie moczu/ weźmi kápłoná dobrego wypátroszonego/ y warz go we trzech gárcách wody studzienney/ przydawszy pietruszki po przekrawáney ze dwie dobre garśći / y ták długo warz áż mięso od kośći odewre y odewstánie. Tey polewki po kwáterce bráć/ á czwierć łotá prochu żywice sosnowey przyday/ y co náćiepley dawáć pić/ záraz mocz puśći.

Krwi w pęcherzu.

Krew do mechyrzá zbiegła / wywodźi pietruszká y z korzeniem vtłuczona álbo vwierćiána/ á octem winnym rospuszczona/ po sześći łyżek/ álbo po śiedmi ná raz tego pić dáiąc.

Pęcherzowi okrostáwiáłemu.

Okrostáwiáłemu mechyrzowi/ wziąć naśienia pietrusczánego pięć czwierći łotu/ y z trzećią częśćią łotu: naśienia Biedrzencowego/ Mirtinkowego po pul łotá / y po dwu częśćiách czwierći od łotá Mirrhy/ to iest/ trzećią cześć czwierći. To co namieley vtłukszy z dźieśiąćią łotow miodu ochedożnego záczynić/ że będźie ná ksztáłt konfektu/ ktorego po pul łotá z miodem pitym ćiepło ná raz choremu dawáć.

Piasek y muły z pęcherzá wywodźi. Kámień z pęcherzá wywodźi.

Piasek y mulisko z człowieká wywodźi Pietruszká/ y z swym korzeniem vstawicznie vżywána.

Tákże korzenie y naśienie Pietrusczáne/ po rowney częśći biorąc oboygá / w occie wárząc/ dawáć pić: kámień wypędza krusząc go w nerkách y w pęcherzu. Ná toż

Proch doświádczony: Wziąć korzenia y naśienia Pietruszczánego po pułtoru łotu: łamikámienia/ Liśiego ogoná korzenia/ Szparágowego álbo Gromowego źiela korzenia/ Biedrzencowego naśienia y korzenia/ Pieprzu/ Lubsczykowego korzenia y naśienia po pul łotu: Wroblego prosá/ naśienia pietruszki Mácedonskiey po pul łotá. To wszytko co namieley vtrzeć/ á po czwierći łotá ná raz z trochą winá / w kąpieli śiedzącemu po pás/ pić dawáć.

Jádu y trućiznie.

Jádu y trućiznie wszelákiey sprzećiwia śie y záchowywa od nich/ polewkę z wárzonego naśienia/ piiąc. bo záraz krztuszenie y womit pobudza/ y przez to wszystko názad wyrzuca.

Opuszczeniu z wietrznośći.

Táż też iuchá wietrznośći ktore opuszáią żywot / rozgania.

Trztci wypitey. Gleyćie srebrney. Cisowego drzewá liśćiu.

Komuby Trztec byłá w trunku zádána / pułtory czwierći naśienia pietrusczánego / z winem dáć ćiepło pić.

Tákże komuby gleytá ze srebrá byłá dána. Dioskorid.] álbo Cisowego drzewá liśćie/ iest lekárstwem / z winem słodkim toż naśienie piiąc.

Zimnicy káżdegodniowey.

Zimnice odpędza sok ze świeżey Pietruszki / sześć łyżek go przed przyszćiem zimnice piiąc: to raz/ trzy/ y cztery vczynić.

Trzećiaczce.

Drudzy naśienie dáią pietrusczáne z ćiepłą wodą pić / á to dla vleczenia febry tercyány. Toż też

Doświádczone lekárstwo ná trzećiaczkę/ wziąć trzy łoty z korzeniem Pietruszki / száłwiowego soku: octu winnego ostrokwáśnego po rowney częśći/ po dwu łyżek: á to dáć wypić/ ze trzy godźiny przed przyszćiem febry: to raz/ y trzy/ y ze cztery tákże powtorzywszy.

Febrze káżdegodniowey.

Zás przećiw káżdegodniowey / korzenie Pietrusczáne vsuszone / co namieley vtłukszy/ dáć go z pul łotá pić z ćiepłą wodą / nim przydźie. Mácer.

Febrze Czwártyney.

Czwártaczkę tákże zástánawia/ tym sposobem: Kokosz stára wziąć ochędożona / y wypátroszona / y nápełnić ią korzeniem pietrusczánym/ drobno pośiekawszy/ wespoł ze świeżym Eyntzigen / á z solą. To w dźiewiąći kwartách wody wárzyć/ áż tylko trzy kwarty zostáną / y te polewkę przez trzy dni pić po dobrym trunku/ ná switániu/ o południu/ odwieczor/ y kłádąc śie spáć/ czterykroć przez dźień. A przez te trzy dni żadnego inego pokármu áni pićia / okrom tey polewki nie vżywáć. Taber.

Zátwierdza.

Żywot zátwierdza. Dios.

Wode do pićia wdźięczną czyni.

Wode do pićia czyni przyiemnieyszą / gdy w niey Pietruszkę dobrze przewarzy.

Scyátykę y boleśći w biodrách vśmierza sok z korzenia Pietrusczánego z winem piiąc. A płát w nim maczáiąc/ ćiepło przykłádáć.

Czkawce.

Sczkawkę z grubych wilgotnośći pochodzącą zástánawia iedząc ią. Sethi.

Od pijaństwá záchowuie.

Od vpićia záchowywa/ naśienie ná czczo pożywáne. Sethi.

Przysmak.

Korzenie pietrusczáne wárzone/ á z octem y z oliwą przypráwione iáko podrożnik/ miásto przysmáku y lekárstwá dobrze iey vżywáć/ á zwłaszczá pod Jeśień/ w zimie / y ná Wiosnę/ lećie nie ták/ á to ná przodku obiádu y wieczerzey. Mesal.

Konſka.

Konſkiemu morzyſku.

KOnſkiemu morzyſku y gryzieniu w żywoćie/ wziać ze dwá loty naśienia pietruſczánego/ ták wiele Bániowego: to vtluc/ y z kubkiem miodu/ á z kwarta winá przez liick w gebe mu wlać/ ábo przez trabe.

Koń gdy moczu puśćić nie może.

Koń gdy moczu puśćić nie może/ wziać garść naśienia pietruſczánego/á vtlukßy go/ w kwarćie winá / ćieplo wlać weń. Inni Pietrußke zielona z korzeniem ná proch vtlukßy biora/ y z ſola miedzy obrok mießáia.

Konſkiey chorobie wnetrzney dopoiećia trudney.

Koń gdy ma chorobe iáka/ ktorey konſki lekarz zrozumieć nie może: korzenie Pietruſczáne w wodzie wárzyć/ á ćieplo w gebe lać iemu.

Też do nápawánia konſkiego/ Pietrußke y z korzeniem w cebrzyk wody kłáść/ y ták mu one wode pić dawáć. Tákże mu Pietrußke z náćia y z korzeniem śiekáć/ y dawáć w obroku.

Koń żeby zdrowy y weſoły był.

Owa kto chce mieć koniá zdrowego y weſołego/ day mu obrok z pietrußka zmießány/ á nápaway go woda / w ktoreyby Pietrußká moknełá.

Zwierzchnie.

Oczu zápaleniu. Płynacym. zápuchłym.

ZApaleniu oczu/ y płynieniu ich z czerwonośćia. Tákże Nábrzniáłym y zápuchłym plaſtr vżyteczny/ z náći zieloney Pietrußki / á z ośrzodká białego chlebá świeża / álbo z maka ieczmienna vgniećiony/ y ná nie przywiiány.

Pierśiō nábrzniáłym z ognistym przymiotem.

Tenże też plaſtr przymiotom ogniſtym/ białoglowſkich pierśi ieſt vżyteczny/ iedno miáſto Pietrußki/ wziać iey ſoku z náći. Macer.

Też ſáme náć Pietrußczána ná zápuchłe oczy z przymiotem ogniſtym/ przetłuczona dobrze przykłádáć: álbo z miodem plaſtrowáć Ale záraz iuchá ſoku iey wárzonego/ máia bydź nápárzáne. Pli.

Pierśiō białoglowſkim.

Też ſámá náć świeża / pierśi białoglowſkie z śiádłośći mleká zatwárdziáłe odmiekcza/ przykłádána. Tenże

Roża piekielna.

Roża piekielna / álbo ogień piekielny/ vśmierza.

Żołądká zápaleniu.

Zápalenie żołądká słomi y gáśi.

Oczu boleniu.

Oczu bolenie ſrogie vkłáda / náć świeża vwierćiawßy z mlekiem białoglowſkim / ná nie kłádać.

Zápuchnieniu.

Zápuchłym oczom/vtlukßy ia z oleykiem żołtkow iáiowych / á z miodem záczynić / á ßáfránu do tego wßyſtkiego troche może przydáć.

Krwia záßłym.

Oczom krwia záćiekłym : Wziać ſoku Pietruſczánego z kilká łyżek / Białkow z iáiá : y to co nalepiey weſpoł vbić/ potym wdrobić ośrzodki chlebá rżánego/ y co nacieplcy vtrzeć/ a tym ná oczy krwia záßłe plaſtrowáć.

W oczách kaſánie.

Kaſánie y ſczmienie przykre w oczách oddala náć Pietruſczána/ z winem ia natrapiáiac/ vtluc: y ten ſok co náylepiey wyżać/ y przez noc dác mu ſie podſtac/ á potym ono co ná wierzchu przezrzoczyſtego bedzie/ zlac polekku w naczynie ſkláne: á tego po kilku kropek czeſto przez dźień puſczác w oczy.

Ciemnośćiu wzroku.

Ciemność oczu oddala / y oczy pośila / wzrok iáſny y byſtry dáie: wziać ſoku z korzenia pietruſczánego przeczyśćionego białkámi/ dwie łyżce: miodu / białkow po łyżce/ to co napilmiey vmießác. A gdy ſie wodká ná wierzchu podſtoi / puſczác iey po dwie y trzy kropie w oczy.

Włoſy z głowy y z brody by nie opadáły.

Włoſy żeby z głowy / álbo z brody nie lázły/ náć pietruſczána z Bożymdrzewkiem w ługu wárzyc/á tym głowe co naczeſciey przemywáć.

Vßu bolenie.

Vßu bolenie y niedoſłyßenie oddala / puſczáiac w nie pietruſczány ſok z winem.

Zebom bolecym.

Pißa niektorzy / á kto chce może tego doświadczyć: iż korzeń Pietrußki na ßyi záwießony/ ták żeby ná gołym ćiele leżał / bolenie zebow odpadza.

Kroſtom w vśćiech y owrzedźiáłośći ich.

Kroſty białe w vśćiech/ y Owrzedźiáłośći w nich leczy / naśienie pietruſczáne/ vtárte á woda zimna roztworzone / tymże płokáć ćiepło Albo przygeſtßym vczyniwßy iákoby iaka máść / piorkiem znienagła pomázywáć/ goi ie: á zwłaſcza gdźieby ſie z zimney przyczyny wyrzuciły. Pli.

Záśiniáłośći.

Záśiniáłośći rozgania / naśienie pietruſczáne / w wodźie ie tylko wárzac / á tym náparzáć.

Pierśiō białoglowſkim nápuchłym.

Pierśiom białoglowſkim nábrzniáłym/ zwłaſczá ná ten czás kiedy odſadzáia dźiatki máłe od pierśi / że ſie im mleká wielka obfitość w nie wwáli/ y w gruzły ſie zśiedźie / ieſt lekárſtwem / wziawßy Pietrußki zieloney / Mußetrza wielkiego / ktore też Kurza wyka / álbo żebem / y kurzym ślepiem zowiemy/ tego ktory biało kwitnie/ po rowney cześći / á przetłukßy go zgrubá/ ſmażyć w świeżym máśle / y ná pierśi plaſtrowáć. Doświádczono

Ze krwie y inych wilgotnośći.

Gdźieby też nábrzniáłość y z twárdośćia nie z śiádłośći mleká / ále z zbytniey iákiey krwie do nich zbiegłey y oźiebłey: álbo też z innych fluxow : tedy Pietrußke zielona tłuc / á przykłádáć.

Mámkō mleko do pierśi przywodźi.

Mámkom / álbo y tym białymgłowom/ ktore pierśiámi ſwemi dźiatki karmia/ gdyby im mleko do pierśi przyſtapić niechćiáło: wziać zieloney Pietrußki poſpołu z korzeniem dwá loty. Serzyſká z kozlećia máłego lot. Żywice Storáxowey trzy czwierći od łotá. Maki Ieczmienney chedogiey też trzy loty.

To

To co námieley vtrzeć / á oleykiem swieżym słodkich Migdałow y z sokiem pietruszczánym / zá rowno oboygá wziawszy záczynić / y plastrowáć około brodawki / ná owe szárość ciáłá. Przyćiagnie dostátek mleká.

Pleurze.

Pleurze y kłoćiu bolesnemu w boku / iest rátunkiem nać pietruszczana / w worku przeszyta / á w wodźie wárzona / y przykładána co naćiepley.

Żołądká.

Nádećie żołądká leczy naśienie pietruszczáne / w oliwie y w winie wárzone / á w tym płát maczáiac y wyżymaiac co naćiepley nań przykłádáć.

Bolenie w sercu.

Bolenie y kłoćie w sercu / nać y z korzenim pietruszczánym vtłuc y w oliwie vsmażyć / á ćiepło ná serce przykłádáć.

Kolice.

Morzysko y żárćie w żywoćie w biegunce / y w czestym biegániu ná stolec / pietruszki wźiać zieloney / á przetłukszy / w oleyku z Pigw vsmażyć / y ná żywot co naćiepley przykłádáć.

Płod y łożysko wywodźi.

Płod z żywotá też martwy wyciaga y z łożyskiem / gdzieby vtłukszy y z korzeniem byłá w otwor łoná brzemienney wpuszczona. Plin. Mizal.

Slezienie zámuloney.

Slezienie zátkáney y twárdey : pietruszki zieloney / drobno vsiekáney wźiać ze dwie gárśći / nasienia wysokiego slazu gárść / y vtłukszy to w mozdżerzu / w oleyku Kaparowym vsmáżyć / y co naćiepley ná slezione plastrowáć.

Moczu.

Mocz wywodźi smażona w młodym masle álbo w oliwie / á ná łono co naćiepley przykłádáć.

Kámień.

Kámień ćierpiacym / dobrze czynić po pás kapánie z pietruszczáney naći / z slazu / y z wysokiego slazu. bole vsmierza / y kámień wywodźi. Seth.

Bębelom / szyszkom około stolcá. Złotym żyłkom nápuchłym.

Babele y szyszki około stolcá śliwiace y nábrzmiáłe / złote żyłki z boleśćia niemáła / leczy / wárzac ia w winie / á miásto plastru przykłádáiac.

Toż też czyni popioł z pietruszki spaloney / á z miodem plastrowáney.

Rykle żeby dźieciom ná wierzch wychodźiły.

Rykle / álbo Rytle / to iest czerwone bláchy po ćiele máłym dźiatkom wywodźi ná wierzch / pietruszki z korzeniem swym wziawszy dwie części / kopru Włoskiego tákże z korzeniem iedne cześć : To pokráiawszy / vwárzyć w wodźie żeby iey niemáło było / á w tey maczáć sowita chustę / y co naćiepley wytrwáć może obwinać go / y żeby nieochłodło / w pośćieli go dobrze nákryć / á ieśli vschnie á niewynida státecznie ná wierzch / znowu zmaczáć y obwinać áż wynida práwie dobrze.

Gorączkom.

W goraczkách ćieżkich iest osobliwym rátunkiem sok z pietruszki z oliwa zmieszawszy / członki y ćiáło wszystko námázáć. Seren: Celsus.

Párkiem śmierdzacym.

Párkiem śmierdzacym / nosić ia przy sobie y vżywáiac iey / ćiáłu wdźieczny zapách dáie. Simon. Sethi.

Moczu.

Mocz zátrzymány wywodźi pietruszczána nać vkrajawszy / á w oleyku z niedźwiatkow y w trosze winá vsmáżywszy / wszystko łono tym ćiepło okłádáć.

Mozg y pámięć posila.

Mozg / y pámięć posila / woniáiac czesto tego korzenia.

Kárbunkuły leczy.

Wrzody ktore Kárbunkułámi álbo ognistemi wąglikámi zowiemy / leczy pietruszká / soku iey wziawszy z sześć łotow álbo łyżek : Cukru białego miałko vtártego cztery łoty : Száfranu tłuczonego szesnasta cześć od czwierći łotá / to iest / pułczwartá ziárna ięczmiennego co zaważy / á by też y cztery ziárná : żołtkow dwá swieżych iáiec : ták wiele máki pszeniczney przydáć / żeby mogł bydź wolny z tego wszytkiego plastr / ktory ná Kárbunkuły przykłádáć. abowiem to zamarza / y bol z nich vśmierza.

Ciáłu sczmieniu y tęsknośći iego.

Gdy ma kto we wszytkim ćiele kasánie y sczmienie / swieża pietruszkę z oleykiem Rożanym vtrzeć / á tym ćiáło kilká kroć przez dźień náćieráć.

Zmázy z ciáłá ściera.

Zmázy y bláchy wszeláki e z ćiáłá spadza / wyćieráiac ie pietruszka zielona / z osrzodká chlebá białego.

Wino nápráwia.

Wino zwłoczkowiáćiáłe y zbite.

Wino kwaskowáte nápráwia pietruszká wyćiagaiac / wrzućiwszy ia y z iey nasieniem w nie. Albo ia w woreczku záwieśiwszy. Pli.

Tákże też zákwászone potráwy nápráwia. Mizál.

Rybom.

Ryby w sadzu / w rybnikách y w stáwiech / gdźieby chore były / álbo námdlały / álbo nakoniec zdychały. Tákże y w naczyniu iákim bedace / żeby czerstwe długo były / y żeby nie posnęły / do świeżey wody miotáć im po gárśći swieżey pietruszki pośiekáney drobno. Tákże y do wielkich stáwow / ále trzebá więcey. Plin.

Koniom.

Konie zmordowáne y zprácowáne / á ile te ktore sie iescze pracey nie przyzwyczáiły / otrzeźwia y pośila / dáiac im iey pospołu z obrokiem : tákże w wode im ia kłádac / w ten czás kiedy ie nápawáia. Homerus. Ale to drudzy po wielkiey części własnemu Opichowi przypisuia.

Szkodźi.

Głowie. Oczom.

W Bolách wszelákich głowy. Boleniu oczu.

Wzrokn.

Często á zbytnie vżywána / wzrok mdli. Przetoż / ktorzy kolwiek sa oczu słábych / tácy maia sie od zbytniego vżywánia wiárowáć. Plin.

Niepłodne czyni.

Niepłodne ludźi / ták meżczyzne / iáko y białegłowy czyni / zbytnim iey vżywániem / á owszem te / ktorzy do niepłodnośći sa sposobnieyszemi / á niżeli do płodnośći. Plin.

Kádук niewáiącym.

Ktorym chorobá padáiąca przypada/ ábo ſa do niey ſkłonni: z káżdey miáry máia ſie tego ziela wyſtrzegáć/ ábowiem ma to z przyrodzenia ſwego/ że prędko tych obraża/ ktorzy padáiącey niemocy ſa podlegli/ y ſnádnie w nich te chorobę wznieca/ choćia byli od niey vleczeni.

Położnicom ßkodzi.

Też ßeśćiniedzielnicom w połogu leżącym/ bárzo ieſt ßkodliwa/ zwłaſzcza pierśiámi dźiatki karmiącym: bo ie do kaduku przez to domieſzcza/ y mleko goracośćia ſwą wyniſzcza. Wßákże nie ieſt im ták ſamiec pietrußká ßkodliwy/ iáko ſámicá/ Plin.

Położnice wychodzą.

Tym iednák nie wádzi/ ktore ſámy dźieći ſwych pierśiámi nie karmią: y głowę máią od boleśći wolna/ y owßem przez vżywánie pietrußki/ mogą ſwe wyczyśćienie ſnádnieyße y lepße mieć. Rozpreżenia też pierśi z obfitośći mleká/ co im to poſpolita bywa mogą ſie zá tym vſtrzedz/ gdyż go w nich wyſußa/ á w gruzły nie dopuſzcza mu ſie ſkrzepiáć/ záczym bolenia w pierśiach vchodzą.

Mámkom.

Mámkom tákże ma bydz zábroniono/ bo w nich mleko tráći/ y dźieći kaduku domieſzcza/ Seth.

Krwią plującym.

Krwią charkáiący y pluiący/ tákowi wßyſcy pietrußki w pokarmiech nie máia dla iey rozgrzewánia vżywáć.

Womity wzbudza.

Krztußenia y womity wzbudza obfićie vżywána. Abugerus.

Zołądkowi trudna do ſtrawienia.

Zołądkowi do ſtrawienia pietrußká przytrudnieyßym bywa/ zwłaſzcza námdlonemu: bo ſie w nim długo bawi.

Ránnym ſadzele y wrzody otworzyſte máiącym.

Ránni/ y wrzody otworzyſte máiący/ ſkąpo niech pietrußki vżywáią: bo zá iey vżywániem więtße wilgotnośći do nich ſie ściągáią.

Od niedźwiadká vſczkniónym.

Od Niedźwiadká tákże vſczknieni/ y ći ktorzy ſie obrázy od niego obawiáią/ vżywánia iey chronić ſie máią. Albubater/ Miżald.

Wódká pietruſczána.

Aqua ſtillatitia petroſelini.

Wodká z Pietrußki ná przodku látá ma bydź wypalána/ gdy iuż korzeń zupełny czerſtwy będźie. Ktory z náćią/ z kwiátem/ y z naśieniem drobno vśiekawßy/ z Bálneum maris wypalić/ á potym ná ſłońcu wyſłonowáć/ álbo przelutrowáć y przeprażyć.

Wątrobie zátkáney.

Tey wodki káżdy dźień rano y ná noc po cztery álbo piąći łyżek vżywáiąc/ wątrobę zámulona otwiera/ wychędaża/ y poſila.

Wietrznośćiom.

Wietrznośći w ćiele záwárte rozpądza.

Zołądká.

Zołądek do trawienia poteżny czyni.

Pierśiám y płucom.

Pierśi y płucá/ ze wßytkich plugáwośći flágmiſtych/ lipkich/ kliowátych/ wychędaża. Tákże

Nerkom.

Nerki/

Pęcherzu.

Pęcherz/

Przechodom moczu.

Przechody moczu zátkáne otwiera y wyćiera.

Mocz pędźi.

Mocz z ćiężkośćią y kápániem odchodzący/ wolno wywodźi y pędźi.

Kámieniu nerkowemu y pęcherzowemu.

Kámień w pęcherzu y w nerkách kruszy/ á z moczem wywodźi/ piiąc iey przez czterdźieśći dni porządnie/ ráno y ná noc po cztery álbo piąći łyßkách ćiepło.

Głowy boleniu.

Głowy bolenie/ też y w gorączkách vśmierza/ pulſowe żyły w ſkroniach/ tákże y czoło nią naćieráiąc/ álbo chuſtkę w niey maczáiąc/ á ná pomienione mieyſcá letno przykłádáiąc. Coż też

Sen przywodźi.

Spánie przywodźi.

Mieśięczney.

Mieśięczne czyſczenie Pániam wzbudza/ trunkiem iey vżywáiąc ćiepło.

Zołądku wilgotnemu.

Zołądek z wilgotnośći złych wyſußa y chędoży.

Jadu w ćiele.

Jad w ćiele/ bądź przez trućiznę zádána/ iáko przez vſczknienie iádowitych beſtiy puſczony/ zátłomia y mdli/ ná czczo y ná noc ią piiąc.

Wino pietruſczáne.

Vinum petroſelinum.

Lekárzom ſtárodawnym było poſpolite/ Dioſkorides w kśięgách 5. w Rozdźiale piećdźieśiątym pierwßym.

Konſtántyn w kśięgách 8 w Rozdźiale 15 Wino w ktorymby naśienie pietruſczáne mokneło/ ma też ſkutki.

Tenże w Rozdźiale 29 vczy wino pietruſczáne czynić: Wźiąć naśienia Pietruſczánego łot dobrey wagi: naśienia Ruciánego/ álbo iey liſteczkow zielonych poł łotá: Miodu odßymowánego kwartę: Winá dobrego cztery kwarty/ y cztery łoty. To wßytko przez dni piećdźieśiąt moczyć/ á do pomienionych chorob vżywáć.

Miod/ ábo ſytá miodowa z Pietrußką.

Bywa miodowa ſytá/ ábo miod do napoiu z pietruſczánym naśieniem czyniony/ ktorego do tego biorą ośm łotow dobrze źrzáłego. Naśienia Biedrzeńcowego dwá łoty: Aminku ták wiele: Spiki Celtyckiey łot: Myrrhy puł łotá. To wßytko z miáßą przetłukáią/ á z trząſczkami Jáśionowemi/ álbo z leſzczynowemi pomießawßy/ w báręłę ſypią/ y winą ßeść gárncy ná to leią: do tego przydawáią miodu ßeść kwart/ y dáią temu dobrze wykiſnąć. Tego trunkiem vżywáią przećiw ćiężkiemu puſczániu moczu/ ktory poteżnie y gwáłtownie wywodźi.

Wyćiągniona iſtność z pietrußki.

Extractum.

Wilgotnośći przyrodzone przechędaża.

Wilgotnośćiom we wßytkim ćiele przyrodzonym/ dla niedoſtátku ćiepłá przyrodzonego ſkrzepłym/ vżyteczna. Przeto bądź w nerkách/ ábo w pęcherzu/ bądź w ſtáwách y w przegubách/ w żyłách ſuchych/ y w inych częśćiách ćiáłá/ tákoweby ſie w kupę ſpiknęły/

y w gru-

y w gruczoly porosły/ vżywáiac go/ rozgrzewa/ rospráwia/ y wywodzi ie.

Kámieniom w nerkách y w pecherzu.

Kámień w nerkách kruszy/ y moczem wywodzi/ przerzeczonym sposobem vżywány.

Swiszczo chmiacym.

Swiszczo chmiacym záwrzedziáłości płuc álbo piersi. Tákże

Ropę pluiacym.

Ropa pluiacym/ wielkim y znácznym iest lekárstwem/ trzykroć káżdego dniá po czwierci łotá biorac/ ná świtániu/ po południu/ y ná noc. Tákże nim pierśi námázuiac.

Jádu y trućiznie.

Jad y trućizne w ćiele tłumi/ y wniwecz ia obraca/ pod tąż wagą vżywány.

Wzroku mdlemu.

Wzrok osłábiáły y ćiemny pośila y ostrzy/ po puł kwinty/ álbo po puł czwierći vżywány ná czczo z winem Omankowym ćiepło.

Mozgu wilgotnemu.

Mozg wilgotnośćiámi zimnemi flágmistemi y gestemi zátkány/ wychędaża.

Oleick.

Oleum petroselini.

TEN z naśienia pietruszczánego bywa dwoiákim sposobem wyciągniony. O czym ná wielu mieyscách sie mowiło. Ten

Wilgotności przyrodzone wychędaża.

Wilgotności przyrodzone w ćiele záplugáwione kolerą ostrogorzką.

Dźiećinnym członkom pokurczonym.

Dźiećinnym członkom w stáwiech pokurczonym y pokrzywionym. Tákże

Paćierzom w grzbiećie wystapionym.

Paćierzom w grzbiećie wystąpionym/ zá zbytniemi wilgotnośćiámi słonemi/ bárzo służy/ biorac go porządnie przez trzy dni/ trzykroć káżdego dniá po puł kwinty w trunku. Tákże też vłomny członek/ nim przed ogniem náćieráiac. Owa tychże skutkow iest ktorych extrákt/ iedno wolnieyszych: przeto máłym dźiatkom w przypadkach pomienionych więcey przynależy/ á niż extrákt. Zwłasczá

Kámieniu.

Ná kámień/ piiac y mażac nim krzyże y łono.

Brodawkom.

Brodawki ná członkách y stáwách boleiace/ ktore Grekowie/ Akrochordonas/ zowia: spadzá/ námázuiac ie nim.

Wnetrznośćiom.

Wietrznośći w kiszkách zámknione/ dołem wywodzi. Też w klisterze daiac/ miásto oliwy/ też wiátry z wilgotnośćiámi grubemi y lipkiemi wyrzuca.

Morzysku y gryzieniu dźiećinnemu.

Gryzienie y morzysko dźiećiom w żywoćie vśmierza/ zmieszány z extráktem z korzenia pietruszczánego/ około pepká námázuiac.

Ogniu piekielnemu.

Zmartwiáłość ćiáłá/ álbo ogień piekielny/ ktory/ Antrácem/ Grekowie zowia/ záraz skoroby sie pokazał/ brzytwa go porzezáć/ y tym oleykiem onoż mieysce napuśćić.

Członkom zátwárdniáłym. Nerwom stwárdniáłym.

Członki w swych stáwách zdretwiáłe y ztwárniáłe. Tákże

Zyły piete álbo suche zdretwiáłe odmiekcza/ krzyże nim námázuiac.

Nerkom bole.

W nerkách boł vkłada.

Wrzodom w nośie.

W nośie wrzody smrodliwe/ ktore Ozena y Polypum zowia Grekowie z Láćinnikámi/ nosem go sarkáiac/ wychędaża y leczy.

Vkaszonym

Vkaszonym od iádowitych bestiy/ iest doświádczonym lekárstwem/ zmieszawszy z extráktem z Pietruszki/ tym mieysce obráżone námázowáći a sola tegoż zielá záraz po námázániu posypowáć.

od bestyi iádowitych.

Bebelom w stolcu.

Bebele około kiszki stolcowey/ Ragadias Láćinnicy miánuia/ swym námázániem leczy dostátecznie. Tákże

Rospádlinom w stolcu.

Rospádliny z zimná.

Wrzedźieniczkom w oczu.

Wrzedźienniczki álbo krosty ná źrzenicách y ná bielmie w oczách wyrosłe/ ktore Lekárze Arábscy/ Sebel/ zowia/ śćiera y spądza/ w oczy go pusczáiac po kropce/ álbo ná wiecey po dwu.

Mdłośći serdeczney.

Mdłość/ ták od sercá/ iáko y od mozgu pochodząca odpądza/ skronie nim náćieráiac.

Przestrogá

Cautio.

OLeyku z Pietruszczánego korzenia/ tákże y z Terebintu/ sámych sczegulnych przez vstá dawáć sie nie godźi/ dla zbytniey ostrośći y gorącośći ich: ále z wodkámi iákimi przynależącemi: wszákże do máśći y plastrow bywa vżyteczny przymieszány.
Przytym też mamy sie wiárowáć/ żeby korzenie ták tey ogrodney/ iáko inych pietruzek nie było kopáne/ gdźieby Smocza głowá/ álbo ogon był w niebieskim Niedźwiadku. Tákże w kádźidlniku niebieskim wschodzącym. Turibulum zowia Astronomowie.

Korzeniu trzećioletni pietruszki.

Pilnie sie też wystrzegáć vżywánia w potrawách korzenia pietruszczánego/ ktoremu by trzy látá minely.

Sól z pietruszki

Sal.

O Czynieniu Soli z ziół powiedźiáło sie/ w Piołynie. Tá

Wilgotności grube kliowáte.

Fluxom/ álbo wilgotnośćiam grubym/ kliowátym/ skrzepłym/ y gruczoły zrosłym/ abo y miekczeyszym/ tá sol bárzo służy/ vżywáiac iey vstáwicznie z winem.

Kámień w nerkách y w pecherzu.

Kámień w nerkách y w pecherzu krzy/ á moczem wywodzi.

Szkorbuty gnilość w vśćiech.

Szkorbut w vśćiech/ álbo Gnilec leczy/ z winem ia rozśćieráiac/ á tym vstá ćiepło czesto płocząc.

Arteryce z flágmistych á z kolerycznych wilgotnośći/ wielkim lekárstwem bywá. Tákże moczem/ ziarnká iáko iágły białe rozwarzone/ co my wegrámi álbo wegrowátośćia zowiemy/ wywodzi.

Magia.

Magia.

Powietrzem nárussonym.

ORibasius pisze: Korzeń pietruszczány bydź lekárstwem przećiwko páráliżowi y Apoplexiey/ to iest/ szláktem álbo powietrzem nárusseniu/ kopáiac go tego czásu/ kiedyby słońce w ostátnich trzech stopniách Skopu było/ á Jowisz z Mieśiacem w Strzelcu: á vsuszony/ záwiesić go w winie po pełni Kśieżycá: ktore wino po nástániu nowego Mieśiacá/ áż pod pełnia/ káże trunkiem vżywáć.

Melánkoliczným ábo Hypokondriáczným.

Toż wino dziwnie ſłuży ludziom Melánkolicznymi/ ktore Hypochondriaki Grekowie zowią : w żołądku do tego máiąc gryzienie/ wielkim y doświádczonym bywá lekárſtwem.

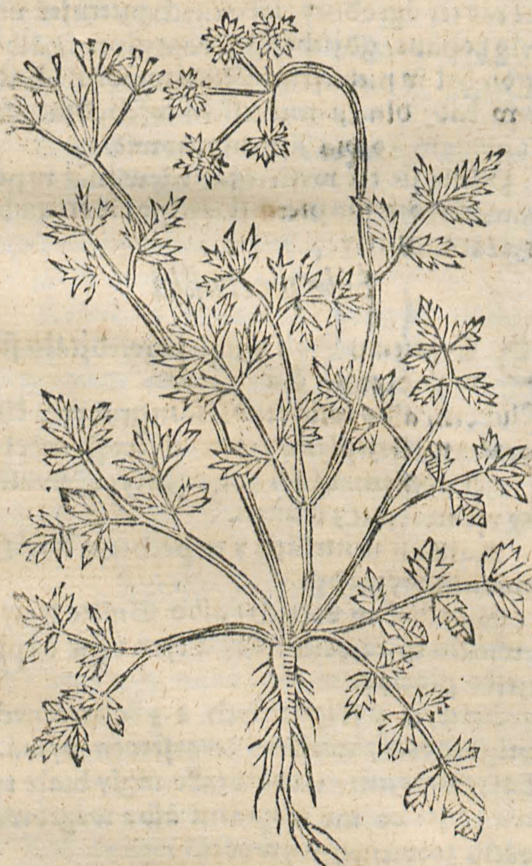
Ogrodnicza.

Naśienie ſtáre/ to ieſt/ dwuletnie/ álbo trzyletnie/ rychley po wsiániu z ziemie wſchodzi/ niżli nowe y świeże. Jedni ią śieią w Kwietniu/ z náuki Pálládiuſzowey. Drudzy o S. Wáwrzyncu. Trzeći w dzień S. Wáwrzyncá. Czwarći w dzień Bártłomieiá S. żeby ią przyſzłego roku wczeſniey mieli. Niektorzy w Grudniu/ y bárzo oſobliwa miewáią ná May przyſzłego roku. Też gdzieby korzenie było okopane/ á plewámi w koło obſypáne/ y wodą pokropione/ buyno w liście ſzerokie rośćie. A iescze dálеko buyniey/ gdzieby kto naśienie w kozie bobki zálepił/ y ták w ziemie miálko wſadził.

Pietraſznik ábo Pietruſzká polna/ Rozdział 68.

Caucalis petroſelinum agreſte, Daucus agreſtis, Pes pulli & pes Gallinaceus, Perſilium nothum, Lappula campeſtris.

Korbelen/ Acker peterlen.

Pietraſznik ktory Piotrowym zielem/ y Pietruſzką dziką/ ábo wodną zowiemy/ troiáki znáyduiemy. Pierwszy Dioſzkoridow/ dwoiákie liśćie z śiebie wydáie: od ſpodku klącza ſwego od korzenia niemal ieſt pietruſczánemu podobne/ iedno nie ták zielonośći lſniącey: á to ktore wzgorę z klącza wyraſtá/ ſwoyſk ému kopru : głeboko á ćienko poroſkrawáne/ y zlekká koſmáte. Korzenia nie miąſzego/ krotkiego/ odnożyſtego/ biáłego/ á przytwárdſzym. Zapáchu przyiemnégo/ iedno nie záraz/ ále áż po przewedzeniu. Klącza coś podobnego do páſternaku/ tylko niżſzego/ ledwie ná piądź/ álbo ná pułtory/ rzadká liśćiem obroſłego. W wierzchu tego okołki z biáłych kwiatkow gęſte/ liſteczkow drobnych/ rychło opadáiących. Z tych naśienie w Lipcu náſtawa/ Aminkowemu podobné/ więtſze/ y ſzerſze : oſtre iáko Rzepikowé/ ſzat ſie chwytáiące: naprzod iáſné/ żołtáwe : á gdy w Sierpniu dozrzeie/ czárnáwe. Smáku przyiemnégo/ wſzákże gorzkie.

Caucalis 2. Lappula aruēſis rubea, vel Apium, aut Petroſelinum aruenſe rubeum.

Klettenkorffel/ vnd Kletten Peterlen/ Ackerkletten.

Drugi/ korzenięm pierwſzému podobny : iédno liśćia ſzerſzego/ y pietruſczánemu więcey/ á niżli pierwſzy/ podobniey ſzego. Klącza y okołkow/ iáko pierwſzy/ tylko że ten kwiátu rumienieyſzégo. Naśienia więtſzego/ trzygránowitego/ dłuzſzego/ oſtrego/ kolacego/ y ſzat ſie chwytáiącego

iącego / iáko y pierwszе. Ten nie ták iest pospolity.

Caucalis 3. vel Angelica.

Kletten korffel das drite.

Trzeći Pietraßnik / korzenia długiego / białego: smaku ostrego. Liśćia wąskiego / głęboko wykrawánego. Kłącza gładkiego / ná łokieć wzwyż / gáłęźistego: ná ktorym kwiatki w okołkách białe / krwawnikowym podobne.

Mieysce

Rośćie ná polách iáłowych / y nie wyprawnych / zwłaszczá pierwszy / w rowách / miedzy górami / mokrych / w puszczyniách lesnych y wilgotnych: kocha sie y w dąbrowách y w chrośćinách wilgotnieyszych. Rośćie też miedzy zbożem y ná polách przedtym oránych / ná miedzách zwłaszczá wtory. Trzeći krajom nászym nieznáiomy.

Czás kopánia y zbieránia.

Korzeń / przed dozrzenim nasienia swego / żadnego nie bywa vżytku / áż kiedy dozrzeie. Ten ma być kopány w Wrześniu / przed wschodem słońcá / około dniá 24. y 28. gdy Mars w Ráku / á Mieśiąc álbo w czwartym stopniu Skopu niebieskiego / w domu 27. álbo w stopniu 17. á w domu 28. álbo w stopniu 28. á w domu pierwszym bedźie. Ten nie ná słońcu / ále w ćieniu znienagłá po woli ma być suszony. Sámo źiele / ábo náć ná początku Máiá ma być zbieráná / poki ieszcze Słońce w niebieskim Byku / á Mieśiąc álbo w Ráku álbo w Skopie / w domu szostym y osmym / stopniu 27. zábáwia sie. A to ná świtániu dniá pogodnégo. Nasienie ma być zbieráne / gdy poczyna czérnieć / w ten abowiem czás bywa nasilnieysze y napote źnieysze w swych skutkách / co po społicie bywa w Lipcu / około dniá 26. 28. 30.

Przyrodzenie.

Wszyscy trzey rozgrzewáią y wysuszáią w wtorym stopniu / rozćienczáią, otwieráią / pobudzáią / wyćieráią / y rozrzedzáią. Galen.

Moc y Skutki.

Wszystkie trzy Pietraßniki / iednych są skutkow y przyrodzenia: ludźiom wieyskim znáiome / bo im do vżywánia częstego przychodzą / miásto tárzyn w potráwach / ták sáme / iáko z inemi źioły. Bo nietylko bywáią potráwą przyiemną / ále też káżdemu ludzkiemu przyrodzeniu bárzo zdrową. O czym Dioskorides y Gálen świádczą:

Potráwa vżyteczna.

Wątrobie /
Sleźienie /
Nerkom /
Pecherzowi.

Wątrobie. Sleźienie. Nerkom Pecherzowi.

Przechodom moczu zátkánym y boleiącym / bywa vżytecznym pokármem y lekárstwem / ábowiem z nich zámulenia wywodźi y wychedaża.

Przechodom moczu.

Piasek y muł ták z nerek iáko z pecherzá / moczem pedźi. Tabe.

Piasku y mułu z nerek z pecherzá.

Opuchłym / álbo do puchliny skłonnym / są vżyteczne / w winie ábo w piwie wárzone / á trunkiem vżywáne.

Opuchłym.

Tenże trunek / pániam czyszczenie mieśięczne nád przyrodzenie zátrzymáne / wywodźi / ráno y ná noc ćiepło pijąc. Tákże miásto tárzyny vżywáiąc.

Mieśięczny. Niepłodnym pániam.

Pániam niepłodnym z wilgotnośći flágmistych oźiębiáiących / zwłaszczá pierwszy / iest rátunkiem.

W netrznośćiách gdźiekolwiek flágmę lipką y kliowátą / rośćienczą rozgrzewáiąc y rzedźi / á przytym wychedaża.

Flegmie w wnetrznośćiách.

Zgádze / y
Pálenіu w żołądku / z wylania do niego żołci / iest lekárstwem / wárząc go w wodźie / á trunkiem vżywáiąc.

Zgádze. Zápaleniu w żołądku.

Zołtą niemocpotem wywodźi / przed weśćiem do łáźnie / sok z niego wyżety / z winem vżywány.

Zołtaczce.

Chęć do iedzenia vtrácona przywraca / miásto sáláty / surowego vżywáiąc z kwásnym miodem: á zátym krztuszenie y womit w sobie wzbudzáiąc.

Chęći do iedzenia.

Z nerek / y
z Pecherzá kámien y piasek z mułiskiem

wywodźi

wywodzi/ sok tego ziela piiąc.

Swierzbu y krostom.

Swierzb/ y

Krosty wszelákie z ćiáłá spadzą/ po sześći łotow/ álbo łyżek z tego zielá soku ná czczo piiąc. Tabe.

Wzroku ćiemnemu.

Wzroku ćiemnemu y bárzo násłábiáłemu/ iest rátunkiem/ nasienie iego w winie wárząc á piiąc. Turn.

Melánkolicznym.

Melánkolicznym to ziele bárzo vżyteczne/ ták surowe/ iáko potráwá wárzone y vżywáne. Sok też z swieżego wyżęty piiąc/ toż czyni.

Quártáne.

Czwartegodniowa gorączkę odpędza cáłe ziele to wárzone/ to iest/ liśćie z korzeniem y z naśieniem/ á tuche te po sześći łyżek ćiepło piiąc. Tákże sok toż czyni/ pod táż miárą vżywány. Toż iego nasienie czyni/ po kwincie go z winem piiąc.

Fráncuskiey niemocy.

Fráncowátym do vżywánia sposobem przerzeczonym iest vżyteczny: tákże soku iego po sześći łotow/ álbo łyżek ná czczo piiąc. Turn.

Kolice.

Kolikę y dárćie w żywoćie vkłáda/ zwłaszczá z lipkiey flágmy pochodzącą/ soku vżywáiąc trunkiem. Korzenie w winie wárzone/ á trunkiem vżywáne/ toż czyni. Toż korzenie w winie rozwárzone/ á workiem płóćiennym ná łono y przez krok/ áż ná krzyże co naćiepley przykłádáne/ toż też czyni/ y kolikę w kiszkách miąszych leczy.

Szorbuch ábo Skorbut. Wole ná szyi.

Szkorbut/ to iest/ gnilec we wnętrznośćiách y w vśćiech máiącym/ bywa vżyteczną potráwą. Sok przytym iego piiąc.

Wolá ná szyi spádza ziele z wieprzowym sádłem tłukąc/ á przykłádáiąc.

Wodká z pietraszniku.

Aqua stillatitia.

NAyprzystoynieysza czás distilowánia wodki z tego zielá/ z korzenia y z kwiećia iego w Sierpniu/ drobno pośiekawszy z Balneum maris przećiągnąć. Potym do káżdego pułgárncá przydáć korzenia suszonego/ y z nasieniem tegoż zielá po ośmi łotow káżdego/ ábo według vpodobánia/ zgrubá oboygá przetłukszy/ y przez cztery á dwádźieśćiá godzin w álembiku zálutowánym moczyć w Balneum maris: potym powtore przećiągnąć/ y ná iárkim słońcu wyzonowáć y wytribowáć. Tá do chorob może bydź potrzebnie y fortunnie vżywáná.

Wino.

Vinum caucalites.

WIno z tym zielem/ może bydź tym sposobem przyprawione/ iáko piołynkowe/ álbo z inych ziół. Ktore miedzy inemi skutkámi/ ten też ieden známienity ma/ że nietylko kámień w nerkách/ y w pęcherzu kruszy y moczem wywodzi/ ále mu się też broni zámnażáć/ káżdy dzień go piiąc/ miásto trunku pospolitego.

Wietrznośćiom.

Tym ktorzy od wietrznośći zbytnich w ćiele nie są wolni/ osobliwie służy.

Kolice.

Kolikę y dárćim częstym w żywoćie dręczonym/ wielkim iest rátunkiem.

Położnicom służy.

Sześćiniedźielnicom bárzo służy w ich połogách/ ábowiem ie wychędaża.

Máćice ich od rozmáitych przypadkow z źimná pochodzących záchowywa.

Cerze chędogiey.

Cerę chędogą/ bládym dáie. Tabe.

Vpłáwy białe.

Vpłáwy białe z zaziębienia leczy/ á w rumiáne ie przemienia.

Niepłodnym.

Niepłodnym pániam z oziębioney máćice/ bywa vżytecznym trunkiem.

Krew poleruie.

Krew w ćiele záplugáwiona przechędaża y poleruie.

Swierzbu. Krostom. Owrzedźiáłość. Tredowátość. Fráncowátym. Zimnicom rozmáitym.

Swierzbiącym/
Okrostáwiáłym/
Owrzedźiáłym/
Trędowátym/
Fráncowátym/
w Kwártánách y w inych Febrách osobliwie służy.

Wyćiągniona istność

Extractum.

WZiąć nasienia wedle vpodobánia/ tego czásu ktorego dozrzewa/ á zieloność iego poczyna żołknąć: wsypáć go w sok z ziela y z korzenia iegoż wyżęty/ y nakryć go w naczyniu pilnie/ á ná spokoynym mieyscu przez dźiewięć dni postáwić/ námniey go nie ruszáiąc. Dźieśiątego dniá zdiąć pleśń z niego kożuchowátą co nalżey/ y włożyć ią w białe wino mocne. Znowu ono pierwsze dobrze nákryć/ y tákże przez dźiewięć dni ná spokoynym mieyscu postáwić. Dniá dźieśiątego one pleśń wszystkę lekko zdiąć/ y tákże ią do pierwszey w wino włożyć. A to ma bydź czyniono ná schodźie kśiężycá. Toż po trzećie y czwarte vczynić/ poki się on wszytek sok/ ktory był wlany ná to naśienie/ w one pleśń/ álbo w kliowátość obrácáć nie przestánie. Náwet ono nasienie ná spodku będąc rozpęczniáłe y przegniłe/ do tegoż winá miedzy one pleśń wrzućić/ á nákrywszy/ przez trzydźieśći dni to wespoł moczyć. Po wyszćiu tego czásu/ przedistilowáć to bárzo wolnym ogniem/ dobrze zewszad álembik obwárowawszy/ żeby surowość powietrza námniey tám nie doszłá. A gdy się wyćiągnie/ znowu przelutrowáć/ potym ná one fusy zá trzećim rázem/ pierwszy pozostały wlać w korbás nowy/ ktoryby iescze w vżywániu nie był/ á znowu wolnym ogniem przećiągnąć y rektifikowáć/ á pilnie dla potrzeb niżey opisánych chowáć.

Żyłom pulsowym serdecznym. Duchom ożywiáiącym.

Ten extrákt wielkim y známienitym iest rátunkiem żyłom pulsowym/ od sercá pochodzącym/ y tym co w płucách. Tákże

Duchom ożywiáiącym/ y w pomienionych żyłách się przewietrzáiącym. Ná raz iey dáiąc czwierć łotá/ ábo kwintę/ z sola y z oleykiem z tegoż zielá.

Chorobá

Fráncuskiey niemocy.

Choroba Fráncuska záráżonym/ teyże wodki ábo extráktu/ zrowna cześcia extráktu z sarßy Párile dáiac/ dostátecznie y doskonále chorobe z nich/ potem/ y moczem wywodzi.

Członkom wstydliwym chorym.

Członkom wstydliwym/ iákimikolwiek chorobámi zietym y vtrapionym/ z flágmistych fluxow/ lipkich y kliowátych/ iest lekárstwem/ biorac tey istnośći po pul kwinty/ zták wiela winá białego. Tákże też tymże námázuiac.

Pot. Mocz.

Poty wzbudza.

Mocz wywodzi.

Wilgotnośći z ćiáła wywodzi.

Wilgotnośći w ćiele subtelne/ y wodniste trawi y wysusza/ á miasße/ kliowáte/ lipkie/ rozrzedza/ rozćiencza/ y wywodzi.

Gruczołom.

Gruczoły y gruzły/ y káżde zebranie fluxow grubych do kupy/ zwłaszcza flágmistych/ zágniłych/ o ktorych Galenus wspomina/ in Definitionibus Medicis, y Aetius w ßostych kśiegách/ w pierwßym Rozdziale. Tákże

Narośli nom. Bolaczkom.

Nárosliny ná ćiele.

Bolaczki twárde/ y nábrzmiáłośći rozgánia.

Krwi zśiádley.

Krew w ćiele zśiádła y skrzepła.

Brodawkom.

Brodawki y ćwieki ná członkach/ y inne zebránia y zátwárdziáłośći guzowáte/ ten extrákt zmiekcza/ rozgania/ naćieráiac nim y piiac.

Sleźienie. Nerkom.

Sleźione y

Nyrki zátkáne przechedaża/ dáiac iey skrupuł/ to iest trzećia cześć od kwinty/ zták wiela áquauity/ káżdego dniá wieczor spáć sie kłádac.

Oleum.

Oleiek z Pietrásznikú.

Z Nasienia Pietráßniká bywa oleiek czyniony/ ktory służy

Płucom/ y

Żyłom w ćiele meskim. Tákże inym

Wnetrznośćiam pod błonka poprzeczna bedacym. Zosobnośći swey służy

Sleźienie.

Sleźienie/ y tym cześćiom ktore sa do niey przywiazáne/ biorac go po trzydzieśći kropli ná raz.

Wilgotnośćiom.

Wßystki złe wilgotnośći w ćiele/ rozpráwuie/ rzedzi/ polcruie/ y wywodzi.

Weże/ Niedźwiadki/ Páiaki/ Żáby y trućiznom z nich.

Weże.

Niedźwiadki.

Páiaki.

Żáby párcháte/ y ine bestyie iádowite zábiia/ zádáiac im go. Tákże

Trućiznom od tych bestiy pomienionych sprzećiwia sie/ badź żeby komu z omyłki zádáne były/ álbo y przed przyiećim ich mocich mdli/ y wniwecz obráca/ á serce od nich rátuie.

Sal cau calidis:

Sol z Pietráßniká.

SOl ze wßystkich cześći tego źiela czyniona/ tych iest skutkow ktorych wodká y oleiek.

Gruczołom y wyroślinom ná członkách y stáwách.

Gruczołom y wyroślinom ná członkách/ z źimnych wilgotnośći w nich skupionych y skrzepłych. Ták y te wilgotnośći/ zá ktorymi członki z swych stáwow wypáduia/ rozprowadza y wygánia. Turn.

Bolesći y paleniu z piekielnego ogniá.

Bolesć y palenie z piekielnego ogniá/ ktory Gángrena Grekowie zowia/ w inßych członkách/ skryte wydubniáłośći czyniac/ nie otworzone/ tylko záśczerzáte/ á vstáwicznie paleniem swym dreczace/ co pospolićie bywa z máterycy słoney z słodka pomießáney/ tá sol záwsciaga/ y ßerzyć sie mu broni/ rostárßy ia w oleyku koperwásserowym/ ktory Spiritum vitrioli miánuia/ y zágesczona. Tey trzećia cześć kwinty z ośrzotka chlebá vgnieciona/ wolno przypiec: To potym w winie białym moczyć/ y káżdego dniá vżywáć.

Wrzedźienicom w oczách ná źrzenicy.

Ná źrzenicy/ ábo ná bielmie oka krostá/ ábo wrzedźienicżká/ y ine wyrosliny wzrok ćmiace/ rosol z wodka koperwásserowa rospusczona/ á po kropli trzech ná schodźie Mieśiacá pusczána/ trawi ie y śćiera/ á wzrok bespieczny y iásny czyni.

Fistule w oczách.

Fistuły w oczách/ przy nośie/ bespiecznie/ predko/ y bez bolu leczy/ wźiawßy iey puł kwinty wedlug wagi/ oleyku czwierć łotá/ extráktu poł łotá/ to co nalepiey vbić/ y w fistule pusczáć.

Krostom Fráncuskim.

Szyßki y krosty Fráncowáte/ badź ná głowie/ badź w kroku/ y gdźiekolwiek/ toż przerzeczone lekárstwo spadza nim pomázuiac.

Suchotnym. Dycháwicznym.

Suchotnym y

Dycháwicznym/ iest wielkim lekárstwem.

Ránom iádowitym.

Rány wßelákie iádowite/ ták od bestiy iádowitych/ iáko od broniey zyádowićioney vczynione/ poteżnie leczy/ extrákt wyßßey opisány z tymże oleykiem/ badź przez vstá go vżywáiac/ iáko też tym rány naćieráiac/ álbo plastruiac.

Vnguentum aduersus venena.

Máść z Pietrásznikú.

MAść bárzo koßtowna/ y nieprzepłácona z korzenia świeżego tego źiela bywa robiona. Ten drobno posiekawßy vtłuc/ sok wyżáć/ ábo wyprásowáć/ ktory żołty iest/ á przecedźiwßy go przez sukienny płát/ przez trzy godźiny wárzyć. Znowu korzen co namocniey wyżáć/ y zrowna cześćia według wagi czerwonego winá octu/ przez godźin dwádźieśćiá moczyć/ potym przecedźić/ á z sokiem z korzeniá przerzeczonym zlać w ołowiáne naczynie/ y ták długo w nim ná wolnym ogniu wárzyć/ ážby tylko dźieśiata cześć zostáłá: Ná przykład/ wźiawßy go dźieśieć łotow/ ták go wárzyć áż tylko łot go zostánie/ y iáko miod zgestnieie/ y z żołta zrumienieie. Potym przydáć do tego oleyku tegoż Pietráßniku łot/ oliwy/ sádła gesiego/ tákże weżowego/ po dwu łotu. To wespoł ná wolnym ogniu wárzyć/ mießáiac pilno/ á máść

bedźie

bedź e czerwona. Tábern.

[Truciznom] Przećiwko truciznom y iádom wszelákim/ iest niewymownym rátunkiem. Tákże

[Morowemu powietrzu] Przećiwko powietrza morowego zaráźie/ mażac nia pod nosem/ w nozdrzách/ skronie/ zá vszymá/ pulsy/ y pod pachámi/ potężnie abowiem ia odpadza. Toż

[Wrzodom morowym] Wrzody iákiekolwiek morowe/badź Kárbunkuły/ badź morowki/ álbo dymienice morowe/ nia zleká námázuiac/ od niebespieczenstwá záchowuie.

[Ránom iádowitym] Ránom iádowitym / badź bronia iákakolwiek iádem nápuszczona ćietym álbo sztychowym / badź od iádowitych bestiy vczynionym/ niepospolitym iest lekárstwem námázuiac. Przytym

Oleiek z Extraktem / ábo z wodka tegoż ziela/ záraz trunkiem dáiac.

[Pleurze.] Pleure ze wrzodu leczy/ boleiace nia mieysce náćieraiac.

[Bolaczkom w pierśiách.] Bolaczkom w pierśiách/ w plucách/ y w bokách/ swym namázániem barzo służy.

[Suchotnym.] Suchoty máiacym/ pierśi y paćierz nia náćieráiac/ leczy.

Mágia.

Pisza wymyślni Mistrzowie korzeń Pietrásznika ze wszystkim swym zielem/ z kwiatem y z nasieniem/ bydź wielkim lekárstwem [plucnym niedostátkom] dolegliwośćiom plucnym / kopány pod pewnymi znakámi niebieskiemi. To iest gdyby był Mars w Raku/ abo Jowisz w Rybách/ á Mieśiac w Wadze/ Słonce w Niedźwiatku/ co pospolićie bywa pierwszego dniá Paźdźierniká/ álbo dwunastego Listopada : bo tych czásow nawietsza moc ma do skutkow Lekárskich/ zwlasczá gdyby Niedźwiadek wstepował. Przyczyne tego dáia/ iż w tákim położeniu znakow niebieskich/ gorácość słoneczna bywa pomiárkowána chłodem y odwilżeniem Niedźwiatkowym/ iáko y zbytnia gorácość Marsowa zimnośćia Rakowa. Do tego też ćiepłość słoneczna/ iádowite promienie Niedźwiatkowe bárzo młodi y tłomi/ iáko Marsowa gorácośćia y suchośćia/ wilgotność y zimność Rakowa/ ták Mieśiaca zimność/ ćiepłotá Wagi niebieskiey miarkuie. Zás wilgotność y chłod tegoż Mieśiacá miárkuie ćiepłote/ y wilgotność przerzeczonego znáku niebieskiego/ to iest Wagi Jowisz/ tedy ćiepły y wilgotny w swym domu zimnym y wilgotnym/ to iest/ w Rybách. Tákże słonce w Niedźwiatku/ Xiężyc w Wadze/ náwet Mars w Raku/ pierśiom y plucom własnośćia swa służa nieiáko. Przeto w kopániu tego korzenia/ tákowy czás ma bydź pilnie zachowany/ ábowiem dolegliwośći płuc/ iż bywáia pospolićie z niepomiárkowania rzeczy przyrodzonych/ przeto potrzebá przećiwko tákim/ do rátunku rzeczy tákowych/ ktore w przyrodzeniu swym máia pomiárkowánie. A temu gdźieby korzeń tego czásu był kopány / ktoregoby Niedźwiadek niebieski wstepował/ á Mars też w tymże znáku był (iedno żeby Mieśiac w osmym domu nie był) ná szyi noszony/ czásu powietrza morowego / rozpadza zapachem swym / ktory ná ten czás napotężnieyszy przećiwko temu ma/ powietrze zaraźliwe.

Rozsądek.

Poniewaź te Pietruszke/ ktorasmy wyszey w drugim Rozdźiale opisáli : drudzy Opichem ogrodnym zowia / z tey przyczyny rozumiem że przystoynie o inych Opichách tu sie záraz położy.

Opich przy błotách rosnący. Rozdział 69.

Apium aquæ, Apium palustræ, Apium rusticum. Helioselinum, Pedium. Paludapium, Pupilla oculi.

Waszereppich Epf: vnd Epfich Eppe Hepfen. Báwuren Eppich.

Opich/ ktory sie tu opisuie iest pospolity/ ktory też opichem błotnym y wodnym zowiemy/ przeto iż przy wodách y błotach rad rośćie. Pietruszce bárzo podobny/ liśćiem/ kłaczem/ korzeniem/ okołkiem/ y naśieniem/ tylko w tym wszystkim/ wietszy / mnieyszy / y dłuzszy: w smaku też gorszczeyszy/ y w zapachu porneyszy / ták że swa porna wonnośćia nápełnia y obraża głowe: kłacza czerstwieyszego/ kwiátu w okołku białego/ á nie żołtego iako pietrusczány/ naśienia drobnego iako pietrusczáne.

Mieysce

Rośćie ná mieyscách mokrych. Bywa y w ogrodách śiáncowány y śiany/ ieno żeby miał wilgotnosc

tnosc

tności dostatek. Rośćie też miedzy mury y przy płociech. A gdźieby raz

był wśiany / albo wsadzony / zwłaszczá ná mieyscu wilgotnym / ták sie rozkrzewi / że potym do wykrácenia bywa trudny.

Przyrodzenie.

Tegoż własnie przyrodzenia iest ktorego Pietrußká: Jednák do stołowego vżywánia nie przychodźi tylko do lekarstw.

Moc y Skutki.

Dla vstrzeżenia gniewu.

DLa vstrzeżenia gniewu / niektorzy naśienia tego Opichu w winie wárzyć kážą / á záwßе pić. Ale tá prawdá zostáie przytym sámym / ktory naprzod to podał.

Kolice.

Kolike / y dárćie w trzewách z wiátrow záwártych vśmierza / naśienie w winie wárząc / á po kwáterce ráno y ná noc ćiepło piiąc. (Tab)

Wątrobie boleiącey. Opuchłym.

Wątrobie nábrzmiáłey y boleiącey.

Opuchłym zteyże wątroby iest lekárstwem / wźiąć soku tego Opichu / soku Piołynowego / winá puł kwarty dobrego / zárowno kążdego / á co dźień po ßeśći albo śiedmi łyżek tego ćiepło pić dawáć trzy godźiny przed obiim iedzeniem / poki puchliná nie wynidźie z ćiáłá.

Slezienie nábrzmiáłey y puchlinom z niey.

Slezienie tákże spuchłey / y puchlinie wßytkiemu ćiáłu z niey pochodzącey / bywa rátunkiem tegoż Opichu sok / z sokiem kopru Włoskiego / po dwu albo po trzech łyżkach oboygá ná raz biorąc / tákże poránu trzy godźiny przed obiádem / iáko przed wieczerzą / káždego dniá to czyniąc poki puchliná nie spádnie.

Kámień nerkowy.

Kámień Nyrkowy krzy y moczem wywodźi / wźiąć tego naśienia / Pietruścżánego / y Biedrzencowego po dwu łotu / to co námiełey vtłuc / á po czwierći łotá ná raz z winem ćiepłym dawáć.

Páiąki / z gmáchu wyganiá. Jádu páięczemu.

Páiąki z gmáchu wypadzá y z domu.

Jádu sie ich sprzećiwia. Plin. Fuchs.

Nerkom.

Wrzod w nyrkách y w pęcherzu wyćiera y wychędaża sok tego opichu / z sokiem kopru Włoskiego y pietruścżánego ich biorąc y wárząc. A gdy sie podstoią / wźiąć tego łyżkę dobrą / mleká od ośliče dwie łyżce / y to ná raz poránu ná czczo káżdy dźień pić ćiepło / dwie godźinie przed obiim iedzeniem.

Z pietrußką máiąc przyrodzenie iednoż / toż czyni to oná.

Też do tych wßytkich lekárstw Opich przywodźi / do ktorych Pietrußká bywa vżywána / ktorego sie pilnie wárowáć máią.

Brzemienným / Położnicom. Mámkom mleko tráći. Ráduk dźiećiom wzbudza.

Brzemienne białegłowy.

Położnice / Mámki / ktore pierśiámi máłe dźiateczki karmią / dla niemocy pádáiącey / ktora bárzo prędko w nich wzbudza.

Zle tedy mátáczki y ßálbierki niektore czynią zá lekárki sie vdáiąc / ktore pániom w ßeśćinedźielach będącym / dla przystąpienia mleká w pierśi do pokármu dźiatkom / naśienia Opichowego bądź w polewce iákiey / bądź w winie dáią / bo miásto przymnożenia ostátek co máią odeymuią go y trácą. Ale iáko pospolićie powiedáią / gdy sam ßátan spráwić niemoże / tám oßustá / albo bábę pośle.

Bydlęcym oczom płynącym y zápuchłym.

Bydłu rogátemu gdźieby oczy płynęły / albo zápuchały / kwáterkę tego soku wlać im w gębę / á pod iężykiem żyły im záćiąć.

Koniom w obroku łáyno kurze iedzącym.

Koń gdźieby w obroku łáyno kokoße ziadł / ktore mu pospolićie gryźienie y żárćie w żołądku y w trzewách czyni / tedy opichu máłko ná proch vtłuczonego cztyry łoty / miodu że dwie łyżce / ábo więcey / winá ośm kwart / to co nalepiey vmießáć / á w gębę mu wlać przez lijek / przez trąbę / albo iáki rog.

Koniom ßálejącym z bolu głowy.

Koń gdyby z wielkiego bolu głowy ßálał / wźiąć tego Opichu / słomy ięczmienney / otrąb / łocygi albo sáłaty / to wespoł pomießawßy / dawáć mu często ieść.

Koniom mocz zátrzymány.

Mocz koniowi gdźieby z ćiężkośćią odchodźił / ábo námniey nieodchodźił / dawáć mu opich z obrokiem / wywodźi.

Oczom płynącym y mdłym.

Oczom mdłym / wilgotnym / y płynącym / sok z liśćia opichowego w nie pußczáć dobrze.

Włosy opádáiące zátrzymawa y vtwierdza w ługu wárząc z Bożymdrzewkiem / y

tym czeſto przemywáć.

Zebom wyprochniáłym y bolącym.

Zebom wyprochniáłym y bolącym/ wziąć naśienia tego Opichu łot/ Bielunowego naśienia/ Opium/ ábo ſoku z naśienia mákowego po trzy kwinty: naśienia miáłko vtłuc/ Opium wtroße octu roſpuśćić/ á vczynić z tego kßtałt konfektu: z tego piguły poczynić/ z ktorych po iedney w zab wyprochniáły kłáść/ á zgodzine ia tám trzymáć.

Pierśiom ſpuchłym y bolącym.

Pierśiom ſpuchłym y bolącym/ nác zieloną/ Opichu z miodem á z máka vtrzeć/ y ciepło dwákroć/ ráno y ná noc plaſtrowáć. A gdźieby do tey puchliny ich przymiot ogniſty przypadł/ tedy wziąć opichu dwie garśći/ Ruty/ liśćia z drzewá Brzoſkwiniowego po garśći/ to vtłukßy/ w winie á w oliwie warz/ álbo w Rożánym oleyku/ á ná pierśi ciepło plaſtruy.

Mieśiecżney.

Czyśćienie Mieśieczne pániom nád przyrodzenie záſtánowione wzbudza/ puſczáiąc z Opichu wárzonego liykiem páre w łono.

Mocz pedźi.

Mocz zátrzymány potężnie wywodźi/ opichu zielonego/ náći pietruſczáney/ náći kopru Włoſkiego po garśći/ co nalepiey vtłuc/ w máśle młodym bez ſoli ſmáżyć/ á co naćiepley progłoná tym okłádáć/ tákże ledźwie y członki wſtydliwe.

Cieżkiemu puſczániu moczu/ ieſt doświádczonym lekárſtwem tákowa z niego kápiel czyniąc: Wziąć tego opichu trzy garśći/ Rumienkowego kwiećia/ Rzeżuchy wodney/ Slazu máłego y wielkiego/ Bukwice/ Páproći po garśći/ náći pietruſczáney/ Piecperſtu ziela po dwu garśći/ to wßyſtko w wodźie vwárzywßy/ po pás ſie w tym kąpáć/ śiedząc po połtory godźiny. Toż też

Od gádźiny obrážonym.

Od gádźiny vkąßonym/ Opich zielony z ośrzodka chlebá rżánego vwierćieć ábo vtłuc/ przydawßy trochę ſoli/ á ná ráne przykłádáć.

Siniáłość ćiáłá z vderzenia/ y krwi záſkorzáłey.

Siniáłość ćiáłá z vderzenia/ y Krew zábiegła záſkorę/ vtłuczony á przykłádány.

Bolączkom twárdym.

Bolączki álbo gruczoły twárde odmiękcza/ wziąwßy ſoku tegoż źiela z dobre czterry łyßki/ miodu ze dwá łoty álbo z łyßke/ żołtki dwá/ máki pßeniczney ileby było doſyć do vczynienia plaſtru/ á ten ciepło przykłádáć.

Ránom świeżym.

Rány świeże goi/ gdźieby iney máśći mieć niemogł/ co nalepiey go vtłuc á białki roſpuśćić/ á ná rány y w rány kłáść.

Wrzodom.

Wrzody odmiękcza/ w otok y w rope obráca y wychedaża/ niekiedy roſpadza ſok tego opichu z máka rżána/ á z trochą máſłá plaſtr vczyniwßy/ ciepło przykłádáć.

Máść koßtowna do wychędożenia wrzodow.

Czynia máść koßtowną Chirurgowie náuczeni z tego źiela/ y zowią ie Vnguentum de Apio, to ieſt máść z opichu do wychedożenia ran/ wrzodow/ ſadzeli ſtárych y záplugáwionych/ tym ſpoſobem: Biorą z tego źiela świeżego ſoku czterydźieśćiá łotow/ miodu ßeſnaśćie łotow/ máki ięczmienney ßeść łotow/ to wespoł ná wolnym węgliſtym ogniu mießáiąc wárzą áż zgeſtnieie iáko máść/ á tego do wychedożenia ran y ſadzeli záplugáwionych y ſmrodliwych vżywáią.

Gdźieby też ná żyłách ſuchych/ álbo ná inych znácznych żyłách rány/ wrzody/ ábo ſadzele ſmrodliwe y złe záśiádły: tedy tylko przydáć do pomienionych máśći łot álbo cztery Terpentyny/ á gdźieby náder ſmrodliwe/ do tego przyłożyć troche Mirry miáłko vtártey/ y ták może ią rozmáićie według potrzeby vczynić.

Żołądku zápolonemu.

Gorącość zbytnia w żołądku vśmierza y gáśi/ ośrzodkę z chlebá w wodce opichowey rozmoczywßy/ w możdżerzu álbo w donicy vwierćieć/ á ná rozpalenie plaſtrowáć.

Szkodźi.

Szkodźi.

Pániom y mámkom dźiatki karmiącym. Rádnk.

TEż ßkody czyni co y pietrußká/ y ieſcze potężniey. Pániom/ ktore dźiatki pierśiámi karmią/ y Mámkom mleko tráći.

Pádáiącey niemocy dźiatki domieſcza. O inych ßkodách pátrz w pietrußce.

Aqua ſtillatitia.

Wódká z Opichu.

WOdká z Opichu/ tym ſpoſobem ma być dyſtylowána iáko z Pietrußki.

Tey/ iáko Dyoßkorydes w piatych kśięgách/ w Rozdźiale 65. może vżywáć przez vſtá iáko do zwierzchownych potrzeb. Tychże ſkutkow ieſt iáko Pietruſczána/ ieno dáleko śilnieyßych y potężnieyßych.

Nerkom zátkánym.

Zátkánia y zámulenia w nyrkách/ y w przechodach moczu otwiera.

Przechodom moczu.

Mocz nád przyrodzenie záwśćiągniony potężnie pedźi. Tákże ktorzy z wielka ćieżkośćia mocz puſczáią/ ieſt im do pićia przyſtoyna.

Kámień w nerkách.

Kámień w nyrkách kruy y wywodźi/ ráno y ná noc po cztery ábo pięći łyżek ciepło ią piiąc.

Wątrobie zátkáney.

Wątrobę zámulona y zátkána/ trunkiem vżywána otwiera. Przeto

Żołtáczce.

Zołta niemoc z ćiáłá ſpadza.

Chudnieniu y trawieniu ćiáłá.

Trawieniu ćiáłá y niſczeniu z zamulenia żył wątrobnych/ ieſt vżyteczna vżywáiąc iey ciepło ráno y ná noc po cztery álbo pięći łyżek.

Sen przywodźi.

Tym ktorzy ſypiáć niemogą/ czoło y ſkronie nią nácieráć dobrze/ álbo chuſtkę w niey zmaczawßy przykłádáć ná czoło/ y ná ſkronie. Może też być z inymi przynależącemi wodkámi zmießána.

Oczom płynącym y wzroku ſłábego.

Oczy chore y płynące/ dobrze nią czeſto wymywáć/ y po kropce ábo trzech w nie puſczáć. Abo też ták/ wziąć ſoku tego Opichu ze trzy kwáterki/ miodu białego chędogiego łotow ßeſnaśćie co naświeżßego/ kminu kramnego/ ßáfránu/ grubo przetłuczonych po łoćie. To

wespoł pomieszawszy przedistilowáć/ z miedziánego gárncá/ iáko gorzałká bywa palona/ álbo z Balneum maris. Tey wodki káżdego dnia raz y trzy po dwu álbo po trzech kropkách puszczáiąc/ wzrok ćiemny/bystrym y iásnym czyni.

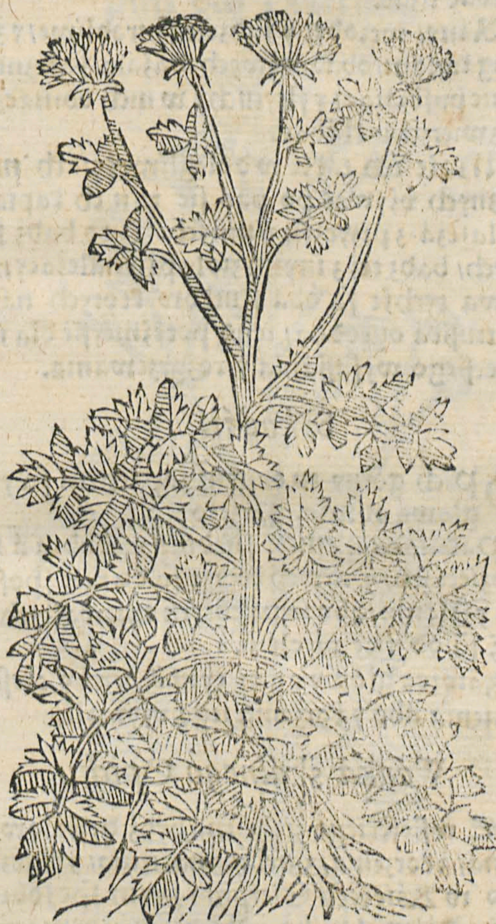
Rozsądek

Niektorzy miásto tego Opichu/ Pietruszki do czynienia lekarstw vżywáią / nie bez wielkiego błędu: Apium w składániu y lekarstw od Gálená/ Mesue/ y inych położone. nie Pietruszkę/ ále właśnie ten Opich rozumieią. Záś inni przećiwnym obyczáiem czynią: gdźie Pietruszki potrzebá/ tam oni Opich biorą. Tákże też drudzy/ miásto Opichu skálnego/tego/ nie bez błędu do lekarstw vżywáią: co sie niżey powie.

Opich gorny álbo skálny/ Rozdźiał 70.

Apium montanum, Apium saxatile, Oreoselinum, Petroselinum montanum

Berg Peterlen/ Berg Epich/ Hirtzpeterlen.

Dioszkorides/ o gornym ábo skálnym Opichu/ piszác: ieden tylko kładźie/ gdyż cząsow nászych trzy/ máło sobie kształtem rożne znáyduiemy:

Pierwszy/ ma korzeń biały/ ná wzmiesz wielkiego pálcá/ á ná łokieć wzdłuż/ według buynośći źiemie/ y niebá łáskáwośći/ y według lat. Soku białego żywicznego: smáku gorzkiego. Ná Wiosnie z tego korzenia wyrasta liśćia niemało/ łábrámi wykroionego/ iáko v Pietruszki/ ná osobnych stopkách/ po źiemi sie szeroko rozkłádáiące. Klecza ogrodnému kopru podobnégo/ ná łokieć/ gáłęzistégo: w wierzchu okołki z białych kwiatkow/ iáko ná świniey węszce. Naśienie kopru ogrodnégo podobné/ iedno więtszé y mnieyszé/ćiemnośáré/ pachniącé/ gorzkie.

Drugi/ korzeniá zwierzchu popielátégo/ wewnątrz białégo/ smáku gorzkiégo: z korzenia puszcza sie szczećiásto/iáko polna Márchew. liśćia podobnégo Opichowi/ álbo Mácedonskiey Pietruszce/ ktoré z klecza szeroko sie roskłada/ ná pułtory stopy wzdłuż: w wierzchu okołki z kwiećiem y z naśieniem: smáku gorzkiégo: zapachu nie przykrégo/ iáko y korzeń: naśienie wielkośći Opichu Mácedonskiégo.

Trzeći máły/ korzonkow krotkich y obłych/ zwierzchu czarnych/ á wewnątrz białych/ w kilká rozdźiel z korzenia wyrastáiąc/ naprzod szczotczásto y gęsto z źiemie śie pusczáiąc. Liśćia węższégo niżli v pietruszki ogrodnéy/ głęboko rosczepionégo/ iáko w skálnym koprze. kwiátu drobnégo ná máłych okołkách: naśienie podobné pietruszczanému. To źiele smáku/ pásternaku polnego: iednak naśienie y korzeń gorzkáwy.

Mieysce.

Na gorach skalnych sie znayduia/ od ktorych nazwisko przydané máia.

Przyrodzenie

Rozgrzéwa y wysußáia w trzecim stopniu/ ściencząią/ rosprawuią/ otwieraią/ wywodzą/ wietrznośći w ćiele rospądząią: Fluxy kliowaté y lipkié rozdzielywaią y rzedzą. Otok w ranach wyciéraią. Owa tož može y czyni/ co y pietruszká ogrodna.

Moc y Skutki.

Moczu.

Mocz nád przyrodzenie zátrzymány/ w winie korzenie/ ábo nasienie iego wárzone wywodzi/ trunkiem vżywány. Tákże ćiężkiemu pusczániu moczu z rzezániem y z bolem ćiężkim/ doswiadczonym iest rátunkiem korzenie iego z pietrusczánym korzeniem/ z korzeniem y z nasieniem kopru Włoskiego/ z Anyżem/ z krámnym kminem/ po rowney cześći/ y vtluc/ á przez dwá dni wpołkwárćiu octu mocnego moczyć/ potym przydáć ćiekácey wody chedogiey kwarte/ winá białego trzy kwarty/ y wárzyć áż trzy cześći wywreią/ czwarta tylko zostánie: przecedzić/ łyßke dobra chedogiego miodu przydáć. To ráno y ná noc pić/ ábowiem rzezánie y ćiężkie pusczánie moczu/ wolno odbywa. Haiek.

Miesiecżney.

Czyśćienie Miesieczne białogłowskie nád przyrodzenie záwściagnione wzbudza/ z winem ie wárząc y piiąc.

Mocz pędzi.

Toż czyni wárzony w wodźie z kopytnikiem/ z Angielskim tránkiem/ z Koßatcem czerwonym/ z orzeßkiem ábo z kámyczkámi/ z nasienim kopru Włoskiego/ y z Aminkiem/ á trunkiem vżywány ćiepło ráno y ná noc/ Tenże trunek mocz pędzi záwściągniony. Też tenże gorny Opich z swym nasieniem w Rotkwiáney wodce wárzony á trunkiem dány/ potężnie mocz wywodzi. Hágek.

Wchodzi do lekárstw.

Wchodzi do lekarstw ktore bywáia przećiwko ządom y truciznom czynione.

Kámien nerkowy y pecherzowy.

Kámień nerkowy y pechyrzowy krzy/ ták korzen iáko nasienie pierwßego y wtorego opichu skálnego/ y moczem go wywodzi/ z rzodkwiána wodka piiąc.

Goraczkom morowym.

Czásu powietrza morowego w goraczce doświádczonym iest rátunkiem/ korzenia tego opichu miálko vtártego wźiąć co złoty czerwony záważy/ Dryakwie przedniey poł czwierci łotá/ y dáć z wodka z tegoż opichu dystylowána/ troche winnego octu dobrego przydawßy ćiepło wypić/ y nákryć chorego co nalepiey/ żeby sie poćił dobrze. A gdźieby dryakwie niebyło/ tego pomienionego prochu ták z pierwßego/ iáko z wtorego opichu gornego coby połtorá czerwonego złotego záważył/ wypić.

Kolice.

Kolice y dárćiu w trzewách z záwártych wietrznośći/ bywa lekárstwem pewnym/ dáiąc ták korzenia iáko nasienia miálko vtártego czwierc łotá/ abo kwinte/ ábo co złoty czerwony záważy z ćiepłym winem/ bo też purguie. Hunáim.

Swiniom odchodzącym.

Swinie gdźieby odchodźiły y zdycháły/ ták pierwßego/ iáko wtorego/ á chcąc oboygá dawáć im z parzą dobrze. Abowiem zátym mogą od zárázy bydź záchowáne.

Owcom zdycháć poczynáiącym.

Owce gdźieby tákże poczynáły zdycháć/ z oboygá opichu korzenia miálko vtártego wźiąć dwie cześći/ Jáłowcowych iágod tákże przetłuczonych cześć/ y z solą vmießáć/ á dawáć lizáć.

Rány y sadzele plugáwe.

Rány/ wrzody/ y sadzele śmrodliwe/ y záplugáwione/ obádwá wychedażáią/ soki z nich wonic pusczáiąc/ y fleytuchy w nich obmaczáne z wierzchu kłádąc.

Máciczným doległośćiom.

Może ich tákże w dolegliwośćiách máćicznych vżywáć po pás sie w nich kąpiąc/ zwłasczá z przyczyn źimnych. A to bądź sámych/ bądź też z inymi źioły przynależącymi. Owa tychże są obá skutkow ktorych náßá pietrußká ogrodna/ ieno potężnieyße dla ich wietßego wysußánia y rozgrzewánia.

Szkodźi.

Szkodźi

Głowe obraża.

Opich gorny mocnym zapáchem swym głowe obraża. Przeto

Rádnku domieścza dźieći.

Pádáiąca niemoc snádnie wzbudza á ile w dźiećiách/ y w tych ktorzy są do niey sposobni y skłonni/ ábo ią przedtym miewáli/ choćiaż są od niey vleczeni.

Záwrot czyni głowy.

Zawrot głowy czyni tym ktorzyby często nasienia ábo y korzenia iego vżywáli.

Wódká skálnego Opichu.

A qua stillatitia.

Dźe wßystkiego źiela ma bydź dystylowána/ z korzenia/ z źiela/ z nasienia/ z kłącza: á to w Kśieżycu Sierpniu/ tym sposobem iáko z Dźiegielu/ ábo z Biedrzency bywa wypaláná. Tá

Czásu powietrza morowego.

Czásu morowego powietrza/ zdrowe od zárázy záchowuie/ á iuż záráżonym rátunek znáczny dáie/ biorąc iey ná raz po piąći łyżek ná czczo/ y ná noc.

Máciczným bolom.

W máćicy boleśći pániam vkłáda.

Wietrznośćiom.

Wietrznosci w ciele rospądza y trawi.

Kolice.

Kolice z zámkniónych wiátrow we wnetrznośćiách/ iest známienitym rátunkiem.

Miesiecżney.

Miesieczne czyscienie pániam wzbudza.

Moczu.

Mocz pędzi záwsciągniony nád przyrodzenie.

Kámien.

piasek / Mulisko z nerek y z pęcherzá z moczem wywodźi / trunkiem iey vżywáiąc.

Rozsądek

Nazywa sie ktorzy skálny opich ogrodną pietruszkę nászę bydź mienią / á z Grecká Oreoselinum ią zowią. Niemniey y ći ktorzy twierdzą Opich Mácedonski / á opich gorny bydź zá iedno: ktorych błąd sam Dyoßkorydes wspomina y gáni. Też niedobrze Aptekárze / miásto opichu skálnego / w potrzebach lekárskich opichu wodnego / vżywáią.

Opich / ábo Pietrusżká Mácedonska. Rozdział 71.

Petroselinum Macedonicum, Apium Macedonicum, & Petroselinum Estreaticum.

Mácedonisch Peterlein / Stein Eppich oder Peterlein.

Macedonska Pietrusżká / ktorą Opichem Włoskim / ábo Greckim zowią / od podobieństwá pietrusżki nászey ogrodney: Trzebuli ábo Koriándrowi / ábo przewłoce liśćiem iest podobnieysza / niżli pietrusżce / ieno zá zwyczáiem dawnym to nazwisko pietrusżki v nas wźięłá. Ziele iest krzewiste / liśćia zewsząd gęstego / z żołtázielonego / łábrzysko iáko w Koriándrze wykroionego: kłącza ná pułtorá łokćiá wzwyż. Korzenia mocnego y długiego / zwierzchu szárawego / wewnątrz białego / skory miąższey / drzeń máiąc własnie iáko pietrusżká ogrodna / zapáchu słodkiego y wdźięcznego / iednák przerażáiącego nozdrza: smáku ostrego / á zlekká w ięzyk szczypiącego. Przy końcu kwietniá z źiemie wynika. Kłącza więcey gránowitego niżli ębłego, kolánkowátego / we wnątrz cczego / gáłązek ná sobie niemáło máiąc. Kwiátu białego w okołkách swoich: ná końcu Máiá kwitnącego / wszystkim kształtem Miarzowému podobnego: z listeczkow drobnych: ktore kiedy precz opádną / tedy głowki z nich nástáią naprzod źielone y obdłużne / á potym do źrzáłośći przychodzące / tedy sie ná troie rozdźielą. W tych głowkách bywa naśienie obdłużne / trochę nákrzywione / á grzbietámi do śiebie obrocone. A dożrzawszy (co bywa około nástáwánia y wschodu Báb znáku niebieskiego: To iest / około dniá dwudźiestégo / dwudźiestego wtorego / tákże y dwudźiestégo czwartégo Páźdźiernika) ćiemno száre.

Mieysce

Ten Opich / álbo Pietrusżká w

Mácedoniey tylko roście naprzednieyszey dobroći ná skáłách. Rośćie też w Epirze/ ná ostrowách Cykládckich. Już y temi czásy we Włoszech bywa w ogrodách flancowány y śiany. Znayduie śie też ná Pomorzu/ ná Pokuciu ná gorách/ w Siedmigrodzkiey ziemi/ y ná wielu inych mieyscách: iedno nie ták w swych skutkách iest potężny/ iáko w Mácedoniey/ gdźie ma swą własną influentią niebieską.

Czás kopánia/ bránia/ y zbieránia.

Do potrzeb lekárskich korzen niezbytnie młody/ ále práwie dostáły ma bydź wźięty. A ten ma bydź tego czásu z źiemie bráný/ kiedy dni Kwietniowé zchodzą/ pierwey nizliby poczynał sośiki z źiemie pusczáć: to iest/ gdy Słoncé w ostátnich dźieśiąci dniách w Byku/ ták że y Mieśiąc w tymże znáku w pierwszym stopniu ábo w 15. ábo 29. w domu 1. ábo 3. ábo 4. przebywáiąc. Wenus też gdyby w swym domu własnym byłá. Liśćie y z kłączém ma bydź młodo rwáné/ około dniá 27. Máiá/ gdyby oko Byká niebieskiégo weszło/ á kśieżyc w tymże stopniu tegoż znáku/ ábo we 2. ábo w 16. ábo we 29. w domu 2 w 3. ábo w 4. był. Naśienié záś ma bydź zbieráne w Wrześniu/ 20 dniá 14. ábo 16 Słoncé będąc w pierwszym dźieśiątku/ Wagi á Venus żeby byłá wolna od złych y przećiwnych áspéktow: Mieśiąc też w Byku ábo w Wadze znákach niebieskich był ná tén czás.

Przyrodzenie

ROzgrzéwa/ wysusza/ w trzećim stopniu. Naśienia nawięcey do lekárskich potrzeb vżywáią. Vżywáią też liśćia y korzenia/ ieno oboie nie ták potężne iest w skutkách/ iáko naśienie. otwiera/ rozprawuie trawi y wywodźi.

Moc y skutki.

NAśienie z czymkolwiek piiąc/ Mocz nád przyrodzenie zátrzymány wywodźi. Dio.

Toż czyszczenie Mieśięczne pániom záwśćiągnione przed czásem/ wzbudza. tenże.

Wietrnośći y opuszenia w żołądku y w kiszkách rozpądza/ z winem go vżywáiąc.

Kolikę y gryzienie w żywoćie dostátecznie vśmierza.

Wchodźi naśienie do wielkiey y známienitey Driakwie Andromáchowey/ y do wielu inych lekárstw ktore czynią przećiwko iádom y truciznom. Dios.

Sercá zbytniemu trzęśieniu/ y kołátániu z zimney przyczyny/ wielkim iest lekárstwem. Taber.

Pleurze ábo ku sercu kłóciu.

Boleniu w bokách/ naśienie wárząc y piiąc.

Nerek y

Pęcherzá boleśći vćiszá toż naśienie/ tákże go wetrunku vżywáiąc/ zwłaszczá z zimney przyczyny.

Od psá wśćiekłego obrážonym. Tákże

Od gádźiny wszelákiey iádowitey/ bywa lekárstwem korzeń miáłko vtárty/ á z winem vżywány. Też iuchą iey/ ábo sokiem rány wymywáć/ á liśćie tłukąc ie z wierzchu przykłádáć. Apul.

Żełom piętym ábo suchym boléiącym toż liśćie świeże/ vtłuc/ á ná pierśi przykłádáć. Tenże.

Naśienie wchodźi do tych lekárstw ktore mocz záwśćiągniony wywodzą.

Moczpędźi. Mieśięczney. Wietrznośćiom. Kolice. Sercu kołácącemu śie. Pleurze y boleniu w bokách. Nerkom y pęcherzom boléiącym. Od psá wśćiekłego od bestyi iádowitych obrážonym. Nerwom boléiącym.

Wódká z Mácedonskiey pietruszki

Aqua stillatitia.

Tá wodká z Opichu Mácedońskiego służy kászlom zimnych fluxow z głowy ná płucá spadáiących. Tákże

Dycháwicy y ćięszkiemu tchnieniu z zátkánia płuc.

Kámień w nerkách y w pęcherzu łamie/ ze wszytkimgo w winie wárząc/ á ćiepło ráno y ná noc piiąc.

Poty wzbudza toż wino piiąc.

Gryzienie w żołądku vspakaia wino w ktorymby naśienie tey pietruszki było wárzoné á trun-

Kászlom. Dycháwicy. Kámien. Potu. Gryźieniu w żołądku.

ne/ á trunkiem vżywáne. Toż

Puchlinie.

Puchline z ćiáłá wywodźi.

Żołądek do trawienia sposobny.

Żołądek do trawienia sposobny czyni.

Wodká z tego źiela/ z nasienia/ y z korzenia wypalona/ á przez dni trzydźieśći/ porządnie ná czczo vżywána.

Otrebowiátość w głowie. Páprzyszkom.

Otrebowiátość ábo Łupieże w głowie/ y Páprzyszká wyćiera korzeń przykłádáiąc. Ale to oleiek/ iescze lepiey czyni/ o ktorym niżey bedźiemy mowić.

Świszczotchniącym. Żołądkowi.

Gwiazdzotchniącym z zátkánia płuc y pisczałki krztanowey/ iest rátunkiem/ korzenie/ liśćie y skłaczem/ z kwiećiem/ drobno pośiekawszy/ á w płoćiennym worku zászywszy/ w słodkim winie białym wárzyć/ y tym pierśi náparzáć.

Ná żołądek też kłádąc co naćiepley/ dodáie mu potężnośći do trawienia grubych y niestráwnych pokármow/ ktore potym wątrobá w dobrą krew obraca.

Istność wyćiągniona.

Clissus seu Extractus. Flágmie.

Te przemyślni mistrzowie Klissus zowią Flágmistym wilgotnośćiom służy/ ktore nie w żyłách/ ále w mieśie/ w kośćiách/ w nerwiech y w zwiąskách tkwią y leżą.

Zimnicom káżdego dniowym.

Zimnicom káżdego dniá trapiącym y nieprzestáiącym/ ktore z sczerey flágmy bywáią/ nie w żyłách w mieśistych częśćiách/ y w inych przerzeczonych mieyscách/ iest lekárstwem/ dáiąc go ná raz pultory kwinty z wodką limoniową. A to trzy kroć káżdego dniá/ ráno/ po południu/ y ná noc.

A iż swą subtelnośćią przenikáiącą/ przechodźi do wilgotnośći przyrodzonych w ćiále/ ktore od zágnićia y zákáżenia záchowuie y broni: tedy

Sciátyce. Artetyce. Podágrze.

Scyátyce/

Artetyce/

Podágrze/ wielkim iest lekárstwem/ dáiąc tego extráktu kwinte z Aquáwitą z winá/ ábo z lagru wypaloną/ pocáć sie potym.

Kámieniu w nerkách y w pecherzu.

Kámieniu ták w nerkách iáko w pecherzu/ własnymy pewnym iest lekárstwem. Abowiem go nietylko krzy/ y moczem wywodźi/ ále też Nerki y Pecherz/ w ktorych pospolićie sie zámnaża/ ták pośila y vtwierdza/ że zá długi czás wolne od niego bydź mogą. Ten Extrákt álbo Klissus/ iáko go Alchimistowie miánuią/ tym sposobem bywa od nich wyćiągniony;

Sposob tego Ekstraktu czynienia.

Biorą oleyku tegoż źiela (o ktorym záraz niżey mowić bedźiemy) ábo temu podobnego. Soli/ y wodki tákże z tey Pietruszki Macedonskiey/ káżdego zárowno. Te trzy rzeczy/ we trzy skláne Alembiki/ sobie rowne/ nosy długie máiące/ káżdą zosobná wláć. A nosy Alembikow złączywszy wespoł/ dná gliną dobrze obwárowawszy/ żeby sie od ogniá nie popádáły. Ná te kolbe/ álbo helm obszerny z nosem włożyć/ y dobrze zewsząd zálutowáć/ żeby párá z żadnego namniey ná strone nie vchodźiłá. Tákże nos álbo rure z recipientem conalepiey obwárowáć/ y wolnym ogniem distilowáć: strzegąc tego/ żeby namniey nie przygorzáło: y ták ten extrákt bedźie/ ktory Klissum zowią/ ktorego wysszey opisánym obyczáiem do potrzeb lekárskich możemy vżywáć.

Oleiek.

Oleum

TEn iáko z inych źioł bywa robiony/ ták z nasienia wybiiány/ iáko z korzenia y z inych częśći tego źiela Alchimiyskiem sposobem dystylowány.

Flágmie.

Flagmistym y kliowátym wilgotnośćiom/ ktore bywáią przyczyną zágniłośći w żyłách/ bárzo przynależący/ y toż co y Extrákt wysszey pomieniony czyni/ ieno nie ták potężnie.

Páráliżu

Zosobnośći członkom Páráliżem náruszonym/ ktore władzą y czuynosć vtráćiły/ bárzo służy/ ták go przez vstá vżywáiąc/ iáko ie nim náćieráiąc.

Jásney slepoćie.

Oczom záćmionym/ álbo

Slepoćie iásney (ále iescze niedoskonáłey) ktora z boiáźni wielkiey/ álbo z przeleknienia/ ábo z zbytnych/ y głebokich myśli y z frásowliwych przypada/ wielkim iest y nieprzepłaconym lekárstwem y rátunkiem/ często go vżywáiąc.

Żołądkowi.

Subtelni Mistrzowie piszą/ iż żołądkowi grubemi y zbytnemi potráwámi obłożonemu/ ábo znáćiągnienia złych y plugáwych wilgotnośći do niego: Oleyku tego kwinte ná raz biorąc/ bydź rátunkiem wielkim. Ale do tego ma bydź nasienie zbieráne gdyby Miesiąc był w Strzelcu wstepuiącym/ álbo wschodzącym/ o dwudźiestey czwartey godźinie tego vżywáiąc. Ale tu prawdá przy nich samych zostáie.

Sol.

Sal.

SOl tákże flágmistym wilgotnośćiom/ w żyłách więcey niżli w inych częśći ćiáłá będącym iest vżyteczna. Przeto tym wszystkim dolegliwośćiom ktorym Extrákt y oleiek służy/ ieno tá słábiey.

Żołądkowi.

Tá często vżywána/ żołądek od wilgotnośći złych zágniłych y smrodliwych záchowuie.

Moczu.

Mocz potężnie wywodźi/ przechody iego zátkáne otwieráiąc y wychedożáiąc.

Nerkom. Pecherzo.

Nyrki zámulone.

Pechyrz z szlámowátośći flágmistych wyćiera/ gdźieby ná schodźie Kśieżycá byłá vżywána.

Kurczo y pokrzywionym członko.

Kurczom/ y członkom pokurczonym/ to źiele w winie wárzone/ á ćiepło przykłádáne iest lekárstwem/ zwłasczá gdźieby z źimnych wilgotnośći pochodźiły.

Artetyce.

Artetyce/ to iest łamánia w stáwách y w członkách/ z oleykiem tegoż źiela náćieráć/ wielkim bywa rátunkiem.

Wrzedzienicom w oczách/ Kárbunkułó.

Wrzedzieniczki w oczách w kacikach przy nosie (ktore Grekowie Ægilopas miánuia) spadza bez szkody/ puszczáiac iey ná nie.

Kárbunkuły/ to iest/ wrzody ogniste/ z kolery wysmáżoney ze krwia zmieszáney/ tá sol z Ruciánym octem dáie rátunek/ pláty mácząiac y przykłádáiac.

Mocz. Kámień.

Mocz/ y

Kamień potężnie wywodzi/ tá sol w oleyku tegoż ziela roztárta/ y tym pepek y łono náciecáć ciepło.

Kádunky.

Padáiacey niemocy/ ktora z zátkánia sklepikow/ álbo komorek w mozgu/ flágmistemi wilgotnościámi surowemi y miaższemi/ pospolicie bywa/ lekárstwem doswiádczonym iest/ tym sposobem: Liścia z kłaczem y z korzeniem tego Opichu wziac/ pokiby ná niey kwiát nie dożrzał/ áni opadł/ wziać: á to ráno po wschodzie słońcá/ gdyby ksieżyc był w trzecim stopniu Lwá/ álbo w szostym álbo dziewiatym/ w domu tákże dziewiatym: (bo ná ten czás Miesiac ciepleyszego y suższego iest przyrodzenia) To wszytko drobno posiekáć: Do tego miálko vtártego Kuperwaseru Wegierskiego w dziesieciornásob/ y to dwoie warstwámi w alembiku przekłádáć y distilowáć. A to co sie wyciagnie/ znowu zás ná onże fus wláć/ dziewiećkroć to powtarzáiac. Tego po puł łotá káżdego dniá vżywáć ná schodzie ksieżycá po pełni.

Mágia.

PRzeciwko puchlinie/ y zátrzymánemu moczu/ tákże dla wzbudzenia potu/ gdy ziela tego chcemy vżyć/ ma być w cále kopány gdy Sáturnus byłby we Lwie/ á ksieżyc pod ziemia. Tákże

Zás gdy go chcemy vżywáć do rozgrzewánia żoładká záziebionego/ tedy ma bydź bràny gdyby pánny znák niebieski był we lwie/ á słonce ná okragu niebá nászego. Miesiac tez w znáku ciepłym.

Korzeń tego ziela/ w ten czás kopány bywa kiedy słonce/ y miesiac w szesnastym stopniu/ we dwudziestym czwartym/ ábo w szostym á dwudziestym lwá bedzie. Ten w winie przez noc moczony/ żołzy z inych wilgotności kliowátych/ z lipkich y miasszych/ pod szlira/ ná szygi/ zá vszymá skrzeplemi/ piiac to wino/ rozgania/ y wniwecz obraca.

Rossądek.

W Niedostátku tego Opichu ábo pietruszki Mácedońskiey/ bespiecznie możemy iákiegokolwiek inego Opichu/ miásto niego wziac y vżywáć.

Opich Alexándriyski ábo Kobyli. Rozdział 72.

Petroselinum Alexandrinum, & Apium grande.

PIetruszká álbo Opich Alexándriyski/ drudzy Opichem wielkim/ drudzy Kobelim/ álbo końskim zowia: rożny iest od Opichu Mácedońskiego. Bo ácz korzenia iest mnieyskiego/ ále liścia szerszego y wietszego/ zielonośći ciemnieyszey. Korzeń iego cienki á długi/ wiele drobnych odnożek z śiebie puszczáiac. Ten zwierzchu czarny, we wnatrz żołtáwy/ y miekki: zapáchu ciezkiego y przykrego: Smáku troche w vstá szczypiacego/ ábo máło ostrego y gorzkáwego. Liśćie gdy podrasta/ coś do Pietruszczánego sie ma/ álbo rádniey do Dziegielu Włoskiego/ liścia: zwlaszczá ktore nie z kłacza/ ále z korzenia sie puszczaia krzyż sie rozkłádáiace/ ku ziemi pochełe/ ieno dáleko wietsze/ y wykroiu głebszego/ zielonośći też nie ták ciemney/ iáko Pietruszká ogrodna. To miedzy pálcy roztárte/ ma zapách z przodku pietruszczány/ ále sie wnet potym w vprzykrzeyszy odmienia: ktorym zapáchem przykrym/ predko sie nozdrzom y mozgu vprzykrza. Kłacza mocnégo/ we wnatrz czczego: zwierzchu lasłowánego álbo stryfiástego/ wysokiego/ á gesto gałezistego. Na wierzchu okołki wielkie/ kwiátem białym kwitnace: Bzowému kwiatu wiecey/ niżli ktoremu innému podobné. W ciepłych kráinach w Kwietniu kwitnie. Z tych naśienie obfité y gesté/ zosobná káżdé ná swey stopce/ obdłużné/ ciemno száré/ á iáko Miesiac zgieté. Smáku ostrégo/ y zapáchu mocnégo. To w

kráinach

kráinách gorących / iáko w Murzyńskiey ziemi w Máiu dozrzewa: v nas / nietylko żeby miáło doyrzeć/ ále áni w śiané wschodźi.

Mieysce

To źiele/ nie przeto Alexándriyskim rzeczoné iest/ żeby tám miáło przez śie rosnąć/ ále że z Indiey y z innych przyległych kráin do Alexándriey bywa w obfitośći przywożoné/ zkąd potym do inych stron rozwożą. Rośćie/ iáko wielkiego doświádczenia ludźie piszą/ w Indyách/ w źiemi Murzyńskiey/ y ná niektorych mieyscách w Egypćie.

Opich nász wielki/ ábo Kobyli.

Náyduie śie w tych stronách nászych/ podobne źiele/ temu opisániu/ ktore wielkim Opichem ábo Kobylim zowiemy: y ten niektorzy chcą mieć zá Opich/ ábo pietruszkę Alexándriyską. A ten poki młody/ przychodźi do vżywánia stołowego. Ale iákoby miał bydź przystoynie Opichem Alexándriyskim/ rozsądkowi inych to polecam.

Ten v nas sam przez śie rośćie ná mieyscách ćienistych/ wilgotnych/ w ogrodách/ pod sády. W inych stronách/ choć też rośćie sam przez śie/ iednák dla przyiemnieyszego y smákowitszego stołowego vżywánia/ iáko w Angliey/ we Fráncyey/ w Niderlándźie/ y w Niemcech/ gdźie śie w vżywániu iego kocháią: bywa śiány.

Przyrodzenie.

Iest przyrodzenia ćieplego w wtorym stopniu/ á weśrzodku trzeciego wysuszáiącego: Acz drudzy twierdzą w trzećim go stopniu rozgrzewáć y wysuszáć. Rozprowadzą/ rozćieńczą/ wywodźi. Listie y korzenie poki nie wyrośćie/ tákże naśienie/ bywa do potrzeb lekárskich vżywáne.

Mocy Skutki.

Listie tego źiela młode/ przychodźi do stołowego vżywánia miásto iárzyny / iáko Sir álbo Szpinak. Ale gdy w głab wyrośćie y schrośćieie do iedzenia śie niegodźi. Korzenie też iego. iáko Ogorki álbo Rzepę kwászą/ y to do przysmáku do roku chowáią. Drudzy surowego korzenia vżywáią miásto lekárstwá/ częśćią dla zapáchu wdźięcznieyszego vstom. Do ryb miásto pietruszki bywa kłádźiony. *(Potráwá.)*

Piersiom/
Płucom/
Zołądkowi/
Wątrobie/
Slezienie/ y inym wnetrznośćiam zámulonym bywa rátunkiem/ ábowiem ich zátkánie otwiera korzeń w winie wárzony á trunkiem vżywány. Dios. *(Piersiom. Płucom. Zołądkowi. Wątrobie. Sleźienie.)*

Tychże wnetrznośći pomienionych boleśći vśmierza. Konstán. *(Boleśćiom wnetrznośćiom.)*

Wietrznośći w żołądku y w kiszkách ktore śie vstáwicznie koláca y w kiszkách gruchocą/ tákże wárzonego iuchę piiąc/ rospądza. Dios. *(Wietrznośćiom.)*

Zołądek do trawienia pokármow czyni sposobny/ grzánkę miáłko vćiártym korzeniem iego/ nápoły z Cynámonem posypáć/ y ná occie vżywáć/ álbo z ćieplym winem go piiąc. Tenże. *(Zołądku.)*

Kolikę y gryźienie w żywoćie vśmierza/ z winem ćieplym vżywány. *(Kolice.)*

Czyśćienie Mieśięczne Pániom przed czásem záwśćiągnione wzbudza y wywodźi/ puszczáiąc go w łono wszelkiem. Tab. Tákże naśienie iego z ćieplym winem miodem podśyconym piiąc/ co go kwintá według wagi záważy. Dios. *(Mieśięczney.)*

Mocz zátrzymány nád przyrodzenie wywodźi/ toż naśienie zpitym miodem piiąc. *(Mocz wywodźi.)*

Pleurycznemu kłoćiu w bokách/ piiąc y párząc. *(Pleurze.)*

Sciátyce y boleniu w biodrách/ kąpiąc śie w nim/ álbo gębkámi náparzáiąc. Plin. *(Scyátyce.)*

Zimnice wszelákie odpądza ćiáło nim náćieráiąc z oliwą: Abo go dáć pić z piwem ćieplym przed przyśćiem. Dios. *(Zimnicy.)*

Moczu kápániem odchodzącemu / iárzyną go vżywáiąc/ ábo korzeń z winem piiąc służy. *(Moczu kápácemu.)*

Kámień ták z nyrek iáko z pęcherzá moczem wywodźi naśienie z winem piiąc. Tákże korzeń iego wárzyć y pić dobrze. *(Kámień.)*

Od Niedźwiádká vkąszonym. *(Od niedźwiadká.)*

Od psá wśćiekłego obrażonym / naśienie z winem *(Od psá wśćiekłe go obrázonym.)*

z winem pić y ná ránę dobrze go plaſtrowáć. Owa iáko Dioſzkorydes piſze/ teyże mocy y ſkutkow ieſt ktorych opich ſkálny prawdziwy.

Konſkiemu moczu zátrzymánemu.

Konſkiemu moczu zátrzymánemu/ że cztery loty miálko vtártego korzeniá/ á ze cztyromá kwartámi winá zmieſzawſzy w gebe wlać koniowi/ záraz mocz puści.

Bolaczkom twárdym.

Bolaczki y gruczoły twárde w otok zbiera tym ſpoſobem: Wziać tego korzenia miálko vtártego lotow ſześć/ korzenia ślazu wyſokiego dwá loty/ mąki bobowey y ćiećiorczáney trzy loty/ chlebá białego osrzodki cztery loty/ ſádłá álbo ſmalcu ſtárego wieprzowego/ oleyku z ogorká oślego po pieci lotow. To wſzyſtko w wodźie wárzyć áż zgeſtnieie iáko káſzá/ y plaſtrowáć.

Pot zbudza.

Poty wzbudza.

Puchlinie.

Puchline z ciáłá wywodzi/ y mocz nád przyrodzenie zátrzymány/ z winem álbo z tegoż wodká trunkiem vżywány.

Pleſzowátośći głowy.

Pleſzowátośći ná głowie/ włoſámi czyni poroſłe/ wodká z tego zielá cześto náćieráiac.

Rány z iádowićie.

Rány wſzeláką zyádowićione/ ták od beſtiy iádowitych/ iáko z broni iádem nápuſczoney vczynione/ leczy iád z nich wyćiagáiac y trawiac/ pomieniona wodká z tego zielá wymywáiac/ á w niey chuſtkę maczáiac y ná rány kłádac.

Członkom od márzłym.

Członki odźiebione y obumárłe odżywia ſok z naśienia/ z zielá/ z korzenia/ y z kwiećia wyżęty/ y do zgęſczenia wárzony/ tym pomázuiac.

Członkom martwym z ogniá piekielnego.

Ciáłu zmartwiáłemu z piekielnego ogniá Gangrena Grekowie zowia/ tenże ſok inym maśćiom przymieſzány ieſt doświadczonym lekárſtwem. Co Chirurgowie vczeni zá ſekret wielki máia.

Extrákt álbo Cliſſus Alchimiſki.

Extractum Cliſſus.

Wielkim ieſt lekárſtwem wyćiagnienie iſtnośći z tego zielá/ wznieceniu czyśćienia Mieśiecznego białymgłowom/ dáiac go według lat po kwinćie z wodka Rućiána/ ábo mietczána/ ábo z żołćia bykowa/ á z wodka z śiwioznki. Náprzykład: Białeygłowie ktoreyby rok dwudźieſty niedoſzedł/ gdźieby chorobá byłá záſtánowiona przyrodzona/ dáć tego Extráktu wtorego ábo trzećiego dniá po nowiu Kśieżycá z Rućiána wodka/ podług przerzeczoney miáry. Záś tey ktoraby lat dwádźieśćiá miáłá/ á trzydźieſtegoby iey niedoſzło/ z żołćia bykowa od pierwſzey kwádry áż do pełniey. A ktoreyby trzydźieśći lat minęło/ á do czterdźieſtego niedoſzło/ tey od pełniey/ áż do kwádry oſtátniey z wodka mietczána. Náwet te ktore około piaćidźieśiat lat máia/ tym od kwádry oſtátniey/ áż do ſchodu Kśieżycá z wodka z śiwioznki pić dawáć.

Mieśiecżney chorobie białogłowſkiey.

Wtorego álbo trzećiego dniá po nowiu Kśieżycá.

Oleiek.

Oleum.

Wilgotnośćiom w mozgu. Oczom ćiemnym.

TEn wilgotnośćiom mozgu. Tákże Oczom służy. Abowiem wzrok ćiemny y náſłábiáły nápráwia/ y byſtry czyni/ po puł kwinty káżdego dniá w vśćiech go co nadłużey trzymáiac/ á znienagłá w śię puſczáiac/ y połykáć.

Głowy boleniu.

Bol głowy z źimnych wilgotnośći/ y zbytnich w niey bedacych vkłáda/ z winem go piiac. Tymże ſpoſobem

Zawrotu głowy.

Zawrotu głowy ieſt rátunkiem/ káżdego dniá vżywány.

Zołzom. Wolom.

Zołzy pod ſlira/ álbo w ſlerách twárde.

Wole ná ſzyi leczy/ przerzeczonym obyczáiem vżywány. zwierzchu też nim mázac. A vżywáć go wieczornego czáſu/ ná ſchodźie Kśieżycá. A záś ná wſchodźie nim zwierzchu námázuiac.

Iádu y trućiznie.

Iádom y trućiznom/ bywa niepoſpolitym rátunkiem/ zwierzchu mázac/ wewnatrz przez vſtá biorac.

Sol.

Sal.

Zołći w ćiele.

TA żołći y wſzytkiego ćiáłá kolerze służy: octem rozczyniona/ á potym w vśćiech trzymána.

Rymie.

Z głowy śćiaga Kátárus y wilgotnośći flegmiſte zágniełe. Przeto

Dźiegnie.

Dźiegnie/ álbo dźiąſłom gnoiacym/ ieſt rátunkiem/ pomázuiac.

Szorbachu.

Szkorbut/ to ieſt/ gnilec w vśćiech/ miáſto hálunu nia záſypuiac/ leczy.

Kámien w nerkach y w pecherzu.

Kámien z nerek y z pecherzá częſtym á práwie vſtáwicznym vżywániem wywodźi. z Nerek go pedźi z oleykiem á z extráktem zmieſzána/ łono tym námázuiac/ y krzyże mocno náćieráiac.

Ciekaczkom wodniſtym. Żołtáczce.

Biegunki názbyt wodniſte do przyrodzonych ſtolcow/ zgęſczáiac/ przywodźi.

Zołta chorobe ſpadza/ dáiac iey z ſzáfránem/ á z wodka kánianki Włoſkiey pić.

Wrzodom. Ránom. Zágniełym. Sadzelom.

Wrzody zágniłe.

Rány plugáwe.

Sadzele ſmrodliwe/ roſtárſzy ia w winie wymywáć/ á potym oleykiem tegoż zielá zákrapiac/ obyczáynie obwiezáć. Ták nie tylko ie wychędoży/ ále záwżdy y zágoi.

Mágia

Trzećec z ćiáłá wywodźi.

ŻYwe ſrebro/ ktorym w ćiele wielkie ſzkody czyni przemázániem/ álbo nie vmorzeniem iego doſtátecznym/ álbo Turbitu z niego do vżywánia dániem: tákże niepotrzebnym w izdebce mázániem: nád inne lekárſtwá/ ieſt wielkim á doświádczonym rátunkiem/ według znákow niebieſkich y plánet/ w kopániu korzenia/ w bràniu náći iego y wzbieránu naśienia. Gdy chcemy tego zielá korzenia vżyć do wywiedźienia kámieniá/ ma bydź kopány/ gdy Mieśiac pod źiemia będźie w Ráku. Soli tákże z tego zielá gdy potrzebuiemy do wrzodow zágni-

hch

Ránom wrzodom zágniłym.

łych y do ran plugáwych/ niechcacych śie goić/ każa to źiele zbieráć ze wszystkim/ z korzeniem/ z liśćiem/ z kłaczem/ z kwiátem/ y z naśieniem/ w Máiu/ gdy nam w pierwszy stopien Niedźwiadek wznidźie/ á Mieśiac pod ziemia bedźie słonce też w domu z Iowiszem y z Wenera/ w znáku Bliźniat. A to wszystko vsuszywszy/ y drobno pośiekawszy/ w occie winnym bárzo śilnym y ostrym/ przez trzydźieśći dni moczyć. Potym czásie zlawszy z tego ocet/ źiele ktore mokło w gárncu surowym niewypalonym/ dobrze wierzch gliną zálutowawszy/ w piecu gárncárskim/ ábo w cegielnym wypalić: Ten popioł biały ták vpalony/ w on ocet ktory był odlany znowu wsypáć/ y co napilniey go w nim rozetrzeć. Náżáiutrz też on kałkus przez sukienny/ álbo pilśniány płát przecedźić/ y w nowym gárncu polewánym wárzyć: Záczym sol bárzo piekna/ biała/ przezrzoczysta/ bedźieß miał/ ktora rány/ wrzody/ sadzele wszelákie záplugáwione/ zágniłe/ y smrodliwe/ bez wszelákiey boleśći/ gryzienia/ y sczmienia wychedaża/ wysusza/ y do goienia sposobne czyni.

Rozsadek.

Matthiel ten Opich twierdźi bydź Lubczykiem/ y gáni Fuchsiusá ktory go opichem wielkiem/ y końskiem ábo kobylem zowie: ieno dáleko godnieyszy nágány/ bo śie ztad znáczy że tego opichu niewidał. Tákże Theodor Tábermontan nie iest prozny odtey nágány/ ktory tenże kobyli opich Gireni náßym zowie. Może bydź Gir Hipposelinum/ ále agreste.

Gir álbo Girz/ Rozdźiał 73.

Hipposelinum agreste, Olusatrum, Pseudo smyrnium, & selinum agrion. Ger.

Gir náßym ludźiom dobrze znáiomy/ ábowiem bywa wdźieczną y przyiemną iárzyną ná Wiosne poki w kłacze niewyrośćie. Liśćia iest podobnego Opichu wysokiego/ tákże kłącza/ kwiatká/ y naśienia. Korzenia niewielkiego/ ćienkiego/ białego: zapáchu nie wielkiego/ nie przykrego.

Mieysce

W ogrodách/ w sadách/ w ćienistych sam przez śie rad rośnie/ pod drzewy. Tákże miedzy gáymi y krzewinámi.

Przyrodzenie.

Rozgrzewa y wysusza w wtorym stopniu. Zwarza/ rośćina/ wywodźi/ y vśmierza.

Moc y Skutki.

Ciekaczki ze slisko ści w kiszkách záwściagá/ naśienie iego z iákakolwiek polewka piiac. Tabe.

Ciekacz kom.

Sciátykę/ y boleśći w biodrách/ w krzyżách/ W paciérzách tákże vkláda/ korzenie tego źiela w winie wárzone/ y tego po dobrym trunku ćiepło przez niemały czas ráno y ná noc vżywáiac.

Scyátyce. W krzyżách w paćierzách boleśćió.

Cieżkiemu pusczániu moczu/ tenże trunek wielkim iest rátunkiem.

Moczu ćieżkiemu pusczániu.

Kámien nerkowy moczem wywodźi/ korzen w winie wárzony/ á trunkiem vżywány. Też nyrki nim nágrzewáć y náparzáć dobrze.

Kámien.

W żołtey niemocy/ ták pokármem/ iáko lekárstwem vżywáć go dobrze.

Żołtaczce.

W ledźwiach bole vkláda/ naśienia tego czwierć albo pułtorá lotá/ z winem pić dáiac.

Ledźwiy bole.

W pechyrzu świerzb leczy/ nác miálko vtárszy/ po trwincie co z nastodßym winem piiac.

W pechyrzu świerzb.

Moczu z ćieżkośćia wielka/ kápániem odchodzacemu iest rátunkiem/ tákże go prochem w winie słodkiem/ álbo w tymże go wárzac á pić dáiac.

Cieżkiemu pusczániu moczu.

Owa tychże skutkow iest y tey mocy ktorych Opich wielki/ ieno słábiey.

Rozsadek

Niepotrzebnie Gir z opichem wielkim ábo kobylem mieszáia/ y zá iedno mieć chca/ bo opich śilnieyszy iest w spráwách y w skutkách swych niżli gir: co ták z zapáchu/ iáko z smáku oboygá snádno poiać. Mym zdániem opich wysoki álbo kobyli iest sámcem. Gir zás/ względem podobienstwá w kształćie y w skutkách/ sámica.

O Sczawiách kobylich Rozdźiał 74.

Rumex, Lapathum, Rhabarbarum Monachorum.

Mengelwurtz / Streiffwurtz / Grindtwurtz / Strupplattich.

SCzawow ßeścioráki znáyduiemy rodzay / Końſkimi wßyſtkié miánuiemy. Wßákże dla rożności przydáiemy káżdému przemiánek: iáko Kobyli ſczaw ogrodny: kobyli ßczaw wodny / albo blotny / ꝛć. ꝛć.

Rumex sativus, vel Lapatum Latifoliū & Rhabarbarum monachorum. Wider mángolt wider ampffer Sitter wurtz Suben krautLen denkraut

Piérwßy ogrodny Sczaw końſki / ktory Reubarbarum omylnié y fałßywie zowią. Liſteczki z ziemie záoſtrzoné rámionáwe wypuſzcza / ktore ſię záczáſem rozraſtáią w wielkie y w ßerokie á zielone ſtawáią. Klącza ná dwá łokćiá wzwyß / ku wierzchu kwiatkow żołtáwych / geſtych / z ktorych potym trzygránowite naśienie bywa kośmáte. Korzenia miąsßego / dlugiego / żoltego.

Rumex Silvestris Hipolapatu. Wildtme golwurtz wiedl ampffer.

Drugi dźiki ábo leśny y płonny / ma liśćie podobné ćwikle czarney ábo Bábce / miękkie / niſko / ná łokieć wzwyß: klącze puſcza złobkowáné Kwiatkow rumiénnych. Naśienia drobnego / ciemnorumiánego; korzeń żołty / y gorzki.

Lapathum acutum crispum: Krauß ſpitz mengolwurtz

Trzeći liſtu kędźierzáwego / ſpiczáſtßego / y kończyſtßégo / węzßego. Inemi okolicznośćiámi do pierwßych podobny / tákże ſkutkámi.

Hidrolapatu Lapatū palustre, Hypolapatū, oxylapathum. Weyerámpffer.

Czwarty wodny ábo błotny / pierwßemu mało niepodobny / liśćia ßerokiego y przytwárdßym ná łokieć długiego / korzenia miąźßego / długiego / y twárdego. A ten dwoy ieſt wielki y mnieyßy.

Rumex aquaticus seu palustris minor Klein ampffer.

Piąty / wodny ábo błotny mnieyßy / ábo głuchy / czwartemu we wßem podobny / ieno też we wßytkim drobnieyßy.

Lapathum minimum Rumex minimus. Klein grindt wurtz.

Szoſty ze wßéch namnieyßy y nadrobnieyßy. Liſtéczkow wąſkich / klącza gáłęźiſtego / ná tych kwiateczki drobne przy ſtopkách liſteczkow ſwych / z ktorych tákże naśienie drobne.

Hipolapatum rotundifolium pseudora.

Siodmy ſczaw nam w tych ſtronách máło znáiomy. Liſtu okrągłego / á ile od ſpodniego klącza łaſkowánego / ku wierzchu iednák liſteczki zaoſtrzone y ßpiczáſte / ná obdłużnych ſtopkách oboie / ták zwierzchné iáko ſpodnie. Korzenia nie rożnego od inych kobylich ſczawiow. Tákże ſkutkow.

Rumex vel Lapatum sanguineū Trächenblun.

Oſmy czerwony / ábo krwáwy ktory sanguinem draconis zowią. O tym na koncu Rozdźiału.

Miéyſce.

PIerwßy / w ogrodźiech ſláncowány od ludźi ſtárodawnych bywał / dla ſtołowego y lekárſkiego vżywania / tych czáſow zániechány.

Wtory ná polách przy drogách / ſćieżkách / przy płotách y párkanách.

Trzeci tákże.

Czwarty / przy bágniech y wodách. Tákże Piąty.

Szoſty ná płoninách / przy leśiech. Siodmy w ogrodách.

Przyrodzenie.

Sczawié kobylé ſą przyrodzenia mießánego / liśćie ich wárzone a vżywáne / odmiękczáią żywot. Záś naśienie zátyka y zátwardza / iednák máią pomiárkowanié w rozgrzewániu y w chłodzéniu. Też wßytkié máią moc wyſußánia / rozczyniáią miernie / odrażáią y rozpądzáią / wyćieráią.

Moc y Skutki wßytkich kobylich Sczawiow wobeć.

Kobeli ſczaw proſty.

KOnſkich ſczawiow liśćie wárzone/ á po-trawa vżywane/ ábo z wárzonych iuche piiac/ żywot odmiekczáia. Dioſ.

Zywot odmiekcza.

Gruczoły ábo bolaczki twárde/ z ktorych dziur ropá iáko miod ſie puſcza (Melliceridés zowia) ſok z kobelego ſczawiu korzeniá/ z oleykiem Rożánym/ á z ßáfránem zmießány/ y plaſtrowány.

Bolaczki twárde otworzone leczy.

Sczawiow naśienie z woda/ ábo z winem w trunku vżywáne/ ábo z piwem/ pol lotágo ſtárßy/ czerwonke y ine ćiekaczki záwśćiaga. Plin.

Czerwonkom y ćiekaczkom inym.

Krztußenia y womity záſtánawia/ á zwłaſczá kwáśnych ſczawikow naśiente/ tákże go pol lotá z winem pić daiac.

Krztußeniu.

Krwia zbytnie pluiacym/ toż naśienie we dżdżowey wodźie wypłokáne/ przydawßy ſoku z oſtroſtrżeczyny ktora Akacia zowia/ iáko ziárno ßocowice/ rychłym y pewnym ratunkiem bywa.

Krwia charkáiacym.

Czynia purgácya z liśćia y z korzenia kobylego ſczawiu/ ſáletry troche przydáiac/ iucha roſczyniwßy/ octu troche przydawßy/ raz y dwá przez vſtá ćiepło dáia. Háli.

Purgácya.

Toż rozumieć mamy o naśieniu wielkiego ſczawiu konſkiego.

Od wśćiekłego pſá obráżonym/ w kobylem ſczawiu ráne nágrzewáiac y wymywáiac/ á liście tłuczone zwierzchu przykłádáć. A przytym wárzyć go z liściem y z korzeniem/ y pić iuche.

Od pſá wśćiekłego obráżonym.

Kobeli ſczaw dziki.

Zolta niemoc ták ſtolcy/ iáko moczem wywodźi/ liście z ßpiczátego ſczawiu kobylego w winie wárzone/ á przez kilká dni trunkiem vżywáne. Tákże

Zołtáczce.

Przećiwko wßelákim iádom y trućiznom przez vkaßenie od beſtiy iádowitych/ ieſt lekárſtwem z winem vżywany.

Iádowitemu vkaßeniu od beſtyi.

Tredowáćiny z twarzy y ine kroſty.
Lißáie y
Swierzb z ćiáłá.
Zmazy wßelákie/

Tredowáćiná. Lißáiom Swierzbu. Zmázom

Paznogćie chropowáte y párßywe/ korzeń ſczawiu kobylego w oććie wárzony/ ábo ſurowy vtárty/ á octem roſczyniony/ tym pomázowáć ná noc. Ale potrzeba pierwey te czesći ćiáłá zeßpecone ná ſłoncu wyćieráć ſáletra octem roſpuſczona. Albo z rożánym oleykiem/ z ſola oczkowáta/ á octem winnym roſtworzyć/ y námázowáć.

Páznokćiom chropowáiym

Swierzb ze wßyſtkiego ćiáłá ſpadza/ kapiac ſie w wodźie wárzonego kobylego ſczawiu. Abo korzenia iego vwierćieć/ y w łáźni ſie nim náćieráć. Toż ſok z niego wyżety z śiárka zmießány czyni.

Swierzbu.

Kroſty z twarzy ſpadza wodká z kobylego ſczawiu/ z liścia y z korzenia wyćiagniona/ troche Kámfory przydawßy/ tym ſie vmywáć.

Kroſtom ná twarzy.

Mocz wywodźi/ tłuczony á ná łono przykłádány/ ábo w winie/ á w oliwie wárzony. (Plat)

Moczu.

Gruczoły y świnie wrzody zá vßymá/ świe-

Swinim wrzodó.

...że y nowo nábiegłe roſpadza wárzony korzen kobyle° ſczawiu w winie/ á plaſtrowány Dio.

Słezienie

Slezienie nábrzmiáłey y zátkáney / rátunkiem bywa tenże korzen z octem winnym plaſtrowány / abowiem ia ścienczа/ y trawi w niey zbytnie wilgotnośći. Gál.

Kámien nerkowy

Kámien w nyrkách krzy y moczem wywodzi/ korzen w winie wárzac/ á iuche ráno y ná noc piiac. Albo miáłko vtárty z winem co puł łotá záważy/ dáiac : á ile ſláncowány y siany.

Wrzodom zauſznym.

Wrzody zauſzne / á ile świeże/ rozgánia/ z ſádłem gesim/ z káczym/ ábo z wieprzowym náćierane/ y plaſtrowáne. Plat.

Dychawicy.

Dych twicznym ieſt rátunkiem ślaz w maśle młodym bez ſoli wárzony/ álbo ſmáżony/ á pożywány. Plat.

Swierzb ſuchy y wodniſty

Swierzb ſuchy y wodniſty.

Liſzáiom

Liſzáie ſpadza y leczy ſok z tego korzenia z oleykiem orzechowym / á z máźia wárzony/ potym przecedzić/ wáinſztynu miáłko vtártego przydáć/ y ſadz/ á pilnie vmieſzawſzy náćieráć. Plat. Item ſok tegoż ſczáwiu liścia z złotoluſkiem/ ábo z Arſzenikiem vtárty toż czyni. Abo w occie wárzony/ y ſurowym náćieráiac/ toż też czyni.

Wrzody twárde zmiekcza

Wrzody zmiekcza/ w otok zbiera/ y otwiera/ liście ábo y korzen z wieprzowym álbo z gesim ſádłem/ ábo z oliwa vtárty/ tym náćieráiac. Plat.

Mocz pedzi.

Cieżkiemu moczu puſczániu / ieſt rátunkiem w wodźie/ ábo w winie wárzony/ á trunkiem vżywány. Tenże.

Wątrobie.

Wątroby zámulenie otwiera y przechedaża

Puchlinie.

Puchlinie ktora nie wſzedy rowno nádyma ciáło / Leucophlegmatia y Hiposárka Grekowie zowia : ſoku z korzenia ſczawiu kobylego / liścia ſzpiczátego/ ze cztery łoty wziać/ ſoſnki poł łotá/ á z miodem práſnym przywárzyć/ y tego do vżywánia ná raz dawáć po łoćie y po dwu / może y wiecey według potrzeby y zdánia Lekarzá. Tenże.

Gliſtom

Gliſty z żywotá wygánia ſok iego pity

Flágmie z głowy.

Flágmie z głowy y z mozgu przez nozdrzá wyciaga ſok tego ſczawiu nápoły z ſokiem Ruciánym/ noſem w łaźni/ ábo w izbie ćiepłey ſarkány. Tenże.

Kroſtáwym.

Kroſtáwym/ ſczaw kobyli ſzpiczáty ieſt vżyteczny/ ták ſurowego iáko wárzonego vżywáiac. Tenże.

Vpławō

Vpławy pániom záwściaga/ naśienie vżywáne : iáko y w czerwonce.

Oxylapathu

Grindtwurtz.

Z osobnośći

Proſty ſczaw kobyli wieyſki ábo błotny.

Kroſtom

SOK z korzeniá tego Sczawiu z siárka vſmażony/ ſpadza z ćiáłá kroſty : tákże y świerzb/ tym námázuiac w ćieple.

Plánom ná ćiele białym.

Plány y pſtrociny ná ćiele białe á troche oſtre álbo chropowáte/ ſok z tegoż Sczawiu z maka Słonecznikowa vmieſzány/ ścierа / tym pomázuiac. Toż też

Piegom.

Piegi z twarzy / z rak / z piersi / y z innych cześci ciáłá/ zeymuie.

Zołtacce

Zołta niemoc leczy / ſuchy korzen miáłko vtárty/ á z polewka wárzoney ſzánty / trunkiem vżywány.

Vſzom boleiacym.

W winie wárzony / á w vſzy ćiepło puſczány/ boleść w nich vśmierza. Dioſ.

Boleniu zebow.

Táż iuchá w vśćiech ćiepło trzymána / bol zebow vkłada. (Tenże.) Albo iáko Plinius piſze / w occie wárzony / czeſto nim płoczac.

Gruczołom po ſzyi y zá vſzymá.

Korzen tego ſczawiu ná ſzyi noſzony/ zołzy po ſzyi y zá vſzymá/ rozgania. Tenże.

Vpławō

Vpławy białogłowſkie záwściaga / korzen vtłuc/ á ná łono przykładáć. Tenże.

Mieśiecżney.

Tymże białymgłowom czyſczenie przyrodzone mieśieczne záhámowáne wzbudza / z winem w trunku vżywány korzen. Tenże.

Párchō

Párchy y kroſty złe ná głowie / maść tym ſpoſobem z niego vczyniona / goi : Wziać z tego ſczawiu ſoku/ ſoku Babczánego/ ſoku polney Ruty/ po dwu łotu : piány ſrebrney łotow osm : Terpentiny w Rożáney wodce przepłokáney cztery łoty : Bleywáſu álbo Ołowiáney bieli wypłokáney / Máſtá przepłokánego / po trzy łoty : ſoku z Limoniy świeżych cztery łoty Zołtki dwá od iáiá : Soli oczkowatey miáłkiey łot : oleyku Rożanego trzy łoty : zmieſzáć to pilnie weſpoł/ á párchy y kroſty złe náćieráć/ do trzećiego / á nadáley do czwartego dniá ſpádna.

Twarz śliczna czyni.

Twarz chedoga y śliczna czyni / ściеráiac z niey kroſty wſzelakie y tredowáćiny.

Piegi.

Ogorzelinie.

Ogorzeliny y zmázy iákiekolwiek : Wodki wziać z kobelego ſczawiu wypaloney/ wodki Málunowey / po kwarćie : Jáſkołczych iáiec z dzieśieć: ſáletry chedogiey łot / wáinſztinu cztery łoty. To co ma bydź vtártego / conámieley vtrzeć : á z pomienionemi wodkámi z Alembiku przediſtilowáć/ y z ráná ta wodka twarz vmywáć / á ná noc oleykiem wáinſztinowym y z Migdałow ſłodkich zá rowno ich wziawſzy námázowáć. Hack.

Kroſtō

Kroſty wſzelákie z twarzy y ze wſzytkiego ćiáłá ſpadza. Tákże oſtrośc iey ściera tym ſpoſobem. wziać tego ſczawiu korzenia/ y omanowego po dwu łotu/ korzenia obrazkow álbo Diabliká/ Koſztywalu po łoćie/ Rzepiku/ Głowienek/ ſzerokiey Bábki po garzśći/ Koperwáſeru/ Alunu/ siárki żywey po dwu łotach/ Sáletry poł łotá/ Rożey garść/ łupin gránatowych iábłek garść/ winá y wody po kwarćie/ octu winnego oſtrego poł kwarty. To wſzytko przez kilká dni moczyć/ potym wárzyć / potym przez ośm dni w tey wodźie rece y ine członki kapáć. A potym chuſteczki maczáć w wodzce

rożáney á w Bábczáney/ Háłunu y koperwásseru troche do tego przydawßy/ ná też mieyscá kłáscy obwiiáć. Drudzy wárza kobyli sczaw y z korzeniem w wodzie/ przylawßy troche octu/ y tym sie obmywáia. Jni z korzenia miałko vtártego/ á z miodu máść czynia: ini octem záczyniáia/ á włáźni sie nácieráia.

Kobeli sczaw/ dziki ábo leśny.

Lapatum Syluestre.

Błyskáwość oczu y rozookość oddala.

KOrzeń tego sczawiu płonnego/ ná wiechu ksieżycá kopány/ iáko wymyślni mistrzowie pißa/ á przy sobie noßony/ od rozokich oczu y wzroku błyskáwego broni y záchowuie.

Od niedźwiadká obráżonym.

Tenże sczaw obráżonym od niedźwiadká bywa rátunkiem/ sok ábo iuche z niego piiac.

Przedtym vkaßenie iego ßkodzić nie može. Plini.

Boleściom rozmáitym skrytym.

Náśienie iego z winem pić dobrze. Abowiem rozmáite/ y skryte boleśći żołądkowe vśmierza y leczy. Plini.

Jnym chorobom służy.

Też do inych chorob też skutki ma/ ktore ine sczawie máia. Plini.

Kobeli sczaw wielki wodny.

Hidrolapatum. Groß waser ámpffer. Geſlántzte Mengelwintz.

NAd ine sczawie w tym Rozdziale pomienione/ zosobliwego przyrodzenia swego chropowáte páznokcie spadza / korzeń. O czym sie wyżßey o ich spolnych skutkách powiedziáło.

Páznokćiom chropowátym.

Złotym żyłkom iest lekárstwem/ iáko kázdy z nich. Syndárár.

Piiánstwu.

Przećiw piianstwu/ iest lekárstwem. tenże.

Jnym dolegliwośćiom tákże iáko inne służy / iedno słábiey. Dios.

Sczaw konski ogrodny

Lapatum satiuum.

Oczom płynacym.

PLynieniu oczu / sok sczawiu ogrodnego konskiego służy/ czolo nim máżac.

Nádymániu w pochodowániu.

Nádymániu z zbytniey checi do pochodowánia / y ćiekaczkom káżdym vżyteczny / iuchá z wárzonego trunkiem vżywána.

Krwia pluiacym.

Krwia pluiacym bywáia czynione kołaczki z iego liścia y z korzenia/ z trocha sáletry/ z trocha iuchy sczawiu liśćia záostrzálego y spiczátego. A gdy potrzebá w occie rozetrzeć co czwierć łotá/ ábo y pullotá / y dać pić.

Biegunkom.

Biegunki/ w winie wárzony/ zátwierdza/ trunkiem vżywány.

Mieso twárde kruchkie czyni.

Ná mieso twarde y stárego bydlećiá do vwárzenia trudne. Tákże do geśi/ kury y inych miásto pietrußki kłádzione / ná tych miast miekkie vczyni. Leuin. Lemni.

Rzygánie pobudza.

Wietrznośći gora pedzi y rzygánim ich z żołądká pozbywa/ iuche z niego piiac. Plin

Moczu.

Mocz wywodzi. Tenże.

Swierzbu.

Swierzb/ tákże iáko inne sczawie / w nim sie kapiac/ spadza/ z śiárka zmießány.

Zeby vmacnia.

Zeby mdłe/ żucháiac go vtwierdza.

Wzroku mdłemu.

Mdłość wzroku y zácmienie ich rospadza czysći / piiac iuche iego/ y oczy nia wymywáiac. (Tenże.)

Kámien nerkowy.

Kámień z nerek / z winem piiac / precz wypedza.

Piegom ná ćiele.

Piegi y ine zmázy z maka słonecznikowa śćiera.

Kobeli Sczaw Liśćia tepego y okragłego.

Pseudorhbarbarum Rumex folio rotundo.

Bolaczki twárde zmiekcza.

BOlaczki twárde zmiekcza y w rope obráca/ z sádłem wieprzowym/ ábo z gesim sinalcem vtárty / ábo w oliwie vsmáżony/ á plastrowany. Plat.

Sczaw konski Ktory Rhábárbarum omylnym zowia.

Rhabarbarum Monachorum. Minch Rhabarbaren.

Żołtácce.

ŻOłć z flágma stolcy wywodźi z ćiáłá/ czwierc łotá/ ábo kwinte korzeniá miałko vtártego / z trzećia cześćia kwinty Jmbiru w polewce kápłoniey/ álbo z kurczećiá biorac. Hieronim Tragus.

Żołta niemoc leczy/ tegoż sczawiu korzen w winie wárzony/ á ná czczo przez kilká dni po dobrym trunku ćiepło vżywány. Fuchs.

Sczaw konski pospolity błotny.

Oxilapathum Lapatum acutum. Grindt wurtz.

Plastr bolaczkom twárdym.

PLastr ná bolaczki twárde pod ktorym sie zbieráia/ ábo sie też rozchodza / korzen tego sczawiu z wieprzowym sádłem stárem vtłuc/ y z ośrodka chlebá rżánego/ y dobrze przykłádáć.

Dyminice.

Dymienicom ná dymionách ábo słábiznách plastr osobliwy/ liścia tego sczawiu z stárym wieprzowym sádłem bez soli/ álbo z owczym łoiem vtłuc/ wedwoy nasob sádłá do tego wziawßy/ y włożywßy miedzy liśćie tegoż ziela w goracy popioł zágrześć/ potym ćiepło ná dymienice przywinac. Toż też ná ine bolaczki plastruiac zbiera ie w otok/ álbo rozgánia. Apul.

Sczaw krwáwego soku/ ktory kwia Smocza zowia.

Lapathum rubrum, Rumex sanguineus, Sanguis Draconis.

Trachenblut/ Blutampffer.

SCzaw krwáwy / ktory krwią Smoczą przeto zowią / że z swych żyłek ktorych pełen / y poplecionych w sobie ma / sok krwáwy puszcza. Liśćia podobnego Zmindźie / abo do Sczawiu błotnego / iedno gęstszego / węższego y dłuższego / ciemno zielonego. Konskiemu sczawiu błotnemu wszystkim kształtem podobny.

Mieysce

W chłodnych kráinách wiecey się kocha / niżli w ćiepłych / sam przez się rośćie. Niegdźie też w ogrodźie bywa flancowány.

Mocy skutki.

Wdchá z wárzonego / żywot odmiekcza y purguie. Tákże sok / że wszytkiego tego źiela / piiac.

Purguie

Sczaw / ábo Sczawik / Rozdźiał 75.

Acetosa Oxalis.

Sawerampffer.

SCzawik kwáśny / wielki y máły / iednegoż kształtu są: wszákże wielki liśćiem / ták sczawiu kobelemu podobny / że podczás trudno ieden od drugiego rozeznáć / iedno że tego są mnieysze y gładsze: do tego trochę węższe / á záraz się od korzonkow puszczáiąc / iáko żeleźcá v strzał: tákże y po kłączu / máiąc smák w sobie przyiemny kwaskowáty. Korzonki ćienkie / długie / ále nie ták bárzo żołte / iáko Sczawiu kobelego: tegoż smáku iáko liśćie y z kłączem. Kwiátu rumiánáwego / ábo ceglástey bárwy. Z tego nasienie potym trzygránowite / rumiánáwe / drobne / zákonczone.

Drugi temuż we wszem podobny / tylko korzenia paciorkowátego / ábo guzowáte.

Są iesżcze inne Sczawiki tegoż smáku kwáśnego / iáko y pierwsze dwá: Jest ieden liśćia tępego y okrągłego / ktorym tylko od innych iest rożny: Łáćinnicy Acetosam, ábo Oxalidem rotundam, ábo rotundifoliam, zowią.

Oxalis rotundifolia vt Gallica

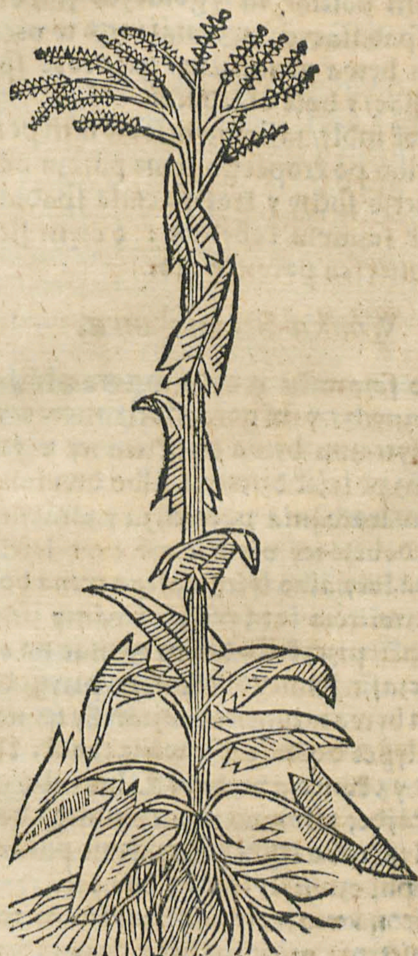
Wtory Sczawik kędźierzáwego liśćia / długiego y strzálistego / Oxalis crispa, rzeczony.

Trzeci Oxalis ouina, liśćie iáko włocznie máiący: kwiátu nadrobnieyszego y nagęstszego: tákże nasienia.

Czwarty naymnieyszy / listeczkow bárzo wąskich / obdłużnych y włoczniowátych.

Piąty tákże drobnego / ćienkiego / y troiáskego liśćia: wąskiego / á po kłączu długiego / odspodku iáko wárzeszki álbo łyszki. Te wszystkie iednych skutkow / y przyrodzenia iednego są.

Sczaw wielki.

Sczaw mnieyszy.

Mieysce.

Sam przez śie rośćie ná łąkách/ po miedzách: niegdźie go też w ogrodziech śiewáią. Rośnie y ná winnicach kámienistych/ ile wietszé. Inné mnieysze ná płoninach y dawnych vgorách y odłogach suchych. Listu okrągłego/ Fráncuzom pospolitszy.

Przyrodzenie.

Wszystkié są przyrodzenia chłodzącego/ y wysuszáiącego/ w wtorym stopniu: rozcináią, otwieráią/ y nieiáko rozśiekuią y trawią.

Moc y Skutki

Chęć do iedzenia.

Chęć do iedzenia vtrácona z zápalenia/ ábo też z przebrania kolery w żołądku/ wzbudza/ bądź sam surowy vżywány/ bądź też szálszá z winnym octem vczyniona.

Broni śię vpić.

A żeby śię winem rychło nie vpił/ wziąć liśćia sczawikowego/ naśienia portuláki ábo kurzey stopy/ kwiećia grzybieniá białego: to w chustke chędogą záwinąwszy/ w wino wpuśćić. Tákże

Obrzydzenie żołądká oddala.

Sáłatá z Sczawiku/ z Rocygi/ y z Endywiey/ nágotowána z octem á z cukrem/ y vżywána/ niechęć z żołądká oddala ktora bywa z przepełnienia y zwylania żołći wen.

Wątrobie zátkáney y gorącey.

Wątrobie zátkáney z grubey kolery/ tákże gorącey/ tá sáłatá ochłodą y rátunkiem/ rospráwuiąc ią w iey żyłách/ otwieráiąc y gorącość w niey gásząc y tłumiąc.

Prágnieniu vstáwicznemu.

Prágnieniu vstáwicznemu y nieugászonemu/ sczawiku dobrze vżywáć/ ták w potráwách/ iáko sáłata y szálszá.

Koleryczney biegunce.

Biegunki iákiekolwiek/ naśienie z wodką podrożnikową/ á z pigwowym sokiem pić vżytecznie/ zwłasczá gdy ćiekaczki te bywáią częste z kolery.

Glistom.

Glisty w żywoćie toż naśienie z octem vżywáne/ morzy y wywodzi.

Czerwonce.

Czerwoną niemoc/ z winem czerwonym ćierpkim/ álbo z Bábczáną wodką/ trunkiem toż naśienie vżywáne.

Mdłośćiom serdecznym.

W mdłośćiách serdecznych/ naśienia dáiąc miáłko vtártego po czwierći łotá y więcey z wodką Borakową/ ábo z Cytrinowym sokiem.

Od Niedźwiadká vkąszonym.

Vkąszonym od Niedźwiadká y od wszelákiego iádowitego chrobáctwá/ iest rátunkiem.

A ná oczo vżywány/ abo przed vkąszeniem od bestiy iádowitych/ ich vsczknienie szkody żadney nie vczyni. A to nietylko ziela sámego/ ále też nasienia iego.

Goracce koleryczney.
Gorączce morowey.
Kordiáce.
Sercá drżeniu.
Zołtáczce.
Wrzodo ognistym

Goraczkom kolerycznym.

Goraczkom morowym sprzeciwia sie y odpor czyni/ syrop z soku iego czyniony/ á z wodka tegoż ziela ráno y ná noc dawány.

Kordyácznym.

Drżenie sercá cierpiacym/tenże syrop osobliwym rátunkiem bywa vżywány. Tákże.

Zoltey chorobie iest lekárstwem zwinem pity.

Bolaczkom y wrzodom ognistym/ známienitym iest rátunkiem/ tym sposobem: Wziać liścia sczawikowego/ liścia locygowego/ sporyszu: To wespoł vwierciawszy/ przydáć białek álbo dwá/ oleyku z niedozrzáley Rożey troche/ y tym ogniste wrzody okłádáć.

Experiment ná wrzody iádowite/ ná goleniách ciało wyiadáiace/ ktore wilkámi drudzy zowia. Math.

Wilkom ábo wrzodom ciáło wyiadáiacym.

Wziać ze dwie dobre garści soli/ sczawiku ze wszystkim garść ábo dziesieć/ posiekáć/ y w nowy polewány gárniec studziennej wody ták nálać/ żeby ná czterý palce w niey zágraznelo: Potym do połowice wywarzywszy/ przydáć palonego háłunu iáko kokosze iáie spore/ vtrzeć go miálko/ Koperwásern biáłego iáko Włoski orzech/ y tym one wrzody złe wymywáć dwákroć káżdego dniá/ przed obiádem y wieczerza.

Ogniu piekielnemu.
Otok z oczu.

Ogień piekielny/ álbo Roża piekielna vśmierza/ z Roschodnikiem vtárty/ á octem rosczyniony y przywiiány.

Otok z oczu płynacy zástánawia.

Sok z Sczawiku.

Succus acetosæ.
Gorączkom kolerycznym.

SOk z Sczawiku osobliwie służy w goraczkách kolerycznych/ ábowiem kolerę subtelna y iádowita tłomi z wodka Podrożnikowa/ álbo Mleczowa/ ábo z sokiem Cytrynowym.

Sercá drżeniu.

Drżeniu sercá z gwałtownego vpalenia y goraca/ wodka z wołowego iezyká/ álbo z Borakowa/ á z kołaczkámi ktore zowia mánus Christi z perłámi/ dáiac pić/ predkim y osobliwym bywa rátunkiem. Toż też

Mdłości serdeczney.

W mdłości serdeczney służy/ ktora tákże ze zbytniey goracości y rozpalenia duchow w nim przypada/ trunkiem vżywány.

Czásu morowego powietrza.

Czásu morowego powietrza vżywáć go dobrze dla vstrzeżenia zárázy/ biorac klárysikowánego ná oczo pierwey niżliby z domu wyszedł po cztery łoty ábo łyszki/ przydawszy winá gránatowego dwie łyżce/ Dryakwie co naprzedniejszey dwá skrupuły/ ábo dwie cześci kwinty.

Kolerycznym biegunkom.

W biegunkách kolerycznych/ y w czerwonych/ dobrze tego ziela soku vżywáć z rożánym cukrem/ z sokiem Pigwowym/ á z glinka Ormienska.

Zebom boleiacym z goracych fluxow z głowy spadáiacych/ trzymáiac go w vściech wielkim bywa rátunkiem/ goracość spadkow gásząc/ y bole vkłádáiac.

Zebom boleniu.

Wzrok mdły/ iásny czyni/ oczy nim pomázuiac/ álbo po kropce go wnie pusczáiac.

Wzroku mdłemu.

Swierzb suchy y krosty z ciáłá spadza iáko y sok sczawiu kobylego: o czym sie ná swym mieyscu powiedziáło.

Swierzb.

Wódká Sczawikowa.

Aqua stillatitia.
Gorączkom gwałtownym.
Feb: morowym.

TEgo sczawiku wodká w goraczkách kolerycznych/ y w goraczkách morowych/ bárzo vżyteczna bywa trunkiem iey vżywáiac/ ná raz po łyżek dziesieći álbo dwunaście. A dla vwárowánia powietrza y zárázy morowey/ dobrze iey vżywáć po dwu łyżek/ ze czteromá łoty álbo łyżek białego winá dobrego/ á z czwierćia łotá pieczetowáney ziemie/ álbo glinki/ przez kilká dni to czyniac ná oczo. Tákże czasu letniego w tákiey przygodzie/ wielkim bywa rátunkiem wziawszy iey ná raz ze dwie łyszce dobre: tákże wiele wodki Mleczowey/ y z kwiećia wodney Liliey ábo grzybieniá/ káżdey zárowno: octu winnego dobrego puł łyszki ábo łyszke/ Dryakwie puł kwinty/ ábo puł czwierći łotá/ y dáć pić.

Tákże ná vwárowanie zárázy morowego powietrza/ niepospolite y doświádczone lekárstwo syrop z Limoniy/ syrop kwásny z Cytryn/ káżdego po cztery łoty ábo łyszkách/ wodki Sczawikowey/ Rożáney/ Borakowey po dwá łoty/ ábo po dwu łyżek/ do tego przydawszy Diamargariton frigidum dwie cześći od kwinty: To káżdego poránku dáć pić/ á ile czásu goracego letniego. Rondol.

Sleżienie.
Nerkom.
Watrobie.

Sleżione zátkána.

Nerki. A z osobliwości swey

Watrobe zámulona z goracośći/ otwiera y wychedaża/ wychładza/ trunkiem vżywána. Z nerek muł plasczysty moczem wywodzi. Fernel.

Z wierzchu tákże może bydź vżywána/ iáko/ Sercu/

Sercu.
Zołądkowi.
Watrobie.
Gorączkom Morowym.
Kolerycznym.

Zoładkowi/

Watrobie zápaleniu/ chuste w niey maczáiac á przykłádáiac/ ochłode dáie.

w Goraczkách morowych. Tákże też w kolerycznych/ wodká ná serce y pulsy chłodzaca/ y otrzezwiáiaca. Wziać wodki Sczawikowey/ Rożáney/ Bábczáney/ po osmi łyżek álbo łotow: winá z ziárnistych álbo z Gránatowych iábłek sześć łotow/ octu z kwiećia gwozdzikow y Rożánego po łyszce/ Koralu czerwonego y białego/ sándálow wszytkich trzech miálko vtártych po poł kwinty: wespoł zmieszáć/ á chusteczki w tym letnio obmaczáiac ná serce/ pulsy/ y ná watrobe przykłádáć czesto/ álbo co vschnie/ zás odnowić.

Swierzb máiacym/ dobrze ſie nia obmywáć.

Swierzbu. Prágnieniu. Syrop.

Prágnienie z vpalenia wnetrznośći y zwylania w żołądek kolery gáśi.

Syrop z Sczawiku

Syrop ták może bydź proſtym obyczáiem robiony: Wziąć ſoku z tego źiela wypráſowánego trzy funty/ cukru kánáru dwá funty/ y zwárzyć/ á białkiem od iáiá przeklárykowáć/ á do potrzeb chowáć. Ten

Feb: koler. Goraczkom. Powietrznym.

W goraczkách gwałtownych kolerycznych

W goraczkách morowych/ wielkim bywa lekárſtwem/ oczym ſie troche wyżſzey námieniło w wodce tegoż ſczawiku. A to wziąć tego ſyropu dwá łoty/ ábo dwie łyſzce/ ſyropu z Limoniy/ ſyropu kwáśnego z Cytryn tákże po dwu łyżek/ ſczawikowey/ y wolowego iezyká wodek po dwu łotách. Do tego Diámargariton frigid/ y konfektu Alkermes/ (ktoryzmy ná ſwym mieyſcu pilnie opiſali) káżdego co dwie źiarná ieczmienne/ ábo pieprzowe záważa/ á káżdy poránek dawáć pić.

Prágnieniu. Żołądkowi. Wątrobie goracey. Goraczkominim.

Prágnienie w vpaleniu ſerdecznym. Tákże

W zápaleniu vſt żołądkowych.

W zápaleniu wątroby.

Sercá drżeniu y trześieniu nád przyrodzenie z goracośći zbytniey/ bárzo vżyteczny.

Może tež tego ſyropu z vżytkiem wielkim vżywáć w inych gwałtownych goraczkách ktore z zápalenia żołći ábo kolery przypadáiá/ z ſyropem fiołkowym/ ábo ſámego z wodką mleczową/ ábo Podrożnikową/ ábo z łocygową.

Wilgotnośćiom zágnić ſie broni.

Wilgotnośćiom niedopuſzcza ſie w żołądku zágnić ſyrop/ ſok/ y wodká z ſczawiku.

Konfekt z Sczawiku.

Conſerua.

TEn z kwiećia tego źiela/ iáko z inych źioł z cukrem może bydź robiony: Ten do tych wſzyſtkich niedoſtátkow y potrzeb/ do ktorych ſok/ ſyrop/ y wodka iego/ może bydź vżywány/ ták ſam przez ſie/ iáko z ſyropem z iákimkolwiek/ álbo z ſokiem. Oſobliwie

Morowym powietrzem záráżonym.

Morowym powietrzem záráżonym/ vpalenie wielkie y z tegoż zbytnie prágnienie máiacym bárzo ſłuży/ bądź ſámego vżywáiac/ bądź z inymi konfektámi/ iáko z Rożanym/ z Borákowym/ ꝛc. Náprzykład: wziąć tego ze dwá łoty/ Borákowego/ Rożánego po łoćie/ Diamargaret frigid poł łotá/ cukru rożánego dwá łoty/ á pomieſzawſzy/ po poł łotá ábo po cáłem náraz bráć z wodką fiałkową/ álbo z ieczmienną. To ábowiem prágnienie vśmierza y gáśi. Serce mdłe posila/ y iádom ſie ſprzećiwia.

Serce poſila. Jádom ſie ſprzećiwia.

Rozsądek.

TOż możemy rozumieć o inych ſczawikow ná przodku tego Rozdziału pomienionych ſkutkach y przyrodzeniu/ ieno nie ták potężnie iáko pierwſze dwá. Jednák ten ktory guzowátego ábo paćiorkowátego korzenia/ nie vſtepuie nic ſwa potężnośćia pierwſzym.

Brzoſkiew polna/ Rozdział 76.

Lampſana, Napium, Erichme.

Ackerkól/ Wieltkól.

BRzoſkiew źiołko niſkie/ ná puł ſtory piedźi wzwyſz: korzeń ćienki y krotki máiąc. Liśćia podobnego Pſzonce/ ábo Pſzonnakowi/ ktorego trzy ábo cztery tylko ma/ wełniſtego/ wykroionego. Łącza obłego gáłązkowátego: ná tym ku wierzchu bládożołte kwiateczki. Z tych potym naśienie w ſtrączkách rownie iáko Gorczycá. To źiele Dioſzkorides miedzy kápuſty kłádźie.

Mieyſce.

Rośćie ſáma przez śie ná miedzách/ y w koncu rol/ ná odłogách/ ná płoninách/ y ná źiemiách ſprawnych gnoiem.

Przyrodzenie

Przyrodzenia ieſt/ á ile naśienie Brzoſkwie/ rozgrzewáiącego y wyſuſzáiącego: wyćieráiącego/ y nieiáko roſprawuiącego.

Mocy ſkutki.

Járzyná.

BRzoſkiew miáſto iárzyny vżywána/ więcey pokármu ćiáłu dáie/ á niżli kobyli ſczaw. Dioſ.

Swierzb ſpadza. Plány ściera. Pſczołom bárzo lubá.

Swierzb ſuchy z ćiáłá ſpadza.

Plány y zmázy ná ćiele ściera/ nia ábo naśieniem iey przetłukſzy/ náćieráiac. Tabe.

Dobrze ia śiać miedzy vlámi/ iáko Kollumella piſze. Abowiem pſczoły z kwiećia iey miodu obfitość biora: co iednák z zapáchu ich ktory z śiebie puſzczáia/ baczyć możemy.

Ránom. Wrzodom. Sadzelom.

Rány świeże.

Wrzody y

Sadzele/ ſwym przykłádániem liśćia wychodzą/ y záplugáwiáć ſie im broni. Tákże w donicy/ ábo w możdżerzu vtárte á plaſtrem przykłádáne/ iáko y kápuſtá czarna.

Rozſądek.

Cichoreum tectorum.

Omyláia ſie ktorzy Brzoſkiew rozumieia bydź iedno z Pſzonnakiem y Rzepnikiem náſzym: Tákże owym Mleczem ktory ná rum..ch/ ná ściánach/ y murách: tákże ná kálenicách ſtodoł/ y domow ſłomą nákrytych/ ktora ná pułtory ſtopy wzwyſz roście/ liſteczkow z siwą/ álbo z bronatną zielonych gládkich/ ſoku pełnych/ około kráiow zlekka ſzczecinowátych y oſtrych/ klącza tákże gládkiego/ tey zieloności ktorey liście/ kwiatkow drobnych żołtych/ z piąci liſteczkow złożonych/ naśienia drobnego. To ziołko iáko ſie powiedziáło niektorzy chcą mieć zá Brzoſkiew/ ále źle.

Włoſkie Werdze.

Jeſt druga Brzoſkiew ogrodna śiana/ iáko niektorzy z náſzych chcą/ ktorą my Włoſką kápuſtą y Katonową zowiemy/ Włoſzy werdze. O ktorey niżey o kápuſtách piſząc/ mowić będziemy.

Zmindá/ Rozdział 77.

Blitum & Blitus.

Meyer Hanenkam/ Blutkraut.

TEgo źiela rodzay troiáki/ Zmindá czerwona dwoiá wietſza y mnieyſza: Trzecia biała wietſza / na kſztałt drzewka wzwyſz y wzmieſz roście. Tákże

liśćia y kwiećia. To cáłe / to ieſt / korzeń / kłącze / liście / czerwoney bárwy: tákże kwiátu rumiánego / kiśćiowátego/ miąſzſzego: z tego ku ziemi ćiężarem ſwym náchylonégo. Tego źiela ſokiem / iáko krwią/ ábo ſokiem kwiátu ſzárłatnégo. Tákże y fárbowáć / korzonkow geſtych ćienkich rozpierzchłych / ſoku tákże rumiánego pełnych.

Mnieyſza / we wſzem wietſzey podobna / ieno we wſzem też mnieyſza y drobnieyſza: kłącza łaſkowánego ná łokieć wzwyſz: liście też nie ták zbytnie rumiane / iáko v wielkiey: korzonkow tákże ćienkich rumianych / y w źiemi nie głęboko rozpierzchłych.

Trzećia Biała Zmindá / wtoréy wſzyſtkim kſztałtem podobna/ ieno źielona / nie rumiana. A kwiecie y naśienie miedzy liśćiem ná ćienkich ſtopkách wgronkách pochodzą.

Mnieyſze

Mieysce

Mála y wielka bywáią w ogrodách śiane: Indźie też sámy dobrowielnie rosną: niegdźie większa bywa w naczyniu sádzona do okien/ dla czynienia cieniá od słońcá. W nászych stronách miedzy iárzynámi ogrodnemi/ á zwłaszczá kápustą/ rosną: tákże ná polách do tychże iárzyn spráwionych. Trzećia/ ktorą biáłą álbo źieloną mianniemy/ w ogrodách sámá przez śię/ ná polách przy drogách/ przy gumniśkách/ álbo zboiśkách. Gdźieby też ktora z nich raz tylko byłá wśiana/ potym záledwie ią wykorzenić może.

Przyrodzenie.

Wszytkie trzy/ iednego są przyrodzenia/ to iest/ chłodzącego/ y odwilżáiącego: w wtorym stopniu odmiękczáią.

Wielka Zmindá.

Blitum maius. Od Niedźwiadká vkąszonym. W stroniách bolesći. Slezienis.

Przećiwko vkąszeniu od Niedźwiatká/ zmindy więtszey wárzoney/ á winem záláney/ dobrze vżywáć. Gál. Albo z winem sok piiac. Pli. Gál.

W stroniách bolesći vskramia/ z oliwą rostárta á przykłádaná/ álbo náćieráiac.

Bolenie śleziony vkłáda/ tákże nią bok lewy náćieráiac.

Zmindá mnieysza.

Blitum minus. Miesięczney. Zaśniáty. Łożysko.

Mięsieczne czyśćienie pániom nád przyrodzenie záſtánowione wzbudza y wywodźi.

Záśniat ábo záporzysko wypadza.

Łożysko zátrzymáne po porodzeniu tákże wywodźi/ páre z wárzonego liykiem w łono pusczáiąc/ żeby do máćice dochodźiłá. Tákżeiey w trunku z winem/ abo y potráwá vżywáiąc. Hipokrá.

Zywot odmiękcza y stolce wzbudza śliskośćia swą. Dios.

Zywot odmiękcza. Przymiotom ognistym. Kászlu. Prágnieniu.

Przymioty ogniste vtárta wyćiaga biała.

Kászel/ y

Prágnienie z goracey pochodzace przyczyny vśmierza. Aben Mesuai.

Máły pokarm dáie.

Pokarm ćiáłu bárzo máły dáie/ y to chłodzacy y lipki. Tenże.

Wrzodom ognistym.

Wrzodom ognistym/ z ktorych ropá iáko miod iáki płynie/ bárzo vżyteczne korzenie ná nie plastrowáne. Tenże.

Głowy boleniu.

Bol głowy z słonecznego vpalenia oddala sok z liśćia y z kłącza z Rożánym oleykiem/ chustę w tym maczáiąc á przykłádáiac vkłáda. Abige.

Kászlu suchy.

Kászel suchy z gorącośći y z vpalenia wnetrznego/ leczy Zmindá vwárzona dobrze z oleykiem migdałow słodkich/ sokiem pomorańczowym miásto octu skropiona á vżywána. Abige.

Stolcem.

Zywot pobudza do stolcow częstych niektorym zá vżywániem ich/ bo w nich kolerę wzburza. Plin.

Vpławom czerwonym.

Vpławy białogłowskie.

Biegunki czerwone/ naśienie czerwonych zmind z winem czerwonym ćiepłem zástáwiá piiąc. Tab.

Zołtaczkom.

Zołta niemoc spadza y leczy/ toż naśienie z miodową syta trunkiem vżywáne. Tenże

Brodáwkom.

Brodawki ktore stárzy Polacy/ kurzeoká zwáli ná nogách/ spadza: tłukąc liśćie/ á przykłádáiac. Tenże.

O Slazách ogrodnych Rozdźiał 78.

Malua hortenſis, & Malua arboreſcens.

Herbſtroſen/ Romiſchpappel/ Ernróſſen.

Slaz ogrodny/ y iákoby w drzewo vrosły/ pięćioraki. Z tych niektore zowiemy białogłowská Rożá/ czárną Rożą/ á tá troiáka: Pierwsza czerwonego kwiátu/ ábo ćiemnorumianego pełnego. Wtora białego prostego. Trzećia/ kwiátu pełnego rumionego bywa/ tákże białego. Pierwszy korzeń ma biały/ gládki/ y długi/ gibki/ śliski: z ktorego kłącze obledługie y zlekká kosmáte/ wyrasta. To poki śie nie stárzeie/ ma w sobie dostátek drzenia białego: potym w stárośći niszczeie: á sámo kłącze w drzewo twárde rośćie/ gáłęzisto/ obsádzone listem okrągłym/ prze-

Slaz ogrodny.

Slaz drzewo prosty.

wrotowému podobnym/ zlekká lá- brem wykroionym/ y troche welni- stym/ ábo kosmátym. Miedzy tym á rozgámi wychodzi pápie pecherzá- té. Z tych potym otwiera sie kwiát/ z iednych pelny/ z drugich prosty/ rożnych bárw. Té gdy opádną ná- śienie z śiebie dáią/ okrąglopláskié.

Drugi piérwszému podobny/ tylko kwiátu pelnégo.

Trzeci/ málo wtorému niepo- dobny/ ćiemnorumiánego kwiátu pelnégo/ y nád inné wietszégo.

Czwarty/ wtorému podobny.

Piąty/ tákże wtorému/ ták ko- rzeniém/ klaczem/ iáko y kwiátem: oprocz liśćia/ ktoré iest dluzszé y gle- biéy wykroioné lábrem. Owa tá pieć ſą liſtu wielkiégo/ szerokiégo/ zrzadká okolo kárbowánégo. kwiá- tu wielkiégo/ széroko z pięći listow rozkwitáiącégo/ we wszystkich czę- śćiach swych/ ksztaltem rożey pol- ney niemal podobné/ w iednych czerwoné/ w drugich ćiemnoru- miáné: w innych ćieliste/ á w dru- gich biále. Tych klącze/ á zwlaszczá w pierwszych trzech iedno prećiste. korzenia/ iáko sie wyszey námie- nilo/ gibkiego/ dlugiego/ ślozowá- tego/ ábo ślizkiego: naśienia okrą- gloplaskiego.

Mieysce

Ogrodne Slazy/ nie rády śie sámy z śiebie pusczáią. Kwitną áż do sámey Jeśieni: iedné kwitnąc/ drugie opádáiąc.

Przyrodzenie.

Slaz drzewny y ogrodny/ wie- cey ma w sobie iákieyśi ćieploty y wilgotnośći/ á niźli leśne: y przeto też w swych skutkách ſą mdleysze/ ztwierdzáią też troche.

Moc y Skutki.

Slazy ogrodne ſą przystoynieysze do vży- wánia potráwą/ á niźli polney leśne/ bo nie tákiey ſą ostrośći: ácz zoladkowi nie ſą

Potráwá.

przyiemne

przyiemne iáko y inne płonne/ wszákże ie przyiymnie: cześcia dla wilgotnośći/ cześcia dla ich śliskosci. Simeon Sethi.

Gnilcu. Z własnosci swey gnilce w vściech goia/ moczac kwiećie w wodzie/ á ta czesto vstá płoczac/ y wyćieráiac.

Vpłáwo. Vpławy zbytnie pániom záwściaga kwiećie tey Roże białogłowskiey/ álbo wielkiego ślazu ogrodnego czerwone/ w winie wárzone/ á trunkiem vżywáne. Dodon.

Jne skutki wszystkie máia spolne z slazámi polnymi ábo leśnymi: O czym w Rozdziale przyszłym/ iáko Dyoskorydes/ y ini Ziołopisowie świádcza. Tabe.

O Slazách pospolitych polnych/ Rozdział 79.

Hansenpappeln/ Hasenpappeln.

Slazow pospolitych polnych mamy tákże kilká rodzáiow/ á té sáme przez sie rosna. Pierwszy/ korzeń máiac biały/ álbo żołtawy. Z tego pret przymieszszeyszym / obły / y miekki / z inémi odnożkámi wyrastá. Kwiátu rumiánégo / ćielistégo / z czerwonémi żyłkami: z tych potym iáko máchirzynki papiste záwárté nástawáia/ w ktorych ná śieme okragłopláskie. Listu okragłégo/ koło kráiow wykárbowánégo / łábrzystégo.

Gánspappeln. Wtory / pierwszému we wszem podobny / tylko liścia mnieyszégo / okragłeyszégo / z kráiow wykrawánégo/ y drobno zabkowánégo. Ten sie pospolićie po ziemi rozśćiela.

Sammet pappeln. Trzeći Slaz miekki / álbo Aksámitny/ dla miekośći liśćia swego / tak rzeczony: y ten niewiele od pierwszych rożny: liśćiem tylko / ktore okragłé / spiczasté ná końcu / iáko lipowégo / álbo gruszkowégo drzewa list. Kwiátem tákże rożowym wielkich ogrodnych slazow podobny. Korzeń rozdźielony drobny/ ćienki rozpierzchły. Nasienia tákiegoż z innémi. My wysokim/ álbo wielkim Slazem polnym / dlá wielkośći wzrostu iego / zowiemy.

Kraußpappeln. Czwarty/ kedzierzáwym zowiemy polnym. Ten rożny iest od ślazu wysokiégo ogrodnégo kedzierzáwégo/ wielkośćia we wszystkich okolicznośćiach swych. Korzenia białégo / z wiela odnożek. Kłacza mocnégo / liśćiem okragło łabrem wykrawánégo obsádzony: po ktorym kłaczu miéwa kwiateczki drobné / białé: z tych potym naśienie/ iáko y v pierwszych / iedno dáleko drobnieysze.

Miejsce.

Té wszystkié rosna wszedy / bez prace ludzkiey. Kwitnać poczyná/ ta kśieżycá Kwietniá/ kwitna do śrzodku Jeśieni.

Przyrodzenie.

Slaz polny ábo pospolity / suższy iest/ á niżeli śiany y flancowány: w rozgrzewániu y w chłodzeniu ma śrzednie pomiárkowánie. Odwilża we wtorym stopniu: z lekká wilgotnośći rozprawnie y rozwodnia. tákże twárdośći odmiekcza.

Moc y Skutki.

Slaz polny pospolity/ ktorykolwiek/ wárzony/ á z oliwa y z sola pożywány/ zátwárdzenie żywotá odmiekcza/ y stolce czyni. Aetius. A to wiecey kłacze młode niżli liśćie. Toż czyni ogrodny śiany: czyni też to odwilżenie kiszkom y żywotowi w oliwie smażony/ álbo w młodym máśle/ á ná pepek/ ábo ná wszytek żywot co náćiepley plastrowány. Klistera tákże dány.

Zywotá zátwárdzenie odmiekcza. Stolce czyni.

W pierśiách ćieżkość máiacym.
Zostrzáłośći w gárdle/
Dychawicznym/
Kászlu ćieżkiemu suchemu z wielkiego vpalenia wnetrznego/ odwilża y leczy/ vżywáiac nasienia w syćie miodowey/ álbo w słodkim winie. Toż też

Pierśio. Dychawicy. Kászlu suchemu. Zostrzáłemu gárdłu.

Glos

Glos gládki.

Glos gládki y krzykliwy czyni/ Fern.

Do tego wßystkiego/ może też liscie y z korzeniem iego w słodkim mleku/ ábo w winie słodkim wárzyć / y przez kilká dni trunkiem vżywáć. Tegoż.

Suchotnym.

W suchotách chorzy mogą z wielkim vżytkiem swym vżywáć/ ábowiem dodáie wilgotnośći.

Pecherzowi.

Pechyrzowi z námienitym iest lekárstwem/ ták korzenie iáko naśienie. Tákże

Moczu kápiacemu.

Moczu kápániem odchodzącemu.

Moczu gorącemu.

Gorącemu mokrzeniu y ćiężkiemu: warz korzenie z naśieniem tego slazu/ do tego przyday korzenia slazu wysokiego polnego (ktory Láćinnicy Altheam miánuią) Lákryciey/ naśienia Málunowego ochędożonego / káżdego po częśći w słodkim winie białym warz/ á po trunku ćiepło pić day.

Zołądkowi.

Zołądek mdły z zbytniey suchośći rátuie/ korzenie wárząc z pęcákiem/ to iest z Jęczmieniem otłuczonym/ á te iuche pić: ábowiem go osobliwie odwilża. To lepiey iescze czyni/ przydawßy soku z fiołkow modrych ze dwie álbo ze trzy łyżki: To nietylko odwilży żołądek/ ále y stolce poruszy.

Przelewániu y kruczeniu w żywoćie.

Częstemu w żywoćie kruczeniu/ toż korzenie z Jęczmiennym pęcákiem w wodźie wárzone/ á po kwáterce tey wody/ osłodziwßy ią łotem álbo czyroma lodowátego cukru/ pić często dawáć/ dobrze czyni y vćißa.

Kámien w pęcherzu.

Kámień á ile w pęchyrzu vćißa/ y vkłáda dręczenie/ korzenie iego z pietruszczánym korzeniem w wodźie wárząc: á często trunkiem tego vżywáiąc/ wywodzi go. Tákże

Mulisku y piasku.

Mulisko y piasek stámtąd wywodzi.

Rzezániu w pęcherzu.

Rzezánie okrutne w pęchyrzu z kámieniá/ sok ze slazu z winem piiąc vśmierza/ w nim się kąpiąc y okłádáiąc/ toż czyni.

Lekki y rychły rodzay czyni.

Pániom brzemiennym lekie y prędkie rodzenie czyni/ gdźieby się do vżywánia iákimkolwiek sposobem zwyczáiły/ Toż liśćie iego pod brzemienną podśćieláiąc.

Łożysko.

Toż też łożysko pozostáłe rychło wywodźi: ále gdźie to vczyni/ záraz go wyrzućić/ áby snádź y máćice z niey niewyćiągnął. Tab. Plin.

Kiszkom. Máćicy. W stolcu bolom.

W kiszkách á ile dolnych.

W máćicy y

W stolcowey iatrznicy boleśći y dárćia vśmierza/ klistere z niego czyniąc y dáiąc.

Vkąßonym od pßczoł. Ős. Sierßeni. Niedźwiadká. Zadłá w ćiele pozostáłe wyćiąga.

Od Pßczoł/ y od Ős/ Przmielow/

Od Sierßeni/ od páieczego gonu/

Od Niedźwiadkow vściknionym / prędkim iest rátunkiem: ślaz vtrzeć świeży / y ná ránę w ktorey żądło pozostáło wyćiąga przyłożywßy/ álbo nátárßy. Toż sok z niego czyni/ sam tylko ábo z oliwą zmießány/ mieysce obrážone pomázuiąc.

Toż też broni vkąßenia od tych y im podobnych bestiy/ ćiáło nátárßy.

Párchom ćiáłá.

Párchom y ćiekącym wrzodom z głowy.

Lupieżom.

Lupieżom y otrębowátośćiom/ w moczu wárzony: tym głowę przemywáć. A potym sam ślaz wárzony z oliwą vtrzeć/ tym ćiepło głowę okłádáć/ ábowiem wychędaża y goi.

Od miękczą.

Ma też tę własność/ iż zátwárdźiáłośći odmiękcza/ náparzániem swym/ álbo y plastrowániem.

Kámien w pęcherzu.

Kámień vśmierza kąpiel/ álbo náparzánie workámi/ tym sposobem czyniąc: wźiąć ślazu pospolitego/ y wysokiego polnego/ korzeniá y náći pietrußki/ Zielá ktore zowią dźień y noc/ Kumnu/ śiemieniá lniánego po dobrey gárśći ábo dwu. To w kotle niemáłym warz. A gdy powoli przechłodnie/ nie roztwarzáiąc zimną wodą/ chorego w tym kąpáć/ kazáć mu tym obłożyć nerki y progłoná.

Fistule w oku.

Fistule w oku/ w káćiku przynośie/ ktorą Gřekowie y Láćinnicy Egilopa zowią/ liśćie surowe żuchdáiąc z trochą soli y miodu vtrzeć y przykłádáć. Ale gdźie do záwárćia y do zágoienia będźie się miáłá/ tedy soli nie przymißowáć.

Pierśiom białogłowskim stwárdniáłym y zápalonym.

Pierśi zápaleniu białogłowskich/ y z twárdośćią/ plastr bárzo vżyteczny/ wźiąć kwiećia ślazowego/ liśćia Fiołkow bronátnych/ Jáskołczego źiela/ Celidonia drudzy zowią/ Pięćiornikú/ po gárśći. To wespoł wárzyć do połowice wywrzenia/ przecedźić y mocno wyżąć/ mąkę pßeniczną w tym záczynić/ że będźie iáko plastr gęsto/ przydáć smalcu wieprzowego/ znowu przywárzyć y plastrowáć.

Pleurze y kłoćiu w bokách.

Pleurze y kłoćiu w boku z kolery/ korzenie ślazu máłego/ y wysokiego polnego/ Rumnu po gárśći/ śiemieniá lniánego dwá łoty/ mąki ięczmienney łotow ośm/ oleyku z migdałow słodkich/ Fiołkowego po trzy łoty abo łyßki/ co nalepiey wespoł vmießáć/ á ćiepło przykłádáć.

Máćicy zátwárdźiáły.

Máćicy zátwárdźiáłey ślaz osobliwym bywa rátunkiem/ wźiąwßy go zárowno z wysokim polnym ślazem/ y z Rumienkiem/ liśćia Kokornáku/ korzeniá Liliowego/ śiemieniá lniánego po dobrey częśći: to w worku lniánym przeßyć/ y w wodźie á w oliwie wárzyć/ á co naćiepley ná máćice przykłádáć. Abo też to wßystko wespoł wárzyć/ y w tym się náparzáć w wánnie. Toż

Nerkom. Pęcherzowi.

Nyrkom.

Pechyrzowi.

Máćicy zápalo.

Máćicy zápaleniu to náparzánie wielkim bywa ratunkiem/ odiąwßy kokornak ná stronę. Też w Rożánym oleyku smáżony toż czyni. Aben Mesuai.

Ogniu piekielnemu.

Piekielnemu ogniu iest lekárstwem. Też

Opalonym ogniem.

Opaleniu ogniem / liśćie wárzyć á przykłádáć.

Máćicy zátwárdźiáłey.

Máćicy zátwárdźiáłey / z sámego ślazu kąpiel po pás dobra / bo ia osobliwie odmiękcza.

Zárćiu w śiedzeniu.
W śiedzeniu álbo w kiſzce ſtolcowey.

W pechyrzu.
W Pecherzu/

W Máćicy.
W Máćicy/

W trzewách.
W kiſzkách zárćiu y gryźieniu/ Kliſterá z Slazu bywa vżyteczna.

Mleká mámkom dáie.
Mleká doſtátek mámkom/ y tym mátkom/ ktore pierśiámi dźiatki kármia/ dáie.

Pecherzá boleść.
Boleśći w pecherzu vkłada/ naśienie iego/ z nasieniem Komonice/ z winem piiac.

Zebom poczerniáłym.
Zeby czarne wychedaża y białe czyni / ſuchy korzeń wárzac cáły dźień w wodźie. Po tym vwinać go w pápier/ y zagrześć w goracy popioł/ żeby vſchnał: y tym czarne zeby wyćieráć.

Mocz wywodzi.
Mocz nád przyrodzenie záhámowány/ wywodzi/ trunkiem iuchy warzonego vżywáiac. Kliſtera go dáiac/ prog łona/ tákże krok nim náparzáiac.

Bolaczkom twárdym.
Bolaczki twárde zmiekcza/ y w otok zbiera/ wárzony ábo w popiele goracym y z korzeniem roſpárzony/ á plaſtrem przykłádány.

Gárłu okroſtáwiáłemu y rannemu.
Gárdłu y vſtom okroſtáwiáłym y zránionym / płokánie z niego z miodem nieposſpolićie czynić.

Ciáłá oſtrość.
Oſtrość y chropowátość ſkory ná ćiele ſpadza/ y głádka czyni/ śliſkośćia ábo ſzłámowátośćia iego namázuiac.

Sen przywodzi.
Tym ktorzy z goracośći y z ſuchośći mozgu ſypiáć nie moga / ſen wdźieczny y miły przywodzi / nogi ta woda / w ktoreyby był długo párzony ábo wárzony / ná noc dobrze obmywáiac.

Ochrápieniu.
Omienieniu y ochrápieniu/ piiac iuche iego/ ábo potráwa vżywány / bywa pewnym rátunkiem.

Zołzom ná ſzyi y zá vſzymá.
Zołzy twárde/ Gruczoły po ſzyi / zá vſzymá / y ná piersiach: w winie go wárzac/ á przykłádáiac/ trawi. Plin.

Rány wrzody ſprzymiotem.
Rány wſzelákie z przymiotámi ogniſtemi zápuchłe/ álbo oćiekłośći káżde goi/ z liśćia iego/ y z liśćia wierzbowego plaſtr przykłádany. Albo wiec w ſoku iego ośrzodká z chlebá rozmoczona / á plaſtrem przywiiána Albo w Rożánym olcyku ſmáżony.

Czerwonce.
Czerwona niemoc záſtánawia/ kliſtery z niego vżywáiac. Toż też

Wydymánie y boleśći w ſtolcowey kiſzce vſtánawia.

Vkaſzeniu iádowitemu.
Jádowite wſzelákie vſczknienie y vkaſzenie leczy / ślaz z cebula á z łukiem vtárty / y plaſtrem ná rány kłádźiony

Rodzenie lekkie y pretkie czyni.
Pániam dźiećmi ſie prácuiacym / Slaz z korzeniem ſwym wárzony / y trunkiem vżywány / bárzo vżyteczny. Tákże iego ſoku kwáterke pić dawſzy/ toż czyni.

Niecheći żołedkowe.
Naśienie z winem piiac / niecheć z żoładká oddala.

Trućiznie záiacá morſkiego.
Trućizne z morſkiego Záiacá zádána / wárzony z ſwym korzeniem / á po dobrym trunku vżywány/ z ćiáłá wywodźi / záraz po káżdym wypićiu womit ſobie wzbudzáiac. Pli.

Toż w káżdey trućiznie y w iádu zádánym czynić. Plin.

Zywot odmiekcza.
Klacze iego młode/ ziawſzy zwierzchnia ſkore z nich/ wárzone á miáſto potráwy vżywáne/ żywot odmiekcza. Plin.

Liſzáiom ſuchym.
Suche liſzáie ſpadza slaz w moczu vwárzony / áżby niemal zgnił/ tym ie náćieraiac. Tenże.

Wrzodó. Kroſtom wuśćiech Pecherzom.
Wrzody/ rány/ kroſty/ y Pechyrze w vśćiech goi w miedźie y z korzeniem wárzony/ tym námazuiac. Tenże.

Zebom chwiejacym.
Zeby chwieiacace vtwierdza korzeń w winie wárzac/ y czeſto ćiepło płoczac. Tenże.

Zebom bolacym.
Zebow bolenie vkłáda y odpadza/ iednoklacznego ábo iednopretnego slazu korzeniē ták długo ie drazniac á około nich kolac/ áż boleć przeſtána. Tenże.

Gruzłó zá vſzymá.
Gruzły zá vſzymá/ ábo świnie wrzody.

Zołzom dymienicznym.
Zołzy dymieniczne/ z ecza ślina rośćierány y przykłádány/ do zebránia ie przywodźi. Też z Jeczmienna maka vtárty á z kokoſzym ſmalcem / y plaſtrowany toż czyni.

Nerwom zátwárdźiáłym.
Zył pietych zátwárdzenie odmiekcza.

Pierśió ztwárdźiáłym.
Ztwárdźiałość białogłowſkich pierśi rospadza / w czarney wełnie przywiniony. Plin.

Káſzlu.
Káſzel vśmierza y leczy w mleku wárzony / á przez pieć dni trunkiem vżywány.

Mieśiecżney.
Mieśieczne pániom czyśćienie wzbudza / w winie wárzony á w oliwie/ y to piiac: álbo ſámego wárzonego vżywáiac. Albo

Korzeń iego ná pálec wzmieſz/ á wzdłuż ná ſześć pálcy poprzecznych/ zwierzchu troche ſkrobány/ á prochem z ſzkámoniey poſypány/ y w otwor łona wpráwiony: Kto chce/ może go pierwey miodem pomázáć/ dopieroż pomienionym prochem potrząść/ y wpráwić.

Sok z Slazu.

Succus.

Od chorob záchowuie.
PIſza o ſoku tego źiela znáczni ludźie/ iż ktoby go po dwu łotu ták ſámego / álbo z winem / álbo z polewka / álbo z czymkolwiek káżdego dnia ná czczo brał / ten áni wrzodu/ áni choroby żadney w ćiele nie vzna.

Vſzom boleiacé.
W vſzy ćiepło puſczány / bol w nich vkłada

Rodzeniu lekkiemu.
Rodzenie pániom lekie y rychłe czyni dáiac ſámego/ ábo y z winem po kwáterce pić.

Ráduku.
Pádáiacey niemocy bywa niektorym wielkim rátunkiem/ dáiac go puł kwarty ná raz przewárzonego trunkiem ćiepło. Plin.

Melánkolicżnym.
Ludźiom melánkolicznym/ pieć łotow.

Od rozumu odchodzacym.
Od rozumu odchodzacym/ śiedm łotow. Tenże.

Kreczu.
Pokurczonym w członkách.
Krecz / to ieſt twarz w tył / álbo w bok zákrecona máiacym ze zbytniego w ćiele goracá/ máiąc ćiepło nim bárzo dobrze. Abowiem ſuchem żyłom bárzo wyſchłym odwilżenie czyni. Plin.

Wietrznośćiom.
Zywot z wietrznośći opuſzony / piiac go y nim máżac / wolny czyni.

Kámień

Kámien.

Kámien cierpiącym w pecherzu y w nerkách/ trunkiem vżywány ieſt lekárſtwem. Plini.

Sam też wárzony ślaz piiąc/ toż czyni. Serbi.

Suchotom. Káſzlu. Gárla. Ochrápieniu.

Suchoty máiącym.

Káſzlu ſuchemu.

G[illegible]rlu zoſtrzálemu.

Ommieniu y ochrápieniu/ temu wſzyſtkiemu ſłuży/ piiąc go. Tákże

Kolice.

Dárciu y morzeniu w żywocie piiąc/ y kliſteruiąc/ y żywot nim mázáć.

Vkąſzeniu iádowitemu.

Boleſne vſczknienie od pſczoł/ ábo od ktoregokolwiek iádowitego chrobáctwá/ ráne nim mázáć/ iáko ſame liście rościeráne y przykłádáne.

Moczu. Mácicy zátwárdziáłey.

Moczu wolne odeście czyni/ ſok z wárzonego ślazu wyżęty/ á trunkiem vżywány Pli.

Zátwárdziáłość mácice odmiekcza/ ták wárzony ſam slaz á vżywány/ ábo ſok iego z czymkolwiek piiąc/ kliſtera też zwárzonego polowe ábo z ſoku dáiąc. Tákże ſámym ślazem nágrzewáiąc.

Bolaczkom.

Bolaczki twárde odmiekcza Sethi.

Przymiotom.

Przymioty ogniſte odpadzą/ chuſty w nim maczáiąc/ á przykłádáiąc. Sethi.

Plánom.

Plány y zmázy po ciele ściera/ z máką ptáſzego grochu przykłádáiąc. Tab.

Zránionym kiſzkom.

Kiſzkom zránionym kliſtera go dáwáć/ dobrze. Tabe.

Konfekt z Slazu.

Conſerua.

Zalecam z kwiećia/ ábo y z liśćia młodego ślazu z cukrem robiony/ do wſzyſtkich pomienionych dolegliwośći/ oſobliwie ſuchotnym. Tym ſpoſobem bywa czyniony/ iáko z kwiećia gwozdzikow ogrodnych.

Jnych slazow ná przodku tego Rozdziału pomienionych/ ſkutki też rownie ſą co pierwſzego iáko Gálen: świádczy w 7. kśięgách/ o ziołách.

Slaz gorny/ ábo ſkálny.

Malua montana, ſeu Malua hederacea.

Berg pappeln.

GOrny ślaz/ liſtu obdłużnego máło nie iáko ſkálny Bluſczkratow nierownych/ ieno nie ták głeboko wykroionego iáko v pierwſzego/ ná długich ſtopkách/ krzewiſko odk orzenia pochodzących prątkow/ gibkich/ y geſtoliſtnych: kwiátu y náśienia podobnych ogrodnego ſlazu.

Mieyſce

Rośćie ná gorách wyſokich.

Przyrodzenie

Bárziey roſpráwuie niżli ſwoyſki Slas/ y mniey w ſobie wilgotnośći ma/ á niżli przerzeczone ine ślazy.

Mocy Skutki.

SKutkámi nie ieſt od innych rożny/ iáko ziołopiſowie świádczą.

Slaz kedzierzáwy/ álbo kryſpáty.

Malua criſpa

TEn o iednym tylko kłączu z korzenia wyraſta/ ná łokieć trzy/ ábo cztery wzwyſz: podczás y ná dziesiec/ rownie iáko wyſoki ſlaz drzewny/ gáłęziſty: po ktorym kwiecie geſto bywa rozſadzone naśienia pełne.

Mieyſce

W Ogrodziech bywa poſpolićie śiany y ſláncowány/ y przeto do tákiey buynośći przychodzi. Piſze Teofraſt/ że dla ich ſpráwowánia niekiedy od właſnego wzroſtu y kſztałtu ſwego odchodzą/ á nietylko zá czáſem długim/ ále w ſześći/ ábo w śiedmi kśiężycách ták wyſoko wyraſtáią/ że ſie z kopiią ná wzwyſz zrownywa/ á coż zá czáſem niedziw że ſie wielkim y wyſokim drzewom rowna: iáko Plinius piſze/ że w Maurytániey Miáſteczku Lipá rzeczonym/ gdzie Heſperidum horti ſławne były/ drzewo ślazo-

we/ ták wielkié vrosło/ że wzwyż miáło stop dwádźieśćiá: á miąższośći iego żaden człowiek obiąć nie mógł.

Náyduiemy też w ogrodách kocháných Slaz rożysty/ máiący list szeroki/ okrągły/ wielki: kłącza ábo chróstu ná łokieć / trzy / podczás wyższego. Kwiátu rożánégo rumiánégo/ podczás białego / niekiedy ćielistégo / bez zapáchu: ktory gdyby miał / mógłby bydź z Róża ná sztych położony: bo swą cudnośćią y pozorem wdźięcznym snádnoby sie z nią zrównał.

Gdźie Slaz rośćie / tám źiemię czyni tłustą / y do vrodzáiu płodną/ Plin: 20. 21.

O wysokim polnym ślazie / ktory Althea zowią/ ná swym sie mieyscu powie.

Lobodá álbo Lobiodá/ Rozdźiał 80.

Atriplex.

Milten/ vnd Molten.

LObodá dwoiáka: Ogrodna y Płonna. Jest też trzecia Pomorska/ ná brzegách morskich rosnąca. Ogrodna / ma od źiemie liśćie szerokié / spiczáté / ku gorze sczuplé y wązkié / ná kształt strzały: soku pełné. Naprzod źieloné / potym bládożołćieie / á ku stárośći czerwienieie / podczás też żołćieie. Smáku máło kwáskowátégo. Kłącza álbo prętu czworogránowitégo / z wielą pochodzących od niego gáłązek. Ná wzwyż łokieć álbo y trzy / podczás y cztéry: rumiány ábo pobrunatniáły, á ku stárośći zbieláły. Kwiátu drobnégo / żołtégo / z ktorégo potym naśienie w łupinkách ćienkich/ okrągłopłáskich. Korzeń ma iednostáyny / przymieszeyszym / w głębią źiemie pochodzący: od tego wiele włośienkowátych korzonkow y od nożek pochodźi.

Płonna Lobodá troiáka: Pierwsza/ ma liśćie podobné ogrodney/ iedno iże mnieyszé: á ktoré są od spodku przy źiemi / są wykrawáné/ bládé: kłącza ná pułtorá łokćiá / niekiedy wyższy / láskowány / y gáłęzisty / czworogránowity / żołtáwy. Kwiátu tákże iáko y ogrodna drobnożołtego. Náśienie iey drobne / iákoby w gronkách: Korzonkow ma wiele ćienkich / y bárzo gestych / w źiemi rozpierzchłych.

Druga płonna Lobodá: liśćia szerszego od pierwszey: á około iá-

ko debowe/ wykrawánego/ biáławego: ále innemi wſzyſtkimi okolicznośćiámi / podobna ieſt bárzo pierwſzey.

Artriplex ſyl. Pes Anſeris latifolia.

Trzecia tákże dźika y płonna: liśćia ſzérokiégo źielonégo/ miąſzſzégo y tucznégo/ wykrawánégo/ á oſtrozákonczonégo y ſpiczátégo. Naśienia ze wſzech nadrobnieyſzégo w gronkách. Pretu mocnégo/ ſtryſiátégo y gáłeźiſtégo.

Artriplex olida, Vuluaria, Futuaria herba, Artriplex hircina, Garum olens.

Schaam kraut.

Náyduie ſie Łobodá czwarta/ bárzo ſmrodliwa/ Pśia łobodá od nas miánowána. Przeto / że iáko niektorzy vdáią / z moczu pśiego bywa. Ziołko niſkié / liſteczkow obſzernych białopopielátych/ á iáko by ſrebrnym prochem potrząśnionych migocącſie / ábo mąką. Pretu oblégo / gládkiégo / białopopielátégo / iáko y liśćie. W wierzchu drobniuchné kwiateczki, á z tych tákże naśienie drobné. We wſzyſtkich ſwych cześćiách ſmrodliwa / párkiem śmierdząca. Korzeń proſty nie wielki. Sam ſproſny zapách ią wydáie predko wſzedźie / bo párkiem / ábo lakiem śledźiowym pachnie.

Mieyſce

Łobodá ogrodna bywa śiana w ogrodách/ nie ták do lékarſtw/ iáko dla iárzyny ſtołowéy/ zwłaſzczá ludźiom vbogſzym. V nas ſámá przez śie miedzy iárzynámi ogrodnémi rośćie: nád ktoré wſzytkié narychléy wſchodźi/ ábowiém śiodmégo álbo oſmégo dniá po wśianiu z źiemie ſie pokázuie / á pietnaſtego do vżywánia przychodźić może: iákoż iéy ná Wioſne rádźi miáſto kápuſty źieloney vżywáią: bo predko potym ſie ſtárzeie / y w naśienie wyraſta / á potym niſczeie. Bywa y w polu ná niektorych mieyſcách śiana.

Łobodá płonna pierwſza / ſámá przez ſie w ogrodách/ ná winnicách/ w polách/ przy drogách/ y ná płoniách/ nád przykopámi rośćie. Wtora po przedmieśćiách/ ná wśiách / po mieyſcách ſpuſtoſzáłych.

Tákże y trzecia / ná ſtárych rumách / zá płotámi y párkány / przy wśiách.

Czwarta ſmrodliwa / nie w káżdey kráinie bywa / przy drogách y śćieżkách.

Przyrodzenie.

Łobody ſą przyrodzenia wilgotnégo w śrzodku trzeciego ſtopniá/ á chłodzącego w pierwſzym: ktore złożenie iey z żywiołow cztérech / do letnieciepłego/ iáko y Roża/ przyrodzenia śie śćiąga/ á źiemney grubośći bynamniey w ſobie nie ma. Ogrodna śiana ieſt wilgotnieyſza/ y bárźiey chłodząca / niżli polne. Máią też w ſobie nieco rozczyniáiącego / y roſpráwuiącego. Naśienie ich wyćiera.

Moc y Skutki.

potráwá.

DO ſtołowego vżywánia iárzyna miáſto kápuſty źieloney / álbo ſzpinaku y gorczyce / zwłaſczá ná Wioſne przychodźi śiana. Tá potráwá / iáko Gálen piſze/ w żołądku nie bárzo ſie długo báwi / ále ſie z támtąd co narychley ná doł poſpieſza.

Żywot odwilża.

Żywot odwilża: ále zás żołądkowi przećiwna / dla trudnieyſzego iey ſtrawienia / iáko Diokles y Dionyſius/ twierdzą.

Potráwá

Bywa nie tylko ſámá do vżywánia ſtołowego wárzona / ále też z gorczycą / álbo y z ſzpinnakiem mieſzána. A lepiey.

wątrobie

Wątrobie zámuloney bywa rátunkiem / po czwierći łotá z winem/ álbo z iáką przyſtoyną polewką go vżywáiąc / álbo z iuchą z Rzepiku. Gal.

Żołtácce.

Zołtą chorobę z zámulenia wątroby / leczy / z winem álbo z miodową ſytą dáiąc / álbo z iuchą iey / toż naśienie pić.

Bolaczkom.

Bolaczki wſzelákie / y Gruczoły twárde / odmiekcza / wárząc tę Łobodę y z kłączem iey młodym w wodźie / á przykłádác. Dio. y ſurową tákże.

Zápaleniu członkow.

Zápalonym członkom/ liśćie świeże tłuczone/ álbo w ſoku z nich wyżetym chuſty maczáiac/ przykłádáć: boleśći w nich vkłáda/ y przymioty ogniſte oddala. Tenże.

Włoſy czarne fárbuie.

Włoſy czarno fárbuie ſok z lobody dźikiey. Pli.

Podágrze.

Podágryczne boleśći vśmierzáia Lobody płonne/ tłukac á z miodem plaſtruiac. Tenże. może y ſáletry do tego przydáć.

Gruczołom świeżym y ſtárym.

Gruczoły świeżonáſtáłe/ Lobodá ogrodna śiana/ zmiekcza. Zás ſtáre/ płona. Tákże

Przymiotom.

Przymioty ogniſte rozpadza. Też w reku ia trzymáiac. Pli.

Oczom zápalonym.

Oczom boleiacym z zápalenia/ Lobody świeże tłuc/ á przykłádáć dobrze. Tákże

Vſzom rozpalonym.

Vſzom roſpalonym y zbytnie goreiacym

Ogniu piekielnemu.

Piekielny ogień ſwym plaſtrowániem gáśi/ z miodem/ z octem/ y z ſáletra. Pli. Dio.

Dźiećinnemu zátwárdzeniu.

Dźiećiom zátwárdźiałość żywotá odmiekcza/ z ślazem á z kokoſzym ſádłem/ ná żywot ćiepło przykłádána.

Bolom kolerycznym.

Boleśći koleryczne z goracey máćicy/ przyłożeniem ſwym vśmierza.

Boleśćiom máćicznym.

W máćicy boleśći vkłáda/ z ćwikłá wárzona/ á kliſtera w łono dána. Hippo.

Trućiznie z złotych chrzaſzczow.

Komuby złote chrzaſzcze/ ktore Cantaridas zowia Láćinnicy/ w trunku były zádáne/ ſok álbo iuchę z Lobody wárzoney/ dawáć pić. Lykus/ Plin.

Páznogćiom.

Chropowáte páznogćie bez záwrzedźiáłośći ſpadza/ przykłádána.

Wątrobie.

Wątroby goracey ludźiom/ Lobodá ták do vżywánia powſzechnego potráwa/ iáko zwierzchu plaſtrowána ieſt lekárſtwem. (Seti.) Też y tym vżyteczna ieſt potráwa/ ktorzy ſa przyrodzenia goracego.

Kolerycznym.

Kolerycznym y wiele żołći w ſobie máiacym/ dobrze iey czeſto vżywáć.

Wydymániu w ſtolcu.

Wydymáiacym ſie w ſtolcu/ tłuc ia/ á przykłádáć/ dobrze.

Żywot odmiekcza.

Żywot odmiekcza/ y ſtolce czyni/ naśienie Lobody wárzac ſámo/ ábo z Slazem/ ábo z Soczowica/ á trunkiem vżywáiac. Plin.

Stolce y womity wzbudza.

Puł łotá naśienia z pitym miodem dáiac/ ſtolce/ ábo womity wzbudza. Plin.

Dymienicom z przymiotem.

Dymienice z zápaleniem leczy/ czyniac plaſtr z niey/ z kwiećiem Rumienkowym/ á z naśieniem Fengrekowym.

Kłoćiu w bokách.

Kłoćie w ciele z goracey przyczyny vśmierza/ z Barſczowym naśieniem ábo liśćiem/ plaſtrowána.

Jnne Lobody polne/ tychże ſa ſkutkow/ ktorych y ogrodne: tylko poteżniey roſpráwuia śiane.

Szkodźi.

Wiele chorob mnoży wilgotnych.

Lobodá czeſto vżywána/ wiele chorob rozmaitych wilgotnych w ćiele czyni/ iáko Diokles y Dionyzy ſtárożytni Lekárze/ piſza Przeto nie w iedney wodźie ma bydź wárzona/ ale w drugiey/ w trzećiey/ y w czwartey odlewáiac pierwſze/ y vkropem zálewáiac: ábowiem żołądkowi ſa bárzo do ſtrawienia trudne/ dla ich chłodzenia znácznego.

Piegi. Wegrowátośći.

Piegi/ y

Wegrowátośći ná twarzy czyni/ czeſto vżywána.

Lobodá pomorſka/ ábo świnia/ Rozdźiał 81.

Artriplex marina.

Meernidten

ZJele to/ po źiemi śie rozśćieláiac/ pnie. Liśćia biáławego/ Spinákowému podobnégo/ iedno drobnieyſzé. Smáku ſłonégo. naśienie iáko w gronkach iákich.

Mieyſce

Nád morzem poſpolićie po brzégach rośćie.

Przyrodzenie

Bárźiey żywot purguie y wyćiera/ niźli inné Lobody: rozśiekuie/

ćienczy / rozwodnia / y kiszki z szlamowánim purguie.

Moc y Skutki.

W żołądku wilgotnośći wysusza.

WIlgotnośći w żołądku wysusza / broni śie im zágnoić w nim.

Ciáłá tłuste y tátowite śćienczá / y subtelne czyni / vżywána potráwa / ábo trunkiem.

Tłuste ćienczy. Puchlinie.

Puchline z ciáłá wywodźi / sucha á miáłko vtárta / z winem piiąc / álbo też z wárzoney iuche.

Szpinak / Rozdźiał 82.

Spinacia, Spanachium.

Spinat / Binetsch.

SZpinak źiele / nam w Krákowie dobrze znáiomé / indźie nie ták. Liśćie trzygránowité z źiemie puszczá / záczasem zás iáko strzałá bierze kształt : po máley chwili bywa iáko sczerbak wysczerbiony / ábo Podrożnik polny : źielone / ná obdłużnych stopkách : korzonkow máłych / drobnych / ćienkich. Pret ná łokieć / podczás wyższy / wewnątrz czczy. W wierzchu kwiatki drobné / źielone / okrągło gronkámi. Naśienie ostrokolącé podługowáté / gránowité.

Mieysce.

W ogrodách tylko bywa śiany / y flancowány / do vżywánia pospolitégo. Siodmégo dniá po wśianiu wschodźi.

Przyrodzenie.

Wilgotnégo iest y chłodzącégo przyrodzenia / w pierwszym stopniu / máiąc nieco sáletrnośći w sobie. Wiecéy do stołowégo vżywánia / á niżeli do lekárskiégo / przychodźi.

Moc y skutki.

SVchemu á gorącemu żołądkowi / bywa bárzo vżyteczna potráwa ná Wiośne.

Suchemu przyrodzeniu Potráwa y lekárstwe purguiącym

Zywot odmiekcza y stolce czyni / wárzony z młodym másłem / ábo z oliwą świeżą słodką / naprzod go przed inemi potráwámi vżywáiąc. Drudzy ták go dáia sobie przyprawiáć zwłaszczá ná Wiośne : Bez gdy szosiki álbo kiełki młode z źiemie pusczą biorąc ich garść / szpinaku ták wiele ábo też wedwoynasob / y przypráwuią to do iedzenia ludźiom chorym / y zdrowym do purgowánia.

Od páieczego gonu / y
Od Niedźwiatká vkąszonym / sok z szpinaku trunkiem vżywány iest lekárstwem.

Páieczemu gonu Niedźwiadkowemu vkąszeniu.

Zołądkowi.

Watrobie zbytnie gorącey / liśćie tłuc á przykłádáć : álbo w soku iego pláty maczáć y kłáść.

Zołądkowi. Watroby zápaleniu.

Gárdłá zostrzáłość głádźi potráwa go vżywáiąc. A bywa rozmáićie czyniony / z mieśem / z mlekiem / z iáycy / z másłem / z Rozynkámi.

Gardłu.

Wódká z Szpinaku palona.

Aqua stillatitia.

IAko z inych źioł / ták y z tego wodká może bydź wypalona / ktora osobliwie służy
W gorączkách kolerycznych /
W gorączkách suchotnych.

Gorączkom suchotnym.

Zápalenie w żołądku z kolery álbo żołći tłomi / y zostrzáłość á iádowitość iey niszczy.

Zołądku zápaleniu.

Watroby zápaleniu wielkim rátunkiem bywa / ták trunkiem vżywána / iáko zwierzchownie

Watrobie

chownie płáty w niey maczáiąc przykłádáná.

Szkodźi.

Krew grubą/ czarną/ y melánkoliczną czyni zbytnie á często vżywány. Tákże Wiátrznośći w ćiele czyni.

Krew melánkoliczna. Wiátrznośći.

Solanká/ Rozdźiał 83.

Kali, Salicornia, Vsnen, Asluan, soda.

Káli / das ist / Meergewerdsen / Meerkrautlen / Saltzkraut.

TO źiele z źiemie pochodząc/ puszcza naprzod okrągłé y dłu gié listeczki / máło niepodobné liśćiu Rozchodnikowému : á podrastáiąc w głąb / ábo w kłącze prosté y kolankowaté / wzdłuż ná pálec wyrasta. Záś po niektorym czáśie / gdy iuż doskonáłośći swéy dochodzą / z członkow wypuszcza liśćie tuczné / miąższé / á wewnątrz czcze / obszérné / á ku koncu spicząsté: ktoré do stárośći przyszedszy / álbo do źrzáłośći doskonáłey / ná wierzchu kłącza niesie listeczki drobné rumiáné: przy ktorych wyrastáią okrągłé pizulki: á w tych naśienia drobnégo pełno : kłącza miąższégo/ soku pełnégo y rumiánégo : korzonki drobné rozpiíté / nie głęboko w źiemie pochodzącé.

Mieysce.

Rośćie/ gdźie sol morską zbieráią/ dla czego też od nas Solanką ná zwáné/ że śię w słonych mieyscách kocha/ y smáku słonego.

Przyrodzenie.

Rozgrzewáiącégo iest przyrodzenia/ záwśćiąga/ rozprowadza/ śćienczá/ wyćiera/ śćiąga y stula: á wysusza bez znáczney gorącośći y zbytniégo wysuszenia. Sol z tego źiela/ iest bárdzo gorącego przyrodzenia: Ták iż wysusza y rozgrzewa w trzećim stopniu ná koncu/ ábo wczwar-tym ná początku/ á te Alkáli zowią iáko Mesáruge/ y Meschay/ tákże y Auicenná pisze.

Mocy skutki.

POt tego źiela prochu w trunku wźiąwszy álbo puł lotá/ według lat y przyrodzenia káżdego / podczás y iedne czwierć lotá ábo kwinte/ puchlinę potężnie wywodźi moczem.

Puchlinie.

Moczu nád zwyczay zástánowionému.

Mocz wywodźi.

Mieśiączne czyśćienie pániom záwśćiągnione potężnie wywodźi. Tákże sok iey

Mieśieczney.

Kurzenie nim w domu czyniąc/ wszelákie bestye wygánia iádowite.

Węże wypędza.

Płod mártwy z żywotá wyrzuca dáiąc go pieć drágm : to iest lot y kwinte z czymkolwiek/ trunkiem. Alcházy.

Płodu martwema.

Popiołu z źiela tego Sklarze vżywáią w hutách/ do polerowánia y przezroczystego szkłá czynienia.

Szkło palone w hutách.

Ług/ álbo kálkus z popiołu tego źiela czyniony/ zmázy ná szátach wszelákie wyćiera. Albo mydło z kálkusu á z oliwy czynione/ iesz cze to lepiey czyni.

Zmázom ná szátach.

Wrzodom smrodliwym.

Ránom zágniłym.

Párchom y złym krostom/

Liszáiom suchym y świerzbu/ źiele to iest lekárstwem wárząc go/ á tą wodą wymywáiąc. Auicenná.

Wrzodō. Ránom. Párchem Liszáiom

Sol Alkáli

Sal Alcali

Bywa sol z tego źiela czyniona iáko z inych źioł: To iest/ popiołu z niego nápáliwszy/ kálkusu náczynić/ y przez worek cedźić/ á wárzyć do wywrzenia á soli vczynienia. Tá

Wchodźi do niektorych lekárstw potrzebnie náwięcey do zwierzchowného vżywánia.

Do lekárstw

Trąd z twarzy/ y ine sprosne zmázy śćiera.

Trędu y zmázom.

Mięso dźiwie wyiáda y trawi.

Sok.

Succus.

SOku z tego źiela Málárze rádźi vżywáią á ile do Láki rospuszczánia/ ktora bárzo śliczna y piękna czyni. Ten iest ostry bárzo y słony.

Málárzom.

Szkodźi.

Szkodźi

PLod nietylo mártwy/ ále y żywy z żywotá wywodźi pod pewną wagą vżywáne.

Przez vstá vżywany/ vpławy zbytnie biáłymgłowam przywodźi. Náwet

Mácice wyćiąga.

Gdźieby go kto z pultrzećiá łotá wypił/ zá- marza do śmierći.

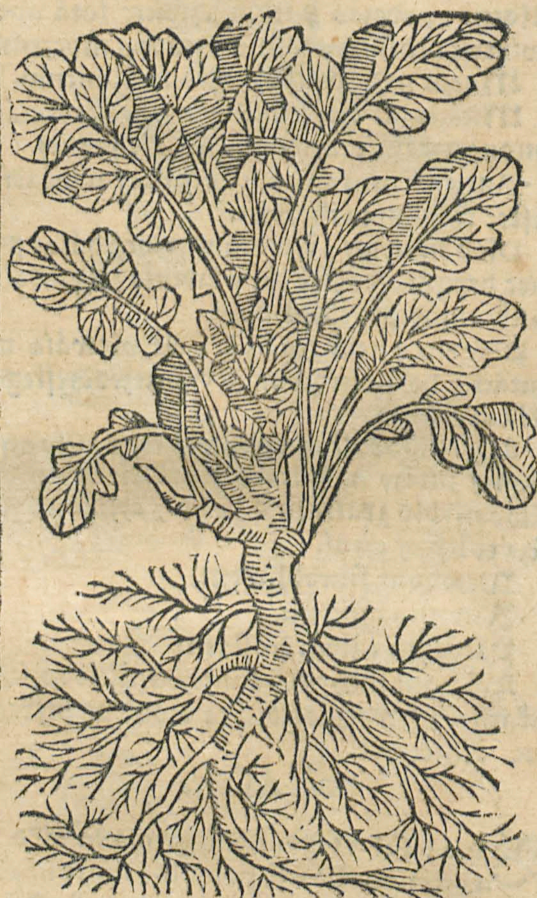
Sol z tego źiela.

JNákszym iescze sposobem może bydź sol z tego źiela czyniona y snádnieyszym: W ziemi wykopáć grube y drew w niey poprzecz y ták y owák nákłáść/ ná ktore tego źiela suchego skilká brzemieni náłożyć/ y drwá podpalić: Ták ná spodek wilgotność z źiela przez ogień śćiekáć w sol skrzepiąc będźie/ ktora podczás bywa czarna/ podczás popielata/ słonośćią nászey podobna/ wygryzáiąca.

O Kápustách/ Rozdźiał 84.

Brassica.

Kolkraut.

TAk wiele iest rożnych ksztáłtow y rodzáiow kápusty/ iż máło nie káżda kráiná ma swą osobliwą/ á te są miedzy sobą rożne ták smakiem iáko liśćiem. V nas w Polscze przed kilkanaśćią lat tylko dwie ználiźmy/ składaną ábo głowiáską: á czarną/ drudzy Brzoskwią ogrodną zowią. Teraz iáko sie Cudzoźiemcow nabieżáło do Polski zwłasczá Włochow ktorzy nam nanieśli rozmáitych źioł y tárzyn/ náyduiemy ich wiecey: iáko kápustá kędźierzawa/ kápustá listu czerwonego y modrego/ kápustá źielona ktorą Brasicam lenem Łáćinnicy zowią: Tá iest listu szerokiego źielonego y nabronatnego/ miąższego/ przez ktorą źiebro miąższe/ oble/ y wypukłáste bieży: głąbu twárdégo/ mocnégo/ y krotkiégo. Liśćia od spodku/ iáko rzepiány/ wyćietégo. Kwiatu bladożołtego/ z ktorego naśienie w strączkach, podobné Rzepnemu/ rumiane/ smaku gorzkiego. Tey kapusty liśćie nigdy sie nie skłáda/ ále otworzysto/ szeroko/ y wysoko rośćie. Ta do vżywania ma przodek.

Pythagorica Brassica Lenis caulodes Brassica lentifolia,

Druga tey podobna ksztáłtem listu/ ále nie barwą: bo tám tá/ ták źimie iáko y lećie źielona: tá ćiemno bronatna/ ktorą my zowiemy kápustą czarną: inszy ią Brzoskwią ogrodną miánuią. Nigdy sie tákże nie skłáda/ iáko y pierwsza. Liśćia daleko drobnieyszego/ ćienszégo/ tákże od spodku wyćiętego: głąbia ćienkiego/ głádkiego: A tá nam pospolitsza niżli pierwsza/ Włoskim kráinom napodleysza záwsze bywáłá. Tegoż rodzaiu y ksztaltu bywa też czerwonáwa. Trzećia kędźierzáwa ktorą Apianam brasicam miánowano: głąbu mocnego sękowátego/ z ktorego wiele liśćia szyrokiego pochodźi y kędźierzáwego/ á śrzednie bárźiey kędźierzáwsze biáłáwe/ w kupę sie skuláiące/ smáku wdźięcznego. Czwarta głowiásta álbo składana/ á tá niemal wszystkim narodom iest pospolita: Liśćia

Brassica crispa. Apiana. Selenis.

Brassica capitata. Lacuturis.

Triciana Caulis capitatus. Caputiũ cumanũ

ścia ßyrokiego okrągłego / z głąbiá okolicznie pochodzącego / ktore zá czáſem ku Jeśieni od śrzednich począwßy w kupę ſie ſkłádáią / y ták ſie twárdo ſkuláią / że iáko głowy nátwárdße, bywa. Tá rożney bárwy / niekiedy ſie znáyduie biała / iáko poſpolicie v nas / czerwona: iáko w Węgrzech / y w Polſcze po cześci. Tákże zielona. Jnych niemáło / iż nam nie ſą wpoſpolitey znáiomośći do vżywánia też náßego nieprzychodzą.

Katoná o goſpodárſtwie wieyſkim / álbo y Pliniußa czytay.

Mieyſce

W ogrodách poſpolićie / y ná polách wypráwnych bywáią naprzod śiane / potym ſláncowane: ſámy przez ſie nie wſchodzą / okrom płonnych y dźikich.

Przyrodzenie.

Rozgrzewa y wyſußa w pierwßym ſtopniu / odwilża ábo odmiękcza też nieco: ſpaia y wyciera. Jnni pißą bydź ią przyrodzenia chłodzącégo y wyſußáiącégo w pierwßym tákże ſtopniu: y przeto krew grubą y melánkoliczną czyni vżywáiącym iey częſto.

Wybor.

Przodek ma przed innémi kápuſtámi: Pierwßa / ábo Włoſka zielona / ktorą oni Werdze / zowią.

Wtorey dobroći kędźierzáwa / ábowiém żołądkowi bywa przyiemna / odmiękczáiąc go.

Po tych ſą inné / ktorych tu nie opiſuiemy / dla ich nieznáiomośći tym kráiom / tylko ie przy koncu Rozdźiału námieniemy.

Kato przodek kędźiorce do iedzenia / á pierwßey do lekárſtw / dáie.

Moc y Skutki.

TE dwie ábo trzy Brzoſkwie (bo ták włáśniey / niżli Kápuſtą máią bydź od nas miánowáne: o czym będźie niżey) ták do potrzeb lekárſkich / iáko do ſtołowych / okrom náßey poſpolitey w głowy ſkłádáney / przychodzą / zwłaſzczá pierwßa / ktorey ſkutki Chryſip wielkimi kśięgámi / podług członkow liczby w ludzkim ćiele rozdźielonymi / y káżdego członká / káżdey choroby / przywłaſczáiąc ią y lekárſtwá z niey opiſuiąc y pokázuiąc.

Dieuches. Pytagoras. Cato.

Tákże Dieuches ſtárowieczni lekárze. Ale Pitágoras y Kato niemniey: z ktorych drugi iedén ták ią záleca że żadney iárzyny bárźiey. Ten przez ßeśdźieśiat lat bez wßelákich inych lekarſtw / zdrowie nietylko ſwe / ále wßyſtkiey Fámiliey ſwey kápuſtą leczył: A nie dziw / bo to od przodkow ſwych ſtárych Rzymian wźiął / ktorzy tákże wproſtoćie żyćia ſwego / roſkoßnieyßego y pieſczenßego leczenia przez ßeśćſet lat nieználi / tylko tą kápuſtą wprzypádłych chorobách ſie leczyli: Lekárzow inych niemáiąc / ále káżdy ſam ſobie był lekárzem / ábo kucharz / ábo kuchárká.

Purguie y zátwárdza.

Dźiwne przyrodzenie tey Brzoſkwie / iáko v Dioßkorydá / Gálená / y Pliniußá czytamy: wodá álbo polewká w ktoreyby tylko wezwrzáłá troche / álbo przepárzona byłá / pół kwarty iey ná czczo bądź ſámey / bądź ocukrowaney piiąc / żywot purguie ſtolcy. Ale iákoby przewrzáłá / onáż wodá z niey żywot zátwirdza: Sámá tákże ták przeprzáłá / iáko przewárzona vżywána / ſtolce zátwirdza. Dios. Gal. Eginet.
Pliniuß o ſoku ich toż piße / á ſáme zátwirdząć żywot powieda.

Biegunkom.

Ciekáczki záwściąga we wtorey wodźie / álbo w ługu wárzona.

Wzroku.

Wzrok mdły pośila z práſnym miodem vtárta / á w kaćiki ſok z tego wyżęty puſzczány. Dios.

Trześieniu.

Trzęſącym ſie vżyteczna pożywáiąc iey / y członki drżące nią náćieráiąc.

Od vpićia broni. Piiáne wytrzeźwia.

Przed inemi potráwámi vżywána / á zwłaſzczá czerwona / od vpićia winem długo záchowuie y broni. A po iadle vżywána / piiánſtwo roſpądza y do wyßumiáłośći pomaga. Plin.

Zołądkowi przyſtoyna.

Papie z głąbia iáko ſośiki wyraſtáiące / żołądkowi naużyteczniéyße choćia przyoſtrßym bywáią.

Moczu.

Mocz z ćiężkośćią odchodzący wywodźi potężnie / nápoły w vkropie vwárzona / kminu / oliwy / á ſoli przydawßy / one polewkę dáiąc pić / zwłaſzczá kędźierzáwa.

Sleźieniu dolegliwośćiom. Mieśieczney.

Brzoſkiew ſurowo z octem miáſto ſáłaty vżywána/ ślezienie iákokolwiek chorey ieſt rátunkiem/ y przykłádána.

Wodá álbo polewká z przepárzoney trunkiem ná czczo y ná noc vżywána/ pániom Mieśieczne czyśćienie nád przyſtoyny czás záhámowáne wzbudza y wywodźi.

Gliſtom.

Naśienie á ile Egypſkiey kápuſty miáłko vtárte/ á z mlekiem ábo z winem ſłodkie ná czczo vżywáne/ czerw z żywotá wypedza. Gálenus.

Głowie boleniu. Wzroku.

Głowy bolenie vśmierza.

Wzrok ćiemny y mdły pośila/ y byſtrym á iáſnym czyni/ liśćia ná kſztałt ſáłaty vżywáiac z octem/ z Koryándrem/ z Ruta / y miodem. Plin.

Toż czyni vżywáiac tegoż liśćia z ſola á z oliwa. Plin.

Máćiczne żyły otwiera. Mieśieczney.

Pániom żyły w máćicy zámulone otwiera korzenie tey Brzoſkwie w winie ſłodkiem wárzone/ y trunkiem kilkádni vżywáne. Zátym y czyſczenie Mieśieczne záwśćiagnione bywa wznowione. Oribas.

Mleká obfitość mamkom.

Pokármu Mámkom w pierśiách doſtátek dáie vżywáiac iey ták wárzoney/ iáko polewki iey trunkiem/ y pierśi náparzániem.

Podágrze. Kádukn. Sleźienie.

Podágryczne bole vśmierza párząc y piiac.

Pádáiacey niemocy bywa rátunkiem.

Sleźienie nábrzmiáłey/ Tym ſłuży dni czterdźieśći porządnie iuche iey piiac ſáme ábo z winem/ y zwierzchu co naćiepley náparzáiac. Plin.

Podágrze. Artetyce. Sciátyce. Chyrágrze.

Podágrze/ y

Artetyce/ y

Sciátyce y

Chirágrze. Te boleśći w tych członkách żadna inna rzecza y lekárſtwem niebywáia predzey vśmierzone/ iáko ta Brzoſkwia / z Ruta / z Koriándrem / á z ſczypta ſoli/ to ieſt/ co iey we trzy pálce záwżiać może/ y tego káżdego dnia pożywáć. Też vtłukſzy z tymi pomienionymi rzeczámi liśćie/ y maki Jeczmienney przydawſzy/ ná mieyſcá bolećiace dobrze przykłádáć.

Też Woda álbo iucha z wárzoney ćiepło obmywáć: álbo pláty/ ábo gebki w niey maczáiac / co naćiepley przykłádáć: ábowiem żyły ſuche y piete pośiláia ſie przez to.

Też Brzoſkiew przerzeczona vwárzywſzy/ vtłuc ábo vtrzeć co napilniey/ dwá żołtki ſurowe wbić/ Rożánego oleyku troche przydáć/ y ćiepło plaſtrowáć/ czyniac y powtarzáiac to czeſto. Ale przydáć według potrzeby drożdży/ álbo glonu z octu.

Też Surowey vżywáć dobrze z ſola/ popiiáiac polewka wárzonego iey głabia.

Ránom. Wrzodō. Sadzelō ſtárym y świeżym.

Rány/

Wrzody/

Sadzele ták świeże iáko záſtárzáłe/ wymywáiac woda wárzoney Brzoſkwie Włoſkiey/ wychodáża ie y goi. A vtárſzy ia/ po wymyćiu záraz przyłożyć/ káżdego dniá dwákroć odnawiáiac. To było w zwyczáiu ná woynách ſtáremu onemu żołnirſtwu Rzymſkiemu/ ktorzy procz inych máśći do ran iey tym ſpoſobem vżywáli/ iáko Plinius y inni Hiſtorykowie piſzą. Ale tá Brzoſkiew ma bydż liśćia y głabu drobnego/ ktora Krámbe zwáli. To ieſt náſzá czarna álbo y rumiána kápuſtá. Toż też

Fiſtulom. Bolaczkom ogniſtym.

Káncer wrzod leczy. Toż

Fiſtuły doſtátecznie goi/ dwá kroć káżdego dniá plaſtrowána.

Bolaczki ogniſte w białogłowſkich pierśiách. Káncer. Tákże ná inych mieyſcách záśiádłe / z ieczmienna maka vtárta/ á plaſtrowána.

Rożey piekielney. Płod martwy. Puchlinie. Kroſtom czerwonym. Ryklom. Tredowátośći.

Toż Roży piekielney bywa rátunkiem.

Płod martwy z żywotá wywodźi / głab ſurowy iedzony. Pli.

Puchliny wyćiaga/ y przymioty ich wychładza / liśćie z maka ieczmienna przykłádáiac.

Kroſty czerwone / krwie pełne y boleſne.

Rykle przykłádáiac/ leczy.

Tredowáciny / y inne ſproſne kroſty z twarzy y z ćiáłá ſpadza/ z hálunem w occie roſpuſczonym pomázuiac.

Kárbonkuł ábo wrzod ogniſty.

Wrzod ogniſty / ktory Kárbunkułem zowia/ my iſkierka/ otwiera z ſola plaſtrowány.

Włoſy mdłe y wypadáiace vmacnia y vtwierdza/ z octem á z hálunem náćieráiac.

Liſzáiom ſuchym.

Liſzáie ſuche zgánia z hálunem tákże liśćie vtárte/ náćieráiac ie po łáźni/ ábo iucha obmywáiac.

Wrzod wilk. Piekielnemu ogniu.

Wrzody ćiáło wyiadáiace/ ktore wilkámi drudzy zowia. Tákże piekielny ogien ábo ćiáło zmartwiáłe/ ktore Gángrena Grekowie zowia: z miodem wárzona okłádáiac leczy/ y ożywia: ábo z octem á z hálunem liśćie vtárſzy/ przykłádáć.

Swierzbu. Kroſtom. Głoſu tepemu.

Toż też/ świerzb y kroſty z ćiáłá ſpadza/ po wypoceniu w łáźni námázuiac.

Głos tepy náprawia/ ſurowe liśćie tey Brzoſkwie zielonecy w vśćiech żucháiac/ y połykáiac/ tákże ſok z niey piiac.

Do Dryakwie wchodźi. Piegi. Zmázom inym.

Naśienie Brzoſkwie wchodźi do tych lekarſtw / ktore bywáia przećiwko truciznom y iádom czynione/ iáko do Dryakwie.

Piegi/ y

wſzelákie ná twarzy y ná ćiele zmázy ściera/ toż naśienie z wodka Rożána rosćieráne.

Wietrznośćiom.

Brzoſkiew dwákroć wárzona / przydawſzy kminu kramnego/ ſoli/ y oliwy/ y pożywána: wietrznośći w żywoćie hucząc rozgánia y vćiſza.

Suchotnym.

Ludźiom ſuchoty máiacym/ Brzoſkwie Włoſkiey czeſto pożywáć dobrze przed inymi potráwámi.

Bdłámi ſtruty. Bole w żołądku.

Bdłámi y grzybámi ſtrutym bywa lekárſtwem vżywáiac iey/ álbo ſok piiac.

W żołądku y

y w ośierdziu.

Około ośierdźia boleśći vkłáda ſurowa ná cczo z Rutą/ z Miętką/ z korzeniem Biedrzencowym/ z Koryándrem/ á z octem vżywána.

Od pſá wśćiekłego vkąſzonym. Scyátice.

Od wśćiekłego pſá obrážonym/ liśćie y z ſwym naśieniem z octem/ á z czártowym łáynem plaſtruiac/ bywa wielkim lekárſtwem.

Liśćie co z naſtárßym wieprzowym ſádlem plaſtruiac/ ſciátyczne boleśći w biodrách vkłáda. Plin.

Łzom gorącym z oczu płynącym.

Łzy gorące z oczu płynące/ Brzoſkiew z wodką Rożáną co namieley vtárta w donicy/ y z máką ięczmienną chędogą y miáłką/ wźiąwßy iey wedle potrzeby/ ná oczy plaſtrem przykłádána/ záſtánawia.

Potráwá położnicom mlekádoſtátek dáiąca.

W niektorych kráinách/ zá zwyczáiem w pologách ßeſćiniedźielnicom/ Brzoſkiew Włoſka wárzona/ bywa do vżywania dána: zwlaſczá tym/ ktore w pierśiách máło dla dźiećięćiá pokármu máia.

Káßlu. Dycháwicznym. Piersióm boleiącym.

Káßlom/

Dycháwicznym/

Pierśi boleniu/ w kozim mleku wárzona/ przydawßy miodu chędogiego przaſnego/ y ſoli troche.

Głowie.

Głowy boleniu.

Iſkry z oczu.

Iſkry/ ktorym ſie z oczu zdádzą pochodźić/ álbo pierzcháć/ ſurowa na czczo z miodem/ z octem/ z Miętą ogrodną/ z Rutą/ z Koryándrem/ á z korzeniem dźięgielowym/ dobrze iey pożywáć. Plin.

Stáwow y żył ſuchych boleniu.

W ſtáwiech/ y

W żyłách ſuchych boleśći vkłáda/ iuchá wárzoney nágrzewáiąc y náparzáiąc/ álbo y ſame roſpárzona w gorącym popiele przykłádáiąc. Tákże y iuchę piiąc.

Twárdośći. Nápuchnieniu.

Twárdośći nábrzniáłe/ y

Nápuchnienia/ vtárta á przykłádána/ ieśli ſie máią do zbieránia/ roſpądza.

Spániu.

Spánie/ tym ktorzy ſypiáć nie mogą/ ábo źle ſypiáią/ przywodźi do ſytá/ dáiąc im iey iákimkolwiek ſpoſobem/ bądź wárzoney/ bądź ſurowey ſáłata pożywáć. Plin.

Kolice.

W kolice/ álbo gryźieniu y morzyſku w żywoćie/ oſobliwym bywa lekárſtwem/ vżywáiąc/ we dwoiey wodźie wárzoney/ z oliwą/ z trochą ſoli/ y z trochą máki ięczmienney/ bez chlebá.

Mocz záwśćiąga.

Mocz nie záwśćiągniony/ ále czeſto/ ábo vſtáwicznie odchodzący/ záwśćiąga ſwym czeſtym vżywánim.

Kordyácznym.

Kordyácznym bywa vżytecznym pokármem. Pli.

Sczkáwce.

Szczkáwkę zbytnią záſtánawia/ z Pieprzem/ z Koriándrem/ z Koprem Włoſkim/ z miodem/ á z octem vżywána. Tenże.

Zołądkowi.

Zołądkowi nápuchłemu/ álbo opußonemu/ plaſtrowáć ią dobrze. Tenże.

Iezyku y ieżyczkowi.

Iezyk zbytnie wilgotny. Tákże czopek álbo ieżyczek ſpádáiący dla wilgotnośći/ wyſußa. Tákże

Głowie wilgotn.

Wilgotnośći rozpądza/ á ile w głowie. (Aben Meſuai)

Spadki záwśćiąga.

Spadki flágmiſte záſtánawia. Tenże.

Gliſtom.

Gliſty y czerwi inny z żywotá wypądza/ naśienie z ſokiem ſłonecznikowym/ álbo z gliśnikiem pożywáne. Tenże.

Moßnó ſpuchłym.

Moßnom ſpuchłym/ liśćie ſámo/ á ieſcze z Bobową máką plaſtrowáne/ pomaga. Plin.

Kurcz.

Kurcz/ z Rutą/ leczy.

Od Brytánſkiey myßy vkąſzonym.

Od myßy Brytanſkiey vkąßonym/ dáie rátunek/ z liśćia ſuchego prochem poſypuiąc/ ábowiem iad wyniſcza y wyćiąga.

Brzóskiew liſtu drobnego.

Crambe.

Kato/ on wielki y zacny Mędrzec Rzymſki/ vżywał poſpolićie do lekárſtw Brzoſkwie liſtu drobnego y gládkiego/ głąbia cienkiego y niewielkiego: ktorą inni z Láćinnikow Crambe zowią. A tá ieſli nie właſnie ſámá brzoſkiew náßá czarna/ álbo czerwona/ tedy bárzo iey podobna ieſt.

Spuchnieniu. Wrzodó. Káncer.

Spuchnieniu wßelákiemu.

Wrzodom świeżo nowym y záſtárzáłym. Też ná Káncery y wrzodom pomykáiącym/ á ćiáło pſuiącym. Tákże

Kárbunkuł.

Kárbunkuł otwiera/ liśćie ſurowe vwierćiawßy z ſolą/ przykłádáć/ ále pierwey potrzebá ono mieyſce długo ćiepłą wodą/ álbo winem ćiepłem obmywáć/ y dwákroć ná dźień przywiiáć.

Mocz pędźi.

Moczu nie wolno odchodzącemu ieſt vżyteczna/ w vkropie ią obwárzywßy nápoły/ odcedźić wodę/ troche zoſtáwiwßy/ y przydáć oliwy/ ſoli troche/ y kminu krámnego/ znowu troche przywárzyć/ á te polewkę chłodno pić/ y wárzoną oneż Brzoſkiew ieść/ to káżdego dniá czyniąc.

Stłuczeniu.

Rázy z tłuczenia y z bićia.

Z ſtáwow wybićie. Tákże

Piersió.

Pierśiom białogłowſkim zkáncerowánym/ ſurowa vtłuczona á przykłádána/ ieſt lekárſtwem. A gdźieby záwrzedźiáłość pierśi oſtrośći iey znieść niemogłá/ ięczmienney máki przymießáć y plaſtrowáć.

Melánkolicznym.

Melánkolicznym dawał ią Kato miáſto lekárſtwá.

Płucom zátkanym.

Płucom zátkánym y boleiącym ſłuży. Owa wßyſtkim chorobom Brzoſkiew ieſt lekárſtwem.

Kuchárkom.

Przywárom w garncu.

Przywáry w gárncu ktore ſie odmyć nie chcą/ gdźieby w tym wárzona brzoſkiew byłá/ záraz odwſtáną.

Pokarm ćiáłu. Dźiećiże by roſły.

Pokarm ćiáłu doſtáteczny dáie/ ták iż dźieći czeſto iey vżywáiąc prędko roſną.

Przećiw pijáſtwu.

Ná bieśiádach y na bánkiećiech ktoby ſie opićia vſtrzedz chćiał/ ten iáko Kato piße: y my wyßey też o tym przypomnieliśmy/ przed iedzeniem wßyſtkim czerwoną Brzoſkiew

ſkiew/ álbo kápuſte ſurowa z octem ma pożywáć: tákże po obiedżie z pieć liſtow/ vczyni go ták trzeźwego y łácnego/ iákoby nie pił áni iadł/ á pić káżdy trunek namocnieyſzy może iáko wiele będźie chćiał.

Toż czyni tey Brzoſkwie liśćie w vkropie rozpárzone głowe nim obłożywſzy: Abowiem winu tákim ieſt nieprzyiaćielem y máćicy winney/ iż gdźieby byłá przy nim ſádzona wyniſzcza go. Tákże gdźieby wino było w tey piwnicy w ktoreyby kápuſtá byłá/ w kwás y w ocet go obráca. Ktore záś ćwikláne liśćie nákłádſzy go w nie/ náprawie y pierwſzey dobroći go domieſzcza.

Swierzbu.

Wodá z iey głąbia przypiekánego zbieraná/ świerzb z ćiáłá ſpądza pomázuiąc nią: rownie iáko ſkorá z korzenia kobylego ſczáwiu/ w vśćiech co nalepiey zeżwána/ tym náćierána.

Succus braſsicæ

Sok z Brzoſkwie Włoſkiey álbo y z náſzey czarney.

Purguie

PVrguie przez ſtolce ſok z Brzoſkwie ſurowey wypráſowáney/ z trochą ſáletry á z Fiiołkowym korzeniem/ trunkiem vżywány.

od Zmije obrážonym.

Vſczknionym od weżá y iney gádźiny/ z winem go piiąc/ ieſt lekárſtwem. Dioſ.

Podágrze. Sciátyce Artetyce.

Podágrykom/ y Scyátycznym. Tákże Artetycznym/ mąką Fenkregowa záczyniony/ y plaſtrem przykłádány/ przydawſzy Ruty/ Koryándru/ ſoli/ á mąki ięczmienney. (Pli.)

Sadzelom ſtárym.

Wrzody/ ſádzele záſtárzáłe y záplugáwione/ wychędaża y goi/ z Fenugrekowa mąką/ á z trochą octu plaſtruiąc. Pli.

Skánceerowániu

Zkáncerowánie ćiáłá toż leczy. Piſze Plinius/ że y ięczmienney mąki do tego wziąć.

Zásinilości.

Też zásinialości roſpądza/ nim ie rośćieráiąc.

Głowy wyczyśćie

Głowe z wilgotnośći wychędaża tenże ſok/ w nos go puſzczáiąc z trochą ſoku Bukwice.

Purguie

Purguie też tym ſpoſobem: zwárzyć tylko w pierwſzey wodźie Brzoſkiew/ y zwierćieć ią/ ábo w mozdżerzu vtłuc. Sok wyżąć/ przydáć ſczypte ſoli/ á troche kminu krámnego/ ćiepło dáć wypić ná czczo.

Mieſięczney.

Czyſczenie mieśieczne pániom/ nád przyrodzenie záwśćiągnione/ wzbudza/ z kąkolowa mąką záczyniony/ á w łono węzełkiem puſczány.

Wzroku.

Wzrok ćiemny/ czyni iáſnym/ puſzczáiąc go z miodem po troſze w oczy w kąćiki przy noſie. Abo z miodem zwárzony/ toż czyni.

Niedoſłyſzeym

Olknieniu ná vſzy/ álbo niedoſłyſzeniu/ tenże ſok ná poły z winem w vſzy puſczány ćiepło.

Plánom wſzelkim

Plány y zmázy ná ćiele iákiekolwiek/ wyćiera. Tákże też oſtrość ćiáłá/ ábo ſkory.

Swierzb

Swierzb y kroſty ſpądza náćieráiąc nim.

Strutym

Strutym bdłámi álbo Grzybámi/ ſok iey piiąc/ bywa lekárſtwem oſobliwym.

Wydymániu.

Wydymániu z bolem w ſtolcu.

Nerkom.

Nerkom boleiącym/ ſłuży tenże ſok máżąc y piiąc.

Kolere wywodźi

Kolere z ćiáłá wywodźi/ tenże ſok z czerwonym winem vżywány.

Biegunkom.

Biegunki wſzelákie záwśćiąga/ we dwoiey wodźie wárzona/ á z ſola pożywána. (Hipok.)

Vtráconemu głoſu

Głos vtrácony náprawia/ ſok z Brzoſkwie z miodem liżąc. w pierwſzey wodźie wárzona/ y pożywána.

Ránom.

Do ran puſczány/ goi ie.

Nápuchnieniu.

Zátwárdźiáłośći z przymiotem ogniſtym leczy. Sethi.

Sleziennie Zołtácce.

Slezienię nábrzniáłey.

Zołtey niemocy/ tenże ieſt lekárſtwem/ z liśćia drobnego/ y kędźierzáwego wyćiśniony/ á z białym winem przez dni czterdźieśći vżywány.

Gnileu.

Gnilec w vśćiech y rány leczy/ płocząc.

Ięzyczkowi ſpádłemu.

Ięzyczek w gárdle/ gdźieby z zbytnich wilgotnośći z głowy zſtępuiących/ z ſwego mieyſcá ſpadł/ ſok z tey Brzoſkwie/ ná wierzch głowy/ przywodźi ná ſwe mieyſce.

Popiół z Brzoſkwie ábo Kápuſty.

POpiół z głąbia palony/ mocy ieſt pryſczącey y ćiáło wypaláiącey: przeto miedzy te rzeczy bywa poczytány/ ktore ćiáło pryſczą. Ieſt przyrodzenia bárzo ſuchego/ iáko Gálen piſze.

Pleurze. Pierśiō

Pleurze/ ábo kłóciu w bokách/ záſtárzáłe(mu. Pierśiom boleiącym/ ieſt rátunkiem/ z korzenia y z głąbia vpalony/ á ſtárym wieprzowym ſádłem zmieſzány/ tym náćieráiąc boleiące mieyſcá záſtárzáłe.

Sciátyce

Scyátyke/ álbo w biodrách boleśći/ vkłáda/ choćia zdawná záwźięte/ z wieprzowym ſtárym ſmalcem/ tenże popiół záczyniony/ tym náćieráiąc mocno. Plin.

Boleśći záſtárzáłe.

Toż też inne boleśći záſtárzáłe/ w ktorymkolwiek mieyſcu/ vkłáda. Dios.

Opalonym.

Opalonym iákimkolwiek ſpoſobem/ bądź od ogniá/ bądź od iákiego ſłonecznego goracá/ popiół z białkámi od iáiec záczyniony/ tym ſtrychuiąc y pomázuiąc/ bywa rátunkiem wielkim.

Ług z tego popiołu.

Piekielny ogien.

OGniu piekielnemu/ ktory Grekowie Gángrena zowią/ wielkim y doświádczonym ieſt lekárſtwem y rátunkiem: ługiem z tego popiołu vczynionym myiąc/ zwłaſzczá za świeżá.

Łupieżō y páprzyſkom w głowie.

Tenże ług/ wodą z teyże Brzoſkwie wárzoney troche roztworzony/ łupieże y páprzyſká wychędaża/ głowe nim przemywáiąc.

Wiele inych ſkutkow tá Brzoſkiew ma/ o ktorych kto chce czytáć y wiedźieć/ nay-

dźie

dźie v Katoná/ o wieyſkiem goſpodárſtwie piſzące w ſetnym w piećdźieśiatym śiodmym Rozdźiale: Ale iáko ma wiele vżytkow w ſobie/ ták y wády.

Szkodźi.

Zywot zátwirdza y ſtolce záwśćiaga. Zoładkowi nie vżyteczna/ zwłaſczá przyczeſtſzym vżywána: ále tá wádá może bydź od niey odieta/ gdyby z tłuſtym mieſem iákimkolwiek byłá wárzona.

Krew melánkoliczna czyni/ przeto że zły pokarm ćiáłu dáie: ále nie ták z mieſem tłuſtym wárzona/ iako ſie troche wyſſzey námieniło. Simeon Sethi.

Wzrok mdły y ćiemny czyni/ ile częſto vżywána; przeto ſie iey warowáć ći máia/ ktorzy ſie wielkim czytániem/ y náukámi báwia. Tákże náſzey poſpolitey białey głowiáſtey świezey/ y ſoloney ábo kwáśney: A ieſzcze tym wiecey kwáſzoney bo złe wilgotnośći ćiáłu dáie/ do ſtráwienia ćieżka chocia vſtom przyiemna: ludźiom prácowitym y robotnym vżyteczna.

Sny nieſpokoyne/ nieſtáteczne/ y melánkoliczne czyni. Seti.

Płucá obraża. Tenże.

Czáſu letniego te kápuſty álbo Brzoſkwie gorſze ſa niżli zimie/ bo krew oſtra y vpalona czynia. Háliábbas. Auerroes. Ráſis. Bimmáſui.

Wietrznośći wiele w ćiele mnoża/ ktore boki roſpieráia y do gárdłá ſpieráia. Auicc.

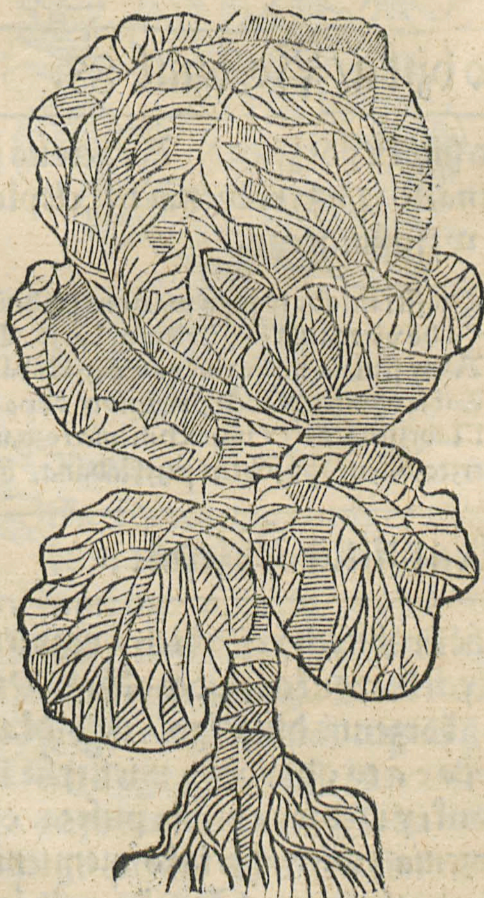
Ćiáło boleſne czyni ich pokarm. Auicc.

Szkodźi — Zywot zátwirdza. Zołądkowi. Krew. Pokarm zły. Wzroku. — Sny złe. Płucom. Wietrznośći. Bole w źniecá.

Kápuſtá náſzá w głowy ſkłádána.

Braſſica capitata & cumana, Braſſica lacuturis.

Köps kraut.

Kápuſtá náſzá ktora ſie w głowy ſkłáda/ tegoż przyrodzenia ieſt zpomienionymi/ tylko do iedzenia nie ták vżyteczna; vſtom chetliwa y ſmáczna zwłaſczá kwáſzona/ co iednák wiecey z zwyczáiu á niżli z przyrodzoney checi: Tá nád inne ćiáłu pokarm zły dáie/ krew gruba/ czarna/ y melánkoliczna czyni/ zwłaſczá w miekich/ y w roſkoſznieyſzych ćiáłách/ w ktorych zágniłe y ſmrodliwe wilgotnośći czyni/ á z tych choroby. A iż ſkutkow tych ieſt ktorych Włoſka brzoſkiew/ tedy też pogotowiu teyże wády y dáleko wietſzey ieſt iáko y pierwſze: ludźiom iednák prácowitym nie ták ſzkodliwa. Złe czynia ktorzy nátkawſzy ſie iey do ſyta wino po niey pija/ ábowiem z winem ćiagnie ſie iey zły ſok w żyły: Lepiey ludźie proſći ktorzy wode/ bo watrobá nie ták łákoma wody iáko winá: przeto nie chćiwie zwárzona w żołądku do ſiebie ćiagnie/ iáko wino ná nie piiac.

Ogrodnicza.

Brzoſkiew y kápuſtá niebrákuie czáſem/ ták zimie iáko lećie/ kocha ſie w ziemi y zieleniele/ by ieno byłá dobrze ſpráwiona y náwozna/ álbo nágnoiona: Gliniáſtych mieyſc/ piáſczyſtych/ y kámieniſtych nienáwidźi/ oprocz żeby w ſobie doſtátek wilgotnośći miáły. Ku południeyſzey ſtronie buyniey/ á niżli ku Pułnocney rośćie. Mroz gdy ia zwárzy y troche zemdli/ ſmáku lepſzego bywa y miekczeyſza. W niżinách ſie bárziey kocha y w mieyſcách pochyłych/ niżli wyniesionych y gorzyſtych: A im ia częśćiey okopywa/ tym buyniey y rychley rośćie/ iáko Pálládius o goſpodárſtwie piſze. Po weſćiu ma bydź ſádzona/ gdy w pieć/ ábo w ſześć liſtow wyrośćie: ále ták/ żeby korzonki były pierwey w gnoiowce rzadkiey obmaczáne. A ma być podwieczor ſadzona/ ile dnia goracego: bo opárzeli ſty czás mdlia y zwedza. Też im ia nawyſſzey ziemia okopuie/ tym ſporzey y buyniey rośćie. Może ia też w ten czás roſſádzáć y flancowáć/ kiedy we trzy liſty wyrośćie/ iáko Márkus Kato piſze: á roſſádziwſzy ia/ ma bydź ziemia/ ſola y ſáletra troche przemieſzáná/ przez rzeſzoto pośiewána/

Ziemia iáko lubi. — Mieyſce. — Buynośći iey do dáie. — Kiedy ma bydź roſſádzona. — Okopowána.

áżby ſie zdáłá iáko popiołem/ álbo śniegiem/ ábo mrozem byłá przykryta: Ták ábowiem rychło vwiera/ y wárzona zielonośći ſwey nie tráći/ y owßem wcále ią záchowuie. Miáſto ſáletry może popiołu wziąć/ bo od gąśienice ią záchowuie.

Co z naśienia kápuſtnego ſtárego bywa. Kápuſtá rzepna.

Z naśienia ſtárodawnego kápuſtnego Rzodkiew ſie rodzi/ iáko Theophraſt y Pollux piſzą: A Pliniuß Rzepę z ſtárego naśienia kápuſtnego bydz twierdzi/ iáko y rzepnego kápuſte/ zwłaſzczá te ktorą my kápuſte rzepną/ Láćinnicy Caulo rapum zowią: bo nác álbo liśćie ma brzoſkwie/ álbo kápuſtne/ tákże y ſmák kápuſtny/ korzen záś właſna Rzepá.

Przećiw mßycom y gąśienicom.

Mßyce y gąśienice áby kápuſty niepſowáły/ Ciećiorke miedzy nią śiać: A gdzieby Ciećiorki niemiał/ á iużby ſie ná kápuśte gąśienice puśćiły/ tedy ią pokropić ſokiem Piołynowym/ ábo Roſchodnikowym. Niezáßkodzi iey też chrobáctwo/ gdzieby naśienie iey przez noc w ktorym z tych ſokow było moczone. Kobyli łeb ile ſámice ná płot/ álbo miedzy nią ná palu wetkniony/ wßelákie iárzyny ogrodne od chrobáctwá záchowuie.

Toż czyni rzeczny Rák we śrzodku ogrodá záwießony.

Nieprzyiaźn.

Wielka/ á práwie głowna nieprzyiaźn miedzy winem á kápuſtą ábo brzoſkwią/ oczym ſie też wyżſzey námieniło: co pilnie obaczył Páramus Grek/ ktory o rodzáiách ogrodnych cudną kśiege nápiſał/ gdzie mowi: Kápuśćie wrzącey ieſli potrzebá bedźieß przylewáć winá práwie dobrego/ niedopuśći iey vwrzeć/ moc y bárwe iey odeymie/ y nikczemną vczyni. Ma też ine ieſcze głownieyße nieprzyiaćiele kápuſtá álbo brzoſkiew/ łobode tákże ziemne gdule/ ktory też świnim orzechem miánuiemy/ Láćinnicy Cyclaminum, Miedzy ktorymi z tych będąc ſádzona/ buyność iey odeymą y wniwecz ią obrácáią/ y wyniſczáią. Ale y oná niemniey winu ieſt nieprzyiaćielem: ábowiem przy nim w piwnicy będąc/ pſuie go y w kwás go obráca. Tákże gdzieby miedzy młodemi látoroſlámi winnymi byłá flántcowána/ iedno z tych niſzczeie: bo gdźie látoroſtki do niey ſie bliſko wyćiągną/ iákoby wſpomniąc ná dáwną nieprzyiaźn y niezgodę/ názad ſie od niey odwráca.

Kápuſtá płonna/ leśna álbo dzika/ Rozdział 85.

Braſſica ſylueſtris.

Wildt koll.

Ta kápuſtá płonna podobna brzoſkwi przerzeczoney máło nie we wßyſtkim kßtałcie/ iáko Dyoſkorydes/ Oribáſius tylko że bládßey zielonośći/ ieſt y koſmáta zlekká/ do tego ſmáku gorzkiego. Rośćie ná płoninach. Przyrodzenia ieſt ćiepłego y wyſuſzáiącego.

Szoſtki młode w ługu wárzone ſtodnieią/ á do vżywánia ſą przyiemne bárzo. Tab.

Ránom. Przymiotom. Spuchnieniu.

Rány ſtulaią liśćie tłukąc á przykłádáiąc. Tákże ogniſte w nich przymioty odpádzą. Nábrzmiáłośći y nápuchnienia rozgánia/ przerzeczonym ſpoſobem przykłádána. Tab.

Rzepna kápuſtá/ ábo Kápuſna Rzepá.

Caulorapum, Caulirapa.

Ruben koll.

KApuſtna Rzepá/ álbo Rzepna kápuſtá/ ták rzeczona/ że liśćie ma kápuſtne właśnie/ á korzeń rzepny: y przeto miedzy kápuſty ieſt porownána dla liśćia: korzeń ma miąższy iáko Rzepá. A tá dwoiá: Pierwßa/ korzen właſny Rzepy proſtéy máiąc okrągły/ od ſpodku ogonek obdłużny/ od ktorégo wielkość drobnych y ćienkich á rozpierzchłych korzonkow pochodźi. Wtora/ korzeniá długiégo/ iáko długa rzepá: á tá od ſpodku mießeyßé korzonki y rzedzey z śiebie puſzcza. Oba korzeniá zwierzchu iako rzemieniámi obwiązané. Smáku właśnie rzepnégo/ iáko y liśćie kápuſtnego.

Mieyſce

W ogrodźiech bywa flántcowána y śiana.

Przyrodzenie.

Przyrodzenie

Dwoiákiego przyrodzenia tá iárzyná : liśćia kapuſtnégo / korzenia rzepnego.

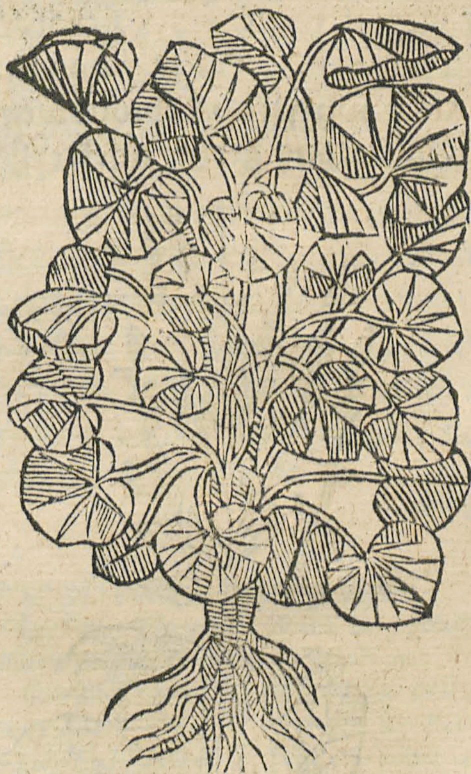
Moc y Skutki.

Z Brzoſkwia ogrodna zárowno ma ſkutki : y do pomienionych potrzeb może iey vżywáć/ gdzieby iey nie było.

Kápuſtá álbo Brzoſkiew Morſka/ Rozdział 86.

Soldana & Soldanella, Braſsica marina, & Conuoluulus marinus, Campanula marina

Moerwind.

BRzoſkiew ábo Kápuſtá morſka/ korzeń ma cienki / z rzadkimi odnoſzkámi : z tego cienkie á rumiáné/ oble kłącze pochodzi po ziemi y tám y ſám ſie rozśćielá iący. Liſteczki z kłącza Kokornaku okrągłego/ podobne ná długich ſzypułkách / ogrągłe / obſzerne / iáſnozielone y rumiánáwe. Soku mlecząſtego pełne. Smáku ſłonego y gorzkáwego : ten gdy ſie zśiedżie / tłuſtego. Kwiátu rumiánego / ná długiey ſtopce/ ná kſztałt dzwonká ábo Powoiu málego : naśienie w okrągłych ſtrączkách / y ćiemnoſzáré.

Mieysce

Rośćie ná brzegach morſkich/ oſobliwie Aquileyſkich tákże Weneckich.

Przyrodzenie.

Rozgrzewa y wyſuſza w trzećim ſtopniu / iáko Serapion piſze : co ſie też znáczy z ſámego ſmáku oſtrego/ gorzkiego y ſłonego.

Moc y Skutki.

WArzona w mieśney polewce tłuſtey / á potráwa pożywána/ ſtolcem purguie. *Purguie ſtolcy.*

Puchline z ćiáłá wywodzi/ á zwłaſzczá wodniſta : tákże w polewce mieśney tłuſtey wárzona/ á miáſto iárzyny naprzod przed inſzymi potráwámi vżywána : álbo prochu z vſuſzoney quinte z winem ćiepło dáiąc pić. *Puchlinie wodniſtey*

Polewki teyże zwárzoney z ośm álbo z dżieśieć łyżek / y Rhábárbárum czwierć łotá/ á to pić.

Tegoż prochu wźiąć quinte/ druga Rhábárbáru/ y z winem białym ćiepło pić ná czczo.

Niektorzy ie vżywáią z oliwą / z octem / á z ſolą/ ná kſztałt ſáłáty/ z kilkánaśćie liſtkow do wywiedzienia zbytnich wilgotnośći flágmiſtych. *Purguie flágmi.*

Wrzody ćiáło rozsiadáiące y pſuiące / ktore Wilkiem zowią/ leczy: w wodźie wárzona/ á potym z miodem prząſnym vtárta w donicy/ y plaſtrowána. *Wrzodom iádowitym ćiáło pſuiącym*

Swierzb z ćiáłá ſpadza/ z miodem á z octem vwierćiawſzy w dunicy / tym po łáżni ćiáło náćieráć : do czego Háłunu troche może przydáć. *Swierzb*

Sok.

Succus.

MOże Sok z tego źiela wypráſowáć / tym ſpoſobem/ iáko ſie w Piołynu opiſáło / ktorego łot ná raz może do przepurgowánia y wilgotnośći złych wywiedzienia vżywáć : iedno nie ſámego przez ſie / ále álbo z winem ćiepłym / álbo też z polewką z młodych kur / álbo choćiaż y z kápłonia. Tábe. *Wilgotnośćiom zbytnim flágmiſtym.*

Głowe w nichwychedaza.

Głowe y mozg z flágmistych wilgotności wychedaza/ sok tego zielá z woda á z miodem nosem sarkány: iednák to rostropnie y obyczáynie ma bydź czyniono. Tenże.

Swierzbu.

Swierzb y krosty z ciáłá spadza/ sok z miodem á z maka z ptáßey wyki náciéránim swym. Taber.

Sadzelom plugáwym.

Wrzody plugáwe y sadzele/ tenże sok wychedaza pusczáiac go w nie. Tenże.

Szkodźi

Szkodźi.

PIße Dodoneus że to źiele iákimkolwiek sposobem przypráwione y vżywane/ wiecey ßkody w ćiele czyni/ niżli rátunku dáie. Przeto niemamy sie ledáiáko do iego vżywánia skwápiáć/ zwłasczá ludziom młodym/ stárym/ mdłym/ álbo zbytnie zchorzáłym/ o-krom naturom dużym chłopskim/ y to obyczáynie.

W żoładku morzenie y gryźienie czyni.

Rozsądek.

TO źiele wiecey miedzy Powoie á niżli Brzoskwie albo kápusty ma bydź poczytáne: Bo coś podobnieyßego ma do nich kßtałtem á niżli do kápust.

Cwikłá/ Rozdźiał 87.

Beta.

Mangolt.

Cwikłá czerwona.

CWikle troiáka w ogrodách náßych miéwamy/ Czerwona/ Biała y Czarna. Té sáma tylko bárwa od śiebie sa rożné/ kßtałtami niewiele. Czerwona korzenia czerwonégo: Biała/ białégo: Czarna/ czarnégo. Y o czwartéy niektorzy pißa/ o żołtey. Wßystkie iedná-kiey niemal wielkośći y ßerokośći liśćie maia: także kłacze y naśienie. Liśćie v wßystkich Lebiodowemu podóbné/ iedno ßérßé/ miekceyßé/

Cwikłá biała.

y około kedźierzáwße. Kłacza żłobkowánego/ ná dwá łokćiá wzwyß. Kwiátu drobnego żołtáwego. Naśienia obfitego/ drobnego/ nie práwie okrągłego/ troche ostrego. Czerwoney ćwikły korzeń mießéyßy/ niżeli białey.

Mieysce.

W ogrodách y ná polách wypráwnych bywa śiana: á kwitnie w Lipcu y w Sierpniu.

Przyrodzenie.

Rozgrzewa y wysusza / ná końcu pierwszego/ábo ná przodku wtórego stopniá. Ma nieco w sobie sáletrności / dla ktoréy rospráwuie y wyciera/ y wychedaża. Jednák wárzona sáletrności wszytkiey pozbywszy/ w ten czás bárzo lekko rozpráwuie/ rozciencza. Biała nád wszytkie potężnieysza do rozpráwowánia y wyćieránia. Sok ćwikłány wyciera y wychedaża. Symeon Sethi w trzecim stopniu twierdźi ią rozgrzewáć y wysuszáć: á to może być o korzeniu rzeczono. Przećiwnego iest przyrodzenia/ sok rozgrzewa / á sámá w cáłości będąc chłodźi. Sim.

Moc y Skutki.

Odmiekcza żywot.

Ćwikłá biała iáko Dioszkorydes pisze/ żołądkowi vżyteczna / y stolce pobudza w miedźie pitym wárzona. Diokles.

Żywot zátwierdza.

Ćwikłá czarna z szcowica wárzona / żywot zátwierdza/ á tym bárziey korzenie. Oboiá dla sáletrności ktora w sobie máia/ nie dobrego sa pokármu: ábowiem krew zła/ melánkoliczna/ czárna mnoża. Wszákoż z szpinakiem wárzona znośnieysza iest potráwa/ ile żołądkowi mdłemu. Mleká obfićie Mámkom vżywána dáie/ ile biała.

Mámkom mleká.

Wątrobie y śleźienie zátkány.

Wątrobe y Slezione zámulona otwiera/ surowa z octem ábo z gorczyca vżywána. Sethi. Tákże z tymi wárzona. Gal.

Glistom w żywoćie.

Glisty z żywotá zámorzywszy wypadza / ćwikłá biała z czosnkiem wárzona/ álbo y z surowym pożywána.

Czosnkowy zapách tłomi.

Zapách álbo czuchnienie z vst przykro z czosnku/ zátłomia y odpadza ćwikły pieczoney pożywáiac.

Pokarm prętki ćiáłu dáie ále gruby.

Ćiáłu pokarm prędki dáie z Bobem wárzona á pożywána/ ieno pokarm gruby. Aben Mesuai.

Zmázom y planom.

Zmázy wszeláki ná ćiele śćiera surowe liśćie vtłuczone á przykłádáne / pierwey ie sáletra nátárszy.

Ciekaczkom.

Biegunki wszeláki zástánawia / gdźieby názbyt przewárzona była vżywána.

Vszu bolenu.

W vszách boleśći vkłáda/ woda korzenia iey wárzonego nágrzewáiac/ y potrosze iey ćiepło w nie pusczáiac.

Gnidy.

Gnidy w głowie tráći.

Lupieże wgłowie.

Lupieże y otrebowátośći wychedaża/ korzenie y z liśćiem iey wárzac/ á ta woda głowe kilkákroć ćiepło przemywáć.

Odmrożeniu y odźiebieniu.

Rece ábo y nogi odmrożone leczy/ w teyże wodźie omywáne y nágrzewáne.

Plesowátośći.

Plesowátość głowy/ czyni porosła włosámi/ taż woda z wárzoney káżdy dźień przemywáiac/ pierwey ia álbo páznokty przedrapawszy/ álbo surowym płotnem/ álbo ostremi płátámi stárszy: żeby one plesowátośći dobrze zárumieniáły. Toż z korzenia popioł z miodem záczyniony czyni.

Swierzb.

Swierzb z ćiáłá spadza czarney ćwikły korzeń wárzony vtárty / tym náćieráiac. Dios.

Żywot odwilża y zátwárdza.

Wárzona y z swoia polewka vżywána biała ćwikłá / stolce czyni. A bez polewki zátwárdza.

Ogień piekielny.

Ogień piekielny vśmierza/ przydawszy háłunu troche/ korzeń z liśćiem wárzac/ á tym okłádáiac: ále pierwey ta woda wárzoney trzebá mieysce chore omywáć/ potym plastrem kłáść.

Wrzodom złym.

Wrzody ćiáło roziadáiace.

Niesztowicom.

Krosty białe iatrzace/ ktore Niesztowicámi przodkowie nászy miánowáli: (teráznieyszy nie vmieia ich názwáć) leczy taż woda letnia omywáiac/ á sáma ćwikła okłádáiac.

Opaleniu.

Opalonym y opárzonym iest rátunkiem.

Opárzeniu.

Siniáłość ran álbo blizn rospadza. Tákże

Vsczknieniu iadowitemu.

Vsczknione od weżow leczy: Tákże od ich vkaszenia broni y záchowuie/ tylko ná szyi surowa záwieszona y noszona.

Czerwona ćiekaczkę leczy klisterá z liśćia wárzonego dawána raz y trzy ná dźień. Tákże

Kolice.

Kolikę y dárcie w kiszkách vkłada klistere też dáiac.

Gdźie inne purguiace lekárstwá niemogą nic vczynić y spráwić/ klistere pospolićie z liśćia/ álbo czopek z korzenia w stolec dáia.

Máciczynym boleśćiom.

W máćicy boleśći vśmierza toż liśćie ćwikłáne, z łoboda wárzone/ y zástrzykáne.

Oczom ćiemnym.

Ciemnym oczom ktore przy świecy nic nie widza/ dobrze ich czesto vżywáć.

Ocet prętki.

Ocet zá trzy godźiny vczyni/ ćwikłány korzeń vtłuc/ y w wino puśćić. Tenże ocet zás w wino przemieni korzeń kápustny/ álbo z brzoskwie wen wrzucony.

Sok ćwikłány.

Succus.

Przećiwne o soku zdánie.

Sa przećiwne mniemánia miedzy lekárzmi o soku ćwikłánym: Simeon Sethi pisze że żywot zátwierdza. Zás Gálenus twierdźi że odmiekcza/ y do stolcow pobudza. Oboie to mniemánie y zdánie moga stáć/ rozumieiac o białey co Gálenus mowi. A

co Simeon Sethi/ to o czarney ćwikle.

Mozg wychedza.

Glowe álbo mozg z wilgotnośći flágmi-stych nośem go sarkaiac wychedaja : zá-czym śie

Bolenie glowy.

Boleśći w niey vśmierzáia. Tákże

Zawrotu

Zawrot oddala. Jeszcze lepiey gdzie przyda do niego soku Maieranowego/ á miodu troche / álbo słodkich Migdalow oleyku. Dioſ. Fernel.

Vßu bolenie.

W vßach ßumienia rozmáite vkláda/ ćiepło w nie pusczány.

Dymienne zolzy.

Bolaczki y dymienne zolzy z wośkiem spusczony/ á plastrowány/ leczy.

Vkaßeniu iádowitemu ieſt lekárſtwem ták trunkiem/ iáko przemywániem rány.

Mocz wywodzi.

Mocz wywodzi sok czarney ćwikły piiac go z winem/ álbo czerwoney Diphil.

Zebom boleiacym.

Zebow bolesć vkláda w vśćiech ćiepło trzymány/ álbo w nos pusczány/ álbo tylko nim dziasłá około boleiacych zebow postrychnać.

Párchom

Párchy ná głowie goi pomázuiac ie nim (Plin.)

Skáżone wino od kápusty nápráwi.

Jako kápuſtá káżi wino/ ták zás liśćie ćwikláne w nie pusczone/ do pierwßey dobroći przywráca.

Wychladza lećie.

Lećie czasow goracych/ ile białey ćwikły dla wychłodzenia dobrze vżywáć.

Chęć do iedzenia.

Chęć do iedzenia wzbudza.

Wßy w glowie wytraca.

Wßy w głowie morzy y wytraca/ sokiem ia przemywáiac.

W nośie wrzod leczy.

W nośie wrzod ktory Ozenna Grekowie zowia/ tym sposobem płoczac/ leczy.

Zołtáczce.

Zołta niemoc spadza y moczem wywodzi/ trunkiem vżywány.

Oczom przyświecy nie nie widzącym.

Oczom záćiekaiacym łzámi/ sok z białey ćwikły w nie pusczáć dobrze. Plin.

Szkodźi

Szkodzi Pokarm zły dáie Zolądkowi zla watrobie Slezienie.

POkarm ćiáłu nie dobry czyni.

Zbytnie vżywána / żoładkowi nieużyteczna dla swey sáletrnośći/ á ile czarna.

Watrobe y

Slezione zátyka/ czesto y zbytnie vżywána. Prágnienie czyni Sety.

Cwikłá/ iáko wßyſtkie ine iárzyny/ máły pokarm ćiáłu daie/ ieno predki. Gal.

Wietrznośći w ćiele czyni. Seti.

Ogrodnicza.

CWikłá iárzyná vbogich : Jżby buyniey rosłá piße Kolumellá / gdy po wstániu w piec listkow poczyna śie rozwieráć/ ma bydź ná ine mieysce przesádzona : bo im częśćiey z mieyscá ná mieysce bywa przesádzona / tym osobliwßa y buynieyßa rośćie. Ale potrzebuie ziemie dobrze nágnoioney y wilgotney/ á zá káżdym przesádzániem korzenie iey ma być w gnoiowce obmaczáne/ bo śie w dostátku gnoiu bárzo kocha. A iżby miasßo w korzen á nie w kłacze rosłá/ trzebá ia zwierzchu trosche rosczepiwßy pláſkiem kámieniem / álbo ſkorupa przyłożyć włożywßy ná nie kámyk/ bo y w liśćie y w kłacze niebedzie ták wyrastáć tylko w korzen.

A żeby korzenie białe było / w gnoiniey wołowey álbo w krowiey/ ná przesádzeniu obmaczowáć iey korzenie potrzeba / y taż gnoinica ziemie nágnaiáć.

Siana/ nie záraz wßyſtko naśienie wschodzi/ ále iedno tego / drugie drugiego roku / trzećie trzećiego. Tez rychley z ſtárego y z dawnieyßego naśienia wschodzi/ niżli z młodßego y z świeżßego/ iáko Palladius świádczy.

Rozsadek.

BJała ćwikłá przed inymi ma przodek / iáko z Dioßkoryda baczyc możemy : co y Theofráſt/ Atheneus / Eginetá / y inni poświádczáia. Bywa do przysmáku ſtołowego przypráwowána: korzenie obwarzáia / álbo piekа w piecu po pieczywie/ álbo w żarzystym popiele : potym ſkorę zwierzchnia z niey zcynuia / w tálarki kráia / y w fáſeczki warſtwámi chrzanem w kostki drobno pokráiánym przesypuia : Jni pieprzem á octem. W Litwie wespoł kwaßa ia z rzepa/ z czosnkiem / z cebula / z kápusta/ y z Bielami / warſtwámi prześćieláiac / y zowia to kwáßenina.

Tłustoß álbo Kurzanogá/ Rozdział 88.

Portulaca, Porcelana, Andrachne. (Grensel. Bortzel/ Burtzel kraut/ Purgel

TŁustoß dwóy mamy / wielki sámiec / drugi mnieyßy sámicá. Trzeći znáyduie śie ná brzezach morſkich/ pomorſki. Pierwßy korzeniá proſtego / długiego / z wiela odnożek cienkich / soku pełnych y rumianych. Kłacza miąßßego proſtego gładkiego/ obłego/ z ktorego po wietßey częśći po ziemi śie rozśćiela. liśćia miąßßego/ soku pełnego / tłuſtego / iáko Roschodnik / tylko ßerßego / ſnacé y od spodku biáláwé/ okraglopodługowáte. smáku nieprzyiemnégo kwáśnoćierpkiego. Kwiátu bladożołtego/ gwiazdkowátego. Z tego potym naśienie drobné / czarné, w głowkách ſtraczyſtych okraglych.

Drugi płonny/ klacze ma oblé/ gibkié/ rumiane/ tłuſté/ po ziemi ſie pnące. Liśćie pierwſzemu álbo ogrodnému podobne: ieno drobniey ſze/ y weżſze/ tylko chocholacieyſze/ dłużſze y geſtſze: Inemi okolicznośćiami wielkiemu podobny.

Trzeći Pomorſki/ pierwſzym we wſzytkim podobny/ tylko że liśćia dłużſzego y ſzerſzego. Tych tłuſtoſzow pomorſkich naydnie śie wiecey/ podług opiſania niektorych Ziolopiſow: ále barzo od pomienionych rożne y niepodobné.

Mieyſce.

Pierwſzy/ w ogrodách indźie śieią/ y ztąd ogrodnym bywa rzeczony. Drugi płonny/ ſam przez śie tákże w ogrodách/ ná wilgotnych mieyſcách/ ná polach nieplodnych y rolách/ ná winnicach. Trzeći ná brzegách morſkich.

Przyrodzenie.

Przyrodzenia ieſt w trzecim ſtopniu chłodnego/ á w wtorym wilgotnégo: ma też nieco lipkiégo w ſobie. Sok ſwą ćierpkośćią bárziey zátwierdza/ niżli ſamo ziele.

Moc y Skutki.

Tłuſtoſz máły pokarm dáie/ y to lipki/ iáko Orybás w kśiegách wtorych lekárſkich/ w 7. Rozdziale mowi.

Ciáłu pokarm máły dáie.

Zápaleniu oczu/ y w káżdym członku przymiotu ogniſtemu. Tákże

Oczom zápalonym.

Ogień piekielny gáśi/ álbo Roża piekielna.

Roży piekielney.

Pecherzá boleniu y zápaleniu.

Pecherzowi.

Zołądkowi ze zbytniey kolery zápalonemu. tenże plaſtr z mąką ieczmienną plaſtrowániem ſłuży. Tákże ſamo ziele wárzone á vżywane/ ábo y ſurowe miáſto ſáłaty.

Zołądkowi kolerycznemu.

Sćierpnienie zebow z iákieykolwiek przyczyny/ bądź z vżywánia rzeczy kwáśnych/ iáko owocu kwáśnego/ álbo z wiśni/ álbo iágod winnych nie dozrzáłych/ Agreſtu/ ⁊c. Tłuſtoſz zuchány pożywány odpądza. Gál. Dioſ.

Oſkominom od ćierpnieniu zebow.

Nerkom/

Kiſzkom/ tymże ſpoſobem vżywány.

Nerkom. Kiſzkom.

Spadki z głowy w inne członki záſtánawia. Dioſ. wárzonego wodą płokánie.

Spadkō w ine członki ćiáłá.

Zapálczywość zbitnia ćiáłá tłomi/ y gáśi/ y záwśćiąga. Tákże

Zápálczywośći.

Sproſne ſny oddala.

Sny nieczyſte.

Nápuchliny z przymiotámi ogniſtemi rozſpadza potężnie/ liśćie z klaczem tłukąc/ á przykłádáiąc.

Nápuchnienia.

Owrzedziáłym vſtom z zápaleniem ich.

Tákże dziąſłom nábrzniáłym ieſt lekárſtwem/ ſokiem letnio płocząc.

Vſtom owrzedziáłym y dźiegnie.

W gorączkách kolerycznych gwałtownych/ y w niezmiernym od nich vpáleniu.

Gorączkom kolerycznym.

Tákże w gorączkách morowych/ wielka ochłoda bywa/ bądź ſámego ziela/ bądź ſoku vżywáiąc. Tákże zwierzchownie go przykłádáiąc ná ćiáło/ żołądek/ nerki/ wątrobe/ krwie pierwey vpuśćiwſzy.

Gorączkom morowym.

Czerw okrągły w żywoćie zámarza y wypędza.

Czerwie.

Tok wſzeláki krwie gdziekolwiek ieſt záſtánawia.

Toku krwie.

Krwią chárkánie záwśćiąga.

Krwią charkan.

Ciekaczke czerwoną záſtánawia/ z octem.

Czerwonce.

Złote żyłki zbytnie płynące záwśćiąga/ ták wárzonego vżywáiąc/ iáko ſurowy z octem/ ábo ſok iego przykłádáiąc/ tákże iuche piiąc. Dioſ.

Złotym żyłkom zbytnim.

Obrážonym od Łbienicá opácznego/ álbo od ſkálney Jáſczurki/ ieſt lekárſtwem.

Od łbienicá y iáſczorki obrážonym.

Záwrzedziáłośći wnetrzne z miodem vżywány/ leczy. Plin.

Wnetrznym wrzodō.

Oczom z fluxu kolerycznego boleiącym.

Oczu boleniu.

Oczom ćiekácym.

Oczom ćiekacym przykłádáć go dobrze: przeto wchodźi do tych lekárſtw/ ktore oczom boleiacym przynależa.

Spadkõ koleryczným w kiſzki.

Spadkom do kiſzek iadowitym / gryżienie w nich czyniacym / kliſterá z niego boleśći vkłáda/ y złe/ oſtre/ y iádowite wilgotnośći wywodźi. Dioſ.

W máćicy gryzáwkom.

W mácicy gryzawki z nábránia iádowitych kolerycznych y oſtrych wilgotnośći/ táż kliſtera vśmierza

Głowy boleniu z słonecznego vpalenia.

Bolenie głowy z vpalenia słonecznego / odpadza : nátłuc ſurowego/ á ná ſkronie y czoło / przylawſzy troche oliwy/ álbo Rożánego oleyku/ przywinać.

Kroſtom ná czele y ná głowie.

Kroſty ná czele y po głowie ſpad.a/ z winem go vtłukſzy / náćieráć.

Spadkõ kolerycznym.

Spadki gorace koleryczne záwśćiaga/ y odmienia/ ſwym zbytnim chłodzenim Gál. vżywáiac go z octem á z ſola/ miáſto ſáłaty/ ták ſurowego/ iáko przewárzonego. Tákże

Zgádze.

Zgági iedzac ia ſáłata/ álbo z niey polewke piiac.

Womitõ kolerycznym.

Womity koleryczne z nábránia zbytniey á oſtrey żołći w żoładek/ záſtánawia.

Dźiećinnym gliſtom.

Gliſty z dźieći wypadza / naśienia z pul quinty tłuczonego z mlekiem pić dáiac.

Moczu goracemu.

Moczu goracemu / á kápániem odchodzacemu / naśienia z Łoczygowym naśieniem / ná cukrze/ przy potráwách y ná wetách vżywáć dobrze. Toż oboie w trunku może bydź vżywáne.

Ránom páráliżẽ záráżonym.

Rány do zwiednienia y vſchnienia ſpoſobne y nákłonione/ co Łáćinnicy Vulnerum ſyderationem zowia : z ieczmienna mąka / ieſt lekárſtwem. Dioſ. Oliwy troche przydawſzy. Plin.

Gorączce ſuchotney.

Suchotna goraczke máiacym / Hektika Grekowie zowia / bárzo ieſt vżyteczny / ták vżywániem/ iáko też ſokiem wſzytkiego ćiáłá náćierániem / zwłaſzczá paćierzy w grzbiećie/ pierſi/ watroby/ bokow y słábizn. Gal.

Vpłáwõ.

Vpławy białogłowſkie záwśćiaga/ co ſok potężniey czyni/ piiac go/ á niżli ſámo źiele.

Przymiotom białogłowſkim.

Przymiot ogniſty w białogłowſkich pierśiách/ ſámo źiele tłuczone á przykłádáne/ wyćiaga.

Pepku wydetemu.

Pepku wydetemu przykłádány. Tákże

Podágrze.

Podágrze z koleryczney przyczyny. Toż

Poſtrzałom.

Poſtrzały ziadowićione z ćiáłá wyćiaga.

Jádu.

Jad w ćiáło od gádźiny puſczony wyćiaga / zá ktorym niezmierne roſpalenie ćiáłá przychodźi przykłádáiac go / y przez vſtá vżywáiac.

Száleniu zádániu.

Bielun / álbo ſzáley komuby był zádány / ſok z winem słodkim/ álbo z Muſzkátela ná to dáć pić.

Succus

Sok

TEn iáko z inych źioł bywa wyćiagniony: oczym w Piołynu. Ten do wſzytkich pomienionych chorob zwłaſzcza wnetrznych / oſobliwie służy. Jáko

Goraczkom kolerycznym. Morowym.

Goraczkom kolerycznym.

Goraczkom morowym.

Zápaleniu wnetrznośći. Zołądká. Watroby. Nerek. Sercá y duchow.

Zápaleniu wnetrznosci. To ieſt/ zołądkowych vſt.

Watroby.

Nyrek.

Sercá zbytniemu vpaleniu y iego duchow.

Tákże czerwoney ćiekaczce.

Womitõ.

Womitom kolerycznym.

Krwie charkan.

Krwia charkániu.

Vpłáwõ.

Vpławom.

Złotym żyłkom. Tok krwie.

Złotym żyłkom náder płynacym/ y wſzelákiemu toku krwie ieſt dáleko vżytecznieyſzy/ á niżli ſámo źiele ſurowe. Gal.

Nerkom.

Nyrkom zápaleniu. Tákże

Pecherzowi.

Rozniecéniu pechyrzá.

Moczu.

Moczu goracemu / kápánim odchodzacemu / z wodka Bábczána y Słazowa / w trunku vżywany/ bárzo bywa zálecony. Pli.

Dźiatkõ y nocnicom ich.

Dźiatkom nowonárodzonym/ ktorym ſie rádo ćiemiaczko záwala/ ná głowke chuſteczke/ álbo páczoſki w nim omaczawſzy/ przykłádáć dobrze. Plin. Toż im nocnice odpadza/ y ſen przywodźi.

Oczom zápalonym y płynacym z mlekiem białogłowſkim á z miodem/ bywa wielkim rátunkiem. Tenże.

Zrzenicy wpádkey.

Zrzenicá / álbo wſzytko oko / gdźieby wpádło / ſámo liśćie tego źiela / z łupinámi Bobkowemi vtárte / á przykłádáne / wyćiaga do ſwego własnego mieyſcá. Tenże.

Kroſtom iatrzacym.

Kroſty iatrzace z przymiotem ogniſtym / leczy / ták liśćie iáko też ſok / z maka ieczmienna/ z ſola / z octem / á z woſkiem plaſtruiac. Tenże.

Wrzodõ pod ſzłyre.

Wrzody pod ſzlira y po ſzyi goi / ſokiem z tego źiela wárzonego/ wymywáiac.

Zębom osłábiáłym.

Zeby osłabiáłe vmacnia y vtwierdza/ ſokiem ćiepłym z Mirrha płoczac. Tenże.

Surowośći.

Surowośći precz oddala.

Głos gładki.

Głos gládki przeſtrony y krzykliwy czyni.

Prágnieniu.

Prágnienie oddala. Tenże.

Zápaleniu w około ięzyczká.

Zápaleniu w gárdle około ięzyczká/ y ránę nim płoczac/ goi: Jeſcze potężniey Mirrhy do tego przydawſzy.

Szyie y kárku boleniu.

Szyie bolenie odpadza / z Gáláſem á z śiemieniem Lniánym zárowno vtłuc/ y przykłádáć. Tenże.

Pierśiõ białogłowſkim.

W pierśiách białogłowſkich wſzelákie bole ogniſte/ vkłáda: z miodem álbo z kreta Cymoleyſka plaſtrowány.

Dychawicy.

Dychawicznym / naśienie Kurzeynogi z miodem pić / álbo lizáć / dobrze: á zwłaſzczá ktorym z zápalenia płuc pochodźi. Tenże.

Czerwonce.

Czerwona biegunke / z flágma nápoły.

Ropiáſtym ſtolcom.

Stolce ropiaſte/ ze wrzodu záſtárzáłe/ záſtánawia/ ſok z kminem kramnym piiac.

Czeſta do pochodowánia chćiwość z

Wydećiu ſtolcá.

Wydymániem leczy wárzony Tłuſtoſz/ á pożywány. Tákże ná wydećie / ćiepło przykłádány. tenże.

Wpadá-

Kaduka.

W padáiącey niemocy / pokármem vżywáiąc ſámego źiela / á ſok piiąc / álbo naśienie iego / wielkim bywa lekárſtwem.

Mieśięczna.

Mieśięcznemu czyśćieniu białogłowſkiemu / ſoku ze cztery łoty / álbo łyżki / z przewárzonym moſtem piiąc / ieſt pobudka.

Nerwom.

Żył pietych y ſuchych zátwárdzenie odmiekcza. Plin.

Jezyczku ſpádłemu.

Jezyczku czeſto ſpadáiącemu z zápalenim y zránionemu / ieſt rátunkiem korzeń kurzeynogi ná ßyi záwießony. Jnnym tákże dolegliwoſciom tegoż iezyczká / toż ieſt lekárſtwem. tenże.

Rymie y ſapce.

Od kátáruſá / rymy / y ſpadkow gorących przez cáły rok záchowuie y broni / ſokiem głowe przemywßy. Tenże.

Parguie.

Z śliwámi słodkiemi wárzona / zátwárdzenie żywotá odmiekcza / y ſtolce czyni. Plat

Moczu.

Cieżkiemu puſczániu moczu vżywáć go dobrze. Plat.

Wárgom popádáłym.

Wárgom popádáłym. Tákże

Roſpádlinie w ſtolcu.

Roſpádlinom w ſtoleu by nagłebßym / predkim ieſt lekárſtwem popioł z iego korzenia z miodem zmießány / tym pomázuiąc.

Artetyce.

Bolesci gorące w ſtáwách y członkách vkłáda / chuſteczki w nim maczáiąc á przykłádáiąc / rownie iáko ſámo źiele tłuczone á plaſtrowáne. Tab.

Podmiot.

Gdźieby ſámego źiela do potrzeb lekárſkich mieć niemogł / á ile czáſu zimy / naśienia iego ná to mieyſce wźiąć może / bo tychże ſkutkow ieſt. Plin.

Szkodźi.

Szkodźi

Czeſte vżywánie tego źiela przez vſtá / álbo y ſokiem pomázánim głowy / wzrok bárzo mdli y ćmi. Ruffus Epheſius.

Wnetrznośći nád potrzeby wyſßey pomienione oźiebia / tákże y wßyſtko ćiáło. Ruff.

Wodká Tłuſtoßowa.

Sen przywodźi.

Ta z Alembiku / iáko z inych źioł ma bydź palona. Te ſkutki ma ktore ſok álbo ſámo źiele. Ná nieſpánie biorąc iey z wodká Locygowa po ßeśći łyżek / Migdałow słodkich ze cztery łoty / Máku białego / naśienia Málunowego / Bániowego po poł łotá / z tego wßyſtkiego vczynić mleko / ktorego choremu dawáć po dobrym trunku ná noc pić.

Zápaleniu. Prágnieniu.

Zápaleniu wnetrznemu / y

Prágnieniu nie vgáßonemu : wźiąć tey wodki z ßeść łyżek álbo łotow / ſoku pigwowego trzy łoty / Rob álbo ſoku Włoſkiey káliny / Berberis Láćinnicy zowią álbo piwniku / to zmießawßy dáć pić. Też ten trunek służy tym ktorzy máią vſtá zákáżone w gorączkách gwałtownych / ktore zákáżenie

Bráun.

Brein zowiemy : ten podczás człowieká vmarza / gdźie ſie chory w nim niepoſtrzeże.

Też / w tey wodźie iaderká pigwowe / ábo naśienie Bázyliykowe moczyć / á tym iezyk odwilżáć czeſto w tákim záplugáwieniu. Tab.

Syrop

Syrupus

Syrop z Tłuſtoßu bywa ná vrząd tym ſpoſobem iáko z piołynu / y z inych źioł / oczym ſie ná wielu mieyſcách mowiło. Ten ſuchotnym bárzo vżyteczny bywa / y w gorączkách ſuchotnych.

Prágnieniu zbytniemu z zápalenia żołądkowego / z wodká Podrożnikowa y z locygowa gáśi piiąc go / ze zbytniey żołći.

Tłuſtoß płonny.

Kurza ſtopá polna tychże ſkutkow y właſnośći ieſt ktorych ogrodny / y niczem inym od pierwßego rożny / tylko że ten płonny poteżniey zawsciąga y zátwirdza : przeto gdźie potrzebá bárźiey zatrzymawáć y zawśćiągáć / polnego rádniey / niżli ogrodnego vżywáć mamy. Jednák nie ieſt ták zbytnie wilgotny / przeto że ná mieyſcách tłuſtych y ſáletry pełnych rośćie. We Włoßech y w inych gorących ſtronách / ile we wśiách cáło go wyrywáia y wárzą / á potym ná słoncu ſußą / chowáiąc ná zime do ſtołowego vżywánia máło nie iáko v nas Barſcz / á w Litwie snietke.

Gromowy korzeń ábo Szpárag. Rozdźiał 89.

Aſparagus, Aſpharagus, Lybicum, & Libycum.

Spargen / Sparglen / Coralenkraut.

Wſpolicie dwóy Szpárag mamy : ogrodny ábo śiany / y polny. Ten polny troiáki / iáko ſie zárąz niżey powie. Ogrodny dla tego rzeczony / że w ogrodźiech bywa śiany ábo ſláncowány. Ten z korzenia ſwego puſcza naprzod pączki / iáko ßyßki / tym ſpoſobem iáko chmiel / iedno ná pálec mießeyße / z ktorych rozwiiáiąc ſie wyraſtáią látorośle iáko wiechá ſie roſkłádá-

iąc: Liſteczkow drobnych / iáko v
Kopru Włoſkiégo / iedno krotſzych
y cienſzych. Kwiátu żołtobládego
drobnégo / z ktorego potym iágod-
ki / naprzod źielone / potym iáko ko-
1.
ral czerwoné. W tych źiarnká ábo
naśienie czarné. Źiele ſámo wyra-

ſta ná łokieć / y ná pułtorá / podczás
wyſzey / według buynośći źiemie /
y vpodobánia mieyſcá / ogániſto.
Korzonkow ma obfitość ćienkich /
gębczáſtych / od ktorych wiele od-
nożek ćienſzych białych / iáko od ćie-
mierzé pochodźi / tylko troche mie-
ſzeyſze.

2. Stein. Sparge.

Płonny Gromowy korzéń / ábo
Szpárag / korzeniem / kłączém / li-
śćiém / kwiátem y iágodámi piér-
wſzému we wſzyſtkim rowny y po-
dobny: tylko ſoſiki ábo kiełki / gdy
z źiemie puſzczą / cienſze / : á do tego
liſteczkow / kwiátu, y iágod gęśćiey-
ſzych / niżli piérwſzy: ſkutkámi ták-
że nic nie ieſt rożny od ogrodnégo.

Tégoż przyrodzenia ieſt wodny
Szparág / y tychże własnośći / y
ſmáku / ktory wſzyſtkié ſłodkie ſą /
okrom ſkálnych / ktorych troy ro-
dzay znáyduiemy. Jeden korzé-
3. Libicũ
niá wielkiégo / brzuchátego / y ob-
mięzſzégo / podobny złotogłowo-
wému bárzo / kłączem y gáłązká-
mi do piérwſzégo rowny / okrom
że bielſzy / ábo bládſzy / y krótſzych li-
ſteczkow / tęzſzych y koſmátſzych / y
oſtrzeyſzych: odnóżki téż ſzérokie ſię
rozkłádáią / ná ktorych kwiećia wie-
le y gęſto żołtobládego. A z tego iá-
gódki ćiémnoźielone / drobnieyſzé od
piérwſzych Szpáragow iágodek.

4. Das ånder Spårgen.

Drugi ſkálny Grómowy korzen /
temu przedniemu podobny / tylko
że korzeniá mnieyſzego: liśćia ták-
że więtſzégo / twárdſzego / y ſpiczá-
ſtſzego. Jnnemi okolicznośćiámi /
tákże iágodámi y naśieniem iéſt mu
podobny.

5. Dás dritte ſtein Spargen.

Trzeći Szpárag ſkálny / wtore-
mu podobny korzeniem: tylko że
krotſzé. Rozgi y z ſwémi gáłąſká-
mi nie proſté / ále łąkotką y tám y
ſám wężowáto ſię wiiąc / pocho-
dzącé. Liśćia dłużſzégo / miękcey-
ſzégo / po piąći ábo po ſześći w gro
madce / ná kázdym nákrzywieniu /
ábo łąkotce wychodzącé. Smá-
ku ſłodkiego z żywicznym zmieſzá-
négó: przy káżdey gromadce tegó
liśćia tarn oſtrókónczyſty y twár-
dy pópṙzecz wyraſta. Miedzy tym
á liśćiem ná długich ſtópkách / wy-
chódzą bládóźielóné kwiatki. Z
tych pótym naśienié ábó iágodki /
naprzód źielóne / pótym czerwóne /
iákóby trzygránówite / dla liniy
trzech / ná tróie równó ód śiebie
rózſádzónych. Wewnątrz pecká /
pódczás dwie czarne / á w nich ią-
drá białe: Które w źiemię wrzu-
cóné / ná Wióſnę wyraſtáią.

Te

Té trzy pośledniey ʃze/ Łácinnicy Corinda zowią. Té ʃmáku ʃą gorzkiego / y przeto do vżywánia nie ʃą przyiemné. Klącza chroʃtowátégo/ ile gdy dozrzáią / gibkie ʃoʃiki zámłodu przychodzą do vżywánia/ iáko ogrodny/ ábo chmiel/ do tego czáʃu máią w ʃobie nieiáką ʃłodkość.

Mieyʃce.

Ogrodny w ogrodach bywa śiany y ʃlancowány. Drugi na łąkách/ gorach/ págórkách/ ná polach miedzy zbożem: Bagienny / przy bagnach/ á ʃkalné po ʃkalach/ zwłaʃzcza przy morzu. Jednák w innych krainach ieʃt przenieśiony do ogrodow. Wtory ʃkalny ʃam przez śie w Hiʃzpaniey y w Portugaliey rośćie. Trzeći/ także w tych tam ʃtronach / y we Franciey obficie: gdźie im ták poʃpolitym ieʃt do vżywánia/ iáko nam nasz przychodźi.

Czás.

Zaraz ná Wioʃnę álbo w poł Wioʃny/ iáko v nas / z źiemie chochołaté ku wierzchu / y ʃpiczaʃté kiełki wypuʃzczáią / których ʃtoły obżarłé y páńʃkie/ vwárzywʃzy/ z oliwą/ z óctem/ á z ʃolą przyprawiwʃzy chćiwie vżywáią: nie wzglę dem krwie przepolerowánia / ále nieʃytym brzuchóm dogadzáiąc Gdy w wiechę wyroʃną w ten czas iuż nie ʃą do vżywánia przyʃtoyne. Naśienie lećie dozrzewa.

Przyrodzenie.

Pomiernego ieʃt Szparag przyrodzenia / wyciera bez znácznego rozgrzewánia / ábo y chłodzenia: otwiera wnętrznośći zámulenia y wychędaża. Wodny tákże ábo bágienny / y gorny / tegoż ʃą przyrodzenia. Jeden od drugiego nic nie potężnieyʃzy / áni ʃłábʃzy: okrom ʃkálnych/ ábo cudzoźiemʃkich/ które ʃwą gorzkośćią potężniey y znáczniey otwieráią/ pobudzáią y wycieráią. Co ʃię iáwnie pokázuie z vryny ʃmrodliwey/ ktorą potężnie wywodzą.

Moc y ʃkutki.

Do chćiwego y łákomego vżywánia przychodzą Szpáragi/ gdy ná Wioʃnę z źiemie kiełkámi y ʃoʃikámi wychodzą. Jedni miáʃto iárzyny/ w polewce mięśney tłuʃtey y z mięʃem wárzą / á przed inemi potráwámi naprzod vżywáią/ dla odmiękczenia żywotá/ troche pieprzem potrząʃnąwʃzy. Drudzy tylko przewárzywʃzy ich/ z oliwą/ z octem/ y z trochą ʃoli przyprawują / á miáʃto ʃáłáty y przyʃmáku iedzą. Jnni w ocet ie kłádą / y ʃoli przydáią / á iáko kopr Włoʃki / ábo zámorʃki/ ábo Tłuʃtoʃz/ kwáʃzą/ y przez rok chowáią/ do ʃtołowego przyʃmáku. Ale ich nie potrzebá długo wárzyć/ by ie tylko vkrop obieżał/ to záraz zmiękniećia: á zá długim wárzeniem rozpłynełyby ʃię.

Chęć do vżywánia inych potraw czynį.

Głowie mdłey y częʃto bolejącey ʃzpáragow vżywáć/ iákimkolwiek ʃpoʃobem/ bądź ʃámych przez ʃię/ bądź z inemi potráwámi/ wárzonych. Tákże

Żołądkowi oʃłábiáłemu/

Wątrobie zátkáney oʃobliwym rátunkiẽ.

Oczom bolejącym y wzroku oʃłábiałemu

Pierśiom y płucnym niedoʃtátkom.

W ʃuchotách y w gorączce ʃuchotney

Sleźienie zámulonéy.

W ćiekaczkách od wątroby pochodzących

W żołtey niemocy.

W gryzieniu y w morzyʃkách.

W gorączkách trzećiodniowych

W boleniu plec y krzyżow

W boleniu y łamániu w paćierzách.

W biodrach boleśćiom.

W nerkách y w ledźwiach.

W kiʃzkách bolejących/ tym wʃzytkim vżywánie potráwą iákimkolwiek ʃpoʃobem / ieʃt oʃobliwym lekárʃtwem y pokármem.

Mocz nád przyrodzenie zátrzymány/ pędźi.

Wilgotnośći zbytnie zágniełe/ moczem wywodźi.

Przechody moczu wychędaża y otwiera.

Pęcherz wyciera.

Piáʃek/ ták z nerek/ iáko z pęcherzá/ y inne Muliʃká wywodźi.

Do vżywánia ʃto łowego chćiwie przychodźi.

Chęć do iedzenia.

Głowie mdłey.

Mozgu zápaleniu.

Od rozumu odchodzącym.

Żołądkowi.

Wątrobie.

Oczom.

Pierśió.

Suchotnym.

Sleźienie.

Biegunce.

Żołtácce.

Gryźieniu w kiʃzkách.

Gorącce

Plecom.

Paćierzom.

Biodrom

Nerkom.

Kiʃzkom.

Moczu.

Przechodom.

Pęcherzowi.

Piáʃku.

Mieśiecżney.

Mieśiecżne czyſczenie pániam wznieca.

Opuchłym.

Opuchłym / w tych wßytkich dolegliwośćiách / pokármem ſa przyſtoynym y náder vżytecżnym.

Przychodza nie tylko ſáme / ále y korzenie / y iágody / álbo y naśienie ich do lekárſkich potrzeb.

Sußone ßpáragi.

A żeby tym do iedzenia ſmákowitße były / vſußyć ie / á potym w wode wrzaca wrzućić / y záraz wyiąć / przypráwić wedle myśli / á vżywáć.

Oczom chorym.

Máia ßpáragi w ſobie coś ſkrytego y táiemnego ku porátowániu chorych oczu / vżywáiac ich / ták lekárſtwem / iáko potráwa.

Korzenie ßpáragowe. Mocz potężnie wywodzi. Pieczone korzenie.

Korzenie ßpáragowe w winie / álbo y w wodzie wárzone / á trunkiem po kilku łyżek vżywáne, ieſcze Mocz potężnie wywodzi / zwłaſczá komu z ćieżkośćia y kápaniem odchodzi. Toż też ſam / ábo y korzenie iego pieczone vżywáne / czyni. Táż z korzenia wárzonego wodá /

Zołtácce. Nerkom. Pecherzō. Przechodom.

Zołta y zielona niemoc ſpadza.

Nerki /

Przechody moczu zámulone wyćiera / ná czczo y ná noc te iuche piiac. Drudzy go wárza z ćiećiorka czerwona / y dáia tym pić / ktorzy żołta niemoc máia. Tab.

Zielona żołta niemoc / z przepełnienia / y z wylania żołći zieloney / leczy: wziać korzenia ßparagowego łotow trzy. Pietruſczánego korzenia Borakowego álbo Wołowego iezyká po cztery łoty: Liśćia młodego Rzodkwiánego: Liśćia tákże młodego Biedrzencowego: ßánty białey: Włoſkow Mátki Bożey / ſczawiku / Podrożniku / cykoriey álbo Mleczu po garśći: Rániey przedze ábo Wyłupu: Kániánki Włoſkiey: kwiatkow Miodunkowych álbo Wołowego iezyká po puł łotá. To wßytko pokráiawßy drobno / w konew cynowa / ábo w fláße włożyc / do tego cukru kánáru z dźieśieć / álbo ze dwanaśćie łotow. Ná to trzy kwarty wody wley / y zálutowáć zwierzchu / á przez piec godzin w kotle wrzacego vkropu pilno wárzyć. A kiedy ſámo powoli przechłodnie / przecedź / y choremu káżdego dniá ráno y ná noc / poki tego ſtawać bedzie / ćiepło po ośmi łyżek day pić.

Watrobie. Zołtácce.

Watrobie zámuloney / y zátym

Zołtey niemocy: Weźmi korzenia ßpáragowego cztery łoty. Pietruſczánego y Kopru Włoſkiego korzenia po dwu łotu. Cukru białego ośm łotow. Korzenie drobno pokráiawßy / we fliße / álbo w cynowa konew wſypieß. Ná to / wody pułtory kwarty. Winá przedniego trzy kwáterki / álbo cála kwarte / y zálutowawßy / w kotle wrzacego vkropu cztery zupełne godźiny warz: á kiedy powoli przechłodnie / przecedź y ná czczo po ośmi łyßkách: tákże dwie godźinie przed wieczerza / choremu dáć pić ćiepło. Táb.

Nerkom. Sciátyce.

Nerkom boleiacym. Tákże

Scyátice álbo boleniu w biodrách y łupániu / z korzenia ßpáragowego proch / co naſubtelniey vtárty / po czwierći łotá z winem białym przednim / ćiepło pić dawáć. Albo wziać tegoż ßpáragowego korzenia: Kminu kramnego zárowno / á po quinćie prochem miáłko vtártym z winem álbo z woda dawáć.

Kámien w pecherzu y w nerkách.

Kámien ták z pecherzá / iáko z nerek wywodzi proch ſam korzeniá ßpáragowego / po quinćie go z winem pić dáiac / álbo naśienie iego.

Też doświádczone lekárſtwo / przećiw temuż kámieniu: wziać korzenia ßpáragowego dwá łoty / Chebdowego / korzenia Biedrzencowego / Pietruſczánego: korzeniá Pietraßnikoweg. po łoćie: Czonſku ochedożonego trzy głowki / Liśćia wierzbowego / Naśienia Biedrzencowego łot / korzenie drobno pokráiawßy / co namieley wßytko vtłuc y przesiać / á po quinćie tego z winem ſłodkim / álbo z Malmázya ná czczo dawáć: ábowiem kámieni krzy y wywodzi.

Też wziać Szpáragowego korzenia dwá łoty / korzenia Myßey wiechy / korzeniá Lanukamienia / Rzepiku. Naśienia Wroblego proſá / korzeniá Biedrzencowego / Pieciornikowego po łoćie / Gwozdźikow pułtorá łotá. To wßytko pokráiawßy drobno / we trzech kwartách winá przedniego białego wárzyć / áż trzećia cześć wywre: przecedźić / y przydáć chedogiego miodu łotow ßesnaśćie. Znowu pilno wárzyć odßymuiac / y przecedźić / á choremu ná kámień káżdego porunku y ná noc po ośmi łyżek ćiepło dawáć. Tab.

Mocz pedźi.

Mocz zátrzymány / álbo z ćieżkośćia odchodzacy / pedźi. Tákże

Mieśiecżney.

Mieśiecżne czyśćienie záwściagnione pániam wznieca.

Moczu krwáwemu.

Moczu krwáwemu ſłuży / naśienie ßpáragowe / pietruſczáne / kramny kmin / wßytkiego zárowno miáłko vtłukßy / po puł quincy z białym winem / ná czczo / ćiepło / czyniac to porządnie przez pieć dni Chryſipp.

Przepuklinie w moßnách ták wodniſtey iáko mieśney.

Przepuklinie w moßnách / ták mieśiſtey / iáko y wodney / ſłuży korzeń tego zielá / ſubtelno vtárty / á po quinćie z winem białym / ćiepło czeſto vżywány.

Sciátyce Ledźwiō Krzyżom Paćierzō Grzbietu boleiacym.

Scyátyce / álbo bole ſrogie y oſtre w biodrách.

Ledźwiom /

Krzyżom /

Paćierzom /

Grzbietu / boleiacym.

Czwártacce.

Goraczce czwártodniowey: Tym wßytkim niedoſtátkom korzeń tego ziela w wodźie do trzećiey cześći wárzony / oſobliwym bywa rátunkiem / ráno y wieczor po dobrym trunku piiac / śiedm dni porządnie / to czynić.

Od weżá vkąßonym.

Od weżá obrázonym/ ßpárag świeżo zielony / poki w klacze twárde nie wyrośćie/ tłuczony / y z tego sok wyżety / iest lekárstwem/ náraz po ßeśći łyżek go biorac.

Od páieczego gonu vściekniony.

Od gonu páieczego iádowićie vsczkniony / korzenie y z zielem ßpárágowym wárząc w wodźie/ do wywrzenia trzećiey cześći/ á tey iuchy ráno y wieczor po ośmi łyżek ćiepło piiac/ wielkim bywa rátunkiem.

Psy truie.

Pies gdyby wode z wárzonego ßpáragu leptał y pił/ zdechnie/ iáko Dioſ. Awicen. Chryſip. Plin. świádczą. Przeto pilnie tego strzedz/ żeby żadney rzeczy psom nie dáwáć / w ktoreyby ßpárag był.

Zebom.

Zebow bolesc vkláda / korzenie w winie / álbo w wodźie wárzone/ iuche co naćiepley/ y nadłużey po tey stronie / po ktorey boleia / w vśćiech trzymáiac / to czesto powtarzáiac/ co ochłodnie/ wyplwáć: á nic go w vstá nie bráć. Sok z wárzonego ßpáragu polnego/ wypráſowány/ to poteżniey czyni/ á niżeli ogrodny. Dioſ. Gal.

Zebom osłábiáłym.

Tenże sok z polnego ßpáragu zeby chwiejące vtwierdza y vmacnia/ ćiepło w vśćiech go trzymáiac.

Zebom bolacym

Proch z korzenia ßpáragu polnego/ z báwełna ná boleiacy zab przyłożyć / wyćiaga go bez boleśći.

Párchom

Parchy ná głowie leczy/ tenże korzeń z miodem záczyniony/ mażac.

Nerek boleniu.

W nerkách boleniе vśmierza/ wárzac go z korzeniem w winie/ á plastruiac.

Miesiecżney.

Miesieczne czyßczenie pániam nád przyrodzenie záhámowáne/ wzbudza naśienie ßparagowe / przetłuc go / á czopkiem álbo wezełkiem w łono wpuśćić/ obmaczawßy go pierwey w Liliowym oleyku.

Wybićia członkow z stáwow ábo wywiniónym.

Członkom z stáwu wybitym / korzenie w occie álbo w winie wárzone/ á ná wywinienie plastrowáne / iest rátunkiem / w tey polewce pierwey go nápárzywßy.

Nogom ábo goleniom spuchłym.

Goleni nápuchley z otredowátośći/ tákże go w occie wárząc á plastruiac/ iest pewnym lekárstwem.

Zeby pszczoły osy nie kasáły.

Pszczoły / osy/ y inne tym podobne/ żeby nie kasáły/ korzeń z oliwa miálko vtárty zmießawßy/ y tym ćiáło ábo twarz námázowáć.

Wino záchowa w przysmáku y zapáchu.

Wino żeby zapách y smák wdzieczny záchowáło/ wziać kwiátu suszonego ßpáragowego/ á záwieśić go w chusteczce chedogiey w fáśie winá.

Czerwoney.

Czerwona niemoc zástánawia y leczy / badź pieczony/ badź wárzony/ ták korzeń/ iáko y kiełki/ pożywáne.

Nerkom.

Też kiełki w winie rostárte á trunkiem vżywáne/ bolesc w nyrkách vkładaia.

Wietrznośćiom.

Wietrznośći w żołądku y w kißkách rospadza/ z kramnym kminem vżywány/ álbo z Anyżem. Tákże też

Kolice.

Kolikę y dárćie w żywoćie vspokaia.

Zywot odmiekcza.

Zywot odwilża y stolce przywodźi/ vżywány potráwa naprzod przed inym iedzeniem.

Kámien.

Kámien krzy korzen z winem piiac.

Máćicznym boleśćiom.

Boleśći w máćicy z słodkiem winem piiac vśmierza. Plin.

Tredowátośći słoniowey.

Tredowátość słoniowa z twarzy spadza/ korzen w winie wárzony/ y vżywány. Plin.

Drżeniu sercá.

Sercá drżeniu wielkim bywa rátunkiem/ vżywány iákimkolwiek sposobem. Sethi.

Ciáłu zapách czyni.

Ciáłu przyiemny zapách dáie czesto vżywány. Sethi.

Pokármu dostátek ćiáłu dáie.

Nád wßystkie iárzyny Szpárag nawiecey pokármu ćiáłu dobrego dáie/ bo ma swe przyrodzenie pomiárkowáne ze czterech żywiołow. Tenże.

Jágody.

Naśienie ßpáragow/ álbo iágody do tego wßystkiego służa do czego sam ßpárag/ w trunku vżywáne.

Opußeniu z wietrznośći.

Opußonemu żołądkowi y wietrznośći pełnemu/ dobrze ich przed obiádem ábo wieczerza vżywáć przewárzonych z oliwa/ z octem/ y z trocha soli: Drudzy ie korzeniem rozmáitym potrzesuia. Platin.

Jádom y truciznom.

Jádom y truciznom sie przećiwi/ sok z winem vżywány trunkiem. Tenże.

Szkodźi

Szkodźi

Zbytnie y czesto vżywány womity wznieca. Aben Mesuai.

Womity czyni.

Meſczyzne czyni niepłodna.

Pecherz zrány záwrzedza.

Pecherz czestym swym vżywániem (co iest bárzo ßkodliwa y niebespieczna) zránia y záwrzedziáły czyni.

Zołądkowi.

Zołądkowi nie záwße vżyteczny/ zwłaszcza zbytnie y czesto vżywány. Sethi.

Mocz smrodliwy po nim.

Mocz smrodliwy czyni. Awicen.

Wodká z Szpáragu.

Aqua stillatitia.

TA pod Jesień / kiedy sie ná czerwone iágody zdobedźie: biorac go z korzeniem / z liśćiem / z korzeniem y z iágodámi/ drobno pośiekáć/ y w Bálneum maris przećiagnać. Potym do káżdego pul gárncá oney wodki/ przydáć ßpáragu suszonego / z korzeniem y z iágodámi drobno pośiekawßy / przez 24. godzin w Bálneum maris moczyć/ á potym powtore przedystilowáć. Ták bedźie wodká poteżnieyßych skutkow/ ktora ná słoncu potrzebá długo wytrybowáć. Tá

Kámien.

Kámien w nerkách álbo w pecherzu máiacym/ ábo do niego skłonnym/ służy. Tákże

Piasku.

Piasek/ álbo y

Mulisku.

Mul ßlamowáty z ktorego kámien sie spieka w pomienionych mieyscách/ wywodźi/ y zámnażáć mu sie broni/ piiac iey po piaći łyżek ráno y ná noc káżdego dniá.

Ciężkiemu pusczániu moczu.

Ciężkiemu pusczániu moczu/ ábo też záwśćiagnionemu.

Watrobie.

Watrobie zámuloney. Tákże

Zołtácce.

Zołta niemoc spadza.

Nerkom.

Nerkom y ledźwiom boleiacym bárzo vżyteczna/ vżywáiac iey po miernym trunku ráno y ná noc.

Vinum

Wino szparagówe.

Marcellus Empirik tylko/ záleca to wino/ z stárożytnych lekarzow żaden iny. To iáko z inych ziol/ może bydź czynione. Biorac korzenia iego suchego y ochedożonego lotow sześnaście/ korzenia Pietraßniku/ pietruszánego/ korzenia Biedrzencowego. Opichu Alexándriyskiego korzenia. Korzenia łamikámienia po cztery loty. Te żeby wßystkie vsußone byly drobno pokráiáne y z chrubá przetluczone/ á strzaskámi heblowánemi leszczynowego drzewá pomießáne/ y w ßeści garncowa bárelke wsypawßy. Moßtu dobrego ná to nálać/ y dáć wykisnać/ á do potrzeb niżey opisánych przez cáły rok chowáiac vżywáć. Tákowe wino

Artetyce.

Podágrykom.
Scyátycznym.
Chyrogrycznym.
Artetyc nym.
W kolánach łupániu.

Nerkom. Kámieniowi. Zoltácce. Puchlinie.

Nerkom y ledźwiom bolesnym.
Kámien maiacym/ ták w pecherzu iáko w nerkách.
Zoltey niemocy.
Puchlinie.

Piasku. Mulisku.

Piasku y Mulisku ßlámistemu w nerkách y w pecherzu/ z czego kámien sie zámnaża. Tákże inym wyzßey pomienionym dolegliwościom trunkiem go vżywáiac/ sluży.

Asparagus syluestris.

Szparak polny.

TEgoż przyrodzenia y tychże skutkow polny ßparag iest/ y poteżnieyßy/ ieno do vżywánia stolowego nie ták przyiemny/ dla nie iákiey ostrości.

Tákże ine cudzoziemskie/ ktoresmy ná przodku przypomnieli.

Ogrodnicza.

SZparagi tych czásow náßych/ znáiomße sa/ anizli oycom náßym/ gdyż to ziele zrzadká sobie mieysce vlubi/ á tym mniey sádzone/ abo fláncowány/ ktorego v nas w ogrodách przedtym/ áni śiano/ áni sádzono/ áż gdy Włoßy poczeli v nas ogrody zdobić/ rozmáitemi zioly cudzoziemskiemi/ y też náßymi tutecznemi/ przenoßac ie z pol/ z lak/ z gor/ z krzewin do ogrodow/ też ten zamnożyli/ że iuż y dźiećiom práwie dobrze iest znáiomy. Ten pospolićie ták rozmnożyć może. Ziemie vpráwić dobrze y nágnoić ná wiośne/ y poczyniwßy dolki ná pálec wglebia/ náßerz iednego od drugiego z obu stron polokćiu: Zás wzdluß ná stope: po trzy ábo po cztery ziarnká wkáżdy dolek wrzućić y zágrześć/ á roku pierwßego nic inego nie czynić/ tylko z chwastu oplewáć co nacześćiey/ w iesieni księżycá Páździerniká nálać ie gnoiem konskim/ abo owczym/ ábo wiec kurzyncy/ wygniotkámi winnych iagod zwierzchu posypawßy/ potym ná wiosne záraz odnowić/ y znowu ie gnoiem nákryć: wtaż to przez rok vczynić. A co rok ábo trzeci przegradzáć ie/ y mieysce im odmieniáć. A to záwße bydź ma w Páździerniku. Trzeciego roku gdy sie w korzen zámoże/ dopiero ie zrzynáć/ á to w Máiu. Może też miásto przesádzenia/ odnożki ktore zbywáia od sámego korzenia odćináć/ á flancowáć ná inym mieyscu. Ale stárego y zámoglego korzenia z swego mieyscá/ do iney ziemie nie przenaßáć/ y owßem w swey zwyczayney go záchowáć.

Ktoby chćial przez wßystek rok ßparagi świeże mieć/ tedy záraz po zebrániu iagod ábo nasienia tego pod wierzchem ziemie rozlożone/ okopawßy odkryć. Ták z nich vstawicznie kielki ábo sosiki wzrástáć beda/ do vżywánia przystoyne.

Kocháia sie w tlustey / w wilgotney / y náwozney ziemi. A gdźieby grunt przysußym miály/ czesto ie polewáć: y ták pod Jeśien gesto ßosiki z siebie y buyne wydawáć beda. Ale odkrywßy ie potrzasáć z wierzchu prochem z rogow pilowánych. Tym sposobem przez wßystek rok swieże ßparagi mieć może.

Jnni ták czynia / gdy chca mieć buyne/ chedogie y obfite ßparagi / bez naśienia zámnożone/ iáko Dydymus Greczyn pißac o gospodárstwie/ swiadczy: Rogi iákiegokolwiek zwierzećiá / badz spilowane ráßpla/ badź drobno pośiekáne/ badź też skrobane/ y ná vypráwna y nawozna ziemie/ iáko inne nasienie śiać y záwlec/ á czesto polewac. Toż Kornelius Agrippá/ de occulta Philosophia, piße.

Jnni tym sposobem czynia/ gdy ie flancuia/ pierwey niźli ie wsádza/ w dolkách w ktorych máia bydź/ prochem z rogow koźich/ albo z iákiego inego bydlećiá/ podsypuia: á ziemia przygrzonawßy/ czesto polewaia woda. Drudzy tylko radza cáte rogi / badź kozie/ álbo kozlowe/ badź inych bydlat rogi powierciane/ y w ziemie zágrzebione / z ktorych potym vdátne ßpáragi rosnać beda.

Przyprawuia ie drudzy ná caly rok w ocćie/ tym obyczáiem. Biora sosiki/ abo kielki świeże/ á rozlożywßy ie na misách ábo nieckách/ y potrzasć ie sola/ á przez dwá dni ták ich niechác w ćieniu/ potym polać ie ostrym sokiem/ ábo iucha z siebie pusczona. A gdźieby żadney wilgotnośći znáczney z siebie niepusciły/ tedy w rosole ie obmyc á przylożywßy ie iákim ćiężarem wygnieść/ potym wlożywßy ie w polewány gárniec/ nálać ná

nie dwie częśći octu winnego / trzećia rosołu / żeby dobrze zágrzáneły / przydawszy z go-lemo Kopru Włoskiego. Ták przez cały rok może być wdźięczny do stołu przyśmák.

Babká / Rozdźiał 89.

Plantago, Arnoglossum.

Wegricht.

Bábká wielka.

sow áty. kwiat ći iáko báwełná miekie / iásnorusáwe. z tych nasienie drobné ciemnorumiáné. Korzenia krotkiego / białego / miekiego / ná pálec wzdłuż, od ktore° wiele odnożek idźie.

Dwoie Bábki Dioskorides kłádźie / wielką y máłą. My do tych czterý ábo pięć znáyduiemy / okrom wodney. Pierwsza Bábká wielka / ktorą czerwoną zowią: Tá listu szerokiego / y nád inę zieleńszego / czerwonego / miąższego iest. Żył ábo ziobr śiedm wzdłuż máiąc: dla czego od Łáćinnikow Septinervia, iákoby śiedmiziebrzysta rzeczona: á od Grekow Heptapleuron. To liśćie podczás zbokow ták śię zá łámuie / że kształt łyżki z śiebie pokázuie: á kolem śię po źiemi roskłada. Pręt ná łokieć wzwysz obli / prosty / rumiány / á zleká kosmáty / máło nie od śrzodku do wierzchu włosokło-

Mnieysza ábo śrzednia Bábká / list ma mnieyszy / węższy / miękceyszy / po źiemi leżący / źielony / ćienki / kosmáty y ostry: tákże śiedmiziebrowáty / niekiedy pięćiziebrowáty. Ná piądź pręt ábo wyższy / rowny / ćienki / ku wierzchu włosokłosowáty / pál czysty / mnieyszy y krotszy. Kwiátu y nasienia podobnego pierwszey: tákże korzenia drobnieyszego / nie ták gęstego. te Dioskor: mnieysza zowie.

Plantago media

Trzećia Bábká mnieysza / ktorą rádniey Iężyczkámi zowiemy / bo ma listki iáko báránie ięzyki / y przeto ią Grekowie Arnoglossam, Łáćinnicy Linguā ouinā miánuią / że rośćie ná kształt Iężyczkow Báránich.

Arnoglossa. Lanceolata. Lanceola. Schaffzung.

Gmin Aptekárski Lanceolatam, zowie: przeto/ że ma list wąski/ podługowáty/ o piąciu żyłkách/ álbo ráczey żiebérkách: y dla tych żyłek Grekowie Pentaneuron, Láciniicy Quinquneruiam miánuią. Preta ku ziemi náchylonégo gránowitégo: Paleczki włosokłosiáste krotkie/ kwiátu drobnégo bládégo. Nasienia drobnego ćiemnégo. Korzeniem ma podobienstwo do inych.

Plantago trineruia. Klein schafzung.

Czwarta: Tá iezyczkow iest drugi rodzáy/ trzyżiebrzysty: trzy tylko żyłki máiąc/ przezlisteczki swé wąskié á kosmáté.

Plantago multiplex. Gefullt wegrich.

Piąta/ ktora zowią pełna. Tá korzeniem do pierwszey podobna/ tákże málo y nie liściem tylko z kráiow zálomiste y wykrawáne/ ábo fáłdziste. Kłączem tylko od inych rożna krotkim/ ná ktorym iáko ná Rożyc pełne kwiećie nieśie.

Plantago marina. Meer wegrich.

Szosta Bábká pomorska. Tá korzeniá podłużnego/ białégo/ z wielu odnożek. Liścia z śiebie wąskiego/ długiego/ y spicząstego wydáiąc/ ná pálec káżdy niemal szerokość máiąc: tu y owdźie szczerbáciny máiąc/ z lekká kosmáty. Miedzy nimi piąteczki obdłużne y wyniosłé/ iáko v innych Babek pospolitych: ná tych ku wierzchu pálecz ki kłosowáte/ z miękkich á wełnistych kwiatkow: kwitną w Máiu y w Czerwcu/ áże do sámego Lipcá.

Mieysce

Wielka rośćienná mieyscách wilgotnych/ przy drogách y śćieszkách: w ogrodách: średnią/ też mieyscá lubi: namnieysza/ ná mieyscách płonnych. Tákże Jezyczki ná łąkách: Morska przy brzegách morskich.

Przyrodzenie.

Wszytkie w obec są przyrodzenia wychładzáiącego y wysuszáiącego/ we wtorym stopniu. Abowiem ma nieco w sobie wodności/ z nieiáką ćierpkośćią ziemną. Przeto rány/ wrzody/ tákże wszelákie sadzele bez szczypánia wysusza.

Mocy Skutki.

Babká wielka/ potężnieysza iest w swych skutkách niżli mała/ bo lepiey wysusza á niżli Jezyczki: Jest też mocy ściéráiącey/ nie tylko liśćie/ ále korzenie y nasienie: Jednák wiecey wysusza niżli chłodźi: Bárźiey korzenie y nasienie/ niżli liśćie: Wszákże coś máwiecey naśienie subtelności niżli korzenie: List też suchy mdleyszy iest w chłodzeniu/ niżli świeży.

Czerwonce y inne ćiekaczki záwśćiaga/ liśćie wárzone á z octem vżywáne. Tákże náśienie tey z winem piiąc/ charkánie krwie zá stánawia. Dios.

Czerwonce y inym biegunkom. Charkánie krwie.

W Puchlinie wodney/ z Szocowico wárzone liśćie miásto cwikły/ á we śrzodku pokármow pożywáne/ bywa lekárstwem niepośledniéyszym. Dios.

Puchlinie.

Watrobie zámuloney. A iescze wiecey

Watrobie.

Nyrkom zátkánym/ z osobliwego przyrodzenia swego otwiera/ y szlámowátośći wyćiera: Tákże záwrzedźiáłośći.

Nerkom.

Pecherz z tychże wilgotnośći lipkich klowátych ktore sie w nim sádzą/ osobliwie nád wszystkie ine ziołá wychedaza/ liśćie/ náśienie/ y korzenie Bábczáne iákimkolwiek obyczáiem vżywáne. Gál. Też wárzone w sye/ álbo w winie słodkiem/ y tego w trunku czesto vżywáiąc.

Pecherzowi.

Przychodźi do wielu inych lekárskich potrzeb/ ták watrobnych/ płucnych/ śleziénie/ żołądkowi/ trzewom/ iáko też y wnetrznemu zránieniu.

Wnetrzu

Suchotnym bárzo vżyteczna/ ták trunkiem/ iáko pokármem.

Suchotom.

Czerwoney chorobie záráz ná przodku/ wziawszy suchy wárzoney Bábki/ álbo wodki wypaloney z łyżek ábo lotow dwánaśćie/ ábo połowice tegó/ to iest lotow sześć/ Rhebárbarum połtory kwinty/ miodku Rożánego dwá loty/ y ćiepło to dáć wypić.

Czerwonce.

Gorączke trzećiegodniowa odpadzą/ trzy korzonki/ y trzy listki Bábki z winem á z wodą nápoły/ łyżke káżdego wziąwszy pić dáiąc/ przed przyśćiem zedwie/ álbo ze trzy godźiny.

Trzećiacce.

Tákże Czwártaczke/ cztery listki z czterema

Czwártacce.

ma korzonkámi z winem á z woda/ po cztery łyszki oboygá piiac. Dios. Plin.

Wrzodo.

Wrzody y sadzele złe/ wilgotne/ á ciáło wyiadániem swym psuiace/ osobliwie leczy y goi/ tylko woda Bábki wárzoney letnio ie przemywáiac/ zwierzchu liście kłádac/ á prochem ie posypuiac/ álbo tegoż liścia suchego/ álbo z nasienia. Dios. Tákże

Ránom záwrzedziáłym.

Ránom záwrzedziáłym/ ropistym/ tym sposobem vżywána iest lekárstwem.

Trad ábo słonowáciny.

Trad/ álbo słonowine śliwiaca wysusza. Tákże.

Czerwonym pryszczom.

Prysczc czerwone/ wilgotności pełne leczy przykłádáiac/ ábo prochem z nasienia iey po wymyciu zásypuiac: Epinyktydas zowia.

Toku zbytniemu.

Tok zbytni krwie/ badź z ran/ álbo z bolaczek y ze wrzodow/ badź z inych mieysc/ prochem ták korzenia iáko naśienia iego zásypuiac/ zástánawia.

Kárbunkuł.

Kárbunkuły/ to co my waglikámi y ogniśtemi bolaczkámi zowiemy: Tákże rościerane liście plastrowáne.

Liszáie.

Liszáie ciáło szpecace y pomykáiace sie/ leczy. Herpetes Grekom.

Wrzodo záśtárzáłym.

Záśtárzáłe wrzody y sadzele/ ktore Grekowie Chironia miánuia.

Fistuły w oczách/ w kacikách v nosá. Tákże/

Rány zágniłe.

Rány zágniłe y smrodliwe wychedaża/ wyćiera/ y wysusza/ záczym y goi wymywáiac/ y prochem zásypuiac: Owa wszystkim wrzodom złym/ ták záśtárzáłym iáko swieżym/ á do goienia trudnym/ wielkim to zie lebywa rátunkiem: iáko Dios. Gal. Orib. Eginetá świádczá.

Gryzieniu y morzysku w kiszkách.

Gryzieniu w trzewách y zránieniu ich/ klistera bárzo vżyteczna: wody stálowáney od kowalow wziać z poltory kwarty/ Bábki szerokiey/ Jezyczkow/ Rożey czerwoney po garśći/ wárzyć w przerzeczoney wodźie do wywrzenia trzećiey cześci: Tey iuchy wziać społ kwarty ná raz/ łoiu kozłowego dwá loty/ w tym rospuśćić/ cukru dwá loty/ y to klistera dáć raz kilká.

Spadkō ná pierśi.

Spadki z głowy ná pierśi spływáiace záwśćiaga/ liśćie Bábczáne wárzac z Gárbárskiemi ziarnki/ ktore Grekowie Rhus/ Arábowie Sumách miánuia á dawáć pić. Teyże mocy naśienie co namieley vtárte/ á z iáiem surowym dáć wypić/ y ieść: ábowiem nic potężnieyszego y lepszego nád to niemamy/ miedzy wiela innymi lekárstwy. Plin.

Kárbunkuł.

Wrzody ogniste/ ktore Kárbunkułámi/ zowia/ y

Káncer.

Wrzody káncerowáte ktore sie szyrza ciáłá roziadáiac/ sokiem Bábczánym/ álbo woda wárzoney wymywáiac/ á prochem korzenia/ álbo naśienia iey zásypuiac/ dziwnym sposobem leczy.

Od psá zránionym.

Od psá obráżonym/ liśćie szerokie/ tákże Jezyczki przykłádáne/ leczy.

Ogniem opalonym.

Ogniem opalonym/ liśćie vtłucy ná ieyże liśćiu rozwiedzione przykłádáć dobrze.

Rádunku.

Pádáiacey niemocy.

Káślu.

Káślacym.

Dycháwicy.

Dycháwicznym wárzona á vżywána/ iest osobliwym rátunkiem.

Przymiotom.

Przymiotom ognistym.

Sołzom.

Gruczołom zá vszymá/ y ná szyi.

Gruczołom dymienicznym.

Gruczołom dymienicznym pod pacha/ ábo ná dymionách/ iest rátunkiem liśćie tłukac/ á z sola przykłádáiac.

Suchotnym.

Suchotney goracżce.

Płucom zránionym.

Płucom zránionym y owrzedziáłym bywa rátunkiem/ vżywáiac liśćia ták potráwa iáko trunkiem/ y plastrowániem.

Krwie charkániu.

Tákże/ Nasienie Bábczáne z czerwonym kámieniem/ álbo z glinka Ormienska/ z trunkiem winá álbo wody/ ábo piwá vżywáne/ zástánawia krwia plwánie.

Zebom bolacym.

Bolenie zebow z goracych spadkow vśmierza/ korzonki w winie ábo w occie wárzac/ á te iuche ćiepło w vśćiech po tey stronie gdźie zeby bolia trzymáiac/ y korzonki gryzac.

Wrzodō zá vszimi.

Wrzody świnie albo zausznе/ sámym korzenia Bábczánego záwieszeniem/ iáko niektorzy pisza/ rospadza. Dios.

Szyszkom w stolcu.

Szyszkom około stolcá.

Bebelō.

Babelom ná tymże mieyscu w śiedzeniu bedacym.

Rospádlinom.

Rospádlinom támże/ y

Stárćiu.

Stárćiu álbo też osádnieniu/ iest rátunkiem.

Tok złotych żył.

Tok zbytni złotych żylek zástánawia/ liśćie tłukac y plastruiac.

Trzećiaczce.

Trzećiegodnia goraczke leczy/poł lotá prochu/ albo soku z syta miodowa/godzin dwie przed przyśćiem pić dáiac: Abo też sam korzen w wodźie/ ognistym żelazem rozgrzány rośćierány/ á trunkiem vżywány.

Puchlinie.

Puchline wodnistá z ciáłá wypadza iárzyna vżywana/ przedtym chleb suchy bez pićia iedzac. Plin.

Suchotney goraczce.

Goraczke suchotna wychładza/ z wárzoney w winie iuche piiac/ oliwy troche y soli przydawszy: á to zárazem ze snu sie ocknawszy.

Bolom z wybićia stáwow.

Bole/ z wybićia y z wywinienia członkow z stáwow vkłáda/ przykłádáiac liśćie z sola vtárte. Toż też

Nápuchnieniu.

Nápuchline ktoregokolwiek członká álbo mieyscá/ rospadza.

Potłuczonym.

Potłuczonym z wysoká/ iákimkolwiek sposobem vżywána/ osobliwym bywa lekárstwem.

Spárnē wrzodom.

Spárnym wrzodom/

Zanokćicom.

Zanokćicom/ y wszelákiem ná pálcách sadzelom/ liśćie tłukac/ y nátymże liśćiu przykłádáiac/ bywa rátunkiem.

Krew z nosá.

Tok zbytni krwie z nosá zástánawiá bárzo rychło/ wodká z sokiem Bábczána/ z octem winnym zmießana: płat álbo chuste w tym maczáiac/ ná prawy bok/ ná dłonie/ y ná stopy chłodno kłásdz. A gdzieby zátym nie vstáłá/ tedy ná wstydliwe mieyscá zimno przykłádac.

Głowy bolenie.

Głowy bolenie z goracey przyczyny vśmierza/ liście w occie mocząc/ á ná głowe przykłádáiac. A iáko Apuleius vczy/ korzeń iey ná szyi nosząc.

Kolice.

Gryzienie w żywocie vkłáda/ wárzona co naciepley przykłádáiac.

Strudzonym y sprácowánym.

Strudzenie y sprácowánie chodem/ ocżerstwia: nogi w wodzie Bábczáney/ álbo y wßystko ciáło obmywßy: ábowiem wßytek trud wyciaga/ nerwy posila. Też

Nogom nápuchłym.

Puchline z nog z wielkiego chodzenia wypadza. Bábczáne korzenie y naśienie/ teyże sa mocy y tych skutkow/ co y liście: iedno suższe y nie ták wychładzáiace iáko liście.

Swieżo zielona Bábká bárziey chłodzi/ niżeli suszona.

Czwártacce.

Z Dziewánna trunkiem w winie vżywána/ kwártáne leczy.

Puchliny wßelákiey.

Puchline wßeláka z goracey máteriey/ z ktoregokolwiek mieysca/ wywodzi: liście clukac/ y przykłádáiac. Apul.

Ránom.

Rány/ proch naśienia iey/ goi/ zásypuiac ie nim. Tenże

Twárdości.

Twárdość káżda ná ciele odmiekcza/ liście z wieprzowym sádłem bez soli/ przykłádáiac. Tenże.

Podágrze.

Podágrze y łamániu w nogách z goracey przyczyny. Tenże.

Żyłom suchym.

Żył suchych nabrzmiáłości y bolenia/ liście z trochą soli vtárte á piastrowáne. Ten.

Succus.

Sok.

Wielkim iest zálecenim sok z Bábki wyższey/ nie tylko od Dioskorida y Pliniuszá/ ále y od inych pośledniey szych lekárzow/ wßelákim ábowiem wnetrznym ránom iest wielce vżyteczny. Z osobliwośći

Nerkom. Pecherzo

Nerkom/ y

Pecherzowi záwrzedziáłemu: o czym y wyższey się námieniło: z wodka Lisiego ogoná/ álbo z Przestki/ álbo z iáka ina przystoyna/ ábo z winem słodkim.

Záwściągá toki y spadki.

Do pohámowánia y zástánowienia ciekaczek wßelákich/ fluxow y spadkow/ tákże tokom bárzo vżyteczny. Jáko

Czerwonce.

Czerwoney biegunce y wßystkim innym ciekaczkom osobliwym rátunkiem.

Moczu krwáwemu.

Krwáwemu moczu.

Krwie plwániu.

Krwią charkániu y plwániu.

Suchotá.

Suchoty cierpiacym.

Rádukn.

Pádáiacey niemocy/ trunkiem go vżywáiac/ osobliwym powiádáia go bydź lekárstwem.

W vściech y w gárdle/ Tákże

Vstá záwrzedziáłe.

Jezyczká rány/ owrzedziáłości/ krosty/ osobliwie leczy/ ciepło nim czesto płocząc. Dios.

Jezyczkowi.

Czerwonce.

Czerwona niemoc leczy z kreta/ álbo z ołowiána biela/ ktora Bláywásem zowia zmießány/ tym żywot náciera iac. Tab.

Mleko w piersiách.

Gdzieby Białagłowá zbytnie mleká w piersiách máiac chciáłá go stráćić dla rospreżenia piersi/ ábo dla iney iákiey ßkody: tylko tym sokiem brodawki niechay námázuie.

Czerwonce.

Czerwoney ćiekaczce z tego soku tym sposobem klisterá może bydź czyniona: wziać soku Bábczánego liścia/ Sporyßowego/ po łyżek dwunascie/ Rożánego oleyku dwie łyżce/ Jeleniego łoiu ośm łotow/ krwie smoczey/ glinki Ormienskiey po kwincie/ to zmießáć y ciepło klisterá dáć.

Oczom ciekacym y zápalonym.

Oczom ciekacym y zápalonym tenże sok wielkim bywa rátunkiem/ po kropce álbo dwu w nie pusczáiac. Dios. wchodzi do ocznych lekárstw.

Fistułom.

Fistuły tákże ták w kacikách oczu/ iáko ná inych mieyscách goi/ pusczáiac go w nie.

Vßu bolenia.

W vßy boleiace pusczany/ bol w nich vśmierza.

Rożypiekielney.

Piekielny ogien gáśi z glinka Ormienska/ álbo z Cymoleyska/ álbo z Bláywáysem przykłádáiac/ ábo z Tucya.

Dziegnie.

Dziegne leczy wymywáiac y wyćieráiac nim dziasłá.

Máćicy zádußeniu.

Máćicy zádußoney y sćiśnioney rátunek dáie/ wałek z báwełny/ álbo czopek vroczywßy/ w nim go obmaczáć/ y w otwor łoná wpráwić. Toż

Vpławom.

Vpławy pániam zbytnie vstánawia.

Febrom. Trzećiaczkom.

Trzećiegodniowa goraczke leczy piiac go. Alexan: Tralian.

Vstom zbytnie wilgotni y vstáwicznie pluiacym.

Vstom zbytnie wilgotnym y vstáwicznie pluiacym vżyteczny/ w nich ciepły trzymáiac. Abo korzenie iey wárzone żucháiac/ ábowiem ie osobliwie wysusza.

Ná mor.

Przećiwko morowemu powietrzu ták sok piiac/ iáko liścia wárzonego pożywáiac/ iest osobliwym lekárstwem. Jan Agrikol.

Potráwá.

Bywa też do pospolitego vżywania dána/ we srzodku obiádu/ nie naprzod áni pozad/ wárzona badz sáma/ badź z ßocowica.

Moczu goracemu.

Moczu goracość wpusczániu oddala/ piiac go.

Febrom. Czwártaczkom.

Trzećiaczke y

Czwártaczke leczy/ piiac sok dwie godźinie przed przyśćiem.

Wnetrza bolenia.

Bolesci wnetrzne vspakaia piiac go/

Piersi. Płucom.

Piersi y

Płuca osobliwie czyśći y wychedaża/ trunkiem vżywány ćiepło.

Glistom.

Glisty w żywoćie vmarza/ á potym wywodzi/ dawßy go łyßke ábo wiecey pić. Toż sámo liśćie vtárte/ á ná pepek przykłádane czyni. Apul.

Aquastillaticia.

Wodká.

TA do wßystkich pomienionych chorob może bydź vżywána/ ták wnętrznych iáko zwierzchnich: Do ćiekaczki czerwoney: Do biegunki od wątroby pochodzącey: y do wßelákich biegunek: Moczu krwáwemu: Krwią chárkániu.

Ránom w głowie. Ránnym w głowę/ dobrze ią pić z wodką Bukwicową.

Wątrobie. Wątrobie.

Sleźienie. Sleźienie.

Máćicy. Máćicy zátwrzedźiáłey dobrze iey vżywáć.

Suchot ktorzy śię obawiáią/ y do nich są skłonni/ dobrze iey trunkiem vżywáć.

Krwi z nosá. Krew z nosá zbytnie ćiekąca zástánawia/ z przesłką vtárta/ trochę czerwonego kámienia przydawßy/ sarkáiąc.

Jezyczkowi spádłemu. Jezyczkowi spádłemu dobrze ią gárgáryzowáć/ y w vśćiech trzymáć.

Gnilec. Gnilec w vśćiech wychedaża płocząc nią/ gáláśu á wodki Rożáney przydawßy.

Szkodzi.

BRzemiennym pániam źle iey vżywáć/ y pić ią nie dobrze.

Lektwarz suchotnym.

Electuarium.

WZiąć Drágántu/ żywice Arábskiey/ glinki Ormieńskiey/ krwie smoczey/ krochmalu/ spodium po czwierći łotá/ czerwonego kámieniá/ máku białego/ mumiey/ soku z Podrostu/ ktory Grekowie Hypocistin zowią po trzy kwinty/ wßystko to wespoł vtłuc co nalepiey/ y z sokiem Bábczánym á z syropem Rożánym zmießáć że będźie Lektwarz: Ten płucom owrzedźiáłym y ránnym/ krwią y ropą plwániu/ y innym doległośćiom płucnym/ bárzo iest vżytecznym lekárstwem po troßę go w vśćiech trzymáiąc/ żeby śię rozpływał połykáiąc.

Suchotom. Płucom zránionym. Ropę ábo krwią pluiącym.

Rozsadek

CO śię pisáło o Bábce ßerokiey/ to też rozumieć mamy o wąskiey/ ábo o Jezyczkách/ ktora tákże iest tychże skutkow y mocy/ ieno trochę słábiey.

Babká wodna/ Rozdział 90.

Plantago aquatica, Barba syluana, Plantago syluestris, Cochlearia palustris.

Wasserwegrych/ Froschwegrich/ Fröschleffelkraut.

WOdna Babká/ liśćie ma ná długich y miąßych stopkách/ samo też będąc miąższe y mocnieyße niżli inych Babek/ gładkie/ ku końcu spiczásto záostrzone: ma kßtałt ośczepu ábo rohátyny: krtemu ßerße niżli v Bábki wielkiey. Pręt wyßy niżli ná łokieć/ gáłęźisty/ trzygránowity: wewnątrz biały drzeń/ y rzadki/ ábo gębczásty. Kwiećia białego/ drobnego/ káżdy ze trzech listeczkow złożony. Z tych potym naśienie drobne/ trzygránowite/ źielone: korzonkow ćienkich/ drobnych/ gęstych/ iáko v Ciemierzyce czarney.

Druga Babká wodna mnieyßa/ pierwßey we wßem podobna/ tylko listu mnieyßego/ sczupleyßego/ y spiczástßego. Kwitną obie w Czerwcu/ w Lipcu y w Sierpniu.

Mieysce.

Przeto rzeczona wodna/ że w wodźie rośćie/ w ieziorách/ w przekopách/ w stáwiech/ w káłużách y przy bágnistych rzéczkách.

Przyrodzenie.

Przyrodzenia iest chłodzącégo/ y wysußáiącégo: ma też coś w sobie odwilżáiącégo nád inné: korzeń smáku przyostrzéyßégo. Gal.

Mocy skutki.

TEy mocy y tych skutkow/ ktore pierwße máią. Jednák coś chłodnieyßego y wilgotnieyßego máią w sobie wiecey/ niżli pospolite: y przeto też są potężnieyße do wyćiągnienia przymiotow ognistych.

Tych co y ine bábki mácrow.

Puchlinie. Puchlinę tákże potężniey wysußa/ niżli polna/ álbo ogrodna.

Kámień nerkowy. Kámień krzy w nerkách wárzony korzeń/ polewkę z niego piiąc.

Dymienicom. Dymienice rospadza/ liście we dżdżowey wodzie wárzone / rostárte y plastrowáne. Plin. Też korzeń z sádlem wieprzowym plastruiac.

Czerwonce. Czerwonke/ y inne

Ciekácce. Ciekaczki/ liście wárzone/ álbo prochem dáne zástánawia

Nábrzmiáłości. Nápuchliny y nábrzmiáłości rozgania/ liście przykłádáne.

Truciznie záiacá morskiego. Záiac morski komuby był zádány / korzenia pul łotá dawszy/ álbo z winem / álbo z woda wárzonego liścia pić dawszy/ iad wywodzi y niszczy. Tákże

Opium. Komuby Opium dano w trunku.

Od żáby párcháwey obrázonym. Od żáby párcháatey obráżonym / toż bywa lekárstwem.

Czerwonce. Czerwona biegunke/ y ciezkie morzyská z niey / vkłáda y záwściaga / badź w winie / badź też w wodzie piiac korzeń/ álbo z nasieniem ptászego gniazdá zárowno.

Ráduku. Padáiacey niemocy.

Máciczny m dolegliwościom. Máciczným dolegliwościam bywa vżytecznym/ w trunku dány.

Vpláwo. Vpláwy białogłowskie stánowi / liście wárzac á piiac: álbo prochem vżywáne y ná żywot plastrowáne.

Kregom w szyi. Kregom w kárku boleiacym / korzenie z wieprzowym sádlem tłuc / á ná liście teyże Babki rozwiesc y przykłádáć.

Rozsadek.

SKutki Angielskiego tránku/ Bábce wodney tuszmy przypisáli/ násláduiac niektorych Ziołopisow poslednieyszych. Dyoskorides/ áni Gálen/ y żaden z stárych pisarzow nic nam nie zostáwili. Zle rozumieia/ ktorzy Grusczyczka / álbo Angielskim tránkiem te Babke bydź mienia.

Bobownik álbo Potocznik/ Rozdział 91.

Lauer, Sium aquaticum, Berula, Anagallis aquatica.

Bachbungen/ wasserbungen.

POtocznik / który Bobownikiem/ y Rzeżucha wodna zowia / dwoy iest / wielki y máły.

Wielki kłacza prostégo obmiazszégo/ wewnatrz czczego / gáláskowátego/ y gládkiego. List ma obszérny/ rozłożysty/ podobny Dzięgielowi Włoskiemu: iedno mnieyszy/ y zapáchu lepszégo: wokoło kárbowány / álbo zabkowány. W wiérzchu rózg okolkiem kwiatki białé/ drobné ná obdłużnych stopkách: indżie kwitnie kiściásto. Z tego potym nasienie ksztaltu nasienia Anyżowégo. Smaku gorzkiégo, pachniacégo. Korzeń obdłużny/ mdły / y z rzadká włosienkowáty.

Mieysce.

Rośćie w potokách y w przekopach / w ktorych wody zimie nie zámarzaia / dla ćiepłych odchylist. Lecie záś bywáia chłodné. A záwsze chodza rádo z kobyla mietka w towárzystwie/ álbo z czerwona / ktora Sysimbrium Gregowie zowia. w Czérwcu kwitnie.

Przyrodzenie

Jest przyrodzenia goracégo y suchégo/ y iáko wiele w smáku gorz

kosci y zapachu ma/ tak też wielie iest wczesnikiem przyrodzenia rozgrzewaiącego/ rozdźiálnie/ rozprawuie/ otwiera y wywodźi.

Moc y Skutki.

Potrawá. Potocznik/ ták do stołowego vżywánia/ iáko y do lekarstw przychodźi. potráwa.

Szorbuch. Ná Wiosnę gdy się w liśćie rozwija/ á poczyna klacze z siebie pusczáć/ do sálat bywa vżywány/ zwłaszcza od tych/ ktorzy szkorbut/ álbo szarbách máią. Tab.

Kámień. Przećiwko kámieniu nerkowemu/ ktory krzy y łamie/ wielki dánk odnosi. tákże sáłata vżywány/ álbo wárzony. Dios. Gál. Eginet. Plin. Aetius.

Mocz. Mocz nád przyrodzenie zátrzymány wywodźi/ pomienionym obyczáiem vżywány.

Miesięczny. Miesieczne czyśćienie potężnie wywodźi/ iákimkolwiek obyczáiem vżywány. Tákże

Łożysko. Łożysko po zlezeniu pozostałe.

Czerwonce. Czerwona niemoc zástánawia klistera.

Morzysko. Gryzienie y morzenie srogie w niey vkłáda zránione kiszki w teyże ćiekaczce goi.

Trzewo Wzroku. Wzrok mdły pośila y iásny czyni.

Sleziene. Sleziennie zátkány y bolacey.

Zoltácce. Zolta niemoc spadza.

Puchlinę. Puchline z ćiáła wywodźi.

Glistom. Czerw/ álbo glisty z żywotá wyrzuca/ vżywáiac go ták z sáłata surowego/ iáko wárzonego zá iárzyne. Albo polewkę z niego piiąc z oliwa. Albo klistera dáiac/ á ile w czerwonce/ w morzysku/ w zránieniu kiszek/ tákże przećiwko glistom klisterá

Piegom. Piegi y ine zmázy ná twarzy wyćiera/ soki tego źiela ná noc poćieráiąc/ á nádźien woda zotrebámi pszenicznemi zmieszána/ y podstała obmywáiąc.

Wypuchnieniu. Nápuchnienie ktoregokolwiek członká rozpadza/ wárzony/ y z sola á z sáletra plástrowány. Fuch. To też

Konio m. Końska párszywość spadza y leczy wymywáiac woda/ wárzonego z sáletra y z sola.

Czerwonce. Czerwona niemoc záwśćiaga/ w winie á w wodźie wárzony/ á ná żywot plastrowány.

Szorboku. Szorboch ábo szkorbut leczy. Tákże

Kámieniu. Kámień w ledźwiach krzy y wywodźi wodká z tego źiela dystylowána/ á trunkiem vżywána. Tab

Sa też ine do tego potoczniki/ ábo Bobowniki/ ktore kształtem máło od siebie sa/ ábo nierozne/ á przyrodzeniem y skutkámi namniey/ wzrostem tylko nieco. Miedzy temi iest/ ktory pospolitym Potocznikiem miánuiemy/ proch máiac złobkowány/ czczy/ krzewisty y gáłęzisty/ bárzo mdły/ á do przełomienia bárzo predki y snádny. Liśćie máiac Opichowemu podobne/ zapáchu y smáku niepszykrego. Ku wierzchu kwiateczki białe/ drobne: z tych potym naśienie drobne w strączkách oblich/ iáko w iákich rożkách. korzeń niekczemny. Przyrodzenia tákże rozgrzewáiacego: wszákże nie ták potężnie y silnie iáko pierwszy. Ma też coś w sobie wilgotnośći.

Rozsądek

Mnia się/ ktorzy te Potoczniki mienia bydź wodna Rzeżucha/ ktora łáćinnicy y Grekowie Sysimbrium zowia/ Plinius sza w tym násláduiac.

Miętá czerwona álbo kędzierzáwa/ Rozdźiał 92.

Sisymbrium hortenſe, Menta criſpa, & Balſamina, Siſymbria menta, Corona Veneris.

Kazenbalsam/ Fischmuntz/ Wászermuntz.

Miete czerwona troiaka mamy: ogrodna/ polna y wodna: o káżdey z tych zosobná bedźie się mowiło. Ogrodna/ tá bywa śiana: liśćia krotszego y szerszego/ niżli polna/ okragleyszego/ kędźierzawszego/ dla czego ia też kędźierzáwa zowią. Pręt rumienáwy/ ábo brunatny/ czworgránitny/ ná piadź/ álbo troche wyszy. Przy wierzchu pręćia kwiát chocholáty/ ábo kłosowáty. Listu ostrzeyszego y pachniatszego/ niżli Miętki pospolitey prostey. Korzeniska/ przy wierzchu źiemie roskłádaiąca się.

Mieysce

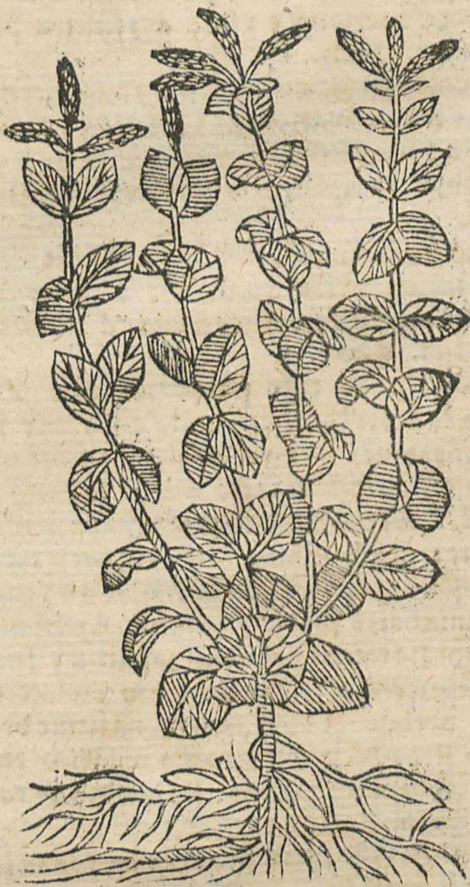
Tá dla tego ogrodna iest názwána/ że w ogrodách bywa śiana y flancowána.

Przyrodzenie.

Rozgrzewa y wysusza w wto-

tym

rym ſtopniu ná końcu/ abo w trzećim ná początku: rozpráwuie/ roz-

zieknie / ściencza / zwiera / otwieca y wzruſza abo wzbudza.

Moc y Skutki.

Wietrzno-śćiom w ćiele. Gliſtom.

WIetrznośći w żywoćie zámknione. Tákże rzerw okrągły z żywora wypędza/ ábo proch ziela iego/ abo z wárzonego polewkę piiąc.

Wietrzno-śćiom w máći-cy.

Wietrznośći tákże w máćicy záwárte rozbiia/ z Márunka ná gorącey cegle rozpárzona/ y winem mocnym á pachniącym pokropiona/ ná łono co naćiepley przykłádáć.

Gryzaw-ki w má-ćicy.

Gryzáwki y ſrogie boleśći z morzeniem w máćicy ßeśćiniedźielnicom po porodzeniu/ potężnie vkłáda: wziąwßy tey Miety/ Bylice/ Márunki/ kwiatkow Rumienkowych/ drobno wßytko vsiekáć/ á ze trzemi/ álbo ze cztermi iáycy/ w Liliowym oleyku w páteli álbo ná rynce vſmáżyć iáko grzybek/ á co naćiepley ná łono przyłożyć / álbo ná pępek.

Bolenin głowy.

Liśćie świeże vwierćiawßy/ ná czoło przywinąć/ bolenie głowy oddala. Dioſ.

Bolączki w rope o-bżące.

W otok álbo w rope bolączki zebráne y ziatrzone/ leczy: mąkę ięczmienną przypiekána z liśćiem rozetrzeć / álbo ſokiem záczynić y plaſtrowáć. Tenże. Toż też

Pierśiō białogło

pierśiom białogłowſkim / zbytnim mlekiem rozprężonym y nábrzmiáłym/ bywa rátunkiem. Tenże.

Zołądko-wi.

Zołądkowi boleiącemu z wietrznośći grubych y iádowitych. Tákże też

Biegun-kom żoł-tey y bia-łey.

Biegunce żołtey / álbo y białey / oſobliwym bywa rátunkiem / ták ſußona / iáko y świeża/ ná gorącey cegle rozpárzona/ Málmázya ſkropiona / á ná żołądek co naćiepley przyłożona.

Sczkaw-ce. Womitō. Kolerze.

Sczkawkę vſtánawia/ Womity záwśćiaga/ { z czerwonym winē piiąc/ y z wierzchu przykłádáiąc ná żołądek.

Kolerę do żołądká wylaną tłomi y vſkramia/ dwie álbo trzy roſczki vtárßy miátko/ á z ſokiem Gránatowych/ álbo ziárniſtych iábłek kwáśnych piiąc/ álbo z winem z gdul.

Mocz pę-dźi.

Moczu nie wolno odchodzącemu/ naśienie z winem pić dáiąc/ oſobliwym bywa rátunkiem. Dioſ. Ziele też ſamo w winie wárzone/ y trunkiem vżywáne/ toż czyni.

Od pſá o-brážo-nym.

Od pſá obráżonym / liśćie z ſolą trzeć / á przykłádáć/ dobrze. Dioſ.

Boleniu vßu.

Vßom boleiącym z ſytą rozśćierána á przykłádana/ bywa rátunkiem.

Kámień leczy.

Kámień krzy y moczem wywodźi/ ták naśienie/ iáko ſámo ziele/ z winem piiąc. Dio. Jeſcze potężniey to czyni polna. Plin.

Nie oſpá-łe czyni.

Te ktorym w nocy trzebá czuć/ czyni nieoſpáłe/ moczona álbo párzona w occie / á tym głowę przemywáć. Plin.

Kolice.

Kolikę álbo dárćie w kißkách z iákiey kolwiek przyczyny/ ſwym przykłádániem ná cegle roſpárzona/ á Málmázya ćiepła ſkropiona/ vćißa. Tákże z winem ćiepło vżywána trunkiem.

Mdłośći ſerdecz-ney.

Mdłość ktora od mozgu álbo y ſercá pochodźi/ z par ſmrodliwych záplugáwionego żołądká wſtępuiących oddala / wziąć ziela tego : Piołynu/ Benedyktu białego/ Koryándru po garśći/ w winie mocnym y w occie warz/ á grzankę z chlebá rżánego dobrze wykwáßonego vgrzawßy/ w tey polewce gorącey zmaczáć/ á co naćiepley ná żołądek przykłádáć/ potrząsßy ią Cynámonem/ ábo gwoździkámi. Tákaż grzankę pod noſem trzymáiąc / á noſem w ſie z niey zapách biorąc toż czyni. Toż też

Womitō. Zbrzydze-niu.

Womity y krztußenia/

Zbrzydzenia pokármow odpędza.

Od pſczoł. Sierßeni. Os vká-ßonym.

Od pſczoł/ Pßmielow/ Os/ y Sierßeni vkąßonym/ liśćie roſtárte á przykłádáne ieſt lekárſtwem/ álbo ſokiem iego ránę pomázáć y guz nábiegły. Broni toż nácieránie ćiáłá od tychże beſtiy obrażenia. Dios.

Zoſtrzá-łośći ie-zyczká.

Zoſtrzáłość iezyká w gorących chorobách wychodząca/ y gładki czyni/ nią śćieráiąc go.

Mleku ſie zśiedź broni.

Mleku w białogłowſkich pierśiách broni ſie zśiádáć / piiąc mleko to w ktorymby liśćie iey moczono. Dios.

Krwie chárká-niu.

Swieżo chárkánie krwią záwśćiąga ſok/ ábo też proch z kwáśnym miodkiem Oximel

zowią

zowia/ biorąc. Gálen.

Kolice. Kolkę y okrutne w trzewách dárćie vśkrámia/ trzy dni porządnie suche z wárzoney piiąc. Aetius.

Szkodźi.

Pánie brzemienne máią śie od vżywánia tego źiela wiárowáć.

Brzemiennym.

Czerwona Mietá polna/

TA Mietá wszytkim kształtem ogrodney podobna / y we wszytkim rowna / iedno zápáchu więtszego y porniejszego. Liśćia szerszego: kłącza/ iáko ogrodna/ czworográniśtego. Korzenia ćienkiego / dáleko śie pnącego / z drobniuchnemi odnożkámi.

Mieysce.

Rośćie ná płonnych á nie wyprawnych mieyscách.

Przyrodzenie.

Subtelnych y przenikáiących iest częśći/ rozprawuiących: rozgrzewa y wysusza w trzećim stopniu. Tákże y naśienie tego.

Moc y skutki

MOczu kápániem odchodzącemu/ naśienie z winem vżywáne iest rátunkiem. (Moczu.)

Kámien łamie/ trzy/ á moczem wywodźi. (Kámien.)

Womity záwśćiąga piiąc go z winem/ y zwierzchu rośpárzona przykłádáiąc ná dołek y ná żołądek. Dios. (Womitom.)

Sczkawkę tymże sposobem vśtánawia. (Sczkawce.)

Głowy bolenie vkłáda/ ktore z flágmistych wilgotnośći pochodźi/ liśćie rośćieráiąc/ á ná skronie y czoło przykłádáiąc. Dios. (Głowie bolenia.)

Owa tá polna Mietá/ iednego przyrodzenia/ iednych skutkow ſą/ iednák tá potężnieysza trochę.

Rzeżuchá wodna/ Rozdźiał 93.

Sisymbrium aquaticum, Nasturtium aquaticum, Cardamina, Sisymbrium Cardamine.

Brunkreß / Brunenkreß / Bachpungen.

WOdną Rzeżuchę dwoiáką mamy / więtszą y mnieyszą. Pierwsza/ liść naprzod okrągły wypuszcza: potym zá czásem gdy podraśta/ zda śie iákoby wykrawany. Pręt ná stopę wzwyż: Ná tym kwiatki białe / z ktorych naśienie żołte/ w strączkách obdłużnych/ oblich/ iáko v polney gorczyce. Korzonkow drobnych/ ćienkich/ y włośienkowátych.

Druga korzonkow tákże drobnych/ ćienkich. Liśćeczkow nie ták iáko v pierwszey okrągłych / ále do wárzeszki liśćia podobne. Iednák te co ná kłączu ſą ku wierzchu obdłużne / rosochaté / ćienkie y miek-

kie. Wierzchu kłącza wiele ma kupiástko y gęsto szypułek/ ná ktorych wielkość kwiecia drobnégo / iáko ná pierwszéy. Kwitnie pospolicie w Kwietniu y w Sierpniu.

Mieysce.

Rośćie ná mokrádłinách y mieyscách wodnistych/ y w wodách / ná ktorych podczas spływa. Rośćie y w ogrodách/ y przy drogách / álbo śćieżkách / w mieyscách wilgotnych/ zwłaszcza wtora.

Przyrodzenie

Smáku Rzeżuchy ogrodnéy. Suszona przyrodzenia iest rozgrzewáiacégo/ y wysuszáiacégo w trzećim stopniu. Swieża zielona we wtorym stopniu. Gál.

Moc y Skutki

Sáłatá. Moczu.

Bywa surowa vżywána sáłata.

Mocz z ćieżkośćia odchodzacy wywodźi/ naśienie z winem piiac.

Niegdźie vżywáia swieżey/ dla wychłodzenia goracego żołądká. To ták rozumieia prośći.

Mulisku y piasku w pecherzu. Żołądku Slezienie.

Piasek y mul z pecherzá moczem wywodźi/ badź sok piiac/ badź sámey vżywáiac.

Zołądek zázięebiony / mdły / y do trawienia nie sposobny pośila/ rozgrzewa. Tákże

Slezienie zátwárdźiáley iest lekárstwem/ vżywáiac álbo sámey/ álbo sok piiac.

Mieśieczney.

Mieśieczne czyśćienie záwśćiagnione wywodźi / w winie wárzona / y trunkiem vżywána.

Piegi.

Piegi/ y inne ná twarzy zmázy y szkárádnośći śćiera/ ná noc przykłádáiac go ná nie/ zmłszywszy ia: ráno záś zmyć woda / do dniá czwartego to czyniac.

Oczom płynacym y zápalonym

Oczom płynacym y zápalonym / tákże ia ziussywszy/ álbo z osrzodká białego chlebá vtárta y przykłádána/ przez wiotcha á ćienka chustkę ná nie/ bywa rátunkiem/ álbo w winie wárzona / á przykłádána.

Ospálym

Tym ktorym w nocy czuć y nie spáć/ iáko w woyskách / y w miástách straży / trzebá sokiem iey z octem zmieszánym głowę przemywáć/ czyni czuyne. Plin. Albo

Subetu.

Sokiem tego źiela ćiemie náćieráiac / od subetu y spiku wzbudza y záchowuie.

Mocz wywodźi.

Mocz záwśćiagniony / álbo tylko kápániem odchodzacy wywodźi/ z chrzanem y z Rzodkwia y z korzeniem Pietruszczánym vkrajána drobno / á w białym winie y másle przysmáżona / á ná łono co nácieplej przykłádana. Matth.

Opálonym od słońcá. od ogniá

Od słońcá opáleniu / tákże iáko y piegom służy.

Opálonym od ogniá / w máśle smáżona y plastrowana/ dobrze czyni.

Krostom ná twarzy czerwonym słiwi.

Czerwone krosty ná twarzy śliwiace / wyższey pomienionym sposobem przykłádáiac ia/ spadza y leczy/ do czwartego dniá to czyniac ná noc / á ná dźień zmywáć. Dios. Plin.

Sok.

Succus sisymbrii. Womitó. Slezienie. Watrobie.

Womity y brzydliwośći w żołądku.

Slezjony/ y

Watroby zámulenia otwiera / sok piiac klárifikowany.

Wodká.

Aqua stillaticia.

W Sierpniu ma z tego źiela wodka bydź palona z Bálneum maris / bierac do tego źiele wszytko: to iest/ z kłaczem/ z korzeniem/ z kwiećiem y z naśieniem. Tá

Piasku. Mulisku. Moczu. Mieśieczney. Watrobie. Slezienie.

Wszytkim wyższey pomienionym niedostátkom służy. Ale z osobliwośći

Piasku/ y

Mulisku w pechyrzu / y w nyrkách. Tákże

Moczu wywiedzieniu. Tez

Mieśiecznemu czyśćieniu białogłowskiemu.

Watrobie/ y

Slezienie zámulonym / piiac.

Oleiek.

Oleum.

Oleiek z tey Rzeżuchy wodney tym sposobem ma bydź robiony/ iáko śie ná wielu mieyscách zwłaszcza w pierwszych kśiegách opisáło. Tenże

Fistułom

Fistuły wychedaża y goi.

Szkodźi.

Szkodźi

Panie brzemienne wszelákim sposobem tego źiela niechay nie vżywáia/ iáko im bárzo szkodliwego.

1. Bábia sol/ 2. Kopr morski/ 3. Kowniacki/ 4. Sierpnik/ ábo Bábia upá/ Rozdział 94.

Crithmum, Crithamum, Ba | ti marinum, Fœniculum marinum,

rinum, Petroselinum marinum.

Bacillen/ Meerfenlech.

Dioszkorides/ tylko ieden rodzay tego źiela w swych kśiegách o ziolách kłádźie: Kolumellá dwoy: tákże inni stárożytnégo wieku. Dźiśieyszych czásow Źiolopisowie/ cztéry: ktore od Láćinnikow y Grekow iednym imieniem są názwáné/ Critmum. W nászym iezyku málo nie káżdé swé własné ma imie.

Pierwszé/ Bábia sol/ ábo Kopr Włoski: ma trzy ábo cztery korzonći białé/ ná pálec wzmiąsz: smáku y zapáchu przyiemnégo. Ziele sámo krzewisté w gáłąski. Klącza ná łokieć wzwysz: liśćia miąższégo/ soku pełnego/ słonégo/ od czego też Bábią solą názwáné: od stopki iednéy po trzy pochodzące. Kwiát w okolku niekiedy biały/ niekiedy żołty/ iáko v Kopru. Z tych naśienie okrągłé/ ná ksztalt rozmárinowégo/ wonné/ miekkie/ w ktorym iąderko ná podobieństwo pszenicznego źiárná.

Drugié też Koprem Włoskim zowiemy wtorym/ nie wiele rożny od pierwszego/ tylko że listkow weższych/ ostrospiczátych y okrągłych: głebiey dáleko wykroionych: smáku ostrégo/ z gorzkośći y z słonośći złożonego. Klącza miąższégo/ gáłężistego/ y soku pełnego. W wierzchu sie ná dwoie/ troie/ y ná czworo krzewi/ zkąd o kolki pełné drobnego á białego kwiećia. Z tych naśienie nieco ná ksztalt Włoskiégo kopru. Korzenie też tákże białé/ temuż podobné.

Trzećie/ ktoré Kowniatkámi zowiemy. Co źiele iest twárdsze/ chrostowáte. korzeń ma długi/ obły y okrągły/ iáko pástérnak dźiki/ ábo Jeleniego korzenia. Z tego rozgi wielkié prosté/ około ktorych gesto gromadkámi liśćie obdłużné/ miąższé/ y słoné/ po sześći y śiedmi w kupce: á pod káżdą gromadką tych listkow/ ieden nád inné wedwóynasob dłuższy wyrasta. V wierzchu prąćia ná dwoie y ná troie sie krzewi. Ná tych kwiatki żołté cienkie/ iáko ná strzałkách/ ábo Wołowym oku.

Czwarté źiele/ ktore Sierpnikiem miánuiemy. Korzenia iest v wierzchu ná pálec miąższégo/ podobny Mikołáykowemu korzeniu. Liśćia długiego/ wąskiego: iednák nád pierwsze szerszego: z iedney stopki długiey trzy pochodzące/ zewsząd około kráiow drobno y ostro ząbkowáné/ iáko śierp.

Znáyduie sie iescze y piąte/ Bábia sol/ ktorą ogrodną ábo fláncowáną zowiemy. Tá do pierwszey wszytkim ksztaltem bárzo podobna/ bo tu samá z brzegow mor-

ſkich dla ſpoſobnośći iey do vżywánia przenieśiona do ogrodow/ z wláſzczá pomorſkich. Te Plinius Batim hortulanam, y Baticulam hortulanam. Kolumella, Olus chordum, miánuia. Abowiem dla iey przyiemnego zapáchu y ſmáku/ przyßla ludźiom pomorſkim do ſtołowego vżywánia.

Mieyſce.

Wßyſtkie przy brzegách morſkich rosną: pierwßa ná ſkálách pomorſkich/ y kámieniſtych gorách. Tákże wtora/ ktorą Koprem morſkim wtorym zowiemy. Rowniatki w równiách/ w piaſkách/ po brzegách morſkich/ á nie ná gorách/ áni w niżinách. Czwarta ná ládźiech/ nie tylko miedzy zbożem/ ále y ná miedzách: Ná Pokuciu/ tam zbierałem te. Piąta/ tá w ogrodźiech ludźi pomorſkich bywa śiana/ y ſláncowána.

Przyrodzenie

Kopr Morſki/ Babia ſol/ y Rowniatki/ ſą przyrodzenia rozgrzewaiącégo y wyſußaiącego/ ná końcu w pierwßym ſtopniu/ ábo ná początku trzećiego. Jednák Kopr morſki coś wiecey ma nád inne/ dla znácznieyßey gorzkośći/ rozćienczą/ rozśiekuie/ wychedaża. Śierpnik ćieploty ieſt pomiárkowánéy y wyſußánia: otwiera/ rozpráwuie/ y ſkromnie á miernie rozćienczą/ wyćiera/ á zwláſzczá korzénie y naśienie. Piąty ogpodny/ ten dáleko ſłábßy: przeto do potrzeb lekárſkich nie ma bydź vżywány.

Moc y Skutki.

Potráwa lekárſka.

GDźie ſtárodawnych wiekow/ tych źiół nietylko do lekarſtw/ ále y do iedzenia ták ſurowych/ iáko wárzonych/ y kwáßonych/ czeſto vżywáli: Też w occie z ſolą kwáſili/ á do przyſmákow ſtołowych przez cáły rok vżywáli: co y po dźiśieyßy czás we Fráncyey/ w Niderlándźie/ y w Pomorſkich ſtronách náporząd vżywáią/ y w fáſeczkách do innych kráin poſyłáią/ ktore nietylko oſobliwym y bárzo przyiemnym/ á do iedzenia chęć prędko wzbudzáiącym/ bywa przyſmákiem/ ále y wielkim á doświádczonym lekárſtwem. zwláſzczá

Moczu. Moczu ćieżkiemu/ á tylko kápániem odchodzącemu. Toż czyni korzen y naśienie w winie wárzone pijąc.

Żołtáczce. Żołtą chorobę ſpądza.

Kámień. Kámień w nyrkách kruszy/ y moczem wywodźi: Jednák ilekroć ſurowego chcemy vżywáć/ pierwey go w roſole dobrze ſpłokáć/ á potym octem y oliwą poláć/ y miáſto ſáłaty/ abo y z inymi potráwámi vżywáć. Do tego/ ma bydź tego czáſu zbierány/ poki iego kwiát niepocznie ſie rozwijáć.

Kwáßona.

TYch czáſow ſláncowánego rácżey/ niżli dźikich vżywáią/ bo ogrodny nieták ieſt oſtry y przykry iáko dźiki: Bywáią też miedzy ine źiołá do ſáłaty bráne/ ktory do rocznego vżywánia ták przyprawuią: Biorą młode kłącze co namięßeyße y z ſwym liśćiem ile kto chce/ á wypłokawßy chędogo/ w ćieniu ná chuſtách przez trzy dni wyczuchnąć dáią/ że przewiednie: potym fáſkę ſolą nádnie potrząſnawßy/ warſtwy vkłádáią/ ſolą przeſypuiąc według potrzeby áż pełno nákłádą: ocet winny z agreſtem nápoły náto leią/ y w mieyſcu ſuchym żeby nie popleśniáło ſtáwiáią/ á żeby záwße w zágrążnieniu było/ z wierzchu tálarkiem nákrywáć/ á kámieniem przykłádáć: á do potrzeby nie reką ſámą/ ále álbo łyßką/ álbo czym inym nábieráć/ boby ináczey pokáźiło ſie. Może też do tego inych źiół kwiećia y korzenia przymießáć/ y kwáśić/ y do źimy chowáć.

Pokarm lekárſki. Ogrodna y ſláncowána Bábia ſol/ z mięſem/ z kápłunem/ y z inymi iárzynami wárzona/ tákże bywa lekárſkim pokármem iáko y dźika. Przechodom moczu/

Przechodom moczu. Nyrkom. Pęcherzowi. Piaſek. Żołtácce. Niepłodnym. Máćicy záplugáwioney. Od pſá wśćiekłego obrażonym. Zieloney niemocy. Mieśięczney. Cerze chędogiey.

Nyrkom/
Pęchyrzowi/ zámulonym y chorym/
Piaſek y mułiſká z nich wywodząc.
Żołtey niemocy/
Pániom niepłodnym/
Máćicy ßlámiſtymi y zágniłemi plugáwośćiámi nápełnioney.
Od wśćiekłego pſá obrażonym.
Zieloney niemocy ná kßtałt żołtey.
Mieśięcznemu czyśćieniu białogłowſkiemu ná czás záwśćiągnionemu: álbo nieſtátecznemu wychedożeniu ich.
Cerę przyrodzoną y śliczną czyni/ czeſto pomienionym ſpoſobem tego źiela vżywáiąc.

iąc.

iac. Toż wßystko czyni korzenie/ ziele/ y nasienie w winie álbo w piwie/ náwet y w wodźie wárzone/ á trunkiem vżywáne.

Zywot odmiekcza.

Zywot odmiekcza czyniac wolne stolce/ biorac świeżego ziela y z liściem garść/ á w polewce mieśney iákieykolwiek wárzac/ y po dobrym trunku godzine przed obojm iedzenie piiac.

Wzrok iásny czyni.

Wzrok iásny y bystry czyni tákowa polewká z liściem tego ziela wárzona: przeto wzroku ciemnego y słábego máia miec w wielkim zálecenìu to ziele/ często iákimkolwiek sposobem go vżywáiac.

Boleśći w nerkách y w ledźwiách z kámienia.

W ledźwiach y w nyrkách bole vkłáda/ ktore zporußenia kámieniá bywáia wznieconè/ po łocie prochu z Bábiey soli z winem cieplo piiac: ábowiem kámien/ piasek/ y zakały mulište moczem wywodzi.

Koniom.

Koniom wozgrzywym y nosowátym/ y zołzuiacym/ wielkim bywa lekárstwem/ śiekáiac im to ziele/ á z obrokiem dáiac. álbo korzenie. Albo wziawßy tego z korzeniem y z nasieniem/ świeżego álbo suchego/ drobno vtluc/ á w ciepley wodźie czwierc funtá rozstworzyc y koniowi dác. Toż też bydlu rogátemu w tákimże przypadku vczynić może. Abo miálko vtłukßy/ z sola dác lizác. Tab.

Ledźwiō bolesnim.

W ledźwiach boleśći z poruszenia kámieniá/ tákże w nerkách vkłáda/ wziawßy go zárowno z wodna Rzeżucha/ pokrajác drobno/ á ná goracym dnie/ ábo cegle/ rospárzyc/ y co naćiepley przykłádác. Tenże.

Mieśiecżney.

Mieśieczna chorobe pániam wzbudza/ w łono páre z wárzonego tego ziela lykiem puścżáiac: álbo sie w nim po pás párzac.

Máćicy záplugáwioney.

Toż też mácice z plugáwych ßlamowátośći wychedaża y wyprożnia. Táb.

Moczu kápánie odchodzacemu.

Mocz nád przyrodzenie zátrzymány/ álbo z ćieżkośćia kápániem tylko odchodzacy/ sol bábia y inne kopry morskie/ w winie á w máśle álbo w oliwie smáżone/ y miedzy dwie wiotche chusćie rozłożone/ ná łono y członki wstydliwe/ co naćiepley przykłádác/ doświádczone lekárstwo.

Moczu niezatrzymánemu.

Przećiwko moczu nie zátrzymániu Diabetem Grekowie zowia. To ziele wárzone/ y ná łono/ y członki wstydliwe plastrowáne záwśćiaga.

Kámien pedźi.

Kámien z nyrek/ przechody/ moczu rozprzestrzeniáiac/ wywodzi. Tákże

Ledźwō y nerkom boleśćym.

W Ledźwiach y W Nyrkách boleśći vśmierza y vkłáda/ nád pára tego ziela sie nágrzewáiac/ álbo sie nim workámi náparzáiac/ álbo sie po pás kapiac.

Rozsadek.

Sa/ ktorzy rozumieia y twierdza/ Bábia sol álbo Kopr morski/ być to ziele/ ktore Dioßkorides zowie Empetram / my słonym zielem ábo ráczey Pánoßkámi: ále sie w rozumieniu swym nie pomalu omylili/ boby był Dioßkorides o tych dwu ziolach/ roznych y osobnych Rozdźiałow nie vczynił/ by iebył rozumiał iednákich skutkow y przyrodzenia bydź.

Wronia nogá/ Rozdźiał 95.

Coronopus, Ammonus: Pes cornicis, Pes Miluius, Crus Galli, Cerui cornu, & Cerui-cornia, Gramen ceruinum, Stella maris, Herba stella, Capriola, Arenaria.

Krahen fuß/ Rappen fuß/ Hirtzhorn/ vnd Hirtzgraß.

Wronia stopá/ álbo nogá/ ziele iest/ wąskiego/ długiego/ á miaższego liśćia/ y rozsocháteo/ po ziemi sie rozkładáiacego: z ktorego rozśćielenia y rozłożenia czyni sie iákoby iáka gwiazdá/ ábo xtałt gwiazdy. Prącia/ kłosu/ kwiátu/ nasienia/ bárzo do Babki podobnego: y ták podobnego/ że

że namnieyszey różnosci miedzy nimi niemász. Náwet/ y smakiem, liście iedno do drugiego iest rowne. Korzeń ma tylko ieden/ podczás rosocháty ábo odnożysty: od ktorégo wiele drobnych korzonków cienkich pochodzi y gesto. Zowią drudzy to ziele/ od rosochátego iego liścia/ Jelénimi rożkámi/ iáko Fráncuzowie. Jni od swego rozłożénia po ziemi/ gwiazdeczką/ iáko Włoszy.

Corono pusrepẽs Corono pus Aruẽ: & Theoph. Krichender krasenfuß oder Feldt hirtzhorn Stelker hirtz horn.

Druga Wrónia stopá/ korzenia drobnego/ ćienkiégo/ nie gesto krzewistégo/ rozpierzchłego. Liścia dáleko mnieyszego: iednák rosochátośćią podobnégo/ po ziemi sie tákże rozśćieláiące. Ná pręćikách kwiatków białych drobnych/ które gdy ominą y opádną/ naśienie w strączkách máłych óblich/ kolących bedźie.

Mieysce.

Pierwsza/ ácz sámá przez śie náyduie śie rość/ ná płoninách/ ná wálech/ groblách/ przy drógách y śćieżkách: iednák wiecey w ogrodách bywa śiana/ ktora żadną ziémią niegardźi: przyimuie ták nie wypráwną y płonną/ iáko wypráwną y nawożną.

Przyrodzenie.

Tégóż są przyrodzenia/ y tychże skutków/ których Bábká/ to iest/ wychładzáiącégo y wysuszáiącego w wtórym stópniu. Jednák kórzeń á ilé wtórey/ rozgrzewa y wysusza/ co sie z iego smáku korzennego pokázuie. Zátwiérdzáią.

Moc y skutki

Bywáia vżywáne surowe/ miásto sáłáty/ álbo y w sáłácie. Tákże wárzona. Korzeń tych iest w lekárstwách skutkow

Sáłatá.

co y Bábká.

Korzeń wroniey nogi osobliwym iest lekárstwem w biegunkách żółtych: w gorącym popiele pieczony á vżywány. Plin. Sámo też ziele bądź surowe/ bądź wárzone/ toż czyni. Dios. Aetius. Egines.

Ciekączkom żółtym.

Puchlinie flegmistey álbo wodnistey/ co Leucoflegmatiam Grekowie zowią/ bárzo służy vżywáiąc iey potráwą/ álbo y w potráwách. Archigenes. Aetius.

Puchlinie flágmistey.

Vpłáwom białogłowskim/ sámego ziela ták surowego iáko wárzonego pożywáiąc/ iest lekárstwem. Tákże

Vpłáwo.

Krwią chárkáiącym/ iákimkolwiek obyczáiem vżywána/ ták sáłata iáko y pokármem wárzona/ álbo trunkiem lekárskim.

Krwią pluiącym.

Soku z tego ziela dwá łoty/ álbo łyszce/ bądź sámego/ bądź z winem piiąc: od wężá y iászczurki vkąszonym/ iest tákże wielkim rátunkiem.

Od wężow y iászczurek vkąszonym.

Kámień w nerkách y mulistá iego wywodźi. Tákże

Kámień.

Piasek moczem pedźi/ często vżywáiąc go przy stołowych potráwách: tákże z sámego potráwę czyniąc. Tákże lekárskim go sposobem záżywáiąc. Tab. Niektorzy też korzenia miáłko vtártego/ ná coż dáią/ co czerwony złoty záważy/ z białym winem ćiepło pić. Ták mulisko y piasek z nerek moczem wywodząc/ á boleśći w ledźwiách vkłádáiąc.

Piasek.

Wodká Wroniéy stopy.

Aqua coronopi

W Kśieżycu Czerwcu tym sposobem ma bydź distylowána. Wziąc ziela z korzeniem iego/ z kwieciem/ y z naśieniem/ z Bálneum Maris przeciągnąć/ á potym do káżdego pulgárnca tey wodki przydáć tegoż ziela y z korzeniem suchego/ á przez cztery dwádźieśćiá godźin w konwi cynowey álbo w iákim inym naczyniu moczyć/ dobrze wierzch zálutowawszy/ Potym w garniec gorzałczány/ álbo w iny temu podobny wlać/ y wypalić: y ná słońcu wylutrowáć/ á do potrzeby lekárskiey chowáć. Tá

Nerki y
Pecherz y
Przechody moczu zámulone/ wychedaża.
Kámień krzy w nich.
Piasek y muł y
Szlámowátośći z nich moczem wywodźi po cztery álbo piaci łyżek káżdego dniá ráno y ná noc piiąc. Táż też
Krwią pluiącym.
Vpłáwom białogłowskim/ známienitym bywa y przyiemnym rátunkiem.

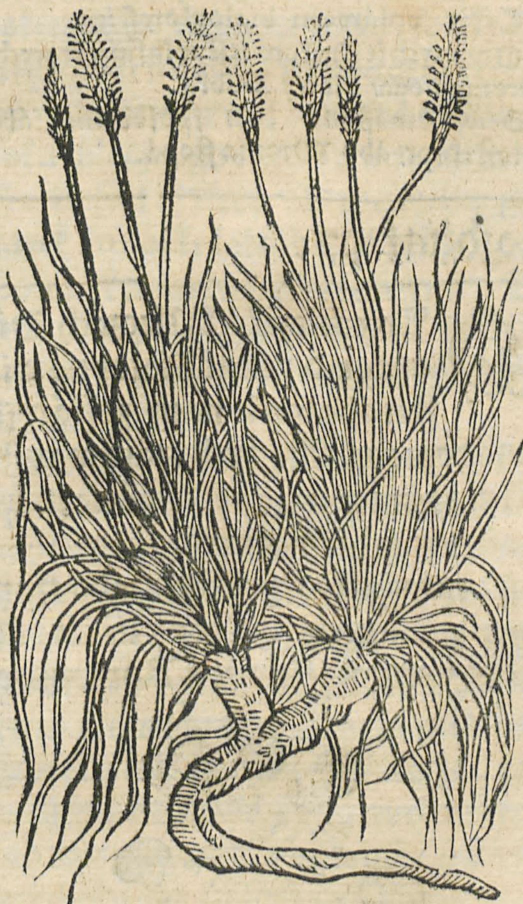
Nerkom. Pecherzowi. Przechodom. Kámieniu. Piasku. Mu liśku. Szlámowátośćiom. Krwią charkániu. Biegunkom. Vpłáwo.

Kłosienicżká/ Rozdźiał 96.

Serpentina, Gramen serpentinum, Coronopus sylvestris, Sanguinaria Auicen: Canaria Plinii.

Schlangen Zwang / Schlangen graß/ wild hirtzhorn.

Kłośniczká więtßa.

Roiáką Kłośieniczke tych czásow widuiemy/ wietßą/ mnieyßą y cudzoźiemſką/ ábo Máśiliyſką: Té iáko od Wroniey ſtopy / ták miedzy ſobą wzroſtem mnieyßym ſą rożne, kßtaltem nic. Wietßa ma korzeń podobny do korzenia Gwoździkow polnych/ ábo choć ogrodnych: Smáku cierpkie go/ ztwierdzáiącégo y ściągáiącego. Liście cienkie/ wąſkie, długie/ po źiemi ſie rozścieláiące y pnące/ á zrzadká tu y owdźie nákroionym y nákarbowánym. Pretem/kłośiem ábo pałeczkámi/ kwiátem y naśieniem do Wroniéy ſtopy podobny, iedno káżdą rzeczą z tych pomienionych, drobnieyßą.

Mnieyßa / do pierwßéy wßytkimi okolicznośćiámi podobna, iedno tákże od niéy we wßem mnieyßa y drobnieyßa: á do tego śiwa y kosmáta. Korzeń długi ſzczegulny/ z trochą cienkich odnożek.

Kłośniczká mnieyßa.

Trzecia cudzoźiemſka: korzenia długiégo, ſzczegulnégo/ bárzo z krotkimi y drobnémi odnożkámi. Liśteczkow geſtych/ długich.cienkich y wązkich: Miedzy ktoremi pręt ki wyráſtáią ná trzy dłonie wzwyß: ná wiérzchu kłoſki,podobné bábczánym/ w ktorych naśienie drobné.

Mieyſce.

Rośćie ná płoninách mokrych: v nas ie zrzadká ználeść. Mnieyßa ná gorách we Fránciey wyſokich. Trzecia w Márſiliey napoſpolitßá. Indźie / oprocz przeniesiona do ogrodow/ iáko y wtora/ nie naydźie iéy.

Przyrodzenie

Tegoż ieſt przyrodzenia/ ktorego Wronia ſtopá. Wtora ábo mnieyſza/ ma coś pomieſzánego z ciepłoty y z chłodzenia/ wſzákże ſie zda więcey chłodzić/ niżli rozgrzewáć. Trzecia Máſłotyczka więceyod pierwſzey rozgrzewa y wyſuſza/ co ſie z korzenośći ſmáku korzenia iey znáczy.

Moc y Skutki

Vkąſzonym od gádziny iadowitey.

O Bráżonym od iáſczurki/ węża/ y od wſzeláktey gádziny iádowitey/ wielkim á doświádczonym ieſt lekárſtwem/ bioroc prochu z ziela miálko vtártego pul łotá z winem białym.

Ciekaczkom.

Biegunki álbo ćiekaczki/ zwłaſczá żołte/ záwściaga/ naśienie iey z czerwonym winem pić dáiac. Tab. Dioſ.

Puchlinie wodniſtey.

Puchline z ćiáłá potężniepotem wywodźi/ wárząc korzenie w białym winie/ á po dobrym trunku ćiepło ná cczo piiac/ przez kilká dni to czyniąc/ á záraz ſie co naćiepley pocąc.

Krwia pluiacym.

Krwia pluiacym/ naśienie z woda ábo z winem czerwonym ćierpkim piiac/ ieſt tákże lekárſtwem.

Vpławom.

Tákże vpláwom białogłowſkim.

Owa tychże ſkutkow ieſt właſnie/ ktorych Wronia nogá/ álbo y Babká.

Bywa kwáſzona tym ſpoſobem/ iáko Włoſki kopr/ ábo Wronia ſtopá.

Mlecż oſtry/ Rozdział 97.

Sonchus aſper, Cicorbita aſpera, & Sonchus ſylueſtris, Sõchus ſpinoſus, Cichoreum porcinum, & Sonchus niger.

Sauw diſtel/ ſauw melke/ Frauſſ diſtel/ Haſenkole/ Dudiſtel/ Moſſ.

Mlecz oſtry.

O Trzech tylko Mleczách Dioſkorid y inni Ziolopiſowie ſtarádawni/ nam zoſtáwili wiádomość. Ale tych czáſów wſzytkich z témi trzemá/ iedenaśćie znáyduiemy/ ſobie rożnych.

Pierwſzy/ ktory oſtrym/ ábo czarnym miánuiemy/ z ſtrony liśćia óśćiſtego y ćiemnozielone: Korzonkow

Mlecz gládki.

białych

białych/ miekich/ drobnych/ odnożystych y posłodnych: ktorych niektorzy z octem, z solą á z oliwą przyprawuiąc/ tym sposobem iáko drugich/ ktoré gládkié zowiemy/ miásto sáłaty vżywáią. Liścia głeboko wykrawánégo/ iáko v Podrożniku ábo Mleczu świniego/ ościsté/ sczerbáté: á w wierzchu sczyrbin swych záostrzoné y rumienáwé. Kłącza łokietnégo, gránowitégo: soku pełnego poki młody/ wewnątrz czczego/ rumienáwégo/ máiąc obfitość soku mlecznégo: zkąd v nas nazwiská dostał Mlecz. W wierzchu gáłązek kwiatki żołtobládé pełné/ podobné kwiatkom stárcowym. Te gdy przeźrzeią/ obrácáią sie w perz mszysty. nasienie drobnieysze niżli Sczerbak.

Sonchus leuis Cicerbita leuis. Sonchus albus. Sonchus tenerior. Herbaculi nieuli. Sonchen kraut Hasen strach. Hasenkol mitschmalen bletter.

Wtóry gládki Mlecz: Ten korzeń ma wielki biały: smákiem tákże pierwszému podobny. Liścia dłuższego/ wezszego/ y nie ták głeboko wykroionégo y sczerbátego: do tego gládkiego: zkąd téż gládkim Mleczem miánowány. Kłącza miąższego/ soku mlecznégo: kwiátu żołtego pełnégo/ od pierwszego wedwóynasob wietszego/ iáko z korbiká iakiego wychodzący: ktory tákże przeźrzawszy/ w wełnisté pyrzenie po powietrzu sie rozlátuie/ zostáwuiąc głowke gołą iáko iáki pleß. Nasienia ćiemnoszárégo/ drobnego/ podługowátego.

Sonchus leuis Latifolius. Hasen Kol.

Trzeći Mlecz/ gládki wtory ábo szeroki/ korzeniem pierwszemu podobien/ biały/ wiele y gesto odnożek máiąc. Liśćia głeboko szczerbátego/ ná dół ku korzeniu pochylonégo: Liśćiu Podrożnikowemu podobnego: kráie około zleká kárbowáne/ bárzo gládkie y miekie. przetem do wtorego podobny: w wierzchu gáłązek żołté kwiatki pełne/ do pierwszego podobne/ ktore tákże po doyźrzeniu/ perzem sie rozlátuią.

Sonchus læuis flore luteo.

Czwarty w porządku/ á trzeći gládki, pierwszemu podobny korzeniem: ále liśćiem Podrożnikowi: gládkiego/ miekiego/ y mdłégo/ głeboko wykrawánego/ długiego: kwiećia żołtego pełnego/ ktoré sie tákże pérzem po powietrzu precz rozlátuie.

Sonchus læuis flore niueo. Weysser hasen kol.

Piąty Mlecz/ á miedzy gládkimi czwarty/ we wszystkim dopiero przedtym pomienionému podobny: tylko kwiátu białego. Ten zrzadká náleźć.

Sonchus læuis flore ceruleo. Blawer hásenkol.

Szosty w pośrzodku/ á piąty z Mleczow/ listu gładkiego. Korzeń biały ma długi/ ná pálec wzmiąsz/ z wielą odnożek długich. Listu długiego/ szerokiego/ głebóko wysczerbionego/ álbo wykroionégo/ około kráiów zleká kárbowány/ á ná koncách spiczásto záostrzony/ ná długich á obszernych stopkach/ odwisły. Té stopki y kłącze kosmáte/ w wierzchu gałązek kwiećie modré pełné/ y wietsze niżli w przednich/ ktore sie tákżé w perze obraca y rozlátuie/ gołą głowke zostáwiwszy.

Sonchus arborescens. Baum Sonchen kráut.

Siodmy/ korzenia iest miąższego/ wielkiego/ ná kilká innych odnożystych rozdźielónego/ białego/ od tych niewiele drobnych pochodźi. Kłącza trzy/ podczás y czterey łokćie/ á na palec wielki miąższego/ stryfiástego/ ábo lasko wánégo. Liśćie ma kształt liśćia Podrożnikowego/ iedno wielkie/ szerokie, z wierzchu źielone/ od spódku popieláte y bárwy. Ku wierzchu rózgi kosmáte, ná ktorych kwiatki żołte iakoby pód cerkiel kołem rozłożóné/ póchodzą: tym kształtém iako v Jástrzebca. Z tych nasienie biáławe, ktore też także iako y inne perzem sie rozlátuie.

Osmy

Sonchus Syluaticus. Das erste wildt sonchēkraut. 1.

Osmy / korzenie ma ćienkie / twárde / niéużyté : Liśćia od spodku ábo od korzenia / wielkiego / szerokiego / ná kłączu węzszégo / á v spódku własnie iáko Rzepné liśćie / ćiemnozielone. Kłącze mocné ćiemnorumiáné / łokietné / podczás wyssze : w wierzchu gáłązek kwiatki drobné / zolte / nie pełne / iákoby gwiazdeczki / cáłe láto kwitnące.

Sonchus Syluestris. Das weite wild Sonchen kraut. 2.

Dżiewiąty Mlecz / korzenia drobnégo / cienkiego / rozpierzchłego. Liśćia dłuzszego y szerszégo / nizli v osmego / á głębiey wykroionégo y wysczerbionego / iásnozielone / miekkie / gładkie / y mdłé. Rosczki z kłącza wierzchámi są sobie równé / iedné nád drugié nie wynoszące sie: Ná tych zolte kwiećie / większe nizli v pierwszych. Rozgi łokietne / niekiedy wyssze.

Sonchus Syluaticus. Das dritte wildt Schonchenkraut. 3.

Dżieśiąty / Tákze korzonkow drobnych / ćienkich / z większą białé / miekkié / vżyte / źielonáwe. Liśćia rożystego álbo rogátego. Kłącza łokietnego / mlecząstego soku / ták w liśćiu iáko w kłączu obsitość. kwiatkow rumioniáwych.

Sonchus Syluestr. Das wierde wildt Schonchen kraut. 4.

Jedenasty rodzay Mleczu / korzonkow drobnych / ćienkich / nieużytych y niczemnych. Liśćia wielkiego / szerokiego / rożystego / głeboko wykroionego : wszákże ku wierzchu mnieysze są z roste nie rosrzygáne. Kłącza ná trzy piedźi wzwyż ćienkiego : w wierzchu sie roskrzewia ná wiele gáłązek. Ná tych wiele obdłużnych szypułek z pąszkámi obdłużnemi : té gdy sie otworzą / pięciolistné. Kwiateczki zolté / iáko gwiazdeczki iákie / wydáią. Soku mlecznego w liśćiu y w kłączu / iáko inné wszytkie / dosyć ma.

Mieysce.

1. Mlecz ostry / rośćie pospolićie ná płoninách / w ogrodách / w sádźiech / ná winnicách / przy drogách y śćieszkách / y przy murách. 2. Mlecz gládki / tákże ná podobnych mieyscách / ná rolách wypráwnych: támże 3. 4. 5. A 6. ná gorách leśnych miedzy drzewy / w mieyscách ćienistych. 7. ná wilgotnych mieyscách / przy iezioràch / przy stáwiech y błotách. 8. tákże przy mokrádlách ná grunćiech czarnych / wilgotnych. 9. pospolićie w leśiech gęstych / wilgotnych y ćiemnych. 10. tákże w ćiemnych y gęstych pustyniách / ná mieyscách kámienistych y wilgotnych. 11. y ostátni / tákże w pusczách ćienistych y bágnistych.

Przyrodzenie.

Máło nie wszytkie té Mlecze są iednégoż przyrodzenia / z wodności y z źiemności złożoné, z lekká chłodząc / máiąc nieco w sobie skwierdzáiącego y záwśćiągáiącego / zwlasczá pierwsze śiedm. Ostátnie cztéry dźikié y leśné znáczniey chłodzą.

Moc y skutki

Do vżywánia stołowego.

TE Mlecze poki młode są / á w kłącze nie wyrosną / ták sáme przez sie / iáko y z inemi źioły pomieszáne / bywáią sáłatą vżywáne.

Rospaleniu głowy.

Rospaleniu głowy / bądź w goraczkách / bądź też z iákiey inney zwierzchowney przyczyny : wźiąć soku ledá ktorego Mleczu z sześć łyżek : octu Rożánego / y oleyku Rożowego po trzy łyżki. To wespoł vbić co nalepiey / á chustę we dwoie złożoną / álbo páczoszki w tym maczáiąc / ná czoło y ná skronie przykłádáć. A ilekroć vschnie / tyle kroć odnawiáć. Ták ábowiem zbytnia gorącość y boleść będźie precz oddalona.

Strupo iątrzącym ná głowie.

Strupy ná głowie iątrzące z przymiotem ognistym / goi proch z Mleczu ktoregokolwiek / łotow sześć / popiołu z kłącza kopru ogrodnego łotow dwá : Gáłásu miáłko vtártego łot : to ze dwudźiestą y cztermi łoty oliwy pilno vmieszawszy w możdzerzu / káżdego dniá ná noc tym głowę przećiwko włosom náćieráć : názáiutrz winem przemyć / y co dźień ták czynić / áż sie podgoi.

Włosom złym w powiekách.

W powiekách włosy złe wyniszczą / sokiem

álbo

álbo mlekiem tych Mleczow pomázuiac.

Vßom.

Vßu bolesći z przyczyny goracey vkłáda/ puſczány ſok Mleczowy w nie. Jeſcze lepiey z oliwa w łupinie Gránatowego iábłká wárzony.

Pierśiō. Zołądkowi.

Pierſiom roſpalonym.

Zołądkowi zápalonemu/ źiele to tłuc/ á ná nie przykłádáć: álbo ſok z niego wyżawßy/ páczoßki álbo Báwełne w nim maczáć á przykłádáć.

Gryźieniu w zołądku.

Gryźienie w żołądku z máteriey goracey/ vkłáda/ cztery łoty/ álbo cztery łyżki go piiac. Albo ſam tylko/ álbo z naśieniem ogorczánym/ á z Limbowemi iaderkámi ciepło. Ale ten ſok ma bydź z Mleczu głádkiego y miekkiego/ á nie z czerwonego/ álbo oſtrego.

Vżyteczny żołądkowi.

Mlecz wßelaki żołądkowi ieſt przyiemny y vżyteczny/ iáko Gálen piße/ ták miáſto iárzyny wárzony/ z mieſem álbo z máſłem/ albo z oliwa. Też z octem ábo bez octu vżywány/ korzenie tákże iego wárzone/ do ſtołowego przyſmáku/ z oliwa/ z octem á z ſola/ bárzo przyiemne bywa.

Artetyce. Chirágrze. Podágrze.

Artetyce.

Chirágrze.

Podágrze z goracey przyczyny/ świeżo źielone/ plaſtrowáć dobrze.

Mácice zápaleniu.

Mácicy zápaleniu y ztad boleiacey/ świeży przetłukßy/ czopkiem wprawiony/ álbo z wełny czopek vtoczyć/ á w iego ſoku zmaczáć/ w łono włożyć.

W ſtolcu ábo wkrzku zápaleniu.

Przećiwko bolesćiom z zápalenia w ſtolcu/ wełne w ſoku maczáć á przykładáć/ dobrze. Dios.

Mácicy zápaloney.

Tákże zápaleniu mácice/ dwie cześći tego ſoku wziać/ oleyku z Belzynowego owocu/ oleyku Bielunowego po cześći zmießáć/ á w tym wezełek álbo czopek z báwełny/ álbo z wełny vtoczywßy/ obmaczáć y wpráwić.

Łoná zápaleniu.

Łoná zápaleniu/ ieſt vgáßeniem/ wodá z wárzonych tych źioł/ maczáiac w niey pláty/ á przykłádáiac. Sok ieſcze do tego poteżnieyßy z nich.

Bolaczkom y ná puchliū z przymiotem.

Bolaczki wßelákie y nábrzmiáłośći/ z ogniſtym przymiotem leczy/ świeżo źielone liśćie tłukac/ á plaſtruiac.

Czerwonce.

Czerwona ćiekaczke záwśćiaga/ toż plaſtrowánie tego źiela/ álbo w ſoku iego chuſty maczáiac/ á przykłádáiac ná żywot/ z właſczá z zbytniey kolery/ iádowićie goracey/ w kißki wylaney/ to cześto odnawiáiac. Toż czyni z octem pożywány.

Vſczkniōnym od Niedźwiadká.

Vſczknionym od Niedźwiadká/ źiele y z korzeniem ſwym tłuczone á plaſtrowáne/ iad wdli y wyćiaga. Dios. Też ſam korzen toż czyni Plin.

Zołtácce.

Zołte biegunki z oſłábiáłośći żołądká/ záwśćiaga/ w winie wárzony/ á vżywány y pity.

Goraczkom.

Goraczke wßeláka/ powiádáia/ odpądza/ świeże źiele pod prześćierádło bez wiádomości chorego kładáć Apul.

Watrobie goracey zámuloney y boleiacey.

Watroby gorącość z zámulenia żył w niey wychładza/ cześtym ſwym vżywániem/ ták z mieſem/ álbo z młodemi kurkámi wárzona/ iáko ſáłatá/ álbo iárzyna vżywána/ bo może go zwłaſczá poki młody/ w kłacze niewyrośćie/ beſpiecznie ták vżywáć iáko Cykorey y Podrożniku: iákoż w obcych kráinách nietylko zdawnych czáſow/ ále y teráznieyßych vżywáia. Owá bárzo watrobie ieſt vżyteczny.

Mleká mámkom doſtátek dáie.

Białymgłowam dźiatki pierśiámi karmiacym/ gdźieby w pierśiách mleká nie ſtawáło/ dobrze tego źiela wßelákim ſpoſobem wedle vpodobánia vżywac: Albo ſoku klárownego y wytrybowánego po cztery/ álbo ßeſci łyżek ſtrochá cukru/ álbo miodu białego/ káżdego dniá piiac: ták ábowiem obfitość mleká beda záwße miáły. Toż ſámo źiele iárzyna wárzone z oliwa/ z máſłem/ álbo z mieſem vżywáne. Dios.

Cere chedoge.

Cere śliczna zá tákim vżywániem dáie.

Mámkō w pierśiách nie dopuſcza śie mleku zśiádáć.

Pániom y Mámkom w pierśiách niedopuſcza śie mleku zśiádáć y ſkrzepáć/ ſwym iákimkolwiek vżywániem: Tákże z wierzchu plaſtrowány ná pierśi. Tab. Dios.

Zołtácce.

Zołtey niemocy z wylania żółći w żyły po wßyſtkim ćiele/ wielkim ieſt y doświádczonym lekárſtwem/ ráno y ná noc ſoku tego po piaći/ álbo ßeſci łyżek biorac: ábowiem y watrobe zámulona z ktorey to poſpolićie pochodźi otwiera/ wychładza/ y pośila.

Tákże: Weźmi ſoku z świniego mleczu/ ſoku Mleczá ogrodnego białego po dwunaśćie łyżek/ ſoku Podrożnikowego/ ſoku z Łocygi/ ſoku z Nocnego ćieniá źiela ták rzeknacego/ álbo ze Włoſkich Pśinek/ ſoku Sczawikowego/ ſoku Mußetrzowego po ośmi łyżek: To weſpoł zwárzyć/ przydawßy kánáru cukru dwánaśćie łotow: niechay kilkákroć zewre áż śie cukier roſpłynie: potym przecedźiwßy/ po ßeśći álbo śiedmi łyżek choremu tego pić dawáć/ doświádczone to ieſt żołtey niemocy lekárſtwo.

Puchlinie goracey.

Puchlinam goracym y roſpaláiacym/ ſok tego źiela známienitym ieſt lekárſtwem/ káżdego dniá poranu ná czczo/ y ná noc po ßeśći álbo po ośmi łyżek dáiac. Albo ták

Wziać tego ſoku ze dwánaśćie łotow álbo łyżek/ ſoku z korzenia Pietruſczánego ośm łotow/ ſoku Rzepikowego/ Podrożnikowego po ßeśći łotow álbo łyżek/ cukru cztery łoty: Temu wßytkiemu dáć wezwrzeć raz ábo cztery/ przecedźić/ á káżdego dniá ráno y ná wieczor/ po ßeśći álbo śiedmy łyżek ćiepło choremu pić dawáć.

Watrobie chorey. Krwáwym ſtolcom.

Watrobie chorey y cześto boleiacey. Tákże

Ktorzy cześto krwáwe ſtolce bez ćiekaczki krwáwey miewáia/ dobrze tego ſoku po ßeśći łyżek káżdego dniá ráno y ná noc vżywáć/ á to przez długi czás. Táb.

Dycháwicey. Prętko tchniącym.

Dycháwicznym y ćiężko tchniącym. Tež

Predko tchniacym / biały ſok gládkiego Mlecza trunkiem vżywány / bywa vżytecznym rátunkiem / po trzy álbo cztery łyżki go ná czczo piiac. Plin.

Czerwonce.

Czerwoną biegunkę záſtanáwia / to ziele z korzeniem ſwym w winie wárzone / á trunkiem vżywáne. Toż tež

Trzewõ y wnetrznośćiom zránionym.

Trzewá y inne wnetrznośći záwrzedziáłe y zránione leczy / ráno tákże y ná wieczor po ßeśći álbo śiedmi łyżek ćiepło biorac ; álbo ſoku pod tąż miárą piiac. Tab.

Tłomi ćieleſność.

Chćiwość niezmierną ćieleſna tłomi y vćiſza / czeſto go pokármem / álbo y ſoku iego trunkiem vżywáiac. Tab.

Pániom. Ćieżko rodzącym.

Pániom w ćieżkim rodzeniu dźiatek / wielkim y predkim bywa rátunkiem / dźiewieć álbo dźieśieć łotow / bądź łyżek tego ſoku z winem / á ze trzemá łotámi oliwy prácuiącey ſie dźiatkámi pić dáiac. To tež

Płod martwy wyćiąga.

Płod martwy z żywotá wypedza : ále po wypićiu ma ſie záraz przechadzáć : może go tež nietylko w winie / ále w żurwce / y wledá polewce vżywáć.

Od morowey záráźy broni.

Przećiw záráźie morowego powietrza / bywa tež znácznym rátunkiem tegoż źiela ſok pięćia álbo ßeśćia iader z koſtek brzoſkwiniowych w nim roſtártych / káżdego dniá ná czczo dwie godźinie przed obiádem vżywány : ábowiem broni od záráźy. Tab.

Kámień pedźi.

Mleko Mleczowe ná czczo piiac / kámień moczem wywodźi. Eraſiſtrat.

Wilgotnośćiom zágniełym w ćiele.

Wilgotnośći złe / zágniłe / z ćiáłá wywodźi : o czym wnet w ſyropie iego niżey ſie powie.

Moczu ćieżkiemu.

Moczu ćieżkiemu puſczániu / mleká z tego Mleczu ze dwie álbo ze trzy łyżki ćiepło pić dawßy / bywa lekárſtwem y rátunkiem.

Czuchnienia z vſt.

Czuchnienie przykre z vſt oddala liśćie żuchánе.

Potráwá Záiacom Krolikõ geśiom.

Záiacom /

Krolikom.

Geśiom / Mlecz ieſt przyiemnym bárzo pokármem / bo ie predko tuczy.

Czarny / álbo czerwony Mlecz.

Sonchus niger.

TEn ßkodliwy ieſt do czeſtego vżywánia / ábowiem choroby źimne wznieca : O

Krew Byczą piiącym.

procz iáko Agátokles piße / ktorzyby krew ſurową z Byká pili / tym tego Mleczu czarnego ſok bywa z wielkim vżytkiem dawány. Plin.

Przymiotom ognistym.

Ale chłodnego ieſt przyrodzenia nád biały / przeto z Jeczmienną mąką záczyniony y plaſtrowány / ogniſte przymioty wychładza / y wyćiąga. Plin.

Korzenie białego Mleczá vżywáne / moczu z ćieżkośćią odchodzącemu bywa lekárſtwem wárząc / á iuchę piiac / álbo tež ſámego vżywáiac

Wodká mleczowa.

Aqua Sonchi.

CZás naprzyſtoynieyßy do wyćiagnienia tey wodki z tego źiela / ná oſtátku dni Máiowych kiedy kwitną / y doſtawáią álbo dozrzewáć poczynáią / poſiekawßy go z korzeniem / z kwiećiem / y w gárniec miedźiány / tákowy ieſt z ktorego gorzałkę palą wyſypáć á przećiągnąć : bądź z ktoregokolwiek / álbo z pomießánych Mleczow weſpoł / gdyż wßyſtkie iednegoż przyrodzenia / y iednych ſkutkow ſą. Tá do tego wßyſtkiego służy / do czego iey ſok / álbo y źiele. Z oſobliwośći.

Wątrobie. Wnetrznośćiom. Żołtácce. Vpaleniu. Pierśiõ. Płucom. Żołądkowi.

Wątrobie zámuloney y gorącey / tákże wnetrznośćiom innym zátkánym / otwieráiąc / wychładzáiąc / y poſiláiąc ie.

Żołtą chorobę leczy / z zámulenia żył wątrobnych.

Vpaleniu z iákieykolwiek gorączki.

Pierśiom.

Płucom.

Żołądkowi nád przyrodzenie rozgrzanemu / rownie / iáko wodká Podrożnikowa / piiac ráno y ná noc / miáſto Podrożnikowey wodki.

Głowie.

Głowie z zbytniego gorącá boleiącey / oſobliwie służy. Tákże

Wątrobie.

Wątrobie / y innym członkom zbytnie vpalonym / chuſtkę w niey maczáiąc / przykłádáiąc / ieſt ochłodą y poſiłkiem / czeſto to przykłádáiąc.

W gorączce.

Wątrobie ſrodze roſpaloney / w gorączkách gwałtownych : wźiąć tych Mleczow wodki kwáterkę / octu Rożánego cztery álbo pięć łyżek / Sándałow wßyſtkich trzech co namnieley vtártych / popoł kwinty / Kámphory dźieśieć gran : to wßyſtko weſpoł pilnie zmießáć / á płát czerwony / álbo Cyndálin / álbo ſowite chuſty w tym maczáć / y ná bok práwy záraz pod żiebrá / letno przykłádáć. Ták gorącą wątrobę wychłodźi / y mdłą poſili / powtarzáiąc ile vſchnie.

Syrop z Mleczu.

Syrupus Sonchites.

TEn ſyrop tym ſpoſobem vrobić może. Wźiąć ſoku Mleczu białego álbo gládkiego / álbo świniego / ktoregokolwiek z tych / gdyż iednoſtáynych ſkutkow ſą wßyſtkie / klárownego ze trzy funty : Cukru białego dwá funty : y weſpoł to w páteli á w wolnym wegliſtym ogniu wárzyć / áż do przyſtoynego zgeſczenia / y kláryfikowáć go białkiem iáiowym. Ten do roku może chowáć.

Gorączkom kolerycznym.

W gorączkách ſrogich kolerycznych / dáć go po trzy łyżki / z ßeśćią łyżek wody Mleczowey / káżdy dźień ná czczo y ná noc. Tákże

Wątrobie rozgrzaney. Wnetrznośćiom. Chorobõ gorącym.

Wątrobie zbytnie rozgrzaney / y wnetrznośćiom innym vpalonym : Tež wßelákim chorobom gorącym / do ktorych vżywamy Podrożnikowego ſyropu / bárzo służy ná mieyſce Podrożnikowego.

Rozsądek.

MLeczow pomienionych rożność / ma też v nas rożne imioná. Mlecz gládki / ieden ogrodny/ drugi polny/ trzeci krowi/ listu wielkiego/ ßerokiego bárzo / áż do sámego ziebrá sczerbáte/ ktorego śie konce záwiiáią. Drugi mnieyßy też krowi / gleboko wykrawány / ále nie do sámych ziobr / y liśćia nie ták ßerokiego / iednák ná sámych koncách są obßerne / máiąc kßtałt liśćia Bluszczowego: zączym też może być Mleczem Bluszczowátym názwány. Jest iesżcze Mlecz záiecży gládki/ drugi świni/ o ktorym miedzy Podrożnikámi bedziem mowili. Mlecz ostry tákże dwoy iest/ ieden liśćia ßerßego/drugi węßßego. Jeden sczerbáty / drugi nie ták / wßákoż po kráiách tákże / iáko pierwßy ośćisty/ wßákże obádwá skutkow iednákich. Ten ostry Mlecz / niektorzy czarnym zowią: á ten do vżywánia / dla zbytniego chłodzenia nie przychodzi.

Sczerbak álbo Endiwia/ Rozdział 98.

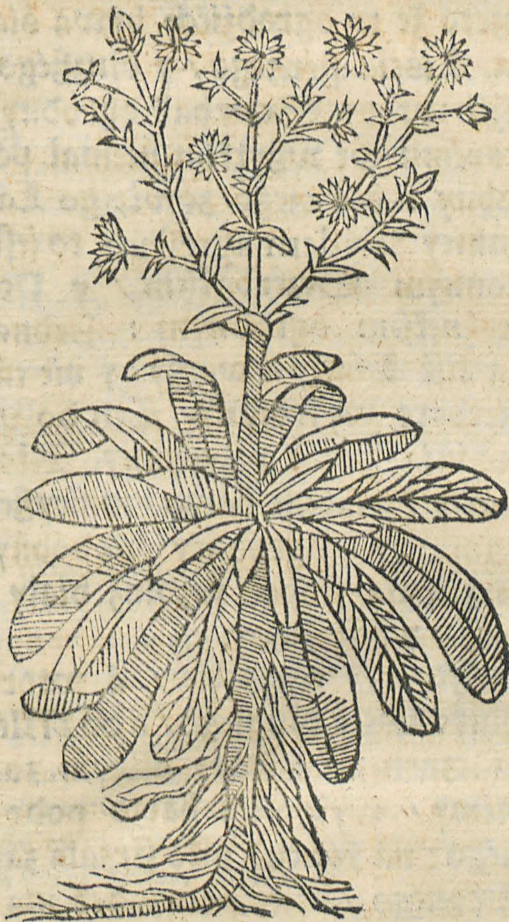
Intybus , Endiuia , Cichoreum domesticum , Seris satiua.

Endiwien/ Antifien / weiß Endiwien wegwart.

Sczerbak ogrodny.

CZworáki Sczerbak ábo Endiwią mamy: dwá ogrodne, y dwá płonne. Pierwßy ogrodny wielki ßláncowány ábo śiány/ á ten właśna Endiwia. Korzenia białego/ długiego y odnożystego/ smáku gorzkiego. Liśćie ßerokie/ iáko v Łoczygi/ iedno kosmátße / żylowátße / y mießeyße. Kłącza ná połtorá wzwyß/ miązßego/ obłego/ żłobkowátego y gáłężistego. W wierzchu kwiát podobny Podrożniká polnego : iedno ten przez

Sczerbak płonny.

ßláncowánie ozdobnieyßy / bujnieyßy/ miekceyßy / á do vżywánia stołow[...]go sposobnieyßy.

Intybum crispum Endiuia

Drugi ogrodny mnieyßy/ ten listu węßßego/ dłużßego / kędzierzáwego/

crispa, scariola.

Krauß Endivie.

wégo / iáko v Łoczygi ábo Sáłaty kędzierzáwéy: záczym kędzierzáwym Sczerbakiem bywa miánowány: smáku gorzkáieyszégo / niżli pierwszy. Ten własnie Scariolam, ábo Seriolam Łáćinnicy zowią. Kłącza łokietnégo / podczás wysszégo / okrągłégo / střifiástégo / w gáłąźki krzewistégo. Kwiátu obá modrégo. Ten ma kształt gwiazdy / káżdégo dniá wiednieie y opada / á drugi wynika y rozwiia sie. Naśienia iáko y pierwszy drobnégo / obłégo: korzen Łoczygowému podobny / iedno wietszy y kosmátszy.

Seris minor, seriola intybum minus & sativum Endiviola, intybum angustifolium Endivia minor, Klein Endivien Gárten scáriol.

Trzeći płonny ábo dziki / tákże dwóy iáko y ogrodny. Jeden / który Cikorcą zowią ogrodną: przeto że w ogrodźiech bywa śiána. Liśćia szérszégo / y dłuższégo / niżli wtóry Sczerbak ogrodny: którému we wszytkim niemal podobny: dla czego zowią go Łáćinnicy Seridem agrestem, to iest / płonnym Sczerbakiem / y Podrożnikiem ogrodnym: Jednák ma liśt krótszy / węższy / y nie ták sczerbáto wykroiony. Ten do vżywánia bywa przyiemny. Kłączem y kwiátem bárzo mnieyszéy Endiwiey ogrodnéy podobny. Korzeń ná stopę wzdłuż biały / miękí / y gorzkáwy.

Intybū minus album, scariola alba, Scariola alba. Weiß garten scáriol.

Czwarty wrzedźie / á wtóry polny: liśćia długiégo / á do Mléczá czarnégo / który ostrym zowiemy / wykroiem bárzo podobnégo: ná końcu / iáko strzałá záostrzonégo / przez pośrzodek má iac żiebro rumiáné. Smáku iáko inné gorzkiégo: Pręt twárdy y chropowáty. Kwiátem y naśieniem swym podobny: korzenia twárdszégo niżli Sczerbak ogrodny / wielkiégo y gorzkiégo. Znáyduie sie też podczás y kwiátu białégo.

Mieysce.

Pierwszé dwá w ogrodách: Dwá ostátnie ná polách: y trzeći dla stołowégo y lekárskiégo vżywánia / bywa w ogrodźie sczepowány. Czwarty sam przez sie ná polách / ná miedzách / odwrotách y w końcu ról / ná łąkách suższych / przy drogách y śćieżkách / y nad wąwozmi.

Przyrodzenie.

Ogrodny / iáko Galen pisze / bárziéy chłodźi niżli polny / wilgotnośći máiąc w sobie niemáło / która záłomia y wyniszcza suchość / co o świeżo zielonym rozumieć mamy. W pierwszym ábowiem stopniu chłodźi / w tymże odwilża: ále ná końcu. Toż Arianialis Arab: pisze: Ma też ćierpkość w sobie y gorzkość zátwirdzáiącą. Suchy, chłodźi y wysusza w pierwszym tákże stopniu ná końcu / ábo we wtorym ná początku. Polny tákże iest chłodzącego y wysuszaiącego przyrodzenia / ále tákże suszony. Pisze Aben Mesuai / że lećie gorzknieyszy bywa / niżli źimie: y przeto nieco na ten czas ma ćiepłoty w sobie / á źimie ináczey.

Moc y skutki

Tak korzenie iáko liśćie / zwłaszczá ogrodnego / do przysmáku / do potráwy: iáko do lekárstwá z wielkim vżytkiem przychodźi.

Zołądkowi.

Zołądkowi bárzo przyiemny y vżyteczny / bądź Sáłata: bądź sam iárzyna álbo ná mieśie / na kurách / przez cáłe láto / zwłaszczá póki nie wyrosćie w słup / y nie schropowáćieie / bądź z inymi ziołmi wárzony / y vżywány. Nie ták dla pokármu y tucznośći ćiáłu / która máło dáie / iáko dla wychłodzenia zapáleżywośći / ták w żołądku / iáko w ślezienie

y w watrobie. We wszelákich też gorácych chorobách/ głowy y mozgu.

Oczu. Piersiom. Płucom. Sercu. Nerkom.

Oczu.
Piersi.
Płuc.
Sercá.
Nyrek.

Mozgu zápaleniu.

W rozgrzaniu zbytnim y zápaleniu błonek mozg okrywáiacych/ zkąd szalenstwo y odeszcie od rozumu pochodzi.

Z nosá krwi.

W zbytnim toku krwie z nosá.

Watrobie.

W zámuleniu watroby.

Slezienie.

W zátkániu slezyony/ tákże y w zátwárdzeniu ich.

Zołtácce.

W niepohámowánym prágnieniu.
W żołtey niemocy.

Puchlinie gorácey.

W gorácey puchlinie/ w ktorey prágnienie vstáwiczne y nieugászone.

Prágnieniu.

Tercianie.

W trzećiegodniowey.

Czwártacce.

W czwartodniowey gorączkách.

Podágrze chirágrze.

W Podágrze y
W Chirágrze z gorácey przyczyny.

Artetyce.

W Artetyce.

Biegunce.

W Biegunce koleryczney / y w czerwoney. Tákże
Vtrácona chęć do iedzenia náprawuie.

Krwią charkániu.

Krwią pluiacym / sok z Sczerbaku / po szesci łyżek / przez trzeći go dzien piiąc ráno álbo ná noc/ bywa lekárstwem.

Brzemiennym.

Pániom brzemiennym/ ktore do rzeczy surowych/ niezwyczáynych/ y nie przystoynych/ chęć máią/ pomaga.

Sczkawce.

Sczkawce. Tákże

Vstom żołądkowym bolejącym.

Vst żołądkowych srogiemu / ostremu y niezmiernemu boleniu/ sok tego Sczerbaku/ przez kilká dni porządnie / po szesci ábo siedmi łyżek/ ráno ná czczo/ ábo y ná noc/ćiepło pić dawáć/ ktore bywa z żołći z iádowiczoney w nie w poioney/ bywa rátunkiem.

Glistom w żywoćie.

Czerw w żywoćie/ á zwłaszczá w gorączkách morzy/ sok Endywiey klárowány / dáiąc go ze cztery łyszki dobre ná czczo ćiepło/ z łyszką ábo z pułtora/ winnego octu ostrego.

Rospaleniu w żywoćie.

Zbytniemu rospaleniu w żywoćie / z Pieprzu/ z Euforbium / ábo z Jáskru/ y z inych podobnych rzeczy bárzo rospaláiących wypitych: tákże z lekárstwá zbytnie rospaláiącego wziętego/ soku/ szesc álbo siedm łyżek dáć pić: á to raz y kilká.

Krwi stolcámi.

Ktorym krew stolcy od watroby odchodzi/ á nie złotymi żyłkámi

Biegunkom kolerycznym.

W Ciekączkách kolerzcznych/ źiele sámo wárzone/ á z octem przyprawione y vżywáne/ żywot zátwierdza.

Watrobie zámulonej.

Watrobę zámuloną otwiera / wychedaża/ y z tąd bolesći w niey vkłada / soku cztery łyszki/ z ták wiela białego winá/ trunkiem kilká dni porządnie vżywáć.

Watrobie krwią hrubą zátkánej.

Tákże watrobie krwią hrubą/ czarną y wyzgłą zátkáney/ szesc łyżek álbo siedm soku klárownego/ ze dwiemá łyszkámi miodku kwásnego/ Oximel simplex zowią / przez kilká poránkow dáiąc/ osobliwie ią otwiera / y żyły w niey wychedaża.

Watrobie bolejącej.

Bolejącey watrobie/ tegoż soku klárifikowánego/ ze dwádźieśćiá łotow ábo łyżek / wodki teyże Endywiey/ dźiewiec łyżek / syropu teyże szesć łyżek álbo łotow / pomieszawszy wespoł/ ná trzy częśći rowne rozdźielić/ á choremu po trzy poránki / porządnie pić lektnio dawáć.

Watrobie zbytnie bolejącej.

Watrobie zbytnie gorącey/ cztery łyszki tego soku ze trzemá wodki tegoż źiela / á łot cukru do tego/ dobrze dawáć ćiepło trunkiem.

Zołtácce.

Zołtą chorobę/ z zátkánia watroby leczy/ wziąwszy Sczerbaku y z korzeniem / ze cztery garśći / y wyższey opisánym sposobem/ we dwu kwartách wody stokowey/ przyłożywszy z ośmi łotow kánaru cukru/ w konwi álbo w flászy cynowey záspontowáć / y w kotle vkropu wrzącego/ przez cztery godźiny wárzyć po woli: gdy przestydnie/ przecedz / á ráno y ná noc po szesći łyżek ábo po ośmi/ ćiepło trunkiem dáć. To y żołtą chorobę/ y watroby gorącość leczy.

Puchlinie gorącey.

Puchlinie gorącey/ Sczerbak y z swym korzeniem w dostátku wody wárzony / á záwsze miásto piwá vżywány trunkiem. Tenże z Podrożnikiem wárzony/ á z octem vżywány/ toż czyni. Polny do tego potężnieyszy.

Nerkom záwrzedźiáłym.

Záwrzedźiáłość wnętrzną nyrek leczy / sok klárifikowány z Sczerbaku/ biorąc go po sześći łyżek/ ze dwiemá łoty Kásiey / swieżo z trąbek wyćiągnioney: á z poł łotem świeżego iulebku Fiołkowego.

Febr trzećiaczce.

Trzećiogodniowey sowitey gorączce/ osobliwym bywa rátunkiem / tenże sok klárowny / z sokiem Włoskiego Kopru tákże klárifikowánym / po trzy łyszki obudwu ná raz biorąc/ Mánny purguiącey / syropu Fiołkowego/ álbo Rożánego po dwu łyżek/ ná czczo godźin cztery przed iedzeniem/ ćiepło piiąc.

Głowy boleniu.

Głowy boleniu w gorączkách / sok z Endywiey z octem/ á z oleykiem Rożánym vbity/ á ná czoło y skronie/ páczoski ábo chustki maczáiąc/ przykłádány / iest lekárstwem. Zástonę z oczu/ sok pusczány śćiera. Dios.

Oczom zápalonym y zápuchłym.

Oczom zápalonym y zápuchłym/ swieżo źielony Sczerbak tłuczony/ á przykłádány/ wyćiąga ogień / rospędza puchlinę. Toż sok iego czyni / chusteczkę w nim maczáiąc / á ná oczy kłádąc. Dios.

Oczom ćiekącym.

Flusy ktore w oczy spadáią y ćieką / odwraca/ toż źiele z Jęczmienną mąką ná nie flastrowáne.

Swierzbieniu w oczách.

Gryźienie ábo y swierzbienie oczu vskrámia/ toż źiele tłuczone / á z oleykiem Fiołkowym plastrowáne.

Zębom bolejącym.

Zębow bolenie z gorących spadkow vśmierza/ sok tego źiela w vśćiech długo trzymáiąc.

Plucom zápaleniu.

Plucom y

Pierſiom zápalonym/ bywa ochłoda y lekárſtwem/ świeżo zielone ziele/ z máka Jeczmienna przykłádáne ná pierśi.

Biegunkom wſzelákim.

Ciekaczki wſzelákie/ Ziele w czyrwonym winie ćierpkim wárzone/ á plaſtrem ná żywot ćiepło przywiiáne.

Bolaczkom z przymiotem.

Bolaczki káżde z przymiotem ogniſtym wychładza/ tłuczone á plaſtrowáne. Tákże

Watrobie goracey.

Goracość watroby wychładza/ z octem ná práwy bok przykłádáne. Albo ſoku przymieſzáć troche/ winnego octu/ á chuſtki we dwoie/ álbo we troie złożone w tym maczáć/ y na watrobe ná bok práwy pod żiebry przykłádáć letnio/ tyle kroć odnawiáiac/ ile vſchnie.

Podágrze. Artetyce.

Podágryczne y Artetyczne boleśći vkłáda z przyczyny goracey/ Sczerbak świeżo zielony z Jeczmienna maka vtárty/ á przykłádány. Toż tez

Od pſczoł. Sierſzeni.

Od Pſzczoł/ Os/

Sierſzeni y Pſzmielow obrážonym/ ieſt lekárſtwem. Hunaim. Alcan.

Kordiácznym.

Kordyácznym ieſt wielkim rátunkiem ták ſam z maka Jeczmienna/ ná dołek pod pierśiámi plaſtrowány. Dios.

Roży piekielney.

Roża piekielna ſpadza/ ziele ſámo świeże z octem á z bleywáſem/ to ieſt z ołowna biela przykłádáne. Albo ſok iego. Alcan.

Przymiotom ogniſtym.

Toż wſzelákie przymioty ogniſte/ ktore wychłodzenia potrzebuia z octem á z bleywáſem przykłádáne czyni. Dios. Tákże ſok iego/ z ſokiem Psinkowym/ toż może. Alcan.

Moczu ćieſzkiemu.

Cieſzkiemu puſczániu vryny/ korzeń w occie wárzyć á pić/ wielkim bywa rátunkiem.

Pecherzowi zápalonemu. Zołtáczce.

Pechyrzowi zápalonemu ieſt vżyteczny.

Zołta niemoc leczy/ z miodowa ſyta/ gdzieby goraczki nie było: á gdzieby goraczká byłá/ z Podrożnikowa wodka/ ſok iego trunkiem vżywány. Plin.

Mieśieczney.

Czyſczeniu mieśiecznemu białogłowſkiemu/ iuchá wárzonego ieſt vżyteczna/ trunkiem vżywána.

Przepukłym. Pokurczonym.

Przepukłym/

Pokurczonym/ ieſt lekárſtwem.

Wilgotnośćiom.

Wilgotnośći niepotrzebne/ z ćiáłá moczem wywodzi/ ſok/ álbo iuchá z wárzonego/ zwłaſczá z miodem/ trunkiem go dobrze vżywáć. Seth. A nie tylko to ſok/ iuchá/ y ſyrop iego czynia/ ále y ſámo ziele ſuſzone/ ná proch ſtárte/ á w iákimkolwiek trunku przyiete/ tym wſzyſtkim przerzeczonym niedoſtátkom/ bárzo ieſt vżyteczny. Tenże.

Krwi zápaloney.

Krew w watrobnych żyłách zápalona wychładza. Seth.

Spánie czyni.

Sen y ſpánie mierne y wdzieczne przywodzi. Piſza niektorzy/ że po puſczániu krwie álbo otwieraniu bániek/ gdy go kto pożywa/ watrobe barzo posila. Bo to własność tego ziela watrobe posiláć y wſpomagáć. Tenże

Watrobe posila. Prágnieniu.

W goraczkách prágnacym bárzo bywa vżytecznym pokármem/ ták ſáłata iáko iarzyna. Tákże też korzenie w cukrze przyprawiona. Owa Sczerbak álbo Endiwia we wſzytkich pomienionych dolegliwośćiách/ ták zwierzchownie/ iáko wnetrznie vżywána/ ieſt lekárſtwem. A iáko Sethi mowi. Iż wſzeláki Podrożnik álbo Sczerbak miedzy inemi zioły/ ma własność/ zámulenie wnetrznośći otwieráć/ wyćieráć y wychedażáć: nie wádzac ſwym chłodzeniem/ ludźiom zimnego przyrodzenia/ iáko czyni Loczygá/ y ine ziolá chłodzace y odwilżáiace/ żadney gorzkośći/ áni ćierpkośći w ſobie nie máiace.

Polny iednak Sczerbak żoładkowi ieſt poteżnieyſzy y pożytecznieyſzy w ochłodzeniu y w posileniu. Dioſ.

Szkodźi.

Slezienie.

Slezienie Sczerbakowe naśienie ſzkodzi Simeon Seti.

Wodká Endiwiowá.

Aqua ſtillatitia.

W Kwietniu ma bydź palona/ ták z korzeniem ziele biorac/ iáko y z kwiátem. A tym ſpoſobem bywa wypalána/ iáko y z inych ziół/ z garncá miedziánego. Tá ſłuży we wſzytkich chorobách goracych/ z vpalenia badź goraczki/ badź słonecznego/ ɛc. piiac y przykłádáiac: iáko głowie/ pierśiom/ płucom/ żoładkowi/ oczom/ watrobie/ sleźienie/ nerkom/ pecherzowi/ máćicy/ y inym wnetrznośćiom zápalonym/ po piaći álbo ſześći łyżek ná czczo y ná noc/ káżdego dniá piiac/ badź ſáme/ badź do winá przymieſzána. Tab.

Wſzyſtkim wnetrznym członkom.

Goraczkom.

W goraczkách gwałtownych tákże bywa trunkiem vżytecznym y lekárſkim/ iáko podrożnikowa wodká.

Głowie.

Głowy boleniu z zápalenia żołći wziać iey z rowna cześćia wodki świniego Mleczá/ á ſyropem z iábłek Gránatowych/ po dwu łotow/ Syropu z octu á z cukru kwáśnego łyżke/ to káżdego dniá ráno y ná noc choremu pić dáwáć.

Dźiećiom w goraczkách kádук máiacym.

Dźiećiom málym w goraczkách kádук mie wáiacym/ wziać tey wodki ze trzy łyżki rożaney/ z Benedyktu ábo Skuklíku wodki/ ſyropu Fiołkowego po dwu łyżek/ á tego dawáć im/ po łyżce czeſto pić.

Sercu goracemu. Kordyáce.

Sercá zbytniey goracośći.

Kordyácey

Vſtom żołądkowi.

Vſt żoładkowych zápaleniu: weźmi tey wodki cztery łyżki/ Rożáney wodki/ ſyropu kwáśnego z cytryn/ po dwu łotách álbo łyżkách/ ſyropu z kwiećia Grzybieniowego białego łyżke: to ná raz choremu/ trunkiem letnio dawáć ráno y ná noc/ przez kilká dni.

Zołądkowi boleiacemu.

Zoladkowi boleiacemu z zápalenia w nim żołći/ weźmi wodki Endywiowey cztery łyżki/ wodki Mleczowey álbo świniego Mleczu/ ktory płonnym Podrożnikiem miánuie-

my : Syropu z octu á z cukru/ Syrupum acetoſum ſimplicem, po dwu łyżek : ſyropu z Pigw łyżke iedne : to náraz : tákże wiele ná noc/ czyniac to po kilká dni.

Zołądkowi gorącemu.

Zoladkowi zbytnie goracemu : wziać tey wodki cztery łyſzki/ Podrożnikowey/ ſyropu z Agreſtu/ to ieſt z winnych niedozrzáłych iágod po dwu łyżek/ ſyropu Mirtynkowego łyſzke/ to poránu y ná noc przez kilká dni pić.

Prágnieniu niezmiernemu.

Prágnienie z vpalenia wielkiego gáśi/ wodki Sczerbakowey wezmi z pieć álbo ſześć łyżek/ Sczawikowey trzy/ ſyropu z Sczyrbaku/ Fiolkowego po dwu łyżek/ á raz y cztery przez dźień pić day.

Prágnieniu w goraczkách morowych.

Tákże/ Prágnienie nie vgáſzone czáſu goraczki morowey : wziać wodki Sczerbakowey poł kwarty/ Sczawikowey/ Rożáney po kwáterce/ wodki polney Dryakwie/ Grzybieniowey po dwunasci lotow álbo łyżek/ winá z iábłek grániſtych álbo ziárniſtych dwánaście łyżek dobrych : octu Gwozdzikowego osm łyżek/ ſoku Limoniowego ſześć : Cukru przedniego dwánaście lotow : To weſpoł zwarz ná wolnym wezliſtym ogniu w gárncu polewánym nowym/ żeby raz álbo ſześć wezwrzáło dobrze : przecedźić/ á we dwie y we dwie godźiny po dobrym trunku pić daway : To nietylko prágnienie gwałtowne vśmierza y gáśi/ ále y ſerce mdłe pośila/ á záráze y iad odpadza/ y broni mu gory bráć.

Wątrobie zápaloney.

Watrobie zápaloney : Wziać wodki tey z pieć łyżek/ wodki watrobnego źiela álbo Liſzáycu/ ſyropu Sczawikowego po dwu łyżek/ ſyropu z Sczerbaku łyſzke/ to ná raz pić day/ czyniac raz dwá y trzy káżdego dniá.

Zołtácce.

W żołtey niemocy z goraczki/ wodki Endywiowey/ wodki Podrożnikowey/ ſyropu z Sczerbaku po 2. loty/ ſyropu kwaſkowáte°/ oxiſácchárá rzeczonego łyſzke/ day choremu.

Goraczkom poſpolitym.

Goraczkom poſpolitym / wodki Endywiowey/ świniego Mleczu wodki/ Podrożnikowey po dwu łyżek/ ſyropu Endywiowego/ álbo Podrożnikowego trzy loty álbo łyſzki/ ábo oboygá po pułtory łyſzki : á po dziewiatym dniu od pierwſzego febry nádeſzcia/ káżdy poránek ćiepło pić daway/ poty poki nie vſtánie.

Boleniu głowy.

Bolenie głowy ze zbytniey goracośći vśmierza wodká Sczerbakowa z oleykiem Rożánym/ z octem Rożánym/ á z Kámfora/ chuſtki maczáiac/ á ná czołá/ ſkronie/ ábo y ná wſzyſtke głowe kłáść.

Zápaleniu w gárdle.

Zápaleniu w gárdle y około ſzlir/ dobrze ćiepła gárgáryzm czynić.

Kłoćiu w wątrobie.

Kłoćiu w watrobie z goracośći iey zbytniey : wodki Sczerbakowey kwáterke/ Rożáney dwánascie łyżek/ Sándalu białego y czerwonego miáłko vtártych po kwinćie/ Kámfory trzećia cześć kwinty/ w tym chuſteczki ſowite álbo eindálin ćiepło maczáć/ á ná watrobe przykłádáć.

Wino z Sczerbakiem.

Vinum Endiuiatum.

Tymże ſpoſobem ma bydź przypráwiáne iáko podrożnikowe. Z przyſáda inych źioł ták bywa : Biora źiela ſámego ſuſzonego bez korzenia lotow ſzesnaśćie/ Wołowego iezyká osm lotow/ korzenia Pietruſczánego/ korzenia kopru Włoſkiego/ Biedrzencowego/ Szparágowego korzenia/ Wiechy myſzey/ Páprociánego korzenia ktore Polypodiũ zowia Láćinnicy po dwu lotách/ Rzepiku źiela/ Jelenich iezyczkow po loćie/ Seneſowych liſteczkow połtrzećiá lotá/ Rhenbárbárum pułtorá lotá/ naśienia Ogorkowego/ Dyniowego/ Bániowego/ y Malunowego z grubá przetłuczonego/ Sándalu żołtego y białego/ Fiołkow modrych/ Rozmárynu/ kwiatkow Borakowych/ naśienia Aminkowego/ nasienia kopru Włoſkiego/ Anyżowego po poł lotá/ Włoſkow mátki Bożey lot : To wſzyſtko drobno pośiekáć/ y w fáſke ſześćigárncowa z trzaſczkámi heblowánymi z leſczyny wſypáć/ á Moſztu dobrego ná to nálac/ y dáć mu wykiſnac. Do roku może go chowáć. To wino

W trzećiaczkách.

W goraczkách trzećiodniowych y w inych/ oſobliwym ieſt trunkiem y vżytecznym.

Syrop z Endywiey.

Sirupus Endiuiæ ſimpl.

Z Soku Sczerbakowego bywa ſyrop czyniony proſty : Bywa drugi z przyſáda inych źioł robiony. Proſty ták może bydź : Wziać ſoku świeżo źielonego Sczerbaku kláryfikowánego trzy funty/ Cukru przedniego funtow dwá/ y wárzyć to ná wolnym ogniu áż do przyſtoynego zgeſczenia/ á gdy iuż do ſwey doſkonáłosci dowiera/ białkiem od iáiá kláryfikowáć go/ y przez płát przecedźić/ á do potrzeby chowáć : Ten wychładza z goracośći/ pośila/ y oczerſtwia/ żołądek/ ſerce/ watrobe/ ślezione/ nyrki/ y ine wnetrznośći zámulone otwiera/ wilgotnośći gorace trawi.

Zołądkó. Sercu. Płucom. Wątrobie. Śleźienie. Nerkom. Wilgotnośći gorące trawi.

Sirupus de Endiuia compoſitus.

Drugi bywa z przyſáda inych źioł czyniony/ á ten Syrupum compoſitum zowia/ tym ſpoſobem : Biora Sczerbaku/ podrożniku/ Bábki oboiey/ Sczawiku/ Boraku/ Rożey/ Rániey przedze/ Liſzáycu/ Łoczygi y z naśieniem/ Jeleniego iezyká/ Brzoſkwin/ Sliw ſuchych Wegierſkich/ ábo Dámáſcen/ káżdego z tych po poł garśći/ á drobno pokráiawſzy wárzyć/ áż trzećia cześć wywre/ przecedźić/ octu przylać winnego/ cukru według potrzeby/ znowu wárzyć/ przydawſzy ná oſtátku Sándálow/ Rożey ſuchey czerwoney/ Spodium w weżełku záwiazawſzy/ żeby tylko raz wezwrzało : á gdy przechłodnie po 8. po 10. áż do 12. łyżek náraz tego vżywáć. Tym

Ktorzy watrobe máia zámulona y názbyt rozgrzana. Tákże

Krwi. Bolenių głowy. Wnetrznośćiom poſiła. Żyłom. Moczu.

Krew koleryczna czyśći.
Bolenie głowy z rozpalenia y z goracá.
Wnetrznośći poſiła.
Żyły zámulone otwiera y wychedaża.
Moczu goracemu. Tym y inym wyżſzey pomienionym chorobom bárzo ieſt vżyteczny/ ták ſam/ iáko z wodkámi przynależacymi.

Ogrodnicza.

Endywia z wielka przyiemnośćia do vżywánia ſtołowego ták lećie iáko zimie przychodźi: przeto pilnego ſtárania około iey flancowánia potrzebá/ zwłaſczá ná zime. Pod Jeśień krzaczki młode ktoreby zimno wytrwáć mogły czeſto przeſadzáć w źiemie wypráwna/ náwozna y tłuſta/ ieden od drugiego ná kroczek/ á gdy ſie przyimie dobrze/ wierzch liſteczkow ſtulić/ álbo łyczkiem zwiazáć/ y nákryć ie garnkámi/ áby áni deſcz/ áni słońce ich niedochodźiło/ á pod onym nákryćiē żeby rosły/ záczym bedźie kedźierzáwa iákoby w głowkách ná kſztałt ſáłaty ſkłádáney/ bárzo ná pozor wdźieczna.

Drugi ſpoſob snádnieyſzy: Rozſádzona pomienionym ſpoſobem źiemia nakrywáia y słoma/ áby iey mroz nic nieſzkodźił/ ále ma bydź czeſto przeſadzána w źiemie náwozna y dobrze ſpráwiona zárаz iáko w cztery liſteczki ſie rozwinie.

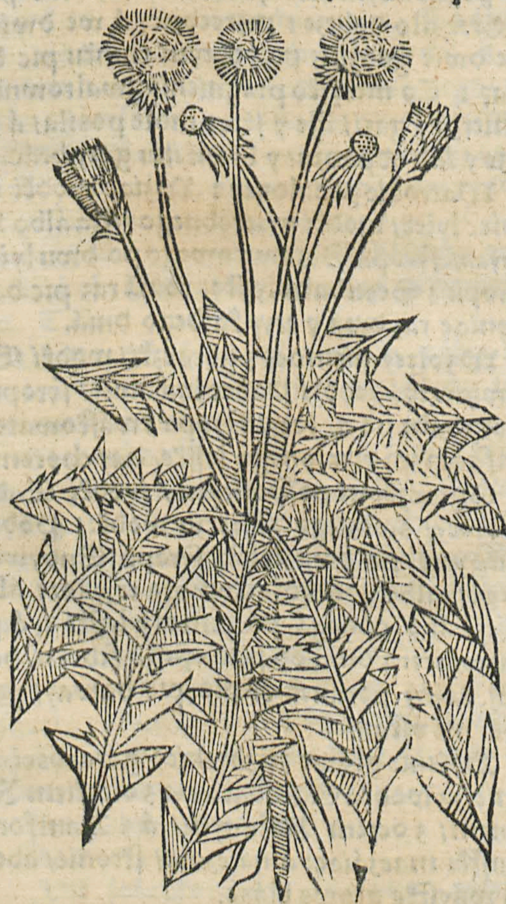
Jni/ w Kśieżycu Páźdźierniku wyimuia ia z źiemie/ y wierzchy záwiezuia liśćia łyczkámi/ á w piaſek w piwnicy przeſadzáia/ y garkámi nakrywáia: ták y biała/ y nie gorzka bedźie/ ktora obwárowáć dobrze od ſczurkow y od myſzy. Tym ſpoſobem możemy płonny Podrożnik mieć przez zime do ſáłaty.

Mniſzek/ Swini Mlecz/ Pápáwá/ Rozdział 99.

Dens leonis, Caput monachi, Roſtrum porcinum, Aphaca Theophraſti, Vrinariū & ſeris vrinaria, Herba vrinaria, Seris ſomnifera, Herba Imperatoris. Taraxacon, Altaraxacon, Hedypnois.

Pfaffenblat/ Rohrleinkraut/ Léuwen zahn/ Pfaffenkraut/ Sauwruſzel, Sauw ſchnabel/ Sauwblum, Pfaffenſtil/ Hundsblum/ Eyerblum/ Monhsblatt/ Wie en lattich/ Hundslattich/ Mértzenblum/ Sommerdorn/ Wyenſchwartz.

Jáko w inych iezykách rozmáite nazwiſko ma to źiele/ ták y w náſzym Polſkim zowia go Mniſzkiem/ Popiagłowka/ Mniſza głowka/ Mleczem świnim/ ábo pśim/ Pápáwá świni pyſk/ Rádiki/ wilczy zab/ ꝛc. Troiákie znáyduiemy: Pierwſzy/ korzeń ma proſty/ biały/ z niewiela odnożek/ iáko Podrożnikowy/ tylko że ten ſoku mlecznégo pełny/ y ſmaku gorzknieyſzego/ niż podrożnik. Zaraz ná wioſne máło nie pierwſzy nád inné źiolá z źiemie ſie pokázuie/ y záraz żołto kwitnie/ predko też okwita/ y ták kwiat ieden ná nim ginie/ á drugi náſtawa: práwie przez cáły rok

zimie, ná wioſne lećie/ y wieśieni to czyni. A zá káżdym okwitnieniem/ czáſu pogody/ koſmata y pérzowáta główke ma/ ktoré pérzenie ná koncach/ iáko gwiazdeczki zdádza ſie bydź: á gdy ie wiátr obwieie/ głowká iáko v Mnichá zoſtawa. Y ztad w náſzym iezyku/ w łáćinſkim/

y w Nie-

y w Niemieckim nazwiská dostá- ło. A gdy czásu niepogody y pluty okwita: kwiát nie obraca sie w ko- smácinki/ ábow perzaste welnian- ki/ ále záraz gniiąc niscżeie. Liśćie ma podobné Mléczá białégo/ ábo Podrożnikowému/ z obu stron głe- boko wykrawánégo/ iedno ostrzéy zebátégo/ że iáko zeby tkwią ostro- spiczáste/ á ná koncu káżdy list iáko żeléżce v strzały záostrzony. To li- śćie po źiemi sie rozkłada: kwiatek káżdy ma swóy pret, z korzenia mie- dzy liśćiem wychodzący/ ná piądź wzwyż/ iáko słomá ćienki/ obli- mdły/ á wewnątrz czczy/ gládki/ y przyrumieńszym/ mleká pełny. Li- śćie zlekká kosmáté/ przez które ná dół źiebro rumiáné bieży. W Már- cu pospolićie ná tych prątkách wyra- stáią pąpie brodáté fałdowaté: z tego pomienioné kwiećie żółté y pa- chniącé rozwiia sie. Naśienie dro- bné v spodku/ pérza wełnistégo we- spół ná główce tkwiące/ co wespół z kosmáćinámi ábo z pérzem wiátr zwiewa/ dla czczośći y lekośći iego.

2. Cichoreum Constantinopolitanum. Cichoreum Polirrhizon, Cichoreũ Asphodelinum & Turcicũ. Konstantinopolitanisch oder Turckisch wegwart.

Wtóry/ korzenia paćiorkowaté- go/ ná kształt niemal strączków Rzotkwiánych. Listu mnieyszégo/ y nie ták głeboko wykrawánégo/ zlek- ká kosmátégo/ po źiemi rozpostrzo- négo. Pręt tákież iáko v pierwszego/ kwiátu bládożołtégo/ w Lipcu ábo w Czerwcu roskwitáiącégo/ który sie tákże w pérze/ iáko y pierwszy o- braca. Smáku liśćie y korzenie o- strogorzkiégo.

3. Dens Leonis.

Trzeći/ korzeniem pierwszemu/ ábo Podrożnikowemu podobny: li- śćia długiego/ wykrawánégo/ ogro- dnému Podrożnikowi podobnégo. Prętu ná łokieć/ podczás wyższégo/ gáłąskowátego, Kwiátu żołtégo/ iáko w pierwszym/ który sie tákże w welnianki/ ábo w pérz obráca biá- ły. Smáku iáko w inych.

Mieysce.

Pierwszy/ wszedy niemal rośćie/ w sádách y w ogrodách trawnych/ ná winnicách/ ná łąkách/ miedzách/ przy drogách, śćieżkach/ ná przyko- pách/ przy płotách ná rumách/ etc.

Wtóry nie ták v nas obecny/ iáko we Fránciey/ we Włoszech/ y indźie: iednak w ogrodach páńskich bywa w Niemieckich stronách fláncowá- ny. Trzeći/ miedzy zbożem y przy zbożu/ ná łąkách/ miedzách, przy prze- kopách, ná źielistych págorkách/ y ná winnicách.

Przyrodzenie.

Té wszytkie są przyrodzenia chło- dzącégo y odwilżáiącego/ iáko Po- drożnik/ w pierwszym stopniu: ie- dnák z strony gorzkośći swéy przyo- strzeyszey wysusza: która ma znácz- nieysza niżli Podrożnik: otwierá- ią/ wychedażáią/ zwłaszczá nawie- cey násza. po téy mieysce ma Turec- ki Mniszek. Trzeći/ tákże iáko y Konstántinopolitáński.

Moc y Skutki.

Napáwá teyże mocy y skutków/ których y Podrożnik/ álbo gládki Mlecz/ iedno że smáku dálcko gorzkiego.

Do stołowego vżywánia.

Przychodźi do sáłat młody/ poki w głąb nie wyrośćie korzenie. A iżby tym smákowi- tszy był/ y gorzkośći pozbył/ tedy go tym spo- sobem flánczowáć/ iáko Endiwia/ ábo Sczer- bak/ często go przesadzáiąc/ y garnki nákry- wáiąc álbo źiemią. Tákże w piasku w piw- nicách/ co sie iuż o Endiwiey powiedźiáło. Ták nie tylko bedźie biały/ y ná pozor wdźie- czny/ ále y smáku przyiemnego.

Gorączkom zástárzáłym.

W gorączkách dawnych y zástárzáłych/ dobrze go vżywáć/ ták sáłata iáko y iárzyna.

Zieloney chorobie

W źieloney chorobie/

Puchlinie.

W Puchlinie/ tákże bywa vżytecznym ie- dzenie/ iákimkolwiek sposobem przypráwny.

W padáiącey chorobie záleca go Arnáld. doświádczonym go rátunkiem miánuiąc.

Rádnk u Krwią pluiącym

Krwią charkáiącym/ sok iego wielkim iest lekárstwem/ wźiąwszy go z kwarte z stárym cukrem rożánym. Tenże sok klárifikowány

Żołądkowi.

Żołądkowi zbytnie gorącemu/

Wątrobie

Wątrobie z zámulenia náder rozgrzaney.

Zołtey

Zołtey y zieloney chorobie

zołtey/ y
zieloney niemocy.

Puchliznie.

Od puchliny záchowuie.

Goraczkom.

Goraczkom wßyſtkim ſłuży/ zwłaſczá

Tercyánie.

Trzećiodniowey / po trzy álbo cztery łyżki káżdy poránek piiac.

Tákże trzećiaczce trunek niepoſpolity: wziać tego źiela y z korzeniem dwie garśći: źiela Benediktowego pułtory. Srzebrniku/ álbo złotniku garść. Tego wßytkiego bądź świeżych ábo ſuchych/ pokráiawßy drobno/ w konew cynowa wſypáć/ pułgárcá wody ſtudźienney ná to nálać/ cukru przedniego łotow ßeść włożyć/ zálutowáć y w kotle vkropu wrzacego przez godźin cztery wárzyć/ á gdy powoli przeſtydnie/ przecedźić y tego po ośmi álbo dźiewiaci łyżek/ káżdego dniá/ ráno y ná noc pić choremu ćiepło dáwáć.

Febrom.

Ten ſok/ tymże ſpoſobem vżywány/ nie tylko tey febrze/ ále y czwártodniowey/ y káżdegodniowey ſłuży. Tab.

Czerwonce.

Czerwona biegunkę záwśćiaga y leczy wárzone źiele z ßocowica/ á czeſto vżywáne.

Moczu.

Mocz nád przyrodzenie zátrzymány álbo z ćießkośćia y kápániem odchodzacy / wárzac go z korzeniem w winnym occie/ do wywrzenia trzećiey częśći/ y te polewkę ráno y ná noc ćiepło po kwáterce rowney pić dáwáć/ wywodźi.

Koniom chorym/ y ieść nie chcacym.

Koń chory/ gdy obroku ieść nie chce/ źiele siekáć mu miedzy obrok: Tákże mu go w wode kláść ktora ma bydź poion.

Konſkiemu moczu záwśćagnionemu.

Koń gdy moczu puſczáć nie może/ tego źiela weſpoł z korzeniem garść dobra wziawßy/ pokráiáć/ y w kwarćie winá y w drugiey octu winnego do połowice wárzyć/ á przecedźiwßy y mocno wyżawßy/ przez trabe mu ono w gárdło wlać/ puśći mocz.

Rány ćięte y kłote leczy.

Do ran wßelákich/ ták ćietych iáko ßtychowych wielce záleconym / y wielekroć doświádczonym bywa lekárſtwem tym ſpoſobem. Wziać Pápawy dwie garśći/ Benedyktu korzenia pułtory/ Weroniku abo Przetárżniku. Zołtych/ y czerwonych głowienek włoſkow Mátki Bożey żołtych/ po garśći/ Rzepiku/ Napárſtnice czerwoney y z kwiátem/ źiela poźiemkowego/ Szárłatku/ polney driakwie/ Białey Bukwice/ ſtośiłu Herkuleſowego/ z Jádu Jádom ábo dobrego mnißká/ źiela pomurnego y z korzeniem po pułgarśći. To wßytko drobno pokráiawßy/ kwarte przedniego winá/ druga wody ſtudźienney ná to nálać/ Kánáru cukru czwierć funtá do tego przydáć / y w cynowey fláßy álbo w konwi záßpuntowáć / á przez godźin cztery w kotle vkropu wrzacego wárzyć: y gdy powoli przechłodnie/ przecedźić / rannemu káżdego dniá ráno y ná noc po piaći łyżek práwie ćiepło dawáć.

Wzroku mdłemu.

Mdły wzrok/ iáſnym y byſtrym czyniac/ pośila. Zaſłony zwierzchnie wßelákie śćiera / mleczny ſok iego raz y trzy przez dźień / tym ſpoſobem puſczáiac. Rurkę álbo ſłopkę iego przełomić/ y on ſok mleczny / ktory z siebie wydáie/ w oczy puſczáć.

Trzećiaczce.

Toż też trzećiegodniowa goraczkę leczy / ná gołym go ćiele noßac.

Artetyce. Chirágrze. Podágrze.

Artetykę. To ieſt/
Chirágrę/
Podágrę vſkramia / źiele świeże tłukac / á ná bolace mieyſcá plaſtruiac.

Wrzedźienicom czarnym z przymiotem.

Wrzedźiennicom ogniſtym czarnym / ná goleniách / ná pierśiách / álbo ná członkách wſtydliwych/ bárzo ſłuży / tłukac tákże źiele świeże/y przykłádáiac/ábowiem goracość ogniſta z nich wyćiaga. Albo máść táka z niego vczynić: Wziać Pápáwy świeżozieloney/ oleyku Rożánego/ álbo oliwy z niedoźrzáłych oliwek po funcie: źiele co nalepiey vtłuc/ y z ona oliwa wárzyć / áż śie ţußność y ſok onego źiela wywárzy y ſtrawi. Potym to mocno wyżac / álbo w práśie wypráſowáć/ y przydáć do tego woſku nowego ośm łotow/ łoiu kozłowego ßeśćłotow / y to roſpuśćić ná wolnym węgliſtym ogniu: Do tego przydáć ßeſnaśćie łotow Bláywaiſu/ álbo ołowney bieli/ w Rożáney wodce przepłokáney: Gleyty ſrebrney / tákże przepłokáney / łoty dwá: Białkow od świeżych iáiec dwá: vmießáć co napilniey/ żeby śie białki inkorporowáły dobrze. To nie tylko tákowym wrzedźienicom ogniſtym / ále wßeliákim bolaczkom z przymiotámi ſłuży.

Ránom ſadzelom wrzodom.

Rány/ ſadzele/ y wrzody plugáwe / zágniełe wychędaża y leczy: źiele to wárzac w winie/ álbo w piwie: álbo náwet w wodźie/ wymywáiac ie letnio ta iucha.

Máść ná świeże rány.

Máść wßelakim ránom świeżym bárzo przynależaca/broniac ich od przymiotow ogniſtych y goiac. Wziać źiela tego świeżozielonego funt / Mußetrzá wodnego / álbo Potocżniku wodnego/ liſteczkow młodych/ álbo wierzchołkow młodych z wierzby / Sániklu álbo Zánklu/ liśćia Cynowodu / Kurdwanu / Babki wąſkiey ſpiczáſtey ktora Jezyczkámi zowiemy. Podbiału ßerokiego/ Gesiego poleiu / álbo Pieniężniku / záieczego vßká. Te wßyſtkie ziołá máia bydź świeżozielone / y drobno pośiekáne: máſłá młodego bez ſoli Maiowego/ oliwy/ oboygá po dwu á trzydźieśći łotow. Winá przedniego dobrego ſtárego y mocnego cztery dwádźieśćiá łotow / álbo łyżek. W tym wßyſtkim pomienione ziołá wßyſtkie miálko vtłuczone/y dobrze ziußone/ná wolnym ogniu węgliſtym wárzyć/ áże śie wino y wodność ziół ſtrawi. Potym w práśie wygnieść/ y w tym roſpuśćić woſku iárzecego łotow 24. żywice/ Terpentyny po łotow 16. kozłowe°łoiu 8. łotow. To nád ogniem weſpoł z onym wyżećiem roſpuśćić/ á mießáć áż ochłodnie. Tym á trunkiem z tego źiela ránnych / wyżßey opiſánych/ káżde rány świeże/ ták ßtychowe iáko ćięte oſobliwie káżdy wyleczyć może.

Tak wárzony/ iáko surowy/ żołądek osłábiały zátwierdza y pośila. — *Żołądek osłábiały.*

Wárzony z korzeniem á trunkiem vżywány/ żołtą chorobę leczy. — *Żołtácce.*

Nerki/ Tákże — *Nerkom.*

Wątrobę zápaloną wychładza/ źiele wárząc z koprem włoskim/ á trunkiem vżywáiąc. Toż też — *Wątrobie.*

Kłoćie w Bokách vkłáda. — *Kłoćiu w bokách.*

Kászel vćiszá. — *Kászlu.*

Sen przywodźi. — *Spániu.*

Piegi y inne zmázy ná twárzy spadzą wodą tego źiela wárzonego vmywáiąc się często. Toż wodká może. — *Piegom y zmázom ná twárzy.*

Wodká. — *Aquastillatitia.*

Wodká z tego wszytkiego y cáłego źiela/ to iest/ z korzenia/ z liśćia y z kwiátu ma być palona w Kwietniu/ ábo ná początku Máiá/ tym sposobem iáko się powiedźiáło w Sczerbaku. Tá

Kłoćiu w bokách/ trunkiem bywa rátunkiem. — *Kłoćiu w bokách.*

Wątrobę wychładza y otwierá/ á wychędza. — *Wątrobie zátkáney.*

Żołtą y — *Żołtácce.*

zieloną choroby spadza y leczy. — *Zieloney.*

Puchlinę gorącą z ćiáłá wywodźi. — *Puchlinie.*

Gorączkom wszelákim pomaga. — *Gorączce.*

Sen przywodźi piiąc/ y czoło omywáiąc. — *Sen przywodźi.*

Mocz zátamowány wywodźi. — *Moczu.*

Gorącość zbytnią ze wnętrznośći oddala/ y wychładza: ná noc y ráno káżdym rázem pięć álbo sześć łyżek iey piiąc sáme/ álbo trunek stołowy powszechny z nią miesząc. Tákże z syropem swym / álbo z inym przynależącym. — *Nerkom. Przechodom. Zápalonym wnętrznośćiom.*

Padáiącey niemocy doświádczonym lekárstwem powiádáią go być: mocząc to źiele sámo ośm dni w winie práwie przednim / potym go distilowáć: tey wodki po łyżce dáiąc w vstá choremu/ w ten czás kiedy go tá chorobá poczynie trząść. Táż — *wielkiey chorobie.*

Wątroby gorącość zbytnią wychładza/ plát álbo chustę / we dwoie álbo we troie zwinąwszy/ w niey máczáć á przykłádáć. — *Wątrobie.*

Oczom gorącym y zápalonym. — *Oczom.*

Wrzedźienicom y plánom ná nich/ vżyteczna/ pusczáiąc iey po kilká kropli / káżdego dniá raz kilká to czyniąc. Drudzy do tego biorą tylko sámo kwiećie / á z Bálneum maris distyluią/ á w oczy pusczáią. — *Wrzedźienicom.*

Krosty czerwone ná twárzy. Tákże Trędowáćiny z gorącośći krwie/ y z zápalenia wątroby spadzą/ często się nią vmywáiąc. — *Krostom.*

Twarz ábo cerę chędogą czyni/ toż czyniąc.

Bolenie głowy ze zbytecznego rospalenia tym sposobem vśmierza: Wźiąć tey wodki lotow/ álbo łyżek dwánaśćie: wodki Rumienkowey cztery: octu Rożánego trzy łyżki: Kánfory z dźieśięć gran: w tym sowite chusty maczáć/ á ná czoło y skronie letnio przykłádáć/ odnawiáiąc ilekroć vschnie. — *Cerze. Głowie.*

Wino z Pápáwy. — *Hedypnoites.*

Bywa wino z tego źiela korzenia ochędożonego y dobrze vsuszonego/ ktorego wźiąwszy ze dwá funty pokráiáć drobno/ y zgrubá przetłuc: á pomieszawszy ie z lesczynowymi trząsczkámi heblowánemi/ w báryłkę sieđmiogárncową wsypáć/ y Moszczu dobrego ná to nálać/ że wykiśi státecznie: ktore tylko do roku trwáć może w swey mocy.

Syrop z Mniszká. — *Syrupus Hedypnoidis.*

Ten z soku tego źiela y z iego korzenia ták vdźiáłáć: Wźiąć soku zpilnie vtłuczonego źiela y z korzeniem iego/ w możdźerzu kámiennym/ á choćia y w szpiżánym/ ábo też w doniecy vwierćiánego y wypráśowánego/ trzy funty przeklárysikowánego: Cukru białego dwá funty: To wespoł zwárzyć ná węglistym ogniu do zgęszczenia syropu/ iáko się opisáło w sczyrbaku. Ten

Wszytkim wyższey pomienionym dolegliwośćiom iest vżyteczny y mocnieyszy/ porężnieyszy á niźli syrop z Endywiey/ álbo y z Podrożniku.

Istność wyćiągniona z świniego Mleczá álbo Mniszká. — *Extractum: Hedypnoidis.*

Extrákt álbo istność z źiela/ z korzenia/ y z kwiátu iego/ ma być wyćiągniona tym sposobem iáko z Podrożniku: wszytkim wyższey pomienionym niedostátkom y chorobom przynależąca.

Sol. — *Sal Hedipnoidis.*

Sol z cáłego tego źiela ma być czyniona/ iáko się w piołynie opisáło: ktora miedzy inymi niepodleysze skutki w lekárstwach ma.

Puchlinie bárzo vżyteczna.

Moczu ćięszkiemu pusczániu/ osobliwym bywa rátunkiem/ bądź sámey/ bądź z inymi álbo syropy/ álbo z konfektámi/ z Extrákty/ álbo z polewkámi vżywána.

Podrożnik álbo Cykorea/ Rozdźiał 100.

Cichoreum, Cichorea. Wegwárt/ wegweysz / Weglug	Sonnenwurbel/ Hindtlauffe/ Sonnenbrandt/ Sonnenlauff.

PRawdziwy podrożnik / pięćioráki mamy: do tego iescze dwá kwiátu żółtego / że ich ták będźie śiedm. Pierwszy / który Podrożnikiem pospolitym bydź mienimy / máiący korzenie długie z nie

wielą odnożek. Z tego pusczą śie liśćie długie / ćiemnozielone / głęboko wykrawáne / á z lekká około kráiów kárbowáne: które ták są podobne liśćiu Mniszkowému / że ie bárzo trudno iedno od drugiego rozeznáć: iednák są szárszé / y nie ták bárzo wysczerbione y wykroione: zpierwu po ziemi śie roskłádáią / potym śie do góry wynoszą. Kłącza długiego / gládkiego / okłégo / wewnątrz czczégo / máiąc gęste rososzki od dołu do wierzchu / máłémi y drobnémi listeczkámi obsádzone / á iáko dwie vszká odwiste. Po roscząkách pączki gęste tákże od dołu ku wierzchu pochodzące / káżdy ná swéy stopce: té gdy śie otworzą / wydáią z śiebie modré kwiátki. Listeczki po kłączu nie są podobne liśćiu oddolnému / ále spiczástszé / y ná koncách záostrzone / áni też bárzo kárbowáne. Naśienie podobne Sczerbakowému / ábo Endiwiey. Ten Podrożnik / przez cáłe láto áż w Iesień dáleko kwitnie / zwłasczá w ciepleyszych stronách / iedné opádnią / drugie nástawáiąc / á zá słoncem śie obrácáiąc. Abowiem iáko skoro słonce wznidźie / ná tych śie miast ku niemu obroćiwszy otwiera y roskwitnie: y ták zá obrotem słonecznym ku południu idźie. Tám gdy własny czás y godźiná iest południá / doskonále y práwie dostátecznie śie otworzy / własnie przećiwko niemu śie obroćiwszy. Zás od południá ku zachodowi / tákże z nim wespół obráca śie / kwiatki stuláiąc: y gdy słonce zaydźie / one śie też stuliwszy, záwrą: á záwárte przedśię zá słoncem, choćia ono pod źiemią iest / i dą: áż gdy názáiutrz znowu wschodźi / one śie też znowu otwieráią: á to nietylko czásu iásnego y pogodnego / ále y pochmornego. Záczym snádnie poznáć y wiedźieć czás dniowy możemy / gdy niebo miąższemi mgłámi y obłokámi powleczone słonce nam zákryie / obrot tego kwiećia bacząc. To pierwsze opisánie iest samcá.

Drugi Biały / ábo samicá / máiąc do pierwszego własność korzeniem / liśćiem / kłączem / ieno kwiátu białego. A ten nie iest ták pospolity iáko pierwszy.

Trzeći / pierwszym tákże swémi okolicznośćiámi we wszem równy / tylko kwiátu ćielistego iest. Ten w nászych stronách nie rośćie / w Niemieckich widány. A te trzy Podrożniki są polne.

Czwarty/ ten iest ogrodny/ korzeniem nie iest od pierwszych rożny/ tylko że smaku nie ták gorzkiego iáko owe. Liścia też nie ták gleboko wykroionego. Kwiátu iáko pierwszy modrego / y naśienia tákże. To też w tym rożny od polnych / iż przez flancowánie przyiemnieyszy bywa do stolowego vżywánia, nizli dźikie.

Piąty bynamniey od tego ogrodnego/ sam też ogrodny bedąc/ w niczym rożny nie iest/ tylko kwiatem białym.

Szosty / korzenia iest dlugiego / miąższego / z wielą odnożek. Listu dlugiego/ ślozem po kraiach wykrawánego / szárokosmatégo bárziey nizli liście Podrożniku dźikiego pospolitego. Klacze tákże kosmáté / rumiáne. Liście ná rozgach/ liściu odspodniemu podobné kształtem : tylko że drobnieysze y mnieysze. Rozgi ná łokieć/ podczás wysze/ od śrzodku odnogi z śiebie wydaiące : á ná tych w wierzchu kwiecie pełne żolte. To żiele iest gorzkiego, iáko inné Podrożniki.

Siodmy / korzeniem podobny szostemu. Liścia szerszego y nie kosmatego : nieco troche porozkrawane y wyszczerbione / wszákoż nie ták bárzo / iáko Podrożniki pospolite. Klacza obłego/ rumianawego/ odnożystego : ná tym kwiat iásno żolty wdźięczny. Ten nie wszedy pospolity bywa.

Mieysce.

Pierwszy wszytkim niemal krainam iest pospolity / rosnąc przy drógach y gośćincach , zwlaszcza przy tákich drógach/ ktore przez role y zboża idą. Wtory nie ták częsty y pospolity iáko pierwszy: rośćie przy wśiách y drożyskách: rośćie we krzách y w dąbrowách trawistych y żielistych. Trzeci / ná tákowychże mieyscách. Czwarty / w ogrodách bywa śiany y flancowány/ iedno nie v nas w Polszcze / gdźie wolą inne żiolá/ rozmáite y bydłu rádniey przystoyné / á niżeli ludzkiému zdrowiu potrzebné / ták do pospolitégo vżywánia/ iáko y do lekárstw / flancowáć. Piąty w ogrodách tákże bywa śiany. Szosty ná suchych plonnych polách/ przy winnicách. Siodmy / ná żielistych pagorkách/ ná gorách trawnych/ y ná winnicách.

Przyrodzenie.

Wszytkie rodzáie Podrożniku są przyrodzenia chłodzącégo y wysuszáiącego w wtorym stopniu/ z nieiákim stwierdzeniem ábo zátwierdzániem. Wszákoż ták wychladzáią/ że áni żolądká/ áni wątroby zimnych nie obrażáią. Polné iednák są potężnieysze do lekárstw / iáko ogrodné y śiané do sálat y Stolowégo vżywánia.

Moc y Skutki.

Podrożnik lećie y zimie nietylko flancowány / ále polny z wielkim smákiem bywa vżywány : ktory može bydź przez zimę iáko Endywia miány/ ták żiele iáko korzenie.

Do stolowego vżywánia.

Ten nietylko przychodźi do sálat/ ále y do iárzyna vżywánia / wárząc korzenie ná mieśie y kápłunách/ zwlasczá lećie y wrozpaleniu dla ochłodzenia. Nákłáda ná mieso liścia Podrożnikowego cálego bądź y z korzeniem wespoł/ á gdy vwre/ osobno go wykłáda ná miskę/ y poleią go trochą agrestu/ potráwá bárzo przyiemna zdrowym/ y w gorączkách bedącym. Owa ták liście iego iáko y korzenie/ iákimkolwiek sposobem vżywáne/ we wszelákich chorobách gorących przystoynym bywa iedzeniem.

Tákże z suszonego korzenia álbo z liścia proch vżywány trunkiem/ wielkim y niewymownym bywa rátunkiem. Wątrobie ták bárzo przylegly iest/ żeby wątrobnym żielem mogl bydź przystoynie názwány : á to nietylko w

ko wzbytniey goracosci iey/ ále y w zážiebieniu/ y w iey dolegliwośćiách z źimná/ wárzac oboy ták ogrodny/ iáko polny/ z Pietrusczánym y z kopru Włoskiego korzeniem w białym winie/ á po kubeczku tego ráno y ná noc ćiepło pić dáiac. Toż też

brzemiennym chęći nierzadney.

Brzemiennym pániom odeymuie nieprzyrodzona chęć do iedzenia/ á lepßa y przyzwoitßa przywodźi. Tákże.

Zołtácce.

Zołta niemoc leczy zwłasczá przy ktorey goraczká bywa/ soku ßeść álbo śiedm łyżek/ przez kilká dni porzadnie to czyniac: A gdźieby goraczki przy tym niebyło/ tedy tegoż klárysikowánego soku Podrożnikowego cztery łyżki/ ze dwiemá łyżkámi białego winá/ káżdy dźień ná czczo pić dawáć/ kilká dni to porzadnie czyniac.

Zołtácce z flágma zmießáney.

Zołta niemoc z flegma lipka y z kliowáta leczy: wźiawßy korzenia Podrożnikowego cztery łoty/ korzenia świniego Mleczu/ álbo Pápáwy dwá łoty/ Pietrusczánego/ kopru Włoskiego/ y wołowego ięzyká korzenia po łoćie: źiela Tátárskiego korzenia/ wonnego Ostryżu korzenia/ Myßey wiechy korzenia/ Szparágowego korzenia poł łotá/ Rániey przedze/ ktora Wyłupem niektorzy zowia/ ini Jedwabnikiem/ ini Ránianka: Mátki Bożey włoskow po garśći/ Mleczu gládkiego álbo miekiego liśćia/ Sczyrbaku źiela/ Stonogowcu/ Zwonkow/ Mátki Bożey po garśći: To wßystko pośiekáć drobno/ w cynowa konew wsypáć: do tego/ soku z chmielu młodego wyćiagnionego álbo wyprásowánego poł kwarty: Cukru białego dwánaśćie łotow/ wody studźienney dwie kwarćie/ Winá przedniego białego kwarte: á zálutowawßy konew/ wárzyć przez godźin ßeść w kotle vkropu wrzacego/ á tego káżdego dnia dawáć choremu ráno y ná noc po osmi łyżek ćiepło/ poki tego stawa/

Wßeśćinie dźielách żołtácce.

W ßeśćiniedźielách położnicy/ gdźieby tá chorobá żołta przyßłá: Wźiać korzenia Podrożnikowego pułtory garśći/ korzenia Pietrusczánego/ korzenia kopru Włoskiego po garśći/ Lakryciey skrobáney/ Ciećiorki czerwoney/ korzenia Roty álbo Márzány poł łotá/ Poźiemkowego źiela puł garsci/ Cukru kánáru osm łotow: To posiekawßy drobno/ w cynowa konew wsypáć/ y trzy kwarty chędogiey wody ná to nálać/ záßpontowáć/ y przez godźin trzy w kotle vkropu wrzacego wárzyć/ á po ßesci łyżek chorey ßeściniedźielnicy ráno y ná noc ćiepło trunkiem dawáć.

Wątrobie y ślezienie zámuloney.

Wątrobie/ y

Slezienie zámulonym: Weźmi korzenia Podrożnikowego/ Endywiey źiela/ Jelenich ięzyczkow po garśći/ drobno posiekay: ná to náley wody cztery gárnce chędogiey/ octu winnego mocnego poł kwarty/ soku Sczyrbakowego klárownego kwarte/ álbo trzydźieśći dwá łotow/ Cukru kánáru dźieśieć łotow: To wßystko we fláßy/ álbo w cynowey konwi zálepić ćiástem rżánym/ y przez trzy godźiny w kotle wrzacego vkropu wárzyć/ á tego choremu ráno y ná noc po ßesci álbo śiedmi łyżek ćiepło dawáć.

Trawieniu ćiáłá.

Trawieniu y nisczeniu ćiáłá/ co Grekowie Rákexia zowia: korzenie Podrożnikowe w winie do wywrzenia trzećiey częśći/ ráno y ná noc piiac/ wielkim bywa ratunkiem.

Puchlinie.

Puchlinie/ tenże trunek bárzo służy/ przez dni dwánaśćie go piiac/ ráno y ná noc.

Krwia charkániu.

Krwia charkániu/ sok klárifikowány po ßesći łyżek ná czczo go piiac źimno nie zágrzewáiac.

Womitom y stolcom kolerycznym.

Womitom kolerycznym/ y

Stolcom z kolery sczerey/ co Láćinnicy Coliricam pasionem miánuia: Podrożnik z korzeniem wárzony/ á potym z octem vżywány/ chorobe tę leczy.

Glistom.

Czerw w żywoćie zábiia/ z octem vżywány sáłata/ ták surowy/ iáko wárzony. Toż sok iego/ cztery łyżki álbo pięć/ w wielu octu winnego vżywány ná czczo.

Krwi od wątroby stolcámi.

Stolcom krwáwym od wątroby chorey y námdloney pochodzacym/ tenże sok po ßesći álbo śiedmi łyżek po kilká poránkow trunkiem vżywány/ bywa lekárstwem. doświádczone lekárstwo.

Moczu kápániem odchodzacemu.

Mocz z ćiężkośćia y kápániem odchodzacy pędźi/ korzenie z źielem iego w wodźie wárzone/ á z octem miásto sáłaty vżywáne/ iuche wárzonego popiiáiac.

Mieśięczney.

Chorobe Mieśięczna záwśćiagniona wzbudza y wywodźi: wźiawßy korzenia Podrożnikowego pełne cztery garśći swieżego/ drzenie z niego wyiawßy/ á pokráiawßy drobno/ w czterech kwartách winá białego przednie dobrego/ y ták go warzyć áż práwie mocy swey do onego winá pozbędźie: potym przecedźić y mocno wyżać/ á ono przecedzenie znowu wárzyć do zgęsczenia syropu/ y po cztery álbo piąći łyßkách po kilká poránkow porzadnie ćiepło dawáć. Ták to Mieśięczna wywodźi potężnie/ że y płod martwy z żywotá wyrzuca/ biorac go po ßesci álbo śiedmi łotách/ abo łyżek.

Kámień w nerkách.

Kámień w nyrkách krzy y wywodźi: wźiać korzenia Podrożnikowego drobno pokráiánego dobra garść/ Głabikow y z pączkámi koło nich ták wiele drobno pośiekánych: To oboie w kwarćie winá dobrego stárego/ y w kwarćie świeżey wody studźienney wárzyć do wywrzenia trzećiey częśći/ á po ośmi łyżek tego ná raz ćiepło dawáć ná czczo y ná noc/ ábowiem kámień potężnie wyrzuca.

Opłoniáiącey goracośći.

Goracość często przez dźień ćiáłá ogárniáiaca y opłoniáiaca zátłomia/ gási/ y odpądza: Tego źiela z korzeniem wźiać garść/ Sczerbaku/ wodney mietki/ Száłwiey mnicyßcy

ßey po pol garści: to w pulgárncu wody ſtudzienney do wywrzenia trzećiey cześci wárzyć/ á ráno y ná noc dobrym trunkiem ćiepło pić. Albo te pomienione ziołá dyſtylowáć/ á wodke pić/ y wino ſobie nia rozwodniáć.

Trzećiacce káżdego dniowey.

Trzećiedniowa/ y Káżdego dniá przypadáiaca goraczke odpadza/ ſoku tego ziela klárownego po ßesci álbo siedmi łyżek biorac ná czo. Tákże

Czwártacce.

Czwartodniowa goraczke/ po ośmi łyżek káżdego dniá ráno przez niemały czás piiac. Abo ták: wziać ze cztery cáłe korzenie Podrożnikowe/ á pokráiawßy ie drobno/ kwarte wodki tegoż ziela nálać/ y w konewce cynowey zálepiwßy/ w panwi vkropu wrzacego godzine wárzyć/ á po ßeśći łyżek ná raz tego bráć/ roſtárßy pultory kwinty przedniey Dryakwie w tymże/ á choremu ćiepło dáć wypić godzine przed przyśćiem/ záraz go w pośćieli położyć/ y nákryć dobrze żeby ſie co nalepiey poćił: to po kilkákroć powtorzyć/ zwłaſcza tego czáſu gdy przypadáć ma/ doświadczone lekárſtwo kwártánie.

Trzećiacce.

W trzećiegodniowych goraczkách/ ſoku po dwu lyßkách z korzenia wypráſowánego y klárownego trzy godziny przed przyściem dáiac/ ieſt lekárſtwem. Toż w inych goraczkách bywa rátunkiem.

Goraczkom.

W goraczkách trunek niepoſpolity/ korzenia y kwiátu Podrożnikowego po garśći/ cztery liſtki Jelenich iezyczkow wziać: To pokráiawßy/ a cukru białego ßeść łotow/ y octu/ Gwozdzikow ogrodnych z pieć łyżek álbo ßeść/ wody ſtudzienney trzy kwarty. To w konwi cynowey zálutowáć/ y w kotle vkropu wrzacego przez trzy godziny wárzyć/ á chorym trunkiem poſpolitym dawáć. Abowiem wilgotnośći w ćiele poleruie/ prágnienie vśmierza/ goraczke wychładza/ flágme w pierśiách ſie ſádzaca rozgania y rzedzi/ żywot odmiekcza/ żołta chorobe odpadza.

Koniowi ieść nie chcacemu.

Koń chory ktory ieść niechce/ Podrożniku nákrażawßy mu miedzy obrok/ day mu.

Gesi y Kroliki tuczy.

Gesiom y Krolikom/ Podrożnik swieży bywa paßa przyiemna y vżyteczna/ bo ie tuczy.

Koniowi.

Koń gdy ná głowe boleie/ Podrożnik ſuchy y z korzeniem miáłko vtłuc ná proch/ á z ſola zmießány dawáć mu lizáć.

Końſkim oczom słábym.

Koniowi mdłego wzroku/ korzenie Podrożnikowe drobno vsiekáne/ á z obrokiem dáne oczy mu wychedaża/ wzrok iáſny y byſtry czyni/ bielmo z oczu mu ſpadza tego mu czeſto dáiac: Albo ſußony z liśćiem y z korzeniem miáłko vtłuc/ á z woda mu w gárdło przez rog álbo iáka trabe lać.

Koniom dycháwicznym.

Toż też dycháwicy końſkiey służy.

Kupiom y czerwu.

Kupie álbo czerw końſki morzy y wywodzi Podrożnik z ſwym korzeniem/ Powoy y z ſwymi zwonkámi vſußone/ y miáłko ná proch vtárte/ á ná raz pieć álbo ßesć łotow z octem álbo z winem zmießawßy/ w gebe mu wlać: czyniac to kilkákroć/ álbo áż ſie przezen puſcza.

Koń ktory gline álbo ziemie etc.

Koń ktory gline álbo ziemie rad żrze/ poſpolićie z tego chudnie/ bo go táki obrok nie tuczy: przeto wziawßy Podrożniku z korzeniem/ Bylice/ Sáwiny/ wßytkiego zárowno/ drobno pośiekáć y z obrokiem mießáć/ roſołem obrok ten pokropiwßy.

Końſkiemu moczu zátrzymániu.

Koń ktory moczu puscić niemoże/ korzenia Podrożnikowego/ Łopionu ßerokiego korzenia/ zárowno oboygá/ posiekáć y w winie wárzyć/ á to koniowi w gárło wlać: ábo to oboie miáłko ná proch vtluc/ y ze trzemi kwartámi winá ćiepło w gárdło wlać.

Koń żeby ſie w drodze nie przerwał.

Koń żeby ſie iázda niezerwał ábo nieprzebiegł w drodze bedac/ day mu záwße poránu y ná noc drobno Podrożniku y z korzeniem pośiekánego z obrokiem.

Głowy boleniu.

Bol ſrogi w głowie z goracośći vkłáda/ ſok tego ziela z Rożánym oleykiem/ á z octem zbiwßy/ chuſtki w tym maczáć á przykłádáć.

Ciemiączku zápaleniu v dzieci.

Dziećiom zápalenie ćiemiaczká/ álbo Roża ná głowkách ich odpadza/ ſámo Podrożnikowe ziele vtłuc y plaſtrowáć: álbo w ſoku chuſteczki maczáć.

Oczom boleiacym.

Oczom boleiacym: wziać Podrożniku z wßytkim/ z kłaczem/ z liśćiem/ z korzeniem/ y z kwiećiem: to wßyſtko ſpalić ná popioł/ y zimna woda on popioł roſtworzyć/ y dobrze zbić/ á gdy ſie dobrze podſtoi/ zlać y przecedzić/ á w tey przecedzoney wodce troche Kámfory roſpuść/ y tym oczy boleiace czeſto pomázuy: podczás też kropke dwie w nie wpuſczay.

Oczom zápalonym.

Oczom czerwonym y boleiacym/ nápełni sklenice Podrożnikowym kwiećiem/ zálep ia miasßo w ćiáſto rzáne/ y w piekárſki piec wſádziß że ſie prawie dobrze iáko do iedzenia vpiecze: potym gdy przechłodnie otworzyć go/ y naydzieß w sklenicy ná ſpodku wode/ te przecedz/ á do czerwonych y zápalonych oczu vżyway pomázuiac nia/ albo chuſteczke w niey maczáiac á ná nie kładac: też po kropce po trzech w nie puſczáć dobrze/ bo też zmázy w nich wßelákie roſpadza.

Zebow boleniu.

Bolenie zebow vśmierza ſok Podrożnikowy w vśćiech trzymány/ álbo w vcho po przećiwney ſtronie puſczány: To ieſt/ ieſli zeby po lewey ſtronie boleia/ tedy w práwe vcho.

Zołzom ná ßyi.

Zołzy po ßyi roſpadza/ korzeń ná ßyi záwießony ná gołym ćiele.

Pierśiom.

Pierśiom białogłowſkiem zbytnie odwiſłym y rozwiezionym/ ſok Podrożnikowy maczáiac w nim chuſty álbo płáty á przykłádáiac/ á co vſchnie/ znowu toż vczynic. Toż też ſámo ziele świeże/ tłukac á plaſtruiac czyni.

Boleniu v ſercá.

Boleniu v ſercá/ liśćie tego ziela tłuc/ á pierś lewa plaſtrowáć dobrze/ zwłaſczá z zby-

tniego gorącá.

Zołądkowi.

Zbytnie bolenie żołądká/ á owſzem vſt żołądkowych/ ſámo tylko ziele świeże Podrożnikowe tłuczone/ álbo z Jeczmienną mąką/ á ná dołek álbo żołądkowe vſtá przykłádáne/ vkłáda ból.

Gárdłu puchłemu.

Gárdłá zápuchnieniu. Tákże

Języczku nábrzmiáłemu.

Nábrzmiáłości języczká z przymiotem ognistym leczy/ Podrożnik z korzeniem ſwym w wodzie wárzony/ á gárgáryzowány letnio.

Plaſtr w gorączkách.

Plaſtr w gorączkách oſobliwy/ zielá w moździerzu vtłuc z Jeczmienną mąką/ octu/ á Rożánego oleyku przydawſzy/ tym ćiáło á ile boki obłożyć/ gorączki ſrogość w ćiele vkłáda.

Bolączkom ná puchłym.

Bolączki nábrzmiáłe y nápuchłe z przymiotem ognistym. Tákże/

Podágrze.

Podágrze z gorącey przyczyny poſzłey/ Podrożnikowe ziele vtłuc/ y plaſtrem przykłádáć/ ábowiem boleści w nich vſkrámia.

Rożey piekielney.

Z mąką Jeczmienną korzenie y liśćie tłuczone/ á ná Rożą piekielną plaſtrowáne/ roſpadzą.

Przymiotom wſzelákim ognistym.

Przymiotom ognistym zwierzchownym/ ſok Podrożnikowy z Bláywáyſem á z octem miáſto plaſtru záczyniony/ tym náćieráiąc.

Kárbunkulu.

Kárbunkuł obmártwia y leczy/ ktory my wrzodem ognistym/ álbo wąglikiem mániemy/ liśćie Podrożnikowe świeże tłukąc/ á przykłádáiąc. Toż ſok z liśćia wyprásowány czyni: chuſteczki w nim máczáiąc y przykłádáiąc/ á co vſchnie odnawiáiąc.

Kroſtom ná ćiele.

Podrożnik z liśćiem y z korzeniem ſwym świeżo zielony vtłuczony/ á w máłe gáłeczki ſtoczony/ y dobrze vſuſzony/ álbo rádniey w kołáczki porobiony/ dla kroſt ná ćiele/ ták iątrzących/ iáko nie iątrzących chowány. Potym gdyby potrzebá byłá ſtłuc ieden álbo kilká miáłko/ á Rożáną wodką roſczynić ná máść/ y tym kroſty námázowáć.

Záwrzedźiáłośći ná członkách wſtydliwych.

Záwrzedźiáłośći ná wſtydliwych członkách oboiey płći/ zdziuráwione y otworzone/ ſok z Podrożniku/ chuſteczki álbo fleytuſzki w nim máczáiąc á przykłádáiąc. Toż też/ prochem liśćia iego ſuchego zſtárſzy záſypuiąc/ czyni.

Sádnu końſkiemu.

Sádno koniowi leczy nászkodliwſze/ korzeń Podrożnikow świeży tłukąc/ á miáſto plaſtru przykłádáiąc. Dáiąc mu też tenże korzeń drobno vśiekány z obrokiem. Ták ſie zgoi/ choćiaby go z tymże ſádnem káżdego dniá do iázdy potrzebowáł.

Zábićiu zá żywe koniowi.

Zá żywe zábićie koniowi ták zleczyſz: Gwoźdź wyiąwſzy/ ktorym mu do żywego zábili/ Podrożnikowy kwiát y z pączkiem vtłuc/ y w one ráne nátkáć/ á korzenie drobno pośiekáne z obrokiem mu dáwáć.

Wodká Podrożnikowa.

Aqua cichoracea

TEy do wypalenia czás nąprzyſtoynieyſzy/ śrzodek Máiá. Liśćia z kłączem y z korzeniem pośiekánego wźiąć funtow dwánaśćie: Ná to wody źimney chędogiey ſtudzienney nálać kwart dźieśięć: y z miedźiánego dzbáná zgorzałczánego ze cztery kwarty odćiągnąwſzy/ wypalić. Ták będziemy wodke mieć oſobliwą do pomienionych chorob gorących. A mamy wiedźieć/ (że z tego mieyſcá potrzebnie to przypomnię) iże nie mamy ináczey wodek z ziół chłodzących/ (iákie to ieſt/ y kilká inych przed nim opiſánych/ y po nim ieſcze będą opiſáne) wyćiągáć/ iedno ták/ bo ieſli z Bálneum maris/ álbo powtore lutrowáne będą/ przyrodzenie ſwe chłodzące w ćiepłe odmienią/ y ták pożądánych ſkutkow z nich mieć nie będziemy. Raz tedy rurámi przez źimną wodę máią bydź dyſtylowáne iáko gorzałkę palą/ á nie ináczey.

Iáko wodki palić.

Prágnieniu.

Prágnienie zbytnie z żołądká zápalonego gáśi. Tákże

Trućiznie.

W trućiznách gorących/ wielka ochłodá ſercu bywa.

Żołądkowi.

Żołądkowi boleiącemu z wylania żołći wen: wodki cztery łyżki Podrożnikowey/ Szczerbakowey/ Syropu z octu/ Syrupum acetoſum ſimplicem, po dwu łyżkách/ Syropu z Pigw łyżkę/ to choremu dáway.

Żołtáczce.

Zołtey niemocy ſłuży/ z gorącey przyczyny/ álbo z wylania żołći: wodká Podrożnikowa/ Endiwiey: wodká z pozimkowego zielá: Syrop Podrożnikowy po dwu łyżek/ Syropu kwáśnego z octu łyżká: to dáwáć trunkiem choremu ná czczo y ná noc. Táż wodká Podrożnikowa zwierzchownie vżywána/ bárzo ieſt vżyteczna

Głowie. Sercu. Wątrobie Gárdłu. Czopku.

Głowie/
Sercu/
Wątrobie/ roſpalonym/
Gárdłá zápaleniu/
Języczkowi opuchłemu.

Głowie boleicey z gorącośći.

Roſpaleniu boleſnemu głowy/ tey wodki wźiąć ſześć łyżek/ ták wiele octu winnego oſtrego/ oleyku Rożánego dwá łoty/ álbo łyżki: to vbić wespoł/ á w tym ſowito złożona chuſtkę máczáć/ á ná czoło y ſkronie letnio przykłádáć/ odnawiáiąc ták długo/ ile kroć vſchnie. Toż też

Spániu. Sercu.

Nieſypiáiącym/ ſpánie czyni.

Sercu mdłemu ze zbytniey gorącośći/ wodki tego zielá z ſześć łyżek/ Rożáney cztery/ octu Gwoździkow ogrodnych pełnych/ málmázyey/ álbo winá przednie dobrego ſtárego/ po dwu łyżek: Sándałow/ białego y czerwonego/ tłuczonych/ po kwinćie: Kámfory/ co dźieśięć źiarn ięczmiennych záważy/ Száfránu tłuczonego pięć gran: w tym ſowito Cyndálin máczáć/ álbo ſztuczkę ſzkárłatu/ á ćiepło ná ſerce kłáść/ powtarzáiąc zá káżdym vſchnieniem. Abowiem prędko ſerce mdłe posila/ otrzeźwia/ y z zápalenia wielkiego wychładza.

Aqua stillatitia.

Wodká z kwiećia Podrożnikowego

Z Kwiećia podrożnikowego wyćiągáią niektorzy wodkę bárzo kosztowną y osobliwą dla oczu/ tego czásu gdy ná nawietsze kwitnie/ co bywa pospolićie w Lipcu: kwiát do tego pod południeyszych godzin zbieráiąc/ gdy sie nalepiey roskwitną y otworzą/ z Bálneum maris: potym do tey wodki kwarty/ przydáią dwá łoty suszonego y vtłuczonego tegoż podrożniku kwiećia/ y cáły tydźień dobrze nákrywszy moczą w naczyniu miedźiánym/ y powtore przećiągáią ábo lutruią. Tá

Oczom. Wzroku słábemu. Zasłonó oczu.

Wszelákim dolegliwośćiom oczu służy.
Wzrok osłábiáły/ bystrym czyni.
Bielmá/ páwłoki/ y wszelakie zasłony z nich spadzą/ pusczáiąc iey káżdego dnia raz/ czt ery po kropce álbo dwu.

Vinum picrites & Cichoraceum.

Wino z Cykoriey ábo Podrożniku.

POd Jesień gdy z winnic winá zbieráią/ niektorzy czynią sobie z Podrożniku suszonego wino/ biorąc korzenia tego suszonego dwá funty/ z grubá przetłuczonego/ w sześći gárcową báryłkę z trzasczkámi z lesczyny heblowánymi sypią/ y ná to Moszt słodki leią: po pięći Kśieżycách gdy wykiśe y podstoi sie/ sczáczáią go z lagru/ á báryłkę chedogo wyplokawszy y wysuszywszy znowu leią/ dolewáiąc inym winem dobrym gdźieby niedostawáło/ á żeby wpełni było. do roku trwa tylko.

Drudzy biorą Podrożnikowe źiele y z korzeniem/ y przekłádáią warstwámi trzasczkámi z lesczyny heblowánymi álbo Bukowymi: á naczynie tym źielem suszonym y temi trzasczkámi nápełniwszy/ winem młodym dobrem nápełniáią/ ktorego wytrybowawszy sie/ vżywáią do pomienionych potrzeb.

Extractum Cichoreæ

Extrákt.

MOże być/ y bywa w porządnych Aptekách z suchego korzenia Podrożnikowego/ z liśćia/ z kłącza/ y z kwiećia/ Istność wyćiągniona/ Extráktem Láćinnicy zową/ rownie tym sposobem iáko sie w Piołynie opisáło: Tá wszytkim niedostátkom y chorobom ktorym sámo źiele y z korzeniem służy/ biorąc iey trzećia część kwinty z winem/ álbo z iákim przynależącym sokiem/ álbo z wodką: Tákże z inymi lekárstwy wedle potrzeby y zdánia mądrych lekárzow.

Sirupus extractionis.

Syrop wyćiągniony z Cykorei.

TEn syrop bywa wyćiągniony tym sposobem iáko z Cynámonu/ ktory do tego wszytkiego wielkim bywa rátunkiem do czego sám Podrożnik/ ná raz po łoćie álbo po łyszce z przynależącym sokiem/ álbo z iákimkolwiek inym lekárstwem przystoynym.

Alius ex Succo Cichoreę.

Drugi syrop z soku Podrożnikowego.

SYrop pospolity z Cykorei/ tym sposobem bywa robiony: Biorą soku klárysikowánego trzy funty/ Cukru dwá/ y to wespoł obyczáynie ná węglistym ogniu wárzą szymuiąc/ á przy końcu dowarzánia białkiem od iáiá klárysikuiąc przecedzáią/ y do potrzeb lekárskich chowáią. Ten

Watrobie. Zołtácce. Goraczkom. Gorącym chorobom.

Wątrobie zbytnie goracey y zámuloney.
Zołtey niemocy.
Goraczkom wszystkim. y
Chorobom wszelákim gorącym/ bywa z wielkim pożytkiem vżywany/ rownie iáko z Endiwiey/ biorąc go ná raz trzy álbo cztery łyżki/ z wodą Jęczmienną/ álbo z wodką iáka przynależąca.

Syrupus alius.

Czynią z tegoż źiela inny syrop bárzo osobliwy/ tym sposobem: Biorą Podrożniku álbo Cykorei z korzeniem dwie garśći/ Boraku/ Łocygi/ Wołowego iezyka źioł/ Sczawiku/ Fiołkow Márcowych/ to iest/ brunatnych/ po dobrey garśći. To wszystko drobno pośiekawszy/ y we dwu kwartách wody wárzą do połowice wywrzenia: á przecedźiwszy/ cukru białego dwá funty biorą/ y z nowu wárzą. Ná dowieránu puł łotá Reubárbárum przednie dobrego/ miáłko vtłuczonego/ w węzełek záwiązawszy/ do onego syropu ná nići obdłużney záwieszuią/ dla wyimowánia y pusczánia.

Wątrobie bárzo vżyteczny/ ábowiem ią nie tylko otwiera/ y wychedaża/ ále posila y oczerstwia.

Conserua.

Konfekt z kwiećia Podrożnikowego w cukrze.

Z Kwiećia bárzo wdźięcznego/ ná pozor modrego/ bywa Konfekt z cukrem czyniony/ tym sposobem: Kwiećia Podrożnikowego modrego wźiąć świeżo oskubionego/ y ná desce chedogiey drobno pośiekáć/ á potym w kámiennym moźdźierzu vtłuc: á tłukąc/ tedy owedy cukru po trosze/ áż go trzy częśći wynidą/ przydawáć. Potym do sklenice włożyć/ á ná słońcu iákim niechayby sie długo smáżył. Ten

Sercá posila. Drżeniu sercá. Watrobie. Kolerze y flagmie. Zgadze. Zołądkowi. W gorączkách. Puchlinie. Wnetrznosciom

Mdłemu sercu bywa pośiłkiem y ochłodą.
Drżeniu tákże iego y kołátániu zbytniemu/ z zbytniego vpalenia. Cztwieráiąc.
Wątrobe zámuloną y mdłą pośila/ o-
Kolerę napoły z flágmą wywodźi.
Zgádze służy.
Zapaleniu w żołądku vkłada y gáśi.
W gorączkách vżywány z wielkim rátunkiem bywa.
W poczynáiącey puchlinie.
Wnętrznośćiom wszytkim vpálonym bywa osobliwy.

Condicum.

W cukrze korzenie Podrożnikowe.

NA Wiośne poki w klacze nie wyrośćie/ bo tego czásu moc śiwa ma wzupelni: ochedożywszy go z wierzchu náprzod/ potym drzeń z niego po wyimowáć/ y pokraiác wedlug vpodobánia/ á wárzyć w wodźie/ włożywszy cukru chedogiego ileby śie zdáło bydź potrzeba/ y ták wárzyć ná wolnym ogniu weglistym/ áż do zgesczenia cukru/ potym rożáney wodki przedniey z kwáterke/ y z nowu wárzyć/ áż zgestnieie cukier iáko Syrop. Tákże dáleko lepsze bywa/ á niżli co pospolićie w zwyczáiu iest/ y to pilnie do potrzeby chowáia/ do roku trwa.

Sol.

SOl z tego źiela z korzenia/ z klacza/ z liścia y z kwiecia suszonego bywa robiona iáko śie w piolynu opisáło. Tab.

Do záchowánia wzroku sluży.

Watrobie zápaloney.

Puchlinie/ wielkim á známienitym bywa rátunkiem/ vżywáiac iey od kilku gron/ áż do szostey cześci kwinty z ieyże wodka/ ábo z sokiem/ badź ktorego inego źiela przynależącego sokiem z wodka/ z syropem/ z lekwarzem/ z konfektem/ z pigulámi. A nietylko do tych tu pomienionych dolegliwośći/ ále do wielu inych/ o ktorych w tym Rozdziále przypomnieliśmy.

Wzroku bystremu. Watrobie. Puchlinie.

Brodawnik Podrożnik/ Rozdział 101.

Cichoreum verucosum, Zacinthas, Chondrilla Græca.

Wartzkraut/ Griechsch/ Chondrillen kraut.

IEst Podrożnik inny/ który Láćinnicy Cichoreũ Verrucosum zowią/ ábo Zacintham: My Brodawnikiem. Liście ma Podrożnikowe, iedno ostrzeysze/ y nie ták szczerbáto wykrawáne. Pret álbo klacze kokietné podczás dluższe/ cienkie/ á przyostrzeyszym. W wierzchu kwiát żólty/ iáko ná Mleczu/ który gdy okwitnie/ naśienie w glówkach nieiákich zostáie/ czarnáwe/ ábo ciemnoszare/ glówki obdlużné á stryfiaste. Korzeń podobny dźikiey Rzepie/ abo Kolnikowi polnemu/ z wielu drobnych odnożek.

Mieysce.

Rośćie po polach/ na miedzach/ w koncu zbóż/ przy plotach/ párkánach. Niegdźie bywa dla potrzeb lekárskich w ogrodach flancowány, ábo w donicách sadzony: w Grecyey zwlaszcza w Zacynćie, zkad do Wloskiey źiemie naprzód przynieśiony iest/ przedniey dobroći.

Przyrodzenie. Moc y Skutki.

DZiwna moc tego źiela/ iż zá iednym rázem vżywáiac liśćia miásto sáláty przyprawnego/ z ćiálá brodawki spadza. Toż też nasienie czyni przez trzy dni go piiac/ po wieczerzy kládac śie spáć/ po kwinćie ná raz.

Brodawki do iednego rázu spadza.

Od wśćieklego psá obrážonym/ bywa osobliwym lekárstwem/ wárzac go/ á polewke te piiac/ y ráne nia wymywáiac. To w Hiszpániey lekárstwo w pospolitym iest vżywániu/ w tákowym przypadku. Károl. Klusi.

Od psá wśćieklego vkašonym.

Rozsądek

DRudzy Ziołopisowie to ziele miedzy kozie Mlecze kłádą / pierwszym kozim Mleczem Dyoszkoridowym mienią go bydź/ ále sie mylą: bo Dyoszkorydow Mlecz kwiátu modrego/ á Brodawnik żołtego: Liściem tákże rożny od koziego Mleczá/ y owszem by mnieysze/ mieksze/ tákże kwiát gdźieby wietszy miał/ byłby ták Podrożnikowi podobny/ żeby iednego od drugiego trudno rozeznáć.

Podrożnik Turecki álbo Cárogrodzki.

Cichoreum Constantinopolitanum, & Bulbosum Cichoreum, Seris longifolia.

TEN nietylko w Turcéch / ále y w Podolskich polách / y ná Pokuciu nie skapo sie go znayduie. Liśćia też sczerbáto wykrawánego / ále nie głeboko / nád inné Podrożniki/ tákże y Mlécze/ dłuższégo. Ná pálec wielki wszerz / ná koncach spiczásto záostrzóne / zewszad po źiemi sie rozśćieláiące / á drugie náchylone stoią. A ktore są we śrzodku / z tych kilká prosto wzgóre sie wznoszą. Prątkow tákże trzy / cztery / á podczás y wiecey wychodźi: ná trzy dłonie / podczas na stope / y ná łokieć wysoczkich / oblich / y ndłych. w wierzchu tych / kwiećie żołte / geste / ktore iáko predko dozrzeie / záraz sie obráca w pierze: y ták potym wespoł z swoim onym naśieniem obdłużnym / po powietrzu sie rozlátuie. Korzonkow ma wiele / Złotógłowowym bárzo podobnych / ná pálec miąższych / ogonkowátych: zwierzchu czarne / á zás wewnątrz białe / mieśiste / ále gebczyste y bárzo rzadkie / okwićie w sobie máiące mleczu / szárawego / lipkiego / y kliowátociągnącego. Ten gdy zeschnie / lisowáćieie / á ná ostátek poczernieie. Ziele we wszystkich swoich cześćiách smaku słodnieiącégo iest / iáko y Koźi Mlecz pierwszy. Sok miernie zátwierdza: zapáchu nie ma żadnego.

Mieysce

Rośćie w Grecyey y w Trácyey ná łąkách: rośćie y nágorach / y ná págorkách źielistych/ á niebu otworzystych.

Przyrodzenie.

y Skutki.

Ten Podrożnik / tákichże iest skutkow / y tákiegoż przyrodzenia / ktorego Podrożnik nász.

Koźi Cycek / álbo Mlecz Koźi/ Rozdźiał 102.

Chondrilla.

Condrillen / Klein Sonnenwurbell / Blauw Condrillen.

KOźiego Mleczu / kilká rodzáiow znáyduiemy. Dioszkorydes tylko dwá kłádźie: Jednákże té wszystkie / liśćiem / á kwiátem są miedzy sobą rożne: skutkámi

ſkutkámi bynamniey. A ſą z pokolenia Podrożnikow y Szczerbakow.

Koźi Mlécz pierwſzy.

Chondrilla cærulea.

Pierwſzy / ktory też Dioſkorides naprzod położył / Cykorei / to ieſt / Podrożnikowi podobny / máiąc liśćie / pręt / y kwiát iáko v Cykorei / tylko drobnieyſze w tym wſzyſtkim. Kwiátu modrego. Przy rozczkách tego źiela znaydnie ſię v ſpodku żywicá biała / iákoby Máſtyká / wielkośći Bobowey. Korzeń biały / iáko v Cykorei / tylko krotſzy / pełny tákże mleczu / iáko y ſamo źiele. Smáku bárziey gorzkiego / á niż Podrożnik.

Chondrilla alba. Weiſz Kondrillen oder

Drugi / ktory Céſárſkim tránkiem názywáią / ma liśćie długie / tákże iáko y pierwſzy / iedno cieńſze / węzſze / y iákoby ogłodáńſze / y głęboko aż do ſamego źiebrá wykroioné / po źiemi ſię rozkłádáiące: kłącza obłego / mlecza pełnégo.

Klein weiſz ſonnewurtz.

Koźi Mlécz wtory.

Korzenia cieńſzego y mnieyſzego / niżeli v Cykoriey / ábo v białego Mléczu / żołtáwy / długi / ſłodki / y do vżywánia chętliwy. Kwiátu białégo.

Chōdrilla mar et latifolia. Groſz Kondrillen kraut mitt breiten bletter.

Trzeći / mało co od pierwſzego rożny / iedno liśćia ſzerſzego / á nie ták głęboko ſczerbátego. Korzenia y kłącza więtſzego: kwiátu modrego / iáko y pierwſzy / ábo Podrożnik płonny: we wſzytkim tym źielu / mlecznego ſoka obfitość. Smáku bárzo gorzkiego.

Chōdrilla purpurea Narbonen: Hiſpanica Crupina chōdrilla. Hiſpaniſz Kondryllen.

Czwarty / korzenia odnożyſtégo / białego. Liśćia mięſzego / mocnego / tucznego / twárdégo / długiégo / trwálego / y ná wiele innych liſteczkow wykroiem ſwoim rozdźielony / y bárzo głęboko

ſczerbáty /

sczerbáty / á po kráiách zębkowány. Kłączém pierwszym podobny/ ktoré ná pultory stopy/ ábo ná łokieć wzwysz wyrasta / gáłąstkowáté. Kwiátu rumiánégo/ z głowki lupinowátéy roskwitáiącego. Z tego potym naśienie gládkie/ ciemnoszáre/ ábo czárnáwe/ lśniące/ podobne krokosowemu naśieniu : ná wierzchu máiąc szczoteczki. smák to ziele ma gorzki : á zowią go Koźim mlécżem Hiszpáńskim.

5. Chondrilla lutea. Geel Kondrillen. Geelweg sonnen wubel.

Piąty/ korzeniá długiego/ miękiégo/ białégo/ y soku pełnégo. Liśćie długié/ poniekąd Podrożnikowemu podobné/ iedno głębiéy wykroioné y szerzey/ á ná wiele inych liszteczkow rozdzielony / po ziemi sie rozśćieláiące. Kłącza łokietnego/ obłego/ á mléczu pełnégo y obfitégo : przy wierzchu kilká gáłąszeczek puszczáiąc : w wierzchu z pączkow kwiát żołty, drobnieyszy podrożnikowego. Smáku to ziele iest gorzkostodkiego.

6. Chondrilla iuncea vel viminea aruensis. Acker Kondrillá Binczeichteg Kondryllen.

Szosty/ ma białe/ drobne/ chrostowáte / á twárde korzenie / soku mlecznégo pełné. Liśćia od spodku Podrożnikowemu podobnégo / iedno drobnieyszégo y miększégo. Té tákże iáko drugich ná źiemi leżą / á w krotkim czáśie od ćiepłá słonecznego schną/ y wniwecz śie obrácáią : y zátym rozumieią niektorzy, że liśćia nie máią. Z korzeniá puszcza sie nie mało kłącza / á ná tym odnożek od dołu ku górze nie máło / ná ktorych wszędy śpiczek miásto liśćia niemáło rozdźielnych. W wierzchu rożczek kwiáteczki białe / drobné / mszysté : Té potym w pérz po powietrzu sie rozlátuią y rozmnożą. Też to ziele pełné soku mleczástego/ smáku gorzkiégo.

7. Chondrilla altera Dioscoridis Chondrilla minna Rotunda vel bulbosa Theoph. Meer Kondrillen vo Zolechter Kondrillen. xi.8.

Siodmy/ korzonkow wiele ćienkich/ á obdłużnych y tám y sám w źiemi rospuszcza : ná koncách tych / są iákoby iąderká ábo orzeszki/ ná nitkach wiszące. Té orzeszki z wierzchu ciemnoćielistey są bárwy/ białe wewnątrz. Liśćia drobnégo ná długich stopkach : kłącza ćienkiego na piądź wzwysz. Kwiátu żołtégo/ ktory tákże iáko y inne perzem śie rozlátuie. A ten iest wtory Dioskoridow Mlecz kozi.

Zá osmy liczą ten/ ktorysmy iuż pod imieniem Brodawniká wyższey opisáli.

Miéysce.

Pierwszy y trzeci, rosną ná rolach płonnych / y przez czás długi odłogiem leżących / przy drogach y śćieszkách / nád wąwozmi / ná łąkach, ná gruntách gliniástych / y ná pagorkách. Drugi kwiátu białego, ktory Césárskim tránkiem zowiemy/ ná rolách sprawnych/ iłowatych gruntach/ tłustych : w ogrodach flancowanych. Ale ten nam tu nie znaiomy/ bo cudzoziemski. Czwarty cudzoziemski tákże iest : w Hiszpániey y w zachodnich stronach á ćiepłych pospolitszy. Piąty y Szosty ná pagorkach / ná łąkách / ná wyprawnych y nawoźnych rolách : też miedzy zbożem sie niegdźie znáyduią. Siodmy / we Francyey / pospolity. Tákże przy morzu w legach : nam tu nieznáiomym gośćiem. O osmym śie wyszey ná swym mieysću iuż powiedziało.

Przyrodzenie.

Jednégo są przyrodzenia z Mleczámi y z Podrożnikámi : oprocz / że té więtszą máią skłonność do wysuszánia : mogą iednak ná mieysce Cykoriey płonney y dźikiey bydź bráne y używáne.

Moc y Skutki.

Trucizne. Jad y trucizne iászczurcza y inych bestiy iádowitych zćiáłá wywodzi Mlecz kozi ták kwiátu modrego iáko białego/ w winie wárzony/ á trunkiem vżywány.

Biegunkom. Ciekaczki záwćiąga/ sok wszytkich Mleczow z winem wárzony/ álbo sam tylko vżywány.

Zmázom y plánom ná twárzy. Zmázy wszeláktie ná ćiele będące śćiera y wychędaza / ziele z korzeniem swym wespoł tłuczone/ miodu y Sáletry przydawszy/ kołaczki porobić/ vsuszyć/ á tym ie náćieráć.

Zywicá tego źiela.

Gummi Chondrillę. Zywicá ktora sie ná kłaczu iego przy gáłąśkách sádźi/zapáchu ácz przykrego/iednák Pan Bog wszechmogący niechćiał y tey mieć bez osobliwych skutkow: Tá czyśćienie Miesieczne pániom záwćiągnione pobudza y wywodzi / w łono osobliwie wpráwiona. Dios.

Miesiączne wzbudza. Tákże z Mirrha vtárta/ á w węzełku ná kształt oliwki w otwor łoná puszczona/ toż czyni. Dios.

Włosom pod powiekę pod winionym. Táż żywicá włosy pod powieki záwinione wypraszcza/ poćieráiąc nią álbo posypuiąc/ y pomázuiąc: Toż sok tego źiela z korzenia czyni/ biorąc go ná szpilkę/ á ná tákowe włosy podwinione wywroćiwszy powieki pusczány.

Kołaczki ábo troćiczki. Kołaczki z niego porobione z miodem á z Sáletrą (o czym sie troche wyszszey powiedźiało) brwi zdobia : ábowiem włosy w nich zmierzwione pieknie muszcze : ále włosom pod powieki podwinionym nalepiey słuzy.

Mleczu Koźiego wtorego skutki Dioszkorydowego / ktory tu ostatnim położony.

Zołądek strawny czyni. Liśćie to y kłacze / ma zwarzáiącą moc: Przeto żołądkowi osłábiálemu w trawieniu pokármow iest vżyteczny/ w winie wárzony/ á pity.

Włosom pod powiekę pod winionym. Sok też korzenia iego/ do niczego nie iest vżyteczny tylko włosom podwinionym pod powieki y oczy psuiącym/ maczáiąc koniec szpilki/ á rozprowadzáiąc ie.

Kaduku. Kaduk álbo padáiąca niemoc leczy.

Rozsądek.

Te kozie Mlecze drudzy Sezerbakámi miánuią álbo Endywią/ przeto że iednego sa z sobą przyrodzenia/ tylko że te sa smáku gorzkiego więcey niżli Endywia/ y przeto też bárźiey wysuszáią. Gál. Eginetá.

Prośienicznik/ ábo Prośiennik / Swini Mlecz leśny máły/ Rozdźiał 103.

Hypochœris, & Hyppochæris Porcellia.

Ferckleinkraut.

Mlecz Swini leśny / ktory zowiemy Prośienikiem / y Cykorya świnia : ma korzonki cienkie / długie/ z niewiela odnożek. z wierzchu száre/ á wewnątrz białe. Smaku nie nagorszego / choćia gorzkáwe. Liśćie ku Podrożniku plonnemu nieiákokolwiek podobné/ iedno iże nie ták iáko on głęboko rostroione : właśnieysze do Tureckiego Podrożniku / iedno dáleko mnieysze. Te kołem iákoby w cerkiel iáki ná źiemi leżą rozesłáné. Prątkow czterzy ábo pieć wydáie oblich / gładkich / y cienkich/ ledwie ná ieden kroczek wzwyż : á ku wierzchu ná gałąski rozdźielone / bez listeczkow. Ná wierzchu tych pączki / álbo głowki stryfiáte. Z tych wykwitáią kwiatki żołte/ iáko ná Mniszku źiela/ iedno iż troche drobnieysze.

Miejsce

Rośćie to źiołeczko w leśiech przerzedzonych / gdźie promienie słoneczne przestrono przechodzą / ná gruntách piaszczystych / tákże y trawnych.

Przyro-

Przyrodzenie.

Sam smák tego źiela to pokázuie/ że iest przyrodzenia chłodząceго y wysußáiącego : iednák nie tak potężnie/ iáko Podrożnik nász/ otwiera.

Moc y skutki

Do potrzeb lekárskich/ tákże może bydź vżywány iáko Sczerbak y Podrożnik.

Do stołowego vżywánia ták sáłata iáko iárzyna/ przyiemnieyßy bywa ániżli Cikorea.

Do vżywánia stołowego.

Prośniczká/ álbo Prośinká/ Rozdźiał 104.

Hyoseris, Intyb: porcina, Seris porcina.

Klein Ferckleпkraut.

Dwoiákiego rodzáiu Prośieniczká iest od nas názwána/ wietßa y mnieyßa : Pierwßá ábo wietßa / korzonkow máłych ćienkich/y długich/ z niewiela odnożek. Listeczkow ośm ábo dźiewieć/ tylko dáleko mnieyßych y drobnieyßych / niżeli Prośienik ma / z ßczerbinámi dwiemá ábo ze trzemá miálkimi. Ze śrzodku tych/ wyrastáią dwá/ trzy/podcząs y cztéry rószczki oble / ćienkie / á wewnątrz czcze / á bez liśćia / gołe / v wierzchu rozsocháté. Ná tych kwiateczki drobné / mąßáste / żołté / z głowek / ábo z pączkow okrągłych kwitnące: ktoré śie rychło w wełniste pérzenie białe obracá y rozlátuie. To źiołko wydáie z śiebie sok biały / iáko inne Mlecze. Smáku gorzkáwego / iáko y Prośienik.

Druga / álbo mnieyßa / korzonkow krotßych / ále mießzyßych / niżeli pierwßa : z wiela odnożek. Liśćia wezßego / ále dłuzßego / od wyżßey pomienionego kosmátego / á po źiemi śie rozśćieláiącégo. Ze śrzodku tych wyrastáią prąteczki / ná dobry pálec wzwyß / ćienkie: dwá ábo trzy v wierzchu ma rosoßki: á ná wierzchu tych / kwiateczki żołté / pełné , málo nie we dwoynasób wietße / á niżeli v pierwßégo. Smáku tákże gorzkawégo.

Mieysce.

Obie rosną pospolićie w leśiech przerzedzonych , ná gruntach piaßczystych / trawnych , á słoncu otworzystych / przy drógách : Rośćie y po zapłotkách/ gdźie źiemia piaskowáta.

Przyrodzenie

Oboiá ták máła iáko y wietßa / chłodzącégo y wysußáiącégo iest przyrodzenia , co smak ich gorzkáwy znáczy : rownie iáko y Prośienik/ wyßey opisany / ktory Hypochæris od Theofrástá y Piliniußá iest názwány.

Mocy Skutki.

O Skutkách tych źiołek niemamy co wiele pisáć/bo w máłey niemal v wßytkich/ y sámych Ziołopisow sa znáiomośći : przeto też máło á práwie nic o ich skutkách nam zostáwili : oprocz że do vżywánia stołowego/ zwłasczá do sáłaty z nieposlednia przyiemnośćia smáku przychadza.

Do vżywánia stołowego.

Moga też bydź ná mieysce Endywiey/ Podrożniku/ y kozich Mleczow/ do lekarstw bespiecznie vżywane.

Podmiot.

Rány dźiwnie osobliwie Prosieniczká goi/ tłukąc świeżozielona á przykłádáiąc. Plin.

Rány goi

Jástrzebiec/ Rozdział 105.

Accipitrina, Hieracium, & Sonchites Dioſ. Lactuca ſylueſtris, Aſpideium.

Habichkraut/ Habichslattich.

TEgo źiela Jáſtrzebcu / kilkánaśćie ieſt rodzáiów: iedno od drugich liśćia wielkośćią / ſzerokośćią / wąſkośćią / glebokim ábo miálkim wykroiem: oſtrośćią, gládkośćią / koſmátośćią: Tákże kwiátem żoltym / modrym / białym: Korzenia też wielkośćią / drobnośćią / miąſzośćią / długośćią / krótkośćią ſą od śiebie różne: ſkutkámi bynamniey. Z tych tylko dwá Dioſkorides wſpomina / wielki y máły: ábo oſtry y mieki. Wielki / klącza ieſt niemálego / oſtrego / rumiánego / ośćiſtego / we wnatrz czczy. Liśćia długiego / ſzeroko y gleboko wykroionego. Mleczowi podobny, ku wierzchu gáłezíſty / z których papie álbo głowki obdłużne wyraſtáią: Z tych potym kwiát żołty. Sóku białego pełny iáko mleko / ták w korzeniu / który ma tylko ieden ſczegulny proſty / ná piądź wzdłuż / á ná máły pálec wzmiąſz: iáko w klączu y liśćiu. Owa ieſt dźikiey Loczydze podobny.

Hieraciũ minus. Mnieyſzy Jáſtrzebiec Klein habich kraut.

Jáſtrzebiec mnieyſzy / Cykoriey rowny y podobny: tylko liſtu oſtrzeyſzego od pierwſzego: około tákże wykrawáne proſtym łabrem. Klącza ćienkiego / źielonégo / y przyoſtrzeyſzym. Ná wierzchu kwiát żołty / kołem roſtoczony / iáko y w wielkim / ná kſztałt Mléczowych: że gdy śie ſtárzeią / w mchówym perzeniu po powietrzu śie rozwiewa. Korzenia ćienkiego geſto rópietégo / á od ſpodku iákoby vkoſonégo / ábo vgniełego / podobienſtwem korzenia Czártowégo źiebrá.

Przypomnie ieſcze niektóre kſztałtem od śiebie rożnieyſze, dla ſnádnieyſzégo ich poznánia y miánowánia: W tym tedy rzedźie ieſt-

3. Hieraciũ nigrum Czarny Jáſtrzebiec. ſchwártz habich kraut.

Trzeći: Jáſtrzebiec czarny máiąc wielkość korzonków drobnych/ ćienkich / roſpitych: Liśćia długiégo / ſpiczáſtozáoſtrzonégo / ćiemnoźielonégo / ná wiele długich cynków poroſtrawány y rozdźielony / máło niekſztaltem Wroniey nogi źiela: tylko że weżſzé / y dłużſzé té ſą. Klącza oblégo / którégo poſpolićie z korzeniá cztéry ábo piec wypuſcza: v wierzchu ná troie śie rozdźieláią. Ná wierzchu kwiatki żołte kołem roſtoczoné. Té tákże zá czáſem perzem śie po powietrzu rozlatuią.

4. Lactula leporina Záiecza ſáłatá. Hoſen lattich.

Czwarty niſki, ná ſtope wzwyſz / koronków ma wielkość ćienkich / drobnych. Liśćia tym ſpoſobem, iáko máły Jáſtrzebiec wykroionego / wſzákże mieley. Té kołem roztoczoné po źiemi śie kłádą. Róśćzki ćienkie / oble / gáłąſkowáte: á v ſpodku káżdey liſteczek podługowáty wąſki: podczás drugi mnieyſzy przy nim. Ná wierzchu tych ro zdże k bywáią okrągłe kwiateczki żołté.

5. Hieraciũ apaceũ.

Piąty, krótkiego korzonká z wielą drobnych á ćienkich odnożek. Liśćia podobnego Popieygłowce álbo Pápáwie: iedno że glebiey / weżey / ćieśniey y oſtrzey ſą wykrawáne. Do tego nie ták náchylone / ále ſą proſtſze liśćie / długie / wąſkie / y záoſtrzone ábo ſpiczáſte / po źiemi leżąc. Praći-

kow

ków z korzenia cztery abo pięć/ cienkich/ gładkich/ oblich/ pochodzi/ na stopę abo na pultory piędzi wzwyż.

6. Hieraciū Lutibaium. Wegwárt habich Kraut.

Szosty ma niemało korzenia/ od iednego odnożek miąższych wiele rozkrzewionych. Liścia Podróżnikowi Konstántynopolitánskiemu/ ábo Tureckiemu podobne/ tylko szersze á krotsze/ y ná końcách swych tępsze/ welnianką barzo subtelną powleczone. Prątki ábo rósczki/ ktorych z ktorzenia cztery abo pięć pochodzi/ oble/ ná stopę wzwyż: Té tákże ná wierzchu dwie álbo trzy odnóżki máią. Kwiátu żółtego y nie málego. Násienia z inemi podobnego.

7. Hieraciū macrorhizon.

Siódmy korzenia ná pálec wzmiąż/ á ná stopę wzdłuż, podczás dłuższy: odnóżek nád cztery/ abo pięć więcey nie miewa: zwierzchu száráwé/ wewnątrz białe/gorzkiego/ sczmiącego/ y cierpkiego smaku/ iáko y wyższey opisane. Liście kolem po ziemi roskłáda sie/ mnieysze/ krótsze/ y węższe/ od przedniego: dwiemá tylko ábo trzema wykroiami/ ná ksztalt liścia dębowego wykrawane. Klącza cienkiego/ gładkiego, bez listeczków: przy wierzchu trzy ábo cztery gáłązeczki máiąc/ pod ktorémi po iednym listeczku málym y prostym: w wierzchu żołte kwiecie/ mszyste/ iáko v Pápáwy/ iedno drobnieysze/ ktore też potym w pérze sie po powietrzu rozlátuią.

8. Hieraciū Phlomoides. Jástrzębiec kosmáty ábo welnisty. Wall habichkraut.

Osmy korzenia ná pálec miąższego/ zwierzchu czarnáwy/ wewnątrz soku białego pełny. Liścia szerokiego/ długiego/ miękko welnistego/ iáko Dziewanny liście/ tylko mnieysze, á na końcach tępsze niżli v Dziewanny: w Máiu ten pospolicie sie z ziemie pokazuie. Klącza miąższego, oblego/ cczęgo/ y kosmatego/ v wierzchu máiąc dwie abo trzy gáłązki: pod ktoremi po listeczku malym a wel nistym. Ná wierzchu blado żołté kwiecie pełne/ kolem rozłożoné/ z głowki kosmatey wychodzi/ zapachu wdzięcznego. Z tego potym naśienie odłużné/ czarnáwe bywa/ iáko szczoteczki iákie/ ktore że sie w welniste perze obrácáią/ tákże iáko y inne po powietrzu sie rozlatuie.

9. Hieraciū lutybaceum asperum. Rauch wegwártenhabichkraut.

Dziewiąty/ z iednego korzenia wiele sie inych pusczá/ z niewielą odnożek drobnych/ biały/ smáku iáko y inne gorzkiego. Liścia długiego/ wąskiego/ ościsto ząbkowánego/ kosmatego. Klącza oblego/ kosmatego/ y gáłąskówátego: przy ktorych v spodku/ káżdy list innemu swego rodzáiu podobny wyrasta: od tego záś dwie roszcce málé pochodzą. Kwiát sowitego rzędu kolem sie rozstácza/ żołty z kosmátey głowki.

10. Hieraciū Nanbon n Borboniſch habichkraut.

Dziesiąty/ białego korzenia/ od ktorego też odnożki iemu podobne pochodzą krzywe/ máiąc drobnych niewiele. Liścia długiego/ wąskiego ná pálec/ we troie po krá iach zlekká karbowanego. Rózgi kilka z korzenia wzwyż ná stopę podczas wyższe/ po dwu/ ábo po trzech gałązeczek ku wierzchu maiąc: przy ktorych spodku po listku iednym wyrasta. Ná wierzchu tych gałożek kwiát żołty z pączkow oblich á spiczastych wykwita: potych małe oble strączki/ iáko rożki/ ktore maią ksztalt palcow v ptaszych nog, abo Rakowych. A w tych iest naśienie barzo drobne.

11. Hieraciū chondrillides.

Jedenasty/ korzenia ná mały palec miąższego/ á mało też co na pa-

lec dłuższego z gestemi odnóżkami. Liścia podobnégo liściu koziego cicku/ ábo Mléczu/ kwiátu modrégo/ żółtégo/ iáko inné pomienioné Jástrzebce.

12. Hieracium latifolium mõtanũ. Jástrzebiec gorny pierwszy. Breyt habichkraut 1.

Dwánasty/ korzeń ma ná pálec wzdłuż, á wzmiesz ná máły pálec/ z niewiela białych odnóżek cienkich/ które tákże z siebie odnóżki cieńsze pusczáią mléczysté, y soku pełné. smáku gorzkiégo: liścia szérokiégo/ długiego/ kedzierzawégo, ábo ráczey ląkotką záłomionych kraiow/ siwobiałé, wełnisto kosmáté/ á do żołtego wołowégo iezyká podobnego: tylko że to wedwoynasob szersze zwłascza odspodnie/ ná krótkich stopkách/ y kłącza swego nie ták obeymuiące/ iáko Wołowy iezyk żołty. W Czerwcu ze śrzodku puscza kłącze ná pułtory piedzi wzwysz/ tákże iáko liście/ kosmato ostre: dwie v wierzchu ábo trzy gałąski máiąc. ná tych głowki miąższe/ z wiela listkow ostrokosmatych złożoné/ z ktorych w Lipcu z siebie kwiát żołty y pełny wydáią/ wszysté: ktore dojrzawszy/ y z swym naśieniem czarnáwym po powietrzu sie roznoszą. To ziele pełne soku mlécznego.

13. Hieraciũ latifoliũ mõtanũ 2. Jástrzebiec gorny wtory Breyt habichkraut 2.

Trzynasty/ korzenia szarégo/ z wiela drobnych y cienkich odnóżek. Liście z korzenia pochodzace są wąskie áż do połowice/ wykárbowanim y wykroiem okrągłym y miałkim. Máią szerz ná trzy palce/ ná koncach spiczasto záostrzoné/ ciemno zielone/ barzo cienkie/ y miekie/ ná krotkich stopkách/ zwłascza z korzenia sie pusczaiące: á ktoré po kłączu/ to sie go obeymuie y obłapia/ iáko sczawik rożdżek swych. Kłącza miąższego/ soku iáko y liście pełnego białego. Od śrzodku áż do wierzchu gáłąski puscza/ po ktorym tákże listeczki iákoby przyháftowáné. Té zás inné odnóżki z siebie wydáią w wierzchu głowki z kwiátem blado żółtym/ kołem rozłożone/ pełne/ ktore potym iáko inné Jastrzebce obróciwszy sie w wełnisté pérze/ po powietrzu sie rozlátuią.

14. Hieraciũ latifoliũ mõtanũ. 3. Jástrzebiec gorny trzeci. Breyt habichkraut 3.

Czternasty/ równy we wszem trzynastému/ ták korzeniem iáko liściem y kwieciem: tylko że we wszytkim mnieyszy y drobnieyszy: ále wszytek ksztáłt przedniego Jástrzebcá.

15. Hieraciũ sabandũ velmontanũ angustifolium. Jástrzebiec gorny węskiego listy.

Pietnasty/ korzenie drobné/ rozpierzchłe/ białé ma/ podobné Jástrzebcowi wielkiemu gornemu z szerokim liściem. Kłącza obłego/ y troche rumiánego v spodku. Ná łokieć/ podczás y wyższe/ od dołu áż do wierzchu długim y szerokim liściem zielonym obsadzone/ máiąc szerzą ná pálec/ á po kráiach dwiemá ábo trzemá kárbikami nákrawáné. Kłącze przy wierzchu gałąskowáte/ ná tych kwiatki żółte/ ktoré potym pérzeniem sie rozlátuie.

16. Hieraciũ angustifolium, 2. Habichkraut mit schmalen bletter.

Szesnasty/ ma korzeń ná pálec wzmiąsz/ z niewielą odnóżek drobnych/ czarnáwy/ rozdzieláiąc sie ná dwá ábo ná trzy wierzchy: z ktorego kąždego sześć/ śiedm/ podczás y ośm listeczków długich/ wełnisto szarych puscza sie. Miedzy temi z kąždego wierzchu korzeniá/ po iednym prąciku oblim gładkim/ bez liścia y odnóżek pochodzi ná piądź wzwysz. W wierzchu tych/ przyschodzie Máiá/ ieden tylko kwiát żółty pełny wykwita. Z tego naśienie podługowate czarné/ miedzy wełną w obdłużnych głowkach/ ktoré otworzywszy śie/ wiatr y tam y sam z wełną po powietrzu roznośi.

17. Hieraciũ mõtanũ angustifoliũ intybaceũ. Bergweg warten habichkraut mit schmalen bletter.

Siedmnasty/ korzenia iest miąższego/ sękowatégo/ y krzywego/ z wiela drobnych korzonkow/ cienkich/ miałko w ziemi leży na palec

w glębią/

Hieraciũ montanum angustifoliũ intybaceum.

Bergweg warten habich krant mit schmal bletter.

w glebią, ná kilká wierzchów sie dźieląc/ z ktorych liśćie długie / wąskie/ około brzegow miálko / iáko v Podrożniku wykroioné: á dáleko węższe/ nizli v Podrożniku Konstántynopolskiego: káżdy máiąc przez wszystek wzdłuż śrzodkiem żiebro miąższe, té są bárzo subtelnémi wełniankámi powleczoné. Z káżdego wierzchu korzeniá / dwá ábo trzy prety ćienkie oble / gládkié / ccze we wnątrz. ná piądź wzwysz wyrastáią: á z każdégo ieden kwiát żołty pełny wychodźi. Potym naśienie podługowáte/ száre/ lekkie/ które tákże iáko inne wiatr po powietrzu rozności y z perzeniem.

18. Hieraciũ Echioides.

Żołty wołowy iezyk.

Gel och sen zung

Osmnasty y ostátni Jástrzebiec / korzeniá ná pálec wzmiąsz/ z wielą drobnych y ćienkich odnożek. Liśćia podobnego liśćiu dwunastego Jastrzebcá / tylko że te we śrzodku są sczuple / á iáko liśćie sczotek ostre y ośćiste. Tákże klącze. Kwiátu żółtego / podobnego Jastrzebcá małego: z tych potym naśienie obdłużne głowczaste.

Mieysce.

1. 2. Pierwszy y Wtory / rośćie ná płoninach / págorkach trawnych y górách żielistych / ná winnicach / ná mieyscach iáłowych y niewypráwnych / ná łąkach suchych. 3. Trzeći w ogrodach trawistych/ pod sady/ w cieniach miedzy trawą. 4. Czwarty miedzy zbożem rad sie znáyduie / ná polách wyschłych. 5. Piąty ná polách odłogiem leżących trawnych / y ná łąkách miedzy lasy y dąbrowami bedących. 6. Tamże szosty rad sie znayduie/ 7. y śiodmy. 8. Osmy ná łąkach suchych żielistych. 9. Dziewiąty/ na polách dźikich. 10. Dźieśiąty / ná miedzach miedzy zbożem / w koncu 11. ról wypráwnych. Jedenasty we krzách y w dąbrowách. á ten przez wszytko láto kwitnie. 12. Dwunasty/ ná wierzchach gór żielistych y wysokich. 13. Trzynasty, ná mieyscach wilgotnych y łąkách trawistych. Ná tychże mieyscach znáyduie sie 14. czternasty. 15. Pietnasty/ w krzewinách trawnych y w dąbrowách żielistych. 16. Támże szesnasty/ 17. y śiedmnasty. 18. Osmnasty w ogrodách pánskich bywa śiany.

Przyrodzenie.

Pierwszy iest przyrodzenia Mléczowégo to iest, chłodźi y suszy we wtórym stopniu / máiąc skromną y mierną ćierpkość w sobie.

Mnieyszy y inné szesnaśćie / máią coś gorzkośći w sobie.

Jednák osmnasty / ma śrzodek, ábo śrzedniego iest przyrodzenia / miedzy Wołowym iezykiem/ á Jástrzebcámi.

Mocy skutki.

Zbytnicy goracosci żołądká. Albo Gryżieniu w nim/ z kolery weń wylaney/ sok ze swieżego Jástrzebcá wyżety/ á ná czo łyszkę z ośm trunkiem vżywány/ wielki mu rátunek dáie. Dios.

Żołądkowi gorącemu. Gryżieniu w żołądku.

Zywot odmiekcza y stolce czyni/ badź z łoza vżywány/badź sam piiąc. Tenże.

Ostrość y gorącość moczu vśmierza/ tenże sok piiąc. Dios.

Moczu gorącemu.

Wątroby gorącość zbytnią wychładza.

Wątrobie.

Zámulenie iey otwiera/ y wszelákie niedostátki y choroby iey ztąd pochodzące odpądza/ sok tenże z winem piiąc.

Od wężow/ y wszelákiey iney gádźiny iádowitey vsczknionym/ z winem go piiąc/ osobliwym bywa lekárstwem.

Od gádźiny obráżonym.

Liśćie tákże iego z wierzchołkámi tegoż żiela/ w popiele żarzystym párzone y vtárte/ á z octem trunkiem dawáne/ iest rátunkiem.

Jád páieczy / álbo páiąká ktoby wypił : Tenże sok/ álbo sámo żiele vtárte/ z winem w trunku vżywáne z octem nápoły / bywa rátunkiem.

Jádu páieczemu.

Toż proch z suchego żiela/ co namieley vtárty/ á po kwincie álbo po pułtory z wodą trunkiem przyiety/ czyni. Tab.

Wzroku ćiemnemu y ostábiáłemu.

Wzroku ćiemnemu.

páwłokom y zasłonom/ błonkom/ y

Zasłonę.

Bielmu poczynáiacemu.

Poczynáiacemu bielmu bárzo vżyteczny káżdego dniá raz y cztery po trzy kropki soku z niego białego w nie pusczáiac: ábowiem zasłony y zmázy z nich ściera/ y wzrok iásny y bystry czyni.

Oczom ćiemnym.

Ciemnym oczom: wźiać soku świeżo źielonego źiela klárownego: Winá przedniego białego y stárego: Miodu białego prásnego iárzecego/ ktoryby nie był przez ogień przepusczány/ ále tylko sam przez sie z świeżego plastru wyćiekły/ wßytkiego zárowno: w naczyniu sklánym spuscić/ y co nalepiey vmießáć/ á po kropce po trzech ráno y ná noc w oczy pusczáć/ nád spodźiewánie dźiwnie/ ćiemny wzrok iásnym y bystrym czyni.

Swieżo záßłym.

Swieżo záßłym oczom páwłoka/ y záćmionym/ doswiadczonym lekárstwem bywa sok Jástrzebcow klarowny/ miod iárzecy/ wźiawßy oboygá po dwu łotu: Zołći kotczey łot. á tego po dwu kropkách/ káżdego dniá raz/ cztery/ pusczáć. Tab.

Oczom zápalonym.

Oczom zápalonym y czerwonym/ sok tegoż źiela z mlekiem białogłowskiem nápoły zárowno/ y w oczy po dwu álbo po trzech kropiách raz dwá káżdego dniá wpusczáć. Toż też

Oczom łzámi goracemi płynacym.

Oczom łzámi goracemi płynacym bywa lekárstwem/ maczáiac w tym chusteczki chedogie/ ćienkie á nie krochmalne/ y ná nie przykłádáiac.

Zołądku goracemu.

Zápalenie w żołądku gási/ Jástrzebiec tłukac źiele świeże/ á plastrem przykłádáiac.

Od niedźwiadká.

Vkaßonym od Niedźwiadká. Tákże

Od páiecczego gonu vkaßonym.

Od páieczego gonu/ wespoł z korzeniem swym tłuczony/ á ná rány przykłádány/ leczy ie. Toż od inych bestiy iádowitych vsczknionym służy.

Przymiotom ogniстym.

Przymioty ogniste zkądkolwiek wyćiaga/ sokiem tego źiela námázniac ie/ y źiele sámo świeże tłuczone á przykłádáne Dios.

Jádom y truciznō.

Wßelákiem iádom y trućiznom/ ták zwierzchownie iáko wnetrznie/ iákimkolwiek sposobem vżywány/ bywa lekárstwem: okrom tych ktore záraz nagle zádußáia y zámorzáia: Też y te wyiawßy ktore pechyrzowi ßkodza: Tákże ktorym Bláywáis/ to iest biel ołowiána iest trunkiem zádána/ tym nie służy/ bo sie im sprzećiwić niemoże. Plin.

Puchlinie.

Puchline z ćiáłá wywodźi/ ßosta czesć kwinty soku tego z octem á z trocha winá pić. Kráteuas.

Sen przywodźi.

Sen niemogacym sypiáć przywodźi. Pli.

Goracośći wnetrzney.

Goracośc wnetrzna y zápalenie gási. Ten

Krew mnoży.

Krew w ćiele mnoży.

Sam Jástrzebiec żadney surowośći w żołądku nie czyni. Tenże.

Opußczeniu.

Wietrznośći w żywoćie y opußenie rozpadza.

Rzygánie czyni.

Wiátrow snádne y lekie pozbyćie rzygániem czyni. Tenże.

Chec do iedzenia sa miedzy inemi zbudza y tenże.

Nád ten żadne ine źiele nie iest ktoreby do iedzenia gnusna chec wzbudzáło bárźiey/ y ktoreby zás tákże też chec zbytnia y niepowściagniona nie záwściagneło: Bo te oboie rzecz przećiwna ma w sobie/ wzbudzáć y záwściagáć/ iáko y w odmiekczeniu żywotá/ y w zátwárdzeniu: Bo gdy go kto zbytnie vżywa/ stolce pobudza/ gdy skromnie/ zátwierdza.

Flágme wywodźi.

Lipkośc flágmy z żywotá wywodźi.

Zmysły ocżerstwia.

Zmysły gnuśne y zátłomione oczerstwia/ y instrumentá ich przechedaża.

Cierpiacym zostábiáłośći.

Biegunki z ostábiáłosci żołądká pochodzace zástánawia/ vżywáiac go z kwáśno przyprawionymi potráwámi/ ktore Grekowie Oxypora zowia: álbo z cukrem á z octem/ vwárzywßy go pierwey iáko Podrożnik. Gdźieby go też chćiał dla flágmy lipkiey/ kliowátey/ y gestey wywiedźienia y rospráwienia iey vżywáć/ tedy go z octem zamorskiey cebule/ álbo z winem piołunkowym: Jesli dla káßlu/ z Hyzopowem octem pożywáć/ álbo z Podrożnikiem polnym.

Twárdośći bokow y stábizn.

Twárdość bokow/ álbo stábizn miedzy źiebry á biodrámi położonymi zmiekcza/ vżywáiac go pomienionym sposobem.

Melánkolicznym pokarm.

Melánkolikom vżyteczny/ zwłasczá mnieyßy Jástrzebiec.

Pecherzowi bolejacemu.

Pechyrzá bolenie/ y ine dolegliwośći iego vkłáda. Tenże.

Czerwonce.

Czerwona biegunke Práxagorás leczy nim

Opalonym.

Opaleniu ćiáłá/ świeżo vżyteczny z sola przykłádány/ pierwey niżliby sie spryscżyło. Plin.

Wrzodō.

Wrzody złe pomykáiace y ćiáło wyiadáiace záwśćiaga/ przykłádáiac go z sáletra.

Rożey pieklelney.

Roża piekielna spadza/ vtárßy go z winem przykłádáć. Toż też

Krostom iatrzacym.

Krosty iatrzace spadza y leczy/ troche maki Jeczmiennecy do tego przydawßy. Plin.

Wybićiu z stáwu.

Wywinieniu álbo wybićiu z stáwu ktorego członká: świeże kłacze tego źiela z maka Jeczmienna á z woda źimna plastruiac ná wybićie. Tenże.

Skrziwieniu członká.

Skurczeniu y skrzywieniu ktoregokolwiek członká/ toż plastrowánie służy.

Kolerycznym pokarm.

Kolerykom iest vżytecznym pokármem tenże/ á nawiecey świeże kłacze chocia troche smáku gorzkiego/ vżywáiac go miásto sáłaty: Drudzy z mlekiem wárzonych pożywáia.

Zołądkowi.

Zołądkowi toż kłacze wárzone bywa vżyteczne. Tenże.

Zywotá bolenie.

Bole z żywotá z zbytnich wilgotnośći/ z miodem á z octem zwierzchownie przykłádáiac y plastruiac/ vkłáda.

Wßelákim dolegliwośćiom oczu służy sok tego źiela/ ktore lekárstwo ludźie od Jástrzebow wźieli: Abowiem gdy Jástrzabowi błonka zayda oczy/ przylátuie do tego źiela y pázurem go zránia/ ktore pusczáiac sok z siebie/ oczy do niego przytyka/ y ták do pierwßego wzroku przychodźi. Plin.

Wrzedźieniczki spadza.

Wrzedźieniczki y krosty ná białym w oku/

álbo

álbo ná źrzenicy / tenże sok ściera / pusczány ná nie.

Tez korzeń tego źiela ná ßyi záwießony / wzrok ćiemny iásnym czyni.

Bláwat / Chábrek / Modrak / Rozdźiał 106.

Cyanus, Baptisecula, Flos frumenti.

Kornblum, Rockienblum / Zachariasblum / Blauwkornblum.

Bláwat / który Chabrkiem / Modrzencem y Modrakiem mianuiemy / czworákiego rodźáiu nayduiemy. Ce tylko farbą w kwiećiu różność máią. Pierwßy liśćia obdłużnego, bládożielonego, podobnego liśćiu Wroniey nogi / iedno dłużßé / kosmatßé / miąźßé y twarde / y wezßé. Kłącza ná dwá łokćia / podczas niżßego / ćienki / obli y kosmaty. Na wierzchu gáłązek główki twarde / ostro spiczaste / iákoby z łupin iákich z wierzchu obłożony, iednych ná drugich leżących. Z tych sie za czasem przystoynym rozwiia kwiecie w okolek modre, ná końcach wykrawáne. Naśienie drobne, obdłużne / gladkie, lśnące, ná wierzchach śczotkaste : Jaśiencowemu naśieniu / to iest / wielkiey Centurzyey / ábo Włoskiey Gorycce podobné / tylko mnieyßé / y iáśnieyßé / ábo bledßé / miedzy wełniankámi w głowce leżące. Korzeń ieden cáły zdrewniáły / od którégo wiele pochodźi odnożek drobnieyßych nie máło. W obcych stronách śiedmioráki náyduie sie flancowány / ábo śiany. Té wßytkié od polnégo niczym nie są różné / tylko w kwiećiu máią nieiáką różność z strony fárby, á w liśćiu : bo przez flancowánie liśćie miewáią miękßé y subtelnieyßé / wezßé. Tákże kwiecie iáśnieyßé y wietßé / korzeniem sobie podóbne.

Pierwßy ogrodny / kwiátu iásno lázurowégo.

Wtory tákże flancowány / kwiát ma rumiány.

Trzeći brunatnégo kwiátu.

Czwarty iásnobiałégo.

Piaty Fiołkowy pełny.

Szósty rumiány kwiát pełny.

Siódmy kwiátu białégo pełne.

So ieszcze trzy inné / sámy przez śie rosnące : Pierwßy korzenia ßárego odnożystégo. Liśćia ßerokiégo / długiego y popielátégo / wietßégo niżli pospolity polny / ábo żytny / kosmáto wełnistégo / głęboko roskroionégo / iáko v Cykorei mnieyßéy. Kłącza łokietnégo / ábo wyßßego / krzywé / gáłąskowáté / ná ktorych są listeczki nie wielkié cále / nie lábrowáné / iáko té / które z korzenia pochodzą. Kwiátu rumiánego / we środku białé y czerwoné wespół pomießáné / máiąc y żółte.

Cyanoides.

Wtory

2. Cyanoides.

Wtóry liſtu dlugiégo/ tegiégo. Korzeń ná pálec wzmiąſz/ z niewie la odnóżek drobnych y ćienkich: ſmáku gorzkiégo: kłoca oblégo/ głá okiégo/ máło co nád ſtopę wzwyſz/ á po źiemi leżące/ z niewielą odno⸗żek ábo gáłązek. kwiátu ćiemnoru⸗miánego/ mnieyſzégo od pierwſzé⸗go/ z głowek podługowátych wy⸗kwitáiące.

3. Cyanoides.

Trzeći nic nie różny korzeniem od inych, tylko że twárdſzé y zdre⸗wniálſze/ á przytym drobnieyſze/ z którégo rózg trzy ábo cztéry, dłu⸗gich, ćienkich/ chroſtowátych/ po⸗chodźi/ ná ſtopę wzwyſz. Té odno⸗żki z śiebie puſczáią ná wierzchu/ których kwiatki ćiemno rumiáné z głowek twárdych/ iákoby z łupin złożonych. Liśćiá podobnégo pol⸗négo Chábrká/ iedno mnieyſzégo. ſmáku górzkáwégo źiele to/ iednák nie ták zbytnie iáko przeſzły.

Mieyſce.

Polny miedzy żytem napoſpoli⸗tſzy/ ták modry/ iáko y biały/ który ſie rzedzéy znáyduie. Siedm ogro⸗dné/ w ogrodách bywáią ſzczepowa⸗né. Inne trzy/ pierwſzy w koncu ro⸗li ná gruncie twárdym/ wyſchłym ná winnicách. wtóry ná płoninach y niewypráwnych źiemiách/ twár⸗dych. tákże y trzeći.

Przyrodzenie

Pierwſzé dwá żytné Bláwaty/ chłodzącego y wyſuſzáiącego ſą przy⸗rodzeniá w ſtopniu wtórym: wiel⸗ki iednák bárziey wyſuſza. Ogro⸗dné coś miernieyſzégo od tych dwu máią. Oſtátnie trzy dźikie/ ſą przy⸗rodzenia wyſuſzáiącégo y zágrzewá iącégo. Przeto nie máią bydź do le⸗kárſtw vżywáné/ ná mieyſce pier⸗wſzych dwu.

Moc y Skutki.

Syrop.

TEgo źiela rzadko kto do vżywánia ſto⸗łowego vżywa/ ſą iednák/ którzy ie zále⸗cáia przećiwko iádu morowego powietrza/ y przeto go biorą do ſyropu Podrożnikowe⸗go z Rhábárbarum czynionego.

Goraczkom koleryczným. Morowym.

Gorączkom koleryczným.

Gorączkom morowym tenże ſyrop bárzo vżyteczny bywa. Tákże.

Wnętznośćiom zbytnie rozgrzanym ieſt wielka ochłoda.

Tákże wźiąć ze dwie garśći kwiecia oſku⸗bionego Bławatu mnieyſzego / y lać na to dwá gárncá wody chędogiey wrzącey / do⸗brze nákrywſzy. Potym gdy powoli przechło⸗dnie/ przecedźić/ y przylać do tego octu do⸗brego z gwoźdźików ogrodnych ośm łotow álbo łyżek/ cukru białego dwánaśćie łotow/ y raz álbo kilká dáć temu wezwrzeć/ przece⸗dźić á w gorączkách przerzeczonych w prá⸗gnieniu pić dáwáć.

Przymiotom ogniſtym.

Przymioty ogniſte w bolączkách y w ná⸗brzmiáłośćiach/ wyćiąga tłukąc/ á przykłá⸗dáiąc

Mięſu dźiwemu w ránách.

Dźiwe mięſo w ránách y we wrzodách trawia/ máść z kwiećia oſkubionego z gry⸗ſzpanem/ ábo proch z ſtego oboygá vczyni⸗wſzy tym poſypowáć. Tab.

Záchowuie od przymiotow ogniſtych.

Od przymiotu ogniſtego/ ran/ wrzodow/ bolączek broni/ kwiecie modre z glinką or⸗mieńſką á z rożánym oleykiem/ ná máść zá⸗czynić y tym námázowáć/ álbo y plaſtro⸗wáć. Tenże.

Kárbunkułom kroſtom y wrzedźienicóm ogniſtym.

Kárbunkuł ábo wrzody ogniſte/ też y ná goleniách/ y ná inych mieyſcách ćiáłá o⸗chłádza/ toż kwiećie z Bláiwáiſem/ á z oli⸗wą záczynione/ y plaſtrowáne.

Oczom.

Sámé kwiátki oſkubione vſuſzone y miáł⸗ko vtłuczone/ á przez tafte przebite y w oczy zápalone y czerwone po troſze ſypáć. Toż też inym przymiotom ogniſtym ſłuży.

Bolączkom y ránom zápluga⸗wionym.

Bolączkom y wrzodom zágniełym/ plu⸗gáwym y ſmrodliwym ſok z kwiećia ſáme⸗go wygnieciony/ w nie puſczány/ vżyteczny bywa. Abo prochem vtłuczone/ á záſypo⸗wáne.

Oczom zápalonym y boleiącym.

Znácznemu zápaleniu oczu z bolem wiel⸗kim/ ſok lekárſtwem bywa po kilká kropli w niego puſczáiąc/ á to káżdego dniá kilká⸗kroć. Tákże chuſteczkę w nim maczáć do⸗brze/ y przykłádáć.

Krew z noſá y z ran záſtánáwia.

Tok krwie ták z ran/ iáko z noſá záſtánawia/ korzeń chábrkow zucháiąc. Tákże ná ſzyi noſząc/ á prochem z niego rány záſy⸗puiąc.

Z wyſoká potłuczonym. Krwią chárkan.

Proch z wietſzego Bláwatu/ z wyſoká potłuczonym/ vrážnym/ w trunku z winem/ ábo z wodką Przeſtkową/ y z żywokoſtową bywa pożytecznie dány.

Krwią pluiącym z bábczáną wodką/ ábo

Z przesl⸗

z przestczána/ z kurzey nogi/ z Tłustoszowa/ ábo z żywokostowa wielkim y doświadczonym bywa lekárstwem.

Swieżym ránom.

Swieże rány/ sok z wielkiego Chábrku/ goi.

Vstom zá wrzedziáłym.

Rány w vściech y wrzody tegoż modrzeńcá wielkiego proch goi/ ćiepło y czesto nim płocząc.

Od iádowitych bestiy obrázonym.

Vkaszonym od bestiy iádowitych/ tenże sok/ ábo proch z winem wárzony/ á trunkiem vżywány/ bywa lekárstwem.

Oczom.

Oczom zápalonym/ sok ábo wodká modrzeńcá máłego bywa rátunkiem/ leiąc wnie.

Wątrobie.

Wątrobie zbytnie gorącey tákże służy/ wychładzáiąc ią y przewietrzáiąc/ właśnie iáko Podrożnik álbo Sczerbak y bábká/ y z tey przyczyny niektorzy go miedzy Sczerbaki y Podrożniki kłádą.

Pokrzywionym. Przepukłym.

Pokrzywionym y

Przepukłym/ tego źiela wodke pić: á źiele sámo ze wszytkim vtárszy plastrowáć/ dobrze.

Aqua stillatitia Cyani.

Wodká z Chábrku, álbo Bláwatu.

Z Kwiećia oskubionego bywa palona: do czego czás naprzystoynieyszy bywa w Czerwcu. Tá

Oczom zápalonym czerwonym/ płynącym.

Oczom czerwonym/ zápalonym y płynącym/ bárzo vżyteczna bywa/ kilká kroć przez dzień pusczána ná nie.

Tákże chusteczki w niey maczáiąc/ á ná nie kłádąc.

Chropowátość ćiáłá spądza.

Chropowátość ćiáłá spądza/ á skore gładká y chędogą czyni/ náćieráiąc nią.

Dziąsłom.

Dziąsłom gniiącym/ y opadáiącym służy: wziąć z sześć żywych Rákow rzecznych świeżo vłowionych/ dwá łotá korzenia Łopianu wielkiego. To co nalepiey vtłuc/ że bedźie iáko kászá: y to rostworzyć kwartą wodki Bláwatowey/ á przez chustke przecedźić/ y mocno wyżąć: y co dwie godźinie tego po trzy łyżki bráć w vstá/ á dziąsłá wyćieráć y płokáć: ták długo/ áż świeżym y zdrowym ćiáłem nárosną.

Acetum Cyaneũ.

Ocet.

Ocet bárzo cudney bárwy wodney z kwiećia Chábrkowego/ tym sposobem może bydź vczyniony: Wziąć kwiećia oskubionego/ odstrzygnawszy od niego konce spodnie białe/ w kśieżycu Sierpniu/ á kwiáteczki modre ná chędogich chustách rozłożywszy w ćieniu vsuszyć co naćiepley. Potym w skláná fláscze nálać ná nie winnego octu klarownego nie metnego/ y przez cáły miesiąc ná słońce wystáwić/ wierzch naczynia dobrze zátkawszy: potym przecedźić y mieć do potrzeb. Ten nie tylko do przysmáku stołowego może bydź vżywány/ ále też y do wychłodzenia wnetrznych gorącośći/ przydáiąc go do Julepow/ Syropow/ do wodek serdecznych y głowie służących.

przysmák

Pokurczonym/ Przepukłym.

Pokurczonym/ y

Przepukłym/ trunkiem iey vżywáć/ dobrze.

Zápaleniu.

Wszelákiemu zápaleniu wnetrznemu służy/ piiąc ią.

Tákże przymiotom zwierzchnym przykłádáiąc.

Kurbásy/ álbo Bánie/ Rozdział 107.

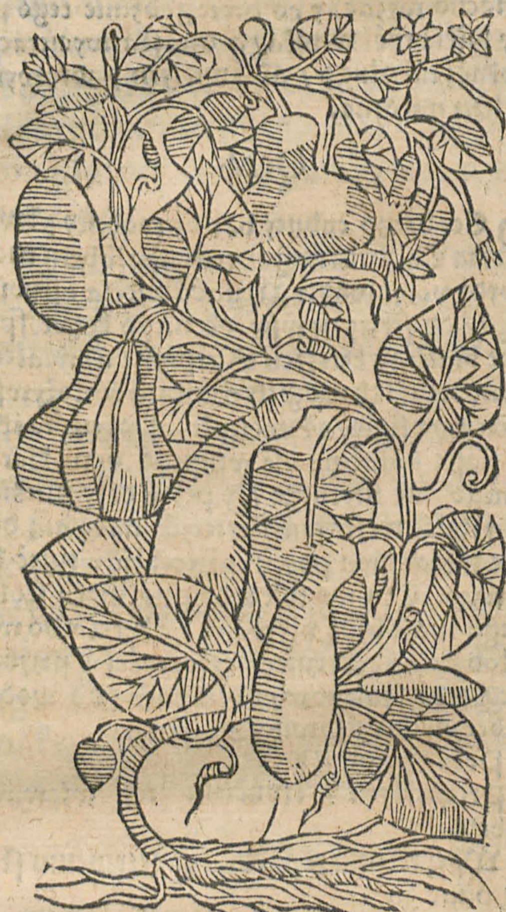
Cucurbita.

Kurbs.

Dwóy pospolićie rodzay Bań ábo Kurbasow mamy/ swoyski y cudzoźiemski. Swoyskich tróy rodzay iest: długie/ okrągłe/ y zśiadłe/ iáko dzbanki ábo flásze. Te liśćia są błuszczowego/ ále daleko szerszego/ wietszego/ y białawego. Kłącza żłobkowatego y gránowitego, po źiemi śie puiącego: z ktorego/ z miedzy liśćia od stopek pochodzą witeczki/ chwytaiąc śie iáko iákimi rękoma tyk/ gáłęźi/ płotow/ y podpor dánych, obwiezuiąc śie nimi około/ y zatrzymawaiąc śie/ y swoy owoc ważny á ćieżki. Kwiatu wielkiego/ szerokiego/ białego/ kształt gwiazdy maiącego/ v wierzchu rozdźielonego. Z tego potym owoc bywa/ acz nie z káżdego/ ale tylko z tego ktory ma napecznialy guzik/ od spodku papia swego/ inny nic. Owoc/ to iest Banie/ wielkie z nich pochodzą/ rozlicznych Form y kształtow: Jedne podługowate/ drugie okrągłe: Trzecie/ iáko dzbanki/ álbo flasze. A te wszystkie są nie máley wielkośći y miąszszośći.

Cucurbita lagenaria.

Bárwy naprzód zielonéy / potym żołtáwéy. Niektóré też miedzy nimi są zielone inné białe. Póki młode / máią skórę ná sobie miekką y

subtelną. Potym gdy zá czásem práwie dozrzeie / ták twárda y zdrewniáła / że gdy ią wydroży y wynatrzy / może w niéy iáko we flászy napóy mieć, iáko pospolicie v pielgrzymów / dziádów / y v gospodarzow wieyskich widámy. Korzenia długiego á kosmátego.

Cucurbitę Indicę.

Bánie cudzoziemskie ábo Indiyskié / máią tákże swoie różności w wielkości / w kształt / y w bárwe. Ale iednák máło nie wszytkie máią podobieństwo Melonow: ćcz iedné są wielkie / miąższe: drugie śrzednie: trzecie máłe. Inné podługowáte, okrągłe inné. Tákże / iedné żołté / drugie zielone: inné białe. Jednák wszystkie wobec iednym ie mianuiemy imieniem / Bánie. Tylko dla różności przydáiemy / ábo bárwe, ábo kráinę / w któréy sie ználazszy / ztámtąd poszły. Násienie wielkie / máło nie iáko iadra Migdałowé máią / tylko suższe / twárdsze y krotsze. Jaderko słodkie y smáku przyiemnégo. Liśćia dáleko wietszego y szérszégo, niżeli násze pospolite máią / do winnego listu bárzo podobné / ostrokosmáté. Kłącza miąższego / mocnego / iáko winnarośl / á ostrego y iuszystego. Kwiátu wielkiego / Liliowego / żółtego. Z tych potym Bánie / ábo owoc / które przez źime może w ćieplym mieyscu chowáć / gdźieby ich mróz nie doszedł. Smáku słodkiego iuszne.

Mieysce.

Bywáią pospolićie ták swoyskie iáko cudzoziemskie w ogrodách flancowáne / przy plotách ábo tykách / chłodniki z nich czyniąc. Mieysca wilgotne bárzo lubią / y w nich sie kocháią / á ile długie. Ták że snádnie káżdy baczyć może / máiąc pod nimi vstáwicznie / bądź w skorupie / bądź w iákimkolwiek náczyniu / ná dłoń ábo ná pultory wode / iáko wiele przez noc, ábo y przez dźień poskápi. Mieysc suchych y bez wody nie lubią / y owszem ná tákich niśczeią / y wniwecz sie obracáią. W Egipćie nabuyniey / y w Jndiey rosną / zwlasczá nam cudzoziemskie.

Przyrodzenie.

Wszystkie są przyrodzenia wilgotnego y źimnego / ná koncu we wtórym stopniu / ábo ná początku w trzećim. Jednák niektóre są słodsze / tym też mniey á niżli we wtórym stopniu chłodzą. Ciału niewiele pokarmu dáie.

Mocy ſkutki.

Potráwá

BAnie do potraw ſtołowych przychodzą więcey niżli do lekárſtw/ nietylko chorym w goraczkách/ ále y zdrowym/ z iáycy/ z mlekiem/ z ßáfránem/ z cynámonem/ troche pieprzu á cukru/ może kto chce y rozynkow przydáć : Drudzy z ſerem/ drudzy z Agreſtem przypráwuia ie. Też w polewce miesney wárza.

Kolerycznym nayſpoſobnieyßy w Goraczkách.

Kolerycznym żołądkom naſpoſobnieyßy pokarm z Korbáſow.

Wárzona/ á z Agreſtem vżywána/ bywa pokármem y lekárſtwem w goraczkách.

Przymiotom.

Bániá ſurowa vtłuczona/ wßelákie otoki y przymioty ogniſte wyćiaga/ y nábrzmienie roſpadza.

Ciemiaczku dźiećinnemu

Zápaleniu ćiemiaczká dźiećinnego/ witeczki Korbáſow álbo y ſame Bánie á ile mieśiwosc ich vtrzeć w dunicy/ y ná ćiemiaczko przykłádáć dobrze. Toż ſkrobiny z ich ſkorek czynia.

Oczom czerwonym y zápalonym

Oczom czerwonym y zápalonym/ ſkrobiny z mieśiwosci ich ſa vżyteczne ná czoło przykłádáne. Toż ſok/ y wodká z nich czyni/ chuſteczki maczáiac/ á ná czoło czeſto przykłádáiac.

Podágrze

Podágre z goracey przyczyny vkłáda/ czeſto pomienionym ſpoſobem przykłádáne/ ábo też z ośrzodka chlebá białego.

Vßom.

Vßom boleiacym/ ſok z mieśiwośći wygnieciony/ ſam/ álbo z Rożánym oleykiem zmießány/ á w nie ćiepło puſczány/ bárzo ſłuży/ zwłaſczá z koleryczney máteriey gdzieby bol był. Toż

Głowy boleniu.

Głowy bolenie vśmierza z goracey przyczyny/ tymże ia ſokiem námázuiac. Dios.

Goraczce

Goraczki gwałtowne vſtáwiczne vsmierza/ ſokiem z witeczek ich wßyſtko ćiáło námázuiac / álbo w nim prześćierádło obmaczawßy/ ćiáło wßyſtko obwinać : álbo więc ná ſerce tylko á ná pulſy chuſtki maczáć/ á przykłádáć. Tym ábowiem ſpoſobem z ćiáłá goracość y zápalenie wyćiaga.

Żywot odwilża.

Żywot odmiekcza y purguie/ mieśiwośc z całego pokráiawßy / vwárzyć/ y ſok z niego wygnieść/ á troche miodu y ſáletry przydawßy / ćiepło pić ſkromnie. odwilża żywot y ſtolce czyni.

Toż też czyni ſok z Cukrem piiac ćiepło. Dios.

Koni od much/ ślepiow/ y komorow záchowánie.

Koniá żeby muchy/ komorowie nie śiekły/ tákże ślepie nie kaſáły / wßyſtkiego ſokiem z Korbáſowego liśćia námazáć. Toż inemu bydłu vczynić może. Dios.

Mleko pániam przyſußa

Mleko w białogłowſkich pierśiách liśćie Korbáſowe przyſußa/ przykłádáiac ná nie.

Bolaczkom.

Bolaczki twárde ogniſte roſpadza/ vtłukßy cała y z iey naśieniem plaſtrowáć/ álbo rácżey zlekká y miernie wychładza. Gal.

Prágnieniu.

Prágnienie vśmierza wárzona w mieśney polewce/ álbo z Agreſtem. Tenże.

Bolenie żebow.

Bolenie zebow z goracego koleryczneg fluxu/ ſok w vśćiech długo trzymány oddala. Plin.

Zebom oſłábiáłym

Zeby oſłábiáłe y chwierucace vmacnia/ ſok wyżety z wárzoney Bánie w vśćiech trzymány/ á ile z goracey przyczyny.

Opalonym.

Popioł z Korbáſowey ſkory/ opalonym ogniem/ álbo y opárzonym/ poſypuiac leczy. Plin.

Kile.

Wrzody zágniłe ná wſtydliwych członkách oboiey płći/ choćiaby y tám ztad ćiáło ogniłe pádáło. Tákże dźiury w łonie/ wyſußa y goi doſtátecznie/ tymże popiołem ie záſypuiac. Tenże.

Ránom. Wrzodo[m].

Rány złe y

Wrzody plugáwe/ brzeżyſte/ záłomione/ goi/ záſypuiac ie prochem naśienia Bániowego.

Żywot zátwierdza.

Niektorzy tegoż naśienia proch z winem pić dáia/ ná záſtánowienie ſtolcow vſtáwicznych.

Czerwonce.

Czerwona niemoc lecza witeczki Korbáſowe ſuche/ á z octem y z málmázyą prochem trunkiem dáne/ ále te witeczki iuż dożrzałe ábo przeżrzáłe do tego bydź máia/ á nie młode. Tenże.

Kißkom.

Kißkom záwrzedźiáłym/ zránionym/ ábo przeßłámowánym/ tenże trunek bywa lekárſtwem.

Moczu.

Mocz pobudza y wywodźi/ á zwłaſczá naśienie iego piiac. Toż

Prágnieniu.

Prágnienie gáśi y vśmierza.

Wątrobie

Wątrobie zbytnie goracey. Tákże

Wnetrznośćiom.

Wnetrznośćiom inym vpalonym bárzo bywa vżyteczne/ trunkiem dáne.

Kolice.

Kolice y dárciu w kißkách z koleryczney wilgotnośći oſtrey/ bywa rátunkiem oſobliwym : ále ieśli z flágmiſtey/ bárzo tedy obraża y ßkodźi.

Pierśiō.

Pierśiom.

Płucom.

Płucom.

Pecherzowi.

Piekielney Rożey/ tákże plaſtrowáne ſa rátunkiem.

Rożey piekielney.

Kaßlu.

Káßel z goracych ſpadkow z głowy/ káßa ich vżywáiac leczy. (Aben Meſuai) Meſárug. Abige.

Cknieniu.

Cknienie w żołądku z kolery/ odpadza táż káßa z Bań vczyniona y vżywána. Aben Meſuai.

Korbás w páßtećie/ álbo w zgrzebiách w żarzyſtym popiele vpieczona/ bywa oſobliwym y wielkim lekárſtwem w gwałtownych goraczkách ſok z niey wyćiśniony piiac. Meſáruge.

Kaßlu.

Tenże też ſok piiac / káßel z goracey przyczyny vśmierza. Tenże.

Prágnieniu.

Prágnienie vśmierza. Tenże.

Kolerze.

Kolere gáśi z grochem/ álbo z ßocowica wárzona/ álbo w mieśney polewce/ y pożywána. Plat.

Smáżona w máſle álbo w oliwie

Smáżona też w máſle/ álbo w oliwie/ pierwey ná ſkiby pokráiána/ á w pſzeniczney macc obwálána/ y ágreſtem palona/ bárzo ſmáczna bywa.

Wárzone potrawy.

Może też ták przyprawić/ pokráiawſzy Kurbás w ſztuczki/ iáko rzepe álbo iábłká/ vwárzyć: á odcedziwſzy ie z iuchy/ ſmalcu świeżego/ badź gesiego/ álbo wieprzowego/ oliwy y winá przylać.

Tákże pomienionym ſpoſobem Bánie pokráiáne vwarz/ y przyſmaż: potym z wody odcedziwſzy/ polać przyſmákiem z kminu krámnego vczynionym/ (o tym w Rozdziale o Kminie) oliwy troche/ y przywarz/ potráwe bedzieſz miał przyiemna y zdrowa.

Máćiniec Bań.

Brodawkom.

BRodawki/ ktore ćwiekámi/ á po ſtároſpolſku/ kurzymi okámi zowia/ ſpadza owa pulpá ktora w ſobie ma naſienie/ pomázuiac ie nia.

Rány.

Táż rány dziwnym ſpoſobem leczy/ w garnku ná popioł ſpalona/ á gesim ſmalcem plaſtrowána.

Ogorzeliznie.

Ogorzelinę z ćiáłá ſpadza/ ſok ſkrobin korbáſowych wyżety/ badź ſam/ badź z Rożánym oleykiem namázowána.

Bánie w Cukrze.

KIedy poczyna ná nich ſkorá twárdnać/ tego czáſu dáia ſie łupic. A ochedożywſzy ie/ ták we wnatrz iáko y z wierzchu/ pokráiáć ie w grzanki/ álbo w ſkiby/ niezbytnie miazſze/ áni ćienkie/ y polewáć ie káżdego dniá raz woda goraca: á gdy wodá w nich przechłodnie/ odlać. To przez osm dni czyniac/ dziewiatego gdy dobrze wodá z nich wyczuchnie/ nalać ná nie cukru/ álbo miodu goracego. Jednák przyſmażáne/ dla wilgotnosci ſwey pozbycia/ bywáia lepſze/ trwálſze/ y tucznieyſze.

Wodká

Aqua ſtillatitia.

1\. Spoſob wyciagnienia wodki z Kurbáſu. Vziać Kurbás świeży/ y zawrzeć go w páſztecie/ á z chlebem w piec wſádzić do vpieczenia. Potym otworzywſzy/ zlać one wode/ ktora ſie tám znaydzie.

2\. Drugi ſpoſob. Bánie vśiekáć y zálepić ia w nowym gárncu/ á do piecá goracego wſádzić. A gdy ſie ták vwárzy sámá w ſobie/ przecedzić y wyiać/ y chowáć dla trunku w prágnieniu z goraczek/ dáiac ia z cukrem pić.

Też z chmielikowego naśienia (Pſyllium zowia/) wymoczonego woda/ z Julepem Fiołkowym/ álbo z Rożánym cukrem/ bywa ochłoda w goraczkách.

3\. Trzeci ſpoſob. Bánie práwie doſtałe y dojrzáłe drobno pośiekáć/ y z Balneum máris dyſtylowáć/ w naczyniu ſklánym. Potym ná słoncu wyzonowáć/ á do potrzeby/ tylko przez rok chowáć.

Kámień.

Kámień w nerkách kruszy.

Goraczkom.

Goraczki wychładza piiac/ y chuſty w niey maczáiac/ á ná boki/ ſerce/ ſkronie/ czoło y pulſy przykłádáiac.

Mocz z ćieżkośćia odchodzacy pedzi.

Oley z Kurbáſu.

Oleum Cucurbitinũ ex ſeminibus.

BYwa z naśienia Bániowego czyniony/ iáko z Logowego/ z ſámych iaderek obłupionych y ochedożonych. Ten

Wnetrznośćiom.

Wnetrznościom zápalonym/ zkad goraczki pochodza/ vżyteczny. Meſuai.

Moczu.

Goracości moczu/ piiac go/ bywa lekárſtwem. Tenże.

Oleũ ex floribus.

Bywa y z kwiecia kurbáſowego czyniony/ w oliwie ie ná słoncu długo moczac: bo im dłużey bywa moczone/ y odnawiáne/ tym oleiek ten bywa poteżnieyſzy/ nim náćieráiac.

Głowy boleniu.

Ten w goraczkách głowy bolenie/ nim czoło y ſkronie námázuiac vśmierza.

Nerkom.

Nerkom goracym/ bywa ochłoda/ námázániem.

Szkodzi.

Żołądkowi.

BAnie ſurowe do vżywánia nie ſmáczne/ nie ſtrawne. Gal. Przeto wárzoney/ ſmáżoney/ pieczoney/ poſpolićie zwykli vżywáć. Acz y tákowa ieśliby iákiey przyſady niemiałá/ to ieſt oliwy/ álbo octu/ álbo pieprzu/ kminu/ bárzo máły pokarm ćiáłu dáie/ á ten zimny y wilgotny/ ktory zabáwy w żoładku y w kiſzkách nie ma/ ále ſwa śliſkośćia wodniſta rychło przechodzi/ iáko inne potrawy chłodne y wilgotne.

Flágmiſtym.

Przyrodzenia flágmiſte obraża.

Gdzie też ná zagniłe wilgotności do żoładká przydzie/ záraz obroći ſie w podobne/ y ták złego do złego wiecey ſie przyczyni/ y zátym ćiáłu zły pokarm vczyni.

Apetit pſuie.

Chęć do iedzenia pſuie.

Cere.

Cere bláda czyni/ zwłaſzczá flágmiſtym y melánkolicznym náturom.

Wydymániu.

Chęć omylna do pochodowánia z wydymániem ſtolcowey kiſzki czyni zbytnie vżywána. Raſis.

Ogrodnicza.

LVbia ziemie dobrze gnoiem ſpráwiona/ wilgotna/ nie opoczyſta. Acz ieſt ieden rodzay ich ktory niepotrzebuie wielkiey wilgotnośći/ á tákowe do vżywánia przyſtoynieyſze/ ktore gdźieby zpotrzeb wilgotnośći mieć niemogły/ tedy w ſkorupách/ álbo w inym naczyniu wode przy nich ſtáwiáć/ á przywiazáć iednym końcem chuſteczke wolno do wierzchu/ drugi mieć w wodzie.

Wybor do pożywánia Bań.

Te ktore namniey naśienia máia/ iáko dłu-gie/ bywáia przyiemnieyſze do vżywánia: Przeto kto chce długie Korbáſy/ wziąć z ſzyie-iey/ to ieſt od wierzchu naśienie/ á wierzchá-mi ie wzgore ſádźić w źiemie dobrze nagno-iona/ polewáiac ie.

Zeby bárzo długie y ćienkie rosły.

Tákże/ żeby były bárzo długie y ćienkie/ gdy ſie owoc ich poczyna wiazáć/ puſczáć ie w rury iáko chceſz nadłużſze: á potym z tych naśienia/ ták długie rość beda bez wſzelákiey pomocy. Tákże wode im ſtáwiáiac/ ná dłoń y ná pułtory ná káżda noc do niey ſie ćiagna.

Bánie bez naśienia.

Bez naśienia Bánie bywáia: Záraz iáko z źiemie ná piadź wynidźie/ zagrześć ia w źiemie/ tylko wierzchołku nieżák powáć/ rownie iáko winna látorośl: Záś gdy on wierzch poczyna ſie podnośić/ znowu ia zá-grześć/ oprocz wierzchołku: Tákże po trzećie vczynić: Potym gdy zá trzećim zákopá-niem wyrośćie/ one wyrośline wpoły ia prze-kroić/ y onemu co w źiemi zostáło iuż dozwo-lić rość: Ták bedźieſz miał Korbáſy bez na-śienia. Toż o Ogorkách mamy rozumieć/ ták ſie z nimi obchodząc.

Rurbáſy bezuyáte.

Ktoby chćiał mieć Korbáſy brzucháte y miasſze: wziąć naśienia ze śrzodku Bánie/ á wierzchem go nádoł do źiemie ſádźić/ ták beda długie y miasſze.

Rozwiozłe y ſzerokie bánie.

A ieſli rozwiozłe y ſzerokie: tedy wziąć na-śienia ná ſamym dnie/ wierzchem go ſádząc do źiemie.

Zeby ich chrobáctwo nie psowáło.

Zeby ich chrobáctwo niepſowáło/ zwła-ſczá Mſzyce poki ieſcze młode/ obſádzáć ie Lebiodká: A żeby Bánie naśienia w ſobie niemiáły. Tákże Ogorki: Pierwey niżliby naśienie miał ſádźić/ pierwey ie w oleyku Se-ſámowym/ álbo Sábinowym moczyć/ ábo w ſoku Pleśniká/ ktory Chłástáwa zowiemy.

Bánie y ogorki ráne y wczesne.

Bánie y Ogorki ráne bydź moga: záraz ná początku Wioſny wſádźić ie w naczynie iá-kiekolwiek/ źiemie dobrze vprawiwſzy/ á po-lewáć: á gdźieby deſcz ćichy y ćiepły przepa-dał wynośić ie/ á ná noc dla źimna y mrozu poddách wnośić: Potym mrozy gdy prze-miną/ á źiemia ſie rozgrzeie/ záraz z źiemia w ktorey ſie przyiely wſádźić/ y polewáć. Ra-nieyſze ieſcze beda gdźie látorostki poboczne obćinane beda.

Bánie y ogorki purguiace.

Bánie purguiace y Ogorki beda/ przed ſádzeniem naśienie przez cztery dwádźieśćiá godźin w Rheubárbarum mocząc: álbo w Modrzeiowey gebce/ álbo w Szkámoneum/ ktore Szocznica zowiemy y Powoiem zá-morſkim/ álbo w Jábłku zamorſkim/ ieno po nim bárzo gorzkie beda iáko ſámo Jabłko zamorſkie/ abo w Seneśie: Ták weźmie przy-rodzenia ná ſie tego w czym bywa moczony/ y ták purguie.

Smák im dáć.

Tákże iż ſa bez ſmáku wſzelákiego dla zby-tniey ſwey wodnośći/ snádnie ſmák káżdey rzeczy przyima z ktoraby ich naśienie było moczone.

Bánie y ogorki rozmáite formy biora.

Jákieyby figury álbo formy chćiał Bánie mieć/ álbo Ogorek/ táka vczyniwſzy/ kwiát álbo paczek pierwſzy (z ktorego ma kwiát wy-kwitnać/ á potym z tego owoc) włożyć y ob-wiazáć: Bo predko kſztałt káżdey rzeczy ták Korbás/ iáko Ogorek ná ſie przyimie.

Bániom y ogorkom niewiáſty ſzkodza.

Pilnie ſtrzedz żeby Białegłowy niedotyká-ły ſie ich/ áni miedzy nie chodźiły: náwet áni ná nie pátrzyły czáſu ſwego czyśćienia Mie-śiecznego/ zwłaſczá gdy wſchodza y odra-ſtáia/ bo ſie wniwecz záraz obroca.

Naśienie iáko przechowáć.

Dla naśienia przechowánia/ máia wiśieć ná ſwych korbaśinách áż pod źime: ábo zer-znawſzy ie/ wcále chowáć pod dáchem: Może ie też w piecu vſuſzyć/ y ták do Wioſny chowáć/ á to dla nápſowánia naśienia.

Ogorki/ Rozdział 108.

Cucumer & Cucumis.

Gurcken/ Cucumern.

Ogorki ogrodne dwoiákiego ſa kſztałtu: Jedne poſpolite v nas/ maiąc zwierzchu nieiáki kſztałt Cytrinowego iabłka. Dlaczego ie też niektorzy Láćinnicy zowia Citrullos. Drugie we-żowemi ie zwać możemy/ iáko Láćinnicy Anguinos: nie żeby ich vżywali weżowie/ ale że ſa długie y pokrzywione iáko weże. Pierwſzy/ ktory nam w poſpolitym vżywániu ieſt/ ma klacza wiele/ oſtroko-ſmate/ po źiemi ſie pniace. Liśćia coś do winnego podobno/ iedno tákże oſtrokoſmate: witeczki tákże oſtré. Kwiatu żółtego. Owocu pe-katego y podługowatego/ powierzchu ktorego iákoby iakie brodawki oſtre. Napierwey źielony potym wpoły blady. A gdy przeźrzeie/ bywa żołty/ álbo żołtogoracy. We wnatrz w przegrodkách ſwych naśienia ma doſtátek rzedámi. w Lipcu poſpolićie dozrzewa.

Drugie wężowáté/ że sie długo wiią iákoby węże/ pokrzywioné y tám y sám lękotkę. Skóry zwierzchniey bielßey iest niżli pierwßy/ y kosmátßy. Liście tákże ostrzeyße/ kosmátße/ iáko Málonowé. Náśieniem y smákiem do pierwßych podobné.

Mieysce

W ogrodách y w polách bywáią śiane: ziemię máśną lubią/ mieyscá tákże wesolé/ iásné/ słońcu otworzysté/ y ktemu sużßé/ nie iáko Bánie. Dios.

Przyrodzenie.

Obádwá są przyrodzenia zimnégo y wilgotnégo/ w wtórym stopniu. Wßákże naśienie y korzeń iego vsußoné/ nie są ták wilgotné/ ále w pierwßym stopniu ná końcu, ábo ná przodku we wtórym. Też bárziéy wyćiera korzeń y naśienie/ niżli sam ogorek.

Moc y skutki

Przysmák y pokarm.

OGorki/ nietylko przysmákiem przychodzą do stołu/ ále y potráwą/ surowe/ wárzone/ kwáßone. Do przysmáku vżywáią surowych/ pokráiawßy drobno/ álbo w talerki/ octu/ oliwy/ á pieprzu przydáią. Wárzą ie też w polewce miesney/ y miásto iárzyny vżywáią/ zwłaszczá vboższy. Ták wárzone bywáią lekárstwem/ ile w goraczkách/ y w kolerycznych chorobách/ y w suchotnych: ábowiem odwilżáią y wychładzáią.

Solone ábo kwáßone ogorki.

W náßych stronách kwáßone w pospolitym są vżywániu/ lećie y zimie: ktore swą słonoscią nie ták są poteżne do záziebienia/ y kwáśnością żołądek posiláią/ y chęć do pokármu czynią.

Wychłádza wnętrznośći y żołądek.

Wnętrznośći zbytnio gorące wychładzą/ zwłaszczá żołądek/ w ktorym choćia nierychły do strawienia bywa/ iednák nie psuie sie w nim/ áni gniie.

Pęcherzowi.

Męcherzowi vżyteczny/ bo z niego choroby moczem wywodzi.

Mdłośći serdeczney.

Sámym zapáchem mdłość serdeczną odpadzą. Przeto

Kordyácznym.

Kordyácznym vżyteczny/ ták do pożywánia/ iáko do zápáchu. Dios.

Moczu.

Mocz skromnie wywodźi naśienie iego/ nie ták poteżnie iáko Diniowe.

Pęcherzowi záwrzedziáłe mu.

Męcherzá záwrzedziáłość/ z mlekiem ábo z Mußkátela trunkiem vżywány/ leczy. Tákże obráżenie z zádánia w trunku zielonych chrząszczow.

Od psá wśćiekłego obráżonym.

Od wśćiekłego psá obráżone rátuie/ liśćie Ogorkowe z winem vtárte/ á przykłádáne.

Krostom trędowáćinom.

Trędowáćiny ná twarzy/ to iest/ krosty czerwone bolesne/ ktore Grekowie Epinictidas zowią/ leczy z miodem vtárty.

Prágnieniu.

Prágnienie w goraczkách oddala wodá z ogorkow/ álbo polewká z wárzonych/ pita.

w Nerkách bolesćiom.

W nerkách bolesći/ mleko z naśienia ogorczánego piiąc vkłáda/ tákże w pęcherzu.

Przymiotom ognistym.

Otok wßeláki/ y przymioty ogniste/ ogorek ná dwoie przerznióny/ ábo w grzanki y w sztiby pokráiány y przykłádány.

Język w goraczkách.

Język záplugáwiony w goraczkách w vśćiech trzymány/ wychędaża. Zowią to drudzy Brein álbo Práin.

Kászlu goracé.

Kászel z gorącey przyczyny leczy/ wziąwßy naśienia iego co we trzy pálce wziąć może/ álbo szczypte/ kminu krámnego ták wiele/ to co nasubtelniey zetrzeć/ á z Mußkátela/ ábo z Málmázyą pić dáwáć.

Czerwoney.

Czerwoną niemoc zástánawia/ toż naśienie z puł łotá z mlekiem białogłowskim piiąc.

Rozumowi.

Tymże sposobem iest rátunkiem/ tym ktorzy od rozumu odchodzą z zápalenia mozgu.

Ropę plwániu.

Ropę pluiącym zárowno z krámnym kminem naśienie ogorczáne trunkiem vżywáne iest lekárstwem.

Gorączce.

Mleko z naśienia z Jęczmienną wodą piiąc przećiwko zimnicy z goraczką/ bywa lekárstwem.

Dźiećiń.

Dźiećinnym goraczkom przy piersiách będącym/ álbo troche sporßym/ vśmierza: wziąć dwá ogurki rowney długośći z dźiećięćiem: to iest/ żeby ták były długie iáko dźiećię sámo/ y położyć ie przy bokách spiącego ábo leżącego/ rychło wyćiągną z niego goraczkę. Quintiliorum Georgi.

Kolerze.

Z osobliwośći przyrodzenia swego ma to Ogorek/ że kolerę z żołądká y z kißek vżywány wywodźi/ y przeto Dyoßkorydes powiedział krotkiemi słowy/ żywotowi y żołądkowi iest przynależący.

Ostrość kolery tłomi. Aben Mesuai.

Gorzkośći.

W piersiách ostrość/ y w gárdle gorzkość odpadza vżywány/ álbo wodká dystylowána z niego od kwáterki áż do puł kwarty. Tenże.

Goraczkom.

W srogich goraczkách kolerycznych z naśienia iego/ iáko y z Málunowego/ z Bániowego/ bywa mleko czynione/ wodká Rożána/ álbo Szczerbakowa/ Podrożnikowa/ Fiołkowa/ y inymi chłodzącymi wodkámi/ álbo

bo więc woda przewarzona y ochłodzona zlewane/ Cukru białego ze dwa albo ze trzy łoty przydawszy/ pić dáia.

Prágnienia. Prágnienie srogie w goraczkách vśmierza/ Trocißki z nasienia Ogorkowego / z Málunowego/ y Bániowego/ zárowno ich wziąwszy: nasienia Łoczygowego/ albo Sáłatowego/ Tłustoßowego/ ktory też kurza stopa zowią/ połowice mniey od pierwszych: soku Lákryciowego czwierć od tych przerzeczonych/ nasienia z ślizkością chmielikowa álbo z Psilowa záczyniwszy / poczynić kołaczki/ á po iednym trzymáć w vściech/ álbo z syropem kwáskowátym/ á z woda Jeczmienna rostárszy/ pić/ osobliwym rátunkiem bywa.

Szkodźi.

Nie trawi. Ogorki do strawienia sa żołądkowi trudne/ zwłasczá zimnemu.

Náturom flágmistym y melánkolicznym wádzi/ bo długo w nich śiedzi.

Goraczki rodzi. Też y koleryeznym nie záwsze vżyteczne/ ábowiem zimnice wzbudzá y goraczki. Gálen.

Wraca sie. Nie tuczy. Womity y krztußenia czynią.

Ciału złą żywność dáia Gál.

Ogrodnicza.

Ogorki do iedzenia słodkie żeby były y vżyteczne. Zeby Ogorki słodkie y przyiemnego smáku były/ nasienie ich dwá dni przed w ziemie wrzuceniem námoczyć w owczym mleku/ iáko Palládius vczy: álbo w miedzie/ iáko Pliniuß/ álbo w miodowey sycie/ álbo w Cukrowey: Ták y smáku słodkiego/ y bárwy białey/ y wielkośći drobney beda: o czym Kolumellá/ y Florentinus/ o gospodárstwie piszac/ świádcza.

Ogorki przez cáły rok świeże mieć. Zeby ráne y wczesne/ á ktemu przez cáły rok świeże były do vżywánia/ rozmáitym sposobem to bydź może: Jeden iákosmy o Bániach vczyli. Drugi/ żeby pod iásnym niebem nie w cieniách/ ná dobrze spráwioney ziemi/ násádzić krzakow Jeżynowych/ ábo Málinowych: drugim rzedem wedle tychże/ álbo ná przemiány Zápaliczki krzaczkow/ ktora też Ságapenskim koprem/ Łácinnicy Ferulá zowią / á Grekowie Nartex: To wszystko gdy sie przyimie/ ná dwá pálcá od ziemie zerznąć/ y w ony pniaczki wsczepić Ogorkowe nasienie/ drewnem drzen rosprzestrzeniwszy/ á z ziemia gnoyna wen wsádziwszy/ obsypáć gnoyna ziemia zwierzchu/ á to czynić po porownániu dniá z noca/ ták w Jesieni/ iáko ná Wiosnę. Tym sposobem przez cały rok beda świeże Ogorki: á tákowym zimno niezászkodzi. Ktemu beda bez nasienia/ gdy pod Jesień beda flancowáne.

Stárzy iáko ie kwásili. Sola y kwászą Ogorki niektorzy w occie z sola/ z Włoskim koprem / y z Máieránem/ iáko stárożytni ludzie czynili.

Długo żeby były świeżo záchowáne. Vczy Pliniuß długo záchowáć Ogorki świeżo w grubie/ w cieniu gdzieby słonce nie dochodziło/ w piasek suchy á świeży ie sádząc/ śiánem álbo słomą ie nákrywszy. Atheneus pisze/ że pod pełnia Kśieżycá nawiecey rosną: á gdy grzmi/ iákoby sie lekáiac/ wierzchem ku ziemi sie obrácáią y mdleia.

Zeby zbytnie iuśne nie były. Zeby zbytnie iuśne y wodniste nie były: gdy máią bydź sádzone/ podsypowáć ie w grubkách álbo w ich dołeczkách plewámi suchymi/ álbo drobnymi trzaskámi do połowice/ á zwierzchu ziemią zágrześć.

Ogorki purguiące. Ogorki żeby purgowáły / wziąć korzenia dzikiego álbo ptáßego ogorká/ vtłuc go/ y w słodkiey wodzie/ álbo w syćie miodowey rostworzyć/ á w tym nasienie Ogorkowe przez trzy dni námoczyć: álbo z Rheubárbárum/ álbo z Modrzewiowa gębka/ álbo w Krokosowym nasieniu/ álbo w czym inym temu podobnym: á potym taż woda przez pięć dni polewáiac náć ich / to iest wezśle Ogorki. Jescze potężniey purgowáć beda/ gdy iuż korzonki z siebie pusczą/ obciąć co nadrobnieysze: Ciemierzyce/ álbo Skoczku/ ábo Sosnki/ ábo co inego purguiacego troche do nich przysádzić/ że wezmie moc w sie onego przysádzonego do siebie.

Osłowie/ Kotowie/ w nich. Piszą że Osłowie/ Mułowie/ Kotowie/ wielka chęć do náci Ogorczáney máią/ y zdáleká wechem ia poczuwáią: przeto máią bydź dobrze obwárowáne y ogrodzone.

Bez nasienia. Zeby Ogorki w sobie nasienia niemiáły:

Ráne. Zeby wczesne y ráne bydź mogły:

Zeby długie były. Zeby długie rosły: o tym w przeszłym Rozdziale o Bániách w Ogrodniczey czytay.

Od mszyc broni ie. Ogorkow żeby Mszyce y chrobáctwo nie psowáło list obiądáiac z nich/ ták vczynić: Gdy sie z ziemie pokażą ná dwá ná trzy pálce/ ogrodzić ie rosczkámi y obtykáć z Lebiotki/ to sámo odżenie ie od nich/ y inym niedopuśći sie w nich zálegáć.

Swieże iáko záchowáć przez czás długi. Swieże długi czás záchowáć może/ w lagier winá słodkiego nie skwáśniáły/ áni zwietrzáły/ ábo spleśniáły włożyć ie żeby wpełni były: Tákże/ nád octem winnym ták záwieszone żeby sie octu nie dotykáły/ dobrze naczynie záßpuntowawszy y zámázawszy/ áby námniey párnośći y oddechu nie odchodziło: ták y zimie może ie świeże mieć. Też w rosole vłożone/ długo mogą bydź wcále y świeżo záchowáne.

Wielkie czyni. Ktoby chćiał mieć wielkie Ogorki/ nasienie ich sczepić w wierzch.

Gálenowe zdánie o Ogorkách

Rozsądek Gálenowo o ogorkách. Vżywáią niektorzy często Ogorkow surowych/ ále iż zły ciáłu dáią pokarm/ przeto álbo skromnie y rzadko/ ábo zgołá lepieyby ich zániechác: A chocia niektorzy máią żołądki ták potężne że go strawić mogą/ iednák

zá czeſtym vżywániem/ zá czáſem zimne/ y grube wilgotnośći czynia/ ktore ſie trudno w krew dobra obroćić moga: Rádze tedy ich zgolá zániechác by też były ſpoſobem nalepßym przypráwione/ niżli znienagłá názbierawßy ſie potroße z nich wilgotnosci ná gromade/ zledá przyczyny potym goraczki ſrogie miályby ſie z nich wzniecić. To Gálenus o Ogorkach.

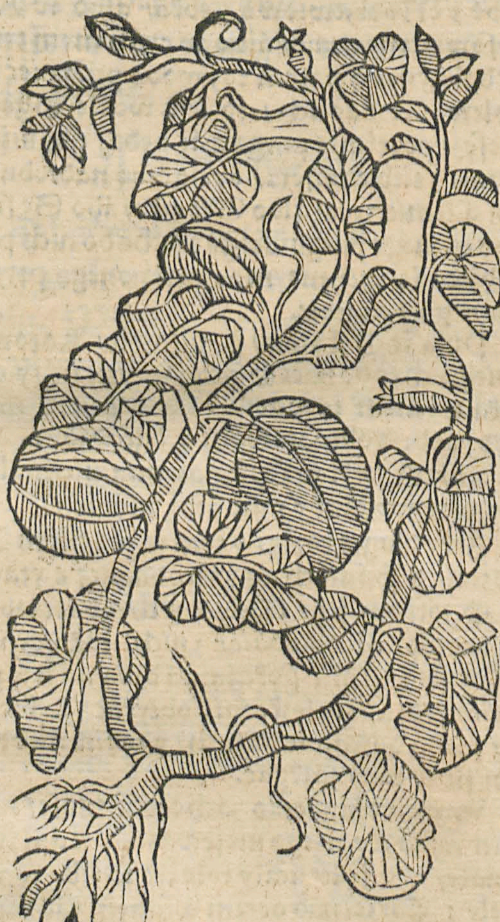
Dyfilus Káryſtius Lekarz zacny Grecki gánił y zákázował przed inymi ćiepleyßymi potráwámi pożywáć / powiedáiac ie bydź ćiáłu ßkodliwym pokarmem / ktore/ iáko y Rzodkiew/ odmiátuia ſie predko rzygániem: ále náoſtatku/ ábo ná wećie/ po inych pokármách vżywáne/ łátwe ku ſtrawieniu obiecuie: Jnáczey/ odſádza ie z ſtołu iáko nie vżyteczne.

Difilowe oncyże zdánie.

Málony / Rozdział 109.

Melo, Pepo, Melopepo.

Melone/ Pfebe.

MAlonow wiecéy / niżli przez dwánaśćie rodzáiów y kßtałtów. 1. Poſpolity. 2. Jabłczáſty ábo cukrowáty. 3. Gruſczyſty. 4 Tarczowáty / Melopepo Clypeatus maior. 5. Tarczyſty máły Indiyſki. Pepo Indicus minor clypeatus. 6. Hiſzpánſki wielki. 7. Nawierßy Málon podługowáty/ Pepo maximus oblongus. 8. Málon okragły wielki. Melopepo teres. 9. Szeroko zgniećiony: Melopepo compreſſus. 10. Málon Indiyſki máły podługowáty. 11. Málon Indiyſki mnieyßy okragły iáko iábłko. 12. Málon Indiyſki máły gránißty / Angulosus. 13. Málon Indiyſki máły ſpiczáſty. Té tylko ſámym kßtałtem á nie przyrodzeniem ſa od śiebie rożne. Té wßyſtkié ſa klacza długo y ßéroko po ziemi pniacégo/ iáko Ogórki / ábo Bánie. Liśćia do winnégo podobné/ iedno mielßégo łábrowánia y wykrawánia/ óſtrokoſmáté. Kwiátu żółtégo / owocu nie iednákiégo, iáko śie z przodku powiedziáło. Podczás iáko ludzka głowá / wielkiégo / podczás máłégo. Skóre máia chropowáta ábo chroſtáwa. Téż nie iednakiéy ſa wßyſtkié bárwy / źieloné / białé / popielaté. Bywáia téż po wierzchu dźiwné / iáko śiatka iaka okryté/ poplećioné: Téż bywáia po wierzchu brozdowáté śrzodkiem, iáko grzedy iákié / z obu końców weſpół ſie ſchodzace. Ná nich ſkórá iáko párchowáta, oſtra. Mieśiwość nie iednákiéy we wßytkich bárwy, białé/ rumiáné/ żółté/ błádo rumiáné. Smáku iedné od drugich ſłodßégo/ przyiemnégo / y bárzo pachniacégo. Náyduia śie téż bez ſmáku y zapáchu: tákowé głuchémi zowiemi. We śrzodku naśienia obfitość / piéknym porzadkiem vłożoné/ iedno wedle drugiégo leżace / obdłużne y pláſkáte/ we-

wnątrz białe y słodkie.

Mieysce.

Ná ogrodach/ y w polach ná rolách/ bywáią sadzone nasienim. Kocháią sie w wolnym/ iásnym y otworzystym niebie/ nie w cieniach. Ziemię lubią dobrze spráwioną/ tłustą: w nowey sie ziemi bárzo kocháią: tákże w przestrzenstwie. Czásu suszey potrzebuią polewánia/ póki nie odrosną: bo gdy do zrzewáią/ skrapiánia/ deszczu y cieniá nie nawidzą. Przeto látá wilgotnego bárzo y mokrego/ dozrzeć státecznie nie mogą/ tylko gniią. A chociá sie nie náruszy/ iednák smáku nie máią dobrego. Doskonálego dozrzenia znák/ gdy sie snádnie z swey szypulki da vrwáć.

Przyrodzenie.

Málony/ są wilgotney zimne w wtórym stopniu. Máią nieiáką moc wyćierániá.

Moc y Skutki.

Málony surowo pożywáne mocz pędzą. W goraczkách gwałtownych. *(Mocz pędzą. Gorączkom.)*

W boleniu głowy z gorącości zbytniey/ bywa tym sposobem trunek do pićia vżywány/ owszem gdy winá nie godzi sie vżywáć: wziąć wody Jęczmieniá wárzonego kwarte/ Migdałow słodkich z ośm łotow/ nasieniá Málonowego/ y Bániowego po puł łotá/ ábo po trzy kwinty/ y z tego wszytkiego vczynić mleko/ ktorego w pomienionych przypadkách dobrze vżywáć. Do tegoż wszytkiego może cukru w nasieniu Málonowym vżywáć. Tab. *(Głowy boleniu. Cukier ieden z nasienia málonowych.)*

Nasienie Málonowe iest dáleko lepsze/ do káżdey rzeczy niżli sámá mięsiwość. Abowiem *(Nasienie málonowe.)*

Wątrobę wychładzá. *(Wątrobie)*

Piasek y muł wypędzá z pęcherzá/ piiąc. *(Piasek y muł wywodzi.)*

Moczu z ciężkością y kápániem odchodzącemu/ ábo y gorącemu/ nasienie málonowe ábo iąderká z łupin swych ochedożone y w Jęczmienney wodzie vwárzone. Tákże

Toż nerkom boleiącym ze zbytniego vpaleniá y gorącośći/ bywa rátunkiem osobliwym. *(Nerkom)*

Może bydź w cukrze ábo w miedzie smáżone/ do vżywániá w pomienionych chorobách. Tab. *(W cukrze smáżone.)*

Boleiącym oczom y płynącym zgorącey przyczyny. Tákże zapálonym y czerwonym/ mięsiwość Málonowa vtárta/ y ná czoło plastrowána/ wielkim iest rátunkiem. *(Oczom płynącym.)*

Korzeń Málonowy czwierć łotá z pitym miodem dány ćiepło womity czyni. A ieśliby chćiał przy wieczerzy/ przedtym/ álbo potym wolny żywot vczynić/ tedy go dwie częśći kwinty ná raz dosyć wziąć. *(Womity czyni.)*

Kámień nasienie iego/ w nerkách łámie/ y moczem wywodzi piiąc go. *(Kámieniu.)*

Gorączkę vśmierza/ z wodą ięczmienną wárzone piiąc/ y prágnienie odpadza. Tákże *(Gorącce)*

Wątroby zápalenie/ y żył w niey zámulenie otwiera/ y wszystkę wychładza/ y przewietrza ią. *(Wątrobie zápaloney.)*

Fluxy gorące/ do oczu spadáiące/ záwśćiąga/ Málon vtárszy/ ná czele plastrowáć. Dios. *(Spadkó w oczy.)*

Sok z nasienim málonow/ mąká słonecznikuzáczyniony/ y kołaczki z tego porobione/ á ná słońcu vsuszone/ twarz śliczną czynią ze wszelákich zmaz ią wyćieráiąc/ w wodce z korzenia kokoryczki wyćiągnioney/ ieden z nich rostárszy ábo dwá/ á twarz tym vmywáć/ dziwnie gládką y śliczną twarz czyni. *(Twarz śliczną czyni.)*

Tákże Málon ná kęsy vśiekáć/ z limonia wielką świeżą/ korzenia Przestępowego/ korzenia Obrazkow/ to wszystko drobno posiekáć/ w Alembik śklány wsypáć/ mleká słodkiego koziego świeżo wydoionego ná to nálać/ żeby dobrze w nim zagraznęło/ y w Bálneum maris destylowáć/ á tą wodką twarz vmywáć: nie trzeba nád to rumienidłá y bielidłá lepszego.

Piegi y ine szkárádośći ná twarzy sam Málon wyćiera. Ale nasienie iego do tego lepsze y potężnieysze. *(Piegom.)*

Ogorzáłość od słońcá sámá mięsiwość Málona/ iáko y przerzeczona wodká spadza. *(Ogorzelinie.)*

Pstroćiny y plány białe/ á ostre/ toż oboie śćiera/ á ćiáło chedogie czyni. *(Plánom białym.)*

Párchy ćiekące/ ktore łacinnicy Ceria/ y Meliceria y Fauos zowią/ że ropa ćieka/ iákoby miodem/ á są iákoby plastry strzeple/ korzenie Málonowe z miodem ná nie plastruiąc leczy. *(Słodkiemu strupowi.)*

Skrobiny z skory Málonowey/ zápalenie blonek mozg okrywáiących/ ábo ćiemiączka dźiećinnego ná ćiemie przykládáne/ leczą. *(Zápale. nia ćiemieczka dzieciń.)*

Suchotnym y wyschłym/ *(Suchot.)*

Kászlącym/ *(Kászlom/)*

Vstáwicznie pićia prágnącym/ *(Prágnieniu.)*

Moczu gorącemu/ wziąć z nasienia álbo z iąderek iego mleká wyćiągnionego z wodą Jęczmienną: soku Lákrycowego/ Mánny/ Żywice Arábskiey/ Drágántu/ y mleká má- *(Moczu)*

ku białego/ kwiátu Slazowego/ Gárliczek/ álbo Miechunkow/ według zdánia/ y tego trunkiem vżywáć.

Szkodzi

Szkodźi

Málony zły sok/ álbo pokarm ćiáłu dáią/ zwłaszczá tym ktorzy ich rychło strawić niemogą. Gálen.

Złe stráwe ćiáłu dáie.

Choroby koleryczne wzbudzáią y mnożą.

Kolerę.

Zbytnie vżywáne/ ieśli po nim co lepszego y stráwnieyszego niebywa vżywáno/ krztuszenie y womity czyni. Tákże

Womity wzbudzáią.

Febry álbo gorączki wznieca.

Gorączki wznieca.

Ogrodnicza.

Te bywáią nalepsze ktore mocny á wdzięczny zapách máią/ á ktore stopki ná ktorych tkwią miąższe máią/ á sámy są ćiężkie. Niegdzie kwitną Czerwcá/ ále w ćieplych kráinách: indzie w Lipcu: A w Sierpniu dochodzą y dojrzewáią. V nas zrzadká/ aż kiedy láto suche y gorące: przeto też nie wiele śie ich w ogrodách nászych znáyduie. Ale z Węgier/ z Moráwy/ z Niemiec/ y z Włoch bywáią przywożone. Zlekká kwitną iedne zá drugimi/ rownie iáko Bob. Tákże w dojrzewániu iedne po drugich zrzeią. Gdy sámy z stopek swych odpadáią/ w ten czás są zrzáłe.

Málony iábłczysto okrągłe/ álbo Dynie.

Melopepo.

Rund pfebe/ Rund Melonem.

Málony Jábłczyste álbo Dynie okrągłe/ Málonom podługowátym y kukłástym są korzeniem/ kłączem/ listem y kwiátem równe y podobne. Owoc tylko ich ma nieco rożnośći: Bo té y wzrostu mnieyszego/ y kształtu okrągleyszego/ iáko iábłko. A Málony wyższey opisáne/ podługowátsze.

Mieysce.

Tákże w ogrodách y w polu bywáią flancowáne/ iáko pierwsze.

Przyrodzenie

Jednego są przyrodzenia z pierwszym/ iedno te coś wolnieyszego y skromnieyszego máią: przeto nie są ták szkodliwe/ iáko Málony kukiáste/ chociá tákże w wtorym stopniu odwilżáią y chłodzą.

Moc y Skutki

Czerwone krosty boleiące ná twarzy pełne krwie/ liśćie ták tych iáko przednich Málonow z miodem vtárte/ y tym námázáne spadzą.

Krostom ná twárzy czerwonym.

Od psá obráżonym bywa lekárstwem z winem stárym piiąc/ á ráne tymże námázuiąc/ álbo plastruiąc.

Od psá obráżonym.

W nyrkách bolesći vsmierzáią y Mocz wywodzą/ iąderká naśienia Málonowego w cukrze smáżone/ y miásto konfektu vżywáne.

Nerkom. Moczu.

Kiedy ich vżywáć.

Kiedy máią być vżywáne.

Málony przy pierwszych potráwách máłą bydź vżywáne/ nie przed tym/ áni potym. Flágmiste nátury/ wino stáre po nich pić máią. A koleryczni przed vżywániem ich pierwey co kwáśnego vżywáć máią/ żeby śie w kolerę nieobrocily: bo im dojrzálsze y słodsze/ tym rychley śie w kolerę obrácáią.

Dyfilus Kárystius pisze/ ten Málon

Stráwny.

iábłczysto

iáblczyſko okrągły ſnádnieyßy bydź do ſtrá-wienia/ y

Sercu lubi.

Sercu bárzo lubiący : Jeno przytym nie wielkim go rátunkiem bydź powiáda.

Mięſo krucze czyni y rychło vwrzáłe.

Mięſo żeby rychło vwrzáło/ włożyć do niego kes Málonu w gárniec. Toż też powiádáią czyni Pokrzywiáne naśienie / álbo Gorczyczne/ ábo Figowego drzewá rośczki.

Szkodzą.

Flagmiſtym. Kolerycznym.

NIedoźrzáłe Málony flágmiſtym żołądkom ßkodzą. Tákże kolerycznym.

Kolery wiele w ćiele czynią/ gdźieby przed vżywániem ich co kwáśnego nie iedli.

Ogrodnicza

Żeby málon pachnął.

MAlony żeby miáły zapách Piżmowy ábo Rożowy / ták vczynić : naśienie przytym koncu z ktorego kiełki wypuſczą trochę rozedrzeć/ y w Rożáney wodce przez dwá dni moczyć/ álbo przez niemáły czás miedzy kwiećie ſuchey Rożey zágrześć ie/ potym z Rożą do ziemie ſádźić : Abo námoczyć ie w Málmázyey roſpuśćiwßy w niey trochę piżmá/ á potym ie ſádźić. Tymże ſpoſobem może ine owoce pachniące vczynić.

Żeby słodki był.

A żeby słodkie były/ tymże pomienionym obyczáiem ná końcu ie poroſczepowáć trochę/ y przez dwá dni w Cukrowáney wodźie moczyć/ álbo w Rożána wodke dobrze cukrem osłodzona : potym w ćieniu ie wyſußywßy/ fláncowáć.

Ráno będą.

Ktoby chćiał Málony mieć ráne y rychłe/ wielkie/ ábo formiſte/ y bez naśienia/ o Báńiách y Ogorkách rozdźiały przy końcu czytay.

Dynie w Cukrze.

WZiąć Dyń niedoźrzáłych/ pokráiáć ie wzdłuż ná ßtuki według ich brozd : á ochędożywßy ie z ſkory zwierzchniey/ z naśienia/ y z tego wßytkiego co we wnętrzu máią/ moczyć ie w occie dni dźieśięć / iedenaſtego odlać ie : Znowu inego octu świeżego ná nie nálać/ y tákże ie długo moczyć/ wzrußáiąc káżdego dniá zlekká. Potym odcedźić/ á miedzy chuſtámi chędogiemi żeby przecz uchnęły położyć/ y rozłożyć ná deſke przez dźień y noc żeby przeſchnęły y ſtężáły. Potym cukru ábo miodu ná nie nálać/ y trochę przyſmáżyć przy bárzo wolnym ogniu/ żeby ſię nie rozwárzyły y nie roſpłynęły/ á to káżdego dniá czyniąc aż do dźieśiątego : Potym ie wyiąć z tego cukru álbo miodu/ y w naczynie inne włożyć/ á poſypáć ie Cytwarem/ Gwoźdźikámi/ orzechem Mußkátowym/ na oſtátku Cynámonem/ y ná to nálać cukru/ álbo odßymowánego miodu żeby dobrze zágrząznęły / á w mieyſcu ochędożnym chowáć. Ale w cukrze chętliwße ſą niżli w miedźie do iedzenia.

Dynie wodniſte/ Rozdźiał 110.

Anguriæ, Anguria, Citrullus, Tetrangura.

Citrull/ Angurien.

DYnie ábo Málony wodniſté/ nie wſzytkim ſą w znaiomośći / przeto że śię zrzadká w ogrodźiech tutecznych znáyduią: z Węgier / z Moráwy / y z Wołoch bywáią przywożone vpominkámi. Málón tedy wodniſty zwierzchu bywa źielony: Kłącza dáleko y dłu go roſpuſczonégo/ krzewiſtégo y gáłęźiſtégo / po źiemi ſię pniąc y roſkłádáiąc / iáko y ogórki. Liśćie podobné liśćiu zamorſkich iáblek / iedno więtßé/ ßérßé/ rozdźielné y oſtré. Kwiátu żółtégo/ owocu okrągłégo/ wedwóynaſob od pierwßych więtßégo/ ćiężkiégo. Skóry gládkiéy źieloney / niekiedy pſtréy / od

ziemie pobieláley. Mieśiwośći bárzo iuſzney y wodniſtey: przy ſkorze twárdzieyſza/ bielſza/ kwáſkowáta/ y nie ſmáczna. Naśienie obſzerne/ mnieyſze niżli Bániowe: dźikie/ czárne/ ryſzawe/ popieláte.

Mieyſce.

W ogrodźiech y w polach / ná wypráwnych ziemiách/ bywáia ſádzone y flancowane.

Przyrodzenie.

Sa przyrodzenia wilgotnego y chłodzacego w wtorym ſtopniu. Naśienie ſuche/ ma nieco rozgrzewáiacego.

Mocy ſkutki.

Ktore do vżywánia lepſze.

MAluny wodniſte ſpoſobnieyſze ſa do vżywánia mnieyſze.

Prágnienie vśmierza.

Do vgáſzenia prágnienia nalepſze/ bo ſa bárzo iuſzne. Przeto

Gorączkom.

W gorączkách kolerycznych ſrogich / ſuchość iezyká odwilżáia y chłodza/ zwłaſzczá mieśiwość ich w occie moczona.

Moczu.

Mocz wywodźi y pedźi.

Nie ták odmiekcza żywot / iáko Málun proſty. Przeto vżytecznieyſzy ieſt tym / ktorzy mdłego przyrodzenia.

Wilgośćiom kolerycznym ſie ſprzećiwia.

Wilgotnośćiom złym / kolerycznym / oſtrym / bywa odporem/ ſprzećiwiáiac ſie im: zwłaſzczá tym / ktore w żoładku / w watrobie / w żyłách ſie ſkupuia / y wiecey ſwa złośćia / niżli obfitośćia obrażáia.

Ciáłom wyſchłym wypalonym.

Ciáłom ſuchym / á iáko bez krwie bedacym / ktorym wiecey odwilżenia / á niżeli purgowánia potrzebá / bywáia vżyteczne/ ile w zbytniey kolerze.

Wátrobie.

W watrobie krew czyni rzadka y wodniſta/ ktora żołć wyżgła/ zoſtrzáła/ y ziádowićiona zátłumia y gáśi. Toż też Ogorek náſz poſpolity czyni/ okrom tego/ że mocz potężniey pedźi y wywodźi.

Mocz pedźi.

Naśienie też mocz wywodźi.

Żołądká zápalenia.

W żoładku zápalenie máiacym / z wylánia żołći weń/ bywa vżyteczny do vżywánia: bo żoładek goracy y ſuchy posila / chłodzac go y odwilżáiac.

W gorączkách.

W gorączkách / iuſzność iego z octem zmieſzána/ á trunkiem vżywána / bywa vżyteczna.

Womity wśćiaga.

Womity kolerycżne / z własnośći ſwey záwśćiaga/ y kolere w żoładku tłumi.

Szkodźi

Wilgośći mnoży.

W Żoładku flágme lipka y kliowáta czyni/ ktora záczáſem po żyłách ſie rozchodźi. Przeto czeſto y obfićie ich vżywáiac/ wilgotnośći wiele w ciele czyni: z ktorych záczáſem ſrogie gorączki y długie bywáia. Zátym też

Brzydkość.

Brzydkość w żoładku y womity wzniecá.

Kolikę.

Kolike y dárćie w kiſzkách wzbudza.

Boleśći.

Boleśći w ſtábiznách pod oſtátniemi ziebrámi obu bokow wznawia. Tákże inne Málony y Dynie toż czynia. Owa ſwym ſokiem/ ábo zbytnia iuſznośćia ſwa chłodzaca / wiecey ćiáłu ſzkody / niżeli pożytku przynoſza.

Nieſtráwne.

Z ćieżkośćia bywáia w żoładku ſtráwione/ zwłaſzczá mieśiwość ich zwierzchnia / ktora rádniey bywa iádem y trućizna / niżli pokármem.

Ogrodnicza.

Dynie iáko mogą być długo przechowáne.

HWoc Dyń nie trwáły ieſt / dla ſwey zbyteczniey iuſznośći. Lecz ktoby ie chćiał długi czás przechowáć/ pierwey niżliby dozrzáły / zerwáć ie / y ná pſzenicy ie rozłożyć / ná ktorey zlekká y powoli dozrzewáia: á ták przez Mieśiac/ dwá/ przechowáć ſie mogą. Sa drugie mnieyſze/ á te lepſze.

Locygá/ álbo Sáłatá/ Rozdział III.

Lactuca.

Lattich.

LOcygá dwoiáka ogrodna y polna. Ogrodna czworáka: Pierwſza proſta y poſpolita/ korzenia twárdego/ zdrewniáłego/ iáko wſzytkie inne. Kłącza ná łokieć/ podczás y wyżſzego: z liśćiem ſzerokim y miekkim obſadzone: ſoku mlecznego oboie pełne. W wierzchu kwiátki máłe żołtáwe/ ktore gdy dożrzeią/ w ſzáre ſie wełnianki obrácáia: w ktorych naśienie ćiemnoſzáre / á to potym y z ſwoimi wełniankámi wiátry po powietrzu roznoſza.

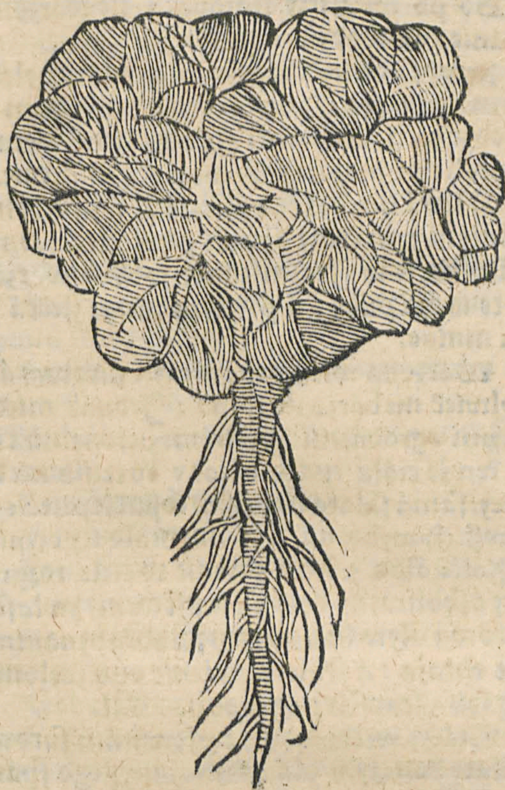
Druga Sáłatá ſkłádána / abo

glo-

Sáłatá ogrodna pospolita. Lactuca hortensis

Sáłatá składána Lactuca capitata.

głowiáſtá / że liſteczki ſwe w kupę składa / iáko młoda kápuſtá gdy ſie poczyna ſkłádáć: zkąd też składana ábo głowiáſtá ieſt nazwana.

Trzecia kędzierzáwa / ktora niczym inym nie ieſt od pierwſzych rożna / tylko ſamą kędzierzáwoſcią liſcią.

Czwarta / ktorą Rzymſką v nas zowią / drudzy Endiwią: ma liście podobne pierwſzey / ieno ſzerſze y więtſze. Jeſt druga ſałatá Endiwia kędzierzáwa ogrodna / ábo ſałatá ſczerbátokędzierzáwa: bo ma liście przygłębſzym wyſczerbione, á ná końcach ſczerbin y wykrawania ſwego ośći. Pierwſzey / gdy wierzchy liścia zwiąże weſpół / złoży ſie w kupę podługowato: á gdy ią piaſkiem, ábo ziemią piaſczyſtą nakryie / zbieleie y odmłodzi ſie, a taże wſzech do iedzenia naprzyiemnieyſza y naſmacznieyſza. Te wſzytkie tym iednym Rozdziałem zamykamy / bo też wſzytkie ſą iednégoż przyrodzenia.

Mieyſce.

W ogrodách poſpolićie ná grzędách bywáią ſłáncowáne: niekiedy w polách miedzy ogrodnemi iárzynámi. Wynika z ziemie czwartego ábo piątego dniá / po wśianiu. A gdy trochę odrośćie / bywa przeſádzona ná inné mieyſce / y pokrapiána czáſu ſuchośći.

Przyrodzenie

Własnie ieſt przyrodzenia zimnégo y wilgotnégo / iáko ſtudzienna wodá. A iáko Simeon Sethi piſze, bydź ią przyrodzenia zimnégo y wilgotnégo w trzecim ſtopniu.

Płonna / nie ták zbytnie odwilża y chłodzi. Naśienie bárziey chłodzi niżli ſámá ogrodna Locygá.

Moc y ſkutki

Locygá álbo Sáłatá przyiemnieyſza gorącemu żołądkowi ogrodna / niżli płonna: ábowiem zbytnią gorącość w nim wychładza. — Żołądkó vżyteczna.

Chęć do iedzenia wzbudza / przeto ma bydź przed wieczerzą vżywána. — Chęć do iedzenia czyni.

Sen przywodzi.
Bo po wieczerzy iedzona á ile wárzona/ spánie przywodzi.

Zywot odmiekcza
Zywot odmiekcza y stolce czyni/ w polewce miesney nie słoney wárzona á cukrem osłodzona : ábowiem chłodzenim swym y odwilżeniem/ gorącość watroby miárkuie.

Mámkom
Mleká hoyność w piersiách Mámkom y pániom tym ktore dziatki piersiámi karmia dáie/ liscie w Jeczmienney wodzie wárząc/ á te iuchę piiąc : á przytym piersi zlekká reką mniąc.

Wárzona wiecey tuczy niżli surowa.
Wárzona wiecey tuczy niżli surowa/ ácżkolwiek nie bárzo ile sámá : Jednák miedzy inymi ogrodnemi iárzynámi zielonymi/ ktore krwie ciáłu máło dáia/ y ku temu nie dobrey/ sámá sáłatá nalepsza/ wszákże przecie nie zewszech wyborna/ á ktemu máło iey czyni.

Kolerze
Zołci álbo y krwi zbytnie w ciele rozgrzáney osobliwym bywa lekárstwem/ zwłasczá surowa vżywána/ záczym żołądká bynamniey nie obraża : á skoro zápalenie ono zátłomi y vgási/ záraz sen przywodzi. Gál.

Dla czego wieczerze sáłatą stárzy konczyli.
Stárzy wieczerze swe vżywánim surowey sáłaty konczyli/ dla wdzieczniey szego spánia nocnego.

Womitom.
Womity koleryczne záwsciąga.

niezátrzymániu pokármu.
Tákże tym ktorzy niemogą pokármu zátrzymáć/ sáłatá surowa niepłokána/ áni solona/ bywa lekárstwem pożywána. In summa kolerycznym náturom iest lekárstwem/ y pokármem vżytecznym.

Snom nieczystym.
Tym ktorzy nieczyste sny máią. Tákże

nasienia odbywániu.
Ktorzy przyrodzone nasienie przez sen odbywáia.
Nasienie Locygi z ieyże wodka/ po połtory kwinty ná raz pić dáiac/ leczy to.

Prágnieniu.
Prágnienie odpądza swym vżywánim.

Przymiotom ognistym.
Przymioty ogniste y otoki wszelákie/ by ieno niezbytne/ bo tákowym nic nie vczyni/ wyciąga. Tákże

rożey pieklney.
Roża piekielna swym przykłádánim wypedza/ ieno niegwáłtowna/ bo bárzo rospaloney nic nie vczyni. Gal.

Sáłatá kwászona
Bywa też sáłatá od niektorych kwászona.
Ogrodne Locygi gdy w głąb wyrastáia/ są podobne skutkámi Locydze płonney y lesney. Dios.

Spániu w goraczkách.
Sen w goraczkách przywodzi/ nogi obmywáiac Locygą długo párzona w wodzie ná noc/ nie nieścieráiac ich/ ieno żeby sámy oschły : Tákże rece/ czoło/ y skronie/ táż woda może vmywáć/ może do niey slazu przywziąć.

Pokarm w goraczkách.
W goraczkách/ sáłaty są vżytecznym pokármem/ ták wárzone iáko surowe.

Głowy boleniu w goraczkách.
Bolenie głowy w tychże goraczkách vśmierza sok z Locygi/ przylawszy troche octu winnego áby z łyszkę álbo z połtory/ y w tym lniánki maczáiac/ ná czoło y skronie przykłádáć.

sen czyni
Coż też ich spánia domiescza. (Gál.

moczu goręcemu.
Moczu goracemu/ bywa osobliwym lekárstwem mleko z nasienia Locygowego z mákowym mlekiem piiąc.

Jezyczká zápaleniu.
Jezyczká zápaleniu/ wielki rátunek dáie płokánie z soku iey/ ábo z wodki/ ábo z polewki vczynione z sokiem Agrestowym/ álbo z kwásnych iáblek Gránatowych/ to często w vściech trzymáiac.

Spánie przywodzi.
Nasienia kwinte y wiecey/ miáłko vtártego/ z mleki pić dáiac iesliby goraczki nie było ábo z woda w goraczce/ sen przywodzi. Plat.

Opalonym.
Opalonym badź ogniem/ badź vkropem/ álbo iáką wrzącą tłustością/ sáłatá z sola vtárta/ á pierwey niżliby sie pryscze poczyniły plastrowana/ dobra. Plat.

Wrzodom.
Wrzody pomykáiace/ y ciáło psuiace záwsciaga/ vtárszy ia z piáną sáletrną/ potym winem rospuścić y przykłádáć. Plat.

Zyłom.
Zyłom pokurczonym/

Kádukú.
Pádáiacey niemocy z goracey przyczyny/

Wybiciu z stáwu.
Wybiciu y wywinieniu z stáwu/ głąbie Locygowe z Jeczmienna mąka y wodka plastrowane/ bywa lekárstwem kłacze plastrowáne. Tenże.

Krostom
Jatrzące krosty goi/ z winem á z mąka ieczmienną plastrowána. Tenże.

Zołądkowi kolerycznemu.
Zołądkom kolerycznym/ sáłatá wárzona bywa vżyteczna/ á nawiecey kłacze co namnieysze Locygi gorzkiey/ álbo płonney : Drudzy ia do tegoż polewáia mlekiem.

Biegunkom.
Biegunki zwłasczá koleryczne/ z winem w trunku vżywáne/ zástánawia.

Vpłáwom białym.
Białym vpłáwom białogłowskim iest wielkim lekárstwem/ nasienie w wodzie naprzod moczone/ w ktoreyby pierwey kilkákroć stal rospalona była gászona/ á potym mleko z niego iáko z máku vczynione/ á ta woda stalista zlewáne/ do tego przydáć czwierć łotá/ álbo kwinte prochu z zebu słoniowego miáłko vtártego/ y pić dawáć.

Głowie bolącey.
Głowy bolenie w goraczkách oddala świeżo vtłuczona/ á ná czoło y skronie plastrowána/ bez przysády inych rzeczy.

opaleniu
Jákiemukolwiek opaleniu/ liście Locygowe z chlebem co nalepiey vtłuc/ á ná ogorzáłość odnawiáiac często przykłádáć/ żeby sie nie zágrzał ná opalonym mieyscu/ y nie sechł.

Piiánicom bywa lekárstwem y iáko.
Piiánicom iest lekárstwem/ bo swa wilgotnością/ párności z zbytniego vżywánia winá tłomi ná doł/ głowy nieprzypuszczáiac mu rozgrzewáć.

watrobie y slezienie zámuloney.
W occie wárzona/ przydawszy száfránu á vżywána/ zámulenia watroby y slezjony otwiera y wychedaża. Plat.

Tym ktorzy czystość poslubili.
Tym iest vżyteczne vżywánie sáłaty/ ktorzy poslubiwszy sie ná vstáwiczną służbe pánu Bogu/ slub czystości vczynili : Jáko są wszytkie osoby Duchowne oboiey płci/ ktorym iesli powściągliwości/ wrozniecceniu ogniá namietności cielesnych niedostáie/ tym sámym vżywánim sáłaty á częstym/ iáko zápewnym lekárstwem mogą swą czystość záchowáć.

Biegunce. Krwi.

Biała ćiekaczke.

Zśiadłą krew w żołądku z octem vżywána rozprowadza.

Spániu.

Toż naśienie z winem piiac / ſen nie ſypiáiacym przywodźi.

Tákże ogrodney Sáłaty naśienie / z białego Máku naśieniem vtłuc / mlekiem białogłowſkim / á białkiem od iáiá záczynić plaſtr / á ná czoło y ſkronie przykłádáć: toż czyni.

Biegunkom od wątroby pochodzącym.

Ciekaczki ktore iáko wodá bywáia / w ktorey mięſo ſurowe płocza / pochodzące od oſtábiáłośći wątroby w ſwych przyrodzonych ſpráwách / záſtánawia / vżywáiąc iey ták przez vſtá / iáko zwierzchu przykłádáiąc: Czego mamy przykład w Oktáwiuſie Auguśćie

Ceſarz Oktáwius ſáłatą biegunkę vleczył.

Ceſárzu Rzymſkim / ktory częſto tákową biegunkę ćierpiąc / y z tego / czáſu niektorego w wielkim niebeſpieczenſtwie bedąc / gdy lekárſtwá rozgrzewáiące / ták wewnątrz iáko zwierzchu vżywáne pomocne niebyły / y owßem bárziey ßkodźiły: Antonius Muſá / Lekarz iego ſławny onych czáſow / ſáłatą dał mu rátunek / y do zdrowia pierwßego przywiodł go. Záczym ſáłatá w táką zacność y w poważenie przyßłá / iż co przed tym mieli ſobie zá wielki wyſtępek y grzech iey vżywáć / potym nie tylko od Oktáwianá / ále y od inych Rzymian w częſtym y w przyiemnym vżywániu bywáłá / że ią w miodowym occie ná zimę chowano kwáßoną.

Od piiánſtwá záchowuie.

Piße Ruffus iż miedzy pićiem winá zbytnim / ſáłatá vżywána ſurowa od vpićia záchowuie. Florentin.

W ſtolcu y około palenia.

W ſtolcu / álbo y około ſtolcá pálenie y gorącość przykra odpadza / tłukąc ią á przykłádáiąc: iedno kißkom niepomálu ßkodźi. Ruf.

Zołtácce.

Zołta niemoc ſpadza / w oleyku Seſámowym ſmážona y pożywána. Geſtus.

Sápce.

Sápkę y záleżenie w nośie / to ieſt w odetchách / z wilgotnośći ſpadáiacych od mozgu ſuchych y ćiepłych leczy oddaláiąc / ná czoło vżywána. Ceſtus.

Pierśi białogłowſkich zápaleniu.

Boleść w pierśiách białogłowſkich z zápalenia ſpadkow w nie ſpadáiacych oddala / tákże ná czoło vżywána / y zwierzchu przykłádána.

Wodká.

Aqua ſtillatitia.

Bywa wodká z ſáłaty świeżey palona / iáko z Podrożniku y z źioł inych. Tá

Gorączkom.

W gorączkách káżdych bywa ochłodą.

Kolerykom.

Páry koleryczne oſtre / y ſáme kolerę gáśi / zwłaſzczá w żołądku.

Krwi.

Krwi w żyłách zbytnie rozgrzaney rátunkiem bywa: Tákże wßelákim członkom wnętrznym vpalonym ochłodę dáie / ták trunkiem iey vżywáiąc / iáko zwierzchu chuſtki w niey maczáne przykłádáiąc.

Członkom vpalonym.

Snu.

Ktorzy ſypiáć niemogą z ſuchośći mozgu z gwałtownych gorączek / przed wieczorem dawáć tey wodki trunek dobry álbo dwá. Też chuſteczkę w niey maczáiąc / ná ſkronie y czoło przykłádáć.

Szkodźi

Wzroku.

Wzrok mdli y ćiemny czyni / częſto vżywáiącym: á zwłaſzczá ktorzy z przyrodzenia ſłáby máią.

Częſto vżywána / nie mniey ßkodźi iáko świnia wcßká.

Dycháwicy.

Dycháwicznym y ćiężkotchniącym ßkodliwa.

Krwią pluiącym.

Tym ktorzy krwią częſto pluią.

Flágmiſtym.

Flágmiſtym żołądkom.

Małżonkom.

Tym ktorzy ſię o rodzeniu dźieći ſtáráią / nie pomáłu wádźi. Abowiem

Do małżenſkiego złączenia chęć odeymuie.

Ktoby ſię w częſtym iey vżywániu kochał: żeby nie przyßedł o wzrok / potrzebá mu tákowych rzeczy do niey przymießywáć / ktoreby zimność y wilgotność iey przełamowáły / y pomiárkowáły: iáka ieſt Miętá / Száłwia / Máieran / Lebiotká / Rzeżuchá / Torhun / álbo Zębne źiele. Albo przytym co korzennego ieść: álbo wino korzenne pić.

Ogrodnicza.

Przechowáć ią.

Żeby Sáłatę miał przez cáły rok świeżą / śiey ią pod Jeśień / álbo około Swiętego Bártłomieiá / ná źiemi dobrze nawozney y ſpráwioney / wilgotney: á naśienie żeby ſtárośćią zmiłkłe nie było: bo czwartego / piątego / álbo ßoſtego dniá po śianiu záraz wſchodźi.

Rozłożyſtą czynić.

Wßerz rozłożyſto bedźie roſłá / gdy ią rzadko rozſádźi: álbo gdy w głąb pocznie wyraſtáć: zerznąć go áż ku ſámemu dołu / á ná wierzchu álbo brełkę źiemie / álbo ſkorupkę młodą / coby nie byłá tłuſtá / álbo ſmolna: álbo kámyk położyć. Ták nie bedźie mogłá w ſłup ku gorze wyraſtáć / tylko wßerz.

Biała.

Biała bedźieß miał / gdźie w śrzodek iey piaſku od rzeki chędogiego náſypieß / á liśćiem w kupę ſtuliwßy / tyczkiem zwiążeß v wierzchu: zwłaſzczá ktora ieſt naśienia białego. A tákowego ieſt przyrodzenia / że miedzy wßytkimi ſáłatámi zimę przetrwa.

Miekka.

A gdźieby zá wyrośćieniem ſtwárdniáłá y zdrewniáłá / ná inne mieyſce ią przeſádźić / álbo w toż / wyrwawßy ią zás wſádźić / záraz zmiękniecie.

Krepa.

Zśiádła y krępa bedźie / nie wyraſtáiąc w ſłup álbo w głąb: odkryć korzeń iey z źie-

mie/ gdy ná cztery pálce wzdłuż odrośćie/ odćiąć drobnieysze korzonki/ á sam korzeń omázáć świeżym gnoiem wołowym/ ábo krowim/ á ziemią osypawszy/ wodą skropić. A gdy pocznie podrastáć/ śrzodek/ álbo serce z niey wyrznąć/ á kámyczek/ álbo skorupkę nową/ álbo brełkę ziemie ná wierzch włożyć. Ták w głąb nie będźie wyrastáłá/ tylko wszerz rozłożysto.

Wonną.

Sáłátę pachniącą ták vczyniß. Nasienie iey wśczepić w peckę iábłká Cytrynowego/ y w ziemię wsadźić. Albo w iákiey wodźe pachniącey/ nasienie przez dźień álbo trzy moczyć/ potym do ziemie sadźić.

Smáku rozmáitego.

Jeśliby ia chćiał smáku y ksztáłtu mieć rozmáitego/ w kozi álbo w owczy bobek wydrożywszy włożyć Locygowe nasienie/ Rzodkwiáne/ Rzeżuszáne/ Bázyliykowe/ Białey gorczyce/ álbo iákieby sie podobáło/ á wsadźiwszy wespoł te naśienia/ przysypáć zwierzchu ziemią/ pierwey ią gnoiem wołowym oblepiwszy/ dobrze spráwioną/ á wodą miernie skropić. Ták Rzodkwiáne nasienie w korzenie sie obroći: inne naśienia wnáć/ káżde w swą własną/ wyrośćie.

Drudzy ták czynią: Gnoy wołowy álbo krowi świeży: Bobki tákże kozie álbo owcze/ tylko dwá/ ktorekolwiek vmieszáią/ y pomienione naśienia/ álbo ktore inne/ z nasieniem sáłáty/ złączywszy/ w wiotchą chusteczkę obwiną. Zwierzchu gnoiem przerzeczonym obmáżą/ w ziemię ßtincuią/ á wodą skrapiáią. Jnni tym sposobem ták czynią: Z ziemie wyrwawszy z korzeniem krzak sáłáty: Liśćie od ziemie ktore z korzenia wyrosło odiąć/ y záraz w onychże drewienkiem dźiorki poczynić/ rozmáitego naśienia/ iáko sie iuż powiedźiáło: okrom Opichowego/ Pietruszczánego/ y Piołynowego/ w nie nie kłádź. Gnoiem obmázáć/ á w czerstwą ziemię wsadźić. Ták zstron wyrośćie inemi náćiámi/ sámá sáłátá śrzodkiem sie puśći.

Rozsądek

Są iescze inne Locygi/ ktorych sie ná przodku ná mieniło. Jest Morska/ y inne o ktorych Plinius w kśięgách 19. w Rozdźiale 8. Tákże w Kśięgách 28. w Rozdźiale 7. wspomina: iednák wszystkich skutki/ do tych dwu/ Ogrodney y Płonney/ ściągáią sie. R támże mowi: Sen y spánie w gorączkách/ Locygi przywodzą. Zápalenie w żołądku z wylania kolery/ gászą. Do iedzenia chęć wzbudzáią. Zołądkowi strawność czynią. Krew miernej dobroći czynią. Zywot odmiękczáią. Mocz wywodzą. Namiętność ćielesną martwią/ y wiele inych dobrych skutkow máią/ o ktorych sie iuż wyszey powiedźiało. Toż y Galen pisze.

Z wielką szkodą ludzi chorych/ niektorzy Aptekárze polną Locygę zá Mlecz/ álbo Podrożnik biorą/ ták do palenia wodek/ iáko do lekarstw. vwiedźieni błędem przodkow swoich/ álbo y podobieństwem tych dwu źioł/ Szczerbáku y Locygi polney. Przeto kto miłuie zdrowie swego bliźniego: kto przyiaćielem iest dobrey swey sławie: kto sumnienia niechce bydź przestronego/ miey sie ná pieczy. Jeśli z nieznáiomośći to czyniß/ álbo z niewiádomośći/ bądź ztąd przestrzeżony. Bo y Crassa ignorantia, non excusabit quenquam apud Deum.

Locygá płona/ álbo dźika/ Rozdźiał 112.

Lactuca Agrestis, Lactuca sylvestris.

Wildlattich.

Locygá dźika/ iest ogrodney podobna/ iedno głąbu dłuższego y wyższego. Liśćia bládszego/ ostrzeyszego/ około szczerbátego. A gdy w głąb wyrośćie/ ośćistego/ w wierzchu spiczástego. Smáku gorzkiego/ do gryźienia twárdego. Pręt ogrodney sáłaćie podobny/ tylko ćieńszy y dłuższy. Kwiátu żołtego, perzystego. Korzeń ná wiele drobnych rozdźielony. Soku mlecznego pełny. Nasienie w pałeczkách drobne.

Mieysce.

Ná płonnych polách y miedzach pospolićie rośćie.

Przyrodzenie.

Chłodnego y wilgotnego iest przyrodzenia/ iáko ogrodna/ choćia ma w sobie obfitość mleká gorzkiego/ ktore we żniwá bywa zbieráne: wyćiera/ wyćienczá.

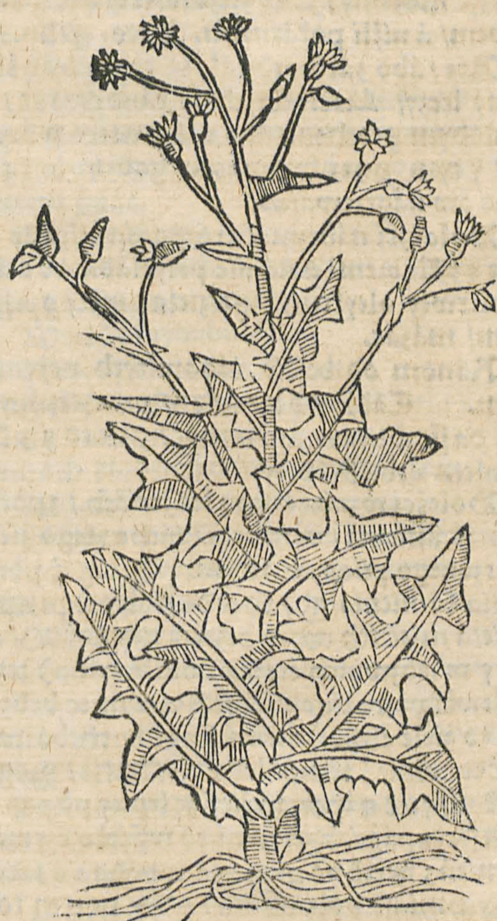
Moc y Skutki.

Sok álbo mleko co dwá skrupuły/ to iest/ dwie częśći kwinty záważy/ z miodowym octem/ álbo syropem kwáśnym vżywány/ puchlinę wodnistą z ćiáłá stolcámi wywodźi.

Puchlinie wodnistey.

Páwloki ná oczu.

Blonki/ páwloki/ y inne z oczu zastony

ścieráiac spadza/ pusczáiac to mleko w oczy raz cztery káżdego dnia. Tákże

Krosty y wrzedźieniczki ná zrzenicy/ ábo ná bielmie oká záśiádle spadza.

Wrzedźieniczkom ná oczách.

Opalenie ktoregokolwiek czlonká badź ogniem/ álbo wárem/ álbo oleiem wrzacym/ tenże sok z bialoglowskim mlekiem námázuiac/ leczy.

Opalonym.

Sen y spánie poteżniey przywodźi niżli pierwszy.

Sen przywodźi.

Bolcśći wnetrzne vkláda.

Boleśćiō.

Czyśćienie miesieczne pániom piiac go/ álbo w nim lnianki obmoczyć y ná prog loná ábo y w lono pusczáć/ wzbudza.

Miesiecznym pániom.

Od Niedźwiadká/ y

Od paieczego gonu vsczkńionym/ bywa lekárstwem piiac y przykládáiac go.

Od niedźwiatká. Od páieczego gonu.

Jádom wszelákim odpor czyni.

Jádom.

Sny o nieczystośćiách ćielesnych naśienie tey Loczygi piiac/ oddala.

Snō plugáwym.

Nocne pomázánia záwśćiaga.

Toż też sok tey Loczygi wszystko może/ iedno nie ták poteżnie : ktory ná slońcu wysuszony/ w gárncu polewánym ma bydź chowány / kolaczki z niego poczyniwszy.

Sok tey.

Szkodźi.

Szkodźi.

Też szkody ma w sobie iáko y ogrodna.

O Trzebuli Cylicyskiey/ Rozdźiał 113.

Chærephyllon Cilicum, Gingidium, Cerefolium, Syriacum Cilicium.

Korffelkraut/ Korbelkraut/ Korffel/ Korffelkraut/ Syrisch Korbelkraut.

TRzebulá dwoiáka : Jedná cudzoziemska / ábo Wloska/ ktorą inni Zurnicą zowią: druga swoyska. Wloska podobna iest Pásternakowi polnemu ksztaltem, iedno gorsczeysza. Klącza gáleźistégo/ oblégo/ lokietnégo/podczás y wysszégo / stryfiástégo / ćiemnégo/ ábo rusego/ y kolankowátego / soku pelnego. Korzeń bialy / sczupły/ odnożysty/ od którégo wiele korzonków w ziemie kolem rozpierzchlych pusczą sie. Liśćia pietrusczánégo / iedno troche drobnieyszégo / zobudwu stron lábrowánégo/ pod

czás bládozielonáwé/ podczás żóltáwé/

tawe/ niekiedy też rumienáwe. Te prędko wiednieią/ zapáchu nie przykrego: w wierzchu kłącza okołki z gestych stopek, ná ktorych kwiáty białe/ drobne/ z pięći listkow złożone ná iedney stopce/ kształt serdużek máiąc/ dla wykroienia wierzchu: we śrzodku Máiu pospolićie kwitnące. Z tych zá czásem nasienie bywa obdłużne, ćienkie / ná koncu záostrzone / słodycze nieco w sobie máiące / zapáchu żadnego / w káżdym strączku po dwu ziarnku złączone: á gdy w Lipcu dozrzeie / zátym sie też okołki w kupe stuláią / iáko Pásternaká polnego/ ábo Ptászego gniazdá. Ná dotknieniu miekie iáko wełná.

Mieysce.

To ziele o ktorym tu Dioskorid piše/ w nászych stronách moią wiádomośćią nie rośćie/ w Syriey y w Sycyliey obfićie/ zkąd do ogrodow Włoskich bywa przywożone: ktore w Márcu śieiąc/ w Máiu przychodźi do vżywánia: ábo chcąli go też rániey mieć/ w Sierpniu ábo Wrześniu do vżywánia może przyśdź.

Przyrodzenie.

Jáko w smáku iest gorzka y ztwierdźáiąca/ ták w pomiárkowániu żywioł/ iest rozgrzewáiąca y wychłádźáiąca: á podług tego oboygá, wysusza w pierwszym stopniu ná koncu/ ábo we wtórym ná przodku. Nieznácznie rozgrzewa / śćieńcza / y wywodźi. Galen.

Mocy skutki.

Przychodźi do vżywánia.

Przychodźi do stołowego vżywánia/ poki młoda: ták miásto iárzyny/ iáko miásto sáłaty. Do przysmákow też bywa kwászona/ iáko Włoski Kopr. A to wszytko nie máłym żołądkowi iest pożytkiem / bo wilgotnośći w nim osobliwie wysusza. Zkąd baczyć możemy / że to ziele wiecey iest lekárstwem/ á niżli pokármem. Dios. Plin.

Krze ábo zátwárdźiáłośći wątroby.

Kre / ábo zátwardźiáłość wątroby y ślezjony leczy/ Liśćie Trzebule ráno rwáne / á z młodym grochem/ ábo w serwatce wárzone/ y tym przez dwánaśćie godźin bok ten álbo ow nágrzewáiąc.

Bolaczkom nábrzmiáłym.

Bolaczki nábrzniáłe rozgania / tłukąc liśćie y z kłaczem/ á ná nie przykłádáiąc: áleć pierwey oleykiem tego ziela / niżey opisánym/ mázáć.

Od bestiy iádu

Ránom od bestiy iádowitych vczynionym. Tákże y bolączkom przerzeczonym nie da sie zbieráć / áni iatrzyć/ ziele to y z korzeniem vtłukszy/ przykłádáć.

Boleśćiom kámieniá w ledźwiách.

Boleśći wzniecone w ledźwiách / z poruszenia kámieniá / vśmierza / iuche z tego ziela wárzonego piiąc w winie. Z tegoż poruszenia kámieniá/ gdy chec do stolcow przypádnie/ á mieć ich chory przećie niemoże/ (zkąd też y w ledźwiách ćiężkie bole bywáia) teyże polewki vżywáiąc/ wolne stolce mieć bedźie/ ále to ziele y z korzeniem swoim trzebá wárzyć w winie: tymże ledźwie/ krzyże/ prog y krok wszytek náparzáć: ieszcze lepiey po pás w tym sie kąpáć. Záczym to wszytko czyniąc/ kámień z nerek do pecherzá wpada: á zátym nátychmiast bole vstáia / gdźie potym rozekrzony y rozsypány zá vżywániem tegoż lekárstwá moczem wychodźi/ bez wszelákiego bolu y rzezánia.

Mocz zátrzymány.

Mocz zátrzymány z iákieykolwiek inney przyczyny / okrom zawálenia przechodow moczu od kámieniá. Ták że wdźiecznie y bez rzezánia pedźi / iedzeniem y trunkiem vżywány.

Zśiádłą krew.

Zśiádła y skrzepła krew rosprowadza y rozwodnia / wodke tego ziela distillowána piiąc: ále tąż potrzebá ćiáło zwierzchu námázowáć/ ábo chusty w niey maczáne przykłádáć.

Mieśiączney.

Mieśieczna chorobe pániom wzbudza y wywodźi / wárząc ziele w iegoż wodce/ á piiąc.

Boleśćiom w progu.

Boleśći w progu vśmierza.

Płucom.

Płuc dolegliwośći z iákieykolwiek przyczyny vskramia y trawi.

Ránom od psá.

Ráne vczyniona od psá wśćiekłego / goi Nasienie z Rospikámieniem w winie wárzone / álbo moczone/ á trunkiem vżywáne/ ráne tymże wymywáiąc.

Tenże trunek kámień z nerek wywodźi.

Krwi zśiádłey.

Krew we wnetrznośćiach zśiádła/ z wysoká potłuczonym/ rozpráwia / wodke distillowána z niego piiąc.

Ktora też / bądź zerwánie / bądź złamek z tegoż vrázu y potłuczenia/ spaia y leczy.

Płucom. Sercu. Żołądkowi.

Płucom/
Sercu/
Żołądkowi bárzo iest vżyteczna tá wod-

ká/

ká/ iáko y liśćie młode iego/ z octem á z oliwá przyprawione/ á miásto sáláty vżywáne. Toż

Głowie.
Głowę/

Mozgu.
Mozg y wßytkie zmysły ocerstwia.

Czerw w żywoćie.
Czerw w żywoćie morzy y wywodźi/ sok z źiela y z korzenia iego/ ná czczo z winnym octem piiąc.

Wßy.
Wßy w głowie wytráca wárząc to źiele/ ábo korzeń/ w oććie/ á z ługiem zmießawßy/ tym głowę przemywáć.

Wrzodó.
Wrzody wydubniáłe/
Wrzody ćiáło wyiadáiące/

Fistuło.
Fistuły/ tákże z lámki proch/ z źiela y z korzenia miodem záczyniony/ á w rány ná flaytuchách kłádźiony/ wychedaża y goi.

Kośćió.
Kośći złamáne spaia y zwiera.

Kłoćiu w bokách.
Pleury y w bokách kłoćie/ wodká distillowána z niego vśmierza/ boki nią y pierśi nágrzewáiąc y piiąc.

Członkó.
Członki pokurczone rospraßcza/.

Chęć do iedzenia.
Chęć do iedzenia vtrácona wzbudza.

Trawienie w żołądku.
Trawienie w żołądku czyni/ źiela z oliwą czesto vżywáiąc / á wodką distillowána z niego członki omywáiąc.

Pecherzowi.
Pecherzowym dolegliwośćiom/ iest wielkim rátunkiem / w winie wárzone/ á trunkiem vżywáne.

Extrakt / ábo wyćiągnienie istnośći / z tego źiela / z naśienia / z korzenia / y z kwiećia/ służy żyłom/

Extract.

Żyłom.

Plucom.
Plucom / wilgotnośćiom flegmistym y wodnistym w nich będącym.

Z osobliwośći

Dźiećinnym spadkom ná pierśi.
Dźiećiom/ ktore często spadki ná pierśi miewáią/ iescze pierśi vżywáiącym / dáiąc im go po dźiewiąći kropl káżdego Mieśiącá w pełni / przez trzy dni / z mlekiem máćierzyńskim.

Káßlącym.
Tákże káßlącym toż dáiąc.

Plucom.
Wrzodom w plucách ábo w pierśiách / iest bárzo vżyteczny.

Dycháwicznym.
Dycháwicznym wolne tchnienie czyni.

W plucách żyłó.
W plucách żyły nie tylko wychedaża/ ále ie rozprzestrzenia.

Sercu.
Serce pośila/

Krwi wodnistey dźiećinney zbytnim wilgotnośćiom.
Krwi wodnistey w dźiećinnym ćiele bronić sie mnożyć.
Zbytnie wilgotnośći flágmiste trawi / dwákroć go im w Mieśiąc dáiąc / to iest / ná pierwßey kwadrze/ y ná ostátniey/ po puł czwierći łotá / z polewką iáka ná czczo / ábo w iáiu miekkim.

Oley

Wilgotnośćiom wietrznym.
Tákże z tego źiela iáko z inych bywa wyćiągniony oley/ ktory nie tylko wilgotnośćiom wietrznym / párnym w żyłách dźiećinnych będącym/ ále krwi niechedogiey á flágmistey iest rátunkiem/ wychedażáiąc ią/

z osobliwośći

Żyłom pietym.
Żyły piete/ zwiąśki w ćiele/ otrzezwia y vmacnia/ vżywáiąc iey czesto y obfićie.

Pierśió.
pierśiom ćiásnym dźiećinnym.

Wątrobie.
Wątrobie/

Sleźienie.
Sleźienie / w dolegliwośćiách ich dáie rátunek.

Sen przywodźi.
Sen predki y smáczny przywodźi.

Vsczknienie od mrowek.
Vsczknienie od bestiy iádowitych / iáko od páieczego gonu/ y od mrowek/ goi.

Sol.

Sal

SOl tego źiela tychże skutkow iest/ ktorych oleick y Extrákt/ tymże dolegliwośćiom wßytkim służy/ ieno nie ták potężnie.

Wiátrom dźiećinnym.
Wiátry ábo páry/ w żyłách dźiećinnych miedzy krwią y wilgotnośćią przyrodzone przewietrza/ przechedaża.

Kámieniu.
Kámień w nich krzy y wywodźi/ bez vtrápienia y rzezánia.

Glistom.
Glisty w żywoćie morzy/ dáiąc im pić z łyżką wodki Kárdusowey. Tákże

Gryźienie około pepká.
Gryźienie y morzenie około pepká/ vśmierza.

Chrobáctwu w vßach.
Chrobáctwo w vßách zálągnione/ z oleykiem tegoż źiela w nie pusczána/ morzy y wywodźi.

Wodká.

Aqua stillatitia

Wzroku słábemu.
WOdká z tego źiela wzroku słábemu bárzo służy/ czesto nią oczy wymywáiąc.
Prochu z korzenia trzy kwinty z cukrem lodowátym/ w sámym punkćie pełniey/ w trunku winá białego pić dáiąc/ wßytkie choroby y záwrzedźiáłośći w nerkách y w pecherzu leczy.

Záwrzedźiáłym nerkom.

Kámieni.
Kámień tákże w nich będący wywodźi: kłącze z korzeniem iescze źielono świeże w ßtuczki pokráiawßy á w oććie winá białego do wywrzenia wietßey połowice wárząc/ potym cukru do tego przydáć nieprzeczedzáiąc/ żeby w korzenie y w ono kłącze ocet sie dobrze wpoił. A gdy to sámo przez sie przechłodnie do potrzeby chowáć / ktora do roku trwáć może: tá wielkim iest y doświádczonym lekárstwem

Dycháwicznym.
Dycháwicznym/
Gwizdzotchniącym/
Káßlącym/

Ropą plującym.
Ropą pluiącym/
Wino w ktorymby korzeń przez ßeść godźin moknął/ po náßtániu nowiu piiąc go/ ták krew poleruie że miedzy wßytkimi inymi lekárstwy przodek w tey mierze ma.

Zołtey chorobie.
Zołtą chorobę / ktorey inne lekárstwá nie mogą wywieść / korzeń tego źiela tym sposobem ná dwie cześći go przekroiwßy / trzy dni przed Pełnią Kśieżycá / á iedne czesć w winie práwie przednim nie śiárczystym / druga w Oliwie przez trzy dni

áż do zeßcia kśieżycá moczyć / potym w ſámym punkćie pełniey/ choremu wątrobę oleiem tym mázáć / á winá w ktorym korzeń moczony ieſt/ dáć pić / ná tychmiaſt żołtą chorobę zgania.

Przeſtrogá.

NAśienie tego źiela nie ma bydź śiane ná zchodźie Mieśiacá/ áni korzen iego kopány/ áni źiele zbieráne/ tákże y naśienie nie ma bydź obiiáne. Zwłaſczá gdyby Mars był w Wodniku/ álbo Mieśiac w Skopie w oſmym domu/ ábo wſtánowiſku we dwudźieſtym w śiodmym/ we dwudźieſtym oſmym/ ábo w pierwßym : co ieſliby pod tákim czáſem było zbieráne/ miáſto rátunku więceyby záßkodźiło.

Konſekt z kwiećia Trzebule.

Conſerua.

MOże bydź czyniony z ſámego kwiećia tego źiela á z cukru z osmi łotow/ pieknie ich obrawßy z ich ßypułek/ do tego Kánáru cukru dwádźieśćiá łotow wźiąć/ y to weſpoł w możdżerzu kámiennym vbić ná kßtałt konfektu/ ktorego po czwierći łotá ábo po kwinćie káždy dźień biorąc/ wielkim ieſt lekárſtwem kámień cierpiącym.

Kámień cierpiącym.

Pokármy komuby ták obrzydły/ że nietylko ieść/ ále y zapáchu ich zćierpieć niemoże/ co pochodźi z zápſowánia żołądká/ y z zbytnich wilgotnośći zágniłych/ koło vſt iego będących/ vżywánie tego źiela ſurowego miáſto ßáłaty z oliwą/ z octem/ y z ſolą/ to wßytko precz odeymuie. Tab.

Obrzydzeniu pokármó.

O Trzebuli poſpolitey ſwoyſkiey/ Rozdźiał 114.

TRzebulá ſwoyſká ábo poſpolita/ dwoiáka ieſt: Ogrodna y Płonna. Ogrodna ma korzeń ćienki/ biały/ z wielą odnóżek. Liśćie póki młode pietruſczánému podobné : ále gdy práwie wyrośćie/ mnieyße bywa/ y do liśćia świniey wßy podobné : ząbkowáné. Dźáćia gládkiégo, czczégo/ z wierzchu rumiánégo/ ábo ruſego/ kolánkowátégo / geſto gáłąſkowátégo : w wierzchu okołki w Máiu kwiátem białym kwitnące/ iáko koriánder : z którégo potym naśienie pochodźi czarné / podługowáté/ y lekkié : smaku słodkiego / zapáchu málégo : które naśienie iáko prędko dozrzeie / ták też prędko wßyſtko źiele zniſczeie y z korzeniem. A ná Wioſnę znowu bywa śiáné : podczás ſámo przez śie zá wykrußeniem naśienia/ puſcza śię. Druga Trzebulá leśna / ábo płonna: tá korzeniem podobna do ogrodnéy : liśćiem tákże nie ieſt od niéy różna/ tylko tá ßérßégo y więtßégo. Kłącza mießeyßégo y geſto gáłęziſtégo : smáku y zapáchu mocnieyßégo. Kwiećia tákże ná wierzchu w okołkách białégo / y naśienia ogrodney Trzebuli podobnégo. Tá przez cáłą źime bez ſkázy y niſczenia trwa: ná Wioſnę z korzenia odmładzáiąca y wyraſtáiąca. Ieſt y trzećia/ która Hißpánſka zowią : Tá korzenia wielkiégo/ miąßégo/ y długiégo / ná wiele częśći rozdźieláiące śię, białego/ zapáchu Páſternakowégo : smáku opichu Alexándriyſkiégo / słodkiégo. To bywa miáſto Pietrußki do mięſá kłádźioné/ w niektórych ſtronách/ bo do vżywánia bárzo ieſt przyiemné. Liśćia wielkiégo y ßerokiégo / á bárzo wykrawánégo / y głęboko / ná podobieńſtwo liśćia świnićy wßy / zlekká wełniſtégo/ ábo koſmátégo. Kłącza miąßégo / y dwułokietnégo / ſękowátégo , ábo kolánkowátego / od których gáłąſki pochodzą. W wierzchu okołki wąſkié / kwiátem białym drobnym / iáko y inne kwitnące. Z tego potym naśienie ćie mnoßáre / wedwóynaſob kminu kramnego więtße.

1. Ogrodna.

2. Płonna.

3. Hißpánſka.

Mieyſce.

Pierwßą Trzebulą y trzećią / w ogrodách bywáią śiáne : lubią źiemię wilgotną y wypráwną/ w Lutym/ Márcu/ y Kwietniu : á kie-

by

dy ie chcemy mieć pod źimę / tedy w Sierpniu y Wrześniu. Płonna rośćie przez śię w ſadźiech / w ogrodźiech / ná łąkách / ná ſtárych rumách y murách.

Przyrodzenie.

Rozgrzéwa w pierwſzym ſtopniu : w wyſuſzániu / y w odwilżeniu miernie pomiárkowánie.

Moc y skutki

Po vżywánia y do lekárſtw wchodźi.

TAk do ſtołowego vżywánia iáko y do lekárſtw przychodźi / y głowie zdrowe / á ſwym wdźięcznym ſmákiem y zapáchem przyiemne.

Krwi.

Krew y wilgotnośći przyrodzone polepſzuie

Zá wrot. głow.

Zawrotu głowie / w polewkách dobrze iey vżywáć.

Pierśiō.

We wſzelákich niedoſtátkách pierśi y płuc / ſą oſobliwą potráwą.

W bokách bolaczkō

Tákże tym ktorzyby bolaczki w bokách ábo we wnętrznośćiách czuli.

Gorączkom.

W gorączkách wſzelákich / zwłaſczá w trzećiaczkách / y w iádowitych / iákie ſą morowe / lekárſtwem y pokármem bywáią. Przeto y

Morowemu powietrzu.

W morowym powietrzu ſą pokármem vżytecznym.

Fráncom

Fránca zárážonym dobrze ich vżywáć / ábowiem krew náprawuią.

Sciátice

Sciátyce /

Moczu.

W ćiężkim puſczániu moczu dla zámulenia pęchyrzá y nerek / y we wſzelákich dolegliwośćiách ich.

Krzyżom

Boleniu w krzyżách /

Mieśięczney.

Pániom ktorym mieśięczne kwiáty nád przyrodzenie ſą zátrzymáne / ſą lekárſkim pokármem.

Zołtáczce.

Zołta niemoc ſpadza / pol kwáterki ſoku iey piiąc / z kwintą prochu z Sánty biáłey ná czczo.

Bokom.

Bokow bolenie vśmierza / wárząc ią w winie / á ná czczo y ná noc po trunku ćiepło piiąc.

Pleurze.

Pleurze ieſt lekárſtwem / tenże ſok ocukrowány z Jęczmienną wodą ćiepło przyięty.

Káſzlu.

Káſzel zaſtánawia z miodem pity.

Krwi.

Krew zbiegłą y z śiádłą we wnętrznośćiách / z wielkich vrázow ábo z potłuczenia / roſpráwia y rozwodnią ią / po kwáterce ſoku tego piiąc. Jeſcze potężniey to vczyni / z Lipowym węglem y z rákowkámi. Tab.

Ináczey.

Też / wźiąć Trzebule ze trzy gárśći / Zánklu / Przywrotniku / Gruſczyczki po dwu gárśći / pokráiawſzy wſzytko drobno / w cynowey konwi ábo w fláſzy dobrze zálutowáney w kotle vkropu wrzącego / pol gárncá winá ná to nálawſzy przez cztery godźiny wárzyć : á przecedźiwſzy / káżdy poranek y ná noc po rowney kwáterce / ábo po ośmi łotow ćiepło pić. Też w tákim przypadku dobrze Trzebule pokármem vżywáć / bądź w polewce / bądź iáką inną potráwą.

Gliſtom.

Gliſty w żywoćie morzy y wypędza / Trzebulá z octem vtárta / y ná czczo trunkiem vżywána. Albo ſoku iey cztery łoty z winem mocnym piiąc.

Psá vkąſzeniu.

Od pſá wśćiekłego vkąſzonym / Trzebulá ieſt lekárſtwem : wźiąć naśienia iey dwie gárśći / zgrubá go przetłuc / á w połgárncu winá białego wárzyć áż połowicá wywre / y po ośmi łyżek obrażonemu ráno y ná noc ćiepło pić dawáć : rány też tym dwá y trzykroć ná dźień wymywáć. Do tego temuż choremu / naśienie Trzebule w wodźie wárzyć / y te mu dawáć pić przy iedzeniu / álbo kiedybykolwiek prágnął. Sámego źiela do vżywánia iákimkolwiek ſpoſobem dobrze mu też dawáć Tab.

Chęći do iedzenia.

Chęć do iedzenia vtráconą / ſáłátę z niego czyniąc z octem / z oliwą / y z ſolą / przywráca.

Pęcherzowi.

Wino w ktorymby Trzebulá byłá wárzona / ieſt lekárſtwem przećiwko wſzelákim niedoſtátkom pęchyrzá.

Pániam.

Pániam chorobę przyrodzoną záſtánowioną wzbudza y wywodźi. Toż czyni ſok iey po poł kwáterki go piiąc.

Piaſek z nerek wywodźi.

Piaſek y muł z nerek wywodźi.

Kámień krzy.

Kámień krzy y moczem pędźi / wźiąć korzenia Trzebule / Łomikámieniá / po gárśći ábo po połtory / w białym winie wárzyć / á po trunku ráno y ná noc tego piiáć.

Płonna.

Trzebulá płonna potężnieyſzych ieſt ſkutkow. Przeto

Kwiátō białogłowſkim.

Kwiátom záſtánowionym białogłowſkim w winie ią wárząc á piiąc / ieſt oſobliwym lekárſtwem wzbudzáiąc ie y wywodząc.

Morowi

Przećiwko morowemu iádu / y inſzym zárázom / ieſt lekárſtwem.

Moczu.

Moczu przechody zámulone otwiera / á vryne potężnie pędźi. Przeto

Zołtáczce

Zołtą niemoc /

puchlinie

Puchlinę / moczem wywodźi.

Nerkom.

Nerkom / y

Pęcherzowi.

Pęchyrzowi iákąkolwiek dolegliwośćią źiętym / ieſt rátunkiem.

Oczom.

Oczy czyśći y wzrok pośila / ták potráwą iey vżywáiąc / iáko y trunkiem wárzoną piiąc.

Pierśiō.

Pierśiom boleiącym / dawáć ią pić w winie wárzoną / á ſáme zwierzchu pláſtrowáć dobrze.

Flágmiſtym żołądkom.

Flágmiſtym żołądkom ieſt bárzo vżyteczna / iedząc / y w winie wárzoną piiąc.

Kolicę.

Kolikę y dárćie w kiſzkách z grubych wietrznośći / vkłáda. Tákże

Kruczenie w żywoćie.

Wárczenie y kruczenie w żywoćie vſtánawia / ćiepło ią kłádąc ná żywot.

Pápryſkom.

Páprzyſká w głowie /

Moiom. Lupiezō.

Mole we włosach/ y
Lupieże wychedaża/
wárzac Trzebulę w wodzie/ ábo w ługu/ á przylawszy octwu winnego troche/ tym głowe przemywáć.

Wrzodō.

Wrzody zausżne rozgania/ z sádłem wieprzowym vtłuc/ y ná nie przykłádáć.

Sinośći.

Krew zbiegła miedzy ciáłem á skora/ y zásiniáłośći rozpadza.

Nábrzmiáłośći.

Tákże nábrzmienia z iákiegokolwiek stłuczenia/ álbo zbićia nábiegłe/ to ziele tłukac á przykłádáiac.

Guzom.

Gruczoły y guzy z swinim sádłem á z woskiem plastrowána/ precz rospadza.

Káncer.

Káncer wrzod leczy. Liśćie Trzebulowe przetłuc/ y z miodem plastrowáć.

Moczu.

Mocz nád przyrodzenie zástánowiony wywodzi/ ziele w trosze winá á w máśle smáżone: ná prog y wszytko łono/ miedzy dwie chustce cienkie rosciagnawszy/ co naćiepley przywiiáne.

Zimnicy.

Zimnice leczy/ smáżac go w oliwie/ tym paćierz w grzbiećie/ y wszytko ćiáło godzine przed przyśćiem námázuiac.

Pecherzowi.

Pecherz z flágmy wychedaża.

Wodká.

Aqua stillatitia

WMáiu ma bydź wodká z tego ziela distilowána/ biorac go z korzeniem y ze wszystkimi okolicznośćiámi/ drobno vśiekáć/ y przez Balneum maris oćiagnać. Potym wziać tey wodki spuł gárncá/ korzenia tegoż miáłko vtłuczonego y z naśieniem iego po cztery łoty: á zmieszawszy to z wodka/ y w Alembiku zálutowawszy/ przez cztery á dwádzieśćiá godzin w Balneum maris w ćiepłym postáwic. Potym z Alembiku inego/ ktoryby miał rure/ znowu przedistilowáć y wyzonowáć. Ktora

Krwi.

Krew we wnetrznośćiách zbiegła y zśiádła z rostracenia/ z bićia/ z vrázu/ z potłuczenia/ rozwodnia y wywodzi. dáia iey pić ráno y ná noc po sześći álbo śiedmi łyżek.

Wnetrznośćiom nárusżonym.

Wnetrznosciom tákże nárusżonym y zránionym/ z tychże przerzeczonych przyczyn/ iest osobliwym lekárstwem.

Moczu.

Mocz zátrzymány pedzi.

Kámieniu.

Kámien/ piasek y muł z nerek.

Kwiátu mieśiecz.

Kwiáty mieśieczne białogłowskie wywodzi.

Kłoćiu álbo Scyatice.

Kłoćie w bokách/
Scyátykę y boleśći w biodrách vsmierza/ wysszey opisánym sposobem/ vżywána.

Wosczycá álbo Bućien/ Rozdział 115.

Visnaga, Bisnaga, Dentiscalpiaria, Gingidium tertium Syriacum.

Fehenstcherkraut.

WOszczycá álbo Bućień/ iest trzeci rodzay/ Syriyskiey ábo Cylickiey Trzebule. Korzenia białego ná máły palec wzmiesz: odnożek kilká máiac: Smáku y zapáchu iáko y pierwsze. Liśćia dłuzszego/ wezey y głebiey wykroionego/ á niżli pierwszey Trzebule: liśćiu Pásternaku polnego ták podobne/ że ia może Pasternakiem polnym wietszym názwáć/ iedno że to gládsze y subtelnieysze/ y nie kosmáte. Klacze swemi gałaskámi/ tákże okołki o gániste ná nich y z kwiećiem swym białym/ Pásternakowi polnemu ábo Ptáżemu gniazdu we wszem podobne.

Naśienie gdy doyźrzewa/ w kupe sie stula ná swych stopkách/ iáko

gniazdko

gniazdko ptáßе: ktoré ſtopki gdy pożołkną/ bywáią mocne iáko drewienká/ że ich do zebów wypychánia może vżywáć: Do czego ich też w cudzych ſtronách bieráią y chowáią.

Mieyſce.

Rośćie poſpolićie w Syriey y w Cylicyey: zkąd do kráiow włoſkich/ y pocześći do náßych/ ieſt wnieśiona. Rośćie śiana w ziemi wyprawnéy/ czarnéy/ y wilgotnéy. Też częſtégo pokrapiánia y polewánia potrzebuie.

Przyrodzenie.

Mocy Skutki.

Tegóż ieſt przyrodzenia / ſkutków y mocy/ ktorych Páſternaczek polny.

Iglicá álbo Grzebienicá/ Rozdział 116.

Scandix, Pecten Veneris.

Nadelkorffe.

Dwoiáka Grzebienicá ábo Iglicá znáyduie ſie/ máła y wielka. oboiá ieſt polna iárzyna/ ſmáku oſtrogorzkiego y korzennégo. Wielka ma korzenie ćienkié/ białé/ y chroſtowáté. Liśćia obßérnégo/ ćiemnozielonégo/ á geſto łabrzyſtégo/ y wykroionégo/ nie bárzo pachniącégo/ á do ogrodnégo Páſternaku podobnégo/ ábo do liśćia Rumienkowégo: iednák to drobnieyße y weżße. Kłącza oblégo y gładkiégo ktore tákże iáko y inné gałązek niema lo z śiebie wydáie: w wierzchu tych okołki/ w Máiu z białemi kwiátkámi. Z tych naśienie w długich/ á tákoby w igláſtych ſtrączkách/ ktoré máło nie ná Dziebre noſki podobny. Mnieyßa ma wietße z Trzebula podobieńſtwo. Korzenia długiégo/ odnożkowátégo y ćienkiégo. Prątków ábo kłącza / máło co ná piąć wyßégo/ liſtkámi zewßąd obſádzoné Trzebulowémi/ od ſpodku áż ku wierzchu: kwiećia zielonégo.

Mieyſce.

Wietßa rośćie ná polách wyprawnych miedzy zbożem y ná miedzách: tákże y mnieyßa/ iedno ſuzßa ziemie lubi y płonną.

Przyrodzenie.

Jeſt przyrodzenia ćiepłégo y wyſußáiącégo/ przy końcu wtórégo ſtopniá/ iáko Galen piße. Ale mnieyßa rozgrzewa y wyſußa w śrzodku 3. ſtopniá/ co ſie z iéy ſmáku oſtrégo y gorzkiégo pokázuie: że obie częśćiey y wiecey do pokármów y iárzyn przychodzą/ niżli do lekárſtw.

Moc

Moc y Skutki.

Ludźiom wieyſkim znáiome.

NAznáiomße to źiele ludźiom wieyſkim/ dla częſtego pożywánia miáſto iárzyn: Lekárzom y Aptekárzom zrzadká.

Zołądkowi.

Zołądkowi ieſt wdźieczna y vżyteczna potrawa.

Moczu.

Mocz z ćieżkośćia odchodzący wolno wywodźi.

Nerkom. Pęchyrzowi. Wątrobie.

Nerkom/
Pęchyrzowi/
Wątrobie/ wodá z wárzonego ábo polewká/ ieſt bárzo vżyteczna. Abo w winie białym wárzona/ ſok też tymże obyczáiem pity.

Zámulenia ich.

Zámulenie y zátkánia w nich rozgrzewáiąc wychędaża: Náwet wßytkim wnętrznośćiom ieſt przyległa/ ták iuche iego piiąc/ iáko y ſámo iedząc/ bądź ſurowe/ bądź wárzone.

ſczkawce.

Sczkawkę/ proch z naśienia tego z octem piiąc/ záraz vſtánawia.

Moczu. Piaſek. Kámien

Mocz nád przyrodzenie zátrzymány.
Piaſek y muł/ Tákże y
Kámień.

Mieśięczne wywodźi.

Chorobę mieśięczną záwśćiągnioną wywodźi proch z korzenia tego źiela/ biorąc go ná raz co czerwony złoty záważy/ á z winem białym ćiepło piiąc.

Ciekaczkom.

W ćiekaczkách żywot zátwierdza/ bądź ſámo wárzone/ bądź z inymi iárzynámi vżywáne.

Strzałom/ Kulom/ w ćiele będącym.

Strzały/ darnie/ drzazgi/ kule/ żeleśćá/ y cobykolwiek w ćiele tkwiało/ korzeń tey Iglice z ślazem vtłuczony/ wyćiąga. Math.

Kápánie moczu.

Mocz z ćieżkośćią y kápánim odchodzący wywodźi/ korzeń z liśćiem/ z kłaczem/ y z kwiátem vtwierćiány/ á z białem winem/ z máſłem/ y z liśćiem Pietruſczánym/ ná próg łoná ćiepło przykłádáiąc. Máth.

Toż czyni w winie wárzony/ ábo ná cegle gorącey roſparzány/ á ná łono przykłádány.

Dźiećiom kámień máiącym.

Ná wśi białegłowy biorą Iglice więtßą do kapánia dźiećiom kámień máiącym/ które lekárſtwo/ zá wielkie y doświádczone máią biorąc tego źiela dwie częśći/ ślazu máłego z korzeniem częśc/ to wárzą w ćiekącey wodźie/ á w tey wodźie kożdego dniá dźieći kąpią po godźinie/ po dwu łyżek dáiąc im pić tey wody. Abo znowu vwárzyć każdego z oſobná/ ták ślazu máłego iáko Iglice/ dwie częśći wody z Iglice/ á trzećią z Ślazu máłego dawáć im pić. Miedzy wiela lekárſtw ieſt tá doświadczona.

opáleniu ćiáłá.

Ná opálenie ćiáłá przykłádáć ią dobrze.

Rukew ábo Gorczycá biała/ Rozdźiał 117.

Eruca hortenſis.
Waſſer raucken/ vnd Wildt Raucken / weiſz Senff.

Eruca ſylueſtris.

DWoy ieſt rodzay Gorczyce białey / ogrodna y polna. Siana álbo ogrodna liſtu

ieſt dlugiego y gleboko wyſtrzyżonego/ ßerogo labrowánego/ iáko Rzeżuchá wodna. Smáku oſtrogorzkiego. Pretu lokietnego / indźie wyżßego/ indźie krotßego. W wierzchu tego kwiećie biale y drobne. Z tych naśienie bládożolte/oſtropieprzne/ w ſtraczkach cienkich záwarte. Korzeń biały ćienki/y pieprzny/ twardy y zdrewniały.

Gorczycá ábo Rukiew polna/ ieſt liſtu dáleko weżßego/ geśćiey y glebiey wyſtrzyżonego, ſmáczniey-ßego / korzenniéyßego: od korzenia klacza krzewiſtego y gáleżiſtego. Kwiatu żóltego. Straczków iáko rożków obdlużnych / malo nie po wßytkim preciu wzgore ſtoiacych. W tych naśienie okragle/ podobne białey Gorczycy / oſtrogorzkie / y pieprzne. Korzeń twardy / biały / y koſmaty.

Mieyſce.

Ogrodna w ogrodźiech bywa śiana. Pólna ábo dźika/ſámá przez śie ná źiemiách wyſchlych/ ná rumách y ná ſtárych murách.

Przyrodzenie

Gorczycá póki świeża/przyrodzenia ieſt goracégo y wilgotnégo we wtórym ſtopniu: niektórzy w pierwßym ku koncu bydź ia wilgotna twierdza. Sucha záś/w pierwßym ſtopniu wyſußa/ á we wtórym rozgrzewa. Jnni/ w trzećim ia goraca y ſucha bydź piża : iáko Platearius. Ale to rádniey o polney ma bydź rozumiano. Jednák iákożkolwiek/ y náć ábo liśćie z klaczem/ y korzeń/ y naśienie ták rozgrzewáia ná koncu wtórego ſtopnia/ że ſámey bez przydánia innych ziół chłodzacych y odwilżáiacych / któreby odbiiály zbytnia iey gorącosc (iáko ſa ſalaty/ ßpinaki / y kapuſty młode) nie godźi ſie vżywáć/ zwłaſczá goracym żoladkóm. Zimnégo á flágmiſtégo przyrodzenia ludźiom / ſámey bez przyſády innych ziół chłodzacych/nie wádźi. Sćienczá/ otwiera/ rozśiekuie/ wyćiera/ wietrzności w ćiele roſpadza. Tá malo nie przez cále láto kwitnie. Polna poteżniey nizli ogrodna rozgrzewa y wyſußa. Tákże śćienczá/ otwiera / rozśiekuie / rośćina/ wyćiaga/ wyćiera/ pobudza. A to wßytko poteżniey nizli śiana. Kwitnie polna poſpolićie ná poczatku Czerwcá/ ábo y Lipcá: potym rychlo trudno ia náleźć.

Moc y skutki

Naśienie iey ſczymkolwiek trunkiem vżywáne/ mocz pobudza y pedźi. Tenże.

Mocz pedźi.

Zoladkowi źimnemu/y do trawienia leniwemu bárzo vżyteczna/bo go rozgrzewa/y do zwárzenia pokármow ſpoſobnym czyni. Tákże

Zoladkowi źimnemu.

Zywot odmiekcza y ſtolce pobudza w źimnych kißkách ſwym rozgrzewánim. Tenże.

Zywot odmiekcza.

Vżywáia niektorzy naśienia do záprawowánia polewek miáſto pieprzu : A żeby do tákowych zápraw mogło w ſwey korzenności dlugo trwáć/ vtlukßy go miálko/ w mleku/ álbo w oćcie mocza ie/ á potym kolaczki poczyniwßy ſußa/ y do zaprawy chowáia. Dios.

Naśienie do zapráwy potraw.

Sok z białey Gorczyce z żolćia wołowa/ blizny ran y bolaczek ſtáre wychedaża/ y ćiału podobne czyni. Aben Meſuai.

Blizno

Od niedźwiatká vkaßonym y od inych beſtiy iádowitych bywa rátunkiem/ piiac ia z winem/ á roſtárta ná rany przykládáiac.

Od niedźwiatká vkaßonym.

Gnidy w glowie tráci y morzy ſok z Gorczyce z Trzecia zmießawßy/ náćieráć.

gnidó w glowie.

Od Brytáńſkiey myßy obrázonym / álbo od páieczego gonu/ naśienie z winem pić dawáć dobrze.

Obrázonym od Páieczego gonu.

Czerw w żywoćie toż piiac morzy y pedźi.
Slezione nábrzmiála śćienczá. Toż

Gliſtom sleźienie

Blizny czarne ßlachći y ćiálu podobne czyni/ z miodem Gorczycá vtárta/ tym pomázuiac. Toż

Blizno

Piegi/ y inne ná twarzy zmázy śćiera.

Piegom.

Ogorzálość z ſlońcá ſpadza / z miodem álbo z octem naśienie vtrzeć/ y pomázowáć.

Ogorzeniu.

Kaßel dźiećiom máłym leczy Gorczycá źielona w wodźie wárzona/ y dobrze ocukrowawßy dawáć im potráwa. Plin.

Kaßlu dźiećinnemu.

Páráliżu.

Proch z białey Gorczyce ſuchey/ álbo y z naśienia iey/ z kminem kramnym nápoły/ ſzlák álbo náruſzenie powietrzem zápewne leczy/ vżywáiac tego po poł lotá ná raz.

Też ſkutki wſzyſtkie polna Rukew y ieſcze potężnieyſze ma/ bo w ſwym przyrodzeniu ieſt goretſza y ſuzſza/ iáko ſie wyſzey powiedziáło/ á niżli ogrodna.

Káſzlu.

Loch álbo miodek/ ták z naśienia świeżego/ iáko z ſoku/ z miodu/ álbo z cukru/ káſzle flágmiſte z zimná y z wilgotnosci vśmierza: Abowiem grubość flágmy z piersi wywodzi liżac go.

Toż też cukier ná gorczycy robiony czyni/ á ile dzieciom.

Páráliż.

Powietrzem náruſzonym/ ieſt bárzo vżyteczny tákowy cukier. Temuż páráliżowi

Ziárno Gorczyce białey wierćieć/ y tym członki Páráliżem náruſzone káżdego dniá náćieráć: ieſcze gorzałka mocna roſtworzyć.

Wodká.

Jeſcze lepiey Aquawite z nia tym ſpoſobem dyſtylowáć: Wziać Rukwic/ ábo Gorczyce białey co nas wieżſzey funt/ ábo co ſie podoba/ vtłuc ia miáłko: Kárdámomu/ ziarnek Rayſkich/ Pieprzu białego y czarnego/ Kubek/ pieprzu długiego po dwu łotow/ Cytwaru łot/ Muſzkátowego orzechu trzy łoty/ kwiátu Száłwiowego/ Láwendowego/ Rozmárynowego/ álbo wierzchołkow ich/ ſzyſzkowey Láwendy/ ktore też kocánkámi Arábſkiemi zowiemy: Páráliżowego ziela/ álbo Bukwice białey/ ziela ſuchotnego/ ábo powietrznego po garśći/ nasienia Piwoniowego/ Láni czyscowego/ ábo czarnogłowowego/ kopru Włoſkiego/ ziela Tátárſkiego/ Koſzáćcowego korzenia/ Omanowego/ Dzięgielowego/ Biedrzencowego po dwu łotow/ naśienia Koryándrowego cztery łoty/ Jáłowcowych iágod co nas wieżſzych osm álbo dwánaśćie łotow: Korzenia drobno pośiekáć/ nasienia przetłuc y z Jáłowcem/ y nálać ná to gárniec álbo połtorá Gorzałki ze trzykroć przelutrowáney/ dobrze nákryć/ álbo zálutowáć ćiaſtem ábo glina do tego przyprawna/ á przez czterydwádzieśćiá godzin moczyć/ wzruſzáiac raz kilká.

Też miáſto Gorzałki/ kto chce w ſtárym mocnym białym winie/ álbo w kánárze y to dobrze. Potym obwárowawſzy dobrze ták pokrywke iáko recipient żeby pára niewychodziłá/ pilnie chowáć/ á tym członki páráliżem náruſzone/ y paćierz/ dwákroć w ćieple náćieráć/ á po łyſzce pić. Kto też niemoże tych wſzytkich rzeczy mieć/ tedy Gorczyce tylko biała/ Pieprz/ á Jáłowiec/ y cokolwiek z pomienionych mieć może.

bolaczko

Bolaczkom twárdym ná piersiach pániam. Meżczyznom ná moſznách.

Zá vſzymá gruczoły/ álbo świnie wrzody/ plaſtrowána rozgania.

Zákámiáłość czyni.

w Biciu/ álbo też

w Mekách/ nasienie białey Gorczyce/ czyni nieczułosć/ y iákaś zákámiáłość/ iáko Pliniuſz piſze. Przeto gdyby miano kogo srodze káráć/ żeby wyćierpieć niemogł/ tylko mu nasienia białey Gorczyce z winem vtrzeć y dáćipić.

Moczu.

Moczu ćieżkiemu puſczániu/ oboiá Rukiew w mieśney polewce wárzona/ á vżywána/ bywa rátunkiem. Plat.

Mocz zátrzymány wywodzi/ ná łono plaſtrowána. Plat.

Kámieniu.

Kámień nerkowy/ naśienie polney Rukwie piiac/ wywodzi.

Wzroku.

Rozumieia niektorzy/ żeby wzrok miáłá polerowáć Rukew/ y oczy czyśćić/ vtárta ná oczy przykłádáiac. Plat.

Pániam.

Naśienie z wodka Márunkowa piiac/ mieśieczna chorobe pániam wzbudza.

Rośćiwy ćiega.

Rośći z ran potłuczone wyćiaga korzeń Gorczyce/ ile polney/ w wodzie wárzony y plaſtrowány.

Trutym.

Grzybámi y bdłámi ſtrutym/ polney Gorczyce naśienie z winem dáć pić dobrze.

Scyátice.

Scyátyczne boleśći vśmierza/ teyże Gorczyce polney naśienie/ ná biodrá z miodem plaſtrowáne.

Szkodzi.

Głowie.

GLowy bolenia niezmiernego domieſcza Rukiew/ sámey tylko pożywáiac czeſto y obſićie. Ale to o tych rozumieć/ ktorzy mozgu ſa goracego. Zás ktorzy zimnego/ tym vśmierza. Gal.

Gorczycá poſpolita/ Rozdział 118.

TRoiáki rodzay Gorczyce poſpolitey czarney mamy. Pierwſza ma liśćie Rzepne/ kwiátu żółtego. Pretu długiego kosmátego/ gáłaſkámi ku wierzchu krzewiſta/ á tá nawietſza miedzy innemi ogrodnemi: Ták iż gdzie ná buyna y przyrodzona ziemie tráfi/ iáko w drzewká nie máłe wyraſta. Naśienia ćiemnorumiánego/ álbo dzikiego/ barzo ſmaku y zapachu oſtrego y przykrego/ dla ſczmienia y ſczypania: Rzepnemu naśieniu bárwa podobnego.

Sinapi.

Senff.

Druga listu wezszégo/ lábrzysté go: z iednéy stopki wiele ich pochodząc. Rozgi prostéy/ mocnéy/ kosmátoostréy/ gáłązki od śrzodku pusczáiąc. Kwiátu tákże żółtégo. Z tych potym naśienie w strączkách cienkich/ obdłużnych/ oblich/ gęsto náśádzonych/ ostrych. Naśienie rydzáwo czarne. Ná téy sie pscżoły rády pásą.

Trzećia listu iest podobnégo polnéy Rukwi/ to iest/ Biáléy Gorczycy polnéy/ gęsté/ lábrowáné. Gáłązek ku wierzchu ćienkich. Kwiátu biálégo. Z tych naśienie w strączkách/ nie ták iáko pierwsze gęstych/ biálé. Też nie ták gorzkié y iádowité/ iáko pierwsze.

Mieysce.

Pierwszą vmyślnie Ogrodnicy śieią. Wtora ná płoninách rośćie podczás miedzy zbożem: kwiátu żółtégo/ iáko v Fiołku. Trzećia tákże w ogrodźie.

Przyrodzenie.

Pierwsza y wtóra w czwartym stopniu wysusząią y rozgrzewáią: trzećia lżéy. Sćienczáią/ rozrażáią, śćieráią y wyćiągáią/ á ile pierwsze dwie: trzećia nie ták potężnie.

Wybor.

Do potrzeb lekárskich/ iáko Gálen piße/ ma bydź vżywána/ ziárná co narumienieyszégo, práwie doyzrzálégo/ nie zeschłégo áni twárdego: ále w tłuczeniu wilgotnego, soku żołtáwégo/ á sámo we śrzodku zielonáwé.

Moc y Skutki.

Pierwsze dwie do przysmákow stołowych przychodzą: ktore Gorczyczkámi/ drudzy Mostárdámi/ od mosztu winá młodego/ z ktorym bywa przyprawiona/ zowią. Biora do czynienia Mostárdy Gorczyce miáłko vtártą/ ná te Moszt słodki leią/ y káżdego dniá raz kilká wzruszáią/ przez kilká dni to czyniąc/ á do vżywánia stołowego chowáią. Tá — *Przysmákom stołowym.* *Mostárdá.*

Mocz wzbudza y pędzi/ — *Mocz wywodźi.*

Flágme lipką z pierśi chárkániem wywodźi/ rozgrzewáiąc ią y rozśiekuiąc. — *Flágme z pierśi.*

2. Drudzy cáłe Gorczyce ziárná záczyniáią w miedźie/ y do przysmáku vżywáią.

3. Inni biorą octu winnego/ y Gorczyce vtártą miáłko/ roczyniáią. Táka nie tylko bywa przysmakiem v stołu/ ále żołądkowi bárzo vżyteczna/ chęći mu dodáiąc do iedzenia.

4. Tákże wźiąć świeżey Gorczyce z funt/ y vtrzeć ią w donicy co nalepiey/ zlewáiąc ią wodą gorącą. Potym nákryć ią przez trzy dni: czwartego znowu ią trzeć co nalepiey/ y ze trzy kwarty słodkiego mosztu nánie wlać: Pigw dojrzáłych y dobrze vwárzonych/ á przez durszlák przebitych funt/ do tego przyłożyć: Gwoździkow kramnych y Cynámonu po dwu łotu: Dobrze y pilnie to wespoł vmieszáć/ á do stołowey potrzeby chowáć. — *Mostárdá.*

A żeby nie byłá smáku ostrego/ Mosztu

słodkiego/

ſłodkiego/ álbo winá ſłodkiego z cukrem ßárym do zgeſczenia zwárzonego/ więcey przylać.

Do lekárſtw iáka ma być obierána.

Do lekárſtw máia być ziárná świeże/ dozrzáłe/ pełne/ rumiáne/ nie zbytnie ſuche: po przegryzieniu ziárno we wnątrz zielone/ wilgotności pełne.

Slezienie.

Slezienie nábrzmiáłey ze zbytnich wilgotnośći y wietrznośći/ bywa lekárſtwem/ vżywáiąc iey. Simeon Seth.

Czwártączce.

Czwartegodniowym gorączkom/ tákże bywa lekárſtwem/ ktore pochodzą z wilgotnośći flágmiſtych/ wyzięłych y wypalonych. Tab. Seth.

Flágmie.

Wilgotnośći flágmiſte w głowie y w żołądku rozpráwuie y roſpądza.

Trawi grube potráwy.

Do ſtrawienia y zwárzenia pokármow grubych wielkim rátunkiem bywa.

Podágrze.

Podágrze flágmiſtey ieſt lekárſtwem.

Flágmę z głowy wyciąga.

Naśienie Gorczyczne żuchánie/ flágmę z głowy ściąga. Záczym

Zmyſły.

Zmyſły ſię poleruią/

Gruzłom ná ślezie.

Gruzły y zołzy pod ſzczękámi ná ślerách twárde/ Tákże

Zoſtrzáłośći gárłá záſtárzáłey.

Dáwne y záſtárzáłe ochrápienie/ y zoſtrzáłość w piſczeli/ przez ktorą dech y głos idźie oddáłá/ ſok z miodem pitym gárgárizowány. Tenże

Ránom w gárdle.

Ránom w gárdle z flágmy ſłoney/ bywa oſobliwym rátunkiem.

Kichánie przywodzą.

Proch z Gorczycznego naśienia w nos puſczány/ czyni kichánie: przez ktore mozg z flágmy bywa wychędożony.

Rádunku.

Pádáiącey chorobie/ z ſokiem ogorczánym naśienie pić/ ieſt lekárſtwem.

Zápámiętáiącym. Subetu.

Nád przyrodzenie zapámiętáiącym ſię/

Spániu nád przyrodzenie/ naśienie tey Gorczyce z figámi tłuſtemi y mieśiſtemi/ co nalepiey vtłuc/ y trochę octu mocnego winnego przylać. Drudzy przydáią naćiąſty dobrze kwáßoney trochę. Jnni miáſto fig iábłka biorą z trochą octu winnego: y z tego pláſtr ná głowę dobrze wygoloną ciepło przykłádáią/ ták długo/ áżby ſkorá doſtáteczńie zárumieniáłá/ álbo ſię ſpryſczełá. Dios. Pli.

Sciátyce.

Bolesciom w biodrách/ ściátyką zowią/ tenże pláſtr bywa rátunkiem/ nie odeymowáć áżby ſię ſpryſczyło. Táż z Bárſkim mydłem pláſtrowána ná biodrá/ toż czyni.

Cerę ćiáłu dáie.

Ciáłu wßytkiemu przyrodzoną bárwę dáie/ á zwłaſzczá zimnemu y zmártwiáłemu.

Gruczoły otwiera.

Gruczoły otwiera/ z Bárſkim mydłem pláſtrowána.

Bolączkom.

Bolączki wßeláki záſtárzáłe y zátwárdniáłe gdy ná wierzch chcemy wyćiągnąć/ Gorczyce vżywamy. Dios.

Pleßowátośći.

Pleßowátość głowy/ włoſámi czyni poroſłą/ y okrywa/ mieyſcá golenia náćieráiąc.

Záśiniáłośći pod oczymá.

Pod oczymá záśiniáłość roſpądzá.

Zmázom/

Kroſty y wßeláki zmázy ná twarzy y inych mieyſcách ſpądzá/ z miodem/ álbo z ſádłem gęśim/ álbo z woſkiem pláſtrowána. Dios. abo z oliwą á z woſkiem.

Pláno ná twarzy y ná ćiele.

Ręce głádkie czyni.

Ręce głádkie y chędogie czyni/ przydawßy do przerzeczonego pláſtru Migdałow ochędożonych z ſkorek/ w piecu wyſußonych/ y máłko vtłuczonych/ tym ręce czeſto wyćieráiąc.

Trędowáćinom.

Trędowáćiny ná twarzy/ Tákże

Lißáiom.

Lißáie ſrogie/ y lekárſtwom inym nie vſtępuiące/ leczy/ z octem vtárta/ tym náćieráiąc Dios.

Trzećiączce.

Trzećiegodniowey zimnicy á odmieniáiącym ſię/ naśienie ſuche pić; Abo káße rzádką Jęczmienną dobrze ná potrząść/ á godźinę przed przyśćiem choremu dáć ieść/ leczy ią. Dios.

Rzeczom w ćiele tkwiącym.

Pláſtrom wyćiągáiącym z głębokośći ćiáłá ná wierzch/ y tym ktore ná ſádzele ſproſne czynią/ bywa przymießána.

Głuchoćie.

Głuchoćie/

Szumieniu.

Szumieniu w vßách/ z figámi vtárta á przykłádána/ bywa lekárſtwem.

Wzroku.

Mdły wzrok wyćiera y poleruie. Tákże

W powiekách świerzb weßki.

Weßki/

Swierzb y

Chropowátośći.

Chropowátość powiek/ pomienionym ſpoſobem przykłádána/ leczy. Albo z miodem ſok/ ale ſok ma być ze świeżego naśienia/ poki nie zeſchnie/ wyżęty/ y ná słońcu vſußony.

Párchom ćiekącym.

Párchy z głowy ćiekące leczy/ pláſtrem z niey pláſtruiąc y okłádáiąc.

Rzeczom w ćiele tkwiącym.

Rzeczy w ćiele/ álbo zá ſkorą tkwiące/ iáko trzáſki/ ośći/ dárnie/ ſzkło/ y inne rzeczy wyćiąga/ przydawßy tego naśienia do pláſtrow y máśći podobnych. Dios.

Od węża.

Vkąßonym od węża/ ábo

Od niedźwiátká obrázonym.

Od Niedźwiátká obrázonym/ z octem go rozetrzeć/ á ná ránę przykłádáć. Pli.

Rozſądek Pitagory o Gorczycy.

Pitagorás Gorczycy przodek dáie między temi wßyſtkimi rzeczámi/ ktore máią właſność moc ſwoię wzgorę puſczáć: To ieſt/ ktore ſą oſtrogorącego ſmáku y ſkutkow ogniſtych/ á ćiáłu do zdrowia ſą vżyteczne/ iáko Pliniuß piße w kśięgách dźiewiętnáſtych/ w Rozdźiale óſmym.

Bolámi ſtrutym.

Bolámi/ ábo grzybámi iádowitymi ſtrutym/ naśienie Gorczyce z octem pić dáiąc/ bywa oſobliwym lekárſtwem. Pli.

Zebom.

Przećiwko boleniu zębow z zimnego fluxu/ żucháć naśienie dobrze/ bo wiele ßlámowátośći wyćiąga. Pli.

Języczkowi.

Języczku ſpádáiącemu/ Tákże

Flágmie w gárle.

Flágmie ſádzącey ſię około niego/ czyni gárgáryzm z niey z octem á z miodem.

Zołądkowi.

Zołądek zimny rozgrzewa/ przyſmákiem ábo moſtárdą iey vżywáiąc Pli.

Dychawicy.

Dychawicznym wielkim rátunkiem bywa/ iákimkolwiek ſpoſobem vżywána.

Flágmy ſnádne odbywánie.

Flágmy ſnádne odbywánie y wychárkánie czyni/ w potráwách vżywána. Plin.

Zywot

Purgnie.

Zywot wychodża purguiac/ na ćo z winem piiac.

Mieśieczney. Puchlinie.

Mieśieczne czyścienie pániom wzbudza/

Puchline w ćiele wysusza/ vczyniwszy z niey á z suchych fig plastr/ kminu kramnego trochę tártego przydáwszy: Tákże sáme Gorczyce piiac z polewka iákakolwiek/ álbo iey z potráwámi czesto pożywáiac/ ábo miásto przysmáku przy pieczystym. Albo z moczem dziećinnym plastrowána.

Kádyku.

Pádáiaca niemoc leczy/ tymże sposobem iáko w puchlinie iey vżywáiac. Plin.

Máćicy zádussoney.

Máćicy zádusżoney lekárstwem bywa/ z octem iey woniáiac. Tenże.

Bolś w piersiách.

Bolom zástárzáłym w piersiách bywa rátunkiem.

Artetyce/

W rámionách y w stáwách. Tákże

Płucō y pod łopátkámi.

W płucách/ y pod łopátkámi/ y w inych cżesćiách ciáłá bole vkłada/ y z glebokości ná wierzch wyciaga/ rośćierána z trocha octu mocnego/ y ná bolace mieyscá przykłádáiac.

Gruczołom.

Gruczoły twárde rozgánia/ bez fig sámá ná nie przykłádána: A gdżieby sie obawiał zbytniego palenia y pryszczenia/ tedy przez chustkę/ álbo przez dwie ćienkie przykłádáć.

Plesowátośći. Tredowáćinom. Párchom. Lisżáiom. Twarzy w bok obroconey. Kreczu.

Plesżowatośći/

Tredowáćinom/

Párchom ná głowie ćiekacym/

Lisżáiom suchym/ á do leczenia trudnym.

Szyi ták stárniáłey że ná żadna strone głowy obrocić niemoga / ná iedne strone tylko zákrzywiona trzymáiac

Kreczu tákże/ álbo wtył twarz obrocona máiacym: Tym wszytkim pomienionym dolegliwośćiom/ Gorczycá z Rubryka tárta/ y plastrem przykłádána/ bywa rátunkiem znácznym.

Zebō boleiacym

Zebom boleiacym/ żywicá ktora z soku z tego klacza skrzepłá przykłádána/ wielkim bywa lekárstwem. Plin.

Zebō ostábiáłym. Dżiasłō. Zoładkowi. Oczom. Zmysły ocżerstwia

Zeby mdłe y ostábiáłe/

Dżiasłá/

Zoładek ostábiáły/

Oczy y wzrok mdłe posila/

Zmysły posila/ vtwierdza y oczerstwia/ naśienie Gorczyce z korzeniem swym w mosżćie słodkim/ ábo w winie moczone/ á potym vtárte/ á czesto trunkiem vżywáne: Toż też iest wielkim posilenim spracowánym białymgłowam.

Kámień

Kámień krzy y moczem wywodźi/ naśienie z octem piiac. Plin.

Trawienia grubych potraw.

Gorczycá y naśienie iey dáie żoładkowi rátunek do zwárzenia potraw grubych/ y do rozniesienia ich członkom.

Wilgotnośćiā w żoładku.

Wilgotnośći niepotrzebne w żoładku trawiac vmnieysza. Gethi.

Jezyk wilgotny.

Jezyk zbytniemi wilgotnośćiámi obćiażony. Tákże czopek wysusza. Tenże.

Kászlu.

Kászle leczy z miodem pożywána.

Węże wypedza.

Kádzenie z niey czyniac/ weże z domu wypedza. Tenże

Páráliżō

Páráliżem náruszonym rátunkiem bywa/ ták vżywániem/ iáko náćierániem swym/ miásto białey Rukwie.

Oczō czerwonym. Pánkokō ná żrzenicy.

Czerwonosć oczu/

Bielmá y páwłoki ná żrzenicy spadza y śćiera/ z miodem/ z sádłem Lipienim/ ábo z przepiorczym/ á z octem dobrze vtemperowána/ y ná to w oczy pusczána.

Wino że by słodkośći swey nie vtráćiło.

Wino áby swoie słodkosć záchowáło/ trzećiey Gorczyce naśienie przetłukszy/ w moszt wsypáć/ á przez długi czás tám go zániecháć: To áni mu kisieć/ áni wrzeć dopuśći/ á w swoiey słodkośći sie záchowa. Ták czynia ći ktorzy z stron dálekich winá słodkie przewożą/ Gorczyce do nich sypa/ ináczey/ zostrzáłyby y zmocniáły.

Mostárdá.

Mostárdy rożne.

Z Gorczyce czynia przysmák bárzo osobliwy y zdrowy/ ktorego pospolićie vżywáia przy stole zwłaszczá czásow zimnych: Ten przysmák zowia własnie v nas Gorczyczka/ z Cudzoźiemská Mustárda/ ktora káżdy według swey woli y vpodobánia czyni/ o czym wyszey. Jedni poprostu wierca nasienie gorczyczne co naswieższe (bo stáre nie iest ták vżyteczne) á vwierćiawszy go w donicy/ winem słodkim á miodem rostwarzáia: Drudzy kłáda cukier/ á octem rospusczáia. Ini skorki pomoránczowe w miedźie przypráwione drobno śiekáia/ y w Mostárde kłáda/ ktore smák osobliwy czynia. Niektorzy z Gdulámi/ álbo z Datlámi/ z skorek y z błonek swych ochedożonymi/ iáko z pigwámi przypráwuia/ przydáiac Cynámonu/ Gwozdźikow/ iáko sie wyszey powiedźiało.

Sok.

Sok z naśienia.

Z Naśienia Gorczycznego bywa czyniony/ y ná słoncu wysuszony. Ten

Nábrzmiáłośći w gárdle.

Z syta miodowa rospusczony/ á gárgáryzmem ćiepło vżywány/ w gárdle/ w vśćiech nápuchnienia: Tákże około Jezyczká nábrzmiáłośći rospadza.

Wzrok iásny czyni. Powiekō chropowátym. Zebom.

Wzrok iásny czyni/

Powiekom swierzbiacym/ krostáwym/ sok w miedźie rospusczony/ á pomázowány

Zebow bolenie vśmierza/ pomázuiac ie tym sokiem.

Oley z Gorczyce.

Oleum sinapi.

NAśienie gorczyczne w oliwie przez kilká dni moczyć: potym w prásách/ álbo w oleárni wybić. Ten

Zyłom suchym. Członkō od źimna stretwiáłym.

Zyłom suchym odźiebionym/ y

Członkom stretwiáłym z źimná/ nim ie námázuiac. Plin.

Od siwizny záchowuie.

Od siwizny długo záchowywa/ głowe nim náćieráiac. Tab.

Sciátyce.

Sciátyce y boleściom w biodrách z zimnych ſpadkow/ bywa rátunkiem. Tákże.

Podágrze/ vſzom boleiącym.

Podágrykom flágmiſtym námázuiąc. Pli. W vſzach boleści/ y

Szumieniu w vſzu.

Szumy w tychże vkłáda puſczány w nie ćiepło/ z przydánim trochę rybiego ſádłá. Pli.

Szkodźi

Oczom. Głowie. Wątrobie. Prágnienie.

Częſtym vżywánim wzrok mdli. A z miodę Głowie álbo mozgu gorącemu. Seti. Wątrobie zbytnie ćiepłey. Seti. Prágnienie czyni.

Gorczycá polna álbo dźika/ Rozdźiał 119.

Erysimum, Irio.

Wegerich/ Hederich/ Wegsenff/ Wudesenff.

Troiáka Gorczyce polna mámy. Pierwſza ná pół łokćia wzwyż/ ma liſt podobny polney Rukwi/ nie rowno wykroiony/ blády: Pręttu gibkiego iáko rzemień/ Kwiátu żółtego drobnego: z tego potym naśienie drobne żółtáwe w ſtrączkách ćienkich/ obdłużnych y ſpiczáſtych/ ſmáku gorzkiego: Korzeń twárdy/ biały/ kośmáty. Druga liśćia bládego/ y we wſzem pierwſzey podobna, to ieſt/ w kłączu/ w kwiátu/ w naśieniu/ y w ſtrączkách ku gorze ſtoiących: tylko we wſzem wietſza/ y Rukwi podobna. Trzećia/ korzeń ma niemały/ krzywy/ z ktorego niemáło rozg pochodźi/ ktore liśćiem gęſto obdłużnym y záoſtrzonym ſą obłożone/ około kráiow z lekka kárbowánym/ kwiátu/ naśienia/ pierwſzym podobnego. Wſzyſtkie kwitną w Lipcu/ y w Sierpniu.

Mieyſce.

Wſzyſtkie trzy poſpolićie roſną przy párkániech/ płociech/ y murách mieyſkich/ ná ſtárych murách, y rumach/ ná plácach puſtych kedy domy bywáły/ w ogrodách/ przy drógách/ y śćieżkách.

Przyrodzenie

Rozgrzewa y wyſuſza naśienie w trzećim ſtopniu ná końcu/ ábo w czwártym ná przodku. Sámo też źiele ſuche máło niedochodźi przyrodzenia ſwego naśienia. Ale świeżo źielone ma wilgotność w ſobie. Rozpráwuie/ rospądza/ śćiencza/ rozrzedza/ iáko y Rzeżuchá.

Moc y ſkutki.

Naśienie poſpolićie do lekárſtw przychodźi.

Spadkom ná pierśi y płucá.

Rymie álbo ſápce w pierśi ná płucá ſpływáiącey/ miałko vtárte naśienie z pitym miodem vżywáne/ bywa lekárſtwem.

Ropę pluiącym.

Ropę pluiącym/ z miodem vżywáne wyćiera pierśi. Tenże Dios. Gal.

Flágmę z pierśi wywodźi.

Flágmę z pierśi gęſtą/ lipką/ kliowátą rzeźi/ y wywodźi/ z miodem ná lektwarz záczyniony/ biorąc potroſze w vſtá żeby ſię z lekka rospływáło/ ábo z łyżki lizáć. (Tenże) Ale pierwey naśienie to trzebá w wodźie moczyć/ potym go ná pátelli przyprážyć. Albo záwiązawſzy

zawßy go w wezeł/ ćiástem oblepić/ y w piec gorący wsádźić: á vtłukßy go miáłko z miodem dobrego odßymowánym/ ná lektwarz álbo miodek záczynić/ y lizáć często. Gál.

Toż sámo źiele suche czyni w sycie miodowey wárzone á trunkiem dáne/ zwłasczá dźieciom ropa pluiącym/ álbo flágmy w pierśiách pełno máiącym. Plin.

Toż też przećiwko iádom y truciznom/ bywa wielkim rátunkiem z winem piiąc.

Folta niemoc spadza/

Sciátycznym/ lektwarzu pomienionego często dobrze lizáć.

Bdlámi iádowitymi strutym/ tákże z winem nasienie piiąc/ znácznym bywa lekárstwem.

Zaußnice álbo gruczoły zá vßymá/ ktore swinimi wrzodámi zowią/ z miodem á wodą záczyniona mąká tego nasienia/ y ná nie plastrem przykłádána. Toż też

Káncer skrzey ná pierśiách. Abo inne

Bolaczki twárde ná pierśiách zmiękcza y rozgánia. Gál. Plin.

Tenże plastr Wolá pod gárdłem/ ábo ná ßyi rospadza.

Pierśiom białogłowskim stwárdniáłym/

Oczom zkánceráwánym bywa wielkim rátunkiem/ pomázuiąc ie nasieniem w wodźie á w miedźie roztártym.

Mocz kápánim odchodzący bespiecznie wywodźi/ toż nasienie pić dáiąc.

Kámień w nerkách łámie y moczem wywodźi/ pomienionym sposobem vżywány.

Pleurze iest lekárstwem/ trunkiem álbo iákim inym sposobem vżywáne.

Czerwoną biegunkę záwśćiąga/ y

Wßelákie ćiekączki záwśćiąga.

Gryzawki w żywoćie vśmierza z winem czerwonym ćierpkim vżywáne/ Plin.

Twárdośći około stolcá w kroku plastruiąc rozpadza. Plin.

Arteтyce y boleniu w stáwiech/ z miodem á z figámi nasienie plastruiąc/ bywa rátunkiem.

Scyátykę tymże sposobem vśmierza.

Dychawicznym bywa przedkim lekárstwe z miodem vżywáne. Tenże.

Miesięczne czyśćzenie pániam nád przyrodzenie záwśćiągnione/ z márunkową wodką piiąc/ wzbudza y wywodźi.

Fistuły z stárym sadłem wieprzowym/ goi.

Też skutki Gorczycá wtora polna ma: z osobliwośći iednák/ cośmy też wyżßey przypomnieli/ to iest/ iż nasienie przyrodzone mężkie nád przyrodzenie płynące/ y

Pokalánie nocne záwśćiąga/ przez trzy dni piiąc. Przytym

Kámień z nerek potężniey wywodźi/ niźli pierwßa/ piiąc nasienie z winem.

Rozsądek

Polna Gorczyca to ziołko náßy Polacy przeto názwáli/ iż ma właśnie podobieństwá z Gorczycą/ nie tylko w kßtałćie/ ále y smákiem gorzkiem/ y skutkámi poczęśći.

Rzeżuchá/ Rozdźiał 120.

Rzeżuchá listki pusczą pietruscżánym podobne: á gdy podrastą/ przemieniáią śie w dłużße/ y w wąskie: y ták iedne bywáią z nich ząbrzyste/ drugie prostę: żadnego rozdźielenia ani wykrawánia nie máiąc. Kłączą ćienkiego/ obłego/ łokietnego/ bládego iáko y liśćie. Kwiátu białego/ kłośistego: z tych potym nasienie ćiemnorumiáne/ w okrągłych łupinkách twárdych/ płáskich. Smáku gorzkopieprznego/ á w vśćiech trzymáne/ ßlamowátość álbo ślizkość nieiáką z śiebie pusczá. Liśćie tákże smaku ostropieprznego. Korzeń twárdy/ zdrewniáły/ podługowáty/ od którego zewßąd pochodzą drobne korzonki. Są iescze inne Rzeżuchy/ o których ná swych mieyscách.

Mieysce

W ogrodách bywa śiana/ dla stołowych przysmaków. Wchodźi do Sáłat y Száłßę. Dioskorid Bábilońską woli.

Przyrodzenie.

Jest przyrodzenia ognistego/ rozgrzewa y wysusza w 4. stopniu/ á ile nasienie. Liśćie surowe dále-

Marginalia: Dźieciom ropa pluiącym. Jádom y truciznom. Folta. Sciátycze. Bdlámi strutym. Swinim wrzodom. Káncer skrzey. Bolaczki. Wolá rozpadza. Pierśiom. Oczom zkánceráwánym. Mocz. Kámień w nerkách. Pleurze. Czerwonce. Ciekączkom. Gryzieniu w żywoćie. Twárdośći w stolcu. Arteтyce. Scyátyce. Dychawicy. Mieśięczney. Fistule. Gorczyce wtorey skutki. Płynieniu nasienia mezkiego. Nocnemu pomázániu. Kámień.

ko mdleyſzé/ ták/ że korzenność ich y oſtrość ieſt mierna. Ściencza, wychedaża/ otwiera, pobudza/ rozpráwnie/ wyćiaga/ rozraża/ pali/ rozgania. Naśienie we wſzyſtkim ieſt Gorczycy podobné/ y tego ſamégo do lekarſtw vżywamy.

Naſturtium.

Gartenkreſz/ Kraſze.

Moc y Skutki.

Purguie żywot.

Żywot wychedaża purguiac/ naśienie. Dios.

Gliſtom.

Gliſty wypedza naśienie z winem pite. A ieſcze potężniey/ przydawſzy Robeley mietki. Dios. Plin.

Mieśiecżney. Sleziezie.

Czyſczenie mieśieczne pániam wzbudza.

Slezione nábrzmiáła y zátwárdziáła ścienczа/ naśienia kwinte z winem piiac.

Toż naśienie z miodem/ álbo z Figámi/ álbo z octem roztárſzy/ náciéráiac. Tenże.

Trędowátośći. Liſzáiom. Párchom.

Trędowátość z twarzy ſpadza/ y

Liſzáie z ćiáłá ściera/ z ſokiem końſkiego Szczawiu pomázuiac. Dios.

Párchy ná głowie płynace.

Wrzodóm ſmrodliwym.

Wrzody ſmrodliwe wychedaża/ toż naśienie z miodem plaſtruiac/ álbo z Gęśim ſádłem.

Z płuc flágme wywodzi.

Flágme lipka y kliowáta z piersi y z płuc ktora dychawice y ćieżkie tchnienie czyni/ rozpráwuie/ śiecze/ rozrzedza/ rozgrzewa y snádnie charkániem wywodzi/ w polewkách wárzone/ rośćierane/ y trunkiem dáne. Albo z miodem lizánym vżywáne.

Káſzlu. Dychawicy.

Káſzlu/ y

Ćieżkiemu tchnieniu z záziębienia y z zimnych ſpadkow ná płucá/ z miodem ná czczo vżywáć dobrze.

Iad z ćiáłá wywodzi.

Z winem pite/ iad wężow y inych iadowitych beſtiy z ćiáłá wywodzi.

Węże wypedza.

Węże z domu wygania/ z naśienia kádzenie czyniac. Geſt.

Włoſom broni opierzchnienia.

Włoſy od opierzchnienia/ y od pleſzowátośći broni/ z Mirtinkowym oleykiem naśienie rośćieráiac/ á tym głowe náćieráiac.

Sciatyce.

Scyátyce z octem vtarte/ tym náćieráć.

Dla pryſczenia/ z naśienia tego á z máki ięczmienney/ álbo z ſłodu ięczmiennego miáłko meltego/ y z octu/ plaſtrowánie vczynić/ bol ná wierzch z głębokośći ćiáłá oſobliwie wyćiaga.

Wrzodóm ogniſtym.

Wrzody ogniſte/ ktore Kárbunkulámi zowia/ w rope zbiera y otwiera/ z miodem go przykłádáiac.

Otokom ogniſtym. Wrzedźienicom trzecym.

Otoki ogniſte rozpadza/ y zauſznice.

Kroſty álbo wrzedźiennice ſpiczáſto oſtre y ogniſte/ z lakiem rybnym/ ná kſztałt plaſtru vczyniwſzy/ przykłádáć/ ſpadza/ ábo do zebránia przywodzi. Dios. Albo z kwáſem to ieſt/ z naćiaſta plaſtrowáne. Plin.

Toż liśćie y z kłaczem/ iedno dáleko ſłábiey czyni. Dios.

Głowy boleniu.

Głowy bolenie z zimnych fluxow wzniecone/ iáko y Gorczycá vkłáda/ tracnia głowe/ áż ſkorá zrumienieie. Gal.

Zmyſłom

Zmyſły oczerſtwia y oſtrzy.

Kolere wywodzi.

Kolere y z flágma wywodzi/ pułtrzećiá łotá naśienia tego z wodą ćiepło pić dáiac.

Flágme z głowy ciągnie.

Flágmiſte wilgotnośći z głowy śćiaga/ y mozg wychedaża ſámo naśienie długo żucháiac/ álbo miodem záczynione geſto.

Mozg chędoży.

Proch tegoż naśienia miáłko vtárty/ á noſem ſarkány toż czyni/ y kichánie czyni.

Kichánie czyni.

Toż kichánie od nieprzyrodzonego ſpánia ktore zowia Subetem/ wzbudza.

Nábrzmiáłośći.

Nábrzmiáłość y nápuchnienie/ ktoregokolwiek człónka roſpadza/ naśienie z miodem plaſtrowáne.

Wzrok iáſny czyni.

Wzrok iáſny y byſtry czyni.

Tkwiące rzeczy z ćiáłá wyćiaga.

Poſtrzały wſzelákie/ Darnie/ żelezcá/ trzaſki/ ſkłá/ y káżda rzecz w ćiele tkwiaca/ wyćiaga/ naśienie miáłko vtárte/ á z ſmołą plaſtrem przykłádáne.

Wrzodóm.

Wrzody pomykáiace y trawiace ćiáło/ z miodem plaſtrowáne/ leczy.

Mocz pędzi.

Moczu zátrzymánemu nád przyrodzenie/ ſámo ziele w winie/ á w oliwie wárzone/ á ná krok ćiepło przykłádáne/ rátunkiem. Pla.

Mowie

Mowie vtráconey.

Mowie vtráconey álbo ćiężkiey/ ięzyk máiąc párálizem náruszony: toż nasienie w vśćiech zeżwáne/ á pod ięzykiem trzymáne/ bywa rátunkiem. Plat.

Wolá ná szyi.

Wolá ná szyi y wyrośliny wielkie rospadza toż nasienie miáłko vtárte/ á napoły z Bobowa máka przykłádáne: liśt kápusty czarney zwierzchu przyłożywszy. Plin.

Od rozumu odchodzącym.

Ktorzy ná rozumie schodzą/ máia Rzeżuchy z octem częśto vżywáć.

Tchnieniu.

Tchnieniu ćiężkiemu/ nasienie z Lebiotką w winie piiąc/ bywa lekárstwem.

Piersiō.

Boleiącym piersiom/ z kozim mlekiem pić go dobrze. Plin.

Dymienicom.

Dymienice rospadza z smołą plastrowáne. Plin.

Plánom.

Plány ná ćiele wszelákie śćiera z octem náćieráne. Tenże.

Ognistym bolączkō.

Ognistym wrzodom y bolączkom/ ktore Grekowie Karcinomata zowią/ z białkiem od iáiá/ plastrowáne/ bywa lekárstwem. Plin.

Ślezionie dziećinney y stárzyni.

Śleziona twárda/ dziećiom z miodem/ á stárym z octem/ leczy/ mázac. Tenże.

Niedźwiatkom.

Niedźwiadkom sie sprzećiwia/ przeto vkąszonym od nich/ bywa lekárstwem.

Plesowátośći.

Plesowátość głowy y opierzchłość z włosow/ Gorczyca/ á tym nasieniem náćieráiąc/ leczy.

Głuchoćie.

Głuchotę oddala z figą vtárte/ á w vszy kłádzione.

Páznokćiom chropowátym.

Páznogćie chropowáte y párchowáte/ miáłko vtárte/ á z woskiem álbo z miodem nágniećione/ y przykłádáne/ spadzą y chędoższe czyni. Pli.

Język kowi.

Języczkowi spadáiącemu częśto/ z násienia tego z figámi suchemi w occie wárzonego/ Gárgárizmy ćiepło czyniąc/ bywa rátunkiem. Plat.

Dárćiu w kiszkách.

Dárćiu w czczych kiszkách/ Iliáka zowią/ z zimney przyczyny/ nasienie w winie wárzone/ á workiem álbo węzłem przykłádáne/ bywa lekárstwem.

Wydymániu w stolcu.

Wydymániu w stolcu/ z lipkich wilgotnośći/ bywa rátunkiem/ obsypawszy prochem iey stolcową kiszkę/ y wprawić ią. Pla. Tákże y nerki miodem námázawszy/ prochem naśienia tego/ álbo też z sámego źiela/ á kminem tłuczonym y Kolofonią posypáć. Plat.

Sok z Rzeżuchy.

Succus Nasturcii.

SOk ze wszystkiego źiela/ z liśćia/ z kłącza/ z korzenia/ y z nasienia/ ma bydź wyżęty; Ten bądź z mlekiem białogłowskim/ bądź też sam przez nos sárkány/ z głowy kolerę zbytnią ktora z żołtey choroby pozostáłá/ śćiąga y wywodzi. Tab.

Kolerę z głowy śćiąga.

Flágmę grubą y kliowátą w piersiách rospráwuie y chárkániem wywodzi/ ten sok z białey szánty wodką trunkiem vżywány. Tab

Flágmę z piersi wywodzi.

Zębow bole vkłada z fluxow zimnych/ sok ćiepło w vcho po tey stronie pusczány/ po ktorey zęby boleią.

Zębō bole czyni.

Wodká z Rzeżuchy.

Aqua stillatitia.

Z Cáłego źiela/ to iest/ biorąc go z korzeniem y z kwiátem/ y ze wszystko iego substancia pośiekáne/ ma bydź z Bálneum Máris wyćiągána/ czásu iey kwitnienia: z Ta trunkiem vżywána piasek y muł z nerek y z pęcherzá wywodźi moczem. Tab.

Z nerek y z pęcherzá muł y piasek wywodzi.

Czyśćieniu Mieśięcznemu białogłowskiemu osobliwym bywa lekárstwem/ piiąc ią napoły z Bylicową/ y z Rumienkową wodkámi. Tab.

Mieśięczney.

Szkodźi.

Zołądkowi.
Płodu.

ZOłądkowi gorącemu szkodźi/
Płod w żywoćie zábiia/
Do namiętnośći ćielesnych iest podniátá.

Rzeżuchá polna/ Rozdział 121.

Nasturtium syluestre, Cardamine syluestre.

Wilde kreß/ Gauchblum.

RZeżuch polnych znáyduie sie pięć. Pierwsza korzonkow włośienkowátych/ drobnych/ ćienkich/ z ktorych kłącze ćienkie/ oble máło nie łokietne wyrasta/ ku wierzchu odnożki máiąc/ na ktorych kwiatki białe/ smaku ostrego: Liśću niemal wodney Rzeżuchy/ zwlaszczá odspodnie/ ieno mnieysze, po źiemi leżące: záś ku wierzchu drobnieysze/ y szpicząste. Druga/ we wszytkim pierwszey rowna y podobna tylko liśćia odwiiánego y krzywego/ y nieco wietszego. Trzećia tákże, korzeniem włośienkowátym/ rozgami ćienkiemi y oblemi/ tylko kwiatu ćielistego/ y liśćia v dołu szerszego y okrągleyszego/ á ku wierzchu po rozgách drobnieyszego/ y podługowátego. Czwarta ná piądź

wzwyż

wzwyż od źiemie. Liśćia do wodnéy Rzeżuchy podobnégo / po źiemi śie rozkłádáiącégo / po trzy listeczki ná iednéy stopce. Kwiatków białych / podobnych pierwszym. Korzenia tákże włośienkowátégo / gęstégo / obdłużnégo. Piąta górna / ná wysokich górách rosnąca / od przednich dáleko subtelnieysza / miększa / kwiátów białych : listkow stoiących iáko skrzydełká roscżepierzone / źielone : smáku ostropieprznégo : korzeń długi / biały / z niewiela odnożek.

Mieysce

Rosną pospolićie ná płoninách ná łąkách / w krzewinách / w dąbrowách. Piąta ná wysokich górách : kwiát wydawa w Kwietniu / w Máiu y Márcu.

Przyrodzenie.

Wszystkie są przyrodzenia rozgrzewáiącégo / y wysuszáiącégo w czwartym stopniu / równie iáko ogrodna Rzeżuchá.

Mocy skutki.

Poniewáż iednákiego są przyrodzenia / iednákich też skutkow bydź muszą. Z osobliwośći

Wszy w głowie wytraca / w ługu wárzone : á ile pierwsza / przemywáiąc tym głowe y ćiáło.

Z oczu czerwonośc spadza / głowe nim obtoczywszy z Pięćiornikiem / álbo z Pieprzem źielem. Plin.

Wszy w głowie wytraca.

Czerwonośc z oczu spędza.

Bárborá / álbo S. Bárbáry źiele / Rozdźiał 122.

Barbarea, S. Barbaræ herba, Pseudobunias , Pseudobunium Lobelio.

Winterkreß / Bárbellkraut.

Barbáry S. źiele / dwoiákie náyduiemy / samcá y samice / máło nie we wszem podobné. Korzeniá záwiłégo / odnożystégo : z tego kłącze mocné / oble wyrasta y stryfiaste ábo laskowáné. Liśćia okrągłoszerokiégo / záostrzonégo ná koncu. Kwiátu drobnégo żołtego. z tego potym straczki ćienkie / obdłużné / w ktorych śie naśienie drobne záwiera.

Mieysce.

Po płonnych polách rośćie : A kwitnie w Máiu.

Przyrodzenie.

Smák sam świádkiem, iákiégo przyrodzenia to źiele : Bo iż zucháiącym ostrość podáie / á potym scżmiemie y z śćiągániem / ábo zwierániem : ztąd śie znáczy / iż rozgrzewa y wysusza / zwłasczá naśienie.

Mocy Skutki.

Rany y wrzody plugáwe / zágniłe / wychedaża y goi : ták sokiem ze wszytkiego wyżetym / iáko woda z wárzonego wymywáiąc.

Mięso w ránách / wrzodách y sádzelách dźiwe y złe trawi : Tłukąc go á przykłádáiąc / álbo prochem z niego zásypuiąc.

Ránom. Wrzodá. Sádzeló.

Mięso dźiwie trawi.

Tobołki álbo Kálecki / Rozdźiał 123.

Tobołek wiele rodzáiów : Pierwsze Dioszkoryd opisuie : Ma liśćie wązkie / ná páłec wzdłuż / ku źiemi odwisłe / przy nieszczyzym : przy samym kłączu rozdźielone / iáko ná dwie brodce. Kłącza ná dwie piedźi. U sámego kłącza dźierży śie iákoby ie obeymuiąc : ácz nie iednáko wszędy / ále ieden list niżey / drugi wyższey przetá

śie

sie trzymáiąc. Ku wierzchu kłącza gáłązeczki gesto / ná których okolo / kwiatkow pelno drobnych á biaɫych : z tych zá czáſem luſczynki drobne / pláſkié / iáko ná Rzeżuśe: w których naśienie ná kſztalt Soczowicego ziárna / y teyże wielkośći / ná obdłużney ſtopce / przy wierzchu rozdzielone y roſczepione: Wewnątrz iąderko mále / Rzeżuśánemu podobné. A te málemi Tobolkámi zowiemy.

Thlaſpi, Naſturtium tectorum.

Bauwrenkreß / Bawrenſenff / Beßernkraut.

Drugie / które wietßemi miánuiemy / dla liśćia wietßego y ßerßego : tákże przy kłączu ná brodki rozdżielone / około kraiów zabkowáté. Pretá mocnego / gáleżiſtego. Kwiatków białych / ſtrączków ßerßych okrągloplaſkich , przy wierzchu rozdwoionych : w tych naśienie drobne żolte. Korzenia wielkiego:

Trzećie / które zaraz z korzenia geſto liśćie puſzcza dlugie / wąſkie / pobielawe: ſmaku nieoſtrego. Pretá ćienkiego / gáłązek około śiebie wiele drobnych maiąc. Kwiatu drobnego białego / z ktorych naśienie drobne w ſtrączkach okrąglo plaſkich / ná kſztalt Tobolek. Smáku gorzkiego , iedno nie ták iáko pierwße.

Cżwarte / Liśćia tákże dlugiego, wąſkiego y rzadkiego. Rózgi gáleżiſtey / ná których w okolkach ſtrączki geſte / á w tych naśienie drobne. Korzenia wßytkie białego / zdrewniałego. Jest ieſcze inych przez pietnaśćie / ale że ſą ſobie ſkutkami podobne / rozumiałem ie opuśćić.

Mieyſce.

Pierwſze ledá gdźie rośnie. wtore ná miedzach / y miedzy zbożem Trzećie ná mieyſcach ſkaliſtych y kamieniſtych. Cżwarte ná puſtyniach / pagorkach y górach.

Przyrodzenie

Samo tylko naśienie do lekarſtw przychodźi / które ieſt przyrodzenia ſuchego y gorącego w 4. ſtopniu / á ile pierwßych y cżwartych : ścienczaią / pobudzaią / wyćiągaią / wychedażaią / rozrażaią / przenikaią / równie iáko Rzeżucha.

Wtóre y trzećie / które też Ożedkami mianuiemy / nie ták ſczypiącey y rozpalaiącey gorzkośći / dalekomniey rozgrzewaią y wyſußaią. Tákże w ſkutkach ſwych ſlabße ieſt naśienie ich, niżli pierwßego y cżwartego.

Moc y skutki

Bolácki y wrzody wnetrzne rozrywa / z Bolecżkowinem

winem piiac naśienie coby go pić łotow ná wage przyßło/ zwłaſczá dozrzáłe Egin. Dios.

Kolerę gorą y dołem wywodźi.

Kolerę / álbo żołć z ćiáłá wywodźi / ták gorą iáko dołem/ z winem piiac/ pod miárą pomienioną.

Mieśiecznym.

Czyſczenie mieśieczne pániam wywodźi/ z Máćierzą dußką pić dáiac.

Sciátyce.

W kliſterze dáne zá wywiedźieniem krwáwey máteriey/ Scyátykę leczy. Gal. Egi.

Krew ze wnętrza wywodźi.

Krew ze wnętrza wywodźi/ naśienie trunkiem vżywáne.

Vſczknieniu iádowitemu.

Wchodźi do Dryakwie naśienie / ábowiem iádowitemu vſczknieniu bywa lekárſtwem.

Kichánie czyni.

Proch z naśienia w nos dmuchány / kichánie wzbudza : záczym też ze ſpánia glebokiego / ktore ſubetem zowia / wzbudza.

Spiku ábo ſubetu.

2\. Tobołki wielkie. Sciátycznym.

Tobołki drugie/ ktore też Perſka Gorczycą zowia/ liśćia ßerokiego / y korzenia wielkiego / w kliſterze dáne/ Scyátyczne boleśći vśmierza.

Máćicy zádußoney.

Máćicy zádußoney / wielkim bywa rátunkiem naśienie/plaſtrem go ná łono przykłádáiac.

Mozg z flágmy wychedaża. Ráduku

Proch z naśienia w nos dmuchány / mozg z zimnych wilgotnośći wychedaża: przeto wielce bywa vżytecznym vżywániem Padáiaca niemoc ćierpiacym.

Szkodźi

Płod zábiia.

PLod w żywoćie zábiia : przeto brzemienne máia ſie go chronić.

Táßnik álbo Táßká/ Rozdział 124.

Burſa Paſtoris, aliis Sanguinaria, Herba Cancri, Criſpula, Pera paſtoris.

Seckelkraut/ Teſchelkraut/ Hirttentäſch/ Hirtenſeckell/ Gäßkreß/ Dachſenkraut / Kriſpel vnd Kriſpelkraut.

TAßnik / ieſt kßtałtem Tobołkom podobny. A ieſt dwoiáki/ſámiec y ſámicá: ábo wielki y máły. Sámiec ábo Táßnik wielki/ korzenia ieſt ćienkiégo / białégo/ od którego wiele drobnych odnóżek pochodźi: nie gleboko śie w źiemie puſcza. Liśćie ſpodnie od korzeniá/ po obu kráiow gleboko wykroioné/ iáko Podrożnikowe. Drugie/ które po rózgách/ ſa Tobołczánym rówue. Klacza ábo rózg z korzenia kilká gáłaſkowátych/ ná pułtory piedźi/ podczás wyßßych/ puſcza / wßyſtkie ſobie równé / iedná nád druga nie wyßßa. Po rózgách ku wierzchu kwiatki białe drobne geſte, á mnieyßé y drobnieyßé niżli Koßyſczkowe. Z tych potym łuſczynki drobne , okregleyßé niżli Tobołczáne/ná kßtałt ſercá. w tych naśienie drobne / czarne. Smáku to źiele ze wßytkimi ſwemi okolicznośćiámi znácznego / oprocz w vśćiech żuchánе / iezyk śćiaga y wyſußa.

Drugi Táßnik mnieyßy ábo ſámicá / ſámcowi we wßem niemal podobny/ tylko mnieyßy. Liſteczki iego kołem po źiemi ſie rozśćiełáiace. Rożdżek ćienkich á záledwie ná-

piądź wzwyż: w Kwietniu y w Máiu biało kwitnie/ naśienie tákże w łupinkách ná kształt sercá wyrázonych czarne máiąc/ bez smaku y zapáchu.

Mieysce.

Ná káżdym mieyscu rośćie.

Przyrodzenie.

Jest przyrodzenia wychładzáiącégo y wysusżáiącégo we wtorym stopniu ſtwierdza y záwśćiąga.

Moc y Skutki.

Ogniu piekielnemu.

OGniu álbo Roży piekielney / z octem plastrowány/ bywa rátunkiem.

Przymiotom.

Tákże wszelákim ognistym przymiotom.

Ciekaczkom.

Wárzony z Bábką/ á z Ormieńską glinką/ trunkiem vżywány/ ćiekaczki/ ázwłaszczá czerwoną/ záſtánawia. Tákże klistera dány. Tákże

Z wodką kurzey stopy / álbo Zywokostu/ piiąc/ toż czyni.

Moczu. Vpławów.

Mokrzenie krwáwe/

Vpłáwy pániam toż záwśćiąga/

Toż sok ze wszystkiego ziela świeżego wyprásowány y kláryfikowány czyni/ ráno y ná noc po piąći álbo sześći łyżek go piiąc. A gdzieby soku mieć niemogł/

Wziąć Tásznikú suchego trzy álbo cztery gárśći/ y w winie czerwonym ćierpkim/ álbo we dżdżowey wodzie niebárzo świeżey/ iednák nie zágniłey/ w puł gárcu wárzyć/ áż trzećia część wywre. A przecedziwszy/ chorym pomienionemi chorobámi/ dawáć/ káżdym rázem pić po ośmi álbo dźiewiąći łyżek.

Krwią pluiącym.

Krwią pluiącym: Wziąć Tásznikú ze 2. gárśći/ Sporyszu / Bábki szerokiey po garśći To drobno pokráiawszy/ przydáć Cukru/ Rożey czerwoney ze dwánaśćie łotow. Ná to 3. kwarty wody dżdżowey nálawszy w flászy zásrobowáć cynowey / álbo w konwi zálutowáć ćiástem/ z mąki á z iáiec vczynionym álbo ćiástem mąki rżáney / y przez godźin 5. w kotle vkropu wrzącego wárzyć. A gdy powoli przechłodnie/ przecedźić/ y po sześći ábo siedmi łyżek pić ćiepło/ ráno/ po południu 2. godźinie: trzeći kroć gdy śię ma kłáść do pośćieli. To ták długo czyniąc / áż popráwe chory vczuie.

Albo tym sposobem: Wziąć Tásznikú 2. garśći/ Bábki garść/ pokráiawszy we dżdżowey wodzie wárzyć do połowice wywrzenia/ co iest/ áż kwartá zostánie. A przecedziwszy/ Cukru/ trzyletniey Rożey czerwoney/ sześć łotow przyday. Bierz tego dekoktu ná raz łyżek sześć / Glinki Ormieńskiey przyprawney kwintę/ y tego choremu ráno y ná noc pić dawáć/ áż przestánie krwią charkáć. Toż też

Krwią pluiącym.

Krwią pluiącym / zá zerwániem żyły iákiey w płucach / sok z tego ziela świeżozielonego klárowny / po cztery álbo pięć łyżek zimno pić ráno y ná noc dawáć. Ziela też w potráwách świeżego często vżywáć / y do trunku kłáść.

Suchotę.

Suchoty máiącym/

Ciekaczkom.

Ciekaczkę czerwoną ćierpiącym.

Ciekaczkom lekárstwo doświádczone/ sok z tego ziela świeżego klárowny z Rożey czerwoney cukrem/ á z syropem z rożey suchey vczynionym/ po 4. álbo 5. łyżek ráno y ná noc piiąc. Toż czyni dáiąc go klistera ze 24. łotow/ álbo łyżek.

Przepuklinie.

Wnętrzney przepuklinie bywa rátunkiem proch tego ziela / biorąc go ná raz po kwińcie / przez kilkánaśćie dni z ciepłym winem. Vżywáiąc też tegoż ziela w polewkách/ w potrawách y w trunkách/ moczonego w winie.

Vkąszonym od bestiy iádowitych.

Od bestiy iádowitych obrázonym / tenże sok z winem vżywány / biorąc go ná raz z pięć łyżek/ bywa lekárstwem.

Bydłu przepuklemu.

Bydłu rogátemu przepukliny/ bądź z ćieżkiego rázu / álbo od drugiego bydlęciá przebodzienia leczy. Tákże też gdzieby ćieść.

biegunkę.

Ciekaczkę miáło / dáć im tego ziela często

Koniom.

Koniom záś w tákim przypadku/ drobno śiekáć/ á z obrokiem im dawáć.

Języczká zapaleniu.

Języczkowi zapalonemu w gárdle/ płokánie z tego ziela dobre.

Ránom.

Rány świeże sok leczy fláytuszki w nim maczáiąc/ á kłádąc.

Oczom.

Oczom zámrzedziáłym / sok ze świeżozielonego ziela klárifikowány z pięć álbo sześć łyżek w ołowiánym moździerzyku / ołowiánym tłuczkiem / przez czwierć godźiny mieszány / á káżdym rázem w oczy obrázone po krepce álbo po dwu puszczány / raz / dwá / y trzy káżdego dniá/ á przytym chustki w nim maczáne y przywiiáne/ leczy ie.

Vszom.

Vszom zámrzedziałym y ćiekącym / bywa rátunkiem/ pusczáiąc go tákże w nie ćiepło / po dwu álbo trzech kroplách. Abowiem ie wychędaża/ z flusu álbo z wilgotnośći wysusza y goi. Dios.

Zębom.

Zęby chwieiące vtwierdza.

Ránom w gárdle.

Rány w gárdle leczy w winie wárzone w vśćiech ciepło trzymáiąc y gárgárizuiąc.

Zołądku.

W żołądku zápalenie gáśi świeżozielone źiele tłukąc/ á ná żołądek plastruiąc.

Zołtácce.

Zołtą chorobę spadza ná sławszy go w obuw/ ták żeby pod bossemi nogámi był/ odnawiáiąc go co dźień świeżo.

Vpłáwom.

Vpłáwy pániam záwśćiąga / wziąwszy tego ziela dwie częśći/ á iedne Rdestu czarnego/ posiekáć: y tym worek długi nápełniwszy/ coby ledźwie/ krzyż y łono obtoczył we dżdżowey wodzie stárey / álbo w ktorey kowale żelázá gászą/ wárzyć: álbo długo pá-

rzyć/

rzyć/ y w tym káżdego dnia dwá kroć ciepło po pás siadáć / ráno y ná noc / obtaczáiac ſie onym workiem w kapieli.

Tákże wziać tego zielá/ Bábki ßerokiey / Debowey ſkory ſrzedniey / po dobrey częśći káżdego zarowno. To we dżdżowey wodźie wárzyć/ y w tym ſie po pás dwá kroć káżdego dnia kapáć. Też ſurowego pożywáć im dobrze.

Tok zbytni z noſá krwie.

Z noſá tok krwie zbytni/ gdźieby nie mogł bydź pohámowány / dáć im tylko w garść tego ziela świeżego. Jáko ſie prędko w gárśći zágrzeie / záraz ſie krew záſtánowi. Ale po ktorey ſtronie/ álbo z ktorey nozdrze krew płynie/ ieſli z práwey/ to w reke práwa : ieſli z lewey/ to w lewey trzymáne bydź ma. Albo w ſoku tego báwełny troche obmaczáć/ y w nozdrze włożyć/ z ktorey krew ciecze. Albo też tym zielem ßyie obtoczyc świeżo vrwánym.

Drudzy tylko każa ná to ziele pátrzyć/ tym co tok máia. Owa iákokolwiek z tym zielem ſie obchodzac/ nád inne/ tok krwie zkadkolwiek záwśćiaga.

Z żyły zá ćietey nie poćiecze krew.

Kto ma w ſobie krew goraca y burzliwa/ á że mu ſie ráda po záćieciu żyły dobywa y puſcza/ tylko mu tego ziela w garść dáć świeżego/ nie puśći ſie. Náwet gdźieby było w ręce toż trzymáne / z ktorey krew chciałby puſzcząć/ nie poćiecze/ pokiby w gárśći było.

Czerwonce.

Czerwoney chorobie bywa lekárſtwem / tym ſpoſobem : Wziać tego ziela ze cztery gárśći / Bábki ßerokiey liśćia dwie gárśći/ pokrajáć: dobrze vtłuc/ y w wodźie Babczáney y we dżdżowey wárzyć: do tego ze trzy ábo ze cztery łoty Ormieńſkiey glinki : Białkow od pary iáiec. To wßyſtko co nalepiey vmießáć/ y ciepło na wßyſtek żywot przykłádáć / káżdego dnia odnawiáiac.

Toż też ziele wárzac w czerwonym winie/ y nád pára śiedzac golym zádkiem / puſcząć ia w sie. A ziele świeże vſtáwnie w reku trzymáć.

Tákże wziać ziela Táßniku/ Przeſtki/ Bábki ßerokiey : liśćia z pigwowego drzewá / Sporyßu/ Roże czerwoney po dwu garśći : to w winie czerwonym warz/ á nád pára golym zadkiem choremu każ siedźieć.

Máćicy.

Máćice zárwrzedziáła leczy / ſok tego ziela/ ſprzycuiac ia nim.

Trzećiaczce.

W trzećiegodniowey goraczce/ ziele świeże ná pulſy przywiezowáne/ á czeſto odnawiáne/ prędko ia odgania.

Członkom wſtydliwym.

Członkom wſtydliwym oboiey płći/ ſpuchłym y z przymiotem ogniſtym/ bywa oſobliwym lekárſtwem / w ſoku tego ziela chuſty maczáiac á przykłádáiac. A gdźie zeſchnie/ znowu toż vczynić/ áż ſkleśnie y otok ſie wyćiagnie.

Podágrze chirágrze

Podágrze/

Chirágrze z goracey máteriey / bywa rátunkiem/ toż pomienione lekárſtwo.

Otokom.

Wßeláki otoki gorace/ y przymioty ogniſte/ ſok tego ziela z octem wyciaga/ chuſty álbo płáty w tym maczáiac/ á przykłádáiac.

piekielnemu ogniu

Członkom ogniem piekielnym záráżonym/ ktory Grekowie Gángrenam zowia / tenże ſok z octem wielkim rátunkiem / poki ſie nie záweźmie. Bo gdy moc weźmie/ nic lepßego/ iedno on członek oderznać. Toż też czyni ziele ſámo z octem tłuczone / álbo w donicy wierćiáne/ á przywiiáne.

Roży piekielney.

Roży piekielney/ lekárſtwem doświádczonym ſok tego ziela świeżego / z Roſchodnikiem á z octem / chuſty álbo płáty w tym maczáiac y przykłádáiac.

Ránom.

Rány ćiete/ z ktorych krwie pohámowáć snádnie nie może / ſok tego ziela w nie leiac/ nie tylko záwśćiaga tok / ále y rány oſobliwie leczy. Toż też proch z ſuchego ziela czyni/ nim ie záſypuiac.

Toku nie zmiernemu krwi.

Tok krwie niezmierny z ran ćietych/ záſtánawia prędko / dawßy świeżego Táßniku ránnemu/ w lewa reke trzymáć/ á pod iezyk/ korzeń tegoż ziela : záraz ſkoro ſie w reku zágrzeie/ krew záwśćiagnie : Tákże tok z noſá.

Do máśći wchodźi.

Wchodźi do máśći / ktore bywáia robione/ dla głownych ran goienia.

Wodká.

Aqua

TYm ſpoſobem wodke z tego ziela może diſtilowáć z gárcá miedźianego / iáko z Podrożniku. Tá

Wychładza/

Záwśćiaga/ y hámuie

Biegunki / zwłaſcza czerwona z przyczyny goracey/ záſtánawia.

Ciekaczkom. Moczu. Vpławom.

Mocz krwáwy/

Vpławy pániam/ dáiac iey ráno y ná noc káżdym rázem po piaći álbo ßeśći łyżek pić. Tákże wßeláki trunek z nia ma bydź mießány. Albo tym ſpoſobem :

Wziać pul gárcá tey wodki / czerwoney rożey/ cukru trzyletniego Włoſkiego/ Biedrzeńcu/ Jáſtrzebcu mnieyßego / Roże w cukrze / po ßeśći łotow / to w kotle vkropu przez czwierć godziny wárzyć/ przecedźiwßy/ po 6. ábo 7. łyżek tego dáwáć ciepło pić/ ráno/ po południu 2. godźinie / trzeći kroć kłádac ſie ſpáć. Tákowy trunek wßyſtkim pomienionym dolegliwośćiom ieſt vżyteczny.

Trunek ránnym.

Trunek ránnym vżyteczny z tego ziela : wziać wodki Táßnikowey / Bábki ßerokiey / Przewrotnikowey / po kwarcie : wodki z debowego liśćia / Koßtiwalowey po 16. łyżek/ álbo łotow. Korzenia kurzego ziela/ weżownikowego/ Celidoniowego ábo Jaſkołczego po 2. łotow z grubá przetłuczonych/ y to weſpoł 24. godźin w Bálneum maris moczyć co nalepiey / potym diſtilowáć wolnym ogniem. Tey wodki po 4. łyżki dawáć ránnemu ná czczo y ná noc. Abowiem leczy z gruntu rany ćiete y ßtychowe.

Ráns w vśćiech. Ięzyczká zápaleniu.

Rány w vśćiech w gárdle zápalenie/ Ięzyczká zápaleniu y zránieniu/ tá wodká wielkim rátunkiem/ ćiepło ia w vśćiech długo y często trzymáiąc/ y gárgáryzmy czyniąc.

Syrop.

Syrupus è Bursa pastoris

ALexánder Benedykt záleca wielce ſyrop z tego źiela/ ktory tym ſpoſobem bydź ma czyniony: Wziąć ſoku klárifikowánego ze świeżego Táſzniku wypráſowánego/ trzy funty: cukru białego dwá funty/ y wárzyć pilnie ſzymuiąc/ á potym białkámi w źimney wodźie rozbitemi klárifikowáć/ przecedźić. Ten Syrop/ służy wſzyſtkim przerzeczonym chorobom/ bądź ſámego po cztery łyſzki ná raz biorąc: bądź z iáką wodką przynależącą/ ábo z iuchą.

Pieprzycá/ Pieprzna Száłſzá/ Rozdźiał 125.

Lepidium maius, Ægin, Piperitis, Raphanus ſylueſtris.

Pfefferkraut/ Jugwerkraut/ Senffkraut.

PIeprzna ſzáłſzá kłącza ćienkiego/ obłego/ mocnego/ łokietnego/ niekiedy ná pułtorá łokćiá wzwyſz. Liſtu ſzerokiego/ ná kſztałt Bobkowego/ ieno miękczeyſze y bledſze/ y w wierzchu kwiatki białe drobne w gronkách nieśie: z ktorych potym naśienie drobne. Korzeń przymięſzeyſzym/ biały/ ná kilká odnożek rozdźielony/ w źiemi nie głęboko śiedzący.

Mieyſce.

Rośćie ná miedzách w polu/ przy párkánách y płotách: bywa y w ogrodách śiany. Kwitnie w Czerwcu y w Lipcu.

Przyrodzenie.

Iż ma znáczną gorzkość/ podobną Rzeżuſze: przeto rozgrzewa y wyſuſza w czwartym ſtopniu/ y ſkórę pryſczy.

Moc y Skutki.

Száłſzá.

DO ſtołowego przyſmáku bywa vżywána/ ktory ſzáłſzą zowiemy: ktore że z przyrodzenia ſwego ma pieprzność/ pieprzna ſzáłſzá ią miánuiemy/ ſpolnie z innemi narody.

Piſze Gálen/ że tychże ſkutkow/ y teyże mocy ieſt/ ktorych Rzeżuchá ogrodna.

Do záprawy potraw.

Naśienia tego źiela/ może do záprawowánia potraw miáſto pieprzu vżywáć. Jákoż niegdźie dla tego bywa w ogrodźiech śiany/ gdźie bywa niedoſtátek pieprzu.

Sciátyce.

Scyátykę y ſrogie boleśći biodr vkłáda/ korzenie iey tłukąc/ á z máśćią ktorą Márcyaton/ álbo Artetykon zowią/ plaſtruiąc. (Lobel Drudzy ták wiele do tego przydáią korzenia Omanowego/ y przykłádáią. Dios.

Pśia Rzeżuchá/ álbo Pieprzycá máła/ Rozdźiał 126.

Hiberida, Hiberis, Iberis, Lepidium minus, Cardamantice.

Beſemkraut/ wildkreſz.

MA to źiele rozmáite nazwiſká: Polna Rzeżuchá/ Włoſká Rzeżuchá máłá/ Pieprzyczká/ Pśia Rzeżuchá. Liśćia Rzeżuſze podobnégo/ które ná wioſnę więtſzéy źieloności bywa, niżli lecie/ iedno iż mnieyſzé/ węſzé/ drobnieyſzé/ y śpicząſtſzé. Prętu ná łokieć wzdłuż: podczás niżſzégo. Kwitnie białym kwiátem/ á w ten czás bywa napotężnieyſza w ſwych ſkutkách. Naśienia do Tobołkowégo podobné: ſmáku oſtrokorzennégo: zápáchu ćięzkiégo/ przykrégo y ſmrodliwégo: y przeto Pśia Rzeżuchá ieſt od náſzych názwána. Korzonkow wiele ma/ iáko ogrodna Rzeżuchá białych.

Mieysce.

Przy drógách y ściezkách rádá rośćie/ tákże ná stárych rumách/ ná cmentarzách y ná grobách/ ná miedzách nie plodnych. Pierwszy wynalezcá tego ziela y skutków tego/ Serwilius Dámokrates.

Przyrodzenie.

W czwartym stopniu rozgrzewa/ iáko y Rzezuchá ogrodna: wszákże nie ták bárzo wysusza: Przyćiąga y ná wierzch wyciąga/ rozsiekuie/ rozrzedza y rozćiencza/ otwiera/ rozpráwuie/ y pali.

Moc y skutki.

Sciátyce y w biodrách boleśćiom bywa rátunkiem/ z korzeniem Omanowym vtluczona/ przez czwierć godźiny ná bolacym mieyscu plastrem trzymána/ álbo náćieráć nia. Toż czyni korzen iey z stonym wieprzowym sádlem przylożony/ á przez godźin czte ry trzymány: Potym záraz do ląźnie iść wypocić sie/ á po ląźni/ welne ábo báwelne w oliwie ćiepło omaczáć/ y ná onoż mieysce przylożyć. *Sciátyce.*

Slezienie boleiącey bywa lekárstwem plastrowána. *Slezienie.*

Tredowátość z twarzy korzen śćiera rostárty nim poćieráiac/ álbo plastruiac. *Tredowátośći.*

Korzen ná szyi záwieszony żeby ná golym ćiele leżał/ bolenie zebom odeymuie/ iáko niektorzy vdáia. *Zebó boleiacym.*

Rzezuchá Grecka wielka/ Rozdział 127.

Arabis, Draba.

Heydnisch/ Pfefferkraut.

TA Rzezuchá/ ktorą Grecką/ drudzy Włoską zowią. Korzenia rownego/ odnożystego/ ćienkiego. Kłacza ná łokieć/ ćienkiego/ z obu stron liśćie máiąc/ podobné Pieprzyce/ álbo pieprzney szalszy liśćiu: iedno mickceysze y zielonośći bledszey. W wierzchu kłacza kwiatki w okolkách/ iáko ná Bźie biale.

Mieysce

Rośćie sámá przez śie ná polach/ ná miedzach/ y w koncu ról. Bywa niegdźie w ogrodach śiana.

Przyrodzenie.

Gorzkość iey ostra/ znáczy ią bydź przyrodzenia suchégo y rozgrzewáiącego/ iáko y Rzezuchá ogrodna.

Moc y Skutki.

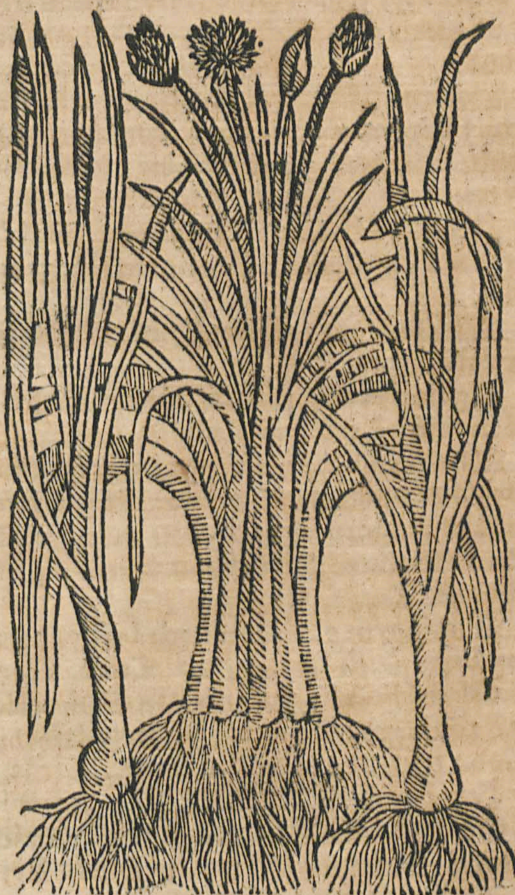
NAsienie tego ziela miásto pieprzu do záprawowánia potraw służy/ dla tego bywa w ogrodách sláncowána. *Nasienie do záprawy.*

Flágmę z piersi potężnie wywodźi/ z Jęczmienną kászą wárzona y vżywána. *Flágmę z piersi wywodźi.*

Łuk wielki/ Rozdział 128.

Porrum capitatum.

Lauch.

DWóy w ogrodách nászych Luk znáyduiemy: Glowiásty ábo wielki / y Zrosty ábo zrzynány : który inni pospolitym mianuią. Luk wielki ábo glowiásty / ma liśćie podobné czosnkowému / iedno dluzsze / szerszé y złobkowáté / spiczáste / y práwie źielone. Glowki podlugowátéy / białey: od spodku téy pochodzi wiele korzonków ćienkich / włośienkowátych / iáko od cebule kosmáćinki / máiąc wiele ná sobie lupin / ábo blonek ćienkich. Pierwszégo roku wiecey w liśćie wyrasta / nizli w korzeń / ábo w glowke. Wtórégo záś wiecéy w klącze / iáko v cebule. W wierzchu którégo bywa iáko iáki klebek / ábo záwoy / który gdy sie otworzy / kwiećie sie wysypuie, z którégo potym naśienie czarné iáko cebuláné.

Luczek / ábo Luk drobny.

Drugi / który pospolitym / ábo zrzynánym / ábo mnieyszym zowiemy / pierwszému we wszem podobny: iedno we wszem drobnieyszy / z którégo zá spráwą ogrodniczą / zstawa sie wielki. Ten glówki drobné / nie iáko pierwszy zgolemé miéwa. 28. dniá po wśianiu wschodzi.

Porrum sectiuū. Schæno prassum. Klein Lauch / Schnitt lauch / Briß-lauch.

Mieysce.

Obá / sámy z śiebie nie rosną / iedno zá lucką pracą y stárániem pilnym w ogrodách : potrzebuią źiemie tłustéy / nawoźnéy y dobrze spráwionéy: wilgotney zbytnie nie lubi / ále mierno suchą. Przez dwie lećie trwa.

Przyrodzenie

Rozgrzewa y śćienczá / iáko y cebula / co sie snádnie z skutków tego baczyć może. Symeon Sethi pisze go rozgrzewáć y wysuszáć we wtorym stopniu.

Moc y skutki

CIáło / iákimkolwiek sposobem vżywány rozgrzewa / á wilgotności flágmiste w nim rośćienczá / rospráwuie / y rzedzi. Gál.

Ciáło rozgrzewa, flágmę rospráwuie.

Mocz pobudza y potężnie wywodzi. Dios. á ile naśienie z winem / ábo z máłmázyą piiąc.

Mocz wywodzi.

Zywotowi vżyteczny / á ile w przyrodzeniu flágmistym bo go odmiękczá / wilgotności geste w nim śćienczáiąc / y lipkie rozgrzewáiąc.

Zywot purguie.

Pokarm ćiáłu niedobry dáie z strony ostrośći smáku swego. Eginet. Ale we dwoiey / álbo we troiey wodźie zimney wárzony / záczym pozbywa wszystkiey swey iádowitośći / y tákież skrytey mocy zátym nábywa / że ćiáłu żywność y pokarm dáie / niemal ták wielki iáko mięso : ktorey przed wárzeniem swoiey niemiał. Aeti.

Pokarm ćiáłu dáie.

Mieśieczne pániom czyscienie nád przyrodzenie zátrzymáne wzbudza. Dios.

Mieśieczney.

Z ieczmienną kászą rzadko wárzony / á pożywány / pierśi z grubych á lipkich wilgotności wychędza.

Pierśi wychędza.

Nasienie wietszey iest ostrogorzkośći / niźli sam Luk: przeto ztwierdza / y

Zátwierdza.

Boleniu nerek / y

Nerkom

Pecherzá záźiebienia y zámulenia flágmistemi kliowátemi wilgotnośćiámi / zwlasczá inym rzeczom przymieszáne / bywa vżyteczne.

Pecherzowi.

Toku z noſá zbytniemu.

Tok z noſá / ſok z Luku z octem / á z kádzidlem białym / záſtánawia / ná czoło przykłádáiac.

Piersi y płucá wychedażá.

Piersiom zámulonym lipkośćiámi flágmiſtemi / y wszelákimi ztad ich dolegliwośćiom / Lekwarz z ſoku á z miodu vczyniony / y lizánim wtaż á wtaż vżywány / bywa oſobliwym lekárſtwem.

Też ſáme główki pożywáne / toż czynia.

Suchotnym.

Suchoty máiacym / toż bywa lekárſtwe.

Krwie charkániu.

Tenże ſok z gáláſem / á z białym kádzidlem / álbo z Mieta / trunkiem vżywány / krwia chárkáiacym bywa lekárſtwem. Dio.

Krwie plwániu.

Pluiacym krwia / ſok z ſokiem z Brzoſkwie / álbo z Oſtroſtczeżyny z ſokiem á z kádzidlem białym piiac / bywa lekárſtwem.

Od Jáſczurki obrážonym.

Od Jáſczurki y inych beſtiy iádowitych obrážonym / ſok z miodem álbo z ſyta miodowa / álbo z winem dobrym ſłodkim wárzony / á trunkiem vżywány. y Tym ráne pomázuiac / bywa oſobliwym lekárſtwem.

Z liśćia też á z miodu plaſtr / ná tákież rány przykłádány. Albo ſamo tylko liśćie vtárte / á plaſtrowáne / nád inne lekárſtwá prędzey goi. Socion.

Zoſtrzáłośći gárłá.

Zoſtrzáłość piſczałki / przez ktora tchniemy / głádzi y wyćiera / Luk z miodem wárzony iedzac.

Vſzu boleniu y ſzumieniu w nich.

Boleiacym vſzom. Tákże

Szumieniu y zwonieniu w nich / ſok z octem z mlekiem á z kádzidlem : álbo z Rożánym olcykiem / álbo z kozłowa żołcia / w nie puſczány bywa oſobliwym lekárſtwem.

Grzybámi ſtrutym.

Grzybámi álbo bdłámi iádowitemi ſtrutym / Luk w żarzyſtym popiele pieczony / y pożywány / bywa vżyteczny.

Piiánſtwá bron.

Piiánſtwu ſie ſprzećiwia poteżnie od niego broniac y záchowuiac.

Kroſtom białym ná twarzy. tákże czerwonym.

Kroſty białe twárde ná twarzy ſpadza / liśćie z Gárbárſkimi ziárnkámi vtárte / á przykłádáne. Tákże

Czerwone kroſty twárde ná twarzy / tym ſpoſobem plaſtrowáne / śćiera.

Wrzodo plugáwym.

Wrzody ſmrodliwe wychedażá / ſok z miodem w nie puſczáiac.

Wrzody ogniſte.

Wrzody ogniſte / z liśćia á z ſoli plaſtrowánie czynić / leczy y otwiera. Tenże też plaſtr záſtrupienie ná bolaczkách y ná wrzodách / ábo ná ránách ſkorupiáte / y iákoby wroſłe ſpadza.

Krwie plwániu.

Zdawná krwia chárkánie y plwánie záſtánawia / ſpoł łotá naśienia / ztak wiela Mirtynkowych iágodek / z polewka Mirtynkowa trunkiem vżywáiac.

Moczu.

Moczu z ćieżkośćia odchodzacemu / álbo kápiacemu / toż naśienie z málmázya vżywáne / ieſt lekárſtwem.

Zebo boleiacym.

Bol zebow vśmierza : Tákże czerw w nich morzy: naśienie ná poły z Bielunowym ná ogniſte wegle ſypiac / á liykiem dym ná te zeby / ktore boleia / puſczáiac.

Vſzo záwrzedziáłym.

Vſzom záwrzedziáłym y ćiekacym / tym ſpoſobem bywa lekárſtwem : Wziac Luku śiedm główek / ieſcze nie przeſádzonego / Gliſt ziemnych tyleż. To weſpoł w oliwie wárzyć / áżby trzećia część wywrzáłá / á tego w vſzy záwrzedziáłe ćiepło puſczáć / po kilká kropli.

Złotym żyłko boleiacym.

Złotym żyłkom / ták krwáwym iáko ſkrytym / y ślepym / zbytnie boleiacym / liśćie Lukowe wárzone / á przykłádáne / bywa vżyteczne.

Vpławo.

Vpławy zá poronieniem płodu / ſok z białogłowſkim mlekiem piiac / záſtánawia. Plin.

Káſzlu.

Káſzel dawny y záſtárzáły vśmierza / ſok z miodem pity. Tenże.

Ogorzáłośći.

Ogorzáłość od ſłońcá / liśćie plaſtrowáne ſpadza. Tenże.

Wrzedźienicy w oczách.

Wrzedźiennicy w kaćie woku / ktora Grekowie / Epiniktydam / zowia : z ktorey vſtáwiczna wilgotność odchodźi / pomaga / liśćie z iaderkami gárbárſkimi vtárte / á przykłádáne. Tenże.

Vkaſzeniu iádowitemu.

Obrážonym od iádowitych beſtiy / z octem liśćie plaſtrowáne / leczy. Tenże. Soci.

Głowy bolenie.

Głowy bolenie z źimney przyczyny / vkłáda / ſoku tego źiela wziawſzy dwie łyżce / á miodu trzećia : y to noſem ſarkáć. Tenże.

Spániu.

Tegoż w vſzy napuśćiwſzy / ſen przywodźi.

Sciátyce.

Scyátyke / ábo bolesći okrutne w biodrách vkłáda / ſok piiac z puł kwarty winá. Też

Kliſterá z tegoż ſoku tego liśćia toż czyni z Bobkowym á ſzáłwiowym liśćiem / w winie przedtym moczonym / á potym wárzonym / iuche odcedzona kliſtera dáiac.

Zołtaczce.

Zołta niemoc ſpadza.

Puchlinie.

Puchline / ſok ten piiac / álbo y ſam Luk wárzony iedzac : Bo moczem wode záſkornia wywodźi.

Nerko y pechyrzowi boleiacemu.

Boleniu nerek. Tákże

Pechyrzowi boleiacemu / naśienie bywa oſobliwym lekárſtwem piiac go z kwáterka káſze Jeczmienney / rzadko vwárzoney. Plin

Máćicy.

Máćice záplugáwiona wychedaża toż naśienie z Jeczmienna káſza rzadka piiac : Albo ſok z miodem. Tenże.

Do płodu ſpoſobne czyni.

Do płodu białegłowy ſpoſobne czyni łuk / czeſto od nich vżywány.

Płucom.

Płucá flágma zátkáne wychedaża.

Piſczeli.

Piſczel w gárle / przez ktora dech idźie / zoſtrzáła / wychedaża / ſok tákże z Jeczmienna káſza piiac. Albo liśćia ſámego ſurowego / bez korzenia y główek / y bez chlebá przez trzeći dźień pożywáiac : Ták głos głádki y krzykliwy czyni / zwłaſczá Luczek mnieyſzy / ábo zrzynány : Ktorego też Nero Rzymſki Ceſarz pewnych dni / w káżdym Mieśiacu z oliwa bez chlebá vżywał dla głoſu. Plin.

Głos gładki y krzykliwy czyni. Nero Ceſarz.

Suchotnym y ropa pluiacym.

Suchotnym ktorzy ropa pluia / ſok tákże z rzadkiemi krupámi Jeczmiennymi vżywány / bywa wielkim rátunkiem. Plin.

Głowki

Ciekączkom.
Głowki Łukowe/ we dwu wodách wárzone/ y vżywáne/ biegunki záwściagáia.

Opuſzeniu dawnemu.
Zywot z dawnych czáſow wietrznośćiámi grubymi ſpuſzony/ táż pomieniona potráwá/ ábo trunek leczy. Tenże.

Siwe włoſy czarne czyni.
Lupiny z Łuku wárzone śiwy włos czernia/ przemywáiac ta iucha głowe.

Rozgrzewa.
Małżonki rozgrzewa/ czesto łuku ſurowego vżywáiac. Tenże

Zołądkowi źimnemu.
Zimnemu żoładkowi bywa potráwa vżyteczna/ we dwoiey wodźie wárzony/ á potym z oliwa/ z kramnym kminem/ z octem/ á z ſola przyprawiony/ y pożywány. Seti.

Rzygániu kwáśnemu.
Kwáśne odrzygánie oddala. Ruff.

Máćicy.
Máćice zbytnie wilgotna / ktora płodu długo zátrzymáć nie może/ wyſuſza. Aben Mes.

Fiſtuły w śiedzeniu.
Fiſtuły w śiedzeniu wyſuſza / podkurzáiac ie naśieniem Łukowym. Meſarug.

Hiſtoria o Meli.
Piſze Plinius w 19. kśiegách/ w Rozdziale 6. iż ieden Rzymſki ſzláchćic Melá/ bedac zá odnieśieniem pozwány do Nerona/ zſtrony nierzadnego włodárſtwá : boiac ſie okrućienſtwá iego/ wypił tego ſoku tot/ y záraz padſzy vmárł. Zkad możemy baczyć/ iż wiecey ciáłu ſzkodźi/ ile goracego przyrodzenia / ſwym vżywániem/ niżli vżytku przynieść może.

Kośći ſpaia.
Kośći w ćiele połamáne ſam Łuk przykłádány ſpaia.

Máćicy záwártey.
Máćice zátwárdźiáłość/ álbo záwárćie/ ſok z gęśim ſmalcem odmiekcza / y ſztucznie ie rozprzeſtrzenia/ námázuiac po mieśiecznym wyczyſczeniu.

Płodu z żywotá dopomaga.
Płod wczesny w żywoćie ſie nád zwyczay báwiacy/ poteżnie wywodźi/ ſok z ćiepła woda piiac.

Krwie plwániu.
Krwia charkániu zá zerwániem żyłki w płucách/ záſtánawia/ naśienie z Mirrha á z woda/ álbo z ſokiem Bábczánym piiac. Toż czyni z Mirtynkowemi iágodámi/ á z woda Kurzey ſtopy pity.

Kolike y dárćie w kiſzkách/ y wſzelákie bolenie w żywoćie vkłáda/ liśćie Łuczkowe z liśćiem ſzáłwiowym y z Bobkowym/ w winie mocnym wárzone/ á iucha kliſtera dána. Zioła wárzone ná żywot ćiepło przykłádáiac.

Probá członkowi páráliżem náruſzonemu/ możeli być rátowány ábo nie.
Komuby iáki członek był ták powietrzem náruſzony / żeby nim władáć nie mogł / á chćiałby wiedźieć/ mogłliby ſie nań ratowáć/ ták vczynić : Wziać liśćia świeżo zielonego Łuku / á vtárſzy go / ná vłomny on członek przywinac przez noc. Jeſli co śinośći odeydźie / znák że ieſcze ieſt żywotny / y może mu dáć rátunek. Jeſli nic nie vmnieyſzy ſie/ iuż niepożyteczny. Tákże o tych rozumieć/ w ktore piekielny ogień ſie rzući.

Zeby łuk z vſt nie czuchnął.
Zeby ſmrod z vſt iedzacym Łuk nie czuchnał/ kramny kmin przed vżywániem y po vżywániu iego/ ieść. Socion.

Szkodźi.

Zołądkowi/ ile goracemu / — Zołądkowi.
Wzrok mdli/ ile zá czeſtym vżywániem/ — Oczom.
Surowo vżywány/ głowy bolenie czyni/ — Głowie
Watrobie goracey ſzkodźi/ — Watrobie
Nerkom/ y — Nerkom.
Pecherzowi záwrzedźiáłym. Simeon Sethi. — Pechyrzowi.
Zebom/ y — Zebom.
Dźiaſtom obráźliwy bywa. — Dźiaſtō.
Owa máło niewiecey ſzkody ćiáłu przynośi/ niżli vżytku.

Opuſzeniey.
Opuſzeniey nádećie żywotá czyni ſurowy. Dioſzko.

Wilgotnośći czyni.
Wilgotnośći w ćiele złe mnoży. Tenże.

Sny niſpokoyne czyni.
Spánie nieſpokoyne y ſny nieporządne czyni. Tenże.

Goſpodárſka.

Winá od kwáſu záchowuie. Kwáśne nápráwia. Ocet w wino obráca.
NAśienie w wino ſypáne / nie dopuſcza mu y záchowuie go od ſkwáśnienia. Y ſkwáśniałe do pierwſzey dobroći przywraca. Tákże też winny ocet/ w wino obraca. Czego może kto chce doświadczyć: á doświadczywſzy/ wielki pożytek ſobie y bliźniemu przywiedźie. Lecz náſzym winnym ſzynkarzom tey proby nie potrzebá : bo oni tyśiac przypraw z piekła podánych máia / ktoremi nie zepſowáne nápráwuia / ále dobre pſuia y káża / zlewáiac winá podłe z dobremi : złe z lepſzemi : Moráwſkie z Wegierſkimi / álbo Zamorſkimi. Zoſtrzáłe z Kánárámi / z Sekámi/ z Moderámi. Jeſcze do tego/ rozmáite męki im zádáia/ paleniem/ ſmáżeniem / wárzeniem/ śiárkowániem / parzeniem / kámienowániem : ktore ták pomordowawſzy nielutośćiwie/ zás ie lecza / y pochlebſtwem ſmáruia/ cukruiac w rzeczy/ rozynkuiac ipſymuiac/ háłunuiac/ białkuiac/ śiárkuiac/ plaſtruiac : ná lagry Muſzkátelowe/ Málmáżyowe/ Báſtertowe / Kánárowe/ y innych win dobrych/ leiac. Zyſkowi ſwemu wiecey/ á niżli miłemu zdrowiu bliźniego ſwego / á niżli ſumnieniu y duſzy ſwey/ dogadzáiac. Bezecny á ná wieki przeklety ten zyſk/ ktory z obráza zdrowia ludzkiego bywa. Lepiey żeby wſzytkie winá wniwecz ſie obróćiły / niżli byś miał zdrowie bliźniego ſwego / nad ktore po łáſce Bożey / żaden nie może nic mieć droższego y miłſzego/ zárázić: á ſrogi ſąd Boży zá to odnieść. Ale to Káznodźieiom y ſpowiednikom polecam. O Vrzedźie y dozorcách w Rzeczáchpoſpolitych rzadu/ nie mowie/ ktorzy zá ledá ſzwáyca / by iáwny iad y trućizne chćiał kto ſzynkowáć / wſzytko przeźrzy. Biádá obiemá / ále iednemu z nich wietſza. Kreſcent.

Ogrodnicza.

Zeby był ſmáczny.

LVczek żeby buynieyſzy/ trwálſzy y ſmácznieyſzy był/ we dwá miesiacá po wśianiu ma bydź do połowice zerzniony/ y wodą álbo gnoynicą pokropiony / y przeſádzony / ná cztery pálce ieden od drugiego. A gdy w liśćie znowu wyrośćie/ przy ſámey ziemi zerznać go/ pokropić wodą y gnoiem potrząść drobnym / álbo gnoiowką : y ilekroćby był zerzniony/ tyle ma bydź przeſádzony/ á z ziół inych przeplewiány. Ták ſmáczny do vżywánia Luczek bedźie y trwáły.

Zeby gło wy niemá łe beły.

A żeby Luk głowiáſty miał głowy niemáłe/ ták vczyń : nizli go ná inne mieyſce przeſádziſz/ zerznieſz mu do połowice liśćia : tákże korzonki od ſpod przy głowkách odetnieſz precz : potym pod káżdą głowke ták ochedożoną/ ſkorupke podłożyſz/ y ták ią w ziemie zágrzebieſz. Ale to vczyniſz / gdy ná pálec wzmieſz wyrośćie : ſádząc ieden od drugiego ná pieć pálcow/ obmaczawſzy ie w gnoiowce/ álbo nim podlawſzy one ſkorupki. A gdy ſie ſtátecznie przyimie/ motyką zlekká wzgore go dźwignać / żeby ſie głowká w onym mieyſcu rozraſtáć mogłá. Soc. plin. Kol.

Zeby dro bny wiel ki był.

Też ieſlibys ſie wiecey kocháł w zrzynánym álbo drobnym / geſto naśieniem maſz go śiać/ y geſto rozſadząc. Jeſli wielki rzadko / czeſto okopuiąc/ plewiąc/ y gnoynicą oblewáiąc. Ale ieſcze dáleko wietſzy bedźieſz miał/ iáko Kolumellá/ Florentinus/ Pálladius / á przed nimi Socion Grek / ſczypte dobrą naśienia łukowego / w ćienką chuſteczke wiorchą / zwierzchu poleieſz. Ták ábowiem one ziarnká zroſſzy ſie y ziednoczywſzy/ dźiwnie w wielką głowe rozrośćie ſie. Co też y w inych ziołách tego ſnádnie doświádczyć możeſz.

Toż też bydź może / gdźieby naśienie rzepne/ álbo bániowe bez żelázá/ w głowke łuku wſczepił/ y w ziemie wſádził. Pálád.

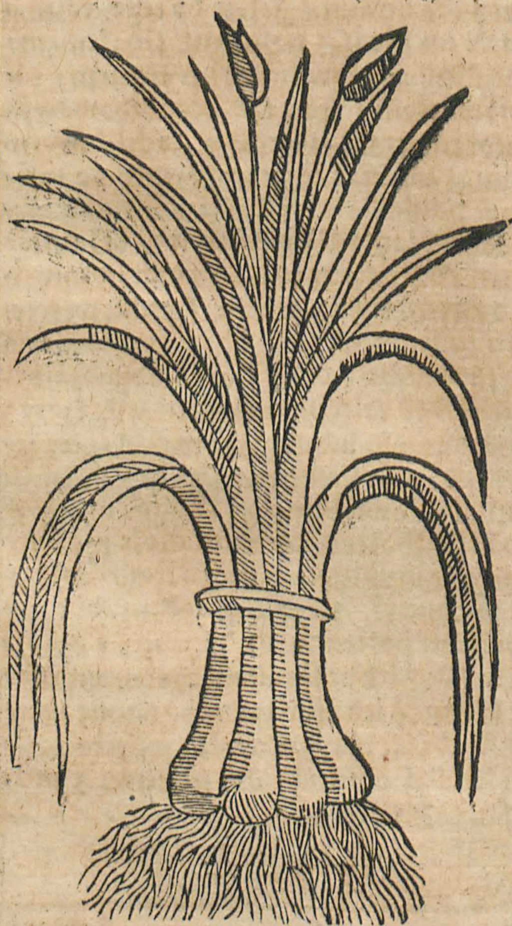
Zeby buy no wſzedł.

Każą ogrodnicy záraz po wśianiu naśienia/ po nim nogámi deptáć / y do trzećiego dniá zániechać. Czwartego dniá wodą go dobrze ſkropić : ták ábowiem buyno ſie puśći z ziemie. Też w śianiu álbo w przeſádzániu/ gdźie mu ziemie z piáſkiem przemieſzáną daſz/ bedźieſz miał pełny y obfity. Socion.

Luk polny álbo Płodziſzek Włoſki/ Rozdział 129.

Ampeloprasum, Vineale, & vinearum porrum, Porrum agreste.

Wildtlauch/ Brißlauch.

LVk polny / Luk winniczny / płodziſzek Włoſki / podobny Lukowi ogrodnemu / iedno liśćiem y głowką dáleko mnieyſzy / y do iedzenia iádowitſzy y twárdſzy.

Mieyſce.

Rośćie rad ná winnicách / zkąd też ma nazwiſko/ winny/ ábo winniczny Luk. Rośćie też niekedy ná polách/ pod płoty/ y ná miedzách.

Przyrodzenie

Jádowitſzey ieſt gorzkośći y ſuſſzéy/ nizli ogrodny. Przeto rozgrzewa y wyſuſza w czwartym ſtopniu/ potężnie śćienczą.

Moc y Skutki.

W płucách flágme ro ſpráwuie.

GRube á lipkie wilgotnośći w pierśiách rozpráwuie/ y śiecze. Tákże z płuc.

Mieśiec zney.

Mieśieczne czyśćienie białogłowſkie nád przyrodzenie záhámowáne / dla wilgotnośći zbytnich/ zimnych/ lipkich y kliowátych.

Pryſczy.

Ten vtłoczony / á ná ćiáło przywiniony / pryſczy ie ſwą gorącośćią.

Mocz p(...)ſt.

Mocz potężnie wywodźi/ gdźie co inego

nie

Obrażonym od bestiy iádowitych

nie może rátowáć y pomoc.

Vkąßonym od bestiy wßelákich iádowitych / od Węzow / Jászczurek / Jászczurow / Niedźwiadkow / rc. przez vstá vżywány y plastrowány ná ráne / bywa wielkim rátunkiem.

We włoßech lud wieyski niekiedy vżywa go miásto czosnku / álbo luku ogrodnego.

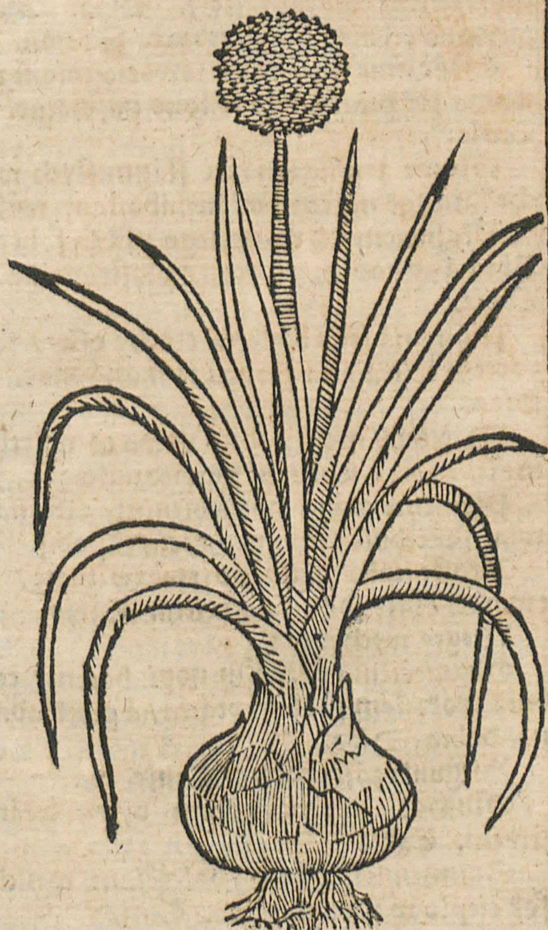
Rozsądek

Mylą sie / ktorzy ten Luk winniczny álbo polny / z Lucznym Czosnkiem / ktory Skorodoprássum Grekowie miánuią / iednym mieć chcą.

Cebulá / Rozdział 130.

Cepa & Cepe.

Zwiebel.

ROzmáity rodzay cebul / o ktorych Theofrást y Plinius piszą. My tylko czworáki przypomniemy. Pierwszy rodzay w vżywániu pospolity / w ktorym dwoiáką mamy / czerwoną y białą. Tá oboiá ma liście iáko piszczałki / ábo trąbki iákie długie / oble / mdłe y słábe / we wnątrz czcze / zákonczone. Kłącza ná łokieć y ná pu tora wzwyż / iáko trąby : w śrzodku niemal rozwiozłe y brzucháte / tákże iáko liście wewnątrz czcze y mdłe. W wierzchu iáko buláwá / cienka błonką przyodziana : ktora gdy sie otworzy / wydáie kwiatki zielonoblade / naśienie potym z tych lucznemu podobne. Korzenia okrągłego głowiástego zśiádłego / ná kształt okrągley rzepy. V spodku tey głowy, korzonkow mnostwo drobnych cienkich iáko iákie kosmki pochodzą. Miedzy nią iest nie mało różnośći w korzeniu / iedná wielkiego / druga máłego y drobnego. Także bárwą / biała / czerwona / zielona. w smáku inna gorzkośći iádowitey / druga wolnieyszey / trzecia słodka bez wszelakiey ostrośći. Kształtem też / iedná okrągła / druga podługowáta / trzecia zśiádłoplaska. Biała nie bywa ták ostrey gorzkośći iáko czerwona.

2\. Druga cebulá, ktorą zowiemy Zrostą / tákowegoż liśćia, kłącza / kwiatu / naśienia / iáko pierwsza / iedno we wszytkim tym drobnieysza. Głowek y szyiek podługowátych / cienkich / zrosłych / á od iednych kosmkow kilká pochodzących. A iżby w liśćie nie wyrastálá / dla tego ie przyłámuią. A tá przyiemnieysza bywa do surowego vżywania, niżli pierwsza.

3\. Trzecia / ktorą Włoską zowiemy / abo lupną / Ożłochowi abo Askalonickiey cebuli podobna / tylko że we wszytkich cześciach y okolicznośćiach wietsza / od iednych kosmkow wiele głowek cienkich pochodzi / z długimi szyikámi.

Czwarta

4\. Czwarta Askálonicka / którą Czechowie brácia náßy / y my z nimi Ofßlochem miánuiemy. Tá tákże tákie własnie liście długie/ obłe/ czcze y konczysto záostrzone ma od iednego kosinká wiele głowek cienkich/ z cienkimi á długimi ßiykámi pochodzi. Głowki máło co więtße od orzechá láskowego / kßtałt máłey figi máiący. Smáku bárzo ostrogorzkiego/ wßákże przyiemnego y smákowitego.

Mieysce.

Te wßytkie bywáią w ogrodách śiáne/ y w polách tákże/ przesádzáne/ y dla naśienia ná Wiosnę sádzone.

Przyrodzenie

O Cebuli piße Gálen / że iest rozgrzewáiąca we wtorym stopniu: Istność iey gruba y z grubych części złożona. A sok gdy się z niey wygniecie / to co zostawa grubego / iest zimney istności / iedno przecie cieplcy. Cebulá długa / iádowitßey dáleko bywa gorzkości / niżli okrągla. Zolta tákże bárziey / niżli biała. Sußona górzkmieyßa bywa/ y goretßego przyrodzenia / niżli świeżo zielona. A surowa / niżli wárzona / ábo pieczona / ábo solona y kwáßona. Jednák wßytkie gorzkością swą ściypią y kążą. Ścienczáią, wycieráią / wychedożáią / rozrażáią / otwieráią. Wilgotności grube w ciele ścienczáią/ lipkie y klijowáte rozśiekuią / y rozwodniáią.

Moc y skutki

Chęć do iedzenia. Kaźda cebulá wzbudza chęć do iedzenia. Żywot odmiękcza / y przeto mu są użyteczne. Dios.

Żywot odmiękcza. Złote żyłki otwiera. Ochedożona z swych łupin y błonek/ á w oliwie smáżona / nietylko złote żyłki w śiedzeniu swym przyłożeniem otwiera / ále też inne mieyscá / drogi y przechody / przez które się ciáło czyści: Czopek álbo wrzecek z niey uczyniwßy / á w kißke stolcowa wpráwiwßy. Toż czyni sámá surowa przykłádána/ álbo pocierána. Też báwełne w soku iey maczáiąc/ álbo chusteczkę/ á wpráwiáiąc. Dios.

Oczy ćmione. Wzrok mdły y ciemny: y to co go kolwiek záćmiewa/ z miodem chedogim białym/ sok spusczony/ á w oczy pusczány/ wychedaża. Tákże krosty/ álbo

Krostom ná źrzenicy. Wrzedźienniczki ná źrzenicy/ álbo ná bielmie zaśiádłe/ spadza. Dios.

Slinogorzu. Slinogorz wrzod w gárdle bárzo niebespieczny / tymże sokiem z miodem á z rutą spusczonym máżąc/ leczy. Dios. Albo pieczona cebulę z oliwą iedząc. Socion.

Miesięczney. Czyßczenie mieśiecżne záwściągnione wzbudza sok piiąc / álbo w łono pusczáiąc. Tenże.

Głowie. Głowę z wilgotności flágmistych wychedaża/ sok nosem sarkány/ábo lany. tenże.

Ukąßonym od psá. Ukąßonym od wściekłego psá / z solą / z Rutą á z miodem y z octem plastrowána. Tenże.

Plámom białym y ostrym ná ciele. Plámy ná ciele białe / á troche ostre / sok z octem ściera / ná słońcu ie namázuiąc. Dios.

Moczu. Wárzona/ mocz pędzi. Owa to wßytko może/ co się o Luku iuż powiedziáło.

Oczom. Płynienie oczu z świerzbieniem / zástånawia/ sok cebule z rowna częścią Spodiy.

Krostom. Krosty iáko iágły po twarzy białe / á twárde/ tenże sok z solą ściera. Tákże

Węgrom. Węgry wychedaża/

Odgnieceniu nog. Odgnieceniu y stárciu nogi botem/ cebulá z kokoßym sádłem vtárta / á przykłádána/ dobra. Dios.

Biegunkom. Biegunki zástånawia/ Tenże.

Głuchocie. Głuchoćie nie poślednim bywa lekárstwem. Tákże

Szumieniu. Szumieniu w vßách y boleściam w nich sok ciepło w nie pusczáiąc. Tenże

Vßom. Záwrzedźiáłościom y cieczeniu ich/ bywa lekárstwem/ tákże go ciepło pusczáiąc.

Vßom zálanym wodą. Vßy zálane wodą/ tenże sok wyciąga. Dios.

Pleßowátości. Pleßowátość ná głowie włosámi okrywa/ ze wßech inych lekárstw/ sok z cebule / nim náciéráiąc.

Bolaczkom. Bolączki y gruczoły twárde zmiękcza / y boleści ich vkłáda/ cebulá wárzona z figámi/ z rozynkámi/ y plastrowána. Toż pieczona czyni/ z káplonim smálcem vtárta / y plastrowána.

Otokm. Otoki rozgania sok z miodem/ álbo y sámá pieczona przykłádána. Toż też

Vßom. Bolenie vßu vćißa y vkłada.

Rzeczom w ciele tkwiącym. Rzeczy w ciele tkwiące wyciąga/ iáko dárnie/ trzaski/ żelazá/ ßkłá/ y inne rzeczy/ swym przywinieniem.

Sciátyce Artetyce.

Scyátyce/
Artetyce/ z miodem vtárta y przykłádána.

Opuchłym.

Zywot/ ábo ktorykolwiek inny członek opuchły leczy/ ták ſurowa/ iáko pieczona przykłádána. Jeſcze poteżniey gdzieby krowiego łáyná przydał do niey/ á okłádał. Sok też piiac z ſokiem kopru włoſkiego toż czyni.

Káßlu.

Káßlu z zimna/ pieczoney ná noc vżywáć dobrze.

Dycháwicy.

Dycháwicy/ w goracym popiele Cebulá pieczona/ á potym wymoczona/ z cukrem álbo z miodem/ troche młodego máſłá przydawßy/ pożywána: Abowiem grube/ kliowáte/ y lipkie flágmy z płuc wyćiaga. Dios.

Głowe wychedaża z ſluzow.

Głowe wychedaża y czyśći z tych wilgotnośći ktore czynia bolenie żebow/ ábo y gárdłá/ ſok iey noſem ſarkáiac. Czyni to też ſam zapách iey.

Toku zbitniemu z noſá.

Tok zbytni krwie z noſá záſtánawia/ ſok z mocnym octem winnym w nos puſczány/ y w ſie ſarkány.

Głowy połowicy bolenu.

Bol dawny záſtárzáły w połowicy głowy vśmierza/ łupiná z cebule w żarzyſtym popiele vpieczona/ ktorey kes/ oleykiem Rożánym y Bobkowym nápuśćiwßy/ álbo obmaczawßy/ w to vcho ćiepło włożyć po ktorey ſtronie bol/ y wełna czoſána/ ábo báwełna vcho zátkáć/ y nia wßyſtko obłożyć y okryć: To nietylko wpoł głowy boleniu/ ále y we wßytkiey może vczynić.

Záráżiſte morowym powietrzem.

Przećiw záráżeniu od morowego powietrza/ w Cebule biała wydrożona Dryakwie przedniey dobroći náklásć/ roſpuśćiwßy ia pierwey ſokiem Cytrynowego iábłká/ á taż cebula záßpuntowáć pilno/ y ćiáſtem oblepić/ w popiele żarzyſtym vpiec/ z vpieczoney ſok wygnieść/ z trocha wodki Kárdobenedyktowey: A tym ktorzy záchwićili iádu powietrza morowego/ á bolaczki/ ábo inne znáki tego ſie pokázuia/ dawáć pić ze dwiemá łyßkámi wodki z Kurzego źiela: y nákrywßy ich dobrze/ kazáć ſie im co nadłużey y co nalepiey poćić. Taż też ná morowe dymienice/ y bolaczki morowe plaſtrowáć bárzo vżytecżno.

Plaſtrowánie morowkom.

Głuchośćie.

Głuchote tym ſpoſobem leczy: w Cebule wydrożona kminu kramnego conamieley vtártego náſypáć/ y záßpuntowáć/ vpiec w popiele goracym/ á ſok z tego wyćiſnawßy/ potroße w vßy ćiepło puſczáć.

Gliſtom dźiećinnym.

Dźiećiom przećiwko gliſtom dobra/ pośiekáć ia drobno/ y moczyć ia w wodźie ſtudźienney przez noc/ á poránu te wode dźiećiom dáć pić: á ieſt pewne ná to lekárſtwo.

Myßy żeby w ſtodołách niebyły.

Myßy żeby w ſtodole dla pſowánia zbożá niebyły/ Cebule pośiekáć/ y moczyć ia przez noc w ſtudźienney wodźie: y ta woda źiemie w przyśiekách polać raz y trzy/ pierwey niżliby zboże było w nie kłádźione.

Spániu.

Spánie przywodźi. Tákże

Ránő w gárle.

Rány y záwrzedźiáłośći w vśćiech goi/ z chlebem pożywána. Plin.

Od pſá obrążonym.

Od pſá obrążonym z octem plaſtrowána/ bywa lekárſtwem. Albo z miodem á z winem: ále do trzećiego dniá nie ma bydź odeymowano. Socion. Pli.

Oczom.

Oczom płynacym/ cebulá pieczona z maka ięczmienna ná czoło przykłádána. Plin.

Kile.

Kile y inne wrzody ná wſtydliwych członkách/ leczy: z przerzeczona maka ięczmienna plaſtrowána. Tenże.

Okaßonym od weżow.

Vſczknionym od weżow/ y od innych beſtiy iádowitych/ bywa lekárſtwem/ ſok iey piiac/ y ná ráne przykłádáiac: ázwłaſczá od niedźwiadká.

Vßom.

Vßu boleniu y záwrzedźiáłośći ich/ z mlekiem białogłowſkim ſok w nie puſczany/ bywa rátunkiem.

Szumieniu w vßách.

Szumienie w vßu vkłáda:

Głuchoćie.

Głuchote álbo ołknienie oddala/ tenże ſok z gesim ſmalcem y z miodem/ vſpakáia.

Omienieniu.

Z nagłá omienieniu/ y

Mowie vtráconey.

Mowy z predká vtráceniu/ ſok z woda pić dáć/ dobrze. Tenże.

Zebom.

Bole zebow vśmierza ſok nim ie płoczac/ álbo go w vśćiech ćiepło po tey ſtronie kedy bola trzymáiac. Plin.

Lißáiom

Lißáie ſuche ſpadza vtárta/ tym náćieráć

Czerwonce.

Czerwona niemoc leczy/ wárzona pożywána.

Od weżow vkaßonym.

Obrążonym od weżow y innych iádowitych beſtiy/ popioł z łupin z octem plaſtrowány/ bywa rátunkiem. Tenże.

Naſienie mnoży.

Naśienie przyrodzone mnoży vżywána. zwłaſczá pieczona z oliwa á z ſola. Seth.

Pokrzywionym. Páraliżu.

Pokurczonym y pokrzywionym/ Tákże

Páraliżem nárußonym/ cebule czeſto kaza woniac.

Złotym żyłkom.

Złotych żyłek zbytnie bolenie y nádećie/ cebule vpiec/ y w młodym á świeżym bez ſoli máśle wárzyć/ á ná nie przykłádáć. A ile cebulá biała.

Vkaßeniu od człowieká.

Vkaßeniu iádowitemu od człowieká/ Tákże

Od pſá wśćiekłego.

Od wśćiekłego pſá/ z miodem á z ſola rośćierána/ a przykłádána/ bywa lekárſtwem/ przez dźień y noc. To ieſt/ od godźiny do godźiny nie odeymuiac. Mizal.

Tredowátośći.

Tredowátość z twarzy ſpadza śliwiaca/ z kápłonim álbo z kokoßym ſmalcem vtárta/ náćieráiac álbo plaſtruiac/ ſpadza. To też czyni krew czarney kokoßy. Tenże.

Brodawkom.

Brodawki y guzy twárde ná pálcách v nog.

Odgniećieniu nog.

Odgniećienie y otárćie piat z botow/ cebulá z ſola á z miodem przykłádána/ leczy. Tenże.

Bole y gryzawki po porodzeniu ßeśćiniedźiałkom.

Bole y gryzawki ßeśćiniedźiałkom/ záraz po porodzeniu náſtáłe vśmierza/ cebulá w winie/ álbo w wodźie ná chwile pomoczona/ potym vtárta y w oliwie ſmáżona/ á ná żywot przykłádána co naćiepley/ wielkim á doświádczonym ieſt rátunkiem. Miz.

Bolaczki

Bolaczkom.

Bolaczki twárde y gruczoly odmiekcza/ w otok obráca y zbiera: náwet otwiera cebulá vpieczona/ á z naciástą kwáśna y z Liliowym oleykiem vtárta/ á plastrowána. Mizald.

Miesieczney.

Czyścienie miesieczne pániam záwściagnione wzbudza y wywodzi/ cebulá vżywána/ álbo z biała Mirrha pita. Tenże.

Kolice.

Srogie z kolery gryzienie w żywocie vkláda pieczona/ á z oliwa przyprawiona y vżywáná. Tenże. Tymże sposobem vżywána/ niezmierne boleści złotych żyłek vśmierza.

Flegmistym.

Flegmistemu przyrodzeniu cebulá vżyteczniejsza/ niżli kolerycznemu. Mizald.

Cebulá/ ktora iest przyrodzenia suższego/ tá mniey wietrzności w ciele czyni/ y nie ták opuszcza. Gal.

Opaleniu.

Ktorymkolwiek członkom opárzonym álbo opalonym/ bądź ogniem/ álbo vkropem/ łupiny z cebule w popiele żarzystym pieczone y przykłádane ciepło/ bol w tym vkláda. Co też sok iey czyni/ ále záraz zás wieżá ná przodku chusty w nim maczáiac á przykłádáiac.

Piersiom.

W piersiach grube kliowáte y lipkie wilgotności rozsiekuie/ cienczy y rzedzi/ á przytym wywodzi/ w pitym miedzie álbo w sycie wárzona: álbo z Rzeżucha y z miodem miásto lekwarzu lizánim vżywána.

Ciężkotchniacym.

Toż ciężkotchniacym/ y ciasno w piersiach máiacym/ tenże lekwarz iest vżyteczny. Ludzie wieyscy sáme surowa z chlebem á z sola iedza/ dla zarázy z powietrza smrodliwego/ iákie bywa w gorách kruszcowych/ y solnych.

Dzieciom mocz zátrzymány pedzi.

Miłym dziatkom ktore nie moga moczu pusczáć/ cebulá w smalcu smáżona/ á ná łono co naciepley przykłádána predkim y doświádczonym bywa rátunkiem. Tab

Miesieczney.

Miesieczna pániam wzbudza y wywodzi/ wszelkiem w łono pusczána. Tenże.

Puchlinie.

Puchlinie poczynáiacey/ sok z cebule z sokiem Kopru Włoskiego/ wielkim bywa rátunkiem/ ráno pić. Plin.

Z żebow chrobáctwo wypedza.

Tenże sok z sokiem Fiolkowym/ czerw z żywotá dzieciom máłym wyrzuca. Tenże.

Tákże glisty wywodzi.

Czerw z zebow wygania/ ktory zeby psuie y wygryza/ nasienie cebulne vtłuc/ á z wodą ciepła w vściech długo trzymáć.

Wody niezdrowe/ złe/ smrodliwe y záráźliwe/ do vżywánia czyni táko y Czosnek lepsze y nie ták obráźliwe/ rościeráiac iad w nich. Co żołnierze y żeglarze dobrze o tym wiedza.

Szkodzi.

Szkodzi.

Głowie.

Głowy bolenia domiesczá/ obficiey vżywána/ nápełniáiacia dymy. Dios.

Snom.

Sny niespokoyne czyni/

Pámieci.

Pámieć watli/

Rozumowi.

Rozum tępy czyni/

Żołądkowi.

Żołądkowi szkodzi.

Śleziennie.

Ktorzy ślezione nábrzmiáła y chora máia/ vżywánia iey częstego wystrzegáć sie máia/ bo ia tym bárziey nádyma.

Żywotu.

Żywot opuszcza. Dios.

Cczeniu.

Zeczczenie czyni.

Ludziom suchym.

Ludziom suchym/ krwie bedac goracey/ szkodliwa/ zwlasczá surowa.

Oczom.

Vczacym sie y wiele czytáiacym pismá: Tákże ktorzy oczu potrzebuia ostrych do subtelnych robot/ od vżywánia cebule máia sie strzymawáć. Abowiem swemi dymámi grubemi/ surowemi wzrok mdli/ y ciemny czyni: nie tylko iedza ále y zapáchem.

Kolere mnoży.

Kolere/ álbo żołć iádowitszą/ á zwłasczá w náturách kolerycznych czyni: przeto tákowi máia sie też strzedz/ nie tylko vżywáć/ ále y woniáć. Mizal.

Zápámietániu.

W chorobách ktoby iey czesto vżywał/ ták surowey/ iáko wárzoney/ álbo pieczoney/ do zápámietánia nád przyrodzenie/ y

Subetá bo spik przywodzi.

Do Subetu/ to iest/ do spánia nád przyrodzenie głebokiego przywodzi. Ná co zás sok iey z Rućiánym sokiem wpusczány w nos bywa lekárstwem.

Przymioty ogniste/ bárziey vżywána roznieca.

Rozsądek.

Iudiciű.

O Przyrodzeniu y skutkách cebule/ rozmáite y rożne miedzy vczonemi iest rozumienie. Poślednieyszy zgołá ia gánia y do vżywánia nie potrzebna bydź vdáia. y owszem bárzo szkodliwa żołądkowi y słábiznam/ to iest/ watrobie y śleziennie/ bydź ia powiádáia puszac y nádymáiac swemi iádowitemi wilgotnościámi. Prágnienie wzbudza/ kolere mnoży/ y wiele inych skutkow złych w ciele czyni. o czym sie wyszey powiedziáło.

Stárzy zás lekárze/ mieli ia w wielkim poważeniu/ rozumieiac o niey/ że ciáłu sił y dużości swym pożywániem dodawáłá/ y od wielu chorob záchowywáłá: zwlasczá iáko Socion stáry y dawny lekarz Grecki/ o wieyskim gospodárstwie pisząc/ świadczy: Iż gdyby kto zieloney álbo młodey káżdego dniá ná czczo z miodem pożywał/ żołądkowi/ piersiom/ płucom/ bydź ia bárzo vżyteczna vdáia. flagmy y lipkości zbytnie z nich wychedożáia. Tákże żywot odmiekcza y purguie: Złote żyłki otwiera/ bole ich vkláda/ puchline wywodzi/ slinogorz leczy. Zápámietáłe nád przyrodzenie/ á snem głebokim nie przyrodzonym ziete/ obudza. Náwet po wielu inych rozmáitych lekárstwách w chorobách dziwnych sámá bywa rátunkiem. Morowym powietrzem zárażonym/ y wielu inym bywa wielkim lekárstwem. Co sie z skutkow wyszey pomienionych dostáteczniey obaczyć może.

Ogrodnicza.

Poniewaz v nas cebulá w wietszym kochániu/ dla cześćszego vżywánia/ á niżli łuk iest/ przeto Ogrodnicze iey z tego mieysca/

Buyno czynić.

ſcá nie zdáło mi ſie opuśćić. Kto tedy chce żeby mu ſie cebulá buyna y dobra nádawáłá / potrzebá iey ziemie náwozney / tłuſtey / y dobrze ſpráwioney: bo nieládá ziemie lubi. Potrzebá iey naprzod / iáko Socion Grek / wielki á ſtárodawny goſpodarz piſze / do śiania ziemie mierno wilgotney / czerwoney / przed zima zoráney álbo zrytey / żeby ták przez zime odłogiem leżac / vgniłá lepiey z nawozem / iáko Kolumellá vczy. A ná Wioſne gdy ſie ziemiá rozgrzeie / y mrozy vſtána / znowu one ziemie gnoiem ſpráwić / z trawy y z chwaſtow nároſłych wypráwiwſzy ia y wychedożywſzy / śiać dniá iáſnego / cieplego y ćichego. A choćiaby też wiátrek ze wſchodu álbo z południá powiewał / iáki poſpolićie ná Wioſne bywa. Do ktorego naśienia cebulnego / każe Plinius naśienia Cabrowego przymieſzáć / dla lepſzego iey vrodzáiu.

Wielko czynić.

Wielka á ſzeroka w korzeń rość bedzie tá / ktora ku Jesieni / álbo ieſcze z látá bedac śiana / ná Wioſne bedzie rozſádzona y ſzláncowána / oberznawſzy iey wierzch y ſpodek z korſinkow. Tákże łupiny / áż do ſpodniey ſkorki: ták ſie bedzie w wielkość y w ſzerokość rozraſtáć. Ale ieſcze dáleko wietſza y ſzerſza / ieſli w ina ziemie świeża znowu przeſádzona bedzie / dzień álbo dwádzieśćiá przed przeſádzeniem ziemie vgnoiwſzy / vpráwiwſzy / y przeſuſzywſzy ſzláncowána / iedno ia potrzebá obłupić ze wſzytkich iey łupin do nágá.

Dziwnie wielka.

Wielkośći niewymowney y podziwioney bedzie / wſczepiwſzy iey nasienie w Bániowe naśienie / á gnoiem ná pálec y trzy wzmieſz oblepione / do ziemie wſádzone. y gdy ſie práwie w korzeń puśći ſpory / ziemie około niey odgrzebáć / y pomykáć iey po lekku ku wierzchu / ále ták / żeby nie byłá z ſwego mieyſcá wyrwána. To czynić cześćiey mieyſce iey rozprzeſtrzeniáiac. Tym ſpoſobem bárzo podziwioney wielkośći bedzie. 2. Cebulá ná ſchodzie kśiężycá siana bywa drobna / po wſchodzie buynieyſza rośćie. 1. Też przewierciawſzy iey głowke drewniánym kołkiem / ziárno Bániowego naśienia w nie wetknać y wſczepić / gnoiem oblepić / á w ziemie wſádzić. Tym ſpoſobem bedzie wielka.

Żeby nie gniłá.

Cebulá żeby nie gniłá / po wykopániu y ochedożeniu / rádzi Socion / w ćiepła wode słona ná chwile ia włożyć: potym ia doſtáтecznie z oney wody ná słoncu oſuſzyć / á w plewách ieczmiennych ia chowáć / vłożywſzy ia ták / żeby ſie iedná drugiey nie dotykáłá. Drudzy w dymnic ia wieſzáia / y dobrze.

Własność cebule.

Miedzy wſzytkimi ogrodnemi rzeczámi / ſámá cebulá mieśieczney odmiennośći nie podległá / y owſzem przećiwnym ſpoſobem z ſoba ida. Tá ábowiem nalepiey ſie odmładza / gdy kśieżyc zchodźi / coby iey było podobniey wiednieć y słábieć. Ná wſchodzie záś słábieie y mdleie / y dlatego v Egipcyanow byłá do vżywánia w zákazániu. Ze inne zioła / drzewá / iárzyny / zbożá / nawet y źwierzetá / zá odmiána kśieżycá / odmiáne też w ſobie czuia / to ieſt / gdy wſchodźi / y one ſpołecznie z nim iákoby wſchodza / odżywiáiac ſie rośna / buynośc y przybywánie / według przybywánia iego máia. Ná ſchodzie zas iego / y one ſchodza ná ſwych przyrodzonych wilgotnośćiách. Sámá tylko cebulá nic / y owſzem opácznym ſpoſobē máta ſie ku ſobie.

Kwáſzona.

Bywa tym ſpoſobem cebula kwáſzona / iáko Kolumellá vczy: ochedożywſzy ia ze wſzytkiego / to ieſt / z liśćia / z łupin / z brodek / álbo z korzonkow pod ſpodkiem drobnych / ná słoncu ia przeſuſzáia / potym ia w ćieniſte mieyſce pokłáść / żeby słonecznego rozgrzania pozbyłá y dobrze przechłodłá / y w naczynie ia vkłádáć / ſzmeru Włoſkiego pod nie podeſławſzy / Thymum Grekowie ten zowia / álbo wiec náſzego Cabru / y nálać ná to trzećia cześć octu / á czwarta roſołu / y z wierzchu przykryć cabrem / ták żeby cebulá dobrze zágraznełá. A co w ſie oney iuchy weźmie y wpiie / to znowu nálać / żeby w onym zágrazńieniu záwſze byłá / chowáiac ia ná chedogim mieyſcu. Te w Litwie / w Zmodźi / ná Ruśi / w Moſkwie / weſpoł z ćwikła / z rzepa / y z liśćiem ich / z czoſnkiem y ze bdlámi / iákoby biele kwáſzona miewáia.

Piſmo nieznáczne.

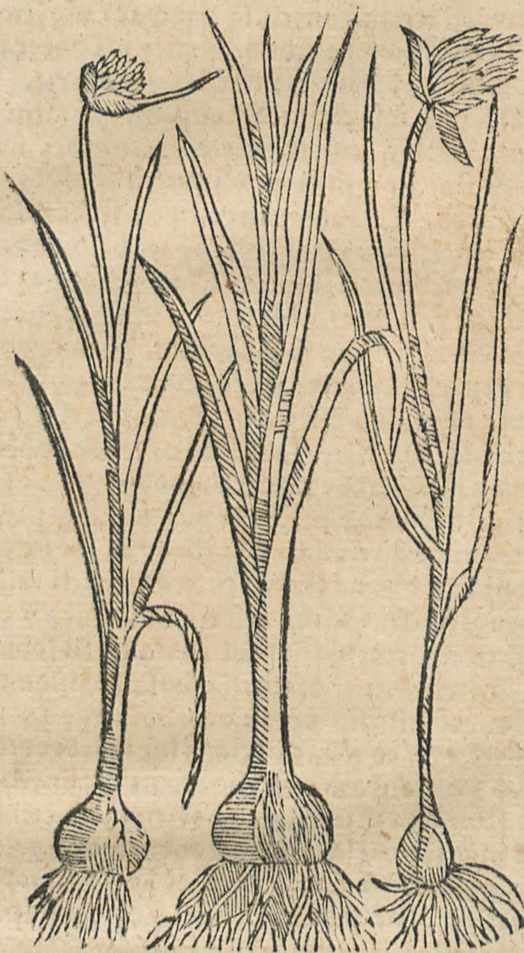
Kto chce nie widomym piſmem komu co wypiſáć / ſokiem z cebule / niechay ná ćienkim pápierze piſze. A ten kto chce czytáć / ma dobrze przy ogniu on liſt przygrzać / áż ſie piſmo dobrze wyda y znácznie pokaże.

Czoſnek / Rozdział 131.

Czoſnek własny ogrodny śiany ábo ſádzony / iednego ſczegulnego ieſt rodzáiu. Aż bywa ieden w głowkách álbo w ſtrąkách ſwych wietſzy y buynieyſzy od drugiego: iednák nie przeto ieſt rożnych rodzáiow. To ábowiem dźieie śie / ábo mieyſcá buynośćia / ábo iáłowośćia / ábo czáſem ſzláncowániem y śianim iego. Sa drugie / o ktorych śie przy tym powie / ále płonne y polne.

Allium.

Knablauch.

Ogrodny Czosnek wszytkim znáiomszy iest/ niżli sie z własności swoich może opisáć. Liśćie podobne ma do łukowégo/ iedno węższe. Pret obli/ wewn trz czczy. Wierzchu tego kwiát kragło bániasty/ z wierzchu iáko v cebule błonką obleczony: á gdy sie otworzy/ kwitnie iáko cebula. Z tego bywa naśienie drobné czarné. Korzeń głowczásty/ z kilku strąków złożony/ á przećie káżdy w swéy błonce ábo łupinie záwarty/ od spodku wielkość korzonków drobnych y ćienkich pochodźi/ iáko od cebule.

2. Alliũ sylu. vel campestre. Wildtknoblach.

Płonny y polny Czosnek, cáley á ná strąki nie rozdźielnéy główki/ á od ogrodnégo dáleko głowkámi mnieyszy/ ále zapáchem y smákiem od niego nie rożny. Liśćia węższégo/ pretá ćieńszégo. W wierzchu kwiát rumiány. Z tego tákże naśienie drobné/ czarné.

3. Alliũ Alpinũ, Alliũ anguinum, Serpentinũ, Ophioglossum, Victorialis mas. Stegwurtzmendlen.

Drugi Czosnek dźiki ábo polny/ który Grekowie Ophioscorodon, Láćinnicy Allium anguinum, vel serpentinum. My żmiiowym czosnkiem/ Gádownikiem y piegáwym łukiem miánuiemy. Liśćia konwáliowégo ábo liliowégo/ iedno węższe á czarnémi kropkámi nákrapiány y vpstrzony. Tákże szyie ma pstrą iáko żmiiowiec/ y ztąd nazwiska ták v nas/ iáko v Greków y v Láćinników doszedł. Ten szyie ábo pretá iest długiégo. Korzeń głowiásty przyodźiany łupinámi/ właśnie iáko száfránowy/ od spodku tákże gęsté y ćienkié korzonki/ iáko kosmki. Smáku y zapáchu wszystek ogrodnégo czosnku.

Mieysce.

Ogrodny pospolićie strąków swych bywa sádzony y sláncowány. Płonny pierwszy/ ná polách/ niekiedy ná rolách. Drugi który piegáwym łukiem miánuiemy/ ná gorách.

Przyrodzenie.

Przyrodzenia iest ostrogorzkiégo kąsáwégo y szczypiącégo/ rozrażá/ śćieńcza/ wyrzuca/ tráwi/ otwiera/ rozdźiályma/ pobudza y wysusza/ w czwartym stopniu. Tákże polny pierwszy y gorny/ wtóry płony/ tegóż przyrodzenia y skutków.

Mocy skutki.

Wiátry w ćiele rospadza/ y nie dopuszcza sie im zámnażáć. Symon Seth.

Wietrznośći w ćiele rospadza.

Zywot odmiękcza y purguie. Dios. zwłasczá świeżo zielonego pożywáiac. Ruff.

Zywot odmiekcza.

Zołądek wilgotny wysusza/ zimny zágrzewa. Przeto náturam flágmistym/ to iest/ zimnym y wilgotnym bárzo vżyteczny.

Zołądkowi.

Czerw z żywotá wywodźi vżywáiąc surowego/ ábo wiercąc z octem/ ná czczo pić.

Glistom.

Mocz w ćiężkim odbywániu/ tákże vżywány wywodźi y pędźi.

Moczu.

Vkąszeniu iadowitemu.

Przećiwko vkąszeniu od iákichkolwiek weżow / osobliwie od tego / ktorego Grekowie Hemorrhous zowią / iest wielkim á przedniey szym lekárstwem / ále trzebá vstáwicznie wino / álbo czosnek w winie rostárty pić często á często : á zá káżdym pićiem womity sobie wzbudzáć.

Liszáiom.

Liszáie sprosne ściera / ktore Grekowie Herpetem Estiomenum zowią / czosnek z liśćiem y z glowką / álbo z korzeniem á z pieprzem plastrowáć / trawi go. Plat.

Też ná ráne tłuczony przywiązáć dobrze.

Tákże sok z winem pity toż czyni.

Od psá wśćiekłe go obráżonym.

Od psá wśćiekłego obráżonym / bywa rátunkiem / plastruiąc nim ránę / y vżywáiąc go. Może też plastr z niego á z Figowego liśćia / y z Rumienkowego kwiećia / zárowno wszytkiego wziąwszy / w wodźie vwárzyć / vwierćiec / y ná ráne przykłádáć. Dios. Też z miodem rośćieráný / á w ráný kłádźiony / toż czyni. Plin.

Wodom záráżonym.

Wody złe záráźliwe / smrodliwe / nie szkodźić nie mogą vżywáiąc go. Albo w nich rośćieráný piiąc.

Glistom.

Przysmák stołowy / ktory glisty w żywoćie zábiia / z Czosnku / z Piretrum / z Pieprzu / z Pietruszki / z soku mieczánego / á z octu winnego vczyniony.

Watrobie. Przechodom moczu.

Wątrobne żyły zámulone otwiera. Tákże. Przechody moczu / tenże przysmák álbo szálszá / tylko winem rostworzyć / á sokiem opichowym álbo z pietruszki. Plat.

Przećiw zlemu w cudzym powietrzu y ná morzu.

W kráiny cudze iádącym y wędruiącym / przećiwko odmienieniu powietrza y cknieniu ná morzu / gdźie bywáią pospolićie záráży smrodow iádowitych zwierząt / y odmienność powietrza / czosnku vżywáć dobrze.

Ochrápieniu.

Ochrápieniu y z ostrzáłośći gárdłá vżyteczny / ábowiem wyćiera y gládźi piszczałkę / przez ktorą tchnienie miewamy / iedząc go.

Kászlu.

Kászel zástárzáły vspokaia / ták surowy iáko wárzony. Dios. álbo z winem ćierpkim pity. Plin.

Wszom.

Wszy y gnidy tráći surowy / álbo y wárzony w polewce z Lebiotki.

Zásinia łośći.

Zásiniáłośći ná ćiele rospádza / popioł z czosnku z miodem vtárty / tym náćieráiąc.

Plешowátośći.

Pleszowátosć głowy / y mieyscá z włosow obnáżone / z miodem tákże vtárty / náćieráný okrywa. Jeszcze potężniey z Nárdusowa ábo szpikonárdowa máśćią złączony.

Párchom.

Párchy y wrzody z głowy ćiekące / z oleykiem szpikonárdowym / álbo z máśćią / przydawszy soli y oliwy / leczy. Ale Ruffus Efeski tylko każe soli á oliwy do czosnku przyłożyć.

Zmázom. Piegi / Węgrowátośći. Liszáie / Tredowátośći.

Zmázy sprosne y krosty po twárzy y wszytkim ćiele / spádzá. Tákże

Piegi /

Węgrowátośći /

Liszáie suche / z miodem go náćieráiąc.

Tredowátośći pusczádłem podrápáć y czosnkiem náćieráć / álbo

Perzyská.

perzyská / y

Lupieże w głowie z octem á z sáletrą głowę námázuiąc / wychedaża. Mizal.

Zebom.

Bolenie zebow vśmierza / czosnek z łuczywem á z kádźidłem wárzony / tym ćiepło płocząc / y w vśćiech trzymáiąc. Albo głowkę czosnku vtłuc / y v pieśći ná pulsowych żyłách przywiezáć / że śię spryszczy.

Páięczey myszy vkąszeniu.

Od páięczney Myszy vkąszonym / czosnek z liśćiem figowym / á z kramnym kminem plastrowánie vczynić ná ráne.

Płodu. Łożyska. Miesięczney.

Płod martwy z żywotá /

Łożysko po porodzeniu /

Mieśięczne czyśćienie białogłowskie / nád przyrodzenie záwśćiągnione wywodźi / z liśćia czosnkowego popás kápieł czyniąc. Toż czyni podkurzáiąc śię nim. Tákże w Oliwie smáżony / á wezełkiem w łono pusczány.

Przysmák.

Bywa przysmák czyniony do stołu z czosnku á z czárnych oliwek dostáłych. Tenże

Zámulenie.

zámulenie y zátkánie otwiera.

Opuchłym.

Opuchłym bywa vżyteczny tenże przysmák / bo z nich mocnym puchlinę pędźi. Gdźieby też chćiał stolcámi ią wywodźić / tedy czosnek z Centurzyia mnieyszą / álbo fig wedwoy násob przydáć / y vtłukszy to wespoł dáć pożywáć. Albo w winie wárzyć / á tego raz y trzy przez dźień pić. Jeszcze potężniey to czyni świeży z Koriándrem á z winem piiąc.

Weże wyganiá z domu.

Sámym zápáchem swym weże odpadza : przeto báczni gospodarze / iárzyny w ogrodźie nim obsádzáią / gdźie gádźiny wiele bywa. Tákże Rutá odpadza y

Niedźwiadki. Moczu.

Niedźwiátki.

Mocz záwśćiągniony swym vżywánim pędźi.

Pokarm ćiału.

Wárzony wedwoicy / álbo we troiey wodźie / ostrość gorzkośći swey pozbywa / wszákże nie tráći swey mocy ktorą ma w wyćieniu : y dostáie przez toż iákieyśi skrytey y nie znáczney mocy w dawániu żywnośći ćiału / ktorey surowy niema. Gal.

Truciznom. Flágmie.

Truciznom / y

Flágmistym chorobom iest lekárstwem / máło nie iáko Dryakiew.

Prágnieniu.

Prágnienie odpadza / nie czyni. Gal. Aeti.

Wilgotnośćiom grubym.

Grube y lipkie wilgotnośći rospráwuie / iednák ma nieco w sobie iádowitego y złego / co pozbywa w wodźie wárzony. Aetius.

Vsczknieniu iádowitemu.

Wszelákie vsczknienie od iákichkolwiek bestiy iádowitych / ták go piiąc z winem białym / iáko y iedząc / ábo y ná ráne kłádąc / bywa wielkim rátunkiem. Plin.

Lewartowemu iádu.

Tym ktorym iad Lewartowy / ábo Omieg Párdow iest zádány w trunku / iest lekárstwem. Tákże ktorzy Bielunu / ábo száleiu záżyli / ták surowo vżywány / iáko w winie rośćieràny / á trunkiem dány / Tenże.

Przeczosom.

Przeczosy y przetárćia ktoregokolwiek członká leczy / z oliwą przywity. Pli.

Tymże

Tymże ſpoſobem ná wzdęcie pecherzá przykłádány bywa. Tenże.

Párchom

Párchy y wrzody z głowy ćiekace goi/ popiołem z czoſnkowego liśćia z oliwa náćieráiac. Tenże.

Dychawi- com.

Dychawicznym/ ták ſurowy iáko wárzony vżywány / bywa rátunkiem. Drudzy go w mleku rośćieráia/ y trunkiem dáia. tenże.

Zołtaczce

Zołta niemoc ſtárodawni lekárze nim leczeli / dáiac go trunkiem z Koriándrem á z winem / Praxagoras / Plin. Tez w popiele pieczony/ náwet ſurowo vżywány. Plin.

Kolice z wiátrow.

W kolice/ to ieſt/ w niezmiernym dárćiu y boleniu w kiſzkách z wietrznośći/ bywa rátunkiem pewnym/ wárzony w káſzy ięczmienney z oliwa/ dáiac go to potráwa/ to żywot nim náćieráiac. Kliſteráteż tym ſpoſobem vczyniona/ bárzo w tákowym przypadku bywa vżyteczna: Wźiać polewki z liśćia czoſnkowego/ badź z ſuchego álbo świeżego / put kwarty / oleyku Liliowego / oleyku Kopru ſwoyſkiego/ Rućiánego po trzy łoty/ ſoli ſczypte: Cukru álbo miodu ze dwá łoty / żołtek ieden/ y z tego vczynic kliſtere.

Gruczo- ło po ſzyi.

Gruczoły y zołzy ná ſzyi/ tymże náćieráiac roſpadza.

Szalo- nym y od rozumu odchodza- cym.

Lekárze ſtárzy dawáli czoſnek ſurowy ieść ludźiom ſzáleiacym/ y od rozumu odchodzacym. Diokles iednák wárzony dawał. Plin.

Slino- gorz.

Wrzod w gárdle/ ktory ślinogorzem zowia/ leczy: roſtárſzy przykłádáć. Albo gárgáryzm z niego czynić.

Zebom.

Bolenie zebow vkłáda z źimnych flusow/ ze trzy głowki vtárſzy go z octem/ ábo z woda czoſnku wárzonego / á tego w vśćiech ćiepło trzymáiac po tey ſtronie gdźie boleia/ Plin. Bywa też ſurowy w wyprochniáłe zeby kłádźiony/ Plin. álbo pieczony/ iáko Sethi piſze. Albo ze trzy ſtraczki/ vwierćiawſzy go z octem mocnym/ á w zab wyprochniáły puſzczáć/ Mizál. Toż czyni ſok iego z ſmalcem geśim w vſzy puſczány / po tey ſtronie kedy boli.

Swierz- bu.

Swierzb z ćiáłá ſpadza piiac go. Albo z octem z ſola á z ſaletra vtárty máżac. Pli

Spadkō

Spadki z głowy záwśćiaga w mleku vtárty / álbo wárzony / á z ſyrem młodym zmieſzawſzy/ vżywány. Plin.

Ochrápie niu.

Ochrapiáłość y omienienie / tym ſpoſobem vżywány odpadza / Tenże / zwłaſczá wárzony.

Suchotō.

W ſuchotách vżyteczny bywa/ z polewka Bobowa roſtárty piiac. Tenże.

Wárzony pożytecznieyſzy niżli ſurowy.

Jednem ſłowem/ wárzony do wſzytkiego lepſzy bywa y pieczony/ niżli ſurowy. Tenże.

Głos gládki.

Głos krzykliwy y gládki czyni wárzonego pożywáiac. Tenże.

Gliſtom.

Czerw wſzeláki w żywoćie morzy y wypadza/ wárzony w miodowym occie y trunkiem vżywány/ álbo iedzony. Też ná pepek/ álbo ná wſzytek żywot plaſtrowány: Albo iáko Socion piſze/ ná ſzyi noſzony.

Nádymá- niu.

Nádymániu w ſtolcu/ wárzony z maka / álbo z Jeczmienna káſza/ dobry.

Skroniō

Boleniu ſkroni/ wárzony rośćierány y plaſtrowány bywa lekárſtwem.

Kroſtom.

Kroſty z ćiáłá ſpadza wárzony z miodem/ tym náćieráiac. Albo woda myte / w ktoreyby moknał. Plat.

Káſzlu.

Káſzlu bywa lekárſtwem z ſtárym ſádłem á z mlekiem wárzony / y trunkiem vżywány.

Moczu.

Ciężkiemu puſczániu moczu.

Kolice.

Kolice w wyżſzych álbo w prożnych kiſzkách/ w oliwie ſmáżony / y ćiepło ná łono w kroku około moſzen / y ná inne mieyſcá boleiace plaſtrowáć dobrze. Plat.

Krwia y ropa pluiacym.

Krwia/ y

Ropa pluiacym / pomienione lekárſtwo bywa oſobliwym rátunkiem. Pli.

Pierśiō

Pierśiom flágmiſtym ieſt lekárſtwem/ w żarzyſtym popiele pieczony / á z rowna cześćia miodu vtárty/ y trunkiem vżywány.

Pokurcze niu.

Pokurczonym y pokrzywionym/ Tenże.

Przepu- kłym.

Przepukłym / z ſola á z oliwa rośćierány/ tym námázuiac / bywa vżyteczny bárzo. Tenże.

Fiſtułom

Z fiſtuł iad wyćiaga/ przed ktorym ſie goić nie moga/ z śiárka á z żywica máśći kſztalt vczyniwſzy. Tenże.

Rzeczom w ćiele tkwiacym

Rzeczy w ćiele tkwiace/ tarnie/ trzaſki/ żeleźcá/ kule/ wyćiaga/ z ſmoła vwierćiány/ á przykłádány. Tenże.

Tredowá tośći.

Liſzáiom

Piegom.

Tredowátość/

Liſzáie/

Piegi / z Lebiotka czoſnek przyłożony naprzod pryſczy: potym wyćiera y goi. Albo popioł z czoſnku z roſołem á z oliwa pomázuiac/ Plin. Tym też ſpoſobem

ognin pie kielnemu

Piekielny ogień odpadza/ Tenże.

Kaduku.

Padáiaca niemoc leczy/ iáko twierdza nie ktorzy/ często go pożywáiac/ álbo piiac.

Kwártá- nie.

Czwartodniowa źimnice odpadza roſtárſzy go głowke iedne / przydáć mu czártowego láyná ſzoſta cześć kwinty. tego godźine przed przyſzćiem iey wźiać. Też ſámego tákże vżywáć może.

Ropo pluiacym.

Suchotnym ropa by nadawniey pluiacym y naſproſnieyſza/ ſmrodliwa/ brzydka / wielkim á doświádczonym bywa lekárſtwem / z odłużonym Bobem wárzony / y pożywány/ ták długo áż vſtánie. Tenże.

Sen przy wodźi.

Sen y ſpánie przywodz/ vżywány.

Cere rumiáno czyni.

Ciáło rumiáne czyni/ Tenże. Tákże

Twarzy rumieńcu dodawa.

Kokoſzym pypćiom.

Pypćie kokoſzom y káplonom ſpadza/ náćieráiac im ięzyki/ álbo y potroſze im go dáiac ieść. Tenże.

Bydłu ćieżkiemu puſczániu moczu.

Bydłu/ ktore moczu puśćić nie może z żytem/ álbo z inym zbożem w potráwe go im mieſzáć dobrze.

A vtłukſzy go/ moſzná nim álbo fortke náćieráć.

Dobry przyrodzeniu źimnemu.

Te ktorzy sa źimnego y wilgotnego przyrodzenia / záchowuie przy dobrym zdrowiu / pospolićie swym vżywániem. Seth.

Prágnieniu.

Prágnienie / ktore z słoney wilgotnośći pochodźi / vśmierza / Seth. Aben Mesua.

Nasieniu przyrodzonemu.

Nasienie przyrodzone w wilgotnych przyrodzeniach y źimnych rozgrzewa: w goracych wysusza. Seth. Hunaim.

Sciátyce.

Bolenie w biodrách / ktore scyátyka zowia / z flágmy pochodzace leczy / nim náćieráiac.

Powietrzu morowemu.

Czásu morowego powietrza / záledwie nie iest Driakwia / zwłasczá ludźiom wieyskim. Co y Gálen / y Plin. przypomináia / czosnek / bydź ludźi prácowitych y wieyskich Driakwia.

Zebom.

Zebom chwierucacym y ostábiáłym z miodem á z octem rośćierány / tym dźiasłá náćieráiac / vtwierdza. Plat.

Puchlinie.

Puchlinie / ktora z wietrznośći w ćiele záwártych bywa / Czosnek do vżywánia vżyteczny.

Czosnek wárzony iáki.

Czosnek wárzony / skromny pokarm ćiáłu dáie / surowy żadnego.

Kłoćiu.

Kłoćie w bokách vżywány vkłáda / zwłasczá z wietrznośći / bo ie rospadza.

Máćicy.

Záduszone białegłowy / z záduszenia máćice / zápách czosnkowy otrzeźwia.

Wężowi ktoby w vsty wlazł.

Wąż komuby w spiaczki w vstá wlazł / czosnku pożywáiac surowego / wynidźie. Przykład tego opisuie Woláteran: że zá czásu iego / chłopu w spiaczki ná polu wlazł wąż vsty otworzonemi: co poznawszy / czosnku sie náiadł / wąż wyszedł z niego. Ale onego iádu / ktorym był záráżony / żenie vżyczył / przez społeczne z nia złaczenie: záczym oná spuchnawszy / vmárłá / sam żyw został. Zkad baczyć możemy / wielka moc z przyrodzenia dána czosnkowi. Przeto żency / kośiarze / oracze / w polách robiacy / dla tego rádźi vżywáia: iż gdźieby po pracy zásnęli / wężowie im szkodźić nie mogli.

Bdłámi strutym.

Bdłámi álbo grzybámi strutym / ábo ktora inna rzecza / vżywáć go dobrze.

Oku.

Oko komuby krwia záćiekło / z vrázu wielkiego dźwigánia ćieżaru / spadza czosnek.

Zebom.

Zebom boleiacym bywa lekárstwem wárzony w wodźie z Pirethrum / to iest / z zebnym źielem / z Mástyka / zárowno káżdego wźiawszy / ćiepło w vśćiech y długo trzymáiac.

Kászlom.

Kászle zástárzáłe z źimney przyczyny leczy / z sádłem wieprzowym vtłuczony / tym po deszwy nog przy ćieple pilnie náćieráiac / á w łożu tákże wszystek paćierz w grzbiećie. Ale przy obiedźie y przy wieczerzy / wárzony bydź ma pożywány. Mizáld.

Iezyczkowi.

Czestemu spádániu y zśliźnieniu iezyczká / bywa lekárstwem: záwiazawszy go w táfćie śiedm straczkow / z iedney tylko głowki (może y mniey) ná szyi powieszony: ále to bydź ma śiodmego dniá po nástániu kśieżycá / álbo gdy nowiu śiedm dni minie. Tenże.

Czosnek młody źielony y nieprzeźrzáły / nie ták ostry y przykry smák z siebie dáie / iáko dobrze dozrzáły. Tenże.

Mágnesowi moc odeymuie.

Czosnek wielka ma nieprzyiaźń z kámieniem Mágnesem / ktory żelázo do siebie ćiagnie / ták iż gdźie go nim nátrze / władza y moc wszytke odeymuie. Tenże.

Od vkaszenia iádowitego broni źimnicó.

Zadna bestya iádowita swym iádowitym vkaszenim / nie może nic tego dniá zászkodźić temu / ktoby go vżywał.

Zimnice wszelákie odpadza / trzy głowki czosnku z wieprzowym sádłē vtárszy / paćierz wszytek w grzbiećie nim náćieráiac / tákże pulsy v pieśći. Toż y w czwártaczce czyni.

Trućiznó.

Trućizná y iad zádány / tego dniá niemoże temu szkodźić / ktoregoby czosnku pożywał.

Zoładkowi.

Tym bárzo bywa vżyteczny / ktorzy żoładek niesposobny do trawienia / dla zbytnich źimnych w nim wilgotnośći máia / á zwłasczá skromno nie zbytnie vżywány.

Mieśiecżney.

Pániam mieśieczna chorobe wzbudzáia y wywodza / łupinki z straczkow / w łono wprawione: iedno ie ná nići potrzebá vwiazáć / żeby mogły bydź wyiete / gdy tego potrzebá. Ale iescze snádniey y lepiey / czosnek z szpikonárdowym álbo z fiołkow białych oleykiē vtłuc / y w płoćienny woreczek ćienki ná pálec dobry wźmiesz / włożyć w łono co nagłebiey / nić od niego pusćiwszy / dla wyćiagnienia / kiedy potrzebá. Toż też

Máćicy.

Máćice wychedaża y słozow lipkich wolna / á ku poczećiu płodu sposobna czyni / tym zwłasczá / ktore płodu mieć nie moga / przez czás długi w stanie małżeńskim bedac.

Zebom.

Bol zebow vkłáda z źimnych słusow / straczek czosnku obłupiony / w popiele goracym vpieczony / á ná bolacy zab przykłádány. Toż korzenie źielá Jáskołczego vtłuczone czyni.

Vkaszonym od bestiy iádowitych.

Od Jásczurki / Niedźwiadká / wężá vkaszonym / z winē vtárty / przecedzony / á zá świeżá trunkiē przyiety. Też ná ráne przykłádáć go: ábo cebula co naiádowitsza náćieráć / dobrze.

Zeby nie czuchnał z vst.

Czosnek żeby nie czuchnał od vżywáiacych go / Bob po nim ieść świeży / Dio. Soc. Abo Cwikle w popiele pieczona / Menan. Opich też ábo Pietruszká vżywána toż czyni. Tákże Winem w ktorym list sosnowy mokł / vstá vpłokáć.

Wiewiorki / Łáśice łásk áwe czyni.

Wiewiorki / y Łáśice / by namniey zákuśiły czosnku / ták łáskáwe sie ostawáia / że nigdy vkáśić człowieká nie śmieia.

Owocow broni od ptakow.

Gdźieby miedzy owocem ná drzewie po gáłeźiách czosnek był rozwieszány / ptak go psowáć nie bedźie. Demok.

Przysmákiem.

Do stołowego vżywánia przysmákiem bywa z Migdałámi / ábo z Włoskimi / ábo z laskowemi orzechámi czyniony / pierwey go wymoczywszy w wodźie / ábo przewárzywszy. Ták bowiem mu odeymie wszytke iádowitość y ostrá gorzkość.

Wzrok iásny czyni. Oczom zbytnie wilgotnym vżyteczny/ bo wzrok bystry czyni/ wysuszáiąc ie.

Polne Czosnki.

Wszystkie polne Czosnki/ przyrodzenim/ mocą/ skutkámi/ domowemu są podobne/ y owszem do pomienionych potrzeb lekárskich iescze potężnieysze y silnieysze: iáko y inne wszystkie polne ziołá od ogrodnych y sláncowánych są potężnieysze. Jáko Piegáwiec / ktory też Sádownikiem zowiemy/ Bábczy Czosnek/ álbo Niedźwiedzy y Psi czosnek. Te y inne tym podobne są plonne/ y nad ogrodny silnieysze. Jednák iáko się powiedziáło/ skutkow iednostáynych są z domowemi.

Wilczy Czosnek.

Tego Czosnku wárzonego wodą / rola pokropiana pokropiona / ptáctwo ktoreby z niey ziárno brało/ ták bárzo zemdleie / że go rekomá może vchwyćić.

Krowy/
Owce/
Kozy/ tego Czosnku pożywáiąc/ mleko z siebie czosnkiem pachniące / przez czás nie máły dáie.

Szkodzi.

Kolerze. Koleryczným náturom nie dobry / ábowiem krew w nich vpala / y koleryczną wiecey czyni.

Prágnienie. Prágnienie gorącym żołądkom przywodzi.

Pryszczy. Ciáło swym plastrowániem pryszczy.

Wzroku. Wzrok mdli y ćmi/ ábowiem błonki w oczách y wilgotnośći miedzy nimi vpala / y ták obraża.

Głowie. Głowę nápełnia y rozdyma pornośćią swoią.

Płucom. Nerkom. Wątrobie. Vszom.
Płucá/
Nerki/
Wątrobę/
Vszy/
} Gorące bárzo obraża / ázwłaszczá gdźie przedtym choroba iáka vprzedźiłá.

Nasienie przyrodzone w gorących náturách wysusza/ á w zimnych y wilgotnych grzeie.

Brzemiennym biáłymgłowom/
Piersiámi dźiatki karmiącym szkodzi.
Seth.

Gryźie y zápala. Gryźienie y rzezánie w ćiáłách kolerycznych wzbudza/ gorączki srogie w nich częstokroć wznieca. A tym wiecey gdźieby po nim pili wino korzenne / mocne / Málmázya / miod/ álbo názáiutrz gorzałkę. Przeto ktorzy są przyrodzenia gorącego / máią go skromnie vżywáć/ álbo zgołá od niego się strzymáć. Bo Czosnek nie iest pokármem / iáko się wyszey námieniło/ ále lekárstwem/ álbo też stołowym przysmákiem. W tychże kolerách

Trędowátość twarzy czyni/
Apoplexią/ álbo szlák przywodźi/
Zápalenie mozgu/ zkąd szalenstwo.

Ogrodnicza

Czosnek żeby buyno rosł/ trzebá mu źiemie białey/ dobrze vpráwioney/ nie nágnioiney/ áni też zbytnie wilgotney. A ma bydź po straczku ieden od drugiego ná dłoń sádzony.

Sieią też nasienie iego/ ále tákowy nierychło rośćie: pierwszego roku główeczkę bedźie miał iáko Luk/ wtorego dopiero w strączki się rozdźiela: dopiero trzeciego dochodźi. Y tákowy nacudnieyszy y nasmákowitszy bywa.

W głowki wielkie rozrasta się/ przyłámuiąc mu liśćie/ gdy w nie wyrasta / y źiemią wierzchy ich nákrywáć/ iáko Palládius vczy/ żeby w słup nie wyrastał/ ále żeby się wilgotność oná wszystká / ktoraby w liśćie obrácáć się miáła/ w korzenie pochodźiłá.

Jádowitey swey gorzkośći pozbedźie/ kiedy bedźie w ten czás sláncowány y sádzony/ gdy pod źiemią báwić się bedźie. Y tegoż też czásu do przesádzenia ma bydź wyrywány y z źiemie brány. Palládius. Albo iescze w ten czás / gdy się kśieżyc z słoncem złącza. Bedźie też słodki y nie iádowity / gdźieby z kostkámi oliwnemi był sádzony. Albo y fus oliwny bedźie do tego przydány.

Czosnek im stárszy/ tym nie ták iádowity/ y bywa lepszy. A żeby mogł bydź długo záchowany / w plewách ma bydź chowány / iáko cebulá (Socion.) Albo go w dymie wędźić. Drudzy go rosołem pokrapiáią ćiepłym: álbo go trochę w nim obmáczáią / y ná słoncu suszą / y ták chowáią. Ale tákowy nie godźi się potym do sláncowánia y rozsádzánia.

Rozsądek

Nie bez nágány są ći / ktorzy nie vważnie polne y leśne czosnki miedzy sobą pomieszáli / iáko Łuczny Czosnek z Płodzisz-kiem / ktory winnicznym Czosnkiem też zowią/ zá iedno bydź rozumieią. Gdyż y kształtem/ y skutkámi są od śiebie rożne. Y przeto Dioskorid y inni/ ktorzy bácznie ziół historie opisuią/ rożne obiemá dał rozdźiały.

Łuczny Czosnek / Rozdźiał 132.

Łuczny czosnek/ wielkośćią porownywa się Łuczkowi/ tákże liśćiem/

iem/ ßyia y głowka/ abo korzenim nie od niego iest rożny.

Scorodoprasum.

Aberknoblauch.

Mieysce.

Ná miedząch rad rośćie y przy łąkách. Też przy párkániech y płotách.

Przyrodzenie.

Zobopólnégo iest przyrodzenia/ Czosnkowégo y Lukowégo. Smák tymże sposobem / cześcią czosnkowy / cześcią luczkowy. Zapáchu tákże mießánégo / czosnkowégo y Luczkowégo.

Moc y Skutki.

Tychże skutkow iest / ktorych Czosnek y Luczek / iedno nie ták potężnych. Dios. Wárzony słodnieie iáko Luk/ przeto przychodźi do stołowego vżywánia / iáko inna iárzyná. Dios.

Bábczy Czosnek.

Allium vrsinum.

Beerknoblauch/ Hundsknoblauch.

Bábczy Czosnek / liśćia ßérokiego bábczánégo: zkąd téż ná zwiská v nas dostał, zowią go drudzy Psim: inni Niedźwiedzym czosnkiem: niektórzy Záieczym. Ten gesté żiebrá álbo żyły wzdłuż pusczá. Pręta żłóbkowátégo y gránowitégo. W wierzchu kwiećie białé w gromadkámi rozpierzchłe. Korzenia głowiástégo y skrakowátégo/ iáko v białey Liliéy. Od spodku pochodzą drobné/ ćienćié/ włośienkowáté/ iáko kosinki.

Mieysce

Rośćie po gorách / y págorkách leśnych.

Przyrodzenie

Tegóż przyrodzenia / y tychże skutkow / których są inné Czosnki polne: o ktorych sie wyßéy troche powiedźiáło / o ogrodnym czosnku pisząc.

Zaráżá/ Wilk zielony/ Rozdział 133.

Zaráżá / która też Wilkiem / Lwim ogonem y skázą zowiemy: Dwoie znáyduiemy/ wielką y mnieyßą: które okrom wzrostu we wßytkim są sobie podobné. To źiele tylko w głąb rośćie / liśćia żadnégo niemáiąc/ tylko iákieś pączki / abo śeki około głąbia / który iest soku abo iwßności pełny / kosmáty / rumienáwy/ ná piądź wzwyß/ nie-

Orobanche, Mala herba, Cauda leonis, Herba tauri, Herba vaccæ, Eruianguia.

Wilk zielny.

Summerwurtz/Eruenwurger.

kiedy nádwie: máiąc do Szpáragu/ abo gromowégo korzenia podobienstwo / gdy sie z ziemie pusczá / miekki/ á we wnątrz cczy: wzmieß ná pálec má korzeń. W wierzchu kiściowáty/ iáko pałká. kßtałtem do porostku z korzenia sie pusczáiącégo / podobny. Białobládo/ á ile mnieyßy kwitnie: wietßy blado żołto kosmáto: á iákoby z paleczek wynikáiąc. Korzeń gębczáſty/ podziurawiony/ krótki y kruchy.

Mieyſce.

Rośćie ledá gdźie/ miedzy konopiámi/ miedzy ieczmieniem/ miedzy inym zbożem y iárzynámi ná polách/ łąkách/ przy płotách/ y w leśie/ przy drógách.

Przyrodzenie

Suchégo á zimnégo to ziele ieſt przyrodzenia/ Dios. Galen.

Mocy ſkutki.

NIektorzy vżywáią go ſurowo / miáſto ſáłaty/ z oliwą z octem á z ſolą przyprawiwßy/ iáko ßpáragi. Bywa też wárzona miáſto iárzyny/ do tegoż przyſmáku.

Do vżywánia miáſto ſáłaty.

Bydło/ to ieſt/ krowy y Byk/ záraz iákoby go ktore w paßy vżywáło/ záraz do ſpolnego ſie ma złączenia. Dios.

Bydło rogáte wietße złączą.

Do iárzyny iákieykolwiek/ ktoraby nie byłá wrząca/ przydáná / czyni/ że bárzo rychło vwre. Dios.

Iárzyne niewrzącą czyni wrzącą.

Rozſądek.

TO ziele zowiemy Skáza / záráza / Wilkiem / iáko y Grekowie / y Łáćinnicy: nie przeco inego/ iedno nie tylko ptáßy groch/ ále y inne ziołá bliſko siebie będące/ záráża/ kázi/ y iáko Wilk w niwecz obráca. Zowią go Bykowym zielem / dla tego / iż krowy ſkoro go zákußą / Byká ßukáią. Zowiemy go Lwim ogonem / od nieiákiego podobienſtwá / zwłaſczá dla kiśći y pałki / ktora ná wierzchu nosi. Grekowie zowią go Orobánche/ że ptáßy groch / álbo ptáßą wykę miedzy nią rosnącą wynisczą y trawi.

Sniedek wietßy y mnieyßy/ Rozdział 134.

SNiedek wielki y máły / wiele z korzenia liśćia wydáią / wezßégo y mnieyßégo / niżli trawá. z śrzodku których pręt pochodźi ná pięć dłoni wzwyß / obli, głádki. Liśćia ná ſobie żadnégo nie máiący. W wierzchu / wypusczá trzy álbo cztéry / niekiedy ßeść y śiedm różdżek/ á ná káżdéy oſobny kwiatek/ z wierzchu zielony / á we wnątrz gdy ſie roſkwitnie biały / z ßeśći liſteczków złożony. Weśrzod

Ornithogalum, Lac gallinæ, Bulbus Leucanthemus.

Feldtzwiebett/ Ackerzwiebel/ Akerspeyßwurtz.

ku/ iáko ßyßká otworzona/ z drobnych listeczków złożona/ Liliykom máłym podobny, á zwlaszczá nizli sie rostkwitnie. W dzień iásny pospolicie sie rozwiia: ná noc y w chmurny dzień śie záwiera y stula. Wewnątrz naśienie drobne. Korzeń cebuláśty/ lipkiego soku pełen/ biały/ á smáku prawie żadnego nie máiacy.

Kleiu Acker/ Peyßwurtz.

Mnieyszy tákże pretu mnieyszego cieńszego, około którego liścia száfránowému podobnego obfitość od spodku ku wierzchu około. Kwiecie ná wierzchu z pięći rozłożonych listeczków białych/ ná kształt gwiazdki/ przegradzáiące sie pięcią tákże czarnémi cienkimi serdußki/ ze srzodku pochodzącemi. Korzeń tákże cebuláśty biały/ iáko pierwszy.

Jest iescze trzeci Sniedek namnieyszy. Korzonká niewielkiego/ iáko cebulká okrągłégo/ wewnątrz białégo/ zwierzchu popielátego/ wielkośći grochu małégo. Z tego máły y cienki pręcik pochodźi/ w wierzchu ná kilká stopek cienkich sie rozdziela/ ná których kwiateczki gwiazdkowáté/ zwierzchu zielone/ wewnątrz żółté/ z ßeśći listeczków złożone. Z tych potym bywáią główeczki trzygránowite/ naśienia pełné czerwonáwégo drobnégo.

Mieysce.

Sniedek wietßy rad rośćie przy m eyscách wodnistych sam przez śie nie flancowány. Niegdźie ie też w ogrodách śieią/ ábo y sadzą. w Jeśieni go kopáią y biorą. Drugie w dąbrowách śie wilgotnych tákże náyduią. Kwitną w Máiu. Też w sádách przy wilgotnieyßych znayduią śie. Też w rolách miedy zbożem/ y łąkách.

Przyrodzenia miernego są wßytkie w złożeniu swym z żywiołow. Jednák w pierwßym stopniu ná poczatku rozgrzewa/ y odwilża/ rozśiekuie/ rozrzedza.

Moc y Skutki

Naśienie Sniedkowe bywa do chlebá pieczenia przydáne/ iáko Czárnuchá/ álbo polny Anyz. — Do chlebá naśienie kłáść.

Korzeń też/ ktory iest słodki/ ták wárzony iáko surowy/ przychodźi do stołowego vżywánia/ álbo w popiele gorącym pieczony. Dios. Bo są do iedzenia smácznieysze/ nizli kásztány. Przeto gdźie sie obfićie rodzą/ z wielkim smákiem y z chęćiwośćią bywáią vżywáne/ ile od ludźi wieyskich. — Korzenie do vżywánia stołowe przychodźi.

Czásu drogośći y niedostátku chlebá/ bywáią wielka podpora y rátunkiem ludźiom vbożßym y niedostátecznieyßym. — Czásu drogośći.

Bolaczki y nápuchnienia z twárdośćią zmiekcza/ korzenie w zarzystym popiele vpieczone/ á z miodem plastrowáne. Tákże — Bolaczkom twárdym.

Wrzodom ćiáło wyiadáiącym y psuiącym/ — Wrzodo

cym iest vżytecznym przykłádáiąc. Dios.

Rozsądek

Sniedkiem nam Polakom to ziołko iest rzeczone: przeto iż do vżywánia przynależącego/ ták nasienie do chlebá/ iáko korzonki/ rownie iáko ziemne káſztánki przychodzą.

Káſztánki ziemne/ Rozdział 135.

Trasi, Cyperus dulcis Theophra. Cyperus esculentus.

Erdſusbrillen.

Ziemné Káſztánki/ liśćia są długiégo/ oſtrzyżowégo/ od sámégo korzeniá pochodzącégo záoſtrzonégo: grzbietu wynieśionégo y wypukłégo/ równie iáko wodnégo oſtrzyżu liśćie/ któremu wſzytko żiele iest bárzo podobné/ ták iż go miedzy oſtrzyże niektórzy Zielopisowi kłádą. Kłącza iáko oſtrzyż gránowitégo/ máiąc tákże przy wierzchu drobné liſteczki iáko y on/ ná kſztałt gwiazdy roſkłádáiące ſie. Z których śrzodku kłoſowáté kwiatki żółtáwé pochodzą. Korzonków długich ćienkich/ gęſto odnożyſtych/ z których wiſzą máłé ſzyſzeczki podługowáté/ wielkośći bobowey/ podczás więtſzé/ podług vpodobánia y buynośći ziemie: wewnątrz białé/ z wierzchu ryſzáwé. Smáku słodkiego káſztánowégo/ z wierzchu chropowáté.

Mieysce.

Rośćie to żiele rádo przy wilgotnych mieyſcách/ y wodniſtych/ bez ludzkiey prace. Niegdźie ie też vmyślnie śieią/ ábo ſádzą ná wioſnę/ dla rozmnożenia. W Jeśieni bywáią kopáné.

Przyrodzenie.

Rozgrzewáią y odwilżáią w pierwſzym ſtopniu/ iáko y Sniedek.

Moc y Skutki.

Sok z tych Káſztánkow ziemnych/ ktory bywa iáko mleko biały/ piersi y płucá wychędáżá piiąc go.

Káſzel vśmierza tákże go trunkiem vżywáiąc. Ten ſok ták z nich bywa wyćiągniony: Ochędożonych vtłuc/ á potym w polewce mięsney moczyć/ y przez chuſtę chędogą wyżąć y vżywáć.

Surowo vżywáne/ wietrzności w ćiele wznięcáią. Pena.

Gorącemu moczu bywáią rátunkiem/ piiąc ie z mlekiem z nasienia málunowego/ bániowego/ dyniowego y ogorczánego.

Spadki oſtre záwśćiągáiąc/ każą ie wárzyć przydawſzy troche naśienia koriándrowego/ á korzenia fiołkowego/ álbo też Koſzatcu. Pena.

Piersi y płucá chędoży.

Kászlu.

Sok iáko z nich wyćiągáć.

wzbudzáią wietrzności.

Moczu.

Spadkó

Rozsądek.

Náſzy to żiele ziemnemi Káſztánikámi zowią/ dla korzonkow ſmáku káſztánowego/ do vżywánia bárzo przyiemne y chętliwe. Tych niegdźie obfićie miedzy innemi owocámi vżywáią.

Swini Orzech/ álbo Káſztan/ Rozdział 136.

Bulbocaſtanum, Balanocaſtanum, Agriocaſtanon, Caſtanea porcina, Caſtanea terræ.

Erdtkaſtamen/ Senkaſtamen.

ORzech ábo Káſztan świni/ ábo ziemny/ korzeń ma nie máły/ okrągły/ iáko v czczego Kokornaku: iedno że nie rowny/ ſękowáty/ zwierzchu ćiemnoszáry/ wewnątrz pełny białey mięśiwośći/ słodkiey: smáku przyiemnégo/ mieszánégo z káſztánowym á z páſternakowym smákiem. Liśćia głęboko wykrawánégo tym kſztałtem/ iáko koriándrowe. Kłácza ná pułtory piedźi wzwyż. W Sierpniu kwiátem drobnym biało kwitnie/ okołkiem iáko swoyſki kopr. Z tych naśienie drobnieysze niżli Anyż/ ćiemnoszáré y pachniące.

Mieysce.

Rośćie ná polách/ ná odłogách/ ná winnicách: lubi ziemię kámieniſtą tłuſtą.

Przyrodzenie.

Pomiernégo ieſt przyrodzenia y złożenia swych żywioł/ w wysuszániu y w rozgrzewániu/ z nieiáką máluczką ćierpkośćią: ile korzeń. Naśienie do trzećiego ſtopnia rozgrzewánia y wysuszánia przyſtępuie. Otwiera/ wywodźi.

Moc y Skutki.

KOrzeń przychodźi do vżywánia/ ták surowy iáko w żarzyſtym popiele pieczony z solą/ ábo też wárzony/ zwłaszcza wieyſkim ludźiom. Tab.

Do vżywánia przychodźi.

Mocz pędźi swym vżywániem/

Moczu.

Ćiału pokarm dobry y obfity y prędki dáie/ korzeń obłupić z zwierzchney skory/ y w polewce mięsney tłuſtey wárzyć/ áż dobrze vwre: pieprzu trochę przydáć y vżywáć. Tákowa potráwá nie tylko ćiáło tuczy/ ále też do skutku małżeńſkiego małżonki pobudza/ Tab.

Pokárm ćiału nie zły dáie.

Krwią chárkáiącym/

Ropą pluiącym/

Krwią mokrzącym/ iákimkolwiek sposobem korzeń vżywány/ ieſt lekárſtwem. Alexánder Trálian.

Krwie pluiącym. Ropę. Krwie mokrzeniu.

Swinie od niego prędko tyią/ á mięso z nich bárzo smáczne y przyiemne bywa. Tab.

Swinie tuczy.

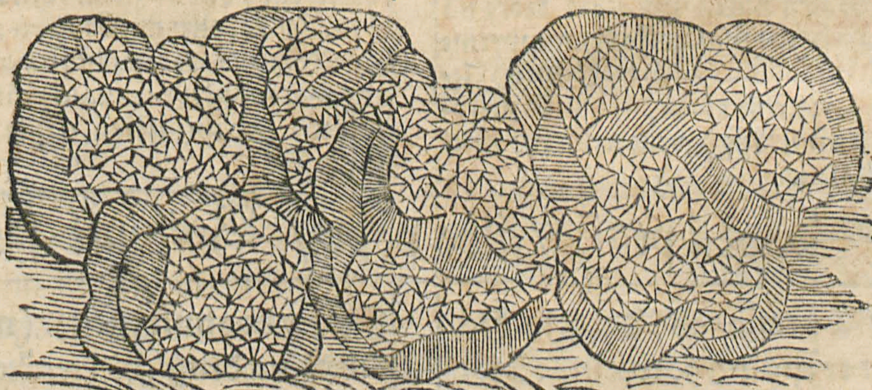
Rozſądek.

ROżne te káſztánki od wyższey opisánych/ ktore także z kſztałtu orzechá naſzło sobie imię/ iáko świni orzech ábo káſztan/ od świni/ ktore swym vżywánim osobliwie tuczy

Jelenie Jayká/ álbo Gębká Jelenia/ Rozdźiał 137

Tubera, Boleta cerui.

Hirſzbruntz/ Hirtzbrunſz.

JEleniagębká/ ábo Jayká Jelenie/ ſą Bedłki w źiemi sie rodzące/ ktore Dioſzkorid korzonkámi okrągłemi miánuie/ bez liśćia y gła-

bia / y bez wßelákich odnożek: po wierzchu nie równe. Tych wiele rodzáiów/iednak dwá naprzedniey ße / iáko Plinius we wtórym rozdziale y w trzećim / w księgach 19. piße: Jedne piasczyste / niemálo w sobie piasku máiąc. á te są zębóm ßkodliwe. Drugie chędogie y czyste bez piasku. Też barwą są miedzy sobą różne: iedne są żołtáwe, iáko Dioßkorid piße: drugie zwierzchu czarne / ábo ćiemno ßare / á we wnątrz białe / do vżywánia stołowego iákokolwiek przygodne: inne sie do iedzenia nie godzą.

Mieysce.

Rosną rady ná mieyscach wypragłych / suchych / piasczystych / w krzewinach y w dąbrowach / po grzmieniu y deszczu.

Przyrodzenie

Znáczney á pewney iákowośći żadney w sobie nie máią / iáko Gálen w wtórych księgach o pokarmach y skutkach ich piße. Wßakoż więcey ziemney w sobie istnośći máią / niżli wodney. Smaku żadnego: chłodzą iednak y odwilżáią w wtórym stopniu.

Moc y Skutki.

Melánkoliczna wilgotność czyni.

Wilgotność Melánkoliczną grubą swym vżywániem czynią. wßákoż nie nagorßa / iáko Gálen piße: zwłasczá ktore ná mieyscách suchych/ piasczystych / nie zbytnie wilgotnych wykopuią (Alcholahamen) Jednak grubßy pokarm ćiáłu dáią/ niżli grzybki ábo bedłki: á rzedßy y wilgotnieyßy/ niżli Bánie. Galen.

Krew wodnistą czyni/ Mesaha.
Zasłonę z oczu sok ich śćiera/ Mesaha.

Krew rzadką. Oczom.

Máią bydź vżywáne ná wećiech / to iest/ po obiedzie álbo po wieczerzy/ miedzy owocámi álbo cukry. Tákże Platina, de honesta voluptate ták przyprawowáć ich vczy: Wypłokawßy ie co naćiepley w winie/ vpiec w żarzystym popiele/ potym solą á pieprzem potrząść / y ćiepło ich vżywáć / nie naprzod/ ále po vżywániu mięsá.

Ná wećiech máią bydź vżywáne. Przypráwá do vżywánia.

Szkodzi.

Częste y zbyteczne ich vżywánie przywodzi álbo do nagłey śmierći / álbo do páráliżem náruszenia/ Awicen.
Do strawienia żołądkowi trudne/
Ciężkość w żołądku czynią/ Awicen.

Rozsądek.

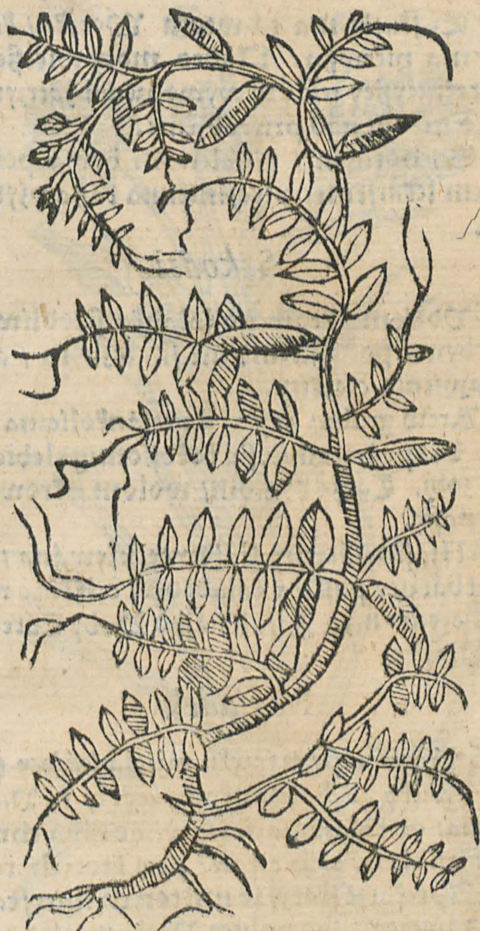
Jelenie Jayká nie są korzenie/iáko ie Dioßkorid opisuiąc mieni. Abowiem żyłek w sobie nie máią / áni do flancowánia y sádzenia sposobnośći / dla rozmnożenia/ nie máią / áni żadną częśćią ziemi bywáią przypoione: przeto rádniey są guzy álbo nádętośc y rozdęćie ziemne. Jákoż o ich wsczęćiu nie możemy ináczey rozumieć / iedno że z záwinienia y zstoczenia ziemie pára / álbo duchámi z niey pochodzącemi rozdęta / pochodzą. Czego dowodem bydź może hystoria z Pliniußá w księgách 19. w Rozdziale 2. o Láercyusie Licyniusie. Ten w Hißpániey sędzią będąc / przytráfiło mu sie mieć ná stole potráwę z Jelenich iáiek: ktorey gdy iął vżywáć/ták bárzo záwádził przednimi zębámi w srebrny pieniądz / że mu sie náruszyły. Zkąd sie znáczy / że sie musiał z ziemią wespoł stoczyć y záwinąć / ktory ták w nim tkwiał. Bo rzecz niepodobna / żeby był weń włożony on pieniądz. Nie bez przyczyny od nászych Jelenia gębka / álbo Jelenimi iaykámi są názwáne. Abowiem iáko gębká bez wßelákiego przypoienia y korzenia rośćie/ ták y one w ziemi rosną. Jáycá tákże ptáße/ kokoße/ gęsie / kácze / &c. iáko żadnego korzenia/ ktorymby sie do czegokolwiek przypoić mogły/ nie máią: ták y te. Od tego tedy podobieństwá náßły sobie v nas nazwisko.

Wyká ptáßa/ álbo polna/ Rozdział 138.

Wyká ptáßa/ ábo Záiecza/ ktora też polną zowiemy: Ziołko iest nie wielkie/ trochę od soczowice wyßße/ iedno liśćia ćieńßego y drobnieyßego (wßákże iáko kedy) ná długich / ćienkich y subtelnych látorostkach/ po kilká par przećiw sobie położone. A ná wierz-

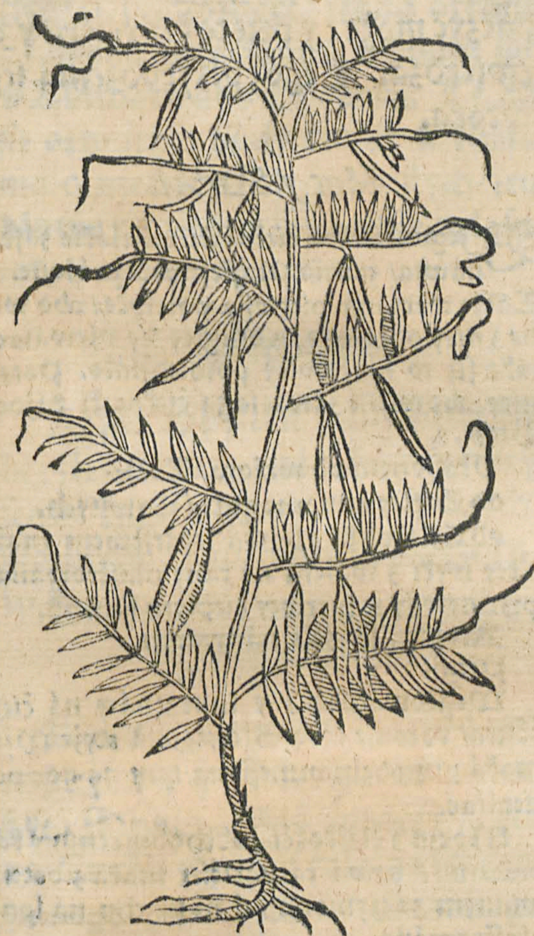
Aractis, Vicia sylueſtris, Aphaca.

Wogelwicken.

Cracca Vicia.

Wyczká/ Wicken.

chu káżdey witeczki dwie obdłużne pochodzą. Kwitnie kwiátem wyczynym / ábo ſoczowicżnym / z których rychło okwitłych ſtrączki bywáią / naprzód żielone / á gdy dozrzeią / czarné : więtſzé niżli ſtrączki ſoczewice. W tych trzy ábo cztéry żiarnká czarné / okrągło płáſkie / mnieyſzé y czernieyſzé niżli ſoczewicá. Nie ſmáczné.

2. Jeſt druga Wyká polna / którą Grekowie Vikion, Łáćinnicy Vicia, My Wyczką zowiemy. Tá tęſcze mnieyſze ma liſteczki od pierwſzey z zaoſtrzonémi końuſzkámi / tákże parámi ná długich látoroſlkách / iedné po drugich pochodzącé/ áż ku wierzchu / gdźie witeczká tylko iedná z káżdego prątku ábo gáłązki pochodźi. Tey wyczki liſtki rády ſie ſtuláią / iedné z drugimi w parách / nie długo rozłożoné / iáko v pierwſzey / bedące. Kwiátu rumiáno bladégo, ſtrącze dobrze dłużſzé od pierwſzey / oble. Naśienia czarnego / pełnégo / wielkośći grochu wilczégo. Prącia ná dwá łokćia wzdłuż / witeczkámi ſwemi rádo ſie wiąże do ździbłá w zbożu / mocno ſie trzymáiac.

Mieyſce.

Záiecza ábo ptáſza Wyká / rádá miedzy zbożem ſámá przez śie rośćie. Bywa niegdźie ſláncowána y śiana / dla zobi gołebiom / y inému ptáſtwu. Tákże y wtóra ſámá ſie przez śie puſcza miedzy zbożem / y z nim ſie wiąże. Bywa dla páſze koniom y bydłu inemu od dobrych goſpodarzy śiana.

Przyrodzenie.

Naśienie Ptáſzéy wyki śrzednie zágrzewa/ wyſuſza we wtórym ſtopniu. Co ſie z gorzkiego iey ſmáku baczyć może: y przetoż wyćiera y zatwierdza. Tegoż przyrodzenia ieſt wtóra.

Moc y Skutki.

Ciekaczkom wſzelákim.

Biegunki álbo ćiekaczki wſzelákie záſtánawia/ ziárno Ptáſzey wyki prążone. Tákże wárzona pierwſza polewke/ abo wode z niey odlawſzy/ z drugiey iey vżywáiac/ iáko ſie w ſoczowicy powiedziáło. Potężniey abowiem záwśćiaga ćiekaczki káżde. Dios.

Vkąſzonym od wężow. od czwornogich beſtiy. od człowieká.

Vkąſzonym od wężow. Tákże od Beſtiy czwornogich iadowitych. od Człowieká/ bywa lekárſtwem mąká z tey wyki z winem ná rány plaſtrowána/ przemywſzy ie pierwey ćiepłym winem.

Kroſtom Piegom. Wegrowátośći.

Kroſty y ſadzele ná twarzy/ Piegi/ Wegrowátośći/ y inne zmázy ná ćiele śćiera/ rownie iáko Słonecznik/ teyże Wyki mąká z miodem vmieſzána/ tym ná noc pocieráiąc.

Moczu.

Moczu z ćieżkośćia odchodzącemu y kápiącemu/ bywa rátunkiem mąká z octem winnym záczyniona/ á zwierzchu ná łono plaſtrowána.

Rzygániu.

Rzygánie kwáśne záwśćiaga/ ziárno álbo trzy tey wyki przełknawſzy/ może ie zgryzſzy przełknąć.

Bydłu.

Bydłu dla potráwy śiana/ ná źime/ ma bydź w ten czás z polá zbieráná/ gdy dożrzewa/ y iáko śiáno ſuſzona/ dla pleśni y zágnićia/ nie czekáiąc żeby przeźrzałá/ boby ſie ziárno wykruſzeło.

Wtorey Wyczki moc y ſkutki.

TEż ſkutki ma tá wtora Wyczká/ ktore ma pierwſza. Nádto mocy więtſzey y potężnieyſzey ieſt/ w wywodzeniu zatrzymáłego moczu nád przyrodzenie.

Suchotnym/ oſobliwym bywa pokármem lekárſkim/ z ięczmienną káſzą vżywána.

Szkodzi.

Zołądka.

Codziom zdrowego żołądká ſzkodliwym bywa pokármem/ nie ſmácznym/ á do ſtrawienia ćieżkim.

Krwi.

Krew gruba/ geſta/ á melánkoliczna czyni. Napożytecznieyſza kokoſzom/ gołębiom/ do zobi. Tákże koniom/ wołom/ krowam do paſzy.

Puſzy.

Miáſto iárzyny ſtołowey vżywána/ żywot bárziey puſzy/ y żołądkowi ćieżkość więtſza czyni/ niżli Fáſoli/ álbo Boby Tureckie y Włoſkie.

Rozſądek.

Wyká w náſzym iezyku wziela imie y názwiſko od Láćinnikow/ ktorzy ia Vicia zowia/ od wiazánia/ że ſie wiiac rádá chwyta y wiąże do tych rzeczy/ przy ktorych rośćie. Aptekárze ſtarzy w niektorych mieyſcách tey Záieczey/ álbo polney Wyki miáſto wilczego grochu/ ktory Láćinnicy Orobum zowia/ vżywáli/ ále źle y nieprzyſtoynie: gdyż to inny/ oná inna. Tákże y ſkutkow innych y rożnych.

Kozia brodká/ Wlćnik/ Rozdział 139.

1.

DRoiákie to źiele náyduiemy: Pierwſze liśćia ſzerſzego niżli liśćie ſzafránu y dłużſzy. Prętu dwułokietnégo/ kolankowátego: wierzchu którégo pączki mierney wielkośći. Ten gdy ſie otworzy/ w kwiát śie żołty rozwiia/ z wielu złożony liſtków/ ktorych wierzchy ſą ſzerokie á wyſtrzyżone. Té śie przez cáły dźień ku ſłońcu obrácáią/ ſpólecznie z nim obrot odpráwuiąc: ná noc śie po záſzćiu ſłońcá ſtuláią/ y w kupę záwieráią. Dniá tákże chmurnégo/ nigdy ſie nie otwiéráią/ áni roſkwituią. Zás w dźień iáſny y ſłoneczny/ ku ſłońcu śie obroćiwſzy otwiera/ w pączek gdy śie ſtuli y záwrze zwierzchu/ iáko brodká iáka ſzedźiwa wiśi/ zwłaſzczá gdy vwiednie/ á potym śie w mſzyſty perz obráca/ iáko kwiát świniego mleczá/ który gdy wiátr rozniéśie/ głowká śie pokaże gołá/ iáko v Mniſzká. Naśienia podłużnégo: korzenia długiego/ miękkiego/ ſłodkiego. A we wſzyſtkim tym źielu ſok ieſt mleczyſty.

Wtóre/

Barbula hirci, Tragopogon, coma.

Bockobart/ Joſephsblum/ Ganchbart.

2. Turká właſna. Barba capræ. Purpurbran. Gánchsbart.

Wtóre liśćia pierwßemu podobnégo/ iedno geſtßego/ trochę ßerßego y mocnieyßego. Pretá kolankowátégo/ od ktorych liśćie pochodźi/ á przy nich odnóżki. Kwiátu błękitnégo/ ále mnieyßégo od pierwßégo/ y nie ták pełnégo/ ani ták ßerokiégo. Pod témi rozwiia ſie paczek ná kßtałt gwiazdki. Korzeń ma od pierwßégo wierßy y mocnieyßy ábo twárdßy: y nie ták ſłodki iáko v wierßégo/ ále cierpki y gorzkawy/ á mleká wßyſtko ziele tá zpełné. A z náßych zowią go właſna Turka.

3. Barbula hirci minima albo flore. Klein morgien ſtern.

Trzećie/ Liśćia od pierwßych mnieyßégo y węzßego/ liśćiu gwoździkom białym polnym podobné. korzeń iáko v drugich/ v wierzchu geſto ſczećiáſté puſzczáiąc. Pretá ćienkiégo/ oblego/ ná którym paczki tákże/ ále nie ták iáko v pierwßych podługowáté/ iedno okrągłé/ á łuſkámi obſádzoné/ właśnie iáko v Bláwatu ábo Chabrku. Té gdy ſie otworzą/ biały kwiát wydáią/ máło nie kßtałtem pierwßych/ ieno dłużße y węzßé y ſpiczáſtßé/ właſnie iáko v wolowégo oká.

Mieyſce.

Rosną wßyſtkié ſamy przez śię/ bez flancowánia ná łąkách/ y mieyſcach kamieniſtych/ wilgotnych y płonnych. Kwitną w Czerwcu y w Lipcu.

Przyrodzenie

Korzeń pierwßéy Koźieybrody rozgrzewa y odwilża w pierwßym ſtopniu. Záś wtóréy/ którą Turką zowią/ mlecz z korzenia ſamego zátwierdza/ záwśćiąga/ á zlekká wyćiera/ ále do iedzenia nie ieſt ták przyſtoyny/ iáko pierwßey.

Mocy ſkutki.

Do ſáłaty y potráwy.

Pierwßey/ poki nie wyrośćie w głąb/ Włośy/ Hiſzpani/ Fránczuzowie/ gdźie ledá chwaſtu vżywáią zá potráwę/ ſurowey do ſáłaty/ iáko y wárzoney/ biorą.

Moczu gorące.

Przećiw gorącemu moczu/ ieść to źiele/ y z wárzonego iuchę pić/ dobrze.

Nerkom

Korzen w wodźie álbo w śmiotánie wárzony/ álbo ſurowy/ álbo w prochu ſwoią polewką pożywány/ nerkowy kámień łámie y wywodźi

Wyſchłym.

Wyſchłym álbo ſuchotnym/

Káßlącym/

Kre lecży.

Kre w bokách máiącym/ korzeń pierwßego wliśniká w polewce mieſney wárzony/ przydawßy do tego długiego pieprzu/ y ták pożywány Pániam y mámkom dźiatki pierśiámi karmiącym/ doſtátkiem mleká dáie.

Zołądku wątrobie

Zołądkowi kolerycznemu/

Wątroby niedoſtátkom bywa vżyteczna potráwa.

Pierśiō. Dychawicy.

Pierśiom chorym.

Dychawicznym/

Pleurze. Pleuretycznym y kłociē w bokách ćierpiącym/ pomienionym sposobem/ korzenie pierwszego Wlisniku vżywáne/ bywą osobliwym lekárstwem.

Sok.

Succus. Z ziela y z korzenia tego ziela bywa sok/ tym sposobem/ iáko sie w Piołynu opisáło/ czyniony. Ten

Pleurze. Nerkom Pecherzowi. w pleurách y w bocznym kłociu/
w Nerkách ránom/ y
w Pecherzu dolegliwośćiom służy/ piiąc y z wierzchu chusty w nim maczáiąc y przykłádáiąc. Ale sok mleczny iego/ iescze do tego lepszy.

Ránom. Ránom w kiszkách. Rány świeże ná mieyscách mieśistych/
Rány w kiszkách/ tenże sok przez śiedm dni porządnie piiąc/ przydáiąc po quincie/ álbo po pul tłuczoney Przestki do tego.

Wodká.

Stillaticia. Wodká z kwitnącego palona/ toż wszystko czyni/ co y sok/ ták trunkiem vżywána/ iáko zwierzchu nią námaczáiąc.

Rozsądek.

Słonecznym Mleczem bywa też to ziele od nas miánowáne/ że kwiát iego zá biegiem słonecznym vstáwicznie sie obráca. Mleczem/ że we wszystkich cześciách swych ma dostátek soku mlecznego. Kozia brodká/ dla tego/ że gdy zwiedniéie kwiát/ y záwrze sie iákoby w pápie: w wierzchu wydáie z śiebie/ iáko iáką śiedziwą brodkę.

Skurzonirá/ álbo Wężymord/ Rozdział 140.

Scorzonera, Scurzonera, Viperina & Viperaria.

Skorzonera/ Schlangenmord.

Skurzonera/ drudzy/ Kurzawira/ ábo Wężowym mordem/ zowią/ á własniey. Kilká rodzáiów ma/ máło od śiebie ksztáltem różne/ skutkámi nic. Pierwsza Hiszpánska/ liśćiem do Wlisnika podobna: dla czegośmy ią też tu po nim záraz położyli/ chociaż żadney wzmiánki Dioszkorid áni Gálen o niey nie vczynili. Tá liśćia białáwego/ ábo z bládá zielonego/ długiego/ miązszego y końcżystego. Klącza oblego ná stopę/ ábo ná dobre pułłokćia wzwysz. Kwiátu Wlisnikowému podobnégo/ práwie żołtego/ syrego ábo pełnego. To gdy sie przestárzeie w pierze welniste sie obráca/ miedzy ktorym záchowuie śie naśienie obdłużne białáwe. Korzeń długi/ głádki/ bez wiela odnożek. Zwierzchu czarny, wewnątrz biały. Smáku słodkiego y przyiemnego.

Drugi rodzay Wężowego mordu Węgierski: Korzeń pierwszému bárzo podobny/ pełny soku mlecznégo. Klącza zlekká stryfiástego na pul łokćia długiego/ álbo na stopę. Liśćia mnieyszego/ spicząstego/ Bábczánemu podobnego, ziebrowátego/ ábo żyłkowátego, twárdego/ y miąższego. Kwiátu żołtego/ Wlosnikowému podobnégo/ ieno troche mnieyszy. Naśienie tákież iáko y w pierwszym.

Trzeći

Trzeci Mord wężowy / korzenia okrągłego y oblego. Liścia dobrze od pierwszych wzgórę: ná wierzchu korzenia szczecinki gęsto wypuszczáiąc: innémi okolicznośćiámi drugim podobny. Náyduie śię tego źiela rodzáiu / w Węgrzech y w Hiszpániey wiecey / ále też ściągáią śię do tych.

Mieysce.

W leśiech przy błotách y wilgotnych mieyscach / w Hiszpániey / w Węgrzech / w Niemczech / y v nas w Polszcze rośćie. W Litwie koło Wilna ná págorkach y mieyscach mokrych / Wężowego mordu / ták małego iák wielkiego śię znayduie / iákoż go tam śiła zbierał Jerzy Grembs / Krolowy Jey M. Medyk zacny.

Przyrodzenie, Moc y skutki

Sok z źiela y z korzenia iego piiac / wielkim iest y doświádczonym lekárstwem / vkąszonym od węża / y od inych iádowitych bestiy. Matth. *(Vkąszonym od bestiy.)*

Jest też przećiwko wszelákim chorobom záráźliwym / wielkim rátunkiem. Tenże. *(Przymiotom.)*

Korzeń / ták suchy / iáko świeży: Tákże w cukrze przyprawiony / káżdego dniá ná czczo vżywány / záchowuie od morowego powietrza. D. Grembs. *(Przećiw morowemu powietrzu.)*

Od wszelákich iádow y trućizn / tákże potężnie śię im sprzećiwiáiąc. *(Jádom y trućiznom.)*

Tenże korzeń / álbo sok z niego / wielkim bywa padáiącey niemocy lekárstwem / trunkiem vżywány. *(Rádunku.)*

Kordyácznym / y *(Kordiáce.)*

Tesknośći serdeczną ćierpiącym / ták korzeń / iáko sok iego vżywány / wesele czyni. Fernel. *(Tesknośći.)*

Głowy zawrot leczy / *(Zawrot)*
Mdlość serdeczną odpądza / *(Mdłość)*
Drżenie sercá odpądza / *(Drżeniu sercá.)*
Smętne y melánkoliczne vwesela korzeń sam gryziony. Albo sok z winem trunkiem vżywány. *(Smętnym.)*

Korzeń przez noc w winie moczony / á ráno bránie / wyćisnąwszy mocno / białegłowy od zátkánia żył koło máćice wybawia. Merkat Hiszpan / D. Grembs. *(Zátkániu.)*

Z oczu páwłokę y zásłonę sok iego w oczy puszczáiąc / spędza. *(Páwłoce ná oczu.)*

Náostátek. To źiołko ilego iest z liśćiem / z kłączem / z korzeniem y z naśieniem / iest wielkim do wielu ćiężkich á rozmáitych chorob lekárstwem.

Goraczce czwártaczce / korzeń wárzony piiac / służy. Merkat. *(Czwártaczce.)*

Extrakt abo wyćiągniona istność. *(Extractum.)*

Z Soku bywa Jstność wyćiągniona tym sposobem / iáko śię ná wielu mieyscách powiedziało / ktora wszytkim pomienionym chorobom známienitym bywa rátunkiem.

Serce smętne vwesela / *(Smętnym)*
Mdłość serdeczną odgánia / *(mdłośći)*
Padáiącey niemocy rátunkiem / *(Rádunku.)*
Suchotom bárzo służy. *(Suchotom)*

Wodká. *(Stillatitia.)*

Ze wszytkiego źiela ma bydź wypalona / tego czásu / gdy nalepiey kwitnie. Tá wszytkim dolegliwośćiom pomienionym służy.

Cáłe źiele z korzeniem y kwiećiem w Czerwcu kśiężycu vpalić / będźie wodká ná wszelákie záráźliwe gorączki / z petećiámi y morowe. Doktor Grembs.

W cukrze konfekt. *(Conditum.)*

Korzenie wężowego mordu w cukrze bywa przypráwowáne / ná też choroby.

Ná przećiwko morowemu powietrzu / ná czczo bywa iadáne. D. Grembs.

Medeka trawá / álbo Kozorożec polny / Rozdźiał 141.

Medica, Gramen Burgundicum, Fœnum Burgundicum, Trifolium Burgundicum.

Burgundysch grasz.

To źiele gdy śię z źiemie puszcza liśćie y kłącze koniczynie ma podobne / ále zá czásem kurczą śię. Przetiednak zachowuie zawsze. Kwitnie podczás błękitnym / podczas brunatnym / podczas żołtym kwiátem: zaczym naśienie w krzywych strączkach iáko w iákich rożkach záwinionych / wielkośći soczowicego źiarná.

Mieysce.

Jlem mogł źioł w Polszcze baczyć / tego niemogłem nikedy vpátrzyć / okrom w Háldelburgu Fálcgráfowym

wym ogrodźie / we Fránciey / y w Hiszpániey vmyślnie go ſlancuią y śieią / bydłu dla paszę. Ktore raz w źiemie wrzucone / iáko Plinius pisze / do 30. lat nie wyginie. w Persiey y w Mediey ſáma przez śie rośćie nie ſláncowána.

Przyrodzenie.

Ieſt przyrodzenia chłodzącego przeto w przymiotách ogniſtych naśienia tego źiela może vżywáć.

Moc y Skutki.

Przyſmákiem. — Naśienie ile ſuszone / bywa śmáku przyiemnego. Przeto z ſolą do przyſmáku bywa vżywáne. Bywa też do ćiáſtá / iáko polny Anez / álbo Czárnucha kłádźione.

Od Niedźwiadká vſięzonym. — Od Niedźwiadká obráżonym / toż naśienie roſtárszy / przykłádáne / iáko y Koniclipka bywa lekárſtwem. Tákże

Od węzow y gádźiny vśiekłionym. — Od węzá y inych beſtiy iádowitych vkąszonym / plaſtrowáne ieſt lekárſtwem. Trawá też ſámá świeża plaſtrowána / toż czyni.

Przymiotom ogniſtym. — Przymioty ogniſte wyćiąga / o czym śie troche wyższey przypomniáło / naśienie w ćiepley wodźie roztárszy przykłádáiąc.

Miáſto iárzyn. — Sámego źiela świeżego vżywáią niegdźie / miáſto iárzyny wárząc ie záświeżą / gdźie inych iárzyn máią ſkąpo / bo ieſt iáko Koniczyná ſłodka.

Bydłu pászá tuczna. — Bydłu też ták świeża iáko y ſucha / bywa osobliwa pászá / bo ie bárzo tuczy. Theof. lib. 3. cap. 8.

Rozſądek.

Medyka trawá / álbo Medyká / rzeczona ieſt / od kráiny Medckiey: bo Medowie walcząc z Perſkim krolem Dáriuszem / ználeźli ią w ſwey źiemi / przyſtoyna koniom y bydłu inemu pászá / ieli ią rozmnażáć. Zkąd potym do innych kráin rozniesiona. Tá ieſt troiáka / kwiátu brunatnego / álbo Fiołkowego / żołtego / y modrego. ludźiom nászym rzadká bárzo známome. Wszyſtkie trzy Koniczyny liśćki máią / iáko Fengrekowy álbo Kozorożcowy / á nie tylko naśieniem ſą podobne: y przeto też Kozorożcem polnym iedná z nich názwána. Druga ma głoweczki koſmáte / iáko Ieżowinki. Trzećia ſtrączkow ná kſztalt pul kśieżycá promienistych.

Gwozdźiki ogrodne y polne / Rozdźiał 142.

Gariophyllus, Flos Gariophyllorum, Betonica, & Vetonica coronaria, Herbatunica, & tunicæ.

Nagleinblume / Graßblume.

Gwozdźikow choćia żaden z ſtárożytnych Ziołopiſow / áni Dioſkorid / áni Gálen áni inni / wzmiánki żadney nie vczynili: my iednák niechćieliſmy ich miedzy opiſániem ogrodnych rzeczy opuśćić. Te dwoiákie ſą / ogrodne y polne ábo polne. Záś ogrodne / iedne wielkie y pełne / drugie niepełne. Te oboie záś ſą rozmáitey bárwy / iedne czerwono ſzárlatne / drugie iáſno rumiane: inne białe / ćieliſte / pſtre: to ieſt / białe z czerwonym nákrápiáne. Polne tákże ſą rozmáitey bárwy / czerwone / białe / nákrápiáne. Owa wszytkich wobec / około 18. rodzáiow znayduiemy. Klącza ábo pretoro

Ogrodne gwozdźiki.

tów ćienkich/oblich/ geſto kolanko-wátych/ źielonych/lokietnych: z iednego korzenia kilká ſie ich puſczáiąc. Liśćia wąſkiego/ długiego/ záoſtrzonego/ iáko v Wliśniku: wſzák że trochę krótſze/ ále dwá y trzykroć mieſzeyſze/ á krzywoſzáblate/ równo po parze od kolankow pochodząc. Ku wierzchu tego prąćia gáląſki/ ábo odnóżki pochodzą: w wierzchu tych kwiát z obdłużnych á oblich pączków: ná wierzchu liſteczki ząbkowáne. Ten ślicżny y przyiemny zapách gwoździków kramnych ma/ z pięći podczás z ſześći liſteczków złożenie máiąc/ ile ogrodne proſte nie pełne. Pełne záś z kilkunaśći/ podczás ze dwudzieſtu liſtków y więcey. Korzenia długiego/ białego/ proſtego/ w źiemi rozpierzchłego/ iáko ina trawá.

Polne gwoździki.

Gwoździki polne też ſą rozmáitey bárwy: iedne kwiátu czerwonego/ iáko ogrodne/ o pięći liſtkach/ po kráiach ząbkowáne y wykrawáne. drugie bládo rumiáne/ ogrodnym we wſzem podobne/ iedno drobnieyſze/ obá bez zapáchu. Máią wſzytkie/ ták ogrodne iáko polne/ we śrzod ku ſerduſzká/ iáko dwie żądłá białe/ iedno nie wſzytkie. Bo które máią bydź cżze/ te naśienia nie miewáią: á które naśienne/ te miewáią ſerduſzká. Naśienie ich czarne/ drobne w łupince obdłużney: cżcze tego wſzytkiego nie máią.

Kędzierzáwe.

Miedzy Gwoździkami ogrodnemi, nayduiemy gwoździk mſzyſty/ ábo kędzierzawy y drobno poſtrzyżony/ zupełny/ biały poſpolićie. Z tych iedne bywáią bez zapáchu/ drugie z zapáchem gwoździkowym/ inne z zapáchem przyprawnym. Máią też miedzy nimi ſwe nazwiſká/ zwłaſczá w iezyku łáćinſkim y w Niemieckim/ iáko Gwoździk pánienſki/ gwoździk modry/ gwoździk kartuſki/ gwoździk brunatny mſzyſty/ gwoździk górny/ gwoździk leśny, ꝛc. Te wſzyſtkie/ ták ogrodne/ iáko polne w Lipcu poczynáią kwitnąć/ á kwitną przez wſzytko láto/ y podczás przez Jeśień, áże ku Zimie.

Mieyſce.

Ogrodne w ogrodźiech bywáią ſzczepowáne y śiane. Tákże w naczyniach ná okná. Polne ſamy przez śie ledá kedy ná polách/ zwłaſczá ná płoninách/ ná gruntach iáłowych y wyſchłych/ ná mieyſcach kámieniſtych/ ná łąkach wypráglych/ nád wąwozmi/ ná miedzach.

Przyrodzenie.

Wdźięczna wonność/ y gorzki ſmak tego kwiátu/ przywodźi nas do znaiomośći przyrodzenia ſwego/ że ieſt rozgrzewáiący y wyſuſzáiący w wtórym ſtopniu. polny nie ták.

Moc y Skutki.

Mozgu.

GŁowie álbo mozgu/ kwiát Gwoździekowy/ zwłaſzczá ogrodny co nanmieyſzy/ bywa zapáchem ſwym bárzo vżyteczny: Tákże y ſercu. Abowiem to oboie oſobliwie y prędko pośila/ oczerſtwia/ y vweſela.

Sercu.

Mdłość ſerdeczna odpądza/
Sercá trześienie vſpokaia y vweſela.
Zawrotu głowy/
Szláku/ álbo powietrzem náruſzeniu/ y
páráliżu. Tez y tym vżyteczne bywáią/ ktorzy ſą do
Apoplexiey ſkłonni/ wárząc.
Pokurczonym y pokrzywionym.

Mdłość. Drżeniu sercá. Zawrotu. Páráliżu. Apoplexiey. Pokurczonym.

Te z kwiatkámi y z liśćiem Bukwice/ ſzálwiiey/ álbo z Rozmárynem/ álbo z Roſánkámi Arábſkimi/ álbo z Máieranem/ álbo z kwiatkámi Piwoniowemi/ y tego trunkiem ná czczo przez kilká czáſow vżywáć. Może y prochem tychże Gwoździkow z winem ćiepłym/ álbo z ktorakolwiek wodka ziół pomienionych vżywac: Náprzykład:

mdłośći. Przećiwko mdłośći ſerdeczney. Tákże
Drżeniu ſercá. Drżeniu ſercá / wziąć vtártych quinte / z trunkiem białego winá przedniego/zwłaſzcżá gdźieby gorączki przytym nie było. A gdźieby byłá / tedy z wodką Rożána / álbo Miodunkowa/ álbo Pczelnikowa / álbo z wołowego ięzyká / álbo z ſokiem Cytrynowego iábłká/ álbo z wodką Borákowa.

Ináczey. Tákże wziąć dobra garść álbo pultory kwiećia Gwoźdźikowego/ kwiećia Bukwicowego/ Rożey czerwoney/ Rozmárinu/ Máierany/ kwiátu Pczelnikowego / álbo Miodunkowego: kwiatkow Arábſkich kocánkow po ſczypćie / Anyżu / Kopru Włoſkiego náſienia po quinćie / krámnych Gwoźdźikow cáłych / Cynámonu po czwierći lotá. To wſzytko w táwćie cyndáłowey záwiązáć/ ábo worek temi rzeczámi nápełnić/ y w puł gárcá dobrego winá námoczyć / y miáſto poſpolitego trunku vżywáć. Winá kto mieć nie może / tedy w piwo. Może y w pułáchtelek młodego piwá wedwoynáſob abo wetroynáſob tego włożyć / y dáć mu przez dwie niedźieli ſtáć / y do trunku powſzechnego vżywáć. Tákowy trunek nietylko mozg y głowe ſtábą/ mdłą y chorą pośila / y iey dolegliwośći wſzytkie z zimna pochodzące oddala/ ále też ciáłá wſzytkiego oſtábiáłość/ ſerdeczną mdłość/ y inne wnętrzne członki pośila y ocżerſtwia. Tákże też

Zołądkowi. zołądkowi oſtábiáłemu/
Máćicy. Máćicy zámulenie/ przez długi czás tákowego winá vżywáiąc / bywa oſobliwym rátunkiem. Może do pomienionych źioł przydáć/ źiela Tátárſkiego / Gálgánu y ſzpikonárdi.

Kádunku. Pádáiącey niemocy tymże ſpoſobem pełnych Gwoźdźikow kwiećie miáłko vtárte/ á z winem/albo z táka inna przynależąca wodką/ w ten czás gdy przypádnie/ pite.

Sercu. Trześieniu álbo drżeniu ćiáłá / álbo ktorego inego członká. Tákże
Spániu. Spániu głebokiemu nád przyrodzenie z Bukwicą w winie wárzone / álbo z ſucha Máieronowa / álbo z wodką ſzałwiowa / álbo z kwiátkámi rozmárinowemi wárzone/ y trunkiem vżywáne.

Ránom w głowie. W głowie rány ſpaia/ y bolesći w nich vkłáda kwiát gwoźdźikowy świeży vtłuczony/ álbo w donicy vwierciány / á w nie kłádźiony. Tymże ſpoſobem ná rány przykłádány.

Kośći wyćiaga. Kośći odćiete y pokruſzone z nich wyćiaga/ y wyćiagnawſzy záwiera. Dios.

Głowie. Bolenie ćieżkie głowy vſkrámia/ w wodce z tych Gwoźdźikow wypalony chuſteczki maczáiąc y ná ſkronie przykłádáiąc. Toż
Dym z korzenia tego źiela czyni/ w nos puſczáiąc.

Succus. Sok.

Ten ták z źiela iáko z kwiećia z gwoźdźikow poſpolitych świeżych bywa wypráſowány / y we flaſzy ſkláney ná ſłoncu wytrybowány / ktory gdy ſie podſtoi / zlać y przecedźić / y chowáć / á fus wyrzućić. Do ogniá go nie przyſtáwiáć / żeby z niego moc nie znikneła/ przez wárzenie. Ten

Przećiwko morowemu powietrzu. Gdźieby kto morowego powietrza záchwyćił/ dźieśięć álbo dwánaśćie łyżek dáć mu go trunkiem / y záraz potym żeby ſie w pośćieli co nalepiey y nadłużey poćił. Może go też z ſyropem z Pczelniku albo z Miedunki vczynionym vżywáć. abowiem iad od ſercá odtraca w tákowym przypadku.

Aqua ſtillatitia. Wodká.

Z Kwiećia ſámego wodká diſtylowána bydź może. Ktora ácz przez ogień wyćiągniona rychło może mywietrzeć/ y moc ſwoie wſzytke vtráćić: iednák przy bárzo wolnym węgliſtym ogniu/ z Balneum maris wyćiagniona/ nie może vtráćić mocy ſwey / zwłaſczá z źielem ſwym diſtylowána / pilnie zewſząd kolbe y recipient obwárowawſzy / żeby nie wywietrzáła ſubtelność iſtnośći iey. Tá

Mozgu. Mozg/
Sercu. Serce/ y
Wnetrznośćiam. Wnetrznośći wſzytkie pośila/ piiąc.
Wzroku. Wzrok mdły y ſtáby pośila/ oczy nia wymywáiąc. Táb.
mdłośći. Mdłość ſerdeczna odgania z ſokiem ſczawikowym / álbo z kwáſkowátym ſyropem Cytrinowym. Tabe.
Sercá drżeniu. Sercá drżeniu z ſyropem Borákowym/ álbo z ſyropem wołowego ięzyká vżywána/ bywa oſobliwym rátunkiem / álbo z cukrem borákowym. Tenże
ſmetnym. Smetne z melánkoliey wzſgley rozweſela. Tab.
Zołądkowi. zołądkowi/
Máćicy. Máćicy táż wodká ſłuży / o czym ſie ſzerzey niżey o ſyropie/ y o konfekćie tychże gwoźdźikow powie.

Flores Gariophilorũ. Kwiát ſam.

Kwiát Gwoźdźikow ogrodnych/ ſkrożem ieſt duchow y ćiał ludzkich/ vżywáiac go ſokiem/ wodka / iáko ſie iuż wyſzey powiedźiało / konfektem / ſyropem / ɿc. o czym ſie wnet niżey powie.

Lunátykom. Lunátykom/ álbo mieśiecznym / to ieſt / ktorzy ſpiac porwawſzy ſie chodzą po domu/ po podworzu/ y po dachach. Fuch. Dios.
Snom. Przećiwko ćieżkim ſnom y ſpániu ma wielkie zálecenie. Tenże.
Fiſtułó. Fiſtuły goi świeżo tárty / á w nie puſczány: także ſok z nich.
Głowie. Głowy bolenie vśmierza tá wodká/ w ktoreyby były wárzone / głowe ćiepło przemywáiąc. Albo z kliem vtłuczone / ſkronie y czoło tym námázuiac. Dios.
trućiznó. Trućizny wſzelakie lecza. Tákże

Vſczknionym

Obrážonym od bestiy iádowitych.

Vsczknionym od bestiy iádowitych / iest lekárstwem / proch z kwiećia Gwozdźikowego z białym winem pić dáiac.

Zimnicę.

Zimnice / ták czwártodniowe iáko inne odpadza.

Ránam skáncerowánym.

Wrzody y rány skáncerowáne goi / sokiem sámego źiela pierwey ie wymywszy / potym ie prochem z kwiećia vtártego zásypowáć.

Zebom.

Ná czczo vżywáne / bolenie zebow vkłádáia / iucha wárzonych ie płocząc / y długo ią ciepła w vśćiech trzymáiac.

Ciezkość głowy.

Táż wodá w vśćiech trzymána / w głowie ćiezkość vkłáda / tákże trunkiem vżywána.

Rodzeniu snádnemu.

Rodzenie snádne y predkie czyni / w białym winie wárzone / piiac : iedno żeby od goraczki byłá tá wolna / ktora iest ná zlezeniu.

Nerwom ránnym.

Nerwy y żyły piete ránne goi / plastruiac ie. Fuch.

Od piiánstwá broni.

Ná czczo vżywáne / od piiánstwá bronia. Tenże.

Stárćiu y przeczosom nog.

Piszą niektorzy / że wedrowne ludźie od stárćia y przeczosow wolne czyni / gdźieby ie z winem pili. Tenże.

Zbrzydzeniu.

Zbrzydzenie iedzenia oddala / z octem miodowym vżywáne. Tákże też womity záwśćiaga.

Żywot odmiekcza.

Z ćiepła woda rozćieráne / á trunkiem pite / tym ktorzy z chorob ćiezkich powstáia / żywot odmiekczáia y purguia. Fuchs.

Podágrze.

Podágrikom do vżywánia vżyteczne.

Wietrznośćiom.

Wietrznośći żywot puszace rozbiiáia.

Od psá wśćiekłego obrážonym.

Od psá wśćiekłego obrážonym / iad z rány wyćiagáia świeże tárte / á ná ráne ták długo plastrowáne / ážby sie ráná záwárłá y zágoiłá.

Glistom.

Surowo ná czczo vżywáne z octem czerw z żywotá wypadza.

Vinum.

Wino gwozdźikowe.

Z Gwozdźikowego kwiećia rumiánego z suszonego / w Wieśieni bywa wino czynione / Moszt dobry ná nie leiac : á gdy sie wytribuie y wykiśnie / do potrzeb chowáć.

Chorobom pomienionym.

Wszystkim pomienionym dolegliwośćiam służy.

Mozgu. Sercu.

Mozg /

Serce posiła / y wszystkim chorobom ich zimnym / bárzo vżytecznym bywa trunkiem.

Mdłośći y sikom słábym.

Mdleiacym á do śił zádawná y długa choroba przyść niemogacym / służy.

Zołądku. Máćicy.

Zołądkowi / y

Máćicy záziebionym / dobre.

Sercu.

Serce powietrzem morowym zárážone / osobliwie posiláiac rátuie. Toż też zupełne / z Muszkatowym kwiátem á z száfránem w winie moczyć y ná czczo pić / dobrze ćiepło.

Zápowietrzonym.

Ze wszystkiego źiela tego y z kwiećia / sok wyćiśniony á z winem pity / wielkim iest rátunkiem / tym ktorzy záchwyćili powietrza morowego.

Conserua.

Gwozdźiki w cukrze.

Bywa konfekt ták z polnych Gwozdźikow kwiećia rumiánego / iáko z ogrodnych / oderznawszy od nich to co iest białego / czyniony / biorac cukru / do iedney czesci Gwozdźikow / trzy álbo iáko drudzy dwie cześći / y w kámiennym możdźerzu wespoł tłuka / á ná iárkim słoncu w sklánym naczyniu smáža. Gdźieby sie też zimie tráfiło / ten konfekt z suchego kwiećia czynić : polać ie do tłuczenia ćiepła wodka z nich wypalona / álbo wodka Bukwicowa / y w kámiennym możdźerzu sáme pierwey / potym z cukrem / álbo też záraz z cukrem vtłuc / y ná słoncu smážyć. Ten

Goraczkom. Wzroku. Mozgu. Zołądkowi.

W goraczkách srogich serce posiła /

Wzrok mdły y ćiemny / bystry czyni /

Mozg y wszytke głowe /

Zołądek osłábiały strawnym czyni / znienagłá go zágrzewáiac.

Krztuszeniu.

Krztuszenie záwśćiaga y womity.

Biegunce.

Biegunke álbo ćiekaczke prosta zástánawia.

Goraczkom.

W goraczkách srogich y gwałtownych bywa osobliwa ochłoda y rátunkiem / wziawszy tego konfektu / Fiołkowego / Borakowego / wszystkich zárowno : syropu cytrinowego kwásnego / soku z kwásnych Granatowych iábłek / po rowney cześći / zmieszáć / y tego do vżywánia choremu czesto dawáć / by też w káżda czwierć godźiny. Abowiem zápalenie wnetrzne gáśi.

Sercu.

Serce mdłe posiła.

Brzemiennym.

Brzemiennym pániam vżyteczny / ázwłaszczá ná zlezeniu. Abowiem płod lekko prowádźi z żywotá ná świát.

Máćicy. Mieśieczney.

Máćice mdła posiła.

Czyszczenie mieśieczne pániam wzbudza / ázwłaszczá z konfektem Piwoniowych kwiatkow vżywány / álbo z wodka Bylicowa / álbo z Poleiowa / trunkiem dawány.

Bywa też czyniony ten konfekt z polnych Gwozdźikow rumiánych / nietylko przeciw pomienionym chorobom / ále też przeciwko iádom / y truciznom. Tákże

Vsczknieniu wszelákiemu.

Przećiwko wszelákiemu vsczknieniu od iádowitych zwierzat / po łoćie go vżywáiac czesto.

Duchy posila.

Duchy serdeczne posila.

Syrupus.

Gwozdźikowy Syrop.

Może też z tych Gwozdźikowych kwiatkow domowy syrop bydź czyniony / tym sposobem : Wziać kwiećia co naprzednieyszego gwozdźikowego / ile sie podoba / y w konew cynowa / álbo w polewány nowy gárniec włożywszy / nálać wody goracey ná-

nie/ ták wiele/ żeby zágraznely/ y wierzch pilnie naczynia obwárowáć/ żeby namniey wonnosć pára y moc nie wychodźilá/ y przez ośm godźin temu dáć ſtáć/ potym przecedźić/ y co namocniey ie wyżąć/ y precz wyżete odrzućić. Znowu inych świeżych w one pierwßa wodę odcedzoną y goraca náſypáć/ á dobrze y pilnie iáko pierwßą zátkáć/ y tákże długo mocżyć/ potym przecedźić y wyżąć/ to pięć y ßeść kroć powtarzáiąc/ według tego iáko chcemy ſyrop mieć mocny y potężny. Potym onę odcedzoną wodkę z głowiáſtym cukrem/ wźiąwßy go według vpodobánia/ wárzyć do zgęſczenia miodowego. Może też miáſto cukru/ miodu chędogiego wźiąć do tego/ y w polewánym gárncu/ álbo zbanku do potrzeby chowáć. Ten

Mdłośći Goraczkom.

Przećiwko mdłośći ſerdeczney/

W goraczkách ſrogich vżyteczny/ ktoremu ſerce bywa vtrapione bárzo. Też może być z ſerdecznemi wodkámi palony/ to ieſt/ Sczawikową/ Borákową/ káżdey po łyżek cztery biorąc: á ſyropu tego trzy łyżki/ y pić choremu dáć. A gdźieby goraczká przytym nie byłá/ tedy z wodką Kárduſową/ z Pczelnikową/ álbo z Miodunkową/ z Rozmárinową/ káżdey biorąc po trzy álbo cztery łyżki/ wodki Cynámonowey pul łyżki/ á ſyropu tego dwie. Ták ábowiem ſerce y mozg mdły oſobliwie pośili.

Oleum Gariophillorũ.

Oleiek gwoźdźików ogrodnych.

Bywa z kwiećia Gwoźdźikow ogrodnych Oleiek robiony/ tym ſpoſobem: Biorą tego kwiećia dobrą część/ według iáko chce go mieć kto wiele. Ná to oliwy ták wiele/ żeby zagraznelo dobrze/ y przez czás nie máły w naczyniu ſklánym ná ſłońcu mocżą. Potym te wymokłe wyiąwßy/ y mocno wyżąwßy/ drugiego świeżego nakłádą/ áż do trzećiego rázu toż czyniąc/ álbo czwartego. Ten

od pſá wśćiekłego y beſtiy iádowitych. Fiſtułá. Záußnicom. Stáwy.

Vkąßonym od pſá wśćiekłego/ y

Od węzow y beſtiy iádowitych/ bárzo ſłuży/ rány nim námázuiąc.

Fiſtuły záwiera y goi/

Záußnice/ álbo zołzy zá vßymá/ ktore zowiemy świnimi wrzodámi/ rozgania/ nim námázuiąc.

W ſtawách boleśći vśmierza.

Vnguentum.

Máść.

Czyniona bywa Máść z oleyku Gwoźdźikow pełnych rumiánych: z oleyku Fiołkow żołtych/ ktory Oleum Cheirorum zowią: oleyku Rumiánkowego po dwu łyżek káżdego wźiąwßy: Stárego ſmalcu gęśiego loth/ woſku ile do záczynienia máśći potrzebá. Tá ſłuży

Żołądku.

Żołądkowi boleiącemu/

Máćicy. Krzyżō.

Máćicznym boleśćiom/

Krzyżom boleiącym w grzbiećie/ zwłaſzczá białogłowſkim/ vczyniwßy naprzod ná parzánie z Rumnu/ z Slazu máłego y wyſokiego/ z Belice/ z białey Lebiodki/ z Kokornaku/ y záraz potym máśćią pomienioną námázowáć y náćieráć/ ná to wieprzową mácharzynę przywiązawßy/ áby śię w ßáty oná máść nie wśćiągáłá.

Acetum Gariophillorũ.

Ocet Gwoźdźikowy

Czynią ſobie niektorzy z Gwoźdźikow ocet/ ktory w rzadkiey Aptece ználeść/ tym ſpoſobem: do pul gárncá octu winnego oſtrego ſypią kwiećia gwoźdźikowego w ćieniu vſußonego funt Aptekárſki: y nakrywßy go pilnie żeby nie wietrzał/ ná ſłońce iárkie ſtawiáią/ przez niedźiel cztery. A gdźieby chćiał mieć potężnieyßy/ tedy po czterech niedźielách/ gdy ie ocet zmorzy że zblednieią/ wyrzucáią precz/ á znowu inne świeże w onże ocet ſypią/ y ták do potrzeb chowáią. Ten też wiele ma w ſobie oſobliwych ſkutkow.

Mdłośći ſerdeczney.

Serdeczną mdłość bárzo prędko odgánia/ pod noſem y nozdrzá nim námázuiąc: tákże pulſy v pięśći. Albo wźiąć część iednę tego octu/ wſypáć do niego trochę ßáfránu tártego/ Iáłowcowych iágod przetłuczonych trochę/ z grzanką chlebá rżánego/ y to ná pulſy przykłádáć/ chuſteczkę wetroie w tym maczáiąc: á gdy vſchnie/ znowu toż vczynić. Ták w wielkich mdłośćiach ſerce pośila/ przez pulſową żyłę/ ktora od pięśći do ſercá idźie.

Morowemu powietrzu.

Czáſu powietrza morowego ręce y twarz/ á oſobliwie pod noſem tym octem dobrze vmywáć y námázowáć/ tákże y pod pachámi.

Goraczkom.

W goraczkách gwáłtownych/ táka Epitema/ álbo maczánie ná ſerce może być vczynione z tego octu: wźiąć Rożáncy wodki z ośm łyżek/ wodki Borákowey y ſczawikowey po dwu łyżkách/ ßáfránu całego ßoſtą część kwinty/ Kámfory co trzy ięczmienne źiarná záważą/ octu Gwoźdźikowego dwie łyżki: To pomießawßy weſpoł/ chuſteczkę we troie álbo we czworo złożyć/ y w tym maczáiąc/ y ná ſerce ćiepło przywijáiąc. Niektorzy przydawáią/ ſpecies Diamargariti Frigidi, Diagemmæ miáłko vtártych Sándałow po trzećiey częśći quinty/ álbo po połowicy quinty. W tym chuſteczkę we troie álbo we czworo zwinąwßy/ ná ſerce maczáiąc przykłádáć/ często powtarzáiąc.

Głowie

Głowy roſpalenie z bolem odpędza ten ocet z wodką Rożáną/ maczáiąc chuſtki/ álbo chleb tym pokrapiáiąc/ á ná ſkronie kłádąc.

Polnych Gwoźdźików ſkutki.

ACz tymże chorobom wßystkim / polne Gwożdziki mogą bydź lekárstwem/ iáko ogrodne/ y te wßytkie przypráwy z nich czynione: iednák daleko mdley y ſłabiey.

Nerkom.

Z oſobliwośći przećie to máia / że Nerkom y pecherzowi ſłużą/iáko niektorzy chcą/ ázwłaſzczá ſok z nich wypráſowány. Ktory

Kámień.

Kámień z Nerek krząc wywodźi moczem/ po trzy álbo cztery łyżki ná raz go biorąc. Co ieſzcze poteżniey vczyni/ gdźieby z wodką Liśiego ogoná/ ktora drudzy Lubieznka zowią : álbo z polewką ćiećiorczáną / álbo z pietruſzczáną / był trunkiem vżywány. Ten tymże ſpoſobem iáko z ogrodnych ma bydź wypráſowány.

Wodká z tychże polnych Gwożdźikow/ Nerkom y kámieniowi w nich/ wielkim rátunkiem bywa/ biorąc iey po cztery álbo piąći łyżek ná raz : łyżke dwie do tego wodki Liśiego ogoná/ Soku tákże tych Gwożdźikow trzy łyżki/ y zmießawßy pić dáią przez kilká dni porządnie.

Rádunku.

Tenże Sok trunkiem dány / tego czáſu gdyby kogo padáiąca miáłá nádyść/ bywa vżyteczny. Tákże

Vſczknionym.

Vſczknionym od Jáſzczurki/ korzeń tych Gwożdźikow miáłko vtárty/ á z winem białym dobrym dány/ bywa lekárſtwem.

Sercu.

Tenże proch/ Duchy ſerdeczne posila/ z winem tákże pity.

Ogrodnicza

Gwożdźiki żeby były pełne.

GWożdźiki/ choćia z śiebie naśienie dáią/ iednák z naśienia ſwego nie vdáią ſie ták pełne y ozdobne/ iáko z flâncowánia y z przeſadzánia: y owßem śiane rády dźiczeią/ ták w wzrośćie iáko w wonnośći/ choćiażby z pełnych naśienie było. Krzaczki tedy rozdárte bywáią flâncowáne z korzonkámi/ okopywáiąc/ á źiemią gnoyną okłádáiąc.

Iáko ie ná źimę opátrzyć.

Ná źimę áby nie wymárzły/ do ſklepow bywáią álbo do piwnic chowáne/ z ktorych potym ná wioſnę czáſu iáſnego y ćiepłego bywáią ná okná/ álbo ná ogrody wynaßáne.

Z naśienia iáko pełne bedą.

Gdźieby ie też chćiał z naśienia rozmnożyć/ rzadko ie śiać: potym ie ná drugą wioſnę rozſadźić / tákże ná trzećią y czwartą. Abowiem z naśienia rzadkoby ſie pełne miáły vdáć/ áż zá niemáłym czáſem przeſadzáiąc ie.

Zapách im przydáć mocny.

Też dla więtßego y wdźiecznieyßego zapáchu/ w korzonki wſczepiáią kramne Gwożdźiki.

Trwáłość.

Trwa to źiele przez wiele lat/ ßánuiąc go źimie od mrozu. Záczym/ iákom w Niderlándźie widźiał / gdźie ſie w ogrodách wielce kocháią / w drzewká ná palec wzmiąż wyraſta.

Zimie kwitną.

Zá opátrznośćią ludzką tráfia ſie/ że czáſu źimy w ſklepách álbo piwnicách/ ták iáko lećie/ kwitną.

Kwiát rozmáitey bárwy.

Ktoby ie chćiał mieć rozliczney bárwy / w cewkę nákłáść naśienia Gwożdźikow rożnych/ to ieſt/ czerwonych y białych/ y w źiemię wſádźić. z tego dwoiego naśienia / kwiát ieden wyrośćie barw y máśći rożnych.

Rozſądek

W Podźiwieniu niemáłym ieſt v wielu / że ták piękny á śliczny kwiát / y zapáchu bárzo wdźiecznego / od ſtárożytnych piſarzow ieſt zámilczány / ktorzy wielkośćią / kraſą y ozdobnośćią / tákże rozlicznośćią y wonnośćią nie pośledniey ßy ieſt od Rożey / gdyż áni bárwą / áni cudnośćią / áni zápáchem/ nic iey wprzod nie da : y owßem ma coś nád Różą trwáłośćią: bo Róża po zerwániu ledwo przez ieden dźień trwa: Gwożdźik y do czwartego dniá trwáć w ſwey ozdobie może. Róża przez kilkánaśćie dni tylko kwitnie/ Gwożdźiki od látá do źimy : á podczás/ iáko ſie wyßey námieniło / zá pilną ſpráwą ludzką/ y źimie. Milczę o ſkutkách / ktore iednego z drugim porownywáiąc/ niczym Róży nie vſtępuie/ ieſli iey ieſzcze nie przechodźi. Słußnie ſie tedy ſtárym piſarzom dźiwowáć mamy/ że nam nic o ſkutkách / náwet áni o ſámym źielu námnieyßey wzmiánki nie vczynili. Albo zá czáſow ich niebyło/ co rzecz niepodobna : álbo własnośći y ſkutkow/ iáko w wielu inych źioł/ nie baczyli : czego iednák pośledniey ßy doßli/ y tu z tego baczyć ſie może.

Zeby źimie mógł mieć świeżo kwitnące/ nietylo Gwożdźiki / ále y Fiołki y inne kwiatki.

Zeby źimie kwitnęły.

ZEby miał Gwożdźiki roſkwitłe / tákże Fiołki czáſu źimy / ták vczyń : Dniá pierwßego Paźdźierniká / w wygniotki iágod winnych zágrzeb krzaczki y z korzonkámi Gwożdźikowe/ álbo w końſki gnoy vmießány y dobrze vpráwiony: ták będźieß miał Gwożdźiki/ álbo y Fiołki kwitnące.

Fiołki źimie.

Toż ro umieć o Pożimkách/ Málonách y inych owocách y źiołách możemy / tylko od źimná y mrozow ſtrzedź ich/ boby ſie prędko wniwecz obroćiły. Ná źimę wiela gnoiu z plewámi zmießánego okrywáią ie od mrozu/ śniegu/ grádu.

Wláſnym ſie mieyſcu kocháią.

Kocháią ſie bárzo w źiemi niebu otworzyſtey / y ſłońcu.

Káżdego roku odmienią bárwę.

Dźiwna rzecz / że to źiele iednego roku kwiát miewa rumiány/ drugiego biały/ trzećiego nákrapiány/ y mießáney bárwy : co bywa częśćią zá ſpráwą ogrodniczą / częśćią odmiáną źiemie/ álbo zá bujnośćią iey.

Rdeſt biały/ álbo wodny pieprz/ Rozdźiał 143.

Hydropiper, Piper aquaticũ, Persicaria.

Flochkraut / Waßerpfefer / oder / Muckenkraut.

Rdest mnieyszy.

RDest/ábo wodny Pieprz/troiáki znayduiemy/wielki/śrzedni/ y máły. Pierwszy ábo wielki / ktory wodnym pieprzem miánuiemy: korzeń ma cienki/biały/ kolankowáty : od ktorych wiele korzonkow drobnych / cienkich / á rozpierzchłych y pieprznogorzkich pochodźi. Klącza obłego/gładkiego / kolankowátego / ná łokieć długiego / z wiela odnożek cienkich. Liśćia obdłużnego / do liśćia Brzoskwinie podobnego : smáku także iáko y korzenie pieprznego / skąd nazwiská ták v nas iáko v Grekow y Lacinnikow dostáło. To liśćie żadney w sobie woniwośći nie ma. Miedzy tym á rozgámi kwiát biáły / podczas rumiány / ná cienkich stopkach kłosowáto wychodźi / zwłaszcza przy wierzchu : z ktorego potym naśienie drobne / płáskie / y rumianawe / ábo ćiemnorumiane bywa/ ktore iáko liśćie/ kwiát y korzenie/ pieprzystego iest smáku.

Rdest wietszy.

Drugi / wewßem pierwßemu podobny / iedno wzrostu wietßego / y liśćia ßerßego : korzeń rozpierzchły z wielu korzonkow drobnych : kwiatu kłosowatego rumianego. Trzeći we wszem tákże podobny pierwszym/ tylko liśćia wąskiego/ podługowatego y spiczastego : kwiećia rumiánego. Kwitną w Lipcu y w Sierpniu.

2. Persicaria macriloga.

3.

Mieysce.

Rosną pospolićie / pierwszy przy wodach stoiących / ábo leniwo ćiekących / około przekop rośnie y przystromieniach. Wtory nie tylko ná-

mey-

mieyſcach wilgotnych / ále y ſuchych/ ná miedzach. Trzeci / albo namnieyſzy / ná mieyſcach wyſchłych/ w końcu ról/przy zbożu/ przy drógach y ſćieſzkach.

Przyrodzenie

Ten który wodnym pieprzem zowiemy / przyrodzenia ieſt gorącego : iednák nie iáko ſam pieprz / y ſuchégo : Rozśieka / ſćiencza / roſpráwuie / otwiera / wyćiaga. Drugi y Trzeci nie táka máia w ſobie iádowitość pieprzną : ćierpkośćia ſwą zatwierdzaią / bo tylko wyſuſzáią y chłodzą.

Moc y ſkutki.

Náprzchliznom ſtárym. Záśiniáłośćiom.

OJśćie weſpoł z naśieniem ſwym vtárte / twárdośći záſtárzáłe z nábrzmiáłośćia rozgania plaſtruiac/ Dios. Gal.

Záśiniałośći pod oczymá / y krwią záćiekłośći / roſpadza.

Ciáło przyſczy.

Ciáło przyſczy / iáko y Jáſkier.

Miáſto pieprzu przedtym vżywány.

Przedtym niżli pieprz był w poſpolitym vżywániu / náſzy Polacy / zwłaſczá ná wśiach/ liśćia tego ziela y naśienia do záprawiánia potraw vżywáli. Ztad go też drudzy Polſkim Pieprzem miánuia.

Pchły wyrá ći z domu.

Pchły w gmáchach wytráca / zá roſſy rwáne / á po domu rośćieláne. Ale potym potrzebá komore álbo gmách pilnie zámieść.

Wrzodó.

Wrzody złe / plugáwe / ſmrodliwe / á mieſem zgniełym nároſłe/ wychedaża/ wyſuſza / mieſo złe w nich trawi / y do goienia ſpoſobne y pochopne ſpráwuie / Fuch. záſypuiac ie nim.

Mieſo od chrobáctwá broni.

Wieprzowe mieſo y wſzeláki e inne mieſá ſolone/ tym Rdeſtem obśćielone/ od chrobáctwá / zágnićia / y záſmrodzenia bywáia záchowáne.

Sok.

Succus

Ránomy Wrzodó/ zágniłym

RAny y wrzody nie tylko świeże/ ále y záſtárzałe / y záplugáwione / ſmrodliwe/ w nie puſczány/ wychedaża/ wyſuſza/ y zdrowe czyni.

Vſzom záwrzedźiáłym.

Vſzy záwrzedźiáłe / ropiſte / y chrobáczliwe wychedaża / y czerw w nich gubi.

Chrobáctwu w ránách y w bolaczkách.

Tymże ſpoſobem w ránách y w bolaczkách czerw zálagły / morzy y wychedaża / wymywáiac ie nim.

Gliſtom.

Gliſty w żywoćie morzy y wywodźi/ z łyżke ze trzy trunkiem vżywány : á zielem tym ſamym vtártym / ćiepło żywot okłádáiac.

Bydłu rány od chrobáctwá broni.

W ránách y w bolaczkách bydlecych / chrobáctwu nie dopuſcza ſie zálegnać / á záległe morzy y wyrzuca z ran : Gorzałki do niego mocney przylawſzy / wymywáć. Przeto furmáni/ y inni co do robot vżywáia koni / ten ſok máia mieć zálecony / á ſłz lećie nim pomázuiac: bo ſie ná nich nie będa ſádźić żadne chrobáctwo / áni muchy / áni komorowie/ áni ſlepie.

Wodká.

Aqua ſtillatitia

TO ziele / choćiaż nie przychodźi przez vſtá do vżywánia chorobom wnetrznym/ iednák dla iego rozgrzewánia y wyſuſzánia/ wodká z niego może bydź palona / dla zaziéblin / zwłaſczá żołądkowi y kiſzkom dáiac pić. Jednák ſámey nigdy nie dáwáć / tylko z iákim przynależacym ſyropem mieſzána/ dla ſpryſczenia vſt żołądkowych.

Żołądkowi y kiſzkom záziębiłym.

Rdeſtu czarnego ſkutki.

GDźie chłodźić y wyſuſzáć potrzebá / á przytym ćierpkośćia w kupe ſkuláć/ Rdeſtu czarnego beſpiecznie możemy vżywáć.

Fiſtułom

Fiſtuły záwiera y goi.

Ránom.

Tákże rány śćiaga y ſpaia.

Biegunkó.

Sok/ biegunke czerwona záſtánawia/ piiac. Fuch.

Ołownicá / Ziele Swietego Antoniego/ Rozdział 144.

Molybdæna, Plumbago, Dentilaria, Herba Sancti Antonij.

Flochkraut/ Pfefferkraut.

TO ziele miedzy Rdeſty Ziołopiſowie poczytáia y kłádą. Korzeń ma długi / biały / ná pálec wzmieſz / póki młody. Do ſtarośći gdy przychodźi / rozraſta

ie / rozſzerza y rozdwaia. Klącza z korzenia wiele puſzcza łokietnego / y podczas dłuższego. Liśćia ſoku pełnego / ale mnieyſzego niżli Rdeſtowe / zielonego. Smáku oſtro-pieprznego / y vſta roſpaláiącego. W wierzchu niemáło kwiećia modrego / álbo błękitnego / kłoſowáte iáko v Głowienek. Z tego potym naśienie drobne á czarne.

Mieyſce.

To źiele w naſzych źimnych kráinach nie znaiome / w gorących śię przy drógach kocha. Kwitnie w Sierpniu y w Wrześniu.

Przyrodzenie.

Rozgrzewaiącego y wyſuſzaiącego ieſt przyrodzenia / w trzećim ſtopniu ná końcu.

Moc y Skutki.

Plinius z ſwemi náśládowcámi piſze: że bielmo z oczu miázſe / ktore śię widzi iáko ołow / zgania: żuchane w vściech co nalepiey / y to ná nie puſzczáć: y ztąd go Plumbaginem Łáćinnicy nazywáia. To ieſt / Ołownica / Tábe.

Bielmo z oczu ſpę-dźi.

A iż bol zębow / iáko niektorzy świádczą / w ręku go tylko trzymáiąc odeymuie: przeto go Dentilariam Łáćinnicy zowią / Tábe.

Zębow.

Koniec Xiąg Czwartych.

XIĘGI V. ZIELNIKA, D. SIMONA SYRENIVSA.

Bukwicá / Rozdział I.

Betonica, Vetonica, Herba sacra, Serratula.

Betonien.

Bukwicá czerwona / pręt z korzenia łokietny / podczás dłuższy czworogránowity / puszcza. Liśćia miętkiego / obdłużnego / y obszernego: ku Debowému nieco podobnego: około brzegów drobno zabkowáné / pachniące. Kwiát ná wierzchu klácza czerwonáwy á kłośisty / álbo z brunatná czerwony. Z tego záczáśem naśienie Czabrowému podobné. Korzonków drobnych wiele po ziemi rozpierzchłych / iáko v czarney Ciemierzyce. 2. Jest druga tegóż rodzáiu / y we wszem pierwszey podobna / tylko że kwiátu białego.

Mieysce.

Rośćie naradniey w mieyścách trawistych / ták ná górách y págorkách / iako ná ládách równych / ná łąkách / w leśiech / ná pástwiskách / w mieyscách chłodnych y ćienistych / w gáiach / w krzewinach / w dąbrowách: owa máło nie ná káżdym mieyscu / y w ogrodách. W Máiu y w Czerwcu kwitnie.

Przyrodzenie

Rozgrzewa y wysusza ná końcu pierwszego stopnia / ábo ná początku wtórego. Smáku ostrégo y troche gorzkiego. Rozsiekuie / rośćiencza / rozpráwuie / wyćiera: co sie znáczy z gorzkośći y z korzennośći iey nie wielkiey.

Mocy y Skutki.

Liśćia nawiecey y kwiátu / potym korzenia / do lekarstw vżywamy / ták wnetrznych iáko zwierzchnych.

Korzenie Bukwicowe z miodową sytą trunkiem vżywáne / flágme womitem wywodzi. Dios.

Flágmie womite wywodźi pokurczonym / Przepukłym.

Máćicy. Máćicy nàruszoney. Tákże

Záduszeniu iey: liśćie iey miálko vtárte / po czwierći łotá z winem stárym / álbo z miodową syta / bywa wielkim rátunkiem / dáiąc pić. Gal. Dios. Musa.

Piersiom/ Piersiom/

Płucom/ Płucom/

Wątrobie. Wątrobie / wielkim bywa lekárstwem. Galen.

Od rozumu odchodzącym. Od rozumu odchodzącym / trzy czwierći łotá z ieyże wodką proch z liśćia vżywány / rátunek dáie/ Gal. Dios.

Kámień. Kámień w nerkách kruszy y moczem wywodzi/ Galen. á iáko Musa pisze: Trzy czwierći łotá prochem liśćia / z octem z cebule zamorskiey / á ze dwiemá łoty miodu / we trzech kwáterkách winá / pić dáiąc / bywa wielkim rátunkiem. Galen. Dios. Musa.

Też dobrze tegoż prochu trzy łoty w czárnym winie wárzyć / á ná rány przykłádáć / Musa.

Toż czyni sámo ziele świeże wierćiáne / álbo miálko vtárte/ á ná rány vsczknione przykłádáne/ Dios. Gal. Plin.

Wężom mord. Pisze Plinius o ták wielkiey mocy tego ziela przećiwko wężom/ iż gdźieby były oboło niá obtoczone/ wyniść nie mogą / ále sie społecznie kąsáiąc zábiiáią / Plin. Dios. Aetius.

Mieśięczney. Czyśćienie mieśięczne pániam záwśćiągnione wzbudza / iákimkolwiek sposobem vżywána: iednák z winem częśćo piiąc náprzystoynieysza/ Dios. Musa.

Oberwániu wnętrzności. Oberwániu z vtrząśnienia / álbo z ćiężkiego dźwigánia / álbo z stłuczenia z wysoká / tymże sposobem trunkiem vżywáną/ bywa wielkim rátunkiem.

Głowie/ Mozgu. Głowie/ y

Mozgu ták bywa vżyteczna / że sámym zapáchem swoim / osobliwie ie posila. Przeto wszelákim niedostátkom y dolegliwośćiam mozgu / y wszystkiey głowy/ z wlásczá z zimnych wilgotnośći pochodzącym/ wielkim bywa lekárstwem: iákowe pospolićie bywáią

Pukgłowku. Głowy wszystkiey bolenie/ álbo w połowicy tylko/

Zawroty. Záwroty/

Szlákom/ Szlákom/ y

Páráliżu. Páráliżom/ bądź wszystkiego ćiáłá/ bądź tylko w połowicy.

Drżeniu/ Drżeniu y trzęsieniu ćiáłá /

Członkom. Członkom zdrewniáłym/

Głuchym. Głuchoćie/

Pokurczonym. Pokrzywieniu y pokurczeniu ćiáłá.

Subetu. Spániu nád przyrodzenie/ álbo subetu.

Y innym przypádkom z ostábiáłośći mozgu pochodzącym / bywa znácznym rátunkiem / w winie liśćie mocząc / y vstáwnie miásto pospolitego trunku vżywáiąc.

Táż iuchá z wárzonego / przydawszy Szálwiiey / Máiéranu / Rozmárinu / korzenia Piwoniowego: y inych tym podobnym/ á trunkiem vżywána / známienitym bywa lekárstwem.

Jádom y truciznom. Jádom y truciznom/ iest rátunkiem wielkim / piiąc prochu z liśćia tego ziela suchego / czwierć łotá z winem/ Dios. A Musa każe trzy czwierći łotá ná ieden raz bráć.

Od Trucizny zácho wuie. Też ná czczo z winem ćiepłym / tenże proch piiąc / Trucizná żadna / áni iad szkodźić nie może.

Moczu. Mocz zátrzymány wywodźi/ Dios.

Purguie. Zátwárdzenie żywotá odmiękcza / purguiąc. Dios.

Śleziénie. Śleziony boleśći y nákáżenie iey z miodowym octem / czwierć łotá go wziąwszy/ oddala. Tenże.

Członkom. Członkom sztrętwiáłym służy. Plin.

Womitem z żołądká wyrzuca. To co zbytniego y w żołądku iest nie stráwnego / womitem wywodźi / korzeń z miodową syta ćiepło pity. Egine.

Wątrobie. Wątrobę chora y nákáżona leczy / w winie wárzona/ á trunkiem vżywána. Dios.

Moczu. Moczu kápániem odchodzącemu/ vżyteczna. Ruel.

Kámień. Kámień w nerkách kruszy/ z Rosszyscżkiem á z Krwawnikiem w wodźie wárzona / y trunkiem vżywána. Ruel.

Máćicy. Máćicy zátkáney y zámuloney służy.

Też mdła posila.

Płod posila. Płod w żywoćie oczerstwia / posila/ y przed czásem słusznym odeść mu nie dopuszcza.

Piersiom. Piersiom wilgotnośći flágmistey pełnym/ y

Kászlu. Kászlącym / proch z liśćia z pitym miodem / álbo z tegoż liśćia y z kwiećia/ z miodem lekwarz vczyniwszy / vżywáć dobrze. Tákże trunkiem/ Ruel.

Niezátrzymániu pokármu. Ktorzy w żołądku pokármu nie mogą zátrzymáć / bywa im wielkim lekárstwem/ żuchaiąc liśćie świeże / á sok z niego wysysáiąc: winem / wodą rostworzonynym popiiáiąc/ Dios

Rzygániu kwásne. Rzygániu kwáśnemu: Wziąć trzy czwierći łotá prochu z liśćia Bukwicowego / Miodu chędogiego dwá łoty: tego ná raz ieden pożywáć / á dwiemá kubkámi wody ćiepłey popić. Musa.

Krwią charkáiącym. Krwią charkáiącym/ tegoż prochu quinte / z winem wodą rostworzonym / dobrze pić dawáć. Dios. Plin.

Opuchłym. Opuchłym puł łotá ná raz z syta miodową pić dawáć/ dobrze. Dios.

Nerkom. Pecherzowi. Nerek/

Pecherzá/ y

W biodrách scyáticzne boleśći vśmie-

Scyátice. rza / z wodą dáiac pić. Dios. Galen.

Z syta miodowa każe Plin: á Musa rádźi lot prochu z liśćia / á Pietruszki czwierć lotá : álbo rádniey korzenia pietruszczánego w kwártcie wody vwárzyć / y po loćie álbo po trzy czwierći lotá ná raz z tą iuchą vżywáć. Musa.

Puchlinie. Opuchłym / tenże trunek służy.

Trzećiaczce. Trzećiegodniowa febre odpądza / dáiac po kwinćie z syta / álbo z stárym miodem pić. A ktorzyby febry nie miewáli / z miodowinem dawáć pić. Dios.

Zołtaczce. Zołta niemoc spadza / iákimkolwiek sposobem vżywána.

Purguie żywot. Żywot purguie y wychedaża / prochu z lot wźiawszy ze trzemi kwáterkámi miodu pitego. Dios. Plin. Albo z ták wiele ćiepley wody. Plate.

Suchoty. Ludźiom suchoty máiacym.

Ropą pluiacym. Ropa pluiacym / z miodem vżywána / miásto Lekwarzá / káżdego dniá trzy czwierći lotá biorac. Musa.

Chowánie. Liśćie miáłko vtárte / ma bydź w polewánym gárncu pilnie chowáne / iáko vczy Dioskorid.

Obrážonym od bestiy. Obrážonym od bestiy iádowitych / szosta część quinty naśienia iey miáłko vtártego / z szesćią łyżek biáłego winá dáwáć pić / dobrze. Plin.

Toż czyni proch z liśćia / trzy loty go dáiac pić z winem ćiepłym.

W paćierzach boleśći. Paćierzy w grzbiećie bole vkłáda / proch z liśćia z miodowa sytą piiac. Plin. á gdźie by febrá byłá / z wodą.

Pleurze. Pleurze y boleniu bokow / tenże trunek bywa lekárstwem. Plin.

Głowie. Bolenie głowy vśmierza / ráno y ná noc trunkiem vżywány. Też

Wilgotnośćiom w głowie. Głowe zbytnie wilgotna y zimna wychedaża / wárzona z Dźiegielem / z Rumnem á z Gorczycą y z pieprzem w occie : y tey polewki ráno y ná noc ćiepło w vśćiech trzymáć.

Toż czyni z Gnidoszem wárzona. Plin.

Ráduku. Toż płokánie / tym ktorzy złożeni są pádáiaca niemocą / bywa vżyteczne / dla przeczyśćienia głowy.

Bydłu. Tenże trunek bydłu w gebe leiac / od wśćiekłośći ie záchowuie.

Potłuczonym. Z wysoká potłuczonym /

Vrážnym. Vrážnym z ćieżkiego dźwigánia /

Pognieciónym. Pognieciónym / bywa osobliwym lekárstwem / z Podrożnikiem ia wárząc / z Krwawnikiem y z Bábką w piwie / á ráno y ná noc ćiepło po dobrym trunku piiac.

Oćiekłośći. Oćiekłośći wszelákie rozgania.

Puchlinie. Puchline z Szadem / ktory Láćinnicy Eupatorium zowią / á z pietruszką wárzona / ráno y ná noc trunkiem vżywána / wywodźi. Toż czyni / prochu czwierć lotá z liśćia z trunkiem wody ćiepley dáiac. Musa.

Kolice. Kolike y zárćie w kiszkách. Tákże

W żołądku morzysku. W żołądku morzysko vskramia y vkłáda / piiac iuche / zwłasczá iesli nie z surowych wilgotnośći przypada. Klistere pierwey wźiawszy. Toż też czyni / z trochą ćiepley wody piiac.

Kászlu. W Lekwarzu wyszey námienionym / iey vżywáiac przez dni dźiewieć / kászel vśmierza. Mesua.

Febrze káżdego dniá. Zimnice káżdegodniowa zástánawia / prochu pul lotá z liśćia iey / á z Bábczánego czwierć lotá / z pitym miodem / álbo z syta / godźine dwie przed przyszćiem dáiac. Albo gdy przypada. Tenże.

Trzećiaczce. Toż w trzećiegodniowey czyni / zárowno z Poleiem w trunku vżywána.

Czwártaczce. Czwártaczke tákże zástánawia / lotu trzy czwierći pomienionego prochu / z ćiepła wodą. Albo iáko Musa pisze : Wźiać miodu co naprzedniey szego / á wody ćiepley kwáterke / y przed przyszćiem z godźine dáć pić.

Ciężkie rodzeniu. Płodu w żywoćie długo bedacemu. Pániam z ćieżkośćia rodzacym / y Płodu długo sie w żywoćie báwiacemu / pospiech dáie / pul lotá prochu z liśćia w pitym miedźie dawszy. Musa. A gdźieby gorączka przystápiłá / tedy z kubkiem wody ćiepley nápoły z miodem pitym / álbo z syta. Tenże.

Máćicznym bolom. Máćiczne boleśći z zaźiebienia vkłáda / trzy czwierći lotá / to iest trzy kwinty / ze dwiemá kwáterkámi wody ćiepley pić dáiac / przez trzy dni porządnie. Tenże.

Krwie pluiacym. Z kozim mlekiem prochu trzy quinty pić dáiac / krwią charkániu / y ropą plwániu z zgniłośći płuc / wielkim bywa rátunkiem. Musa.

Od piiánstwá bronić. Ná czczo vżywána od vpićia tego dniá broni y záchowywa. Tenże.

Toż liśćie świeżo tłuczone y przykłádáne :

Ránom. Rány w głowie leczy /

Kośćiom połamánym. Kośći połamáne z tłuczonych rázow spáia. A gdźieby nie mogł mieć świeżo źielonego liśćia : wźiać suchego / w winie rozmoczyć / y przykłádáć / á tymże winem wymywáć / w ktorymby było moczone. Jesczeby lepiey co trzećiego dniá / á nie káżdego przykłádáiac / żeby sie mieysce obrážone zágrzewáło pod nią / á własność mocy bráło. Ták ábowiem kośći w głowie połamáne / bedźie dáleko snádniey wyćiągáło.

Oczom. Oczu boleśći oddala / korzenie Bukwicowe z Swieczkámi / w wodźie / do trzećiey cześći wárzone : oczy tą polewką przemywáiac y okłádáiac. Toż też Sámo liśćie świeżo źielone czyni / vtłuczy / á ná czoło y skronie przykłádáne : nie tylko oczy czyśći y wzrok pośila / ále też głowe lekką czyni.

Zebom. Bol zebow vkłáda w occie / álbo w winie wárzona / często tę polewkę w vśćiech ćiepło trzymáiac. Musa.

Od pſá wſcieklego vkąßonym.

Od pſá wſciekłego obrázonym. Tákże wßelákiemu obrázeniu od iádowitych beſtiy/ vtłukßy przykłádána/ wielkim bywa rátunkiem. Abowiem ráne z iádu wychedaża. Tenże.

Czáry od pędzą.

Piße Plinius/ że w ktorym domie Bukwica/ bądź ſámą przez ſie/ bądź ſádzoną roście: tám czáry y guſłá żadne nie mogą ßkodźić.

Zołądku.

Zołądkowi boleiącemu vżyteczna/ wárząc ią z ſokiem Piołynowym/ á piiąc. Tákże z wierzchu tymże nágrzewáiąc. Plat.

Mácicy.

Mácice záplugáwiona wychedaża náparzániem ſwym. Plat. Też węzełek z niey toż czyni. Tenże.

Vßom.

Boleśći w vßách vśmierza ſok z liśćia świeżo zielonego. Albo ie pierwey w wodźie námoczyć y vtłuc/ á wyżąć: do tego trochę oleyku/ álbo zárowno rożánego przylać/ y w nie ćiepło puſczáć. Też knot z báwełny w tym maczáiąc/ y ćiepło puſczáiąc/ toż czyni. Muſa.

Dycháwicy.

Dycháwicznym y ćiężko tchniącym z ćiepła woda proch dawáć pić/ dobrze. Tenże.

Krew ſtolcámi wywodźi.

Krew dołem przez ſtolce wywodźi te/ z ktorey obfitośći wzrok ſłábieie: ćzwierć prochu z liśćia z kwáterką wody ćiepłey pić dáiąc. Tenże.

Wzrok byſtry czyni.

Wzrok byſtry czyni/ liśćia iey iákimkolwiek ſpoſobem pożywáiąc/ bądź z ſáłata/ bądź z potráwámi wárzonego. Albo polewkámi/ barſcz z niey czyniąc/ álbo do barſczu prochu z liśćia iey przyſypuiąc. Tákże do piwá/ winá/ miodu/ kłádąc.

Krwie toku z nosá.

Tok krwie z nosá zbytni záwśćiąga/ iey liśćie z ſczypta ſoli vtárte/ á w nozdrze puſczane. Muſa.

Zołądku.

Bolenie żołądká vkłáda/ po pul łotá iey przez trzy dni porządnie biorąc. Albo z pięćia łyżek zimney wody piiąc.

Nerkom

Nerkom boleiącym bywa lekárſtwem/ pul łotá go prochem z miodowa ſyta piiąc. Muſa.

Pleurze.

W bokách boleniu/ álbo w pleurze/ trzy quinty iey pić z winem ſtárym dáiąc/ przydawßy pieprzu ziarn 27.

Zápaleniu wgárdle.

Zápaleniu w gárdle około ięzyczká/ proch z wolnym winem vżywány/ bywa lekárſtwem. Muſa.

Nerwom

Żyły pięte przećięte goi.

Páráliżu.

Páráliżem zarażone leczy/ liśćie świeżey Bukwice tłukąc y przykłádáiąc. Tenże.

Kárbunkułu.

Wrzody ogniſte/ ktore Kárbunkułámi zowią/ goi: z wieprzowym ſádłem plaſtruiąc. Tenże. A przytym pul łotá prochu/ we dwu kubkách wody ćiepłey piiąc.

Sprácowánym chodem.

Ludźie podrożne/ wędrowne/ chodem ſpracowáne pośila/ piiąc go z miodowym octem/ ćzwierć łotá. Tenże.

Niechęći do iedzenia.

Niechęć y obrzydzenie pokármu oddála/ z tymże miodowym octem vżywány. Tenże.

Wrzodó.

Wrzody brzeżyſte y wydrożone wyrownywa y goi/ z ſolą liśćie vwierćiawßy/ w nie kłáść. Tenże.

Podágrze

Podágrikom dobrze pić wárzona y z korzeniem w wodźie/ do wywrzenia trzećiey częśći. Tákże liśćie tłuczone á przykłádáne czyni. Meſuai.

Przeziębłym.

Przeziębłym dwá łoty/ ze czteromá kubkámi winá/ przez trzy dni piiąc/ bywa rátunkiem. Mu a.

Fiſtułom

Fiſtuły goi/ z ſolą liśćie vtrzeć/ á z tego iákoby knotki poczynić álbo vtoczyć/ y w Fiſtuły puſczáć mocno obwiezuiąc. Abowiem ie wychedaża y záwiera. Tenże.

Bukwicá ieſt ſkutkow nie policzonych.

Bukwicá ieſt ták wielkich y nie policzonych ſkutkow/ iż y w przyſłowie Włochom przyßłá: gdy kogo wychwaláią/ Tu hai piu virtù, che non hà la Betonica. To ieſt: Maß więcey cnot/ niżli ma Bukwicá. Przeto niedźiw/ że cáłe o niey kſięgi Muſa Antonius ſtárodawny zacny lekarz/ Auguſtá Ceſárzá Rzymſkiego/ o iey wielkich ſkutkách nápiſał/ przypiſuiąc iey to/ że ieſt ludzkich duß y ćiał ſtrożem.

Bukwicá ćiáłá y duße ſtrożem.

2.

Ieſt druga Bukwicá białego kwiátu/ o ktorey wſpomniáło ſie ná przodku tychże ſkutkow y mocy.

3.

Ieſt tego imienia trzećia/ ktora Pierzwiaznka y S. P. kluczámi zowią. O tey ná ſwym mieyſcu.

Sok z Bukwice.

Succus.

SOK z Bukwice świeżo zieloney bywa wyżęty/ álbo w práſách wyćiśniony y klárifikowány. Ten

Wnętrznośćiam.

Wßyſtkim wnętrznym doległiwośćiam y ćiáłu wßyſtkiemu bárzo vżyteczny.

Weſołą myśl czyni.

Weſołą myśl y ſerce czyni piiąc go.

Cere.

Cere wßytkiemu ćiáłu cudną czyni.

Ciekączkom.

Ciekączke záwśćiąga/ trunkiem vżywány. Ruel.

Ránom.

Rány plugáwe/ y

Wrzodó.

Wrzody zagniłe wychedaża y czyśći/ leiąc go w nie: záczym ie też záwiera y goi/ oſobliwie rány ná głowie leczy.

Vßom.

Vßom záwrzedźiáłym y boleiącym/ wielkim bywa lekárſtwem z Rożánym oleykiem/ ćiepło w nie puſczány.

Wodká

Aqua ſtillaticia.

W Máiu y w Czerwcu ma być zbieráná/ do wypalenia wodki/ z Bálneum máris.

Wßyſtkim wyżey pomienionym doległośćiam w ćiele/ ieſt vżyteczna.

Głowie/ Mozgu/ Pierśió/ Płucom/ Suchotó.

Głowe y
Mozg mdły pośila.
Pierśi/ y
Płucá wychedaża.
Suchotnym/ y

Zołtą

Zołta choroba złożonym/ dobra.
Watrobe goraca/
Slezione/
Máćice/
Nerki/zámulone y námdlone wyrumuie y oczerstwia. Tákże zápalenie wychładza.
Głowy bolenju/ nia námaczáiąc/ álbo w niey chuste maczáiąc y przykłádáiąc/ oddala.
Rány świeże w głowie dobrze nia wymywáć.
W puchlinie z wielkim vżytkiem bywa vżywána.
Vkąszonym od bestiy iádowitych bywa rá tunkiem.
Plodu w żywoćie máćierzyńskim oćiagáiacemu sie/ ná swiát pomaga.

Zołtácce. Watrobie. Sleziente. Máćicy. Nerkom. Głowie. Ránom. puchlinie. Obrázonym od bestiy. Płodu porońienia broni.

Syrop.

Syrop z Bukwice/ málo nie w káżdey Aptece sie znáyduie/ ktory pospolnie do wszystkich głownych y płucnych chorob bywa vżywány Abowiem flámowátośći grube y klijowáte z pierśi wywodzi.
Zimnym flusom w głowie służy/
Z wodką z Lipki/ z Lubczuki/ álbo z Liśiego ogoná / kámień y mulisko z nerek wywodzi.
Máćice oziebiona z zimnych wilgotnośći rátuie/ trunkiem vżywány.
Czyśćienie miesieczne pániam wzbudza. Ten bywa ták czyniony : Soku wziąć trzy funty/ cukru pułtorá funtá/ y wespoł to wárzyć/ do zgeszczenia słusznego.

Syrupus. Flágmie. Flusom. Kámien. Máćicy. Miesieczney.

Konfekt z kwiećia Bukwicowego.

Tym sposobem z kwiátu Bukwice konfekt w cukrze bywa robiony / iáko z kwiećia Gwozdzikowego. Ten
Wszystkie wnetrzne członki posila/ iáko
Mozg y głowe wszystke/
Zyły piete/
Zołądek do trawienia sposabia.
Pádáiaca niemoca złożonym/
Trućiznie y iádom sie sprzećiwia/ y z ciáłá ie wywodzi.
Serce posila / y mdłość serdeczna odpędza. Tákże
Krwia często charkáiacym/
Suchoty ćierpiacym/
Szlákiem nárusżonym.

Cōserua. Wnetrznośćiom Mozgu y głowie. Zyłom. Zołądku. Rádoku. trućiznie. Sercu. Krwia pluiacym Suchotō Szláku.

Lekwarz z Bukwice.

Prochu miálko vtártego z liśćia tego ziela/ wziąwszy według vpodobánia / y miodem chedogo odszymowánym / álbo z cukrem odwárzonym záczynić / że kstałt konfektu bedźie miał. Tego dawáć tym
Chorym / ktorzy pokármu zátrzymawáć nie moga / bywa z wielkim vżytkiem dawány.

Electuarium. Chorym pokármu nie strzymáiacym

Drudzy ták go czynia : Biora pomienionego prochu trzy czwierći łotá / y smáża we dwu łotách miodu/ áż ztwárdnieie. To ná cztery cześći rowne rozdźieliwszy w kołki/ ábo w pigułki stoczyć/ y po iedney cześći káżdego dniá pożywáć/ popiiáiac winem. Ták
K zdrowi gdźieby pokármow zátrzymawáć nie mogli / tym sposobem vżywáiac / á kwáterką ćiepłey wody popiiáiac. Musa.

zdrowym

Wino z Bukwicą.

Wziąć Bukwice czerwoney y z naśieniem dojrzáłym funt / moszczu dobrego cztery gárnce / temu dáć wytrybowáć sie y wykisnąć przez śiedm mieśiecy : potym stoczyć y chowáć. To
Záziebłym y chorym żołądkom służy/czyniac ie sposobne do trawienia pokármow / y boleiacym. Bene: Alex.
Wilgotnośći we wnetrznośćiách złe trawi. Tákże
Máćice oziebła y niepłodna rozgrzewa / y do płodu czyni sposobna.
Członkow wnetrznych zámulenia wyprozniá y wychedaża.
Jádom y trućiznam sie przećiwi.
Zawrot głowy máiacym/ dobre.
Głowie náziebley. Tákże
Mozgu/
Zyłom pietym/
Pierśiom/
Płucom/
Watrobie/ oziebłym z obfitośći zimnych wilgotnośći / y inym dolegliwośćiam/ iest trunkiem bárzo vżytecznym.
Wzroku mdlemu y ćiemnemu osobliwie służy. Owa temu wszystkiemu przygodne / czemu sámo źiele: o czym sie iuż szeroko powiedźiáło.

Vinum. Zołądkō. Wilgotnośćiom Máćicy. Wnetrznośćiom Jádom. Zawrotu Głowie Mozgu. Nerwom Pierśiō. Płucom. Watrobie Wzroku.

Ocet z Bukwice.

Ocet z Bukwice czerwoney/ tymże sposobem bywa czyniony/ iáko y wino: nie tylko do potraw chorym/ ále też do lekárstw bárzo vżyteczny.
Zołądek w swych spráwách ostábiáły posila. Tákże
Watrobe y
Slezione.

Acetum. Zołądku. watrobie sleziente.

Sol.

Sol z popiołu Bukwice spaloney może vczynić/ tymż sposobem iáko z Piołynu. Tá służy
Watrobie zámuloney/
Zołtey niemocy/
Puchlinie/
Wilgotnośćiam zágniłym w żołądku.
Kámień z nerek pedźi.

Sal. watrobie Zołtácce. puchlinie Zołądku. Kámien.

Oleum

Oley.

Z Czerwoney Bukwice oleiek bydź może / tym ſpoſobem / iáko z kwiátu Gwozdzikowego. Ten

Máćiczne boleśći vkłáda. (Máćicy.)

Może też bydź ſpoſobem Alchimiſkim wyćiagniony / ktory do rozmáitych chorob źimnych bárzo bywa vżyteczny.

Oſobliwie żołądkowi źimnemu/ (Zołądku.)

Członkom tákże oźiębłym. (Członkó.)

Plaſtr z Bukwice / álbo Máść.

Bárzo kosztowna bywa z tego źiela Máść vczyniona/ tym ſpoſobem : Biorą świeżo źieloney Bukwice/ Biedrzeńcá/ Rzepiku/ Száłwiey/ Poleiu/ Krwawniku/ Zywokoſtu więtszego : Szálwiey czarney álbo dźikiey/ káżdego po 12. łotow ná wagę. Rádźidłá krámnego / Mirrhy / trzy czwierći łotá / álbo trzy quinty : Fiołkowego korzenia/ Kokornaku okrągłego / po pułtorá łotá : wosku iárzecego / żywice Terebintowey / po szesnaśćie łotow/ żywice z oliwnego drzewá Egipſkiego cztery łoty/ żywice Iodłowey 12. łotow/ oleyku z drzewá iodłowego / winá biáłego przedniego / oboygá wedle potrzeby. Ziołá pośiekáć drobno/y w możdżerzu vtłuc/ á przez ośm dni moczyć/ káżdego dniá raz y cztery wzruszáiąc y mieszáiąc. Dźiewiątego wárzyć/ do wywrzenia trzeciey część : odcedźiwszy / oleiek drzewá iodłowego leia. Potym wosk roſpuſczony / żywice y Gummi z oliwnego drzewá Etyopſkiego. Toż Terpentiny przydáią. A gdy powoli przechłodnie/dopiero inne rzeczy miáłko vtárte y prześiane bywáią przydáne / y ták długo rekámi mieſzáne/ áż wszytká wilgotność wynidźie: tdź mleká koźiego przylać/ á znowu pilnie rekomá mieszáć / y w kotki potoczyć. Ten plaſtr ieſt bárzo vżyteczny w głowie potłuczonym kośćiom/ bo ie zwarza. Tákże

Kośći obnáżone/ ćiáłem okrywa.

Kośći od inych odwſtáłe/ y odłupione wyćiąga. Tákże z głęboká wywodźi.

Do wyćiągnienia ze wnetrznośći ná wierzch/ vżyteczny.

Ciáło vtrácone w ránách wypełnia y krzepkie czyni.

Potężnie wyćiera/

Roſprawuie grubośći lipkie/

Wysusza z wilgotnośći zbytnich.

(Kośćiom potłuczonym w głowie. Kośći okrywa ćiáłem. Kośći od łupione wyćiąga. Ciáłu zniszczonemu. Wyćiera roſpráwuie. Wysusza. 2.)

2.

Może też ten plaſtr proſtszym y snádnieyszym ſpoſobem bydź vczyniony : Wźiąć białogłowſkiego mleká / żywice Terebintowey/ Iodłowey/ Sosnowey / káżdego po łotow 12. To wespoł ná ogniu roſpuśćić / y prochu z liśćia Bukwicowego do tego/ tákże 12. łotow wſypáć/ á co napilniey mieszáć/ y w koty iáko włoſki orzech potoczyć/ álbo troche więtsze/ ktore przez cáły tydźień w białogłowſkim mleku moczyć : káżdy dźień raz y trzy chędogimi rekomá mniac y przegniatáiąc. A ná koniec / w drzewiánym naczyniu do potrzeby chowáć.

Te plaſtry dwá / nie tylko rány w głowie proſte goią/ ále y te ktore áż do błonek/ mozg okrywáiących/ bywáią otworzone. A ile do zwierzchney/ ktorą matrem duram / Láćiniey miánuią.

To iednák potrzebá záchowáć: Iż gdy tego plaſtru będźiesz chćiał vżyć do ran w głowie otworzonych / pierwey masz w nie nalać troche Terebintiny / álbo Terpentiny : potym ie tąż máśćią wypełnić / á zwierzchu ná fleytuchu rozwiodszy przyłożyć.

Bukwicá wodna/ Rozdźiał 2.

Betonica aquatica , & Scrophularia minor, vel fœmina, Ocimaſtrum Tragi.

Waſzer Betonien / Weiß nacht ſchatten/vnd Klein Braunwurtz oder Weible.

Bukwicá wodna / nic innego nie ieſt / iedno mnieyszy Trędownik/ ktory z więtszym majpolne ſkutki : kształtu także ták w korzeniu knodowátośćią / iáko liśćiem ſobie podobne. O czym ná ſwym mieyſcu niżey ſie powie.

Mieyſce.

Rośćie w rowách / nád przykopámi/ przy ſtáwiech/ Rybnikách/ y przekopách / ná chłopá wzwyż. Kwitnie w Czerwcu y w Lipcu.

Przyrodzenie y skutki.

Przyrodzenia y ſkutkow tychże / ktorych Trędownik więtszy. Iednák z oſobnośći ſwey mienia go vżytecznym bydź Ránam / wrzodom y ſadzelom záplugáwionym/ zágniłym / wychedáżáiąc ie y goiąc. Tabe.

(Ránom. Wrzodá. Sadzeło plugáwym.)

Pánny Máriey kożuszek/ Rozdział 2.

Britanica.

Vnser Frawpelc.

BRytánicá, álbo źiele Brytánskié/ które my P. Máriey kożuszkiem zowiemy. List ma łopianowému podobny/ ábo szerokiému szczawiu kobelému: iedno ćiemnieyszy y kosmáto wełnisty. Smáku ćierpkiégo. Kłącza nie wysokiégo. Korzeń też ćienki á krótki.

Mieysce.

Płonné iest źiele/ bo w leśie y ná mieyscách płonnych rádo rośćie. Przodek ma Brytánskié.

Przyrodzenie.

Jest przyrodzenia chłodzącégo/ y wysuszáiącégo/ we wtórym stopniu.

Ztwierdza swą ćierpkośćią.

Moc y Skutki.

SOK z liścia bywa wyżety/ ktory álbo przy ogniu/ álbo ná gorącym słońcu wysmażáia y zgęszczáia dla záchowánia dłuższego do potrzeb lekárskich.

Ránom. Rány goi. Dios.

Nerwō. Żyłom piętym bywa lekárstwem. Wier.

Gnielcowi. Zágniełośćiam w ćiele służy.

Zebom. Tegoż soku vżywáia pospolićie ná gnilce/ y záwrzedziáłośći w vściech/ ktore zeby álbo y

Kośćiō z. Kośći z vst wymiátuią/ tym sokiem dobrze mážąc/ álbo rospuśćiwszy go płocząc.

Też do tego wszystkiego iest vżyteczny/ gdźie potrzebá stwierdząć.

vstwychodzącym. do stwierdzenia.

Nogom w kolánách wyszpoconym/ ábo iákoby párálizem były nárušonym ostábiáłym/ bárzo bywa vżyteczne. A te chorobe nog/ Grekowie zowią/ Sceletyrben. To iest/ ktory zá sobą nogi włoczy: álbo ták ie ma ostábiáłe/ że prosto chodźić nie może/ ále sie przewala z iedney strony ná drugą.

Kolánō wyszpoconym.

Slinogorz tym sokiem płocząc/ leczy.

slinogorz

Vszczknionym od wężow/ bywa lekárstwem.

vszczknionym od wężow.

Kwiát vżywány pierwey niżliby grzmiáło/ czyni od chorob bespieczne. Po grzmieniu nic nie waży.

Od chorob záchowuie.

Rozsądek.

WYchwala to źiele Plinius we 25. Kśięgách/ w 3. Rozdźiale swych o źiołách: Iż Julius Cesarz/ woysko Niemieckie ná te strone Renu przeprowadźiwszy/ nie dáleko od morza/ przyszli nád studnią wody stokowey. Z tey ktorzy pili/ we dwie lećie zeby im powypadáły. Drudzy/ álbo y ciż/ władzą w kolánách vtráćili.

Pisze y Strabo w kśięgách 16. coś podobnego temu/ ále nie od wody/ áni w Niemieckich stronách/ ále w Africe od owocow támtych kráiow/ ktorych żołnierze Fráncuscy obiádszy sie/ w te dwie chorobie/ to iest/ w Stomakacen y w Sceletyrben/ iáko ie on miánuie/ vpadáli. To iest/ w zákáżenie vst/ y chorobe kolánom władzą odeymuiącą. My ie iednym słowem nowym z Niemcy názwáć możemy/ Szorboch: Albo z teráźnieyszemi Láćinnikámi/ Scorbut. O ktorym z Niemieckich Lekárzow kilká pisáło/ miánowićie Jan Wierius/ ktory też te dwie choroby zowie/ Oscedinem y Gingipedium. lekárstwá przynależące im przytym opisuiąc/ miedzy ktore też to źiele kładźie.

Jeleni tránk álbo Sirpik/ Rozdźiał 4.

SIrpik/ ábo Tránk Jeleni/ kłącza ćienkiégo/ brunatnégo/ ábo rumiánégo/ strifiástégo/ y gáłęzistégo. Liśćia Bukwicy podobnégo/ około kráiów wystrzyżonégo y ząbkowátégo ostro. Ale gdy podrosną/ odmieniáią sie w lábrowány wykróy/ iáko niemal v wietszégo Kozłká. Ná wierzchu kłącza zosobná/ po dwu ábo po trzech/ podczás y po czterech kwiátków pálczástych/ ábo główczástych/ mszystych/ á blado brunatnych wydáie. Z tych potym naśienie/ ktore z swémi główkámi bárzo do Chábrku bywa podobné. Korzonków dro-

bnych/

Serratula.

bnych / włośienkowátych / y roſpierzchłych.

Mieyſce.

Poſpolicie rośćie przy leśnych łąkách/ ná wilgotnośćiách: w ogrodźiech tákże trawiſtych y wilgotnych buyno rośćie, iáko ná ogrodnikách Krákowſkich.

Przyrodzenie.

We wtórym ſtopniu grzeie y ſuſzy / zwiera y ſtwierdza: do tego wychedaża.

Mocy ſkutki.

RAny goi / wárząc go w winie czerwonym / á záplugáwić ſie im broni.

Ránom.

Z wyſoká potłuczonym/ zbitym/ Vrázonym y vrwánym we wnetrznośćiách/ w białym winie wárzone/ álbo w piwie/ y trunkiem vżywáne: tymże ſie też wárzonym náćieráiąc.

potłuczonym. vráżnym

Bebele w ſtolcu / ktore od złotych żyłek bywáia nábrzmiáłe z boleśćia / tym zielem nágrzewáiąc roſpadza.

Bebele w ſtolcu.

Dne / to ieſt / łupánie y dárćie w członkách/ tákże nim náparzáiąc y piiąc/ vkłáda

Dnie/álbo Arteſtice.

Kiſzki ktomuby w moſzná zá roſpuklina wpadáły / liśćie z korzeniem tego ziela / drewnem ná deſce tłuc/ á przywiiáć. A w winie białym wárząc / trunkiem ná czczo y ná noc ćiepło vżywáć.

Przepuklinie w moſzná.

Potrzebuia y vżywáia tego ziela Sukiennicy/ do fárbowánia ſukná.

Sukiennikom do fárbowánia ſukná

Wrzody záplugáwione / y rány zágniłe wychedaża/ y zdrowym ćiáłem wypełnia / wárząc go/ y tą wodą wymywáiąc.

Ránom. Wrzodó.

Rozſądek.

SIrpikiem to ziele przeto názwáne/ że ma od ziemie liśćie zabkowáne / oſtrokolace y rzeżące iáko śierp. Zás Jelenim Tránkiem / że go Jelenie y łánie w ſwoich wnetrznych chorobách rády vżywáia. Ktemu / że ná tych mieyscách gdzie Jelenie ſwe leżáyſká y páſtwiſká zwykły miewáć / rádo rośćie/

Wężownik álbo gáiowa Miedunká/ Rozdział 5.

ZIele to dwoiakiego rodzáiu ſie znáyduie / więtſze y mnieyſze: ſámiec y ſámicá. Ná Wioſnę gdy ſie z ziemie puſcza / liśćie ſpiczáſté / iáko iezyczki iákie czerwonáwé wydáie / które záczáſem bywáia ſzerokié y długié / iáko liśćie kobelégo Sczawiu / y tákiegóż kſztáltu: iedno zwierzchu głádſze / y zielonośći iáśnieyſzey: od ſpodku pobrunatniáłé / ábo modráwé / kráie máiąc w łąkotkę / ábo kędźierzáwe. Kłącza okrągłego / obłego / ćienkiego / głádkiego / łokietnégo / ná którym liſteczki dobrze mnieyſze / niż od korzenia pochodzące / zrzadká tu y owdźie rozſádzoné. Przy wierzchu kwiát kłoſowáty / podługowáty / iáko v wielkiey Bábki / iedno nie ták długo koſmáty: v ſámcá ćieliſto rumiány / ábo bládobrunatny / v ſámice biały. Z tego bywa naśienie ſczawikowemu podobné. Korzenia wielkiego zátoczonego / y iáko

Bistorta, Colubrina, Serpentaria.

Natterwurtz/Schlagenwurtz.

wąż wilego. Kosmáty zwierzchu poczerniáły / okrągły: soku pełny / wewnątrz ćielisko rumiány / iáko Rożaćiec: smáku ćierpkiego.

Mieysce.

Rośćie rad ná łąkach ćienistych y wilgotnych: rośćie też ná gorách y pástwiskách wilgotnych. Kwitnie w Máiu y w Czerwcu.

Przyrodzenie.

Przyrodzenia iest zimnego y wysuszáiącego/ zwiera álbo zátwierdza swą ćierpkośćią: śćiencza/ záwśćiąga/ posila. A z swéy własnośći iądom wszystkim sie sprzećiwia.

Moc y Skutki.

Poronieniu płodu.

PAnie brzemienne od poronienia płodu záchowywa/ korzeń z winem piiąc.

Tákże káżdego dniá z tego korzeniá miáłko vtártego prochu/ z miękkim iáiem vżywáiąc.

Tákże z octem álbo z czerwonym winem tenże proch zmieszáć / á ćiáło álbo żywot nim náćieráć/ dobrze.

Morowym powietrzem zárázonym.

Czásu morowego powietrza/ tegoż prochu po quinćie z przednim winem białym vżywáć dobrze: zwłaszczá tym / ktorzyby sie rozumieli bydź záráženi: á záraz po wypićiu nákryć sie co nalepiey y poćić. Ták ábowiem iad wszystek potem wyćiągnąć sie może z ćiáłá/ pokiby serca nie doszedł.

Ránom plugáwym w gárle.

Ràny y záwrzedziáłośći w gárdle leczy / y rozszerzáć sie im broni: korzenie y z swym zielem w czerwonym winie / álbo w wodce Bábczáney wárzone/ tą iuchą ćiepło często vstá płocząc.

Womity záwśćiąga.

Womity zbytnie záwśćiąga/ y żołądek zátwierdza / po quinćie / mniey álbo więcey prochu z korzenia tego z sokiem z Rożey czerwoney piiąc. Taber. zwłaszczá z koleryczney przyczyny pochodzące.

Tákże z ostábiáłośći żołądká gdzieby przypádły / wárzyć korzeń z Koriándrem w winnym occie mocnym / á w tym z chlebá rżánega grzankę vpiekszy zmácząć/ y pożywáć. Też co naćiepley ná żołądek przykładáć.

Toż czyni piiąc go z winem/ z iábłek Gránatowych kwáśnych.

Tákże zaczynić ten proch białkámi świeżych iáiec/ y ná gorącą cegłę wylać/ że sie vpiecze z tego płácek/ y dáć pożywáć.

Czerwonce.

Toż też czerwoney ćiekącce służy/ co y tym sposobem vczynić może. Prochu tego korzenia wziąć część / Ormienskiey glinki / ziemie álbo pieczętowáney glinki / Specierum Diarrhodon Abbatis, zárowno káżdego/ cukru Rożánego dawnego / Soku Pigwowego / ileby potrzebá: to wespoł vmieszáć / y miásto konfektu káżdego dniá kilká kroć/ iáko dobry láskowy orzech/ vżywáć. Ták y żołądek będzie sie posilał / y ćiekączká sie záwśćiągnie.

Krztuszeniu ná czczo dáremnemu.

Dáremnemu krztuszeniu ná czczo: Wziąć pigwowego soku co nastárszego y wyschłego / skorek Cytrinowych suchych / y miáłko vtłuczonych/ sándałow wszystkich trzech vtártych/ Diarrhodon Abbatis, prochu do tego z korzeniá wężownikowego / cukru białego tártego tákże część. To wespoł pomieszáć/ y dawáć vżywáć ná grzance/ álbo iákim inym sposobem/ iedno nie rychło pić po tym. Taber.

Febrom y gorączkam morowym.

Febry y gorączki morowe odpędza/ proch z korzenia tego ziela / iákimkolwiek sposobem vżywány. Ale naprzystoyniey z Dryakwią/ álbo z Mitridatem w ćiepłym winie/ á potym sie w obierze co naćiepley poćić.

Tákże wziąć tego korzenia / korzenia Biedrzeńcowego/ Goryczki/ Cytwaru/ Dzięgie-

lu/

lu/ korzenia Kurzego źiela/ po rowney cześći/ Ruty/ Piolynu/ iágod Iáłowcowych tákże wiele: Glinki Ormienſkiey/ vtártych miáłko. To wßyſtko weſpoł pomießáć/ y po quincie álbo po czwierći łotá/ z wodka kárduſowa tego vżywáć ráno y ná noc. Może do tego wßyſtkiego łot álbo dwá przedniey Driakwie/ álbo Mitridatum przydáć/ y bedźie potężnieyßa lekárſtwo.

Obráżonym od gádźiny.

Obráżonym od gádźiny iádowitey/ dobrze prochu tego z winem białym vżywáć/ po quincie ná raz.

Toku wßelákie.

Toku krwie z kadkolwiek/ prędkim bywa lekárſtwem/ dáiac go po czwierć łotá ná raz/ z wodka polney Driakwie/ Tákże

Krwia charkáiacym.

Krwia charkálacym/ z konfektem Rożánym vżywány/ bywa lekárſtwem.

Vpláwo.

Pániam vpláwy ták białe/ iáko rumiáne/ záwściaga: ták ſam proch iáko z Burſtinem/ z ſokiem z pigw trunkiem/ álbo y konfektem vżywány. Albo tym ſpoſobem: Wźiać źiela tego y z korzeniem/ Bábki/ Rożey czerwoney/ Myßych vßek/ álbo Niedoſpiałku/ do tego/ Máſtyki y krámnego kádźidłá/ po puł łotá. To wßyſtko w wodźie z miodem wárzyć/ przecedźić/ y po dobrym trunku tego ná czczo y ná noc vżywáć. Tab.

Toko wßelákim.

Owa wßeláki tok krwáwy/ badź ſtolcy/ iáko w czerwonkách: badź vſty álbo noſem. Tákże vpláwy/ álbo y z ran/ záwściaga/ proch z białkiem iáiá/ á z Arábſka żywica/ ná plaſtr zádźiáłány/ przykłádáiac ná mieyſce to/ zkad krew.

Sam też korzeń przez ſie vżywány/ álbo z woda piiac/ toż czyni.

Niezátrzymániu moczu.

Tym ktorzy moczu zátrzymáć nie moga/ korzeń z winnym octem vtrzeć/ á ná łono/ y w tył ná nerki przykłádáć.

Krwi zbytniey z ran.

Tok z ran krwáwy hámuie/ piiac go z ſokiem Bábczánym: ále potrzeba pierwey ráne tymże prochem záſypáć.

Iádom y truciznam.

Iádom y truciznam wßelákim ſie przećiwi/ y w tákowych zarázách rátunek oſobliwy czyni/ z winem proch piiac.

Gliſto.

W dźiatkách chrobáctwo/ álbo gliſty/ morzy: ták iuchá z korzenia wárzonego piiac/ iáko prochu iákimkolwiek ſpoſobem vżywáiac.

Ránam wnetrznym.

Wnetrznośćiom zránionym/ bywa do trunkow z wielkim rátunkiem przydawány.

Ciekaczkom wßelákim.

Nie tylko czerwona ćiekaczke/ ále y wßelákie inne záſtánawia.

Ciężko rodzacym.

Pániam ćiężko rodzacym/ przy otworze łoná/ ná vdźie przywiazány/ lekkie rodzenie dáie.

Vpláwo.

Vpláwy ták białe iáko rumiáne záſtánawia pániam: Wźiać korzenia gáiowey Miodunki/ Bábki/ Táßniku/ álbo y Tobołek/ Sporißu. To wßyſtko pokráiáć y wárzyć w wodźie y w occie napoły/ w ktorychby pierwey Gálás mokłał y Hálun. Te źiołá ták vwárzone/ ná chuſty rozłożywßy/ co nacieplej przykłádáć ná prog łoná y ná ledźwie.

Wrzodo.

Wrzody plugáwe y zágniłe wychedaza y zwiera wyſußáiac ie: tym prochem záſypuiac ie/ álbo z miodem záczyniwßy/ plaſtruiac.

Ciáło pſuiacym.

Złym á ćiáło pſuiacym wrzodom/ nie dáie ſie rozßerzáć/ záſypuiac ie prochem.

Gnilcu.

Gnilec y wrzody złe vſtá pſuiace goi/ z miodem proch zmießány/ tym námázuiac. Albo w wodźie/ á lepiey w winie ćierpkim wárzyć/ á czeſto ćiepło płokáć y gárgaryzowáć. Potym pomienionym miodkiem námázowáć. Fuch.

Zebom.

Zeby oſłábiáłe y chwieiacace/ czeſto ie wyćieráiac prochem z liśćia y z korzenia/ vtwierdza. Tenże.

Zebo wyprochniáłym.

W zeby też wyprochniáłe/ z trocha Háłunu y Piretrum kłádac/ nie tylko bol w nich vkłáda/ ále y ſluzy z głowy do nich ſpadáiace záſtánawia.

Niſczeniu y trawieniu ciáłá y żołodká.

Trawienie żoładká y wßyſtkiego Ciáłá/ z źimney przyczyny/ leczy: korzeń wárzac w winie czerwonym z Benediktem/ á piiac. Też grzanke tymże winem polewáiac/ ná żoładek co naćiepley kłáść/ dobrze.

Z wyſoká potłuczonym.

Z wyſoká potłuczonym/ vrážnym/ Pognieciońym/ vrwánym/ bárzo bywa vżytecznym rátunkiem/ wárzac korzeń Weżownikow z głowienkámi/ álbo z Zywokoſtem/ y piiac: przydawáiac do tego trunku puł łotá prochu z tegoż korzenia weżownikowego. Ták ábowiem krew zśiadła we wnetrznośćiách roſpráwuie/ y oberwáne wnetrznośći leczy.

Owa tych ſkutkow ieſt/ ktorych źiele Bryłánſkie/ álbo P. Máriey kożußek.

Plaſtr Máćiczny.

Emplaſtrum.

TEn tákowym ſpoſobem ma bydź robiony: Wźiać korzenia tey Gáiowey miodunki funt/ Orlego drzewá/ Sándału żołtego/ Mußkatowego orzechá/ iágod włoſkiey káliny/ álbo Piwniku/ ktore Berberis zowia/ Cynámonu/ naśienia rożánego/ álbo głowki z oſkubioney roże po dwá łoty/ kwiećia Rumienkowego/ Gwoździkow krámnych/ wonnego śitu/ po łoćie. Alipcæ Moſchatæ, Galliæ Moſchatæ, Styráku calamitę, y Styraku rumiennego/ Máſtyki/ Kádźidłá krámnego/ po trzy quinty: Piżmá przewybornego/ puł quinty/ woſku półtorá funtá/ Terpentiny puł funtá/ Ladánu/ álbo kożiego lepu funtow cztery/ Smoły z ſtárych okretow trzy funty/ y z tego wßyſtkiego z pilnośćia wielka y z vmieietnośćia vczynić. Ten

Máćicy broni ſpadać.

Máćicy mdłey bárzo vżyteczny/ Spadáć máćicy z ſwego mieyscá broni/ dla zbytnich iey wilgotnośći/ y ſliſkośći.

Vpławó

Vpławy zbytne/ ták białe iáko rumiáne/ záwściąga.

Succus.

Sok z gáiowéy Miodunki.

TEn sok z korzenia tego źiela wyżęty/ tych skutkow iest/ ktorych proch iego. Zosobná

Iádom y truciznō.

Iádom y truciznom. Tab.

Morowemu powietrzu.

Morowemu powietrzu bárzo sie sprzećiwia/ biorąc go po łoćie/ dwu y trzech/ według przynależośći osob biorących/ po wźięćiu ktorego/ záraz sie poćić w pośćieli/ álbo w szátách/ co nadłużey y nalepiey. Tenże.

A gdzie do tego z quinte Driakwie/ álbo Mitridatu przyda/ tym potężniey iad z ćiáłá popędźi.

Vpławó.

Vpławy białogłowskie iákiekolwiek záwśćiąga/ ze cztery łoty/ ze dwiemá łoty soku Krwawnikowego/ przydawszy trochę cukru álbo miodu/ ráno pić dáiąc ieszcze w pośćieli.

Krwią chárkáiącym.

Pluiącym krwią: wźiąć wodki Rosztywałowey/ soku tego źiela/ Glinki pieczętowáney quinte/ soku y wodki po sześći łyżek wźiąwszy. Toż też

Ránom/

Rány wnętrzne záwiera/

Zyłō zerwánym/ y Toku krwie z nich.

Zyły krwáwe zástánawia/ zátyka/ y

Tok krwie zástánawia. Może ieszcze do tego trunku z quinte prochu miálkiego z tego korzenia przysypáć/ á potężniey będźie.

Szum w vszu.

Szum w vszach vkłáda z miodem korzeń vtárty/ á w vszy pusczány.

Krew z zębow.

Krew z dźiąsł z podzębia nie pohámowánie ćiekąca/ sok tego korzenia w vśćiech ná języku zebie trzymáiąc/ záwsciąga.

Krwi z nosá.

Tok zbytni krwie z nosá vstánawia/ z octem rozdźiáłány sok/ chustecżkę w tym maczáiąc/ około szyie obtoczyć.

Poronienia broni

Płodu poronienia broni/

Vpławó

Vpławy záwśćiąga/ w tymże soku chustecżkę maczáiąc/ á ná łono/ tákże y ná krzyże przykłádáiąc.

Extractū

Extrákt ábo wyćiągnienie Istnośći z soku wyżętego.

WYćiągnienie Istnośći z soku tego korzenia bywa tym sposobem/ iák sie powiedźiáło/ y ná inych mieyscach. Ten z osobnośći swey/ powietrzu zaráźliwemu vżywány z wodką Kárdusową/ álbo Biedrzeńcową służy. Tab.

Od niedźwiatká/ y od innych bestiy obrážonym

Od Niedźwiadká/ y

Od bestiy wszelákich iádowitych obrážonym/ tymże sposobem bywa lekárstwem.

Aqua stillatitia.

Wodká.

TA/ iáko z inych źioł y z korzenia ich bywa palona. Vżyteczna

Krwie chárkániu

Krwią chárkáiącym/ sáme tylko piiąc/ álbo z Rożánym cukrem. Tab.

Czerwonce.

Czerwonym ćiekaczkom/ tymże sposobem vżyteczna/ zwłasczá przysypuiąc po quincie Glinki pieczętowáney/ álbo Glinki Ormienskiey.

Ciekaczkom.

Inym tákże ćiekaczkom/

Vpławō

Vpławom bywa vżyteczna/ ták sámey trunkiem vżywáiąc/ iáko y z sokiem tegoż korzenia.

Spadkō ostrym.

Spadki ostre y przykre z głowy záwśćiąga/ wźiąwszy ie z wodką Rożána y z Bábczána/ zárowno po dwu łyżek ná raz: Mástyki y kádźidłá kramnego po pułtory quinty: zwárzyć wespoł dobrze/ przecedźić/ á gárgáryzm ćiepło y często sobie czynić. Ták spadki z głowy záwściąga/ ktore ná pierśi/ álbo w ktorą inną część ćiáłá spadáiąc/ wiele rozmáitych z tych przypadkow czynią.

Wrzodō

Wrzodom zágniłym/

Ránom/

Ránom záplugáwionym/

Sadzeló/

Sadzelom smrodliwym y ćiáło roziadáiącym bárzo vżyteczna/ wymywáiąc ie nią/ á prochem z korzenia miałkim zásypuiąc.

Káncer/

Káncer tákże wrzod szkodliwy ná plecách tymże sposobem leczy.

Syrupus.

Syrop

TEn syrop/ choćia nie iest zwyczáyny w Aptekách/ iednák dla iego wielkiego vżytku może bydź tym obyczáiem/ iáko bywáią z inych źioł sokow/ robiony. O czym ná wielu mieyscach sie powiedźiáło. Ten

Chorobom wszytkim wyższey pomienionym bárzo potrzebny. Mianowićie

powietrzu

Czásu záráżonego powietrza/

ćiekaczkō

Ćiekaczkom wszytkim zástánawiáiąc ie/

Womitō

Womity záwściąga y krztuszenia/

Zołądku

Zołądkowi ostábiáłemu/

Vpławō

Vpławom białogłowskim białym/

Toku.

Tokom wszelákim krwawem.

Rozsądek

MYlą sie sprośnie/ ktorzy to źiele Brytánika zowią y twierdzą. Niemniey y ći/ ktorzy Katanancen/ to iest/ Gáiowa páprotka názywáią/ ktorą też Kánim páznokćiem miánuiemy/ to źiele chcą mieć. Ale y ći/ ktorzy Bistortam/ to iest Wężonik nász/ álbo Gáiowa miedunkę Tormentillam, Kurze źiele/ álbo Pápáwę chcą mieć/ gdyż te pomienione źiołá od Wężowniká nászego są rożne.

Báżánowiec/ álbo Toieść wielki/ Rozdźiał 6.

BAżánowiec/ ktory drudzy zowią Toieśćią wielką/ ábo Troieśćią. Tá dwoiáka iest. Zółta o ktorey tu ná tym mieyscu mowić będźiemy. Ten Báżánowiec iest prętu kokietnego/ podczás wyższego/ obłego/ ćienkiego/ y gáłęźistego/ á przytym też y kolankowátego.

Lyſimachia, Litron, Salicaria, Lyſimachia lutea.

Weyderich/ Gelerweiderich.

Liśćia poſpolićie po trzech z tych kolanek pochodzi: podczás/ ile ku wierzchu/ po cztéry/ obdłużne/ miernéy ßerokośći/ konców záoſtrzonych/ zielonośći iáſnéy/ kßtałtem ma ſie coś do liśćia wierzbowego: tylko po brzegách nie zabkowáné. Smaku ćierpkiego. Kwiátu żółtego. Korzonków nie miazßych w ziemi rozpierzchłych. Naśienia drobnégo/ koriándrowému podobnégo: ktoré tákże iáko liśćie zátwierdza.

Mieyſce.

Rośćie poſpolićie ná mieyſcach wilgotnych y mokrych/ ná łakách miedzách y w krzewinach. Kwitnie w Czerwcu y w Lipcu.

Przyrodzenie

Przewyżßaiaca moca ſwoia ćierpka/ zwiera/ ſpaia/ y ſtula: zkad ſie znáczy bydź przyrodzenia zimnégo y ſuchégo/ zwłaſcza liśćie/ z ktorego ták prochu/ iáko ſoku vżywamy do potrzeb lekárſkich.

Moc y skutki.

SOk ćierpkośćia ſwa zwieráiaca z liśćia/ charkánie krwia záſtánawia piiac. [Krwia charkániu]

Czerwona ćiekaczke/ tákże go trunkiem iáko kliſtera vżywáiac/ záwśćiaga. Toż [Czerwonce.]

Z kurzem zielem/ álbo z Pepowa y z ßáłwia w czerwonym winie wárzony/ czyni. Tákże y inne ćiekaczki záwśćiaga.

Rány śćiaga/ y krew w nich záſtánawia: Ták liśćie świeże przykładáć iáko proch. [Ránom.]

Toki wßelákie krwie hámuie/ kłádac go w iákikolwiek trunek. Plin. [Tokom krwie.]

Vpłáwy białogłowſkie/ z zielem pożimkowym/ á z Sporyßem/ z Pepowa/ á z Piwoniowym korzeniem/ w kwaſkowátym winie czerwonym wárzac go á piiac/ záwśćiaga. [Vpławō]

Naśieniu meſkiemu odchodzacemu/ z Táßnikiem/ álbo z Tobołkámi/ y z Tłuſtoßem wárzony/ troche Kámfory przydawßy trunkiem dány/ bywa vżyteczny. [Płynieniu naśienia meſkiego.]

Vpławom wielkim bywa lekárſtwem/ kłádac go ná próg y otwor łoná/ tákże ná krzyże. Albo czopkiem y wezełkiem w łono puſczáiac. [Vpławō]

Gádzine z domu wygánia/ [Gádzinie]

Muchy morzy y wytráca/ kurzenie z niego czyniac po domu: Abowiem dym z niego bárzo oſtry y iádowity. [Muchy morzy.]

Stárciu od obuwia/ ábo

Otretom bywa rátunkiem/ zwłaſczá otworzonym/ prochem z liśćia iego záſypuiac. Plin. [Otretō y ſtárciu nog.]

Jeſt tákiey władze y mocy to ziele/ że woły y inne bydło w iárzmie nieſworne y niezgodliwe czyni pokorne/ ćiche/ y zgodliwe/ w iárzmo go wetknawßy. Tenże. [Nieſworne woły wiárzmie czyni zgodne.]

Sok. [Succus.]

SOk iáko wyćiagnać z tego ziela/ pátrz w opiſániu Piołynu. Ten [Rány záwiera.]

W Rány krwáwe lany/ zbitni tok w nich záwśćiaga.

Ćiekaczce czerwoney/ [Czerwonce.]

Krwia charkánie/ ſwym ćirpkiem zwieránim záſtánáwia/ przydawßy ſyropu z Róży ſuchey/ Glinki Ormienſkiey/ y cukru Rożánego: z tego vczynić lektwarz/ a bráć go ná raz iáko Włoſki orzech/ popiiáiac trocha Bábczáney wodki. Tab. [Krwie charkániu.]

Też inne ćiekaczki y biegunki záwśćiaga z cukrem Rożánym/ á z ſokiem Pigwowym/ ábo z konfektem iego vżywány. [Biegunkom.]

Vpławo.

Do vpławow białogłowskich iest bárzo osobliwy/ czopek z báwełny/ álbo wezełek vtoczywszy/ w nim maczáć/ á w łono puszczáć.

Krwi z nosá.

Krew z nosá zbytnie płynącą záwściąga/ plastr z tym sokiem vczyniwszy z Glinką Ormieńską á z octē / y ná czoło przykłádáć/ ábo Chustkę w tym soku z octem nápoły zmieszánym zmączáć/ y szyię obwinąć.

Sam teź sok w nozdrze pusczány powiádáią/ że krew záſtánawia.

Aqua stillatitia.

Wodká.

Wodká z Bázánowcá do tych wszytkich pomienionych niedostátkow służy/ z osobności swey/ trunkiem vżywána / ná poły z wodką z Belice zmieszána/ vpławy paniam záwściąga.

Vpławo

Biegunkom.

Ciekączkę ktora od wątroby pochodźi czerwoną/ ná poły z Bábczána wodką hámuie. Tab.

W gorączkách.

W gorączkách z inemi wodkámi przystoynemi/ trunkiem vżywána / bywa rátunkiem w wychłodzeniu.

Rozsądek.

Wynáleżcą skutkow tego źiela bedąc Lysimachus / dał mu od siebie imie/ v Grekow y Łáćinnikow Lysimachia.

Wilcza ogań/ álbo Wilczy ogon/ Rozdział 7.

Lysimachia purpurea.

Braunweiderich.

Jest wtóra Lysimáchia / ktorą nászy Wilczym ogonem / ábo Wilczą ogánią zowią: inni Merkuria: niektorzy Wierzbowka / ábo Wierzbienicą / od podobieństwá liśćiu Wierzbowemu. Tá prętá prostego / czworogránowitégo / dwułokietnégo. Liśćiá podobnégo táko sie przypomniáło / do Wierzbowégo: iedno po kráiach nie kárbowánego. Kwiátu kłośistégo / brunatnégo / ábo z czerwoná brunatnégo. kształt máiąc ogoná wilczégo. Korzonkow ma wiele drobnych/ od iednégo pochodzących. Źiele to wiele odnożek y gáłązek z śiebie pusczá : y z korzenia nie iednym prętem záwsze / ále kilká pochodźi. Zapáchu niewdźięcznégo.

Mieysce.

Rośćie przy wodách ćiekących / rośćie y przy stoiących. Przy bágniech y błotách / przy ieziorách / zwłasczá miedzy wierzbámi / z ktoremi ma nieiáką liśćiem społeczność.

Przyrodzenie.

Śćiencza swą ćierpkośćią y zátwierdza. Chłodźi tákże y wysusza miernie, záwśćiąga.

Moc y Skutki.

Też skutki ma wszystkie / ktore pierwsza. Tey iednák sámey Plinius w księgách 25. w Rozdźiale 7. to przypisuie / że w iárzmie woły niesworne / bijące y kąsáiące sie / czyni zgodne / ciche / spokoyne y powolne / do iárzmá ią przywiezuiąc.

Rozsądek.

Jest iescze pięć innych Lysimáchiy / od Leonicená / Rueliusá y Theodorá Tabermontaná opisáne / które inni Corneolas, álbo Flores Tinctorum drudzy zowią. Náßy / Głowaczámi / álbo Sierpikiem wtórym / trzecim / rc. O których da Pan Bog ná swych mieyscach będźie się mowiło. To tylko pierwße dwie są własne Lisimáchie / od Lisimáchá Krolá wynáleźione / y skutkámi swemi ludźiom pokazáne.

Kokoryczká / álbo Krowká / Rozdźiáł 8.

Polygonatum, Sigillum Salomonis.

Weißwurtz.

KOkoryczkę drudzy zowią Krówką / inni Liczydłem: którey ßeśćioraki iest rodzay: Pierwßa iest pospolita / rózgi łokietney / podczas dłużßey / obley / cienkiey. Liśćia podobnego Bábkowemu / iedno dobrze ßérßégo / głádßégo / y nieco iaśnieyßégo przez które wzdłuż kilká żyłek / ábo źioberek idźie. Smáku iáblek pigwowych ábo gránatowych / z niejáka máłą ćierpkośćią / mocné / nie rowno po parze / ále różno / iedno tam drugié ;am / z kłącza pochodzące: między którym kwiateczki z źieloną białe / po dwu y po trzech wespół ná obdłużnych stopkach. Té okwitnąwßy / iágody czerwoné wielkośći ziárná grochowégo: á gdy przeźrzeią / bywáią brunatné: wewnątrz naśienie białawé. Korzeń biały / długi / miękki / gęsto węzłowáty y knodowaty: ná palec wzmiąż / w obie gęsty / przykro pachniący / przy wierzchu źiemie miałko śiedźi / od którego wiele odnożek drobnych pochodźi.

Druga / kłącza stryfiástégo y łaskowánégo / prostégo / mocnégo / ná pułłokćiá wzwyß wyniosłégo. Liśćia pierwßému podobnégo / mocnégo żylowatégo / ábo źiebrzystégo / iedno mnieyßégo. Smaku nieprzyiemnégo. Miedzy tym kwiatki tákże iáko w pierwßym po dwu y po trzech wyrastáią / które zapách niejákokolwiek wdźięczny máią: y dobrze wietßé pierwßych. Té gdy opádną / iágódki nástawáią / w których iąderka ábo naśienie twárdé. Korzeń biały póki świeży: potym żółknieie / ná ostátek lisowáćieie.

Trzećia / kłącza pokrzywionego / dwie ábo trzy gáłązeczki máiąc. Liśćiem obsádzoné / tymże kßtałtem iáko Przewierćień. Té są nieco miękceyßé od pierwßych / po iedney stronie kosmaté / przykro pachniące / źiebrowate. Miedzy temi / krzywo záłomioné stopki / ná káżdey kwiatek iáko v Łanki /

iedno

iedno że bárźiey ſą otworzyſte y zieiące/ á ktemu głebiey wykroy máiące/ wewnątrz czarnémi kropkámi nákrapiáne. Z tych iágody naprzod źielone/ potym rumiáne. Korzenia lekkiego/ knodowátego/ wielé inémi korzonki miąższémi obroſły. A to źiele bárzo podobne ieſt Bábiey iágodźie/ która Matthiolus Laurum Alexandrinam miánuie/ ieſliż ſamá nie ieſt iſtotną.

4. Czwarta/ máło niepodobna we wſzyſtkim przedniey ábo trzeciey/ tylko mnieyſzą liſtem. A z korzenia wiecéy rózg puſzcza.

5. Piąta ſámicą miánuiemy/ pierwſzéy ábo ſámcowi podobna/ tylko liśćia dáleko węższégo y dłuższégo/ rowno po piąći y ſześći z kolanek ſwych wychodzącégo.

6. Szoſta/ kłącza granowitégo/ kolnkietnégo/ z wielą odnóżek y gałązek zárówno po czterech ábo piąći z ſwych kolanek ábo z członków/ rownym od śiebie wzgóre po kłączu położenim. Ná których liśćie wąziuchne y długie po trzech weſpół ábo czterech/ tákże równym położenim wychodźi. Kwiátki ná krótkich ſtopkách/ podobne do kwiátu ſámice/ iedno mnieyſze; z których zá czáſem czerwone iágodki/ á w tych naśienie bárzo twárde. Korzeń inym kokoryczkom podobny.

Mieyſce y Czás.

Rośćie poſpolićie ná gorach y págorkách: rośćie w równinach y ná łąkách/ podczás y w ſádách. Kwitnie w Máiu/ którego czáſu ma bydź do potrzeb kopána.

Przyrodzenie.

Przyrodzenia y złożenia z żywiołów ſą mieszánégo: abowiém ma ciepłotę w ſobie zwiéráiącą y ściskáiącą z oſtrzáłośćią złączoną. Ták że nieco gorzkośći. Ma przytym nie wypowiedźianą niewdźięczność w ſmáku: przeto máło co do vżywánia y potrzeb lekárſkich przychodźi.

Moc y Skutki.

Szkámowátośći wywodźi. Flágme z żołądká korzeń wyćiąga/ biorąc go z miodem álbo z winem czwierć łotá ná raz/ Tab.

Piegi y zmázy ściera. Piegi y inne zmázy z twarzy śćiera/ korzeń vwierćiány/ nim náćieráiąc/ iedno że ſczmi troche y z rumiennośćią.

Wodká. Dla tego też białegłowy wodkę z niego palą bo płeć wychędażą/ Dios.

Rány goi. Rány wychędaża y goi korzeń plaſtrowány. Dios.

Vpłáwó białym. Vpłáwy białe pániam záwśćiąga/ korzenie w cukrze przypráwione/ iáko Oman/ álbo Imbir/ á vżywáne.

Rozsądek.

Ktorzy Sekakul Arábſkie mienią bydź náſze Kokoryczkę/ bárzo ſie mylą. bo tá ieſt liſtem podobna do Bábkowego: Sekakul do Grochowego. Kokoryczká rány goi/ zmázy y plany z twarzy ściera. Sekakul Mauritánſki do Wenuſá pobudza: y ztąd nie ktorzy/ á źle/ Kokoryczce to przywłaſczáią/ co właſnie Sekakul ma w ſobie.

Sitowa trawá/ Rozdźiał 9.

Holoſtium, Holeſtium.

Schlangenzwang.

Sitowa trawá/ ábo Sitowiec y inni Kośćieniem ábo Kośćieńcem/ to źiele zowią. Troiáka ſie znáyduie/ á te wſzyſtkie niſko ná trzy ábo ná cztéry pálce rosną. Pierwſza/ którą więtſzą miánuiemy/ ma korzenie długie twárdozdrewniáłe. Liśćia ćienkiego Bábczánégo. które iezyczkámi miánuiemy/ iedno dáleko węższe/ dłuższe/ ſpiczáſtſze y ſzerſze/ po ziemi ſie rozkłádáiące. Mie-

dzy temi wychodzi prącików pięć ſześć / od śrzodku áż do wierzchu bládozielonémi y drobnémi kwiáteczkámi okrytych. Náśienie podobné Bábczánéwu drobné / w máłych łupinkách záwárté.

Drugi liśćia Pſylowego / ábo Chmielikowégo / wezſzégo dobrze od pierwſzego / iedno dłuzſzégo / y zlekká koſmátégo.

Trzecia ſkálna / że ná ſkáłách rośćie: á tá od pierwſzych we wſzytkim rożna.

Mieyſce.

Pierwſza y wtóra rosną ná págorkách y mieyśćách równych pia-ſczyſtych. Zá Węgrcámi v Krákowá znáyduie ſie obfićie. Trzecia ná mieyſcách ſkáliſtych.

Przyrodzenie

Gálen w 6. kśięgách o ziołách piſze / bydź to ziółko wyſuſzáiące y śćiągáiące ſwą ćierpkośćią.

Moc y ſkutki.

Przepuklinie. Przepukle leczy korzeń w winie wárzony / á trunkiem vżywány. Dios.

Mieſo w gárncu zeraſta. Kány by nawiętſze ſpaia. Korzenie ták wielkiey ieſt śćiągáiacey y ſpaiáiącey mocy / iż w garce do mieſá włożone / ſztuki mieſá w iedne ſpaia y zroſta: y ztąd lekárze wzięli probę do ran wielkich ſpoienia y zágoienia / tłukąc á przykłádáiąc. Też iucha wárzonego wymywáiąc / á zwierzchu nim plaſtruiąc.

Polna Dryakiew / Rozdział 10.

Pſora, Scabioſa, Apoſtematica.

Scabioſen / Scabioſenkraut / Grindtkraut / Apoſtemenkraut / Peſtemenkraut.

Ać więcéy niż przez dwádzieśćiá rodzáiów mamy Dryakwie Polnéy: wſzákże ná dwá tylko dźielić ſie może / Więtſza y Mnieyſza. Więtſza záraz liśćie z

Więtſza. Scabioſa maior.

Mnieyſza. Scabioſa minor.

ziemie pusczą obdlużne / máło nie kształtem źiela wolowégo ięzyká rzeczonym. Té zwłaszcżá pierwsze nie bywáią wykroioné / áni łábrowáné. Ale które po nich nástępuią / głęboki máią wykroy łábrowány / iáko v wielkiego Kozłku. A té liśteczki które ná kłączu bywáią / dáleko są mnieysze / drobnieysze / y głębiey łábrem wystrzyżone. Kłącza okrągło stryfiátego / ná łokieć abo ná pułtora wzwyż / szedźiwe. To przy wierzchu w gáłąski się rośkrzewia: w wierzchu których główki spiczásto záośtrzone / z łusk iákoby złożoné y spoione / iáko v Chabrku abo Bławatu. Z tych potym kwiat wychodźi z błękitná rumieniáwy. Nasienia drobnego y pieprznego. Korzeń ná pálec wielki wzmiąż / podczas mięszeyszy / odnożysty / biáły / długi / smáku máło iáko pásternak słodkiego.

Mnieysza / Liśćie od źiemie ma okołoząbkowane / po źiemi rozesłane / obdłużne y biáławe / á zlekká kosmáte. A to liśćie które ná kłączu / bárźiey iest łábrem wykroioné. Pręt ćienki / obły / prosty / gáłęźisty. Kwiátu pełnego / bladobłękitnego abo ráczey modráwego. Z tego potym główki źielone / ná których iákoby oczká okrągłe / iáko ná pawim ogonie / ták / że się iest czemu przypatrzyć. W tych główkách nasienie / pierwszemu podobne / iedno drobnieysze. Korzeń ná cztery abo pięć pálcy wzdłuż / drobnych odnożek niemáło máiąc / biáławy. Té dwie Dryakwi polne są / których pospolićie vżywamy: inych nie ták często. których iáko śię wyższey powiedźiało / iest kilkánaśćie. Te skutkámi swemi do tych dwu przednich śćiągáią śię.

Mieysce.

Więtsza miedzy zbożem rośćie: tákże ná ploninach y gruncięch gliniástych nawięcey. Kwitnie przez długi czás. Mnieysza záś ná odłogách / przy drógách y śćieżkách / nád wąwozmi / ná wilgotnych págorkách y łąkách mokrych / ná miedzách.

Przyrodzenie

Obiedwie są przyrodzenia rozgrzewáiącego y wysusżáiącego w wtorym stopniu: śćiencza / otwiera / wyćiera / wywodźi: grube y lipkie wilgotnośći wyćiąga z pierśi. Tegoż przyrodzenia są wszytkie inne / wszákże té dwie pierwsze przodek przed inemi máią.

Czás zbierániá.

Liśćie y z kłączem swym / tego czásu máią bydź zbieráne / gdy nalepiey kwitną. Korzenie záś na Wiośnie / gdy się z źiemie pokázowáć pocznie.

Moc y Skutki.

Mnieysza Dryakiew polna / naczęśćiey wchodźi do potrzeb lekárskich.

Pierśiom y plucom.

Z osobnośći swey pierśiom y plucom służy / w których szlámowátośći flágmiste rozgrzewa / rospráwuie / rośćiencza / y wywodząc wychodzą / ták proch z miodowa syta piiąc / iáko iuchá z wárzoney / przez kilká dni porządnie trunkiem vżywána.

Záwrzedźiáłość pluc.

Záwrzedźiáłośći pluc v pierśi.

Ciężkiemu tchnieniu.

Ciężkiemu tchnieniu dla zámulenia pluc. Tákże

Pleurze.

Pleurze y wrzodom w pierśiách / przerzeczonym obyczáiem vżywána Jescze lepiey gdźie do tego Lákryciey ćienko pokráiáney / Rozynkow wielkich pecki z nich wyiąwszy / Fig suchych muśistych / Śliwek iedwábnych Juiub / Śliw Dámáscen álbo Węgierskich słodkich / Szwestek słodkich / Podbiáłu szerokiego / Fiołkow brunatnych y inych pierśiom / y plucom służących rzeczy było przydano: Cukru álbo miodu białego przyłożywszy / wárzyć: á po ránu y na noc ośm álbo dźiewięć łyżek káżdym rázem ćiepło pić. Tákowy ábowiem trunek

Pierſi roſprzeſtrzenia wychedażáiąc.

Kaßle z zimnych przyczyn odpadza/

Tchnienie snádne czyni/

Rope z wrzodow plucnych wychedaża/ y innym wielom dolegliwośćiom plucy pierśi bywa bárzo vżyteczna.

Pierśió. Kaßlom. tchnieniu. Pierśi y płucá wychedaża.

Tákże bolaczkom w pierśiách/ álbo y Pleurycznym wrzodom ták vczyn: wziąć zpoltory garśći liśćia polney Dryakwie/ fig ſuchych mieśiſtych/ ze dwánaśćie/ pokráiánych/ Rozynkow wielkich/ ktore Cybebami zowa: albo inych mieśiſtych/ iaderká z nich wyiawßy/ Lákryciey drobno pokráianey w ćienkie trzaſczki/ álbo ſkrobáney: naśienia Anyżowego po dwu lotu/ Kopru Włoſkiego dwá loty/ Sliwek iedwabnych ták czarnych iáko rumiánych/ Roſaccu ábo Fiołkowego korzenia Florenckiego po łoćie. To wßytko drobno pokráiáć. Do tego cukru białego z ośmi lotow przydáć/ wßyſtko w cynowa konew włożyć/ pułgárcá wody chedogiey ſtudzienney nálać/ zálutowáć/ y w kotle álbo w pannwi vkropu wrzacego przez godźin czter pilno wárzyć: powoli wychłodźić/ przecedźić/ á ráno y ná noc po ośm łyżek biorac ćiepło pić. Abowiem w pierśiach bolaczki zmiekcza/ zbiera/ y przez vſta wyrzuca. Tab.

Bolaczkō w pierśiách y Pleurycznym.

Tákże przećiwko temuż: Wziąć tego ziela zpołtory garśći/ Podbiału ßerokiego ktory Tuſsilaginem zowia Láćinnicy garść/ śliw Dámáſcen z dźieśiatek/ Fiołkow Márcowych błekitnych garść/ Rozynkow drobnych dwá loty/ Jedwabnych śliwek czarnych y rumiánych po dwudźieſtu/ Lákryciey ſkrobáney lot/ Cukru ćiagnionego ßeść lotow/ miodu odßymowánego dwá lotá: To co potrzebá pokráiáć/ chedogo ſpłokawßy naprzod pośiekáć/ y wßyſtko weſpoł w konew cynowa álbo w fláße włożywßy/ wody chedogiey kryniczney nálać/ záßpontowáć: y w vkropie przez kilká godźin pilno z kotlá wárzyć/ y tym ſpoſobem iáko ſie wyßey powiedziało trunkiem vżywáć.

Tákże ná toż trunek doświádczony: wziąć polney Dryakwie/ Czártowego ziobrá po garśći/ Fig ſuchych mieśiſtych/ zpłokánych y pokráiánych dwánaśćie/ naśienia Włoſkiego kopru/ Lákryciey ſkrobáney po dwá łoty/ korzenia polney Dryakwie/ korzenia czártowego ziela/ Anyżu/ Jedwabnych śliwek czerwonych y czarnych/ Rozynkow mieśiſtych bez pecek/ álbo drobnych/ korzenia Fiołkowego po łoćie/ naśienia Fengrekowego kwinte. Naśienia zgrubá przetłuc/ ziołá y korzenie drobno pośiekáć/ Cukru lodowátego y ćiagnionego po cztery łoty do tego przydáć/ ná to wlac wody ſtudzienney chedogiey połtorá gárncá/ y w cynowey konwi zálutowawßy w kotle vkropu wrzacego/ pieć álbo ßeść godźin wárzyć: A po ośmi/ álbo dźieśiaći łyżkách ráno y ná noc ćiepło przez czás niemáły bráć.

Sok tego ziela klárowny z miodem zmießány/ á po łyßce vżywány/ flágme z pierśi wywodźi. Toż czyni korzen iey miáłko vtárty/ á ze trzemá cześćiámi miodu záczyniony ná kßtałt lektwarzu/ biorac go ná raz iáko poł káßtánu. Tákże ropa pluiacym tego vżywać dobrze.

Flágme z pierśi wywodźi.

Ropę pluiacym.

Kaßel z zimney przyczyny záſtánawia: Wziąć tego ziela dwie garśći/ Podbiału wielkiego garść/ Hyſopu pieć garśći/ fig ſuchych mieśiſtych opłokánych/ á ná czworo rozkroionych ßeść lotow/ Lákryciey/ Rozynkow drobnych świeżych/ Sliw ſłodkich Węgierſkich po dwá loty/ Cybeb/ śliwek iedwabnych czerwonych y czarnych/ po połtorá lota/ ná to wßyſtko nálać wody chedogiey gárniec/ winá przedniego poł gárcá/ ábo wody połgárcá á winá kwarte/ y przy weglistym ogniu do trzećiey cześci wywrzenia wárzyć/ przecedźić/ do tego przecedzenia cukru kreconego/ miodu iárzecego po ßeśći lotow dáć/ znowu wárzyć á ßymowáć/ przecedźić/ á po ośmi ábo dźieśiaći łyżek ćiepło ráno y ná noc vżywáć.

Kaßlu.

Płucom gniiacym/ wziąć korzenia tego ziela dwá łoty/ Przetárżniku álbo Veroniki/ kwiátu Darnowego po garśći: ziele y korzenie pokráiáć/ ná to winá przedniego y wody ſtudzienney po kwarćie nálać/ zálepiwßy konew ćiaſtem dla wyßćia páry/ w kotle vkropu wrzacego przez godźin trzy wárzyć: A gdy wolno y powoli przechłodnie/ przecedźić/ á káżdy dźień czterykroć po ßeśći álbo śiedmi łyżek ćiepło dawáć pić.

Płucom gniiacym.

Albo tym ſpoſobem: korzenia tego ziela wziąć dwá łoty/ Płucniku álbo Máiowey miedunki białey/ wierzchołkow z Zánklu/ kwiatkow ćiernioẃego drzewá/ Veroniki ábo Przetárżniku po łoćie: To wßyſtko ná proch miáłki vtrzeć/ kołaczkow z Rożanego cukru miáłko vtártych ßeść lotow/ y po poł łoćiu tego ráno y ná noc vżywáć ná grzance w winie ſłodkim obmaczáney.

Czerw z żywotá wypadza/ ſoku z łyżek ßeść z tego ziela świeżego ćiepło vżywáiac. Toż

Gliſtom.

Bolaczce w pierśiach/ álbo pleurze ſłużyʼ. Tákże

Pleuryczney bolaczce.

Vkaßonym od weżá y niedźwiatká trunkiem vżywány/ przeklárifikowawßy go. Albo z wárzonego iuche piiac/ ſámo też ziele zwierzchu ná ráne przykłádáiac. Albo w ſoku chuſteczke maczáiac/ á ná ráne kłádac.

Vkaßonym od weżá y niedźwiatká.

Przećiwko morowemu powietrzu: wziąć ſoku kláryfikowánego łotow ßeść/ octu z Gwożdzikow polnych/ ábo octu z kwiećia koziey ruty lot álbo łyßke dobra/ Dryakwie przedniey kwinte: To weſpoł dobrze zmießawßy/ záráżonemu ćiepło dáć wypić nakrywßy go co nalepiey/ żeby ſie przez trzy godźiny poćił. Tab.

Przećiw morowemu powietrzu.

Albo tym ſpoſobem. Korzenia tego źiela wźiąć trzy łoty / Miſtrzowniku / Dyptanu białego / korzenia Koźlikowego / Gorycżki korzenia po dwá łoty. To wßyſtko miáłko vtłuc / prześiać / á w ſkorzánych woreczkách chowáć / ktorego ná raz po trzećiey częśći quinty / ná grzance w winie białym ćiepłym zmaczáney ná czczo vżywáć. A gdyby iuż był záráżony: wźiąć tego prochu quinte / Dryakwie práwie przedniey drugą / wodki polney teyże Dryakwie cztery łyżki / octu gwoźdźikow ogrodnych dwie łyżce: to zmießawßy weſpoł / záráżonemu záraz dáć wypić / á nákryć go dobrze żeby ſie przez godźin trzy co nalepiey poćił: Ták ſie iad z ćiáłá pozbedźie / gdźieby záráżony tego trunku vżył niżli dwánaśćie godźin zachwycenia minęło / to ieſt / pokiby iad ſercá niedopadł.

Kárbunkuł.

Kárbunkuł morowy / to ieſt / bolączkę ogniſtą morową leczy / liśćie miedzy dwiemá kámienmi vtłukßy / ná nie plaſtrowáć. Abowiem we trzech godźinach iádowitość tego wrzodu kaźi / vmartwia / y otwiera. Doświádczone lekárſtwo.

Tákże ſok / korzenie / iákimkolwiek ſpoſobem vżywáne / ták ſámego przez ſie iáko w pokármie / álbo w trunku / bywa pewnym á doświádczonym rátunkiem.

Kroſty. Swierzb. Párßywośćiam.

Kroſty z ćiáłá /
Swierzb ſuchy / y
Párßywośc wßeláka ſpadza / dla czego v Łáćinnikow Scabioſa náżwiſká doſtáłá / że świerzb / kroſty / y wßelákie nieczyſtośći z ćiáłá ſpadza / wárząc go w winie białym wolnym / ábo w miodowey ſyćie / náwet y w wodźie / á piiąc.

Tákże w nim ſie kąpiąc. Też
Sok do máśći przymießány toż czyni / ćiáło nia náćieráiąc. Jeſcze potężniey.

Tákże wárzona z Rutą polną / z Wołowym iezykiem / á zwierzchołkámi chmielowymi / y piiąc przez kilkánaśćie dni porządnie ćiepło poránu.

Rány ſpá ią. Wrzodō. Fiſtułō. w pierśiach.

Rány ſpaia y goi / świeżo źielona w czerwonym winie wárzona / tym ie przemywáiąc.

Wrzody /
Fiſtuły w pierśiách leczy / w białym winie do trzećiey częśći wárzona y z korzeniem / tego po ośmi łyżek ná raz káżdego dniá ráno y ná noc trunkiem vżywáiąc.

Ránom ropiſtym. Ráncer.

Fiſtułom wßelákim /
Ranom ropiſtym /
Wrzodu / ktory zowia Ráncer / czynia z niey niepoſpolity y bárzo vżyteczny trunek / tym ſpoſobem: Biora polney Dryakwie dwie garśći / Przeczárżniku / Rzepiku / Czártowego źiebrá / Benedyktu / ábo pánny Máryey Rożyczki / Zánklu ná przepukliny po garśći / ßerokiego Podbiału / Szadcu / Płucznikú / ábo Máiowey miedunki białey / Stonogowcu wietßego po poł garśći / korzenia polney Dryakwie trzy łoty / Benedyktu korzenia dwá łotá / korzenia Celidoniowego łot. To wßyſtko drobno pośiekáć / do tego cukru białego czwierć funtá / ná to nálać winá białego kwartę / á wody chędogiey ſtudzienney poł gárcá / á zálutowawßy ćiáſtem wierzch / w kotle vkropu wrzącego pięć / álbo ßeść godźin wárzyć: Potym gdy powoli przechłodnie / przecedźić / y w chłodnym mieyſcu chowáć / káżdego dniá chorym ráno y ná noc po ośmi álbo dźieśiąći łyżek ćiepło dáiąc: Doświádczony trunek.

Tákże wrzodom / y ſadzelom ćiekącym ná goleniách. Tákże też

Dychawicznym.

Ciężko tchniącym: Weżmi polney Dryakwie wietßey / y z kwiećiem iey brunatnym / dwie gárśći. Polney Dryakwie kwiećie y z głowkámi / Szánty białey / ßerokiego Podbiału po gárśći / Miechunek álbo Gárliczek cztery łoty / Mirrhy rumiáncy łot. Zioła pośiekáć / gárliczki y Mirrhę z grubá przetłuc. Cukru białego ośm łotow / wodki z wietßey Dryakwie polney / z źiela y z korzenia wypáloney / winá białego dobrego / po pułtory kwarty. To wßyſtko w cynowey konwi / ćiáſtem wierzch oblepiwßy / w kotle vkropu wrzącego / przez godźin pięć wárzyć / powoli dáć przechłodnąć / przecedźić / á ráno y ná noc po ośmi łyżek choremu ćiepło pić dawáć / ták długo / aż do zdrowia przydźie. Powtarzáiąc tego trunku wárzenie raz y dwá / á choćia y trzy.

Krwi.

Krew w ćiele złą y záplugáwioną poleruie.

Lißáiō.

Lißáie wßelákie / też fráncowáte.

Plánom wßelákim.

Plány ták czarne iáko białe ná ćiele wychodzą y ſpadzą / Polney Dryakwie korzenie y liśćie wárząc á piiąc. Tákże ſie w niey kąpiąc / y máśćią z niey námázuiąc.

Fráncy.

Bole fráncowáte w ćiele / w ſtáwiech:
Tákże wrzody fráncowáte / kroſty y lißáie ſproſne / tym ſpoſobem vżywána iáko Sárzaparilla: zwłaſzczá korzenia wielkiey Dryakwie polney / weſpoł z kwiećiem y głowkámi iey biorąc. Ktora ná Wioſnę ma być do tego kopána / gdy z źiemie liśćie práwie dobrze wynidźie / ſpłokána / ochędożona / y vſußona. Te / tym ſpoſobem pokráiawßy iáko ſarſę / wárzyć: y ták ią właśnie przypráwić / á przez dni czterdźieśći vżywáć ráno y ku wieczorowi / pocąc ſie / y tákże diete pieczyſtym záchowáć / iáko w vżywániu Drzewá albo Sarſy. Do poſpolitego tákże trunku / tymże obyczáiem ma być przypráwiona iáko Sarſa / y żadnego innego trunku w tym lekárſtwie nie vżywáć / okrom tego. Wßákoż / ktoby go niemogł vżywáć / tedy z nim winá przypráwionego / iáko poſpolićie z inemi źioły y z korzeniem ich bywáia czynione / może miáſto trunku poſpolitego vżywáć. Bog wßechmogący dał káżdey kráinie

y kroleſtwu ſwe ziołá / drzewa y lekárſtwá / do porátowánia chorego zdrowia / ktore gdy by ludźie ználi / y ſkutki ich wiedzieli / dálekoby z wietßym vżytkiem ſwym / y mnieyßym koßtem y nakłádem przyßloby im to / niżli co z cudzych y z dálekich ſtron bywáia z wielkim koßtem / á podczás z máłym / álbo z żadnym porátowániem chorego zdrowia ſwego. Ale ták obyczáie ludzkie ſa złe y głupie / że ſie rádniey do rzeczy cudzych y obcych ciagnie / drogo przepłacáiac / niż do tych ktore iáko w domu máia / ktore pod iednym z nimi niebem ná teyże ziemi / w tymże powietrzu rodza ſie: zkad przyrodzeniu ich włáśniey niżli obce służa y pożytecznieyße ſa. Nie gánić y cudzoziemſkich: ále gdy ſwoie właſne y przyrodzone mieć możemy / czemu obcych ßukáć z wielkim nakłádem mamy? Małpy y kocżkodanowie ták czynia / ſwoich przyrodzonych rzeczy y obyczáiow zániechawßy / cudze ná ſie biora / y ták oßukáni y zwiedzieni bywáia. Dla tego to przypominam / żebyſmy darámi Páná Bogá naßego nie gárdzili / o nich ſie pilnie dowiádowáli y ználi ich / z dziekowániem iego świetey dobrotliwości vżywáli / á obcych obcym niechali.

Ślinogorz. Pierśiom. Zołądku. Płucom. W wątrobie bolaczkom / álbo y pod żiebry.

W Gárdle wrzod zásiádły /
w Pierśiach /
w Zoladku /
ná Płucách /
ná Wątrobie / álbo y
Pod żiebrámi wrzod twárdy zmiekcza / zbiera / przerywa / y chárkániem wywodzi y wychedaża / ſkładnieyßy tránk niżli pierwße / dla vboższych czyniac tym ſpoſobem. wziać dobra gárść Dryakwie polney ſußoney / Łákryciey dwá łoty / Fig ſuchych dwánaśćie mieśiſtych / naśienia Kopru włoſkiego / Anyżu / káżdego po dwá łoty: korzenia Fiołkowego łot. To wßyſtko drobno pokráiawßy / á naśienia z grubá przetłukßy / przez noc w chedogiey ſtudźienney wodźie moczyć: ráno do trzećiey cześći przy weglistym ogniu wywárzyć / przecedźić / y cukrem álbo Różánym miodkiem osłodźić / y po rowney kwáterce ćiepło ná noc y ráno pić dawáć. Ták bowiem wnetrzne bolaczki twárde w otok obráca / rozrywa / y chárkániem wywodzi.

Piegi. Węgrowátośći. Pſtroćiny. Liſzáiom. Świerzb ſuchy.

Piegi /
Węgrowátośći ná twarzy /
Pſtroćiny czarne y białe /
Liſzáie ſuche /
Świerzb ſuchy / y inne ná ćiele zmázy bárzo rychło ſpadza / ſok z źiela z trocha Kámfory / á z Boraxem / ktory złota roża Łáćinnicy / á Grekowie / Chriſokola / zowia / zmießány / tym náćieráiac.

Párchom. Włoſy czyny.

Párchy ná głowie ſproſne leczy /
Włoſámi cudnemi poroſła głowe czyni / wárzona z Dźiewánna / głowe tym czeſto przemywáiac. A po zmyćiu máśćia / niżey opiſana / náćieráć.

Bebelom w ſtolcu. Szyßkom. Wydymánu kißki.

Bebele w ſtolcu /
Szyßki w kroku /
Kißce w ſtolcu wydetey y wychodzacey / przerczona ſuchá z Dźiewanna wárzona roſpadza y leczy / nia nágrzewáiac y wymywáiac czeſto. Náwet / ſámo liśćie vtłuczone / á ná ßyßki przykłádáne. Toż czyni kapiac ſie w tym po pás.

Bielmu.

Bielmo z oczu ściera / ſok nań puſczáiac. Albo nápoły z ſokiem kopru Włoſkiego zmießány / á czeſto puſczany.

Krew z wilgotnośći polecznie.

Wilgotnośći złe / niepotrzebne / y krew záplugawiáiace y zágniłáiace wychedaża / wywodzac ie / w kozicy ſerwatce wárzona / y trunkiem przez kilká dni vżywána.

Lupieżom y pápżyſtom w głowie.

Lupieże miedzy włoſámi ná głowie /
Páprzyſká / wychedaża / czyniac z niey á ze Słonecznıku ług / ktorym głowe przemywáć czeſto. Tákże
Sokiem z źiela świeżego wyżetym / głowe náćieráiac.

Strupom.

Strupy z głowy ſpadza / ſok tenże z ſokiem Bábczanym / y z Sczawiu kobelego ſoki / z oliwa wárzony / woſku co potrzebá przydawßy / głowe ſtrupowáta tym námázowáć.

Vßom.

Vßom záwrzedziáłym y zágniłym / dobrze ſok w nie ćiepło puſczáć / z trocha oleyku orzechowego / álbo oliwy.

Głuchotie.

Głuchote toż odpadza /

Czerwonce.

Ciekaczke czerwona / naśienie polney Dryakwie / ſwa ćierpkośćia záwśćiaga / po quinćie go pijac z czerwonym winem ćierpkim / álbo z ßtáliſta woda.

Kroſtom.

Kroſty z ćiałá ſpadza / tenże ſok z octem mocnym zmießány / á z orzechowym oleykiem / tym ie námázuiac. Plin.

Párchom.

Párchy właſne z głowy ſpadza y leczy / káżdy dźień ſoku iey po łoćie álbo dwu pijac. Do tego wárzoney woda głowe przemywáiac. Náwet wßyſtek w niey ſie kapiac.

Záśiniáłośći pod oczymá.

Záśiniáłość pod oczymá / z zaćiekłośći krwie z vderzenia iákiegokolwiek / roſpadza / ſámo źiele świeże vtárte á pláſtrowáne.

Bielmu. Wrzedźienicom ná oczách / álbo też brodawkom.

W oczách bielmo /
Wrzedźieniczki / y inne
Zasłony y zmázy / álbo też
Brodawki / ściera ſok z trocha Kámfory / á z złota roża / ktora Boráxem zowia Łáćinnicy / zmießány / czeſto ná nie puſczáiac Taber.

Oczom żeby nießkodźiły oſpice. Oczom zápuchłym.

W oſpicách / korzeń dźiećiom ná ßiyce záwießony / broni oczu od nich. Tenże.

Oczom zápuchłym / ſámo źiele wárzone w wodźie / ázby rozewrzáło / vwierćiec / á ćiepło ná nie przykłádáć co nacześćiey: y owßem gdźieby oźiebło / znowu ćiepło przyłożyć / we trzech dniách zápuchlıne w nich rozżenie.

Zebom.

Ná zeby boleiace / korzeń tłukac przykłádány /

dány/ bole w nich vśmierza.

Zlinogorz.

Zlinogorz w gárdle lecży/ źiele tłuczone/ ná gárdło y ßyie wßyſtkie pláſtruiąc ćiepło. Toż ſok cżyni/ ćiepło nim gárgáryſin y cżeſto cżyniąc.

Przymiotom ognistym z puchliną.

Przymiotom ogniſtym z puchliną: wźiąć tego źiela dwie cżęśći/ Bobki iedne cżęść/ vśiekáć/ álbo przetłuc/ y w occie winnym oſtrym/ á w wodce Rożáney wárzone y przykłádáne. Tab.

Morowym boleczkom.

Ná morowki/ álbo morowe bolaczki/ ſámo źiele świeżo źielone pláſtruiąc/ otworzy ie we trzech godźinách/ y iad wßytek poteżniey z nich wyciąga. Drudzy przydáią ſoli trochę do tego: A gdy ſie iuż przepuknie y otworzy/ wźiąć świeżo źielonego źiela gárść/ y vtłuc w możdżerzu/ ze cżteromá łoty wieprzowego ſádłá/ álbo ſmálcu/ Dryakwie przydawßy do tego przedniey quinte: weſpoł co napilniey vmießáć/ y ná otworzyſtą bolaczkę pláſtrowáć/ bárzo ſie rychło záwrze y zgoi.

Albo wźiąć żywice Terebintowey/ álbo Terebintyny/ raz cztery ſokiem polney Dryakwie przeplokáney/ cztery łoty/ mąki Jecżmienney dwá łoty/ żołtki dwá świeżych iáiec/ ßáfránu/ ſárkokole/ máſtiki/ kádźidłá kramnego/ miáłko vtártych/ po puł quinty. Z tego wßytkiego máść vczynić/ á ná fláytuchu rośćiągnawßy/ w bolaczki otworzyſte kłáść/á ná wierzch pláſtr wyßßey pomienony z tego źiela.

Dymienicom powietrznym.

Dymienice morowe gdźieby ſie otworzyły/ máść przerzecżona wychędaża ie y goi. A ieszcże poteżniey piiąc káżdego dniá po cztery álbo piąći łyżek/ ſoku tego źiela. Albo miáſto tego/ po quincie prochu z ſußonego tego źiela/ á z źiela głowienkowego zárowno/ káżdego dniá z wodki polney Dryakwie cżteromá łyżkámi álbo z piąćiá ćiepło. Ták długo biorąc/ áż ſie dymienice zágoią.

Tákże polney Dryakwie liśćie z ſolą vtrzeć y ná bolaczki morowe przykłádáć/ bárzo ie prędko omártwia. Potym wźiąć tegoż źiela liśćia y z młodym klaczem/ Koſtiwału po gárśći/ drobno pokraiáć/ y z wieprzowym ſmálcem vtłuc. Tego káżdy dźień cżterykroć przykłádáć ná bolaczkę/ rośćiągnawßy ná chuśćie.

Albo/ wźiąć cztery gárśći tego źiela świeżego/ y vtrzeć go z doſtátkiem wieprzowego ſádłá/ przydawßy dwá łoty przedniey Dryakwie do tego/á kłádź cżterykroć káżdego dniá ná dymienice morową/ ábo ná bolaczkę.

Dymieniczy y bolaczkom.

Dymienice/ y

Bolaczki inne twárde rozpądza/ álbo ie zbiera y w otok obraca/ Dryakiew polna z korzeniem ſwym/ w oliwie y w occie mocżona przez noc: potym vtrzeć trochę ßáfránu przydawßy/ iáko pláſtr vczynić/ y przykłádáć.

Wrzodo

Wrzody otworzyſte/ y

Sadźele.

Sadźele ná ktorymkolwiek mieyſcu będące/ wychędaża y goi/ polna Dryakiew y z korzeniem ſwym/ w winie czerwonym wárzona/ á chuſtecżki w ſoku iey obmacżáne ná toż przykłádáne. Z tegoż też korzenia ſußonego/ y prochem záſypowáć ie dobrze.

Złote żyłki záſtánáwia.

Złotych żyłek tok krwie zbytni záſtánawia/ polna Dryakiew świeżo pláſtrowána.

Tákże kąpánie po pas dwákroć káżdego dniá ráno y ná noc po godźinie śiedząc/ w tym źielu z Dźiewánną wárzonym/ toż cżyni.

Fiſtuło w ſtolcu.

Fiſtuły w ſtolcu záwieráiące goi/ prochem z liśćia y z korzenia tego źiela ie záſypuiąc. Ale potrzebá tegoż korzenia prochu po quinćie/ przez dni cżterdźieśći porządnie/ z ßeśćią łyżek tegoż źiela wodki/ ráno y ná noc pić ćiepło.

Dźiury y wrzody ná członkách wſtydliwych.

Dźiury/ y

Szkodliwe záwrzedźiáłośći ná członkách wſtydliwych oboiey płći/ ſok z źiela tego wymywáiąc ie/ y ſprycowánie w nie cżyniąc: á fláytuſzki w nim obmacżáne kłádąc.

Spuchłemu korzeniowi męſkiemu:

Tákże y moßnom: wźiąć polney Dryakwie/ cżcżego Kokornaku/ ktory polna ruta wtora zowią/ po rowney cżęśći. To oboie w wodźie wárzyć/ á wyiawßy źiolá/ w wodźie oney po pas ćiepło ſie kąpáć/ álbo tylko ſam ten członek w niey trzymáć. Potym one źiołá wárzone vtrzeć w donicy/ álbo w możdżerzu/ mąki Bobowey połowicą mniey od źioł pomienionych/ kminu kramnego tákże mniey połowicą od mąki/ wieprzowego ſmálcu ile potrzebá do vczynienia pláſtru. Ten rośćiągnawßy ná chuśćie ćiepło/ ták moßná/ iáko korzeń obłożyć. Ná te rzecży ieſt ten pláſtr doświádczony.

Kile.

Záwrzedźiáłość tegoż członku/ álbo

Kile lecży: Wźiąć polney Dryakwie/ kobelego ſczawiu ogrodnego álbo śianego/ ślazu máłego/ świeżo źielonych/ zárowno/ pośiekáć drobno/ w winie wárzyć/ áż źiołá rozewrzą ná káßę/ vtrzeć w donicy z wieprzowym ſmálcem/ y tym ná chuśćie rozwiodßy okłádáć.

Gąśienice y mßyce ná drzewách ſądowych.

Gąśienice/ y

Mßyce ná drzewách ſádowych y ná źiołách morzy/ okurzáiąc ie dymem polney Dryakwie/ bądź ſucha álbo świeża.

Máśći inne oſobliwe.

Vnguentum.

SOku polney dryakwie/ ták wielkiey iáko mnieyßey: Soku z ſczawiu kobelego śianego: Oleyku Bobkowego y Máſtikowego: to weſpoł wárzyć. Potym przydáć Terpentiny/ Gleyty ſrebrney/ Trzeći vmorzoney dobrze cżcża ślina: Soku z Bożego drzewká/ ſoku z Złotogłowu/ ktory też kozimi iaytkámi miánuiemy. Trochę do tego prochu

czarney

czarney ćiemierzyce. To wßyſtko co napilniey vmießáć:

Parchom

Párchy złe y práwie iákoby nieuleczone/ tym náćieráiac/ wielkim ádoświádczonym ieſt lekárſtwem. Toż

párßywoſćiō inſm Strupō. Kroſtom Lißáiom

Też wßytkie inne párßywośći/

Strupy/

Kroſty/

Lißáie rozmáite ſuche/ świerzbiace/ y boleiace ſpadza.

Swierzbiaczkō.

Swierzbiaczki y inne zeßpecenia ćiáłá ſćiera/ y wychedaża ćiáło po wierzchu.

Tákże ná też złe párchy máść doświádczona: Wźiac ſoku polney Dryakwie wielkiey y máley/ ſoku z Kokornaku czczego/ ſoku z kobelego Szczawiu ogrodnego po ośmi łyżek/ oliwy co naſtárßey trzy kwáterki/ octu winnego oſtrego pułtory kwáterki. To wßytko weſpoł ná weglu ogniſtym powoli wárzyć/ áż wßytká wilgotność y ocet ſtrawi ſie. Potym przecedźić y mocno wyżać/ przyłożyć do tego ßeść łotow woſku/ ſmoły álbo máźi dwá łoty: potym wźiać ćiemierzyce białey y czarney/ śiárki żywey álbo ogniem nie przepuſczáney/ czárney gorney śiárki/ ktora Atramentem krußcowym/ álbo kopánym zowia/ wapná nie gáßonego/ Arſeniku álbo Złotołuſku/ Gleyty ſrebrney/ Koperwáſeru białego/ Háłunu/ Gáláſu.

Kaminruß/ Keßelbraun.

Grinßpánu puł łotá/ trzećí puł łotá. To wßytko co napilniey vmießáć y vtrzeć/ żeby byłá máść/ ná goienie párchow/ ktore práwie z gruntu goi/ mázáć ie dźień wedle dniá by do dźieśiaći álbo dwunaśćie dni/ przemywßy głowe raz moczem nápoły z octem oſtrym zmießawßy.

Strupō. Swierzb. Lißáiom

Ná ſtrupy inne máść/ Tákże oſobna.

Swierzbu/

Lißáiom ſuchym y inym zmázom ná ćiele: wźiać ſoku tego źiela z oſm łotow/ álbo łyżek/ oleyku Bobkowego ßeść łotow. To weſpoł ná wolnym wegliſtym ogniu do ſtrawienia ſoku/ przecedźić/ śiárki żywey/ Srebrney gleyty po łoćie/ y co nalepiey weſpoł vmießáć. Albo też ták/

Soku polney Dryakwie/ octu winnego oſtrego/ po dobrey cześći zárowno. To weſpoł wárzyć ná wolnym ogniu do zgeſczenia oleiu álbo miodu/ y tym náćieráć

Swierzb Strupy.

Swierzb wßeláki/ y

Strupy. Abo też tym ſpoſobem:

Wźiać ſoku tego źiela/ Siárki/ Gleyty/ Bláywáyſu/ ábo ołowney bieli/ oliwy/ woſku ile potrzebá/ zmießáć/ y tym náćieráć.

Aqua ſtillatitia.

Wodká z polney Dryakwie.

Polney Dryakwie wodká/ oſobliwych ſwych ſkutkow do chorob wnetrznych/ nietylko w Aptekách/ ále y w prywatnych domách/ v rzadnych goſpodyń znáyduie ſie/ ktora tym ſpoſobem bywa palona: Wźiać Dryakwie polney gdy práwie dozrzeć ma z korzeniem y z kwiećiem/ pośiekáć co nadrobniey/ y dyſtylowáć z Balneum maris: Potym do káżdego połgarcá wodki/ tegoż źiela y z ſwym korzeniem ſußonego zgrubá przetłukßy po ośmi łotách/ y w Balneum maris záłutowawßy/ przez cztery dwádźieśćiá godźin żeby mokneło: potym wolnym ogniem przećiagnać/ á ná ſłoncu iárkim wyzonowáć/ że ſie wytrybuie. Tá

Mocy y ſkutkow tychże ieſt/ ktorych ſámo źiele świeże y ze wßyſtkimi należnośćiámi ſwemi. Zwłaſczá wnetrznym doległośćiam pierśi y płuc/ dáiac iey z iákimkolwiek ſyropem/ pierśiom należacym z Liquirićie/ álbo z Hiſopu/ ábo z Szánty/ ábo z Iuiub/ álbo z Fiołkowym. Tab.

Pierſiom Płucom.

Sáme też piiac/ kroſty/ świerzb/ lißáie z ćiáłá ſpadza.

Kroſtom Swierzb Lißáiom

Krew záplugáwiona w żyłách chedoży y poleruie. Tab.

Krew poleruie.

Do tredowatośći ſkłonnym vżyteczna/ czeſtokroć iey vżywaiac. Tenże.

od tredu záchowuie.

Fránce máiacym/ wielkim rátunkiem bywa czeſto ia trunkiem vżywáiac.

Fráncy.

Czáſu powietrza morowego bárzo potrzebna/ z Dryakwia/ ábo z Mitrydatem/ álbo ze złotym iáiem vżywana/ po ktorey ſie poćić co nalepiey/ po záchwyceniu iádowitego powietrza. Tenże.

Czáſu powietrza morowego.

Szyßkom boleiacym/ po ßeśći łyżek iey ráno y ná noc biorac. Tákże w wino/ y w piwo iey przylewáć dobrze.

Szyßkō.

Rany wnetrzne/

Przepukliny/

Ránom Przepukłym.

Rány ćiete y ßtychowe álbo kłote goi/ po ßeśći álbo śiedmi łyżek ćiepło/ ráno y ná noc piiac iey. Tákże przylewáiac iey do piwá y winá do ſtołowego poſpolitego trunku.

Ránom ćietym y kłotym.

Suchotom bywa rátunkiem/ wźiawßy iey ná raz ßeść łyżek/ ſyropu Lákryciowego dwie łyßce/ ſyropu z włoſkow Mátki Bożey łyßke/ y ná czczo dáć ćiepło pić/ tákże też ná noc przez nie krotki czás to czyniac.

Suchotnym.

Káßlu/ y

Bolaczce w pierśiách/ álbo pleurze.

Káßlu. bolaczkō pleurze.

Wychedożeniu pierśi y płuc z wilgotnośći flágmiſtych. Tákże z ropiſtych/ tenże trunek ſłuży. Tab.

Płucom/ Pierſiom

W pleurze/ álbo w kłoćiu w bokách/ wźiać tey wodki/ z świniego mleczu/ álbo z Podrożniku płonnego/ ktory też Mnißkiem/ y świnim pyſkiem zowia po ßeśći łyżek: Tego połowice ráno/ druga ná noc ćiepło choremu dáć wypić. Tenże.

Pleurze

Albo też ták: Wźiać Dryakwie polney wodki/ Głowienkowey/ y z Hiſopu dyſtylowánych po dwu łyżek/ y to ná raz ćiepło dáć trunkiem ráno. Ták wiele ná noc.

W pleurze/ y w bolaczce w pierśiách/ wźiać

tego źiela wodki trzy kwáterki/ álbo kwarte/
polney Roże suchey garść/ cukru kreconego
pieć lotow. To wßystko w cynowey pul-
gárcowce ćiástem zálepiwßy/ w panwi w-
rzacego vtropu z czwierć godźiny wárzyć. A
gdy powoli przestydnie/ przecedźić y chore-
mu trzykroć iednego dniá po ßesći álbo sie-
dmi łyżek ćiepło pić dáwáć/ w cztery á w
cztery godźiny.

Bolączce w pierśiách.

Bolączce w pierśiách/ wodki polney dry-
akwie wźiąć/ wodki Czártowego źiebrá/
wodki z Morßowych iágod/ wodki Tyrlico-
wey po kwáterce/ wodki ßáłwiowey puł
kwáterki/ syropu z tego źiela/ to iest/ z Drya-
kwie polney/ syropu z Włoskow Mátki Bo-
żey/ Lodowátego cukru po cztery loty. To
wßystko w pulgárcowkę cynową wlawßy/
wstáwić do wody gorącey/ żeby sie rospuści-
ły one syropy y z cukrem. Przecedźić á w czte-
ry y w cztery godźiny tego po ßesći łyżek ćie-
pło choremu dawáć pić.

Wnetrznym bolączkom

Bolączkom wnetrznym w ćiele/ wźiąć
wodki polney Dryakwie wielkiey/ wodki dry-
akwie polney mnieyßey/ Borakowey wodki/
polney rożey wodki po kwáterce/ cukru z Hi-
zopowych kwiatkow cukru/ syropu z Lákry-
ciey/ Fiołkowego cukru po cztery loty. To
wßystko w cynowey konwi w wodę gorącą
wstáwić/ żeby sie rozpłyneło: potym przece-
dźiwßy/ po ßesći łyżek ćiepło choremu pić
dawáć/ tákże w cztery á w cztery godźiny.

Krew wychedaża

Krew w żyłách záplugáwiona poleruie:
Wźiąć tego źiela wodki/ polney ruty wodki/
z chmielu wodki/ po kwáterce/ wodki Bora-
kowey/ z wołowego iezyká wodki/ ożánkowey
wodki/ po rowney kwáterce: syropu z ká-
mianki włoskiey/ Epithymum zowią. Syropu
polney ruty/ cukru z kwiatkow wołowego ie-
zyká/ po osmi łyżek. To wßystko wespoł w
cynowey pulgárcowce we wrzącą wodę/ dla
rospuscżenia wstáwić/ á przecedźiwßy/ po
osmi łyżek ráno y ná noc ćiepło choremu pić
dawáć.

Fistuky. Wrzody gniiące y ćiekące.

Fistuky/ y
Inne płynące zágniłe wrzody y sádzele wy-
chedaża y goi: wźiąć wodki polney drya-
kwie łyżek ßesć/ korzenia tegoż źiela miałko v-
tłuczonego quinte. To trzy godźiny przed o-
biádem ná czczo/ drugie trzy przed wieczerzą
tákże pić ćiepło. Czyniąc to przez dni 40.

Ślinogorz

Ślinogorz w gárdle máiącym/ sámá tá
wodká ćiepła gárgáryzuiąc leczy. A iesscze le-
piey/ wźiąwßy iey z pułkwarty/ gorzałki do
tego cztery łyżki przylać/ y co czwartey godźi-
ny gárgáryzm sobie tym czynić.

Krostom. Wrzedźienicom.

Krosty iątrzące y boleiące. Tákże
Wrzedźienice pálące álbo ogniste ná dźie-
ćiach/ y ná ćiáłách subtelnych/ roskoßniey-
ßych y piesczeńßych vkłáda/ y bolesći vśmie-
rza/ nią ie obmywáiąc/ álbo chusteczki ma-
czáiąc/ y ná nie kłádąc. Jescze potężniey
to czyni/ gdźiebyś do niey troche Boráksu
złotniczego przydał.

Dźiury y rány w członkách wstydliwych.

Dźiory y rány ßkodliwe y záplugáwione/
ná członkách wstydliwych oboiey płci/ wy-
chedaża y goi/ przerzeczona wodká/ chuste-
czki ćienkie ábo fláytußki w niey maczáiąc y
przykłádáiąc. A iesscze potężniey bedźie/ gdźie
troche Háłunu y kramnego kadźidłá bárzo
miałko vtártych/ w tey wodźie rozmaćić/ á
tym wymywáć. Chusteczki tákże ćienkie w
tey maczáiąc/ przykłádáć. Też w dźiory nią
ßprycowáć.

Syrop z polney Dryakwie.

Syrupus

W Porządnych Aptekách/ á ile w Wło-
skich/ z tego źiela bywa syrop tym spo-
sobem czyniony. Biorą soku z tego źiela klá-
ryfikowánego funt/ drugi funt wody ięczmie-
ney/ w ktoreyby Pánny Máriey włoski/ Ro-
zynki wielkie mieśiste/ pecki z nich wyiawßy/
były wárzone. A przecedźiwßy/ do tego przy-
dáć dwá funty białego cukru/ y ná weglistym
ogniu zlekká áż do zgesczenia włásnego wá-
rzyć. To w chedogie Tureckie naczynie wlać/
y trzy czwierci lotá/ ábo trzy quinty koralu czer-
wonego co namieley vtártego/ wezełkiem w
czerwoney rzadkiey kitayce/ ábo w czerwonym
Cyndálinie w tym syropie záwieśić. Ten

Płucom.

Płucom záwrzedźiáłym/ wielkim y koßto-
wnym bywa lekárstwem/ z tegoż źiela wod-
ká po cztery álbo piąći łyżek vżywána ná czczo
káżdy dźień/ ábowiem wßelákie ßlámowáto-
śći/ y ropy z nich wychedaża. Przeto

Flágmy z pierśi y ropę wywodźi.

Suchotnym/
Dychawicznym bárzo służy. Tákże
Krew záplugáwiona w ćiele przechedaża/
y ztąd też
Swierzb/
Krosty/
Lißáie/ y inne zmázy y
Pláma ná ćiele śćiera.

Suchotom. Dycháwicy. Krwi plugáwey. Swierzb. Krosty/ Lißáie.

Czásu powietrza/

Czásu powietrza morowego/ vżywáią go
z wielkim vżytkiem y rátunkiem.

Broni zágniciá w ćiele.

Sprzećiwia sie też zágniłośći wßelákiey w
ćiele/ ták wilgotnośći przyrodzonych iáko nie-
przyrodzonych/ y broni potężnie/ bądź sámego
vżywáiąc/ bądź z inymi wodkámi należą-
cymi.
Też do tego wßytkiego ten syrop vżyteczny/
do czego sámo źiele.

Polney Dryakwie kwiatki w cukrze.

Conserua.

Bywa konfekt z kwiećia tego źiela mo-
rego á z cukru robiony/ tym sposobem.
Náobierawßy kwiećia/ siekaczámi drobno
posiekáią: potym ze dwiemá czesćiomá cu-
kru białego w możdżerzách tłuką/ potym w
naczyniu Tureckim do roku dla potrzeb cho-
wáią. Ten

Káſzlu. Plucom. Pierſiom.

Káſzle vśmierza/
Plucom y [illegible]ſiom záwrzedziálym. Tákże wſzeláłim inym záwrzedziálośćiam wnetrznym bárzo vżyteczny bywa.

Powietrzu morowemu.

Czáſu morowego powietrza/ dla vſtrzeżenia zárázy/ bywa z wielkim rátunkiem vżywány ná czczo/ iáko pul Włoſkiego orzechá.

Dźiećiom.

Też y dźiatkom máłym/ dla tegoż może go beſpiecznie dáwáć.
W inych tákże doległośćiách/ tákże iáko ſyrop/ álbo ſámo źiele.

Sal Scabioſæ.

Sol z polnéy Dryakwie.

Z Polney Dryakwie/ Sol niepoſpolita może bydź robiona/ biorac ia ze wſzyſtkim/ to ieſt/ z korzeniem z kłaczem y z kwiećiem ſuſzona/ y ná popioł ſpalić. Z tego ſol/ iáko ſie przedtym ná wielu mieyſcách o tym powiedźiáło: miánowićie w Rozdźiale o Piołynie. Tá ſłuży

Dychawicy/ Francy. Morowemu powietrzu. Parchom. Trędu. Kroſtom. Liſzáiom.

Dychawicy y ćieżkiemu tchnieniu/
Fráncuſka choroba zdietym/
Czáſu powietrza morowego/
Parchom ná głowie/
Trędowátośći/
Kroſtom/
Liſzáiom/
Swierzbiaczce/ y inym wyżſzey opiſánym chorobom/ ná raz trzećia cześć quinty z iey wodká/ álbo z czym inym dáiac.

Swierzbiaczko.

Rozſadek.

STárzy ziołopiſowie/ ták Grecey iáko y Láćinſcy/ o zacnych y známienitych tego źiela ſkutkách máło co/ álbo nic niewiedźieli: przeto też w ſwych kſiegách o ziołách ſpiſánych/ nic nam potomſtwu ſwemu nie zoſtáwili. Aż z Láćinſkich niektorzy/ pilnie ſie przypátrzywſzy iego przyrodzeniu/ ieli go do wrzodow/ bolaczek/ ſadzeli/ kroſt/ vżywáć: y od tychże ſkutkow dáli mu imie Scabioſa, że kroſty/ świerzb/ y inne ſzkáradośći z ćiáłá ſpadza y wychedaża. Potym záczáſem náleźli/ że okrutnym y niebeſpiecznym bolaczkom morowym/ ktore Carbunculos Anthraces, Grekowie y Láćinnicy miánuia/ wielce ſłuży. Tákże innym niedoſtátkom y dolegliwośćiam ćiáłá/ ktoreſmy z rozmáitych ziołopiſow/ pilnie zebrawſzy/ w tym Rozdźiale opiſáli.

Náſzy dáli mu imie/ Polna Dryakiew: przeto/ iż iáko prawdźiwa Dryakiew/ tym chorobom/ y inym wielu/ á rozmáitym/ bywa wielkim lekárſtwem: ták też to źiele/ á miánowićie przećiw powietrzu.

Stebá/ álbo Chábr wielki/ Rozdźiáł 11.

Stœbe & Stæba, Colymbas, Phleo & Phleum.

Stebenkraut.

CHábr/ który y Chábrkiem czerwonobrunatnym/ y Steba zowiemy/ dwoiáki/ ſámiec y ſámicá: ábo wielki y mnieyſzy. Piérwſzy ma korzeń długi biały/ z niewiela odnóżek/ ná pálec mnieyſzy wźmieſz/ podczás mieſzeyſzy. Liſt ſpodni z korzeniá pochodzacy/ podobny Podrożnikowému/ ábo polnéy Dryakwie wietſzey: miekki/ koſmáty/ z biáláſnacy. Ale liśćie po kłaczu y rozgách mnieyſzé/ miálko wykrawáné/ ſpiczáſtſzé/ oſtré y kolacé. Z korzeniá dwie/ podczás trzy rozgi łokietné oble/ pochodza/ podczás wyſzé: odnożek niemáło máiac/ ná których w wierzchu głowki/ podobné Bławatowym głowkom/ rumiánobłekitné kwiatki z śiebie wydáiac/ tym kſztałtem iáko y Modrak. Po kwitnieniu naśienie náſtepuie w białych ſzupinkach/ Krokoſowému podobné/ iedno dobrze drobnieyſze. Smáku to źiele y z ſwoim naśieniem gorzkiégo/ y ćierpkośćia ſwoia śćiagáiacégo.

Klein Stebenkraut.

Wtóry: Liśćia ſzerokiégo/ długiégo/ y ná wiele drobnych liſteczków głeboko wykrawánego z biáłáſnace/ podobné liśćiu kwiátu wſzyſtkému wtórému/ który Iaceam alteram zowiemy/ tylko że zupełnieyſze. Kłacza oblégo/ gáłeziſtégo/ ná wierzchách głowki iákoby łuſkámi iákimi obłożoné/ łſnacé/ y ták bárzo do głowek Wſzyſtégo kwiátu podobné/ że záledwie iedno od drugiego rozeznáć/ tylko że kłacza wietſzégo y wyſzego.

Wiey-

Mieysce.

Gdźie Stebe Dioſkoridowe rośćie.

Piſze Dioſkorid / ktorégo Plinius náśláduie. Tákże Theofráſt Ariſtofanes/w komediey o żabách/ że ná bágnách / ná błotách / y w ieźiorách rośćie / zwłaſczá w Grecyiey w ieźierze/ktoré Orchonemum zowią. Ale náſze ná ſuſzy / abo ná ládźie/ ná miedzách/ miedzy zbożem / zwłaſcza pierwſze abo wietſzé/ ná winnicach y mieyścach iáłowych / przy drogách y śćieżkách. Mnieyſze tákże / ále bywa indźiey w ogrodách ſláncowáną.

Przyrodzenie

Przyrodzenia y złożenia z żywiołów / iáko Gálen o ziołách piſząc / powiáda go bydź w trzećim ſtopniu ná poczatku wyſuſzáiące y rozgrzewáiace/ zwłaſcza pierwſzy / á to liśćie y naśienie/ktoré do potrzeb lekárſkich przychodźi / ſtwierdza y do kupy śćiaga. Wtóry trochę wolniey wyſuſza.

Mocy Skutki.

Czerwoney ćiekaczce bywa rátunkiem / liśćie y naśienie wárzone / á kliſtera dawáne: ábowiem záwśćiaga y zátwierdza. Dios. Gal.

Czerwonce.

Vſzom záwrzedźiáłym y ropiſtym/táż iuchá ciepło wpuſczána / ieſt lekárſtwem. Tenże.

Vſzom ropiſtym

Oczom krwią záćiekłym z vderzenia/ bywa rátunkiem liśćie iego tłukac á przykłádáiac. Tenże.

Oczom krwią záćiekłym.

Tok gwałtowny z kadkolwiek krwáwy / záwśćiaga / liśćie tłuczone álbo ſok z niego wyśćiety puſczáiac.

Krwie toku zbyćiu.

Rány wielkie ſpaia y goi / wymywáiac iewodą/ w ktoreyby był wárzony: liśćie tłuczone ná nie przykłádáiac. To potężniey czyni w czerwonym winie ćierpkim wárzac/ á wymywáiac.

Ránom wielkim.

Chobotna Wyká/ Rozdźiał 12.

Clymenum, Lathyrus maior, Calycathemum.

Wilderbs.

Chobotna Wyká / ktora też drudzy powoiem wielkim poſpolićie miánuią. Kłącza ieſt Bobowému podobnégo / czworogránowitégo / y kolankowátégo: Srzodkiem tychże kolanków troche rozdetego y miąſzégo / ále záś z końców ćienkiégo. Liśćie ma máło nie równé Bábczánemu / tákże też źiebrowáté. W wierzchu záś tego ſą iákoby dwá mieſzki / z ktorych ieden ku drugiemu z lekká náchylone: Naśienie ſwé w ſtrączkách obdłużnych mocno záwieráiac.

To o wyce chobotney Mattheolusowey / iesli własnie iest Clymenum.

Mieysce.

Rośćie w równinach / rośćie y ná págorkach/ y mieyscach górnych/ iednák napozornieyszy/ y nawybornieyszy/ który ná górach rośćie.

Przyrodzenie.

Chłodzącego / y wysusząiącego iest przyrodzenia/ ná przodku wtórego stopniá/ zátwierdza / y zawśćiąga.

Moc y skutki.

Sok ze wszystkiego źiela/ y korzenia iego wygnieciony/ á trunkiem vżywány/ charkánie krwia zástánawia. Dios.

Biegunki tákże biała záwśćiąga.

Vpławy rumiáne záwśćiąga / tenże piiąc. Dios.

Tok krwie z nosá hámuie/

Rány świeże ćięte spaia/ y goi: liśćie świeże vtłuc/ y przykłádáć/ choćia y z straczem/ y ták długo to przykłádáć áż sie zgoia. Dios.

Około pępká bolenie/ álbo gryźienie.

Bole w ſtábiznách pod źiebry vkłáda/ szosta część quinty nasienia iego z winem piiąc białym/ przez dni 30. porządnie.

Szkodźi

Ták źiele sámo/ iáko nasienie/ álbo źiárno iego/ od meżczyzn vżywáne/ czyni do płodu nie sposobne y niczemne.

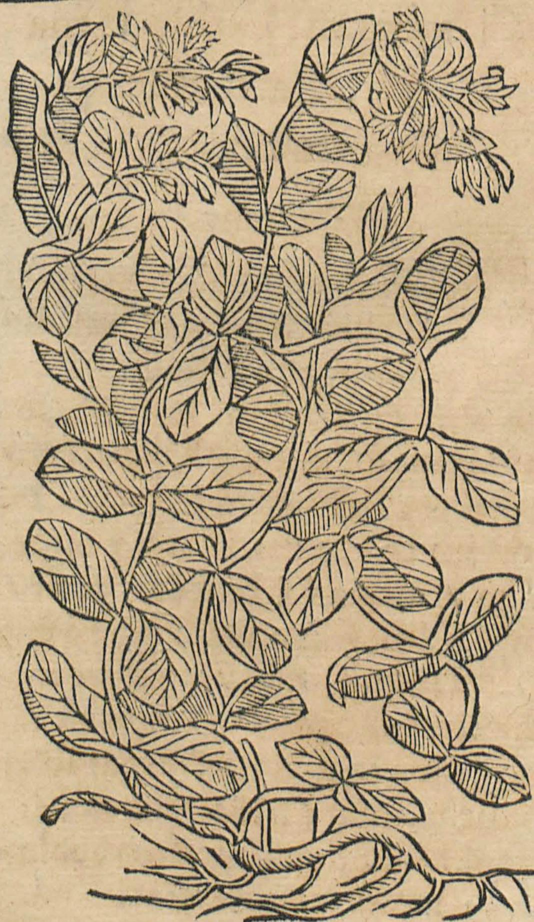
Rozsądek

Rożne iest o nazwisku tego źiela v ziołopisow mniemánie. Iedni Clymenum Powoiem wielkim chcą mieć. Ale że tych powoiow ták máłych iáko wielkich iest nie máło/ niewiem do ktoregoby to Clymenum przywiązáć. Zowią go drudzy / zá ktoremi y myśmy sie vdáli / Wyká chobotna/ Mattheolusá náśláduiac. Iedno ieśli to prawdźiwie Clymenum Greckie iest / nie możemy pewnie tego twierdźić : gdyż y Mattheolus sam w tey mierze wątpliwość ma. Zo sá inni ziołopisowie / iáko Lobelius / Pena/ ktorzy Bukwice wodną/ prawdźiwe Clymenum Dioskoridowe chcą mieć. Ale ći ktorzy Clymenum/ Mydelnice násze/ ábo płonna Bázylia / Saponariam Láćinnicy zową/ chcą mieć / nagorzey rozumieią.

Powoy wonny / álbo Przewiercien/ Rozdźiał 13.

Periclymenum, Matri ſylua, Lilium inter ſpinas, Volucrum maius, Vincebosco, Caprifolium.

Geißblatt/ Durchsichlig/ Szpeckligen / Wadtwindt/ Zauuling.

Zowią drudzy to źiele Koźim Powoiem. Iest niskie / y równym położeniem rozdźielone: liśćie pará około kłącza máiące/ nie wielkie biáláwe/ Bluszczowi podobne/ ná przatkách iákby przewierciáne tkwiące. Miedzy ktorym liśćiem / á ile przywierzchu látorostki / ná ktorych kwiećie Bobowemu podobne / biáłé/ przyokrągleyszym / podługowáte/ pachnące/ z listu iáko ze dzwonká iákiego gronkámi pochodzące.

Z tego nasienie twardé / y do wyłuszczenia z łupinek trudné. Korzenia miąższego / oblégo / we wnątrz białégo z wielą odnożek drobnych. Jest ieszcze sześć inych rodzáiów tego źiela / iedno że są iednychże skutków z pierwszym / dalszégo opisánia ich nie rozumiałem bydź potrzebnégo.

Mieysce.

Rośćie rádo przy płoćiech / wiiąc sie około rózg. Rośćie też po polách / y ná rolách. Indźie też vmyślniego w ogrodách sláncuią. Kwitnie w Czerwcu y w Lipcu.

Przyrodzenie.

Rozgrzewa bárzo y wysusza / co sie z smáku sámégo znaczy. Bo liśćie żuchané ma nieiáką ostrą gorzkość w sobie. Tákże przywiet-szym y częstszym trunkiem vżywány / mocz krwáwy wywodźi.

Mocy skutki.

Liśćiey nasienie tego źiela / tylko przychodzą do vżywánia lekárskiego.

Slezione nápuchła y nábrzmiała śćieśńcza y trawi / z nasienia tego kołaczki poczyniwszy / z ktorych po quinćie / iáko Plinius pisze przez trzydźieśći dni / á iáko Dioskorides / przez czterdźieśći / bráć potrzeba. Toż też bolenie iey vśmierza. — *śleźienie.*

Gwiżdżotchniącym / to iest / ktorzy nie mogą tchnąć / tylko szyie wyćiągnąwszy / vsty otworzonemi powietrze świeże w sie z gwiżdżeniem ćiągną / bywa wielkim y przedkim lekárstwem z winem toż nasienie piiąc / álbo liśćie wárząc / iuche trunkiem vżywáć. — *Gwiżdżotchniącym.*

Swierzb suchy spądza / y inne ná ćiele zmázy wyćiera. Tákże — *świerzb.*

Pl[a]ny z twarzy obmywáiąc ie wodą źiela wárzonego. Fuchs. — *Plánom ná ćiel y twarzy.*

Liśćie y sok z oliwą zmieszány / Zimnice wszeláką y trupienie ćiáłá / odpądza. ciało álbo tylko paćierze náćieráiąc. Fuch. — *Zimnice odpędza.*

Kámień kruszy y moczem wywodźi: ták nasienie iáko y liśćie piiąc. — *Kámień wywodźi.*

W prácowániu dźiatkámi bywa pániam wielkim rátunkiem / nasienia z quinte dáiąc pić. Tychże skutkow liśćie y wodká. — *rodzenie snádne czyni.*

Sczkawkę záwśćiąga / — *sczkawc.*

Wrzody wilgotne wysusza / plugáwe wychędaża / wymywáiąc ie wodą z wárzonego źiela. Fuch. — *Wrzodō.*

Czynią z liśćia y z soku máść do goienia ran w głowie / ktora też sadzele y wrzody ná goleniach goi. — *Sadzelō.*

Rozsądek.

Zle rozumieią ktorzy Lecznik Wonnym powoiem / álbo Przewierćień mieć chcą / iáko Ruel y Fuchsius.

Wodne Kotewki / álbo Orzechy / Rozdział 14.

Kotewki / ábo Orzechy wodné ktoré też Kolącemi orzechámi mianuią. Liśćia iest okrągłego / przyszerszego / miąższégo / ku wierzchu záostrzonégo / y zlekká śpiczástégo. Od spodku pstry żełowáty / á około kráiow zabkowány / szypułki máiąc miąższe y długie. Liśćie ćiemney źieloności / ná wodźie kołem iáko ogań iáka spływáiącé. Miedzy nimi od spodku orzechy czworo rogaté / y ostrokolące / ćiemno źielone / wielkości kásztánowégo orzechá śrzedniego / w łupinie że skorek złożonéy / miernomiąższey. Wewnątrz iadro białe / smáku niemal kásztánowégo. Korzeń długi / kłosowáty / kosmáty.

Mieysce.

Rośćie w stáwiech / w ieziorách: rośćie y w morzu przy brzegách / á bo ráczey w ieziorách morskich.

Przyrodzenie

Gálen pisze go bydź z wilgotnéy istności nieco chłodzącym y wysusáiącym potężnie. Zátwierdza swą cierpkośćią.

Mocy Skutki.

Przymiotom wszelákim ognistym / ták liśćie — *Przymio*

Tribulus aquaticus.

Waßernuß/ Stachelnuß/ Spicznuß.

tom ognistym. ście świeże vtárte w donicy/ álbo w możdźrzu/ iáko y orzechy przykłádáiac/ bárzo vżyteczne. A z miodem iescze lepiey. Dios.

Vstom. Vstom záwrzedziáłym/ y

Iezyczku Około czopká zránieniu y zápaleniu.

Dziegnie Dziegnie y dziasłom záwrzedziáłym/

Gnilcu. Gnilcu/ lekárstwem sa niepospolitym/ wárzac/ á czesto ta woda płoczac.

Oczom. Oczom zápalonym/ sok z liścia świeżego z miodem pusczány/ bywa rátunkiem.

Orzechy wodne wárzone przychodza do vżywánia ludzkiego. Te

Pecherzowi bolejacemu. Boleniu pecherzá/ sa lekárstwem/ vżywáne trunkiem. Albo soku z liścia świeżego. Sintarar. Tákże

Moczu. Moczu ćiezkiemu pusczániu/ bywáia wielkim y pewnym rátunkiem.

Nasienie przyrodzone mnoży. Nasienie przyrodzone mnoży w meżczyznach/ wárzonych vżywáiac: álbo w popiele/ iáko kásztány/ pieczonych. Tenże.

potráwe. Nam w Polscze pospolite sa do vżywánia/ w Slasku tákże.

Liściem konie w Tráciey tucza. Piße Dioßkorid/ że w Tráciey przy rzece Strymon obywátele/ sámym liściem swieżym konie tucza. A z iader orzechowych chleb sobie pieka/ ktory bárzo zátwierdza.

Morowemu powietrzu. Sa ktorzy twierdza/ sok z nich przećiwko iádowitemu morowemu powietrzu pić/ dobrze.

Zołzomy bolaczkom twárdym. Zołzy y twárde bolaczki pod pacha/ leczy korzeń tego ziela. ále potrzebá temu bydź ochedożnym y czystym/ ktory go bierze y tłucze: tákże przykłáda ná tákie bolaczki. Plin.

Zyłom w kupe zbiegłym. Zyły w kupe zbiegłe boleiace leczy: ále to rádniey czyni nasienie Kotewek ziemnych/ ná nie przykłádane. O czym ná swym mieyscu bedźie.

Kotewki/ Rozdźiát 15.

Tribulus terrestris.

Waldtklein.

WTore Kotewki lądowé/ té nie w wodźie/ ále ná źiemi rosna. Té listeczki ku Tłustoszowym nietakokolwiek podobné/ iedno drobnieyßé y ćienßé/ máia: rószdżek długich/ po źiemi śie rozkłádáiacych/ maiac przy listeczkách ości twardé/ w ktorych naśienie bywa záwárté.

Mieysce.

Té rády przy rzekách/ y ná rumách rosna.

Przyrodzenie

Zimnego y suchego iest przyrodzenia: owoc iest subtelnieyszych cześci: y przeto kamień w nerkach łamie y wypędza.

Mocy y Skutki.

Od Lbiecá vkąszonym. Od Lbieśćá gádźiny obrázonym / są osobliwym lekárstwem / czwierć lotá dáiąc ich z winem pić. Tákże ná ráne plastruiąc. Dios.

Jádom y trućizno. Przećiwko iádom y trućiznam / bywá vżytecznie z winem w trunku dane. Tenże.

Kámieniu. Nerkowy kámień kruszy / y moczem wywodźi / nasienie ich z miodem / albo z ták(ą) wodką przynależącą pijąc. Gal.

Gruczołó. Gruczoły twarde pod pachą rospędza nasienie tych kotewek / przykłádáiąc. Plin.

Żyłom pokurczonym y w kupę zbiegłym / Varices Láćinnicy zowią / nasienie przykłádáiąc vtárte. Tákże y boleśći ich rozganiá y vkłada. Jucha wárzonych náparzáiąc toż czyni. Tenże.

Żyłom w kupę zbiegłym.

Pchły z gmáchow wygładza wárzonych wodá / źiemie często kropiąc. Dios.

Pchłom.

Jnne skutki ma spolne z wodnemi orzechami.

Ledowe. Theofrást w 6. kśięgách dwoiákie kotewki ladowe kłádźie. Jedne / ktore máią liśćie ćięćiorkowemu podobne. Drugie kolące y ośćiste / oboie ná ladźie rosną w gałąśći krzewiste. Te ktore liśćia są kolącego / poźniey wschodzą / y przy płoćiech ná wsiach naczęśćiey sie / á niżli gdźie indźie znayduią. Nasienia okrągłego / czarnego / w strączkách. Zás rámnieysze / ma nasienie Sesamowemu podobne. Theof.

O Łamikámieniach / Rozdźiał 16.

Empetrum, Saxifragia 4. Mattheoli, Saxiphagum.
Sierotki / Maiowy trank.
Steinbrech.

Sierotki Maiowy tránk.

Saxifragia 3 Matthioli.
Łomikamień wtóry Skalnik.
Steinbrech.

Skálnik

Tego źiela iest kilkánaśćie rodzáiow / z ktorych tylko przednieysze położymy. Począwszy od tego / ktory Łamikámieniem białym zowiemy. My sierotkami / ábo Maiowym trankiem miánuiemy. Ten listeczki ma okrągłe / zlekka wykrawáne / podobne

Kurdwánowym / ábo ziemnemu Bluszczowi / tylko że są mieyszé y miększe / po ziemi rozesłáne : drugie po kłączu y tám y sam rosną / ále tych máło. Kłącza chrostowátego / obłego / wełnistego / łokietnégo / po trzech ábo czterech listeczków ná sobie máiącégo / ku wierzchu gáłązkowáaego : w wierzchu tych kwiátki białé / białym Fiołkom podobné. te bez nasienia opáduią. Korzonki / które drudzy miásto nasienia máią / drobné / okrągłé / bárwy cielistey / w kupie iáko w kokoszy ziarnká iaiec w mácincu wiszące : wielkości koryándrowych ziarnek. smáku bárzo gorzkiego.

Drugi który też Mátthiolus opisuie / iest tákże kłącza twárdego / chrostowátego. Ten my Skálnikiem mnieyszym zowiemy. Liścia kopru włoskiemu / ábo y ogrodnemu podobnego / iedno dłuższego / cieńszego y rzedszego. Ták że y rózgę ma kopru swoyskiemu / ábo włoskiemu podobną / tylko cieńszą y krotszą. w wierzchu ogánki rzadkie / w tych nasienie pietrusczánemu podobne podługowátsze pachniące. Korzeń białáwy rozdwoiony / smaku y zapáchu pásternaku płonnego : wszákże ostrokorzennieyszego.

Mieysce.

Pierwszy rośćie w równinách płonnych / pustych y ná mieyscách iáłowych / rośćie y ná górách skálistych. Wtóry ná wielkich skálách iáłowych y gołych / y w rospádlinach skálnych.

Przyrodzenie.

Wszystko ziele ile go iest / ále osobliwie ziarnká / które sie miedzy korzonkami znayduią / są przyrodzenia rozgrzewáiącego : ściencząiącego y otwieráiącego. Wtóry tákże rozgrzewa y wysusza w trzecim stopniu. [2.] Ściéńcza / otwiera / pobudzá / wyciera / wywodzi / ták sámo ziele / iáko y korzenie : máiąc iákąś ostrość w sobie z słodkością.

Moc y Skutki.

Kámień z nerek moczem wywodzi / krząc go. Toż też wtory potężnie spráwuie. Tákże też [Kámień nerkowy krzy.]

Mocz nád przyrodzenie zátrzymány potężnie pędzą / liście z kłączem y z korzeniem w białym winie wárzone / á trunkiem ráno y na noc vżywáne. Jescze potężniey to czyni / gdzieby czwierć łotá prochem w winie dawał : álbo w polewce ćieciorki czerwoney po połowicy łotá / w tychże ziołách się kąpiąc / álbo náparzáiąc. [Mocz.]

Czysczenie miesięczne (á ile Skálnik / álbo wtory Łamikámień) pániąm záwśćiągnione nád czás zwyczáyny / wzbudza / iákimkolwiek sposobem vżywány : bądź w prochu z białym winem / bądź iucha z wárzonego. Juch. [Miesięczney.]

Wtórego Łamikámieniá ábo Skálniku mnieyszego skutki.

Nád te skutki przerzeczone / ktore ma z pierwszym spolne. Zołta niemoc spądza. [zołtáczce]

Puchlinę wsczynáiącą sie leczy / [puchlinie]

Wątrobę zámulona otwiera / [wątrobie]

Głowy bolenie zimnego fluxu / iákimkolwiek sposobem vżywány / vsmierza. [Głowie.]

Wzrok słaby posila y ostrzy. Tákże Zásłone / álbo páwłokę z niego spądza / sok w oczy pusczány. Co potężniey czyni / niżli sok z Kopru Włoskiego. [Wzroku Zásłonę z oczu ściera.]

Skálnik więtszy / álbo Rozłupikámień trzeći.

Skálnik więtszy / ábo Rozłupikamień trzeći / iest ziele chrostowáte : kłącza zdrewniáłego / krzywego y pokręconego : od ziemie ná dobry palec wzmiąsz Gęstogáłęziste / twárde y ćienkie. Listeczki drobne ćieniuchné obdłużne / spiczásto záostrzone. Kwiáte-

zkow

Saxifragia magna.
Weisser Steinbrech.

czków tákże drobnych/ białych/ iákoby z krużliczków wychodzących/ równie iáko w Mydelnicy źielu. Wierzchy kráiów roſkroione/ ábo około kárbowáné/ ták że ſie widzą iáko koronki iákié: w tych ſie záwiera naśienie bárzo drobné á rumiænáwé. Korzen ták w ſkále wroſły/ że go z wielką trudnośćią żelázy ſtaliſtémi/do ſkály łamánia vczynionymi/ dobyć.

Mieyſce.

Rośćie ná ſkálach/ ábo w roſpadlinach ſkály. Rośćie też ná ſtárych murach kámiennych.

Przyrodzenie

Rozgrzewa y wyſuſza w trzecim ſtopniu.

Moc y Skutki.

Kámień ták w nerkách iáko w pęcherzu/ ták żiele/ naśienie/ iáko y korzeń krzy y wywodźi.

Nerkowy pęcherzowy kámień.

Łamikámień Cąbrzyſty/Rozdźiał 17.

Saxifragia Tymbræides 2. Matthioli.
Das ander Steinbrech.

Łomikámień ktory Cąbrzyſtym mianuiemy od kſztałtu/ ktory ma z cąbrem podobny: ieſt krzewiſty y gáłęziſty/ máiąc liſteczki pewnemi rozdźiałmi rozſadzoné. Liſteczki wąſkié/ długié/ cąbrowym podobné/przy ktorych ſą drugié mnieyſzé. Ku wierzchu geſtſzé/ y krótſzemi mieyścy od śiebie rozſadzoné. W wierzchu gáłązek kwiatki brunatne/ zapáchu wdźięcznégo.

Mieyśce.

Ná ſkálach y ná mieyścach kámieniſtych rośćie.

Przyrodzenie.

Przyrodzenia tegóż / y z tychże żywiołów złożony/ z ktorych pierwsze.

Moc y skutki.

Moczu/

MOcz zátrzymány nád przyrodzenie wzbudza/ iuche z wárzonego piiac / álbo proch z niego z winem biorac.

Kámień

Kámień w nerkách łamie/y moczem wywodzi / tym sposobem pomienionym vżywány. Tákże y z pecherzá.

Wzroku

Wzrok nasłábiáły posila/ vżywáiac go miásto sáłaty. Albo też prochem go z winem piiac. Tákże korzeń sam gryzac.

Mulisko Piasek

Mulisko/ y
Piasek ták z pecherzá / iáko z nerek moczem wywodzi.

Kámien

Kámień krzy wziawszy tego źiela/ Pożimkowego źiela / źiela pomurnego / Rzeżuchy wodney po garśći : pokráiáć/ y w białym winie do wywrzenia trzećiey częśći wárzyć. Przecedźić/ y przydáć syropu de Duabus, ábo de Quinq; radicibus, podług vpodobánia/ y to piiac. Może też do tego przydáć naśienia kopru włoskiego.

Tákże/ naśienia Lamikámieniowego wziać/ Wroblego prosá źiárná po kwinćie/ naśienia Málonowego / Bániowego/ Ogurkowego/ naśienia ziemney gdule po dwie czwierći kwinty iedney/ naśienia Loczygowego/ ábo Sáłatowego/ tákże dwie czwierći od quinty/ Trociszkow z Miechunkow/ álbo z Gárliczek połtory quinty/ Lákryciey cztery czwierći quinty : To iest kwinte/ y czwierć iedne od quinty/ Cukru białego trzy łoty. Z tego wszystkiego proch vczynić/ á po kwinćie go ná raz z winem ćiepłym ráno y ná noc vżywáć. Tab. Albo ták :

Wziać naśienia tego źiela / Wroblego prosá naśienia/ Anyżowego/ Pietrusczánego/ Włoskiego kopru/ Malonowego wyłupionego po qwinćie/ Gárliczek/ czerwonego Lamikámieniá/ Kámieniá z gebki morskiey/ kámieniá Zydowskiego po trzećiey częśći kwinty/ Cynámonu / naśienia Koryandrowego świeżo przyprawnego / Sándału czerwonego po połtorá łotá/ Gálgánu/ Gwozdźikow po trzy qwinty / Cukru białego cztery łoty. To wszytko ná proch stłukszy/ po qwinćie go z wodka z Lamikámieniá wypalona/ álbo z Slazu wysokiego trunkiem vżywáć często.

Też nietylko z nerek y z mechyrzá szlámowátośći lipkie y kliowáte sam korzeń z swym źielem w winie wárzony y pity/ ále z płuc y z pierśi.

Płucó y pierśiom

Kápánie też z tego źiela wszystkiego dobrze czynić tym wszytkim ktorzy kámień w nerkách/ ábo w mechyrzu ćierpia/ wziawszy go zárowno z źielem pomurnym/ z Rumnem/ z Slazem máłym y wielkim/ y śiemieniá lniánego/ w wodźie wárzyć/ y chorego w tym kápáć/ dáiac mu pomienione trunki/ badź wárzonego tego źiela / badź prochu z nich vtártego/ iáko sie iuż dostátecznie powiedźiáło.

Wodká.

Aqua

WE srzodku Máiá ma bydź to źiele do wodki palenia/ y do innych potrzeb lekárskich zbieráne. Tá
Do wszytkich wyszey pomienionych chorob może bydź vżywána. Abowiem do vżywánia przyiemnieysza bywa / niżli iuchá z wárzonego źiela.

Kámien

Kámień krzy ták w nerkách iáko w pechyrzu.

Mocz Nerki y pecherz wychedaża.

Mocz záwśćiagniony wywodźi/
Nerki/
Pecherz z mulistá y z piasku wychedaża/ pięć álbo sześć łyżek po kapániu ćiepło biorac.

Nienagorzey bedźie gdźieby do tych trunkow po łyszce álbo po dwu/ y trzech/ syropu de Duabus radicibus, ábo de Quinq; rzeczonym/ álbo syropu z mátki Bożey włoskow było przylewano. A gdźieby tych bydź niemogło/ tedy cukru troche do tego przydáć.

Syrop.

Syrupus.

MOże z tych Lamikámieni syrop bydź vrobiony zprzydánim inych źioł / iáko Gromowego korzenia/ ktore też Szparágámi zowiemy : Tákże korzenia Myszey wiechy/ korzenia trawnego po sześći łotow/ Lamikámieniá dwie garści / Jeleniego iezyká/ pánienskich włoskow / álbo Mátki Bożey włoskow/ orzechow wodnych / Swietego Piotrá kopru/ abo Bábiey soli/ álbo kopru morskiego / bo to iedno / Rzeżuchy wodney/ Biedrzency / Krwawniku po garśći / Ciećiorki czerwoney cztery łoty/ octu zamorskiey cebule dwie łyszce/ Cukru białego/ miodu chedogiego po dwunaśćie łotow : Z tego wszystkiego syrop vrobić. A gdźie ieszcze w tey wodźie w ktorey máia te źiolá bydź wárzone korzenie Pietrusczáne / y korzenie Lisiego abo wilczego ogoná / álbo ogáni pierwey bedźie przewárzone/ tym lepiey bedźie/ y syrop potężnieyszy. Ten

Kámien Mulisku Piasku Moczu

Kámień krzy y wywodźi/
Muliská/ y
Piaski z nerek y z pechyrzá/ Tákże
Moczu ćieżkiemu pusczániu bywa bárzo vżyteczny / biorac go ná raz trzy/ álbo cztery łyszki/ z wodka wilczey Ogáni / álbo z iáka inna podobna.

Wino.

Vinum

WJeśieni czásu zbieránia winá/ wino może bydź

że bydź z tym zielem y z korzeniem iego przyprawione: tym obyczáiem/ iáko sie w przypráwieniu winá Piołunkowátego powiedźiáło. A gdźieby część Pomurnego źiela y Kopytniku było mu przydano/ tymby wino to było poteżnieyszych skutkow.

Kámień

Kámień ták w pecherzu iáko w nerkách krzy mocno. Ktemu

Broni y záchowywa odniego.

Broni mu sie zamnażáć w tychże mieyscach. Abowiem te szlamowátośći y muły/ z ktorych sie pospolicie zámnażą/ wypedza.

Moczu.

Moczu z ćieżkośćią y kápániem odchodzącemu/ wielkim bywa rátunkiem. Tákże inym wyszey pomienionym doległośćiom.

Łamikámien czerwony.

Saxifragia rubea, 1. Matthioli.
Rott steinbrech.

Wyjęty Rozłupikámień szmerowi włoskiemu / liśćiem / kłączem y wzrostem podobny. Korzonkow ćienkich rozpierzchłych / y tám y sam w źiemi / ábo w skálách z pniá iednego wiele odnożek puszczáiąc czerwone/ nie wysokie. Ten Matthiolusowy iest pierwszy / bez kwiátu y naśienia. Korzeniá chućia czczego/ ále vżytecznego.

Mieysce.

Rośćie ná opoczystych y skálistych mieyscach / iáko miedzy kámiennmi/ y kwádratámi stárych murow. Ná Wiosne y Lecie/ w Czerwcu narychley go náleść.

Przyrodzenie.

Przyrodzenia iest rozgrzewáiącego y wysuszáiącego w trzećim stopniu: otwiera/ śćienczá/ wyćiera/ wywodźi.

Moc y skutki.

Zimnicō

Zimnice wszelákie odpadza / wárzony w winie / á przed przyszćiem trunkiem vżywány. Dios.

Moczu.

Moczu kápániem tylko odchodzącemu / tákże piiąc go/ bywa lekárstwem. Toż

Sczkawce

Sczkawke záwśćiąga. Dios.

Dárćiu w kiszkách

Dárćiu w prożnych kiszkách / Iliacam Láćinnicy zowią/ bywa lekárstwem/ trunkiem z wárzonego w winie / álbo prochem vżywáiąc/ y żywot nim nágrzewáiąc. Plat.

Kámien w pecherzu y w Nerkách.

Kámień w pecherzu krzy/ y moczem wywodźi / w winie wárzony/ álbo prochem z swoią wodką/ álbo z winem vżywány / ábo z wodą czerwoney Ciećiorki wárzoney. tákże

Nerecznemu kámieniu bywa lekárstwem w winie wárzony białym / álbo prochu poput lotá z miekkim iáiem vżywány. Plat. Plin.

Też nápárzenie / álbo kąpiel z niego popás/ toż czyni.

Kruszykámień żołty/ Rozdźiał 18.

Tego źiela iest sześcioráki rodzay / pieć wielkich / á szosty mnieyszy. Nász ten Kruszykámień/ ma korzeń ná pálec wzmiesz żołty: od ktorego wiele odnożek pochodźi drobnych / szeroko w źiemi

rozło-

Saxifragia lutea hircina, Ruta praten: Phellandrium,

rozłożonych. Puſcza z śiebie prątie ná pułtorá/ podczás ná dwá łokćiá wzwyż: wewnątrz czcze/ geſto gáłeżiſte y krzyżowáte. Liśćie nieiákokolwiek Rućiánym podobne: wſzákże wiecey Opichowym/ álbo Lubſczykowym/ iedno teżże y mocnieyſze/ od ſpodku blado żielone/ z wierzchu ćiemniey żielone. Kłącza rumiánego/ podczás żielonego. Ná wierzchu kwiatki drobne kiśćiámi/ z żołtá żielone. Zapáchu mocnego. Ktore gdy okwitną/ wyrastáią z nich trzygránowite ſtrączki/ w których ſie záwiera naśienie drobne/ okrągłe.

Mieyſce.

Kocha ſie to żiele w łąkách wydáłych/ wyſokich/ gorzyſtych/ á wilgotnych.

Przyrodzenie.

Są wſzyſtkie pomiernego przyrodzenia/ w rozgrzewániu y wyſuſzániu/ z nieiáką cierpkośćią zátwierdzáiącą.

Moc y ſkutki.

TEgo żiela może vżywáć/ ták zwierzchownie iáko y wnetrznie.

Żywot odmiekcza/ z inemi żioły przyſtoynemi wárzone á vżywáne/ zwłaſczá poki w kłącze nie wyrośćie. Tab.

[Żywot od wilża]

Kámień w nerkách y w pęcherzu krzy/ á moczem wywodźi. Tenże. Tákże

[Kámień]

Zámulenia nerek y pęcherzá/ tákże przechodow moczu/ otwiera. Tenże.

[Nerkom y pęchyrzowi zámulonym]

Mocz záwśćiągniony wywodźi/ z korzenia prochu quinte ábo wiecey z winem piiąc.

[Moczu.]

Rány/ ták wnetrzne iáko zwierzchne/ goi: ták żiele iáko korzeń w wodźie wárzone/ á trunkiem vżywáne.

[Ránom wnetrznym y zwierzchnym.]

Kąpiel dobrze z niego czynić/ tym ktorzy kámień ćierpią: piiąc przytym trunek wárzonego w winie żiela y z korzeniem/ álbo prochu po cztery części quinty/ z iegoż wodką/ álbo z białym winem ćiepło.

[Kámień]

Wſzy y Gnidy w głowie wyniſcza/ korzeń do ługu kłádąc/ á tym głowę przemywáiąc.

[Wſzy y gnidy tráći w głowie.]

Wrzody złe/ y do kośći ćiáło wyiadáiące/ goi. Tákże

[Wrzodo/]

Rány bárzo oſobliwie leczy/ ták ſuchy iáko świeży wárzony/ tą wodą ie wymywáiąc/ á prochem z liśćia/ álbo też z korzenia záſypuiąc. Toż ſok z niego wyżęty czyni/ fláytuchy w nim maczáiąc/ w rány/ we wrzody złe y w ſádzele kłádąc/ á z wierzchu liśćiem miáłko vtártym miáſto plaſtru przykłádáiąc. Záś zimie/ ſuchy w winie wárzony/ też rány y ſádzele iucha wymywáć miáſto ſoku/ álbo fláytuchy w tym obmaczáiąc w nie puſczáć.

[Rány leczy/]

Oleiek.

[Oleum]

Z Tego żiela Oleiek może vczynić/ ktory Bálſámem/ do ran/ wrzodow złych y ſádzeli/ ćiáło pſuiących/ może być názwány.

[Do ran y wrzodow złych.]

Máść.

[Vnguentum.]

MAść tákże/ do tychże wrzodow ſzkodliwych może być robiona. Ktore rzeczy choćia proſte/ iednák dáleko vżytecznieyſze bywáią/ á niżli inne koſztowne máśći y plaſtry.

Wodká.

[Aqua ſtillatitia.]

WOdká ták z żiela ſámego/ iáko y z korzenia weſpoł z Balneum maris/ palona:

Kámień — y trunkiem vżywána / pomienionym chorobam bywa wielkim rátunkiem. Zwłasczá. Kámień piasczysty z moczem wywodzi z nerek y z pecherzá. Tab. po piaći álbo sześći łyżek ná raz iey biorac/ ná czczo y ná noc. Tenże.

Nerkom Pecherzu Moczu. — Nerki y Pecherz zámulone wychedaża y wyćiera. Mocz z ćieżkośćia odchodzacy / poteżnie wywodźi. Tenże.

Rozsadek o Lamikámieniách.

JEst wiele innych źiół / ktore tákże Lamikámieniem y Kruszykámieniem drudzy miánuia/ iáko Skálna álbo kámienna Rzasta/ Trychomanes Láćinnicy zowia. Pánny Máriey włoski / Stonogowiec / Kámyki / ktore też Kropidłkiem zowiemy/ Filipendulam Láćinnicy / Biedrzeniec / Láni czysćiec / álbo Czárnogłow / y innych wiele/ ktore tákże krza y lamia kámień : o ktorych ná własnych mieyscách sie powiedźiáło/ y iesćze sie powie. Ale te nie sa własnie tego nazwiská : tu o własnych Skálnikách / y własnośći ich opisáło sie.

Cwikłá leśna álbo polna/ Rozdział 19.

Limonium.

Waldt Mangolt / Groß Limonium.

Cwikłá leśna pierwsza.

Limonium primum.

POlna ábo leśna Cwikłá / liść do Cwikły ogrodney podobny ma/ tylko ćienszy y weższy : po dźieśiaći ábo wiecey z korzenia wychodźi. Kłacza ćienkiego / prostego / á ziarkámi czerwonemi obsypáne/smáku ćierpkiego. Korzeń rumiány/czerstwy/á ná kilká korzonków rozdźielony. Smáku tákże ćierpkiego.

Jest iesćze druga Cwikłá polna mnieysza tegóż przyrodzenia.

Wtóra / Limonium secundum.

Mieysce y Czás.

Ná łakách wilgotnych y przy ieźiorách rośćie. w Czerwcu pospolićie kwitnie.

Przyrodzenie

Liśćie y naśienie / tákże y korzeń zátwierdza swą ćierpkośćią / ták że ztąd rozumieć będźiemy / byđźią w trzećim stopniu wysusząiące.

Moc y skutki.

Czerwoncc.

Czerwona ćiekaczkę / swą ćierpkośćią zástánawia / pul łotá naśienia z winem pić dáiąc / Dios. Gal. Tákże

Ciekaczce.

Ciekaczki białe /

Vpławy białe pániam záwśćiąga /

Vpławo. Krwie charkániu.

Charkánie krwią hámuie / z wodką álbo z iuchą wárzonego vżywáiąc.

Korzeń tymże sposobem do wszystkiego służy / iáko naśienie.

Ogniem opalonym /

Vkropem opárzonym / liśćie iest vżyteczne nim okłádáiąc. Plin.

Opalonē Opárzonemu.

Z szat wypráwuie y wychedaża zmázy.

Tákże ná párgáminie / iuchá z korzenia / toż czyni.

Száty y párgámin wypráwnie z zmaz.

Rozsądek

Źle niektorzy Aptekárczycy / zá Ben czerwony do lekarstw / do ktorych Ben wchodźi / tego źiela korzeń biorą: miánowićie do lekarstw serdecznych należących. Ano miásto Been czerwonego / podobniey by gáiową Miedunkę / ktorą Wężownikiem zowią / vżywáć / niżli tey Ćwikły płonney. Bo Ben naprzednieysze / tylko w Armeniey rośćie: nászym kráiom nieznáiome. Wężowniku dostátek mamy / ktory tákże iáko y Been / serdecznym lekárstwom należy.

Jábłonká álbo Gruszczyczká / Rozdźiał 20.

Pyrola.

Wintergrun / Holtzmangolt / Waldtkoll.

Jablonká / álbo Gruszczyczká: Korzenia iest białégo / y tám y sám w źiemi rozpierzchłégo. Rosczki ma ná piądź wzwysz / oble y ćienkie. Ná wierzchu kwiateczki białe / rownémi mieyscámi rozsádzoné od śiebie: ze śrzodku tych wychodzą szczećinki drobne y niskie / rowne iáko w Rożу. Liśćia tegiego / á záwsze źielonego / do liśćia Gruszkowego bárzo podobnego / od czego też názwiská / ták v Láćinnikow / iáko y v nas dostáłá / iedno okrągleysze.

Mieysce.

Rośćie ná mieyscách górzystych / w ćienistych leśiech. A w Máiu kwitnie.

Przyrodzenie.

Ziołko to / iż iest smáku gorzkiego y ćierpkiego / y gorzkość tę ma od ćiepłá ognistégo / á ćierpkość od chłodzenia źiemnégo: y ták ma swé złożenie z cząstek / álbo z żywiołów sobie przećiwnych: też przyrodzenia iest w trzećim stopniu wysusząiącégo. Zwiera / goi / śćiera.

Moc y Skutki.

Ránom świeżym zwierzchnym.

RAny świeże / ták wnetrzne iáko zwierzchne oſobliwie leczy.

Zwierzchnie / ſok z świeżozielonego w nie puſczáiac : flaytuchy też w nim maczáne w nie puſczáiac / álbo też do máśći przydáiac.

wnetrznym.

Wnetrze zás / w winie wárzona te iuche piiac. Przeto bywa innym źiolom dla tákowych trunkow przymieſzána.

Vrázu.

Vrázom z ćiężkiego dźwigania/ álbo z potłuczenia y vtrząśnienia / bywa rátunkiem / iuche z wárzoney piiac.

Krwi zśiádłey.

Krew w ktorymkolwiek mieyſcu we wnetrznośćiách zśiádła / rozpráwuie z Reupontykiem w białym winie / á w wodce koziego Mleczu / ktory Chondrylla poſpolićie Láćinnicy zowia / wárzona y trunkiem vżywána.

Wilgotnośćiā.

Tenże tránk / zbytnie wilgotnośći z żył wychedaża.

Vrwánym.

Vrwánym wnetrznośćiom bywa tákże rátunkiem.

Pecherzu Máćicy.

Pecherzowi/

Máćicy záwrzedźiáłey / tenże trunek bywa lekárſtwem. Tymże ſpoſobem

Pierśiom Płucom. Kiſzkom

w Pierśiach/

w Płucach/

w Kiſzkách zránienie y záwrzedźiáłośći / goi. Drudzy mocnieyſzym y poteżnieyſzym tym ſpoſobem czynia. Przydáia do pomienionego trunku/ Przywrotu / Bukwice czerwoney/ źiela Pożimkowego/ Przeſtki/ Rzepiku / Benedyktu czerwonego / Kurzego źiela/ Bárwinku / Biedrzencu / Krwawniku/ Niedośpiałku / korzenia Żywokoſtu wietſzego. To pokráiawſzy / w białym winie wárza / álbo w wodźie/ y chorym pić dawáia. Abowiem wſzelákie zránienia y záwrzedźiáłośći wnetrzne leczy.

Fiſtułō.

Fiſtuły goi.

Przepukłym.

Przepukliny leczy tenże trunek/ przez dni kilkánaśćie vżywány.

Jnni tylko do tego biora Gruſzczyczki / Bábki/ Pieniężniku / Zánklu / Niedośpiałku/ Głowienek / y wárza to w winie álbo w wodźie / á trunkiem dáia.

Kłoćiu y łamániu w ćiele.

Kłoćie/

Łamánie tákże w ćiele vkłáda / w piwie wárzona/ á trunkiem vżywána.

Czerwonce. Ciekączce.

Czerwona y

Biała ćiekaczki/

Vpłáwō.

Vpłáwy krwáwe białogłowſkie záwśćiaga/ (Gálen) wárzona / á trunkiem vżywána.

Ránom Wrzodō.

Rány ćiekace / zágniełe y záplugáwione / wychedaża wárzac/ Hałunu troche przyłożywſzy / tym przemywáć. Też flaytuchy álbo chuſtki cienkie maczáć y przykłádáć dobrze.

Toż też ránow y wrzodom rozſzerzáć ſie broni : á ćiáłá roziádáć y pſowáć niedopuſcza.

Wilk.

Wrzod ktory Wilkiem zowia / dla wyiadánia y pſowánia ćiáłá. Tákże

Káncer.

Wrzod ktory Káncer zowia/ záwśćiaga/ y rozſzerzáć mu ſie broni.

Przepukłym.

Sámá też Gruſzczyczká przepukliny leczy/ wárzona á trunkiem vżywána. Tákże Wárzona w occie/ w czerwonym winie ćierpkim : náwet w ſámey wodźie/ y to ná przepukline przykłádáć / páſem do tego przyſtoynym przypáſuiac : do iedenaſtego dnia poſpolićie goi. Jedno choremu potrzebá co naſpokoyniey leżeć/ żeby ſie nie poruſzał : náwet od kichánia y od wielemowienia wyſtrzegáć ſie.

Aqua ſtillaticia.

Wodká.

DO tych wſzyſtkich dolegliwośći wnetrznych / bywa wodká oſobliwa pálona.

Emplaſtrum. Ránomÿ ſadzełō.

Máść y plaſtr.

MOże też z tego źiołká bydź Máść / y plaſtr ná rány czyniony / podług woli káżdego y vpodobánia. Albo też ſámo źiele świeże tłuczone / á ná rány przykłádaiac / y prochem iegoż záſypowáć.

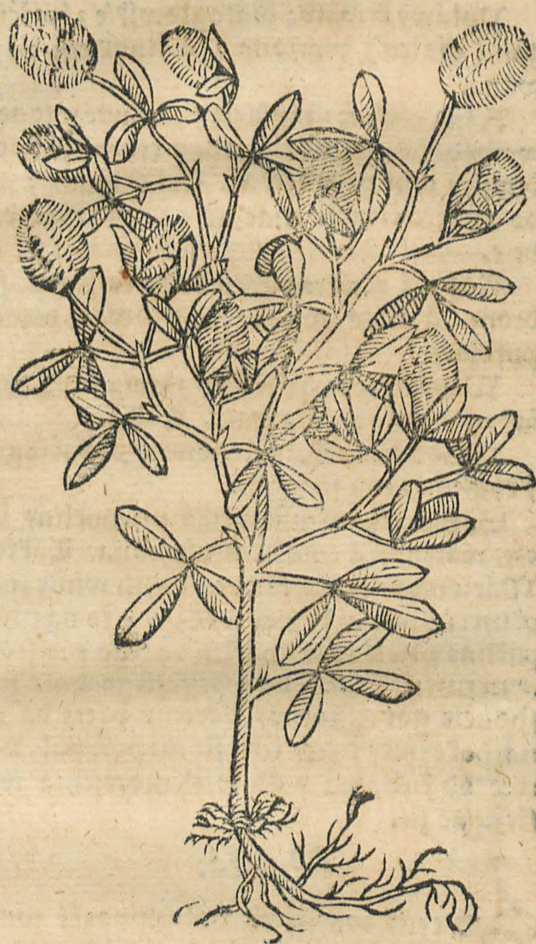
Owieczki/ Rozdźiał 21.

DWoy rodzay Owieczek znáyduiemy/ chocia nam tylko ieden Dioſkorides opiſał. Pierwſzy poſpolity y obecny / rozdzek cienkich / drobnych / oblich / zlekká koſmátych / y gáłązkowátych. Liſteczkow po trzech iáko w koniczynie / iedno drobnieyſze y mnieyſze : kwiatki żołté. Z tych potym ná wierzchu rózdżek główkeczki mchowáte / y śiwo welniſté. W tych bywa naśienie / iáko ziárno proſiáne wielkie. Smaku korzennégo. Korzenia ćienkiégo / twárdégo y zdrewniáłégo.

Wtóre liścia ſzerſzégo y dłużſzégo: korzenia ná pálec wzmiąſz / długiego/ z odnóżkámi drobnemi y obdłu-

Lagopus, Pes, Leporinus, Lagopodium.

Hasenklee / Hasenfuß / Kaczenklee.

żnémi. Klacza wyższego niżli pierwsze / oblego: ná wierzchu tych kwiatki białé drobne / w ogankách stulone zlekká w kupę.

Trzecie / korzenia wielkiego / dlugiego / zdrewniáłego. Liścia dluższego y szerszego / spiczáśtszego / ná stopkách parámi / nie potrzech / ále parámi dwiemá abo trzemá pochodzącego / á w wierzchu ieden náwiętszy y spiczáśtszy. Klacza oblego / w wierzchu tych kwiatki żółte w okolkách oble / zlekká welniáśte spólem stulone.

Mieyśce.

Miedzy zbożem rády pospolicie rosną / ile pierwsze / w ogrodách spustoszáłych / ná łąkách wyprząglych y ná rolach dlugo odlogiem leżących. Też przy koncu ról ośianych. W Lipcu y w Sierpniu kwitną.

Przyrodzenie.

Wysusza / iáko Galen w 7. kśięgách o ziołach pisze zstwierdza / ścienczá y goi.

Moc y Skutki.

Koná zápaleniu / y ſłábizn ognistym przymiotem / swym przykłádániem bywa vżyteczne / — Zápaleniu koná

Ciekaczke czerwoná / y — Czerwonce. Ciekaczce.

Jnne biegunki záwściąga / naśienie z swymi głowkámi miálko vtárte / á z winem czerwonym álbo z białym ćierpkim vżywáne. A gdżieby przy tym goraczká byłá / tedy z wodą / álbo z sokiem Gránatowych iáblek. Dobrze też ich głowkámi nchowátymi stolce sobie oćieráć. Dios.

Przećiwko zburzeniu kolery w żołądku / á czym womity / y ćiekaczki rády przypadáią / naśienie y z głowkámi pić dobrze. — Womitó

W pechyrzu bolesci vsmierza / — Pecherzowi.

Moczu gorącość tlumi / wszystko żiele z liśćiem ślazowym w słodkim winie wárząc / pić dawáć. — Moczu

Krwią pluiacym / naśienie z wodą vżywáne bywa lekárstwem. — Krwią pluiącym.

Złote żyłki zbytnie plynace záwściąga / popiolem z nich zásypuiąc. Tákże rosczyniwszy ten popiol / wodą stálistą ná máść pomázowáć ie nią. — Złotym żyłkom zbytnie plynącym.

Tok zbytni z ran / álbo skąd inąd krwáwy / tenże popiol z nich zástánawia nim zásypuiąc. — toku zbytniemu z ran.

Mátki Bożey Fiolki / Rozdział 22.

Mátki Bożey Fiolki / które też Kolpakámi miánuiemy / dwoiákie są / białe y blekitne: te oboie liśćiem podobne Nawrotowi / który Podrożnikiem názywamy: około kráiów oćiśle / dlugie. Przez obá máią trzylokietny / podczás krótszy y niższy. Ná tym kwiecie iáko kolpaki iákie / po iednym ná rożcce: ná białym białe / ná modrym modre.

Naśienie

Medium, Viola mariana.

Marienglocken / oder Glockenblum.

Naśienie krokosowému podobne. Korzeń ná piądź wzdłuż biały / miąższy. Smáku iáki bywa w niedoźrzałych owocách.

Mieyśce.

Rosną w mieyscách ćienistych / y ná kámienistych. Naprzednieysze w Mediey: Zkąd też v Łáćinników ná zwiská dostáło / Medium.

Przyrodzenie.

Gálen / kołpaków tych / á miánowićie błekitnych ábo modrych / korzeń y naśienie / powiáda bydź rożnego przyrodzenia. O korzeniu mówi / że ma ćierpkość / która záwśćiąga Tok wszeláki / á osobliwie białymgłowam vpłáwy. Naśienie záś / nietylko żeby záwśćiągáć y hámowáć miáło / ále y owszem czysćienie mieśięczne pániam záwśćiągnione wzbudza y wywodźi / iáko to / które ma subtelne cząstki w sobie / y mocy iest rospráwuiącey y rozśiekuiącey / ábo drobiącey.

Moc y skutki.

Vpłáwy krwáwe pániam / proch korzenia iego z miodem vżywány / álbo smáżony / á przez kilkánáśćie dni miásto konfektu / álbo lektwárzu vżywány. Dios.

Vpłáwo rumienym.

Ciekączki tákże káżde / toż korzenie záwśćiąga / przerzeczonym sposobem vżywány.

Ciekączkom

Záś naśienie / mieśięczną chorobę pániam záwśćiągnioną / wzbudza y wywodźi.

Mieśięczney

Bezkwiát / Rozdźiał 23.

Epimedium.

BEzkwiát źiółko niewielkie: Pręta krótkiego / listu podobnego Blusczowemu / którego po 10. ábo po 12. ná sobie miewa. Bez kwiátu y naśienia: korzonki czarne / ćienkie / bez smáku / á zapáchu przykrego.

Mieyſce.

Ná mieyſcách rośćie wilgot- nych y mokrych.

Przyrodzenie

Jeſt przyrodzenia źimnégo y wil- gotnégo ná początku pierwſzégo ſtopniá.

Moc y Skutki.

Pierśiom białogłowſkim rozſtáć ſie broni.

PAnnom y Pániam broni pierśiom ſie rozſtáć/ liśćie z oliwą vtárte/ á ná pierśi plaſtrowáne.

Płodu broni.

Płodu pániam broni liśćie/ tákże korzenie iego z winem po piąći quint/ álbo czwierći łotow/ przez pięć dni po przeczyśćieniu mieśięcznym/ trunkiem vżywáiąc.

Pániam przeſtrogá.

Przeto gdźieby w znáiomość to źiołko w náſzych kráinách przyſzło/ pánie máią ſie go pilnie wyſtrzegáć.

Rozſądek

MYlą ſie/ ktorzy to źiele rozumieią być Troiánkiem/ iż ma liśćie ná troie rozdźielone. Abowiem Bezkwiát/ iáko Dioſzkorides piſze/ kłączá niewielkiego. Liśćia Bluſczowego/ y to tylko dźieśięć/ á nawięcey dwánaśćie máiąc. Troiánek záś/ żadnego prąćia nie ma/ tylko liſteczki ná obdłużnych ſtopkách/ koſmátych/ z iednego korzonká dwádźieśćiá/ trzydźieśći/ podczas czterdźieśći. Troiánek záraz ná wioſnę modrym kwiátem kwitnie/ á potym y naśienie. Bezkwiát/ áni kwiátu/ áni naśienia nie ma: dla czego v nas tákiego imioná doſtáło. Troiánek ma wiele korzonkow wdźięcznie pachnących/ ſmáku ćierpkiego. A Bezkwiát zapáchu przykrego/ ſmrodliwego/ y bez wſzelákiego ſmáku. Z tych przyczyn pokázuie ſie błąd tych/ ktorzy to dwoie źioł weſpoł mieſzáią.

Drudzy máluią iákieś źiołko/ miánuiąc go Epimedium, zwłaſzczá z terázniey̆ſzych Ziolopiſow/ żadnego tákże podobieńſtwá do Bezkwiátu Dioſzkoridowego niemáiące/ áni ſkutkámi/ áni dowodámi pewnemi dowodząc: y Lobelius Epimedium nie Dioſzkoridowe/ ále Anguilare zowie/ ktore opiſuiąc ták mowi: Ma wielkość liśćia ſzerokiego po dźiewiąći/ rzadko więcey/ ná iedney ſtopce obłey y długiey: to Bluſczowemu podobne/ ſzerokie/ ſpiczáſte/ twárde/ około kráiow miáłko wykrawáne. Miedzy tym wychodźi prąćik nápiądź z kwiatkámi oſobliwemi czworogránowitemi/ kráie rumiane máiące/ wewnątrz żołte z źielonemi ſerduſzkámi/ odſpod rumiáne/ á liniyki białe przez nie proſte. Korzenia wiele y niemáłego/ od ktorych wiele ćienkich á włośienkowátych korzonkow pochodźi. To opiſánie namniey podobieńſtwá nie ma do Epimedium Dioſzkoridowego.

Mieczyk/ Rozdźiáł 24.

Gladiolus, Enſis, Gladiolus ſegetalis, Gladiolus victorialis.

Schwertel/ Rundt ſugwurtz.

MIeczyk dwóy znáyduiemy: ſámcá y ſámice. Pierwſzy korzeń ma ſowity/ ieden ná drugim leżący ábo ſtoiący/ łupinámi okryte/ iáko Cebulá/ obá głowiáſté. Z tych od ſpodku ieden bywa ćieńſzy/ z wierzchu więtſzy y dobrze ſporſzy. Liśćia długiégo/ Koſzaćcowému podobnégo/ iedno mnieyſze/ węzſzé/ wzdłuż ſtryfiáſté/ oſtrokończyſté/ ná kſztałt mieczyká/ álbo nożá ſpiczáſtégo: mocné y proſto w górę

wyniesione/ zobu stron ostre. Prętu łokietnego/ podczas wyższego/ gładkiego/ soku pełnego. Kwiatu z czerwonabrunatnego/ iáko Lilia. Listeczkámi rozdzielnego/ rownym położeniem iednego od drugiego/ z siedmi listeczkow złożonego. Ten ma podobieństwo kwiatu Kosacću mnieyszego/ iedno drobnieyszy. Naśienie okrągłe w łupinkách/ ábo w strączkách rumiáne/ wodney gorczyce naśieniu podobne.

Drugi temu pierwszemu podobny/ tylko że kwiećie ma błękitnieysze/ po iedney stronie rzędem stoiące. A ten nam pospolitszy.

Mieysce.

Rośćie niegdźie miedzy zbożem/ ále napospolicey w łąkách wilgotnych/ w ćienistych mieyscach położonych. W Máiu kwitną.

Przyrodzenie.

Korzenie tego źiela/ ktore tylko do lekarstw przychodźi/ zwłaszcza ten/ ktory ná wierzchu drugiego śiedźi/ wiecey rozgrzewa y wysusza/ przyćiaga/ rozdźiáluie/ ábo rozprawuie/ rozrzuca/ iáko Gálen w 8. o źiołách kśięgách świadczy.

Moc y skutki.

W Pęcherzu boleśći srogie vkłáda. Moczu nád przyrodzenie zátrzymánemu/ łupiny z korzenia ná proch miałko vtárte/ po quinćie ná raz z winem napoły z wodą do trunku dawáne/ bywa osobliwym rátunkiem/ zwłaszczá z tego/ ktory ieden ná drugim stoi. — Pęcherzu Moczu/

Slezienie tákże boleiacey bywa lekárstwe/ pod tąż miárą z winem lekkim y podłym pić dáiąc. — Sleźienie.

Dźiećiom przepukliny leczy/ zwierzchni korzonek tłuczony/ á zwierzchu plastrowány. Albo do plastru należącego przymieszány. Tenże wárzony w wodźie/ y w swey iusze rostárty/ á trunkiem dawány/ toż czyni. Dios. — Dźiećiś.

Tenże korzeń tárty/ á z winem vżywány/ pobudza do Wenusá/ y do płodu sposobne czyni. — Do Wenusá.

Do tegoż Wenusá/ korzenie odspodne vżywáne czynić/ niepotężne y Niepłodne czyni. — od Wenusá. Niepłodność czyni.

Dymienice y gruczoły rozgania/ tenże korzeń zwierzchni/ z mąką z kąkolu vtárty/ á pitym miodem záczyniony/ plastrowány. — Dimienicom.

Zeleźca y inne wszelákie postrzały w ćiele tkwiące/ ná wierzch wyćiaga/ tákże zwierzchni korzeń z kádźidłem krainnym vtárty/ winá troche do tego przydawszy/ plastruiąc zwierzchu. — Postrzały z ćiáłá wyćiąga.

Korzeń/ zwłaszcza spodni/ czyszczenie mieśięczne pániam/ nád przyrodzenie záwściągnione wzbudza/ wszelkiem w łono wprawiony. — Mieśięczney.

Ośći z ryb/ álbo cokolwiek innego w gárdle záwiązłego wyćiąga/ korzenie suche z winem vtárszy/ ná wierzch głowy przyłożone. Tab. — z Gárdłá rzeczy záwiązłe wyćiąga

Vkąsnionym od gádźiny y bestiy iádowitych/ pomienionym sposobem plastrowány. Tab. — Od gádźiny vkąsnionym

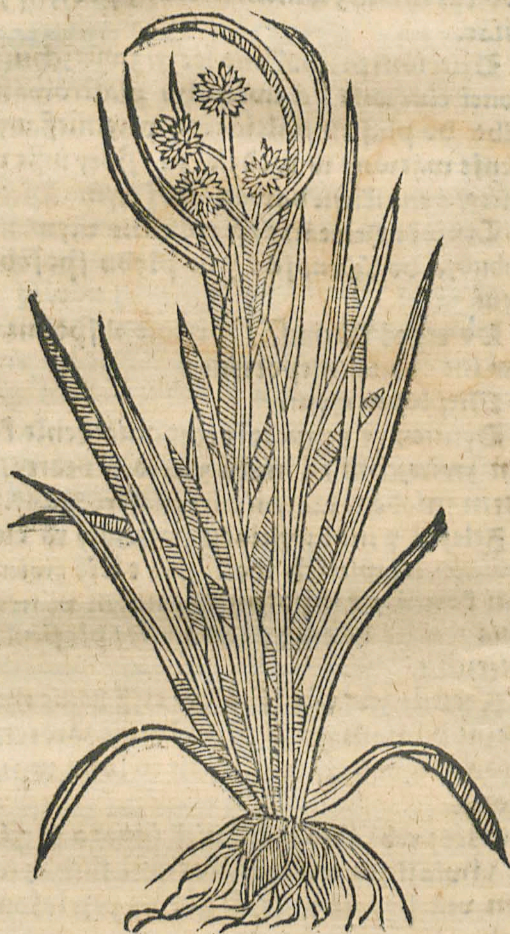
Gárdźiel álbo puchline ná gárdle leczy/ korzeń mieczykowy pity/ y zwierzchu przykłádány plastrem/ y w proch stłuczony á vżywány. D. Jerzy Grembs. — gárdźielowi.

Wilcze bobki/ Rozdźiał 25.

Wilcze bobki dwoiákie/ większe y mnieysze. Obá liśćie máią Mieczykowemu podobne/ iedno źieloności ćiemnieyszey/ y ku źiemi pochyłe. Pręt gładki/ obły/ ná pułtora łokćiá wzwysz/ podczas wyższy: około ktorego bárzo drobne kwiatki białe gromadkámi/ ná głowkách okrągłych/ wielkośći orzechá włoskiego pomiernego/ bládo źielonych. Te w Kśiężycu Wrześniu ośći kołące ná śiebie biorą/ iáko ná Bukwi/ ábo ná kásztánách: w tych naśienie drobne. Korzenie tákże ma ćienkie/ rozpierzchłe w źiemi. Drugi tych wilczych bobkow rodzay iest/ pierwszemu podobny/ iedno nie ták kołący.

Sparganium, Xiphidium, Butomus Theophraſt: Bolus.

Igelsknoſpen/ Schwertelkrud/ Degenkraut/ Lieſchriedt/ Leuſchriedt/ Leuſchen.

Mieyſce.

Obá ſie znáyduią ná mieyſcách mokrych/ iáko w ſtáwiech/ w ieziorách/ w przekopách/ ná mieyſcách bagniſtych/ ná łąkách mokrych/ w wodách ſtoiących.

Przyrodzenie.

Rozgrzewáią y wyſuſzáią/ co ſie z ſmaku ich podáie.

Moc y Skutki.

Obrázonym od beſtiy iádowitych/ korzen y naſienie iego z winem piiac czwierć łotá/ bywa wielkim rátunkiem.

Boleść zebow vkłáda/ korzenie z Jáłowcem w occie wárzone/ ciepło te iuche w vściech trzymáiac/ po ktorey ſtronie zeby boleią. A gdzieby do tego ſuchey rożey przydał/ á troche hálunu/ záwrzedziáłości vſt płokánim leczy.

Korzonki tego ziela wchodzą do plaſtrow ſuche/ przećiwko puchlinie wodniſtey/ ták w żywoćie/ iáko w nogách. Tez ſzpikonárdá ogrodna á z Jáłowcem miáłko vtłuczona/ y weſpoł w winie wárzona á plaſtrowána/ toż czyni. Może tez do tego plaſtrowánia bobkow/ Oſtrzyżu wodnego/ álbo korzenia Cyperowego/ tákże korzenia Nárduſá Fráncuſkiego przydáć/ w winie vwárzyć ze zgeſtnieie iáko plaſtr/ á ſpuchłe nogi ciepło tym okłádáć.

Rozſądek.

Kdyże ná tym mieyſcu nam nieiáka wátpliwość piſánie Dyoſzkoridowe vczynić/ gdy piſze liscie tego ziela być weżſze niżli Mieczykowe/ á v nas tu pokázuie ſie bydź ſzerſze dobrze. Tákże ku gorze wynioſłe/ á nie ku ziemi náchylone: Ale tá wátpliwość może bydź znieśiona. Bo według kráiu miewáią tez ziołá ſwe odmiány/ ták w wzroście/ w poſtáći/ iáko w kſztałćie/ y w okolicznośćiách/ co baczemy w Dyptanie/ w Podbiale wyſokim/ w Długoſzu białym/ w Pſim iezyku/ w Bezkwiátu/ ktore w niektorych ſtronách nie miewáią áni kwiátu/ áni kłącza/ áni naśienia/ á w drugich to wſzytko máią: w iedney ſtronie ſą buynieyſze/ ſytſze/ vdátnieyſze/ w drugiey mnieyſze/ nikczemnieyſze/ ſczupłe/ y ná pozor podłe. Tákże pod czás znáyduią ſie wſzytkim niemal kſztałtem iednegoż rodzáiu ſobie rożne/ iednák w ſkutkach rowne.

Borak/ Rozdział 26.

Borak teráznieyſzych czáſow náſz/ á przedtym Ziołopiſom ſtárodawnym/ Wołowy iezyk: ma liście ſzerokie y długie/ oſtre/ á kolące/ ciemnozielone. Kłącza łokietnego/ podczas wyſzego: do tego miąſze/ we wnątrz czcze/ á po wierzchu pełne ośći kolących/ gáłązek niemáło máiąc. Ten dwoiáki/ ogrodny y płonny. Ogrodny kwiátu cudnego/ gwiazdziſtego/ z pięci liſteczkow złożenie ſwe máiący: modry/ we śrzodku czarne ſcześćinki tkwią. Bywa podczás kwiá-

Borrago, Corago, Lingua Bubula antiquis.

Burretsch/ Borrage/ Borres.

ku białégo y rumiánégo. Ták przyrodzenie w kwieciu rozlicznośćia barw/ roskosz swą pokázuie. Z tych záczáśem náśienie czarne/ prągowáte: z tego śie káždégo roku rozmnaża/ ták/ iż ziarko ábo dwie w ziemie wrzućiwszy/ trudnogo potym dla obfitego roskrzewienia pozbydź y wypełnić. Korzeń ma ná pálec wzmiąsz/ nie zbytnie długi/ biały: smáku słodkiégo/ lipki y śliski.

Polny drugi ábo dźiki/ korzeniem do pierwszégo podobny. Tákże kłaczem ośćistym/ y liśćiem/ tylko że węższe. Kwiátu pospolićie białégo/ tegóż kształtu iáko pierwszy.

Jest y trzeći/ liśćia wązkiégo y krotkiego: inemi okolicznośćiámi pierwszemu rowny.

Mieysce.

Ogrodny rośćie w ogrodách w wielkiey obfitośći. Polny ná odłogách/ ná miedzách y łąkách. Naśienie Borakowé/ przez dwie lećie bez nárušenia swych skutkow trwáć może. Plat.

Przyrodzenie.

Jest przyrodzenia ćiepłégo y wilgotnégo/ w środku stopnia pierwszégo. Drudzy/ iáko Alkanzy Arab/ pisze go bydź chłodnego przyrodzenia. Co y Aben Mesuai toż rozumie/ gdy kolerę/ pisze go/ wywodźić z ćiáłá.

Moc y skutki.

Pisze Dioskorid/ z podánia innych lekárzow/ iż Borak o trzech sośikách/ álbo gáłązkách wyrastáiący/ ze wszystkim ile go iest/ to iest/ z naśieniem y z korzeniem vtárty/ á w trunku wody vżywány/ trzećiegodniowa zimnice leczy. Zás

Trzećiaczce.

Ktoryby o czterech gáłązkách wyrastał/ czwártodniowa zimnice odpadza/ w winie wárzony/ á trunkiem vżywány/ Dios. Apuleius w wodźie káże wárzyć: ále mym zdániem/ w trzećiegodniowey zimnicy

Czwártaczce.

Serce posila/ y

Serce posila.

Dobrey á wesołey myśli dodáie/ zwłasczá kwiatki w trunku álbo w pokármie vżywáne. W trunku w winie mocząc álbo párząc. Jedzeniem/ to iest z sáłata zmieszana z źioł rozmáitych/ álbo z sámych sczegulnych przyprawionych/ z oliwa y z octem.

Mdleiącym często/ y słábym náturom.

Mdłośći częstey

Z choroby długiey y ćięzkiey niemogącym do śił przyśc/ też są vżyteczne. Albo wziąc liśćia Borakowego z kwiećiem z szpinakiem nápoły/ y potráwę zwyczáyna z tego vczynić/ y vżywáć. w Frásunku ábowiem y w wielkim smętku będącym/ tákowey potráwy dobrze często vżywáć. Tákże

W trześieniu y w drżeniu sercá/ z Wołowym iezykiem z źielem wárząc go/ y z kwiećiem oboygá w wodźie/ zwłasczá z gorącey przyczyny/ vżywáć y pić. A gdźieby wiec tákowe sercá drżenie z zimney máteriey było/ tedy te źiołá wárzone bydź máia w winie. Ták

Sercá drżeniu.

Tym ktorzy często zátwárdzenie żywotá miewáia/ Borak z sczyrem/ á z szpinakiem w słustey polewce mięsney wárzyć dobrze/ y przydawszy oleyku swieżego Migdałow słod-

Żywot zátwárdźiáły odwilża.

kich

kich/ álbo miąſtá młodego/ dawáć przed inymi potráwámi naprzod ieść. Bo táka potráwá bárzo odwilża/ y lekko żywot purguie. Tab.

Sciátyce

W biodrách boleśći/ ábo ſciátyke w ledźwiách vkłáda/ Borak y z ſwym korzeniem vtluc/ y w winie wárzyć/ á co naćiepley ná biodrá przykłádáć.

Suchotnym goraczkom.

W goraczkách ſuchotnych oſobliwym bywa rátunkiem/ tákże go z korzeniem iego w wodźie/ á w Fiołkowym oleyku / álbo w kápłonim ſmalcu świeżym / álbo w młodym máśle wárząc / ná pierśi ćiepło przykłádáć. Tabe.

Wſchnieniu gárłá

Suchośći w gárle/ co bywa poſpolićie w goraczkách / y w inych chorobách kolerycznych goracych/ korzenie Borakowe w wodźie wárzyć/ á tym gárgáryzm ſobie czynić/ ſuchość zbytnia odpadza z gárłá. Toż też y zgáge vsmierza. Tenże.

Przepaleniu głowy od słońcá.

Przepaleniu głowy z zbytniey goracośći ſłoneczney bywa lekárſtwem/ źiele ſámo Borakowe w wodźie wárzone / ta woda przemywáiac/ álbo y tym źielem wárzonym głowe okłádáiac. Tenże

lekliwym melánkolicznym.

Lekliwym y boiáźliwego ſercá/
Melánkolicznym/ y z melánkoliey
Zbłaznionym/

Oſłábiáłym z choroby.

Oſłábiáłym z wielkiey y długiey choroby.

Mdłośći

Mdłosć wſzeláka odpadza.

Tym wſzyſtkim dolegliwośćiom / trunek tym ſpoſobem vczyniony / bywa bárzo vżyteczny : Wźiać Boraku / Meliſſy / álbo Miodunki / wierzchołkow Chmielowych / Piwoniey/ Rozynkow/ Lákryciey : To weſpoł wárzyć w wodźie / á odlawſzy one polewke w inny gárniec / znowu włożyć do niey dwie garśći kwiátu Borakowego / garść Wołowego iezyká kwiećia / álbo Miedunki / y co napilniey nákryć / áż powoli przeſtydnie/ przecedźić / y pić dawáć miáſto poſpolitego trunku.

Morowemu powietrzu.

Czáſu morowego powietrza tenże pomieniony trunek ſerce/ krew/ y duchy/ wſzytko ćiáło ożywiáiace od záráży záchowywa. Háiek.

Zołtey niemocy.

Zołta niemoc ſpadza wárząc go z młodymi kurkámi/ álbo z ptaſzkámi/ álbo z ćielęćiną/ polewki tey y mieſá pożywáiac.

Káſzlu

Káſzel z oſtrzáłośći gárłá ktory pochodźi/ Borak leczy wárząc go z korzeniem iego w pitym miedźie/ á vżywáiac go. Gal.

Febrze

Z zwiedłego y z przeſchłego Borakowego kłącza drzeń wyięty febre leczy/ z śiedmia liſtkow tegoż Boraku / choremu záwieśiwſzy ná ſzyi/ przed przyſzćiem febry ná gołym ćiele. Pliniuſz.

Moczu.

Borak iákimkolwiek obyczáiem vżywány/ mocz zátrzymány wywodźi. Seti.

Prágnieniu.

Prágnienie oddala tymże ſpoſobem vżywány. Tenże

Watrobie

Wątrobnym doległośćiom/ kłącze Borakowe z kłączym Iezyká wołowego/ ták ſurowe iáko wárzone/ vżywáiac go leczy. Seti.

Bolaczkom.

Bolaczki ták ziatrzone y zebráne/ iáko y w otok nie zebráne otwiera/ liśćie y z kłączem iego tłukąc z miodem/ á z oſrzotka chlebá gi przykłádáiac. Apul.

Zmagáiacym z choroby.

Tym ktorzy z magáia y powſtáia z chorob/ Borak z iákimkolwiek mieſem wárzony/ y do iedzenia dány : tákże polewke one do trunku/ bywa im rátunkiem niemáłym. Platea.

Káduku

Káduku ábo pádáiacey niemocy/ Borak bywa lekárſtwem oſobliwym wárząc ſeneſowe liſtki w ſoku iego/ y mocno wyżawſzy / cukru przydáć/ przywárzyć/ y pić dawáć. Plat.

Melánkoliey.

Toż y melánkoliey oſobliwie ſłuży. A w niedoſtátku źiela Borakowego/ może wźiać naśienia iego/ w wodźie go wárząc/ á przecedźiwſzy/ cukru przydáć/ znowu przywárzyć/ y tego vżywáć. Toż czyni co y ſok.

Zebom Dźiegnie Gnielcowi y zápaleniu vſt dźiećinnych.

Zebom oſłábiáłym y chwieiącacym/
Dźiegnie/ y
Gnilcowi w vśćiech dźiećiom. Tákże
Zápaleniu vſt ich/ bywa oſobliwym lekárſtwem popioł z Borakowego liśćia / nim dziąſłá náćieráiac. Alhánzy.

Kolerze y boleśći vſt żołądkowych.

Z oſobliwośći kolere álbo żołć wywodźi.
Vſt żołądkowych boleśći vſkrámia/ z Ormiáńſką glinką vżywány ſok.

Sok

TEn z kłącza/ z liśćia/ z korzenia/ y z kwiećia/ bywa wypráſowány iáko z inych źioł.

Melánkoliey

Melánkolicznym mozg wyſchły odwilża y poſila/ z ſokiem polney Ruty nápoły pomieſzány/ w tym chuſty/ álbo gebke maczáć/ á ná głowe przykłádáć.

Służy też ten ſok wſzytkim niedoſtátkom y dolegliwośćiom ktore z melánkoliczney krwie/ y z páry melánkoliczney ſwoy początek máia. Tákże y kolerze oſtrey á iádowitey.

Kolerze/ Dycháwicy/

Dycháwicznym/ z miodem go dáiac bywa niepoſpolitym lekárſtwem / y doświádczonym. Apul.

Miárá od trzech czwierći łotá áż do piaći/ z czwierćia łotá Glinki Ormiáńſkiey/ ná raz tego ſoku dáć może tym ktorzy żołądkowe vſtá máia bolące.

Wodká.

POſpolitym zwyczáiem iáko z inych źioł ma być palona/ oczym ſie ná wielu mieyſcách powiedźiáło. Tá

Boleniu głowy od vpalenia słonecznego.

Wielkiemu głowy boleniu z gwałtownego vpalenia słonecznego/ iáko y wodká z wołowego iezyká bywa potrzebna/ chuſty w nich maczáiac/ á ná głowe przykłádáiac : Tákże ia piiac/ y ná ſkroni kłádąc.

Pleurze

W pleurze y ſrogim kłoćiu w boku / zwłaſzczá z goracey przyczyny/ dáiacey pić miáſto

pospolitego

pospolitego trunku. Abowiem nietylko gorącość wnętrzną gáśi / álbo y prágnienie vśmierza / ále ostrość kolery tłomi / zwłasczá polewke migdałową z nią czyniąc: Przeto w gorączkách wielkich dobrze iey vżywáć / bo nietylko wnętrzne zápalenie / y prágnienie wielkie vśmierza / ále y członki od zbytniego vpalenia wyschłe oczerstwia y odwilża.

Oczom.

Oczom zápalonym y czerwonym bywa rátunkiem / chusteczki w niey mączáiąc / y ná nie przykłádáiąc.

Paleniu w pierśiách.

Paleniu w pierśiách z zápalenia kolerycznych spadkow / tákże chusty w niey przylawszy połowice wodki z wołowego ięzyká máczáć / y ná pierśi kłáść / przylawszy wodki Rożáney / y octu Rożánego trochę.

Osłábiáłym y zemdlonym w gorączkách.

Osłábiáłe y zemdlone w gwałtownych gorączkách oczerstwia / wziąwszy tey wodki / ták wiele wodki Wołowego ięzyká / y szczawikowey / y Rożáney zárowno / octu Gwozdzikowego część przydawszy / y száfránu trochę / w tym gębkę / álbo szkárłatu kęs / álbo chusteczkę / trzy / y czworosowito letnią máczáć / á ná serce przykłádáć.

Syrupus Boraginatus.

Syrop Borákowy.

1.

Z Soku Borákowego á z cukru syrop może bydź czyniony / iáko się ná wielu mieyscách o tym powiedziáło / ktory tym wyższey pomienionym chorobom bárzo służy. Bywa też w Aptekách robiony podobnym obyczáiem: ále sok potrzebá pierwey białkiem od iáiá świeżego przechędożyć: ináczey / byłby syrop włoczkowáty y śliski. Dopieroż do niego cukru przydáć / y wárzyć do zgęszczenia / według obyczáiu. Ten

Sercu mdłemu.

Serce mdłe posila z tegoż źiela wodká / álbo z Wołowego ięzyká wodká / z Miedunkowa / po trzy álbo cztery łyszki ná raz biorąc.

Sercá trzęsieniu.

Trzęsieniu y drżeniu sercá tymże sposobe vżywány / wielkim y znácznym rátunkiem bywa. Tymże sposobem /

Od rozumu odchodzącym.

Od baczenia y rozumu odchodzącym.

Melánkolicznym / bárzo służy.

2.

Jest drugi sposob tego syropu czynienia z kwiatkow Borákowych tym sposobem: Wziąć soku z Boráku łotow osmnaśćie / kwiećia świeżego tegoż Boráku dwá / álbo trzy łoty / wárzyć pilnie szymując iáko przystoi: Potym do tego przydáć cukru osm łotow / znowu wárzyć szymując do przystoynego zgęszczenia. Ten do tego wszytkiego służy do czego konfekt z kwiatkow w cukrze robiony. Wszákoż konfekt dáleko osobliwszy bywa niżli syrop.

Conserua.

Konfekt z Borákowych kwiatkow.

Wielki vżytek bywa tego konfektu y częsty / ktory tym obyczáiem iáko z Gwozdzikowych kwiatkow / bywa robiony. Ten

Gorączkom

W gorączkách srogich / też w morowych / z wielkim rátunkiem bywa vżywány.

Sercu Duchom

Serce / y duchy w nim ćiáło ożywiáiące posila.

Záráźie y iádu

Záráźie / y iádu káżdemu odpor czyni odpor dáiąc.

Dolegliwośćiom serdecznym.

Dolegliwośćiom wszelákim serdecznym y obćiążliwośćiom iego / wielkim rátunkiem bywa. Lękáiącym się bez przyczyny.

Smętnym

Smętne / frasowliwe vwesela /

Melánkolicey

Melánkolicznym duchom bywa vweseleniem vżywáiąc go / á winem tegoż popiiáiąc.

Drżeniu sercá

Drżeniu sercá y kołátániu vżyteczny /

Mdłośći serdeczne

Mdłośći serdeczney.

Krwi grubey

Krew melánkoliczną / y duchy polepsie swym vżywániem. Wagá do vżywánia konfektu tego pospolita dwá łoty / álbo iáko włoski orzech mierny / wszákże by go kto więcey źiadł / szkodźić niemoże.

Vinum Boraginatum.

Wino Borákowe.

Bywa wino z Borákiem przyprawne iáko z inymi zioły / álbo z ich kwiatkámi. Może y z sokiem tego źiela bydź / iáko się o Piołunowym winie powiedźiáło: może z kwiećiem / iáko się o Gwozdzikách ogrodnych powiedźiáło. Arnold. Villanoua ná przykład dáie. Wziąć funt kwiatkow ochędożonych / ábo soku z liśćia y z kwiećia wyprásowanego / do śiedmi kwart winá młodego / álbo moszczu dobrego / y wárzyć dotąd áż ná dol źiele vpádnie: á gdy powoli przechłodnie / przecedźić / y do potrzeb niżey opisánych chowáć.

Serdecznym dolegliwośćiom.

Serdecznym dolegliwośćiom wszelákim / od ktorego iad káżdy odpada / służy.

Smętnym

Frásowliwym y smętnym /

Od rozumu odchodzącym.

Od baczenia y rozumu odchodzącym.

Bojáźliwym

Bojáźliwym y lękáiącym się bez przyczyny /

melánkolicznym.

Melánkolicznym / y krwi grubey. Tákże

Duchom

Duchom ćiáło ożywiáiącym grubym y ćiemnym.

Kordyáce

Kordyácznym /

Sercá drżenie.

Sercá / gwałtownemu trzęśieniu y drżeniu.

Myślom

Myśli prożne / złe y zbytnie rospądza.

Krostom

Krostom z skáżoney krwie y wilgotnośći inych w ćiele. Tákże

Trodu

Trodu bárzo vżyteczne.

Żywot odwilża.

Zywot do stolcow wzbudza. Wiland.

Rozsądek.

Wiedźieć mamy / iż to co Dioskorides swemu Wołowemu Ięzykowi przypisuie / własnie Borákowi nászemu służy. Bo co nam Borag / to było stárádawnym Ziołopisom Buglossum to iest / Wołowy ięzyk wielki / dla nieiákiego podobieństwá do wołowego ięzyká. Nie ma nas tedy obchodźić / iż Buglossum maius, to iest / Wołowy ięzyk wielki Dioskoridow / Borákiem tu názwáliśmy.

Wołowy iezyk/ Miedunká wielka/ Rozdział 27.

Buglossum, Lingua bubula, vel Bouis.

Ochsentzung.

Wołowy iezyk dwóy pospolity mamy. Pierwszy ogrodny: á ten Miodunką wielką miánuiemy. Drugi płonny ábo dziki. Płonny tákże dwóy sie znáyduie: Jeden ogrodnému iest podobny/ iedno mnieyszy y drobnieyszy. Wtóry kwiát niesie czarny.

Wołowy iezyk ogrodny/ ábo wielki/ niesie liście długié/ iáko Zywokost wielki/ ostrokosmáty/ pełno máiąc ości drobnych ná sobie. Rózg ná pułtora łokciá wzwysz oblich/ mocnych/ tákże ościstokolących. Z tego gáłązek wiele zé wszystkich stron kolem/ ku górze wzniosłych pochodzi/ tákże ościstokolące. Ná wierzchu kwiatki od Borakowych mnieysze/ cudnéy brunatności: Zá czásem z tych naśienie czarné. Korzeń podobny Borakowému/ iedno wietszy y mięszeyszy. Z tego tákże lipka szlámowátość/ iáko z borakowégo bywa/ słodka zuchaiącym go/ ále grubsza y gęścieysza.

2 Jezyk wołowy płonny wietszy/ Listu iest długiégo/ y pierwszému we wszystkim podobnégo/ iedno dobrze węzszégo y krótszégo/ kosmátégo/ ále nie ostro ościstégo.

3 Trzeći/ który też Miedzinką zowiemy/ iest liścia krótszégo od pierwszych/ śiwo kosmátégo/ nie ościstégo: Kłącza miąszégo zlekká stryfiástégo/ ostro kosmátégo. Kwiátu inym podobnégo/ tylko ciemno brunatnégo. Korzeń ná palec wzmiąsz/ lipki/ słodki/ skóry czarnéy.

Mieysce.

Wszystkié té rosną rády ná polach wedle dróg: podczás znayduią sie w ogrodach/ zwłaszczá wielka Miodunká. Rádá też roście ná iáłowych grunciech y piasczystych. W Lipcu kwitną.

Przyrodzenie

Wszystkié są iednegóż przyrodzenia z Borakiem/ to iest/ ciepłégo y wilgotnégo w pierwszym stopniu.

Moc y Skutki.

Duchom serdecznym

Duchy serdeczne z wilgotnych par grubych á melánkolicznych poleruie y czyści/ záczym wesoła myśl y serce czyni.

Drzeniu serca

Sercu nád przyrodzenie miecącemu sie y drżącemu. Tákże

Mdłości serdeczney.

Mdłości serdeczney bywa wielkim rátunkiem/ wárząc te Miedunkę ze wszystkim/ to iest/ z zielem/ z korzeniem/ z kwieciem y z naśieniem w białym dobrym winie/ álbo w miedzie/ y tego miásto pospolitego trunku vżywáć.

Smętnym

Smętne y frásob liwe vwesela.

Trzećiaczce / Czwártaczce / Swierzb / Sciátyce

Trzećiegodniowa/ y
Czwartegodniowa febre odpadza / także go ze wßytkim wárzyć w winie/ álbo w wodźie y pić.
Krosty y świerzb z ćiáłá spadzá/ wołowy iezyk z octem vtłuc/ y tym krosty ná noc náćieráć.
Scyátykę y boleśći w biodrách vkłáda/ w winie wßytko zupełne źiele wárząc/ á co naćiepley przykłádáiąc.

Aqua stillatitia.

Wodká.

Wodká z wielkiey Miodunki/ z Balneum maris/ ma bydź palona/ gdy ná nawietßy kwitnie / z źiela wespoł z kwiećiem. A kto chce/ może z kwiatkow sámych ią dystilowáć. Tá

Gorączkom / Oczō boleiącym

W gorączkách káżdych bywa trunkiem vżytecznym y wdźięcznym.
Oczom boleiącym y zápalonym bywa ták że pomocna bárzo/ przemywáiąc ie nią/ ábo chusteczkę w niey maczáiąc/ á ná nie przykłádáć.

Vinum Buglossatum

Wino.

Wino z kwiatkow wielkiey Miodunki/ przećiwko wßelákim dolegliwośćiom serdecznym / tym sposobem : Wźiąć kwiećia tego źiela garść/ álbo ile kto chce/ wsypáć ie w białe wino dobre: do tego przydáć z kilká pior Cementu / álbo Moráwskiego ßáfránu / kwiátu Mußkatowego trochę / Gwoźdźikow kilká kramnych / y to wespoł moczyć dobrą chwilę/ á trunkiem vżywáć / álbo zapáchem/ álbo też oboygá záraz. To wßelákim serdecznym doległośćiom niewymownym bywa rátunkiem.

Serdecznym dolegliwośćiom.

Succus

Sok.

Z Własnego przyrodzenia swego / krew melánkoliczna gruba wychedáża y polewie/ sok tego źiela z sokiem Borakowym / trunkiem vżywány.

Serdecznym dolegliwośćiom

Serce od wßelákiey iádowitośći y zárázy/ ktore go psuią/ też soki wolne y bespieczne czynią / zárázy odpadzáiąc / á zdrowe wcále záchowuiąc.

Swierzb

Swierzb suchy z vpalenia wilgotnośći / álbo z słonośći ich/ leczy y spadza/ y ćiáło czyśći/ tenże sok z Borakowym trunkiem vżywány przez kilká dni.

Conserua

Konfekt.

Z Kwiećia Wołowego iezyká/ álbo z wielkiey Miodunki/tym sposobem iáko z Borakowych/ álbo z gwoźdźikow bywa robiony. Ktory

Sercu mdłemu y kolerze w nim

Serce mdłe pośila/
Kolere w nim tłomi y wychedáża.

Conditū

Korzenie w cukrze.

Robią w cukrze korzenie Wołowego iezyká/ tym sposobem iáko omanowe/ ábo Biedrzeńcowe. Te tákże

Mdłośći serdeczne / Mozgu smętnym / Prożnym myslom.

Przećiwko mdłośći serdeczney vżywáne/ bywa rátunkiem.
Mozg mdły pośila.
Smętnym / ztruchlálym y zbytnie
Myślącym á máło potrzebnie.
Owa iż te Miodunki wßystkie z Borakiem są we wßytkim sobie podobne / kßtałtem y przyrodzeniem / tedy też y sámemi skutki. Przeto cośmy Borakowi przypisáli / to też o Miodunkách/ álbo Wołowych iezykách rozumieć mamy. ták Syropách/ iáko o Konfektách/ sokách/ winie/ wodkách.

Czerwony Wołowy iezyk/ Rozdźiał 29.

Zjele to ma rozmáite nazwiská / Czerwony korzeń / Czerwieniec/ Czerwone źiele / y Czerwony wołowy iezyk. To iest troiákiey rożnośći/ wielki/ śrzedni y namnieyßy. Wielki/ ma liśćie wołowego iezyká pospolitego liśćiu podobné / iedno ßérßé/ dłużßé y ostro kosmátßé : á do tego ćiemnoźielennieyßé / gęsto z korzenia wyrastáiącé. Ktoré póki pręt ze śrzodku nie wyrośćie / po źiemi śie rosściada. Rózgę álbo kłącze łokietne/ ostro ośćiste y kosmáte. Przy wierzchu rospußcza swé odnóżki. Kwiátu brunatnégo / podczás białégo. Korzenia ná pálec miąższégo / czerwonégo / ktory miedzy pálcy rośćierány / sok pußcza z śiebie czerwony / pálce iáko krwią fárbuiąc.

Mieysce.

Rośćie rad ná mieyscach wypráwionych / nawoźistych y tłustych / po miedzach / y brózdach odłogiem leżących.

Anchusa onocleia.

Rotochsenzung.

Przyrodzenie.

Galenus w ßóstych kśięgách o ziołach / powiáda go bydź przyrodzenia chłodnégo y suchégo/ w pierwßym stopniu. Smáku ćierpkiégo á gorzkáwégo. Sćiencza wilgotnośći wyćieráiąc/ zátwierdza / ćiáło zgęscza. Liśćie/ choćia podleyße iest w skutkach od korzenia / iednák tákże stwierdza y wysußa.

Moc y skutki.

KOrzenie tylko sámo tego źiela do potrzeb lekárskich przychodźi. Liśćie iáko w skutkach podleyße/ nie ták.

Opalonym. Opárzonym.

Ogniem opalonym. Tákże

Vkropem/ oleiem álbo czym inym opárzonym/ osobliwym bywa rátunkiem korzeń w oliwie smáżony : do czego wosku troche przydáć/ y máśćia tą námázowáć/ ábo plastrem kłáść. Dios.

Wrzodō

Tęż / zástárzáłym wrzodom y sadzelom bywa vżyteczna. Tenże.

Roży piekielney.

Ogień piekielny / álbo piekielna roża / leczy / sok z ięczmienną mąką záczyniony / á przykłádány. Tenże.

Krostom. Piegom. Tredu.

Krosty iatrzące z świerzbiączką/

Piegi/

Tredowáćiny z twarzy spądza/

Plánom ná ćiele.

Plány wßeląkie ná ćiele śćiera y spądza / korzeń w occie rostárßy / tym ie poćieráć. Tenże.

Płodu.

Płod ták martwy / iáko żywy / nád przystoyny y zwyczáyny czás / w żywoćie máćierzyńskim sie báwiący/ wywodźi. Tákże

Łożysku.

Łożysko po porodzeniu pozostáłe/

Mieśięczny.

Mieśięczne czyśćienie nád czás y zwyczay przystoyny záhámowáne wzbudza białymgłowam / sam korzeń czerstwy / poki iescze rumienosć w sobie ma / czopkiem w łono pusczány. Dios.

Kámień.

Kámień z lędźwi krzy/ y moczem wywodźi/ korzeń z winem piiąc/ álbo go wárząc / á iuchy trunkiem vżywáiąc. Tenże.

Słeźienie. Żołtáczce

Slezioną chorą leczy / też iuchę piiąc.

Zołta niemoc spądza tenże trunek/ álbo z miodem pitym go vżywáiąc. A gdźieby gorączká przytym byłá / tedy z wodą poránu ćiepło pić dawáć.

Vpłáwō Biegunkom.

Vpłáwy pániam záwśćiąga.

Zywot w ćiekączkách zátwierdza / toż korzenie z winem piiąc. Też zwierzchu przykłádáiąc liśćie ná żywot rozwárzone w gorącym popiele.

Nerkom. Moczu.

Bolesći srogie w nerkách vkłáda/

Ciężkiemu tákże pusczániu moczu/ korzeń w pitym miedźie wárzony / y trunkiem vżywány/ bywa rátunkiem.

Bárwiczká.

Vżywáią korzenia białegłowy do fárbowánia y rumienienia twarzy.

Kolerę wywodźi.

Kolerę álbo żołć z żył wywodźi/ tenże korzeń w podłym winie/ álbo w piwie białym wárzony / álbo w wodźie wárzony/ á trunkiem vżywány.

Czerwoné másło/ Máść.

Butirum rubrum

NIegdźie czynią Másło czerwone / tym sposobem : Biorą másłá młodego bez soli/ winá słodkiego dobrego troche/ y tego źiela korzeniá czerwonego. To wespoł ták długo wárzą/ áż weźmie ná sie dostáteczną rumiánosć. To

potłuczonym. Rychle y ospice wywodźi.

Z wysoká potłuczonym /

Rychle/ álbo

Ospice y inne krosty / gdy chcemy z dźieći rychło ná wierzch ćiáłá wypędźić/ z ćiepłym piwem dáiem im tego másłá.

Pęcherzowi.

W Pęcherzu bolesći srogie vkłáda/ piiąc go z winem/ álbo z wodką wilczego ogoná/ ábo Wilczey ogáni.

Czerwony wołowy ięzyk órzedni /

Anchuſa 2. vel Media, Alcibi adium, Onochiles.

Das mitelſte Rot ochſenzung.

TO ziele od pierwßego mnieyße liſteczki ma/ ále tákże oſtro kosmáte. Rożczki cienßze y mnieyße/ ná ktorych kwiatki z czerwoná brunatné. Korzonki czerwone y dlugie / ktore czáſu żniwá bywáia ták czerwone/iákoby krwią były oblane. Té wßyſtkie czerwonośc w korzeniu máią / tylko lecie około żniw/ inych czáſow nie.

Mieysce

Ná ziemiách piaſczyſtych znáyduią ſie poſpolicie.

Przyrodzenie

Bárziey rozgrzewa / niżli pierwßy/iáko Galen mowi/ w kśięgách 6. o ziołách / y cześciey do lekárſtw ma bydź vżywány / niżli przedni: bo wiecey ma korzenney oſtrośći.

Moc y Skutki.

TAk liśćie iáko korzenie tego źiela / bywá lekárſtwem iádowitemu vśczknieniu od gádźiny / oſobliwie od Jáſczurki / iedząc go y piiac. Tákże ráne nim nácieráiąc/ álbo pláſtruiąc : álbo tylko korzeń do rány przykłádáiąc. Korzeń ſuchány/á w gebe wężowi włożony/ álbo tylko plunąć/ záraz zdechnie. Noßony korzeń / od vkąßenia wężowego broni. Máćicy ſpadáiącey / z kwáterka winá dáć pić.

Vkąßonym od iáſczurki y weżá.

Máćicy.

Czerwony wołowy ięzyk namnieyßy.

Anchuſa 3. vel minima.

Der kienſte Rot ochſenzung.

IEſt trzeći rodzay Czerwiencá/ podobny pierwßemu / ále naśienia rumiánego y drobnieyßego. Liśćia tákże y kłącza kosmátego á kolącego: ieno liśćie ma dluzße y do brze węzße od pierwßego.

Mieysce.

Rośćie ná mieyſcach ſuchych y piaſczyſtych.

Przyrodzenie.

Miedzy innemi Czerwiencámi/

eſt przyrodzenia ćiepleyßego/ gorzknieyßégo. A ten ieſt do lekarſtw potężnieyßy nád inné.

Moc y Skutki.

Czerw ßeroki z żywotá wypędza/ pułpietá łotá korzenia tego z Izopem y z Rzeżucha trunkiem vżywáiac.

Naſienie tego Czerwieńcu zeżwáne/ á w gebe wężowi weplwáne/ zábija go.

Jne ſkutki ma z pierwßemi y potężnieyße.

Szerokie gliſty w żywoćie morzy. Gádźine zábija.

Czerwieniec czwarty fałßywy/

Anchuſa 4. Lycopſis, Pſeudoanchuſa, Cynogloſſum legitimum.

Hundstzung.

PLinius w kśięgách 22. w Rozdźiale 12. Tákże Gálen/ wſpomináią czwarty rodzay Czerwieńcá/ który omylnym y fałßywym miánuią. A to dla tego/ że innym pomienionym Czerwiencom podobny ieſt/ zwłaſczá pierwßému/ tylko że koſmátßy y oſtrzeyßy/ y nie ták ſoku pełny. Liśćia ćienkiégo/ oſtrowełniſtego. Kwiátu po wßytkiey rozdze z modrá rumiánégo/ máło niepodobné kwiećiu Wołowégo ięzyká/ iedno rumienße y rozłożyſtßé. Galen też w kśięgach 6. o źiołách czworáki Czerwieniec wſpomina: Czwarty po trzech pierwßych Lycopſim zowiąc; o którégo przyrodzeniu znáć dáie/ że tegóż ieſt co y pierwßy/ to ieſt/ chłodnego y wyſußáiącego: ále iednák korzenia bárziey zatwierdzaiącego/ niżli té tam. Rośćie po polach.

Moc y ſkutki.

ROży piekielney z oliwa vtárty á plaſtrowány/ bywa rátunkiem oſobliwym.

Róży piekielney.

Poty wzbudza z oliwa vwierćiány/ tym ciáło námázuiąc.

Poty wzbudza.

Rány tákże ſkula y goi z oliwa vtárty á plaſtrowány.

Rány zawiera y goi.

Rozſądek

NIektorzy z ziołopiſow rozumieią bydź to źiele własnym Pśim ięzykiem/ o ktorym ſie niżey będźie mowiło: zkąd pobaczymy mniemánie ich bydź omylne.

Miedunká płonna/ Rozdźiał 29

MIodunkę płonną/ drudzy płonnym Ięzykiem wołowym zowią. Liśćia długiégo białawégo/ oſtrego/ y nie miąßego/ do Czerwiencowego podobné: ieno mnieyßé/ rumiane/ y ſoku pełne/ ćienko y niſko ośćiſte. Kłącza nie małego/ ćienkiego/ z obu ſtron liſteczki puſczaiąc drobne/ ćiemné/ a im ku wierzchu wyßßey/ tym drobnieyße. Kwiatki miedzy liśćiem drobne/ modre/ Borakowym podobne/ ieno mnieyße: z których śrzodku ośći rumiane wychodzą. Potym naśienie podobne głowom lbiencowym: Korzeń czarnawy/ ćienßy niżli palec.

Mieyſce.

Przy śćieżkach y drogach rada rośćie/ na mieyſcach iałowych/ na miedzach/ na gruntach piaſczyſtich. Kwitnie poſpolićie w Czerwcu.

Przyrodzenie

W pierwßym ſtopniu rozgrzewa/ ale nie barzo znacznie wyſuſza. A to śie ztąd znaczy/ że mleka obfitość dáie mámkom vżywáiącym go. Abowiem Galen w 5. kśięgach/ w rozdźiale 20. o proſtych lekarſtwach piße/ że ziołá y lekarſtwa rozgrzewaiące wilgotnośći flagmiſte/ w krew obracáią/ która śie potym w mleko przemienia.

Echium, Buglossum agreste.

Wildt ochsentzung.

Moc y Skutki.

Korzeń tego źiela z winem piiąc/ nie tylko obráżone od gádźiny iádowitey leczy/ ále też od obrázy záchowuie/ przedtym vżywány. — *od gádźiny záchowuie.*

Toż liśćie y nasienie iego czyni co korzenie. co sámá náturá w tymże nasieniu iego poká zálá/ vformowawszy go ná kształt Lbiencowey głowy. Dáiąc znáć/ że przećiwko vkąszeniu od tey bestiey : tákże od inney gádźiny iádowitey/ iest osobliwym rátunkiem. Bo gdy go kto vżywa/ gádźiná záraz od tákowego vćieka.

Boleśći w biodrách/ ktore scyátika zowią/ vsmierza/ z winem korzeń/ liśćie/ nasienie/ álbo z ledá iáką polewką vżywáne. — *Scyátyce.*

Mleká mámkom obfitość dáie/ tákże z winem/ álbo z czymkolwiek pożywáiąc/ bądź liśćia/ korzenia y nasienia. — *Mleká obfitość czyni.*

Rozsądek.

Skutki tego źiela podał ludźiom Alcibiádes/ od ktorego też Alcibiadium iest rzeczone. iáko Nikánder Driakiem opisuiąc/ świádczy. Ktory czásu niektorego zásnąwszy ná trawie/ od Lbieńcá węzá obráżony. Z tego źiela sok z żuchánego wysysał/ á ná ráne przykłádał/ y tym bárzo prędko bolom iádowitym zábieżał/ y ráne zágoił.

Jezyczki pśie/ Rozd: 30.

Lingua canis, Cynoglossum,

Hundtzung.

Ziele ktoré pśim iezykiem názy-

Jezyczki pśie wtore.

wamy / dwoiákie abo troiákie ſie znáyduią. Prawdziwé Pśie iezyczki / maią liſt ßéroki / Bábce podobny / iedno wezßy y mnieyßy / á ktemu koſmáty / po ziemi ſie kolem rościeláiący : po wierzchu tych drugié mnieyßé. Klacza ábo rózgi zadnéy / áni kwiátu nie miéwa / áni naśienia. Korzeń biáławy ná pálec wzmiąß ſoku pełny / odnóżki cienßé. Wtórégo korzeń tákież ſoku obfitość w ſobie máiąc. Klacza ná pułtorá łokćiá / liśćia wielkiego y długiégo / zbiáłá śiwé / żyłowáté / á ná dotknieniu iákoby wełniſté. Przy wierzchu klacze puſzcza z śiebie gáłązki kwiatkámi błękitnorumiánémi obſádzoné / równie iáko ná Miodunce wielkiey. z których potym owoc w ieżowátych łupinkách rzepikowáty / miſternie złożony / iáko puntały iákié / á ze śrzodku tego ſzczecinká wychodzi. To gdy dozrzeie / chwyta ſie ßat / iáko Rzep / y trzyma ſie mocno.

Mieyſce.

Pierwßy rośćie ná piaſkách / nád przykopámi / zwłaſzczá w ćiepłych kráinách. Wtóry zá murámi y zá płoty / przy drógách / nád przekopámi / w końcu ról / y niemal wßedy. Kwitnie w Czerwcu y w Lipcu.

Przyrodzenie.

Ieſt przyrodzenia źimnégo y ſuchégo w wtórym ſtopniu / zgęſzcza ſluzy ſubtelne y rzadkié.

Moc y ſkutki.

Żywot odwilża.

Żywot / liśćie tych iezyczkow / odmiekczá / w ſłodkim winie wárzone / á trunkiem vżywáne. Dios.

Ciekaczkom y biegunkom.

Korzenie / ćiekaczki á zwłaſzczá czerwoną záſtánawia / prochu iego z czerwonym winem ćierpkim pić po czwierći y po pułtory łotá dáiąc. Abowiem záwśćiąga y zátwierdza / rownie iáko Bábczány korzeń / ktore go też w ſkutkách ma właſność.

Krwią pluiącym.

Krwią chárkániu y plwániu / w wodce Bábczáney / álbo w Głowienkowey wárzony / bywa rátunkiem piiąc.

Płynieniu naśienia.

Płynieniu naśienia męſkiego / bywa rátunkiem toż korzenie / pomienionym ſpoſobem vżywáne.

Biegunkom.

Biegunki wßelákie záſtánawia proch tego korzenia / z Rożánym cukrem vżywány.

Od wśćiekłego pſá obráżonym.

Od wśćiekłego pſá obráżonym / liśćie z wieprzowym ſádłem ſtárym tłuczone / troche winá dobrego białego przydawßy / bárzo oſobliwym bywa lekárſtwem / ná rány przykłádáiąc. Dios.

Wrzodom.

Wrzody złe y rány záwrzedźiáłe á ſtáre / liśćie przykłádáiąc / leczy y goi. Y ma przodek w tey mierze wielki przed inemi źioły / ránom y wrzodom należącymi.

W vſćiech

W Vſciech y

w nośie /

w Nośie rány ábo owrzedziáłośći. Tákże

Szyßkom w ćiele.

Szyßki po ćiele y w kroku leczy / korzenie wárzone w czymkolwiek / tą wodą ie wymywáiąc.

Ránom

Ránom y wrzodom wßelákim / korzenie známienitym bywa lekárſtwem / iákokolwiek przykłádáne.

Opaleniu

Opalonym od ogniá / álbo y od ſłońcá / liśćie tłukąc á przykłádáiąc.

Parchom

Parchy ná głowie tymże ſpoſobem leczy.

Pleßowátośći.

Pleßowátośći y opirzchnienia włoſow z głowy broni / y obłázłe innemi okrywa. toż liśćie ſámo tłukąc y przykłádáiąc.

Sok.

Wrzody.

Wrzody ná wſtydliwych oboiey płći członkách.

Kile.

Kiły leczy ſok z tego liśćia z ſokiem Bábczánym y z winem gránatowych álbo ziárniſtych iáblek / Licznku troche przydawßy / zmießáć / y troche ná węgliſtym ogniu przywárzyć / y tym ie mázáć / álbo ſłáytußki obmaczawßy / w tym przykłádáć.

Dźiąſłóm.

Dziąſłom zránionym y gniiącym / toż też oſobliwym bywa lekárſtwem / táż máśćią pomienioną námázuiąc. Tákże

Wrzodóm

Wrzodom inym y ránom fráncowátym /

Fiſtułóm.

Fiſtułom niechcącym ſie goić /

Ránom

Ránom wrzedliwym y wßelákim złym bolączkom / máść ták vczyń. Weźmi z pśich Iezyczkow ſoku / miodu Rożánego po rowney częśći / warz przy wolnym ogniu / áż ſok wywre. Przyday potym Terpentyny co potrzebá / żeby máść bydź mogłá / do przerzeczonych wrzodow / y do inych ran złych y ſádzeli. Matt.

Czerwonce.

Czerwoną ćiekaczkę / ſok tego źiela piiąc / záwśćiąga / álbo iuchá z wárzonego w wodce Bábczáney / álbo w Głowienkowey.

Vſczknionym od wężá.

Od Wężá vſczknionym / ſok z winem pić dáwáć dobrze / á ná ránę źiele tłuc y przykłádáć. Apul.

Głuchoćie. Głuchoćie y olchnieniu/ tenże sok dobry z oliwą w vszy ćiepło puszczány. Apul.

Opalonym. Opalonym/ tákże bywa rátunkiem/ boleśći im vlżywáiąc/ y spadkow do mieyscá opalonego broniąc/ sok z wieprzowym sadłem co náćiepley tym námázuiąc: bo osobliwie goi.

Szkodźie. Záplugáwienie iezyká/ ktore Szkolá zowią/ álbo radniey szkodą/ wychedażą/ tym liśćiem gárdło obwiezuiąc. Tákże nimi iezyk poćieráć.

Sadzelom. Ná goleniách sadzele smrodliwe goi/ przykłádáiąc ná nie świeże liśćie. Matt.

Kołzom. Slinogorz. Kołzy zá vsymá/ y pod szkrami. Tákże Slinogorz / toż liśćie świeże ná gárdło plastrowáne/ leczy.

Złotym żyłkom. Złotym żyłkom boleiącym/ korzenie w ćieśćie vpiekszy w popiele gorącym: wziąwszy go z ćiástá/ w rure stolcową go wetknąć: ták bolę vśmierza/ y przymiot ognisty z nich wyćiąga. Tákże wodká z tego źiela. Sok z liśćia álbo z korzenia: y proch tymże sposobem tym żyłkom złotym / boleiącym y zápalonym iest vżyteczny.

Czwártaczce. Czwartodniowey febrze álbo gorączce/ bywa lekárstwem/ gdźieby było o czterech listkách ználeźione y vwierćiáne / á z wodą chędogo przed przyszćiem iey / trunkiem dáne. Apul.

Dymienicom. Dymienicom bywa rátunkiem wodká z tego źiela/ chustki álbo fleytuszki w niey mácząiąc/ y ná nie kłádąc.

Piguły

Pilulę de Cynoglossa. PJguły z tego źiela korzenia/ w Aptekách bywáią robione / ktore de Cynoglossa miánuią. Te

Spadkom. Spadki wilgotne z głowy ná pierśi / álbo gdźie indźie záwśćiągáią.

Wnętrznym boleśćiom. Boleśći wszelákie wnętrzne vkłádáią/

Snu. Spánie przywodzą/

Naśieniu. Naśieniu płynącemu męskiemu też służą.

Psiego Jezyká kwitnącego skutki.

Przymiotom ognistym. TYchże skutkow iest to źiele/ ktorych pierwszy bez rozgi y kwiátu. Jednák z osobliwośći przyrodzenia swego/ przymioty ogniste w ránách/ w bolączkách y we wrzodách/ y gdźie kolwiek będące / świeże liśćie swym przykłádániem wyćiąga.

Rozsądek

TO źiele Psi Jezyk/ áczkolwiek wszędy rádo rośćie/ wszákże go nie wszyscy znáią tá ile własnego/ iáki Dioszkorides opisuie/ bez rozgi/ kwiátu y naśienia. A ten dwoy iest/ ktorych obu wyobráżenie iest v Matthiolá. Pierwszy w tych tu nászych źimnych stronách/ zá ledwie sie kedy ználeść może/ bo ćiepłe kráie miłuie. Wtory/ iest nam pospolitszy / liśćia dáleko większego y szerszego od pierwszego/ iednák tákże bez rozgi / kwiátu y naśienia. Ten niektorzy zowią żywokostem / ále nie przystoynie y omylnie. Jest trzeći kwitnący/ y naśienie miewáiący: á ten w naczęstszym vżywániu od nászych Aptekárzow bywa / z niewielkim vżytkiem.

2.

3.

Jezyczkámi Psimi to źiele iest názwáne/ nie tylko od nas/ ále y od Grekow/ Láćinnikow/ od podobieństwá/ ktore ma do Jezyká psiego/ y od skutkow do ran/ sadzeli/ wrzodow.

Zerwá / Rozdźiał 31.

Phyteuma.

ZErwá źiele / iest liśćia podobnego Mydelnice / ktorą Lanariam, álbo Struthium Láćinnicy miánuią / tylko mnieysze. Naśienia ma obfitość / ále dźiuráwego. Korzeń długi ćienki/pod wierzchem źiemie znákomity.

Mieysce.

Rośćie ná górách pospolićie:

wszákże y w niżinách náyduie sie ná niektórych mieyscách.

Przyrodzenie y skutki.

Vtrzaśnionym. Vtrzaśnionym y we wnetrznośćiách zerwánym / korzeń z winem vżywány bywa.

Tákże ziele y z naśieniem swym piiac.

Czáry do miłośći. Stárzy ná czáry pospolićie do miłośći vżywáli tego ziela / y sposob do vżywánia tego wiedzieli.

Jezyczki śiwe / Rozdział 32

Leontopodium.

Lewenfuß.

1. TO ziółko nie wielkié / ná dwá pálcá wzwyß / ábo máło co wyßße / którégo troiáki znáyduiemy rodzay. Pierwßy ma długié listeczki / kosmáté y śiwe / y kłacze tákież. Ná wierzchu główeczki iákoby dziuráwé / ábo rosczepione. Kwiátu ćiemnomodrégo / gestego / y ßeroko sie roskłádáiącego. Naśienia ták bárzo wełniankámi ábo perzynámi okrytego / że go ztrudná baczyć może. Korzonek nie wielki. Liśćie / które ná rósczkách / rosczepione w sámym wierzchu / y po częśći biało rumiáne. Czego iednák Dioßkorid nie dołożył / vmyślnie opusczáiąc dla niepoznánia tego ziela / ku nieuczćiwym rzeczom y nie przystoynym służącego. 2. Drugie má lo pierwßemu niepodobne / tylko korzenia dłużßego / tákże y liśćia. Kwiátu mßystego. 3. Trzeći ná piądź wzwyß. Liśćia miąższego y kosmátego / tákże y kłacza. Kwiátu bládożołtego / mßystego. Korzeń mocny drewniáły.

Mieysce.

Rosną pospolićie ná górach w ćiepleyßych kráinach od náßych.

Przyrodzenie y skutki

TYch włásnie skutkow / ktorych Kocanki náße.

Czerwonce. Biegunki záwśćiągáia / zwłaszczá czerwoną.

Slinogorz. Slinogorz w gárdle leczy z mlekiem y z winem vtárte / álbo wárzone / y tym gárgárisimy sobie czynić.

Gruczoły y guzy swym przyłożeniem vtłukszy go rozgania. Dios.

powiadáią/ że ná szyi noszona/ iedna miłość ludzką. Dios.

Miłość iedna.

Firletká płonna álbo krowia/ Rozdział 33.

Ocimoides, & Ocimastrum

Firletká krowia/ która drudzy Básilia płonna zowią/ ma liście do Básiliey ogrodnéy podobné/ żyłowáté/ soku pełné/ á troche kosmáté. Klącza łokietnégo czworogránowita/ odnożysta/ welnista: odnóżki tákże iey ná piądź/ kosmáté. Przy wierzchu kwiecia biáłégo/ niekiedy brunatnégo/ podczás zbládá ćielistégo. z których iákoby zbáneczki bywáią Bielunowym podobne/ v spodku przestroné/ á v wierzchu wąskie/ na kráiach zabkowáné. W tych naśienia czarnego pełno: kształtu naśienia Czárnuchy. Korzeń niepożyteczny.

Mieysce.

Rośćie pospolićie ná łąkách suchych/ y zlekka piaszczystych/ ná miedzách/ przy ogrodách y płoćiech.

Przyrodzenie.

Naśienie tego źiela/ iest przyrodzenia ćiepłego y suchégo/ co sie z iego smaku znáczy gorzkiego/ z mieiąką ćierpkośćia/ wszákże bez kąsánia y sczmienia pszeniká.

Moc y Skutki.

Od Lbieńcá vkąszonym/ y od wszelákiey inéy gadźiny iádowitey/ bywa lekárstwé naśienie z winem vżywáne. Dios.

Od Lbień. cá y inéy gádźiny.

Sciátyke y w biodrach bolesći vkłáda/ naśienie z Mirrha á pieprzem z winem piiac. Drudzy miodu przydáią.

Scyátice

Wchodźi naśienie do tych lekarstw ktore przećiwko iádom y truciznom czynią.

Wchodźi do lekarstw.

Przypadkó ktore z womitem częstym przypadáią/ toż naśienie bywa vżyteczne. Plin.

Womitó

Jatrzacym krostom w otworze loná biáłoglowskiego álbo w fortce/ bywa lekárstwem. Tenże

Krostom iatrzącym.

Mozgu/ y
Serca doległiwośćiam toż naśienie piiac/ służy.

Mozgu Sercu.

Rozsadek.

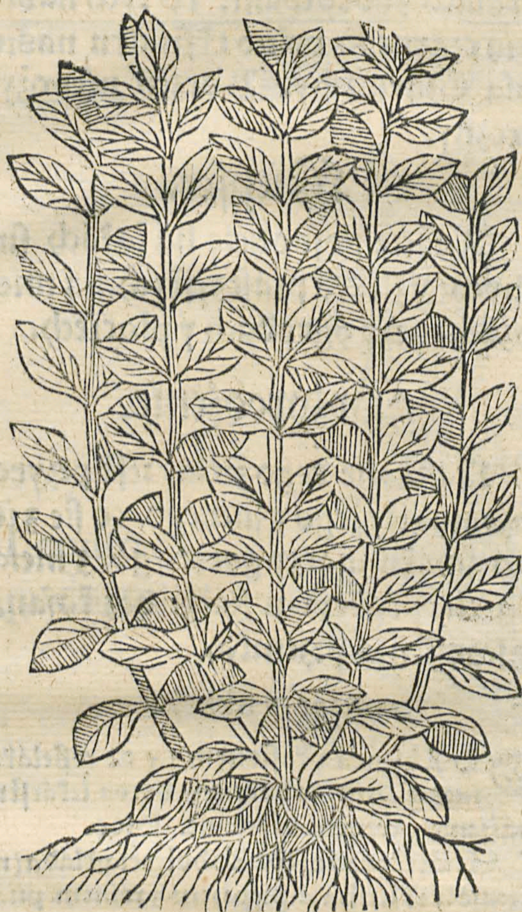
Pliniusz/ krowia Firletke czyni podobna w sztukách Básilyce ogrodney. Tákże pisze: korzen tey Firletki do lekarstw wchodźić. Ale to przeciw zdániu Dioszkorydowemu/ ktory pisze korzen tego źiela/ bydź nie vżyteczny do lekarstw. A naśienie iego naużytecznieysze.

Firletká wodna/ Rozdział 34

Firletke wodna/ drudzy wodna Básilia zowią/ dla podobieństwá liśćia/ które zsoba máią: ieno to mnieysze/ á przy wierzchu kárbowáné. Różdżek pięć álbo sześć z korzenia pochodźi/ wzwyż na

Erinus, & Ocimaſtrum aquaticum.

Wildt Baſilien.

piądź. Kwiátu białégo: naśienia czarnego / oſtrégo y gorzkáwego.

Liśćie y kłącze ſoku białego / iáko mleko.

Mieyſce.

Rádo to ziółko przy rzekách / źrzódłách / ſtudniách / y przy górách wodą śie ſączących / rośćie.

Przyrodzenie

Naśienie / iż ieſt ſmaku gorzkiégo / przeto ieſt przyrodzenia ćiepłégo y wyſuſzáiącégo / rozpądza / rozprowadza.

Moc y Skutki.

Oczom płynącym.

OCzom płynącym / naśienie bywa znácznym rátunkiem / pul łotá go vtárſzy ze dwunáśćia łotow Miodu białego / y tym ie pomázuiąc. Abowiem łzy záwśćiąga. Dios.

Uſzom.

Uſzu bolesći vkłáda toż naśienie z śiárką á z ſáletrą vtárte y w nie puſczáne.

Truciznie.

Truciznie y iádom / liśćie iedząc / odpor dáie / iáko Nikánder w opiſániu Dryakwie świádczy.

Rozſądek.

PLinius / dla ſoku mlecznego / to ziele / miedzy drzewá Figowe włożył / przećiwko wſzelákiey ſłuſzności. Bo podobniey ziele do ziela przyrownywáć / niżli ziele do drzewá / álbo drzewo do ziela.

Trawá / Rozdział 35.

TRawy wiele y rozmáitych rodzáiów znáyduiemy: o ktorych wſzyſtkich áni zoſobná / áni wobec / tylko o niektorych z tego mieyſcá będźie śie mówiło: od téy poczawſzy / ktora też Dioſkorid w ſwych kśięgách naprzód położył. Tá ieſt ździbłá długiégo / ćienkiégo / gładkiégo / kolankowátégo / po źiemi śie rośćieláiąc: á té z śiebie korzonki puſczáią źiemie śie chwytáiącé / iáko Poley / ábo Bluſcz źiemny. Té ſą ſłodkié. Liśćia długiégo / śpiczáſtégo / wąſkiego y twárdégo / ná podobieńſtwo drobnéy trzćiny. Tą bydło wſzelákie rádo śie páśie / dla iey ſłodycze / z nieiáką máłą ćierpkośćią y oſtrośćią ieſzcze mnieyſzą / ktora ie tuczy. Ná wierzchu ździbłá kłośki wydáie / w tych naśienie drobne. Korzeń rowny zewſząd długi / z wiela drobnych á ćienkich odnóżek / w źiemi nie bárzo głęboko y tám y sám rozpierzchły / biáławy / twárdy á członkowáty. To korzenie we Włoſkich kráinách goſpodárze / y indźie / gdźie máią wielki niedoſtátek śiáná y owſá / bywa wykopywáné / y chędogo opłokáné / ſuſzone y chowáne koniom y inemu bydłu dla pokármu ná źime. Rádo go bydło ie / y tyie od niego.

Gramen.

Graß.

Mieyśce.

Po polách trawnych rośćie / ná rolách nie spráwowánych / ná winnicách.

Przyrodzenie

Koronki tey trawy są przyrodzenia źimnégo y suchégo w pierwszym stopniu / máiąc w sobie nieiáką niewielką sczypáwość / y nieiáką subtelność cząstek y przenikáyność. Záś sámá trawá w pierwszym stopniu chłodźi: á w odwilżeniu y wysuszániu miárę záchowuie. Naśienie tey trawy niczemne. Korzonki świeże / przychodzą ludźiom do vżywánia / gdyż są iáko wodá słodkié / máiąc przytym nieco gorzkośći y ostrośći / iáko Galen w 6. kśięgách o tym pisze.

Moc y Skutki.

Rány

Rany wrzedliwe spaia y goi / korzenie świeże tłuczone / á przykłádáne. Dios.

ogniśtim przymiotom.

Toż wodá z wárzonego czyni / Miodu / Mirrhy y kádźidłá przydawszy / bo ogniste przymioty z nich wyćiąga. Dios. Galen. Awicen.

Wrzodō

Ná wrzody ogniste plastrowány /

morzysku

Morzysko y gryźienie w żywoćie y w kiszkách vkłáda / wárząc ie y piiąc.

Moczu /

Mocz nád przyrodzenie zátrzymány / inche z wárzonego piiąc / wywodźi.

Toż naśienie iego czyni / w winie wárząc / álbo w wodźie / y trunkiem vżywáiąc.

Kámien.

Kámień w pęcherzu krzy y moczem wywodźi. Dios.

Tákże wárzone korzenie w miedźie álbo w winie / z naśieniem Pietruszczánym y Złomikámieniowym á z Dyptanem / ná czczo y poránu piiąc.

Pęcherz zárwrzedźiáły leczy /

Pęcherzowi. Glistom

Glisty w żywoćie morzy y wypadza / zwłaszczá z kurzym źielem / z naśieniem sczawikowym / z pomágránátowym / w winie trunkiem vżywáiąc.

Sercu.

Tegoż vżywáiąc trunku / wszelákie niedostátki sercá vspokaia.

Krwią pluiącym

Krwią pluiącym / bywa rátunkiem sok z świeżego korzenia ná czczo y ná noc go piiąc po piąći łyżek. Tab.

Do tego wszytkiego innych traw korzenia / álbo soku możemy vżywáć.

wątrobie. żołtáczce. scyátyce. Nerkom. Moczu.

Wątrobę zámulona otwiera /

Zołtą niemoc spadza /

w Biodrach y w ledźwiách bolesćiom /

Nerkom zátkánym y boleiącym /

Moczu záwśćiągnionemu y z ćieżkośćią odchodzącemu.

Mulisko. Piasek. Kámien. morzenie. Glisty. Moczu. Mieśięczney. pęcherzu. Morowym. Morowkom.

Mul z nerek y z pęcherzá wywodźi /

piasek tákże y

Kámień /

Morzeniu w żywoćie z ćiekączek /

Glisty w żywoćie morzy y wywodźi /

Moczu gorącemu /

Mieśięcznemu czysćieniu białogłowskiemu /

Pęcherzowi zránionemu /

Morowym źimnicom y gorączkom /

Morowkom po ćiele sie pokázuiącym / ktore corychley ná wierzch ze wnętrznośći wypadzá. Tym wszystkim pomienionym dolegliwośćiom / trunek niżey opisány / wielkim y známienitym trunkiem bydź może: Wźiąć korzenia tey trawy / álbo korzenia trawy / ktora Psim bluiem zowiemy / cztery gárśći / pokráiáć drobno: ná to pułgárcá studźienney wody nálać / á w cynowey konwi ćiástem zálutowawszy rżánym / y w kotle vkropu wrzącego przynamniey trzy godźiny wárzyć. Powoli gdy przechłodnie / przecedźić / y ná chłodnym mieyscu / we flászy sklánney / álbo w dzbanie polewánym / do pomienionych potrzeb chowáć / y czásu potrzeby vżywáć.

Czerwonce.

Czerwoną ćiekączkę / Tákże

Jnne kolericzne zástánawia/ sok z tey trá-wy y z korzenia iey / ráno y ná noc piiąc po sześći łyżek.

Glistom.

Tenże sok trunkiem vżywány/ czerw z ży-wotá wywodźi/ morząc. Albo wźiąć świe-żego korzenia pomienioney trawy pokráiá-nego garść/ y pilnie vtłuc/ potym pol kubká winá do tego przydáć/ y wyżąć mocno/ á dáć to ná raz pić. Albo

Wźiąć tego korzenia trzy łoty/ Słoneczni-ku/ Jeleniego rogu palonego/ Glismiku po łoćie: To wespoł conamieley vtrzeć/ y z o-śminasćia łotow miodu odszymowánego do-brze vmieszáć/ że bedźie iáko lektwarz/ álbo konfekt. Tego ná raz po łoćie ná czczo vży-wáć. Mnieyszym mniey/ áż do pol łoćia.

Tákże soku z trawy y z korzenia ochedożo-nego wźiąć kwáterke dobrą/ soku Podrożni-kowego dwánaśćie łotow álbo łyżek/ soku Mirzymietki/ álbo z ogrodney mietki/ soku Omanowego/ Piołynowego/ Ruciánego/ po ośmi łotow álbo łyżek/ rogu Jeleniego strobánego / Gárbárskich ziarnek/ nasienia Tłustoszowego po łoćie : To wespoł przez pol godźiny w cynowey konwi wárzyć w v-kropie wrzącym/ przecedźić/ á cukru przydáć łotow dwánaśćie. Tego ná raz po sześći łyż-kách dáiąc/ glisty potężnie morzy y z żywo-tá wywodźi. Tab. We dwudźiestu lat/ be-śpiecznie dáć może cztery łoty/ we dwunaśći lat/ dwá łoty. Zás dźiećiom w siedmi lat/ po łoćie/ á to ciepło káżda rázą.

Dźiećio[m] [ży]wy ma[i]ącym

Dźiećiom też czerw w żywoćie máiącym/ táki trunek miásto piwá/ y pospolitego trun-ku czynić : Wźiąć tey trawy korzenia/ Jecz-mienia nieotłuczonego po garśći/ Jedwab-nych śliwek co naświeższych dwá łoty/ ná to wody nálać/ á w konwi cynowey zalepiwszy ćiástem/ przynamniey ze trzy godźiny w ko-tle vkropu wárzyć/ przecedźić/ á pić dawáć ile chce. Tab.

Sok z tey trawy y z korzenia iey wypráso-wány/ po sześći łyżek go biorąc/ potężnie chro-báki wywodźi z żywotá.

[W]atrobie

Watrobie chorey / wźiąć korzenia tego trzy gárśći/ korzenia Włoskiego kopru garść/ pokráiáć oboie drobno / y w cynowey konwi wody chedogiey nálawszy y zálutowawszy / w kotle vkropu wrzącego przez trzy godźiny wá-rzyć : przecedźiwszy/ chorym ná czczo y ná noc ciepło/ po ośmi álbo dźiewiąći łyżek/ pić da-wáć. Tab.

[W]atrobie chorey

Tenże trunek / watrobie záwrzedźiáłey służy.

Muł pia-[sc]zysty Kámien

Muł piaszczysty y

Kámień pedźi / korzenie wespoł z naśie-niem iego miálko vtárte / á po quinćie álbo po pułtory z winem ciepłym pić dáwáć.

Albo też tym sposobem : Wźiąć korzenia tey trawy trzy łoty/ korzenia pśiegobluśu tra-wy dwá łoty/ korzenia Wilczey ogáni/ ko-rzenia Bśiwochy / álbo Angielskiego trán-ku/ Wroblego prosá/ Rzepiu mnieyszego/ po łoćie. To wespoł co nasuptelniey vtrzeć / á po czwierći łotá z trunkiem dobrego winá / ciepło dáwáć. To nie tylko kámień y muł piasczysty potężnie wywodźi/ ále też mocz zátrzymány / álbo z ćiężkośćią odchodzący / pedźi.

Czerwiu.

Czerw wszeláki w ćiele bedący morzy y wyrzuca : Korzenia tey trawy wźiąć garść/ y wárzyć ie we trzech kwáterkách winá do-brego do połowice. To wyćisnawszy mo-cno: Tego wźiąć połowice ná raz / przydáć quinte rogu ieleniego miálko vtártego/ y dáć ciepło cztery godźiny przed obiádem. Dru-gą cześć trzy godźiny przed wieczerzą / z quin-tą tegoż prochu. Doświádczone lekárstwo y pewne ná morzenie y wywiedźienie chrobác-twá z ćiáłá.

Ciekacz-kom wsze-lákim

Biegunke wszeláka záwśćiaga / naśienia tey trawy miálko vtártego / quinte z winem dáiąc pić. Toż też

Pecherzo-wi.

Pecherzowi iákokolwiek choremu / naśie-nie trunkiem dawáć służy. Albo wźiąć tey trawy z iey korzeniem y z nasieniem ze cztery garśći/ pokráiawszy drobno / wlać náto pul gárncá dobrego winá / á zálepiwszy w kon-wi cynowey/ w kotle vkropu wrzącego/ przez cztery godźiny wárzyć: przecedźić y po ośmi álbo dźiewiąći łyżek ráno y ná noc ciepło dá-wáć pić po wánnie.

Obrážo-nym od gádźiny

Obrážonym od gádźiny iádowitey / bywa lekárstwem osobliwym / toż korzenie w wi-nie wárzone/ ná czczo y ná noc po ośmi ły-żek ciepło biorąc.

Gospo-dárstwo do tucze-nia bydłá

Gospodarze stárożytni/ mieli w zwyczáiu korzenie tych traw nie palić/ áni koley wybi-tych nádrogách/ iáko dźisieyszy nowi czynią wypełniáć/ ále ie záraz przy oraniu/ álbo zá-wlaczániu/ grábiámi álbo bronámi grabili/ y chedogo w wodźie wypłokawszy/ ná słoń-cu sussyli/ y ná źime bydłu chowáli/ dáiąc im go z Jeczmieniem/ potráwą/ im bárzo przy-iemną/ vżyteczną/ y tuczącą.

Zebom

Bol w zebiech vkłada wárzona y z korze-niem w winie/ przydawszy pieprzu / miodu/ kádźidłá/ y Mirrhy/ á tym ciepło płokáć.

Przymio-tom ogni-stym.

Przymioty ogniste/ wodá z wárzoney tra-wy y z korzeniem wyćiąga/ gebke/ álbo chu-ste w niey/ álbo w soku z octem zmieszánym maczáiąc/ y przykłádáiąc. Też sámá trawá vtłuczona/ á z octem przywiiána. Plin.

Roży pie-kielney

Toż Roży piekielney służy.

Oczō pły-nacym

Oczom płynącym / táż wodá z wárzoney trawy y z korzenia/ z miodem / pieprzem/ z mirrhą y z kádźidłem/ á przecedźiwszy/ zno-wu ią w naczyniu miedźiánym wárzyć/ á po-tym po kropi w oczy pusczáć. Plin.

Womitō y stolcom czestym

Womity czeste y stolce záwśćiaga/ naśie-nie iey wárzone y trunkiem vżywáne.

Pśi/ trawy świeżey do swego czyśćienia v-żywáią/

żywáią / záczym womity miewáią / y ztąd názwáli ią Psimbluiem.

Sleziáe nie. Slezione choro y boląca leczy: sáme tráwe y z iey kwiátem vtłuc/ y ná slezione chora przykłádáć. Apul. Tákże

W winie wárzona z swym korzeniem / z Jeleńimi iezyczkámi/ y z korzeniem Jaworowym/ co namłodszym / á trunkiem vżywána. Doswiádczony trunek ná slezione.

Obráżonym od smoká. Z osobliwośći swey / iáko Plinius pisze / obráżonym od Smoká/ wielkim y rychłym bywa rátunkiem / y przykłádána ná ráne / y trunkiem vżywána.

Głowy bolenie. Bol w głowie vkłáda/ źdźbło tey trawy/ ktoreby śiedm miáło kolanek/ głowe nią obwiązawszy: álbo gdźieby nie obstáło/ tedy do głowy przywiezáć. Plin.

Glistom. Glisty w żywoćie trúie y wywodźi sok/ z Glisnikiem/ álbo z Bożym drzewkiem / á z trochą miodu trunkiem vżywány. Záraz przytym/ tymże sokiem z wołową żołćią zámieszánym/ ćiepło żywot náćieráiąc.

Oczom goracemi łzámi płynącym. Oczom gorącemi łzámi płynącym/ powiádáią mądrzy mistrzowie/ źdźbło tey tráwy/ coby tylko o trzech kolankách było/ po zachodźie słońcá/ ná zeszćiu kśieżycá zbieráne/ tym gárdło obtoczywszy/ być lekárstwem: przy nich tey prawdy zostáwa istnosć. A to bądź źdźbło suche/ bądź świeże.

Oczom zápalonym. Oczom zápalonym/ y z tego záwártym / trawá świeża z korzeniem swym/ tłuczona y przykłádána / ogień przyimiotny z nich wyciąga.

Toku. Tok krwáwy z nosá hámuie/ około głowy y szyie trawa obtoczywszy.

Vszom. Vszy záwrzedźiáłe leczy sok z tey trawy świeżey/ ćiepło w nie pusczáiąc.

Gnilcu. Gnilec w vśćiech leczy. Tákże

Dźiegnie. Dźiegnę sokiem ćiepło wymywáiąc / á często. Tab.

Zebom. Zebow boleśći vkłáda/ wodę ćiepłą z korzenia wárzonego w vśćiech długo trzymáiąc/ y często powtárzáiąc. Toż też korzenie tey trawy suchąne/ y ná zebiech boleiących trzymáne.

Glistom plástr. Glisty potężnie wyrzuca z żywotá/ toż korzenie z liśćiem Fiołkow modrych/ á z Tłustoszem vtłukszy/ w dobrym winie vwárzyć/ y ná żołądek/ y wszystek żywot ćiepło przykłádáć/ często odnawiáiąc. Ten plástr dla dźieći dobry/ ktore przez vstá bráć lekárstwá niemogą.

Gryzienie w żywoćie. Gryzienie w żywoćie od czerwiu vśmierza y vspokaia/ náparzáiąc żywot wszystek ćiepłą wodą z wárzonego korzenia tey trawy/ záczym ie morzy y wypędza.

Slezienie. Slezione boleiące leczy/ kwiećie tey trawy wespoł z nią/ y z korzeniem iey/ á ná nie przykłádáiąc.

Od gádźiny obráżonym. Obráżonym od gádźin iákichkolwiek ią-dowitych/ korzenie tey trawy w winie wárzone/ á ná ráne plástrowáne/ bywa znácznym rátunkiem.

Moczu. Ciężkiemu odchodzeniu moczu / w winie tákże ią z korzeniem iey wárząc/ progi łoná co nagorecey bydź może tym náparzáć. Tákże

Kápániu moczu. Kápániem odchodzącemu moczu / też służy. Tab.

Nogō opuchłym z podágry. W wodźie z korzeniem swym wárzona/ á nogi z podágrycznych bolow spuchłe tym náparzáć. Tákże vwierćiawszy to wszystko/ plástrowáć. Puchlinę rozgánia.

Ránom. Rany świeże spaia y goi/ korzenie potłuczone y plástrowáne. Tenże.

Członkō wstydliwym. Członkom wstydliwym oboiey płći záwrzedźiáłym/ pokáżonym. Tákże

Kile. Kile/y dźiurom sprośnym bywa lekárstwē/ te trawe z iey korzeniem w winie wárząc/tym wymywáć: Albo też w tey polewce chustēczki chedogie mocząc/ á przykłádáć.

Ocet mocny czyni. Ocet ostrokwáśny/ korzenie vsuszone tych traw pokráiáne/ y wen wrzucone/ czyni.

Wodká.

Aqua stillatitia.

Tá z korzenia Trawy bywa palona / ktorą psiembluiem zowiemy: álbo z tey tu ná pierwszym mieyscu opisáney. Biorąc ią ná Wiosnę poki w źdźbłá álbo w słomę niewyrośćie/ bo káżde ziele ná ten czás w swych słutkách bywa napotężnieysze. To zpłokáć chedogo/pośiekáć/ y przetłuc dla zmiszenia/ á wolnym ogniem z Balneum maris wyćiągnąć. Potym do káżdego poł gárcá tey wodki/ po ośmi łotow znowu tegoż korzenia ktoreykolwiek trawy zsuszonego/ zgruba go przetłukszy wsypáć/ y przez cztery dwádźieśćia godźin moczyć w Balneum maris: Potym znowu przelutrowáć/ y ná słońcu wyzonowáć. Ták prawie osobliwa y kosztowna káżda bedźie wodká. Tá

Watrobie/ Sleziene/ Nerkom/ Pechyrzowi/ — zámulonym y záwrzedźiáłym.
Przechodom moczu/
Sciátycznym boleśćiom w biodrách.
Boleśći w nerkách/
W pechyrzu tákże vśmierza.
Kámień krzy y moczem wywodźi/
Czerw y glisty morzy/ y z żywotá wypędza/ vżywáiąc tey nie tylko ná czczo y ná noc/ po ośmi álbo dźieśiąći łyżek/ ále też miásto pospolitego trunku.

Wino.

Vinum Agrostides.

Z Tego korzenia trawy wino ácz nie iest w vżywániu vstawicznym: iednák ktoby chćiał być ták rządnym/ może tym sposobē vczynić: wziąć korzenia trawy pomienioney/ ábo Psiegobluiu korzenia/ spłokánego y wysuszonego/

według vpodobánia y potrzeby: posiekáć drobno/ y zmießáć z trząsczkámi heblowánymi drzewá lesczynowego : tym barylke nápelniwßy/ Moßtu dobrego ná to nálać/ y dáć wykisnąć. A potym w ine naczynie stoczyć/ y do potrzeb lekárskich chowáć. To wßytkim wyżßey pomienionym chorobom może bydź osobliwym rátunkiem y wdziecznym. Toż

Gliſtom. Glisty w żywocie morzy y wywodzi/

Nerkom. Nerkom/ y

Pęcherzowi. Pechyrzowi boleiącemu bywa lekárstwem

Żyłom wątrobnym. Żyły z żołądká do wątroby pochodzące/ przez ktore wątrobá z niego pokarm bierze/ (Mesaraicas zowią) zátkáne otwiera y wychędaża.

Podágrze. Podágrykom y Artetykom/ álbo w członkách łamánie máiącym/ bywa vżytecznym trunkiem : Abowiem wywodzi moczem flágmy y inne wilgotnośći lipkie/ z ktorych bywáią pospolićie tákowe choroby. Flágmy wywodźi.

Kámien. Kámień w nerkách y w pechyrzu kruszy/ y moczem wywodzi.

Muliſku. Mulisko/ y

Piasku. piasek z nich wychędaża/

Wątrobie. Wątrobę zátkána otwiera/ y wolną od zámulenia czyni.

Moczu. Mocz z ćiężkośćią odchodzący wolno wywodzi.

Rozsądek.

Ktore trawy biorą do lekarstw. Acz wiele rodzáiow Traw mamy/ iednák nie wßytki przychodzą do vżywánia lekárskiego/ á też nie wßystkie w iedney kráinie znaleść sie mogą. Dwie iednák przodek przed innymi máią : Tá ktorązmy iuż opisáli. Druga ktorą Psiembluiem miánuią. Ktorych kßtałt dla śnádnieyßego ich poznánia/ opiszemy.

Psibluy/ álbo Psia paßa/ Rozdział 36.

Gramen caninum, Canarina, Cynagrostis, Gramen canarium.

Hundtsgras/ Hundtszahn.

PSiéy paße álbo bluiu czworáki rodzay mamy. Pierwßy/ ktory nawiętßy/ á ten przednieyßy Dyoßkoridow. Korzenia nie ćienkiego/ rownego/ y białego/ w ziemi wzdłuż y wszerz rozpierzchłego/ słodkiego iáko v drugich traw. Liśćia mnieyszego niżli v Turzey trawy/ podobnego liśćiu żytnemu. Zdźbła łokietnego/ mocnego/ á mieżeyszego niżli v pospolitey trawy/ v wierzchu kłoskow kilká/ w ktorych bywa naśienie ostre. 1.

2. Druga máła/ po ziemi sie pnąca. Korzonkow twárdych węzłowátych/ y tám y sám w ziemi rozpierzchłych: Te tákże ná Wiosnę iáko inne odmładzáią sie. Liśćia krotszego y węższego niżli pierwsze. Zdźbła po ziemi rozłożone leżą z swymi kłoskámi ciemno rumiánymi y łśniącymi.

3. Trzećia korzonkow ćienkich/ długich/ z wielą drobnych kędźierzáwych y włośienkowátych odnożek. Liśćia dłuższego y grubszego niż v trawy pospolitey/ álbo Psiegobluiu pospolitego/ rumiánawego/ posłodnego y kwaskowátego/ z nieiáką máłą ostrośćią.

Czwarta Pśia pástwá álbo pa-ßa/ ma korzenie dlugie włośienko-wáte. Liśćia ná pól piedźi dlugie-go/ ze śrzodku źdźbło pochodźi kro-tkie/ od káżdego korzonká po iednym álbo po dwu: Ná tych kłóśki/ z má-łych/ z gestych/ y z twárdych źielo-nych listeczków złożone. Tegóż śiná-ku ktorego y drugie.

Mieysce

Pierwßa rośćie rádá ná grun-ćiech dobrze wyprawnych/ á zbożu wielka bywa ßkodą/ y bydlu ná źi-me pożytku nie czyni. Druga tak-że. Trzecia ná piaskách przy wo-dách. Czwarta ná págorkách/ y gruntach piaszczystych.

Przyrodzenie

Przyrodzenia wysußaiącego y chłodzącego/ z nieiáką ćierpkośćią zátwierdzáiącą/ zwlasczá korzenie: Ale trawá sámá źielona/ ma śrzo-dek miedzy odwilżaniem y wysußá-niem/ zwlasczá wtóra/ którą mniey-ßą zowią.

Moc y Skutki.

Tych skutkow y teyże mocy sa wßytkie te/ ktore sie w pierwßym Rozdziale przedtym o-pisáły.

Ostrzycá álbo Turza trawá/ Rozdział 37.

Gramen harundinaceum, Calamagrostis, & Gramen Babylonium, Equinex.

Riedtgraß/ Rohrgraß.

Czworaką Ostrzyce mamy. Tá ma śrzodek miedzy trawą po-spolitą á trzćiną. Pierwßa ná wie-tßa: ma korzenie nie cienkie/ troche płáskáte/ kolankowáte y biáłe/ podo-bne korzeniu trawy/ którą Pśią pa-ßą pierwßą zowiemy/ w źiemi tám y sám roskłádáiące. Liśćia trzćin-nému podobnégo / przez śrzodek wzdłuż grzbiet ostry/ tákże brzegi ia-ko naostrzeyße śierpy / którémi śie może zránić. Klącza tákże y kiśći po-dobnego trzćinie/ tylko mnieyße. — 1.

Wtóra korzeniem do pierwßey po-dobna/ ále liśćia ßerßégo/ wierßégo/ dłużßégo. Kiśći dobrze wietßych/ gestßych/ ßerzey rozłożystych. — 2.

3. wewßem podobna pierwßéy/ korzeniem/ rozgą/ liśćiem/ tylko dro-bnieyßa we wßytkim: á ná káżdym źdźble po iednym kłóśku obdłużnym gdyż ná inych po dźiewiąći y po dźie-śiąći / choćia mnieyßych/ widźimy. — 3.

4. korzenia włośienkowatego / drobnégo/ kępiástégo. List dłużßy / szczupleyßy y nie ostry. źdźbło cienße: w wierzchu tych kiśći strusáte / iáko ná trzćinie/ iedno mnieyße. — 4.

Mieysce.

Wszytkie rády ná łąkách y mieyscach wilgotnych y mokrych / ná trzęsáwicach / przy przekopách / ná stáwiskách y przy spustkách rostą.

Przyrodzenie.

Suchégo wszytkie są przyrodzenia / y pomiárkowánéy suchości.

Moc y skutki.

Ani Lekárze stárzy / áni dzisieyszy / nie mieli w zwyczáiu vżywania do lekárskich potrzeb. Tákże y gospodarze potráwą bydłu żadnemu nie dawáli. bowiem swą ostrościa bárzo szkodzi / wárgi / gęby y ięzyki / gárdlá y krztanie siecze y skrwáwia: A krew tá do żołądkow ich sie ściąga / záczym puchną / y do zbytniego prágnienia y zápalenia wnetrznego domieszcza / záczym śmierć. Czwárta / że nie ma tey ostrości / vżyteczna im bywa pasza.

Rozsądek.

Turza trawa nászy Polacy tę zowią / że Turom bestyam dzikim przyzwoita y smákowita bywa pasza / inemu bydłu nie. Drudzy chcą bydź ták od nászych rzeczona / dla iey wielkości / że od trawy pierwszey pospolitey / iest dáleko wietsza. O tey Dioszkorid pisze / że bydło / iáko woły / krowy / owce / konie / morzy y zábiia / zwłaszcza w Bábilońskiey stronie / przy drogách rosnąca. Przeto ią też tu zowią niektorzy Bábilońską trawą.

Trawá Cyliciyska.

Gramen Cilicium.

Ciliciszer grasz.

Tychże niemal iest skutkow y przyrodzenia / ktorych Ostrzycá / álbo Turza trawá. Támtá wysuszeniem swym zbytnim / wielkie prágnie czyni w żołądkách bydłu. Tá zaś rozgrzewánim swym zápala. przeto do lekarstw obie nie przychodzą. Bydłu tákże do paszy skąpo maią bydź dawáne.

Bluszczoperz / Rozdział 38

Gramen Parnasi.

Parnaszer grasz.

Bluszczoperz gęsto z ziemie puszcza rośczki / liście niosąc Bluszczowému podobné, Kwiátu białégo / pachniącégo. Nasienia drobnégo / do lekarstw potrzebnégo. Korzonków pięć ábo sześć miękkich / y bárzo słodkich / namnieyszy palec wzmiąsz.

Mieysce.

Naprzednieysza tá trawá / rośćie na górze Parnassus. Bywa do ogrodów w rozmáite ziołá bogátych przenoszone.

Przyrodzenie

Przyrodzenia / zwłaszcza nasienia y korzenie / niezbytnie chłodnégo y suszącégo. Ale ziele sámo w pierwszym stopniu chłodzi / á w wysuszániu y w odwilżániu śrzodek zachowuie / iáko Galen pisze / máiąc w sobie nieiákie subtelné cząstki. Jest y gorzkáwé.

Moc y skutki.

Oczo boleiącym

PRzećiwko boleniu oczu lekárstwo doświádczone: wziąć tego ziela soku/ winá białego przedniego/ miodu białego chędogiego zárowno/ Mirrhy połowice/ y wespoł zwárzyć. Potym kádzidłá y pieprzu trzecia część od soku/ znowu wárzyć/ y w mośiądzowym naczyniu to chowáć. Kosztowne/ á doswiádczone bywa oczom boleiącym lekárstwo/ pusczáiąc go w nie potrosze. Dios.

Zębom

Toż też zębom boleiącym bywa rátunkiem osobliwym.

Wodá álbo iuchá z korzenia wárzonego toż może/ co z sámego zielá Dios.

Moczu.

Nasienie mocz potężnie wywodzi z winem go piiąc/ álbo z miodem. Toż

Womitó. biegunkó

Womity záwściąga/ y Czerwoną Biegunkę hámuie. Dios.

Wrzodó

Wrzody krwáwe/ korzen spaia y goi.

Rány

Ran y wrzodow od przymiotow ognistych broni/ á iuż będące rospadza.

Kámień.

Kamień ták w nerkách / iáko w pęchyrzu łamiąc moczem wywodzi.

Vkąszonym od smoká

Z osobliwości przyrodzenia swego/ obrażonym od smoká bywa lekárstwem.

Morzeniu

Gryzienie y morzysko w żywocie vkłáda korzen wárzony/ á trunkiem vżywány. Pi.

Bydłu pásza kosztowna

Bydłu pasza náden smácznieysza y vżytecznieysza niebywa / ták swieża iáko śianem/ tłukac/ á wodą skrapiáiąc/ y bydłu potrawą dáiąc.

Sok ze świeżego wyżęty do lekarstw bywa vżywány/ ábowiem iest słodki. Jednák gdzie soku mieć ze swieżego niemożemy / wodá z suchego wárzonego ná to mieysce może bydź vżywana do goienia ran. Co też sámo ziele

Ránom

vtłuczone y przykłádáne czyni. Toż y korzen czyni.

Wrzodów pęchyrzu.

W pęchyrzu wrzody leczy/ iuchá álbo y sok trunkiem vżywány.

Dziewięćiornik/ Rozdział 39.

Gramen hederaceum, Hepatica alba, Flos Hepaticus.

Leber blumlem.

KOrzonki ma máłe czárnáwe/ wielą inych korzonkow włósienkowátych obsádzone. Smáku ćierpkiego y zátwierdzaiącego. Listeczkow okrągłych małych iáko na Bluszczu/ ieno nie ták rogáte ábo szpiczáste/ okrom ná przodku zlekka. Zielonośći iásney/ á mnieysze dobrze niżli Bluszczowe. Ze śrzodku tych wychodzą prąteczki gránowite cienkie ná kroczek wzwysz/ podczás wysze y dłuższe/ káżdy o iednym listeczku bez stopki obćináiąc go/ iáko Przewierćien. Ná wierzchu káżdego zosobná prątká kwiateczek biały z pięći listeczkow pachniący/ tego ksztáltu iáko v białego iásktu: z tego potym obdłużna główeczká chocholáta iáko máły lásko wy orzeszek/ w krórey sie záwiera naśienie podługowáte. to gdy dożrzeie/ z żołtá rumienieie.

Mieysce.

Rádo to ziołko na łąkách górzystych/ á wilgotnych rośćie/ y zielistych mieyscách.

Przyrodzenie.

Naśienie wysusza/ máiąc w sobie cząstki subtelne. Ziele ćierpkośćią swą śćiąga y zátwierdza. Od Cyrulikow do ran śćiągánia/ skulenia y goienia/ ták przez vstá/ iáko zwierzchu/ bywa vżywáne.

Moc y Skutki.

Zołądek pośila. Sáma trawá / álbo liśćie w winie/ álbo w wodźie wárzone/ żołądká osłábiáłość y wilgotnosć pośila piiąc. Dodon.

Biegunkom. Ciekączki záwśćiąga/

Womitom. Womity zátrzymawa/

Moczu. Mocz nád przyrodzenie zátrzymány / w winie álbo w wodźie wárzony/ á ćiepło ná czczo y ná noc trunkiem vżywány/ potężnie wywodźi. A naśienie tym więcey. Dodon.

Kámien. Kámień z nerek wywodźi/ toż naśienie z winem piiąc.

Toku krwie. Tok krwie z świeżych ran záwśćiąga/ y rány spaia/ listeczki świeżo źielone tłuczone/ á przykłádáne.

Ránom. Rány wielkie y szkodliwe ná głowie leczy/ trunek z tego źiela tym sposobem vczyniony: wźiąć Dźiewięćiornika y z kwiatkámi trzy garśći/ Gruszczyczki garść/ Zánklu/ Bárwinku/ Lánki/ z Lipowego drzewá kwiećia po pół garśći. To wszystko drobno posiekáć/ w konew cynową włożyć/ y wodki Bukwicowey pół gárcá ná to nálać/ wierzch konwie ćiástem zálepić/ y w kotle vkropu przez cztery godźiny pilnie wárzyć: Przecedźić/ á po cztery łyszki/ álbo po pięći tego ráno y ná noc pić dawáć. A zwierzchu ná ránę plastr z Bukwice przykłádáć. Taber.

Wątrobie. Wątrobie z zámulenia mdłey y chorey/ w winie wárzony y z kwiećiem á trunkiem vżywány/ wielkim y doświádczonym bywa lekárstwem / otwieráiąc ią y pośiláiąc / piiąc ráno y ná noc po ośmi/ álbo dźiewiąći łyżek ćiepło. Tab.

Tákże proch z tego źiela z polewką/ álbo w pokármie/ álbo w trunku vżywány. Też drudzy źiele sámo z kwiatkámi iego w winie moczą/ y trunkiem vżywáne toż czyni.

Wzroku. Wzrok nádsłábiáły y ćiemny pośila y ostrzy / pusczány sok tego źiela w oczy / przydawszy do niego ták wiele winá białego przednie dobrego/ y Mirrhy/ á trzećia część pieprzu/ y kádźidłá kramnego. A to chowáć dla dłuższego záchowánia w miedźiánym/ álbo w mośiądzowym słoyku.

Jest drugi Dźiewięćiornik temuż podobny / tylko kwiátu pełnieyszego / więtszego / y liśćia więtszego/ ále tychże skutkow.

Jednolist/ Rozdźiał 40.

Vnifolium, Monophyllum.

Einblat.

Jednolist rzeczone to źiołko / przeto że tylko ieden list ná obdłużney stopce obley/ z korzonká naprzód wyrasta / máiąc kształt własny listu Bluszczoperzowégo / álbo Bábczánégo. Grónkámi kwitnie/ białe kwiatki iáko gwiazdeczki/ zapách máiące Przytuliey/ ábo Mározány. Z tych potym iágódki drobné/ okrągłé/ naprzód bládé/ potym rumienáwé / smáku gorzkiego / nie przyiemnégo. Po ktorych dożrzeniu dopiero drugi listeczek mnieyszy / ná oney stopce gdźie naśienie / tákowyż też wyrasta. Korzonków poprzecznych / ćienkich/ kolankowátych / od ktorych członków / drobnieysze pochodzą.

Mieysce.

Rośćie w leśiech ćiemnych / y mieyscach ćienistych. W Máiu kwitnie.

Przyrodzenie

Przyrodzenia iest rozgrzéwáiącégo y wysuszáiącégo.

Moc y skutki.

Morowemu powietrzu. Czásu morowego powietrza / ták do vstrzeżenia / iáko iuż záráżonym / y

Dymienicom morowym. Dymienice morowe máiacym / osobliwym korzeń bywa rátunkiem / czwierć go łotá záraz dáiąc / prochem w winie / álbo w occie / álbo z wodą: á choćia z tym wszytkim. Ale záraz po wypićiu / począć sie w pośćieli co nalepiey y nadłużey. Pena. Lobel.

Ránom: Sadzelom. Rány y sadzele od przymiotow ognistych y ziątrzenia broni.

Żyłom pierzymzámálonym. Nerwom álbo żyłom suchym / to ziółko bywa osobliwym lekárstwem / w ich zámuleniu / trunkiem vżywáne.

Trawá Medska / Burgundska.

Medica, Gramen Burgundicum, Fœnum Burgundicum,

Trifolium Burgundicum.

Burgundisch Grass.

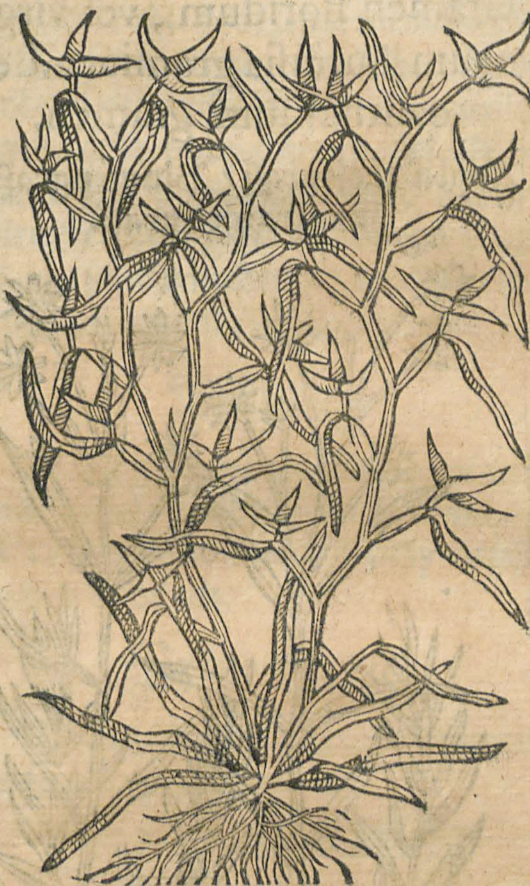

O tey masz w kśięgach 4. Rozdziale 141. ná kárcie 1241.

Rogálicá / Trawá rogáta / Rozdział 41.

Gramen aculeatum.

Eckichtgrass.

Rogálicá / korzenia nie bárzo ćienkiégo poprzecznégo / wiele włośienkowatych odnożek od śiebie pusczáiąc / w ziemi nie glęboko leżąc. Praćia z śiebie niemáło wydáiąc odnożystégo / ná trzy dłoni wzwyż / niekiedy wyższé. Z tych y tám y sám gáłązeczki odrastáią z listem odbdłużnym / będąc sámé iáko szupinká plewistá / okryté áż do ośći. Támże od szypułki iákoby sie ku dołu odłámuie. A ná wierzchu szypułeczek / trzy rózgi ábo ośći / ná ksztáłt listeczków Troiánkowégo: od spod ku mieszeysze / ná wierzchách ośćisto záostrzoné / we śrzodku kwiátecz- ki drobné pokázuią sie gromadkámi

Mieysce

Pospolicie miedzy rumem rość-cie: Tákże ná vpadłych stárych murách.

Przyrodzenie y Skutki.

Jednegóż przyrodzenia y iednych skutków z trawą w Rozd: 35. opis.

Kwiecna trawá/ Rozdział 42.

Gramen floridum, vel virgineum, Eufrasia graminea, Leucanthemum gramen.

Augen trostgraß/ Blumengraß/ Jungfrawen graß.

Dwoy rodzay kwitnacey ábo kwietney trawy mamy. Pierwszy korzonków nie miąższych/ długich/ równych/ y tám y sám rozpierzchłych/ z wielu korzonków włosienkowátych/ w ziemi miálko leżące. Z tego wiele rożdżek wyrasta/ subtelnych/ cienkich/ obłych/ ná piądź wzwysz/ podczás wyższych/ z obu stron parámi przeciw sobie: od spodku máło nie ku sámému wierzchu máiąc/ iáko skrzydełká rostropierzone ostrych kráiów. Kwiátu białego gwiazdkowátego: z którego potym główeczki iáko ná lnie: w tych nasienie drobnieysze prosiánego ziárna. Ná końcu Kwietniá kwitnie.

2. Wtóra podobna do pierwszey/ tylko we wszytkim mnieysza y drobnieysza. Listeczkow węższych y mnieyszych/ kwiatkow drobnieyszych/ rożdżek niższych.

Mieysce.

Pierwsza rośćie y tám y sám ná mokrádłach/ trawách/ y piasczystych. Druga ná gruncie suchych trawnych/ tákże piaskowátych.

Przyrodzenie

Przyrodzenia są suchego y chłodzącego.

Moc y Skutki.

Oczom. Oczom ćiemnym y słábym/ Oczom zápalonym/ tłukąc świeże ziele y przykłádáiąc. Albo sok z niego wyprásowány/ á w nie po kropce pusczány. Też chusteczki lniáne chędogie w nim mocząiąc/ á ná oczy kłádąc/ toż czyni.

Wodká.

Aqua. Niektorzy palą z tego ziela świeżego wodkę/ iáko się ná wielu mieyscách powiedziáło/ do teyże potrzeby.

Trawá Mánniána/ Rozdział 43.

Trawá Mánniána/ álbo Trawa krwáwna/ dwoiáka. Pierwsza korzonkow drobnych włosienkowátych gęstych/ białych. Li-

Ischæmum, Gramen sanguinarium, Crus Galli, Dactylon Pli: Capriolla Ita: Sanguinella, Scirpus Trago.

Blutgraß.

ścia podobnego Pśiey pászy/ álbo iáko Pliniuß piße prośiánemu/ ostrego/ zlekka kosmátego/ drobnieyßego ná dłuż y ná ßerz. Wiele źdźiebł z korzonkow kolankowátych/ puszczáiąc/ oblich/ rumiánych/ y lśniących/ ná półtory stopy wzwyß/ tákże troche kosmátych iáko liście: W wierzchu puszcza pięć álbo ßeść/ podczás cztery kłósków/ długich/ wąskich/ rumiánych/ rownie iáko ná Mánnie polney/ ábo y śiewney. Kwitnie tymże sposobem/ kwiátem drobnym rumienáwym: Owa mánnie śianey we wßem podobna/ ieno drobnieyßa. Naśienia podługowátego/ mnieyßego niżli prośiáne. Smaku postódnego/ z nieiáką málą cierpkośćią.

Wtóra/ ma tákże korzonki drobne/ gęste/ cienkie. Liście pospolitey trawie podobne/ ieno węższe. Źdźiebł tákże z korzeniá niemáło pusczáiąc łokietnych/ cienkich/ oblich/ kolankowátych/ á ćiemno rumiánych/ álbo podpalánych. Kłóski do pierwßey podobne/ tylko bárziey pleniste. Naśienia drobnego y lekkiego/ smáku suchego/ y troche cierpkośćią swą málą śćiągáiącego.

Mieyśce.

Pierwßa pospolićie przy winnicách rośćie/ tákże y ná łąkách. Wtóra ná płonnách/ przy śćieżkách y drogách.

Przyrodzenie.

Wysußáiącego y ztwierdzáiącego są obie przyrodzenia.

Moc y Skutki.

TOk wßeláki krwie zbytni/ nietylko z nosá/ z ran/ ále skądkolwiek ták wnętrzny/ iáko zwierzchni/ sámo źiele vtłukßy/ w rány kłádąc/ á ieśli z nosá/ w nozdrzá. Tákże gdźieby byłá żyłá bądź w pierśiách/ w płucách/ ábo w ktorym inym mieyscu zerwána/ świeżo zielonego źiela vwierćiawßy/ ná to mieysce przywinąć. Teoph. Plin.

Toku wßeláki emu krwie

Toż też źiele/ iáko ma moc tok krwáwy zástánowić/ ták też y wzbudźić: kłosek iego w nozdrzá włożywßy/ nosá miedzy pálcy pomiąć/ záraz się krew rzući. Co dźieći pospolićie sobie/ y drugim rády czynią.

Krew wzbudza y toż zástánawia

Ciekaczkę krwáwą/ y Biegunki inne zástánawia nasienie tey trawy/ w stępách iáko mánná/ álbo proso otłuczone/ á w polewce káplonicy/ álbo w mleku/ bądź kásza rzadko/ bądź sypko/ álbo twárdo wárzone y vżywáne. Tab.

Czerwonce Ciekaczkō inym.

Pliniuß piße tę trawę oczom płynącym bydź pewnym lekárstwem/ ále tylko tę ktoraby trzy kłoski w wierzchu miáłá. O oczym ná kárcie 1013.

Oczom płynącym

Pryszczyrnicá/ Rozdźiał 44.

Aizoum vrens, Pli: Illecebra.

Katzentreublein/ Mauerpfeffer.

Miedzy rodzáie traw też tá od Pliniußá iest położona/ którą my trawą Prysczyrnica/ álbo Prysczernikiem zowiemy. Pliniuß/ y inny pośledniéyßy z Ziolopisów Aizoum vrens, to iest/ Rozchodnik prysczacy ciało miánuią. A to przeto ták rzeczony/ że podobny iest Rozchodnikowi mnieyßemu/ który czwartym y nadrobnieyßym zowią.

2\. Drugi ná dáchówkách/ álbo ná stárych murowánych ściánách rośćie. A ten nabárziey prysczy.

Mieysce.

Pierwßy przy śćieżkách y drógách/ ná ziemiách twárdych y wysokich rośćie. O drugim sie iuż powiedziáło że ná stárych murách/ y ná dáchowkách.

Przyrodzenie

Rozgrzewáią y wysußáią obá w trzećim stopniu. Jednák pośledniéyßy bárziey.

Moc y skutki.

TEn ktory przy drogách y śćieżkách rośćie/ zanokćicom/ y złotrzeniu przy paznogćiách służy/ z sádlem wieprzowym tłukąc go/ á przykłádáiąc.

Zanokćicom.

Páznogćiu w mięso wrosłemu/ toż przykłádáiąc wyćiąga go. Plin.

Páznokćiom w ćiáło wrosłym.

Krztußenie y womity wzbudza/ sok z tego ziela z octem/ ábo z ćiepłą wodą piiąc/ álbo z winem. Záczym grube y lipkie ßlámowátośći flagmiste/ y kolerycżne z ćiáłá wywodźi.

Womity czyni.

Zimnice odpadza/ pomienionym obyczáiem vżywána. Tab.

Zimnicy.

Zás wtory ná murowánych stárych śćiánách rosnący/ wrzody káncerowáte/ á pomykániem swym ćiáło psuiące záwśćiąga/ y leczy ie. Plin.

Wrzodo.

Tok krwie zbytni z nosá zástánawia/ obwinowßy nim głowe. Tenże.

Toku krwie z nosá.

Bolączki twárde rospadza/ tákże z sádłem wieprzowym vtárte ziele/ á plastrowáne. Tab.

Bolączkom.

Te ktoby własnie chćiał rozeznáć/ z stárßy z osobná káżdą/ iezykiem sie ich dotykáć: záraz rozezna ktora z nich ostrzeyßego/ y goręceyßego przyrodzenia.

Rozsądek.

TE obie Prysczyrnice miedzy Rozchodniki máią bydź położone/ y tám z kßtałtow swych opisane.

Kotcza Szántá/ Rozdźiał 45.

KOtcza Szántá ma korzonki nie wielkie/ z wielu odnożek ćienkich/ żołtáwe. Liśćia podobnego białéy Szánty/ ieno dłużßego/ ále barziey podobnieyße ßałwiey/ tylko mnieyße/ kędźierzáwe y bielße/ á około kráiow drobno ząbkowáne. Smáku nie przykrego/ ćierpkiego troche. Rózgi gránowite z wielu gáłązek wełnistych/ ná półtory piedźi wzwyß/ kolankowáte/ od których odnożki parámi równo pochodzą/ własnie iáko v ßánty/ á ná gáłąskach wyßßych ku wierzchowi okrągłe sączki/ od tych listeczki/ miedzy ktoremi kwiateczki żółtobláde

Syderitis Heraclea, Tetrahit, Ferruminatrix, Herculea.

Gliedkraut / wundtkraut.

to bládé wychodzą krągiem. Z tych zá czásem naśienie czarné bywa.

Mieysce.

Rośćie ná mieyscách twárdych / suchych / opoczystych. W Czerwcu poczyna kwitnąć / á nie przestáie áż przy koncu Jeśieni.

Przyrodzenie.

Gálen pisze / że wyćiera: po wietszéy cześci odwilża y skromnie chłodźi / máiąc troche ćierpkośći: przeto śćiąga do kupy rány świeże / ták wnetrzne iáko zwierzchne / ćieté / sztychowé y z postrzalów. Tákże ogniste przymioty w nich chłodźi.

Moc y skutki.

Liśćie Kotczey szánty tłuczone / á ná rány iákiekolwiek swieże plastrowáne / goi. Dios.

Ránom

Przymioty ogniste w nich wychładzą / y ran od nich broni.

Przymiotom

Trunek bárzo kosztowny y doświádczony: Wziąć Kotczey szánty (álbo Zywcu polnego / álbo Bylice wodney / álbo ktorego inego z tego sześciorgá źiela / ktore Grekowie y Láćinnicy Syderites zowią) gdyż iednostáynych wszystkie są skutkow / połtory garśći / słonecznego obrotu álbo kwiátu / Przewrotniku / Pięciorniku wielkiego / Szadcu / Leszczynowey iemioły z liśćiem y z iágodkámi wespoł po garśći / Koszysczká / Bukwice białey / Czártowego żiebrá / Záieczych vszek po poł garśći. wszystko drobno pokráiawszy / trzy kwarty winá álbo piwá ná to nálać / á w cynowey konwi zálutowawszy / przez godźin sześć w kotle vkropu wrzącego wárzyć. Potym gdy powoli przechłodnie / przecedźić / á káżdego dniá ráno y ná noc ránnym ćiepło po cztery / álbo pięć łyżek pić dawáć / ták długo áż sie rány státecznie záwrą y zgoią. Tab. Tákże

Ráno ćietym / y sztychowym

Nerek záwrzedźiáłość leczy: wźiawszy Kotczey szánty dwie cześći / białego kadźidłá krámnego cześć: To oboie co namiáley vtrzeć / á po czwierći łotá / z sześćią álbo z śiedmią łyżek wodki z Włoskich pśinek / ktore też nocnym ćieniem miánuiemy / álbo z wodą Podrożnikową / káżdy poránek ná czczo / przez długi czás trunkiem dáwáć. Tab.

Nerkó záwrzedźiáłym

Zołzy zá vszymá / ktore swiniemi wrzodámi zowią / liśćie świeże Kotczey szánty z swinim smalcem vtárte á plastrowáne / rozgánia. Tenże.

Swinie wrzody rospędza

Zyłom wielkim w nogách nábiegłym y spuchłym / bywa toż liśćie vtárte rátunkiem / tłukąc / á przykłádáiąc.

Zyłom w nogách spuchłym

Nád inne máśći bárwierskie rány wszelákie leczy ile świeże / proch z źiela tego suchego z miodem / ná ksztáłt plastru záczyniony / á ná rány plastrowány.

Máść ná rány

To krwie z rány zástánawia / liśćie świeżo źielone vtłuc / y przykłádáć. Toż też suszona czyni ná proch miáłko vtárta / zásypuiąc rány.

Toku krwie

Ogniem opalenie goi / iákimkolwiek sposobem przykłádána.

Ogniem opalonym

Pisze Tarentinus w tych kśięgách ktore Konstántynowi przypisał o gospodárstwie / álbo pod iego rádniey imieniem ie wydał: iż ktoby to źiele przy sobie miał / ten iádowite niedźwiatki w gołe ręce biorąc / szkody żadney nie weźmie.

Niedźwiatkom iad odeymuie.

Bylicá wodna / Rozdźiał 46.

Syderitis Dioscoridis secūda.

Farnwundtkraut/ oder Farngludtkraut/ Erdtschelen/ Erdtselen.

TO ziele krzewisko rośćie: Máiąc korzenie ná máły pálec wzmieß/ ná końcu którego wiele drobnych y ćienkich odnożek pochodźi. Klącza dwułokietnego gęsto gáłęźistego/ z ćienkich pręćikow. Liśćia Páproćiánemu podobnego/ ná długich stopkách/ z obu stron álbo brzegow y kráiow gęsto lábrowánego wykroiu: v wierzchu czerwone kwiáteczki białe/ z tych potym główeczki okrągłe záostrzone/ w których naśienie ćwikłánemu podobne/ ieno okręgleysze y twárdsze.

Mieysce

Rośćie ná polách/ wypráwnych gruntách/ y ná mieyscách kámienistych.

Przyrodzenie

Tégo przyrodzenia iest którego Kotcza szántá/ wychedaża/ śćiąga/ spaia/ y goi.

Moc y Skutki.

NAśienie y liśćie też skutki ma/ ktore Kotcza szántá: To iest rány wszeląkie záwierác y goić. Ale z osobliwośći przyrodzenia swego/ postrzały kulą rusznicżną/ álbo z polhaku/ y opalenie prochu rusznicznego goi. Wźiąwszy tego źiela ze trzy garśći/ Bylice dwie garśći/ Bárwinku/ Zlomignatu/ Pieniężniku/ ábo Gęśiego poleiu/ Poźiemkowego źiela z korzeniem/ Niedośpiałku po połtory garśći/ korzenia Celidoniey/ wierzchołkow z Jeżyn/ Grusczyczki/ korzenia Benedyktu/ Troianku żołtego/ Kokoryczki korzenia/ Dźięgielu po garśći: Co wszytko drobno pokrąiawszy y pomieszawszy/ ná cztery rowne częśći rozdźielić. Ná iedne część wlać Bylicowey wodki połtory kwarty/ winá przedniego kwartę/ do tego cukru białego sześć łotow. To w cynowey konwi zálepiwszy/ w kotle vkropu wrzącego przez pięć godźin wárzyć: Potym gdy powoli przechłodnie/ przecedźić/ y w chłodźie chowáć/ á ráno y ná noc postrzelonemu po piáći łyżek ćiepło pić dawáć áż sie wygoi. A gdy pierwsze wárzenie tego trunku da pić/ drugą y trzećią/ tákże y czwartą część nágotowáć/ y trunkiem dawáć.

Rány spostrzeleniá goi.

Kárbieniec/ Rozdźiał 47.

KArbieniec od znácznego kárbowánia liśćia swégo rzeczony. Ten drudzy wodną konopią zową. Ma list coś podobnieyszy do dębowégo/ niżli konopnégo listku. Rózgi dwułokietnéy/ podcás krotszéy/ czworogránowitéy/ kolankowátéy: od ktorych liśćie rownym położeniem parámi pochodźi/ á przy nich kwiáteczki z bládá żołté. Korzenie ćienkie w źiemi y tám y sám rozpierzchłe.

Mieysce.

Rośćie

Sideritis 3. Matthiolo prima, Marrubium aquaticum.
Wildhanenkampff.

Rośćie ná mieyſcách wilgotnych y mokrych.

Przyrodzenie y ſkutki.

Jednégoż ieſt przyrodzenia y ſkutkow z Koteza ſzánta/ iáko Matthiolus piſze. Ja tego nie twiérdzę

Zywiczká álbo Zywiec polny/ Rozdz: 48.

ZYwiczká polna/ ábo polny Zywiec/ korzonków nie wielkich/ twárdych/ zdrewniáłych/ z rzadkimi odnożkámi. Z tych 3. ábo 4. prąćiki wyraſtáią czworogránowite/ twárde/ welniſte/ ná ſtopę wzwyż. Liśćia obdłużnégo/ kárbowánégo/ oſtro welniſtégo. W wiérzchu różdżek kwiateczki biało ćieliſtéy bárwy.

Mieyſce.

Sideritis 4. Dioſcoridis.
Leibfarbgliedtkraut.

Rośćie w polách y ná págorkách. Ten rzadki bywa do ználeźienia/ áżby w ogrodách był ſláncowány.

Przyrodzenie.

Jednégóż przyrodzenia/ y iednychże ſkutków z wyſzéy pomienionémi.

Moc y Skutki.

Rány świeże ſpaia/

Krew w nich zbytnie odchodząca záwśćiąga y goi. Jednák tá z oſobliwośći ſwey umo ine záwśćiąga.

Biáłe vpláwy/ Tákże

Przepukliny w ktorych wyćiekáią kiſzki/ bądź w moſzná/ bądź w ſłabizny/ álbo w dymioná: wárzona w winie białym/ á po ośmi álbo dźieśiąći łyżek/ ráno y ná noc ćiepło pić dawáć/ dotąd áżby przepuklina byłá zgoioná. Tákże vpláwy biáłe ſtánely.

Rány ſpaia. Toku krwie. Vpláwö. Przepuklinam

Złoćień/ Rozdźiał 49.

ZLoćień dwóy. Piérwſzy/ korzenia twárdégo/ z ktorego rózg kilká pochodźi twárdych/ ſzáropopieláſtych: koło tych ieſt wielkość liſteczków drobnych/ wykroionych náukoś: koriándrowému podobnych. zápáchu przyiemnégo. Smaku z twiérdząiącego/ iáko pśi rumien. tylko trochę gorzki. Plinius przyrownywa go liśćin włoſkiégo kopru. Rózgi przy wiérzchu sámym dźielą ſię w

Achillea, Achillea Sideritis, Militaris, Millefolium nobile.

Edelgarbe/ Feldtgarbe/ Weißer/ Reynfachn/ vnd Auslendiſch/ Soffgarbe.

odnozki ćienkie/ ná którym káżdym ozſobná okolki z kwiatków białe/ tym ſpoſobem y kßtaltem iáko ná Krwawniku/ tylko zapáchu przyiemnieyßégo y ſmáku: z których niektóré bywáią żółto y rumiáno nákrapiáné. Po opadániu tych/ naśienie náſtepuie/ nieiákokolwiek wrótyczowému ſmákiem y kßtaltem podobné. Wtóry/ korzenia drobnégo/ wrótyczowému podobnégo. Z którégo tákże kilká rózg ćienkich popielátych/ ná pultory piedźi wzwyß pochodźi. Liśćia ieſcze drobnieyßégo/ niżli ná pierwßym/ zielonégo/ podobnégo liśćiu rumienkowému. Ná wierzchu kwiateczki w okółkách żółté kßtałtu pierwßégo. Zapáchu podobnégo do Bylice. Smáku gorzkiégo zatwierdzáiącego.

Weiß reynfarn/ vnd Auslendiſch edelgarbe/ Berggarbe.

Mieyſce.

Pierwßy rad rośćie ná mieyſcách tłuſtych y buynych. Wtóry nie ieſt kráinam náßym znáiomy/ okrom tego żeby w ogrodźiech roſkoßnieyßych/ z inąd przywieźiony/ był ſláncowány. Kocha ſie w kámieniſtych mieyſcach.

Przyrodzenie

Gálen piße/ obá Złoćienie iednoſtáynégo bydź przyrodzenia z kotczą ßántą/ tákże y ſkutków málo niepodobnych: tylko że potężnieyté zátwierdzáią y śćiągáią.

Moc y Skutki.

Czerwone ćiekaczkę/ y inne Biegunki záſtánawia/ cáłe y zupełne źiele z korzeniem y z kwiećiem w wodźie/ álbo w winie/ álbo w piwie wárzone/ á po dobrym trunku ráno y ná noc vżywáne.

Czerwonce Biegunkom.

Vpłáwy pániam rumiáne/

Vpłáwõ.

zbytnie płynienie złotych żyłek/ tenże trunek záwśćiąga. Owa

Złotym żyłkom.

Tok krwáwy wßeláki hámuie/

Krwáwemu toku.

Ránom tákże ćiętym y kłotym/ tenże pomieniony trunek bywa oſobliwym lekárſtwem/ ráno y ná noc po piąći álbo ßeśći łyżek piiąc go. Drudzy ták go czynią: Biorą to źiele ze wßyſtkim iáko ſie powiedźiáło/ Bárwinku/ Przetárżniku/ álbo Weroniki/ źiela Pożimkowego/ Podbiału/ Płucniku/ ábo Máiowey miedunki po garśći/ liśćia z ſczotek polnych/ Głowienek/ Rzepiku/ polney Dryakwie/ Gáwedy z modrymi kwiatkámi/ Jezyczkow bábczánych/ Sierpiku po poł garśći/ korzenia Dźięgielowego dwá łoty. To wßytko drobno poſiekáć/ winá dobrego białego ná to nálać kwarte: wodki Podbiałowey/ z polney Dryakwie wodki tákże po kwarćie/ Cukru białego ßeść łotow: To záłutowawßy w konwi cynowey/ przez godźin ßeść w kotle vkropu wrzącego wárzyć. Potym kiedy powoli przechłodnie/ przecedźić/ á po piąći álbo ßeśći łyżek/ przynamniey dwákroć káżdego dniá ćiepło ránnym pić dawáć. Tákże ßtychowe rány gdźiekolwiek/ bądź w pierśiách/ bądź gdźie indźie/ prędko y z wielkim vżytkiem leczy.

Ránom.

Ránom świeżym

Rány świeże goi / liśćie świeże vtłukszy / plastrowáne. Toż

Przymiotom ognistym

Przymioty ognistè z nich / y zinad wyćiąga / y od tegoż ich broni.

Toku

Tok krwie z ran záſtánawia /

Z nosá krew

Tok z nosá krwie zbytni záwśćiąga / tłuczone y ná czoło przywiiáne. Dios.

Vpławō czerwonym

Vpławy rumiáne pániam záſtánáwia / źiele swieżozielone vtłuczone z wełną zmieszáć / y czopek vtoczyć / á w otwor łoná puśćić. Abo tenże czopek w ſoku tego źiela obmaczawszy / włożyć.

Toż czyni wárząc go w wodźie / á po pás śie w tym kąpiąc.

Złotym żyłkom

Złote żyłki zbytnie płynące / táż kąpiel záwśćiąga.

Kolice

Kolikę y gryźienie w kiszkách vkłáda / wárzone źiele w occie á trunkiem vżywáne. Pli.

Moczu

Moczu z ćiężkośćią odchodzącemu bywa rátunkiem w occie wárzone / pić ráno y ná noc ćiepło dáiąc. Plin. Albo ſok z niego z octem. Apul.

Nápuchnieniu.

Nápuchnienie wszelákie rozpądzá / z másłem go vtłukszy / przykłádáć. Apul.

Potłuczonym

Z wyſoká potłuczonym /

Zebom

Zebom bolejącym / w occie toż źiele wárzyć á pić / dobrze czyni. Też

Boleść zebow vsmierza / korzeń iego gryząc.

Ránom

Rány ćięte wychedaża / z wieprzowym ſádłem plastrowáne. Ap. Tym źielem Achilles Telephiá pod Troią bárzo zránionego / wygoił : od ktorego potym Achillea ieſt rzeczone: że Achilles napierwey ſkutki tego to źiela w goieniu ran y w záſtánowieniu toku krwie ludźiom pokazał. Apul.

Flastr ná rány doświádczony

Flastr bárzo kosztowny ná goienie ran świeżo ćiętych y sztychowych : wźiąć prochu tego źiela miáłko vtártego dwá lotá / Miodu cztery łoty / Terpentyny dwá łoty / wosku żołtego łot. Miod / wosky terpentine na ogniu wolnym rozpuśćić / potym proch do tego wſypáć / y ták długo mieszáć / áż przestydnie. Máść doświádczona. Tab.

Rozſądek.

Myla śie / ktorzy Złoćień rozumieią bydź Krwawnikiem : bo Krwawnik nie ma listeczkow ná wkoł wykráwánych / áni Koriándrowym podobnych / ále Ptaszemu pieprzu. A też by był Dioſkorid rożnie obu nie opiſał.

Sok z tego źiela wyżęty.

Sok od Arabów z tego źiela wyżgniátány / nie sam przez śie bywa czerwony / iedno zá przyſádą rzeczy fárbuiących go. Smáku bárzo ćierpkiégo. Konſtantinus.

Przyrodzenie.

Pisze Konſtántyn lekarz vczony Grecki / że w trzećim ſtopniu chłodźi.

Moc y ſkutki.

Ránom

Rannym bywa bárzo vżyteczny / ábowiem ie ſpoia poteżnie y rychło / ćiálem ie naprzod wypełniwszy.

Biegunkom

Ciekaczki wszelákie záſtánawia / miásto czopká w kiszkę ſtolcową wpráwuiąc. Konſtantyn.

Żołądkowi

Żołądek osłábiáły poteżnie pośila / ták przez vstá go vżywáiąc / iáko też zwierzchu przykłádáiąc. Tenże.

Toku

Tok krwie zkądkolwiek ſtánowi /

Vpławō.

Vpławom /

Złotym żyłkom.

Złotym żyłkom zbytnie płynącym / czopkiem álbo wezełkiem wpráwiony.

Rozſądek

Nie przyſtoynie czynią / ktorzy Sok tego źiela Smoczą krwią mienią / gdyż ten ſok sam przez śie nie bywa czerwony. A też Krew Smocza nie z źiela / ále z wyſokiego drzewá y wielkiego w Arábiey rosnącego / żywicá / álbo iáko drudzy twierdzą bydź prawdziwa krew ſmocza / zámordowánego Smoká od Słoniá / miáſto ktorey fałszerze kozłowa krew z żywicą przyprawuią / y ludźie oszukawáią. Do tego ieſcze Járzebiny ogrodney iágody / y niektore inne rzeczy przydawáią. Bydź tedy potrzebá oſtrożnym w kupowániu.

Jeżyny álbo Oſtrężyny / Rozdźiał 50.

ROzmáity rodzay Jeżyn baczymy. Jeden ieſt wyſoki / ná kształt chroſtu / sam przez podpory wynoszący śie. Drugi śrzedni po płoćiech y krzewinach wspieráiący śie. Trzeći / po źiemi śie rozkłádáiący / miedzy trawą śie krzewiąc. Inné też po górach / págorkach y leśiech rosnące. Jednák té wszyſtkie iednégo ſą przyrodzenia / y iednákiego

Rubus.

Brombeeren / Bremen / Bramen / Kratzbeer.

gó owocu. Prętu chrośtowátego / twárdego / gibkiego / y śmiáłego / ále kolącego / ábowiem po wszytkiey rózdze pełno ostrych bodakow drobnych / y po liściu / ktore ma podobne Poziemkowemu / po trzy ná odłużnych stopkách óciśtych / podczás po pięći. Kwiátu naprzod rumiánawego / á gdy sie dobrze rozwinie białego / z pięći listeczkow złożonego gronkámi : Z tych zá pewnym czásem iágody naprzod źielone / potym rumiáne / á gdy dozrzeią / czarne w gronkách. Te wszem są znáiome / bo przychodzą wielu do vżywánia. Korzenia długiego / nie zbytnie miąższego / głęboko w źiemi leżącego / z niewielą odnóżek.

Mieysce.

Rośćie w leśie / we krzách / przy gáiach / przy płociech y párkánách / przy krzewinách / miedzy trawą / ná págórkách / ná górách / łąkách / rolách / ná odłogách / nád wąwozámi / ná miedzách / po źiemi sie pniące / ktore leżącymi ábo niskiemi zowiemy. Kwitną záraz ná początku látá. Dozrzewáią we śrzodku / áż y do końcá látá.

Przyrodzenie

Liśćie / látorośli / kwiát / iágody / korzenie / zátwierdzáią swą cierpkośćią. Jednák máią nieiaką miedzy sobą rożność : Abowiem liśćie poki młode / máią w sobie wiele wilgotnośći / y niebárzo ztwierdzáią. Tákże látorośli. Máią tedy przyrodzenie złożone z chłodzenia źiemnego / y z istności wodney. Záś owoc álbo iágody / á tle niedozrzáłe / są ostro kwáśne / y wysusząiące. A źrzáłe máią ćiepłá niemáło pomiernego y skromnego / zwłasczá słodkie prawie dozrzáłe. Kwiat iest tegoż przyrodzenia / ktorego iágody źielone. Korzeń ztwierdzáiąc ma subtelne cząstki w sobie / y przeto kámień w nerkách łamie y moczem wywodźi.

Czás zbierânia.

Liśćie Jeżynowe ma bydź zbieráne do potrzeb lekárskich we śrzodku Wiosny. Kwiát ná początku látá : To iest w Czérwcu y w Lipcu. Owoc álbo iágody we żniwá / gdy nalepiey dozrzéwa / álbo ná końcu látá.

Moc y Skutki.

Jeżyny práwie dozrzáłe y słodkie / są żołądkowi przyiemnym pokármem / bo go zlekká ztwierdzáią. Dodo. — Żołądkowi przyiemne.

Biegunki wszelákie y ćiekaczki záwśćiągą / — Ciekaczkom.

wárząc

wárząc w czerwonym winie/ wierzchołki álbo látoroſtki/ álbo liśćie y z kwiatkámi/ y trunkiem vżywáiąc náczczo. Dios.

Vpłáwo.
Vpłáwy pániam hamuią/ iágody nie dozrzáłe w wodce Bábczáney wárząc y piiąc.

Włoſy czernią
Włoſy czernią iágody dozrzáłe/ ſokiem ie ich náćieráiąc. Albo liśćie w ługu wárzyć/ á tym głowę przemywáć. Dios.

Moczu
Mocz zátrzymány nád przyrodzenie/ wywodzi korzenie w winie álbo y w wodźie wárzone/ á trunkiem vżywáne. Gal. Tákże

Kámien
Kámień w nerkách kruszy y moczem wywodzi. Gal. Plin.

Spadkō
Spadki z głowy dawne y záwźięte/ toż korzenie w winie álbo w wodźie wárzone/ á káżdego dniá przez czás niemáły trunkiem pić dawáne.

Chárkánia krwią
Krwią chárkáiącym/ kwiát w czerwonym winie wárzony/ á trunkiem dány/ bywa lekárſtwem.

Toku
Tok krwie z noſá zbytni záwśćiąga/ tákże w wodźie wárzony/ bądź korzeń/ bądź liśćie/ álbo niedozrzáłe iagody piiąc. Owa liśćie y z kłączem/ kwiát/ korzenie/ y iágody/ ſpadki y toki krwie z kądkolwiek/ tákże biegunki/ ták czerwone iáko inne/ krwią plwánie/ naśienia przyrodzonego płynienie/ złotym żyłkom zbytnie odchodzącym/ y innym tokom ták wnętrznym iáko zwierzchnym/ ſą vżyteczne Jeżyny.

Zátwierdza nád inne
Plinius piſze o nich/ że zaledwie tákie drugie náleźć ziele/ álbo korzenie/ ktoreby ták potężnie zátwierdzáło/ záwśćiągáło/ y hámowáło krew/ ſpadki/ toki/ y biegunki/ iáko Jeżyny/ ták liśćie iáko korzenie/ kwiát/ y owoc/

Gnilcu
Gnilec w vśćiech/

Dźięgnie
Dźięgne/

Ránō w gárle
Rány w gárle/

Záwrzedźiáłośći vśt
Záwrzedźiáłośći w vśćiech goi/ wierzchołki álbo liśćie/ owoc niezrzáły y korzenie w ćierpkim winie/ bądź czerwonym/ bądź białym/ álbo w wodce Bábczáney/ álbo Głowienkowey/ ábo w kowálſkiey/ w ktorey ogniſte żelázá gáſzą wárzone/ przydawſzy trochę miodu do tego/ ćiepło płocząc y gárgáryzmy czyniąc.

Zębom
Zęby oſłábiáłe y chwieruce vtwierdza y vmacnia/ liśćie z niedozrzáłymi iágodámi ſwymi w winie y w occie wárzone/ te iuchę ćiepło w vśćiech trzymáiąc często/ y po dobrey chwili. Też wierzchołki żucháiąc/ toż czyni.

Złotym żyłkom
Tok zbytni z złotych żyłek záſtánawia/ liśćie Jeżynowe vtárte/ á ná nie przykłádane.

Kroſtom
Jątrzące kroſty z przymiotem goi/ przykłádáiąc liśćie świeże ná nie.

Czerwonce Biegunkom
Ciekączkę czerwoną/ y inne Biegunki záſtánawia/ liśćie Jeżynowe z piołynem w winie ćierpkim wárzone/ trochę octu winnego przylawſzy/ y ćiepło ná żołądek to przykłádáć.

Vkąſzonym od iádowitych węzow
Vkąſzonym y zránionym od gádźiny bárzo iádowitey/ iáko od węża/ ktorego Láćinnicy Præſter zowią: tákże od drugiego ktorego Grekowie Hęmorrous mianuią/ zá ktorego vkąſzenim/ krwie żadnym ſpoſobem záſtánowić niemoże: Jeżyna bywa doświadczonym rátunkiem y lekárſtwem/ iuchę z wárzoney ze wſzytkim piiąc. Dios. Pli.

Párchom
Párchy ná głowie ćiekące leczy/

Liſzáiom
Liſzáie tákże świerzbiące ſuche pomykáiące ſie po ćiele ſpádzą/ wodą w ktoreyby było liśćie y z korzeniem wárzone/ ćiepło nią przemywáiąc/ y ſokiem náćieráiąc. Dios.

Bebelō
Bebele około ſtolcowey kiſzki leczy/

Złotym żyłkom
Złote żyłki zbytnie ćiekące záwśćiąga/ ſokiem Jeżynowym ie pomázuiąc. Albo liśćie tłukąc á przykłádáiąc.

Vſtom żołądkowym
Żołądkowym vſtom boleiącym. Tákże pokármu nie zátrzymáiącemu: látoroſtki ábo wierzchołki y z liśćiem świeżym wierćieć w dunicy/ álbo w moździerzu vtłuc/ á przykłádáć. Dios.

Sok.

Succus

Z Wierzchołkow ábo z látoroſtek y z liśćia. Tákże z iágod: owa ze wſzytkiey Jeżyny świeżo zieloney wygnieciony/ á ná ſłońcu vſuſzony/ że iáko miod zgęſtnieie/ wſzyſtkim wyſzey pomienionym doległośćiom bywa vżyteczniey ſzy niżli liśćie/ y wárzona z nich iuchá. Zwłaſzczá

Czerwonce Biegunkom
Czerwoney ćiekączce. Tákże inym biegunkom/ ktore álbo z żołądká/ álbo od wątroby/ álbo od mozgu pochodzą/ iákimkolwiek ſpoſobem przez vſtá vżywáiąc go/ bądź ſámego miáſto konfektu/ bądź trunkiem winá ćierpkiego/ álbo w wodce iákieykolwiek przynależącey. Tymże ſpoſobem

Spadkō.
Spadki z głowy záwśćiąga/

Vpłáwō
Vpłáwy pániam hámuie/

Krwią chárkánie
Krwią chárkániu bywa rátunkiem.

Sok tákże z ſámych iágod dobrze dozrzáłych/ zápſowánym vſtom bywa bárzo vżyteczny.

Fructus.
Owoc álbo iágody Jeżynowe ták dozrzáłe/ iáko niedozrzáłe ſuſzą/ y dla pomienionych potrzeb chowáią. Abowiem więtſzą y potężnieyſzą moc máią do wyſuſzánia niżli ſok/ álbo iuchá/ y liśćie.

Czerwonce
Jágody z Jeżyn nápoły źrzáłe/ czerwoną ćiekączkę idącą záwśćiągáią. Dios.

Vpłáwō.
Tákże do záſtánowienia vpłáwow ſą vżytecznieyſze niżli ſok/ y do chárkánia krwią. Tenże.

Żywot zátwierdza
Sáme iágody dozrzáłe á vżywáne/ żywot zátwierdzáią.

Kwiát żywot zátwierdza.
Kwiećie Jeżynowe y iágody ſą iednegoż przyrodzenia: przeto vtárte á z winem vżywáne/ żywot zátwierdzáią: Dios.

Vśćzknie.

Od niedźwiatká v kąßonym

Vsczknionym od niedźwiadká bez nápuchnienia mieyscá obráżonego y zebránia/ ták kwiát y iágody/ iáko liście y z korzeniem vżywáne. Plin.

Oczom

Oczom ná wierzch wylázłym y zápuchłym/ liście tłuczone przykłádáć dobrze.

Slinogorz

W gárle slinogorz leczy/ sokiem wyßßey pomienionym gárgáryzm sobie czyniąc/ álbo go czesto lizánim vżywáiąc.

Vßom

Vßom záwrzedziáłym dobry/ pusczáiąc go po kropce álbo po dwu. Pli.

Mácicy

Mácice záwrzedziáłą leczy/ iuchá z wárzonych Jeżyn nią ciepło wymywáiąc/ y one klisteruiąc/ álbo spryczuiąc : álbo z wełny czopek vtoczony á w soku obmaczány/ y w otwor łoná pusczány. Tákże.

Bebelom w kroku.

Bembele w kroku około stolcá rospadzą/ tym sokiem z Różána máścią ie mázáć. Pli.

Czopku w gárle

Jezyczká częste spadánie leczy/ w cieniu vsußony/ á miáłko vtárty/ tym prochem go obsypuiąc. Plin.

Wrzodó bydlecym

Tenże proch wrzody bydlęce goi/ zásypuiąc ie nim. Tenże.

Kolerze

Kolere tłomią y záwściągáią Jeżyny z podrostem/ á z miodem piiąc.

Toż też iest lekárstwem iádu páięczego gonu. tenże. Tákże.

Kordyácę

Kordyáczným z boleśći vst żołądkowych/ z kolery v nich záwießoney.

Rospádlinó w stolcu

Rospádliny w stolcu/ iuchá z nich śćiąga y goi wymywáiąc.

Gebki w kámienną twárdość obrácá.

Piße Pliniuß że tákiey mocy iest tá iuchá z Jeżyn/ że Gebki morskie w niey maczáiąc/ w kámienną twárdość sie obrácáią.

Dziąsłó

Dziąsłá z mięsá opádáłe y obnáżone vtwierdza/ták sok/ iáko iucha z wárzonych często nią wymywáiąc.

Rozsądek.

Bárzo sie mylą ktorzy te Jágody Vaccinia miánuią : Bo Vaccinia nie są owocem/ ále kwiátem czarnym/ álbo z ćiemną brunatnym / ktory my czarnym fiołkiem miánuiemy.

Máliny/ Rozdział 51.

Rubus Idæus, & Rubus Hircinus.

Bocksbeer/ Hymbeer.

Máliny tákże krzewiny chróstowátey są iáko Jeżyny/ ieno nie ostro kolącey iáko ostrężyny. Liścia dobrze ßérßego y miękczeyßego. Chróśćiny álbo klącza oblego y kruchego bez óśći/ álbo bárzo zrzadká. Kwiátu białego iáko ná Jeżynách. Jágód kßtałtem tákże Jeżynowym podobnych/ ieno czerwone/ subtelnieyße/ smáku przyiemnieyßego/ máiąc w sobie nieiáką słodycz z nieznáczną ćierpkośćią : czerwoność máiąc nigdy nieodmienną/ zapáchu winnego y bárzo wdzięcznego. Korzenia nie bárzo ćienkiego/ zniemáło odnóżek tákże przymießeyßych. Jágody niedźwiedźiom bárzo łákomym są pokármem. Przeto ná nie połów/ y pole napogodnieyße gdy te dożrzewáią/ bo sie tego czásu około nich rády báwią.

Miéysce.

Nietylko ná górze Jda/ od ktoréy Łáćinnikom są názwáne rosną/ ále y w kráinách náßych/ po leśiech/ krzewinách/ y w ogrodach sláncowáne/ podczás niegdźie sámy przez sie zámnażáią sie okwićie. W ćieniu

śię rády kocháią.

Przyrodzenie.

W pierwszym stopniu wysuszáią y chłodzą. w Lipcu dozrzewáią. w Máiu á w Czerwcu kwitną.

Moc y skutki.

Tychże skutkow są y mocy ktorych Jeżyny: Jednák z osobliwośći przyrodzenia swego

Oczom zápuchłym / kwiát Málinowy z miodem chedogiem białym vtárty á przykłádány / iest wielkim rátunkiem. Dios.

Oczo pękłym skorę y zápuchłym.

Oczom ćiekącym / tenże kwiát Málinowy w wodźie rośćierány á przywiiány / wysusza ie. Plin.

Rożу piekielney / żołądkowi boleiącemu z wodą pić dáne / bywa rátunkiem. Dios. Inne rátunki z Jeżynámi ma spolne.

Rożу piekielney żołądkowi.

Rozsądek.

Są iesćze inne dwie krzewince tych Málin okrom nieośćisto kolącey. Jedná máiąca ośći bodláwe iáko Jeżyná / á tá we wszytkim pierwszey y owocem podobna y sztukámi. Druga namnieysza / y niska: Listem pierwszym podobna / bynamniey ośći kolących nie ma: od spodku listu biáláwego / y wełnisto kosmátego. Kwiátkow białych. Owocu álbo iágod czerwonych / kwaskowátych choćia dozrzáłych. wielkośći poziemkowey.

Characebatus

Powoy wielki / Rozdział 52.

Volubilis maior, Conuoluulus, Smilax læuis, Campanula, Campanella, Milax læuis.

Winde / Baumwinde / Windenkraut / Zaunglocken.

Powoy wielki / ktory y płotnym Powoiem / y Dzwonkámi płotnémi / białémi zowiemy. Listu Bluszczowému podobnégo / iedno ćieńszégo / głádszégo / y miękceyszégo. Rózgi / gáłązeczki / ábo látorostki / y witeczki / tákże iáko v kolącégo Powoiu / iedno głádkie / nie kolące. Té wiią śię y pną po drzewách / tykách / źiołách / płotách / chwytáiąc śie swémi witeczkámi / czego dośiąc może. Kwiátu białégo nie máłégo / ná kształt Dzwonká / ze śrzodku żółtáwé serduszká wychodzą ćienkie. Potym gdy kwiát opierzchnie / iágody wydáie iáko źiárno słonecznika płonnégo: naprzód źielono bládé / potym rumiáné: á gdy dozrzeie / czarné: w tym iąderká gránowité / drobné y czarné. Korzenia długiégo nie ćienkiégo / z niewiela odnożek / białégo / pod wierzchem źiemie y tám y sám rozpierzchłégo. Do wytrácénia y wykorzenienia trudny / iáko chmiél / gdyż korzenie iégo káżdégo roku krzewiąc śie / pusczą nowé z śiebie látorostki.

Drugi powóy Modry / ten korzenia białégo / z wielą ćienkich y gęstych odnożek. Z tego rózgi oble / głádkie / wiiące śie y chwytáiące / czego

2 Conuoluulus cæruleus.

czego dośiąc mogą. Liśćia podobnego Bluſczu máłému/ ieno więtßego/ miekßégo / iáſno zielenßégo/ á ná troie rozdźielonego. Kwiátu máło pierwßému nie rownego/ iedno modrego / y rozdźielonego. Z tego potym ſtraczki oble / ſpiczáte / w ktorych śie naśienie záwiera.

Mieyſce

Rośćie przy drzewie.h/ płoćiech/ ná winnicach / we krzách : Lećie kwiát wydáie y owoc czyni. kocha śie w mieyſcách iáſnych.

Przyrodzenie

Przyrodzenia / iáko Galen piße w 7. kśiegách/ ćieplego: co śie z iego ſmáku gorzkiego znáczy.

Moc y Skutki

GAlen / ten Powoy wielki / porownywa w ſkutkách Powoiowi kolacemu. A Plinius piße / do niczego bydz go pożytecznym.

Sny ſtrá ßliwe czyni

Sny dźiwne/ rozmáite / y ſtráßliwe czyni / nasienie tego Powoiu piiąc z Nocnym ćieniem/ káżdego po quinćie biorąc. Dios.

Oczom

Oczu zápaleniu/

Głowy rozpalenia

Głowy roſpaleniu / w ſoku tego powoiu chuſte maczáiąc/ á ná czoło/ ſkronie y ná oczy przykłádáiąc. Fuchs.

Chłodniki z niego

Niektorzy czynią z niego w ogrodách chłodniki/ iáko z inych ziół wiiących.

Kámien vſkáamia

Kámień poruſzeniem ſwym bole wznieconę/ wielki Powoy vkłáda / czyniąc kápánie po pás z niego/ á z Lebiodki/ z Rumienku / z Bukwice/ z Slazu / z białey Bukwice.

Moczu

Toż też te ziołá w worku záßyte / á wárzone / ná łono y ná krzyże przez krok conaćiepley kłádąc / mocz zátrzymány nád przyrodzenie/ wywodźi/ álbo też po pás ſie w nich kąpiąc.

Tákże ziarn dwánaśćie / álbo ßeſnaśćie z winem białym piiąc/ toż czyni. Math.

Melánkoliey

Melánkoliczna krew wychedaża/ z ciemierzyca czarna/ z Włoſką kániánka / ábo z ßmerein Włoſkim/ á z ſeneſem vżywány Tab.

Pierśiom

Pierśi/ y

Płucom

Płucá z flágmiſtych ßlámowátosći wychedaża / wárzony z Mátki Bożey włoſkámi/ z Lákrycia/ z Omanem/ y z Fiołkowym korzeniem/ á trunkiem vżywány. Tenże.

Páráliżu

páráliżem / álbo powietrzem náruſzonym/ dobrze w nim nogi myć y párzyć/ zwłaſczá przed obiádem ná czczo. Tab.

Wodká.

Aqua

Moczu

WOdká z Powoiu wśrzod látá palona: Tym ktorzy z ćieżkośćią mocz puſczáią / ráno y ná noc káżdego dniá trunkiem iey vżywáiąc/ na raz po łyżek dwánaśćie/ y choćia więcey. Tab.

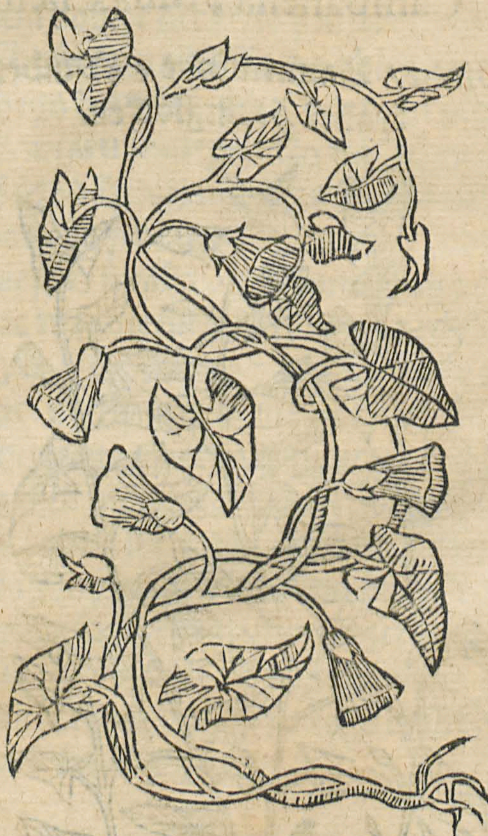
Płucom zátkánym y ſuchotnym

Suchotnym / Płucá ßlámowátośćiámi kliowátymi grubymi máiąc nápełnione ábo zropione / tákże iey ćiepło po trunku ráno y ná noc vżywáiąc/ bywa oſobliwym rátunkiem : zámulenie y zátkánie w nich otwieráiąc/ y wyćieráiąc. Tab.

Powoy máły/ Rozdź : 53.

Helxine Ciſſampelos, Volubilis minor, Volubilis media.

Kleinwindt.

POwóy máły/ ma liſteczki podobne Bluſczowym / iedno mnieyße / kßtałt máiąc żeleźcá v ſtrzał. Prąćików ćienkich / ſubtelnych y długich / którémi śie rózg / płotów/ ziół / y inych rzeczy chwyta y trzyma / záczym ie zádußa y zá-

tłumia/ zwłaſczá gdźieby w zbożu był. Kwiátu białego/ ná kſztałt zwonká máłego/ niekiedy pobrónatniáłego zlekká/ y ku ćieliſtey bárwie ſie máiącego/ zapáchu nieprzykrego iено ſłábego: Z tych zá czáſem naśienie czarne gránowite/ w okrągłych ſzupinkách záwárte. Korzonkow ćienkich. Zowią ten Powoy drudzy Zwonkiem białym wtórym/ bo ma kwiát/ iáko y pierwſzy/ zwonkowi podobny.

Mieyſce.

Rośćie miedzy zbożem/ trawą/ y iárzynámi/ w ogrodách/ przy płoćiech/ miedzy lnem. Kwitnie w Lipcu y w Sierpniu. A owoc dozrzéwa w Wrześniu.

Przyrodzenie

Ná początku ſtopnia pierwſzego wyſuſza/ we śrzodku tegoż rozgrzéwa/ roſprawnie/ iáko Galenus w 6. piſze. Arábowie záś/ iáko Alkanzy/ y Abige, chcą go mieć wychładzáiącym y wyſuſzáiącym/ śćieńczáiącym/ rozdźiálniącym/ rozpądzáiącym. Trzeći go chcą bydź odwilżáiącym.

Moc y Skutki.

Zywot purguie

Zywot ſtolcem purguie ſok z liśćia tego źiela/ dla ſwey wrodzoney lipkośći/ piiąc. Dios. z cukrem/ álbo ztrocha winá. Pli.

Zykom zámulonym

Zámulenie żył potężnie otwiera y wychędaża tenże ſok/ álbo iuchá z wárzonego trunkiem vżywána. Iſáak. Eben amra.

Kolerze

Tenże ſok kolere ſtolcem wywodźi. Plin.

Spániu

Sámo źiele kłádąc pod głowy/ ſen lekki y wdźięczny czyni. Pli.

Sciátyce

Sciátykę/ to ieſt boleśći w biodrách vkłádá/ liśćie w occie wárzone/ y vtárte ztrochą mąki Jęczmienney/ y pláſtrowáne co naćiepley.

Puchlinie

Puchnącym bywa rátunkiem/ Alkánzy. po poł kwarty ſoku/ náwet y po kwarćie ná raz biorąc.

Bole vśmierza

Boleśći w ktorymkolwiek mieyſcu będące vśmierza/ z miodem á z oliwą vtárte/ tym náćieráiąc/ álbo y pláſtrem kłádąc.

Swierzbowi y párchom.

Sok tego źiela z ſolą á z octem vmieſzány/ wſzeláki świerzb y párſzywość ná ćiele goi ſpadzáiąc/ tym częſto náćieráiąc.

Głowy bolenie

W głowie bol záſtárzáły/ tenże ſok z octem/ á z Różánym oleykiem zmieſzány/ vkłádá/ w tym mączáiąc pączoſki/ ábo chuſtki/ á ná boleiącą głowę przywiiáiąc.

Czerwonce

Czerwoną ćiekączkę záwśćiąga/

Kiſzkó záwrzedźiáłym

Záwrzedźiáłość kiſzek leczy tenże ſok/ ná raz vżywáiąc go trunkiem po funćie/ y po dwu. Abige.

Moczu

Naśienie tego Powoiu/ kápánie moczu záwśćiąga/ ktore bywa z oſłábiáłośći wielkiey ſtrożá pęcherzowego/ piiąc go.

Mamy wiedźieć/ że iáko naśienie iego/ ták y ſok ſurowo/ á nie przewarzány/ bydź ma vżywány/ dla lipkiey ſwey wilgotnośći/ ktora purguie y kolerę wywodźi/ boby przez wárzenie moc ſwą vtráćił. Jednák ták liśćie iáko naśienie w Migdałowym oleyku/ do vżywánia/ może bydź ſmáżony.

Miárá ſoku.

Miárá do vżywánia tego ſoku ſurowego od osmi łotow álbo łyżek/ áż do puł funtá.

Rozſądek.

SErnius/ kwiát tego Powoiu/ twierdźi bydź Ptáſzey zobiey kwiátem/ ále omylnie: bo Powoy ieſt źiele/ á Zob ptáſzá drzewko. Co ſie z opiſánia Zobi ptáſzey baczyć może.

Powoy kwiátu modrego álbo błękitnego/ Rozdźiał 54

TEn Powóy/ w Rozdźiale Powoiu Wielkiego opiſáliſmy. Po opadániu kwiátu/ w głowkách po trzy źiarnká węgliſté/ álbo trzy gránowite/ czarne/ lśniące/ mnieyſze niżli Gnidożowé/ miéwá. To tylko ſámo do lekárſtwá przychodźi.

Mieyſce.

Náſzym kráinam ieſt nie znáiomy/ w Indiách poſpolity/ tákże w Arábiey/ w Greciey: w Europie tylko w ogrodźiech páńſkich: w Itáliey/ w Niderlándźie/ y w Fránciey bywa ſlancowány:

Conuoluulus cæruleus, Campana Lazura Italis folio Hederæ, an Granum Nil; Serapi.

Przyrodzenie.

Przyrodzenia ćieplégo y wysuszáiącégo w trzećim stopniu / iáko Abige Arab pisze: Rospráwuie / rozśćienczá / y wywodźi / á zwlasczá naśienie.

Moc y Skutki.

Flágmę nawięcey z ćiáłá wyćiąga y wywodźi / dáiąc go od polowice quinty / áż do cáłey / przypráwionego z oleykiem Migdałow słodkich: bo inaczey zbytnie morzenie y gryźienie czyniłoby w kiszkach. Ma tedy bydź to naśienie vtárte / y w Migdałowym oleyku przez noc moczone / nazáiutrz vżywáne. Abowiem sámo przez śię bárzo gnuśne / áż we czterzy dwadźieśćiá godźin / y to zbytnie wielkim gryźieniem spráwuie. przeto sámo nie bywa dáne / ále przydáia do niego ták wiele iáko sámego biora / Skámoniowego soku / y to trunkiem dáia: ták flagmę y kolerę z ćiáłá potężnie wywodźi. Abige. Aben Mesuai.

Flágmę wywodźi

Flágmie y kolerę

Szkodzi.

Młodym ludźiom nie ma bydź dawáne / bo im żołądek mdli swym gryźieniem.

Gdźieby go więcey nád pomienioną wagę vżywano / womity wzbudza.

Wydymánie stolcowey kiszki czyni z wielką chćiwośćią á prożną do pochodowánia.

Mdli.

Womity czyni.

Wydymánie.

Rozsądek

Powoy ten błękitnego kwiátu / chce mieć Ptászá zobia czarna / Dodoneus / ále źle. Abowiem Powoy iest źiele / á Ptászá zob drzewo. A są ktorzy ptászá zob czarna Kolumelle / źiárná iey czarne rozumieią: a biała Virgiliuszowe.

Są inne dwá Powoie tego ksztaltu: Jeden ośćisty / drugi gládki. Te obá tákże wiiące rozgi máią / y witeczkámi swemi tyk śię chwytáią. Liśćia szerokiego / gládkiego / nie wykrawánego / ále wielkiemu Powoiowi podobne: od spodniey strony białáwe / kwiátu błękitnego / ná ksztalt dzwonká.

Powoy ośćisty álbo kolący / Rozdźiał 55.

Powóy ośćisty ábo kolący. Liśćia iest podobnégo Powoiu wonnému / witeczek ma wiele ćienkich / smágłych / ktoremi śię poblískich rzeczy chwyta. Tákże gáłązek wiele ośćistych / iáko ostrostrzyna / ktorą Paliurus, Łaćinnicy miánuią. Albo iáko Róża polna / ktorą też Różanym głogiem zowiemy. Kwiátu białégo y wdźięcznie pachniącégo: z ktorégo potym iagody gronkámi. Té gdy dozrzeią / rumiané bywaią: smáku trochę ćierpkiégo. Korzeń miąższy / twárdy / ná trzy ábo ná czterzy łokćie długi.

Mieysce.

Rośćie na mieyscach wilgotnych / iezierzystych. Rośćie w leśiech / y miedzy wały ćienistémi. Plin.

Smilax aſpera, Hedera aculeata, an Smilax nicophoros?

Stechendewind.

Przyrodzenie

Rozgrzewáiącego y wyſuſzáiącego ieſt przyrodzenia. Co ſie z ſámégo ſmáku ſnadnie baczyć może/ y Gálen w śiodmych kśiegach o ziołach świadczy.

Moc y skutki.

trućiznie — Od trućizny záchowywa liśćie y iágody rośćieráne / y z winem w trunku dáne. Dios. przed iedzenim/ y po iedzeniu.

Dźiećiō — Máłym dźiatkom záraz od národzenia ich/ gdźieby káżdego dniá ſoku z tegoż źiela iágod álbo y liśćia ná czczo dawano po kropce po kilku z mlekiem/ piſze Dyoſkorides/ nigdy żaden iad/ żadna trućizná ſzkodźić im niebedźie mogłá. Przeto wchodźi to źiele y z ſwym owocem do lekarſtw tych/ ktore bywáia robione przećiwko iádom y trućiznam.

Głowy bolenie — Głowy bolenie vkláda y odpadza wieniec z tego źiela ná głowie noſzony/ ále żeby liſchem/ á nie ćetnem liśćie w ſobie miał. Pli.

Iágody z powoiu kolącego vtárte/ y z czymkolwiek do trunku dáne/ iády y trućizny odpadzáią. Tákże przedtym pite/ od nich záchowuią y ſtrzegą.

Powietrzu — Czáſu morowego powietrza vżywáć ich dobrze.

Rozſądek.

Niemamy wierzyć tego powoiu ośćiſtego korzenie/ bydź Sálſo Parila/ choćia iey ieſt podobne.

Powoy czarny/ Rozdz: 56.

Volubilis nigra, & media, conuoluulus niger, Malacoriſſus Democrito.

Buchwindt/ Swartzwindt.

Do powoiów wyſzéy pomienionych/ ten też czarny należy/ który korzenia ieſt nie wielkiégo/ krótkiégo/ z wielą geſtych odnożek ćienkich y gibkich. Z tego rózgi rumienáwé: tákże iáko z innych ćienkie ſwémi witeczkámi pochodzą/ któ-

remi

remi się czego mogą chwytáią / od spodku záraz począwszy áż do wierzchu. Liścia obdłużnego / szerokiego / y śpicząstego / máło nie iáko v Bluszczu / tylko że ćięższego y miększeyszego. Kwiatkow drobnych białych : z tych zá czásem główeczki z cienkich szupinek / w ktorych po trzy ziarnká gránowite drobne á czarne záwieráią się.

Mieysce.

Przy płociech pospolićie rosną / ktorych się pnąc wspieráią. Tákże ná winnicách rády bywáią. Lecie kwiát y nasienie miewaią.

Przyrodzenie y Skutki.

Sok z liścia wyżęty / á trunkiem vżywány / żywot stolcámi purguie. Dodo. O inych skutkach ziela tego wiedźieć nie możemy.

Powoinczyk / Ziemny powoinik / Rozdział 57

Elatine.
Klettenkraut.

Kroy Powoinczykow rodzay nam się pokázuie. Jednák te wszystkie iednychże są skutkow. Przeto Dioszkorid o iednym tylko wzmiankę czyni / ktory ma liście podobne mnieyszego Powoiu / tylko mnieysze / okrągłeysze y kosmáte. Rósczki cienkie obłe / piędźiste : z iednego korzonká pięć y sześć pochodzące / pełne / począwszy od korzenia / áż do sámego wierzchu liścia. Smáku ostro cierpkiego. kwiatu drobnego. Z tego nasienie w máłych główeczkách. korzenia nie wielkiego / niczemnego.

Mieysce.

Między zbożem rad rośćie / y ná ziemiách dobrze spráwionych / w końcu ról / etc.

Przyrodzenie

Galen o tym zielu w księgách 6. powiáda / że miernie chłodzi / y ćiepłośćią swą skromnie scierdza.

Moc y Skutki.

Oczom zápalonym y płynącym / liśćie z máka ięczmienna przykłádáne ná czoło / wielki rátunek czyni. Dios. *Oczom.*

Czerwoną ćiekaczkę záwśćiaga / w wodźie álbo w ćierpkim winie to źiele wárząc / á iuche pijac. Dios. *Biegunkom*

Rozsądek.

Niektorzy przypisuia mu skutki Veroniki / ále nie słusznie. Drudzy go chcą mieć zá Sowią strzałę / o ktorey się w inych księgách mowiło. Jnni rozumieia go Pieniężnikiem / ále wszyscy nie dobrze.

Poziomki y z ich zielem / Rozdział 58.

Fragarta,

Fragium, Fragaria, Fragraria, Fraga, Comarus Græ: Mora. Fructus terræ.

Erdtbeeren.

TRoiáki rodzay znáyduiemy tych iágód / Czérwony / Biały y Jeśienny. Piérwszy / ábo pospolite / są korzonków drobnych ćienkich / z wiérzchu ćiemnorysząwych / we wnątrz żółtáwych troche. Smáku ćiérpkiego / iáko korzenie Kurzégo źiela. Z tych w Márcu pusczáią się listeczki Pięćiornikowym bárzo podobne / tylko wespół po trzy ná iednéy stopce pomárszczone / od spodku popieláte / y żyłowáte : około kráiów ząbkowáne / á po źiemi się rozśćiełáiące. Z tych ze śrzodku / tákże z korzonków wyrastáią szypułeczki ćienkie / ná kroczek wzwyż : podczás y ná piądź / niekiedy też krótsze : kosmáte iáko y stopki v liśćia : á pochodźi ich dwie / trzy / czasem y cztéry.

Fragaria alba.

Pożimki białe.

W wiérzchu / kwiatki białe w Kwietniu ná tych szypułkách otwiéráią się o pięći listeczkách / máiąc káżdy we śrzodku żółty knáfliczek / z którego zácząsem iagodá rumiána / piekna / wdźięcznie pachniąca / smáczna / y zdrowa bywa : zwiérzchu ziarnkowáta czérwona / we wnątrz biała.

Drugié piérwszym we wszystkim podobné / korzeniem / liśćiem / kwiátem / y ksztaltem owocu albo iágód / tylko nie rumiennośćią : bo są práwie białé / ale tegóż zapáchu y smáku.

Trzećie / Piérwszym máło nie we wszem podobne / tylko liśćia są kosmátszego / á po obu stronách biá-

łáwego iáko Srzebnik źiele/ y lśniącego. Jágody/ pierwßym podobne/ ieno nie zupełnie rumiáne/ ále iákoby ćielistey bárwy. Te w Lipcu dośrzéwáią.

Mieysce.

Rośćie to źiółko rádo ná górách/ ná págorkách/ w leśiech/ przy drógách/ w krzewinách/ miedzy trawą ná łąkách/ w chróśćinách/ ná pogorzeliſkách leśnych/ w mieyſcách ćieniſtych ⁊c. Białe v nas nigdźie moią wiadomośćią nie rosną/ okrom w ogrodách páńſkich rozmnożone. Trzećie/ iáko pierwße łąki miłuią/ y págorki. Też bywáią w ogrodách ſzláncowane/ y bywáią ſmáku przyiemnieyßego niżli polne.

Przyrodzenie

Sámo źiele ile ſuche/ rozgrzéwa y wyſußa ná początku wtórego ſtopniá. A owoc álbo iágody/ odwilżáią y chłodzą tákże w wtórym ſtopniu ná początku/ zwłaſzczá dośrzáłe. Máią też nieco ćiepłá w ſobie/ dla ſłodkośći ſwéy: ále tego nie wiele. Liśćie y z korzeniem ćierpkośćią ſwą zwiéra y ztwiérdza.

Moc y Skutki.

Gorącym nátaram/ y koleryczym. Żołądkó užyteczne

PRzyrodzeniu gorącemu y kolerycznemu/ bárzo ſłużą/ y żołądkowi gorącemu.

Nerkom gorącym bárzo vżyteczne/ w winie opłokawßy/ á cukrem poſypawßy/ álbo Cynámonem. A máią bydź przed iedzenim ná czczo vżywáne poki żołądek ieſt czczy/ nie po iedzeniu/ iáko poſpolićie v nas czynią á źle/ po wßyſtkim obiedźie ná wetách ich vżywáiąc.

Pożimkow ktore cżáſ vżywáć

Żywot odwilżáią y purguią/

Żywot odwilżáią Moczu

Mocz pędzą pomienionym obyczáiem vżywáne/ przed obiádem/ á nie po obiedźie.

Potráwa

Dowcipni kuchárze vmieią z nich potrawki robić/ á te bywáią lekárſtwem y pokármem záraz ſwoym wdźiecznym zapáchem/ ktore ták mogą bydź czynione: Wźiąć co nayźrzelſzych Pożimek/ obráć/ y w winie ie wypłokáć: á bárzo máło winá ná nie nálać/ bo máiąc w ſobie wiele wilgotnośći/ puſczą ſoku z śiebie doſyć/ á w kotlíku/ álbo ná rynce ná wegliſtym ogniu warz: potym wdrobić do nich ośrzodki białego chlebá/ żeby weſpoł wrzáły/ á przez geſte sitko álbo chuſtę przebić: cukru podług vpodobánia przydawßy/ znowu ná wegliſtym ogniu wárzyć vſtáwicznie do przyſtoynego zgeſczenia mießáiąc. Ták bedźieß miał oſobliwą/ ſmáczną y vżyteczną potráwę.

Gorączkom.

W gorączkách ćieżkich morowych/

Płucom
Sercu
Żołądku.
wątrobie
Nerkom.
Pęchyrzu
ślezienie

W zápaleniu zbytnim
- Płuc/
- Sercá/
- Żołądká/
- Wątroby/
- Nerek/
- Pęcherzá/
- Sleziony: A nietylko zbytnie y gwałtowne rozniecenie w nich tłomi y gáśi/ ále ie też oſobliwie pośila.

Tort z pożimek

Bywa też z nich Tort tym ſpoſobem czyniony: Biorą ich ile potrzebá/ iedni cáłe/ drudzy z cukrem pomießáne: do tego trochę tłuczonego Cynámonu: y ták z tego Tort czynią y p[i]eką. Drudzy trą ośrzodkę chlebá białego miedzy pożimki/ máſło/ y ták Tort pieką/ y w gorących chorobách do vżywánia z wielkim vżytkiem niemocnemu dáią.

Gorączkom.

Owa pożimki/ ták ſurowe iáko wárzone w gorączkách kolerycznych vżywáne/ bywáią wielką ochłodą chorym.

Kolerycznym.

Tákże ktorym śię wiele żołći w żołądek wylewa.

Gorzkośći w vśćiech.

Ktorzy gorzkość w vśćiech czuią/ tym bywáią bárzo vżyteczne/ dobrze źrzáłe/ obráne/ ſpłokáne/ z winem á z cukrem vżywáne.

Sleziennym chorey

Też ſámo źiele y liśćie ná Wioſnę poki młode przychodźi do ſtołowego vżywánia/ ktore bywa bárzo vżyteczne tym ktorzy ſleźiony ſą chorey/ wárząc go z inymi źielonymi iárzynámi. Albo też ſámo w polewce z młodych kur/ z owśiáną máką vśiekawßy/ w tey pomienioney polewce/ álbo w mieśney z poł godźiny powárzyć/ y dáć choremu ieść polewka.

wątrobie żołtaczce Ránnym

Wątrobie zámuloney/

W żołtey chorobie/

Ránnym/ Táż potráwá álbo polewká/ bárzo vżyteczna bywa. Abowiem zámulenia otwiera/ rány do kupy śćiąga.

Tchu niedoſtawániu.

Tchu ktorym niedoſtawa/ y iákoby mieli być zádußeni/ ſoku z liśćia po cztery álbo pięći łyżek/ ze dwiemá łoty miodu białego chędogiego/ á z poł quinty białego pieprzu miáłko vtártego/ doświádczonym bywa rácunkiem

vżywáiąc

vżywáiąc zá káżdym tákowym przypadkiem. Apul.

Piersiō. Plucom.

Piersi y plucá zránione/ záwrzedźiáłe/ leczy to źiele w winie wárząc / miodem osłodźiwßy/ też iuchy po ośmi łyżek ráno y ná noc/ co náciepley piiąc/ przez niemáły czás.

Ciekaczkom. Vpłáwō.

Czerwoną ćiekaczkę /

Vpłáwy białogłowskie záwściąga / wárząc to źiele y z korzeniem w winie czerwonym y ćierpkim / álbo w wodźie dżdżowey / podług przyrodzenia chorego/ y według potrzeby sámey choroby/ y to ráno y ná noc ćiepło po ośmi álbo dźiewiąći łyżek pić dáwáć. Też liśćie poźimkowe kłáść w trunek pospolity choremu/ dobrze.

Sleźienia.

Sleźienie nábrzmiáłey y nápuchłey po ośmi ábo dźieśiąći łyżek świeżego soku z miodem. Albo iuchę z wárzonego źiela / tákże miodem osłodźiwßy/ ráno y ná noc pić dáwáć.

Zołtáczce.

Zołtą niemoc potężnie wywodźi.

Muł wywodźi.

Muł piásczysty wychodząc y wywodźi moczem / tego źiela korzenia wźiąć dobrą garść/ y w puł gárncu winá białego/ do połowice wywrzenia wárzyć/ á ráno y ná noc ćiepło dáwáć po ośmi álbo dźiewiąći łyżek pić. Tab. Apul.

Nerkom.

Nerkom záwrzedźiáłym y boleiącym/ źiele poźimkowe y z korzeniem ze trzy gárśći oboygá wźiąwßy w puł gárncá wody/ álbo winá/ wárzyć do połowice wywrzenia. Abo rádniey w cynowey konwi zálutowawßy/ w kotle vkropu przez trzy godźiny wárzyć/ á ráno y ná wieczor po ośmi łyżek ćiepło pić dawáć/ dobrze.

Czerwōce. Biegunkom.

Czerwoncy biegunce/ y

Ciekaczkom inym / prochu z liśćia miáłko vtártego quinte z winem czerwonym ćierpkim / ráno y ná noc pić dáwáć / bywa rátunkiem.

Vsczknionym od gádźiny.

Vsczknionym od wężá y inych gádźin iádowitych / źiele świeżo źielone w dunicy wywierćieć / białym winem zlać / y przez chędogą chustkę przecedźić / z ośm łyżek ná raz ćiepło dáć pić. To raz y kilká powtarzáiąc. Tenże.

Tákże iágody moczone w winie.

Bydłu.

Gdźieby bydło było od źmiie álbo wężá obrázone / żeby spuchł on obrázony członek. Wźiąć tego źiela prochu cztery łoty/ y z wodą ćiepłą zmießawßy / w gebę mu gwałtem wlać.

Brodawkom.

Brodawki z ćiáłá spadzą / soku z źiela świeżego wygniećionego z pięć łyżek przez kilká dni z winem ráno y ná wieczor pić/ posypuiąc ie tegoż źiela prochem káżdym rázem. To czyniąc áże zginą.

Ránom.

Rány ćięte w ćiele y sztychowe zwłasczá w pierśiách/ y ná inych mieyscách bespiecznie leczy. wźiąć Poźimkowego źiela cztery łoty/ złotnignatu/ Płucniku/ álbo Máiowey miedunki/ Grusczyczki/ Przywrotu/ Zánklu/ Przetárżniku/ álbo Veroniki po dwá łoty/ Cynámomu dobrego połtorá łotá/ Lákryciey/ Imbiru/ orzechá Mußkátowego po łoćie/ Koßtywału poł łotá/ Lodowátego cukru cztery łoty: To pokráiáć wßystko drobno/ y nálać náto winá przednie dobrego białego poł gárcá/ wody chędogiey stokowey kwarte/ záßpontowáć w cynowey konwi/ y przez godźin cztery álbo pięć w kotle vkropu wrzącego. Potym gdy powoli przestydnie/ przecedźić/ á káżdego dnia ráno y ná wieczor po cztery ábo pięći łyżek ćiepło pić ránnemu dawáć. Doświádczony trunek ná rány/ zwłasczá w pierśiách sztychowe.

Tákże/ wźiąć korzenia Poźimkowego źiela dwie garśći/ álbo z ośm łotow/ Máson/ Grusczyczki/ Przywrotu/ Gęsiego poleiu/ ábo Pienieżniku po garśći/ álbo po cztery łoty: pośiekáć/ ná to nálać winá dobrego/ ábo piwá stárego ze trzy kwarty/ y w cynowey konwi zálepiwßy ćiástem / pomienionym sposobem wárzyć/ y pić dáwáć.

Postrzałom.

Postrzały leczy gruntownie. wźiąć źiela Poźimkowego połtory garśći/ Bylice y z kwiećiem iey/ Srzebrniku/ Podeżrzału/ Kurzonery z korzeniem/ Mußetrzu/ álbo Mußcu z modrym kwiátem/ Grusczyczki po garśći/ liśćia co namłodßego polney Roże/ Potocżniku / álbo Mußetrzá wodnego / Lubczyku/ Bukwice/ kwiećia Lankowego / wierzchołkow álbo sośikow z źiemie śię pokázuiących Poźimek/ Kozłku źiela po poł garśći : To wßystko pośiekáć/ á garniec winá białego / álbo piwá stárego nálać/ zálutowáć w cynowey konwi/ y w kotle vkropu wrzącego przez ßeść godźin wárzyć/ á káżdego dniá ráno y ná wieczor/ po ośmi álbo dźieśiąći łyżek ránnemu tego pić trunkiem dáwáć.

Kámień w nerkách krzy.

Kámień w nerkách krzy y moczem wywodźi. Do tego broni mu śię zámnażáć: Wźiąć iágod Poźimkowych dobrze dożrzáłych y obránych/ á w białym winie zpłokánych dwá funty/ wyczuchnąć ie z winá co nalepiey/ y zbić ie wárzechą ná drewniánym krzynowie co nalepiey ná káßę. Potym nálać ná nie Aquauity raz y trzy przelutrowáney z winá dobrego/ álbo z lagru wypaloney/ znowu wárzechą dobrze vmießáć/ y w śklenice ták obwárowáć/ żeby namniey nie mogło odchodu mieć. Tego po dobrey łyżce káżdego dniá ná czczo poránu/ przez cáłe láto / zámießáiąc go przed káżdym vżywániem/ dáwáć. Wiele kroć doświádczone lekárstwo było.

Zebom.

Zebom ostábiáłym y chwiejącym.

Toku krwie.

Tok zbytni krwie z nosá zástánawia / korzeń w ręku trzymány. Tákże liśćie tárte / á w nozdrzá pusczone / álbo też ná czoło przykłádáne. Tab.

Wrzedzienicom Krostom ná twarzy

Wrzedziennice ná twarzy. Tákże

Krosty y bebele twárde ná licu/ álbo y po czele spadza / sokiem ie tego ziela czesto nácieráiac / álbo z sokiem z iágod/ álbo winem z nich.

Dziorom

Dziorom ná podniebieniu / wziać tego ziela z korzeniem dwie garśći / Srzebrniku garść/ winá kwarte białego / wody studzienney puł kwarty. Co wárzyć do połowice wywrzenia / y tym ćiepło vstá wymywáć. A gdzieby w gárdle rány álbo dziury były / tedy tym gargárismy czynić.

Czuchnieniu z vst

Czuchnienie z vst / z zebow wyprochniáłych/ álbo z dziąsł zápuchłych. Tákże zákáżeni: vst odpadza y goi: ziele z korzeniem w winie wárzyć do wywrzenia trzećiey cześći: á przecedziwszy/ miodu włożyć / y znowu przywárzyć/ y tym ćiepło á czesto wymywáć vstá.

Rány w gárle

Tákże rány y dziury w gárdle goi wychedażáiac. Soku tego ziela / soku Kokornakowego / soku szerokiey Bábki / po trzy łoty. Miodku rożánego łot/ soku z iágod Morfowych puł łotá / prochu z psiego łáyná białego kwinte. To zmieszawszy / dáć gárgárismem tego vżywáć.

Zebom

Zebow bole vkłáda ziele pozimkowe / w vśćiech długo zucháiac. Toż też czyni

Ziele y z korzeniem w ćierpkim winie á w occie wárzyć / y te iuche w vśćiech ćiepło y długo trzymáć.

Od páiaká vkaszonym

Vsczknienie od páiaká leczy ziele w wodzie wárzone / á ná ráne plastrowáne.

Zábie pod iezykiem

Zábe pod iezykiem.

Sciátyce

Boleśći w ledzwiách / álbo scyátyczne vkłáda / z ziela suchego miáłko vtártego / z máśćia ktora Diálthea zowiemy vmieszáć / y ná bolace mieysce przykłádáć.

Podágrze

Podágrze z zimnych flusow. Wziać tego ziela/ Bylice/ kwiećia Rumienkowego/ Piołynu po dwu dobrych garsćiách. To posiekáć y w worki płoćienne pozászywáć / á w połowicy wody / y w drugiey połowicy winá wárzyć y tym mieyscá w nogách bolesne nágrzewáć/ co naćiepley śćierpieć może.

Kámien

Kámien w nerkách kruszy y wywodzi/ wárzac ziele w wodzie / y po pás sie w niey kapáć.

Glidwaser zástánawia

Glidwaser zástánawia/ sok z ziela pozimkowego w nie leiac/ álbo fláytuchy w nim maczáiac/ ćiepło w nie kłáść.

Wrzodom y ránom plugáwym

Wrzody plugáwe. Tákże

Rány/ wárzyć liśćie y z korzeniem / y wymywáć ćiepło/ wychedaża y goi. Też ie tłukac/ ná nie przykłádáć dobrze/álbo y prochem miáłko z liśćia vtártym zásypuiac.

Vpławom

Vpławy pániam zástánawia sok/ ták sámych iágod/ iáko z liśćia y z korzenia iego / z sokiem Bábczánym piiac.

Zgádze

Zgádze/ ták iágody dożrzáłe / iáko liśćie z korzeniem w winie wárzone/ á vżywáne.

Oczom płynacym

Oczom płynacym z fluxu goracego sa vżyteczne/ przykłádáiac ie ná nie.

Bolaczkom ognistym

W bolaczkách ognistych boleść vśmierza sok z Pozimek/ z ziela y z korzenia iego wyżety/ z trocha winá z ziárnistych iábłek/ á z wodka Rożána/ w tym chustki maczáiac/ á przykłádáiac.

Przepukłym

Przepukliny/ korzenie y z zielem tłukac y przykłádáiac/ goi.

Wrzodom sie rozszerzáć broni

Wrzodom sie rozszerzáć broni / śćiagáiac ie y goiac/ prochem ie miáłko vtártym z korzenia y z liśćia zásypuiac/ á iucha ie wymywáiac.

Roży piekielney

Roża piekielna spadza kwiećie Pozimkowe / z kwiećiem z Jeżyn á z miodem vtárte/ y plastrowáne. Toż też

Oczom zápalonym

Zápalonym oczom bywa osobliwym lekárstwem / álbo sam sok z iágod pusczány w nie.

Sleziennie

Slezione chora / nábrzmiáła máiacym/ dobrze liśćia poki młode miásto sáłaty vżywáć. Toż czyni sok z tego ziela z miodem pity.

Szkodzi.

Przyrodzeniu zimnemu y wilgotnemu.

Szkodza iágody przyrodzeniu wilgotnemu á zimnemu / y tym ktorzy w żoładku snádnie miewáia zágnoienia z zimnych wilgotnośći/ zwłasczá surowe iágody. Tákże.

Zoładkom niestráwiacym zimnicom. Kolice

Zoładkom niestráwnym zimnym/

Ktorzy skłonni y pochopni bywáia/

Do zimnic/ Tákże

Do koliki y żárćia w kiszkách / bo tákowe choroby snádnie pobudzáia: Jednák ktoby sie niemogł wstrzymáć od vżywánia ich / tedy opłokáne w málmázyey/ álbo w dobrym kánárze/ w Seku/ ábo w Mederze może ich vżywáć/ álbo w winie stárym Wegierskim.

Wódká z iágod Pozimkowych.

Aquá Fragorũ.

Bywa z Balneum maris tego czásu wyćiagána kiedy sa nazrzelsze / raz tylko przećiagniona/ á potym na słoncu przelutrowána y wyzonowána. Tá

Serce posila.

Serce mdłe z wielkiego vpalenia poteżnie y rychło pośila.

Chłodzi.

Wnetrzna goracość odeymuie.

Moczu

Mocz z ćieżkośćia odchodzacy pedzi/

Muł.

Muł piasczysty z nerek żenie.

Tredowátośći

Tredowátey twarzy vżyteczna trunkiem/

Oczu

Oczu czerwonośći vżyteczna/ kázdego dniá po piaći łyżek iey biorac/ ráno y ná noc. Też wino nia roztwarzáia.

Sercu mdłemu y duchom ożywiáiacym

Serce/ y

Duchy serdeczne á ćiáło ożywiáiace w goraczkách pośila: wziać tey wodki z iágod Pozimkowych vpaloney cztery/ álbo pieć łyżek/ wodki Rożáney ze dwie álboż połtrzeći/ málmázyey łyszke dobra/ Manus Christi poł łotá/ Bursztynu białego/ subtelnie vtártego poł kwinty: To wespoł zmieszáć/ á káżdey godziny po łyszce choremu dawáć zámieszawszy. Dziwnie predkie chory pośilenie śił poczuie.

Jny

Iny ſpoſob dyſtylowánia wodki z Pożimek z Ráymundá Lullá.

PRáwie źrzáłych Pożimek wźiąć ile kto chce / y zágnoić ie w naczyniu ſklánym dobrze zwierzchu nákrytym: Potym ie dyſtylowáć. Tá wodká bárzo bywa oſobliwa / y zdrowiu choremu vżyteczna. Abowiem

Mdłośći
Człowieká zemdláłego pośila.

Jádu
Jad z niego odpadza.

Mieśieczney
Záwżymáne czyśćienie Mieśieczne pániam wzbudza.

Chłodźi
Goracośći wnetrzne gáśi.

Krostó ietrzącym
Kroſty ná twarzy iatrzące y zápalone ſpadzá / ta wodka ie obmywáiąc.

Jáko bywa potężnieyſza
Tá wodká ſtokrotną moc ma do pomienionych niedoſtátkow gdzieby z Aquauita byłá dána. A ieſcze dáleko wietſza / gdyby z kwinta eßentia z winá wyćiągniona.

Płomyk ná twarzi
Płomyk ná twarzy / to ieſt zápalenie twarzy coſpadza / nią ſie czeſto vmywáiąc. Tákże

Smázom.
Zmázy wßelákie / á zwłaſczá z zápalenia krwie. Toż

Krostom czerwonym
Kroſty twárde czerwone / ktore Łáćinnicy Varos zowią / ſpadza / czeſto nią twarz vmywáiąc.

Z oczu mákuły ściera
Z oczu ſpadza záſłony / páwłoki / mákuły / wodká z Pożimek z trochą oczkowátey ſoli wypalona / puſczáiąc iey potroßę w kąćiki.

Wodká ná oczy
Jni ták z tych iágod wodkę bez ogniá do ſtráwienia mákuł ná źrzenicy / y do wzroku byſtrego y oſtrego czynią: ſklenice Pożimkámi dobrze źrzáłymi nápełniwßy / pilnie wierzch naczynia nakrywáią y obwiezuią / y w mrowiſko przez ośm dni zágrzebáią: ktore ſie w wode obrocą. To potym w naczynie miedźiáne chedogie / álbo ná miednice mośiądzową wylawßy / przez śiedm dni álbo ośm zániecháią / że wßyſtká zielona ſie ſtánie. Te przecedźić / á w kąćiki oczu / álbo ná záſłone puſczáć. Tab.

Drudzy Pożimki co náyźrzálſze w miednice miedźiána kłádą / y potrząsßy ie miáłką oczkowátą ſolą / w wilgotney piwnicy przez ośm dni chowáią / że z śiebie wode zieloną puſczą. Ktorą przecedźiwßy / w oczy puſczáią.

Poty zbytnie
Poty zbytnie záwśćiąga / piiąc y náćieráiąc.

Wodká z źiela Pożimkowego.

Aqua ſtillatitia ex Foliis, Radice, & Floribus.

NAprzyſtoynieyßy czás do wypalenia tey wodki wśrzodku Kwietniá: Biorąc liśćie / korzenie / y kwiát weſpoł / á pośiekawßy drobno / z Balneum maris odćiągnąć wolnym ogniem. A potym do káżdego poł gárcá tey wodki / po ośmi łotow ſußonego źiela z korzeniem y z kwiátem z grubá przetłukßy przydáć / y przez cztery dwádźieśćiá godźin pierwey moczyć dobrze wierzch zátkawßy Alembiká: potym powtore dyſtylowáć / y w ſklenicách ná ſłońcu wyzonowáć. Tá wodká

Kámien.
Kámień w nerkách krzy y wywodźi / ráno y ná noc po ośmi álbo dźieśiąći łyżek iey piiąc Tákże iey do winá do poſpolitego trunku przylewáiąc.

Wilgotnośćiō
Wilgotnośći w ćiele / á zwłaſczá krew vpalona poleruie / y goracość chłodźi.

Zołtaczce
Trunek dla ſpedzenia żołtaczki z przyſádą inych rzeczy: wźiąć źiela Pożimkowego z korzeniem / Celidoniey / álbo Jáſkołczego źiela z korzeniem / kwiátu Janowcowego / po rowney cześći káżdego: wßyſtko drobno pośiekawßy / dyſtylowáć w Balneum maris. Potym do káżdego puł gárncá oney wodki przyday / tychże pomienionych źioł ſuchych / y z grubá przetłuczonych po ośm łotow / y dáć temu przez 24. godźin mokńąć w Balneum maris / potym znowu przećiągnąć / y ná ſłońcu wyzonowáć. Tá żołta niemoc moczem z ćiáłá wywodźi / dáiąc iey ráno / y ná noc po cztery álbo piąći łyżek.

Oczom
Oczu záwrzedźiáłość leczy y wychedaża / puſczáiąc iey czeſto kropie trzy w kąćiki oczu / y nią oczy płocząc.

Syrop Pożimkowy.

Syrupus

CZynią tym ſpoſobem: Biorą iágody co nayźrzálſze funtow cztery / chedogo obrawßy płoczą ie / y ná krzynowie wárzechą vtrą / y wßytko wylewáią / że powoli przećieka ná miſę / pilnie ná krywßy żeby co nie wpádło. Potym tego co przećiecze wźiąć trzy funty / cukru przedniego białego dwá funty / y wárzyć weſpoł / y klárifikowáć go białkámi / przecedźić á w ſklenicy do potrzeby chowáć. A nie wárzyć go w naczyniu miedźiánym / áni w cynowym chowáć / bo z oboygá bierze iad / ćiáłu ßkodliwy.

Chłodźi
Wßelákie zápalenie wnetrzne wychładza.

Rob abo miodek pożimkowy.

Rob.

JAgody co nayźrzálſze mieśiſte / zbiwßy ie práwie dobrze wárzechą / wárzą ná wielkiey polewáney rynce / nád wolnym ogniem weglíſtym / mießáiąc vſtáwnie. A gdy poczną wzwieráć / odſtáwić y przebić przez chuſtę. Potym znowu wárzą / mießáiąc tákże dla przypalenia / áż zgeśnieią iáko konfekt: potym kto chce z cukrem mieć / przyłożyć ile śie komu podoba. Drudzy bez cukru czynią / iedno z cukrem dłużey go chowáć może / niźli bez cukru. Ten wßyſtkim wyßey pomienionym dolegliwośćiom ſłuży.

Może go też przyſmákiem do iedzenia vżywáć / z trochą winá / wodki rożáney / y z Agreſtowym cukrem / w chorobách goracych.

Drudzy z ſoku tych iágod czynią Gelatyne / álbo Gáláretę / tym ſpoſobem iáko z pigw: ktorey vżywáią przy Bánkietách. Ale chorym w goraczkách potrzebnieyßa.

Pożimki w cukrze.

OBieráią co nachedoſʒe á nieprzeźrzáłe/ cáłe/ y obmywßy/ ná chedogim obruſie roſkłádáią dla wyczuchnienia. A włożywßy ie w ſklenicę/ álbo w polewány gárniec/ nálać ná nie cukru chedogo odßymowánego/ y iáko ſyrop geſtego ćiepło/ y nákrywßy przez noc/ názáutrz odlać on cukier zwodniáły z ſoku puſczonego z iágod: znowu go przewárzyć do zgeſczenia/ y ná nie wlać: potym trzećiego dniá toż vczynić/ y ták to powtarzáć przewarzánie/ áż ſie wßyſtek on ſok z iágod w cukier wćiagnie: co znákiem bedźie cukier nie zwodniáły/ álbo geſty iáko miod/ álbo ſyrop. Te ſłużą wyßßey pomienionym niedoſtátkom goracym.

Swieczki/ álbo Swiecłik/ Rozdział 59.

Euphragia, Eufraſia, Ophthalmica, Herba ocularis.

Augentroſt.

TO źiółko nie wielkie ieſt y drobne/ wzwyß ná piądź/ krzewiſte y gáłązkowáte. Liſteczków ćiemno źielonych geſtych/ y drobnych/ á około iáko by drobniuchno wypiełowánych. Smáku trochę ćierpkiego y gorzkiego. Rózczki drobne/ ćienkie/ geſte/ á rumienáwe. Kwiateczków drobnych biało brónatnych/ á wśrzodku żółtáwe. Korzonkow drobnych y krótiuchnych/ do lekarſtw nie vżytecznych.

Miejſce y czás.

Rośćie rádo po págorkách/ ścirniſkách/ polách. Kwitnie ná ſchyłku latá pod Jeśien. A tego też czáſu ma bydź zbierány y z kwiećiem.

Przyrodzenie

Rozgrzéwa y wyſußa w pierwßym ſtopniu: wyćiera y zátwierdza.

Moc y ſkutki.

Oczom chorym

TO ziołko wßelákim niedoſtátkom y doległiwośćiom oczu/ ták ſußone/ iáko świeże/ iákimkolwiek ſpoſobem vżywáne lekárſtwem/ badź potráwa/ álbo ſáłata/ długi czás go vżywáiac/ ſłuży. Też

Sok z winem w oczy puſczány/ oſtrzy wzrok.

Wzroku zácmionemu.

Zácmionym/ y błonkámi záſłonionym oczom/ wierciáne w nowey dunicy/ álbo w możdżerzu tłuczone/ á przykłádáne/ álbo w winie wárzone á pite/ ſłuży. Tab.

Proch

Puluis

Oczom

PRoch miáłki z źiela do potraw y trunkow mießány/ bywa chorym oczom rátunkiem.

Toż czyni z białym winem dobrym vżywány.

Pámięć oſtrzy

Pámięć záchowywa. A vtrácona przywrácá.

Wzroku

Wzrok pośila.

Jeſcze lepiey grzaneczkę z białego chlebá vgrzać/ málmázya ćiepła ia polać/ á tym prochem poſypawßy/ ná czczo vżywáć. Może do tego prochu trochę Gwoźdźikow przymießáć/ y ták vżywáć/ álbo cukru dwie częśći.

Mußki przed oczymá.

Mußki przed oczymá latáiace oddala: Tegoż prochu z Anyżem/ z naſieniem Włoſkiego kopru/ á z trochą pieprzu vżywáć.

Záwrotu głowy

Záwrot głowy leczy: wźiać Swieczek ſußonych y miáłko vtártych ze cztery łoty/ kwiá-

tu muß-

ſcu Mußkátowego lot / po pol kwinty tego biorac/ábo wiecey ná raz. Jednák lepiey żeby przedtym watrobá y głowá była przechedożona.

Zoladku. goraczkō

Zimnemu żoładkowi/ y tym

Zimnicom ktore z zagnicia wielkiego w nim wilgotnośći pochodza/ bárzo vżyteczne/ iáko y wino z niego.

Zołtáczce

Zołtey niemocy wielkim ieſt rátunkiem w winie wárzone/ y trunkiem przez kilká dni dawáne. Trag.

Aqua Euph.

Wodká z Swieczek

TEgo czáſu ma bydź dyſtylowána kiedy kwitnać poczyna. Tá

Oczō chorym

Oczom chorym bárzo vżyteczna/ nia wymywáiac y piiac. Tákże

Oczō zápalonym

Oczom zápalonym/ ná czczo ráno/ y ná noc po dobrym trunku iey biorac/ wychładza: y chuſteczki w niey maczáiac/ ná nie kłáść. Też ia w nie puſczáć dobrze.

Alia aqua

Jeſcze lepßa

WZiać ziela y z kwiećiem ſwym ile ſie podoba: Koßyſczká/ Ruty/ Celidoniey zárowno/ y to weſpoł drobno pośiekawßy/ z Balneum maris/ álbo ná panwi vczynić: Ta wodka oczy wymywáiac/ álbo po kropce po trzech w nie puſczáiac/ wychedaža ie/ wzrok oſtrzy y byſtry czyni.

Oczy iáſne czyni

Vinum

Wino Swieczkowe.

PRzy zbieránin winá w Jeſieni bywa czynione. Biora tego ziela swieżo ſußonego y z kwiećiem ile kto chce/ y moßt dobry ná to leia: A gdy ſie wytrybuie/ chowáia do potrzeb. To wino

Wzroku ſłábemu

Wzrok ſłáby pośila/ zwłaſczá w ſtárych ludźiách z przyczyny flágmiſtey.

Ináczey wino

Może też bydź ták czynione/ iáko ſie o piołunkowym winie nápiſáło.

Wodki ná oczy

Oczō ſłábego wzroku

OCzom czerwonym y ćiekacym: Pigul naprzod z Aloe vżywáć. Dopiero tymi wodkámi oczy przemywáć: wziać Rożáney wodki/ Swieczkowey/ Dźiewánnowey/ Poźimkowey/ Koßyſczkowey porowney czesći/ Kámfory troche do nich zmießáć: w tych chuſteczki chedogie maczáiac/ oczy przemywáć/ y ná nie kłáść.

Wyſtrzegáć ſie też potraw rozgrzewáiacych/ korzennych/ y winá/ málmázyey/ czoſnku/ Cebule/ Rzotkwie/ Chrzanu/ y inych zbytnie krew rozgrzewáiacych pokármow/ tákże y trunkow.

Kroſtom ná źrzenicy

Kroſty/ábo wrzedźieniczki ná źrzenicy ſpadza: białku wźiać z iáiá swieżego/ rozbic go co nalepiey wodkámi pomienionymi/ á maczáiac chuſteczki/ ná oczy przykłádáć y ná ſkronie. Albo kes iábłká w tym obmoczyć y ná oczy przykłádáć.

Suchośći oczu zbytniey

Oczu ſuchość odwilża/ wodká tego ziela z cukrem białym w oczy kropiámi puſczána.

Proch ná oczy.

Zápalenie oczu odpadza ten proch. Wźiać Koryándru w occie pierwey moczonego/ papia rożánego/ Swieczek/ Kurzego ziela/ álbo Pepáwy/ Cynámonu á cukru/ po rowney czesći/ y vtłuc miáłko. Tego po káżdym obiedźie y wieczerzy ná grzance z winem swieczkowym/ álbo inym poláwßy/ przyláwßy do niego wodki świeczkowey. Może też tego prochu z iábłkiem dobrym ſmácznym y pachniacym/ álbo z Grußka vżywáć.

Oczom mdłym.

Wzrok mdły y bárzo ſłáby/ ze zbytnich wilgotnosci flágmiſtych mozg nápełniáiacych pośila/ y iáſny czyni: wźiać naprzod piguły/ ktore aureas zowia/ to ieſt/ złote/ raz álbo dwá: potym głowe przemyć ługiem z Száłwiey/ z Máieranu y z Roiowniku vczynionym. A potym oczy niżey opiſána wodka wymywáć: wźiać wodki swieczkowey/ Celidoniowey/ wodki kopru włoſkiego/ Rućiáney po rowney czesći/ zlać ie weſpoł/ y tym oczy przemywáć. Oczy czyśći y oćiekłość ich leczy.

Proch ná oczy.

W teyże potrzebie proch: Wźiać świeczek/ Orzechu Mußkatowego/ Kubeb/ Jmbiru/ Cynámonu/ káżdego po łoćie: Włoſkiego kopru nasienia dwá łotá/ Anyżu/ Łániego czyścu/ álbo Czárnogłowu/ káżdego po pułłoćiu. To wßytko co namiáłey vtrzeć/ y ná grzance z chlebá białego w winie omaczáney pożywáć. Ale ſie przytym ſtrzedź wßelákiego nápełnienia żoładká/ á ile wieczornego

Conſerua.

W cukrze kwiatki z Swieczek.

WLipcu mabydź to ziele zbieráne/ á omſknawßy z rożdżek liſteczki y z kwiećiem/ vśiekáć drobno. Tego wźiawßy funt/ á cukru białego puł trzećiá funtá/ y weſpoł vtłuc w kámiennym możdżerzu/ á w śklenicy ná słonce iárkie wyſtáwić/ żeby ſie przeſmáżyło/ czeſto przemießiuiac.

Wzroku.

Wzrok oſtrzy y ſłáby pośila.

Mozgu.

Mdły mozg pośila/

Watrobie

Watrobie zátkáney dobry/

Zołtáczce

Zołta niemoc ſpadza. Tákże

Zoładku

Zoładkowi zimnemu rátunkiem bywa.

Rozſądek

SWieczki od oświecenia ćiemnego wzroku rzeczone. Abowiem oczy ſłabe/ ćiemne/ záßle oświeca. Zdźiwić ſie muße/ że żaden z ſtárożytnych Ziołopiſow/ o tym ziołku wzmiánki nie vczynył/ Dioßkoryd/ Gálen/ Theofráſt/ Plinius: tylko poślednieyßy. á miánowićie Arnoldus Villanouanus.

Swieczki álbo Swietlik modry/ Rozdźiał 60

Euphragia Cærulea, Beta ſylueſtris, Beta pratenſis.

Blauw Augentroſt.

Sa inne Swieczki wzroſtu wyſokiego od pierwſzych/ ták kłaczem/ liśćiem/ które ma gládkie/ nie pomárſczone iáko inné/ y dobrze ſzérſze y dłuzſze. Kwiát z pięći liſteczków złożony modry/ iáko ná Muſzetrzu modrym. To ziele dla nieznáiomośći/ ábo rádniey zániedbánia y wzgárdy/ rzadko do potrzeb lekárſkich przychodźi.

Miejſce.

Rośćie w leśiech trawiſtych/ miedzy trawą/ w rowách wilgotnych/ ná gruntách y źiemiách tłuſtych wilgotnych.

Przyrodzenie

W pierwſzym ſtopniu rozgrzéwa/ á w wtórym wyſuſza.

Moc y Skutki.

NIegdźie to ziele gdźie obfićie rośćie/ y w lepſzey ieſt znáiomośći niżli náſzym ludźiom/ przychodźi do ſtołowego vżywánia z inymi ziołmi do ſáłat/ zwłaſzczá ná Wioſnę poki młode. Bywa y iárzyna vżywáne ná mieśie/ ále nie v nas/ gdźie inych ziół do vżywánia w zwyczáiu niemáią/ tylko mizerną kápuſtę.

Do iárzyn ſtołowych y zá ſáłáte przychodźi.

Bywa też to ziele do winá kłádźione/ które trunkiem vżywáne/ wzrok iáſny/ y oſtry czyni. Tab.

Do winá bywa kłádźione

Oczom záwártym zá ſpádnieniem powiek bywa rátunkiem oſobliwym/ tłukąc y ná nie przykłádáiąc.

Oczō záwártym

Przymiot ogniſty z oczu wyćiąga/

Oczom

Sokiem tego ziela ktoby ſobie námázował oczy w Kśieżycu Sierpniu/ ten przez cáły rok vydźie złych przypadkow ná nie. Tab.

Cáły rok záchowuie oczy od bolu.

Oczy chore ćiemne leczy puſzczáiąc go w nie/ y wzrok byſtry czyni.

Oczō ćiemnym

Wyczyniec/ álbo Myſzy Jeczmień/ Rozdźiał 61.

WYczyniec/ który też Jeczmieniem Myſzym zowiemy: liśćie puſzcza Jeczmiennemu podobne/ tylko wezſze y krótſze. Kłos kąkolowemu podobny. Zdbłá ná ſześć pálcy długiego/ ná których ſześć álbo śiedm kłośków/ podczás y ośm z iednego korzonká/ które iáko v Jeczmienia rozpierzchłe.

Miejſce.

Rośćie ná polách/ ná dáchowkách nowo położonych/ rośćie ná cmentarzách/ przy drógách y ściezkách: y ná miedzách ſię znáyduie.

Przyrodzenie

Jeſt przyrodzenia ćiepłego/ przeto

ściąga

ściąga / zátwierdza tą ćierpkośćią którą w sobie ma.

Phœnix, Hordeum murinum, & Lolium Murinum.

Mäußgerst / Mäußkorn / Taubkorn / Furſthaber.

Moc y Skutki.

Ciekaczkom Ciekaczke nie tylko czerwoną / ále y inne zástánawia. Tákże

Vpławom Białogłowſkie vpławy.

Naſieniu Nasienie płynące nád przyrodzenie záwśćiąga / kłos z naśieniem conamieley vtrzeć / y z winem ćierpkim dawáć pić. Dios.

Biegunkom Z twárdym iáiem tego prochu miáſto ſoli vżywáiąc / ćiekaczki tákże záwśćiąga. Dio.

Toku krwie Tok zbytni krwie z nosá / álbo zkąd inąd / iáko niektorzy piſzą / záwśćiąga: vwinąwſzy go w czerwoną wełnę / ná gołey ſzyi nośić. Dios.

Flusy y ſpadki zá rzśmawa niezátrzymániu moczu Flusy wſzelákie zástánawia / z ćiepłym go winem piiąc. Eginet.

Tym ktorzy nie mogą moczu zátrzymáć / bywa oſobliwym lekárſtwem tenże proch z ćierpkim winem go piiąc.

Rożeniec / álbo Rożnik / Rozdźiał 62.

Rhodia radix, Radix Macedonica, Radix roſea.

Roſenwurtz.

Korzenia ieſt miąższego / nie gládkiego / knodowátego / ſkórą gládką okrytego: zwierzchu rumiány / á wewnątrz biały / zwłaſczá świeży: ále zeſchły rumiány ábo ćieliſtey bárwy. Dioſkorid przypodoba go do korzenia Koſtowego / iedno lekſze: á gdy bywa tłuczony / dáie z śiebie różey zapách / z którego nazwiſká doſtał. Kłącza obłego łokietnego. Liśćia miąższego / podługowátego / ſoku pełnego / záoſtrzonego / około rózg ſwych geſto náśiádłego / iáko v Roſchodniku baczymy / około kráiów ząbkowánego. W wierzchu tego ſwego kłącza okółki zielone / iáko v

Sosnki: á gdy dozrzeie / rumiány bywa. Jest miedzy inemi korzeniámi bárzo czérstwy / ták choćby go przez kilká miesiecy chował bez ziemie / iednák potym w nie fláncowány / przyimie sie / y rózgi z siebie zielone pusczá / liściem okryte.

Miejsce.

Ná górách wysokich sie znáyduie / miedzy skálámi / gdzie około siebie málo ziemie ma. Ná górách Mácedońskich / Korintáńskich / ná Tatrách y Babiéy górze. Wszákoż rzadkiému znáiome.

Przyrodzenie

Złożony iest z cząstek subtelnych przenikáiących. Rozgrzéwa we wtórym stopniu / ná końcu rospądza / Galen. Drudzy mieszánégo przyrodzenia twierdzą go bydź / cześcią ciepły / cześcią wilgotny / cześcią chłodny.

Moc y skutki.

Boleniu głowy z goracey przyczyny / korzeń bywá użyteczny wtłukszy go / y pokropić wodką Rożána / y trochą oleyku rożánego / ná czoło y ná skronie przywiiáć / Dio. A to ieśli z goracey przyczyny ból / iáko sie powiedziáło.

Bolenie głowy.

Mozg wdziecznym zapáchem posila.

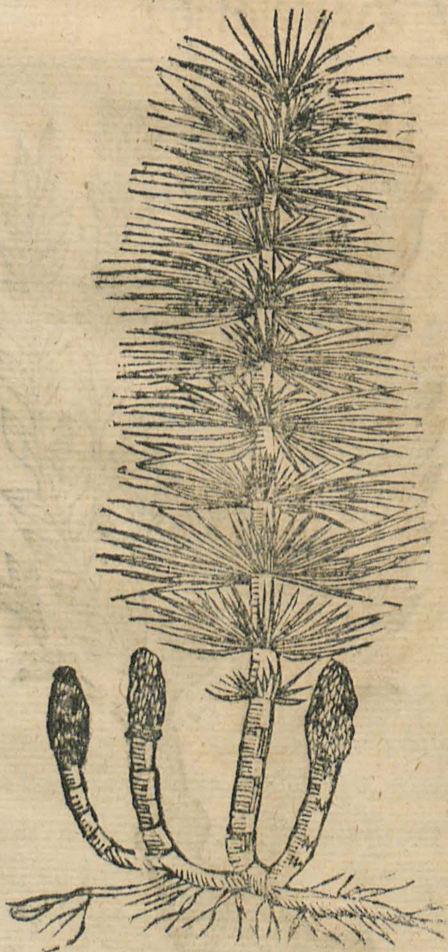
Mozgu.

Jeśli też z zimnego slusu / tedy z Máieronowa wodká odwilżáć go / á oleyku álbo máści tákże máieronowey przydáć / álbo nárdusowey / álbo oleyku Nárdowego. Owa káżdemu bolu głowy / ták zimnemu / ták goracemu bywa użyteczny.

Głowy bolenie z zimney przyczyny.

Przeslká / Skrzyp / Strzepeczká / Rozdział 63.

Equisetum, Cauda equi, vel equina, Hippuris.
Schaffthew / Katzenwadell / Roß schwantz.

Przeslká. Equisetum primum Schaffthew.

Equisetum secundum.
Skrzyp.
Das zweyte Schafftenhewß.

Skrzyp Equisetum secundum

PRzeſtki czworáki ábo ßeśćioráki rodzay mamy : v Láćinnikow tylko liczbą rożnice miedzy sobą máią/ á imioná iednákie. v nas nazwyſki różnémi podlug rodzáiu káżdégo bywáią miánowáne.

Przeſtká záraz ſie ná Wioſne z ziemie puſcza/ ná kßtalt rzęſy włoſkiego orzechá / álbo iego kwiátu czárnáwo / wewnątrz czcza. Tá potym záczáſem w rózgę z wiela członków ábo kolanek wynośi ſie / zwiérzchu ćienko złobkowána/ ábo ſtryfiáta y zárumieniáła/ obla/ zlekká oſtra. Od tych członków álbo kolanek około liſteczki ćienkie/ iáko ßczećiny iákié/ tákże kolankowáte/ y zlekká oſtre: á idą kolem od káżdego członku / áż do wiérzchu. To ziele ma kßtalt końſkiégo ogoná/ od ktorego ták v Láćinników/ iáko y v inych narodów imienia doſtáło. Kwiátu y naśienia żadnego nie miewa. Korzenia twárdego y zdrewniáłego: ná łokieć wzwyß/ podczás wyßße/ podczás y mnieyßze/ podlug buynośći ziemie gdźie rośćie.

Skrzyp.

OD ſkrzypánia / gdy go w ręku mnie/ rzeczony/ tákże gdy co nim wyćieráią : drugi rodzay Przeſtki/ máiąc rózgę proſtą/ łokietną/ czczą/ kolankowátą. Liſtki oble/ podlugowáte/ wßákże od Przeſtki dobrze krótßze/ y węzłowátßze álbo kolankowátßze/ bielßze/ miękßze/ kolem rospuſzczone.

Strzepeczká wielka.

Equiſetum tertium.

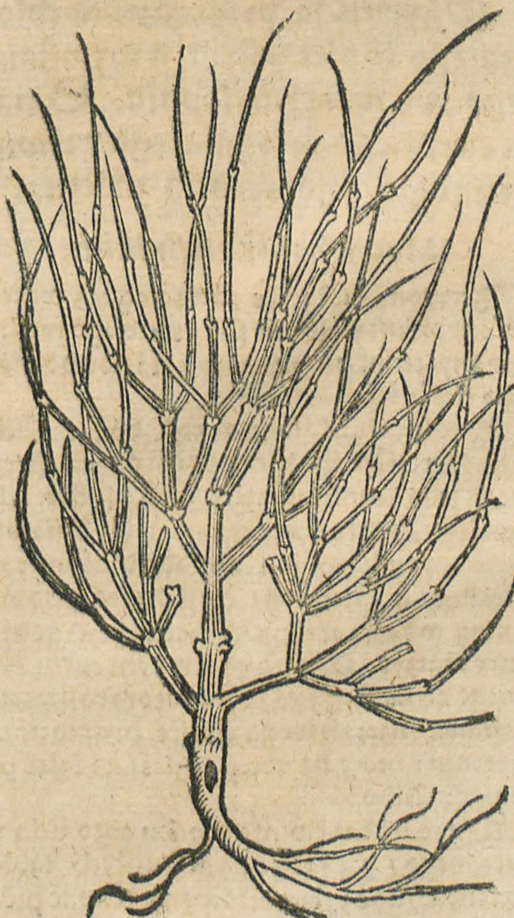
Das dritt Schafftheuw.

Strzepeczká mnieyßa.

Equiſetum quartum.

Wilder Roſſzagel klein.

STrzepeczká ma tákże rózge stryſiasta/ iáko Skrzyp abo y Przestká/ kolankowáta/ czcza/ krucha: od téy wiele innych różdżek pochodźi/ które tákże sa kolankowáte/ y ostro chropowáte/ nie rospuszczáiac kolem od kolanków listków. Korzeń téy barzo máły.

Strzepeczká mnieyßa.

STrzepeczka mnieyßa/ która też Przestka zowiemy/ ma pret prosty mocnieyßy niżli pierwßa/ y nie ták kolankowáty: od tego odnóżki pochodza długie/ cienkie/ subtelne/ iáko sitowe: á te sa ostre y członkowáte. Korzeń mießeyßy dobrze y dłużßy z odnóßkámi.

Mieysce.

Rosna wßystkie ná mieyscách wilgotnych/ na piaskách iáłowych/ ná rolách piasczystych mokrych.

Przyrodzenie.

Wßystkie sa przyrodzenia chłodzacego w pierwßym/ a wysußaiacego we wtórym stopniu. Smáku ćierpkiego/ śćiagaiacego y ztwierdzáiacego/ z gorzkośćia znáczna.

Moc y Skutki wßytkich.

Czerwonce.

CZerwona ćiekaczke záwśćiaga/ z winem cierpkiem y ostrym sok z swieżego wyprásowány/ trunkiem ná czczo y ná noc po piaći álbo ßeśći łyżek.

Charkánia krwie.

Krwia charkáiacym toż dáć: Albo wźiać Przestki ábo Skrzypiu/ á choćia Strzepeczki ledá ktorey/ ze cztery garśći/ suchey álbo swieżey/ Bábki dwie garśći: Pokráiawßy oboie drobno/ pol garcá wody dżdżowey ná to nálać/ á zálepiwßy ćiastem w cynowey konwi/ w kotle ukropu wrzacego przez godźin cztery wárzyć. Przecedźić/ á w tym cukru Rożánego co nastárßego z ośm lotow rospuśćić/ y znowu przez chedoga chustę przecedźić/ y choremu rano y ná noc po dźieśiaći łyżek pić dáwáć. Albo

Wźiać ná raz kwintę prochu tego źiela vtłuczonego/ y z sokiem z źiárnistych iáblek kwáśnych/ ábo z Sezawikowym/ dáwáć pić.

Rány w pierśiach y w płucach leczy.

Rány w pierśiách y w płucách wßelákie leczy/ w wodźie go wárzac ażby trzećia część wywrzáłá/ á ráno y ná noc po dobrym trunku ćiepło piiac. Toż czyni

Sok z nich wygnieciony/ po cztery łyßki go ná raz biorac.

A gdźieby tákowe zránienie płuc z źimney przyczyny było/ ábo y goraczki przytym niebyło/ tedy może te źiołá w białym winie dobrym wárzyć/ do wywrzenia trzećiey częśći: á przecedźiwßy/ włożyć do tego miodu chedogiego lotow ßesnaśćie/ znowu wárzyć ßymuiac pilnie/ y choremu tego po ośmi álbo dźiewiaći łyżek/ ráno y na noc ćiepło dáwáć.

Suchotom.

Suchotom z záwrzedźiáłośći płuc osobliwym bywa rátunkiem/ dáiac go przez niemáły czas po quinćie z ßeśćia łyżek wodki Bábczáncy/ ráno y ná wieczor ćiepło. Tego też prochu w potráwách y trunkach vżywáć dobrze/ w tákim przypadku.

Gwiżdżotchnisącym.

Gwiżdżotchnieniu/ sok z tego źiela y z korzenia iego/ po piaći álbo ßeśći łyżek ná raz go biorac/ badź sámego/ badź z winem.
A gdźie świeżych tych źiół mieć niemoże/ tedy suche w winie wárzone trunkiem vżywáć.
Prochu tymże sposobem z winem dobrym białym vżywáiac/ y potráwy swe nim posypuiac: álbo z żołtkiem miekiego iáiá bráć go dobrze. Toż wárzone z korzeniem swym piiac.

Womitć krwáwym.

Krwia wrácáiacym/ pluiacym/ ábo charkáiacym/ pol lotá ná raz prochu z tych źiół z sokiem ostu polnego/ álbo oślego piiac.

Zoładku.

Zoładkowi záwrzedźiáłemu y bez miáry boleiacemu/ prochu tegoż z woda wárzonego źiela. Tákże suche z niego vżywáć dobrze.

Biegunkom.

Ćiekaczki wßelákie záwśćiaga/ w winie/ álbo w wodźie wárzone/ á ná czczo y ná noc po cztery ábo pieći łyżek trunkiem vżywáiac.
Też klisters z soku/ káżdego dniá/ choćia y dwákroć dáiac/ kißki zránione czerwona biegunke leczy/ y ćiekaczke záwśćiaga.

Moczu.

Moczu z ćieżkośćia odchodzacemu/ liśćie z Przestki z winem pić dáiac/ á źiele sámo świeżo źielone tłukac/ ná prog łoná plastruiac/ wolno wywodźi. Toż puchlinie bywa lekárstwem.

Puchlinie.

Kißkom zránionym.

Kißkom zránionym/ ták z záwrzedźiáłośći/ iáko z iádowitey máteriey w ćiekaczkách/ wielkim bywá rátunkiem toż liśćie w wodźie rośćieráne/ á trunkiem vżywáne.

Pechyrzowi.

Toż Pechyrzowi záwrzedźiáłemu/ y Przepuklinie/ Dios. Tákże sok piiac.

Przepukłym.

Gdźie kißki zá przepuklina wyćiekáia/ prochu z tego źiela po łoćie z ćiepła woda pić.

Slezienie.

Sleżienie chorey/ po quinćie tego prochu z winem ostrym y ćierpkiem/ á z syropem kwásnym pić dobrze.

Nerkom.

Nerkom/

Pechyrzowi.

Mechyrzowi/

Korzeniu záwrzedźiáłemu/ prochu po

czwierći

czwierći łotá z mlekiem ſtáliſtym / á z Rożey czerwoney ſyropem/ trunkiem dány/ leczy.

Albo też ziołá w przerzeczonym mleku ſtáliſtym wárzone/ tymże ſyropem káżdy trunek oſłodziwßy.

Pechyrz też záwrzedziáły / álbo y korzeń ßprycowáć tymże dobrze. Albo wziąć ze cztery łyßki ſoku klárownego z tych ziół/ Glinki Ormieńſkiey przyprawioney trzećia część quinty/ Trágágantu miáłko vtártego ták wiele. To wſpoł zmießawßy/ ßprycowánie tym czynić.

Ropę mokrzącym.

Ropą mokrzącym/ wziąć ktorey z tych Przeſtek/ Kunrádu álbo Bluſczu ziemnego po dwu garśći/ Zoledziu miáłko tłuczonego cztery łoty/ łupin w ktorych żołądz śiedźi y tkwi/ álbo Koßyczkow/ álbo Pokrywek/ ſkorup od iáiec palonych po łoćie. Ziołá pokrájáć/ y z prochámi zmießáć/ á ná to wßyſtko poł gárncá winá dobrego nálać/ á wody kwarte: To do trzećiey częśći wywárzyć/ á gdy przechłodnie/ przecedźić/ y po ośmi álbo dźiewiąći łyżek/ ráno/ po południu we dwie godźinie/ y ná noc ſpáć ſie kłádąc pić/ ták długo áż ropy nie będźie widáć w moczu. Tab.

Vpłáwō

Vpłáwy białymgłowom záſtánawia/ piiąc proch z tego źiela z winem ćiepło po quinćie. Albo wziąć tego źiela ze trzy garśći/ y we dwu kwartach winá do wywrzenia trzećiey częśći wárzyć / káżdego dniá ráno y ná wieczor/ po ośmi łyżek tego ćiepło piiąc.

Moczu.

Moczu kápániem odchodzącemu/

Moczu też niezátrzymániu/ ſok tego źiela przeklárifikowány/ po piąći łyżek go z winem dobrym białym piiąc.

Fiſtułom

Fiſtuły leczy proch iego z polewkámi/ z potráwámi/ y z trunkámi poſpolitymi dla vgáßenia prágnienia vżywány. Sámo też źiele do winá y piwá kłáść.

Koniom niemoczącym.

Koniowi ktory moczyć niemoże/ cztery ábo z pięć łotow tego prochu/ z winem álbo z wodą w gębę wlać/ záraz mocz puśći.

Tok krwie z nosá.

Tok zbytni krwie z nosá hámuie / w ſoku knotek z chuſty vkręcony á obmaczány/ w nozdrzá włożyć. Albo ſámo źiele świeże vtłuc/ y ná czoło położyć: Tákże go w nozdrzá wetknąć. Albo prochem miáłko vtártym nozdrzá zádmuchnąć y záſypáć. Dios. Gal.

Ránō w gárle.

Ránom w gárle z fránce: wziąć Skrzypiu/ álbo Przeſtki z połtory garśći/ Bábki ßerokiego liſtu garść/ liśćia Powoiu wonnego puł garśći/ Kwiátu wierzbowego/ álbo ſkorek z młodych látoroſtek/ czerwoney Rożé ſußoney/ kwiećia iáblek Gránatowych/ álbo ziarniſtych/ wierzchołkow z Piołynu/ káżdego co we trzy pálce álbo ſczypta wziąć może/ Jęczmieniu dwá łotá/ Gárbárſkich ziarnek/ Cyprysowych orzechow po łoćie. Ziołá pokrájáć drobno/ ine rzeczy z grubá przetłuc/ y wárzyć to wpuł gárcu wody ſtudźienney/ przylawßy puł kwarty octu winnego/ w naczyniu miedźiánym / do wywrzenia trzećiey częśći. A przecedźiwßy/ przydáć miodku Rożánego cztery álbo pięć łyżek: ták wiele ſoku z kwáśnych iáblek ziárniſtych / dwie łyßce ſoku Morſowego/ álbo Diamoron/ y z tego często gárgáryzm ćiepło káżdy dźień ſobie czynić/ áż ſie pogoi.

Toku krwie.

Tok krwie z vßu záſtánawia/ ſok z świeżey Przeſtki w nie puſczány.

Wątrobie zápaloney.

Zápalenie wątroby gáśi / świeżo zielone źiele tłuczone/ á ná bok prawy pod ſáme żebrá przykłádáne. Toż też

Wątrobie záwrzedźiáłey

Záwrzedźiáłość iey/ y boleśći zátym vſkrómia y vkłáda. A ieſcze to oboie potężniey vczyni/ dáiąc tegoż źiela prochu po quinćie káżdy dźień z wodą pić/ ráno y ná noc.

Kißce więdłey.

Wychodzenie álbo wydęćie kißki ſtolcowey wpráwia y leczy/ w tym źielu po pás ſie kąpiąc.

Máćicy

Máćicy záwrzedźiáłey y ránney/ ſok wielkim bywa lekárſtwem/ ßprycowánie czyniąc/

Toku

Z octem źiele vtárte / tok krwie z ran ćiętych záwśćiąga záraz puſczáiąc w nie/ álbo fláytuchy w tym maczáiąc y kłádąc.

Ránom

Toż też rány śćiąga/ záwiera/ y goi/ świeże źiele tłukąc/ á przykłádáiąc. Tákże ie prochem záſypuiąc.

Kroſtō iątrzącym.

Kroſty iątrzące y ogniſte ſpądza/ tákże świeże tłukąc/ á przykłádáiąc. Też

Rázō tłuczonym

Ná rázy tłuczone/ y

Członkō pogniećionym

Ná członki pogniećione tłuc,/ á przykłádáć go. Albo wárzonym tákowe mieyſcá nágrzewáć. A źiele toż wárzone vwierćieć/ y pláſtrowáć ćiepło.

Wrzodō ogniſtym

Wrzodom ogniſtym / z korzeniem ſwym tłuczone á przykłádáne/ tłumi y gáśi ich zápalenie/ zwłaſczá mnieyße ná rolach miedzy zbożem roſnące.

Káßlu

Káßel leczy/ z korzeniem ſwym wárzone w wodźie álbo w piwie/ á trunkiem vżywáne.

Ciáło zgęſcza

Ciáło rozrzedzone zgęſcza y ztwierdza piiąc go/ y w nim ſie kąpiąc. Pli.

Końſkim ránom y wrzodom

Koniom rány/ y

Wrzody leczy/ prochem tego źiela záſypuiąc ie.

Wodká z Przeſtki.

Aqua ſtillaticia.

Wodká z Przeſtki ná końcu Máiu/ álbo w Czerwcu/ iáko wodká Endywiowa ma bydź dyſtylowána.

Biegunkom.

Biegunkom/ káżdego dniá ráno y ná wieczor/ po piąći álbo ßeśći łyżek dawáć. Tákże do powßechnego pićia przylewáć dobrze.

Moczu ropiſtemu

Ropiſtemu moczu wziąć iey z poł gárcá/ Bábczáney wodki / Kurdwanowey / ábo ziemnego Bluſczu wodki po kwarćie/ Zoledziu z grubá przetłuczonego łotow 16. pokrywek z żołędźiá 8. łotow/ ták wiele popiołu z łupin iáiec kokoßych. To wßytko pomießawßy/ włożyć do ſklánego álembiká/ na to álembik ábo kolbę ślepą poſtáwiwßy/ y w końſki gnoy ćiepły/

álbo do Bálneum maris wſtáwić / żeby ſie przez dżień y noc digerowáło moknąc. Potym ziąć kolbe ślepą / álbo helm: á iny z noſem ná to mieyſce włożyć / y przećiągnąć przez Bálneum maris. A te wodkę do potrzeb lekárſkich chowáć / dáiąc iey káżdy poránek y ná noc po ośmi álbo dźiewiąći łyżek / póki iey ſtawa: bo ieſt doświádczonym lekárſtwem / ropą mokrzącym.

Ránom końá

Rány y dźiury w korzeniu / tákże w łonie / czeſto nią wymywáiąc letnią / y w niey chuſteczki / álbo fleytuſzki macząc y przykłádáć.

W uściech rány / Uſtom.

Dźiury w gárdle / Gárdłu

Dźiegnie: Owá Gnilcu w uśćiech bywa wielkim rátunkiem / ćiepło gárgáriſmy tą wodką czyniąc / y czeſto. Dźiegnie

Y inſzym przypadkom ſłuży / ktorym y ſáme ziołá.

Są ieſzcze dwá inne Przeſtki y Skrzypie / pierwſzym kſztałtem y ſkutkámi podobne: przeto ſie o nich więcey nic nie piſze.

Szárłatne iágody / Ziarnká fárbierſkie / Rozdź: 64.

Coccum infectorium, Coccus baphica, Granum infectorum, Ilex coccifera.

Scharlathgran / Scharlachbeer.

TE iágody / ábo ziarnká / máią dwóy rodzay. Więtſze o ktorych Dioſzkorid wzmiánki nie czyni / ieſt drzewko / ábo rádniey krzewiná / ná dwá ábo ná trzy pálce wzmiąſz / podczas tylko nápá lec. A tych ziarnek drzéwko Láćinnicy zowią Illex coccifera, to ieſt / Więzożółd ſzárłatnych iágód. Tego liśćie kolące iáko v Oſtodrzewi / iedno że mnieyſze y zieleńſze / á około kráiów oſtremi ośćiámi obſádzone / które zá czáſem bywáią rumiáne. Orzech ábo ziárno ma iáko żołądź / ná wierzchu bodlak / ábo ość oſtrą máiąc. Smáku gorzkiego / ziárná rumiánego / wielkośći ziarn Pieprzu / á wewnątrz czcze. Piſzą niektórzy / że w tych ziarnkách / ábo iágódkách ná początku látá wiele chrobaczkow ſie znáyduie / ktore w niemáłey cenie bywáią: ták że funt po grzywnie / á niekiedy po kopie płácą. Te iágódki gdźieby nie były wczas zbieráne / póki ſoku rumiánego pełne / y ná ſłońcu ábo w piecu po pieczywie ſuſzone / ábo winem białym ſkropione / ſok on ich w chrobaczki ſie obróći / á ſzupinká oney iágody próżna zoſtáie. Ták tedy te iágódki zebráne trą / y tłuką y do farb chowáią.

Drugi rodzay tych iágod / ábo ziarnek bywa / o ktorych Dioſzkorides piſze ná krzewince niſkiey / látorośłney / geſto gáłąſkowátey y odnożyſtéy: Liſteczkow podługowátych / około kráiów kárbowánych / oſtrokolących / iákoby liſteczki v Oſtrokrzewiny / iedno dáleko mnieyſzych / y drobnieyſzych. Korzonkow drobnych y roſpierzchłych.

Mieyſce

Tá krzewinká ieſt náßym kráiom nieznáioma. Acz niektórzy z omylnego vdánia náßych/ żeby w Ruśi y ná Podolu roſłá twierdzą/ ále ſie w tym oßukáli. Tá chróśćinká tylko w Aſiey/ w Armeniey/ w Gálácyey/ w Cylicyey/ w Luſitániey náprzednieyßa/ w Sárdyniey nániżemnieyßa ſie znáyduie: Dioßkorides przodek dáie tey/ która w Armeniey y w Gálácyey/ potym w Aſiey y w Cylicyey/ poślednieyßa w Hiſzpániey. W Cylicyey znayduią ſie te ziarnká ná kßtałt ślimaczków máłych/ á te tylko ſáme białegłowy zbieráią ziarnká w Máiu tákże y w Czérwcu.

Przyrodzenie

Gálen w 7. kśięgách piße te chróſtowátą krzewinkę bydź przyrodzenia ćieplego y ćierpkiego á zátwierdzáiącego/ á przytym ſmáku gorzkiego/ ták iágody/ iáko ſáme krzewine: á to bez ſczmienia y kąſánia. Wyſußa/ wyćiera/ rozgrzéwa/ iáko Serápion piße/ w 3. ſtopniu.

Moc y Skutki.

Ránom

RAny ćiete goiąc/ ćiáłem wyrawnáią. Tákże.

Żyłom.

Żyły ſuche ránne álbo przećiete iákokolwiek/ ſpaiáią/ rośćieráne te ziarnká w occie/ ábo w miodowey ſyćie/ y plaſtrowáne. Dio.

*Serc*u. *Kordiace.*

Przećiw ſercá drzeniu y mdłośći iego.

Kordyáczným/ vżywáiąc ich do tych lekarſtw ktore ſercu ſłużą/ oſobliwie do konfektu ktory od nich Alkermes názwány/ o ktorym záraz niżey. Ale tákowe máią bydź práwie dozrzáłe/ y wczás poki chrobaczki w nich ſie niezálęgną/ y ich nie wyniſczą/ zbieráne.

Oczom.

Oczom ćiekącym bywáią lekárſtwem/ z wodą rozśćieráne/ y w oczy po troſze puſczáne. Plin.

Poronieniu.

Pánie Włoſkie przećiw poronieniu płodu/ vżywáią tych iágod/ miálko ie tłukąc/ w iáiu miekkim dáiąc/ przydawßy troche do tego Máſtyki/ álbo kramnego kádźidłá. Mátth.

*Fárbu*ię.

Fárbierze do fárbowánia iedwabow/ ſubtelnych weln y ſukien/ ktore potym od tey fárby ßárłatámi zowią/ ich vżywáią.

Kármázyn/ Rozdźiał 65.

Chermes, Cramesinum.

Kermeſin farb.

KArmáſin ieſt fárbá czérwoną/ bárzo śliczną/ która miedzy Lakę niektórzy poczytáią ále źle: bo ten nie ieſt Lzą/ áni żywicą z drzewá pochodzącą/ iáko Laká/ ále czyniony. Są abowiem ziarnká rumiáne w źiemi/ przy korzonkách źiół niektórych/ zwłaſczá Biedrzeńcowych/ Pożimkowych/ Myßych vßek/ ábo Niedoſpiałkowych/ przy korzonkách żytá/ Sklenicznika/ ktore też Dniem y Nocą miánuiemy: tákże wielu innych źiół. Te Czérwcem náßy zowią/ dla tego/ iż gdźieby przyſtoynego czáſu nie były zbieráne/ czerw álbo chrobaczki w nich/ iáko y w ßarłatnych zálęgáią śie/ y w niwecz ie obrácáią: co záraz bywa ná początku kśiężycá Czérwcá. Te tedy czáſu ſwego przyſtoynego ludźie kopáią y zbieráią/ á do cudzych źiem z wielkim zyſkiem y korzyśćią przedawáią: á ſuſzą ie ná iárkim ſłoncu/ álbo wiec w piecu gorącym po pieczywie chlebá/ żeby śie czérw w nich nie zámnożył/ do fárbowánia iedwábiów y ſukień co naykoßtownieyßych. Tá tedy Fárbá Kármázynowa bywa wywárzoná z tychże to ziarnek od Fárbierzow.

Mieysce.

Ziarnká Kármázynówe ábo Czérwiec/ w nászych pólnocnych kráiach pospolićię śie znayduią: y niczym nie są różné od szárłatnych/ iedno mieyscem y sposobem rośnienia. Té ná korzonkách ziół pewnych rosną y mnożą się/ oné ná krzewinkách chróśćiástych. Té w Polscze/ w Ruśi/ w Podolu/ w Litwie/ w Mázoszu/ ná Wołyniu. Zkąd przed láty oycowie nászy wielki pożytek od kupców postronnych miéwáli: y teraz by mieć mogli/ gdyby śie do tego wróćili. Znáyduie śie téż/ iáko niektórzy piszą/ ku zachodniéy Indiéy.

Czás zbieránia

W Máiu tylko té ziarnká/ á nie w iny czás bywáią kopáne y zbieráne: bo tylko w tym mieśiącu znáyduią śie: w Czérwcu ná początku iuż niszczeią/ prze zálęgnienie w nich Czérwu/ od ktorego Czerwcem názwáne. Té chrobaczki niektórzy miénią owe/ co w czérwcu látáiąc w nocy świécą/ zowią ie S. Janá chrobaczkámi.

Wybor

Naprzednieyszy Kármázyn tych czásów do Europy z Indiéy przychodzi. Ale y nász nie pośledniéyszy/ który śie przy korzonkach Biedrzeńcowych znayduie. tákże z inych ziół/ w niemałey cenie bywał/ póki śie nászy nim báwili. Teraz w zániedbánie przyszedł. okrom co w Ruśi/ na Podolu/ ná Wołyniu/ w Litwie/ w Zmudzi/ w Lotwie/ iescze do fárbowánia żółstek y pláchet/ białegłowy vżywáią/ ále hándlem nic/ ábo rzadko do Gdánská.

Przyrodzenie

Przyrodzenia iest w 3. stopniu wysuszaiącego/ chłodzącego w 1. na końcu/ ábo na początku wtórego.

Moc y skutki.

Tychże skutkow są/ co y iágody szárłatne.

Ránom ciętym.

Rány ćięte/ z octem álbo z miodową sytą rośćierane/ á plastrowáne/ goią.

Zyłom.

Zyły pięte/ tákże przećięte spáia.

Vpławo.

Vpławy białogłowskie zástánawiáią/ dáiąc im z winem czerwonym/ álbo z wodką przynależącą.

Do zágęszczenia ták ćiáłu/ iáko máśći są przystoyne.

Serce posiláią.

Serce osobliwie iákokolwiek vtrapione posiláią/ w winie białym rośćieráne/ y pić ćiepło dáne. Też ná szárłaćie/ álbo ná kitayce kármázynowey/ álbo ná iedwabiu kármázynowym rośćieráne/ y przykładáne ná serce/ dziwnie ie posila.

Poroniáiącym.

Pániam ktore często poronczętá miewáią bárzo vżyteczne rośćieráiąc ie/ y ná progłoná/ ná żywot/ y ná krzyże przykładáć. Tákże trunkiem dáne/ płodzátrzymawą do przystoynego czásu.

Kármázynowy konfekt/ Alkermes.

Alkermes, Alchermes.

Alkermes do potrzeb ludzkich z wielkim vżytkiem zdrowia przychodzi. który ták bywa czyniony: Biorą iedwabiu surowego w soku ziarnek czérwcowych kármázynowych/ świeżo bez przysad Fárbierskich fárbowánego/ funt: soku iabłek nasłodszych/ dożrzáłych/ zdrowych/ różáney wodki popułtorá funtá. Jedwab cáły bądź pośiekány/ w tey wodce/ y w iabłczánym soku 24. godzin moczyć. Potym ná wolnym ogniu wárzyć/ áż fárbę w on sok puśći: przecedzić y wyżąć: iedwab odrzućić: á do przecedzenia cukru kánaru przydáć/ znowu wárzyć/ áż zgęśnieie iáko miód. Od ogniá odstáwiwszy/ niżli przechłodnie/ przydáć Ambry vśiekawszy łot: tá gdy sie rospuśći/ przydáć drzewá Rayskiego/ Cynámonu/ Kámienia Lázurowego przyprawnego/ pereł wybor-

nych

nych Vryáńſkich po pół łótá/ złotá bitego przednie wybornego kwinte/ piżmá przedniego trzećią cześć kwinty: to co napilniey vmieſzáć/ y pilnie chowáć. Miárá według lat ſtárym czwierć łótá.

Moc y Skutki.

Z chorob powſtáiącym.

Z Ciężkich chorob powſtáiącym/ á do śił przyśdź niemogącym/ bárzo predko pośila. W chorobách ćiężkich zemdlonym/ y iákoby konáiącym/ wielkim rátunkiem bywa/ y iákoby od śmierći wſkrzeſza.

w chorobách zemdlonym

Lekliwemu ſercu/
Sercá drzeniu/ y
Serdeczney mdłośći.
Od rozumu odchodzącym/ y
Melánkolicznym.
Fráſowliwym bez przyczyny.
Zbytnie ſmetnym/ wielkim lekárſtwem bywa vżywáiąc go po quinćie/ á winem dobrym/ álbo málmázya popiiáiąc.

Lekáiącym ſie
Sercu
mdłośći
Rozumu
Melánkoliey
Fráſowliwym y ſmetnym

Kozilek/ álbo Kozodzik/ Rozdział 66.

Tragium primum, Fraxinella officinarum.

KOzilek/ álbo Kozodzik/ álbo też Kozodźiczyná/ ieſt chróśćinká: którey gáłąſki/ liśćie/ y naśienie/ drzewu Lentyſzkowemu/ álbo Máſtyxowemu/ á iáko Pliniuſz piſze/ Terebintowemu ſą podobne/ tylko we wſzytkim mnieyſze y drobnieyſze. Ná téy krzewince ſádźi ſie żywicá biała.

Mieyſce.

W Krećie rośnie/ iáko Dyoſzkorides piſze: ále ſie y indźie przenośić da.

Przyrodzenie

Przyrodzenia ćiepłego y ſuchego w wtórym ſtopniu.

Moc y skutki.

RZeczy tkwiące w ćiele/ iáko poſtrzały/ tarnie/ ić. wyćiąga/ ták liśćie/ naśienie/ iáko żywicá/ rośćieráiąc w occie á plaſtruiąc. Di.

Tkwiące rzeczy z ćiáłá wyćiąga

Ciężkiemu puſczániu moczu dáie rátunek/ naśienie z winem pić.

Moczu

Kámień krzy/ ták naśienie iáko żywicá/ z winem trunkiem dána. Tenże.

Kámień

Mieśięczną chorobę wzbudza/ czwierć łotá naśienia/ álbo żywice z winem pić dáiąc.

Mieśięczney

Piſzą/ że łánie/ kozy dźikie/ poſtrzały w ſobie leczą/ vżywániem tego źiela. Dios.

Kozim poſtrzałom

Kozorożnik/ Rozd: 67.

Tragium alterum, Tragoceros, Cornulaca.

KOzorożnik/ który też Kozimpárkiem názwáć możemy/ od przykrégo zapáchu. Liſt podobny Stonogowcowe^v. Korzeń iáko v chrzanu długi biały. Smáku gorzkiego.

Mieyſce

Ná wyſokich górách rośćie/ ná záłomiſtych y záwieſzonych ſkálách.

Przyrodzenie.

Suchego y zátwierdzáiącego ieſt to źiele przyrodzenia.

Moc y skutki.

Morzeniu. Korzenie y gryzienie w żywocie vkláda/ wárząc y trunkiem go vżywáiąc/ ták liśćiá iáko korzenia. Dios.

Czerwonce. Czerwoną ćiekączkę záwśćiąga/ pożywáiąc korzenia/ ták surowego iáko wárzonego. Dios.

Rozsądek

To dwoie źiele od Dioszkoridá we dwu Rozdźiałách opisáne/ ácz iednákim náżwiskiem od niego miánowáne: iednák nie przeto są iedno. Tám to pierwsze ksztaltu iest/ ták liśćiem/ iáko gáłązkámi/ nasieniem Lentyszkowemu/ iáko Dioszkorid pisze: álbo iáko Plinius/ Terebintowemu drzewu podobne. A to zás Stonogowcowi. Tám to tylko w Krećie rośćie: To ná wielu mieyscách po gorách y záwiesistych skáłách przykrych. Tám to wyćiąga z ciáłá postrzały/ y inne tkwiące rzeczy. To zátwierdza y záwśćiąga. Do tego: To smáku gorzkiego: támto zás nie ma żadnego. Ktemu/ tego źiela korzenia/ ták surowego/ iáko wárzonego pożywáią: á tám tego nic: tylko liśćia/ nasienia/ á żywice iego.

Są ktorzy ten Koziorożnik twierdzą być Biedrzencem. Drudzy Rospikámieniem/ ktory Láćinnicy Saxifragiam Hircinam zowią. Drudzy omylnym Dyptanem. Ale ći wszyscy w swym mniemániu sie myla.

Krzyżowniczki/ Rozdźiał 68.

Tragus Scorpius.

Meerstachelt.

To źiele/ málo nie może być miedzy osty poczytane/ dla bodących iego bodlaków/ ná piądź wzwysz/ álbo ná pułtory/ twárdochróstowáté/ podługowátych rózg/ nisko sie krzewiące/ á po ziemi sie rozśćielaiące. Korzenia twárdego/ drewniánego: od tego niewiele odnożek pochodźi. Liśćeczków bárzo krótkich/ miąszsych/ y kolących/ gęsto ná swych gáłązkách gibkich śiedzących. Miedzy temi iágódki lisowáté/ wielkośći ziárna pszenicznego: w tym káżdym swe ziarká. Smáku bárzo ćierpkiego/ vstá śćiągáiącego.

Mieysce.

To źiele nád Morzem pospolićie rośćie/ ná brzegách piászczystych.

Przyrodzenie

Przyrodzenia iest źimnego y suchego.

Moc y Skutki.

Białym ćiekączkom. Ciekączki białe zástánawiáią ziarnká/ dáiąc ich ná raz z dźiesiątek pić z winem. Dios.

Vpłáwom. Vpłáwy ták białe iáko rumiáne/ pániam zástánawiáią/ tákże ich z winem vżywáiąc. Dios.

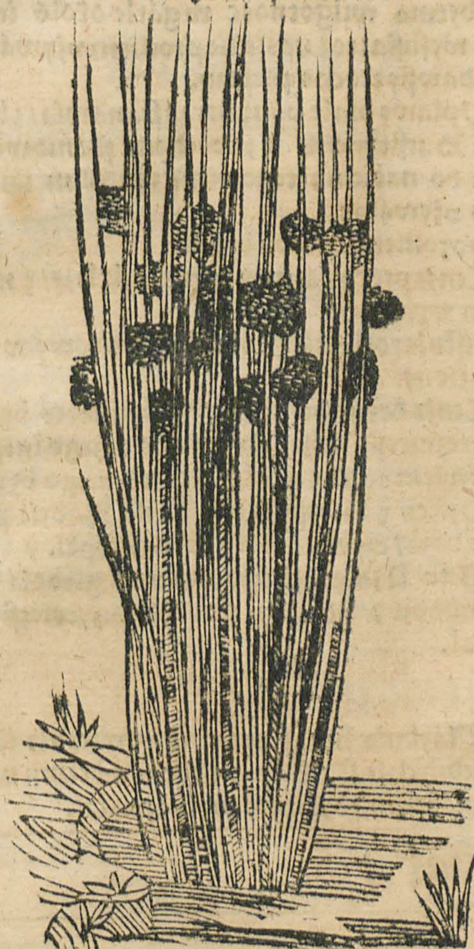
Trociszki do tychże rzeczy. Niektorzy z nich czynią Trociszki/ chowáiąc ie dla przerzeczonych potrzeb. Tenże. Toż wierzchołki gáłązek tego źiela czynią/ co iaderká: y przeto Plinius wierzchołkom to przypisuie/ co Dioszkorydes ziarnkom.

Czerwonce. Czerwoną ćiekączkę záwśćiąga/ dźieśięć álbo dwánaśćie wierzchołkow vtárszy z winem dáiąc pić. Plin. Toż tákże

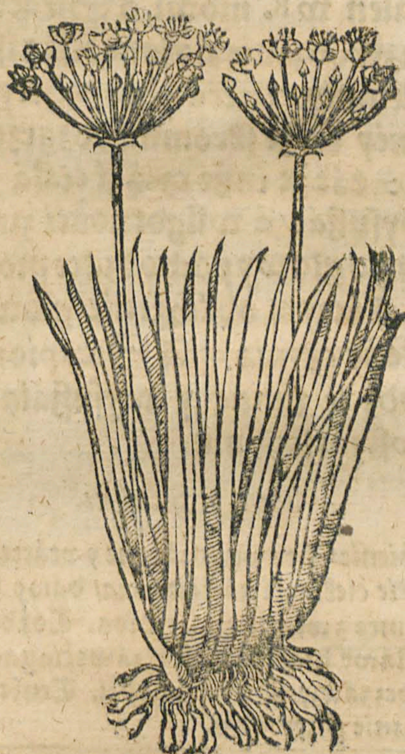
Krwią pluiącym. Krwią pluiącym iest lekárstwem. tenże.

Sith/ Rozdział 69.

Iuncus læuis, Schænos.
Sit gładki.
Bintzenschmelen.

Iuncus floridus.
Sit kwitnący.
Moßflechten.

SItу mamy cztéry: Jeden gładki/ obli/ prosty/ źielony/ gibki/ w wierzchu kończysty/ wewnątrz drzeń biały. Przy wierzchu pobocz kiściczki ćiemno dźikie/ podczás lisowáte: w tych zá czásem naśienie Indiyskiemu prosu podobne. Smaku cierpkiego y vstá ściągáiącego. Liśćia żadnego nie ma/ tylko przy korzeniu iákieś obwinienie ku trzćinie podobne. Korzenia ćienkiego y długiego/ od którego wiele włośienkowátego pochodźi mocnego/ y źiemie mocno śie trzymáiącego.

2. Drugi Sit/ temuż podobny/ iedno prądków ćienszych á bez naśienia.

3. 3. Który Grekowie Oloschenes zowią. To iest/ miekki á miąższeyszy niźli przednie/ á do tego ostry y chropowáty. Ten ná wierzchu prętá naśienie miewa/ iáko pierwszy.

4. 4. Który w rzékach przy brzegách bywa niegdźie. Ten z iednego darnia ábo kępy/ wiele wzgóre liśćia prosto pușcza miąższego/ iáko v Luku/ popielate á wąskie. Korzenia głowczástego iáko v Luku mnieyszego/ wiele y gęsto od spodku máiąc ćienkich włośienkowátych korzonków/ głęboko w źiemi śiedzących. Ze śrzodku liśćia rózg wiele pochodźi gládkich ćienkich/ oblich/ iáko v pierwszego Situ. W wierzchu rózg kwiátki bárzo ozdobne w okołku z rumiáná biele/ niekiedy brunátniále. Owa podobne kwiátu plonego Luku: z tych záczásem naśienie bywa.

Mieysce.

Wßyſtkie roſną ná mieyſcách wodniſtych: Czwarty w naßych ſtronách nie rośćie / ále w ćiepleyßych. Tákże w morzách ná piaſkowitych gruntách.

Przyrodzenie

Gálen w 8. mowi o Sitách: że ich przyrodzenie złożone ieſt z iſtnośći ziemnéy / zlekká chłodzącéy / y z wodnéy tákże ſkromnie rozgrzéwáiącéy: ták że inße cześći ćiáłá mogą wyſußáć / á wilgotnośći zimne / zlekká do głowy pochodzące prowádźić: Záczym obćiążenie głowy / y oſpáłość czynią. A Serápion pipe bydź ie zimne y wyſußáiące w piérwßym ſtopniu.

Moc y Skutki.

Biegunce wßeláki.

Naśienie Situ przyprążone y vtárte / wßeláką ćiekaczki záſtánawia / dáiac go ná raz quinte z winem pić. Dios. Toż też

Vpłáwo.

Vpłáwy białogłowſkie záwśćiaga.

Mocz.

Mocz zátrzymány wywodzi. Tenże

Spániu.

Spánie przywodzi.

Od páieczego gonu obrążone.

Obrážone od páieczego gonu leczy / liśćie co namłodße z korzeniá przy ſámey ziemi puſzczáiące ſie rośćieráne y przykłádáne. Dios.

Womity záſtánawia.

Womity y brzydkość w żołądku odpądza. Tákże

Krwią charkániu.

Krwią charkáiącym lekárſtwem / pomienionym ſpoſobem vżywáne.

Iezyczek z wilgotnośći wyſußa.

Zbytnią wilgotność w gárle około iezyczká wyſußa / toż naśienie prochem vżywáne / przydawßy trochę pieprzu.

Vpłáwo.

Vpłáwy białe pániam záſtánawia / z białym Burßtynem / á z prochem ſłoniowego zębu do naśienia tego situ / z miękim iáiem tego vżywáiac.

Poronienia broni.

Poronienia płodu broni /

Kámien.

Tenże proch kámien w nerkách kruszy / y moczem wywodzi.

Fiſtule.

Fiſtule roſprzeſtrzenia / drżeń sitowy w nie kłádziony.

Knotem do kágáncow.

Tenże drżeń do lámpy y kágáncow bywa vżytecznieyßy niżli z chuſt / ábo z czego inego: Abowiem świátło iáśnieyße od niego bywa.

Pływáć ſie vczącym.

Dzieći / y wietßy ktorzy ſie ná wodźie pływáć vczą / czynią ſobie z Situ ſnopki.

Situ Murzynſkiego naśienie głęboki ſen przywodzi / gdźieby go kto przywietßym wziął.

Roſządek.

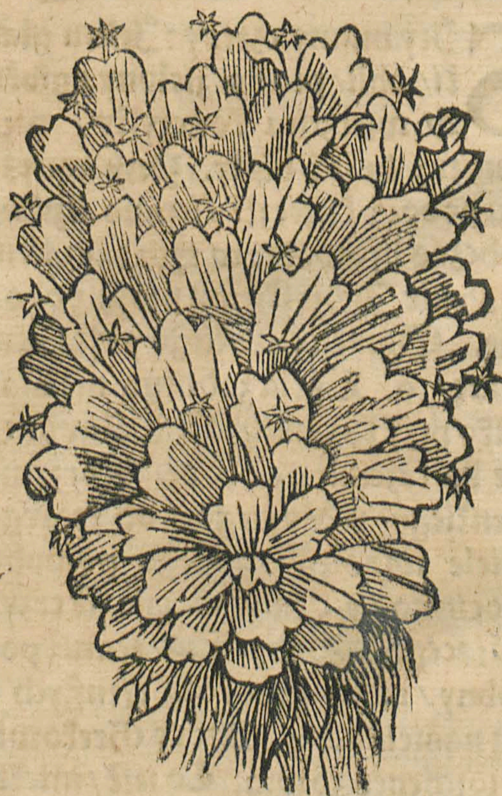
Znáyduią ſie ieſzcze ini Sitowie / ále iż ſą iednychże ſkutkow y mocy / á ktemu nam nieznáiomi / rozumiałem ie opuśćić.

Liſzáiec / Rozdział 70.

Lichen Bryon, Epatica.

Stein leber kraut.

Liſzáiec dwóy náyduiemy; Jeden ná drzewie / drugi ná ſkałách / y kámieniſtych mieyſcách: obá máło ſobie nierówne, ieno ſkálny buynieyßy. Liśćia obádwá ßerokiego / mocnego / miąßego / oſtrego / kędźierzáwego bez ſtopek / tylko od korzonków ćienkich záraz ſie puſczáiąc wąſko / á ku wierzchu ßerße: gdźie ná troie / pod czás y ná czworo w wierzchu bywáią rozdźielone. To liśćie ma od ſpodku wiele korzonków bárzo drobnych miáſto ſtópek / ktoremi ſie ták drzewá / iáko y ſkály mocno trzyma / równie iáko Bluſcz ſkálny. Obá máło niepodobne Wątrobnikowi.

Mieyſce.

Liſzáiec drzewny ná drzewách wielkich y ſtárych: Skálny na ſkáłách / ták morſkich / iáko lądowych / rośćie.

Przyrodzenie.

Obádwá ſą przyrodzenia śrzednie ſuchégo y źimnégo / á ſwą ćierpkośćią zatwierdzáiącego.

Moc y Skutki.

Liſzáiom.

LIſzáie liśćiem poćieráne ſpadzą: od czego doſtał nazwiſká.

Vpłáwó.

Vpłáwy czerwone pániam hámuie.

Przymiotom.

Przymioty ogniſte. Dios.

Żółtaczce.

Żołta chorobe leczy / iákimkolwiek ſpoſobem / przez kilká dni vżywány / ták w trunku / iáko w potráwách. Albo z miodem vtrzeć / á tym ciáło námázowáć / zwłaſzczá iáko Plinius piſze / vſtá y iezyk. A gdy żołtość zginie / ciáło octem obmyć / á potym námázáć ſłodkich Migdałow oleykiem / wyſtrzegáiąc ſie owoców wſzelákich. To Plinius.

Vſtom y iezykowi ſliniącym.

Vſtom vſtáwicznie ſliniącym / Jezyká zbytnią wilgotność wyſuſza / z miodem go vwierćieć / á vſtá tym y iezyk mázáć.

Czerwonce.

Ciekaczkę czerwoną záſtánawia / vżywáiąc go z winem czerwonym ćierpkim / álbo z iáiem ná gorące dno ogniſká wylanem / y tego liśćia prochem poſypánem.

Płucom.

Płucom chorym bywa niepoſpolitym lekárſtwem / w winie wárzone á trunkiem vżywáne. Abowiem ſpadkom z głowy ſpadáć ná nie broni.

Tok krwáwy hámuie.

Wſzeláki tok krwáwy z noſá / z vſt / ze wnetrza / bądź złotemi żyłkámi / czerwonkę ábo vpłáwy záwśćiąga / prochu iego z quinte biorąc z miękkim iáiem / álbo z ſokiem rozchodnikowym / álbo z koźim mlekiem.

Piętná ściera.

Piętná y znáki z ćiáłá śćiera / vtárſzy go z miodem / á námázuiąc.

Toku.

Tok z ran zbytni krwie záwśćiąga / ſok z niego wyżety / á w rány puſzczány.

Wątrobie záttáney.

Wątrobie zámuloney y chorey / trunkiem vżywány / bywa lekárſtwem.

Wątrobnik / Rozdział 71.

Hepatica, Hepatica ſaxatilis.

Leberkraut / Stein Leberkraut / Brunnenkraut.

WAtrobnik ſwym krzewieniem dáleko ſie rozſzerza / miąſzym / ſzerokim y mocnym / który máło nie Liſzáycu kſztałtem podobny / tylko liśćia wietſzego / ſzerſzégo / á w wierzchu ná troie / podczás ná czworo rozdźielony / máiąc od ſpodku wiele ćienkich / miękkich / y iákoby wełniſtych korzonków / którémi ſie ſkáły / ábo y w ſtudniach kámiennych śćian trzymą. To liśćie po wierzchniey ſtronie práwie źielone / po drugiey ſzáre / iákoby pláſtr. ná końcu Kwietnia miewa po źieloney ſtronie liſteczki drobne / rownie iáko wodna rząſá. Z miedzy liśćia / ćienkie ſzypułeczki pochodzą: kwiatki drobne ná kſztałt gwiazdek. A to w Máiu.

Mieyſce

Rośćie poſpolićie w kámiennych ſtudniach: tákże miedzy ſkałami nád potokámi / w mieyſcach chłodnych / á ćienistych.

Przyrodzenie

Zimnégo á ſuchego ieſt przyrodzenia / wychedząc.

Moc y Skutki.

Wątrobnym dolegliwośćiom.

PRzekłádáią go nád inne wſzyſtkie źiołá / ktore należą do porátowánia chorey wątrobie: ábowiem zbytnie gorącą wychładza / zátkána otwiera y żyły w niey wychedżą. A to w winie go mocząc / álbo y wárząc / á piiąc.

Żółtaczce.

Żołta niemoc z zámulenia wątroby leczy / wźiąwſzy tego Wątrobniku / korzenia Pietruſzczánego: Podrożnikowego / ſzánty białey / Rzepiku po garśći. To w Podrożnikowey wodce / álbo náwet w wodźie wárzyć / cukru álbo miodu pięknego białego co potrzebá / dla oſłodzenia przyłożywſzy / á pić po ośmi álbo dźieśiąći łyżek ráno y ná noc.

Liſzáiom.

Liſzáie ſpadzą /

Znákom.

Znáki ná ćiele y

Bliźny

Bliznom

Blizny ściera z miodem vtárszy pomázuiąc. Plin. Owa tym wszystkim doległościom y niedostátkom służy/ ktorym Lisżáiec: przeto to oboie zá iedno chcą niektorzy mieć. Wszákże iednák

watrobie

Watrobie y żyłom w niey nalepiey służy.

Wodká.

Aqua stillaticia.

Z Tego może wodká bydź dystilowána/ ktora

goraczkó

W goraczkách ile ktore z zbytniego zámulenia/ y z zápalenia wilgotności wzniecone bywáią/ bywa ochłoda. Tab.

Insze skutki czyni/ ktore y ziele sámo.

Watrobne ziele gwiazdziste/ Rozdział 72.

Hepatica stellata, Hepatica cordialis, Hepatica syluestris, Matrisylua.

Stern Leberkraut/ vnd Hertzfreud/ Waldt meyster.

MA korzenie białe/ miekkie/ od ktorego pochodzi kosmkow wiele gromadkámi/ iáko kutásy iákie włoskowáte/ w ziemi rozpierzchłe. Z tych klącze czworogránowite ná piadź wzwyż wyrasta/ z wąskimi listeczkámi kosmátemi/ á obdłużnemi/ rownym rozsádzenim ná swym klączu bedącemi/ ná ksztalt gwiazd rozlożone/ rownie iáko na Sponie/ álbo Márzánie wietszey. Ná wierzchu rozg kwiateczki drobne białe/ wiele w kupie bedące/ zápachu przyiemnego. W Máiu kwitnie.

Mieysce.

W lesiech roście to ziołko.

Przyrodzenie

Przyrodzenia iest ćieplego y suchego miernie/ zwłasczá poki swieże. suche ćiepleyszego y suszszego.

Moc y skutki.

watrobie

W Máiu poki swieże/ do winá álbo piwá rádzi kładą/ dla posilenia watroby. Tab. Abowiem zámulona otwiera y wychedaża zápalona wychładza.

Zołtacżce.

Zołtą chorobe leczy/ wziąwszy tego ziela/ kwiatkow Centurzyey máley/ Włoskow mátki Bożey/ Rhábárbárum/ káżdego po trosze/ to w winie álbo w piwie mocza. A po godzinie po dwu álbo po trzech wyiać. Bo gdźieby długo to mokneło/ tákby otworzyło żyły watrobne/ żeby żołći zás w sie wiele wźieły. Tab.

bolaczkó

Bolaczki ogniste wychładza y wrzody/ tłukąc swieże ziele/ á przykłádáiąc. Tenże.

Wodká.

Aqua stillaticia.

Bywa wodká z niego palona w Máiu/ gdy nalepiey kwitnie/ z Balneum máris. Tá

W káżdey dolegliwośći goracey/ vżyteczna/ dáiąc iey ráno/ w południe y ná noc trunkiem pić.

Też chuste álbo plát w niey maczáiąc/ á ná práwy bok przykłádáiąc/ toż czyni.

Porost Płucnik/ Gránicznik/ Rozdział 73.

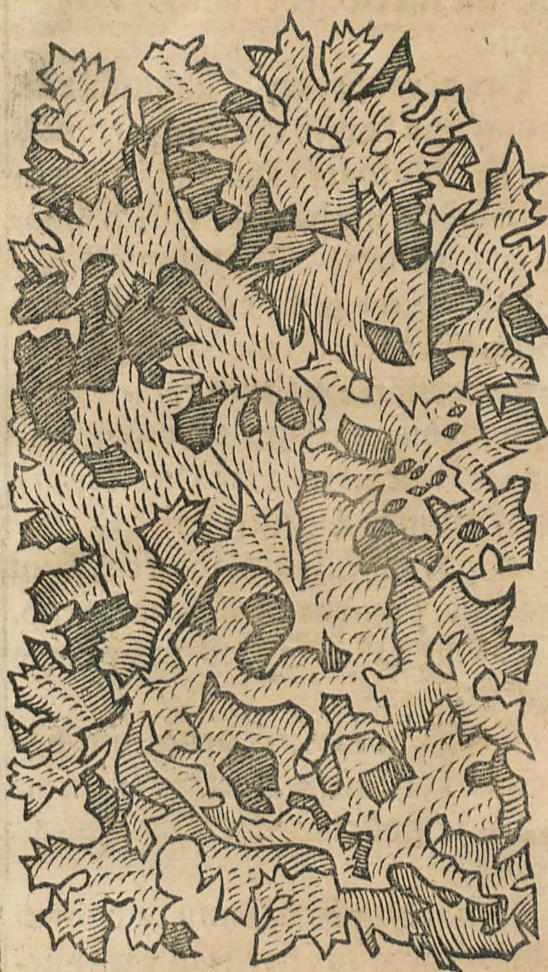
GRánicznik/ Gwiazdosz/ abo Porost/ ábo Płucnik/ dwoiákiego rodzáiu mamy. Pierwszy/ o ktorym w tym Rozdziale mowić vmyślilismy/ iest iáko skorá stárego zamszu podziorawiona/ poszárpána y podárta. A podobienstwo ma z Lisżáycem/ tylko że ten iest liśćia szerszego/ wietszego y miekceyszego/ do tego kosmátszego y suszszego. Zwierzchu zielony/ od spodku z żołtá biáławy/ nie gładki/ ále iáko płucá nierowny/ chropowáty/ á iákoby krostáwy/ y mákulámi nákrapiány/ po kráiach z grubá szczerbáty y wyrzynány/ á iákoby od chrobakow powierćiány.

Drugi Płucnik iest/ Máiowa Miedunká.

Mieysce.

Pulmonaria.

Lungenkraut.

Mieyſce.

Rośćie poſpolićie w geſtych láſách/ ná pniách ſtárych Bukowych Debowych/ y ná inych drzewách w ćiemnych leśiech.

Przyrodzenie.

Cierpkośćią ſwą ſtwierdza/ wyſuſza/ wyćiera/ y rány ſpaia/ miernie rozgrzewa. Acz drudzy powiádáią go chłodźić.

Moc y Skutki.

Płucom záwrzedźiáłym

Płucom záwrzedźiáłym y ránnym y wſzelákim ich dolegliwośćiom ſłuży/ y przeto ztąd ma nazwiſko. Tákże

Suchotom

Suchoty ktore ztąd pochodzą/

Krwią plwániu

Krwią pluiącym/

Kile

Kile y wrzody złe ná wſtydliwych członkách oboiey płći goi. Tákże

Czerwonce

Czerwoną ćiekączkę/ y inne

Vpłáwo.

Vpłáwy białe y rumienne/

Womito kolerycznym.

Womity koleryczne záſtánawia/ wziąwſzy miáłko vtártego/ Trágántu/ Glinki Ormiáńſkiey/ Kámieniá czerwonego/ po rowney częśći: zmieſzáć y z miodem chędogim miáſto lektwarzu/ álbo miodku vżywáć/ liżánim/ álbo iákim inym ſpoſobem/ iáko z iáiem miękkim/ ꝛc. Ná wrzody też zwierzchne tegoż lektwarzu iáko máśći vżywáć może plaſtrem/ álbo fláytuchmi przykłádáiąc. Albo temi pomienionemi prochy ie záſypuiąc.

Piersió ćiáſnym

Pierśi ćiáſne rozprzeſtrzenia/ ćiężko tchniące rátuie.

Dycháwicy.

Dycháwicznym z ſokiem Lákrycyowym/ z Hyſopem/ z korzeniem Omonowym/ Włoſkiego kopru/ á to w miodowey ſyćie wárzyć y pić. Albo to wſzyſtko miáłko vtłukſzy/ z miodkiem zamorſkiey cebule ná konfekt záczynić/ y ráno/ w południe/ y ná noc tego vżywáć/ známienitym lekárſtwem bywa. Albo też tym ſpoſobem.

Wziąwſzy tego Gránicznika/ álbo Płucniku/ Koſzatcu/ Lákryciey/ kopru Włoſkiego/ Anyżu/ Hyſopu/ cukru białego/ káżdego po rowney częśći: To wſzyſtko co nadrobniey vtłuc y námieſzáć/ y tym prochem pokármy potrząſáć/ tákże do poſpolitego trunku dobrze go przymieſzywáć.

Duſznośći w pierśiách.

Tákże duſznośći w pierśiách/ y ćiężkiemu tchnieniu: wziąć ſuchego Poroſtu/ Anyżu/ Liśich płucek przypráwnych/ Włoſkiego kopru/ Lákryciey/ Omanowego korzenia/ Hyſopu/ Imbiru po rowney częśći: káżde zoſobná vtłuc co naſubtelniey/ y przeſiać przez geſte śito/ potym zmieſzáć weſpoł/ á vżywáć poránu y ná noc. To odpędza wſzeláką duſzność. Płucá czyśći zátkáne lipkośćiámi y ſzlámowátośćiámi flágmiſtymi. Toż

Płucom

Wątrobie

Wątrobę zámuloną otwiera/

Kaſzlu

Káſzel leczy/ y

Zoſtrzáłośći gárłá.

Zoſtrzáłość gárłá oddala/ tenże proch iákimkolwiek ſpoſobem vżywány/ z polewką/ z miękim iáiem/ z trunkiem/ z potráwámi. ꝛc.

Ránom

Rány świeże bárzo prędko záwiera y goi/ iucha wárzonego wymywáiąc ie/ á prochem iegoż záſypuiąc.

Bydlecemu káſzlu y dycháwicy.

Bydlecemu káſzlu y dycháwicy bywa wielkim rátunkiem/ iáko koniom/ wołom/ krowom/ owcom/ świniom/ z ſolą bądź w pározy/ álbo w obroku/ bądź w trunku dány.

Biegunkom

Ciekączki dawne y záſtárzáłe leczy.

Przymiotō ogniſtym.

Swieżym przymiotom ogniſtym vżyteczny przykłádáiąc go. Ale záſtárzáłym nąymniey.

Rozſądek.

Poroſt ziemny nie ieſt źiele/ ále Porośliná ná drzewie/ ktora y po ziemi kámieniſtey bywa. Płucnik/ że płucom zoſobney własnośći ſwey zágniłym/ wielkim bywa rátunkiem/ y z nimi ma podobieńſtwo.

Máiowa Miodunká / Rozdział 74.

Pulmonaria altera, Pulmonaria maculosa.

Lungenkraut / mit schmalebleter

CZwór rodzay Máiówey Miodunki znáyduiemy. Piérwszy / kłącza czworogránowitego / kosmátego / podpalánego / wzwyż ná pultory álbo ná dwie piedźi: od tego gáłaski pochodzą przy wiérzchu / tákże podpalánéy bárwy / podługowáte: w wiérzchu tych kwiateczki z pięći listeczków / brunatne iáko ná źielu / które psim iezykiem zowiemy / bez zapáchu. Liśćia Borakowemu / álbo Wołowemu iezykowi podobnego / iedno wierzsze y ostre. Korzenia lisowátego zwiérzchu / nie málego názbyt / z wiela odnożek. Smáku słodkiego. Naśienia czarnego / iáko w płonym wołowym iezyku / iedno nie ták twárde / áni też ták kosmáte.

Pulmonia augustifolia.

Drugi rodzay tey Miodunki máiowey / ma korzeń czérstwy / rumiány ábo lisowáty / miąższy / z wiela odnożek też nie bárzo cienkich. smáku przyiemnego. Rózgi miekkiey / kosmátey / ná pultory piedźi. Ku wiérzchu tákże odnożki puszcza wełnisto kosmáte: ná tych tákże kwiécie nadobne / ná kształt kwiećia białey Bukwice / która też Piérwiąznká zowiemy. Liśćia szerokiego / kosmátego / mákulámy ábo kropkámi biálemi y czarnemi nákrapiánego. Naśiénie tákże iáko v piérwszego czarne.

Pulmonaria 2. Latifolia mas: Hirsch mangolt männlein.

Trzeći / we wszem drugiemu podobny / korzeniem / kłączem / liśćiem / tylko że podczás kwiátu białego bywa.

Pulmonaria 3. fæmina. Hirsch mangolt weyblein

Czwarty / piérwszemu podobny / iedno kłącza mieszeyszego y wyższego. Liśćia szerszego / á kwiátu czerwonego.

4.

Mieysce.

Rosną przy płotách / ná mieyscách wilgotnych / ćienistych / miedzy chróśćinámi / á záraz ná Wiosnę.

Przyrodzenie

Są wszystkie przyrodzenia wysuszáiącego / wyciéráiącego / goiącego. Do tego też záwśćiągáiącego y hámuiącego.

Moc y Skutki.

ZAwrzedźiáłośći płuc y piersi / nád Máiowa Miodunke niemamy nic do leczenia predszego / pewnieyszego / y doskonálszego / iáko sok z tego źiela świeżego / z cukrem go piiąc. Albo suszona w wodźie wárząc / á ocukrowawszy / trunkiem dáiąc często / zwłaszczá Miodunká Máiowa / ktora sámcem zowiemy / y mákuły ma ná sobie liśćie. Acz y drugie

Płucó záwrzedźiáłym.

gie tegoż ſą ſkutku / iednák tá przodek ma do tego.

Krwie pluiacym

Krwią charkáiącym álbo pluiącym / tákże wielkim bywa rátunkiem z cukrem Różánym wárzona. Ale ſok ze świeżey dáleko vżytecznieyſzy niżli iuchá.

Suchoty

Suchoty máiącym / wielkim á známienitym bywa lekárſtwem / cáłe ziele miáłko prochem z miekim iáiem czeſto dawáiąc / ábo nim potráwy poſypuiąc: álbo wárzona / á z cukrem iuchá trunkiem vżywána.

Zanokćicá / Rutá ſkálna / Rozdział 75.

Paronychia, & ſaluia vita, Ruta muraria, vel muralis.

Finger nangel kraut.

1. TRoiáka ieſt Zanokćicá. Pierwſza Dyoſkorydowá: Korzenia geſto włóśienkowátego / drobnego / czarnego / lekkiego / y cżczego. Prątków ćienkich / podobnych do białych włoſków Pánny Máriey / tylko że nie ćiemne. Liſteczków drobnych / ogrodney Rućie podobnych / wſzákże drobnieyſze / ná ſtopkách krótkich / á około kraiów lábrzyſto wykrawánych / álbo iákoby ná dwie / podczás ná trzy częśći roſpádłych. Kwiateczków białych drobnych / niekiedy z bládą rumiánych: z których potym bywa naśienie drobne / w łupinkách pláſkich. Ziołko ieſt niſkie ná dłoń / álbo co wyſſze / gáłąſkowáte. Pod śniegiem z ziemie wychodźi / y záraz ná Wioſnę kwitnie. A lećie vſchnąwſzy / niſczeie.

2. Druga Matthiolowá. Korzeń ma biały / obły / odnożyſty / ná pálec wzdłuż: z którego klącze ábo róśczki pochodzą ná piądź wzwyż zwielą odnożek / ná tych liſteczki drobne / ſpiczáſte / popieláte: w wierzchu okołki z drobnych kwiateczkow / z tych potym naśienie w ſzupinkách drobne / zapáchu mocnego.

3. Trzećia temu wtóremu podobna / tylko liſteczkow konczyſtſzych / y do Muſzetrzá podobnych. Ziołko niſkie. Liſtkow rzadkich. Kwiátu tákże drobnégo / białego: z których naśienie w ſzupinkách pláſkich / iáko Chróśćz / álbo Tążnik / ſmáku gorzkáwego. Kwitnie ná Wioſnę.

Mieyſce.

Pierwſza rośćie ná ſkáłách / ná ſtárych murách: Tákże ná ſtárych pniách w leśie. Druga przy morzu. Trzećia ná mieyſcách wilgotnych / przy ſtudniách / rzekách / kámieniſtych mieyſcách.

Przyrodzenie.

W trzećim ſtopniu rozgrzéwáią y wyſuſzáią / máiąc w ſobie ſubtelne y przenikáiące cząſtki bez ſczypánia. Gálen w 8.

Moc y ſkutki.

Zánokćicom.

ZAnokćice leczy to ziele ze wſzytkim tłukąc / á przykłádáiąc.

Twárdośćiom.

Twárdośći tákże zákámiáłe / tym ſpoſobem przykłádáne / odmiekczą y rozgania.

Wrzodó.

Wrzody/ z ktorych ropá plugáwa iáko miod plynie/ Łácinnicy Fauos zowią/ tłukac á plaſtruiac/ goi.

Kámień

Kámień w nerkách y w pechyrzu krzy/ y moczem wywodzi.

Moczu.

Mocz zátrzymány wywodzi/ ſok álbo iuche z niego piiac.

Kocánki żołte/ Rozdział 76.

Stœchas citrina, Amaranthus citrinus, Luteus.

Reinblumen / Mottenblum / Motten kraut/ Jungling.

KOcánkow mamy rodzáiow trzy przednieyßze: biáłe zbronatná rumiáne/ y żołte. Ine tylko wielkością rożnice máią. Zołte/ liścia ſą obdłużnego/ wąſkiego wełniſto pobieláwego. Prętu ná piądź od ziemie/ á niekiedy wyßßego/ także wełniſto pobieláwego iáko y liście. Przy wierzchu kwiécie żółte/ iáko knáfliczki okołkiem ſtoiące/ pachniące: Te gdy ſie doſkátecznie otworzy/ máią kßtałt ſłoneczney świátłości. Kwitnie śrzod látá. Korzonkow krótkich/ poczérniáłych.

Mieyſce

Rosną ná wyſchłych płoninách/ ſypkich/ iałowych/ ná pagórkách.

Przyrodzenie

Przyrodzenia ſą rozgrzéwáiącego y wyſußáiącego/ otwiéra/ wyciera/ y zátwierdza zlekká ſwą ćierpkością niewielką.

Moc y Skutki.

Wątrobie.

WAtrobe zámulona otwiera y wychedaża/ kwiecie w winie moczone/ álbo z zielem wárzone/ á trunkiem dawáne. Dios. Toż.

Żołtáczce.

Żołtą chorobe ſpądza/ Tákże

Bládości

Bládey twárzy rumieniec dáie.

Wilgotnościom

W mozgu wilgotności zimne rozgrzewa y wyſußa. Tákże.

Boleściom wgłowie

Boleści w głowie z nich zniecone vkłáda. Dios. Toż

Z iſtárzáłe boleści w głowie vćißa.

Bolom.

P[illegible]dáiącey niemocy vżyteczne.

Ráduku.

Sciátyke/ álbo w biodrách boleści vśmierza. Tákże podágrze.

ſcyátyce. podágrze

Przepukłym/

Przepukłym.

Pokurczonym członkom/

Pokurczonym.

Członkom párálizem nárußonym/ tym wßyſtkim pomienionym doległościam bywa rátunkiem świeży wárząc/ á trunkiem vżywáiąc. Albo prochem miáłko vtłukßy/ po czwierć łotá z miodkiem Rożánym/ álbo z miodkiem kwáśnym Oxymel rzeczonym/ biorąc. Abowiem ták wßyſtkie fluſy y ſpádki záwściąga.

Páráliżu.

Drudzy ie w ługu długo moczą álbo wárzą/ y tym głowe ciepło przemywáią. To nie tylko wilgotności wyſußáią ſie tym/ ále y

Moczu

Mocz záſtánowiony wzbudzá/

Kámień.

Kámień w nerkách krzy/ y moczem wywodzi.

Máćicy.

Máćice záziębioną rozgrzewa náparzáiąc ią/ álbo kąpiel z nich po pás ſobie czyniąc.

Molom.

Od Molow ßáty záchowuią y bronią/ kłádąc ie miedzy nie.

Rozſądek.

NIektorzy Kocánki żołte z Złocieniem ktory Grekowie Chryſokome zowią. Drudzy z Włoſką wrotyczą/ ktora ćiż Helichryſum miánuią/ záiednoż mieć chcą/ ále nieſłußnie.

Szárłat

Szárłat/ kwiát miłośći/ Rozdział 77.

Amaranthus purpureus, Flos amoris.

Sammet blumme/ oder Tausent schon.

Szárłat álbo Szárłatek/ drudzy Kwiátem miłośći zowią. Ini Sámitem: Ma liśćie Bázyliykowemu podobne/ ieno więtsze/ iáko v czérwoney Zmindy. Kłącza miąższego/ gáłęzistego/ soku pełnego/ czérwonego/ żłobkowánego ábo łąskowátego. Kwiát kłośiány bárwy szárłatney/ zkąd názwisko dostał. Zadnego zapáchu nie ma. Bárwy swey rumiáney/ ták świeży iáko suszony nietráći. A gdy zeschnie tylko go w wodźie námoczyć/ zás oświeżeie. Korzenia mierno miąższego/ w źiemi rozkrzewione/ nie głęboko leży. Smaku cierpkiego.

Mieysce

Bywa w ogrodźiech śiany/ y ná polách. Kwitnie w Sierpniu/ trwa áż ku koncu Jeśieni.

Przyrodzenie

Przyrodzenia iest chłodnego y wysuszáiącego/ rospądza y zawśćiąga.

Moc y Skutki.

Cżerwone y żołtey biegunce

Cjekaczkę czerwoną y Biegunkę żołtą zástánawia/ kwiát szárłatku w winie moczony/ álbo rośćierány/ á trunkiem vżywány.

Vpłáwom.

Vpłáwy ták białe/ iáko rumiáne pániam hámuie/ tákże go piiąc.

Flusom.

Flusy cięsto z głowy spadáiące ná pierśi/ álbo w inne częśći ćiáłá/ á ile gorące záwśćiąga/ tego szárłatku z Różą á z Przęśłką/ ták przez vstá/ iáko zwierzchu vżywánie.

Krwią charkániu.

Krwią charkáne/ ile z zerwánia żyły w płucách/ álbo w pierśiách zástánawia swym vżywánim.

Rozsądek

Amaranthus tricolor.

Papagey kraut.

Wiele tym imieniem Amáránthus inych źioł iest/ ále temu nawłasniey służy/ ktory szárłatkiem zowiemy.

Jest iescze szárłatek troybárwisty/ ktory Pápuzym źielem/ Łáćinnicy Amarantus tricolor, miánuią/ Niemcy/ Papageykraut.

Hiácynt/ álbo Márcowy kwiát/ Rozdział 78.

Hjácyntu iest kilkanáśćie rodzáiów/ wszystkie iednego kształtu/ máiąc korzenie cebuláste/ rózgi gładkie/ oble/ ná piądź/ podczás ná pułtory wzwyż/ źielone/ proste. Kwiátem są tylko miedzy sobą rożne: ábowiem iedne są brunátnych/ drugie błękitnych/ inne zás białych/ y inne żołtych. Z tych wszystkich dwáy naypierwszeyże/ Pospolity y wschodni. Pospolity liśćia Czosnkowemu podobnego.

Hyacinthus.
Hiácynt.
Mertzenblumen.

Dzetu iáko sie powiedziáło. Kwiátu błekitnego / pochyłego / ábo náchylonego. Kwitnie ná końcu Márcá / w ćiepłych kráinách / álbo ná poczatku Kwietniá. Gdy przeźrzeie / ku ziemi sie skłánia / y ták stoi / áż vwiednie y zeschnie. Naśienie ma iákoby w woreczkách iákich / drobne.

Hiácynt wschodni / ktory my Spilcza miánuiemy. Liśćia Liliowego / iedno krótszego y weższego / á wzgóre prosto wznieśionego / miaższego / y soku pełnego / ná końcách záostrzonego. Pretá miaższego / ná ktorym kwiatki modre / ná ksztalt Liliowych / tylko dáleko mnieysze. Korzeń tákże iáko v Liliiey straczysty. Jest iescze wschodnich wiecey okrom tego.

Mieysce.

Hyacinthus orientalis.
Hiácynt wschodni / Spilcá.
Goldt wurtz.

W kráinách ćiepłych sie kocháia: ná polách y w ogrodach zielistych / y miedzy zbożem. Wschodnie w ogrodách.

Przyrodzenie

Wszystkie sa iednákiego przyrodzenia / iáko Galen w 8. księgách pisze. Korzeń cebuláty / wysusza w pierwszym stopniu / á ná koncu drugiego chłodzi / ábo ná poczatku trzećiego. Naśienie ich zlekká wyćiera / y stwierdza / wysuszáiac w trzećim stopniu. Jednak śrzodek trzyma / miedzy chłodzenim y zágrzewánim.

Moc y skutki.

Zołte ćiekaczki záwśćiaga / nasienie Hiácyntowe vżywáne w winie. Dios. Toż Gryźienie w żywoćie vsmierza. — *Zołtey biegunce gryźieniu.*

Mocz zátrzymány nád przyrodzenie / tenże trunek pomieniony wzbudza. — *Moczu.*

Od páieczego gonu obráżonym / bywa rátunkiem. Dios. — *Páieczemu gonu*

Zolta

Zolta niemoc spadza / z winem toż nasienie piiac. A iako Plinius pisze / z Bożym drzewkiem w winie wárzone / á trunkiem pite.

Nasienie Hiácyntowe do Driakwie wchodźi / y iádu páieczego gonu bárzo sie sprzećiwi.

Zimnicom powietrznym ábo morowym / bárzo vżyteczne / z winem dáne.

Od Niedźwiadká obráżonym / z winem á z Bożym drzewkiem vżywáne / bywa wielkim rátunkiem.

Zoltáczce. Wchodźi do Driakwie. Zimnicō. Od Niedźwiadkáwkáßonym.

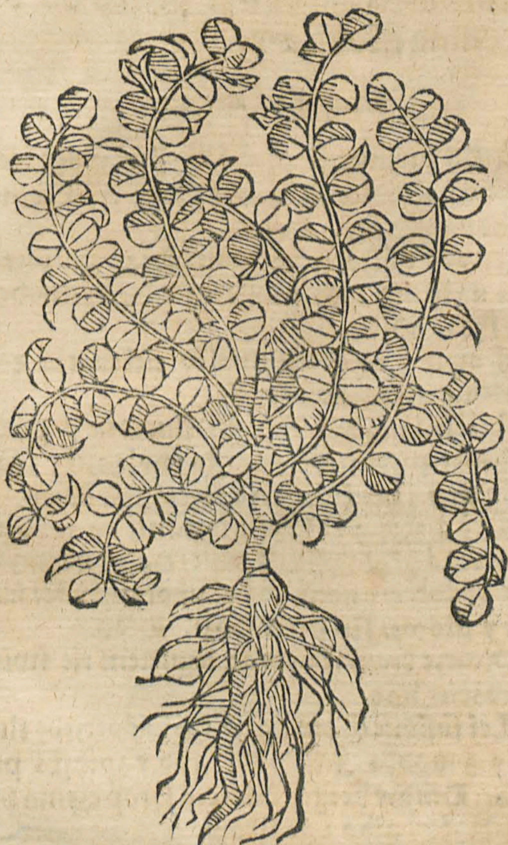
Rozsądek

Z Tych Hyácyntow żaden nie iest Hyácyntem onym / o ktorym Poetowie pisáli / że miał być ze krwie Aiáxowey / ná ktorym kwiatku sa te litery A. I. wyráżone: bo ten iest kwiátu bládo rumiánego. A Dioßkoridowy żaden nie iest táki / iedno brunatne / modre / biale y żolte.

Kóty / álbo Orzechy ziemne / Rozdział 79.

Astragalus, Talus, Glandula.

Knollenkraut / Christwurtz / Erdtmohren / Cicern.

To ziele rozmáićie bywa miánowáne / Kótámi / ziemnemi Orzechámi / ziemnémi Figámi. Sa dwoiákiego rodzáiu / Syriyski ieden / drugi Lusitánski. Syriyski rózgi y z liśćiem po ziemi rośćiela / które ma podobne do Cieciórki. Kwiát rumiány gromádámi / gęsty / drobny: korzenia okrągłego wielkiego / czérwonego / Rzodkwi podobnego wzrostem / pusczáiąc od śiebie odnożki miązße y gęste / á iako róg twárde / wespół poplecione. Smáku też cierpkiego.

1.

Drugi Hißpánski / korzenia ná rękę wzmiąß / ná dwoie ábo ná troie rozdzielony / zwierzchu czarny / wewnątrz biały twárdozdrewniały. A suchy ták twárdy iáko róg. Smáku nie przyiemnego. Kłącza rumiánego / twárdo chróśćiátego / kosmátego / łokietnego / ná pálec mnieyßy miązßego. Liśćie śiwo kosmáte / dwá á dwá przećiw sobie. Kwiátu gęstego / napierwey ciemno żółtáwego / potym białego. Z tych zá czásem małe strączki dáia / w których nasienie. W ćieniu ma być sußony.

2.

Mieysce y Czás.

W tych stronách nie rośćą. Pierwßy w Arkádiey / ná górách śnieżystych: tákże w Syriey. Wtóry w Hißpániey / w Luzytániey.

Przyrodzenie

Galen w 6. kśięgach piße go być przyrodzenia suchego y zátwierdzáiącego.

Moc y Skutki.

Cickaczki zástánawia y leczy / korzeń z winem piiac. Dios. Gál. Tenże

Mocz nád przyrodzenie zátrzymány wywodźi. Tenże.

Wrzody zástárzáłe goi.

Tok krwáwy záwśćiąga / proch z tego korzenia / zásypuiac zkąd krew ćiecze.

Ciáłá zgęścza. Plin.

Biegunce. Moczu. Wrzodō. Toku krwie.

Máczek/ polny Mák/ Rozdział 80

Papauer erraticum , Papauer fluidum ,& Rubeum.

Klapperrosen/ Kornrosen.

POlny Mák/ który żyrem polnym / Máczkiem y Wilczym Mákiem zowią/ dwóy iest / máły y wielki. Ma liście białey Gorczycy podobne / rozdzielone / wykrawáne/ tákże liściu Podrożnikowemu iest podobne/ iedno dłuższe y ostrokosmáte. Kłącza cienkiego / prostego / obłego / łokietnego y ostrego. Ná wierzchu kwiatki czerwone/ niekiedy białe / náchylone / á przy sámym spodku czarne/ ku kwiatu máku ogrodnego bárzo podobne/ prędko okwitáiące: Mákówki obdłużne/ale mnieysze niżli v Záwilku polnego/ który Grekowie Anemone zowią. W tych mákówkách nasienie drobne / ryżáwe / máku gorzkáwego. Korzonká długiego/ białego/ wzmiąż ná máły pálec/ smáku tákże gorzkiego.

Mieysce.

Miedzy zbożem rosną / zwłasczá ieczmieniem: nád przykopámi/ które czynią około zbóż y przy drógách

Przyrodzenie.

Iest dáleko zimnieyszego przyrodzenia niżli ogrodny: przeto do vżywánia szkodliwy.

Moc y skutki.

[Sen przywodzi.] SEn przywodzi/ pieć álbo sześć mákowek do połowice wárząc/ z piećią łyżek winá dáiac ná noc pić. Dios.

[Zywot odmiekcza] Zywot bárzo lekko odmiekcza / pułpietá łotá nasienia iego trunkiem dáiac z miodowa syta. Dios.

Toż czyni z miodem miásto elektuarzá toż nasienie vżywáne. Tenże.

[Przymiotō ognistym.] Liście z mákowiczkámi tłuczone á przykłádane/ przymioty ogniste z bolaczek/ z sadzelow/ y z inych mieysc wyciąga. Dios.

[Sen przywodzi.] Toż liście z Mákowiczkámi w wodzie wárząc/ á około vszu/ skronic/ czoło/ nozdrzá/ rece od łokći/ y nogi od kolan obmywáć/ nawet y głowe/ sen przywodzi. Dios.

[Pleurze] Pleurze kwiećie bywa rátunkiem ile świeże/ rośćieráiac.

Też suszone chowáią/ á czásu potrzeby tłuka/ y z wodka Fiołkowa/ ábo y zprosta pić dáia. Drudzy z tegoż kwiećia syrop czynia iáko z Rożey/ álbo z Fiołkow.

[Bydlecemu bielmu.] Bydlu bielmá z oczu spadáia / liscie z oliwa wiercac/ á w oczy pusczáiac. Plin.

[Pokármō] We Włoskiey ziemi/ poki niewykwitnie/ vżywáia tego Máku syra przydawszy y mástá/ smáża. Gálen pisze/ że Grekowie przysypowáli go sobie do potraw/ do chlebá/ do pláckow ktore z miodem piekáli.

[Zápalenie w vściech.] Zápalenie w vsciech / álbo w gárle/ wárzac to ziele/ á gárgáryzm czyniac. Tákże wodká z niego dystylowána.

[Od rozumu odchodzącym] Ktorzy od rozumu odchodza/ skronie sokiem iego náćieráć dobrze/ bo im spánie przywodzi.

[Rożey.] Roża piekielna spadza/

[Vpławō] Vpławy pániam záwśćiaga/ liśćie w winie wárzone/ á trunkiem vżywáne.

W pleurze

Pleurze

W pleurze / kwiecie tego mączku wárzą / w wodce Biedrzeńcowey / álbo w wodce polney Dryakwie / y trunkiem dáią. Ale to ná przodku / á nie záwżięćiu choroby. Rond.

Toku krwie.

Tok krwie z nosá zástánawia / źiele świeże ná práwy bok kłádąc. Toż wodká może / pláty w niey maczáiąc. Tab.

Puchlinie łoná.

Puchline z łoná oboiey płći / z przymiotem ognistym wyćiąga.

Oczom.

Bole ogniste w oczach vkłáda / źiele świeże tłukąc / á przez chustkę przykłádáiąc. ábo w soku iego chusteczki maczáiąc / przywiiáć.

Mák ogrodny / Rozdźiał 81.

Papauer satiuum.

Magsamen / Mon / vnd Man / Oelsamen / Oelmagen.

Ogrodny Mák / iest troiáki / biały / czérwony y száry / od siebie różne / kwiátem y nasieniem. Biały Grekowie zowią / Tilacide / główki ma iáko beczołki máłe: kwiát biały / mákowki podługowáte / w których naśienie białe. Mák száry / Grekowie Pithite zowią / iákoby bebniásty / bo ma główki iáko bebenki / iáko y czérwony. Kwiátu szárego ábo popielátego / mákówki okrągłe: w tych naśienie czarné ábo száre. Mák czérwony / główkámi y mákowkámi száremu podobny / kwiátem od niego różny. Ten záś dwoiáki / ieden ma mákówki wielkie / iáko pieśći / á ten tylko w ogrodźiech rośćie / y bárzo iest mocny / y z tego Opium czynią. Drugi mákowek mnieyszych: Záś y ten dwóy iest: głuchy / który sam dźiurkámi pod pokrywką z mákowek wypada. Drugi nie wypadáiący: á z tego oley bywa wybiiány. Te wszystkie máią podobne liśćie Locygowemu / podługowáte / okolo wykrawáne / biáławe / soku pełne / troche kosmáte / soku gorzkiego. Rózgę ma obłą y kosmátą. Kwiát iáko ná Piwoniey wielki. Ten gdy opádnie / zostáwuie mákówki: w tych naśienie miedzy ściany drobne / oleiowáte / smáku słodkiego. Wszystká tá bylina iest mleczna / z którego Opium czynią.

Mieysce

W ogrodách y ná polách stánćowány bywa.

Przyrodzenie

Wszystkie są iednákiego przyrodzenia / w czwartym stopniu chłodzące y wysuszáiące. Jednák biały w trzećim stopniu źiebi / á w pierwszym odwilża: co sie ztąd znáczy / że sen skromnie przywodźi / nie ták gleboki y zbytni iáko czarny. Gal.

Moc y Skutki.

Polewki.

Z Máku bywáią polewki do stołu czynione / smáku przyiemnego / ale máłego pokármu / y chłodzącego.

ſen czyni.

Wßyſtkim mákom poſpolita ſpánie przywodzić: Przeto Dyoſkorides pißé/ mákowe głowki z naśieniem tłuczone/ y wárzone w wodźie/ á trunkiem vżywáne/ ſen czyni.

Obmywánie dla ſpánia

Liśćie y z mákowkámi wárzone toż czyni/ tą wodą głowę/ ręce od łokći/ nogi od kolan ná doł obmywáiąc/ zwłaſczá w goraczkách srogich. Toż

Melánkolicznym

Melánkolikom źiętym vżyteczne. Dios.

Dźiećinnym nocnicom

Dźiećiom ktore nocnice miewáią/ z białego máku mleko/ z białogłowſkim mlekiem nápoły/ dobrze dáwáć/ bądź ſámo/ bądź z káßką iáką/ álbo z pápinkiem miernie.

Też w wodźie mákowe głowki z naśieniem wárzone/ w tey wodźie chuſtki maczáne/ á ná ſkronie/ czoło y pulſy przywiiáne/ ták dźiećiom/ iáko ſtárym/ ſen przywodzi.

Rożey Przymiotom ogniſtym

Roży piekielney y

Przymiotom ogniſtym/ świeże głowki y z naśieniem tłuczone/ z ięczmiennym słodem plaſtruiąc/ ogień wyćiąga. Toż liśćie czyni.

ſen czyni

Naśienie mákowe z Rożánym oleykiem vtárßy/ á ná ſkronie przykłádáć/ ſpánie przywodzi.

Podágrze

Podágrę vkłáda z máteriey gorącey/ naśienie mákowe w dunicy vwierćiawßy/ z ßáfránem/ mlekiem białogłowſkim rozczynić y przykłádáć. Tab.

Spániu

Ná ſpánie/ wźiąć máku białego vtártego/ białkow świeżych/ ośrzodki chlebá białego/ mleká białogłowy dźiewcze kármiącey. To weſpoł co nalepiey vmießáć/ y ná czoło á ſkronie przykłádáć.

Toż czyni czarny mák z winnym octem.

Przymiotom ogniſtym

Przymiotom ogniſtym gdźiekolwiek/ źielonych mákowek z naśieniem vtłuc/ mąką ięczmienną záczynić/ y kołaczkow z nich náczynić/ vſußyć. A gdy przećiwko pomienionym przymiotom chceß chłodne mieć/ roſpuść ich według potrzeby w mákowym mleku/ álbo w wodźie/ w ktoreyby mákowki wrzáły/ á plaſtrowáć. Dios.

Boleniu głowy

Bolenie głowy z roſpaleniá/ vkłáda mákowe liśćie świeże.

Káßlu

Ze dżdżową wodą á z winem mák piiąc/ káßel vſkramia/ z przyczyny gorącey.

Mák ſmáżony w miedźie

Też Mák biały w miedźie ſmáżony/ iáko Plinius pisze/ był w vżywániu przy wetách/ po inych potráwách: y czáſow dźisieyßych v Zydow/ przydawßy troche pieprzu/ w miedźie ſmáżą.

Trędowáćinom

Trędowáćinom/ mákowe naśienie ieſt lekárſtwem. Plin.

Káßlu

Káßel ſuchy leczy/ Mák biały z Figámi/ z Migdałámi słodkimi/ á z Lákrycyą wárzony/ z przyzánná dáiąc pić. Toż

Pleurze.

Pleurzę y kłoćiu w bokách/

Krwią chárkániu

Krwią chárkániu/ przydawßy Trágántu y żywice Arábſkiey. Też polewká z niego z Migdałámi/ vżytecznym ieſt pokármem.

Suchoty

Suchoty y

Płucom owrzedźiáłym

Płucá owrzedźiáłe leczy/ wźiąć Máku białego pułtorá łotá/ naśienia Sczerbakowego álbo Podrożnikowego/ Sczawikowego/ po pułtory czwierći łotá/ álbo quinty: Migdałow/ iąderek bániowych/ ogurkowych wyłuſczonych/ po łoćie. Iąderek Pigwowych puł łotá: Zywice Arábſkiey/ Dragántu/ krochmalu/ ábo ſkrobiu po czwierći łotá/ ſoku Lákricyowego puł łotá/ płucek liśich pułtory czwierći łotá/ Glinki Ormienſkiey ze wſchodnych kráiow quinte y dwie częśći/ cukru kręconego ták wiele iáko te wßyſtkie rzeczy záważą. Z tego proch miálki vczynić/ káżdego troche przyprażywßy. Tego prochu po puł łotá z ſyropem Iuiubowym/ álbo Fiołkowym álbo z iáką polewką ráno y ná wieczor vżywáć.

Może go też dáwáć z ſyropem mákowym ná noc/ z Iuiubowym/ á z iuchą Podbiału wyſokiego wárzonego.

Lekwarz Mákowy.

Eclegma

Wźiąć mákowek ieſcze źielonych/ ile ſię podoba/ vtłuc ie/ álbo w dunicy nowey vtrzeć/ potym wywrzáłe do połowice wody/ znowu pilno vtrzeć/ miodu ile potrzebá przyłożyć/ y znowu z oną pozoſtałą wodą/ álbo iuchą/ wárzyć ták długo/ áż wßyſtká wilgotność wywre/ y zgęſtnieie iáko miod. Tákowy Lekwarz

Káßlu

Káßel ſuchy leczy lizánim/

Pierśiom y bokom bolącym.

w pierśiach y

w Bokách boleśći z káßlu vkłáda.

Sápce Biegunce.

Sápkę leczy/

Ciekaczki żołte záwśćiąga. A ieſcze potężniey/ gdźieby do tego ſok z Podroſtu/ ktory Hypociſtis Grekowie zowią/ y ſok z oſtroſtręczyny wielkiey/ ktorą Akacyą Láćinnicy miánuią/ był przydány. Dios.

Kiſzkom.

Kiſzkom záwrzedźiáłym vżyteczny.

Aptekárze troche inákßym obyczáiem ten lektwarz czynią.

Syrop Mákowy.

Syrupus

Ták bywa robiony: Biorą głowki máku/ ták białego iáko czarnego/ źielone/ dwánaśćie łotow káżdych zoſobná/ naśienia Łoczygowego/ kwiećia bronatnych Fiołkow po dwá łoty/ wody cztery kwarty. To wßyſtko wárzyć do połowice wywrzenia: potym przydáć cukru cztery funty/ znowu wárzyć áż zgęſtnieie.

Syrop proſty

2

Wźiąć mákowek źielonych oboygá máku/ ták białego iáko czarnego/ po piąći łotow ná wagę: wody dżdżowey poł gárcá: To wárzyć áż tylko trzy kwáterki zoſtáną/ á przecedźiwßy/ włożyć cukru białego do tego/ cukru kręconego/ káżdego zoſobná po dwunaśći łotow. To znowu do zgęſczenia wá-

Kymie. Káſzlu. Spániu.

rzyć. Ten ſłuży Kymie ábo ſápce z goracey máteryey. Káſzlu ſuchemu y ćiężkiemu/ ábo oſtremu. Sen y ſpánie melánkolicznym przywodzi. Tákże koleryczným.

Diapapaver.

Konfekt z Máku

Bywa tym ſpoſobem robiony: Biorą ſoku Lákryciowego/ Trágákántu/ żywice Arábſkiey po poltrzećiá lotá/ naśienia máku białego/ Cukru kręconego po piąći lotow/ migdałow ſłodkich ochędożonych z dźieśieć/ Krochmalu/ naśienia Tłuſtoſzowego/ pecek z Pigwowych iáblek/ po loćie y po quinćie káżdego/ naśienia Bániowego/ Málonowego/ Ogurczánego/ Slazowego/ Loczygowego/ káżdego po owu lotow. To wſzyſtko co naſubtelniey vtluc/ á z ſyropem Fiołkowym/ ábo z Ipſymá/ to ieſt z wárzonym winem ſłodkim/ konfekt vczynić. Ten

Suchotó. Suchotom bywa rátunkiem.

Spániu. Sen przywraca/

Biegūkó. Ciekaczki żołtc záwśćiąga. Tákże.

Vpláwó. Vpławy białogłowſkie.

Diacodion.

Miodek Mákowy.

Wziąć mákowek/ przewiedłych przez noc y dźień/ z dźieśieć: wody dżdżowey trzy kwarty: To wárzyć áż trzećia część zoſtánie. Przecedźić/ y co namocniey wyżąć: przydáć moſztu/ álbo ſłodkiego winá do trzeciey częśći wywárzonego/ ćwáterkę/ miodu chędogiego dwá loty. To znowu wárzyć do zgęſczenia. Potym przyląć ſoku z Podroſtu/ y z Oſtroſtrężyny/ Száfránu/ kwiátu Gránátowych iáblek/ po quinćie/ Trociſzkow Kámich lot/ y vczynić konfekt/ ktory do trzech lat może bydź chowány. Ten konfekt tym vżyteczny bywá

Fluſom ná pierśi ſpádáiącym. Ktorym ſubtelne ſpádki ná pierśi ſpádáią y káſzle czynią/ vżywáć go im dobrze po dwu lotow biorąc ná raz.

2.

Drugi z Gálená.

GAlen ták czynił: Brał mákowki białego máku áni zbytnie młode/ áni názbyt przeźrzáłe/ dwádźieśćiá/ wody dżdżowey/ ábo ſtudźienney półtory kwarty/ w ktorey ie przez czterzy dwádźieśćiá godźin moczył: potym wárzył áż tylko trzećia część zoſtáłá/ á przecedźiwſzy y mocno wygniotſzy/ miodu chędogiego do tego trzy funty kładł/ y znowu wárzył áż do zgęſczenia/ álbo ſtráwienia wſzyſtkiey wodności. Tákże z cukrem/ álbo z Ipſymá bydź może tym obyczáiem. Wziąć wody z mákowek wárzonych z kwarte/ Ipſymy/ ábo winá ſłodkiego wárzonego do wywrzenia dwu częśći/ ſoku Lákryciowego cztery loty/ y to do ſłuſzecznego zgęſczenia wárzyć. Służy

Káſzlu. Spádkom ná płucá/ z ktorych káſzel bywa/ á ſpáć nieda. Co ieſli ták wielka wilgotność z głowy do pierśi náćiągnie ſie/ konfekt co z miodem/ lepſzy będźie niżli z cukrem álbo z Ipſymá. A záś gdy ſpánie chcemy komu vczynić/ tedy lepſzy bywa z Ipſymá niżli z miodem.

Oleum.

Oley Mákowy.

TYm ſpoſobem wybiiáią iáko z śiemieniá lnianego/ álbo z naśienia Logowey/ ktorą Sesamum Łáćinnicy zowią. Ten

Snu. Vżyteczny ieſt tym ktorzy ſypiáć niemogą/ w potráwách go vżywáiąc.

gorączkó. W goraczkách wychładza ćiáło.

Zoſtrzáłości gárdła. Ochrápieniu ieſt dobry z potráwámi.

zwierzchownie ſkronie nim námázuiąc/ ſpáć nie czyni. A gdźie wſzyſtko ćiáło/ zroſpalenia wychładza ie.

Opium.

Opium/ To ieſt ſok z Máku wyćiągniony.

IAko Mák káżdy/ y oley z niego/ zbytnie á cżęſto vżywány/ oſobliwie czarny. Ták y ſok iego/ ktory Opium zowią/ dáleko bywa ſzkodliwſzy. Przeto Aptekárze/ iáko inych rzeczy ſzkodliwych/ ták y tego ſoku dla ſwego zyſku niemieliby ledá komu przedawáć. Abowiem y Lekárze báczni/ nie vżywáią go ieno w gwáltowney potrzebie/ y to ſkromnie/ y nie ſamego/ ále przydáiąc mu Száfránu/ álbo Bobrowego ſtroiu/ dla námdlenia mocy iego ſzkodliwey. Nie iáko czynią nieukowie Bárwierze/ Zydźi Boży y Chrześćiáńſcy głowni nieprzyiaćiele/ y báby/ bez wſzelákiego vwáżenia ták potrzeby iáko czáſu/ dáią/ á ile dźiećiom ná nocnice/ z wielką ſzkodą y z niebeſpieczenſtwem zdrowia ich y ſwego zbáwienia. Iednák Aptekárze ſą tego naprzednieyſzą przyczyną: bo gdźieby go oni nieprzedawáli/ ludźie zli/ inychby nim nietruli. Niema tedy być vżywáne ieno ábo w długim nieſpániu/ álbo wnieznośnych boleśćiách gdźieby inne lekárſtwá nic niepomagáły/ y to bácznie á roſtropnie.

Zydźi nieprzyiaćiele chrześćiáńſcy.

Wybor

OPium naprzednieyſze/ ktore ſámo w ſobie geſte/ ćiężkie y ważne/ á ſwym zapáchem ták głowę nápełnia/ że do ſpánia chęć wielka wzbudza. Smáku gorzkiego/ y ktore w wodźie rychło ſie roſpływa. Ktemu gládkie/ lśniące zwierzchu/ y przezroczyſte/ oſtrośći żadney w ſobie niemáiąc/ niebryláſte/ áni gdy rozmoczone przecedzáią/ żadnych ſztuczek twárdych niezoſtáwuie po ſobie. Też ktore ſie rychło ná ſłońcu roſpływa. Gdy go zápali niegore ćiemno/ áni dymu czarnego z siebie wydáie. A zgáſzone/ zapáchu nieodmienia.

Falſzowáne iáko poznáć.

Bywa falſzowáne żywicą/ álbo ſokiem

plonney Locygi/ álbo Glaucium. Ale gdy go Glaucio fałszuia/ poznáć snádnie/ ábowiem gdy go rospuśći/ száfráni iáko száfran. Gdy sokiem polney Locygi/ tedy słábego zápáchu/ y przyostrzeyszym bywa. A iesli Zywica/ tedy bywa mdłe y náder tsnące. Náwet przyszli niektorzy fałszerze do tákiey szálonosći/ że go z wieprzowym smalcem mieszáiąc fałszowáli.

Vżywánie Opium.

Bywa do lekarstw oczom/ ná skorupie/ álbo w nowym garnku palony/ áż sie wolnieyszym y miekszym sstánie/ y żołtogorącą bárwe weźmie. Ale Erasistratus/ stárodáwny lekarz/ to gáni ták do oczu/ iáko do boleiących vszu/ przywodząc Diagore/ ktory tym sokiem zemdlił choremu wzrok. bo głowá będąc zátym nápełnioná/ do zbytniego spánia chorego przywiodł. Co też y drugi stárodawny Lekarz Andreasz świádczy. Iż gdźieby do tego soku co tákowego niebyło przydano żeby mu zbytnią iego zimność námdliło/ rychley oslepi/ niżli iásne vczyni oczy. Toż Pliniusz gáni. Mnesidemus zacny y stáry Lekarz/ sámego zapáchu iego dla przywiedźienia snu rádźi vżywáć.

Drugi sok z Máku

Meconium.

Bywa iescze iny sok z liśćia y z głowek czarnego máku czyniony/ Meconium Láćinnicy zowią. Ten iescze szkodliwszy iest niżli Opium.

Szkodzi.

Głowe ćieżką czyni. Sen ćieżki przywodźi. Duchy v[mártwia]. Pámięći. Trzesieniu głowy. Ciepło záttumia. Stárym nieużyteczny. Wzrok mdli. Głuchoty domiescza.

Iak sam obfićiey vżywány/ głowe obćiąża/ y bolenia iey domiescza. Tákże sok/ álbo Opium gdźieby go z puł łotá kto ná raz wźiął/ ták do głebokiego y ćieżkiego snu przywodźi/ że y duchy ćiáło ożywiáiące mdli y omartwia/ á śmierći domiescza.

Pámięć psuie y mdli/
Trzesienie głowy przywodźi/
Ciepło przyrodzone w ćiele záttumia.
Przyrodzenie oźiębienim swym martwi. To iest/ naśienie przyrodzone.
Ludźiom stárym dáleko szkodliwsze niżli młodym.
Wzrok mdli y słáby czyni/ tylko trzymány przed oczymá/ ábo nim námázáć ie.
W vszy pusczány/ głuchoty domiescza.

Rozsądek

Iak zwłasczá czarny (bo dáleko zimnieyszego iest przyrodzenia niżli biały) w tych nászych zimnych kráinách nie iest ták szkodliwy/ iáko w gorących stronách: Bowiem tám słoneczna gorącość wietszych mu śił dodawa. V nas iż zimnieysze kráie/ nie ták. przeto choćia go postnych czásow czesto vżywamy/ nie szkodźi. Tymże sposobem sok/ ábo Opium gdźieby tu z niego wyćiągnione było/ nie iest ták obrázliwe/ iáko ktore w gorących kráinách robią. ábo Tebáyskie.

Másłok Turecki.

W Pierwszych kśiegách o Ielenim korzeniu czarnym piszac/ opisáliśmy Turecki Másłok. Tu ná tym mieyscu drugi/ ktory z czarnego Máku w Azyey mnieyszey Turcy rozmáićie czynią/ do boiu dla wesołey myśli/ y do inych spraw/ zwłasczá Iánczárowie dla śmiáłośći. Zá ktorego vżywánim/ do tákiego zámieszánia mozgu przychodzą/ że żadnego niebespieczenstwá nic nieważy/ śiecze/ biie/ rabie/ co ieno przed sobą baczy: A to bez wszelákiego baczenia. Niektorzy sámi sie rzeżą/ kolą/ y srogie rány po ćiele sobie czynią/ przez zdrowie Cesárskie/ álbo ktorey iney osoby.

List 136.

Mák straczysty długi/ Rozdźiał 82.

Iak straczysty/ liśćia białego/ kosmátego/ podobnego listu Dźiewánnowemu: około kráiow iáko mák polny wykrawánego/ iedno węższe. Rozgi obłey/ ćienkiey/ łokietney/ iáko v płonnego máku. Kwiátu białego/ niekiedy szárłatnego. Mákowki ćienkie/ długie/ iáko rozgi zákrzywione: y ztąd nazwisko ma. Naśienie w tych strączkách drobne/ czarne/ dwiemá rzedomá/ własnie iáko Fenugrekum idące. Korzonek pod wierzchem źiemie przymieszsym czarny.

Mieysce.

Ten ktory biało ábo żołto kwitnie/ pospolićie przy morskich brzegách rośćie/ ná mieyscách ostrych/ kámienistych. Ale kwiátu szárłatnego/ ná polach. Kwitnie pospolićie w Kwietniu. A ma bydź zbierány/ zwłasczá do lekárskich potrzeb/ w Sierpniu.

Papauer cornutum.
Gehornter magsammen.

Papauer spumeum.

Przyrodzenie

Rozgrzéwa y wysusza/ rospráwia/ wyćiera/ á ile liście.

Moc y Skutki.

Sciátyce. Watrobie.

W Biodrách boleśći y łupánie. Tákże Wątrobie bole vkłáda/ korzeń w wodzie wárzony/ á trunkiem pity. Dios.

Purguie stolcem.

Nasienia pułtrzećiá łotá vtártego z pitym miodem piiąc / purguie y stolce wznieca. Pli.

Żołtaczce.

Żołta niemoc spadza/ korzeń w wodzie do połowice wárzony/ á trunkiem vżywány.

Kárbunkułu.

Kárbunkuł wrzod leczy / liście z miodem plastruiąc. Plin.

Bielmu.

Bielmá Owcom z oczu liście ściera/ Theophr. sok pusczáiąc.

Szkodźi

AEtius zákázuie go przez vstá vżywáć dla iádowitośći iego. Abowiem szkodźi iák Opium: Y też lekárstwá tey szkodzie z niego mogą bydź rátunkiem/ ktorych przećiwko Opium vżywáć dáiemy.

Mák pienisty/ Rozdział 83.

JEst iescze inny rodzay Máku/ Który pienistym zowiemy/ ábo śliniącym Mákiem. Ten rózgę ma ná piądź wzwyż: listeczki máłe/ iáko v Mydelnice. Przy tych naśienie drobne/ białe: sámo źiele białe y pieniste. Korzonek biały niewielki. Naśienie tego przychodźi do lekarstw.

Mieysce.

V nas o tym Máku nie słycháć: y owszem go cudzoziemskim y Heráklетyckim zowią. To iest / że w Herákléi tylko / ábo nabuyniеyszy / y naprzedniеyszy rośćie.

Przyrodzenie.

Ciepłego y wilgotnego iest przyrodzenia/ wyćiera y wychędaża.

Moc y Skutki.

Flágmę wywodźi.

NAśienie flágmę womitámi wywodźi/ pięć łotow z miodową sytą go piiąc.

Przedźiwo bieli.

Tym Mákiem przedźiwo bywa chędogo wybielone. Plin. lib. 20. Cap. 19.

Kádук leczy.

Z osobnośćia/ bywa lekárstwem pádáiącey niemocy z tąż miodową sytą. Dios.

Żytny

Zytny Máczek/ Rozdział 84.

Hypecoum.

Zytny Máczek liście wietsze niżsie niżli Rutá. Rózgi niewielkiey / mieko kosmátey. Kwiatków białych / á przy spodku rumienáwych: Z tych główki / ábo mákówki nie wielkie / cienką lupinką przyodziane: w tych nasienie drobne / czarne / ostre / Kąkolnicy barzo podobne / którą żytną Czárnuchą zowią.

Mieysce.

Ná polách rośćie miedzy żytem y iárzynámi.

Przyrodzenie

Galenus w 8. kśięgách o ziołách pisze / ten Máczek bydź przyrodzenia chłodzącego w trzecim stopniu.

Moc y skutki.

Tychże skutkow iest ten Máczek żytny / ktorych sok máku ogrodnego / ábo Opiũ.

Bielun/ Száley/ Lulek/ Rozdział 85

Hyosciamus, Apollinaris herba, Symphoniaca, Faba suilla, Herba canicularis, & Palladia.

Bilsen / Bilsenkraut / Dollkraut / Schlaffkraut / Sewbon / Tigeunerkraut / Hindtswurtzel.

1. Bielun czworáki mamy. Pierwszy czarny: kłącza miąższego / gáłęzistego. Liśćia obdłużnego / szérokiego / grubo wystrzygánego / żylowáte / ćiemno zielone / kosmáte. Kwiećie z boku kłącza swego y gáłązek wypuscza / iákoby Gránatowych iábłek / z kieliszków pokrywkami przykryte / nasienia pełne / podobnego mákowemu. Bielun żołty / kwiátu żółtego / álbo żołtawego. Naśie-

nia tákże w kieliszkách żółtobládego / polney Gorczycy bárzo podobne / kieliszki / ábo strącze máiąc mnieysze / niżli inne. Liśćia y kłącza / korzenia iednákiego z pierwszym.

Bielunu czarnego kwiát ćiemno błękitnáwy / á kieliszki bárzo twárde y kolące. Te obádwá / czarny y żołtáwy / przez vstá vżywáne / czynią szaleństwo / y spánie głębokie y szkodliwe: Korzeń obádwá máią biały / ná pálec wzmiąsz.

Bielun biáły / máluchno co od przednieyszych rożny liśćiem / tylko że trochę okrągleysze / á soku pełnieysze y obfitsze: miękceysze y wełnistsze: ktemu rzadszego liśćia / niżli pierwsze: y bielsze. Kwiátu bládego / z którego tákże tym porządkiem strączki / ábo przerzeczone kieliszki po rósczkách swych rzędem pochodzą / iáko y z drugich / iedno troszkę rzedzey / y nie ták też bárzo kolące iáko v czarnego. W tych naśienie biáłe.

Bielun ogrodny / ábo śiany / iest ziółko / á rośćie ná pułtorá łokćiá wzwysz. Kłącza iest oblégo / gáłąskowátego / y miękko wełnistego. Liśćia szerokiego / z kráiów wykrawánego. Soku pełnego / tákże też miękko kosmátego / máiąc nie iáki kształt y podobieństwo / do Cienia nocnego / który pospolićie Psinkámi Włoskimi / ábo skálnemi zowiemy: Láćinnicy ie Solanum somniferum, miánuią. Zapáchu náder przykrego. Kwiátu bládobiáłego; biáłému Bielunowi we wszystkim podobnego. Z tego potym bywáią oble kieliszki / ábo strączki / które tákże nie iákie podobieństwo z Bielunem biáłym máią. W tychże bywa naśienie żółtáwe / podobne do pierwszego. Korzeń v niego biały ná piądź wzdłuż.

Mieysce.

Bielun czarny y żółty / rośćie pospolićie przy płociech / przy parkánách / rumách / ná winnicách / w sádách / ná vlicách przedmieyskich / po wśiach / ná skotnicách / przy drógách / nád przekopámi / y wąwozmi / ná koniec y ná cmentarzách. Bielun tákże biały: Jednák nie ták pospolićie / iáko owe pierwsze dwá / które sie wysszey pomienily / ále rośćie miedzy rumem y murámi stáremi y vpádlemi. A iż tego pospolićie do rozmáitych á bárzo potrzebnych lekarstw vżywamy / przeto też bywa vmyślnie w ogrodách páńskich flancowány y śiany. A gdy sie iuż dostoi / y práwie dobrze zeschnie / w ten czás dopiero ma być zbierány. Ogrodny záś / ten iuż sam przez śie nie rośćie / ále aż będzie pierwey śiany.

Przyrodzenie.

Bielun czarny / iáko Gálen w ośmych kśięgách pisze / przyrodzenia iest bárzo zimnego / ná końcu trzećiego stopnia / álbo ná początku czwartego / wysuszáiącego we śrzodku trzećiego. Temu podobny iest przyrodzeniem żółty. Biały wolnieyszego dobrze iuż iest przyrodzenia / abowiem choćia tákże w trzećim stopniu chłodzi y wysusza / ále ná przodku / á nie ná koncu / áni też we śrzodku. Bielun ogrodny flancowány álbo sádzony / tegoż przyrodzenia iest którego pierwsze dwá / to iest / zimnego y suchego / w trzećim stopniu

tákże y w czwartym we śrzodku y przy końcu.

Moc y skutki.

Jádowite iest.

KAżdego Bielunu naśienie y korzeń / dla zbytniey swey wrodzoney zimnosci / bárzo iest iádowite: y przeto/ iáko Gálen piße/ nie máią być do lekarstw bráne. Jednák żołtáwego naśienie w gwałtownych potrzebách / w niedostátku białego/ może być vżywáne: y to z wielką ostrożnośćią / y pod pewną wagą. Biały do lekarstw wchodźi / bo nie iest ták iádowity / áni ßkodzący ták bárzo.

1. Pierwße soku czynienie

Czyniony tedy bywa sok z niego/ iáko Dioßkorid vczy/ troiáko.

Pierwßy: Biorą wßystko Bielunowe źiele/ poki źielone z liśćiem/ z kłaczem/ z naśieniem / y w możdżerzu tłukąc wyżymáią sok w iákiekolwiek naczynie / á ná słońcu wysußáią. Ten tylko do roku w swey mocy trwáć może/ nic dáley. Dios.

2.

Wtory sposob czynienia soku / ten iest: Naśienie iego tłuką / á ćiepła wodą skrapiáią y prásuią. A ten bywa lepßy y potrzebnieyßy / do vlżenia boleśći wßeláki ch / przez spánie. Dios.

3.

Trzeći sposob: Biorą świeżo zielone liśćie y z kłaczem iego / y tłuką / y mocno wyżymáią/ álbo prásuią. W ten sok mąkę pßeniczną trzymieśięczną przysypuią/ y z tego kołaczki czynią / ktore ná słońcu wysußywßy/ do potrzeb przez rok tylko chowáią. Tenże Dios.

1. y 2.

Pierwßy y wtory sok / tym bywa bolesćiam vżyteczny / przed ktoremi chory spáć nie może / rostworzywßy go oleiem mákowym/ álbo máśćią Topolową/ á pulsy námázuiąc/ skronie/ czoło/ pod nosem y w nozdrzách: tákże mieyscá bolące. Dios.

Spadkó.

Spadkom ostrym á gorącym w oczy/ y zápuchłośćiam ich. Tákże

Vßom.

Vßom boleiącym/ y inym

Członkó

Członkom/ iáko

Łonu.

Łoná / rozśćieráiąc go / iáko śie wyßey powiedźiáło/ á mieyscá bolesne námázuiąc.

3.

Zaś ten sok / ktory bywa mąką pßeniczną / álbo też ięczmienną zágęsczony/ bywa vżyteczny:

Zápalenium.

Zápaleniu oczu /

Przymiotom.

Przymiotom ogniſtym/

podágrze

Podágrze z gorącey przyczyny.

Toż naśienie sámo Bielunowe czyni vtárte. Dios.

Kaßlu.

Kaßel z gorącey przyczyny leczy.

Spadkó.

Spadki z głowy ná pierśi zástánawia.

Oczom.

Oczom płynącym vżyteczny.

Bolom.

Bole ostre y ćiężkie vśmierza.

Vpławó.

Vpławy záwśćiąga.

Toku.

Tok krwáwy hámuie / po ßostey częśći quinty naśienia białego Bielunu/ z ták wiela mąku białego naśieniem vwierćieć/ á z syta miodowa pić dáwáć. Dios.

Z tychże obudwu prochow pigul náczynić może/ z Fiołkowym syropem / á po trzy ná noc bráć / popiiáiąc choćia trochą piwá. Tákże

Pierśiom.

Pierśiom białogłowskim z przymiotem/ po porodzeniu/ opuchłym y nábrzmiáłym. Tákże

Podágrze.

Podágrze z máteriey gorącey. Tym wßytkim pomienionym boleśćiom / toż naśienie vtárte / á z winem rostworzone/ bywa rátunkiem plastruiąc/ álbo námázuiąc/ z ięczmienną mąką.

Wchodźi do plastrow.

Bywa toż naśienie do innych plastrow przymießáne / ktore vśmierzáią bole ostre y ćiężkie. Dios.

Do tegoż plastrowánia wchodźi liśćie / tegoż Bielunu białego / dla vspokoienia tychże boleśći. Tenże

Toż liśćie Bielunu białego z mąką ięczmienną vtárte á plastrowáne/ czyni.

Toż liśćie świeże bez mąki / ná bolesne częśći ćiáłá przywiiáć dobrze.

Zimnicy.

Zimnicę/ ktore nie záchowuią pewnych czásow / zowią te Grekowie Epialas / leczy. Trzy álbo czt ery łyßki białego Bielunu vtárßy / z winem dáć wypić / czyniąc to po kilká kroć. Dios.

Szaleństwo czyni mierne.

Tegoż Bielunu Białego liśćie świeże / miásto kápusty wárzone / á vżywáne/ ták wiele iáko pięć łotow záważy / czyni mierne ßaleństwo. Toż czyni tym/ ktorzyby w gárdle wrzod ślinogorz mieli/ dáiąc go im klistera. Tenże.

Zębom.

Bolenie zębow vśmierza / korzeń białego Bielunu w occie wárzony / tą iuchą płocząc / y w vśćiech trzymáiąc.

Tenże proch z naśienia iego / z trochą Opium y Bobrowego stroiu/ á z ßáfránem / y z trochą wosku vmießány / y tym boleiące zęby obłożyć/ vkłada w nich bole.

Włosom.

Włosom rość broni / sok Bielunowy/ ná poły z sokiem Swiniey wßy zmießány. pierwey włosy z onego mieyscá wytárgawßy / tym pomázuiąc.

Toż czyni oleiek Bielunowy.

Otoku.

Otok gorący y bole rospadza / Bielunowe liśćie z otrębámi pßenicznemi vtłuc y przykłádáć.

Zimnicy.

Zimnice odpadza naśienie w winie wárzone / álbo liśćie / á trunkiem vżywáne. Plin.

Wodká.

Aqua stillaticia.

BYwa z Bielunu białego wodká / y z naśieniem álbo y z kwiátem biorąc / iáko z inych ziół wypalána. Tá

Łonu.

Boleśći w łonie vkłada / chusty w niey maczáiąc á przykłádáiąc ćiepło. Tákże

Członkó

Jnym członkom z przymiotámi spuchłym.

Obráżonym

od pſá obrážonym

Obrážonym od wśćiekłego pſá/ Bielunu białego z miodem vtárßy w ráne włožyć/ iad mdli y wyćiąga. Plin. Tákže.

od Wężá.

Od wężow obrážonym bywa lekárſtwem/ naśienie y z liśćiem vtrzeć/ á z winem białym pić dawáć. Tenże.

Dychâwicznym.

Dychâwicznym/ dym z Bielunu białego bywa vžyteczny/ biorąc go w ſie przez vſtá. Plin.

Oleum Hyoſciami.

Oleiek.

OLeiek z naśienia Bielunowego bywa wybiiány iáko z mákowego. Ten wchodźi do máśći y plaſtrow podágrze ſłużących/ zwłaſczá z máteriey gorącey.

pedogrze

Spániu.

Sen vtrácony przywodźi/ w rozpaleniu głowy/ ſkronie/ czoło/ y pulſy náćieráiąc.

Oczom.

Oczom płynącym gorącemi fluſámi/ bywa rátunkiem/ z rowną częśćią oleyku rożánego/ zmießawßy/ prochu białego kádźidłá/ y Aloe. To weſpoł pilnie vmießawßy/ ná ſkronie przykłádáć.

Szkodźi

DLa zbytniego chłodzenia iego/ przez vſtá nie ma bydź to źiele vžywáne: Abowiem gdźieby go kto nád cztery liſty bądź w potráwie/ bądź w trunku przyiał/ w ßaleńſtwo przywiedźie. Tákže naśienię y korzeń iego tychže ſkutkow.

Szaleńſtwo czyni.

Oley tákže iego w vßy puſczány/ toż czyni. Plin.

Ptacy y Kokoßy/ gdźieby naśienie Bielunowe zobáli/ rychło zdycháią. Tákže

Trute kury.

Ryby/ gdźieby go do wody miedzy nie mietał.

Ryby.

Wieprzowie dźicy: Jáko Elianus piße/ gdźieby tego źiela pożywáły/ natychmiaſt czuią w ſobie żył ſuchych kurczenie: y záraz przećiwko temu lekárſtwá ßukáią/ do rzek biegáiąc/ á Rakow pátrząiąc/ zá ktorych vžywániem/ od kurczu onego bywáią wolni.

Wieprze dźikie.

Lekárſtwo.

Pleßnik/ Chmielik/ Pſylen/ Rozdźiał 86.

Pſyllium, Pulicaria, Herba pulicaris.

Pſyllienkraut/ Pſyllien/ Flochenkraut/ Floch ſammenkraut.

DWóy Pleßnik/ ktory też Chmielikiem/ y Pſylen zowiemy znáyduiemy: rożny ieden od drugiego liśćiem y głowkámi. Pierwßy/ málo niepodobny liśćiem wroniey nogi/ długie/ ßedźiwe/ koſmáte/ ieno nie tak roſocháte gęſto gáłązkowáte/ y liśćia gęſtego/ á więcey po źiemi leżącego y rozkłádáiącego/ niżli wzgorę pochodzącego. Gáłązki ná piądź wzdłuż/ obłe/ ſmágłe/ ćienkie/ á liśćia pełne: w wierzchu tych pałeczki ábo głowki/ okrągłe y łuſkowáte/ iáko ná polney Dryakwi: z ktorych kwiateczki ćienko pierzáſte álbo wełniſte/ iáko włóſki z załuſczá pochodzące/ białe/ właſnie iáko v wąſkiey babki: Z tego naśienie drobne/ czarne/ twárde/ lſniące/ á pchłom podobne/ ſkąd też imienie y názwiſko ma Pleßnik. Korzenia białáwego/ ná dłoń wzdłuż/ koſmátego.

1.

Drugi Pleßnik krzewiſty y gałązek gęſtßych/ tákže liśćia gęſtßego y dłużßego á wyżßego/ koſmáto śiwego. Głowki pierwßemu podo-

2.

bne / ieno troche mnieysze y gestsze. W tych naśienie pierwszemu podobne. Korzeń rozpierzchły / ćienkie odnożki / drobne y geste máiący.

Mieysce.

Ná pustych rolách y dawnych odlogách rośćie y ná płoninách. Drugi tákże / ále obfićiey przy brzegách morskich. Pierwszy bywa wogrodách sláncowány y śiany.

Przyrodzenie

Chłodzi we wtórym stopniu ták sámo źiele iáko naśienie / y skórá korzenia iego. Naśienie / y wysusza y odwilża bárzo miernie y skromno iáko Galen pisze w 8. kśiegách. Ziele iednák sámo suche we wtórym stopniu wysusza. Serapion.

Moc y skutki.

Slistość

Z Tego źiela naśienia napospolićiey szlámowátość do odwilżenia bywa czyniona: wziąć naśienia Chmielikowego ośm łotow / y moczyć go w kwarćie wody chędogiey przez godźin dwánaśćie / potym do ogniá przystáwiwszy w garnku polewánym żeby sie dostátecznie zgrzało / przez płóćienny worek gesty co namocniey miedzy dwiemá drewny wyćisnąc / áż bynamniey ślistośći w nim niezostánie / y do potrzeby chowáć. Tey slistośći miárá słuszna pół łotá.

miárá ná raz ślistośći

Bolō gorącym

Wszelákim chorobom gorącym bywa wielkim rátunkiem. iáko

gorączkō

W gorączkách ćieżkich / w ktorych

Piersiom

Piersi /

Płucom

Płucá /

Gárłu y vstom

Gárło y vstá z wielkiego vpalenia wysycháia. Zwłasczá

suchotney gorączce.

W suchotney gorączce / przymieszána wodce Fiołkowey / Grzybieniá białego / z Rożey wodek / po piąći łyżek biorąc / do iedney łyżki szlámowátośći / á syropu ktorego z pomienionych dwie łyżce / ráno y ná noc ćiepło trunkiem dáiąc. Toż też

Dycháwicznym

Dycháwicznym służy.

Dźiećiō máłym zátwárdzeniu

Dźiatkom máłym zátwárdźiáłość stolczkow z vpalenia gorączki odmiękcza: wziąć naśienia Chmielikowego z łot / kwiatkow modrych fiołkow świeżych / ábo suchych z pół łotá / nálać wodki Fiołkow modrych cztery ábo pięć łyżek ćiepłey: niechay przez noc moknie / ráno przez płát gesty płóćienny co nalepiey wyćisnąć / przyłożyć dwá łoty Mánny świeżey Kálábryyskiey / y vmieszáć że będźie konfekt rzadki. Tego dźiećieciu zápiekłemu po łyżce dawáć ráno lizáć / bo żywot odwilża łáskáwie / á przytym gorączke gáśi.

potężniey

A gdźieby chćiał potężnieysze mieć lekárstwo / quinte Rheubárbárum przedniego / z dźieśiećia źiarn Spiki Indiyskiey / drobno oboie pokráiawszy / w wodce Fiołkowey przez noc moczyć / potym w tym naśienie Płesznıká tákże przez drugą noc moczyć / ráno przez lniány płát gesty wygnieść / Mánny przyłożyć / y po łyżce dźiećiom dawáć. Toż

słábszym.

Ludźiom przyrodzenia słabego może dawáć.

Mocnieyszym

Ale mocnemu y bárzo zápiekłemu / może do tego konfektu cztery groná Diagrediy przymieszáć / y z łyżká tego konfektu dáć ráno ábo ná noc / by ieno żołądek był czczy. Może też to w polewce kápłuniey dáć pić.

Mieśięczney

Mieśięczne czyśćienie toż też wzbudza pániam. Tab.

Tákże naśienia z półtory quinty miáłko vtłuc / y z miodem álbo z syta ná czczo dáiąc.

Żywot purguie

Sok z liśćia Płesznikowego / policza Aben Mesuai miedzy lekárstwá purguiące. Ale Dioskorydes y Gálenus / naśieniu to y ślistośći iego przypisuią.

Sámo naśienie wárzone / swą szlámowátośćią żywot purguie. Ale przyprážone / ábo przypiekáne zátwierdza / iáko lniáne śiemie / álbo y z szánty. Tákże iáderká Mirtynkowe / naśienie Bázyliykowe / naśienie kurzey stopy. Te wszystkie wárzone / á káżde z osobná / odwilża y odmiękcza żywot purguiąc lekko. Ale przyprážone zátwierdzaia. Abige.

zátwierdza

Mámkō mleká przyczyni

Mámkom mleká przyczynia / proch naśienia przez kilká poránkow z białym winem po półtory quinty biorąc.

Kolerze

Żołć wolno z żołądká wywodźi.

Prágnieniu

Prágnienie w gorączkách odpadza / y gorączke gáśi.

Drudzy naśienie to w źimney mocza przez máły czás / potym przecedza / wode precz wylewáią / á naśienie co z nazimnieysza wodą piią.

Záplugáwieniu vst y iezyká.

Záplugáwienie ięzyká y vst w gorączkách / táż slistość wychędaża / biorąc ią ná ięzyk y wyćieráiąc. Drudzy naśienie w węzełku záwiązawszy / w wode áż szlámowátość puśći / kłádą / ći tą wodą vstá płoczą. Plat.

puchlinie

Puchlinie bywa lekárstwem / przez kilká dni go porządnie vżywáiąc / po półtory quinty z winem białym.

Ciekączkom

Zástárzáley ćiekączce koleryczney y inym / bywa naśienie rátunkiem / przyprážywszy go ná miedźiáney panewce / á po quinćie miáłko vtártego / z iáiem miękim káżdy poránek piiąc.

Kolice

Też w gryźieniu kiszek z kolery / bywa lekárstwem.

Strutym wapnem Arßenikiem Euphorbio

Wapno nie gászone / komuby było trunkiem / álbo iákim inym sposobem zádáne: Tákże Arßenik / álbo złotolust Hiszpáński. Albo Euphorbium / ktore rzeczy wnetrznosci zbytnie vpaláią: wźiąć ßlámowátośći naśienia Chmielikowego z cukrem / álbo z Julepem Fiołkowym / álbo z syropem y z woda ocukrowána dáć pić.

Czerwonce

Czerwona ćiekaczke / naśienie miáłko vtárte / z białkiem / á z trocha octu winnego / y wodki Rożáney záczyniwßy leczy / przykładáiac ná to mieysce plastrem skąd pochodźi. Plat. Aben Mesuai.

Głowy boleniu

Głowy bolenie z goracey przyczyny / ták w goraczkách / iáko bez nich / vsmierza / sámo źiele tłukac z Rożánym oleykiem / á z prosta woda / ábo z octem / ná czoło y skronie przykłádáiac. Albo ßlámowátość / z wodka Rożána wyćiagniona.

Wßeláki m bolo Głowy boleniu

Toż ná inych mieyscách bolom służy.

Bolenie głowy z vpalenia słonecznego vkłáda / ßlámowátość nápoły z Rumienkowym oleykiem pomießána / ná czoło y skronie przykłádáć.

Ostrośći włosow

Ostrość włosow ná głowie zmiekcza / naśienie to w wodźie wárzac / á ta woda głowe ćiepło przemywáiac.

Brwiam obląsłym

Brwi obląsłe / czyni porosłe śliskość / z octem winnym / á z trocha Opium / y Bobrowych stroiow vmießáć / y ta máśćia mázáć.

Oczo zápalonym.

Zápaleniu oczu / y goracymi łzámi ćiekacym bywa rátunkiem / śliskość z naśienia z trocha wodki Włoskiego kopru / przykłádáiac.

w vßách chrobáctwo

W vßách chrobactwo morzy /

Vßo ćiekacym ro pa

Vßom ropa ćiekacym / sok z źiela wyżęty / y z miodem w nie pusczány / leczy.

Tok z nosa

Tok krwie z nosa záwśćiaga / źiele vtłuc z białkiem / y z octem / á z Rożána wodka.

Wárgom opierzchłym

Wárgi z wiátru ośieczone leczy / wźiąć ßlámowátośći lot / żywice Arábskiey / w wodce z kwiátu Práßey zobie rospusczoney / poł łotá / Geśiego smalcu dwá loty: z tego wßystkiego máść vczyniwßy / wárgi opierzchłe pomázowáć.

W gárle rány goi.

W gárle rány z goraczki goi / po poł łyżki ná raz biorac / á w vśćiech trzymáiac.

Pierśi że by wielkie nie rosły

Pierśiom białogłowskim broni sie rozrastáć / maczáiac chusteczki w ßlámowátośći z octem / y z sokiem Bielunowego liśćia.

Poty záwśćiaga

Potu broni naśienie w wodźie wárzone / w tym sie trzy wieczory przed spánim kapiac.

Wole ná szyi

Wole poczynáiace ná gárle spadza: wźiąć naśienia Chmielikowego / Bobu odłużánego / naśienia Pokrzywiánego po rowney czesći / á vtłukßy co namieley / rzadka smoła záczynić / ná to plasrowáć.

Gruczoły. Krwawnicom Fistułom Kárbunkułom Artetyce

Gruczoły álbo żołzy twárde /
Krwawnice /
Fistuły / y
Kárbunkuły tenże plastr leczy.
Artetyce /
podágrze /

Podágrze Chirágrze

Chirágrze z goracey máteriey bywa lekárstwem / wźiawßy iey z ośmnaśćie łotow / maki Jeczmienney z ośm / to oleykiem Rożánym záczyniwßy / troche octu winnego przyláć / y plastrowáć.

Wydymániu w stolcu.

Wydymániu w stolcu / źiele to z korzeniem wárzyć / y tym zádek nágrzewáć / álbo w tym śiedźieć.

Dymienicom.

Dymienicom służy /

Wybićiu z stáwu.

Stawom wywinionym / plastrowánie pomienione czyniac. Albo sáma lipkośćia námázuiac. Dios.

Przepukłym w pepku.

Dźiatkom máłym przepukłym w pepku / álbo w mosßenkách / toż naśienie z octem plastrowáne.

Przymiotom.

Wßelákim przymiotom ognistym.

Roży piekielney.

Roży piekielney rátunkiem bywa námázuiac / álbo przykłádáiac.

Gorace chłodźi wode.

Goraca wode predko wychladza w nie sypáne. Tenże

Bebelo w stolcu

Bebele w stolcu leczy: wźiąć z ßesć łotow ßlámowátośći Chmielikowey / y przez godźine cáła mießáć w ołowiánym moźdżerzyku / tłuczkiem ołowiánym / tym námázowáć. Dios.

Wrzodo.

Wrzody złe / śmrodliwe / ćiáło wyiadáiace / wychedaża y leczy: wźiawßy tey ßlámowátośći z ßesć łotow / Rożánego oleyku ták wiele / w moźdźerzu ołowiánym długo mießáć tłuczkiem ołowiánym.

Ogniu.

Ogień piekielny gási śliskość / Rożány oleiek / po trzy łoty oboyga: soku Nocnego ćienia łot ieden / z rożáney máśći dwiemá łotomá vmießáć / y plastrem kłáść.

Wilk wrzod.

Wilk wrzod ná goleniách vskramia. Naśienie w woreczku w soku Pśinek / álbo inego źiela chłodzacego moczone / á przykłádáne

Żywot purguie

Żywot purguie / naśienie w wodźie moczone / mießáne / áż lipkość z śiebie puśći / ktora przecedźiwßy / przydáć do niey troche oliwy / álbo Fiołkowego syropu á pić. Mes.

Wchodźi do syropow chłodzacych.

Naśienie wchodźi do syropow chłodzacych / przećiwko srogim goraczkom.

Szkodźi

Chłodzeniem zbytnim obraża / iáko y naśienie swieże Koryándrowe. Abig. Arab. A nie obyczáynie vżywáne / smierći domiesza przed czásem.

Smierć przywodźi.

Tesknośc y
Smetek przywodźi.
Gnusność ćiáła wßytkiego czyni.
Vstom żołądkowym czyni zámulenie.
Trzewá swa ostrośćia wyiada.

Tesknosć Smetek Gnusność ćiáła. vstó żołądkowym żołądek y wątrobe wyiada, wnetrznośćiom

Proch naśienia y źiele / przez vstá vżywáne / iad y trućizne w ćiáło pusczа.

Przećiwko temu lekárstwá bywáia dawáne / wino białe stáre / z piołynkiem / miod dobry / iáki w Litwie / w Zmudźi / w Ruśi / w Podolu. Tákże ogrodny kopr wárzony trunkiem.

Leczy śie.

Electarium. Rolerze.

Konfekt z Chmielká.

W Aptekách bywa czyniony/ z ciáłá wywodzi ostrá kolerę/ y tym wszystkim chorobom / ktore z niey pochodzą/ służy.

Chorym ma bydź ná raz dány / co quinte záważy. Duższym pultory / na często z połewká káplunia. Po czym w 4. godźiny ieść.

Miáráá bo wagá.

Psinki ogrodne/ Rozdźiał 87.

Solanum hortense.

Nachtschatten/ Sewkraut.

1\. TRzóy rodzay Psinek: Piérwsze/ których stárzy miásto potráwy vżywáli. Liśćie máiąc ná kształt Básiliykowego / ále większe / ćiemnieysze y miększe. Ziółko iest gáłęziste. Kwiatków gromadkámi biáłych/ á we śrzodku żółtych / ná kształt gwiazdeczek. Jágódki z tych w gronkách zielone/ soku winnego pełne/ wielkośći Jáłowcowych/ wewnątrz iąderká drobne/ biáłe/ niekiedy zielonáwe/czérwonáwe/ podczás czarne/żółtáwe. Tákże iągody gdy zrzeią / bárwy miewáią odmienne / zielone / żółtáwe / z ćiemná brunatne / ná koniec czarne. Korzeniá białego/gęsto włośienkowatego. Rącza ná łokieć z wielą odnożek.

2\. Drugie / korzenia włośienkowátego / ćienkiego : z których pręt przymiezszym / z gáłąskámi miedzy liśćiem wychodzącemi. Liśćia podobnego do żółtego Bielunu/ ábo wielkim Psinkom: tylko że te węższe y dłuższe. Kwiátu podobnego do piérwszych psinek/ z ktorych iágódki iako iábłuszká żółte/ máłe/ cudne.

3\. Trzećie / iáko w drzéwko iákie wyrasta / ná trzy łokćie wzwyż: coś podobne drzéwku Brzoskwiniowemu. Kwiátu do Psinek ogrodnych podobnego / żółtego. Z tych iagody wielkie okrągłe.

Mieysce.

Piérwsze w ćienistych mieyscách y wilgotnych / przy śćianách / płotách/ párkánach / przy śćieszkách / ná winnicách / w ogrodách / miedzy iárzynámi/ zwłaszczá kápustą. Máło nie przez cáłe láto kwitnie/ w Jesieni dożrzewa.

Drugie dwie są cudzoźiemskie.

Przyrodzenie

Chłodzą y wysuszáią / álbo zátwiérdzáią we wtórym stopniu.

Moc y skutki.

Rożey piekielney. Bolączkó ognistym.

ROży piekielney/ y wrzodom ognistym ćiáło rozjádáiącym/ bywa rátunkiem tłukąc/ á z ięczmienna máką przykłádáiąc. Dios.

Albo sok z liśćia z Bláywáisem z gleytą/ á z Rożánym oleykiem.

Głowie. Bolenie głowy z gorącey przyczyny : Toż liśćie

liśćie ſámo psinkowe tłuc y przykłádáć.

Fiſtułom

Sok z ziela wyżęty / á z chlebem przykłádány / fiſtuły w oku leczy.

Żołądkō.

Żołądkowi gorącemu vżyteczne.

Wrzodō zaußnym

Zaußnice / liśćie z ſolą vtárte przykłádáiąc roſpądza.

Spádkō gorącym

Spádki oſtre rozgania.

Zápalenie ćiemiączká dźiećinnego

Dźiatkom máłym ſtrupy ná ćiemiączku z zápaleniem ogniſtym / leczy liśćie z ſolą vtárte / á przykłádáne. Jeſcze lepiey ſok z liśćia / z oleykiem Różánym. Dios.

Oczō płynącym

Oczom płynącym y zápalonym / ſok puſzczáć miáſto wodki / álbo białku / álbo chuſteczkę maczáiąc przykłádáć.

Vßom

W boleiące vßy / ſok puſzczáć. Dios.

Vpławō.

Vpławy czerwone záwśćiąga / wełnę w ſoku maczáiąc / á w łono puſzczáiąc. Tenże.

Fiſtułę w oku

Fiſtułę v oká goi / ſok z liśćia z kokoſzym łáynem żołtogorącym vmießány / á ná chuſteczce przykłádány. Dios.

Od rozumu odchodzącym

Ktorzy z vpalenia od rozumu odchodzą / bywa rátunkiem: owoc álbo iágody tych pśinek z ichże ſokiem / z oliwą á z octem / ná głowę brzytwą wygoloną przykłádáiąc.

Gárłu

Zápaleniu w gárdle /

Języczkowi

Bráun álbo zápługáwieniu ięzyczká / ſok z octem gárgáryzowány / leczy.

Wchodźi do plaſtrow

Wchodźi do máśći y plaſtrow / przećiwko wrzodom iádowitym / niegoiącym.

wątrobie

Wątrobie y ſleżionę zátkána otwiera /

śleźienie.

Żołtaczce

Żołta niemoc ſpądza / ſok: álbo ſyrop z ſoku iego / á z cukru.

Jeſcze lepiey dáiąc ſoku z pięć łyżek ná raz / z pułtora quinty Reubarbarum. Plat.

Żołądkō.

Żołądkowi /

Kißkō záwrzedźiáłym.

Kißkom záwrzedźiáłym / ſok z Jęczmienną wodą trunkiem dawáć. Też

Wątroby zápaleniu

Wątroby zapalenie wychładza / płáty maczáiąc / á przykłádáiąc. Toż źiele świeżo tłukąc / á przywiiáiąc. Plat. Toż

Podágrze

Podágrę gorącą vkłáda / tłukąc á przykłádáiąc. Jeſcze lepiey ſok z winnym octem / álbo z ágreſtem / ábo z różánym oleykiem. Plat.

Bolączkō ogniſtym

Bolączkom ogniſtym ná początku / ſámo źiele tłukąc przykłádáć / żeby ſię przymiot nie ſzerzył. Plat.

Wodká z Pśinek.

Aqua ſtillaticia.

Z Liśćia y z kłącza bywa palona / ktorey może vżyć w roſpaleniu zbytnim ćiáłá z wierzchu y wewnątrz.

Szkodźi.

DLa zbytniego chłodzenia / ktorym wnętrzności obraża / zrzadká y obyczaynie / (álbo możeli bez tego bydź) ma bydź vżywáne przez vſtá źiele y ſok iego.

Nocny ćień / Pśinki wielkie ſkálne / Rozdźiał 88.

Solanum ſomniferum.

Großmachtſchten / vnd Schlaffberlen.

ZJele to / ieſt chróſtowáte / obfitośćią gáłązek gibkich. Liśćia miąßego / pigwowému podobnego. Kwiátu wielkiego rumiánego. Naśienia w ſtrączkách żołtogorącego. Korzeń rumiány wielki ſkórą przyodźiany.

Mieyſce.

Rády rosną ná ſkáłách od morzá nie odległych.

Przyrodzenie.

Skórá z korzenia Opiowi ieſt podobna / iáko Galen w 8. piſze / wßákoż nie ták potężna / bo ná końcu

trzećiego stopniá chłodźi / á Opium w czwartym. Táż skórá wysusza ná końcu wtórego stopniá.

Moc y Skutki.

Senprzy wodźi. Ktorzy sypiáć nie mogą / tym czwierć łotá / skorki korzenia tego w winie mocząc / dáć pić. Dios.

Mocz. Mocz zátrzymány wywodźi / naśienie z winem piiąc. Tenże.

Puchlinie. Puchline moczem wywodźi / tylko dwánaśćie ziarnek naśienia iego / á nie wiecey / trunkiem w winie dáiąc. Gdźieby nad dwánaśćie wiecey dał / do szaleństwá y rozumu odstąpieniaby przywiodło do czásu krotkie-go. Czemu bywa lekárstwem miodowa sytá / trunkiem vczyniona: bo te trućizne womitem wywodźi.

Wchodźi do lekárstw. Sok tego wchodźi do lekárstw / vsypiáiących.

Boleśćiom. Tákże do vśmierzenia boleśći. Dios.

Zębom. Zębom boleiącym bywa lekárstwem / w winie wárząc / y ćiepło trzymáiąc. Tenże.

Wzroku. Ćiemnemu y słabemu wzroku / sok z korzenia z miodem po troszę w nie puszczány / lekárstwem bywa. Tenże.

Węże vmarza. Ták to ziele iest wężom przećiwne / iż korzeń iego do wężá przyłożywszy / vsypia go / y w tym spániu zámarza.

Vsczknionym od wężá. Przeto w oliwie rostárty / vsczknionym od nich / bywa lekárstwem osobliwym / ránę námázuiąc.

Psinki ogrodne wysokie / Rozdział 89.

Solanum maius, Belladona

Dolsen nacht schatten.

Nessakiem zowiemy / Włoszy Belladona. Są liśćia do pierwszych podobnego / wietszego. Kłącza dwu / podczás y czworłokietnego / gáłęzistego. Kwiatu długiego / iáko dzwoneczki iákie czerwonáwe: we wnątrz serduszká ćienkie / iáko włoski / z ktorych potym iágodki po iedney szypulce: á te łupinká krotka od stopki pokrywáią się / ktore gdy dozrzeią / bywáią czarne / gládkie / lsnące / wielkośći iágody winney. Soku pełne brunatnego. Naśienia drobnego. Smáku przykrego. Korzeń miąższy białáwy / y soku pełny.

Mieysce

W leśiech y ná skáłách wysokich rośćie / y w ogrodách.

Przyrodzenie.

W trzećim stopniu chłodźi / á we wtórym wysusza.

Moc y Skutki.

Tey mocy iest / ktorych nocny ćień. Dios.

Oczom. Oczom otokiem álbo ropą ćiekącym / zápalonym. Liśćie tego ziela tłuc / á przykłádáć ná nie.

Powiekom. Powiekom tákże zápalonym. Dios.

Mozgu. Mozgu zápalenie gáśi / z ktorego szaleństwo bywa / liśćiem swieżym vtłuczonym okłádáć. álbo w soku chusty maczáiąc / iedno nie zbytnie długo trzymáć.

Sok. Sok z ziela álbo z iágod / tychże skutkow iest.

Wodká. Aqua.

Wodká z liśćia wespoł z iágodámi bywa palona / ktora iest tychże skutkow. Tá W rospaleniu wnętrznośći / wielki rátunek

nek czyni/ dáiac ie ze dwie/ álbo ze trzy łyżki pić/ ieno dáley nic. Dios.

Szkodzi.

Szálenstwo czyni.

GDzieby kto ßeść tych iágod ziadł / w ßalenstwo wielkie przydzie. A gdzieby wie- cey / tedy w ſpik co Łáćinnicy Letargum zowia / á zátym śmierći domieſcza. Dios. Jednák temu iádu ieſt lekárſtwem miodowa ſytá obfićiey vżywána/ żeby womity tá trućizná nazad poßlá/ kilkakroć powtarzáiac.

Száley wielki/ Rozdział 90.

Solanum furioſum, ſolanum manicum.

Dollkraut.

MA liśćie podobne biáley Gorczyce/ ieno więtße. Rózg ná cztery lokćie wzwyß/ dźieśieć/ albo dwánaśćie z korzenia puſcza. Ná wierzchu głowká iáko oliwká ieżowáta/ iáko ná Buku/ więtßa y ßerßa. Kwiátu czarnego/ z którego iágodki gronkámi okragłe/ czarne po iedenaśćie ábo dwánaśćie pecek w káżdey/ podobne bluſczowym/ miekkie iáko winne. Korzeń miązßy/ biały/ wewnątrz czczy/ ná lokieć wzdłuż. Fuchs.

Mieyſce.

Rośćie ná górách wiátry przewiewáiacych/ y ná ſkálách nie dáleko od morzá odiegłych. Fuch.

Przyrodzenie

Tegoż przyrodzenia/ którego nocny ćień/ iedno oſtrzeyßego y poteżnieyßego.

Moc y Skutki.

Przez ſen rozmáitych rzeczy widzenia czyni y wdźiecznych.

CZwierć łotá korzenia iego/ z winem pić dawßy/ wdźieczne widzenie nocne rozmáitych rzeczy/ ále prożnych czyni. Jeſli puł łotá tego kto wypiie/ do trzećiego dniá od rozumu odſtapi. Jeſli łot cáły/ śmierći domieſcza.

Szkodźi.

Smierći domieſcza.

ALe przećiwko temu / pewne lekárſtwo: Miodowey ſyty co nawiecey pić / żeby ſie womitem iad wywiodł. Dios.

Strzali iad / Nocny cień 3. Rozdział 91.

Doryonium.

STrzali iad/ który y trzeći Nocny cień: źiele ieſt krzewiſte y chróśćiate. Liśćiem oliwnego drzewá/ iáko Kratenas świádczy/ iedno mnieyße/ mocnieyße/ y zbytnie chropowáte. Kwiátu białego/ ná wierzchu ſtrączki geſto miąßße/ oble/ iáko v ćiećiórki: w którym káżdym po piąći abo ßeśći źiarnek drobnych/ iáko ptáßa wyká/ gládkich/ twárdych/ á pſtrych. Korzen ná pálec wzmiąß / á ná lokieć wzdłuż.

Mieyſce.

Ná skáłách przy morzu rádo rośćie.

Przyrodzenie.

Jest przyrodzenia/ iáko Galenus w 6. pisze zimnego/ iáko y mák/ abo y Pokrzyk.

Moc y Skutki.

Senprzywodźi. Spánie przywodźi/ bárzo máło biorąc go ná raz.

Szkodźi

Smierći prędkiey domieszcza. Smierći prędkiey domieszcza / gdźieby kto nasienia/ álbo korzenia iego obfićiey vżywał.

Rozsądek.

Strzali ład rzeczone to ziele/ iż strzały/ y ine woienne oręże sokiem iego napuszczano. Nocnym ćieniem trzećim / iż sen przywodźi.

Miechunki/ Zoráwiny/ Gárliczki/ Rozdźiał 92.

Solanum vesicarium, Alkekengi, Vesicaria, Alicacabum.

Judenkirschen.

Rozmáite nazwiská ma: zowią go Miechunkámi/ Gárliczki/ Pechyrzyca / Zorawinámi/ Psimi wiśniámi. Ma liśćie podobne psinkowym / iedno źerźe / ostrźe / iásnieyźe: Klącza gibkiego: á gdy podrośćie / po źiemi śie roskłáda. Kwiát biały / z którego pechérzyczki ośmgránowite pochodzą/ po wiérzchu sztryfiáte/ wielkośći orzechá włoskiego: we wnątrz iágodá rumiána / iáko wiśniá / pełna winnego soku: okrągłe/ głádkie/ lsnące. Smáku przykrego y gorzkiego / máiąc w sobie iąderek drobnych pełno. Korzeń podobny psinkom wielkim.

Mieysce

Rośćie w ćienistych mieyscách / błotnych/ przy płoćiech y párkánách w ogrodách y ná winnicách.

Przyrodzenie.

Tegóż iest przyrodzenia / którego liśćie psinek ogrodnych / iáko Galen w 8. świádczy: Zimnego y zátwiérdzáiącego we wtórym stopniu. Jágody máią moc nieco potężniéy wywodzenia: przeto wchodzą do lekarstw / ku wychedożeniu wątroby/ nérek y pechérzá.

Moc y skutki.

Tych skutkow są / ktorych Psinki / iedno że ich do iedzenia nie vżywáią. Dios.

Moczwywodźi. Mocz zátrzymány wywodźi trunkiem. Osm álbo dźiewiec tych wiśni w winie rozetrzeć/ y pić.

Zołtáczce. Zołta niemoc spadza/ nasienie kilká dni porządnie piiąc w wodźie wárzone.

Mocu. Moczu gorącość vsmierza / z tych iágod sok z mlekiem máku białego / álbo z nasienia Málunowego/ álbo z ogorczánego: álbo z kászą ięczmienną.

Piasek y

Ropę wywodzi z pęcherzá. Ropę z zawrzedziáłości/ ták pęcherzá/ iáko nerek/ ośm álbo dziewięć iagod tych w winie rozetrzeć/ przecedzić y pić/ wywodzi.

Wrzodu. Wrzod kárbunkiel w oczách poczynáiący sie sádzić/ iágody w mośćie dobrze rozśćieráć y przykłádáć.

Wino z Gárliczek.

Vinum Alkekenginum.

Która czáśu winá tłoczenia tych wiśni psich/ ile sie podoba/ y z winnemi iágodámi wespoł wytłaczáiá/ y do potrzeb lekárskich chowáia. To trunkiem vżywáne/

Kámień piáśczysty żenie z nerek y z pęcherzá/ y wychedza ie. Kámień.

Korzeń Pęcherzyce/ iest trućizna wielka/ wężom/ iáko y korzeń psinek wielkich skálnych. tákże wszytkim iádowitym bestyom. Bo by sie tylko nim wężá tknął/ záraz skręćiwsze y zdechnie. Pli. Przeto Korzeń wężo trućizna.

Vścżkniony od tákowych iádowitych bestiy/ vtárszy go z oliwą/ ná ránę przykłádáć dobrze. Obrázonym od gádźiny.

Sercá skrycie.

Halicacabum repens, Vesicaria repens, Cardiaca repens.

Balsama pffelkraut/ Frembd Balsam opffelkraut/ Hertzsamen.

To ziele iest Miechunków rodzay wtóry. Te po ziemi leżą: Listu długiego wykrawánego. Kwiátu ná długich stopkách białego. Z tego potym pęcherzyki pochodzą zielone/ okrągłe/ po sześci stryff z wierzchu wzdłuż máiąc: wewnątrz przegrodki trzy/ z cienkich błonek máią/ w nich po iágodzie czarney/ w śrzodku których naśienie białe/ kształt sercá máiące. Korzeń miąższy/ od którego wiele drobnych odnożek pochodzi.

Miejsce.

W tych stronách w ogrodźiech páńskich bywa flancowáne/ dla chłodników. Abowiem sie pnie y chwyta inych drzew/ iáko przestęp

Moc y Skutki.

Stolce czyni y flágmiste wilgotnośći z kiszek wywodzi. Dod.

Glisty z ciáłá wypędza. Dodo.

Kiszki wychedaża. Dod.

Chcą niektorzy tego ziela naśienie do wszelákich serdecznych dolegliwośći być vżyteczne/ biorąc to domniemánie z kształtu/ który ma do sercá ludzkiego.

Sok.

Succus extractio.

Z Obu ziol/ ták z Miechunkow/ iáko z Sercá skrycia y z Psinek sok może być wyćiągniony/ y w cieniu wysuszony/ á do potrzeb chowány. Dios.

Rozsądek

To ziele nie tylko w Polszcze/ ále y w inych krainách rzadkie/ bo iest cudzoziemskie. Od nas miánowáne/ Sercá skryćiem/ że naśienie w iágodách zámknione: kształt ma sercá ludzkiego.

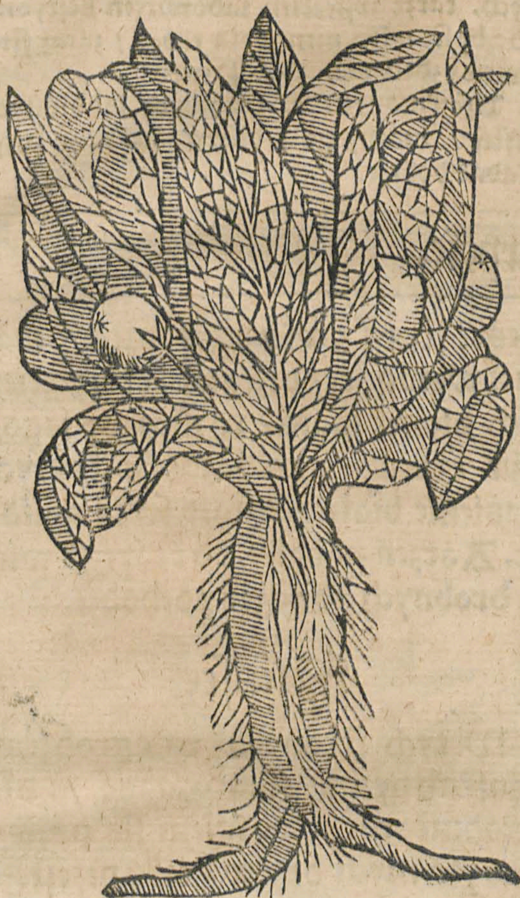
Pokrzyk/ Rozdział 93.

Dwoiáki: Sámica liśćia węższego/ ciemnieyszego/ niżli Locygá/

y ży-

Mandragoras.

Alraun.

y żylowatſzego / po ziemi ſie roſkłá- daiąc: zapáchu ſmrodliwego: bez kłącza: miedzy liśćiem kwiatki ná ſzypułkach ćienkich białe. Z tych iá- gody podobne do Járzebiny / blá- de/ pachniące. W tych pecki iáko w gruſzkách. Korzeń miąſzy/ wielki/ ná dwoie ábo troie od śrzodku roz dźielony y ſplećiony: zwierzchu czar ny/ á we wnątrz biały. ná ktorym ſkórá miąſzſza.

Mandragoras niger, ſeu fœmina.

Korzeń.

Sámiec. Liśćia ſzerſzego/ dłuz- ſzego / biáláwego / albo bladego/ gładkiego / ćwiklánego. Jagód we dwóynaſob wietſzych niżli v ſámice/ żołtáwych/ zapáchu z wćiąká przy- krośćią wdźięcznego: których pá- ſtérze vżywáiąc/ przychodzą do ſpá nia. Korzeń podobny pierwſze- mu / ále wietſzy / grubſzy y bielſzy: tákże bez kłącza. Zapách ich przy- kry. Skórki z korzenia máią przo- dek: wtóre mieyſce iágody: trze- ćie/ liśćie. Plat.

Mandragoras albus, ſeu mas.

Korzeń.

Mieyſce y Czás zbieránia.

W ćieniſtych leśiech obá roſną y w ogrodach bywáią ſzczepowá- ne. Sámica naobfićiey w Apu- liey ná górze Garganies: Sámiec ná górach leśnych á ćieniſtych. W Sierpniu iágody dożrzewáią/ y máią być zbierane: tákże korzeń.

Przyrodzenie

Galen w 7. piſze / Pokrzyk być w trzećim ſtopniu chłodzący. Ma też nieco ciepła y wilgotnośći/ zwla ſzczá iagody. Jednák więcey wil- gotnośći. Skóra z korzenia ieſt napotężnieyſzych ſkutkow / chłodzi y wyſuſza. Drzeń nie ták potężny ieſt. Owa ieſt ztwierdzáiącey mo cy y obmártwiáiącey.

Moc y Skutki.

Sok z ſkorek korzenia bywa wyżymány tłu- kąc y práſuiąc/ á ná słońcu w glinánym naczyniu polewánym ſuſzony/ y chowány. Sok z iágód Pokrzykowych tákże bywa wy- gnieciony/ dáleko przykrzeyſzy od pierwſzego.

Succus ex corticibus.

Succus expomis Mandragorę.

Skórki

Skorki z korzenia/ ná nic wśćiebione ſu- ſzą/ y do potrzeb chowáią.

Cortex.

Nocnice odpadzą/ tych ſkorek ze dwá łoty w winie wárząc/ áż tylko trzećia część zo- ſtánie winá: przecedźić/ y dáć ſie temu pod- ſtáć. potym z fuſu zláwſzy/ po trzy/ álbo po cztery łyżki ná noc pić dawáć.

Nocnice.

Ktorym ſpalone od ogniá piekielnego członki/ álbo odźiebione/ bez boleśći oder- znąć: Tákże

Dla bolu vrzynánia członkow/ palącym nieczućie.

Ktorym przepaláć żelázem ogniſtym ćiáło. Albo przepukline rzezáć: Tym tuchy z wá- rzonego korzenia po trzy/ á nawiecey po czte- ry łyżki dawáć/ żeby boleśći nieczuli. Dios.

Przepukliny rzezącym.

Flágme z kolera ſpaloną/ álbo z melán- kolią/ ktorym potrzeba womitem wywieść/ tym Pokrzykowego ſoku z pitym miodem ták wiele/ coby trzećia część quinty záważył dáć: gdźieby wiecey/ śmierći domieſzą.

Flágmie z kolerą ſpaloney.

Bole wſzelákie vkłáda/

Bolom.

Do oczuych lekárſtw ſok wchodźi/ zwla-

Oczuym.

ſczą boleśći vsmierzyć. Dios.

Odmiekcza żywot

Zywot purguie/ czopkiem go vżywáiac. Tenże.

Plodu

Plod martwy wywodzi.

Spániu

Czopkiem wpráwiony/ ſen przywodźi. Tenże.

Kość ſłoniowe miekczy

Kość Słoniowa ták zmiekczy/ że ia kráiáć może/ wárząc ia przez ßeść godźin z pokrzykowym korzeniem.

Wrzodō ogniſtym

Bolaczkom z przymiotem ogniſtym. Liśćie Pokrzykowe vwierćiáne w nowey dunicy/ z maka ieczmienna przykládáć.

Gruczołom

Gruczoły twárdo zebráne odmiekcza y roſpadza.

bolaczkō

Bolaczki otwiera y goi.

zaußnicō

Zaußnice roſpadza.

Podágrze

Podágrycznym bolom korzeń z octem á z maka ieczmienna plaſtruiac bywa rátunkiem.

Bliznam

Blizny bez iatrzenia śćiera/ lekko nim poćieráiac przez pieć álbo ßeść dni porzadkiem. Tenże.

Liśćie iáko záchowáć

A iż Pokrzykowe liśćie rychło gniie/ tedy dla przechowánia ſola go. Tenże.

Vkąſzonym od wężow

Vkąſzonym od gádziny/ korzeń z oliwa álbo z miodem ná rany przykládáć dobrze. Tenże.

Roży piekielney

Roża piekielna leczy/ koryeń z octem plaſtrowány.

Artetyce

Artetyce z goracey máteriey/ korzeń z maka ieczmienna plaſtruia. Dios.

Spániu

Jágody zapáchem ſen przywodza. tenże. Toż vżywáne czynia.

Vpláwō.

Vpláwy białogłowſkie záwśćiagáia/ iaderka z żywa śiárka vtarte/ á we(w)nątrz wpráwione.

Mozgu wyſychániu

W goraczkách/ w ktorych mozg wyſycha/ proch z ſkorek korzenia Pokrzykowego/ z białki á z mlekiem białogłowſkim zmießáć/ y tym pulſy/ y ſkronie pomazowáć.

Wrzodō głebokim

Rany wrzodliwe/ głebokie/ goi świeże liśćie.

Tkwiacym rzeczō w ćiele

Tkwiace rzeczy w ćiele/ iáko żelesca/ poſtrzały/ ſkłá/ tarnie/ wyćiaga/ liśćie z maka Jeczmienna á z woda vmießawßy/ przykládáć.

Jágody iáko záchowáć

Jágody Pokrzykowe ná ſłoncu ſußa/ y chowáia. A

Korzeń iáko chowáć

Korzeń w tálarki pokráiawßy/ w winie chowáia do potrzeb przerzeczonych/ álbo rádniey ná nićiach nád moßtem wießáia/ potym w dymie ſußa y chowáia.

Miazgá biała z korzenia.

Sok biały z korzenia

Bywa miazgá z korzenia biała iáko mleko/ pokłowßy y dziury w nim powierćiawßy/ w naczynie podſtáwione zbieráia. Ale dáleko vżyteczniey ßy ieſt ſok z ſkorek korzenia iego/ álbo z iágod/ tákże y z liśćia.

Sok z iágod. Tákże

Z korzenia naprzod vtłuczonego/ á potym w czerwonym winie wárzonego/ ążby tylko trzećia część zoſtáłá winá: trzebá ná ſłoncu wyſußyć do potrzeb.

Wiele go dáć.

Soku z iagod/ albo z liśćia/ pułtorá łotá dáia pić/ obráżonym od beſtiy iadowitych Plin.

Pod tąż miárą ktorym członki odrzynáć/ álbo przepaláć máia. Plin. Ale dla ſnu doſyć ſamych iágod woniac.

Purguie melankolie.

Może też ſoku z iagod/ álbo z ſkorek korzenia miáſto Ciemierzyce czarney/ trzećia część quinty z miodem pitym dawáć do purgowánia melankoliey z flagma.

Artetyce.

Artetyce/ korzeń świeży z Ptáßym ogurkiem vtłuc/ y przykłádáć. Toż liśćie z maka Jeczmienna plaſtruiac czyni. Pli.

Głowie

Głowy bolenie vśmierza liśćie vtárte świeże/ przykłádáiac go ná czoło y ſkronie. Plat.

Wino z Pokrzykiem.

Vinum Mandragore

Czynia wino z ſkorkámi korzenia pokrzykowego: Biorac moßtu gárncy pietnaśćie/ á trzy funty ſkorek z grubá przetłuczonych. Tego kwáterke pić dáia tym ktorych rzezáć/ álbo przepaláć máia: bo ták w głebokie ſpánie przychodza/ że boleśći żadney nieczuia. Dios.

Bolu czułość odeymuie

Rożу piekielney

Roża piekielna ſpadza/ wźiać Rozchodniku/ liśćia Swiniey wßy vtartego/ korzenia Pokrzykowego vſußonego; To vtłuc/ á z winem/ z octem nápoły záczynić/ y plaſtrowáć.

Oleiek Pokrzykowy.

Oleum Mandragore

Jagody tłuka/ y przez czás długi w oliwie mocza/ potym troche przywárzywßy/ przecedzáia/ y chowáia do potrzeb.

Głowie

Boleśći w głowie vkłáda.

Spániu

Spánie przywodźi/ czoło/ ſkronie/ y pod noſem nim mázac.

goraczce

Goraczki wychładza/ pulſy/ tákże ſkronie nim náćieráiac. Plat.

bolaczkō ogniſtym

Bolaczkom ogniſtym/ ná poczatku bywa rátunkiem námázuiac.

Ciekaczkom

Ciekaczki koleryczne záwśćiaga/ żywot y paćierz nim námázuiac/ y do kliſter przylewáiac. Tenże.

Szkodźi.

Głowie

Zapách/ ćieżkość głowy czyni. Tenże.

Plodu

Plod z żywotá też żywy wyrzuca.

Mowie Zdrowiu

Jágody zapáchem tylko ſwym/ ábo y vżywánim/ nieme niektore czynia. A zbytnie ich vżywáiac/ śmierći domieſcza.

Hiſtorya.

Raſis piße/ że białagłowa ziádłá pieć iágod Pokrzykowych/ záczym przyßła w zawrot głowy/ tákże we mdłość ſerdeczna/ y w czerwieniałość ćiáłá iáko ßárłat: Záczym z trzi funku nápadßy ieden/ ták długo lat iey ná głowe śniegowa wode/ áż ku ſobie przyßłá.

Mandragoras Morion.

Trzeći Pokrzyk Dyoſzkoridow.

POkázuia niektórzy inny Pokrzyk/ który Grekowie Morion, my Száleiem názwáć możemy. Liśćiem podobny ſámcowi/ iedno mnieyſze/ białe/ záraz z korzenia pochodzące. Który tákże biały/ wzdłuż ná dłoń/ wzmieſz ná pálec wielki: biały/ miękki.

Mieyſce.

Przy iáſkiniách rośćie w ćieniſtych mieyſcách.

Przyrodzenie.

Tegóż co y piérwſze ieſt przyrodzenia/ chłodzącego.

Moc y skutki.

Szalone czyni. GDźieby go czwierć łotá komu zádano/ temu ták rozum záwichrzy/ że ſie ſtánie iáko błazen. Dios.

Czyni ſpiące. W iákiey poſtáci ten/ ktory go przyiął/ będźie/ w tákowey záſnie ſnem twárdym/ przez godźin czterý álbo pięć. Dios.

Czułość odeymuie. Vżywáią go Cyrulicy/ gdy komu członek niepotrzebny od ćiáłá odćináć/ álbo przepukle rzezáć/ álbo przepaláć máią. Bo chorego w ſpánie głębokie przywodźi/ że chociá go rzeżą albo palą/ nie czuie.

Iády leczy. Niektorzy chcą korzenie tego źiela/ z wielkim ſzáleiem w trunku dáiąc/ być známienitym lekárſtwem trućiznam y iádom. Dios.

Rozſądek ábo Przeſtrogá.

IEſt mniemánie/ á głupie/ miedzy ludźmi/ iákoby Pokrzykowe korzenie miáło rość/ ná kſztałt człowieczy. Sámiec mężczyzny/ á ſamicá białeygłowy. Y ſą ták w tym od mátáczow y ſzálbierzow vtwierdzeni/ że ſie od tego nie dádzą odwieść: doſyć drogo te pokrzyki ná czáry y guſłá/ ktore im z tymże przedáią/ płácąc. A niechcą prawdzie wierzyć/ że to nie pokrzykowe korzenie/ ále Przeſtępowe/ álbo Mieczykowe/ álbo wodney trzćiny/ álbo Koſzatcowe. Wyrzynáią poſtáć oboiey płći człowieczey/ ći máchlerze y oſzukácze ludźi. A gdźie włoſy mieć chcą/ tám źiarko proſiane/ álbo ięczmienne kłádą/ y do źiemie znowu/ álbo w piaſek/ przez dni dwádźieśćiá/ zákopuią. Potym záś wykopawſzy obrzeznią y formuią poſtáć człowieczą. Włoſy ná głowie/ ná brodźie y w łonie/ nożykiem oſtrym formuiąc. Y vdáią to ludźiom proſtym/ powiádáiąc z iáką trudnośćią y niebeſpieczenſtwem te pokrzyki wykopuią. Ná iákich mieyſcách/ y z czego roſną: to ieſt/ pod ſzubienicámi/ gdźie z moczu tych ktore wiſzą/ roſną. Do tego/ iáko do pſá czarnego/ y do kurá czarnego/ ten korzeń przywiązawſzy/ ſobie pierwey vſzy woſkiem záttkawſzy/ żeby głoſu tego Pokrzyku nie ſłyſzeli/ wyrywáią. Ktory krzyk kiedyby ſłyſzeli/ zárazby pomárli/ iákoż iednák pies y kur ná on krzyk iego/ zdycháią.

Szálbierſtwo.

Te y inne báśni o tym pokrzyku tych mátáczy y oſzuſtow bywáią/ ktore ſą wźięte z Iozefá Zydowiná z kśiąg 7. z Rozdźiału 25. o zburzeniu Ierozolimſkim/ od Báárás ták rzeczonego źiela/ álbo korzenia/ do Pokrzyku. Ztąd te báśni ſzálbierze biorą/ y pokrzykowi przyſzywáią/ przypiſuiąc mu dźiwne ſkutki około płodu/ o wielkim ſczęśćiu y fortunnym powodzeniu: y wiele innych płotek y ſzálbierſtw. Co ludźie lekomyślni wierząc/ bárzo drogo to od nich kupuią/ z ſzkodą y z grzechem wielkim. Przeto zábiegáiąc tákowemu oſzukániu y ſzálbierſtwu tych ludźi/ rozumiałem przeſtrzedz proſtaki/ żeby ſie mátáczom zwodźić nie dáli/ koſzt wążąc niepotrzebny: á w ſzkodę y w grzech nie przychodźili.

Báárás.

Wilcze iágody/ Rozdźiał 94.

IAgody wilcze ieſt źiele/ liśćie máiąc Surmiégo kwiatu/ oſtrokoſmáte/ y zalomibrzeżyſte iáko v Rzepin: o iedney różdze ná pułtory piędźi wzwyſz/ obley/ rumienáwey/ koſmátey. Kwiátu białego/ rumiánego/ ná kſztałt gwiazdy. Z tego owoc wielkośći ogórká/ rumiány y źielony z ćienką łupinką. Soku pełny: mieśiwośći białey/ w którey źiarnek pełno/ pieprzu ſtráczyſtemu podobnych. Korzeń drobny/ rozpierzchły.

Mieyſce.

Melongena, Mala insana.

Melanzan/ Dolapffel.

Mieysce.

Rośćie w ogrodách śiane/ ábo w naczyniu do okná : w Eypćie ná polách piaszczystych dobrowolnie/ wietsze weczwórnasob niż w w Europie. Belunen.

Przyrodzenie

Jest zimne y wilgotne we wtorym stopniu.

Moc y Skutki.

Eypcyánom / owoc iest w pospolitym vżywániu/ w popiele pieczony / álbo wárzony/ álbo w oliwie smáżony. — Potráwá Eypczyków.

Włoszy w oliwie smáża/ przydawszy troche soli y pieprzu/ rozumieiac sie byc zátym iurnieyszemi. Snadź przeto / że wietrzności w ćiele czynia. — Pobndza.

Szkodźi

Częste vżywánie tych iágod wilych/ wietsza szkode w ćiele czyni / niż vżytek. — Nie ztráwne.

Do strawienia żoladkowi sa trudne.

Wilgotnsći zle czynia. iáko — Wilgotnośći.

Koleryczne y Melánkoliczne. Záczym — Kolerze.

Tredowátosć sloniowa. — Tredowátośći.

Watroby y

Sleziony. Tákże wnetrzności wszystkich zámulenie y zátkánie bywa. — wątrobie sleźiznie

Wrzody zle/ ktore Káncer zowia/ mnożу. — Káncer.

Smetne ludźie czyni. — Smetne.

Bolenie glowy wzniecáia. — Głowie.

Zimnice z goraczkámi dlugo trwáiace wzniecáia. — Febry.

Cere szpeca. — Cere z'p.

Ci co ich vżywáia / wikuia. — Szaleństwo czyni.

Rozsadek.

W podziwieniu iest / iż Awerroes w piatych kśięgách / zálecá te Jágody wile/ do vżywánia / obyczaiem swym przyprawione/ poniewaz ták wiele zlego w ćiele czynia/ iáko sie wyssey opisálo.

Jábłko miłośći/ álbo Złote/ Rozdział 95.

Ziele to iest krzewiste/ á nie drzéwko. Rózgi máiac obie/ dwu/ podczás trzy lokietne / geste / soku pelne/ snádnie vpadáiace. Liśćia pelno/ Rzepikowi podobnego/ wykrawáne°/ pod którym sa żolte kwiatki. Z tych owoc okragly / brozdy máiacy / iáko Málony : wielkośći iábłká / śiádly : który naprzód pokázuie sie zielonym / potym czérwona bárwe / podczás żolta bierze / od ktorych nazwiská dostal. W owocu /- mieśiwość wilgotna bárzo / iáko sok gesty / która wiele sie nasienia okrywa. Zapáchu iest przykrego/ kosmáte. Korzenia rozpierzchlego. Dod.

Mieysce

W ogrodách bywa fláncowáne/ y tegóż roku owoc czyni.

Aureum malum, & Pomum amoris.

Przyrodzenie

Chłodzi iáko Wile iágody. Jednák nie ták iáko Pokrzyk.

Moc y Skutki.

Do używania przychodzi niektorym.

Vżywáia niektorzy tego owocu/ iáko Wilych iagod / z Pieprzem / z ſolą / w oliwie ſmáżąc. Ale tákże wilgotnośći w ćiele złe czynią/ iáko y one. Dodon.

Rozſądek.

TO ziele kráiom náſzym nie ieſt poſpolite / tylko Włoſkiey ziemi: y to z Syriey przewiezione.

Rozumieią go być niektorzy Glaucium, to ieſt / Bláſkáwcem / ále nie przyſtoynie. Bárzo podobnych ieſt ſtutkow z Wilymi iágodámi / choćia kſztałtem z káżdey miáry ſą rożne.

Jábłuſzká Murzynſkie/ Rozdział 96.

W Ogrodach páńſkich znayduią ſie Jabłuſzká nie wielkie /

Poma Æthiopica, Mala Æthiopica.

ábo rádniey Jágody. Tych kłącze chróſtowáte ná łokieć dźieląc ſie ná dwie ábo trzy gáłązki. Liśćia ſzérokiego / iáſno zielonego / wykrawánego / Topolowego / zwłaſzcza odſpodnie/ ſpiczáſte. Kłącze zrzadká ma krótkie ośći/ iáko ná oſtrężynie. Kwiatków białych/ z ſześći liſteczków / we śrzodku pączek żółty. Owoc okrągły / ſtryfiáſty / mnieyſzy niż Jábłko miłośći/ y twárdſzy/ rumiány: gdy dożrzeie/ máiąc kuſliczek ná wiérzchu / iáśnieyſzey rumianośći / nizli ſamo. Pozno dożrzewa / iednák tegoż roku / które go bywa śiane.

Mieyſce

Murzynſka ziemia: zkąd do Hiſzpáńſkich ogrodów: Ztámtąd do Niderlándſkich przywożą go.

Przyrodzenie.

Chłodzi / á ile owoc: iednák nie ták bárzo / iáko Jabłko miłośći.

Moc y Skutki.

Owoc przychodźi do vżywánia stołowego / w oliwie álbo w máśle smáżony / z solą á z pieprzem przygotowány.

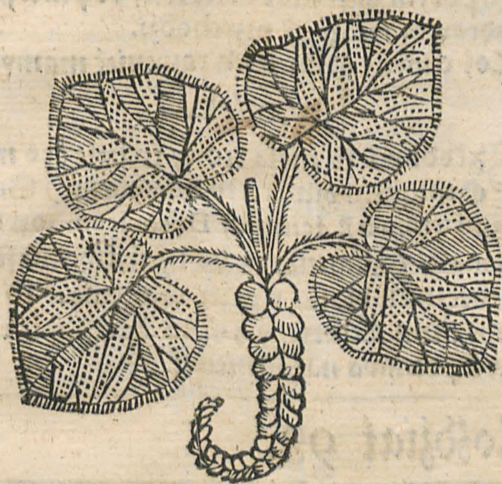
Przychodźi do stołowego vżywánia.

Do vżywánia są przystoynieysze / niżli złote: bo dłużey mogą być záchowáne. Wszákoż y te nie wiele pokármu dáią.

Omieg / Rozdział 97.

Aconitum pardalianches.

Wolffswurtz / Wolffskraut.

OMiegu rodzáiow ośm: Dyoszkorydes tylko dwá opisuie. Jeden / Jádem y trućizną Lewartową miánuie / że Párdy y Lewarty truie. Drugi Pśim ábo wilczym / bo psy y wilki morzy.

1.

Pierwszy liśćie ma świniákowe / álbo ptászego ogórká / iedno mnieysze á kosmáte / ktorego nád cztéry nie miéwa dáley: ná piądź wzwyż. Kwiát iáko v Bylice żółtey / ále mnieyszy Korzeń biały / á iáko Alábástrowy łsnący / ná pálec wzmiąż / ku końcu spicząsto zákrzywiony / do Niedźwiadkowego ogoná podobny.

2. Aconitũ pardaliãches, Pli. Aconitũ cynoctonon.

Drugi Omieg / ábo Jad Lewartowy Pliniuszow / Niedźwiadkiem drudzy zowią. Ten do pierwszego listem podobny / iedno okrągleyszy y mięższy á kosmáty. Korzeń tákże paciorkowáty / ále odnożysty / iákoby z obu stron po iedney ręce máiąc: biały / łsnący. Ná końcu kształt ma Niedźwiadkowego ogoná / iedno nie zákrzywiony. Rozgá y kwiátem pierwszemu podobny.

3. Aconitũ pardaliãches, Teophrast. Lycoctonũ Luparia.

Trzeći Omieg / ktory Niedźwiadkiem / Páiecznikiem / ábo korzeniem páiecznym miánuią / ábo Omiegiem Theofrástowym: listem podobny świniákowi. Korzeń ná kształt zupełnego Niedźwiadká: odnożki członkowáte / iáko trawá / y ták sie też roskorzenia / biorąc ná sie kształt innych Niedźwiadkow / z ktorych tákże sośiki y liśćie wyrastáią: przetem y kwiátem nic od inych rożny.

4. Aconitũ Pardalianches minus.

Czwarty Niedźwiadkiem mnieyszym zowią / podobny do pierwszych. Korzonkow krzewistych ćienkich / rozpierzchłych / gęstych / guzowátych: máiąc tákże kształt niedźwiadczy: odnożki ćienkie / iákoby węzły od Niedźwiadká pochodzące / białe. Smáku słodkiego.

Mieysce.

Rosną ná wierzchách gor y skał do przystępu trudnych. Rosną ná Pokuciu / ná gruncich pana Kuropatwy / gdźie z Mniszkiem złym y dobrym / przez mie były kopáne. Náyduią sie podczas y ná rownych mieyscach. Mieysca ćieniste miłuią.

Przyrodzenie

Są pomiárkowáne ze czterech żywiołów: co się z słodkości korzenia ich znáczy: zwłascza zeschłe korzenie. Zaś świeży soku pełny/ nie iest bez chłodzenia znákomitszego/ Galen w 6. kśięgach: Omiegi máią moc gnoienia/ wyiadánia y zábiiánia. Przeto w iedzeniu y w piciu są pełne iadu y trucizny. Jednák do gnoienia/ rąk/ nóg/ y zádku/ gdźieby tego potrzebá/ są vżyteczne/ ile korzenie ich.

Moc y skutki.

Woczách bol vkłáda

Korzeń wchodźi do lekarstw dla vlżenia srogiego bolenia oczu.

Obráżonym od niedźwiadká

Vściekniony od Niedźwiadká/ przykłádáiąc go ná ránę/ leczy. W tymże dáią go z ciepłym winem pić. Theofrást. Plin.

Niedźwiadki obmarzwia/ á ciemierzycá ożywia

Korzeń Omiegu pierwszego/ Niedźwiadki dotknieniem obmartwia/ ktore zás korzeń ciemierzyce czarney dotknieniem ożywia.

Szkodźi

Rysie/ Wilki/ Psy/ Lisy/ Koty/ Lewarty/ Swinie/ — Truie y morzy/ w mieśie zádány. A iáko Theofrást pisze/ Bydło wszelákie czwornogie/ gdźieby list tylko/ álbo korzeń był włożony w skryty członiek przyrodzony álbo w pochwá.

Truie

Czwornogim iest iádem

Toż wszytkim bestiom ktore się ślepo rodzą/ bywa smiertelnym iádem.

Tákże śle po śie rodzącym.

Ludźiom bywa trucizną y lekárstwem

Ludźiom iest y iádem y lekárstwem przećiwko inney truciźnie. Bo Omieg chocia sroga trucizná/ wszákoż gdźieby kto záchwyćił inney/ miásto lekárstwá przećiwko niey Omiegu może dáć/ bo iedná druga przemaga/ á potym zniszczeiąc obiedwie/ do pierwszego zdrowia człowiek przychodźi.

Toż o inych Omiegách rozumieć mamy.

Rozsądek.

Szkodliwie się myla ktorzy to źiele (co my Omiegiem czwartym miánuiemy) Serdecznikiem/ co Láćinnicy Doronicum zowia orientale, rozumieia/ y do lekarstw miásto Serdecznikú biora/ y przez vstá dáia. Godniby sámi Lekárze/ y z nimi Aptekárze/ tákowa potráwa nákarmieni.

Wilcza kniec/ Rozdźiał 98.

Pseudoaconitum pardalianches, Thora, Taura, Tura Valensium.

Thora.

Wilczey Knieći pięcioráki rodzay: różne mieyscy. Pospolita ktorą zowią Wáldeńska/ dwoia/ sámiec y samicá. Potym ine tym pierwszym podobne/ okrom ktorą Apulia ma/ o tey ná koncu Rozdźiału.

Limeum bifolium

To źiele niewielkiego iest wzrostu/ iedne rósczke máiąc ná piadź/ nák torey naprzod ieden list/ potym drugi twárdy/ okrągły/ gładki/ żyłowáty/ bládo żołty/ około kráiow zabkowáty. W wierzchu rózgi kwiát żołtáwy/ Jáskrowemu podobny/ ieno mnieyszy: z ktorego główeczká z naśienia spoiona iáko ná

Jástrze

Jastrze. Korzonków w kupie dźiewieć albo dźieśięć / podobne złotogłowowym / ieno drobnieysze / oble / á we śrzodku pękate. Smáku przykrego. w Máiu kwitną / álbo ná początku Czérwcá.

Mieysce

Ná górách rosną wysokich / záraz iáko śnieg zeydźie.

Moc y Przyrodzenie

Jśćie tego źiela / więtszego iest iádu / niźli zły Miniszek. Ták że w puł godźiny człowieká z żywotem rozłączy.

Truie rychło

Sokiem nápuszczáią żelezcá v strzał:

Strzały iádem ná pusczą

Tákże inne oręża / dla iádowitszego zránienia. A przeto iad iego szkodliwszy zwierzchu / niźli wewnątrz przez vstá.

Myśliwcy sok w rogách wołowych chowáią / dla bićia zwierzá.

Myśliwcom

Piąty rodzay Knieći / list ma Przewrotowy / wszystko ziołko kosmáte y nákrapiáne. Korzonki drugim Knieciom wilczym podobne. Skutkow y przyrodzenia tychże. Apuliey własna. záczym ią też Thoram Apulam, Knieć wilcza Apulska / miánuią.

Tora Apulska.

Toiad / álbo Wilczy iad / Rozdźiał 99.

Aconitum Lycoctonum secundum Dioscoridis.

Eysenhutle.

Toiad własny / Toieść.

Toiad / Wilczy álbo pśi Omięg / Wilcze iágody: którego iest tákże kilká rodzáiów. Piérwszy / którego Myśliwcy do trucia źwiérzá vżywáią. Własny iest Wilczy iad ábo Pśi.

Jnych dwu do lékarskich potrzeb vżywáią. Z tych trzeći który Pontckiem zowią (á tego we Włoszech ná górách Justinskich obfito) od piérwszego bárzo różny. Bowiem liśćie ma Jáworowému podobne / tylko że to gęśćiey y głębiéy wykrojone / á do tego dłuższe y ćiemnoźielensze. Kłącza podobnego páproćiáney stopce gładkiego / ná łokieć. Kwiátu żółtego kłosowátego / kolpaczkom podobnego. Z tego strączek obdłużny z naśieniem. Korzonków gęsto kępiástych / ná ksztalt Ráczków morskich máłych y drobnych / poczérniáłych.

Wtóry rodzay iest własny Toiad / Rusnacy Toieśćią miánuią. Kłącza iest mięszeyszego á niźli Jad wilczy / y soku pełnieyszego / brzegowátego / y wiérzchem wydrożonego / dwułokietnego. Liśćia szérszego y więtszego / niźli wilczego Omięgu / gęśćieyszego y głębiéy wyrznionego: ze spodku białáwy. Przet ku wiérzchu gałęźisty / ná tym kwiát brunatny: z którego strączki okrągłe z naśieniem. Korzenia iáko v ćiemierzyce czarnéy / ábo v Wilczego Omięgu.

Wtory Toiad Dyoskorydow

Aconitum Lycoctonum tertium Matthioli.

Lisia Róża mnieysza.

Wolffswurtz.

Aconitum quintū Matthioli

Lisia Róża wietsza.

Lisia Roza mnieysza. Aconit. 3.

Trzeći Dyoszkorydów Omieg/ który Lisią Różą zowiemy. Liścia Jaskrowego abo Zabincowego/ iedno dobrze wietszego/ y biało nakrapianego/ kosmáty/ y ná pozór strászny y niewdźięczny. Rózgi obley. Kwiátu przy wierzchu żoltego/ á iáko róża rozłożystego. Korzeń do pierwszych podobny/ iedno czérnieyszy.

Roza lisia wietsza. Aconitū 5.

Jest druga Lisia Róża wietsza/ listu ślicznego/ długiego y lábrzystego. Klacza obłego/ ku wierzchu gáłęzistego. ná tym kwiecie/ ná kształt Róże wielkiey. Korzeń gęsto rozpisty/ iáko v Ciemierzyce czarnéy.

Piekielne ziolá.

Jest iescze przez cztérnaśćie Omiegów/ które nászy dla iádu predkiego/ Piekielnym zielem zowią: á wszystkie iednym nazwiskiem mianowáne: liśćiem rożne/ ale skutkámi iádowitemi równe. Liczba różność ich czynią: Jako Pierwsze/ wtore/ trzećie/ czwarte/ piąte/ etc.

Mieysce.

Te wszystkie Bog wszechmogący/ dla zarázy ludzkiéy przeniosł ná gory/ dostąpienia trudne.

Przyrodzenie.

Wszystkie tegóż są przyrodzenia/ którego Omiég pierwszy: wszakże iepne drugich potężnieysze y iádowitsze.

Moc y Skutki.

Wilczy Omieg/ álbo Jad wilczy/ Psy/ Wilki/ y inne bestye czwornogie/ mie-

sem

Aconitum ſextum Matthioli

Piekielne ziele pierwße.

ſem żyiace / truie y zábiia / miedzy mieſo świeże namießawßy go / dáć do pożárćia.

Rozſądek

Ziołopiſowie przednieyßy twierdza / iż miedzy wßytkimi zioły iádowitemi / żadne predzey nie ßkodzi / nád Omiegi y Zioła piekielne: ták / że ſámym dotknieniem członkow ſkrytych / á ile bydlecych w ſámicách / zábiia záraz tegoż dniá. Y człowiekowi tákże nie przepuśći / badź trunkiem / badź potráwa zádány. Okrom od Niedźwiadká vſcżknionych / w ten czás ieſt lekárſtwem / á nie iádem / piiac co quinte záważy / z winem białym ćiepło. Tákże gdzieby iáka inna trućizná byłá zádána.

Też nie káżdy Omieg iednáko wßyſtkim zwierzetom ßkodźi / ieden Ryśie y Lewarty / álbo Lámpárty / predzey truie. Jnny rychley Wilki y Pſy.

Znáki trućizny z Omiegu / ábo z Ziela piekielnego.

NJe długo ſie iad w ćiele tái Omiegowy / álbo ziela Piekielnego: Y owßem záraz piiac go / ſłodycz nie mała ná iezyku vczyni / z nieiákim śćiagnieniem iezyká y ćier-

Aconitum ſeptimum.

Piekielne ziele wtóre.

pnieniem: záczym záraz zawrot głowy / zwłaſczá gdy wſtáia / y podnoßa ſie w oczách wilgotnośći nie máłe: śćiagnienie żuchwy / gryzienie w żoładkowych vśćiech / oczu záćmienie / czerwonośc y zápalenie ich. A zá czáſem máłym / drżenie członkow y wßytkiego ćiáłá zátym idzie / ćieżkośc w pierśiách y pod żiebry w ſłábiznach: wietrznośći w ćiele wzbudza. Jnne znáki tego złego opiſáne / nay dzieß w kśiegách o trućiznách y iádách / we wtorey cześci Zielniká naßego ku koncu.

Temu iádu ták zábiegáć.

Zaraz iákoby tákowe znáki w ćiele pobaczył / womity czynić.

wrácánie

Kliſtery dáwáć: z Ruty / Lebiotki / Piołynu / y z inych ziół do tego należacych / śliwy / álbo oleyku Niedźwiadkowego.

Kliſtery.

Trunki z wárzonego Piołynu / álbo z Ruty / w winie wárzoney / álbo Lebiotki. Tákże Roſchodnik / Boże drzewko / Wilcże łyko / Jwinke / álbo ziele Powietrzne.

Trunki.

Lug z winem / w ktorychby kokoß byłá wárzona / to piiac. Albo

Lug.

Rogi wołowe w winie wárzone / trunkiem tey polewki vżywáiac.

Rogi wołowe.

Jwinká w tákim przypadku wielki rátunek zárážonym czyni.

Jwá.

Bálſámowy

Bálsam. Bálsamowy sok / biorac go po quintcie ná raz / z ták wiele miodu / álbo z Bobrowym stroiem / z pieprzem y z Ruta / pod iednaz waga y z winem.

Syrzysko. Syrzysko z kozlećiá / álbo z záiacá / álbo z baránká z octem. Dios. Aetius / Awice.

Sztálne wino. Zużelicá tákże / álbo złota / álbo śrebrna / álbo żelázo / álbo stal rospalona / w winie gaszone / y trunkiem dáne.

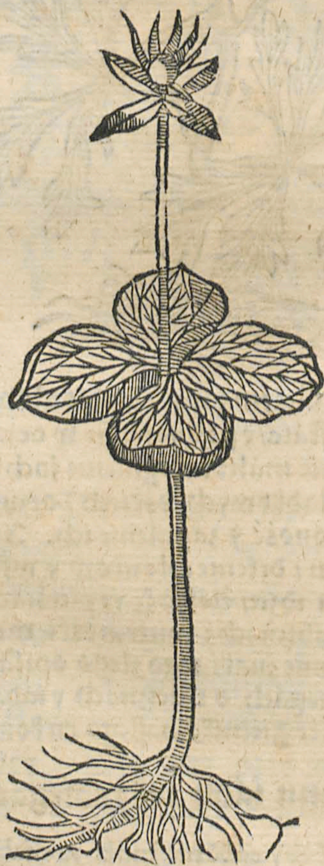
Glinká. Glinká Ormieńska / álbo źiemiá pieczetowána / po quintcie z ciepła woda dáiac w trunku / bywa ratunkiem. (Petr: Aponen:) Potym womit wznieciċ: á po womićie Driakwie pul łotá z winem / w ktorymby Goryczká byłá wárzona / dáć pić. Petr. Aponen.

Kokornak. Kokornak długi záleca Gálen.

Jedná Jágodá / Rozdział 100.

Vua Paris, Vua versa, Vua Lupina, Aconitum salutiferum.

Einbeer / Wolfsbeer / Sternkraut.

JEdná Jágodá / drudzy Wronim okiem zowia / iest źiółko o iednym prątku / ná piądź / w śrzodku cztéry listki ná krzyż / podobne do liśćia świdwowego. Drugie cztery listeczki mnieysze ná wierzchu rózgi / podługowáte / miedzy ktoremi iedná iágodá brunátna / soku winnego / iaderek drobnych białych pełna. Co rok inne z tych źiarnek wyrasta. Korzeń długi cienki / od którego wiele drobnych właczyn pochodźi.

Mieysce.

Rośćie ná górach / we krzách / w lesiech ciemnych pułnocnych y chłodnych / ná gruntách kruszcu ołowiánego. W Kwietniu kwitnie / w Máiu owoc dożrzewa.

Przyrodzenie.

Ták źiele iáko iego iágodá chłodźi / y wysusza we wtórym stopniu.

Moc y skutki.

Rozumu utráconym z czárow / z choroby. TYm ktorzy z czárow álbo z chorob zgłupieli á rozumu nápoły zbyli / bywa lekárstwem: czwierć łotá tych źiarnek z iágod kázdy dźień w trunku dáiac / przez dni dwádźieśćiá / porządnie. Báptistá Sárdus.

Mániey. Mánia leczy iágodá suszona w proch ztárta. Jerzy Grembs Doktor K. J. M.

Morowemu powietrzu. Z listkow iego y owocu / czynia prosek sáski / przećiwko powietrzu morowemu. Grembs Krolowey Jey M. Medyk.

Spuchnieniu łoná. Spuchnieniu łoná obiey płći / y z przymiotem ognistym / źiele tłuc y przykłádáć.

Oczom. Oczom záṕuchłym y z zápaleniem / bywa rátunkiem.

Zanokćicom. Zanokćice / plastrowániem rozgania.

Trućiznie. Złotolust / álbo Arsenik / komuby był zádány / iad iego goracy tłumi y niszczy.

Zły Mniszek / Mordownik / Rozdział 101.

MOrdownik / Morderz / Zły Mniszek / ná dwá łokćiá kłacze wynosi / rumiáne / stryfiáte: około liśćie po pieci / podobne Jastrowemu /

Napellus Thora.

Eisenhutlein / Narrenkappen / Munchskappen.

mu / powierzchu ciemno zielone / od spód pobieláwe / dlugim rozstrzyżeniem rozdzielone : ku wierzchu / kwiecie brunatne ziciace / kolpakowáte / iáko v szálwiey leśney / z pięci części zlożone. Z tych co nawierzcha ná wierzchu iest / iáko przylbicá okragla. Dwie śrzednie / okrywáia oboedwie stronie : Drugie dwie mnieysze / nisko sie spuszczáiace. We śrzodku drobne zdziebłka / z których sie dwie zákrywáia / ázby sie kápturek wzniósł. Z kwiátu każdego gdy opada / trzy straczki wychodza : w tych naśienie czarne á drobne. Korzeń chocholaty / dlugi / miąższy iáko márchew / czárnáwy / od którego pelno korzonków cienkich / iáko śieć splecionych : á we wnatrz biały. Kwitnie w śrzód látá.

Mieysce

Rośćie ná górach / w równiách y miedzy górámi.

Przyrodzenie

Jest przyrodzenia goracego y suchego w czwartym stopniu.

Moc y Skutki.

Tak srogim iest iádem y trućizna / że nawprzedniey szey Dryakwi nie vstapi. Záraz vżywáiacym go / iezyk y wárgi spuchna. Oczy ná wierzch wypukle / nogi stretwieia. Glowy zawrot. Mdlość niezmierna.

Sokiem tego ziela żeleźcá v strzal nápuszczáia / dla ran smiertelnych.

Plány y zmázy ná ćiele ściera / korzeniem álbo sokiem liśćia pomázuiac.

Przećiwko iádu temu / Diamoschum trunkiem vżywáia.

Muchy ktore kwiátem / álbo y liśćiem tego ziela żyia / napewnieyszym trućizny iego lekárstwem bywáia. Biora tych Much dwádześćiá cztery : Gliny z Lemnu / Bobku Mitridatu / każdego po dwu lotu / Miodu y oliwy ile potrzebá : á po czwierć lotá ná raz dáia.

Srogi iad.

Strzaly iádowite.

Zmázy ściera.

Lekárstwo przećiwko temu zielu. Drugie.

Rozsadek.

Odmiany zlego Mniszká sa wietsze nád inne / y bárwa do kwiátu tego ziela podobne. Te nie żyia tylko liśćiem zlego Mniszká / do ktorego stádámi przylátuia.

Mniszkiem zowia to ziele / że ma kwiát kápturowáty. A Morderznikiem od mordowánia.

Dobry Mniszek / Morzymord / Rozdział 102

Mniszek dobry / Morzymord od skutku rzeczony / ma ksztalt zlego Mniszká tylko mnieyszy. Przetma ná pultory piedzi / obli / mocny / okolo ktorego liśćie geste / gleboko wykrawáne. Kwiat blado żólty. Z tego straczki male / á w tych naśienie. Korzonki dwá okragle / iáko pará oliwek podlugowátych / twarde / ile suche : iednak kruche.

Anthora, Antithora, Napellus Moysis.

Gifftheyl/ Heylwurtz.

Mieysce.

Ná górách rośćie/ á nigdy bez złego Mniszká/ ná Tátrzech/ ná Bábiéy górze/ y ná Pokuciu.

Przyrodzenie

Przyrodzenia iest gorącego / co znáczy iego znáczna gorzkość.

Moc y Skutki.

Korzeń bywa lekárstwem przećiwko wszelákim truciznom/ quinte go prochem w winie dáiac

Iádomy truciznó.

Trućizná komuby byłá z Mniszká złego zádána/ tenże korzeń w winie dány bywa rátunkiem/ y iest mu Bezoárem własnie.

Mniszkowi złemu

Od węzá/

Od gádźiny obrážonym.

Jáscżurki/ y od bestiey iádowitey obráżonym/ rátunkiem bywa/ trunkiem. Spolne z Dyptanem ma skutki. Guainer.

Glisty w żywoćie morzy. Lobel.

Glistom.

Morzeniu w kiszkách dawáć go pić dobrze.

Kolice.

Przećiwko morowemu powietrzu. Gua.

Powietrzu.

Serdecznym przypadkom / z winem korzeń pić.

Sercu.

W gorączkách morowych / w ktorych się przystudźienice ná ćiáło wydáia (tych czásow petećiámi z włoská zowia) tákże morowki pokázuia/ z wodką Borakowa / álbo inna serdeczna / z trocha winá białego/ po quinćie prochu tego korzeniá dáiac / doświádczonym rátunkiem bywa. Gwáiner.

Gorączkom.

Bielmá ná oczách by nadawnieysze spádza. Jednák im świeższe/ tym rychley. Zástárzáłe we xx. y we xxx. dni. Wźiać obudwu Mniszkow / dobrego y złego / co naświeższych: ze wszystkim vtłuc/ y sok z nich wyćisnać/ á w oczy dotad pusczáć / áż bielmo zeydźie. Márcellus.

Bielmu.

Nátury mocne y nie powolne/gora y dołem purguie / dáiac korzeniá iego z połewka álbo z winem ćiepło z quinte. Hugo Soleri.

Purguie mocno.

Rozsądek

Mniszkiem y to źiele/ ále dobrym/ iáko Mordownik złym zowiemy / dla kápturká/ ktorego kwiát ksztalt nieśie. Morzymordem: bo trućizne Mordyrzow zámarza/ y iest mu Bezoarem własnie.

Doronik/ Serdeczny korzeń/ Rozdział 103.

Doronicum, Doronicus orientalis, Carnabadium Actuario.

Gemsenwurtz.

Doronik wschodnych stron / ktory my serdecznym korzeniem zowiemy / dla osobliwych iego skutków/ przećiw serdecznym dolegliwośćiom: zwierzchu żółtáwy/ wewnatrz biały: miąszośći wielkiego pálcá/ przytwárdszym y ćiężki.

Mieysce y Wybor.

W Syriey napzzednieyszy rośćie/ y z Alexándriey Eypskiey do nas bywa przywożony.

Przyrodzenie.

Przyrodzenie

Jest rozgrzewáiącego y wysuszáiącego przyrodzenia w trzećim stopniu.

Moc y skutki.

Wietrznośći w ćiele zámknione potężnie rospadza. A zwłaszcza

W máćicy wiátry / bole w niey wzniecáiące/ trawi.

Obráżeniu od bestiy iádowitych/ bywa lekárstwem/ trunkiem go vżywáiąc/ á zwierzchu ná rány z Figámi suchemi przykłádáią.

Wchodźi do lekárstw/ przećiwko iádowitym zárázom czynionych/ iáko do Dryakwie/ Mitrydatu. Do syropow niektorych / Lekwarzy y konfektow serdecznych. do Diamoschum dulce, Electuarium de Gemmis.

Serdecznym dolegliwośćiom wszelákim / iáko drżeniu y trzęsieniu nád przyrodzenie iego. Tákże

Mdłośći serdeczney / wielkim bywa trunkiem/ z winem álbo z wodką.

Z pierśi y z inych wnętrznośći wilgotnośći wychodzące/ wymączány. Toż też

Kászlu / wielkim á známienitym lekárstwem bywa.

(Wietrznośćiom w ćiele w máćicy zámknionym. Przećiwko nym od wężow wchodźi do lekárstw. Sercá drżeniu. Mdłośći serdeczne. Pierśi y ine wnętrznośći wychodząca. Kászlu.)

Podmiot.

W niedostátku tego korzenia / może być Gálgan abo Gwozdźiki miásto niego brano.

Rozsądek.

JEst wątpliwość miedzy źiołopisy o Doroniku/ ktory troiáki pokázuią. Pierwszy kłącza obłego/ wewnątrz cz...ego / ná stopę wzwyż : w wierzchu / ktorego trzy álbo cztery okolki/ z listeczkow żołtych lśniących/ kwiát/ podobny kwiátu wolowego oká mnieyszego. Liśćia okrągłego/ żyłowátego / ná długich stopkách z korzenia / z lekká po brzegách wykrawánego/ z wierzchu gládkiego/ od spodku kosmáto welnistego. Korzenia białego / okrągłego/ mieyscy węzłowátego z obu stron / puszczáiąc wiele odnożek/ iákoby niedźwiadek. [1]

Drugi máło niepodobny pierwszemu/ tylko liśćia dłuższego : y przeto Długolistnym Doronikiem názwány. Kwiátu osobliwszego. [2]

Trzeći ktory my Omiegiem Lewártowym mnieyszym miánuiemy / á ten iádowity. Záden z tych trzech/ wyższey w tym Rozdźiale opisány/ nie iest : gdyż wilki/ psy/ lisy/ ꝛc. truie. Ludźiom dwá pierwsze nie są szkodzące. Plát. [3]

Te we Włoskiey źiemi rosną / ná gorách Gárgánie y Báldzie/ y ná wielu inych/ skąd wschodniemu nie są podobne niwczym.

Swinia wesz/ Rozdźiał 104.

Cicuta, Cicutaria.

Schierling/ wuterych.

SWiniey wszy troiáki rodzay. Pierwsza ma korzeń długi / śmrodliwy/ z rzadkimi odnożkámi/ Pietruszczánemu korzeniowi nieco podobny. Kłącza wielkiego y wysokiego/ iáko v kopru włoskiego/ wzwyż ná trzy łokćie. Liśćie do Zápaliczki podobne/ węższe/ przykro pachniące. W wierzchu okolki z kwiatkow białych. Z tych naśienie Anyżowemu podobne / ieno bielsze/ gorzkie. Korzeń czczy we wnątrz.

Mieysce

Rośćie w ogrodźiech/ ná łąkách/ przy płotách/ párkánach/ nád przykopámi / ná mieyscách pustych / nie wypráwnych y ćienistych.

Wybor

Napotężnieyſza rośćie w Megárze/ w Krećie. Potym w Chiu/ w Cylicicy y w Atenách. Dios.

Przyrodzenie.

1. W oſtátniey cześci czwartego ſtopniá ziebi. Nawietſza moc ma w korzeniu: w klączu y w náci mdleyſza: w naśieniu namdleyſza.

2. 2. Swinia weſz/ korzenia y klącza miąſzego. Liśćiem pierwſzemu nie bárzo podobna/ ciemno źie ona: w wierzchu okolków ſzerokich z białemi kwiatkámi/ naśienie drobnieyſze niż v Dźięgielu. Pręt ná 4. łokćie.

3. 3 Swinia weſz wodna/ korzenia proſtego/ klącza czczego/ kwiećia białego. Kwitną w Maiu y w Czerwcu. Rośćie w wodách ſtoiących y ná winnicách. Skutków y przyrodzenia tegóż co y pierwſza.

Mocy skutki

Iáſczurki weze wypedza Morze. Iáſczurki kurząc nim po domu/ Weze odpadzá/ iáko piſze Plinius/ Dárćiu y morzeniu we czczych kiſzkách/ co Iliacam Łáćinnicy zowią. Tákże

Moczu. Moczu nád przyrodzenie zátrzymániu/ álbo kápánim odchodzącemu. Korzeń Swiniey weſzki w mocnym winie wárzyć/ y z oliwą vtrzeć/ á ná łono y żywot przykłádáć. Pláte.

Slezienie Artetyce. bolaczkó Rádnku. Slezienie chorey/ y Łamániu w ſtáwách. Bolaczkom twárdym/ y padáiącey niemocy. Tym wſzyſtkim doległiwośćiom bywa rátunkiem/ wziąwſzy tego ziela nie zbytnie wyroſłego garść álbo puł tory pośiekánego: Ammoniaku puł funtá: to weſpoł przez dni dziewieć w winnym oćcie moczyć. Dniá dziewiatego wárzyć/ ázby ſie Ammoniak roſpuśćił/ á potym przez geſty plát ſukienny przecedźić/ y mocno wyżać. Znowu one ſuche wárzyć/ przydawſzy woſku y oliwy/ ile potrzebá/ áż zgeſnieie iáko máść. To slezienie zápaloney/ zámuloney/ twárdey/ y boleiącey/ wielkim bywa lekárſtwem/ y innym pomienionym chorobom. Konſtantin. Platea.

podágrze Artetyce ſcyátyce. Podágrze/ Artetyce/ Scyatice/ y w inych członkách łamániu/ korzenie Swiniey weſzki w chlebie vpiec/ á poprzekrawawſzy ná mieyſcá bolące przykłádáć. Plat. A to z gorącey przyczyny.

Mácicy. Czyśćieniu. Mácice z zimnych ſłozow wychedażá/ Czyſczenie mieśieczne zátrzymáne wzbudzá/ korzenie y z náćia w winie/ á w roſole/ álbo w wodźie ſłoney wárzone/ y tym łono y krzyże náparzáiąc. Plat.

Swintm wrzodó. Zołzy zá vſzymá roſpadzá: ziol tych pierwey vżywáiąc/ ktore máią moc pędzenia moczu. Potym ze dwu cześci Swiniey wſzy/ á z trzećiey Dryakwie polney/ plaſtrowánie czynic. Tenże.

Nieplo- Pánie niepłodne/ tenże trunek czyni płodne/ raz go tylko dawſzy pod przerzeczoną miára.

Dźiatkámi záſtąpienia znák bedźie womit po wypićiu tego winá. Bo żadnym ſpoſobem nie może być zátrzymány od brzemienney. Plat.

Geśi ſzalone czynı. Geśi gdźieby ſie nim páſły/ poſzáleia/ tacząiąc ſie iáko piiáne.

Sok z Swiniey weſzki.

Succus Cicute. Bywa z wierzchołkow/ poki do naśienia nieprzydźie zrzálego/ wypráſowány/ ktory ná słońcu ſuſzą y zgeſczáia/ á potym w kośćiki formuią y chowáią do potrzeb. Ten

Oczym niedołą- tkom. Wchodźi do lekárſtw przećiwko boleniu oczu. Też około oczu nim mázać/ bole w nich vkłáda. Tákże

Oczom Oczom płynącym lećie ſłuży/ nim około mázáć/ zwłaſzcza fluſom gorącym. Pl.

Roży pie kielney. Rancer. Roża piekielna wychładzá/ pomázuiąc Wrzodom zápalonym/ á ćiáło wyiadáiącym y pomykáiącym/ ktore Káncer zowią/ bywa vżyteczny/ pomázuiąc ie nim. Tenże.

Liſzáiom Toż liſzáiow ieſt lekárſtwem. Plin.

Szkodźi

Zábiia człeká. Smiertelnym iádem zábiia człeka/ krew w nim oziebiáiąc. Dios.

Sercu y wątrobie ſzkodźi. Sercu y Wątrobie bárzo ſzkodźi/ choćia zwierzchu przyłożony: dáleko wiecey przez vſtá vżywány. Lekárſtwem przećiwko temu ieſt/ wino mocne białe y korzenne. Też ocet. Dodon.

Leczy tego ziela truciżne. Strzedz ſie go. Mamy ſie tego ziela wyſtrzegáć/ nietylko przez vſtá/ ále y zwierzchnim przykłádánim.

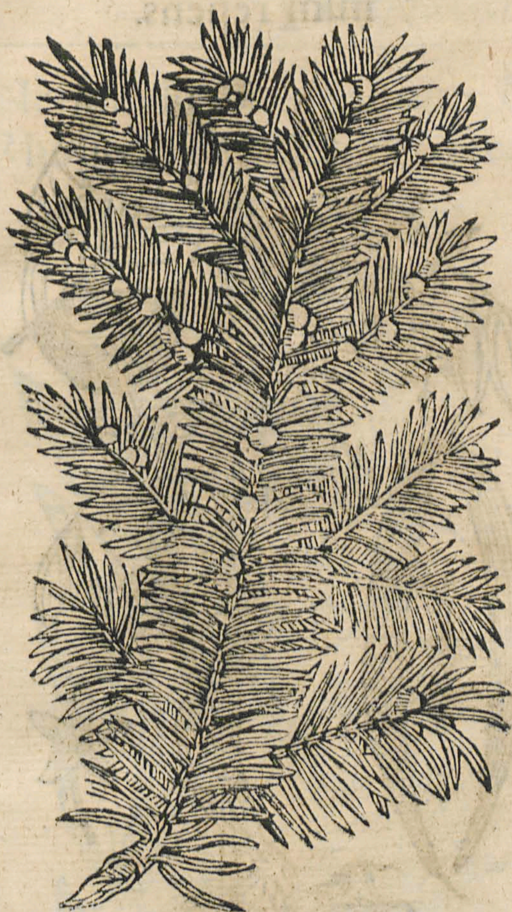
Cis drzewo/ Rozdźiał 105.

Wielkośći Iodłowey/ liśćiem Wiey podobny/ iedno drobnieyſzym. Zimie y lecie zieleńieie: iágody ſoku pełne/ ſłodkie/ wielkośći grochowego ziárná/ rumienáwe: Których iágod gdy śie kto naie/

wgo-

Taxus, Smilax, Thymalus, Thymium.

Eibenbaum.

w goraczkę/ ábo w ćiekaczkę czerwoną wpada. Sámo drzewo w ſobie czerwone/ ku zbutwieniu trudne: z ktorego drzewcá/ kopije/ ſtrzały/ łuki/ y kuße czynią. W iágody dozrzewa w Wrześniu.

Mieyſce

Rośćie ná ſkáliſtych górách. Ktory w Arkádiey rośćie/ czarnego bywa drzewá. A ktory ná górze Idá/ żółtego/ Cedrowemu podobny.

Przyrodzenie.

Awicenná piße go w trzećim ſtopniu rozgrzewáć/ á w czwartym wyſußáć. Acz Dyoſkoryd powiáda go być przyrodzenia zimnego. Ale te okolicznośći które ma/ iáko liśćia y gáłęzi vſtáwiczna zieloność/ ſkóry gorzkość/ iágód ſłodkość z oſtrośćią/ z vżywania ich goraczki y czerwone ćiekaczki: Co wßytko znákiem ieſt rozgrzewánia zbytniego/ á nie chłodzenia/ chociaż tychże iádowitych ſkutkow ieſt/ iáko Swinia weß.

Moc y Skutki.

Ták iádowite ieſt to drzewo/ że ćień iego/ te ktorzyby w nim siedzieli álbo ſpáli/ zábiia/ á zwłaſczá w Arkádiey/ y w Hiſzpániey/ w Nárbonie.

Zábiia ćień iego

Jágody vżywáne/ goraczkę/ álbo czerwoną ćiekaczkę przywodzą. Nawet ſą ptacy/ ktorzy tych iágod vżywáią: ktorych gdy ie kto ie/ tákże w goraczkę/ álbo w czerwoną biegunkę wpada.

goraczki czerwonki czyni.

Bydło liśćia ćiſowego vżywáiące zdycha/ to ktore ma zeby zwierzchnie y ſpodnie. Ale ktore po iedney tylko ſtronie máią/ y żuiące/ niewádzi im nic.

Bydło morzy.

Myßy zdycháią/ kurząc liśćiem iego. Pli.

Myßy.

Naczynie do pićia z tego drzewá/ álbo do iedzenia/ w goracych kráiách bywa ßkodliwe/ w náßych nie ták. Plin.

naczynie ćiſowe złe

Lekárſtwo przećiw trućiznie iego/ wino mocne korzenne ſtáre/ piiąc go niemáło/ iáko y w trućiznie świnney weßki.

Lekárſtwo.

Pſczołom/ wielkim ieſt nieprzyiaćielem.

Pſczołom

Toiná/ Rozdział 106.

Toiná ieſt krzewiná/ długie rózgi máiąc/ iáko winna látorośl/ przykro pachniąca/ gibká: Liſtu Bluſczowego/ miękßego/ lśniącego/ lipkiego. Soku żółtawego. Kwiátu rzadkiego/ białego/ w máłych kółkách/ wßyſtkiego/ iáko v Rozku. Z tych ſtrączki iáko v Bobu: w tych naśienie twárde/ drobne/ czarne/ rozdwoione/ záoſtrzone y kośmáte.

Mieyſce.

W Podolu y ná Pokućiu rośćie. W Polſzcze iey nie widáć. W Syriey y w Apulicy częſtßa/ niżli v nas.

Apocynum ſtans, Periploca, Cynocrābe, Braſſica canina.

Hundskol.

Przyrodzenie.

Rozgrzéwa ná koncu wtórego/ abo nápoczatku trzeciego ſtopniá/ wyſuſza w piérwſzym. Roſpráwu ie zwiérzchu przykládana. Gal.

Moc y skutki.

Nápuchnieniu.

WSzelákie nápuchnienia roſpadza/ liśćie z klaczem vtárſzy/ miáſto plaſtru kládac. Apul.

Ciężko tchnieniu Dychawicy.

Ciężkiemu tchnieniu/

Dycháwicy. Apul.

Pleurze.

Pleurze/ álbo kłóćiu w bokách/ naśienia z woda pić dawſzy quinte. Plin.

Podágrze.

Podágrykom z zimnych fluſow/ ſwym plaſtrowánim bywa rátunkiem. Apul.

Szkodźi

Ludźiô. Pſy truie

LVdziom ieſt trućizna/ tákże beſtyom. Pſy bárzo predko truie/ záczyniwſzy go tłuſtośćia á z chlebem. Tákże

Liſzki. Wilki. Ryśie.

Liſzki/

Wilki/

Ryśie. Abowiem ledźwie ták im oſtáwieia/ że ie zá ſoba włoczyć muſza. Dios.

Pſy inna trućizna ſtrute/ tá trućizná rátuie.

Iednák pſom winey trućiznie lekárſtwé.

Obwoiná/ Rozd: 107.

Periploca repens, & Apocynum repens.

OBwoiná ieſt liśćia ſzérſzego y dłuzſzego nizli Coiná/ który ieſt wtórym rodzáiem. Klacza obłego/ kolánkowátego/ długiego/ y rumiánáwego/ ćienkiego/ gibkiego/ nie tylko po ziemi wiiacego/ ále y po drzewách nawyſzych. Kwiećia białego z pięći liſteczków/ pełno ſoku iáko Mlécz świni/ białego. Z iednéy ſtopki záraz dwá ſtraczki puſcza krzywe/ złaczáia ſie iáko w Płochowcu. Naśienie w ſtraczkách obdłużne/ czárnáwe/ miekkie/ miedzy wełniankámi/ białe/ które ſie pokázuie/ gdy śie te ſtraczki dozrawſzy otwiéráia. Korzeń nie zbytnie miazſzy/ z drobnémi odnożkámi.

Mieyſce.

Mieysce.

Rośćie ná págorkách źielistych y w równinách / nie tylko w Apuliéy y w innych obcych stronách / ale y w naszych.

Moc y skutki.

Przyrodzenia y skutków tychże co y Toiná.

Płochowiec/ Rozdział 108.

Nerium, Rhododendrum, & Rhododaphne, Laurus rosea.

Oleander/ vnholdenkraut.

PŁochowiec / który y Olandrem z Niemiecká zowiemy/ iest chrośćinká/ liśćie dłuższe/ niżli Bobkowe máiąc/ ostrzeysze y mieższe. kwiátu Różowe°/ owoc Migdałom podobny: który gdy śie otworzy/ pełen wełny / podobnéy wełniankom drzewnego Głogu. Korzeń długi/ zdrewniáły. Smáku słonego.

Mieysce

Rośćie ná mieyscach wesołych / przy morzu/ przy rzékách. Náyduie śie też w ogrodách sádzony.

Przyrodzenie

Piszą Arabczycy być go przyrodzenia w trzećim stopniu ná przodku rozgrzewáiącego/ á we wtórym wysuszáiącego. A Galen/ że zwierzchu przykładány list/ abo kwiát/ ma moc rozpraszánia/ rozpadzánia. Ale przez vstá bywa trucizną bestyam y ludźiom.

Moc y Skutki.

BYdłu y inym źwierzetom czwornogim/ ták liśćie/ iáko y kwiat vżywány. Ale y wodá w ktoreyby liśćie tego mokneło / bywa trućizną/ zwłasczá ktore są przyrodzenia mdłego/ iáko owce/ kozy/ świnie.

Bydło morzy.

Tymże sposobem ludźiom bywa trućizną/ zwłasczá gdy ná iad iny nietráfi.

Ludźie truie y záraża.

Od psá wśćiekłego obrázonym bywa rátunkiem/ w winie białym korzennym stárym moczony/ á trunkiem vżywány. A iescze lepiey / liśćia Ruciánego do tego przydawszy. Tákże vsczkniony od weżow/ y od inych iádowitych bestiy.

Obrázonym od psá wśćiekłego.

Myszy ná polu wygubia/ dźiury tylko nim zátykáiąc.

Myszy ná polu gubi.

Myśliwcy sokiem iego/ strzały/ y osczepy námázuia/ dla bićia źwierzą.

Myśliwcom.

Bdły/ y Grzyby rozmáite/ Rozdział 109.

BEdł y Grzybów/ iedne przychodzą do stołowego vżywánia/ drugie nie: które przy żeleźie rdzáwym / ábo przy rudách rosną/ ná gnoiách / przy iámách iádowitych bestiy / przy drzewach iádowitych/ iáko są Prochowki/ Muchorówki/ Jeleńia bedłká/ Weżówki / y innych wiele: których gdyby kto pożywał / nagle vmrzeć muśi.

Fungi, Boleti.

Schwamme.

Przystoynie ie tedy miedzy iádowitemi zioly polożył Dyoszkorid. Szkodliwe od nieszkodzacych rozeznac ták: Grzyb álbo bedlke/ ná kilka cześci rozkroić/ bedźieli miała w sobie bláda rumienność/ álbo śiniałość y iákoby spleśniałość/ kráie bláde/ kropki po przepukále po nich: złe tákowe sa. Też pstre/ żołte/ czérwiwe/ á bárzo spróchniále y zágniłe/ tákowych sie káżdy wárowáć ma. V nas sa naiádowitsze muchomory/ á te sa czerwono pstre. y té złe ktore sie ná pniách spróchniáłych znáyduia Tákże ná skalách y kámieniách/ y ktore predko gniia. W pospolitym vżywániu téſa/ Grzyby/ Kozakowie/ Biele/ Rydze/ Posadki albo podsadki/ Smarze/ álbo Piestrznice/ Olszowki/ Holubki/ etc.

Rozeznánie dobrych bdłow.

Mieysce.

Rosna ná łakách/ ná pastwiskách/ w leśiech/ we krzách.

Przyrodzenie.

Chłodzacego y odwilżáiacego sa przyrodzenia/ y przeto ták predko wyrastáia/ y gniia.

Moc y Skutki.

PIegi/ y inne plány y zmázy pánnom y pániam śćieráia. Plin.

Piegō ná twarzy

Ná głowie rány plugáwe wychedażáia y lecza.

Ránom wrzedliwym

Wrzody spárney inne do zbieránia leniwe/ grzyby suche rozpárzone/ álbo y świeże/ przewedzone/ ćiepło przykłádáiac zbieráia/ y w rope obrácáia.

Wrzodō spárnym

Od psá obrażonym/ ná ráne przykłádáć dobrze.

Od psá obrážonym

Szkodzi.

GRzyby y bedłki wszystkie/ nic dobrego w ćiele nie czynia/ ieno
Wilgotnośći złe/ grube/ lipkie/ kliowáte.
Tákże krew sprosna/ czarna/ y oziebła. záczym
Szlák/ po Grecku Apoplexia zowia/ *Szlák*
Nárušenie powietrzem álbo parálizem/ *Párališ*
Moczu ćiežkie pusczánie/ *Moczu*
Dawienie/ *dawienie*
Krztušenie y womity/ *Womity.*
Koleryczne ćiekaczki/ *ćiekaczki*
Koliki/ ábo dárćie w kiszkách/ *Koliko*
Kámień/ y wiele inego złego przychodźi. *Kámień*

Lekárstwo przeciw skáżeniu z nich.

lekárstwá strutym bdłkámi y grzybámi

GDźieby kolká zá vżywánim bedlek álbo grzybow przyszłá/ pigułki z czwierći łotá Modrzeciowey gebki z winem potoczyć/ y połknać.

Albo octu miodowego/ álbo kwáśnego miodku dáć wielki trunek wypić/ żeby zátym womity przyść mogły.

Toż Rzodkiew vżywána czyni/ piiac po niey piołynkowe wino. Galy.

Tákże saletry ze dwie ziárná z octem dáć wypić/ áby rychley wybieżáły.

Albo ługu trunek z octem przysolonym.

Albo iuche z wárzonego w winie Cabru y lebiotki/ pić dáiac. Dios. Gal.

Też wino piołynkowe/ ábo

Wino z Lubczykiem przypráwione/ álbo z Dźiegielem.

Muchomory

BEdłki ktore Muchomorámi zowiemy/ Łácinnicy Fungos Muscarios. Niemcy Roten Fliegelschwanim/ w słodkim mleku rozwarzáia/ á ná deskách/ ábo ná miskách

Muchy truie

wy lane

wyleia/ do nich muchy leca/ y zdycháia/ y przeto muchomorámi ſa nazwáne.

Gebká.

GEbká ktorey w łázniách do wyćieránia ciáłá vżywamy/ wrzody ſtáre płynace wyſuſza/ kłádac ia w nie.

Sczurki truie drobno ia pośiekawſzy w máſle ſmáżona/ y po katách rozłożona. Tab.

Rozſadek.

Grzyby. Biele. Smarże. Rydze. Zołubki. Olſzowki.

BDły y Grzyby / iedne drugich ſa gorſze y lepſze. Dobre ſa Grzyby / lepſze Biele: tych lepſze Pieſtrzyce / álbo Smarże. Nád te ieſcze Rydze lepſze/ ktore Łácinnicy y Grekowie Boletos miánuia: a ile ſolone. Nalepſze Zołubki/ ile te/ ktore ná łakach / á nie w leśiech: tákże ktore ná drzewach dobrych roſna / á nie iádowitych / iáko ná pniách olſzowych / co ie zowia Olſzowkami/ drudzy Smarżámi/ álbo Pieſtrznicámi. Jeſeze lepſze ná Modrzewowym drzewie (oprocz Gebki Modrzewowey) A te wielkie bywáia ták/ że funtow trzydzieści iedná záważy. Bárwy złotey / około brzegow ſwych poroſpadáłe/ żadney gorzkośći / áni ſmáku przykrego nie máiac. Z tego mieyſcá káżdy zádziwowáć ſie może / iáko z iednego drzewá Bdły/ iedne do vżywánia ſtołowego przychodza/ bárzo ſmákowite. Drugie bárzo gorzkie/ ktore Modrzewowa gebka zowiemy/ do lekárſtwá. Tym Bedlkom z drzewá Modrzewowego/ podobna ieſt / ktora ná mieyſcách kámieniſtych ſie znayduie/ zwłaſczá ná korzeniách drzew Káſztanowych. Bedlká żołta/ ccza wſzytká máiac ksztalt iágody Morſzwey/ ſmáku przyiemnego. Ta do koſztownych ſtołow páńſkich przychodzi/ rozmaićie przygotowána.

Bedlká żołta.

Dziwna rzecz/ w Neápolim w kráinie Włoſkiey/ znáyduie ſie kámień/ ktory w winnych piwnicách trocha ziemie przygrzebiony/ y ciepła woda ſkropiony/ dniá czwartego Bdły z śiebie ſmaku przyiemnego wydáie.

Mieć świeże Bedlki záwſze.

Fũgi Tarentini. Fungi Ægiritę.

PNiak Topoley czarney w ziemi tkwiacy/ ciepła woda kwaſu w niey roſtłoćiwſzy/ záwſze bedzie miał świeże Bedlki do iedzenia. A gdźieby ſie te nie podobały/ á chćiał by ie mieć z ziemie/ obierz ziemie do tego gorzyſta/ rzadka/ ktoraby trzcine/ álbo trzcinna trawe rodziłá / y łobozyſta. ná ktorey popaliwſzy łobozie/ zwłaſcza gdyby ſie ná deſcz bráło/ Bedlki rychło poroſna. A gdźieby wiec deſczá nie było/ tedy to mieyſce świeża woda z rzadká iákoby dżdżem ſkropić. Konſtant.

Grzybow przypráwá.

Przypráwá grzybow.

PRzypráwuiac biora cáłe/ y zwierzchnia ſkorke z nich zdeymuia y wárza: potym ſola potrząſzy / ná ſpilkách z drewná vſtrugánych przypiekáia/ y znowu w oliwie/ álbo w máſle/ álbo w tłuſtey polewce ſmáża/ przylawſzy troche winá/ pieprzu/ ſmalcu wieprzowego/ miodu troche. A gdy w tym beda wrzeć/ w mace przedniey obwalaſz/ przyſmáżyſz/ á do ſtołu daſz.

Grzyby drudzy przypráwuia z pieprzem/ z Lubſczykiem/ z Koryándrem/ z Ruta/ z ſmalcem/ z trocha oliwy/ miodu á winá do tego/ á co náćiepley do ſtołu dáia.

Albo też Grzyby vwárzone/ álbo w popiele żarzyſtym dobrze vpiekłe przypráwuia z pieprzem/ z Mieta drobno pokrajána/ z Ruta/ z miodem/ z oliwa/ z trocha winá/ á co náćiepley dáwáć.

Zimowit/ Rozdział 110.

ZImowit ma korzeń cebulaty łupine ciemno rumiana: pod ta korzeń biały / soku mlécznego / ſmáku ſłodkiego / pod zime abo Jeśień/ lećie gorzkiego. Ten w śrzodku ma dziure / z ktorey kwiát nági bez kłacza y liśćia / ſam o ſześci liſtkách białych/ niekiedy żołtych / ćieliſtych/ żołtogoracych: we śrzodku iáko w Liliey ſerduſzká żołte. Ná Wioſne po kwiatu ziele wyraſta o trzech liſtkach / podczás o czterech/ podobnych Konwáliowym. Ze śrzodku iáko pecherzyki wychodza/ dwá ábo trzy chocholowáte / iáko ſtracze palczyſte v Mieczyká / máiac po wierzchu wzdłuż ſtryfy / w ktorych naśienie czérwone / wielkośći ziarn Koryándrowych. Pret na piadź ábo ná dwie.

Tego ziela ieſt do dźieśiąći rodzáiow/ ále wſzyſtkie iednychże ſkutkow.

Mieyſce

Rośćie ná łakách / ná koncu Jeśieni kwitnie. Po opadániu kwiátu / dopiero ná Wioſne liśćie pu-

Colchicum, Ephemerum lethale.

Zeitloß/ Wildt Saffran/ wieſʒen zeitloß.

ſcza / á w Czerwcu naſienie.

Przyrodzenie

Cieple y ſuche we ſrzodku ſtopnia wtórego być go powiádáią.

Moc y Skutki.

Wſzy gubi korzeń / tákże liſcie wárząc/ á głowę przemywáiąc/ álbo też ſurowy tłukąc/ á wſzywą głowę náćieráiąc. *Wſzy gubi*

Artetyce/ wziąć świeżozielonego/ y w dunicy nowey vtrzeć puł funtá / loiu kozłowego tákże puł funtá / oleyku z Ptáſzey zobie ktory Cyprium zowią/ dwádźieśćiá ośm łotow. To weſpoł w możdzierzu co napilniey vtrzeć/ y członki náćieráć. Apul. *Artetyce*

Piegi/ y *Piegom*

Węgry/ y wſzelákie inne zmázy ściera/ korzenie tego z máką zimowitową / ná noc náćieráiąc. Tenże. *Węgrom*

Turcy gdy ſie chcą popić/ kwiećie tego zielá w winie moczą / po ktorym ták zdumieiący bedą / iákoby w záchwyceniu w iákim byli. Matth. *Zápomnienie czyni*

Szkodźi.

Niecierzności wyiadáiąc zránią/ w żołądku gryzienie czyni z ćiężkośćią wielką ielit / gdy ſie záweżmie / ſtolcámi krew wywodźi z ſzlámowátośćią kiſzek zmieſzána. *Wnętrzu żołądku.*

Korzeń dawi vżywáiące/ y tegoż dniá do śmierći przywodźi. *Trunie ludźi.*

Aptekárze też máią oſtrożni bydź/ żeby go miáſto Hermodaktylow do lekárſtw nie vżywáli. *Aptekárzom przeſtrogá*

Krwáwe ſtolce wznieca vżywány korzeń. Tákże *Czerwonke*

Ták po ćiele świerzb czyni y bebele / iáko gdy pokrzywámi popárzy / álbo cebulą zámorſką. *Swierzb czyni*

Lekárſtwo temu złemu

Mleko krowie obfićie pić. Też tych rátunkow vżywáć ktorych przećiwko truciznie Sálámándrowey/ womitámi y kliſterámi. Tákże ktore bdłam y grzybom iádowitym ſłużą. *Mleko*

Poki ſie iad nieząwezmie w ćiáło y do ſercá niedoydźie/ pić iuche z wárzonego liśćia debowego/ álbo z żołędziu/ álbo z ſkorek iábłek żiárniſtych/ álbo z Máćierzey duſzki/ nápoły z mlekiem krowim. Albo w krowym mleku te rzeczy wárzyć/ y pić. Też ſok z Sporyſzu/ álbo ſok z látoroſtek winnych/ álbo z Jeżynowych wierzchołkow. Też wino Mirtynkowe do tego dobre: Skorki wnetrzne z Káſztánow z iákimkolwiek przerzeczonym ſokiem/ trunkiem dawáć. Lebiotkę z ługiem pić. *Trunki z debiny. Máćierzą duſzką. Sok z Sporyſzu. Mirtynkowe wino. Káſztánie ſkorki. Ług z lebiotką*

Rozſądek

Zimowit rzeczony/ że záraz liśćie po źimi przed zimą / álbo źimie kwiát okwitnawſzy wiie/ álbo wychodźi. Zimokwit/ że ná zime kwitnie.

Rozśiad/ Rozdźiał 111.

Rozśiad/ liśćia ieſt mnieyſzego y bárźiey záoſtrzonego / niżli Zimokwit. Rozgą obla miedzy liśćiem. Kwiátu wietſzego. Korzenia cebulátego / rozśiadłego / máiąc mlécznego ſoku obfitość.

Mieyſce.

Wielkie podobienſtwo że w náſzych ſtronach rośćie / ná Pokuciu y w polách Podolſkich / abo y gorach

Colchicum orientale, Ephemerum Syriacum, Alexandrinum.

Lufftilgen.

rách Węgierſkich : ſámo nazwiſko w ięzyku náſzym / to świádczy. W Syriyſkiey Alexándriey nawybornieyſzy.

Przyrodzenie

Tegóż przyrodzenia / którego Zimowit / iedno nie ták iádowity. Ztwierdza korzeń / zapáchu przyiemnego.

Moc y Skutki.

Frańcy iest lekárſtwem. Gobel y Pená piſzą / że to źiele w Syriey / á ile w Alexándriey / przećiwko chorobie Fráncuſkiey z Gwáiakiem ſcześliwie bywa vżywáne : Przywodzą do tego świádectwo Dominiká / Weneckiego Chirurgá / ktory z tychże go tám kráin przywiozſzy / niemáło vżywał go w tych przypadkách / z wielkim ſwym y chorych vżytkiem.

Bolenie zebow. Bolenie zębow vśmierza inche z niego ćiepło w vśćiech trzymáiąc.

Páluchy właſne / Rozd: 112.

Hermodactylus.

Fungerwurtz / Hermodactylen.

Ziele to / liśćia ieſt ná dwie piędźi / Lukowemu podobnego / iedno węzſze : á koło korzenia krotſze. Cztery korzonki ná podobieńſtwo palców puſzcza / rumiánáwe / ná wierzchu iáko páznokćie białe. Ze śrzodku tych / pochodźi rózgá / w wierzchu tey páleczká ná kſztałt gruſzki / iáko ná Zimowićie. Ná wierzchu korzonkow tych z kąd liśćie pochodźi / włośienkowáte korzonki pochodzą.

Mieysce / trwáłość.

W wſchodnich kráinach rośćie / ná mieyſcach górnych / w Arabiey / około Konſtántynopolá. Do trzech lat może bydź chowány.

Wybor

Przodek ma korzeń biały : czerwony álbo czarny nie dobry / y co w źiemi tłuſtey / álbo w wilgotney

rośćie

rośćie. Záś rzadki á lekki / mdły bywa w swych skutkách. Ale gesty y ćiezki / dobry.

Przyrodzenie

Sa przyrodzenia ćiepłego y suchego / ná poczatku trzećiego stopnia: wszákże tak / że też wilgotność w sobie niejáka máia / wietrzności wzbudzáiaca.

Miárá álbo wagá

Ná raz przez vstá / może go bráć od iednego czerwonego złotego / áż do dwu.

Moc y Skutki

PAluchy máia moc rospadzáć / rospraszáć / rozganiáć / trawić / przyćiagáć.

Flágmę wywodzą. Z osobności przyrodzenia swego / flágmę wywodzi gruba.

Tuczą. Ciáłu tuczność dáie.

Wrzody. Wrzody smrodliwe y plugáwe wychedáża plastruiac.

Dźiwie mięso. Dziwe mięso w ránách trawi posypuiac prochem.

Podágrze. Podágrikom /

Chirágrze. Chirágrikom /

Artetyce. Artetykom ná poczatku choroby / bywa rátunkiem / prochem co czerwony złoty / álbo dwá záważa / abo iuche wárzonych. Jesli prochem / tedy go z sokiem Włoskiego Kopru z miodem wárzonego / y z iego iucha dáwáć pić. Plat. Mesarugi.

Popráwá. A iż gnuśnie purguia / żoładek mdla / tedy im troche przydáć Imbiru y Szpiki Indiyskiey.

Fistułó. Fistuły / proch z tego korzenia / z mydłem Barskim vtluc / y tym knotki pomázuiac / kláść / goi.

W nośie wrzody. Wrzody w nośie leczy / proch z Páluchow z palona Miedzia / á z iákimkolwiek sokiem / mozg posilaiacym vmieszáć / y przykłádáć: abowiem go wyiada bez bolu / á potym da sie predko goić. Plát.

Wrzodó zágniłym. Wrzody zástárzałe y plugáwe / wychedáża proch y goi / zásypuiac nim / z białych páluchow / nie z czerwonych / ktore sa iádowite.

Lektwarz ábo konfekt.

Electuarium. WZiac miodu chedogiego / przylawszy troche pitego / dla przypalenia / y gdy sie dobrze przewárzy y odszymuie / przydáć miáłko vtártych páluchow białych swieżych cztery loty / Naśienia włoskiego kopru / Cynámonu po quinćie / y z tego konfekt vczynić / á miásto Benedikty Laxatiuy chorym vżywáć. Plat.

Flágmistym. Tym vżywáć niewádzi Páluchow / ktorzy w stáwach máia wiele wilgotnośći flegmistych. Dámascen.

Trocisski.

Trochisci. BYwáia z korzenia tego źiela czynione / sokiem Rzodkwiánym zaczyniáiac / álbo sokiem cebule zamorskiey / z Imbirem á z trocha szpiki Indiyskiey.

Szkodza Páluchy.

Żołądku. Correctiuum. ŻOładkowi wilgotnemu / złość y szkodzenie odeymuie mu Imbir / Kmin kramny / Pieprz długi / Lubsczyk / Kobyla miętá / Mástyká.

Gdzieby przez vstá vżywáne żoładek mdli-ły / Mirobálany predko ich tám stad pozbywáia y wywodza.

Musku-łom. Zá czestym ich vżywániem / Muszkuły w ćiele tretwieia.

Rozsadek.

MAmy iescze inne Hermodáktyly / korzonki ná gorách wysokich rosnace / máiac kształt serca / á sa troiákie: Białe ktore przodek máia: czerwone y czarne / á te złe. Tych pospolićie w nászych Aptekách vżywáia / ktore tychże skutkow sa y przyrodzenia.

Myla sie z wielka obráza zdrowia / ktorzy miásto Páluchow Zimokwitu do lekarstw biora / bo Zimowit iest iad / ktory tegoż dnia zábiia.

Tuczeniec / Rozdział 113.

Lagia.

TUczeniec w Afryce rośnie / zowia go pospolićie Lágia: vżywáia go miásto Páluchów do lekarstw: y potráwą.

Przyrodzenie

Jest wilgotne / ále bárźiey gorace.

Moc y Skutki.

Tuczy / Odwilża. TUczy biáłegłowy tám tego kráiu. Abig. Ciáłá wyschłe odwilża.

Bárwę. Bárwę cudna dáie / proch z polewka mięsna. A to skromno. Abig.

Szkodzi.

Krew wyżega. Choroby gorące Roży

Szkodźi.

Zá częstym vżywániem krew wyżega w ćiele. Záczym choroby kolerycżne wznieca. Roża piekielna czyni/ przyrodzeniu gorącemu szkodliwe. Abige.

Paráiątek / álbo Parpiątek/ Rozdźiał 114

Pseudohermodactylus.

Falsche Hermodactyle.

NA liśćie podobne Babce/ ieno mnieysze/ ná długich stopkách. Klącza szczegulnego/ cienkiego: w wierzchu kwiatek biały/ ná podobieństwo gwiazdy. Korzonki ma dwá wespoł białe/ y nie miąższe.

Mieysce.

Pospolićie rośćie miedzy krzewinami/ także przy płotach/ y śćieszkách.

Moc y Skutki.

NIektorzy twierdzą korzonki iego/ tegoż być przyrodzenia y skutkow z Páluchámi. Ale do vżywánia lekárskiego nieprzychodzą.

Łániczká/ Rozdźiał 115

Ephemerum, Iris Syluestris.

Schonbetrug.

ŁAniczka Liliey iest podobna/ ieno liśćia cieńszego. Kwiatu białego/ pod czas modrego/ á gorzkiego/ we śrzodku piorká máiąc/ naśienia miękiego. Korzeń tylko ieden cały długi/ ná pálec wzmięsz/ pachniący/ y iezyk śćiągáiący/ cierpki.

Mieysce.

Rośćie w Debnikách/ w mieyscách cienistych.

Przyrodzenie.

Stwierdza swą cierpkośćią. Zápáchu wdźięcznego y przyiemnego/ skąd dochodźić śię może/ że z pomieszánych iest żywiołow. Rospráwuie/ y rospadza. Gal. 6.

Moc

Mocy Skutki.

Zebom — Zebow boleśći vkláda / w winie álbo w wodźie wárzona/ iuche ciepło w vśćiech trzymáiąc. Dios.

Puchlinie — Puchliny rozpadza / liśćie w winie wárzone/ á plastrowáne. Tákże

Gruczołom y sokom twárdym — Gruczoły y Dymienice potiby sie ieſczenie poczely w otok zbieráć. Tenże.

Zebó osłábiáłym — Zeby słábe vtwierdza/

wyprochniáłym Mozgu — Wyprochniáłe wyciąga / korzeń kłádąc miedzy nie. Tenże. Mozg y

Wątrobie — Wątrobe pośila/

Zawrotu — Zawrot głowy leczy/

Mdłośći — Mdłośći ſerdeczney/

Rádunku. — Padáiącey niemocy służy/

Szaleństwu — Od rozumu odchodzącym/

Zdumiáłym — Zdumiáłym wárząc go z korzenim/á piiąc.

Trądu słoniowemu — Słoniowey trędowátośći poczynáiącey. Fuchs.

Oczom — Oczom záćmionym áby iásno pátrzáły. Fuchs.

To Fuchſius temu źielu przypiſuie. Ale to rádniey Łánce/ ktora też Łánußkámi zowia / álbo Konwalia / należy / niżli Łániczce.

Kurzyślep/ álbo Ptáſza miecá/ Rozdźiał 116.

Alſine, Morſus gallinæ.

Hunerdarm / vogelkraut / Ganßkraut/ Hunerbiß.

Drudzy kurzym morem miánuią. Ma kilkánaśćie rozdźiáłów / wielkośćią różne / przyrodzeniem bynamniey. Ma prąteczek obły / soku pełny / ná pułtory dłonie. Kwiátu drobnego / białego wewnątrz / zwierzchu źielonego. Rożdżek niemáło puſcza z iednego pniá záraz od korzonká. Z których záś máluchne odnóżki pochodzą. Liśteczki po prątkách / podobne do źiela pomurnego / iedno mnieyſze / á nie kosmáte. pachnie zapáchem ogórczánym. Korzonek ieden ma nie wielki.

Mieysce

Rośćie w ćienistych mieyscách / ná stárych śćiánách. Poczyna od srzodku źimy. O srzod látá vsycha.

Przyrodzenie.

Chłodźi y odwilża / bez zbytniego zátwierdzenia. Galen.

Mocy Skutki

Potráwą ciáło wysychłym — Niektorzy go miásto iárzyny vżywáia/ktorzy długą chorobą bedąc vtrapieni/ ciáła máia wywiedłe. Tákże

W suchotnych gorączkách. — Ktorych suchotne gorączki wysuſzáia. W inych tákże gorączkách vżywáia go / ták pokármem/ iáko zwierzchu ná stopy y dłonie przykłádániem.

Oczom — Oczom zápalonym z maka Jęczmienna tłukąc. Albo z sokiem iego vmieſzána / á plastrowána/ ieſt lekárstwem. Dios. Plin.

Otokó ognistym — Otoki wßelákie/ ktore ogniste przymioty w ſobie máia/ rozgania. Gal.

Gęśietó. — Gęśi młode bárzo ſie w tym źielu kocháia.

Vſzom — Vßom zápalonym / sok w nie puſczány / bywa

bywa rátunkiem. Dios. Plin.

Sadzelom zápalonym vżyteczny.

Dziećiom boleiącym / w oliwie smáżąc / ćiáło okłádáć.

Ran y sadzeli od przymiotow ognistych / broni: Tákże wodká iego. Owa we wszem teyże iest mocy / iáko Kurza stopá / Psinki / Rozchodnik y Pomurne ziele. Y może go wszedy vżywáć / gdzieby chłodzić potrzebá. Tab.

Sadzelō. Dźiećiō w ćiele boleiącym.

Wodká.

Dziećiom w goraczkách do picia vżyteczna / y stárszym. y w inych chorobách.

Suchoty máiącym / do trunku vżyteczna. Tab.

Aqua stillatitia

Rzasá wodna / Rozdział 117.

Lens palustris, vel lacustris, Lens aquatica.

Wásser Linsen / Wásser mosz.

Listeczkow iest máłych / okrągłych / ná cienkich sie niteczkách dźierżących / bez korzenia / ná wodźie spływa: nic innego nie iest / iedno tłustość nieiáka z wody teyże. A gdy wodá więtsza przydźie / porywa ią / y gdźie v brzegu zostáwuie. Miásto korzonkow puszcza włokno iák włoski / y ták rośćie / áż ná sie kształt listeczkow weźmie.

Żábia żob

Jest druga Rzasá / ktora żábią zobią zowią. Tá ma gránowite ptátki rozkłádáiące sie po wodźie. Z tych wiele pochodźi listeczkow / ná długich stopkách cienkich: te ze cztérech listeczkow złożone / ná kształt krzyżá. Nasienie w gronkách do Soczowice podobne / czárnáwe / geste y twárde.

Mieysce.

Ná stoiących wodách rośćie / w ćiekących sie nie znáyduie.

Przyrodzenie.

Chłodźi y odwilża we wtorym stopniu. Gálen w 8.

Moc y Skutki

Rożá pikielna leczy / y Otoki wszelákie z przymiotámi / podágrze goracey bywa wielkim rátunkiem / ták sczegulna / iáko z ięczmienna mąka vtłuczona / przykłádáiąc. Dios.

Dźiećiom przepukłym w mosznká / ta rzasá okłádáć.

Roży. Otoku podágrze. Dźiećiō przepukłym.

Wodká.

Oczom boleiącym y czerwonośći ich bywa lekárstwem / wymywáiąc ie.

W morowych goraczkách / trunkiem bywa vżytecznym.

Ociekłość pierśi białogłowskich / z przymiotem ognistym / rozgania.

Otok spadkow do pęcherzá z przymiotem ognistym / oddala. y

Głowy bolenie z vpalenia.

Członkom zbytnie rozpalonym / ták z wierzchu iáko wewnątrz / tá wodká iest vżyteczna.

Kokoszy /

Kaczetá /

Gasietá. Náwet y

Swinie Rzasy wodney rády záżywáią / zwłasczá z otrębámi pszenicznemi.

Oczom. Goraczkom morowym. Ociekłość pierśi białogłowskich. Pęchyrzá zápalenie. Głowy boleniu. Członkō rozpalonym. Kokoszō. Kaczetō. Gąsietō. Swiniō.

Rozchodnik wielki/ Rozdział 118

Sedum maius, Barbalouis, Semperuiuum maius.

Groß Hauswurtz/ oder Mawerpfeffer/ Donderbar.

JAk zimie iáko lećie zielony. Rózge ná łokieć nieśie/ ná pálec wielki wzmiąß: około rózgi liśćia tucznego/ soku pełnego/ rozdźielnie ieden od drugiego śiedzą iáko w wielkim zielu Romanowym: ku wierzchowi dłużße/ máiąc kßtałt Iezyka. Przy ziemi krótßze/ y gesto śiedzące/ y nie ku górze/ ále ku ziemi záłomione/ wßytkie gládkie/ ácz nieco nisko kosmáte. W Lipcu gáłązki wypuscza/ pełne kwiatków rzedámi/ ná kßtałt lniánych główek otworzystych/ około wierzchu wykroionych/ gdy sie otworzą/ podobne kwiatkom Lánkowym. Z wierzchu blado zielone: á gdy sie roskwitną/ podobieństwo słoncá pokázuią: bárwy brunátney. W śrzodku kwiatká żołte serdußká iáko w Róży. Płod po stronach od korzenia wydáie/ iáko ßnóry iákie. Z tych látorostki wyrastáią. Korzonki niewielkie/ którémi sie suchych strzech trzyma/ y rośćie/ y więcey z powietrza niżli z ziemie żywnośći bierze. Naśienia nie miéwa/ tylko káżdego roku nowe sośki puszczá. W Máiu kwitnie/ pod Iesień niszczeie/ wßelką niepogodę śćierpi.

Mieysce.

Rośćie ná górách/ kámienistych mieyscách/ strzechách/ murách.

Przyrodzenie

Wysusza w pierwßym stopniu/ w trzećim chłodźi/ z lekká zátwierdza. Galen w 6.

Mocy y Skutki.

Swieży potężnieyßy/ niż sußony. Plat.

Swieży lepßy

Piekielnemu ogniu/

Róży

Wrzodom ognistym ciáło wyiadáiącym.

Wrzodó.

Oczom zápalonym y krwią záßłym

Oczom

Ogniem opalonym/

Ognié opalonym

Vkropem/ álbo oleiem opárzonym/

Opárzonym

Podágrze/ Artetyce z gorącey przyczyny.

podágrze

Tym wßystkim ták sam/ iáko z Ieczmienną mąką plastrowány/ bywa rátunkiem. Toż z soku iego/ z wosku/ á z oleyku Rożánego máść vczyniwßy/ przykłádáć ćiepło/ w pierwßych trzech dniách: Potym chłodno tąż máśćią mázáć. Plat.

Bolenie głowy gorące vśmierza: z soku z mąką ieczmienną á z rożánego oleyku/ máść rzadką vczynić/ á czoło y skronie mázáć: álbo ná chuśćie rozmázawßy przykłádáć. Dios. Plin.

Głowie boleiącey

Od páieczego gonu vsczknionym/ sok pić dobrze. Tákże

Vkąßonym od páieczego gonu

Ciekaczkom czerwonym/

czerwonce

Biegunkom kolerycznym.

Biegunkom kolerycznym

Czerw okrągły/ tenże sok z winem pity morzy.

Glistom

Vpłáwy białogłowskie vstánawia/ wezełek z wełny w tym soku obmáczowáć/ á w łono pusczáć.

Vpłáwó.

Oczom.

Oczom płynacym z flusu goracego / álbo z zbytniey krwie/ tenże sok/máżac koło oczu/ y pokropce pusczáć. Albo lnianki maczáne przykłádáć. Tenże.

Toku.

Tok krwie z nosá záwśćiaga/ w soku chusty maczáć / á czoło y łono okłádáć / przydawszy Rożánego oleyku/ álbo wodki. Plat.

Vszom.

Vszu boleśći vśmierza/ y ztad niektorzy vsznym zielem ten Rozchodnik miánuia. Pli.

Kápusty broni.

Kápusty áby Mszyce y Gaśiennice nie psowáły/ niżli iey nasienia na Rozsáde masz śiać/ przez trzy dni w soku tego ziela moczyć.

Krostom w oczách

W oczách wrzedziennice gubi sok pusczány. Plin.

Złotym żyłkom.

Złotych żyłek boleśći vśmierza / sok z naka lniánego śiemienia/ námázuiac / álbo ná chustce przykłádáiac.

Zebom.

Boleść zebow odpadza / przydawszy soku z Pśinek / á mleká krowiego wedwoy násob wiecey / oleyku rożánego czwierć / chusty w tym maczáć ćiepło/ y ná lice przykłádáć.

watrobie

Watrobie goracey bolesney/ sok z octem á z Agrestem/ ná bok práwy pod żiebrá przykłádáiac. Plat.

Powiekō

Powieki záwrzáłe otwiera sok / pomázuiac.

Truciznie.

Przećiwko truciznie Omiegowey/ sok/ trunkiem dawáć. Plin.

Przymiotom świeżym słuzy / dawnym szkodźi.

Owa gdźie potrzebá chłodźić / á ile ná poczatku/ ziele y sok bárzo dobry.

Wodká Roschodnikowa.

Aqua stillatitia.

w ćiekaczkách prágnieniu.

Wćiekaczce koleryczney / w czerwoney / trunkiem bywa vżywána/ gdźieby zbytniego vpalenia wnetrznego było prágnienie/ łyszke trzy nawiecey dáć.

Rożey.

Rożey piekielney /

Otokom.

Otokom ogńistym/

Opárzelinom.

Opalonym ogniem vżyteczna / chusty maczáiac.

watrobie

Watrobie/

Zoładku.

Zołądkowi/

Nerkom

Nerkom zápalonym / z Rożánym oleykiem przykłádáć.

Szkodźi.

Morowkom.

NA morowe bolaczki nie ma być przykłádan/ boby iad przygnał do sercá. Tákże

Przymiotom.

Ná przymioty zastárzáłe: Abowiem spadki w nich/ one zgeśćiwszy/ zátwárdza.

Roiownik własny/ Rozdział 119.

Sedum minus, & Semperuiuum minus.

Kleinhauszwurtz.

MNieyszy Roschodnik / Roiownik własny/ wiele rozdżek z iednego korzonká pusczá / ćienkich/ poczórwieniáłych : około liśkeczki : soku pełne/ iáko chrobaczki/ podługowáte / záostrzone / z zołta zielone. Z środku tych wyczaska prácik nápiądź ná wierzchu / ktorego okołek z wiela kwiatkow żołtych / niekiedy czerwonych / ná ksztalt gwiazdeczki. Korzenie drobne y rospierzchłe.

Mieysce.

Rośćie po skáłach/ murách/ śćiánách/ miedzy rumem / w rowách nád przykopámi / rośćie y ná strzechách.

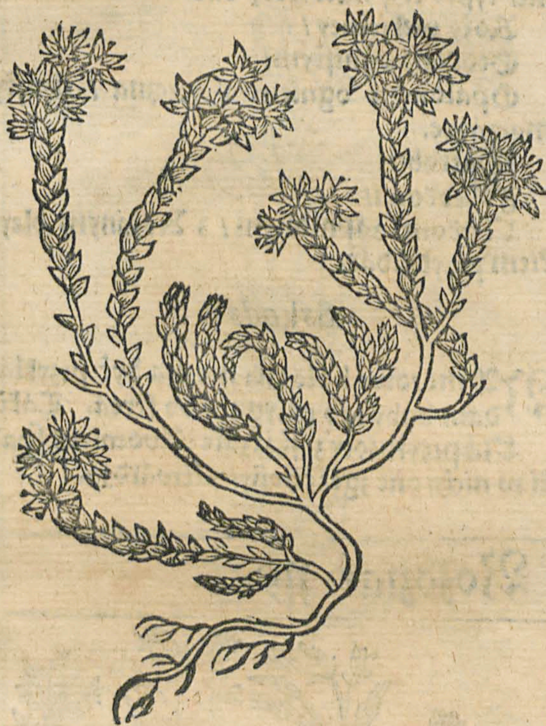
Moc y skutki.

TYchże skutkow y mocy y przyrodzenia iest/ ktorych Roschodnik wielki.

Roiownik pieprzny/ pryszczący/ Rozdział 120.

Sedum minimum & tertium, Semperuiuum minimum, Illecebra.

Mawerpfeffer/ Katzentreublein.

Roiownik naymnieyszy. Listeczków drobnych / tucznych / miąższych/ oblich/ do tego kosmátych. Smáku ostrego y rospaláiącego. Różdżek rumiánych/ których od korzeniá iednego niemáło pochódźi/ ku ziemi pochylone. Kwiatków żółtych. Korzonków włósienkowátych.

Mieysce.

Rośćie ná suchych mieyscách/ skáłách / stárych murách y ściánách. Máło nie przez cáłe láto kwitnie.

Przyrodzenie

Gorącego iest przyrodzenia.

Moc y skutki.

Wolá ná szyi. Liśćie z wieprzowym sádłem / wolá ná szyi rozgania.

Gruczoły tákże. Gruczołom.

Krztuszenie czyni sok z octem álbo z ćiepłą wodą pijąc. Dios. Krztuszenie czyni.

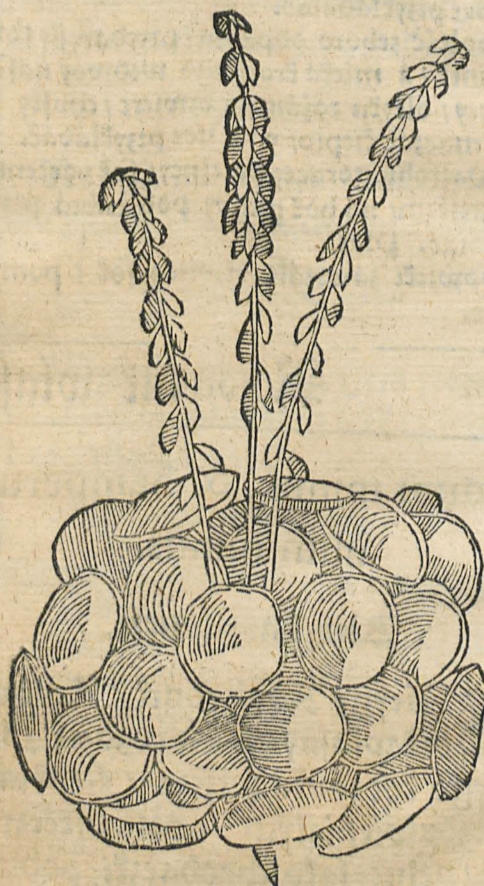
Flágme gruba. Tákże Kolere wywodźi. Flágmę wywodźi.

Rospala vstá żucháný. Skore przyszczy.

Rzęsá wietrzna/ Roz: 121

Vmbilicus Veneris maior, Cymbalium, Acetabulum.

Nabelkraut.

Rzęsá wietrzna dwoiáka: wielka/ o którey tu: máła / Rozłogiem zowiemy. Wielka/ korzeń ma obli/ od spodku te° wiele włósienkowátych idźie. Liśćia podobnego do pępków człowieczych. Miedzy liśćiem pochodźi rósczká ná piądź wzwysz/ w wierzchu tey gáłązek kilká. Ná tych naśienie rumiáne odwisłe. 1.

Druga/ Rozłóg/ liśćia szérszego/ iedne ná drugich kołem iáko iezyczki/ rozłożysto przy korzeniu leżące/ iákoby połowice oká / máło nie ták iáko iest w Roschodniku wielkim: 2.

Smáku

smáku ćierpkiego. Z sámego śrzodku liśćia/ rośćzká iedná: po ktorey tákże listeczki iáko iezyczki pochodzą wzgórę. W wierzchu kilká gáłązek ćienkich z białemi kwiateczkámi. Z tych potym naśienie/ iáko v Dzwonkow Pánny Máriey. Korzeń długi/ ćienki/ z wiela odnożek ćienkich.

Mieysce.

Rosną ná wysokich skáłách/ y ná stárych murách. Kwitną ná początku Látá.

Przyrodzenie.

Przyrodzenia wilgotnego: nieco ma y ćierpkośći y gorzkośći. Chłodźi/ odbiia/ rospądza/ wyćiera.

Moc y skutki.

Kámień krzy y wywodźi. Liśćie y z korzeniem. Dios.

Puchline wywodźi/ liśćie z miodem vżywáne pitym. Dios.

Przymiotom ognistym/ vżyteczne plastrem ziele y z korzeniem. Dios.

Rożą piekielną gáśi.

Odźiebionym pietom y inym członkom/ ziele y z korzeniem plastruiąc. Tenże.

Zápaleniu żołądká. Tákże

Wola ná szyi rozgania/ tłukąc go z korzeniem á z sádłem/ nie z wieprzowym/ ále z świnie/ ktora Mniszką zowią/ bez soli/ zárowno go z zielem biorąc/ á tym ćiepło okłádáć. Apul. Też sámo ziele z korzeniem plastrowáne/ toż czyni. Dios.

Rozłogu toż przyrodzenie/ moc y skutki.

Kámień. Puchlinie. Przymiotom ognistym. Roży. Odźiebieniu członkow. Zápalenie żołądká. Wolá rozgánia. Rozłog.

Zwieśiniec/ Rozdźiał 122.

Cymbalaria.

Felßen zierde.

Zwieśiniec ziele ná skáłách y ná stárych murách odwisło rośćie/ wiele rospuszczáiąc rożdżek długich y ćienkich iáko sznury ná dół/ z ktorego liśćie Bluszczowemu podobne/ tuczne/ ná długich stopkách. Kwiateczki drobne żołtáwe/ podczás białe/ tákże ná ćieniuchnych szypułkách. Korzonkow ćienkich włóśienkowátych czarnych.

Przyrodzenie

Wilgotne á zimne iest z nieiáką ćierpkośćią zátwierdzáiącą.

Moc y Skutki.

Vpláwy białe zástánawia/ vżywáiąc go przy pierwszych potráwách/ miásto száłße. Iest tychże skutkow/ ktorych rzeżá wietrzna.

Vpláwom białym

Pokrzywy/ Rozdźiał 123.

Dwie Dioszkorides opisuie. Wielká y ostrzeysza/ ktorą Włoską zowiemy. Druga mnieysza pospolita. My trzećią znaydujemy/ Zagáwice.

Wielká y Rzymska iest/ Liśćie

Vrtica maior, Vrtica Romana vel Italica, & Hortulana Vrtica.

Neßel/ vnd Welschneßel/ Remischneßel/ Gartenneßel.

Vrtica minor, acrior agrestis.

Zagáwká. Heyterneßel.

ßérokiego/ ćiemnéy zielonośći/ iáko Melissá/ iedno wietßego/ y głebiéy kárbowánego. Klącza dwulokietnego/ oblego/ kosmátego/ pałącego/ kruchego y żłóbkowánego/ stopek długich v liśćia. Kwiatu rumiánego. Z tych główki okrągłe/ ostre/ kosmáte y párzące. W tych naśienie lniánemu podobne/ v którego łupinká postodna/ w iezyk sczypiące. Korzeń krótki/ z wielą odnóżek ćienkich.

2. Vrtica communis.

Wtóra pospolita/ liśćia mnieyßego/ y nie ták pałącego/ áni głeboko kárbowánego. Kwiát kłośisty y mchowáty/ iáko v Sczéru. Tego naśienie w gronkách drobne. Klącza czworogránistego.

5. Vrtica acrior.

Trzećia Zagáwká. Liśćia mnieyßego y srodzéy parzącego. Klącza ná piądź/ y ná dwie/ parzącego. Liśćia kárbowánego. Naśienie drobne przy klączu y liśćiu gęsto tkwiące.

Mieysce.

Piérwßa nie rośćie/ tylko w ćiepłych kráinách.

Drugie rodzáie rosną wßedy.

Przyrodzenie.

W trzećim stopniu rozgrzewáią y wysußáią/ rospráwuią/ śćienczáią. Naśienie y oléy w wtórym stopniu rozgrzewáią y wysußáią. Do lékarstw naprzystoynieyße młode/ leśne/ nie zbytnie pałące.

Moc

Moc y Skutki

Potráwá. Swierzb.

MLode bywáia miáſto iárzyny vżywáne/ ná Wioſnę przed grzmieniem / dla vſtrzeżenia świerzbu przez cały rok.

Kámień.

Kámień ćierpiącym/ ſą lekárſtwem młode/ y z iáycy ſmażone/ vżywáne. Albo w winie wárzone/ pite.

Dycháwicy.

Dycháwicznym/ naśienie z miodem vtárte/ á lizániem pożywáne / bywa rátunkiem. Dios.

Toż naśienie z winem ſłodkim / álbo z Málmázyą ſłodką piiąc / męże nie potężne pobudza. Gal Oribás.

Żywot purguie.

Żywot nietylko liśćie w winie wárzone odwilża y ſtolcy purguie / iáko Dioſkorid y Gálen świádczą / ále też iáko Ferneliuß piſze/ Nerki zámulone/ y

Nerkom. Kámień.

Kámień krzy y wywodźi.

Flágmie.

Flágmę gruba y lipką womitem wywodźi / naśienia puł kwinty áż do cáłey z miodową ſytą piiąc po wieczerzy. Ruel/ Fernel/ Plin. ná raz ßkrupuł áż do quinty.

Lektwarz też z niego do tego dobry.

Mieſiączney.

Czyśćienie mieśięczne pániam wzbudza / z iucha pokrzyw troche Mirry miáłko vtártey piiąc. Dios.

Pleurze.

Pleurze bywa lekárſtwem toż naśienie. Albo wierzchołki pokrzyw w wodźie wárząc á piiąc. Dios.

Wietrznośćiom. Kruczeniu. Moczu. Morzyſku. Kolice.

Wietrznośći w żywoćie / álbo

Kruczenie w kiſzkách roſpadza.

Mocz zátrzymány pędźi.

Morzyſko w żywocie vkláda.

Kolikę vśmierza/ pokrzywy w winie wárzyć/ á pić. Albo ſok z nich. Plin/

Od pſá vkąſonym.

Od pſá / ták wśćiekłego / iáko nie wśćiekłego obráżonym.

Zmartwieniu. Wrzodom. Członkom. Bolaczkom. Gruczołom. Wrzodom.

Zmartwieniu ktorego członká/

Wrzodom káncerowatym y plugáwym/

Członkom wybitym.

Bolączkom złym ktore kákoetyką zowią.

Gruczołom y zołzom twárdym.

Wrzodom zaußnym álbo świnim.

Wrzodom pełnym ropy/ Liśćie pokrzywiáne z ſolą tłuc / á plaſtrowáć. Dios.

Słeżienie.

Słeżienie nábrzmiáłey/ toż liśćie bywa rátunkiem / vwierćiawßy go / z woſkiem nowym plaſtr vczynić/ á ná bok lewy przykłádáć

Trędowátośći.

Trędowátość z twarzy ſpadza/ proch z liśćia po kwinćie z winem piiąc. Albo wárzonych w winie trunkiem vżywáiąc. Plin.

Scyátyce. Podágrze.

Scyátyce y

Podágrze bywa rátunkiem liśćie y naśienie z ſádłem niedźwiedzym vtrzeć y plaſtrowáć. Frnel y Ruel.

Tok.

Tok krwie z noſá zbytni záwśćiaga / liśćie pokrzywiáne z ichże ſokiem vtárte/ á w nos puſczáne. Dios. A korzeń ich dáleko do tego lepßy/ w nos go kłádąc. Plin.

Płucom.

Płucom zápalonym naśienie vtárte / á miodem ná Lektwarz záczynione/ y lizánim vżywáne/ ieſt lekárſtwem.

Toż czym liśćie z figámi ſuchemi w Jeczmieney wodźie wárzone.

Żywot odmiekczáią.

Pokrzywy młode z ślimakámi wárzone/ żywot odmiekczáią.

Języczkowi.

Języczká nábrzmienie y ſpuchnienie.

Tákże zápalenie leczy ſok z pokrzyw gárgáryzuiąc.

Potęgá korzenia pokrzyw.

Naśienie potężnieyße bywa w ſwych ſkutkách/ w winie ſłodkim wárzone/ álbo praſnym miodem záczynione ná Lektwarz.

Wietrznośći wzbudza.

Wietrznośći w żywoćie pokrzywy ácz roſpadzáią/ wßákże ie też wzniecáią/ zwłaſczá w ten czás/ gdy ie żołądek poczyna trawić.

Bd kámi. Trzućią ſtrutym. Jádom.

Bdłom iádowitym vżywánym/

żywemu ſrebru wypitemu.

Vſczknieniu od iádowitey gádźiny.

Száleiem ſtrutym.

Száleiem ſtrutym / naſienie z winem pić. Albo wárząc ie/ w polewce żołwiá wárzonego/ álbo weſpoł z Zołwiem/ álbo z Slimakámi/ y iuche te pić. Apolodor.

Swinią wßą.

Wßą świnią ſtrutym / też polewkę pić dáć/ dobrze. Nikander.

Dźiećiom.

Dźiećiom wydymáiącym w ſtołeczku/ ſámey tylko pokrzywy dotknieniem / ná ſwe mieyſce przywodźi. Plin.

Ciáłu.

Ciáło opádáłe leczy/ vtłukßy pokrzywy z ſolą / przykłádáć. Tenże.

Sprácowánym.

Sprácowáne poſila/ trzećią część quinty z winem pić dáiąc. Plin.

Máćicznym chorobom

Máćicznym chorobom / naśienie pokrzywiáne ieſt vżyteczne / przypárzywßy go ná węglu żarzyſtym / á po quinćie dáiąc go pić z winem. Plin.

Tenże ſok z ſokiem Slazowym w łono wezełkiem puſczány / toż czyni.

Żołądku.

Nádęćie/ álbo nápußenie żołądká z wietrznośći / pochodzących z wilgotnośći w nim záwártych/ vkłáda : z winem ſłodkim/ álbo z przewárzonym moßtem/ trunkiem vżywáne.

Słeżienie

Bol słeziony vśmierza / naśienie w winie wárzone / á ćiepło plaſtrowáne.

Tákże pokrzywiáne korzenie tłuc / á z octem ná lewy bok/ pod ſáme źiobrá oſtátnie co náćiepley przykłádáć. Plin.

Pleurze.

W Pleurze y w kłoćiu oſtrym w boku / bywa oſobliwym rátunkiem / z śiemieniem lnánym piiąc.

A teſcże lepiey z Hiſopem / á z trochą pieprzu. Plin.

Máćicy.

Máćice záplugáwiona wychędaża / toż naśienie w trunku dáiąc pić po quinćie cáłey. Hippo.

Piersiõ.

Pierſi ßlamowátośćiámi wilgotnemi záplugáwione wychędaża/ z Pryzánną wárzone á pożywáne. Plin.

Kámień.

Kámień w nerkách łamie ſok z nich piiąc. Tákże naśienie ich w winie wárzyć/ á co nagorecey ná nerki plaſtrowáć. Tenże.

Glisty. Glisty morzy y wywodzi/ pijąc go z sola / z miodowa syta. Plin.

Plesz. Pleszowátość głowy włosámi okrywa/ náćieráiąc mieysca gołe naśieniem. Plin.

Pokrzyw zálecenie od Fániásá. Fániás Greczyn/ szerokimi słowy wysławia Pokrzywy do vżywánia stołowego/ zwłaszcza młode wárzone y przypráwione / á to dla oddechow y piscżele/ przez ktora tchniemy.

Potom. Poty wzbudza/ z oliwa przypráwiona y vżywána/ álbo nia mázáć ćiáło. Plin.

Bydłu. Bydło czwornogie / gdzieby nie mogło być do płodu sposobne / pokrzywámi członki ich do rodzenia dáne/ śiec y párzyć. Tenże.

Kokoszy zeby niosły. Naśieniem pokrzywiánym kokoszy kármione / przez cáła źime táiec nie przestáną nieść. ztąd też rády miedzy pokrzywámi śiadáią/ y táycá niosą.

Gośćiec á morzy. Zás gośćietá / gdzieby pokrzyw vżywáły / zdycháią.

Káncer. Káncerowáte wrzody / miáłko vtártym naśieniem zásypuiąc/ záwśćiąga/ że śie im nie da rozszerzáć. Aben Mesuai.

Wysusza. Owa pokrzywy są vżyteczne/ tám gdzie wysuszáć potrzebá / bez sczmienia y żárćia/ iáko Gálen pisze.

Sokor. Płotno. Bywa w Turcech z pokrzywiánego włokná płotno bárzo ćienkie. Tákże nići do szyćia y śiatek/ Sokorem to zowia.

Po párzonym od pokrzyw. Popárzeliny od pokrzyw/ oleiek Rożány/ álbo oliwá goi.

Czerwie. Wilku. Chrobak w ránie/ álbo w wrzedźie ná pálcu/ álbo wilk ná goleni/ álbo ná ktorymkolwiek mieyscu zálagły / pokrzywe tylko vtłukszy / ná ráne przyłożyć/ Czerw wywáli y vmorzy/ y ráne zágoi.

Sok.

Succus.

Do lekárskich potrzeb sok z pokrzyw snádnie może wyćiągnąć/ tym sposobem / iáko z Piołynu. Ten

Toku. Tok krwie zbytni z nosá zástánawia / czoło tyko świeżo wyżetym náćieráiąc. Albo chuste w nim obmaczawszy / przywinąć. Ruel. Drudzy pácyne z piecá miáłko tłuczona / z nim záczyniwszy / nozdrzá námázuia.

Krew z nosá pobudza. Tenże sok/ krew z nosá wywodzi puszczany w nos.

Wodká pokrzywiána.

Aquastillatitia.

Hmáiu ma być dystylowána. Służy Pierśiom y płucom/

Pierśiom. Płucom. Tchnieniu. Ciężkiemu tchu/ trzy álbo cztery łyszki ćiepło przez kilká poránkow pijąc. Tákże

Pleurze. Pleurze/

Kámień. Kámień krzy y wywodzi/

Moczu. Mocz pedzi/

Bolaczkom. Bolaczki zágnile goi/ wymywáiac.

Martwe mieso. Martwe mieso trawi.

Ránom. Ránom broni śie záplugáwiáć / wymywáiac ie nia.

Oleiek pokrzywiany.

Oleum vrtica.

Bywa z naśienia / iáko z Krokosowego robiony: tychże skutkow/ ktorych oleiek z Krokosu. Jedno nász potężniey rospadza. Rasis. Ten Eypczycy pospolićie czynia.

Rozsadek.

Pokrzywá pospolita / z osobnośći swey / krew płynąca z błonek/ mozg okrywáiacych / zástánawia / proch iey w nos dmucháiac.

Pokrzywá martwa pierwsza/ Rozdział 124.

Galeopsis & Galiopsis, Vrtica iners, Vrtica mortua, & fœtida, Vrtica labeo, Lamium purpureum.

Binsaug/ Stinkendnes sell.

Pokrzywá pierwsza / głucha / we wszem iest podobna párzacey/ tylko liśćia gładszego y nie párzacego. Kwiátu z czerwoná bru-

natnego / gromadkámi położonego. Liśćia tępszego / y iákoby mąką potrząśnionego. Korzenia prostego.

Mieysce.

Rośćie ládá kedy. Kwitnie przez cáłe láto.

Przyrodzenie.

Rozgrzéwa y wysusza / máiąc subtelne cząstki : śćienczá.

Mocy Skutki.

Gruczołom. Káncer. Wolá. Záusznicom.

GRuczołom y guzom twárdym służy. Wrzodom káncerowátym y pomykáiącym sie / ćiáło wyiadáiącym. Dios. Wolom ná szyi / álbo pod gárdłem. Zausznym wrzodom y zołzom / dwá kroć káżdego dniá tym nápárzáiąc / y sáme z octem plastruiąc. Tab.

Dymienicom.

Dymienicom / liśćie tłuc á przykłádáć. Tákże sok ich y naśienie. Owa wszystke ile iey iest / y z kłaczem tłukąc / á dwákroć ná dźień przykłádáiąc z octem. Dios. Ale pierwey tychże pokrzyw wárzonych liśćiem nápárząć. Tenże.

Wrzodó.

Wrzody zágniłe y rozjadáiące / wychedáza / wyćiera / y goi / z sola tłuczone. Tenże. Plin.

Włosom.

Włosy żołte czyni korzenie / w ług ie kłádąc. Ciss.

Kámień.

Kámień krzy / proch vtárty / á z winem vżywány. Albo ią w winie wárząc / á polewke te pić. Toż naśienie iey czyni / z winem pożywáiąc.

Sádnó.

Sádná koniom wysusza y goi / iey prochẽ ie zásypuiąc. Ciss.

podobny Kokornakowi.

Tey pokrzywy martwey proch / podobnych iest skutkow długiego Kokornaku.

Czerwoney.

W wodźie wárzona / á trunkiem vżywána / czerwona chorobe zástánawia.

Pokrzywá martwa biała / álbo 2. Rozdział 125

Album Lamium, Vrtica lactea, & 2. iners, Paronychia alba, Panaricium, Archangelica alba, & Anonium album.

Taubennessel / Tochtennesseln / Wurmkraut / oder Wurm nessel.

POkrzywá martwa biała / iest białego liścia / pokrzywiánemu podobnego / tylko mnieyszego. Kwiátu więtszego / białego / káptorowátego / ná ksztalt szálwiey polney czarney / gromadkámi / przy liśćiu pochodzącego / iáko strászydłá iákie. zapáchu smrodliwego. Z tych niemáło naśienia czarnego pochodźi. Korzenia obdłużnego / od ktorego odnożki włośienkowáte párámi idące.

Mieysce.

W ćienistych mieyscách rośćie.

Przyrodzenie

Tegóż przyrodzenia iest / ktorego pierwsza. Máło nie prze wszystko láto kwitnie / począwszy od Máiu.

Moc

Moc y Skutki.

Potłuczonym. Wolo. Z Wysoká potłuczonych rátuie. Wola pod gárdłem y gruczoły rospedza/ z wieprzowym sádłem stárym / vtłukszy ia / przykłádáć. Dios.

Ránom. Opalonym. Twárdości. gruczołó. Tkwiącym. Ránom. podágrze. Rányom álbo rázom tłuczonym y zbitym. Opalonym/ Nábrzmieniu twárdemu/ y Gruczołom twárdym/ Tkwiące rzeczy z ciáłá wyciaga / iáko żelezcá/ álbo postrzały/ drzazgi/ tarnie/ etc. Rány záwrzedziáłe/ plugáwe/ leczy. Podágrze bywa rátunkiem/ także z sola plastrowána.

Rozy piekielney. Roża piekielna zgánia / á ile owo/ co we śrzodku liścia bywa biáłego. Albo też kwiecie vwierciawszy okłádáć. Plin.

Chrobáctwo. Chrobaká w pálcu záláglego wygania/ woda wárzonego ziela ráne wymywaiac / y sáme tłukac á przywiiáiac. Tab. (pijac.

Zmázy spadza z twarzy/ z winem to ziele

Tredowáćinom Fistuło. Fistuły záwiera / wychedaża/ tłukac liście z trocha soli y przykłádáć.

Toku. Tok zbytni z nosá zástánawia/ vwiazawszy ia v szyie/ ná kárku/albo ná studzienkách. Fuchs.

Zołzom. Zołzy zebráne przyłożenim przerywa / wychedaża/ y ciáłē wypełnia: twárde rozpadza.

Wolom. Wola ná szyi rosprowádza / tákże korzeń z sola plastrowány.

Sok nosem sarkáiac/czyni poty. Tragus.

Pokrzywá Martwa trzecia kwiátu żołtego/

Lamium luteum , Anonium luteum, Archangelica lutea.

Geel Taubeneszell/Geel Todneszell.

Martwa Pokrzywá trzecia/ tegoż kształtu iáko inne / iedno wyssza / krzewistá y kosmáta. Liścia cudnego : Kwiátu pieknego żołtego. Tegoż przyrodzenia y skutków/ iedno potężnieyszych:

Rozsadek.

Sa iescze inne dwie/ tym trzem podobne: iedno liścia biáłáwego/iáko maka potrzesionego / okragłego y drobno kárbowánego/ zapáchu smrodliwego. Kwiátu brunatnego. Przez cáłe láto kwitna. Tychże skutków.

Tredownik/ Rozdział 126.

Scrophularia , Ficaria , Castrangula, Millemorbia.

Braunwurtz/ Groß Feyge/ Wartzenkraut/ Senwurtz.

Dwoiáki / wielki y máły : álbo sámiec y sámicá. Od iednego korzeniá puscza rózg wiele/ wzwysz ná łokieć / rumienáwe / gránowite : przy wierzchu krzewiste. Liścia ciemno zielonego / tegiego/ á do pokrzyku podobnego/ iedno tucznieyszego/ y mięszeyszego/ á nie ták bárzo zabkowánego. W wierzchu kwiatki drobne/z czerwoná brunatne. które gdy opádna/ główeczki zostáwuie spiczáste / brunatne. W tych nasienie drobne. Korzeń niemáły / biały / gruzłowáty. Kwitnie w Czérwcu.

Mnieyszy Tredownik/álbo sámicá/

cá / korzenia także białego gruzłowátego / odnożystego. Z którego trzy ábo cztéry rozg zielonych czworogránowitych. Liśćia nie málego / kárbowánego / iáko pokrzywy párzące / tylko gładsze. W wierzchu kwiatki rumiano blekitne. Z tych główeczki spiczáste / pełne naśienia drobnego.

Mieysce.

Rośćie przy płotách / murich / śćieżkach / ná rumách / y ná mieyscách wilgotnych. Ma byc kopany w Czérwcu y w Lipcu.

Przyrodzenie.

Wysusza / śćiencza / rozgania wyciéra: częśći iest subtelnych.

Moc y skutki.

Glistom.

Czerw z żywotá wywodźi / korzenia álbo naśienia iego quinte z winem trunkiem dáiąc. Dios.

Wolą ro spądza.

Wolą ná szyi gubi / korzenie świeże z sádłem wieprzowym.

Zołzom. gruczołom. zausznicom. naroślinom. Złotym żyłkom.

Zołzy y gruczoły wszelákie.
Zausznice /
Narośliny twárde /
Złote żyłki / plastrowány zmiekcza y tráci. w Jesieni ma bydź kopany. Dios.

Plinius z octem winnym ostrym każe go plastrowáć.

Máść osobliwa.

Máść tym sposobem ma być czyniona: Korzenia w Jesieni nákopawszy / ochedożyć / á z másłem młodym vtłuc / álbo z wieprzowym świeżym smalcem: w gárniec nowy polewány włożywszy nákryć y w mieyscu wilgotnym postáwić / przez dni dziesieć / abo pietnaśćie. Potym ná wolnym ogniu rospuśćić y przecedźić / mocno wyżymaiąc.

Świerzb.

Swierzb y krosty máść spądza.

Brodawkom.

Brodawki spądza / świeżym korzeniem náćieráiąc ie.

Potłuczonym. Pognieciónym. Połamánym.

Z wysoká potłuczonym / pognieciónym / połamánym / wielkim lekárstwem korzeń bywa / vwierćiawszy z octem / á pieprzu trochę przydawszy / ćiepło dáć pić. A liścia tegoż ziela nástawszy ná piekárski piec gorący / álbo po wypaleniu w piec námietawszy: tákowe potłuczone ná nie położyć / żeby sie nápárzyli / y dobrze poćili.

Sok.

Succus.

Świerzb.

Sok Mieśiącá Czerwcá z korzenia tego ziela wyżety / wosku y oliwy do tego przydawszy / masć vczynić / ktorą świerzb y krosty ná ćiele oáćieráć. Trag.

Złotym żyłkom.

Złotym żyłkom z migdałowym oleykiem / á z smalcem gesim / bywa vżyteczny. Plin.

Wodká.

Aqua stillatitia

Czerwoności twarzy.

Wodká z korzenia Trędownikowego dystylowana / czerwoność z twarzy spądza / nią vmywáiąc.

Szkodźi

Bárzo sie myla / ktorzy Firletki / álbo pola Bazylia mienia być Trędownikiem: y ktorzy Martwa pokrzywę.

Márzáná / Przytulia / Rozdźiał 127.

1.

Márzáná czworá iest / żółtego kwiatu dwie / białego dwie / to iest / Sámiec y Samica. Pierwsza y naprawdziwsza Dyoszkoridowá / korzonków nie wielkich / twárdych / / rozpierzchłych. Z tego rózgi obdłużne / cienkie / kolankowáte / od których listeczki cienkie / podobne Ostrzycy / iedno mnieysze / kołem pochodzą / od spodku aż ku wiérzchu / w Máiu y w Czérwcu. W wiérzchu tych rózdżek żółtym kwiátem iáko kisteczki kwitnie / iáko mech ták drobno y gesto: zapáchu przyiemnego: naśienie drobne iáko mak / czarne / parami złączone. Ziele samo krzewiste / odnożek wiele pusczáiąc.

2.

Wtóra korzeniá trawistego / cienkiego / y drobno odnożystego. Rózgi ná łokieć gránowite. Ná tych listeczki rownym położeniem od spodku okolkámi idą / wietsze. Miedzy temi kwiateczki z żółtá bláde ná stopkách drobnych gromadkami / nie ták pachniące.

3.

Trzecia korzonków bárzo cienkich. Rozgi oble / y nie ták proste /

cien=

Galium, Galetium, Galerium

Megerkraut/ Walstrow/ Liebkraut/ Labkraut/ Reynrytzen.

ćienkie ná piądź / wzwyż ná pułtory. Liśćiem do pierwszych podobne/ iedno dłuzsze/ nie ták gesto. Kwiátu białego / nie ták ćiásno położonego.

Czwarta tákże korzonków ćienkich y chrostowátych / z rzadkimi odnożkámi. Rozg ćienkich/ oblich ná piądź : od kolanek po dwu álbo trzy listeczki wyrastáią/ áż ku wierzchu/ záostrzone. Kwiatkow białych drobnych/ tylko o czterech listkách w wierzchu : zapáchu tepego.

Mieysce.

Pierwsza / rośćie ná miedzách / winnicách / przy drogách / wawozách / łąkách / przy mokrádlách. Kwitnie w Czerwcu y w Lipcu. Znáyduie sie y ná murách / w sádách suchych á trawistych.

Wtóra / kocha sie w mieyscach mokrych.

Trzećia / ná mieyscach piaszczystych á wilgotnych / y ná łąkach.

Czwarta miedzy trawą / ná piasczystych grunćiech.

Przyrodzenie y Czás.

Są gorzkiego smáku / y wysuszaią. Pierwsza przodek ma. Do Mitridatu kwiećie iey pachniące / ná końcu Máiá zbieraią.

Moc y Skutki.

Ogniem opalonym / kwiát Márzány pierwszey/ bywa rátunkiem/ tłukac á plastruiac. Dios. — *Opalonym*

Káncer ná pierśiách y ná inym mieyscu/ tymże sposobem leczy. Owa wszelákim gorącym sadzelom z gorącośći pochodzącym / ták sámo kwiećie tłukac plastrowáne / iáko máść z nich vczyniona/ bywa rátunkiem. — *Káncer*

Tok krwie zkadkolwiek/ zastánawia kwiećie. Dios. w nos álbo w ranę roztárte kłádac. — *Toku*

Korzenie Márzány w Rożánym oleyku / ták długo ná słoncu moczą/ áż zbieleie/ tym oleykiem ćiáłá sprácowáne / y członki mdłe námázuiac / posila Nerwy. Tenże. — *Sprácowánym członkō*

Tákże nogi wodą/ w ktoreyby to ziele było wárzone / myć / wszystkiego ciáłá wyćiaga mdłość y sprácowánie żył suchych.
Inni biorą białą máść Infrigidans Galeni, y proch miáłki tego ziela z nią mieszáią / á plastry z tego kłádą. Tab.

Párszywość ná máłych dzieciách y strupiátość zeschłą/ spądza/ wárzone ziele w ćiekącey wodźie/ y w tym ie kąpáć. — *Párszywość zćiáłá spądza*

Mleko podpuscza/ włásnie iáko syrzysko/ ziela álbo kwiátu troche / ziuszonego kłádac. Zkad też w Greckim iezyku dostáło nazwiská Galium. Tego pásterze trzod do podpusczánia vżywáia. Gal. Dios. — *Mleko podpuscza.*

Sponá głádka

Molluga, Galium album maius vel latifolium.

Steynmegerkraut.

Jest inne ziele temu podobne / Márzáná wielka ábo głádka.

Korzenia

Korzenia zdrewniáłego/ popieláte-go/ ná pálec miąższego/ z wielą od-nożek rozpiérzchłych. Kłącza grá-nowitego. Liśćia Ostrzyce/ głád-kiego y biáłáwego. w wiérzchu ró-żdżek / liśćie z kolanek na kształt gwiazdek okółkiem pochodźi: mie-dzy tym á kłączem / z tychże człon-ków róśczki/ od dołu aż ku wiérzchu gránowité/ y z listeczkámi. W wiérz-chu kwiatki drobne/ białe/ w okół-kách. Naśienia iáko mák drobnego/ czarnego.

Miéysce

Po łąkách wilgotnych rośćie / gdźie y Ostrzycá/ przy płotách y mu-rách/ w winnicách y ná suchych miey-scách.

Mocy Skutki.

Rozgrzewa y wysusza.

Lud wieyski tego źiela/ strupiátym kro-stom y świerzbu vżywa/ wárząc/ y kąpiąc sie. Swierzb y krosty.

Przymiotowe źiele/ Stárzec/ Rozdział 128.

Senecio, Erigiron, Erigo-num, Cardoncellus.

Krentzwurtz/ vnd Krentzkraut/ Baldtgrans/ Grindkrans.

1. Ziele Przymiotowe troiákiego rodzáiu mamy: Wielkie / mnieysze/ y śrzednie. Máłe/ kłącza iest łokietnego wzwyż / obłe / we-wnątrz czcze/ z wiérzchu rumienisté/ gałąźki od śrzodku pusczá. Liśćia gęstego / około kráiów wyszczérbio-ne / właśnie iáko liśćie biáłey gor-czyce / iedno mnieysze / ćiemno źie-lone / gorzkie / które piérwéy niżli kłącze z źiemie pochodźi / záraz ná Wiośnę / y przez całe láto trwa. Kwiátu żółtego / który sie prędko rozwiia / y prędko stárzeie / ostá-wáiąc sie iáko włosy śiwe / á po-tym sie w perzenie białe obráca / które wiátr obwionąwszy / główke gołą zostáwuie. Korzenia krótkie-go/ y nie vżytecznego.

2. Drugie / temuż piérwszému po-dobne / tylko że liśćia wietszego / szérszego y ziętká welnistego / iáko y kłącze.

3. Trzećie / korzenia od przednich wietszego / y ná wiele rozdźielone-go. Kłącza wietszego / mieszcy-szego y wyższego. Liśćia tákże wielkiego / szérokiego / iáko v Po-drożniku / y ták wykrawánego / o-strego / biáłáwego albo szárego / kosmátego / iákoby go wełna przy-odźiał. Kłącza miękkiego. Kwiá-tu żółtego / perzástego/ y po powie-trzu sie rozlátuiącego. Naśienia piérwszym podobnego. Kwitnie w Lipcu. To źiele bárzo rzadko ználeść.

Mieyſce.

Pierwße roście w ogrodách miedzy iárzynámi / zwłaſzczá kápuſtą / miedzy źioły / miedzy kámieńmi ná murách / y ná ſtrzechách. Drugie / ná págorkách piaſczyſtych y źieliſtych / y ná górách. Trzecie ná łąkách y rolách piaſczyſtych / y ná murách ſtárych.

Przyrodzenie

Chłodźi / wyſuſza / zlekká roſprawuie y trawi / ściera / roſpadza / otwiera. Ziele do lekárſtw wchodźi. Korzeń żadnego nie ieſt vżytku.

Moc y Skutki.

Sáłátá. żołtáczka.

W Sáłáćie bywa vżywáne / tym ktorzy żołtą chorobę máią. Táż

Chęć do iedzenia wzbudza.

Chęć do iedzenia wzbudza / iedno ſtrzedz / żeby kwiećia nie było. Dios.

Gryźieniu w żołądku.

Gryźienie w żołądku z kolery vkłáda / kłącze z liśćiem / tylko bez kwiátu / w wodźie wárzone naprzód / potym w winie znowu ſłodkim / ábo z Mußkátellą / y trunkiem vżywáne.

Kwiećie iego vwárzone / y vwierćiáne w dunicy / á ćiepło ná żołądek plaſtrowáne / toż czyni. Apul.

Wątrobę pośila.

Wątrobę pośila / iákimkolwiek ſpoſobem vżywáne / poránu y ná noc. Tab.

Żołtáczce.

Zołtą niemoc ſpadza. Tákże

Gliſtom.

Wątrobę zátkáną leczy ſok z kłącza y z liśćia / przez kilká dni po piąći álbo ßeśći łyżek ráno y ná noc ćiepło.

Tenże ſok / chrobáctwo wywodźi / tákże go z oliwą / z octem / á z ſolą miáſto ſáłaty vżywáiąc. Albo świeżo źielone źiele w możdźerzu kámiennym vtłuc / y octem zláć / y przecedźić / dobrze wyżąwßy / á po ośmi łyżek ćiepło pić / ráno y ná noc.

Krwią charkániu.

Krwią chárkáiącym lekárſtwo bywa / ſok świeżego źiela z cukrem káżdy poránek vżywány. Toż lekárſtwem bywa / krwią womituiącym / do ſuchot ſię zánaßáiącym / po cztery łyżki káżdy poránek ná czczo / tákże ná noc z cukrem dáiąc / klárifikowány. Tab.

Podágrikom. Scyátycznym.

Podágrikom. tákże

Scyáticznym / bywa rátunkiem ſok z winem dobrym trunkiem ćiepło vżywány / po ośmi łyżkách przez kilká dni ná czczo. Inni z kwáśnym miodkiem dáią go. Apul.

Podágrę też vśmierza / z ſolą vtárte á plaſtrowáne. tenże. A iż przez cáły rok w ſwey świeżośći trwa / tedy y źimie może go ſáłatą vżywáć.

Mieśięczne czyśćienie.

Czyſczenie mieśięczne wzbudza / ſok pomieniony trunkiem.

Toż czyni iuchá wárzonego w winie. A nie bez przyczyny: bo ieſt gorzkie / wyſußáiące / wyćieráiące y otwieráiące. Toż proch czyni miałko vtárty.

Vpławy.

Vpławy białe záſtánawia / świeżego źiela ſáłatá.

Pierśiō.

Pierśiom białogłowſkim ſpuchłym y boleiącym / źiele świeże ná poły z Opichem vtłuc / á przykłádáć.

Strupō.

Strupy złe leczy / ſok raz kilká przez dźień náćieráiąc.

Nábrzmiáłośći.

Nábrzmiáłey twarzy bywa rátunkiem / plaſtruiąc go z wieprzowym ſádłem / dwákroć przez dźień.

Wolá.

Wolá ná ßyi y wyrośliny roſpadza / z ſolą go tłukąc / przykłádáiąc.

Moczu.

Moczu ćięzkiemu / álbo zátrzymánemu / bywa lekárſtwem / wźiąwßy tego źiela / Pietruſczaney náći / włoſkiego kopru źielonego / Sośikow álbo látoroſtek Jálowcowych świeżych z iágodkámi / Rozmárynu po gárśći álbo dwu. To wßyſtko pośiekawßy w płoćienny worek wſypáć / y w kotle wody do połowice wywrzenia wárzyć / á w tym chorego dwie godźinie przed południem / á pułtory po południu / po pás kąpáć. Tab.

Podágrze Artetyce.

Podágrze z gorącey przyczyny. Tákże Artetykę vkłáda.

Tákże / źiele y z ſwym korzeniem / wźiąwßy go ze cztery gárśći / kłośia y z owſem / látoroſtek Jálowcu świeżego / káżdego po gárśći dwu / Dzwonkow Pánny Máryey / korzenia Pokrzywiánego / Miętki żytney / Stonogowcu / Bylice / Błuſczu / Záwiny / álbo Sábiny / Piołynu / Rzepiku / Chebdu źiela po garśći. To pokraiawßy / w kotle wody wárzyć / y nád tą párą tych źioł trzy kroć káżdego dniá nágrzewáć y poćić / przez trzy dni nád iednąż wodą to czyniąc w ſuchey wánnie / głowę wyſczyniwßy. A pot ćiepłemi chuſtámi śćieráiąc. Po tákim náparzániu y wypoceniu / mieyſcá boleiące námázáć: wźiąć oleiu lniánego / Jeleniego ßpiku / Oleyku Bobkowego / ſádłá Jázwcowego / ſádłá pśiego / káżdego zárowno / y ſpuśćić to ná ogniu węgliſtym / że będźie iáko máść. Tym náćierać káżdym rázem po wypoceniu / á potym ćiepłym futerkiem nákrywáć.

Máść Artetycznym.

Zyłom piętym.

Zyły ſuche ránne / biorąc liśćie świeże źiela y z kwiećiem iego / á z prochem kádźidłá białego kramnego tłukąc / y w nie kłádąc. Albo z świnim ſmalcem. Toż ſámo kwiećie czyni / z octem vtárte y przykłádáne.

Máść.

Máść koßtowna ná wßelákie rány y ſadzele. Wźiąć przymiotowego źiela 24. łotow. Liśćia obrazkowego / Jáſkołczego źiela / ábo Celidoniey / Ozánki / Jwy / álbo Jwinki po cztery łoty. Gliſt źiemnych ßeśćdźieśiąt / máſłá świeżego Maiowego łotow 64.

ziołá drobno pośiekáć/y conapilniey w możdźerzu z onemi gliſtámi/ y z máſtem vtluc y w naczyniu przyſtoynym ná ſłoncu przez dni czternaśćie ſmáżyć. Potym ná wolnym ogniu wárzyć/ áż wßyſtká wilgotność z ziół ſie ſtráwi/ przecedźić y wygnieść conamocniey: do tego woſku lotow ßeſnaśćie/ Terpentiny/ żywice ſoſnowey po ośmi lotow/ to vmießáć: á gdy przechłodnie/ przydáć kádźidłá miálko vtártego trzy loty/ y co napilniey mießáć/ áż práwie ochłodnie. Tá do wßelákich ran ták tłuczonych iáko ćietych/ ták swieżych iáko dawnych y záſtárzáłych oſobliwa bywa.

Nerkom. / Pecherzowi. / Máćicy.

Nerkom/
Pecherzowi y
Máćicznym dolegliwośćiom/ do nápárzenia z inemi zioły vżywáne/ rownie iáko ziele pomurne.

Oczom.

Płynącym oczom/ mech perząſty bywa wielkim rátunkiem/ vtárßy go conamielcy/ z ßafranem á z woda zimna/ pomázuiac oczy/ álbo y po kropce w nie puſczáiac. Plin.

Połzom.

Toż perzenie z odrobina ſoli połzom y wołom bywa lekárſtwem/ przykłádáiac. tenże.

Szkodźi.

Kwiećie świeże tego ziela wypite/ zádußa y dawi/ áż ku śmierći: przeto ſie go pilno wiárowáć/ też y w ſáłaćie. Dios.

Wodká.

Aquaſti lætitia.

Káżdego czáſu w roku może być palona/ biorac go z kwiećiem iegoż/ z Bálneum máris. A potym ia ná goracym ſłoncu wyzonowáć. Tá

żołtáczce. / watrobie.

żołta niemoc ſpadza/
Watrobie zbytnie goracey przyſtoyna.
Tákże innym chorobom wysßey pomienionym. Tab.

Syrop.

Syrupus

Syrop z Przymiotowego ſoku świeżego/ bywa robiony/ biorac klárifikowánego ze trzy funty/ cukru kánáru dwá funty/ wárzyć pilnie ßymuiac/ á potym białkiem klárifikuiac. A gdy do zgeſczenia wywre/ przecedźić przez płat chedogi/ y do vżywánia chowáć.

watrobie. / ſtolcom.

Ten służy. Watrobie chorey/ zámuloney y goracey.
Stolcom krwáwym: Tákże y inym wysßey pomienionym chorobom.

Rozſądek

Przymiotem rzeczone to ziele od nas/ że przymioty ogniſte z ſadzelow wyćiaga. Stárcem dla kwiecia/ ktore záraz po roſkwitnieniu ſwym siwieie.

Myla ſie/ ktorzy Koßyſczko Przymiotnym zielem zowia. Tákże ktorzy Bernádynek Siwcem miánuia. Też ktorzy wodna Rzeżuche Przymiotem zowia.

S. Jákubá kwiát/ álbo ziele/ Rozdział 129.

Senecio maior, vel Iacobea, S. Iacobi herba.

S. Jakobsblum/ S. Jakobskraut

Przymiotowé ziele wielkie/ ábo Stárzec wielki/ zowiemy Zielem y Kwiátem Jákubá ś. Liśćia ieſt Rukwi dźikiéy podobnego/ lábrzyſto wykrawáne/ długie/ ćiemno zielone: to roku piérwßego w kłacze nie wyraſta/ tylko ſie po ziemi rozkłáda/ áż w drugim roku. Smaku gorzkiego: Pręt ná pultorá łokćiá. Kwiátu żółtego. Ten w perzenie ſie obráca/ á potym głowká gola zoſtawa. Korzeń ma krótki/ przy nim wielkość drobnych korzonków.

Cineraria, S. Iacobi herba. 2.

Drugie ziele tegóż imienia/ które drudzy Popiołkiem/ Łáćinnicy Cinerariam zowia/ ieſt korzenia dłu-

giego/ z trocha odnożek krótkich.

Listu wietszego/ welnistego y tucznieyszego/ y popielátego: podobny bárwą liściu Piołynu wielkiego. Kwiátu iáko pierwszy żółtego.

Mieysce.

Rośćie pierwsze ná wesołych łąkách/ ná págorkách wilgotnych/ y ná płoninach. Drugie nad morzem przy brzegách.

Przyrodzenie.

Rozgrzewa/ wysusza/ otwiera/ wyciera/ rospráwuie.

Moc y Skutki.

Slinogorz z przymiotem ognistym leczy: Zápaleniu iezyczká/ sok iego vżyteczny gárgaryzm czyniąc. Juchá z wárzonego toż czyni.

Slinogorz. Jezyczká zápaleniu.

Ràny/ wrzody y sadzele zágniłe/ sok z miodem wychedaża y goi.

Ránom.

Wodká.

Aquastillatitia.

Wodká przez Bálneum maris wyćiągniona/ bywa vżytecznym płokániem zápaleniu w gárdle/ Slinogorzom.

Stulisz/ Wrzodowiec/ Leczywrzod/ Rozdział 130.

Sophia, & Herba Sophi, Thalietrum, Thalictrum, Eruca Geratina.

Sophienkraut/ Wellsamenn.

Dwoiáki/ Máły y Wietszy: Wietszy/ listeczki ma drobne/ iáko Koryánder/ iedno mieyszé. A ten czarnym Stuliszem/ ábo sámcem zowią. Rózgi podobney do ruciáney: liśćia popielátego. W Lipcu kwiátki drobne bladożółte wydáie. Z tych zá czásem strączki długie/ ćienkie/ ku górze náchylone. W których naśienie bárzo drobne, bárwy rysáwey/ zwłaszczá gdy dośrzeie. Korzeń biały zdrewniały, długi/ z trochą odnożek.

Drugi Stulisz sámicá/ ábo biały/ pierwszému podobny/ tylko że listeczki drobnieysze/ wesze/ y glebiey wykroione. Obá zapáchu mocnego y przykrego.

2.

Mieysce.

Rosną po polach/ przy płotách/ ná ziemiách wyschłych grobląch/ cmentarzách/ przy śćieżkách: wszákoż pierwsze nie ták pospolite iák wtóre.

Przyrodzenie

Rozgrzéwa y wysusza, bez sczypánia y wyiadánia.

Moc y Skutki.

Wrzody y sadzele zástárzáłe goi. Fistuły/ tákże Káncer/ liśćie tłukącá plastruiąc. Dios. Tákże prochem tegoż zá sypuiąc. Albo wziąć prochu ze 4. łoty/ korzenia Trędownikowego putrzećiá łotá/ korzenia Zánklu dwá łoty/ skorek z korzeniá Pigwowego drzewá półtorá łotá/ Bernádynku zieła łot.

Wrzodom. Fistułom. Káncer.

To wßyſtko co namieley vtrzeć / á Ráncer wrzod tym záſypowáć/po wymyćiu wodko z Tredowniku. Tab.

Dobrze też w káżdey potráwie temuż choremu/niżey opiſánego prochu dáwáć: wziąć Stulißu prochu miálko vtártego cztery loty/ Muscu czerwonym kwiátem kwitnącego/ Tredowniku ſuchego / Pigw / káżdego po dwá loty. To wßytko miálko vtrzeć / y z káżdym pokármem pożywáć. Tab.

Czerwonce.

Czerwona ćiekaczkę záwśćiąga.

Kiſzkom.

Zránienie kiſzek w teyże biegunce leczy/ naśienie. Leczy wrzodu z potráwámi pożywáiąc. Tákże w trunku. Trag.

Ciekaczkom.

Jnne tákże ćiekaczki hámuie. (ſłużу.

Toż wßeláklemu wnętrznośći zránieniu

Gliſtom.

Gliſty wywodzi źiele wárzone / á trunkiem ná czczo vżywáne. Pena.

Ránom.

Swieżym y ſtárym ránom / tenże trunek bywa vżyteczny/ ráno y ná noc po cztery abo piąći łyżek.

Wrzodō.

Tez dobrze tego źiela bráć do inych trunkow rannym czynionych. Tab.

Czerwiu.

Chrobáctwo w ránach zálągłe ludźiom / y bydłu / morzy y wywodzi/ tłukąc świeże źiele/ á w rány kłádąc: Albo ſok z niego w winie leiąc. Tákże w winie wárzone/ wymywáiąc.

Kośćiom złamánym.

Wiele ich ktorzy zápewne twierdzą/ iż kośći złomki / ták w bydlęćiu / iáko w ludźiech ſpaia y zwarza / źiele y z ſwym naśieniem: pierwey te złomki ná ſwym mieyſcu vſádziwßy: áto vtłukßy go z naśieniem y przykłádáiąc. Jeſcze vżyteczniey będźie/ dáiąc prochu ták z źiela iáko z naśienia iego/ miálko vtártego w trunku: ludźiom po quinćie/ bydłu po łoćie. Trag. Lobe. Tab. Ludźiom z winem / bydłu z wodą/ káżdego dniá dwá kroć/ ráno y ná noc.

Ogniu ś. Antoniego.

Przećiwko piekielnemu ogniu / ktory ogniem S. Antoniego zowią : weżmi źiela Stulißu dwie gárśći / ſkorek srzednich brzozowych trzy loty/ Gebki ze bzu dwá loty/ Terpentyny wypłokáney w źimney wodźie cztery loty/ żołtkow od iáiec cztery. Z tego wßytkiego plaſtr álbo máść vczyń/ á przykłádáy. Taber.

Ránō od wieprzá.

Rány od dźikiego wieprzá vczynione/ goi. przymiot ogniſty z nich pierwey oddaliwßy: wziąć miálko vtłuczonego prochu/ cztery loty / Trocin / kłá świniego trzy loty / korálu czerwonego lot/ wßytko miálko vtrzeć / á tym rany záſypuy / aż ſie pogoią. Taber.

Oleiek.

Oleum Sophię.

Tym ſpoſobem czynią: Wziąć wierzchołkow y z liściem funt/ świeżo vtłuc/ y w miedźiáne naczynie włożyć/ á funt oliwy ná to nálać / y wárzyć / ták długo / aż wodność źiela wywre. Potym przecedźić y mocno wypráſowáć. Do tego ośm lotow Terpentiny przydáć/ y ták przez dwánaśćie dni w onymże naczyniu zániecháć/ że z źielenieie. Ten do wßelákich ran ſtárych y świeżych bárzo vżyteczny bywa.

Ránom.

Wodká.

Aqua ſtillatitia.

Wodká Stulißu z Bálneum maris wyciągniona / y ná ſłońcu wyzonowána: Ránom y wrzodom bywa vżyteczna wnętrznym/ trunkiem káżdego dniá cztery álbo pięć łyżek. A zwierzchnym/ wymywáiąc. Tab.

Wnetrznym ránom y wrzodom.

Koralowy Mech/ Gliśnik/ Rozdźiał 131

Muſcus Marinus, Corallina, Muſcus Corallinus.

Korallen Mooß / Meermoß.

Mech koralowy / ktory Gniazdem koralowym / y Gliśnikiem zowiemy/ dwoiáki ieſt: Jeden od Dioſzkoridá opiſány: drugi od Pliniuſá. Dioſzkoridow ćienki/ włośienkowáty/ żadney rozgi ábo kłącza nie máiąc. A gdy zeſchnie / widźi ſie rumiány. Smáku ſłonego: Zapách ma morſkich Málżow.

Mieyſce.

Rośćie ná morſkich ſkáłách/ ná ſkorupách Málżowych/ y inych ryb.

Wybór

Naprzednieyſzy który ná korallách śie znáyduie / zlekká rumiánáwy. Wtórey dobroći ná ſkálách / rumiány : popieláty ten podły.

Przyrodzenie

Chłodźi y wyſuſza we wtórym ſtopniu zgeſcza / záwśćiąga / y ztwirdza. Dios.

Moc y Skutki.

Gliſtom.

GLiſty dźiećiom z mlekiem / álbo z Káſſia trąbczáſtą dáiąc / bez przykrości wywodźi: w czwartym roku puł kwinty ná raz: ále ktore ſą ſtárſze / może cáłą quinte dáć. Do tego nie ma być zbytnie miáłki / dla dłuzſzego zátrzymánia w żołądku. Drudzy go z trochą Rhábárbárum á nie źle : inni z trochą Dakreidij / według komplexiiey / dáią.

Trunek záchowuie.

Trunkiem vzywány broni śie wilgotnośćiom zgromádzáć. Tákże

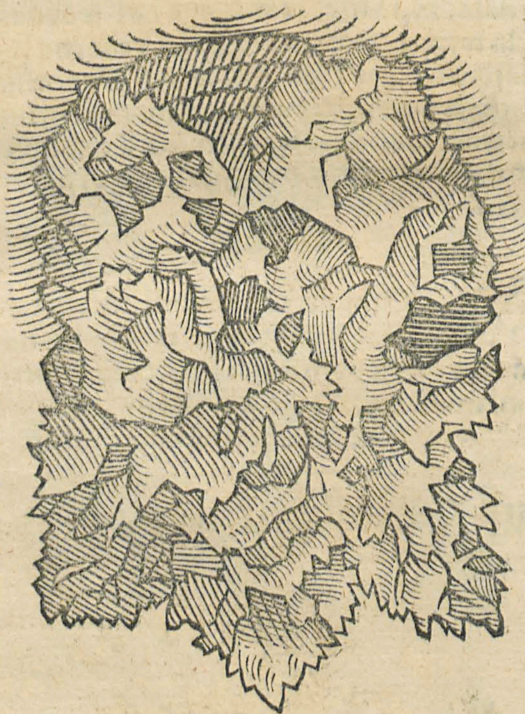
Od zápalenia y przymiotow ogniſtych záchowuie.

Pedogre z gorącey máteriey leczy / chłodząc.

Mech morſki / Poroſt morſki / Rozdźiał 132.

Muſcus marinus Plinij.

Meermoeſz.

LIśćiu Sáłatowemu ieſt podobny / pomárſczony / iákoby pognieciony : bez kłącza y prętá / tylko z ſamego korzenia pochodźi liśćie. Plin. 27. 8.

Mieyſce.

Rośćie po ſkálách morſkich / á naywiecéy po ſkorupách ryb / y Máłżow morſkich źiemią obietych.

Przyrodzenie.

Wyſuſza y chłodźi / korálowému Mchu we wſzyſtkim podobny. Zgeſcza / zátwierdza.

Moc y Skutki.

Przymiotom.

PRzymioty ogniſte y ſkupienia w kupę wilgotności złych roſpądza.

podágrze

Podágry gorące leczy y vśmierza. Owa gdźiekolwiek potrzebá chłodźić / tám go może vżywáć.

Poroſt morſki wtory / Rozdźiał 133.

POroſtu morſkiego rozmáity rodzay znáyduie śie. Jeden liſtu ſzérokiego. Drugi dłuzſzego á rumiánego. Trzeci / który w Krećie rośćie biały / bárzo kwitnący / á żadnemu zepſowániu nie podległy. Te nie ſą źiołá / ále rádniéy chróśćinki y drzéwká máłe.

Mieyſce y Wybor /

Wſzyſtkie ná morſkich ſkálách rosną. Biały też ná brzegách morſkich. w Krećie przednieyſzy.

Przyrodzenie

Wſzytkie wyſuſzáią y chłodzą / we

Fucus marinus, Alga.

wtórym ſtopniu/ Gal. 8.

Moc y ſkutki.

Podágrze. POdágrze gorącey ieſt lekárſtwem / płáſtruiąc. Dios.

Przymiotom. Przymioty ogniſte wychłádza przykłádány. Tenże. Jedno go trzebá vżywáć / póki świeżo zielony. Bo iáko zeſchnie / pożytku nie vczyni. Dios.

Fárbuie. Wełny y ſáty ſokiem Poroſtu długiego / álbo czerwonego bywáią fárbowáne / z ktorych ſie nigdy fárbá nie puśći.

Jádó wężowym. Poroſt czerwony/iádom wężowym/ Nikánder piſze być rátunkiem.

Niedźwiadkowym. Od Niedźwiadká vſczkniónym / bywa ná ráne przykłádány. Plin.

Rumienidło. Sokiem korzenia Poroſtu czerwonego / niegdźie fárbuią ſie białegłowy.

O Poroſtách morſkich/ Plin. 13. 25.

Dźiewánná/ Rozdźiał 134

Verbaſcum, Tapſus barbatus, Candela Regia, & Candelaria.

Wullkraut/ Kertzenkraut/ Brennkraut/ Himmelbrands/ Feldtkertz Vnholdenkertz/ Königskertz.

DIoſkorides dwoie Dźiewánny opiſuie Sámcá y Sámice. Ale poślednieyſzy więcey: iednák wſzyſtkie iednegóż przyrodzenia.

1. Pierwſza Sámcem zowią / w liśćiu geſtá / ſzerokie od ſpodku y długie / iáko Omanowe / koſmáto pobieláwe/ á po ziemi śie roſkłádáiące. Kłącza ſczegulnego / oblégo. Korzeń długi/ biały/ twárdy / równy : ſmáku ćierpkiego / ná pálec wzmiąſz. Kwiátu z bládá żółtego/ z pięći liſteczków : zapáchu przyiemnego/ geſto kwitnącego. Ten gdy opádnie / náſtępuią główki okrągłe/ koſmáte : w tych pełno naśienia drobnego czarnego.

2. Wtóra Sámicá / pierwſzey podobna/ tylko liſtu obdłużnieyſzego/ bielſzego. Kłącza ćienſzego / gále-

ziſtßego. Kwiátu mnieyßego/ bládo żóltego/ á w środku brunatnego. Korzeń rozdżielony/ poczérniáły. Smáku ćierpkiego.

3\. Trzećia Márzáwá/ abo Mázáwá. Liśćia iáko ßálwia/ iedno ßárßego. Rózgi obley/ gáléziſtéy: ku wierzchu kwiátu żóltego. Z tych główki iáko ná lnie. W tych naśieme drobne.

4\. Czwarta Dioßkorid Leśna/ my Szálba miánuiemy. Tá liśćiem ßálwiéy podobna. Kłącza wyſokiego/ chróſtowátego: około/ rózgi albo gáłązki iako v białéy Szánty. kwiátu złotéy bárwy.

5\. Piątá Knotnicá/ ábo Gorzyknot/ o trzech abo czterech liſteczkách/ pod czás zielonego iáſno/ miąßßego/ koſmátego/ álbo welniſtego. Téy vżywáią do kágáncow miáſto knotow.

6\. Szoſtá/ liśćia Podrożnikowego/ ále koſmátego.

7\. 8. Siodma y oſma/ koſmáte/ niſkie: liśćia okrągłego. Są y inne o których Kluſius/ Lobel y Kámerarius/ pißą.

Mieyſce.

Wßyſtkie roſną ná ziemiách iáłowych. Leśna Szálbá na mieyſcách wyſchłych/ oſóbliwie miedzy kámieńmi/ ná rumách y miedzach.

Przyrodzenie.

Wßyſtkich Dziewann liśćie wyſußa y wyćiéra y rozpráwnie; á chłodzi we wtorym ſtopniu.

Moc y Skutki.

Płucom. Charkániu krwią. Spadkó.

Wßelákim wádom płuc/ zwłaſzczá Krwią plwániu/ bywa proch lekárſtwem/ álbo trunkiem wárzonych vżywáiąc.

Spadki wßelákie záwśćiąga/ w winie ćiepłym pite/ ile pierwße dwie.

Ciekaczkó.

Ciekaczkom káżdym/ Przepukłym/ Połamánym y Pokurczonym.

Przepukłym Połamánym/ pokurczonym/ Rádku.

Niemocy pádáiącey/ rátunkiem bywa korzen trunkiem.

Pleurze.

Pleurze/ w wodźie z Rutą wárzona/ á trunkiem vżywána. Ruel.

Vſczknieniu. Nerkom. Pecherzowi.

Vſczknieniu Niedźwiadkowemu. Plin.
Nerkom/ álbo y
Pecherzowi zámulonemu/ korzenie w winie/ álbo w wodźie wárzone pijąc/ wychędażą. Fuchs.

Złotym żyłkom.

Złotym żyłkom nápuchłym: tákże zbytnie ćiekącym bywa rátunkiem; prochem z korzenia Dziewánny/ z pßeniczną mąką/ á z żołtkiem záczynić/ y kołaczek ná gorącym dnie vpiec/ y przez dni dźiewięć álbo dźieśięć káżdy dźień ná czczo pożywáć. Matth.

Gryzawkom.

Gryzawki ßeśćiniedźiałkom vkłáda/ ten kołaczek.

Febrze.

Febry czwartodniowe leczy/ ſok z Dziewánny ſámice/ z korzenia młodego/ pokiby w rozgę nie wyroſł/ puł łotá z trochą málmázyey pijąc/ tey godźiny ktoreyby nádyść miáłá. Raz y cztery to powtarzáiąc. Toż

Wnętrznośćiom.

Wßyſtkim niedoſtátkom wnętrznym z zimney przyczyny/ czyni.

Zębom.

Zębow boleśći vkłáda/ korzeń wárzony/ iuche ćiepła w vśćiech trzymáiąc. Dios. Aetius. Albo

Pokráiawßy go drobno/ w oſtrym occie go moczyć przez noc: potym przywárzyć/ á tym czeſto płokáć vſtá/ po tey ſtronie długo dzierżąc/ po ktorey bolą.

Stolcu.

Wßyſtkim doległiwośćiom w ſtolcu ſłużą. Tákże

Wydymániu.

Wydymániu w czerwonce: bo kißkę záwśćiąga záſypuiąc ią prochem z kwiárkow y z naśienia/ z Modrzeiową żywicą/ á z Rumienkowym kwiećiem. Też ſámą Dziewánną podkurzáiąc.

Brodawkom.

Brodawki chropowáte ſpadzą/ náćieráiąc ie ſokiem/ ták z liśćia iáko z kwiećia. tákże prochem.

Dymienicom.

Dymienice rozgania y leczy/ liśćie tego źiela tłukąc/ y w popiele roſparzáiąc/ przykłádáć. Albo

Oczom

Oczu płynieniu y zapaleniu/ liśćie álbo kwiećie w wodźie wárzone á przykłádáne/ lekárſtwem bywa doświadczonym. Tákże wymywáiąc. Toż

Podágrze. Czerwonośći.

Podágrę gorącą prędko vśmierza.
Czerwonosć zbytnią ná twarzy/

Trędu.

Trąd ſłoniowáty ſpadzą/ w wodźie źiele wárzone/ y tym vmywáć/ przyłożywßy kámfory trochę.

Opalonym.

Opalonym/ liśćie wielkiey Dziewánny przykłádáć dobrze.

Tkwiącym rzeczom.

Tkwiące rzeczy w ćiele/ iáko żeleźcá/ kule/ kośći/ etc. wyćiąga ná wierzch/ wziąwßy Gálbánu/ Terpentiny/ Oliwy/ woſku. To

wespoł rospuśćić ná ogniu węglistym/ y korzenia Dźiewánnowego miáłko vtárszy przydáć/ y ná ráne plastrowáć.

Żołzom. Żołzom álbo

Oćiekłośći w gárdle. Oćiekłośći w gárdle / korzeń wárzyć/ y tą wodą ćiepło płokánie y gárgáryzm czynić często. Plin. też to z pijąc.

Nogom. Nogom sprácowánym z chodzenia/ wárz Dźiewánnę z Bábką / á w tym ie vmywáć ćiepło.

Káncer. Káncer ćiáło wyiadáiący swym pomykániem. Tákże

Członkō obmártwiáłym. Członki obmártwiáłe z tegoż wrzodu / leczy: liśćie z miodem tłukąc y przykłádáiąc. Tákże sok z korzenia z Rutą pijąc / álbo też sámo korzenie z Rutą.

Wola rozpádza. Wola ná szyi rozgania/ liśćie z octem plastrowáne. Plin.

Vkąszeniu iádowitym. Vkąszeniu wszelákiemu iádowitemu / kwiećie Dźiewánnowe:

Wybićiu członko w. Wybićiu z stáwu / naśienie w winie wárzyć/ á miásto plastru przykłádáć.

Fistułom. Fistuły goi drżeń korzenia iego/ w nie kłádąc. Plin.

Ránom. Ná rány omártwione / z winem álbo z miodem liśćie przykłádáć. Dios.

Figi broni od skázy. Figi suche od skázy záchowywa / liśćie Dźiewánny sámice/ prześćieláiąc. Dios.

Mole bierze. Mole do śiebie prętko zgromadza y gárnie / gdźieby byłá porzucona Dźiewánná Szálbá. Dios.

Zábićie zá żywe koniom. Zábićiu koniom zá żywe / liśćie vtłuczone sámice Dźiewánny między dwiemá kámieńmi/ przykłádáiąc / ále pierwey róg do żywego wybráć.

Bydłu. Bydłu kászle leczy / dáiąc im go z wodą pić.

Sok y Wodká.

Succus & aqua.

SOk z Dźiewánny iáko z Piołynu wyćiągnąć. Ten

Czásu powietrza morowego. Czásu powietrza morowego / záchowywa od zárázy. Hollerius. Bolenie w pierśiách vkłáda.

Bolom. Dycháwicy/ kászlu. Dycháwicznym y ćiężko tchniącym.

Kászlom tákże ćiężkim bywa rátunkiem/ z miodową syta / álbo z winem słodkim.

Nerkom. Nerkom bolesnym służy.

Gładźi. Twarz śliczną pániam dáie wodká y sok z kwiećia wyżęty / trochę Kámfory przydawszy / ná noc tym obmywáiąc.

Dárćiu w kiszkách/ álbo

Kolice. Kolice dobry / pijąc / y klistera.

Zmárszkō. Zmázom. Blachom. Zmárszki rośćiera y wyrownywa.

Zmázy y

Blachy. Tákże

Liszáiom. Liszáie spadzą/ tymże sokiem álbo y wodką z kwiećia Dźiewánnowego / naćieráiąc.

Wodká.

Aqua st lætitia.

WOdká z kwiećia dystylowána / trunkiem vżywána ćiepło/ biegunki záwśćiąga.

Kolice. Gryźienia w żywoćie vkłada.

Zbytnim wilgotnośćiom. Zbytnie wilgotnośći flegmiste w pierśiách trawi/ ćiepło pijąc.

Zerwániu iákiemukolwiek w ćiele.

Przepuklinom świeżym/ trunkiem vżywána ćiepło/ bywa lekárstwem.

Konfekt z kwiećia.

Conserua è floribus.

KOnfekt z kwiatkow Dźiewánnowych/ iáko Fiołkowy bywa czyniony. Ten

Wzroku. Wzroku ćiemnemu bárzo bywa vżyteczny/ często vżywány.

Oleiek.

Oleum

OLeiek z kwiećia Dźiewánny ták czynić: Kwiecia w sklenicę pełno nákłáść/ y z wierzchu nákryć pilnie/ á ná słońce iárkiey wystáwić. To puśći z śiebie oley. Ten

Artetyce. Artetyce bywa rátunkiem.

Włosom. Włosy cudne czyni. Matth.

Rozsądek.

IEst ieszcze rodzay ieden Dźiewánny/ ktory ma liśćie podobne Máku straczystemu/ kráiow wysczypánych. Ktorey iedná tylko rozgá z korzenia pochodźi / á od srzodká tey ku wierzchu gáłązki kwiatkámi żołtemi/ iáko puntałámi iákimi są obsádzone. Korzeń przymiészszym odnożysty.

Czarna Dźiewánná/ Rozdźiał 135.

CZarna Dźiewánná korzenia krzewistego / rozpierzchłego / szárośćienkiego: á gdy zeschnie/ czárnego y iáko róg twárdego: w źiemi głęboko tkwiącego. Liśćiem do Dźiewánny podobna: ále śiwo kosmátsze y miękceysze/ ná różdze gęsto leżące/ á przy źiemi kołem rozłożone. Rózgá gránowita/ chropowáta/ iáko v Pczelniku/ gęsto gáłęźista. Kwiecia bládo żołtego / gromadkámi około gáłązek rownym położeniem pochodzącego/ ktorych naśienie podobne Zwieśinoskowemu / wielkośći wyki. Korzenie smáku lipkiego/ y tłustego.

Mieysce

Krwie y ropę pluiącym. Pleurze. Zostrząłości gárdłá. Scyátice Máćicy. puchlinie

Æthiopis, Cotonaria, Phlomosis.

Mohrenkraut.

Mieysce/

Znáyduie sie y v nas / ále nie przednia. We Włoszech / w Niderlándzie / w Niemcech we Fráncyéy bywa w ogrodách fláncowána : y ták bywa vdatnieysza. Rośćie w Egypcie / w Meroe.

Przyrodzenie, Moc y Skutki.

Krwią charkáiącym /
Ropę pluiącym /
Pleurze y kłoćiu w bokách /
Ochrapieniu y ostrośći w gárdle / z miodem / lektwárzem korzeń vżywány. Też w winie białym álbo w miodowey syćie wárzony / á trunkiem vżywány / pomaga.
Scyátikę vkłáda.
Máćicznym dolegliwośćiam vżyteczny / w białym winie vżywány.
Puchlinę z ćiáłá wywodźi z syta miodowa.

Knáfliczká / Rozdział 136.

Blattaria, Verbasculum.

Mottenkraut / Schubenkraut / Goldtknofflein.

JEst bárzo podobna Dźiewánnie Szalbie. Liśćia źielonego / obdłużnego / około kráiow ząbkowánego. Z korzenia iednego rózg wiele pusczą. Ná tych kwiatki / iáko ná Szálbie / żółte. Z tych główeczki iáko ná lnie. w tych naśienie twárde bywa.

Jest druga pierwszéy podobna / tylko liśćia rumiánego / y nie ták głęboko kárbowánego y zrzadká.

Mieysce.

Rosną ná polách / ná dawnych odłogách / przy winnicách.

Przyrodzenie

We wtórym stopniu rozgrzewa / wysusza / otwiera / wyćiera.

Moc

Moc y skutki.

ZA podobieństwem z Szálbą/ iest ieyże skutkow. (ga. plin.

Mole. Po ziemi rozestáná / Mole do siebie ściąga.

Zámulenie. zámulenie wnętrznośći y żył wątrobnych otwiera wárzona/ á trunkiem vżywána.

Dáley nie mamy co o niey pisáć / áni żaden z stárodawnych ziolopisow o niey wzmiánki nie czynił. To może co y Szálbá.

Biała Bukwicá/ Pirzwiośnká/ Páráliżowe ziele/ Rozdział 137

Primula veris, Brachæ Cuculi Italis, Herba Paralysis, Betonica alba, Arthritica.

Schlußel blumen / oder Hymel schlußel/ vnd S. Peters schlußel/ Handt schuchs blumen.

BUkwicá biała dwoiáka / pachniąca / y bez zapáchu. Iest ich więcey / ále wszystkie do tych dwu ściągáią się. Máią iednák rożność / nie w przyrodzeniu ále w kwiatkách/ iedne pełne/ drugie nie: niektore práwie żołte / niektore bládo żołte / drugie kwiatku zielonego. Liśćia też iedne od drugich więtszego / y szerszego.

Pierwsza korzenia białego odnożystego / Podrożnikowi podobnego / z ktorego praćiki obie / ná piądź wzwyż / śiwokosmáte: w wierzchu tych kwiećia nie máło żołtego gromádą/ ku ziemi náchylone/ wyrzoione/ zapáchu przyiemnego/ iáko v Łysczaká / ktorego korzeniem náśląd nie: Te ma kosmáte y bielsze/ niżli v Bukwice czerwoney. Liśćia podługowátego / pomárszczonego/ iáko v polnych sczotek/ po ziemi się roskłádáiącego. Záraz ná Wiosnę wyrasta y kwitnie.

2. Druga leśna / liśćia szerszego / v wierzchu okrągleysze/ kędzierzáwe/ miękceysze. Rozgą áni korzeniem nie / rożna od pierwszey. Kwiátu pełnieyszego / bez zapáchu.

Mieysce.

Wszystkie rosną ná łąkách / w leśiech/ chrośćinách/ przy párkániech. Máią bydź kwiatki pierwszey / ná Wiosnę záraz zbieráne: bo nie długo trwa.

Przyrodzenie.

Wszystkie są przyrodzenia gorącego y suchego we wtorym stopniu/ rospráwuią y śćienczáią.

Moc y Skutki.

Podágrze. Artetice. PRzećiwko podágrycznym bolom / Artetycznym/ miedzy wszystkimi zioły ma przodek.

Szláku. Nárußonym powietrzem/ wárzyć to ziele z Iwą/ Szálwią / Rutą / Máierąnem/ w sycie

sycie miodowey / y kilká kroć káżdego dniá ćiepło pić.

Syrop á toż. Tez chorobom pomienionym trunek: Wziąć Ománowego korzenia / Gálgánu / korzenia Fiołkowego / Pietrusczánego y włoskiego kopru korzenia / po dwu łotu. Tátárskiego źiela korzeniá / Piretrum / po łoćie. Poleiu / liśćia z Bobkowego drzewá / Szálwiey / Bukwice / Ruty / Ptászych oczek / Rozmárinu / Máieranu po gárśći. Bukwice białey gárśći dwie / Kocánkow Stechados / Rozmárinowego kwiećia / po puł gárśći: nasienia Kopru włoskiego / Anyżowego / Pokrzywiánego / nasienia polney Ruty / po puł łoká. To wszystko moczyć przez noc / w wodźie y z winem nápoly / á záspuntowawszy w nowym gárncu / ná węglistym ogniu wárzyć / áż do połowice. Potym przydać Rożánego miodku y syropu Rożánego / syropu Bukwice po rowney częśći káżdego / ileby baczył być dosyć / y to wespoł białkiem od iáiá klárifikowáć. Do tego wodki Cynámonowey łyżkę przydáć / á pomienionemi chorobámi zdiętym / po ośm álbo dźieśięć łyżek / káżdy poránek dawáć ćiepło pić / długi czás to czyniąc.

Flágmie. Szlamowátośći flágmiste w ćiele rospráwuie.

Páráliż. Szlákiem záráżonym vżyteczny.

Inni biorą korzenie tego źiela: Tátárskie źiele / korzenie Izopowe / kwiat Muszkatowy / Gwoźdźiki kramne / Pieprz czarny / á przetłukszy w Cyndelin / álbo w kitaykę rzadką záwiązáć / y w Aquáwićie przez trzy dni moczyć / ktora pomieszawszy z wodką tey Bukwice białey / á z Podrożnikową / po trzy álbo cztery łyżki chorym dáwáć pić / w pomienionych chorobach. Tab.

Nerkom. Nerkom /

Pecherzowi. zámulonym. Pęcherzowi / zámulonym y zátkánym / korzenie wárzone / á trunkiem vżywáne / bywa rátunkiem.

Sáłatá. Z młodych sośikow ná Wiosnę z źiemie się pokázuiących / sáłata bywa.

Artetyce podágrze. Z wierzchu ná boleśći podágryczne / to źiele tłuczone przykłádáć dobrze.

Kwiećie tákże wárząc / y tym náparzáć.

W mleku wárzone / á chustę w tym mączána ná przymiory ogniste podágryczne przykłádáiąc / bole vśmierza.

Puchlinę w nich rozgania liśćie / álbo kwiećie / ná nie przykłádáiąc.

Żyłom. Żyły pięte / y to mieysce z ktorego wściągnáią y pochodzą. Tákże

Muszkułom. Muszkuły posila

Mozgu. Mozg zimny zágrzewa. Tákże

Choroby z niego pochodzące. Jáko

Głowie. Bolenie głowy z flusow zimnych.

Rymie. Sápkę y Rymę /

Artetyce. Bole w członkách y w stáwách vkłáda / wárząc ie y z korzeniem / przydawszy szałwiey y Máieranu / trunkiem vżywáiąc. Dios.

Záśiniáłośći. Záśiniáłośći z zbićia ćiáłá /

Kośćiom. Połamánym kośćiom /

Wybićiu z stáwow. Wybićiu z stáwu / sok piiąc álbo przykłádáiąc / iest rátunkiem.

Zawrotu. Zawrotu głowy /

Páduku. Padáiącey chorobie / wárzona z pomienionemi zioły / á piiąc / iest vżyteczna. Dios.

Kámień. Kámień w nerkách. Tákże w Pęcherzu / kruszy y moczem wywodźi / korzenie wárzone / á trunkiem vżywáne. tenże.

Vściekniónym od Niedźwiadká. Vściekniónym od Niedźwiadká / bywa rátunkiem / kwiećie tłukąc y przykłádáiąc. tenże.

Rány goi. Rány goi / ták korzenie / iáko liśćie y kwiećie tłuczone / á przywiiáne. tenże.

Vkąszonym od iásczurki / páiąká / sierszeni / Ós. Iáscżurczemu /

Páięczemu /

Od Sierszeni /

Ós / y od inego chrobáctwá iádowitemu vściknieniu / bywá rychłym lekárstwem. Iad wyćiąga przykłádáne ná ránę / á choćia wszytko źiele z korzeniem y z kwiećiem.

Rymie. Rymę wysusza /

Głowie. Głowy bolenie vśmierza /

Wzroku. Wzrok posila y bystrym czyni: w worek kwiećia tey Bukwice białey nákłáść / á ná gorącey cegle przez tną chustę / winem ią pokropiwszy náparzáć / á ná czole przykłádáć

Vżywánie iego. Do przerzeczonych chorob / może go rozmáitym sposobem vżywáć: wárząc go w winie / álbo w miodowey syćie / prochem w barszczu / y w inych polewkách: kłáść do mięsá / do kur / y do pieczystego: száłszę z niego czynić może.

Sok.

Succus.

SOk Bukwice białey potężnieyszy bywa / niżli iuchá z wárzoney. Ten z korzenia / z liśćia / z kwiećia y z kłącza / iáko z Piołynu / bywa wypráśowány.

Wodká.

Aqua stillatitia.

NAprzystoynieyszy czás do wyćiągnienia wodki z tego źiela / kiedy ná naywiętsze kwitnie / biorąc wespoł kwiećie / liśćie / kłącze / á z Balneum maris wyćiągnąć.

Szláku. Powietrzem náruszonym /

Podágrze. Podágrycznym /

Mdłośći. w Mdłośći serdeczney bárzo vżyteczna.

Mowie. Mowie vtráconey / piiąc.

Mozgu. Mozgu zbytnie chłodnemu posilna.

Oczom. Oczom ćiemnym / bo wzrok ostrzy / w nos pusczána / álbo sárkána.

Oniemiáłym. Oniemiáłym często vżywána / bywa osobliwym rátunkiem / zwłasczá z wodką Lánkową / po dobrym trunku vżywáiąc / y w vśćiech często y długo trzymáiąc. Drudzy potężnieyszą czyniąc / przydáią więcey źioł / Rozmárynu / Máieranu / Bukwice / Zebnego źiela / korzenia Ománowego / Tátárskiego

źiele

źiela/ Galgánu/ Kokornaku/ á to kilká dni w białym winie dobrym mocża/ ábo w wodce tey Bukwice biáley. Potym z gárcá mieszánego gorzalczánego wypaláią: y Podágrycżnym/ Chirágrycżnym/ Artetycżnym/ trunkiem káżdego dniá dáią/ by tylko gorącżki niebyło.

Bol w głowie. Boleśći y strzekánie w głowie vkłáda/ chustke sowitą w tey prostey wodce mácżáiąc/ y ná głowe przykłádáiąc.

Ránom. Swieże rány goi/ ie wymywáiąc/

Plánom. zmázy ná twárzy wychedáża/ y

Twarz śliczną czyni. Twarz śliczną czyni/ tym sposobem: biorą kwiećie biáley Bukwice/ korzenie Kokoryczki/ y mocżą wespoł w dobrym winie białym/ á potym wypaliwszy/ twarz vmywáią. Jeszcże lepsza/ Limoniowy sok do tego przydawszy.

Vinum

Wino.

Bywa z tą Bukwicą wino przyprawiáne. Biorąc kwiátu sámego wedlug tego iáko winá chce kto mieć/ y z trzásczkámi heblowánymi z leszczyny zmieszawszy/ w naczynie kłádą/ y mošt ná to leią/ iáko w piolunku sie powiedźiáło: á gdy sie wytrybuie/ do potrzeb vżywáią.

Extractum.

Jstność wyćiągniona z kwiećia.

Jstność może być wyćiągniona dla tych ktorzy sie brzydzą lekárstwy wpomienionych chorobách/ dáiąc iey ná raz po czwierći łotá/ á to z Rozmárynową/ álbo z Bukwice czerwoney/ wodką.
Tá bywa wyćiągniona iáko z Piolynu.

Cōserua.

Konfekt w cukrze.

Wziąć kwiátkow żołtych/ y co napachniatszych/ rurki spodnie precz odstrzygnawszy/ vtłuc ie w możdżerzu wespoł z cukrem białym. Ten

Artetice. Artetycżnym/

Mozgu. Mozgu zbytnie źimnemu/

Sercu. Sercu mdlemu/ bywa vżyteczny.

Sol z Pierzwiośnki.

Sal.

Sol robią/ biorąc źiele z liśćiem / z kłączem/ y kwiećiem suszone/ ná popioł spalić/ ná ktory wody tegoż źiela nálawszy/ dobrze raz y kilkánaśćie zámieszáć/ że kálkus bedźie: przecedźić/ y wárzyć áż wywre/ á sol ná dnie zostánie. ktora

Mozgu. Mozg źimny rozgrzewa/

Wszystkim niedostátkom iego źimnym/ bywa vżyteczna. Tákże

Pecherzu Pechyrzowi/

Nerkom. Nerkom zámulonym/ po trzy álbo cztery gran z wodką Máieranową/ álbo z Bukwicową trunkiem.
Z wodką tákże Wilczego ogoná/ álbo z Pietruszczána/ nerkom záckánym/ służy.
Mocz zátrzymány wywodźi.

Oleum Primulę veris.

Oleiek z Pierzwiośnki.

Vczynić iáko z ogrodnych Gwożdźikow. Ten

Artetyce. Artetycżnym/ y

podágrze Podágrycżnym boleśćiom bywa rátunkiem/ żyły suche tám nim mázac gdźie są záckáne/ y zámulone.

Vnguentum.

Máść

Wziąć tegoż oleyku z biáley Bukwice/ Rucianego / oleyku z Bobrowych strojow. A gdźieby chćiał mieć potężnieyszy/ przydáć oleyku Szpikonárdowego / oleyku z Pieprzu/ Petroleum/ álbo skálnego / Wosku zárowno oleykow/ y mázác tym ćiepło.

Rozsądek.

Bukwicą názwáne to źiele/ że czerwoney Bukwicy liśćiem podobne. Biała/ dla rożnice od czerwoney. Párálizowym źielem/ od skutku. Pierzwiośnká / iákoby rzekł/ pierwszy ná wiosne kwiát. Nieprzystoynie mieszáią to źiele miedzy Dźiewánny/ tákże miedzy Stokrotcudne.

Lopion/ Rozdźiał 138.

Lopion iest dwoiáki/ Wielki y Mały. Wielki liśćia podobnego Podbiału szerokiego / iedno dłuższego y szerszego/ kosmátego/ miąższego/ od spodku biáláwe. Drugiego dopiero roku kłącze łokietne z korzenia puszcza / miąższe / pregowáte y kosmáte / á wewnątrz czcze/ gáłęźiste : ná tych gáłąskách liśćie mnieysze y spicząśtsze. Ná wierzchu ieżowáte rzepiki kolące w gromadkách. Te brunatny kwiát włośienkowáty wydáią / ktory naśienie czyni brodáte / iáko Osset. Korzenia miąższego/długiego/czerstwego y miekkiego. Z wierzchu czarnego/ we wnątrz białego. Smáku przyiemnego. Przeto Włoszy rádźi go do sálat vżywáią. drudzy miásto wetów z solą á z pieprzem.

Perſonata, Bardana, Arctein, Perſonatia, Dardana Appula, Lappa.

Kletten vnd Groſzkletten.

Lopian wietſzy.

2\.

Lopian mnieyſzy liśćiem piérwſzému podobny. Klacza rozſochátego ná wiérzchu iezowáte rzepiki/ obroſle / ośći mnieyſzych. Z tych kwiatki włośienkowate modre/ábo brunatne. Naśieniez tych/ piérwſzemu podobne/ tylko drobnieyſze.

Mieyſce

Rosną ná káżdym mieyſcu/ gdźie ſobie vpodobáią.

Przyrodzenie

Wyſuſzáią/ á ſwą nie zbitnią ćieplotą ſtwiérdzáią. Galen.

Moc y ſkutki.

Ropa pluiącym

ROpa pluiacym/ Krwią charkáiącym / proch korzenia Lopianowego / z Limbowemi orzeſzkámi/ trunkiem dawáć. Dios.

Od gádźiny obrażonym / ſoku łyżkę tego źiela z winem pić dáią. Trag.

Jádu wężowemu

Proch korzenia z Reubarbarum z winem vżywány / wilgotnośći plugáwe wywodźi / z ktorych trąd ſie czynić może. Matth.

Trądu broni.

Mdłośći ſerdeczney / w ktorey mowę vtracáią / ſok bywa ratunkiem / leiąc go po troſze w vſtá.

Mdłośći ſerdeczne

Włoſy śliczne czyni / bárwy złotcy/ tymże ſokiem często pomázuiąc.

Włoſy śliczne

Boleśći z łamánia kośći przy ſtáwách vśmierza. Tákże

Boleśći z łámków kośći/ábo z wybićia ſtáwow.

Boleśći członkow wywinionych / wykręconych/ wyćiągnionych/ wyłomionych/ toż korzenie leczy/ tłukąc y przykłádáiąc. Dios.

Sádzele záſtárzáłe/ liśćie Lopianowego/ vtłuczone y przykłádáne. Tenże.

Wrzodó.

Zamulenie wątroby/

wątrobie

zátkánie żył pietych.

Nerwom

Mocz z ćiężkośćią odchodzący otwiera y wywodź / korzenia iego często vżywáiąc.

Moczu

Toż iuchá czyni z wárzonego.

Mieśięczne czyſzczenie wzbudza. Tákże

Mieśięczney.

puchlinę wywodźi/

puchlinie

żółtą niemoc ſpądza/

żołtaczce

Mocz pędźi / korzeń z Oliwą vtárty / á ćiepło przywiniony.

Moczu

Wolą ná gárdle záśiádłe rozgania / tenże korzeń z ſádłem świnim tłuczony przykłádáiąc. á liſt tegoż źiela wieprzowym ſmalcem námazány przykłádáiąc. Kolumel.

Wolą rozgania.

Ciáło z gorączki wychładza / chorego liśćiem okładáiąc. Apul.

gorączki chłodźi

Ráncer otworzony goi / wymywáiąc połewką wárzonego liśćia/ á przytym ſam Lopion z ſáletrą vtárſzy / á z ſádłem wieprzowym y z octem/ miáſto plaſtra przykłádáć. Tenże.

Ráncer.

Obráżonym od pſá wśćiekłego / korzeń Lopionowy z trochą ſoli vtárty / ná ránę przykłádáć dobrze. Tenże.

Obráżonym od pſá wśćiekłego.

Mocz zátrzymány pędźi / ſok z liśćia z miodem piiąc. tenże. Toż

Moczu

Przećiwko boleśćiom w Mecherzu piia. Tenże.

Pęchyrzowi.

Scyátykę rátuie/ naśienie iego po quinćie álbo pułtory / z dobrym białym winem / czterdźieśći dni porządnie biorąc. Tenże.

Sciátyce

Opalonym od ogniá / álbo też ſłońcá / liśćie vtárte z białkami przykładáią. Apul.

Opalonym.

Jad Jáſzczurcy z ćiáłá wywodźi / liśćie z ſolą vtarte przykłádáiąc. Ale pierwey potrzebá obráżone mieyſce puſczádłem pośiekáć. Kolumel.

Jad iáſczurcy.

Od gádźiny vkąſzonym / korzeń Lopionowy ieſt potężnieyſzy / niżli liśćie / z winem ſtátym dobrym/ trunkiem go vżywáiąc/ według wagi. Kolumel.

Obráżonym od gádźiny

Kámień krzy y wywodzi / naśienie iego pijac. Toż czyni iuchá z wárzonego klisterą dána.

Zołądkowi nábrzmiáłemu / korzeń bywa lekárstwem / z sola tłuczony / á winem ćiepłym skropiony / y co naćiepley przyłożony.

Korzenie w cukrze smáżone / do vżywánia przyiemne.

Toż kámień krzy y wywodzi /

Ciekączce czerwoney vżyteczne.

Kiszek y wnetrznośći bolesci vśmierza / trzy łoty álbo łyżki soku / z szesćia łyżek miodu biálego ná czczo piiąc. Apul.

Toż mnieyszy łopion co y ten czyni.

Kámień. Zołądká boleśći vkłáda. Cōditū. Kámień. Czerwonce. Wnetrznośćiom

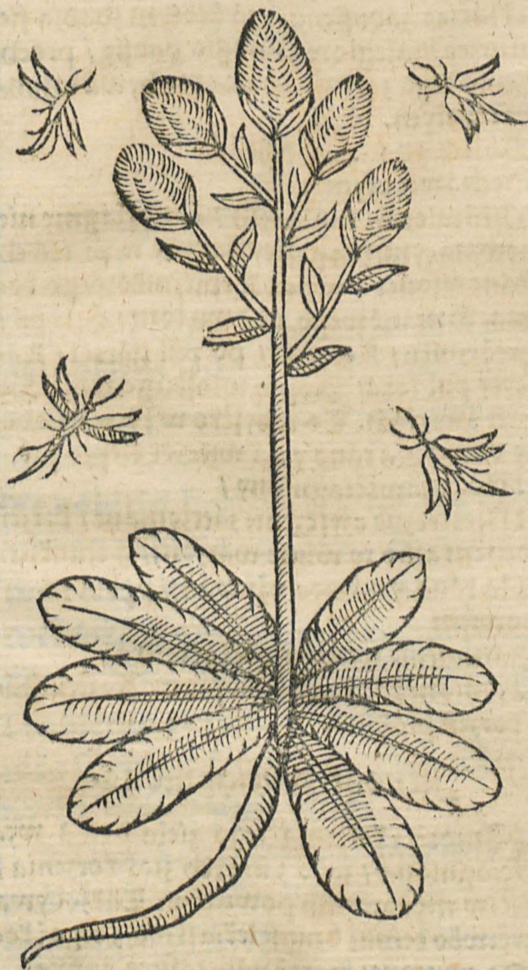
Rozsądek.

Są ktorzy Łopion / á wielki Podbiał iedno ziele twierdzą być / ći choćiaż znácznęy náuki ludzie byli / iednák w vznawániu własnego kształtu ziół rozsądku do końcá nimieli / choćia o nich pisáli: niemamy ich tedy w ich omelnym rozsądku náslądowáć.

Łopion gornoleśny / Rozdział 139

Arction, Arcturon montanum.

Bergkletten.

To ziele / Łopionem górnoleśnym / álbo płonnym Rzepiem nam názwáne: Liśćiem do Dziewánny podobne / tylko że kosmátsze y okregleysze. Klącza dłu-giego ná łokieć y nádwá / ćienkiego / y miekiego. W wierzchu głowki ieżowáte / w tych naśienie drobne ná kształt leśnego kminu. Korzenia długiego / miekiego / y białego / ták zwierzchu iáko wewnątrz / słodki / á do iedzenia przyiemny. Liśćia od spodku / iáko w Podbiale białáwego.

Mieysce.

Ná wysokich górách / ćiemnymi lásy okrytych / rośćie.

Przyrodzenie.

Zlekká wysusza y wyćiera. Gál

Moc y Skutki.

Opalonym ogniem / y od słońcá /

Opárzonym vkropem / álbo czym inym.

Odziebionym członkom / ták liśćie iáko klącze w winie wárząc / á náparzáiąc / pomaga. Dios.

Sciátyce bywa rátunkiem / iuche z wárzonego piiąc. Tenże

Zebow bolesći vkłáda / z korzeniem go w winie wárząc / y ćiepło vstá płocząc / y długo te iuche trzymáiąc. Dios. Gal.

Cieżkiemu moczu pusczániu / naśienie y korzenie w winie wárzone / álbo w syćie miodowey trunkiem dáne / służy. Dios.

Opalonym. Opárzonym. odziebionym. scyátyce. Zebom. Moczu.

Rozsądek.

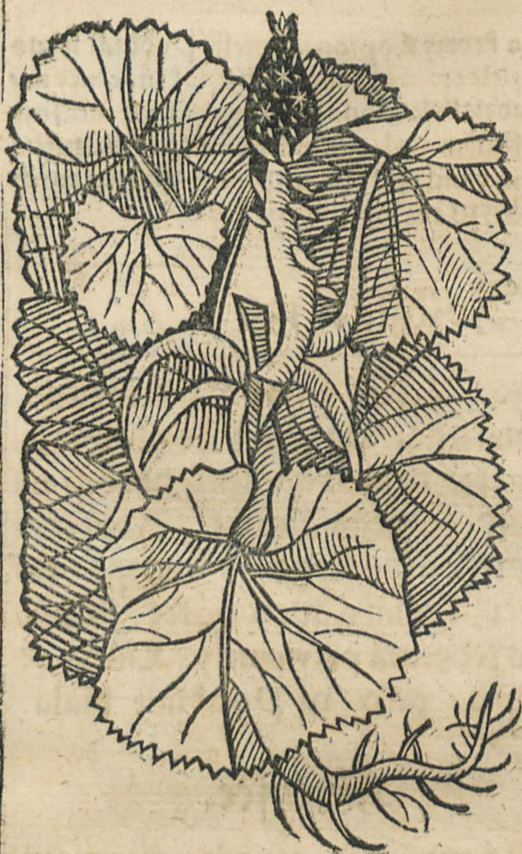
Nie słucháć tych / ktorzy vdáią ten Łopion być Rzep mnieyszy.

Lepieżnik / Rozdział 140.

Lepieżnik korzeń ma miąsszy iáko reká / smáku gorzkiego. Klącza łokietnego wzwyż. Liśćia wielkiego iáko Kłobuk nászérszy. Z kąd teź

Petasites, Galerus.

Pestilentzwurtz.

Kłobucznikiem od inych názwány. Tákże od Láciników Galerus, od Grekow Petasites. Kwiátu ćielistego kłosowátego / ábo páwężistego. Ten z kłaczem swym vwiedną wszy / niszczeie. Kwitnie ná początku Márcá.

Mieysce.

Rośćie ná łąkách wilgotnych / przy sztokách y wodách stoiących.

Przyrodzenie.

W trzećim stopniu wysusza y rozgrzewa : co y smák korzenia iego pokázuie swą gorzkośćią.

Moc y skutki.

Korzenie z skorek swych ochedożone w ocćie moczone / áż w sie dostátek octu nábierze / vtrzeć á z sokiem Ruciánym á z Dryákwie quinta / morowym powietrzem záráżonym pić dáć / y poćić sie. Nád to lekárstwo niemász nic lepszego / czásu morowego powietrza. (Morowemu powietrzu.)

Glisty w żywoćie morzy y wyrzuca. (Glistom)

Wrzody y rány wilgotne wysusza. (Wrzodo.)

Plány ná ćiele śćiera korzenie / náćieráiąc. (Plánom.)

Rány ktore ćiáło psuią / álbo chrobak w nich záłągły / ktory iáko wilk ćiáło wyiada / leczy korzeń z liśćiem tłukąc á przykłádáiąc. Dios. Gal. (Ránom.)

Wrzodom ku goieniu trudnym / iest lekárstwem plastrowány. Dios. Gal. Eginet. (Wrzodom do goienia trudnym.)

Máćice zádusżeniu / zá ktorym zdadzą sie obumrzeć białegłowy / nagle padszy / proch korzenia tego z winem dáiąc pić / bywa rátunkiem rychłym. Toż (Máćicy.)

Kolice y dárćiu w kiszkách. (Kolice.)

Dychawicznym y (Dychawicy.)

Vstáwicznie kászlącym / á nic flágmy nie odbywáiącym / dla gestey flágmy w piersiach zástánowioney : wziąć Lepiężnikowego korzenia / Ománowego po dwu łotu / Hyzopu / Przetárznitu / Lebiotki / po pul gárśći / Lakrycyey pul łotá / Kopru włoskiego tákże / Fig z ośm świeżych. To wszystko w syćie miodowey wárzyć / á ráno y ná wieczor ćiepło pić. (Kászlu vstáwicznemu suchemu.)

Mocz záwśćiągniony / (Moczu.)

Mieśieczne czyszczenie zátrzymáne / korzeń prochem álbo w winie wárzony / á trunkiem ćiepło ráno y ná noc vżywány / pobudza. Albowiem (Mieśieczney.)

Zámulenie wnętrznośći otwiera. (Zámuleniu.)

Koniom przećiwko Rupiom Kostruchárze korzeń pić dáią. (Koństim Rupiom.)

Istność wyćiągniona.

(extractu)

Istność z korzenia tego źiela bywa wyćiągniona / iáko z innych źiol korzenia / przećiw morowemu powietrzu. Tákże bywa przećiwko temuż drugie lekárstwo / z tegoż korzenia czynione / ktore Diapetasites zowią. (Morowemu powietrzu.)

Pepownik / Obieżyświát / Rozdźiał 141.

Pepownik / Przerwipepem drudzy Obieżyświátem y Powietrznym źielem zowią : Dwoy náyduie sie : Jeden pospolitszy / liśćia przyokrągleyszego y miąższego / ná wierzchu spiczásty / máło nie iáko grochowy / wzdłuż żyłowáty / iáko Bábczány. Liśćie naprzod z źiemie / potym rozgę gládką / ćienką / rumiáną / á przy wierzchu gáłęźiską pusczá.

Perfoliata.

Durchwachs.

Przez liſt rózgi y gáłązki / máło nie śrzodkiem przechodzą: tákże około prątków swych śrzodkiem obrastáią: dla czego v Łácinników imie sobie náláżło Perfoliata, iákoby rzekł / liśćie przedziurawione. Kwiećia ná wierzchu rózg żółtego / iáko z głowek iákich wychodzącego / ná kſztałt gwiazdki / zapáchu nie przykrego. Naśienie czarne / lſnące / drobne / iáko Chmielikowe. Korzeń ſczegulny / kosmáty / y nie długi.

2\. Drugi Przerwipep / pierwſzému podobny / tylko liśćia więtſzego / dłuzſzego y ſzerſzego: tákże około rózg obroſte. Kwiećia podobnego pierwſzemu. z ktorych zá czáſem ſtrączki iáko ná Rzepie / ábo Gorczycy / bywáią / á w tych naśienie drobne.

Mieyſce

Rośćie ná pſzeniczyſku / miedzy zbożem / ná miedzách / łąkách. W Máiu wſchodźi: w Czérwcu y w Lipcu kwitnie / y záraz naśienie czyni.

Przyrodzenie.

Przyrodzenia ieſt ćieplego y ſuchego. Wyćiera.

Moc y Skutki.

Właśnie Cyrulikom należy. Bo Przepukłym / ktorym kiſzki w moſzná wpadáią: Liśćie w winie wárzone / álbo miáłko ná proch tłuczone / á w winie trunkiem vżywáne: Tákże naśienie iego:

Przepukłym.

Oberwániu wnetrznośći / ſłuży / y naśienie iego tymże ſpoſobem wárzone.

Oberwániu.

Rany zwierzchnie / źiele świeże vtłuc / á z woſkiem vmieſzáć / álbo z Terpentyną / przykłádáć / ſpáia y goi. Toż źiele ſámo vtárte przywiiáne czyni. álbo naśienie w winie wárzone / iegoż prochu po quinćie przyſypuiąc / á piiąc.

Ránom.

Wypukłość pepká y záwrzedźiáłość w dźiećiách / leczy źiele to z mąką ięczmienną / á z winem plaſtrowáne / y z ſwym naśieniem.

Pepku.

Gruczoły po ſzyi / y zołzy zá vſzymá / ktore świnimi wrzodámi zowią / rozgania / liśćie rośćieráiąc á plaſtruią.

Gruczołom ná ſzyi.

Rozſądek.

Rożne v nás ma nazwiſko to źiele / od ſkutkow y kſztałtu. Pepownikiem álbo Przerwipepem: przeto że wypukłemu y náruſzonemu Pepkowi bywa lekárſtwem. Przeſtrzelonym / że rozgi przez liśćie przechodzą / włásnie iákoby ie nimi przeſtrzelił. Obieży świátem / że kwiát iego zá słońcem ſie obráca.

Jerzmanká / Rozdźiał 142.

Wiedzy Ziołopiſy ieſt rożne zdánie o tym źielu. Inną figurę Mattheolus / inną Lobel kłádźie / á to nie bez przyczyny. Bo Dioſzkorid y ktorzy o tey máteriey piſáli / bárzo krótko to czynili / tylko: że máłe ieſt źiołko / y liſteczkow drobnych: dáley nic. Lobel zás temi słowy: Jerzmiánká / bárzo przyſtępuie liśćiem do białey Ciemierzyce / ábo Bábki / tylko dáleko mnieyſze y węższe. Kłącza proſtego ná trzy dłonie wzwyż.

Epipactis, Elleborine, Borium.

Helleborinkraut / vnd Ertzkraut.

Kwiatki przy wierzchu gwiaździste / białáwe / ábo z brunatná rumiáne: we śrzodku dziuráwe / y znákámi cześćią żółtemi / cześćią czerwonemi ozdobione / iáko kwiát Napárstnice / któremu iest podobny. Po opierzchnieniu tych / stráczki nástáią: w tych násienie drobne / iáko v Napárstnice. Korzeń iáko v białey Ciemierzyce / ieno czarny / rozpierzchły: ná którym skórá twárda y gorzka. Tey figure tu położyliśmy.

Jerzmanká Máttiolowá.

Mátthiolus inną pokázuie / liściem Mistrzownikowi podobną / iedno dobrze drobnieyszego / kędzierzáwszego / żylowátszego / y ciemnieyszey zieloności / ná długich stopkách / ná káżdey po iednemu: których z korzenia wiele pochodzi. To liście ná pięcioro lábrowáte / gęsto á cienko około kráiów kárbowáne / ná kształt Dziebrych nosków / rozdzielone. Kwiát zielonáwy / z sześći listeczków okrągłych złożony / iáko v Ciemierzyce czarney: tákże ná długich stopkách / y z korzenia tákże wyrastáiące / bez klącza y przytu. Korzenia cienkiego / gęstego iáko v Ciemierzyce czarney / któremu bárzo podobne. Zkąd naywięcey Mátthiolus przychodzi do mniemánia / żeby tá własna miáłá być Jerzmanká / iáko y Lobel z Penná o swey rozumieią z liśćia / którym do białey Ciemierzyce iest podobna.

Mieysce.

Wtóra / w gáiach y w lesiech ćienistych sie znáyduie. Naprzedniey sza w Aziey / y w Greciey: w Ruśi zá Lwowem w Kuropátnickich górnych lesiech. Druga / ná łąkách wilgotnych / miedzy lásy gęstemi.

Przyrodzenie

Przyrodzenia Jerzmánká ćiepłego y suchego.

Moc y skutki.

Zatrobnym niedostátkom y dolegliwośćiom / wielkim ia być lekárstwem pisze Dioskorides. Tákże. — W ztrobie.

Przećiwko trućiznom y iádom / z winem białym w trunku vżywáná. Tenże. — Trućizny.

Nasienie womity wzbudza / pijac go. Theofrástus. Ale mu tego Dioskorid nie przypisuie. — Womity wzbudza.

Polna Rutá / Rozdz: 143.

Rutá polna / dwoiáka / wielka y máła. Máła w częstszym vżywániu. Ziółko krzewiste y mdłe. Liśćie Koryándru podobne / bládsze / około rózdżek gęste / bárwy popieláty. Klącza gránowitego / żłobkowátego: soku

Funaria, Fumus terræ.

Erdtrauch/ Taubenkropff.

pełne/ kruche/ gesto gáłęźiste. Przy wiérzchu kwiatki brunatne/ niekiedy bládobiałe/ drobne. Z tych záczásem wyrastáią iáko główki iákie/ w których śie naśienie záwiera. Korzeń ma sczegulny/ krótki/ równy/ z ćienkimi odnożkámi. Oprócz tych dwu/ iest ich wiecey/ o ktorych niżey.

Mieysce/ Czás/ Wybor.

W ogrodźiech/ miedzy iárzynámi/ á ile mnieyßa/ rośćie. Tákże ná polách miedzy ieczmiony: przy párkániech y płotách / ná ziemiách wypráwnych. W Máiu/ Czerwcu/ Wrześniu/ ma być zbieráná.

Wybor ma do lékarstw/ świéżo zielona. Listeczkow rozłożystych/ nie stulonych/ áni kedźierzáwych. Kwiátu brunatno Fiołkowego.

Przyrodzenie

Rozgrzéwa y wysußa we wtórym stopniu. Drudzy ćiepłą w piérwßym stopniu/ we wtórym suchą mieć chcą/ iáko Serápion. Sćienczá/ przeniká/ zámulenia y zátkánia otwiéra/ wychędaża. Ma téż w sobie nieco chłodnego: y przeto ią Awicenná piße być w piérwßym stopniu chłodzącą/ á we wtórym wysußáiącą. Záwśćiąga/ zgromadza y pośila.

Moc y Skutki.

NAprzod Melánkolią wywodźi: potym flágmę/ á zwłascza słoną: po flágmie kolerę wyżgłą: iákimkolwiek sposobem vżywána. Wielkiego iest zálecenia od zacnych Lekárzow/ od Mesue/ y od poślednieyßych/ gdyż krew w ćiele pokáżoną poleruie. przeco

wywodźi wilgość.

Fráncowátym/ — *Fráncy.*
Krostáwym/ — *Krostom.*
Trędowátym/ — *Trądu.*
Plány iákiekolwiek ná sobie/ — *Plánom.*
Káncer wrzod/ máiącym/ — *Káncer.*
Fistuły y wrzody wewnątrz wydrożone — *Fistułom.*
Szkorbutowi álbo Gnilcu wnetrznemu. — *Skorbutu.*

Tákże wielu inym doległośćiom/ wielkim bywa rátunkiem/ ktore pochodzą z záplugáwienia krwie/ ták przez vstá/ iáko zwierzchownie.

Kolerę/ mocząc ią w serwatce przez noc wywodźi moczem y stolcy. *Kolerze.*

Jescze potężniey vczyni/ moczona przez noc w serwatce: potym przywárzona. A wziąwßy iey z ośm álbo z dziewięć łyżek ná raz/ przydáć iey oleyku swieżego z migdałow słodkich/ álbo másłá młodego bez soli/ ze dwá łoty/ y pić káżdy poránek/ y ze dwie godźinie przed wieczerzą. Tákowy trunek żywot odmiękcza. *Serwátká. Żywot odmiekcza.*

Żołta niemoc moczem y stolcy wywodźi/ serwátká przypráwna z polną Rutą/ o ktorey niżey. *Żołtáczce.*

Albo: Wziąć Ruty polney/ Ostu Pánny Máriey/ Pokrzywiánego liśćia/ po rowney części/ drobno pokráiáć/ y w dzbánek/ álbo w śklenicę wsypawßy/ ná to winá białego dobrego/ coby dobrze źiele zágrążneło/ nálać: pilno nákryć/ y przez cáły miesiąc moczyć/ á potym z Bálneum maris wolnym ogniem wyćiągnąć: á w dobrze obwárowáney śklenicy do potrzeby chowáć/ wpuśćiwßy do káżdego pułgárnca tey wodki/ bitego złotá przedniego po quinćie/ álbo po czwierći łotá. Tego káżdy poránek po 2. łyżek vżywáć. *Jnácżey.*

Tákże/ Spadza tredowatość z ciáła/ y inney wkorzeniáć ſie nie dopuſcza: Sok z tey Ruty/ vżywáiac go przez cáły rok/ trzy kroć káżdego tegodnia ná czczo.

w żołądku krew zbiegła.

Krew do żołądká/ álbo gdzie indzie w ciáło zbiegła y ściekła roſpadza y wywodźi/ po trzy álbo cztery łyżki káżdym rázem go bioraç.

Fráncy.

Tym ktorzy Fránce máia/ ſok tey Ruty/ wielkim ieſt rátunkiem/ przez dni czterdzieśći/ káżdy dźień dwá kroć po cztery łyżki/ trzy godźiny przed oboim iedzeniem/ ćiepło go piiac. Toż kile máiacym ſłuży.

Kile.

Zámuleniu.

Zámuleniu wnetrznośći/ iáko Watrobie/ Zołądkowi/ Sleźionie bárzo vżyteczna.

Goraczkom.

Goraczkom koleryczným/ iákie bywáia trzećiodniowe: Wziać ſoku tegoż zieła ileby ſie zdáło/ y w tym przez dni cztery Rozynki drobne/ álbo y wielkie iaderká z nich wyiawſzy/ moczyć: piatego dniá z Bálneum maris diſtilowáć. Tey wodki káżdego dniá dwá kroć vżywáć/ po cztery łyßki/ dwie godźinie przed oboim iedzeniem/ z trunkiem świeżey ſerwatki.

Gliſtom.

Gliſty z żywotá wywodźi/ ſok polney Ruty ná czczo trunkiem vżywány.

Láſkáwe y lekkie lekárſtwo.

Poczytáia polna Rute miedzy lekárſtwá nieobrażáiace ſwym odmiekczániim żywotá. Acz v nas w máley ieſt cenie/ że iey wiele do purgowánia potrzebá bo y ſoku ſamego pul kwarty álbo funt wypiwſzy ledwie ſtolec raz vczyni: wßákże chocia niewiele purguie/ iednák wnetrznośći wßyſtkie vtwierdza/ poſiła/ y vmacnia.

Sposob przygotowánia tego lekárſtwá.

Ziele ſámo w ſerwatce koziey/ álbo w krowiey świeżey/ przez noc moczone/ á ná czczo by też dwie godźinie przed iedzeniem oboim/ po kwáterce trunkiem dáne/ kolere potężnie moczem y ſtolcy wywodźi. Ieſeże potężniey/ gdźieby przylano z ośm łotow Migdałow ſłodkich oleyku/ álbo oliwy ſłodkiey/ álbo máſłá młodego bez ſoli ze dwá łoty. Tego lekárſtwá káżdego czáſu bez ßkody vżywáć może.

Sok Ruty polney.

Succus fumi ter 15.

Bywa wyżety/ álbo wypráſowány/ y do roku dla chorob miewány: ktory żeby mogł przetrwáć/ záraz po wypráſowániu przewarzáia. Potym przecedziwſzy/ ná słońcu w śklánym naczyniu/ żeby ſie wyzonował wyſtáwiáia/ troche oliwy nań nálawſzy/ á wierzch naczynia pecherzykiem nákrywſzy mocno záwiezuia/ żeby nie wietrzał.

Rozgrzewa wyſuſza.

Ten ſok ieſt przyrodzenia rozgrzewáiacego y wyſuſzáiacego. Przetoż śćiencza/ przenika/ zamuliſká otwieráiac/ wychedaża/ dołem ćiagnac. Też ćierpkośćia ſwa zátwierdza/ dla tego przyrodzone wilgotnośći w ciele zágniłe/ ſpalone y wyżgłe/ słone/ gorzkie/ wychedaża/ y krew czarna/ melánkoliczna/ tákże koleryczna/ gruba/ geſta/ pelerwie/ moczem y ſtolcy wywodzac/ iáko Meſua piſze.

Przeto tych czáſow od vczonych Lekárzow/ nád inne wßyſtkie zioła/ bywa naczeſćiey vżywáne/ w leczeniu Fránce/ Kił/ Trądu/ złych wrzodow ćiáło wyiadáiacych/ Fiſtuł/ Gniłcá wnetrznego/ ktory Szkorbutem zowia/ Swierzbu/ Kroſt/ Párchow/ Liſzáiow wßelákich/ y inych rozmaitych chorob/ ták zwierzchownych iáko wnetrznych.

Krztuſzeniu.

Krztuſzenie ktore podczás z wyrzuceniem máteriey/ podczás bez wyrzucenia przypada/ ſok cukrem oſłodzony po piaći łyżek ná czczo/ y przed wieczerza trunkiem vżywány/ bywa rátunkiem. A dla wietrznośći y opuſzenia/ lepiey przydáć troche naśienia Włoſkiego kopru/ álbo Máſtyki/ zwłaſzcza ná noc. bo ſam ſok ſczegulnie vżywány/ wzbudza wietrznośći w ciele/ záczym przychodźi morzenie w żywoćie y gryźienie.

Zołtáczce.

Przećiw żołtaczce trunek: Wziać Ruty polney pułtory garśći/ piołynu gornego garść. To oboie w kozim mleku do trzećiey cześći wárzyć/ y tego dwákroć káżdego dniá po ośmi łyżek ze czteromá łoty ſyropu De duabus radicibus pić dawáć.

Puchlinie.

Puchlinie z zamulenia watroby bárzo vżyteczny. Wziać dwá łoty ſoku polney Ruty/ korzenia Sośnki przyprawney miáłko vtartey czwierć łotá/ wodki z kwiátu Bzowego łyżek cztery/ álbo z polewká Opichu/ Pietruſzki/ y kopru włoſkiego wárzonych/ ile potrzebá: To z pieć godźin przed obiádem opuchłemu káżdego dniá pić dawáć ćiepło. Plat.

Kroſtom Swierzbu Liſzáiom.

Kroſty/
Swierzb/
Liſzáie ſpadza/ przez cáły mieśiac tego ſoku po łoćie/ á ſyty miodowey dwá łoty/ ráno y ná noc pić dáiac/ ráno ćiepło/ ná noc zimno. Zás názáiutrz pułtorá łotá ſoku/ ſyty pułtrzećiá. trzećiego dniá/ ſoku dwa łoty/ ſyty trzy. czwartego/ ſoku pułtrzećia łotá/ miodu pitego pułczwártá. piatego dniá/ ſoku trzy łoty/ ſyty cztery. ßoſtego dniá/ ſoku pułczwártá łotá/ ſyty pułpietá. śiodmego/ ſoku łotow cztery/ ſyty miodowey piec: To dwákroć káżdego dniá ták piiac/ potym przy oſtátnim trunku zoſtáć/ piiac go pod taż miárá áż trzy niedziele wynida. Ná czwarta niedziele toż znowu pić/ vmnieyßáiac po puł łoćiu káżdego dniá/ áż zás ná łoćie ſoku ſtánie/ á ná dwu ſyty/ co ſie w Mieśiacu obydźie. Tákie vżywánie wychedaża ćiáło z krwie melánkoliczney/ wyżgłey/ grubey/ y plugawey.

Zmázom.

Zmázy ná ćiele/ ſok tey Ruty z ſokiem kobylego ſczawiu/ á z trocha miodku kwáśnego/ oximel rzeczonego zmieſzawſzy/ náćieráć/ ſpadza/ y ćiáło zwierzchu wychedaża. Vigo.

Zołądku.

Zołądek záplugáwiony/ iáko y watrobe y ſleźione/ wychedaża/ y mdły poſila. Tákże

Wzroku.

A iż ten sok iest ostropieprzny ábo korzenny/ przeto wzrok czyści/ y bystry czyni/ pusczáiąc go w oczy. Dios.

Łzy z oczu wyćiska.

Łzy z oczu wywodzi/ właśnie iáko dym gdy ich doydzie/ y ztąd v Grekow Kapnos, v Łáćinnikow Fumaria názwiská dostáłá. Dios.

Brwiom zárosłym

Brwi gęsto włosámi zárosłe/ po wyrwániu ich niedopuscza im odrastáć/ przydawszy mu żywice Arábskiey/ á tym náćieráiąc.

Włosom nie dopuscza rość

Tákże ná káżdym mieyscu po wyrwániu włosow/ tymże námázuiąc.

Sposob soku czynienia z suchey ruty.

Gdźieby soku z świeżey Ruty niemiał/ weźmi suchey/ y poley ią miodem pitym przednie dobrym gorącym/ niech przez noc/ álbo y dłużey moknie/ potym ią wyżąć/ w moździerzu kámiennym przetłukszy/ y chowáć. Tákowy sok żywot purguie/ y wnętrzności zámulone otwiera/ y wychędaża. Zás

Żołądku

Zołądek gdyby chćiał wychędożyć/ ma w winie być moczona z wodą zmieszánym.

Liszáiom

Liszáie/ y świerzb z krostámi spądzá/ sok z wodą nápoły/ chociá prostą/ ále lepiey z wodką tegoż źiela/ zárowno oboygá wźiąwszy/ cukru troche przydawszy/ ná czczo ćiepło piiąc przez dni kilkánaśćie. Plat.

Dźiećiō. Krostom

Dźiećiom strupy y liszáie spądza y goi/ wárząc Ruty polney ze dwie garśći/ z ślazem/ y z otrebámi Sámopszey/ po garśći káżdego z tych wźiąwszy/ w ćiekącey wodźie/ y w tym ie káżdego dniá po pułtory godźiny kąpiąc/ przez trzy dni w iedney kąpieli: potym ná drugie trzy świeżą vczynić/ toż potrzećie/ y po czwarte vdźiáłáć.

Ná też krosty.

Tymże sokiem káżdy dźień trzykroć námázowáć ćiáło wszystko/ krosty wszelákie/ strupy/ y liszáie spądza/ kilká dni to czyniąc.

Máść.

Ná też krosty máść. wźiąć polney Ruty miáłko vtártey/ oleyku z Láskowych orzechow zárowno/ octu mocnego winnego ták wiele/ soku polney Ruty we dwoy nasob. To wespoł ná węglistym ogniu wárzyć/ áż sok y z octem wywrzą/ czego doznasz puśćiwszy ná ogień kropię álbo dwie/ á że niesarknie ogień iáko po wodźie. Potym wosku według potrzeby przydáć/ á tą máśćią krostáwe ćiáło náćieráć.

Drudzy biorą sok tego źiela/ y oleiu lniánego zárowno/ do tego przylewáią octu troche/ á tym w łáźni sie náćieráią.

Kąpiel.

Tákże/ kąpánie bywa ná też krosty. Biorą polney Ruty dwie częśći/ Slazu/ liśćia Fiołkow Márcowych/ kobylego sczawiu z korzeniem/ otrąb Jęczmiennych/ Kotczey mięty/ káżdego porowney częśći: To wespoł w kotle wody vwárzywszy/ dwákroć ná dźień w tym sie kąpáć/ ná czczo dwie godźinie przed iedzenim obiednym/ pułtory przed wieczornym/ á to káżdy dźień poki niezginą.

Drudzy biorą soku polney Ruty ośm łotow/ octu dobrego/ śmiotány po dwá łoty/ oleyku z láskowych orzechow cztery łoty. To wespoł vtłuc y vmieszáć/ á ćiáło tym w łáźni náćieráć.

Krostom Sadzelō Fráncy.

Jątrzącym krostom/
Sadzelom sprośnym/ y
Fráncowátym krostom. wźiąć polney Ruty dwie garśći/ Jęczmieniá garść/ wywárzyć do połowice/ á często tym obmywánie ćiepło czynić.

Chirágrze Podágrze

Chirágre/
Podágre vkłáda/ polną Rutę w winie wárzyć/ á rostárszy przykłádáć.

Serwatká z polną Rutą przyprawiona.

Seri praeparatio.

DLa przepolerowánia krwie/ y inych wilgotnośći/ biorą serwatki puł gárcá ćiepłey/ y co naświeższey/ á dwie garśći Ruty polney/ zwierzchu dobrze naczynie nákrywszy/ párzą: Gdźieby też serwatki kto niemogł mieć/ tedy w wodźie ią wárzą. Wźiąwszy tego z kwáterkę/ przydáią listeczkow senesowych obránych łot/ więcey álbo mniey według lat káżdego: Reubárbárum przedniego/ drobno pokráiánego/ czwierć/ álbo pułtory od łotá: Cynámonu dobrego trzećią część od czwierći łotá/ Jmbiru białego/ puł quinty/ y w one serwatkę/ álbo wodę co nagorętszą wsypáć/ zámieszáć/ pilnie nákryć/ y przez noc w mieyscu ćiepłym postáwić: náząiutrz przecedźić/ y co namocniey wyżąć. Do tego przydáć syropu Rożánego purguiącego ze dwie łyżce/ álbo Fiołkowego tákże purguiącego/ álbo Kálábriyskiey mánny ták wiele/ to iest dwá łoty/ y to przed obiednym iedzenim godźin cztery wypić. Tákowy trunek krew z kolery/ y z flágmy wychędaża. Tákże żołtą niemoc wywodźi/ moczem y stolcem.

Ináczey

Jnni tylko sáme polną Rutę w koźiey serwatce wárzą/ á przez cáły May dwá kroć káżdego dniá po kwáterce ćiepło/ dwie godźinie przed oboim iedzeniem piją. To tákże krosty y świerzb z ćiáłá spądza.

Żyłom.

Zyły we wszystkim ćiele zámulone otwierá y wychędaża. Ale to potężniey czyni/ gdźie Mirobálánow/ Senesu/ y Czerwcu/ ktory też Szárłatnemi iágodámi zowiemy/ álbo Rozynkow do tego przyłożymy.

Wodká.

Aqua stillatitia.

TAkże iáko z innych źioł przez Bálneum maris bywa distilowána.

Krew polerule.

Tey trunkiem vżywáiąc po kieliszku ćiepło/ ráno y ná noc z wilgotnośći wszelákich złych/ krew poleruie. Przeto

Świerzb. Trąd. Fráncá.

Swierzb/
Trąd słoniowáty/
Wrzody y krosty/ choć y fráncowáte/ y inne skázy ná ćiele leczy.

Trędowátym.

Trędowátym/ y tym ktorzy sie tákowego zeszpecenia obawiáią/ z Dryakwią iey vżywáć

dobrze

dobrze/ pocac ſie potym. A przytym ná Wioſnę y pod Jeſień / przynamniey po trzy niedźiele/ dwá kroc káżdego dniá po kieliſzku piiac/ przymieſzawſzy ze trzy łyżki wodki vpáloney z chmielu/ káżdego tegodniá purguiac ſie pigulámi Ruty polney.

Zimnicó.

Zimnicom/ bywa lekárſtwem/ biorac iey piec łyżek / z pul łociem konfektu / ktory Auream Alexandrinam zowia/ álbo z czwierćia łotá Driakwie Weneckiey/ káżdego tego dniá raz / pierwey ćiáło przepurgowawſzy.

watrobie. ſleziona. żołtaczce.

Watrobe zámulona y záckána/

Sleziona/ wychedaża/

Zolta niemoc moczem wywodźi.

Powietrzu morowemu.

Morowego powietrza w záchwyceniu / bywa wielkim rátunkiem / piiac ia z dobra Dryakwia/ á z Glinka Ormienſka/ ábo z pieczetowána ziemia/ godzine/ trzy/ potym ſie pocac. Jeſcze lepiey/ gdźieby łyżká octu byłá przylana.

Mozgu. wonność vtrácona. czerwoność oczu. wzrok oſtrzy. Twárzy chropowá tey. Brwió chropowá tym. Vſtom. Ránó w gárle.

Mozg z fluſow wychedaża/

Wonność przywraca/ ćiepło ia ſarkáiac noſem.

Z oczu czerwoność ſpadza wymywáiac/

Wzrok byſtry czyni/ puſczáiac ia w oczy.

Twarz kroſtáwa y oſtra/

Brwi chropowate y oſtre/ wychedaża/ vmywáiac ſie nia ná noc/ żeby ſámá oſchłá.

W vśćiech ſkázy leczy/ y

Rány w gárle/ czeſto ćiepła vſtá płoczac.

Ma inych wiele ſkutkow dobrych/ ták do zwierzchownych iáko wnetrznych dolegliwośći/ iáko y ſámo źiele.

Wino.

Capnites vinū Fumarię.

Wino z polney Ruty / może kto chce tym ſpoſobem iáko ſie w Piołynie powiedźiáło vczynić. To

Zołedku. watrobie. ſleżienie. Moczu.

Zoładkowi/

Watrobie/

Sleziente do poſilenia bárzo vżyteczne.

Moczu zátrzymánemu nad przyrodzenie/ koſztowny trunek.

Krew czyści. Fráncowátym.

Krew polerule w ćiele.

Fráncowátym miáſto poſpolitego trunku/ wielkim ratunkiem bywa / y inſzym iáko y wodká/ y źiele ſámo.

Sok polney Ruty ſuchy.

Succus exiccatus.

TEn w Aptekách porzadnych bywa záchowány / do rozmáitych potrzeb lekárſkich. Ma bydź wypráſowány tego czáſu / gdy to źiele do ſwey doſkonałośći przyidźie : y w máchárzynie záwiazány/ ná ſłoncu ſuſzony/ tym ſpoſobem / iáko Málárze z ſzáklaku zielona farbe ſuſza.

Jnáczey.

Albo tym ſpoſobem : Wziać polney Ruty y z kwiećiem iey/ ze trzydźieśći gárśći/ drobno pośiekáć/ y w doſtátku wody do połowice wárzyć : potym w práśie mocno wypráſowáć / przecedźić przez płát / y ná wolnym ogniu weglíſtym wárzyć do zgeſczenia.

Jnáczey.

Może y z ſuchey Ruty polney ſok wyćiagnać/ tym ſpoſobem iáko ſie w Piołynie powiedźiáło. Ten bywa do rozmáitych potrzeb przymieſzowány y przydány/ do pigul/ do lektwarzow y konfektow / chorobom wyſzey pomienionym.

Extrakt

Extractū.

Wyćiagnać ſáme Jſtność z tego źiela może/ tym ſpoſobem / iáko ſie w Piołynu y w inych źioł opiſániu / ná wielu mieyſcách powiedźiáło. Ten dáleko vżytecznieyſzy bywa/ niżli ſok zgeſczony y ſuchy.

Konfekt w cukrze.

Conſerua florū Fumarię.

Z Kwiatkow Polney Ruty á z Cukru / bywa konfekt czyniony / pośiekawſzy ie drobno ná debowey deſzce : przydáć wetroynaſob cukru białego / y weſpoł vtłuc w możdźerzu kámiennym/ á ná ſłoncu przez czas niemáły ſmáżyć w naczyniu ſklánym. tenże.

Melánkolicznym.

Melánkolicznym / á krwie ſpáloney czarney/ niemáło w ſobie maiacey/ służy. y inym chorobom/ ktorym ſok y wodká. ták inym lekárſtwom przymieſzány/ iáko ſam vżywány.

Syrop z polney Ruty.

Syrupus ſimplex.

W Aptekách porzadnych polney Ruty ſyrop dwoiáki robia. Proſty tym ſpoſobem : Biora ſoku wypráſowánego y przekláryfikowánego / y ſoku z chmielu : po funćie/ z kánáru cukru funt/ y to weſpoł ná ogniu weglíſtym wárza do zgeſczenia ſyropu. Ten potym białkiem od iáiá świeżego klárifikuia / przecedzáia przez płát ſukienny/ á do potrzeb chowáia. Ten

wnetrznośćiom zámulonym. Zoładkowi. wilgotnośćiom złym.

Zamulenia wnetrznośći wſzyſtkich otwiera/ y wychedaża.

Zoładek mdły pośila.

Wilgotnośći złe/ plugáwe/ słone/ ſpalone/ w ćiele przechedaża.

2. Syrupus compoſitus.

Drugi ſyrop z tegoż źiela ſoku/ z wiela inych rzeczy przydániem : Biora Mirobálány/ ktore zowia Cytrinos / to ieſt żołte/ Mirobálány Chebuli co naświeżſzey po pułtrzećiá łotá/ Ránianki/ Piołynu/ kwiatkow Fiołkow modrych/ Borako wych kwiatkow/ Miodunkowych/ y Wołowego iezyká po dwá łoty/ śliw Dámáſceń wárzonych y przebiiánych / tákże Rozynkow przez śitko przebitych po puł funtá/ Páprotki śiedm quint/ Włoſkiey kániánki ták wiele/ Lákryciey / Różey czerwoney po łoćie/ Támárindow/ y Káſyey trábczyſtey wyćiagnioney po cztery łoty/ wody libr dźieśieć/ to ieſt piec kwart : To weſpoł wárzyć/ oprocz Támárindow y Káſyey do wywrzenia trzećiey cześći/ á przecedźiwſzy/ przydáć ſoku polney Ruty przechedożonego trzy funty : znowu wárzyć powoli przy ogniu weglíſtym

ſtym

stym: przecedźić y chowáć. Ten tákże iáko pierwszy tychże skutkow.

3. Extra-ctus,

3. Syrop z Extráktu.

Bywa też Syrop z Extráktu z suchey polney Ruty czyniony/ tym sposobem/ iáko z Bylice/ álbo z Piolynu/ do tych chorob y dolegliwośći/ ktore sa w tym Rozdźiale pomienione/ bárzo vżyteczny. Acz niezwyczayny Aptekárzom/ y niewiádomy/ iednák więcey vżytecznieyszy niżli przedmieysze/ bo dálęto mniey go biorac/ więcey może nim spráwić/ niżli inemi.

4.

Syrop prosty.

Czynia drudzy tym sposobem Syrop z Ruty polney bárzo prosty. Biora Mirobalánow żoltych cztery loty/ Piolynu/ Fiolkow/ Kánianki po loty dwá. Wody studzienney siedm libr. Soku polney Ruty przecedzonego/ Kánáru cukru po dwa funty. Wárza wyższey pomienione rzeczy w wodźie/ do wywrzenia trzećiey części: potym sok y cukier przydawáia/ y znowu wárza do zgęszczenia syropu/ klárysikuia y chowáia do pomienionych potrzeb. Przydáia drudzy Skámonia do tego.

Oleum.

1.

Oleiek z kwiátu polney Ruty.

Kwiátem Ruty polney nápelnić naczynie szkláne/ przewiedźiwszy go pierwey przez noc ná chedogiey chuśćie: nálać nań oliwy świeżey/ nákrywszy/ przez dwie niedźieli ná słoncu tárym go mieć: potym w sowitym naczyniu przez czwierć godźiny przewárzyć/ przecedźić y chowáć. A gdźieby chćiał mieć potężnieyszy/ znowu kwiećia świeżego do tegoż oleiu nalać/ y tákże go przez dni czternaśćie ná słońcu moczyć: potym przywárzyć/ przecedźić/ y do potrzeb chowáć. Ten

Dźiećiō służy. Dźieciom/ y ludźiom ćiálá miekiego/ rzeszniey szego y pieszczonego.

Krostō y strupom. Strupom/ y wszeláktim ná ćiele krostom/ námázánim swym/ bárzo vżyteczny.

Swierzb. Świerzb/

Liszáiom. Liszáie spodza/ po zmyćiu w łáźni nim námázuiac.

2.

Oleiek inny Alchimiyski.

Alchimistowie przez ogień wyćiagáia oleiek z Ruty polney/ biorac ia z kwiećiem swym: sposob opisáliśmy w Piolynie. Ten służy wnetrznym tym wszytkim chorobom ktorym sáma Rutá polna/ álbo y Extrákt. Może go też do máśći/ y inych oleykow przymieszywáć/ ná spedzenie z ćiálá krost/ y wszelákich plugáwośći zwierzchnych.

Pilule.

Piguly z polney Ruty.

Biora Mirobalány żolte y czarne/ Chebuly/ po loćie káżdych y po czwierć lotá/ Aloesu dwá loty bez quinty/ Skámoney lot y quinte: To co namieley vtluc/ á sokiem klárysikowánym polney Ruty záczynić: á gdy zeschnie/ znowu vtluc/ y tákże iáko pierwey sokiem záczynić/ y vsuszyć. Toż trzećim rázem vczynić. Tych po quinćie/ álbo po pultory ná raz biorac/ krew w ćiele/ y inne przyrodzone wilgotnośći zákáżone wychedzaja.

Kwártáne. Gnilcu.

Czwartodniowym gorączkom/
Gnilcu/ ktory Szkorbutem zowia/
Melánkolicznym chorobom/ y inym w tym Rozdźiale opisánym/ służy.

Przyczynek.

Zápiekłośći odeymuie.

Powiedáia o iednym/ że ná odmiekczenie zápiekłośći w żywoćie/ z vżytkiem swym tego źiela suszonego vżywał/ miodem przednim pitym ćieplo go polawszy. Zás ná pośilenie żoládká/ winem z woda mieszánym.

Soku iáko vżywáć.

Vżywáia soku/ iedni ná czczo poránu/ drudzy ná noc: niekiedy sámego tylko/ podczás z przysáda. Ale kiedy go chcemy ná noc vżywáć/ mamy do niego przydáć Mástyki/ álbo nasienia kopru Włoskiego/ ábo co tym podobnego: bo sam vżywány/ wzbudza wilgotne wiatry w ćiele/ zkad bywaia morzyská/ y gryźienia w żywoćie.

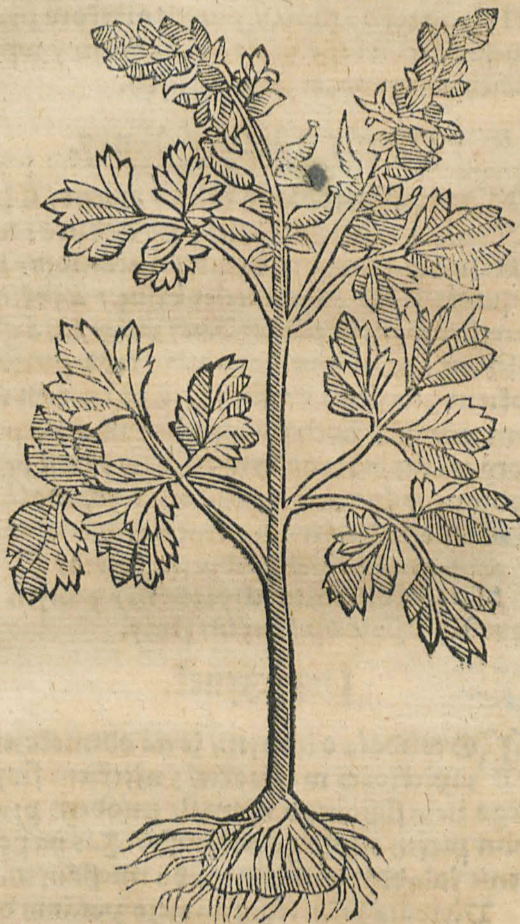
Kokornak czczy/ Kokorycz/ Rozdźiał 144.

Jedenaśćie go rodzáiow znáydujemy. Z ośmi: ktore sa kwiátu blado brunatnego/ samcámi miánuia: ktore białego/ sámicámi. Dźiewiaty rodzay/ kwiát ma źielony/ Láćinnicy zowia go/ Fumariam bulbosam viridem, Grekowie Kapnos Chelidonias viridis. Dźieśiaty Kokornak máły czczy. Jedenasty namnieyszy Kokornaczek czczy/ á ten do máśći wchodźi/ ktora Marciatum/ Láćinnicy Herbam Muscatam & Moschatellam miánuia. Te wszystkie iednych sa skutkow/ choćia liśćiem/ kwiátem y wzrostem sa od śiebie rożne. Wszystkie iednák korzonkow okraglych á czczych/ z wiela odnożystych drobnych/ zwierzchu szárych/ wewnatrz żoltáwych.

Smáku

Fumaria bulboſa , Capnus Chelidonias, Capnium Phragmites , Theſium Theoph: Radix caria.

Holwurtz / Donnerſlug / Haneñſporn.

Smáku gorzkiego. Záraz po zeßćiu śniegu / ſośiki z ziemie puſcza: w Márcu w oble y gładkie gáłąſki wyraſta ná piądź wzwyß. Liſtkow lábrzyſto wykrawánych / ćiemno źielonych / ßerßych niźli w polney Rućie: máło nie równey wielkośći z liśćiem Cynowodowym. Kwiećia od Ruty polney bládobrunátnego. Z tych zá czáſem nie główki / ále ſtrączki máłe / w których naśienie do ſoczowice podobne. Jáko prędko grzmienie naſtánie / záraz liśćie zwiędnie.

Miey[s]ce.

Roſną w ſádách / przy płotách: ná polách trawiſtych.

Przyrodzenie.

Rozgrzewa w wtórym ſtopniu / w trzecim wyſußa / iák Rutá polna: Wyciéra z niejakim zátwierdzeniem.

Mocy Skutki.

Watrrobie zátkáney / y oſłábiáłey / liśćie / kwiát / korzenie / bywa vżyteczne / iákimkolwiek obyczáiem vżywáne.
wątrobie

Zywot odwilża / á flágmę z niego wywodźi / korzeń miáłko vtárty / z pultory czwierći / z iákakolwiek polewką.
Zywotod wilża.

Poty wzrußa korzenia proch z winem / dobrze ſie po wźięćiu nákrywßy.
Poty pobudza.

Jádom y trućiznom /
Jadowitemu vkąßeniu bywa rátunkiem.
Jádom y iádowitemu vkąßeniu.

Pániam mieśieczne czyſczenie wzbudza / z winem go piiąc. Tymże ſpoſobem korzeń vżywány.
Mieśieczney.

Zołtą niemoc moczem y ſtolcy wywodźi
żołtáczce

Biegunki / naśienie z winem ćierpkim czerwonym piiąc / záwśćiąga. Tákże z wodką przyſtoyna.
biegunce

Gliſty z żywotá wygania / ſok z cáłego źiela wypráſowány / po łyżek piąći piiąc. Toż korzeń ſam z winem vżywány czyni.
Gliſtom

Dźiećiom máłym / gliſty máiącym / náprzyſtoynieyßy Kokornák czczy namnieyßy / do vżywánia.
Dźiećiō.

Zimnicom morowym / czwierć łotá korzenia tego źiela / z winem korzennym pić dobrze.
Febrze morowey

Wrzodom złym ćiáło wyiadáiącym / iáko ieſt Ráncer.
Wrzodō.

Fiſtulom / y inym ſadzelom zágniłym / y iádowitym / ſok bywa lekárſtwem / biorąc go trunkiem káżdego dniá ráno ná czczo / y ná noc / po cztery álbo piąći łyżek ćiepło.
Fiſtułō.

Ale że niekáżdego czáſu / ile zimie / możemy tákowy ſok mieć / przeto z ſußonego źiela táki trunek vczynić: wźiąć cáłego źiela / z kwiećiem y z korzeniem ze dwie álbo ze trzy gárśći / cukru białego łotow ßeść / álbo miodu iárzecego czwierć funtá: w konwi cynowey zálutowáć / nálawßy ná to winá dobrego ſtárego trzy kwáterki / wody tákże wiele / y w kotle vkropu wrzącego przez godźin cztery pilno wárzyć: á gdy powoli przechłodnie / przecedźić / y ná chłodźie chowáć / dwákroć ná dźień dáiąc pić / dotąd áż ſie pomienione wrzody pogoią.
Zimie iáko go trwáć.

Wrzody wnętrzne y rány w ktorymkolwiek mieyſcu będące / źiele y z ſwym korzeniem w winie wárzone / á vżywáne leczy.
Wrzodō wnętrznym.

Też wßyſtkim dolegliwośćiom ſłuży / ktorym Rutá polna.
rućie polney podobny.

Wrzodom ćiáło psuiącym

Ciáłu wrzodámi roziadáiącymi podziurawionemu / korzenie z źielem y z kwiećiem w winie napoły z wodą wárzone/ tym ie często wymywáiąc/ bywa lekárstwem.

Konśkim y bydlęcym wrzodom.

Koniom y

Bydłu rány y bolączki leczy/ wárząc to źiele y z korzeniem/ y tą wodą wymywáiąc/ á prochem z korzenia miáłko vtártym zásypuiąc. Tab.

Liszáiom y świerzbu

Liszáie y świerzb spądza/ prochem tego korzenia posypuiąc. Albo z octem go rozetrzeć/ y iáko máść vczynić/ á námázowáć. Tabe.

wrzedźienicom ná oczách.

Ná oczách krosty ábo wrzedźienice. Tákże

Zasłony z oczu spądza / sok z cáłego źiela z cukrem lodowátym białym pusczáiąc: A czynić to kilkákroć káżdego dniá.

Kile.

Kile/ y inne iádowite ná członkách wstydliwych oboiey płći wrzody/ leczy/ źiele y z swym korzeniem w winie wárząc / á wymywáiąc często káżdy dźień/ á po káżdym wymywániu / tegoż źiela korzenia prochem zásypuiąc. Doświádczone.

Guzom

Guzy nábiegłe z vderzenia/ z miodem záczynione korzenie/ á plastrowáne/ leczy.

Podágrze chirágrze

Podágrykom/ y

Chirágrykom/ wszystko źiele z korzeniem/ z liśćiem/ z kwiatem/ w winie wárzone/ y plastrowáne/ bywa rátunkiem.

Złotym żyłkom.

Złotym żyłkom boleiącym / korzenie z źielem y z kwiećiem / á z Rożána máśćią/ ábo z Topolową vtłuc/ y wárzyć áż sok wywre/ y ćiepło ná chusteczkę przykłádáć / często odnawiáiąc.

Párchom

Párchy y strupy goi/ źiele to z korzeniem y z kwiećiem wárzone w wodźie/ często przemywáiąc.

Ránom

Rány záwrzedźiáłe plugáwe y sprosne.

Gnilcu

Gnilce w vśćiech/

Dźiegnie

Dźiegne goi/ proch tego źiela z miodem vmieszáć/ y pomázowáć.

Wrzod w nośie.

Wrzod w nośie Polyp leczy: wźiąć miáłko vtártego źiela łot/ Aloepátyku / wapná niegászonego po puł łotá: To wespoł w możdżerzu co nasubtelniey vtrzeć z miodem / y tym wrzod w nośie mázáć. Táż máść

Káncer

Káncer w nośie leczy/

Ránom świeżym.

Ráne tákże káżdą świeżą. Tákże

Rány záplugáwione/ zágniłe/

Wrzodom

Wrzody sprosne/ wychedaża/

Mięsu dźiwemu.

Mięso dźiwie w nich trawi / prochem iego tego źiela zásypuiąc/ wodą wárzonego źiela pierwey przemywszy.

Fistulom

Fistuły záwiera/ wárzone źiele z korzeniem w winie/ y tym spryczowáne káżdego dniá kilkákroć/ á po káżdym spryczowániu/ prochem tegoż źiela zásypuiąc. Dáiąc przytym iuche z tego korzenia wárzonego pić/ dotąd áż sie dostátecznie zgoi.

Máść

Vnguentum.

Máść ránom wszelákim służąca ze czczego Kokornaku / ktorego wźiąwszy z kwiećiem łotow sześnaśćie/ Oliwy świeżey łotow trzydźieśći y dwá/ glist źiemnych łotow ośm: To wszytko ná weglistym ogniu wárzyć/ áż sok wywre z źiela: Potym przydáć żywice Iodłowey/ álbo Sośnowey/ Terpentyny/ po ośmi łotách/ wosku iárzecego łotow dwánaśćie. To wespoł rospuśćić/ przydawszy korzenia Kokornaku czczego miáłko vtártego ze trzy łoty/ Aloepátyku/ Kokornaku długiego korzenia po dwu łotu/ glist źiemnych vsuszonych y miáłko stártych łot/ Szafránu czwierć łotá: To wszystko w oliwe/ w ktorey pomienione rzeczy są rospuszczone/ wsypáć/ pilnie mieszáiąc bez przestánku/ áż ochłodnie y zgestnieie. Tak máść będźie kosztowna nietylko wszelákim ránom/ *Ránom.* ále y przećiętym nerwom/ *Nerwom* álbo suchym żyłom.

Wodká.

Aqua stillatitia.

Z Cáłego źiela/ w Balneum maris ma być palona. Służy tym wszystkim niedostátkom/ ktorym sámo źiele.

Oczom

Oczy nią wymywáć/ y po kropce ábo po trzech w nie pusczáć dobrze: spądza wrzedźieniczki/ krosty/ y máku-ły.

Wzroku

Wzrok iásny y bystry czyni.

Drżeniu rąk.

Drżenie rąk leczy/ często ie nią vmywáiąc.

Plánom

Plány/ y zmázy z ćiáłá wychedaża vmywánim: Ieno iey pierwey trunkiem vżywáć dla przepolerowánia krwie.

w vśćiech rány.

W vśćiech rány/ y owrzedźiáłośći/ leczy.

Słinogorz

Slinogorz/ y wrzod w gárle goi/

spuchnienie gárłá

Spuchnieniu gárłá bywa rátunkiem/ ćiepło płocząc.

Wino.

Vinum

Z Tegoż źiela/ iáko z polney Ruty może być wino czynione/ y z korzeniem go biorąc/ tym sposobem iáko Omankowe wino. To

Morowemu powietrzu.

Czásu morowego powietrza bywa bárzo vżytecznym trunkiem.

Káncer

W leczeniu wrzodu ktory zowią Káncer/ iest vżyteczne. Tym sposobem

Fistulom

Fistulom zástárzáłym.

Szkorbut.

Gnilcu wnetrznemu álbo Szkorbutu/

Fráncy

Fránce máiącym/ lekárstwem bywa/

Krostom.

Krostom iątrzącym/ y suchym/

Trądu

Trądu / y inemu oszpeceniu ćiáłá/ miásto trunku pospolitego.

Konfekt w cukrze z kwiatkow.

Conserua.

Tym sposobē iáko z Rożey bywa czyniony.

wątrobie

Wątrobie zátkáney chorey/ służy.

Krwi

Krew poleruie.

Sol.

Sal.

Ze wszytkiego źiela tego/ ták iáko z inych może być robiona sol/ ktora do pomienionych chorob może być vżywána.

Oleiek.

Oleum

OLeiek z Kokornaku czczego / przerzeczonym sposobem w Rozdźiale o polney Rućie może być robiony.

Syrupus

Syrop z soku wyćiągniony.

Tym rownie obyczáiem / iáko w polney Rućie pisáło sie / może go vczynić.

Succus.

Sok wyćiągniony.

Extrákt / ták iáko sie w inych ziołách opisáło / może być wyćiągniony.

Rozsądek.

Mylili sie / y teraz myla / ktorzy korzenia Kokorzyce więtszey do lekarstw vżywáli / miásto okrągłego Kokornaku : y snadź w niektorych Aptekách vżywáią : gdyż oboygá ziół tych w korzeniu żadney społecznośći nie náyduie sie.

Kokorycz mnieysza / Rozdział 145.

Fumaria tertia, Corydalis.

Liśćie ma Koriándrowemu podobne / ieno mnieysze y drobnieysze. Rozdzek z iednego korzonká niemało puscza / ćienkich / y niewysokich : w wierzchu tych kwiátki / iáko iákie ptászki. Korzonkow tákże drobnych / rozpierzchłych / ćienkich / długich / á białych ma wiele.

Mieysce.

Ná rolách / y ná págorkách sprácowánych rośćie.

Przyrodzenie.

Rozgrzéwa y wysusza we wtórym stopniu.

Moc y Skutki.

Kolice.

Kolice y dárćiu w żywoćie z osobliwośći przyrodzenia swego bywa lekárstwem / cále y zupełnie bráne ziele / ták świeżo zielone / iáko ususzone / y prochem przez kilká dni w winie białym pić dáwáne / biorąc go ná raz po czwierć łotá / álbo po pułtory. Galen.

Nárdusek / Kazá Włoska / Rozdział 146.

Nardus ogrodny / ábo Nárdusek / Kazá włoska drudzy zowią / kłącza ná dwá łokćia wzwyż niemało gałązek z śiebie puszcząiąc pełnych liśćia / ábo trzylistu do Konicżá podobnego. Naśienie Fengrekowemu podobne / iedno iż mnieysze. Smáku lekárskiego. Zápáchu wdźięcznego / ktory / iáko niektorzy twierdzą / śiedmkroć przez dźień vtrácá / y záś śiedmkroć do niego przychodźi / á to póki tkwi w źiemi y rośćie : po wyrwániu nigdy go nie vtraca : nabarźiey pachnie / gdy sie ma ná niepogodę dżdżową. Ná wierzchu gáłązek główki ma / z ktorych kwiatki bladobrunatne wychodzą. Naśienie iáko táglane. Korzonki długie białe / mocne.

Mieysce.

Rośćie w ogrodźiech śiane. w Lipcu kwitnie y naśienie dáie.

Przyrodzenie

Naśienie w 2. stopniu rozgrzéwa / nieco wyćiera y stwierdza. Gal: 7

Lotus ſyluestris & ſatiua, Handa choca, Trifolium odoratū, Nardus domeſtica Serapioni.

Gartenklee/ Siebengelzeit / Nardes.

Mocy y Skutki.

Pęchyrzowi.

W Pęchyrzu bole vśmierza/ naśienie z ślazowym naśieniem vtárſzy/ z winem białym słodkim pić dáiąc/ álbo z polewką Rozynkowa. Dios.

Zołądku.

Zołądek zimny rozgrzewa/ w winie go wárząc y piiąc. Abugerig.

biegunkō

Zywot w biegunkách ſtwierdza/ w wodźie wárzony/ á trunkiem vżywány.

Kolice

Kolicey w żywocie ſrogiemu gryźieniu bywa rátunkiem/ wárzone y pite w winie czerwonym/ álbo y w wodźie. Abugerig.

Oczom

Sok tego źiela z miodem/ zaſłony/ páwłoki/ wrzedźienice z oczu/ ſpądzą puſczány. Dod.

Ogorzelinie plánō zmázom.

Plány ná ćiele/ y ogorzeline od słońcá.

Ná twarzy wſzelákie zmázy/ naśienie y z miodem vtárte/ wychędzą. Toż źiele ſámo y z liśćiem czyni. Dios.

Vkąſzonym od niedźwiatká.

Od niedźwiatká vkąſzonym bywa lekárſtwem/ naśienie y z źielem ſwym ná ráne plaſtruiąc. Ale żeby to ná zdrowe ćiáło niezáſzło/ boby ten bol do niego śie przyćiągnął. Abuge.

Vkąſzonym od beſtiy iádowitych

Tákże od iney gádźiny vſczknionym/ liśćie z kwáśnym miodkiem piiąc / bywa rátunkiem. Dios.

Toż czyni náparzánie/ y przykłádánie wſzytkiego tego źiela/ to ieſt liśćia/ kłącza/ korzenia y z naśieniem. Dios. Fuchs.

Od niedźwiatká obráżonym

Obráżonym od Niedźwiadká / álbo od węża/ bywa lekárſtwem : naśienia ze dwádźieśćiá ziarn z winem piiąc. Albo liśćie ze wſzyſtkim bylem ſwym w winie wárzone. Plin.

Podágrze

W Podágrze / w ktorey nogi nápuchaia: oleiek z tego Nárduſu roſpądza puchline. Atabari.

Molom

Száty od molow záchowuie.

puchlinie

Puchlinie we wſzyſtkim ćiele świeżey.

Łonu ſpuchłemu

Łonu białogłowſkiemu boleiącemu y ſpuchłemu : y máćicy boleiącey / lekárſtwem oſobliwym y prędkim bywa/ wárząc to źiele/ y nim okłádáiąc/ y náparzáiąc ią. Meſáruge

Pleurze

Pleure y kłoćie w bokách / liśćie y z naśieniem w wodźie wárząc/ y piiąc. Dios.

Moczu

Moczu ćiężkiemu puſczániu. Ckiem.

Kádukū

Padáiącey niemocy/ toż piiąc/ ieſt rátunkiem.

Máćicy.

Zádużeniu máćice.

Mieśiecżney

Mieśieczną wzbudza/ naśienie/ y z liśćim wárząc/ pić. Naśienia wziąć trzy czwierći łotá/ á liśćia pul łotá/ ná raz. Dios.

Trzećiacżce.

W Febrách trzećiegodniowych/ trzy liſtki z wodą vtárſzy / przed przyśćiem iey pić. Albo naśienia trzy ziarnká z winem. Dios. tákże

Czwártacżce

W Czwartodniowych/ cztery liſteczki/ ábo cztery ziarnká: tákże z winem.

Trućiznō

Korzeń wchodźi do lekárſtw / przećiwko iádom y truciznom. Tákże: ziarn 20. naśienia z winem piiąc/ toż czyni.

Bokō boleiącym

Boleśći w bokách z zámulenia wnętrznośći pochodzące/ oddala/ piiąc źiele/ tákże naśienie. Galen.

Wrzodō

Wrzody złe á ćiáło wyiadáiące/ naśienie ná nie plaſtruiąc.

Pobudza

Do ſkutku małżeńſkiego pobudza/ ták z potráwámi iáko w trunku.

Kámień

Kámień w nerkach y w pęcherzu kruszy. Pl.

Oleiek.

Ránom

Rány świeże záwiera y goi. Tákże

Przepuklinom.

Dźiećiō przepukliny leczy/ mážąc nim. Dod

Rozſądek

Niedzy Ziołopiſy / iedni go chcą mieć / Lotum ſyluestrem, drudzy Satiuam, Abowiem iáko Teofráſt piſze w 2. w 14. tego imienia ziół ieſt wiecey rodzáiow. Jednák niewątpiąc / to włáſne źiele ieſt / ktore Lotum ſylueſtrem názywáia / y ktore Sátiuam zowią. Sámo przezśie rośćie ná polách w Libiey/ w Kámpániey/ w Angliey / ꝛc. W tych ſtronach ſámo nie rośćie / ieno w ogrodách siane/ ogrodną ią zowią. Ten Lotus dla zapáchu miedzy Lotámi/ Bogō ná roſkoſz rośćie: o cym Homer piſał y Plin: w 22. w 21. Z tego naśienia páſterze w Eypćie chleb ſobie picka/ ktory on Lotomerram zowie. Plin.

Máwrot/ álbo Sczodrzeniec/ Rozdział 147.

Cytiſus.

Binenklee.

MAwrot/ nie ieſt żiele/ále chróśćiná/wſzytká biała/iáko ſtrzeligłozyná/wyſokośći Mirtinkowéy/ gáłązki łokietne puſczáiąc. Ná tych tróyliſt iáko ná Komonicy mnieyſzey/ weśrzodku grzbiet wynioſły/ który ſtárty/ pachnie iáko Gorczycá biała. Smák/ iáko w Cieciorce świeżéy. Kwiátu błádo żółtego ná kſztałt Grochowego/ czarno nákrapiánego/ á zimie kwitnacego/ áż do wioſny. Z tego potym ſtrączki ná kſztałt kśieżycá krzywe/ w nich naśienie iáko groch ábo wyká płáſkie.

Mieyſce.

Tá krzewiná w náſzych kráinach nie znáyduie ſie/ ále w Kámpániéy/ naprzednieyſza ná Inſule Cythno. Włoſzy piſzą/ iż zá niedbálſtwem z Włoſkiey ziemie wyginął.

Przyrodzenie.

Jeſt przyrodzenia letniego/ iáko liśćie Slazu. Roſpráwuie/ roſpądza. Galen w 7.

Moc y Skutki.

SWieże bolaczki/ napuchliny/ rozgania/ z oſrzodka białego chlebá/ liśćie vwierćiawſzy/ przykłádáć.

puchlinie świeżey.

Mocz nád przyrodzenie zátrzymány wzbudza/ wárzac lśićie z kwiećiem y z naśieniem/ á piiac. Dios.

Moczu.

Miedzy vlámi przy pſczołách/ goſpodarze rádzi go ſádza/ bo im wdzieczna paſza bywa. Dios. Bywa y bydłu wſzelákiemu przyiemna paſza/ y kokoſzem/ świeży y ſuchy. Kolumel. Przeto go rozmnażáć ná káżdym polu może/ gdyż żadnym gruntem nie gárdzi. A ktemu káżda niepogode śćierpi. Plin. Kolumel.

Pſczołom.

Dziatki pierſiámi karmiacym/ doſtátek mleká dáie/ Mawrot ſuchy/ przez noc w wodzie moczac/ názáiutrz one wode przecedźić/ y liśćie ono mocno wyżać/ y tego wziać pułtory kwarty/ á winá troche do tego przylawſzy/ pić dawáć. Kolumel. Plin. Też pożyki czyni/ ktore ptáſza wyka/ ktora też Wilczym grochem zowia/ tylko że Mawrot przedzey.

Mamkó mleká doſtátek dáie.

W chorobách rozmáitych bydło leczy.

Z żadney paſze bydło wiecey mleká mieć nie może/ iáko z Sczodrzencu.

Bydłu lekárſtwo. Paſza.

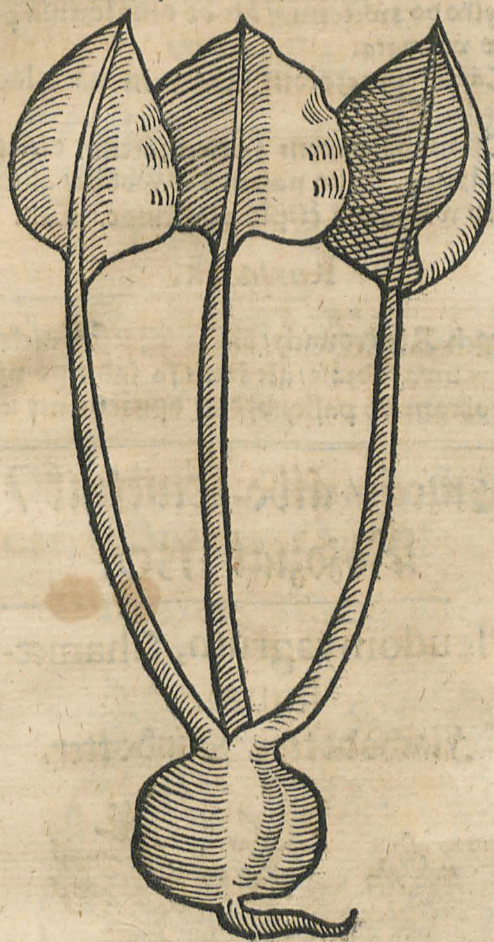
Narżániec/ Lilia wodna Eypſka: Rozdział 148.

ZIółko to głąbowáto rośćie ku czem Bobowi Eypſkiemu podobne y liśćiem. Kwiátu białego/ Liliéy podobnégo/ który gdy ſłonce záchodzi/ w wode ſie kryie: záś ráno gdy wſchodzi/ z wody ſie wynarza y roſkwita/ wyſoko ſie nád wode wynoſzac. Z tego kwiátu główká bywa iáko mákowká/ która po zaſzćiu Słoncá/ w wode ſie kryie/ záś poranu z ſłoncem wynarza.

Theofráſt

Lotus Ægyptia, Handacocha.

Egiptysch waßer Lilege.

Theofrast piße / że sie kwiát tylko w wode kryie : y ztąd nazwisko Narzániec. Nasienie w główce podobne iágłom / które po zágniciu główek ná kupie / płoczą y ſußą / á mieląc chleb pieką. Korzeń / który Korsion Theofrast mieni / kßałt ma pigwowego iábłká. Zwierzchu iá: Káßtánowy orzech ćiſáwy : biały we wnątrz. Tego ták ſurowego iáko pieczonego y wárzonego vżywáią támci ludźie. Smáku iáko żółtek iáiá twárdego.

Mieysce.

Tylko w Eypcie po polách rośnie / gdy Nylus ábo y Eufrates / według zwyczáiu / po źiemi wylewáią.

Moc y ſkutki.

O Przyrodzeniu y ſkutkách iego / áni Dioßkorid / áni Theofrast / nic nam znákomicie nie zostáwili : tylko że Eypczycy naśienia ná chleb vżywáią. My też o nim nic nie pißemy.

Krowia rez / Rozdźiał 149.

Myagrum, Vaccaria.

Kuhkraut / Kuhweytz.

KRowia rez / od inych Pßenica czarna názwana / źiele krzywo gáłęziste / dwułokietne. Liśćia / do Rety / która Márzaną więtßą zowią / podobnego / biáławego / ſpiczáſtego / około kraiów wyſczypánego. Klącza proſtego / w wierzchu gáłązek wiele. Ná tych kwiátków drobnych nie máło białych przy rósczkách / iáko w Fengreku / póki świeże / barzo gorzkiego ſmaku : áż gdy ná słońcu przeschnie / bywa słodkie y wdźięczne.

Czarna Pßenicá krowia.

Triticū bouinū nigrum, Stelephuros Plinii.

Jest drugie źiółko / od Theofrasta y Galená Myagrum, & Triticum Vaccinum & bouinum,

Grekowie Melanpyron zowią: My/ Krowią pszenicą także / albo czarną miánuiemy: przeto że bydłu rogátemu bywa przyiemną pászą / y nie szkodliwą: y że sie z pszenice zká żoney rodzi/ iáko y kąkol/ ieno nie iest szkodliwa iáko kąkol / áni tak głowy nieobrażą. Pretu ná łokieć wzwyż/ dwie álbo trzy róśczki pá-rą pochodzące z bokow puszczą: ná których listeczki długie / szczuple/ o-strozpiczáste/ ciemno zielone: á w wierzchu gáłązek kiście abo kłosy sze-rokie/ miąższe / y ná pozór wdzięcz-ne / pełne listeczków y kwiecia / od spodku ku wierzchowi pochodzące-go/ które iuż roskwitną/ pomiészá-ne z listeczkámi rumiánemi/ lsną sie. á gdy sie roskwitną / żółtey bárwy napoły z rumiáną. Té gdy opádną/ listki rumiáne w zielone sie odmie-niáią: á z kwiecia szupinki cienkie y obszérne / w których naśienia do-státek / pszenicznemu podobnego / iedno mnieyszego/ czárnáwego.

Mieysce

Rosną miedzy pszenicą y żytem: y ztąd rozumieią gospodarze że zbo-żu bywáią szkodą. Pierwsza nie ták naszym pospolita / iáko wtóra. W Zelándiey/ w Holándiey/ we Fránciey/ w Angliey y w Niderlanckich stronách/ á ile pierwsza/ śieią.

Przyrodzenie.

Iest przyrodzenia rozgrzéwáiące-cego y odwilżáiącego.

Moc y skutki.

Oley. Z Naśienia oley/ przetlukszy go y ná ogniu przysmáżywszy/ w prásach wybiiáia: któ-rym rozgi suche pomázuiąc/ miásto knotow do kágáńcow/ y miásto świec/ używáią.

Wrzom. Wrzom pokázonym bywa lekárstwem /ná-mázuiąc nim. Plin.

Bolączkom. Tákże bolączkom nábrzmiáłym / ziele y naśienie/ plastruiąc/ użyteczne.

Chropowátości. Chropowátość ciáłá spadzą y gládkie czyni/ nim námázuiąc. Dios.

Do świecenia y do iadłá. Oley ten podobny skutkámi y smákiem Logowemu / álbo Sesámowemu: Przeto gdzie tego ziela dostátek máią/ oleiá z niego nietylko do świecenia/ ále do omásczenia po-traw używáią.

Gruczołom. Tákże/ gruczołom twárdym ná żyłách piętych. Toż

Wrzom. Wrzom boleiącym z przymiotem / oleiem námázuiąc. Albo naśienie w wodzie/ ábo w mleku wárząc/ á ciepło plastruiąc. Tab.

Rozsądek.

Trzech Rzy krowich/ kłádą ich iesżcze niektó-rzy dwárodzáie/ ále że nie są żadnego uży-tku/ okrom do pászey bydłu/ opuściliśmy ie.

Lnicá / álbo Lnicznik / Rozdział 150.

Pseudomyagrum, Chamælinum.

Flachsdotter, Leindotter.

Lnicznik ábo Lnicá / rózge ma ná łokieć gáłęzistą. Liścia Vr-retowego / który Fárbowni-ciem y Smilem drudzy zowią. Ná

wierzchu

wierzchu rózg są kwiatki/ potym z tych zá czásem główeczki z naśieniem drobnym słodkim.

Mieysce.

Ná polách miedzy zbożem/ y miedzy lnem rośćie.

Przyrodzenie

Miernie rozgrzéwa/ y odwilża ziele y naśienie.

Moc y Skutki.

Naśienie tychże skutkow ktorych Sesam/ álbo Logowa cudzoziemska.

Bywa wyprasowány oley z naśienia/ ktory tychże skutkow iest iáko Sesámowy/ do vżywánia/ y do swiecenia. *Oleie podobne Sesámowemu.*

Nasienie iż iest słodkie/ bywa wdzieczną zobią ptakom y chćiwą. *Ptakom zobia.*

Wieśiołek/ Błágácz/ Wierzbowka/ Winoziele/ Rozdział 151.

Oenothuris, Oenuris, Salicaria, Onagra, Oenothera.

Weinwurtz/ Weinkraut.

Rzadka komu to drzéwko znáiome/ dla odległości mieysca na ktorym rośćie/ iáko na pustyniach. Chrośćinka iest ná wzwyż cżecka/ máiąc liśćie podobne wierzbowemu/ iedno dłuższe y szérsze: Liliowemu wielkośćią y szérokośćią. Kwiat wielki/ széroki/ Różány. Korzeń biały abo lisowáty zwirzchu/ wewnątrz biały/ miąższy/ długi/ gęsto odnożysty. Winnego zapáchu/ zwlaszcza suchy.

Mieysce.

Rośćie ná górach y pustyniách odległych y lasy okrytych.

Przyrodzenie

Z zapáchu iego znáczy sie być tego przyrodzenia/ którego wino. Gal.

Moc y skutki.

Korzeń z winem/ prochem pity/ álbo moczony/ ábo w nim wárzony/ okrućienstwo y srogość w człowiecze odmienia w łáskáwość y w ludzkość. Dios. *Okrutnikiodmienia w łáskáwe y ludzkie.*

Bestye okrutne y srogie błaga/ w wodzie go wárząc/ á onym ia pić dáiąc. Dios. *Tákże bestie.*

Wrzody ćiáło psuiące záwśćiąga/ woda ta w ktoreyby ten korzeń był wárzony/ wymywáiąc. Dios. Krateuas. *Wrzodō.*

Smętnym y frásowliwym tego korzenia vżywáć dobrze/ ich frásunek vśkrámia. Theo. *Smetnym*

Ostrożeń/ Rozdział 152.

Ostrożeń/ iest kłącza ćienkiego/ dwułokietnego/ á trzygránowitego. Od spodku liśćie ná kształt Róże/ miękko ośćiste/ podługowáte iáko wołowy iezyk/ białáwe/ á ná końcách ośćisto kolące.

Cirsium.

w wierzchu rózg kiſteczki w kupce / błekitnáwe. Te wykwitnąwßy / w perzenie ſie przemieniáią. Korzeń obmieżßy.

Mieyſce / Czás /

Rośćie ná mokrádłách / ná mieyſcách piáſczyſtych y górnych. Ma być zbiérány w Czérwcu y Lipcu.

Przyrodzenie.

W piérwßym ſtopniu rozgrzéwa y odwilża.

Moc y ſkutki.

Zykom w gromáde zbiegłym y oćiekłym / korzenie tłuczone y przywiiáne / ſłużý: ábowiem záraz boleśći ich vſkrámia. Dios. z Andrea.

Zykom w kupę zbiegłym.

W drżeniu y wzbytnim rozpaleniu ſercá / proch z korzenia tego źiela z wodka iegoż / álbo z iucha wárzonego pić dáiąc / wielkim lekárſtwem vdáia go być : ácz to o włáſnym Wołowego iezyká korzeniu drudzy rozumieia. Więcey o ſkutkách tego źiela od ſtárodawnych Ziołopiſow niemamy / áni poślednich.

Sercá drżeniu y rozpaleniu.

W goraczkách dobrze tegoż prochu korzenia vżywáć / tákże z iego wodka / álbo z iáka inna przynależaca.

Goraczkom.

Rozſądek

Nieprzyſtoynie to źiele Wołowemu iezyku rownáia / bo iezyk wołowy niema liśćia od ſpodku ná kßtałt Roże / iáko Oſtrożeń ma. Wołowy iezyk rozge ma obla / Oſtrożen trzygránowita. Wołowy iezyk kwiećia ſwego nieprzemienia w Wełniánki / iáko Oſtrożeń náß.

Gwiazdeczki / Jáſkierki / Ziele dymieniczne / Gáwedá / Rozdział 153.

Iest dwoiákie ieſt / ſámiec y ſámicá. Sámiec / ábo pierwße / rózgi ma twárde / zdrewniáłe / których dwie / podczás więcey z korzeniá wyraſtá / łokietne / niekiedy tylko iedná. Liśćie około klacza przydłużßym / wąſkie / oſtro kośmáte / ciemno zielone / ſmáku gorzkiego : Przy wierzchu klacza kilká gáłązek / ná wierzchu których kwiatki żołte / Rumienkowym podobne / ábo Omanowym rádniey / ieno nie ták ßerokie ſwym rozłożenim / máiąc około głowki liſteczki promieniſto rozdźielone / ná kßtałt Gwiazdy : bywáią niekiedy czérwonáwe / y brónatnawe. Korzonków ma drobnych wielkość / włośienkowátych / rozpierzchłych / Gwozdźików krámnych zapáchu : iednák w śrzodku ma korzonek ſporßy ná kßtałt Czártowego źiebrá. Ku Jeśieni kwitnie / potym w pyrzyſke naśienie ſie obráca / á zátym go wiátr po powietrzu roznośi.

1\.

Drugie / Sámicá / piérwßemu podobne / tylko że rózgi y liśćia oſtrokośmátßego / á dłużßego / niemal iáko Pśie iezyczki. Kwiátu z rumiánażołtego / y iákoby migocacego.

2\.

Aster atticus, Stellaria maior, Inguinaria, Bubonium, Stella Attica.

Sternkraut/ Bruchkraut/ Wegerkraut/ Schartenkraut.

Mieysce

Rośćie ná ploninách/ ná págorkách/ ná górách y w dolinách/ w leśiech y ná łąkách.

Przyrodzenie

Gálen w 6. kśięgách piše ie być przyrodzenia miešánego/ iáko Rożá: wychładza/ rozpráwuie/ ieno nie tak śćiąga y zátwiérdza: rospądza/ trawi y wysuša/ iáko z iey gorzkośći baczyć śie może.

Mocy skutki.

Żołądkowi goracemu. Żołądkowi goracemu bywa ochłoda/ korzenie świeże tłukac/ á przykłádáiac. Dio.

Oczom. Zápalonym oczom/

Wydęciu. Wydęciu kiški w stolcu/ korzenie rostárte y przykłádáne/ vżyteczne. Dios.

Dymienicy. Dymienice/ nietylko przykłádánim/ ále y záwieszenim swym/ leczy. Gal.

Ráduku. Pádáiacey niemocy w dźiećiách/ bywa prędkim rátunkiem/ kwiát w wodźie wárzony piiac. Dios.

Ślinogorz. Ślinogorz tenże trunek leczy. Dios.

Dymienicom. Sucha Gáwedá ná bolesne dymienice bywa lekárstwem/ przykłádáiac ia. Dios. Albo tylko záwieszona iáko Plinius piše. Albo go tylko w ręku trzymáiac/ dymienice rozgánia/ y boleśći vćiša.

Jádowitemu vsczknieniu. Vsczknionym od bestiy iádowitych/ korzeń z swym zielem piiac/ bywa lekárstwem.

Od wśćiekłego psá. Vkąšonym od wśćiekłego psá/ świeże ziele z stárym wieprzowym sádłem vtłukšy/ przykłádáć.

Gádzinę z domu wypądza. Gádzinę z domu wypędza/ sucha kádząc

Bolu w kroku. Boleśći w kroku oboiey płci vskrámia/ przywiezuiac to ziele do biodr/ álbo plastruiac.

Ráduku. Pádáiacey niemocy bywa lekárstwem/ głowki iedząc/ zwłaszczá Gáwedy kwiátu rumiánego: A to ná zchodźie Xiężycá/ pod znákiem Pánny. Apul.

Scyátyce. Boleśćiom scyátycznym w biodrách/ przywiązánim/ álbo plastrowánim/ bywa rátunkiem.

Rozsądek.

TO ziele Gáwedá názwáne/ od członkow wstydliwych ktorym rátunek czyni. A tákowe członki chore Gáwedá zwáli. Gwiazdkámi: że kwiát ma ná kštałt gwiazdy/ ktore ćiemney nocy łsną śie iáko iskierki/ dla czego też Jskierkámi/ ábo Jáskierkámi zowią go: y kto tego do nich niewie/ rozumie że iáka pokusá. Zowią go też zielem dymienicznym/ iż dymienice leczy.

Kozi groch/ álbo Łysczycá/ Rozdział 154.

1\. KOzi groch/ spodnie liśćie ma podobne do Anyżowego. w wierzchu rózg ma głowki spiczáste/ w ktorych naśienia pełno/ Czárnuše podobnego. Klącza łokietnego/ głádkiego/ á wewnątrz czczego.

2\. Łysczyca poślednich ziołopisow ma list głádki/ obšerny/ soku pełny/ á miąšy/ podobny liśćiu

Isopyrum Phaseolum.
Bocksbonen.

Bobu włoskiego/ á ná iedney długiey słopce tylko trzy listeczki: Od śrzodku klacza/ pusczą białe kwiatki: z tych potym naśienie/ o którym sie iuż wyższey powiedziało. w smaku do Czarnuchy podobne.

Mieysce.

Ná polách rośćie wilgotnych/ iásnych/ á słońcu otworzystych. Tákże ná págorkách/ ná mieyscách ieżierzystych.

Przyrodzenie

Rozgrzewa/ y wysusza ná końcu wtórego stopnia/ rozpráwuie/ wyciera/ y zátwierdza.

Moc y Skutki.

NAsienie Lysczyce dáia przećiw kászlu z miodowa syta pić. Toż też *Kászlu.*

Przećiwko ćieżkośći w piersiách/ y zámuleniu ich. Dios. *Piersi ćieżkość.*

Tym ktore wątrobá z zámulenia / y z zátkánia zbytniego bolewa/ iest vżyteczne z winem nasienie piiac. Dios. *wątrobie*

Vpłáwy białogłowskie záwśćiąga. Rastor Durantes. *Vpłáwo.*

Tok krwie zkądkolwiek zástánawia. Durantes. *Toku*

Krwią chárkáiącym y pluiącym bywa vżyteczny/ wárząc y polewke piiac. Albo prochem miáłko vtártym potráwy potrząsáć. Tákże do trunkow przynależących sypány/ á vżywány. Galen. *Krwią pluiącym*

Ciáłá śćiąga/ zgęscza/ y stwierdza. *ćiáło zgęscza.*

Biegunki y ćiekączki záwśćiąga/ Duran. *biegunkę*

Fiolki Márcowe bronatne/ Rozdział 155.

SA dwoiákie: ogrodne/ y płonne Podlaśczki. Ogrodnych rozmáity rodzay/ pełne y proste/ brunatne/ modre/ białe/ á te wszystkie wdzięcznie pachniące. Te wszystkie liśćia są Bluszczowemu podobne/ ieno mnieysze/ ćieńsze/ á zielonośći ćiemnieyszey: okrągłośći Kopytnikowey/ ále ostrzeysze y mnieysze/ po ziemi leżące. Rózgi żadney niemiewáią/ tylko szypułeczki álbo słopki długie/ ćienkie/ ná dłoń wzwysz/ á ná káżdym z osobná kwiateczek: ten gdy opádnie/ wyrasta z niego główeczká máła zielona: naśienie w niey iągłom podobne. Korzeń ćienki/ obdłużny, z drobnymi odnożkámi. Z tych iedne pachniące/ drugie nic. Iedne białe/ á te pospolicie martwe/ o piąći listeczkách, iáko y Podlaśczki: z których są też niektóre pełne iáko y brónatne.

Są ieszcze inne Fiołki/ kształtem kwiátu pierwszym podobne/ ále liśćiem y kłączem dáleko różne. Te drzewnymi/ ábo górnymi/ ábo wysokiemi zowiemy/ dla tego iż kłącza są wysokiego ná dwá łokćiá/ iáko ná iákich drzewkách rosnące. Iedne kwiećia brónatnego/ drugie żółtego.

Liśćia

Viola Martia, Viola purpurea
Blaun oder Braun Mertzen veieln.

Liśćia długiego/ śpiczástego/ y przy głębszym kárbowánego. Korzenia miąższego gęsto odnożystego.

Siodmy rodzay Fiołków/ tákże kłączysty/ z gęstemi gáłązkámi. Ná tych listeczki gęsto śiedzące/ wąskie/ podługowáte. Ale od spodku szerokie około kárbowáne. Ná wierzchu żołte kwiatki o pięći listeczkách.

Osmy rodzay są Podlaszczki bez zápachu: y tym tylko á bárwą bledszą/ od pierwszych są rożne.

Dziewiąty rodzay/ Drzewnym podobny/ ktory leśnym y dźikim zowiemy/ tylko listu záostrzonego długiego/ gládkiego/ á nie kárbowánego.

Mieysce/ Chowánie.

Pierwsze/ rosną ná mieyscách ćienistych/ pod sády/ pod płoty y párkánámi/ przy drogách y śćieżkách. Rośćie nie tylko z naśienia swego/ ale y z korzenia pod wierzchem źiemie krzewiącego sie/ iáko Pożimki/ abo Niedośpiałek/ ták że od iednego krzaczka/ wiele sie inych rozmnoży. Przez dwie lećie może być chowány/ ták kwiát/ iáko liśćie do potrzeb Płat. W ćieniu máią być chowáne. Podlaszczki záś abo martwe Fiołki po polách/ wąwozách. Te záś ktore kłącze máią/ ná gorách y w leśiech.

Wybor y czás zbieránia/

Ktore ná Wiosnę kwitną/ przodek przed tymi máią/ ktore w Jeśieni. Bo te tám zbytniey gorącośći nie lubią: tákże áni deszczá. A tych przez gorącość słoneczną/ moc sie wyćiąga y wilgotność ginie: Zá dżdżem záś zbytnim/ gniią. Pisze Pisze Teofrást/ iż Fiołki Márcowe ták źimie/ iáko lecie máią liśćie źielone: iáko Fiołki polne. Jednák ná Wiosnę tylko/ w Márcu á w Kwietniu kwitną: przeto máią być ná ten czás zbieráne/ do potrzeb lekárskich. Naśienie ich dochodźi lećie. Pełne też y pod Jeśień kwitną.

Przyrodzenie.

Fiołków liśćie źielone wodney y chłodney są istnośći. Kwiatki świeże/ chłodzą y odwilżáią w pierwszym stopniu. Suche mniey/ bo przy suchych znáyduie sie iákieś ćiepło niewielkie/ ktore w świeżych/ dla wilgotnośći ich skrite było. Wilgotność ktora sie w świeżych znáyduie/ odmiękcza y odwilża żywot z womitem. Suche/ odmiękczáią bez womitu.

Moc y Skutki.

Fiołki uśmierzáią bole gorące.
Do odmiękczenia żywotá kwiatkow tych możemy używáć/ od trzech quint/ áż do śiedmi

Bolom gorącym. Odmiękczáią.

dmi/ álbo y do dwu lotow. Aben, Meſuai.

Oczom

Oczom zápalonym z boleśćia ich.

Jezyczkowi.

Zápaleniu Jezyczká. Tákże

Kißce w ſtolcu.

Kißce wychodzacey z ſtolcá y zápaleniu iey/ bywa lekárſtwem swieże liśćie z ieczmienna maka przykłádáiac. Dios.

Slinogorz Kádukn

Slinogorz. Tákże

Padáiaca niemoc dźiećinna rátuie / co w kwiatku Fiołkowym ieſt modrego / ßypulki / y to co w nim żołtego ieſt precz odrzućiwßy/ z woda pić dáiac vtárßy. Tych czáſow lepiey czynia Julep z Fiołkow/ ktorego miáſto kwiećia z woda dáia.

Płod wywodźi martwy.

Płod martwy z żywotá wywodza Fiołki białe/ w wodźie álbo w winie wárzone / y trunkiem używáne. Toż

Máćicy.

Máćicy ſpuchłey bywa rátunkiem.

Mieśiecżney

Czyſczenie mieśieczne wzbudza/ łono/ krzyże y ledźwie białemi Fiołki náparzáiac.

Głowie. Febrom.

Bolenie głowy z pićia / wieniec z nich odpadza. Tákże Febrom.

Suchotó

Suchotnym / Fiołki y z liśćiem / z innemi źioły odmiekczáiacemi / w tłuſtey polewce mieśney wárzone/ wielkim rátunkiem bywáia / chuſty w tym maczáiac/ y ná pierśi ćiepło kłádac. Czeſto powtarzáiac.

Głowie.

Głowy boleniu z goracey przyczyny / tłuczone/ Rożánego oleyku troche przydawßy / ná czoło y ſkronie przykłádáć.

Ziatrzeniu.

Ziatrzeniu y zropieniu z przymiotem ogniſtym/ ták liśćie/ iáko ſáme Fiołki / ſa lekárſtwem/ tłukac/ á przykłádáiac. Plin.

Od niedźwiatká obrážonym

Vſczknionym od Niedźwiadká/ naśienie Fiołkow modrych bywa lekárſtwem / pić y ná ráne przykłádác. Plin.

Kolice

W kißkách boleśći/ brunatne Fiołki vkłádáia. Sim: Sethi.

Głowie.

Z koleri bolenie głowy vćißáia / piiac y woniáiac. Sim: Sethi.

Mózgu.

Mozg ſuchy odwilżáia / goracy wychładzáia zapáchem. Tákże w ług ie kłádac.

Snu.

Sen przywodza tymże ſpoſobem. Albo czoło nimi okłádáiac : álbo liśćie przez kilká godźin przy ogniu párzone w wodźie / y ta woda letno ná noc głowe przemywáć : potym rece y nogi/ nie oćieráiac/ áż ſámo weſchnie.

bolaczkó

Bolaczkom z przymiotem ogniſtym / liśćie swieże tłuc á przykłádáć / ogień wyćiaga/ y bol vſkramia.

Oczom.

Oczu zápaleniu y boleniu / swieże liśćie / przywziawßy wierzchołkow z ieżyn/ y liśćia świeżego Mákowego porowney cześći / vtłuc w dunicy/ á przykłádáć. Plat.

Succus.

Sok.

Bjora ile być może oſkubionych liſteczkow z kwiatkow/ y w Możdżerzu kámiennym tłuka/ á potym wyprá ſuia w prásie : y dáia wedwoynaſob kanáru cukru klárifikowánego y geſto w Fiołkowey wodce zwárzonego / y znowu weſpoł ná ogniu wegliſtym obyczáynie wárza ßymuiac do zgeſczenia / y chowáia. Ten.

Dźiećió w pierśiczkách wáde máiacym.

Máłym dźiatkom przyſtoyny / po łyżce z trocha wodki Jzopowey. A gdźie goraczká/ z wodka polney Driakwie.

Roſpaleniu.

Rozpalonym z zbytniey żołći służy / żywotek im odmiekcza/ kolere z nich wywodzac. Tákże y do lat przyßłym : ále go trzebá w ßeśćioronaſob bráć y dawáć.

Zgádze. Zoładku.

Zgáge zátłumia/

w Zoładku boleśći vkłáda. Owa do ego wßyſtkiego może go vżywáć/ do czego ſyropu fiołkowego.

Syrupus violaceꝰ

Syrop.

Kwiatki Fiołkowe gdy naylepiey kwitna/ w ten czas zbieráć/ á obrawßy w garnice polewany wſypáć/ álbo w cynowa konew / nálac chedogiey ćiepłey wody/ żeby dobrze zágraznely : nákryć żeby namniey pary nie odchodźiło / á żeby ták godźin dźiewieć ſtały : potym odcedźić wode / á co namocniey wyżać/ á to co ſie wyćiſneło/ precz odrzućić. Znowu swieżych Fiołkow kwiećia w on gárniec nałożyc/ á zgrzawßy one pierwßa wode odcedzona / wlać ná nie / żeby tákże godźin przynamniey osm dobrze nákryte mokneły / potym przecedźić / wyżac mocno / y toż raz/ cztery y pieć vczynić. Potym cukru do tey wody ták czeſto odcedzáney/ ileby ſie doſyć zdáło przydawßy / ná wegliſtym ogniu roſtropnie wárzyć/ áż zgeśnieie iáko miod / y to w polewánym naczyniu chowáć.

Zywot odwilża.

Zywot odmiekcza / biorac go od czterech łotow/ áż do dźieśiaći. Przeto

Dźiećió.

Dźiećiom máłym bárzo przynależacy ieſt/ ktorym niegodźi ſie mocnych lekarſtw dawáć.

w vpaleniu.

W gwałtownym vpaleniu/

Prágnieniu.

W prágnieniu/

W zátkániu y w zámuleniu wnetrznym/ badź ſámego/ badź z Fiołkowa wodka.

Goraczkom.

W goraczkach wielkich może go z Jeczmienna woda / álbo ſtudźienna zárowno dawáć/ dźiećiom : ſerce vpalone/ tákże watrobe w nich ochładza/ y pośila.

Omienieniu.

Omienieniu dźiećinnemu : wźiać ßtuczke Lákryciey / á zwierzchu oſkrobawßy / roſczepić przy iednym koncu/ á w tym ſyropie maczáiac/ dawáć im ſáć.

Kłoćiu.

Tymże dźiatkom gdźieby w bokách kłoćie przyßło/ wźiać wodki Fiołkowey/ y z Dryakwie polney po cztery łoty / ſyropu Fiołkowego łyżek trzy/ pomießawßy pić im dáwáć. Tab. Takowy trunek

Pierśiczki roſprzeſtrzenia.

Pierśiczki im roſprzeſtrzenia / ćieżkość y bolenie oddala. Może do tego przywźiać troche ſyropu Lákricyowego/ á Fiołkowym oleykiem pierśiczki námázowáć.

Syrupus cōpoſitꝰ

Syrop Aptekárſki.

Bywa w Aptekách Fiołkowy syrop rożny/ ktory Compositum zowią/ że do niego wiecey rzeczy wchodzi. Ten y w lećiech ludziom bedącym służy. Zwłasczá

Pleurom / Kászlu.

w Pleurách/
w Kászlách gorących.

Pleurze. / Omienie niu. / Spániu.

Tákże
w Ochrapieniu y omienieniu.
Spániu: Wziąć syropu Fiołkowego/ syropu z Włoskow Mátki Bożey/ syropu z Lákryciey po łoćie/ álbo po łyżce/ y to dáć z wodką z kwiećia Grzybienia białego/ ná noc pić.
Bywa też vżyteczny

Głowie/ / Sercu/ / Zołądku/ / wątrobie / gorączkō / Prágnieniu. / gorzkośći w gárdle. / Kolerze. / Zgádze

Głowie/
Sercu/
Zołądkowi/
Wątrobie y inym w vpaleniu zbytnim.
w Gorączkách kolerycznych/
w Prágnieniu zbytnim/
w Gárdley ná ięzyku gorzkośći. Tákże
w Zołądku y w inych wnętrznośćiách / z Grzybieniową/ z Sczerbakową/ z Podrożnikową/ álbo Jęczmienna wodką.
zgágę gási.

Julep.

Iulapiū.

Wziąć wodki Fiołkowey puł kwarty/ cukru kánáru puł funtá/ ná ogniu węglistym wárzyć/ áż pocznie gęstnąć/ y białkiem go przećiągnąć/ żeby sie przeklarifikował.

gorączkō / Krwi. / Zołądku / Gárdłu. / Sercu. / Plucom. / Prágnieniu. / Piersiō. / Kászlu. / gorączce / Pleurze. / Julep prędki.

w Gorączkách bywa ochłodą.
Krew zbytnie rozgrzaną wychładza. Tákże inych wilgotnośći rozniecenie.
Zołądku. Zostrzáłośći gárdłá.
Sercu/
Plucom vpalonym przynależący/
Prágnienie vśmierza/
Ciężkość w piirśiách vkłáda.
Kászel vspokoia/
Gorączkę błaga/
w Pleurze vżytecyny.
Ná prędce może go też ták vczynić: wziąć wody zpuł kwarty studzienney zimney/ wlać syropu Fiołkowego ßeść álbo ośm łyżek/ pilnie przemießáć.

Konfekt Fiołkowy.

Cōserua Violarū.

Zaraz iáko poczną nástáwáć Fiołki/ obrywáć z nich modre listeczki: tych máiąc funt/ przywziąć do nich dwá funtá cukru białego/ y wespoł w kámiennym moździerzu dobrze vtłuc/ álbo vśiekáć co nadrobniey/ á w śklenicę włożywßy/ ná słonce wystáwić. Ten

gorączce / Zywot odwilża. / Serca/ / Mozgu/ / Káduku/ / Prágnieniu. / Pleurze/ / Kolerze.

W gorączkách/ y wzbytnim vpaleniu bywa vżywány. y dźiećiom máłym.
Zywotek im odwilża/ y odmiekcza.
Serce y
Mozg w gorączkách posila/
Chorobie pádáiącey/
W prágnieniu wielkim/
W pleurze dźiećiom/ y stárym vżyteczny.
Kolerę/ Tákże

gorączkō

Kolerycżne gorączki vskrámia.

Trunek bárzo osobliwy.

Potio.

Może być z suchych Fiołkow kwiećia/ vżyteczny chorobom gorącym/ tym sposobem: Wziąć Fiołkowego kwiećia gárść/ Máku białego dwá łoty/ polney Dryakwie gárść/ Jęczmienia dwá łoty/ Fig suchych mięśistych ßeść ábo ośm: y to w wodźie wárzyć/ przydawßy cukru białego ile kto chce. przecedźić/ á po dobrym trunku tego dawáć pić.

Kolerze. / Zołtáczce / Pleurze. / Zbrzydzeniu. / Zgadze. / Głowie. / Piersiō. / Snu. / Flegmie. / Nerkom. / Moczu. / Zábie.

Kolerę tłumi y niszczy/
Zołtą chorobę spądza/
Pleurze vżyteczny/ y
zbrzydzeniu z kolery wylaney/
zgágę gási.
Boleść głowy gorącą odgánia/
Suchość pierśi odwilża/
Sen przywodźi/
Flágmy snadne odbyćie czyni/
Nerki wychładza/
Moczu gorącość vskrámia/ piiąc go.
Zábę pod ięzyczkiem dźieciom leczy/ wárząc Fiołkowe kwiećie w ćiekącey wodźie/ y tym płocząc. Tákże
Slinogorz/ ćiepło gárgáryzmy czyniąc.

slinogorz

Wodká z Fiołkow.

Stillatitia.

Z Kwiećia palona bywa iáko Rożána. Tá
W gorączkách morowych/
W zápaleniu nerek/ tákże
Wątroby/
Mozgu/ ábo błonek okrywáiących go/ záczym ßaleństwo y odchodzenie od rozumu pochodźi/ służy.
Mácice wychedaża z kolerycznych słozow/
Rospalenie iey wychładza.
Piersiom y
Plucom rozgrzanym/ kolericznym/ záwrzedźiáłym.
Sercá boleśći vśmierza/
w Zywoćie boleśći vskramia z kolery/
Suchotnym dobra/
w Zołądku gorącość gáśi / trunkiem vżywána/ bądź sámá szczegulna/ po piąći álbo ßeśći łyżek/ bądź y sokiem z iey kwiećia zmießána.
Głowy bolenie vśmierza / chustkę w niey macżáiąc/ á przykłádáiąc.
Szyßki w kroku. Tákże
Bebele boleiące vskramia / maczáiąc w niey fleytußki / y ná nie kłádąc: ile gdźieby przymioty ogniste przytym były.
Gdźieby więc do trunku tey wodki nie stawáło/ może też ták vczynić / á w tąż będźie: Wziąć wody z Jęczmienia wárzonego/ w ktoreyby liśćie Fiołkowe / Slaz mnieyßy z Lodowátym cukrem wrzał / á przecedźiwßy / wziąć tey wody ná raz z ßeść łyżek dobrych / wodki Fiołkowey dwie łyżce/

gorączce / Nerkom. / wątrobie / Mozgu. / Mácicy. / Piersiō. / Plucom. / Sercu. / Zywotowi / Suchotnī. / Zołądku / Głowie. / Szyßkom. / Bebelō. / Trunek fiołkowy inßy.

ſoku Fiolkowego ileby ſie podobáło. Tákowy trunek prágnienie zbitnie oddala / goracość y roſpalenie we wnetrzu wychładza / y gáśi.

Odwilża. Káßlu. Zoſtrzáłośći gárłá y omięknieniu.

Odwilża co goraczká wyſußylá /
Káßel záwściaga /
Zoſtrzáłość gárłá odpedza /
Odbywánie flágmy ſnádne czyni przez charkánie.

Inßy ſpoſob trunku.

Może y tym ſpoſobem vczynić trunek : wziac wodki Fiolkowey z łyżek dwánaście / wodki polney Dryakwie / wodki z Podbiału paloney tákże wiele / Migdałow słodkich ochedożonych cztery / álbo ßeść łotow / naśienia Bániowego / Málunowego / ochedożonego z łupin po dwu łotu : y vczynić z tego mleko / dáiac go po łyżek ßeśći / ośmi / álbo dźiewiaći ná raz.

Mdłośći. Drżeniu ſercá.

Mdłośći ſerdeczney /
Sercá drżeniu z melánkoliey : wziac wodki Fiolkowey / Borakowey / z Wołowego iezyká źiela po ßeśći łyżkách / wodki z polney Ruty trzy łyżki / ſyropu z Gránistych iábłek / ábo z Cytryn kwáſkowátego ośm łyżek / zmießáć / á pić.

Głowie.

W zbytnim bolu głowy z vpalenia wielkiego w goraczkách koleryczných / z dymow y z par wstepuiacych / wodká fiolkowa wielkim y predkim rátunkiem bywa / á ile z wodka z kwiećia Grzybieniá białego nápoły zmießána / vżywáiacey po dobrym trunku ná noc.

Sercu.

Ná ſerce / z wodka Borakowa y z Wołowego iezyká zmießána / przyſypawßy prochu Triaſandali, Dia margariton frigidum, przykłádáć letno.

Watrobie.

Ná watrobe zbytnie roſpaloną / z wodka Podrożnikowa / Sczerbakowa / zárowno biorac / á przykłádáiac. Zás

Głowie.

Głowie boleiacey z goraczki zbytniey / z wodka Rożána Fiolkowa mießáć / á chusty mączáiac przykłádáć.

Oleū violaceum.

Oleiek.

Fiołkowy oleiek ták czynia : Kwiećia ich dobrze roſkwitłego biora / ile kto chce / y ná to oliwe leia / że dobrze zágrazna : á przez dni dźieśieć ná słońcu iárkim mocza / álbo w inym ćiepłym mieyſcu. Potym w vkrop z gárncem wstáwiwßy / wárza / przecedzáia / y co naylepiey wygniátnia. Znowu świeże kwiećie w oney oliwe ſypia / y ták iáko pierwßy kroć spráwuia. Tákże trzeći raz vczynić / á poty wygniotßy ostátnie / ſuchych Fiołkow iáka cześć w onże oley wſypáć / y do potrzeb chowáć. Jeſcze bedźie do chłodzenia potężnieyßy / gdźieby kwiećie w oliwie z niedoźrzáłych oliwek / álbo Migdałow słodkich oleyku było moczone / po trzy kroć powtárzáiac.

Chłodnieyßy od Rożánego.

Ten oley Fiołkowy chłodnieyßy iest / niżli Rożány. przeto też wiecey służy w doległośćiách goracych / niżli Rożány.

Pleurze.

pleurze bárzo vżyteczny.

Głowie.

Boleniu głowy z koleryczných dymow.

Bezrozumnym.

Od rozumu odchodzacym / z oleykiem Grzybieniá białego / po trzy łoty oboygá wziawßy / Rumienkowego łot / Wosku troche / ileby dosyć było do vczynienia máśći Tym skronie y czoło náćierać / álbo ná chusteczce rozmázáć / á ná głowe roſpaloną przykłádáć / włosy ogoliwßy.

Spániu.

Spáć ktoby długi czás nie mogł : Wziać wodki Rożáney czterý łyżki / wodki z Locygi y wodki z Máku / po pułtori łyżki / oleyku Fiołkowego y Rożánego po łoćie / Octu Rożánego łyżkę / Białek z świeżego iáiá : to wespoł dobrze zbić / á chusteczke w tym mączáiac / ná skronie przywiiáć.

Dźiećio.

Dźiećiom w pleurze : Wziać Migdałow słodkich oleyku / Fiołkowego / po łoćie : wosku troche / to wespoł ſpuśćić / y mieyſce boleiace mázáć / y mácherzyne wieprzowa ná to ćiepło przyłożyć.

W goraczce ſuchotney.

W ſuchotney goraczce : weźmi ieczmienia otłuczonego / álbo pecaku cálego / dwá łoty / kwiećia Fiołkow błekitnych pachniacych puł łotá / warz w skokowey wodźie / áż tylko puł kwarty zostánie : przyley oleyku Fiołkowego z ośmi łotow / á w tym chusty czworográniaste máczáć / y letnio á często ná pierśi przykłádáć.

Kapánie tymże.

Tákże / Kapánie w teyże ſuchotney goraczce : Weźmi Slazu máłego y wyſokiego / Barſczu / liśćia y z korzeniem Fiołkow brunátnych / Rumienku. To wespoł w kotle warz / y z tego kápánie choremu vczyń / przylawßy funt oleyku Fiołkowego / w ktorey może raz y czterý siedźieć / odlegáiac káżdym rázem.

Nerkom. Máćicy. Pecherzowi.

Nerkom /
Máćicy /
Pecherzá zápaleniu / Fiołkowy oleiek / álbo máść z niego / bywa vżyteczny / mázac.

Do kliſter.

W kliſterách vżyteczniéyßy niżli Rożány / w goraczkách koleryczných : odmiękcza y lepiey chłodźi. Przeto

Przymiotom ognistym. Goraczkō srogim.

Przymiotom ognistym bywa vżyteczny / námázuiac nim. Tymże ſpoſobem
Goraczki srogie lżeyße y wolnieyße czyni / páćierze w grzbiećie y ćiáło nim námázuiac.

Gruczołō.

Gruczoły y żołzy záſczerzone z przymiotow ognistych / zmiękcza y w otok obráca.

Członki ſchnace.

Członkom ſchnacym / z słodkim Migdałowym oleykiem zmießány / bywa rátunkiem.

Acetum violatū.

Ocet Fiołkowy.

Przeſußonych wziać ile może być / y nálać ná nie winá dobrego / ábo octu winnego / dáć im cáły mieśiac ná słońcu goracym moknać : potym odcedźić : powtore / potrzećie y poczwarte toż vczynić / y ocet chowáć. Ten

Sercu. Drżacym.

Serce mdłe pośila /
Drżace vſpakaia. Albo tym ſpoſobem : Wziać wodki Fiołkowey / Szczawikowey / Borakowey / Rożáney / po 4. łoty álbo łyżek.

Diamargariton frigidi puł quinty / Species Diagemmę, Trocin Słoniowego zebu / po trzeciey cześci quinty / Száfránu cáłego nie tłuczonego / co dwie ieczmienne źiárná záważa / octu tego Fiołkowego y Rożánego po puł łotá / álbo łyżki. To conalepiey zmieszáć / á chusteczkę czworo sowita / nie mászli szárłatu / álbo gránatu / w tym maczáć / y ná serce przykłádáć. Tab.

Trociszki

Trociszki.

Dwoiákie z kwiátkow Fiołkowych bywáia Trociszki w Aptekách porzadnych / Jedne purguiace / w ktore wchodzi Turbit / Dacridium / Mánná y sok Lákricyowy. A te puchlinę z ciáłá wywodza wodnistą / kolerę y flágmę miazszą y gęstą / wieczrności tákże w ciele rospadzáia. Drugie też żywot odmiekczáia / ále bárzo lekko / wychładzáia zbytnie rozgrzanie z kolery ostrey. Te w Aptece naydźiesz.

puchlinie
Kolerze
Flegmie.

Fiołki pełne

PEłnego kwiátu Fiołki błekitne / tychże skutkow sa / ktorych pospolite / tákże y liście: Jednák proste y pospolite coś poteżnieyszego máia nád inne.

Fiołki martwe y leśne.

Viola inodora: syluestris

Hunds⸗veieln / wildre⸗gel.

POdlasczki / álbo Martwe Fiołki y niepachniace / tegoż sa przyrodzenia chłodnego / iáko pachniace: ále w skutkách dáleko mdleysze / y przeto Martwemi rzeczone. Jednák nászy Aptekárze / w niedostátku pachniacych / te biora. Ale z mnieyszym vżytkiem / chociá ie pokrapiáia zapáchem Roszatcu słowienskiego / ktory Fiołkowym korzeniẽ nniánuia. wszákże w odwilżeniu y wychłodzeniu miásto pachniacych / może ie bráć do kapieli y do klister.

Do kąpieli y do kli⸗ster.

Szkodźa.

MOzg ktorym z przyrodzenia zimny y wilgotny / máia wystrzegáć sie błekitnych Fiołkow potrzebe: ábowiem mu iescze wiecey zimnych wilgotności dodawa / zkad spadki ná pierśi / y w ine cześci ciáłá bywáia.

Wilgotnym

Sercu tákże bywáia obráza / zwłasczá mierno ciepłemu. Simeon Sethi.

Sercu bywáia obráza.

Fiołki żołte pachniace / Rozdźiał 156.

Viola lutea, Leucoiũ luteum.

Geel veieln.

TE dwoiákie: pospolite ze czterech listeczków żółtych kwiatek máiac: drugie pełny: oboie sobie podobne / tylko pełności a kwiátu różność máia. Te iakoby w drzéwko wyrastáia / kłacze twárde y chróstowáte máiac / z wiela gáłazek / y z odnóżkámi gęstemi / które tákże gesto liściem ćiemnozielonym á kosmátym sa osádzone. W wierzchu tych papia wiele gromadkámi / iedne przy drugich nástawáiace. Te w śliczne kwiatki żółte roskwitáia sie / straczki wydáia oble / obdłużne: w tych naśienie okragłe. Korzenie w źiemi miáłko śiedzace. Po wśianiu drugiego roku kwiát wydáie. Zapáchu przyiemne.

Mieysce.

W ogrodách bywáia śiane / ná áltanách / w oknách / dla ich zapáchu. Kwitna przez láto / y źimie w piwnicách.

Przyrodzenie

Rozgrzéwáia y wysuszáia / wychedażáia / przenikáia / zwłasczá suche.

Moc y skutki.

Fiolki żołte máią przodek w lekárstwách przed inymi wszytkiemi Fiolki: ktore Arábowie Keiri / Grekowie Leukoia zowią/ my Skopkámi/ álbo Kázimirskiemi / iáko Dyoszkorydes pisze.

Miesieczney

Czyscżenie miesieczne wzbudza/ nasienia pul lotá z winem pić. Albo wezełkiem w łono pusczáiąc. Toż

Łożysko wywodźi

Łożysko pozostáłe wywodźi. Toż kwiećie czyni/ wźiąwszy do tego korzenia Omanowego/ Goryczki / Tátárskiego źiela korzenia po dwá lotá/ Bylice/ Rozmárynu/ Szánty białey / kwiatkow Rumienkowych po pul garśći : tych Fiolkow żołtych kwiećia co we trzy pálce scżypta wźiąć może/ Bobku pul lotá/ Cynámonu y Száfránu cáłego potrosze : To wszytko wespoł pośiekawszy/ pul gárcá dobrego winá białego ná to nálać/ y moczyć : źiołá w woreczek zászywszy/ á miásto trunku pospolitego záwsze vżywáć. Ale brzemienne máią sie tych Fiolkow wárowáć/ ábo sie obyczáynie z nimi obchodźić/ bo y sam ich zapách/ płod żywy z żywotá wypadza. Tab.

Przestrogá brzemiennym.

Wątrobie Nerkom.

Wątrobie y

Nerkom/ Fiolkow żołtych kwiećie bywa rátunkiem/ w winie álbo w wodźie wárzone/ á trunkiem vżywáne. Dios.

Máćicy.

Máćice zápalenie z puchliną / wychładza kwiećie suche wárzone/ w nich sie kapiąc. Táż kąpiel

Miesieczney.

Miesieczną chorobę wzrusza/

Szyszkom/ Rospádlinom w kroku.

Szyszki/ y

Rospádliny w kroku spadzáią y goią/ kwiatki vtárte miáłko z oliwą mázać. Dios.

Slezienie

Korzenie Fiolkow żołtych/ slezione nábrzmiáłą śćienczą/ w occie je winnym mocnym mocząc/ y plastruiąc. Toż plastrowánie

Podágrze

Podágrze bywa lekárstwem/ Dios. Plin.

Przymiotom.

Przymioty ogniste leczy/ kwiećie w wodźie wárząc / á przykłádáiąc. Ale to czynić obyczáynie.

Cõserua florum.

Konfekt z żołtych Fiolkow.

Tym obyczáiem robią / iáko z blekitnych Márcowych. Ten

Zágrzewa

Do rozgrzania wnętrznośći vżyteczny/ náraz iáko Włoski orzech.

Sercu.

W drżeniu sercá z źimney przyczyny/ ktoremu może przydáć konfektu z Miodunkowych kwiatkow/ álbo z Rozmárynowych / álbo wszystkich wespoł : Gdźieby ich też mieć niemogł/ tedy wodek ich do tego konfektu Fiolkowego wźiąć/ y z tego iáko Lektwarz vczyniwszy/ pożywáć.

Máćicy.

Máćice rozgrzewa y pośila/ z wodką Bylicową/ álbo Poleiową rosczyniony. Tab.

Wątrobie

Wątrobie zámuloney/ z Piołynową/ álbo z Rzepikową wodką dobrze skropiony/ służy.

Oleiek.

Oleum Chetrinum.

Tym sposobem może być czyniony iáko z blekitnych/ powtarzáiąc raz y kilká. Ten

Piersiõ.

W pierśiach flágmę grubą rospráwuie/ y rozgrzewáiąc rzedźi / z Bobkowym/ z Kopru ogrodnego oleykiem / ábo z Migdałow gorzkich/ po łoćie káżdego wźiąwszy : smalcu gęsiego łot/ Száfránu pul quinty/ wosku ileby dosyć było do vczynienia máśći z tego wszystkiego/ a tym raz y cztery káżdego dniá námázowáć.

Máćicy záźiębioney.

Máćicy záźiębioney ten oleiek bárzo służy/ y kiedy z zámulenia wielkiego iey/ bole/ strzelánia do krzyżow przechodzą/ tą máśćią mieysca boleiące ćiepło náćieráć : wźiąć Migdałow gorzkich oleyku/ białey Liliey oleyku Rumienkowego po łoćie/ oleyku tych Fiolkow żołtych dwá loty / smalcu gęsiego/ álbo sádłá kokoszego/ pułtorá lotá/ wosku ileby było dosyć do vczynienia máśći : spuśćiwszy ná węgl z tym ogniu/ mázáć ćiepło członki boleiące/ to iest/ łono/ krzyże/ pacierze/ lędźwi.

Członkõ boleiącym.

Członki z przyczyny źimney boleiące/ ćiepłą chustą naprzod poćieráne y nágrzane/ tych Fiolkow żołtych oleykiem náćierać dobrze/ przydawszy Máieranowego/ Costinum oleum.

Brát z śiostrą/ álbo Wdowki/ Rozdźiał 157.

Potroyny Fiolek/ który Brát z Siostrą/ drudzy Wdówkami zowią / iest dwoiáki: Mały y Wielki: ábo ogrodny y dźiki. Wielki ábo flancowány z źiemie wychodząc/ liśt ma okrągły/ á około ząbkowány : ten záczásem w dłuższy wyrasta. Korzonká niewielkiego / rospierzchłego / z którego trzygránowite / stryfiáste y członkowáte rózgi pul łokietne/ wewnątrz cęże pochodzą. Z tych subtelne odnożki wyrastáią w wierzchu tych kwiatki podobne Fiolkom Márcowym brunatnym/ bárwę troiáką máiące/ brunatną/ białą/ żołtą. Nasienie okrągłe w obdłużnych szupinkách. Te do ogrodów przeniesione/ odmieniią bárwy: Wierzchnie brunatne/ w śrzodku żołte strify/ z spodku modre.

Iacea, Flos Trinitatis, Viola Trinitatis, Clauellata herba.

Freyſamkraut / Dreyfaltikeitblumen / Sibenfarbenblumen.

Drugi Brát z Śioſtrą / który mnieyßym zowią / przeto że y liśćia y kwiátu ieſt mnieyßego: ten nie ieſt trzybárwiſty / ále dwóybárwiſty / biały á żołty / niekiedy modry y biały / tákże bez zapáchu. Obá kwitną od koncá wioſny przez cáłe láto.

Mieyſce.

Obá ſą płonne / ná puſtych y odłogiem leżących rolách rosną: do ogrodów przenieśione / buyniey y ná pozór rosną.

Przyrodzenie

Zlekká chłodne / á wiecey wilgotne / Dodoneus piße. Jednák ich ſmák gorzkáwy pokázuie być ie ćieple y wyſußáiące / w pierwßym ſtopniu ná początku.

Moc y Skutki.

Dźiećiő przepukłym.

PRzepuklinam dźiećinnym / ktorym kißeczki w moßenká wychodzą / vżyteczne źiele tłuczone okłádáiąc / á bindámi przyſtoynie / ná ktorych ták wiele iáko ná pláſtrowániu należy / y wiecey / przywiezowáć.

Gryzáwkom dźiećinnym.

Gryzawkom dźiećinnym y morzeniu / źiele w wodźie wárzyć / á pić. Albo w káßách / y pápinkách prochem dáć.

Dychawicznym.

Dycháwicznym y ćiężko tchniącym / ſok z miodową ſytą piiąc / bywa rátunkiem. Albo źiela ſámego z kurczęćiem wárzonego vżywáiąc: Może przydáć Hiſopu / korzenia Omanowego / kopru Włoſkiego / y trochę Fiołkow modrych.

Máćicy.

Máćicy zámuloney: weźmi tego źiela / Bylice / Rumienku / Lebiotki / Poleiu po puł garśći / korzenia Kopytnikowego / korzenia Dyptanowego / korzenia czerwoney Ruty po łoćie / Kopru włoſkiego / Hányżu po puł łotá / Fiołkow żołtych quinte: To weſpoł w miodowey ſyćie warz / á po dobrym trunku ćiepło piy. Ten trunek

Mieśięczney.

Mieśięczną pániam pobudza /

Płucom.

Płucom zránionym / zagniłym / ropiſtym / ſok z miodem piiąc / bywa rátunkiem. Albo źiele y z kwiećiem wárzyć / á ráno y ná noc pić ćiepło.

Przymiotom.

Przymiotom w pierśiách / w płucách / bywa rátunkiem.

Ránom. Wrzodő. Sadźelő.

Rány / wrzody / y ſadźele goi / iáko Zywokoſt / tłukąc á przykłádáiąc.

Dźiećiom nowo národzonym gorączki leczy / z mlekiem máćierzyńſkim pić / y okłádáć. Dodon.

Swierzb. Kroſty. Plány.

Swierzb y kroſty wßelákie / Tákże plány ſpądzą / ſokiem tego źiela pomázuiąc / y piiąc. Albo ſuche źiele miáłko ná proch ſtárßy / miodem zączynić / y ćiáło náćieráć.

Albo wziąć Przywrotu / Woowek / Rumiánu po garśći: w białym winie vwárzyć / á po trunku ráno y ná noc ćiepło pić / w łáźni dwákroć śię pocąc / y w wánnie śię kąpiąc / á po wánnie znowu śię pocąc Jeſcże lepiey y rychley będźie / iedząc to źiele / á wodę z wárzonego piiąc.

Rány / Wrzody / goi.

Rány / y wrzody plugáwe wychedáża z ropy / w winie álbo w wodźie wárzone / czeſto wymywáiąc. Albo ſokiem z niego / á lepiey y prochem tegoż źiela záſypuiąc ie.

Dycháwicy.

Dycháwicznym y ćiężko tchniącym pierśi nágrzewánie: wźiąć tego źiela. Jſopu / Cabru / Rumienku / Máćierzey dußki po garśći: w winie nápoły z wodą wárzyć / y pierśi tym wtąż á wtąż nágrzewáć.

Máćicy.

Máćicy zámuloney / z Chłáſtáwą á z Cabrem wárzone / tym śię náparzáiąc / y nogi w tym nágrzewáiąc / y ná doł śćieráiąc / ſłuży.

Kádukű. Slinogorz.

Kaduk dźiećiom leczy trunkiem. Dodon.

Slinogorz ludźiom / y świniom / ſok tego źiela pić dáiąc / á zwierzchu źiele około ßyie

przywiezuiac / roſpadza go precz.

Szkodzi.

BRzemienne/ tego ziela y kwiecia wyſtrzegáć ſie máia / bo plodu w żywocie ßkodliwe.

Wodká.

Aqua Iacee.

DO wypalenia wodki/ ma być ze wßyſtkim bráne/ z klaczem y z kwieciem/ á przeſiekawßy go/ w Bálneum maris dyſtilowáć.

Gryzawkom dzieciinnym.

Tá dziecinnym gryzawlom y morzeniu w żywocie bárzo vżyteczna trunkiem

świerzb.

Swierzb y kroſty ſpadza/ po dobrym trunku ná raz iey biorac / w lazni álbo w poscieli pocac ſie.

Fráncy.

Fráncuſkiey chorobie/ tey wodki przez kilkánascie dni trunkiem cieplo vżywáć/ á pocić ſie co naylepiey/ pierwey im ciálá dobrze przechedożywßy. Kamerar.

watrobie

Watrobe zámulona / záczym bywa ſpoſobnoſć do

żoltáczce

żoltey niemocy/ otwiera y wychedaża.

Piersiō.

w Pierśiach y w plucach flágme roſpráwuie y wywodzi/ ráno y ná noc po trunku cieplo iey vżywáiac. Tab.

Syrop z kwiecia wdowek.

Syrupus

WZiać liścia z klaczem y z kwieciem Wdowek/ á ſok z nich wypráſowáć. Tego przeklárifikowawßy wziać funt/ Kánáru cukru lotow ßeſnaście/ ná wolnym ogniu węgliſtym powoli wárzyć/ pilnie odßymuiac/ á potym bialkiem świeżego iáiá klárifikowáć. A gdy do zgeſczenia vwre/ przecedzić go przez ſukienny plát. Ten do wßyſtkich w tym Rozdziale pomienionych chorob bárzo ieſt vżyteczny.

Sól.

Sal.

GDzieby obfitość tego ziela byłá / mogłby Sol / iáko ſie w Piolynu opiſálo / vrobić z ſußonego. Tá

Niektorym pomienionym dolegliwościom vżyteczna. Jáko

Zámuleniu.

w Zámuleniu wnetrznośći po eztery gran z trocha winá bialego.

puchlinie

Puchlinie/

świerzb.

Swierzbiaczce/

Kroſtō fráncowſkym.

Kroſtom fráncuſkim/ pod taż waga z winem / álbo z tegoż wodka/ á po káżdym trunku pocić ſie.

Fiolek Mieśieczny/ Grecki/ Rozdział 158.

Viola Lunaris , vel Lunaria Græca , & Bulbonac.

Mon veiel/ Oſterblum/ Pfennigs blum.

DWóy rodzay tego Fiolku. Piérwßy korzenia nie bárzo ćienkiego / wezlowátego / po wewnatrz gebczáſtego. Z tego rózgá obla / gáleziſta. Liśćia ßérokiego / zlekká koſmátego / oſtrego / kárbowánego / zupełnéy źielonośći. Kwiátu rumiánego / ze 4. liſtków złożonego. Z tych okragłe ſtraczki / ze trzech łupin złożone bieluchnych przeźrzoczyſtych : w tych źiarn 3. ábo 4. naśienia / blonka ſubtelna powleczone / wielkośći Sóczewice / tákże cienkimi ßupinkámi przegrodzone.

2\. Drugi Fiolek Mieśieczny / korzenia ślicznego ćienkiego / wlóśienkowátego / długie° iáko brodá / wzdłuż y wßerz roſpuſczonego. Z tego klacze chróſtowáte ná lokieć. Liśćia piérwßému podobnego / iedno okregleyßego / y około kráiów wyßczypáne.

páne. Kwiatki iásnoblekitne ná gáłąskách/ pierwszym podobne / wewnątrz nadobne strysy máiąc. Z tych stracze dlugie obszerne / y płáskie/ bieluchne/y iásno przezrzoczyste iáko pierwsze/ á w tym naśienie płáskie / ná kształt połowice mieśiącá/ w szupinkách bárzo ćienkich.

Mieysce.

Rosną w leśiech y w Dąbrowách górzystych / w rowách / v nas w Sczérzeczu y ná Pokuciu.

Przyrodzenie

Smáku iest ostrego/ á ile naśienie/ y do gorczyce czérwoney przyrodzeniem y skutkami podobnego. rozgrzewa y wysusza znácznie. Korzenie coś wolniey. Dodon.

Moc y Skutki.

Do przysmáku korzenie przychodźi/ y do sálat/ iáko Pepie iayká/ y inne ziołá / z sola z octem y z oliwą przypráwione.

Przysmák

Mieśieczne czyszczenie wzbudza / naśienia quinte z winem białym biorąc. Sim: S.

Mieśieczney.

w Pecherzu muł wychedaza. Lobel.

Pęchyrzowi.

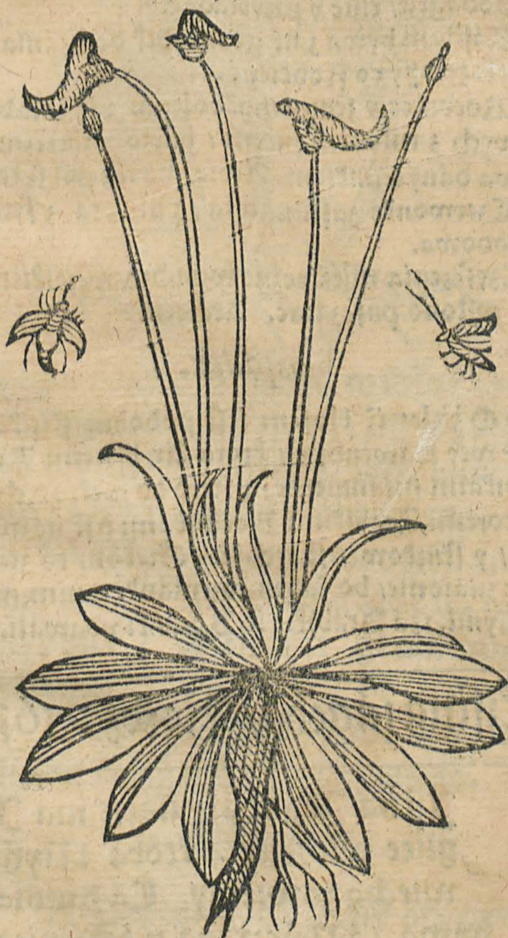
Mocz wywodźi y pędźi. Lobel.

Moczu

Káptur ziele/ Rozdźiał 159.

Crias Apuleii, Cucullata.

Kappenkraut.

Káptur / korzonków ma drobnych niemáło/ krótkich/czarnych. Liśćia przy korzeniu tákże ma wiele gládkiego / miąższego/bynamniéy około kratów niezabkowanego / áni żyłowatego: podobne ćwikłánemu młodo wschodzącemu. Smáku gorzkiego / ktore niźli sie rozwinie státecznie / lśnąc sie bieleie/ iáko Alabáster. Záś gdy sie doskonále rozwinie / iásno zieleniele. Prątków abo zdźieblek po pięciż korzenia wypuszcza / nawięcey sześć oblich/ gládkich/ rumiánych / zwlasczá ku wierzchu / y nágich bez liśćia: Ná wierzchu káżdego zosobná kwiát ieden biały / podczás rumiány/ máiąc kształt błazeńskiego kapturá. Z tego główeczki stryfiaste/ iáko v lnu/náskáią. naśienie drobne.

Mieysce / Czás/

Rośćie ná górach śnieżystych/ gdźie iáka strużká wody spada/ ktoraby korzeń odwilżálá. Kwitnie w Czérwcu/ chociá śnieg iescze nie z táie.

Przyrodzenie, y Skutki.

Iest ćieple y suche : co sie z gorzkośći iego znáczy/ ile z liśćia.

Scyátykę y łamánie w biodrách/ do trzeciego dniá vkłáda/ korzeń świeży tłuczony/ á ćiepło przykłádány. Plin.

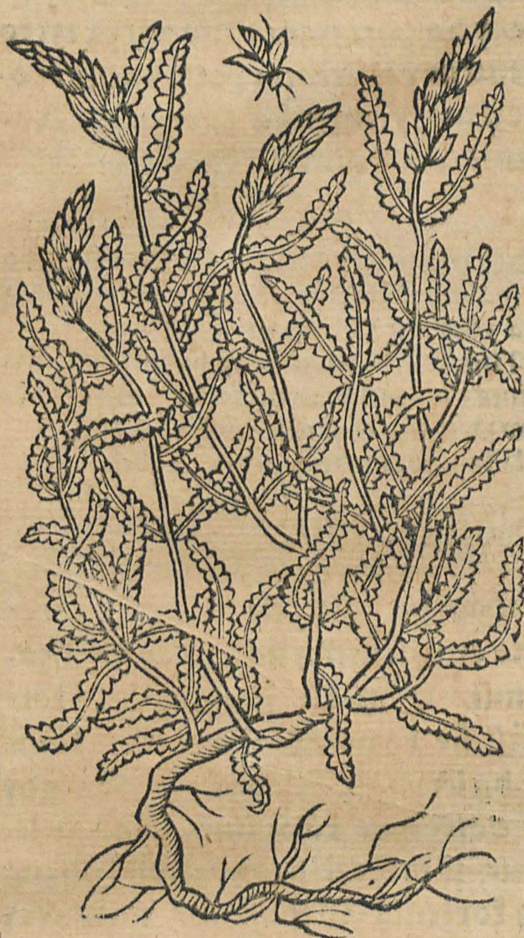
Sciátyce.

Boleśći wszelákie ná káżdym mieyscu vśmierza/ plastrem przykłádáne/ vciuksy. Pli.

bolom wszelákim.

Páprotnik kłośáty/ Rozdźiał 160.

Sucudus Auicennæ.

Zjołko ieſt do ſámcá Páproći podobne / ná łokieć wzwyſz: proſte á gránowite rózgi puſczáiąc y geſte z korzenia / chrośćiaſte y kolankowáte / które ſie w gałązki kolankowáte rozchodzą / troche koſmáte: od kolanek liſteczki pochodzą od korzenia więtſze / ku wierzchu drobnieyſze / ząbkowáne iáko v Páproći ſamcá. Ná wierzchu rózg kłośie z rumiáná modre / pachniące. Ma kſztałt ſzyſzkowey Láwendy. Korzenia ma wielkość zdrewniáłego Naśienia bárzo drobnego / białego / równego / płaſkatego / y pleniſtego: do tego ſmáku żadnego nie maiącego.

Mieyſce.

Rośćie ná górach puſtych / nie wyprawnych y ſuchych. W niektórych kráinách bywa w ogrodách ſzczepione. Długo kwitnie: á w ogrodziech cáły rok.

Przyrodzenie.

Rozgrzewa y wyſuſza: co z zapáchu iego / y z ſmaku oſtrogorzkiego znáć. Rozgrzewa w pierwſzym ſtopniu / wyſuſza także / ale na końcu.

Moc y Skutki.

Boleśći wnętrzne vśmierza / ſok trunkiem vżywány. Awicen. *Boleśćiô*

Plány białe / y pſtróciny oſtre wyćiera. tymże poćieráiąc. *Plánom.*

Wrzody záſtarzáłe / y do goienia trudne / záwiera y leczy. *Wrzodô.*

Mięſo złe dziwie w ránách y w ſadzelách trawi / prochem ie záſypuiąc. Awicen. *mięſu dzikiemu.*

Moczu z ćiężkośćią odchodzącemu / puł łotá z pitym miodem piiąc / bywa rátunkiē. *Moczu.*

Podágrze / tłuc y przykłádáć. *podágrze*

Káſzlom bywa z niego miodek do lizánia / przyłożywſzy co słodkiego. *Káſzlu.*

Kordiáce y ſrogiemu boleniu vſt żołądkowych z miodem pitym / bárzo vżytecznie bywa dány trunkiem. Awic. ná raz puł łotá. *Kordyáce.*

Czerwonkę záſtánawia / puł łotá z ſytą miodową. *Czerwonce.*

Czyſczenia mieśięczne wzbudza / wezełkiem go w łono puſczáiąc. Awicen. *Mieśięczney.*

Rozſądek.

To ziele / iż kłoſem ieſt podobne ſzyſzkowey Láwendzie / ktorą Arábſkiemi Rocánkámi miánuiemy: przeto od niektorych / wtoremi Arábſkimi Rocánkámi ieſt nazwáne / y ſkutkow ieſt tychże. Grekom to ziele nie znáiome / bo żaden wzmiánki o nim nie vczynił: zá Arábſkie ie Rocánki vdawáli.

Liſtna iágodá / Rozdz: 161.

Liſtna Jágodá / liśćie ma Jglice włoſkiey / ktorą Myſzą wiechą zowiemy. Tá dwoiáka bywa / Meżczyzna y Sámica. Ma korzenie białe / krotkie / kolánkowáte / twárde / miąſze / iáko v Mirtinki: z wiela innych korzonkow cienkich włośienkowátych / długich. Z tych wyraſta klącze oble ſtryſiaſte / zielone. Liśćia krowce podobnego / twárdſzego / ſpiczáſtſzego /

Hippoglossum, Bislingua, Vuularia, Bonifacia.

Zapffenkraut / Hauckblat / Keelkraut / Zungenblat.

szego / kolącego / gęsto wzdłuż żyłowatego: ná káżdym z tych ze śrzodku wyrastáią listeczki iáko iezyczki od ktorych iágodki / ábo źiarnká / iáko ná Myszey wieśże / naprzod zielone / potym czerwone / káżde na swey szypulce / wielkośći grochowego źiarná.

Druga pierwszey podobna / ieno liścia węższego y zaostrzonego.

Miecysce.

Rośćie ná gorách lásy okrytych / ná mieyscách mokrych. Bywa y do ogrodow przeniesiona.

Przyrodzenie

Ciepłego á suchego bywa przyrodzenia. Co sie z smaku iey poznawa ostrokorzennego.

Mocy Skutki.

Dźiśieyszy ziołopisowie dáleko wiecey przypisuią temu źielu / iáko wielu inym / y máło nie wszystkim mocy y skutkow / niźli starodawni: niedźiw bo co dźień swiat dowćipnieyszy / y uczeńszy.

Głowy bolenie uśmierza wieniec z tego liśćia. Dios. — Głowie.

Korzeń y sok do máśći / y do plastrow goiących wchodźi. Tenże — Do máśći wchodźi.

Máćice zadușzeniu / y wszelákim dolegliwośćiom / ktorzy prochu z tego korzenia / álbo y z liśćia iego / z winem słodkim / álbo inna polewka piją. — Máćicy.

Vstom osypánym y okrostáwiáłym /
Zranionym vstom / tenże proch dobry /
Słinogorz leczy / — Vstô zránionym. Słinogorz.

Iezyczkowi ost bialemu / zosobná płokánie z niego czynić. Tákże korzeń / ábo y źiele sámo / dźiećiom ktorym iezyczek spada / záwieszany ná szyiey pomaga. — Iezyczkowi ostáłemu.

Drudzy vpadły czopek wziąwszy / obwaláią go w tym prochu / y przytkną do swego mieyscá / powiedáią żeby sie przyrost.

Wszelákie niedostatki Iezyczká dźiećinnego wspomaga / wieszáiąc im to źiele ná szyiey. Marcel. — Iezyczká dźiećinnego wszeláki dolegliwośćiom.

Dźiećiom przepukłym / ktorym kiszki w moszenká wchodzą / bywa lekárstwem / dáiąc im przez długi czas pułtory czwierći lotá tego prochu / káżdy dźień z polewką warzonego żywokostu wielkiego. Aż po pierwszym / wtorym / y trzećim wźięćiu tego trunku / trzewá ták bárzo wydymáć y wychodźić będą chćieć / nieináczey iákoby wszystkie chćiáły gwałtem wypáść / ále pásem y plastrámi vtwierdzáiącymi w pierwszych dniách śćigáć y zatrzymawáć ie potrzebá. — Dźiećiom przepukłym.

Ciężkiemu rodzaiu / dáią po cztérech / piąći y sześći quintách pić prochu z korzenia suchego. — Ciężkiemu rodzáiu.

Mocz pędźi kápániem odchodzący. — Moczu.

Cere pámam bládą odmienia. Gal. Pli. — Cerze.

Miesięczną chorobę pobudza / czwierć lotá korzenia z winem słodkim. — Miesięczney.

Zátkánie odechow máćice otwiera. Tosz — Máćicy.

Wrzody sprosne / plugáwe / wychodzą y goi / zásypuiąc ie prochem z liśćia / álbo y z korzenia. — Wrzodô.

Rozsądek.

Zle rozumieią Hippoglossum, to iest / Listna iágodę a Laurum Alexandrinam, álbo Ideam, to iest / Bábia iágodę / iedno być. Liśćiem są sobie podobne / tákże máło nie iágodámi: iedno Bábia Iágoda nie ma z liśćia drugiego listeczku ostro kolącego / przy ktorym też wyrasta iágodká / ták wielka / iáko Lipowe źiarnko / ná długiey stopce: co sie v listney iágody ináczey dźieie.

Swini mord/ Geśa ſtopá/ Rozdźiał 162.

Pes Anſerinus, Chenopodium.

Schwein todt/ Sew todt.

TO źiele korzeń ma wielki/ że ſie ná krok ábo ſzrót ieden rośćiaga. Rózgi łokietnéy/ ſtrifiaſtéy. Liśćie podobne Gárliczkom: iednák po brzegách pokárbowáne/ iák ſtopá gesia. Naśienie na róſczkách ſie ſkula/ iák ná łobodźie. Kłacza czérwonáwego. Wtóre/ ktore Samcem zowiemy/ piérwſze mu podobne/ tylko liśćia mnieyſzego. Kwitnie w Lipcu.

Mieyſce.

W ogrodách rośćie/ y gdźie bywa gnoy ſkłádány.

Przyrodzenie.

Chłodzi we wtorym ſtopniu/ iáko Pśinki ogrodne: záwśćiaga.

Moc y Skutki.

SWinie od niego zdychá a/ iáko go námniey zíedza. Przeto nie wchodźi do lekarſtw. Może mieć inne ſkutki/ iedno ludźie o nich niewiedza.

Swinie morzy.

W ćiele człowieczym to może/ iáko Pśinki ogrodne. zkad może onych ſkutki mieć y moc.

Chmiel/ Rozdźiał 163.

Lupulus, Lupus ſalictarius, Bryon.

Hopffen.

CHmiel dwoiáki ieſt/ Siany ábo ſádzony: drugi/ dobrowolnie rosnacy/ ábo płonny: rózne wielkośćia y niſkośćia. Sádzony wierſzy y buynieyſzy. Jeſt to źiele wiiace ſie/ tyk/ płotów/ drzew/

chwytáiące sie. Chmieliny ma bárzo długie/ ostrokosmáte. Liśćia ostrego/ iáko ogórki/ szérokie/ podobne winnemu/ ábo Przestępu białego/ iedno ćiemnieysze / a mielszego wykrawánia. Przy stopkách ná których liśćie wiśi/ wąteczki wychodzą/ którėmi sie chwyta / czego dośiąc może. Kwiatki gronami / ábo kiśćiámi wydáie / iáko z łusk iákich złożone/ ksztáltem szyszek bládobiałe ábo żółtáwe/ zapachu mocnego. w tych naśienie bywa drobne á gorzkie / naprzód brunatnáwe/ potym czarne. Korzonki ćienkie á spólnie poplećione ma.

Chmiel płonny/ tegoż iest ksztáltu y skutkow/ iedno drobnieyszy.

Mieysce

Sádzony/ w Chmielnikách rośćie. Płonny po płóćiech y drzewach y po krzewinách sie pnie. Sadzony potrzebuie źiemie wypráwney y tłustey. Bywa zbiérány w Wrześniu dla piw. Dla lekarstw / tego czásu gdy śie z źiemie puscza/ á liśćia iescze z śiebie nie wydáie / co bywa w ćiepleyszych kráinách w Marcu / á indźie w Kwiétniu. Obfitość go w Polscze/ Niemcech / Czechách y w Sląsku.

Przyrodzenie.

Liśćie y korzenie rozgrzéwa y wysusza we wtórym stopniu. Kwiát y naśienie w trzećim: śćiska y otwiéra/ wyćiéra/ wychędaża. Krew chędożą y czyszczą pączki/ y sośiki / które naprzod z źiemie puscza / że wiecey máią wilgotnośći / przeto nie ták bárzo rozgrzéwáią/ áni wysuszáią/ y owszem chłodzą. Tákże y syrop z niego.

Moc y Skutki.

NIemász kráiny procz Polski/ Czech/ Sląská/ Niemiec y Moráwy / gdźieby bárźiey skutkow chmielu doznawáli/ bowiem piwá bez chmielu áni dobroći/ áni przyiemnośći mieć nie mogą; náwet y smaku. Przeto Chmiel v nas w wielkiey zacnośći. A do lekarstw vżyteczny: y iest sie czemu dźiwowáć/ że Dioszkorid żadney wzmiánki o nim nie vczynił.

Do piwá.

Chmielu młodego vżywáią miásto potráwy wárzonego / przed inemi potráwámi ná Wiosnę. y z octem y z oliwą miásto przysmáku/ ták iż bywa lekárstwem y pokármę.

Potráwá.

Krew wychędaża z oboiey kolery.

Krew chędoży.

Zywot odmiękcza. Abig.

Zywot odmiękcza

Gorączki zástárzáłe / trzećiączki / czwártączki/ rátuie.

Trzećiączce czwártączce.

Zbytnią wątroby gorącość ochładza.

wątrobie

Boleśći wszelákie z gorących wilgotnośći/ vśmierza.

Kolerze.

Swierzb y krosty spądza.

świerzbu

Fráncowáte krosty y wrzedźienice goi / Chmielu młodego wierzchołki wárząc / á piiąc. A iescze lepiey w koźiey serwátce/ przydawszy polney Ruty / Boraku / Babki / Ięzyká wołowego/ Piołynu / Podrożniku/ á pić ná czczo y ná noc.

Fráncy krostáwey

Piegi zgania/

Piegom

Zmázy wszelákie ná ćiele wychędaża.

Zmázom.

Zołtość ciáłá/

żołtaczce

Zieloność zgania.

zieloność

Krwie zapalenia w żyłách gáśi/

Krwi spáloney.

Czerwoność z siniáłośćią sprosną z twarzy spądza.

Czerwoność z siniáłośćią

Puchlinę zaskorną z flágmy z suchotámi złączoną/ wywodźi stolcy.

puchlinie

Kłoćie w bokách / á zwłascza w práwym wygania.

Kłoćiu

Pierśi y

Płucá wychędaża / wárząc chmiel młody w koźiey serwátce/ z przerzeczonemi źiołmi. Albo: Wziąć wierzchołkow chmielu młodego/ Sadcu/ Kániánki włoskiey/ Endywiey/ Kánieyprzędze/ czerwoney Rożey/ Ziela wątrobnego / Rozynkow / káżdego po gárśći / wárzyć w wodźie/ á to pić przez dźień/ miásto inego pićia.

Pierśiom Płucom

Glisty wypędza. Tákże

Glistom.

Mocz zátrzymány.

Moczu

Mieśięczną chorobę wzbudza / nasienia chmielnikowego puł czwierći łotá / vtárszy z winem pić. Toż czynią głowki/ álbo kwiát chmielowy w winie wárzony y vżywány.

Mieśięczney

Truciznę wypitą wywodźi / wárząc liśćie chmielowe y piiąc.

truciźnie

Wnetrznośći wszystkie otwiera zámulone y zátkáne. Tákże y żyły.

wnetrznośćiom zámulonym

Krew melánkoliczna wysmáżona wywodźi/ nasienia chmielowego czwierć łotá / z winem piiąc. Czyni toż kwiećie chmielowe w winie wárzone. Aben Mesuai.

Krew melánkoliczna.

Bolaczki

Bolaczkom. Bolaczki twárde rospadzá. Alkánzy.

Molom. Kwiát chmielowy / száty od molow / y wszeláki skázy záchowuie.

Mieso. Ryby. Kielbásy. Ptaki. Mieso/
Ryby/
Kielbásy/
Ptaki/ gdzieby kto wedzić chćiał / dla dálszego záchowánia/ chmielem á pokrzywámi ie podkurzáć.

Smrod nog. Nogi komuby czuchnely/ wziać żołtość z kwiecia/ álbo z głowek chmielnikowych/ Záłunu/ Debianek/ z tego proch vczynić/ á miedzy pálce zásypowáć/ á do obuwiu kłáść: ábo liście debowe/ álbo mech z Debu.

Chrobáctwu. Chrobáctwo w ránách morzy / tym prochem zásypuiac.

Łonu. Spuchnienie łoná białogłowskiego leczy.

Moczu. Cieżkiemu pusczániu moczu białymgłowam/ bywa lekárstwem / po pás sie w kwieciu chmielowym kapiac.

Chleb pulchny czyni. Woda / w ktoreyby głowki były przewárzone / maká záczyniona ná chleb/ czyni ciásto predko kisnace/ y chleb lekki y puchlny.

Kiszkom záwrzedziáłym. Chmiel młody w Migdałowym oleyku smázony á pożywány / leczy záwrzedziáłości w kiszkách.

Kászlu. Kászel bárzo predko vśmierza/ tymże sposobem vżywány. Ale go trzebá do tego niemáło / od funtu chmielu sámego / áż do dwu funtow vżywáiac.

Potężnieyszy do purgowánia. Potężnieyszy bywa chmiel do purgowánia/ gdzie mu Kásiey przyda wyćiagnioney / spolu z nim wárzoney. Tákże gdzie go w serwatce koziey moczy / á potym przywárzy y piie.

Do piwá. Chmielu do piwá gdy przewezmie / vczyni piwo gorzkie / z ktorego głowá bywa cieżka.

Głowie. Żołtáczce. Krostom. Głowe wychedażá/ nim przemywáiac.
Żołta niemoc spadzá/
Krosty tákże / przez mycie.

Sok.

Succus. Sok iáko z chmielu wygnieść/ z Piołynu to może wziać. Ten

Szłamowátości. Szłamowátości/ y

Kolere wywodzi stolcem /

Kolerze/ Sok surowy y przewárzony. A surowy potężniey żywot wyprożnia/ iedno zás zátkánia żył słabiey otwiera.

Słábszy. Potężnieyszy. Przewárzony sok słábiey purguie/ á potężniey zámulenia otwiera. Isaak Eben.

Sok surowy / przechedożony / piiac ośm łotow / áż do puł kwarty / przydawszy cukru puł trzećiá łotá ćiagnionego / krew melánkoliczna wywodzi.

Vszom. Tenże w vszy záwrzedziáłe pusczány/ tákże smrodliwe wychedażá y leczy. Fuchs. Dod.

Moczu. Żołtáczce. Puchlinie. Mocz zátrzymány /
Żołta niemoc wywodzi/
Puchline tákże.

Syrop z Chmielu.

Syrupus. Brwa z sámego soku czyniony z cukrem: wziać soku z młodych sośikow przednich y dobrych funt / soku Ruty polney puł funtá/ obu przelutrowáć / cukru do tego puł torá funtá. To zwárzyć ze wszystkim: wodność wywre / á zgestnieie iáko syrop. Ten

Wątrobie. Żołedku. Żołtáczce. Flegmie. Krwie zápaleniu. Boleniu głowy. Febrze. Flágmie. Krwi.
Wątrobe goraca/
Żoładek goracy wychładza/
Kolere w żołtáczce stolcy wywodzi/
Flagme tákże w puchlinie/
Zebránie gwáłtowne vśmierza/
Krwie zápalenie gási/
Bol głowy z kolery vśmierza.
Febry y goraczki koleryczne odpadza/
Flágme moczem pedzi.
Spalona y wysmażona krew wychedażá.

Rozsądek.

Mylą sie / ktorzy leśny szpárag Corrudam powiádáia być chmielem. Ale y ći ktorzy go powiádáia być przyrodzenia źimnego y suchego: Tákże ktorzy źimnego y wilgotnego. Acz sie to może śćiagáć do chmielu młodego: ále o stárym/ á ile kwieciu/ trudno to mowić/ bo sie znácznie pokázuie z mocnego zapáchu iego / ktorym głowe nápełnia / rozdyma/ y zawrot czyni / á tym wiecey gdy sie chmielne piwo piie. Jednák młody ma coś chłodzacego w sobie. Bo y on sam/ y syrop z niego chłodzi.

Bábia Jágodá/ Rozdział 164.

Babia Jágodá/ liśćia iest Iglice włoskiey/ iedno trochę wietszego/ miekszego / y bielszego: iágody niesie miedzy listem / wielkość źiárná czerwoney Ciecíorki. Rózgi gáłeziste / po źiemi roskłada / ktore ná piądź wzdłuż puscza/ podczás dłuższe. Korzeń Iglice włoskiey / iedno wietszy / mieszeyszy / miekceyszy y wonnieyszy.

Mieysce.

Ná mieyscách górnych rośnie. Z Wegier y z Podola do nas przychodzi.

Przyrodzenie.

Laurus Alexandrina.

Zapffenkraut/ Zauckblat.

Przyrodzenie.

Cieplego iest przyrodzenia y suchego znacznie. Co sie z smáku ostrego á gorzkiego pokázuie. Galen: w 6.

Moc y Skutki.

W Ciezkim rodzeniu dźiatek / wielkim bywa rátunkiem/ dawszy korzenia z pultorá lotá w slodkim winie pić. Dios: Tylko lot tego prochu z winem slodkim. Pli.

Moczu kápániu / z slodkim winem / bywa lekárstwem. Dios. Gal.

Miesieczną chorobe wzbudza. Dios. Galen.

Lożysko po porodzeniu pozostále wypedza/ lot korzenia tego prochu/ z trunkiem winá slodkiego pić dawszy. Plin.

Ránom/

Wrzodom/

Krostom/ poślednieysży lekárze/ w wściech: wárzyć w winie álbo w wodzie á plokáć:

Jezyczkowi zbytnie wilgotnemu/ plocząc dáią.

Dźiećiom máluchnym zbytnia wilgotność w wściech máiącym / korzeń tego źiela ná szyce záwieszáią.

Ciezkiemu rodzeniu. Moczu. Miesieczney. Lożysku. Ránom. Wrzodó. Krostom Jezyczkowi. Dźiećiō zbytnie wilgotnym.

Wilcze lyko wietsze/ Rozdźiał 165.

Daphnoides, Chamælea Germanica, Mezereon.

Kellershalß / Zeidelbast / Laußkraut / Scheißlorbeem / Zeiflendt.

WIlcze lyko wietsze / iest ná dwá lokćiá / z wiela gálązek zdrewniáłych y gibkich : od śrzodku ku górze liśćie / bobkowemu podobne/ ieno wezsze y miekßze / podlugowáte/ bládożielone. Ná rószczkách miedzy liśćiem kwiatki gromadkámi czérwonobiale y pachniące. Te/ y liśćie/ w wśćiech zwáne roṡpaláią. Skórá ná drzéwku lipka. Jágody okrągle czérwone. Ziarnká w nich iáko konopne z sokiem biálym. Korzenia dlugiego.

Mieysce.

W leśiech ćienistych rośćie/ ná górách/ w pustyniách.

Przyrodzenie

Jest przyrodzenia ciepłego y suchego/ ściencza/ rozraża/ y żywot odmiekcza. Dodoneus/ że skórká z liścia z iágód bywa przyostrzeyszym/ pisze. Rozgrzewa y pali wszytká krzewiná.

Moc y Skutki.

Flegmie

FLágmę stolcy wywodźi w trunku/ tego liścia ze trzy czwierći łotá/ ták swieżego iáko suchego/ z solą á z miodem pitym. Pli. Dodon.

Womity czyni.

Womity czyni/ przeto dla tego y dla palenia zbytniego/ rzadko bywa vżywáne. Ale y okrom tego: Biorąc go/ z wielką biedą flágme y kolerę wywodźi. Tego z Málmázya bráć potrzebá.

Mieśieczna wzbudza.

Liśćie/ mieśieczną chorobę wywodźi/ ále y przytym womity przywodźi/ trunkiem przyięte. Dios.

Wrzodó.

Wrzody zágnile wychędażą liśćie vtłuczone/ á z miodem vmieszáne/ przykłádáiąc.

Strupó.

Strupy ktore bywáią iákoby ogniem opalone/ wychędażą.

Kichánie wzbud.ą.

Kichánie czyni/ list zstárszy w nozdrzá kłádąc.

Żywot czyśći.

Pietnaśćie ziarn iágod iego/ z czymkolwiek wypiwszy/ żywot czyśći. Dios. Albo połknawszy/ ále pierwey potrzebuie z grubá przegryść. Plinius rádźi pieć álbo 6. wźiąć.

Scyátice

Przyscży.

Scyátykę vśmierza liśćie świeże/ przetłukszy przyłożyć/ y trzymáć/ áż sie ono mieysce záczerwieni/ álbo popryscży: ábowiem sie z głeboká wyćiągáią wilgotnośći złe/ á pecherze potym przestrzygnąć/ másłem bez soli pomázuiąc/ poki sie śliwić będą.

Liśćie conalepiey zeżwáne/ á gdźiekolwiek przyłożone/ czyni ono mieysce czerwone/ y pryscży ie.

Rozsądek.

TA chrośćinká iest miedzy te źiołá poczytána/ ktorych podczás vżywamy do purgowánia/ á są gwáltownie purguiące. Przeto w vżywániu iey wielkiey opátrznośći potrzebá/ áby przez nierozumne dánie/ szkody zdrowiu nie vczyniłá.

Nie dobrze czynią/ ktorzy tego Wilczego łyká miásto wilczego Pieprzu/ ktory dźiśieyszych czásow nászy Wilczym łykiem nieprzystoynie zowią/ vżywáią. Y ći niemniey źle/ ktorzy iágody iego miásto ziarnek wilczego pieprzu vżywáią/ bo to są rożne chrośćinki.

Wilczełyko mnieysze/ Rozdźiał 166.

Chamædaphne, Laureola mas, vel minor.

TO Wilczełyko dáie z śiebie rózgi łokietne poiedynkowe/ proste/ bez gáłązek/ ćienkie/ gládkie. Liśćie Bobkowemu podobne/ iedno gládsze y zielensze: iágody miedzy liśćiem niosąc.

Mieysce.

Rośćie ná górách w ćienistych leśiech/ iáko pierwsze wietsze Sámicá.

Przyrodzenie.

Przyrodzenia iest co y pierwsze/ iáko Gálen pisze/ w 6. rozgrzewa y wysusza w trzećim stopniu.

Moc y Skutki.

Głowie.

BOlenie głowy/ list iego odeymuie/ vtárszy ná czoło y skronie przykłádány. Dios.

Zołądku.

Zápalenie w żołądku vśmierza tenże.

morzyskú.

Gryźienia y morzyská vkłáda/ z winē piiąc.

Mieśieczney.

Sok z liśćia wyżęty z winem pić białymgłowom dobrze/ chorobę mieśieczną wzbudza.

Moczu.

Mocz záhámowány wywodźi. Dios.

Toż czyni wezełkiem pusczány.

Wilcze łyko Arábſkie trzygránowite/ Rozdział 167.

Chamælea Arabum Tricoccos, Oleaſtellum, Mezereum Arabum.

Seydelbaſt.

To źiele rośćie wzwyż ná dwá łokćiá chróſtowáto. Liśćia obdłużnego y obßernego / y źielonego/ iáko oliwne drzewo płone. Kwiatki bládo żółte / mnieyße niżli mnieyßego Wilczego łyká. Z tych trzy źiarnká weſpół zroſłe bywáią/ które Trzygránowitemi zowią. Te naprzód źielone: potym gdy doſtawáią y dożrzewáią / bywáią rumiáne. A ſą źiarnkom Wilczego łyká podobne / iedno że ſą twárde y zdrewniáłe: á gdy ie kto żucha/ oſtro zápaláiacy ſok puſzczáią ſuchy. Korzenie zdrewniále/ niczemu ſie nie zgodzą.

Mieyſce.

Rośćie we Włoßech / w źiemi Fráncuſkiey/ y w inych páńſtwach. Kwitnie śrzod látá / á owoc miéwa w Sierpniu.

Przyrodzenie.

Liśćie y owoc ſą bárzo oſtrogorącego przyrodzenia.

Moc y Skutki.

Gárdłu. — Ziarnká w vśćiech trzymáne/ ták roſpaláia/ że vſtá ránia y y gárdło. Dios.

Flegmie. — Liśćie flágme y żołć ſtolcy wywodzi z ćiáłá/ biorąc ich iedne część/ Piołynu pułtory álbo dwie: á z tego z miodem piguły potoczyć. Te purguią mocno/ choćiaż ſámy/ ták iáko ie połknie/ wynidą.

Ináczey. Puchlinie. — Czwierć od łotá ſkorki połknawßy / żołć y wodę gwałtownie wywodzą. Przeto w puchlinie ſą vżyteczne / ále ie trzeba naprzód popráwić. Piße Lobel/ że Aptekárze w Monpelirze/ ze wßyſtkiego tego drzewká ſok wytłaczáią y ſußą / á do vżywánia w puchlinie chowáią.

Miárá. — Przydáie / że tego ſoku puł łotá ná raz dáią beſpiecznie y ſczeſliwie / ták ſámego przez ſie/ iáko z inemi purguiącemi Hydragogis zmießány/ y powieda że nie wiele máteriey wywodzą / áni gwałtem / rownie iáko Wilcze łyko / álbo źiołko Niezápominay mie/ álbo Konitrud.

Nic nie czyni. — Też ten ſok podczás nic nie wywodzi ieno w ćiele śiedzi/ zwłaſzczá gdy nie bywa z inemi purguiącemi rzeczámi dány.

Wodę wywodzi. — Podczás bywa od dzieci nie wielkich vżywány/ w ktorych nic nie czyni / tylko w żywoćie przelewánie/ á potym wodę wywodzi.

Mocz wywodzi. — Ten ſok ná łono położony/ gwałtem mocz wywodzi/ y ztąd potym inni przećiw puchlinie go vżywáią. Rondoletius.

Bolączki wychędaża. — Bolączki plugáwe y wrzody wychędaża / z miodem w nie kłádąc.

Piße o tym źielu Matthiolus / że ma korzeń miąßy / y w źiemi głęboko: z ktorego wiele gáłązek chroſtowátych pochodzi / ktore ſie po źiemi roſkłádáią/ będąc długimi liſteczkámi/ y wąſkimi okryte/ ná wierzchu tych kwiatki puſzczá czerwone: zapáchu przyiemnego.

Ciemierzycá biała/ Rozdział 168.

Helleborus albus, Veratrum album.

Weyß Nieyßwurtz.

CIemierzycá biała / dwoiáka / Sámiec y Sámicá. Sámiec ma korzeń iáko pálec wielki wzmieß : zwierzchu ßáry / wewnątrz biały z wielą korzonkow białych. Pręt z korzenia wychodźi ná łokieć / obły / wewnątrz czczy / máiąc kilká łupin ná ſobie / ktorych potym pozbywa gdy wiednieie : bo sámy ſie łupią / y opadáią. Liśćie przy rozdzce nie iednoſtáyne : od źiemie ßerokie / potym węzße / y miedzy tym kwiećie ná ſtopkách geſtokłoſowate / ćiemney rumiánośći. Korzeń rzadki á gebczáſty / od ktorego wiele odnożek ćienkich / długich / á rozpierzchłych pochodźi / iákoby nie od wielkiey głowki Cebuláſtey. Smáku oſtrorozpaláiącego / ták iż gdy go rozgryźie / rownie iáko Piretrum / śliny czyni y mnoży.

Sámicá ſamcowi podobna / oprocz że iey rośczki ſą kwiećiem wiecey obćiążone / máło nie iáko w gronách.

Mieyſce / Czás kopánia.

Rosną w leśiech / ná gorach : v nas y ná łąkach niegdźie obficie / ták iż muſzą ie wytracáć / bo ich bydło nie rádo vżywa. Kocha ſie w mieyſcach chłodnych y oſtrych. Korzenie ma być kopáne we żniwá : bo tego czáſu napotężnieyße.

Przyrodzenie y złożenie z żywiot.

Ták biała iáko czarna / w trzećim ſtopniu gorące y wyſuſzáiące / iáko Egineta piße. Ale iáko Galen / czarna ieſt ćiepleyßa / biała korzennieyßa.

Wybor y miárá.

Lekárze ſtárodawni / Ciemierzyce biała nayprzednieyßą rozumieli od Cyrenayczykow / á zwłaſzcza z Antycyry. Z Kápádociey / z Gálaciey / gorße chocia bielße / y bárźiey dáwiące. Náßá mocą y ſkutkámi záiſte z nią zrownywa. Tá iáko Plinius w 25. c. z Herofilá piße : ieſt iáko dobry Hetman : Abowiem wzruſzywßy w ciele złe wilgotnośći / sámá naprzod wychodźi / potym zá nią wßytkie inne plugáſtwá.

Naylepßy ieſt korzen biały / kruchy / mieśiſty / nie proßyſty / áni zdrewniáły / á drzeń co namnieyßy w ſobie máiący / nie bárzo miąßy / áni zbytnie roſpaláiący / gdy go żucha / áni też śliny zbytnie wywodzący. Bo gdźieby tákowy był / tedy zádußa y zádawia.

Moc y skutki.

W Ludźi dawnieyßych wiekow / biała Ciemierzycá w wielkim vważeniu byłá / dla ich ćiał wychedożenia : ktorey ták vżywáli / iáko my terázniejßych czáſow

Nátury mocne mocno purguie.

Szkámoniey /

Szkámoniey / maczáiac iey korzenie pierwey przez śiedm dni w winnym occie: potym ie ſuſzyli/ y ná proch tłukli/ á vżywáli. Dziśieyſzych czáſow bárzo zrzadká iey vżywamy / y to przerzeczonym ſpoſobem w occie ia mocząc/ á potym ná proch tłukac/ przydáiemy do niey tych rzeczy ktore iey te ſrogość odeymuia / y to tylko náturom gburſkim y mocnym dáiemy / iákiey ſtárożytni ludźie byli. Dziśieyſzego wieku ludźie / iż ſa mdleyſzego przyrodzenia/ wyſtrzegáć ſie go máia / dla gwałtownieyſzey mocy purgowánia/ á zwłaſzczá ci ktorzy pierśi máia mdłe/ ſłábe/ y ciáſne.

Chudym ſzkodźi.

Tákże ktorzy ſa ćiáłá chudego/ tym iey niedawáć / bo womitámi y ſtolcy purguie/ ták że ich mdli bárzo. Záś ſytego y pełnego ćiáłá ludźiom / ktorym wilgotnośći flágmiſte wywieść potrzebá/ ktemu pierśi przeſtrone máiacym/ beſpiecznie iey dáć może czwierć łotá w winie/ álbo w piwie/ álbo w śliwczáney polewce. Dáia go drudzy puł łotá.

Wilgotnośći z ćiáłá wywodźi.

Ciemierzycá biała/ ieſt mocy ścienczáiacey / roſpadzáiacey / otwieráiacey / y nieczyſtośći ná ćiele wyćieráiacey. Bywa przez vſtá dawána/ dla wywiedźienia zbytnich wilgotnośći z ćiáłá: iedno ſie trzebá wyſtrzegáć ſzkody. Bo iáko Fernelius piſze/ podczás do zádawienia człowieká przywodźi / że muśi vmrzeć.

Korzenie ćiemierzyce białey / wrácániem rozmáite wilgotnośći wywodźi.

Krwi y kolerze ſpaloney

Krew gruba/ ſpalona/ Tákże żolć zgorzáła y czarna. A iż iádowitego bywa przyrodzenia/ tedy bywa rozmáićie przyprawiona pierwey.

rzodkiew w ktorey by byłáie dzona.

Mattheol piſze/ że w Rzotkwi powierca dźiury/ y nátkáia w nie korzenia Ciemierzyce białey/ y záſzpuntuia ia w niey / y ták przez dźień y noc niecháia: potym one Rzotkiew iedza dla ſtolcow.

Wino w ktorymbi było wárzone pić

Fernelius piſze/ żeby ſkorki z korzeniá były moczone/ á potym to wino pić. Albo ie wárzyć w tłuſtey polewce miesney / álbo w pitym miedźie / álbo w wodźie Jeczmienney/ álbo w iákim wolnym ſyropie / á potym to pić. Owa wźiac go ná raz qwinte/ y włożyć w Rzotkiew/ álbo go wárzyć/ y pić.

Mocnim nie mdłim ma być dáná.

Niema być brzemienney/ ſtáremu/ młodemu/ śił mdłych/ dawány. Pli. Máth. Fernel.

Niema być w chorobách mdłych dawána/ ieno w potężnych / ktorych ſie lekárſtwá lekkie nie ima / iáko w pádáiacey/ w ſzaleńſtwie/ w tradźie.

Obiemá koncámi purguie.

Obiemá koncy purguie/ iednák bárźiey womitem. A tráfia ſie że żoładek pokurczy y popſuie.

Muchy truie.

Muchy gdy chcemy wytráćić / tedy go w mleku wárzac/ dáiemy im to mleko.

Myſzy truie.

Tákże Myſzy / z maka go przemieſzáć / y dáć im ieść.

Przypráwá Ciemierzyce białey.

Odnożki od korzenia iego / wźiawſzy ich kilká/ nátykáć ich w Rzodkiew / á w w odźie wárzyć/ potym ia odcedźiwſzy/ przylać oliwy y troche ſoli przydáć/ á te iuche po iedzeniu pić/ á potym w gárdło pálec włożyć/ dla womitu.

Wzroku.

Do białey máśći przymieſzuia proch tego korzenia / ktora wzrok ćiemny wyczyśćiáia y wyćieráia.

Mieśieczney.

Mieśieczna chorobe wzbudza / w łono puſczany korzeń: pierwey máſłem bez ſoli námázány.

Kichánie czyni.

Proch w nozdrzá puſczány kichawke czyni / záczym flágme z głowy śćiaga. Dios.

Myſzy truie.

Myſzy truie/ proch z miodem álbo z maka ieczmienna / álbo z ſyrem / álbo z orzechem záczyniony włoſkim / á gałek z tego náczynić/ przypiec / y kláść im do gryźienia / káżda zdechnie. Toż też Gronoſtáie truie.

Mieſo trawi.

Mieſo trawi/ y wniwecz ie odbiera / wárzac go z nia. Dios.

Pchły truie.

Pchły tráci wárzac ia w wodźie/ á tym polewáiac w gmáchách.

Káduku. Melankoliey. Zawrotu Bezrozumnym. Zápámietáiacym. Pokurczonym. Páráliżu Podágrikom. opuchłim Trądu. Członkom. Zołądku. Febrze. Gryźieniu. Káſzlu. Dycháwicy. Sciátyce

Padáiacey niemocy/
Melánkolicznym/
Zawrot głowy ćierpiacym/
Od rozumu odchodzacym/
Zápámietáiacym ſie/
Pokurczonym żyłom ſuchym/
Powietrzem záráżonym/
Podágrykom/
Opuchłym/ ſłuży
Słoniowey tredowátośći białey. Tákże inny trad ſpadza.
Członkom drżacym/
Boleniu żoładká/
Febrze czwartodniowey/
Gryźieniu w żywoćie ćieżkiemu / y czeſto ſie wrácáiacemu.
Káſzlu záſtárzáłemu/
Dawney dycháwicy/
Sciátyke ćierpiacym. Ná te wſzytkie przypadki/ ſtárodawni Lekárze z niego lekárſtwo czynili/ w prochu go dáiac.

Teraz párzonego y wárzonego vżywáia.

Ale tákowe vżywánie v dziśieyſzych vſtáło/ á ná to mieyſce párzonego/ álbo moczonego/ ktore Dilan zowia/ z wielkim vżytkiem vżywáli/ bez wſzelákiey ich obrázy. Dios. Gal. Plin.

Wſzy y gnidy tráći.

Korzeń Ciemierzyce białey w ługu wárzony/ wſzy y gnidy w głowie wytraca / myiac.

Kokoſzy truie.

Kokoſzom w czymkolwiek dány / bywa trućizna.

Szkodźi.

W Hiſzpániey czynia iad z ſoku korzenia białey Ciemierzyce/ ktorym myśliwcy ſtrzały námázuia / ktoremi kogo zránia / w krotkim czáśie do śmierći przywodza / gdźieby zrázu potym Pigw álbo ſoku po nich nie iedli/ ábo nie pili. Wſzákże żadney ſzkody nie vczyni ten iad/ poki krwie nie doydźie.

Szkodźi.

Meſua gáni iey vżywánie/ iż czeſto ludźie záduſza y dawi / że zá wrácániem przywodźi obfićie do gárdłá flágme y inne plugáwośći.

w kráinach zimnych nießkodzi

Ale w kráinach zimnych/ iakie ſa v nas/ nie tak iadowity y ßkodliwy bywa/ iáko w goracych kráinach.

Przypráwá.

Daia ſámey Ciemierzyce białey/korzeń ná proch ſtłuczony/czwierć łotá. Drudzy z Seſamem zmießány/ álbo z ięczmienna káßa przebiiány/ álbo iáko inni pißa/ z Łoczydłowym ſokiem/ ktora Thapſiam Łáćinnicy zowa. Albo w pitym miedźie/ álbo w polewce ſoczewice wárzoney: ábo w káßy rzadkiey/ álbo w iákiey polewce. Bywa y w chlebie pieczona y ſußona.

Filonides. Euntus z Sycyliey

O przypráwowániu iey/ y o pokármách w vżywániu tego lekárſtwá/ z tych ktorzy o ſpoſobie vżywánia/ y o wádźie iey piſáli/ wiedźieć możemy/ iáko z Filonidá/ y z Sycyliey z Euniá/ ktorzy o tym oſobne kśiażki piſáli.

Przed lekárſtwem poſilenie ciáłá.

Drudzy dáia wprzod troche ieść/ potym záraz to lekárſtwo/ á zwłaſczá tym/ o ktore ſie boia/ żeby im zádawienie nie przypádło/ álbo zemdlenie śił.

Womity czyni.

Womity czyni korzeń tey Ciemierzyce/ w occie moczony/ álbo wárzony/ w ſtolce ia wpráwiwßy.

Zebom

Bole w zebách vśmierza/ tákże go w occie wárzac/ á w vściech ćiepło trzymáiac. Galen.

Fiſtulom

Fyſtuły wychedaża y roſprzeſtrzenia/ w nie go kłádac/ álbo prochem záſypuiac trzy dni. Galen.

Szyi.

Starniáłey ßyi/ ktora obroćić nie moga/ ieſt lekárſtwem. Plin. Tákże

puchlinie

Puchlinie wietrzney wſczynáiacey ſie. Pli.

Pierśiō

Pierśi z flágmy wychedaża. Aben Mes.

Kroſtom. świerzbu

Kroſtom/

Swierzbu ſuchemu

pſtroćinā

Pſtroćinam białym po ćiele/ troche chropowátym y oſtrym/ bywa korzenie lekárſtwē ná proch vtłuczone/ y vżywáne/ álbo y ćiáło nim poćieráne. Galen.

Zebom.

Zebom wyprochniáłym/ tegoż korzenia w nie náſypawßy/ wyſadza ie. Gal. Aben Meſuai.

Goraczce.

Goraczce káżdegodniowey z flágmy/ vżywáiac Miodku kwáśnego z niey vczynionego/ bywa lekárſtwem. Ten bywa tym ſpoſobem robiony: Korzeń białey Ciemierzyce/ w korzeń kopru włoſkiego/ ábo w Rzodkiew okopawßy z ziemie/ iedno nie dobywáiac go z niey/ poprzekładáć ßwáyca álbo czymkolwiek/ iedno żeby ſie korzeń nie roſczepiał ná dwoie/ potym w te dźiure nákłáść korzonkow białey Ciemierzyce/ y zás ziemia przygrześć/ y przez dni 20. álbo 30. zániecháć/ żeby oná Rzodkiew/ ábo włoſki Kopr wźiał w śie moc oney Ciemierzyce/ y vwierćieć ia/ á przez trzy álbo cztery dni moczyć ie w occie miodowym/ potym wárzyć y przecedźić ie: do onegoż/ octu miodowego odßymowánego y odwárzonego/ ile potrzebá przyłożyć/ y znowu przywárzyć/ á tego przećiwko pomienionym febrom vżywáć. Platear.

Oximel elleboratum.

Artetyce chirágrze Podágrze Sciátyce

Artetyce/ Chirágrze/ Podágrze/ Scyátyce/ } Tenże miodek służy Platear.

Łamániu wſtáwách

Toż ſamo korzenie w słoney wodźie wárzone/ łamániu w ſtáwach rátunkiem/ náparzáiac ie w tey wodźie/ ſamo źiele w niey wárzac/ á vwierćiawßy plaſtruiac. Plat.

Vßom

Chrobáctwo w vßách morzy proch z korzenia tey Ciemierzyce z ſokiem Rdeſtowym zádźiáłany wodniſto. Ten w vßy puſczáć. Plat.

Mieſo dźiwie

Mieſo dźiwe/ proch wyiada/ poſypuiac. Plat.

Łupieżō páprzyſkō Wßom Gnidom.

Łupieże y páprzyſká/

Wßy y

Gnidy w głowie wytraca/ wárzac w mocnym occie Słonecznik gorzki/ make z niego pierwey vczyniwßy: potym go przecedźić y przydáć do tego prochu białey Ciemierzyce/ żeby tym mogł głowe náćieráć. Dniá drugiego letnia woda/ álbo ługiem przemyć/ w ktorymby też Ciemierzycá długo mokneła.

Párchom Kroſtom. świerzbu

Párßywość/

Kroſty y

Swierzb káżdy ſpadza: wźiać tey Ciemierzyce co náſubtelniey vtartey/ ze cztery łoty/ Gleyty co namieley vtłuczoney/ ßeść łotow/ to octem zács zynić/ żeby iáko máść byłá/ á tym w łáźni kroſty wßelákie náćieráć.

Subetu

Nád przyrodzenie ſpániu/ co ſubetem zowia. Tákże

Zápámietáłym Káduku

Zápámietániu nád przyrodzenie/

Chorobie padáiacey/ proch w nozdrzá puſczány/ álbo w rzadka chuſteczke go záwiazawßy/ pod noſem trzymáiac/ wybiiáć/ żeby proch w nos ßedł/ y kichánie pobudzał.

Druzowi kaduk vleczono.

Ták kaduk Druzowi zacnemu Rzymiáninowi w Antycyrze był vleczony: Bo tám to nabeſpiecznieyße lekárſtwo pißе Plinius/ przeto że Seſamum ktore bywa do niego przymießáne/ odeymuie mu iad. Plin.

Womitō.

Dźiwna rzecz/ iż ſam drzeń tey Ciemierzyce/ w zbytnim wrácániu/ w trunku dány/ záraz ie záſtánawia/ gdyż ie ſkorká przywodźi. Plin.

Myśliwcy ſie ćiemierzyca purguia.

Myśliwcy gdy ſie purgowáć chca/ beſpiecznie go vżywáia.

Themiſon Grecki lekarz/ dawał prochu tego puł łotá/ co y dźis dużym naturom dáć može. Pośledniey ßy Lekárze/ po cáłym łoćie/ iáko Plinius pißе/ dawáli/ ále nie bez niebeſpieczeńſtwá.

Náuká

Náuká do bránia.

VCzy Plinius/ żeby to lekárſtwo dniá chmurnego niebyło vżywáne/ bo nieznośne w ćiele boleśći czyni: rádzi rádniey lećie nizli zimie vżywáć go. Ktemu tydźień przed vżywánim tego lekárſtwá/ potrzebá ćiáło

ſpoſabiáć ku beſpiecznieyßemu zázyćiu iego pokármy ćierpkiemi y oſtrymi: winá zániechać. A gdy ſobie kto chce womity wzbudźić/ tedy dźień/ trzy/ cztery lepiey ſie bez wieczerzey obyść.

Biala Ciemierzycá/ rádniey ma być w ſłodkiego mleká iußE zádána/ álbo w rzadkiey káßy Jeczmienney/ álbo w Pßeniczney. Po wźięćiu iey/ w cztery godźiny poczyna ſpráwowáć/ á ſkutki ſwe odpráwi zá godźin śiedm.

Sadzelō.

Sadzele ktore z flágmiſtey wilgotnośći ſie wydáia/ leczy/ z wieprzowym ią ſádlem przykłádáiac. Plin. Tákże dawnemu ziatrzeniu ktore ſie przepuśćić niechce.

Ziatrzeniu.

Szkodźi.

Dźiećiō. Stárym/ Młodym

Dźiećiom/
Stárym/
Młodym/
Niewiáſtom/
Plucom zránionym/
Ludźiom mdłym/
Ku wrácániu trudnym/
Pierśi ćiáſne máiącym/
Ludźiom ſubtelnego ćiáłá/
Boiazliwym/
Krwią pluiącym. Przeto ſie im niegodźi.

Niewiáſtom. Płucom/ ludźiom/ Do wrácánia. Pierśiō. Ludźiom ſubtelnym. Boiázliwym. Krwią pluiącym

Serdeczna mdłość/ tákże ſwym vżywániem przywodźi. Z tych tedy przyczyn dźiśieyßy Lekárze/ nie rádzi go vżywáia/ iż ieſt niebeſpieczny/ zwlaſzcza proch z korzenia: bo ieſt dáleko śilnieyßy/ niżli z Ciemierzyce czarney/ iáko Meſárugie Arab/ y inni Lekárze zacni/ piſzą.

Pſy/
Swinie/
Golebie/ y
Kury truie/ z czymkolwiek zádány: tákże
Kokoßy/ w wodźie/ w ktoreyby mokneła Ciemierzycá biała/ zob maczáiąc.

Pſom. świniom. Gołebiō. Kokoßō.

Ciemierzycá czarna/ Rozdźiał 169.

Elleborum nigrum, & Veratrum nigrum.

Chriſtwurtz / Schwartz Nießwurtz.

Dioſzkorides o iedney Ciemierzycy czarney wzmiankę czyni. Jednak znáyduią ſie inne niczym od śiebie nie rożne/ tylko kwiatem. Pierwßa/ o którey tu piſze/ liśćia ieſt Jáworowemu albo Klonowemu podobna/ tylko mnieyßego do wodnego Barſczu przyſtępuiącego/ y ná kielkoro rozdźielonego/ oſtre y zielonośći ćiemnieyßey/ a około kráiów zabkowáne. Rózge tákże ma oſtrą y czérſtwą/ ćienka/ wyßza niżli ná ſtope/ á ſtryſiąſtą. Kwiát zbládabrunatny/ z którego śrzodku wychodźi pięć álbo więcey obßérnych á ſpicząſtych ßupinek/ abo ſtrączków/ w których naśienie podobne krokoſowemu/ purguiące. Korzonków ma barzo wiele czarnych/ albo ćiemnorumiánych/ tym podobne/ które od głowek cebule pochodzą/ wzdłuż ná dłoń/ máiące zápách Bzowemu podobny. Smáku gorzkiego/ pieprznego á niewdźięcznego. Tá tedy ieſt miedzy nimi rożność/ że Dioßkoridowá Ciemierzycá ieſt kwiátu bládo brunatnego.

1.

2. Druga/ Ma liśćie ná śiedmioro rozdźielone/ áż do sámych stopek/ dlugie iáko pálce/ około kráiow zabkowáne. Rózg łokietnych wzwyż oblich/ gládkich y twárdych. Kwiátu pierwszéy podobnemu/ bládo zielonáwéy bárwy/ z pięći listków złożonego. Ze śrzodku których tákże wychodzą szupinki/ iáko rożki iákie z obu stron poplecione. W tych sie naśienie obdłużne záwiera. Ma korzeń iáko pierwsza: obfitość ćienkich/ ná dłoń długich/ ále czerwieńszych y mieszeyszych. Smáku pierniey szego/ którem bárzo snádnie żołądek sie wzrusza. Zápáchu tákże niewdźięcznego. Te niektórzy mienią być Gorzykwiátem/ ále nieprzystoynie.

3. Trzećia iest z wiela listków złożona/ z których káżdy długi/ obszerny/ gládki/ przytwárdszym/ iákoby Bobkowe/ á od śrzodku káżdy ma kráie zabkowáne. Ku wierzchu rozgi żadney nie miewa. Kwiećie ná szypułkách/ ná dłoń długich/ z korzenia wychadza wielkie/ z pięći listków złożone. Napierwey biáláwe/ potym pobrunatniáłe/ ná ostátku zielone/ to iest/ gdy ze śrzodku ich szupinki/ ábo strączki wyrosną cztery ábo pięć/ właśnie iáko w Sesamie/ w których sie naśienie chowa. Korzonków ma obfitość czarnych drobnych/ włośienkowátych. We śrzodku drżeń ćienki maiacy.

4. Czwarty/ ma rózgi dłuższe y rośleysze/ niżli inne. Liśćie węższe/ tákże około kráiow zabkowáne. Kwiátki pierwszym wielkośćią podobne. Z nich strączki máłe/ iáko w Sesamie. Korzenie tákże iáko v inych drobne/ obfitego mnostwá w kupie/ czárnáwe. A to Niemcy właśnie zowią Laußkraut.

Mieysce

1. Rośćie ná górách y págorkách/ ná mieyscách suchych y ostrych/ á ná skáłách: y tá naylepsza y naprzednieysza: która z Antycyry pochodźi. Kwitnie lecie/ zielonośći przez cały rok nie tráći. To pierwsza y trzećia. 3.

2. Wtóra/ rośćie w równinách/ ná mieyscách pustych/ przy potokách. Póczyna kwitnąć pod śniegiem/ około Národzenia Bożego/ á zwłaszcza gdy nie iest źimá gwałtowna. Y ztąd go Niemcy zowią Chrystwurtz.

4. Czwarta w ogrodách/ ále sádzona: Dobrowolnie tákże iáko pierwsza y trzećia ná górách/ rośćie y w równinách. kwitnie ná przodku Wiosny.

Przyrodzenie á ile

Dioszkoridowey/ y Wybor.

Mesua/ Ciemierzyce czarną/ powiáda być lepszą y zdrowszą: bo zdrowiu nie szkodźi/ y owszem zdrowsze czyni/ y iákoby mdłośći obrania. Máią tedy być do lekárstw obieráne/ sáme tylko z korzonkow skórki Ciemierzyce czarney: smáku ostrego y w vstá szczypiącego/ máiące bárwę kopetniká/ kruche. Ktemu żeby korzenność nie byłá w niéy przykra: nie miąższa/ áni zbytnie ćienka: tákże áni zbytnie stára/ áni młoda/ ále śrzednie. Nie ćiężka áni lekka: iednák lekśza niż ćiężka. Gládka/ nie ostra áni chropowáta. Może być dłużey záchowána w mocy swéy/ niżli biała. Acz iest lepsza niżli biała/ iednák ma być przed vżywániem popráwiona/ dla iéy bystrośći w purgowániu. Skórki korzenia iey máią być w ćieniu suszone. Przyrodzenia iest ćiepłego y su-

chego w trzećim stopniu / y smáku rozpaláiącego. Gal.

Mocy Skutki.

Ludźiom przyrodzenia duże. TA ma być ludźiom dána przyrodzenia mocnego/ smiálego/ ná Wiośnę. Trzy pośledniejsze/ są skutkow mdleyszych.

Ścienczá. Ścienczá/ wyciera/ rozrzyna/ y rospráwuie/ wyczyscza. Mesua.

Zołądku. Zołądek/ y co około vst iego iest/ iáko flágmá y kolerá/ dawszy iey korzenia trzećia część drágmy/ álbo y cála czwierć lotá/ bądź sámey przez sie / bądź z Szkámonea á z solą. Chedożey

Purguie. Bywa wárzona z Soczowicą/ ábo z czymkolwiek inym co do purgowánia służy/ álbo z iáką polewką.

Bydłu od bestiy obrażonemu. Bydłu od bestiy iadowitych vkąszonemu/ świeże korzenie iest lekárstwem / oszyndowawszy trochę skory ná mieyscu obrażonym / w ćiáło wetknąć/ y o teyże godźinie názaiutrz wyiąć.

Mieśięczney. W łono pusczáiąc/ mieśięczne czysczenie wzbudza.

Fistułom w Fistuły ia kłádąc/ á do trzećiego dniá nie wyimuiąc iey/ wychedaza. Dios.

Słuchowi. Tym sposobem bywa w vszy pusczána/ á do trzećiego dniá niewyimowána/ ktorym słuch bywa náruszony.

Toż korzenie wárząc w occie/ á w vszy ćieplo pusczáne/ słuch przywraca.

Krostom Krosty świerzbiące / z kádźidłem álbo z woskiem/ z smołą/ á z oleykiem z drzewá Cedrowego / álbo z Terpentiną máść vczyniwszy/ spadza námázuiąc/ Dios.

Párchom Toż párchom bydlecym bywa lekárstwem. Plin. Dios.

Pstroćiná Pstrociny białe z ćiáłá/

Trądu. Trąd wszelaki/ spadza:

Liszáiom. Liszáie suche świerzbiące goi/ z octem nácieráiąc. Dios.

Zębom. Zębom boleiącym/ korzeń w occie wárzony/ tym płocząc/ vżyteczny. Dios.

Mięsu. Do máści ćiáło wyiadáiących wchodzi/ ktore złe mięso dźiwe trawią / plastry czyniąc á przykłádáiąc. Dios.

Spuchłym Opuchłym bywa lekárstwem / przydawszy ięczmienney mąki/ z białym winem záczynić/ y ná żywot plastrowáć. Dios.

Wino purguiące. Przy mácicy winney sádzona/ czyni wino purguiące.

Pchłom. Potrząsáiąc prochem gmáchy w domu/ dla pchł.

Iák śie záchowáć przy kopániu. dla czego Ci co Ciemierzyce kopáią / żeby sie nie długo báwili / ále co naochotniey kopáli / á Czosnku sie náiedli / y winá napili. A to przeto/ żeby swym zapáchem ćiężkim głowy im nie záráźiłá. Dios.

Drzeń z korzenia wyiąć. Drzeń z korzenia Ciemierzyce czarney/ iáko y z białey/ ma być wyiety.

Muchy morzy. Muchy morzy / wárząc korzeń iey w mleku / álbo ia w wodźie mocząc. Plin.

Albo po gmáchu z białym kádźidłem kádźić. Albo proch z korzenia iey z mlekiem zmieszawszy / tym śćiány pomázowáć.

Brodawkom. Brodawki z Sándáráchą spadzą/ á z mieszána łupiną nátłukszy / tym námázuiąc. Plin.

Oczom boleiącym Oczom mgłą záchodzącym/ y Boleiącym/ náparzáiąc ie nią zlekká/ Pli.

Flágmie. Flágmę/ y

Kolerze Kolerę czarną wywodźi / nie womitem iáko biała/ ále dołem. Aben Mes.

Łáskáwsza niż biała. Łáskáwsza iest y mdleysza / niżli biała. Tenże.

Miárá do dánia Miárá iey do dánia ná raz/ od pul czwierći lotá/ áż do połowice lotá/ Aben Mesuai. Jedno,to názbyt / bo zbytnie mocno purguie y ćiągnie. Miárá tedy iey nawiecey pultory czwierći lotá/ to iest / według słábego ábo mocnego przyrodzenia: mniey ábo więcey.

Bárwę ćiáłu dáie Bárwę wszystkiemu ćiáłu ták cudną dáie/ iákoby człowieká odmładzał.

Myślom Myśl wesołą czyni/ y
Pochmorne myśli / y

Krwi. Krew melánkoliczną oddala / ktora duchy ożywiáiące bywáią záćmione: záczym teskność serdeczna przychodźi / ktorey przyczyny niemász. Ku tákiey tedy rzeczy z tey Ciemierzyce czarney lekárstwo czynić bywa misterstwo/ y dowćip wielki. O czymby tu pisáć długo : Abowiemby potrzebá piąto istność/ co z nalepszego winá napierwey wyćiągnąć ogniem niebieskim/ w naczyniu skłánym/ ktore zowią Vas reuerberationis.

Náśzy stárzy go vżywáli. Przodkowie náśzy w przeczysczeniu ćiał / naywiecey go vżywáli : Ale iákim go sposobem gotowáli/ o tym żadnego nam sposobu niepodáli.

Przyprawá poślednieyszych. Pośledniey szy Lekárze tym obyczáiem go przyprawuią : Biora Mirobálánow Cytrynowych/ Indiyskich/ y Kebulow/ Szawiku/ Piołynu z Pontu/ siáná Wielbłądziego/ ktore Squinantum Grekowie y Łáćinnicy zowią. Mirobálány przetłuc/ inne rzeczy pokráiáć/ á w winie wárzyć/ áż trzećia część wywre. Do tego garść suchey Roże czerwoney przydáć / garść kwiatkow wołowego iezyká/ Łákrycey garść/ pokráiáney. Potym od ogniá odstáwiwszy / nie odkrywáć áż sámo przestydnie: y wziąć garść álbo pułtory Ciemierzyce czarney korzenia / á włożywszy ia w sinny gárniec/ zlać ono ná nie / co sie pierwey wárzyło/ á dobrze y pilno nákrywszy/ dáć temu przez noc moknąć. Ráno onoż ćiemierzycowe korzenie wyiąć / y vsuszyć go ná rzeszećie. A gdy vschnie/ znowu ie zás w teyże wodźie/ álbo w inszey/ moczyć przez noc. Zás ie wyiawszy ráno / vsuszyć / iáko sie powiedźiáło/ to kilká kroć czynić. A gdźieby też chćiał w inym winie z przerzeczonemi rzeczá-

mi vwárzywßy moczyć/ może to vczynić.

Ináczey.

Jnni ták ia przyprawuia: Mocza to korzenie w occie miodowym / álbo w winie ſłodkim/ przez cztery dwádzieśćiá godziny.

Przypráwá inßa.

Drudzy / Rzodkiew ßwáyca przewiertuia/ á w one dziury ćiemierzyce kłada/ y znowu przez cztery dwádzieśćia godzin w ziemi zákopuia: potym z ziemie wykopawßy ia / iedza dla purgowánia. Bo oná Rzodkiew w ſie wßytkę moc ćiemierzyce wźiełá.

Tego korzenia przypráwionego ták vżywáć: Wźiać tłuczonego dwá łoty / y záwiazawßy go w węzełek w ſłodkiego winá pułkwarty / przez dzień y noc moczyć / y poránu dobry trunek ſie go napić. Ták żywot przeczyśći z flágmy/ y z melánkoliey oſobliwie. Tákowe vżywánie Ciemierzyce/ głowę wyczyſcza /

Głowie.
Mozgu.

Mozg/ y ſuche żyły wychedaża

Jnſtrumentá w głowie.

Jnſtrumentá zmyſłow ták wnętrznych / iáko zwierzchnych/ wychedaża/ á ich choroby leczy / iáko

Vßom.
Bolenie w vßách/
Głowie.
Głowy bolenie/
Od rozumu odchodzacym.
Od rozumu odeßćie/ ßaleństwo y wśćiekłość.
zawrotu.
Zawrot głowy/
Kaduku.
Pádáiaca niemoc/
teſknośći
Teſknośći/
Tradu.
Trad/
Płáczu.
Płácze bez przyczyny/
Oczō bolejacym
Oczu plynienie/ y ćiemność wzroku/
Sciátyce
Sciátykę/
łamániu.
Łamánie w ſtáwie/ y oćiekłość ich.
podágrze
Podágre / y oćiekłośći nog/
Fráncy.
Fránce/ y łamánie z nieyże/
Krostom
Krośty fráncowáte/ y inne wßelákie/
Wrzodō.
Wrzody ćiáło roziadáiace/ iáko
Wilku.
Wilki/ záſypuiac ie nim/
Káncer.
Káncer wrzod/
ſinośći.
Pośiniáłość/ y czarność ćiáłá/
pſtrocinā
Pſtroćiny wßelákie ná ćiele/ wychedaża/
ślezienie
Slezione z zamulenia leczy.

quartanie.

Kwártánie / proch iey pożywáiac/ tym ſpoſobem vczyniony: wźiac Seneſu czwierć łotá / Mirobalanow Jndiyſkich ßkrupuł / czarney Ciemierzyce korzenia przypráwionego puł ßkrupułu/ Sztamonei ziarn 10. z tego wßyſtkiego proch vczyniwßy / wźiać go ná raz ßkrupuł z Migdałowa / álbo z kápłunia polewka. A to ieść/ álbo z dźieśieć godzin przed tym niżliby przypádłá: á pić przytym ſyrop niżey záraz opiſány:

Wźiać puł łotá ſoku z korzenia Dziewánnowego/ y z Málmázya to wypić przed przyśćiem czwártaczki. A to czterykroć vczynić.

Bydłu lekárſtwo.

Bydłu wßelákie choroby leczy korzeń czarney Ciemierzyce/ vßy mu przerznawßy/ przetknać. Albo przekłowßy im ná pierśiách ſkore/ tegoż im korzenia nákłáść / á názáiutrz o teyże godźinie wyiac. Záczym ztad wźieli y ludźiom lekárſtwá przećiwko morowemu powietrzu/ tym ſpoſobem: przepchnać ná piećie ſkore/ y przedziac korzeniem Ciemierzyce czarney świeżym/ y ták chodźić. záchowywa od zárázy powietrza morowego.

Wßy morzy.

Wßy wytraca z naśieniem Sokoley wyki zmießáne/ á z prochem Gnidoßowym nápoły/ y to oliwa záczynić / á tym mázáć głowę wßywa.

Zebom.

Korzeń do wyprochniáłego zebu wetkniony/ wyłámuie go.

Wolam.

Wola otworzone y zołzy wychedaża y twárdośći ich odwilża.

Przepiorki naśienia vżywáia.

Przepiorki / náśienia czarney Ciemierzyce/ ſa bárzo chćiwe/ iáko Aryſtoteles twierdzi: przeto ſtárzy ludźie wyſtrzegali ſie ich vżywáć. Ale dźiśieyßych czáſow ſa w roſkoßnym vżywániu: ſnadź przeto/ że v nas niemáß Ciemierzyce czarney/ iáko w inych ſtronach goretßych.

Jne Ciemierzyce

Jnych Ciemierzyc czarnych ſkutki też ſa: iedno ſłábße. Jednák ktore kwiatu ſa zielonego / dołem wywodza.

Szkodźi.

Płod w żywoćie zábiia.

Płod w żywoćie zábiia.

Dobytek morzy/ iáko woły/ krowy/ konie/ świnie.

Wino z czarnéy Ciemierzyce.

vinū elleboratum

Czynia niektorzy z tym korzeniem wino/ y przez cáły rok chowáia/ tym ſpoſobem: Biora czarney Ciemierzyce korzenia funt / Rożey czerwoney ſuchey czwierć funtá / korzenia czerwonego Benedyktu łotow dźieśieć/ Jmbieru pokráiánego ßeść łotow. To wßyſtko w worek ſypia / á świeżego meßtu pietnaśćie kwart na to leia / y záßpuntowawßy dobrze / przez cáły mieśiac ták mocza. A gdy chca odwilżyć żywot / dáia tego winá kwáterkę/ álbo pułtory. To

Melánkoliey. 2.

Wywodźi melánkoliczne wilgotnośći.

Dioßkorid vczy: Wźiać pieć łotow korzenia Ciemierzyce czarney przypráwney / Siáná wielbładowego 24. łoty/ Szpiki Syráſtinſkiey 26. łotow. To co namieley vtłukßy/ w worek wſypáć/ á w śiedmi kwartách winá práwie dobrego ſłodkiego wpuśćić/ á przez dni 40. to moczyć. Potym przecedźić/ y tego winá dla purgowánia trzy kwáterki pić dáwáć. To Wino

Płod zábiia.

Płod w żywoćie zábiia. Przeto brzemienne máia ſie go chronić. Dios.

Melánkolicznym.

Melánkoliczne wilgotnośći z wypiekłey kolery wywodźi. Dios.

Miodek kwáśny z Ciemierzyce czarnecy.

Oxymel Elleboratum. 1.

Bjora Rutę/ Szmer włoſki/ Poleiu/ Jzopu / Dyptanu Kretenſkiego / Szánty białey/ Kárdobenediktu/ Szpiki Celtyckiey/

ſkork:

ſkorek ze Bzu ſpodnich / káżdego po garśći / Trzćiny wonney gorney dwie ſczypty / naśienia Bázyliykowego / Hányżowego / Pokrzywiánego z Rzymſkiey pokrzywy / Kopru ſwoyſkiego / káżdego po pul łotá. Korzenia Slazu wyſokiego / Dzięgielu / Kokornakow wſzytkich trzech / obrazkow ktore też białym Wężownikiem / álbo Diabelkiem zowia / Cwikły zamorſkiey / ktora Turbitem Łáćinnicy zowia / káżdego po dwu łotow. Koſatcu korzenia ſwoyſkiego / Koſztu / Páprotki / po dwu łotow káżdego. Tákże korzenia Ciemierzyce czarney y białey / káżdego po pułłoćiu / Gębki Modrzewiowey pul łotá. To wſzyſtko zſtárſzy ná proch / we trzy kwarty octu winnego mocnego wſypáć / álbo ileby było potrzebá / żeby iedno dobrze zágraznęło / á przez trzy dni to ná słońcu / álbo w piecu piekárnym / w gárncu polewánym moczyć / zátkawſzy dobrze. Potym do połowice wywárzywſzy / przecedźić y wygnieść co nalepiey. przydáć potym Miodku przewárzonego / y dobrze odſzymowánego / cukru káżdego po funćie. Potym ták długo wárzyć / áż wſzytek ocet wywre / á zgęśnieie iáko ſyrop. Tego dáwáć vżywáć od łotá áż do pułtoru / z iucha Seneſowa á z Páprotczána / álbo z Fiołkowym ſyropem / álbo z iákim inym purguiacym.

Inácżey

Jeſt drugi ſpoſob czynienia tego Miodku: Wźiąć białey Lebiodki / ktora Calamentum zowia / Smeru włoſkiego / ktory Thymũ zowia Łáćinnicy / Poleiu / Kárduſu / Rożey czerwoney / Mietki kędźierzáwey / káżdego po ſczypćie: Naśienia Anyżowego / Báſiliykowego: Naśienia włoſkiey Pokrzywy / Kopru ſwoyſkiego / káżdego po czwierći łotá / korzenia Dzięgielowego / Kopru włoſkiego / Slazu wyſokiego korzenia / Cebule zamorſkiey / korzenia koſmátego Zamorſkiey Cwykły / káżdego po łoćie / korzenia białey Ciemierzyce przyprawney pul łotá / Korzenia Kopytnikowego pułtory czwierći łotá / Gálgánu / Cynámonu / y wonney Trzćiny / po czwierći káżdego. To wſzyſtko przetłuc / y mocnego octu winnego pięć kwáterek ná to wláć / y dáć ták temu moknąć przez trzy dni. Potym gdy połowicá wywre / przydáć cukru y odſzymowánego Miodu po dźieſiąći łotow káżdego / że będźie ſyrop álbo Miodek z Ciemierzyce. Ten záprawić Cynámonem / Száfránem / kwiátem Muſzkatowym / Imbierem / káżdego wźiąwſzy po trzećiey częśći quinty / ábo ſztrupule / á záwiązawſzy w woreczek / w to puſcząć. Tego Miodku táż miárá / iáko y pierwſzego. Służy

Melánkolicznym /
Kádук miewáiącym /
Dychárowicznym /
Febrom káżdegodniowỹ /
Czwártaczkom /
Podágrikom /
Chyrágrikom /
Artritykom. Y wſzyſtkim inym chorobom z máteriey miąższey / z lipkiey / flegmiſtey / z melánkoliczney pochodzacym.

Ale nie ma być vżywány / áże te wilgotnośći pierwey przerzeczone przepráwiwſzy y rozwodniwſzy / á ku wywiedźieniu snádne vczyniwſzy.

Melánkoliey. Kádуku. Dycháwicy. Febrze. Czwártaczce. podágrze chirágrze Artetyce.

Extrakt z Ciemierzyce.

Extractum.

Bywa y ten w Aptekách czyniony / do melánkolicznych chorob /
Fráncę y kroſt fráncowátych /
Káncerá /
Wilká / y inſzych wyſzey pomienionych chorob.

Melánkoliey. Fráncy. Káncer. Wilk.

Rozsądek.

Niektorzy z poślednieyſzych twierdza te Ciemierzyce czarna / ktora kwiát źielony nieśie / być Gorzykwiátem. A to przeto / że bydlęcym chorobom záráźliwym ieſt lekárſtwem / iáko Gorzykwiát; vſzy im żelázem przekłowſzy / á korzenie iey świeże przewlokſzy. Ale tá przyczyná nie ieſt przyſtoyna / gdyż przyrodzenie nie ieſt ták ſkape / żeby tylko káżdey z oſobná chorobie / iedno źiołko ná porátowánie náznáczyło. A iż ták ieſt / nie może tá przyczyná ſtáć / dla czegoby tá Ciemierzycá czarna miáłá być Gorzykwiátem: gdyż właſna Ciemierzycá czarna Dioſzkoridowá kwiátu rumiánego / toż potężniey dáleko czyni / niżli kwiátu żołtego Ciemierzycá.

Niemniey y ći ſa w błędźie / ktorzy Ciemierzyce kwiátu czerwonego / tákże y białego mnieyſzym Niedźwiadkiem / álbo Omiegiem być rozumieia.

Gorzykwiát / Rozdźiał 170.

Okrom przerzeczonych Ciemierzyc czarnych / znáyduie śię im podobny Gorzykwiát. Ten rośćie wzwyż ná dwie piędźi / podczás ná dwie dłoni. Rozg ćienkich trzy ábo cztery / á miękkich. Liſteczki obdłużne ćienkie / gęſte / włoſkowáte / podobne Bożemu drzewku / ábo Zápáliczce / ábo Kopru włoſkiemu. Kwiátu zwierzchu żołtego / podobny wołowego oká / iedno wyſzego / obſzernego / y świátłego z ktorych pochodza obdłużne głowki / kſztałtu Jeżyn / ábo Málin. Korzonkow

Consiligo, Elleborus Hippocratis, Pseudoelleborus, Elleborum ferulaceum Theophrasti.

Vermeinte/Nießwurtz schlartz.

rzonków ma wielkość drobnych/ iáko v czarney Ciemierzyce/ iedno cienßze/ y nie ták ich wiele/ áni ták gęsto: iedno zás ciemnieyße.

Mieysce.

W polách płonnych y ná págorkách rośćie. Ná Podolu/ w niektorych stronách w Polsce. Kwitnie w Máiu y w Czerwcu.

Przyrodzenie

Jest przyrodzenia ćiepłego.

Moc y skutki.

Bydłu lekárstwo.

Dziśieyßych czásow vżywáią/ tego korzenia źiela do bydlecych lekarstw/ ná rozmáite choroby/ rownie iáko korzenia Ciemierzyce czarney/ przetykáiac im przez skore ná pierśiach/ álbo przez vßy.

Korzenie tego źiela/ by namniey skutkow czarney Ciemierzyce/ áni tákże biáley/ nie ma. Dodon.

Rozsądek

Stárzy ziołopisowie nic nam nie podáli o skutkách tego ziołká. Jednák poślednieyßy miásto Ciemierzyce czarney/ nie bez wielkiey á znáczney omyłki/ vżywáli go. Co y tego czásu/ gdźie go hoynosć máią/ zá własną Ciemierzyce czarną vżywáią. Przeto śie pilnie máią Aptekárze wárowáć/ aby tego namnieyßey rzeczy ná mieysce onego do lekárstw nie bráno/ chcąli sumnienia swego nie záwodźić/ á dobrego rozumienia sobie nie narußáć.

Podkolan/ Dwoylist/ Rozdział 171.

Ophris, Bifolium, Pseudorchis, Pseudoelleborū album.

Zweiblath/ vnd Dreiblath.

Podkolan/ ktory y Dwóylist zowiemy/ o dwu listkách tylko rośćie/ ktore są podobne Ciemierzycy biáley. Miedzy tym rószczke wypuscza obłą/ cienką/ od śrzodku

ku wierzchu z obu stron nie równo/ iákoby knáfliczki maluchne podługowáte/ z ktorych kwiáteczki drobne wychodzą białe/ iákoby iákie iezyczki rozdwoione. Korzenia rozpierzchłego/ drobnego/ wonnego y białego.

Mieysce y Czás.

Rośćie ná górach y w rowniach. W Máiu y w Czerwcu kwitnie/ y tego czásu też go zbieráią.

Przyrodzenie.

Korzonki tego zielá zuchánę/ li-pkość z siebie słozowátą dáią. smáku słodkiego: zkąd sie baczy być przy rodzenia ćiepłego y wilgotnego: abo iáko niktorzy chcą/ suchego. á właśnicy. ponieważ rány spaia/ y przepukliny leczy.

Moc y skutki.

Włosy czarno fárbuie/ sokiem náćieráiac. Náć y z korzeniem tłuczone/ á ná rány plastrowáne/ goi. Mattheol. Fuchs. *Włosy fárbuie, Ránom*

Kośći przełomione zwarza y spaia. Mat. Fuchs. *Kośćiō połamánym.*

Przepukle leczy plastrowáne/ *Przepukłym.*

Pułćwierći prochu iego z winem/ álbo z octem dobrze vżywáć/ przećiwko powietrzu morowemu. A potym sie conalepiey pośić. *Morowemu powietrzu.*

Ciemierzycznik/ Rozdział 172

Sesamoides magnum.

Sesamoides groß kraut.

Ciemierzycznik/ ábo Ciemierzycznicá: kształtem podobny iest Przymiotowemu zielu/ ktore Stárcem zowiemy: ábo Rucie liśćia obdłużnego. Kwiátu białego. Korzenia ćienkiego/ á nie vżytecznego. Nasienie podobne kształtem Logowému/ to iest/ Sesamowému. Smaku gorzkiego.

Mieysce.

W obcych stronach rośćie/ iako w Antycyrze/ ostrowie morskim.

Przyrodzenie

Przyrodzénia iest/ ktorego Ciemierzycá biała/ ćiepłego/ á suchégo w trzećim stópniu na przodku.

Moc y Skutki.

Zołądek z flágmy y z żołtey kolery wychędaża/ wziawszy prochu sámego zielá/ ábo náći coby iey wetrzy pálce wziąć mogł/ przydawszy tákże do tego tłuczoney białey Ciemierzyce/ niezupełnie pułtorá śkrupułu/ á z miodową sytą pić. *Flágme y kolere żołtą wywodźi.*

Rozsądek.

Ciemierzycznik od nas rzeczony/ że tychże skutkow iest do wywiedźienia wilgotności flegmistych y koleryczuych/ iáko y oná w Antycyrze/ toś ziele Ciemierzyca biała zowia. Nie zdáło śie go nam názwáć Logownica/ od nasienia Logowego/ iáko Láćinnicy/ ktoremu nasienie ma podobne.

Czurylo / Rozdział 173.

Sesamoides paruum, Sesamũ syl :Coronium.

Klein Sesamoides kraut.

Czurylo ziółko/ ná trzy ábo ná cztery dlonie wzwyß. Liścia do ziela wroniey nogi podobnego/ iedno mnieyße y kosmátße: ná wierzchu swych rózdżek których kilká ziednego korzenia pusćza/ pałeczki ábo głowki/ z których kwiatki wynikáią/ iákoby brunatnoßárlatné/ á ze śrzodká białe. Naśienie do Lugowego naśienia podobne/ żołte. Smáku gorzkiego. Korzeń ćienki/ z wielu odnożek ćienßych.

Mieysce.

Rośćie ná mieyscách ostrych á płonych. Naprzednieyße w Antycyrze/ ták Focydiyskiey iáko w Máláckiey.

Przyrodzenie

Tegóż iest przyrodzenia/ którego Ciemierzycznik.

Moc y Skutki.

Zołć álbo Kolere żołtą wywodźi. Tákże Flágme z żołądká wywodźi/ pułosmy dragmy/ álbo czwierći lotá naśienia iego z syta miodowa piiąc. Dios.

Zołć. Flágmie.

Gruczoły/
Zołzy/
Dymienice/
Nábrzmiáłość y nápuchnienie rospadza toż naśienie/ wiercąc go/ á wodą rostwárzáiąc y plastruiąc. Dios.

gruczołō Zołzom Dymienicom. Nápuchnieniu.

Ogórek Ptáßy/ álbo Pśi/ Rozdział 174.

Rozmáićie názywáią Ogórkiem Ptáßym/ Oślim/ Niedźwiedzym/ Leśnym/ Pśim/ á wßytko iednaż rzecz. Ten tylko owocem á korzeniem od ogrodnego różny. wzrostu mnieyßego. Witeczki iáko ßnurki dlugie/ po ziemi śie rosćládáią/ kolące/ dwulokietne/ soku pełne. Liśćie podobne ogórkom ogrodnym/ iedno sprosnieyße/ ostrzeyße/ á kosmátße/ od spodku pobieláwe/ máiąc wiele pstroćin/ ná dlugich stopkách wißące. Kwitnie przez láto/ żołto/ iáko y ogrodny ogórek/ ná kßtałt gwiazdy: z którego śrzodku troie widełek żółtych wychodźi. Z tych potym iákoby pałeczki dlugie á ostre/ które zlekká rosnąc/ będźie iáko żołądź wielki/ ábo troche więtßy/ który ogórkiem zowiemy/ przykłádáiąc Pśi/ Ptáßy: ábo strzeláiący/ iż gdy dozrzeie/ á namniey go śćiśnie/ tedy trząśnie/ á wodność y czarność z naśieniem dozrzáłym wystrzela. Korzeń biały ná piądź ma. miąższy iáko ręká/ soku pełny/ gorzki.

Mieysce

Cucumis sylvestris, Cucumer Asininus, Cucumer erraticus.

Wild Kukumer / Esel Kukumer / Springkurbs.

Mieysce.

Rośćie ná ziemiách piasczystych / niewypráwnych y ná mokrádli. V nas nie rosną tylko sádzone. Jest rzecz rozmnożysta. W Sierpniu kwitnie / á w Jeśieni owoc dożrzewa.

Przyrodzenie.

Sok Ptászego Ogórka iest bárzo gorzki / y rozgrzewáiący we wtórym stopniu. Jednak wysuszániem swym przewyższa ćiepłość. Ma moc rospráwowánia wilgotnośći zimne á wilgotne / máiąc cząstki subtelne w sobie. Korzenie iest podobnego przyrodzenia: tákże wyćiera / rospráwia / y odmiekcza.

Wybor

Przodek ma ziele: ktore nawięcey ma na sobie owocu / máiąc w sobie soku pełno. Ogórek sam nalepszy / co nadłuzszy y nagorczeyszy. Sok tákże naprzednieyszy nabielszy / lekki / nie gorzki / ktoryby sie prędko zápalił.

Moc y skutki.

TEgo Ogurká rzadko przez vstá kto vżywa / dla gorzkośći y szkody / ktorą czyni.

Bolenie vszu leczy / sok z liśćia w nie pusczány.

Stáre bolączki /

Nápuchłośći twárde rospądza / korzeń plastrowány z mąką ięczmienną / álbo z lniánym nasieniem. Tenże z koźimi Bobkámi plastrowány á z miodem / toż czyni.

Gruczoły y sádzele otwiera / tenże korzeń plastrowány z Terebintową żywicą. Dios.

Zołzy rospądza.

Podágrycznym / w occie korzeń wárzony y plastrowány / boleśći vśmierza. Dios. Pli.

Scyátyce vżyteczny / wárząc go / á iuchą klisteruiąc / Dios.

Boleśći żebow vkłáda iuchá w vśćiech trzymána.

Pstroćiny białe y chropowáte /

Trędowátość /

Swierzb suchy /

Liszáie suche /

Blizny czarne wychędaża.

Zásiniáłośći z bićia rospądza / korzeniem sucho náćieráiąc z miodem / álbo z czym inym. Dios. Plin. Albo z mąką Bobową á z miodem zmieszány / y tym poćieráć. Mesua.

Kolere y

Flágme / zwłasczá z spuchłych wywodźi sok / wziąwszy go szkrupuł z czymkolwiek. Abo skorek łoty puł czwierći ná raz. A purguie bez náruszenia żołądká / Dios. Przypráwá iego do vżywánia: Wziąć korzenia pułfunta / vtłuc go / y wsypáć we 2. quárćie winá / y ná raz 9. łotow dáwáć pić przez trzy dni / ażby puchlina zeszłá. Dios.

Elaterium.

SOk z tych Ogorkow ptászych / ktory Eláterium zowią / tym sposobem bywa czyniony: Obráć ogurkow tych prawie dożrzáłych / ktore zá máłym śćisnieniem sok z siebie pusczáią / á przez iedne noc po zerwániu ich niechác. Názáiutrz włożywszy ná rzeszoto przerzynáć ie / noż wzgore obroćiwszy / od spodku ku gorze ná poły / á przez ono rzeszoto ná pátelle pulpe przebić. Ono przebićie abo gąscze w pátelle zláć inną / á one wygniotki wodą złać / á wyżawszy precz zárzućić. Te gąscze z zlewkámi zbiwszy / y chędogą chustą nákryć / ná słonce wystáwić z pátellą / wodę zpiáną precz scedzáiąc. To czynić / áż ono co sie ná spodku vstawa zgęśći. Potym w możdżerzu vtárszy / kołaczkow náczynić / dla potrzeby chowáć.

Vszom. Bolączkom. Gruczołom y nápuchlinie. Sádzelom. Zołzom. Podágrykom. Sciátykom. Zębom. Pstroćinam. Trędu. Swierzbu. Liszáiom. Bliznom. Zásiniáłośći. Kolerze. Flágmie. Przypráwá. Elaterium. Sposob wyćiągnienia.

Probá.

Trwáłość/ Probá.

DO dźieśiąći lat w ſwey zupełney mocy/
może być chowány tákowy ſok. A iáko
Plinius y Theofraſt piſzą / do dwu ſet lat:
bo im ſtárſzy tym lepſzy. Tenże ſok do pią-
ćidźieśiąt lat świátło gáśi. A to ieſt probá
dobroći iego / y prawdźiwego Elaterium,
przytknąwſzy go do świátłá pierwey/ niżli go
zágáśi / iſkry y tám y ſám / y wzgore y ná
doł roſpuſzczá. Plin.

Wagá do vżywá-
nia.

Wagá Elaterium.

NAywiętſza wagá Elaterium ma być ſze-
ſta część czwierći łotá: námnieyſza pięć
ziarn iecżmiennych co záważą. A dźiećiom
co trzy źiárná. więcey dáwáć niebeſpieczno.

2.
Spoſob
czinienia

2

DRudzy dla prędkośći ták czynią: Popioł
prześiewány po źiemi poſypuią/ w kto-
rym poczyniwſzy dołki / one we troie chuſty
białe złożywſzy okrywáią: y ták ono przebi-
cie ná one chuſty leią / przez ktore wſzyſtká
wodność przeydźie w popioł: á to co geſte-
go ná chuſtách zoſtáło / ná słońcu wyſuſzá-
ią: potym w możożerách trąc / kołaczki czy-
nią y chowáią. Drudzy miáſto słodkiey wo-
dy morſką biorą/ leiąc ią ná wygniotki. In-
ni zás miáſto tych wod/ ſytę miodową leią.

Wybor.

Wybor Elateriu

NAwybornieyſzy ſok biały/ y im bielſzy/ tym
lepſzy/ á co nalekceyſzy/ co nagładſzy/ nie
chropowáty/ áni oſtry/ zlekká wilgotny/ á co
nagorzknieyſzy: y kiedy go ogień doydźie prędko
ſie zápali. Zás zielonáwy/ oſtry/ ſzáráwy/
y ważny/ zły bywa. Przymieſzuią do tego
ſoku krochmal machlerze dla białośći.

Sok ten nie ma być dány/ tylko we dwie
lećie narychley po wypráſowániu.

Mocy ſkutki.

Kolerze.
Flegmie.
Dycháwi-
cy.

Kolere y
Flegme wywodźi gorą y dołem. Dios.
Dycháwicznym vżyteczny.

A gdy tylko dołem wywieść chcemy / te-
dy tyle dwoie do puł ſzkrupułu / przydawa-
my ſoli/ y Spizglazu / ileby było doſyć do
vfárbowánia: á to z wodą roſczyniwſzy/ pi-
gułki potoczyć wielkośći grochowey/ po kto-
rych ćiepłey wody wypić łotow pięć. Zás

Purguie.

gdy womitu chcemy / ſoku tego roſpuſzczá-
my wodą / y tym piorogęśie obmázawſzy /
pod ięzykiem trzymáć/ álbo w gárdło we-
tknąć. Co ieſliby był do womitu trudny /
tedy go oliwą álbo z roſpuſzczáną máśćią /
ktorą Vnguentum Irinum zowią/ roſtworzyć
y dáć wypić/ á po wypićiu zákazáć ſpáć.

Co czy-
nić zby-
tnie pur-
guiącym

Gdźieby też zbytnie ſpráwowáło / tedy
dáć ſie winá z oliwą nápić / záraz przeſtá-
nie. Gdźieby też womity záraz zbytnie przy-
ſzły/ tedy mu tylko dáć zimney wody pić/ ál-
bo bárzo rzadką ięczmienną káſzę/ co z nadro-
bnieyſzych krupek. Albo wodę z octem. Al-
bo to coby mu mogło ćiekączkę záſtánowić/
y żywot zátwirdźić. Dios.

Mieśie-
czney.

Mieśięczne czyſczenie przywodźi / w łono
puſzczány w węzełku. Dios. Gal.

Zołtáczce

Zołta niemoc ſpądzá / w mleku roſpu-
ſczony/ á w nozdrzá ſarkány. Dios.

Głowie.

Głowy bolenie záſtárzáłe / w nozdrzá
biorąc/ záſtánawia y vśmierzá. Dios. Gal.

ſlinogorz

Slinogorz leczy y wrzody w gárdle/ ro-
ſpuśćiwſzy go ſtárą oliwą / miodem / álbo
wołową żołćią/ á tym mázáć. Dios. Gal.

Oczom.

Sok ſurowy wyſtrzeláiący/ oczom ieſt ſzko-
dliwy. Plin. Ale Elaterium / to ieſt / ſok
wyćiągniony / oczom ćiemnym ieſt vżytecz-
ny/ y innym ich niedoſtátkom. Plin.

Wrzodō.

Wrzody ná twarzy / á ile ná iágodách /
leczy. Plin.

Máćicy
winney.

Piſzą niektorzy / że gdyby ſie winney má-
ćice tym ſokiem dotknął/ iágod ptacy nigdy
ná niey pſowáć niebędą.

Zebom.

Zebow boleśći vśmierza / tym ſokiem ie
námázuiąc. Albo roſpuśćiwſzy go w czym
przyſtoynym / w vſtá go wźiąć y długo trzy-
máć. Plin.

Głuchnie-
niu.

Głuchotę oddala/ ſok z liśćia wyżęty/ á z
octem zmieſzawſzy/ ćiepło w vſzy puſzczáć.

Vkąſzo-
nym.

Vkąſzonym od Niedźwiadká bywa rá-
tunkiem.

Wſzywey
niemocy.

Wſzywey niemocy.

puchlinie

Puchlinie dawney / z czymkolwiek go pi-
iąc/ według pomienioney wagi. Plin.

Kolikom

Kolkę y dárćie w kiſzkách vśmierza / E-
laterium piiąc/ z trochą Mirrhy / álbo Trá-
gágántu / álbo ſyty miodowey/ álbo koźiego
mleká.

puchlinie

Też tym ſpoſobem puchlinę wywodźi: álbo
z prochem Alephánginowych kołaczkow / á-
bo z pigułámi/ ktorych ſzkrupuł / ták wiele Re-
ubárbáru przydawſzy / wilgotność kolery-
czną/ z ktorey puchliná bywa/ wywodźi.

Sok z korzenia teyże máśći bywa / iáko y
ſok ſámego Ogurká. Tákże

ſiekanká

Korzenie tego źiela wárząc/ może iuchę pić.
Siekanká z tego korzenia z Imbirem á z
Tátárſkim źielem toż może/ ieno żeby niezby-
tnie/ bo ieſt lekárſtwem gwałtownym/ ktore
końce żył otwieráiąc/ krew zbytnie wywodźi
ſtolcem.

puchlinie

Puchlinę wietrzną wywodźi / pięć źiarn z
pigułkámi ktore Aggregátiuas zowią: po-
tym puł kwarty wźiąć moczu dźiećinnego /
ſáletry połtorá łotá: To dobrze zwárzywſzy/
tym żywot náćieráć.

Bolom.

Bol záſtárzáły w głowie vſpokaia/ korzeń
w wodźie wárząc / vwierćieć go: oliwy tro-
chę y Piołynu przywźiąć / y głowę okłádáć.
Ale pierwey iuchą wárzonego czoło náparzáć.

Mozg

Mozgu. Mozg czyśći/

Smrodu. Smrod z nosá odpadza/

Káduku. Káduk leczy/ sok nosem sarkáiac. Mes.

Ożywánie. Moc tego soku bywa vtwierdzoná przydawszy soli/ álbo prochu pachniacego/ ktory Alephanginam zowia.

Swinim wrzodom. Swinie wrzody rospadza/ pomázuiac tym sokiem z miodem zmieszánym/ y z koziemi bobkámi. Mizal.

Watrobie slezienie. Watroby y
Slezcony zámulenia otwiera.

Boleśći w biodrách. Boleśći w biodrach vśmierza/ w klistérach dawány. Tákże korzenie tego ogurká w occie wárzac/ álbo w winie/ ná koniec w wodźie á plastrowáć. Mesua.

Łamániu. Przećiwko łamániu w stawách/
Vstom. Vstom zákrzywionym/
Melánkoliey. Melánkolicznym/
Zázieblośći. Záziebłośćiom w bokách y w nogách iest lekárstwem/ badź przez plastrowánie tym sposobem/ badź pigułkámi.

Oleiek Práżego ogórká.

Iáko ma być czyniony/ w Piołynie powiedziano. Służy

Mozgu/ Nerkom. Mozgu y
Nerkom zimnym/
Páráliżu. Páráliżowi
Członkō/ Członkom drżacym mázac nim/
Głuchoćie. Ogłuchnieniu/ po kropce po kilká pusczáiac go w vszy. Albo żeby w tymże oleyku/ pulpe/ álbo mieśźwosć wárzył/ á w vszy pusczał/ álbo y námázował. Rondol.

Szkodźi

Płod w żywoćie zábiia. Płod w żywoćie zábiia/ w wezełku. Dios. Galen.

Wzrok psuie. Sok z surowego wystrzeláiacy/ oczom bywa szkodliwy. Plin.

Tákże zá zbytnim swym purgowániem/ żárćie y gryzienie w kiszkach czyni.

Konce żył otwierá. Konce żył otwiera: záczym zbytnie krew stolcámi odchodźi. Te obrazy bywáia pohámowáne/ przydáiac mu Bdelium/ álbo żywice Trágántowey/ álbo troche soli: álbo mlekiem/ gdyby z nim był pity.

Rozsądek.

Elaterium. Sok Elaterium bywa lekárstwem znácznym w plastrowániu/ w pigułách/ w Trunkách sam przezsie y przydány. Tylko strzedz żeby do niego Socznicá/ álbo iabłko zamorskie/ niebyło przymieszáne. Tákże do tych pigul/ ktore gwałtownie purguia. Do Aloes Hepaticum, może być bespiecznie przydáne: do Centurzyey wielkiey y máley: do Hermodáktilow: do Imbi/ Kosztowego drzewá/ do Mirrhy/ Száfranu/ Szpiki/ Cynámonu/ Kokornaku okraglego/ Kopytniku/ nasienia pietruszki/ co ná gorách y co w ogrodźiech śieia/ Odmiennikowi/ Bdelio/ Soli Indiyskiey/ Owocu Bálsámowemu/ ziárnu Indiyskiemu/ ktore Granum Nil, Láćinnicy zowia. Wagá y miárá z inemi lekárstwy od puł Hálerza áż do cáłego. Abig.

Gwałtowna iego moc bywa násłábiona/ przydawszy mu ták wiele Zywice Arábskiey/ iáko sámego/ y puł pieniadza Glinki Ormienskiey/ álbo żywice z drzewá Migdałow. Abige.

Gnidosz/ álbo Sokola greká/ Rozdział 175.

Gnidosz ma liśćie podobne do leśnego winá/ roskrawániem rozdźielone. Rósczki proste miękkie y czarne. Kwiát podobny do Fárbownikowego/ ktory Sinilem y Orzetem zowiemy. Naśienie w zielonych łupinkách/ podobne ćiećiórczánemu/ rumiánoćiemne/ ostre/ chropowáte/ wewnatrz białe/ smaku ostrego. Korzeń prosty z niew[i]ela odnożek.

Mieysce.

Plinius pisze/ iż w ćienistych mieyscách rośćie. V nas zrzadka sie znayduie: naczęśćiey w Istriey Dálmáćiey/ Kálábriey/ Apuleiey. Lećie kwitnie. Naśienie do pięći lat chowáć może.

Przyrodzenie.

Rozgrzewa y wysusza w czwartym stopniu ná przodku/ naśienie y sámo źiele: rospala/ rospadza/ przyciaga y trawi. Galen w 7.

Moc y Skutki.

Flágme womitem wywodźi. Flágme miaższa womitem wywodźi/ nasienia ziarn z piętnaśćie zetrzeć/ y w syćie miodowey dáć wypić. Jedno po tákim trunku trzebá sie przechodzáć. Dios. Gal.

Rospala. A iż swa ostrzośćia vstá y gárdło rospala: przeto sie w tym potrzeba strzedz/ á syte miodowa potrosze pić. Dios.

Krostō. Krostawym/
świerzb. Swierzbu iest rátunkiem/ naśienie z oliwa rośćieráiac/ á ćiáło náćieráiac. Dios.

Staphisagria, Pedicularis herba.

Bleßmüntz/ Leußwurtzel.

Flegmie. Też ziarnká żucháiac / wielkość flágmy wywodźi z vſt. Dios. Gal.

Zebom. Zebom bolesći vśmierza/ wárząc te ziarnká w occie/ á te ciuche ćiepła w vśćiech trzymáiac. Dios. Plin.

Dźiąſł. Toż nabrzmiáłość y nápuchnienie dźiąſł/ płocząc tym vſtá ćiepło y częſto/ leczy. Dios.

Zawrzedźiáłośći Zawrzedźiałośći w vśćiech / ktore Grekowie Aftas zowią/ ziarnká z miodem vtárte leczą pomázuiąc. Dios.

Do máśći wchodźi. Też ziarnká wchodzą do máśći przepaláiacych ćiáło/ y pryſczących. Dios.

Liszáiő. Suche liszáie ſpadzą / tymże ćiáło náćieráiąc. Plin.

Słuchu. Słuch z źimney przyczyny náruszony náprawia/ wárząc w occie/ y liykiem z niego w vszy puſzcząiąc páre/ álbo y troche tákże ſuchy w nie kłádąc. Plin.

Vſczknieniu weżowemu. Kwiát tego źiela z winem piiąc / przećiwko vſczknieniu od weżá/ bywa lekárſtwem Plin. Też roſtárszy go przykłádáiąc.

Wszom. Zámnażá ſie niekiedy w ćiele chrobáctwo/ ktore ćiáło obiada / to zowią wszámi. Przećiwko ktoremu nasienie Gnidoszowe w oliwie rośćieráne y mázáne / bárzo vżyteczne.

Albo ſok z tego źiela z oliwą. Jeſzcze poteżniey to czyni / vmorzywszy Trztec / álbo żywe srebro / śliną czczą / y przydawszy mu prochu Gnidoszowych ziarnek / z octem to wszyſtko záczynić á z oliwą / y námázowáć. Platear.

Swierzb Kroſtő. Toż swierzb y Kroſty wszelákie ſpadzą. Plat.

Zápámiętáiu ſie. Tym ktorzy ſie nád przyrodzenie zápomináiá / proch Gnidoszowy w nos puſzczány / bywa lekárſtwem : abowiem kichánie czyniąc / głowę wychedażą z flágmiſtey wilgotnośći. Plat.

Ciężkośći głowy. Ciężkość głowy z nápełnienia flágmy / z tego wychedażą / proch tymże ſpoſobem w nos dmuchány. Plat.

Językowi. Zbytnia wilgotność w vśćiech około ięzyczká wyſusza oſobliwie / wárząc go w occie y chárkánie częſto czyniąc. Plat.

Zołądku. Zołądkowi wilgotnemu z zbytniey flágmy / Gnidosz ieſt vżyteczny / tenże.

Rozſądek.

Gnidoszem to źiele od ſkutkow názywány / że gnidy y wszy wytráca.

Zárnowiec/ álbo Witeczki/ Rozdźiał 176.

Witeczki / chróſtowáta ieſt bylina / prątki długie dáiąc / bez liśćia / ábo máiąc bárzo máło liśćia / mocne / gibkie / á do przełomienia trudne / ktoremi indźie winną mácice miáſto tyk ábo palow przywiezuią. Kwiátu żółtego / kształt máiąc Fiołkow białych ſtopkow. Z tych potym ſtrączki iáko włoſkiego Bobu / w tych ziarnká kształt ſoczowice máiąc.

Mieyſce.

Rośćie ná źiemi wyſchłey / iáłowey. W Czerwcu kwitnie / y nie długo potym okwitnąwszy / ſtrączki wydawa.

Przyrodzenie

Pisze Galen w 8. że naśienie y ſok z prątkow iego / poteżnie wyćiąga. Przeto ieſt ćiepłe y ſuche.

Spartium.

Pfrimmen / Erdpfrimmen.

Moc y Skutki.

KWiećie y naśienie Witeczek / coby pieć hálerzow / álbo czwierć lotá záważyło / z syta miodowa piiac / purguie dostátecznie womitem / iáko Ciemierzycá / bez niebespieczenstwá y żołądká obráżenia. A nasienie sámo purguie dołem. Dios.

Womitem purguie.

Dołem.

Wrzody w gárdle. Tákże

Wrzodо.

Scyátyke / sok z tychże Witeczek po piąći łotow álbo łyżek piiac ná czczo : ktory tym sposobem ma być wyćiagány. Te rozge w wodzie moczyć / á potym ia w możdżerzu vtłuc / á wyżymáiac / pomienionym sposobem ich vżywáć / máżac y náćieráiac.

Scyátyce.

Mocza ie drudzy / álbo w łaku solnym / ábo w rosole / álbo w morskiey wodźie / potym tłuką / sok wyżymáia / y przez klistery dáia : wywodzi / że ze krwia złe wilgotnośći z kiszek wyćiagáiac. Plin.

Tákże.

Máża też tym sokiem biodre boleiacą / z oliwa zmieszána.

Sieći indźie z niego czynia.

Sieći.

Szkodźi.

KOkoszy gdźieby im tego naśienia dał zobáć / prędko zdycháia. Przeto źle go mieć przy domu. Do tegoż niektore skutki w niżey opisánym Rozdźiale o Janowcu moga być przyłaczone / gdyż iednychże sa skutkow.

Kokoszy trune.

Janowiec / Lubezna Włoska / Rozdźiał 177.

Genista, Genesta.

Geust / Genster / Pfrimmen.

DRudzy Nietota zowia. Jest drzewo / z którego pniá wiele wyrasta rózg prostych / gibkich. Bywáia winne máćice do tyczek przywiezowáne nim. Tákże miotły y inne rzeczy. Kwiećia żółtego / ná kształt puł mieśiacá / ábo czwierći / z których zá czásem strączki wychodza obdłużne / iáko v wyki. W tych naśienie wyczáste / ábo wyczne. Korzeń żółtáwy.

Mieysce y Czás.

Mieyscá suche lubi y górne / przeto przy leśiech rádo sie báwi. Kwitnie w Máiu y w Czérwcu. A potym w kosmátych strączkách naśienie wydáie.

Przyrodzenie.

Przyrodzenia iest ćieplego y su-

chego we wtorym stopniu / iako y Witeczki: porusza/ pobudza / sieka/ ścienza.

Mocy skutki.

Flágmie

FLágme ták womitem iáko stolcem potężnie wywodzi / naśienie piiac z syta miodowa/ czwierć lotá álbo pultory.

Z członkow flágme wywodzi.

Z członkow y z stáwow flagmiste wilgotności wyćiaga / tákże w trunku.

Z żył.

Zamulenia y zakáły z żył/

Moczu.

Mocz potężnie wywodźi/

Kámień.

Kamień nerkowy y mecherzowy łamie y moczem pędzi. A potym mu się nie dopuscza więczey zamnażáć. Mesua.

Wola rospadza.

Kwiećie vtárte/ á z Rożanym miodkiem/ álbo w iáiu miekkim pite / Wola pod gardlem rospuscza. Tákże zołzy. Mesua.

slezienie

Z tegoż kwiećia bywa miodek kwáśny/ przećiwko zátwárdziáłośći sleziony. Bo ia bárzo odmiekcza. Mesua.

wątrobie

Młode látorostki wárzac w wodźie y piiac/ wątrobe otwiera.. Tákże

sleziony y nerki wychedaża.

Sleziony y

Nerki wychedaża. Toż naśienie czyni. Dodon.

puchlinie

W winie wárzona á pita/ wywodzi wodna puchline.

podágrze scyátyce.

Podágrikom y

Scyátikom/ kwiećie pić z Rożánym miodkiem. Mesua. Plin.

Sercu.

Sercu y żołądkowi szkodźi/ ále tá szkodá/ iáko Filágrius pisze/ bywa mu odieta / przydáiac mu Rożánego miodku / álbo Rożey y Mastyki/ Nasienia Kopru włoskiego/álbo nasienia polney Márchwie/ ktora Ptászym Gniazdem zowia/álbo Anyżu. Mesua.

Miárá y wagá.

Ták nasienia / iáko y kwiátu Janowcowego ná raz bráć może / od puł łotia bez czwierći/ áż do cáłego łotá. Mesua.

w Kolánách łupániu.

W Kolenie łupániu potrzebny/ tłukac kwiećie z sádłem y gáłazki/ á przykłádáć. Plin.

Kámień

Kámieniu w nerkách y mechérzu / nasienie y kwiát vżyteczny / zwłasczá gdzie często womity przypadły. Ani mu sie dáie zámnażáć.

Wodká/ ábo ług.

Drudzy pala ná popioł Janowiec / y czynia ług z winá / á z tego popiołu / przećiwko puchlinie z szlamowátośći pochodzacey. Bo to wszystko wywodzi potężnie moczem. Jedno dla ostrośći zbytniey / może wnętrznym członkom szkode y wáde vczynić.

Żołądek wychedaża womitem.

Pisze Mesua / że kwiát látorostek żołądek do womitow przywodzi. A rozgi inne ciáło bárzo wzruszáia / sprośna gruba flágme rozśiekuiac / y z członkow ia wywodzac: tákże y stolcy/ ále to czyni gwałtownie. O czym też Plinius pisze: że nasienie Janowcowe / ták purguie / iáko Ciemierzycá / biorac go po pułtory czwierći łotá z syta miodowa.

Scyátycznym boleśćiom.

Sok z oliwa zmieszány / mocząc pierwey gáłązki iego kilká dni/ á potym w moździerzu tłuc y wyżymáć / á biodre boleiaca nim nacieráć/ boleśći vkłáda. Plin.

Wszom.

Wszy w głowie / w vbiorách gubi / sok z Žárnowcá / z oliwa y z Aloe zmieszány / tym ciáło pomázuiac. Vigo.

Zołzom.

Zołzy zá vszymá rospadza / piiac kwiećie z Rożánym miodkiem.

gruczołom.

Gruczoły twárde plastruiac/ rospadza.

Pszczołom.

Kwiát tego drzewká pszczołom wdźięczny bywa.

Wodká z Janowcá.

Aqua

Kámień.

WOdká z kwiećia tego źiela bywa vżyteczna kámieniowi w nerkách y w pecherzu/ káżdym rázem iey vżywáiac/ po piaći álbo szesći łyżek. Wychedaża nerki.

Nerkom. Moczu.

Mocz pędzi y wywodzi. Tab.

żołtáczce

Przećiwko żołtey niemocy bywa pita. Tab. Ale do tego kwiećie ma być zbieráne / kiedy sie nalepiey roskwita / y iuż máia opadáć/ á z Bálneum maris palić. Tab.

Rozsądek

TE dwoie przerzeczone źiołá / Janowiec y Witeczki/ iż sa iednákich skutkow y postáći / tedy niektorzy z pośledniejszych / zá iedno ie być mienia. Ale nie sa.

Żárnowiec kolacy/ álbo mnieyszy / Rozdźiał 178

ZArnowiec mnieyszy / ábo kolacy/ iest Chrośćik podobny Rozmarinowi ogrodnemu / dla podobieństwá liśćia / iedno kolace y ostre. Kwiátu żołtego/ Grochowemu podobnego. Nasienie nieśie z ciemnárumiane/ w strączkách máluchnych. Korzeń żołtáwy.

Mieysce.

Rośćie przy śćieżkách/ ná źiemiách piasczytych. Kwitnie w Máiu. Z tego miód zły pszczoły czynia.

Przyrodzenie

Stwierdza z gorzkośćia / rozgrzewa znacznie/ y bez kąsánia wysusza.

Genistella, Genestella.

Kleinstechnd / pfrimmen.

Moc y Skutki.

Jádu we żowemu. NAśienie tego żárnowcu / przećiwne iest wężom y iney gádźinie.

Vpławó. Vpławy záwśćiaga / iuchá vwáraná z wá rzonego liśćia. Tákże w tym śię kąpiąc po pás.

Ná toż. Węzełek z prochu źiela tego z sokiem Báb czánym w łono puszczany / vpławy wśćiąga.

Moczu. Ná zátrzymánie moczu / párzyć śię w nim dobrze.

Czerwon ce. Piiac / biegunki y ćiekączki zástánawia.

Owa toż wszystko może / y tych skutkow iest co y Przestká. Fuchs.

Rozsądek.

PLáteárius krotko to źiele opisuie / y twierdźi go kwiátu białego / przećiwko inych zdániu y rozumieniu.

Bukiew Turecka / Aptekárski orzech / Rozdział 179.

Glans vnguentaria, vel Balanus Myrepsica, Ben & Been.

Ben.

BVkiew Turecka / ktorą my Orzechem lekárskim / ábo Aptekárskim názwáliśmy / iest owoc iednego drzewká nie wielkiego / Wrześniowemu / ábo Támáryszkowemu / ábo Sawinie podobnego / wielkośći orzechá láskowego: á iáko Theofrást pisze / Káppárowego / biały. Lupiná trzygránowitá osobliwa. Z ziárná oleie wybiiáią / iáko z gorzkich Migdałow. Ten Orzech dwoiáki bywa / wielki y máły.

Mieysce.

Rośćie w źiemi M[illegible]nskiey / w Egypćie / w Arábiey / w Zydowstwie przy miásteczku Petrá. y w Hiszpániey w obfitośći.

Przyrodzenie

Przyrodzenia iest ten Orzech Aptekárski / iáko Awicená pisze / ćiepłego w trzećim stopniu / á suchego we wtorym. Galen toż w 6. pisze: Sók / to iest / Oleiek / ktory z iżdertek tego orzechá wygniátuią / bywa przyrodzenia ćiepłego. A te wygniotki suchość / y twárdość / á ktemu y gorzkość máią. Ma też w sobie nieco ćiepłośći ztwierdzáiących. Y przeto záraz wyćiera / rozśiekuie / śćiąga / stula / y záraz zátwierdza: otwiera / wywodźi / ábo purguie / á ile sam owoc. Mesua.

Moc y Skutki z Dioskorydá.

Mieśięczney. Naderká / czwierć łotá stárzy z octem á z wodą dáwáć pić / tym ktorzy śledźioną máią chorą / bolę iey vśmierza. Dios.

Ná toż. Toż lupiny iego z sáletrą vtárte / po rowney częśći oboygá / á co namocnieyszym octem rospuśćić / y plastr ná chuśćie w wodźie pierwey zmaczáney vczynić / á ięczmienną mąką go potrząść / á tylko go przez sześć godźin trzymáć. Celsus w 6. cap. 18.

Inácżey. Toż czyni przywiązawszy rowną część mąki kąkolowey / y vwierćiawszy / ná bok lewy

pod

pod żiebry plastrowáć. Dios.

Temuż. Z syta miodowa też ia rozśćieráiac/ ná tenże bok przykládáć. Dios.

Podágrze Podágre leczy z syta miodowa go przykládáiac. Tenże.

Lisżáiom Lisżáie suche y

Trędowátośći. Trędowátość wychędaża y śćiera/ przydawszy do tego sáletry. Dios. Tákże

Bliznom Blizny y zmázy czarne/ y plány/

Piegom Piegi/

Węgrom. Węgry/

Krostom. Krosty ná twarzy/ y inne szkárádośći spadza/ z moczem rozśćierány. Dios.

Womitō. Womity pobudza/

Stolce czyni. Stolce obfite czyni/ z kwaskowátym miodem go vżywáiac. Dios.

Purguie. Oley iego/ czyni stolce ptiac go. Dios.

Stwierdza. Lupiná iego tłuczona/ á w trunku vżywána/ zátwierdza żywot.

Do máśći wchodza. Wygniotki wchodza do tych máśći/ ktore świerzb y krosty spadzáia.

Dźiastom Dźiasłá osłábiáłe y gniiace leczy námázuiac ie. Gal. Tákże

Toku z nosá Krew z nosá zbytnie płynaca zástánawia/ proch z łupin tego orzechá. Gal.

oleiek ten smrodu nie czyni. Ten oley by nastárszy był/ nigdy smrodliwego zapáchu niemiewa/ iáko inne. Dios. Przeto go przymieszuia do inych pachniacych máśći.

Oleum Glandis Oley z tych iader bywa wybiiány/ i ko z Migdałow/ á czynia go z przypiekánych nád ogniem/ przylewáiac Rożaney wodki.

Kolice Kolike z flágmy y z wietrznośći leczy/ w trunku/ y przez klistere. Mesua.

Z tych iaderek czynia polewke gesta z miodem/ álbo plastrowánie/ bárzo vżyteczne wolom ná szyi.

Zołzom. Zołzom y gruczołom twárdym.

Suchym żyłom. Suchym żyłom bolacym z źimney przyczyny.

Kádu ku Káduku/

Pokurczonym Pokurczonym/ y

Párálizō. Párálizem náruszonym. Mesua.

slezienie. Sleżienie zátkáney y zámuloney/ bywa lekárstwem/ przydawszy maki Słonecznikowey/ y Szpikonárdowey/ miásto plastru przykłádáć.

Vszom Vszu bolesći vśmierza/

głuchocie Olchnieniu y ogłuchnieniu/

W vszách dzwonieniu. W vszách dzwonieniu/ pisku y szumieniu/ vżyteczny/ pusczáiac w nie z gesim smalcem. Tákże z oleykiem Sesamowym.

wątrobie Wątrobe záwrzedźiáłą/

sleżienie. Sleżione tákże odmiekcza/ tymże sposobem vżywány/ iáko do zátwárdźiáłośći. Jednák sleżione gdy sáme odmiekczyć chcemy/ mamy przydáć maki kąkolowey/ álbo z Prószey wyki. Gal.

Womitō. Womity wzbudza czwierć łotá z miodem pitym vżywána. Gal.

wnetrznośći wychędaża. Wnetrznośći gdy wychedożyć chcemy/ zwłasczá watrobe y sleżione zámulone/ tedy z kwaskowátym miodem dáiemy go. Gal.

Párchom Párchy y wrzody ná głowie ćiekace.

Wrzedźienicżkom Wrzedźieniczki rozmáite ná twarzy y inne zátwárdźiáłośći wszytkie/ ktore z grubych wilgotnośći zágniłych pochodza/ śćiera y zgánia. Gal.

Szkodźi.

Szkodźi

Zołądkō. *Kiszkom.* Zoładkowi y Kiszkom szkodźi/ Dios. w kiszkách czyni zábużenie niemáłe/ á ile iadro. Tá zaszkodá bywa mu odieta przyprażániem ná ogniu. Bo ognista goracośćia wilgotność oná iego ostra bywa trawiona/ ktora womity rádá czyni/ y ták przyprażániem stolce wywodźi/ flágme kliowáta/ lipka/ gruba/ ták w trunku iáko inym iákim sposobē przyiety. Mesu.

Bukiew Turecka mnieysza.

O Tey Dioszkorides wzmiánki nie vczynił: ále też swe skurki ma. Jáko tedy Wielka iest wielkośći Orzecha laskowego/ trzygránowita: ták tá mała iest wielkośći ziarna cieciorczánego/ maiac ksztait ziarna Tatarczánego.

Wybor

Tá Bukiew Turecka ma przodek/ ktora bládopopielátey iest bárwy/ krucha/ tłusta y oleiowáta.

Przyrodzenie, y Skutki.

Szkodźi przez vstá vżywána. BVkwie tey Tureckiey Moc y przyrodzenie iest srozsze y szkodliwsze. przeto niebespieczne bywá do vżywánia przez vstá. Albowiem ták bárzo wzburza wilgotnośći/ że do omdlenia człowieká przywodźi.

do máśći y do plastrow. Poty źimne wzbudza swym zburzeniem wilgotnośći w ćiele: przeto do Máśći y plastrow dobry. Przez vstá nigdy nie ma być vżywány.

Nárćiszek/ Rozdźiał 180

WJele iest Nárćiszkow/ ktore z osobná maia własne imioná w nászym iezyku/ iáko polny Turecki szafran/ Pożnik máły/ Pożnik wietszy:

Narcissus primus.

Nárcißek pierwßy.

Narcissen roßlin.

wierßy / Kwiećie kośćielne pierwße / wtóre / y trzećie / Szyßkowy korzeń / Kwiát królewſki / y inych wiele / wßytkie iednegoż przyrodzenia y ſkutkow.

1. Nárcißek.

Nárcißek Dioßkoridow dwóy ieſt. Pierwßy ma liśćie Łukowe / zielone / dlugie / ćienkie / ieno mnieyßze y węzße. Rózgę zgránowitą czczą bez liśćia / ná ſtopę ábo y wyżßey: á ná wierzchu tylko ieden kwiatek biały / z błonek nieiákich / álbo z odziecek wynikáiący y wykwitáiący / mierney y ſkromney obßérnośći / pachniący / z ßeśći białych liſteczkow złożony: we śrzodku ktorego pączek krótki okrągły / á około kráiow czérwony ábo rumiány. Z tego główká gránowita: w téy naśienie czarne / iáko w cebuli / obdłużne. Korzeń cebuláſty / wewnątrz

Narcissus tertius.

Turecki ßáfran.

Drit Narcißen roßlin.

biały. Ten máiąc wiele ſtrączkow może być záraz ná wiele częśći rozſádzony.

Wybor

Naprzednieyßy / ktory rośćie ná gorách ſkaliſtych / zapáchu wdźięcznego. Tego troiáki ieſt rodzay nic nie rożny / bárwą / zapáchem / kßtałtem / tylko czáſem w kwitnieniu / y nieco wielkośćią. Drudzy Nárcißkowie bywáią Łukom podobni / zápáchu niewdźięcznego / trawą śmierdzącego.

2. Dioßkoridow.

Wtóry / też Dioßkoridów / pierwßemu podobny / tylko że we śrzodku ma pączek żołty. Liśćia ßérßego y dłużßego. Rozgi dłużße / mieſzeyße / á ná káżdym prątku kwiatkow trzy ábo cztéry.

3. Turecki Száfran

Trzeci Nárćißek/ liśćiem pierwßemu podobny/ ále dłużße/ ßérße ma niżli Złotoglów: ná káżdéy rósczce po cztéry y wiecey białych kwiatków mnieyßych/ niżli v pierwßego: w śrzodku żołte. Pączek ábo krużleczek/ ábo głowká bárźiey wysádzona/ dáleko mnieyßa niżli v żołtego płonnego. Korzeń cebuláty.

4. Pośnik máły. Wierdt Nárcissen roßlin.

Czwarty Nárćißek przerzeczonym podobny/ tylko że kwiát we śrzodku biały. Są y inne Nárćißki kwiátu rozmáitego/ liśćiem y korzeniem cebulátym sobie podobne.

Mieysce.

Pierwßy rośćie ná górách źieli- stych/ w rowninach/ ná łąkách/ w ogrodách sadzony. Tákże y inne kwitna/ iedne ná Wiosne záraz/ drugie pozniéy/ inne pod Iesień.

Przyrodzenie.

Korzenie ich wysußáiące y ćiepłe we wtórym stopniu. Máią też nieco śćieráiącego y przyćiągáiącego.

Mocy skutki.

Womity czyni.

Korzenie Nárćißowe wárzone/ á trunkiem álbo iedzeniem vżywáne/ womity czyni. Dios.

Opárzonym. opáleniu.

Opárzonym y

Opalonym/ tenże korzeń z miodem vtłuczony/ y przykłádány/ bywa vżyteczny. Dios.

Ránom

Rány wielkie y głebokie/

Suchym żyłom.

Żyły suche przećiete spáiáia y lecza plastrowáne. Dios.

Wybićiu. Artetyce.

Wybićiu/ y wywinieniu w stáwách.

Artetyce zástárzáłey/ korzeń z miodem vtárßy/ przykłádáć. Dios.

pstroćinō Ogorzeliznie Ostrośći ciáłá.

Pstroćiny z ćiáłá śćiera y z twarzy/

Ogorzeline od słońcá zgánia/

Ostrość skory spadza/ korzenie z naśieniem Pokrzywiánym á z octem vwierćiawßy/ pomázowáć. Dios.

Wrzodō

Wrzody záplugáwione wychedaża/ korzeń z máka ptáßey Wyki/ á z miodem przykłádány.

Bolaczkom.

Bolaczki twárde y do zbierániá/ tákże do przepukniéniá trudne/ otwiera.

Kolice

Kolice/ źiele wiercąc pić dáią/ Apul.

Tkwiącym rzeczom dobre.

Tkwiące rzeczy w ćiele/ przykłádáiąc wyćiąga/ álbo boleść tylko vkłáda/ z Kąkolową mąką/ á z miodem plastruiąc. Dios.

Boleśćiō wßelkim

Boleśćiom wßelákim z flágmy/ z miodem ie przykłádáiąc ná bolące mieyscá. Aben Mesuai.

Oleum Narcissi.

Oleiek z Nárćißku/ do tychże chorob iest dobry. Aben Mesuai.

Mácicy

Twárdość mácice y zátkánie odmiekcza.

Wrzodō

Wrzod zátwárdźiáły zmiekcza/

Suchym.

Suchotom/ y

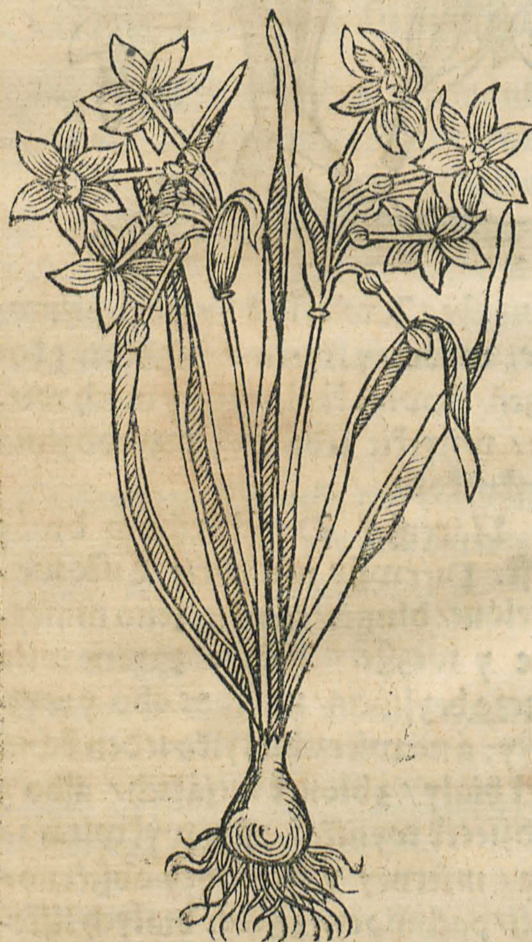
Kászlō suchotnym.

Kászlom suchotnym bywa sámo źiele lekárstwem/ vwierćiawßy pić dawáć. A ieśli oleykiem Nárćißkowym z kwiećia chorego ćiáło námázowáć bedźieß/ zdźiwuieß sie.

Nárćißek kwiátu żołtego/

Narcissus flore luteo, Narcissus iuncifolius, Narcissus vomitorius.

Gelb Josephsstab.

Liśćiu iest długiego/ wąskiego/ miąższego/ á máło nie okrągłego/ y bárzo głádkiego y gibkiego/ podobnego do Situ. Miedzy tym wychodźi rósczká/ ná ktorey w wierzchu trzy álbo cztery kwiátki pa-

pachniące/ kształtu Nárcißká pierwszego/ tylko mnieysze/ y we wszystkich częściách żołte. Korzeń iáko cebulá okrągły/ wewnątrz biały/ á zwierzchu cienką skoreczką czarną przyodziany.

Mieysce/ Czás.

Nárcißki/ żeby w nászych kráinách zimnych miáły róść/ w mey wiádomości nie iest. Ten żołty w Hißpániey iest pospolity. Kwitnie Kwietnia.

Moc y Skutki.

W pęcherzu boleści vśmierza. KOrzenie Nárcißku żołtego/ wárzone y vżywáne/ álbo iuchá z wárzonego pitá/ boleść w Mecherzu/ y inne iego niedostátki vśmierza.

Womitó. Tákże womity czyni vżywáiącym go.

Flágmię. Flágmę grubą y puchlinę wywodzi/ tego Nárcißku korzeń z trochą Anyżu y Imbieru pijąc. Dodoneus.

Stolcy wywodzi. Stolcámi tákże wywodzi.

Głowie. Głowie ćiężkość czyni nadećiem swym.

Żyłom. Żyłom suchym wádzi.

Nárcißek leśny álbo płony/ kwiátu żołtego

TEn iest listu podobnego pierwszego Nárcißku/ tylko mnieyszego. Rózgi ná piądź/ po iednym kwiatku ná káżdym zosobná/ pierwszemu podobny/ tylko że pączek we śrzodku/ álbo główkę ma przydłuższym/ iáko koszyczek iáki. Kwiát wszystek żołty/ bez zapáchu. Páleczki potym obdłużney/ w ktorych nasienie. Korzeń iáko v inych.

Narcissus syluestris luteus.
Gelb Hornungsblumen.

Mieysce/ Czás.

Rośćie ná mieyscách mokrych/ w leśiech y w sádách w Hißpániey/ w Niderlándzie/ w Niemcech. Mieśiącá Lutego kwitnie.

Moc y Skutki.

Flegmie. FLágmę lipką stolcámi wywodzi/ korzenie iego wárząc y pijąc.

Wilgotnośćió. Tákże też wilgotnośći zbytnie/ surowe/ á ćiáło obćiążáiące/ y gnuśne czyniące wywodzi. A żeby żołądkowi nie szkodził/ y wrácánia nie czynił/ przydáć mu do wárzenia/ troche nasienia Anyżowego y Imbieru.

Klesczowiná/ Konop włoská/ Skoczek więtszy/ Rozd: 181.

KLesczowiná/ ziele iest wielkie/ iáko drzewko Figowe/ miernéy wielkośći. Liśćia Jáworowemu podobnego/ więtszego/ ćienszego. Klącze iednák y gáłęźi czcze/ członkowáte. Kwiát bárwy rozliczney/ od spodku żołty/ á ten owocu nie nieśie/ owádszy opada. Drugi przy wierzchu bywa brunátny/ ten owoc miewa trzygránowity w gronkách/ w káżdym trzy ziarnká/ wielkośći bobu máłego: ná tym łupinká gładka: podobny Klesczowi/ ktorego Psia mucha zowiemy.

Ricinꝰ, Cataputia maior, Granũ Regiũ, Palma Christi Cici.

Wunderbaum/ Creutzbaum/ Zeckenkorner/ Mollenkraut.

To naśienie gdy dozrzeie / z łupinek wyskakuie. Ma w sobie oleiowátość wilgotna: y z tego Eypczycy do lamp oléy czynia. Korzeń na piadz wzdłuż ná kilkoro rozdźielony / y w źiemi rospierzchły.

Mieysce y Czás.

Sámo przez śie/ okrom Eyptu nie rośćie/ ale w ogrodách czesto bywa śiana. A raz wsádzona / bárzo sie rozkrzewia. w Jeśieni naśienie zbieráia/ bo w ten czás dozrzewa / przez zime nie przetrwa.

Przyrodzenie

Rozgrzéwa w trzecim stopniu / wysusza. Naśienie purguie/ ściera y rospráwia. Liśćie słabiéy / Galen w 5. Oléy z naśienia / iest ćiepłego przyrodzenia / y subtelnych cześci / wiecey niż oliwá: rozgánia/ rozprowádza / grube wilgotnośći śiecze.

Mocy skutki.

Ziarn trzydźieśći obłupionych y vtártych náraz dáć pic/ flágme/ kolere y wode stolcem wywodzi. Dios. Ale Mesua pisze/ że pietnaśćie ziarn dosyć/ á Fernelius nawiecey ośm ziarn. To lekárstwo iest ćieżkie / okrom gdy ziarnká cukrem powlecze/ álbo miodem/ tedy wolniey spráwuia. Jnáczey/ tedy obiemá koncy purguie.

Miárá stárych

miárá posłodnieyszych.

Ale my tylko trzy ziárná álbo pieć z łupin swych ochedożone y vwierćiáne/ á w trunku przyiete każemy bráć. á Tureckich pul iedne°

Miárá nasza

Wrácánie czyni bárzo przykre y gwałtowne / bo żołądek wywráca y psuie: przeto Włoskiego kopru/ álbo Anyżu przydáia mu.

Womity czyni.

Krostom y sadzelom twárdym ná twarzy/
Zmázom y pstrocinam/
Piegom/ y wegrowatośćiom/ służy.
Ogorzelinę wyciera y spadza/
Pechyrze/ álbo wzdećia ná oczách/ Albo
Zápuchnienie oczu/ Tákże
Czerwoność/ álbo ich zápalenie.

Krostom. Zmázom. Piegom Ogorzelinie. Pechyrzō ná oczach oczō czerwonym.

Pierśiom białogłowskim po porodzeniu od mleká rozpreżonym y boleiacym dobre/ álbo sám / ábo z máka Jeczmienna plastruiac.

Pierśiō białogłowskim.

Roża piekielna / liśćie z octem rośćieráne y przykładáne leczy / y rozgania.

Rożyp piekielney

Wilgotnośći zbytnie rozśiekuie/ y rozpráwuia ie ziarnká. Bedigoras.

wilgotnośćiom.

Mdłe y ostábiałe człónki pośilla / oleiem tym máżac. Tenże.

Mdłośći

Nerwy y żyły suche/
Zyły wychedaża. Damascen.
Tredowátość z ćiáłá spadza Tenże
Kolike/ y bolenia w stawách/ y członkách vśmierza/ naśienie Kleszczowiny.

Zyłō suchym Zyły wychedaża Tredowátośći. Kolice

Korzenie w ziemie wsádzone / álbo tylko ná ziemi położone/ krety z tey dźiedźiny wyganiá/ ták że wiecey tám niepostoia.

Krety wygania

Oley.

Oleũ Ricinum.

Oley tego źiela do wszystkich pomienionych chorob/ y do innych wielu sie zydźie. Biora naśienia tego źiela ile kto chce/ prawie dobrze dozrzáłego / y ná słoncu wykłádáia ćienko ie rośćiagnawszy/ y ták ich ná słoncu długo trzymáć/ áż sie skorki ábo łupiny ná nich popukáia / y z nich sie wyłuszcza. Potym ie vtłuc w możdżerzu/ á w pátelli miedźiáney pobieláney nálawszy do nich pełno wody/ ták ie długo wárzyć áż wszystke wilgotność z śiebie pusczą: potym odstáwiwszy od ogniá / zbierác one tłustość wárzecha z wierzchu/ y chowáć. Gdzie tego obfitość / tedy iadrá wyłupuia y miela/ álbo w oleárni wybiiaia. Ten

Párchowáte wrzody z głowy ćiekace/ goi.
Krosty z ćiáłá spadza/
Przymioty ogniste wszelákie leczy/

Párchom Krostom. Przymiotom.

W vſzách bole vśmierza/ w nie puſzczáiąc potroſze. (Vſzom.)

Fluſy wodniſte ſtolcámi wywodzi/ piiąc go w puchlinie. (Fluſom.)

Kto chce żeby tylko ſtolcy/ á nie womitem purgowal/ te ziárnká tylko przyprażyć. (Purgácyą dolem.)

Gliſty z żywotá wywodzi/ z winem álbo z czymkolwiek go piiąc. (Gliſtom.)

Wchodzi vżytecznie do máśći y pláſtrow/ bo im przydáie wietſzey mocy y potężnośći. (Wchodzi do lekárſtwá.)

Opuchlym ieſt lekárſtwem oſobliwym/ wárząc go w koziey ſerwatce/ y pić dáiąc. Albo też námoczywſzy go w mleku świeżo wydoionym. (Puchlinó.)

Sciátyke/ (Scyátyce.)
Podágre/ (Podágrze.)
Wrzody leczy vśmierzáiąc boleśći/ wárząc ie w polewce z ſtárego kurá/ pić. (Wrzodó.)
Zolzy zauſzne roſpadza. (Zauſznicó.)

Rozſądek.

Kleſczowiná to ziele názwáli náſzy od Kleſczá chrobaká/ ktorego ini zowią ślepiem. A ten ieſt mucha/ ktora lećie koniom/ krowom/ pſom/ ták ſie przyſsa/ áż ſie krwią ich náſyći/ że ſie roſpuknie. Zowią drudzy konopia Wloſka/ od niejákiego podobieńſtwá ku konopi.

Kozia brodá/ Ilmowná/ Rozdział 182.

Vlmaria, Barba Hirci, Barba Capræ.

Geyßbarth.

To ziele/ korzenia zwierzchu czarnego/ wewnątrz czerwonego/ miąſzſzego/ z wielą odnożek cienkich/ zapáchu dobrego y przyiemnego. Z tego kłącze wychodzi wewnątrz czcze/ roſſocháte/ ná trzy abo cztery ſtopy wzwyż. Liśćie wláſnie Rzepikowe/ gleboko kárbowáne/ á około zlekká ząbkowáne: po iedney ſtronie białe/ á do wźięćia przytrudnieyſzym. W wierzchu gáłązki kwiećia drobnego białego niemáło/ zapáchu przyiemnego: które gdy opádną/ zoſtawa naśienie zákrzywione.

Mieyſce.

Rośćie w mieyſcách wilgotnych. Kwitnie w Lipcu y Sierpniu.

Przyrodzenie.

Zimnego y ſuchego ieſt przyrodzenia/ ściąga w kupę.

Moc y Skutki.

Czerwoney chorobie/ korzenie tego zielá wárzone/ do potraw vżyteczne. Prochu tegoż korzenia pultory czwierći dáiąc/ toż czyni. Dodon (pite/ záwśćiąga. (Czerwonce.)

Vpláwy biáłogłowſkie z winem ćierpkim (Vpláwó.)

Ciekączki záſtánawia proch iego/ z Rożánym cukrem vżywány. (Ciekące.)

Womitom krwáwym ieſt lekárſtwem/ w Bábczáney/ á w Głowienkowey wodce wárzony/ y pity. (pite/ záſtánawiáią. (Womitó.)

Kwártáne/ kwiatki wárzone w winie á (Kwártánie.)

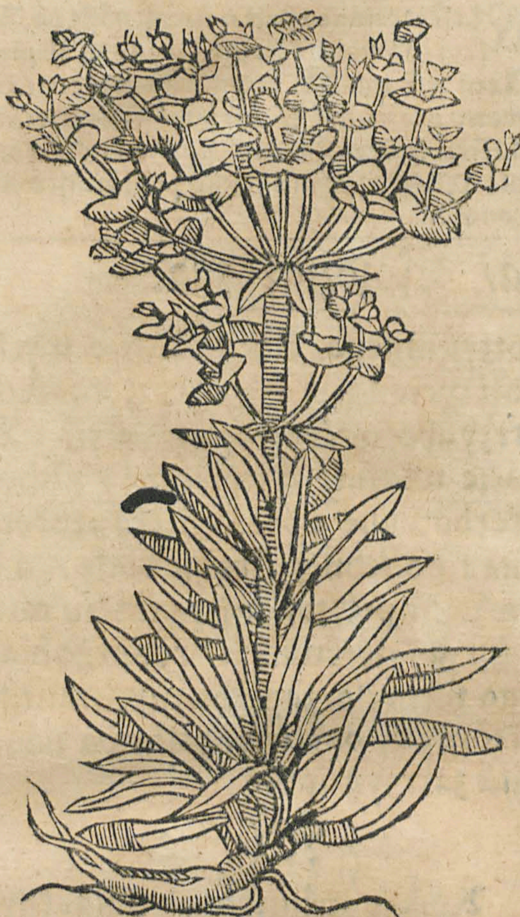
Korzeń świeżo zielony/ w ránie krew hámuie/ y goi. (Ránom.)

Wilczy Mlecz/ Rozdział 183.

Tithymalus, Herba lactaria, Eſula.

Wolffsmilch. Siedmioraki rodzay tego Mleczu ieſt/ ⁊c.

I. Tithymal⁹ Characias mas.
Piérwszy wilczy Mlécz / Wilcze Mleko.
Wolffsmilch.

II. Tithymalus Myrsinites, fæmina.
Mlécz wilczy wtóry / Opátek wielki.
Wolffsmilch weiblin.

I. Titymalus characias.

Piérwszy Mlécz wilczy/ábo Wilcze Mleko/rośćie wzwyż ná łokieć/ ábo ná pułtorá/czérwone rózgi máiąc. Soku pełno mlécznego a gorzkiego. Liśćie około rózgi/oliwnemu podobne / iedno węższe y dłuższe. Kwiátu żołtozielonego. Korzeń miąższy zdrewniáły. Ná wiérzchu okółek iáko v kwitnącego Situ / z wielu odnożek cienkich / ná których są listeczki iákoby czáreczki wydrożone: á w tych naśienie śiedzi.

Mieysce.

Rośćie ten ná mieyscách iáłowych/ po wálech y górách.

II. Myrsinites Fæmina.

Wtóry Mlécz / który Opátkiem wielkim miánuiemy. Liśćia Myrtynkowego / iedno więtszego y mocnieyszego/ końce máiąc spiczáste záostrzone y kolące. Rózgi z korzenia pusczá ná piądź y dłuższe. Owoc nie co rok / ále przez trzeći dáie / iáko orzechy. Smáku kásztanowego y sczmiącego. Theofrást pisze/ że ná przemiány owoc niosą: iedná iednego roku/druga drugiego. A to prawdziwie.

Mieysce/ Czás.

Rośćie ná mieyscách ostrych/y iáłowych. Bywa zbiérány kiedy Jęczmień dożrzewa.

III. Paralius.

Opátek mnieyszy/rózg piedźistych/ prostych. Pełno około nich listeczków lniánym podobnych/ rzędem pochodzących. Ná wiérzchu rózgi/ główkę ma okrągłą: w téy naśienie iáko Ptásza Wyká/ rozmáitych barw. Kwiát biały.

Mieysce

III. Tithymalus paralius, Eſula marina.

Mlécz wilczy Morſki/ Opátek mnieyſzy.

Meer Wolffsmilch.

Mieyſce.

Ten rad przy morzu rośćie.

IIII.

Romanek máły/ ktory Kolowrotem piérwſzym zowią drudzy: ma liśćie podobne Tłuſtoſzowemu/ iedno więtſze y okrągleyſze. Rózg czté ry álbo pięć rumiánych z korzonká pochodźi / ćienkich / pełnych ſoku Mlecznego/ piedźiſtych. W wiérzchu ma okółki podobne ſwoyſkiemu Kopru. Kwiát żółty máły mchowáty. Z tego główki iáko źiarnká koryándrowe wielkośćią: á w tych naśienie drobne / ſmáku roſpaláiącego. Te główki/ w ktorych ſie naśienie záwiéra/ drobne / z ſłoncem ſie obrácáią: y ztąd wźiął ſwe nazwiſko / ták v Grekow Helioſco-

IV. Tithymalus Helioſcopius.

Romanek máły/ obrotny.

Sonnenwende Wolffsmilch.

pius , iáko v Láćinnikow Solſequi, v nas Kolowrot.

Mieyſce

Rośćie przy miáſteczkách / y ná ſtárych rumach / y ná mieyſcách ſpuſtoſzáłych.

V.

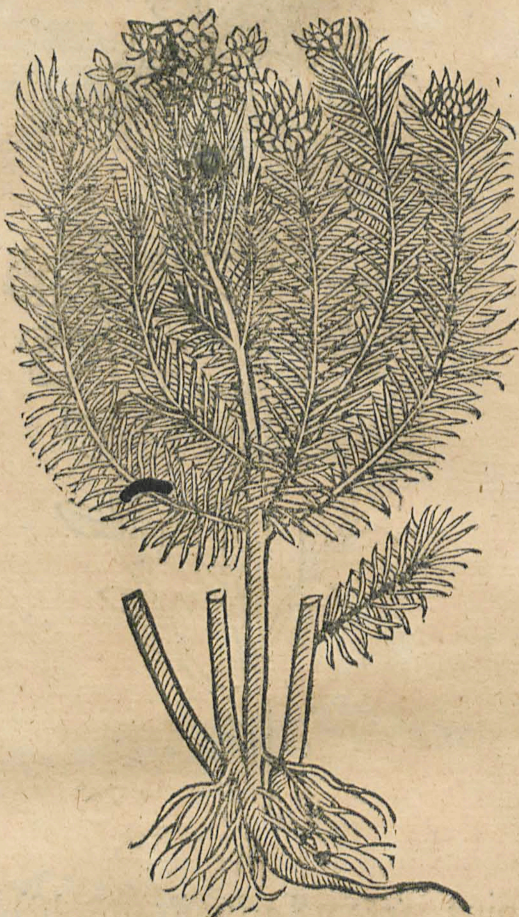
Sośnká ábo Kolowrot mnieyſzy/ wzroſtu ieſt ná trzy dłonie/ prętá obłego/ y chróſtowátego / czérwonego: oſtry. Ná nim odnożek wiele y gęſto. Liśćia pełno ciemnozielonego/ do ſoſnowych podobnego/ ábo ku Cypriſſowi niſkiemu: od czego nazwiſká doſtało. Korzonki biáławe. Ziele wſzyſtko ſoku mlecznego pełne.

Mieyſce

Rośćie wſzędy przy drógách / ná

wałách

V. Tithymalus Cyparissias, Esula minor, Elscebran minus
Sosnká/ Kolowrot mnieyszy.
Cypressene/ Wolffsmilch.

VI. Tithymalus Dendroides, Esula arborescens.
Románowe ziele wielkie.
Steinmilch.

wálách y dawnych odlogách.

VI. Romanowe ziele wielkie/ wysoko iáko drzewo iákie wyrasta/ gáłąski szeroko rospuszczáiąc/ á cień niemáły dáiąc. Okołek ná wierzchu szeroki zielony/ z żołtych kwiatkow/ wszystko pełne mlecznego soku. Rózgi rumiáney. liśćia Myrtynkowego/ iedno cieńszego. Naśienia iáko v wilczego Mléczu.

Mieysce.

Ná skáłách rośćie y miedzy kámieńmi.

VII. Siodmy Wilczy Mlécz/ álbo Czártowo Mléko/ podobny iest Dziewánnie/ ktorą Knotnicą zowiemy. Liśćia szerokiego: Soku Mlécznego pełny.

Mieysce.

Ná mieyscách płonnych rośćie/ y w leśiech.

Przyrodzenie

W czwartym stopniu wszystkie rozgrzewáią: wysuszáią też potężnie: wszákże nie zárówno. Sok pierwsze ma mieysce: wtóre naśienie y liśćie: korzenie słábsze we wszytkim/ bo nie ták pali/ áni pryszczy. Liśćie y naśienie rozraża/ śćiencza/ y rosprowádza.

Czás zbierániá.

Naśienie tych Mléczow/ w Jeśieni ma być zbieráne. A sok/ kiedy sie záwiezuią Jábłká/ y iuż sie pokázuie ná nich wełniczká.

Moc

VII. Tithymalus platyphyllos, Esula latifolia.

Czártowe mléko.

Breytbletteret/ Wolffsmilch.

Moc y skutki.

Jakimkolwiek sposobem tych Mleczow wilczych sok mleczny vżywány / purguie niepomáłu stolcy kolere y flágmie/ dawszy go dwá szkrupuły z octowa woda/ to iest z octem woda rostworzonym.

Kolerze. Flágmie.

Womity czyni/ z syta miodowa pity. Dios.

Womitō.

Wyćiagnienie soku z Mléczow.

Wyćiagnienie soku.

Sok z wilczego Mleczu/ tego czásu kiedy bywa napełnieyszy/ ma być wyćiagány y zbierány. Nárwáć go/ á zwłaszczá máłego Romanku / álbo Sosnki / bo te tylko w naczestszym vżywániu bywáia : przerznać go nápoły/ y wypuśćić sok z niego w polewáne naczynie. Tákże druga / y trzećia/ y ileby chćiał garśći náprzerywawszy/ wypuśćić/ żeby záraz predem ze wszytkich rozdzek wyszedł / y wysuszyć go ná słoncu / żeby mogł z niego Trociszki/ álbo kołaczki máłe porobić. Drudzy go maka ptászey zobie/ álbo Wyki zádziáłuia/ y czynia z niego máluchne Trociszki/ iáko ziárno ptászego grochu. Jni/ tegoż czásu Figi suszone świeże/ krople trzy álbo cztery/ w káżda osobno fige pusczáia/ y zásuszywszy/ chowáia dla potrzeby.

2.

3.

Drudzy sok tenże wypusczáia w mozdzerze/ y ták długo tłuczkiem mieszáia / że zgestniawszy / Trociszki z niego pomienionym sposobem czynia / susza y do potrzeby chowáia.

4

W zbierániu tego soku trzebá być opátrznym. nieprzećiwko wiátru/ ále ponim sie obroćić ma ten co go czyni / niema sie rekomá dotykáć twarzy / ktoremi rwał Mlecz/ dla ziádowićienia twarzy.

W zbierániu co czynić.

Też niżli pocznie ten wilczy Mlecz zbieráć/ á ma pierwey sobie wszystke twarz/ szyie/ y dolne członki wstydliwe námázać/ badź oliwa/ álbo smalcem z winem zmieszawszy.

Niżli pocznie zbieráć.

A iż gárło y vstá wszystkie swym palenim chropowáte y ostre rádo czyni gdy go vżywa/ przeto potrzebá te Trociszki pierwey obmázáć woskiem/ álbo miodem wárzonym/ y ták ie połykáć.

Żeby nie palił w gárło.

w Figách przypráwnych/ iáko sie wyszey powiedziáło/ ktoby chćiał tego vżyć/ dosyć ná raz dwie álbo trzy wźiać.

Puchnacym/ wilgotnośći wodnistke wywodźi. Skorki z korzenia vsuszone / á ná proch vtłuczone / od piaći ziarn ieczmiennych / áż do dźieśiaći może dáwáć/ mocnym y dużym/ nie słábym/ áni mdłym. A soku od ziarn ieczmiennych trzech / áż do śiedmi : iedno tákie dawánie bez obrázy zdrowia być nie może/ gdyż swoia ostrośćia/ przyrodzenie/ serce/ żyły psuie/ tárga członki / y febry wznieca.

Puchlinō miárá do vżywánia.

Sok.

Sok świeży / włosy z gruntu wyplenia / bez bolu/ z oliwa zmieszawszy / y te mieysca ktore chcemy mieć gołe/ nacieráć ná słoncu. Ale choćia inne subtelne żołte nárosla/ iednák pomázawszy znowu/ raz kilká/ wypádna / á potym wiecey rośc nie beda. Dios.

Włosy niscży.

Żeby wyprochniáłe wyłámuie / y bole w nich vśmierza/ náckawszy w nie tego soku. Ale zdrowe woskiem oblepić / áby ten sok z tych nie wypływáiac/ nie poprzysczył iezyká/ vst y gárdłá. Dios. Gal.

Żebom

Brodawki wszelákie/ ták głebokie / y gruntseroki ná ćiele máiace / Łáćinnicy Formicas zowia/ iáko y chropowáte / wiszace/ Łáćinnicy y Grekowie Akrochordonas mianuia / spadza nácieráiac świeżym sokiem. Dios.

Brodawki wszelákie.

Dźiwe mieso / oboiey płći / ná członkách wstydliwych / iáko iáka brodawká rosnace / nácieráiac ie sokiem / spadza. Dios. Gal.

miesu dźiwemu.

Brodawki/
Pecherze/
Swierzb y
Liszáie/

brodawki Pechyrzō świerzbu Liszáiom

Wrzedzienicy w oczách. Wrzedziennice w oczu ná bielmie roſpadza y goi/ puſczáiac go ná nie po kropce.

Kárbunkul. Kárbunkuly/ álbo ogniſte wrzody/

Wilkom. Wilki w rekách / álbo rádniey wrzody w goleniách iádowite/ goi. Dios. Gal.

Fiſtulom Fiſtuly roziadaiace rozſzerza/ á potym goi/ popiolem iego záſypuiac. Dios. Gal.

Naśienie y liśćie.

Naśienie y liśćie NAśienie y liśćie/ tychże ſkutkow ſa ktorych ſok Mleczny/ piiac proch ná raz po pietnaśći quint/ álbo lyżek.

Owoc purguie. Owoc Opátká wietſzego wyplokány y przez vſtá vżywány/ przydawſzy mu dwie cześći Miku czarnego / żeby wſzyſtko bylo pod waga pietnaśći quint ábo lyżek / flágme ſtolcámi wywodzi. Teofraſt.

Ináczey. Toż ſam owoc tego wielkiego Opátku czyni/ z winem ſlodkim pity. Albo przyprażony z oleiem Seſámowym/ y przyſmáżony. Teofraſt.

Liśćie Liśćie wilczego Mleká/ niektorzy z ſola á z polna Rzezucha / ktora Láćinnicy Lepidiū zowia/ z mlekiem y z ſyrem tluczonym vmieſzawſzy/ pożywáia. Dios.

Korzenie purguie Korzenie tego Mleczu vſuſzone tluka / y Trociſzki álbo kolaczki z tego czynia / ktorych czwierć lota w wodzie ſlodkiey proſtey/ álbo w miodowey ſyćie rozmoczywſzy / piia. Tá ſtolcámi wilgotnośći flágmiſte y koleryczne wywodzi. Dios.

Zebom Zebow bolenie vśmierza / á ile wypruchniálych / korzeń tego wilczego Mleczá wárzony/ á cieplo po tey ſtronie gdzie boleia/ dlugo trzymány. Dios.

Ryby chwytáć Sok tych wilczych Mleczow z maka Jeczmienna záczyniony / Trociſzkow/ álbo drobnych galeczek náczyniwſzy / w wode ſtoiaca/ álbo w ſtáwy miecac miedzy ryby / czyni zemdlone / záczym może ie rekoma chwytáć / bo ná wierzch ſplywáia nápoly martwe. Toż czyni korzenie tluczone w wode mietane / nie z inymi rzeczámi.

Mlecz pierwſzy. Mlecz pierwſzy ktory Grekowie Characias zowia / Láćinnicy Sámcem / ieſt ze wſzech naśilnieyſzy / iáko Galenus piſze. Sámica/ ktora Opatkiem wietſzym zowiemy/ ácz ſokiem ſwym/ korzonki/ naśienim y liśćiem w ſkutkách ſwych ieſt podobny : Jednak do womitow wzbudzenia/ ieſt od pierwſzego poteżnieyſzy / y od innych.

Opátek womity czyni. Czwartodniowym febrom pomaga.

Kwártáne. Galen ſześćiorákiego rodzáiu Mleczow / czyni ten porzadek wedlug poteżnośći ſkutkow. Napirzod kládzie ten wilczy Mlecz Characias, ten naśilnieyſzy być powiáda.

1. Characias.

2. Myrſenites. Po nim kládzie Opátek wielki Myrſenites.

3. Trzeći w rzedzie y w ſkutkách Czártowe mleko / álbo Mlecz liſtu ſzerokiego / Leptophyllos.

4. Czwarty Cypariſsias, Eſula, Soſnká.

5. Piaty Opátek mnieyſzy/ Tithymalus Paralius.

6. Szoſty Helioſcopius, Romanek obrotny/ álbo máły. Ten ácz podobnych ieſt ſkutkow/ iednák nie ták śilnych. Te wſzytkie gorace w czwartym ſtopniu / pryſcza / otwieráia mocno konce żyl/ ſrodze ſtolcy flágme gruba/ geſta/ kliowáta/ miazſza / także y kolere oboie/ wywodza / ták żeby duſze wypedzić mogly.

Okrutnośći y śilá tych mleczow. Przeto ſie ich káżdy ma ſtrzedz/ iáko Skoczku / y inych ziol gwaltownie purguiacych : okrom ludzi wieyſkich y prácowitych / przyrodzenia mocnego. A ták nie ſámego zgolá / ále vmorzonego/ álbo tylko nádmdlonego w śilách y w ſrogośći ſwey. Te

Párchom Parchy y oćiekloſć ich goia. Máść tym ſpoſobem vczyniwſzy: Wziać wilczego Mleká z liśćiem y z korzeniem/ oleyku Rożánego/ Woſku ile potrzebá. Z tego máść vczynić/ á glowe tym czeſto námázowáć.

Popiol Czynia popiol z niego / ktory też ſkutki czyni.

Lug. Lug z niego czyniony/ toż robi.

Te ſześć Mleczow / máia moc wywodzenia flágme gruba/ kolere ták żolta iáko y czarna/ y wode zaſkornia/ álbo puchline doſyć poteżnie.

Szkodźi

Sercu watrobie żoladkowi żylom kiſzkom. SErcu y
Watrobie/ żyly w niey otwieráiac/
Zoladkowi womitámi/
Zyly rwie y gwaltownie otwiera/
Kiſzki ſrodze ſzlámuie. Záczym
Czerwona niemoc przywodza/

Ciálu Ciálo ták roſpala / że goraczki wznieca.
w Meſczyznách przyrodzenie wyniſcza.

Popráwá tego mleczu. Przeto ochraniáiac obrázy / przydawáia do nich lekárze madrzy y roſtropni tych rzeczy/ ktore im po wielkiey cześći odeymuia śilnosć y ſrogosć : Jáko Szadcu / Máſtyki / Sandalow/ Aloeſowego drzewá / Koralu / Száfránu/ Kurzego źiela/ Pczelniku/ naśienia Szczawikowego/ Krochmalu drudzy/ drudzy oleyku Migdalow ſlodkich / álbo Fiolkowego. A ieſt to lekárſtwo niezle/ gdzieby mu te rzeczy przydano/ iáko y proch z Rożánych kwiatkow/ ſok Lákryciowy/ Aloe/ Przemiennik/ ktory Tripolium zowia / Mirobálány / Piolyn/ Rzepik/ Szawcu/ álbo z obudwu ſoki wyżete/ krochmalu. Z tych rzeczy przydáia ledá ktora / záczym bywa lekárſtwo ſpoſobne y vżyteczne.

Vmartwienie tego.

Ináczey. Gdy też chcemy ochronić żyl y kiſzek/ przydáiem Bdelium/ Trágákántu/ żywice Arábſkiey/ Mirrhy / y ſzlámowátośći z naśienia Pſilowego/ álbo Chmielikowego / y ſoku Tluſtoſzowego.

Ináczey. Drudzy korzenie mocza dźień y noc/ odnawiáiac mleko w ſześć godzin swieżego nalewáiac : potym wyiawſzy korzenie z mleká / wlożyć go w wodke Podrożnikowa / Wlo-

ſkiego

skiego kopru/ Psinkowa y Tlustoszowa/ mieć ie przez trzy dni w tych wodkách: potym vsuszyć/ y vtlukszy miáłko/ z zołtemi Mirobálánámi ie zmieszáć/ z Aloesem/ z Drágákántem/ z żywicą Arábską: y z tego Trociszkow/ álbo kołaczkow náczynić/ vsuszyć y chowáć. Tákowe lekárstwo będzie nie szkodliwe.

vskromienie tego gorącości.

Gorącość zbytnią iego odeymuie Piołynek wárzony/ Szczawik/ Pigwowe pecki/ w occie mieszáiąc długo/ áż szlámowátość puści/ Podrożnik w occie/ y w tey polewce korzenie Wilczego Mleczu po kilká kroć moczyć. Potym wysuszyć/ miáłko vtluc/ á z Mirrhą/ Mástyką/ Cynámonem/ Aloe/ Drágákántem/ Zywicą Arábską zmieszáć. To w wino białe dobre wsypáć/ áż sie żywice rospuszczą. Z tego náczynić Trociszkow/ ktore bywáią bespieczne do vżywánia. Może ich pul czwierci łotá/ álbo y cáłą czwierć ná raz wziąć/ á miodową sytą popić/ álbo w Migdałowey polewce wypić/ álbo w wodce Łocygowey.

Pilulę.

Piguły z Wilczego Mleczá.

Sosnki wziąć przyprawney łot/ Aloes dwá łoty/ Mástyki czwierć łotá: káżde z tych z osobná vtluc co namieley/ y vczynić máść/ álbo kocie z wodką Kopru włoskiego: z ktorey potym gdy potrzebá/ pigul náczynić/ y po czwierci bráć ich ná raz.

Ináczey

Drudzy ták to czynią: Biorą Sosnki przyprawney trzy łoty/ Mirobálánow zołtych łoty cztery/ Aloes pięć łotow: z tego wszytkiego czynią máść z wodką Piołynową. Agdy potrzebá/ czynią z niey piguły/ ktorych do choroby przerzeczonych czwierć łotá/ y pułtory czwierci może bráć ná raz.

Opłátki.

Drudzy też z Wilczego Mleczu/ sok mleczny biorą/ y mąką pszeniczną záczyniáią/ y ták opłátki pieką. A te prędko purguią.

Jnni to mleko z Sosnki z pigwámi przyprawuią y biorą.

Niszczeie zá stárości.

Zá zástárzáłością to lekárstwo/ sok y proch w swey mocy bywa námdlony/ y potężność vtráca.

Sosnká więtsza/ Rozdział 184.

Pityuſa, Scebram, Alſcebram maius, Eſula maior, Turbith nigrum.

Teuffelsmilch.

Sosnká wielka/ zda sie być rożna od mnieyszey/ miedzy wilcze Mlécze poczytaney. Pręt niesie wyszey łokcia/ kolankowáty/ gęsto krzewisty. Liść świérkowemu podobny/ ná końcách ostro spiczásty/ drobny/ Kwiátu máłego y drobnego/ ku brunatności sie máiącego. Násienie obszérne/ ksztáłtu soczowice. Korzeń biały/ miąszszy/ soku pełny mlécznego. Ná niektórych mieyscách bárzo krzewisto rośćie. Skory korzen iest miąższéy/ mléczney/ ktory zá Turbith vdáią/ iáko y korzenie Łoczydłowe: ći co go w Apuleiéy ná górze Gárgánie káždego roku zbiéráią z wielkim ludźi oszukániem.

Mieysce

Rośćie ná górách y ná polách płonnych.

Przyrodzenie.

Gorąca w czwartym stopniu/ á sucha w trzećim ná początku/ iáko Abiege pisze/ przyczy y wyiada kiszki/ ściéra.

Moc y Skutki.

Flágmie Kolerze czarney. PRochu więtszey Sosnki/ puł łotá z sytą miodową piiac/ silnie stolcy ciągnie flágme y kolere czarną. Dios. Aben Mesuai.

Má też Drugie Toż czyni czwierć łotá nasienia. Dios.

Sok iego liścia toż czyni/ záczyniwszy go z maką/ piguł z tego náczynić/ y pożywáć.

Ináczey. Liścia tczy czwierci łotá stárszy/ z pitym miodem pić dáiąc/ toż też czyni.

Puchlinó Opuchłym zaskorną wodę wielkim pędem wywodzi.

Fluxom. Flágmiste fluxy do stáwow y członkow spływáiące/ potężnie wyciąga.

Kolice Kolice y dárciu w kiszkách dáie rátunek/

W stáwiech boleiącym W stáwiech łamániu y boleniu/ bywa lekárstwem.

Fráncy Fráncą zdiętym bywa lekárstwem vżywáiąc go/ iedno nie bez vskromienia silności iey: bo ináczey/ wielkąby szkodę we wnętrznościách vczyniłá: á ile w náturách gorących/ bo gorączki przywodzi. Przeto Mesua chłopskim lekárstwem zowie. A dzisieyszych czásow vczeni/ y sumnienia dobrego lekárze/ porzucili go y zániechali: máiąc inych wiele bespiecznieyszych.

Stárzy go vżywáli bespiecznicy. Stárzy Lekárze w ludzkich potrzebách vżywáli go często. Jákoż iest osobliwym lekárstwem/ gdzie iey silność y bystrość vskromi/ rzeczámi do niey przydánemi: iáko włoskim Koprem/ Hányżem/ Kminem kramnym/ Przemiennikiem/ Mirobálány żołtemi: á ile do prochu nasienia. Liścia y korzenia iey/ tákże skorki korzenia iey/ w słodkim winie przez dzień y noc mocząc/ á nic dłużey.

Przypráwá. A mleko co sześć godzin odmieniáiąc: potym ie záś w wodkách moczyc/ iáko się w wilczych Mleczách powiedziáło. Tákże inemi rzeczámi/ ktore bystrość y srogość iey odeymuią.

Wybor Ma y w tey być wybor/ ktoraby przy rumienszym byłá/ y skorki cienkiey á gładkiey. A ktora skory miąższey/ z bládárumiáney/ do przełomienia trudna/ łykowáta y żylista/ iáka iest leśna/ tákowey bráć nie mamy.

Kolice. W kolice/ bądź z grubych wilgotności/ bądź z flágmy miąszey/ lipkiey: z gorączki/ álbo z zámulenia y z záckánia wielkiego pochodzącey/ gdziebysmy chcieli z tey Sosnki lekárstwo vczynić/ potrzebá do tego Bdelium/ Ságápenskiego kopru soku/ Ammoniaku przydác: á z tego pigułki poczyniwszy/ po czwierci łotá ich vżywáć. Abige.

do Klister Może go w klisterze dáć/ wespoł z temi pomienionemi rzeczámi/ trochę iescze przydawszy łáyná wilczego/ á ile białego/ y ktoreby się ziemie nie dotykáło/ ále álbo ná trawie/ álbo ná chroscie/ ná oście/ y inym bylu było wyłożone.

Łáynom wilczym

Kości z łáyná wilczego Też kości w tymże łáynie wilczym ználezione/ z niestráwności iego/ do tego są dobre.

Nie sok mleczny ma być bráný do lekárstw. Mleczny sok tey Sosnki do vżywánia nie ma być bráný: Abowiem iest bárzo szkodliwy. Skorki tylko z iey korzenia/ liście y nasienie może być dáne/ w Prochu/ w Trociszkách y w Pigułách. Jednák iż ná to mieysce iest wiele inych bespiecznieyszych/ rádzę temu dáć pokoy.

Przestrogá. Tákże y ci ktorzy miłuią zdrowie swe/ mieliby się od tych mátáczow/ Bab/ Zydow/ Biegunow strzedz lekárstw bráć: bo ci pospolicie od miástá do miástá/ od wsi do wsi biegáiąc/ zwodzą/ truią lud prosty/ y w wielkie niebespieczenstwo zdrowie ich przywodzą/ dawáiąc im tych wilczych sosnek/ álbo sokow y Mleczow/ tákże Wilczego pieprzu wielkiego y małego/ Jábłko zamorskie/ y inne zbytnie mocne rzeczy w purgowániu/ ták w prochu/ w pigułách/ w konfektciech/ iáko w mleku/ w winie/ w polewkách. Strzedz się ich tedy tákowych morderzow máią/ zdrowie ludzkie tákowymi lekárstwy zábiiáiących: ná ktoreby miał vrząd mieyski pilne mieć baczenie/ y tákowych srodze karáć/ z Miast y z ziemie wygániáć/ oprocz żeby mieli swiádectwo dostáteczne nauki swey y vmieietności/ y cnoty/ od ludzi vczonych y mądrych.

Tá Sosnká więtsza/ iest we wszem tey że mocy/ y tychże vżytkow iáko wilcze Mlecze: Jeno gdzieby ich chciał kto vżywáć w niedostátku inych/ ma ią sobie przypráwić iáko się w tymże Rozdziale/ y przedtym we wtorym/ o wilczym Mleczu powiedziáło.

Wagá sosnki. Wagá brania tego lekárstwá z inymi rzeczámi do niego przysádzonymi/ iest od skrupułow 2. áż do 4 Drudzy á Siliquis/ ij. ad iiij. To iest według dużości przyrodzenia biorąc go/ według lat y wieku/ y według rożnego czásu.

Szkodźi.

gorączkom GOrączki wznieca y przywodzi/

Sercu Sercu szkodzi/

wątrobie Wątrobie wádzi/

Zołądku. Zołądek wywráca/

Kiszkom. Kiszki náder szlámuie/ záczym

ćiekączce Ciekączki krwáwe przywodzi/

Zyłom Złote żyłki w stolcu bárzo otwiera/

Jnych żył konce otwiera/ y wiele złego czyni/ ktoremu tym sposobem zábiegáć: Gdy ćiekączkę czerwoną wzbudzi/ to w wodzie zimney śiedzieć/ y ná głowę też lać/ iáko Aben Mesuai rádzi. Albo Zołądz pieczony/ ábo Kásztány/ iaderká z Rozynkow wielkich/ skorki z Gránatowych iabłek/ tákże y kwiát ich/ ktory Balaustium zowią/ Dębiánki y gálas/ iágody Mirtynkowe/ iágody suche Dereniowe/ iágody Głogu drzewnego/ Tarnki/ y inych rzeczy zátwierdzáiących y hámuiących/ ktorych się wiele ználeść może/ y ktorych ták przez vstá vżywáć/ iáko nimi zámarzáć/ álbo y zásypowáć potrzebá.

Rozsadek

Rozsądek.

Tak Sosinkę więtßą iáko y Łoczydłá / bálbierze zá własny Turbit vdáią / w czym wielebni náßy Aptekárze ich násláduią / z wielką ßkodą y niebespieczeństwem zdrowia ludzkiego / do lekarstw go kłádąc. A co nagorßa / że vczonym náuczyć się niedáią / áni ich słucháć chcą : wiele o swey vmiejętności rozumieiąc. Ano iáko bábá ábo ßálbierz mu okrzći / iuż mu ták dowodnie wierzą / y zá to má- ią. Vrząd tedy miałby w to wejrzeć / gdyż bieglejßych / y znáiomßych w rzeczách lekárskich słucháć niechcą / áby ich słoyki / krobki / pudełká były pilnie káżdego roku przeßperowáne / co / y iákie máterye w nich chowáią : gdyż nie o lekką táką rzecz idzie / ále o mile zdrowie káżdego / nád ktore żaden nic milßego y droższego / po łásce Bożey nie ma / ktore oni lekce ważąc / ludziom psuią / wyboru nie czyniąc / áni go w ziołách znáiąc / nietylko w cudzoziemskich / ále y w domowych.

Skoczek mnieyßy / Rozdział 185

Cataptitia minor, Cherua minor, Lathyris.

Springkraut / Springkorner / Springwurtz / Scheißkraut / Treibkraut.

Mnieyßy Skoczek ma rózgę ſczególną / łokietną : miąższości ná pálec / wewnątrz czczą / ku wierzchu odnożkowatą. Ná rózdze liścia obdłużnego / Migdałowemu podobnego : iedno węzße / gładßze / miękßze / y ciemnieyßey zieloności / ták z wierzchu iáko zewnątrz / álbo z spodku. Ale te ktore ná gáłązkách ku wierzchu bywáią / mnieyße / iáko v Kokornaku / ábo v Bluſczu obdłużnego / á przy sámych ptątkách żłobkowáte. Przy gáłązkách náśienie miewa / w trzygránowitey łupinie / okrągłe / zielone / iáko Káppary : w tey trzy ziarnká / káżde w swey przegrodźie / popieláte / kßtałtu Ptáßego grochu / okrągłe / iedno więtße : W których iąderká białe / słodkie / tuczne. Korzenia cienkiego / równego / twárdego / zdrewniałego / do niczego nie przygodnego. Tá byliná wßystká pełna ieſt soku mlecznego / iáko wilcze Mlecze.

Mieyſce.

W ogrodách go sádzą. Rośćie też ná płoninách / y ná ziemiách piaszczystych. Pod Jeśień naśienie zbieráią.

Przyrodzenie.

W trzećim stopniu rozgrzewa / á w pierwßym odwilża : y silnieyßy ieſt / niżli Skoczek wielki / który Kleſczowiną názywamy. Naśienie w purgowániu ma przodek.

Moc y ſkutki.

Flágmę / y Kolere. Tákże Flus wodnisty / álbo puchlinę wywodźi / sześć álbo śiedm ziarn wziąwßy go z figámi / álbo z dáktylámi. A choćia go ná pigułki reformowáć : iedno zátaz.

Flágmę Kolerę puchlinę

Womity czyni.

Máterye potężnie womitem wywodzi/

Czarom do miłości dánym.

Tákże ktorym czáry zádano dla miłości/ álbo truciżne iáka/ dziesieć álbo dwánaście ziarnek tego ziela wziać/ á ochedożyć/ y dáć z iáiem.

z Figámi z Rozynkámi vżywány.

To wszystko czyni sok mleczny Skoczkow/ co nasienie iego/ rownie iáko sok wilczego Mleczá/ z Figámi álbo z Rozynkámi vżywány/ nápuściwszy ie nim. Dios.

Liście toż czyni.

List Skoczkow z skorkámi wárzony świeży/ álbo ziarnká z zielem świeżym/ z sálata/ ábo z Borakiem/ álbo z Loboda/ ábo z czym inym toż czyni/ vżywáiac go. Dios.

Sposob purgowánia.

Ziarn dwádzieściá w wodzie/ ábo w sycie miodowey piiac/ puchline wywodzi. Plin. A gdzieby kto chciał potężniey purgowáć/ dáć z lupinámi. Plin.

Silności iego vskromienie.

Silnośc iego może vskromić/ przydawszy mu Anyżu/ álbo kopru Włoskiego/ ábo Mástyki z Gwozdzikámi/ álbo z Gálgánem: y ták ich bespieczniey vżywáć/ nizli sámych.

Piegom.

Piegi/

Wegrom

Wegrowátości/

Zmázom

Zmazy wszeláki z twarzy spadza tegoż Skoczku nasienie/ iáko y wielkiego.

nasienie purguie. Jáko go lekárze dawni y poslerui dáia.

Purguie nasienie iáko Szkámonea/ bárziey. Lekarze dawni/ dawáli od ziarn siedmi do pietnaści bez przysády/ nie bez náwatlenia żoładká/ gdyż dosyćby ná dwu ziarnkách. Poslednieyszy/ nád pieć ziarn niedawáli: Jeno podobno v nich sa silnieysze/ nizli v Grekow/ gdzie y do 20. każa bráć/ ále mnieyszych. V nas w zimnych kráinách/ iest dáleko mdleysze.

przećiw mocnemu y miernemu purgowániu iáko poczynáć

Kto tedy chce purgowánia mocnego/ tedy te ziarnká obłupiwszy/ przekasić ie zebámi/ y połknać. A iesli miernego/ tedy nieżucháiac/ áni przekesuiac/ cáło połknać: Tym sposobem vżywáne/ nie ták żoładká mdla. Acz lepiey od tákiego gwałtownego lekárstwá strzymáć sie/ máiac inych niemáło wolnieyszych.

Mdłym/ subtelnym/ białymgłowá/ dzieciom/ młodzieniaszkom/ nie dáwáć.

Też ludziom przyrodzenia miekkiego. Tákże białymgłowam/ dziatkom/ młodzienczykom tákiego sie strzedz lekárstwá/ okrom przyrodzenia mocnego ludziom/ gdzie inego by niebyło.

Podágrykom.

Podágrykom/ wywodzi flusy flágmiste y koleryczne. Rasis.

Trzy álbo cztery listky/ czyni inym wárzac w polewce miesney tłustey/ y tego vżywáiac/ purgácya.

Przyszczy.

Soku vżywáia do palenia y przysczenia ćiáłá. Tákże.

Brodawkom.

Brodawki/

Miesu dziwemu

Mieso dziwie wyżega y wypala/ á lepszego nábawia.

Szkodźi.

Żołądek psuie y mdli.

Żołądek mdli y kázi wywrácáiac go/ przeto lepiey go w polewce z ryb/ álbo w kápłuniey vżywáć.

Oleum.

o Oleyku.

Jaderká wyłupić z szupinek/ y vtłuc/ á ná pátelli/ ábo na panwi przygrzewáć/ y przez chustke wyćisnać. Ten oleiek

Febrze.

Febrze káżdegodniá przypadáiacey/ z winem pić dáia.

Drudzy bióra ziarn Skoczkowych czwierć łotá/ á przetłukszy ie/ w wino kłáda/ y przez noc mocza/ przydawszy troche Imbiru. Ten trunek dáć poránu wypić/ y záraz kilká gwozdzikow zieść/ á ná żoładek grzanke z Gwozdzikámi przyłożyć. Albo Miety kedzierzáwey/ álbo Piołynowym prochem posypáć.

Flusom.

Flusy flágmiste y zimniczne wywodzi wino/ w ktorymby ziarnká Skoczkowe obłupione y przetłuczone mokneły/ z miodowym octem piiac.

Mlecz iáry/ Rozdział 186.

Peplus, Esula rotunda.

Rundwolffsmilch.

MLécz Járy/ ziołko nie wielkie iest/ pełny soku Mlécznego. Listeczków niewielkich/ iáko Ruciáne/ ieno szérsze/ okragleysze y rzedsze. Rośćie ná dobra piadź od ziemie/ gáłazeczki rospuszczáiac kołem/ iáko wiéche iáka. Pod listeczkámi drobniuchne nasienie okragłe/ y

drobnieyſze / niżli Mleku białego. Korzonek ieden / y ten nie vżyteczny / tylko że ziele z niego to wyraſta / ktore do wielu rzeczy bywa potrzebnie vżywáne.

Mieyſce / Czás.

Rośćie w ogrodźiech / w winnicách. We żniwá ma bydź zbieráne / á w cieniu ſuſzone / czeſto ie przewrácáiąc.

Przyrodzenie.

Rozgrzewa w czwartym ſtopniu / iáko y Wilczy Mlécz.

Moc y ſkutki.

Naśienie tluká / y wrząca wodą ſkrapiáią / y do potrzeb chowáią. Tego ták przyprawnego co záważy pietnaśćie ziarn / w kubku miodu wypić / wywodźi ſtolcem flágmę y kolere. Dios.

Sámo źiele w iárzynie vżywáne / purguie.

Bywa przyprawowáne iáko kopr włoſki / w occie á w ſoli. Dios. Wietrznośći w ćiele rozgania. Hippokra.

Chorobom ktore z wiátrow pochodzą / y w Melánkolicznych ludźiách / vżyteczne.

Slezienie y

Máćicy wietrznośći pełnym. Aetius.

Kolice wietrzney / bywa lekárſtwem.

Bolaczkom nápuchłym / tymże ſpoſobẽ.

Proch z źiela y z naśienia czynią / do poſtrzaſania potraw / bo y ták purguie. Plin.

Flegmie. Purguie. Sola go iáko włoſki kopr. Wietrzonym chorobom. slezienie Máćicy. Kolice. bolaczkó Potráwy purguiące.

Mleczny Sporyſz / Rozdział 187.

Peplis & Peplium, Portulaca agreſtis.

Hundsmilich / Kleinhundsmilich.

Sporyſz Mléczny źiołko / ná pułtory piedźi / geſto krzewiſte / soku mlécznego. Liśćie podobne Tluſtoszowemu. Gałązek ma bárzo wiele rumiánych Liśćeczkow ſubtelnieyſzych niż w Mléczu wilczym. Kwiatkow bládożołtych. Z tych zá czáſem naśienie pod liſtkámi / okrągłe / iáko w Mléczu Járym. Smaku roſpaláiącego. Korzeń ſczegulny / cienki y nieużyteczny. Tylko naśienie do vżytku przychodźi.

Mieyſce.

Rośćie nád morzem. Tego czáſu bywa zbieráne / kiedy Mlécz Járy.

Przyrodzenie

Piſze Galen w 8. że Sporyſz Mléczny / iáko Mlécz wilczy ták śilny / ieno nie ták vżyteczny. w 4. ſtopniu rozgrzewa.

Moc y skutki.

Ták ſie z nim ſpráwuią / iáko z Mleczem Járym / dla tychże potrzeb. Dios.

Náśienie też wilgotnośći purguie. Gal.

Purguie.

Rozſądek

Te dwoie źiołká ſą miedzy wilcze Mlecze poczytáne / że tákże ſą soku mlécżyſtego: ſkutkow y przyrodzenia tegoż. Mlecz Járy inni zowią Okrągłą Sośnką. á Sporyſzem mlecznym / iáko y Tluſtoſzem plonnym / od podobieńſtwá y kſztałtu liśćia / ieſt rzeczone.

Járy Mlecz poźiemny / Rozdział 188.

Chamæsyce.

Kriechende / Kleinehundsmilch.

Jary Mlécz poźiemny / rospuscza po źiemi oble rósczki / na dłoń wzdluż krzewiſte. Liśćia ſoczewicznemu podobnego / małe / kſztałtu Mléczá iárego / cienkie / ná źiemi rozeſłáne y leżące. Naśienie leżące pod liſteczkámi / iáko w Járym Mléczu: bez rózgi y bez kwiátu. Korzeń ćienki / á nie vżyteczny.

Mieyſce

Rośćie ná winnicách / mieyſcách ſkáliſtych / y págorkách kámieniſtych.

Przyrodzenie

Wyćiéra / máiąc przy tym y oſtrość.

Moc y Skutki.

Łoná boleśći vśkramia / Máćicznym bolom bywa vżytkiem / porzezawſzy / troche winá przylać / á w wezełku ćiepło w łono wpráwić. Dios.

Nápuchłośći wſzelákie /

Brodawki /

Ćwieki y inne nárośliny ſpadzá / gáłązeczki iego tłukąc / á z winem pláſtruiąc. Dios.

Żywot odmiekcza wárząc go y iedząc.

Toż y ſam ſok czyni. Dios.

Vśczknionym od Niedźwiadká / tenże ſok bywa lekárſtwem / mieyſce obráżone máżąc / Dios.

Oczom záćmionym y wzroku mdlemu /

Oczom poczynáiącym bielmem y iákakolwiek błonká záchodźić / ſok tego źiela z miodem zmieſzawſzy / y ná nie puſczány / bywa wielkim lekárſtwem.

Łono. Máćicy.

Nápuchłośći. Brodawkom. Ćwiekom od Niedźwiadká vśczknionym.

Oczóm záćmionym. Oczóm záſłym.

Rozſądek.

Grekowie y Łáćinnicy Chamæſycen zowią / iákoby / Ziemna figá / ále iż nic ma nic podobnego fidze / tylko ſam ſok Mléczny / nieco podobniey niż Járym Mleczem poźiemnym: nie ták dla ſoku mlecznego / iáko dla naśienia / ktore tákże pod liſtkámi / iáko Mlecz Járy wieťſzy / nieśie / názwáli go.

Socżnicá / Skámmonea / Powoy zámorſki / Rozdźiał 189

Zjele to ieſt cudzoźiemſkie / z korzenia iednego ná pálec wzmiąſz / wiele rożożek / ná trzy łokćie długich wypuſcza tłuſtych / y ſoku pełnych / troche koſmátych. Liśćia Powoiowi málemu podobnego / iedno miekſzego / w tróyſpiczáſtego. Kwiátu białego / okrągłego / iáko dzwóneczek iáki / Powoiowemu podobnego. Zápáchu mocno przykrego. Podczás korzeń iáko reká wzmieſz / biały: ſoku pełny / który tym ſpoſobem z niego bywa wyćiągniony. Zrzynáią wierzch korzenia / y czynią w onym wierzchu wydrożenie / gdźie ſok z zránionego korzenia ſpływał: który potym wárzeſzkámi wyczérpuią. Drudzy czynią przy korzeniu w źiemi dołki / y obśćieláią ie liſteczkámi z orzechá włoſkiego / y ſok z zránionego korzenia w nie wypuſczáią / á potym ſkrzepły wiymuią. Tych ſoków vżywáiąc do purgowánia podźiśieyſze czáſy / który ieſt bárzo mocny / tárgáiąc wnetrznośći / morzenie czyniąc. Przeto lepieyby ſie od tákowego lekárſtwá zátrzymáć / gdyż wiecey złego niż dobrego czyni: choćia wiednęy rzeczy pomoże / w drugiey záſzkodźi.

Zbierá nie Skámmoniey.

Scammonea, Scammonium.

Scammony/ Scammonien.

Wybor

TEn sok nachwalebnieyszy/ ktory lekki/ gládki/ iásny/ rzadki/ á napodobnieyszy wołowemu kleiowi/ gebczásty/ dziurek w sobie wiele cienkich/ tákże żyłeczek subtelnych máiący/ iáki z Misiey/ y z Antyochiey przywoza. A nietrzebá sie ná to ogladáć/ iż gdźieby sie go kto iezykiem dotknął żeby zbielał: bo taż własność iest z fałszowáney Szkámoniey/ ktorey przymieszuia soku wilczego Mlecza/ tylko sie trzymáć przerzeczonych znakow. Iest y to znák ieden własney Szkámoniey/ iesli nierospala zbytnie iezyká swym dotknieniem/ co czyni ta/ do ktorey sok Mleczu wilczego bywa przymieszány. Napodleysza/ ktorą z Syriey przywozą/ smáku iadowitego y rospaláiacego: ciezka/ gesta/ máka grochu/ ábo Wyki ptászey zágesczona/ y z sokiem Sosnki ábo wilczego Mleczá przyprawiona.

Mieysce.

W Misiey Asiátyckiey y w Antyochiey naprzednieysza. Rośćie też w Syriey podleysza y gorsza. Sok nie przyprawiony/ może do 40. lat trwáć: w pigwie przyprawny wnet sie wystarzeie. przeto go szkodá przyprawiáć/ iedno kiedy go potrzebá.

Przyrodzenie

Rozgrzewa y wysusza w trzecim stopniu/ iáko Aben Mesuah pisze/ y Galen tákże. Bárziey iednák rozgrzewa/ co sie z ostrośći znáczy/ Jednák pisze/ że to w miáre ma wszystko.

Moc y skutki.

Flágmę y Kolerę żołtą wywodźi stolcy potężnie/ wziąwszy z wodą chedogą/ álbo z miodem pitym tego soku czwierć łotá/ álbo skrupuły dwá tylko. Dios. Eginet.

Flágmie. Kolerze

Do odmiękczenia żywotá/ dosyć trzecia część czwierći łotá/ to iest/ skrupuł z Sesamowym/ álbo inym naśieniem. Dios. Egi.

Odmiękczenie żywotá.

Dla wietszego przepurgowánia/ pułtorá skrupułá z iednym skrupułem ćiemierzyce czarney/ y z czwierćią łotu Aloe. Dios. Egi.

Purgowánie.

Czynią y sol z soku Szkámoniey/ biorąc go pięć łotow/ á sześć kubkow soli/ to iest/ ośmnaśćie łotow. Jnni zárowno oboygá: co zmieszawszy wespoł/ z tego dáia według dużośći. Nawietsza miárá trzy łyszki/ to iest/ łotow dźiewięć. Srzednia miárá dwie łyżce/ to iest/ łotow sześć. A namnieysza/ łyżka iedná/ to iest/ trzy łoty. Dios.

z Szkámoniey Sol.

Korzenia sámego tey Szcznice czwierć/ álbo puł łotá/ przydawszy do tego naśienia Sesamowego/ álbo iákiegokolwiek inego/ purguie stolcy. Dios. (pity.

Purguie stolcy.

Krosty zgania sok w woććie wárzony y Drudzy polewkę wárzonego dáia. Dios.

Krostom.

Tym ktore scyatyká łamie/ iest rátunkiem/ wárząc korzeń w occie/ á z máką ieczmienna vtárszy/ plastrowáć/ Dios. Toż podagrikom służy. Eginet.

Scyátyce.

Gruczoły/ zołzy/ zausznice ná szyi rospądza/ sok z miodem/ álbo z oliwą mieszány á przykłádány. Dios. Eginet.

Gruczołom.

Trędowátość z twarzy spądza/ sok w occie wárzony/ twarz tym námázuiąc. Dios.

Trędowátości.

Głowie dawno bolącey.

Záſtárzáły bol w głowie leczy/ ſok rośćieráiąc w oećie/ á w Rożánym oleyku/ y námázowáć tym głowę/ czoło y ſkronie. Dios.

Moczu. Stolce.

Mocz/ y (Eginetá.

Stolce wywodźi/ ſok niezbytnie ſtáry. Záś ſtáry wywodźi mocz/ ále żywot zátwierdza/ y ćiekaczki záwśćiaga.

Mesua piſze: ſoku może dáć od piąći áż do dźieśiąći źiarn ięczmiennych.

Kolerę więcey niż flágmę purguie.

Choćia Dyoſkorides piſze że purguie flágmę/ iednák żołć bárźiey y wodę złą. A iáko Orybaſius piſze/ że dáleko potężniey niż inne purguiące lekárſtwá.

Szkodźi.

Jáko inne lekárſtwá purguiące gwałtownie/ mdlą y przyrodzeniu ſzkodzą/ o ktorych ſie poczęśći powiedźiáło/ ták y to/ máło nád ine wſzyſtkie nie naśilnieyſze/ y nagorſze/ wnętrznośćiom wſzytkim bywa ſzkodliwe.

Sercu/ żołądku/ wątrobie morzenie wydymániu. gorączkę. Kiſzki Niechęć do iedzenia czyni

Serce mdli/

Zołądkowi/

Wątrobie ſzkodźi.

Morzenie niezmierne czyni:

Wydymánie w ſtolcu/

Gorączkę wzbudza/

Kiſzki wyſtruguie áż do krwie.

Obrzydzenie pokármow czyni/ y wiele inego broi. Przeto Lekárze ći ktorzy ſumnienie przed pánem Bogiem chcą czyſte záchowáć/ y przed ludźmi ſławy ſwey ochronić/ máią tego ludźiom niedawáć. Albo iesliby bez tego być niemogło/ áby co nawybornieyſza/ y to przypráwna byłá/ y co namniey. Aptekárzow też dozrzeć/ áby nie z fálſzowána mąką Wyki práſzey/ á ſokiem wilczego Mleczá/ y inymi rzeczámi iádowitymi/ o ktorych ſie wyſzey powiedźiáło w ſwych áptekách niemiewáli/ ále co nawybornieyſzy/ iáki z Miśiey/ y z Antyochiey bywa: o iákowy v náſzych mełych Aptekárzow trudno. Ktorym niefolgowáć/ áni gwoli nie czynić: bo ći/ gdy Doktor Szkámonei do pigul nie przydawa/ zá głupiego/ y nieuká go rozumieią/ y ludźiom vdáiąc/ wdźieráią ſie w práktyki Doktorowſkie nád ſwą przyſtoynosć y powołánie/ nád wolą Doktorowſką z ſwego dowćipu nikczemnego przykłádáią/ záczym y mniemánie złe v ludźi/ y ſławę złą nagodnieyſzym/ y ná nauczeńſzym iednáią. Ták ći vmieiętni Kuchárze ſwe Kuchmiſtrze czczą/ wáżą/ ſzánuią/ y ták ich ná dobrey ſławie przed ludźmi ſczypią y truią. Jednák cnotliwy y Bogoboyny Doktor/ niema ſie namniey ná to oglądáć/ ludzkiemu rábniey zdrowiu/ y ſwey ſławie dobrey dogadzáć/ á niż nienáſyconemu łákomſtwu ich. Náwet lepiey go nigdy nie vżywáć do lekárſtw/ niżli nim ludźie truć.

Przeſtrogá.

1\. Diákrydium poprawá.

Tym ſpoſobem ſrogość iego ma bydź ſkrocona/ iáko Meſue vczy.

Naprzod żeby wnętrznośći nieożymiłá/ zá ktorymi morzyſká przypadáią: tákże vtrácenie do iedzenia chęći: tedy go ták przypráwić: Pigwę wydrożyć z iąderkámi/ y ze wſzyſtkim łożyſkiem ich/ tylko żeby ſámá mięśiwość iábłká onego zoſtáłá/ w te nákłáść ſoku Socznice/ przydáć kopu Włoſkiego naśienia/ álbo Ptáſzego gniazdá/ álbo kminku polnego/ álbo Pietruſczánego/ Gálgánu/ álbo Anyżu. A oblepiwſzy to w ćiáſto/ włożyć do piecá wolnogorącego/ álbo zgrzebi w wodźie zmaczáwſzy/ w popiele żarzyſtym vpiec. Może go też w Migdałowym oleyku ſłodkim moczyć/ często odmieniáiąc oleiek.

2\. A iż ſwą oſtrośćią ćiáło roſpala/ záczym gorączki przypadáią. Tedy mu w tychże Pigwách przydáć tych rzeczy/ ktore gorącość vśmierzáią. Jáko ieſt Chmielikowá naśienia ſzlámowátość/ polewká z śliw wárzonych/ álbo powidłá miękkie. Tákże ſok z Rożey/ álbo z Fiołkow wyżęty/ álbo wodká. Też y przed pieczenim może być moczony w oleyku Rożánym/ álbo w Fiołkowym/ tákże w ſoku Pigwowym. Może też do pieczenia przydáć źiarnek drzewá Gárbárſkiego/ ktore Láćinnicy Rhus zowią/ álbo ſpodium czynionego.

3\. Ktemu że zbytnie ſtolce czyni/ y krwáwe żyłki otwiera náder: tákową ſzkodę wiąć może temi rzeczámi ktore hámuią. Jáko ſą Mirobalány żołte/ Máſtyká/ Pigwy/ y ſok z nich.

4\. Poczwarte. Iż ten ſok rad kiſzki náder ſtrużąc zránia/ záczym ćiekaczká czerwona/ gryżienia y morzyſká okrutne/ nádymánie ná ſtolec. Przeto mu te wádę odiąć może przydáiąc rzeczy wilgotnych y lipkich/ iáko Trágákántu/ Bdelium/ oleyku Migdałow ſłodkich/ ábo Rożanego/ pulpy z wárzonych śliw/ á przez śitko przebitych/ ták ſámey iáko z cukrem. Szlámowátośći/ z naśienia Chmielnikowego/ Máſtyki. Albo też po wźięćiu tego ſoku/ záraz pigwę zieść/ álbo wodą ćiepłą popić/ áby tym rychley przez żołądek przeſzło lekárſtwo/ żeby ſwą zábawą iemu nie ſzkodźiło/ álbo y inym wnętrznośćiom. Przeto dowćipni lekárze/ po wźięćiu tákowego lekárſtwá roſkázuią/ álbo gruce/ álbo káſze ięczmienną rzadką z cukrem záraz pić.

5\. Náwet/ że tey Socznice ſok z ſwey włáſnośći/ bárzo ſzkodźi ſercu/ żołądkowi y wątrobie/ tedy temu zábiežeć lekárſtwy/ ktore ſerce/ żołądek/ wątrobę pośiláią/ piiąc ie/ ták źimno/ iáko z ćiepłą wodą.

Miárá y wagá.

Tá wagá náraz być ma tego ſoku przypráwnego/ iáko ſie wyſzey powiedźiáło. To ſie rozumieć ma/ o wadze dźiśieyſzego Acamoneũ z fálſzowánego. Bo iedney Apteki v nas nie znaydźie/ choćia záwołánych/ gdźieby ſczere/ á nie z ſokiem wilczego Mleczá/ álbo czego innego było. Co ztąd znáć/ gdy go z náſzych Aptek 10. álbo więcey źiarn gwałtownie purguie: gdyż ſczerego dawſzy czwierć łotá/ ledwieby ták bárzo purgowáł/ Dios.

Przytym

Nie zbytnie go tłuc.

Przytym sok Soczmice nie ma być bárzo subtelnie tłuczony/ żeby się w żołądek nie wpoił/ y ták szkody znáczney w nim nie vczynił. Aben Mesuai.

Dyagredium nie dáie tylko w pigułách.

Nie ma też być w żadnym trunku dány/ tylko w pigułách/ w Elektuarzách/ álbo w konfektách. A przytym ma być ostrożnie vżywány. Aben Mesuai.

Przyprawá tych czásow.

Tych czásow ták to Dákrydium przyprawuią: Biorą dwá álbo czterzy skámoniey lotow/ tłuką co namieley/ y kropią go trochę oleykiem Migdałowym/ że będzie iáko ciásto. Potym biorą wydrożone iábłko Pigwowe/ w ktore go kłádą/ á z wierzchu inym z tegoż iábłká stroieniem zászpuntowáć/ y dobrze obwárowáć/ ciástem zálepiwszy/ y to w piecu pieką: Potym wziąć dwá loty Mirobálánow żołtych stłuczonych/ námoczyć ie przez 24. godzin w gorącym soku Pigwowym/ w mieyscu ćiepłym postáwiwszy/ potym przecedźić y wygnieść przez chustę/ á zmieszáć z oną Szkámonią/ y w mieyscu ćiepłym vsuszyć/ á to mieć do vżywánia.

Drudzy: Wárzą w Rożáney wodce/ Mirobálánow żołtych skorki/ Cynámon/ y Szpikonárde: w tey wodce moczą Szkámonią sok przez 24. godziny/ vsusza: do tego przylawszy oleyku Migdałow słodkich/ y trochę Trágákántu. Potym to wespoł do wydrożonego iábłká Pigwowego włożą/ y ták iáko pierwey obwáruią á pieką. Niektorzy Mástyki trochę do tego przydáią: drudzy tylko z sokiem Pigwowym to czynią.

Piecze go rozmáicie.

Pieką go drudzy z piernikámi. Jnni z cukrem: drudzy z Cynámonem/ z Jmbierem/ Gwoździkámi/ z wodką Rożáną.

Wilczy Pieprz wielki/ Rozdział 190.

Chamælea, Mezereon, Olea stellum, Oleago.

Zylandt/ Zeilandt/ Kellershals/

Wilczy Pieprz wielki/ iest chróśćinká krzewistá/ ná piądź/ ná połtory wzwyż. Liśćia oliwnego/ tylko ćienksze/ á gorzkie, w iezyk szczypiące/ ták że y gárdło obláźle czyni. Arábczycy Mezereon zowią/ to iest/ wdowy czyniące/ abo żywot odeymuiące. Jágodki nieśie Mirtynkowym podobne/ abo czérnicom nászym/ ktore Borowkámi zowiemy/ iáko oliwki iákie: po okwitnieniu zielone/ gdy dożrzeią czérwone/ á zeschłe czárne.

Mieysce.

Rośćie ná gorách y págorkach leśnych.

Przyrodzenie

Gálen pisze/ że Pieprz wilczy sw gorącośćią bárzo przewyższa inne rzeczy. Przeto w czwartym stopniu ćiepły y suchy. Awicenná.

Moc y Skutki.

Flagmic. Kolerę.

Flágme y Kolerę przez stolce wywodźi liśćie/ z ktorego pigułki czynią/ wziąwszy ich iedne część/ á dwie piołynu/ y vtłuc wespoł/ skropiwszy syto miodowo/ y náczynić ich ná kształt grochowego ziárná. Z tych 1. 2. 3. iáko przyrodzenie znieśie/ dáią. Dios.

Piguły z liśćia wilczego pieprzu.

Tych pigul żołądek żadnym sposobem strawić nie może/ iedno zás zádkiem wynidą.

Puchlinę.

Puchlinę z ćiáłá wywodźi/ Aben Mesu.

Wrzodo.

Wrzody śmrodliwe y plugáwe chędoża.

Strupó.

Strupiáłośći miąższe spodziáią/ Liśćie z miodem vwierćiawszy/ plastrowáć.

Gdzieby sámego prochu z liścia czwierć łota przyiął/ ták w pigulách/ iáko w trunku/ śmiercia vmrze. Abowiem wysusza zbytnie/ trawi przyrodzenie y wilgotności w watrobie/ y we wszystkim ciele.

Przypráwá wilczego pieprzu.

Przypráwuia tedy to liście: Biora go dwá łoty/ y wrzuca w pułtory kwarty vkropu/ y wárza/ áż tylko puł kwarty wody zostánie. Potym przecedziwszy/ przyleia dwá łoty oleyku słodkich Migdałow/ do onego pułkwarćia wody/ y znowu ták długo wárza/ áż oná wodá wywre wszystká/ tylko sam oleiek zostánie. Z tego biora náraz od trzech dragim/ áż do piaci.

Vśmierzenie srogości iego.

Ale lepiey sie go wystrzegáć/ á ná to mieysce bespiecznieyszych lekarstw vżywáć. Albo bez vmorzenia iádu/ y vśmierzenia srogości iego/ nie vżywáć go/ ále mu tych rzeczy przydáć/ ktoremu zbytnie wysuszánie y rozgrzewánie odeymuia: Jáko iest winny ocet/ w ktorymby przez dwá dni y dwie nocy mokłał: w tym czásie odlewáiac ocet raz y trzy/ á świeżego przylewáiac. Potym toż liście/ raz y trzy wypłokáć z onego octu/ w wodzie krynicznęy/ álbo w ciekacey/ y vsuszyć/ żeby z nich wilgotność dostátecznie wyschłá. Potym ie grubo vtłuc nie subtelno/ żeby sie subtelnośćia swa/ nie wpoiło w żołądek y w kiszki: á proch ten z oleykiem Migdałow słodkich zmieszáć/ álbo z Fiołkowym/ álbo z Rożánym/ y vżywáć.

Też ten Pieprz wilczy bywa iákas zobopolna przyiaźnia Dźiecielinie złaczony/ ktora Szmerem włoskim zowiemy/ z włoska Rámanka/ álbo z Cabrzyca/ y z Mirobálány żołtemi/ z Roża/ z sokiem Lakrycyowym/ zwłaszczá dla odwilżenia suchości iego: z Kminem kramnym/ y z Sola Jndiyska.

Wilczego pieprzu może vżywáć do káżdey choroby czarney kolery.

Ták temi rzeczámi zemdlonego w śilności swey/ może vżywáć máło nie w káżdey chorobie/ z kolery czarney pochodzacey. Bo tym sposobem przyprawiony/ wywodzi ia. Tákże choroby wodniste.

Puchlinó.

Zás gdybysmy tymże Wilczym pieprzem zaskorna wode/ álbo puchline/ álbo kolere żołta wywieść/ tedy vmorzywszy go w occie/ iáko sie powiedziało/ może mu z tych rzeczy ktora przydáć/ iedne/ dwie/ álbo wiecey: Jáko korzenia Kosaccowego/ Kopytnikowego/ Łuski miedziáney/ Mirrhy/ soku kopru Sigápenskiego/ Myrobalanow żołtych/ soli Jndiyskiey/ nasienia Pietruszczánego/ soku Piołynowego/ soku Rzepikowego/ Spikánárdy/ Mastyki. A bywa dány z sokiem z Psinek/ álbo z włoskiego Kopru/ przewárzywszy y przeklárifikowawszy te soki dobrze.

Co czynić gdzieby dosyć nie vczyniło.

Gdzieby też to lekárstwo dosyć temu nie vczyniło/ tedy może do niego Kásiey wyćiagnioney łot álbo dwá/ Cykorei pułtorá łotu/ álbo soku z Loczydłá/ ktora Thapsiam zowia/ z temiż sokámi przewárzonemi/ y przeklárifikowánemi przydáć. Ták flus kolerycżny żołty/ ktory podczas puchline czyni/ dostatecznie/ y bez obrazy wnetrzności/ wywodzi.

Skorek puł quinty.

Puł quinty vżywáiac skorek/ pędem wielkim żołć y wode zaskorna wywodzi. Przeto przeciwko puchlinie vżyteczny Jedno ia potrzebá przypráwić.

Puchlinó

Pisze Lobel/ że Aptekárze w Monpeliór we Fránciey/ ze wszystkiey tey chrzościny/ sok z pilnościa wyćiskuia/ á do potrzeby chowáia. Przytym pisze/ że támże dano iednemu tego soku puł łota ná raz/ z wielkim vżytkiem y szczesliwie/ á to bądź sámego przezsie/ bądź z inemi lekárstwy purguiacemi. Jedno nie zbytnie wywiodło materiey. bo niezáwsze pędzi. podczás też śiedzi w ćiele/ zwłaszczá gdy go nie da z inemi lekárstwy purguiacemi.

Dźieciom go dáia.

Pisze tenże Lobel/ że go y dźieciom dawáno bez wszelákiey szkody/ y morzyská/ y ten nic iedno wode wymiátał.

Moczu.

Ná prog łoná/ sok przykłożony/ Mocz by miał/ pisza/ pędzić.

Szkodźi

Wnetrze psuie

WIlczy Pieprz sam bez wszelákich przypraw vżywany/ bárzo wnetrze psuie.

Zołądek

Zołądkowi/

Wątrobe

Wątrobie wszystkie wilgotności wyżega/ swa goracośćia y suchośćia.

Siłom

Siłom ćielesnym władzo odeymuie/

Purguie.

Purguie niekiedy záraz/ ták stolcámi iáko womitámi bez miáry.

Kiszki słámuie

Kiszki słámuie y náder wystruguie/ bárzo zránia wpadáiac: skąd morzenie y gryzienie bywa bezmierne.

Ciekaczkó

Ciekaczki przywodźi/ á ile krwáwe/

Przyrodzeniu ludzkiemu przećiwny.

Ludzkiemu przyrodzeniu goracemu/ tákże y suchemu/ bárzo szkodliwy.

Wilgotnym y zimnym/ álbo srzednie sie máiacym/ bespiecznieyszy.

Schorzáłym zły brzemiennym.

Schorzáłym/ y młodego przyrodzenia ludźiom/

Brzemiennym dawáć sie go niegodźi.

Ludźiom dużym Przypátrzyć sie máia Czásu Mieyscu.

Ludźiom przyrodzenia dużego służy/ ieno w dániu potrzebá sie przyłożyć y czásu y mieyscu/ y powietrzu/ y wieku tego ktory go bráć ma: tákże y siłom. Czásu/ żeby niebył bárzo goracy/ áni bárzo zimno suchy/ ále mierny miedzy ćiepłem y zimnem. Mieyscu/ żeby nie w goracym/ áni zbytnie suchym/ ále pomiernym. W powietrzu/ żeby niebyło wietrzne/ ále ćiche/ nie gorace/ ále pomierne/ też niezbytnie zimne/ ále letnie. W wieku tákże/ nie młodemu/ áni meskiemu/ bo tákie sa pospolićie gorace/ ále ku starości sie chylacym/ bo sie iuż tácy wilgotnymi ostawáia. Siłom tákże przypátrzyć sie potrzebá pilnie/ iesli go znieść moga y śćierpieć/ bez nárußenia wnetrzności. Owa wszystkie okoliczności pilnie ma ten/ co tákowe lekárstwo ma drugiemu dawáć obaczyć. Do tego/ pod iákowa waga/

Powietrzu. Wieku Siłom

żeby nieprzebrawßy/ niepotárgał śił vżywáiac go. Wagá tedy byc ma/ tym co ſa zdrowßy/ y śił duzßych / od pulczwierći łotá / áż do ßkrupułow dwu. Chorßym y mdleyßym / według ich śił ßkrupuł/ albo troche wiecey. Opuchłym / ieſli ſa przy śiłách / w trunku z ſyta miodowa / od ziarn ieczmiennych czterech/ áż do ßeśći/ Abige.

Rozſądek.

Tu oßukawáią.

Oßukawáia ſie y drugich / ktorzy Wilczy pieprz/ Wilczym łykiem zowia. My Pieprzcem wielkim ten zowiemy/ od zbytniey tego pieprznośći / ktora nietylko vſtá ſczmi y roſpala / ále iáko Wilk zrania wnetrznośći/ y żywotá pozbawia. Co y Mauritáni baczac/ Mezereon názwáli. To ieſt/ owdawiáiacy y ośieroćiáiacy/ álbo żywot odeymuiacy : Łáćinnicy Leonem terrę, to ieſt / ziemnym Lwem : tákże od silnośći y od ſrogośći iego zowia go.

Wilczy Pieprz mnieyßy/ Rozdział 191.

Thymelæa.

Kellershals/ Zeilandt.

Cneoron Theophraſti.

Przeſlągwá.

Mnieyßy Pieprz wilczy / tákże Wchrośćinká / wynośi roſczki dwułokietne/ geſte/ cudne/ ćienkie/ ſmágłe y proſte. Liśćie ma wielkie/ iedno wezße / iáko v lnu / tłuśćieyße / lipkie / y kliowáte kiedy go zucha. Kwiátu białego Liliowego. Jágódki Mirtynkowym podobne/ okragłe : naprzod zielone / potym gdy dojrzeią/ czérwone/ łupinká z wiérzchu czarna/ á twárda gdy vſchnie : wewnatrz iadro białe / pieprzne/ vſtá roſpaláiące.

Mieyſce.

Rośćie ná wyſokich górách leśnych. Liśćie iego we żniwá ma byc zbiéráne/ á w ćieniu ſußone.

Przyrodzenie.

Roſpaláiące y wyſuſzáiące w ſtopniu czwartym / Weſalius piſze: Niektorzy w trzećim: rozjada/ pryſczy/ roſpuſzcza.

Moc y ſkutki.

Flágmie. Kolerze. wode wywodźi.

FLágmę geſtą/
Kolerę/
Wode záſkornią ſtolcy wywodźi/ wziąwſzy go iaderek wyłupionych dwádzieśćiá. Jeno vſtá pryſczy: przeto máią być vżywáne w ośrzodce chlebá/ álbo w grucy/ álbo w káſzy Jęczmienney/ álbo w Rozynkę vwynione/ álbo z miodem ſmáżonym powleczone. Dios.

Poty czyni.

Ktorzy ſie poćić niemogą/ ziarnká z ſáletrą rośćieráć á z octem/ y pomázowáć ćiáło.

Liśćia gdyby kto chćiał vżywáć ſuchego/ ma być pierwey ſtłuczone/ á z żyłek obrane. Dios.

Puchline Wode.

Puchline potężnie z ćiáłá wywodźi/ y
Wode záſkornią/ prochu tego liśćia acetabuli pondere, z winem wodą roſtworzonym piiąc. Skromniey purguie y wywodźi/ w polewce z ſzocowice wárzoney/ álbo w kápuſty świeżo śiekáney wárzoney iuſze: Albo z táż kápuſtą/ álbo z ſzocowicą wárzoną/ zmieſzány y vżywány.

Trociſzki.

Proch tego liśćia bywa záczyniony ſokiem Agreſtowym/ y z tego potym kołaczki/ álbo Trociſzki czynią/ y do potrzeby chowáią. Dio.

Kroſtom. Liſzáiom. Piegom. Pſtroćinam.

Kroſty/
Liſzáie/
Piegi/
Pſtroćiny z ćiáłá ſpádzą/ liśćie z octem vtłukſzy á z miodem/ y pomázowáć. Toż czyni wodká z liśćia świeżego vpalona/ częſto ſie nią vmywáiąc.

Z czym ie bráć.

Jaderek ták wiele iáko ſie wyſzey námieniło wziąwſzy/ z naśienia Chmielniku ſzłámowátośćią/ álbo z ſokiem Podrożnikowym/ y z Tłuſtoſzą/ álbo z wodką Pśinkową/ álbo z wodką Miechunek/ ktore Gárliczkámi zowią/ wywodzą flágmę/ kolerę/ y wode záſkornią.

Popráwá.

Srogość ich/ bywa im Mirobálány żołtymi odięta.

Piguły.

Pilulę.

Bywáią z wilczego Pieprzu piguły robione tym ſpoſobem: Wziąć ſoku wypráſowánego z liśćia/ wyſuſzyć go w naczyniu ná ſłońcu/ przydáć Mirobálánow/ Piołynku/ żywice Arábſkiey/ Rożey czerwoney: á porobić piguły wielkośći grochu/ y dawáć ich po trzy tym ktorzy puchlinę máią. y Tym

puchlinie Członkow boleiącym y Dnie.

Ktorzy w członkách/ y w ſtáwách łupánie máią. Abowiem Dnáwe niemocy z głeboká wywodźi/ ieno z wielką ćiężkośćią y z niebeſpieczenſtwem zdrowia/ zwłaſzczá gdzieby nieſkroćił w nim inemi rzeczámi śilnośći y

Szkodźi. Popráwá.

ſrogośći iego. Co bywa gdy liśćie iego ſucho vtłuczone/ á z żyłek ſwych pilnie obráne/ y z Pigwámi przypráwione/ z Mirobálány/ z Mirrhą/ z Połynkiem/ á z ſokiem z Dźiewánny/ y z tego Trociſzki porobić.

Oleiek.

Olеum.

Wziąć liśćia y ſoku po ośmi łotow/ winá/ álbo wody ſześć łotow/ oleyku Migdałow gorzkich/ álbo Seſámowego/ á mleká puł kwarty: To wſzyſtko przez 24. godzin moczą/ potym wárzą/ do wywrzenia winá álbo wody y ſoku/ y chowáią. Ten

Puchlinie. Wrzodom. Zmázom. Moczu.

Puchlinie/
Wrzodom złym y plugáwym/
Zmázom ná twarzy y ćiele/ dobry.
Mocz zátrzymány pędźi.

Szkodźi

Zołądkowi. Kiſzkom. Zyły tárga. Płodu.

WSzyſtkiemu żołądkowi/
Kiſzki drze y zránia/
Zyły otwiera y tárga/ y do śmierći przywodźi/ zwłaſzczá mdleyſze y roſkoſznieyſze.
Płod w żywoćie zábiia. Dios.

Rozſądek

Mniemáło ſie ktorzy oboy ten Pieprz wilczy/ Przeſłágwą Teofráſtową zowią/ ktorą on Cneorum miánuie. o ktorey tu záraz powiemy.

Przeſłagwá

Cneorum Theophraſti.

PRzeſłagwá dwoiáka ieſt/ biała y czarna. Biała tá ktorey tu wyobráżenie położyliſmy/ áby káżdy ſnádnie mogł obaczyć/ iákie podobienſtwo y kſztałt/ iáko chcą niektorzy z wilczym Pieprzem bądź z máłym/ bądź z wielkim/ ma. O ſkutkách y przyrodzeniu iey toż rozumieć mamy/ co o tych wilczych Pieprzách.

Bez/ Rozdźiał 192.

BEz w drzewo wyraſta: Jeden poſpolity / ktory przy płotách / przy párkánach rośćie. Drugi czarny/ abo leśny/ ábo czerwony. Jeſt trzeći wodny/ Kálina/ ále o tey zoſobna. Bez ogrodny ſo-

ſiki

Sambucus.

...derbaum/ Holder/ Holunder.

śiki z korzenia zielone wypuszcza. Potym w rózgi/ iáko w trzćinę iáko rośćie/ tákże sękowáte ábo kolankowáte/ zdrewniáłe/ okrągłe: drzeń we wnątrz máiąc. Zá czásem w drzewká gáłęziste/ nie máłe wychodźi. Z wierzchu skóry szarey/ ábo iásno popielátey: spodnia zielona. Liśćia ná iedney stopce wyższey/ sześć ábo ośm rownemi parámi od śiebie rozłożonego iáko v włoskiego Orzechá/ iedno węższego/ miękceyszego y zielenszego/ około kráiów wykárbowánego/ zápáchu przykrego. Ná wierzchu gáłązek okołku z białego kwiátu/ drobnego/ gęste go y wonnego. Z tych iágódki drobne/ soku winnego pełne brunatnego/ z wierzchu czarne iáko drobne Rózynki/ w kiśćiách álbo w gronách. Korzeń w źiemi nie głęboko puszcza/ iedno po stronách szeroko ie rozkłáda/ rzadkie y dziurkowáte. Skórki ták z drzewá iáko z korzenia/ pierwsze w lekárstwie mieysce máią/ wtóre iágody y kwiećie.

Ten drugi/ który czerwonym ábo gornym zowiemy y leśnym/ nie wszytkim iest znáiomy: rózgámi y liśćiem podobny pierwszemu/ iedno we wszystkim drobnieyszy/ krzewistszy: kwiátu w okołku nie nieśie/ ale ná podobieństwo gronek/ iáko w Ptászey zobi/ bárwy przyżółtey/ y tym od pierwszego iest rożny. Iágódki tákże w gronkách/ iáko wino leśne ábo Rozynki/ iedno czerwone/ pełne soku winnego y smáku wi-... w Sierpniu dozrzewa.

Mieysce.

Pierwszy rośćie wszedy przy płotách/ párkanách/ miedzy mury/ w przykopách/ w ogrodách/ ná miedzách/ w krzewinách y przy wodách. Wtory w leśiech ná górách.

Przyrodzenie.

Rozgrzewa y wysusza/ iáko Awicenna pisze we wtórym stopniu ná końcu/ ábo w trzećim ná przodku/ iáko Serápion. Inni piszą/ że rozgrzewa we wtórym/ á w pierwszym wysusza: rozmáitie rozgrzewa/ otwiera y odmiękcza. Tákże drugi. Máią moc spáiáć y rospráwowáć/ iáko y Chebd.

Moc y Skutki

Flus wodny wywodźi y wysusza. Dios. Flágme z osobliwey swey własności wywodźi/ wárząc iego liśćie/ miásto iákiey kápusty młodey/ przywárzywszy ich z oliwą á z solą. Dios. Plin. Toż — *Flus. Flagmie.*

Kolerzę czyni/ — *Kolerzę*

Młode látorośtki/ álbo sośiki wárzone á vżywáne/ toż czynią.

Puchlinie młode ich korzonki bywáią wielkim rátunkiem/ w winie wárzone á vżywáne. Potym wino pić. Dios. — *puchlinie*

Toż

Toż y látoroſtki wárzone piiac.

Vkąßonym od iáſczurki.

Też iuchę z korzenia wárzonego w winie pić dobrze od iáſczurki vkąßonym y od iney gádziny. Tym ráne wymywáć. Dios.

Lonu y máćicy.

Lono y máćice zátwárdziáłe álbo ściśnione odmiekcza y otwiera to korzenie warząc/ á w nim ſie po pás kąpiac. Dios. Plin.

Toż wiele inych dolegliwośći máćice/ y boleśći w żywoćie vśmierza.

Toż iágody czynia z winem piiac. Dios.

Włoſy fárbuie.

Jágody ták Bzu iáko y Chebdowe/ włoſy czarne fárbuia náćieráiac ie. Dios. Plin.

Przymiotom.

Przymioty ogniſte wyciaga/ liśćie świeże młode z ięczmienna mąka vwierćiáne/ y plaſtrowáne. Dios.

Ogniem opalonym.

Tenże plaſtr opalonym ogniem vżyteczny. Dios. Plin.

Ránom od pſá.

Ná rány/ y od pſow vkąßonym tákże vżyteczny/ przykłádáiac. Dios.

Wrzodō.

Wrzody głebokie y wydubniáłe/ iáko ſa Fiſtuły/ álbo ſie do fiſtuł máiace/ goi y záwiera. Dior.

podágrze

Podágre leczy z łoiem Bykowym/ álbo z kozłowym naśienie/ álbo iagody Bzowe/ ábo Chebdowe/ plaſtruiac. Dios.

Fluſom wodnym w puchlinie.

Liśćie ták w trunku iáko iedzenim/ wode záſkornia ſtolcy wywodzi. Egineta. Tákże korzenie y iágody ich w winie ſtárym wárzone/ y vżywáne. Plin.

Głowie.

Bolenie głowy vſkrámia/ w wodce z kwiećia Bzowego chuſteczki omaczywáć/ a ná ćiemie y czoło przykłádáć.

puchlinie

Perſonom pieſczonym/ z Szpinákiem wárzac ſośiki Bzowe w tłuſtey polewce mieśney/ wode záſkornia ſtolcy im wywodzi. Toż też ſok wypráſowány czyni z winem piiac.

Skorki zielone tákże czynia wárzac ie w winie/ álbo w ſłodkim mleku/ y piiac. Jeno młodym ludziom niedawáć ták mocnego lekárſtwá.

Womity czyni.

Sok z ſkorek korzenia Bzowego wyżety/ womity potężnie czyni piiac go. Tenże ſok záſkornia wode wywodzi.

Przymiotom.

Przymiot ogniſty błonki mozg okrywáiacey odeymuie.

Moczu.

Mocz zátrzymány wywodzi/ ſok z iágod Bzowych z winem piiac. Plin.

Pchły wytraca.

Roſczki Bzu młodego/ á ile Chebdowe/ w wodzie moczone/ ta woda gmáchy pokrapiáć/ pchły wytráca. Plin.

Muchy gubi.

Jucha z liśćia wárzonego/ muchy wyglądza nálawßy iey. Plin.

Odrze vżyteczny.

Odre/ to ieſt czerwone pſtroćiny po ćiele iákoby pchły pokaſáły/ albo kálinámi ie poſtrzykał/ ſpadza roſczká Bzowa/ álbo Chebdowa/ zlekká nia ono ćiáło poſtrzykáne biiac. Plin

Purguie.

Skorá wnetrzna/ ktora ieſt pod martwica/ purguie żywot gora y dołem/ z białym winem ia wiercac y piiac. Albo w mleku ſłodkim wárzac. A gdźieby kto dołem chćiał ćiagnąć/ trzebá ia nádoł ku korzeniu ſkrobáć. Záś gdy womitem/ tedy ku gorze. A ieśliby zára z womitem y ſtolcy/ tedy ia ſkrobáć y ku gorze y ná doł. Plin.

Weże odgania.

Weże/ y káżda gádzine z domu wypedza dym z Chebdu.

Kámien.

Chebdowe látoroſtki młode/ y z liśćiem wierciane álbo tłuczone/ z białym winem pić ná kámień. Plin.

Moßnō.

Moßná ſpuchłe lecza/ toż liśćie z látoroſtkámi vtłuczone/ y okłádáne.

Chrobáctwu.

Chrobak komuby ſie w pálcu zránionym zálagł/ zielone liśćie Bzowe vtrzeć/ y przyłożyć. Tab.

Oczom.

Oczy zápuchłe vſkrámia/ liśćie świeże miekie z ięczmienna mąka przykłádáiac.

Trzećiaczce.

Trzećiegodniowa febre leczy/ wziać Bzowego liśćia garść/ Lawendy/ y ſoli potroſze/ to z oliwa vtrzeć/ y ná pulſy przywiąć.

Pániam.

Ták Bez/ iáko y Chebd w wodzie wárzac/ dobrze ſie w nim náparzáć pániam dla vśmierzenia boleśći w żywoćie. Toż

Mieśiecżney.

Mieśieczna chorobe wzbudza.

Febrze káżdodniowey.

Febre káżdegodniowa leczy/ naprzod rozpráwiwßy máterya dobrze/ y vroczywßy iey pierwey lekkiemi purgácyámi : potym wziawßy liśćia/ kwiećia/ y korzenia Bzowego/ przez dwá ábo trzy dni to moczyć w wodzie/ á przecedźiwßy/ dáć iey z trwaterke albo z pułtory ćiepło wypić. Ták potężnie to máterya febry wywiedzie. Plate.

Gliſtom.

Sok z liśćia Bzowego z miodem dáć pić tym co gliſty miewáia.

Vßom.

Vßy ropiſte/ ſok Bzowy w nie puſczány wychedaża. Apul. Tákże z iágod z miodem puſczány.

Rekom y nogō ſpuchłym.

Rece y nogi ſpuchłe/ liśćie Bzowe w słoney y w ſłodkiey wodzie warzac/ y czeſto náparzáiac/ leczy. Plat.

wątrobie ślezienie

Watroby y Sleziony zátwárdzenie odmiekcza/ liśćie z iágodámi w winie/ y w oliwie warzone/ á plaſtrowáne. Plin.

puchlinie

Sok ze Bzowego liśćia piiac/ wode záſkornia/ y inne ſiuſy wodniſte/ ták ſtolcy iáko womitámi wywodzi. Toż ſok z korzenia iego czyni/ ále bárziey ſtolcy flágmie grube ženie/ niżli vſty. ázwłaſczá te/ ktora w ſtáwy wpada.

Slegnie grubey.

Może teſ wßyſtkie rzeczy w wodzie wárzyć/ á przydawßy cukru/ ſyrop vczynić.

Strutym.

Strutym bywa lekarſtwem.

Spárzelinie.

Czynia máść z ſkorek śrzednich/ ktora boleśći ſpárzelin vśmierza.

Łamániu w ſtáwach.

Łamánie w ſtáwach vſpokaia/ świeże ſośiki bzowe/ álbo papie od korzeniá ſie puſczáiace/ z korzeniem bábczánym/ á z ſtárym ſádłem wieprzowym zmießawßy/ námázowáć/ á ná to świeże Bzowe liśćie przykłádáć.

Toku.

Tok krwie z noſá záſtánawia/ proch z liśćia

ścia Bzowego/ zádmuchuiąc nim.

Kolána oćiekłe y spuchłe leczy / wyćiągáiąc z nich otok/ y boleśći vkłádáiąc/ liśćie bzowe y z kwiećiem/ rozpárzywßy ie w żarzystym popiele/ á przykłádáiąc.

Kolánom oćiekłym w rękách w nogách łamániu y w stáwiech.

W rękách łamániu. Tákże
W nogách/
W stáwiech y w ktorychkolwiek członkách/ bywa lekárstwem liśćie Bzowe/ przywźiąwßy Rumienku/ Kopru ogrodnego / y to wßytko w woreczki záßyć / vwárzyć w wodźie/ y boląca mieyscá náparzáć.

Pierśiom/ Kośćiom Plucom/ Paćierzom Krzyżom Łopádkom Bokom.

w Pierśiách/
w Kośćiách/
w Plecách/
w Paćierzách/
w Krzyżách/
pod łopátkámi/
w Bokách łamániu y boleniu srogiemu: wźiąć oleyku Bzowego/ Bobkowego po cztery łoty / Bobrowego stroiu pułłotá / Aquáwity bárzo máło. To wespoł zmießawßy / tym mieyscá boląc náćierać / á przyłożyć bawełny álbo futerko ćiepłe.

Krze/

Kre dźieciom y nábićie boczkow odmiękcza / liśćie Bzowe z Slazowym y z Gęśim sadłem vtłuczone/ á troche przysmażywßy / tym námázowáć.

Tarcze y Rondele czynią ze Bzu.

Ze Bzowego drzewá czynią Tarcze y Rondele/ przeto że tego drzewá rány skuláią śie/ y żelázu nie łátwie vstępuie.

Pilulę.

Piguły ze Bzu.

Bjora skorki ze Bzu/ ták z korzenia iáko z drzewá/ do tego kwiećia iego y iágod. To wßystko tłuką/ y sok wyczyniáią/ do ktorego prochu Sosnki / álbo wilczego Mleczá puł łotá / Mástyki czwierć łotá przymießuią / y z tego piguły czynią/ ktorych quinte ná raz dáiąc/ puchlinę wywodzą dostátecznie.

Syrupu.

Syrop Bzowy.

Wźiąć skorek śrzednich miedzy martwicą á ostátnią skorką od drzewá: ták wiele kwiátu/ to iest po dobrey garśći: To wespoł w winie białym dobrym stárym przez cáły tydźień moczyć/ káżdego dniá raz y dwa wzruszáiąc y zámießuiąc. Potym przecedźiwßy/ włożyć do onegoż winá ták przecedzonego garść Różey/ Tátárskiego źiela/ Imbiru/ záwiązawßy w węzełku po puł łociu. To wárzyć áż połowicá wywre: A wyiąwßy on z korzeniem węzełek / wyżąć go co nalepiey/ włoż miodu co nacudnieyßego / y ták długo warz áż wino wywre. Tego opuchłym ná raz dawáć od dwu łotow áż do czterech. Tákże

puchlinie

Zimnice káżdego dniá miewáiącym.

Zimnicy.

Aqua.

Wodká

Kiedy nabárźiey kwitnie/ w ten czás z kwiećia przez Balneum maris wodkę dobrze pálić. Tá

Pierśiom.

Pierśiom ćiężkim bywa dána ná raz po trzy łoty/ ráno y ná noc.

Boleniu głowy.

Boleniu głowy z gorącośći álbo słoneczney/ ábo z wietrzney/ álbo z ogniá / chustkę maczáiąc/ á ná nie przykłádáiąc.

Ogorzelinie.

Ogorzeliny z słońcá spądza/ vmywáiąc śię nią.

puchlinie wątrobie śleźienie Nerkom. Trzećiączce. Żołądku. Melánkoliey. Szkodźi.

Puchnącym/
Wątrobę zátkána otwiera/
Sleźionę y
Nerki/
Trzećiegodniową febrę odpądza/
Żołądek pośila y vmacnia/
Flusy melánkoliczne wychędaża/
Żołądkowi ßkodźi ták liśćie/ korzenie/ y iágody.

Succus.

Sok ze Bzu.

Wźiąć Bzowych iágod dobrze źrzáłych / z nich sok wyćisnąć / y przy ogniu węglistym go do zgęszczenia wárzyć. Ten

bolączkom puchlinie wilgotnośćiom. Strutym

Bolączki wnętrzne rospądza/
Puchlinie bywa rátunkiem osobliwym/
Wilgotnośći wßytkie złe potem wywodźi/
Tákże iady w ćiele potem wywodźi: przeto bywa przed łáźnią bráný. A tego po przepurgowániu inymi lekárstwy trzebá vżywáć/ náczczo bieráć ie.

w biegunkách.

W biegunkách bywa lekárstwem mażąc nim.

Cōserua florum.

Konfekt z kwiećia.

GDy práwie kwiát dożrzeie/ otrząść/ álbo obić kwiát z okołkow iego / y włożyć ie miedzy dwie chędogie chusty żeby przewiędły: potym ie posiekáć/ ábo vtłuc/ á do funtá kwiátu/ pułtorá funtá cukru przyłożyć/ y ná słońce wystáwić/ wzruszáiąc ich częstokroć. Ten

wątrobie Żołtáczce puchlinie

Wątroby zátkánie otwiera/
Rospądza z żywotá nábrzmiáłość/
Puchlinę poczynáiącą trawi y wynisczą.

Głowie.

Bedłki Bzowe.

BEdłki Bzowe przy korzeniu rosnące / zmaczawßy ie w Rożáney wodce / álbo w Bzowey/ á ná głowę przykłádáne/ bolenie iey z rospalenia leczy. Toż

Otokom.

Wßelákim otokom y przymiotom ognistym / też Bedłki przykłádáne odeymuią.

Oleum

Oleiek Bzowy.

TEn bywa z kwiátu oberznionego Bzowego/ á z stárey oliwy / iáko Rumienkowy oleiek.

wątrobie Żołtáczce Członkom.

Vśmierza/ wychędaża/ wyprożnia/
Wątroby zátkánie otwiera/
Żołtaczkę odgania/
Wßystkich członkow boleśći vkłáda.

2.

Drugi.

Inny Oleiek Bzowy/ do wzrußenia potow

w morowym powietrzu: Wziać naczynie śklane według twey woli/ do polowice nápełń go Bzowym kwiátem: przyday do niego trzećia cześć kwiátu Chebdowego/ druga trzećia czesc kwiátu ś. Janá źiela / że ták z tych trzech bedźie ono naczynie pełne kwiátu. ná to náley oliwy czterechletniey / by y stárszey. To záwiazawszy/ wystaw ná słonce / niechay przez cáłe láto. Tym oleykiem trzy álbo cztery kroć ćiáło wednie y w nocy ćiepło náćieráć. Doświádczono / wszystek iad powietrza morowego/ potem wywodźi.

Bez czérwony.

Tych wszystkich sztuk iest Bez Czerwony/ ktorych nász czarny álbo domowy.

Chebd/ Rozdział 193.

Ebulus, Chamæacte.

Attich.

Chebd iest rodzáiu Bzowego/ zowia go drudzy Bzem niskim / y nie miedzy drzewy ká/ ale miedzy źiolá iest poczytány. Rózgi iest czworogránowitéy / kolankowátey y stryfiástey. Liśćia iáko drzewá Migdalowego / z káżdego kolanká / álbo człónká z obu stron przećiw sobie/ rownym od śiebie położeniem/ ná stopkach rownie iáko v Bzu pochodzace/ około kráiow wystrzygáne/ iedno dłuższych/ y śmrodliwszych Kwiátu w okołkach ná wierzchu wszystego / iáko y ná Bźie. Z tych zá czásem iágódki iáko bzowe: Korzeń długi/ ná pálec wzmiesz : ktorego skorki / pączki/ ábo sośiki młode / iágódki/ sok y pecki/ ábo iaderká/ do lekárstw przychodza. Tákże kwiát y liśćie.

Mieysce y Czás.

Rośćie ná wśiach ládá kedy. Ná Wiosnę korzonki iego kopáia/ skorki z nich zdéymuia / y ná słoncu suszá. Jágody zás pod Jesień / bo tám dozrzewáia. Do roku tylko bywa w swéy mocy chowány.

Przyrodzenie.

Rozgrzéwa y wysusza/ przy koncu wtorego stopniá / ábo ná przodku trzećiego. Trawi / rozprawuie/ rozśćina / czyśći / zwlasczá flegmiste wilgotnośći / potym kolerycżne.

Mocy Skutki

Mocy y skutkow Chebd tych iest / co y Bez/ á własnośćia przyrodzenia swego flusy flágmiste wywodźi poteżniey / niżeli Bez. Z osobná iemu własna :

Flusy flegmiste.

Puchline stolcy wywodźi / wárząc korzenie Chebdowe / w białym stárym winie/ z kwiátem y z Jmbierem : Tego poránu ná czczo po kwáterce piiac.

puchlinie

Fráncowátym/ toż korzenie Chebdowe / w winie stárym białym wárzone/ przydawszy do tego kwiátu á Jmbieru/ y poránu pić dáwáć. Toż czynia ziarnká z iágod iego / wypłokawszy ie co nalepiey z soku czarnego / żeby prawie białe były / vsuszyć/ vtłuc : y tego prochu po czwierći łotá / w polewce suchotnego

Fránce y smierza.

tnego ziela wárzonego pić dáć. Doświádczone lekárſtwo.

puchlinie

Suchotna y wnetrzna puchline leczy / z korzenia Chebdowego wárzonego iuchy/ ábo wodki wypaloney łotow cztéry/ ze Bzu łotow osm/ zmieszawszy weſpoł/ przez dni trzydzieśći porządnie bráć.

Kiszkiwy chodzą.

Kiszke z ſtolcá wychodzącą wpráwia/ pomázuiąc ią ſokiem z korzenia Chebdowego.

ſlinogorz

Slinogorz leczy/ w tymże ſoku wyżetym z korzenia chuſte maczáiąc/ y gárło obwiiáiąc.

Kászlu.

Kászel z zimney przyczyny vśmierza/

Piersiō. Flágmie

Piersi z flágmy grubey y kliowátey wychedążą/ wierzchołki Chebdowe w winie wárząc/ y miodem oſłodziwszy/ káżdy poránek ná czczo piiąc.

Zywot odwilżą.

Wierzchołki álbo ſośiki z korzenia wychodzące wárzyć á ieść/ żywot odmiekczáią trochę młodego máſłá/ álbo oliwy przylawszy.

Dnie.

Dne/ y w członkach łamánie vſkrámia. wziąć kwiátu y liśćia Chebdowego zárowno/ włożyć w dzban/ y nákryć bláchą podziuráwiona/ wſtáwić ná to iny dzban dnem wzgore/ y to obmázáć co nalepiey ćiáſtem/ żeby ſie obá dzbany trzymáć mogły : Potym po wypaleniu w piec to wſtáwić/ ták áby ten zban w ktorym liśćie ieſt y z kwiátem ſtał ná gorze/ y dáć mu ták ſtać áż piec wychłodnie : Potym wſpodnim dzbanie znaydzieſz ſok/ álbo wode/ ktora dla potrzeby chowáć. A mieyſcá Dnáwe w ktorych bol y łupánie/ tym czeſto námázywáć y náćieráć.

Zimnicy.

Zimnice káżdegodniową leczy/

gryzieniu

Gryzienie y morzyſko w żywoćie vśmierza/ tenże ſok álbo wodá ták dyſtylowána/ iáko z winem vżywána.

Dzieciō.

Dzieciom brzuszki twárde odmiekcza/

Oćieklośći.

Nápuchnienia wszelákie odgánia/ ſmáżąc liśćie y kwiećie w kápłunim/ ábo w kokoszym ſádle/ á żywot mázać.

Bolom.

Boleśći w ćiele vśmierza/

Twárdośći.

Twárdość w żywoćie odmiekcza / liśćia tego Chebdu nákláść do wánny/ y w tym ſie párzyć.

podágrze

Podágre vśmierza / z kozłowym łoiem przykłádáiąc.

winá fárbuie.

Winiarze fárbuią niektorzy iágodámi Chebdowymi winá.

Zyłom.

Zyły pośila/ liśćie y z kwiećiem w obuw śćieląc/ y ná tym chodząc.

Gárdłu.

Gárło tym okłádáiąc/bole w nim vkłáda/

Artetyce z flágmy.

Artetyce z flágmy pochodzącey/ ſok bywa lekárſtwem z korzenia chebdowego/ przymieszawszy z Sośnki troche proszku/ álbo z wilczego Mleczu/ á cukru. Albo rádniey ſoku z ſośikow iego.

Głowe czyśći.

Sok noſem ſarkány/ wszyſtkie plugáwośći z głowy wywodzi.

Flágmie.

Flágme wywodzi/

Puchlinō

Wode zaſkornia pędzi/ proch z korzenia iego z ſokiem kopru Włoſkiego.

Nápuchnieniu rąk y nog Łamániu w członkách.

Nápuchnienie rąk y nog roſpądza/ liśćie wárzone w słoney wodźie/ tym náparzáć.

Też kapánie w wodźie/ w ktoreyby Chebd z korzeniem y z liśćiem ſwym/ z kwiećiem y z iáderkámi wrzał/ vżyteczny tym ktorzy łamánie w członkách ſwych miewáią z flágmiſtych fluſow.

Wyćiegánie z ſkorek ſoku.

Drudzy wyćiągáią ſok z ſkorek korzenia Chebdowego/ y wysuszáią ná słońcu/ potym czynią z niego Trociszki do przerzeczonych potrzeb.

Kliſtery.

Kliſtery z liśćia wárzonego/ ieſzcze lepiey z ſoku korzenia iego: bo tákowe gryzienie y morzyſká w żywoćie vśmierzáią. Matth.

Sciátyce.

Scyátyke z wiátrow álbo z flágmy pochodzącą/ vśmierza kliſtera. Math.

Węże wygania

Dym z Chebdu/ węże z domu wygania.

Mieśięczney.

Mieśięczne czyſzczenie pániam záſtánowione wzbudza tenże ſok z korzenia / obmaczawszy w nim wełny/ álbo báwełny ſkręćić/ y w łono puśćić.

Czynią drudzy iágody z cukrem y z Cynámonem/ y chowáią do vżywánia. Tab.

Bládym cere dáie.

Ktorzy zá wielkimi gorączkámi do bládośći przychodzą y do wyſchnienia / nád párą chebdowa wárzonego dobrze ſie náparzáć / pierwey poſoliwszy ná żołądek y wątrobę rzeczámi wonnymi y ztwierdzáiącymi.

Kámień.

Kámień wywodzi Chebd młody z liśćiem ſwym wierćiány/ y z winem pity. Apul.

Sleziene

Slezione twárdą odmiekcza / piiąc proch z korzenia Chebdowego co naſubtelniey vtárty/ z kwáterką winá dobrego białego.

Znák role dobrey

Goſpodarze biorą znák roley dobrey y ziemie płodney/ ná ktorey dobrowolnie Chebd rośćie.

Szkodźi.

Zołądkowi/ bo go obćiąża. A gdźieby go zbytnie kto vżywał/ womitem odeydzie. Tab.

Káliná/ Rozdział 194.

KAliná/ drzewo Bzowemu podobne rozgámi kolankowátemi/ á napoły czczemi. Drzewiá białego/ rzadkiego. Sámo drzewo kruche: liśćie Iáworowym podobnieysze / niżli Porzeczkowym.

Kwiátu białego/ okołkiem iáko bzowy/ tylko szérsze liſteczki ma/ niż Cobołki białe : zapáchu wdzięcznego. Z tych czérwone iágódki/ iáko głogu drzewnego. Soku winnego pełne. W tych pecki pláſkáte y twárde.

Sambucus aquatica, Platanus aquatica, Lycostaphylus.

Waldtholder.

Sambucus rosea.

Jest druga Káliná różánego kwiátu / od pierwszey sámym kwiátem rożna. Te zrzadká ználeść / y to tylko w ogrodách kosztownieyszych.

Mieysce.

Pierwsza ná mieyscách wilgotnych rádá rośćie. Záś Różána Káliná / w ogrodach. Téy v nas nie znáią.

Moc y Skutki / y Przyrodzenie.

wyćiaga.

SOk iest przyrodzenia y skutku wyćiagáiacego / z ktorego konfekt czynia z cukrem.

womity czyni.

Jágody sáme vżywáne brzydkość czynia / y wrácánie przywodza.

Ziemna álbo Wycza Grusžká.

Rozdział 195.

Apios.

Erdbyrn.

GRuszká ziemna / ábo Wycza / od podobieństwá má nazwisko / bo ma korzeń ná ksztalt gruszki / okragly / zwiérzchu czarna skórke á wewnatrz ma biala. soku wodnistego pelna. Rósczki ná dloń z korzonká cztéry ábo pieć wychodza cienkie / oble / rumiáne á mléczyste. Listki iáko v Hoyney rósczki / która Ruta leśna zowia / ábo Márki Bożéy dzwonkow / ćiemnieysze / sczupley sze y dluzsze. Kwiátu bialego / wonnego / grochowemu podobnego. Naśienie z tego drobne.

Mieysce

Rośćie ná górách w Krećie / w Apuliéy / záraz ná Wiosnie.

Przyrodzenie

Ciepla y sucha iest pomiernie.

Moc y skutki.

DZiwna sprawá Páná Bogá nászego / w rzeczách stworzonych pokázuie sie. Korzeniá cześć zwierzchnia tego ziela / womitámi / czyści ciálá. Záś spodnia stolcy wywodzi / ták flágme iáko kolere. Owa korzeń cáły purguie y czyści obiemá koncámi. Dios.

Flágme / Kolere / purguie.

Flágme wywodźi.

Soku z korzenia wyćiągnionego śkrupuł ieden/ álbo troche mniey/ z czymkolwiek w trunku wziąwszy/ tákże flágme/ y kolere womitámi/ y stolcámi wywodźi. Dios. Plinius káże go z miodową syta vżywáć.

Soku wyćiągnienie.

Sok tym sposobem z tego korzenia wyćiągáią: Dobrze go vtłukszy/ włożyć do nowego gárncá/ ná to nálać wody źimney pełno/ y dobrze zámieszáć. A to co spłynie piorem zdeymowáć/ á vsuszywszy chowáć. Dio.

Puchlinie

Opuchłym/ tenże sok z winem vżyteczny. Plin. po puł lotá z nim piiać.

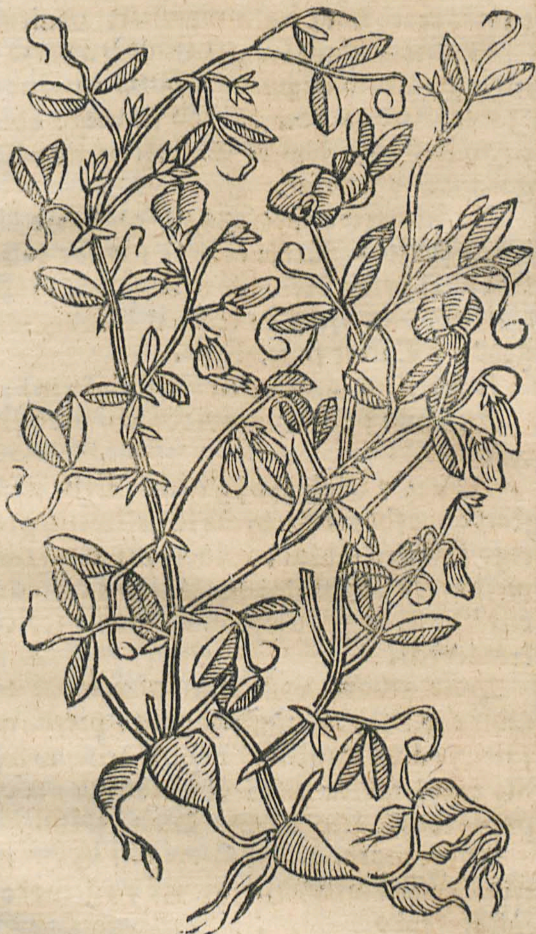
Womity

Korzeń sam iedzony czyni brzydkość w żołądku/ á potym womity.

Scyátyce.

Scyátycznym vżyteczny/ wywodząc z nich stolcámi/ womitámi máterią.

Wycze wezły/ Rozdział 196.

Wycze wezły/ wypuszczáią z śiebie wiele rózdzek łokietnych po źiemi sie roskłádáiących/ iáko groch/ ábo wyká/ do ktorey ma podobieństwo. Listeczki ma obdłużne y przyostrzeyszym. Kwitnie w Czérwcu kwiátem czérwonym gromadkámi: kształt kwiátu grochowego. Z tych strączki w ktorych naśienie. Korzonki ná kształt fig/ ábo gruszki máley/ trzy ábo cztéry iáko ná nići/ ieden po drugim záwieszony/ iáko v Orzészká źiela/Kropidłkiem zowiemy: zwierzchu czarne/ wewnątrz białe. Z źiemną Gruszką niema żadnego podobieństwá. Też áni womitów czyni/ áni stolcem purguie/ iáko źiemna Gruszká.

Mieysce

Rośćie ná polach oránych/ gdźie śiano Ieczmień/ Pszenicę/ Żyto. Korzonków świnie rády vżywáią/ dla czego ie świnią pástwą/ ábo chlebem drudzy názywáią.

Mocy/ Skutki/ y Przyrodzenie.

Jakiegoby vżytku to źiele było/ żaden z stárych ziołopisow/ ták z onych dawnych Greckich y Łáćinskich/ iáko z pośledniejszych nam nic nie podáli o tym: okrom/ że go pásterze rádzi vżywáią. Tákże y świnie.

Rozsądek.

Wycze wezły/ rzeczone od Wyki/ ktorey rozgámi y liśćiem są podobne/ okrom korzonkow/ ktore iáko wezły ná nićiách/ iedne po drugich wiszą/ Gruszek álbo Fig podobieństwo máiąc.

Zamorskie Jábłko/ álbo Bániá/ Rozdział 197.

Zamorskie Jábłko dwoie sie znáyduie/ sámiec y sámicá. Obie máią liśćie Baniom wodnistym/ ktore Auguriámi zowią/ podóbne/ ábo ogórczánemu: obdłużne/ ostre/ w około rozdźielone/ lábrzyste/ ná długich stopkách kosmátych wiszące/ wićeczki swe po źiemi roskłá-

Colocynthis, Coloquintida, Sycionia, Cucurbita ſylueſtris

Coloquint.

dáiąc y z liśćiem. Kwiát bládo żółty: z niego Bánie bywáią máłe / okrągłe iáko piły iákie. Smáku bárzo gorzkiego: wewnątrz máiąc mieśiwość białą lekką y gebczástą / w ktorey ziarnek / ábo pecek bárzo wiele. Ták liśćie iáko iábłko y ziarnká purguią.

Mieyſce

Rosną we wſchodnich ćiepłych ſtronách / y te nalepſze / bo dóźrzáłe bywáią. Rosną v nas / y po Niemieckich kráinách w ogrodách ſádzone: á te dla niedoźrzáłośći ſwéy nie mogą ſie do lékarſtw zyść. Kwitną ná końcu látá / á ná oſtátku w Jeśieni dozrzewáią. Te napiérwey zielone / potym białáwe bywáią.

Trwáć może w cáłośći ſwych ſkutków przez pieć lat.

Przyrodzenie y Czás.

Przyrodzenia ieſt ćiepłego y ſuchego w trzećim ſtopniu / co z ſámego ſmáku iego ſnádnie ſie obaczyć może. Ma być zbierane / gdy poczyna zwierzchu bieleć / ábo żółćieć.

Moc y skutki.

ZAmorſkie ieſt bárzo gorzkie / ktore ſkutki ma lekárſtwá bárzo gorzkiego / ieno ich iáwnie pokázáć niemoże dla purgowánia ktora ma w ſobie. To ábowiem przyiete pierwey wynidzie ſámo ſtolcem / niżli te wilgotnośći ktore ma z ćiáłá wywieść. Galen.

Purguie.

Sćiencza / rozpráwia / przenika / á bárzo silnie y gwáłtownie purguie ſámá mieśiwość Jábłká / iedno potrzebá iad od niego odiąć / przydawſzy mu żywice Arábſkiey / álbo Trágákántu / y moczyć.

Popráwá iego.

To lekárſtwo wyćiąga grubą / bárzo kliowátą flágme. Tákże kolerę / y wodę żołtą z ćiáłá. A bywa vżywáne w chorobách záſtárzáłych / dawnych / w ktorych Modrzeiowá gebká / y Turbit ſą mdleyſze.

Flágmie.

Párálizem záráżonym álbo ſzlákiem /

Párálizu

Lupániu y boleniu w biodrách / álbo ſcyátycznym.

Sciátyce

Kolice y dárćiu w kiſzkách. Tym niedoſtátkom oſobliwym bywa lekárſtwem / proch tego ſuchego iábłká do kliſter przydány / ábowiem wywodzi ſtolcámi flágmę y kolerę wyćieráiąc áż do ſzlámowánia kiſzek / y ſtolcow krwáwych.

Kolice

Bole zebow vśmierza mieśiwość tego iábłká wárząc w winnym occie / przydawſzy ſáletry / álbo Piołynu / y ſoli troche / w łupinie tegoż iábłká gliną oblepionego / á tym popłokowáć ćiepło zeby. Dios. Plin.

Zebom.

Wilgotnośći grube / kliowáte / lipkie / nie tylko z kiſzek wywodzi / ále też y z głebokośći ćiáłá. Jáko

wilgotnośći grube wywodzi

Z ſtáwow y z zwiaſkow ich ſkryte fluſy /
Z nerwow á z żył ſuchych zámulenia /
Z mozgu y ze wſzyſtkiey głowy /
Stárodawne bolesći z głowy wywodzi /
Muſzkułow wádom /
Płuc y pierśi wſzytkich /
Pádáiącey niemocy bywa rátunkiem /
Martwieniu ktoregokolwiek członká / ábo y wſzyſtkiego ćiáłá.
Zawrot głowy leczy /
Duſzność z pierśi oddala / y ćieżkie tchnie-(nie.
Krecz leczy /
Drżeniu y trześieniu ćiáłá ábo członká /
Zákrzywieniu vſt /
Pákośnik / álbo záráżenie w krzyżach /
Artetyce / álbo łamániu w ſtáwách /
Puchline wywodzi /

Fluſy z ſtáwow. Z żył. Mozgu Stárym bolom. Muſzkuł. Płucom Rádukō Martwieniu ćiáłá. Zawrotu Duſzeniu Kreczu Drżeniu ćiáłá. Vſtom krzywym Pákośnik Artetyce Puchlinō

bolu pul głowy.

pul głowy bolenių. Tym wszystkim iákimkolwiek obyczáiem vżywány/ bądź w trunku/ w pigułách/ w lektwarzu/ álbo w konfektcie/ bądź klistera. Mesua. Ale násnádniey w pigułách przez vstá. Do klister lepiey cáłą kłásć miesiwość bez naśienia y łupin/ nie tłukąc iey/ iáko Abige piße/ y Egineta.

Oczom płynącym.

Oczom łzámi ćiekácym y płynącym bywa osobliwym lekárstwem/ ábowiem mozg z wilgotnośći zbytnich ktore śie do oczu vdáią/ wysußa. Mesua.

Biodrô. Krzyżô.

Biodr y Krzyżow bolenie vśmierza/ z sokiem z nátłuczonych zámorskich świeżych iábłek/ mázac y náćieráiąc. Dios.

Zołtáczce.

Zołta niemoc/ ziarnká zámorskich iábłek dáiąc ie z syta miodowa. Plin.

Purguie.

Tákże też z syta miodowa w łupinie tegoż Jábłká wárzone/ ábo w słodkim winie/ ábo w Málmázyey słodkiey/ álbo w Mußkáteli/ á potym pod niebem ná dworze przez noc wychłodzone/ kiśki wystrugule/ y miasße z nich wilgotnośći wywodźi/ zimno ptiąc.

Febrze v stáwiczney.

Zimnicom káżdegodniowym przypadáiącym bywa lekárstwem/ wziąć ćwierć złotá pulpy/ álbo miesiwośći tego iábłká/ y wárzyć ią w sześći łotách soku Chebdowego/ w łupinie tego Jábłká zámorskiego: przecedźić/ cukru ileby dosyć było przydáć/ á choremu przed przyśćiem zimnice dáć wypić. Platearius.

Czwártączce. Párchô y krostom.

Zimnicy czwartodniowey/ Krostom y párßywośćiom tym sposobę przyprawione bywa lekárstwo: wziąć polewki z Senesowych listeczkow vwárzoney vncyi iij. álbo iiij. pulpy tego iábłká zámorskiego drágmę iedne. To wszystko wárzyć w łupinie iábłká zámorskiego/ przecedźić/ cukru dodáć/ ileby śie podobáło/ y przed przyśćiem choremu dáć wypić. Platear.

Tymże sposobem przyprawione y vżywáne przećiw wßelákim dawnym y záśtárzáłym krostom. Plátear.

Dźiećiom glisty.

Dźiećiom glisty morzy y wywodźi z miesiwośći iego/ á z soku Piołynowego plastr ná pepek przyłożywßy. Plat.

chrobáctwo w vßach morzy

Chrobáctwo w vßách záległe/ morzy proch tey pulpy z sokiem z liśćia Brzoskwiniowego zmießány/ á w nie puszczány. tenże.

watrobie slezienie

Watroby/ Sleziony zátwárdźiáłość zmiekcza/ sok ko pru włoskiego/ w ktorymby pulpá tego iábłká wárzona byłá/ y vżywána trunkie. tenże.

Máćicy. Mieśięczney.

Máćice záplugáwienie wychedaza. Mieśieczną chorobę wzbudza/ łono wszytko y krzyże ná parzáiąc ta wodká/ w ktoreyby iábłko zamorskie było wárzone. tenże.

Nerkom.

Bole w Nerkách vśmierza w klisterze/ proch z miesiwośći iego/ iáderká precz odrzućiwßy.

Zebom/

Zeby chwieiacace vmacnia/ sok z świeżych iábłek zámorskich/ z octem winnym zmießány/ tym ćiepło płocząc. Plin.

wezełki.

Czynia wezełki z miesiwośći/ dla wzbudzenia stolcow w zápieczeniu żywotá/ y puszczáią ie w stolec. Dios.

Piguły.

Pilulę.

Bywáią piguły z niego czynione tym sposobem: Biorą miesiwośći iábłká skrupulow ij. ná proch vtártey/ y to miodowa syta záczyniáią/ przydáiąc sáletry y mirrhy/ á z miodem przewárzonym y odßymowánym/ pigul náczyniwßy/ vżywáią.

2.

Tákże: Biorą co nalepßa pulpe/ y co násubtelniey ią tłuką/ Mástyxu/ y z Migdałow słodkich oleykiem/ Troćißki álbo pigułki záczyniáią. A ná raz nie wiecey/ iedno pul skrupułá/ tego prochu biora. Tákże nie mdłym/ áni słábym/ nie brzemiennym/ áni stárym: ále młodym/ mocnym y náturom dużym.

Oleiek.

Oleum.

Z Jader y pecek oleiek czynią z Jábłek zámorskich. Ten

Krzyżom/ Paćierzom/ y Biodrom bole vśmierza/ náćieráiąc nim. Siwizny broni/ Mesua.

Krzyżom Paćierzô Biodrô. siwiznie

Febry y zimnice vśmierza tych/ ktore záwße iednostáynych dni y godzin (Periodicas Grekowie zowią) przypadáią: wziąć pecek z nich cetnem á nie lichem/ y ná ßyi ie noßac. Plin.

Febry y zimnice vśmierza

Bolenie w vßu/ W Vßu ßumienie/ pusczáiąc w nie po dwu álbo po trzech kropkách tego oleyku. Albo w niedostátku iego/ w łupinie tego Jábłká zámorskiego/ nalawßy trochę oliwy/ w żarzystym popiele wárzyć/ żeby wrzał/ á kiedy przechłodnie/ w vßy pusczáć. Mesua.

Vßu bolenie y ßumienie

Glisty y chrobáctwo wßelákie w żywoćie morzy/ ták dźiećiom iáko y stárym ludźiom ten oleiek/ z żołćia wolowa/ álbo bykowa zmießány/ y tym żywot nagrzany mázac/ Mesua. Toż czyni pulpá iego z miodem záczyniona/ á vżywána. Plate.

Glistom.

Od pleßowátośći y opádánia włosow broni y záchowywa ten oleiek/ námázuiąc ie. Mesua.

Pleßowátość

Kolere czarna y Melánkolia wywodźi/ iáko inne wilgotnośći złe y ßkodliwe.

Kolerze

Womity y Stolce dostáteczne czyni bárzo vżytecznie/ naśieniem świeżym/ álbo peckámi tego zámorskiego iábłká/ podeßwy mocno náćieráiąc w ćiepłowolney łáźni/ niegoracey. Táka purgácya nießkodliwa. Abige.

Womity Stolcom

Liśćie.

Kolerze czarney álbo Melánkoliey.

Melánkoliey.

Plesżowátośći.

plesżowátośći y opádániu włosow.

Weżowátey y micyscy witey plesżowátośći.

Trądu.

Trędowátośći/ słoniowey y sámemu trądu/ liśćie tego Jábłká/ iest wielkim lekárstwem/ práwie doźrzáłe/ y źimnem przeięte/ á w ćieniu vsusżone/ że wszystkich wilgotnośći z śiebie pozbędźie. Potym gdy go chcemy

Sposob vżiwánia.

do przerzeczonych chorob vżywáć/ ná proch go vtársży/ przydáć do niego Zywice Arábskiey/ álbo Trágákántu/ y z syta miodowá dáć pić. Bárzo wielkim iest lekárstwem kolerze czarney álbo melánkoliey/ y chorobom z niey pochodzącym: á to tylko gdy śię wszczynáią. Záwźiętym nic nie pomoże. Abig.

Do tego też tym niedostátkom/ tenże proch z liśćia może być przystoynie bárzo przydáne Aloes/ naśienie Anyżu/ Kánianká włoska/ co Epithymum zowią/ y trochę soli Indiyskiey.

A z Ieropikrą zmiesżány proch tego liśćia/ bárzo osobliwym iest przerzeczonym chorobom lekárstwem. Abig. Iedno gdźieby śię iuż zdawná záwźięły/ á zwłaszczá gdy ábo páznokćie poczynáią wypadáć/ álbo iuż włosy obláźły: prożne to iuż lekárstwo/ bo rátunku żadnego nie da. Abige.

Korzenie.

Przećiw vkąsżeniu iádowitemu.

NIektorzy z Lekárzow Arábskich twierdzą/ miedzy wszystkimi lekárstwy/ przećiw vścżknionym od węża/ niedźwiadká/ y od inych bestiy iádowitych/ nic lepszego y doskonálszego nie być nád korzeń tego iábłká zamorskiego/ ktory v Arábow przećiwko tymże iádom/ w pospolitym iest vżywániu/ biorąc go ná raz czwierć łotá/ záczym ná tych miast bole vstáią. Rasis.

Ná rány vkąsżone.

Też vtłoczony/ á ná ránę od bestiy iádowitych vczynioną/ przyłożony: Wszeláką vkąsżoną ránę/ ták od człowieká/ iáko od bestiey iádowitey leczy/ tenże korzeń przyłożony: zwłaszczá korzeń od Sámcá. Christian.

Náuká wspráwowániu.

TE Jábłká máią być zbieráne dobrze doźrzáłe/ á to bywa w Jeśieni ná końcu/ gdy zieloność swoię w bládożołtość odmieniáią/ y źimná ich iákokolwiek przerażáią.

Zamorskie Jábłká.

Nawybornieysże te są/ ktore ná wysokich y gorzystych mieyscách/ niżli w niżinách y ná wilgotnośćiách.

Tákże o Liśćiu y o korzeniu rozumieć mamy/ ktore po doźrzáłośći owocu/ y po przeráżeniu od źimná ma być zbieráne/ w ćieniu susżone do wyschnienia wilgotnośći. Do dwu y trzech lat może być chowáne w swey porze y mocy.

Szkodźi.

IAbłko zamorskie/ nie ma bydź żadnym sposobem do lekárstwá bráne/ áni vżywáne/ ktore sámo iedno bywa ná swey rozdze/ bo tákowe bywa bárzo iádowite: bo ze wszystkiey oney rozgi wszystká moc y silność w iedno iábłko śię śćiąga. Zá vżywániem/ ktoregoby skrupuł ieden tylko/ tedy ták wielkie y gwałtowne purgowánie/ niezmiernym żołądká boleniem/ z niewymownym w kiszkách morzyskiem/ z wietrznośći grubych: y tákie womity y krztusżenia srogie/ że dusze prędko z ćiáłá wysádźi. Czyni przytym wielka chćiwość do stolcow/ omdlewánie/ y serdeczne mdłośći: Ciężkie tchnienie: Potym źimne śił vpádnienie: nákoniec y śmierć. To pospolićie Jábłko zamorskie/ sámo tylko ná swym iednym wićiu vżywáne czyni. Przeto tych rádniey do potrzeb lekárskich vżywáć/ ktorych kilká ná iedney rozdze rośćie.

Żołądku. Kolkom kiszkách. Womity/ Smierć. chćiwość do pochodowánia. Dycháwice.

Płodu.

Płod w żywoćie zábiia/ by tylko mieśiwość iego do łoná przyłożył.

Żołądku.

Zołądkowi bárzo iest szkodliwe/ y bárzo obráźliwe. Dios.

Nie ma być vżywáne lekárstwem czásu gorącego/ to iest/ w Lipcu y w Sierpniu/ bo tych czásow żołądek bárzo obraża/ ták że wszytkim wnętrznośćiom szkodźi. Końce żył otwiera/ ták że obiemá końcy wiele krwie stolcy y womitámi odchodźi. Nie ma też źimie/ áni w ćiężkie mrozy być vżywáne/ iáko Listopádá/ Grudniá y Styczniá/ ábowiem tych czásow wietrznośći grube wzbudza/ zá ktoremi ćiężkie gryźienie y morzyská w żywoćie czyni. Ale rácżey/ ieśli śię bez niey obyść nie może/ ma być ná Wiosnę y Jeśien bráne.

Nie ma być z łupiną vżywáne zwierzchnią/ bo twárda y sucha/ bo w żołądek przysżedszy/ wielkieby zátwárdzenie/ á przytym gryźienie y morzenie w nim czyniły. Tákże też skorki álbo łupiny z naśienia y iáderek iego/ ktore tákże precz máią być odrzucone. Sámá tylko pulpá y mieśiwość ma być wźięta do lekárstwá/ y to nie sámá/ ále z rowną częśćią Trágákántu/ álbo Zywice Arábskiey/ álbo Mástixu/ álbo Bdelium/ álbo krochmalu. Jeno że Zywicá Arábska stwierdza/ przeto rádniey drudzy zániechawszy iey/ Trágákántu/ álbo Bdelium przydawáią/ y tym śilność y ostrość iego mdłą/ á ile w lekárstwách purguiących. Ale gdy do Hiery/ y inych wielkich lekarstw ma wchodźić/ tych przerzeczonych nie trzebá przydáwáć.

Chowánie iábłká.

Przytym mieśiwość tego iábłká/ lepiey w iey łupinie chowáć/ niżli wyłupioną: Bo długo bez łupiny chowána/ słábieie w swych skutkách: w łupinie nie ták rychło. Tákże pulpá ná proch vtłuczona/ rychley wywietrzeie/ niżli w cáłośći zostánie.

Náturam grubym.

Do tego/ tym náturam iest to lekárstwo przynależące/ ktore w źimnych kráinách miesżkáią: mocnemi/ grubemi potráwámi żyiącym/

cym/ iáko Mlekiem/ Serem/ Kápustą kwáśną/ Słoninámi/ Rybámi/ ꝛc. Acz też tym nie bárzo ßkodźi/ ktorzy w ćiepleyßych ſtronách mießkáią/ á zwłaſzczá dużego y mocnego przyrodzenia ſą: bo w nich poſpolićie nawiecey kolery czarney bywa/ ktora z nich nie ſnádnie wywieść może/ iedno lekárſtwy śilnemi á gwaltownemi/ iáko przez pulpe/ ábo y liśćie tego Jábłká Zamorſkiego przypráwne/ Wilczy pieprz/ Sośnke wietßą/ y inne potężnie wywodzące/ okrom Szkámoney/ álbo Socznice/ ktora im nie należy.

Niemiáł ko tey tłuc.

Przytym nie ma być ſubtelnie mieśiwość tego Jábłká tłuczona/ áby ſnadź nie wpiwßy ſie w żołądek y w kißki/ nie wygryzłá ich/ y morzyſká ćieżkiego nie vczyniłá/ ále rádniey ná ßrot: y dobrze vmorzone/ á z inemi rzeczámi co nalepiey vmießáne.

Waga Jábłká zamorſkiego.

Przez vſtá vżywána/ od piąći ziarn/ áż do puł ßkrupułu. A ludźiom dużego przyrodzenia/ od puł czwierći łotá/ to ieſt pułtoru/ ßkrupułow/ áż do dwu: dáią drudzy y do cáley czwierći łotá. Przez kliſtere od łotá/ áż do 3. v. to ieſt/ pięć czwierći. My poſpolićie puł łotá każemy przykłádáć do wárzenia kliſtery. Abige.

Wagá liśćia.

Prochu z liśćia tego Jábłká/ może pod wietßą waga dáć/ niżli pulpy/ iedno z przydániem rzeczy przerzeczonych/ ktore iad y śilność ich pomiárkuią y tłomią.

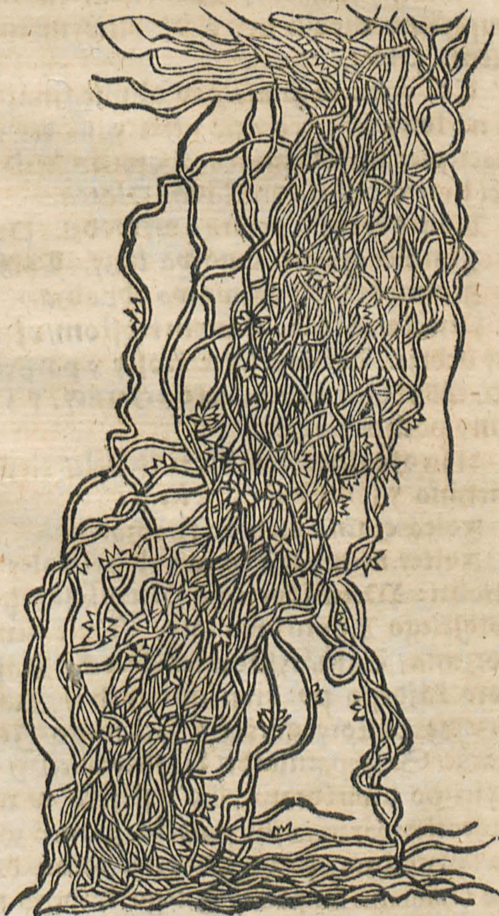
Wagá korzenia.

Korzenia tego Zamorſkiego Jábłká/ przez vſtá/ czwierć łotá poſpolićie dáią/ z ſytą miodową/ álbo z miodem. Raſis.

Kánia przedzá/ Wyłup ſwoyſki/ Rozdział 198.

Caſſuta, Caſsita, Cuſcuta, Amplexicaulis, Linodora, Podagra lini.

Seydenkraut/ Flachsſeyden/ Filtzkraut.

Kánia przedzá/ Kánianká/ Wyłup/ iedno to ieſt. O tym żadney wzmiánki Dioßkorid/ áni żaden z ſtárych Ziołopiſów/ okrom Pliniuſá/ nie vczynił. Własność przyrodzenia tego źiela/ piąć ſie po lnie/ po pokrzywách/ po krzewynách/ płoćiech/ y rozmáitych/ ziołách/ iáko przedźiono/ ná kßtałt Wyłupu/ Dźiećielnice po ßmerze włoſkim/ ábo po Kániance włoſkiey/ w źiemi żadnego nie máiąc korzenia: ále iákoby z podſkrzydłkow ziół tychże/ po ktorych ſie pnie/ ábo inych tym bliſkich/ záraz z początku wychodźi/ po nich/ y gáłązkách ich ſie obwiia y gęśći/ około nich ſie obtaczáiąc/ iáko przedźiono: długo ſie wzgore pnąc/ iáko ßnury álbo ſtrony rumiáne/ ták iż nád inne wychodźi/ y ſwym opłatánim zádáißáie y ſußy/ odeymuiąc im własną wilgotność/ przez ktorą one żyią. Liśćia żadnego nie miewa/ tylko iákieś węzełki/ z ktorych kwiateczkow wiele białych wychodźi. Z tych potym naśienie drobniuchne. Włośienkowátość tey Kániey przedze/ ma nieiáką rumienáwość/ własnie iáko witeczki ná gáłązkách winnych/ ktorym ieſt miąßością podobna.

Mieyſce

Nie rośćie z źiemie/ ále po ziołách rozmáitych/ á naczeſćiey miedzy

lnem/ przy płotách/ przy krzách/ktore ták gesto swym obiećiem obtacza/ że wielką zasłone inym ziołom od słońcá czyni/ y ták wysoko/ że ich wierzchy ku ziemi tłómi y zádusza/ własną im wilgotność/ iáko pokarm/ odeymuiąc. Lećie w Lipcu y w Sierpniu naobfićiey sie mnoży. Z kwiećiem swym ma być zbieráne/ á do dwu lat chowáne.

Przyrodzenie

Rozgrzéwa w pierwszym stopniu/ we wtórym wysusza/ máiąc nieco gorzkośći. Wywodzi/ wyćiéra y posila/ swą máłą cierpkośćią zatwierdza. Zámulenie y zátkánie w żyłách otwiéra: tákże w wątrobie/ w nérkách/ w śleźienie: y te żyłki/ ábo przechody/ którémi sie wilgotnośći z nérek do pechérzá: tákże z wątroby żółć do swego pechérzá/ á z pechérzá do kiszek ćiągnie. Zyły wszystkie w ćiele/ ták ćienkie/ iáko miąższe/ z zámulenia wyćiéra otwiéráiąc. Owa ná iákim śie żielu obwiia/ tego też przyrodzenie wyćiągáiąc/ w śie bierze. Jesli ná chłodzącym/ przyrodzenia chłodnego bedźie: Jesli ná gorącym/ gorącego. Sabor Eben.

Moc y Skutki.

Zołądkō. watrobie śleźienie.

Zołądek/ Wątrobe y Sleźione/

Nerkom

Nerki zámulone y zátkáne wilgotnośćiámi flágmistemi y kolerycznemi/ otwiera/ wyćiera/ posila. Mesárog. Aben Mesuai.

Zyłom

Zyły wszystkie/ ták ćienkie iáko miąższe/ otwiera. Albázáry.

Pory wątrobnemu y z pechyrzyká. wilgotnośći z nerek do pechyrzá.

Pory ktoremi żołć/ ták z wątrobnych żył wielkich do własnego pecherzyká/ iáko z pecherzyká do kiszek pochodźi. Tymże sposobē Z Nerek wilgotnośćiom do pecherzá otwiera y wychedaża. Aben Mesuai.

Krew z żołći wyczyśćia y poleruie.

Krew wychedaża Moczu.

Mocz zátrzymány wywodźi/ ze świeżey sok z kwáśnym miodkiem/ Oximel diureticū zowia. Aben Mesuai.

Zołtaczce

Zołta niemoc leczy y spadza/ ktora z zátkánia wątroby pochodźi.

Dźiećinney gorączce.

Dźiećinne gorączki leczy/ w pokármie dány/ álbo wodká z niego pita. Albazari.

Kolerze

Kolere stolcy żołtą wywodźi/ z swego własnego przyrodzenia. A iescze poteżniey czyni/ gdźieby do niey Piołynu przyłożył nieco. Aben Mesuai.

Miárá

Miárá wárzoney/ álbo rádnicy párzoney w winie álbo w wodźie/ wedłung przyrodzenia y potrzeby chorob przerzeczonych/ kwáterká z pułtrzećia łotow cukru práwie białego. Aben Mesuai.

Syrupus

Syrop.

Tym wszystkim wysszey miánowánym niedostatkom/ Syrop ták może być vczyniony: Wźiąć korzenia Szczerbakowego/ Intibum zowia: korzenia Borakowego/ Kániey przedze/ Piołynu/ Ruty polney/ Rożey czerwoney/ Chmielowych sosikow/ álbo wierzchołkow/ Jeleniego iezyká/ liśćia Borakowego/ Mátki Bożey włoskow/ káżdego po gárśći/ wárzyć w wodźie/ álbo w serwatce koziey/ cukru przydáć/ y znowu wárzyć/ áż zgestnieie/ á káżdy poránek pić ćiepło.

Zywot z flágmy chedoży Moczu

Zywot odmiekcza y wychedaża z flágmy y z żołtey kolery.

Juchá z wárzoney Kánianki/ ćieżkiemu pusczániu moczu bywa osobliwym rátunkiem. Pláte.

Toż czyni w winie á w oliwie smáżona/ á ná łono wszystko/ ná nerki y ná krzyże co naciepley przykłádáiac/ ábowiem tych cześći bole vspakaia y vkłáda. Platea.

Kolerze Czwártaczce. Trzećiaczce.

Kolere wyżgłą y czarną wywodźi. Przeto Zimnice czwartodniowa leczy. Tákże Zimnice trzećiegodniowa odpadza.

Krostom fráncowátym. Párszywośći. śleźienie.

Przećiwko fráncowátym krostom/ vżywáć iey dobrze. Tez wszelákie krosty y párszywośći/ ták z kolery żołtey/ iáko z czarney/ y z flágmy pochodzace goi.

Ma osobliwa własność to źiele/ śleźione zátkána y zámulona otwierác.

Zołta czarna niemoc spadza.

Zołtey czarney niemocy.

Zołtey niemocy/ ktora z śleźiony złey pochodźi: Weźmi korzenia Pietruszczánego/ y włoskiego Kopru dwá łoty/ Gdule źiemney korzenia/ Támáryszkowych skorek/ Káppárow káżdego po dwu quintách/ Kániey przedze pułtory gárśći/ Jeleniego Jezyká garść/ Sálsypárille łot/ Myszey wiechy/ y Anyżu po dwu łotow. To wszystko w wody dostátku wárzyć/ áżby pułtorá gárncá zostáło: przecedźić/ przydáć dźieśieć łotow do tego Oximellis simplicis, Z tego káżdego dniá chory po łáźni ma dobry trunek pić. Ten trunek wątrobe zámulona/ ázwłasczá śleźione zátkána otwiera/ melánkoliczna krew zelekká rospráwuie/ y żołta niemoc czarna leczy.

Zołć czarną purguie.

zołć stolcy żenie przydawszy do niey Piołynu/ piiac. Fuch.

Z żył flágmy wywodźi.

Z żył szlámowátośći flágmiste y kolerycżne zágnite wywodźi. Matthiol.

Szkodźi.

CZęste vżywánie tego źiela żołądek osłábia/ ktora iey wáde snádnie odeymie przydánim naśienia Anyżowego/ álbo Pietrusczánego. Alhasári.

Cwikłá pomorska/ Wieśiołek/ Rozdźiał 199.

Alypum, Herba terribilis.

Kraut Alypo.

CWikłá pomorska/ która drudzy Wieśiołkiem miánuią/ iest prosto wzgórę/ krzewiste źiele/ z iednego máłego pniaczká/ rózdzek ćienkich/ rumiánych listeczków drobnych. Kwiátu żołto obfitego/ wielkiego y lekkiego/ Cwikłánemu podobnego. Tákże y korzenie ćwikłánemu podobne/ ieno że ćienkie/ soku pełne lipkiego ostrokorzennego/ á vstá sczmiącego/ y rozpaláiącego. Naśienia Czabrzyce y Wylupu Dźięćielnego. Dios. Plin.

Mieysce.

W Libiey przy brzegach morskich náobfićiey rośćie/ iáko Dyoszkorydes pisze. Ale okrom Libiey indźie nád morzem wiele sie go znáyduie/ ná górách pomorskich.

Przyrodzenie.

Gorące iest w trzećim stopniu ná koncu/ tákże y wilgotne: Z tego drudzy Turbit chcą mieć/ pátrz v Lobelá in Aduersariis Fol: 150.

Moc y skutki.

Melánkoliey. NAśienie tey Cwikły pomorskiey/ zrowną częśćią Czabryce/ z trochą soli á z octem piiąc/ melánkolią purguie/ wywodząc z nich kolerę czarną/ y wesołe czyniąc. Dios.

Purguie. Zátwárdźiáłość żywotá odmiękcza y purguie/ toż naśienie w miodowey syćie vżywáiąc go/ soli trochę przydawszy. Plin.

Wagá. Wagá tego nasienia namnieysza/ iáko Pliniusz pisze/ ná raz puł łotá/ śrzednia/ łot/ nawietsza/ pułtora łotá.

Korzeń tego źiela / Turbit biały Actuarius zowie. A ten flágmę wywodźi vsty.

Flágmie. O tego korzenia skutkách Dyoszkorides niepowiedźiał.

Szkodźi.

Kiszki zránia. VZywáiąc go / zlekká kiszki swą ostrośćią wyiada y zránia. Dios. Tey szkodźie zábiegáiąc po wźięćiu tego nasienia / polewki kápłuniey z cukrem tylko wypić kubek.

Rozsądek

DLa tego Cwikła pomorska iest náźwáne/ że korzeń y kwiát ma do ćwikły podobny ogrodney. Wieśiołkiem/ iż melánkolią wywiodszy/ ktora smętne czyni/ wesela im dodawa. O skutkách tego korzenia Dyoszkorydes bynamniey nieprzypomniał/ tylko o naśieniu iego. Galen zgołá żadney wzmiánki o tym źielu nie czyni. Jednák Aktuarius nieprzepomniał korzenia iego skutkow Turbitem go białym zowiąc y Lobel tych czásow: ktory flágmę przez vstá wywodźi. Wchodźi do Tryphery mnieyszey, ten Turbit. O Turbićie ná swym mieyscu/ y o skutkách iego powie sie dostáteczniey potym/ y pokaże sie iesli práwy Turbit iest tego źiela korzeń.

Pśinki wodne/ álbo czerwone/ Rozdział 200.

Vitis ſylueſtris, vel Dulce amarum, Botrydes, Orib. Atragena Theoph.

Hinſchkraut.

WOdne ábo czérwone Pśinki/ które drudzy Słodko gorzkie/ álbo Gorzkosłodkie zowią. Byliná ieſt chróſtowáta/ witeczna/ długie rózgi ábo witki wypuſczáiąc/ iáko máćicá winna/ twárde/ zdrewniáłe/ álbo chróſtowáte/ po płoćiech y drzewách ſie obtaczáiące/ pniące y oplatáiące/ równie iáko Przeſtep/ ábo Chmiél/ oſtre/ gibkie/ ſkóry poryſowánéy á białáwey. Liśćie do Pśinek ogrodnych podobne/ iedno dłuzſze y ſzérſze/ vſzáſte iáko Szałwia/ á ćiemnozielone. Kwiátu brunatnego/ o pięći liſtkách/ w kupkách/ iáko w iákich gronkách kwitnące. Z których śrzodku ſerduſzká/ ábo piórká żółte/ wychodzą. Ten gdy opádnie/ iágodki z nich podługowáte/ iáko w gronkách bywáią. Naprzod zielone/ potym gdy dożrzeią/ czérwone: soku pełne/ ále niewdźięcznego. Skórá téy Byliny/ gdy ią żucha/ zda ſie naprzod gorzka/ ále potym z téy gorzkośći słodnieie.

Mieyſce

Chróśćiná tá rośćie przy płoćiech/ drzewách/ we krzach/ ná górách/ y w leśiéch/ przy wodách/ y ná mieyſcach wilgotnych. W Kwietniu kwitnie. Wyraſta wyſoko/ y záczáſem w drzéwko ſie/ iákoby w winne/ obraca.

Przyrodzenie

Rozgrzewa y wyſuſza w pierwſzym ſtopniu: á iáko Gálen w 6. kśięgach o źiołách piſze/ mocy ieſt wyćieráiącey. Wſzákże iednak ſáme wierzchołki/ máią też w ſobie iákąś ćierpkość zátwierdzáiącą. Otwiéra y roſpráwuie.

Moc y Skutki.

Opuchłym/ korzeń tych Pśinek czerwonych/ w wodźie morſkiey y z winem biáłym nápoły wárzony/ pić dawáć po pięći łotow/ bywa vżyteczny. *[margin: Opuchłim]*

Oſtrość ſkory ná ćiele/ iákoby z słonecznego opalenia: Tákże *[margin: Oſtrość ſkory.]*

Piegi/ ogorzeliny od słońcá/ węgrowátośći/ śćiera/ sokiem z tychże iágod czerwonych wyćieráiąc Dios. Theof. Tákże iąderkámi y pecкámi. Toż też zmázom wſzelákim ná twarzy y ná wſzyſtkim ćiele służy. *[margin: Ogorzelinie. Zmázom]*

Soſiki/ álbo pączki gdy z źiemie dopiero wychodzą/ zbieráią y solą/ á chowáią miáſto przyſmákow/ álbo pokármow. Dios. *[margin: Przyſmák]*

Sok z iágodek tych ſpadzą włoſy nátárſzy. *[margin: Włoſy ſpadzą.]*

Twarz chędoży. *[margin: Twarz chędoży.]*

Piegi y zmázy śćiera. *[margin: Piegom.]*

Slezione zámulona otwiera. *[margin: Slezienie]*

Tákże mácharzyne w ktorey żołć: záczym żołtą chorobę leczy. *[margin: Żołći.]*

żółtaczce

Ná żołtą chorobę: Weźmi funt drzewá tey chrośćiny / y vtrzy go ná proch: przyday winá białego wonnego dostátek / w nowym gárncu: zákriy zwierzchu y zálep ćiástem garnek/ zostáwiwszy we śrzodku máłą dźiurkę ná wierzchu: niech wre powoli / áż trzećia część wywre. To przecedźiwszy/ day ráno kubek tego y wieczor drugi/ przed iedzeniem trzy godźiny: niech sie poći chory. Tego ma vżywáć przez dni 14.

Purguie

To wino purguie dołem y vryną / łáskáwie zágniłe wilgotnośći precz wywodząc.

PRZYDATEK
Do Piątych Kśiąg Zielniká Syreniuszowego.
Przestęp/ Biała Máćicá/ Rozdźiał 201.

Vitis alba, Bryonia, Leucampelos, Viticula, Psilobrum, Ampelos leuce.

Stickwurtz/ Teufel kirbß.

Przestęp zową Máćicą białą / dla podobieństwá z winną máćicą práwą. Z korzenia swego wielkiego sczegulnego / wypuszcza wiele rózdzek miękkich y kosmátych / iáko v bánie/ którėmi sie chwyta płotów y bliskich krzewinek y źiół / iák wino. Wydáie też liśćie iák máćicá winna/ ále mnieysze/ z wiecey kąćików wkoło/ ostrych. Kwiatki wydáie ná białym żółćieiące/ iáko gwiazdeczki w kupce. Owoc iák v ogrodnych Pśinek/ w kupce iák gronko naprzód źielony/ potym czerwony á czásem czarny ná niektórych. Naśienie iest wlepione w iágodkách w soku kliowátym. Korzeń wielki / miąższy iák koláno / długi iák łokieć/ mięśiwy / ná końcu rozdźielony / zwierzchu száry / wewnątrz biały / gorzki / troche ćierpki / soku pełny / zápáchu przykrego.

Mieysce.

Rośćie przy drógách/ płotách/ ládá kędy.

Przyrodzenie.

Korzeń iest przyrodzenia gorzkiego y suchego w pierwszym stopniu/ iáko Gálen rozumie: wyćiera / wysusza. Młode sośiki troche ćierpkie y gorzkáwe.

Moc y skutki.

Sośiki iego y szpáragi/ ktore naprzód wypuszcza / wárzone iák insze szpáragi / y iedzone/ purguią/ vrynę wywodzą. *[margin: do stolcu. purguie/ wodę pędzą.]*

Tákże y chorobę ná miesiące przywodźi. *[margin: mieśieczne.]*

Toż czyni iuchá z nich pita.

Wielką chorobę leczy korzeń/ piiąc go przez cáły rok czwierć lotá z winem białym ná káżdy dźień. *[margin: Kaduku.]*

Toż ná zawrot y ná zápomnienie / tákże piiąc/ służy. *[margin: zawrotu/ zápomnieniu.]*

Vkąszonych od iászczurki rátuie korzeń / piiąc w winie puł lotá. Ale sie nie dáie brzemiennym. *[margin: Vkąszeniu od iády.]*

Sleziene. Slezione zbytnie od zámulenia vrosła / trawi / przez dni trzydzieści go piiac / ná raz pułtory czwierći łotá z octem.

Mámkó. Sok iego wárzony z pßenica / álbo z krochmalem piiac.

Dycháwicznym/ kásłacym. Cieżkotchniacym/ kásłacym/ dycháwicznym/ lektwarz z miodem czynia/ y do lizánia dawáia. Dios.

Pleurze. W pleurze toż dobre. Tákże

Stłuczonym. Potłuczonym/ zbitym.

Tym co z wysoká spádli / że odetchnać nie moga. Plin.

opuchłim. Puchline leczy / iesli ktora rzecz / korzenia pułłotá w oliwie smáżyć / ná tálerzyku pokráiawßy / y dáwáć przez czás pewny / ácz nie ná káżdy dzień. Herkul. Sáxon.

Toż czyni proch sußonego korzenia łotá czwierć/ álbo y mniey/ według przyrodzenia/ z winem ná grzance ziesć álbo wypić. tenże.

Záduszoney máćicy. Ktore miewáia záduszenie máćice / tym wárzyć w winie białym korzenia Przestepowego dwá łoty: ná noc piiać / przez rok kubek cáły : raz z przodku cáły miesiac pić. Kástor.

Wrzodó. Wrzodom złym / ciáło wyiadáiacym / y nie goiacym sie łácwo.

Kánceroswi. Káncеruiacym sie/ gáłaski / iágodki/ y korzeń z octem pomaga/ przykłádáiac z wierzchu.

Golenió. Wrzodom w goleniách vpornym y sinrodliwym/ korzeń z maka ćiećiorczána / y fengrekiem/ iest lekárstwem. Dios. Plin.

sleziente. Ná twárdość słeziony / tłuczony korzeń z figámi/ odmiekcza ia. Plin.

Piegom. Piegi/ zmázy ná ciele/

Wegrom Wegry/

Sinośći. Sinośći czarne / spedza Przestep wárzony w oliwie / y námázowány / zmießawßy z kreta y z maka fengrekowa.

Ogorzelinie. Toż ná opalenie od słońcá pomaga. Pli. Dios.

Zanokćicom. Zanogćice tákże tráci/ Dios. Plinius fig przydáie y plastr czyni.

swierzbu Swierzb /

Párchom Párchy/ lecza iágodki / zstárßy ie / pomázowáć.

Złomkó. Zbite kośći y złamáne / stłukßy przestep / przykłádáć/ wyćiaga kośći połamane. Dios.

Piorunu. Piorun nie biie kedy Przestep.

Włosom Jágody Przestepowe gola włosy.

Sok.

SOk wyćiśniony ná Wiosne / á z miodowa syta pity/ flágme wywodzi.

Wyczyscia piersi od flágmy zbytniey y skáżoney.

Żyłom. Żyły suche czyśći y posila. Tákże

Mozgu Mozg y głowe/

Głowie. Wßystkim chorobom głownym służy / flegmistym y zimnym.

watrobie Otwiera zátkáłość watroby/

sleziente Slezióny/

Nerkom. Nerek.

Wodká Przestepowa.

Aqua Bryoniç

W Máiu podrobiwßy korzeń/wodke z niego wyćiagáia/ y chowáia. Tá

Zołądku. Zoładkowi nie trawiacemu pomaga/dáiac iey pić ośm łotow/ bo flágme z żoładká vprzata.

Kto chce mieć stolce státecznieyße/ niech iey wypiie pułtory kwáterki/ Kástor.

Czerwonośći. Ná czerwonosć twarzy zbytnia/

Piegom. Ná piegi/

Plánom. plány y zmázy przykłádána/ one ściera.

Podágrze Podágrze/

Páráližu Páráliżowi/

Ogniu piekielnemu. Piekielnemu ogniu iest lekárstwem/ zmaczawßy chuste/ przykłádáć.

Wino Przestepowe.

Vinum Bryonites.

KOrzeń Przestepowy ták w ziemi tkwiacy/ zwierzchu zrzynaia troche / wydłubuia w nim dołek/ potym onym co sie zwierzchu zerznelo/ nákrywáia : názáiutrz łyżka wyimuia sok : znowu nákrywáia / y tákże názáiutrz biora on sok : y ták codzień poki sie da on sok zbieráć / że go bedzie kwáterká / álbo puł funtá : do tego przydáia dwie vnciy oleyku Kuperwásserowego / á czwierć łotá oleyku mußkatowego kwiátu/ y kes soku pomáránczowego/ zmießawßy / chowáia. Tego

Stolce czyni. Z winem wybornym dáia puł czwierći łotá / Cynámonu troche / dla odwilżenia żywotá.

Vrynie. Vryne hoynie wywodzi/

Purgute. Zá częstym vżywániem/ wywodzi kolere y flágme y wiátry / bez przykrośći wßelákiey. Záczym

Zołądku. Zoładek náprawia/

puchlinie Puchline mocno wywodzi.

Szkodźi.

BRzemiennym/

Zoładek zły/ flegmisty máiacym/

Watrobe obraża/

Dla tego ma być do niego przydano troche Mástyki/ álbo pigwy/ álbo pigułek/ ktore álephánginy zowia.

Przestep czarny/ Rozdział 202.

LIście ma iák Bluszczowe/ podobne Powoiowemu / y w gáłazkách y w witeczkách / ktoremi sie chwyta bliskich rzeczy. Owoc wy-

Bryonia nigra, Vitis nigra, Melænampelos.

Waldreben/ Lynen/ Lenen

dáie gronkámi zielony/ potym czérwony/ nakoniec czarny/ iáko y bez. Korzeń zwierzchu czarny / biáłásy wiwnątrz. Rósczki ná wiósne má iákšpáragi.

Miey sce

Rośćie we krzách / przy płotách / leśiech.

Przyrodzenie.

Tegóž przyrodzenia co y Przestep biały/ iedno nie ták potężnie.

Mocy Skutki.

Do stołowego vżywánia ták tego / iáko y białego przestepu rosczki młode przychodzą / sposobem aspárágow / ácz nie ták smáczne.

Po stoł.

Czynią stólce/ — *Stolcom*
Wywodzi vryne/ — *Vryne.*
Mieśieczną chorobe/ — *mieśiecz.*
Slezione trawia y sćieśnczáią/ — *slezienie*
Wielkiey chorobie/ — *Káduku.*
Powietrzem záráżonym/ — *Párálizu*
Zawrot ćierpiącym pożyteczny/ — *Zawrot.*
Na wrzody ná szyi doświádczony trunek/ z soku iego zimno z miodem y winem trunek vczynić/ y dáć pić. — *Wrzody ná szyi.*

Bydłu ná wrzody ná szyi/ czynią plastr z gáłązek iego z winem. Dios. — *Bydłu.*

Korzeń plastrowány / stłuczony / y z miodem zmieszány/ trawi świni wrzod ná szyi.

Bálsámká/ Zydowskie Jágody/ Rozdział 203.

Rozgi długie / szerokie rospuszczą/ tákże iáko Wino ábo Przestep / ále mnieysze listki ma / y kárgowánsze : z gáłązek z kątów wychodzą witeczki / którémi sie chwytą/ czego dośiąc może. Kwiát wydáie ogorkowemu podobny / máły/ żółtáwy. Owoc z obudwu stron kończysty/ iák iáie kokosze/ ále mnieysze : skóry mieszeyszey / z ostremi guzikámi : bárwy fiołkowey kiedy dozrzeie : który náostátek łácno sie sam puka. Naśienie ma podobne wodnemu málonowi / ále mnieysze / ná którym skórká miazsza / ślíská/ czérwona. Korzonki drobne.

Jest druga Momordiká głąbu bárzo miąszszego/ Tłustoszowi podobna/ z zieloną żołcieiącą : listu wierzbowego / wkoło nakrawánego/ kwiátu wielkiego / rumiánego / ná ksztáłt Zywokostu/ owoc pierwszey iágodzie podobny.

2. Balsami na fæmina. Bálsam kraut weyble.

Mieysce.

V nas nie rosną / áni we włoszech / tylko śiane.

Przyrodzenie.

Wysusza ná koncu 2. ábo ná początku 3. stopnia/ wyćiera / nie názbyt grzeie w pierwszym stopniu.

Momordica, Viticella, Balsamina, Pomum Ierosolimitanum, Pomum mirabile.

Momordika/ Balsamkraut.

Moc y Skutki.

Prochu tego ziela łyżká z wodką z przestki/ álbo Babczána/ goi rány wnetrz ne. Táż pomaga

Ná boleśći kiszkowe koliczne/

Ná morzenie po połogu/

Ná gryzienie w żywoćie/

Gáłáski tego ziela spáiáia rány ćiete wszelákie/

rány goi. Kolike. Morzenie. Gryzienie. Ránom ćiętym.

Obrážone suche żyły goia/

Rospukłym/

Obrážonym płucom/ y

Piersiom zránionym/ przykłádáiac go ná nie z wierzchu/ pomaga.

Bolenie zebow vsmierza/ másztykuiac ie álbo żuiac. Máth.

Oleiek czynia z niego wyćiskáiac nasienie/ álbo moczac iágodki te w oliwie ná słoncu/ álbo zágrzebszy ie w ziemie: álbo sáme iágody w bánke włożywszy/ pod gnoy go kłádą. Ten oleiek

Goi wszelákie rány/ iáko iáki Bálsam/ zkad też nazwisko v Láćinnikow ma: á osobliwie pomaga ná nerwy/ álbo piete żyły.

Piersi białogłowskich wrzody y rány goi/ odeymuiac bol y ogień.

Máćicy tákże zránioney/ álbo

Owrzedziáley/ spzyiuiac.

Bolesciom w połogu z obráženia/

Żyłom stolcowym obrážonym.

Czynia iesćze ná białogłowskie potrzeby ten oleiek/ dla vlżenia bolu y ogniá odpedzenia/ tym sposobem: Mocza te iágodki w oleyku migdałowym słodkim/ álbo lniánym/ do káżdego funtá oleyku przydáiac dwá łoty pokostu rospuszczonego/ ćiekacego. Ten

Opárzenie ogniowe y vkropowe leczy/

Wrzody ogniste wszelákie/

Zátłoćie w sucha żyle/

Niepłodnym pániam pomaga/ námázuiac tym oleykiem mieysce táiemne/ niż sie z meżem porozumieia: ále sie naprzod máia nápárzyć w wánnie/ náwárzywszy w wodzie białogłowskich ziol/ Máćierzey duszki/ Márunki/ Poleiu/ Bylice/ y inszych. Kást.

Druga Bálsámká/ álbo Momordyká też ma skutki: W osobności táka ma moc do goienia ran/ że kiedy owoc iey námoczy w oliwie/ kiedyby/ náprzykład/ vrznał vcho białe koniowi białemu/ á czarne czarnemu/ może kto chce/ białe czarnemu/ á czarne białemu przypráwić/ tym oleykiem pomázawszy/ á przyymie sie y zgoi. Kást.

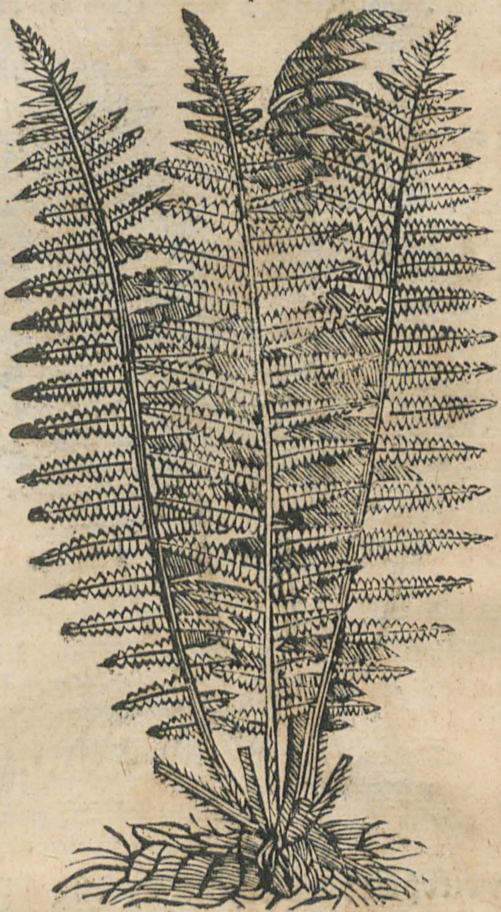
Żyłom. Rospukłym. Płucom. Piersiom. Zebom. Oleiek. 1. Ránom. Hermol. Barb. Piersiom niewieśćim. Máćicy. w połogu. Złotym żyłom. 2. Opárzelinom. Wrzodom. Żyłom suchym. Niepłodnym. Dźiwna moc do goienia.

Páproć/ Rozdział 204.

Dwoiá iest Páproć/ Sámiec/ ktora zowa poprostu Páproćia. Druga/ ktorey przydáia/ Sámicá páproć. Páproć sámiec iest ziołko/ máiac liśćie bez głabu/ bez nasienia/ bez owocu/ z iednego pretá łokietnego/ wychodzace/ rozlicznie kárbowáne/ po stronách iáko skrzydłá/ nie rowno z stron przećiwko sobie położone: zápáchu troche przykrego. Korzeń po wierzchu czarny/ pregowáty/ po wierzchu sie ziemie roskłádáiacy: buyny/ y nie łacno ginie/ gdzie sie iedno zámnoży: chybáby go trzćiną wyćinano/ do rádlice przywiązawszy.

Filix, Pteris, Pterion, Osmunda regalis.

Waldtfarn.

Mieysce

Rośćie wszędźie/ w ćieniu w leśie/ ná górze/ná skále.

Przyrodzenie

Gorzka iest y kes cierpka/ ále nie kąsáiąca: dla tego miernie grzeie y uszy w pierwszym stopniu ná końcu/ ábo ná przodku wtórego.

Moc y Skutki.

KOrzeń zábiia glistę szeroką/ ktora sie po iełitách wszystkich rospościera/ ták iáki pásámon. Galen.

Glistę szeroką zábiia.

Dáć go ná raz łot/ z syta miodowa. Dio. A iescze lepiey go dáć z Skámonea álbo Ciemierzyce czarney / co cztery pieniążki záwáżą. Ale przedtym trzebá wziąć co czosnku.

Sposob dánia.

Sleziona zbytnią trawi/

slezienie

Zránieniu od trzciny/ iest známienitym lekárstwem. Máią bowiem miedzy sobą nieprzyiaźń wrodzoną: ták że kedy obsádzi páproć trzćinámi/ tám páproć wyginie: á kedy tákże obsádzi trzćinę páproćiámi wkoło/ tám tákże trzćiná wyginie. Dios.

Zránieniu od trzćiny.

List młody/ żywot odmiękcza iedząc.

Odmiękcza.

Korzeń pity/ y zwierzchu przyłożony/ trzćinę vtkwiáłą w ćiele/ wywodzi.

Trzćinę wyćiąga z ćiáłá.

Bydłu rány ná szyi goi/ máka z tego źiela zásypuiąc.

Bydłu.

List pluskwy morzy.

Pluskwo

Węże nieprzystępuią do páproći: dlatego nią dobrze słáć / kedy sie gádźiny obawiáią.

Wężom.

Przećiw opárzeliznie: Weźmi soku z korzenia páproćiánego/ przyday wodki rożáney/ álbo z kwiećia lipowego/ álbo studźienney/ y wody z krowincá/ zmieszay pospołu/ á przecedź: á tym námázuy. Tad. Hagek.

Opárzelinie.

Koń kiedy pádnie/ á niewiesz co sie mu stáło: Weźmi korzeń páproći/ á włoż mu pod iezyk/ wnet obiemá końcy vczyni co trzebá/ á potym wstánie.

Koniom.

Páproć sámicá/ Rozdźiał 205.

ROśćie ma pierwszey podobne/ ále nie z iednego pretá wszystko pochodźi/ lecz wysoko śie pusczą pręt/ z którego zás rozchodzą śie insze pręćiki/ ná których te/ iákby ptásze skrzydłá/ liśćie śie przećiwko sobie rospostárło. Korzonków ma wiele obdłużnych/ nie prostych/ żołtáwych/ á czásem y czerwonych.

Mieysce

Rośćie w leśiech/ ná górách/ á osobliwie w chłodźie.

Przyrodzenie.

Tákże grzeie y suszy iák pierwsza.

Moc y skutki.

KOrzenia łot z miodem/ wygryzuie robaki y glisty szerokie. Teofr.

Glistom.

Tegoż trzy czwierći łotá z winem/ okrągłe glisty wyrzucáią. Dios.

Rány wilgotne y goić śie niechcące/ goi maká páproći tey zásypuiąc nią: wysusza/ á nie kaśa.

Ránom.

Płod vmárły wywodźi. Tákże pozostáłe łożysko.

Płod. Łożysko.

Filix fœmina, Thelypteris.

Waldtfarn Weyble.

Odmiekcza. Młoda páproć iedzioná wárzoná / żywot odmiekcza. Dios.

Żółtáczce puchlinie. Korzeń wywodzi naprzod kolerę/ potym wodę / dlatego żołtey chorobie y puchlinie pożyteczna. Plin.

Korzeń trzyletni ma być bràny. Plin.

Inſze ſkutki ma z pierwſza.

Swiniom. Swinie tuczy. Plin.

Szkodźi.

Niepłodne czyni. Płod zábiia. Białegłowy czyni niepłodne/ oboiá Páproć/ ále tá bárziey. Theofr. Dios.

Brzemiennym ſzkodliwe/ Boże vchoway/ bo płod zábiiáia. Gal.

Żołądku. Zołądkowi zła oboiá. Plin.

Páprotká / Rozdział 206.

Filicula, Polypodium.

Engelſuß / Baumfarn / Dropffwurtz.

PAprotká wyraſta wzwyſz ná dłoń / Páproci podobna / ále mnieyſza / liſtkow kes koſmátych á mocnieyſzych/ z ſpodku iáſnych/ nákrapiánych/ bez głąbu/ kwiátu y owocu. Korzonki ma po wierzchu przy pniách drzew/ przy ktorych rośćie/ z niezliczonemi włośienkowátemi korzonkámi: słodkáwe rázem

y ćierpkie: zwierzchu czarne / wewnątrz źielone.

Mieyſce

Rośćie ná kámieniách mchem obroſłych/ y przy ſtárych pniách drzewnych/ á oſobliwie dębowych: zkąd Páprotká dębowa bywa nád inſze lepſza. Zbieráią korzeń Sierpniá.

Przyrodzenie.

Wyſuſza bárzo/ w 3. ſtopniu/ wſzákóż bez kąſánia: grzeie miernie / w 1. ná końcu/ ábo w 2. ná przodku.

Moc y Skutki.

Purguie. MA moc purguiącą/ wywodzi flegmy y kolerę/ piſze Plin. A Meſua wſpomina/ że y melánkolią. Wárzą ią z kokoſzą/ ábo z rybámi/ ábo z ćwikłą/ ábo z ślazem do tey potrzeby.

Prochu páprotczánego drágmę z ſytą miodową pić purguie kolerę y flegmę. Dios.

Korzonki w wodźie moczyć/ á tłukąc wyżymáć ſok/ á z ćwikłą álbo z ślazem wárzonym ieść/ purguie. Plin.

Polewká ná toż. Weźmi páprotki/ imbieru/ kminu/ ányżu/ włoſkiego kopru/ ná proch ſtłuczonych/ po rowney części/ y wárz to z ſtárym kurem.

Tá polewká bárzo dobra ieſt/
Boleśćiom kiſzkowym y ielitowym/
Kolike. Ná kolike/
Pleurze. Ná pleure ieſt nie ládá lekárſtwem.
Artetyce. Miáſto drzewá Indiyſkiego / może pić Páprotkę wárzona w wodzie przez dni 30. ábo 40. w bolách/
Artetycznych y
podágrze Podágrycznych. Káſtor.
Sáłatá. Miáſto ſáłaty vżywáia go wárzonego y przypráwionego.
Swiniōm. Korzeń świniom dány/ broni ich od zarázy y powietrza bydlecego. Káſtor.
Wywinieniu Tárty y námázány / dobry ná wywinienie.
Spárom Spárnym roſpádlinom tákże. Dios.
Polipowi. Máká páprotczána w nos ſypána / leczy wrzod noſowy/ co go zowia Polypem. Pli.
Zanokćicom. Zanokćicom/ plaſtrzyk z máki korzenia iey z miodem przykłádáć/ pożyteczno. Dios.
Szkodzi. Zołądkowi ſzkodzi : dla tego do niey przydáia/ Anyż/ álbo Kopr/ álbo imbier. Plin.

Wodká Páprotczána.

Aqua Polypodii.

Z Korzenia świeżego pala wodkę. Tá leczy quártáne/ piiac ia czás słuſzny. tákże
Kwártanie.
Káſzlu. Káſzel/
Tchnieniu. Ciężkie oddychánie/
Płucom. Wády w płucách odeymuie/
Melánkoliey. Melánkolicznym pożyteczna/ y
Snom. Sny ſtráſzne máiacym/
Szaleńſtwu. Od rozumu odchodzacym.
Piia iey ná raz 4. vncye/ ráno y wieczor.
Krew czyśći. Krew wychędaża/
Bárwę dobra czyni. Káſtor.

Syrop.

Syrupus

1. PRoſty ieden czynia z ſoku iego wárzonego y z cukru/ iáko z inſzych śie ziół powiedziáło.

2. Drugi złożony z rozmáitych ziół : Weźmi Páprotki v debiny roſnacey pułtrzećiá łotá/ Meliſſy/ Boraku po gárśći : Oſtryſzu / ſkorek korzenia kápárowego / Tátárſkiego ziela / Kopetnikowych / po łoćie káżdego : Seneſu y Epitymu / álbo Wyłupu Szmeru włoſkiego / po trzy łoty. Náley wody co trzebá / warz powoli/ áż wywre trzećia część/ nákrywſzy. Przecedziwſzy/ potym przyday Miodku rożanego cedzonego funt ieden / á z cukru kánáru funtem/ vczyń ſyrop.

Ináczey. Czynia y ták : Biora Mirobálány żołte/ czarne / kebuły / po piaći łotow : Rozynkow drobnych puł funtá / mocza od godźiny do godziny w ſoku rożey czerwoney / y boragowym/ káżdego po pułtoru funtu. To powárzywſzy przy wolnym ogniu / przydáia Seneſu ochedożonego wſchodniego ſześć łotow / y dádza temu ták ſtać godzinę álbo trzy/ w naczyniu ſzyię máiacym ćienka. Potym to mocno wyćiſkáia/ y przecedziwſzy kláruia / á potym zmieſzáia z tym/ co śie niżey opiſze:

Biora świeżey Páprotki debowey funt/ nie grubo pokráia / y w trzech kwartách wody chedogiey wolno wárza / áż wywre połowica/ przydawſzy Tátárſkiego ziela dwá łoty/ włoſkiego Kopru trzy czwierći łotá / troche przetłuczonego/ wárza troche : á potym dádza temu ſtać godzin dwánáśćie. Potym to cedza / y mocno wyżymáia : y złaczywſzy z pierwſzym / y trzy funty cukru przydawſzy / czynia ſyrop. Ten zlecá
Wywodzi. Wywodzi wilgości ſpalone / grube / melánkoliczne/ ſtolcámi.
Fráncy. Pożyteczny ieſt fráncuzowátym.
Melánkoliey. W melánkolicznym káżdym przypadku / dobry.
Krew poleruie y duchy.
Dáia go od dwu vnciy/ áż do czterech: ále może go y pięć dáć.

Oleiek Páprotczány.

Oleum.

Oleiek Alchimiſtowie z niego/ iáko Lipowy/ y z inych ziół / czynia.

Sol Páprotczána.

Sal.

SOl tákże iáko z Piołynu.
Oboygá tego troche wziawſzy z wodka Páprotczána / bárzo rátuie boleśći y kłoćie podźiebrowe y pleuryczne.

Zgáśiewká/ Struśie pióro/ Rozdział 207.

POdobne ieſt to źiele Páproći/ ále dáleko mnieyſze ma kárby ná liſtkách / które tákże nie śiedza włáſnie przećiw ſobie / y ná iednym prećie od korzenia pochodza. Korzonki ma weſpół poplećione/ koſmáte/ gorzkie / ále ku ſłodyczy śie máiace.

Mieyſce.

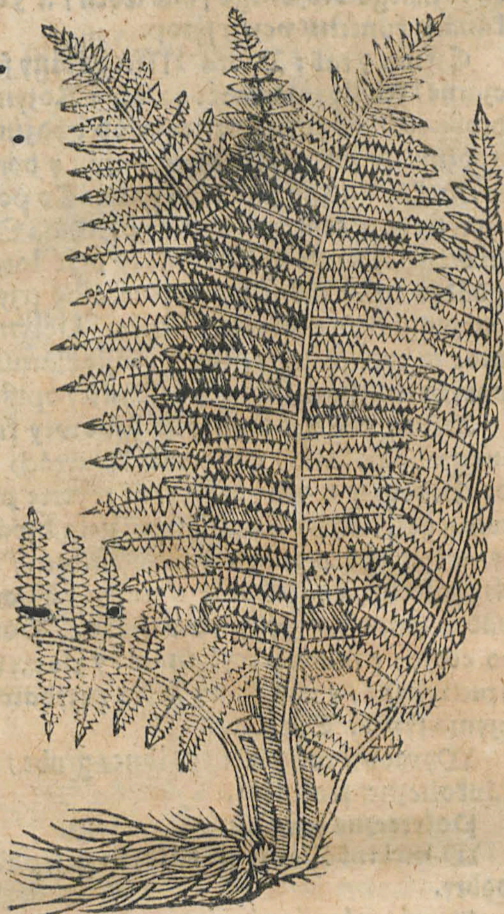
Rośćie ná mchu ſtárych obálonych / ábo wydupniáłych debów.

Przyrodzenie.

Koſztuiac / tedy mieſzáne przyrodzenie z śiebie pokázuie / ſłodka / oſtra / y gorzka : á w korzeniu y

Dryopteris, Filix querina.

Baumfarn.

ćierpka / y ma moc sprochniáłośći czyniąca.

Moc y Skutki.

Włosom. WŁosy spędza / vtárszy ia z korzeniem. ſkoro ſie ciáło zápoći / to nią námázáć / potym pot otrzeć / y znowu zás onąz námázáć Dios.

Czynią plastr z niey / y kedy chcą włosy ſpędzić / tám námázuią / ono mieysce pierwey tymże źielem wyćieráć / á potym plastr przykłádáć. Paulus.

Pánnom. Pánnom ktorym czoło bárzo zárasta / ábo y meżczyznom ktorym ſie od brwi áż do brwi włosy włoką / to pożyteczno.

Krokos / Száfran płony / Rozdział 208.

Cnicus, Cartamus, Crocus hortensis, Crocus Saracenicus.

Wildersaffran.

WYpuszcza pręt iedyny łokietny y wyszszy / okrągły / zdrewniáły / białawy / z wiela gáłązek wychodzących od śrzodku prętá onego / łokietnych. Liſt ma długi / mocny

ostry / miąższy / gládki / ſpiczásty / ſtrzyśiásty / przy sámey ſie gáłązce dźierżący. Ná tym główki iáko v kárćiochá ośćiste / obdłużne / z liſtkámi nieiákimi wkoło włośistemi / iáko gwiazdá / ośćistemi tákże v wierzchu. Kwiatki z śrzodku główki wynikáią ćienkie y włośienkowáte / żołte / czerwonáwe / száfranowym podobne. Naśienie ma białe / gránowite / gládkie / twárde / kes więtsze niżli ięczmień: ná nim ſkórká ćienká: W nim mieśiwość biała / máſtna / słodka. Korzeń ma długi / z drobnemi korzonkámi / nie vżyteczny.

Mieysce.

Sieią go ná polách / tákże y w ogrodách.

Przyrodzenie.

Naśienie iest gorące w trzecim stopniu/ bo go vżywáią do lekarstw sámego/ suche we wtórym. otwiéra/ wyciéra/ rozdziéla.

Moc y skutki.

Do potraw.

KWiát suchy krokosowy/ vbogim stoi zá száfran do potraw / y czyni im wolne żywoty. Dios.

Mieszáią go drudzy z száfránem.

Purguie flegmy.

Naśienia swieżego sok wyćiśniony z niego dwá łoty/ z sześćią łotow / álbo łyżek polewki kurczecey / álbo syty miodowey / odmiekcza żywot / y wywodzi flegmy kliowáte/ ták dołem iáko y gorą. Záczym

Kolice. puchlinie

Dárciu w kiszkách/ y

Puchlinie/ dziwnie pomaga/ y vsty bránie / y klistera. Dios. Ná toż

Naśienie krokosowe wárza w polewce kurczecey/ álbo w tysánnie: y tego piia czterzy vncye álbo pieć/ to iest blisko kwáterki.

Mieśiwość nasienia z łupin ochedożona/ y z cukrem álbo z miodem rosprawiona/ że sie lekwarz vczyni/ pomaga bárzo

Piersiō. Płucom. Głosu.

Pierśiom y

Płucom/ flágme z nich poleruiąc.

Głos poleruie.

Męskie przyrodzenie rozmnaża.

Mężom żołci.

Kwiátu krokosowego czwierć łotá z syta miodowa/ żołć rozlana hámuie y wywodzi.

Toż czyni mieśiwośći czwierć łotá/ z syropem piołynowym. Kást.

Kołaczki purguiące.

Czynia kołaczki / ktore żywot odmiekczáia / wziawszy go iáko dwá álbo trzy orzechy włoskie: Biora krokosowego naśienia bieluchnego łotow 20. Migdałow pieczonych y obłupionych łotow dziewięć / Anyżu łotow 20. sáletry czwierć łotá / fig suchych mieśistych 30. to z miodem wárzonym zmieszay/ y kołaczki poroḃ. Dios.

Fárbuie.

Fárbierze czynia z krokosu fárbe/ ktora żołćia száty/ iedwabie/ płotná / y insze rzeczy. Val. Kord.

Lekwarz opuchłym.

W Aptekách czynia z niego lekwarz purguiacy mocno flegme / ktory zowa Diakarthámum: Opuchłym bárzo dobry y dycháwicznym.

Pápugō.

Pápugi rády zobia krokos / ále im nic nie czyni/ áni ich rusza. Kást.

Stárym purgácya.

Niektorzy z krokosowego naśienia/ z fig/ á z terebintiny czynia piguły / dla stárych y zeszłych/ dla odwilżenia im żywotá. Hag.

Szkodźi

Żołądkowi/ ále go popráwuia / Anyżem/ Kminem / Jmbierem / gálgánem. Mesue.

Słonecznik Peruwiáński/ Ziele nawietsze/ słonce Indiyskie/ Rozdział 209.

NIemász wietszego źiela nádto/ które za sześć mieśiecy vrośćie wzwysz ná 20. stóp/ á co rok niszczeie/ iáko wiele inszych źiół: ále o swey mocy nie wytrwa / podpory potrzebuie. Ma pręt miąższy iáko reká / kosmáty / bez gáłęzi: ná którym liśćie szérokie/ wkoło kárbowáne/ spiczáste. Ná wierzchu głowká szyszkowáta / ále okrągleysza y szérsza / która sie potym rozwiia w kwiát széroki / iáko puklérz / w którym niezliczona moc naśienia / porządkiem iáko w vlu / wkoło którego listki żołte. Korzeń pod wierzchem źiemie rozpiérzchły / y ná ták wielkie źiele máły/ dla tego sie wiátrom bez podpory nie odeymie. Obráca sie zá słoncem záraz zrána / y potym cáły dźień.

Mieysce

Z Indiey wschodniey/ z Ameriki/ od Peru do Europy zánieśione/ kocha sie w ogrodách śiane.

Przyrodzenie

Gorące na końcu wtórego/ suche na początku trzeciego stopniá / ma subtelność cząstek.

Moc y skutki.

Wdźięczne oczom.

ZIele to iest piekne w ogrodziech/ iákom ia ie widział v J. M. P. Mikołáiá Firleiá/ Stárosty Kázimierskiego/ w Beiścách. iest zapáchu wdźięcznego / y smáku. Acz v nas trudno ma dostáć sie w zimnych kráiach.

Do stołu.

Czynia z niego do stołu smácznieysza potráwe/ niż kárcioffy y szparagi / prątki młodych listkow/ kosmki zgoliwszy/ z sola/ oliwa/ y pieprzem ná rosćie przypiekszy. Tákże mieśiwość kwiátu w ktorey nasienie iest/ wárząc.

Chrysanthemum Peruanum, Helianthemum Peruuianum, Flos solis, Planta maxima, Sol Indianus, Helenium Indicum, Corona Solis.

Groß Sonnenblum.

Mężom. Męszczyznie śił dodáie. Dodon. Antoni Kortus.

Kámień. Wode. Cáłe ziele ma moc wypędzić kámień. tákże Wode pędźić. A osobliwie Czezowicá co ćiecze z pretá / álbo kiiá tego ziela zránionego / iák Terebintiná / czyśći nerki z kámieniá.

Nerki czyśći. Mieśieczne. Zebom. Płuczę. Kolice. Mieśieczna chorobe wywodźi / zebow bolenie / Kłoćie pleurzáne / Kiszkowe rozspieránie vśmierza. Bauhin.

Ránom. Do goienia ran známienita moc ma. Tá

Nagłey śmierći broni. Korzeń záwieszony ná szyi / broni od nagłey śmierći / ktora Apoplexia zowia. Kást.

Odwilża. Náie śie y nápiie tego ziela: bo rzecz dziwna / iáko wiele máia wilgotnośći w sobie / támte iego naśienia żwáne w vstách. Kást.

Ogień czyni. Tego ziela suchego kiie y chrośćiná / zeydźie śie do palenia / bo iest miazsza / á ma w sobie śiłá żywiczney tłustośći. Tenże.

Záczásem tedy śie naydźie wiecey skutkow tego Słonecznika / kiedy z ludźmi dłużey pomieszká.

Jest y drugi rodzay tego ziela / ále kwiátu mnieyszego.

Kruszyná / Rozdźiał 210.

Frangula, Alnus nigra baccifera, Auornus.

Faulbaum / Zápffenholtz / Leußbaum.

DRzéwko iest śrzednie / kruche / liśćia głogowego / skóry olszowéy / z białemi kropkámi / á ná spodku wewnątrz ták żołta / że żucháiąc ią w vstách / fárbuie iák száfran / ábo iák rábárbárum: kwiećie ma białe / iágódki wielkośći grochu / ták rozdźielone / iákby ze dwu skłádáne były: z przodku źielone / potym rysáwe / náostátek czarne. Ma dwie kosteczce w sobie / ná kształt wielogrochu / troche wietsze niż soczewicá.

Mieysce

Wszedźie w leśiech y gáiach rośćie / ázwłaszczá wilgotnych.

Przyrodzenie, y Skutki.

Purguie.

SKorá krußynowa ieſt známienitey mocy odmiekczáiacey y záciagáiacey rázem/ iáko Rabárbárum. W zwierzchniey ſkorze ieſt moc záciagáiaca: á w wnetrzney purguiaca y odmiekczáiaca. Máthiol.

Kolerze. Flegmie. puchlinie nábrzmiáłośći. Zołtáczce Krze. Zátkáłośći.

Wywodzi kolere/ y
Flegme. Dla tego pożyteczna
Puchlinie/
Nábrzmiáłośći ćiáłá y twarzy/
Zołtey chorobie/
Kre watrobna leczy/ y
Slezionna/ otwieráiac te wnetrznośći/ y ich zátkáłośći odeymuiac/ żeby od zámulenia z grubych wilgotnośći przypadáiacego/ wolne czyni. Máth. Kámer.

Skory obie máia być ná Wioſne záraz łupione y chowáne.

wrácánie czyni.

Swieże ſkorki krußynowe do wrácánia czynienia/ ſa dobre.

Trunek.

Ták czynia z niego trunek: Wárza ſkorki srzednie żołte/ z Sadzcem/ Piołynem Pontſkim/ Rzepikiem/ Kánia przedza/ Chmielem/ Cynámonem/ włoſkim Koprem/ Pietrußka/ korzeniem oboiego Sczerbaku ogrodnego/ wielkiego/ y máłego: Wárza ie w wodzie/ ile ſie zámoczyć wolno może/ áż trzećia cześć wywre. To przecedziwßy/ ma ſtać dzień albo trzy/ że ſie wyſtoi: á znák tego bedzie/ kiedy z żołtey bárwy/ czarna ſie oſtánie. Purguie wolno/ y pośila wnetrznośći. Pić go pieć vnciy/ ćiáło pierwey przeczyśćiwßy czym inßym.

Febrze.

Trzećiodniowa goraczke leczy. Hag.

Jeść ſie chce.

A ieſliby nie purgowáłá/ tedy pośiláiac żoładek/ chęć do iedzenia náprawia. Mát.

Pierśió. Kroſtom

Zołta á śrzednia ſkorá z octem vtárta/ wyſußa w kilká dni párchy y kroſty/ námázuiac. Pena.

Zebom. Prochniáłość.

Táż ſkorá w oćcie wárzona/ zebom bol odeymuie płoczac vſtá: zeby ſprochniáłe chedoży y ochrania od dálßego złego. Pena.

Proch ruſniczny.

Z wegla krußynowego proch do ruſnic wyborny bywa. Hagek.

Brodawnik/ Brodawiec/ Náwrot/ Oblubienicá słoneczna: Rozdział 211.

Heliotropium, Verrucaria, Herba Cancri, Scorpiurus, Sponſa ſolis.

Jetzgenaut kraut/ Warcenkraut/ Krebsblumen.

DWá ſa Brodawniki/ mnieyßy y wietßy. Wietßy/ ma liſt Báſileyki/ koſmátßy y bielßy/ y wietßy: Pochodza cztéry abo pieć pretów z kiiá: ná których wierzchu kwiatki zákrzywione iák niedzwiadkowy ogon: które ſie iáko y Warro piße/ ráno ták ku słoncu ná wſchód obrácáia/ że ſie cáły dźień zá nim náwrácáia: z kąd ma imie Náwrót.

Heliotropium minus.

Mnieyßy/ ma liſt okragleyßy/ náśienie záwießone/ iák brodawki odwiſłe/ które po łáćinie zowa/ Acrochordones.

Mieyſce.

Pierwßy ná oſtrych mieyſcách/ puſtych/ piaſczyſtych: Wtóry ná bágniſtych y mokrych ſie kocha.

Przyro-

Przyrodzenie.

Egineta to ziele miernego przyrodzenia kłádźie.

Moc y skutki.

Purguie

Mucha tego źiela purguie stolcy flegmę y kolerę. Dios.

Od niedźwiatká v kąßonim

Przećiwko vkąßeniu niedźwiadkowemu/ w winie go pić: á z wierzchu plastrowáć ná ránę. Tenże.

Czwártaczce.

Ná czwártaczkę gorączkę/ dáią cztery źiarnká nasienia iego z winem/ godźinę przed iey przyśćiem: á

Trzećiaczce

Ná trzećiaczkę trzy źiarnká. Dios.

Brodawkom

Brodawki tráći brodawnikowe nasienie tárte/ plastrem przyłożone.

Głowie

Rozgorewániu głowy dźiećiecey/ plastr z liśćia czerwony pomoga: tákże

podágrze

Podagrycznemu zápaleniu/

Wiwinieniu z stáwow

Wywinieniu z stáwow/

Pobudzaia mieśięczną chorobę.

Mieśięczney

Kámień

List iego wárzony z kminem/ pędźi kámień z nerek. Chrobaki morzy y wywodźi.

chrobakō

Glistom.

Mnieyszy pity y z nasieniem swym/ sáletrą/ Izopem/ rzeżuchą y wodą/ pędźi glisty/ ták szerokie iáko y płaskie. Dios.

Mrowki morzy

Mrowcze komorki zágrodźić brodawnikiem/ nie wynidźie żadna/ áż tám zdechnie. Tákże

Niedźwiadkom

Gdźie sie Niedźwiadki lęgną/ tám rośczkę brodawniku zátknąć/ nieśmie żaden wynić/ á tknąwszy sie go rośczka/ vmiera/ Kast.

Głowie

Ná bolenie głowy/ liśćie brodawniku z rożánym oleykiem ná czoło przykłádáne odeymuie ie. Kástor.

Nogietek/ Mieśiączek po Czesku/ Rozdźiał 212.

Caltha, Calendula, Flos omnium mensium.

Ringel blumen.

Wszystkim wieśniakom znáiomy Nogietek. Listy ma długie/ białym fiołkom podobne/ miękkie. Pręt ieden łokietny/ obmieszszy/ gáłęźisty. Ná wierzchu kwiát żołty/ piękny/ zápáchu przyiemnego: z ktorego nasienie wydáie w otworzystych głowkách/ podobne pázurkom ptászym. Korzeń biały/ prosty/ rozdźielony ná drobniuchne. Kwiatki sie otwieráią kiedy słońce wschodźi/ y zá nim obrácáią/ y z zachodem zámykáią: dla tego sie zwáć może zegárem wieyskim. Rozmáitego iest kwiátu/ pełnego/ prostego/ mnieyszego/ więtszego/ bládego/ ćisawego/ złotego. Mnożny iest: Odkwituie co mieśiąc. Wyrasta w drzewko. Iest ogrodny y polny/ więtszy/ mnieyszy/ śrzedni.

Mieysce

Rośćie dobrowolnie po łąkách/ y w ogrodźie bywa śiany.

Przyrodzenie

Gorzki iest y suchy y gorący w pierwszym stopniu/ otwiera/ pobudza/ ćienczy/ ztwierdza.

Moc y Skutki.

List

Do ſtołu. Serdecznym przypadkom. Tchu. Kolerze. Wzroku. Mieśieczna pobudza.

Iſt y kwiát iadáia w ſáłatách/ y w polewkách dla wdzięcznego ſmáku y zapáchu.
Serdecznym przypadkom/
Ciezkiemu oddychániu/
Zolći zbytniey ſłuży/ Máth.
Wzrok oſtrzy/ pożywány/ Hagek.
Czeſto go iadáiac/ pomaga ná pobudzenie mieśieczne. Toż czyni
Sok nogietkowy pity przez dni kilká około czáſu zwykłego. Kámer.

Zołtáczce.

Tegoż ſoku dwá łoty/ pite z iedna czwierćia łotá proſzku z gliſt ziemnych/ przećiwko żołtey chorobie ſłuży. Káſtor.

Zołći włoſy.

Kwiát w ług kłádźiony/ czyni włoſy złote/ dla ſtroiu kto chce. Kaſt.

Rány goi.

Ziele ná rány przykłádáne/ goi ie.

Wegrom/ świerzbu/ sinośći.

Máść ná wegry/ świerzb/ śinoſć/ czerwonoſć twarzy: Weźm ſoku Nogietku/ Babki/ oleiu rożánego/ łoiu ieleniego y koziego/ drágántu/ gummi Arábſkiego/ ziemie Ormienſkiey/ krochmalu: z tego máść vczyń á pomázuy.

Mieśieczna stánowi.

Z kwiatkow y z młodych wierzchołkow/ z żołtkiem iáiowym czynia iáiecznice/ ktora iedzac/ záſtánawiáia ſie zbytnie mieśiace pániam. Káſt. Math.

Zebom.

Zebom boleiacym/ proch z kwiatkow w zab włożyć z báwełna/ bol vśmierza.

Mieśieczna wywodźi. Łożyſko.

Liśćiem y kwiećiem ſuchym podkurzáiac białagłowe/ wywodźi mieśieczna chorobę y Łożyſko pozoſtáłe. Káſt.

Wodká.

Aqua Calendulę.

Oczom czerwonym. Wzroku. Sercu. w Mor. w goraczkách.

Oczu czerwonoſć y zápalenie odeymuie puſczána w nie/ álbo nia przemywáiac/ álbo przykłádáiac.
Wzrok oſtrzy/
Serce posila/ y od zarázy broni/ dla tego ieſt pożyteczna
W powietrze/
W goraczkách zarázliwych.

Paćierzyczká/ Rozdźiał 213.

Scorpioides, Herba amoris, Nepa, Scorpius herba.

Scorpionſchwantz/ Scorpionkraut.

Ziołko ieſt z niewiela liſtkow/ ktorego naśienie ieſt podobne ogonowi niedzwiadkowemu/ zkad ma imie Greckie: álbo paciorkom głogowym ná ſznurek náwdziewánym/ ztad ma imie Polſkie.

Mieyſce

Rośćie ná ogrodách tylko śiana.

Przyrodzenie

Grzeie w trzećim ſtopniu/ wyſuſza we wtorym. Galen.

Moc y Skutki.

Vkaſzeniu niedzwiadkowemu.

Przećiwko vkaſzeniu Niedzwiadkowemu gotowym ieſt lekárſtwem/ námázuiac mieyſce vkaſzone. Galen.
Tym zielem tykáiac niedzwiadkow/ vmieráia: á zás ożywáia/ tykáiac ich korzeniem białey Ciemierzyce. Káſt.
Tym zielem miłośći doświátczáia Poetowie świeccy/ ieſli liśćiem poślinionym ćiáło nátárſzy/ zárumieni ſie. A ieſliżáś krosty czyni/ to znák nienawiśći. Dla tego Teokrit zowie to ziele/ Lube.

Wodny Kopr/ Orle pioro/ Rozdźiał 214.

Myriophyllon, Millefolium aquaticum vmbellatum, Maratriphillum palustre.

Wasserfenchel/ Wasserrannen/ Tausentblat.

TO ziele iest ieden prątek / z iednego korzeniá pochodzący / z wielą listków gládkich / podobnych włoskiemu Koprowi / ábo piorkom młodym drobnym. Pręt iest czerwonáwy / rozmáity / y iákoby namyślie vrysowány.

Miesce.

Kocha sie przy wodnych mieyscách.

Przyrodzenie, y Skutki.

Rány goi. Z wysoká spádłym.

TAk bárzo wysusza/ że rány goi. Tym co z wysoká spádli/ dác go pić z wodą y z solą/ iest lekárstwem. Bios. Ránom świeżym / ogniá nie dopuscza / przykłádáiąc go plastrem z octem / bądź suchy/ bądź swieży.

Ránom

Bázánká/ Sczer leśny/ Rozdział 215.

Cynocranbe, Brassica canina, Mercurialis syluestris, Cynia.

Wuild Bingel kraut/ Hundskol.

DWie są Bázánce/ iáko y dwá Sczery/ ná kártcie 857. sámiec y sámicá. Sámiec wypuscza ieden pręt ná dwie piedzi miekki/ biáłásy. Liście podobne do sczeru / biáłáse naprzemiány. Násienie máłe/ okrągłe/ listu sie dzierży.

Sámicá iest miekssa/ kiedy wschodzi ná wiosne/ tedy kwiatki gronkámi wydáie / iáko sámicá sczeru. Záczásem kiedy kwiatki opádną / twárdnieie : tylko rożna od sámcá długością listków.

Miesce

Pierwsza rośćie wszedzie/ ále ná buyniey w leśiech: wtóra w leśiech y ná górach.

Przyrodzenie.

Grzeie y suszy w pierwszym stopniu.

Moc y Skutki.

Stolce czyni. Wrácánie. Járzyná Wrzodó.

Jśćie y głąbik wárzony y pity stolcem wywodźi kolere/ y grubą flegmę/ y insze grube á wodniste wilgotnośći. Dios.

Bárziey przećię sposobna iest wrácánie czynić/ niżli stolce.

Toż czyni iedźiona miásto iárzyny. Dios.

List świeży sam/ álbo z sádłem przykłádány plastrem/ rátuie wrzody ogniste/ y insze.

Rozsądek

Jest insze źiele v Gálená pod tym imieniem Cynocrambe/ ktorym te Bázánke/ iákby psia kápustá zowiemy: ále to tám iest Periploca/ o ktorey sie mowiło ná kárćie 1392. To dla przestrogi/ z Lobelá.

Zostały po śmierći Autorowey niektore figury opisanych zioł w tych księgach, ktore on dla starosci, bo siedmdziesiąt lat dobrze był przeszedł, nie doyzrzał, y opuscił. Te sie tu połozyły y poznaczyły, aby ie mogł sobie kazdy z opisaniem ich stosować.

Zarzyczká.

Cortusa.

Ná kárćie 251.

Konicza wÿczká.

Polygala.

Ná kárćie 597.

Toiesć/ Troiesć. Ná kárcie 559.
Vincetoxicum.

Driawnik. Ná kárcie 621.
Pseudostruthium.

Polna sczeć. Ná kárcie 666.
Virga Pastoris.

Seres/ Ná kárcie 836.
Sena Alexandrina.

Gwozdzik Indiyski/ Ná kárcie/ 899.
Caryophyllus Indicus.

Jástrzebiec/ Ná kárcie 1170.
Hieracium.

Komonicá swoyska sámicá/ ná kárcie/ 517.
Lotus vrbana fœmina.

Psinki ogrodne wysokie/ Ná kárcie/ 1372.
Solanũ maius 2. Belladonna.

O ZYDZIECH RZECZ KROTKA.

O ſrogim okrućienſtwie niewiernych Zydow/ ktorym ſie ná dźiatkách Chrześćiáńſkich/ z dawnego y wśćiekłego poſtánowienia / co rok páſtwią/ świádectwá/ z poważnych y wiáry godnych piſarzów/ przez D. Symoná Syrenſkiego/ Medyká Krákowſkiego/ zebráne.

Zydowſkie morderſtwá dźieći chrześćiáńſkich/

Ze złośliwi Zydowie dźiatki niewinne Chrześćiáńſkie/ z dawnego y okrutnego poſtánowienia co rok zábijáią / y hániebnie morduią: tákże ná co tey niewinney krwie vżywáią/ świádectwo ták dawnych iáko y młodſzych Hiſtorikow nas vpewnia.

Sokrates w 7. księgách hiſtoriey kośćielney w Rozdźiale 16. piſze: Iż zá Konſulow/ Honoriuſá Ceſárzá dźiesiąty kroć/ y Theodoſiuſzá / w mieyſcu názwánym Inmeſtar / miedzy Chálcedonem y Antiochią miáſty w Syriey/ Zydźi dźiećię Chrześćiáńſkie przeiete ná krzyż przywiązáli y záwieśili/ y nápaſtwiwſzy ſie chwilę żártow y śmiechow/ nákoniec ták długo ono bili/ áż vmárło. Skoro to Ceſárzom do wiádomośći przyſzło/ piſáć kázáli oney krainy ſtároſtom / áby winnych onego ſwowolnego poſtępku y zbrodnie doſzedſzy/ one pokarali. Y ták Zydźi zá nieſłycháne niecnoty ſwoie karánie ſłuſzne odnieśli.

Piſze Theodor w Theátrum żywotá ludzkiego / z godnych wiáry ludźi podánia / ktorych on tám przywodźi: Iż niewierni Zydowie Roku Páńſkiego 1234. w Norowiku mieśćie Angielſkim. Záś Roku 1261 w Niemieckim mieśćie/ Forcheimie: Roku 1285. w Mnichu w Báwárſkiey ziemi: Roku 1287. w Bernie Szwáyczárſkim mieśćie: Roku 1303. w Werſzánchu w Turingiey. Roku 1401. w Dichēhowie Szwabſkim mieśćie: Roku 1494. w Tirnáwie w Węgrzech: Roku 1575. w Tridencie ná gránicy Włoſkiey/ dźiećiątká niewinne/ częſcia ſzpilkámi pokátowáli/ / y krew wytoczyli/ częśc ná krzyżu poprzybiiáli y pomordowáli.

S. Symon Trydenſki.

W Tridenćie tym porządkiem ći łotrowie y złoczyńcy dźiećiątko ſkátowáli / iáko Filip Iákub Bergomſki Hiſtorik z ichże wyznánia wypiſał: Dźiećiątko Symoná w dom Sámuelá żydá przyludźiwſzy / do bużnice ie/ tey nocy ktora byłá męki Páńſkiey/ zánieśli/ y poſtáwiwſzy ná ſwym ołtarzu/ y rośćiągnawſzy przywiązáli/ y chuſteczką ſzyie záćiągneli/ y naprzod nożyczkámi coś inſzego/ potym policzek práwy wyſtrzygnęli: potym oſtremi żelázkámi iák igłámi ták długo ćiałko kłoli/ krew wytaczáiąc/ áż ono dźiećiątko niewinne ſkonało. Náoſtátek mártwe ćiałko/ w rzeczkę predką pod bużnicę idącą/ wrzućili; ktore gdy rodźicy nálezli / y do ſtároſty Ianá de Salis ſzláchćicá Brixiáńſkiego zánieśli / z pewnych przyczyn ná Zydy wpadało podeyzrzenie: ktorzy wźięći ná mękę / potym ći ſie przyználi: y wſzyſcy ſą z miáſtá wywołáni y wypędzeni. A dźiećiątko pogrzebione / záraz poczęło cudámi ſłynąć/ ták że ſie wſławiło ſzeroko po świećie. Dla tegoż Trydenczycy ná iego pámiątkę kośćioł zbudowáli / kędy ćiáłko niewinnego męczenniká pielgrzymom y gośćiom oká zowáne z vczćiwośćią bywa.

Przyczyny okrućienſtwá

W Tirnáwie w Węgrzech/ Zydowie ſtárſzy wźięći ná mękę/ y dobrze ćiągnieni/ o czterech przyczynach tego okrućienſtwá powiádáli.

1. Aby ſtára vchwałe/ ále táiemna / y tylko przednim ſtárſzym wiádoma wykonáli/ y iedno dźiećię chrześćiáńſkie co rok vmęczone ofiárowáli/ ći ná ktorych los padnie. á tego tám roku ná Tirnáwiány był los padł / iáko ſámi wyznawáli.

2. Iż to z ſtárego podánia ták rozumieią/ iż krew chrześćiáńſka/ przy żydowſkim obrzezániu/ ná ſtánowienie krwie/ ieſt lekárſtwo známienite.

3. Iż dána w iadle álbo w napoiu Chrześćiánom / do iednánia miłośći y przyiáźni/ dźiwnie ieſt pomocna.

4. Náprzećiwko krwie płynieniu / ktoremu żydowſki narod ieſt bárzo podległy/ te krew bárzo vżyteczna rozumieią.

Wypędzenie Zydow.

Ale przećie ćiż żydowie Roku Páńſkiego/ 1523. dźiećiątko zámordowáli/ á drugie w Boſsingu/ y dla tego ich 30. ſpalono/ y wſzytkie Zydy z Węgier wypędzono: iáko y z Angliey Roku 1295. y z Hiſzpániey Roku 1495 iáko Pántáleon w ſwey Chronice wſpomniał/ dla tákichże niecnot y okrućienſtw.

Kiedyby było y onym żydom zá Honoriuſzá do bokow przyłożono / pewnieby ſie byli do tychże táiemnic przyználi/ do ktorych drudzy po nich: ále ich tylko proſto pytano/ á oni w nieoſtrożne ſtároſty / y nic ſie gorſzego niedomyśláiące wmowili / że to ták w igrzyſku y w piiáńſtwie pobroiono było.

Przeſtrogá potrzebna.

Niech to vważáią ſobie wielcy pánowie Polſcy/ ktorzy niewiernych żydow bronią / z nimi cłá/ mytá/ kupiectwá / árendy / ſpolne

máią/

máią/ álbo im árenduią/ á poddáne ſwoie/ krwią Chryſtuſową odkupione/ w niewolą y hánbę Zydom ná drapánie y trapienie w ręce podáią: przećiwko práwom y vſtáwom koronnym/ ktorych oni dozorcámi y wykonawcámi być máią. Czy nie pogode to oni Zydom do tákich morderſtw czynią/ áby łácwiuchno mogli dźiatek chrześćiáńſkich ná rzeź doſtawáć/ kiedy Zydy czynią pany nád máietnośćiámi y dźierżáwámi ſwemi? Czy niewiedzą że Zydowie táką obrzydliwą przypráwą/ owe vpominki korzenne/ co im dáruią/ záprawuią/ o ktorey máią te wiárę/ że im miłość y łáſkę v chrześćian iednáią?

Zydowſkie wolnośći.

Co ſie tknie praw y wolnośći żydowſkich w Státut koronny iákoś nieobácznie wtrąconych: kiedyby ſie w to wejrzáło zkąd poſzły: nie ſą to práwá/ ále ráczey wády/ y oſzpecenie praw náſzych. Záprawdę Alexánder Krol toż rozumiał/ y dla tego winę z śiebie zwaláiąc/ oświadſza ſie/ że nie vtwierdza tych praw żadnym nowym potwierdzeniem/ ále tylko ich dáie wpiſáć dla oſtrzeżenia ſie w obronie przećiw Zydom.

Zkąd to.

Boć to iáwna z Chronik/ iák Aſſwerus náſz Polſki/ porzućiwſzy małżonkę vczćiwą Adleidę/ Henryká Lansgráffá Heſkiego corkę/ wolał Heſterkę Zydowkę/ y z nią miał ſyny dwá (v Kromerá w 12) y corki ktore żydowſkiey ſie wiáry z mátką dźierżáły. Tey tedy miſtrzyniey pochlebſtwy te práwá przeklęte zá Zydy/ pod imieniem Boleſłáwá od kilku wiekow zmárłego vrobione ſą: ktorych dźiury choć łácno wſzędźie obaczyć/ ále nawiecey w tym/ kiedy ſie záſczycáią Papieżem/ nie każącym Zydom o to trudnośći czynić/ áby oni mieli vżywáć krwie chrześćiáńſkiey: á nie miánuią áni Papieżá/ áni tey vſtáwy Papieſkiey. Ale y to azá nie wielka nieſłuſzność/ że Zyd obwiniony o zámordowánie dźiećięćiá chrześćiáńſkiego/ nie może być przekonány/ iedno trzech Zydow y trzech Chrześćian świádectwem? Ktoż ſpełná rozumu będźie wierzył/ żeby niewierny Zyd przećiwko łotrowi drugiemu Zydowi miał kiedy świádectwo wydawáć? A to ieſzcze nieſpráwiedliwſza: Jeſliby Chrześćiánin nie dowiodł ná Zydá/ ono karánie ktore miał ćierpieć Zyd/ Chrześćiánin odnieść muśi. Atoż tedy widźimy iákie cudá tákie práwo rodźi.

Krew chrześćiáńſka ná co Zydō.

Krwie pożywáć iż Zydom zákazano/ wiemy: y nie trzymamy ták/ żeby Zydowie mieli krwie człowieczey w iedzeniu álbo pićiu vżywáć: ále to powiedamy/ że krew dźieći chrześćiáńſkich ná ſwoie lekárſtwá (álbo ráczey czáry y zabobony) zwierzchu przykłádáią: y podobno ie Pánom zádáią/ áby ſobie łáſkę temi czárámi ich pokupili: iáko tego z ich wyznánia ná mękách vczynionego dochodźimy. A to to ieſt/ czemu Pan kiedy ktory ſie w Zydy wda/ trudno ſie od nich wyplątáć może. Ale tey obrony márność/ ledwie minęło lat 50. popełnieniem tegoż okrućieńſtwá y łotroſtwá/ wydáłá ſie. Bo zá Krolá Jágełłá/ Zydowie/ ktorzy w ten czás w Krakowie mieſzkáli/ dźiećiątko tákże okrutnie zámordowáli: co gdy X. Budek kázno-dźieiá ná nie ná kazániu ſzeroko obćiążał/ poſpolſtwo onego nieſłychánego okrućieńſtwá ćiężkośćią rozżarzone/ ná Zydy ſie rzućiło/ domy ich ſplundrowáło y popaliło: záczym Zidźi ktorzy zoſtáli/ ná Káźimierz ſą wygnáni/ iáko Chroniki Polſkie o tym świádczą.

W Krákowie dźiećię zábili.

Tegoż okrućieńſtwá Zyd Brodawká mytnik w Litwie ważył ſie: iáko mi to Vrodzony Jego M. Pan Sebeſtian Ligęzá/ Podſtoli Sędomierſki powiedał/ y dla tego z Polſkiey korony/ odbieżawſzy wſzytkich máietnośći/ vćiekł.

W Litwi[e].

A mogłby tego dość z hiſtoriy pomienionych/ że y v nas te ſzaleńſtwá żydowſkie co rok ſie ná dźiatkách chrześćiáńſkich dźieią: bo iuż práwie wſzędźie gorę máiąc/ łácwiuchno mogą dźiatek chrześćiáńſkich niewinnych to zdradą/ to kupnem/ doſtáć ná okrućieńſtwá ſwoie. Co wſzyſtko tym mamy Pánom przypiſowáć/ ktorzy ſie áni ná ſąd Boży/ áni ná práwá oyczyſte/ ktore z Zydy wſzyſtkich zákázuią ſpołkow/ nie ogleduiąc/ one ſobie do náſycenia łakomſtwá ſwego/ towárzyſzmi czynią/ by z naywiętſza miáło być chrześćiáńſkiey kwie ſzkodá y zgubá.

S. Ambrożego kará Theodozyuſzá.

Kiedyby teraz S. Ambroży był żyw/ iákiego nárzekánia y iákiegoby gromienia nád ták ſrogą nieprzyſtoynośćią nie vżył? Jeſli Theodoſiuſzowi Ceſárzowi/ wſzyſtkiego świátá Pánu niezfolgował/ ktory o ſpalenie bożnice/ rzkomo dla kárnośći y rządu/ Chrześćiány káráć był kazał: iákoby náſzym Pánom śćierpiał/ ktorzy pogárdźiwſzy ludzkie y Boſkie práwá/ ſámych śiebie práwie wſzytkich/ Zydom bezbożnym nie ſromáią przywiezowac: y zá nie ſie przećiwko Chrześćiánom/ á zátym y przećiwko Chryſtuſowi/ vymowáć? Poſłuchaymy iedno co do Ceſárzá piſze.

Jego liſt.

Nápiſano ieſt/ práwi: Jż mowiłem o świádectwách twoich przed oblicznośćią Krolow/ y nie byłem pohánbiony. A dla tego Łáſkáwośći Twoiey ma ſie niepodobáć kápłáńſkie milczenie/ wolna mowá ma ſie podobáć. Bo milczenia mego niebeſpieczeńſtwem vwikłány bywaſz: beſpieczeńſtwá pożytkiem/ rátuieſz ſie. W Boſkiey tedy ſpráwie kogo poſłuchaſz/ ieſli kápłaná nie poſłuchaſz? Czyieſz więtſze w twym grzechu niebeſpieczeńſtwo? Ktoż ći będźie śmiał prawdę powiedźieć/ ieſli kápłan nie nie będźie śmiał? A mamże nie mowić w ſpráwie Bożey? Czegoſie tedy boie/ przypátrzmy ſie. Dano znáć od Komeſá wſchodniego

dniego

dniego żołnierſkiego ludu/ że zápalono Bo-
żnice: á to zá powodem Biſkupim. kazałeś
ſkáráć drugich/ á Biſkupowiś kazał Bożni-
ce budowáć. Nie ieſt to ſłuſzna tákiego ro-
zgniewánia przyczyná/ áby dla ſpalenia bu-
dowánia/ ták ſurowie lud miał być karány.

Bożnica ſie Bog brzydźi.

A tym ieſcze mniey/ że Bożnice ſpalono nie-
dowiárſkie mieyſce/ dom niepobożnośći/ ßa-
lenſtwá przechowánie/ ktore Bog ſam po-
tepił. Ták bowiem czytamy/ co przez vſtá
Jeremiaſzá Proroká mowi ſam Pan w 7.
Y vczynie domowi/ kedy wzywánie ieſt imie
moie nád nim/ w ktorym wy macie nádźie-
ie/ y mieyſcu ktorem dał wam y Oycom
wáſzym/ iákom vczynił Silowi. Y odrzu-
ce was od oblicznośći moiey/ tákom odrzu-
cił oyce wáße/ wßyſtko pokolenie Efrem.
Y ty nie modl ſie zá ten lud/ y nie proś im o
miłośierdźie: y áni przyſtepuy do mnie zá ni-
mi/ bo cie nie wyſłucham. Oto Bog zá-
kázuie modlić ſie y prośić zá tymi/ Ceſárzu/
ktorych ſie ty krzywdy chceß mśćić. Jákoż
nas bedźie mogł Chryſtus rátowáć/ ktorzy
zá Zydámi przeciwko Chryſtuſowi woyne
wiedziemy? Ná iákież ſie nie porwa po-
twarzy Zydowie/ ktorzy y Chryſtuſá fałßywe-
mi świádectwy zpotwarzyli? Ná iákie ſie
potwarzy nie rzuca ludźie y koło Boſkich
rzeczy kłamliwi? Te vczyniß Zydom wygrá-
na nád kośćiołem Bożym? to zwycieſtwo
nád ludem chrześćiáńſkim? To weſele/ Ce-
ſárzu/ niewiernikom? Te świetnosć Bożni-
cy? Te żálobe Kośćiołowi? Policzy lud ży-
dowſki te vroczyſtość miedzy ſwoie świetá.
Y ći ktorzy rozumieia że náſzym práwom nie
podlegli/ ták że práwá grzechámi być rozu-
mieia/ teraz ſie beda zá tákie mieć/ zá ktorych
ſie y práwá Rzymſkie zdeymowáć máia.

A coż potym zteba Chryſtus bedźie mowił?
Ciezka to rzecz/ że y twoia wiárá/ dla Zydow
w niebeſpieczenſtwo idźi. Ktoż ſie ma
zá Bożnica zdeymowáć? Chryſtus ktorego
zábili/ ktorego ſie záprzeli? Czy Bog Ociec
bedźie ſie o tych zdeymował/ ktorzy áni Oy-
cá przyimuia/ áni Syná przyieli? Radz o
ſobie Ceſarzu/ álbo mi zá źle nie miey/ rádźić
mi o ſobie. Tobie niech ſie bedźie wolno
popráwić: mnie nie wolno náto przez ſpá-
ry pátrzyć. To S. Ambroży.

Towárzyſtwo z Zydy.

A wßákoż nie tylko ſpołkow/ ále y roz-
mow z Zydy káże ſie S. Ambrozy chronić/
w kazániu 17. Zydowſkiego ſie towárzyſtwá
chronić mamy/ ktorych y rozmowá ieſt wiel-
kie pomázánie. Bo ći ßtuka ſie w ludźi w-
kradáia/ w domy ſie wdźieraia/ wchodza ná
ratuße/ vßom ſedźiow y vrzedom pokoiu nie
dáia/ y tym wiecey moga im ſa niewſtydli-
wßy. A to nie nowa ieſt w nich wádá/ ále
záſtárzáłe źle. Bo iuż y przedtym Páná y
Zbáwićielá náßego ná ratußu prześládowá-
li/ y ſtárośćinym ſadem potepili go. Ná
Ratußu tedy przez Zydy niewinnosć bywa
vćiśniona/ táiemnicá wydána/ Boża chwa-
łá potepiona.

To z miłośći y z politowánia krwie Ch-
rześćiáńſkiey/ y zbáwienia niepewnego tych/
ktorych ſobie ná ſwa ſtrone Zydowie oczáru-
ia/ álbo ná poſługe záćiagna/ w tech prze-
mowe zámknał: aby káżdy łotroſtwá ſie y
okrućienſtwá żydowſkiego z hiſtoriy/ zlekná-
wßy/ y S. Ambrożego vpomnienie vważy-
wßy/ od ſpołkow ſie z Zydy hámował: y áby
dáley ludźie niewierni z ludu Chrześćiáńſkie-
go nie wykrzykáli/ y kośćiołá Chryſtuſowe-
go w ſromote y hánbe/ zá ſámychże Chrze-
śćian przyczyna/ nie przywodźili.

To pory Syrenius y dobrze.

Okrućienſtwo nád Chryſtuſem

ALe niezliczonać tego ieſt moc od zá-
cnych ludźi popiſána/ dla chronienia
ſie Zydowſkiego towárzyſtwá. Co ſie
tknie niezbożnośći przećiw Chryſtuſowi prá-
wdźiwemu Meſſyaſzowi: Piße Tomaß Pá-
triárchá Bárbáriey/ że w Páryżu ieden Chrze-
śćianin záſtáwił v Zydá ßáty. Niemáiac czy
wykupić/ obiecał mu Sákráment ktory miał
ná bliſka Wielkanoc przyiać. Zyd/ on Sá-
kráment wrzućił w kocieł pełny wrzacego
oleiu y wody/ bluzniercſkimi słowy nágráwá-
iac. Vkazáło ſie w onym kotle dźiećiatko na
dobmiuśienkie/ dźiwna chybkośćia oſeczki/
ktora go Zyd chćiał pograżyć/ vchraniáiace
ſie. Pátrzyły ná to żydźietá/ y zdźiwiwßy ſie
rzeczom nieſłychánym/ bieża mátce o onym
okrućienſtwie oycowym/ ku málutkiemu dźie-
ćiatku wypowiedza. Zbieży ſie ludu gwałt:
Biſkup Sákráment naświetßy do kośćiołá
vczćiwie zánioſł/ Zydźietá ſie y z mátka po-
chrzćiły. Zyd ná śmierć prowádzony Tál-
mutá wołáć pocznie/ nádźieie máiac że prze-
zeń miał być záchowány. Dano mu go/ áli-
śći ogień z drew nágotowánych porwawßy
ſie/ Zydá y z kśiegámi ſpalił.

Druga hiſtoria

Nuż pod rok Páńſki 1330. w Guſtro-
wie Zydowká krzczona potkawßy ſie z bráto-
wa ſwa Eleázárowa Zydowka/ proßona
ády do niey wſtapiłá/ rzecze iey: Boie ſie
Bogá ſwego/ y dla tegom ſie od ſpołeczno-
śći z Zydy odłaczyłá. A Zydowká iey rzecze:
Ze ćie dla wyſtepkow z bożnice wyrzucono/
dla tegos ſie do Chrześćian vdáłá/ ábyć wol-
niey ſwey woley pátrzyć było. Rzecze chrzczo-
na: Pomniß kiedyśćie Sákráment od Ch-
rześćiánki kupiony w bożnicy kłoli/ á iam
przy tym byłá/ y płácz dźiececy ſłyßáłá? Zá-
ſtráſzyłá mie krzywdá/ wzruſzyło mie cudo:
y záraz od was vćiekßy/ do kośćiołám bie-
głá/ y miłośierdźiem ze chrztem otrzymałá.
Záſłyßeli niektorzy tych rozmow/ dano znáć
Xiażećiu Janowi: ktory Zydy kazał wźiać
ná meke. Zaden ſie Zyd áni Zydowká/ nie

przy-

przyznał; Kazano ßukáć oney niewiáſty co przedáłá Zydom Sákráment: dogoniono ią/ y gdy ſie przyznáłá/ ſpalono. Poſłał krol żołnierze do Eleázárá ſtárßego Zydowſkiego/ rádząc/ áby wróciwßy Sákráment/ chrzeſt S. przyiął/ á przy zdrowiu zoſtał. Rádziłá Eleázárowey krolowa/ áby mężá ſwego do tegoż wiodłá. Zyd rzecze żenie: Bądź ſtáteczna moiá Mátyldo: vmieráiac zá prawdę/ záraz ná łonie Abrámowym śiedziemy. Ogię wielki nápalono/ ázaby ſie vlękli/ y przyználi/ kiedy żaden ſie tym nie wzrußył/ drugie Zydy w ogień powrzucano: Eleázár ſuchemi oczymá pátrzywßy kiedy żonę w ogień wrzucono/ powiedáiac że nie niechćiał przećiwko prawdzie mowić/ ieſt tákże ſpalony. On ſtátek Zydowſki wątpliwość czynił by to byłá chrzczona nie ze złośći powiedziáłá. Dla tego y kápłanowi/ y iey gárdłę pogrożono/ ieſliby ſie Sákráment nie nálazł. Niewiáſtá pełna ná dzieie/ poſtem y modlitwą ſie przygotowawßy/ z vrzędem do Bożnice poßedßy y długo ßukawßy/ nálázłá świątość onę śkłem zákryta/ w rąbek vwiniona/ ná czterech mieyſcách vkrwáwiona. Piße to Kránzyus w 8 kśięgách Hiſt. Wándálſkiey/ Rozd. 8.

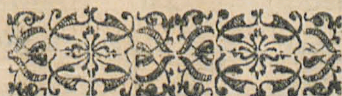
Jeſt ſie czemu w tey hiſtoriey przypátrzyć/ á oſobliwie Zydowſkiey twárdośći/ że ſie nie przyznáią/ y tym ſobie wiárę iednáią. Ale kto chce tego śiłá czytáć/ czytay kśięgę Forțalicium fidei, Nieprzyznáią ſie oni. pomnimy Bocheńſkie przed kilka lat.

Okrućienſtwo ná Chrześciány.

A ieſli to czynią Chryſtuſowi Pánu/ ázaż nie vczynią iego Chrześćiánom? Azaż nie w naßych oczách ich morderſtwá dźiećinne? Dźieweczkę we 12. lat ze wśi Czechr pod Warká ná drodze wieczorem poimawßy porzezáli/ krew wytoczyli/ Roku 1601 dniá 17 Máiá. Woyćiechá Ożerkę dwuletnie dźiećię we wsi Podgorzu v Oyczymá zá 30. grzywien kupiwßy/ w Chełmſkiey źiemi/ Jákubek Zyd z Zydy ſwemi Káźimirſkimi vmęczyli Roku 160 6. w Márcu/ y rączkę mu á nożkę vrżnawßy w doł w wodę pod zameczek Márkuſowſki podrzućili. Drugiego Woyćiechá z Winar z Podláßa czworletniego/ od Zydow przed rokiem 1600. zámordowánego/ Kárdynał Máćieiowſki ná początku ſwego Biſkupſtwá Krákowſkie° w trunnie cynowey v S. Janá w Lublinie położył. W Wilnie ná przedmieśćiu Symon pięcletnie páchole/ od Zydow Roku 1589. vmęczon. We Zwoleniu roku 1607. l [illegible] ie dźiećię Chrześciánki vbogiey z żydźiety gráło: wyſtrzygli mu żydźi mięſá ná trzech mieyſcách pod goleniámi/ y dáli dwá ßelągi áby niepłákáło. Stáło ſie y v Tarnowá coś około Roku 1598. ále zágłußyli złotem. A v Stáßowá Roku 1610. álbo 1611. ále niemiał zgośił iáko chćiał X. Adam Fálecki Theolog/ Krákowſki Profeſſor/ támeczny Pleban/ áby ſie to było ſkaráło. W Kłodáwie Donat ßeśćletni y z śioſtrą Dorotą śiedmletnią w wielki piątek od Zydow porzezáni/ zá Auguſtá Krolá Roku 1547. y vczćiwie v Kánonikow zakonnych pochowáni: y tyśiąc tyśiecy innych/ świádczą że Zydźi co rok dźiećie Chrześćiánſkie zámorduią. F. Sixtus Senen. Biblioth. ſanctę, l. 2. verb: Traditiones. Martinus Polonus lib. 4. ſub Eugenio 3. Bonfinius lib. 4. dec. 5. Forțalicium Fidei lib. 3 conſiderat 7.

Ważąc ſie oni y ná wielkie kiedy mogą: nie tylko ono zá Foki Ceſárzá zámordowánie Antyoſkiego Biſkupá Anáſtázego ſromotne/ v Nicefora w 18. 44. álbo zá Kozroeſá do 90. tyśiecy przez Zydy Chrześćiánow pomordowánie/ bo więźnie tanio wykupowáli y zábiiáli: ále y ono Gnieźnieńſkie 1 6 0 9. Kláßtoru ich náßćie/ o tym mowi: o ktore ich osmnaśćie ſtrácono. Nie dźiw Zydom/ máią po ſobie práwo: iáko wierzą/ ták czynią. Klną trzykroć ná dźień Chrześćiány: świádczy święty Jeronim ná Rozdźiał 5. Jzáiaßá: dla tegoby rádźi żeby wyćiekłá krew Chrześćiánſka by o raz wßytká. Mamyć y my po ſobie práwo/ áby Zyd żaden pod gárdłem/ żadney rzeczy/ ná wzgárdę wiáry Chrześćiánſkiey/ czynić ſie nieważył.

Ale ták ſą nieſczęśliwi Zydźi/ że by nagorzey vczynili/ tedy z nich ſpráwiedliwość być niemoże: choć dáią to temu to owemu/ á ono przećie wßyſtko ſie im ſucho odrze. V Páná Bogá káżdy grzech odnieśie karánie: dla tego też o niekárność Zydowſką/ y nam ſie Chrześćiánom doſtawa. O tym teraz doſyć. Zápiſał ſie prożny pápier.

Omylki ták popráwić co zwieczszego/

a znáczy strone pierwszą/ b wtorą : k. kárte : w. wiersz.

Kártá 25. b wiersz 12. lyszki. k. 25. b w. 5. Egipcie. k. 33. w Rozsędku w. 3. Gánges. Od 40. áż do 45. popráwić liczbe. k. 43. ná brzegu aq. lauendule. k. 44. ná brzegu / Alchimico opere destillatum k. 59. a Fernd, ma być Fernelius. k. 74. b Raymundus Lullus, v końcá. 79. b ná brzegu ná końcu/ Elixir. 92. po nim ma być 93. k. 97. b Theophrastus, w. 14. w. 18. Mátemátácze. To nieprawdá. Ma być Máthemátycy. Bo Mathema po Grecku znáczy disciplina, doctrina, eruditio, vmieietnosć/ náuká/ ćwiczenie/ ktorą kiedyby był vmiał/ niepomyliłby był ták grubie. w czásie kopánia źiół / k. 226. v końcá Miesiące w domu 13. tákże ná k. 227. w domu 13. 14. 15. tákże k. 241. w domu 27. 25. y ná k. 158. w domu 28. y ná k. 179. w. 11. w domu 28. Drwá to wszystko y nieumieietnosć / bo niemász domow iedno 12. Cztery są części świátá/ Wschod/ Południe/ Zachod/ Północy/ káżda ma przodek/ śrzodek/ koniec/ y ták są 12. części/ y 12. domow. Vczćiwie tedy trzebá gwoli prawdźie/ nie gwoli sekćie/ Mátemátyke wspominác/ potrzebną do źiół. Y prawdźiwie k. 115. kłádźie/ czemu źiołá nie záwsze czynią co obiecuią : iż nie według czásu ich/ pod pewnemi znákámi niebieskimi/ ktorym podległy/ bywáią zbieráne y kopáne.

Kártá 136. dwákroć/ zostáwić/ tylko wiedźieć/ áż do k. 253. k. 138. w. Czás kop. w. 4. ná końcu nie trzebá punktu. k. 150. Sison/ Sinon. po k. 199. ma być 200. k. 201. Peucedanum, k. 208. w Roz. ná końcu/ przećiwne Euforbiowi. 225. Correctiuum. Popráwá. 226. w. 5. Herculia, k. 265. Dentaria maior, Herba vaccæ. k. 266. w. 1. Grekowie Orobanche. k. 273. Eupatorium græcorum verum, Hepatorium. k. 281. Sadźiec/ stárzec/ S. Kuneg. tránk. k. 286. Costus hortensis k. 294. rozsądku / w. 1. mieć rodzáiem. k. 317. w. 10. prysczyrnik/ od k. 352. popráwić liczbe áż do 361. k. 62. Chærephyllon fæmina. po k. 416. ma być 417. k. 439. erraticum syl. k. 463. nigellastrum. k. 547. v końcá/ Ruta syl. po k. 548. ma być 549. kártá 557. Alysma. k. 562. Carduus. po k. 569. ma być 570. 571. 572. k. 584. Roz. 68. Turpethum Ser. k. 597. dwákroć/ k. 601. Stratiotes. k. 609. Siciliana. k. 610. Oxymirsine. k. 615. w Rozs. w. 3. napum. w Roz. 88. Pseudobunium k. 621. Pseudosthrutium. k. 622. Cyclaminus. po k. 634. 635. 636. k. 675. anonis. k. 676 Leucacantha. k. 677. Tragacantha. k. 689 Ballote, marrub. támże b w. 13 Citronella. k. 696 w. 3. Liliago Cordi, Crinagrostis. k. 749 Daucus mag. daucus Italor. Chymistis k. 751 Hemerocallis. k. 757 b v końcá / Phyllon k: 760/ b Rozs. Są miedzy. k: 770/ Roz: 79. Nyphmæa, Nenufar. y k: 773/ Nymphæa lutea al. Nenufar. k: 842 Muscus scoparius & erectus. k: 870/ a w: 3. od końcá/ Kániánki. k: 873. Lepidium. k: 874/ Ranunculus. po k: 904/ 905. k. 956/ Tragus Cerealis. k: 979/ Hordei fricti farina. k: 984/ Sicera, Sicerites vinum, Ceria. Zda sie nie dostawác ná końcu/ wszystko spełná. Kob niedbále miał drukárczyki / sam nie vmie ni Łáćińskiego ni Polskiego. 985. Tritico speltum. k: 1025. Cicer syluestre. k: 1074. Caucalis, Petr. niżey b Caucalis altera, Lappula aruensis rubea. po k: 1162. ma być 1163. 1164. k: 1164. Zacintha. k: 1193. Cerefolium Syriacum, Cilicium. k: 1346. Tragus. k: 1372/ Rozdź: 89. Pśinki ogrodne wysokie : Te száleiem zowiemy/ Włoszy Belladonna. k: 1405. obraz opák/ ma sie źiele zwieśić. k: 1431. Fumaria. k: 1495. Cataputia minor. k: 1519. Philothrum. k: 1526. Filix querna.

Mnieyszych omełek kożdy sie domyśli. Imioná źiół z reiestru popráwić. Ortográfią złą Drukárzom dáruie.

Do Reiestru przydáć/

INDEX LATINVS PLANTARVM hoc libro descriptarum.

A.

Arge

INDEX.

INDEX.

INDEX.

INDEX.

satiua

Olus

INDEX.

porrum

INDEX.

Selinum,

INDEX.

Reiestr.

R E I E S T R

Ziół w tym Zielniku opisánych/ porządkiem obiecádłá

Pietraßnik/

R

S

T

V

W

X

Z

Reyster.

Vorzeichnis der Kreutter so in diesem buch beschriben sein.

A

B

Eysen

H

I

K

Kletten

Register.

Neun

Reister.

Reifter.

Dokonczon ten Zielnik w Krákowie / w Drukárni Bázylego Skálskiego / w Márcu / Roku Pánskiego / 1613.

Mszyce y gąsienice aby kapusty nie psowały. Vide folio 1116.

Myszy żeby w stodole zboża nie psowały Cebule powieszac. Vide folio 1223.

Tatarskie ziele abo korzen multarum qualitatum Vide folio 20.

